

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXISTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

IUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIUM OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRÀ IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPTIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NŪMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANter SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM: AMRÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT: GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 104 VOLUMINIBUS IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM HUIUS VERSIO NERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE NERE LATINUM 3 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIÆ, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBJICIENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXLVI.

NICEPHORUS CALLISTUS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MUENIA PARISIINA.

BR

60

• 1138

t. 146

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNI 1332-1335.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ
ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΙΗ΄.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

LIBRI XVIII.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS SECUNDUS.

VENIUNT 3 VOLUMINA 33 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM.

IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISINA.

1865

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNI 1332-1335.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXLVI CONTINENTUR

NICEPHORUS CALLISTUS XANTHOPULUS.

Ecclesiasticæ Historiæ libri VIII-XIV.

col. 9

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF
TORONTO

Parisii. — Ex Typis J.-P. MIGNÉ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Η'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS VIII.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Α

528 CAPUT I.

Ἀνακεφαλαίωσις τῶν προῤῥηθέντων καὶ ὧν ἐν τῷ παρόντι διαληψόμεθα.

Repetitio eorum quæ dicta sunt, et dicendorum propositio.

Ὅσα μὲν δὴ τῷ ἱσακροτόλῳ γεγέννηται Κωνσταντίνῳ, πρὶν ἐς ἀντίπαλον κριθῆναι· μοῖραν Λικινίου τῷ δυσσεβεῖ, ἄχρι δὴ καὶ εἰς τὴν Βύζαντος οἰκοδομήν τε καὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν, ταῦτά ἐστιν· ἐπεὶ δὲ τῶν λίαν ἀτόπων ἔμοιγε κρίνεται, τὴν οὕτω περιφανῆ βασιλείαν, καὶ τὴν τῆς εὐσεβείας ὡς ἂν τις εἴποι κρηπίδα καὶ κορωνίδα, τῷ τῶν δυσσεβεστάτων τυράννων καταλόγῳ σύμμικτον οὔσαν ἔβν (τοῦτο δὲ πάντως ἐξ ἀναγκάου συνδέαιεν), οὐκ ἀνήσω μὴ διελεῖν ταύτην ὡς ἐγχερωῦν, καὶ ἰδίῳ τόμῳ συμπεριγράψαι, περιφανῆ τε οὔσαν καὶ τὸ ὑπερξέρον προβεβλημένην ἐφ' ἅπασιν. Καὶ τοίνυν ὅσα μὲν προδιεληφταὶ τοῖς τῶν τυράννων χρόνοις ἐγκυριασθέντα, ὡς οἶόν τ' ἐπιδραμοῦμαι τῷ λόγῳ τὸν τε πατέρα καὶ γένεσιν καὶ ἀνατροφῆν, καὶ ὡς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν κατέστη, ἐκδιηγούμενος· εἶτα ὡς καὶ τῆς πλαιτέρας κατάρχει Ῥώμης, καὶ κατ' οὐρανὸν τὸ νικοποῖον τρόπαιον ἐθεᾶτο, δι' οὗ καὶ τῶν ἀλιτηρίων τυράννων περιεγένητο· ἔπειτα ὡς τοῦ θεοῦ ἐν Ῥώμῃ κατηξιώθη λούτρον· καὶ ὅσα ὑπὲρ Χριστιανῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν διεπράξατο· καὶ τίσι νομοθεσίαις ὑπὲρ ἡμῶν κεχηρμένος, τὰ ἡμέτερα ὡς τάχος ἐπιδοῦναι παρσκευάσατο· ἔτι δὲ καὶ ὡς Λικίνιος αὐτῷ τελευταῖος διέφθαρτο· καὶ τέλος, ὡς Βυζάντιον χειρωσάμενος, τοὺς ἐν αὐτῷ ἀπελαύνει ληστὰς, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἐπώνυμον πόλιν μεγαλοπρεπῶς ἀνίστα, νῶς τε καὶ οἰκοὺς ἐμβόλοις τε καὶ ἀγάλμασιν, ὑδασι τε καὶ δημοσίαις ἄλλοις διαρκῶς ἀγαλασσας ἔσωθῆν τε καὶ ἐξῶθεν. Ταῦτα μὲν οὖν, ἅτ' εἰς πλάτος εἰρημένα, ἐπιδραμεῖται αὐθις ὁ λόγος· τὰ δ' ἐφεξῆς; πλατύτερον διεξέλοισι· τὰ κατὰ τὸν δυσσεβέστατον διγλαδῆ Ἄρειον, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ

Β

Γ

Res gestæ apostolis ipsis comparandi Constantini, postquam hostiliter cum impio Licinio bello est congressus, usque ad conditum atque in amplio rem urbem redactum Byzantium, sic se habent. Quandoquidem vero admodum absurdum mihi esse videtur, tam illustrem imperii administrationem, veræque in Deum pietatis, ut ita dicam, fundamentum simul et fastigium, impiissimorum tyrannorum catalogo et historiæ ita insertam (quod quidem necessario prorsus factum est) relinquere, facere non possum quin eam, quoad ejus fieri potest, ab illis sejunctam proprio persequar libro: cum scilicet tam ampla sit, et rebus omnibus excellens. Quapropter quæ antea tyrannorum temporibus conjuncta exposui, quam potero brevissime oratione perstringam, de patre nimirum ejus, de nativitate, de educatione, quomodo ad rerum administrationem pervenerit; mox etiam veteris Romæ imperium consecutus sit: ut triumphale victoriæ signum in cælo conspexerit, per quod etiam exitiales et execrandos illos tyrannos devicit; deinde quomodo divino Romæ lavacro sit ablutus; quæ pro Christianis et Ecclesiis ipse peregerit; quibus constitutionibus pro religione nostra promulgatis effecerit, ut res nostræ brevi magna 529 acceperint incrementa; ut postremum Licinium attriverit; denique Byzantio capto, prædonibusque inde pulsus, cognominem sibi urbem magnifice excitavit, eandemque sacris et profanis ædibus, porticibus, projectis, statuis, aquis aliisque publicis intra et extra mœnia ædificiis exornavit. Hisce omnibus, quæ antehac latius sunt ex-

412

plicata, breviter repetitis, quæ sequuntur fusius commemorabimus : res scilicet impiissimi Arii, primamque œcumenicam et universalem Nicænam synodum ; et uberem, qui tum floruerunt, divinorum virorum proventum ; quæ gentes, et quomodo professionem fidei nostræ susceperint, Arianorum post synodum improbitate rejecta ; quæ Antiochiæ, Tyri, Æliæ, Alexandriæ et Constantinopoli contra Eustathium et Athanasium veræ pietatis illustratorem acta sint. Deinceps de rebus beatæ Helenæ, quomodo ea Hierosolymis pretiosam venerandamque Domini crucem invenerit, quibus rebus ibi pulcherrime sacrosancta excoluerit loca, et quomodo tandem diem suum obierit. Multa præterea alicubi inserentur, videlicet de Melitianis, tum de Asterio et Marcello, de Novatianis ; et quomodo Arius crepuerit, libello prius verioris pietatis exhibito. Post hæc omnia felicissimam Constantini mortem magnificasque et tali principe dignas exsequias, qui innumera deinde miracula et prodigia ediderit, referemus. Sedenim manum operi admoventes commode id tali initio ordiemur.

CAPUT II.

Brevis commemoratio rerum apostolis æqualis Constantini, a nativitate ejus usque ad imperii initium.

Divo Constantino pater fuit Constans, cui Proceri (1), ab aliquibus etiam Chlori seu Virentis cognomen impositum. Illustri is admodum loco natus, genus ad imperatorum familiam retulit. Claudii enim, qui ante Diocletianum et Aurelianium ipsum Romæ imperavit, ex filia nepotem fuisse constat. Posteaquam autem Persæ, Sarmatæ et insuper Parthi, Varacho concitante, adversus Romanos bellum movere : Diocletianus, qui tum imperium obtinebat, Constantem oratorem (2) ad Barbaros componendæ pacis gratia misit. Hic ex Occidentalibus in Orientem profectus, 530 ad locum cui Drepani nomen erat, appulit. Ibi hospes, comitatus ejus et cohortis regis splendore captus, filiam ei suam vivida et nubili jam ætate puellam subjecit. Constans, amoris concubitusque mercedem, pallium mulieri, regia purpura intextum atque exornatum, donat ; et puellæ patrem, quod illa recreatura esset, tollere atque educare jubet ; novum id et admirandum quiddam fore arbitratus, ex eo quod cum puella dormiens, in occidente, circum ipsum lectum, solem illucescentem se vilisse in cubiculo, dixit. Cæterum legatione sua vite defunctus, domum rediit, ibique egit. Interea Diocletianus, postquam ad imperium pervenerat, quarto administrationis ejus anno, Maximianum Herculum socium sibi imperii asciverat. Constans vero et Maximinus Gallerius Caesarum insignibus decorati sunt. Maximus quidem Galleriam Diocletiani, Constans vero Procerus Theodoram Herculi

Α πρώτην οικουμένην σύνοδον· τὴν τε φορὰν τῶν τρικαῦτα διαλαμπάντων θείων ἀνδρῶν, καὶ ὅσα τῶν ἐθνῶν καὶ ὅπως τὴν ἡμέτεραν πίστιν ἠσπασαντο· τὴν μετὰ τὴν σύνοδον τῶν Ἀρειανῶν δυστροπίαν· ὅσα τε ἐν Ἀντιοχείᾳ, Τύρῳ τε καὶ Αἰλίᾳ, Ἀλεξανδρείᾳ τε καὶ τῇ Κωνσταντινίου αὐτῇ διεπράξαντο κατὰ τε Εὐσταθίου καὶ Ἀθανασίου τοῦ τῆς εὐσεβείας λαμπτήρος. Ἐἶτα τὰ κατὰ τὴν μακαρίαν Ἐλένην, ὡς εἰς Ἱεροσόλυμα γενομένη, τὸν τίμιον ἀνεῦρε τοῦ Κυρίου σταυρόν· ὅσοις τε καλοῖς τοῦ θεοῦ ἐκείνους ἐσέμνυνε τόπους· καὶ οἷον τέλει καὶ αὐτὴ ἐχρήσατο. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα ἐν τῷ μεταξὺ διαλήψεται περὶ τε τῶν Μελιτιανῶν, Ἀστερίου τε, καὶ Μαρκέλλου, καὶ Ναυατιανῶν· καὶ ὡς διεβράβη Ἀρειοῦ, πρότερον λίβελλον δῆθεν εὐσεβείας δούς. Β Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις περὶ τοῦ μακροχριστοῦ τέλους διαλήψεται Κωνσταντινίου· καὶ ὡς περιφανῶς τῆς ἀνηκούσης κηδεῖας τετύχηκε, θαυμάτων καὶ μυρίων τεράτων γενόμενος αὐτουργός. Χεῖρα δ' ἐπιβάλλων τῷ ἔργῳ, ἐντεῦθεν ποιησομαι τὴν ἀρχὴν.

ΚΕΦΑΛΑ. Β΄.

Ἐπιτομὴ τῶν κατὰ τὸν Ἰσακρόστολον Κωνσταντινίου γεγενημένων ἀπὸ γενέσεως ἕως οὗ ἀρξεν.

Τῷ θεῷ Κωνσταντίνῳ πατὴρ Κώνστα; ἦν, ᾧ Πανύπερος ἐπώνυμον, πρὸς τινῶν δὲ καὶ Χλωρὸς κατωνόμαστο. Οὗτος τῶν εὐ γενομένων ὢν, εἰς βασιλείαν τὸ γένος ἀνέφερε. Κλαυδίου καὶ γὰρ θυγατρὶδος ἐγνωρίζετο· ὃς πρὶν ἡ Διοκλητιανὸν καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ Δύρηλιον εἰς τὴν ἀρχὴν παρίεναι, τὴν βασιλείαν ἐν Ῥώμῃ διεπέπεν. Ἐπὶ δὲ Πέρσαι, Σαρμάται δ' ἐπὶ τούτοις καὶ Πάρθοι κατὰ Ῥωμαίων κενήνητο, Οὐαράχου αὐτοῦ; ἐρεθίζοντος, Διοκλητιανὸς δ' ἦν τρικαῦτα τὰ Ῥωμαίων σκήπτρα διαχειρίζων· πρέσβιν τὸν Κώνστανα ἐπεμπε τὴν εἰρήνην καταστησόμενον. Ἐξ Ἑσπέρας δ' ἐς τὴν Ἔω γενόμενος, ἐπὶ χῶρον, ὃς Ἀρέπανον ἐκαλεῖτο, κατασκηνοῖ. Ἐνταῦθ' ὁ ξαναγὸς τὴν βασιλικὴν εορροφορίαν ἰδὼν, ὑποβάλλει αὐτῷ τὴ θυγάτριον, ἀκμάζον καὶ ὥραν ἤδη γάμου προβεβλημένον. Κώνστας δὲ μισθὸν τῶν φίλων ἐδίδου πέπλον τι βασιλικῆ πορφύρα διηνησιμένον· φυλάττειν δὲ καὶ τὸ τεχθὲν παρηγγύα τῷ τῆς κόρης πατρὶ· καινὸν γάρ τι εἶσθαι ὑπενόει, οἷς συγκαθεύδων τῇ γυναικὶ κατὰ τὴν ἑσπέραν, περὶ τὴν εὐνήν ἔλεγεν ἰδεῖν ἔνδον περιλάμψαι τὸν ἥλιον. Καὶ ὁ μὲν τὰ τῆς προεβείας; καλῶς διαθέμενος καὶ ἐπανήκων, οἶκοι διήγχε. Χρόνῳ δὲ τῷ μέσῳ Διοκλητιανὸς εἰς τὴν ἀρχὴν παρελθὼν, τῷ τετάρτῳ τῆς ἡγεμονίας ἔτει, Μαξιμιανὸν τὸν Ἐρκοῦλλιον συνάρχειν αἰρεῖται. Κώνστας δὲ καὶ Μαξιμίνος ὁ Γαλλέριος ταῖς Καισαρικαῖς ταινίαις ἀναγορεύονται, ὁ μὲν τὴν Διοκλητιανοῦ θυγάτρα γήμας, ὁ Μαξιμίνος, Γαλλερίαν ὄνομα, Κώνστας δὲ ὁ Πανύπερος Θεοδώραν τὴν τοῦ Ἐρκοῦλλ-
melius a privatis pluribus haberi, quam intra unum principis claustrum reservari. » Eutrop.

(1) Alii ex filia Crispi, qui fuit frater Claudii, patre Eutropio genitum tradunt.

(2) Constans dicere solitus fuit, opes publicas

λίου παῖδα εἰς λέχους κοινῶν λαθῶν· καὶ ἔμφω δὲ δὲ εἶχον πρότερον γαμετὰς, τῇ πρὸς τοὺς κρατοῦντας στοργῇ ἀπέλιπον. Ὁ μὲν οὖν Κωνσταντῆ Βρετανίας ἤρχε καὶ Ἄλπεων καὶ τῶν ἄνω τε Γαλιῶν· δυσέμβολα δὲ ταῦτα χωρία τε καὶ δυσπρόσοδα. Χρόνου δ' ἦκοντος· πρέσβεις καὶ αὐτὸς ἐς τὴν ἐστάλη πρεσβεῖαν ἐπεμπεν, ἀνδρας γένει διαφανεῖς. Ἐπεὶ δὲ καὶ οὗτοι κατὰ τὸ Δρέπανον γένοιτο, τῇ οἰκίᾳ ἐπιξενούνται τῆς τοῦ Κωνσταντίνου μητρὸς. Χαίρων δ' ὁ παῖς, πρὸς τινος τῶν πρέσβειων παρωξύνετο· καὶ ἀσχάλλων τοῖς εἰρημένοις, οὐ καθεκῶς· εἶχε τῇ μητρὶ ἐπίδακρυς προσίω. Ἡ δ' Ἑλένη τὸ περὶ τὸν παῖδα δρᾶμα προῆγεν εἰς μέσον· ὡς βασιλικῆς· μὲν εἴη σκύμνος ὁ παῖς· ἀληθῆ δὲ πίστιν παρεῖχε τοῖς λόγοις ὅτε τοῦ παιδὸς χαρακτήρ ἀκραιφνῶς τὸν Κωνσταντα διαγράφων, εἶτι δὲ καὶ ἂν ἡ πορφύρα πέπλος ἐπέχρωσε τῆς θείας ἐξαγαγούσι. Ὡς δὲ κάκεινοι τὸ πρὸς βουλῆς τῶ Κωνσταντι ἐκπληρώσαντες ἐπανήκον, τὰ τε ἄλλα τῆς πρεσβείας κατέλεγον, προσετίθουν δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸν παῖδα Κωνσταντίνου· ὡς ὠραῖόν τε καὶ εὐφυῆς μαιράκιον εἴη· σικριτήματα δὲ βασιλικὰ διαδείκνυσι, καὶ σχεδὸν ὅλον αὐτοῦ τὸν τύπον ἀκραιφνῶς ἀναμάξαιτο. Κωνσταντῆ δὲ μετὰπεμπτον εὐθύς ἐποίησε τὸν παῖδα σὺν τῇ μητρὶ. Ἐπεὶ δὲ μή τι πάθοι ὁ παῖς καὶ ἡ μήτηρ διὰ τὸ ζηλότυπον τῆς γυναικὸς ὑφέωρα, τὸ κατὰ τὴν Ἑλένην ὡσπερ ἐχρῆν διωκήσας, τὸν παῖδα πολλῶ ὑστερον κατὰ τὴν Νικομήδους ἀνέπεμπε Διοκλητιανῶ. Καὶ ὁ μὲν οἶα τι ἐνέχυρον τοῖς βασιλείοις·

diētrixe, domesticos proχειρισθεῖς τῶν σχολῶν· γενναῖα δὲ χειρὸς ἔργα διαπραξάμενος, ἐθελασε μὲν τὰ Χριστιανῶν ἥρμα· ἤχθετο δὲ τῇ πολλῇ τῶν κρατούντων δεισιδαιμονίᾳ, καὶ ὅτι τῇ πολλῇ ἐφήδοντο τῶν μαρτύρων σφαγῇ. Ὡς δὲ καὶ μαγγανείαις δὴ τισιν αὐτὸν μόνον τῆς ὅλης ἀρχῆς ἐγκρατῆ γενέσθαι, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων θρησκείαν ἐκ μέσου ποιεῖν οἱ περὶ Διοκλητιανὸν εὗρισκον, εἰς φόβον ἀνεβρίπιζοντο· καὶ δόλω τὸν ἐκείνου φόνον ἤσαν ἐμμελετώντες. Ὁ γνοὺς Κωνσταντῆ, πρὸς τὸν πατέρα διέβαινε. Ἐπεὶ δ' ἐν τελευταίαις τὸν πατέρα κατελήφει ἀναπνοαῖς, ἤδη δὲ καὶ ἐς διαθήκας ἡντράπιστο· ἐκείνω οἶα δὴ τὰ Χριστιανῶν ἐλομένω τὸ κράτος ἐφίει, τοὺς ἐκ τῶν γνησίων σπερμάτων τῆς Θεοδώρας παρωσάμενος παῖδας· αὐτὸς οἰκείαις χερσὶ κατὰ Βρετανίαν τὸν βασιλικὸν στέφανον αὐτῷ περιθεῖς, ἕξ μὲν καὶ πενήτηντα ζήσας ἐνιαυτούς, τρεῖς δὲ καὶ ἑκοσι τούτων ἡγεμονεύσας, λιμὴν ἀκλυστος τοῖς· εὐσεβῆν ἠρημένους γενόμενος. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῆς οὕτω τὴν ἀρχὴν ἀναζώνυται, τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς πέμπτῆς ἀρχομένης Ὀλυμπιάδος· ὅσπερ ἐστὶ κόσμου ἔτος πεντακισχιλιοστὸν ὀκτακοσιοστὸν πέμπτον καὶ δέκατον.

et perfugium. Eo modo Constantinus paternum est quinta ineunte olympiade : qui annus est a mudo

filiam uxorem duxit : cum quidem uterque quam antea habuerat conjugem, propter eam quam erga imperatores gerebant animi affectionem et propensionem, repudiasset. Constanti Britannia, Alpes et Gallia superior provincia obvenit, aditu et accessu difficiles regiones. Annis aliquot intercedentibus, quo ipse antea legatus missus fuerat, oratores quoque ire jubet, viros genere claros. Cæterum et illi, cum Drepanum delati essent, hospitio matris Constantini excipiuntur. Ubi puer ludens, ab uno oratorum ad animi acerbitem per objurgationem est commotus. Cujus verba ille ægre impatienterque ferens, lacrymis profusis ad matrem querelam defert. Tum illa rem omnem de puero in medium producit, regii asseverans sanguinis esse. Et verba ea facile confirmabant, cum pueri facies, quæ Constantis vultum apprime referebat, tum purpura illi infecta vestis, quam ex arca mulier protulit. Atque ii quoque legatione ex Constantis sententia confecta, in patriam reversi, cum alias muneris sui res illi exposuere, tum de puero etiam Constanti retulere, formosum cum ingeniosumque adolescentulum gestus edere regios, et vultum constitutionemque ejus fere omnem egregie referre. Quam ob causam Constantis filium statim una cum matre ad se adducendum curavit. **531** Cum vero metueret ne quid vel puero vel matri ab uxore sua per zelotypiam et conjugalem emulationem accideret, Helenæ ipsi, sicuti decebat, prospexit, puerum autem aliquanto post Nicomediam ad Diocletianum misit. Ibi ille in imperatorio palatio, perinde atque pignus quoddam degebat, domesticus scholarum creatus. Et fortia manu peragens facinora, Christianorum sacra sensim et occulte est complexus, et imperatores, qui tantopere vanæ superstitioni dediti essent, et plurima martyrum cæde oblectarentur, delestatus. Porro ut incantationibus divinationibusque quibusdam Diocletianus cognovit, ipsum Constantinum solum summa rerum et imperio potiturum, idolorumque cultum sublaturum, odio erga eum est accensus, consiliumque occidendi ejus cepit. Qua re compta, Constantinus ad patrem se contulit : quem jam supremum prope trahentem spiritum, et circa testamentum condendum occupatum reperit ; in quo illi Christianorum religionem consecranti, imperium potestatemque suam reliquit : reliquis, quos ex Theodora susceperat liberis, præteritis ; ipse quoque manibus suis, in Britannia coronam imperialem ei imposuit, quinquaginta et sex ætatis, tribus vero et viginti imperii exactis annis (1) ; cum quidem omnibus, qui veram pietatem colendam statuissent tutus et tranquillus fuisset portus consecutus imperium, ducentesima septuagesima condito quinquies millesimus octingentesimus quin-

blinder ponit annum mundi conditi 4289 et annum Domini 311.

(1) 19 ut Cæsar, 4 ut Augustus. Apud alios chronicos scriptores invenio olympiadem 272, annum mundi conditi 4271, annum Domini 310. Bi-

CAPUT III.

Ut Constantinus tyrannos vicerit, et Christianam amplectus sit religionem.

Diocletianus autem et Maximianus, viginti annis in imperio administrando completis, propter certas causas, et quod dura quædam perpessi essent, potestatem eam sua sponte sibi ipsis abrogarunt. Qualia autem vel contra nos, vel etiam pro nobis proposuerint edicta, et quot martyrum millibus strenue pro Christi nomine decertantibus, ipsi simul et Maximianus successor eorum necis causa existierint, **532** plenissime a nobis paulo ante est explicatum. Maxentius porro Romæ, et Maximinus Nicomedix, hic in Oriente, ille in Occidente, tyrannidem exercentes, eisdem detinebantur studiis, civium subditorum bona diripientes, matrimonia aliena violentes, et cædes innumeras quolibet prope die subornantes. Adversus hos, oppressorum legationibus pluribus excitus e Gallis Constantinus, primum Maxentio ad urbem Romam bellum intulit. Quo tempore aleam Martis prælio adversus eum experturus, paternum invocavit Deum. Et derepente in cælo salutiferum crucis signum longius distentum, orientem versus, meridiano tempore, splendore solem ipsum superante, apparuit: circum quod, in orbem, stellis itidem, ut in cruce, litterarum Latinarum formam referentibus, inscriptio hisce verbis est visa, *In hoc vince*: quod signum confestim ex auro et lapillis pretiosis, ad militaris vexilli instar, fieri curavit: et simul Maxentium fortissime devicit, in ponte submersum, et Romam in potestatem suam recepit. Deinde deorum simulacra comminuens, in cinerem redegit, eorundemque delubra solo æquavit. Mox, manibus ipse suis, Servatori in Palatio Romæ templum sarculo descripsit et excitavit. Leges pro Christianis tulit, aliaque magno studio pro nobis egit, quæ paulo ante recensuimus. Et cum eum morbus invasisset, et medici infantum sanguine id malum discuti purgarique posse renuntiarent, abhorruit resilitque ab eo facinore Deo charissimus imperator, luctu et ejulatu matrum permotus. Intercedit nox, et principes apostolorum se ei spectandos exhibent, Romanæque urbis antistitem accersere jubent, piscinam apud forum esse ostendentes, cujus lavacro ablutum illum saluum subito et incolumem fore dicunt. Advenit ille, quæ opus sunt refert, imperatorem baptizat: et morbus ipse aquis innat, squamarum in morem, non ab oculis, verum a carne ipsa decidendum. Itaque ille melius habet, usque adeo ut miraretur ipse, isne esset, qui antea fuerat Constantinus.

Postea Judæorum turba existit, qui imperatoris matrem adeunt, Constantini quidem ab idolorum cultu defectionem laudant et admirantur, sed transitionem ejus ad Christum valde arguunt et criminantur. **533** Et litteræ ea de re ab Helena ad filium datæ. At ille firmis nixus fundamentis efficit, ut illi ipsi Judæi cum Sylvestro Romanæ urbis episcopo congregiantur sermonesque confe-

A

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ὡς τῶν τυράννων περιγέγετο Κωνσταντίνος, καὶ ὡς τὴν Χριστιανῶν ἠσπάσατο πίστιν.

Διοκλητιανὸς δὲ καὶ Μαξιμιανὸς ἔτος που εικοστὸν διανύσαντες τῆ ἀρχῇ, ἐκόντες ταύτης ἐξίσταντο. Ἐπὶ τίσιν δ' αἰτίαις, καὶ τίνα πεπονθότες θεινά, τίνα τε προγράμματα καθ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐνεστήσαντο, καὶ ὅσοις τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα διενεγκεῖν κατέστησαν πρόξενοι, αὐτοὶ τε καὶ ὁ μετ' αὐτοὺς Μαξιμίνος, φθάνει τε μικρὸν διπσθεν καὶ πρὸς λεπτόν εἰρημένον. Μαξέντιος δ' ἐν Ῥώμῃ καὶ Μαξιμίνος ἐν Νικομηδείᾳ τυραννοῦντες, ὁ μὲν κατὰ τὴν Ἑῶ, ὁ δ' ἐν Ἑσπέρᾳ, τὰ ἴσα πράττοντες ἦσαν· ἀρπαγαῖς χρώμενοι, γάμους διορύττοντες ἄλλοτρίους, καὶ φόνον ἀπειρον καθεκάστην ὡς εἶπεῖν κεραννύντες· καθ' ὧν ἐκ πρεσβείας πολλῶν τῶν Γαλλῶν κινήθητι Κωνσταντίνος, πρῶτα μὲν κατὰ Μαξεντίου ἐπιστρατεύει ἐν Ῥώμῃ· ὀπηθίκα δὲ συβραγῆναι μέλλων πρὸς μάχην ἐκείνῳ, τὸν πατρῶον ἐπεκαλεῖτο Θεόν. Αἰφνης δ' ἐν οὐρανῷ τὸ σωτήριον τοῦ σταυροῦ ἐπιφαίνεται ὄπλον κατ' ἀνατολάς, ἐπὶ μήκιστον διήκον, ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ ὑπεραστράπτει τῇ αἴγλῃ τὸν ἥλιον. Ἴρις δὲ περιθέουσα κύκλῳ ἐκ τῶν ἰσῶν ἀστρῶν πρὸς γραμμάτων χαρακτηριστῆρα ρυθμιζομένων Ῥωμαῖσι, Ἐν τούτῳ νίκα, ὑπέγραψεν· ὁ αὐτίκα ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτελῶν διασκευάσας, Μαξεντίον τε κατὰ κράτος ἐνίκα κατὰ τῆς γεφύρας διαφθάραντα, καὶ τῆς Ῥώμης εἶχε τὸ κράτος. Ἐντεῦθεν τὰ μὲν εἰδῶλα εἰς λεπτήν διετίθει κόριν, καὶ τοὺς ἐκείνων νεῶς εἰς ἔδαφος ἐβαλλεν· αὐτὸς δὲ οἰκείαις χερσὶ τῷ Σωτῆρι νεῶν ἐν τοῖς κατὰ Ῥώμην ἀνακτόροις τῆ σκαλίδι διέγραψε καὶ ἀνίστα· καὶ νόμους ὑπὲρ Χριστιανῶν ἐτίθει, καὶ τάλλα κατεσπουδασμένως ὑπὲρ ἡμῶν ἐπραττεν, ὅσα δὴ μικρὸν ἀνωθεν διελάδομεν. Καὶ νόσος μὲν ἐκείνῳ ἐπέσκηπτεν· αἵμασι δὲ νηπίων ἐκκαθαίρεσθαι τὴν νόσον λατρῶν παῖδες διηγγελον. Ἄλλ' ἀπηγόρευε τὴν πρᾶξιν ὁ θεοφιλῆς βασιλεὺς, μητρικῶν ἠτῶμενος θρήνων. Νῦξ ἐπὶ τούτοις ἐπέη· καὶ οἱ κορυφαῖοι τῶν ἀποστόλων ὀπτανονται, τὸν τῆς Ῥώμης μεταστέλλεσθαι ἱερέα παρεγγυώμενοι· παρ' ᾧ κολυμβήθραν εἶναι, ἥ λουσάμενον, ἀθρόον ἐξάντη γενέσθαι τῆς νόσου. Καὶ ὁ μὲν ἤκε· καὶ ὅσα ἦν εἰκὸς ἐπειπῶν, ἐδάπτειζε. Καὶ ἡ μὲν νόσος τῷ ὕδατι ἐπεπόλασεν, ὡσεὶ λεπιδες οὐκ ἀπ' ὀφθαλμῶν, ἀλλ' αὐτῶν σαρκῶν ἀποπίπτουσαι. Ὁ δὲ βῆρων ἦν· καὶ ἐπὶ τόσον ὡς καὶ θαυμάζειν εἰ ἐκείνος ὧν ὁ πρῶην ἐτύγγανε Κωνσταντίνος.

Ἐντεῦθεν Ἰουδαίων στίφος ἐγείρονται· καὶ τῇ τοῦ βασιλέως προσιδόντες μητρὶ, τὴν μὲν τῶν εἰδῶλων τοῦ Κωνσταντινίου ἀποστροφῆν δι' αἰδοῦς εἶχον· τὴν δ' ἐπὶ Χριστὸν μετὰθεσιν καὶ σφόδρα κατητιῶντο· καὶ γραφαὶ τῆς Ἑλένης προήγοντο. Ὁ δ' ἐρηρεϊσμένος σπερῶς, ἐς διάλογον ἐκείνους καθίστα Σιλβέστρω τῷ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεὶ· καὶ πολὺς κατ' ἐκείνων βέων, τὸ κράτος ἠνέγκστο.

Ἐπειτα Μαξιμίνῳ εἰς μάχην ἦκε, τὸ σταυρικὸν ἄντροπον ἐπαγόμενος· καθ' οὗ βάλλειν ἐκεῖνος κελεύων, διώλλυτο. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος ἐκ τοῦ μέσου ἐγίνετο, εἰς μέγα τε τὰ Χριστιανῶν ἤρητο, ἐγκαίνια τε ἀπανταχοῦ εἰρήνης ἐκ Θεοῦ πρυτανευομένης συνεκροτέτο· καὶ τἄλλα ὅσα ἦν εἰκὸς ἐπὶ ταιούταις πραγμάτων οἰκονομαίαις. Ἐντεῦθεν διατάξεις Ἐγγραφοί τε καὶ ἄγραφοί ὅσα δὴ προσῆκε Χριστιανούς ἐπιτάττουσαι· ναῶν οἰκοδομαί τε καὶ μεταπάσεις πρὸς τὸ εὐρύτερόν τε καὶ εὐπρεπέστερον· καὶ νόμοι λάτραις Θεοῦ ἀτέλειαν εἰσηγοῦμενοι, ἀνεσί τε, καὶ πολυτελεῖς ἐπιχορηγοῦντες τὰς δωρεάς, τοῖς ἱεροῖς καὶ θεοῖς τεμένεσι· συνόδους τε καὶ συνελεύσεις ἐς ταυτὸ πιστῶν διατάξεις συναθροίζουσαι· ἑτεραι τὸ σύμπνουν ταῖς ἐκκλησίαις λατρεύουσαι.

Atque is magna eloquentiæ vi cum illis agens, facile eos convincit. Mox cum Maximino prælio congressus, tropæum crucis inferri in hostem jubet: adversus quod cum ille jacula emittere juberet, victus succumbit. Quo e medio sublato, magis etiam res Christianorum sunt auctæ. Itaque encænia, innovatarumque rerum ferix, tranquillitate ubique a Deo concessa, celebratæ, aliaque omnia peracta quæ in ejusmodi mutationibus et Dei dispositionibus fieri receptum est. Sub hæc constitutiones scriptæ et non scriptæ, quæ pro eo atque deceret res Christianorum ordinarent, editæ. Templâ quædam de integro constructa, quædam in ampliorem decentioremque formam mutata. Leges latæ, immunitatem ministris Dei conferen-

tes, libertatemque et magnificas donationes templis sacrisque ædibus largientes; aliæ præterea, synodos et conventus fidelium in unum cogentes, atque item aliæ concordiam Ecclesiarum concilians.

Ἔχε μὲν οὖν οὕτω ταῦτα· Λικίνιος δ' ἐπ' ἀδελφῇ Κωνσταντίνῃ γαμβρὸς ὢν Κωνσταντίνῳ, καὶ τὴν Ἐὼ διέπειν κατὰ τὴν Νικομηθεῖαν κελευσθεὶς, ἤχιστα τὸν τῆς ἀρχῆς ὄγκον διενεγκῶν, ἐπανάστασιν τῷ εὐεργετῇ ἐκμελετᾷ, καὶ τὴν ἄμυναν ἐδείκνυ, λάθρα ὢν αὐτὸς ἐραστής ἦν, κτείνων Χριστιανούς, καὶ πολλοὺς ἐκ τούτων τῷ τῶν μαρτύρων καταλέγων χορῷ. Ὡς δὲ παραινῶν, συμβουλευῶν, καὶ δεδιττόμενος, οὐδαμῶς ἑώρα πειθῆνιον Κωνσταντίνου, τὸν ἐν Χρυσοπόλει Βιθύνιακὸν τὸ τελευταῖον ἐκεῖνῳ συνεβρήγγυτο πόλεμον. Καὶ εἰς χεῖρας μὲν ἦκε τῷ Κωνσταντίνῳ καταστρατηγηθεὶς ὁ Λικίνιος· φειδοῦς δὲ ὁμως καὶ οὕτως ἐτύγγανε· καὶ ἡ τῶν Θετταλῶν ἦν αὐτῷ εἰς φρουράν. Ἐπεὶ δὲ κάκεῖσε νεωτερίζων ἠλίσκετο, αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν τὸ ξίφος

Elcei· καὶ δὴ πελέκει ἀναίρεθεὶς, τέλος μὲν ἑαυτῷ, στάσι δὲ τῇ τυραννίδι καὶ τῇ τῶν εἰδώλων λατρείᾳ ἐποίησεν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.
Περὶ τῆς ἀνεγέρσεως Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ὁπως τε τὰ Χριστιανῶν ἐπέδωκε, καὶ περὶ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς καὶ νομοθεσίας τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου.

Τοῖς δὲ κατὰ Λικίνιον καλῶς ἀπαντήσασιν, καὶ πόλιν εἰς ὄνομα ἑαυτῷ ἀνιστᾶν διεσκόπει. Καὶ δὴ Βυζαντίοις ἀγροῖς δὴ τισὶ καθεστῶσι, καὶ βαρβάρῳ ξίφει τὰ μεγάλα φυσῶσι, καταστάς εἰς διαφορὰν, πολέμου νόμῳ νικᾷ· καὶ τὸ ἐκ παλαιοῦ φρουρίον εἰς ἕδαφος καταστρέφας, μεγαλοπρεπῆ συνεισενεγγῶν εἰσφορὰν, τὴν μεγάλην ἐγείρει πόλιν, οὐδὲν τι λιπῶν τῶν, ὅσα ταύτης εἰς περιφάνειαν ὄκους τε δειμάρμνος ἐκφανεῖς, ἐκ τε Πώμης καὶ τῶν ἰθῶν, ἀλλαχοῦ τοῦς οἰκῆσαντας

(1) Licinium imperii socium Constantinus primum in Pannonia, deinde in Macedonia, rursus in Thracia, postremo in Asia vicit, fugavit, et per deditionem cepit: litterarum acerrimum hostem, Dacia oriundum, parentibus armentariis. Unde ei

Atque hæc quidem tum ad eum modum se habebant. Licinius autem (1), qui Constantiam Constantini sororem in matrimonio habebat, Orientemque ad Nicomediam cum imperio administrare jussus erat, quod magnitudinem imperii moderate perferre non posset, rebellionem exitiumque adversus eum, a quo summa acceperat beneficia, molitur: conatumque suum, occulte Christianos, quorum ille magnus amator erat, occidens, ac multos ex eis in rationem martyriorum referens, declarat. Apud quem cum Constantinus neque cohortando, neque suadendo, neque adeo territando, ut a cæpto desisteret, aliquid efficeret, postremo bello eum aggressus, ad Chrysopolim Bithyniæ prælium cum eo committit. In quo superatus ille, in potestatem quidem Constantini pervenit: vitam, victore donante, recipit, et Thesaloniciæ sub custodia servatur: ubi vero tum ipse in seipsum ferrum pertraxit (2). Quam ob tyrannidi vero et idololatriæ bellicum motum

534 CAPUT IV.

De conditu urbis Constantinopolitanæ, ædificiisque ejus: et ut res Christianorum auctæ sint, et de pietate, virtute, ac constitutionibus sancti Constantini.

Rebus contra Licinium prospere gestis, urbem quoque ut sub nomine suo condat, circumspicit. Byzantii quidam erant sævi admodum, armisque sibi barbaro more plurimum arrogantes. Hos armis adortus, belli jure vincit: eorumque vetusto castello diruto, ingentibusque et magnificis tributis comportatis, magnam construit urbem, nihil prorsus rerum omnium quæ ad eam illustrandam spectarent, omittens, ædes præclaras struens, ex ipsa Roma aliisque populis incolæ eo alliciens:

etiam Armentarii cognomen iudicum.

(2) Cavit Constantinus, Licinio cædendo, ne idem is tentaret quod Maximianus Herculeus imperio, quod deposuerat, repetendo fecerat.

circum equestrem, porticus, projecta, aqueductus, fontes, statuas, imagines, et quæcumque essent præcipuæ artis opera, fieri eoque comportari, ut splendida ornataque redderet omnia, curans. Ad hæc, templa Deo, apostolis et martyribus, et maximam illam porphyretici marmoris columnam construens, in qua statuam quoque suam collocavit, in polo seu vertice mundi crucem infixam manu tenentem. Quo ille symbolo indicavit, virtute invicti ejus tropæi et signi terram omnem et mare ipsum a se esse subactum. In regione etiam ea quæ Sosthenium dicitur, et in trajectu, ex apparitione archangeli Michaelis, templa condidit, aliaque plura opera perfecit, quæ illius divina mente et prudentia atque etiam in rebus omnibus magnificentia digna erant. De cognomine ei urbe dicitur, non longe ab Ilio, circa Græcorum navalem stationem, eam illum excitare cœpisse: quod autem noctu oraculo divino admonitus, circum Byzantium, e regione Chalcedoni exstruere jussus esset, responso ei morem gerentem, amplis ita mœnibus ibi circumdedit, rebusque omnibus et ornamentis atque honoribus præcipuis Romæ parem exstruxisse, curiam atque senatum, sumptus, tesseras frumentarias, dignitatisque genus omne, imperatoria prorsus munificentia civibus largitum esse; atque ita omnibus rebus rite atque ordine dispositis, Constantinopolim et Novam Romam appellasse, **535** eademque cum illa potestate, eisdem moribus atque institutis, eisdemque legibus esse jussisse, et insuper imperatricem urbem declarasse, populorum omnium qui Romanum imperium agnoscentes, septentrionem, austrum et solem orientem versus, et quod in medio est mare colunt, ab eis quæ ad Istrum exstructæ sunt urbibus, et ab Epidamno, quæ non longe ab Ionio sinu est sita, usque ad Cyrenem et proximam Libyam, per totum, quod dicitur, boreale clima et regionem arctoam; et urbem eam condi cœpisse, a mundo creato quinquies millesimo octingentesimo vicesimo quinto, imperii ejus decimo: absolutam autem prorsus esse, ejusdem imperii vicesimo octavo anno, qui incidit in conditi mundi annum quinquies millesimum octingentesimum quadragesimum tertium, sive, ut alii tradunt, tricesimum octavum. De ea illud quoque memoriæ est proditum (1), ut imperator ipse pedibus, hastam manu tenens, ambitum mœniæque ejus definiens circumiit: quod comitibus ejus ulterius quam conveniret, pomeria urbis proferre videretur, quemdam ex eis ad eum accessisse atque rogasse, Quo usque tandem, here? illumque diserte respondisse: En usque, dum qui me præcedit ductor, constituerit. Unle satis constabat, cœlestem quampiam ei præiisse virtutem, quæ eum, quod fieri deberet,

(1) Si scilicet aut intra tredecimum annum perfecta, aut quinto imperii ejus anno ædificari cœpta esset. Justinianus Constantinopolim novam Romam,

μετεστέλλετο· ἰπποδρομίην τε καὶ ἐμβόλου; καὶ ταμεία ὑδάτων, καὶ κρήνας, ἀγάλματα καὶ πᾶν τι τῶν, ὅσα χειρὸς ἐξαιτίας, ἐκόμιζέ τε καὶ κατεκόσμη, διαφανῆ καθιστῶν. Νεῶ; ἐπὶ τούτοις Θεῶν ἀνίστα, καὶ ἀποστόλοις καὶ μάρτυσι· καὶ τὸν μέγιστον πορφυροῦν κίονα, ἐν ᾧ καὶ Ἰδιον ἀνδριάντα ἐπήγειν, ἐπὶ πόλῳ σταυροῦν ἐμπνεηγῶτα διακατέχοντα. Οἷς παρεδήλου, ὡς γῆ τε αὐτῷ καὶ θάλαττα δεδούλωται πᾶσα τῇ δυνάμει τοῦ ἀητήτου τροπαίου. Καὶ κατὰ τὴν δ; καλεῖται χῶρος Σωσθένιον ἐν τῷ ἀνάπλῳ, νεῶν ἐξ ἐπιφανείας τοῦ ἀρχαγγέλου ἀνίστη· καὶ ἄλλ' ἄλλα, ἀξιά γε τῆς ἐκείνου καὶ φρενὸς καὶ θείας συνέσεως, εἰ δὲ καὶ τοῦ ἐφ' ἅπασιν μεγαλοπρεποῦς διεπράττετο. Λέγεται μέντοι περὶ τῆς ἐπινύμου αὐτῷ πόλεως, ὡς κατὰ τὴν Ἰλιον περὶ τῶν Ἑλλήνων ναυσταθμον ἐπιβάλλειν πρότερον αὐτῆν ἀνίστα· τοῦ δὲ Θεοῦ χρήσαντος νύκτωρ, κατὰ τὸ Βυζάντιον ἀντικρῶ Χαλκηδόνας, ἐγειρεῖν αὐτῆν, τῷ χρησμῷ πεισθέντα, τείχεσι μεγάλῳις περιβαλεῖν, ὁμότιμόν τε τῇ Ῥώμῃ προσβολίσι πᾶσιν οἰκοδομῆσαι, βουλευτήριόν τε καὶ σύγκλητον. καὶ δαπάνην, καὶ σιτηρέσια, καὶ φιλοτιμίαν ἄλλην αὐταρκεστάτην βασιλικῶ; τοῖς οἰκῆτορσι διανεῖμαι. Φιλοκάλως δ' ἅπαντα τὰ κατ' αὐτῆν διαθέμενος, Νέαν Ῥώμην Κωνσταντινούπολιν κατωνόμασεν, ἴσα τ' ἐκείνη κρατεῖν, καὶ οἰκονομεῖν, καὶ θεμιστεύειν ἐδίδου· καὶ βασιλεύει τῶν πόλεων ἀνηγόρευε, τῶν, ὅσοι τὴν Ῥωμαίων ὑπέχουον γινώσκουσι, πρὸς ἄρκτον καὶ νότον καὶ ἀνίσχοντα ἤλιον, καὶ τὰ ἐν μέσῳ πελάγῃ, ἐκ τῶν παρὰ τὴν Ἰστρον πόλεων, καὶ Ἐπιδάμνου τῆς πρὸς τῷ Ἰονίῳ κόλπῳ μέχρι Κυρήνης, καὶ τῶν τῆδε Λιθύων, παρὰ τὸ βόρειον καλούμενον κλίμα. Καὶ ἄρξασθαί γε τῆς οἰκοδομῆς κατὰ τὸ πεντακισχιλιοστὸν ἑκτακισιοστὸν πέμπτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος τοῦ κόσμου, τῆς δὲ ἀρχῆς αὐτοῦ δέκατον· τελέσαι δὲ ταύτην παντάπασιν κατὰ τὸ εἰκοστὸν ὄγδον αὐτοῦ τῆς ἀρχῆς· ὅπερ ἐστὶ κόσμου ἔτος πεντακισχιλιοστὸν ὄκτακισιοστὸν μγ', ὡς δ' ἕτεροι, εὐλιτ'. Καὶ τοῦτο δὲ περὶ ταύτης ἱστορεῖται, ὡς τὸν ταύτης περίβολον ὀρίζόμενον, βίδη περιέειναι τὸν βασιλέα δόρυ κατέχοντα τῇ χειρὶ· ἐπει δὲ τοῖς ἐπομένοις ἐδόκει μείζον ἢ προσῆκε τὸ μέτρον ἐκτείνειν, προσελθεῖν τε αὐτῷ τινα καὶ διαπυρθάνεσθαι, Ἔως ποῦ, δέσποτα; τὸν δὲ διαρρήδην ἀποκρινάμενον φάναι, Ἔως ἂν ὁ ἔμπροσθεν ὀδηγῶν με στή. Ἐπίδηλιον δὲ ἄρα ἦν, ὡς δύναμις αὐτοῦ τις οὐρανία προηγεῖτο, τοῦ πραττομένου διδάσκαλος. Οὕτω δὲ μεγαλοπρεπῶς ἰδρυσάμενος, ἄλλα Ῥώμην ὀνομάσαι αὐτῆν, δὲ τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ τὴν ἑδοξον ὑπαινίσσεται. Ἰπὲρ δὲ τῆς εὐσεβείας ὁ Κωνσταντῖνος ἀεὶ τι πονῶν διετέλει· καὶ οὐκ ἐν τῷ Βυζαντίῳ, ἀλλὰ καὶ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς, περικαλλεῖ; ἀνίστη νεῶ;. Διαφερόντως δ' ἐν ταῖς μητρόπολεσι τοῦ ἑωρᾶτο ποιῶν· ὡς περ ἐν τῇ κατὰ Νικομήδε; αὐ τῶν Βιθυνῶν ἑπαρχίᾳ· καὶ ἐν τῇ πρὸς Ὀρόντην Ἀντιοχείᾳ, καὶ τῇ

Deo propitio, melioribus quam veterem conditam esse auguriis censet, I. Deo auctore, C. De veter. jure enucl.

πρεσβυτέρῳ Ῥώμῃ, καὶ ἐν αὐτῇ Ἱερουσαλήμ· περὶ τῆς μικρῶν ὑστερον τὰ αὐτῷ εἰργασμένα διάλωθαι. Ἐπεὶ δὲ αὐτῷ πάντα κατὰ γνώμην προύχῳρει, καλῶς δὲ οἱ αὐτῷ καὶ τὰ τῶν ἀλλοφύλων συνέβαινε, τῶν τε πορρωτέρω καὶ σύνεγγυς νόμῳ πολέμου καὶ σπονδαῖς· ἐξημερουμένω, βαθεῖα εἰρήνη τοῖς Ῥωμαίων ἐπεχόρευε πράγμασιν ἔτεσιν ἤδη συχυοῖς, καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν πίστις· ἀπανταχοῦ τῆς γῆς διεσπεύρετο, ὡς καὶ πολλὰ τῶν ἀγρίων ἐθνῶν ἀσπάσασθαι τὰ ἡμέτερα· πολιτεία τε ὑπερφέρουσα ἔν τε ταῖς ἐκκλησίαις καὶ πλῆθει δῆμων καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ὄρεσιν ὑπερήστραπτεν, ἄρτι τῶν μοναχῶν ὑποφουομένων· ἔτι δὲ μαρτύρων καὶ ὁμολογητῶν διασφουομένων, καὶ ἱερῶν ἀποστολικῶν· χαρίσμασι καὶ θαύμασι καὶ ἀπλότῃ βίῳ διαπρεπόντων, ὧν ἔτι περιώντων, τὴν οὐράνιον ἦν πολιτείαν ὄρῳ ἐπὶ γῆς, καθεικάστην καὶ διὰ πάντων ἀεὶ τῆς θρησκείας ἐπιδοούσης, τοῦ Κωνσταντίνου πάσαν εἰσαγόνοτος τὴν σπουδὴν, ὥστε καθεστάναι τοῖς ὄλοις, αὐξίνει τε ταύτην καὶ εἰς μέγεθος ἤκειν· καὶ δι' αὐτὸν, τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν σταθερῷ καὶ ἀταράχῳ γολῆνῃ, καὶ ἐν βαθεῖᾳ καθειστήκει εἰρήνῃ· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τῆνικαδε χορείας καὶ θυμηδίας ἦσαν ἐμπλεῶς τὰ ἡμέτερα· τὰ δὲ τῶν ἐναντίων εἰς τὴν ἐναντίαν μετεχῳρει ἀηδῖαν τε καὶ κατῳφειαν.

rebus omnibus augmenta sua capiente : et Constantino studio omni in hoc incumbente, ut apud omnes ea ubique confirmata stabiliretur, et ad ampliorem magnitudinem exeresceret : utque per ipsum, adjuvante Deo, Christianismus in serena certaue tranquillitate et altissima pace consisteret. Atque ut simpliciter dicam, ea tempestate res nostræ lætissimæ, jucundissimæ et florentissimæ fuere : adversarii autem contra in tristitia, submissione et mœrore summo vixere.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Περὶ τῆς Ἀρείου πρὸς Ἀλέξανδρον φιλοεικίας· καὶ περὶ Μελιτίου· καὶ ὅθεν καὶ ὅπως καὶ δι' ἧς αἰτίας ἡ ἐρις ἐγένετο.

Καίπερ δὴ οὕτω τῆς θρησκείας εὐδοκίμουσης, καὶ οὕτως ἀγομένης, τὴν τοιαύτην εἰρήνην ἐμφύλιός τις πόλεμος ἀνεβρόπισεν. Ἐριστικαὶ γάρ τινες λέσχει καὶ διαλέξεις, πρῶτασιν ἔχουσαι τὴν εὐσέβειαν, καὶ τὴν τελείαν τοῦ θεοῦ εὐρεσιν, τὰ πρὶν ἀνεξέταστα ὑπὸ ζήτησιν ἦγον, κἀντεῦθεν καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐτάραττον. Ὁ γὰρ τοῦ γένους ἡμῶν ἀλάστωρ, ὁ παμπόνηρος καὶ παλαμναῖος ἐχθρὸς, οὕτω τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὁλκάδα ἐξ οὐρίων τῷ θεῷ πνεύματι φερομένην ὄρων, καὶ κωδερνωμένην ὑπὸ τοῦ τῶν ὄλων Δεσπότη, οὐκ ἀνεκτῶς εἶχεν. Ἐν δεινῷ δ' ἐποιεῖτο εἰ μὴ καταδύσαι ταύτην παρασκευάσαιεν, οὕτως ἀκλόστως τῶν πονηρῶν ὑπερνηχομένην δογματῶν. Ὡς γὰρ εἶδε τὴν Ἑλληνικὴν διαπυσομένην τερθρεῖαν, εἰς προὔπτον τε τὰς ἐκείνου φωραθείσας πάγας, καὶ ἐπ' ἀκριβῆς διελεγχόμενας, καὶ τὴν μὲν κτίσιν οὐκέτι σεδομένην ὡς πρότερον, τὸν δὲ ταύτης ποιητὴν ὡς χρεῶν ὑμνούμενον· τε καὶ προσκυνούμενον· ἀπέπειε μὲν τὸ προφανῶς οὕτω κατὰ Θεοῦ ἀναβρίπτειν αὐθις τὸν πόλεμον· μέτεσι δὲ τὸ πρῶγμα λίαν ὑπούλως καὶ δολερῶς. Εὐρῶν γὰρ τινὰς, τὴν μὲν τῶν Χριστιανῶν πίστιν ἀσπαζομένους, τύφῃ δὲ καὶ τῇ διακένῳ

A instrueret. Eam tam magnifice fundatam, almam quoque Romam vocavit, quod verbum Romanis gloria præclaram significat. Constantinus sane nunquam non pro Christiana pietate aliquid agens, non Byzantii tantum, sed et ubique terrarum, pulcherrima ædificavit templa, potissimumque in metropolitanis sedibus, sicuti Nicomediæ in Bithynia provincia, Antiochiæ ad Orontem, in veteri Roma, et Hierosolymis ipsis. De quibus, quæ ibi opera perfecit, postea dicemus. Cum vero res omnes ei ex sententia cederent, etiam apud exterarum nationes, finitimas simul et longinquoiores, vel jure belli vel sæderibus pactis pacatas : altissima annis pluribus pax et tranquillitas in orbe Romano floruit, et professio fidei Christianæ ubique terrarum est propagata. Multæ quoque feræ nationes sacra nostra sunt complexæ : et mirificum vitæ institutum in ecclesiis, et apud multitudinem ipsam, denique in montibus etiam et solis locis resplenduit, 536 quod nuper admodum monachi pullulare cœpissent, et quod martyres adhuc et confessores superstites essent, sacerdotesque insuper apostolicis donis et miraculis, vitæque simplicitate vigerent. Per quos cœlestem prorsus vitam in terris cernere erat, religione ipsa in dies semper et in

ampliorem magnitudinem exeresceret : utque per ipsum, adjuvante Deo, Christianismus in serena certaue tranquillitate et altissima pace consisteret. Atque ut simpliciter dicam, ea tempestate res nostræ lætissimæ, jucundissimæ et florentissimæ fuere : adversarii autem contra in tristitia, submissione et mœrore summo vixere.

C

CAPUT V.

De Arii cum Alexandro contentione : de Melitio : unde et quomodo, et per quas causas et occasiones ea contentio exstiterit.

Religio nostra cum in tanta esset gloria et flore, pacem et quietem tantam intestinum turbavit bellum. Nugæ namque et disputationes contentiosæ, veram pietatem perfectamque divini numinis cognitionem prætexentes, de quibus antea inquisitionem non fuerat, ea in quæstionem deduxerunt, eaque re ingentes turbas in ecclesiis concitarunt. Siquidem generis nostri pestis, improbusque prorsus et exitiosus hostis, navim ecclesiasticam tam placide secundis ventis ferri et ab universitatis hujus Deo gubernari videns, ferre id non potuit, et grave molestumque sibi esse putavit, nisi submergendam eam curaret quæ tam securum contra pravorum dogmatum fluctus et procellas teneret cursum. Ut enim Græcæ superstitionis præstigias proculcari, dolososque laqueos ejus in apertum protrahi et manifesto argui atque convinci, et creaturam quidem (ut antehac) amplius non coli, Creatorem vero ejus, sicuti convenit, laudibus veli et adorari animadvertit : apertum rursus contra Deum movere bellum posthabuit, et dolo rem clandestine admodum et fraudulenter aggressus est. Repertis namque quibusdam, qui Christianam

quidem profiterentur fidem, **537** arrogantia autem inanique vanæ gloriæ ambitione et dominandi cupiditate quasi intemperis quibusdam agerentur, eis ipsis veluti instrumentis adinventionis fraudisque suæ utens, alio quodam modo rem in priorem reduxit errorem et seductionem, ut conditor scilicet rerum omnium Deus, creaturis ipsis exæquatus et connumeratus, creatura rursus quemadmodum antea adoraretur, cultusque divinus adorationi illius similis fieret. Verum unde,

Alexandriæ, quæ primaria et præcipua inter Ægypti, Thebaidis et Libyæ urbes civitas est, amplissima sane et populosissima, post Theonam, ut antea diximus, Petrus eximius veræ pietatis propugnator, Ecclesiam gubernavit : qui certaminis sacri cursu splendide sub impiis tyrannis peracto, Achillam brevi habuit successorem. Atque huic ecclesiæ clavo dirigendo Alexander suffectus est, apostolicæ doctrinæ generosus defensor : qui in ea, quam diximus, tranquillitate et pace divinis institutionibus quotidie ecclesiam exhilaravit. Ea tempestate Arius quidam erat, in rationem quidem ille sacri ordinis relatus, sed qui jam inde ab initio studium suum super dogmate suo satis declaraverat. Melitio namque novas res molienti primum ad hæsit : atque eo relicto, se postea ad divinum, quem diximus, Petrum contulit, a quo etiam diaconus est factus : sed ab eodem rursus Ecclesia exactus, eo quod Petrus Melitium sectatoresque ejus excommunicavit, et baptismum ejus non admisit (1), propter nonnullas quidem causas, potissimum autem quod ille persecutionis periculo non perlato, cultum divinum abjuravit et dæmonibus sacrificavit. Ejus quippe rei gratia depositus, neque aliam quampiam ob causam, quæ probari aut defendi posset, ab Ecclesia proscriptus Melitius, injuria se affectum esse dicitans, convictos et maledictis Petrum percussit. Et cum sectatores multos haberet, hæresiarcham se et ducem eorum constituit : et episcopali dignitate sibi arrogata, in oppido Lyco (2), quod ad Ægyptum est, quæcunque sunt episcopalis muneris, citra pudorem timoremque omnem peregit, Petro prorsus præ se contempto. Itaque una cum aliis Melitio faventibus, Arius quoque quiescere nolens, in Petrum est invectus. **538** Ubi vero Petrus, accepta martyrii corona, vitæ cursum finiit, ab Achilla successore ejus Arius veniam impetravit : et rursus diaconi ministerio fungi permissus, postea in presbyterorum quoque ordinem est allectus. Apud Alexandrum quoque, proximum ab Achilla episcopum, honesto loco fuit : et quod cavillationum dialecticarum non imperitus, atque in ejusmodi disciplinis probe exercitatus esset, Scripturarum interpretatio credita ei fuerat. Enimvero cum non

(1) Hæc est, non passus est eum sacramentum baptismi administrare.

(2) ἢ Deinle Ptolemais, et Panopolis, ac Veneris

τῆς δόξης φιλοτιμία καὶ φιλαρχία βεβακχευμένους, καὶ οἳά τισιν ὀργάνους τῆς σφετέρως τέχνης καὶ ἐπινοίας χρησάμενος, ἕτερον τρόπον εἰς τὴν πρότερον ἐπανήγαγε πλάνην, τὸν δημιουργὸν τῶν ὄλων Θεὸν συγκαταλέξει τοῖς κτίσματιν· ὡς ἴσον εἶναι τῇ ἐκείνου προσκυνήσει, τὴν κτίσιν πάλιν προσκυνεῖσθαι ὡσπερ τὸ πρότερον· τοῦ δὲ καὶ ὅπως καὶ διὰ τίνος ὑπέσπειρε τὰ ζιζάνια, ἐγὼ ἀνωθεν ὡς οἶόν τε ἀναλαβὼν, διηγῆσομαι.

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, πόλις δὲ αὕτη μεγίστη καὶ πολυάνθρωπος, τὴν ἡγεμονίαν τῶν πρὸς Αἰγύπτω καὶ Θίβαις καὶ Λιβύῃ περιφανῶς ἔχουσα, μετὰ Θεωνᾶν, ὡς εἴρηται, Πέτρος ὁ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῆς, τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἐγκεκρίστον ὀσάκας· οὗ τὸν ἀγῶνα λαμπρῶς ἐπὶ τῶν δυσσεδῶν τυράννων διηνυκός, Ἀχιλλᾶς μετ' ὀλίγον ἐπὶ τῶν ἱερῶν πηδαλίων καθήστο· ὃν Ἀλέξανδρος διεδέχετο, τῶν ἀποστολικῶν δογματικῶν γενναίως ὑπερμαχῶν· ὃς ἐπὶ τῆς μνημονευθείσης εἰρήνης διάγων, δόγμασι θεοῖς καὶ διδασκαλίαις ὁσημέραι τὴν Ἐκκλησίαν ἐφάρδρυνεν. Ἄρειος δὲ τις κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, τῷ μὲν ἱερῷ καταλόγῳ συναριθμούμενος, ἀρχῆθεν δὲ περὶ τὸ δόγμα σπουδῆν ἐνδείκνυμενος, πρῶτα μὲν νεωτερίζοντι Μελίτιῳ συνέπραττε· τοῦτον δὲ καταλείψας, τῷ εἰρημένῳ θείῳ προσίῳ Πέτρῳ, χειροτονεῖται διάκονος· καὶ παρ' αὐτοῦ πάλιν τῆς Ἐκκλησίας ἐκδέβληται· καθότι Πέτρου Μελίτιον καὶ τοὺς ἐκείνου σπουδαστὰς ἐκκηρύξαντος, καὶ τὸ ἐκείνου βάπτισμα μὴ προσιεμένου· καὶ δι' ἄλλας μὲν αἰτίας, μάλιστα δ' ὅτι τὴν τοῦ διωγμοῦ πειρὰν οὐκ ἐνεγκῶν, τὴν σέβας ἐξουσιάζων ἐπιθύει· οὐ χάριν καθαιρεθείς, καὶ δι' οὐδεμίαν ἄλλην αἰτίαν εὐλογον τῆς Ἐκκλησίας ἀπορῥαγείς, ὁ Μελίτιος ἀδικα μὲν πάσχειν ἔλεγε, καὶ ἐλοιδορεῖτο τὸν Πέτρον κακηγορῶν· πολλοὺς δὲ τοὺς ἐπομένους ἔχων, αἰρεσιάρχης καλίστατο· ἀνθρῆπετο δὲ τῆς ἐπισκοπῆς· Λυκῶ δὲ ἦν αὕτη ἡ πρὸς Αἰγύπτου· καὶ τὰ τῇ ἱερουσύῃ ἐφειμένα ἀδεῶς ἐπραττεν, ἐν δευτέρῳ τὸν Πέτρον τιθέμενος· ἐπέσκηπτεν εὖν Πέτρῳ σὺν ἄλλοις καὶ Ἄρειος τοῖς κατὰ Μελίτιον γινομένοις, καὶ ἤρμεῖν ἤκιστα ἤθελεν. Ἐπεὶ δὲ Πέτρος μαρτυρίῳ ἐστεφάνου τὸν τοῦ βίου δρόμον, τὸν μετ' ἐκείνων Ἀχιλλᾶν, συγγνώμην Ἄρειος ἦται, καὶ πάλιν διακονεῖν ἐπετρέπετο. Ἐπειτα δὲ καὶ τοῦ πρεσβυτέρου ἡξίωται. Διὰ τιμῆς δὲ καὶ ὁ μετ' Ἀχιλλᾶν Ἀλέξανδρος ἦγεν αὐτόν. Λέσχη δὲ διαλεκτικῆς οὐκ ἄμοιρος ὦν, ἐλέγετο γὰρ καὶ τῶν τοιοῦτων μαθημάτων εἶναι ἐν πείρᾳ, τὴν τῶν Γραφῶν ἐρμηνείαν πεπίστευτο. Καὶ γὰρ μὴ φέρων τὸν Ἀλέξανδρον ἐπὶ τοῦ θρόνου ὄραν, ὑπόψηφος γὰρ καὶ οὗτος ἐτύχαιεν, εἰς ἐριθίας τινος καὶ μάχας ὑπόωλας ἐχώρει. Καὶ ἐπεὶ μὴ πρὸς τὸν βίον Ἀλεξάνδρου ἀντιλέγειν, οὐδέ τινα συκοφαντίαν ἐκ τοῦ βᾶστου εἶχεν ὑφαίνειν, τῶς μὲν ἡσυχίαν ἦγεν ἐν τοῖς τοῖς γὰρ μὴ

oppidum iterum : et in Libyco Lycon, ubi montes finiunt Thebaidem. » Plin. lib. v, cap. 9.

ὁμοδόξως ἐκεῖνοι λεγόμενοι ἐπ' ἐκκλησίας ἀντι-
 τεῖναι διεπειράτο. Ὁ μὲν γὰρ ἐπίσκοπος, ὁμοτίμον
 ἔλεγε τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας
 εἶναι ἐκεῖνον, καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ γεγεννη-
 κότε Πατρὶ, κατὰ τὴν τῶν θείων Γραφῶν παράδο-
 σιν. Ἄρειος δὲ ὁ τῶν πρεσβυτέρων ἡγούμενος, τῷ
 λόγῳ τῆς ἀληθείας ἀντικρὺς διὰ μάχης ἰὼν, κτίσμα
 καὶ ποίημα τὸν Υἱὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς προσηγόρευε,
 καὶ εἰς ἀτόπους δόξας ἐξεκυλλέτο· ἐξ οὐκ ὄντων τε
 γεγεννησθαι, καὶ εἶναι ποτε χρόνον ὅτε οὐκ ἦν·
 καὶ αὐτεξουσιότητι γνώμης κακίας, καὶ ἀρετῆς
 δεκτικὸν ὑπάρχειν, δυσσεβῶς ἐδογματίζε· καὶ ἄλλα
 τοιαῦτα ὅσα ἦν εἰκὸς τὸν ἐπὶ τοιοῦτοις συνιστάμενον
 ἐπὶ διαλίξεις καὶ συζητήσεις χωρεῖν. Καὶ γὰρ
 οὐκ ἔλαττον τὸν ἐπίσκοπον τὸ τοῦ Λιβύου Σαβελλίου
 συνιστᾶν δόγμα, εἰς τὸ κατὰ διάμετρον ἐναντίον τῆ
 ἀντιλογίᾳ ἐξέκλινε· πολλοὺς τε πρὸς τὸν νεωτε-
 ρισμὸν τοῦ δόγματος ὑπεσύρετο, καὶ ἐπὶ μικροῦ
 σπινθῆρος μεγάλη καὶ διαέριος ἀνήπτετο φλόξ. Ἐκ
 γὰρ τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ δόγμα τὴν ἀρχὴν ἐτραχέως,
 Αἴγυπτον τε καὶ Λιβύην καὶ τὴν ἄνω Θηβαίδα διέ-
 τραχεν· ἥδη δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων
 ἦπτετο. Ἀμφηρίστου δὲ τῆς ζητήσεως οὐσης, πεί-
 θειν Ἀλέξανδρος ἐπειράτο· ἥδη γὰρ οὐκ ολίγοι τῶν
 ἐπισκόπων, καὶ τῶν ἐκ τοῦ κλήρου δὲ πλεῖστοι,
 καλῶς λέγειν τὸν Ἄρειον διετείνοντο, καὶ τῆς ἐκεῖ-
 νου δόξης ἀντελαμβάνοντο. Ἐπεὶ δὲ μὴ συνέβαινον
 ὁμολογεῖν, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ κορυθανῶν Ἄρειος
 ἀναφανδὸν ἐκήρυττε τὴν ἀσέβειαν, ἀπεκέρυξε μὲν
 καὶ τῶν ἱερατικῶν ἐξήλασε καταλόγων αὐτὸν τε
 καὶ οἱ συνέπραττον αὐτῷ κληρικοί ὁ Ἀλέξανδρος.
 Συνέπραττον δὲ ἐκ μὲν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροι-
 κίας πρεσβύτεροι μὲν Ἀειθαλᾶς καὶ Ἀχιλλᾶς,
 Καρπώνης τε καὶ Σαρμάτης, καὶ Ἄρειος ἑτερος·
 διάκονοι δὲ Εὐζύϊοι καὶ Μακάριος, Ἰούλλιος, Ληναῖς
 καὶ Ἐλλάδιος πολλὴν καὶ τοῦ λαοῦ μοῖραν ἀποτε-
 μόμενοι. Τοῖς μὲν οὖν ὁμοίως χρῆσαι περὶ Θεοῦ
 πιστεῖν ἐνομιζέτο δεῖν τῷ ἀρχιερεῖ· οἷς δὲ, ὅσα δὴ
 συμβαίνειν εἴθε τοῖς πολλοῖς, εἰς οἶκτον ἦσαν
 ἐκεῖνοι, ὡς ἡδικομένοι, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀκρι-
 τως ἐκβεβλημένοι.

Achillas, Carpones, Sarmates, et alter Arius, presbyteri : et Euzoios, Macarius, Julius, Menas
 et Helladius, diaconi, multam etiam populi partem secum trahentes. In quo, alii idem sibi de Deo
 sentiendum atque credendum esse quod episcopus evenire consuevit, istos miserabantur, velut injuria
 pios.

Εἰσι δὲ οἱ φασὶ τῆς τοιαύτης ἐρίδος πρὸ Ἀρείου
 ἑτερον ἀρξασθαι, Ἀλέξανδρον ὄνομα, τὴν δευτέραν
 τάξιν μετ' Ἄρειον ἔχοντα, Βαύκαλιν ὄνομα· καλεῖ-
 σθαι δ' οὕτω, διὰ τὸ σαρκὸς ὑπερτραφοῦς ὄγκον ὑπὸ
 τῶν μεταφρένων αὐτοῦ σεσωρευμένον ἀγγους ὄστρα-
 κίνου ἐκμμεῖσθαι σχῆμα· ἅπερ οὖν βαυκάλας
 ἐπιχωρίως Ἀλεξανδρεῖς εἰώθασιν ὀνομάζειν. Τὰ
 δευτέρα δὲ σχόντα τῆς λειτουργίας, τῆς αἰτίας
 ἀρξαι, ἐξ ἧς ἡ διαφορὰ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀρείου
 ἐπειτα συνεβράβη, καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου ἀνακή-
 ρυξιν ἐντεύθειν γενέσθαι. Τῷ γὰρ προτιμηθῆναι
 τὸν Ἄρειον μὴ φέρων ὁ Βαύκαλις, τὸν περὶ τὸ
 δόγμα ἐπήγε νεωτερισμὸν ἐκεῖνον. Ἀλέξανδρος δὲ

A bene ferret Alexandrum episcopi dignitatem obti-
 nere, quod non rite is quoque neque ordine lectus
 esset, dissidia adversus eum latenter et contentio-
 nes movit. Cumque non haberet quod in vita mo-
 ribusque Alexandri carperet, neque per sycophan-
 tiam facile quidquam confingere posset, ea quidem
 in parte quietus fuit : quæ vero ille in ecclesia
 pro concione recte pieque doceret, in eis repu-
 gnare illi instituit. Episcopos namque, Filium cum
 Patre ὁμοτίμον, hoc est, ejusdem honoris, atque
 ejusdem substantiæ, æqualemque per omnia eidem
 qui cum genuit, esse, ex divinarum Scripturarum
 sententia et traditione docuit. Arius autem inter
 presbyteros primas tenens, verboque veritatis
 prorsus repugnans, creaturam facturamque Patris
 Filium vocavit, in absurdas opiniones provolutus.
 Ex non existentibus siquidem genitum esse : et
 fuisse aliquando tempus cum non fuerit, meraque
 sententiæ et arbitrii libertate vitii et virtutis ca-
 pacem esse : aliaque ejusmodi censuit, quæ opi-
 nari eum par erat, qui sibi de hujus generis reb-
 bus disserendum atque inquirendum esse constituisset.
 Et cum existimaret episcopum Libyci Sabellii
 dogma asserere, contendendi et adversandi studio
 in errorem ex diametro illi contrarium decidit.
 Sane quidem permultos ad novas ejus dogmatis
 res pertraxit, et ex parvi igniculi scintilla ingens
 est et altum exortum incendium. Ab Alexandria
 enim doctrina hæc progressa, Ægyptum, Libyam
 et superiorem Thebaidem percurrit, mox etiam ad
 alias provincias et urbes pervenit. Questione tali-
 jam in controversiam vocata, Alexander dissua-
 dere eam est conatus. Sed jam non pauci episcopi
 et plurimi ex clero recte dicere Arium affirma-
 bant, sententiamque ejus complectentes compro-
 babant. Postquam autem inter se non consense-
 runt, seu potius Arius furis correptus propalam
 impietatem docuit, 539 Alexander illum, et cum
 eo qui partes ejus sequerentur, clericos omnes
 excommunicavit et sacro ordine movit. Sentiebant
 porro cum eo in Alexandrina parœcia, Aithalas,
 presbyteri : et Euzoios, Macarius, Julius, Menas
 et Helladius, diaconi, multam etiam populi partem
 secum trahentes. In quo, alii idem sibi de Deo
 arbitraretur, putabant ; alii vero, sicuti multis
 affectos, et indicta causa ab Ecclesia proscri-
 ptos.

Sunt qui dicunt, contentiois hujus alium, ante
 Arium, auctorem fuisse, Alexandrum, secundo ab
 Ario loco presbyterum, Baucalim cognomine : qui
 nomen id adeptus fuerat, ex supercrescentis car-
 nis pondere in dorso ejus collecto, testacei vasis
 forma, quod Alexandrini vernaculo sermone bau-
 calam nominare solent : hunc, inquam, secundas
 in ministerio sacro ferentem, dissensionis causam
 exstitisse putant : unde postea inter Alexandrum
 et Arium contentio commota, et τοῦ ὁμοουσίου,
 hoc est consubstantialis, promulgatio exorta sit.
 Quod namque Baucalis prælatum sibi honore
 Arium ægre ferret, novationem dogmatis istius

illi ascripsit. Alexander vero episcopus, utrumque a contentione abducere volens, ad disputationes sermonumque collationes eos invitavit, persuasione potius quam violenta jussione controversiam sopire conducibilis esse ducens. Et cum multoties disputando congressi essent, sicuti fieri assuevit, contentione inter quospiam mota, episcopus nunc huic, nunc illi benevole et commode adhaesit: postremo vero tandem et ipse coaeternum et consubstantialem Patri Filium, ita uti antea semper senserat, disertis verbis pronuntiavit, Ariumque idem sentire jussit. Quod ubi ille, ut faceret, in animum injucere non potuit, sacris aedibus est ab eo ejectus.

540 CAPUT VI.

Qui ea tempestate magnarum urbium fuerint episcopi: et de episcopis qui ab initio Byzantii ecclesiam rexerunt.

Eo tempore Romanæ Ecclesiæ Sylvester præfuit, Miltiadis successor, qui post Marcellinum egregie in persecutione ipsa certamine defunctum, sacri muneris suscepit administrationem. Alexandriæ autem post Theonam et Petrum, Achilles, ac deinde quem dixi Alexander, ecclesiasticam tenuit præfecturam; Antiochiæ, Tyranno in ecclesiastico ministerio Vitalis suffectus, pace primum ecclesiis reddita. Is a tyrannis ecclesiam dirutam denuo excitavit, cujus structuram reliquam Philogonius perfecit, qui ex causidico episcopus factus illi successit, Licinique temporibus, uti virum fortem decet, ardoreni æmulationemque suam pro vera pietate ostendit. Porro Hierosolymis post Hermo-

nem Macario sacrum munus creditum, digno tali nomine viro, ut qui omnibus bonis et ornamentis floruerit. Constantinopoli vero, post Metrophanem, Probi imperatoris fratris filium, Alexandro sacrorum cura sorte cesserat. Verum enimvero hoc loco faciendum mihi omnino videtur, ut alius ab ipsis apostolis repetitos Byzantios episcopos recenseam, et veluti sacram quamdam inscriptionem historiæ huic adjiciam.

Andreas, Domini apostolus, Thraciam, Macedoniam et Euxinum, provincias sortitus, Byzantii Christum prædicavit. Et cum a Zeuxippo, tyrannidem tum ibidem tenente, ad cædem quæreretur, Argyropolim transiit, atque ibi biennium conventus agens, permultos ad Christi fidem pertraxit. Cæterum sacra eo loco fundata æde, et Stachy apostolo episcopo ordinato, Sinopen concessit. Stachys sacro eo munere annis sedecim administrato, ibidem sepultus, Onesimum habuit successorem. Onesimus quatuordecim annos ecclesiam eam gubernavit, eique Polycarpus subrogatus, qui decem et octo annis munere suo cum laude functus, Plutarcho id reliquit. Hic non minus quam sedecim annis ecclesiæ præfuit, eamque moriens Sedecioni concessit: quo post annos novem defuncto, Diogenes quindecim annis eam rexit. Illi Eleutherius suffectus, qui septem annis episcopali munere obito. Felicem habuit successorem. Felix quinque annis sedem episcopalem

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Τίτες τηρικαῦτα τῶν μεγάλων πόλεων ἦσαν ἐπισκοποὶ· καὶ περὶ τῶν ἀρχῆθεν ἐπισκόπων τοῦ Βυζαντίου.

Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον τῆς μὲν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας Σίλβεστρος τὰς ἡνίας εἶχε, Μιλτιάδης διαδεξάμενος, ὃς μετὰ Μαρκελλίνου τὸν ἐν τῷ διωγμῷ καλῶς διαγωνισάμενον, τῇ ἱερωσύνῃ διέπρεπε· τὴν δ' Ἀλεξάνδρου μετὰ Θεωνᾶν καὶ Πέτρον Ἀχιλλᾶς· εἶτα ὁ προῤῥηθεὶς Ἀλέξανδρος τὴν θείαν ἡγεμονίαν διεῖπε· τῆς δ' Ἀντιόχου μετὰ Τύραννον Βιτάλιος τὴν διακονίαν ἐγκειρίστω, τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρξάμενος εἰρήνης· καὶ τὴν ὑπὸ τῶν τυράννων καταλυθεῖσαν ἐκκλησίαν ἀνήγειρεν· ὃν Φιλογόνιος ὁ ἀπὸ δικολόγου ἐπίσκοπος γεγωνῶς διαδεξάμενος, τὰ λείποντα τῇ οἰκοδομῇ ἐπέτιθει, κἀν τοῖς Λικινίου καιροῖς, τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ζῆλον ἀνδρικῶς διεδείκνυ. Τῶν δὲ Ἱεροσολύμων μετὰ Ἑρμώνα Μακάριος τὴν λειτουργίαν ἐνεπιστεύετο, ἄξιος τῆς ἐπικλησίας ὁ ἀνὴρ, καὶ πᾶσιν ἀδρυνόμενος ἀγαθοῖς. Τῆς δὲ Κωνσταντινου μετὰ Μητροφάνην τὸν ἀδελφὸς Πύδου τοῦ βασιλέως Ἀλέξανδρος τὴν ἱερὴν ἐκκληροῦτο ἀρχήν. Ἐνταῦθα δὲ γενομένων, προῤῥηγοῦ δοκεῖ μοι ἀνωθεν ἐκ τῶν ἀποστόλων, τοῦς τοῦ Βυζαντίου ἐπισκόπους διαλαβεῖν, καὶ ὡς πρόγραμμά τι θεῖον τῇ ἱστορίᾳ ἐνθεῖναι.

Ἀνδρέας γάρ ὁ τοῦ Κυρίου ἀπόστολος, τὰ περὶ Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ τὸν Εὐξείνιον κληρον λαχὼν, ἐπεὶ ἐν Βυζαντίῳ γενόμενος ἐκήρυττε τὸν Χριστὸν, ὃπὸ Ζευξίππου τοῦ τηρικᾶς τυραννοῦντος ζητούμενος, ἐν Ἀργυροπόλει μετέβαινε· καὶ χρόνον διετῆ ἐκεῖσε συνάγων, πολλοὺς ἐπισπάτο πίστει τῇ εἰς Χριστόν. Θυσιαστήριον τοῖνυν τῷ τόπῳ ἐδράσας, καὶ τὸν ἀπόστολον Στάχυν ἐκεῖσε χειροτονήσας ἐπίσκοπον, εἰς Σινώπην ἀπάγει. Ὅς τῇ λειτουργίᾳ ἔτη ἰς' παραμείνας, καὶ ταφεὶς ἐκεῖσε, Ὀνήσιμον ἔσχε διάδοχόν· ὃν τέσσαρα πρὸς τοῖς δέκα ἔτεσι διαγεγονότα Πολύκαρπος διεδέξατο. Δεκαοκτὼ δ' ἔτη τῇ διακονίᾳ καὶ οὗτος ἐμπρέψας, Πλουτάρχῳ ταύτης ἐξίσταται. Καὶ οὗτος δὲ οὐχ ἤττον ἢ ἰς' διαγεγωνῶς, Σεδεκίῳ τοῦ θρόνου παραχωρεῖ· οὐ μετὰ θ' ἔτος Διογένης πεντεκαίδεκα ἔτη ἱερατεύει. Μεθ' ὃν Ἐλευθέριος· ὃς ζ' ἔτη ἱερατεύσας, Φίλικῳ διάδοχον ἔσχε. Πέντε δὲ καὶ οὗτος διακονησάμενος, Πολυκάρπῳ μεταδίδωσι τῆς λειτουργίας. Οἱ δὲ πάντες διὰ τῆς τῶν ἀπίστων ἐφόδου, τῷ διετηρημένῳ

εὐαγγελίῳ τοῦ ἀποστόλου τὰς συνάξεις ἐπεποιήντο. Ἐπειτα Ἀθηνόδορος τὴν λειτουργίαν ἐλάβανεν· ὃς ἔτη δ' ἱερατεύσας, ἐκκλησίαν ἐτέραν ἀνίστησιν ἐν τόπῳ ἐπιλεγόμενῳ Ἐλαία· κάκει τὴν σύναξιν ἐποιεῖτο· ὃν οἶκον ἐς ὕστερον ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἐγείρει περιφανῶς. Τοῦτον Εὐζώϊτος διαδέχεται ἔτη ς'· ὃν Λαυρέντιος ἐπὶ ἔτη ἑνδεκά· μεθ' ὃν Ἀλύπιος, τρία πρὸς τοῖς δέκα ἱερατάμενος· οὗ μετὰ τελευτήν Περίναξ ὑπατικός ἐπίσκοπος γίνεται. Πλούσιος δὲ σφόδρα γενόμενος, ἐτέραν ἐκκλησίαν ἐγείρει πρὸς θάλασσαν, ἐν τόπῳ, ᾧ Συκαὶ κληθῆς ἦν, Εἰρήνην τὸν οἶκον προσαγορεύσας. Ὅν δὴ τόπον Χριστιανοὶ τῷ συνεχεῖ καὶ καλλίστῳ τῶν οἰκοδομημάτων εἰς πόλεως σχῆμα μετεσκευάσαντο. Οὗ χάριν καὶ ὁ πολὺς τὴν ἀρετὴν Κωνσταντῖνος τελεῖσαι καλλίστοις τὸν τόπον ἔτιμα· ἐν ἧ τῆς Εἰρήνης ἐκκλησίᾳ πρῶτος μετὰ Περίνακα ἔτη ἑννέα ἐπισκοπήσαντα Ὀλυμπιανὸς ἐπὶ ἑνδεκά ἔτεσι τὸν θρόνον λαμβάνει. Τοῦτου δὲ διάδοχος· Μάρκος ἦν ἔτη ιγ'· μετὰ τοῦτον Κυριλλιανὸς ἔτη ις'· καὶ τοῦτον δὲ Κωνσταντῖνος διαδέχεται ἔτη ς'. Οὗτος τῷ πρώτῳ τῆς ἱερατείας ἔτει ἔδον τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸ βόρειον μέρος νεῶν ἀνίστασθαι, Εὐφημία τῇ μάρτυρι τὴν τέμενος ἀναθεῖς, τηνικάδῃ τὸ μαρτύριον ἀγωνισαμένη· οὗ δὴ καὶ τὸ λείπον διανύσας τοῦ βίου, Τίτῳ διάδοχον καταλίμπανεν· οὗ ἐπὶ ε' καὶ λ' καὶ μικρόν τι πρὸς τὴν ἱερατείαν τελέσαντος, Δομέτιος ὁ ἀδελφὸς Πρόβου τοῦ βασιλέως, ἐπὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας οἰάκων καθῆστο. Τοῦτον δὲ Πρόβος ὁ υἱὸς διεδέχετο· ὧν ὁ μὲν δ' πρὸς τοῖς εἴκοσι, Πρόβος δὲ τὰ ἡμίση τούτων, διήκνου. (Τὸν δὲ Πρόβον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μητροφάνης διεδέχετο· ὃς ἐπὶ ἔτη δέκα καλῶς τὴν ἱερωσύνην κοσμήσας· διέπρεπεν. Ἐφ' οὗ δὴ καὶ ὁ ἀεισέβαστος· Κωνσταντῖνος· τὴν ἐπώνυμον αὐτῷ περιφανῶς ἀνεγείρει πόλιν. Μεθ' ὃν Ἀλέξανδρος τῆς ἱερατικῆς ἡξιοῦτο καθέδρας, ἀποστολικοῖς χαρίσμασι λαμπρυνόμενος. Καὶ τὰ μὲν τῶν ἐπισκόπων ἐν τούτοις.)

colonestavit. Sub quo etiam Constantinus semper didi. Metrophanis porro successor fuit Alexander, Τότε δ' οὖν ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας· Ἀλέξανδρος, τὸν Ἄρειον ἑρῶν τῷ τῆς φιλαρχίας οὐστῶν πυρούμενον, ἰδίᾳ τι συνάγοντα, καὶ πολλὸν τὸν σάλον ἐξερευγόμενον, γράφει μὲν καὶ τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόσι τὴν βλασφημίαν ἐκείνου. Δῆλῃν δὲ ταύτην καὶ τοῖς κατὰ πόλεις ἐτίθει πιστοῖς. Ἐγὼ δὲ καὶ μέρη τῶν ἐκείνου ἐπιστολῶν ἐνόησα τῇ συγγραφῇ· ἴν' ἕμα μὲν τάληθῆ συγγράφειν, καὶ μηδὲν τι πλάττειν, δοκῆσθαι· καὶ ἄλλας δ' ἐπὶ ταύταις ἐροῦμεν, ὡς ἂν γε τῇ ἀληθείᾳ συνάδωσι, καὶ τὸ σαφὲς τῇ ἱστορίᾳ ἔχωσι παριστάειν.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον πόλεως Ἀλέξανδρον διὰ τοὺς περὶ Ἄρειου.

Πρὸς μὲν οὖν τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ τῆς Κωνσταντῖνου Ἀλέξανδρον τάδε ἔγραψεν ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας

(1) Olea, Constantinopolis regio.

A tenuit, eamque ad Polycarpum transmisit. 541 Qui sane omnes, propter infidelium incursions, in eo quod memoravimus Apostoli oratorio synaxes et conventus celebrarunt. Deinceps Athenodorus, functione ecclesiastica suscepta, quatuor eam annis obtinuit, ecclesiamque aliam, in loco cui nomen erat Olea (1), construxit, ibique synaxim peregit. Eam ardem postea Constantinus Magnus splendidissime auxit et ornavit. Athenodori successor Euzoius, sex annis episcopatum gessit : cui Laurentius succedens, undecim annis Ecclesie præfuit. Post hunc Alypius tredecim annis sacrum magistratum administravit. Istius successor Pertinax, vir consularis, novem annis episcopalem dignitatem obtinuit : qui cum locupletior esset, ecclesiam aliam ad mare, in loco quem Ficos (2) nominabant, excitavit, eamque Pacem appellavit. Eum locum Christiani perpulchris et continuis ædificiis in oppidi formam redegerunt. Quapropter eum etiam mœnibus eximiis, magna virtutis gloria pollens Constantinus est dignatus. Post Pertinacem, qui primus in hoc Pacis templo episcopatum administraverat annis novem, Olympianus undecim annis sacrorum antistes fuit : rursum post hunc Marcus, annis tredecim. Post Marcum Cyrillianus, sedecim : post Cyrillianum Constantinus, septem. Hic primo episcopatus sui anno, intra Byzantium in parte septentrionali templum ædificavit, atque id Euphemie martyri, quæ tum sacrum peregerat certamen, consecravit. Ad quod templum reliquo vitæ tempore transacto, episcopale munus Tito reliquit, qui id supra triginta et quinque annos administratum, ad Dometium Probi imperatoris fratrem transmisit. Atque huic Probus filius successit. Et Dometius antistitis honorem viginti quatuor, Probus duodecim annos gessit, cujus Metrophanes frater successor fuit. Hic annis decem cum ingenti laude episcopale ministerium Augustus, cognominem sibi urbem magnifice conapostolicis donis præclarus. Hæc de episcopis.

Sed enim Alexandriae episcopus Alexander, cum Arium videret dominandi furore flagrantem, privatim illegitimos conventus agere, et turbam motumque ingentem concitare, non modo ad sacros ecclesiarum præfectos, verum etiam ad fideles passim in urbibus omnes, 542 de blasphemia ejus publicitas litteras dedit. Ex quibus partes certas operi huic intexam, ut mihi verior narratio rerum constet et nemini conflingere quidquam videar. Adjiciam præterea alias, quæ veritati erunt consonæ, historiamque omnem dilucidiosem reddere poterunt.

CAPUT VII.

Epistola Alexandri Alexandrini episcopi ad Alexandrum Constantinopolitanum episcopum, de Arianis.

Alexander itaque iste Alexandrinus, ad cognominem sibi Alexandrum Constantinopolitanum hæc

(2) Item, Fici.

scripsit : « Reverendissimo et unanimi fratri A Alexandro, Alexander in Domino salutem. Pravorum hominum, qui dominandi libidine et pecunie cupiditate ducuntur, institutum, semper quæ ampliores eis esse videntur, insidiatur ecclesiis : qui vario sane prætextu pietatem ecclesiasticam invadere solent. Siquidem tanquam stimulis quibusdam, ab eo qui in illis efficax est, diabolo, ad propositam sibi voluptatem incitati, religione omni projecta, iudicii Dei timorem proculcant. De quibus necessitas mihi imposita est, multa ab eis passo, ut ad pietatem vestram scribam, ut ejusmodi homines caveatis, et ne quis eorum se in præcias et ecclesias vestras subsinuare audeat, provideatis. Instructi enim sunt per simulationem et dissimulationem, ad fraudem et seductionem, impostores isti, ut sive per se ipsos, seu per litteras, per assentationem et venditionem falsam arte quadam compositas, transversos agant simplicem atque sinceram fidem consecrantes homines. Quandoquidem Arius et Achilles, conjuratione nuper facta, Coluthi (1) dominandi cupiditatem, longe etiam deterius quam ipse ille, sunt æmulati. Ille namque accusatione adversus hos ipsos instituta, maligni consilii sui aliquem reperit prætextum. Isti vero, æruscationem illius sub Christi nomine susceptam videntes, Ecclesiæ amplius subjecti esse non sustinuerunt : sed instructis sibi ipsis latronum speluncis, contiauos ibi peragentes conventus, diu noctuque se in calumniis adversum Christum et nos excogitatis, meditando exercent, atque omnes pias et apostolicas sententias reprehendentes, 543 Judaico prorsus more, Christi persecutricem instituunt officinam, divinitatem Salvatoris nostri pernegantes, omnibusque eum parem esse docentes, et voces salutiferæ ejus œconomix et administrationis nostraque causa abjectionis colligentes, congerere ex illis impietatis suæ dogma contendunt, verbaque divinitatis initio avertentis et ineffabilis apud Patrem gloriæ ejus avertant. Quapropter impiam Græcorum et Judæorum de Christo opinionem corroborantes, laudem ab illis, quam maxime possunt, venantur : omnia ea quibus illis ludibrio sumus, subornantes atque procurantes, seditionesque et persecutiones quotidie contra nos excitantes : et cum iudicia a versus nos, impudicis mulierculis, quas ipsi dolose seduxerunt, intervenientibus instituentes, tum Christianismum ad obrectationem traducentes, ex eo quod turpiter per plateas et vicos omnes juvenulæ eorum discurrant. Quin etiam indissolubilem Christi tunicam, quam ne carnifices quidem illi dividere voluerunt, scindere ipsi ausi sunt. Itaque nos ea quæ moribus improbisque conatibus illorum congruunt, licet sero propter rel ignorance, adhibentes remedia, communi-

Α' Ἐξάνδρος· ε Τῷ τιμιωτάτῳ ἀδελφῷ καὶ ὁμοψύχῳ Ἀλεξάνδρῳ Ἀλεξάνδρος ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἦ φίλαρχος τῶν μοχθηρῶν ἀνθρώπων τε καὶ φιλάργυρος πρόθεσις, ταῖς δοκούσαις ἀεὶ μεῖζοσι παροικίαις πέφυκεν ἐπιβουλεύειν, διὰ ποικίλης προφάσεως τῶν τοιούτων ἐπιτιθεμένων τῇ ἐκκλησιαστικῇ εὐσεβείᾳ. Οἰστροηλατούμενοι γὰρ ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτοῖς ἐνεργούντος διαβόλου εἰς τὴν προκειμένην αὐτοῖς ἡδονὴν, πίστεως εὐλαβείας ἀποσκιρτήσαντες, πατοῦσι τὸν τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ φόβον. Περὶ ὧν ἀναγκαῖον ἦν μοι τῷ πάσχοντι δηλώσαι τῇ ὑμετέρᾳ εὐλαβείᾳ, ἵνα φυλάττησθε τοὺς τοιούτους, μὴ τις αὐτῶν τολμήσῃ καὶ ταῖς ὑμετέραις παροικίαις ἐπιθῆναι. Ἰκανοὶ γὰρ ὑποκρίνεσθαι πρὸς ἀπάτην οἱ γόητες ἦτοι δι' ἑαυτῶν, ἢ διὰ γράμματων ψευδῶς κεκοιμημένων, δυναμένων ἀφτραπάσαι τὸν ἀπλήπιστιν καὶ ἀεραλῆ προσεσχηκότα. Ἄρειος οὖν καὶ Ἀχιλλᾶς, συναμοσίαν Ἐναγχον ποιησάμενοι, τὴν Κολοῦθου φιλαρχίαν πολὺ χεῖρον ἢ ἐκεῖνος ἐξήλωσαν. Ὁ μὲν γὰρ αὐτοῖς τοῖτοις ἐγκαλῶν, τῆς ἑαυτοῦ μοχθηρᾶς προθέσεως εὖρε πρόφασιν· οἱ δὲ τὴν ἐκείνου θεωροῦντες· Χριστεμπορίαν, οὐκέτι τῆς Ἐκκλησίας ὑποχείριον μένειν ἔκαρτέρησαν· ἀλλ' ἑαυτοῖς σπήλαια ληστῶν οἰκοδομήσαντες, ἀδιδάκτους ἐν αὐτοῖς ποιοῦντες συνόδους, νύκτωρ τε καὶ μεθήμεραν ἐν ταῖς κατὰ Χριστοῦ καὶ ἡμῶν διαβολαῖς ἀσκούμενοι, οἱ πάσης τῆς εὐσεβοῦς ἀποστολικῆς δόξης κατηγοροῦντες, Ἰουδαϊκῷ προσχηματί Χριστομαθῶν συνεκρότησαν ἐργαστήριον, τὴν θεότητα τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἀρνούμενοι, καὶ τοῖς πᾶσιν Ἰσὺν εἶναι κηρύσσοντες· πᾶσάν τε αὐτοῦ τῆς σωτηρίου οἰκονομίας καὶ δι' ἡμᾶς ταπεινώσεως φωνὴν ἐκλεξάμενοι, ἐξ αὐτῶν συναγείρειν πειρῶνται τῆς ἀσεβείας αὐτῶν τὸ κήρυγμα, τῆς ἀρχῆθεν θεότητος αὐτοῦ καὶ παρὰ τῷ Πατρὶ δόξης ἀλέκτου τοὺς λόγους ἀποστρεφόμενοι. Τὴν γοῦν Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων ἀσεβῆ δόξαν περὶ Χριστοῦ κρατύνοντες, τὸν παρ' αὐτοῖς ἐπαινῶν ὡς ἐνὶ μάλιστα θηρῶνται, πάντα μὲν ὅσα καθ' ἡμῶν παρ' αὐτοῖς γελᾶται πραγματευόμενοι, στάσεις δὲ ἡμῖν καθ' ἡμέραν καὶ διωγμοὺς ἐπεγείροντες· καὶ τοῦτο μὲν, δικαστήρια συκροτοῦντες δι' ἐντυχίας γυναικαρίων ἀτάκτων εἰς ἠπάτησαν, τοῦτο δὲ, τὸν Χριστιανισμὸν διασύροντες, ἐκ τοῦ περιτροχάζειν D πᾶσαν ἀγυῖαν ἀσέμνης τὰς παρ' αὐτοῖς νεωτεροποιίας. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρῶντο τοῦ Χριστοῦ χιτῶνα, ὃν οἱ δῆμιοι διελεῖν οὐκ ἐβουλεύσαντο, αὐτοὶ σχίσαι ἐτόλμησαν. Ἡμεῖς μὲν οὖν εἰ καὶ τῷ βίῳ αὐτῶν καὶ τῇ ἀνοσίῳ ἀπιχειρήσει, διὰ τὸ λανθάνειν, βραχέως ἐπιστήσαντες, παμψῆφει τῆς προσκυνώσεως Χριστοῦ τὴν θεότητα Ἐκκλησίας ἐξηλάσαμεν· ἐπεχείρησαν δὲ περιδρομαῖς χρώμενοι καθ' ἡμῶν, παρεκβαίνειν πρὸς τοὺς ὁμόφρονας ἡμῶν συλλειτουργοὺς, σχήματι μὲν ἐρήνης καὶ ἀξιώσεως ἀξίωσιν ὑποκρίνόμενοι, τὸ δ' ἀληθές, συναρπάσαι. Τινὰς αὐτῶν εἰς τὴν ἴδιαν νόσον διὰ τὴν χρηστολογία

(1) « Et Coluthus quædam perversa docebat, sed non duravit ejus hæresis : nam statim disparuit. » Epiphanius. *contra Ariomanitas*.

σπουδίζοντες, καὶ στωμυλώτερα γράμματα παρ' αὐτῶν αἰτοῦντες, ἵνα παραναγκινώσκοντες αὐτὰ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἡπατημένοις, ἀμετανοήτους ἐφ' οἷς ἐσφάλησαν κατασκευάζουσιν, ἐπιτροδομένους εἰς ἁσέθειαν, ὡς συμφύητους αὐτοῖς καὶ ὁμόφρονας ἔχοντες ἐπίσκοπους. Οὐχ ἄπερ γοῦν πονηρῶς παρ' ἡμῖν ἐδίδαξαν καὶ διεπράξαντο, ὁμολογοῦσιν αὐτοὶ, δι' ἃ καὶ ἐξώθησαν· ἀλλ' ἡ σιωπῇ ταῦτα παραδίδασιν, ἢ πεπλασμένοις λόγοις καὶ ἐγγράφοις ἐπισκιαζόντες, ἀπατώσι. Πιθανωτέροις γοῦν καὶ βωμολοχικαῖς ὁμιλίαις τὴν φθοροποιὸν αὐτῶν διδασκαλίαν ἐπικρούπτοντες, συναρπάζουσι τὸν εἰς ἀπάτην ἔκκειμενον, οὐκ ἀπεχόμενοι καὶ τοῦ παρὰ πᾶσι συκοφαντεῖν τὴν ἡμετέραν εὐσέθειαν. Ὅθεν καὶ συμβαίνει τοῖς γράμμασι αὐτῶν τινὰς ὑπογράφοντας, εἰς ἐκκλησίαν ἐισδέχεσθαι, μεγίστης διαβολῆς ὑποκειμένης, ὡς οἶμαι, τοῖς τοῦτο τολμῶσι συλλειτουργοῖς, τῷ μῆτε τὸν ἀποστολικὸν κανόνα τοῦτο συγχωρεῖν, ἀλλὰ καὶ ὑπεκκαλεῖν τὴν ἐπ' αὐτοῖς διαβολικὴν κατὰ Χριστοῦ ἐνέργειαν. Δι' ἃ δὴ καὶ οὐδὲν μελλήσας, ἀγαπητοὶ, δηλώσαι ὑμῖν τῶν τοιοῦτων ἀπιστίαν ἐμαυτὸν διανέστησα. »

nostram, passim apud omnes sycophantice carpere non omittunt. Quapropter illud evenit, cum nonnulli litteris eorum subscribant, ut in Ecclesiam illi recipiantur: et college, qui id permittere audent, ut equidem puto, gravi calumniæ crimine non careant: qui scilicet non solum id faciunt, quod apostolicus canon eis non permittit, verum etiam diabolicam, quæ in illis est, contra Christum efficaciam succedunt et augent. Eam ob causam nihil cunctatus, dilecti, meipsum excitavi, ut talium hominum vobis ostenderem infidelitatem. »

Ἐπειτα κατὰ μέρος τὰς ἐκείνων βλασφημίας ἐκτίθεισι, καὶ ἀνθίσταται ταῦταις τὰ ἐκ τῶν θεῶν εἰς πλάτος παράγων Γραφῶν, ἀπελέγχων αὐτῶν τὴν εὐσεβείαν· καὶ τοῦ πρόσω πολύ προῖων, ἐπάγει· « Πολλὰ λέγειν ἔχων, ἀγαπητοὶ, παρέρχομαι, φορτικὸν εἶναι νομίσας διὰ πλειόνων διδασκάλους ὁμόφρονας ὑπομιμηθήσκειν. Αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδιδασκτοὶ ἐστέ, οὐκ ἄγνοοῦντες, ὡς ἡ διδασκαλία αὐτῆ, Ἐδίωνός ἐστι καὶ Ἀρτεμᾶ καὶ τοῦ Σαμοσατέως Παύλου· ὧν τῆς ἀσεβείας τὴν τρύγα ἐρρόφηκότες, νῦν ἡμῖν ἐξ οὐκ ὄντων ἐπεφύησαν τὰ ἐκείνων κεκρυμμένως μωσαχέματα, Ἀρειός τε καὶ Ἀχιλλᾶς, καὶ ἡ τῶν σὺν αὐτοῖς πονηρευομένων σύνοδος, καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως ἐν Συρίᾳ χειροτονηθέντες ἐπίσκοποι τρεῖς· περὶ ὧν ἡ κρίσις τῇ ὑμετέρᾳ ἀνακείσθω δοκιμασίᾳ. »

Ἐπειτα διασφήσας περὶ τῶν ταπεινοτέρων λέξεων τῆς Γραφῆς, ἃς ἐπικτήτους ὁ Σωτὴρ δι' ἡμᾶς ἀνεδέξατο διὰ τὴν κένωσιν καὶ τὸ σωτήριον πάθος· ὡσαύτως δὲ καὶ ὅσαι τὴν ἀνωτάτω ἀρχὴν καὶ θεότητα, τὴν τε φυσικὴν αὐτοῦ δόξαν τε καὶ θεότητα διελθῶν καὶ φιλοσοφίας, ἐπιφέρει λέγων· « Καὶ τί λοιπὸν ἐτι θαυμάστον ὃ μέλλω γράφειν, ἀγαπητοὶ, εἰ τὰς κατ' ἐμοῦ ψευδεῖς διαβολὰς, καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου λαοῦ ἡμῶν ἐκθήσομαι; Οἱ γὰρ κατὰ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ παραταξάμενοι οὐδὲ τὸς καθ' ἡμῶν ἀχαρίστους παροινίας παρουνοῦνται λέγειν· οἳ γε οὐδὲ τῶν ἀρχαίων τινὰς συγχρίνειν ἑαυτοῖς ἀξιοῦσιν οὐδὲ οἷς ἡμεῖς ἐκ παλῶν

Abus suffragiis nostris, illos ab ea quæ divinitatem Christi adorat Ecclesia proscripsimus. Consilium quoque ceperunt, ut nos fraudulenter circumveniant, ad consentientes nobis collegas furium transire, sub obtentu pacis atque unionis, deprecationem quidem præ se ferentes, re ipsa vero aliquos ex illis in contagionem morbi sui pertrahere per blandiloquentiam satagentes, et ut captiosis argutisque ab eis acceptis litteris, habeant, quas a se in fraudem abductis perperam legant: eosque impietati jam assuefactos, prorsus a penitentia et fuga errorum, quibus sunt seducti, abstrahant, perinde atque suffragantes sibi et consentientes haberent episcopos. Non illi sane, quæ apud nos male et docuerunt et egerunt (quam ob rem etiam excommunicati sunt), confitentur, sed aut silentio ea committunt, aut confictis atque compositis verbis et scriptis adumbrantes legunt, hominesque decipiunt, atque ad persuadendum comparatis insidiosisque sermonibus pestiferam suam occultantes doctrinam, seductioni et fraudi expositos abripiunt. 544 Sed et pietatem quoque

Sed et pietatem quoque non omittunt. Quapropter illud evenit, cum nonnulli litteris eorum subscribant, ut in Ecclesiam illi recipiantur: et college, qui id permittere audent, ut equidem puto, gravi calumniæ crimine non careant: qui scilicet non solum id faciunt, quod apostolicus canon eis non permittit, verum etiam diabolicam, quæ in illis est, contra Christum efficaciam succedunt et augent. Eam ob causam nihil cunctatus, dilecti, meipsum excitavi, ut talium hominum vobis ostenderem infidelitatem. » Deinde blasphemias illorum singillatim exponit, eisque copiose ex divinis Scripturis refutationes objicit, impietatem ipsorum redarguens: et longius stylo progressus, infert: « Multa, dilecti, cum dicere possem, prætereo: molestæ arrogantia: esse ducens, eadem sentientes doctores, pluribus admonere. Nam vos ipsi a Deo docti estis, minime ignorantes, doctrinam hanc Ebionis ipsius, et Artemæ (1), et Pauli Samosatani esse, quorum isti impietatis sæcibus haustis, nobis nunc, ex non existentibus, illorum clam vivi radices produunt; Arius nimirum ipse et Achilles, et quod cum eis est malignantium conciliabulum: et tres præterea illi in Syria nescio quo modo creati episcopi, de quibus iudicium arbitrio vestro permittimus. »

D Deinceps declaratis summissioribus Scripturæ vocibus, quas Salvator ascitit: nostra causa per exinanitionem salutaremque passionem suscepit, iidemque eis locis relatis atque expositis, quibus extra initium omne principium ac deitas, naturalisque gloria et divinitas ejus exprimitur, hæc prosequitur: « Quis vero quod scripturus sum mirabitur, dilecti, si contra me et piissimam plebem nostram ementitas eorum calumnias exposuero? Qui etenim adversus divinitatem Filii Dei aciem struere ausi sunt, contra nos quoque ingrata probra et convicia dicere non verentur. Qui etiam ex veteribus nullos esse dignos putant, qui cum

(1) Hic etiam Artemon supra dictus.

eis conferantur : neque eis æquari se patiuntur, quibus nos a pueris præceptoribus usi sumus : sed ne ex omnibus quidem qui passim sunt, collegis et presbyteris, quemquam ipsis comparari volunt, solos se sapientes, possessionum contemptores, et dogmatum repertoires esse jactantes : ut quibus unis revelatum sit quod nemini omnium qui sub sole sunt hominum in mentem venerit.

545 O tumorem impium, et furorem immensum !

Sub hæc aliis quibusdam memoratis, et dogmate fidei eorum fusius exposito, circa finem epistolæ hæc adjicit : « Hosce igitur anathematis fulmine, de fidelium fratrum consensu, ictos, nemo vestrum recipiat, neque vel dicta vel scripta eorum sustineat. Qui enim mentiri omnia consuevere, impostores, veritatem certe non proloquuntur. Urbes illi circumveunt, nihil aliud agentes quam ut amicitia obtentu per hypocrisim et adulationem litteras dent et accipiant, quibus seducant, ab ipsi jam deceptas paucas mulierculas peccatis oneratas, » et quæ sequuntur. « Hosce itaque talia contra Christum ausos, et qui Christianismum cum publice ad populum traducunt, tum in judiciis magno studio et contentione probris manifestis exagitant ; qui persecutionem temporibus pacatis, quantum in eis situm est, adversus nos concitant : qui ineffabile Christi nativitate mysterium enervant : hosce, dilecti, aversantes, unanimi nobiscum consensu et suffragio, calculis quoque vestris furibundam eorum audaciam jugulate, exemplo collegarum nostrorum qui indignati sunt et litteras contra eos ad me dederunt, libelloque damnationis subscripserunt : quæ omnia per filium meum Appionem archidiaconum misi per Ægyptum omnem, Thebaidem, Libyam, Pentapolim, Syriam, Lyciam, Pamphyliam, Asiam, Cappadociam et alias circumvicæ regiones. Ad horum sane exemplum, a vobis etiam eum confirmatum iri, persuasum habeo. Multum quidem certe opis a me in eos qui ab illis sunt detrimento affecti, est collatum : sed illud maximum fuerit depellendorum a seducta plebe malorum auxilium, si collegarum nostrorum (1) concordii consensu illa persuasa, ad pœnitentiam decurrere studuerit. Salute vos invicem, ejus quæ apud nos est consentientis fraternitatis nomine. Valere vos in Domino opto, dilecti. Utinam fructum aliquem vestrorum tantopere Christi amantium animarum percipiam. »

Deinde anathemate excommunicatos in epistola recenset, quos et nos supra retulimus. In eadem sententiam : (2), Philogonio Antiochiæ, Eustathio Berrhææ in Syria, atque aliis etiam aliarum Ecclesiarum antistitibus scripsit, quos apostolicam doctrinam comprobare sciebat. **546** Arius porro neque ipse sibi cessandum esse putavit. Quapro-

ὠμιλήσαμεν διδασκάλοι; ἐξισοῦσθαι ἀνέρονται· ἀλλ' οὐδὲ τῶν νῦν πανταχοῦ συλλειτουργῶν τινα εἰς μέτρον ἤγουνται, μόνοι σοφοὶ καὶ ἀκρίτους καὶ δογματῶν εὐρεταὶ λέγοντες εἶναι, καὶ αὐτοῖς ἀποκεκαλύφθαι μόνοις, ἄπαρ οὐδενὶ τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἑτέρῳ πέφυκεν ἔλθειν εἰς ἔννοιαν. Ὡ ἀνοσοῦ τύφου καὶ ἀμέτρου μανίας, καὶ μελαγχολικῆς δόξης καὶ σατανικοῦ φρονήματος ! »

o opinionem insanam, et Satanicum plane sen-

Εἰπὼν δὲ καὶ ἄλλα καὶ τὸ δόγμα τῆς αὐτοῦ πίστεως πλατύτερον διεκθέμενος, περὶ τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς καὶ ταῦτα ἐπάγει· « Τούτους οὖν ἀναθεματισθέντας ὑπὸ τῆς ἀδελφότητος μηδεὶ, ὑμῶν δεχέσθω, μηδὲ ἀνασχέσθω τῶν λεγομένων ἢ γραφομένων ὑπ' αὐτῶν. Πάντα γὰρ οἱ γόητες ψεύδονται· ἀλήθειαν οὐ μὴ λαλήσωσι· περιέρχονται γὰρ τὰς πόλεις, οὐδὲν ἕτερον σπουδάζοντες, ἢ τῷ τῆς φιλίας προσχῆματι δι' ὑποκρίσεως καὶ κολυκείας γράμματα διδόναι καὶ λαμβάνειν· πρὸς τὸ πλανᾶν ὑπὸ τούτων τὰ δι' αὐτῶν ἠπατημένα ὀλίγα γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις. Καὶ τὰ ἐξῆς. Τούτους οὖν τοὺς τοσαῦτα κατὰ Χριστοῦ τολμήσαντας, τοὺς τὸν Χριστιανισμὸν τοῦτο μὲν δημοσίᾳ σύρωτας, τοῦτο δὲ ἐπὶ δικαστηρίων ἐπιδεικτικῶς φιλοτιμουμένους, τοὺς διωγμὸν ἡμῖν ἐν εἰρήνῃ τὸ ὄσον ἐπὶ αὐτοῖς ἐπεγείραντας, τοὺς τὸ ἀρῆτον μυστήριον τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἐκνεύρισαντας· τούτους ἀποστραφέντες, ἀγαπητοὶ καὶ ὁμόφυχοι, σύμφυχοι γένησθε κατὰ τῆς μονιώδους αὐτῶν τόλμης, καθ' ὁμοίότητα τῶν ἀγανακτισάντων συλλειτουργῶν ἡμῶν, καὶ ἐπιστειλάντων μοι κατ' αὐτῶν, καὶ τῷ τόμῳ συνοπογραφῶντων· ἃ καὶ διεπεμψάμην διὰ τοῦ Υἱοῦ μου Ἀπίωνος καὶ ἀρχidiaκόνου, τοῦτο μὲν πάσης Αἰγύπτου καὶ Θεβαΐδος, τοῦτο δὲ Λιβύης καὶ Πενταπόλεως καὶ Συρίας, καὶ ἐπὶ Λυκίας καὶ Παμφυλλίας, Ἀσίας τε καὶ Καππαδοκίας, ὧν καὶ τῶν ἄλλων περιχώρων καθ' ὁμοίότητα καὶ παρ' ὑμῖν διέξασθαι πέποιθα. Πολλῶν γὰρ μοι βοηθημάτων πρὸς τοὺς βλαβέντας πεπορισμένων, καὶ τοῦτο εὐρηταὶ λυσιφάρμακον τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἀπατηθέντος λαοῦ, πειθόμενων, καὶ ταῖς τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν συγκαταθέσεις εἰς μετάνοιαν ἐρχεσθαι διὰ τούτου σπουδάζόντων. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν τῇ παρ' ἡμῶν ἀδελφότητι. Ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχομαι, ἀγαπητοί. Ὁναίμην ὑμῶν τῆς φιλοχρίστου ψυχῆς. »

Εἶτα τοὺς ἀναθεματισθέντας τῇ ἐπιστολῇ καταλέγει, οὓς καὶ ἡμεῖς ἀνωθεν διελάβομεν. Τὰ δ' αὐτὰ καὶ Φιλογονίῳ καὶ Εὐσταθίῳ, ὧν ὁ μὲν Ἀντιοχείας, Εὐστάθιος δὲ τῆς ἐν Συρίᾳ Βεβρόλας ἠγεῖτο, ἐπέστειλε, καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόσιν, οὓς ἤδει τοῖς ἀποστολικῶς συνηγοροῦντας διδάγματα. Ὁ γὰρ μὴν Ἄρειος, οὐδ' αὐτὸς ἡσυχίαν ἀγειν

(1) Scriptum hoc integrum reperitur apud Theodoritum *Eccles. histor.* lib. 1, cap. 4.

(2) Cap. 5 eod.

ἤρειτο ἀναγκαῖον δ' ὤρετο τὴν εὐνοίαν προσθάνειν τῶν ἐπισκόπων· καὶ πρεσβυτέρων ἔγραψεν ὡς ἐπίστευε· καὶ ἐξήτει δὴθεν εἰ μὲν ὀρθῶς πιστεύουσιν, κάκεινους κυροῦν· Ἀλεξάνδρῳ τε δηλοῦν μὴ κατ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν περὶ αὐτὸν χαλεπαίνειν· εἰ δ' οὖν, καλῶς ἐθέλειν διδάσκεισθαι ὃν χρὴ τρόπον πιστεῦειν. Καὶ οὐ μικρῶς γε ὤνησε τὸ τοιοῦτο τοῖς περὶ Ἄρειον· τῆς γὰρ τοιαύτης δόξης τοῖς ἀπανταχοῦ σχεδὸν ἐπισκόποις διασπαρείσης, κοινῆ πᾶσι ζήτησις ἦν. Οἱ μὲν οὖν μηδ' αὖτις προσέειπεν τοὺς περὶ Ἄρειον Ἀλεξάνδρῳ ἐπέστελλον, πρὶν τὴν ἑαυτῶν ἀποκηρύξαι βλασφημίαν· οἱ δὲ τούναντίον μάλλον, ἀντιποιεῖσθαι ὡς εὐσεβῶν καὶ μηδὲν περὶ τὴν πίστιν νεωτερίζοντων. Ὁ γοῦν Ἀλέξανδρος, ὁρῶν πολλοὺς τῶν τριγυνοῦσιν ἐν σχήματι σεμνότητος τοῦς περὶ Ἄρειον συλλαμβανόμενους, καὶ ἄλλους διερεθίζοντας, Ἀλέξανδρον παῖθαι εἰσδέχεσθαι Ἄρειον, καὶ μάλιστα τὴν Νικομηδείαν· Εὐσέβιον, ἀνδρᾶ ἐλλόγιμον, ἑκατέραν τε παιδείαν εἰς ἄκρον ἀσκήσαντα, τιμῆς τε πλείστης ἐν τοῖς βασιλείοις· εὐμοιροῦντα, περὶ γὰρ τὴν Νικομηδείαν οἱ πρὸ Διοκλητιανοῦ τὴν διατριβὴν εἶχον, διεγείρεται· καὶ πάλιν οὐκ ἀνῆκε γράφων, μὴ εἰς κοινωνίαν αὐτοῦς δεχέσθαι· ἴλιαν δὲ τοῖς γράμμασι καὶ τοῦ τῆς Νικομηδείας Εὐσεβίου καθήτετο· ἃ δὲ ἔγραψεν, ἦσαν ταῦτα.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Ἐτέρα ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ καθολικῆ, ἀποκηρύττουσα Ἄρειον· καθ' ἀπομύνην δὲ καὶ τοῦ Νικομηδείας Εὐσεβίου.

«Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμιωτάτοις συλλειτουργοῖς τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἀλέξανδρος· ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἐνὸς σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐντολῆς τε οὐσης ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς τηρεῖν τὸν σύνδεσμον τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρήνης, ἀκόλουθόν ἐστι γράφειν ἡμᾶς καὶ σημαίνειν ἀλλήλοις τὰ παρ' ἐκάστοις γινόμενα· ἵνα εἴτε πάσχει εἴτε χαίρει ἐν μέλος, ἢ συμπάσχωμεν ἢ συχαίρωμεν ἀλλήλοις. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοῖνον παροικίᾳ ἐξῆλθον νῦν ἄνδρες παράνομοι καὶ Χριστομάχοι, διδάσκοντες· ἀποστασίαν· ἦν εἰκότως ἂν τις πρόδρομον τοῦ Ἀντιχρίστου νομίσειε καὶ καλέσειε. Καὶ ἐβουλόμην μὲν σιωπῇ παραδοῦναι τὸ τοιοῦτον, ἵνα ἴσως ἐν τοῖς ἀποστάταις μόνοις ἀναλωθῆναι τὸ κακόν, καὶ μὴ εἰς ἑτέροους τόπους διαβῶν, βυψώσῃ τινῶν ἀκραίων τὰς ἀκοάς· ἐπειδὴ δὲ Εὐσέβιος ὁ νῦν ἐν τῇ Νικομηδείᾳ, νομιστὴς ἐπ' αὐτοῦ κείσθαι τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι καταλείψας τὴν Βηρυτὸν, καὶ ἐπορθαλίμιας τῇ Ἐκκλησίᾳ Νικομηδείων, οὐκ ἐκδεικνύεται τὰ κατ' αὐτὸν, πρὸς ταῦτα καὶ τούτων τῶν ἀποστατῶν, καὶ γράφειν ἐπεχείρησε πανταχοῦ, συνιστῶν αὐτοῦς, ἵνα μὴ ἴσως ὑποσύρητιν ἀγνοοῦντας εἰς τὴν ἐσχάτην καὶ Χριστομάχον αἵρεσιν, ἀνάγκην ἔσχον, εἰδῶς τὸ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένον, μηκέτι μὲν σιωπῆσαι, ἀναγγεῖλαι δὲ πᾶσιν ὁμῶν, ἵνα γινώσκῃτε τοὺς τε ἀποστάτας γε-

A pler necessitate quadam ductus, occupare episcoporum benevolentiam voluit : et culpam deprecans, de fide sua ad eos scripsit, simulque petit, si recte quidem crederet, et ipse ipsi auctoritate sua id confirmarent, et Alexandro ne sibi suisque molestiam exhiberet, significarent : sin minus, ut quemadmodum credendum esset, rite doceretur. Nec parum ea res Arii partibus profuit. Opinione namque tali ubique fere apud episcopos vulgata, communis omnium de eo quaestio fuit. Itaque alii ad Alexandrum scripserunt, nequaquam prius Arium recipiendum esse quam solenniter blasphemiae suae nuntium remisisset, alii contra illum ut pium et nihil in fidei doctrina novantem potius defenderunt. Alexander porro, cum cerneret multos tum, per speciem sanctimoniae et gravitatis, Arianos ad se admittere : multos etiam instigare, ut ipse ad recipiendum in gratiam Arium persuaderetur : maxime vero Eusebium Nicomediensem, virum praeclarum, atque in utraque disciplina summe versatum, et in imperiali palatio plurimum honoratum (siquidem Nicomediae, qui ante Diocletianum fuere principes, imperatorum domicilium constituerant) seipsum excitat, atque illis rescribit, Admodum autem litteris suis Nicomediensem Eusebium pertrinxit, quae sic habent.

CAPUT VIII.

Alia ejusdem epistola publice universis scripta, in qua Arius excommunicatur : in qua etiam Eusebius Nicomediae episcopus perstringitur.

«Charissimis (1) et reverendissimis, qui ubique sunt, per catholicam Ecclesiam, collegis, Alexander in Domino salutem. Cum corpus unum sit ipsa catholica Ecclesia, praecipitque exstet in divinis litteris, ut vinculum concordiae et pacis retineamus, praequum est ut aliis aliis invicem, quae apud quosque accidit, perscribamus, ut sive doleat seu laetetur membrum unum, ipsi inter nos vel condoleamus vel congratulemur. In Ecclesia sane nostra exsurrexerunt nunc viri iniqui et Christi inimici, defectionem docentes, 547 quam recte quisvis praecursorem Antichristi existimaverit atque dixerit. Constitucram equidem id silentio committere, ut forte inter solos desertores malum hoc consumeretur, neque in loca alia progressum, simplicium quorumdam aures contaminaret. Quandoquidem vero Eusebius, qui nunc Nicomediae est, in se Ecclesiae res sitas esse existimans (quoniam in eum, quod Beryto relicta, oculis cupidatis in Nicomediensem Ecclesiam adjectis, eam assectatus est, legitime vindicatum non est), patrocinari desertoribus istis, et ad loca quaevis scribere, eos commendans, coepit, ne forte ignorantes aliquos in extremam et Christi inimicam haeresim pertrahat, necesse habeo, id quod in lege scriptum est memoria tenens, amplius non silere, sed vobis

(1) Socrates. *Eccles. histor.* lib. 1, cap. 6.

rem eam omnibus annuntiare, ut et defectores ipsos atque inauspicata eorum verba cognoscatis : et cum Eusebius scripserit, animum ad litteras ejus non attendatis. Dudum namque malevolentiam suam tempore occultatam, nunc tandem per hos renovare volens, præ se fert ille quidem tanquam pro his scribat, revera autem pro seipso id se studiose facere declarat. Et desertores quidem sunt, Arius, Achilles, Aithales, Carpones, alter Arius, Sarmates, Euzoius, Lucius, Julianus, Menas, Helladius, Caius, et cum eis Secundus et Theonas, aliquando episcopi dicti. Quæ vero contra Scripturas adinventæ docent, hæc sunt : Non semper Deus pater erat, sed erat cum Deus pater non erat : non semper igitur Dei Verbum erat, sed ex non existentibus factum est. Qui enim erat Deus, eum qui non erat, ex non existente fecit. Itaque aliquando erat tempus, cum non erat, siquidem creatura et factura est Filius. Neque vero similis substantia est Patri, neque verum et naturale Verbum Patris est, neque etiam vera sapientia ejus : sed unus quidem ex creatis et factis est, abusive autem Verbum et Sapientia factus. Et ipse in proprio seu nativo Dei Verbo, et in Dei Sapientia est, in qua et omnia et ipsum quoque fecit Deus. Propterea etiam mutationi et alterationi natura obnoxium est, sicuti omnia quoque rationalia. Peregrinum quoque et alienum segregatumque est Verbum a substantia Dei. Et inenarrabilis est Pater Filio : neque enim perfecte cernere potest Verbum Patrem, neque perfecte et certo eum cognoscere. **548** Etenim suam ipsius quoque substantiam, uti est, Filius non novit : propter nos namque factus est, ut nos per eum, veluti instrumentum, crearet Deus : neque is substitisset, nisi nos Deus creare voluisset. Rogavit igitur eos quidam. Possetne Verbum Dei mutari, sicuti diabolus mutatus est? atque illi respondere non reformidarunt, Posse : mutabilis enim naturæ esse, generationi et mutationi obnoxium. Hæc dicentes, atque his impudenter sese venditantes Arianos, sectatoresque eorum, nos quidem cum Ægyptiis et vicinis Libycis fere centum numero episcopis, conventu acto, anathemate jugulavimus. Eusebius vero receptos complexus est, qui mendacium veritati et impietatem pietati commiscere studet. Sed non prævalebit : vincit enim veritas. Nulla enim est communio luci cum tenebris, nulla concordia Christo cum Belial. Quis enim unquam audivit talia? quis ad rem tam peregrinam et insolentem, eam audiens, non obstupescit auresque obturat, ne verborum istorum sordes auditum pertingant? Quis Joannem audiens dicentem, *In principio erat Verbum*, non damnat hosce asserentes, *Erat aliquando tempus cum non erat? Aut quis audiens in Evangelio, Unigenitus Filius, et, Per ipsum facta sunt omnia*, non aversabitur sonantes, unum esse creaturæ: Filium? Quomodo vero par esse eis potest, quæ per ipsum facta sunt? aut quomodo

νομένους και τὰ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν δύστηνα ῥήματα; και ἐὰν γράψῃ Εὐσέβιος, μὴ πρόσχητε. Τὴν πάλαι γὰρ αὐτοῦ κακώτατον τὴν χρόνῳ σιωπηθεῖσαν νῦν διὰ τούτων ἀνανεῶσαι βουλόμενος, σχηματίζεται μὲν ὡς ὑπὲρ τούτων γράφων, ἔργῳ δὲ δεῖκνυσιν, ὡς ὅτι ὑπὲρ ἑαυτοῦ σπουδάζων τοῦτο ποιεῖ. Οἱ μὲν οὖν ἀποστάται εἰσὶν Ἄρειος, Ἀχιλλᾶς, Ἀειθαλῆς, και Καρπώνης, και ἕτεροι; Ἄρειος, και Σαρμάτης, και Εὐζώιος, και Λούκιος, και Ἰουλιανός, και Μη- νῆς, και Ἑλλάδιος, και Γάτος, και σὺν αὐτοῖς Σε- κούνδος και Θεωνᾶς οἱ ποτὲ λεχθέντες ἐπίσκοποι. Ποῖα δὲ παρὰ τὰς Γραφὰς ἐφευρόντες λαλοῦσιν, ἔστι ταῦτα. Οὐκ αἰεὶ ὁ Θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεὸς πατὴρ οὐκ ἦν· οὐκ αἰεὶ οὖν ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν. Ὁ γὰρ ὢν Θεὸς τὰ μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίηκε. Διὸ και ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν. Κτίσμα γὰρ ἔστι και ποίημα ὁ Υἱός. Οὐτε δὲ ὅμοιος κατ' οὐσίαν τῷ Πατρὶ ἔστιν, οὐτε ἀληθινός, και φύσει τοῦ Πατρὸς Λόγος ἔστιν· οὐτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἔστιν· ἀλλ' εἰς μὲν τῶν ποιημάτων και γεννητῶν ἔστι· καταχρηστικῶς δὲ Λόγος και σοφία γενόμενος. Καὶ αὐτὸς δὲ, ἐν τῷ ἰδίῳ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ και τῇ ἐν τῷ Θεῷ σοφίᾳ ἔστιν· ἐν ᾗ και τὰ πάντα και αὐτὸν πεποίηκεν ὁ Θεός. Διὸ και τρεπτός ἔστι και ἀλλοιωτός τὴν φύσιν, ὡς και πάντα τὰ λογικά. Ξένος τε και ἀλλότριος και ἀπεσχοινισμένος ἔστιν ὁ Λόγος τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας· και ἀρρήτους ἔστιν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ· οὕτε γὰρ τε- λείως ὀρᾶν δύναται τὸν Πατέρα ὁ Λόγος, οὕτε τε- λείως και ἀκριβῶς γινώσκει αὐτόν. Καὶ γὰρ ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν οὐκ οἶδεν ὁ Υἱός ὡς ἔστι. Δι' ἡμᾶς γὰρ πεποίηται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὄργανου κτίσῃ ὁ Θεός. Καὶ οὐκ ἂν ὑπέστη, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἠθέλησε ποιῆσαι. Ἡρώτησε γοῦν τις αὐτούς, εἰ δύναται ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τραπῆναι, ὡς ὁ διάβολος ἐτρέπη· και οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, Ναὶ δύναται· τρεπτῆς γὰρ φύσεώς ἔστι, γεννητός και τρεπτὸς ὑπάρχων. Ταῦτα λέγοντας τοὺς περὶ Ἄρειον και ἐπὶ τούτοις ἀνασχυντούοντας, αὐτούς τε και τοὺς συνακολουθήσαντας αὐτοῖς, ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐπισκόπων και τῆς Λιβύης ἐγγύς ἑκατὸν ὄντων συναλθόντες ἀνεθεματισαμεν· οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον προσεδέξαντο σπουδάζοντες συγκα- ταμίξαι τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ, και τῇ εὐσεβείᾳ τὴν ἀσεβείαν. Ἄλλ' οὐκ ισχύουσι· νικᾷ γὰρ ἡ ἀλή-θεια. Καὶ οὐδεμία ἔστι κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, οὐδὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ. Τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα; ἢ τίς νῦν ἀκούων οὐ ξενίζεται, και τὰς ἀκοὰς βύει, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν ῥύπον τούτων τῶν ζημάτων ψαῦσαι τῆς ἀκοῆς; Τίς ἀκούων Ἰωάννου λέγοντος, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, οὐ κα- ταγινώσκει τούτων λεγόντων, Ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν; Ἦ τίς ἀκούων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, Ὁ μορογενῆς Υἱός, και, Δι' αὐτοῦ ἐγένετο τὰ πάντα, οὐ μισήσει τούτους φθεγγόμενους, ὅτι εἰς ἔστι τῶν ποιημάτων ὁ Υἱός; Πῶς δὲ δύναται ἴσως εἶναι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων; ἢ πῶς μονογενῆς ὁ τοῖς πᾶσι κατ' ἐκεί- νους συναριθμούμενος; Πῶς δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν εἶη τοῦ Πατρὸς λέγοντος, Ἐξηρῆξεντο ἡ καρδία

μου λόγον ἀγαθόν, καὶ, Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε; ἢ πῶς ἀνόμιος τῆ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς; ὁ ὢν εἰκὼν τελεία καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, καὶ λέγων, Ὁ ἐμὲ ἑωρακῶς ἑώρακε τὸν Πατέρα; Πῶς δὲ, εἰ Λόγος καὶ σοφία ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἢ ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν; Ἴσον γάρ ἐστιν αὐτοῦς λέγειν ἄλογον καὶ ἀσοφόν ποτε τὸν Θεόν. Πῶς δὲ τρεπτός ἢ ἀλλοιωτός ὁ λέγων δι' ἑαυτοῦ, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν; διὰ δὲ τοῦ προσητού, Ἴδετέ με ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι; Εἰ γὰρ καὶ ἐπ' αὐτὸν τις τὸν Πατέρα τὸ βῆτον δύναται ἀναφέρειν, ἀλλ' ἀρμολιώτερον ἂν εἴη περὶ τοῦ Λόγου νῦν λεγόμενον ὅτι καὶ γενόμενος ἀνθρώπος οὐκ ἡλλοίωται ἄλλ' ὡς ὁ Ἀπόστολος, Ἰησοῦς Χριστός χθές καὶ σήμερον ὁ αὐτός καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Τί δὲ ἄρα εἰπεῖν αὐτοῦς ἐπεισεν, ὅτι δι' ἡμᾶς γέγονε, καίτοι τοῦ Παύλου γράφοντος; Δι' ὅτι τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα; Περὶ μὲν οὖν τοῦ βλασημῆναι αὐτοῦς, ὅτι οὐκ οἶδεν ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, οὐ δεῖ θαυμάζειν· ἀπαξ γὰρ προθέμενοι Χριστομαχεῖν, παρακρούονται καὶ τὰς φωνὰς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος, Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατὴρ, κατὰ γινώσκω τὸν Πατέρα. Εἰ μὲν οὖν ἐκ μέρους γινώσκει ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, δηλοῦντι καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ μέρους γινώσκει τὸν Πατέρα· εἰ δὲ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις, οἶδε δὲ τελείως ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, δῆλον ὅτι καθὼς γινώσκει ὁ Πατὴρ τὸν ἑαυτοῦ Λόγον, οὕτω καὶ ὁ Λόγος γινώσκει τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, οὗ καὶ ἐστὶ Λόγος.

Filium: certum est et manifestum, quemadmodum Patrem suum, cuius etiam est Verbum.

Καὶ ταῦτα λέγοντες καὶ ἀναπτύσσοντες τὰς θείας Γραφάς, πολλάκις ἀνετρέψαμεν αὐτοῦς· καὶ πάλιν ὡς χαμαιλέοντες μετεβάλλοντο, φιλονεικοῦντες εἰς ἑαυτοῦς ἐφελκῆσαι τὸ γεγραμμένον· Ὅταν ἔλθῃ ὁ ἀσεβὴς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ. Πολλὰ γούν αἰρέσεις πρὸ αὐτῶν γέγονασιν, αἵτινες πλέον τοῦ δόοντος τολμήσασαι πεπτώκασιν εἰς ἀφροσύνην. Οὗτοι δὲ διὰ πάντων αὐτῶν τῶν βῆμάτων ἐπιχειρήσαντες ταῖς ἀναιρέσεις τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, ἐδικαίωσαν ἐξ ἑαυτῶν ἐκείνας, ὡς ἐγγύτεροι τοῦ Ἀντιχρίστου γενόμενοι. Διὸ καὶ ἀπεκρηύχθησαν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀνεθεματίσθησαν. Λυπούμεθα μὲν οὖν ἐπὶ τῇ ἀπώλειᾳ τούτων, καὶ μάλιστα ὅτι μαθόντες καὶ αὐτοὶ ποτε τὰ τῆς Ἐκκλησίας, νῦν ἀπεπήδησαν· οὐ ξενηζόμεθα δὲ τοῦτο γὰρ καὶ Ὑμένοιος καὶ Φιλιπποῦ πεπόνθασιν, καὶ πρὸ αὐτῶν Ἰούδας ἀκολουθήσας τῷ Σωτήρι, ὕστερον δὲ προδότης καὶ ἀποστάτης γενόμενος. Καὶ περὶ τούτων δὲ αὐτῶν οὐκ αἰδιδάκτοι μεμνηχάμεν ἄλλ' ὁ μὲν Κύριος προεἶρηκε, Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὄσμματι μου λέγοντες, Ἐγὼ εἰμι· καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Μὴ πρὸς οὐθῆτε ἐπίσω αὐτῶν· ὁ δὲ Παῦλος μαθὼν ταῦτα παρὰ

A unigenitus, qui, juxta eorum sententiam, omnibus connumeratur? Quomodo porro ex non existentibus sit, cum Pater dicat, *Eructavit cor meum verbum bonum*: et, *Ex utero ante Luciferum genuite*? Quomodo dissimilis sit substantiæ Patris, qui est imago perfecta, et splendor Patris: quique dicit, *Qui me videt, videt Patrem*? Quomodo, si verbum et sapientia est, Filius Dei, erat aliquando tempus cum non erat? Perinde enim est, atque si dicant, irrationalem et insipientem aliquando Deum. Quomodo mutationi aut alterationi subiectus est, qui per se ipse dicit, *Ego in Patre, et Pater in me*: et, *Ego et Pater unum sumus*? Per Prophetam vero: *Videte me, quod ego sum, et non mutor*.

B Etiam si enim in Patrem dictum hoc referri queat, commodius tamen rectiusque in præsentia de Verbo dicatur: quod etiam si homo factum, non tamen est mutatum: 549 sed sicuti Apostolus inquit *Jesus Christus heri et hodie, idem et in sæcula*. Quid vero eis, ut dicerent, suavit, propter nos factum esse, cum Paulus scribat: *Propter quem omnia, et per quem omnia*? De blasphemia quidem eorum illa, quod Filius non noverit Patrem, non est quod miremur. Cum enim senel Christum oppugnare hostiliter constituerint, fraudulentè et calumniose etiam voces ejus depravant, dicentis: *Sicut cognoscit me Pater, et ego cognosco Patrem*. Si igitur ex parte Pater cognoscit Filium, videlicet et Filius ex parte cognoscit Patrem. Sin hoc dicere nefas est, et Pater perfecte novit

Pater novit Verbum suum, ita etiam Verbum novit

C Atque equidem nos hæc disserentes, et divinas Scripturas explicantes, sæpenuero eos convicimus: sed rursus veluti chamaeleontes mutati sunt, certamine quodam in se pertrahere contententes illud quod scriptum est: *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit*. Verum enimvero multæ ante eos exsistere hæreses, quæ longe plura quam deceret aut oporteret tentare ausæ, in stultitiam decidere. Isti vero omnibus verbis suis abolere Verbi divinitatem aggressi, justitiæ illas laude, præ ut ipsi sunt, ornare, quippe Antichristo propinquiores. Quapropter etiam ab Ecclesia proscripti, et anathemati subjecti sunt. Dolemus quidem nos perditionem et interitum eorum, et maxime, quod et ipsi aliquando sacra mysteria Ecclesiæ didicerint et nunc ab eis desciverint. Non miramur tamen, qui nihil novi accideret eis scimus. Idem enim etiam Hymenæo et Philetæ evenit, et ante eos Judææ Servatoris primum sectatori, postea vero proditori et desertori. Et de his ipsis nobis non desunt documenta et præcepta, sed ipsemet Dominus prædixit: *Vicite ne quis vos seducat: multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum, et tem us prope est, et multos s. ducent, ne sequamini eos*. Et Pau-

D

¹ Psal. xliii, 2. ² Psal. cix, 5. ³ Joan. xiv, 9. ⁴ Joan. x, 38. ⁵ ibid. 50. ⁶ Malac. i, 11, 6. ⁷ Hebr. xiii, 8. ⁸ I Cor. i. ⁹ Joan. x. ¹⁰ Prov. xviii, 5. ¹¹ Matth. xxiv, 4-6.

Ius eadem a Servatore edoctus scripsit ¹, quod in extremis temporibus deficient quidam a fide saniorē, intendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum, aversantium veritatem. Itaque cum et Servator atque Dominus noster Jesus Christus per se nobis præceperit, et per Apostolum de istis significaverit, **550** rite sane ordine nos, qui auribus ipsi nostris impietatem illorum audivimus, eos, sicuti antea diximus, anathemati subjecimus, et alienos prorsus ab Ecclesia et fide catholica declaravimus. Idque propterea pietati vestræ, charissimi atque reverendissimi collegæ, significavimus, ut neque ex eis quemquam, si per temeritatem ad vos accedere ausi fuerint, suscipiatis: neque Eusebio, aut alii cuiquam de eis scribenti, credatis. Convenit enim vobis, ut Christianis, omnes qui contra Christum vel dicunt, vel sentiunt, veluti Dei hostes, et animarum pestes, aversari, et ne salutatione quidem dignari, ne quando scilicet participes peccatorum eorum sumus: sicuti beatus annuntiavit Joannes. Salutem, dicite, qui apud vos sunt fratribus; vos, qui mecum sunt, salvere jubent. »

Hæ litteræ ad loca omnia perlatæ, majorem etiam contentionem peperere, malumque propter dissidendi studium adauxere. Qui enim Alexandro sunt suffragati, eis subscripsere; alii autem contra eas venere, in primis vero Eusebium Nicomediensis in contrariam sententiam est raptus, quod admodum se in eis perstrictum esse intellexerat. Permulti autem partes ejus sequebantur. Atque is crebras ad Alexandrum dedit litteras ut Arianos, quæstione posthabita, reciperet: quem ad hoc maxime litteris suis excitans induxit Arius. Ex quibus aliqua historiæ inseram, ut simul et participes ejus impietatis manifesti fiant et Alexandri fides, qui nihil perperam contra eos statuerit, ostendatur. Scribit igitur ad Eusebium Nicomediensem Arius in hæc verba:

CAPUT IX.

Quibus de rebus Arius ad Eusebium Nicomediæ episcopum scripserit.

Desideratissimo domino, viro Dei, fideli, orthodoxo, Eusebio, Arius, qui injuste persecutionem ab Alexandro papa, propter omnia vincens veritatem, quam et tu propugnans, patitur, in Domino salutem. Profliscente Nicomediæ patre meo Ammonio, recte me facturum esse putavi, si per ipsum te compellarem, **551** simulque insitam tibi charitatem, et quam erga fratres propter Deum et Christum ejus geris affectionem, admonerem, magnopere persequi me et oppugnare, omnemque adversum nos funem movere episcopum, ut nos perinde atque sine Deo homines urbe eiciat, propterea quod non comprobamus voces ejus, publicitus dicentis: Semper Deus, semper Filius: simul Pater, simul Filius: coexistit ingenito Dei Filius (1),

¹ II Tim. iv.

(1) Ingenito Filius Deo.

Α τοῦ Σωτῆρος, ἔγραψεν, ὅτι ἐν ὑστέροις καιρῶν ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως τῆς ὑγιαινούσης προσέχοντες; πνεύμασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων ἀποστρεφόμενοι τὴν ἀλήθειαν. Τοῦ τοίνυν Σωτῆρος καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παραγγέλλοντος, καὶ διὰ τοῦ Ἀποστόλου σηµάναντος περὶ τῶν τοιούτων, ἀκολουθῶν ἡμεῖς αὐτῆ κοίτης ἀσεβείας αὐτῶν γενόμενοι, ἀνεθεματίσαμεν, καθὰ προεῖπομεν, τοὺς τοιούτους, ἀποδείξατες αὐτοὺς ἄλλοτρίους τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τε καὶ πίστεως. Ἐδηλώσαμεν δὲ καὶ τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ, ἀγαπητοὶ καὶ τιμιώτατοι συλλειτουργοί, ἵνα μῆτε τινὰς ἐξ αὐτῶν, εἰ προπετεῦσαι καὶ πρὸς ὑμᾶς ἔλθειν, προσδέξησθε, μῆτε εὐσεβίῳ ἢ ἑτέρῳ τινὶ γράφοντι περὶ αὐτῶν πεισθῆτε· πρέπει γὰρ ὑμᾶς, ὡς Χριστιανούς, ὄντας, πάντας τοὺς κατὰ Χριστοῦ λέγοντάς τε καὶ φρονούντας ὡς θεομάχους καὶ φθορέας τῶν ψυχῶν ἀποστρέψασθαι, καὶ μὴ δὲ κἀν χαίρειν τοῖς τοιούτοις λέγειν, ἵνα μὴ ποτε καὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ γενώμεθα, ὡς παρήγγειλεν ὁ μακάριος Ἰωάννης. Προσείπατε τοὺς παρ' ὑμῖν ἀδελφούς· ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ προσαγορεύουσιν. »

Ταῦτα τὰ γράμματα ἀπανταχοῦ φοιτῶντα μέζονα τὴν ἔριν ἐποίουν, καὶ τὸ κακὸν ἐκ φιλονεικίας ἐπικρατέστερον ἦν. Οἱ μὲν γὰρ σύμφηφοὶ γενόμενοι, προσυπέγραφον· οἱ δὲ καὶ ἀντέλεγον· μάλιστα δ' Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας, καὶ πρὸς ἀντιπάθειαν ὄρμα· ὅτι περὶ κἀν τοῖς γράμμασι πολλὴν αὐτοῦ εἶναι τὴν καταφορὴν ἐπυνθάνετο· πολλοὶ δ' αὐτῷ συνιόντες ὑπήκουον. Ἀλεξάνδρῳ δ' ἐκεῖνος συχῶς ἐπέστελλεν, ἵνα τοὺς περὶ Ἄρειον δέξῃται τὸ ζήτημα παρωσαμένῳ. Ἐνήγχε δὲ αὐτὸν Ἄρειος μάλιστα παραθήγων τοῖς γράμμασιν· ὧν τινὰ καὶ τῇ ιστορίᾳ ἐντάξω, ὡς ἂν καὶ οἱ κοινωνοῦντες τῆς ἀσεβείας κατὰ δόλῳ γενώνται, πιστὸς δὲ καὶ Ἀλέξανδρος δόξῳ, μὴ ψευδῆ κατ' αὐτῶν συστησάμενος. Γράφει οὖν Ἄρειος τῷ Νικομηδείας Εὐσεβίῳ πρὸς λέξιν οὕτω·

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ ὧν Ἄρειος τῷ Νικομηδείας ἔγραψεν Εὐσεβίῳ.

Κυρίῳ ποθεινοτάτῳ ἀνθρώπῳ Θεοῦ, πιστῷ, ὀρθοδόξῳ, Εὐσεβίῳ, Ἄρειος ὁ διωκόμενος ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ πάππα ἀδίκως διὰ τὴν πάντα νικῶσαν ἀλήθειαν, ἧς καὶ σὺ ὑπερασπίζη, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Τοῦ Πατρὸς μου Ἀμμωνίου ἐρχομένου εἰς τὴν Νικομηδείαν, εὐλογον ὀφειλόμενον προσαγορεύσασαι σε ἐφάνη δι' αὐτοῦ· ὁμοῦ τε καὶ ὑπομνήσαι τὴν ἐμφυτόν σου ἀγάπην καὶ διάθεσιν, ἣν ἔχεις πρὸς τοὺς ἀδελφούς διὰ τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ὅτι μεγάλως ἡμᾶς ἐκπορθεῖ καὶ ἐκδιώκει, καὶ πάντα κἀλων κινεῖ καθ' ἡμῶν ὁ ἐπίσκοπος· ὥστε ἐκδιῶξαι ἡμᾶς ἐκ τῆς πόλεως· ὡς ἀνθρώπους ἀθέους· ἐπειδὴ οὐ συμφωνοῦμεν αὐτῷ δημοσίᾳ λέγοντι, Ἄει Θεός, ἀει Υἱός· ἀλλὰ Πατὴρ, ἅμα Υἱός. Συνυπάρχει ἀγεννήτως ὁ Υἱὸς τῷ Θεῷ. Ἄει-

γενής ἐστιν, ἀγεννητογενής ἐστιν. Οὕτε ἐπινοία ἄ
 οὔτε ἀτόμῳ τινὶ προάγει ὁ Θεὸς τοῦ Υἱοῦ. Ἄελ
 Υἱὸς, ἀελ Χριστός. Ἐξ αὐτοῦ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ Υἱός.
 Καὶ ἐπειδὴ Εὐσέβιος ὁ ἀδελφός σου ἐν Καισαρείᾳ,
 καὶ Θεόδοτος, καὶ Παυλίνοσ, καὶ Ἀθανάσιος, καὶ
 Γρηγόριος, καὶ Ἀέτιος, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν
 ἀνατολήν λέγουσιν, ὅτι προὔπαρχει ὁ Θεός τοῦ Υἱοῦ
 ἀνάργως, ἀνάθεμα ἐγένοντο· δίχα μόνου Φιλογοίου
 καὶ Ἑλλανίκου καὶ Μακαρίου, ἀνθρώπων αἰρετικῶν
 ἀκατηχῆτων, τὸν Υἱὸν λεγόντων οἱ μὲν ἐρυγὴν, οἱ
 δὲ προβολὴν, οἱ δὲ συναγέννητον. Καὶ τούτων τῶν
 ἀσεβῶν οὐδὲ ἀκούσαι δυνάμεθα, κἂν μυρίους θανά-
 τους ἐπαπειλώσιν ἡμῖν οἱ αἰρετικοί. Ἡμεῖς δὲ τί
 λέγομεν καὶ φρονοῦμεν, καὶ ἐδιδάξαμεν καὶ διδάσκο-
 μεν; Ὅτι ὁ Υἱὸς οὐκ ἐστὶν ἀγέννητος, οὐδὲ μέρος
 ἀγέννητον κατ' οὐδένα τρόπον, οὔτε ἐξ ὑποκειμένου
 τινός· ἀλλ' ὅτι θελήματι καὶ βουλή ὑπέστη πρὸ
 χρόνων καὶ αἰώνων, πλήρης Θεὸς μονογενής· ἀνα-
 λοῖωτος καὶ πρὶν γεννηθῆ, ἦτοι κτισθῆ, ἢ ὀρισθῆ,
 ἢ θεμελιωθῆ, οὐκ ἦν. Ἀγέννητος γὰρ οὐκ ἦν.
 Διωκόμεθα δὲ, ὅτι εἴπαμεν, Ἀρχὴν ἔχει ὁ Υἱὸς, ὁ
 δὲ Θεὸς ἀναρχός ἐστι· διὰ τοῦτο διωκόμεθα· καὶ
 ὅτι εἴπαμεν ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐστίν. Οὕτως δὲ εἴ-
 παμεν, καθότι οὐ μέρος Θεοῦ ἐστίν, οὐδὲ ἐξ ὑπο-
 κειμένου τινός· διὰ τοῦτο διωκόμεθα· λοιπὸν σὺ οἶ-
 δας. Ἐρρώσθαί σε ἐν Κυρίῳ εὐχομαι, μεμνημέ-
 νον τῶν θλίψεων ἡμῶν, συλλουκιανιστὰ ἀληθῆς Εὐ-
 σέβια. »

te in Domino, memoremque tribulationum nostrarum esse opto, Collucianista (1) vere, sic Euse-

semper genitus est, ab ingenito genitus est, neque
 cogitatione neque momento aliquo præcedit Deus
 Filium, semper Deus, semper Filius, semper Chris-
 tus, ex ipso Deo est Filius. Et propterea quod Eu-
 sebius frater tuus Cæsariensis, et Theodotus, et
 Paulinus, et Athanasius, et Gregorius, et Aetius,
 et Orientales omnes dicunt, Deum qui sine princi-
 pio est, præexistere Filio, anathemia facti sunt:
 excepto solo Philogonio et Hellenico et Macario
 hæreticis, nulliusque doctrinæ hominibus. Ex qui-
 bus Filium quidam eructationem, aliqui gerimen,
 nonnulli coingentum dicunt. Quorum impietatem
 ne audire quidem possimus, etiãsi mille mortis
 cruciatus nobis mimentur atque intentent hæretici.
 Nos vero quid dicimus et sentimus, docuimus et
 docemus? Quod Filius non est ingenitus, neque
 pars ingenta ullo prorsus modo, neque ex subjecto
 quopiam: sed quod voluntate et consilio substitute-
 rit ante tempora et sæcula, plenus Deus unigeni-
 tus, immutabilis: et priusquam gigneretur, aut
 crearetur, aut designaretur, aut fundaretur, non
 fuerit: ingenitus enim non erat. Affigimur autem
 quod diximus, principium habere Filium, Deum
 autem esse absque principio: propterea, inquam,
 persecutionem patimur, et quod diximus, ex non
 existentibus eum esse. Idque ita diximus, quod ne-
 que pars Dei, neque ex subjecto quopiam est: hanc
 ob causam affigimur. Reliquum ipse nosti. Valere

Οἱ μέντοι καταλεγέντες ἦσαν Εὐσέβιος μὲν ὁ
 Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης ἐπίσκοπος, ὁ Παμφί-
 λου λεγόμενος· Λαοδικείας δὲ ἦν ὁ Θεόδοτος· Παυ-
 λίνος δὲ τῆ Τυρίων ἐπισκόπος· τὴν δ' Ἀνάζαρβον
 οἰστέπεν ὁ Ἀθανάσιος· Βηρυτοῦ δὲ Γρηγόριος ἦν·
 Λυδῶν δὲ, ἣ νῦν καλεῖται Διόσπολις, ὁ Ἀέτιος. Οὗ-
 τοι μὲν ἦσαν οἱ συμφωνοῦντες Ἀρείῳ τῆς δ' ἐναν-
 τίας ἐκάλεϊ μοίρας τὸν τῆς Ἀντιόχου Φιλογόνοιον,
 Ἑλλανικόν τε τὸν Τριπόλεως, καὶ τὸν Ἱεροσολύμων
 Μακάριον, οὓς συκοφαντῶν, αἰρετικούς ὀνομάζει·
 εἰ συναίδιον καὶ προσιώνιον, ὁμότιμόν τε καὶ ὁμοού-
 σιον τῷ Πατρὶ Θεῷ τὸν Υἱὸν ἰσογμάτιζον. Ἐκ δὲ
 ταύτης κινήθεις τῆς γραφῆς, πολλούς μὲν καὶ ἄλ-
 λους ἠρέθιζε, τὸν ἰδὸν τῆς αἰρέσεως ἔξεμῶν ὁ Εὐσέ-
 βιος. Οὗσα δὲ Παυλίνῳ τῆς Τυρίων Ἐκκλησίας ἡγου-
 μένῳ γέγραπεν, ἀκούειν χρεών.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Ὅσα ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος Παυλίνῳ τῷ Τυρίῳ
 ἐπισκόπῳ ἐπέστειλε.

τῷ δεσπότη μου Παυλίνῳ Εὐσέβιος ἐν Κυρίῳ
 χαίρειν. Οὕτε ἡ τοῦ δεσπότη μου Εὐσέβιου σπουδὴ
 ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς λόγου πιρσιωπήθη, ἀλλ' ἐφθασεν
 ἕως καὶ ἡμῶν, οὔτε ἡ σοῦ σιωπὴ ἐπὶ τούτῳ, δέσποτα.
 Καὶ ὅσον ἀκόλουθον, ἐπὶ μὲν τῷ δεσπότη μου Εὐσε-
 βίῳ ἠψφάνθημεν· ἐπὶ σοὶ δὲ λυπούμεθα, στοχαζό-

Porro qui hic enumerantur, sunt: Eusebius,
 Cæsareæ Palæstinæ episcopus, qui dicitur Pam-
 phili: Theodotus Laodiceæ, Paulinus Tyri, Atha-
 nasius Anazarbi, Gregorius Beryti, Aetius Lydæ,
 quæ nunc Diospolis vocatur: hi Arianarum partium
 fuere. Adversarum autem nominat Philogonium
 Antiochenum, 552 Hellenicum Tripolitanum et
 Macarium Hierosolymitanum, quos sycophantice
 hæreticos vocat, quod coæternum et antesæcula-
 rem, ejusdemque honoris et ejusdem substantiæ
 cum Patre Filium esse docuerunt. Hoc scripto
 permotus Eusebius, cum plures alios venenum
 hæresis evomens incitavit, tum ad Paulinum Tyriæ
 Ecclesiæ antistitem litteras dedit, quas audire
 convenit.

CAPUT X.

Quæ Eusebius idem Paulino Tyrio episcopo scri-
 psit.

Domino meo Paulino Eusebius in Domino salu-
 tem. Neque egregium domini mei Eusebii pro
 verbo veritatis (2), de quo ad nos est renuntiatum,
 studium: neque tuum eadem de re silentium,
 domine, tacitum apud nos est. Itaque pro eo atque
 convenit, de domino quidem meo Eusebio læta-

(1) Collucianistam Eusebium vocat, quasi con-
 discipulum, qui secum Lucianum presbyterum An-
 tiochenum martyrem, sacras litteras Antiochiæ

docentem, audierit.

(2) Eusebium Pamphili Cæsariensem antistitem
 intelligit.

mur : de te autem dolemus, tanti viri silentio causam nostram damnari existimantes. Quapropter te, qui nosti prudenti viro minime omnium convenire, ut aliena et absurda sentiat veritatemque obticeat, hortor, ut spiritu mentem tuam ad scribendum redintegrante, scribere tandem de rebus iis incipias quæ et tibi et auditoribus futuræ sunt utiles : præcipue, si consentanea Scripturæ, vestigiis verborum et sententiarum ejus insistens, scribere animum induxeris. Neque enim duo ingenta audivimus, neque unum in duo divisum, sed neque corporeum quid perpessione obnoxium didicimus aut credidimus, domine : verum unum quidem ingentum : unum vero ab ipso vere, non autem ex substantia ejus factum, prorsus naturæ ingenti non participans : neque quod ex substantia ejus sit, sed factum plane sit, aliud natura atque virtute, ad perfectam similitudinem affectionis et virtutis factoris ipsius factum. Cujus principium non verbo tantum inenarrabile, sed neque mente, non dico hominum, sed eorum, quæ supra homines sunt, omnium, comprehensibile esse credimus. Proindeque non nostris ipsorum rationibus freti, sed sacræ Scripturæ auctoritatibus edocti, dicimus, conditum esse et fundatum et genitum substantia, **553** et immutabili atque inenarrabili natura et similitudine ad factorem ipsum, sicuti ipse dicit Dominus : *Deus creavit me in initio viarum ejus, ante omnes colles gignit me*¹. Si vero ex ipso, hoc est, ab ipso erat, ceu pars ejus, aut ex defluxu substantiæ, non jam creatus neque fundatus esse diceretur : id quod ipse quoque, domine, profecto non ignoras. Quod enim ex ingento existat, conditum jam ab alio, vel a seipso, fundatumve non sit, utpote ab initio ingentum existens. Si vero genitum id esse dicatur, indicium quoddam de se præbeat, veluti ex paterna substantia genitum, et quod eandem habeat ex eo naturam, scimus quod non de eo solo genitum esse, Scriptura, verum etiam de aliis, illi per omnia natura dissimilibus, loquitur. Nam et de hominibus dicit² : *Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me. Et, Deum qui genuit te, dereliquisti*³. Et in aliis quid dicit? *Qui genuit guttas roris*⁴ : non naturam ex natura, sed cujuslibet rei quæ generatur, ex voluntate ejus, generationem deducens. Nihil enim est ex substantia ejus, verum omnia voluntate ejus, pro se quodque, genita sunt, sicuti genita sunt. Atque ille quidem Deus, hæc vero ad similitudinem ejus ratione sua similia futura, et tamen omnia ex Deo. Quæ tu accepta et elaborata, pro ea quæ tibi divinitus adest gratia, ad dominum meum Alexandrum perscribere. Persuasum enim habeo, si ad hominem scripseris, te eum permoturum esse. Saluta omnes in Domino. Valentem te, et pro nobis orantem, divina gratia

Α μνο: τὴν σιωπὴν ἀνδρὸς τοσούτου ἤταν ἡμῶν εἶναι. Διὸ παρακαλῶ σε, εἰδὸτα ὡς ἀπρεπὲς ἀνδρὶ φρονίμῳ ἄλλοῖα φρονεῖν, καὶ σιωπῆν τάληθῆ, ἀνασκευάσαντι τῷ πνεύματι τὸν λογισμὸν, περὶ τὸ γράφειν ἀρχὸν λυσitelouvtos καὶ σοὶ καὶ τοῖς ἀκούσι σου· μάλισθ' ὅταν κατ' ἀκολουθίαν τῆς Γραφῆς καὶ τοῖς ἔχουσιν τῶν λόγων αὐτῆς καὶ τῶν βουλημάτων ἐθέλοις γράφειν. Οὕτε γὰρ δύο ἀγέννητα ἀκηκόσαμεν, οὕτε ἐν εἰς δύο ἐιρημένον, οὐδὲ σωματικὸν τι πεπονηθὸς (1) μεμαθήκαμεν ἢ πεπιστεύκαμεν, δέξαστα· ἀλλ' ἐν μὲν τὸ ἀγέννητον· ἐν δὲ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀληθῶς καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γεγενῆς, καθόλου τῆς φύσεως τῆς ἀγεννήτου μετέχον, ὡς οὐκ ἂν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ γεγενῆς ὁλοσχερῶς, ἕτερον τῆ φύσει καὶ δυνάμει πρὸς τελείαν ὁμοίότητα διαθέσει τῆ καὶ δυνάμεως τοῦ ποιητικῆς γενόμενον. Οὗ τῆ ἀρχὴν οὐ λόγῳ μόνον ἀδίκηγτον, ἀλλὰ καὶ ἔνοια, οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων, πάντων εἶναι ἀκατάληπτον πεπιστεύκαμεν· καὶ ταῦτα, οὐχὶ λογισμοὺς ἑαυτῶν ὑποτιθέμενοι, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἁγίας Γραφῆς μεμαθηκότες, λέγομεν κτιστὸν εἶναι, καὶ θεμελιωτὸν, καὶ γεννητὸν τῆ οὐσίᾳ, καὶ τῆ ἀναλλοιώτῳ καὶ ἀρρήτῳ φύσει καὶ τῆ ὁμοιότητι πρὸς τὸν ποιητικῆς μεμαθήκαμεν, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος φησιν· *Ὁ Θεὸς ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὕδων αὐτοῦ· πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. Εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστιν, ἀπ' αὐτοῦ ἦν, ὡς ἂν μέρος αὐτοῦ ἦ ἐξ ἀπορροίας τῆς οὐσίας, οὐκ ἂν ἔτι κτιστὸν, οὐδὲ θεμελιωτὸν εἶναι ἐλέγετο· οὐδὲ αὐτὸς ἄγνοεῖς, κύριε, ἀληθῶς· τὸ γὰρ ἐκ τοῦ ἀγεννήτου ὑπάρχον κτιστὸν ἔτι ὑπ' ἐτέρου ἢ αὐτοῦ, ἢ θεμελιωτὸν, οὐκ ἂν εἴη, ἐξ ἀρχῆς· ἀγέννητον ὑπάρχον. Εἰ δὲ τὸ γεννητὸν αὐτοῦ λέγεσθαι ὑπόφασιν (2) τίνα παρῆχει, ὡς ἂν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς πατρικῆς· αὐτὸν γεγενῆς, καὶ ἔχειν ἐκ τούτου τῆς φύσεως τὴν ταυτότητα, γινώσκουμεν ὡς οὐ περὶ αὐτοῦ μόνου τὸ γεννητὸν εἶναι φησιν ἡ Γραφή, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνομοίων αὐτῷ κατὰ πάντα τῆ φύσει. Καὶ γὰρ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων φησιν· *Γλοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν*· καὶ, *Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες*. Καὶ ἐν ἑτέροις τί φησιν; *Ὁ τετοκῶς βάλους δρόσου*· οὐ τὴν φύσιν ἐκ τῆς φύσεως διηγούμενος, ἀλλὰ τὴν ἐπ' ἐκάστῳ τῶν γενομένων ἐκ τοῦ βουληματος αὐτοῦ γένεσιν· οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ· πάντα δὲ βουλήματι αὐτοῦ γένομενα, ἕκαστον ὡς καὶ ἐγένετο· ὁ μὲν γὰρ Θεὸς, τὰ δὲ πρὸς ὁμοίότητα αὐτοῦ λόγῳ ὁμοία ἐσόμενα· πάντα δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἐπερ λαθὼν καὶ ἐξεργασάμενος, κατὰ τὴν προσοῦσάν σοι θεῶθεν χάριν, γράψαι τῷ δεσπότῳ μου Ἀλεξάνδρῳ σπούδασον. Περὶ στεύκα γὰρ ὡς, εἰ γράψεις αὐτῷ, ἐντρέψεις αὐτόν. Πάντας πρόσπει τοὺς ἐν Κυρίῳ. Ἐββρωμένον σε, καὶ ὑπὲρ ἰμῶν εὐχόμενον, ἡ θεία χάρις διαφυλάττοι σε, δέσποτα. »*

conservet, domine. »

¹ Prov. viii, 22. ² Isa. i, 2. ³ Deut. xxxii, 18.

⁴ Job. xxxviii, 28.

(1) Hoc est, diminutionem, decrementum.

(2) Alii habent ὑπέφασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ.

A

Περὶ τῶν ὑπὲρ Ἀρείου συνόδων· καὶ περὶ τῆς τῆν οἰκουμένην διαλαδούσης συγχύσεως διὰ τούτων.

Τοιαῦτα καὶ οὗτοι ἔγραφον πρὸς τὸν κατὰ τῆς ἀληθείας ὀπλιζόμενος πόλεμον. Ὡς δὲ πολλὰ γράφοντες· ἤκιστα πείθειν τὸν Ἀλέξανδρον εἶχον, χαλεπαίνοντες ἦσαν ὡς ὑβρισμένοι· καὶ σπουδῆν ἐτίθεντο τὸ Ἀρείου κρατῦναι δόγμα. Καὶ δὴ ἐν τῇ Βιθυνῶν τὸ τῆς ἀσεβείας συγχροτήσαντες· ἐργαστήριον, τοῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην οὐ περὶ Εὐσέβιον ἐπισκόποις ἔγραφον, Ἀρείου τε καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ κοινωνία; ἀξιοῦν· εἶναι γὰρ αὐτοῖς ἐρῶμένην τὴν περὶ τὸ δόγμα δόξαν· καὶ Ἀλέξανδρον δὲ ταυτὸ τοῦτο δράσαι παρασκευάζειν. Ὡς δὲ οὐδὲν ἤττον τὸ σπούδασμα παρὰ γνώμην ἐξέθεινεν, Ἀλεξάνδρου τοῖς ἀπαξ κατ' Ἀρείου δεδογμένοις ἐμμένοντος, ἀπειπῶν Ἀρείου, πρεσβείαν ἔσταλλε Παυλίνῳ τε καὶ Εὐσεβίῳ τῷ Παμφίλῳ, καὶ Πατροφίλῳ τῷ Σκυθοπόλει, καὶ περὶ ἐκείνους συστήματα, ἐπιτετραφῆσθαι οἱ καὶ τοῖς ἄμφ' αὐτῶν, τὸν περὶ αὐτῶν ὡς πρότερον ἐκκλησιαστικῶν λαῶν, οἷα δὴ καὶ τὴν τῶν πρεσβυτέρων τάξιν ἐκ πολλοῦ ἔχοντα, ἔθους ἐκ παλαιοῦ κρατήσαντος ἕνα μὲν εἶναι τὸν κατὰ πάντων ἐπίσκοπον, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους ἰδίαις τὰς ἐκκλησίαις ἔχειν, καὶ τὸν λαὸν ἐκείσε συνάγοντας ἐκδιδάσκειν. Οἱ δὲ δέχονται τὴν πρεσβείαν· καὶ ἐν Παλαιστίνῃ μεθ' ἑτέρων γενόμενοι, τὴν Ἀρείου αἰτησιν ἐκπληροῦσιν, ἐγγράφως διαταξάμενοι συνάγειν μὲν ὡς πρότερον Ἀρείου, Ἀλεξάνδρῳ γε μὴν ὑποκείμεθα· δεῖσθαι δὲ καὶ ἀντιβολεῖν τῆς ἐκείνου κατατυγχάνειν εἰρήνης τε καὶ ἐνώσεως. Καὶ ἄλλῃ δ' ἐν Αἰγύπτῳ σύνοδος ὑπὲρ τούτων συνίστατο. Συνέπραττε δὲ αὐτῷ καὶ Μελίτιος καὶ οἱ περὶ αὐτῶν, οἱ τῆς Ἐκκλησίας πρὸ βραχείας σχισθέντες, καὶ τὰ μέγιστα συνελαμβάνοντο, αἵτε δὴ καὶ οὗτοι κακῶς πρὸς Ἀλέξανδρον διακείμενοι. Τίς δὲ ὁ Μελίτιος οὗτος φθάνομεν εἰρηκότες. Τοῖς δὲ κατ' Αἰγύπτου καὶ ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις διασπαρέσης τῆς αἰρέσεως, ἕρις ἐν ἐκάστοις ἀμαχος ἀνηγεῖρατο. Ὁ δὲ κοινὸς δόλος κρινῶν ἦν τὰ τοιαῦτα· καὶ ἐπ' ἀγορᾶς προὔκειντο, τῶν μὲν τοῖσδε, τῶν δ' ἐκείνοις προστιθεμένων καὶ ἐπικλινομένων. Τραγωδία τε καὶ γέλως ἀντικρυ; τὰ δρώμενα ἦσαν. Οὐ γὰρ ἀλλόγλωσσοι ταῖς ἐκκλησίαις ἐπεστράτευον, ἀλλ' ὁμοδίαιτοι καὶ ἐμόφυλοι κατ' ἀλλήλων ὠπλιζόντο, ταῖς γλώσσαις οἷα ἄρσιαι χρώμενοι· καὶ ὑπ' ἀλλήλων κατησθίοντο ἕκαστοι. Εἰς τοσοῦτον δ' ἀτοπίας προέβη τὸ πρᾶγμα, ὡς δημοσίᾳ ἐν καταγέλῳ τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκχεῖσθαι. Νεανικῶς γὰρ διαπληκτιζόμενοι, πρέσβεις ἔσταλλον, ὁποῖον τῶν μερῶν μείζονα περιπαροῖσαι τὸν σύλλογον. Γράμματα δ' ἐναντία παρ' ἐκάστοις ἐπέμποντο. Ὡς πλείστα καὶ Ἀλέξανδρον καὶ Ἀρείου ταῖς σφετέραις δόξαις συναγαγεῖν· ὡς ἔξ ἐκείνων καὶ τὰς ἐξῆς αἰρέσεις Ἀρειανῶν, Εὐνομιανῶν, καὶ ὄρων ἄλλων, τὴν πρόφασιν τῆς συστάσεως ἐσηκέναι.

Et quamplurimæ epistolæ, inter se contrariæ, vel Arium opinionibus suis assentiri cupiebant. Ari-norum, Eunomianorum, et si quæ sunt aliæ,

CAPUT XI.

De synodis pro Ario coactis, et de turba et confusione quæ orbem propter Arium invasit.

Talia et isti scripserunt, adversus veritatem bellum instituentes. Postquam autem diu multumque scribentes, persuadere Alexandro quod volebant non potuere, perinde atque injuria affecti essent, ægre id ferentes, magno studio in hoc incubuere ut Arii dogma obtineret. Et in Bithyniæ prinnaria urbe, impietatis instituta officina, Eusebius ad plerosque orbis Christiani episcopos litteras dedit, ut Arium sectatoresque ejus ad communionem admitterent. Sic enim futurum, ut ingentem de dogmate consequerentur gloriam, et Alexandro, ut idem faceret, auctores fierent. 554 Ut vero nihilo magis cœptum eorum ex sententia processit, quod Alexander in eis quæ semel decrevisset, constanter perseveraret, desperata ea re Arius inter-nuntios ad Paulinum, et Eusebium Pamphili, et Patrophilum Scythopolitanum, et ad illorum collegium misit, ut sibi sectatoribusque suis populi sui in ecclesia cogendi, sicuti antea fecissent, potestas fieret, petens: quippe qui longo ipse jam tempore ordinem locumque suum inter presbyteros haberet, et ex consuetudine antiqua unus quidem omnibus præset episcopus, presbyteri autem suas ipsi regerent ecclesias, atque in eis populum congregatum pro concione docerent. Illi, legationem hominis suscipiunt, et cum aliis in Palæstina convenientes, petitionemque ejus adimplentes, decretum in scriptum referunt: Arium quidem, ut antea, conventus cogere posse: Alexandro autem subditum esse, deprecarique et supplicare ei, quo in gratiam unionemque ejus pervenire posset, debere. Sed et alia quoque in Ægypto synodus hæc de re acta. Ario Melitius etiam sectatoresque ejusdem fecerunt, eumque maxime juvenunt: qui et ipsi non ita pridem ab Ecclesia desciverant, et male erga Alexandrum animati erant. Quis autem Melitius iste fuerit, jam antea diximus. Cæterum hæresi hæc per Ægyptum et alibi passim in ecclesiis vulgata, dissidium ubique implacabile excitatum est. Et vulgus judicium earum rerum sibi sumebat. Agebatur de his publice in foro, aliis ad hanc, aliis ad illam partem animi affectione inclinantibus. Ea que rerum facies risum prorsus tragicumque præbebat spectaculum. Siquidem non peregrini et advenæ Ecclesias oppugnabant, sed cives ac tribules quotidiana consuetudine inter se conjuncti, bellum intestinum gerebant, linguis pro hastis utentes, et seipsos invicem mordentes. In eam sane indignitatem res evasit, ut publice Christianismus ad locum et ludibrium omnibus expositus esset. Juvenliliter nômque inter se decertantes, legationes circummittēbant, utra pars majorem ad se pertraheret hominum frequentiam. passim mittebantur ab eis qui vel Alexandrum 555 Unde deinceps, quæ secutæ sunt hæreses dissidii et conflictationis occasionem sumpserunt.

mur : de te autem dolemus, tanti viri silentio causam nostram damnari existimantes. Quapropter te, qui nosti prudenti viro minime omnium convenire, ut aliena et absurda sentiat veritatemque obticeat, hortor, ut spiritu mentem tuam ad scribendum redintegrante, scribere tandem de rebus iis incipias quæ et tibi et auditoribus futuræ sunt utiles : præcipue, si consentanea Scripturæ, vestigiis verborum et sententiarum ejus insists, scribere animum induxeris. Neque enim duo ingenita audivimus, neque unum in duo divisum, sed neque corporeum quid perpersioni obnoxium didicimus aut credidimus, domine : verum unum quidem ingenitum : unum vero ab ipso vere, non autem ex substantia ejus factum, prorsus naturæ ingeni non particeps : neque quod ex substantia ejus sit, sed factum plane sit, aliud natura atque virtute, ad perfectam similitudinem affectionis et virtutis factoris ipsius factum. Cujus principium non verbo tantum inenarrabile, sed neque mente, non dico hominum, sed eorum, quæ supra homines sunt, omnium, comprehensibile esse credimus. Proindeque non nostris ipsorum rationibus freti, sed sacræ Scripturæ auctoritatibus edocti, dicimus, conditum esse et fundatum et genitum substantia, **553** et immutabili atque inenarrabili natura et similitudine ad factorem ipsum, sicuti ipse dicit Dominus : *Deus creavit me in initio viarum ejus, ante omnes colles gignit me* ¹. Si vero ex ipso, hoc est, ab ipso erat, ceu pars ejus, aut ex defluxu substantiæ, non jam creatus neque fundatus esse diceretur : id quod ipse quoque, domine, profecto non ignoras. Quod enim ex ingenito existat, conditum jam ab alio, vel a seipso, fundatumve non sit, utpote ab initio ingenitum existens. Si vero genitum id esse dicatur, indicium quoddam de se præbeat, veluti ex paterna substantia genitum, et quod eandem habeat ex eo naturam, scimus quod non de eo solo genitum esse, Scriptura, verum etiam de aliis, illi per omnia natura dissimilibus, loquitur. Nam et de hominibus dicit ² : *Filios genui et exaltavi, ipsi autem sperverunt me*. Et, *Deum qui genuit te, dereliquisti* ³. Et in aliis quid dicit? *Qui genuit guttas roris* ⁴ : non naturam ex natura, sed cujuslibet rei quæ generatur, ex voluntate ejus, generationem deducens. Nihil enim est ex substantia ejus, verum omnia voluntate ejus, pro se quodque, genita sunt, sicuti genita sunt. Atque ille quidem Deus, hæc vero ad similitudinem ejus ratione sua similia futura, et tamen omnia ex Deo. Quæ tu accepta et elaborata, pro ea quæ tibi divinitus adest gratia, ad dominum meum Alexandrum perscribe. Persuasum enim habeo, si ad hominem scripseris, te eum permoturum esse. Saluta omnes in Domino. Valentem te, et pro nobis orantem, divina gratia

Α μνοι τὴν σιωπὴν ἀνδρὸς τοσούτου ἤταν ἡμῶν εἶναι. Διὸ παρακαλῶ σε, εἰδὸτα ὡς ἀπρεπὲς ἀνδρὶ φρονίμῳ ἄλλοῖα φρονεῖν, καὶ σιωπᾶν τάληθῆ, ἀνασκευάσαντι τῷ πνεύματι τῶν λογισμῶν, περὶ τὸ γράφειν ἀρχοῦ λυσιτελοῦντος· καὶ σοὶ καὶ τοῖς ἀκούουσί σου· μάλισθ' ὅταν κατ' ἀκολουθίαν τῆς Γραφῆς καὶ τοῖς ἔχουσιν τῶν λόγων αὐτῆς καὶ τῶν βουλημάτων θεέλοις γράφωιν. Ὅστε γὰρ δύο ἀγέννητα ἀκηκόαμεν, οὕτε ἐν εἰς δύο διηρημένον, οὐδὲ σωματικὸν τι πεπονηθὸς (1) μεμαθηκάμεν ἢ πεπιστεύκαμεν, δέσποτα· ἀλλ' ἐν μὲν τὸ ἀγέννητον· ἐν δὲ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀληθὲς· καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γεγενῆς, καθόλου τῆς φύσεως τῆς ἀγεννήτου μετέχον, ὡς οὐκ ἂν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ γεγενῆς ὁλοσχερῶς, ἕτερον τῆ φύσει καὶ δυνάμει πρὸς τελείαν ὁμοιότητα διαθέσεώς τε καὶ δυνάμει τοῦ πεποιηκότος γενόμενον. Ὅς τὴν ἀρχὴν οὐ λόγῳ μόνον ἀδηγήτητον, ἀλλὰ καὶ ἔνοια, οὐκ ἀνθρώπῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων, πάντων εἶναι ἀκατάληπτον πεπιστεύκαμεν· καὶ ταῦτα, οὐχὶ λογισμοῦς ἑαυτῶν ὑποτιθέμενοι, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀγίας Γραφῆς μεμαθηκότες, λέγομεν κτιστὸν εἶναι, καὶ θεμελιωτὸν, καὶ γεννητὸν τῆ οὐσίᾳ, καὶ τῆ ἀναλλοιώτῳ καὶ ἀβήρητῳ φύσει καὶ τῆ ὁμοιότητι πρὸς τὸν πεποιηκότα μεμαθηκάμεν, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριός φησιν· Ὁ Θεὸς ἔκτισέ με ἀρχὴν ὄντων αὐτοῦ· πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γενῆά με. Εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστιν, ἀπ' αὐτοῦ ἦν, ὡς ἂν μέρος αὐτοῦ ἢ ἐξ ἀφοροῦσίας τῆς οὐσίας, οὐκ ἂν εἶναι κτιστὸν, οὐδὲ θεμελιωτὸν εἶναι ἐλέγετο· οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖς, κύριε, ἀληθῶς· τὸ γὰρ ἐκ τοῦ ἀγεννήτου ὑπάρχον κτιστὸν εἶναι ὑπ' ἑτέρου ἢ αὐτοῦ, ἢ θεμελιωτὸν, οὐκ ἂν εἴη, ἐξ ἀρχῆς· ἀγέννητον ὑπάρχον. Εἰ δὲ τὸ γεννητὸν αὐτοῦ λέγεσθαι ὑπόφασίν (2) τινα παρέχει, ὡς ἂν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς πατρικῆς· αὐτὸν γεγενῆς, καὶ εἶναι ἐκ τούτου τῆς φύσεως τὴν ταυτότητα, γινώσκομεν ὡς οὐ περὶ αὐτοῦ μόνου τὸ γεννητὸν εἶναι φησιν ἡ Γραφή, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνομοίων αὐτῷ κατὰ πάντα τῆ φύσει. Καὶ γὰρ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων φησιν, *Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν*· καὶ, *Θεὸν τὸν γεννησάντα σε ἐγκατέλιπες*. Καὶ ἐν ἑτέροις τί φησιν; Ὁ τετοκὸς βάλου δρόσου· οὐ τὴν φύσιν ἐκ τῆς φύσεως διηγούμενος, ἀλλὰ τὴν ἐπ' ἑκάστῳ τῶν γενομένων ἐκ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ γένεσιν· οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ· πάντα δὲ βουλήματι αὐτοῦ γένομενα, ἑκαστὸν ὡς καὶ ἐγένετο· ὁ μὲν γὰρ Θεός, τὰ δὲ πρὸς ὁμοιότητα αὐτοῦ λόγῳ ὁμοία ἐσόμενα· πάντα δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἄπερ λαθῶν καὶ ἐξεργασάμενος, κατὰ τὴν προσοῦσάν σοι θεθεῖν χάριν, γράψαι τῷ δεσπότῃ μου Ἀλεξάνδρῳ σπουδάσων. Πεπιστεύκα γὰρ ὡς, εἰ γράψεις αὐτῷ, ἐντρέψεις αὐτόν. Πάντας πρόβειπε τοὺς ἐν Κυρίῳ. Ἐβρωμένον σε, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν εὐχόμενον, ἢ θεία χάρις διαφυλάττω σε, δέσποτα. »

conservet, domine. »

¹ Prov. viii, 22. ² Isa. i, 2. ³ Deut. xxxii, 18.

⁴ Job. xxxviii, 28.

(1) Hoc est, diminutionem, decrementum.

(2) Alii habent ὑπέφασιν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ΄.

A

CAPUT XI.

Περὶ τῶν ὑπὲρ Ἄρειου συνόδων· καὶ περὶ τῆς τῆν οἰκουμένην διαλαβούσης συγχύσεως διὰ τούτων.

Τοιαῦτα καὶ οὗτοι ἔγραφον πρὸς τὸν κατὰ τῆς ἀληθείας ὀπλιζόμενοι πόλεμον. Ὡς δὲ πολλὰ γράφοι-
 τε; ἥκιστα πείθειν τὸν Ἀλέξανδρον εἶχον, χαλεπαί-
 νοντες ἦσαν ὡς ὑβρισμένοι· καὶ σπουδῆν ἐτίθεντο
 τὸ τῆς ἀσεβείας συγκροτήσαντες ἐργαστήριον, τοῖς
 ἀνά τὴν οἰκουμένην οἰκουμενίου οἰκουμενίου ἐπισκόποις
 ἔγραψαν, Ἄρειόν τε καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ κοινωνία;
 ἀξιοῦν· εἶναι γὰρ αὐτοῖς ἐβρωμένην τὴν περὶ τὸ
 δόγμα δόξαν· καὶ Ἀλέξανδρον δὲ ταυτὸ τοῦτο δρᾶ-
 σαι παρασκευάζειν. Ὡς δὲ οὐδὲν ἤττον τὸ σπου-
 δασμα παρὰ γνώμην ἐξέβαινε, Ἀλεξάνδρου τοῖς
 ἀπαξ κατ' Ἄρειου δεδογμένοις ἐμμένοντος, ἀπει-
 πῶν Ἄρειος, πρεσβείαν ἔστειλε Παυλίνῳ τε καὶ
 Εὐσεβίῳ τῷ Πιμφίλι, καὶ Πατροφίλῳ τῷ Σκυθο-
 πόλει, καὶ περὶ ἐκείνους συστήματι, ἐπιτετραφῆναι
 οἱ καὶ τοῖς ἄμφ' αὐτὸν, τὸν περὶ αὐτὸν ὡς πρότε-
 ρον ἐκκλησιάσειν λαὸν, οἷα δὴ καὶ τὴν τῶν πρε-
 σβυτέρων τάξιν ἐκ πολλοῦ ἔχοντα, ἔθους ἐκ παλαιοῦ
 κρατήσαντος ἕνα μὲν εἶναι τὸν κατὰ πάντων ἐπί-
 σκοπον, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους ἰδίαις τὰς ἐκκλησίαις
 ἔχειν, καὶ τὸν λαὸν ἐκεῖσε συνάγοντας ἐκδιδάσκειν.
 Οἱ δὲ δέχονται τὴν πρεσβείαν· καὶ ἐν Παλαιστίνῃ
 μετ' ἐτέρων γενόμενοι, τὴν Ἀρείου ἀφῆσιν ἐκπλη-
 ρούσιν, ἐγγράφως διαταξάμενοι συνάγειν μὲν ὡς
 πρότερον Ἄρειον, Ἀλεξάνδρῳ γε μὴν ὑποκεισθαι·
 δεῖσθαι δὲ καὶ ἀντιβολεῖν τῆς ἐκείνου κατατυγχά-
 νειν εἰρήνης τε καὶ εὐσεύσεως. Καὶ ἄλλῃ δ' ἐν Αἰγύ-
 πτῳ σύνοδος ὑπὲρ τούτων συνίστατο. Συνέπραξε δὲ
 αὐτῷ καὶ Μελίτιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, οἱ τῆς Ἐκ-
 κλησίας πρὸ βραχείας σχισθέντες, καὶ τὰ μέγιστα
 συνελαμβάνοντο, αἵτε δὴ καὶ οὗτοι κακῶς πρὸς Ἀλέ-
 ξάνδρον διακείμενοι. Τίς δὲ ὁ Μελίτιος οὗτος φθά-
 νομεν εἰρηκότες. Τοῖς δὲ κατ' Αἴγυπτον καὶ ταῖς
 ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις διασπαρείσης τῆς αἰρέσεως,
 ἕρις ἐν ἐκάστοις ἀμαχος ἀνηγέρετο. Ὁ δὲ κοινὸς
 δόλος κρίνων ἦν τὰ τοιαῦτα· καὶ ἐπ' ἀγορᾶς προ-
 κειντο, τῶν μὲν τοῖσδε, τῶν δ' ἐκείνοις προστιθε-
 μένων καὶ ἐπικλινομένων. Τραγῳδία τε καὶ γέλως
 ἀντικρυ; τὰ δρώμενα ἦσαν. Οὐ γὰρ ἀλλόγλωσσοι
 ταῖς ἐκκλησίαις ἐπεστράτευον, ἀλλ' ὁμοφάτοι καὶ
 ἑμόφυλοι κατ' ἀλλήλων ὀπλιζόντο, ταῖς γλώσσαις
 οἷα ἔδρασι χρώμενοι· καὶ ὑπ' ἀλλήλων κατησθίοντο
 ἐκιστοί. Εἰς τοσοῦτον δ' ἀτοπίας προέβη τὸ πρᾶγμα,
 ὡς δημοσίᾳ ἐν καταγέλῳ τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ
 ἐκκεῖσθαι. Νεανικῶς γὰρ διαπληκτιζόμενοι, πρέσβεις
 ἔστειλον, ὁποῖον τῶν μερῶν μείζονα περιαθροῖσαι
 τὴν σύλλογον. Γράμματα δ' ἐναντία παρ' ἐκάστοις
 ἐπέμποντο. ὡς πλείστα καὶ Ἀλέξανδρον καὶ Ἄρειον
 ταῖς σφετέραις δόξαις συναγαγεῖν· ὡς ἐξ ἐκείνων
 καὶ τὰς ἐξῆς αἰρέσεις Ἀρειανῶν, Εὐνομιανῶν, καὶ
 ὅτων ἄλλων, τὴν πρόφασιν τῆς συστάσεως ἐσχη-
 κέναι.

Ei quæ plurimæ epistolæ, inter se contrariæ, passim mittebantur ab eis qui vel Alexandrum vel Arium opinionibus suis assentiri cupiebant. Ari-
 norum, Eunomianorum, et si quæ sunt aliæ,

De synodis pro Ario coactis, et de turba et confusione quæ orbem propter Arium invasit.

Talia et isti scripserunt, adversus veritatem bellum instituentes. Postquam autem diu multum-
 que scribentes, persuadere Alexandro quod vole-
 bant non potuerunt, perinde atque injuria affecti
 essent, ægre id ferentes, magno studio in hoc
 incubuere ut Arii dogma obtineret. Et in Bithyniæ
 primaria urbe, impietatis instituta officina, Euse-
 biius ad plerosque orbis Christiani episcopos litem
 dedit, ut Arium sectatoresque ejus ad commu-
 nionem admitterent. Sic enim futurum, ut ingentem
 de dogmate consequerentur gloriam, et Alexandro,
 ut idem faceret, auctores fierent. **554** Ut vero
 nihilo magis cœptum eorum ex sententia processit,
 quod Alexander in eis quæ semel decrevisset, con-
 stanter perseveraret, desperata ea re Arius inter-
 nuntios ad Paulinum, et Eusebium Pamphili, et
 Patrophilum Scythopolitanum, et ad illorum colle-
 gium misit, ut sibi sectatoribusque suis populi
 sui in ecclesia cogendi, sicuti antea fecissent, po-
 testas fieret, petens: quippe qui longo ipse jam
 tempore ordinem locumque suum inter presbyte-
 ros haberet, et ex consuetudine antiqua unus
 quidem omnibus præset episcopus, presbyteri
 autem suas ipsi regerent ecclesias, atque in eis
 populum congregatum pro concione docerent. Illi,
 legationem hominis suscipiunt, et cum aliis in
 Palæstina convenientes, petitionemque ejus adim-
 pientes, decretum in scriptum referunt: Arium
 quidem, ut antea, conventus cogere posse: Alexan-
 dro autem subditum esse, deprecarique et suppli-
 care ei, quo in gratiam unionemque ejus perve-
 nire posset, debere. Sed et alia quoque in Ægypto
 synodus hac de re acta. Ario Melitius etiam secta-
 toresque ejusdem fecerunt, eumque maxime juve-
 runt: qui et ipsi non ita pridem ab Ecclesia desciverant,
 et male erga Alexandrum animati erant. Quis autem
 Melitius iste fuerit, jam antea diximus. Cæterum
 hæresi hac per Ægyptum et alibi passim in ecclesiis
 vulgata, dissidium ubique implacabile excitatum
 est. Et vulgus judicium earum rerum sibi sumebat.
 Agebatur de his publice in foro, aliis ad hanc,
 aliis ad illam partem animi affectione inclinanti-
 bus. Eaque rerum facies risum prorsus tragicumque
 præbebat spectaculum. Siquidem non peregrini et
 advenæ Ecclesias oppugnabant, sed cives ac tribules
 quotidiana consuetudine inter se conjuncti, bellum
 intestinum gerebant, linguis pro hastis utentes,
 et seipsos invicem mordentes. In eam sane indigni-
 tatem res evasit, ut publice Christianismus ad
 locum et ludibrium omnibus expositus esset. Juveniliter
 namque inter se decertantes, legationes circummittebant,
 utra pars majorem ad se pertraheret hominum frequen-
 tiam. passim mittebantur ab eis qui vel Alexandrum
 vel Arium opinionibus suis assentiri cupiebant. **555** Unde
 deinceps, quæ secutæ sunt hæreses, dissidii et conflictationis
 occasionem sumpserunt.

CAPUT XII.

Ut Constantinus audita Ecclesie contentione, Hosium Hispanum in Orientem miserit, ad concordiam inter dissidentes conciliandam.

Quæ contentio cum ad imperatoris quoque aulam pervenisset, non mediocriter, ea audita, laudatissimus permotus est atque indoluit princeps. Et gravi in animo concepto mœrore, propriam eam reputavit esse calamitatem. Confestim ergo flammam accensam exstinguere, et quam celerrime malorum fontem obturare studuit. Verebatur enim, quod nuper admodum religio vigere cœpisset, multos ejusmodi opinionum dissensione adductos, fidem aversaturos esse. Itaque litteris scriptis, et Arium et Alexandrum objurgans, vitio eis vertit quod, quæ latere potuerit, quæstionem in medium attulerint: et nimia ad contendendum inclinatione, ea perperam vulgarint, quæ neque movere, neque prorsus in animum admittere, aut certe, si admississent, silentio tegere, neque ita inter sese dissidere, quamvis illis tum de dogmate non conveniret, debuissent. Omnium quippe maxime necessarium unum esse putavit, ut de divina providentia consentiamus, et omnes eandem fidem servemus. Exquisite vero de ejusmodi rebus inquirere, secularum esse partium. Quod si ambiguae emergerent sententiæ, rectius eas in recessibus mentis tanquam in umbra, regi. Quapropter ut a talibus contentionis nugis alienissimi, idem sentirent, eos est cohortatus: ægre sibi esse quam maxime testatus, homines tales et urbes Orientales, quamvis

driam, tanto sibi ejus dissidii impedimento objecto, Talia quædam objurgatione et suasionem temperata, Alexandro et Ario sapientissimus scripsit imperator. Graviter etiam admodum tulit, quod audisset, quosdam in Oriente festum Paschæ diem non eodem tempore quo reliquos omnes Christianos, celebrare: eosque cum singulare quiddam sibi usurpare, atque a destinato receptæ ab aliis consuetudinis instituto recedere, tum ferias eas Judaico quodam more peragere: quapropter fieret ut tam letus et festus Christianorum conventus obscuraretur, et dissensione depravaretur. Itaque consentientem statum Ecclesiis conciliare volens, 556 utraque in re inhibere mali currentem impetum, priusquam latius ad plures perveniret, et seditionem ad concordiam reducere studuit. Ejus rei gratia, virum et vita et doctrina insigni præditum, qui cum Pallis in rebus præclarus esset, tum in tuenda fidei professione paulo antea magnam sibi gloriam comparasset, quique in maxima apud imperatorem veneratione et honore præcipuo esset, nomine Hosium, civitatis Cordubæ in Hispania episcopum, ex omnibus familiaribus suis delectum, cum litteris ad eos qui in Ægypto inter se dissidebant conciliandos et ad concordiam reducendos: et item ad eos qui in Oriente Ecclesiis aliis se Paschali die celebrando non accommodabant, ad

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Ὡς ἀκούσας τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἔριν ὁ Κωνσταντῖνος, Ὅσιον τὸν Ἰσπανὸν εἰς τὴν ἔω ἀπέστειλεν εἰς διαλλαγὰς χωρῆσαι τοῖς στασιάζουσιν.

Ἐπεὶ δὲ ἡ ἔρις ἀχρι καὶ τῶν βασιλείων ἐφοίτα, ὡ μετρώς ἐδυσφόρησε διακούσας ὁ πανεύφημος βασιλεὺς. Περιαλγῆς δὲ τὴν ψυχὴν γενόμενος, οὐκ εὐλαβῶς ἐλογίσαστο συμφορὰν· καὶ παραχρῆμα σέβει τὴν ἀναπτομένην φλόγα σπουδῆν ἐποιεῖτο, καὶ τὴν τῶν κακῶν ὡς τάχος ἐμφορᾶσαι πηγὴν. Καὶ γὰρ ἕτερο προσφάτως ἦδη τῆς θρησκείας ἀβχεῖν ἀρχομένης, πολλοὺς τῇ διαφορῶν τῆς δόξης ἀποστραφῆναι τὴν πίστιν· καὶ γράφων, ἐν αἰτίας ἐτίθει καὶ Ἄρειον καὶ Ἀλέξανδρον, ἐγκαλῶν, οἷς δυναμένην λαθεῖν ζήτησιν ἦγον εἰς μέσον· καὶ τῇ ἀγαν τοῦ φιλονεικεῖν μετακλίσει, πρῶτον ἂ μὴτε κινεῖν εἶδει, μὴτε τὴν ἀρχὴν ἐνθυμῆσθαι· καὶ ἐνθυμηθέντας, σωπῆ κρύπτειν· μὴδ' οὕτως ἀλλήλων ἀποδείστασθαι, εἰ καὶ τῶς περὶ τε τοῦ δόγματος διαφέρονται. Τὸ γὰρ ἀναγκαῖον ἐν εἶναι, περὶ τῆς θείας προνοίας συμφωνεῖν πάντας, καὶ τὴν αὐτὴν τηρεῖν πίστιν. Τὸ δ' ἀκριβολογεῖν περὶ τῶν τοιούτων ἐν δευτέρῳ τίθεσθαι. Εἰ δὲ καὶ ἀμφίβολοι γέγονον γνῶμαι, ἐν ἀπορρήτῃ τῆς διαβολίας ἐπηλυγάζειν. Διὰ τοι καὶ τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα λέσχης ὡς πορρωτέρῳ γενομένων, τὰ ἴσα φρονεῖν ὀπτεῖται· ἀχθεσθαι γὰρ τοῖς τοιούτοις ὡς πλείστον· καὶ γε προὔργου τιθέμενον καὶ τὰς κατὰ τὴν ἔω πόλεις ἰδεῖν καὶ αὐτὴν Ἀλεξάνδρειαν τὴν τοιαύτην ἔριν καθίστασθαι ἐμποδῶν.

C

usu publico id flagitante, ipsamque adeo Alexandris visere.

Τοιαῦτα δὲ τινὰ σύμμικτα μέμφει καὶ συμβουλῇ Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἀρείῳ ὁ πάνσοφος ἔγραψε βασιλεὺς. Λίαν δὲ χαλεπῶς ἔφερε πυνθανόμενος, καὶ τινὰς κατὰ τὴν ἔω τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν μὴ ἐπὶ μιᾷ ἀγεῖν ἡμέρας, ὡς τοῦς ἄλλοις ἅπαντας Χριστιανούς· διαφόρους δ' ἐντεῦθεν καθίστασθαι· καὶ τῷ ἀκοινωνήτῳ μὲν μὴ διαστασθαι, ἅτε δὲ Ἰουδαϊκώτερον ἐπιτελοῦντας αὐτὸ, συμβαίνειν τὸ φαιδρον τῆς πανηγύρεως ἀμαυροῦσθαι τῇ διχονοίᾳ καὶ καταθλάπτεισθαι. Καὶ γε τὸ ἀστασιαστον τῇ Ἐκκλησίᾳ πραγματευόμενος, ἐσπούδασε δι' ἀμφοτέρω προκαταλαβεῖν τὴν τοῦ κακοῦ ῥύμην, πρὶν εἰς πολλοὺς διασθῆ, καὶ τὸ στασιάζον συναγαγεῖν εἰς ὁμόνοιαν. Καὶ δὲ τινὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν βίβω τε καὶ λόγῳ διάτρητον ἄνδρα εὐρῶς διαβόητον μὲν κἂν τοῖς ἄλλοις, κἂν ταῖς ὑπὲρ τῆς πίστεως ὁμολογίαις μικρῶ πρόσθεν εὐδοκίμησαντα· δι' αἰδοῦς δὲ καὶ ὅτι πλείστης ἦγε τιμῆς τοῦτον ὁ βασιλεὺς· ὄνομα δ' ἐκείνῳ Ὅσιος ἦν· μιᾷ δὲ τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ πόλεων τὴν ἐπισκοπὴν ἐκίτρουτο· Κουρβούθη δὲ ἐκαλεῖτο· τοῦτον μετὰ γραμμάτων τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ στασιάζουσιν ἐπεμπε, καταλλάξαι τε καὶ εἰς ὁμόνοιαν ἀγαγεῖν· εἰ δὲ καὶ τοῖς περὶ τὴν ἑορτὴν διαφερομένοις κατὰ τὴν ἔω τὴν συμφωνίαν βραβεῦσαι. Μέρῳ δὲ ὧν ἐπεφέρετο γραμμάτων, οὐκ ἂν δι' ἔχλου γένοιτο, εἰ γε τῇ συγγραφῇ παραβέβημεν· τὸ γὰρ

πλήρες Εὐσέβιος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν πρὸς Κωνσταν-
τῖνον βιβλίων ἀνέγραψεν. Ἔχει δὲ οὕτω·

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΓ'.

Ἐπιστολὴ τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως, Ἀλεξάνδρου
καὶ Ἀρείου πεμφθεῖσα.

« Νικητὴς Κωνσταντῖνος, μέγιστος, σεβαστὸς,
Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀρείου. Μανθάνω ἐκείθεν ὑπῆρχθαι
τοῦ παρόντος ζητήματος τὴν καταβολήν. Ὅταν γὰρ
σύ, ὦ Ἀλέξανδρε, ἐζήτεις παρὰ τῶν πρεσβυτέρων
μαθεῖν, τί δὴ ποτε νοεῖ ἕκαστος αὐτῶν ὑπὲρ τινος
τόπου τῶν ἐν νόμῳ γεγραμμένων· μᾶλλον δὲ ὑπὲρ
τινος μεταίον ζητήματος μέρους πυνθάνοιο· σὺ τε,
ὦ Ἀρειε, ὅπερ ἢ μήτε τὴν ἀρχὴν ἐνουμηθῆναι, ἢ
ἐνουμηθέντα σιωπῇ παραδοῦναι προσήκον ἦν, ἀπρο-
όπτως ἐντέθεικας, τῆς ἐν ὑμῖν διχονολίας ἐγερθεί-
σης, ἢ μὲν σύνδοξος ἠρνήθη· ὁ δὲ ἀγιώτατος λαὸς
εἰς ἀμφοτέρους σχίσθεις, ἐκ τῆς τοῦ κοινουῦ σώματος
ἀρμονίας ἐχωρίσθη· οὐκοῦν ἐκάτερος ὑμῶν ἐξ ἑσού
τὴν γνώμην παρασχών, ὅπερ ἂν ὁ συνθεράπων
ὑμῶν δικαίως παραινῇ, διέτασθε. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν,
οὐτε ἐρωτῆν ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐξαρχῆς προσήκον
ἦν, οὔτε ἐρωτῶμενον ἀποκρίνασθαι. Τὰς γὰρ τοιαύ-
τας ζητήσεις, ὁπόσας οὐ νόμου τινὸς ἀνάγκη προσ-
τάττει, ἀλλ' ἀνωφελοῦς ἀργίας ἐρεσχαλῆα προστί-
θησιν, εἰ καὶ φυσικῆς τινος γυμνασίας γένοιτο
ἐνεκα, ὁμῶς ὀφειλομένον εἶσω τῆς διανοίας ἐγκλείειν,
καὶ μὴ προχείρως εἰς δημοσίας συνόδους ἐκφέρειν,
μηδὲ ταῖς πάντων ἀκοαῖς ἀπρονοήτως πιστεύειν.
Πόσις γὰρ ἐστιν ἕκαστος, ὥστε πραγμάτων οὕτω
μεγάλων καὶ λαν δυσχερῶν δύναμιν ἢ πρὸς τὸ
ἀκριβὲς συνιδεῖν, ἢ κατ' ἀξίαν ἐρμηνεύσαι; Εἰ δὲ
καὶ τοῦτο ποιεῖν τις εὐχερῶς νομισθεῖη, πόσον μέ-
ρος τοῦ δήμου πείσει; Ἡ τίς δὲ ταῖς τῶν τοιούτων
ἀκριβείαις ἔξω τῆς ἐπικινδύνου παρολισθήσεως ἀν-
τισταῖη; Οὐκοῦν ἄφεκτέον ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν
πολυλογίαν· ἵνα μήπως ἢ ἡμῶν ἀσθένεια τῆς φύ-
σεως, τὸ προτεθὲν ἐρμηνεύσαι μὴ δυνηθέντων, ἢ ἢ
τῶν διδασκομένων ἀκροατῶν βραδυτέρα σύνεσις,
πρὸς ἀκριβῆ τοῦ ῥηθέντος κατάληψιν ἔλθειν μὴ χω-
ρησάντων, αὐθις ἐξ ἑκατέρου τούτων, ἢ βλασφημίας
ἢ σχίσματος, εἰς ἀνάγκην ὁ δῆμος περισταῖη. Διό-
περ καὶ ἐρώτησις ἀπροφύλακτος, καὶ ἀπόκρισις
ἀπρονοήτος, τὴν ἑσὴν ἀλλήλαις ἐπιιδύτωσαν ἐφ'
ἐκατέρω συγγνώμην. Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τοῦ κορυφαίου
τῶν ἐν τῷ νόμῳ παραγγελμάτων ἡμῖν ἐξήφθη πρό-
φασις, οὐδὲ καινὴ τις ὑμῖν ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ
θρησκείας ἀρετῆς ἀντεισήχθη· ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν
αὐτὸν ἔχετε λογισμὸν, ὥσπερ τὸ τῆς κοινωνίας σύ-
θημα. Ὑμῶν γὰρ ἐν ἀλλήλοις ὑπὲρ μικρῶν καὶ
λίαν ἐλαχίστων φιλονεικούντων, τοσοῦτον τὸν τοῦ
Θεοῦ λαὸν ταῖς ὑμετέροις· ἰθύνεσθαι φρεσὶν οὐ
προσῆκει διὰ τὸ διχονοεῖν· ἀλλ' οὔτε πρέπον οὔτε
δίκως θεμιτὸν εἶναι πιστεύεται. Ἴνα δὲ μικρῶν πα-
ραδείγματι τὴν ὑμετέραν σύνεσιν ὑπομνήσω, λέξω.
Ἴσθε δὴ καὶ τοὺς φιλοσόφους αὐτοὺς, ὧς ἐνὶ μὲν
ἀπαντε; δόγματ' συντίθενται· πολλακίς δὲ ἐν τινι

A consentientes nobiscum cæremonias pertrahendos,
misit. Litterarum earum partem aliquam non in-
commodum fuerit hoc loco inserere. Epistolam enim totam Eusebius libro tertio eorum quos de
Constantino scripsit, de verbo ad verbum retulit. Cujus capita quædam sic habent :

CAPUT XIII.

Epistola Deum diligentis imperatoris, ad Alexandrum
et Arium missa.

« Victor Constantinus, Maximus, Augustus, Ale-
xandro et Ario. Quæstionis præsentis exordium a
vobis isthinc existitisse intelligo. Cum enim tu, Ale-
xander, a presbyteris requireres quid quisque eorum
sentiret de quodam loco legis, seu potius de cujus-
dam partis inani quæstione interrogares : et tu,
Ari, quod vel prorsus in animum non admissum,
vel certe admissum silentio mandatam oportuit,
improvide respondendo exponeres, excitata inter
vos dissensione, conventus quidem solemais qui-
busdam denegatus, sanctissimus autem populus in
partes scissus, communis corporis apta et consen-
tiente unione excidit. Itaque uterque vestrum ex
æquo sententiam animumque animadvertens, ad
quod vos conservus et collega vester legitime ac
juste cohortatus fuerit, id suscipiat. Quid vero hoc
ipsum est? Neque interrogare de ejusmodi rebus a
principio, neque interrogatum respondere, æquum
erat. Ejusmodi enim quæstiones, quas non aliqua
legis et religionis nostræ necessitas injungit, sed
inanes inutilis otii nugæ proferant, etiamsi natu-
ralis alicujus exercitationis gratia proponantur,
tamen intra abdita mentis nostræ continere, **557**
neque vel facile in publicos conventus producere,
vel incaute omnium auribus credere debemus.
Quotus enim quisque est qui res ita magnas et
difficiles admodum aut certo perspicere, aut rite
exponere queat? Quod si quis id sibi facere pro-
clive esse ducat, cui parti plebis id persuadebit?
Aut quis tandem erit, qui contra tales tantarum
rerum argutias et subtilitates sine periculoso lapsu
consistet? Quam ob rem inhibenda est in talibus
disputatio longior, ne quo modo, si vel nature
nostræ imbecillitas quod propositum sit exponere
non valeat : vel discentium auditorum hebetium in-
genium id quod exquisitè dictum sit assequi non
possit, in alterius istorum, blasphemiarum scilicet,
aut schismatis atque dissidii, necessitatem populus
incidat. Itaque et interrogatio incauta et responsio
improvida æquam sibi invicem in utroque veniam
concedant. Neque enim de præcipuo aliquo legis
nostræ præcepto occasionem concertandi sum-
psistis, neque novum aliquid a vobis de cultu
Dei institutum est inductum, sed unam eam-
demque habetis propositam rationem, sicuti
communione etiam tesseram. Et cum de rebus
minimis inter vos contentiose decertetis, minime
omnium decet, per dissensionem vos tantam populi
Dei multitudinem pro arbitrio vestro ducere.
Quod neque decorum, neque prorsus fas esse cre-
ditur. Sedenim, ut prudentiam vestram parve

exemplo commonefaciam, non ignoratis sane, A philosophis etiam ipsis de uno omnibus convenire dogmate, et persæpe eosdem de parte aliqua sententiarum aut brevium dictorum dissentire: sed enim etiam si scientiæ virtute discordent, corporis tamen unionem inter se conspirant. Quod si hoc sic habet, quomodo non multo justius fuerit, vos, qui religionis instituto unanimes inter vos esse?

« Verum age, deliberatione majore consideremus, et cogitatione prolixiore quod dictum est animadvertamus, an recte propter paucas et vanas verborum inter vos rixas fratres fratribus adversentur, et solemnnes conventus impia dissensione per vos segregentur, qui de parvis admodum et minime necessariis rebus mutua contentione decertatis.

558 Vulgaria hæc sunt, et puerilibus mentibus magis convenientia, quam sacrorum et prudentium virorum sapientiæ congruentia. Decedamus nostra sponte a diabolicis tentationibus. Magnus ipse Deus et Salvator omnium nostrum commune omnibus protulit lumen, per cujus providentiam, coeptum hoc mihi, illius longe potentioris famulo (1), ad finem debitum perducere permitte, ut per vos (2), illius populos, mea admonitione, ministerio et cohortationis contentione, ad conventus communionem reducam. Est enim, quemadmodum dixi, una quædam in vobis fides, una instituti vestri sententia, et legis ipsius præceptum, omnibus suis partibus in unum animæ propositum et voluntatem omnia concludit. Hoc ipsum quod vobis inter vos contentionem peperit, quandoquidem non ad totius legis vim refertur, nequaquam apud vos seditionem aliquam et secessionem faciat. Atque hæc dico, non ut omnino necessitatem vobis istam valde puerilem atque incautam, aut qualemcunque tandem quæstionem sopiendi imponam. Potest enim a vobis sincere solemnitas conventus retineri, et communio omnium servari, quamvis maxime in parte quæpiam inter vos aliqua sit de re minima dissensio. Siquidem non omnibus nobis, in rebus quibusvis, eadem voluntas est, neque una apud nos natura aut sententia obtinet. Itaque de providentia divina una in vobis sit fides, una sententia, unus de Deo consensus. Ea vero quæ de minimis istis quæstionibus inter vos exquisite inquiritis, tametsi ad eandem sententiam non deducantur, convenit intra cogitationem retinere atque in animi penetralibus conservare. Itaque facite ut ineffabile illud et præcipuum communis amicitiae et charitatis sacramentum, et veritatis fides, Deique cultus, et religionis atque legis nostræ honor reverentia, constans et firma apud vos permoneant. Reddite ad mutuum charitatem et gratiam, reddite universo populo suos amplexus, et vos ipsi veluti animas vestras expiantes, rursus alter alterum agnoscite. Jucundior namque persæpe, vobis depositas inimicitias, reconciliatione

(1) Dei scilicet.

τῶν ἀποφάσεων μέρει διαφωνοῦσιν· εἰ καὶ τῆ τῆς ἐπιστήμης ἀρετῇ διαφωνοῦσι, τῆ μέντοι τοῦ σώματος ἐνώσει πάλιν εἰς ἀλλήλους συμπνεύουσιν. Εἰ δὲ τοῦτο ἐστὶ, πῶς οὐ πολλῶν δικαιοτέρων ὑμᾶς τοῦ μεγάλου Θεοῦ θεράποντας καθεστῶτας ἐν τοιαύτῃ προαιρέσει θρησκείας, δημοφύχους ἀλλήλους εἶναι; ἡ magni Dei ministri constituti estis, in tante reli-

« Ἐπισκεψόμεθα δὲ λογισμῶν μείζονι, καὶ πλείονι συνέσει τὸ ῥῆθὲν ἐνθυμηθῶμεν, εἴπερ ὀρθῶς ἔχει δι' ὀλίγας καὶ ματαίας ῥημάτων ἐν ὑμῖν φιλονεικίας ἀσελφούς ἀδελφοῖς ἀντικεισθαι, καὶ τὸ τῆς συνόδου τίμιον ἀσεβεῖ διχονολογῶν χωρῖζεσθαι· δι' ὑμῶν, οἱ πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ μικρῶν οὕτω καὶ μηδαμῶς ἀναγκαίων φιλονεικεῖτε. Δημιόδη ταῦτ' ἐστὶ· καὶ παιδικαῖς ἐννοίαις ἀρμόττοντα μᾶλλον ἢ τῆ τῶν ἱερέων καὶ φρονιμῶν συνέσει ἀνδρῶν προσέκοντα. Ἀποστῶμεν ἐκόντες τῶν διαβολικῶν περασμῶν. Ὁ μέγας Θεὸς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν πάντων κοινὸν ἅπασιν τὸ φῶς ἐξείτεινεν· ἐφ' οὗ τῆ προνοίας ταύτης ἐμὸι τῶν θεραπευτῶν τοῦ κρείττονος τὴν σπουδὴν εἰς τέλος ἐνεργεῖν συγχωρήσατε· ὅπως δι' ὑμῶν τοὺς ἐκείνου δῆμους ἐμῆ προσφωνήσῃ καὶ ὑπηρεσία καὶ νοουθεσία ἐνστάσει πρὸς τὴν τῆς συνόδου κοινωνίαν ἐπαναγαγοίμι. Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφην, μία τίς ἐστὶ πίστις ἐν ὑμῖν, καὶ μία τῆς καθ' ἡμᾶς αἰρέσεως σύνεσις, τό τε τοῦ νόμου παράγγελμα τοῖς δι' ἑαυτοῦ μέρεσιν εἰς μίαν ψυχῆς πρόσβειν τὸ ἅλον συγκελεῖν, τοῦτο ὅπερ ὑμῖν ἐν ἀλλήλοις φιλονεικίαν ἤγειρεν, ἐπειδὴ μὴ πρὸς τὴν τοῦ παντὸς νόμου δύναμιν ἀνήκει· χωρισμὸν τινα καὶ στάσιν ἐν ὑμῖν μηδαμῶς ἐμποιεῖτω. Καὶ λέγω ταῦτα, οὐχ ὡς ἀναγκάζω ὑμᾶς ἐξάπαντος τῆ λῖαν εὐθελί καὶ οἰαδῆποτε ἐστὶν ἐκείνη ζητῆσαι συντίθεσθαι. Δύναται γὰρ καὶ τὸ τῆς συνόδου τίμιον ὑμῖν ἀκέραιον φυλάττεσθαι, καὶ ἡ οὕτῃ κατὰ πάντων κοινωνία τηρεῖσθαι· κἄν τὰ μάλιστα τις ἐν μέρει πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ἐλαχίστου διαφωνία γένηται· ἐπεὶ μηδὲ πάντες ἐν πᾶσι ταῦτο βουλόμεθα· μηδὲ μία τις ἐν ὑμῖν φύσις ἢ γνώμη πολιτεύεται. Περὶ μὲν οὖν τῆς θείας προνοίας μία τις ἐν ὑμῖν ἐστω πίστις, μία σύνεσις, μία συνθήκη τοῦ κρείττονος· ἡ δὲ ὑπὲρ τῶν ἐλαχίστων τούτων ζητήσεων ἐν ἀλλήλοις ἀκριβολογεῖσθε, κἄν μὴ πρὸς μίαν γνώμην συμφέρηται, μένειν εἰσω λογισμῶν προσήκει τῶ τῆς διανοίας ἀπορρήτων τηρουμένων. Τὸ μέντοι τῆς κοινῆς φιλίας ἀπορρήτων τε καὶ ἐξείρετον, καὶ ἡ τῆς ἀληθείας πίστις, ἣ τε περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν τοῦ νόμου θρησκείαν τιμῆ, μενέτω παρ' ὑμῖν ἀσάλευτος. Ἐπανέλθετε δὴ πρὸς τὴν ἀλλήλων φιλίαν τε καὶ χάριν. Ἀπόδοτε τῶ συμπνεῖν λαῶ τὰς οἰκείας περιπλοκάς· ὑμεῖς τε αὐτοί, καθάπερ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἐκκαθάραντες, αὐτοῖς ἀλλήλους ἐπιγινώσκετε. Ἠδῶν γὰρ πολλαῖς γίνεται φιλία μετὰ τὴν τῆς ἐχθρας ἀπόθεσιν, αὐτοῖς εἰς καταλλαγὴν ἐπανελθούσα. Ἀπόδοτε οὖν μοι γαληνάς μὲν ἡμέρας νόκτας δὲ ἀμεριμνοῦς· ἵνα κἄμοι τις ἡδονὴ καθαροῦ φωτός καὶ βίου λοιπῶν ἡσυχος εὐφροσύνης σώ-

(2) Id est, vestra pace.

ζηται· εἰ δὲ μή, στένειν ἀνάγκη καὶ δακρύοις διόλου συνέλθεσθαι, καὶ μηδὲ τὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν, τῶν συνθεραπεύοντων λέγων τῶν ἐμῶν, οὕτως ἀδίκως καὶ βιάθερα πρὸς ἀλλήλους φιλονεικία κεχωρισμένων, ἐμὲ πῶς ἐγχωρεῖ τῷ λογισμῷ συνεστάναι λοιπὸν; Ἴνα μηδὲ τῆς ἐπὶ τούτῳ λύπης τῆν ὑπερβολὴν ἀσθησθε, ἀκούσατε. Πρῶτον ἐπιστάς τῇ Νικομηδείῳ πάλαι, παραχρῆμα εἰς τὴν ἐφῶν ἐπειγόμεν τῇ γνώμῃ· σπεύδοντι δὲ μοι πρὸς ὑμᾶς ἤδη, καὶ τῷ πλείονι μέρει σὺν ὑμῖν ὄντι, ἢ τοῦδε τοῦ πράγματος ἀγγελία πρὸς τὸ ἔμπροσθεν τῶν λογισμῶν ἀνελατίσεν· Ἴνα μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὄραϊν ἀνογκασθεῖν, ἀ μηδὲ ταῖς ἀκοαῖς, προσιεσθαι δυνατόν ἔγγυμην. Ἀνολίξαι δὲ μοι λοιπὸν ἐν τῇ κατ' ὑμᾶς ὁμολογίᾳ τῆς ἐφῶς· τὴν ἔδωκ, ἣν ταῖς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαις ἀπεκλείσατε· καὶ συγχωρήσατε θάττον ὑμᾶς τε ὁμοῦ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας· δῆμον ἐπίδειν χαίροντας, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀπάντων ὁμονοίας καὶ ἐλευθερίας ὀφειλομένην χάριν ὑπερευφημοῖς λόγων συνύψασιν ὁμολογήσαι τῷ κρείττονι. »

A interveniente, sit amicitia. Reddite mihi quōdque serenos dies et noctes securas, 559 ut mihi suavitas aliqua pura lucis et tranquilla vitæ lætitia deinceps servetur. Quod si non sit, illa mihi necessitas incumbit, ut suspiriis et lacrymis totus extenuer, et neque vitæ hujus tempus placide sustineam. Si enim tot Dei populi, hoc est conservi mei, tam iniqua et detrimentosa inter se de-certatione dissideant, quomodo fieri potest ut ipse deinceps animo consistam? Cæterum ut summum meum hac de re mœrorem amplius intelligatis, illud sic habete : nuper adeo, cum Nicomediæ essem, dērepente, nescio quo urgente, in Orientem cogitavi. Et prorantem me ad vos, cum majore jam ex parte vobiscum essem, nuntius hujus rei perculit, et consilium cœptumque meum disturbavit, meque retrocedere coegit, ne oculis conspiciere cogerer quæ ne auribus quidem tolerare me posse judicavi. Aperite mihi, quaeso, deinceps, per concordiam vestram, orientale iter, quod mutuis vestris contentionibus clausistis. Date mihi hoc, ut pro communi omnium concordia et libertate, orationibus auspiciatissimis faustissimisque verbis, debitam gratiam Deo agere possim. »

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΔ'.

Περὶ τῆς ἐν Νικαῖᾳ πρώτης οἰκουμενικῆς ἀγίας συνόδου· οὐα περὶ αὐτῆς ὁ Εὐσέβιος γράφει.

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τοιαῦτα συνέσεις ἐγράφε βήματα· ἐκράτει δ' οὖν ὁμοῦς ἡ φιλονεικία, καὶ παρ' ἐλπίδας ἐχώρει τὸ πρῶγμα, καὶ κρείττων ἦν ἡ εἰς διαλλαγῶν. Οὕτε γὰρ ἡ τοῦ κριτούντος σπουδῆ, οὔτε ἡ τοῦ διακονησαμένου τοῖς γράμμασιν ἀρετὴ Ἰσχυε· τοσοῦτον γὰρ εἶχον πείθεσθαι, ὥστε καὶ ἐπὶ μᾶλλον πρὸς ἄμυναν ἠρεθίζοντο· ὅθεν καὶ ἀπρακτοῖς ἐπανήκει ὁ τὴν εἰρήνην βραβεύσαι ἀπεσταλμένος. Ὁρῶν τὸν οὖν βασιλεὺς τὸ θεῖον κορυφούμενον, τὴν πολυθρόνητον ἐκείνην σύνοδον κατὰ τὴν ἐν Βιθυνίᾳ Νικαίαν συνεκρότει, γράμμασι τοὺς ἅπανταχοῦ ἐπισκόπους εἰς ῥητὴν ἡμέραν μεταστελλόμενος. Ὅχηματὰ τε δημόσια τοῦτους ἤγον, ἔπει καὶ ὄρεῖ; καὶ ἡμίονοι· οὐκ αὐτοὺς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄνοι τούτους πρὸς θεραπείαν συνεῖποντο· ἦσαν δὲ σχεδὸν ἐκ πασῶν ἐπαρχιῶν τε καὶ πόλεων, ὧν τὰς τε κλησεις, καὶ ὧν ἐπισκόπουσιν πόλεων τὰς ὀνομασίας, ὁ πολὺς Ἀθανάσιος ἐν τῷ ἑαυτοῦ συνοδικῷ κτηρίθμησεν. Ἦσαν δὲ ἀρχιερεῖς· ἀμφὶ τοῖς τριακασίοις δέκα πρὸς τοῖς ὀκτώ. Οὐχ ἦτους δὲ ἦσαν καὶ ἱερεῖς; καὶ διάκονοι συνεπέμενοι. Τῶν δ' ἀποστολικῶν θρόνων ἑκατόνους Ἀλέξανδρος μὲν ὁ Ἀλεξανδρείας τῆς πρὸς τῇ Μαρεία λίμνῃ κειμένης· Εὐστάθιος τε, ἤδη τὴν πρὸς τῷ Ὁρόντῃ ἐπιτραπέζῃ Ἀντιόχειαν. Φιλογονίου γὰρ ἄρτι τὴν πρὸς Θεὸν σιειλαμένου, καὶ τὴν ἀμείνω βίον μετεληχτότος, τούτου οἱ τῆς ἐπαρχίας ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς, ἐτι δε; καὶ ὁ κοινὸς τοῦ Κυρίου καθ', βίαν πλείστην ἐπαγαγόντες, ἐκ Βερόλιας ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνέλικυσαν ἐπιπλείστον ἀπαγορεύοντα· ὁ φερώνυμος τε τῶν Ἱεροσολύμων Μακάριος· Ἰούλλιος δὲ ὁ Ῥώμης, καὶ ἑτεῖς Κωνσταντινίου Μητροπόλεως. Ὁ μὲν δ' Ῥώ-

CAPUT XIV.

De prima universali sancta Nicæna synodo, quæ de ea Eusebius scribat.

Et imperator quidem prudenter hæc ita scripsit. Dissidium autem magis invalecebat : res omnis præter spem in deterius vergebat, et contentio impotens reconciliationi locum non relinquebat. Neque enim tam pium imperatoris studium, neque excellens illius, qui litteras attulerat, virtus, quidquam effecit. Et tantum abest ut ad gratiam reintegrandam homines persuaderentur, ut amplius etiam ad vindictam sint excitati. Quapropter infectis rebus ad imperatorem rediit, qui ad pacem componendam missus fuerat, Hosius. Itaque imperator, malum id ad summum exerescere cernens, decantatissimam illam in Bithynia Nicænam synodum promulgat, et litteris locorum omnium episcopos ad constitutam diem eo evocat. Illos publica vehabant vehicula et jumenta, publici equi et muli; nec ipsos tantum, sed etiam qui eos ministerii gratia comitabantur. Convenere eo fere ex omnibus provinciis et urbibus Patres, 560 quorum nomina una cum urbibus, quibus episcopali administratione præfuerunt, magnus Athanasius in synodali suo libro recensuit. Episcopi fuere circiter trecenti decem et octo, nec pauciores sacerdotes et diaconi, eorum comites. Apostolicas sedes tum tenere Alexandriæ ad lacum Mareoticum sitæ, Alexander : Antiochiæ ad Orontem ecclesia jam tum Eustathio commissa fuerat, Philogonio non ita pridem ad Deum recepto, et ad meliorem vitam translato. Hinc Eustathium, invitum admodum et reluctantem, vi plurima allata provinciales episcopi, sacerdotes, communisque Domini populus, ex Berrhæa ad eum throuum

pertraxerunt. Hierosolymis episcopatum gessit, suo A respondens nomini, Macarius; Romæ Julius, Constantinopoli Alexander. Et Romanus antistes, propter ætatem decrepitam, Constantinopolitanus vero propter multam imbecillitatem, in sedibus suis remansere; sed eorum nomine bini presbyteri missi sunt, a Julio quidem Vitus et Vincentius, ab Alexandro autem duo alii, et vita et eruditione plurimum excellentes. Habebant ii ab illis mandatum et cautionem, ut in conventu locum illorum obtinerent, et quod ibi rite atque ordine actum decretumque esset, comprobarent. In synodo ea multi apostolicis donis pollebant: non pauci etiam, propter Christianam constanter obitam confessionem, stigmata et notas in carne circumferebant, præsertim ex episcopis, Paphnutius superioris Thebaidis, et Spyridon Cyprius Trimythuntis, et Hosius Cordubæ, et Jacobus Nisibis (sic enim Antiochia Mygdoniæ antea vocata est), qui etiam mortuos resuscitans in vitam reduxit et innumera alia miracula edidit: Melctius Sebastiæ, Basileus Amasæ, Nicolaus Myrorum, Gregorius majoris Armeniæ, Paulus Neocesareæ in Euphratis ripa conditiæ; qui ambarum manuum usu, Licinii improbitate, ignito ferro venis atque nervis, quibus vis movendi inest, perustis, orbatus fuerat. Et alii, quibus partim alter oculus stridenti ferro ademptus erat, partim poplites dextri cauterio mutilati, pedes ad gradiendum inutiles reddiderant. Inter quos et Paphnutius Ægyptius fuit, de quo sicut et de Spyridone postea dicemus. Atque, ut simpliciter dicam, martyrum plane populus in unum convenit cum. **561** Adfuere ibi etiam plurimi alii, ex præstantibus et laicis, docti et eloquentes, in primisque sacrarum Litterarum, nec non profanarum quoque disciplinarum peritia præclari viri, alterutri parti momentum afferre alacriter parati.

De eis porro qui ibi convenerunt, Eusebius Palæstinus in tertio ad Constantinum libro hæc refert: « Ex Ecclesiis omnibus quæ per Europam, Libyam et Asian omnem sunt, ministrorum Dei columnæ convenerunt in una oratoria æde, perinde atque a Deo amplificata: Syri et Cilices, Phœnices et Arabes, Palæstini eisque vicini Ægyptii, Thebæi, Libyes et qui a Mesopotamia venerant: quin et ex Persiæ episcopus aderat. Neque Scythia in eo choro desiderabatur. Pontus quoque, Asia, Phrygia et Pamphylia delectos suos et præcipuos viros eo miserunt. Aderant quoque Thracæ, Macedones, Achaïi et Epirotæ. Quin et qui iis longinquiores remotioresque sunt, advenerant. Ab ipsis quoque Hispanis celeberrimus ille (1) una cum aliis ibi considebat. Imperatoriæ sane urbis antistes propter ætatem senilem aberat, sed presbyteri ejus præsentibus vicem ejus implebant. Solus profecto et unus imperator Constantinus post sæcula condita, Christo Servatori suo, corona pacis vinculo contexta, de victoria contra hostes parta, ejusmodi divini gratiarum actionis consecravit donarium, et

μησ διὰ γῆρας βαθύ, ὁ δὲ διὰ πολλὴν ἀσθένειαν ἀπελειφθησαν. Ἄντ' αὐτῶν δὲ κατὰ δύο πρεσβύτεροι διεπέμφθησαν· Ῥωμαῖοι μὲν Βίτων τε καὶ Βικέντιος· ἐκ δὲ Μητροπόλεως ἑτέροι βίω καὶ λόγῳ πολλῷ διαφέροντες· ἐγγύη λαβόντες, τὸν τ' ἐκείνων τόπον ἀναπληροῦν, καὶ τοῖς καλῶς πραττομένοις συνθέσθαι. Πολλοὶ δ' ἦσαν ἐκείνων ἀποστολικῶς χαρίσμασι διαπρέποντες. Οὐκ ἐλάχιστοι δ' ἔτι ταῖς διὰ Χριστὸν ὁμολογίαις τὰ στίγματα τῆ σαρκὶ περιφέροντες· ἐκ μὲν τῶν ἐπισκόπων Παφνούτιος ἐκ τῆς ἄνω Θηβαΐδος, καὶ Σπυρίδων ὁ Κυπρίων τῆς Τριμυθούτων, καὶ Ὅσιος ὁ Κουρδούθης, καὶ Ἰακωβὸς ὁ Νισίβειος (Μυγδονία δὲ τῆς Ἀντιοχείας ἡ Νίσιβις· πρότερον ἐκαλεῖτο), δὲ καὶ νεκροῦς ἀνιστῶν, τοῖς ζῶσι συνέταττε, καὶ μυρία εἰργάζετο θαύματα· Β Μελέτιος ὁ Σεβαστουπόλεως· Βασιλεὺς ὁ τῶν Ἀμασῶν· ὁ τῶν Μύρων Νικόλαος, καὶ ὁ τῆς μεγάλης Ἀρμενίας Γρηγόριος, καὶ Παῦλος ὁ Νεοκαισαρεῖα· δὲ δὲ τῆ τοῦ Εὐφράτου αὐτῆ παρᾶκειται· δὲ ἀμφὼ τῷ χεῖρι πεπηρωμένοις ἦν, τῶν κινήτικων ὀργάνων διαθραυσθέντων πεπυρακτωμένῳ σιδήρῳ, προσβαλόντι τοῖς μέλεσι ταῖς Λακινίου κακοτροπίαις. Καὶ ἄλλοι, ὧν οἱ μὲν τῶν ὀφθαλμῶν θάτερον σίζοντι σιδήρῳ εἶχον πεπηρωμένον· οἱ δὲ τὰς τῶν γονάτων ἀγκύλας τὰς δεξιὰς ἀκινήτους τοῖς καυστήρῳ ἐκέκτηντο. Ὡν μετεῖχε καὶ Παφνούτιος ὁ Αἰγύπτιος· περὶ οὗ καὶ Σπυρίδωνος ὑστερον ἐροῦμεν. Καὶ ἀπλῶς· εἰπεῖν, μαρτύρων δῆμος ἦν εἰς ἕν συνίῳν. Πλείστοι δὲ καὶ ἄλλοι ἐκ διαφόρων ἦσαν καὶ ἐκ λαϊκῶν, ἀγαθοὶ καὶ νοεῖν καὶ λέγειν, ἐπίσημοί τε τῆ τε τῶν ἱερῶν βιβλίων παιδείᾳ, καὶ τῆ ἐξω σοφίᾳ διαπρεπεῖς, ἑκατέρους μέρεσι πρόθυμοι διδόναι ῥοπήν.

περὶ μέντοι τῶν συναληλυθότων ἐν τῷ εἰς τὴν Κωνσταντινὴν τρίτῳ βιβλίῳ τάδε ὁ Παλαιστίνος Εὐσεβίος ἱστορεῖ· « Τῶν γοῦν ἐκκλησιῶν ἀπασῶν, αἱ τὴν Εὐρώπην ἀπασαν, Αἰθίῶν τε καὶ τὴν Ἀσίαν ἐπλήρουν, ὁμοῦ συνήκτο τῶν τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν τὰ ἀκροθίνια· εἰς τε οἶκος εὐκτήριος, ὡς περ ἐκ Θεοῦ πλατυνόμενος, ἔνδον ἐχώρει κατὰ τὸ αὐτὸ Σύρου τε καὶ Κίλικας, Φοινικᾶς τε καὶ Ἀραβίους, καὶ Παλαιστινοῦς· καὶ ἐπὶ τούτοις Αἰγυπτίους, Θηβαίους, Αἰθίους, τοὺς τε ἐκ Μῆσης τῶν ποταμῶν ὀρωμένους. Ἦδη δὲ καὶ Πέρσης ἐπίσκοπος τῆ συνόδῳ παρῆν. Οὐτε Σκύθης ἀπειμιπᾶνετο τῆς χορείας. Πόντος τε καὶ Ἀσία, Φρυγία τε καὶ Παμφυλία τοὺς παρ' αὐταῖς εἶχον ἐκκρίτους. Ἀλλὰ καὶ Θράκες καὶ Μακεδόνες, Ἀχαιοὶ τε καὶ Ἡπειρώται· τούτων τε οἱ ἔτι προσωτάτω οἰκοῦντες ἀπήντων· αὐτῶν τε Ἰσπανῶν ὁ πάνυ βοῶμενος εἰς ἦν τοῖς πολλοῖς ἄμα συνεδρεύων. Τῆς δὲ γε βασιλευούσης πόλεως· ὁ μὲν προεστὼς διὰ γῆρας ὑστέρι· πρεσβύτεροι δὲ αὐτοῦ παρόντες, τὴν αὐτοῦ τάξιν ἐπλήρουν. Τοιοῦτον μόνος ἐξ αἰῶνος εἰς βασιλεὺς Κωνσταντίνος Χριστῷ στέφανον δεσμῶν συνάψας εἰ-

(1) Hoc ius videlicet.

ρήνης τῆ αὐτοῦ Σωτῆρι τῆς κατ' ἰχθῶν πολέμων Ἀ
νίκης θεοπεπέδαι ἀνετίθει χαριτετήριον, εἰκόνα χο
ρείας ἀποστολικῆς ταύτην καθ' ἡμᾶς συστήσάμενος.
Ἐπει κατ' ἐκείνους συνήχθη λόγος ἀπὸ παντὸς
ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, ἄνδρες εὐλαβεῖς· ἐν οἷς
ἐτύγχανον Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἑλαμίται, καὶ οἱ
κατοικοῦντες Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καπ
παδοκίαν, Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ
Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς
κατὰ Κυρήνην, οἱ τε ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰου
δαῖοι τε καὶ προσήλυτοι, Κρήτες καὶ Ἀρβίβοι. Πλὴν
ὅσον ἐκείνους μὲν ὕστεραι τὸ μὴ ἐκ Θεοῦ λειτουργῶν
συνεστάναι τοὺς ἅπαντας· ἐπὶ δὲ τῆς παρουσίας
χορείας ἐπισκόπων μὲν πλῆθος ἦν, τριακοσίων ὑπερ
ακοντίζουσα· ἐπομένων δὲ τούτοις πρεσβυτέρων
καὶ διακόνων, ἀκολουθῶν τε πλείονων, ὅσων ἐτέρων
οὐδὲν ἦν ἀριθμὸς. Τῶν δὲ τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν οἱ
μὲν διέπρεπον σοφίας λόγῳ, οἱ δὲ βίου σεβρότητι
καὶ καρτερίας ὑπομονῇ· οἱ δὲ τῶ μέσῳ τρόπῳ κτι
κασμοῦντο. Ἦσαν δὲ τούτων οἱ μὲν χρόνου μῆκει
τετιμημένοι, οἱ δὲ νεότητι καὶ ψυχῆς ὀκμῇ δια
λάμποντες· οἱ δὲ ἀρτι παρελθόντες ἐπὶ τὸν τῆς λει
τουργίας ὁρόν. Οἷς δὲ πᾶσιν ὁ βασιλεὺς ἐφ' ἐκά
στης ἡμέρας τὰ σιτηρέσια δαψιλῶς χορηγεῖσθαι
διετάξατο. Καὶ ὁ μὲν Εὐσέβιος ταῦτα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ΄.

Περὶ τῶν πρὸ τῆς συνόδου γεγενημένων· καὶ
περὶ τῶν δύο φιλοσόφων τῶν παραδόξως πί
στευσάντων Χριστῷ.

Τῆ δὲ γε Ἀρείου δόξη κλειστοὶ προσέκειντο. Μά
λιστα δ' αὐτὴν συνεκρότου Εὐσέβιος ὁ τῆς Βηρυτοῦ
μὲν πρότερον, εἶτα δὲ καὶ τῆς Νικομηδείας ἡγήσά
μενος· Θεόγνις τε ὁ Νικαεὺς, καὶ αὐτῆς Νικαίας
ἐπίσκοπος ὢν, καὶ Μάρις Χαλκηδόνος τῆς ἐν Βιθύ
νιᾳ τῆν ἐπιτροπὴν ἔχων. Πρὸς οὓς γενναίως ἀντε
φῆρε το Ἀθανάσιος, τοῦ χοροῦ μὲν τῶν διακόνων ἐν
Ἀλεξανδρείᾳ ἡγούμενος, σφόδρα δὲ τίμιος τῶ ἐπι
σκόπῳ Ἀλεξάνδρῳ ἦν, ἅτε δὴ λόγῳ καὶ ἀρετῇ σε
μυνημένος· δεινὸς δ' ὢν διαλέγεσθαι, μέρος οὐκ
ἐλάττωστον τῆς ἐν τῇ συνόδῳ βουλῆς ἦν· γινώρισμός τε
βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄμφ' αὐτὸν ἐγένετο· ὢν χάριν πο
λὴν τὸν φθόνον τοῖς Ἀρειανοῖς ἐκίνησε κατ' αὐτοῦ,
ὡς προεούσης ἱστορίας δειχθήσεται. Πρὶν δ' εἰς κοι
νὸν ἔλθειν ἅπαντας, οἷα δὴ φιλεῖ γίνεσθαι, οἱ τῶν
ἐκλήξεων ἔμπειροι ἔμιλλαν ἐποιούντο καὶ προαγώ
νας λόγων ὑπὲρ ὧν δόξης εἶχον. Τινῶν δ' ἔλκομένων
τῶ τῶν λόγων τερπνῶ, παρών τις τῶν ὁμολογητῶν
λαϊκῶν, ἀκεραλίῳ δὲ φρονήματι κεκασμένος, τὸ καθ'
ἡμᾶς, ἔλεγε, δόγμα, οὐ λόγων ἀπάτη καὶ διαλεκτικῇ
μεθόδῳ οἱ ἐξαρχῆς αὐτόπται παρέδοσαν, γινώμη δὲ
καὶ πίστις γυμνῇ, καὶ τίς ἀγαθοῖς τῶν ἔργων ἐναρ
γῶς ἠδρασμένον. Καὶ γε τοῖς περὶ Ἀρείου συνεβού
λευε μῆτι νεωτερίζειν περὶ τὴν ἐξαρχῆς παραδο
θεῖσαν πίστιν· ἀβασανίστως δὲ τὴν περὶ εὐθεῖον
σέβας προσέειπαι δόξαν. Οἱ δὲ μὴ χρῆναι ἀντέλεγον
δοκιμασίας δίχα ταῖς τῶν παλαιτέρων ἔπεσθαι δό
ξαις. Καὶ οἱ μὲν τὸν ὁμολογητὴν ἀποδοχῆς ἤξιον·

praclarum hoc apostolici chori apud nos exhibuit
specimen. Quandoquidem ad exemplum illius con
ventus coactus est ex gentis omnis quæ sub cælo
est, viris religiosis, in quibus erant Parthi, et Medi,
et Elamitæ, et Mesopotamiam incolentes, Judæam
quoque, et Cappadociam, Pontum et Asiam, Phry
giam et Pamphyliam, Ægyptum et partes Libyæ
quæ est circa Cyrenem, advenæ Romani, et Judæi
et proselyti, Cretes et Arabes. Præterquam quod
illic non omnes ex Dei ministris convenerant, in
præseni vero choro, episcoporum turba trecento
rum numerum excessit. Qui vero eos comitati sunt,
presbyterorum, diaconorum, acolythorum, alio
rumque plurimorum, neque numerum inire erat.
Inter eos autem Dei ministros alii quidem sapientie
sermone, alii autem vitæ morumque firmitate,
et patientiæ constantia enitebant: 562 alii rursus
mediocribus dotibus ornati erant. Nonnulli porro
ætate proveciore venerationem merebantur, non
nulli juvenilibus annis animorumque vigore flore
bant. Quidam etiam non ita dudum functionis suæ
susceperant munus. Atque his omnibus quotidie
imperator sumptus liberaliter præberi curaverat.
Hæc Eusebius.

CAPUT XV.

Quæ ante synodum sint acta: et de duobus philoso
phis qui præter omnium opinionem in Christum
crediderunt.

Plurimi sane Arii partibus addicti erant, maxi
meque opinionem ejus comprobabant: Eusebius
olim Beryti, postea vero Nicomediæ antistes: Theo
gnis Nicææ ipsius, et Maris Chalcedonensis Bithyniæ,
episcopi. Quibuscum fortiter congredebatur Atha
nasius, inter diaconos Alexandria primarius, ipsi
que episcopo Alexandro percharus: quippe præ
clara doctrina et virtute præditus, et disputator
gravis et acutus, non minima sane consilii synodi
ejus pars, imperatori ipsi et familiaribus ejus egre
gie notus. Quamobrem magnum contra se Ariano
rum concitavit odium: sicuti historia procedente
postea indicabimus. Prins autem quam omnes epi
scopi in publicum coirent conventum, pro eo atque
fieri consuevit, qui artium disserendi periti erant
homines, quasi præudentes certamina, de sententi
is quas sequebantur et contentiones imitant. Et
cum quidam disputationis voluptate longius pro
ducerentur, ex confessoribus laicis aliquis, sim
plici prudentia ornatus, qui ibi aderat, Doctrinam,
inquit, nostram non verborum fraude aut disserendi
aliqua arte primi ejus actores atque adeo spectato
res prodidere (1), sententia et fide nuda bonisque
operibus simpliciter et aperte fundatam. Arianis
idem suasit, ne quid de fide ab initio tradita nova
rent, sed inexplorato sententiam de Numiniis divini
cultu complecterentur. At illi non oportere dixe
runt, antiquorum, nisi inquisita re, recipere gen

(1) Christus videlicet et apostoli ejus.

tentias. Verum nonnulli quidem consilium confessoris minime contemnendum esse judicaverunt; nonnulli autem, quod vera eum dicere scirent, sermones cum eo tum non conseruerunt.

Sed et multi ex Græcorum philosophis disputationibus se immiscuerunt: alii quidem, ut quænam esset religio nostra discerent. **563** alii vero quod indignarentur, per Christianismum nuper admodum ortum Græcæ superstitionis imposturas suppressi et perire. Atque ii professionem nostram in contentiosam controversiam traherant, ut propter intestina dissidia pessum iret minusque vulgo grata esset. Horum quidam, arte dicendi sese ambitiose venditans, sacerdotibus nostris insultabat, et nugæ ac deliramenta dicta eorum esse cum reprehensione objiciebat. Ejus tam arrogantem superbiam simplex quidam senex non ferens (creditur autem celebris ille et magnus Spyridon fuisse), cum eo disputatione est congressus. Et temerariis quidem ea res risui fuit: qui vero æquiores humanioresque erant, verebantur ne ab homine arte multa instructo, vir Græcarum disciplinarum prorsus expertus, ludus fieret, et tamen dignitate tanta spectatum inhibere reformidabant. Itaque cum id ei permissum esset, In nomine Jesu Christi, philosophè, inquit, audi. Unus est Deus cæli et terræ, visibiliumque et invisibilium omnium conditor, qui universa hæc virtute Verbi producit et sustinet, et sanctitate Spiritus ejus stabilit et confirmat. Id Verbum, quod a nobis Filius Dei nominatur, errorem et seductionem humani generis miseratum, natum est ex muliere, et humanum substantialiter recepit corpus, mortuum etiam est pro nobis, et resurrexit. Et venit primo quoque tempore, factorum cujusque quæsitior et judex. Hæc sic se habere, citra curiosam inquisitionem cognoscere: ita credimus. Nec tu, quomodo hæc sint, quære: neque rationem eorum arguere aut explorare aude. Superant enim hæc rationem, et cognitionem omnem longe præcellunt. Et paululum conticescens: Cre-disne, inquit, hæc? responde. Ad hæc primum hi-antiore consternatus philosophus, deinde, credere se, dixit: victumque esse statim confessus, eadem quæ divinus ille senex sentiret, se quoque sentire constituit: atque ut et alii eundem reciperent animum, operam dedit, jurejurando confirmans omnibus, non sine divino Numine religionem se complexum, sed arcana quadam vi ad sacra Christiano-rum traductum esse.

Idem postea Alexandro episcopo Constantino accidisse dicunt. Vix dum post synodum Constantinus Byzantium venerat, cum quidam Græcorum philosophi accedentes, eum reprehenderunt, **564** quod se illegitimo religionis cultui dedisset, ac res divinas novasset, sacra alia quæ majores ejus coluissent, et tot sæculorum tempora tulissent, sec-tatus. Et ut periculum eis de nova opinione facere, atque cum episcopo sermones conferre liceret, ro-garunt. Atque ille, tametsi inexercitatus et artium disserendi imperitus, vitæque tantum integritate fretus (erat enim, ut vix alius quisquam, honestus et bonus) tamen imperatore jubente, colloquii

Α οὐ δὲ τοῦ διαλόγου ἡσυχίαν τριτέως ἤγον, τάληθὲς διακούοντες.

Πολλοὶ γὰρ μὴν καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων μετεῖχον τῆς διαλέξεως· οἱ μὲν δ' τι ποτέ ἐστι τὸ ἡμέτερον μαθεῖν ἐπιμέμενοι, οἱ δὲ παρήσαν ἀσχάλλοντες, οἷς διὰ τὸν Χριστιανισμὸν ἐώρων προσφάτως ἀρτι τὴν Ἑλληνικὴν τερθρεῖαν ἀπολλυμένην. Καὶ εἰς ἔριδας τὸ ἡμέτερον ἔβαλον· ἴν' ὡς στασιάζον ἐναντίον καθίστηται, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπρόσδεκτον εἶη. Καὶ τις αὐτῶν ἐπὶ φιλοτιμίᾳ λόγων κομπάζων, καὶ τοῖς ἱερῶσιν ἐπιτωθάζων, πολλὴν ἐκείνων κατηγορεῖ ἐρεσχηλίαν. Οὕτινος τὸν τύπον ἀπλοῦς τις γέρων μὴ ἐνεγκλῶν (λόγος δ' ἔχει τὸν πολὺν καὶ μέγαν εἶναι τοῦτον Σπυρίδωνα) εἰς ἀμίλλαν καταστήναι λόγων. Καὶ τοῖς μὲν προπετέσι γέλως ἐδόκει· ὅσοι δ' ἦσαν ἐπεικεῖς δι' αἰδοῦ· ἐποιούντο μὴ ὑπ' ἀνδρὶ τεχνίτῃ γελοῖος ὁ γέρων φανεῖν, τέχνης τῆς Ἑλληνικῆς παντάπασιν ἔμοιρος ὢν· ἐπέχειν γὰρ εἰσάγων ἠύλαθοῦντο τὸν ἀνδρα τοιοῦτον οὐκ ἔντα. Ἐπεὶ δὲ εἶ-ασαν, Ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, φιλόσοφε, ἔλεγεν, ἀκουσον. Εἰς ἐστὶ θεὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων, ὅσα τε ὁρατὰ καὶ ὅσα ἀόρατα, δημιουργός· δε-πάντα ταῦτα τῇ δυνάμει τοῦ λόγου παράγει, καὶ τῇ ἀγχιωσύνῃ τοῦ ἐν αὐτῷ Πνεύματος ἔδραιοι. Οὗτος οὖν ὁ Λόγος, ὃν ἡμεῖς Ὑἱὸν Θεοῦ ὀνομάζομεν, τὸ ἀνθρώπινον τῆς πλάνης οἰκτεῖρας, τίχεται μὲν ἐκ γυναικὸς, καὶ ἀνθρώπινον οὐσιότα σῶμα, καὶ θνή-σκει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀνίσταται· ἤξει δὲ ὅσον οὐπα-τῶν ἐκάστῳ πεπραγμένων ἐξεταστής. Ταῦτα γνώ-σει πολυπραγμοσύνης ἐκτός· οὕτω πιστεύομεν ἔχειν. Μὴ τοίνυν πῶς ταῦτα ζήτηι, καὶ τὸν τρόπον ἐλέγχειν πειρῶ· ὑπὲρ γὰρ λόγον ταῦτα, καὶ γνώσιν πᾶσαν ἐν δευτέρῳ τίθει. Καὶ μικρὸν ἐπιτῶν, Πι-στεύεις ταῦτα; ἀπόκριναι, ἔφη. Ἐπὶ τούτοις ἀχα-νῆς γενόμενος ὁ φιλόσοφος, εἶτα πιστεύειν ἔλεγε· καὶ τὴν ἤταν εὐθύς ἠμολόγει· καὶ τὰ ἴσα δοξάζειν ἤρειτο τῷ θεῷ πρεσβύτῃ· καὶ τοῖς ἄλλοις τὸν ἴσον τρόπον διατεθῆναι ἐσπούδαζε, πᾶσιν ἐπομνύμενος, μὴ ἀνευ θείας μοίρας ἐπὶ τὸ σέβας ἐλαύνεσθαι· ἀβήτην δὲ βία ἐπὶ τὰ Χριστιανῶν μετατίθεσθαι.

Δ Τὸ δ' αὐτὸ φασὶν ὑστερον γενέσθαι τῷ Ἀλεξάνδρῳ τῷ τῆς Κωνσταντίνου προσδρεύειν λαχόντι. Ἄρτι γὰρ Κωνσταντίνου μετὰ τὴν σύνοδον παρελθόντος εἰς τὸ Βυζάντιον, τινὲς τῶν Ἑλλήνων προσόντες τοῦτ' ἐφιλόσοφοι ὑπὸ μέρψιν ἐποιούοντο, ὅτι μὴ πρῶ-τηκούσῃ θρησκείᾳ ἐπιδίδωιν ἑαυτὸν, καὶ ὡς νεωτε-ρίζοι περὶ τὸ θεῖον, τὸ δόξαν τοῖς προγόνοις πολι-τεύεσθαι ἤρημένος, καὶ οὐδ' ὁ μέγας αἰὼν ἐκ παλαιοῦ ἔννεγκε. Πείραν δὲ καὶ τῆς προσφάτου δόξης ἤτουν λαβεῖν· καὶ τῷ ἐπισκόπῳ εἰς λόγους ἤκειν κατηντι-θλόουν. Ὁ δὲ καίπερ ἀτριβῆς καὶ ἀπειρος ὢν τῶν τοιοῦτων λόγων, μόνῳ δὲ τῷ βιοῦν πεποισῶς (ἐγέ-νετο γὰρ εἴπερ τις καλὸς τε καὶ ἀγαθός), διαγωνί-

ασθασι πείθεται, τοῦ κρατοῦντος κελεύσαντος. Πολύων δ' ἐν ταυτῷ προσιόντων, ἕνα τὸν τῶν ἄλλων διαφορώτατον ἐπιεγγῆαι ἤγει· τοὺς δ' ἄλλους ἐν ἡσυχίᾳ μένοντας ἀκροᾶσθαι. Ἐνὸς οὖν τὸν ἀγῶνα ἀναδεξαμένου, Ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἀλέξανδρος· Ἐλεγεν, ἐπιτάτω σοι μὴ λαλεῖν. Ὁ δὲ, ἅμα τῷ λόγῳ τὴν γλῶτταν δεθεῖς, ἀφῶνος ἴστατο, διανεύων τοὺς ἄλλους, καὶ ἐκπληρόμενος τῷ πραχθέντι. Πιστεύειν δὲ σχηματίσας, καὶ τῶν δεσμῶν λυθεῖς, πείρα τὴν τοῦ μυστηρίου ἐλάμβανε δύναμιν. Καὶ τὰ μὲν ὕδα ἔσχεν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ὡς εἰσῆσι ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν σύνοδον· καὶ
δημηγορίᾳ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἱερὸν ἐκείνῳ χορῶν.

Ἐπεὶ δ' ὁ βασιλεὺς τὴν ἐπινίκιον ἑορτὴν τῆς κατὰ Λικινίου μάχης τελέσας, εἰς Νίκαιαν καὶ αὐτὸς ἀπῆλθα, μέγιστον ἐν τοῖς βασιλείοις οἶκον εὐτρεπίσας, ράθρα πολλὰ ἐκατέρωθεν παρεσκεύασε, καὶ θρόνους ἀποχωρῶντας τοῖς συνεληλυθόσι τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν, συμπαρακεινομένοις τοῖς τοίχοις· καὶ δεξιῶν ἐκαστῶν τὴν προσῆχον εὐτρεπίσας γέρας, εἰσιέναι κατὰ τάξιν πάντας ἐκέλευεν. Ἐπεὶ δ' ἐδόκει καὶ αὐτὸν τῆς βουλῆς κοινωνῆσαι, ἔσχατος σὺν ὀλίγοις κάκεινος εἰσῆει, μέγεθος μὲν ἀξιάγαστον ἔχων, ὥρα δὲ διαλάμπων φαίδρα, ξένην δὲ τινα καὶ ἐπιεικῶς τέρτουςαν τὴν προσώπῳ ἐπιχαθήμενῶν φέρων αἰδῶ. Ὑψομένου δὲ τῆ ἀξία θρόνον τεθέντος, ὅς αὐτῷ παρῆκεν, οὐ πρότερον ἤρθετο καθῆσθαι, πρὶν ἂν πρὸς τῶν ἐπισκόπων ἐπιτραπέη. Τσαυτῆ τις ἐπιείκεια συγκεκραμένη τῆ τῶν ἀνδρῶν εὐλαβείᾳ τῷ κρατοῦντι προσῆν. Καὶ δὴ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ συλλόγου προτραπέη ἐκαθέσθη· σὺν αὐτῷ δὲ ἅμα καὶ ὁ θεῖος ἐκείνος χορὸς. Ἡσυχίου γοῦν καὶ ἀθορύβου γενομένης σιγῆς, πρῶτος ὁ τῆς Ἀντιόχου Εὐστάθιος ἐγκωμίοις λόγων τὴν βασιλικὴν ἐκείνην οἶα τισι νεοδρίπτοις ἀνθεσι περιέστερε κεφαλῆν, καὶ τὴν περὶ τὰ θεῖα κατεσπουδαζόμενον ἐκείνῳ γεραίρων, ταῖς εὐφημαῖσι ἠμείβετο. Παραπλήσια δὲ καὶ ὁ Παμφίλου Εὐστάθιος διεπράτετο ἀναστάς· προσεφώνει μὲν γὰρ ἐκείνῳ τὸν αἰνετήριον· χριστήριον δὲ δι' αὐτὸν καὶ τὸν ὕμνον ἀνέτιθει Θεῷ. Τούτων δὲ παυσαμένων, καὶ αὐθις σιγῆς γενομένης, ὁ βασιλεὺς αὐτόθεν ἐκ καθέδρας τοῖς παραινετικοῖς ἔρχετο τῶν λόγων, προτρέπων αὐτοὺς εἰς ὁμόνοιαν· καὶ τὴν μὲν ἰδίᾳ ἐκάστῳ προσοῦσαν λύπην τὸ γυνῶν ἔχον ἐκέλευεν ἀμελεῖν· πολλοὶ γὰρ ἀντεγκαλοῦντες ἦσαν ἀλλήλοις, καὶ καιρὸν εἰδόμενοι· ἔχειν τὰ λυπῶντα διορθώσασθαι ὑπὲρ ὧν πρὸς ἀλλήλους διεπληκίζοντο, βιβλία γράφοντες ἐνεχειρίζον βασιλεῖ. Εὐχερῶς δὲ τούτου συμβαίνοντες, εἰς ῥητὴν ἡμέραν ἐκέλευεν ὑπερὸν διασκεπτεσθαι περὶ τούτων· ἐπὶ μόντοι τὸ περὶ τῆς πίστεως προκειμένον ἀρτίως χωρεῖν. Πολλοὶ δὲ, οἷς φίλον καὶ ἐπιπολὺ ἀπεχθάνεσθαι καὶ τινὰς αὐθις τῶν ἐπισκόπων ἐγγράφοντο· καὶ ἐγγράφως καὶ ταῦτα βασιλεῖ ἔδοσαν. Οἷς πᾶσι δεσμῶν ἐπιθεῖς, καὶ τῷ σφραγιστῆρι δακτυ-

A congressum non detraxit. Et cum permulti philosophorum convenissent, ut ex omnibus alii præstantissimus unus ad disputandum deligeretur, alique taciti et quieti sedentes auscultarent, petit. Ita uni ad certamen progresso: In nomine Jesu Christi, Alexander inquit, tibi, ut ne loquar, impero. Atque ille una cum hoc verbo lingua ejus impedita obmutuit, eo, quod sibi acciderat, facto, reliquos per nutum admonens atque exterrens. Et cum signis manuumque gestu credere se significasset, cum lingua soluta simul vocem recuperavit. Sic scilicet ille experientia ipsa vim et documentum mysterii cepit. Atque hæc sic gesta.

CAPUT XVI.

Ut imperator synodum ipsam ingressus sit: et oratio ejus, quam ad sacrum episcoporum ordinem habuit.

Imperator ipse quoque, ubi festo die propter victoriam a Licinio reportatam peracto, Nicæam venit, maximum in imperiali palatio ædificium exornavit, et subsellia sediliaque satis multa, qui convenerant sacris viris, parietibus quoque productis, fieri curavit: et unicuique congruenti habito honore, ordine eos omnes ingredi jussit. Cum vero ei videretur ut et ipse in consilium prodiret, postremus omnium cum paucis ingressus est, digna prorsus admiratione corporis proceritate vultuque læto conspicuus, et novam quamdam gratam atque decorem, quæ in facie ejus insidebat, præferens venerationem. Et submissione, quam amplitudo ejus ferret, throno, qui ei paratus fuerat, posito, non prius sibi considendum putavit quam id ei ab episcopis permetteretur. Tanta in imperatore humanitas cum reverentia qua viros illos prosequeretur, conjuncta inerat. Et tandem primus ipse in conventu admonitus consedit, et cum eo simul sacer ille chorus. 565 Ibi, cum altum esset silentium, primus Antiochenæ Ecclesiæ episcopus Eustathius, orationis laudibus, perinde atque recens decerptis floribus, imperiale illius caput exornavit, spectatumque divinis rebus curandis studium ejus legitimum honore et faustis omnibus compensavit. Idem et Pamphilus Eusebius assurgens egit: verba enim ad eum, quibus virtutes ejus laudibus vehebat, fecit, et per eum gratiarum actiones et hymnos Deo sacravit. His finitis, silentio rursus facto, imperator ex ipsa cathedra exhortatione usus est, qua illos ad concordiam excitavit, et quem quisque privatim haberet dolorem, eum in præsentia proponere jussit. Permuli namque alius alium accusaverant: et tempus datum esse putantes quo quod cuique ægre esset et averni curarique posset, de quibus rebus inter se conflictabantur, de eis libellos imperatori obtulerant. Quos cum non gravate recepisset, ad certum diem postea de eis se deliberaturum dixit, atque in præsens, ad id quod de fide propositum esset, agendum, procedere jussit. Multi siquidem, qui libenter diutinas et acres etiam inimicitias gererent, episcopos quosdam crimina-

bantur, et querelas suas scriptas imperatori dabant. Quibus ille omnibus colligatis, sigillum annuli sui impressit, eosque diligenter servari præcepit. Post conventionem eam, dies constitutus cum venisset, libellos eos omnes in manibus tenens: Hæ, inquit, querelæ et accusationes magno illi Judici decidendæ remittuntur, statumque tempus extremi iudicii sit dies: cui iudici occulta etiã manifestata sunt. Mihi quidem homini, errori obnoxio, nefas esse videtur ecclesiasticorum virorum accusationes recipere, et audire. Neque etiã omnino convenire puto, Dei ministros tales se præstare debere, ut vel a me vel ab alio iudicentur. Si namque sacerdotum delicta plurimis innotescant, maxima præbetur eis offendiculi occasio, qui impune nullo timore peccare constituere. Quapropter agite, Christum æmulati, per mutuam veniam aliis aliis commissa remittamus. Oportere siquidem remitti ab eo debita, ille dicit, qui ipse gratiam delicti petat. His verbis dictis, libellos in conspectu eorum combussit, juratus, nihil se prorsus quæ in eis scripta essent legisse. **566** Addidit et illud: Si in episcopum incideret, alienum conjugium violenter, se purpura sua piaculum id oblecturum esse, ne tam fœdum facinus spectatoribus occasionem mali crearet.

Atque hæc quidem sic ante communem conventum acta. In consessu autem Patrum, oratione ad concordiam eos cohortans, de dogmatibus fidei consultare et sententias per suffragia dicere iussit. Quæ vero tum ad eos dixit in summa hæc sunt: « Gratias quidem, inquit, rerum omnium causa, sed hujus potentissimum conventus nomine, ago Deo, Patres et fratres charissimi. Recte enim sic vos appello, quando hanc mihi communis Servator omnium nostrum, concessit gratiam, ut felicius etiã mihi quam votis optare sim ausus, res ceciderit. Tantam namque sacerdotum Dei in consilio et conventu uno frequentiam, illo concedente intueri, an non ingentis felicitatis loco habendum? sed pervehiim vos omnes, eadem cogitantes, et animorum consensu in eadem sententia consistentes, videre. Rebus enim malisque adeo, quæ quis eloqui possit omnibus, longe deterius mihi esse duco, quod Ecclesiam Dei seditionibus inter se dissidentem et contrariis hostiliter sententiis conflictantem cerno. Quandoquidem autem (quod sane factum nollem) quæ ad me relata sunt omnibus jam innotuere, quo dolore animum meum perculsum esse putatis, cum seditionibus involutos esse vos audirem? Quod minime omnium a vobis factum oportuit, qui Dei ministri et pacis præcones designati estis. Quis jam aliis quietam conscientiam sequi persuadere, quando vos tam hostiliter arma sumitis et inter vos depugnatis? Quam ob causam hanc sacram coegi synodum, qui imperator et consensu vester sum. Et hanc a vobis unam peto gratiam, quam cum a me vobis recipere, tum vos mihi dare est æquum, ut rebus quæ seditionem hanc peperere in medium prolatis, controversisque quietis consilii decisio, ad pacem, pro ea

λίω ὑποσημειώμενος, ἀσφαλῶς τηρεῖν ἡπαγγελία. Μετὰ δὲ τὴν σύμβασιν, ἀφικομένης τῆς προθεσμίας, τὰ βιβλία παρόντων ἀπάντων ἐπὶ χεῖρας φέρων, Αὐταὶ μὲν. ἔφη, αἱ κατηγορίαι τῷ μεγάλῳ ἐκείνῳ χριστῇ εὐεῖνται, καὶ καιρὸς αὐταῖς ὁ τῆς ἐσχάτης κρίσεως ἐστίν· ᾧ δὴ τὰ καὶ τὰ φανῆ καθίσταται· ἐμοὶ δὲ οὐ θέμις, ἀνθρώπων ἐφαμάρτων γε ὄντι, ἀνδρῶν ἱερέων κατηγορίας ἀναδέχεσθαι, καὶ εἰς ἀκρόασιν καθιστᾶν. Μὴδὲ γὰρ ὅσιν ἐμοιγε χρῆναι λελόγισται, Θεοῦ λειτουργοὺς καθεστῶτας, τοιούτους ἑαυτοὺς παρέχειν, ὡς παρ' ἑτέρων ἢ ὑφ' ἡμῶν κρινεσθαι. Τῶν γὰρ πλημμεληθέντων τοῖς ἱερεῦσι· δὴλων καθισταμένων τοῖς πλείστοις, πρόφασις σκανδάλου ἀνακύπτει· πλείστη τοῖς ἀδελφῶν ἀμαρτάνειν ἐθέλουσιν. Ἄγε οὖν Χριστὸν μιμησάμενοι, τῇ πρὸς ἀλλήλους συγγνώμῃ τὰ ἑαυτῶν θραπεύσωμεν· ἀφ' ἐναι γὰρ φησι τὰ ὀφειλόμενα δεῖν τὸν ἀφέσεως τυχεῖν ὀρεζόμενον. Ταῦτα λέγων, τὰ βιβλία παρήρησεν κατέκαυσεν, ἐπομνύμενος· μὴδὲν τῶν ἐγκειμένων τοῖς γράμμασιν ἀναγνῶναι. Προσετίθει δὲ τούτοις, ὡς εἰ γε καὶ ἐπισκόπων ἐνέτυχε γάμον ἀλλότριον διορῦτοντι, συγκαλύψαι ἂν τῇ πορφυρίδι τὸ ἄγος, ἵνα μὴ τοὺς θεωμένους ἢ τῶν δρωμένων ὄψις εἰς βλάβησιν πρόφασιν περιστῆ.

Ταῦτα μὲν πρὸ τῆς κοινῆς συνελεύσεως· τότε δ' οὖν τοὺς πρὸς ὁμόνοιαν παρακλητικούς διελθόν, περὶ τῶν δογμάτων τῆς πίστεως τὴν σκέψιν ποιῆσαι κατὰ γνώμην ἐπέτρεπεν. Ἄ δ' οὖν διελέγετο τούτοις, ὡς ἐν τύπῳ περιλαβεῖν, ἦσαν ταῦτα· « Χάριτι μὲν εἰδέναι Θεῶ πάντων ἔνεκεν ἔλεγεν· οὐχ ἦσαν δὲ τῷ παρόντι συλλόγιω, ὡ φίλοι καὶ πατέρες καὶ ἀδελφοί· καλῶ γὰρ ὑμᾶς οὕτω, τοῦ κοινῶ Σωτήρος ἡμῶν ταῦτα χαρισαμένου. Καὶ πλέον γὰρ ἢ κατ' εὐχὴν ἐμοιγε περισέστη τὸ πρᾶγμα· τὸ γὰρ τοσοῦτους ἱερέας Θεοῦ, ἐς ταυτὸ συνδραμόντας ἀξιοῦσθαι ὄρεῖν, πόσου ἂν τις θείῃ; Ἄλλὰ γε βουλομένη ἂν ἅπαντας ταῦτα μὲν θεᾶσθαι φρονούντας, συμφωνίᾳ δὲ ψυχῆς ἐπὶ μᾶς ἐστάναι τῆς γνώμης. Παντὸς γὰρ ἐμοιγε χειρὸν, καὶ ὅσου ἂν τις εἴποι κακοῦ ἐπέκεινα κρινῶ, τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ ὄρεῖν στασιάζουσαν, καὶ εἰς ἀντιπάλους διακρίνεσθαι δόξας. Ὅπηνίκα τούτων, ὡς γε μὴ ὤφειλε, καταφανῆ ἔμοι προσηγγέλη ἔγένετο, πῶς δοκεῖτε δέδηγμαί, τὴν ψυχὴν στασιάζειν πεπυσμένους ὑμᾶς; οὐς ἡκιστὰ γε προσήκε, Θεοῦ λειτουργοὺς καὶ βραβευτὰς εἰρήνης καθεστηκότας. Τίς γὰρ ἂν τοὺς ἄλλους πείσειεν ἡρεμεῖν, ὑμῶν οὕτω διὰ μάχης κίντων καὶ κατ' ἀλλήλων ὀπλιζομένων; Ἐνθεν τοι καὶ τὴν ἱερὰν ὑμῶν συνεκρότησα σύνοδον, βασιλεὺς τε ὢν καὶ συνθεράπων ὑμέτερος. Καὶ γε μίαν αἰτῶ χάριν, ἣν ἐμέ τε λαβεῖν, καὶ ὑμᾶς πάντως δοῦναι δίκαιον· τὴν δὲ εἶναι τὰ τὴν στάσιν γεννήσαντα ἐπὶ μέσου προθιέντι, καὶ τὴν ἀμφοιβήτησιν ἡσυχῇ διαλυσαμένους, εἰς εἰρήνην κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ὑμῖν χάριν ἔγειν πάντας, καὶ τὸ ἀστασίαστον τῷ δόγματι ἐπιχορηγησάμεν ἵνα σὺναμα τοσοῦτῳ θείῳ στρατῷ καὶ κατὰ τοῦ φθονεροῦ δαίμονος κοινὸν ἀναστήσω τὸ τρόπαιον· ὅς τῶν παλαμναίων τυράννων ἐκποδῶν ὡς τάχος

γεννημένων, οὐ τὰ φίλα ἐκείνων ἦσαν διαπραττόμε-
νοι, ἀμηχανήσας, τὸν ἐμφύλιον τουτοῦ πόλεμον ἂν
ἐρρήπιεσε, νεμεσῶν ἀεὶ καὶ τοῖς ἡμετέροις ἐπιτιθέ-
μενος ἀγαθοῦς. Διὸ δέομαι ὡς Θεοῦ παρόντος, ἕκα-
στος διαβρόχας εἰ τι ἄχθος ἐντριβὴν ἔχει, τῷ τῆς
κοινῆς ὁμοιοῦς προσίτω καὶ ψ. Μηδὲ γὰρ ἂν τὰ
κοινὰ καλῶς ἔχειν οἰέσθω τις, τῶν καθ' ὑμᾶς οὕτως
ἐν στάσει καθεστῶτων καὶ διχονοίας. Καὶ γὰρ ἂν
εἴη δεῖν καὶ τῶν ἄγαν ἀτόπων, εἰ τῶν πολεμίων
οὕτω καταλυθέντων, οὐδεὶς δ' ἔτι ἀντιτείνειν τολ-
μῶντος, ὑμᾶς κατ' ἀλλήλων ὀπλιζέσθαι· καὶ τοῦτό
γε εἰς ἔδονην καθεστᾶναι τῶν πολεμίων καὶ ἐρῶνα
γέλωτα· καὶ ταῦτα περὶ θεῶν διαλεγόμενος πραγ-
μάτων, οἷς ἡ τοῦ Πνεύματος διδασκαλία διαβρόχην
εἰσηγείται τὸ ποιητέον. Ἡ τε γὰρ τῶν ἱερῶν Εὐαγ-
γελίων γραφή, τὰ τε τῶν ἀποστόλων θεόπνευστα
ῥήματα, πρὸς ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ προφητῶν ἀρχαῖα
θεσπίσματα σαφῶς ἄχρηται περὶ Θεοῦ λέγειν τε καὶ
φρονεῖν ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσι. Καὶ τοίνυν τὴν εἰρὴν ὡς
κορβωτέρω βλάπτες, ἢ τὸν ἱερὸν τοῦτον πόλεμον
ἀνηρέθισε, τοῖς θεορρήτοσι διδάγμασι τῶν ἀμφηρι-
στῶν τὴν λύσιν ζητήσωμεν. Καὶ γὰρ βραβία, ὡς γε
εἶμαι, ἐσείζει ἡ εὐρεσις, εἰπερ βουλομεθα. »
oracula, manifeste nos quæ de Deo et dicere et sentire oporteat, erudiunt. Itaque, quæ sacrum
hoc bellum excitavit, contentione quam longissime
quiramus decisionem; quod sane commodum nobis

quæ vobis inest gratia, cunctos redigatis, et do-
ctrinæ concordiam reducat. Sic enim futurum est,
ut ego cum tam frequenti et sacro cœtu vestro,
contra invidum dæmonem commune statuiam tro-
pæum, qui pestiferis illis tyrannis, quorum opera
in rebus omnibus est ex sententia usus, quam ce-
lerrime e medio sublatis, rerum suarum satagens,
intestinum hoc commovit bellum, invidens semper
et rebus nostris prosperis imminens. Quod ego vos,
tanquam Deo præsentem, oro, **567** ut pro se quis-
que, ea quæ animum ejus angit molestia abjecta,
se ad communis concordie commodum adjungat.
Neque enim quisquam vestrum putet rempublicam
rite administrari posse, si vos ita seditionibus et
dissidiis digladiabimini. Et profecto grave admo-
dum et absurdum fuerit, hostibus jam victis cum
nemo contra niti audeat, vos armis inter vos con-
tendere, causamque inimicis ea re præbere volu-
ptatis et ironici subdoli que risus, idque de rebus
divinis disserentes, quos doctrina Spiritus aperte
quid sit faciendum docet. Sacrorum namque Evan-
geliorum scriptura, et apostolorum divinitus inspi-
rata verba, ad hæc prisea quoque prophetarum
missa facta, divinis doctrinis controversiarum in-
et inventu facile erit, si voluerimus. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

CAPUT XVII.

Περὶ τῶν ἢ σύνοδος ὤρισε· καὶ περὶ τοῦ ἁγίου
συμβόλου.

De quibus rebus synodus decreta fecerit, et de sancto
fidei nostræ symbolo.

Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια οἷα παῖς
φιοπάτωρ τοῖς ἱερείοις ὡς πατράσι προσφέρων,
τὴν ἀποστολικὴν συμφωνίαν ἐπραγματεύετο. Ἐπι-
συνείρων δὲ καὶ ἄλλα, ἐξῆς περὶ τοῦ δόγματος ἀνα-
κινεῖν ἐπέτρεπε τὴν διάλεξιν. Καὶ παρήγετο μὲν εἰς
μέσον ὁ Ἄρειος· καὶ τῶν ἐκείνων προβαλλομένων
ἀκριβοῦς ἡ βίαστος ἦν· ἐφυλάττοντό γε μὴν προπετῆ
τὴν ψῆφον ἐπὶ θάτερον ἄγειν. Οἷα δ' ἐν τῷ τρίτῳ
πρὸς Κωνσταντίνον βιβλίῳ καὶ περὶ τούτων φησὶν
ὁ Εὐσεβίος, χριῶν διαλθεῖν. « Πλείστον δὲ τῶν ὑφ'
ἐτέρῳ τάγματι προτεινομένων, πολλῆς τε ἀμφιλο-
γίας τὰ πρῶτα συνισταμένης, ἀνεξικάκως ἐπικροῦστο
ὁ βασιλεὺς τῶν πάντων, σχολῆ τε εὐτόνῳ τὰς προ-
τάσεις ὑπεδέχετο· ἐν μέρει τε ἀντιλαμβανόμενος
τῶν παρ' ἑκατέρου τάγματος λεγομένων, ἡρέμα
συνῆγε τοὺς φιλονεικῶς ἐνισταμένους· πραῶς τε
ποιούμενος τὰς πρὸς ἕκαστον ὁμιλίας, ἐλλυγίζων τε
τῇ φωνῇ, ὅτι μηδὲ ταύτης ἀμαθῶς εἶχε, γλυκύτερός
τις ἦν καὶ ἡδύς, τοὺς μὲν συμπείθων, τοὺς δὲ καὶ
σιωπῶν τῷ λόγῳ, τοὺς δ' εὖ λέγοντας ἐπαίνων, πάν-
τα· τε εἰς ὁμόνοιαν ἐλαύνων, ὁμογνώμονάς τε καὶ
ὁμοδόξους αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς ἀμφισθητουμένοις ἅπασιν
ἐπιτοαυτὸ κατεστήσατο· ὡς ὁμοφώνως μὲν κρατή-
σαι τὴν πίστιν, τῆς δὲ σωτηρίου ἑορτῆς τὴν αὐτὴν
παρὰ τοῖς πᾶσιν ὁμολογηθῆναι καιρόν. Ἐκυροῦτό
τε ἤδη καὶ ἑγγράφως δι' ὑποσημειώσεως ἑκάστου
τὰ κοινῇ δεδομένα. »

ues se saluiferum festum celebraturos profiterentur. Decreta quoque communia in scriptum relata,
et uniuscujusque subscriptione roborata. »

Hæc illi, aut certe hisce similia, veluti pius fi-
lius, ad episcopos, tanquam patres, dixit. Alia
quoque addidit, quibus disputationem de doctrina
moveri permisit, apostolicam concordiam inducere
studens. Et productus est in medium Arius, atque
de eis quæ ab ipso in quæstionem deducta fuerant,
diligens et accurata disquisitio facta. In primis
vero cavebatur ne temere atque præcipitanter in
alterutram partem sententiæ proferrentur. Quæ
porro hisce de rebus in tertio ad Constantinum
libro Eusebius memoret, referenda censui. « Plu-
rimis sane argumentis a parte altera prolatis, ac
multa primum disputatione hinc et inde instituta,
patienter admodum omnia audivit imperator, et
intenta diligentia propositas quæstiones sustinuit:
scorsimque deinde quæ ab utraque afferebantur
parte excipiens, paulatim eos qui ardore conten-
tionis acrius ferebantur, conciliavit, et placide
cum unoquoque agens, atque Græco sermone
utens, quod et hujus imperitus non esset, suavem
et jucundum se exhibuit. Et his quidem persua-
dens, illis vero sermone silentium imponens, nec
non recta dicentes laudans, **568** omnes autem
ad concordiam excitans, in eandem opinionem et
sententiam de rebus in controversiam deductis
omnibus omnes perduxit, ita ut in professione
eandem fidei consentirent, et eodem tempore om-

Hæc propterea hic inserui, ut professionis fidei A testimonium etiam ab hostium confessione momentum et pondus aliquod habeat, ne quis objicere aut cavillari queat, idiotas et indoctos prorsus fuisse, qui eam in scriptum retulerunt. « Eorum enim, inquit Eusebius, qui Nicææ convenerunt, servorum Dei, alii quidem præcelluerunt sapientiæ sermone, alii vitæ gravitate. » Et imperator ipse præsens, omnes ita ad concordiam producens, consentientes effecit. Sedenim professio fidei a trecentis decem et octo episcopis in scriptum relata, atque ab eisdem et simul a sapientissimo Constantino adnotationibus confirmata, quæ etiam nunc Ecclesiis olim tradita obtinet, de verbo ad verbum sic habebat : « Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, visibilium et invisibilium omnium factorem. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, genitum ex Patre, unigenitum : hoc est, ex substantia Patris : Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum ; consubstantiali Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem, descendit, et incarnatus est, non fictus et passus, et resurrexit tertia die. Ascendit in cælos, et venturus est judicare vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Qui autem dicunt, fuisse aliquando tempus cum non esset, aut non fuisse priusquam genitus esset, aut ex non existentibus tactum esse, aut ex alia subsistentia vel substantia fuisse, aut creatum, aut mutationi alterationive obnoxium : eos anathemate ferit catholica et apostolica Ecclesia Dei. » Ad hunc modum omnibus inter se convenit, ut consubstantiali Patri Filium esse decernerent et sanam fidem complecterentur.

569 CAPUT XVIII.

De episcopis qui per dissidium contra decretum synodi pugnarunt : et quæ contra eos ipsamque Arium synodus et ipse imperator constituerunt.

At pauci admodum Arii laudarunt opinionem. Paulo post tamen et ipsi fidem eam approbarunt (excepto Secundo et Theona) qui etiam ὁμοουσίου, *consubstantialis*, vocem reprehenderunt. Erant autem hi : Eusebius Nicomedie, Theognis Nicææ, Maris Chalcedonis, Theonas Marmaricæ, Secundus Ptolemaidis, Menophantus Ephesi, Patrophilus Scythopolis, Narcissus Neroniadis (quæ secundæ Ciliciæ civitas est, nunc Irenopolis vocata), episcopi. Dicebant namque ὁμοούσιον esse quod ex aliquo sit per partitionem, aut per germinationem, aut per fluxum. Ac per fluxum quidem, ut paterni liberi ; per germinationem, ut ex radicibus surculus ; per partitionem autem, ut ex massa aurea ramenta duo vel tria. At quia juxta nullam talium modorum rationem ex Patre Filius esset, propterea editam fidei professionem rejicere instituerunt. Et cum ὁμοουσίου vocem prorsus non receperunt, tamen subscribere decreto ei, quo dignitas presbyteri Ario est abrogata, noluerunt. Quæ res synodo causam præbuit ut Arium atque una omnes qui

Ταῦτα δὲ παρεθέμην, ἵν' ἡ μαρτυρία τῆς πίστεως, καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἔχοι τὸ βέβαιον· μηδὲ τις κατηγορεῖν ἔχοι, ὡς ἰδιώται ἦσαν, καὶ μηδὲν ἐπιστάμενοι οἱ ἐκθέμενοι. « Τούτων γὰρ, φησὶν ὁ Εὐσεβίος, τῶν ἐν Νικαίᾳ Θεοῦ λειτουργῶν οἱ μὲν διέπρεπον σοφίας λόγῳ, οἱ δὲ βίου στερβρότητι. » καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς παρῶν, πάντας εἰς ὁμόνοιαν ἄγων, ὁμοδόξου καταέστησεν. Ἦ γὰρ μὴν παρὰ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ ἐξενεχθεῖσα πίστις, ἣ καὶ ταῖς ἐκκλησίαις· μέχρι καὶ νῦν ἐκδέδοται πολιτευομένη, ἀσφαλισθεῖσα ταῖς γραφαῖς τῶν ἐπισκόπων, καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Θεοδοίου βασιλέως, εἶχεν ἐπὶ λέξεως οὕτως· « Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν ποιητὴν· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, μονογενῆ· τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός· Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, Ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, ἢ, Οὐκ ἴν πρὶν γεννηθῆναι, ἢ, Ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ, Ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντες· εἶναι, ἢ κτιστὸν, ἢ τρεπτόν, ἢ ἄλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία. » Οὕτως ἅπαντες ἀλλήλοις συνέδησαν· καὶ ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐψηφίσαντο, καὶ τὸ ὕγιες τῆς πίστεως κατήσπισαντο.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Περὶ τῶν στασιασάντων ἐπισκόπων κατὰ τοῦ δόγματος· καὶ ὅσα κατὰ τὸ Ἄρειον καὶ αὐτῶν ἡ σύνοδος καὶ ὁ βασιλεὺς ἐψηφίσαντο.

Ὅλγοι δὲ τινες τὴν Ἄρειου ἐπήρουν· ὄξαν· μεταβραχὺ δὲ καὶ οὗτοι συνέθεντο, πλὴν Σεκούδου καὶ Θεωνᾶ, οἱ καὶ ἐν αἰτίας τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν ἐτίθεντο. Ἦσαν δὲ οὗτοι, Εὐσεβίος ὁ Νικομηδείας, Θεόγνης ὁ Νικαίας, Μάρις ὁ Χαλκηδόνος, Θεωνᾶς ὁ Μαρμαρικής, Σεκούδος· ὁ Πτολεμαῖδος, Μηρόφαντος ὁ Ἐφέσου, ὁ Σχυθοπολίτης Πατρόςφιλος, ὁ Νερωνιάδος, Νάρκισσος (Κιλικία δ' ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡ Νερωνιάς ἐστίν, ἣ νῦν Εἰρηνοπολις ὀνομάζεται). Ἐλέγον γὰρ ὁμοούσιον εἶναι, ὃ ἐκ τινός ἐστι κατὰ μερισμῶν, ἢ κατὰ προβολὴν, ἢ κατὰ βεῦσιν· καὶ κατὰ μὲν βεῦσιν, ὡς οἱ πατρικοὶ παῖδες· κατὰ προβολὴν δὲ, ὡς ἐκ ριζῶν βλάστημα· κατὰ μερισμῶν δὲ, ὡς βάλου χρυσοῖδες δύο ἢ τρεῖς. Ἦν κατ' οὐδένα τρόπον εἶναι ἐκ Πατρὸς τὸν Υἱόν· καὶ διὰ τοῦτο μὴ συντίθεσθαι τῇ ὑπαγορευθείσῃ πίστει ἐνίσταντο. Τὸ παράπαν δὲ μὴ δεξιόμενοι τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν, τῇ Ἄρειου καθαρῆς ὑπογράφαι οὐκ ἤθελον. Διόπερ ἡ μὲν σύνοδος Ἄρειον καὶ τοὺς ὁμόφρονάς ἐκέλευε ὑπέλαθεν ἀναθεματίζει κηρύττειν, καὶ μὴ ἐπιβαίνειν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος τούτων

μηδένα. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὰς λέξεις αὐτοῦ τῆς Α αἰρέσεως ἀνεθεμάτισε· καὶ τὸ βιβλίον δὲ ὁ κατὰ τῆς εὐσεβείας συντάξας ἐπέγραψε *Θάλασσαν*· οὐ ὁ χαρακτήρ, ὡς ἐκ γραφῆς ἐπιθόμην, ἀφελῆς τις ἦν καὶ διαλείλυτος, ἰοικῶς τοῖς Σωτάδου τοῦ ποιητοῦ ἔσμασι· καὶ εἰ τι δὲ αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ εὐρίσκειτο σύγγραμμα, δαπάνην πυρὶ καταλείπεισθαι, ὡς μῆτις αὐτῶν ὑπόμνημα τῆς αἰρέσεως τῷ ἐξῆς βίῳ ἐμφέρεσθαι· θάνατον δ' εἶναι ζημίαν ἐνομοθέτει, εἰ τις φωραθεῖ τι κατακρύπτων ἐκείνων, καὶ μὴ θάττον ἐμπίπρῃσι. Πολλὰς δ' ἐπιστολάς ὁ βασιλεὺς κατὰ πόλεις ἐπεμπε κατὰ τὴν Ἀρείου καὶ τῶν τὰ ἴσα φρονούντων ἐκείνῳ. Εὐσέβιον δὲ καὶ Θεόγνιν τῶν ἰδίων ἐφυγάδευε πόλεων. Τῇ δὲ Νικομηδείᾳ ἔχεσθαι τῆς ὁρθῆς πίστεως παρηγγύα, ἦν οἱ τριακῆσιοι παρέδοσαν· καὶ ἐπισκόπους προχειρίζειν ἑτέρους, ὀρθὰ φρονεῖν ἡρμένους· βυθοῖς δὲ λήθης Εὐσέβιον παραδοῦναι τῇ μνήμῃ. Οἷς δ' ἐπιχειρεῖν γένοιτο τὰ ἐκείνων ἢ φρονεῖν ἢ ἐπιεινεῖν, κολάζειν σφόδρα ἠπάλλει. Οἷς δὲ γράμματα καὶ ἄλλως ἀπῆχθημένον εἶναι ἐδήλου Εὐσέβιον, ὡς πρότερον Δικινίῳ συμφρονούντα. Κατὰ δὲ ταῦτα τὰ γράμματα οὐ μόνον ἠλάθησαν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ἔσχον ἐπὶ τῶν οικειῶν θρόνων. Ἄντι γὰρ Εὐσέβιου Ἀμφίων τὴν Νικομηδείας ἐλάμβανε, Χρηστὸς δὲ τὴν Νικαίας· καὶ ἄμφω δὲ τῶν εὐσεβοῦντων μάλα ἴστα ἦσαν. Εἰδέναι δὲ χρὴ ὡς Εὐσέβιος καὶ Θεόγνις καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς πρότερον μὲν τῇ συνόδῳ πίστεως διδασκαλίαν ἰδίαν ὑπαγορεύσαντες ἔδοσαν, ἦν, ὡς κίβδηλον καὶ ἀσεβείας μεστὴν, διέβρῃξαν· πολλοὺ δ' ἐντεῦθεν ταραχῶ ἀναχυθέντος, καὶ πάντων τῷ προδήλῳ τῆς ἀσεβείας κατ' αὐτῶν κινουμένων, τὰ μὲν πρῶτα Ἄρειον καὶ αὐτὸν ἀναθέματι καθυπέστalon, πλὴν Σεκούνδου καὶ Θεωνᾶ ὑπογράψαι μέντοι τῇ αὐτοῦ καθαιρέσει οὐκ ἠδουλήθησαν, καίπερ τῇ τῆς πίστεως ἐκθέσει καθυπογράψαντες, καὶ ὑποούλως καὶ οὐκ εἰλικρινῶς μετὰ τὴν ἐξορίαν ἐπανελθόντες, ὡς προτότερος δηλώσομεν. Μαρτυρήσει δὲ καὶ αὐτὰ τὰ παρ' αὐτῶν γεγενημένα τοῖς τῆς εὐσεβείας προδόλοις, καὶ ὅσα περὶ τούτων κατέλιπον· ἃ δὴ καὶ ἐκθήσομαι. Ὅ γε μὴν Εὐσέβιος ἑτερος, ὁ Παμφίλου τὴν προσωρυμίαν κεκληρωμένος, τῇ συνόδῳ παρών, ἀμφιβάλλων ἦν καὶ διασχεπτόμενος, εἰ γε δέον τῷ ἐκτεθέντι ὄρω στοιχεῖν· καὶ μικρὸν ἐπισχῶν, συνήσεσθε τε, καὶ τῇ χειρὶ ἐπεσφράγιζε· καὶ τῇ σφραγίδι ἐκκλησίᾳ αἰτωμένῃ τὸν ὄρον ἐπεμπεν, ἐν ᾧ καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν διασαφεῖ· ἵνα μὴ τι δι' ὑπονοίας γένηται, ἅτε δὴ ἐμβραδύνας, ὡς ἀτημελήτως καὶ ὡς ἔτυχε τὰ τοῦ ὄρου ὑπέγραφε.

ὁμοουσίου declarat, ne cui suspectus fieret tanquam subscripsisset.

(1) Eusebius Nicomediensis ad Constantinum imperatorem, manu vestem suam quam gestabat demonstrans, dicere est ausus : « Etiam si hæc me inspiciente rupta dividatur, non tamen ejusdem substantiæ esse dixerim utrumque : Et tunc τὸ ἱμάτιον ἐμοῦ θεωμένου διτιρεθεῖη, οὐ ποῦ' ἂν φαίην

PATRUL. GR. CXLVI

ejus adhererent sententiæ, excommunicatos anathemati subiceret, ac ne quis eorum Alexandriam ingredi auderet, sanciret. Voces etiam hæresis ejus anathematizavit, et librum quem ille contra pietatem compositum *Thaliam* inscripserat, quasi floridum et viridantem, cujus stylus et elocutio, sicuti ex scripto ipso cognovi, simplex et dissoluta, Sotadisque poetæ cantilenis persimilis fuit; ac præterea, si quod aliud ejus aut sectatorum ejus inveniretur scriptum, ut id igni mandaretur edixit. Quin capite quoque Constantinus sanxit, si quis quidquam eorum pressum occultasse, nec statim exussisse compertus esset. Multas insuper epistolas per urbes passim contra Arium et qui sectæ ejus erant, misit. Eusebium et Theognidem sedibus suis exegit, et Nicomedienses ad complectendam a trecentis proditam rectam fidem, aliosque episcopos qui recte sentirent legendos, Eusebiumque (1) oblivioni mandandum, est hortatus. 570 Qui vero cum Ario sensuri aut opinionem ejus laudaturi essent, in eos se graviter animadversurum esse, est minitatus. Quibus litteris etiam significavit, aliam ob causam invisum sibi Eusebium esse, ut qui antea Licinii partes secutus fuerit. Itaque non solum illi sunt proscripti, sed alii quoque in eorum locum lecti. Pro Eusebio enim Nicomediæ Amphion, pro Theognide autem Nicææ Chrestus, episcopi facti, ambo sincerioris pietatis quam maxime studiosi. Illud scire oportet, Eusebium et Theognidem, quique præterea factionis ejus erant alios, fidei suæ doctrinam in scriptum relatam seorsim synodo obtulisse, eamque ut adulterinam et impietatis plenam discriptam esse. Quam ob causam, quod ingens turba excitata, atque omnes propter manifestam impietatem adversus eos commoti essent, ipsi quoque, præter Secundum et Theonam, Arium quidem anathemati (2) subicere, exauctorationique illius subscribere nolentes, illi professioni subscripserunt: quod tamen simulante et insincere fecerunt, ab exilio reversi, sicut postea ostendemus. Testificabuntur id quoque res eorum adversus pietatis defensores actæ, et quæ ipsi de rebus his reliquerunt scripta, quæ itidem recensebo. Eusebius sane alter, cui Pamphili cognomen inditum, adfuit et ipse concilio, dubiusque etiam atque etiam secum consideravit an promulgatæ fidei professioni assentiri deberet: atque aliquantulum assensione retenta, eam tandem approbavit et subscriptione sua continuavit: Ecclesiæ quoque suæ quærenti professionem et definitionem eam misit, in qua vocem quoque τοῦ

τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐκάτερον. » Qua blasphemia per-motus Constantinus, eo proclivius in proscruptionem ejus consensit. » (Sozom. lib. II, cap. 21).

(2) Καθαίρειται, abrogationi, abdicationi, degradationi.

571 CAPUT XIX.

Quæ de Paschate et hæresiarcha Melitio synodus decreverit, et de sacris divinisque canonibus. Item quid Paphnutius confessor suaserit.

Fidei dogmate rite atque ordine confirmato, rursum convenere ac de sacris Paschæ feriis disceptarunt. Placuitque omnibus ut eodem tempore ab omnibus festus is dies celebraretur. Tertio porro congressu, de eo quem antea diximus, Melitio hæresiarcha, ejusque sectatoribus atque rebus per eum in Ægypto novatis, inquisitum atque decretum, ut omnes illi Lyci essent, nudum episcopatum nomen retinentes, et ne cui eorum postea imponendæ manus potestas esset. Quos autem antea manuum impositione dignati essent, ut illi in ministerio suo, quod sortiti fuerant, permanerent quidem, et absque metu omni communicarent, dignitate autem et honore ab aliis cujuscunque Ecclesiæ ministris secundas ferrent: atque ut in defunctorum locum deinceps recens apud eos cooptati subrogarentur, si quidem suffragio digni viderentur, episcopo Alexandrino legente, ipsi vero legendi arbitrio suo potestatem non haberent. Ac recte sane et commode hoc sic synodus consuit, ut Melitii sectatorumque ejus temeritas atque celeritas manuum imponendarum compesceretur. Tam præfacta namque audacia fuit Melitius, ut persecutionis temporibus cum fugeret atque latitaret, manus imponendæ potestatem, ad celeberrimum illum Petrum martyrem pertinentem, sibi raperet atque vindicaret. Quare illud evenit, ut tantopere schisma et factio ejus per Ægyptum invalesceret.

His ita peractis, moribus conformandis concilium leges postremo tulit viginti (1): canones nominare solent. De quibus cum consultaretur, reliquis quidem constituendum esse visum est (2), ut quicumque sacrum aliquod sortiti essent ministerium, præter quam lectores, de cætero cum uxoribus suis non concumberent, quas ante initum sacrum magistratum duxissent. Solus autem Paphnutius, superiorum Thebarum episcopus, de quo antea nobis facta est mentio, intercessione sua rem eam impedit: veneratione dignum esse matrimonium, neque castitate et pudicitia sua id carere dicens; legitimumque insuper jus ejus subiciens, synodum rogavit ut legem eam non perferret: gravem enim utrisque, sacerdotibus scilicet et conjugibus eorum, atque etiam fortasse vitæ parum pudicæ causam fore. 572 Quapropter, inquit, pro eo atque antiquitus servari solitum est, deinceps quoque obtinere oportet, ut qui sacerdotalem susceperint dignitatem cælibes, postea quoque a conjugio absterneant; qui vero uxore ducta in ordinem sacrum cooptati sint, ut a conjugibus suis non separentur. Hæc Paphnutio (3),

(1) 22 reperiuntur apud Rufinum *Ecclesiast. historię* lib. x, cap. 6.

(2) Socrat. lib. i, cap. 41, *Hist. Eccles.*

(3) In sententiam Paphnutii istam honorati et

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ.

Ἔσα περὶ τοῦ Πάσχα καὶ τοῦ αἰρεσιάρχου Μελιτίου ἢ σύνοδος ἀπεφώνησεν· καὶ περὶ τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων. Τὸ ὁμολογητῆς Παφνούτιος ἐβουλεύσατο.

Καλῶς δὲ κυρωθέντος τοῦ δόγματος, αὐθις συνελθόντες, τὰ περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς διεσκεπτοντο. Καὶ ἐδόκει πᾶσι, κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπιτελεῖν καιρὸν πάντας τὴν ἑορτὴν. Τρίτῃ δὲ συνελεύσει καὶ τὰ κατὰ τὴν πρόσθεν βῆθῆντα Μελιτίου τὸν αἰρεσιάρχην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐξητάζοντο, καὶ τὰ δι' αὐτὸν ἐν Αἰγύπτῳ συμβάντα καὶ νεωτερισθέντα. Καὶ δεῖν ἐδοκεῖ πάντας ἐν τῇ Λυκῇ διατρίβειν, μόνον ἐπισκοπῆς γυμνὸν ὄνομα ἔχοντας· μὴ ἐξείναι δὲ αὐτοῖς εἰσέπειτα χεῖρας ἐπιτιθέσθαι τινί. Οὓς μέντοι φθάσαντες χειροθεσίας ἤξιώσαν, μένιν ἢ ἔλαχον λειτουργίᾳ, καὶ ἀδεῶς κοινωνεῖν· ταῖς γε μὴν τιμαῖς δευτέρους εἶναι τῶν ἐν ἐκάστη παροικίᾳ καὶ ἐκκλησίᾳ κεκληρωμένων. Εἰ δὲ τις φθάσει τελευτήσας, τῶν πρὸ αὐτῶν ταῖς τιμαῖς ἐπαναλαμβάνειν, εἰ ψήφῳ τῶς ἀξίος φαίνοιτο, τοῦ τε Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου ἐπιχειροτονοῦντος· μὴ αὐτοὺς δὲ ἐπιλέγεσθαι οὐδ' ἂν ἐθέλωσι· καλὸν δὲ καὶ δίκαιον τοῦτο τῇ συνόδῳ ἐδόδακτο, τὸ προπετὲς καὶ ἔτοιμον εἰς χειροθεσίας Μελιτίου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐπιστομιζούσῃ. Τοσοῦτος γὰρ ἦν αὐθαδέϊα χρώμενος, ὡς καὶ τὰς διαφερούσας Πέτρῳ τῷ ἀοιδίμῳ μάρτυρι χειροθεσίας ἀφαρπάζειν καὶ ὑφ' ἑαυτὸν ποιεῖν, ὀπηνίκα τὸν διωγμὸν φεύγων ἦν ἐκεῖνος, καὶ διὰ τοῦτο κρυπτόμενος. Οὐ χάριν καὶ ἐπιπολὺ τὸ κατ' αὐτὸν σχίσμα ἐν Αἰγύπτῳ ἐκράτησεν.

Ἐπειτα ἡ σύνοδος καὶ τὴν βίον ἐπανορθύσα, τὸ τελευταῖον καὶ νόμους ἐκτίθησιν εἰκόσιν, οὓς κανόνας εἰωθὸς ὀνομάζειν. Βουλευομένων δὲ περὶ τούτων, τοῖς μὲν ἄλλοις δεῖν ἐδίκει πάντας τοὺς ἱερῶν λαχόντας, δίχα μόνων ἀναγνωστῶν, μὴ τουλοποιῶ ταῖς ἑαυτῶν γαμεταῖς συγκαθεύδειν, ἀ· πρὶν τῆς ἀξίας τυχεῖν ἔχον· Παφνούτιος δὲ ἐκ τῶν ἀνω θηδῶν, οὐ μικρῶ πρόσθεν ἐμνήσθη, ἀναστὰς διεκώλυε, τίμιον εἶναι τὸν γάμον ἀποκαλῶν· μὴ ἀμοιρεῖν δὲ σωφροσύνης καὶ τὴν ἔννομον ὑποτιθέμενος· καὶ τῆς συνόδου ἐδεῖτο τοῦτον τὸν νόμον ἀπαγορεύειν· ἐν χαλεπῷ γὰρ εἶναι καὶ ἀμφοτέροις, αὐτοῖς τε καὶ γαμεταῖς. Ἵτως γὰρ αἴτιος ὁ νόμος οὗτος τοῦ μὴ σωφρονεῖν γένοιτο. Ὅθεν ἔμοιγε δεῖν ἔλεγε κατὰ τὸ ἔκπαλαι κρητήσαν ἔθος· τοὺς μὲν ὑποδύντας ἱερωσύνην ἀγάμους μὴ τουλοποιῶ ἀλλεῖσθαι γαμεῖν· τοὺς γε μὴ μετὰ συζυγίαν τοῦτο ἔξω μόνους τῶν γαμετῶν μὴ χωρίζεσθαι. Τοιαῦτα Παφνούτιος εἰσηγοῦμένους, ἡ σύνοδος ἔστεργε· καὶ ταῦτ' ἀπέριου γάμου παντάπασιν ἔντος. Καὶ περὶ μὲν τούτου, τῇ γνώμῃ τῶν ἡρημένων ἰστάτα, οὐδὲν εἶρηκε· περὶ δὲ τῶν ἄλλων, ὡς αὐτῇ καλὸν εἶναι ἐδόκει, νόμους ἔθετο, καθ' οὓς προσήκει τὰ κατὰ Θεοδοσίου ΑΑ. lex est scripta, l. *Eum qui*. C. De episc. et cler., quæ hodie quoque in Orientalibus Ecclesiis servatur.

την Ἐκκλησίαν φέρεσθαι. Καὶ πρόκειται γε πᾶσι **A** qui uxorem nunquam duxisset, suadente, synodus καὶ εἴ τω φίλον ἐντυγχάνειν, ῥῆδιδόν ἐστιν. comprobavit; atque de hac re, quam arbitrio cujuslibet reliquit, nihil sanxit. De aliis autem, ut ei est visum, rite atque ordine leges tulit, ad quarum præscriptum convenit res ecclesiasticas geri. Quæ sane leges propositæ omnibus sunt, et a quovis, si velit, facile legi possunt.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Ὅτι καὶ Ἀκέσιον τὸν τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπον ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν σύνοδον μετεστέλλετο.

Ὁ δὲ θεοφιλὴς βασιλεὺς, τῆς κοινῆς προμηθοῦ-
μενος ὁμονοίας, καὶ Ἀκέσιον τὸν τῶν Ναυατιανῶν
ἐπίσκοπον εἰς τὴν σύνοδον μετεστέλλετο, καὶ τὸν
τῆς συνόδου ὄρον περὶ τοῦ δόγματος καὶ τῆς
ἐορτῆς ὑπεδείκνυ. Ἡρώτα τε εἰ καὶ αὐτῷ τὰ δό-
ξαντα καὶ τοῖς ἐπισκόποις βεβαιωθέντα καλὰ γε
εἶναι δοκεῖ· τὸν δ' ἐπαινέσαντα, μηδὲν τι καινὸν **B**
ἐρίσασθαι φάναι. Καὶ αὐτὸν γὰρ οὕτω ἄνωθεν ελλη-
φέναι τὸ δόγμα, καὶ οὕτω δὴ ἐορτάζειν. Ὁ δὲ βα-
σιλεὺς, τί οὖν οὕτω δοξάζων, πῶς τοῦ σὺν ἡμῖν
κοινωνεῖν πορρωτέρω γίνῃ; Καὶ ὅς τὴν κατὰ
Ναυάτων καὶ Κορνήλιον τὸν Ῥώμης διαφορὰν ὑπε-
μίμησκε κατὰ Δέκιον· ὅτιπερ τοὺς μετὰ τὸ βά-
πτισμα ἁμαρτόντας τὴν πρὸς θάνατον ἁμαρτίαν,
καὶ ἐπιθύσαντας, θεῶν μυστηρίων ἀπηξίου τῆς
κοινωνίας. Θεοῦ γὰρ εἶναι τῆς ἐξουσίας ἔλεγε
μόνου, καὶ οὐχ ἱερέων, πρυτανεύειν τούτοις τὴν
ἄρεσιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὡς τάχος ὑπέφερε· θεός, ὦ
Ἀκέσιε, κλίμακα, καὶ μόνος εἰς οὐρανοὺς ἀνάδηθι.
Ταῦτα δ' εἰπεῖν τὸν κρατοῦντα, μὴ τὸν Ἀκέσιον
ἐπαινοῦντα, ἀλλ' ὅτιπερ ἀναμάρτητον ἑαυτὸν τάχα
ἐνόμιζε. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν σύνοδον οὕτω προέ- **C**
βη, ὡς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν· ἐγὼ δ' οὐκ ὀκνήσω τά-
σφαλές πρυτανεύων τοῖς γεγραμμένοις, μὴ καὶ ἅ
περὶ τοῦ δόλου τῶν Ἀρειομανιτῶν Εὐστάθιος καὶ
Ἀθανάσιος τῆς εὐσεβείας οἱ πρόβολοι γεγράφασι
διελθεῖν· ὅσα τε αὐτὸς ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος περὶ
τῶν δοξάντων τῇ συνόδῳ τῇ ἰδίᾳ γέγραφεν ἐκκλη-
σίᾳ· ἐτι δὲ τὰ ὀρισθέντα πᾶσι Πατράσι κοινῶς·
περὶ δὲ καὶ ὅσα ὁ θεοφιλὴς Κωνσταντῖνος τοῖς
ἀπανταχοῦ μὴ παροῦσι τῶν ἐπισκόπων περὶ τοῦ
δόγματος καὶ τοῦ Πάσχα, καὶ Ἀρείου, καὶ τῶν περὶ
Ἀρείου, ἐτι δὲ καὶ περὶ τοῦ Νικομηδείας γέγραφεν
Εὐσέβιου. Γένοιτο γὰρ ἂν ἐκ τούτων μᾶλλον δῆλα
τὰ τῇ συνόδῳ πραχθέντα. Καὶ πρότερόν γε τὰ
Εὐστάθιου τοῦ τῆς Ἀντιοχείας ἐκθήσομαι· ἐν οἷς
τῆν τε τῶν Ἀρειανῶν βλασφημίαν ἐλέγχει, καὶ
τὰ πραχθέντα ἀναδιδάσκει· καὶ τὴν βῆσιν ἐρμη- **D**
νεύει, τὴν, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ.
Γράφει δὲ οὕτω·

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Ὅτι Εὐστάθιος ὁ Ἀντιοχείας καὶ Ἀθανάσιος ὁ
Ἀλεξανδρείας, οἱ τῆς εὐσεβείας πρόβολοι, περὶ
τῶν ἐν τῇ συνόδῳ πραχθέντων ἱστορήσαν.

« Βαδῶ δ' ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰ πεπραγμένα. Τί οὖν;
Ἐπειδὴ διὰ ταῦτα σύνοδος εἰς τὴν Νίκαιαν ἀφικνεῖ-
ται μέγιστη, μήτι γε καὶ ἐβδομήκοντα τὸν ἀριθμὸν
ὁμοῦσιν συναχθέντων. Τὸ γὰρ σαφές διὰ τοὺς τῆς
πολυανδρίας ὄχλους οὐχ οἷός τε εἶμι γράφειν,

CAPUT XX.

Quod etiam Acesium Novatianorum episcopum impe-
rator in synodum acciverit.

Cæterum imperator Dei amantissimus, de com-
muni concordia sollicitè cogitans, Acesium quoque
Novatianorum episcopum ad concilium evocavit,
eique et de fidei dogmate et de die festo decre-
tum synodi ostendit, interrogavitque ad eum an
ea recte sic ab episcopis essent constituta. Qui
cum ea laudasset, neque novi quidquam definitum
esse dixisset, se enim et idem dogma fidei a ma-
joribus accepisse, et nunquam aliter Paschæ festum
celebrasse, imperator, Qui igitur, inquit, cum in
eadem sis nobiscum sententia, a communione
nostra tantopere abhorres? Ibi ille dissidii quod
inter Novatum et Cornelium Romanæ urbis episco-
pum sub Decio imperatore fuit, meminuit; Nova-
tium videlicet, eos qui post baptismum peccatum
ad mortem patrassent, ac diis sacrificassent, a
communione divinorum mysteriorum rejecisse,
soliis Dei, et non sacerdotum potestatem eam esse
dicentem, talibus hominibus remissionem delicti
concedere. Ad quem ex tempore imperator: Scalas,
inquit, admove, Acesi, et solus in cælos ascende.
Quo dicto, non Acesium ille laudavit, sed potius
quod immunem a peccatis se forte existimavit
esse, perstrinxit. Ac res quidem concilii, sicuti
brevissume exposuimus, sunt gestæ. Mihi vero
grave aut molestum non fuerit, ad fidem dictorum
certius confirmandam, **573** quæ de dolo Iulenti-
um Arianorum Eustathius et Athanasius veræ
pietatis propugnacula scripserunt, allegare, quæ
item Eusebius Pamphili de synodi constitutionibus
suarum significavit Ecclesiæ, præterea quæ a Patribus
universis sunt communiter decreta, denique quæ
Deo charus Constantinus ad quoscunque absentes
episcopos de fidei dogmate, de Paschate, de Ario
ejusque sectatoribus, et de ipso Eusebio Nicome-
diensi scripsit. Ex iis enim maxime synodi acta
cognoscuntur. Et primum Eustathii Antiocheni
episcopi verba exponam, quibus Arianorum blas-
phemiam redarguit, et rem gestam docet: atque
insuper dictum illud, *Dominus creavit me ab initio
viarum suarum*, interpretatur. Qui sic scribit.

CAPUT XXI.

Qualia Eustathius Antiochenus, et Athanasius Ale-
xandrinus, episcopi, veræ pietatis propugnatores,
de synodi actis historię monumenta prodide-
runt.

« Ad rem ipsam, ut gesta est, progredior. Quid
igitur est? Postquam eas ob causas Nicææ synodus
coacta est maxima (convenerunt enim eo ducenti
et septuaginta fere præterea episcopi; certum
enim numerum, propter tantam multitudinis tur-

ham, referre nequeo, neque id adeo magno studio A sum scrutatus), ubi de fidei ratione est quaesitum, perinde atque manifestum argumentum atque iudicium blasphemiae, Eusebii scriptum est productum, quod in praesentia omnium lectum, cum varium auditoribus motum. propter perversam depravationem, tum auctori ipsi probrum attulit maximum. Posteaquam autem conatus fraudulentus Eusebii manifesto est deprehensus, et scriptum iniquissimum in conspectu omnium discerptum, ex composito nonnulli pacificationis nomen praeseferentes, effecerunt, ut qui optime sententias dicere soliti fuerant, silerent. Ariani vero, metuentes ne tam frequentis concilii decreto damnati relegerentur, priores ipsi sententia sua abrogatum dogma anathemate jugularunt; et consentientibus annotationibus professioni fidei manibus ipsi suis subscripserunt, et episcopatibus per ambitionem et circumcursionem maximam manus ple-
 574 rorumque premissantes, qui poenitentiam potius agere debuissent, retentis; postea, nunc quidem clandestine, nunc autem propalam damnatas docuere opiniones et variis ea in re usi sunt argumentis et insidiis. Et cum pangere vellent zizaniorum plantas, ab hominibus peritis sibi metuentes, eos, a quibus deprehendi poterant, devitarunt, et alios verae pietatis praecones atque professores fraudulenter expugnarunt. Non credimus autem, impios atque sine Deo homines divino numine unquam fore superiores. Etiam si enim rursus in-

haec magnus ille Eustathius. Qui vero eo vel C virtute vel pietatis aemulatione inferior non est, celebratissimus Athanasius, ad Afros scribens, haec infert: « Episcopi qui convenerant, cum abolere ab Ariani excogitatas impietatis voces illas (ex non existentibus creaturam esse et facturam Filium, et, Erat aliquando tempus cum non erat, et quod mutabilis sit natura), atque eas quae ex professo in Scripturis sunt promulgare vellent, quod scilicet ex Deo Filius natura unigenitus est Verbum, virtus, sapientia sola Patris, Deus verus, ut Joannes dixit; et ut Paulus scripsit, resplendescencia gloriae, et expressa imago subsistentiae Patris, Eusebiani a propria insanae opinionis persuasione transversum acti, inter se sunt collocuti: Pactum feriamus, nam et nos ex Deo sumus. Unus enim est Deus, ex quo omnia; et vetera praeterierunt, ecce nova facta sunt omnia, ex Deo autem omnia. In mentem quoque eis venit, quod in Pastore scriptum est; Primum omnium crede, unum esse Deum, qui omnia creaverit et perfecit, atque e nihilo in substantiam deduxerit. At episcopi, ubi versutiam illorum atque impietatis malignam fraudem animadvertent, dilucidandum esse, quod ex Deo dicitur, rati, ex substantia (1) Dei esse Filium scri-

¹ Hebr. 1, 3. ² 11 Cor. v, 17.

(1) Οὐσία, substantia sive essentia dicitur: et hoc illo significantius est verbum. Ego vero in vertendo pro *essentiae* substantiae verbo uti malui,

Α επειδή μη πάντη τοῦτο περισπουδάσω; ἀνίχνευον. Ὡς δὲ ἐζητεῖτο τῆς πίστεως ὁ τρόπος, ἐναργῆς μὲν ἔλεγχος τὸ γράμμα τῆς Εὐσεβίου προῦβάλλετο βλασφημίας· ἐπὶ πάντων δὲ ἀναγνωσθὲν, αὐτίκα συμφορὰν μὲν ἀστάθμητον τῆς ἐκτροπῆς ἕνεκα τοῖς αὐτηκόοις προξενεῖ· ἀισχύνην δ' ἀνήκεστον τῶν γράφαντι παρεῖχεν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐργαστήριον τῶν ἀμφὶ τὸν Εὐσεβίον σαφῶς ἐάλω, τοῦ πικρὰν ὄμοῦ γράμματος διαβραχέντος ὑπ' ὄψει πάντων ὁμοῦ, τινὲς ἐκ συσκευῆς τοῦνομα προβαλλόμενοι τῆς εἰρήνης, κατεσίγησαν μὲν ἅπαντας τῶς ἄριστα λέγειν ἐιωθότας· οἱ δὲ Ἀρειομανῖται δεισαντες μήποτε ἄρα τοσαύτης συνόδου ἐν τούτῳ συγκεκροτημένη; ἐξοστρακισθεῖεν, ἀναθεματίζουσι μὲν προπηθήσαντες τὸ ἀπηγορευμένον δόγμα· συμφώνοις δὲ γράμμασιν αὐτοχειρῶς ὑπέγραψαν. Τῶν δὲ προεδριῶν διὰ πλείστης ὁσῆς περιδρομῆς κρατήσαντες, δέον αὐτοῦ; ὑπόπτωσιν λαμβάνειν, ποτὲ μὲν ληληθότως, ποτὲ δὲ προφανῶς τὰς ἀποψηφισθείσας; πρεσβεύουσι δόξας, διαφόροις ἐπιβουλεύοντες; τοῖς ἐλέγχοις. Βουλόμενοι δὲ παγιῶσαι τὰ ζιζανιώδη ψευτοργήματα, δεδοικότες τοὺς ἐπιγνώμονας, ἐκκλίνοῦσι τοὺς ἐφόρους; καὶ ταύτη τοὺς τῆς Εὐσεβείας κήρυκας ἐκπολεμοῦσιν. Οὐχ οὕτως δὲ πιστεύομεν, ὡς ἀνθρώπου; ἀθέως δύνασθαι κρατῆσαι πῶποτε τοῦ Θεοῦ. Κἂν γὰρ πάλιν ἰσχύσωσι, καὶ πάλιν ἡττηθῆσονται, κατὰ τὸν σεμνόφωνον προφήτην Ἠσαΐαν. »

unquam fore superiores. Etiam si enim rursus in-

Ο μὲν οὖν πολὺς Εὐστάθιος ταῦτα· ὁ δὲ τὴν ἀρετὴν οὐχ ἤττον, ἢ καὶ τὴν ὑπὲρ εὐσεβείας ζῆλον πολυῦμνητο; Ἀθανάσιος, Ἄφροισ; ἐπιστέλλων, καὶ ταῦτα διέξεισι· « Τῶν γὰρ συνελθόντων ἐπισκόπων βουλομένων τὰς μὲν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐφευρεθείσας τῆς ἀσεβείας λέξεις ἀνελεῖν, τὸ, Ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ λέγειν κτίσμα καὶ ποιήμα τὸν Υἱόν; καὶ τὸ, Ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν; καὶ ὅτι τρεπτεῖς ἐστὶ φύσεως· τὰς δὲ τῶν Γραφῶν ὁμολοῦσιν γράφαι; ὅτι τε ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱὸς φύσει μονογενῆς ἐστὶ Ἄδελφος, δύναμις, σοφία μόνη τοῦ Πατρὸς, Θεὸς ἀληθινός, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, καὶ ὡς ἔγραψεν ὁ Παῦλος, ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρ; τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως· οἱ περὶ Εὐσεβίον ὑπὸ τῆς ἰδίας κακοδοξίας ἐλκόμενοι, διελάλουν ἀλλήλοισ;· Συνθώμεθα· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν· εἰς γὰρ Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· Ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά· τὰ δὲ πάντα ἐν τοῦ Θεοῦ. Ἐλογίζοντο γὰρ καὶ τὸ ἐν τῷ Ποιμένι γραφέν· Πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ Θεός; ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μη ὄντος εἰς τὸ εἶναι. Ἄλλοι ἐπίσκοποι θεωρήσαντες τὴν κακοῦργίαν ἐκείνων καὶ τὴν τῆ ἀσεβείας κακοτεχνίαν, λευκότερον εἰρήκασιν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔγραψαν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ

propter *consubstantialis* verbum, Ecclesiae etiam unum usitatissimum.

εἶναι τὸν Υἱὸν ἵνα τὰ μὲν κτίσματα διὰ τὸ μὴ ἀφ' αὐτῶν χωρὶς αἰτίου εἶναι, ἀλλ' ἀρχὴν εἶναι τοῦ γίνεσθαι, λέγεται ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὃ δὲ Υἱὸς μόνος, ἀΐσιος, ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας. Τοῦτο γὰρ ἔδειον μονογενοῦς καὶ ἀληθινοῦ Λόγου Πατρὸς. Καὶ περὶ μὲν τοῦ γεγράφθαι ἐκ τῆς οὐσίας πρόφασιν ἦν αὐτῇ· πάλιν δὲ τῶν ἐπισκόπων ἐρωτώντων τοὺς δοκοῦντας ὀλίγους, εἰ λέγοιεν τὸν Υἱὸν οὐ κτίσμα, ἀλλὰ δύναμιν, σοφίαν τε μόνην τοῦ Πατρὸς· καὶ εἰκόνα ὀπίδον ἀπαράλλακτον κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς, καὶ Θεὸν ἀληθινόν, κατελήφθησαν οἱ περὶ Εὐσέβιον διανεύοντες ἀλλήλοις, ὅτι καὶ ταῦτα φησὶν καὶ εἰς ἡμᾶς· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰκὼν καὶ ὄψια τοῦ Θεοῦ λεγόμεθα· καὶ περὶ ἡμῶν εἴρηται, Αἰ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, καὶ Δυνάμεις· πολλὰ εἰσι καὶ Ἐξήλοιο πᾶσα ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς Αἰγιόπτου. Ἡ δὲ κάμπη καὶ ἡ ἀκρίς λέγεται· δύναμις μεγάλη· καὶ, Κύριος τῶν δυνάμεων ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ Θεὸς Ἰακώβ. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιον ἡμᾶς εἶναι τοῦ Θεοῦ ἔχοντες οὐχ ἀπλῶς· ἀλλ' ὅτι καὶ ἀδελφοὺς ἡμᾶς ἐκάλεσεν. Εἰ δὲ καὶ Θεὸν ἀληθινόν λέγουσι τὸν Υἱόν, οὐ λυπεῖ ἡμᾶς· γενόμενος γὰρ ἀληθινός ἐστιν. Αὐτῇ ἡ τῶν Ἀρειανῶν ἐφθαρμένη διάνοια. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα οἱ ἐπίσκοποι θεωρήσαντες ἐκείνο τὸ ὄλιον, συνήγαγον ἐκ τῶν Γραφῶν τὸ ἀπαύγασμα, τὴν τε πηγὴν, καὶ ποταμὸν, καὶ χερσὶν πρὸς τὴν ὑπόστασιν· καὶ τὸ, *Ἐν τῷ φωτὶ σου ὄψόμεθα φῶς*· καὶ τὸ, *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἓν ἐσμεν*· καὶ λευκότερον λοιπὸν καὶ συντόμως ἔγραψαν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ. Καὶ τοῦτο ἐγίνωσκον Εὐσέβιος ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς Καισαρείας, ὅτι ἄγραφοι εἰσι αἱ λέξεις. Ἐλέγχεται δὲ παρ' αὐτῶν ματαίως· ἐξ ἀγράφων γὰρ κακίνοι ἀσεβοῦντες ἦσαν. Ἄγραφα δὲ τὸ, *Ἐξ οὐκ ὄντων*· καὶ τὸ, *Ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, αἰτιῶνται*· διὰ τοῦτο ἐξ ἀγράφων μετ' εὐσεβείας νοουμένων λέξεων κατεκρίθησαν. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ὡς ἐκ κοπρίας εὐρόντες ἐδάλησαν ἀληθῶς ἀπὸ γῆς· οἱ δὲ ἐπίσκοποι οὐχ ἑαυτοὺς εὐρόντες τὰς λέξεις, ἀλλ' ἐκ τῶν Πατέρων ἔχοντες τὴν μαρτυρίαν, οὕτως ἔγραψαν. Ἐπίσκοποι γὰρ ἀρχαῖοι πρὸ ἐτῶν ἑγγύς που ἑκατὸν τριάκοντα τῆς τε μεγάλης· Ρώμης καὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως ἠτιάσαντο τοὺς ποίημα λέγοντας τὸν Υἱόν, καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ. Καὶ τοῦτο ἐγίνωσκον Εὐσέβιος ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς Καισαρείας· πρότερον μὲν οὖν συντρέχων τῇ Ἀρειανῇ αἰρέσει· ὕστερον δὲ ὑπογράφας ἐν αὐτῇ τῇ Νικαίᾳ συνόδῳ, ἔγραψε τοῖς ἰδίοις διαθεβατούμενος, ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν τινες λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους συγγραφείας ἐγνώμεν ἐπὶ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ θεότητος τῷ τοῦ ὁμοουσίου χρησαμένους ὀνόματι. Οὗτοι μὲν οὖν κατακρύψαντες τὴν νόσον, εἶδεισαν γὰρ τῶν ἐπισκόπων τὸ πλήθος,

¹ Psal. xxiv, 10.

(1) Eusebii mentio hic non fit apud Theodoretum, cap. 8, lib. 1, *Historiæ suæ ecclesiasticæ*.

(2) Stulte Ariani verba catholicorum, ex *substantia Patris*, et *consubstantialis*, quod in Scriptu-

pserunt: ut creaturæ quidem, quod a seipsis absque auctore substantiam non capiant, sed principium creationis suæ ex Deo habeant, sic ex Deo esse perhibeantur: Filius autem solus æternus, ex substantia Patris esse dicatur. Hoc etenim peculiare et proprium unigeniti et veri Verbi Patris. Ac scriptio quidem ejus quæ est, ex substantia Patris, occasio et causa hæc fuit. Episcopis porro rursus paucos, ut tum videbantur, illos interrogantibus, an Filium dicerent non creaturam, sed virtutem sapientiamque solam Patris, 575 atque imaginem sempiternam, non variantem, et similem per omnia Patri et Deo vero, deprehensi sunt Eusebiani, sibi invicem innuere atque dicere, hæc in nos quoque cadere, quod et nos imago et gloria Dei dicamur. Ac de nobis illud dictum esse, Semper enim nos et qui vivimus; et, Virtutes multæ sunt: et, Exiit omnis virtus Dei ex Ægypto; et, Erucam atque locustam dici virtutem magnam; et, Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob. Sed et peculiare nos Dei esse, non simpliciter dici, verum fratres etiam vocari. Quod si verum quoque Deum Filium dicant, nihil nos id perturbat: cum enim factus sit, verus est. Hæc sane est Ariano-rum perversa sententia. Quapropter episcopi etiam, dolo eo perspecto, ex Scripturis collegerunt, resplendentiam, fontem, fluvium, expressam imaginem substantiæ: et, *In lumine tuo videbimus lumen*¹: et, *Ego et Pater unum sumus*, luculentiusque deinceps et compendiosius scripserunt, consubstantialiam Patri. Quæ verba Scripturæ non esse, Eusebius Cæsariensis episcopus novit (1): sed ab eis stulte reprehenduntur. Præter Scripturam enim et ipsi impietatis auctores erant (2). Minime namque Scripturæ verba sunt, *Ex non existentibus*; et, *Fuit aliquando tempus, cum non esset*. Itaque illi verbis non ex Scriptura quidem petitis, sed pie tamen inventis, convicti sunt et damnati. Ipsi si quidem veluti e stercore erutis vocibus, plane e terra locuti sunt. Episcopi autem non ipsi sibi verba confluentes, sed Patrum de eis testimonium habentes, ea in scripto suo usurparunt. Veteres enim episcopi ante annos prope centum et triginta, et in magna Roma, et in nostra urbe eos reprehenderunt, qui Filium creaturam, et non consubstantialiam Patri esse dixerunt. Id quod cognitum est Eusebio Cæsariæ episcopo, qui prius quidem Arianae fuit sectator hæresis: postea vero ipsi Nicænae subscribens synodo, ad suos litteras dedit, et comprobavit, et priscis quoque doctos quosdam et præclaros episcopos et scriptores in Patris et Filii divinitate nomine τοῦ ὁμοουσίου esse usos. Isti igitur, morbo suo suppresso, quod tantam episco-

ris non inveniantur, reprehendunt, cum Arianorum præstigiarium nec voces, nec sententiæ in eisdem reperiantur.

porum multitudinem metuerent, in ea quæ decreta sunt, pedibus ierunt, propheticam in se reprehensionem pertrahentes. Nam 576 et ad eos hujus universi Deus exclamat: *Populus iste labiis me honorat, corde autem longe abest a me*¹, Theonas porro et Secundus, quod idem facere nollent, ab omnibus, suffragiis consentientibus, sunt excommunicati, ut qui Arii blasphemiam veritati evangelicæ anteferrent. » hæc Athanasius.

CAPUT XXI.

Epistola Eusebii Pamphili ad Ecclesiam suam, acta synodi exponens.

Scdenim quæ etiam Eusebius Pamphili ex ipsa Nicæa ad quosdam Arianos qui prodicionem non injuria ei objecerant, scripserit, audire convenit (1). Ea sane rabiem quoque eorum manifesto arguunt. Rectius autem consilium intentionemque ejus epistola ipsa indicabit, quæ sic habet: « Quæ de ecclesiastica fidei professione in frequenti synodo Nicææ celebrata sint acta, aliunde etiam credibile est vos cognovisse: quod fama plerumque certam accuratamque rerum gestarum commemorationem præcurrere solita sit. Cæterum ne rumoribus hujusmodi rei veritas aliter ad vos quam est acta, perferatur, necessario vobis misimus, primum a nobis propositam de fide scripturam, deinde etiam alteram, quam ad voces nostras accessionibus quibusdam adjunctis ediderunt. Scriptum sane nostrum in præsentia Deo dilecti imperatoris nostri recitatum, ac recte probeque conceptum esse judicatum, ad hunc se habet modum: Professio fidei a nobis exposita, sicuti eam a decessoribus nostris episcopis, atque in prima rerum sacrarum institutione, et cum sacrum sublimis lavacrum, accepimus, et sicuti ex divinis didicimus Scripturis, atque simul et in presbyterio et in ipso episcopatu professi sumus et docuimus, ea est talis: Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, rerum omnium visibilium et invisibilium factorem. Et in unum Dominum Jesum Christum, Dei Verbum, Deum de Deo, lumen de lumine, 577 vitam de vita, Filium unigenitum, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia sæcula ex Patre genitum, per quem et omnia facta sunt; qui propter nostram salutem incarnatus, et inter homines versatus, et passus est: et resurrexit tertia die, et ascendit ad Patrem, venturus rursus in gloria ad judicandum vivos et mortuos. Credimus etiam in Spiritum sanctum: horum quemque esse et subsistere credentes, Patrem vere Patrem, et Filium vere Filium, et Spiritum sanctum vere Spiritum sanctum, quemadmodum et Dominus noster discipulos suos ad prædicandi munus mittens, inquit: *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen Patris et Filii et Spiritus*

Α τοις ἐκτεθεισι συνέθεντο, τὴν προφητικὴν κατηγορίαν ἐπισπασάμενοι. Βοῶ δὲ καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς, Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσσι με τιμᾷ· τῇ δὲ καρδίᾳ πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Θεωνᾶς δὲ καὶ Σακοῦνδος τοῦτο δρᾶσαι μὴ βουλευθέντες, παρὰ πάντων συμφώνως ἀπεκηρύχθησαν, ὡς τὴν Ἀρείου βλασφημίαν τῆς εὐαγγελικῆς προτεθεικότες διδασκαλίας. » Ταῦτα καὶ Ἀθανάσιος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου πρὸς τὴν κατ' αὐτὸν ἐκκλησίαν, τὰ κατὰ τὴν σύνοδον διεξιούσα.

Οἷα δὲ καὶ ὁ Παμφίλου Εὐσεβίου αὐτόθεν ἐκ Νικαίας πρὸς τινὰς ἔγραψεν Ἀρειανούς, προδοσίαν ὡς εἰκὸς ἐγκαλοῦντας, ἀκούειν χρῆων. Ἐλεγχος δ' ἐναργῆς καὶ τῆς ἐκείνου λύττης ἐστίν. Ἀμεινον δὲ τὸν οἰκεῖον σκοπὸν ἢ ἐπιστολὴ δειξεί. Ἐχει δὲ οὕτω: « Τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματευθέντα κατὰ τὴν μεγάλην σύνοδον τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν εἰκὸς μὲν ὑμᾶς καὶ ἄλλοθεν μεμαθηκέναι, τῆς φήμης προτρέχειν εἰσθυίας τὸν περὶ τῶν πραττομένων ἀκριβῆ λόγον· ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκ τοιαύτης ἀκοῆς τὴ τῆς ἀληθείας ἑτερολως ὑμῖν ἀπαγγέλληται, ἀναγκαίως διεπεμφάμεθα ὑμῖν πρῶτον τὴν ὑφ' ἡμῶν προταθείσαν παρὰ τῆς πίστεως γραφὴν. Ἐπειτα τὴν δευτέραν, ἣν ταῖς ἡμετέραις φωναῖς προσθήκας ἐπιδαλόντες, ἐκδεδώκασι. Τὸ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν γράμμα, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλοῦς ἡμῶν βασιλέως ἀναγνωσθὲν εὐ τε ἔχειν καὶ δοκίμως ἀποφανθὲν, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· Ἡ ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθεισα πίστις, καθὼς παρελάβομεν ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κατηχήσει, καὶ ὅτε τὸ λούτρον ἐλαμβάνομεν, καθὼς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν μεμαθήκαμεν· καὶ ὡς ἐν αὐτῷ τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ ἐν αὐτῇ ἐπισκοπῇ πιστεύομεν τε καὶ ἐδιδάσκομεν. Ἔστι δὲ αὕτη· Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ἀπάντων ὁρατὸν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, ζῶν ἐκ ζωῆς, Υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον, δι' οὗ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα· τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα, καὶ ἐν ἀνθρώποις πολιτωσάμενον, καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἤξοντα πάλιν ἐν δόξῃ, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τούτων ἕκαστον εἶναι καὶ ὑπάρχειν πιστεύοντες Πατέρα ἀληθινῶς Πατέρα, καὶ Υἱὸν ἀληθινῶς Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἀληθινῶς Πνεῦμα ἅγιον· καθὰ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἀποστέλλων εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, εἶπε· *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.* Περὶ ὧν καὶ διαβεβαιούμεθα οὕτως

¹ Isa. xxix, 13.

(1) Theodoret. lib. 1, cap. 11 et 12.

ἔχειν καὶ οὕτως φρονεῖν, καὶ πάλα οὕτως ἐσχηκέναι, καὶ μέχρι θανάτου ὑπὲρ ταύτης συνίστασθαι τῆς πίστεως, ἀναθεματίζοντες πᾶσαν ἄθεον αἵρεσιν.

Ἐ ταῦτα ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς πεφρονηκέναι, ἐξ οὐπερ ἴσμεν ἑαυτοὺς, καὶ νῦν φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρόμεθα ὀδαικύναι ἔχοντες καὶ δι' ἀποδείξεως, καὶ πείθειν ὁμᾶς, ὅτι καὶ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστεύομεν τε καὶ ἐκηρύσσομεν. Ταύτης ὁφ' ἡμῶν ἐκτεθείσης τῆς πίστεως, οὐδεὶς παρῆν ἀντιλογίας εἶπος. Ἄλλ' αὐτὸς τε πρῶτος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, ὁρότατα περιέχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν. Οὕτω τε καὶ αὐτὸν φρονεῖν συνομολόγησε, καὶ ταύτη S τού; πάντας συγκατατιθέναι ὀνογράφειν τε τοῖς δόγμασι καὶ συμφωνεῖν τούτους αὐτοῖς παρεκελεύσατο, ἐνῶς μόνου προσεγγραφέντος ῥήματος τοῦ ὁμοουσίου ὃ καὶ αὐτὸ ἠρμήνευσε λέγων, ὅτι μὴ κατὰ σωματίων πάθῃ λέγοιτο ὁμοούσιος, οὐτε κατὰ διαίρεσιν, οὐτε κατὰ ἀποτομήν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑποστῆναι. Μηδὲ γὰρ δύνασθαι τὴν αὔλον καὶ νοεράν καὶ ἀσώματον φύσιν σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι ὁμοούσιος. Ομοούσιος δὲ καὶ ἀπορήτοις λόγοις προσήκει τὰ τοιαῦτα νοεῖν. Καὶ ὁ μὲν σωφώτατος καὶ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς τὰ τοιαῦτα διεφίλοσόφει ὁ δὲ προσφάσει τῆς τοῦ ὁμοουσίου προθήκης ἐτέραν ἐκδοσιν πίστεως πεποιθήκασιν (ἣν μικρῶ πρόσθεν κίχῳ παρεθέμην τῇ ἱστορίᾳ). Ἦς δὴ καὶ ὑπαγερευθείσης, ὅπως εἴρηται, αὐτοῖς τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον οὐκ ἀνεξέταστον αὐθις κατελιμπάνομεν ἑρωτήσεις γὰρ καὶ ἀποκρίσεις ἐνεταῦθεν ἀνεκινούντο. Ἐβασανίζετε δὲ ὁ λόγος τῆς διανοίας τῶν εἰρημένων. Καὶ δὴ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ὁμολογεῖτο πρὸς αὐτῶν, δηλωτικὸν εἶναι τοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν εἶναι, οὐ μὴν ὡς μέρος ὑπάρχειν τοῦ Πατρὸς. Ταύτη καὶ ἡμῖν καλῶς ἔχειν ἐδόκει συγκατατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ, τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας ὑπαγορευούσης ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, οὐ μὴν μέρος αὐτοῦ τῆς οὐσίας συγχάνειν. Διὸ περ τῇ διανοίᾳ καὶ αὐτοὶ συντιθέμεθα ὁδοὺς τὴν φωνὴν παραιτούμεθα τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν κειμένου καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας. Κατὰ ταυτὰ δὲ καὶ τὸ, Γεννηθέντα, καὶ οὐ ποιηθέντα, κατεδεξάμεθα ἔπειδὴ τὸ ποιηθὲν κοινὸν εἶναι ἔφρασκον πρόσρημα τῶν λοιπῶν κτισμάτων τῶν διὰ τοῦ Υἱοῦ γενομένων, ὧν οὐδὲν ὁμοίον ἔχειν τὸν Υἱόν. Διὸ δὴ μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις ἐμφερές ῥεῖται δὲ ἢ κατὰ πᾶν

¹ Matth. xxviii, 29.

(1) Ambrosius *De fide, contra Arianos*: « Quomodo dicis, Ariane, in Scripturis divinis non inveniri ὁμοούσιον? Quasi ὁμοούσιον aliud sit quam quod dicit Dominus: « Ego et Pater unum sumus; Ego de Patre exivi, et veni in mundum: Ego in Patre, et Pater in me: Qui cum esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est ut esset æqualis Deo. » Hæc est tamen nominis ratio, ut in Patre et in Filio unitatem substantiæ credas: licet rem

A sancti¹. Quæ sic se habere, et nos sic sentire, sic etiam olim obtinuisse, nosque adeo de tali fidei professione usque ad mortem decertaturos esse, etiam atque etiam confirmamus, anathemate ferientes omnem impiam Deoque carentem hæresim.

Hæc nos sic ex corde et animo, jam inde ab eo tempore quo nos ipsos novimus, sensisse, atque etiam nunc sentire et profiteri vere, omnipotentem Deum et Dominum nostrum Jesum Christum testamur. Declarare quoque certa et fidei probatione, et persuadere vobis possumus, prioribus etiam temporibus nos sic et credidisse, et prædicasse. Hæc a nobis exposita fidei professione, nullus erat contradicendi locus. Et ipse Dei amantissimus imperator, noster princeps, cum rectissime eam conceptam esse testatus, tum ita seipsum sentire professus est: atque ut omnes ei assentirentur, subscriberent, et voce una suffragarentur, admonuit: uno duntaxat adjerto τοῦ ὁμοουσίου verbo, quod verbum etiam interpretatus es dicens, non juxta corporum perpeffiones ὁμοούσιον dici, neque juxta divisionem, neque juxta resectionem ex Patre subsistere, quod materiæ prorsus expertæ intellectualis et incorporea natura corporalem quampiam perpeffionem sustinere nequeat: divina vero et ineffabili ratione debere talia in animo considerari. Atque sapientissimus quidem et piissimus noster imperator ad hunc modum est philosophatus. 578 Illi vero per occasionem et prætextum adjectionis τοῦ ὁμοουσίου (1), aliam fidei professionem composuerunt (quam paulo antea (2) historiæ adjeci). Ea porro recitata, quomodo ab eis, et ex substantia Patris, et consubstantialis Patri, esset dictum, minime indiscussum atque inexploratum reliquimus. Interrogationes namque et responsiones interpositæ, ratioque et sententia dictorum inquisita. Atque equidem illud, ex substantia, illi professi sunt significare, ex Patre quidem esse, sed non ut partem existere Patris. Cui sententiæ, cum recta esse videretur, assensimus: pia quippe doctrina dictante ex Patre esse Filium, non partem substantiæ ejus esse. Quapropter cum sententiam eam approbavimus, tum vocem quoque ipsam non repudiavimus, quod pacis scopum nobis ob oculos positum haberemus: et præterea, ne a recta sententia excideremus. Eadem ratione et, Genitum, non factum, admisimus; quandoquidem verbum factum, communem appellationem esse dixerunt reliquarum creaturarum, quæ per Filium sunt conditæ. Earum quippe nihil habere simile

ipsam, quæ est inenarrabilis, definire non possis. Ut, sive lumen de lumine dicas, sive Verbum de Verbo, sive Spiritum de Spiritu, sive Dominum de Domino, quodeunque de eo dixeris, unius tamen essentiæ Patrem et Filium credas: ὁμοούσιον enim Græci dicunt quod nos cum uno aliud ipsum. » Cap. 5.

(2) Cap. 17 eod.

Filium : proptereaque non esse eum facturam, eis quæ per ipsum factæ sunt similem : præstantiorem autem quam creaturam omnem obtinere substantiam, quam ex Patre genitam esse divina docent oracula : cum quidem modus ipse generationis omni genitæ naturæ ineffabilis sit, et inconsiderabilis. Similiter vero ratio probe disquisita, consubstantialiam Patris esse Filium astruit, non quidem corporum more, neque ad animantium morti obnoxiorum instar : neque etiam juxta divisionem substantiæ, neque juxta resectionem : sed neque juxta perpressionem quampiam, aut versionem, aut mutationem Patris virtutis ; quod aliena prorsus ab his omnibus sit ingenita Patris natura : sed quod consubstantialis Patri dicatur, illud significat atque infert, nullam omnino similitudinem ad creaturas conditas Filium Dei ferre, sed qui eum genuit, Patri tantum modis omnibus esse similem, et non esse ex alia quapiam subsistentia vel substantia quam Patris. Cui verbo, eo pacto per interpretationem exposito, recte nobis visum est assentiri, præcipue cum sciremus, ex veteribus eruditissimos quosdam et spectatos episcopos et scriptores (1), **579** in exponenda Patris et Filii divinitatis ratione τοῦ ὁμοουσίου nomine usos esse. Hæc de professione fidei publicitus edita sunt dicta. Cui universi assensimus, et quidem non citra disquisitionem, sed juxta sententias in præsentia Deo dilecti imperatoris investigatas, nobisque expositas, et rationibus quas diximus ex professo consentaneas. Porro anathema quod professioni fidei ab eis est adjectum, comprobandum esse duximus, ut homines vocibus quæ in Scripturis non inveniuntur, uti prohiberentur, quæ fere causam omnem confusioni et seditioni Ecclesiæ præbuerunt. Nullus sane divinitus inspiratæ, et quæ rite ordineque dictis utitur Scripturæ, sunt illa, ex non existentibus : et, fuit aliquando tempus cum non esset. Quare rationi minus consentaneum visum est, ea et dicere et docere : quo facilius calculo etiam nostro rite decretum anathema comprobavimus, quando quidem neque antea actis temporibus ejusmodi verbis uti soliti sumus. Quin et illud, eum antequam gigneretur non fuisse, anathemate jugulare non absurdum putavimus, propterea quod omnes profiteantur, eum esse Filium Dei, etiam ante nativitatem secundum carnem. Jam vero et Dei amantissimus imperator professioni inseri curavit, juxta divinam illius nativitatem, ante omnia illum existere sæcula. Cum etiam priusquam actu gigneretur, potentia fuerit in Patre ingenito, Patre semper existente Patre, sicuti quoque rege semper et Salvatore : potentia omnia existente, semperque secundum eadem et similiter se habente. Hæc vobis, charissimi, necessario perscribenda putavimus, ut quæ disquisitionem et assensionem nostram subsecuta sint decreta declararem, et pulchre primum quidem ad ultimam

Α ποίημα τυγχάνειν οὐσίας, ἦν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννησθῆναι τὰ θεῖα διδάσκει λόγια, τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως καὶ ἀνεκφράστου καὶ ἀνεπιλογίστου πάσῃ γεννητῆ φύσει τυγχάνοντος. Οὕτω δὲ καὶ τὸ ὁμοούσιον εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ἐξεταζόμενος ὁ λόγος συνίστησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν σωμάτων τρόπον, οὐδὲ τοῖς θνητοῖς ζώοις παραπλησίως· ὅτε γὰρ κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας, οὔτε κατὰ ἀποτομὴν, ἀλλ' οὐδέ κατὰ τι πάθος, τροπὴν, ἢ ἀλλοίωσιν τῆς τοῦ Πατρὸς δυνάμεως. Τοῦτων γὰρ ἀπάντων ἀλλότριον εἶναι τὴν ἀγέννητον Πατρὸς φύσιν· παραστατικὴν δὲ εἶναι τὸ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τοῦ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γεννητὰ κτίσματα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ φέρειν· μόνον δὲ τῷ Πατρὶ τῷ γεγεννηκότι κατὰ πάντα τρῶσον ἀρρομοιοῦσθαι, καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἐτέρας τινὸς ὑποστάσεως καὶ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς· ὃ καὶ αὐτῷ τούτων ἐρμηνευθέντι τὸν τρόπον, καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκατατίθεσθαι· ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν τινὰς λογίους ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφὰς ἔγνωμεν, ἐπὶ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ θεολογίας τῷ τῷ ὁμοουσίου συγχρησαμένους ὀνόματι. Ταῦτα ἐν περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρησῶν πίστεως· ἢ συνεφωνήσαμεν ἅπαντες οὐκ ἀνεξετάστως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀποδοθείσας διανοίας, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως ἐξετασθείσας, καὶ τοῖς εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθείσας. Καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν δὲ τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν τεθέντα δεκτὸν εἶναι ἡγησάμεθα, διὰ τὸ ἀπειργεῖν ἀγράφοις χορησασθαι φωναί· δι' ἃς σχεδὸν πάντα ἐγγόνει σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία τῆς Ἐκκλησίας. Μηδεμίαν γοῦν θεοπνεύστου Γραφῆς τὸ, Ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ, Ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ τοῖς ἐξῆς ἐπιλεγόμενοις κερχημένης, οὐκ εὐλόγον ἐφάνη ταῦτα καὶ λέγειν καὶ διδάσκειν· καὶ αὐτῶν καλῶς δόξαντι συνεθέμεθα· ἐπεὶ μηδὲ ἐν τῷ πρὸς τούτου χρόνῳ τούτοις εἰώθειμεν συγχρησθαι τοῖς ῥήμασι. Ἐτι μὴν τὸ ἀναθεματίζεσθαι, τὸ πρὸς τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν, οὐκ ἀποπον ἐνομισθῆναι, τὸ παρὰ πᾶσι μὲν ὁμολογεῖσθαι εἶναι αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. Ἦδη δὲ ὁ θεοφιλῆς ἡμῶν βασιλεὺς τῷ λόγῳ κατασκευάζει κατὰ τὴν ἐνθεον αὐτοῦ γέννησιν τὸ πρὸς πάντων αἰώνων εἶναι αὐτὸν· ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργεῖα γεννηθῆναι, δυνάμει ἦν ἐν τῷ Πατρὶ ἀγεννητός, ὄντος τοῦ Πατρὸς αἰὲ Πατρὸς, ὡς καὶ βασιλέως αἰὲ καὶ σωτῆρος, καὶ δυνάμει πάντα ὄντος, αἰὲ τε κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος. Ταῦτα ὑμῖν ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα, ἀγαπητοί, τὰ κεκριμένα τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως, φανερὰ καθιστάντες· ὡς εὐλόγως ποτὲ μὲν καὶ μέχρις ὀσάτης ὥρας ιστάμεθα, ὅθεν ἡμῖν τὰ ἑτεροίως γραφέντα προσέκοπτε· τότε δὲ ἀφιλονεικῶς τὰ μὴ λυπούντα καταδεξάμεθα, ὅθ' ἡμῖν εὐγνωμόνως τῶν λόγων ἐξετάζουσι τὴν διάνοιαν, ἐμφανῆ σύμπραξιν ἔχειν ἔδοξε τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ προεκτεθείσῃ πίστει ὡμολογημένοις.

(1) In his est Justinus Martyr.

ab aliis aliter scripta offenderent: deinde vero contentionis studio abjecto, ea quæ nos nihil perturbarent complexos esse, cum nobis benigne verborum sententiam inquirētibz, manifestum habere consensum viderentur cum eis quæ in fide a nobis prius proposita professi fueramus. »

Ὡς μὲν οὖν οὐ πρόσφατος ἡ τοῦ ὁμοουσίου λέξις ἂν ὑπὸ τῶν τηνικᾶδε συναθροισθέντων φανεῖται, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἤδη τῶν χρόνων σοφοῖς τισι Πατράσιν ἐξευρημένη, ἀριδὴλως ἐσήμανεν ὁ Εὐσέβιος. Καὶ ὅτι κενὴ συμφωνία πάντες τῷ ὁμοουσίῳ συνεψηφίσαντο, ὡς αὐτῆς μικρὸν ἀνωθεν παρεθέμην· ἃ καὶ Εὐσέβιος ἐν τῷ *Εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου* σαφῶς παριστά.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Ὡς καὶ οἱ τελευτήσαντες δύο Πατέρες τὸν ὄρον τῆς συνόδου ὑπέγραψαν, Χρυσανθος καὶ Μουσώνιος.

Ὅ δὲ γέγονε παράδοξον ἐν τῇ τοῦ ἁγίου συμβόλου ὑπογραφῇ, οὐκ ἀκαιρον γένοιτο διελεῖν. Ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ χρόνου τῆς συνοδικῆς τελειώσεως δύο τινῶς τῶν ἐπισκόπων συνέβη τὸν βίον ἀπολιπεῖν, μήτῃ τῷ τόμῳ τὰς ὑπογραφὰς ἐνθεμένους. Ὅ δὲ λοιπὸς τῶν Πατέρων ὁμιλος, ἐπὶ τῇ κοινῇ τῆς κοιμητῆως χωρίον γενόμενοι, ὡσπερ δὴ ζῶσι καὶ ἀκρωμένοις περιστάνας τὸ μνήμα, τὴν τόμον ἐπὶ χεῖρας φέροντες, Τὸν καλὸν ἀγῶνα, εἶπον, θεοὶ Πατέρες, σὺν ἡμῖν ἠγωνίσασθε· τὴν δρόμον ἐτελέσατε· τὴν πίστιν ἐτηρήσατε. Εἰ τοίνυν δεῖν εἶναι λογίζεσθε τὸ πρὶχθὲν παρ' ἡμῖν, ὅτι γε καὶ νῦν καθαρώτερον ἐπιπτεύετε, ἀμέσῃ τῇ ἀγλῇ τῆς Τριάδος καταστραπτένοι, σὺν ἡμῖν τὸν τόμον ὑποσημαίνειν χρεῶν. Ταῦτ' ἔλεγον, καὶ τῇ σορῷ τὸν τόμον ἐσφραγισμένον παραθέμενοι, ἐν ἀγρῦπνῳ διετέλουν νυκτὶ. Εἰθ' ἔξῃ προσιόντες τῶν σφραγίδων ἐπικειμένων, ἀνελίξαντες τὸν τόμον εὖρον καὶ τὰς ἐκείνων ὑπογραφὰς ἐνταγείσας ταῖς λοιπαῖς, νεαρὰς ἔτι, ταῦτα διαγορευούσας· Χρυσανθος καὶ Μουσώνιος οἱ μετὰ τῶν Πατέρων πάντων ὁμοφωνήσαντες ἐν τῇ ἁγίᾳ πρώτῃ καὶ οἰκουμηνικῇ συνόδῳ τῇ ἐν Νικαίᾳ, εἰ καὶ τῷ σώματι μετέστημεν, ἀλλ' οὖν οἰκεία χεῖρὶ τὸν τόμον καὶ ἡμεῖς ὑπεγράψαμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Ὅποια καὶ ἡ ἁγία σύνοδος τῇ Ἀλεξανδρέων ἔγραψεν Ἐκκλησίᾳ περὶ ὧν διεπράξατο.

Ἡ δὲ σύνοδος τὰ πεπραγμένα τῇ τε Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ Αἰγύπτῳ, Λιβύῃ τε καὶ Πενταπόλει τάδε ἀπέστειλε γράψασα· Ἐ τῇ ἁγίᾳ Θεοῦ χάριτι μεγάλη Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, οἱ ἐν Νικαίᾳ συναχθέντες, καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν συγκροτήσαντες σύνοδον, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἐπειδὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου συγκροτήσαντος, ἐξάπαντος ἀναγκαῖον ἐφάνη παρὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐπισταλῆναι γράμματα, ἵν' εἰδέναι ἔχοιτε, τίνα μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα δὲ ἔδοξε καὶ ἐκρατύνη· πρώτων μὲν οὖν ἐξ ἀπάντων ἐξητάσθη τὰ κατὰ τὴν

Verum enimvero consubstantialis vocem non novam, aut ab episcopis Nicææ tum congregatis primum proditam, sed a multis antea annis a sapientibus inventam usurpatamque Patribus esse, aperte ostendit Eusebius. 580 Tum autem τὸ ὁμοουσίου communi consensu concordique calculo ab omnibus comprobatum, paulo ante ipse exposui, id quod Eusebius quoque in libro *De vita Constantini* luculenter astruit.

CAPUT XXIII.

Ut duo etiam mortuorum episcopi et Patres decretis synodi subscripserint, Chrysanthus et Musonius.

Cæterum quod in subscriptione sancti Symboli insigne accidit miraculum, id non intempestivum fuerit commemorare. Priusquam acta synodi perficerentur, evenit ut duo episcopi e vita ante discesserint quam professionis fidei scripto annotationem subscriptionemque suam apposuissent. At reliqua Patrum turba ad communem sepulturæ et dormitionis locum venere, et monumento illorum assistentes, scriptumque in manibus habentes, tanquam ad viventes et audientes: Bonum certamen dixerunt, divi Patres, nobiscum decertastis, cursum peregistis, fidem servastis. Si igitur obtinere debere id censetis quod a nobis est actum, quoniam nunc, nullo interposito obstaculo, Trinitatis splendore illustrati, clarius id perspicitis, peropus est vos nobiscum libello subscribere. Hæc illi dixere, et libellum obsignatum ad tumulum deposuere, noctemque totam insomnem egere. Postridie vero ad locum cum rediere, signa inviolata invenere, et libello explicato subscriptiones illorum reliquis insertas cognovere, recentis adhuc in hæc verba conceptas: Chrysanthus et Musonius, qui cum Patribus omnibus in sancta prima et œcumenica Nicæna synodo consensimus, quamvis corpore translati, manu tamen propria nos quoque libello subscripsimus.

581 CAPUT XXIV.

Quæ ipsa sancta synodus Alexandrinæ scripserit Ecclesiæ de rebus in synodo gestis.

Synodus autem acta sua Alexandriæ, Ægypto, Libyæ et Pentapoli, litteris ad hunc modum perscripsit: Sanctæ et magnæ Dei gratia Alexandrinorum Ecclesiæ, et qui in Ægypto, Libya et Pentapoli sunt, dilectis fratribus, qui Nicææ congregati, magnam et sanctam celebrarunt synodum, in Domino salutem. Quandoquidem divina gratia et Deo dilectissimo imperatore Constantino congregante, omnino necessarium visum est, sacram synodum ad vos dare litteras, ut intelligere possitis, cum quæ ibi in quæstionem et disquisitionem venere, tum quæ decreta sancitaque sunt. Itaque scitote, primo omnium inquisitum esse in impieta-

tem et pravariationem Arii sectatorumque ejus, et in praesentia Dei amantissimi imperatoris Constantini, consentientibus omnium sententiis, placitum ut anathemate impia ejus opinio et voces atque verba blasphemia condemnarentur, quibus ille Filium Dei blasphemans usus est, ex non existentibus illum esse dicens, et fuisse aliquando tempus cum non fuerit, et arbitrii libertate vitii virtutisque capacem esse Filium Dei creaturam eundem et facturam nominans. Quæ omnia sancta synodus anathemati subjecit, ne audire quidem impiam opinionem, mentis vecordiam blasphemique ejus verba sustinens. Atque equidem res ejus quæ consecutæ sint exitum, aut jam audivistis, aut certe audietis, ne insultare nos homini videamur qui peccati sui condigna tulit præmia. Tantopere autem invaſit ejus impietas, ut simul cum eo pessum irerint Theonas Marmaricæ, et Secundus Ptolemaidis, -episcopi: nam et hi factionis ejus sunt. Sed enim cum per gratiam Dei perversa illa opinione, impietate et blasphemia, nec non hominibus eis qui seditionem atque discessionem ausi sunt concitare in populo antea pacato, Ægyptus sit liberata, et temeritas Melitii atque eorum qui ab eo sunt in sacrum ordinem cooptati, adhuc reliqua fuerit, quæ etiam super hæc re synodus decreverit, vobis, fratres dilecti, significamus. Constituit namque ut Melitius (in quem illa quidem humanius affecta fuit: **582** summo enim jure nullam prorsus merebatur veniam) in civitate sua maneat, potestatem autem nullam habeat vel eligendi, vel manus imponendi: et ut neque in regione, neque in urbe alia, hujus saltem rei gratia appareat, nudumque dignitatis nomen retineat: et qui ab eo in sacrum ordinem lecti fuerant, ut arcaniori et sanctiori ordinatione confirmati, ad communionem admittantur. Præterea ut liceat eis quidem honorem simul et functionem ministerii obtinere: secundum autem prorsus locum, ab omnibus cujuscunque paræciæ et ecclesiæ exploratis, ac per reverendissimum fratrem et collegam nostrum Alexandrum lectis atque designatis, serant. Cæterum ut nulla eis sit facultas quos visum sit designandi, aut nomina eorum subjiciendi, aut omnino faciendi quidquam præter catholicæ Ecclesiæ episcoporum, qui sub Alexandro sunt, sententiam. Qui vero per gratiam Dei et preces vestras in nulla dissidii factione reperiantur, sed integri atque impolluti in catholica Ecclesia consistant, eis potestas permissa est et designandi, et nomina dictandi eorum, saltem qui clero digni sint, et omnia prorsus faciendi legibus constitutionibusque ecclesiasticis consentanea. Quod si quem eorum qui Ecclesiæ præsent, decedere contingat, tum in defuncti locum et honorem provehi quisquam ex recens cooptatis debet, ut modo idoneus sit et a populo eligatur, ita tamen ut ad electionem ejusmodi calculus, suffragium, et confirmatio episcopi Alexandrini accedat. Atque hoc quidem

ἀσέβειαν καὶ τὴν παρανομίαν Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ· καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου ἔδοξεν ἀναθεματισθῆναι τὴν ἀσεβῆ αὐτοῦ δόξαν, καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ ὀνόματα τὰ βλάσφημα οἷς ἐκέχρητο βλασφημῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ λέγων αὐτὸν ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ εἶναι ποτε ὄντα οὐκ ἦν, καὶ αὐτεξουσιότητι κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντος, καὶ κτίσμα καὶ ποίημα ὀνομάζοντος. Ἄπαντα ταῦτα ἀνεθεμάτισεν ἡ ἀγία σύνοδος, οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι τῆς ἀσεβοῦς διζῆς ἢ ἀπονοίας καὶ τῶν βλασφημῶν ῥημάτων ἀνασχρημένη. Καὶ τὰ μὲν κατ' ἐκεῖνον οἶου τέλους τετύχηκεν, ἢ ἀκηκόατε, ἢ ἀκούσεσθε· ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπεμβαίνειν ἀνδρὶ δι' οὐκίαν ἀμαρτίαν ἄξια τὰ ἐπιχειρα κομισαμένῳ. Τοσοῦτον δὲ ἰσχυσε αὐτοῦ ἡ ἀσέβεια, ὡς καὶ παραπολέσαι Θεωνᾶ ἀπὸ Μαρμαρικής, καὶ Σεκοῦνδον ἀπὸ Πτολεμαίδος· τῶν γὰρ αὐτῶν κάκεινοι τετυχήκασι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκλίνας καὶ ἀσεβείας καὶ βλασφημίας καὶ τῶν προσώπων τῶν τολημαίων διέστασιν καὶ διαίρεσιν ποιήσασθαι τοῦ εἰρηνευομένου ἄνωθεν λαοῦ ἠλευθέρωσε τὴν Ἀίγυπτον· ἐλείπετο δὲ τὸ κατὰ τὴν προπέσειαν Μελιτίου καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων· καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους ἡ ἔδοξε τῇ συνόδῳ, ἐμφανίζομεν ὑμῖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ἔδοξεν οὖν Μελίτιον, φιλανθρωποτέρως κινήσειν τῆς συνόδου, κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον οὐδεμίαν συγγνώμης ἄξιός ἦν, μένειν ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ, καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν αὐτὸν μήτε χειροθετεῖν, μήτε προχειρίζεσθαι· μήτε ἐν χώρῳ, μήτε ἐν πόλει ἐτέρα φαίνεσθαι ταύτης τῆς προφάσεως ἕνεκα· ψῶλον δὲ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτήσθαι· τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας, μυστικωτέρῳ χειροτονία βεβαιωθέντας, κοινωνήσαι· ἐπὶ τούτοις, ἐφ' ᾧ τε ἔχειν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργίαν· δευτέρους δὲ ἐξάπαντος εἶναι πάντων τῶν ἐν ἐκάστη παροικίᾳ τε καὶ ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων, τῶν ὑπὸ τοῦ τιμωτάτου ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου προχειρισμένων. Ὅστε τούτοις μηδεμίαν ἐξουσίαν εἶναι τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι, ἢ ὑποβάλλειν ὀνόματα, ἢ ὄλως ποιεῖν τι, χωρὶς γνώμης τῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικῆς Ἐκκλησίας ἐπισκόπου τῶν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου· τοὺς δὲ χάριτι Θεοῦ καὶ εὐχαρίσ ὑμετέροις ἐν μηδελίᾳ οὐκ ἐπιθέσθαι, ἀλλὰ ἀκηλιώτους ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὄντας, καὶ ἐξουσίαν ἔχειν προχειρίζεσθαι, καὶ ὀνόματα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἁγίων τοῦ κλήρου· καὶ ὄλως πάντα ποιεῖν κατὰ νόμον καὶ θεσμὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Εἰ δὲ τίνα συμβαίη ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τῆνικαῦτα προσαναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος τοὺς ἄρτι προσληφθέντας· μόνον εἰ ἄξιον φαίνονται, καὶ ὁ λαὸς αἰροῖτο, συνεπιψηφίζοντος αὐτῷ, καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου. Τούτο δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις πάσι συνεχωρήθη· εἰ δὲ τοῦ Μελιτίου προσώπου οὐκέτι τὰ αὐτὰ ἔδοξε διὰ τὴν ἀνάγκαν αὐτοῦ ἀτάξιον, καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετὲς τῆς γνώμης· ἵνα μηδεμία ἐξουσία ἢ αὐθεντία αὐτῷ δοθείη, ἀνθρώπων δυναμένῳ πάλιν τὰς αὐτὰς ἀτάξιας ἐμποιῆσαι. Ταῦτά

ἔστι τὰ ἐξ' ἄρτοκα καὶ διαφέροντα Αἰγύπτῳ καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ. Εἰ δὲ τι ἄλλο ἢ ἕκωνόσθη ἢ ἔδογματίσθη, συμπρόντος τοῦ κυρίου καὶ τιμιωτάτου συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου, αὐτῆς παρῶν ἀκριβεστέρως ἀνοίσει πρὸς ὑμᾶς, ἅτα δὴ καὶ κύριος καὶ κοινῶν τῶν γεγενημένων τυγχάνων. Εὐαγγελιζόμεθα δὲ ὑμῖν καὶ περὶ τῆς συμφωνίας τοῦ ἀγιοτάτου Πάσχα, ὅτι καὶ ὑμετέρας εὐχαίς κατορθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος· ὥστε πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἐφᾷ ἀδελφοὺς τοὺς μετὰ Ἰουδαίων τοπρότερον ποιοῦντας συμφώνως Ῥωμαίοις καὶ ἡμῖν, καὶ πᾶσιν ὑμῖν, τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ' ἡμῶν φυλάττουσι τὸ Πάσχα, ἐκ τοῦ δεῦρο ἄγειν. Χαίροντες οὖν ἐπὶ τῆς κατορθώμασι, καὶ τῇ τῆς εἰρήνης συμφωνίᾳ, καὶ ἐπὶ τῶν πᾶσαν αἵρεσιν ἐκκοπήναι, ἀποδέξασθε μὲν μετὰ μείζονος τιμῆς καὶ πλείονος ἀγάπης τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ὑμῶν δὲ ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον, τὸν εὐφράναντα ἡμᾶς ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ τοσοῦτον πόνον ὑποστάνατα ὑπὲρ τοῦ εἰρήνην γενέσθαι καὶ παρ' ὑμῖν· εὐχέσθε δὲ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπάντων, ἵνα τὰ καλῶς ἔχοντες δόξαντα ταῦτα βέλεια μεῖνῃ διὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν ἀγίῳ Πνεύματι· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Οὐχ ἡ θεία σύνοδος μόνη, ἀλλὰ καὶ ὁ περιβόητος Κωνσταντῖνος, τῷ δῆμῳ τῶν Ἀλεξανδρέων τὰ ἴσα διεχάρτατε γράμματα· ἐν ᾧ δείκνυσιν ὡς οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ὁ ὄρος· ὁπρὸς τῆς πίστεως, ἀλλὰ δοκιμασία πολλῇ καὶ συζητήσῃ ἡκριδωμένη· καὶ ὅσα τῷ δόγματι ἦσαν ἀρμόδια, πάντα εἰς μέσον ἔχθη· καὶ πρότερον ἐρεῦνῃ διαβεβηκυῖα. ὅσα πρόφασις διαστάσιως ἐδόκει γενεῖν, ἐκποδῶν ἐγένοντο ἀναντιρρήτως· καὶ οὕτως ὁ ὄρος ἐξήγετο. Καὶ τέλος Θεοῦ γνώμην τὴν εἰς ταυτὸ γνώμης ἐλθοῦσαν τῶν ἐπισκόπων σύνοδον ὀνομάζει· καὶ Πνεύματι ἀγίῳ τῶν τοσοῦτων Πατέρων τὴν συμφωνίαν εἶναι διασαφεῖ, κἀντεῦθεν καὶ μηδὲ τῆς ἀληθείας ἀστοχηῖσαι καὶ τὰ σφαλούς.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΕ'.

Ἐπιστολὴ τοῦ μεγάλου βασιλέως Κωνσταντίνου ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις περὶ τῶν ἐν τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ διαπεπραγμένων· καὶ κατὰ Ἀρειανῶν.

Ὁ δ' αὐτὸς καὶ τοῖς μὴ δυνηθεῖσιν ἀφικέσθαι τῶν ἐπισκόπων, καὶ ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις τὰ γεγενημένα διδάσκων, ἔγραψε τοιάδε· « Πείραν λαβῶν ἐκ τῆς τῶν κοινῶν εὐπραξίας ὅση τῆς θείας δυνάμεως πέφυκε χάρις, τοῦτον πρὸ πάντων ἔκρινα εἶναι μοι προσήκειν σκοπεῖν, ὅπως παρὰ τοῖς μακαροπατάτοις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πλήθουσι πίστις μία, καὶ εὐκρινὴς ἀγάπη, ὁμογνώμων τε περὶ

(1) Theodoret. lib. 1, c. 10.

A omnibus aliis concessum est : in persona autem Melitii non idem constitutum, propter priorem inordinatum ejus morem celeritatemque et præcipientiam sententiæ et consilii, ne qua sit ipsi vel potestas vel auctoritas, homini scilicet qui rursus temeritatem ordinis negligentem inducere possit. Hæc sunt quæ præcipue ad Ægyptum et Ecclesiam Alexandrinam pertinent. Si quid vero præterea vel canonibus vel decretis est constitutum, reverendissimus dominus, frater et collega noster Alexander, certius ad vos reversus perferet, quippe et auctor et particeps actorum omnium. Lætum insuper vobis asserimus nuntium de sanctissimi Paschatis celebrandi consensu; nam et hæc res precibus vestris recte constituta atque ordinata est : 583 fratresque Orientales omnes, qui antea cum Judæis fecerunt, ex hoc ipso tempore cum Romanis et nobiscum, omnibusque adeo aliis qui antiquitus nobiscum Pascha celebrarunt, id se concorditer acturos consenserunt. Gaudete igitur de rebus ecclesiasticis ordinatis, de pacis consensu et concordia restituta, et de hæresibus omnibus excisis, atque majore cum honore prolixioreque charitate suscipite collegam quidem nostrum, episcopum autem vestrum Alexandrum, qui nos profecto præsentia sua exhilaravit, plurimumque in hac ætate sua, ut pax quoque apud vos esset, laboris sustinuit. Orate pro omnibus nobis, ut quæ a nobis recte sunt constituta, firma stabiliaque maneanit, per Deum omnipotentem, et Dominum nostram Jesum Christum, cum sancto Spiritu : cui sit gloria in sæcula. Amen.

C Non ipsa vero synodus tantum, sed et celeberrimus Constantinus, ad populum Alexandrinum ejus generis dedit litteras, quibus ostendit, non simpliciter, temere aut neglectim definitionem professionis fidei editam, sed exploratione multa atque disquisitione accurata adhibita, quæcumque dogmati consentanea essent, in medium producta : primumque investigatione diligenti observata, quæcumque occasionem dissidii et seditionis creare possent, ea ita rejecta, ut contra dici quidquam non posset : et sic deinde definitionem ipsam promulgatam esse : postremo Dei sententiam concordem episcoporum synodi sententiam vocat, atque Spiritui sancto tot Patrum consensum acceptum refert, per quem illi a vera et certa sententia non exciderint.

CAPUT XXV.

Epistola magni imperatoris Constantini ad omnes ubique ecclesias de sanctæ synodi actis, et adversus Arianos.

Idem et ad episcopos qui ad conventum venire non potuerunt, et ad omnes ubique ecclesias quæ, acta ibi essent declarans, ad hunc modum scripsit (1) : « Experientia edoctus per rerum publicarum prosperitatem, quanta sit divinæ potestatis gratia, illum mihi propositum esse debere finem judicavi, ut a beatissimis catholicæ Ecclesiæ populis fides una et sincera charitas, consentiensque in

Iteum pietas seruetur. Sedenim cum aliter omnino fieri non posset, **584** ut ordo stabilis et firmus constitueretur, nisi simul omnes, aut certe plures episcopi convenirent, et de re qualibet ad sanctissimam religionem pertinente didiudicaret, ejus rei gratia, quam fieri potuit plurimis coactis, me quoque perinde atque uno aliquo ex vobis (non enim negaverim, quo maxime lætor, conservum vestrum me esse) præsentem, usque adeo omnia in debitam sunt disquisitionem vocata, quousque rerum omnium inspectori Deo placita sententia, ad consentientis unitatis concordiam stabilendam, in lucem est protracta, ita ut nihil jam quod ad dissensionem aut professionis fidei ambiguitatem facere posset, sit relictum. Ubi cum de sanctissimo etiam Paschatis die quæstio esset exorta, sententis omnium decretum est, convenire, ut id eodem tempore ab omnibus ubique peragatur. Quid enim nobis esse potest vel pulchrius, vel gravius, quam si is dies festus, unde spem immortalitatis percepimus, uno ordine et celebri ritu ab omnibus certo inviolabiliter peragatur? Ac primum quidem indigna res fuit, sanctissimum eum diem imitatione atque consuetudine Judæorum celebrare, qui manibus suis nefario flagitio contaminatis, non injuria quoque animis sunt excæcati, homines scelerati. Quidni enim liceat, gente ea rejecta, rectiore verioreque ordine, quem a primo passionis die hucusque servavimus, ad futura quoque sæcula observationis hujus ritum transmittere? Itaque nihil vobis commune sit cum bestissima Judæorum turba. Aliam siquidem a Salvatore accepimus viam. Propositus est sacratissimæ religioni nostræ suus cursus, et legitima quæ illam deceat regula, quam unanimes consensu complectentes, nos ipsos a fœda illa conscientia et societate retrahamus, fratres reverendissimi. Et profecto omnium absurdissimum est, illos gloriando jactare, hisce observandis nos sufficere non posse absque illorum doctrina et præscripto. Quidnam vero illi recte sentire et sapere possunt, qui post illam Domini cædem mentibus capti, non ratione aliqua, sed impotenti impetu, quocumque eos insitus impellit furor, ducuntur? Quam ob causam, cum in hac quoque parte verum non perspiciant, sed uti semper, affectu vitioso transversi rapiantur, potius quam errorem corrigant, eodem anno bis Pascha peragunt. **585** Qua igitur de causa eos sequemur, qui gravi errore se implicatos esse confitentur? Bis equidem eodem anno Pascha celebrare haud unquam sustinuerimus. Atque etiamsi hæc vobis non exponerentur, conveniret tamen, vos, pro mentis vestræ sagacitate, semper et studere et optare, ne cuiuspiam similitudine et exemplo puritatem animarum vestrarum pollueretis, neve hominum modis omnibus malorum consuetudinem imitari videremini. Ad hæc illud quoque considerandum venit, in re tanta et tam solemnibus religionis nostræ feriis, dissensionem exstare

τὸν παγκρατῆ Θεὸν εὐσέβεια τηρῆται. Ἄλλ' ἐπεὶ δὴ τοῦτο ἐτέρως οὐχ οἶδ' ἂν τε ἦν, ἀκλιτῆ καὶ βεβαίαν τάξιν λαβεῖν, εἰ μὴ εἰς ταυτὸ πάντων ὁμοῦ, ἢ τῶν γούν πλειόνων ἐπισκόπων συνελθόντων, ἐκάστου τῶν προσηκόντων τῇ ἀγιωτάτῃ θρησκείᾳ διάκρισις γένοιτο· τοῦτου ἕνεκα πλείστον ὄσων συναθροισθέντων, καὶ αὐτὸς δὲ, καθάπερ εἰς ἐξ ὁμῶν, τυγχάνουσιν συμπαρῶν (οὐ γὰρ ἀρνησαίμην ἂν ἐφ' ᾧ μάλιστα χαίρω, συνθεράπων ὑμέτερος πεφυκέναι), ἀκριτοσούτου ἅπαντα τῆς προσηκούσης τετύχηκεν ἐξετάσεως, ὅχις εὖ ἢ τῶν πάντων ἐφόρῳ Θεῷ ἀρίσκουσα γνώμη πρὸς τὴν τῆς ἐνότητος συμφωνίαν εἰς φῶς προήχθη, ὡς μηδὲν ἐτι πρὸς διχόνοιαν, ἢ πίστει ἀμφισβήτησιν ὑπολείπεσθαι. Ἐνθα καὶ περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἀγιωτάτης ἡμέρας γενομένης ζητήσεως, ἔδοξε κοινῇ γνώμῃ, καλῶς ἔχειν ἐπὶ μᾶς ἡμέρας πάντας τοὺς ἀπανταχοῦ ἐπιτελεῖν· τί γὰρ ἡμῖν κάλλιον, τί δὲ σμυρότερον ὑπάρξει δυνήσεται τοῦ τὴν ἑορτὴν ταύτην, παρ' ἧς τὴν τῆς ἀθανασίας εἰλήφαμεν ἐπιβίον, μᾶ τάξει καὶ φανερωῖ λόγῳ παρὰ πᾶσιν ἀδιαπτῶτως φυλάττεσθαι; Καὶ πρῶτον μὲν ἀνάξιον ἔδοξεν εἶναι τὴν ἀγιωτάτην ἐκείνην ἑορτὴν τῇ τῶν Ἰουδαίων ἐπομένους συνηθεῖα πληροῦν, οἱ τὰς ἐαυτῶν χεῖρας ἀθεμίτῳ πλημμελήματι χράναντες, εἰκότως τὰς ψυχὰς οἱ μισροὶ τυφλώτουςιν. Ἐξεστὶ γὰρ, τῷ ἔθνους ἀποδληθέντος, ἀληθεστέρα τάξει ἦν ἐκ πρώτης τοῦ πάθους ἡμέρας μέχρι τοῦ παρόντος ἐφυλάξαμεν, καὶ ἐπὶ τοὺς μέλλοντας αἰῶνας τὴν τῆς ἐπιτηρέσεως ταύτης συμπλήρωσιν ἐγγίνεσθαι. Μηδὲν τοίνυν ἔστω ὁμῖν κοινὸν μετὰ τοῦ ἐχθίστου τῶν Ἰουδαίων ὄχλου. Εἰλήφαμεν γὰρ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐτέραν ὁδόν. Πρὸκειται γὰρ δρόμος ἡ ἐρωτάτῃ ἡμῶν θρησκείᾳ, καὶ νομικὸς κανὼν καὶ πρέπων τοῦτω, οὐ συμφώνως ἀντιλαμβάνομενοι τῆς ἀσχερᾶς ἐκείνης ἐαυτοὺς συνειδήσεως, ἀποσπάσωμεν, ἀδελφοὶ τιμώμενοι. Ἔστι γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀτοπώτατον ἐκείνους αὐχεῖν, ὡς ἄρα παρεκτὸς τῆς αὐτῶν διδασκαλίας ταῦτα φυλάττειν οὐκ ἐσμὲν ἱκανοί. Τί δὲ φρονεῖν ἐκείνοι ὀρθὸν δυνήσονται, οἱ μετὰ τὴν Κυριοκτονίαν ἐκείνην τῶν φρενῶν ἐκστάντες, ἀγονταὶ οὐ λογισμῶ τινι, ἀλλ' ὄρμηϊ ἀκατασχέτῳ, ὅπου ἂν αὐτοὺς ἡ ἐμφοτος ἀπάγη μανία; Ἐκείθεν τοίνυν κἂν τοῦτω τῷ μέρει τὴν ἀλήθειαν οὐχ ὀρῶντας, ὡς αἰεὶ κατὰ πάθος αὐτοὺς πλανωμένους, ἀντὶ τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει δεύτερον τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν. Τίνοι οὖν χάριν τούτους ἐπέμεθα, οἱ δεινὴν πλάνην νοσεῖν ὠμολόγηνται; δεύτερον γὰρ τὸ Πάσχα ἐν ἐνὶ ἑνιαυτῷ οὐκ ἂν ποτε ποιεῖν ἀνεξήμεθα. Ἄλλ' εἰ καὶ ταῦτα μὴ προδύκετο, τὴν ὑμέτεραν ἀγχίνουσαν ἐχρῆν καὶ διὰ σπουδῆς καὶ δι' εὐχῆς ἔχειν πάντοτε, ἐν μηδενὸς ὁμοιώματι τὸ καθαρὸν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς κοινωνεῖν, ἢ δοκεῖν ἐπεσεῖαι ἀνθρώπων ἔθεισι παγκάκων. Πρὸς τοῦτοις κάκεινο πάρεστι συνορῆν, ὡς ἐν τηλικούτῳ πράγματι καὶ τοιαύτης θρησκείας ἑορτῇ διαφωνίαν ὑπάρχειν ἐστὶν ἀβεβῆτατον· μίαν γὰρ ἡμῖν τὴν τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἡμέραν, τουτέστι τοῦ ἀγιωτάτου πάθους, ὃ ἡμέτερος παρέδωκε Σωτῆρ· μίαν εἶναι τὴν καθολικὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν βεβού-

ληται ἡς εἰ καὶ τὰ μάλιστα εἰς πολλοὺς τε καὶ διαφόρους τόπους τὰ μέρη διήρηται, ἀλλ' ὅμως ἐν πνεύματι, τούτεστι τῷ θείῳ βουλήματι θάλλεται. Λογισάσθω δὲ ἡ τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος ἀγγίνοια, ὅπως ἐστὶ δεινὸν τε καὶ ἀκρεπέες κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ἑτέρους μὲν ταῖς νηστειαῖς σχολάζειν, ἐτέροις δὲ συμπόσια τελεῖν ἡ καὶ μετὰ τὰς τοῦ Πάσχα ἡμέρας ἄλλους μὲν ἑορταῖς καὶ ἀνάσεσιν ἐξετάζεσθαι, ἄλλους δὲ ταῖς ὤρισμαῖς ἐκδεδοῦσθαι νηστειαῖς. Διὰ ταῦτα γοῦν τῆς περιστοχούσης ἐπανορθώσεως τυχεῖν, καὶ πρὸς μίαν διατύπωσιν ἀγεσθαι τοῦτο, ἡ θεία πρόνοια βούλεται ὡς ἔγωγε ἀπαθῶς συνορῶ. Ὅθεν ἐπειδὴ τοῦτο οὕτως ἐπανορθοῦσθαι προσήκει, ὡς μηδὲν μετὰ τῶν Κυριοκτόνων εἶναι κοινόν, ἐστὶ τε τάξις εὐπρεπῆς, ἣν ἅπασαι τῶν δυτικῶν τε καὶ μεσημβρινῶν καὶ ἀρκτικῶν τῆς οἰκουμένης μερῶν παραφυλάττουσιν αἱ ἐκκλησίαι ἡ καὶ τινες τῶν κατὰ τὴν Ἐφῶν τόπων, ὧν ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καλῶς ἔχειν ἅπαντες ἠγήσαντο ἡ καὶ αὐτὸς δὲ τῆς ὑμετέρης ἀγγινοῖα ἀρέσειν ὑπεσχόμεν ἡνα ὅπερ δ' ἂν κατὰ τὴν Ῥωμαίων πόλιν, Ἰταλίαν τε καὶ Ἀφρικτὴν Ἰσπανίαν, Αἴγυπτον, Ἰσπανίας, Γαλλίας, Βρετανίας, Λιβύας, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσιανὴν τε διοικήσιν, καὶ Ποντικτὴν, καὶ Κιλικίαν, μὲν καὶ συμφώνως φυλάττεται γνώμη, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμετέρα προσδέξεται σύνεσις, λογιζομένη, ὡς οὐ μόνον πλείων ἐστὶν ὁ τῶν κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους ἐκκλησιῶν ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦτο μάλιστα κοινῆ πάντας ὁσιώτατόν ἐστι βούλεσθαι ἡ ὅπερ καὶ ὁ ἀκριβὴς ἀπαιτεῖν δοκεῖ λόγος ἡ καὶ οὐδεμίαν μετὰ τῆς Ἰουδαίων ἐπιπορείας ἔχειν κοινωνίαν. Ἰνα δὲ τὸ κεφαλαιωδέστατον συντόμως εἴπω, κοινῆ πάντων ἤρесе κρίσει, τὴν ἀγιωτάτην τοῦ Πάσχα ἑορτὴν μὲν καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας συντελεῖσθαι. Οὐδὲ γὰρ πρέπει ἐν τοιαύτῃ ἀγιότητι εἶναι τινα διαφορὰν ἡ καὶ κάλλιον ἐπεσθαι τῇ γνώμῃ ταύτῃ, ἐν ἣ οὐδεμία ἐστὶ ἀλλοτριᾶς πλάνης καὶ ἁμαρτήματος, ἐπιμιξία. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἀσμένως δέχεσθε τὴν οὐρανίαν καὶ θεῖαν ὡς ἀληθῶς ἐνολήν. Πᾶν γὰρ ὁ τὸ δ' ἂν ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἐπισκόπων συνεδρίοις πράττεται, τοῦτο πρὸς τὴν θεῖαν βούλῃσιν ἔχει τὴν ἀναφορὰν. Διὸ πᾶσι τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς ἐμφανίσαντες τὰ προγεγραμμένα, ἤδη καὶ τὸν προειρημένον λόγον καὶ τὴν παρατήρησιν τῆς ἀγιωτάτης ἡμέρας ὑποδέχεσθαι τε καὶ διατάττειν ὑφείλετε ἡνα ἐπειδὴ πρὸς τὴν πάλαι μοι ποθουμένην τῆς ὑμετέρας διαθέσεως ὅψιν ἀφίκωμαι, ἐν μὲν καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὴν ἀγίαν μεθ' ὑμῶν ἑορτὴν ἐπιτελεῖσαι δυνηθῶ, καὶ πάντων ἕνεκεν μεθ' ὑμῶν εὐδοκίῃσιν, συνορῶν τὴν διαβολικὴν ὁμότητα ὑπὸ τῆς θεῖας δυνάμεως διὰ τῶν ἡμετέρων πράξεων ἀνηρημένην, ἀμαρτυροῦσιν πανταχοῦ τῆς ὑμετέρας πίστεως καὶ εἰρήνης καὶ ὁμονοίας. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. »

Ἐποῖα δὲ καὶ κατ' Ἀρείου καὶ τῶν ὁμοφρονῶν ἐκεῖν γράφει τοῖς πανταχοῦ ἐπισκόποις καὶ λαοῖς, δίκαιον ἐπακοῦσαι. « Τοὺς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς;

A aliquam, longe esse impiissimum. Unam namque nobis libertatis atque redemptionis nostræ diem, sanctissimæ scilicet passionis suæ, Salvator noster dedit. Unam esse catholicam suam Ecclesiam voluit : cujus tametsi partes in multis variisque sunt dispersæ locis, uno tamen spiritu, hoc est, divino arbitrio fovetur. Consideret porro sanctitatis vestræ solertia quam grave sit et indecorum, per eosdem dies, alios quidem jejuniis intentos esse, alios vero conviviis vacare ; et post Paschatis dies, hos quidem feriari et conquiescere, illos autem statis jejuniis macerari. Quapropter hanc rem, pro eo atque decet corrigi, atque ad unum institutum formamque perducere, divina vult providentia, quantum equidem extra omnem affectum positus perspicio. Itaque cum hoc sic corrigere conveniat, ne quid nobis cum Domini percussoribus sit commune, et decens existet ordo, quem omnes Occidentalium, et Meridionalium, Septentrionaliumque habitabilis orbis partium Ecclesiæ, et quibusdam quoque in locis Orientales observant, ea de causa in præsentia omnibus convenire visum est, ipseque adeo id solertiæ vestræ placitum esse recepi, ut quod per urbem Romanam, Italiam, Africam omnem, Ægyptum, Hispanias, Gallias, Britannias, Libyam, cunctam Græciam, Asianam atque Ponticam ditionem, et Ciliciam, uno atque consentienti servatur consilio, id libenter quoque prudentia vestra suscipiat, secum ipsa perpendens, non modo ampliore esse Ecclesiarum in eis quæ diximus locis numerum, verum etiam idem communiter omnes sentire et velle, esse quam sanctissimum. Quin et strictior ipsa atque exactior ratio flagitare videtur, 586 ne qua nobis sit cum Judæorum perjurio communio. Et ut tandem summam rei breviter dicam : communi omnium iudicio placuit, sanctissimas Paschatis ferias, uno eodemque die peragi. Minime namque decet in re tam sancta aliquam exstare dissensionem. Et patet christus est eam sequi sententiam, in qua nulla sit alieni erroris et peccati contagio. Ac cum ita se res habeat, libentibus animis cœlestis hoc et vere divinum suscipite præceptum. Quidquid enim in sanctis episcoporum agitur conventibus, id ad divinam refertur voluntatem. Itaque eis quæ scriptis omnibus dilectis fratribus nostris significatis, jam rationem hanc et observationem sanctissimi diei suscipere atque instituere debetis, ut cum in pietatis vestræ (quod dudum mihi fuit in votis) conspectum venero, uno eodemque die sanctas vobiscum ferias celebrare valeam, et rebus omnibus una vobiscum ex animo delecter, feritatem diabolicam per vim divinam operibus nostris sublatam, vestramque ubique fidem, pacem et concordiam vigentem cernens. Deus vos servet, fratres dilecti. »

Æquum etiam est, quæ contra Arium et sectatores ejus, omnibus passim episcopis et populis scripsit, cognoscere. « Cum malignos et impios

Arius sibi imitandos duxerit, par est ut eandem A cum illis ferat ignominiam. Quemadmodum igitur Porphyrius divinæ pietatis hostis, iniquis de religionē compositis libris, condignam reperit mercedem, per quam omnium futuris sæculis probris obnoxius erit, plurimaque obruetur infamia, atque insuper impia ejus abolita sunt scripta, ita et nunc placitum nobis est, Arium et Arii suffragatores, Porphyrianos quidem nominari, ut quorum imitati sunt mores, eorum quoque obtineant appellaciones: si quod autem scriptum ad Ario compositum reperitur, ut igni id tradatur volumus, ut non modo improba ejus doctrina abrogetur, verum etiam ne monumentum quidem aliquod ejus relinquatur. Illud equidem prædictum volo, si quis libellum aliquem ab Ario compositum celare, nec continuo igni comburere, deprehensus fuerit, supplicium ei mortis esse constitutum. **587** Illico namque in crimine tali comprehensus poenam sustinebit capitalem. Plures etiam alias adversus eosdem ad loca omnia misit epistulas, verbis per ironiam ad simulationem compositis, eis illudens. Nicomediensibus itidem (1) contra Eusebium et Theognidem scripsit, Eusebium perstringens, veluti Licinio aliquando faventem sibi que insidiantem, atque alium episcopum legere jubens; quod et factum est. Eas epistolas hoc loco apponere, ne longior esse videar, minus convenire putavi. Ac de his quidem haec tenus.

CAPUT XXVI.

*Quod Constantinus benedictionis causa, Constantino-
polim synodo translata, publicum ei præbuit
epulum et muneribus, omnes honoris gratia prose-
cutus, domum quemque diruerit.*

Cæterum rebus ad hunc modum euntibus, com-
modum evenit ut vicesimus Constantini imperii
annus tum completeretur. Et Romani more recepto,
decimo quoque principis sui imperii anno, com-
munem et publicum agebant conventum diemque
festum. Itaque et ipse decere id arbitratus, ad
epulas synodum invitat, et toris plurimis ordine
suo collocatis, eodem in loco excipit, multisque
et sermonibus et donis honorificentiam et libera-
litate erga illos declarans, præclarissimos quos-
que eorum mensæ suæ adhibet. Quorum quidem,
cum ille mutilata propter Christum cerneret mem-
bra, atque fidei eorum constantiam inde colligeret,
labiis ipse suis cicatrices eorum exosculari et vene-
rari dedignatus non est, gratiam se osculo ejus-
modi et benedictione eorum percipere confisus.
Posteaquam autem finem suum convivium id ha-
buit, loco suo exurgens, supplicis more conven-
tum rogavit, ut qui tantum pertulissent laboris,
perpaucos sibi dies dare, et recens fundatam ur-
bem, jam tum perfectam, adire non gravarentur,
ut precationibus suis munitiones et muros ejus
firmparent. Atque illi statim, quod petierat, faciunt.
Constantinopolim veniunt, Eucænia et consecra-

(1) Socrat. lib. 1 *Historia eccles.*

μιμησάμενος Ἄρειος, δίκαιός ἐστι τὴν αὐτὴν ἐκεί-
νοις ὑπέχειν ἀτιμίαν. Ὅσπερ τοίνυν Πορφύριος ὁ
τῆς θεοσεβείας ἐχθρὸς συντάγματα παράνομα περὶ
τῆς θρησκείας συστησάμενος, ἄξιον εὐρατο μισθόν·
καὶ τριούτον ὥστε ἐπινεβίστον μὲν αὐτὸν πρὸς τὸν
ἐξῆς γενέσθαι χρόνον, καὶ πλείστης ἀναπλησθῆναι:
κακοδοξίας, ἀφανισθῆναι δὲ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγ-
γράμματα· οὕτω καὶ νῦν ἐδοξεν Ἄρειόν τε καὶ τοὺς
Ἄρειου ὁμογνώμονας Πορφυριανοὺς μὲν κλεῖσθαι,
ἐν ὧν τοὺς τρόπους μεμύληται, τούτων ἔχουσι καὶ
τὴν προσηγορίαν· πρὸς δὲ τοῦτοις, καὶ εἰ τι σύνταγ-
μα ὑπὸ Ἄρειου συνεσταγμένον εὐρίσκοιτο, τοῦτο πυρὶ
παράδοσθαι, ἵνα μὴ μόνον τὰ φαῦλα αὐτοῦ τῆ-
ς διδασκαλίας ἀφανισθῆι, ἀλλὰ μηδὲ ὑπόμνημα αὐτοῦ
ὅλως ὑπολοιπῆτο. Ἐκείνῳ μέντοι προαγορεύω· ὡς
εἰ τις σύνταγμα ὑπὸ Ἄρειου συνταγῆν φηραθεῖν
κρύψας, καὶ μὴ εὐθέως προσενεγκῶν πυρὶ κατανα-
λώσῃ, τοῦτω θάνατος ἔσται ἡ ζημία. Παραχρησά-
μι γὰρ ἀλοῦς ἐπὶ τούτῳ, κεφαλικὴν ὑποστήσεται τιμι-
ορίαν. Πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας ἐπιστολάς κατ' αὐτῶν
πέμψας, ἀπανταχοῦ ἐξαπέστειλεν, ἐν εἰρωνίᾳ τῷ λό-
γῳ διαπαίζων αὐτούς. Καὶ Νικομηθεῦσι δὲ κατὰ
Εὐσεβίου καὶ Θεόγνιδος ἔγραψεν, ἐν οἷς τοῦ Εὐσε-
βίου καθάπτεται, ὡς Λικινίῳ εὐνοοῦντος, κάκεινῳ
ἐπιβουλεύοντος, καὶ ἐπίσκοπον ἕτερον ἐλέσθαι· ὃ
καὶ ἐγένετο. Τὸ δὲ μῆκος φεύγων ἐγὼ, καὶ ταύτας
παρθεῖναι τὰς ἐπιστολάς οὐ δέον ἔλογισάμην. Καὶ
περὶ μὲν τούτων ταῦτα.

C

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

*Ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν σύνοδον ἀγα-
γῶν, εὐλογίας χάριν, δημοσιῆ αὐτῇ ἐστία-
σιν ἐποιήσατο· καὶ δώροις ἀπαντας φιλοτιμη-
σάμενος, οἴκαδε ἀπέλυεν ἕκαστον.*

Τούτων οὕτω προδάντων, συνέβη τὴν εἰκοσαετη-
ρίδα τῆς Κωνσταντινουπόλεως βασιλείας περιελ-
θεῖν. Εἰωθὸς δὲ Ῥωμαίοις καθ' ἑκάστην δεκάδα
τοῦ κρατοῦντος ἀρχῆς κοινὴν πανήγυριν ἄγειν,
προσῆκον κάκεινος λογισάμενος, εἰς ἐστίασιν τὴν
σύνοδον προετρέψατο· καὶ δῆτα πολλῶν στιβάδων
ἐν εὐθέτῳ γεγεννημένων, κατὰ ταυτὸν πάντας εἰστία,
πολλοὺς καὶ λόγους καὶ δώροις τὸ φιλότιμον ἐπιδει-
κνύμενος. Τοὺς μὲν οὖν περιφανεῖς ἐκείνων καὶ
ὁμοσπρέζους αὐτῷ ἐποίησε ὄντινων καὶ τὰ πεπη-
ρωμένα διὰ Χριστὸν μέλη θεώμενος, καὶ τὸ ἔδραϊον
ἐντεῦθεν τῆς πίστεως ἔνοον, χεῖλεσιν ἰδίοις οὐκ
ἀπηξίου τιμᾶν τὰς πληγὰς, θαρρῶν ὡς χάριν ἔλαβε
τῷ φιλήματι καὶ ταῖς εὐλογίαις. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἱερὸν
ἐκεῖνο συμπόσιον εἶχε πέρασ, τοῦ θρόνου ἐξαναστὰς,
ἐκέτης ἐγένετο τοῦ συλλόγου, μὴ ὀκνήσας τοσοῦτον
κρίματον ἀνατελάντας, βραχείας καὶ αὐτῷ τινος
ἡμέρας χάρισσασθαι, καὶ ἄχρι δὴ τῆς νεοπαγοῦς
αὐτοῦ πόλεως, ἀφικέσθαι ὅσον ἤδη συντελεσθεῖσης·
ἐν εὐχαίς τὸν ταύτης περιβόλον καὶ τὰ τεῖχη στηρί-
ξαιεν. Οἱ δ' εὐθὺς ἐποίησαν τὸ αἰτηθέν· καὶ τὴν
Κωνσταντινουπόλιν καταλαβόντες, τὰ ἔγκαίνια ταύτης
ἐποίησαν, τὴν ἀναξίμακτον θυσίαν ἐπιτελοῦντες· καὶ
εὐχαίς διαλαβόντες καὶ στηρίζαντες ἰκανῶς, τῷ

Θεοτόκῳ ἀνέθεντο, νέαν Ῥώμην καὶ βασιλεύουσαν Κωνσταντινουπόλιν ὀνομάσαντες, Μητροφάνους τῆς νικαυῖτα τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου διέποντος. Καὶ αὐτὸς οὖν εἰ, ἐστίαςιν καλέσας, ἕτερα δῶρα προσήγαγε καὶ γράμματα πρὸς τοὺς τῶν ἐθνῶν πρωστατεύοντας, ἐκάστη πάλαι τοῖς ἀφιερωμένοις τῇ θείᾳ λατρείᾳ, χήραις τε καὶ ταῖς προσεδρευούσαις παρθέναις θεοῖς σηκοῖς σιτηρέσιαι ἐτήσια χορηγοῦντα, οὐ χρεῖα μᾶλλον ἢ φιλοτιμίᾳ προσήκοντα. ἃ Ἰουλιανὸς μὲν ὑστερον περιεῖλεν. ὁ δὲ μετ' αὐτὸν τὸ τριτημόριον ἐκαίνων χρηγεῖσθαι προσέταξεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ οἰκαδὲ ἐπανίεναι παρεσκευάσαντο ἕκαστος, παρεκάλει τὸ ταυτὸ τῆς πίστεως πάντας φρονεῖν, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς εἰρήνης ἐπιμᾶλλον ἀντιποιεῖσθαι, ἔν' ἀστασιαστοὶ διαμένοντες, τῷ τῶν ὀντων εὐαρστωσὶ Θεῷ. Πολλὸν δὲ τὸν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὁμοιοῖας κατατείνας λόγον, τέλος ὑπὲρ τε αὐτοῦ καὶ τῶν παιδῶν καὶ τῆς ἀρχῆς εὐχέσθαι θερμῶς παρηγγύα, καὶ διηνεκῶς ἴλεων αὐτοῖς τὸ θεῖον ποιεῖν, καὶ τὸ τῆς συνόδου δόγμα ἀβραγὰς καθιστᾶν. Τοῖς δὲ μὴ παροῦσι γράφων τὰ προρῶθέντα, τὴν διὰ τοσοῦτων δοκιμασθεῖσαν μετὰ βᾶσανον ἀκριβῆ στέργειν πίστιν ἐπίτρεπεν, ὡς κατὰ γνώμην πάντως γεγεννημένην Θεοῦ, τοσοῦτῳ συλλόγῳ Πατέρων συγκροτηθεῖσαν. Καὶ οἱ μὲν ἕκαστος τοσαύτης ἀξιοθθέντες τιμῆς, οἰκαδὲ πρὸς τὴν οἰκαλαν ἐπανήσαν ποίμνην ῥαίρων δὲ ὁ βασιλεὺς ὑπερφυῶς διετέλει, μίαν ὄρων τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν, συμφωνοῦσάν τε περὶ τὸ δόγμα καὶ Θεῷ ἀντίθει τὰ χαριστήρια τῆς ὁμοιοῖας· χάριν τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἐπισκόπων.

comprobatam suscipere atque complecterentur, mandavit. Et illorum quisque tanto affectus honore, domum ad gregem suum rediit. Imperator autem, supra modum lætatus quod unam per universum orbem Ecclesiam, eamque in dogmate consentientem, cerneret, Deo de omnium ubique episcoporum unanimi concordia solemniter gratiarum obtulit actiones.

Φιλομαθὲς δ' εἶναι νόμιζω καὶ τῶν ἐπισκόπων τὰ ὀνόματα καὶ τὰς ἐπαρχίας τῶν πόλεων καὶ τὰς κλήσεις αὐτῶν εἰδέναι· καὶ γε ἂν παρεθέμην εὐρών ἐν τῷ Ἀθανασίου συνοδικῷ, εἰ μὴ τὸ προσκορὲς τοῦ λόγου φεύγων, τοῖς βουλομένοις ζητεῖν ἐπιτρέπω. Ὁ δὲ τῆς συνόδου χρόνος, ὡς εὐρομέν, ἐν μηνὶ Ματίῳ ἰα' ἐγένετο, τρίτης ἐπεχοῦσης, ἐν ὑπατεῖᾳ Πυυλίνου καὶ Ἰουλιανοῦ. Τοῦτο δὲ ἦν ἔτος ς' καὶ τριακοστὸν καὶ ἑξακοστὸν ἀπὸ τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μιχαδῶνος ἀρχῆς· εἰκοστὸν δὲ τῆς ἀρχῆς Κωνσταντινοῦ, ἀπ' οὗ κατὰ Βρετανίαν ἤρξε τριακιδέκατον δ' ἑξήτου πρὸς Βυζάντιον ἦκεν. Ἡ δὲ σύνοδος ἐπὶ τρία καὶ μικρόν τι πρὸς ἔτη ἐν Νικαίᾳ συνήχθη. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Νίκαϊαν τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος· Κωνσταντῖνος δ' ἐντεῦθεν ὑπερφυῶς ἐτι

tionis festum diem celebrant, incruento sacrificio operantur, precibus votisque urbem abunde prosequuntur et firmant, eandemque Dei Genitrici dedicant (1), novam Romam, imperantemque Constantinopolim cognominantes, Alexandro tum Byzantii Ecclesiam regente. 588 Hic denuo illis epulo exceptis, alia dona obtulit, et litteras ad provinciarum præfectos dedit, ut in urbe quaque divino cultui addictis atque sacratis viduis virginibusque, ad sanctiora divinorum templorum sacra excubantibus, annonæ annuæ tribuerentur, quæ ad liberalitatem splendidam magis quam ad usum necessarium pertinerent. Has Julianus quidem postea accidit, successor autem ejus ex triente præberi curavit. Ubi vero jam pro se quisque domum redire pararet, cohortus eos est, ut eandem omnes colerent fidem, mutuamque pacem et charitatem maxime consecrarent, atque ut absque seditione omni, pacati atque tranquillii, rerum universarum placerent Deo. Et cum multa, oratione longius producta, de communi concordia fecit verba, tum postremo vehementer eos admonuit ut et pro se, pro liberis suis et pro imperio Romano orarent, perpetuoque propitium sibi divinum numen facerent, synodique decretis stabilem firmitatem conciliarent. Absentibus porro ea quæ commemoravimus scribens, ut professionem fidei, diligenti atque accurata exploratione tot virorum disquisitam, et de sententia totius universi Dei constitutam, suffragiisque tantæ synodi Patrum

re studiosorum esset, episcoporum ipsorum nomina, præfecturas urbium earumque appellationes nosse, eaque omnia in syno ali Athanasii libro reperta apposuissim, nisi lædium prolixioris orationis vitarem: proinde ea inquirere volentibus, permitto. Tempus porro synodi, sicuti invenimus, in mensis Maii undecimam diem, indictionem vicesimam tertiam, et consulatum Paulini et Juliani incidit (2): qui annus sexcentisim tricesimus sextus ab Alexandri Macedonis regno fuit: viciesimus vero imperii Constantini, ex quo rerum in Britannia potiri cœpit; tertius decimus porro ex quo ad Byzantium venit. Synodus vero ipsa Nicææ annis tribus et paulo longius est acta (3). Et res Nicææ talem habuerunt unam. 589 Constan-

(1) Θεοτόκος Græcis Dei Genitrix dicitur: quod verbum in solam virginem matrem Mariam cadit: Θεότοκος autem accentu mutato, *Deo genitus*, qui unus est Dominus noster Jesus Christus. Cui urbem Constantinopolitanam recens extractam Constantinus dicavit atque commendavit. (Supr. lib. vii, cap. 49). Utrumque nomen eisdem compositum litteris, sed accentu diverso prolatum et scriptum: dativum casum habet Θεοτόκῳ. Quapropter hic pro Dei Genitrici, etiam verti posset, *Dei nato Christo*, ut hic locus cum superiore illo

concordet. Sed librarius in Græco exemplari τῇ Θεοτόκῳ scripsit, cum fortasse τῷ Θεοτόκῳ scribere debuerit. Potest etiam esse auctoris memorie lapsus. Qui tamen infra Christo simul et Mari ejus urbem eam dedicatam memorat.

(2) Antius Paulinus, Cæjonius Julian. Cæcæniuss Coss.

(3) 17 imperii ejus anno synodus celebrari cœpit, 20 autem finita est. Initium ejus in annum Domini 326, finem in 329 incidit.

tinus autem, ex eo tempore prolixius etiam quam antea religionis accensus ardore, ad urbes et populos Romani imperii omnes epistolas dedit, ut priori quidem errori nuntium remitterent, Christianam autem doctrinam et religionem amplecterentur. Episcopis porro sane quam liberaliter pecunias mittens, eos ad ecclesiarum ædificationes excitavit, sumptusque ad id abunde præbuit. Libros itidem ecclesiasticos manibus propriis describere et concinnare jussit. Sed consilium animumque scribentis certius indicabit epistola ejus ad Eusebium data, quæ sic habet :

CAPUT XXVII.

Epistolæ magni Constantini de ecclesiarum restauratione, et sacrorum librorum comparatione.

« Victor Constantinus Maximus Augustus Eusebio. Tantisper dum ad hoc usque impietas et tyrannis pro arbitrio suo ministros Salvatoris Dei persecuta est, credo atque adeo certo persuasum habeo, ecclesiarum omnium opera vel per incuriam pessum iisse, vel imminentis persecutionis metu minus esse quam dignitas earum postularet perfecta, frater charissime. Nunc vero libertate reddita, et serpente illo, Dei optimi maximi providentia, atque opera nostra, a rerum publicarum administratione depulso, satis in apertum productam esse arbitror apud omnes divinam potentiam, eosque qui vel metu vel incredulitate, vel etiam peccato oppressi fuerant, eo qui verissime constat cognito Deo, ad verum rectumque vitæ statum tandem pervenisse. Itaque quibuscumque vel ipse præces Ecclesiis, vel alios passim episcopos, presbyteros, aut diaconos præesse nosti, eos admone ut diligenter incumbant in opera ecclesiarum quæ supersunt, vel restaurandarum, vel amplificandarum, vel ubi hoc necessitas postulaverit, recens exstruendarum. Petes autem et ipse, **590** et alii per te sumptus necessarios a præsidibus et provincialibus magistratibus. Diligenter namque eis per litteras est mandatum, ut quæ a sanctitate tua dicta fuerint, ipsi exsequantur. Deus te servet, frater dilecte. »

Hæc de ecclesiarum structuris non ad hunc modo, sed et ad reliquos episcopos scripsit. Quæ autem Eusebio Pamphili de librorum comparatione significarit, hisce subjungam : « Victor Constantinus Maximus Augustus Eusebio. In cognominæ nobis urbe, Salvatoris Dei opitulante providentia, maxima hominum multitudo sanctissimæ ecclesiæ nomen dedit, seque ipsam illi dicavit : ut omnibus illis plurimum capientibus incrementi, faciendum omnino videatur, ut plures quoque ibi construantur ecclesiæ. Quapropter, quod judicio nostro placuit (prudentiæ enim tuæ significandum duximus), id libentissime accipe, ut comparatis quinquaginta membranarum codicibus, qui et ad evolendum et ad portandum commodi sint, a notariis pulchre scribendi peritis,

Α περί τὴν θρησκείαν διατεθείς, πόλεσι καὶ δήμοις ἅπασιν ὑπὸ σκήπτρῳ τελούσι Ῥωμαίων ἐπέστειλε, τὴν μὲν προτέραν ἀπάτην ἀρνεῖσθαι, τὴν δὲ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν ἀσπάζεσθαι. Τοῖς δ' ἐπισκόποις χρήματα πέμπων, φιλοτιμότερον ἐπὶ τὰς τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδομὰς ἀνηρέθιζεν, ἀφθόνοως χορηγῶν τὰς δαπάνας· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς βιβλοὺς χερσὶν ἰδίαις γράφειν καὶ ἐπισκευάζειν ἐκέλευε. Δηλώσει δὲ μᾶλλον τὸν σκοπὸν τοῦ γεγραφένου ἢ αὐτοῦ ἐπιστολῆ πρὸς Εὐσέβιον, τοῦτον ἔχουσα τὸν τρόπον·

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΖ'.

Β Ἐπιστολαὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου περὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδομῆς, καὶ τῆς τῶν ἱερῶν βιβλίων ἐπισκευῆς.

« Νικητῆς Κωνσταντίνος, Μέγιστος, Σεβαστός, Εὐσέβιω. Ἔως τοῦ παρόντος χρόνου, τῆς ἀνοσίτου βουλήσεως καὶ τυραννίδος τοῦς ὑπηρέτας τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ διωκούσης, πεπίστευκα καὶ ἀκριβῶς ἑμαυτὸν πέπεικα, πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τὰ ἔργα ἢ ὑπὸ ἀμελείας διεφάρθαι, ἢ φρόβῳ τῆς ἐπ. κειμενῆς ἀδικίας ἐλάττονα τῆς ἀξίας γεγενῆσθαι, ἀδελφεῖ προσφιλέστατε. Νυνὶ δὲ τῆς ἐλευθερίας ἀποδοθείσης, καὶ τοῦ δράκοντος ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς τῶν κοινῶν διωκῆσεως, Θεοῦ τοῦ μεγίστου προνοίᾳ, ἡμετέρα δὲ ὑπηρεσίᾳ διωχθέντος, ἡγοῦμαι καὶ πᾶσι φανεράν γεγενῆσθαι τὴν θεῖαν δύναμιν· καὶ τοῦς ἢ φρόβῳ ἢ ἀπιστίᾳ ἢ ἀμαρτήματι περιπεζόντας, ἐπιγνόντας τὸν ὄντως, ἡξῆεν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ καὶ ὀρθὴν τοῦ βίου κατάστασιν. Ὅσων τοίνυν ἢ αὐτὸς προΐσταται ἐκκλησιῶν, ἢ ἄλλους τοῦς κατὰ τόπον προϊεταμένους ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους τε ἢ διακόνους οἴσθα, ὑπόμνησον σπουδάζειν περὶ τὰ ἔργα τῶν ἐκκλησιῶν, ἢ ἐπανορθοῦσθαι τὰ θντα, ἢ εἰς μέγιστα αὐξῆσαι, ἢ ἐνθα ἂν ἡ χρεια ἀπαιτῆ, καινὰ ποιεῖν. Αἰτήσεις δὲ καὶ αὐτὸς, καὶ οἱ λοιποὶ διὰ σοῦ τὰ ἀναγκαῖα παρὰ τε τῶν ἡγεμονευόντων καὶ τῆς ἐπαρχικῆς τάξεως. Τούτοις γὰρ ἐπεστάλῃ πάσῃ σπουδῇ ἐξυπηρετήσασθαι τοῖς ὑπὸ τῆς σῆς δσιότητος λεγομένοις. Ὁ Θεός σε διαφυλάξοι, ἀδελφεῖ ἀγαπητέ. »

Ταῦτα περὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδομῆς οὐ τούτῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἐπισκόπων ἐπέστειλεν. Οἷα δὲ καὶ τῷ Παμφίλῳ Εὐσέβιῳ ὑπὲρ τῆς τῶν βιβλίων ἐπισκευῆς ἔγραψεν, ἐξῆς παραθήσομαι· « Νικητῆς Κωνσταντίνος Μέγιστος Σεβαστός Εὐσέβιω. Κατὰ τὴν ἐπάνωμον ἡμῶν πόλιν τῆς τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ συναγομένης προνοίας μεγίστων πληθῶς ἀνθρώπων τῇ ἀγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ ἀνατέθεικεν ἑαυτὸ ὡς πάντων ἐκεῖσε πολλῆν λαβόντων οὐξῆσιν, σφόδρα ἄξιον καταφαινεσθαι, καὶ ἐκκλησίας ἐν αὐτῇ κατασκευασθῆναι κλείους. Τοιγάρτοι δέδοξο προθυμότερα τὸ δόξαν τῇ ἡμετέρᾳ προαρέσει· πρέπον γὰρ κατεφάνῃ δηλώσαι τοῦτο τῇ σῇ συνέξει, ὅπως ἂν ἡ σῶματα ἐν διψθήραις ἐγκατασκευοῖς, εὐαναγνωστότατα, καὶ πρὸς τὴν χρῆσιν εὐπαρακόμιστα, ὑπὸ τεχνιτῶν χαλιγράφων, καὶ ἀκριβῶς τὴν

τέχνην ἐπισταμένων, γραφήναι κελεύσεως· τῶν
 οὐκ ὄντων δηλαδὴ Γραφῶν, ὧν μάλιστα τὴν ἐπισκευὴν
 καὶ τὴν χρῆσιν τῶν τῆς Ἐκκλησίας λόγων ἀναγκαι-
 αὶαν εἶναι γινώσκεις· Ἀπίσταται δὲ καὶ γράμ-
 ματα παρὰ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητας πρὸς τὸν τῆς
 διοικήσεως καθολικόν, ὅπως ἂν πάντα τὰ πρὸς τὴν
 ἐπισκευὴν ἐπιτήδεια παρασχέιν φροντίσειςεν. Ἴνα
 γὰρ ὡς τάχιστα τὰ γραφέντα σωμάτια κατασκευ-
 ασθεῖν, τῆς σῆς ἐπιμελείας ἔργον τοῦτο γενήσεται.
 Καὶ γὰρ δύο δημοσίων ὀχημάτων ἐξουσίαν εἰς δια-
 κομιδὴν ἐκ τῆς αὐθεντίας τοῦ γράμματος ἡμῶν
 τοῦτου λαβεῖν σε προσήκει. Οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα
 κελῶς γραφέντα, καὶ μέχρι τῶν ἡμετέρων ὄψεων
 ῥ. στα διακομισθεῖν· ἐνὸς δηλαδὴ τοῦτο πληροῦντος
 τῶν τῆς ἐκκλησίας διακόνων· ὅς ἐπειδὴν ἀφίκηται
 πρὸς ἡμᾶς, τῆς ἡμετέρας πειραθήσεται φιλανθρω-
 πίας. Ὁ Θεὸς σε διαφυλάξῃ, ἀδελφὲ ἀγαπητέ. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Ὅσα ὁ μέγας Κωνσταντῖνος Μακαρίῳ τῷ Ἱερο-
 σολύμῳ γράφει περὶ τοῦ ζωφόρον τάφου
 Χριστοῦ.

Ῥῆστα μὲν οὖν ἂν τις τεκμηριώσει σαφῶς ἐκ τού-
 των τὴν τοῦ βασιλέως ἐπὶ τὰ θεῖα σπουδὴν· οὐχ
 ἕτερον μὲντοι δείξει καὶ ἂ περὶ τὸν ζωφόρον τάφον
 Χριστοῦ διεπράξατο. Ἐπεὶ γὰρ μάθοι ὡς οἱ πάλαι
 περὶ τὴν τῶν εἰκῶλων πλάνην βεβαχχυμένοι τὸν
 μὲν σωτήριον τάφον κατέχωσαν, ὑπὸ πολλῶ δὴ τῷ
 χῶματι ὑψος ἐγείραντες μέγιστον· τὸν δὲ περίεξ
 τόπον τοῦ Κρανίου καὶ τῆς Ἀναστάσεως διαλαβόντες,
 λίθοις μεγάλοις τὴν ἐπιφάνειαν κατέστρωσαν, λήθη
 τὰ τῆς μνήμης διδόντες, νεῶν τε ἐπὶ τούτοις τῆς
 ἀκολάστου δαίμονος Ἀφροδίτης καὶ ἄγαλμα ταύτης
 ἰδρύσαντο, ταῖς παρθενικαῖς ὥδισι διατυθάζοντες,
 ἵν' οἱ ἐκεῖσε δὴ Χριστῷ νέμειν ἡρημένοι σέβας δο-
 κῶσι τῷ ξοάνῳ μᾶλλον χαρίζεσθαι, καὶ χρόνῳ δὲ τῷ
 προήκοντι λήθη τὴν ἀληθῆ κατακρύψοι αἰτίαν, τῷ
 μὴ ἀδεῶς ἀρεῖσθαι τινὰς ἐκεῖσε φοιτᾶν, μηδ' ἄλλοις
 καταμηνύειν τολμᾶν· τὸν μὲν νεῶν ἀνασπᾶν ἐκ
 βάρων προσέτατε, καὶ τὸν χοῦν ἐκείνον ὡς πορ-
 ρωτέρω βάλλειν τοῦ ἄστεος, οἷα δὴ ταῖς ἐναγέσι
 θυσίαις μεμιασμένον· νεῶν δ' ἕτερον εἰς κάλλος
 ἐξαισίων τῷ Χριστῷ ἀνίστην μέγιστόν τε καὶ μεγα-
 λοπρεπέστατον· ὃν μάλᾳ σαφῶς ἡ ἐπιστολὴ δηλῶσει,
 ἣν Μακαρίῳ τῷ Ἱεροσολύμων ἐπισκόπῳ ἀπέστειλεν,
 ὅς σὺν τοῖς λοιποῖς Πατράσι τὴν Ἀρείου δόξαν διέ-
 σειςεν, οὕτως ὡς διεξοῖσα· « Νικητῆς Κωνσταν-
 τίνος Μέγιστος Σεβαστὸς Μακαρίῳ. Τσαυτῆ τοῦ
 ζωτῆρος ἡμῶν ἐστιν ἡ χάρις, ὡς μηδεμίαν λόγων
 χορηγίαν τοῦ παρόντος θαύματος ἀξίαν εἶναι δοκεῖν·
 τὴ γὰρ γνώρισμα τοῦ ἀγιωτάτου ἐκείνου πάθους ὑπὸ
 τῆ γῆ κάλαι κρυπτόμενον τσαυταῖς ἐτῶν περιόδοις
 λαθεῖν, ἀχρις οὐ διὰ τῆς τοῦ κοινοῦ πάντων ἐχθροῦ
 ἀναιρέσεως, ἐλευθερωθεῖσι τοῖς ἑαυτοῦ θεράπουσι,
 ἀναλάμπειν ἐμελλε, πᾶσαν ἐκπληξῆν ὡς ἀληθῶς
 ὑπερβαίνει. Εἰ γὰρ πάντες οἱ διὰ πάσης τῆς οἰκου-
 μένης εἶναι δοκῶντες σοφοί, εἰς ἕν καὶ τὸ αὐτὸ

A qui scilicet probe eam artem didicerint, describi
 cures divinarum Scripturarum libros, quorum
 iustaurationem et usum ecclesiis maxime necessa-
 rium esse judicaveris. Datæ enim sunt a manue-
 tudine nostra ad catholicum et dispensatorem ge-
 neralem dioceseos litteræ, ut omnia quæ ad eam
 rem procurandam commoda sunt, præbenda curet.
 Porro ut quam celerrime codices describantur et
 concinnentur, procurationis tuæ id fuerit opus.
 Duorum autem publicorum vehiculorum accipien-
 dorum potestatem, ad librorum deportationem,
 auctoritas harum nostrarum litterarum tibi merito
 præbebit. Ita enim pulchre descripti codices, quam
 facillime ad nos perferri poterunt, ex diaconis
 ecclesiæ uno ministerium id adimplente : qui cum
 in conspectum pervenerit nostrum, benignitatem
 nostram experietur. Deus te servet, frater di-
 lecte. »

CAPUT XXVIII.

Quæ magnus Constantinus Macario Hierosoly-
 morum episcopo de vivifico Christi sepulcro scri-
 pserit.

591 Sed enim cum facile quis ex iis liquido
 cognoscere imperatoris erga res sacras studium
 possit, tum id non minus ea etiam quæ de vivifico
 Christi sepulcro Hierosolymis egit indicabunt.
 Cum namque cognovisset eos olim, qui idolorum
 errore tanquam furoris intemperis æti fuerant,
 salutiferum monumentum defodisse, aggere multo
 molem altissimam excitasse, Calvariæ et Resur-
 rectionis viciniam circumcirca locum occupasse,
 et lapidibus ingentibus solum ejus constravisse (ut
 oblivioni monumenta memoriæ sempiternæ man-
 darent), et templum præterea impudicæ deæ Ve-
 neris, statuamque ejusdem ibi collocasse, virgineo
 partui illudentes : ut qui eo loco debitum Christo
 honorem sibi præstandum statuissent, simulacro
 ei exhibere viderentur, processuque temporis
 oblivio veram premeret atque occultaret causam :
 quod nemini libere eo commutare (1), aut aliis
 rem indicare fas futurum esset, funditus templum
 ipsum eruere, aggeremque illum egestum quam
 longissime a civitate projicere, ut qui sceleratis
 sacrificiis contaminatus esset, jussit, ac templum
 aliud pulchritudine præcipua amplissimum magni-
 ficentissimumque exstruere præcepit. Quod tem-
 plum luculenter epistola ostendet, Macario Hiero-
 solymitano episcopo, qui et ipse cum reliquis
 patribus Arii opinionem labefactavit, hisce prope
 verbis scripta : « Victor Constantinus Maximus
 Augustus Macario. Tanta est Servatoris nostri
 gratia, ut nulla orationis vis præsentis miraculo
 digna suppetere cuiquam possit. Quod etenim
 monumentum sanctissimæ illius passionis terra
 jam dudum opertum tot annorum curriculis la-
 tuerit, donec per communis et publici omnium
 nostrum hostis oppressionem, ministris ejus in

(1) Socrat. lib. 1, cap. 17.

libertatem vindicatis, erutum rāluceret, omnem profecto stuporem et admirationem excellit. Nam etiamsi qui ubique terrarum esse videntur sapientes homines, in unum eundemque convenientes locum, dignum aliquid re tanta dicere velint, ne minimam quidem partem tamen ejus eloquentiæ concertatione attingerint. **592** Tantum enim miraculi hujus fides naturam, quam humana ratio et cogitatio consequitur, omnem excellit, quanto rebus hominum cœlestia sunt efficaciora et potentiora. Eam ob causam ille mihi semper unicus et præcipuus consiliorum actorumque omnium propositus est finis, ut quemadmodum se ipsam novis miraculis veritatis fides exhibet, sic etiam animi omnium nostrum castitate et consentienti promptitudine alacriorum reddantur (1). Quod cum omnibus manifestum puto, tum hoc maxime tibi persuasum esse volo, rerum omnium illud mihi summopere esse curæ, ut sacratum locum, quem jussu Dei, accessione sædissimorum simulacrorum, veluti quodam imminente gravique pondere levavi, sanctum quidem jam tum ab initio illum judicio Dei factum, sed sanctiorem etiam factum, ex quo salutiferæ passionis fidem in lucem protulit, ædificiorum pulchris structuris exornem. Convenit igitur solertiæ tuæ, omnia sic disponere, et res quasque necessarias procurare, ut non modo basilica aliis quæ ubique sunt præstantior, sed et reliqua omnia ita construantur atque parentur, ut quæcunque in quibuscunque urbibus pulchritudine sunt excellentia opera, a structura ista longe superentur. Atque equidem de parietum opere atque artificio, Dracilliano amico nostro, qui clarissimorum præfectorum partes administrat, et provinciæ rectori, a nobis mandatam esse curam scito. Præceptum enim a pietate nostra est, ut artifices, operæ, et quæcunque præterea sunt ad ædificationem necessaria, cum id ex solertia tua cognoverint, confestim per providentiam illorum mittantur. De columnis autem et marmore, quæ præstantissima et commodissima operis ipsius forma summam perspecta existimaveris esse, ad nos tac scribas, ut quot et qualibus opus fuerit, cum ex litteris tuis intellexerimus, ea undequaque comportari possint. Æquum enim est, locum totius mundi maxime admirandum pro dignitate sua exornari. Basilicæ porro camera, lacunaribusne an alio quopiam opere tibi fieri debere videatur, cognoscere ex te cupio. Si enim lacunaribus exstruenda erit, auro quoque illustrari poterit. **593** Quod superest, sanctitas tua quibus diximus magistratibus primo quoque tempore significet, quot operariis artificibusque et quantis impensis sit opus. Quin et ad nos quoque ut celeriter referatur, da operam, non modo de marmore et columnis, verum etiam de lacunaribus, si quidem hæc pulchriora commodioraque esse judicaveris. Deus te conservet, frater dilecte. »

(1) Erga sanctam legem.

Α συνελθόντες, θεῖόν τι τοῦ πράγματος ἐθέλωσιν εἰπεῖν, οὐδ' ἂν πρὸς τὸ βραχυτάτον ἀμιλληθῆναι δυνήσονται· ἐπὶ τοσοῦτω πᾶσαν ἀνθρώπινου λογισμοῦ χωρητικὴν φύσιν ἢ τοῦ θαύματος τούτου πίστις ὑπερβαίνει, ὅση τῶν ἀνθρώπων τὰ οὐράνια συνέστηκεν εἶναι δυνατώτερα. Διὰ τοῦτο γοῦν οὗτος ἀεὶ καὶ μόνος καὶ πρῶτος ἔστι μοι σκοπὸς, ἐν ᾧ ὡσπερ ἑαυτὴν καινότεροις θαύμασιν ἢ τῆς ἀληθείας πίστις ἐπιδείκνυται, οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ πάντων ἡμῶν σωφροσύνη καὶ ὁμογνώμονι προθυμίᾳ σπουδαιότεραι γίνονται· ἕπερ ἐπειδὴ πᾶσι νομίζω εἶναι φανερόν, ἐκείνο μάλιστα σε πεπεισθαι βούλομαι, ὡς ἄρα πάντων μοι μάλιστα μέλει, ὅπως τὸν ἱερὸν ἐκείνων τόπον, ὃν Θεοῦ προστάγματι αἰσχίστης εἰδῶλων προσηχῆς ὡσπερ τινὸς ἐπικειμένου βάρους ἐκούψισα, ἄγιον μὲν ἐξαρχῆς Θεοῦ κρίσει γεγενημένον, ἀγιώτερον δὲ ἀποφανθέντα, ἀφ' οὗ τὴν τοῦ σωτηρίου πάθους πίστιν εἰς φῶς προήγαγεν, οἰκοδομημάτων κάλλει κοσμήσωμεν. Προσῆκει τοίνυν τὴν σὴν ἀγχίνοιαν οὕτω διατάξαι τε καὶ ἐκάστου τῶν ἀναγκαίων ποιήσασθαι πρόνοιαν, ὡς οὐ μόνον βασιλικὴν καὶ τῶν πανταχοῦ βελτίονα, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ τοιαῦτα γενέσθαι, ὡς πάντα τὰ ἐφ' ἐκάστης πόλεως καλλιστεῖοντα ὑπὸ τοῦ κτισματος τούτου νικᾶσθαι. Καὶ περὶ τῆς τῶν τοίχων δὲ ἐργασίας καὶ καλλιέργιας Δρακιλλιανῶ τῷ ἡμετέρῳ φίλῳ διέποντι τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων τὰ μέρη, καὶ τῷ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι παρ' ἡμῶν ἐγκχειρισθαι τὴν φροντίδα γίνωσκε. Κεκέλευσαι γὰρ ὑπὸ τῆς ἐμῆς εὐσεβείας καὶ τεχνίτας καὶ ἐργάτας καὶ πάνθ' ὅσα περὶ τὴν οἰκοδομὴν ἀναγκαῖα τυγχάνει, εἰ παρὰ τῆς σῆς μάθειεν ἀγχίνοιας, παραχρῆμα διὰ τῆς ἐκείνων προνοίας ἀποσταλῆναι. Περὶ δὲ τῶν κίωνων ἦγγον μαρμάρων, ἃ δ' ἂν νομισείας εἶναι τιμωτέρά τε καὶ χρησιμώτερα αὐτῆς συνόψεως γενομένης, πρὸς ἡμᾶς γράψαι σπουδάσον· ἵνα ὅσων δ' ἂν καὶ ὁποίων χρεῖαν εἶναι διὰ τοῦ σου γράμματος ἐπιγνώμεν, ταῦτα πανταχόθεν δυνηθῆ μετενεθῆναι. Τὸν γὰρ τοῦ κόσμου θαυμασιώτερον τόπον κατ' ἄξιον φαιδρύνεσθαι δίκαιον. Τὴν δὲ τῆς βασιλικῆς καμάραν πότερον εἰ λακωναρῖαν, ἢ διὰ τινος ἐτέρας ἐργασίας γενέσθαι δοκεῖ, παρὰ σου γῶνα βούλομαι· εἰ γὰρ λακωναρῖα μέλλει εἶναι, δυνήσεται καὶ χρυσῷ καλλωπισθῆναι. Τὸ λοιπόμενον, ἵνα ἢ σὴ οὐδέ τις τοῖς προσιρτιμένους δικασταῖς ἢ τάχος γνωρισθῆναι ποιήσῃ, ὅσων τε ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν καὶ ἀναλωμάτων χρεῖα· ἃ καὶ πρὸς ἐμὲ εὐθέως ἀνενεγκεῖν σπουδάσον, οὐ μόνον περὶ τῶν μαρμάρων τε καὶ κίωνων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λακωναρῖων, εἴ γε τοῦτο κάλλιον ἐπικρίνεας. Ὁ Θεὸς διαφυλάξῃ σε, ἀδελφε ἀγαπητέ. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Α

CAPUT XXIX.

Ὡς ἡ τοῦ βασιλέως μήτηρ Ἑλένη εἰς Ἱεροσόλυμα γενομένη, τὸν θεῖον εὖρος σταυρὸν, καὶ τὰ ἐπ' αὐτῷ πεπραγμένα.

Ut imperatoris mater Helena Hierosolymis fuerit, et ibi crucem sanctam invenerit, et quæ circa eam inventionem sint acta.

Διάκονος δὲ τῶν τοῦ βασιλέως γραμμάτων ἡ τὸν τοσοῦτον τεκοῦσα τοῦ βασιλέως μήτηρ, ἡ μακαρία Ἑλένη, ἐγένετο. Τῷ γὰρ αὐτῷ τῆς συνόδου ἔτει κατ' ἕναρ χρηματισθεῖσα, εὐχῆς χάριν καὶ ἱστορίας κατέλαβε τὰ Ἱεροσόλυμα, οὕτε τὸν τῆς ἔδου κόπον, οὕτε μὴν τὰ τοῦ γήραος ὑπολογισαμένη. Περὶ γὰρ τὸ τέρμα τῆς αὐτῆς ἀφίκετο βιοτή. Λίαν δὲ καὶ αὕτη περὶ τὸ Χριστιανῶν εὐλαβῶς διέκειτο σέβας. Περὶ πλείστου δ' ἦν αὐτῇ τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον εὐρεῖν, καὶ τὸ ζωηφόρον μνήμα Χριστοῦ. Καὶ δυσχερῶς μὲν, εὐρίσκει δ' οὖν ὁμοίως, ὡς μὲν τινες ἔφασαν, ἀνδρὸς Ἑβραίου καταμηνύσαντος τὸν χώρον ἐκ τινος πατρῴας γραφῆς· τὸ δ' ἀληθές, ὡς ἐγώ μαι, Θεοῦ σημείοις δὴ τισι καὶ ἀνείρασιν ὑποδείξαντος. Ἥρημένῃ γὰρ Θεῷ ὅληα καθίσταῖν τὰ θεῖα τε καὶ ἀπόρρητα, ἤκιστα δεῖσθαι τῆς ἐξ ἀνθρώπων μνηύσεως. Κατὰ γὰρ τὴν τοῦ κρατοῦντος πρόσταξιν, τοῦ ἐναγοῦς ἐκείνου καθαιρουμένου ναοῦ, καὶ τοῦ χώματος ἐκφορουμένου, ἐνθεν μὲν τὸ ἱερὸν τῆς Ἀναστάσεως ἐκεῖνο ἀντρον ἐφαίνετο, τρεῖς δ' ἐν μέρει σταυροὶ χύδην διεβρίμμενοι, καὶ σανὶς ἑτέρα λευκή, ἣ βασιλεῖα τῶν Ἰουδαίων γράφων διαφόροις γράμμασιν ὁ Πιλάτος ὑπὲρ κεφαλῆς ἐτίθει, ἐν εἰδει στήλης βασιλεῖα τῶν Ἰουδαίων τὸν σταυρωθέντα κηρύττων. Καὶ γε διεβρύχκτος τοῦ γράμματος, καὶ τῆς σανίδος ὡς ἔτυχεν ἐβρίμμενης, ἐργώδης ἔτι ἡ τοῦ θεοῦ ξύλου εὐρεσις καταφαίνετο, καὶ τῶν σταυρῶν διεσπαρμένον συγχυθεῖσθαι τῆς τάξεως. Τί γὰρ καὶ τοῖς βίβασι πάσαι κατὰ χώραν ταῦτα ἔβαν, τοῖς σταυρωταῖς τὸν θάνατον διὰ τὸ Σάββατον ἐπισπεύδουσιν; ἄλλως τε καὶ οὐκ ἀγαθὸν ἡγουμένοις περὶ σταυροῦς διατριβεῖν, ἀνδρῶν καὶ ταῦτα βίβη τελευτησάντων, ἄλλο ἄλλῃ ἐβρίβαν. Ἀμφηρίστου δὲ τῆς ζητήσεως οὐσης, ἐν ἀθυμίαις ἡ τοῦ βασιλέως ἦν μήτηρ, καὶ καταμηνύειν ἐδεῖτο Θεοῦ· καὶ ἔλυε γε τρόπῳ τοιῷδε, ὑποδεικνύς τὸ ξύλον, ᾧ τὸ Δεσποτικὸν προστελέσταν σῶμα, τοῦ θεοῦ αἵματος τὴν λιθίδα ἐδέξατο καταβρέουσαν. Γυνὴ γὰρ τις τῶν εὐγεγονότων, χαλεπῶ πάθει κατισχομένη, τὰ ἔσχατα κάμνουσα ἦν, ἐφ' ἣ Μακάριος σύναμα Ἑλένη καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἦκε· σύμβολόν τε εἰδίδου, ὃς ἂν ἐπιτεθεῖς τῶν σταυρῶν τὴν κάμνουσαν ἀπαλλάττειν ἀθρόον ἔχοι, τοῦτον εἶναι τὸν τοῦ Κυρίου σταυρὸν. Καὶ δὴ εὐχόμενος, κατὰ ἕνα τῶν σταυρῶν προσήγεν ἀρξάμενος. Τῶν τοίνυν δύο θελόντων οὐδὲν ἔττον τοῖς Ἰσοῖς ἦν ἡ γυνὴ, ἀπολιγομένη ἡδὴ τὸ ζῆν. Ὡς δὲ τὸ γνήσιον προσεπέλασε ξύλον, ἐξαπίνης ἀνέβλεψε· καὶ τὰς δυνάμεις ἐβρίμμενος ἀθροίσασα, παραχρῆμα τῆς στρωμνῆς ἀπεπήδησε. Λέγεται δ' ἔπειτα καὶ νεκρῶ παντάπασιν ἐπιτεθέντα τὸν θεῖον σταυρὸν ἀναβῆναι ἐκ τοῦ αὐτίκα. Καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον τὸ θεσπέσιον ἐμφανὲς γεγενῆσθαι ξύλον ἰστούρηται. Οὗ μέρος τὸ πλείστον ἡ θεῖα Ἑλένη ἀργυρᾷ περικλείασα θήκη, τῷ ἐπισκόπῳ εἰς μνήμην

Litteris porro eis referendis mater ipsa imperatoris beata Helena, quæ illum talem genuit, ad ministra fuit: ipso namque synodi coactæ anno, in somnis oraculo admonita, precationis ergo, locorumque sacrorum cognoscendorum gratia, Hierosolyma petierat: neque se ea in re vel itinere labore, vel senectutis molestiam remorari est passa. Ad extremum enim jam vitæ pervenerat, et de rebus atque religione Christianorum pie admodum sentiebat. Plurimi porro faciebat, ut crucis lignum et vivificum Christi monumentum inveniret. Et quantumvis difficulter, attamen tandem invenit, ut quidem nonnulli dixerent, Iudæo homine ex paterna quadam annotatione regionem indicante, re vera autem, ut equidem puto, Deo signis quibusdam et visionibus nocturnis ostendente. Cum enim Deo visum esset, res divinas et occultas in lucem proferre, minime opus fuit humanis iudiciis. Enimvero imperatoris jussu, contaminato illo templo diruto, aggregæque exportato, ex eo loco sacrum illud Resurrectionis artrum exstitit, et tres sparsim disjectæ cruces: et tabula præterea alba inventa, in qua diversis litteris Pilatus regem Judæorum scripserat, eaque supra caput Christi collocata in morem columnæ, crucifixum illum Judæorum regem esse promulgavit. Cæterum quod litteræ diffluxerant, et tabula temere jacta jacebat, difficilis adhuc divini ligni inventio erat, quod ordine confuso cruces disjectæ fuerant. Quid namque curarent, qui ita illas temere disjecerant, ut loco suo quamque relinquerent? præcipue cum milites mortem propter Sabbatum deproperarent, 594 iidemque præterea inauspicatum esse crederent, ad cruces morari virorum, qui per vim illatam mortui essent: quapropter alia alio projecta. Cum ergo incerta inquisitio esset, dubia animi imperatoris mater Deum obsecravit ut ei indicium fieret. Atque ille ambiguitatem quodam dissolvit modo, lignum demonstrans ad quod Dominicum assum corpus fuerat, et quod divini sanguinis stillam defluentem exceperat. Mulier quædam honesto loco nata, gravi oppressa morbo, extremo laborabat periculo: ad hanc Macarius una cum Helena comitibusque ejus venit, et signum ille dedit, quæ ex crucibus istis feminæ ægrotæ imposita periculum omnino discuteret, eam Christi crucem esse. Atque precatione facta, crucem quamlibet seorsim ille adhibuit. Et duabus admotis (1), in eodem nihilominus mulier discrimine mansit, vitæ jam desperatæ; ut autem verum ei imposuit lignum, subito illa respexit, viribusque firmiter collectis, lecto statim exsiluit. Dicunt quoque, postea mortuo prorsus crucem impositam, in vitam illum

(1) Rufinus in *Eccles. historia*, cap. 7 et 8.

derepente revocasse. Hoc sane modo memoriae proditum est, sacrum in apertum productum esse lignum. Cujus partem maximam divina Helena argentæ cistæ inclusam, episcopo ad memoriam posterarum generationum reliquit, ubi etiam sacram Exaltationem quotannis peragendam sanxit. Partem vero ad filium imperatorem transmisit. Quam illum quo animo quis suscepisse dicat, cum fide secum ipse reputaverit, urbem eam servatum ibi in qua tam sacrum conservaretur donarium? Quapropter eam partem statuæ suæ inclusit (1), quam in urbe a se magnifice condita, super porphyretica collocavit columna, in eo quod dicitur Constantini foro. Misit illa etiam ad eum ex sacris clavis quosdam, quos tum ad monumentum repererat: illis porro corpus Christi transfixum fuerat. Quorum altero ille sibi fertur galeam instruxisse, alterum equi frenis inseruisse, ut in certaminibus tutus a vulneribus illæsusque maneret, et sic tempore suo prophetia Zachariæ impleretur, *Erit, dicentis, in freno equi sanctum Domino omnipotenti*. Quæ prophetiæ quidem sancti olim cognoverunt, postea vero temporibus suis, cum Deo visum est, eventum certum sunt consecuta.

595 Atque id non admodum est mirandum, quandoquidem et Græci divinarum rerum quædam prænuntiarunt. Quemadmodum quidem certe et illud Sibyllæ vel ex adversariis quisque constabitur, de sancta cruce antiquitus dictum:

O lignum felix, in quo Deus ipse pendit.

Prærimi namque apud Græcos, qui cæteris præstare sunt visi, multas noverant prophetias, quas versibus gravioribusque ad populum verbis veluti quædam oracula incluserunt. Et erat potestatis diviniæ, ut equidem judico, ad futurarum rerum certiore consensum, non solum per periculares ministros futura prædicere, verum sensim quoque advenis et alienis ad id uti: perinde atque musicus quispiam, gratum et jucundum decantans carmen, supervacaneas quoque percurrit plectro chordas, aut ornatus gratia, supra eas quæ ex usu sunt, alias etiam adjicit. Hæc etiamsi per digressionem, commode tamen dicta esse puto: quod a doctrina nostra alieni, præstantiore quadam Dei ordinatione, futura de Christo prædicarunt.

CAPUT XXX.

De ecclesiis quas Helena et Constantinus Hierosolymis et circa ea loca construxerunt.

Imperatrix autem Helena, amplissimo templo in Resurrectionis et Calvariæ monumento ita constructo, ut nulli prorsus, quæcunque vel pulchritudine vel magnitudine eximia sunt, cederet, novæ Jerusalem nomen indidit, exemplari scilicet veteris illius et jam soluti tabernaculi. Ipsa vero domesticis propriisque impensis alias duas magnifice sacras construxit ædes: alteram in Bethleem,

¹ Zach. xiv, 20.

(†) Hæc se Socrates historicus ex aliorum relatione audita scribere ait lib. 1, cap. 17.

ταῖς εἰσέπειτα κατελίμπανε γενεαῖς· οὐ κατ' ἔτος, καὶ τὴν θείαν Ὑψωσιν ἐθέσπιζεν ἐκτελεῖν· μέρος δὲ τῷ παιδί καὶ βασιλεὶ διεκόμιζεν. Ὁ πῶς ἂν τις εἴποι ἐκεῖνος δεξάμενος, συνελογίζετο πίστει τὴν πόλιν ἐκεῖνην σώξεται, ἢ ἂν τὸ τοσοῦτον διατηροῖτο κειμήλιον; Καὶ δὴ τοῦτο τῷ ἑαυτοῦ ἀνδριάντι κατέκρυπτεν, ὃς ἐν τῇ παρ' αὐτῷ μεγαλοπρεπῶς δομηθεῖσθι πόλει ἐπὶ πορφυροῦ Ἰβρυτο κίονος, κατὰ τὴν ἐπιλεγομένην ἀγορὰν Κωνσταντινείον. Ἐπεμπε γὰρ μὴν καὶ τῶν θείων ἡλίων τινὰς οὓς εὖροι τηνηκαῦτα περὶ τὸ μνήμα, οἷς τὸ σῶμα διεπερονάτο Χριστοῦ. Ἐξ ὧν λόγος περικεφαλαίαν τε ἑαυτῷ κατασκευάσαι. καὶ ἐπὶ τῷ χαλινῷ δὲ τοῦ Ἰππου θάταρον ἐμβαλεῖν, ὡς ἂν ἐν μάχαις ἀτρωτος διαμένοιεν· Ἰν' ἐντελής ἡ Ζαχαρίου γίνετο προφητεία ἐπὶ καιροῦ, Ἔσται, λέγοντος, τὸ ἐπὶ τοῦ χαλινοῦ τοῦ Ἰππου ἀγίον τῷ Κυρίῳ παρτοκράτορι. Ἄ δὴ προφητῆται πάσαι μὲν ἱεροὶ ἐγνωσαν, ἐς ὕστερον δὲ καιροὶ; ἰδιοί; ὅτε δοκοῦν ἐφάνη Θεῷ, καὶ ἔργοις ἔσχον τὸ βέβαιον. Καὶ τοῦτο μὲν οὐ τόσον γὰρ διὰ θαύματος, ὅτι γὰρ καὶ Ἕλληνες τῶν θείων τινὰ προσμήνυσαν ὡπερ δὴ Σιβύλλης ἐκεῖνο εἶναι πᾶς ἂν τι; καὶ τῶν ἐναντιῶν ὁμολογήσαι περὶ τοῦ θείου σταυροῦ πρόπαλαι εἰρημένον·

Ἦ ξύλον μακροστόν, ἐν ᾧ Θεὸς ἐξεταύσθη.

Τῶν γὰρ Ἑλλήνων πλείστοι, οἱ τῶν ἄλλων διαφέρειν ἐδόκουν, ἤδεισαν μὲν πολλὰς τῶν προφητειῶν, ὃς ἐν μέτροις καὶ σεμνοτέραις πρὸς δῆμον λέξεσιν οἶα δὴ τινὰς χρησμούς ἐκατέκρυψαν Θεοῦ δὲ ἦν ἄρα, ὡς γὰρ οἶμαι, ἐπὶ τῇ τῶν ἐσομένων συμφωνίᾳ μὴ μόνον διὰ τῶν σφετέρων θεραπεύοντων ἐνηχησαί τὸ μέλλον, ἀλλ' ἠρέμα πως καὶ τοῖς ἄλλοις προσχρησασθαι· ὡσανεὶ τις μέλους ἐργάτης κατὰ χρεῖαν ἐπεράστου μέλους, καὶ τὰς περιττὰς τῶν χορδῶν ἐπιτρέχων τῷ πλήκτρῳ ἡ κόσμου χάριν κἂν ταῖς οὖσαις καὶ ἄλλας προσεπιβάλλων. Ταῦτ' εἰ καὶ παρεκβατικώτερα, ἀλλ' οὖν ἀρμοζόντως οἶμαι εἰρησθαι, καὶ τοὺς ὀφειλοῦς τοῦ δόγματος οἰκονομῆσαι κρείττονοι τὸ μέλλον προφητεύσαι περὶ Χριστοῦ.

D

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Περὶ τῶν ἐκκλησιῶν ὃς Ἑλένη καὶ ὁ Κωνσταντίνος ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ τοῖς ἐκείσε μέρσιν ᾠκοδόμησαν.

Ἡ δὲ βασίλισ Ἑλένη, πολυτελῆ τὸν οἶκον ἐν τῷ τῆς Ἀναστάσεως μνήματι καὶ τοῦ Κρανίου δειμμένη, ὡς μηδὲνδς λείπεσθαι τῶν, ὅσα εἰς κάλλος ἦκει καὶ μέγεθος, νέαν Ἱερουσαλήμ τὴν Ἐκκλησίαν ὠνόμασεν, ἀντίτυπον τῇ παλαιᾷ ἐκεῖνη καὶ κατακελυμένη σκηπῇ. Οἴκοθεν δὲ αὕτη καὶ ἄλλας δύο ἐκκλησίας μεγαλοπρεπῶς ἀνίστα: τὴν μὲν ἐπὶ Βηθλεὲμ ἀμφὶ τὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως σπήλαιον· ἕξ δὲ

μυλίοις διέχει τῆς πόλεως, ἐν ᾧ τοῦ θυσιαστηρίου χαμαὶ τὴν φάτιν καὶ τὸ θεῖον σπήλαιον περιέσχευ' ἑτέραν δ' ἐν τῷ τῶν Ἐλαιῶν βρεῖ πρὸς τῇ ἀκρωρείᾳ, ὅπου δὴ λιπὼν τοὺς μαθητὰς ὁ Χριστὸς, πρὸς οὐρανοὺς ἀνελήφθη. Ὑπερφυῖ δέ τινα ἕτερον ἐν τῷ χωρίῳ Γεθσημανῆ νεῶν τῇ Θεοτόκῳ ἐγείρει, ἔνδον τοῦ θυσιαστηρίου τὸν ζωηφόρον ἐκείνης τάφον ἀσφαλῶς περιστεύασα. Καταφεροῦς δ' ἔντος τοῦ τόπου, ἀναβαθμοὺς ἐκ μαρμάρων ποιησαμένη, τὸν βουλόμενον ἐκ τῆς ἀγίας πόλεως πρὸς ἀνατολὰς κατάγει. Δέγεται γάρ τοι καὶ στόμασι πολλῶν περιάγεται, ὡς ἐς τὸ κάταντες ἰὼν ὁ τόπος, κοιλὰς Κλαυθμῶνος καλεῖσθαι· χειμάρρους τε τῶν Κέδρων καὶ κοιλὰς τοῦ Ἰωσαφάτ· ἀγχιστα δ' εἶναι καὶ τὸν κῆπον ᾧ παρεδόθη Χριστὸς, εἰδῶς ὧν ἐκεῖ προσεύχεται. Καὶ τοῖς θεοῖς δὲ νηπίοις, καὶ ὅπου δὲ ἄγγελος τοῖς ποιμέσιν εὐηγγελίζετο, ἐδημιούργει τοῖς τοῖς ἀντροῖς ἱερὰ φροντιστήρια· αὐτοῖς τε βρέφεισι, καὶ τῇ τοῦ Λόγου λοχευτρίᾳ, καὶ τῷ μνήστορι· Ἰωσήφ ἕτερον. Ἐκεῖθεν εἰς Βηθάνιαν ἰούσα, Λαζάρου τῷ φίλῳ Χριστοῦ νεῶν περὶ τὸν τάφον περιφανῶς ἀνίστα· διέχει δὲ Ἱεροσολύμων ὡσεὶ μίλια δύο. Ἐπειτα τῷ θεῷ Ἰορδάνῃ προσβάλλει· καὶ ἀμφὶ τῷ σπηλαίῳ ᾧ πάλαι τὴν κατοικησιν εἶχεν ὁ Βαπτιστής, οἶκον αὐτῷ περικαλλῆ ἀνεγείρει· καὶ ἄλλον δὲ πρὸς τὸ ἀναπτεῖν τοῦ ὄρους Ἡλίου τῷ θεοῦ ἐπιτελεῖται. Ὅθεν δ' ἐκεῖθεν τεσσάρων ἀνύσασα ἡμερῶν, εἰς Τιβεριάδα ἔχει, ἔνθα τὸ δωδεκάθρονον Ἰσθησιν, ὅπου Χριστὸς καὶ τοὺς τετρακισχίλους διέθρεψε· καὶ τὸ χωρίον ἐστὶν ἡ Καπερναοῦμ, ἔνθα δὴ καὶ τὰ κατὰ τὸν ἑκατόνταρχον ἐτελέσθη, καὶ ὁ διὰ τῆς στέγης χαλασθεὶς παραλυτικὸς αὐτίκα εὖρε τὴν ἰασιν. Εἶτα ἐν ᾧ τὴν τοῦ αἵματος στάσιον ἡ αἰμόρρους εὖρε· κὰν τῷ Ἐπιταπήγῳ λεγομένῳ ἐπίσταται, ὅπου τὸ τῶν ἐπτά ἄρτων καὶ τῶν δύο ἰχθύων θαῦμα ξένον εἰργάσατο. Κὰν τῇ ἀλειᾷ δὲ τῆς Τιβεριάδος γεγενημένη, καὶ ὅπου δὲ τὴν Μαγδαληνὴν ἴδο, διαφόρους καθ' ἑκάστον τούτων τοῖς ἀποστόλοις ἀνίστα νεῶς. Ἐνδον δὲ τῆς πόλεως Τιβεριάδος τὴν οἰκίαν τῆς πενθερᾶς Πέτρου εὐρούσα Πέτρῳ τῷ θεῷ ποικίλον ψυχοδόμει νεῶν. Κὰν τῷ θαυρωίῳ δὲ τὰ ἰσα διεπράττετο· ἔνθα δὴ λέγεται καὶ τὸν Μελχισεδέκ εὐλογίας καταξιώσασιν τὸν Ἀβραάμ. Τῷ δὲ τῆς Μεταμορφώσεως τόπῳ τοῖς τὴν ὑπερφῶδ κατιδοῦσιν ἀγγλῶν ἐκείνην τρεῖς ἀποστόλοις περικαλλῆ τὸν οἶκον ἐδείματο· καὶ πολλὰ τῷ τόπῳ κατεβάλλετο χρέματα, ἔν' εἰεν τοῖς ἐκεῖσε παραμένουσι, καὶ τὸν χώρον εὐπρεπῆ καθιστώσιν εἰς δησιν. Ἐκεῖθεν δὲ πρὸς ἀνατολὰς κατιούσα, εἰς Ναζαρέτ γίνεται. Καὶ τὸν τοῦ χαιρετισμοῦ οἶκον εὐρούσα, νεῶν χαρίεντα τῇ Θεοτόκῳ ἀνίστα (ἄλ. ἀνίστη). Κὰν τῇ Κανᾷ δὲ τῆς Γαλιλαίας, ἔνθα ὁ τοῦ Κανανίτου Σίμωνος γάμος ἐγένετο, καὶ ἐξ ἀθήλων βοτρώων οἶνος ἐπηγάζετο, οἶκον ἱερὸν εἰδείματο ἕτερον.

A ad eam in qua Christus natus est speluncam, sexies mille passibus ab urbe distantem : in cuius sanctiore sacrario humi et præsepe, et speluncam sacram est complexa ; alteram vero in Olivarum monte, ad verticem ipsum, ubi relictis discipulis Christus in cœlos est assumptus. Excitavit quoque mirificum aliud templum in Gethsemani prædio Genitrici Dei, atque in sacrario ipso vivificum ejus sepulcrum firmiter inclusit. Cum vero declivis is sit locus, gradus marmoreos fieri curavit, viatores ex sancta urbe orientalem plagam versus ferentes. **596** Multorum quoque sermonibus circumfertur, decliviorum eum locum Vallem fletus, et torrentem Cedron, atque etiam vallem Josaphat dici. In propinquo etiam esse hortum illum in quo proditus est Christus, et in quo orare solitus fuerat. Sanctis itidem infantibus, et ubi angelus pastoribus lætum attulit nuntium, in eis ipsis locis sacras exstruxit ædes : infantibus videlicet ipsis, et Verbi puerperæ, nec non aliam quoque sponso Josepho ædem. Inde Bethaniam progressa Lazaro Christi amico insigne ædificavit delubrum : abest id Hierosolymis passuum millibus duobus. Deinde ad sacrum Jordanem conversa, circa speluncam ubi olim domicilium Baptista habuit, perpulchram ædem illi crexit, aliamque ad acclivitatem montis, Eliæ Thesbitæ. Atque inde quatuor dierum itinere emenso, Tiberiadem venit, ubi τὸ δωδεκάθρονον, hoc est, Duodecim Thronorum templum statuit, quo loco Christus quatuor hominum millia pavit. In ea regione est Capernaum, ubi miraculum illud in centurione editum, et in paralytico, qui per tectum demissus, statim salutem invenit ; deinde ubi mulier sanguinis fluxu laborans restituta est. Sistitur etiam in loco qui dicitur Ἐπτέπηγος, hoc est, Ad septem fontes, ubi ipse illud miraculum de septem panibus, et paucis piscibus Dominus fecit. Accessit quoque ad Tiberiadis piscatum, et in locum ubi Magdalena sanata est, et in singulis locis diversa apostolis construxit templa. Intra urbem Tiberiadem, nocrus Petri domo reperta, divo Petro pulchrum constituit delubrum. Itidem porro in monte Thabor fecit, in quo Melchisedech Abrahamum dicitur benedictione prosecutum esse. In ipso autem Transformationis loco, qui splendorem illum mirificum conspexere, apostolis tribus pulcherrimam exstruxit ecclesiam. Quo loco multam etiam reliquit pecuniam, in subsidium eis qui ibi manerent, locumque ipsum excolerent. Inde orientem versus descendens, Nazareth pervenit, et salutationis angelicæ domo reperta, Dei Genitrici peramœnum excitavit templum. Et in Cana Galilææ, ubi Simonis Chananæi nuptiæ celebratæ, et ex occultis incertisque botris vinum factum, aliam quoque sacram ædem ædificavit.

397 Determinata in urbem sanctam reversa, in Zion amplissimum onze laterum constituit templum, in cuius postico latum circumclausit, in qua fontibus etansus propter metum Iudeorum, discipuli fuerant congregati in qua etiam sacra cena versata, sacraque sedum colla, nec non Spiritus sancti in cenaculo aduentus, in qua primus quoque hierarcha et episcopus iacobus renuntiatus est. In eo templo narmorea tuoque sunt columna, ad quam cum iacellis existeretur, alligatus est saluator. In cuius parte sinistra, divi prophetae Davidis semicolum magnifice in sublimi collocatum. Zion ipsa ad australem urbis est ita partem, videntorem eius sortita regionem, passibusque mille a Christi resurrectionis loco distat. Et in palatio Caiphae, Petri apostolorum principii templum aliud constituit. Atque in forea Jeremiae, et ad fontem qui Siloe dicitur, mirifica constituit opera. Postremo et agrum figuli apparari curavit, in adventarum scilicet et peregrinorum sepulturam. Sed et filii Constantini iustinetur, ad arborem Mambre, quae nunc Terebinthus dicitur, quindecim stadiis meridiem versus viciniam habens Bebron, Hierosolymis autem circiter ducenta et quinquaginta stadia abest, ubi vera certaque fama est, una enim angelis contra Solomann enntibus, et Filium Dei hospitaliter acceptum esse ab Abraham, ab enque Isaaci procreationem annuntiatam, maximam ornatissimumque templum crexit. Intellexerat enim Constantinus sub ea arbore, veteres Graece superstitionis aras construxisse, Graecis sacrificiis istie operatos esse, vinum libasse, thura adolevisse, bovem, hircum et gallum sacrificasse, lucernas accensas oleo infuso apposuisse. placetas obtulisse: quosdam etiam nummos et varii generis obsequia in viciniam puteum coniecisse, ita ut rerum conjectarum ingenti copia aqua inotilis sit reddita. Quod sane Constantini uxoris mater, cum istac transiret, visam, genero ipsi renuntiavit. Animadverterat enim xativo tempore, loci incolae, longinquiores etiam Palaestinos, Phoenices et Arabes, annuus ferias in ea regione peragere. Et (1) conventus celebritasque ea grata fuerat omnibus: Iudaeis quidem quod patriarcham generisque sui principem iactarent Abrahamum; Graecis vero, propter angelorum in eum locum adventum: Christianis porro, quod Deo dilecto illi id predictum fuerat, quod multis postea seculis de Virgine inturum fuerat. Qua re Constantinus cognita, episcopis Palaestinis vitio vertebat, in primisque Eusebium Pamphilli perstringebat, quod sic tam sanctum locum deopexissent. Itaque episcopis Phoenicis mandavit ut ex ipsis fundamentis arae everterentur, simulacra igne comburerentur, ac templum ibi tanta antiquitatis nomini conveniens castruaretur, in quo divinum numen Ecclesiae recepto in ritu coleretur, locusque de caetero a continuatione omni liber esset. Quod si quis dein-

Πάλιν δὲ τὸν ἐπὶ τῆν ὑποστρέψασα πάλιν, ἐν τῇ Σιών μακροτέρω εἰς μήκος καὶ πλάτος ἐκτερέχοντα οὐρανὸν κατασκευάσθη. ἔνθα ἦσαν συνηγμένοι τῶν θυρῶν κατασκευασμένων διὰ τὸν τῶν Ἰουδαίων φόβον οἱ μαθηταί, ἐν ᾗ καὶ ὁ θεὸς δειπνῶν ἐγένετο, ὃ τε θεὸς κενότορος, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καθόδος ἐν τῷ ἐκκενωτῷ καὶ πρῶτος ἱεραρχίας ἀνεκπηροῦχθη Ἰακώβου ἵππου ὅτι καὶ ὁ πατριάρχης ἦν κίων. ἔνθα προσεβλήθη φορητοῦλαοδελὸς ὁ Σωτήρ. Οὐ τοῖς εὐνοῦμοις μεμαὶ τοῦ καὶ ὁ τοῦ θεοῦ προσήτορος λαοῦ δὲ φόρος μεγαλοπρεπέως ἰδρυταί τῇ προσκομιδῇ τῆς ἀναφορῆς. Ἡ δὲ Σιών πρὸς νότον ἐστὶ τῆς πόλεως, τὸν ὑπερνευτηρῶτα χῶρον αὐτῆς λαχούσα. Μίλιον δ' ἐν διαχει Σιών τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως. Κάν τῇ κλιτῇ δὲ τοῦ Κατάρχη Πέτρου τῷ καρφυαίω τῶν μαθητῶν καὶν ἕτερον ἤγειραν. Ἐν τε τῷ λάκκῳ Ἰερουσαλὴ καὶ ἐν τῇ πηγῇ ἡ τοῦ Σιλωῆμ εἴρηται, πολυτάλη τὰ ἔργα ἐπιποιεῖ. Τέλος δὲ καὶ τὸν ἀγρὸν τοῦ καραμικῆς μετασκευάσασα, πολυάνδρον ἐπραττε πρὸς ζῆνις ἀθλοναί τεκμήν. Σπουδαῖς δὲ τοῦ καιδὸς Κωνσταντίνου κὰν τῇ ἀουτῇ τῇ Μαυροῦ, ἤτοις νῦν Τεραθῆθος ἴσχυται, ἐπὶ εἰ μὲν σταδίων γέστονα τὴν Ἰερουσαλὴν ἔχουσα πρὸς μεσημβρίαν, Τεραθῆθῶν δὲ ἀετῶντα ἀμφὶ διακόσια καὶ πενήχοντα στάδια, ἔνθα λόγος ἐστὶν ἀληθῆς σύναμα τοῖς κατὰ Σοδομιτῶν ἰσχυται ἡγεθῶν καὶ τὸν γῆν τοῦ Θεοῦ ἐπιζῆνωθῆσαι τῷ Ἀδραμ, καὶ τὴν τοῦ Ἰσαὰκ γέννησιν ἐπιγγελλασθαι καὶν μέγιστον καὶ περικαλλέστατον ἡμεδῆματῶν καὶ γὰρ μαθῶν ἦν Κωνσταντίνος ὑπὸ τῇ ἀουτῇ θωρῶν Ἑλληνικῶς τοὺς πύλας ἰδρύσασθαι, καὶ θυσίας Ἑλληνικῆς ἐκείσε τελεῖσθαι, οἶνους τε σπένδειν, καὶ ἀεθῶνους ἐπιθῆναι, καὶ βούν καὶ τράγους καὶ ἀλεκτρούθῶνα ἄλχουνας τε ἐπιθῆναι ἡμμένους ἐπιχέοντες ἑλαιον, καὶ πόπῶνα προσήγον· ἦσαν δὲ εἰ καὶ νορίστῶτα καὶ μύρα δειρῶρα κατὰ τοῦ ἐκείσε φρέατος ἐβαλλόν, ὡς ἐπιθῆναι ἀγρεῖον τὸ ὕδωρ γίνεσθαι τῇ κοκκίῃ ματουσίῃ τῶν βίπτουμένων. Ἡ τῆς Κωνσταντίνου δὲ γαμετῆς μήτηρ ἐκ τοῦ παρῆκοντος, θεασαμένη, τῷ γαμβρῷ τὸ δρῶμενον ἤγγελλεν, ὡρε θέρους τοῦ, ἐπιχωρίου; ἰδοῦσα καὶ τοὺς προσητέρω Παλαιστίνου; Φοινικῆς τε καὶ Ἀραβίους, τὴν ἐτήσιον τῷ χῶρῳ ἄγοντας ἐορτήν. Πᾶσι γὰρ ἐπέραστο· ἦν ἡ πανήγυρις Ἰουδαίους μὲν, ὅτι πατριάρχην ἔχουσαν τὸν Ἀδραμ, Ἑλλῆσι δὲ, διὰ τὴν τῶν ἀγγέλων τῷ χῶρῳ ἐπιθῆμιαν· Χριστιανοί; δὲ, ὅτιπερ τῷ θεοφιλεῖ ἐκείνῃ προσημήνυσεν, ὃ πολλοῖς χρόνοις ἐς ὑπερον ἐκ παρθένου ποιεῖν ἐμελλεν. Ἄ δὲ πυθόμενος Κωνσταντίνος, τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἐπισκόπων κατητήδωτο· καὶ μᾶλλον Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου κατήπετο, οὕτω τὰ περὶ τὸν ἅγιον ὑπερῖδόντας τόπον. Καὶ γ' ἐκέλευε τοῖς τῆς Φοινικῆς ἐπισκόποις ἐκ βάθρων μὲν καθαιρεῖν τοὺς βωμοὺς, περὶ δὲ τὰ ἔθῶνα δαπανᾶν· ἀξίον δὲ τέμενος τῷ περιωνύμῳ τῆς τοῦ τόπου ἀρχαιότητος; καθιστῆν, καὶ τὸ θεῖον ἐκείσε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας; εἶθι; θρησκεύειν, καὶ τοῦ λοιποῦ ἐλευθῆρον τὸν τόπον

(1) Sozomenus Eccles. Histor. lib. ii, cap. 4 et 5.

εἶναι τῶν μισασμάτων. Εἰ δὲ τις ἐξῆς φωραθεὶς ἀλοή A
 τοιαῦτα πράττων, μεγίστη τούτων ζημίαν ὑπάγεσθαι.
 Καὶ ἔργῳ τὰ προσταττόμενα αἰσιον ἐλάμβανε πέ-
 ρας. Καὶ ἐν τῇ τῆς Φοινίκης Ἐλιοπόλει ἕτερον
 οἶκον οἰκοδομεῖν ἐκέλευε Κωνσταντῖνος· ἐπίσκοπόν
 τε καὶ κλῆρον ἱερὸν κατεσκευάζε· καὶ τὸν ἐκ πα-
 λαιοῦ προσόντα νόμον τούτοις ἀπείργεν, ὃς κοινὰς
 εἶναι τὰς γυναῖκας ἐτίθει, καὶ τοὺς παριοῦσι ξένοις
 τὰς σῶν παρθένους πρότερον ἐκπορνεύεσθαι, ὡς
 εἶναι μὲν αὐτοῖς τὰ τέκνα ἀμφίβολα, καὶ μηδεμίαν
 εἶναι τούτοις διάκρισιν. Ὡν ἀνελὼν τὸ μῦθος, τὰ
 γένη ἐπιγινώσκειν παρεσκευάσατο. Παραπλήσιον δέ
 τι καὶ ἐν Φαιάκοις ἐποίησε· τὸ γὰρ τῆς ἐκεῖσε Ἀφρο-
 δίτης ἱερὸν τῷ Λιβάνῳ περιελών, καὶ τὰς ἐν ἐκείνῳ
 αἰσχρὰς καὶ ἀσέμνους μίξεις συμπεριεθε· τὸν τ' ἐν B
 Κιλικίᾳ Πυθωνικὸν κατέστρεφεν οἶκον· καὶ τὸν
 ἐκεῖσε ἐμφωλεύοντα ἐξήλαυνε δαίμονα. Οὐ μόνον δὲ
 τῇ γῆ τὰς Ἐκκλησίας ἐβρίξου, ἀλλὰ τῷ περὶ Χρι-
 στοῦ νόμῳ φλεγόμενος, ἵνα κἀν ἐρήμοις ἔχοι τὰ
 σύμβολα, καὶ οἶκον ἐξ ὀθόνης ποικίλης κατασκευά-
 σας, ὡς περ πάλαι Μωϋσῆς περίεφερον, ἥπερ μοι
 προείρηται. Πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας ἐκκλησίας τοὺς
 ἄγιοι· ἐκεῖνοις ἐτίποι κατασκευάσασα, οὐσας ὑπὲρ
 τριάκοντα, ἢ θεοφίλης βρασιλλ· Ἑλένη, πρὸς τὸν
 ἑλκὸν ταύτης οὐκ ἐπανέστρεψε, τοὺς ἑσπερίοις μετὰ
 τὴν σύνοδον διάγοντα μέρεσι.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ΄.

Περὶ τῶν θεοφιλῶν ἔργων τῆς μακαρίας Ἑλένης, C
 καὶ τῆς αὐτῆς τελευταίας καὶ περὶ τῆς ἐπωπύ-
 μου αὐτῆ πόλεως· καὶ ἱστορία παραδόξος τοῦ
 ἀγίου μάρτυρος Δουκιανοῦ.

Ταύτης πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα μαρτυρεῖ τὸ εὐλαθεῖς
 καὶ φιλόθεον· οὐχ ἦνεν δὲ παραστήσει καὶ ὁ μέλλω
 ἔρεῖν. Λέγεται γὰρ τὰς ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερὰς παρ-
 θένους πρὸς ἐπίσειν μεταστελαιμένην, θεραπευ-
 ῶν ἐκπληρῶσαι τάξιν αὐταῖς. Αὐτὴ γὰρ τὰ ὄψα
 ταῖς οἰκείαις παρετίθει χερσίν· ὕδωρ τε προσῆγε
 καὶ χέρνιθα καὶ ἄλλ' ἅττα διακονουμένη, οἷς τοὺς
 δαιτυμόνας εἰωθὸς θεραπεύειν. Δῶρα δὲ πλείστα
 καὶ πολυτελῆ ἀναθήματα ταῖς ἀνά τὴν ἔω ἐκκλη-
 σίαις εἶδιδου. Ἐνδείσει τε τὰ ἐπιτήδεια ἐχορήγει
 ἀφθόνως. Πολλοῦ· τε εἰς τὴν προτέραν ἐπανῆγεν
 ἔξιν καιρῶν δυσκολίας ἀνατραπένας· δεσμῶν τε D
 χρονίων λύσιν ἐπῆγε, μετὰ τὴν τε ἡλευθέρου· καὶ
 τὴν ὑπερρίον ἀνεκαλεῖτο φυγῆν. Ὡν χάριν καὶ
 ἀξιά γε πρὸς Θεοῦ εἰληφέναι τὰ γέρα· καὶ γὰρ τὸ
 μὲν παρὸν, ὡς οὐκ ἂν τις εἴπῃ, κάλλιον διαγέγονε·
 σεβαστὴ τε ἀνακηρυχθεῖσα, καὶ χρυσοῦν νόμισμα
 εἰς μόρφωμα ἴδιον κόψασα, θησαυρῶν τε βασιλικῶν
 ἐξουσίαν λαβοῦσα, κατὰ γνώμην ἐκέχρητο. Ἐπει δὲ
 τελευταίᾳ ἴδει, μετ' εὐφῆμου ἐτελεύτα τῆς μνήμης
 ἐν Ῥώμῃ ὀγδοηκοστὸν ἔτος γεγεννημένη ἐνδὸς λείπου-
 τος, πολλὰ τῷ παιδί ἐντεταμένη τοὺς ἐξιτηρίους
 περὶ τῆς εὐσεβοῦς πολιτείας. Πάνου δὲ μεγάλης καὶ
 μετὰ τὴν τελευταίαν ἡμίμορει τιμῆς, ὅποιον ἐχρῆν

ceps ejusmodi quidquam facere deprehensus esset,
 eum gravi mulctatum iri poena, constituit. Atque
 imperata hæc ad rem collata, legitimum consecuta
 sunt exitum. Nec minus Heliopoli in Phœnicia a-
 liam sacram ædem Constantinus ædificari præcepit,
 eique episcopum suum et sacrum clerum dedit, ve-
 teri sublata lege quæ communes esse uxores, et
 advenientibus hospitibus virgines suas prostituere
 jubebat, ut dubia et anceps apud eos soboles nul-
 lumque ejus discrimen esset. Hoc tam abominan-
 dum scelus abolens, ut gentes familiæque digno-
 scerentur, effecit. Simile quiddam etiam in Apha-
 cis (1) fecit. Templum namque Veneris isthic ad
 Libanum montem demolitus, una quoque fœdes et
 indecentes, qui mistim fiebant, concubitus prorsus
 sustulit. In Cilicia porro Pythonicum evertit fan-
 num (2), atque incubantem ibi dæmonem ejecit.
 Non tantum autem ecclesias e fundamentis terræ
 exstruxit, verum etiam pro suo erga Christum
 flagranti desiderio et amore, ut in solitudine quo-
 que sancta haberet symbola, ædem sacram e variis
 linteis fieri curavit, eamque veluti priscus Moses,
 sicuti a me antea est dictum, secum circumtulit.
 Quin et plures ecclesias alias in sanctis illis locis,
 supra triginta, amantissima Dei femina imperato-
 ris mater condidit: et ad clarissimum sibi filium,
 in occidentalibus post synodum agentem partibus,
 est reversa.

599 CAPUT XXXI.

De Deo gratis operibus beatæ Helenæ, ejusdenque
 obitu. Item de cognomine ei urbe: præterea
 historia fidem prope excedens de sancto martyre
 Luciano.

Permulta quidem sunt, quæ illius in Deum amo-
 rem et pietatem testantur: non minus tamen eam
 virtutem, quod nunc dicturus sum, declarabit. Di-
 citur siquidem Hierosolymis, sacris virginibus ad
 epulas vocatis, famulæ præstitisse officium. Mani-
 bus enim ipsa suis escas illis apposuit, et aquam
 præbuit, aliaque omnia ministeria obivit, quæ con-
 vivis invitatis exhibere moris est. Munera vero
 plurima et pretiosa donaria, Orientalibus attribuit
 ecclesiis. Indigentibus res necessarias affatim largita
 est. Et multos in priorem reduxit statum, qui tem-
 porum difficultate eversi fuerant. Sic illa captivo-
 rum vincula diuturniora solvit, ad metallum dam-
 natos liberavit, et exsules revocavit. Quam ob cau-
 sam condigna etiam a Deo accepit præmia. Etenim
 in præsentī hac vita, ea est consecuta, ut præstanti-
 us quidquam nemo ei accidere potuisset putari.
 Nam Augusta renuntiata est, et nummos aureos sub
 effigie sua proculdit, imperialibusque thesauris in
 potestatem suam redactis, pro arbitrio suo est usa.
 Cum autem ei finis vitæ instaret, cum celeberrima
 memoria Romæ decessit, unde octuagesimum a-
 gens ænnum: cum quidem in extrema illa allocu-
 tione et valedictione, moritura, de piæ Christianæ-

(1) Tripart. lib. II, cap. 20.

(2) Æsculapii ad Ægas oppidum.

que vitæ Instituto, permulta mandata filio dedisset. A Ingentes quoque ei post obitum tribuit honores : quales scilicet eam decebant, quæ tam pie sancteque vixisset. Extra urbem Romanam sepulta, in templo rotundo porphyretica urna deposita, atque biennio post una cum urna Constantinopolim deportata est : prima ipsa, in imperialia monumenta ædis Sanctorum Apostolorum illata, lætisque posthac atque etiam nocturnis memoriis, ut par erat, est celebrata. Hierosolymis autem venerandæ virgines, quibus veluti quædam ancilla inservierat, præcipuis eam sunt memoriis solemniter prosecutæ. Quod si quis mundana hæc in aliquam bonarum utiliumque rerum rationem referre velit, in eo quoque omnem longe superat oblivionem. Perinde enim atque pignus quoddam futura sæcula habent, ad memoriam ejus sempiternam, in Bithynia unam, et in Palæstina alteram urbem : 600 quibus imperator filius conditis, memoriam illi tribuit immortalē (1). Admodum vero beatam Helenam regione et situ alterius delectatam esse ferunt, quæ antehac Drepanum (2) nominata fuerat : cum quod ibi orta esset, tum quod Lucianum martyrem post martyrimum obitum eo a delphine deportari contigerit. De quo martyre illud est decanatum : moriturum eum, cum vis tyrannica neque templi neque sacrarii copiam faceret, et vincula quoque atque plagæ motum prorsus denegarent, in suo ipsius pectore discumbentem, horrendo illo operatum esse mysterio, ad eumque modum et ipsum participasse de immaculato sacrificio, et aliis ut iidem communicarent, suasorem fuisse. Sacrum id in carcere perficiebatur, et Ecclesiæ specimen sacer ille chorus, qui eum tanquam jam morientem stipabat, repræsentabat. Aliam quoque ob causam ita sacræ operabantur, ut scilicet quæ a piis peragebantur, ab iis qui alterius essent opinionis, non conspicerentur. Hujus discipulos esse dicunt, Eusebium Nicomediensem, Marin Chalcedonensem, Theognidem Nicænum, Leontium, qui deinde Antiochiæ episcopus fuit, Antonium Tarsi Ciliciæ antistitem, Numenium, Eudoxium, item Alexandrum et Asterium Cappadocem, quos ad Græcorum superstitionem dedexisse, fama est, tyrannorum crudelitati cedentes : postea autem lapsi atque errori, opem ferente eis ad pœnitentiam præceptore, renuntiasse : quamvis iterum non idem sibi cum magistro sentiendum esse delegerint, Arii opinionem ex professo complexi. De beata Helena hactenus.

CAPUT XXXII.

De tribus magnificis crucibus quas in magnis columnis Constantinopoli Constantinus collocavit : et mirifica de una earum narratio.

Verum enimvero Constantinus, cum ubique terrarum iu illustribus urbibus delubra, tum maxime

(1) Constantinus duabus civitatibus matris suæ Helenæ nomen imposuit. Idem Ponto quoque nomen, ut Helenopolis diceretur, imposuit. (Justinian. *De moderat.* Helenopoli, Nov. II. 28.)

(2) Socrates lib. 1, cap. 18, scribit, Constanti-

την οὕτω θεοφιλῶς ζήσαται. Ἐξω δὲ τῆς πόλεως Ῥώμης ἀξιωθείσα ταφῆς, ἐν ναφ̄ στρογγύλῳ λάρνακι πορφυρᾷ κατετίθη. Μετὰ δὲ διετῆ χρόνον, σὺν τῇ λάρνακι ἐν τῇ Κωνσταντινίου ἀνασθεῖσα, πρώτη ἐν τοῖς βασιλικῶς μνημείοις τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ταφῆς ἤξιώθη, φαιδραῖς τὸ ἐξ ἐκείνου μνείαις καὶ παννυχισίν ὡς εἰκὸς τιμωμένη. Αἱ δ' ἐν Ἱεροσολύμοις σεμναὶ παρθένοι ἐκείναι, αἷς οἶα τις διηκονεῖτο θεραπευαίνεις, ἐξαισιαῖς μνήμαις ταύτην ἐσέμνονον. Εἰ δέ τι καὶ τὸ κατὰ κόσμον εἰς δνησὶν τις λογιζέσθαι ἔλοιτο, καὶ λήθης κἀν τούτῳ ὑπερτερεῖ· ἐνεχυρον γὰρ ὡσπερ ὁ μέλλων ἔχει αἰὼν τῆς ἐς ἀελ μνήμης τὴν ἐπὶ Βιθυνίας πόλιν, καὶ ἑτέραν ἐν Παλαιστίνῃ· ἃς ὁ παῖς αὐτῆ καὶ βασιλεὺς δευμάμενος, τὴν ἀθάνατον ἐκείνην μνήμην χαρίζεται. Ἀσπίζεσθαι δὲ φασὶ τὸ χωρίον τὴν μακαρίαν Ἑλένην· καὶ ὡς ὀρωμένην ἐκεῖθεν Δρέπανον πρώτων ὀνομασμένον· καὶ οἱ Λουκιανὸς ὁ μάρτυς ἐκεῖσε τὸ χεῖρ μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ δελφίνος ἐκκομισθεῖς. Περὶ οὗ μάρτυρος λόγος διατεθρόλληται τελευτᾷ μέλλοντος, τῆς τυραννικῆς βίας μήτε ναδν, μήτε θυσιαστήριον παρεχούσης, ἀλλὰ μηδὲ τῶν δεσμῶν καὶ τῶν πληγῶν συγχωρούτων κινεῖσθαι, ἐν τῷ οἰκείῳ στέρω ἀνακειμένον, τὴν φρικτὴν ἐπιτελέσαι μυσταγωγίαν· καὶ οὕτως αὐτὸν τε μετασχεῖν τῆς ἀχράντου θυσίας, καὶ τοὺς ἄλλους μεταλαβεῖν ἐπιτρέψαι. Τὰ δὲ τῆς ἱερουργίας ἐτελεῖτο ἐν τῇ εἰρκτῇ· καὶ ἐκκλησίας σχῆμα ὁ κυκλώσας ἐκείνον ἱερὸς ἐτύπου χορδός, ὡς ἤδη ἀποβιοῦντα. Ἄλλως τε καὶ τοῦ μὴ καθορᾶσθαι τὰ δρωμένα παρὰ τῶν εὐσεβῶν τοῖς ἄλλοις ἔχουσι δόξης, οὕτως ἐτέλουν. Τοῦτου μαθητὰς φασὶν εἶναι τὸν τε Νικομηθεῖα· Εὐσέβιον, Μάριν τὸν Καλιχρόνος, καὶ τὸν Νικαία· Θεόγνιν, Λεόντιόν τε τὸν ὑστερον τῆς Ἀντιόχου ἐπισκοπήσαντα, Ἀντωνίον τε (Ταρσοῦ δὲ τῆς Κιλικίας οὗτος ἐγένετο), καὶ Νομηνιον, καὶ Εὐδόξιον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἀλέξανδρον, καὶ Ἀστέριον τὸν Καππαδόκην· οὗς καὶ ἑλληνισαί φασὶν ἐνδόντας· τῆ τῶν τυράννων βία· ἐς ὑστερον δὲ τὴν ἤταν ἀνακαλέσασθαι, συλλαβομένου αὐτοῦ· πρὸς τὴν μετάνοιαν τοῦ διδασκάλου· κἀν αὐτῆς μὴ τὰ ἴσα τῷ διδασκάλῳ φρονεῖν ἤρετίσαντο, τὴν Ἀρελοῦ περιφανῶς ἀσπασάμενοι δόξαν. Περὶ μὲν οὖν τῆς μακαρίας Ἑλένης τοσαῦτα.

D

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ.

Περὶ τῶν τριῶν μεγάλων σταυρῶν, οὗς ἐν κίοισι μεγάλαις Κωνσταντίνος ἐν τῇ ἐπανόμφῃ αὐτοῦ πόλει ἀνέδρασε· καὶ ὁπερφυτῆς τις περὶ ἐνός τούτων διήγησις.

Κωνσταντίνος δὲ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς κολλοῦς ἐγείρας νεῶς ταῖς περιφανέσι τῶν πόλεων, κἀν τῇ

num vicus multos amplificatos in formam orbium extulisse, atque in primis Drepanum, seu Drepanum, a matris suæ nomine Helenopolim vocasse : et civitati ab eo aucte in Palæstina, a sororis suæ appellatione nomen Constantiæ indidisse.

ἐπωνύμῳ δὲ αὐτοῦ πόλει μάλιστα τούτους ἀνίστη· ἦν καὶ ἀγάλμασι καὶ ἄλλοις ὑπερφυέσιν ἔργοις ἐκίλλυεν, ὡς ἐν τῷ τέλει τοῦ πρὸ τούτου διαλάθου-
 μεν τόμου. Εἰδὼς γὰρ μὴν πείρα καὶ τὴν τοῦ θείου σταυροῦ δύναμιν, ὑπερφυῶς αὐτὸν ἐτίμα, καὶ ἐν θαύματι διὰ παντὸς ἤγε. Καὶ δὴ μετὰ νόστον Ἐλένης τρεῖς ὑπερμεγέθεις σταυροὺς τεκτηνάμενος, κατὰ μίμησιν ὧν τριχῶς ἐν οὐρανῷ ἐθεάσατο, πρῶτον μὲν ἐν Ῥώμῃ καταστρατηγῶν Μαξεντίου· δεύ-
 τερον δ' ἦνικα Βυζαντίους διὰ μάχης ἰῶν ἑτροποῦτο· καὶ τὸ τρίτον, ἦνικα Σκύθας πέραν Ἰστροῦ ὑπέταξε, καὶ τὸν ποταμὸν γεφύρα ἐξεύγνυ· κατὰ μίμησιν τοίνυν τῶν τριῶν τούτων σταυρικῶν ὁράσεων, τρεῖς ἐκ χαλκοῦ ἔποιε σταυροὺς, καὶ τὰ σεβάσματα τούτων ὁνόματα οὕτως ὠνόμαζεν· Ἰησοῦς, Χριστὸς, νικῶ. Ὁν δ' μὲν τὴ Ἰησοῦς ὄνομα ἔχων, χρυσῷ ἀπανταχοῦ διαχυθέντι κοσμηθεὶς, ἔσθη ἐπάνω τῆς ἀψίδος τοῦ φόρου, ὃς τὸ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ θερμὸν ὑπαινίσσεται· τῷ γὰρ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ τὴν Ἐλληρικὴν θρησκείαν κατέβαλλε· τὸν δὲ ὃς ἐκαλεῖτο Χριστὸς, σεβάσμιον καὶ θεῖον σταυρὸν, ἐπὶ πορφύρῳ Ῥωμαίων ἀνίστα κίονι, ἐν τῷ Φιλαδελφίῳ οὕτως ἰσως εἰρημένῳ· τὸν δὲ τρίτον, ὃν Κωνσταντῖνος μὲν νίκος ἐκάλεσεν, Ἡράκλειος δ' ἀνίκητον κατενόμασεν, ἐπὶ ὀψήλῳ κίονι ἐκ μαρμάρων συνθεθεμένῳ ἀνέβρυσεν, ἐν τόπῳ ᾧ κλήσις ἦν Ἀρτοπώλιον· ἐν ᾧ καὶ πολλὰι δυνάμεις ἐνηργούντο παράδοξοι· καὶ μᾶλλον ὅσοι ῥίγαι φλογώσεως ἐπασχον, καὶ ὀφθαλμιαῖς καὶ ὀποχύσεσιν ἦσαν συνισχημένοι· περὶ οὗ τι καὶ τῶν μάλα διὰ θαύματος ἀγομένων πραττόμενον διηγήσομαι. Καὶ μοι μηδεὶς ἐπιστείτω διηγουμένῳ· οὐδὲν γὰρ οἶμαι παράδοξον, ὃ μὴ Θεῷ διαπεπραγμένον εἴη· οὐδὲν δὲ πάλιν ἀδύνατον, Θεοῦ βουλομένου. Λέγεται γὰρ, καὶ ἀληθῶς λέγεται, ὡς ὅτι παρ' αὐτὸν ἀγγελος Κυρίου τρίτον ἰῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐν ἀπορρήτῳ σιγῇ τῆς νυκτός, οἷάπερ ἀστραπή ἐξ οὐρανῶν διάφτουσα, ἐν ἀπροσίτῳ τῇ αἴγλῃ, κύκλῳ περιέειπε τὸν σταυρὸν θυμιῶν, λιγυρᾶ τε φωνῇ ὡς δὴ τινος λεπτοῦ σημαντήρος· τὴν παρουσίαν διαμηνύει τοῖς ἀνεπιστρόφῳ πρὸς κακίαν βίῃ τὰ τοιαῦτα καὶ ὄρν καὶ ἀκούειν ἤξιωμένοις. Ἄσμετι δὲ ἀπορρήτῳ τὸ ἐνθεον μέλος τῆς τρισαγίας φωνῆς τούτῳ ἐπιλέγων καὶ ὑποβάλλων, καὶ αὐθις ὡσπερ ἀστὴρ μεγαλοπρεπῶς διάφττων, πρὸς τὰ οὐραία ἐπανέρχεται ἦθη. Ὁν δὴτα σεβάσμιον τοῦ Κυρίου σταυρὸν, πολλῶν χρόνων ὕστερον κατὰ τὸ ὀκτωκαιδέκατον ἔτος τῆς ἀρχῆς Μαυρικίου, σεισμῷ μεγάλῳ πεσεῖν ἐπειγόμενον, ἔπειτα σιδηροῖς τισι μηχανήμασιν Ἡράκλειος ἤδρασε, πρὸς τῇ βάσει ταῦτα δὴ ἐγκολάφας τὰ γράμματα· Ἔργον θεάρεστον βασιλέως μεγάλου Ἡράκλειος ἤδρασεν· ἃ δὴ καὶ εἰς ἐμὲ νῦν εἰσι θεωρούμενα. Ἀλλὰ τοιαῦτα μὲν καὶ τὰ περὶ τῶν τριῶν σταυρῶν εἰργασμένα τῷ Κωνσταντίνῳ.

Opus magni Heraclius firmavit. Quæ inscriptio ad mea usque tempora duravit. Hæc de tribus crucibus a Constantino constructis.

in cognomine sibi civitate, ea exstruxit: quam stautis et aliis admirandis operibus exornavit, sicuti in sine proximi exposuimus tomī. Quod vero re ipsa sanctæ crucis vim et efficaciam expertus fuerat, summopere eam semper venerabatur atque admirabatur. **601** Ac post Helenæ reditum tres immensa magnitudine cruces fabrefieri fecit, ad exemplum earum quas ter in cælo viderat: primum Romæ, contra Maxentium depugnans: secundo, cum commisso cum Byzantiis prælio tropæum de eis stautit; tertio autem, cum Istro ponte juncto, Scythas ultra id flumen subegit. Ad imitationem igitur triplicis istius visionis, tres ex ære fieri cūravit cruces, eisque sacra hæc imposuit nomina: *Jesus, Christus, vincit*. Ex his, cui nomen *Jesus* inditum, auro per omnes partes diffuso ornata collocata est super fornicem seu arcum triumphalem in foro, ut obscuriore significatione ardorem pietatis ipsius indicaret. Potentia namque roboris ejus Græcam superstitionem debellavit. Alteram vero venerandam, sacramque crucem *Christi* nomen præferentem, in Porphyretica Romana stautit columna, in loco qui Φιλαδέλφιον, hoc est Fraternus amor, dicitur. Tertiam, quam Constantinus quidem νίκος, id est victoriam, vocavit, Heraclius autem ἀνίκητον, hoc est invictam, nominavit. in alta marmorea columna posuit, in loco cui nomen est Ἀρτοπώλιον, id est Forum panarium, ad quam multæ etiam supra opinionem hominum virtutes sunt editæ: atque in primis, si qui rigore inflammationis vexarentur, et oculorum doloribus et suffusionibus premerentur, sanati sunt. De qua factum quoddam, quod admodum in admiratione fuit, exponam. Ne vero quisquam narranti mihi fidem non habeat; nihil enim tam præter opinionem et præter fidem est, quod Deus non perficiat; neque etiam quidquam quod Deus velit, impossibile est. Dicitur namque, et vere dicitur, cum ad eam angelus Domini ter quotannis per altissimum intempestæ noctis silentium, perinde atque emicans quoddam cœlitus fulgur, cum splendore inaccesso venit, crucem eum circumire sufflitum facientem: suavique voce quasi cujusdam tenuis indicia, præsentiam suam illis qui puritate vitæ a vitis abhorrentes, talia et videre et audire idonei sunt, insinuare: atque ubi cantu ineffabili divinum carmen ter sancti hymni psallens concinuerit, rursus illum veluti stellam magnifice emicantem ad munia redire sua. Hanc sane venerandam Domini crucem, longo post tempore, decimum octavum annum Mauritio imperante, **602** quod immenso terræ motu corruebat, ferreis quibusdam operibus Heraclius firmavit, et in basi ejus hujusmodi incidit inscriptionem: Opus Deo acceptum imperatoris usque tempora duravit. Hæc de tribus crucibus

CAPUT XXXIII.

*Ut Constantinus Christianismum ubique terrarum
provagari curaverit.*

Qui rerum omnium illud quam maxime studuit, ut religio ampliora caperet incrementa. Neque se continere ea in re potuit. Universos namque homines, quantum in manu ejus id fuit, ad Christum adductos atque pertractos voluit, apostolicam prorsus declarans mentem et studium. Quandoquidem autem homines Romano subditi imperio, præter rationem omnem, metum atque superstitionem, propter conceptam de simulacris opinionem retinebant, ritus patrios complectebantur, et ex antiquitatis auctoritate pendebant, inducendam esse cultus ejus apud ipsos oblivionem putavit. Id vero nec aliter nec prius fieri potuit, quam illi templa, et quæ in eis sunt statuas negligenter atque contemnerent. Consiliumque id ad exitum perduxit. Edictis enim imperatoriis passim publicatis, populi metuentes ne de rebus sibi charissimis in periculum venirent, in officio fuere. Et templorum custodes sacerdotesque, cum quod agerent non haberent, res quæ antea apud eos in honorem fuerant, despexere: et quæ dudum in abstruso latentia a nemine conspecta fuerant, ex adytis arcanisque locis pertraxere: quæque solis ipsis cognita erant, omnium oculis exposuere. Simulacrorum vero materia, quæ quidem ingentis esset pretii, igni adjudicata, et in minuta frusta concisa: quæ vero ex ære artificioso opere fabrefacta esset, propter pulchritudinem et præstantiam, in novam imperatoris urbem comportata est: atque ibi per regiones certas, atque in Hippodromo seu circo equestri, et alibi passim collocata. Abductus igitur est ex Pythii oraculi sede Apollo, ex Helicone Musæ, et Delphis sacer tripos: atque celebris ille Pan, quem Pausanias post Medicum bellum dicaverat. Templa porro neglecta, prorsus ad ruinas sunt redacta. **603** Omnino etiam tum et apud *Ægas Æsculapii* in Cilicia (1), et apud *Aphacos* (2) ad Libanum montem Veneris delibrum sublaturum. Utrumque autem veteribus et celebre et venerandum habitum. Quæ quum ita fierent, ex sententia imperatoris res procedebat. Et qui templa deorum, quæ prius coluerant, jacere, stipulaque et storea completa esse videbant, in contemptum eorum veniebant, majorumque errorem reprehendebant. Quidam nos sunt æmulati. Alii imperatoris ipsius gratia oportere se principis mores et instituta colere existimabant. Nonnulli porro (3) ab episcopis et monachis, in quos divinis quibusdam indicibus inciderant, edocti, satius esse Christianam suscipere religionem censuerunt. Proinde populi multi et urbes totæ ad Christianismum se confere-

(1) Rectius, ut supra cap. 30 eod. in Cilicia. Sicuti etiam apud Sozomen. lib. II, cap. 5, legitur. Lucan.:

Et extremæ resonant navalibus Ægæ.

(2) Hic de certo ad invocationem et preces

A

ΚΕΦΑΛ. ΑΓ. Γ

Ὅπως Κωνσταντῖνος τὸν Χριστιανισμὸν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς διαδραμεῖν παρεσκεύασε.

Πάσης δ' ἦν ἐκείνῃ σπουδῆς ὑπέρτερον ἢ τῆς θρησκείας ἐπιδοῦσι. Κατέχειν δ' οὐκ εἶχεν ἑαυτὸν ἄθρόον γὰρ, εἰ γ' ἐνῆν αὐτῷ, πάντας ἤθελεν ἐπισπᾶσθαι καὶ προσάγειν Χριστῷ, ἀποστολικὴν ἐπιδεικνύμενος τὴν σπουδὴν. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀνὰ τὴν Ῥωμαίων ὑπήκοον δεῖμα καὶ σέβας ἀλογον τῆς περὶ τὰ ξόανα φαν:ασίας εἶχον, ἤθη τε πάτρια κατησπάζοντο, καὶ ἀρχαιότητος εἶχοντο· δεῖν ἐδόκει λήθην αὐτοῖς τῆς θρησκείας εἰσάγειν. Τοῦτο δ' οὐκ ἄλλως ἦν ἐγγωροῦν, πρὶν ἂν τῶν νεῶν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀμελήσειαν ἀγαλμάτων. Καὶ τὸ ἐννόημα εἰς ἔργον ἤγετο· γραμμάτων γὰρ φοιτησάντων βασιλικῶν δεισαντες οἱ δῆμοι μὴ τι περὶ τὰ φιλιτάτα πάθοιεν, καθ' ἑαυτοὺς ἦσαν. Οἱ γε μὴν νεωκόροι καὶ ἱερεῖς μὴ τι δρᾶν ἔχοντες, τὰ παρ' αὐτοῖς τίμια κατεφρόνουν· καὶ τὰ ἐν μυκῷ πάλαι ἀθέατα τῶν ἀδύτων ἐξήγον· πᾶσι δὲ δῆλα τὰ πρὶν αὐτοῖς γε μόνοις ἐγνωσμένα καθίστατο. Ἡ δὲ τῶν ξοάνων ὕλη, ὅση μὲν διαφέρουσα ἦν, πυρὶ διακρινομένη εἰς κέρμα ἐκόπτετο· ὅση δ' ἐν χαλκῷ εἰς κάλλος ἐξείργαστο, κόσμου χάριν εἰς τὴν νέαν τοῦ κρατοῦντος πόλιν ἤγετο· καὶ ἀνὰ τὰς ἀγυῖας, τὸν τε Ἰππόδρομον καὶ ἀπανταχοῦ καθιδρύετο. Ἦγετο οὖν Ἀπόλλων τε ἐκ Πυθίας, καὶ ἐξ Ἑλικῶνος αἱ Μοῦσαι, καὶ ὁ σεμνὸς ἐκ Δελφῶν τρίπους, καὶ ὁ διαδόχτος Πάν, ὃν Πausanias μετὰ τὸν Μυθικὸν ἀνέθετο πόλεμον. Οἱ δὲ νεῶν, παντοίως ἀμεληθέντες, εἰς ἐρείπια ἦσαν. Παντάσῃσι δὲ τηλικᾶδε ὅ τε ἐν Αἰγαίᾳ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Συρίᾳ, καὶ ὃ ἐν Ἀφάκοις τῆς Ἀφροδίτης περὶ τὸ τοῦ Λιδάων ὄρος ἤφάνιστο. Καὶ ἄμφω δὲ οὗτοι ἐπισήμω ἦσαν καὶ σεβασίμω τοῖς πάλαι. Ἄν γινόμενων, κατὰ σκοπόν τῷ βασιλεῖ προύχουσι τὸ πρᾶγμα· οἱ μὲν γὰρ τὰ πρὶν δι' αἰδοῦς αὐτοῖς ἐβριμμένα ὄρωντες, καλᾶμυς τε καὶ φορυτοῦ ἐμπλεα, εἰς καταφρόνησιν ἤκον ἐκείνων, καὶ τοῖς προγόνοις τῆς πλάνης ἐμέμφοντο· οἱ δὲ ζήλῳ τῶν ἡμετέρων καὶ τῆς τοῦ βασιλέως χάριν τιμῆς δεῖν ἤγούοντο τὰ τοῦ κρατοῦντος ἤθη τιμᾶν· ἄλλοι δὲ καὶ θεοσημίαις τισὶν, ἐπισκόποις τε καὶ μοναχοῖς ἐντετυχηκότες, ἀμεινον εἶναι Χριστιανίζειν ἤροῦντο. Ἔνθεν τοι καὶ πολλοὶ δῆμοι καὶ πόλεις ὅλαι μετεβύθμιζοντο· ὧς δὴ καὶ τὸ Γαζαίων ἐπίγειον, ὃ Μαυρομαῶς καλεῖται, δυσειδαίμονοῦν τὰ μάλιστα πρότερον, ἀθρόον μετέβαλε πρὸς ἡμᾶς· ὃ καὶ τῆς ἀθρόας μεταβολῆς ἀμειβόμενος, πολλῆς ἤξῃς τιμῆς· καὶ πόλιν εἶναι ἐκήρυττε, Κωνσταντίαν κατονομάζων, ἐν τῶν παιδῶν τὸν χώρον τιμῶν τῇ θρησκείᾳ. Τὴν Ἰσὴν δ' εἶληχε τάξιν καὶ ἡ πρὸς Φοίνιξι Κωνσταντίνα ἐπικληθεῖσα, διὰ τὸ σέβας τὴν τοῦ βασιλέως ἐπιγραφεμένη ἐπωνυμίαν. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλαι τῶν πόλεων αὐτόματοι πρὸς τὸ θρησκεύειν ἠπείγοντο τὰ ἡμέτερα· ἐκόν-

quasdam ex summo Libani montis jugo emicans ignis, periinde atque stella in vicino flumine, qui Adonis vocatur, submergebatur: Venerem cœlestem civis esse dixere. (Sozom. lib. II, cap. 5.)

(3) C. lib. II, tit. 45.

τες τε τὰ ξένα καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς κατέστρεφον ἅπαντα, καὶ εἰς ἐκκλησίας Θεοῦ μετεβόημιζον. Οὕτω δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιειδοῦσης, πᾶσαν διελάμβανε τὴν οἰκουμένην καὶ διὰ τῶν βαρβάρων χωροῦσα ἦ πιστις. Οὐ γάρ τοι τὰ περὶ τῶν ποταμῶν Ῥῆνον μόνον τὰ Χριστιανῶν ἠσπάζοντο, ἀλλὰ καὶ Γαλάται καὶ Κελτοί, οἱ τελευταῖοι τὸν Ὀκεανὸν προσοικουῦσιν· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Γότθοι καὶ ὅσα ὄμορα τούτοις ἀμφὶ τὸν Ἰστρὸν ὄκουν, οὐ πάσαι τὴν εἰς Χριστὸν δεξιμένοι πιστιν, ἐξ ἀγρίου διαίτης πρὸς τὸ λογικὸν τε καὶ ἡμερον μεθαρμόζοντο. Ὡς δὲ λόγος εἰπὼν, βαρβάρους ἅπασι πρόσφασις μιὰ ἐγένετο τὰ Χριστιανῶν ἐλθεῖν, οἱ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ ἀλλοφύλων γενόμενοι πόλεμοι ἐπὶ τε τῆς Γαλιήνου βασιλείας, καὶ καθέξης· πλήθος γὰρ σύμμικτον τὴν ἑω περαιωθὲν, τὰ ἐκεῖνη κατέδραμον· καὶ ἄλλοι ἀλλαγῆ τῶν βαρβάρων ταυτῶν ἐργασμένοι, τοῖς ἀγγιθούροις Ῥωμαίοις ἐπέστησαν. Λείαν δὲ πεποιημένοι πλείστην, πολλοὺς καὶ τῶν ἱερέων αἰχμαλώτους ἤγάγοντο· ὧν ἰωμένων τὰς ἐν τοῖς ἔθνεσι νόσους, καὶ δαιμόνας ἐλαυνόντων, τῇ ἐπικλήσει μὲν Χριστοῦ, βίωσιν τε φιλόσοφον καὶ ἀμωμον ἐπιεικνυμένων, οἱ κατὰ χώρας· βάρβαροι, τῆς τε ἀρετῆς καὶ τῶν παραδόξων ἔργων τοῦ ἀνδραυ θαυμάσαντες, συνείδον τὸ θεόν· καὶ Θεὸν ἰλωσάμενοι δι' αὐτῶν, τὸ κρεῖττον εἶλοντο θεραπεύειν. Καὶ ὅτ' ἐκείνοις τὸ πρακτικόν εἰσηγουμένοι ἐπαίθοντο· βαπτιζόμενοι τε, τὴν ἀκραυφῆ διδασκαλίαν ἠσπάζοντο, καὶ τέλος ἐκκλησίας ἀνυποκόμουν.

604 atque ibi plurimam prædam agentes, multos quoque ex sacerdotibus captivos abduxerunt. Qui apud eas nationes, cum morbos curarent, dæmonesque sola Christi invocatione exigent, et integros prorsus atque irreprehensibiles vitæ mores exhiberent, Barbari passim viros eos propter virtutem et admiranda opera veneratione prosequentes, quid eos facere deceret, ab eis cognoverunt: Deoque per illos conciliato (1), cultum Numinis meliorem secuti, sinceramque doctrinam complexi sunt, ac postremo ecclesias quoque construxerunt.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Περὶ τῶν Ἰβήρων, ὅπως εἰς τὴν εὐσεβῆ πιστιν ἐφωδηγήθησαν.

Ὅσπερ δὲ καὶ Ἰβηρες· ἔθνος δὲ τοῦτ' ἐβάρβαρον τε καὶ μαχιμώτατον, τὰ Χριστιανῶν κατησπᾶσαντο, Κωνοταντίνου τὴν αὐτοκράτορα Ῥωμαίοις διέποντος. Οἰκεῖ δὲ τὸ ἔθνος τοῦτο τὰ ἐνόδτερα τῆς Ἀρμενίας πρὸς Ἄρκτον καὶ πρὸς τὸν Εὐξεινον ἀπονεύοντα τόπον, ἀποικοὶ ὄντες τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ Ἰβήρων. Ἠγήσατο δὲ τῆς θρησκείας αὐτοῖς γυνὴ τις αἰχμάλωτος· ἣ τὰ τε ἄλλα καὶ σὺφρων οὖσα, οὐδ' ἐν αἰχμαλωσίᾳ καθυψῆκε τὴν φιλοσόφου διαίτην, καὶ τῆς θεοσεβοῦς πολιτείας. Νύκτωρ γὰρ καὶ μεθ' ἡμέραν πολλὴν τινα ἀσκησιν ἐπεδείκνυτο· βραδεία τε συνέξῃ νηστεία, καὶ συντόνοις ἐκέχρητο προσευχαῖς. Οἱ δὲ βάρβαροι τὸ ξένον τῆς διαίτης ὀρώντες ἐθαύμαζον τὰ πρακτόμενα, καὶ δτου χάριν τοιαῦθ' αἰρεῖται διεκπυθάνοντο. Ἡ δ' ἀφελῶς οὕτως καὶ ἀπλῶς οὕτω χρῆται εἰςβίει Χριστὸν τὸν τοῦ Θεοῦ

(1) Socrat. lib. 1, cap. 20.

(2) De Iberibus Plin. lib. vi, cap. 4 et 10.

bant. Quemadmodum Gazæorum navale, quod Majuma dietum erat, maximeque antehac dæmonum cultui addictum fuerat, totum se ad nos contulit. Cujus ut communem et universam transitionem remuneraretur, magnum illi habuit honorem. Urbem enim esse promulgavit, Constantiamque cognominavit, propter religionem, locum eum unius ex liberis suis nomine colonestans. Idem consecuta est quæ apud Phœnices Constantina est vocata: nam eandem ob causam imperatoris ipsius ei inditum est nomen. Multæ quoque et aliæ urbes sua sponte ad sacra nostra colenda sunt adductæ, quæ et simulacra sua libentes everterunt, et templa in ecclesias Dei commutarunt.

B Talibus incrementis cum Ecclesia augetur, professio fidei etiam per barbaras nationes peragrans omnem occupavit orbem. Non tantum enim qui ad amnem Rhenum sunt populi, Christianam religionem susceperunt, sed etiam Galli et Celtæ, qui ultimi ad Oceanum habitant; Gotthi quoque et finitimæ eis nationes, ad Istrum colentes, non ita pridem fidem in Christum complexæ, ex vita agresti ad humanitatem et mansuetudinem se composuerunt. Atque ut verum dicam, Barbaris omnibus, ut Christianismum complecterentur, una occasio fuit: inter Romanos et externos populos bellum subinde gestum, sub Galieni imperio et deinceps. Multitudo siquidem varia permista in Orientem transiens, eam orbis partem prædabunda peragravit: atque alii aliunde Barbari idem facientes, in finitimos excurrerunt Romanos: quosdam quoque ex sacerdotibus captivos abduxerunt. Qui apud eas nationes, cum morbos curarent, dæmonesque sola Christi invocatione exigent, et integros prorsus atque irreprehensibiles vitæ mores exhiberent, Barbari passim viros eos propter virtutem et admiranda opera veneratione prosequentes, quid eos facere deceret, ab eis cognoverunt: Deoque per illos conciliato (1), cultum Numinis meliorem secuti, sinceramque doctrinam complexi sunt, ac postremo ecclesias quoque construxerunt.

C CAPUT XXXIV.
De Iberis, ut ii ad piam Christianæ fidei professionem sint adducti.

Sicuti et Iberi (2), gens barbara et bellicosa, Christiani facti sunt, Constantino Romanum imperium administrante. Habitat autem hæc natio in teriore Armeniæ parte, ad septentrionem et Euxinum versus. Sunt autem Iberorum in Hispania coloni. Præiit eis in religione colenda captiva quædam mulier: quæ cum alias semper pudice castæque vixerat, tum captiva quoque nihil de pietate sanctioraque instituto remisit. Nam diu noctuque pietatis exercitia exhibebat, jejuniis plurimum vacabat, continueque precationibus insistebat.

D Itaque Barbari novo vitæ instituto viso, eam admirari, et quam de causa hoc sic faceret, percontari. Illa porro candide et simpliciter (3) sic Christum Filium Dei coli oportere, dicebat. Tum Barbari et nomine et religione ejus qui sic coleretur audito,

(3) Sozom. lib. ii, cap. 6 et sequent.

obstupuerunt. Interea accidit, ut regis filius etiam num infans, graviter ægrotaret, et mater patrio quodam more ad alias eum mitteret mulieres, quo facilius remedium mali reperiri posset. Ut autem puer a nutrice circumlatus est, neque meliuscule habuit, tandem etiam ad captivam illam est deportatus. Quæ in mulierum præsentia, nihil sane ex materia aliqua compositi remedii admovit, neque enim se quidquam ejusmodi scire affirmavit, **605** sed puero in linteolo, quod ei e pilis contextum erat, jam lacerum, reposito, simplicem ei fecit medicinam, nomine Christi super eo invocato. Et ecce qui in ea erat expectatio ne prolinus moreretur, quamprimum precatio est facta, liber a periculo fuit. Ex eo tempore præclara ejus mulieris fuit fama, matrique pueri et aliis feminis innotuit. Nec ita multo post, et eam ipsam pueri matrem incurabili oppressam morbo, eodem restituit modo: eanique est hortata, ut deinceps ei divinum præstaret cultum, gratiamque haberet, qui honorum conciliator, veræque sanitatis, vitæ, et regni ipsius sit dator. Eum esse Christum, verum Verbum. Et postea quotidie ad eam frequentans, salutaria ei veræ pietatis exhibitur medicamenta. Quapropter regina re ipsa dictorum veritate in se ipsa cognita, mulierem in magno habuit honore. Sedenim rex cum e conjuge et celeritatem et rationem remedii intellexisset, donis captivam munerari voluit. At illa nihil sibi opus ejus pecuniis esse dixit, cui abunde in Christo suppeterent opes omnes: sibi que ingentis muneris loco fore, si et ipsi eundem Numinis cultum complecterentur. His illa dictis, munus satis grande ad regem remisit. Quem deinde sensim quodammodo uxor persuadebat, pnicbrum errorem ei suadens, diverso prorsus quam olim Eva fuerit, animata modo. Colendum enim esse admonere eum, quem mulier illa annuntiaret Deum; magnum quippe illum, qui facillimè quæ vellet faceret, regna in placido atque quieto statu conservare, obscuros illustrare ac locupletare, humiles subito magnificare, et quosvis in rebus adversis salvare posset. Hæc cum sic uxor commemoraret, Iberiæ princeps, flectebatur ille quidem verbis, tamen ancipiti cogitatione distrahebatur. Suspectas enim habebat res novas, et præterea immutare verebatur patria instituta. Porro venatum aliquando cum familiaribus suis est profectus, et ecce densa nebula e montibus diffusa, tenebras iugentes adduxit: opacitatemque silvæ condensans, diem convertit in noctem. Perangusta venatio erat, et iter impeditum et impervium. Metuebant sibi omnes, et quo quemque sors tulit, sunt dispersi. Nec minus et rex ipse solus pererrans, patrios invocabat deos. **606** Ut autem nihil de ea calamitate est remissum, pro eo atque fieri solet, cum homines inopinatis opprimuntur casibus, captivæ illius Dei memoria in mentem ei venit: constituitque adeo ipse secum, culturum se eum decætero, si malum præsens discussisset. Hoc sic decreto,

Α Ἰὼν εἰσηγήτο. Οἱ δ' ἀκούοντες τὸ τε ὄνομα καὶ τὴν θρησκείαν τοῦ τιμωμένου, ἐν ἐκπλήξει πεποιήτο. Τοῦτων γινομένων, συνέβαινε τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν ἐπι νήπιον ὄντα δεινῶς ἀσθενεῖν. Ἔθει δέ τινα ἐγγυρίω τὸν παῖδα ἢ μήτηρ παρὰ ταῖς ἄλλαις ἐπεμπε γυναίξιν, ὡς ἂν γ' εὐπόριστος ἢ τοῦ κάμνοντος ἀπαλλαγὴ γένηται. Ὡς δὲ περιαχθεὶς ὁ παῖς ὑπὸ τῆς τροφῆς, οὐδαμῆ τὴν ἀπαλλαγὴν εὗρισκε, τέλος ἐπι τὴν αἰχμάλωτον ἀγεται. Ἡ δὲ παρουσία πολλῶν οὐδὲν τι τῶν ἐξ ὕλης ἐπιπλάστων φαρμάκων προσῆγε· μηδὲ γὰρ εἰδέναι διετινέτο· ἀνακλίνασα δὲ κατὰ τὸ ἐκ τριχῶν ἐκείνην προσὸν διεβύρηκε ὑψασμα, ἀπλοῦν προσῆγεν αὐτῷ φάρμακον, τὴν κλιῖσιν ἐκείνῃ ἐπέδουσα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὁ ἤδη τεθνήξεσθαι προσδοκώμενος παραχρηῖμα, γενομένης εὐχῆς, ἐξάντης ἦν τοῦ δεινοῦ. Ἐξ ἐκείνου δ' ἐν φήμαις ἦν ἡ γυνή, γνώριμός τε τῇ μητρὶ καθίστατο τοῦ παιδός, καὶ ταῖς ἄλλαις γυναίξιν τῶν βαρβάρων. Οὐ πολλῷ δ' ὕστερον καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν μητέρα τοῦ παιδός ἀνιάτω πάθει γενομένην κατάσχετον τὸν ἴσον τρόπον διέσωσε· παρήγει τε τοῦ λοιποῦ ἐκείνη τὸ σέβας νέμειν καὶ τὴν χάριν ἔχειν, ὅς τῶν ἀγαθῶν ἐστὶ πρῶτανις καὶ τῆς ἀληθείας ὕψους ὁδοῦ, καὶ ζωῆς καὶ βασιλείας αὐτῆς. Τοῦτον δ' εἶναι Χριστὸν, τὸν ἀληθῆ Λόγον. Ἐπειτα καθ' ἐκάστην φοιτῶσα, τὰ ῥωστικά τῆς εὐσεβείας προσῆγεν αὐτῇ φάρμακα. Ἡ μὲν οὖν βασιλεῖς, πείρα τοῖς ἐπ' αὐτῇ γεγενημένοις ἐλάτθεις διαγνοῦσα τῶν λόγων, τὰ Χριστιανῶν ἐπέσβευεν ἤδη, καὶ ἐν ὑπερβαλλούσαις τὴν ἀνθρωπὸν ἤγε τιμαῖς. Βασιλεὺς δὲ τὸ τάχος καὶ τὸ τῆς ὑψείας φάρμακον παρὰ τῆς γαμετῆς μαθὼν, δώροις ἀμειβεσθαι ἤθελεν. Ἐκείνη δὲ μὴ δεῖν αὐτοῦ χρημάτων εἶπεν· ἔχειν γὰρ ἀρκοῦντα πλοῦτον Χριστόν· καὶ γ' ἐν δώροις εἶναι μεγάλοις εἶγε καὶ αὐτὸ ἐλοινοτο ἐπίσης θρησκείας. Ταῦτα λέγουσα, ὄπισθεν τὴν δόσιν, ἀδράν γε οὖσαν, ἀνέπεμπεν. Ἐνήγε δὲ αὐτὸν ἡρέμα πως τὸ ἐξ ἐκείνου ἢ γαμετῆ, παραπελοῦσα τὴν καλὴν ἀπάτην κατ' ἀντίπαλον τῇ εὐῆ διακαιμένη· ὑπετίθει γὰρ σέβειν ὃν ἡ γυνὴ καταγγέλλει Θεόν, μέγαν τε ὄντα, κάκ τοῦ ῥάσκει ἔχοντα ὅπως ἂν ἐθέλοι ποιεῖν· βασιλείας τε ἐν τῷ καθεστῶτι μένειν, τοῦς τ' ἀδόξους ἐπιφανεῖς καθίσταν· καὶ ἱκανῶς ἔχειν τοὺς μικροῦς ἀθρόον μεγάλους ποιεῖν, κάκ τοῖς δεῖνοις διασώζειν. Εὐ τοίνυν οὕτω λεγούσης τῆς γυναικός, ὁ τῆς Ἰθρηίας ἡγούμενος ἐμαλάσσειτο μὲν τοῖς λόγοις· ἀμφίβολος δ' ἦν, ὑπειδόμενος νεωτερίζειν, αἰδοῦμενός τε ἄλλω μεταλλάσσειν τὰ πάτρια. Καὶ δὴ ποτ' ἐξελθὼν σύμμαμα τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, ἐθῆρξ. Ὅμιχλη δὲ τις βαθεῖα καταχυθεῖσα τοῖς ὄρεσι, σκότος ἐποίησε βαθύ· καὶ τὸ συνηρηθὲς τῆς ὕλης ἀποφράξαν, νύκτα τὴν ἡμέραν εἰργάζετο. Ἄπυρος δ' ἦν ἡ θῆρα, καὶ ἡ ὁδὸς ἀδιέξοδος. Δείσαντες δ' ἕκαστος ὅπη ἔτευχεν ἐσκαδάννυντο. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἀλώμενος μόνος, τοὺς πατέρας ἐπεκαλεῖτο θεοῦς. Ὡς δ' οὐδὲν ἤττον ἦν τὸ δεινόν, οἶα φιλεῖ γίνεσθαι, ἀπροσδοκῆτοις ἐμπεσόν, τὸν τῆς αἰχμάλωτου ἐνεδόν Θεόν· καὶ κατὰ νοῦν τοῦ λοιποῦ σέβειν ἐκείνον διενόητο, εἰ τὸ παρὸν γε διαδράσει κάκόν. Ταῦτ' εἰς

νοῦν βαλλομένῳ, τὸ μὲν σκότος εὐθύς ἐλύετο· λαμ- **A**
 πρὰ δ' αἰθρῆς μετέβαλλε, τῆς ἀκτίνας προσβαλλού-
 σης τῇ ὕλῃ. Καὶ χαίρων ἐπὶ τὸν οἶκον ἐλθὼν, τῇ
 γυναίκῃ τὸ συμβῆν ἠδέως κατέλεγε. Καὶ αὐτίκα τὸ
 γύναιον μετσετέλλετο· καὶ τίνα τρόπον θρησκαύειν
 θερμότερον ἦται διδάσκεισθαι. Τῆς δ' εἰσηγουμένης,
 ὅσα γε ἦν εἰκὴς λέγειν, τοὺς ὑπ' αὐτὴν ἀθροίσας,
 ἐπὶ κοινῷ τῷ πλήθει δημηγορῶν, τὰς διὰ τῆς
 αἰχμαλώτου γεγενημένας τῷ ἐκείνου οἴκῳ εὐεργε-
 σίας ἐξήγγελλε. Μῆπω δὲ μυθεῖς τὰ τοῦ δόγματος,
 τοῖς ὑπηκόοις μετεδίδου τὰ τῆς βουλῆς· καὶ ἄρδην
 τὸν Χριστὸν ἐμοῦ σέβειν φιλοτίμως ἤρουντο. Καὶ
 ταχὺ ὅσον τῆς γυναίκης τὸ σχῆμα διαγραφάσης,
 ἐκκλησίαν ἀνίσταν περιφανῆ. Κάκεινος μὲν τοὺς
 ἀνδρας, ἡ δὲ γυνὴ σὺν τῇ αἰχμαλώτῳ τὰς γυναίκας
 σπουδαίως ἐπὶ τὴν θρησκείαν ἐνήγον. Περικύκλω δὲ **B**
 καὶ περίβολον ἐβαλον. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς κίονας σχοι-
 νίοις δὴ τιςιν ἀνιμῶντες ταῖς βάσεις ἤδραζον, ὁ μὲν
 πρῶτος καὶ δευτέρος κίων εὐπετώ· κατὰ χώραν ἐγένε-
 νετο· τῷ δὲ τρίτῳ δυσχερὴς ἦν καὶ ἐργώδης ἡ στά-
 σις. Οὕτε γὰρ ἐπήκοι τέχνη τῷ μηχανήματι, οὕτε
 μὴν τῇ βία τῶν ἐκλόκτων ὑπήκοοι· ἦν, καὶ ταῦτα
 πολλῶν ἐφελομένων τοῖς μηχανήμασιν. Ὡς δ' ἐπε-
 γένετο νύξ, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες οἴκαδε ἦσαν·
 μόνη δὲ ἡ αἰχμάλωτος· τῷ χώρῳ παρέμενε, εὐχαῖς
 ἰλαουμένη τὸ θεῖον, ὡς ἂν εὐχερὴς ἡ στάσις τῷ
 κίονι κίνητο. Ἄχρι γὰρ τοῦ μέσου ὀρθωθεῖς, ἐγκάρ-
 σιος ἔμενε, τῆς ἄλλης ἀρχῆς προσερεισθείσης τῆς
 καὶ πάμπαν ἀκινήτου μενούσης. Τοῦτο δὲ προϋχώ-
 ρει, ἐν ᾗ τοῖς Ἰβηροῖς τὰ πρότερα βέβαια καὶ τὰ **C**
 περὶ τὸ θεῖον μᾶλλον ἐν ἀσφαλείᾳ καταστατῆ. Περὶ
 γὰρ τὴν ἔω εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἰόντες, θαυμάσιον
 οἶον καὶ ὄνειρῳ προσεοικὸς ἀντικρὺς καθεύρων. Ὁ
 γὰρ πρὶν ἀκίνητος κίων ὀρθὸς ἦν σμικρῷ διαστή-
 ματι, ὑπεράνω τῆς ἰδίας βάσεως αἰωρούμενος. Ἐν
 ἐκπλήξει δὲ πάντων γεγενημένων, καὶ τὸν Χριστὸν
 μόνον ἀληθινὸν ὁμολογούντων θεῖον, ἐπ' ὄψει πάντων
 ἤρέμα διολισθήσας αὐτόματος, καὶ κρείττον τέχνης
 προσετρυμύθη τῇ βάσει. Ἐπειτα δὲ καὶ οἱ λοιποὶ
 κίονες εὐχερῶς ἐστρεφίζοντο. Οἱ δ' Ἰβηρες ἐντεῦθεν
 σπουδῆ τῇ πάσῃ τὸ ἔργον ἐτέλουν. Ἰποτιθείσης δὲ
 τῆς αἰχμαλώτου πρέσβεις πέμποντες Κωνσταντίνῳ,
 σπονδὰς ἤτουν, καὶ συμμαχεῖν ἤρουντο Ῥωμαίοις.
 Ἄνθ' ὧν ἱερέας καὶ θεοῦ λειτουργοὺς τῷ ἔθνει **D**
 ἰδέοντο καθιστᾶν. Τῶν δὲ πρέσβειων ἐπὶ κοινῷ τὰ
 παρ' ἐκείνοις γενόμενα διελθόντων, καὶ ὡς ἔτοιμοι
 εἶεν πανδημῆ σέβειν Χριστὸν τὸ πᾶν ἔθνος, ὑπερ-
 φυῶς ἦδετο βασιλεὺς· καὶ τάχος ὅσον ὀπίσω ἀνε-
 πεμπε τοὺς πρέσβεις τὰ κατὰ γνώμην ἐκείνοις·
 ἅπαντα διαπεπραγμένους. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον
 Ἰβηρες τὸ κατὰ Χριστὸν ἠπάσαντο κήρυγμα· καὶ
 εἰσέτι νῦν προϊόντι χρόνῳ ἐπιμελῶς ἐξέχονται τοῦ
 σεβάσματος.

fectis, oratores ipsos domum remisit. Hoc modo
 annorum lapsu nunc etiam magno studio in religionis cultu acquiescunt.

(1) « Regis ad exemplum totus componitur or-
 bus. » (Claudian.) « Vita principis censura est, ea-

caligo statim solvitur, et serenitas ampla radiis in
 silvam conjectis succedit. Itaque lætus domum
 redit : uxori, quod acciderat, suaviter recenset :
 mulierculam illam acciri statim jubet, seque ab ea
 de cultus ejus ratione doceri ardentius petit. Atque
 illa, cum quæ par opusque fuerat dixisset, festim
 ipse suos convocat : et orationem pro concione ad
 eos habens, beneficia quæ captiva illa in domum
 ejus contulisset, commemorat : et quamvis nondum
 dogmate nostro initiatus, populis tamen suis vo-
 luntatem suam exponit. Et illi universi simul cul-
 tum Christi ambitiosa alacritate complectuntur (1).
 Ac primo quoque tempore descriptione a muliere
 facta, ecclesiam sane quam celebrem erigunt. Atque
 ipse quidem viros, conjux vero una cum captiva
 mulieres magno studio ad religionem adducebant.
 Et jam parietes circumcirca exstruxerant. Post-
 quam autem columnas quoque funibus quibusdam
 sursum trahentes, locis suis collocabant, una qui-
 dem et altera columna facile sedem suam obti-
 nuere. In tertia vero difficilis admodum et laboriosa
 fuit collocatio ; neque enim ars conatui sufficiebat,
 neque robur trahentium quidquam proficiebat : et
 permulti erant, qui illam machinis attraherent.
 Supervenit nox, et alii omnes domum quisque
 petiere : sola autem captiva mulier in eo loco
 permansit, precibus Deum implorans, ut facilis col-
 umnæ in basi sua redderetur repositio. Nam illa
 ad medium usque erecta, obliqua consistebat,
 parte altera sublata, immobili prorsus permanente
 altera. Factum id, ut Iberibus priora incepta fir-
 miora, et quæ deinceps de Numinis cultu statue-
 rent, certiora essent. Diluculo namque proximo ad
 ecclesiam venientes, veluti miraculum et somnio
 prorsus simile quiddam viderunt. Quæ etenim
 prius immobilis fuit columna, directa parvo inter-
 vallo supra basin suam suspensa persistebat. Et
 illa consternatis omnibus, et Christum solum verum
 Deum profitentibus, in conspectu omnium paulatim
 sua sponte se demittens, melius quam ars ulla
 efficere queat, loco suo est adaptata. **607** Postea
 vero et reliquæ columnæ facile collocatæ atque fir-
 matæ sunt. Atque Iberes deinde studio omni opus
 id absolverunt : cohortante etiam ea ipsa captiva,
 legatos ad Constantinum misere, qui fœdus cum
 eo paciscerentur, societatemque belli cum Romanis
 facerent, ac pro eis rebus genti ei sacerdotes atque
 Dei ministros dari orarent. Qui cum publice quæ
 apud eos acta fuerant, et quam paratus esset
 populus is universus ad Christum colendum expo-
 nerent, mirandum in modum ea legatione delecta-
 tus est imperator. Et quam potuit celerrime, rebus
 quas petierant omnibus ex eorum voluntate con-
 Iberes prædicationem Christi susceperunt, et to-
 que perpetua. Ad hanc dirigimur, ad hanc con-
 vertimur. » (Plin. Jun.)

CAPUT XXXV.

Ut etiam interioris Indiae populi Christianismum sibi amplecti, et natio illidem Armeniorum.

Sub ejusdem imperio, et interiorum quam qui ad nos vergunt, Indorum gens, quæ Bartholomæi doctrinæ expers permanserat, a sacerdote quodam Frumentio instituta, sacri dogmatis participes est facta. Ne quis autem putet, Christianismum ab hominibus provenire: id vel ex eis qui apud Indos fuisse Christianis, facile est cognoscere. Indi autem Sabæi primum, deinde etiam Homeritæ sunt appellati. Nationem eam ex Abraham et Ceturâ progeneratam, regionemque eam quam Græci magnam et felicem Arabiam nominant, esse, extremamque Oceanum fines ejus pertingere dicunt: cuius metropolis et primaria urbs est Sabba (1): unde ad Solomonein, fœva obtinet, advenisse reginam illam Austri. Gens ipsa circumciditur, ac soli, lunæ, aliisque ejus regionis incolis dæmonibus sacrificat. Immista ei quoque est non exigua Judæorum multitudo. Hanc regionem philosophus quidam Meropius Tyrius (2), cognoscere et perspicere volens, veteres sapientes Platonem, Empedoclem, et Democritum, qui visendorum locorum gratia, longinqua usi sunt navigatione, maximeque 608 propinquiorum Metrodorum, qui Indos perlustravit, imitatus, assumptis adolescentibus duobus genere sibi propinquis, et Græcæ linguæ non imperitis (liberalibus enim artibus eos crudierat), eo est profectus. Atque ibi quibus opus erat rebus perspectis, jam in reditu erat, Ægyptiâ vectus nave. Propter penuriam autem sive aquæ, seu alterius necessariæ rei, ad portum quemdam appulere. Evenerat tum, ut fœdus et pax inter Romanos et Indos pacta solveretur. Atque Indi alicunde incursione in eos acta, cum aliis plerosque, tum ipsum philosophum interemerunt. Pueros autem, ut pote ætate tenera, captos regi suo dono abduxere. Et ille juniorem quidem, Ædesii ei nomen erat, ministerio vini miscendi, Frumentium autem arcano regiarum litterarum et pecuniarum curandarum muneri (ingeniosum namque, et ad hujusmodi munia obeunda idoneum esse cognoverat) præfecit. Et cum annis pluribus egregiam ei fidem præstitissent, moriens rex, uxore et tenero filio relicto, diuturnam illorum benevolentiam libertate data compensavit, et quocunque loco esse vellent, migrandi eis potestatem permisit. Itaque illi Tyrum, quæ patria eis erat, redire properabant. At Indorum regina, quod tener admodum filius esset, eos, ut aliquod adhuc ad tempus, pueri regni curatores constituti, donec ille major fieret, ibi manerent, rogavit. Obsequuntur illi; verebantur enim heræ optata rejicere: et Indorum regnum, quoad potuerunt, administrant. Et magis penes Frumentium summa

(1) Plin. lib. vi, cap. 25.

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ΄.

Ὡς καὶ τὰ ἐνδότερα τῶν Ἰνδῶν ἔθνη τὸν Χριστιανισμὸν παρεδέξαντο· ἔτι δὲ καὶ τὸ Ἀρμενίων ἔθνος.

Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς βασιλείας καὶ τὰ ἐνδότερα τῶν καθ' ἡμᾶς Ἰνδῶν ἔθνη, ὅσα δὴ τῆς Βαρθολομαίου διδασκαλίας ἀπειράτα μεμενήκασιν, ὑπὸ τινι ἱερεί, Φρουμεντίῳ τοῦνομα, καθηγητῇ αὐτῶν γεομένῳ, τῆς ἱερᾶς διδασκαλίας μετέσχον. Ὡς ἂν δὲ μή τισι δοκοίη τὸν Χριστιανισμὸν ἐξ ἀνθρώπων οὐστήναι, καὶ ἐκ τῶν παρ' Ἰνδοῖς γενομένων μαθεῖν ἔστιν εὐπετές. Οἱ δ' Ἰνδοὶ Σάβαι μὲν τὸ ἀνέκαθεν ἐκαλοῦντο· Ὀμηρίται δὲ ἐκλήθησαν ὕστερον. Τῶν δ' ἐκ Χεττούρας τῷ Ἀβραάμ γεννωμένων τὸ ἔθνος. Τῆν δὲ χώραν αὐτῶν εἶναι φασιν, ἣν Ἑλλήνες μεγάλην Ἀραβίαν καὶ εὐδαίμονα ὀνομάζουσιν. Ἐπὶ τὸν ἐξωτάτω δὲ Ὀκεανὸν καθέκειν ταύτης τὰ τέρματα· ἧς ἡ μητρόπολις, ἡ Σαβά, ἐξ ἧς Σολομώντι παραγεγονέναι λόγος· ἔχει τὴν τοῦ Νότου βασιλισσαν. Ἐμπερίτομον δὲ τὸ ἔθνος· Ἠλίω τε καὶ Σελήνῃ καὶ δαίμοσιν ἄλλοις ἐπιχωριός· οὕτως. Ἀναπέφυρται δὲ αὐτοῖς καὶ Ἰουδαίων οὐκ ἐλάχιστον πλῆθος. Ταύτην τοῖνον Μερόπιός τις φιλόσοφος Τύριος ἱστορήσαι σπουδῆν θέμενος, μμησάμενος μὲν καὶ τοὺς πάλαι σοφοὺς, Πλάτωνα καὶ Ἐμπεδοκλήν καὶ Δημόκριτον, κατὰ θέαν τόπων πλοῦν στελαιμένου· μακρὸν, μάλιστα δὲ τὸν προσεχῆ Μητρόδωρον τὰ κατ' Ἰνδοῦς ἱστορήσαντα, δύο τινὰ μεράκια συμπαραλαβὼν γένει προσήκοντα, καὶ Ἑλληνικῆς οὐκ ἀμοιρα διαλέκτου (ἐλευθερίων γὰρ διὰ λόγων ἦγεν αὐτὰ), τοῦ πρόσω ἠπειγέτο. Καὶ δὴ τα ὅσα γ' ἔχρη ἱστορήσας, ἐπανόδου εἶχετο, Αἰγυπτίᾳ καταπλέων νηί. Κατὰ δὲ χρεῖαν ὕδατος ἢ καὶ τινος ἄλλου τῶν ἀναγκαίων λιμένι προσορμίζει τινί. Συμβάν δὲ τῆν καὶ τὰς μεταξὺ Ῥωμαίων τε καὶ Ἰνδῶν διασπᾶσθαι σπονδὰς, Ἰνδοὶ ποθεν ἐκδραμόντες, κτείνουσι μὲν ἅπαντας· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν φιλόσοφον διεχρήσαντο. Τοὺς δὲ παῖδας ἄτε νέους ζωγρήσαντες, δῶρον τῷ σφῶν προσάγουσι βασιλεῖ. Καὶ ὅς τὸν μὲν νεώτερον, Αἰδέσιος ἦν αὐτῷ ὄνομα, ἐπὶ τὸ οἰνοχοεῖν καθίστα· τὸν δὲ Φρουμέντιον τῶν βασιλικῶν γραμμάτων ταμίαν εἶχε, καὶ τῶν χρημάτων ἐπίτροπον. Ἐχέφρονα γὰρ εἶναι, καὶ τὰ τοιαῦτα διακοπεῖν ἰγίνωσκεν ἰκανώτατον. Χρόνῳ δὲ πλείστῳ τὰ πιστά οἱ παρεσχηκότας, τελευτῶν ἐπὶ γαμετῇ καὶ ἀπαλῇ παιδί ἐλευθερίᾳ τὴν μακρὰν ἡμείβετο εὐνοίαν, καὶ ὅπῃ δὴ βουλομένοις διατρέθειν, ἀνεῖτο. Οἱ μὲν οὖν εἰς Τύρον ἔσπευδον ἐπανήκειν, ὅθεν δὴ καὶ πατρίδος ἦσαν· ἡ δὲ βασιλὶς τῶν Ἰνδῶν ἔτι κομιδῇ νέου τοῦ παιδὸς ὄντος· εἶδετο παρ' ὀλίγον μένειν χρόνον εἰς ἐπιτρόπους τῆς ἀρχῆς καθιστάμενους τῷ νέῳ, ἕως οὗ ὁ παῖς ἀνδρωθείη. Καὶ πείθονται μὲν ἐκείνοι· ἤδουοντο γὰρ ἀντιδολοῦσαν τῆν δέσποιναν παραίτησασθαι· καὶ τὴν ἡγεμονίαν Ἰνδῶν ὡς ἐγχωροῦν ἐπετρέπουον. Καὶ μᾶλλον Φρουμέντιος ἐπὶ τῶν ὄλων ἦν· ὅς θεοῦ γε οἶμαι διερεθίζοντος, εἰ τινὲς εἰσι παρ' Ἰνδοῖς Χριστιανοὶ ἀνη-

(2) Socrat. lib. i, cap. 19.

ρεύνα, ἢ Τρωαῖοι τῶν πλῆθ' ἐπιχωριάζοντες. Εὐρί- A
σκων δὲ, φιλοφρόνως τε ὑπεδέχοντο· καὶ ἰδιάζουσι
τόποις, ἢ ἔθνος Χριστιανοῖς, συνήρχετο. Ὁ δ' ὤδε
προῦν, εὐκτίριον οἶκον ἀνυποδόμει. Καὶ τινὰς τῶν
Ἰνδῶν κατηγῶν, εὐχὰς τελεῖν παρεσκευάζε, καὶ
προσεύειν τὰ θεῖα προὔρπετο. Ἦδη δ' ἐφήβου
τοῦ βασιλέως γενομένου παιδὸς, τοῦτον τε καὶ τὴν
αὐτοῦ μητέρα παραιτησάμενοι, ἐπὶ τὴν σφετέραν
πόλιν ἀπέπλεον, καίπερ μένειν ὡς πλείστον ἐκθια-
ζόμενοι. Καὶ ὁ μὲν Αἰδέσιος εἰς Τύρον ἤκων, καὶ
τοὺς προσήκοντας κατιδὼν, κατὰ ταῦτα τῆς τοῦ
προσευτηρίου καθέδρας ἤξλωτο· Φρουμέντιος δὲ τὴν
ἐπὶ Φοίνικας παρῶν, εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἦκε· καὶ
Ἀθανασίῳ ἐντυχῶν, ἄρτι τῶν ἱερῶν οἰάκων ὑπερ-
καθίσαντι, τὰ κατ' Ἰνδῶν διηγεῖται· καὶ ὡς ἐν
ἐτοίμῳ εἰσι τὸν Χριστιανισμόν παραδέξασθαι ἔλεγε, B
καὶ μὴ περιορᾶν τὴν θήραν κατηντιθόλει· ἱερέα δὲ
ἕσον τάχος καὶ κλῆρον αὐτοῖς ἐπιπέμπειν. Ἀθανά-
σιος δὲ εἰς ἔννοιαν θέμενος τὸ βῆθην, τοὺς ἐπιδη-
μοῦντας τῶν ἐπισκόπων ἀπορῶσας, οὐκ ἄλλον ἐπιτή-
δειόν τε καὶ ἰκανώτατον τὴν θρησκείαν αὐξῆσαι
ἔκρινεν ἢ αὐτὸν ἐκείνον ὃς πρῶτος σπέρματα τῆς
τῶν Χριστιανῶν μετουσίας αὐτοῖς κατεβάλλετο.
Καὶ ὁ μὲν πεισθεὶς, ἀνελάμβανε τὴν ἱερωσύνην· καὶ
αὐτὸς ἐπὶ τὴν Ἰνδῶν ἀνέστρεψε χώραν καὶ κῆρυξ,
τοῦ Εὐαγγελίου τοῖς ἐκεῖσε ἄπασι γίνεται. Τοσοῦτον
δ' ἐπαυεθῆναι τοῦτόν φασιν, ὡς Ἰσον τὸ γέρας τοῖς
ἀποστόλοις κτήσασθαι· ἐπεὶ τοῖ γε καὶ ἐπισημότατον
ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀπέφηνε, τέρασι καὶ σημείοις ἐξαι-
σιόις κατακοσμῶν· πλουσίας γὰρ τῆς χάριτος εὐμοι-
ρήσας, οἴκους Θεῷ πλείστους ἀνήγειρεν. Ἰατρὸς δὲ C
καὶ κατ' ἄμφω ψυχῶν καὶ σωμάτων ἀνηκίστων,
ἱεράπευε χρόνια τραύματα. Ταῦτα Ρουφίνος ἱστο-
ρήσεν, Αἰδεσίῳ ἀνὰ τὴν Τύρον περιτυχῶν, ὡς φησιν.
Ἄλλ' οὕτω μὲν καὶ ἡ παρ' Ἰνδοῖς ἱερωσύνη συνέ-
στη· κάκειθεν ἐφεξῆς τὸ θεῖον δόγμα διὰ τῶν ὁμό-
ρων διεβῆ. Τοῖς δ' αὐτοῖς δὲ χρόνοις, καὶ Ἀρμενίους
ἐπυθόμην τὰ Χριστιανῶν ἐλέσθαι. Γρηγορίου γὰρ
ἐκείνου τοῦ Θαυμαστοῦ πολλὰ πρὸς Τηριδάτου πα-
θόντος διὰ Χριστόν, καὶ μετὰ πολλῆν καὶ ποικίλην κα-
κῶν ἰδέαν, ἐπὶ τεσσαρεσκαίδεκα ἔτη λάκκῳ βορβο-
ρώδει καὶ ἀπεγγεῖ συγκλεισθέντος, Τηριδάτης δ' τοῦ
ἔθνους ἡγούμενος θεομηνίας πανοικί πειρᾶται σύν-
αμα τοῖς ὑπερέχουσι. Χοιρώδη γὰρ καὶ βίον καὶ
βῆν ἀμειψάμενοι, διήγον σφᾶς αὐτοὺς κατεσθλότες. D
Ἄλλ' ἐκεῖθεν ἀνιμηθεὶς ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅφ' ἐνὶ
συνθήματι πάντας θρησκείων Χριστὸν ἐπειθεν· ἐκ
τῆς χοιρείας τ' ἐκείνης καὶ μορφῆς καὶ διαίτης
ἀπαλλάττων, τὴν κατὰ Χριστὸν ἀσπάζεσθαι πολι-
τείαν ἠρέθισε· νεῶς τε αὐτοῖς ἀνήγειρε, καὶ τὰ τῆς
μυστικῆς ἐτέλει τοῦτοῦς θυσίας. Καινοῖς δὲ θαύμασι
τοὺς ἐνοίκους θαίμονας ἀπελάσας τῆς χώρας, αὐτόν
τε Γρηγορίον σύναμα Τηριδάτη παρὰ τὸν μέγαν
βασιλεῖα Κωνσταντῖνον γενέσθαι· τὸν δὲ συνήδεσθαι
τὰ παράδοξα διακούμενα. Ἐπίσκοπον δὲ τῆς ὅλης
χώρας καταστήσας Γρηγόριον ἐπεμψεν. Ὑπὸ γούν

rerum erat : qui, ut equidem puto, instigante Deo. A
si quid apud Indos Christiani, aut qui navibus eo
frequentarent Romani essent, diligenter perscruta-
batur. Eos inventos perhumaniter accepit, locis-
que, Christianorum more, suis cum eis oravit.
Atque ea progressus via, orationis domum con-
struxit : et quosdam ex Indis sacris nostris insti-
tuens, precatationibus operari docuit, et religionem
profiteri hortatus est. Et filius regis jam ephubus
erat. Atque illi quamvis, ut manerent, plurimum
cogerentur, attamen et cum regis et cum matris
ejus bona venia in patriam suam rediere. Et Æde-
sius quidem Tyri, propter propinquos suos, postea
presbyterii assumpsit dignitatem. Frumentius vero,
Phœnicia relicta, Alexandriam se contulit : 609
atque ad Athanasium cum venisset, qui nuper ad-
modum ad sacra Ecclesiæ gubernacula pervenerat,
res Indorum ei exposuit, et ut proclives paratique
ad Christianismum suscipiendum essent ostendit.
Et insuper, non despiciendam esse tam opportune
oblatam venationem, sed episcopum eo et clerum
illis quamprimum mittendum esse supplicavit.
Athanasius porro verbis eis in animo suo perpen-
sis, episcopis, qui tum Alexandria aderant, advo-
catis, non alium aptiorem magisque idoneum ad
cultum divinum ibi adaugendum judicavit esse,
quam eum ipsum, qui primus semina Christianorum
communione apud eos jecisset. Atque ille persua-
sus, episcopatum suscepit : et in regionem Indorum
reversus, præco Evangelii istic omnibus factus est. C
Tantopere vero eum laudatum esse ferunt, ut pa-
rem cum apostolis laudem et honorem tulerit.
Clarissimum enim eum Deus reddidit, prodigiis et
miraculis insignibus exornans. Et locupletem
nactus gratiam, plurima Deo constituit templa,
medicusque animalium juxta et corporum incurabi-
lium diuturna sanavit vulnera. Hæc Rufinus me-
morix prodidit, qui se Ædesium Tyri convenisse
refert. Et ad hunc quidem modum sacerdotalis
dignitas et administratio apud Indos est instituta :
unde deinceps divinum dogma finitimas quoque
regiones pervasit. Eisdem fere temporibus Arme-
nios itidem Christianam religionem complexos esse
audivi. Cum enim Gregorius ille (1), qui miraculis
edendis clarus fuit, multa a Tiridate propter
Christum passus, et post multas variasque malorum
species ad quatuordecim annos foveæ cænoscæ et
caliginosæ inclusus esset, Tiridates ipse ejus gen-
tis princeps, cum domo sua tota, et cum optimati-
bus, divinæ iræ vindictam est expertus. Ad vitam
enim simul et formam porcorum redacti, seipsos
devorabant. Sedenim ex fovea illa extractus divus
Gregorius, uno signo omnibus Christum colere
persuasit : et suilla forma atque vita liberatos,
institutum nostrum complecti coegit, delubra eis
construxit, sacra arcani et mystici sacrificii cele-

(1) Alium hunc Gregorium Mirificum fuisse ali-
quis putet ab eo quem supra Origenis discipulum,
et episcopum Neocæsariensem in Ponto extitisse

legimus. Sed unus et idem est, sicuti colligere est
infra ex lib. II, cap. 19.

Eravit, et novis miraculis incolas demones ex ea regione exturbavit. Sunt qui Gregorium una cum Teridate ad Imperatorem magnum Constantinum venisse tradunt, eumque tam miranda et inopinata audientem magnopere letatum esse, et Gregorium ipsum totius ejus regionis episcopum ordinatum, eo comprobatus, cum idolorum fana ibi evertit, tum Christo sacra templa erexit, et miraculis præcipuis universam gentem ad fidem nostram redactam baptizavit, atque ad Servatorem Christum adduxit.

CAPUT XXXVI.

Quid Sapori regi Persarum acciderit : de episcopo Symeone, deque iis qui cum eo martyrio sunt affecti.

Non longe post per finitimos populos ad plurimos dogma nostrum pervenit : a quibus et ad Persas doctrinam tum pertigiase existimo. Nonnulli etenim ex Persis, cum Osroenis et Armeniis familiarius agentes, et cum sanctis quibusdam viris verba conferentes, paulatim virtutem illorum experti, ad vitæ eorum æmulationem tacite ferri, et Christianismum amplecti cœperunt. Ubi autem cum tempore numerus eorum est auctus, ecclesie constructæ, sacerdotum ordo institutus, aliaque que nostrorum sunt sacrorum peracta, non mediocrem ea res magis attulit plagam. Ii enim antiquitas, veluti familia quædam ad quam sacerdotium pertinet, rem divinam apud eos procurant. Quin et Judæis qui ibi sunt, ægre fuit, jamdudum odio atque invidia adversus religionem nostram, nobis infensus. Ii Saporem, qui tum regnum in ea regione obtinebat, adeunt : et Symeonem Seleuciæ et Ctesiphontis, primarium in Perside urbium, episcopum, per caluniam deferunt, veluti Romanorum imperatori amicum, rebusque Persarum infestum. Et rex fide illis habita, primum Christianos vehementer vexavit, præfectos illis viros sævos constituens, et tributa gravia imponens, ut scilicet egestate et exactorum crudelitate expugnati, religionem repudiarent : id quod ei magnopere studio fuit. Deinde sacerdotes atque episcopos, tanquam eorum præfectos jugulare, ecclesias demoliri, sacra donaria publicare, et Symeonem perinde atque religioni simul et regno Persarum insidiantem corripit jussit. Itaque magi, Judæis adjuvantibus, ecclesias statim solo æquant : et Symeones ferreis compedibus vinctus, apud regem sistitur. Ubi sane virum se honestum et bonum præstitit. **611** Post multa namque verbera introductus, non amplius, uti consuetudo ejus fuerat, adorare illum sustinuit. Quapropter ira percitus tyrannus, quid id tandem esset, quod nunc demum præter morem faceret, interrogat. Atque ille : Quod nunquam antea, inquit, sicuti nunc, productus sum, vi mihi illata ut verum Deum prodam. Cum quidem nulla inter nos esset dissensio, quæ moris Persici sunt feci ; nunc autem nefas id esse duco. De veritate namque et fide nobis est certamen. Porro Sapores illi, ut solem adoraret, necessitatem imponit : quod nisi faceret, non ipsum modo, verum etiam omnem quæ ibi esset Christianorum gentem, interituram

A Τηριδάτη Γρηγόριος τυγχροτούμενος, τὰ τε παρ' ἐκείνους εἰδωλεία κατέστρεψε, καὶ Χριστῷ θεῖα τεμένη ἀνήγειρε. Θαύμασ' δ' ἐξισίοις πίστει τὸ σύμπαν χειρωσάμενος ἔθνος, ἐδάπτειρε, καὶ τῷ σωτῆρι προσήγε Χριστῷ.

misisse. **610** Gregorius igitur Teridatis suffragio

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΓ'.

Περὶ τῶν ἐν Περσίδι γενηθέντων Σαβώρη τῷ βασιλεῖ· καὶ περὶ τοῦ ἐπισκόπου Συμεῶν, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτυρησάντων.

Ὁὐ πολλῶν δὲ ὕστερον διὰ τῶν ὁμόρων εἰς πλῆθος τὸ δόγμα ἐπέδωκεν· ἐξ ὧν ἠγοῦμαι καὶ ἐς Πέρσας διαβῆναι τῆνικαῦτα τὸ κήρυγμα. Τινὲς γὰρ ἐκεῖθεν Ὀσροηνοῖς καὶ Ἀρμενίοις ἐπιμιγνύμενοι, θελοῖς τέ τισιν ἀνδράσι διομιλούμενοι, καὶ ἡσυχῇ τῆς ἐκείνων περιώμενοι ἀρετῆς, εἰς ζῆλον τῆς ἐκείνων διαίτης κατ' ὀλίγον ἦγον, καὶ Χριστιανίζειν ἤρχοντο. Ὡς δὲ χρόνῳ πλείετοι γενόμενοι ἐκκλησίας τε ἐπισκευάζον, καὶ ἱερωσύνην συνίσταντο, καὶ τὰλλα τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπιτέθεινον τελετῆς· οὐ μετρίαν ἐνήκε τοῦτο τοῖς μάγοις πληγῆν. Οὗτοι γὰρ ἐξ ἀρχαίου οἶά τι γένος τῆ καθ' αὐτοὺς ἱερωσύνη προσήκον, τὴν αὐτῶν θρησκείαν ἐπιτροπεύουσιν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς Ἰουδαῖοι· ἐν δεινῷ ἐποιοῦντο, ἀνωθεν βασκανία τῇ περὶ τὸ ἡμέτερον δόγμα ἐκπεπολεμημένοι. Καὶ Σαβώρη προσιδόντες, οὗτος γὰρ ἤγειτο τῆνικαῦτα τοῦ ἔθνους, τὸν ἐπίσκοπον Συμεῶν ἡλεουκίας καὶ Κτησιφώντος, αὐταὶ δ' ἐν Περσίδι τῶν πόλεων βασιλεύουσι, διέβαλον ὡς τῷ Ῥωμαίων βασιλεῖ φίλον, καὶ δυσμεναίνοντα τοῖς Περσῶν πράγμασιν· οἷς πεισθεὶς, τὰ μὲν πρῶτα χαλεπῶς ἐπέτριβε τοὺς Χριστιανοὺς, ἐπιστάσιαις ἀνδρῶν ἀπηγῶν καὶ δριμυταῖς φόρων εἰσπράξεις, ὡς ἂν τῇ ἐνδεείᾳ καὶ ἀπηλείᾳ τῶν ἀπαιτούντων ἐκθεδιασμένοι, ἀπόθουνται τὴν θρησκείαν, ἧ διὰ σπουδῆς μεγάλης αὐτῷ ἦν· ἔπειτα τοὺς ἱερέας, καὶ ὡσανεὶ προστάτας αὐτῶν κτείνειν ἐκέλευεν· εἰς ἐρείπια δὲ καθίστασθαι τοὺς νεῶς, καὶ τὰ λερὰ κειμήλια τῷ δήμῳ ἀνεῖσθαι, καὶ τὸν Συμεῶν, ὡς ἐπίθουλον καὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς βασιλείας Περσῶν, σύρρασθαι. Μάγοι μὲν οὖν, Ἰουδαίων συναιρομένον αὐτοῖς, τὰς ἐκκλησίας θάττον ἐβρίπτουν· ὁ δὲ Συμεῶνης πεδήθεισιν σιδήροις, τῷ βασιλεῖ παρίστατο. Ἐνθα δὲ ἀνήρ καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς διεφάνη. Μετὰ γὰρ πολλὴν βάσανον εἰσαχθεὶς, οὐκέτι ὡς ἔθος αὐτῷ προσκυνησάι ἠγέσχετο· ἐφ' ᾧ χαλεπήνας ὁ τύραννος, τί δὴ ποτε παρὰ τὸ εἰωθὸς ἄρτι πράττει, διεπυνθάνετο. Ὅτι περ, ἔλεγεν, οὐδέπω ὡς νῦν εἰσῆχθην, προδοῦναι τὸν ἀληθῆ Θεὸν βιαζόμενος. Ὡς γοῦν μηδεμίαν ἐνούσησιν διαφορᾶς, τὰ εἰωθότα ἐποιοῦν· νῦν δ' οὐ θέμις εἶναι νομιζῶ· ὅπερ γὰρ ἀληθείας καὶ τῆς πίστεως ὁ ἀγών. Σαβώρη δὲ τὸν ἥλιον προσκυνεῖν κατηγάχαζε. Μὴ ποιεῖν δ' αἰρούμενον, οὐ μόνον αὐτὸν διολέσσειν ἠπέλει, ἀλλὰ καὶ σύμπαν φῶλον τῶν ἐκεῖσε Χριστιανῶν. Ἐπεὶ δὲ οὕτως λόγις τοῦτον κατακτυπῶν, οὐτ' ἐπαγγελίας χανῶν, προδοῦναι τὸ σέβας, καὶ τὸν ἥλιον μήποτε προσκυνεῖν

ἔλασσε· τὸ γε νῦν δεσμώτην ἀνέπεμπον εἰς φρου-
 ρίν. Ἀπαγόμενον οὖν, Οὐσθαζάνης πρεσβύτερης εὐ-
 λούχος, παιδαγωγὸς χρηματίας Σαδῶρη, τὰ πρῶτα
 δ' ἐν τοῖς βασιλείοις ἐκείνου φερόμενος, ἀναστὰς τὸν
 μάρτυρα προσεκύνει· ἔτυχε γὰρ πρὸ τῶν αὐλείων
 οὐδῶν καθήμενος· Συμεώνης δὲ οὐδὲ λόγου μετα-
 δοῦς αὐτῷ, ὕβρισπαθῶν παρήμειθε, μυστᾶτόμενος,
 οἷς οὐ πρὸ πολλοῦ βιασθεὶς Ἡλίω προσκυνεῖν εἴλετο.
 Δακρύων δὲ πλήσας τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ εὐνούχος,
 ἤμωξε· καὶ δὴ τὴν λαμπρὰν ἐσθῆτα ῥίψας, μετη-
 φέστο μέλαιναν· καὶ πρὸ τῆς οἰκίας ἐκάθητο, πέν-
 θος ἔχων οἰμωγαῖς καὶ δάκρυσι σύμμικτον, τοιαῦτα
 ὑποφωνῶν· Ὁμοὶ ἐγὼ ἴ τις δὲ ἄρα ἔσται περὶ ἐμὲ,
 ὃν ἀβίπτως ἠρνησάμην Χριστόν; ὅπου γε Συμεὼν
 οὗτος διὰ ταῦτα, παλαιός γ' ἔμοι συνήθης ὢν, παρέ-
 δραμεν οὐδὲ προσβλέμματος ἀξιώσας; Ταῦτα Σαδῶ-
 ρην ἀγνοῆσαι οὐκ ἦν· καὶ μεταστελλόμενος τὸν
 εὐνούχον, εἰ τι κατ' οἶκον ἐχρήσατο συμφορᾷ ἐπυ-
 θάνετο. Ὁ δὲ μὴ κατ' οἶκον ἔλεγε δυστυχεῖν· ἡ γὰρ
 ἂν μακρίον ἦν πᾶσι τοῖς κατ' οἶκον ἔχειν κακῶς·
 ὅξον γὰρ ἦν ἡ τοιαύτη περιπεσεῖν συμφορᾷ. Πένθος
 δ' ἔχω, φησὶν, ὅτιπερ ζῶ, καὶ ὠρῶ τὸν ἥλιον, ἐκ
 πολλοῦ τεθνάναι δίκαιος ὢν, ὅτιπερ μὴ κατὰ γνώ-
 μην, σὴν χάριν, τὸν ἥλιον προσεκύνησα. Κατ' ἄμφω
 οὖν με χρῆναι χρίνω θανεῖν· οἷς τε ὃν ἐπόθουν μάλα
 ἠρνησάμην Χριστόν, τὼν καλλίστων προδότης γεγε-
 νημένος, καὶ περὶ σὲ ἀπατεῶνα χρηματίας. Ταῦτα
 λέγων, δίδωμυτο μὴ τοῦ λοιποῦ μετατεθεῖσθαι τὴν
 γνώμην. Σαδῶρης δὲ τῇ ἀθρόα τοῦ εὐνούχου μετα-
 βολῇ ἐκπλαγεὶς, τοῖς Χριστιανοῖς ἐχαλέπαινε μάλι-
 στα, γοηταῖς τὰ τοιαῦτα δὴ πράττειν οἰόμενος.
 Συνηθεία δὲ καὶ φειδοὶ τῇ περὶ τὸν τροφέα, πάση
 μηχανῇ μεταπειθεῖν ἐπειράτο, πραδότητι τὸ ἀπηνὲς
 κεραυνός. Ὡς δὲ τὸ πρὸς βουλήν περαίνεσθαι οὐκ εἴ-
 χεν, Οὐσθαζάνου μὴ τοσοῦτον εἶναι εὐθήη λέγοντος,
 ὡς ἀντὶ τοῦ Ποιητοῦ καὶ Κτίστου εἶθεσι αἰρεῖσθαι τὰ
 κτίσματα, ἐκνικηθεὶς τῷ θυμῷ Σαπῶρης, τὴν κεφα-
 λὴν ἀφαίρεισθαι προσέταττε. Καὶ δὴ ἀπαγόμενος,
 τῶν τινα πιστοτάτων τῷ βασιλεὶ εὐνούχων Σαπῶρη
 πέμπων, ἐπέτραπε τὰδε εἶπεν· Ἦν μὲν ἐκ νέου, ὧ
 βασιλεῦ, εὐνοιαν εἶχον, σοὶ τε καὶ πατρὶ τῷ σὴ καὶ
 πᾶσι τοῖς κατ' οἶκον προθύμως διακονούμενος, οὐκ
 ἂν μοι νῦν μαρτύρων εἶναι σοὶ χρεῖαν πιστεῖω·
 ἐπίσταμαι γὰρ σε πάντα εἶδέναι· ἀλλ' ὑπὲρ ὧν
 ἔσαε χαρισμένοις ὑμῖν διαγέγονα, μίαν δὴ χεῖρα
 αἰτῶ, ἦν ἀμείβεσθαι δίκαιος ἂν εἴης, πολλῶν ἀπο-
 λαύσας. Ἐν δεινῷ τε μάλα τίθεμαι θνήσκων, ὧς
 ἄπιστος καὶ κακοῦργος περὶ τὸν σὸν οἶκον φανείς
 ἐκτίνω τὴν δίκην. Κήρυκα τοίνυν κέλευε σημαίνειν
 πᾶσιν, ὅτιπερ Οὐσθαζάνης θανάτῳ χολάζεται, οὐδὲν
 οὐδαμῶ; μοχθηρὸς τις περὶ τὴν βασιλείαν φανείς·
 ἐκ προγόνων δὲ τὰ Χριστιανῶν πρεσβύτων, καὶ ἤχι-
 στα περὶθόμενος βασιλεῖ, ἀρνεῖσθαι μὲν ὃν ἐπόθει
 Θεῖον, Ἡλίω δὲ ἀντ' αὐτοῦ νέμειν τὸ σέβας, ταύτην
 ὑπέχει τὴν δίκην. Καὶ ὁ μὲν τοιαῦτα ἐμήνυε. Σαδῶ-
 ρης δὲ τὴν αἰτησὶν ἀπεπλήρου· ἔπειτα γὰρ ἐν καλῷ οἱ
 ἔτεσθαι τὴν ἀνακλήρουσιν. Εἰ γὰρ κατὰ νοῦν τοῖς ἄλ-
 λοῖς Χριστιανοῖς γένοιτο, ὡς οὐδεὶς ἔσται φειδῶ
 τοῦ λοιποῦ, οὕτως εὐνοῦ καὶ τροφέου ἀνηρημένον

A esse minatur. Sed enim cum neque minis il-
 lum territus, neque promissis demulcens, quid-
 quam proficeret, ac nulla spes esset reliqua,
 illum vel sacra sua proditurum, vel solem ado-
 raturum, vinctum remittit in custodiam. Quem,
 dum abducitur, Ust hazanes vetulus eunuchus,
 Saporis olim pædagogus, primam in aula regia ob-
 tinens dignitatem, assurgens, ut martyrem adorat:
 tum enim forte pro aula palatio considerat. Sym-
 meones vero ne verbo quidem eum dignatus, quasi
 injuria affectus præterit: illud in eo detestans,
 quod non ita pridem coactus solem adorandum
 duxerit. Tum eunuchus oculos lacrymis suffusus
 ingemiscit, vestem splendidam ponit, pullam su-
 mit, atque pro ædibus considens luctum gemitu et
 B lacrymis mistum continuat, talia subinde verba
 referens: O me miserum, qualem erga me futurum
 sperem, qui a me nulla adhibita vi pernegatus est
 Christum, quando Symeones iste veteri consuetu-
 dine mihi conjunctus, ea de causa ne aspectu qui-
 dem me dignatus, præterit? Hæc Saporem latere
 non potuerunt. Itaque accito eunucho, num quid
 domi suæ ei adversi acciderit, rogat. Ille nihil infor-
 tunii domi esse dicit; felicitatis quippe id esset,
 si quid domi esset mali; facilius namque id futu-
 rum fuerat, quam tanta opprimi calamitate. Lugro
 autem, inquit, quod et vivo, et solem aspicio,
 jamdudum qui morerer meritis: propterea quod
 non ex animi sententia, tua gratia, divinum soli
 exhibui honorem. Itaque utroque nomine me mori
 debere judico, tum quod tantopere desideratum,
 rerum longe pulcherrimarum proditor factus, ne-
 gaverim Christum: 612 tum quod te quoque
 ipsum decepi. Atque his dictis, adjurat, haudqua-
 quam se posthac mutaturum sententiam. Sapores
 ad tantam eunuchi mutationem consternatus,
 Christianis quam maxime succenset, imposturis
 atque incantationibus talia ab eis agi existimans.
 Et propter familiarem consuetudinem gratiamque
 qua nutricium suum prosequabatur, modis omni-
 bus a proposito illum deducere tentat, crudelitatem
 mansuetudine temperans. Ut autem perficere, quod
 voluit, non potuit, Ust hazane non tam se esse sim-
 plicem aut stupidum dicente, ut pro factore et
 D Creatore creaturam colendam esse statuat: ira
 victus Sapores, caput ei amputari jubet. Enimvero
 cum jam ille abduceretur, fidelissimum quemdam
 ex eunuchis ad regem mittens, hæc renuntiari ei
 jubet: Qua ab ineunte ætate, o rex, benevolentia
 in te, patrem tuum, et familiam omnem fuerim,
 alacriter vobis inserviens, nihil mihi testibus opus
 esse credo; scire enim te omnia novi. Sed enim
 pro eo quod semper gratificari vobis studui, unam
 hanc peto gratiam: quam te quidem, qui multas
 acceperis, reddere est æquum. Graviter enim mo-
 riturus fero, quod perinde atque infidus, maleque
 de familia vestra meritis, pœnas pendam. Qua-
 propter præconem publice omnibus promulgare
 jubeto, Ust hazanem morte multari, non qui in re-

giam aut regnum quidquam admiserit, sed qui sacra Christianorum professus, minime regi parere voluerit, ut quem ardentem coluerit Deo negato, pro illo Soli divinum ferret honorem, propterea supplicium sustinere. Atque internuntius hæc ita significat. Sapores autem petitionem implet. Recte namque promulgationem ejuscemodi casuram putabat. Etenim si Christiani cum animis suis reputarent, nulli de cætero parsum iri, quando nutricius et tam charns regi vir necaretur, celerissime eos Christum colere desituros. Præterea vero factum id Ust hazani quoque commodum accidit. Quemadmodum enim, cum timore adductus solem adoravit, multos ex Christianis transversos egit: ita imitatores ejus rursum futuri fuerant illi, cum pro veritate religionis casum esse cognoscerent. Atque Ust hazanes quidem ita præclare vitam suam finit. Postera autem die Symeonem quoque rex trucidari præcepit. Erat autem ea dies, quæ venerandam Dominicam resurrectionem Christi præcedit. **613** Quin et alios itidem centum vinctos, qui ex episcopis et alio sacro ordine erant, tum jugulari jussit. Symeones igitur productus, neque ipsi regi neque Soli adorationis cultum exhibere volens, perquam libere et fortiter de dogmate suo decertavit. Maximus porro archimagus, sive magorum princeps, cum illos abductos, an vivere, et rem divinam de regis sui more facere vellent, interrogasset, atque id illi cuncti detrectassent, ad supplicium omnes condemnati sunt. Et carnifices quidem ad mortem martyribus inferendam accingebantur; Symeones vero qui aderat, præsentis animo esse et confidere eos jussit: atque in memoriam eis revocavit mortem simul et vitam sempiternam, resurrectionem quoque, et veram pietatem. Et testimonia quedam sacrarum Litterarum adducens facile fidem faciebat orationi suæ: mortem scilicet affirmans esse vitam; at si quis per timiditatem cultum Dei deserat, id demum veram esse mortem. Neque ita multum abesse tempus, etiamsi nemo occidat, quin sua ipsa sponte mors præsto sit: quippe quam nemini, qui genitus sit, effugere liceat. Quæ autem futura sint æterna, et ævum ipsum testem habentia, non omnes ex æquo prorsus consecutura, sed unicuique certam quamdam et exactam adhibitum iri, quæ vitam hic actam examinet, amissim: accepturumque quemlibet pro operibus suis bonis præmia immortalia, atque itidem rursum supplicia pro malis perpetratis sempiterna. Maximum esse, prorsus vitam pro nomine Dei projicere, atque apud nos honorum omnium summum et felicissimum. Ejusmodi verbis Symeones, veluti quidam bonus prædicator, ad certamina discipulos suos instruens, ingenti fiducia illos ad eadem progredi est cohortatus. Cæterum postquam centum illi est percussus. Inter hos etiam fuerunt Abdechalis et Anianus ejus. Trementi vero Anianæ, dum ad eadem preparatur, Pasices regionum artificum præ-

(1) *M. Ananias.*

A ἀνδρὸς, τάχιςτ' ἂν παύσαιτο σέβειν Χριστόν. Χρήσιμον δ' ἐτέρως καὶ Οὐσθαζάνη συνέβαινε τὸ παραχθὲν εἶναι. Ὅσπηνικα γὰρ δείσας τὴν προσκύνησιν ἀφωσίον, πολλοὺς ἐκλόνησε τῶν Χριστιανῶν· ἐπίσης δ' αὖθις εἶναι μεμητᾶς γαέσθαι, εἰ γε μάθοιεν ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας ἀνηρημένον. Καὶ Οὐσθαζάνης μὲν οὕτως ἐνόθη βροτῆ ἑταέυτα· τῆ δ' ἐξῆς; καὶ Συμεώνην βασιλεὺς ἐκέλευεν ἀναιρεῖν. Ἦν δ' ἡμέρα ἢ πρὸ τῆς κυριωνύμου καὶ σεπτῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως. Καὶ ἄλλους δ' ἐπίσης κτείνειν ἐκατὴν δεσμώτας προσέτατεν. Ἐπίσκοποι δ' ἦσαν καὶ ἄλλοι τοῦ καταλόγου τῶν ἱερῶν. Ὁ μὲν οὖν Συμεώνης προσταχθεὶς, οὗτ' αὐτῷ οὕτε Ἠλίψ προσκυνεῖν ἤθελεν, ἐλευθέρως μάλα περὶ τοῦ σφετέρου δόγματος διαγωνιζόμενος. Ὁ δὲ μέγιστος ἀρχιμάχος, ἀπαγνόμενος αὐτοῖς, προσθάσας εἰ βούλοιντο ζῆν, καὶ παραπλησίως βασιλεὶ θρησκεύειν αἰροῦντο, ἤρώτα. Ὡς δ' ἀπηξίουον ἅπαντες, τῆ καταδίχη ἐπέστησαν. Καὶ οἱ μὲν δῆμοι περὶ τὰς τῶν μαρτύρων διαπονοῦντο σφαγᾶς· Συμεώνης δὲ παρῶν, θαρσεῖν τε ἐκέλευε, καὶ ὑπεμίμησε περὶ τε θανάτου καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς· ἐτι δὲ καὶ περὶ ἀναστάσεως καὶ εὐσεβείας. Παράγων δὲ καὶ τινὰς μαρτυρίας τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ἐπιστοῦτο γενναίως ἀποδεικνύς τὸν θάνατον εἶναι ζῶν· τὸ δὲ διὰ δειλίαν τὸ σέβας προδοῦναι, τοῦτ' εἶναι θάνατον ἀληθῶς. Οὐ πάνυ γὰρ πόρρω καὶ μηδενὸς κτείνοντος, αὐτόματον ἀνάγκη ἐπιστῆναι τὸν θάνατον. Τοῦτο γὰρ ἀφυκτον παντὶ γέννησιν ἐσχόκη. Τὰ δ' εἰσέπειτ' ἀδία ὄντα, καὶ τὸν αἰῶνα μαρτυρα ἔχοντα, οὐ πᾶσι πάντως ἔψεται· ἀλλ' ἐκάστη ἀκριθῆς τις ἐπιστῆσεται στάθμη, τὸν ἐνταῦθα βίον εὐδύνουσα· καὶ λίψεται γε τὰς ἀμοιβὰς ἕκαστος τῆ ἀθανάτου; ὧν ἔπραξε τῶν χρηστῶν, ἐν ἴσῳ δ' αὐθῆς τὰς εὐθύνας ἕτερος. Πολλῷ δὲ ἀρα πάντων μείζον τὸ ὑπὲρ Θεοῦ προέσθαι τὸ ζῆν· ὃ τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν ἐσχάτων καὶ μακαριώτατον. Τοιαῦτα Συμεώνης οἶα τις ἀγαθὸς παιδευθῆς πρὸς τοὺς ἀγῶνας ὑπολείφων, εὐθαρσῶς πρὸς τὰς σφαγὰς χωρεῖν παρεσκεύαζεν. Ἐκαὶ δὲ τοὺς ἑκατὸν ὃ δῆμος διεχρήσατο, τέλος καὶ αὐτὸν Συμεώνην ὑπῆγε τῷ ξίφει. Ἐν οἷς ἦσαν καὶ Ἀβδεχλάας καὶ Ἀνίνας, πρεσβύται δὴ καὶ πρεσβύτεροι τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας. Τρέμοντι δὲ τῷ Ἀνίνα τῷ πρὸς τὴν σφαγὴν εὐτρεπίζεσθαι, Πουσίκης ὃ τῶν τοῦ βασιλέως ἡγούμενος τεχνιτῶν, Μύσον, ἔλεγε, γέρον, ἐπὶ βραχὺν χρόνον τοὺς σοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ θαρσῶν δέξαι τὸ ξίφος. Αὐτίκα δ' ὄψεϊ τὸ μέγα φῶς τοῦ Θεοῦ. Ταῦτ' εἰπὼν, συλληφθεὶς ὡς βασιλεὶ ἀνήγατο· καὶ Χριστιανὸς εἶναι ὁμολογῶν, ὡς ἐλευθερίας ὑπὲρ τοῦ δόγματος, καὶ ὑπὲρ τῶν μαρτύρων τῷ βασιλεὶ ἀνιστάς, μὴ προστηκόντως τῆ παρῆρηξί χρησάμενος, καινῷ τινι τρόπῳ κατεδικάσθη θανεῖν· ὄρυγμα γὰρ πεποιηκότας κατὰ τοῦ τένοντος, ἐκαίθεν τὴν γλῶτταν ἀνελεῖκσαν. Ἐκ τίνος δὲ διαβολῆς καὶ θυγάτηρ αὐτοῦ ἱερὰ παρθένος ἀνήρητο.

jugulati sunt, postremo et ipse Symeones gladio

inter hos etiam fuerunt Abdechalis et Anianus (1), scues jam, et seniores seu presbyteri ecclesie ejus. Trementi vero Anianæ, dum ad eadem preparatur, Pasices regionum artificum præ-

fectus : Connive, inquit, paululum, o senex, et oculos claude, ut fidenti animo ense excipe : statim enim videbis magnum lumen Dei. Hæc cum dixisset, correptus, et ad regem tractus est. Ubi cum Christianum se professus esset, quod liberioribus verbis doctrinam defendisset, 614 et pro martyribus contra regem stetisset, quasi non opportune aut decenter dicendi libertate usus esset, novo quodam modo ad mortem est condemnatus. Cervice namque perfossa, lingua inde ejus est extracta. Præterea vero ex calumnia quorundam, filia quoque ejus sacra virgo interfecta est.

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

Α

CAPUT XXXVII.

Περὶ Ταρβούλας τῆς ἀδελφῆς Συμεῶν, καὶ περὶ τῶν ἐπισκόπων Ἀλεξάνδρου καὶ Μελιῆ καὶ τῶν ἄλλων ἐν Περσίδι μαρτυρησάντων μυρίων ἑξακισχίλιων.

De Tarbula Symeonis sorore : de Acopsima et Mile episcopis, aliisque in Perside sedecim milibus martyrum.

Τοῦ δ' ἐπιγινομένου ἔτους, κατὰ τὴν ἐπιλύχιον ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως πρόσταγμα Σαπώρου ἐφοίτα θάνατον καταδικάζων Χριστιανῶν, ἔνθα πλῆθος αὐτῶν ἀπειρον λέγεται μαρτυρηῆσαι. Πολλοὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις ἀντέσχον· μεθ' ὧν καὶ ὁ τὰ μάλιστα καχαρισμένος Σαπώρη, Ἀζάδης ὄνομα, τὸν ἀγῶνα τοῦ μαρτυρίου ὑφίσταται· δι' ἃν περιλύπος μάλα γενόμενος, τὸ μὲν πλῆθος κτείνειν οὐκ ἀνέτχε· μόνους δὲ τοὺς τῆς θρησκείας καθηγεμόσι τὸ ξίφος ἐπένευχε. Συνελαμβάνετο δὲ καὶ τις ἱερὰ παρθένος σὺν θρασυαίῃ τὴν ἴσον μετρησμένην ἢ καὶ ἀδελφὴν προσῆν, μετ' ἀνδρὸς θάνατον, γάμον ἀπαγορεύουσα· Ταρβούλα δὲ ἡ συλληφθεῖσα ἦν, τοῦ ἐπισκόπου ἀδελφὴ Συμεῶν. Αἰτίαν δ' ἔσχε τῆς συλλήψεως ἐκ διαβολῆς, αἰτιωμένων Ἰουδαίων, ὡς τοῦ ἀδελφοῦ χάριν Συμεῶν κατὰ μῆνιν τοῦ μόρου φαρμάκοις ἐπιβουλεύει τῇ βασιλίδι. Ἐνόσαι γὰρ ἐκείνη τὰ ἔσχατα. Ἡ δὲ πάσχουσα, ὕπηκε τὴν ἀκοήν ὡς ἀληθῆ εἶη τα εἰρημένα· πείθεται γὰρ πῶς ῥῆστα ταῖς ἀπεικταλοῖς συμφροαῖς περιπεσῶν ἀνθρώποις, καὶ μάλιστα ὅτι περ καὶ ἐκ γένους ἦν ἐκείνων καὶ κατ' ἐκείνους ἐδίω, καὶ ἀψευδῶς εὐνοῖαι εἶναι γε ᾔστο. Ἐθεν καὶ πρόφραξιν ἀποχρῶσαν εὐρηκότας τῷ μίσει, πρὶν τὰς ἱερὰς ἐκείνας παρθένους διχῆ διαλόντες, ἀνεσκολόπιζον· μέσον δὲ τῶν σκολόπων δελβεῖν ἐπειθον τὴν νοσοῦσαν, ὡς ἂν γε τὸ ἀπειρήτα ὄν ἀγος αὐτοῖς ἐπαφίσι. Τὴν δὲ Ταρβούλλαν εὐπειρῆτη γε οὔσαν καὶ τὸ εἶδος μάλα καλὴν, τισὶ τῶν μάγων ἠτηθέντα τῆς ὕψως πρότερον, λάθρα διαπαμφάμενον, περισυνουσίας διαλεχθῆναι· μισθὸν δ' αὐτῆ παρασχεῖν, εἶγε πεισθεῖη, τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς διαβολῆς ἔλεγε. Τὴν δ' ἀκούσασαν μηδαμῶς ἀνασχέσθαι, ἐξυβρίσαι δὲ τὸν ἀκόλαστον ἐκείνου τρόπον, καὶ θανεῖν ἐλέσθαι μᾶλλον, ἢ τὸ σῶφρον τῆς παρθενίας προδοῦναι. Τοῦ δὲ Σαπώρου δόγματα κυρωθέντος, τοὺς μὲν ἄλλους ἐξῆν, ὡς εἰρηται, τοὺς δὲ ἡγεμόσι μόνους τῆς θρησκείας τὴν δίκην ὑπέχειν, οἱ μάγοι καὶ οἱ τούτων κατάρχοντες, ἐντεῦθεν ἀνασκιρτήσαντες, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, μεθ' ὅσης τῆς κακουργείας ἀνά τὴν Περσῶν ἰόντες χώρην, τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς διεχρήσαντο· μάλιστα δ' ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀδιαθηνῶν τὰ πάνδεινα ἐπραττον. Κλίμα δὲ τοῦτ' Περσικὸν ὡς ἐπίπαν Χριστιανίζον. Τοῖς δ' αὐτοῖς καιροῖς καὶ

(1) Κατὰ τὴν ἡμέραν ἢ τοῦ μὲν πάθους τοῦ Χριστοῦ ἢ ἀνάστασις ἐπιταλείτο, τῆς δὲ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις ἢ πανήγυρις προσεδοχάτο. (Sozom.) Quibus verbis eleganter Parasceves et passionis Christi dies significatur.

(2) Ante constitutionem istam, alio Saporis edicto, immuni Christi in Perside gladio sunt

Annno proximo, ipso luculento Resurrectionis die (1), edictum Saporis Christianos morte multans (2), passim est propositum. Ibi tum innumeralis eorum multitudo dicitur martyrio esse sublata, quod multi etiam ex regia aula sustinuerunt. Inter quos et Azades, apud Saporem maxime gratiosus, certamen pertulit : propter quem in magnum conjectus mororem rex, multitudinem ipsam postea jugulari non sustinuit, solos autem religionis antesignanos gladio feriendos censuit. Simul quoque tum comprehensa est sacra quaedam virgo cum famula, ejusdem vitæ instituti sectatrice. Cui soror etiam fuit, quæ post mariti obitum nuptiis secundis renuntiaverat. Tarbula porro ea, quam comprehensam esse diximus, erat episcopi Symeonis soror. Erat autem per calumniam in vincula conjecta, quod Judei eam detulerant, propter fratrem Symeonem iratam cadis ejus gratia veneficio insidiatam esse reginæ. Egrotabat enim ea cum extremo periculo, et calumniam perinde atque vera esset, approbabat (maxime enim credulus sit homo, cum extremis calamitatibus incidit), præcipue cum ex genere Judæorum esset, institutisque eorum viveret, eosque sibi sincere et ex animo bene velle putaret. Quæ res illis satis præbuit occasionis ad odium explendum. Itaque sacras illas virgines, in partes duas serra discissas, in crucem egerunt : reginamque egrotanti, ut per medias illas iret, permoverunt, ut scilicet piaculum morbi abominandum in ipsas immitteret. Tarbulam hanc forma atque vultu valde venustam, quidam ex magis, amore ejus ex conspectu antea captus, clam ad se accitam, de concubitu compellavit : atque si se potestati ejus committeret, mercedem ei calumniæ ejus abolitionem est pollicitus. 615 Tantum vero abest ut his auditis illius cupiditati puelia assentiretur, ut contumeliam a impudicam ejus petitionem prosecuta sit, morique potius decreverit quam virginitatis pudicitiam perdere. Saporis edicto passim promulgato ut cæteris quidem, sicuti supra dictum est, parceretur, in duces autem religionis solos capitaliter animadverteteretur : magi eorumque principes ea re excæsi, qui seipsos Magis quæstiones oppidatim agentibus obtulerunt, ne silentio Christum negarent, veriti. (Sozom. lib. II, cap. 11.) Uno passionis Christi die ibi sedecim millia martyrum variis suppliciis sublata esse, passim in locis multis scribit Hieronymus.

sultantes, incredibile dictu est, quanta cum improbitate Persidem peragrantes, episcopos et sacerdotes occiderint. Potissimum autem in regione Adiabæorum crudelitatem omnem exhibuere. Est porro ea Persica regio, Christum tota profitens. Eadem tempestate et Acepsumas episcopos ductus est, et cum eo ex ejus clero permulti. Atque alios quidem facultatibus eorum direptis dimiserunt: Acepsumam autem magi flagris multis verberatum, ingenti vi ad Solem adorandum adigere sunt conati. Verum ubi nihil egere, carceri eum incluse- runt. Quem Jacobus quidam dignitate presbyter, sua sponte secutus, magos oravit, ut in eundem cum illo carcerem protruderetur. Ibi episcopo grandævno subseruit, arumnasque ejus sedulitate ministerii sui allevavit. In eisdem vinculis fuere, Aithalas presbyter, Joseph (1), Azadanes, et Abdiesus, diaconi, plurima flagella propter doctrinam perpassi. Postea vero ubi archimagnus, re cum Sapore communicata, potestatem ab eo in illos, pro arbitrio suo, nisi Soli divinos offerrent honores, animadvertendi obtinuit, regisque sententiam vinculis declaravit, atque illi e vestigio Christum abnegare, multoque magis Soli divinam rem facere reclamarent, multos crudeliter eis intulit cruciatus. Et tum quidem Acepsumas constantis fortitudinis specimine edito, in flagranti certamine vitam finit: cujus cadaver Armenii quidam, clam sublatum, sepeliere. Reliqui vero, et quidem plures, loris corpora conscissi, pietate tamen nihilominus integri et salvi, denuo in vincula sunt conjecti. In iis, Aithalæ, dom tortus nervis extenditur, adeo sunt brachia luxata, humerisque divulsa, **616** ut deinceps emortua, usu nullo dependerent, neque ei ad cibum ori admovendum sufficerent. Quapropter aliorum ea in re eum ministerio uti oportuit. Sed et complures alios sacerdotes, diaconos, monachos, sacras virgines, aliosque præterea singularem in doctrinam Christianam ardore præditos, inagnoque labore in sacris ecclesiasticis versatos, excruciauit. Horum numerum inire non fuit. In quibus fuere episcopi, Barbasymes, Paulus, Gadiabes, Sabinus, Mareas, Mocius, Joannes, Hormisdas, Papas, Jacobus, Romas, Maares, Agas, Bocchoris (2), Abdas, Abdiesus. Joannes alter, Abramius, Abdelas, Sapores, Isaac, et Dausas, qui a quodam loco, qui Zabdæus dicitur, a Persis captivus abductus fuerat. Ea tempestate, una cum chorepiscopo Mareade, etiam mortuorum excitator Milles (3), cum clericis ducentis quinquaginta numero tibi subditis, qui a Persis itidem captivi abducti fuerant, innotuit. Milles sane Persicus miles fuerat, mutatoque vivendi more, apostolicum secutus est institutum. Et civitatis cujusdam in Perside episcopus factus, cum sæpe multas gravesque sustinisset plagas, ubi neminem Christianam religionem amplecti velle animadvertit, dira

(1) Pro Josepho Sozomen. habet *Jacobum*.
 (2) Sozom. habet *Bochrus*.

A *Ἀκεψιμᾶς ἐπίσκοπος ἤγετο, καὶ πολλοὶ τῶν ὑπὸ τῷ κλήρῳ τελούτων αὐτῷ. Τῶν μὲν οὖν ἄλλων ἀπελόγμενοι τὰς οὐσίας, εἶον· Ἀκεψιμᾶν δ' ἱμασί πολλοῖς ἤκειον, καὶ βίαν ἐπῆγον οἱ μάγοι τὸν Ἥλιον προσκυνεῖν. Ὡς δ' οὐκ ἔκειθον, δεσμοτηρίῳ κἀθ- εῖραν· ὧ ἐκὼν τις ἠκολούθει Ἰάκωβος, πρεσβύ- τερος τὸ ἀξίωμα, δέησεν τοῖς μάγοις προσαγαγῶν, ὑπὸ τὸν αὐτὸν γενέσθαι δεσμὸν. Γέροντα δ' ὄντα τὸν ἐπίσκοπον ἐθερίπευε· καὶ τὰς συμφορὰς με- τρωτέρας τῇ προθύμῳ ὑπηρεσίᾳ εἰργάζετο. Ὑπὸ δὲ τὸ αὐτὸ δεσμοτήριον καὶ Ἀειθαλᾶς πρεσβύτερος ἦν δεσμῶς, Ἰωσήφ τε καὶ Ἀζαδάνης, καὶ Ἀθδι- σισοῦς, διάκονοι, μάλιστα πλείστας διὰ τὸ δόγμα ὑπομεμενηκότας. Ἐπεὶ δὲ χρόνῳ ὑστερον ὁ ἀρχιμά- γος Σαπῶρου κοινωσάμενος περὶ τούτων, ὡς ἐκείνῳ βουλευμένῳ ἦν τιμωρεῖν ἐκεῖνος ἐπέτρεπεν, εἰ μὴ Ἥλιῳ τὴν προσκύνῃσιν ἀπονεύειαν, δῆλῃν τοῖς καθειργμένοις ἐποίησε τὴν ψῆφον. Ἐκείνοις δ' ἐκ τοῦ σχεδὸν ἀπειποῦσι, μήτε Χριστὸν ποτ' ἀρνεῖσθαι, πολλοῦ γε μὴν δεῖν Ἥλιῳ σέβας προσενεγκεῖν, πολλὴν ὡμῶς ἐπῆγε τὴν βάσανον. Καὶ Ἀκεψιμᾶς μὲν ἐναγώνιος ἐτελεύτα πολλὴν τὴν καρτερίαν ἐπι- δευξάμενος· λάθρα δὲ τινες Ἀρμένιοι τὸ λείψανον ὑπελόγμενοι θάπτουσιν· οἱ δὲ ἄλλοι καὶ πλείω τοῖς ἱμασί καταξανθέντες, ἀτρωτοὶ δὲ τὸ σέβας μένναν- τες, δεσμοὶ· αὐθις εἶχοντο. Ἐν οἷς ἦν καὶ Ἀειθα- λᾶς, ὃς ἐν τῷ κατατείνεσθαι τοῦ βραχίονος ἀπε- σπᾶσθη τῶν ὤμων· καὶ τοῦ λοιποῦ νεκρῶς αὐτοῦς καὶ μάτην ἠωρημένους εἶχεν· ὡς μὴδ' ἱκανοὺς εἶναι δι' αὐτῶν τροφήν τῷ στόματι φέρειν, ἀλλ' ἐτέρων χρῆσθαι πρὸς ὑπουργίαν. Πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους ἱερεῖς τε καὶ διακόνους, μοναχοὺς τε καὶ παρθένους ἱερὰς ἐκολάσαστο, καὶ τινὰς ἐτέρους θερμοὺς περὶ τὸ δόγμα καὶ περὶ τὰ ἱερὰ τῶν ἐκκλησιῶν διαπο- νουμένους, ὡς ὑπερβαίνειν τὰ πλήθη τὸν ἀριθμὸν. Ἐξ ὧν ἦσαν ἐπίσκοποι Βαρθασύμης, καὶ Παῦλος, καὶ Γαδιᾶδης, Σαδίνος τε καὶ Μαρῆας, καὶ Μώκιος, καὶ Ἰωάννης, καὶ Ὀρμισδάς, Πάπας τε καὶ Ἰά- κωβος, Ῥώμας καὶ Μαάρης, καὶ Ἄγας, καὶ Βόχχο- ρις, καὶ Ἀθδᾶς καὶ Ἀθδισησοῦς, Ἰωάννης τε καὶ Ἀθράμιος, καὶ Ἀθδελᾶς, καὶ Σαδώρης, καὶ Ἰσαᾶκ, Δαυστάς, ἀπὸ χωρίου ὠδε προσαγορευομένου, δο- ρυάλωτος Πέρσαις γενόμενος. Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν χρόνον, σὺν τῷ χωρηπισκόπῳ Μαρεδῶν καὶ ὁ νε- κρέγετος Μίλλης, σύναμα τοῖς ἀμφ' αὐτὸν κληρι- κοῖς, πεντήκοντα δὲ καὶ διακόσιοι ἦσαν τὸν ἀριθμὸν, ἐγνωρίζετο· οἱ καιροὶ ἐκείνοις ὑπὸ Περσῶν αἰχμά- λωτοι ἤχθησαν. Ὁ δὲ Μίλλης Πέρσης μὲν ἦν στρατιώτης· μεταθέμενος δὲ τὸν βίον, τὴν ἀποστο- λικὴν πολιτείαν ἐπέλετο· καὶ τινος τῶν ἐν Περσίδι πόλεων ἐπίσκοπος γεγονῶς, πολλὰς πολλάκις καὶ χαλεπὰς ὑποστάς τὰς πληγὰς, ὡς οὐδεὶς Χριστι- ανίζειν ἠρεῖτο, ἐπαρσάμενος τοῖς ἐποίκοις ἀνεχώρει ἐκεῖθεν. Οὐ πολλῶν δ' ὑστερον τῶν ἐκεῖσε πρωτεύον- των εἰς βασιλεῖα ἐξαμαρτόντων, στρατιᾶν μυρίαν ὁ Πέρσης ἐπαγαγὼν, κατήρειψε τὴν πόλιν, καὶ βουσίην ὀρόσας κατέσπειρε. Μίλλης δὲ πῆραν μόνην λα-*

(5) Alii *Milesium* vocant.

ἔων, ἧ τὴν ἱερὰν τῶν Εὐαγγελίων βίβλον ἐφρούρει, εἰς Ἱεροσόλυμα ἦκεν εὐχῆς ἕνεκα· ἔπειτ' ἐκείθεν εἰς Αἴγυπτον κατὰ θέαν τῶν ἐκεῖσε μοναχῶν ἀπήρην. Οὗτος δ' ἐκεῖνος τοῖς παραδόξοις τῶν ἔργων ἐγένετο δημιουργός, ὡς καὶ νεκροὺς ἀνίσταῖν, μαρτυρήσει ἃ Σύρων παῖδες ἰδίᾳ παραδόντες γραφῇ κατέλιπον, ἀνάγραπτον τὸν βίον καὶ τὰς ἐκείνου πράξεις ποιούμενοι. Ἐμοὶ δ' ἀρκέσει, τὰ παρόντα μόνα περὶ αὐτοῦ διελθεῖν, καὶ μνησθῆναι μόνον, ὅσοι δὴ ἐν Περσίδι· ὑπὸ Σαπώρη τὸν θεῖον ἀγῶνα διήλθον· σχολῇ γὰρ ἂν τις τίνες τε ἦσαν καὶ ὅθεν καὶ ὅπως καὶ τίνες ὑπέστησαν τιμωρίας ἀπαριθμήσι· το. Παντοδαποὶ γὰρ τίνες καὶ ποικίλοι οἱ τῶν κολάσεων τρόποι Περσῶν, κἀν τούτοις δὴ μάλιστα τὸ φιλότιμον ἐπιδειγμένον. Ὡς δὲ λόγῳ περιλαβεῖν ἔστι, λέγεται τῶν τῆνικᾶδε μαρτυρησάντων τοὺς ὄνομα φερομένους εἶναι ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, πλὴν τῆς ἐκτὸς πλῆθους καὶ ἀριθμοῦ κρείττονας, σὺν ἑξακισχιλίοις μυριοῖς· ὧν ἐργῶδες νομίσαντες τὰς αὐτῶν προσγορίας ἀπαριθμεῖν, οἱ ἀνὰ τὴν Ἑδεσαν Πέρσαι καὶ Σύροι Χριστιανοὶ τοῦτο μόνον ἰστόρησαν.

ratione complecti licet, eorum qui tum ibi martyrium absolverunt, et alicujus fuere nominis, viri et mulieres, extra multitudinem eam quæ numerum excedit, ad millia sedecim fuisse dicuntur. Quorum nomina recensere operosum judicantes, qui Elessæ sunt, Persæ et Syri Christiani, hoc lautummodo memoriæ commendaverunt.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

Ὡσα ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ὑπὲρ Χριστιανῶν Σαυῶρη ἔγραψε τῷ Περσῶν βασιλεῖ.

Ἐπεὶ δὲ οὕτω πάσχειν τοὺς ἐκεῖσε τὸν Χριστὸν σέβοντας ὁ πανεύφημος ἐγνώρισε βασιλεὺς, ἠσχαλλε μεγάλως καὶ ἠνιάτο· βοηθεῖν δὲ πρόθυμος ὢν, ἐν ἀπόρρῳ τὸ ποιητέον εἶχεν, ὅπως ἂν καὶ οἱ ἐν ἐκείνῳ ἡσυχίαν ἀγοίεν. Συμβὰν δὲ πρέσβεις ἐκείθεν τῆνικᾶδε πρὸς τὸν αἰτουμένους ἐπιθεῖς πέρας, εὐδ' ἡγγασάμενος Σαδῶρη καὶ περὶ τῶν ἐκεῖσε ἀναθεσθαι Χριστιανῶν, ἐπιστολὴν ἀξιόμητον ἔγραψε, μεγίστην χάριν ὁμολογῶν αὐτῷ, εἰ τοῖς τὸ κατὰ Χριστὸν δόγμα στέργουσιν ἀνεσιν δοῖη. Μὴ γὰρ ἐγκαλεῖν ἔχειν καὶ τὴν τῆς θρησκείας τῶν Περσῶν, ἐπεὶ τοῖ γε μὴ σφαγίους, ὥσπερ ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἀναιμάκτοις χαίρουσι ταῖς θυσίαις, εὐχόμενοι τῷ Θεῷ, ᾧ μὴ φίλον χύσις αἱμάτων, ἀλλὰ ψυχὴ ἀρετὴν ἀκραφῶς ἀσκοῦσα, καὶ δόγματα εὐσεβεῖς μάλα προσήκοντα. Ὅστε καὶ δι' ἐπαίνου μᾶλλον ἀγειν τοὺς ὧδε δεῖν ἡγουμένους πιστεύειν. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἴλεων ἔχειν ὑπισχεῖτο τὸ θεῖον, εἰ γ' ἔλοιτο προνοεῖν τῆς θρησκείας· καὶ τεκμήριον προήγε Γαλιθῶν ἐκείνων καὶ Οὐαλλεριανὸν, καὶ τὰ ἐπ' αὐτῷ ἐκείνῳ συμβεβηκότα. Οἱ μὲν γὰρ διὰ τὴν πρὸς Χριστιανούς εἰρήνην εὐμαρῶς τὴν ἀρχὴν διήνυσαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ οὗτοι, μᾶλλον δ' Οὐαλλεριανὸς διωγμὸν κατ' αὐτῶν, ὧ· οἱ λοιποὶ, πρίττειν ἤρπειτο, ὑπὸ Πέρσαις γενόμενος, τῆς θείας ἐπιεράθη δειχῆν· ἐν οἷς αἰχμάλωτος γεγονὼς, κακῶς τὸ ζῆν ἐξεμέτρησεν. Αὐτῷ δ' ἐκείνῳ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πιστὴν σύμμαχον τὸ θεῖον γεγεννημένον πᾶσαν τὴν

A incolis inprecatus (1), inde discessit. Non longe vero post, cum primarium ibi magistratum gerentes majestatem regiam læsissent, adducto eo exercitu longe maximo Persa oppidum diruit, locumque ejus bobus aratro junctis proscedit, et tanquam agrum consevit. Milles autem ex eo oppido, sicuti dixi, discedens, sola pera in qua sacrum Evangeliorum librum servabat, accepta, Hierosolyma precationis ergo venit. Deinde Ægyptum, ad visendos ibi monachos, petit. Quantus autem vir is immensis miraculis edendis, mortuisque adeo restituendis fuerit, Syri ipsi, qui vitam et res ejus gestas in litterarum monumenta retulerunt, libris suis testabuntur. Mibi satis fuerit, hæc tantum de eo dixisse, eorumque duntaxat meminisse, qui apud Persas sub Sapore divinum sustinuerunt agnomen. Ægre enim quisquam numerum inierit, et quinam, et unde fuerint, aut quomodo, quæve subierint supplicia. Varii namque multorumque generum cruciatuum apud Persas sunt modi: qui in eis etiam cum ambitione quadam, laudem et gloriam maxime ostentant. **617** Quantum autem

CAPUT XXXVIII.

Que Constantinus Sapori Persarum regi pro Christianis scripserit.

C Postquam autem laudatissimus imperator Christicolis ibi ita affligi intellexit, ægre id ferens, magnopere est perturbatus. Et paratus quidem ad opem illis ferendam erat: sed quod faceret ut illi eo quoque loco quietam ducerent vitam, non habebat. Sed enim accidit ut legatī tum ex Perside ei adessent; quorum optatis cum satisfecisset, recte se facturum putavit, si Sapori de Christianis qui sub ejus regno essent, quidquam etiam significaret. Itaque epistolam ad eum, dignam profecto illam quæ maxime celebretur, dedit: maximam se illi debiturum esse gratiam ostendens, si quietem eis qui sacra Christi colerent, permitteret. Neque esse quod religionis ejus cæremonias criminaretur: quippe illos non victimis mactatis, quemadmodum ipsos, sed incruentis gaudere sacrificiis; et preces ad Deum fundere, cui non effusus sanguis gratus esset, sed anima virtutem sincere exhibens, et dogmata veræ pietatis maxime convenientia. Proinde laudandos eos esse magis, qui sibi ita credendum, Deumque colendum statuerunt. Ad hæc Deum illum propitium habiturum esse recepit, si Christianorum pietati consulendum putaret. Atque ad id indicandum, Galienum illum et Valerianum, præterea vero ea quæ et sub ipso accidissent, produxit. Illos enim, tantisper dum Christianos quiescere passi essent, facile imperii cursum tenuisse: **618** eosdem autem, potissi-

(1) Ἐπηρέασατο τῇ πόλει, insultavit oppido (Sozomenus)

una vero Vulturum, prostrata. Etat vel quæ
 imperatores Romanos, permississimè adveniens
 Christianos excubabat, ab ipse Perseus ei dem in
 Christiana ditione vadente incedente, et apud eos
 captivum innotuit. Sed cum ad illi, propter
 hanc in Christianis, Deum optata esse
 fuisse, omnique inde Romani imperii ditione
 ab ipso maxime occidentali Oceano, cum bona Ori-
 talis parte, in potentatem suam pervenisse multa
 a se bella confecta, et de gravibus tyrannis diviso
 nutu tropæa esse statuta. Ad quas res nihil sui
 opus fuisse vel hostiarum maculatione, vel vatum
 barbariorumque prædicatione: sed ad victoriam om-
 nem satis fuisse solam crucis, quæ copis suis
 præerit, armaturam, et orationem præterea san-
 guinis prorsus expertem. Ad finem porro epistole
 hæc etiam verba assert: « Hoc hominum genere,
 Christianorum dico (de his enim mihi est sermo
 omnis), quomodo me elatum iri lætitia putes, si
 audiam, Persarum quoque res florentissimas, pro
 eo atque cupio, plurimum exornari? ut res simul
 et tibi pulcherrime, et illis itidem optime, atque
 ita utrisque ex æquo feliciter eant. Sic namque
 universitatis hujus Deum clementem habiturus
 eses et benignum. Hos igitur, quando ea ampli-
 tudine es, tibi commendo. Hos ipsos, quoniam
 pietate quoque præclarus es, tibi humanitate et
 benevolentia complectere, a te ipso simul, et a
 nobis, per fidem, immensam initurus gratiam. »
 Tanta divino huic viro de omnibus qui abivis
 locorum in cognitionem Christi venissent, inerat
 sollicitudo. Quapropter talis cum fuerit, abunde
 quoque divina cura fretus, Europa, Libya et plurimis
 Asiæ provinciis ditioni suæ subjectis, subditi-
 tis suis, qui perliberiter ei parere, benevolis usus
 est. Jam vero et ex Barbaris plurimi, partim sua
 sponte, partim bello subacti, non gravate eum coluere.
 Ubique denique tropæa excitata, victo-
 rem imperatorem eum promulgarunt.

619 CAPUT XXXIX.

De vita monastica, unde ea initium sumpserit, quid ea profiteatur, et quos habuerit auctores.

Atque ipse quidem ejuscemoli actionibus suis
 esse et religionem nostram auctam honestatam-
 que voluit. Sed et ipsa per se ipsam in magna fuit
 gloria, per eos qui tum ad virtutem aspirabant,
 homines. Multi enim adhuc ex confessoribus sur-
 perstitis erant, in ecclesiis emittentes. Quin etiam
 celebrem eam reddidere, fidemque ampliore glo-
 ria auere, morum splendore, qui eo tempore mo-
 nasticam solitariamque consuebantur vitam. Nam
 vultu arcana et divina quedam res, cœlitus ad
 homines delapsa est hæc philosophia: quippe que
 et disciplinarum artes, et disputationum nugas, ut
 que supervacaneæ sint, otiumque quod in studiis
 melioribus poni queat, sibi vindicent, impedi-
 mento adeo ad puritatem vitæ sint, prorsus negli-
 gat: solaque nativa utens virtute, ea quæ ad illam
 perficiendam, et ad vitia tollenda faciunt, doceat
 et excolat: quæ vero inter hæc habentur media,
 eorum nullam ducat rationem, prorsus autem circa
 res versetur honestas: atque eos qui a vitiis longe

Περσίων ἐπιπέδῃ, ἐπὶ γὰρ γενέσθαι ἐσθλῶν·
 ἐκ τῶν κατὰ Λύβην ἑργασθῆναι Ἰβητανῶν, καὶ τὸ πολὺ
 τῆς ἐν Ἰσθμῷ Σουήδος ἐκ πειρήτων καὶ τυράννων
 βασιλῶν τῆ ἐπιπέδῃ προσημασμένων βασιλῶν, μὴ τινῶν
 βασιλέων ἐργασθῆναι ἢ μακροτέρῳ, ἀλλ' εἰς νίκην ἀπο-
 χρῆσαι μέγα τὸ στρατιῶν ἰσχυρῶν τοῦ στρατοῦ
 προσημασμένων· καὶ πρὸς τοὺς εὐχῆν αἰμάτων
 ἀπὸλλυμένων. Κατὰ ταῦτα ἢ καὶ ταῦτα πρὸς τῶν
 εὐχῆν τῆς ἐπιπέδῃ ἐπιπέδῃ· ἢ τοῦτο τοῦ κατα-
 λόγου τῶν ἀποστόλων, λέγει ἐν τῷ Χριστιανῶν,
 ὑπερὶ γὰρ πάντων ὃ καὶ μοι λόγος, πῶς οἶμαι με
 φέρειν ἀκούοντα, ἵνα καὶ τῆς Περσίδος τὰ κρά-
 τιστα ἐπὶ μέγιστον ὅσπερ ἔστι μοι βουλομένην
 καταστήται; Σὺ τε δὲ εὖ εἰς ἐπὶ κλίματα, ἐκείνους τε
 ὠσαύτως ὑπέροισιν τὰ κράτιστα· ὃ ἔστι σοὶ κακεί-
 νων. Οὕτως γὰρ ἔχεις τὴν τῶν εὐχῆν θεῶν πρῶτον καὶ
 εὐμαρῆ. Τοῦτους παρακαλῶ, ἐπειδὴ τοσούτοις αἱ,
 σοὶ παρατίθενται. Τοῖς αὐτοῖς δὲ τοῦτους, δεῖ καὶ
 εὐσεβείᾳ ἐπίσημος εἶ, ἑγχεθῆναι. Τοῦτους ἀγάπα
 ἀρροδῶς τῆ σαυτοῦ φιλοπόνησιν· σαυτῶν γὰρ
 καὶ ἡμῶν ἀπερίγραπτον ὄρασις διὰ τῆς πίστεως
 χρίστων. Ὁ τοσούτοις τῆς ἡν τῶ θεῶν τοῦτω ἀνδρὶ
 φροντίς τῶν ἀπανταχοῦ Χριστῶν ἐργασθέντων. Διὰ
 τοῦ καὶ τοσούτοις τῆς θεῶν χηρῶν ἀπολαύσας
 ἀκούοντως, Εὐρώπῃ μὲν καὶ Ἀσίᾳ καὶ τὰ πλείστα
 τῆς Ἀσίας συγγών, εὐνοῦς εἶχε τοὺς ὑπ' αὐτὸν
 μεθ' ἡδονῆς παιδομένους· ἡδὴ δὲ καὶ τῶν βαρβάρων
 οἱ κλειστοί, οἱ μὲν ἔχοντες, οἱ δὲ μάχῃ, ἑτοιμοὶ
 στρατεύειν ἦσαν. Καὶ πανταχοῦ τρόπαια ἐστηκότα
 κληφόρον τῶν βασιλέων ἐκήρυκτον.

ΚΕΦΑΛ. ΑΘ΄.

Περὶ τῆς μοναχικῆς πολιτείας, πόθεν ἤρξατο, καὶ τί ἐπαγγέλλεται, καὶ τίνας ἔσχην ἀρχηγούς.

Καὶ ὁ μὲν τοιαῦτα πράττων, περιμανῶς εἶχε τὴν
 ὀρησκίαν γεραίρειν· αὐτὴ δὲ καὶ κατ' ἑαυτὴν μὲν
 εὐκλείης ἦν, διὰ τῶν τηρικῶν τὴν ἀρετὴν μετιόν-
 των. Πολλοὶ γὰρ εἰσέτι τῶν ὀμολογητῶν περιῆσαν
 τῷ βίῳ, ταῖς ἐκκλησιαῖς ἐμπρέποντες. Οὐ μὲν δὲ
 ἀλλὰ καὶ ἐπίσημον ἐποίουν αὐτὸν, καὶ τὴν πλείπιν
 δὲ τῆ τοῦ βίου λαμπρότητι ἐπὶ μέγα δόξης ἐτίμιον,
 καὶ οἱ τηρικῶν τὴν μονοδικὴν μετερχόμενοι βιοτήν.
 (Ἐὰ γὰρ τι θεῖον καὶ ἀπόρρητον χρῆμα ἀνωθεν ἐ-
 ἀνθρώπου; ἡ τοιαύτη κατοῦσα φιλοσοφία, ὡς ἐπί-
 παν μὲν τῆς ἐν μαθήμασι τέχνης καὶ τῆς ἐν διαλό-
 γοις λέσχης παντάπασιν ἀμελεῖ, ἵνα δὲ ταύτην
 περιεργον οὔσαν, καὶ τὴν περὶ τὰ κρείττω σχολὴν
 ὑφαίρουσαν, ἐμποδῶν τε γινομένην πρὸς τὴν τῆς
 καθαρότητος βιοτήν· μόνη δὲ χρωμένη τῇ ἐκ φύσεως
 ἀρετῇ, τὰ πρὸς αὐτὴν συντελῆ, καὶ τὴν κακίαν δευ-
 μειοῖ ἐκπαιδεύει· τὰ δὲ μέσα τούτων ἐν οὐδενὶ
 τίθεται· διδίου δὲ συνέσει τοῖς καλοῖς· τὸν γὰρ μὴν
 πόρρω κακία; δευτα, ἥκιστα δ' ἀντιποιοῦμενον ἀρε-
 τῆς, μοχθηρὸν τίνα νομίζει καὶ φαῦλον. Οὐ γὰρ

ἐπιδειξιν θέλει ποιεῖν ἀρετῆς, ἀλλὰ πράττειν μάλα αὐτῆν, ἐν οὐδενὶ τὴν παρ' ἀνθρώποις τιθεμένη δόξαν· γενναίως δ' ἔχουσα πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς πάθη, τὰς τῆς φύσεως ἀνάγκας ἐν δευτέρῳ ποιεῖται, παρὰ φύλλον ἡγουμένη, καὶ ὅσαι δὴ ἀσθένεια σώματος. Νῦν δὲ θεῖον δυναμωθεῖσα, πρὸς τὸν ἀκήρατον ἐκείνον Νοῦν αἰωρεῖται, νύκτωρ καὶ μεθημέραν τοῦτον φανταζομένη· ὑπερφυῶς σέβουσα, καὶ διηνηκῆσιν ἡλουμένη τοῦτον εὐχαῖς. Τῷ δὲ καθαρῷ τῆς ψυχῆς καὶ τῶν καλῶν πράξεων τοῖς ἐνεργεῖαις εἰς τὸ εὖ τῆς ὀρθοσεύας ἡγμένη, τῶν μὲν ἐξωθεν καθαρῶν, καὶ ὅσα δὴ τοιαῦτα περιβρῶντήρια, διαπτύει. Ἐν γὰρ ἐκείνῃ μίαιμα, ἢ ἀμαρτία λογίζεται. Οὕτω δὲ κρείττων γενομένη τῶν ἐξωθεν, καὶ ὡς οἷον εἰπεῖν αὐτοκρατοροῦσα, οὐθ' ὑπὸ τῆς ἀταξίας τοῦ βίου καὶ τῆς ἀνάγκης, τῆς προαιρέσεως τοῦ δέοντος ἐκτροπήν πάσχει, οὐτ' ἀνιάται ὑβριζομένη· ἀλλ' οὐδὲ πάσχουσα, τὴν ἀμυναν μελετᾷ. Νόσος δὲ καὶ τῶν ἐπιτηδεῶν ἢ ἐνδοξα ἐκπιέζουσα, οὐ καταπίπτειν ποιεῖ. χαίρειν δ' ἐπὶ τούτοις μᾶλλον, τὸ γενναῖον ἐπιδειγμένη καὶ πρῶτον· καὶ παντὶ τῷ βίῳ τὸ τῶν ἐκατόνων δεῖσθαι σπουδάζει, καὶ ὡς ἐόν γε ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἐγγύς γενέσθαι πειράται Θεοῦ. Πάροδον δὲ καὶ τὴν παροῦσαν ἡγουμένη ζῶν, οὐτ' ἀσχολίας πραγμάτων ἀλίσκεται, οὔτε πρόνοιαν τῶν παρόντων ἔχει· τὸ εὖ ζῶνον δὲ καὶ ἀπέριττον ἐπαινοῦσα, πρὸς τὴν ἐκεῖθεν βίβειται μακαριότητα, καὶ πρὸς τὴν εὐδαίμονα λῆξιν παραδοκεῖ· πάσαν δὲ περὶ τὸ θεῖον εἰσοικισμένη εὐδαιμονίαν, τὸ τῶν λόγων ἀσχρὸν ὡς ἀηδὲς ἀποσείσεται· ὧν γὰρ τὴν πρᾶξιν τῆς ἰδίας ἐξίωρισε βιωτῆς, τούτων οὐδὲ μέχρι λόγων ἀνέχεται. Τὰς δὲ τῆς φύσεως χρεῖας κατὰ βραχὺ περιστέλλουσα, καὶ τὴν σάρκα τοῖς μετρίοις ἐθίζουσα, τῇ μὲν σώφρονι περιγίνεται τῆς ἀκολασίας· τὴν δ' ἀδικίαν πύρρον βάλλει· τῇ περὶ τὰ δίκαια στάθμη· τὸ δὲ ψεύδος ἀπελαύνει· τῇ ἀληθείᾳ· τῷ δ' εὐτάκτῳ τὴν ἐν πᾶσι περιαιρεῖ ἀνισότητά· τῷ δὲ κοινωνικῷ τοῦ ἡθους καὶ τῷ τοῖς πέλας ὁμονοεῖν, τὸ πολιτευέσθαι· καλῶς καθίσταται. Πρόνοιαν δὲ καὶ ξένων καὶ φίλων μάλα ποιεῖται. Τοῖς δὲ γε χρῆζουσι κοινὰ ἡγείται τὰ ἴδια. Τὰ προσήκοντα δ' ἐκάστῳ συναίρεται, χαίρουσα μὲν, οἷς ἔστι χαρὰ· ὧ δὲ λύπης πρόσεται, παρμυθίας οὐδὲν ἐλλείπουσα. Συνῶλος δὲ, τὴν περὶ τὸ δυνάως ἐν ἀγαθῶν σπουδὴν κατατείνουσα, σώφρονι λόγοις καὶ νοεροῖς νοήμασιν ἐκπαιδεύει, κάλλους ἀμελοῦσα τοῦ περιττοῦ. Καὶ τὸ κακηγορεῖν ἐπιμᾶλλον ἐκτρέπεται· σὺν αἰδοῖ δὲ, προσουφασμένης τιμῆς ἐπάγουσα τὴν διάλεξιν, οἷά τινι φαρμάκῳ θεραπεύει τὸν ἀκρωμένον. Πολλοῦ γε μὴν δεῖ ἐκείνη ὀργῆς· τε καὶ λοιδορίας καὶ ἐρίδος· καθαρῶς γὰρ οὕτω λογικῆ, παραιτεῖται πᾶσαν ἀλόγιστον κίνησιν. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, κυρία τῶν παθῶν γίνεται, ὅσα ψυχῆς καὶ σώμασιν ἐπιγίνεται· τῆς δ' ἐνδοξα ταύτης φιλοσοφίας ἀρξαι μὲν τινες λέγουσιν Ἠλίαν ἐκ Ἰνοῦ τὸν ζηλωτῆν, τινὲς δὲ Ἰωάννην τὸν Βαπτιστῆν. Φίλων δ' ἐκ Ἰνός, ὃ τὸ γένος μὲν Ἑβραῖος, τὴν δ' αἵρεσιν Πυθαγόρειος, ἐν τοῖς κατ' αὐτόν φησι χρόνοις, τοῖς παρ' Ἑβραίοις σεμνοῦς εἰς χῶρον τινὰ γεωλογικὸν περὶ

absint, virtutem a tem minus consecentur, pravos atque improbos censeat. Non enim ostentare vult virtutem, sed eam sedulo exercere : nihil prorsus eam, quæ ab hominibus provenit, gloriam faciens. Et cum generose fortiterque animæ perturbationes expugnat, tum necessarias naturæ res parum admodum curat, vilipendens etiam quasunque corporis imbecillitates. Viribus autem a divina Mente acceptis, ad immortalem illam Mentem sublimis tollitur, nocte dieque illam cogitans atque intuens, mirificis etiam modis colens, continensque precibus concilians. Puritate vero animi, bonorumque operum factis, ad sinceritatem religionis grassans : externas expiationes, et quæcumque ejus generis sunt lustrationes despicit, et unum piaculum esse peccatum ipsum putat. Atque ita rebus externis superior facta, imperiumque (ut ita dicam) in eas obtinens, neque ab inordinata vita, neque ab ulla necessitate, ab honesto debitoque proposito suo transversa agitur, neque contumeliosis affecta perturbatur. Sed neque indignum quidquam patiens, vindictam **620** meditatatur. Tantum etiam abest, ut vel mortuus, vel rerum necessariorum inopia, eam adurgens, de statu suo deturbet, ut talibus quoque ærumnis magis lætetur, generositatem et mansuetudinem suam declarans. Per vitam itidem omnem illud studet, ut quam minimo indigeat, atque quantum humanæ naturæ captus permittit, proxime ad Deum accedere nititur. Transitum autem, sive diverticulum præsentem existimans esse vitam, neque occupationibus negotiorum irretitur, neque providentia rerum præsentium tenetur. Et vitam tenuem et a cura harum rerum expeditam ac liberam, nullisque superfluis oneratam, laudans, ad futuram respicit beatitudinem, felicemque illam quietem expectat : omni quoque erga Deum pietate in animo suo veluti in domicilio excepta, verborum fæditatem, ut rem ingraturam, repudiat. Quas enim illa actiones a moribus suis longe proscripsit, earum neque mentionem verbis facere sustinet. Naturæ vero necessitates paulatim constringens, et carnem moderatione domans, lasciviam castitate comprimit, injustitiam æquitatis amussi propellit, mendacium **D** exigit veritate, composito vivendi more omnem accidit inæqualitatem. Familiaribus etiam pro societate humana se hominum moribus accommodando, et proximorum animis conformando, bene vivendi institutum confirmat : extraneorum simul et amicorum, ut eis provideat, curam habet : egentium res suas et opes ducit esse communes, et quæ cuique debentur tribuit. Gaudet illa cum gaudentibus, mœrentibus nihil non adhibet consolationis. In summa, ad id quod revera summum bonum est, studium omne convertens, sermonibus castis et cogitationibus spiritualibus se ipsam erudit, cultum formæ superfluum prorsus negligit, maledicta magnopere aversatur : colloquia cum veneratione et honoris præfatione ingreditur, au-

ditorem prius veluti medicamento curans. Longe ab ea abest iracundia, conviciuni, jurgium. Quod enim vera ratione prædita est, irrationalem omnem declinat motum : et, ut semel dicam, perturbationum, quæ vel in anima, vel in corpore sunt, omnium domina existit. Verum enimvero auctorem divinæ istius philosophiæ quidam laudant Heliam illum æmulatorem, quidam vero Joannem Baptistam. Phillon autem ille, genere Hebræus, secta autem Pythagoreus, temporibus suis Judæos quosdam, viros graves et venerandos, dicit in regione quadam frequentes habente tumulos, circa lacum Maræoticum ad Alexandriam pertinentem, novum philosophandi morem complexos esse : quorum domicilia, vitæ consuetudinem, allaque instituta omnia, talia aliquis esse ex descriptione ejus colligat, qualia prisca apud Ægyptios monachi sunt consecrati. Nam vitæ id genus ingressi, possessiones suas propinquis relinquebant : ac rebus omnibus nuntio remisso, extra oppida vivebant, atque in hortis quibusdam et agris solis habitabant. Erant autem eis et mansiones, quæ monasteria recte dicantur, ubi solitarii cum gravitate et sanctitate sacris initiabantur, carminibusque divinis, hymnis et psalmis Deum laudabant atque colebant. Nullus horum prius cibum, quam sol occidisset, capiebat. Fuere etiam, qui tribus aut pluribus quoque diebus sine alimento perseverarent : vincti autem et sanguinolentis prorsus abstinerent, certisque diebus consulto humi decumberent. Cibus eis erat panis, sal et hyssopum : potus, aqua. Prope eos mulieres etiam vetulas fuisse scribit, quæ philosophiæ ejus amore, eundem vitæ cursu delegerint. Quapropter et consilio voluntario cœlibatum consecratæ, vitam ita transigebant. Phillon sane in libro quem *De Vita contemplativa*, sive *supplicum*, inscripsit, memoriæ hæc mandavit. Videtur autem eos significare, qui ex Hebræis tum nuper admodum Christianismum susceperint, Judaicis adhuc opinionibus præditos, moresque eorum servantes. In nulla enim gente alia, præterquam apud nos, tale vitæ institutum inveniat. Equidem ab illis Ægyptiis tantopere hoc vivendi genus invaluisse conjicio. Sunt vero qui dicunt, persecutionum tempora huic instituto derrepente primum causam præbuisse. Cum enim a tyrannis religio exagitaretur, qui sibi fuga consulebant, in montibus inçultis et saltibus quibusdam versabantur, in quibus ne deprehensi caperentur, de industria errabundi sedes nutabant. Et cum ei vitæ assuevissent, paulatim deinceps institutum id ad mortem usque producebant : et ad magna incrementa, multis per æmulationem, conversationem talem et vitam subeuntibus, transmittabant.

622 CAPUT XL

De vita et instituto clarissimi inter monachos Antonii Magni, et sectatoribus ejus : et de Paulo Simpli.

Sedenim sive Ægyptii, seu priores illi, quos diximus, aut etiam alii quicumque instituti hujus auctores fuere, et ejusmodi philosophia alii præiere, illud quidem certe nemo non confitetur, ad summum, et moribus ipsis, et accurata vivendi ratione, institutum hoc, ita ut opinio obtinet, excuisse celebrem illum et magnum Antonium : quem tum in Ægypti montibus viventem, propter

τὴν Μαρεϊνὴν λίμνην κείμενον, Ἀλεξανδρεῖς προσήκοντα, ξένην φιλοσοφίαν μετέρχεσθαι ὡς ἐκκησιν καὶ πολιτείαν καὶ τὴν ἄλλην ἄπασαν ἀγωγὴν τοιαύτην εἶναι τις εἰκάσειεν ἐξ ὧν καταλέγει, οὐρανὸν καὶ οἱ πάλαι μοναχοὶ ἐν Αἰγύπτῳ μετήρχοντο. Τοῦ γὰρ φιλοσοφεῖν ἀρχόμενοι, τοῖς προσήκουσι τῶν ὄντων ἐξίστανται· πᾶσι δ' ἀπαγορεύοντας, ἐξωτειχῶν γίνεσθαι· καὶ κήποις δὴ τισι καὶ μοναχοῖς τὰς διατριβὰς ἔχειν. Εἶναι δὲ αὐτοῖς καὶ καταγωγὰς, ἀ μοναστήρια καλεῖν θέμις· οἷα ἰδιάζοντας, σεμνῶς μυσθῆσαι· ψάδι· δὲ θαλαῖς καὶ ὑμῶν ψαλμοῖς τὸν θεὸν θεραπεύειν. Μὴ τινα δὲ τούτων ἐντυγχάνειν τροφῇ, πρὶν ἥλιος περὶ γῆν γίνεσθαι. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν καὶ πλείονων τροφῆς ἀγευστοὶ διαμένουσιν. Οἴνου δὲ καὶ ἐναλίμων πάμπαν ἀπέχονται. Ῥηταῖς δ' ἐν ἡμέραις καὶ χιμενεῖν αἰρούονται. Τὸ δ' ἔβρον αὐτοῖς ἄρτος καὶ ἄλες εἰσὶ καὶ ὑσσωπον, καὶ ὕδωρ ποτίν. Εἶναι δ' ἐγγύ· καὶ γυναῖκας γηραλέας, δι' ἔρωτα φιλοσοφίας τὸν Ἰσον δρόμον αἰρουμένας βιοῦσθαι· διὸ καὶ γνώμῃ ἐκουσίῃ τὴν ἀγαμίαν ἀσκῶσαι, τὸν βίον παρέλκουσιν. Ὁ μὲν δὲ Φίλων τοιαῦτα ἱστορῶν ἐν λόγῳ ὃν *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* ἢ *ἐκείνων* ἐπιγράφει, εἰσὶ καὶ τοὺς ἐξ Ἑβραίων ἄρτι πρώτως Χριστιανίσαντας· ὑποφαίνειν, Ἰουδαϊκώτερον εἶτι διακειμένους, καὶ τὰ ἐκείνων ἥθη τηροῦντας. Ἐν ἄλλῳ γὰρ ἔθνει τοιαύτην βίου διαγωγὴν πλὴν ἡμῶν οὐκ ἔστιν εὐρεῖν. Καὶ γε συμβῆλιν ἐξ ἐκείνων ἐν Αἰγύπτῳ τήνδ' ἀκμάσαι τὴν πολιτείαν. Εἰσὶ δὲ οἱ φασὶ καὶ τοὺς κατὰ καιρὸν διωγμοὺς ταύτην σχεδιάσαι πρώτως τὴν ἀγωγὴν· τῆς γὰρ θρησκείας ἐκπεπολεμημένης, φεύγοντες ὄρεσιν ἀγροῖς καὶ νάπαις τισὶ διητῶντο· οἷς μὴ ἀλάναι ταῖς πλάναις διὰ σπουδῆς ἐποιοῦντο. Ἐθάδες δὲ τοῦ βίου γενόμενοι, κατὰ μικρὸν ἀποπληρῶσαι τῇ διαίτῃ τὸν βίον, εἰς μέγα τ' ἐπιδοῦναι, πολλῶν κατὰ ζῆλον ὑποδουμένων τὴν πολιτείαν.

D

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Περὶ βίου καὶ ἀγωγῆς τοῦ περιβοήτου ἐν ἀσκηταῖς Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου, καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ Παύλου τοῦ Ἀπλοῦ.

Εἶτ' οὖν Αἰγύπτιοι, εἴθ' οἱ πρότερον εἰρημένοι, ἢ ὅποιοιδὲ τινες τοῦ τοιοῦτου βίου κατήρξαν, καὶ τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας προδύστησαν, τοῦτό γε μὴν πᾶσιν ἀνωμολόγηται, ὡς εἰς ἄκρον ἐν τε ἤθει· καὶ ἀκριβεῖ πολιτεῖᾳ τὴν τοιαύτην διαίτην ἐξασκήσαι λόγος ἔχει· τὸν πολὺν ἐκείνων καὶ μέγαν Ἀντώνιον· ὃν τῆνικαῦτα τοῖς κατ' Αἰγύπτου ὄρεσι διατρίβοντα διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς περιόν, γήριον ἐποίητο φίλον

Κωνσταντῖνος ὁ περὶ θρόνου βασιλεὺς· τιμῶν τε Α
 πικνοῖς γράμμασι, περὶ ὧν αἰρεῖται γράφειν ἠρέθι-
 ζεν. Ἦν δὲ οὗτος τῷ γένει Αἰγύπτιος, τὰ πρῶτα
 τῆς πατρὸς φερόμενος, ἀπὸ κώμης οὗτω λεγομέ-
 νης Κομᾶ· ὁμορὸς δ' αὕτη Ἡρακλεῖα τῶν παρ'
 Αἰγυπτίους Ἀρακάδων. Ἐν νῆξ δὲ ἠλικίᾳ καταλει-
 φθεὶς ἔρφανός, ὅσοι μὲν αὐτῷ προσήσαν ἄγροί, τοῖς
 συγχωρίταις εἴασε, τὴν δὲ λοιπὴν περιουσίαν τοῖς
 δεομένοις ἀπέδοτο· δεῖν γὰρ ᾤετο τὸν φιλοσοφεῖν
 σπεύδοντα μὴ μόνον ἀφιέναι τὰ χρήματα, ἀλλὰ καὶ
 προστιχόντως καταναλίσκειν τοῖς χρήζουσι. Καὶ θη
 τοῖς τηλικίᾳ περὶ τὰ καλὰ σχολῆν ἔχουσιν ἑαυτὸν
 συμμίξας, τὰ κράτιστα τῶν ὄλων ἐξήλωσεν. Εἰδὼς
 γε μὴ τὸν ἀριστον βίον τῇ συνηθείᾳ ἡδὺν ἐσόμε-
 νον, εἰ καὶ χαλεπὸς τις εἴη ταπρῶτα, τὰς συντι-
 μους μᾶλλον καὶ τελείας τῶν ἀρετῶν ἐπεμέλετο. Καὶ B
 καθ' ἐκάστην ὥσανεὶ ἀρχὴν βαλόμενος, ἐπιμᾶλλον
 τῇ καθόλου ἐγκρατεῖᾳ ἐχώρει, νεαράν τινα καὶ
 ἀκμάζουσαν ὁσημέραι προθυμίαν αὐτῶν. Καὶ γε
 τὰς μὲν τοῦ σώματος ἡδονὰς ἐκολάσατο ταῖς περὶ
 αὐτὸ ἐπιμόνοις τλαιπωραῖς· τὰς δὲ τῆς ψυχῆς
 ἐτάκτους ὁρμὰς κατέστειλε τῷ ἀνευδότην τῆς προ-
 αἰρσεως. Ἄπαξ δ' εἰσιτετο ἡμέρας ἡλίου δύνοντο·
 πολλακι δὲ καὶ ἐς δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας ἀπόσιτις
 ἔμενον. Ἡ δὲ τριψῆς ἄρτος ἦν, καὶ ἀπλοῦν ἔψον οἱ
 ἄλιες· τὸ δὲ ποτὸν ὁ παραρρέων αὐτῷ χεῖμαρρός
 ἐχορήγει. Διὰ πάσης δ' ἀγρυπνῶν ὡς εἰπεῖν ἀεὶ
 τῆς νυκτὸς, καὶ τι τῆς ἡμέρας μέρος ἐλάμβανεν ταῖς
 εὐχαῖς. Εἰ δὲ που καὶ ὕπνος παρῴδευε, βραχὺς τις
 μᾶλα προσῆν. Χαμαὶ δ' ἐπὶ ψιλοῦ κείμενος τοῦ ἐδά-
 φους τὰ πολλὰ διετέλει. Παντάσασι δ' ἀπέπειτο C
 ἔλαιον τε χρίσιν καὶ λούτρων χρῆσιν, εἰδὼς τὴν
 σύντονον ἕξιν τοῦ σώματος ἡρέμα πρὸς τὸ ἀνειμέ-
 νον καὶ χαῦνον τοῖς ὕγρασι στρεφομένην. Ἦκιστα
 δὲ φασὶ καὶ γυμνὸν αὐτὸν ὀφθῆναι ποτε. Γράμματα
 δὲ μὴ μαθὼν, οὐδὲ τὸν εἰδῶτα διὰ θαύματος εἶχε.
 Νοῦν δ' ἀγαθὸν ὡς γραμμάτων πρεσβύτερον καὶ
 τῶν τοιούτων εὐρετὴν μάλα ἐπήγει· μὴδὲ γὰρ
 εἶναι τοῦτων ἀνάγκην, τοῦ νοῦ ἐβρωμένως ἔχοντος.
 Ἠρῶς δ' εἰπερ τις καὶ φιλόανθρωπος γεγωνῶς, χαρίεις
 μάλιστα τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἦν, ὁξὺς τε καὶ ἀκαταγῶ-
 νιστος. Διαλεγόμενος δ' ἐπιμᾶλλον, τὸ μὴ λυπεῖν
 ἐφυλάττετο, εἰ καὶ τινες ἐριστικῶς τῶς αὐτῷ προσ-
 εφέροντο. Κρεῖττονι γὰρ σοφίᾳ τινα καὶ παραξένῳ
 τῷ ἦθει σὺν ἐπιστήμῃ θεῖα βίσιζομένην φιλονεικίαν D
 εὐχερῶς καταστέλλειν εἶχε, καὶ πρὸς τὸ μετριώτε-
 ρον μετισταῖν. Κιρνών δὲ τὸ σύντονον τῶν διομι-
 λούντων, καὶ τρόπους ἐβρόθυμιζε. Θεῖας δ' ἐντεῦ-
 θεν γνώσεως καὶ προγωνσεως μετασχών, οὐδὲν
 ἤγειτο τὸ μέλον εἰδέναι· εἰκαίαν δ' εἶναι καὶ τὴν
 περὶ τοῦτο σπουδὴν εἴσγεν, ὅτι μὴδ' ἀρετὴν εἶναι
 τὴν πρόγνωσιν ὀπετιθεῖ· ἐπαὶ τοῖ γε μὴδ' ἐν εὐ-
 θύναις πάλιν τὸν μὴ εἰδῶτα τὸ μέλλον ὑπάγεσθαι.
 Ἐν γὰρ εἶναι τὸ μακρῖνον ὑπενοεῖ, καλῶς τὸ θεῖον
 εἶδειν, τοῦς τε νόμους αὐτοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς
 ἀπαρτρώτους τηρεῖν. Εἰ δὲ τῷ ἔρωσ καὶ τοῦ προ-

virtutis præstantiam, germanum sibi amicum fecit
 clarissimus imperator Constantinus, frequentibus
 ad eum datis litteris hominem honorans, et ut de
 quibus rebus vellent (1), ad se scriberet, rogans.
 Fuit autem is genere Ægyptius (2), primas in patria
 sua partes ferens, in vico cui nomen erat Coma
 ortus, qui finitimus est Arcadum (3). quæ apud
 Ægyptios est Heracleæ. In juvenili autem ætate
 relictus a parentibus orphanus, quidquid ei fuit
 agri, loci ejus incolis donavit, reliquam substan-
 tiam egentibus distribuit. Ita enim decere existi-
 mavit, ut qui philosophari constituisset, non solum
 pecunias relinqueret, sed etiam pro eo atque de-
 ceret, inopibus eas expenderet. Sane quidem qui
 tum rebus pulchris vacarent, eis se conjungens, quæ
 in unoquoque eorum præstantissima essent, ea est
 æmulatus. Quod namque sciret optimam quamque
 vitam consuetudine dulcem gratamque fieri, quam-
 vis gravis prinuma sit et molesta, in compendiosis
 perfectisque se magis exercuit virtutibus. Et quoti-
 die quasi principio jacto, magis ac magis in uni-
 versa animi moderatione proficiebat, novam quam-
 dam et vigentem indies præ se ferens alacritatem.
 Et corporis quidem voluptates ærumnis ejus jugi-
 bus suppressit, animæ autem inordinatos impetus
 pertinacia propositi sui constrinxit. Semel autem
 interdum post occasum solem cibum sumpsit. Per-
 sæpe vero biduum totum, quandoque etiam tri-
 duum, escas non attigit. Cibum ei erat panis,
 obsonium simplex sal, potum præterfluens torrens
 præbuit. Per totam autem semper propemodum
 vigilans noctem, aliquam etiam diei partem præ-
 cationibus dabat. Quod sicubi somnus ei obrep-
 set, brevis is admodum fuit : humi vero in nudo
 solo plurimum cubabat. 623 Et omnino olei simul
 unguini, et lavationis usui renuntiaverat : quod
 illum non lateret, robustum quoque et firmum
 corporis habitum humidis sensim ad mollitiem et
 luxum converti. Haud unquam eum a quopiam
 nudum esse visum tradunt. Et cum litteras ipse
 non didicidit, tum neque earum peritos admiratus
 est. Mentem vero bonam ut litteris ipsis antiquior-
 em, taliumque adeo artium inventricem, valde
 laudavit. Quin neque iis quidquam opus esse dixit,
 si mens per seipsam valida sit. Mitis porro atque
 humanus, ut non magis alius quisquam, et in collo-
 quiliis gratosus maxime, atque item acutus invi-
 ctusque fuit. In disputationibus præcipue, etiam
 si qui interdum contentiose cum eo conflictaren-
 tur, ne molestus esset, cavebat. Præstantiori si-
 quidem sapientia quadam, et novo more, una cum
 divina prudentia, temere illatum contentionis stu-
 dium facile contrahere, et ad moderationem con-
 formare noverat. Vehementiam autem collocuto-
 rum temperans, mores eorum simul reddebat
 meliores. Divinam inde cognitionem, atque etiam

(1) Καὶ ὧν εἰδέτο. (Sozom.) Hoc est, *De rebus quibus indigeret.*

(2) Τῷ γένει τῶν εὐπατριδῶν. (Sozom. lib. 1,

cap. 15.) Hoc est, *claro loco natus.*

(3) Τοῖς παρ' Αἰγυπτίους ἀκροῖσι. (Sozom.) Hoc est, *Ægyptiorum montibus.*

præcognitionem consecutus, nihil admodum esse
 justificabat futura prævidere : vanumque etiam,
 quod in ea re collocaretur, studium esse dicebat.
 Neque virtutem ullam esse docuit divinare : quod
 e diverso, neque in vitio, cuius gratia pœnam quis
 metuat, sit, futurum non nosse. Cæterum unum
 illud beatitudinis esse existimabat, rite Deum co-
 lere, legesque ejus et mandata inviolata servare,
 Si cui autem amor futura cognoscendi incesat.
 puram modo, inquit, habeat animam, et futuri
 perspectio cum consequatur, Deo veluti per spe-
 culum aliquod cognitionem futuri exhibente. So-
 cordiam autem detestans, omnes qui recte vivere
 vellent, admonuit, ut opus facerent : et ut sei-
 psum quisque in judicium et rationem diu noctu-
 que factorum adduceret, atque si quid contra
 decorum fecisset, ut id litteris adnotaret. Sic enim
 fore, ut seipsum vereatur homo, et deinceps ab
 absurdis animi motibus, ne multa adnotata repe-
 riat, abhorreat : fore etiam ut metuat, ne scri-
 ptura tali a quopiam deprehensa, improbus ipse
 manifesto inveniatur. Acrèter quoque, si qui inju-
 riam accepissent, defendebat, eaque causa frequen-
 ter urbes adibat. Multi namque eum accedentes,
 calamitatesque suas deplorantes, cogebant ut urbes
 ingrederetur, et pro eis præcator atque intercessor
 apud magistratus fieret. **624** Illi porro plurimi
 faciebant, si ipsum viderent, et Sirenem verborum
 ejus audirent, et imperanti parent. Ipsi enim
 studio in primis fuit, latere, et in solis locis ver-
 sari. Et quod eo esset animo, si quando in publi-
 cum prodiret, confecto quanta potuit celeritate,
 cuius gratia in urbem venerat, negotio, rursus se
 in solitudinem recipiebat. Siquidem dicere solitus
 erat, lethalem esse piscibus extra undas conversa-
 tionem : neque minus monachum in periculum
 cœlestis vitæ et professionis sanctioris amittendæ
 venire, si moras in urbibus trahat. Et cum jucun-
 dum se omnibus præbuit, tum ne submissus nim-
 ium et adulator esse videretur : præterea ne ex
 eo quod ab omnibus honore afficeretur, quodque
 ei quos jussisset, morem gererent, fastu et arro-
 gantia efferreretur, curavit. Scribenti aliquando Co-
 nstantino ad se ut veniret, mirifice enim hominem
 amabat, detrectavit id primum, dicens : Siquidem
 id imperatorem venero, Antonius ero ; si minus,
 abbas Antonius. Atque eo tandem modo ad illum
 adire sustinuit. Verum hæc tanquam gustus qui-
 dam et exigua imago Antonii vitæ et instituti, sint
 exposita : ut ex his universam ejus, qualis fuerit
 philosophiam colligamus. Quam rebus omnibus
 optimus Athanasius, cui etiam fuit charissimus,
 copiose memoriæ posteritatis litteris mandavit :
 certaminibus ejus contra dæmones, et artibus quas
 adversus illos adinvenit, aliisque vitæ prodigiis et
 rebus quibusvis scriptis, ut liber is monastici
 instituti ceu descriptio quedam esset. Idem ut
 idem Athanasius in Vita Syncretice (1) fecit, ut,

ειδέναι ἐνέσκηψε, καθαρὸς εἴη ψυχὴν. ἔλεγε· καὶ
 τὸ διορᾶν τὸ μέλλον ἔψεται, τοῦ Θεοῦ διὰ τίνος
 ἐσόπτρου τὴν τῶν ἐσομένων γῶσιν παραδεικνύου-
 τος. Μισῶν δὲ τὴν ἀρχίαν, πᾶσι τοῖς καλῶς βιοῦν αἰρου-
 μένοις, παρήγει ἐργάζεσθαι· ὑπὸ κρίσιν τε καὶ
 λόγον ἀγειν αὐτὸν, ὡν νύκτωρ καὶ μεθήμεραν ἐγέ-
 νετο αὐτουργός· κἄν τι μὴ θεόντως ἐπράχθη, γράμ-
 μασιν ἐγγράττειν· ὡς ἂν γε δι' αἰδοῦς αὐτὸν ἐχη,
 τοῦ λοιποῦ τῶν ἀτόπων τοῦ νοῦ κινήματων φειδόμε-
 νος μὴ πολλὰ εὐροῖ τὰ γεγραμμένα· φόβῳ τε καὶ
 τοῦ μὴ ὄλλος ποτὲ γενέσθαι, μοχθηρὸς ὢν, φωρα-
 θείσης τινὲ τῆς γραφῆς. Καὶ μὴν καὶ τῶν ἀδικου-
 μένων σφοδρῶς ὑπερίστατο· διὰ τοι καὶ ἐπὶ τὰς
 πόλεις ἐφοῖτα· πολλοὶ γὰρ προσιόντες ἐβίαζον
 ἦκειν, τὰς οἰκείας συμφορὰς ὀδυρόμενοι, καὶ πρε-
 βεύειν ἐδέοντο τοῖς ἐν τέλει. Περὶ πλείστου γὰρ
 ἐκεῖνοις ἦν ἰδεῖν τε αὐτὸν καὶ ἀκοῦσαι τῆς τῶν
 λόγων σειρήνης, καὶ πειθαρχῆσαι κελεύοντι. Πάνυ
 γὰρ τὸ λανθάνειν εἶχε διὰ σπουδῆς καὶ ἐν ἐρημίαις
 κρύπτεσθαι. Καὶ ταῦθ' οὕτως ἔχων, καὶ τοίνυν
 εἶποτε φανεῖν, διαθείς ὅσον τάχος ἐφ' ὅτῳ καὶ ἦκεν,
 ἀνεχώρει αὐτοῖς. Ἰχθύσι μὲν γὰρ θάνατον ἐπάγειν
 ἔλεγε τὴν ἐξω τοῦ ὕγρου διαίταν· ἀπόλλοι δ' ἂν καὶ
 μοναχὸς τὴν κατὰ θεὸν βιοτὴν καὶ τοῦ σχήματος
 τὸ σεμνόν, χρονίζων ταῖς πόλεσι. Πᾶσι δ' οὖν κεχα-
 ρισμένον ἑαυτὸν παρέχων, ἐπεμέλετο μήτ' ἀγεννηῆ
 καὶ κόλακα εἶναι δοκεῖν, μήτε πρὸς τύπον ἐξάγε-
 σθαι τῷ διὰ πάντων τιμᾶσθαι, καὶ οἷς ἂν κελεύοι
 πείθεσθαι. Ἐπιστελλόντι δὲ καὶ Κωνσταντίνῳ παρ'
 αὐτὸν ἦκειν, ὑπερφουῶς γὰρ ἐφίλει Ἀντώνιον, ἀπη-
 ζῆωσεν ἐπειπών· Ἦκων μὲν ἐς βασιλεία, Ἀντόνιος
 ἔσομαι· μὴ τοῦτο δὲ πράξει, ἀβῆς Ἀντώνιος. Καὶ
 τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν ἐπ' ἐκεῖνον πορείαν ἀνέτεχεν.
 Ἀλλὰ γεῦμα ταῦτα καὶ βραχὺς χιτρακτὴρ τῆς Ἀν-
 τωνίου διαίτης καὶ πολιτείας. Εἰρηται δ' ἵνα ἐκ
 τούτου τὴν ὄλην ἐκείνου φιλοσοφίαν, ὅση τις ἦν,
 ὑπολογισώμεθα· ἦν ὁ τὰ πάντα ἄριστος Ἀθανάσιος
 καὶ αὐτῷ διαφερόντως φιλούμενος, πρὸς λεπτόν
 ἱστορήσας ἐξέδωκε τὰς μετὰ δαιμόνων πάλας αὐτοῦ,
 καὶ τὰς ἐξευρημένας τέχνας αὐτῷ κατ' αὐτῶν, καὶ
 τὰ λοιπὰ τοῦ βίου τεράστια, καὶ πάνθ' ἕκιστα δια-
 γράψας, ὡς ὅρον εἶναι μοναδικῆς πολιτείας τὸ σύγ-
 γραμμα. Ὅποια δὲ ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος κἄν τῷ βίῳ
 συγκλητικῆς ἐπράξεν, ἀνδρῶν μὲν πολιτείαν ἐντεῦ-
 θεν, γυναικῶν δ' ἐκεῖθεν ὑποτιθεῖς ὡς ἐν πλάσματι
 διηγῆσεως. Πολλοὺς δὲ καὶ φοιτητὰς ἔσχε, δοκίμους
 τε καὶ τὸν διδάσκαλον ἀποχωρῶντως ἐνδεικνυμένους,
 τῇ τε παιδείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ λιχπῇ ἀρετῇ.
 Ὡς οἱ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Αἰθίῳ, οἱ δ' ἐν Πηλαι-
 στίῳ ἰκαὶ Συρίᾳ καὶ Ἀραβίᾳ, τὸ φιλοσοφεῖν ἐπε-
 δεῖξαντο. Περὶ πλείστου δ' ἦσαν καὶ οὗτοι καὶ οἱ
 τούτων διάδοχοι ὡς ἔργον ποιεῖν πάντας τοὺς Θεῶν
 ἡρημένους βιοῦν, καὶ αὐτοὺς ἐκζητεῖν, καὶ πρὸ
 αὐτῶν τὸ ποιητέον ἀναδιδάσκεισθαι, σπεύδοντα· ἐπι-
 μελῶς κρύπτεσθαι, οὐχ ἦτις ἦτορ ἤπερ οἱ νῦν τύφῳ
 καὶ διακένῳ φιλοτιμία σοδοῦντες διὰ τῆς ἀγορᾶς
 ἐκπομπέουσαι. Πολλοὶ μὲν οὖν τῶν αὐτοῦ ἐγένοντο
 εὐδόκιμοι φοιτηταί· καὶ Παῦλος δ' ἐκεῖνος, ὃς ἐξ

(1) In Vita Patrum, Syncretice inter sacras abbatissas allegatur.

ὄρατις Ἀπλοῦς ὠνομάσθη· ὃν λόγος ἀγροικία συ-
ζῶντα, ὡραία δὲ καὶ τὸ εἶδος γυναικί συνοικοῦντα,
ἐπεὶ ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευομένην συνέβαινε κατι-
δεῖν, σεμνὸν μετὰ δάσαντα σὺν ὄρκῳ ἀπειπεῖν τὴν
συνάφειαν· διαφέντα δ' εὐθύς, χωρεῖν πρὸς Ἀντώ-
νιον. Πρῶτον δὲ μάλα γενέσθαι καὶ ὑπακοήν διαφε-
ρίντως ἀσκήσασαι λέγεται· ἀνομαλλᾶσθαι δὲ καὶ
πρὸς τοὺς ἀσκητικούς ἀγῶνας τῷ διδασκάλῳ, περ-
ραν ἐπάγοντι τὴν παντοδαπὴν, καὶ μηδὲν ἀγεννὲς τῇ
μυήσει φωράσαι. Ἐντελὲς δ' αὐτῷ τὸ τῆς ἀρίστης
πολιτείας καὶ φιλοσοφίας ἐπιμαρτυρήσας, μὴ δεῖν
ἐκείνῳ διδασκάλου τουλοιοῦ ἔλαγε. Φιλοσοφεῖν δ'
ἐν αὐτῷ διάγοντα· καὶ ταῦτα γρηχάειν τε δυτι, καὶ
μὴ ἐκ παίδος τὴν ἀσκήσιν μελετήσαντι, ἄρτι δὲ πα-
ρίντι· πρὸς τὸν ἀγῶνα. Ἐκύρου δὲ καὶ Θεὸς ἀνωθεν
τὰ ἐψηφισμένα τῷ Ἀντωνίῳ· καὶ ἐν οὐ πολλῷ B
ἐπίσημον ἐποίησε τὸν ἄνδρα. Ἀμεινον δ' εἶχε τοῦ
διδασκάλου δαίμοσι τε παλαίειν, καὶ αὐτοὺς ἀπελάειν.

cognominatus. Quem ferunt rusticam vitam agentem, et cum formosa conjuge habitantem, et posteaquam eam in flagranti crimine cum mœcho concumbentem vidisset, graviter subridentem, adhibito jurejurando, conjunctioni ejus renuntiasse : eaque statim dimissa, ad Antonium pervenisse. Antis vero admodum fuisse, et obedientiam præcipue coluisse dicitur. Monasticis quoque studiis et certaminibus cum magistro contendit, omnem adhibente curam atque diligentiam, ne quid quod ab illo degeneraret, in imitatione ejus deprehenderetur. Qui sane testimonium ei perfectionis in optimo instituto, monasticaque philosophia perhibens, nihil ei deinceps præceptore opus esse dixit ipsum quippe per seipsum philosophari egregie admodum, jam senem : qui scilicet studium id non a puero esset meditatus, sed non ita pridem ad certamen tale descendisset. Sed et Deus cœlitus, quæ de eo Antonius pronuntiaverat, auctoritate sua confirmavit : brevique ita clarum reddidit virum, ut melior etiam præceptore, ad demones lucta supplantandos atque propellendos, esset.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ τοῦ ἀγίου Ἀμοῦν. καὶ Εὐτυχιανοῦ τοῦ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ.

Χρόνῳ δ' ἐκέλευε καὶ Ἀμοῦν ἐκεῖνος ἤμαζεν· Αἰγύπτιος δὲ καὶ οὗτος ἦν· ὃς γυναικί συζυγεῖς, τῶν οἰκείων βιασαμένων, μὴ πεπραθῆναι ταύτης, ἧ θέμις ἐστὶν ἀνδράσιν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ γάμος συνίστατο, καὶ τῇ νόμφῃ ὡς ἔθος ἐθαλαμεύετο, μόνος μόνῃ συνῶν, πέρας μὲν ἔειπε τὸν γάμον διωμιλεῖτο· ὑπέτιθει γε μὴν μέγα εἶναι τὸ παρθένους διαβιοῦν· καὶ τὰ γέρα διεξῆκε τῆς ἀζυγίας· καὶ πείραν προσῆγεν ἀσπάζεσθαι τὸ καθ' ἑαυτοῦς. Ἡ δὲ νεάνις δι' ἐκείνου μὲν ἐποιοεῖτο τοὺς λόγους· χωρίζεσθαι δ' ἐκείνου παντελῶς ἀπηγόρευε. Καὶ δὴ συνῆν ἐκεῖνη Ἀμοῦν ὅτι τὸ πρὸς τοῖς δέκα ἔτεσιν Ἰδιᾶ καθεσῶν, καὶ τῆς κατὰ Θεὸν ἀσκήσεως τὴν ἐπιμέλειαν ἔχων. Ζήλῳ δ' ἐκεῖνου καὶ ἡ γυνὴ πτερωθεῖσα, δεῖν ἐνόμιζε μὴ δι' αὐτὴν τηλικούτου ἄνδρα ἐν τῷ ἀφανεῖ καθεστάναι, χρῆνα δ' ἐκότερον ἀνὰ μέρος ἀσχεῖν, καὶ τοῦ ἀνδρός ἰδεῖτο χωρίζεσθαι. Καὶ δὲ μὲν τὸν οἶκον ἐκέλευε λιπεῖν, αὐτὸς εἰς τὴν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Μαρείας λίμνης γεγωνὸς ἐρημον, περὶ τὴν Σκήτιν καὶ τὸ τῆς Νιτρίας ὄρος, δύο καὶ εἴκοσι ἐτη ἐφιλοσόφει, οἷς τοῦ ἔτους παραβάλλων καὶ τὴν γυναῖκα θεώμενος. Πολλοὺς δὲ καὶ οὗτος οἶα καθηγγῆς ἐκτίσατο μαθητάς. Αὐτουργὸς δὲ

sicuti in hoc mulieres, ita in illo scripto viri, quod sequerentur institutum, tanquam in commentario expressum, haberent (1). Habuit autem discipulos multos, probatos admodum, et qui magistrum vite institutione, sapientiae studio, et virtute reliqua satis feliciter retulerunt. Qui partim in Ægypto et Libya, partim in Palæstina, Syria et Arabia sunt philosophati. Præstantissimi sive ii sunt, atque itidem successores eorum. Ita ut ingentis esset laboris iis qui Deo vitam suam dicarant, eos inquirere, atque ab eis, quæ sibi facienda esset, addiscere : præsertim cum illi magna cura, ut et ipsi et eorum facta laterent, studerent : non perinde scilicet, atque nostrorum temporum homines plurimi, facientes, qui fastu et ambitione inani insolenter per forum sese inferentes venditant. 625

Multi sane speciali fuere sectatores ejus : et in primis Paulus ille, qui ex virtute Simplex est

C

CAPUT XLI.

De sancto Amone; et Eutychiano qui in Olympo Bithyniæ monte Satus est.

Eodem tempore et Amoun ille Ægyptius itidem vixit, qui a propinquis et familiaribus coactus, uxorem quidem duxit; cum ea tamen conjugii more, uti viri consuevere, congressus non est. Cum namque nuptiarum dies advenisset, et sponsa, sicuti fieri assolet, in thalamum ejus deducta esset, solus cum sola collocutus, finem jam suum nuptias habere dixit : et magnum quiddam fore, si virgines vitam exigerent, docuit : præmiaque cœlibatus commemorans, persuadere ei conatus est, ut solitariam pro se uterque sectaretur vitam. Et puella quidem verba ejus laudibus extulit, segregari tamen ab eo prorsus noluit. Itaque Amoun decem et octo annos cum ea vixit, seorsim cubans, 626 et quod secundum Deum est vite institutum colens; muliercula vero amulatione illius, et ipsa spe animoque erecta, iniquum esse existimavit, sua causa tantum virum in obscuro latere : et utrumque potius ab altero segregatum, pietatem exercere debere censens, separari a viro petiit. Atque ille relicta mulieri domo, ipse meridiem versus ad lacum Maream, in solitudine, circum Sectim et Nitriæ montem, duos et viginti annos

(1) Hieronymus s. Athanasium librum *De virginitate* conscripsisse testatur.

monasticam est philosophatus, his quotannis adire et visere mulierem solitus. Multos et hic veluti dux habuit sectatores, et multa divina edidit opera. Multa dicta ejus memorantur, quæ ab Ægyptiis monachis, accurate talia et studiosè inquirere, veterumque monachorum facinoribus, sive in scriptum sint relata, sive minus, delectari solitis, per temporum successionem percepta, hodie quoque feruntur, auditoribus perquam jucunda. Quorum ut gustum aliquem proponamus, hæc subjungere libet. Petebat magnus iste vir solitudinem quamdam cum discipulo suo Theodoro : cumque fossam quamdam undis scilicet repletam trajicere opus haberent, ne vestes altius attollentes, alter alterius nuditatem conspiceret, retrocedere paululum Theodorum jubet. Cum vero seipsum quoque nudum videre vereretur, divino momento in sublime sublatus, in ulteriorem pervenit ripam. Ut autem Theodorus quoque satis madens transgressus, ultra Lycum (sic enim incolæ fossam eam nominabant) venit, vestemque et pedes Amoun siccis vidit, precibus senem fatigans, causam ejus rei ut sibi diceret petit. Ille tectum id, quidquid esset, taciturnique esse voluit. Ut vero magis magisque Theodorus contendit, nihil se de petitione ea remissurum professus, Amoun tandem pacto prius interposito, se vivo nemini id prolaturum, rem actam exponit. Quapropter is postea præstantioris cujusdam naturæ virum eum esse credidit. Porro quod etiam præcognitionis divinæ plenus fuerit, id quod nunc dicemus, satis indicabit. Puer quidam parentum injustorum a rabido cane morsus, in ea expectatione, ut quamprimum moreretur, erat : cum autem ad Amoun eum adduxissent, ut eum curaret petebat ; ille , Non ego, inquit, sed vos, siquidem voleteis, eum curabitis : si enim, quem surripuistis bovem dominis suis restituere volueritis, statim malo omni puer liberabitur. Bos redditus est, et periculum omne confestim profugiens vacuum æruminæ omnis puerum reliquit.

627 Cum autem aliquo post tempore Amoun decederet, animam ejus Antonius dicitur in cælum deduci vidisse, divinis virtutibus eam comitantibus, venerationeque et stipatione multa, atque etiam ineffabili quodam hymnorum carmine prosequentibus. Et cum, qui tum cum Antonio erant, per consuetudinem in aerem suspiciente, et rei tantæ faciem admirante, causam ab eo requirerent, ille visum id haudquaquam occultum habuit. Et verba ejus re ipsa sunt confirmata. Postquam enim a Sæti multi venerè, et tempus obitus Amoun indicavere, illud ipsum tempus esse cognoverunt, cum Antonius stupore correptus in cælos suspexit ; et utrumque sane merito beatum habendum dixerunt : Amoun quidem, quod sic e vita præsentis subductus esset, Antonium vero, quod eum Deus visione ea dignatus esset : cum quidem inter utriusque habitationis locum, magnam intervallum atque dierum aliquot intercederet iter. Atque hæc

πολλῶν καὶ θεσπεσίων ἔργων ἐγένετο· καὶ πολλὰ τῶν ἐκείνων ῥηθέντων ἀπομνημονεύεται· ἃ τοὶ κατ' Αἴγυπτον μοναχοὶ διὰ σπουδῆς ἔχουσιν ἀκριβοῦν τὰ τοιαῦτα. Καὶ ταῖς τῶν παλαιότερων ἀσκητῶν ἐργασίαις ἐγγράφως τε καὶ ἀγράφως εὐλωδοὶ χαίρειν, ἐς δεῦρο φέρεται· τῆ τοῦ χρόνου διαδοχῇ, ζενίζοντα τοὺς ἀκούοντας· ὧν γεύματος χάριν ταῦτα εἰρήσθω. Ἀπῆει ὁ μέγας οὗτος ἐπὶ τινὰ ἔρημον. Δεῖσαν δ' ἐκείνῳ διώρυγὰ τινὰ σὺν τῇ μαθητῇ αὐτοῦ Θεόδωρῳ διαπερᾶν, ἵνα μὴ ἀναστέλλοντες τὰ ἱμάτια τὴν γύμνωσιν ἀλλήλων θεάσωνται, μικρὴν ὑπαναχωρεῖν Θεόδωρον ἔλεγεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἑαυτὸν γυμνὸν ἠύλαβεῖτο θεάσασθαι, θεῖα ῥοπή μετάρσιος ἐπαρθεὶς, εἰς τὴν ἀντιπέραν δὴθην ἐγένετο. Ὡς δὲ καὶ Θεόδωρος διάδροχος ἰκανῶς γεγωνῶς, εἰς τὸ πέραν τοῦ Λύκου ἦν (οὕτω γὰρ ἐγχωρίσις ἢ διώρυξ ὠνόμαστο), καὶ τὴν ἐσθῆτα καὶ τοὺς πόδας Ἀμοῦν ἀδρόχους ἑώρα, ἐπέκειτο λιπαρῶν, καὶ τὴν αἰτίαν φράζειν τὸν πρεσβύτην ἤξισυ. Ὁ δὲ κρύπτειν μὲν ἐπειρᾶτο καὶ εἰ· ὡς δ' ἰσχυρῶς ἐπετίθετο τῇ ἀνήσειν ὁμολογῶν, ἐκείνος, σύνθημα δοῦς μὴ τινὲ τὸ ἔργον ζῶντος Ἀμοῦν ἐξεῖπειν, ἐγνώριζε τὸ συμβάν· καὶ φύσεως ὑπερτέρας εἶναι τοῦ λοιποῦ τὸν ἄνδρα ᾔετο. Ὅτι δὲ καὶ θείας προγνώσεως ἐμπλεῶς ἦν, δείξει τὸ ῥηθισμένον. Παῖς ἀδίκων πατέρων κυνὶ λυσῶντι δηχθεὶς, θανεῖν ἐσόσον οὐπω προσδύκιμος ἦν. Ἐπεὶ δὲ πρὸς Ἀμοῦν ἤγαγον, τὴν ἴασιν ἐλιπάρουν. Τὸν δὲ φάναι· Οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὑμεῖς αὐτὸν, εἴγε βούλοισθε, θεραπεύσετε. Εἰ γὰρ ἀποδοῦναι ὑμῖν τὸν βούν γένοιτο, παρ' ὧν σὺλᾶν εἴλεσθε δεσποτῶν, αὐτίκα ῥάων ἔσται ὁ παῖς τῶν δεινῶν. Καὶ ὁ μὲν βούς ἀπεδίδοτο· ὁ δὲ κίνδυνος αὐτίκ' ἔδραπέτευεν ἐξάντη κακῶν τὸν παῖδα λιπών. Ἐπεὶ δὲ χρόνον ὑστερον καὶ Ἀμοῦν ἐτελεύτα, λέγεται Ἀντώνιον ἀναγομένην τὴν ψυχὴν ἐκείνου εἰς οὐρανὸν θεωρεῖν, περικύκλω θεῶν δυνάμεων ἐπομένων, καὶ παραπεμπόντων ἐκείνῳ αἰδοῦ καὶ δορυφορίᾳ πολλῇ, καὶ τινὶ ἀρρήτῳ ὕμνων ὠδῇ· τοὺς δὲ περὶ αὐτὸν ἐν ἐκπλήξει τὸν ἄερα θεώμενον καὶ διὰ θαύματος ἔχοντα πρὸς τὴν ὄψιν τῶν παραδόξων, διαπυθάνεσθαι τὸν Ἀντώνιον τὴν αἰτίαν. Τὸν δὲ μὴ ἀποκρύψαι τὴν ὄψιν· καὶ τάσφαλές εἶχεν ὁ λόγος· ἔπειτ' ἀπὸ Σκῆτως πολλῶν ἐκείθεν ἠκόντων, καὶ τὸν χρόνον τῆς Ἀμοῦν τελευτῆς ἀνειπόντων· εἶναι δ' ἐκείνον, καθ' ὃν Ἀντώνιος ἐκκλητήτῳ μενος εἰς οὐρανὸν· ἔδλεπε· καὶ ἄμφω δὲ ἤξισυ μακαρισμοῦ· τὸν μὲν οὕτω· τῶν παρόντων ἀπαλλαγέντα, Ἀντώνιος δ' ὅτι τοσαύτης ὄψεως ἤξισυ ἐκ Θεοῦ· πολλοῦ διαστήματος ἡμερῶν ὄδοῦ τῇ μέσῳ τόπῳ τῆς διατριβῆς ἐκατέρων ὄντος. Καὶ τὰ μὲν περὶ Ἀντωνίου καὶ Ἀμοῦν ὡς ἐιστὸρηται. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ ἀνὰ τὸν τῆς Βιθυνίας Ὀλυμπον Εὐτυχιανὸς ἐκείνος τὰς διατριβὰς ποιούμενος φιλοσοφῶν ἦν· θεὸς γὰρ χάριτος ἐκ τῆς ἀρετῆς μετασχών, ὡς καὶ θαυμάτων καὶ τεράτων πλείστων αὐτουργῶν γενέσθαι πολλῶν, νόστους τῶν ἀνιάτων ἴδο. Δι' ἃ καὶ Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ σπουδὴ γέγονε φίλον ἐκείνον καὶ συνήθη ποιεῖν. Κατ' ἐκείνῳ δὲ καιροῦ τῶν τρι βασιλικῶν δορυφόρων, ὑποψίαν σχών ὡς εἶη τυραννικῶ φρονῶς, περὶ τοῦ τῶν Ὀλυμπον

κρυπτόμενος· καὶ ἐλακωκῶς, δεσμοτηρίῳ καθείρκετο. Ἄπει δὲ πικραῖς βασάνοις ἀνὰ τὴν εἰρκτὴν εἶχετο, οἱ γένοι προσηκόντες Εὐτυχιανῶν προσιόντες ἐδόντο πρεσβεύειν ἐς βασιλεία ὑπὲρ αὐτοῦ· καὶ τινα δὲ ποιεῖν πρόνοιαν, ὥστε τῶν δεσμῶν ἀνεῖναι, μὴ φθίσῃ πρὸς τῆς πρεσβείας τῆ χαλεπῆ τῶν βασάνων διασφαρῆς, καὶ πέμψας, τοὺς δεσμοφύλακα· ἐδεῖτο τῶν δεσμῶν ἀνεῖναι αὐτόν. Ὡς δ' ἦτον ἦσαν πειθῆνιοι, αὐτὸς ἐπὶ τὸ δεσμοτήριον ἦκει. Αἱ δὲ τῆς φρουρᾶς πύλαι αὐτόματι, τῶν κλειθρῶν διαρράγντων τῆ τοῦ ἀνδρὸς παρουσίᾳ, θάπτον ἀνεπετάνυντο. Καὶ αἱ ἐκ σιδήρου πέδιλα καὶ τὰ κλοιὰ, ἀπολείποντα τὸν δεσμοτήριον, διέβρε· ψοφούντα καὶ ἀπανταχοῦ σκεδανύμενα. Ἐἶτα πρὸς βασιλέα ἦκειν τῷ Βυζαντίῳ διατρίβοντα τηνικαῦτα, καὶ λύσαι τῷ καταδίκῳ τὴν τιμωρίαν εὐθύς. Δυσχερὲς γὰρ οὐκοῦν ἦν Κωνσταντίνῳ ὁ τι ἀν ἐκείνοισι αἰτοίῃ. Σφόδρα γὰρ τῷ τοῦ ἀνδρὸς ἔρωτι ἐντετηκῶς ἦν, καὶ διὰ μεγάλης ἐποιεῖτο τιμῆς. Λόγος δ' ἔχει ἐς ὕστερον Εὐτυχιανὸν τὰ Ναυάτου φρονῆσαι, καὶ τῆς ἐνούσης χάριτος ἀμοιρῆσαι. Ταῦτα μὲν ἡμῖν ἐκ μέρους περὶ τῆς πολιτείας εἰρήσθω τῶν μοναχῶν, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ φιλοσοφησάντων· ἧ δὲ μέλοι· τὰ τοιαῦτα διερευνᾶσθαι, πολλαῖς ἐντύχοι τῶν βιβλίων, πλείστους τῶν τηνικᾶδε καὶ καθεξῆς ἀκριβεῖς βίου διαλαμψάντων ἱστορουσῶν· μάλιστα δ' ἡ Λαύσιον πραιποσίτῳ ἐγράφη. Πολλὴν δὲ καὶ Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσολύμων καὶ ἀγαθὴν ἱστορίαν περὶ τούτων ἡμῖν καταλέλοιπε, *Λειμῶνα* καὶ *Νέον παραδείσον* τὴν συγγραφὴν ὀνομάσας.

quem vehementer amabat, et magno in honore habebat. Fama autem fert, Eutychianum postea ad Novati hæresim descivisse, et ea quæ ei inerat gratia excidisse (2). Et hæc quidem, aliqua ex parte, nobis de monachorum instituto et philosophia sint dicta. Qui autem talia scrutari velit, multos inveniet libros, in quibus plurimi, qui ea ætate atque deinceps integritate vitæ enituerent, commemorantur, potissimum vero, quæ de iis Lausus præpositus conscripsit. Multam quoque et utilem de eis historiam Sophronius Hierosolymitanus nobis reliquit, *Prati* et *Novi paradisi* titulo, scripto ei indito.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

CAPUT XLII.

Περὶ τῶν ἀγίων καὶ θαυματουργῶν Σπυρίδωνος, Νικολάου καὶ Παρθενίου.

De sanctis magnorum miraculorum editoribus, Spyridone, Nicolao et Parthenio.

Ἐπει δὲ καὶ Σπυρίδωνος καὶ Νικολάου μνησθαι ποιήσασθαι ὑπεσχόμην, ἐνταῦθα δεῖν οἶμαι ἀποτίσαι τὴν ὀφειλὴν. Περὶ γὰρ τῶν ἄλλων ὁμολογητῶν τε καὶ ἱεραρχῶν μυρία καὶ παράδοξα καὶ θαυμάτων καὶ εἰργασμένων διέλαθον ἀνωθεν· καὶ ὡς πολλοὶ τούτων τῆ ἐνούση βῶμῃ τῆς χάριτος καὶ νεκρῶς ἀναδιῶναι παρεσκευάσαντο. Τῷ γε μὴν θείῳ Σπυρίδωνι τοσαύτη τοῦ θεοῦ Πνεύματος χάρις προσέπη, ὡς ἀρκεῖν τὴν εἰσέτι φήμην περὶ αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν περιστεῖν. Ἄγροικος δ' ὢν, καὶ γυναικί συζῶν, καὶ παίδων πατὴρ γέγονός, οὐ παρὰ τοῦτο χείρων τινὸς ἐφάνη περὶ τὰ θεῖα. Τοσαύτη δ' ἦν ἐσιότης αὐτοῦ, ὡς καὶ ποιμένα γενέσθαι· Τριμμυθῶς δ' ἦν ὁ κληρὸς αὐτῷ· ἡ μία τῶν ἐν Κύπρῳ τῆ

Quandoquidem vero et Spyridonis et Nicolai mentionem me facturum esse recepi, hoc loco fidem mihi liberandam esse duxi. De alijs namque confessoribus et hierarchis, qui innumerabilia et mirifica passi sunt et fecerunt, et quorum multi, quæ in eis fuit, gratiæ robore mortuos quoque excitarunt, supra exposuimus. Ipsi quidem divo Spyridoni tanta divini Spiritus incessit gratia, ut quæ de eo celebratur fama hoc quoque tempore, virtutem ejus astruere possit. Rusticus enim cum esset, conjugemque in matrimonio, et liberos ex ea susceptos haberet, non propterea in rebus divinis deterior aliquo fuit. Tanta namque in sanctitate erat, ut et a pastoralis vita non abhorreret (3)

(1) Socrat. lib. 1, cap. 13.

(2) Ἀἴρεσιν δὲ τῆς Ναυατιανοῦν πρεσβεύων θείας χάριτος μετείχε, etc. Sozom. lib. 1, cap. 14. Hoc est, *Novatianorum hæresis cum esset, gratiæ divinæ particeps fuit.* Hæc verba apud Sozom. in

principio narrationis de Eutychiano posita sunt. Nicephorus autem in toto hoc opere Novatianus est iniquior.

(3) Spyridonem istum, cum episcopus esset, oves pascere non puduisse, per summam humilitatem

(Trimmythus autem, quæ una in Cypro insula A urbiū est, sorte ei obvenerat), a fastu tam alienus, ut eodem in loco et oves pabulo, et homines doctrina atque vitæ exemplō pasceret optime. Cum autem multa sint, quæ de eo liber in ipsius vitam compositus recenset, ne socordię sustineam crimen, neve rursus extra propositum longius digredi videar, duorum aut trium egregiorum ejus factorum meminero. Fures aliquando noctu irruisse dicuntur in sancti viri ovile, insidias gregi ejus tendentes, et clam oves aliquot rapere conantes.

629 Et cum nemo eis compedes injiceret, der repente divinitus vincti sunt, aurora illucescente, magnus ille vir adest, manus eorum post terga redactas invenit, subridet : vincula illa, quæ sub oculos non caderent, solvit : docens eos admonet, B licuisse illis si quid petiissent, accipere : neque opus fuisse, cur noctu se ærumnose fatigaret : mores eorum ad meliorem vitam, ut justo quæstu vitam tolerarent, transformat : et postremo ærumnæ eorum misertus : Abite, inquit, et arietem hunc accipite, ne noctem hanc frustra pervigilasse videamini ; reprehensionemque mihi, propter toleratos domi meæ labores, veluti qui vacui abieritis, impingatis. Unum hoc est quod a Spyridone non sine admiratione facete est factum. Nec illud quidem non admiratione dignum. Erat beato illi filia Irene, germana tanti patris filia. Apud hanc ex notis quidam magni pretii gestamen atque ornamentum deposuit. Illa ut rem certam tutamque sequeretur, domi quidquid id erat defossum, ut ræ servandum credidit : nec ita multo post, nullo ejus rei indicio post se relicto, e vita migravit. Venit brevi qui id deposuerat, et nunc incusando, nunc orando, molestus erat Spyridoni. Ut vero gestamine tali diu multamque domi quesito, id non invenit, suam ipsius senex putavit esse calamitatem, hospitis, qui tantopere lugeret, capillum conscinderet, ac sese prorsus conficeret, jacturam. Itaque, Agedum (inquit) ad filię sepulcrum eamus, eamque interrogemus. Ubi eo ventum, nominatim filiam vocans Spyridon interrogat, quonam loco gestamen deposuerit? Ibi illa subito apprens, beato i. li rem omnem exacte exponit, et rursum sepulcrum subit. Spyridon porro ornamentum, quo illa loco indicaverat, inventum, homini reddidit eumque dimittit. Alteri quoque indigenti homini, et inopia magna circumvento, serpentem ad sepe et maceriam sese volventem, in aurum convertit, eumque illi dedit, ut eo mutua pecuniam sumens uteretur, pecuniamque suam solaretur. Cæterum, cum se ille inopia depulsa aliquantum locupletasset, Spyridon serpentem ita ut tum erat, ad locum suum circa sepe reposuit. Qui viri sancti precatione, pristina recepta natura, rursum reptans, ac sese circumvolvens latebras

et simplicitatem, Suid. scribit. Quod in veterum episcoporum paupertate non adeo mirum fuit. Eidem Deus autē tempus, promissam mortuorum

νήσιρ πόλειων ἐτύγχανεν οἷσα · ἐπὶ τότεν δ' αὖτος ἦν, ὡς ἐν ταυτῷ καὶ πρόβατα βόσκειν, καὶ ἀνθρώπων εἶναι ποιμένα ἀγαθόν τε καὶ ἀρίστον. Ἐγὼ δὲ πολλὸν ὄντων τῶν περὶ αὐτόν, ἃ ἡ κατ' αὐτόν διεξέεισι βίβλος, ἵνα μὴ βραθυμίας ὑπόσχω γραφήν, καὶ πάλιν ἵνα μὴ ἔξω τοῦ προκειμένου δόξω πλανᾶσθαι, δύο ἢ τριῶν τῶν ἐκείνου μνησθήσομαι. Κλέπτας ποτὲ φασὶ νύκτωρ εἰσπηγῆσαντας τῇ τῶν προβάτων τοῦ ὁσίου ἐπαυλεῖ, ἐπιβουλεύειν τῇ ποιμνῇ, καὶ ὑφαιρεῖσθαι τῶν προβάτων λάθρα ἐποιοῦν σπουδῇ. Καὶ μὴ τινος πέδην ἐπιβάλλοντος, ἐξαπίνης θεῶν δεσμῶται ἦσαν. Ἄμα δὲ ἔφ' τὸν μέγαν παραγενόμενον, καὶ τὰς χεῖρας ὑπισθεν διηγκωτισμένους εὐρόντα, μειδιῶντα τῶν ἀοράτων ἐπιλύειν δεσμῶν · καὶ νουθετοῦντα παρανεῖν, Ἐὐδὸν εἶναι λαβεῖν αἰτήσαντας, οὕτω τλαιπωρεῖν νυκτὸς εἴλεσθε. Καὶ μετέφημοσε τὴν ἡθὺς πρὸς τὸν ἀμείνω βίον, δικαίω ἐκπόρων τὴν ζῆν πορίζεσθαι. Ἄπιτε δ', ἔφη, τῆς ταιλωπρωίας οἰκείρας, τότεν τὸν κρινὸν εἰληρότες. Ἴνα μὴ ἐπικενῆς ἡγρυπνηκότες φανεῖτε, μέμψιν τέ μοι τῶν ἐπὶ τῇ αὐτῇ πόνων προστρέψετε, ὡς ἀπηλλαγμένοι κενοί. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο ἀστεῖον σὺν θαύματι τῶν Σπυριδῶνι πεπραγμένον · οὐχ ἤττον δὲ κόνειον θαύματος ἄξιον. Εἰρήνη θυγάτηρ τῷ μακαρίῳ προσῆν, παῖς ὄντως τοῦ τοσοῦτου πατρός. Ταύτη τῶν τις γνωρίμων πολυτελὲς παρέθετο κόσμιον. Ἢ δὲ τὰσφαλὲς προμηθομένη, οἶκοι κατορούμενα τὸ σκεῦος, φυλάττειν παρεδίδοι τῇ γῆ. Καὶ ἡ μὲν μετὰ βραχὺ, μηδὲν ἐπισῶσα, τὸν βίον ἀπέλιπεν. Ἦκει μετ' ἁλίγων ὁ παραθέμενος · καὶ πῆ μὲν ἐγκαλῶν, πῆ δὲ καὶ δαήμενος, δι' ὄχλου ἦν τῷ Σπυριδῶνι · ὡς δὲ πολλὰ ζήτησας ἀπὸ τῆν οἰκίαν, ἤκιστα εὕρισκε, συμφορὰν ἐποικεῖτο ὁ γέρων οἰκείαν τὴν τοῦ ξένου ζεμίαν, ὄδυρομένου τίλλοντός τε τὰς τρίχας καὶ ἀνέκρος θανατιῶντος. Ἄλλ' ἄγε δὴ, ἔφη, ἐρώμεθα τὴν κόριν παρὰ τὸν τάφον ἰόντες. Ἐπεὶ δ' ἐπέστησαν, ἴρωτα Σπυριδῶν ὀνομασεῖ τὴν παιδα καλῶν, ὅπου δὴ κατακρύψει τὸ κόσμιον. Τὴν δὴ ἐξαπίνης φανεῖσαν, ἄπαν πρὸς λεπτόν τῷ μακαρίῳ εἰπεῖν, καὶ αὐθις καταδύναί τὸν τάφον. Σπυριδῶνα δ' εὐρόντα ἡ ἐσήμενον, ἐπιδοῦναι τὰνθρώπων τὸ σκεῦος, καὶ ἀπαλλῆττεσθαι. Καὶ ἄλλω δὲ πένητι ἐν ἀπορίᾳ κῆθ' ἐστῶτι πολλῇ, ὕφιν περὶ τὸ θριγγίον ἐλισσόμενον, εἰς χρυσὸν μεταπήγνυσι. Καὶ δίδωσι χρῆσθαι, καὶ ἐπ' ἐκείνῳ δανεῖζεσθαι, καὶ παραμυθῆσαι τὴν ἐνδειαν · ὅν ἐντεῦθεν ἀναβῶσθόντα καὶ τὴν ἐνδειαν ἀποτριψόμενον, πάλιν τὸν ὕφιν ὡς εἶχε σχήματος, παρὰ τὸν τόπον τοῦ θριγγίου ἐτίθει. Εὐχῇ δὲ τοῦ ὁσίου τὴν προτέραν φύσιν μεταλλάξάμενον, αὐθις ἔρποντά τε καὶ σπουδῇ περιελισσόμενον, τὸν οἰκείον χηραμὸν ὑποδύναί. Καὶ τοῦτο δὲ τῶν ἐκείνου προσῆκον εἰρῆσθαι νομίζω. Ἔθος τῷ μακαρίῳ ἐκ τῶν γινομένων αὐτῷ σερομάτων τε καὶ καρπῶν πιπράσκονσι, τὰ μὲν πτωχοῖς χορηγεῖν, ἄλλα δὲ προῖκα δανεῖζειν. Διδούς μέντοι ἡ καὶ λαμβάνων, οὐ διὰ χειρῶν ἠτύρχει τὴν πράξιν · τὸ δ' ἐνδὸν αὐτῷ το-

resurrectionem, per filiam ejus redivivam, exhibuit. (Socrat. lib. 1, cap. 12.)

μειον ὑποδεικνύς, λαμβάνειν· καὶ αὐτὸς τὸ δάνειον κατατίθεσθαι τῷ προσόντι ἐνεκελεύετο. Καὶ δὴ τις δανεισάμενος, ἤκεν ἀποτίσων τὴν ὀφειλήν. Ὡς δ' ἔθο· ἦν ἐπιτραπεὶς τῷ ταμείῳ ἀποδοῦναι αὐτὸς τὸ χρῆμα, παρατιθέμενος, ὑψηρεῖτο μᾶλλον· οὐ μόνον γὰρ τὸ χρῆμα ἀπέδωκεν, ἀλλὰ καὶ πρᾶσαφελιστο· καὶ ἀπῆε δῆθεν λαθῶν, ὡς τὸ ὄφλημα καταθέμενος. Ἄλλ' οὐκ ἦν λαθεῖν· χρόνῳ γὰρ ὑστερον προσίων αὐτὸς, δανείζεσθαι ἤθελεν. Ὁ δὲ τὸ εἰκόθδς ἔπραττε· καὶ πέμπων παρὰ τὴν θέλην τὸν ἄνδρα, παραμετρεῖν ὅσον ἦν βουλομένῳ ἐπέτρεπεν. Ὡς δ' ἤριστα εὕρισκεν, ἀνήγγειλε τῷ πατρὶ. Καὶ δ', Θαυμαστὸν, ἔλεγε, εἰ σοὶ μόνῳ κενὸν τὸ τρῆμιον ὄραται. Σκοπεῖν οὖν προσήκει, μὴ οὐ πρὶν καταθέμενος, νῦν λαμβάνειν περὶ αὐτοῦ. Ἴσθι γὰρ ὡς εἰ μὴ τι βραδουργίας ἐστίν, οὐκ ἀστοχῆσαι· τοῦ προκειμένου. Ἴθι τοίνυν πάλιν τεθαβρόχως ὡς εὐρήσεις. Καὶ φωραθεὶς, συγγνώμην προσίων ἤπει τοῦ ἀμαρτήματος. Παρατήρησον δὲ τι καὶ ἄλλῳ πρόβατα πριμμένῳ τοῦ μακαρίου συνέθη. Ἐκατὸν μὲν γὰρ ἦσαν ἂ ἐκωλεῖτο· ὁ δὲ καὶ μίαν τῶν αἰγῶν παρεμέτρε· ἦν βίᾳ ἔλικων, ἤριστα ἐπομένην εἶχεν. Ἀντιβαίνουσα δ' οἶον, βληγῆ τὴν ἀδικίαν ἐστηλῆεν τοῦ ἀνδρός. Ἐπει δὲ πάντα πρᾶττων καὶ ἐπωμάδιον ἔφερεν, ἐκείνη λῆξ καὶ τοῖς κέρσαι τὸν τένοντα σφοδρότερον παλῦσα, διωλίθαινε, καὶ ἐπὶ τὴν μάνδραν ἀνέτρεχεν· ὁ τὸν Σπυριδῶνα διαγνόντα, ἐπ' ἀκριθὲς μετρεῖν ἔπειθε. Τὴν δ' εὐθὺς ὁμολογούonta, συγγνώμην παρεῖχε· καὶ κελεύσαντος, πρῶτος ἢ αἰξ καὶ αὐτόματος εἶπετο· ἔστι δ' ὅπου καὶ τῆ σπουδῆ πρῶτη. Καλὰ μὲν δὲ καὶ ταῦτα· τὸ δὲ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ τάξιν ἐμβριθὲς, καὶ ἀκέραιον περὶ τὴν θέσαν παρῶσιν, πῶς σιωπήσομαι; Συνόδου γὰρ ποτε γενομένης, ἕνα εἶναι καὶ Τριφύλλιον ἐκείνον τὸν Λεδρῶν ἐπίσκοπον, λόγου τε ἀρκούντως πεπερασμένον, καὶ διὰ νόμων ἄσκησιν, πλεῖστον ἐν τῇ Βηρυτῶν διατρίψαντα πύλει. Τοῦτον δ' ἐπιτροπῆ τῶν ἐπισκόπων τὸ πλῆθος διδάσκοντα, Σπυριδῶνος παρόντος, δεῖσαν εἶπειν, ῥῆσιν ἦν ὁ Χριστὸς τῷ παραλυτικῷ ἀπεφθέγγετο, τὸ, Ἄρον σου τὸ κράββατον, καὶ περιπάτει, σκιμποδι ἀντὶ κράββατου ἐχρήσατο. Ἐφ' ᾧ χλιπεῶς ἐνεγκόντα Σπυριδῶνα, Οὐ σύ γε, ἔφη, ἀμείνων εἰ τοῦ κράββατου εἰρηκότος, οὐ γὰρ δι' αἰδοῦς ποιῆταις ἐκείνου λέξεις διαπρέπειν; Ταῦτα δὲ λέγων, τοῦ ἱερατικοῦ ὁρόνου ὄνιστατο πάντων ὁρώντων, τὸν τύπον καὶ τὴν ὄφρυν τῶν ὀφρουμένων ἐν λόγοις περιώμενος καταστέλλειν. Ἰκανῶς γὰρ εἶχε ταῦτα ποιεῖν, καὶ ἀπλοῦς ἦν ἐσάγαν. Αἰδέσιμος γὰρ ἦν, καὶ ἐπὶ μέγα ἐδῆξεν τοῖς παραδόξοις τῶν ἔργων ἐτύχαιε, προήκων τε τὴν ἡλικίαν, καὶ τῷ τῆς ἱερῶσνης ἀκτιβήλῳ καὶ κοσμίᾳ ἐνεσημνόμενος. Ἐγὼ δὲ, οἷος ἦν καὶ περὶ φίλους δεξιός, διηγῆσομαι. Ἡ μεγάλη μὲν οὖν τῆς Τεσσαρακοστῆς νηστεία ἦν· ἤκει δὲ τις ἐκ μακρᾶς ἰδοπορίας τῶν φίλων, καὶ ταῦτ' ἐν αἰς ἐκείνος εἴωθε νηστεύειν τῶν ἡμερῶν. Ἄσιτος γὰρ εἰς ῥητάς τινας διαμέλων

A suas intravit. Verum enimvero illud quoque factum ejus ut memorem, convenire mihi visum est. **630** Mos beato illi erat, semina et fructus qui ei provenissent, vendenti, partim pauperibus largiri, partim sine scœnore utendos dare. Sive igitur daret, seu acciperet quidquam, non id per manus ejus gerbatur : sed quæ ei erat repositoria cella, ad se venientibus commonstrata, vel accipere eos, vel usui acceptum reponere jubebat. Quidam sane qui mutuum ab eo acceperat, ut debitum redderet, ad eum venit : cum autem is more solito, cellæ rursus inferre quod acceperat, jussus esset, reponens id, sustulit potius. Non enim tantum debitum reddidit, sed et postea secum abstulit, et discessit occulte, quasi mutuum dissolvisset. Sed enim celare factum non potuit. Aliquanto namque tempore post rursus illum, mutuum accipere volens, convenit. Et ille ex consuetudine sua hominem ad loculos granarios mittens, metiri quantum vellet, jussit. Ut autem is nihil ibi frumentum invenit, id patri significavit. Ibi ille : Mirum profecto, inquit, si uni tibi cella vacua videtur. Quapropter considerare convenit, an cum prius nihil repueris, recipere nunc quidquam conere. Sciens enim esto, nisi fallaciæ quidquam subsit, voti te compotem fore. Vade ergo denuo cum certa, te inventurum esse, fiducia. Atque ita ille demum deprehensus, veniam fraudis petivit. Tale quiddam alii quoque, qui oves a viro sancto mercabatur, evenit. Centum erant, quas emerat. At ille capram unam insuper annumeraverat : quæ cum ab illo vi traheretur, ipsa minime sequebatur : quodammodo enim resistens, balatu hominis iniquitatem traducebat. Et ille cum nihil non ageret, in hemeros tandem eam sustulit : capella autem et calcibus et cornibus cervicem ejus acriter petens, delapsa est, et in stabulum suum recurrit. Quod ubi Spyridon cognovit, illi ut rite metiretur et numeraret, suavit. Atque ubi ille factum statim confessus est, hic noxam remisit, capramque sequi illum jussit : quod alacriter sane illa faciens, sua sponte emptorem est secuta, interdum etiam eundem properans præcessit. Pulchra quidem sunt hæc. Constantiam vero ejus viri, ecclesiastico ritu servando, simplicitatemque divinis traditionibus colendis, quomodo silentio præteream? Conventus aliquando agebatur, in quo Triphyllius ille quoque erat, Ledrensis episcopus, litterarum artibus probe eruditus, et legibus discendis diu Beryti versatus (1). **631** Hic episcoporum jussu populum docens, Spyridone præsentem, cum dictum quoddam referre deberet, quo Christus ad paralyticum est usus, illud scilicet, *Tolle grabatum tuum, et ambula* : pro grabato, lectum dixit. Quod moleste ferens Spyridon, Non tu quidem, inquit, præstantior es eo qui *grabatum* dixit : qui

¹ Marc. II, 9.

(1) Beryti olim præclara docendarum legum schola fuit.

num vero Valerianum, posteaquam, sicuti reliqui imperatores Romani, persecutionem adversus Christianos excitasset, ab ipsis Persis victum, in discrimen divinæ vindictæ incidisse, et apud eos captivum misere vitam finisse. Sed enim sibi ipsi, propter fidem in Christum, Deum opitulatorem fuisse, omnemque inde Romani imperii ditionem ab ipso usque occidentali Oceano, cum bona Orientis parte, in potestatem suam pervenisse: multa a se bella confecta, et de gravibus tyrannis divino nutu tropæa esse statuta. Ad quas res nihil sibi opus fuisse vel hostiarum mactatione, vel vatum hariolorumque prædicatione: sed ad victoriam omnem satis fuisse solam crucis, quæ copiis suis præierit, armaturam, et orationem præterea sanguinis prorsus expertem. Ad finem porro epistolæ hæc etiam verba assert: «Hoc hominum genere, Christianorum dico (de his enim mihi est sermo omnis), quomodo me elatum iri lætitia putes, si audiam, Persarum quoque res florentissimas, pro eo atque cupio, plurimum exornari? ut res simul et tibi pulcherrime, et illis itidem optime, atque ita utrisque ex æquo feliciter eant. Sic namque universitatis hujus Deum clementem habiturus esses et benignum. Hos igitur, quando ea amplitudine es, tibi comendo. Hos ipsos, quoniam pietate quoque præclarus es, tibi humanitate et benevolentia complectere, a te ipso simul, et a nobis, per fidem, immensam initurus gratiam.» Tanta divino huic viro de omnibus qui ubivis locorum in cognitionem Christi venissent, inerat quoque divina cura fretus, Europa, Libya et plurimis Asiæ provinciis ditioni suæ subjectis, subditis suis, qui perlibenter ei parvare, benevolis usus est. Jam vero et ex Barbaris plurimi, partim sua sponte, partim bello subacti, non gravate eum coluere. Ubique denique tropæa excitata, victorem imperatorem eum promulgantur.

619 CAPUT XXXIX.

De vita monastica, unde ea initium sumpserit, quid ea profiteatur, et quos habuerit auctores.

Atque ipse quidem ejuscemodi actionibus suis elicentem religionem nostram auctam honestatamque voluit. Sed et ipsa per se ipsam in magna fuit gloria, per eos qui tum ad virtutem aspirabant, homines. Multi enim adhuc ex confessoribus superstitites erant, in ecclesiis enitentes. Quin etiam celebrem eam reddidere, fidemque ampliore gloria auerere, morum splendore, qui eo tempore monasticam solitariamque consuebantur vitam. Nam voluti arcana et divina quedam res, cœlitus ad homines delapsa est hæc philosophia: quippe quæ et disciplinarum artes, et disputationum nugas, ut quæ supervacaneæ sint, omnique quod in studiis melioribus poni queat, sibi vindicent, impedimentoque adco ad puritatem vitæ sint, prorsus negligat: solaque nativa utens virtute, ea quæ ad illam perficiendam, et ad vitia tollenda faciunt, doceat et excolat: quæ vero inter hæc habentur media, eorum nullam ducat rationem, prorsus autem circa res versetur honestas: atque eos qui a vitiis longè

Ῥωμαίων οἰκουμένην ὀπὲ χεῖρα γενέσθαι ἐποίησεν· ἐκ τοῦ κατὰ δύσιν ἠγγμένῳ Ἄκμανοῦ, καὶ τὸ πολὺ τῆς ἔω λαθόντι. Πολλοὺς δὲ πολέμους καὶ τυράννους βαρεῖς τῇ ἐκείθεν τροπωσαμένην ῥοπή, μὴ τινων δεηθῆναι σφαγίων ἢ μαντειῶν, ἀλλ' εἰς νίκην ἀποχρηῆσαι μόνον τὸ σταυρικὸν ὄπλον τοῦ στρατοῦ προηγούμενον· καὶ πρὸς τοῦτῃ εὐχὴν αἱμάτων ἀπηλλαγμένην. Κατὰ λέξιν δὲ καὶ ταῦτα πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς ἐπιλέγει: «Τοῦτου τοῦ καταλόγου τῶν ἀνθρώπων, λέγω δὴ τῶν Χριστιανῶν, ὑπὲρ γὰρ τούτων ὁ παῖς μοι λόγοι, πῶς οἶμαι με ἤδυσθαι ἀκούοντα, ὅταν καὶ τῆς Περσίδος τὰ κράτιστα ἐπὶ πλείστον ὡσπερ ἔστι μοι βουλομένην κοσμεῖται; Σοὶ τε οὖν ἐστὶ καλλίστα, ἐκείνους τε ὡσαύτως ὑπάρχει τὰ κράτιστα· ὁ ἔστι σοὶ κακείνοισι. Οὕτω γὰρ ἔξεις τὸν τῶν ὄλων θεῶν πρῶτον καὶ εὐμενῆ. Τούτους τοιγαροῦν, ἐπειδὴ τσοῦτος εἶ, σοὶ παρατίθεμαι. Τοὺς αὐτοὺς δὲ τούτους, ὅτι καὶ εὐσεβεῖα ἐπίσημος εἶ, ἐγχειρίζω. Τούτους ἀγάπα ἀρμοδίως τῇ σαυτοῦ φιλανθρωπίᾳ· σαυτῷ τε γὰρ καὶ ἡμῖν ἀπερίγραφτον δῶσεις διὰ τῆς πίστεως χάριν.» Τσοῦτη τις ἦν τῷ θεῷ ὁσίῳ τούτῳ ἀνδρὶ φροντῆς τῶν ἀπανταχῶ Χριστῶν ἐγνωκότων. Διὰ τοι καὶ τοιοῦτος τῆς θείας κηδεμονίας ἀπολαύσας ἀκούοντως, Εὐρώπῃ μὲν καὶ Ἀσίᾳ, ἐκείνους τε πλείστα τῆς Ἀσίας συσχῶν, εὐνοῦς εἶχε τοὺς ὑπ' αὐτὸν μεθ' ἡδονῆς πειθομένους· ἤδη δὲ καὶ τῶν βαρβάρων οἱ πλείστοι, οἱ μὲν ἐκόντες, οἱ δὲ μάχῃ, ἔτοιμοι θεραπεύειν ἦσαν. Καὶ πανταχοῦ τρόπαια ἐστηκότα νικηφόρον τὸν βασιλέα ἐκέρυττον.

Quapropter talis cum fuerit, abunde sollicitudo. Quapropter talis cum fuerit, abunde

C

ΚΕΦΑΛ. ΑΘ'.

Περὶ τῆς μοναχικῆς πολιτείας, πόθεν ἤρξαστο, καὶ τί ἀπαγγέλλεται, καὶ τίνας ἔσχε ἀρχηγούς.

Καὶ ὁ μὲν τοιαῦτα πράττων, περιμανῶς εἶχε τὴν ὀρησκίαν γεραίρειν· αὐτὴ δὲ καὶ κατ' ἑαυτὴν μὲν εὐκλείης ἦν, διὰ τῶν τῆνικᾶδε τὴν ἀρετὴν μετιόντων. Πολλοὶ γὰρ εἰσέτι τῶν ὁμολογητῶν περιῆσαν τῷ βίῳ, ταῖς ἐκκλησίαις ἐμπρέποντες. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἐπίσημον ἔποιον αὐτὸν, καὶ τὴν πίστιν ἐκ τῆ τοῦ βίου λαμπρότητι· ἐπὶ μέγα δόξης ἐτίμιον, καὶ αἱ τῆνικᾶδε τὴν μοναχικὴν μετερχόμενοι βιοτήν. (Ἐὰ γὰρ τι θεῶν καὶ ἀπόρρητον χρῆμα ἀνωθεν ἐ; ἀνθρώπου; ἢ τοιαύτη κατιούσα φιλοσοφία, ὡς ἐπίπαν μὲν τῆς ἐν μαθήμασι τέχνης καὶ τῆς ἐν διαλόγοι; λέσχης παντάπασιν ἀμελεῖ, ἅτε δὴ ταύτην περιεργον οὖσαν, καὶ τὴν περὶ τὰ κρείττω σχολὴν ὑφαιρούσαν, ἐμποδῶν τε γινομένην πρὸς τὴν τῆς καθαρότητος βιοτήν· μόνη δὲ χρωμένη τῇ ἐκ φύσεως ἀρετῇ, τὰ πρὸς αὐτὴν συντελεῖ, καὶ τὴν κακίαν ὄσα μείοι ἐκπαίδευσεν· τὰ δὲ μέσα τούτων ἐν οὐδενί τίθεται· διόλου δὲ σὺνεστι τοῖς καλοῖς· τὸν γε μὴν πόρρω κακία; ὄντα, ἤκιστα δ' ἀντιποιοῦμενον ἀρετῆς, μοχθηρὸν τινα νομίζει καὶ φαῦλον. Οὐ γὰρ

ἐπιδειξιν θέλει ποιεῖν ἀρετῆς, ἀλλὰ πράττειν μάλα αὐτῆν, ἐν οὐδενὶ τὴν παρ' ἀνθρώποις τιθεμένη δόξαν· γενναίως δ' ἔχουσα πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς πάθη, τὰς τῆς φύσεως ἀνάγκας, ἐν δευτέρῳ ποιεῖται, παρὰ φύλλον ἡγουμένη, καὶ ὅσα δὴ ἀσθένεια σώματος. Νῦν δὲ θεῖω δυναμωθεῖσα, πρὸς τὸν ἀκήρατον ἕκεινον Νοῦν αἰωρεῖται, νύκτωρ καὶ μεθήμεραν τοῦτον φανταζομένη· ὑπερβῶς σέβουσα, καὶ διηνηκῆσιν ἱεουμένη τοῦτον εὐχαῖς. Τῷ δὲ καθαρῷ τῆς ψυχῆς καὶ τῶν καλῶν πράξεων τοῖς ἐνεργεῖαις εἰς τὸ εὖ τῆς ὀρθοσεῖας ἡγμένη, τῶν μὲν ἔξωθεν καθαρῶν, καὶ ὅσα δὴ τοιαῦτα περιβράντηρια, διαπύει. Ἐν γὰρ ἐκείνῃ μίαισμα, ἢ ἀμαρτία λογίζεται. Οὕτω δὲ κρείττων γενομένη τῶν ἔξωθεν, καὶ ὡς οἷον εἰπεῖν αὐτοκρατοροῦσα, οὐθ' ὑπὸ τῆς ἀταξίας τοῦ βίου καὶ τῆς ἀνάγκης, τῆς προαιρέσεως τοῦ δέοντος ἐκτροπήν πάσχει, οὐτ' ἀνιάται ὑβριζομένη· ἀλλ' οὐδὲ πάσχουσα, τὴν ἄμυναν μελετᾷ. Νόσος δὲ καὶ τῶν ἐπιτηδεῶν ἢ ἐνδοια ἐκπιέζουσα, οὐ καταπίπτειν ποιεῖ. χαίρειν δ' ἐπὶ τούτοις μᾶλλον, τὸ γενναῖον ἐπιδειξιμένη καὶ πρῶτον· καὶ παντὶ τῷ βίῳ τῶν ἐλαττόνων δεῖσθαι σπουδάζει, καὶ ὡς ἐνόν γε ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἐγγὺς γενέσθαι πειράται Θεοῦ. Πάρουσα δὲ καὶ τὴν παρούσαν ἡγουμένη ζῶν, οὐτ' ἀσχολίας πραγμάτων ἀλίτκεται, οὕτε πρόνοιαν τῶν παρόντων ἔχει· τὸ εὐζῶνον δὲ καὶ ἀπέριττον ἐπαινοῦσα, πρὸς τὴν ἕκείθεν βλέπει μακαριότητα, καὶ πρὸς τὴν εὐδαίμονα λῆξιν καρδοκεῖ· πᾶσαν δὲ περὶ τὸ θεῖον εἰσοικισμένη εὐάδθειαν, τὸ τῶν λόγων αἰσχροὺν ὡς ἀηδὲς, ἀποσεύεται· ὧν γὰρ τὴν πρᾶξιν τῆς ἰδίας ἐξώρισε βιοτῆς, τούτων οὐδὲ μέχρι λόγων ἀνέχεται. Τὰς δὲ τῆς φύσεως χρεῖας κατὰ βραχὺ περιστέλλουσα, καὶ τὴν σάρκα τοῖς μετροῖς ἐθίζουσα, τῇ μὲν σώφρονι περιγίνεται τῆς ἀκολασίας· τὴν δ' ἀδικίαν πόρρω βλάθει· τῇ περὶ τὰ δίκαια στάθμη· τὸ δὲ ψεῦδος ἀπελαύνει· τῇ ἀληθείᾳ· τῷ δ' εὐτάκτῳ τὴν ἐν πᾶσι περιαιρεῖ ἀνισότητά· τῷ δὲ κοινωνικῷ τοῦ ἦθους καὶ τῷ τοῖς πέλας ὁμονοεῖν, τὸ πολιτευέσθαι καλῶς καθιτετᾷ. Πρόνοιαν δὲ καὶ ξένων καὶ φίλων μάλα ποιεῖται. Τοῖς δὲ γε χρῆξουσιν· κινᾷ ἡγεῖται τὰ ἴδια. Τὰ προσήκοντα δ' ἐκάστη συναίρεται, χαίρουσα μὲν, οἷς ἔστι χαρὰ· ὧ δὲ λύπης πρόβεται, παρμυθίας οὐδὲν ἐλλείπουσα. Συνῶως δὲ, τὴν περὶ τὸ δυνάως ἐν ἀγαθῶν σπουδὴν κατατείνουσα, σώφρονι λόγοις καὶ νοεροῖς νοήμασιν ἐκπαιδεύει, κάλλους ἀμελοῦσα τοῦ περιττοῦ. Καὶ τὸ κακηγορεῖν ἐπιμᾶλλον ἐκτρέπεται· σὺν αἰδοῖ δὲ, προσυφραμένης τιμῆς ἐπάγουσα τὴν διάλεξιν, οἷά τινι φαρμάκῳ θεραπεύει τὸν ἀκρωμένον. Πολλοῦ γε μὴν δεῖ ἐκείνη ὀργῆς· τε καὶ λοιδορίας καὶ ἐριδος· καθαρῶς γὰρ οὕτω λογικῆ, παραιτεῖται πᾶσαν ἀλόγιστον κίνησιν. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, κυρία τῶν παθῶν γίνεται, ὅσα ψυχῆς καὶ σώμασιν ἐπιγίνεται· τῆς δ' ἐνθέου ταύτης φιλοσοφίας ἀρξαι μὲν τινες λέγουσιν Ἡλίαν ἐκ Ἰνῶν τὸν ζηλωτὴν, τινὲς δὲ Ἰωάννην τὸν Βαπτιστῆν. Φίλων δ' ἐκ Ἰνῶν, ὁ τὸ γένος μὲν Ἑβραῖος, τὴν δ' αἵρεσιν Πυθαγόρειος, ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν φησι χρόνοις, τοῦ παρ' Ἑβραῖοῖς σεμνοῦς εἰς χῶρον τιὰ γεώλορον περὶ

absint, virtutem autem minus consecantur, prae-vos atque improbos censeat. Non enim ostentare vult virtutem, sed eam sedulo exercere: nihil prorsus eam, quae ab hominibus provenit, gloriam faciens. Et cum generose fortiterque animae perturbationes expugnat, tum necessarias naturae res parum admodum curat, vilipendens etiam quascunque corporis imbecillitates. Viribus autem a divina Mente acceptis, ad immortalem illam Mentem sublimis tollitur, nocte dieque illam cogitans atque intuens, mirificis etiam modis colens, continuisque precibus concilians. Puritate vero animi, bonorumque operum factis, ad sinceritatem religionis grassans: externas expiationes, et quaecunque ejus generis sunt illustrationes despicit, et unum piaculum esse peccatum ipsum putat. Atque ita praevis externis superior facta, imperiumque (ut ita dicam) in eas obtinens, neque ab inordinata vita, neque ab ulla necessitate, ab honesto debitoque proposito suo transversa agitur, neque contumeliis affecta perturbatur. Sed neque indignum quidquam patiens, vindictam **620** meditatur. Tantum etiam abest, ut vel morbus, vel rerum necessariorum inopia, eam adurgens, de statu suo deturbet, ut talibus quoque ærumnis magis letetur, generositatem et mansuetudinem suam declarans. Per vitam itidem omnem illud studet, ut quam minimam indigeat, atque quantum humanæ naturæ captus permittit, proxime ad Deum accedere nititur. Transitum autem, sive divertentium præsentem existimans esse vitam, neque occupationibus negotiorum irretitur, neque providentia rerum præsentium tenetur. Et vitam tenuem et a cura harum rerum expeditam ac liberam, nullisque superfluis oneratam, laudans, ad futuram respicit beatitudinem, felicemque illam quietem exspectat: omni quoque erga Deum pietate in animo suo veluti in domicilio excepta, verborum sæditatem, ut rem ingratam, repudiat. Quas enim illa actiones a moribus suis longe proscriptis, earum neque mentionem verbis facere sustinet. Naturæ vero necessitates paulatim constringens, et carnem moderatione domans, lasciviam castitate comprimit, injustitiam æquitatis amussi propellit, mendacium **D** exigit veritate, composito vivendi more omnem accidit inæqualitatem. Familiaribus etiam pro societate humana se hominum moribus accommodando, et proximorum animis conformando, bene vivendi institutum confirmat: extraneorum simul et amicorum, ut eis provideat, curam habet: egentium res suas et opes ducit esse communes, et quæ cuique debentur tribuit. Gaudet illa cum gaudentibus, mœrentibus nihil non adhibet consolationis. In summa, ad id quod revera summum bonum est, studium omne convertens, sermonibus castis et cogitationibus spiritualibus se ipsam erudit, cultum formæ superfluum prorsus negligit, maledicta magnopere aversatur: colloquia cum veneratione et honoris præfatione ingreditur, au-

ditorem prius veluti medicamento curans. Longe ab ea abest iracundia, conviciium, iurgium. Quod enim vera ratione prædita est, irrationalem omnem declinat motum : et, ut semel dicam, perturbationum, quæ vel in anima, vel in corpore sunt, omnium domina existit. Verum enimvero auctorem divinæ istius philosophiæ quidam laudant Heliam illum æmulatorem, quidam vero Joannem Baptistam. Philon autem ille, genere Hebræus, secta autem Pythagoreus, temporibus suis Judæos quosdam, viros graves et venerandos, dicit **621** in regione quadam frequentes habente tumulos, circa lacum Maræoticum ad Alexandriam pertinentem, novum philosophandi morem complexos esse : quorum domicilia, vitæ consuetudinem, atque instituta omnia, talia aliquis esse ex descriptione ejus colligat, qualia prisci apud Ægyptios monachi sunt consecrati. Nam vitæ id genus ingressi, possessiones suas propinquis relinquebant : ac rebus omnibus nuntio remisso, extra oppida vivebant, atque in hortis quibusdam et agris solis habitabant. Erant autem eis et mansiones, quæ monasteria recte dicantur, ubi solitarii cum gravitate et sanctitate sacris initiabantur, carminibusque divinis, hymnis et psalmis Deum laudabant atque colebant. Nullus horum prius cibum, quam sol occidisset, capiebat. Fuere etiam, qui tribus aut pluribus quoque diebus sine alimento perseverarent : vino autem et sanguinolentis prorsus abstinerent, certisque diebus consulto humi decumbent. Cibus eis erat panis, sal et hyssopum : potus, aqua. Prope eos mulieres etiam vetulas fuisse scribit, quæ philosophiæ ejus amore, eundem vitæ cursum delegerint. Quapropter et consilio voluntario cœlibatum consecratæ, vitam ita transigebant. Philon sane in libro quem *De Vita contemplativa, sive supplicum*, inscripsit, memoriæ hæc mandavit. Videtur autem eos significare, qui ex Hebræis tum nuper admodum Christianismum susceperint, Judaicis adhuc opinionibus præditos, moresque eorum servantes. In nulla enim gente alia, præterquam apud nos, tale vitæ institutum invenitur. Equidem ab illis Ægyptiis tantopere hoc vivendi genus invaluisse conjicio. Sunt vero qui dicunt, persecutionum tempora huic instituto derrepente primum causam præbuisse. Cum enim a tyrannis religio exagitaretur, qui sibi fuga consulebant, in montibus incultis et saltibus quibusdam versabantur, in quibus ne deprehensi caperentur, de industria errabundi sedes mutabant. Et cum ei vitæ assuevissent, paulatim deinceps institutum id ad mortem usque producebant : et ad magna incrementa, multis per æmulationem, conversationem talem et vitam subeuntibus, transmittebant.

622 CAPUT XL

D

ΚΕΦΑΛ. Μ΄.

De vita et instituto clarissimi inter monachos Antonii Magni, et sectatoribus ejus : et de Paulo Simplici.

Sedenim sive Ægyptii, seu priores illi, quos diximus, aut etiam alii quicunque instituti hujus auctores fuere, et ejusmodi philosophia alii præiere, illud quidem certe nemo non confietur, ad summum, et moribus ipsis, et accurata vivendi ratione, institutum hoc, ita ut opinio obtinet, exercuisse celebrem illum et magnum Antonium : quem tum in Ægypti montibus viventem, propter

Περὶ βίου καὶ ἀγωγῆς τοῦ περιβοήτου ἐν ἀσκηταῖς Ἀτωνίου τοῦ μεγάλου, καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ Παύλου τοῦ Ἀπλοῦ.

Εἶτ' οὖν Αἰγύπτου, εἶθ' οἱ πρότερον εἰρημένοι, ἢ ὅποιοι δὴ τινες τοῦ τοιοῦτου βίου κατήρξαν, καὶ τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας προύθησαν, τοῦτό γε μὴν πᾶσιν ἀνωμολόγηται, ὡς εἰς ἄκρον ἔν τε ἦθεσι καὶ ἀκριβεῖ πολιτεῖᾳ τὴν τοιαύτην διαίτην ἐξασκήσει λόγος ἔχει τὸν πολὺν ἐκείνου καὶ μέγαν Ἀτωνίου ὄν τνηκαῦτα τοῖς κατ' Αἴγυπτον δρεσι διατρέδοντα διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς περιόν, γήσιον ἐποίητο φίλον

Κωνσταντίνος ὁ περιβόητος βασιλεύς· τιμῶν τε A
 πυκνοῖς γράμμασι, περι ὧν αἰρεῖται γράφειν ἡρέθι-
 ζεν. Ἦν δὲ οὗτος τῷ γένει Αἰγύπτιος, τὰ πρῶτα
 τῆς πατρίδος φερόμενος, ἀπὸ κώμης οὕτω λεγομέ-
 νης Κομά· ὁμορος δ' αὕτη Ἡρακλεία τῶν παρ'
 Αἰγυπτίοις Ἀρκάδων. Ἐν νεῖ δὲ ἠλικίᾳ καταλει-
 φθεῖς ὄρφανός, ὅσοι μὲν αὐτῷ προσῆσαν ἀγροί, τοῖς
 συγχωρήταις εἶπασε, τὴν δὲ λοιπὴν περιουσίαν τοῖς
 δεομένοις ἀπέδοτο· δεῖν γὰρ ἔπειτα τὸν φιλοσοφεῖν
 σπεύδοντα μὴ μόνον ἀφίεναι τὰ χρήματα, ἀλλὰ καὶ
 προσηκόντως καταναλίσκεν τοῖς χρήζουσι. Καὶ δὴ
 τοῖς τηλικάδε περὶ τὰ κατὰ σχολὴν ἔχουσιν ἑαυτὸν
 συμμίξας, τὰ κράτιστα τῶν ὄλων ἐζηλωτεν. Εἰδὼς
 γε μὴν τὸν ἀριστον βίον τῆ συνηθείᾳ ἡδὺν ἐσόμε-
 νον, εἰ καὶ χαλεπὸς τις εἴη ταπρῶτα, τὰς συντι-
 μους μᾶλλον καὶ τελείας τῶν ἀρετῶν ἐπεμέλετο. Καὶ B
 καθ' ἑκάστην ὥσπερ ἀρχὴν βαλόμενος, ἐπιμᾶλλον
 τῆ καθόλου ἐγκρατεῖα ἐχώρει, νεαρὰν τινα καὶ
 ἀκμάζουσαν ὀσημέραι προθυμίαν αὐχῶν. Καὶ γε
 τὰς μὲν τοῦ σώματος ἡδονὰς ἐκολάσατο ταῖς περὶ
 αὐτὸ ἐπιμόνοις ταλαιπωρίαῖς· τὰς δὲ τῆς ψυχῆς
 ἐτακτούς ἔργα κατέπειλε τῷ ἀνευδότῳ τῆς προ-
 αιρέσεως. Ἄπαξ δ' ἐστειτο ἡμέρας ἡλίου δύνοντο·
 πολλαῖς δὲ καὶ ἐς δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας ἀπόσιτις
 ἔμενε. Ἦ δὲ τριπλῆς ἄρτος ἦν, καὶ ἀπλοῦν ἔβρον οἰ-
 ἀεις· τὸ δὲ ποτὴν ὁ παραβρέων αὐτῷ χειμαρρὸς
 ἐχορήγει. Διὰ πάσης δ' ἀγρυπνῶν ὡς εἰπεῖν ἀσὶ
 τῆς νυκτὸς, καὶ τι τῆς ἡμέρας μέρος ἐλάμβανε ταῖς
 εὐχαῖς. Εἰ δὲ που καὶ ὑπὸς παρῶδευε, βραχὺς τις
 μάλα προσῆν. Χιμαὶ δ' ἐπὶ ψιλοῦ κείμενος τοῦ ἐδά-
 φους τὰ πολλὰ διετέλει. Παντάσας δ' ἀπέπειτο C
 ἐλαίου τε χρίσιν καὶ λούτρων χρεῖαν, εἰδὼς τὴν
 σύντονον ἔξιν τοῦ σώματος ἡρέμα πρὸς τὸ ἀνειμέ-
 νον καὶ χαῦνον τοῖς ὕγραῖς στρεφομένην. Ἦκιστα
 δὲ φασὶ καὶ γυμνὸν αὐτὸν ὀφθῆναι ποτε. Γράμματα
 δὲ μὴ μαθὼν, οὐδὲ τὸν εἰδὸτα διὰ θαύματος εἶχε.
 Νῦν δ' ἀγαθὸν ὡς γραμμάτων πρεσβύτερον καὶ
 τῶν τοιούτων εὐρετὴν μάλα ἐπήγει· μὴδὲ γὰρ
 εἶναι τοῦτων ἀνάγκην, τοῦ νοῦ ἐβρωμένως ἔχοντος.
 Ἠρῶς δ' εἰπερ τις καὶ φιλόανθρωπος γεγὼνός, χαρίεις
 μάλιστα τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἦν, ὁδῶς τε καὶ ἀκαταγῶ-
 νιστος. Διαλεγόμενος δ' ἐπιμᾶλλον, τὸ μὴ λυπεῖν
 ἐφυλάττετο, εἰ καὶ τινες ἐριστικῶς τέως αὐτῷ προσ-
 ἐφέροντο. Κρείττονι γὰρ σοφία τινὶ καὶ παραξίνῳ D
 τῷ ἦθει σὺν ἐπιστήμῃ θεῖα ριπίζομένην φιλονεκίαν
 εὐχερῶς καταστέλλειν εἶχε, καὶ πρὸς τὸ μετριώτε-
 ρον μεθιστᾶν. Κιρῶν δὲ τὸ σύντονον τῶν διομι-
 λούντων, καὶ τρόπους ἐβρῦθμιζε. Θεῖας δ' ἐντεῦ-
 θεν γνώσεως καὶ προγνώσεως μετασχῶν, οὐδὲν
 ἠγαστο εἰ μέλον εἰδέναι· εἰκαίαν δ' εἶναι καὶ τὴν
 περὶ τοῦτο σπουδὴν ἔλεγεν, ὅτι μὴδ' ἀρετὴν εἶναι
 τὴν πρόγνωσιν ὑπετίθει· ἐπεὶ τοῖ γε μὴδ' ἐν εὐ-
 θύνας πάλιν τὸν μὴ εἰδὸτα εἰ μέλλον ὑπάγεσθαι.
 Ἐν γὰρ εἶναι τὸ μακρῶτον ὑπενοεῖ, καλῶς τὸ Θεῖον
 σίβειν, τοὺς τε νόμους αὐτοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς
 ἀπαρτρώτους τηρεῖν. Εἰ δὲ τίς ἔρωσ καὶ τοῦ προ-

(1) Καὶ ὧν ἐδεῖτο. (Sozom.) Hoc est, *De rebus quibus indigeret.*

(2) Τῷ γένει τῶν εὐπατριδῶν. (Sozom. lib. 1,

virtutis præstantiam, germanum sibi amicum feci
 clarissimus imperator Constantinus, frequentibus
 ad eum datis litteris hominem honorans, et ut de
 quibus rebus vellent (1), ad se scriberet, rogans.
 Fuit autem is genere Ægyptius (2), primas in patria
 sua partes ferens, in vico cui nomen erat Coma
 ortus, qui finitimus est Arcadum (3). quæ apud
 Ægyptios est Heracleæ. In juvenili autem ætate
 relictus a parentibus orphanus, quidquid ei fuit
 agri, loci ejus incolis donavit, reliquam substan-
 tiam egentibus distribuit. Ita enim decere existi-
 mavit, ut qui philosophari constituisset, non solum
 pecunias relinqueret, sed etiam pro eo atque de-
 ceret, inopibus eas expenderet. Sane quidem qui
 tum rebus pulchris vacarent, eis se conjungens, quæ
 in unoquoque eorum præstantissima essent, ea est
 æmulatus. Quod namque sciret optimam quamque
 vitam consuetudine dulcem gratamque fieri, quam-
 vis gravis primum sit et molesta, in compendiosis
 perfectisque se magis exercuit virtutibus. Et quoti-
 die quasi principio jacto, magis ac magis in uni-
 versa animi moderatione proficiebat, novam quam-
 dam et vigentem indies præ se ferens alacritatem.
 Et corporis quidem voluptates ærumnis ejus jugi-
 bus suppressit, animæ autem inordinatos impetus
 pertinacia propositi sui constrinxit. Semel autem
 interdiu post occasum solem cibum sumpsit. Per-
 sæpe vero biduum totum, quandoque etiam tri-
 duum, escas non attigit. Cibus ei erat panis,
 obsonium simplex sal, potum præterfluens torrens
 præbuit. Per totam autem semper propemodum
 vigilans noctem, aliquam etiam diei partem pre-
 cautionibus dabat. Quod sibi somnus ei obrepsit
 set, brevis is admodum fuit: humi vero in nudo
 solo plurimum cubabat. 623 Et omnino olei simul
 unguini, et lavationis usui renuntiaverat: quod
 illum non lateret, robustum quoque et firmum
 corporis habitum humidis sensim ad mollitiem et
 luxum converti. Haud unquam eum a quopiam
 nudum esse visum tradunt. Et cum litteras ipse
 non didicit, tum neque earum peritos admiratus
 est. Mentem vero bonam ut litteris ipsis antiquio-
 rem, taliumque adeo artium inventricem, valde
 laudavit. Quin neque iis quidquam opus esse dixit,
 si mens per seipsam valida sit. Mitis porro atque
 humanus, ut non magis alius quisquam, et in collo-
 quis gratiosus maxime, atque item acutus invi-
 ctusque fuit. In disputationibus præcipue, etiam
 si qui interdum contentiose cum eo conflictaren-
 tur, ne molestus esset, cavebat. Præstantiori si-
 quidem sapientia quadam, et novo more, una cum
 divina prudentia, temere illatum contentionis stu-
 dium facile contrahere, et ad moderationem con-
 formare noverat. Vehementiam autem collocuto-
 rum temperans, mores eorum simul reddebat
 meliores. Divinam inde cognitionem, atque etiam

cap. 15) Hoc est, *claro loco natus.*

(3) Τοῖς παρ' Αἰγυπτίοις ἀγροῖσι. (Sozom.) Hoc
 est, *Ægyptiorum montibus.*

præcognitionem consecutus, nihil admodum esse justificabat futura prævidere : vanumque etiam, quod in ea re collocaretur, studium esse dicebat. Neque virtutem ullam esse docuit divinare : quod e diverso, neque in vitio, cujus gratia penam quis metuat, sit, futurum non nosse. Ceterum unum illud beatitudinis esse existimabat, rite Deum colere, legesque ejus et mandata inviolata servare, Si cui autem amor futura cognoscendi incessat, puram modo, inquit, habeat animam, et futuri perspectio cum consequatur, Deo veluti per speculum aliquod cognitionem futuri exhibente. Sordidiam autem detestans, omnes qui recte vivere vellent, admonuit, ut opus facerent : et ut seipsum quisque in iudicium et rationem diu nocturne factorum adduceret, atque si quid contra decorum fecisset, ut id litteris adnotaret. Sic enim fore, ut seipsum vereatur homo, et deinceps ab absurdis animi motibus, ne multa adnotata reperiat, abhorreat : fore etiam ut metuat, ne scriptura tali a quopiam deprehensa, improbus ipse manifesto inveniatur. Acriter quoque, si qui injuriam accepissent, defendebat, eaque causa frequenter urbes adibat. Multi namque eum accedentes, calamitatesque suas deplorantes, cogeant ut urbes ingrederetur, et pro eis precator atque intercessor apud magistratus fieret. **624** Illi porro plurimi faciebant, si ipsum viderent, et Sirenem verborum ejus audirent, et imperanti parerent. Ipsi enim studio in primis fuit, latere, et in solis locis versari. Et quod eo esset animo, si quando in publicum prodiret, confecto quanta potuit celeritate, cujus gratia in urbem venerat, negotio, rursum se in solitudinem recipiebat. Siquidem dicere solitus erat, lethalem esse piscibus extra undas conversationem : neque minus monachum in periculum cælestis vitæ et professionis sanctioris amittendæ venire, si moras in urbibus trahat. Et cum jucundum se omnibus præbuit, tum ne submissus nimium et adulator esse videretur : præterea ne ex eo quod ab omnibus honore afficeretur, quodque ei quos jussisset, morem gererent, fastu et arrogantia efferreretur, curavit. Scribenti aliquando Constantino ad se ut veniret, mirifice enim hominem amabat, detrectavit id primum, dicens : Siquidem ad imperatorem venero, Antonius ero ; sin minus, abbas Antonius. Atque eo tandem modo ad illum adire sustinuit. Verum hæc tanquam gustus quidam et exigua imago Antonii vitæ et instituti, sint exposita : ut ex his universam ejus, qualis fuerit philosophiam colligamus. Quam rebus omnibus optimus Athanasius, cui etiam fuit charissimus, copiose memoriæ posteritatis litteris mandavit : certaminibus ejus contra demones, et artibus quas adversus illos adinvenit, aliisque vitæ prodigiis et rebus quibusvis descriptis, ut liber is monastici instituti eorum descriptio quedam esset. Idem ut idem Athanasius in Vita Synætica (1) fecit, ut,

(1) In Vita Patrum, Synætica inter sacras abbatissas allegatur.

ειδέναι ἐνέσκηψε, καθαρῶς εἶη ψυχὴν, ἔλεγε · καὶ τὸ διορᾶν τὸ μέλλον ἐψέται, τοῦ Θεοῦ διὰ τινος ἐσόπτρου τὴν τῶν ἐσομένων γνῶσιν παραδεικνύοντος. Μισῶν δὲ τὴν ἀργίαν, πᾶσι τοῖς καλῶς βιοῦν αἰρουμένοις, παρήκει ἐργάζεσθαι · ὑπὸ κρίσιν τε καὶ λόγον ἀγεῖν αὐτὸν, ὡν νύκτερ καὶ μεθήμεραν ἐγένετο αὐτοουργός · κἂν τι μὴ θεόντως ἐπράχθη, γράμμασιν ἐγχαράττειν · ὡς ἂν γε δι' αἰδοῦς αὐτὸν ἐχη, τοῦ λοιποῦ τῶν ἀτόπων τοῦ νοῦ κινήματων φειδόμενος μὴ πολλὰ εὐροῖ τὰ γεγραμμένα · φόβῳ τε καὶ τοῦ μὴ ὄλλος ποτὲ γενέσθαι, μοχθηρὸς ὢν, φωραθείσης τινὲ τῆς γραφῆς. Ναὶ μὴν καὶ τῶν ἀδικουμένων σφοδρῶς ὑπερίστατο · διὰ τοι καὶ ἐπὶ τὰς πόλεις ἐφοῖτα · πολλοὶ γὰρ προσιόντες ἐδίαιζον ἤκειν, τὰς οικίας συμφορὰς ὀδυρόμενοι, καὶ πρεσβεῦειν ἐδέοντο τοῖς ἐν τέλει. Περὶ πλείστου γὰρ ἔκεινοις ἦν ἰδεῖν τε αὐτὸν καὶ ἀκοῦσαι τῆς τῶν λόγων σειρήνης, καὶ πειθαρχῆσαι κελεύοντι. Πάνυ γὰρ τὸ λανθάνειν εἶχε διὰ σπουδῆς καὶ ἐν ἐρημίαις κρύπτεσθαι. Καὶ ταῦθ' οὕτως ἔχων, καὶ τοίνυν εἶποτε φανεῖν, διαθείς ὅσον τάχος ἐφ' ὅτῳ καὶ ἤκειν, ἀνεχώρει αὐτοῖς. Ἰχθύσι μὲν γὰρ θάνατον ἐπάγειν ἔλεγε τὴν ἐξω τοῦ ὕγρου διαίταν · ἀπόλλοι δ' ἂν καὶ μοναχὸς τὴν κατὰ θεὸν βιοτὴν καὶ τοῦ σχήματος τὸ σεμνόν, χρονίζων ταῖς πόλεσι. Πᾶσι δ' οὖν κεχαρισμένον ἑαυτὸν παρέχων, ἐπεμέλετο μὴτ' ἀγεννηθαι κόλακα εἶναι δοκῆιν, μῆτε πρὸς τύφον ἐξάγεσθαι τῷ διὰ πάντων τιμᾶσθαι, καὶ οἷς ἂν κελούσι πείθεσθαι. Ἐπιστέλλοντι δὲ καὶ Κωνσταντίνῳ παρ' αὐτὸν ἤκειν, ὑπερφυῖς γὰρ ἐφίλει Ἀντώνιον, ἀπηξίωσεν ἐπειπῶν · Ἦκων μὲν ἐ, βασιλεῖα, Ἀντώνιος ἔσομαι · μὴ τοῦτο δὲ πράξῃ, ἀδύῃς Ἀντώνιος. Καὶ τοῦτῳ τῷ τρόπῳ τὴν ἐπ' ἑκείνον πορείαν ἀνέσχεν. Ἀλλὰ γεῦμα ταῦτα καὶ βραχὺς χαρακτήρ τῆς Ἀντωνίου διαίτης καὶ πολιτείας. Εἴρηται δ' ἵνα ἐκ τοῦτου τὴν ὅλην ἑκείνου φιλοσοφίαν, ὅση τις ἦν, ὑπολογισώμεθα · ἦν ὁ τὰ πάντα ἄριστος Ἀθανάσιος καὶ αὐτῷ διαφερόντως φιλούμενος, πρὸς λεπτὸν ἱστορήσας ἐξέδωκε τὰς μετὰ δαιμόνων πάλας αὐτοῦ, καὶ τὰς ἐξευρημένας τέχνας αὐτῷ κατ' αὐτῶν, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ βίου τέρσαστα, καὶ πάνθ' ἕκαστα διαγράφας, ὡς ὅρον εἶναι μοναδικῆς πολιτείας τὸ σύγγραμμα. Ὅποια δὲ ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος κἂν τῷ βίῳ συγκλητικῆς ἐπραξεν, ἀνδρῶν μὲν πολιτείαν ἐντεῦθεν, γυναικῶν δ' ἐκείθεν ὑποτίθεις ὡς ἐν πλάσματι διηγήσεως. Πολλοὺς δὲ καὶ φοιτητὰς ἔσχε, δοκίμους τε καὶ τὸν διδάσκαλον ἀποχρώντως ἐνδεικνυμένους, τῇ τε παιδείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ ἀρετῇ. Ὅν οἱ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Αἰθῶνι, οἱ δ' ἐν Ἑλλάτι· στήν τε καὶ Συρίᾳ καὶ Ἀρβῆδιᾳ, τὸ φιλοσοφεῖν ἐπεδείκνυτο. Περὶ πλείστου δ' ἦσαν καὶ οὗτοι καὶ οἱ τοῦτων διάδοχοι ὡς ἔργον ποιεῖν πάντας τοὺς θεῶν ἡρημένους βιοῦν, καὶ αὐτοὺς ἐκζητεῖν, καὶ πρὸ αὐτῶν τὸ ποιητέον ἀναδιδάσκασθαι, σπευδόντας ἐπιμελῶς κρύπτεσθαι, οὐχ ἤτερον ἤπερ οἱ νῦν τύφῳ καὶ διακνήφῳ φιλοτιμίᾳ σοβοῦντες διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐκπομπέουσι. Πολλοὶ μὲν οὖν τῶν αὐτοῦ ἐγένοντο εὐδόκιμοι φοιτηταί· καὶ Παῦλος δ' ἐκεῖνος, ὃς ἐξ

ὄρατις Ἀπλοῦς ὠνομάσθη· ὃν λόγος ἀγροικία συ-
ζῶντα, ὠραία δὲ καὶ τὸ εἶδος γυναικί συνοικούντα,
ἐπεὶ ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευομένην συνέβαινε κατι-
θεῖν, σεμνὸν μετ' ἐδιδάσαντα σὺν ὄρκῳ ἀπειπεῖν τὴν
συνάφειαν· διαφέντα δ' εὐθύς, χωρεῖν πρὸς Ἀντώ-
νιον. Πρῶον δὲ μάλα γενέσθαι καὶ ὑπακοὴν διαφε-
ρίντως ἀσκήσαι λέγεται· ἀναθαιμάσθαι δὲ καὶ
πρὸς τοὺς ἀσκητικούς ἀγῶνας τῷ διδασκάλῳ, περ-
ραν ἐπάγοντι τὴν παντοδαπὴν, καὶ μηδὲν ἀγεννὲς τῇ
μημίσει φωράσαι. Ἐντελὲς δ' αὐτῷ τὸ τῆς ἀρίστης
πολιτείας καὶ φιλοσοφίας ἐπιμαρτυρήσας, μὴ δεῖν
ἐκείνῳ διδασκάλου τουλοποῦ εἶλεγε. Φιλοσοφεῖν δ'
ἐν αὐτῷ διάγοντα· καὶ ταῦτα γηραλίῃ τε ὄντι, καὶ
μὴ ἐκ παιδῶς τὴν ἀσκησιν μελετήσαντι, ἄρτι δὲ πα-
ρίντι πρὸς τὸν ἀγῶνα. Ἐκύρου δὲ καὶ Θεὸς ἀνωθεν
τὰ ἐψηφισμένα τῷ Ἀντωνίῳ· καὶ ἐν οὐ πολλῷ
ἐπίσημον ἐποίησε τὸν ἄνδρα. Ἄμεινον δ' εἶχε τοῦ
διδασκάλου δαίμοσι τε παλαίειν, καὶ αὐτοῦς ἀπελάειν.

Quem ferunt rusticam vitam agentem, et cum formosa conjuge habitantem, et posteaquam eam in flagranti crimine cum mæcho concumbentem vidisset, graviter subridentem, adhibito jurejurando, conjunctioni ejus renuntiasset: eaque statim dimissa, ad Antonium pervenisse. Antis vero admodum fuisse, et obedientiam præcipue coluisse dicitur. Monasticis quoque studiis et certaminibus cum magistro contendit, omnem adhibente curam atque diligentiam, ne quid quod ab illo degeneraret, in imitatione ejus deprehenderetur. Qui sane testimonium ei perfectionis in optimo instituto, monasticaque philosophia perhibens, nihil ei deinceps præceptore opus esse dixit ipsum quippe per seipsum philosophari egregie admodum, jam senem: qui scilicet studium id non a puero esset meditatus, sed non ita pridem ad certamen tale descendisset. Sed et Deus cœlitus, quæ de eo Antonius pronuntiaverat, auctoritate sua confirmavit: brevique ita clarum reddidit virum, ut melior etiam præceptore, ad demones lucta supplantandos atque propellendos esset.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ τοῦ ἀγίου Ἀμοῦν, καὶ Ἐτυχίανου τοῦ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ.

Χρόνῳ δ' ἐκείνῳ καὶ Ἀμοῦν ἐκεῖνος ἤμαρζεν· Αἰγύπτιος δὲ καὶ οὗτος ἦν· ὃς γυναικί συζυγεῖς, τῶν οἰκείων βιασαμένων, μὴ πειραθῆναι ταύτης, ἧ θέμις ἐστὶν ἀνδράσιν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ γάμος συνίστατο, καὶ τῇ νόμφῃ ὡς ἔθος ἐθαλαμύετο, μόνος μόνῃ συνών, πέρας μὲν ἦδη ἔχειν τὸν γάμον διωμιλεῖτο· ὑπέτιθει γὰρ μὴν μέγα εἶναι τὸ παρθένους διαδιοῦν· καὶ τὰ γέρα διεζήει τῆς ἀζυγίας· καὶ πείραν προσῆγεν ἀσπάζεσθαι τὸ καθ' ἑαυτοῦς. Ἡ δὲ νεανία δι' ἐκείνου μὲν ἐποιεῖτο τοὺς λόγους· χωρίζεσθαι δ' ἐκείνου παντελῶς ἀπηγόρευε. Καὶ δὴ συνὴν ἐκείνη Ἀμοῦν ὅκτω πρὸς τοὺς δέκα ἔτεσιν ἰδίᾳ καθέδων, καὶ τῆς κατὰ Θεὸν ἀσκήσεως τὴν ἐπιμέλειαν ἔχων. Ζήλῳ δ' ἐκείνου καὶ ἡ γυνὴ πτερωθεῖσα, δεῖν ἐνόμιζε μὴ δι' αὐτὴν τηλικούτου ἄνδρα ἐν τῷ ἀφανεί καθεστάναι, χρῆναι δ' ἐκίτερον ἀνὰ μέρους ἀσχεῖν, καὶ τοῦ ἀνδρός ἐδεῖτο χωρίζεσθαι. Καὶ ὁ μὲν τὸν οἶκον ἐκείνην λιπών, αὐτὸς εἰς τὴν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Μαρείας λίμνης γερονῶς ἔρημον, περὶ τὴν Σκῆτιν καὶ τὸ τῆς Νιτρίας ὄρος, δύο καὶ εἴκοσι ἔτη ἐφιλοσόφει, δις τοῦ ἔτους παραβάλλων καὶ τὴν γυναῖκα θεώμενος. Πολλοὺς δὲ καὶ οὗτος οἷα καθηγῆται· ἐκτίσαστο μαθητάς. Αὐτοῦργὸς δὲ

sicuti in hoc mulieres, ita in illo scripto viri, quod sequerentur institutum, tanquam in commentario expressum, haberent (1). Habuit autem discipulos multos, probatos admodum, et qui magistrum vitæ institutione, sapientiæ studio, et virtute reliqua satis feliciter retulerunt. Qui partim in Ægypto et Libya, partim in Palæstina, Syria et Arabia sunt philosophati. Præstantissimi sane ii sunt, atque itidem successores eorum. Ita ut ingentis esset lahoris iis qui Deo vitam suam dicarant, eos inquirere, atque ab eis, quæ sibi facienda esset, addiscere: præsertim cum illi magna cura, ut et ipsi et eorum facta laterent, studerent: non perinde scilicet, atque nostrorum temporum homines plurimi, facientes, qui fastu et ambitione inani insolenter per forum sese inferentes venditant. **625** Multi sane spectati fuere sectatores ejus: et in primis Paulus ille, qui ex virtute Simplex est

agnominatus. Quem ferunt rusticam vitam agentem, et cum formosa conjuge habitantem, et posteaquam eam in flagranti crimine cum mæcho concumbentem vidisset, graviter subridentem, adhibito jurejurando, conjunctioni ejus renuntiasset: eaque statim dimissa, ad Antonium pervenisse. Antis vero admodum fuisse, et obedientiam præcipue coluisse dicitur. Monasticis quoque studiis et certaminibus cum magistro contendit, omnem adhibente curam atque diligentiam, ne quid quod ab illo degeneraret, in imitatione ejus deprehenderetur. Qui sane testimonium ei perfectionis in optimo instituto, monasticaque philosophia perhibens, nihil ei deinceps præceptore opus esse dixit ipsum quippe per seipsum philosophari egregie admodum, jam senem: qui scilicet studium id non a puero esset meditatus, sed non ita pridem ad certamen tale descendisset. Sed et Deus cœlitus, quæ de eo Antonius pronuntiaverat, auctoritate sua confirmavit: brevique ita clarum reddidit virum, ut melior etiam præceptore, ad demones lucta supplantandos atque propellendos esset.

C

CAPUT XLI.

De sancto Amone; et Etychiano qui in Olympo Bithyniæ monte versatus est.

Eodem tempore et Amoun ille Ægyptius itidem vigit, qui a propinquis et familiaribus coactus, uxorem quidem duxit; cum ea tamen conjugii more, uti viri consuevere, congressus non est. Cum namque nuptiarum dies advenisset, et sponsa, sicuti fieri assolet, in thalamum ejus deducta esset, solus cum sola collocutus, finem jam suum nuptias habere dixit: et magnum quiddam fore, si virgines vitam exigerent, docuit: præmiaque cœlibatus commemorans, persuadere ei conatus est, ut solitariam pro se uterque seclaretur vitam. Et puella quidem verba ejus laudibus extulit, segregari tamen ab eo prorsus noluit. Itaque Amoun decem et octo annos cum ea vixit, seorsim cubans, **626** et quod secundum Deum est vitæ institutum colens; muliercula vero amulatione illius, et ipsa spe animoque erecta, iniquum esse existimavit, sua causa tantum virtum in obscuro latere: et utrumque potius ab altero segregatum, pietatem exercere debere censens, separari a viro petiit. Atque ille relicta mulieri domo, ipse meridie versus ad lacum Maream, in solitudine, circum Scetim et Nitriæ montem, duos et viginti annos

(1) Hieronymus s. Athanasium librum *De virginitate* conscripsisse testatur.

monasticam est philosophatus, bis quotannis adire et visere mulierem solitus. Multos et hic veluti dux habuit sectatores, et multa divina edidit opera. Multa dicta ejus memorantur, quæ ab Ægyptiis monachis, accurate talia et studiose inquirere, veterumque monachorum facinoribus, sive in scriptum sint relata, sive minus, delectari solitis, per temporum successionem percepta, hodie quoque feruntur, auditoribus perquam jucunda. Quorum ut gustum aliquem proponamus, hæc subjungere libet. Petebat magnus iste vir solitudinem quamdam cum discipulo suo Theodoro : cumque fossam quamdam undis scilicet repletam trajicere opus haberent, ne vestes altius attollentes, alter alterius nuditatem conspiceret, retrocedere paululum Theodorum jubet. Cum vero seipsum quoque nudum videre vereretur, divino momento in sublimi sublatus, in ulteriorem pervenit ripam. Ut autem Theodorus quoque satis madens transgressus, ultra Lycum (sic enim incolæ fossam eam nominabant) venit, vestemque et pedes Amoun siccus vidit, precibus senem fatigans, causam ejus rei ut sibi diceret petiit. Ille tectum id, quidquid esset, taciturnique esse voluit. Ut vero magis magisque Theodorus contendit, nihil se de petitione ea remissurum professus, Amoun tandem pacto prius interposito, se vivo nemini id prolaturum, rem actam exponit. Quapropter is postea præstantioris cujusdam naturæ virum eum esse credidit. Porro quod etiam præcognitionis divinæ plenus fuerit, id quod nunc dicemus, satis indicabit. Puer quidam parentum injustorum a rabido cane morsus, in ea exspectatione, ut quamprimum moreretur, erat : cum autem ad Amoun eum adduxissent, ut eum curaret petebant; ille, Non ego, inquit, sed vos, siquidem voletis, eum curabitis : si enim, quem surripuistis bovem, dominis suis restituere volueritis, statim malo omni puer liberabitur. Bos redditus est, et periculum omne confestim profugiens vacuum æternæ omnis puerum reliquit.

627 Cum autem aliquo post tempore Amoun decederet, animam ejus Antonius dicitur in cælum deduci vidisse, divinis virtutibus eam comitantibus, venerationeque et stipatione multa, atque etiam ineffabili quorundam hymnorum carmine prosequentibus. Et cum, qui tum cum Antonio erant, per conservationem in aerem suspiciente, et rei tantæ faciem admirante, causam ab eo requirerent, ille visum id haudquaquam occultum habuit. Et verba ejus re ipsa sunt confirmata. Postquam enim a Scti multi venerunt, et tempus obitus Amoun indicaverunt, illud ipsum tempus esse cognoverunt, cum Antonius stupore correptus in cælum suspexit; et utrumque sane merito beatum habendum dixerunt : Amoun quidem, quod sic e vita præsentis subductus esset, Antonium vero, quod eum Deus visione ea dignatus esset : cum quidem inter utriusque habitationis locum, magnum intervallum atque dierum aliquot intercederet iter. Atque hæc

πολλῶν καὶ θεσπεσίων ἔργων ἐγένετο· καὶ πολλὰ τῶν ἐκείνῳ ῥηθέντων ἀπομνημονεύεται· ἃ τοῖς κατ' Ἀίγυπτον μοναχοῖς διὰ σπουδῆς ἔχουσιν ἀκριβοῦν τὰ τοιαῦτα. Καὶ ταῖς τῶν παλαιότερων ἀσκητῶν ἐργασίαις ἐγγράφως τε καὶ ἀγράφως εὐλοῦσάαι χαίρειν, ἐς δεῦρο φέρεται· τῆ τοῦ χρόνου διαδοχῆ, ξενίζοντα τοὺς ἀκούοντας· ὧν γεύματος χάριν ταῦτα εἰρήσθω. Ἄπῃ οὖν μέγας οὗτος ἐπὶ τινα Ἐρημον. Δεῖσαν δ' ἐκείνῳ διώρυγὰ τινα σὺν τῇ μαθητῇ αὐτοῦ Θεοδώρῳ διαπερᾶν, ἵνα μὴ ἀναστέλλοντες τὰ ἱμάτια τὴν γύμνωσιν ἀλλήλων θεάσωνται, μικρὸν ὑπανοχωρεῖν Θεόδωρον ἔλεγεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἑαυτὴν γυμνὴν ἠύλαθειτο θεάσασθαι, θείῃ ῥοπή μετάρσιος ἐπαρθείς, εἰς τὴν ἀντιπέραν δχθην ἐγένετο. Ὡς δὲ καὶ Θεόδωρος διάδροχος ἱκανῶς γεγονώς, εἰς τὸ πέραν τοῦ Λύκου ἦν (οὕτω γὰρ ἐγχαρίσις ἡ διώρυξ ὠνόμαστο), καὶ τὴν ἐσθῆτα καὶ τοὺς πόδας Ἀμοῦν ἀβρόχους ἕωρα, ἐπέκειτο λιπαρῶν, καὶ τὴν αἰτίαν φράζειν τὸν πρεσβύτερον ἤξλω. Ὁ δὲ κρύπτειν μὲν ἐπειρᾶτο καὶ εἶ· ὡς δ' ἱσχυρῶς ἐπειθήτο μὴ ἀνήσειν ὁμολογῶν, ἐκείνος, σύνθημα δοὺς μὴ τινι τὸ ἔργον ζῶντος Ἀμοῦν ἐξειπεῖν, ἐγνώριζε τὸ συμβάν· καὶ φύσει; ὑπερτέρας εἶναι τοῦ λοιποῦ τὸν ἄνδρα ᾤετο. Ὅτι δὲ καὶ θείας προγνώσεως ἔμπλεως ἦν, δείξει τὸ ῥηθιζόμενον. Παῖς ἀδίκων πατέρων κυνὶ λυσῶντι δηχθεις, θανεῖν ἐσόσον οὐπω προσδόκιμος ἦν. Ἐπεὶ δὲ πρὸς Ἀμοῦν ἤγαγον, τὴν ἱστίαν ἐλιπέδου. Τὸν δὲ φάναι· Οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὑμεῖς αὐτὸν, εἶγε βούλοισθε. θεραπεύσετε. Εἰ γὰρ ἀποδοῦναι ὑμῖν τὸν βούν γενοίτο, παρ' ὧν συλᾶν ἐβλεπε δεσποτῶν, αὐτίκα βῆων ἔσται ὁ παῖς τῶν δευνῶν. Καὶ ὁ μὲν βούς ἀπεδίδοτο· ὁ δὲ κίνδυνος αὐτίκα ἔδραπέτευεν ἐξάντη κακῶν τὸν παῖδα λιπῶν. Ἐπεὶ δὲ χρόνῳ ὑστερον καὶ Ἀμοῦν ἐτελεύτα, λέγεται Ἀντωνίου ἀναγομένην τὴν ψυχὴν ἐκείνου εἰς οὐρανὸν θεωρεῖν, περικύκλω θείων δυνάμεων ἐπομένων, καὶ παραπεμπόντων ἐκείνῳ αἰδοῖ καὶ δορυφορίζ πολλῆ, καὶ τινι ἀρρήτῳ ὕμνων ᾠδῆ· τοὺς δὲ περὶ αὐτὸν ἐν ἐκπλήξει τὸν ἀέρα θεϊόμενον καὶ διὰ θαύματος ἔχοντα πρὸς τὴν ὕψιν τῶν παραδόξων, διαπυθάνεσθαι τὸν Ἀντωνίων τὴν αἰτίαν. Τὸν δὲ μὴ ἀποκρύψαι τὴν ὕψιν· καὶ τάσφαλές εἶχεν ὁ λόγος· Ἐπειτ' ἀπὸ Σχῆτειος πολλῶν ἐκείθεν ἠκόντων, καὶ τὸν χρόνον τῆς Ἀμοῦν τελειότης ἀνειπόντων· εἶναι δ' ἐκείνον, καθ' ὃν Ἀντωνίος ἐκτλητόμενος εἰς οὐρανὸν; ἔβλεπε· καὶ ἄμφω δὲ ἤξλων μακαρισμοῦ· τὸν μὲν οὕτω; τῶν παρόντων ἀπαλλαγένητα, Ἀντωνίος δ' ὅτι τοσαύτης ὕψους ἤξλωτο ἐκ Θεοῦ· πολλοῦ διαστήματος ἡμερῶν ὁδοῦ τῆ μεσῶ τῶπῳ τῆς διατριβῆς ἐκατέρων ὄντος. Καὶ τὰ μὲν περὶ Ἀντωνίου καὶ Ἀμοῦν ὧδε ἱσθόρηται. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ ἀνὰ τὸν τῆς Βιθυνίας Ὀλυμπον Εὐτυχιανὸς ἐκείνος τὰς διατριβὰς ποιούμενος; φιλοσοφῶν ἦν· θείας γὰρ χάριτος ἐκ τῆς ἀρετῆς μετασχὼν, ὡς καὶ θαυμάτων καὶ τεράτων πλείστων αὐτουργῆν γενέσθαι πολλῶν, νότους τῶν ἀνιάτων ἴδτω. Δι' ἃ καὶ Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ σπουδῇ γέγονε φίλον ἐκείνον καὶ συνήθη ποιεῖν. Κατ' ἐκείνον δὲ καιροῦ τῶν τρι βασιλικῶν δορυφόρων, ὑποψίαν σχὼν ὡς εἴη τυραννικὰ φρονῶν, περὶ ποῦ τὸν Ὀλυμπον

κρυπτόμενος· καὶ θαλάσσιος, δεσμοῦ τῆς καθεύκοντος. Ἄπει δὲ πικρᾶς βασάνος ἀνὰ τὴν εἰρκτὴν εἶχετο, οἱ γένε προσήκοντες Εὐτυχιανῶν προσόντες ἐδέοντο πρεσβεύειν ἐς βασιλέα ὑπὲρ αὐτοῦ· καὶ τίνα δὲ ποιεῖν πρόνοιαν, ὥστε τῶν δεσμῶν ἀνεῖναι, μὴ φθάσῃ πρὸς τῆς πρεσβείας τῆς χαλεπῆς τῶν βασάνων διαφθαρεῖς, καὶ πέμψας, τοὺς δεσμοφύλακας ἐδείκτο τῶν δεσμῶν ἀνεῖναι αὐτόν. Ὡς δ' ἤττον ἦσαν πειθήνιοι, αὐτὸς ἐπὶ τὸ δεσμοτήριον ἦκει. Αἱ δὲ τῆς φρουρᾶς πύλαι αὐτόματι, τῶν κλειθρῶν διαβράγυντων τῆ τοῦ ἀνδρὸς παρουσίᾳ, θάπτον ἀνεπετάνυντο. Καὶ αἱ ἐκ σιδήρου πέδαί καὶ τὰ κλοῖα, ἀπολείποντα τὸν δεσμώτην, διέβρι· φοροῦντα καὶ ἀπανταχοῦ σκεδαννόμενα. Ἐἶτα πρὸς βασιλέα ἦκειν τῷ Βυζαντίῳ διατριβόντα τῆνικαῦτα, καὶ λῦσαι τῷ καταδίκῳ τὴν τιμωρίαν εὐθύς. Δυσχερὲς γὰρ οὐκοῦν ἦν Κωνσταντίνῳ ὅτι ἀν ἐκεῖνος αἰτοίῃ. Σφόδρα γὰρ τῷ τοῦ ἀνδρὸς ἔρωτι ἐντετηκῶς ἦν, καὶ διὰ μεγάλης ἐποιεῖτο τιμῆς. Λόγος δ' ἔχει ἐς ὕστερον Εὐτυχιανὸν τὰ Ναυάτου φρονῆσαι, καὶ τῆς ἐνούσης χάριτος ἀμοιρῆσαι. Ταῦτα μὲν ἡμῖν ἐκ μέρους περὶ τῆς πολιτείας εἰρήσθω τῶν μοναχῶν, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ φιλοσοφῶσαντων· ὧ δὲ μέλοι· τὰ τοιαῦτα διερευνᾶσθαι, πολλαῖς ἐντύχοι τῶν βιβλίων, κλειστῶν τῶν τῆνικαῦτα καὶ καθεξῆς ἀκριβεῖς βίου διπλαμψάντων ἱστορουσῶν· μάλιστα δ' ἡ Λαύσιον προκίποιτῳ ἐγράφη. Πολλῆν δὲ καὶ Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσολύμων καὶ ἀγαθὴν ἱστορίαν περὶ τούτων ἡμῖν καταλέλοιπε, *Λειμώνια* καὶ *Νέον πυράδεισον* τὴν συγγραφὴν ὀνομάσας.

C quem vehementer amabat, et magno in honore habebat. Fama autem fert, Eutychianum postea ad Novati hæresim descivisse, et ea quæ ei inerat gratia excidisse (2). Et hæc quidem, aliqua ex parte, nobis de monachorum instituto et philosophia sint dicta. Qui autem talia scrutari velit, multos inveniet libros, in quibus plurimi, qui ea ætate atque deinceps integritate vitæ enituerent, commemorantur, potissimum vero, quæ de iis Lausus præpositus conscripsit. Multam quoque et utilem de eis historiam Sophronius Hierosolymitanus nobis reliquit, *Prati* et *Novi paradisi* titulo, scripto ei indito.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

CAPUT XLII.

Περὶ τῶν ἀγίων καὶ θαυματουργῶν Σπυριδῶνος, Νικολάου καὶ Παρθενίου.

De sanctis magnorum miraculorum editoribus, Spyridone, Nicolao et Parthenio.

Ἐπεὶ δὲ καὶ Σπυριδῶνος καὶ Νικολάου μνησθῆναι ποιήσασθαι ὑπεσχόμην, ἐναυθῶ δεινὸν οἶμαι ἀποτίσαι τὴν ὀφειλὴν. Περὶ γὰρ τῶν ἄλλων ὁμολογητῶν τε καὶ ἱεραρχῶν μυρία καὶ παράδοξα καὶ παθόντων καὶ εἰργασμένων διέλαβον ἀνωθεν· καὶ ὡς πολλοὶ τούτων τῆ ἐνούσης βίωμῃ τῆς χάριτος καὶ νεκροῦς ἀναβιώσθαι παρεσκευάσαντο. Τῷ γε μὴν θεῷ Σπυριδῶνι τοσαύτη τοῦ θεοῦ Πνεύματος χάρις προσέπη, ὡς ἀρκεῖν τὴν εἰσέτι φήμην περὶ αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν περιστάσθαι. Ἄγριος δ' ὢν, καὶ γυναῖκα συζῶν, καὶ παῖδων πατήρ γεγονὼς, οὐ παρὰ τοῦτο χείρων τινὸς ἐφάνη περὶ τὰ θεῖα. Τοσαύτη δ' ἦν δαιμόνιος αὐτοῦ, ὡς καὶ ποιμένα γενέσθαι· Τριμμυθῶς δ' ἦν ὁ κληρὸς αὐτῷ· ἢ μία τῶν ἐν Κύπρῳ τῆ

Quandoquidem vero et Spyridonis et Nicolai mentionem me facturum esse recepi, hoc loco fidem mihi liberandam esse duxi. De aliis namque confessoribus et hierarchis, qui innumerabilia et mirifica passi sunt et fecerunt, et quorum multi, quæ in eis fuit, gratiæ robore mortuos quoque excitarunt, supra exposuimus. Ipsi quidem divo Spyridoni tanta divini Spiritus incessit gratia, ut quæ de eo celebratur fama hoc quoque tempore, virtutem ejus astruere possit. Rusticus enim cum esset, conjugumque in matrimonio, et liberis ex ea susceptos haberet, non propterea in rebus divinis deterior aliquo fuit. Tanta namque in sanctitate erat, ut et a pastoralis vita non abhorreret (3)

(1) Soerat. lib. 1, cap. 13.

(2) Ἄγριος δὲ τῆς Ναυατιανῶν πρεσβείων θείας χάριτος μετέχευε, etc. Sozom. lib. 1, cap. 14. Hoc est, *Novatianorum hæresis cum esset, gratiæ divine particeps fuit.* Hæc verba apud Sozom. in

principio narrationis de Eutychiano posita sunt. Nicephorus autem in toto hoc opere Novatianis est iniquior.

(3) Spyridonem istum, cum episcopus esset, oves pascere non puduisse, per summam humilitatem

(Trimmythus autem, quæ una in Cypro insula A urbium est, sorte ei obvenerat), a fastu tam alienus, ut eodem in loco et oves pabulo, et homines doctrina atque vitæ exemplo pasceret optime. Cum autem multa sint, quæ de eo liber in ipsius vitam compositus recenset, ne socordix sustineam crimen, neve rursus extra propositum longius digredi videar, duorum aut trium egregiorum ejus factorum meminerò. Fures aliquando noctu irruisse dicuntur in sancti viri ovile, insidias gregi ejus tendentes, et clam oves aliquot rapere conantes.

629 Et cum nemo eis compedes injiceret, derепente divinitus vinciti sunt, aurora illucescente, magnus ille vir adest, manus eorum post terga redactas invenit, subridet : vincula illa, quæ sub oculo non caderent, solvit : docens eos admonet, licuisse illis si quid petissent, accipere : neque opus fuisse, cur noctu se ærumnose fatigaret : mores eorum ad meliorem vitam, ut justo quæsto vitam tolerarent, transformat : et postremo ærumnæ eorum misertus : Abite, inquit, et arietem hunc accipite, ne noctem hanc frustra pervigilasse videamini ; reprehensionemque mihi, propter toleratos domi meæ labores, veluti qui vacui abieritis, impingatis. Unum hoc est quod a Spyridone non sine admiratione facete est factum. Nec illud quidem non admiratione dignum. Erat beato illi filia Irene, germana tanti patris filia. Apud hanc ex notis quidam magni pretii gestamen atque ornamentum depositum. Illa ut rem certam tutamque sequeretur, domi quidquid id erat defossam, ut ræ servandum credidit : nec ita multo post, nullo ejus rei indicio post se relicto, e vita migravit. Venit brevi qui id deposuerat, et nunc incusando, nunc orando, molestus erat Spyridoni. Ut vero gestamine tali diu multamque domi quæsito, id non invenit, suam ipsius senex putavit esse calamitatem, hospitis, qui tantopere lugeret, capillum consciuderet, ac sese prorsus conficeret, jacturam. Itaque, Agedum (inquit) ad filix sepulcrum eamus, eamque interrogemus. Uti eo ventum, nominatim filiam vocans Spyridon interrogat, quoniam loco gestamen deposuerit? Ibi illa subito apparens, beato illi rem omnem exacte exponit, et rursum sepulcrum subit. Spyridon porro ornamentum, quo illa loco indicaverat, inventum, homini reddidit eumque dimittit. Alteri quoque indigenti homini, et inopia magna circumvento, serpentem ad sepem et maceriam sese volventem, in aurum convertit, eumque illi dedit, ut eo mutua pecuniam sumens uteretur, pecuniamque suam solaretur. Cæterum, cum se ille inopia depulsa aliquantum locupletasset, Spyridon serpentem ita ut tum erat, ad locum suum circa sepem reposuit. Qui viri sancti precatone, pristina recepta natura, rursum reptans, ac sese circumvolvens latebras

et simplicitatem, Suid. scribit. Quod in veterum episcoporum paupertate non adeo mirum tuit. Eidem Deus ante tempus, promissam mortuorum

νήσῳ πάλειν ἐτύγχανεν οὐσα · ἐπὶ τότε δ' αὖτως ἦν, ὡς ἐν ταυτῷ καὶ πρόβατα βίσκειν, καὶ ἀνθρώπων εἶναι ποιμένα ἀγαθὸν τε καὶ ἀριστον. Ἐγὼ δὲ πολλῶν ὄντων τῶν περὶ αὐτὸν, ἃ ἢ κατ' αὐτὸν διέξεῖσαι βίβλος, ἵνα μὴ βλάβης ὑπόσχεω γραφῆν, καὶ πάλιν ἵνα μὴ ἔξω τοῦ προκειμένου δόξω πλανᾶσθαι, δύο ἢ τριῶν τῶν ἐκείνου μνησθήσομαι. Κλέπτας ποτέ φασὶ νύκτιον εἰσπηθῆσαντας τῇ τῶν προβάτων τοῦ ὁσίου ἐπαύλει, ἐπιβουλεύειν τῇ ποιμνῇ, καὶ ὑφαιρεῖσθαι τῶν προβάτων λάβρα ἐποιοῦν σπουδῇ. Καὶ μὴ τινος πέθην ἐπιβάλλοντος, ἐξαπίνης θεοῦ ἐν δεσμῶται ἦσαν. Ἄμα δὲ ἔφ' τὸν μέγαν παραγενόμενον, καὶ τὰς χεῖρας ὀπισθεν διηγωνισμένους εὐρόντα, μειδιῶντα τῶν ἀοράτων ἐπιλύειν δεσμῶν · καὶ νοθευόμενα παρανεῖν, Ἐνὸν εἶναι λαθεῖν αἰτέσαντας, οὕτω τάλαιπωρεῖν νυκτὸς εἴλεσθε. Καὶ μεθ' ἤρμαζε τὴν ἦθος πρὸς τὴν ἀμείνω βίον, δικαίων ἐκπόρων τὴν ζῆν πορίζεσθαι. Ἄπειτε δ', ἔφη, τῆς τάλαιπωρίας οἰκτεῖρας, τότε τὴν κριὸν εἰληφότες. Ἴνα μὴ ἐπικενής ἡγρυπνηκότας φανεῖητε, μέμψιν τέ μοι τῶν ἐπὶ τῇ αὐτῇ πόνων προστρέψητε, ὡς ἀπηλλαγμένοι κενοί. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο ἀστεῖον σὺν θαύματι τῶν Σπυριδῶνι πεπραγμένον · οὐχ ἦτον δὲ κόκκινο θαύματος ἄξιον. Εἰρήνη θυγάτηρ τῆς μακαρίῳ προσῆν, παῖς θυτὸς τοῦ τοσοῦτου πατρός. Ταύτη τῶν τις γνωρίμων πολυτελὲς παρέθετο κόσμιον. Ἢ δὲ τὰσφαλὲς προμηθευμένη, οἶκοι κατορῦξασα τὸ σκεῦος, φυλάττειν παρεδίδου τῇ γῆ. Καὶ ἡ μὲν μετὰ βραχὺ, μηδὲν εἰπούσα, τὸν βίον ἀπέλιπεν. Ἦκει μὲν ἄλιγον ὁ παραθεμένος· καὶ πῆ μὲν ἐγκαλῶν, πῆ δὲ καὶ δέξιμος, δι' ἄχλου ἦν τῷ Σπυριδῶνι · ὡς δὲ πολλὰ ζήτησας ἀνὰ τὴν οἰκίαν, ἤκιστα εὗρισκε, συμφορὰν ἐποιεῖτο ὁ γέρων οἰκίαν τὴν τοῦ ξένου ζεμίαν, ὄδυρομένου τίλλοντός τε τὰς τρίχας καὶ ἀνέκρους θανατῶντος. Ἄλλ' ἄγε δὴ, ἔφη, ἐρώμεθα τὴν κόρην παρὰ τὸν τάφον ἴοντες. Ἐπεὶ δ' ἐπέστησαν, ἴρωτα Σπυριδῶν ὀνομαστὴ τὴν παιδα καλῶν, ὅπως δὴ κατακρύψει τὸ κόσμιον. Τὴν δὴ ἐξαπίνης φανεῖσαν, ἅπαν πρὸς λεπτόν τῷ μακαρίῳ εἰπεῖν, καὶ αὐθις καταδύναί τὴν τάφον. Σπυριδῶνα δ' εὐρόντα ἡ ἐσῆμανεν, ἐπιδύναί τὰνθρώπῳ τὸ σκεῦος, καὶ ἀπαλλάττεσθαι. Καὶ ἄλλω δὲ πένητι ἐν ἀπορίᾳ καθ' ἑστῶτι πολλῇ, ὄφιν περὶ τὸ θριγγίον ἐλισσόμενον, εἰς χρυσὸν μεταπήγνυσι. Καὶ δίδωσι χρῆσθαι, καὶ ἐπ' ἐκείνῳ δανεῖζεσθαι, καὶ παραμυθῆσαι τὴν ἐνδειαν · ὃν ἐντεῦθεν ἀναρῶσθόντα καὶ τὴν ἐνδειαν ἀποτριψόμενον, πάλιν τὸν ὄφιν ὡς εἶχε σχήματος, παρὰ τὸν τόπον τοῦ θριγγίου ἐτίθει. Εὐχῇ δὲ τοῦ ὁσίου τὴν προτέραν φύσιν μεταλλαζόμενον, αὐθις ἔρποντά τε καὶ σπουδῇ περιελισσόμενον, τὸν οἰκίον χηραμὴν ὑποδύναί. Καὶ τοῦτο δὲ τῶν ἐκείνου προσῆκον εἰρῆσθαι νομίζω. Ἔθος τῷ μακαρίῳ ἐκ τῶν γινομένων αὐτῷ σπερομάτων τε καὶ καρπῶν πιπράσκοντι, τὰ μὲν πτωχοῖς χορηγεῖν, ἄλλα δὲ προῖκα δανεῖζειν. Διδούς μὲντοι ἡ καὶ λαμβάνων, οὐ διὰ χειρῶν ἠτύουρχει τὴν πρᾶξιν · τὸ δ' ἐνὸν αὐτῷ τα-

resurrectionem, per filiam ejus redivivam, exhibuit. (Socrat. lib. 1, cap. 12.)

μειον ὑποδεικνύς, λαμβάνειν· καὶ αὐτὸς τὸ δάνειον κατατίθεσθαι τῷ προσιόντι ἐνεκελεύετο. Καὶ δὴ τις δανισάμενος, ἦκεν ἀποτίλων τὴν ὀφειλὴν. Ὡς δ' ἔθοι· ἦν ἐπιτραπέις τῷ ταμείῳ ἀποδοῦναι αὐτὸς τὸ χρέος, παρτιθέμενος, ἀλλὰ καὶ πρᾶσσελετο· καὶ ἀπῆε δῆθεν λαθῶν, ὡς τὸ ὄφλημα καταθέμενος. Ἄλλ' οὐκ ἦν λαθεῖν· χρόνῳ γὰρ ὑστερον προσιών αὐτὸς, δανείζεσθαι ἤθελεν. Ὁ δὲ τὸ εἰωθὸς ἔπραττε· καὶ πέμπων παρὰ τὴν θίβην τὸν ἄνδρα, παραμετρῆν ὅτον ἦν βουλομένῳ ἐπέτρεπεν. Ὡς δ' ἤκιστα εὗρισκεν, ἀνῆγγειλε τῷ πατρὶ. Καὶ δὲ, θαυμαστὸν, ἔλεγεν, εἰ σοὶ μόνῳ κενὸν τὸ ταμείον ὄραται. Σκοπεῖν οὖν προσήκει, μὴ οὐ πρὶν καταθέμενος, νῦν λαμβάνειν περὶ αὐτοῦ. Ἰδοὶ γὰρ ὡς εἰ μὴ τι βραδίουργίας ἔστιν, οὐκ ἀστοχῆσις τὸ προκειμένον. Ἴδι τόνῳ πάλιν θεθαβήκως ὡς εὐρήσεις. Καὶ φωραθεὶς, συγγνώμην προσιών ἦται τοῦ ἀμαρτηματος. Παρατλήσιον δὲ τι καὶ ἄλλῃ πρόβατα περιμένει τοῦ μακαρίου συνέθη. Ἐκατὸν μὲν γὰρ ἦσαν ἃ ἔωνετο· ὁ δὲ καὶ μίαν τῶν αἰγῶν παρεμέτρει· ἦν βία ἔλκων, ἤκιστα ἐπομένην εἶχεν. Ἀντιθαλοῦσα δ' ὄσον, βληχῆ τὴν ἀδικίαν ἐστηλίτευε τοῦ ἀνδρός. Ἐπεὶ δὲ πάντα πράττων καὶ ἐπωμάδιον ἔφερον, ἐκείνη λᾶξ καὶ τοὺς κέρασι τὸν τένοντα σφοδρότερον παλοῦσα, διωλίθαινα, καὶ ἐπὶ τὴν μάνδραν ἀνέτρεχεν· ὁ δὲ τὸν Σπυριδῶνα διαγνόντα, ἐπ' ἀκριβὲς μετρεῖν ἔπειθε. Τὴν δ' εὐθὺς ὁμολογούonta, συγγνώμην παρεῖχε· καὶ κελεύσαντος, πρόθυμος ἦ αἰς καὶ αὐτόματος εἶπετο· ἔστι δ' ὅπου καὶ τῆ σπουδῆ προσηγέτο. Καλὰ μὲν δὴ καὶ ταῦτα· τὸ δὲ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ τάξιν ἐμβριθὲς, καὶ ἀκέραιον περὶ τὴν θεϊὰν πράξεις, πῶς σιωπήσομαι; Συνόδου γὰρ ποτε γενομένης, ἕνα εἶναι καὶ Τριφύλλιον ἐκείνον τὸν Λεδρῶν ἐπίσκοπον, λόγου τε ἀρκούντως πεπερασμένον, καὶ διὰ νόμων ἀσκησιν, πλείστον ἐν τῇ Βηρυτῶν διατρίψαντα πύλει. Τοῦτον δ' ἐπιτροπῆ τῶν ἐπισκόπων τὸ πλῆθος διδάσκοντα, Σπυριδῶνος παρόντος, δεῖσαν εἰπεῖν, ῥῆσιν ἦν ὁ Χριστὸς τῷ παραλυτικῷ ἀπεφίξατο, τὸ, Ἄρθρ σου τὸ κράθβατον, καὶ περιπάτει, σκιμποδι ἀντὶ κράθβατου ἐχρήσατο. Ἐφ' ᾧ χιλιεπὺς ἐνεγκόντα Σπυριδῶνα, Οὐ σὺ γε, ἐφη, ἀμείνων εἰ τοῦ κράθβατου εἰρηκότος, ὅτι γε δι' αἰδοῦ; ποιῆταις ἐκείνου λέξεις διαπρέπειν; Ταῦτα δὲ λέγων, τοῦ ἱερατικοῦ θρόνου ἀνίστατο πάντων ὀρώντων, τὸν τύπον καὶ τὴν ὄφρῶν τῶν ὀφρουμένων ἐν λόγοις πειρώμενος καταστέλλειν. Ἰκανῶς γὰρ εἶχε τοιαῦτα ποιεῖν, κὰν ἀπλοῦς ἦν ἐσάγαν. Αἰδέσιμος γὰρ ἦν, καὶ ἐπὶ μέγα ἐδῆξεν τοῖς παραδόξοις τῶν ἔργων ἐτύχαιε, προήκειν τε τὴν ἡλικίαν, καὶ τῷ τῆς ἱερῶσῆς ἀκιδόθλη καὶ κοσμίᾳ ἐνομενομένης. Ἐγὼ δὲ, οἷος ἦν καὶ περὶ φίλους δεξιάς, διηγῆσομαι. Ἡ μεγάλη μὲν οὖν τῆς Τεσσαρακοστῆς νηστεία ἦν· ἦκε δὲ τις ἐκ μακρᾶς ἰδοιορίας τῶν φίλων, καὶ ταῦτ' ἐν αἰς ἐκεῖνος εἴωθε νηστεύειν πῶν ἡμερῶν. Ἄσitos γὰρ εἰς ῥητάς τινας διαμέλων

A suas intravit. Verum enimvero illud quoque factum ejus ut memorem, convenire mihi visum est.

630 Mos beato illi erat, semina et fructus qui ei provenissent, vendenti, partim pauperibus largiri, partim sine fenore utendos dare. Sive igitur daret, seu acciperet quidquam, non id per manus ejus gerebatur : sed quæ ei erat repositoria cella, ad se venientibus commonstrata, vel accipere eos, vel usui acceptum reponere jubebat. Quidam sane qui mutuum ab eo acceperat, ut debitum redderet, ad eum venit : cum autem is more solito, cellæ rursus inferre quod acceperat, jussus esset, reponens id, sustulit potius. Non enim tantum debitum reddidit, sed et postea secum abstulit, et discessit occulte, quasi mutuum dissolvisset. Sed enim celare factum non potuit. Aliquanto namque tempore post rursus illum, mutuum accipere volens, convenit. Et ille ex consuetudine sua hominem ad loculos granarios mittens, metiri quantum vellet, jussit. Ut autem is nihil ibi frumenti invenit, id patri significavit. Ibi ille : Mirum profecto, inquit, si uni tibi cella vacua videtur. Quapropter considerare convenit, an cum prius nihil reposueris, recipere nunc quidquam conere. Sciens enim esto, nisi fallaciæ quidquam subsit, voti te compotem fore. Vade ergo denuo cum certa, te inventurum esse, fiducia. Atque ita ille demum deprehensus, veniam fraudis petivit. Tale quiddam alii quoque, qui oves a viro sancto mercabatur, evenit. Centum erant, quas emerat. At ille capram unam insuper annumeraverat : quæ cum ab illo vi traheretur, ipsa minime sequebatur : quodammodo enim resistens, balatu hominis iniquitatem traducebat. Et ille cum nihil non ageret, in hemeros tandem eam sustulit : capella autem et calcibus et cornibus cervicem ejus acris petens, delapsa est, et in stabulum suum recurrit. Quod ubi Spyridon cognovit, illi ut rite metiretur et numeraret, suasit. Atque ubi ille factum statim confessus est, hic noxam remisit, capramque sequi illum jussit : quod alacriter sane illa faciens, sua sponte emptorem est secuta, interdum etiam eundem properans præcessit. Pulchra quidem sunt hæc. Constantiam vero ejus viri, ecclesiastico ritu servando, simplicitatemque divinis traditionibus colendis, quomodo silentio præteream? Conventus aliquando agebatur, in quo Triphyllius ille quoque erat, Ledrensis episcopus, litterarum artibus probe eruditus, et legibus discendis cum Beryti versatus (1). **631** Hic episcoporum jussu populum docens, Spyridone presente, cum dictum quoddam referre deberet, quo Christus ad paralyticum est usus, illud scilicet, *Tolle grabatum tuum, et ambula* : pro grabato, *lectum* dixit. Quod inoleste ferens Spyridon, Non tu quidem, inquit, præstantior es eo qui *grabatum* dixit : quæ

¹ Marc. II, 9.

(1) Beryti olim præclara docendarum legum schola fuit.

Igitur, malum, pudor iste est, verbi illius cum decoro non velle uti? Atque his dictis, in conspectu omnium episcopali sede exurgens, fastum et supercilium eorum qui oratione affectata sese efferrerent, contrahere est conatus. Recte enim id facere potuit, quamvis apertus omnino et simplex esset. Magna quippe dignitate gloriaque venerandus, propter mirifica quæ edebat opera, atque ætate proveciore, sincere et graviter episcopali munere gerendo clarus erat. Sed et quam fuerit in amicis accipiendis dexter et humanus, ostendam. Magnum Quadragesimæ jejunium agebatur, et ex amicis quidam ad eum ex itinere longinquo venit, et quidem eo quo ipse jejunaret tempore. Certis enim quibusdam diebus a cibo omni abstinens, postea vescebatur. Illum igitur sacratis eis diebus venientem, cum de itinere fessum videret, siliæ suæ ut pedes illius lavaret, mensamque proponeret, præcepit. Atque illa ubi neque panem neque farinam domi esse, propter præsentem abstinentiam et jejunium, dixit: precatio ipse facta, salitas carnes porcinas ad focum pendentes recipere eas, et quamprimum ad ignem torrere jussit. Et ut assa satis fuerunt, hospiti et ipse assidens, ciboque manus admovens, comedit, et amicum ut itidem faceret est hortatus. Atque ille cum detractaret, Christianum se esse dicens, neque tali tempore ejusmodi esca indigere confirmans, Spyridon illum, ne quidquid id esset cibi, pro ea rerum inopia aspernaretur, admonuit: divinum enim oraculum exstare, quod mundis omnia munda esse declaret. Multa porro alia hisce similia ab illo acta, institutum nostrum commemorare non permittit, quæ Rufinus primum Romano exposuit sermone, aliaque præterea plurima ad rem ecclesiasticam pertinentia. Et de Spyridone hactenus. Floruit etiam tum Nicolaus, apud Myra Lyciæ episcopus, Spyridoni vita, morum simplicitate, naturæque convenientia par: nec non miraculis, et accurata certa que doctrinæ observantia perquam celebris. 632 Huic ex suis dicitur gratia, ut qui eum complecteretur, familiaris que secum ex animo collegeretur, divini quiddam, doni hauriret, momentumque inde ali quod reciperet, vitæ ad optima quæque opera conformandæ. Ejus actiones veluti omnibus notas prætermitto. Par istis etiam fuit Parthenius, urbis unius in Hellesponto episcopus, vitæ splendore, humanitate et prodigiis ingentibus clarus, adeo ut accepta a Deo potestate, mortuos excitavit, demonibus imperavit, et variorum morborum curator gratuitus ac promptus fuerit. Ac de his hæcenus. Ad hunc scilicet modum, doctrina fidei in nationibus, solitudinibus, et urbibus omnibus, magno consensu frequentata est: atque in ecclesia Dei iudicis incrementis suis eluxit, in cælum usque sublata. Cæterum hisce dimissis, orationem ad ea quæ in Ecclesia gesta sunt, rursum convertam.

CAPUT XLIII.

Quemadmodum Eusebius et Theognis Ariani, libello pœnitentiæ exhibito, suas receperint ecclesias: eosque qui in eorum locum subrogati erant, ejecerint.

Laudatissimus quidem ipse imperator omnem movebat funem, ut religio nostra magis ac magis augetur, et incrementa sua caperet: quippe qui

ἡμέρας, ἐπειτα ἤσθιεν. Ἦχοντα γοῦν ταῖς ἀφρωσιω-
 μέναις ἡμέραις ἐκείνων, ἐπεὶ κεκμηκότα εἶδε, νίπτειν
 μὲν τοὺς πόδας τῆ ἰδίᾳ ἐκέλευε θυγατρὶ, καὶ τράπεζαν
 παρατίθεσθαι. Ἐκείνης δ' εἰπούσης μὴτ' ἄρτον
 μὴτ' ἀλίφτα εἶναι διὰ τὴν ἐπιχειμένην νηστείαν,
 εὐξάμενος, τῶν ἀπηρωρημένων ταρίχων κρεῦν τῆ
 ἐστίᾳ δέλων κατάγειν ἐκέλευε τῆ παιδί, καὶ ταῦθ'
 ὡς τάχος ὀπταῖν. Ἐπεὶ δ' ἰκανῶς εἶχον πυρὸς, παρὰ
 τὸν ξῖνον καὶ αὐτὸς καθίσας, ἀπτόμενος τῶν ἐδώ-
 δίμων ἤσθιεν· καὶ τὸν φίλον τὰ ὅμοια δρᾶν παρεκά-
 λει. Τὸν δὲ παραιτούμενον, καὶ Χριστιανὸν ἑαυτὸν
 εἶναι λέγοντα, καὶ μὴ δεῖν ἐκείνῃ τροφῆς τοιαύτης
 τοιοῦτω καιρῷ δισχυριζόμενον, μὴ τὴν τροφήν μάλ-
 λον ἀπαξιοῦν οὕτως ἔχοντα παρηγγύα. Τὴν γὰρ θεῖον
 χρησμὸν, πάντα εἶναι καθαρὰ τοῖς καθαροῖς ἀποφύ-
 νασθαι. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα συγγενῆ τοῖς εἰρημένοις
 διαπραξάμενον, τὸ προκειμένον οὐκ ἔβ διεξέργη-
 σθαι· ἃ Ῥουφίνος Ῥωμαϊκῆ λέξει πρῶτα ἐξέδωκε,
 καὶ ἄλλα πλείστα τῆ Ἐκκλησίᾳ προσήκοντα. Καὶ
 περὶ μὲν Σπυρίδωνος ταῦτα. Ἦκμαζε δὲ τῆνικαῦτα
 καὶ Νικόλαος Μύρων τῆς Λυκίας ἐπίσκοπος ὢν,
 ἐπίτης Σπυρίδωνι τὸν βίον ἐν τε ἀπλότητι καὶ συμ-
 παθείᾳ καὶ θαύμασι περιδότης, καὶ ἐπὶ τῆ ἀκρι-
 βείᾳ τοῦ δόγματος. Τοῦτω δ' ἐνεῖναι χάριν λόγος,
 τὸν προστυχόντα καὶ διομιλησάμενον ἐκ ψυχῆς,
 χάριτός τινος θείας μετέχειν, καὶ ῥοπήν ἐκείνου
 ἐντεῦθεν ἐνσπείρεσθαι πρὸς τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων
 μεταρρυθμιζεσθαι. Οὐ τὰς πράξεις ὡς πᾶσι κατα-
 δήλους παρήμι. Ἐπίσης τούτοις καὶ Παρθένιος ἦν,
 μιᾶς τῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ πόλεων ἐπίσκοπος ὢν,
 βίου λαμπρότητι, φιλανθρωπία τε καὶ τέρασιν ἐξαι-
 σοῖς διαπρεπῆς, ὡς καὶ νεκροὺς ἐγείρειν, δύναμιν
 πρὸς Θεοῦ εἰληφέναι, δαιμόνων τε κρατεῖν, παντο-
 δαπῶν τε παθημάτων ἰατρὸν ἀμισθὸν τε καὶ εἰσιμον
 καθεστάναι. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως. Καὶ οὕτω
 τὸ τῆς πίστεως δόγμα διὰ πάντων συνεχροτεῖ:
 εἴθεοί τε καὶ ἐρημίαις καὶ πόλεσι· καὶ ἐν τῇ τοῦ
 Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ διέλαμπε ταῖς καθεκάστην ἐπιδό-
 σοισιν εἰς μέγα καὶ αἰθέριον προαγόμενον· ἐγὼ δὲ
 τῶν τοιοῦτων ἀφήμενος, ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλη-
 σίαν συμβάντων καὶ αὐθις τοῦ λόγου ῥοῦν τρέφο-
 μαι.

D

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ΄.

Ὡς οἱ Ἀρειανοὶ Εὐσέβιος καὶ Θεοδόσιος, βιβλικὴν
 μεταβολὰς δόντες, τὰς ἰδίας ἐκκλησίας ἀπέλυ-
 θον, τοὺς ἐν αὐταῖς χειροτονηθέντας ἐκβεβλή-
 κότες.

Ὁ μὲν οὖν πανεὐφύμος βασιλεὺς πάντα κάλων
 ἐκίνοι, ὡς ἂν γε τὰ τῆς ἡμετέρας θρησκείας αὐξήν
 λαμβάνοι, καὶ εἰς ἐπίδοσιν ἀγοίτο, ἅτε δὴ ἀποσο-

λικήν καὶ οὐρανομήκη ἔχων ψυχὴν· ἦσαν δ' οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες, καὶ τῶν ἐν ἑλπί τοῦ ἱεραῖου, οἱ μὴ μόνον συνοικοδομεῖν ἐκείνῃ ἤρουντο, ἀλλὰ καὶ ἀνατρέπειν, καὶ τὰ θεμέλια ταύτης ἐκρίζων ἀνασπᾶν, ὡς προϊόντες δηλώσομεν. Ὁ μὲν γὰρ Ἄρειος τὴν συνοδικὴν ψῆφον καὶ τὴν ἐκ βασιλέως λαθῶν, ὑπερόριος ἦγετο· ἐπίσης δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον, οἱ τῇ ὑπαγορευθείσῃ πίστει ὑπεσημήναντο, σύμφησον δὲ γενέσθαι τῇ Ἄρειου καθαιρέσει οὐκ ἠθουλήθησαν. Ὁ μὲν οὖν Ἄρειος οὐ πολλῶ ὑστερον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τῆς μὲν ἐξορίας ἀνεκλήθη, τῇ γε μὴν Ἀλεξανδρεῖα φοιτᾶν ἐπεσχέθη· ἐν ὑστέρω γὰρ καὶ εἰς Ἀλεξανδρεῖαν αὐτῷ κάθοδος τοῖς περὶ Εὐσέβιον μετὰ τὴν παλινοφείαν ἐσπούδαστο, ὡς ἐν καιρῷ μοι λελλέξαται· μετ' ὀλίγον δὲ Εὐσέβιος τε καὶ Θεογόσιος τὰς οικίας ἐκκλησίας ἀπέλαθον, ὁ μὲν τὸν ἀντ' αὐτοῦ χειροτονηθέντα Ἀμφίωνα ἐκβαλὼν, Χρῆστον δὲ ἐκ Νικαίας ὁ Θεογόσιος· μετανοίας γὰρ βιβλίον τοῖς κορυφαίοις τῶν ἐπισκόπων πέμφαντες, βασιλικῶν κελυέσματι ἀνεκλήθησαν. Ὡδε δ' ἔχεν ἐπὶ λέξεως τὸ βιβλίον· « Ἡδὴ μὲν καταψηφισθέντες πρὸ κρίσεως παρὰ τῆς εὐλαθείας ὑμῶν, ὀφείλομεν σωπαῖν τὰ κειριμένα παρὰ τῆς εὐλαθείας ὑμῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀποπον καθ' ἑαυτῶν δοῦναι τῶν συκοφαντούντων τὴν ἀπόδειξιν τῇ σωπῇ, τοῦτου ἕνεκεν ἀναφέρομεν, ὡς ἡμεῖς καὶ τῇ πίστει συνεδράμομεν, καὶ τὴν ἐνομίαν ἐξετάσαντες ἐπὶ τῷ ὁμοουσίῳ, ὅλοι ἐγενόμεθα τῆς εἰρήνης, μηδαμοῦ τῇ αἰρέσει ἐξακολουθήσαντες· ὑπομνήσαντες δὲ ἐπὶ τῇ ἀσφαλείᾳ τῶν ἐκκλησιῶν, ὅσα τὸν λογισμὸν ἡμῶν ὑπερέτρεχε. Καὶ πληροφορηθέντες καὶ πληροφωρησάντες τοὺς δι' ἡμῶν πισθῆναι ὀφείλοντας, ὑπεσημηνάμεθα τῇ πίστει. Τῷ δὲ ἀναθεματισμῷ οὐχ ὑπεγράψαμεν, οὐχ ὡς τῆς πίστεως κατηγοροῦντες, ἀλλ' ὡς ἀπιστοῦντες τοιοῦτον εἶναι τὸν κατηγορηθέντα, ἐκ τῶν ἰδίᾳ πρὸς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ διὰ τε ἐπιστολῶν, καὶ τῶν εἰς πρόσωπον διαλέξεων πεπληροφορημένοις, μὴ τοιοῦτον εἶναι. Εἰ δὲ ἐπίσθη ἡ ἀγία ἡμῶν σύνοδος, οὐκ ἀντιτείνοντες, ἀλλὰ συντιθέντες τοῖς παρ' ὑμῶν κειριμένοις, καὶ διὰ τοῦ γράμματος πληροφωρούμεν τὴν συγκατάθεσιν, οὐ τὴν ἐξορίαν βαρέως φέροντες, ἀλλὰ τὴν ὑπόνοιαν τῆς αἰρέσεως ἀποδοῦμενοι· εἰ γὰρ καταξιώσετε νῦν γοῦν εἰς πρόσωπον ἀναλαβεῖν ἡμᾶς, ἔξετε ἐν ἅπασιν συμφύχους, ἀκολουθοῦντας τοῖς παρ' ὑμῶν κειριμένοις. Καὶ ὅτε αὐτὸν τὸν ἐπὶ τοῦτοις ἐναγόμενον ἔδοξεν ὑμῶν τῇ εὐλαθείᾳ φιλανθρωπεύεσθαι καὶ ἀνακαλέσασθαι, ἀποπον δὲ τι δοκοῦντες εἶναι ὑπευθύνου ἀνακεκλημένου καὶ ἀπολογησαμένου ἐφ' οἷς διεβάλλετο, ἡμᾶς σωπαῖν, καθ' ἑαυτῶν ἐνδόντας τὸν ἐλεγχον. Καταξιώσατε οὖν, ὡς ἀρμόζει· τῇ φιλογρίστῳ ὑμῶν εὐλαθείᾳ, καὶ τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα ὑπομνήσαι, καὶ τὰς δεήσεις ἡμῶν ἐγγερίσαι, καὶ θάττον βουλεύεσθαι τὰ ὑμῖν ἀρμόζοντα ἐφ' ἡμῖν. » Ἐκ ταύτης τοίνυν τῆς παλινοφείας ἐπανακληθέντες Εὐσέβιος τε καὶ Θεογόσιος, τὰς ἰδίας ἐκκλησίας ἔσχον, τοὺς ἐπ' αὐταῖς χειροτονηθέντας ἐκβεβληκότας, ὡς εἰρηται. Καὶ προσχρῆματι τὰ κώδιον περιβέμενοι, τὰ λύκων εἰργάσαντο.

A apostolico caelestique prorsus esset animo. Inter ecclesiarum praesides rerumque sacrarum magistratus tum erant, qui non solum cum illo aedificandum, verum etiam destruendum sibi, et ecclesiae fundamenta funditus evertendum statuerant: sicuti stylo progressi ostendemus. Arius enim synodi ipsius atque imperatoris calculo condemnatus, et exsilio maclatus fuerat: atque itidem Eusebius Nicomediensis, sectatoresque ejus, qui professioni quidem fidei subscriperant, Arii autem exactionem sententiis suis comprobare noluerant. Et Arius non longe post Nicænam synodum ab exsilio quidem est revocatus, Alexandriam autem ire prohibitus. Cæterum postea quoque ei ab Eusebio, 633 post palinodiam et recantationem, reditus in eam urbem impetratus est: id quo suo loco dicitur. Brevi quoque et Eusebius et Theognis ecclesias suas receperunt: eis qui in eorum locum surrogati fuerant, Amphione Nicomedia, et Chresto Nicæa ejectis. Cum nanique pœnitentiæ libellum primariis episcopis misissent, imperatoris jussu sunt revocati. Libellus autem is de verbo ad verbum talis fuit: « Cum quidem calculis vestris ante judicium factum, a pietate vestra damnati simus, silere debuissimus de pietatis vestræ decretis. Quandoquidem vero absurdum fuerit, silentio ipso sycophantiæ opinionem et indicium contra nos ipsos præbere: eam ipsam ob causam ad vos referimus, nos professioni fidei consensisse, sententiaque τοῦ ὁμοουσίου et consubstantialis explorata, pacatos prorsus fuisse, neque ulli ex parte hæresi adhæsisse. Certitudinis autem ecclesiarum causa, quæ nobis in mentem venerat, in medium protulimus. Atque ipsi tandem certo persuasi, aliisque etiam quos oportebat itidem a nobis persuasis, fidei subscripsimus. Anathemati vero subscribendum non duximus, non quidem quod fidem ipsam carperemus: verum quod eum qui accusatus fuerat, talem esse non crederemus. Ex epistolis enim ejus ad nos da is, sermonibusque in faciem collatis, certiores facti sumus, talem non esse. Quod si sancta vestra synodus de eo sic persuasa est, nos nihil repugnamus. Cæterum suffragium nostrum ad decreta vestra accommodantes, per hæc litteras, plena fide consensum nostrum confirmamus: non nos quidem graviter exsiliū ferentibus, sed suspicionem hæresis amolientes. Quod si dignabimini nos in conspectum vestrum admittere, unanimis in omnibus habebitis, rebusque vestris judicatis stantes. Et cum pietati vestræ placuerit, eum qui criminis hujus nomine est delatus; humaniter revocare, absurdum esse duximus, posteaquam reus ipse revocatus, de intenta sibi calumnia causam dixit, ut nos prorsus taceremus, contra nos ipsos reprehensionis occasionem exhibentes. Facite igitur, sicuti pietati vestræ Christianæ convenit: ut Dei amantissimum imperatorem admonetis, preces nostras eidem offeratis, et quanti-

primum quæ vos facere decet, de nobis statuatis. » A Τῇ γὰρ βασιλείῳ φιλοθρονωτῆζ χρησάμενοι ὡς ἐρῶ-
 Post hanc palinodiam et recantationem, revocati
 Eusebius et Theognis, 634 ecclesias suas rece-
 perunt, eis qui illis suffecti fuerant repulsis, sic-
 uti dictum est. Sic illi sub prætextu ovium pellibus amicti, lupos egerunt. Nam imperatoris
 humanitate ad seductionis commoditatem abusi (1), et continuo imperatoris aulæ aditu pristinam do-
 minationem consecuti, quemadmodum deinceps dicemus, res pessimas admiserunt.

CAPUT XLIV.

*Ut post Alexandrum Athanasius Alexandriæ episco-
 patum susceperit, et de ejus a pueritia institutione :
 et ut seipso magistro sacerdos sit factus, et magno
 Antonio charus fuerit : et de Arianorum contra
 ipsum calumniis et insidiis.*

Tum temporis post quintum synodi mensem, Alexander Alexandriæ antistes moriturus, sedis
 suæ successorem, divini judicii (sicuti conjicere
 licet) calculo, celebrem reliquit Athanasium. Cum
 namque Athanasius refugeret atque reluctaretur,
 Alexandrum ferunt vim illi inferentem, vix tandem
 ut thronum susciperet, persuadere potuisse : sicuti
 id quoque Apollinaris Syrus ad hunc modum scrip-
 tum reliquit : « Non desiit vero postea quoque bel-
 ligerari impietas. Sed primum quidem adversus bea-
 tum viri hujus magistrum, cui hic perinde atque
 patri filius, patronus affuit, arma sumpsit : deinde
 vero in hunc quoque ipsum, postquam ad episco-
 patum pervenit successionem, multa quidem ille
 usus tergiversatione, sed tamen consilio Dei pro-
 ductus. Sicuti beato quoque illi viro, qui ei epi-
 scopatum quasi in manus tradidit, divinis iudiciis,
 non alium videlicet quam hunc successorem fore,
 est significatum. Evocabatur namque a vita, jam-
 que adeo prope obitum erat Alexander, cum nomi-
 natim Athanasium vocavit absentem, atque ibi,
 cum qui tum aderat ejusdem nominis, vocationis
 audiens esset, ad eum, veluti quem non vocasset,
 conticuit, denuoque vocatione est usus. Et cum
 id ab eo sæpius fieret, consulit tandem Athanasius
 præsens, declaratus est autem alter absens. Et
 prophetico demum spiritu beatus Alexander :
 Athanasi, inquit, effugiturum te credis, sed non
 effugies. Quo verbo ad certamen eum evocari
 ostendit. » Hæc Apollinaris. Arii autem tribules
 jactant, post Alexandri mortem communicasse
 consilia inter se, qui Melitium, quique Alexandrum
 secuti fuerant, convenissequæ in eundem locum,
 ab utraque parte 635 ex Thebaide et reliqua
 Ægypto episcopus quinquaginta quatuor, et decre-
 tum ab eis esse, ut communibus suffragiis ab eis
 legeretur, qui Alexandriæ præeset ecclesiæ an-
 tistes. Septem vero episcopos quosdam, jureju-
 rando proculcato, præter sententiam et volunta-
 tem omnium reliquorum, electionem Athanasii, ad
 id ab eo coactos, in ea quæ nominatur Dionysii
 ecclesia, furtim peregrisse. Mihi vero magnus iste
 vir non absque divino numine (2) ad episcopatum

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ'.

Ὡς μετὰ Ἀλέξανδρον Ἀθανάσιος τοῦ τῆς Ἀλε-
 ξανδρείας ἐπιθιβεῖν θρόνον· καὶ περὶ τῆς ἐκ
 νέου ἀγωγῆς αὐτοῦ· καὶ ὡς αὐτοδίδακτος ἦν
 ἱερεὺς, καὶ φιλούμενος τῷ μεγάλῳ Ἀντωνίῳ
 καὶ περὶ τῆς τῶν Ἀρειανῶν κατ' αὐτοῦ ἐπι-
 βουλῆς.

Τότε δὲ μετὰ πέμπτον τῆς συνόδου μῆνα, μέλλων
 τελευτᾶν ὁ Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος, διάδοχον
 τοῦ θρόνου τὸν περιθόγον Ἀθανάσιον κατελίμπεται.
 θεῖα κρίσει, ὡς ἐνεστὶν εἰκάσειν, ἐπ' ἐκείνῳ τὰς
 ψήφους ἐπαγαγών· λόγος γὰρ ἔχει, τὸν Ἀθανάσιον
 φεύγοντα καὶ ἀνυθόμενον, τὸν Ἀλέξανδρον βίαν
 ἐπαγαγόντα, μόλις δυνηθῆναι πείται τὸν θρόνον
 εἰσδέξασθαι· καθὼς που καὶ ὁ Σύρος Ἀπολλινάριος
 ὡς γράφων ἱστορήσεν· « Οὐκ ὀκνεῖ δὲ καὶ κατὰ
 ταῦτα πολεμεῖν ἢ δυσσέβεια· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐπὶ
 τὸν μακάριον διδάσκαλον τοῦ ἀνδρὸς ὀπλιζέται, καὶ
 οὗτος παρῆν συνήγορος ὡς πατρὶ παῖς· ἔπειτα καὶ
 ἐπ' αὐτὸν, ὡς ἦκεν ἐπὶ τὴν τῆς ἐπισκοπῆς διαδοχὴν,
 πολλῇ μὲν ἀποφυγῇ χρησάμενος, κατὰ θεὸν δὲ ἀνευ-
 ρεθεῖς· ὡς καὶ τῷ μακαρίῳ ἀνδρὶ τῷ τῆν ἐπισκο-
 πῆν προχειρίζαντι προεδόγητο θεαίσι δηλώσεσιν,
 οὐχ ἕτερον ἐσεσθαι τὸν διάδοχον ἢ τοῦτον· ἐκαλεῖτο
 μὲν γὰρ ἐκ τοῦ βίου· ἦδη δὲ πρὸς ἀπαλλαγὴν τυ-
 χάνων, Ἀθανάσιον ὀνομαστὶ μὴ παρόντα· ἐκάλεσε.
 Καὶ ὡς ὁ παρὼν ὁμώνυμος ὑπήκουε τῇ κλήσει, πρὸς
 μὲν τοῦτο ἀπεσιώπα, ὡς οὐ τοῦτον καλῶν· αὐθις
 δ' ἐχρήτο τῇ κλήσει· καὶ ὡς ταυτὸ πολλὰκις ἐγί-
 νετο, ἀπεσιώπα μὲν ὁ παρὼν· ἐθηλοῦτο δὲ ὁ μὴ
 παρὼν. Καὶ προφητικῶς ἔλεγεν ὁ μακάριος Ἀλέ-
 ξανδρος, Ἀθανάσιε, νομίζεις ἐκπεφευγέσαι· οὐκ
 ἐκφεύξῃ. Δηλῶν ὡς πρὸς τὸν ἄγωνα ἐκαλεῖτο. » Καὶ
 ὁ μὲν Ἀπολλινάριος ταῦτα γράφει· οἱ δὲ τῆς Ἀρείου
 συμμαχίας φασὶν, ὡς μετὰ θάνατον Ἀλεξάνδρου
 κοινωνοῦντες πρὸς ἀλλήλους ἦσαν, οἱ τὰ Μελιτίου
 καὶ Ἀλεξάνδρου ἐφρόνου. Κοινῇ δ' ἅμα οἱ τῶν ἀμ-
 φοτέρων ἐπίσκοποι, ἕκ τε Θεβαίδος καὶ τῆς ἄλλης
 Αἰγύπτου, ἦσαν δὲ τέσσαρες καὶ πεντήκοντα, ἐς
 ταυτὸ συνιόντες, κοινῇ ψήφῳ συνέθεντο ἐκλεγῆναι
 τὸν, ὃς τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐκκλησίας τὴν ἐπιτρο-
 πὴν ἔξει. Ἐπεὶ δὲ τινὰς τῶν ἐπισηκόπων τοὺς ὀρ-
 κους ἠθετηκότων, παρὰ τὴν γνώμην πάντων κλέψαι
 τὴν χειροτονίαν Ἀθανασίου κατὰ τὴν Διονυσίου κα-
 λουμένην ἐκκλησίαν βίαν ἐπαγαγόντος· Ἔμοι δ' οὐκ
 ἄσπερ τὸν μέγαν ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην ἐθεῖν δοκεῖ·
 τοιοῦτος γὰρ ἦν οἷον ὁ τηλικᾶδε ἐξήτει καιρὸς·
 νοεῖν τε καὶ λέγειν, ἐτι δὲ γράφειν ἰκανώτατον ὄντα·
 εὐστοχόν τε βάλλειν, καὶ πρὸς τὰς ἐπιβουλὰς ἀντέχειν
 μάλα στερόβωτον. Μάλιστα δ' ἦν ἐκκλησιαστικὸς ὁ
 βίτ. lib. 1. cap. 15.

(1) Eusebius et Theognis imperatoris Constantini bonitate abusi sunt : quem synodo peracta, So-
 crates in Occidentales partes profectum esse scri-

(2) Divino nutu Athanasius episcopus est lectus,
 Sozomeni iudicio et Nicephori.

ἀνθρ, ἐπιτιθεῖσός τε περὶ τὸ ἱερᾶσθαι, καὶ ὡς οἶον εἰπεῖν αὐτοδιδάκτος περὶ τὰ τοιαῦτα. Φασὶ καὶ γὰρ μὴ πω πρόδηλον γεγονότα, τότε τι σκιαγραφῆσαι τὸ θεῖον περὶ αὐτοῦ. Κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν περιφανῆ τινα ἑορτὴν ἤγον Ἀλεξάνδρεις· καθ' ἣν ἡμέραν Πέτρος ὁ παρ' αὐτοῖς ἠγασάμενος τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ ἐγρήσατο. Ταύτην δὲ ὡς ἔθος ἐπιταλῶν καὶ Ἀλέξανδρος ὁ τότε τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύων, τὴν ἱερὰν τελέσας μυσταγωγίαν, καθύσσο, τοὺς σὺν αὐτῷ ἀριστῶν μέλλοντας ἐκδεχόμενος. Ἐν μετεώρῳ δὲ ὦν, τῇ θαλάσῃ τὰς ὕψεις προσέβαλλε. Παῖδας δὲ τινὰς ἑώρα κατὰ τῆς ψάμμου παίζοντας· ἡ δὲ παιδιὰ τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν γινομένων μίμησις ἦν, καὶ ἐπισκόπου δῆθεν χειροτονία. Καὶ μέχρι μὲν τινος ἀκίνδυνος ἡ μίμησις ἦν. Ὡς δὲ τῶν μυστικωτέρων καὶ ἀπορρήτων ἤπιποντο, ἐν δεινῷ ἐποιεῖτο τὸ δρώμενον· καὶ τοὺς ἐν τέλει τοῦ κλήρου μεταστελλόμενος, ἐδείκνυ τοὺς παῖδας, καὶ ὡς αὐτὸν ἄγειν ἐκέλευεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἔχθησαν, τὰ τῆς παιδιᾶς ἤριστα, καὶ τίνα πράττοντες ἦσαν ἔλεγεν. Οἱ δὲ παῖδες αἰδοὶ καὶ δέει κατισχυμένοι, πρῶτα μὲν ἤρουντο· ὡς δ' ἐπέκειτο τῇ βρασνῇ Ἀλέξανδρος, κατέλεγον τὰ τοῦ δράματος· ὡς Ἀθανάσιος μὲν τὸν κλῆρον τῆς ἐπισκοπῆς ἐκλήρουτο· καὶ ῥαπτίζων πολλοὺς, καὶ ἐν καταλόγῳ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ταγματῶν καθίστη ἱερεῖς, καὶ διακόνους χειροθετῶν. Ἀνέκρινε δ' ἕκαστα ὁ ἐπίσκοπος· τί μὲν πράττων ἔλεγεν ὁ τῆς παιδιᾶς ἱερεὺς· τί δ' αὐθις τελούμενοι ἐκείνοι λέγοντες ἦσαν. Ἐπεὶ δ' ἕκαστα κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν φυλαχθέντα εὔρε, μὴ γρηναί καὶ αὐθις ἀναθαπτίσαι ἐδοκίμασε, σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἱερεῦσι σκοπούμενος τοὺς καθάπαξ ἀπλότητι τῆς θείας χάριτος ἤξιωμένους. Μόνα δ' ἐκεῖνα ἀθέμις ἱερεῦσι πράττειν ἀνεῖται, ἐν μυστηρίῳ πληροῦν ἐκέλευε. Τοὺς δὲ παῖδας καθὸ ἐτάχθη τῇ παιδιᾷ τάγματι ὑπὸ μάρτυρι τῷ Θεῷ, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀνήγε, καὶ τοὺς προσήκουσι παραδοὺς, φυλάττειν παρήγει, καὶ ἐπὶ τὴν μίμησιν προδιδάσαι, ἱκανῶς μετεσχηκότας παιδείας, καὶ μάλιστα Ἀθανάσιον· ὃν ἔχων ἀπογραφέα καὶ ὁμοδίαιτον, ἐν οὐ πολλῷ τῷ τῆς διακονίας κλήρῳ καθίστα. Γραμματικὴν δὲ ἀσχέσας, καὶ ῥήτορι φοιτήσας, καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ προδὲς, καὶ τοσοῦτον ἐκ τούτων ἀπαρυσάμενος ὅσον μὴ κλονεῖσθαι τοῖς περὶ ταῦτα κομφοῖς, ἐπὶ τὴν Νίκαιαν ἤγετο, καὶ τὰ μάλιστα ἔγωνίζετο, οὐκ ἐλάχιστον μέρος τῷ στερεῶ τῆς ἀληθείας λόγῳ καθεστηκώς. Πείραν δὲ καὶ πρὸ τῆς ἡλικίας ἔδωκε σοφοῦ καὶ διαβεβηκώτος ἀνδρός. Ὡς δ' Ἀλέξανδρος ἐτελεύτα, διάδοχοι ἐκείνου λιπών, ἐπιμᾶλλον ἢ Ἀθανασίου ὄξια ἐξέλαμψε, τῆς ἐκείνου ἐν ἀπασιν ἀρετῆς βεβαιούσης αὐτῆν. Πολλὴν δὲ αὐτὴν καὶ ὁ μέγας Ἀντώνιος ἐνεπολεῖ, μαρτυρῶν ἐκείνῳ τὰ κρεῖττονα, κελύοντι τὸ ὑπακούειν, καὶ ἐκ τῶν ὁρέων ταῖς πόλεις φοιτῶν, κἂν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἐκείνῳ συνδιατρέψων, καὶ τῇ ἐκείνου δόξῃ ἢ δοξάζει περὶ Θεοῦ, σύμφηφος καθεστώς· καὶ χαλε-

A pervenisse videtur : qui sane talis fuit, qualem ea flagitarunt tempora, ad intelligendum, dicendum, atque etiam scribendum idoneus maxime : et qui quod ielo peteret, tangere atque assequi posset, quique ad resistendum insidiis structis esset firmissimus. Erat præterea vir admodum ecclesiasticus, et ad sacra peragenda aptissimus, atque (ut sic dicam) in rebus ejusmodi αὐτοδιδάκτος, et a se ipso doctus. Ferunt namque, cum necdum ad ephēbos accessisset, a Deo ejusmodi quiddam in eo adumbratum et simulacro quodam representatum esse. Alexandrini in urbe sua festum quemdam diem insignem agunt, quo die Petrus, qui apud eos ecclesiam rexit, martyrio est defunctus. Hasce ferias, ut moris erat, Alexander quoque, præfectus tum ecclesiæ, celebrabat, et sacris mysticisque cæremoniis operatus sedebat, eos qui cum eo pransuri erant præstolans. Cum vero sederet sublimior, oculos ad mare conjecit, et pueros quosdam in arena ludentes vidit. Ludus erat, rerum quæ in ecclesia peraguntur imitatio, et episcopi tandem electio. Atque aliquatenus quidem id nihil habebat periculi : ut autem arcantiora mysteria, sacraque non tangenda, pueri attingere, graviter factum id tulit : accitisque cleri primoribus, pueros ostendit, eosque ad se adduci jussit. Illi ubi sunt adducti, de ludicro eos interrogavit : mox etiam quæ egerint, dixit. Pueri pudore simul et timore correpti, primum quidem rem negarunt ; deinde vero, ut verbera eis Alexander minatus est, acutum omnem exposuerunt, ut scilicet Athanasius (1) episcopi munus sortitus, multos baptizarit, et impositione manuum in ordinem ecclesiasticum sacerdotes et diaconos cooptaverit. Inquisivit etiam rem quamque episcopus, cum quid umbratilis episcopus per ludum ritus sacros peragens dixerit, tum quid responderint, qui sacris ab eo initiati essent. **636** Atque ubi rem quamlibet juxta ecclesiasticam traditionem servatam reperit, cum episcopis qui ei tum aderant, re deliberata, non denuo baptizandos esse censuit, qui semel per simplicitatem divina gratia digni effecti essent. Et tantummodo ea que sacerdotibus facere fas est, in mysterio adimplere jussit. Pueres autem eo quem in ludo cœperant ordine, ipsum Deum testem faciens, in ecclesiam induxit : et propinquis suis traditos, ut ab eis custodirentur, atque in imitatione ad progressus faciendos instruerentur, qui sic abunde institutionem puerilem asecuti essent, rogavit. Maxime vero id de Athanasio egit : quo deinde notario et familiari usus, non ita longo post tempore eum in diaconorum ordinem evexit. Atque hic in grammaticis litteris exercitatus, et apud rhetores versatus, præterea vero etiam in sapientiæ studiis institutus, cum ex eis artibus tantum perciperisset, quan-

(1) Athanasius, per ludum, nondum ephēbus, a pueris episcopus lectus, episcopalia munera obiit. (Sozom. lib. II, cap. 17.)

tum ad hoc satis esset, ne ab eis qui in illis A
eximii sunt et clari percelleretur, Nicæam est
perductus, ubi maxime decertavit, quippe qui
propter firmitatem sermonum veritatis non mini-
ma ibi actionum omnium pars fuerit. Specimen
vero ille quoque in ætate juvenili sapientis,
spectati, et senilis viri præbuit (1). Postquam au-
tem Alexander mortuus est, eumque successorem
suum reliquit, tum magis gloria ejus enituit, vir-
tute ipsius in rebus omnibus seipsam confirmando
atque laudante. Quam ingentem quoque reddidit
magnus Antonius, cum optima quæque de eo
testificans, tum etiam jussis ejus morem gerens.
Nam et ejus causa ex montibus in urbes frequen-
tius venit, et in ecclesia cum eo est versatus.
Tum autem, sententiæ ejus quam de Deo habuit,
calculum suum addidit : eis qui inimicitias contra
eum suscepissent adversus, ipsius autem Athana-
sii amicus intimus et summus. Quin et Ariani
Athanasium illustriorem reddidere, qui una cum
Melitio Ægyptum motibus compleverant. Insidias
enim sine intermissione ei molientes, capere eum
legitime non potuerunt. Et nuper admodum Euse-
bius ab imperatore ab exsilio reductus, non
mediocrem sibi usurpabat libertatem, ab illo in
magno honore habitus, perinde atque a prava opi-
nione ad rectæ pietatis sententiam transiisset.
Quocirca libertate ea abusus, majorem etiam in
ecclesia turbam excitavit, per eam quæ ei inerat
falsam opinionem, earque quas adversus 637
Athanasium susceperat inimicitias, ex quo in syn-
odo in illum veluti veræ pietatis propugnaculum
impexit. Et primum quidem electionem ejus Euse-
biani reprehendebant, tanquam neque legitime,
factam. Ubi vero insimulationem eam refellit,
magno animo pro fide Nicæna decertans, aliam
illi texere telam, eo consilio, ut Athanasio exsili-
um struerent, atque Ario reditum in urbem
Alexandrinam pararent. Ita enim facillimum ipsis
fore putabant, ut hæresim consubstantialis fidem
ejicerent, et pedetentim impietatem suam pro ea inducerent.
Tentavitque adeo, ad Athanasium
scribens Eusebius, ut ab illo susciperetur Arius. Sin
minus, sine scripto per internuntium magnum
illi minatus est malum. Postquam autem omnem
movens lapidem, persuadere id illi non potuit ;
eos qui in doctrina res novas induxissent, novamque
hæresim instituissent, et eam ob causam a
tam frequenti synodo proscripti essent, minime
recipiendos esse contendenti : alio modo co-
natus est, ut Arius reciperetur, Alexandriamque
reduceretur, imperatori persuadere. Id quod tandem,
sicuti suo loco dicam, ægre effecit.

CAPUT XLV.

*De synodo Antiochiæ congregata, quæ episcopatum
Eustathio magno abrogavit : et de episcopis qui ei
successerunt.*

Tum vero alia etiam turba inter conjunctos epi-
scopos exorta, Ecclesiam excepit, qui de verbo
ὁμοουσίου, consubstantialis nimirum, subtiliter in-
quirentes, eoque sese exercentes, intestinum inter
se ita commovere bellum, ut concertatio eorum
nihil a nocturna pugna differret. Neque enim alius

(1) Διαβεβηχότες dicuntur, apprime spectati,
probat, perfecti, sublimes, et extra judicii aleam
constituti : qualem Gregor. Theologus esse dixit
Basilium Magnum : *Homo Divi*, inquit, *et fidelis*

πῶς ἔχων, οἱ αὐτὸν ἀπηχθάνοντο· καὶ γὰρ διάπυ-
ρος ἐκείνῳ φίλος ἐτύγγανεν ὢν. Περιφανέστερον δ'
ἔπολουν τὸν Ἀθανάσιον καὶ Ἀρειανοί, οἱ σύναμα
Μελίτιῳ τὴν Αἴγυπτον ἀνετάρτισσον, ἐπιβουλὰς μὲν
κατ' αὐτοῦ ἀεὶ πρᾶττοντες, ἐν δίκῃ δ' ἔλειν ἤκιστα
ἔχοντες. Ἄρτι γὰρ καταχθόντες οἱ περὶ Εὐσέβιον
βασιλεῖ, οὗ τὴν τυχοῦσαν παρῆρσιαν ἐκτῆσαντο·
καὶ διὰ πολλῆς ἦσαν ἐκείνῳ τιμῆς, ἅτ' ἐκ τοῦ κα-
κῶς φρονεῖν πρὸς τῷ εὐσεβεῖν μεταθέμενοι. Καὶ δὴ
τῆ παρῆρσιᾷ καταχρησάμενοι, μείζονα ταραχὴν τῇ
Ἐκκλησίᾳ ἐπήγειραν ἐκ τῆς ἐνοικουρούσης κα-
κοδοξίας, καὶ ἐκ τῆς πρὸς Ἀθανάσιον ἀπεχθείας·
ἐπειδὴ ἐκείνῳ ἐν τῇ συνόδῳ προβίβῃ τῆς εὐσεβείας
ἐνέτυχον. Καὶ δὴ πρῶτα μὲν τὴν ἐκείνου ἐν αἰτίας
ἔποιοντο χειροτονίαν, ὡς μὴ ἐνθέσμως, μηδὲ παρὰ
B δξιοπίστῳν προσώπων γεγεννημένην· ὡς δὲ κρείτ-
των τῶν ἐγκλημάτων ἐδείκνυτο, γενναίως ὑπὲρ τῆς
ἐν Νικαίᾳ πίστεως διαγωνιζόμενος, βουλὴν ἑτέραν
ὑφαίνον, σκευωρῆσαι μὲν ἐκείνον εἰς φυγάδιαν,
Ἄρειον δὲ παρασκευάσαι κατάγειν εἰς Ἀλεξάν-
δρειαν. Οὕτω γὰρ ἐκ τοῦ ῥάστου ἔχειν ἐκείνους
τῆν μὲν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν ἐκβάλλειν, ἔρῆμα δὲ
πᾶς τὴν σφετέραν ἀντεισάγειν δυσσεβείαν. Καὶ
ἐπειρᾶτο γράφων Εὐσέβιος Ἀθανασίῳ τοὺς περὶ
Ἄρειον δέχεσθαι· εἰ δὲ οὐκ, ἀγράφως ἠπέλει κικῶς
αὐτὸν διαθεῖναι. Ἐπεὶ δὲ πάντα κάλων κινῶν, οὐδὲν
τρόπῳ πειθήνιον εἶχε διενιστάμενος τοὺς περὶ τὸ
δόγμα νεωτερίσαντας, καὶ νέαν συστησαμένους αἵ-
ρεσιν, καὶ παρὰ τοσαύτης ἐληλαμένους συνόδου, μὴ
δεῖν εἶναι δέχεσθαι, ἐπεχειρεῖ τρόπον ἕτερον πείσαι
τὸν βασιλέα δέξασθαι Ἄρειον, καὶ κάθοδον εἰς
C Ἀλεξάνδρειαν παρασχεῖν. Καὶ μόλις τοῦτ' ἀνύσας
εἶχεν, ὡς καιρῷ διαλήψομαι.

neque ab idoneis, quæ fidem mererentur, personis
magno animo pro fide Nicæna decertans, aliam
Ario reditum in urbem
Alexandrinam pararent. Ita enim facillimum ipsis
fore putabant, ut hæresim consubstantialis fidem
ejicerent, et pedetentim impietatem suam pro ea inducerent.
Tentavitque adeo, ad Athanasium
scribens Eusebius, ut ab illo susciperetur Arius. Sin
minus, sine scripto per internuntium magnum
illi minatus est malum. Postquam autem omnem
movens lapidem, persuadere id illi non potuit ;
eos qui in doctrina res novas induxissent, novamque
hæresim instituissent, et eam ob causam a
tam frequenti synodo proscripti essent, minime
recipiendos esse contendenti : alio modo co-
natus est, ut Arius reciperetur, Alexandriamque
reduceretur, imperatori persuadere. Id quod tandem,
sicuti suo loco dicam, ægre effecit.

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ'

*Περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένης συνόδου, ἣ
καθ' ἑλπε τὸν μέγαν Εὐστάθιον· καὶ περὶ τῶν
μετ' αὐτὸν γενομένων ἐπισκόπων.*

Τηνικαῦτα δ' ἔτερα ταραχὴ ἐκ τῶν οἰκείων ἐπι-
σκόπων τὴν Ἐκκλησίαν ἐλάμβανε, περὶ τῆς τοῦ
ὁμοουσίου λέξεως ἀκριβολογουμένων, καὶ κατατρι-
βομένων, καὶ πρὸς τὸν κατ' ἁλλήλων ὠπλιζόντο
πόλεμον, ὡς μηδὲν τοῦ νυκτομαχεῖν διαφέρειν. Καὶ
γὰρ ἁλλήλων οὐ συνείσαν, ἀφ' ὧν ἁλλήλους ἐνόμιζον

serve, et vir desideriorum : sed spiritualium. Ita enim
vocat Scriptura τοὺς διαβεβηχίτας, hoc est, eos
qui ad summum evasere locum, et sublimes visi-
liliaque hæc supergressos.

βλασφημεῖν. Οἱ μὲν γὰρ τὸ ὁμοούσιον μὴ προσείμε-
νοι δόξαν ἔσχον τὰ Μοντανῶν καὶ Σαβελλίου φρονεῖν
τοὺς αὐτὸ παραδεχομένους, καὶ βλασφημους ἐλάλουν,
ὡς τὴν τοῦ Υἱοῦ ὑπαρξίν ἀνατρέποντας· οἱ δὲ τὸ
ὁμοούσιον στέργοντες ἐκείνου; ἐξετρέποντο, ὡς
Ἑλληνισμὸν καὶ πολυθεῖαν εἰσάγοντας. Μάλιστα δ'
ἐπὶ τούτοις συνίστατο Εὐστάθιος ὁ Ἀντιοχεύς, καὶ
ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος· καὶ ἀμφότεροι δὲ ἐν ὑποστά-
σει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὡμολόγουν, ἵνα τε Θεὸν ἐν
ὑποστάσει τρισίν. Καὶ ὁ μὲν Εὐστάθιος ἠτιθετο
Εὐσέβιον, ὡς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν καινοτομοῦντα·
ὁ δ' αὖθις στέργειν μὲν τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα ἔλε-
γεν· ὡς τὰ Σαβελλίου δὲ φρονούντα τὸν Εὐστάθιον
ἐν αἰτίαις ἐτίθει. Καὶ δὴ συνόδου διὰ ταῦτα ἐν Ἀν-
τιοχείᾳ γεγενημένης, ἀφαιρεῖται τὴν ἐπισκοπὴν ὁ
Εὐστάθιος, κατὰ μὲν τὸν ἀληθῆ λόγον, ὅτι περ τῆς
ἐν Νικαίᾳ ὑπερίστατο πίστεως, καὶ τοὺς περὶ Εὐσέ-
βιον καὶ Πατρόφιλον τὸν Σκυθοπόλεως, καὶ τὸν Τύ-
ρου Παυλίον, ὧν τῇ γνώμῃ οἱ ἄνα τὴν ἑω ἱερεῖς
εἶποντο, ὡς Ἀρειανόφρονας ἀπεστρέφετο· ὡς δὲ οἱ
ἐξ Ἀρείου φασίν, οἷά περ Σαβελλίζοντα· καὶ δι'
ἄλλας οὐκ ἀγαθὰς αἰτίας, ἃ εἰσθλὸς ἐπὶ πάντων τῶν
καθαιρουμένων ἐπισκόπων λέγειν ἔστιν. Τὸ δ' ὅλον
συκοφαντεῖα μετὰ διαβολῆς ἦν. Ὡς γὰρ τὴν ἱερωσύ-
νην δῆθεν αἰσχύναντα παιδίσκης ἰκολάστου μίξει,
καὶ ἀπολαύσει αἰσχροῦς ἡδονῆς, καθέλιον τὸν ὄσιον.
Εὐφύας γὰρ τὴν ἕψιν γύναιον, ἐταιρικόν, καὶ τὴν
ὄραν τῷ βουλομένῳ ἀπεμπολοῦν μισθωσάμενοι, τὴν
γλῶτταν ἀποδόσθαι· αὐτοῖς ἐπεισαν. Καὶ δὴ τοῦ συγ-
κροτηθέντος, πενήτηκοντα δὲ ἦσαν καὶ διακρίσει, τοὺς
μὲν ἐξῆγον πάντας· τὸ δὲ ἀπὸ πείρας ἐκείνο ἰταμὸν
γύναιον ἐπεισῆγον, βρέφος ἐπιμαστίδιον ταῖς ἀγκά-
λαις ἀνέχον· ὃ ἀναλθὴν ἐπεδοῦτο, ἐκ τῶν Εὐστά-
θίου συνουσιῶν συνελιγμένα καὶ τετοκέναι. Εὐστά-
θιος δ', εἰ τινα καὶ ἄλλων ἔχοι τοῦ πεπραγμένου συν-
ίστορα, ἢ τῶν τοσούτων τι διεϊδίτα, ἐξῆρει. Ὡς δὲ
μηδένα ἔχειν διεμαρτύρητο, τὸν ὄρκον ἤτουν οἱ
πικροὶ δικασταί, καίτοι γε τοῦ νόμου διαρρήδην
βοῶντος, ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων τὸ βέβαιον ἔχειν
τὰ κακῶς φημιζόμενα· καὶ αὖθις τοῦ Ἀποστόλου
ἀπαγορευόντος, μὴ τινα τὴν κατὰ πρεσβυτέρου γρα-
φὴν δέχεσθαι μαρτύρων δίχα δύο ἢ καὶ τριῶν.
Ἐκείνοι δὲ τὸν νόμον ἐν δευτέρῳ θέμενοι, ἀμαρτυ-
ρον κατὰ τοσούτου ἀνδρὸς ἐποιοῦν κατηγορίαν. Ὡς
γὰρ ἐκείνη τοῖς εἰρημένους τὸν ὄρκον ἐπῆγεν, ἢ μὴ
Εὐστάθιου εἶναι τὸ βρέφος φαύλης ἡδονῆς ἀποτελε-
σμα, εὐθύς ὡς κατὰ μοιχοῦ ἐκείνοι τὴν ψῆφον ἐπῆ-
γον. Τῶν δ' ἄλλων ἀρχιερέων οἱ τὰ τυρευθέντα
ἠγνόουν, ἀντιλεγόντων, καὶ μὴ κατὰ νόμους τὴν
ψῆφον τάνδρῳ γενέσθαι διατετινομένων, οἱ τὸ δρᾶμα
συνθέμενοι ὅσον τᾶχος ἐς βασιλέα ἤκον· καὶ πει-
σαντες ὡς ἐν δίκῃ τὰ ψηφισθέντα οἷς ἐάλω Εὐστά-
θιος, ἐκτίθεν ἐπειρῶντο ἐλαύνειν, φεῦ! τὸν τοσούτον
τῆς εὐσεβείας καὶ σωφροσύνης ἀγωνιστὴν τε καὶ

A alium intelligebat in eis verbis, unde sese invicem
blasphemiis expeti putabant. Siquidem qui con-
substantiale non probabant, opinabantur eos qui
id reciperent, Montani et Sabellii sententiam sequi:
blasphemusque vocabant, velut qui Filii Dei exsi-
stentiam everterent. Qui vero consubstantiale
complectebantur, illos aversabantur, ac si Græcis-
mum pluresque deos assererent. Potissimum vero
de iis Eustathius Antiochenus, **638** et Eusebius
Pamphili, congressi decertarunt: atque uterque
in subsistentia Filium Dei, atque unum Deum in
tribus subsistentiis profitebatur. Et Eustathius
Eusebium (1) incusabat, quod professionem fidei
Nicænam novaret. Atque hic rursus acquiescere
se in decretis Nicænis dicebat, illi autem Sabellii
errorem criminando objiciebat. Enimvero ea de
re synodo Antiochiæ coacta (2), episcopatus Eu-
stathio abrogatur, re quidem vera, quod Nicænam
fidem propugnans, Eusebium, Patrophilum Scy-
thopolitanum, et Paulinum Tyrium, quorum sen-
tentia Orientales episcopi astipulabantur, ut Aria-
nos aversaretur: sicuti autem illi ipsi Ariani præ-
se ferebant, tanquam is qui cum Sabellio faceret,
aliasque item non optimas ob causas: quemad-
modum de omnibus episcopis, qui exauctorantur,
multa dici, moribus est receptum. At res tota
sycophantia erat, cum calumnia conjuncta. Veluti
enim episcopalem dignitatem impudicæ mulierculæ
concubitu, fœdæque voluptatis usu turpiter conta-
minasset, sancto viro eam ademerunt. Nam mere-
triculam, vultu venusto, formæ ætatisque florem
caivis mercede prostituentem, conductam, ut lin-
guam illis daret, verbisque subserviret, permov-
ere. Et conventu coacto, in quo ducenti et
quingenta erant, alios quidem omnes exire.
mulierculam autem illam rerum usu protervam
ingredi jussere. Progreditur illa, lactentem in-
fantem in ulnis gerens, eumque impudenter ex
Eustathii consuetudine se concepisse et peperisse
clamat. Eustathius, si quem alium facinoris ejus
testem conscium, aut qui tale quiddam nosset,
haberet, rogat. Quæ cum id negaret, jusjurandum
ab ea iudices acerbi postulant, cum quidem disertis
verbis lex vociferetur, quæ de quopiam sinistre
vulgentur, ea duobus aut tribus testibus firmita-
tenter obtinere: et Apostolus rursus, adversus
presbyterum actionem recipi absque duobus aut
tribus testibus, prohibeat. At illi nulla legis ra-
tione habita, et nullis testibus, adversus tantum
virum iudicium instituere. Posteaquam enim illa
verba sua juramento confirmavit (3), infantem
videlicet Eustathii improbæ libidinis opus esse.
ilicet illi veluti contra mæchum calculos produx-
erunt: **639** episcopis aliis, qui insidias structas

¹ Matth. xviii, 16. ² II Cor. xiii, 1; I Tim. v, 19.

(1) Nicomediensem.

(2) Sozom. lib. II, cap. 19.

(3) O tinet id nunc quoque in quibusdam con-

sistoriis, ut puellis vitiatas juramentum a iudicibus
deferatur.

ignorabant, frustra contra nitentibus, et non legitime virum damnatum esse contendentibus. Porro qui fabulam hanc concinnaverant, nulla interposita mora imperatorem adeuntes, eique legitime per sententiam Eustathium damnatum esse persuadentes, episcopatu hominem movere atque exigere sunt conati: tantum nimirum veræ pietatis et castitatis defensorem, et quasi margaritum. Gravis autem, propter illius abrogationem, Antiochiæ coorta est seditio, ut parum admodum abfuerit, quin eam prorsus everti atque aboleri contigerit: quippe quæ in duas discesserit partes, alterique factioni manus militaris opem ferret, quæ res plurimum Eustathio nocuit. Ubi enim imperator cognovit Ecclesiæ seditionem, vehementer indignatus, Eustathium tanquam hominem factiosum eo nomine suspectum habuit: et quemdam honoraria militiæ illustris dignitate præditum eo misit, qui cum tumultum ibi sedaret, tum Eustathium occulte inde abduceret. Itaque ille per Thraciam in Illyricum est deportatus, perplacide calumniam ferens, quod hoc sic præstare judicaret, vir rebus omnibus honestus, bonusque, et orationibus componendis facundia jucunda et copiosa, sicuti id opera ejus testantur: elocutionisque præcipue ponderis, sententiarum castitate, verborum eleganti gratia, et pronuntiationis vehementia præcipue pollens. Deinceps vero infelix illa muliercula gravi circumventa morbo, sycophantiæ ejus actum confessa, tragœdiam omnem, ut edita fuerat, exposuit. Dixit etenim, sacerdotes plurimos, qui cum pecunia corrupissent, flagitium id facere ausos: seipsam autem non omnino mendacem esse, quod scilicet ex Eustathio quodam illiberalis artis opifrice, puerum concepisset. Cum Arianorum phalanx Antiochiæ contra sanctum virum hæc admittere ausa fuisset, ita insuper ipsi secum rationem duxerunt et constituerunt, si imperatori novum quempiam atque eloquentia præclarum virum in Antiochæ throno collocarent, facillime eos universos in opinionem suam pertracturos: proindeque Eusebium Pamphili, aliis prælatum, traducere in eum locum studuere. Quo decreto imperatori significato, illud præterea addidit, virum cum plurimi a populo Antiochæ fieri, gratiosumque ibi esse. **640** Hoc sic præcipue scripserunt, qui hostili erga Eustathium animo erant. Ipse vero Eusebius decreto ei reluctatus, litteras ad imperatorem, quibus Antiochenam sedem deprecabatur, dedit. Imperator vero consilium ejus qui sic ecclesiasticum canonem servaret, ab ecclesiæ quæ semel ei administranda credita esset, ad episcopatum alium transferri renue-ret (1), admiratus, et populo, et ipsi Eusebio rescripsit, sententiam ejus gratam habens, beatique eo nomine vocans: quippe qui non tantum

μαργαρίτην. Δεινὴ δὲ διὰ τὴν ἐκείνου καθαιρέσιν στάσις τῆ Ἀντιόχου ἐξέφθη· ὡς μικροῦ δεῖν συμβαίνειν πᾶσαν ἄρδην ἀφανισθῆναι, τῆς πόλεως εἰς δύο μέρη διαιρεθείσης, συλλαβανομένης θατέρας μερίδος, καὶ χειρὸς στρατιωτικῆς. Ὁ δὲ μάλιστα τὸν Εὐστάθιον ἔδλαξεν. Ὡς γὰρ ἔγνω ὁ βασιλεὺς τὴν διαίρεσιν τῆς Ἐκκλησίας, σφόδρα χαλεπαίνων ἦν, καὶ ὡς στασιώδῃ τὸν Εὐστάθιον ὑπενόει· καὶ τινα πέμψας τῶν ἐν περιφανείᾳ στρατευομένων, καταστέλλειν ἐπειράτο τὸν θόρυβον, Εὐστάθιον δ' ἐκέλευε ἡσυχῆ ἐξάγειν. Καὶ ὁ μὲν διὰ Θράκης ἀπήγετο εἰς Ἰλλυριοὺς, ἡρέμα φέρων τὴν διαβολὴν, οὕτω κρινὰς ἀμεινον εἶναι, ἀνὴρ κατὰ πάντα καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς γυγονῶς, γλωττᾶν τε λαμυρὰν ἐπὶ συνθήκῃ λόγων πεπλουτηκῶς· ὡς τὰ αὐτῷ πονηθέντα παριστᾶν ἔχει, φράσεως δγκω ἀρχαίας, νοημάτων τε σωφροσύνης, χάριτι τε καὶ κάλλει λέξεως, ἐξηγγελίας τε τῷ συντόμῳ διαφερόντως εὐδαιμονίας. Ἐς ὕστερον δὲ τὸ ταλαίπωρον ἐκεῖνον γυναῖον χλιπεῶ περιπεσὼν ἀβρωστήματι, τὸ τῆς συκοφαντίας δράμα ἀνωμολόγησε, γυμνὴν παραστήσαν τὴν τραγωδίαν. Ἐφη καὶ γὰρ πλείστους τῶν ἱερῶν, χρήμασιν αὐτὴν ὑποφείραντας, τὴν συκοφαντίαν τολμήσαι, μὴ παντάπασιν οὖσαν ψευδῆ. Εὐσταθίου γὰρ τινος βάναισον μετιόντος τέχνην, σπέρμα τὸ βρέφος εἶναι διωμολόγει. Ταῦτα ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῶν Ἀρειανῶν φάλαξ κατὰ τοῦ ὄσιου τολμήσασα, συνελογίσαντο καθ' αὐτοὺς, ὡς εἰ τινα βασιλεὶ γνώριμον, λόγοις τε ἐπίσημον, τῷ τῆς Ἀντιόχου θρόνῳ ἐγκαταστήσουσιν, ἐκ τοῦ βῆστος ἐνεῖναι, πάντας τῆ σφετέρῃ δόξῃ ὑπαγαγέσθαι. Καὶ δὴ τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον τῶν ἄλλων ἀπολεξάμενοι, μετατιθέντι τούτον ἐσπιύδαζον· καὶ τῷ βασιλεὶ τὰ ψηφισθέντα ἐδήλουν, προστιθέντες, ὡς καὶ τῷ τῆς Ἀντιοχείας λαῷ περὶ πλείστου καὶ κεχαρισμένου αὐτοῖς ὁ ἀνὴρ. Οὕτω γὰρ ἔγραψον ὅσοι ἀπεχθῶς πρὸς Εὐστάθιον εἶχον. Εὐσέβιος δὲ ἀπέλεγε τὸ δόξαν ἐκείνοισ, καὶ βασιλεὶ γράψων, παραίτησιν ἐποιεῖτο. Ὁ δὲ τὴν πρόθεσιν θαυμάσας αὐτοῦ οἷς τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἐτήρει, ἐπέχοντα τὸν ἀπαξ ἐκκλησίαν ἐγχειρισθέντα, μὴ πρὸς ἑτέραν μεταβαίνειν ἐπισκοπὴν, τῷ τε λαῷ καὶ αὐτῷ Εὐσέβιῳ ἐπέστειλε, τὴν τε γνώμην ἀποδοχῆς ἀξιῶν, μακάρτιόν τε ἀποκαλῶν, καὶ οὐ τῆς Ἀντιόχου μόνης, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκουμένης πάσης ἐγχειρισθῆναι τὴν ἐπισκοπὴν ἀξιῶν οὕτω. Καὶ τῆ συντόμῳ δὲ τὰ ἴσα ἔγραψεν. Ἀχιλλέου δὲ τὴν πίστιν εἶναι οἰόμενος τὸν τε πρεσβύτερον Καππαδοκίας Εὐφρόνιον, καὶ τὸν ἐξ Ἀρεθούσης Γεώργιον, ὁπότερον τούτων, ἢ καὶ ἄλλον ἐν ἂν κρείττονα κρίνωσι, τοῦτον χειροτονεῖν ἐπὶ τὸν τῆς Ἀντιόχου θρόνον ἐπέτρεπεν. Οἱ δὲ πρὸ μὲν τῆς Εὐσέβιου ψήφου χειροτονούσιν Εὐλάιον· ἄλλῃ δ' ἐπιθιώσαντος ἐκείνου, τὴν μετάθεσιν ἐσπεύδον. Ὡς δ' ἐκεῖνος ἀπέπειπε, καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπηγόρευε τὴν μετάθεσιν, σχολάσαι παρὶ τὸν θρόνον ἐξῆς ἐπὶ ἑτῆ ὀκτώ· εἶτα χειροτονούσιν Εὐφρόνιον. Μετὰ δ' ἐνῆαυτὸν καὶ μὴνᾶς τινας τὸ βίον ἐκμετρήσαντα,

(1) Nicæne synodi ea non est de non transferendis ex una Ecclesia in aliam episcopis. (Socrat. lib. 1, cap. 24)

φλάκτιον τῆς ἐκείνης ἐκκλησίας τὴν προεδρείαν κα-
ταξιοῦσι. Πάντες δὲ τὴν Ἀρείου λόβην εἰς κόρον
ἤσαν ἐκπεπωκότες, κἂν κρύφα ταύτην περιθάλλον-
τες ἤσαν. Ὅν δὲ χάριν καὶ πολλοὶ τῶν ἐν κλήρῳ καὶ
ἱερωσύνῃ, καὶ τῶν ἄλλως ἰχόντων, ὁμῶς δ' εὐσεβεῖν
ἠρημένων ὁρθῶς, τὰς ἐπ' ἐκκλησίας καταλειπούσας
συνάξεις, καθ' ἑαυτοὺς συνηθροίζοντο. Καὶ Εὐστα-
θιοῖσι τὸ ὄνομα εἶχον, ἐκείνῳ δὲ τὰ μάλιστα μετὰ
τὴν ἐξοδὸν συναιρόμενοι. Τὰ μὲν δὲ κατὰ τὴν Ἀν-
τιόχειαν δι' Εὐστάθιον συμβάντα ὕδα εἶχον.

properaverant. Quod quia ille refugit, imperatorque translationem eam inhibuit, vacuum sedem eam fuisse annis ordine octo ferunt: deinde Euphronium electum. Quo post annum et menses aliquot defuncto, Flacito ejus ecclesiæ præfecturam commissam. Omnes autem Ariana contagione magnopere erant infecti: quamvis clandestine eam fovere viderentur. Cujus sane rei gratia multi ex clero et sacerdotum ordine, alii præterea qui nihilominus recte sibi pietatem colendam statuissent, conventibus in ecclesiis relictis, ipsi seorsum congregabantur. Habebant ii Eustathianorum nomen, quod ei post illius etiam discessum maxime faverent. Ac quæ Antiochiæ de Eustathio acciderent, hæc sunt.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΓ'.

Περὶ τῶν Ῥώμης καὶ Ἱεροσολύμων πατριαρχῶν·
ἔτι δὲ καὶ περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἀρειανῶν
καὶ Μελιτιανῶν.

Σίλβεστρον δὲ Μαρκελλίνου πρότερον, εἶτα καὶ
Μελιτιάδου ἐπ' ὀλίγον ἡγησαμένου τῆς Ῥωμαίων
Ἐκκλησίας, Ἰούλιος διαδέχεται. Μετὰ δὲ Μακάριον
τὸν τῶν Ἱεροσολύμων θρόνον διεῖπε Μάξιμος· ἐν δὲ
πρότερον λόγος ἔχει, τῆς ἐν Διοσπόλει ἐκκλησίας
παρὰ Μακαρίου τὴν ἱερωσύνην ἐπιτραπέυντα, ἐπι-
σχεθῆναι παρὰ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν. Τοῖς γὰρ ἀνά-
καθεν χρόνοις ὁμολογητῆς γενόμενος, καὶ ἄλλως
ἀγαθὸς ὢν ἀνὴρ, τῇ τοῦ λαοῦ κρίσει ὑπὸ ψήφου ἦν
ὡς τελευτήσαντος Μακαρίου ἀναλαβέσθαι αὐτὸν τὴν
ἐπισκοπὴν. Ἐπεὶ δὲ στέργειν ὑπιστάμενοι τοῦ ἀν-
δρὸς οὐκ οἶόν τε φέροιεν ἤσαν, καὶ στάσις ἀνεκινεῖτο,
δεῖν ἐδόκει ἕτερον μὲν ἐν Διοσπόλει χειροτονεῖν·
Μάξιμον δὲ συμπαραμένειν τῷ Μακαρίῳ, καὶ τὰς
ἱερατικὰς συνδιαφέρειν τοῦτ' φροντίδας· τελευτή-
σαντος δ' ἐκείνου, ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦτον ἀνάγειν.
Εἰδέναι μέντοι χρεῶν, ὡς οἱ τὰδ' ἠκριθιώκτες φασί,
κατὰ γνώμην Μακαρίου τῷ πληθεῖ τὰ κατὰ Μάξι-
μον σπουδασθῆναι δισχυρίζονται· μεταμίλλῃ γὰρ
χορησασθαι τὸν Μακάριον μετὰ τὴν τοῦ Μαξίμου
ἐηλαθὲ ἐκείνου χειροτονίαν, ἐν νῦν θέμενον τό τε
ὁρθῶς δοξάζειν τὸν ἄνδρα περὶ Θεοῦ, καὶ τῷ τῷ
πληθεῖ διὰ τὸ ὁμολογητὴν καθεστάναι σφόδρα φιλεῖ-
σθαι, ὡς ἐς τὴν ἐκείνου διαδοχὴν τετηρησθαι αναγ-
καλὸς ἔστιν. Ὑπεισῆι γὰρ ἐκείνῳ δέος οὐκ ἔλαττον,
μὴ, θανάτῳ τὸ ζῆν ὑπαλλάξαι, οἱ περὶ Εὐσεβίου
καὶ Πατροφίλου ἀρπάσαντες τὸν καιρὸν, τινὲ τῶν τὰ
Ἀρείου φρονούντων τὴν ἐκείνου ἐπισκοπὴν ἐχειρι-
σειαν· ἐπεὶ τοὶ γε κακείνου περιόντος ἔτι, νεωτερί-
ζειν ἤρξαντο. Ἀφορισθέντες δὲ παρ' αὐτοῦ, τὴν
ἐπισχελίαν ἀπίσαντο. Οὕτω δ' ἔτι καὶ ἡ ἐν Αἰγύ-
πτῳ κινηθεῖσα ταραχὴ κατεστάλη· ἡ μὲν γὰρ
Ἀρείου αἵρεσις παρὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀπεκη-

Antiochiæ, sed universi eam orbis episcopatum recipere dignus esset. Ad eundem modum synodo quoque scripsit. Et quod sincera fide esse opinaretur presbyterum Cappadociæ Euphronium, et Arethusæ (1) Georgium, alterum istorum, aut alium certe quemquam, quem magis idoneum judicaret, designare, et sedi Antiochenæ præficere præcepit. Atque illi ante Eusebii electionem Eulalium episcopum creaverant: qui cum paulo post vitam finisset, tum demum Eusebium transferre

B 641 CAPUT XLVI.

De Romano et Hierosolymitano patriarchis. Item de Arianorum et Melitianorum conjunctione atque unione.

Sylvestri autem in Ecclesia Romana, ante quem prius eam Marcellinus, deinde Miltiades, non ita diu gubernaverant, Julius successit. Post Macarium vero sedem Hierosolymitanam obtinuit Maximus, qui antea in Diospolitana ecclesia, a Macario episcopatu accepto, tandem a Hierosolymitanis est retentus. Quod etenim superioribus temporibus confessor exstitisset, aliterque vir bonus esset, populi suffragiis designatus fuerat, qui Macario vita functo, episcopatum ejus reciperet. Ubi vero Diospolitani viro eo orbatī, id ferre non possent, et certamen propterea moveretur, alium antistitem Diospolitani legendum: Maximum autem apud Macarium, cum quo una episcopalem gereret curam et functionem (2), retinendum: atque ubi ille decessisset, ut hic in locum illius subrogaretur censuerunt. Illud porro scire oportet, quod qui hæc diligentius inquisivere, de sententia Macarii multitudinem, quod de Maximo ingenti studio egerat, fecisse confirmant. Macarium namque post illam Maximi electionem haud quaquam pœnitentia ductum esse, atque cum animo suo considerantem, et quod vir is recte de Deo sentiret, et quod multitudini propter strenue obitum confessionis certamen, valde charus esset, necessario eum qui sibi succederet, retinendum esse censuisse. Non parvus enim ille animum ejus subiit metus, ne ipso morte sublato, Eusebius et Patrophilus opportunitate temporis arrepta, alicui ex Arianis episcopatum suum concederent: quandoquidem, se adhuc superstitē, novas res moliri cœpissent: et a se excommunicati, nugas tandem suas repudiassent. Nondum vero, qui in Ægypto quoque coortus fue-

(1) Arethusæ Syriæ oppidum.

(2) Duo eodem tempore Hierosolymis consen-

tientes episcopi, sicuti apud nos quoque coadjutores assumi solent. (Sozom. lib. II, cap. 20.)

rat motus, sopitus erat. Arii namque hæresis a Nicæna synodo proscrip̄ta. Melitius vero eis quibus supra exposuimus conditionibus receptus erat. Et Alexandro in Ægyptum reverso, Melitius quas extra ordinem non recte tenuerat ecclesias, restituerat. Ipse Lyci agebat. Et priusquam Melitius decessit, Joannem quemdam, qui eadem cum eo de synodi Nicænae dogmate sentiebat (1), in locum suum substituit, qui novi rursus motus in ecclesiis auctor fuit. **642** Quod ubi Ariani videre, neque ipsi rerum suarum negligentes fuere. Et quod apud factiosos ejusmodi homines fieri assolet, hi quidem Arii opinionem laudibus ferebant; illis vero magis convenire videbatur, ut ecclesiis Melitiani præessent, quibus etiam plerique magis erant addicti. Atque antea quidem utrique ab alteris dissidebant. Ubi vero animadvertere, multitudinem episcopos catholicae Ecclesiae sequi, conventu coacto, sædus inter se pepigere, communeque adversus pium Alexandrinæ urbis clerum suscipere bellum. Et adeo criminationes simul et defensiones ex æquo communiter decertantes protulere, ut tempore procedente, Ariani vocarentur Melitiani, et Melitiani Ariani. Atqui Melitiani de ecclesiarum præfecturis tantum decertabant, Ariani autem male sentiebant de Deo. Veruntamen quod sibi communiter inimicitias contra nos sumpserant, consensum atque concordiam assimilabant, utrique arbitrati facilius sibi eo modo res ex sententia successuras. Cæterum temporis processu propter perpetuos de rebus ejusmodi sermones et colloquia, ad eum pervenere habitum, ut idem utrique de Deo sentirent. Sed enim deinde Melitiani, juxta pristinam secessionem, ab Arianis sunt disjuncti. Simul namque utrorumque clerus et populus alii ab aliorum abhorrebant communionem. Multasque urbes id pervasit malum, maxime vero Arianismus viguit in Bithynia et Hellesponto, nec non in ipsa Constantinopoli. Inde adeo, quod Eusebius Nicomediensis et Theognis Nicænus, arte quadam eum cui decretum Nicænae synodi asservandum commissum fuerat, dicunt circumvenisse, subscriptionesque suas delevisse: atque libere et propalam docuisse, non oportere Filium Patri consubstantialem dicere. Hi quoque primi Athanasio auctores fuere, earum quas pertulit ærumnarum. Multam namque ab imperatore consecuti potestatem et libertatem, Arium quidem, reducere: illum vero veluti ex diametro eis repugnantem, abigere inde contenderunt. Et sane vix tandem consilium id ad exitum suum perduxere. Quomodo autem id conficere potuerint, et quo pacto imperator ut Arium reciperet, adductus sit, quam potero brevissime dicam.

643 CAPUT XLVII.

Ut Arius sit revocatus ab exsilio, rectam deinde doctrinam et religionem se sectaturum pollicitus.

Presbyter quidam, ægritudine Ariana, quamvis ea occultior esset, occupatus, Constantiæ, impera-

(1) Τῶν αὐτῶ συνήθων παρὰ τὸ δόγμα τῆς, etc. contra Nicænae synodi decretum. Et Melitius.

ρύχθη· οἱ δὲ περὶ Μελίτιον ἐπὶ τοῖς προγραφεῖσιν εἰδέθησαν. Καί γ' ἐπανήκοντι Ἀλεξάνδρῳ Μελίτιος τὰς ἐκκλησίας ἐδίδου ἅς παρὰ τάξιν κατεῖχεν. Ἐκεῖνος δὲ διήγεν ἐν τῇ Λυκίῳ. Ἐπεὶ δ' ἐτελεύτα τὸν βίον Μελίτιος, Ἰωάννην τινὰ τῶν ὁμοδόξων περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κατέστησεν ἄντ' αὐτοῦ· ὃς παραχῆς αὐθις ταῖς ἐκκλησίαις κατήρξεν. Ὅπερ οἱ τὰ Ἀρείου φρονούντες ὀρώντες, οὐδ' αὐτοὶ τὸ καθ' αὐτοὺς ἠμέλουν. Οὐα δὲ τοῖς τοιούτοις φιλεῖ, οἱ μὲν τῆν Ἀρείου δόξαν ἐπήνουν· τοῖς δ' ἐδόκει μᾶλλον ἄρχειν τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς περὶ Μελίτιον· καὶ τοῦτο μᾶλλον προσέκειντο. Καὶ πρότερον μὲν διεφέροντο ἐκότεροι πρὸς ἑαυτούς· ὡς δὲ τὸ πλῆθος ἐύρων τοῖς ἱερεῦσι τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἐπόμνον, εἰς ἓν συνελθόντες, ἐσπίσαντο· καὶ πρὸς τὸν εὐσεβῆ τῆς Ἀλεξάνδρου κληρὸν κοινὸν ἀνείλοντο πόλεμον. Καὶ ἐπὶ τοσούτον τὰ τ' ἐγκλήματα καὶ τὰς ἀπολογίας προέφερον, ἐπίσης ἀγωνιζόμενοι, ὡς χρόνος προϊόντος Μελιτιανῶς κληθῆναι τοὺς Ἀρειανούς, καὶ τὸ ἔμπαλιν. Καίτοι γε οἱ περὶ Μελίτιον περὶ προστασίας μόνης ἐκκλησιῶν διεκρίνοντο· Ἀρειανοὶ δὲ κακῶς ἐφρόνουν περὶ Θεοῦ. Ἄλλ' ὁμως τῷ κοινῇ ἔχθραν καθ' ἑαυτῶν ἀναρρίπτειν, συμφωνεῖν ὑπεκρίνοντο, ἐκότεροι δόξαν ἔχοντες βῆδῶς ἔξιν τοῖς κατὰ γνώμην. Πλὴν τῷ χρόνῳ προήκοντι, τῷ συνεχεῖ τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα διαλέξεω; εἰς ἔξιν ἐλθόντες, ἐπίσης περὶ Θεοῦ δοξάζοντες ἦσαν· αὐθις τ' ἐκ τούτων εἰς τὴν προτέραν διάστασιν ἤλθον τοῖς περὶ Ἀρειον. Καὶ κληρὸν γάρ, καὶ λαοὶ, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἐξετρέποντο κοινωσίαν. Καὶ πολλοὶ μὲν τῶν πόλεων ἐπέτρεξε τὸ δεινόν· μάλιστα δ' ἤμαρξεν παρὰ Βιθυνίαι; καὶ Ἐλλησποντοίαι; καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινῶν αὐτῇ. Ἐνθεν τοὶ καὶ λέγεται τὸν Νικομηθείαι; Εὐσέβιον, καὶ Θεόγυν ἐν τῇ Νικαίᾳ; δεξιῶς ὑπελθόντας· τὸν, ὃς φυλάττειν τὸν ὄρον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τῆν ἐπιτροπῆν εἶχεν, ἀπαλεῖψαι τὰς ἐκείνων ὑπογραφάς· καὶ παρρησίᾳ διδάσκειν μὴ χρῆναι ὁμοούσιον λέγειν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. Οὗτοι δὲ καὶ Ἀθανασίῳ αἴτιοι πρῶτοι τῶν ἐπ' ἐκείνῳ γεγόνασι δυσχερῶν· πολλὴν γὰρ παρὰ βασιλεῖ δύναμιν καὶ παρρησίαν ἔχοντες, Ἀρειον μὲν ὡς ὁμόφρονά καὶ φίλον αὐτοῖς κατάγειν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἔσπευδον· τὸν δ' ἐκείθεν ἀπελάσαι ὡς παντάσῃ ἐκ διαμετροῦ τούτοις γινόμενον. Καὶ μόλις ἤνυσαν τὴν βουλὴν. Ὅπως δὲ τοῦτ' ἐξίσχυσαν διαπράξασθαι, πῶς τε ὁ βασιλεὺς ἐπέισθη εἰσδέξασθαι Ἀρειον, ὡς οἶόν τε, διὰ βραχέων ἐρῶ.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Ὅς ἐπανεκλήθη Ἀρειος, τῇ ἐρῶῃ πιστεῖ δῆθεν συνθέμενος.

Πρεσβύτερός τις, τὴν νόσον Ἀρείου εἰσδεδεγμένος, κἂν λανθάνειν τέως ἐδόκει, Κωνσταντιᾷ τῇ ἀδελφῇ

Sozom. lib. II, cap. 21, hoc est, familiaritatem suam

τοῦ κρατοῦντος, ἦν Λικίνιος· εἰς γάμου κοινωνίαν εἶχε, συνήθης καὶ φίλος ἦν. Ἐκ δὲ τῆς πρὸς αὐτὴν ὁμιλίας πολλὴν παρρησίαν κτησάμενος, τῶν περὶ Εὐσέβιον εἰσηγησαμένων, περὶ Ἀρείου λόγους παρέσπειρε, μὴ καλῶς τὰ κατ' ἐκεῖνον γεγενησθαι φάσκων. Διὰ φθόνου δὲ καὶ ζηλοτυπίαν Ἀλεξάνδρου, φυχὴν τε τῆς πατρίδος, καὶ τῆς Ἐκκλησίας· ἐκπτωσιν κατακρίθεντα, παθεῖν· καὶ μηδ' οὕτω φρονεῖν, ὡς ὁ πολὺς ἔχει λόγους. Ἀληθῆ δὲ ταῦτα ἡ Κωνσταντία νομίσασα, εἶχε παρ' αὐτῆς. Καὶ νεωτερίζει μὲν οὐκ ἐτόλμα, τὸν βασιλέα στεβρῶν ὄρωσα περὶ τὰ ὀξεῖα ταῖς συνόδω· καὶ ἐν ὧσιν περιῆν, οὕτω δόξης ἐν ἀπορόρητι εἶχε· νόσῳ δὲ χαλεπῇ περιπεσοῦσα, συνεχῶς φοιτῶντα τὸν ἀδελφὸν τελευταίαν ἤγει χάριν, τὸν πρεσβύτερον ἐν τοῖς οἰκείοις ἔχειν, πολλὴν ἐκείνῳ τὴν εὐλάβειαν μαρτυροῦσα· ὀρθῶς τε δοξάζειν, καὶ ἀνόθευτον τὸ πρὸς ἐκεῖνον εὐνοῦν διατηρεῖν· καὶ σχεσθαι μὲν ἤδη ἐκείνῳ, ὀρθῶς δὲ περὶ ἐκεῖνον μὴ τι πάθοι, διεμαρτύρητο· ὅτι γε πεισθεὶς τισι, σεμνοὺς ἀνδρας ἀδιδῶ φυγῆ ἐζημίωσε. Καὶ ἡ μὲν τοιαῦτα λέγουσα ἐτελεύτησε· ὁ δὲ πρεσβύτερος παρρησίας ἐνεῦθεν τυχῶν, ἡρέμα τοὺς αὐτοὺς ἐλίπει· περὶ Ἀρείου λόγους τῷ βασιλεῖ, οὐς δὴ καὶ τῇ ἀδελφῇ ἐκεῖνου ἀνεῖπε, μὴ τι παρὰ τὰ δόξαντα τῇ συνόδῳ φρονεῖν καὶ τὸν Ἀρείον· ἐλθόντα τε, εἴ γε κελεύσῃ, δεῖξεν ἀληθῆ κατὰ πρόσωπον, ὡς ἀλόγως συκοφαντοῖτο. Ὁ δὲ βασιλεὺς, εἶτε τῇ ἀδελφῇ χαριζόμενος, εἶτε καὶ πεισθεὶς τοῖς εἰρημένοις τῷ πρεσβυτέρῳ, « Εἰ Ἀρείος, ἔφη, συντίθεται τὰ τῆς συνόδου φρονεῖν, δέχομαι τοῦτον, καὶ τιμῆ τῇ πάσῃ πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν εὐθὺς καταπέμψω. » Ταῦτ' εἰπὼν, καὶ τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν ἔπεμψε γράμματα· « Νικητῆς· Κωνσταντίνος· Μέγιστος· Σεβαστὸς· Ἀρείῳ. Πάλαι μὲν ἐδηλώθῃ τῇ στεβρότητι σου, ὅπως ἂν εἰς τὸ ἐμὸν στρατόπεδον ἀφίκοιο, ἵνα τῆς ἡμετέρας θέας ἀπολαῦσαι δυνηθείης· θαυμάζομεν δὲ σφόδρα, μὴ παραρῆμα τοῦτο πεποιηκότα. Διδὸν νῦν ἐπιβᾶ· ὀχλήματος· δημοσίου, εἰς τὸ ἡμέτερον στρατόπεδον ἀφικέσθαι ἐπέβηθι, ὅπως ἂν τῆς παρ' ἡμῶν εὐνοίας τε καὶ ἐπιμελείας τυχῶν, ἐπὶ τὴν πατρίδα ἀφικέσθαι δυνηθῆς. Ὁ Θεὸς σε διαφυλάττοι, ἀγαπητέ. Ἐδόθη τῇ πρὸ πάντων Καλανῶν Δεκεμβρίων. » Ἡ μὲν οὖν ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως αὕτη· ἔμοι δ' ἐπεισε θαυμάζειν τὸν περὶ τὴν εὐσέβειαν τοῦ βασιλέως ζῆλον· δοκεῖ γὰρ ἐξ ὧν γράφει, ὡς πολλὰκις αὐτὸν μετανοεῖν προετρέπετο· καὶ ἐν μέμψει ποιεῖται οἷς πολλὰκις γράψαντος οὐκ ἐπανήλθεν ἐπὶ τὸ ἀληθές. Ἐκεῖνος δ' οὖν τὰ γράμματα δεξάμενος, σύναμα Εὐζώῳ τὴν Κωνσταντίου κατέλαθεν. Ὁ δὲ Εὐζώιος διάκονος ἦν, ὅπῃ Ἀλεξάνδρου καθαιρεθεὶς καὶ αὐτὸς, ἠνίκα τοὺς περὶ Ἀρείου καθείλεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς πρόσωπον τοῦτου· δεξάμενος, εἰ τῇ πίστει συντίθενται, διηρώτα· τῶν δὲ συνθεμένων, γραφὴν ἐκέλευε παρασχεῖν, ἃ δοξάζοιεν διεξίσουσαν περὶ Θεοῦ. Οἱ δὲ τὴν προτέραν ἐκκλίναντες ὁδὸν ὧν εὐρεται νοημάτων ἦσαν, ἀπλοῖς τισι καὶ ἑλωσμένοις ῥήμασι τῆς ὁσιοπνεύστου Γραφῆς ἐκθεσιν

toris sorori, quam Licinius in matrimonio habuerat, familiaris erat, et amicus. Is ex familiaribus colloquiis, cum multa apud eum uteretur sermonum libertate, illata aliquando Eusebii mentione, de Ario quoque verba aspersit, minus recte de eo statutum esse dicens: per invidiam quippe et æmulationem Alexandri damnatum, simul et a patria exsulem, et ab ecclesia extorrem, in miseria vivere, seque indigna pati, neque ea esse, quae plerique credant, opinione. Hæc vera esse Constantia arbitrata, apud seipsam celavit. Nihil enim novare audebat, confirmatum esse sciens, stabilemque in synodi decretis imperatorem. Et quandiu superstes fuit, tectam tacitamque opinionem eam habuit. At ubi gravi est oppressa morbo, a fratre frequenter eam visente, supremam hanc petiit gratiam, ut presbyterum, de cuius eximia pietate testificabatur, familiarem haberet: recte eum sentire, sinceramque ei benevolentiam conservaturum esse: se quidem jam decedere: ei vero, ne quid pateretur, admodum metuere affirmans, quod a nonnullis persuasus, viros graves perpetuo multasset exsilio. Atque illa his dictis, fatis concessit Presbyter vero libertate inde sumpta, paulatim eosdem apud imperatorem movebat de Ario sermones, quos ad sororem quoque ejus dudum retulerat: nihil scilicet contra synodi decreta Arium sentire: venientem eum, si ipse jubeat, vera hæc esse; et quod præter rationem sycophantia circumventus sit, in faciem ostensurum. Imperator, sive sorori gratificans, seu presbyteri dictis credens: « Si Arius, inquit, recipit, fidemque facit, se cum synodo sentire, accipio hominem, cum honore omni Alexandriam eum remissurus. » Ad hæc verba litteras quoque ejusmodi ad illum addidit: « Victor Constantinus Maximus Augustus Ario. Jampridem firmitati tuæ, ut in aulam nostram venires, et conspectu nostro fruerere. 644 significatum est. Quod te illico non fecisse, valde miramur. Itaque (1) publico vehiculo conscenso, ad aulam nostram venire propera, ut benevolentia curaque nostrâ adjutus, in patriam redire queas. Deus te servet, dilecte. Datæ v Kalend. Decemb. » Hæc imperatoris est epistola. Mihi autem admirari in mentem venit ipsius de vera pietate ardorem et æmulationem. Apparet enim ex iis quæ scribit, sæpius illum ab eo ad pœnitentiam excitatum esse. Quapropter eum reprehendit, qui multoties litteris admonitus, ad veritatem non redierit. Ille igitur litteris eis acceptis, cum Euzoio Constantinopolim venit. Erat autem Euzoios diaconus, et ipse ab Alexandro exauctoratus, cum Ario presbyteri dignitas adempta est. Imperator in conspectum suum admissos, an fidei promulgatæ assentirentur, rogavit: atque illis id asseverantibus, libellum eos offerre jussit, qui eorum de Deo sententiam comploteretur. Tum illi declinata priore via, quam

(1) Socrat. lib. 1, cap. 25.

sententiis quibusdam inveniendis ierant, simplicibus aliis notisque divinitus inspiratæ Scripturæ verbis novam formulam et expositionem texere: jurajurando confirmantes, ita se ex animo credere et sentire, neque aliter unquam sensisse. Scriptum in hisce verbis conceptum fuerat: «Pissimo (1) et que amantissimo domino nostro imperatori Constantino Arius et Euzoius. Sicuti Deo gratia pietas tua, imperator domine, præcepit, ita in scripto exponimus fidei nostræ professionem. Et coram Deo testamur, sic nos omnesque qui nobiscum sunt, quemadmodum subjecimus, credere. Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem; et in Dominum Jesum Christum Filium ejus, ex eo ante omnia sæcula genitum, Deum Verbum, per quem omnia facta sunt, quæ vel in cælo, vel in terra sunt, qui venit, et carnem assumpsit, qui passus est et resurrexit; qui ascendit in cælos, et rursus veniet judicaturus vivos et mortuos; et in Spiritum sanctum, et in carnis resurrectionem, et in vitam venturi sæculi, et in regnum cælorum: et in unam Ecclesiam catholicam Dei, quæ a finibus ad fines mundi est. Hunc vero fidei persuasionem ex sanctis Evangeliiis accepimus, dicente Domino discipulis suis: *Unus docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. 645 Quod si non ita credimus, et vere recipimus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, sicuti cuncta catholica Ecclesia, et sanctæ Scripturæ docent, pro eo atque omnino persuasum habemus, judex noster erit Deus, et nunc et in venturo illo die. Itaque pietatem tuam, Deo dilectissime imperator noster, cohortamur, ut nos, qui ecclesiastici sumus, fidemque et sententiam Ecclesiæ et sacrarum Scripturarum obtineamus, per pacificam et divinam pietatem tuam, matri, videlicet Ecclesiæ, unias atque conjungas, quæstionibus, et quæ ex quæstionibus oriuntur superfluis, et ad rem non pertinentibus verbis accisis: ut et nos et Ecclesia per pacificationem inter nos conciliati, solitas preces pro pacifico et pio imperio, totaque familia tua communiter omnes peragamus.» Hoc scriptum nonnulli insidiosè commentum dicebant. Illos namque verbis quidem Ecclesiæ conciliari, nihilominus tamen prioribus opinionibus suis inhærere, verborum ipsorum significatione id satis declarante, ambigue in utramque partem inclinantium, et ad ancipitem sensum vergentium. Imperator autem existimans eos Nicænis decretis assentire, supra modum lætitia efferebatur. Verumtamen ante legitimam, pro recepto more, explorationem atque inquisitionem eorum qui summam rei ecclesiasticæ tenebant, sibi hoc non sumpsit, ut illos ad communionem admitteret: sed ipsos qui tum Hierosolymis convenerant, episcopos misit, quibus significavit, ut novam illo-

¹ Matth. xxviii, 19.

(1) Determinatio concilii 7, cap. 17.

A ἑτέραν ὑφάναντες, ὄρω διεθεβαίουν, ἢ μὴν ὡς πιστεῦσιν καὶ κατὰ νοῦν ταῦτα φρονεῖν, καὶ μηδὲν ἕτερον ποτε ἐνοήσαι. Τὸ δὲ γράμμα ὡδὲ πως ἐπὶ λέξεως εἶχε: «Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότη ἡμῶν βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ Ἄρειος καὶ Εὐζοῖος. Καθὼς προσέταξεν ἡ θεοφιλῆς σου εὐσεβεία, δεσποτα βασιλεῦ, ἐκτιθέμεθα τὴν ἐαυτῶν πίστιν ἐγγράφως. Ὁμολογοῦμεν ἐπὶ Θεοῦ οὕτω πιστεῦσιν καὶ αὐτοὶ καὶ πάντες οἱ σὺν ἡμῖν, ὡς ὑποτάσσεται. Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα: καὶ εἰς Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημένον Θεὸν Λόγον, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς: τὸν ἐλθόντα καὶ σὰρκα ἀναλαβόντα, καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνεληθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς: καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς: καὶ εἰς ἄγιον Πνεῦμα: καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν: καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος: καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν: καὶ εἰς μίαν Ἐκκλησίαν καθολικὴν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων. Ταύτην δὲ τὴν πίστιν παρελήφαμεν ἐκ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, λέγοντος τοῦ Κυρίου τοῖς ἐαυτοῦ μαθηταῖς: *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα οὕτω πιστεύομεν, καὶ ἀποδεχόμεθα ἀληθῶς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα, ὡς πᾶσα ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ἅγιοι Γραμματισταὶ διδάσκουσιν, ὡς κατὰ πάντα πιστεύομεν, κριτῆς ἡμῶν ἔσται ὁ Θεὸς καὶ νῦν καὶ ἐν τῇ μελλούτῃ ἡμέρᾳ. Διὸ παρακαλοῦμεν σοῦ τὴν εὐσεβείαν, θεοφιλέστατε ἡμῶν βασιλεῦ, ἐκκλησιαστικῶς ἡμᾶς δεῖξαι, καὶ τὴν πίστιν καὶ τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἁγίων Γραμμῶν ἔχοντας, ἐνοῦσθαι ἡμᾶς διὰ τῆς εἰρηνοποιῶσιν σου καὶ θεοσεβοῦς εὐσεβείας τῇ μητρὶ ἡμῶν, τῇ Ἐκκλησίᾳ θηλαστῇ, περιηρημένων τῶν ζητημάτων, καὶ τῶν ἐκ τῶν ζητημάτων περισσολογιῶν: ἵνα καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ Ἐκκλησία μετ' ἀλλήλων εἰρηνεύοντες τὰς συνθήκας εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς σου καὶ εὐσεβοῦς βασιλείας: καὶ παντὸς τοῦ γένους σου κοινῇ πάντες ποιῶμεθα.» Τὴν μὲν οὖν γραφὴν ταύτην ἐνέδ; δολῶς συγκατεῖναι: ἔλεγον: καὶ διαλλάσσειν μὲν τοῖς ῥητοῖς, συμφέρεσθαι δ' ὅμως τοῖς πρότερον ἐκείνῳ δόξασιν, κατὰ τὴν τῶν ὀνομάτων σημασίαν. Ἄτε δὴτ' ἐπαμφοτερίζοντων, καὶ πρὸς ἑκατέραν νεούτων διάνοϊαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς λογισάμενος ἐπίσης αὐτοῖς τοῖς κατὰ Νίκαιαν δεδομένοις στοιχείῳ, ὑπερφυῶς ἦδετο. Οὐ μὴν γε πρὸ τῆς νομίμου δοκιμασίας τῶν κυρίων τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸ ἐπικρατήσαν ἔθος ἐαυτῷ ἐπέτρεπε τὴν τῆς κοινωνίας παραδοχὴν: πέμψας δὲ αὐτοὺς πρὸς τοὺς τρινηκίδας εἰς Ἱεροσόλυμα ἡθροισμένους ἐπισκόπους, ὥστε τὴν ἐκείνων νέαν ἐχθεσιν τηρηθῆναι, ἐδήλου: καὶ φιλόανθρωπον δὲ κατιδεῖν ἐκέλευεν, εἴτε ὀρθῶς δοξάζοντες φθόνῳ τὴν ἐπιβουλήν ἔσχον, εἴτε οὐ καλῶς φρονοῦντες τοῖς

ἴδη κεκριμένοι· μετεμελήθησαν. Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον Ἐρμαῖον τὸν καιρὸν λαβόντες τῇ προφίτει τῶν βασιλικῶν γραμμάτων, καὶ μῆπω τῆς συνόδου γεγεννημένη· κοινωνοὺς εἴλοντο. Καὶ τοῦτο δρᾶσαντες, βασιλεῖ τε ἐδήλουν τὰ πεπραγμένα, καὶ τῇ Ἀλεξανδροῖον Ἐκκλησίᾳ, Αἰγύπτῳ τε καὶ Λιβύῃ πᾶσι, καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ ἐπισκόποις καὶ κληρικοῖς· Ἐγγυφόν, ἀσμένως αὐτοὺς δεξίσθαι, ὡς καὶ βασιλεὺς αὐτοῦ μαρτυροῦντος, εὐσεβῆ τὴν ἐκείνων εἶναι πίστιν· ἣν οἱ πιστεῶς ἔκθεσιν καὶ τῇ ἐκείνων ἐπιστολῇ ἔθεντο, τῇ βασιλικῇ κρίσει καὶ τῆς συνόδου τὴν ψήφον ἐπαγαγούσης.

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ΄.

Ὡς Ἀθανάσιος τὸν Ἀρειοὺ μὴ δεξιόμενος, κατηγορίας ὑπέστη παρὰ Ἀρειανῶν καὶ Μελιτιανῶν. Καὶ περὶ τῆς Ἀρσενίου περιβοήτου χειρῶς.

Καὶ ὁ μὲν Ἀρειὸς οὕτως ἦκεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν· ἀλλ' ἡ τοῦ ψεύδους κατασκευὴ ἤττων τῆς ἀληθείας ἦν. Ὁ γὰρ ἱερεὺς Ἀθανάσιος τοσοῦτον αὐτὸν προσήκατο, ὥστε καὶ ὡς ἄγο, αὐτὸν ἐξετρέπετο. Ἀρειὸς δ' ἐπιμένων πάλιν ἀνεκίνει τὴν αἵρεσιν. Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον καὶ αὐτὸν ἔγγυφον, καὶ τὸν βασιλέα γρίφειν ἐπειθον, ὡς ἂν οἰκονομήσῃ εἰσδεχθῆναι τὸν Ἀρειον. Ἀθανάσιος δὲ παντάπασιν ἀπηγόρευε· καὶ βασιλεῖ δ' ἔπεμπε διδάσκων, ὡς ἐν ἀδυνατοῖς ἔστι προσίσθαι οὐ· σύνοδος τοσαύτη ὑπὸ ἀνάθεμα ἔθετο, τὴν εὐσεβῆ πίστιν ἡθετηκότας, καὶ ταῦτα μὴδ' εὐθεῖαν τὴν ἐπιστροφὴν ποιουμένους. Ὁ δὲ βασιλεὺς βραβείως ἔφερε· περὶ πλείστου γὰρ αὐτῷ ἡ τῆς Ἐκκλησίας ὁμόνοια ἐσπουδάζετο· καὶ Ἀθανάσιον ἀντέγραφε μὴδένα τῆς Ἐκκλησίας εἰργεσθαι· εἰ δ' οὐ πείθοιτο, ἀμελητὴ τὸν ἐκίθειν αὐτὸν ἀπελάσσοντα πέμπειν. Ἐγὼ δὲ καὶ τὸ περὶ τούτου μέρος τῆς ἐπιστολῆς Κωνσταντινίου τῇ γραφῇ παρενθήσω, ἃδε διαγορευθῶν· « Ἐχων τὸνὸν τῆς ἐμῆς βουλήσεως· τὸ γυρίσμα, πᾶσι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν ἀκώλυτον παράσχου τὴν εἰσοδον. Ἐν γὰρ γινώσκω κακώλυκας αὐτῶν τινὰς τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἀπείρεξας τῆς εἰσόδου, ἀποστελῶ παραχρῆμα τὸν καθαιρήσοντά σε ἐξ ἐμῆς κελύσεως, καὶ τῶν τόπων μεταστήσοντα. » Τοιαῦτα μὲν ἔγραψε Κωνσταντῖνος, τοῦ λυσιστελοῦς προμηθοῦμενος, καὶ μὴ θέλων τὴν Ἐκκλησίαν διεργημένην ὁρᾶν. Ἀθανάσιος δ' αὖτις, ὡς οὐ μεταδοτέον κοινωνίας τοῖς ἐξ Ἀρειοῦ, γράφων ἐπέκειτο, καὶ τῆς Ἀλεξανδροῖον ἐξήλαυσε. Καὶ ὅττι οἱ περὶ Εὐσέβιον συνιδόντες ὡς οὐ τῆς ἐφέσεως ἐπιτοχῆς ἔσονται, εἰ μὴ ἐκποδῶν Ἀθανάσιος τῆς ἐπισκοπῆς γένοιτο, καὶ τὴν τοῦ βασιλεὺς κατ' ἐκείνου λύσιν εἰς ὑπουργίαν ἐλάμβανον τοῦ σκοποῦ. Ἦταν δ' οἱ κατὰ τοῦ ἀγίου συνίσταντο, Εὐσέβιος ὁ Νικομηδεύς, Θεόγνης ὁ Ν. καίας, Μάριος ὁ Καλχηδόνος, Οὐρσίνιος Σιγγιδόνος τῆς ἀνω Παννονίας, καὶ Θύαλης Μουρσῶν τῆς Παννονίας. Πρόφασιν δ' ἔκανθη μὴ ἔχοντες πρὸς τοσαύτην διαβολήν, τῶν ἐκ Μελιτίου τι-

(1) Οὐ μόντοι γε κρίσεων ἡ κατασκευὴ τῆς

Arium formulam expenderent: humaniter perspicere jubens, sive illi recte sentientes per invidiam circumventi insidias pertulerint, seu male opinantes per poenitentiam in rebus judicatis tandem acquiescerent. Eusebiani porro commodum nacti tempus, imperialium litterarum pretextu, synodo nondum acta, ad communionem eos admisere. Atque hoc cum fecissent, imperatori rem eam in sinuarunt: et Ecclesiae Alexandrinae, Aegypto, et Libyae omni, episcopisque et cleris earum scripserunt, ut non gravate eos reciperent: quorum et imperator ipse piam fidem esse testaretur: cujus etiam fidei formulam epistolae suae adjunxerunt, imperiali judicio synodi calculum addentes.

646 CAPUT XLVIII.

B *Ut Athanasius, quod Arium non susceperit, accusationem sustinuerit ab Arianis et Melitianis: et de decantata Arsenii manu.*

Hoc modo Arius Alexandriam venit. At enim mendacii molitio veritati succubuit (1). Tantum namque adest ut eum sacer admiserit Athanasius, ut etiam perinde atque piaculum aliquod sit aversatus. Arius ibi manens, haeresim rursus commovebat. Et Eusebiani Athanasio scripserunt, et imperatori quoque ut scriberet persuaserunt, ut ita ille rem, quo Arius reciperetur, moderans administraret. Id vero Athanasius facere omnino recusavit, et ad ipsum imperatorem litteras dedit, fieri nullis modis posse, ut ii ad communionem admitterentur, quos tam frequens synodus, propter verae pietatis fidem proculcatam, anathemate notasset: praecipue cum non legitime, poenitentia ac conversione interveniente, resipissent. Id imperator graviter tulit; maximo enim studio ad sarcendam Ecclesiae concordiam incumberebat. Itaque Athanasio rescripsit, ne quem ab Ecclesia arceret. Ac si contemptim jussa sua acciperet, missurum se eo qui illum inde exigerent, est minatus. Qua de re particulam epistolae Constantini adnectere scripturae huic libet, quae sic habet: « Cum igitur voluntatem meam perspectam habeas, omnibus quicumque intrare in Ecclesiam volent, liberum praebere ingressum. Si enim cognovero quemquam a te ab Ecclesia repulsum, aut ab introitu ejus prohibitum esse, praesto ibi confestim erit, qui a me missus, jussione mea exactoratum te ex eis locis deportandum curet. » In hanc sententiam Constantinus scripsit, utilitatem publicam in consilio habens, et Ecclesiam scissam videre nolens. Athanasius autem cum imperatori dentu scripsisset, non esse participandam cum Arianis communionem; rursus Ario imminens Alexandria eum expulit. Tum demum Eusebiani animadvertentes, se voti sui impotes fore, nisi episcopatu Athanasius detrusus esset; exacerbatum imperatoris adversus illum animum, in occasionem consilii desideriique sui perficiendi

σιωπομένη· ἀληθείας ἐγένετο. (Socrates, lib. 1,

arripuerunt. Erant autem qui contra sanctum vi-
rum conspiraverant : Eusebius Nicomedie, Theo-
gnis Nicææ, Maris Chalcedonis, Ursicius Singidonis,
Pannoniæ superioris, et Valens Mursorum, Panno-
niæ episcopi. **647** Cum vero non satis occasionis
haberent ad tantam calumniam, ex Melitianis
quosdam accusatores ejus pecunia clam condu-
ctos subornarunt. Ac primam apud im crato-
rem, Essione (1), Eudæmone, et Callinico, Meli-
tiani episcopis calumniantibus, illam accusa-
tionem sustinuit, quod Ægypto lineam vestem Ale-
xandrinæ Ecclesiæ pendendam imperasset, et tri-
butum exegisset. Quam sane calumniam apud
imperatorem, cum eum forte fortuna (2) aliam ob
causam Nicomedie convenissent, Alypius et Maca-
rius presbyteri falsam esse coarguerunt. Imperator
ergo delatores litteris perstrinxit, Athanasium autem
ad se evocavit. Nondum autem ad Constantinum
venerat, cum ei Eusebiani aliud crimen Intendere :
insidias eum clam principi tendentem, Philumeno
cuidam arcam auro refertam misisse. Quam rem
ubi imperator meram itidem esse sycophantiam
manifesto deprehendit, in Psammathia, quod ex
suburbis Nicomedie unum est, tum agens, cum
ingenti honore Athanasium Alexandriam remisit :
litteris datis, quibus omnia quæ in hominem dicta
fuerant, ementita esse ostendebat : et insuper
testificabatur, perhumanum eum ac recte creden-
tem planeque divinum esse virum, qui propter
invidiam crimen sustinuerit, et superior tamen ac-
cusatoribus evaserit. Cohortabatur quoque multi-
tudinem, ne dissideret, sed modis omnibus con-
cordiam consecraretur, et Deum suspiceret. Atque
ille quidem talia scribendo, pacem conciliare stu-
debat. Melitiani autem et Ariani crimina alia
adversus Athanasium instituerunt. Quorum unum
erat, mysticum eum comminuisse poculum, sacram
mensam evertisse, et divinos quosdam libros com-
bussisse ; alterum vero, Arsenii cujusdam Melitia-
norum hæresis episcopi, quam ei amputaverit,
manum secum habere, per quam prodigia ede-
ret (3). Arsenium porro apud presbyterum quem-
dam Patrinem nomine in monasterio quodam cum
cura et diligentia occultantes, humanitate benigni-
ateque omni fovebant, ut tectus ibi maneret,
neutiquam in publicum prodiret. Res Arsenii
hujus Joannes etiam monachus criminator adorn-
avit (4). Et auctores rei istius technis insidiisque
alibus structis, ubique obambulabant, sermones
serentes, et Athanasium traducentes. **648** Vehementius
vero in eum inimici ejus invehebantur :
et Ischyras ille maxime, qui in Mareote colebat,
quæ regio Alexandria est : plures frequentesque

νὰς χρήμασι κλέψαντες, κατηγορεῖν παρσευόασαν.
Καὶ πρώτην ὑπομένει γραφὴν ἐς βασιλέα διὰ Ἐσσί-
ωνος καὶ Εὐδαίμωνος καὶ Καλλίνικου Μελιτιανῶν ἐπι-
σκόπων, ὡς λιγὴν ἐσθῆτα τὴν Ἀγυπτῶν τῇ Ἀλεξαν-
δρείῳν ἔκκλησίᾳ τελεῖν κελεύοι· καὶ τὸν δασμὸν
εἰσεπράξατο· ἦν δὴτα διαβολὴν ἐκ τοῦ παρήκοντος
κατὰ Νικομήδειαν βασιλεῖ ἐντυχόντες Ἀλύπιος καὶ
Μακάριος οἱ πρεσβύτεροι, ὡς ψευδῆ εἶπεν, διήλεγξαν.
Καὶ τῶν μὲν κατειπόντων βασιλεὺς καθήφατο γράμ-
μασιν· Ἀθανάσιον δὲ πρὸς ἑαυτὸν μετεστεύλατο.
Οὐπω δ' ἀφιγμένος, ἑτέραν ὑπέστη κατηγορίαν, τῶν
περὶ Εὐσέβιον κατειπόντων, ὡς τῷ κρατοῦντι λάθρα
ἐπιβουλεύων, Φιλομένῳ τινὶ λάρνακα πέμψοι πλήρη
χρυσοῦ. Ἐπεὶ δ' ἐφώρσε καὶ ταύτην γυμνὴν εἶναι
συκοφαντικὴν τὸν βασιλεὺς, ἐν Ψαμμαθίᾳ διατρίβων τῷ
τότῃ Νικομηδείᾳ δὲ τοῦτο προάστειον· μετὰ πλεί-
στη τιμῆ· Ἀθανάσιον ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου ἀν-
έπεμπε, γράψας ὡς ψευδῆ εὔροι πάντα τὰ κατ' αὐ-
τοῦ εἰρημένα, πολλὴν τε ἐπιείκειαν αὐτῷ καὶ πίστιν
ὀρθῆν μαρτυρῶν, θεῶν τε εἶναι ἀνδρα, φόβου τε
χάριν τὴν γραφὴν ὑποστῆναι· ἐνθεν τοι καὶ κρείτ-
των ὀφθῆναι τῶν ἐκκλημάτων. Παρεκάλεσε δὲ καὶ τὸ
πλήθος μὴ δειστασθαι· σθένει δὲ πινεὶ τὴν ὁμί-
νοιαν μεταδιώκειν, καὶ πρὸς θεὸν ἀφορᾶν. Κάκεινος
μὲν ὡδε γράφων, πρὸς εἰρήνην ἔλκειν ἐσπούδαζεν·
οἱ δὲ τὰ Μελιτιῶν καὶ Ἀρσίου φρονούντες ἑτέρας
κατὰ Ἀθανασίου ὑφαινον κατηγορίας. Τούτων δ' ἦν
μία, ὡς ποτήριον συντρίψει μυστικόν, καὶ τὴν ἱε-
ράν ἀνέτριψε τράπεζαν, καὶ τινα θεῖα βιβλία κατ-
έλαυσε· δεύτερον δὲ, ὡς Ἀρσένιον τινὸς χειρὰ κό-
χης, ἐπίσκοπος δ' ἦν ἐκείνος τῆς τῶν Μελιτιανῶν
αἵρέσεως, ἔχοι παρ' ἑαυτῷ δι' ἧς τερατείας ἐργά-
ζοιτο. Καὶ τὸν μὲν Ἀρσένιον ἐπιμελῶς κρύψαντες
πρὸς τινὲς πρεσβυτέρους μοναστηρίου τινὸς Πατρίνης
τὴν κλήσιν, πᾶσαν εὐνοίαν καὶ φιλοφροσύνην ἐπε-
δείκνυτο ἡσυχῇ μένειν καὶ μηδὲ μῶς φαίνεσθαι· τὰ
δὲ κατὰ Ἀρσένιον καὶ Ἰωάννης μοναχὸς ὁ γραφό-
μενος συνεσκεύαζε. Καὶ οἱ μὲν αὐθένται τῆς πρά-
ξεως τοιαῦτα σκευασάμενοι, ἀπανταχοῦ περιήσαν,
λογοποιούντες· καὶ διασύροντες Ἀθανάσιον· ἐπι-
έκειντο δ' οἱ μᾶλλον ἀπεχθῶς εἶχον· καὶ Ἰσχυράς
ἐκεῖνος· μάλιστα, ὅ ἐν τῷ Μαρῶνι τὰς διατριβάς
ἔχων· χώρα δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁ Μαρῶνις, ἧ
παμπληθεῖς εἰσι κώμαι, ἐν αἷς ἐκκλησιαὶ τέ εἰσι
πολλαὶ καὶ μεγάλα τῷ ἐπισκόπῳ ὑποκειμεναὶ Ἀλε-
ξανδρείας, καὶ τῇ ἐκεῖνου πόλει ὡς παροικίαι λογι-
ζονται· ἐν ἐκείνῳ τοίνυν Ἰσχυράς ὢν, οἴκοθεν αὐτό-
ματος ἱερεὺς ἀνεδείκνυτο, ἔργον τιμωρίας ἐπέκεινα.
Καὶ φωραθεὶς Ἀθανάσιῳ, ἐπεὶ πρὸς ἐξέτασιν ἔκειτο,
φυγὰς ἐκείθεν γενόμενος, συμβάλλει τοῖς περὶ Εὐσέ-
βιον κατὰ Νικομήδειαν. Οἱ δὲ τῷ πρὸς Ἀθανάσιον
μίσει ὅσα δὴ πρεσβύτερον δέχονται· ὑποσημέριοι δ'
ἐπισκοπῆς ἄξια τιμῆσαι, εἰ κατηγορίαν Ἀθανασίῳ

(1) Al. Eufionem habent.

(2) Τότε τυχηρῶς ἐν Νικομηδείᾳ τυγχάνοντες.
(Socrat. ut supra.)

(3) Πρὸς μαγείας τινὰς. Socrat. hoc est, magiæ
gravis

(4) Παρσευόαστο δὲ πρὸς τοιαύτην κατηγορίαν
καὶ Ἰωάννης μοναχὸς τις ὁ γραφόμενος. Sozom.

lib. II, cap. 25. Hoc est, Institutus vero ad ejusce
modi quoque criminationem est Joannes monachus
quidam accusator. Arsenium nunc Eusebius lib. x,
dicit aliquando Athanasii lectorem fuisse, et ob
noxam quamdam castigationem veritum profugisse,
et latuisse.

συρράψαι, τὰ εἰρημμένα εὐχερῶς ἐσκαιώρησε. Βασι-
λεὺς δὲ ταῦτα ἐνωτισθεὶς, τῷ Κήνορρι Δαλματίῳ
ἀδελφιδῶ γέ οὐτι καὶ τὰ κατ' Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας
διέποντι, γράφει δικάσαι ἐπὶ τοῖς εἰρημμένοις, καὶ τὴν
δίκην ὅξιν εἰσπράξασθαι. Ἐπεμπε δὲ καὶ Εὐσέβιον
καὶ Θέογγιν, ὡς ἂν μετ' αὐτῶν ἡ κρίσις γένοιτο τῷ
Ἀθανασίῳ. Ὡς δ' ἔγνω καλούμενος ὑπὸ Κήνορρος,
συνιδῶν ὡς χαλεπὸν ἔστιν ἀπολογῆσθαι παρὰ δι-
κασταῖς οὐκ εὐγνώμοσιν, ἀντεστρατήγει ταῖς ἐκεί-
νων μεθόδοις· καὶ πάντα τρόπον ἐπειθε μὴ τάληθες
διαφεύγειν. Ἐργῶδες δ' ἦν πάντας πεῖθειν Ἀρσενίου
μὴ φαινομένου, λογισάμενος ὡς· οὐκ ἄλλως ἑαυτὴν
καθάροι, εἰ μὴ ζῆν ἀπελέγξοι τὸν τεθνάναι λεγόμε-
νον, τῶν τινα οὐκ εὐκλειῶν διάκονον τὴν εἰς Αἴγυπτον
ἐπεμπε ἀναζητῆσαι Ἀρσένιον. Καὶ ἐπὶ ἐς Θηβαῖδα
ἐγένετο, ἔγνω ὅπου διῆγε, πρὸς Πατρίνην, παρ' ᾧ
καὶ ἐκρύπτετο. Καὶ αὐτὸν μὲν οὐκ εὔρε· τὴν γὰρ τοῦ
διακόνου μαθόντες ἀφίξιν, εἰς τὴν ἄνω διέβηνον
Αἴγυπτον· τὸν δὲ Πατρίνην λαβῶν, ἅμα δὲ καὶ Ἠ-
λίαν ὃς ἐτέρωσε τοῦτον μετέστησεν, εἰς Ἀλεξάν-
δρειαν ἤγαγεν· οἱ καὶ ἄμφω παραστάντες τῷ ἄρ-
χοι, ὡμολόγηον ἐν ζῶσιν εἶναι Ἀρσένιον· ὃν παρ'
αὐτοῖς κρυπτόμενον νῦν Αἴγυπτος ἔχει. Δῆλα δὲ καὶ
βασιλεὶ ἐποιοῦν τὰ εἰρημμένα. Ὁ δὲ γράφων Ἀθανα-
σίῳ, ἔχεσθαι τῆς ἱερωσύνης ἐπιμελῶς ἐπειθε, καὶ
τὰς τῶν Μελιτιανῶν μὴ δεδιέναι συκοφαντίας· καὶ
δίκην δ' εἰσπράξασθαι τὴν ἀξίαν τοῖς τὰ τοιαῦτα
τοῖμῶντας κατηγγυᾶτο, καὶ ἡσυχάζειν μὴ αἰρουμέ-
νους, ἀλλὰ θορόβους ἀνακινουῦντας τῇ Ἐκκλησίᾳ,
ὑπὸ δικάζουσι νόμοις διδόναι· ὡς μὴ μόνον τοῖς
ἀθώοις φθόνον καὶ ἐπιβουλὴν βράπτοντας, ἀλλὰ καὶ
τῷ καλῷ τῆς εὐταξίας· καὶ τῆς εὐσεβείας λυμαιο-
μένους. Ταῦτα γράψας Ἀθανασίῳ, ἐπὶ κοινοῦ τὴν
ἐπιστολὴν ἀναγνωσθῆναι προσέτατε. Περιδεαῖς δὲ
οἱ ἐκ Μελιτιῶν γενόμενοι, τουλοιοῦ ἄτε δὴ τὴν τοῦ
κρυπτόντος ὑφορώμενοι ἀπειλὴν, ἡρέμα εἶχον. Καὶ ἡ
κατ' Αἴγυπτον Ἐκκλησία ἐν εἰρήνῃ ἐτέλει ὑπὸ τοσοῦ-
του ἱερέως ἰθυνομένη. Ἐπεδίδου δὲ καθ' ἐκάστην καὶ
πολυπλασιωμένη γίνετο, πολλῶν καὶ τῶν ἐκ τῆς Ἑλλη-
νικῆς θρησκείας τῇ πίστει προστιθεμένων, καὶ ἄρδην
ἐθῶν διῶν, τὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν μετερχομένων.

dignas pœnas legibus persoluturos esse recepit, qui tam gravia auderent, et quiescere quidem nol-
lent, tumultus vero in Ecclesia concitarent: **649** eos scilicet homines, qui non modo bonis atque
innocentibus per invidiam insidias struerent, verum etiam ordini veræque pietati detrimento es-
sent. Hæc cum ad Athanasium scripsisset, publice is epistolam recitari jussit. Melitiani in metu
conjecti (2), deinceps minas imperatoris verentes, conquieverunt. Et ecclesia in Ægypto pacata est,
quæ a tanto pontifice administraretur. In dies quoque ea augebatur, frequentiorque fiebat: quod multi
ex superstitione etiam Græcorum ad fidem accederent, et populi toti ad Christianismum aggrega-
rentur.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

*Περὶ τῆς ἐν Τύρῳ κατὰ Ἀθανασίου γενομένης
συνόδου· καὶ ὡς τὰς αὐτοῦ κατηγορίας ψευ-
δεῖς ἀπήλεγξεν Ἀθανάσιος.*

Ὁὐ μετ' οὐ πολὺ δὲ αἱ τῶν ἐναντίων ἐπιβουλαὶ
Ἀθανασίῳ πράγματα παρεῖχον, καὶ μῖσος παρὰ βα-

(1) Legendum puto *Cæsari*, ex Eutropio, qui de
Constantino scribit: *Tricennialibus suis Dalmatium
fratris sui filium Cæsarem legit.* In catalogo con-

Λ habens vicos, in quibus multæ et magnæ sunt ec-
clesiæ episcopo Alexandriae subjectæ, cujus urbis
censentur esse parœciæ seu viciniæ. Ibi agens
Ischyras, sua sponte et ex sese natus domo pro-
dierat sacerdos: quod quidem facinus pœnam
omnem longe supergreditur. Qua in re ab Atha-
nasio deprehensus, cum in eum inquireretur, fuga
sibi consulens, Eusebianis Nicomediæ est junctus.
Atque illi, pro eo quo adversus Athanasium arde-
bant odio, veluti presbyterum susceperunt, episco-
pali se eum dignitate ornatos polliciti, si accu-
sationem Athanasio intenderet. Ille sane ea quæ
dicta erant, facile insituit. Imperator porro his
verbis auditis, Censori (1) Dalmatio fratris filio res
Antiochenas in Syria administranti scribit, ut de
eis rebus judicet, justasque exigat pœnas. Mittit
quoque ad eum Eusebium et Theognidem, ut eis
assessoribus judicium de Athanasio perageretur.
Quod ubi Athanasius ex Censore, qui eum evocave-
rat, cognovit, secum ipse pendens quam arduum
sit causam dicere apud minus benevolos et æquos
judices: illorum artibus adversus eos concertat,
et modis omnibus veritatem minime oppressum iri
sperat. Et quia difficile ei videbatur, rem omnibus
probare, Arsenio non comparente: et ipse secum
reputabat, non aliter se innocentiam suam declara-
turum esse, nisi vivere eum ostenderet, quem ipsi
mortuum esse asserebant, ex familiaribus quemdam
diaconum in Ægyptum mittit, qui Arsenium quaerat.
Ille, postquam Thebaidem pervenit, ubi ageret co-
gnovit: apud Patrinem scilicet, qui eum occultabat.
Atque ipsum quidem ibi non invenit: adventu enim
diaconi cognito, in inferiorem transiit Ægyptum:
Patrinem autem, et simul Eliam, qui illum alio
traduxerant, assumptum, Alexandriam adduxit.
Qui ambo apud præsidem vivere Arsenium con-
fessi sunt, qui ab ipsis antea occultatus, eo tem-
pore in Ægypto esset. Hæc ad imperatorem quoque
sunt relata. Is Athanasio scribit, suadens, ut cum
cura episcopatum retineret atque administraret,
Melitianorum delationes non metueret. Et præterea

qui tam gravia auderent, et quiescere quidem nol-
lent, tumultus vero in Ecclesia concitarent: **649** eos scilicet homines, qui non modo bonis atque
innocentibus per invidiam insidias struerent, verum etiam ordini veræque pietati detrimento es-
sent. Hæc cum ad Athanasium scripsisset, publice is epistolam recitari jussit. Melitiani in metu
conjecti (2), deinceps minas imperatoris verentes, conquieverunt. Et ecclesia in Ægypto pacata est,
quæ a tanto pontifice administraretur. In dies quoque ea augebatur, frequentiorque fiebat: quod multi
ex superstitione etiam Græcorum ad fidem accederent, et populi toti ad Christianismum aggrega-
rentur.

CAPUT XLIX.

D

*De synodo Tyri contra Athanasium coacta, et ut
accusationes contra ipsum institutas falsas esse
Athanasius arguerit.*

Non longe deinde post, adversariorum technæ
rursum Athanasio negotium exhibuere, odiumque

sulum Romanorum. 25 imperii Constantini consul
reperitur Dalmatius Cæsar.

(2) Τέως, Sezon. ut supra, hoc est, tum.

apud imperatorem creavere. Nam accusatorum A turba coit. A quibus vix tandem imperator permotus, synodum Cæsareæ Palestinæ cogi jussit. Quo evocatus Athanasius, ad menses triginta adventum suum distulit, ejus qui ibi sacris præsidebat Eusebii Pamphili, et cognominis et Nicomediensis, factionisque eorum dolum suspectum habens. Atque eo quidem venire supersedit: postea vero acriore ei adhibita vi, Tyrum venit. Imperator namque ad dedicandum Hierosolymis templum, quod ipse construxerat, synodum congregari jusserat: quo, ut spectaculo essent, Eusebius, et qui factionis ejus erant, cum multo et regio apparatu ibant. Eam synodum imperator ex itinere Tyrum divertentem, prius Athanasii causam discutere jussit: ut jurgis nugisque omnibus e medio sublatis, paratioribus animis templo Deo consecrando, mystica sacra perficerent (1). Tum autem tricesimus imperii Constantini agebatur annus. 650 Et adeerant ex episcopis Orientalibus sexaginta numero, quos Dionysius exconsularis coegerat. Eo ferreis catenis vinctus ex Alexandria Macarius presbyter, militari eum ducente manu, venit. Athanasius autem citatus, primum quidem moras nectebat, non tam criminationes timens, quam ne quid de fide aliter quam in Nicæna synodo decretum fuerat, novaretur cavens. Veritus tamen imperatoris litteras, quæ, nisi sua sponte veniret, invitum eum vi eo abductum iri minabantur, Tyrum venit. Dei autem providentia quedam, qui mortuus dicebatur, vivum Arsenium eo quoque ire impulit. Non enim rationem habuit vel acceptæ a sycophantis pecuniæ, vel eorumdem de occultatione mandati, quin Tyrum ipse quoque clam veniret, quemnam tandem finem res habituræ essent, cogniturus. Porro Archelai consularis ministri in caupona quadam vino et ebrietati vacantes, cum ex quodam, eum qui interfectus esse dictus fuerat, Arsenium adesse, et in quadam domo latitare audissent, rem hero reuuntiarunt: qui eam statim inquisitam atque compertam pressit, certamque reddidit, et Athanasium secreto per internuntium fidelem, bono animo esse jussit, quod vivens scilicet Arsenius adesset. Atque ille præsens, cum jam in potestate eorum esset (2), eum se esse pernegabat. Paulus autem Tyri episcopus, qui hominem jamdudum noverat, ipsissimum eum esse profitebatur. Et providentia quidem rem eam disponens, sic est moderata. Athanasius vero postquam citatus apud synodum constituit (3), crimina sibi objecta partim diluit, partim ut de eis amplius dispiceret, dilationem petiit (valde namque difficilis et impedita ei res erat, qui accusatores apud judices gratiosos esse, testes multos ex Arianis et Melitianis, sententias illorum comprobantes, dispositos: et deia-

(1) Ἐπιθετηρία. Ita etiam Cereris Eleusiniæ sacra mystica dicta sunt.

(2) Ἐν χειρὶ γενόμενος συλληφθεὶς. (Socrat. lib. 1, cap. 28.) Hoc est, captus.

σιλεῖ κατασκευάζον, καὶ πληθοῦς κατηγορῶν συνίστατο· ὅφ' ὧν μάλιστα ὁ βασιλεὺς κινηθεὶς, σύνοδον ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἐπέταττε Καισαρεία συνάγεσθαι. Ἐνθα κληθεὶς Ἀθανάσιος, ἐπὶ λ' μῆνος τὴν ἀφιξίν ἀνεβάλετο, τοῦ ταύτῃ προσδρεύοντος Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου καὶ τοῦ ὁμωνύμου Νικομηδείας καὶ τῆς περὶ αὐτοὺς συμμορίας ὑπεισόμενος τὴν σκαιωρίαν. Ἐκεῖ μὲν οὖν ἐλοιπὴν ἀνεβάλετο· ἐς ὕστερον δὲ σφοδρότερον βιασθεῖς, ἤκων εἰς Τύρον. Ὁ γὰρ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ καθιερώσει τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις νεῷ ὄν αὐτὸς ἀνήγειρε, σύνοδον ἀθροισθῆναι ἐκέλευσεν. Ἐνθα θείας χάριν Εὐσεβίου, τε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν μετὰ πολλῆς ἤγοντο καὶ βασιλικῆς τῆς πομπῆς. Ἦν δὲ σύνοδον ἐκέλευε βασιλεὺς ὁδοῦ πάρεργον εἰς Τύρον γενομένους, πρότερον τὰ κατὰ Ἄθασιον ἐξετάσαι, ὡς ἂν ἐκποδῶν πάσης γενομένης ἐρετχίλις εἰρηνωκώτερον τὰ ἐπιβατήρια ἐκτελέσασιν τῷ νεῷ ἀφιερῶντες αὐτὸν τῷ Θεῷ. Τηνικαῦτα δὲ τριακοστὸν ἔτος ἠνύετο τῇ ἀρχῇ Κωνσταντίνῳ τῷ βασιλεῖ. Καὶ παρεῖσαν τῶν ἀνὰ τὴν ἑω ἐπισκόπων ἐξήκοντα τὸν ἀρθομὲν, τοῦ ἀπὸ ὑπατικῶν Διονυσίου τούτου, ἀθροισαντος. Καὶ σιδηροδέσμιος ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ἤγετο Μακάριος ὁ πρεσβύτερος, στρατιωτικῆς ἀγούσης χειρὸς. Ἀθανάσιος δὲ κληθεὶς, πρῶτον μὲν ἀνεβάλετο, οὐ τοσοῦτον τὰς κατηγορίας, ὅσον μὴ τι καινοτομηθῆ παρὰ τὸ δόξαν τῇ κατὰ Νικαίαν συνόδῳ, εὐλαθεθεὶς· δεῖσας δ' ὅμως τὰ βασιλείῳ γράμματα, γράφοντα, ὡς εἰ μὴ ἐκὼν ἀπαντήσῃ, δικῶν μετὰ βίας ἀχθήσεται, ἤκων εἰς Τύρον. Θεοῦ δὲ ἔπρατις πρόνοια καὶ τὸν λόγῳ νεκρῶν Ἀρσένιον ζῶντα εἰς Τύρον ἤλαυνεν. Ἐν δευτέρῳ γὰρ θέμενος ἅ πρὸς τῶν συκοφαντιῶν ἔσχε χρήματα, καὶ τὰς ἐκεῖνων τῆς ἀποκρυβῆς ἐντολῆς, κρύφα καὶ αὐτὸς ἤκων, ἔποιε· ἂν λήξειαν τὰ γενησόμενα ἱστορήσων. Ἀρχελοῦ δὲ τοῦ ὑπατικοῦ οἰκίτας ἐν τινι καπηλείῳ πότῳ καὶ μέθῃ σχολάζοντα, ἀκούσαντας πρὸς τινος ὡς ὁ ἀνηρῆσθαι εἰρημένους πάρεστιν Ἀρσένιος, κεκομμμένος οἰκία τινὶ, τῷ δεσπότῃ ἀνήγγελλον. Ὁ δ' εὐθύς ἀναζητήσας, ἐν τῷ ἀσφαλεῖ κατέτεχε· καὶ τῷ Ἀθανασίῳ ἐν ἀποβλήτοις ἐδήλου θαρβέειν· παρεῖναι γὰρ ζῶντα Ἀρσένιον. Ὁ δ' ἐν χειρὶ γενόμενος, ἀπηρνεῖτο. Παῦλος δ' ὁ Τυρίων ἐπίσκοπος· ἐκ πολλοῦ τὸν ἀνδρα εἰδὼς, ἤ μὴν ἐκεῖνον εἶναι διωμολόγει. Καὶ ἡ μὲν πρόνοια οὕτω τὰ τοῦ πράγματος ὑκονόμε· Ἀθανάσιος δ' ἐπει κληθεὶς παρήλθε τῇ συνόδῳ, τὰ μὲν τῶν ἐγκλημάτων διελύσατο· ἐπὶ τισὶ δὲ καὶ ὑπέρθειν εἰς διάσχεψιν ἤπει (λίαν δ' ἐν ἀπόροις ἦν, τοὺς τε κατηγοροὺς κεχαρισμένους τοῖς δικασταῖ; ὄρων, μάρτυρας δὲ πολλοὺς παρακροτούντας τάκεινων ἐκ τῶν τὰ Ἀρείου καὶ Μελιτίου φρονούντων, καὶ τοὺς συκοφάντας, συγγνώμης ἀξιουμένους ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐκράτει)· μάλιστα δ' ἐπὶ τῇ κατ' Ἀρσένιον γραφῇ, καὶ ἐπὶ γυναικὶ τινι, ἣ δῶρα παρεσχόμενον, ἀκούσῃ νύκτωρ διαφθορῆσαι. Ἄ δὲ καὶ ἄμφω γελοῖα ἀνέδειξεν. Ἐπει γὰρ ἡ γυνὴ ἐπὶ μέσῳ τῷ

(3) Accusationum capita plura, quæ Athanasio sunt intentatæ, apud Sozomenum inveniuntur, l. b. 11, cap. 25.

συνεδρίῳ παραστᾶσα διήλεγθεν Ἀθανάσιον, συμπαι-
 ρῶν ἑκαίσε πρεσβύτερός τις Τιμόθεος· Ἀλεξανδρεὺς,
 ὡς λάθρα τούτοις διηκονομήτο, τὸν λόγον ὡς οἰκεῖον
 δῆθεν ἀναλαβὼν ὁ Τιμόθεος, Ἀληθῆ, φησὶ, λέγεις,
 γύναι, ὡς ἐγὼ σε ἐδασάμην; Ἡ δὲ, Ἄλλ' οὐ σύ;
 τὴν χεῖρα τείνουσα ἔλεγε. καιρὸν προστιθεῖσα καὶ
 τρόπον ὡς γε δὴ καὶ βεβίαστο. Τοῦτο μὲν οὖν, ὡς
 γελοῖον, οὕτω προχείρωσ ἐξήλεγκτο. Ἐπειτα ἡ χεῖρ
 εἰσήγετο Ἀρσενίου· καὶ ἡ κατηγορία οὐκέτι λόγους
 ἀλλ' ἔργους ἐνίστατο. Ὁ δὲ δεξιῶς μᾶλα τὸ πρᾶγμα
 μετήλθεν. Ἡρώτα γὰρ εἰ τινες εἰεν τῶν παρόντων
 γινώσκοντες τὸν Ἀρσένιον. Τινῶν δ' εἰπόντων εἶδε-
 ναι, εἰσήγε τοῦτον τῷ συνεδρίῳ, ὅφ' ἱματίῳ τὴν χεῖρα
 κρύπτοντα· καὶ αὐτίκα, (ὁὗτός ἐστιν, ἔλεγεν, ὁ νε-
 κρός. Καὶ ἀνὰ μέρος ἑκατέραν χεῖρα ἐξάγων, Ἰδοῦ.)
 φησὶν, ὁ Ἀρσένιος; καὶ δύο χεῖρας ἔχων πάροισι·
 τῆς δὲ τρίτης τὸν τόπον ποῦ τις ἀνθεῖη; δεικνύτω-
 σαν οἱ κατήγοροι· οὐ γὰρ ἀρχῆθεν δημιουργῶν ὁ
 Θεὸς, τρίχειρα τὸν ἄνθρωπον πάντως ἐποίησεν. Τούτων
 οὕτω διαβήθη ἐληλεγμένους, οἱ τὸν δόλον συβόλα-
 ψαντες· ἐν ἀμηχάνῳ γενόμενοι, ὑποδύντες τὸν ὄφρυ-
 ρον, ἀπεδίδρασκον. Καὶ τὴν μὲν κατηγορίαν ταύτην
 οὕτως Ἀθανάσιος ἀπεδύσατο τῆ τοῦ Ἀρσενίου ζωῆ·
 εἶθ' ἐξῆ; τὰ κατὰ τὴν Ἰσχυραν παραγράφωτο, προη-
 γουμένως, ὡς οὐκ εἴη πρεσβύτερος· ἄλλως τε καὶ τὸ
 μὴ δεῖν ἐπ' ἀντιδίκων κρίνεσθαι λέγων, τοὺς περὶ
 Εὐστάθιον παραγράφωτο. Καὶ ἄλλων κεφαλαίων εἰσα-
 χθόντων, δεῖν ἐδοῖαι παρὰ τὸν Μαρεώτην γενέσθαι,
 ὡς ἀν τοπικῶς ἐξετασθῆ τὰ ἀμφισβητούμενα. Ὡς
 δ' ἐξελέγησαν ἔρευνηται οὓς ὡς κριτῆς παραγράφωτο
 (καὶ γὰρ ἐστέλλοντο Θεόγνης καὶ Μίρις, Θεόδωρος,
 Μακεδόνιος, Οὐάλης τε καὶ Οὐρσίκιος), Ἀθανάσιος
 ἀπηγόρευσε, καὶ παντὶ τῷ συνεδρίῳ σκευωρῶν εἶναι
 τὸ πρᾶγμα ἀνεδοῖατο· εἰ ὁ κατήγορος; ἅμα τοῖς
 ἐχθροῖς δικασταῖς παραγένοιτο, ἐκ μονομεροῦς ἢ δίκε
 ἔσται. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα λέγων, ἐπεὶ μηδεὶς αὐ-
 τοῦ λόγον ἐποιεῖτο, ἄλλως τε καὶ δεῖσας μὴ αὐτόχει-
 ρες αὐτοῦ γένωνται, φυγὰς ἀνεχώρει τοῦ συνεδρίου,
 καὶ ἐξ βασιλεία ἀνέτρεχεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ ἐν τῷ
 Μαρεώτῃ παραγενόμενοι ἦκον, ὑπομνήματα μονο-
 προσώπως ἐποίησαν, ὡς ἀληθῆ εἴη ὅσα ὁ κατήγορος
 κατεῖπεν Ἀθανασίου· ἡ σύνοδος πρῶτα μὲν ἐρήμην
 τούτου κατεδίητησεν· εἶτα καὶ τὴν καθαιρετικὴν
 ἐσαχθείσαν ψήφωσαν· ἐν ᾗ πολλὰ τὸν ἑσίου λοιδορήσαν-
 τες, ὡς στασιώδη καὶ παραχῶν πιμπλῶντα τὴν Αἴ-
 γυπτον· καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τῇ γυναικὶ ὡς αἰσχρὸν
 πηρήξαν, καὶ τὰ τοῦ φόνου δὲ Ἀρσενίου παρεδρα-
 μον· ἔγραφον δὲ τοῖς ἀπανταχοῦ ἐπισκόποις μὴ λό-
 γου μηδὲ κοινωνίας αὐτῷ μεταδοῦναι, ἀλλὰ μετὰ
 τὴν Ἀλεξανδρείαν οἰκεῖν· ἀληθῆ δὲ εἶναι καὶ τὴν
 ἐπὶ τοῦ μυστικοῦ ποτηρίου συντριβὴν αὐτοῦ γενόμε-
 νην κατηγορίαν. Ἐφῆπτοντο δ' ἐκάστου ἐγκλήματος
 τεχνήντως διαβολὴν ἐργαζόμενοι, τῶν συκοφαντῶν

(1) Ischyrae, seu Ischyronis (ita enim eum Sozomenus nominat) causa in eo statu fuit. Arrogabat is sibi et usurpabat sacerdotis dignitatem, et quæ presbyteri sunt, munia obibat. Eum vero cum Athanasius in facto flagranti mysticis sacris operantem deprehendisset, mensam sacram evertit, calicem confregit, et impiam temerarii hominis

lores in eis criminibus, de quibus ipse eos convicerat, venia dignos judicatos esse videret): potissimum vero in accusatione de Arsenio: et sursum de muliercula quadam, quam muneribus datis invitam noctu vitiasse arguebatur. Quas sane ambas deinde ridiculas esse ostendit. Siquidem deinde, cum mulier in medio consilio assistens Athanasium incusaret, presbyter quidam Alexandrinus Timotheus, qui ibi aderat, sicuti ei cum Athanasio clam convenerat, causam scilicet perinde atque propriam in se recipiens: Itane tandem, inquit, mulier a me tibi oblatum esse vitium dicit?

651 atque illa, An vero non a te? (ipsum digito demonstrans), dixit, tempore quoque et modo, et vis ei illata esset, adjecto. Et hoc quidem crimen, ut ridiculum, sic facile est refutatum. Deinde manus Arsenii producta, et accusatio non jam verbis, sed factis instituebatur. Ille vero dextre admodum et prudenter criminationi obviam iit. Interrogavit namque, an ex presentibus quisquam Arsenium nosset? Atque nonnullis, nosse se eum dicentibus, Arsenium in concilium adduxit, sub veste manuum utraque tegentem. Et tandem: En vobis, inquit, mortuus praesto adest; atque una illius, mox quoque altera producta manu: En, ait, Arsenium habetis, manus duas habentem: tertiæ autem locum ubi quis inveniat, accusatores mihi ostendant. Deus siquidem conditor in principio hominem prorsus trimanum non creavit. Calumniis his aperte ad eum modum confutatis, doli architecti rerum suarum satagentes, turbæ se immiscuere, et fuga sibi consulere. Et crimen quidem hoc a se Athanasius Arsenii vita removit. Deinde Ischyram (4) exceptione repulsi, in primis quod presbyter non esset. Insuper etiam, non debere quemdam ab inimicis judicari, allegans, Eusebianos submovit. Et cum alia quoque accusationis capita in medium proferrentur, visum concilio est, Marcotem ire, ut in re praesenti, quæ in controversiam erant deducta, inquirerentur. Ut vero ad rem investigandam electi sunt, quos Athanasius per exceptionem iudices rejecerat (mittebantur enim eo Theognis, Maris, Theodorus, Macedonius, Valens, et Ursicius), ipse relectabatur, et apud universum concilium, rem eum insidiosam esse in molitionem, vociferabatur: ac si accusator una cum suspectis et inimicis iudicibus adesset, iniquum id uniusque tantum partis iudicium esse protestabatur. Haec cum ille diceret, neque quisquam, ac ne Dionysius quidem exconsularis rationem ejus haberet, atque insuper metueret, ne manus sibi per vim et eadem afferent, ex consensu eo ad imperatorem profugit. Postquam qui Marcotem missi fuerant, redire, atque attesta-

audaciam inhibuit. Qua de re accusante Ischyra, Athanasius causam apud in quos iudices dixit. Aetas nostra multos vidit Ischyras, Athanasium nullum. Porro Athanasius ea quæ modo dicta sunt, per Macarium presbyterum Ischyra exauctorando egit, qui et ipse e vinculis causam dixit.

tioncs uniformes, sub una scilicet persona, vera esse quæ adversus Athanasium accusator dixisset, confecere: synodus primum eum, nullo defendente, veluti contumacem condemnavit: deinde etiam sententiam, qua ei dignitas episcopalis abrogata est, tulit, in qua sententia sanctum virum conviciis multis ut seditiosum, et Ægyptum motibus turbulentis implentem prosciderunt: **652** simul et de muliercula illa, et de Arsenii eade crimen utpote turpe prætermittentes. Ad omnes quoque locorum omnium episcopos litteras dedere, ne vel sermone vel usu et commercio aliquo cum eo communicarent, neve ei Alexandriae esse permetteretur. Verum quoque esse asseruerunt, mystici poculi comminuti crimen: et accusationum capita quæque attingentes, singulari quadam arte calumniam pertexerunt, sycophantas convictos silentio legentes, et accusatores ejus omnes laudantes. Joanni quoque illi qui Melitio successerat, sectatoribusque ejus, aut quicumque ex clero ejus erant, honorem dignitatemque tribuere. Ipsum etiam Arsenium, qui cæsus esse dicitur fuerat, receperunt: Hypselopolitarum episcopus, iniquæ illi Athanasii abrogationi subscripsit. Qua in re illud novum mirumque visum est, quod qui ab Athanasio jugulatus esse dicebatur, is vivens, quantum in eo situm erat, Athanasium exauctorando jugulavit. Hoc tam injustum insanumque judicium multi etiam qui ibi aduere episcoporum, deprehendere. Nam et Paphnutium confessorem tum præsentem, dicunt, apprehensa Maximi Hierosolymitanæ Ecclesiæ antiistitis manu consurrexisse, atque utrique minus convenire arbitrarum esse, qui confessores existissent, oculosque propter sermonem veritatis effossos, et pedum flexus debilitatos circumferrent, ut commune quidquam cum pravorum et improborum hominum cœtu haberent, et adversus veræ pietatis propugnatores sententiam ferrent.

653 CAPUT L.

De consecratione seu dedicatione templi Hierosolymitani epistola imperatoris ad synodum Tyri Phœniciaæ congregatam: et ut Athanasius exsul sit factus.

Eo tempore, quo et tricesimus imperii Constantini annus complebatur, et templum Hierosolymis in Calvaria loco magnificentissime absolutum fuerat, quod magnum Martyrium dicitur, Marianus quidam ampla dignitate vir, ab imperatore cum litteris ad synodum venit, quibus quam celerrime Hierosolymam adire, propter sacri ejus templi dedicationem jubebantur. Atque illi protinus ut potuere, Hierosolyma contenderunt, dissidio atque discordia omni seposita, templumque ipsum dedicarunt, donaria simul et ornamenta ab imperatore missa maximi prorsus pretii consecrantes: quæ longo sane post tempore ibi fuere, stuporem et consternationem plane spectantibus conciliantia: tanta illorum erat magnitudo, tantum pretium. Erat is decimusquartus mensis Septembris dies, qui ab eo tempore in ecclesia Hierosolymitana quotannis publice ab omnibus festus et celebris agitur, octo ex ordine diebus conventibus celebrandis. Quibus diebus ex omni terrarum orbe homines eo conveniunt, et ad festos conventus concurrunt, arcana sacra peracturi, et loca sancta cognituri. Deinceps vero et decantantam illam ibi

την ἦσαν ἀποσιγήσαντες· τοῦ; ἰὰ κατηγοροῦν αὐτοῦ πάντα προσέονται, τὸν τε μετὰ Μελίτιον Ἰωάννην καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦσαν. Καὶ ἐκάστῳ τῶν ἐν τῇ κλήρῳ αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα ἔδωκαν. Καὶ αὐτὸν δὲ Ἀρσένιον παρεδέξαντο, ὃς ἀνηρῆσθαι ἐλέγετο· ὃς τότε μὲν τῆς Μελιτιανῶν θρησκείας ἐπίσκοπος ἦν· εἰς δὲ τὴν ὀδικὸν ἐκαίτην Ἀθανασίου καθαιρέσειν ὡς τῆ; Ὑψηλοπολιτῶν πόλεως ἐπίσκοπος· καθυπέγραψε. Καὶ τὸ δὴ ξενίζον τοῦτ' ἦν· ὅτι ὁ ὑπὸ Ἀθανασίου ἀνηρῆσθαι λεγόμενος, ζῶν τὸ εἰς αὐτὸν ἦκον ἀνήρει καθαιρῶν Ἀθανάσιον. Ταύτην δὲ τὴν ὀδικὸν δίκην ὡς μὴ ὑγιῶς ἔχουσαν καὶ πολλοὶ τῶν ἐκεῖσε παρόντων κατεψώρσαν ἱερῶν. Καὶ γὰρ καὶ Παφνούτιον τὸν ὁμολογητὴν φασὶ τηνικίδε συμπάροντα τῷ συνεδρίῳ, τῆς χειρὸς λαθόμενον Μιξίμου τοῦ τῆς Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίας προέδρου, ἐξαναστῆναι, μὴ δεῖν εἶναι λογισμένους ὁμολογητὰς ὄντας, καὶ διὰ τὸν ἀληθῆ λόγον τὰ ὀμματα ἐξορωρυγμένους, καὶ τὰς ἀγκύλας πεπηρωμένους, συλλόγου κοινωναῖν πονηρῶν καὶ φαύλων ἀνδρῶν, καὶ κατὰ τῶν τῆς εὐσεβείας προμάχων ψηφίζεσθαι.

qui tum quoque Melitianorum sectator, et tanquam Hypselopolitarum episcopus, iniquæ illi Athanasii abrogationi subscripsit. Qua in re illud novum mirumque visum est, quod qui ab Athanasio jugulatus esse dicebatur, is vivens, quantum in eo situm erat, Athanasium exauctorando jugulavit. Hoc tam injustum insanumque judicium multi etiam qui ibi aduere episcoporum, deprehendere. Nam et Paphnutium confessorem tum præsentem, dicunt, apprehensa Maximi Hierosolymitanæ Ecclesiæ antiistitis manu consurrexisse, atque utrique minus convenire arbitrarum esse, qui confessores existissent, oculosque propter sermonem veritatis effossos, et pedum flexus debilitatos circumferrent, ut commune quidquam cum pravorum et improborum hominum cœtu haberent, et adversus veræ pietatis propugnatores sententiam ferrent.

ΚΕΦΑΛ. Ν'.

Περὶ τῆς καθιερώσεως τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ· καὶ ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν ἐν Τύρῳ τῆς Φοινίκης σύνδοτον· καὶ ὡς ὑπερβριος ἐγένετο Ἀθανάσιος.

Κατ' ἐκεῖνο τοίνυν καιροῦ τρίτης δεκάδος τῆ ἀρχῆ Κωνσταντίνου συμπληρουμένης, τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τὸν Κρανίου τόπον πολυτελῶς ἐξεργασθέντος ναοῦ, ὃ μέγα Μαρτύριον λέγεται, Μαρτιανὸς τις τῶν ἐν ἀξιώμασιν ἐκ βασιλέως παραγενόμενος, χάριματα τῆ συνόδῳ εἰδίδου, διαγορεύοντα ὅσον τάχος τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκείνου καταλαβεῖν ἐπὶ κθερώσει τοῦ θείου ναοῦ. Οἱ δ' εὐθύς ὡς εἶχον ἐπὶ τῇ Ἱεροσόλυμα ἦκον, διαφορὰν καὶ διχόνοιαν πᾶσαν εἶθεν ἐκ μέσου πεπονημένοι· καὶ τὸν ναὸν καθιέρυσαν, ἀναθέμενοι ἃ λόγῳ πολλοῦ ἄξια κειμήλια τε καὶ ἀναθήματα πέμψει βασιλεὺς· ἃ ὄητα πολλῶ τῷ ἐξῆς χρόνῳ ἀνέκειντο, κατάπληξις ἀντικρυς τοῖς ὄρωσι μεγέθους τε καὶ πολυτελείας ἔνεκα. Τρισκαιδεκάτῃ δ' ἦν Σεπτεμβρίου μηνός· ἦν δὴ τὸ ἐξ ἐκείνου ἐτήσιον δημότελῆ καὶ περιφανῆ ἑορτὴν ἄγει ἡ τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησία, ἐπὶ ὅκτω ἡμεραίς ἐκκλησιάζουσα. Ἐξ ἀπάσει δὲ τῆ; γῆς φοιτῶσιν ἄνθρωποι μνησεῖς ἐπιτελέσοντας κατὰ ταύτας δὴ τὰς ἡμέρας, καὶ καθ' ἱστορίαν τῶν ἱερῶν τόπων τῆ πανηγύρει συντρέχοντες. Ἐπειτα δὲ καὶ τὴν πολυθρόλλητον ἐκεῖνην σύνδοτον ἐκεῖσε ποιήσαντες, Ἀρειὸν καὶ Εὐζώϊον προσεδέξαντο, τοῖς βασιλέως

δῆθεν πεισθέντες· γράμματα, δι' ὧν ἐξήλου ὀρθῶς αὐτοὺς περὶ τὴν πίστιν φρονεῖν. Ἔγραψαν δὲ καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ, ὡς βαθεῖα εἰρήνη ταῖς ἐκκλησίαις ἐπρυτανεύθη τοῦ φθόνου ἀπελασθέντος. Καὶ Ἀρειος μεταμέλω χρησάμενος, καὶ βιβλῶν μετανόας δοῦς, δικαίως ἐδέχθη τῆς Ἐκκλησίας ὄσιος γενόμενος. Δῆλα δὲ καὶ τὰ πραχθέντα καθίστων τῷ βασιλεῖ. Καὶ οἱ μὲν τοιαῦτα ἔπραττον· ὁ δ' Ἀθανάσιος ἦκων τὴν Κωνσταντινου, ἀπέπονθεν ἐπὶ τῷ βασιλεῖ ἀπωδύρετο. Καὶ τινῶν δὲ παρόντων τῶν καταδικασάντων, κατεδέιτο βασιλέως ἐπ' αὐτοῦ τῶν ἐν Τύρῳ πεπραγμένων τὴν κρίσιν γενέσθαι. Δοκίμασα· δὲ ὁ κρατῶν εὐλογᾷ τὸν Ἀθανάσιον λέγειν, τοῖς ἐν Τύρῳ συνελθοῦσι τῶν ἐπισκόπων Ἐγραφε τοιαῦτα, εἰς αὐτὸν μεταστέλλων· « Ἐγὼ μὲν ἀγνοῶ τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας συνόδου μετὰ θορύβου καὶ χειμῶνος κριθέοντα. Δοκεῖ δὲ πως ὑπό τινος ταραχώδους ἀταξίας ἢ ἀλήθεια διεστράφη· ὑμῶν δηλαδὴ διὰ τὴν πρὸς τοὺς πέλας ἐρεσχέλιαν, ἣν ἀτήτητον εἶναι βούλεσθε, τὰ τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα μὴ συνορῶντων. Ἀλλ' ἔσται τῆς θείας προνοίας ἔργον, καὶ τὰ τῆς φιλονεικίας ταύτης κακὰ φανερώς ἄλόντα διασκοδάσαι, καὶ ἡμῖν διαβρίθην ἐπιδείξαι, εἴ τινα τῆς ἀληθείας αὐτοῖσι συνελθόντες ἐποίησατε φροντίδα, καὶ εἰ τὰ κεκριμένα χωρὶς τινος χάριτος καὶ ἀπεχθείας ἐκρίνατε. Τοιγαροῦν ἐπειγμένως πρὸς τὴν ἐμὴν ἐλθεῖν ὑμᾶς εὐσέβειαν βούλομαι, ἵνα τὴν τῶν πεπραγμένων ὑμῖν ἀκριβείαν καὶ ὑμῶν αὐτῶν παραστῆσητε. Τίνος δὲ ἔνεκεν γράψαι ταῦτα πρὸς ὑμᾶς ἰδικαίωσα, καὶ ὑμᾶς πρὸς ἑμαυτὴν διὰ τοῦ γράμματος καλῶ, ἐκ τῶν ἐπομένων γνώσεσθε. Ἐπιβαίνοντί μοι λοιπὸν τῆς ἐπυνόμου ἡμῶν καὶ πανευδαίμονος πατρὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως (συνέβαινε δὲ μετηνικαῦτα ἐφ' Ἰππου ὀχεῖσθαι) ἐξαίφνης Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος, μέσον τῆς λεωφόρου μετὰ ἐτέρων τινῶν οὗς περὶ αὐτὸν εἶχεν ἀπροσδοκῆτως εὐτως προσῆλθεν, ὡς καὶ παρασχεῖν ἐκπλήξεως ἀφορμὴν· μαρτυρεῖ μοι γὰρ ὁ πάντων ἔφορος Θεός, ὡς οὐδὲ ἐπέγνων αὐτὸν ὄστις ἦν. Καὶ τὴν ἀδικίαν ἣν πέπονθε πυνθανομένοις, ὡσερ εἰκός, ἀπήγγειλεν ἡμῖν. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐ διελέχην αὐτῷ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, οὕτε ὀμίλιας ἐκοινωνήσα· ὡς δὲ ἐκεῖνος μὲν ἰξίου, ἐγὼ δὲ παρητούμην, καὶ μικροῦ δεῖν ἀπελαύνεσθαι αὐτὸν ἐκέλευον, μετὰ πλείους παρρησίας οὐδὲν ἔτερον παρ' ἡμῶν ἦται, ἢ τὴν ὑμετέραν ἀφίξιν ἰξίωσεν ὑπάρξαι, ἵν' ἡμῶν παρόντων ἀναγκαίως ἀπέπονθεν ἀποδύρασθαι δυνήθει. Ὅπερ ἐπειδὴ εὐλογον εἶναι καὶ τοῖς καιροῖς πρέπον καταβαλετο, ἀσμένως ταῦτα γραφῆναι πρὸς ὑμᾶς προσέταξα, ἵνα πάντες ὅσοι τὴν σύνοδον τὴν ἐν Τύρῳ γενομένην ἐπλήρωσαν, ἀνυπερθέτως εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς ὑμετέρας ἡμερότητος ἐπειθήητε, τοῖς ἔργοις αὐτῶν ἐπιδείξαντες τὸ τῆς ὑμετέρας κρίσεως καθαρὸν τε καὶ ἀδιάστροφον ἐπ' ἐμοῦ· ὃν τοῦ Θεοῦ γνήσιον εἶναι θεράποντα οὐκ ἂν ἀρνηθείητε. Τοιγαροῦν διὰ τῆς ἐμῆς πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας τὰ πανταχοῦ

egere synodum, in qua Arium et Euzoium suscipere (1) : imperatoris videlicet litteris adducti, quibus ille recte eos de fide sentire significabat. Scripserunt illi quoque ad Ecclesiam Alexandrinam, multam esse, odiis discussis, ecclesiis pacem conciliatam ; Arium resipuisse : eumque accepto ab homine pœnitentiæ libello, rite susceptum, prorsus in Ecclesiæ potestate esse. Acta ea ad imperatorem etiam retulere. Atque illi quidem hæc sic egere (2). Athanasius autem Constantino-
polim contendens, de injuriis quas acceperat, apud imperatorem est quiritalus. Et cum ibi nonnulli qui eum sententiis suis damnaverant adessent, illud ab imperatore supplices petiit, ut rerum Tyride se actarum in ejus præsentia inquisitio et judicium fieret. Porro imperator Athanasium æquum petere censens, ad episcopos qui Tyri conveniant, eos ad se venire jubens, in hæc verba scripsit : « Ego quidem quæ sint res a synodo vestra per tumultum et quasi procellam quamdam judicata, ignoro. 654 Videtur tamen quodammodo tumultuante per inordinatam consultationem veritas esse depravata, quod scilicet vos propter nugandi adversus proximos studium, quod quidem invictum esse vultis, ea quæ Deo placita sint, pervidere non possitis. Enimvero divinæ Providentiæ fuerit, ut, cum contentiosi ardoris vitium manifesto deprehensum discutiatur, tum aperte nobis declaretur, num in conventu isthuc vestro curæ vobis veritas fuerit, et res absque odio et gratia sint judicata. Quam ob causam ut propere ad pietatem nostram venialis volo, ut et rerum a vobis actarum exactam rationem nobis exhibeatis, et de vobis ipsis satisfaciatis. Qua re autem ut hæc ad vos scriberem, et vos per litteras ad me evocarem, adductus fuerim, ex verbis sequentibus intelligetis. Ingredienti mihi jam cognominem nobis et modis omnibus felicem urbem Constantinopolim (accidit autem ut equo tum veherer), de repente Athanasius episcopus, cum aliis quibusdam quos secum habebat, in media publica via, ita præter expectationem obvius est factus, ut consternationis etiam præberet causam. Testem autem facio inspectorem rerum omnium Deum, me illum primum qui fuerit non novisse : donec nostrorum quidam quis esset, iudicavit. Atque nobis de injuriis quas sustinuit eum percontantibus, quæ æquum erat, renuntiavit. Ego quidem eo tempore cum eo verba non feci, neque collocutus sum. Ubi vero ille id postulavit, ego autem denegavi, parum admodum abfuit quin eum rejici juberem : ille tamen cum multa libertate nihil peteret a nobis aliud, quam ut vos præsto essetis, quo necessitate urgente, in præsentia vestra, quæ passus esset, satis deplorare posset, et ego id rationi et tempori convenire duxi, perliben-

(1) Supra cap. 47 cod.

(2) Proscriptum esse Athanasium obscure significantes. Socrat. lib. 1, cap. 22.

per hæc ad vos scribi præcepi, ut omnes quicumque conventui Tyrio interfuisitis, citra procrastinationem, in aulam mansuetudinis nostræ venire accubretis, et rebus ipsis judicationis vestræ sinceritatem et veritatem, me cognoscēte, declaretis : quem sane germanum Dei famulum esse non negaveritis. Per meam certe quidem erga Deum religionem, pacata sunt ubique omnia. Quin ipsi etiam Barbari nomini Dei rite laudibus benedicunt, qui hactenus veritatem ignorarunt. Manifestum autem est, qui veritatem non norit, eum neque Deum nosse. **655** Verumtamen, quemadmodum modo dixi, et Barbari per me germanum Dei ministrum, Deum cognoverunt, et metuere didicerunt, Ipsumque ne ubique tutari, et rebus ipsis mihi prospicere senserunt. Unde maxime Deum norunt, quem illi quidem propterea quod nos metuunt, colunt; nos autem, qui arcana sacra benignitatis ejus propugnare (quid enim dicam servare?) videmur, nos, inquam, nihil agimus aliud, quam quod ad discordiam et odium facit, et quod (ut simpliciter dicam) ad generis humani exitium refertur. Verum properate, sicut dictum est, et ad nos quamprimum omnes venire maturate : illud persuasum habentes, omnibus nervis conaturos nos esse, ut iis quæ corrigenda sunt, emendatis, in lege Dei omnia rite serventur, utque els neque probum neque prava aliqua opinio et suspicio inhaerere possit; dissipatis nimirum, prorsumque attritis, atque adeo sublatis omnino legis inimicis, qui quidem sub prætextu sancti nominis varias atque omnigenas præbent blasphemias, et obrectandi occasiones. Talia imperator cum scripsisset, alii quidem episcopi maximo territi metu, pro se quisque domum redibant. Eusebiani autem se in oculos imperatoris ingerentes, justam esse synodi sententiam asseverarunt. Et multis in Athanasium conviciis conjectis, non jam de poculo fracto, aut mensa, aut vivi hominis brachio, quod vera ea essent, instabant : sed ad novam aliam confugere calumniam. Minatum enim esse Athanasium dixerunt, inhibituos sua suasionem Ægyptios esse, ne frumentum pro eo atque Constantinus sanxisset, quotannis Alexandria Constantinopolim subveheretur : eaque verba audivisse Adamantium, Annubionem, Arbathionem, et Petrum, episcopos. Hæc allegantes, causam calumniis obtinere. Sæpenumero namque mendacium vincit, eum is qui calumniam struit, bonæ fidei opinionem correptus, virum in Gallias relegatum Treviros opinio est, non tam quod vera esse quæ in eum unitatem et episcopos ad concordiam perduceret. Quod quidem aliter fieri non potuit, nisi Athanasius relegaretur. **656** Communionem enim Arianorum omnino aversabatur. Atque ille ad eum quidem modum ad Treviros in Galliam est abductus.

Α εἰργεύεται, καὶ τῶν βαρβάρων αὐτῶν τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα γνησίως εὐλογούντων, οἱ μέχρι νῦν τὴν ἀλήθειαν ἠγνόουν. Δῆλον δὲ ὅτι ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν οὐδὲ τὴν Θεὸν ἐπιγινώσκει. Πλὴν ὁμῶς, καθὰ προεῖρηται νῦν, καὶ οἱ βάρβαροι δι' ἐμὲ, τὴν τοῦ Θεοῦ θεράποντα, γνησίως ἐπέγνωσαν τὸν Θεόν· καὶ εὐλαβεῖσθαι μεμάθησαν, Θεὸν ὑπερασπίζειν μου πανταχοῦ καὶ προνοεῖσθαι τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἡσθοντο. Ὅθεν μάλιστα καὶ ἴσασι τὸν Θεόν, ὃν ἐκεῖνοι μὲν διὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς φόβον εὐλαβοῦνται· ἡμεῖς δὲ οἱ τὰ μυστήρια τῆς εὐμενείας αὐτῶ δοκοῦντες πρὸς ἐβάλλεσθαι (οὐδὲ γὰρ ἂν εἰποίμι φυλάττειν), ἡμεῖς φημι, οὐδὲν πράττομεν, ἢ τὰ πρὸς διχόνοιαν καὶ μίσος συντείνοντα, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τὰ πρὸς δόξαν τοῦ ἀνθρωπεῖου γένους ἔχοντα τὴν ἀναφορὰν.

Β Ἄλλ' ἐπειχθήτε, καθὰ προεῖρηται, καὶ πρὸς ἡμᾶς σπεύσατε πάντες ἢ τάχος, πεπεισμένοι, ὡς παντὶ σθένει κατορθῶσαι πειράσομαι, ὅπως ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ πάντα ἐξαιρέτως φυλάττωνται, οἷς οὔτε ψῆγος οὐδὲ κακοδοξία τις δυνήσεται προσπλακῆναι· διασκευασθέντων δηλαδὴ καὶ συντριβέντων ἀρδην, καὶ παντελῶς ἀφανισθέντων τῶν ἐχθρῶν τοῦ νόμου. οἷτινες ἐπὶ προσήματι τοῦ ἁγίου ὀνόματος ποικίλας καὶ διαφόρους βλασφημίας παρέχουσι. Ὅμοια γὰρ γράψαντος τοῦ βασιλέως, οἱ μὲν ἄλλοι τῶν ἐπισκόπων εἰς θεὸς μέγιστον ἕκαστος καταστάντες οἰκὰς ἀνεχώρουν· οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον βασιλεῖ ὄφθέντες, δίκαια ψηφισασθαι τὴν σύνοδον ἰσχυρίζοντο. Πολλὰ δὲ λοιδορησάμενοι, οὐκέτι μὲν περὶ κατεαγότος κοτηρίου ἢ τραπέζης, ἢ βραχίονος ζώντος νεκροῦ ἐνέσταντο ὡς εἶσαν· ἄλλ' ἐπὶ ἐτέραν καινότεραν ἐχθρῶν διαβολὴν. Ἀπειλήσασιν γὰρ ἔλεγον Ἀθανάσιον, κωλύσαι τὸν σῖτον Αἰγυπτίους, ὃν Κωνσταντῖνος ἐθέσπιζεν ἐξ Ἀλεξανδρείας κατάγειν ἐπ' ἔτος εἰς Κωνσταντινούπολιν· καὶ τὸν λόγον ἀνηκούσαι Ἀδελφάντιον, Ἀννουβίωνα, Ἀρβαθίωνα καὶ Πέτρον τοῖς ἐπισκόπους. Ταῦτ' εἰπόντες ἐκράτησαν ταῖς διαβολαῖς· ἰσχύει γὰρ πολλάκις τὸ ψεῦδος, ὅταν ὁ διαβάλλων τὸ ἀξιώσιμον ἔχη. Εὐθύς γὰρ ὁ βασιλεὺς συναρπάξας τῷ θυμῷ, ἐξόριστον ἐν Γαλλίαις ἐποίησε τὸν ἀνδρα· καὶ Τριβέριν οἰκεῖν κατεδίκαζε. Πρᾶξαι δ' οὕτω λόγος ἔχει τὸν Κωνσταντῖνον, οὐ τὸσον ἀληθῆ πιστεύσαντα εἶναι τὰ εἰρημένα, ὅσον ἐνοῦσθαι τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοῦς ἐπισκόπους ὁμονοεῖν ἡρημένον.

Δ Οὐκ ἄλλως δὲ τοῦτ' ἐνῆν γενέσθαι, εἰ μὴ ἐκποδῶν γένοιτο Ἀθανάσιος. Κοινωνῆσαι γὰρ παντάπασιν τοῖς περὶ Ἀρείον ἐξετρέπετο. Καὶ ὁ μὲν οὕτως ἐν Τριβέρι τῆς Γαλλίας ἀπήχθη.

consequitur. Confestim igitur imperator iracundia jubet incolere. Idque ita fecisse Constantinum dicta fuerant, crediderit, quam ut Ecclesiam ad unitatem et episcopos ad concordiam perduceret. Quod quidem aliter fieri non potuit, nisi Athanasius relegaretur. **656** Communionem enim Arianorum omnino aversabatur. Atque ille ad eum quidem modum ad Treviros in Galliam est abductus.

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ.

Α

CAPUT LI.

Ὁς Ἄρειος ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν γενόμενος, πρῶτα ἐκίνησεν Ἀλέξανδρον ἐν τῷ Κωνσταντινουπόλει. Καὶ ὡς διεβόληται ἐκεῖνον εὐχίς· καὶ ὡς τὴν ἐκεῖνον ταύτην ἰστορεῖ Ἀθανάσιος.

Ὁ δὲ Ἄρειος ἐξ Ἱερουσόλυμων αὐθις ἦκεν εἰς Ἀλεξανδρείαν. Μηδαμῶς δὲ τῆς κατ' Αἴγυπτον Ἐκκλησίας τοῦτω κοινωνεῖν ἐλομένης, ἐκεῖνος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ταραττεῖν αὐθις, καὶ τὴν οἰκίαν αἵρεσιν ὑποσπείρειν δολίως κατήρχετο. Ἐν δεινῷ δὲ τοῦ λαοῦ ποιουμένου τὴν τε ἐκεῖνον κάθοδον καὶ τὴν τοῦ οἰκείου ποιμένος φυγὴν, ὁ βασιλεὺς, ἐπεὶ μάθοι διεστράφθαι τὴν γνώμην Ἄρειου, πρὸς τὴν Κωνσταντίνου μετακαλεῖτο, λόγον ὡς οὖσα τῆς διαστρέφου γνώμης καὶ ὧν ὄρα ἔπεχειρει. Ἀλέξανδρος δ' ὁ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει προσετώς Ἐκκλησίας, Μητροφάνην πάλαι διαδοξάμενος, θεοφιλεῖς εἶπερ τις μάλιστα ἄν, τοῦ λαοῦ διακουμένου διχῆ, καὶ τῶν μὲν μηδαμῶς δεῖν λεγόντων τι τῶν ἐν Νίκαιᾳ μετακινεῖν, ἄλλων δὲ ὡς καλὰ λέγοι Ἄρειος φιλοεικούντων, καὶ ταραχῆς μεγίστης κατὰ πόλιν ἀναπτομένης, καὶ σύνοδον συγκροτεῖν πειρωμένων, πάντα κάλων ἐκίνει διαλύειν αὐτήν. Ὡς δ' ἦρτον ἴσχυεν, εἰς ἀγῶνα καθίστατο μέγιστον· καὶ μή τι ἄλλο ὄρα ἔχων, τὰς πρὸς Ἄρειον τέως παρηγεῖτο σπονδας· μηδὲ γὰρ εἶναι θεμιτὸν ἔλεγε, μηδὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἕξεως, ἀκυρα τὰ σφίτιν ἐψηφισμένα ποιεῖν, καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς ἐκ τῆς ὑψ' ἡλίου ἀπάσης συνδραμόντων εἰς Νίκαιαν. Οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον καὶ φανερῶς διεπιέδον μετὰ πολλὴν λοιδορίαν, ἣ μὴ καθαιρήσειν αὐτὸν, εἰ μὴ Ἄρειον δέξεται εἰς βῆτην ἡμέραν· εἰ δ' οὖν, αὐτὸν μὲν τῆς Ἐκκλησίας ὑπερίριον ἀγεσθαι· τὸν δὲ μετ' αὐτὸν κοινωνήσειν Ἄρειω. Ταῦτ' εἰπόντες, τὸ γε νῦν διελύοντο, οἱ μὲν πέρας ἐπιθεῖναι τοῖς ἠπιλημένοις τεχνώμενοι, ὁ δ' ἐν προσευχαῖς ἦν μὴ εἰς ἔργον ἐκθῆναι ἢ Εὐσέβιος ἐρῶσθαι. Οὐ μὴν μέλον ἐκείνῳ τῆς καθαιρέσεως ἦν, ὅσον μὴ τι παρατραπῆναι τοῦ δόγματος. Περιδιὰ δὲ μάλιστα τοῦτον ἐποίησε ὁ βασιλεὺς, τρόπον τινα τοῖς ἐκεῖνων πεισθεῖς ῥήμασιν. Ἀγωνιῶν τοίνυν ὁ θεὸς προσδύτης, πάντα παραλιπὼν πρηνῆς τῷ θυσιαστηρίῳ προσφύγειν νηστεία σχολάζων καὶ προσευχῇ, οὐδὲν ἀνείλε τῶν, ὅσα ἐυσωπεῖν εἶχε θεόν. Κατάκλειστον δ' ἑαυτὸν ποιήσας, ἐπὶ τὸ τῆς ἱερᾶς τραπέζης θυσιαστηρίον ἐπὶ στόμα πεσὼν, δακρῶν ἠύχετο νύκτας τε καὶ ἡμέρας ἕξης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἢ ἐπὶ ὄνομα ἐστὶν Εἰρήνῃ. Ἦν δὲ ἡ τοῦ ἐπισημοῦ εὐχῆ, ὡς· εἰ μὲν ἀληθὴς ἡ Ἀρείου δοξα, ἑαυτὸν τὴν τῆς προσησμίας ἡμέραν μὴ ὑψασθαι· εἰ δ' ἦν οὗτος σέβει, ἀληθὴς εἶη μάλιστα, Ἄρειον τὴν ἀξίαν δίχην διδόναι, ὡς αἴτιον ἀπάντων τῶν περὶ τὴν πίστιν ζεινῶν. Ὡς μὲν Ἀλέξανδρος ἠύχετο· πείραν δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀρείου ποιεῖν ἐθέλων, εἰς τὰ ἀνάκτορα μετατέλλετο· καὶ διεπυθάνετο εἰ καὶ αὐτὸς τοῖς ἐν Νίκαιᾳ δεδουμένοις στοιχεῖ. Ὁ δ' ἀμελητὶ κατενώ-

Ut Arius ex Alexandria Constantinopolim adveniens, negotium successerit Alexandro Constantinopolitano episcopo: et ut Alexandri precibus Arius sit ruptus, et quomodo Athanasius obitum ejus in scripta retulerit.

Arius autem Hierosolymis Alexandriam rediit. Cum vero Ecclesia Aegypti nihil sibi communionis cum eo esse vellet, ille cum sectatoribus suis denovo turbas eiere, et haeresim suam fraudulentè serere coepit. Plebs cum ipsius reditum, tum pastoris sui exsilium graviter tulit. Ac imperator ubi Arii sententiam pravam esse cognovit, Constantinopolim hominem vocavit, perverse opinionis scriptorumque suorum rationem redditurum. Alexander porro Constantinopolitanae Ecclesiae antistes, dudum Metrophani successerat, vir praeter ceteros Dei maxime amans; cumque populus in duas partes discessisset, atque hi quidem nihil prorsus de Nicenis decretis mutandum esse dicerent, alii autem Arium recte profiteri contenderent, et maximo in urbe motu excitato, ut conventus cogretur, conarentur, ille contra, ut eum dissolveret, nihil non experiebatur. Quod ubi ei minus successit, in maximum se demisit certamen. Et cum quod faceret aliud non haberet, pacem et communionem cum Ario tum deprecatus est. Nefas enim esse, minimeque consuetudini ecclesiasticae convenire dixit, quae ab ipsis atque eis etiam qui ex terris omnibus quae sub sole sunt, Nicenam concurrant, decreta essent, abrogare. Eusebius autem post convicia multa aperte minabundus gravia ei denuntiavit; nisi ad certum diem Arium in communionem admitteret. Absque eo enim si esset, ipsum quidem extorrem ab Ecclesia futurum, successorem autem ejus cum Ario communicaturum. Haec ubi sunt dicta, tum quidem colloquio soluto discessere: Eusebius quidem etiam atque etiam, ut quae minatus fuerat, ad exitum perduceretur, moliens; Alexander vero, ne ad rem conferrentur, quae fremens ille denuntiaverat, precationibus incumbens. Quem, non tantum ut ipse exauctoraretur movebat, quantum ne quid de doctrina mutaretur, sollicitabat. **657** Pertimidum eum maxime imperator faciebat, qui quodammodo in adversariorum verbis acquiescere videbatur. Itaque in ea sollicitudine et anxietate trepidans divinus senex, rebus omnibus posthabitis, et arti disserendi nuntio remisso, ad sanctius confugit sacrarium, jejunio et orationi sese dedens, neque quidquam rerum earum remittens, quae ad placandum exorandumque Deum facerent. Et in ea ecclesia quae Pacis cognomen obtinet, se clausit: et ore in sacram sanctioris sacrarii mensam procumbens, et lacrymans, continue dies noctesque oravit. Cujus illa fuit oratio (1), ut siquidem opinio Arii vera esset, ne ipse constitutum conventui vel inopinatum quidquam faceret; quod et factum est. (Epiph.)

(1) Precatus est Deum, ut vel animam suam susceperet, ne communicatio Arii contaminaretur:

et communioni videret diem : sin quam ipse co-
leret, sententia maxime veritate miteretur, ut
Arius dignas lucret pœnas, veluti malorum in
professione fidei omnium auctor. Sic episcopus
Alexander precabatur. Sed et imperator periculum
de Ario facere volens, in regiam suam cum acci-
tum, num et ipse Nicœnis decretis assensiretur,
rogavit. Atque ille, citra moram et deliberationem
omnem, in conspectu principis, decreto synodi
callida simulatione subscripsit. Factum id admi-
ratus Constantinus, iurejurando quæ scripserat,
confirmare cum iussit. Quod et ipsum confestim
dolosa adhibita fallacia, sicuti eos qui de hac re
memorant, dicere audivimus, fecit. Quod namque
suam de divino Numine opinionem Arius (1) in
charta descriptam sub axillis in sinu ferebat, ita
se vere sentire, quemadmodum scripsisset, iura-
vit. Quare imperator persuasus, Alexandro, ut
Arium reciperet, severius mandavit. Sabbathum
erat, et postridie ut ad communionem admitteretur
Arius, expectabat. Verum vindicta nequa-
quam morata est, quæ vestigia ejus qui tam ab-
surdus cavillationibus usus esset, in pedibus ipsis
est insecuta. Ex imperatoris palatio a quibusdam
Eusebii satellitibus Arius deductus, per forum
insolenter gradiebatur, et per mediam urbem
venditans sese inferebat. Postquam ad Con-
stantini forum ventum est, ubi ingens illa por-
phyretica Constantini ipsius columna magni-
fice in altum excurrit (serum autem diei erat),
timor repente ex conscientiae vulnere Ario
incessit, cumque alvi laxitas consequitur. **658**
Et urgebatur eo casu maxime : proindeque se-
cessum publicum, qui in propinquo erat, peti-
it. Ibi animo ei defecto, sua sponte excremen-
ta effluunt : et vi naturæ constringente soluta,
sedes ipsa procidit, et multus sanguis effunditur,
constitutio quoque interna corporis omnis una
cum intestinis hepate et splene diffuit. Atque ita
ille perit. Cum autem inde non exiret, ingressi
quidam propter diuturniorem ejus moram, mor-
tuum in sædo subsellio reclinatum invenerunt. Se-
cessus is longo post tempore est ostensus retro
forum et macelli porticum : perpetuaque loci ejus
et mortis Arii est memoria ; quippe quem præter-
euntes omnes digito semper designare soliti fue-
runt. Diu vero postea, fama est neminem subsellio
eo usum esse. Omnes enim locum eum fugerunt,
pro detestando habentes, in quo videlicet Arius
impietatis pœnas persolvisset. Postea autem Arianus
quidam, vir perquam opulentus, locum emit :
et forma ejus priore abolita, domum magnificentiam
in eo construxit, ut oblivioni res ibi acta manda-
retur, neque amplius mors Arii sempiterna memo-
riæ successione, veluti per comicum ludum poste-
ritati exhiberetur. Obitu vero ejus publicato, variae
de eo hominum fuerunt opiniones. Quibusdam enim

πικρον του κρατουντος τον της συνδου δρον υπεγραφε
σοφισόμενος. Έν θαύματι δὲ τὴν πραχθὲν ποιούμενο·
βασιλεὺς, καὶ ὄρκου βεβαιουὺν ἔλεγε τὰ γραφέντα.
Καὶ τοῦτ' εὐθὺς ἐποίησε σοφιστικῶς, ὡς ἱστορούντων
ἀκούειν ἔστι. Τὴν γὰρ φαύλην ἦν εἶχε περὶ τοῦ
Θείου δόξαν Ἄρειος χάρτη καταγράφας ὑπ' ἀγκυ-
λῆς φέρων, ὡμνυὲς τε ἀληθῶς οὕτω φρονεῖν, κατὰ
γράφας εἶχεν. Οἷς δὴ πεισθεὶς βασιλεὺς, Ἄλεξάν-
δρου ἐκέλευεν ἐντονώτερον εἰσδέχεσθαι Ἄρειον. Σάβ-
βατον δ' ἦν· καὶ τῇ ἐξῆς κοινωνεῖν προσδοκίμος
ἦν. Ἄλλ' ἡ δίκη μέλλουσα ἦν οὐδαμοῦ· εἶπετο δὲ
κατὰ πόδας τοῖς σοφιστικῶς ἀτοπήμασιν. Ὑπὸ γὰρ
τισι δορυφόροις τοῖς περὶ Εὐσέβιον τῶν βασιλείων
ἀπάρας ὁ Ἄρειος, σοδῶν ἦν διὰ τῆς ἀγορᾶς, καὶ
ἐμπομπείων διὰ μέσης τῆς πόλεως. Ἐπεὶ δὲ κατὰ
τὴν Κωνσταντινίον ἐγένετο ἀγορᾶν, ἐνθα ὁ πορ-
φυροῦς Κωνσταντίνου κίων μέγας μεγαλωστί ἀνα-
τρέχων ἐγγήγερται (δελιη δ' ἦν ὄψια), φέβος εὐθὺς
τῇ πληγῇ τοῦ συνειδότες εἰστέχει τὸν Ἄρειον· καὶ
ἐπὶ τούτῳ χαύνωσις τῆς γαστέρας ἠκολούθει, καὶ
ὅλος τοῦ κατεπειγόντος ἦν, καὶ ὄητα πρὸς δημόσιον
ἀφεδρῶνα, ἐγγύς που ὄντα, εἰσῆει. Λειποθυμήσαν-
τος τοιγαροῦν, αὐτόματα ἐξέρβηε τὰ διεχωρήματα,
τοῦ τῆς φύας σφιγκτέρος διαλυθέντος· καὶ τῆς
ἕδρας παρεκπεσούσης, αἷμα ἔχειτο πολὺ· ἦ τε πλά-
σις ἐνδον ἅπασα διεχέετο, ἐντερα καὶ ἡπαρ καὶ
σπλῆν. Καὶ ὁ μὲν οὕτως διώλετο· ὡς δ' ἐπὶ πολλῶν
οὐκ ἐξῆει, εἰσιόντες τινες, νεκρὸν ἐφεῦρον τῆς
ἀισχρᾶς καθέδρας ἐγκεκλιμένον. Ὁ δ' ἀφεδρῶν ἀχι-
οὶ καὶ ἐς δεῦρο δεικνύται ὀπισθεν τῆς ἀγορᾶς ἐν
τῇ τοῦ μακέλλου στοᾶ. Ἀεὶ μνηστος δ' ὁ χῶρος, ἅτε
πάντων τῶν παριόντων δάκτυλον κατ' αὐτοῦ ἐγει-
ρόντων. Πολλῶν δὲ χρόνῳ ὑστερον λόγος μετένα χρη-
σασθαι τῇ καθέδρᾳ ταύτῃ. Ἐφυλάττοντο γὰρ ἅπαν-
τες τὸν τόπον· καὶ ἀποτρόπαιον εἶχον, ὡς τῆς
ἀσεβείας τὰς ποινὰς ἐκεῖσε Ἄρειου ἐκτετικίτος.
Εἰσέπειτα δὲ τις τῶν τὰ ἐκεῖνου φρονούντων πλοῦτον
βρίθων πολλῶν τὸν τόπον ἐπείρατο· καὶ τὸ πρότερον
ἐπαλείψας σχῆμα, οἰκίαν περιφανῆ κατεσκευάζεν,
ὥστε λήθη τὰ τοῦ τόπου δοθῆναι, καὶ μὴ κωμωδοῦτο
ὁ ἐκεῖνου θάνατος τῇ τῆς τοιαύτης ὑπομνήσεως δια-
δοχῇ. Ὡς δὲ κατάδηλος ὁ ἐκεῖνου θάνατος ἐγεγόνει,
ὡς μὴ τις ἦν ἡ δόξα τῆς τελευτῆς· τοῖς μὲν γὰρ
ἔδοξαι, ὡς ἀθρόα νόσῳ σχεθεὶς, καὶ πάρεσιν περὶ
τὴν καρδίαν ὑποστὰς, ἅτε δὴ τοῖς κατὰ γνώμην εὐ-
μοιρήσας ὑφ' ἡδονῆς τὴν καρδίαν περιχυθείσης,
αἰφνης ἀποθανεῖν· τοῖς δ' ὡς τῆς δυσσεβείας· ἀξίας
ἔτισε τὰς ποινὰς· τοῖς δ' ἄμψ' αὐτόν, ὡς γοηταίς
ἢ φαρμάκοις πρὸς τινῶν ἐπιβούλων ἐάλω διαφθα-
ρεῖς. Οὐ μετρία δὲ ἀγωνία τὸν Νικομηδέα κατέσχεν
Εὐσέβιον. Διέθει γὰρ ἡ πράξις οὐ τὴν πόλιν μόνην,
ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν σχεδὸν διελάμβανε,
ταχεὶ τῆς φήμης τῷ περὶ χρησαμένῃς. Ὁ δὲ βα-
σιλεὺς ἡσθὲν ἄλλον τῷ γεγονότι, καὶ ὡς ἐκ Θεοῦ
ὑπαγορευθεῖσαν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν μάλλον ἐκρά-
τουνε, καὶ τῷ Χριστιανισμῷ ὑπερρυῶς προσετίθετο.
Οἶμαι δ' οὐκ ἀκαιρον γένοιτο καὶ ἄπειρ τῷ μεγάλῳ

(1) Socrat. lib. 1, cap. 58.

Ἀθανασίῳ εἴρηται περὶ τῶν συμβάντων Ἀρείῳ
 διαλαβεῖν. Γράφει δὲ οὕτω· « Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς
 Ἄρειοι, ὁ τῆς μὲν αἰρέσεως ἑξαρχος, Εὐσεβίου δὲ
 κοινωνῶς, κληθεὶς ἐκ σπουδῆς τῶν τότε τῶν περὶ
 Εὐσεβίου παρὰ τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου Λύ-
 γούστου ἀπαιτούμενος ἐγγράφως εἶπεῖν τὴν ἑαυτοῦ
 πίστιν, Ἐγραψεν ὁ δόλιος κρύπτων τὰς ἀναιδεῖς τῆς
 ἑαυτοῦ δυσσεβείας λέξεις, ὑποκρινόμενος καὶ αὐτὸς,
 ὡς ὁ διάβολος, τὰ τῶν Γραφῶν ῥήματα ἀπλᾶ καὶ
 ὡς ἔστι γεγραμμένα. Εἶτα λέγοντος τοῦ μακαρίου
 Κωνσταντίνου, Εἰ μὴδὲν ἕτερον ἔχεις παρὰ ταῦτα
 ἐν τῇ διανοίᾳ, μάρτυρα τὴν ἀλήθειαν δός· ἀμυνεῖται
 γὰρ ἐπισημασάμενος αὐτὸς ὁ Κύριος· ὤμωσεν ὁ
 ἄβελος, μὴτ' ἔχειν, μὴτ' ἄλλα παρὰ τὰ νῦν γραφέντα
 φρονεῖν, κἂν εἰρησθαι πρόποτε εἴη παρ' αὐτοῦ·
 ἀλλ' εὐθύς ἐξέλιθον, ὥσπερ δίχην δούς· κατέπεσε·
 καὶ πρηνῆς γενόμενος, ἐλάχησε μέσος. Πᾶσι μὲν
 οὖν ἀνθρώποις κοινὸν τοῦ βίου τέλος θάνατός ἐστι,
 καὶ οὐ δεῖ τινος ἐπεμβαίνειν, κἂν ἐχθρὸς ἦ ὁ τε-
 λευτήσας, ἀδῆλου οὐτος, μὴ ἕως ἐσπέρας καὶ αὐτὸν
 τούτον κατὰ δόξῃ· τὸ δὲ τέλος Ἀρείου, ἐπειδὴ οὐχ
 ἀπλῶς γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ διηγήσεώς ἐστιν ἄξιον.
 Τῶν γὰρ περὶ Εὐσεβίου ἀπειλούντων εἰσαγαγεῖν
 αὐτὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς
 Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλέξανδρος, ἀντέλεγεν· ὁ δὲ
 Ἄρειος ἐθάρρει τῇ βίᾳ, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς Εὐσεβίου
 Σάββατον γὰρ ἦν· καὶ προσεδόξα τῇ ἐξῆς συνάγε-
 σθαι. Πολὺς δὲ ἀγὼν ἦν, κελίῳ μὲν ἀπειλούντων,
 Ἀλεξάνδρου δὲ εὐχομένου. Ἄλλ' ὁ Κύριος κριτῆς
 γενόμενος, ἐθράβευσε κατὰ τῶν ἀδικούντων. Οὐπω
 γὰρ ὁ ἥλιος ἔδω, καὶ χρεῖας αὐτὸν ἐκχυτάσης εἰς
 τόπον, ἐκεῖ κατέπεσε, καὶ ἀμφοτέρων τῆς τε κοινο-
 νίας καὶ τοῦ ζῆν εὐθὺς ἐσερεθῆθη. Καὶ ὁ μὲν μακα-
 ρίτης Κωνσταντίνος ἀκούσας, ἐθαύμασεν, εἰδὼς
 ἐλεγχθέντα τοῦτον ἐπιόρκον· πᾶσι δὲ τότε γέγονε
 φανερὸν ὅτι τῶν μὲν περὶ Εὐσεβίου ἠσθένησαν αἱ
 ἀπειλαί, καὶ ἡ ἐλπίς δὲ Ἀρείου ματαία γέγονεν·
 ἐδελεχθῆ δὲ πάλιν ὅτι παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀκοινωνη-
 τος γέγονεν ἡ Ἀρειανὴ μανία καὶ ὤδε κατ' ἐν τῇ τῶν
 πρωτοτόκων Ἐκκλησίᾳ. Τίς οὖν οὐ θαυμάσειεν, ὁρῶν
 τούτους δικαιοῦσαι φιλονεικούντας, ὃν ὁ Κύριος κα-
 τέκρινε, καὶ βλέπων αὐτοὺς ἐκδικούντας τὴν ἀρε-
 σιν, οὐς ἀκοινωνήτους ἤλεγξεν ὁ Κύριος, μὴ ἀφεί-
 ῃς τὸν αὐτῆς ἑξαρχὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν; »
 Τοσαῦτα περὶ Ἀρείου καὶ Ἀθανασίου.

Sabbatum quippe erat, et pœstridie sperabat se
 ecclesiæ conventui aggregatum iri. Certamen erat
 acre : his quidem minitantibus, Alexandro autem orante. Sed enim Dominus, iudicio suo interpo-
 sito, adversus homines iniquos iudicavit. Nondum enim sol occiderat, et necessitate eum in locum
 suum pertrahente, ibi pessum iit, utroque simul, et communione et vita confestim orbatus. Beatus
 certe quidem Constantinus, re audita, admiratus eam est, perjurium ejus vindicatum esse perspe-
 ctum habens. Omnibus autem tum manifestum fuit, cum Eusebii minacem denuntiationem, tum
 Arii spem et exspectationem frustra fuisse. Declaratum quoque rursus, Arianum furorē ab
 ipso Salvatore exclusum esse a communione, et hic, et in primogenitorum ecclesia. Quis igitur
 non miretur, homines istos magno contentionis studio videns justitiæ laudem ei tribuere, quem
 condemnavit Dominus ? eosdemque cernens hæresim defendere eorum quos excommunicatos esse
 convicit Dominus, duce[m] ejus ecclesiam ingredi non passus ? » Hæc de Ario Athanasius.

1 Act. 1, 18.

videbatur repentina ægritudine correptus, et per
 animi liberiore[m] relaxationem, ut cui res ex sen-
 tentia cecidisset, ex immensa, quæ cor ejus affa-
 tim offuderit, lætitia, subito extinctus esse. Alii,
 impietatis dignum fuisse supplicium putabant. Fa-
 miliars ejus, ab obtrektoribus ex insidiis per
 incantationem et veneficium necatum dicebant.
 Non mediocris vero animi sollicitudo Nicomediē-
 sem cepit Eusebium. Factum namque istud non
 urbem modo, sed universum prope orbem percur-
 rit, fama de eo velociore passim increbrescente.
 Imperator sane re ea majorem in modum est de-
 lectatus, et propterea professionem fidei Nicenam
 perinde atque a Deo ipso dictatam, magis etiam
 addictus. Locus ipse postulare videtur, ut quæ
 magnus Athanasius de Arii rebus scripta reliquit,
 referamus. Quæ sic se habent : « Nam et ipse Arius
 hæresis quidem princeps et antesignanus, **659**
 Eusebii vero particeps et socius, studio et opera
 Eusebii et amicorum ejus, vocatus a beato Con-
 stantino Augusto, et ab eodem ut in scripto per-
 suasionem fidei suæ exponeret, flagitatus, in li-
 bellum eam dolo malo, impudentibus de impietate
 sua dictis suppressis, retulit, verbaque Scripturaru-
 m simplicia, sicuti in eis expressa reperiuntur,
 itidem ut diabolus assimilavit. Deinde cum beatus
 Constantinus dixisset : Si quidem nihil præterea
 tectum in mente habes, veritatem testimonio juris-
 jurandi confirma ; ulciscetur enim te, si falso jura-
 veris, Dominus ipse. Juravit miser, neque habere
 se, neque aliud quam tum scripserit, quavis
 dictum aliquando ab eo sit, sentire : sed illius
 egressus, tanquam pœnas pendens concidit, et præ-
 ceptus factus crepuit medius ¹. Atque omnibus qui-
 dem hominibus communis vite finis constitutas
 est mors ipsa : neque cuiquam, etiam si is inimi-
 cus fuerit, qui vita defunctus sit, insultare conve-
 nit ; quod incertum sit, an non idem sibi ante
 vesperam accidat. Sed Arii obitus quandoquidem
 non simplex fuit, dignus propterea est qui com-
 memoretur. Cum enim Eusebius se cum in Eccle-
 siam introducturum minaretur, episcopus quidem
 Constantinopolitanus Alexander id futurum nega-
 dit : Arius autem vi et minis Eusebii confisus est.

660 CAPUT LII.

De iis quæ postea Alexandriæ acciderunt, et de constitutione quam imperator contra omnes tulit hæreses.

Eo tam fœda morte sublato, finem tamen nugamenta ejus non habuere. Neque qui factionis ejus erant vel ad breve tempus desierunt insidias ei struere, qui in diversa erant sententia. Populus sane Alexandrinus frequenter ad imperatorem, qui ei de restitutione Athanasii miserabiliter supplicarunt, misit. Et ad eundem scripsit multa virtute pollens Antonius, ne omnino Melitianis fidem haberet, sed potius ut sycophantiam omnino esse, intentatam Athanasio accusationem, crederet, orans. Imperator autem nequaquam persuaderi potuit: sed populo Alexandrino rescribens, demeniam atque inordinatam confusionem objecit. Sacerdotibus autem, et virginitatem colentibus scilicet, ut quieti essent, mandavit. Neque enim unquam se muturum de Athanasio sententiam, neque eum revocaturum esse asseruit: tanquam virum seditiosum, et malorum patratorum, præsertim cum ecclesiastico judicio condemnatus esset. Clam quoque Antonio significavit, se synodi decreta non facile irrita facere posse. Nam etiamsi pauci, inquit, fuerint, qui hostili animo sententia sua illum jugularint, tamen reliquam conventus ejus multitudinem honorum et probatorum virorum, non ita simpliciter et temere prorsus illorum calculos fuisse secururam. Addidit insuper, effreni esse lingua, et contumeliosum virum Athanasium, atque ad seditiones et discordias concitandas idoneum. Ita namque qui hostili in eum erant animo, apud imperatorem de talibus criminibus eum detulerant: cum imperatorem scirent vitia ejusmodi supra modum graviter ferre. Porro cum multitudinem in duas esse sciret factiones divisam, et aliam Athanasio, aliam autem Joanni favere, valde ea re commotus Joannem quoque ipsum exsilio multavit. Hic autem Melitii successor, in synodo Tyria communionem uti, honoremque suum in clero suo, sicuti et sectatores ejus, habere jussus fuerat. At quamvis hoc præter opinionem Athanasii inimicorum accidit: accidit tamen. Neque Joanni profuere quidquam, quæ Tyri a synodo acta decretaque fuerant. **661** Imperator namque nulla supplicatione aut deprecatione flecti potuit (1), si quando suspicionem in quemquam, ad seditionem eum et discessionem Christianum clerum concitare, concepisset. Scire autem oportet Arii dogma, quamvis a multis magno studio in sermonibus et disputationibus frequentaretur, sine nomine tamen etiam tum fuisse, neque in corpus proprium coaluisse. Nam præter Novatianos, Phryges, Valentinianos, Marcionistas, et Paulianos, om-

A

ΚΕΦΑΛ. ΝΒ΄.

Περὶ τῶν μετὰ ταῦτα γεγενημένων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· καὶ περὶ τοῦ νόμου ἐν βασιλεὺς κατὰ πασῶν ἔθετο τῶν αἰρέσεων.

Καὶ τοῦτου δ' οὕτως αἰγρῶς τὸ ζῆν ἀπορρήξιντος, οὐχὶ τέλος ἔσχον καὶ αἱ ἐκεῖνου ἐρεσχέλαι, οἷδὲ οἱ ἐξ ἐκεῖνου πρὸς βραχὺ γοῦν ἤρξेमουν σὺρβάπτειν ἐπιβουλὰς τοῖς τάναντία δοξάζουσιν. Ὁ μὲν οὖν τῶν Ἀλεξανδρέων δῆμος συγχῶς εἰς βασιλέα πέμποντες περὶ τῆς Ἀθανασίου καθόδου, οἰκτρῶς ἐλιπάρουν· ἔγραψε δὲ καὶ ὁ πολὺς τὴν ἀρετὴν Ἀντωνίου, ἀντιβολῶν, μὴ πάμπαν πιστεύειν τοῖς Μελιτιανοῖς· συκοφαντίας δ' ἀληθῶς εἶναι πιστεύειν τὰς κατ' Ἀθανασίου κατηγορίας. Ὁ δὲ βασιλεὺς οὐδαμῶς ἐπέθετο, ἀλλὰ τῷ μὲν Ἀλεξανδρέων δῆμῳ γράφων ἄνοιαν καὶ ἀταξίαν ἐνεκάλει· ἱερεῖσι δὲ καὶ παροῦσιν ἀσκοῦσιν ἡσυχίαν ἔχειν ἐπέταττε. Μηδὲ γὰρ ἂν ποτε μετατεθῆναι τὴν ἐπ' αὐτῷ γνώμην ἐνίστατο, ὡς οὐδὲ μετακαλέσει αὐτὸν, οἷα δὴ στασιώδῃ καὶ ῥέκτιν κακῶν· ἄλλως τε καὶ ὡς ἐκκλησιαστικῇ δίκῃ καταψηφισθέντα. Ἠρέμα δὲ καὶ Ἀντωνίῳ ἐσήμανε, μὴ οἷός τε εἶναι τὰ συνδῶν κερκίμενα εὐχερῶς διαλύειν. Εἰ γὰρ που καὶ ὀλίγοι, φησὶν, ἦσαν οἱ πρὸς ἀπέχθειαν καταψηφισάμενοι, οὐ πάντως εἶναι καὶ τὴν ἄλλην τῆς συνόδου πληθύν, ἀγαθὴν οὕτω καὶ ἐλλόγιμον οὕσαν, ἀπλῶς οὕτω συνέψεται ταῖς ἐκεῖνον γνώμας. Προσετίθει δὲ, ὡς ἀκόλατος τὴν γλῶσσαν καὶ ὑβριστὴς Ἀθανάσιος, καὶ στάσεις καὶ διχονοίας ἐνεργεῖν δεξιός· καὶ γὰρ πῶς οἱ κακῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντες ἐν τούτοις εἰς βασιλέα διέβαλον, εἰδότες τὸν βασιλέα τοῖς τοιούτοις ὑπερφυῶς ἀχθόμενον. Τηνικαῦτα δὲ γνοὺς εἰς δύο διαιρεσθαι τὰ πληθῆ, καὶ τοὺς μὲν Ἀθανασίῳ προσκείσθαι, τοὺς δὲ Ἰωάννῃ, σφόδρα χαλεπήνας καὶ αὐτὸν Ἰωάννῃ ἐξώρισεν. Ἦν δὲ οὗτος Μελιτίου διάδοχος καὶ παρὰ τῆς ἐν Τύρῳ συνόδου κοινωῆσαι προσταχθεὶς καὶ τὰς τιμὰς τῶν ἰδίων ἔχειν κλήρων, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἦσαν. Καίτοι γε παρὰ γνώμην τοῦτο δὴ γέγονε τοῖς Ἀθανασίου ἐχθροῖς· ἐγένετο δ' οὖν. Καὶ Ἰωάννῃ ἤκιστα ἦσαν εἰς ὄνησιν, ὅσα οἱ ἐν Τύρῳ αὐτῷ συνεκρότησαν. Ὁ γὰρ βασιλεὺς κρείττων ἰκεσίας ἦν καὶ παντοδαπῆς παραίτησεως, ὀπηνίκα ἐν ὑπονοίαις ἔσχε τινὰ, εἰς στάσιν καὶ μερισμὸν τὸν Χριστιανύμον κλήρον διερεθίζοντα. **D** Ἰστέον μέντοι ὡς τὸ Ἀρείου δόγμα, εἰ καὶ πολλοῖς κατὰ διάλεξιν ἐν σπουδῇ ἦν, ἀλλ' ἔτι τῶς ἀνώνυμον ἦν, καὶ οὐχὶ εἰς ἴδιον σύστημα διεκρίνετο. Πλὴν γὰρ Ναυατινῶν καὶ Φρυγῶν, Οὐαλεντινιανῶν τε καὶ Μαρκιωνιστῶν καὶ Παυλιανῶν, ἅπαντες ἅμα τε ἐκοινώνουν, καὶ ὑπὲρ μίαν ἐκκλησίαν συνήγοντο. Κατὰ δὲ τῶν εἰρημένων αἰρέσεων ἓνα νόμον θέμενος ὁ βασιλεὺς, προσέταξε τὰ εὐκτήρια ἀφαιρεῖσθαι, συνάγεσθαι δὲ ταῖς καθόλου ἐκκλησιαίς· ἄλλαχού δὲ μὴ ἐξεῖναι μήτε ἰδίᾳ μήτε δημοσίᾳ ἐκκλησιαίσειν· ἀλλ' ἐν κοινῷ πάντας συνεβούλευεν εἰσιέναι. Ἐξ ἧς

(1) Ὁ γὰρ βασιλεὺς κρείττων ἰκεσίας ἦν καὶ παντοδαπῆς παραίτησεως, ὀπηνίκα ἐν ὑπονοίαις ἔσχε τινὰ εἰς στάσιν καὶ μερισμὸν τὸν Χριστιανύμον κλήρον διερεθίζοντα. *Imperator preces et deprecu-*

tiones omnes eorum repudabat, qui suspecti ei erant, quod ad dissidium et factiones Christi nomen usurpantem clerum concitarent. Eusebius *De vita Constantini*

νομοθεσίας, ὡς γέ μοι τεκμηριῶσαι ἔστιν, αἱ πολλὰ τῶν αἰρέσεων διεβρόχθησαν καὶ παύλαν ἔσχον τῆς μνήμης. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄνω χρόνων ὅσοι κλήσει Χριστοῦ ἐσεμψύοντο, εἰ καὶ διάφοροι ταῖς δόξαις ἦσαν, ἴσοι πάντες πρὸς τὴν τὰ Ἑλλήνων θαυμαζόντων ἐνομιζόντο· καὶ κακῶς ἐξ ἐκείνων πάσχοντες, ἀπολυπραγμόνητον τὸ διακρίνεσθαι εἶχον, κοινὰς ὑφιστάμενοι συμφοράς· διὰ τοι καὶ βῆστα καθ' ἑαυτοὺς συνιόντες, ἐκκλησίαζον· πυκνήν τε τὴν ὄμιλιν ἔχοντες, εἰ καὶ ὀλίγοι ἦσαν, ὁμως οὐκ εἰς πολλὰ διελύθησαν· τούτου δὲ τοῦ νόμου ἐκφωνηθέντος, δυσχερὲς εἶχον δημοσίᾳ συνίεσαι· πολλῶν γέ μὴν λάθρα τοῦτο ποιεῖν, τῶν ἐγγυρῶν ἐπισκόπων φυλαττομένων. Κάντεῦθεν περιδεεῖς μάλα γενημένοι, τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ ἠνώθησαν. Εἰ δ' ἴσως· καὶ τινες ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔμειναν γνώμης, ἀδιάδοχοι κατελείφθησαν τελευτήσαντες, μήτε εἰς ταυτὴν ἵεσθαι ἐώμενοι, μήτ' ἀδεῶς διδάσκειν τὴν αἵρεσιν δεδουνημένοι. Καὶ γὰρ πως αἱ μὲν ἄλλαι αἰρέσεις· διὰ φαυλότητα τῶν εὐρόντων, ἢ τὸ τῶν δογματικῶν σκαῖον, οὐ πολλοῖς ἐσπουδάσθησαν· οἱ δὲ τὰ Ναυαίου φρονούντες, ὡς τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ ἐπίσης περὶ Χριστοῦ δοξάζοντες, διέμειναν ἐπὶ πλείστον, μηδὲν ὑπὸ τοῦ νόμου ἐμποδῶν εὐρηκότες. Ἔοικε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκὼν γε καθυστερεῖν τοῦ ἐντόνου· φοβῆσαι γὰρ ἤρειτο οὐ λυμαινεσθαι τὸ ὑπήκοον. Πολλὰ γὰρ Ἀκείσιος ὁ τότε τῆς Ναυατικῶν προϊστάμενος· ἐκκλησίας τὰ μάλιστα συναϊρόμενος· ἦν τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ, βασιλεὶ κεχαρισμένος τυχεῶν διὰ τὴν βίον. Φρύγες δὲ, πλὴν Φρυγίας καὶ τῶν ἐγγειτόνων, κατ' ἄλλα τῆς ἀρχῆς μέρος τὰ ἴσα τοῖς ἄλλοις ἔπασχον· ἐνθα δὴ ἀπ' οὗ Μοντανὸς ἐγγεγόνει τὴν ἀρχὴν ἐσχηκότες, ἐπὶ πολὺ διέμειναν. Τῷ δ' ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ οἱ περὶ Εὐτέθιον καὶ Θεόγνιν νεωτερίζειν περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐγγράφως ἤρξαντο· καὶ γυμνῇ κεφαλῇ τὸ ὁμοούσιον ἀπελαύνειν οὐκέτ' ἐθάρρουν· καὶ γὰρ ἀκροθῶς ἤδουσαν βασιλέα τε οὕτω δοξάζειν, καὶ ὑπερφυῶς τὴν ἔκθεσιν στέργοντα. Ἰσχυρὰ δὲ γραφῆν παρενείραντες, ἔρμηνας δὴ τισι καταδέχεσθαι τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα, τοῖς ἀνά τὴν ἔω ἐπισκόποις ἐμήνυον. Ἐκ μόντοι τῶν ῥητῶν ἐκείνων καὶ τῆς διανοίας εἰς διάλεξιν πεσοῦσα ἡ προτέρα ζήτησις, κἄν καὶ τελείως λήγειν ἰδῶκει, ὁμως αὐθις ἀνεκινεῖτο. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Ἀρειον ὧδε ἐγένετο.

et nudo quidem capite, quod dicitur, τὸ ὁμοούσιον consubstantiale rejicere ausi non sunt : satis enim sciebant imperatorem ipsum ita sentire, et mirifice formulam eam complecti. Aliam autem componentes scripturam, seu formulam fidei, interpretationibus quibusdam complecti eam, ea quæ Nicææ decreta essent, Orientalibus episcopis sensu, in disputationem prior quæstio est deducta. Quæ tametsi finem suum consecuta esse videbatur, tamen eo pacto in controversiam est revocata. Et

ΚΕΦΑΛ. ΝΙ'.

Περὶ τῶν κατὰ Μάρκελλον, ὃς Ἀγκύρας τῆς μικρᾶς Γαλιτίας ἐπίσκοπος ἐγγεγόνει· καὶ περὶ Ἀστερίου τοῦ σοφιστοῦ.

Ἰπὸ δὲ τῶν αὐτῶν χρόνων οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει συναθροισθέντες· ἐπίσκοποι καὶ Μάρκελλον καθέζοντες τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς μικρᾶς Γαλιτίας ἐπίσκοπο·

nes alii simul communicabant, et in una conveniebant ecclesia : quippe contra quos lege lata, imperator oratoria eorum aboleri, eosque in catholicis ecclesiis cum aliis congregari jusserat. Alibi vero illis neque privatim neque publice conventus agere licere, sed in uno communiter omnes loco convenire voluit. Per quam legem, quantum ego colligo, multæ hæreses, memoria earum sublata, diffuxere. Superioribus enim temporibus, quicumque Christi appellatione censebantur, quamvis diversarum essent opinionum, eodem tamen loco apud eos qui Græcam susceperant superstitionem, erant : et cum ab illis affigerentur, de discrimine si quod inter eos esset, curiose ipsi inquirere supersederunt, communibus quippe calamitatibus expositi. Quapropter facillime per partes convenientes conciones habebant : frequentiorque consuetudine, cum pauci essent, in factiones multas non discedebant. Constitutione autem ista promulgata, difficile eis fuit publice seorsim convenire, multo vero minus clandestinos cœtus cogere, episcopis loci cujusque id observantibus. Proinde metu eo coerciti, catholica Ecclesiæ sunt uniti. Quod si forte aliqui in sua sententia persistere, decedentes nullos reliquere successores, cum neque conventus eis agere permitteretur, neque libere hæresis docere possent. At hæreses aliæ vel propter auctorum improbitatem, vel propter dogmatum ineptias, non ita multis sunt frequentatæ. Novatiani autem, ut qui eadem cum universali Ecclesia de Christo sentirent, diutissime statum suum retinere, neque illis constitutio ea obsuit. Videtur vero et imperator ipse non illibenter aliquid de rigore et severitate remisisse, et terrere potius quam perdere subditos maluisse. Et Acesius, qui tum Novatianorum episcopus fuit, maxime ecclesiæ suæ profuit, apud imperatorem propter sanctiorem vitam gratiosus. 662 Phryges vero, præterquam in Phrygia et locis finitimis, eadem in aliis imperii partibus, quæ aliæ hæreses, sunt passi. In locis autem suis, ex quo Montanus exstitit, sæcæ suo exordio sumpto, longo permanserunt tempore. Eo autem anno Eusebius et Theognis, novas res de dogmate Nicææ synodi, scriptis moliri cœperunt :

res quidem de Ario sic sunt actæ.

CAPUT LIII.

De Marcello qui Ancyræ minoris Galatiæ episcopus fuit, et de Asterio sophista.

Sub idem tempus episcopi Constantinopoli congregati, Marcello quoque Ancyræ minoris Galliæ episcopo dignitatem, veluti qui nova invenisset

dogmata, abrogarunt. Asterius namque quidam ex Cappadocia sophista, qui ostentationis et quæstus causa philosopharetur et doceret, eo studio posthabito, Christianam religionem se culturum professus fuerat, et libris aliquot compositis, Arian opinionem astruere contenderat. Cum quo itidem Christum Dei virtutem esse scripserat, uti Moses erucam et locustam magnam virtutem Dei esse dixit. Aliaque hisce similia cavillans, Arianis adhærebat : atque in synodis eis assistens, plurimum eos adjuvabat. Illud autem in consilio habebat, ut præclaræ alicujus urbis episcopatum consequeretur. Verum id quod constituerat, parum ei successit. Persecutione enim non tolerata, diis sacrificaverat : eamque ob rem, sacrorum administratio ei est denegata. Porro quos composuerat libros, in Syria vulgavit. Adversus quos Marcellus scribens, sive sciens, seu imprudens, in errorem ex diametro illi contrarium est delapsus, et cum Paulo Samosateno Christum merum esse hominem dixit (1). **663** Quod ubi intellexerunt qui Tyri et Æliæ coacti fuerant episcopi, Asterio quidem ipsi nihil objecerunt, quod scilicet sacris ecclesiastici ministerii initiatus non esset : Marcello autem episcopali dignitate prædito, cum plurima vitio verterunt, tum quod perperam scripsisset, dicam impegerunt, abolereque eum libros, qui nihil a Samosateno scriptis differrent, jusserunt. Atque ille facturum se id pollicitus, minime tamen fecit. Cæterum ubi Eusebius inde litteris Constantini vocatus Byzantium venit, rursus Marcelli causa in disceptationem est deducta. Postquam autem minime illi visum est, ut impietatis libros, sicuti receperat, igni consumeret : episcopatum ei Eusebiani ademere, et Basilio cuidam eloquentia et varia doctrina præclaro viro, Galatiæ ecclesiam regendam tradidere. Scripserunt ii quoque, ut Marcelli scriptum, ubicunque reperiretur, prorsus aboleretur : capitibus quibusdam ex eo scripto, ut dissonantibus, epistolæ insertis. Quod sane scriptum libris tribus, quemadmodum audivi, pulcherrime refutavit Eusebius Pamphili : Marcellus autem in synodo Sardicensi postea episcopatum suum recuperavit, quod non ita sentire existimatus esset. Non enim satis perpensa et intellecta a multis ejus scripta : ob eamque causam, in Pauli eum opinionem incidisse, calumniam homini objectam esse, sicuti suo loco a me referetur, creditum est. Simulque dictum, per modum quæstionum a Marcello scripta ea esse instituta. Et imperator ipse, manifestam esse Eusebianorum contra eum calumniamprehendit. Admodum enim infestis illi erant, quod neque in Phœnicia quæ adversus Athanasium ipsi constituerant, neque rursus Hierosolymis quæ pro Ario decreverant, comprobasset. Sed

πήσαντα, ἅτε δὴ καινὰ εἰσηγητάμενον δόγματα. Σοφιστῆς γάρ τις ἐκ Καππαδοκίας, Ἀστέριος ὄνομα, τὸ σοφιστεῦσθαι ἀφελίς, θρησκευεῖν τὰ Χριστιανῶν ἐπηγγέλλετο· καὶ τινὰς δὲ λόγους συγγράφων, συνιστᾶν ἐπεχείρει τὴν δόξαν Ἀρείου· μεθ' οὗ οὕτω καὶ τὸν Χριστὸν δύναμιν ἔλεγεν εἶναι Θεοῦ, ὡσπερ δῆτα καὶ Μωυσῆς τὴν κάμην καὶ τὴν ἀκρίδα δύναμιν εἶπε μεγάλην εἶναι Θεοῦ· καὶ ἄλλα δὴ τινὰ παραπλήσια τοφιδόμενος, τοῖς περὶ Ἀρείου συνεφέρετο. Κάν ταῖς συνδόξαις παρῶν, τὰ μέγιστα αὐτοῖς ἐδοῦθη. Σκοπὸς δ' ἦν ἐκείνῳ μᾶλλον· τῶν ἐπιστομῶν πόλεμον ἱερουσύνῃ λαβεῖν· ἀλλὰ τὸ σκοποῦν ἐπιμάστασε. Μὴ ἐνεγκῶν γὰρ τὸν διωγμὸν, ἐπιθύσει· καὶ διὰ τοῦτο ἀπειρήτο αὐτῷ ἱεραῖσθαι. Τοῦς γε μὴν λόγους οὗς ἐφοθῆ συνθεῖς, ἀνὰ τὴν Συρίαν ἰὼν ἐπεδείκνυτο. Οἷς ἀντιλίγων Μάρκελλος ἡ ἐκὼν ἡ ἀγνοήσας, εἰς τὸ κατὰ διάμετρον ἐναντίον κατώλισθε, Παύλῳ τῷ ἐκ Σαμοσάτων ἐπίσης εἰπὼν τὸν Χριστὸν ψιλὸν ἄνθρωπον. Ὁ γινόμενος οἱ ἐν Τύρῳ καὶ Αἰλίᾳ συναθροισθέντες ἐπίσκοποι, Ἀστερίῳ μὲν οὐδὲν ἐνεκάλεσαν, ἐπεὶ μηδὲ ἱερουσύνῃς μετείχε· Μαρκέλλῳ δὲ, ἅτ' ἐπισκοπικῆς καθέδρας ἡξιωμένῳ, καὶ πλεῖστα προσέφερον, καὶ τῶν οὐ καλῶς συγγραφέντων κατηγιῶντο, καὶ ἀφανίζεν τὰ βιβλία ἐκέλευον· μηδὲν γὰρ διαφέρειν τῷ Σαμοσατέϊ συγγραφέντων. Ὁ δ' ἐπηγγέλλετο πράττειν· ἐπραξε δὲ οὐδαμῶς. Ὡς δὲ γράμμασι τοῦ Κωνσταντινίου ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἤκον ἐκεῖθεν οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον, πάλιν τὰ κατὰ Μάρκελλον ἐκινεῖται. Ὡς δ' ἐκείνῳ ἤκιστ' ἐδόκει τὸ τῆς δυσσεβείας ἐκεῖνο κατακαλεῖν βιβλίον, ὡς ἐπηγγέλλετο, αὐτὸν μὲν ἀφελῶν τὸ ἱεραῖσθαι· Βασίλειῳ δὲ τινι δαινῶ λέγειν, καὶ ἐπὶ παιδεύσει λόγων παντοίαν δόξαν ἔχοντι, τὴν τῶν Γαλατῶν ἐγχειρίζουσιν ἐκκλησίαν. Ἐγραψαν δὲ καὶ ἀφανεῖα τὴν Μαρκέλλου συγγραφήν, ἐνόθα εὐρίσκοιτο, παραδιδόναι, καὶ τινὰ τῆς συγγραφῆς ὡς ἀπρόβοντα ἐπιβαλόντες τῇ ἐπιστολῇ. Τὸ μὲν οὖν Μαρκέλλου σύγγραμμα βιβλίοις τρισίν, ὡς ἐπιθύμην, ἀνέρεψεν ἀρίστως ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος· αὐτὸς δὲ Μάρκελλος τῇ ἐν Σαρδοῖς συνδῶξ ἐς ὕστερον ἀνελήψε τὴν ἐπισκοπὴν, μὴ ὧδε φρονεῖν λογισάμενος, μηδὲ γὰρ νενοησθαι αὐτοῦ τὸ σύγγραμμα τοῖς πολλοῖς· καὶ διὰ τοῦτο τὴν Παύλου δόξαν φρονῆσαι διαβληθεῖς, ὡς ἐν καιρῷ μοι λέξεται. Καὶ γὰρ ἐλέγετο, ὡς ἐν ζητήσει ταῦτα τῷ Μαρκέλλῳ εἰρησθαι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς, ἐμολογουμένην εἶναι διαβολὴν τῶν περὶ Εὐσέβιον κατεφώρασεν. Καὶ γὰρ τφόδρα χαλεπαίνοντες ἦσαν Μαρκέλλῳ. Οἷς· μήτ' ἐν τῇ Φοινίκῃ τοῖς ὀρισθεῖσι κατὰ Ἀθανασίου συνέθετο, μηδ' αὖ πάλιν ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπὲρ Ἀρείου, μήτε συμμετασχῶν ἐκείνους τῆς ἀφιερώσεως τοῦ ἐν τῷ Κρανίῳ νεῶ, ὃ μέγα μαρτύριον ἐπεκλήθη· ἐισετέλλετο γὰρ αὐτοῖς κοιναεῖν. Διὰ τοι καὶ γράφοντες κατ' αὐτοῦ βασιλεῖ, σὺν ἄλλοις προῦφερον, καὶ ὡς βασιλεῖα ὑβρίζοι· οἷς τὸν αὐτῷ περιφανῶς οἰκοδομηθέντα ναὸν μὴ ἀξιώσει· σὺν τοῖς

(1) Filium enim Dei ex Maria initium sumpsisse, et regnum ejus finem habiturum esse, dixit. Sozom. lib. II, cap. 53.

λο:ποιῖς ἱεροῦν ἐφεροῦν. Ἄλλὰ περὶ μὲν Μαρκελ- 4
λου τοσαῦτα.

neque in dedicando Calvarie templo, quod ma-
gnum martyrium est cognominatum, a commu-
nionē eorum se subducens, eis affuisset. Quapropter ad imperatorem adversus cum scribentes,
præter alia viro objecerant in imperatorem ipsum contumeliam, eo quod ecclesiam splendidissime
conditam, cum reliquis episcopis consecrare supersedisset. Hæc de Marcello.

ΚΕΦΑΛ. ΝΔ'.

Περὶ τῆς τελευταίας καὶ διαθήκης τοῦ μεγάλου
Κωνσταντίνου.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἦδη εἰς τοὺς παῖδας· Καίσαρας
δοντας τὴν ἀρχὴν διελὼν, Κωνσταντίνῳ μὲν καὶ Κών-
σταντι τὰ πρὸς δύσιν ἀπένειμε· Κωνσταντίνῳ δὲ τὴν
Ἐφώνεκλήρου. Ὦν τὸν μὲν ἐν τῇ πρώτῃ τῆς ἀρχῆς
δεκάδι ἀνεῖπε Καίσαρα, Κωνσταντίνον δὲ τῇ εἰκοσαε-
τηρίδι· τὸν δὲ νεώτερον Κωνσταντα ἐν τῇ τριακον-
ταετηρίδι τῆς βασιλείας ἐχειροτόνησεν. Ἐπειτα
ἐνιαυτοῦ καὶ τιῶν διαγεγονότων μηνῶν, πέντε καὶ
ἑξήκοντα ἐνιαυτῶν γεγονώς, τὸ σῶμα μαλακισθεὶς
κατὰ τὴν τῆς Βιθυνίας Ἐλενόπολιν διεπέρασεν. Ἴνα
τοῖς ἐκεῖ γειτνιαζούσιν, αὐτομάτοις καὶ φυσικοῖς
λουτροῖς χρῆσθῆται. Χαλεπότερον δὲ διαθεθεῖς, τὸ
μὲν λουτρὸν ὑπερτίθησιν· εἰς δὲ Νικομηθεῖαν φέρε-
ται· κάκει ἐν προαστείῳ διάγων, ὡς φησὶν Ἑρμεῖ-
ας καὶ Σωκράτης καὶ Θεοδώρητος, οἱ τὰ ἐκκλησια-
στικὰ συγγραψάμενοι, τοῦ θεοῦ μεταλαγχάνει βα-
πτίσματος. Ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὰς ἐκείνων τὰς συλλαβὰς
παραθήσομαι. Ὁ μὲν γὰρ Σωζομενὸς οὕτω λέγει·
« Ἐνθα δὲ ἐν προαστείῳ διάγων τὴν ἱερὰν ἐμφύθη
βάπτισιν· ἐπὶ δὲ τούτῳ σφόδρα ἡσθεῖς, χάριν ὡμο-
λόγει Θεῷ. » Σωκράτης δὲ λέγει· « Ἀπαίρει ἐκ τῆς
Ἐλενουπόλεως εἰς τὴν Νικομηθεῖαν· κάκει δὲ ἐν
προαστείῳ διάγων, τοῦ Χριστιανικοῦ μεταλαμβάνει
βαπτίσματος. » Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Θεοδώρητος·
« Τριακοστὸν δὲ ἦν αὐτῷ τῆς βασιλείας ἔτος· ἐνιαυ-
τοῦ ἄλλου δὲ καὶ μηνῶν διεληλυθότων ὀλίγων, ἐν
Νικομηθεῖα τῆς Βιθυνίας διάγων, ἠρρώσθησε. Τὸ δὲ
τῆς ἀνθρωπίνης βιοτῆς ἄδηλον ἐπιστάμενος, τοῦ
θεοῦ βαπτίσματος τὸ δῶρον ἐδέξατο· ἀνεβάλετο δὲ
μέχρι τοῦδε τοῦ χρόνου, ἐν Ἰορδάνῃ τῷ ποταμῷ
τούτῳ τυχεῖν ἰμειρόμενος. » Ταῦτα μὲν ἐκείνοι οὐκ
οἶδ' ὅπως φασὶν· ἡμεῖς δὲ συμφωνοῦντες τῇ καθό-
λου Ἐκκλησίᾳ, κατὰ Ῥώμην εἴπομεν τοῦ θεοῦ τοῦ-
τον ἀξιοῦσθαι λουτροῦ, Σιλδέστρου τὰς ἱερουργοὺς
χειρὰς ἐπιθέντος αὐτῷ. Καὶ περὶ μὲν τούτων, οὕ-
τως· διαθήκας δὲ ποιήσας, τοῖς τρισὶ παισὶ, καθά
δ. εἶλε καὶ πρότερον, τὴν ἀρχὴν ἐμερίσατο. Πολλὰ
δὲ γέγραπται τῇ τε πρεσβυτέρῃ Ῥώμῃ καὶ τῇ ἐπωνύμῳ
αὐτοῦ πόλει καταλιπὼν, ἐτελεύτα, πέντε μὲν καὶ
ἑξήκοντα γεγονώς ἐτῶν, τούτων δὲ ἄρξας· δύο πρὸς
τοῖς τριάκοντα, μηνῶν δεόντων τινῶν, τῇ πρώτῃ
καὶ εἰκάδι τοῦ Μαΐου μηνός, ἐν ὑπαιτείᾳ Φιλικιανοῦ
καὶ Τατιανῶ, ὃ δὲ δευτέρῳ ἦν ἔτος τῆς διακοσιο-
στῆ· ὀγδοηκοστῆ· ἑβδόμης· Ὀλυμπιάδος. Τελευτῶν
δὲ προσέτεξεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπιναεθεῖν

664 CAPUT LIV.

De obitu et testamento magni Constantini.

Imperator imperio filii jam diviso, Constantino
quidem et Constanti partem occidentalem designa-
verat, Constantio autem Orientem dederat. Quo-
rum primo imperii sui decennio Constantinum,
secundo Constantium, tertio minimum natu Con-
stantem Cæsarem dixit. Deinde anno uno et men-
sibus aliquot peractis, sexaginta et quinque annos
natus (1), corpore male affecto, Helenopolim (2)
Bithyniæ transiit, ut ibi quæ in propinquo sunt,
sua sponte profluentibus et naturalibus lavacris
uteretur. Cum vero graviorem sentiret imbecillita-
tem, lavatione posthabita Nicomediam (3) venit :
atque ibi in suburbano agens, quemadmodum
Hermias, Socrates, et Theodoritus ecclesiastici
scriptores dicunt, divinum percipit baptismum.
Quorum verba hic apponere visum est. Hermias
enim Sozomenus sic inquit : « Ibi sane cum in
suburbano ageret, sacro initiatus est baptismo :
qua de re vehementer lætatus, Deo egit gratias. »
Socrates autem : « Helenopoli Nicomediam est
profectus, ibique in suburbano agens, Christianum
suscepit baptismum. » Idem et Theodoritus :
« Tricesimus imperii ejus præterierat annus, atque
anno insuper, et mensibus paucis exactis, Nico-
mediæ in Bithynia agens, ægrotare coepit. Cum
vero quam incerta sit hominibus vita cognitum
haberet, divinum baptismi donum suscepit : quem
ad id usque tempus ideo distulerat, quod in flu-
mine Jordane percipere concupivisset. » Hæc illi
quidem nescio quo modo dicunt : nos vero Eccle-
siæ universali consentientes, Romæ eum sacro
lavacro tinctum esse, Sylvestro administram ei
imponente manum, diximus. Ac de his quidem
satis. Porro testamento condito, imperium tribus
filiis, sicuti antea distribuerat, reliquit. Et multis
veteri Romæ, et cognomini ei urbi honoribus et
præmiis concessis, vita est defunctus, sexagesimo
quinto ætatis anno : cum quidem imperasset an-
nis triginta duobus (4), mensibus aliquot decol-
lantibus, vicesimo primo mensis Maii die, Feli-
ciani et Tatiani consulatu, qui ducentesimæ octua-
gesimæ septimæ olympiadis secundus annus
fuit (5). 665 Moriens revocari Alexandriam Atha-
nasium jussit (6), Eusebio aliisque qui ei adversa-
bantur, præsentibus : nemo vero miretur, quod

(1) Sexaginta sex, Eutrop.

(2) Therinæ ad Helenopolim.

(3) Idem ad Nicomediam baptizatus ab Eusebio
Nicomediensi episcopo. In eadem sententia sunt
Ruffin., Oros., Cassiod. et Pomp. Lætus.

(4) Hæc temporis observatio cum aliorum chro-
nographorum ratione non prorsus concordat.

(5) Quidam ponunt olympiadem 279.

(6) Theodoret. lib. 1, cap. 55.

tantos viros deceptus exsillo multaverit. Nam qui id ei persuasere, antistites sacrorum fuere, intra se quidem fraudem illi et dolum occultantes, extra vero splendorem magnificum præ se ferentes : quando etiam divinum et magnum illum prophetam Davidem non pontifex aliquis, sed domesticus verbero servus decepit. Sibam enim illum, satis scio quod legeritis : qui confictis mendaciis regem contra Miphiboset, ut agros illi auferret, concitavit. Quod quidem non ideo, ut Prophetam accusem, dixi : sed ut imperatorem defendam, et naturam humanæ imbecillitatem declarem : simulque illud ammoncam, ne statim prorsus accusatoribus, etiam si sint vel præclari, vel exacta ætate viri, fides habeatur, sed ut auris altera semper adversario reservetur. Testamentum apud presbyterum deposuit, quem Arii laudatorem Constantia soror ejus, eademque Licinii conjux, moriens ei ut virum bonam commendaverat. Id juramento interposito, Constantio, cum ex Oriente veniret, dandum præcepit. Ex filiis enim decedenti nullus affuit.

CAPUT LV.

De sepultura ejus : item quibus moribus, qua statua et forma corporis fuerit.

Et ille quidem sic ad præstabilioris regni felicitatem migravit. Duces autem et præfecti, satellitiumque ejus omne, arcæ aureæ corpus ejus impositum, in cognominem ei urbem duxere : et in suggestu quodam ei collocato, quicumque vivo honor præstitus, idem quoque defuncto tum a comitatu aulico est exhibitus. Universi etiam perinde atque patre, cujus benignitatem omnes experti fuerant, orbat, perquam amare luxere. Sed quid dicere attinet, qua eum sint illi persecuti honorificentia et cultu, donec aliquis liberorum eum humaturus adveniret? Atque ubi Constantius certior de morte ejus factus ex Oriente affuit, magnificentissime patrem funere elatum, **666** in ecclesia quæ Apostolorum dicitur sepelivit, ubi sperstes adhuc ille sepulcrum sibi ipsi extruendum curaverat, quod Græcorum ara antea sub duodecim deorum nomine fuerat, admirandum sine spectaculum. Ibi in urna porphyretici marmoris, una cum matre Helena repositus est. Unde mos postea secutus, ut deinceps ibi quoque Christiani imperatores sepelirentur. Quin et Constantinopolitani, alique item virtute insignes episcopi in apostolorum delubro sunt tumulati, perinde atque imperatoris dignitati per honore esset sinere obitus episcopatus. Idque factum, ut non longe ab apostolorum reliquiis absint. Magna enim gloria postea bonorum conciliator Deus virum eum, veluti fidelem ministrum accumulavit, sanationum et miraculorum gratia et urnæ et statuæ ipsius, quæ in porphyretici marmoris columna posita est, immissa, ut deinceps nulla ægritudo contractatis p̄is non cederet, et fides verbi illius Christi ad-

Α Ἀθανάσιον· καὶ ταῦτα παρόντο; Εὐσεβίου, καὶ τάναντία σπουδάζοντος. Θαυμάζω δὲ μηδεὶς, εἰ τοιούτους ἀνδρας ἀπατηθεὶ; ἐξωστράκισεν· ἀρχιερεῖς γὰρ ἦσαν οἱ πειθόντες, κρυπτὸν μὲν δόλον, τὴν δ' ἐξ ὕβεν περιφάνειαν περιχειμενοι. Ἐπεὶ τοι γὰρ καὶ τὸν Θεοπάτορα καὶ μέγαν προφήτην Δαυὶδ οὐκ ἀρχιερεὺς ἐξηπάτησεν, ἀλλ' οἰκέτης μαστιγίας οἰκότεριψ. Τὸν Σιδῶν ἐκεῖνον οἶδ' ὅτι ἀνέγνωτε, ὃς κατὰ τοῦ Μεμφιδοσθῆ τὸν βασιλέα ἠρέθεισε τὰ ψευδῆ συμπίλασας, ὥστε τὸ ἐκεῖνον χωρὶον λαβεῖν· οὐ μόντοι τοῦ προφήτου κατηγόρων, ἀλλὰ τοῦ βασιλέως ὑπεραπολογούμενος, τὸν λόγον ἐνεσθησάμην, καὶ τὸ τῆς φύσεως ἀσθενὲς· παριστῶν· εἰσηγούμενός τε, μὴ πάμπαν τοῖς κατηγόροις πιστεύειν, κἂν ὡσι διαβεβηκότες, ἀλλὰ καὶ θατέραν ἀκοὴν τῷ ἐναντίῳ παραφυλάττειν ἀέι. Τὰς δὲ διαθήκας τῷ πρεσβυτέρῳ παρέθετο, ὃν ἐπαινέτην ὄντα Ἀρείου, Κωνσταντῆ τῆ Λικινίου μὲν γαμετῆ, ἀδελφῆ δὲ τοῦ Κωνσταντίνου, τελευταῖα συνέστησεν οἷάπερ ἀγαθῶς βιοῦντ. Προσέταττε δὲ ὄρκον μιγνύς Κωνσταντίῳ δοῦναι, ἐπειδὴν ἐκ τῆς Ἐω ἀφίκηται. Οὐδεὶς γὰρ τῶν υἱέων αὐτῷ παρῆν τελευταῖντι.

ΚΕΦΑΛ. ΝΕ'.

Περὶ τῆς κηδείας αὐτοῦ· καὶ οἶος ἦν τὸ ἦθος καὶ τὴν πλάσιν τοῦ σώματος.

Καὶ ὁ μὲνοῦτως εἰς τὴν ἀμείνω βασιλείαν μετέβαινε· στρατηγοὶ δὲ καὶ ὑπαρχοὶ, καὶ πᾶσα ἡ περὶ αὐτὸν δορυφορία, χρυσεὴ θήκη τὸ σῶμα ἐνθήμενοι, εἰς τὴν ἐπώνυμον αὐτῷ πόλιν ἤγαγον· καὶ ἐπὶ βήματός τινος ἀναθέντες, ὅσηπερ ἦν καὶ ζῶντι τιμὴ καὶ τάξις παρὰ τῶν ἐν τῷ βασιλείῳ ἐγένετο, πικρῶς ὀλοφυρομένων ἀπάντων, οἷα πατρὸς· στέρησιν, οὐ τὴν πείραν τῶν ἀγαθῶν εἰλήφεισαν ἅπντες. Τί δὲ καὶ χρὴ λέγειν, ὅση τιμὴ καὶ δόξα τούτῳ ἐπήγετο, ἕως οὗ τις τῶν παίδων κηδεύσων ἀφίκοιτο; Ἐπεὶ δὲ ἦκε Κωνσταντίος, ἐκ τῆς Ἐω διαμνησθεὶς, μεγαλοπρεπῶς ἐκῆδευσε τὸν πατέρα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν Ἀποστόλων ἐστὶν ἐπώνυμος· ἐνθα ἐτι τῷ ζῆν περιῶν Κωνσταντίνος, ἤριον ἑαυτῷ κατεσκεύασεν, ὃ βωμὸς Ἑλλήνων πρότερον ἦν, δωδεκάθεον ὄνομα, ἕταμα λόγου πολλοῦ ἄξιον· ὅπου δὴ ἐν λάρνακι πορφυρᾷ κατετέθη σύναμα Ἐλένη μητρι. Ἐκ δὲ τούτου ἔθους γεγεννημένου, καὶ οἱ καθεστῆς Χριστιανῶν βασιλεῖς ἐκεῖ κατατίθενται. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ οἱ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἄλλοι δι' ἀρσθὴν ἐπίσκοποι ἐδὲ ἐπίσημον ἔχοντες, καὶ οὗτοι ἐν τῷ τῶν Ἀποστόλων ἱερῷ κατατίθενται, οἷάπερ ὁμοτίμου τῆς βασιλείας ὄσης καὶ τῆς ἀνιδόξου ἱερωσύνης, ἕνα μὴδ' ἐν τούτῳ τῶν ἀποστολικῶν λειψάνων ὡσι μακράν. Δίξῃ δὲ πολλῇ ὁ τῶν ἀγαθῶν πρύτανις ἐς ὕστερον ἔτιμα τὸν ἀνδρα, οἷάπερ εὐδον ὀσπίοντα, λαμῶν καὶ τεραστίων ἐπαφείς χάριν, ἐπὶ τε τῇ αὐτοῦ λάρνακι, καὶ τῷ ἀνδριάντι, ὃς ἐπὶ τοῦ πορφυροῦ ἀνδρῶτο κίονος, ὡς μηδεμίαν νόσον ἀντιβαίνειν τοῦ λοιποῦ ἔχειν, τῇ προσψάσει τῶν εἰρημένων, καὶ πιστοῦσθαι τὴν λόγον Χριστῷ, τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, θεσπίσαντι. Ἐγένετο δὲ ἀνὴρ ἐς τὰ μάλιστα τῆς Χριστιανῶν ἐπαινετῆς θρησκείας· ὡς καὶ

πρώτος βασιλεὺς ἄρξαι τῆς περὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἀσπουδῆς, καὶ εἰς τόσον ἐπιδόσεως ἀγαγεῖν, ὡς εἰς ἄκρον ἰκέσθαι καὶ μηδενὸς λείπεσθαι. Ἐπιτετυκτοῦ δὲ ὡς οὐκ οἶδ' εἰ τις ἕτερος οἷς ἐπεχειρήσεν ἰγυρόναι· καὶ γὰρ ἄνευ, οἶμαι, Θεοῦ οὐδὲν ἔπραττε· τῶν τε γὰρ ἔξω πολέμων ἀνακράτος περιεγένετο, καὶ τὴν πολιτείαν οὕτως εὐχερῶς μετέθετο, καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν μετεβρόθμισεν, ὡς θάπτον καὶ βουλήν ἑτέραν, καὶ σύγκλητον, καὶ πόλιν βασιλεύουσαν καταστήσαι. Τὴν δ' Ἑλλήνων θρησκείαν χρόνῳ πολλῶ σπουδασθεΐσαν, καὶ εἰς ἄκρον τῆς δεισιδαιμονίας ἐλάσασαν, καὶ ἐν ἀκμῇ οὔσαν, ἐκ τοῦ βῆστος καθέλειν ἄμα τῷ ἔγχειρῆσαι. Ἦν δὲ καὶ τὸ ἦθος ῥοστὸς μάλα καὶ ἤπιος, πρῶτος τε καὶ ἀνδρείου ψυχῆ τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐνδεικνύμενος· ὠξυτέρη δὲ νόσος καὶ παιδεία λόγων, ὀρθῶ τε τρόπῳ δικαιοσύνης, καὶ τῷ ἑτοίμῳ τῆς εὐεργεσίας, πάντα ὑπερελάτμενος. Ἐν δὲ μάχαις ἀνδρείος· κάλλει δὲ οὐδεὶς δεύτερος ἦν. Χαρίεις δὲ τὰ μάλιστα ὢν, σὺν τῷ εὐπρεπεῖ καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς εἶχε· καὶ ἀναδρομῇ δὲ σώματος ὠραίετο· ὡς μήτε μακρὸν εἶναι λογιέσθαι, καὶ τοῦ βραχέος πάμπαν ἐξίστασθαι. Εὐρύς δὲ καὶ τοὺς ὤμους ἦν· ἡρέμα παχὺν προθεβλημένος αὐχένα. Ἐρυθρὰν μέντοι χροάν ἔχων τοῦ σώματος, οὐ δασείαν ἐπεφέρετο τρίχα. Καὶ αὕτη δ' ὅση τις ἦν, πρὸς τὸ ξανθότερον ἀπένευε. Μετρίως δὲ καὶ τὸν πώγωνα ψιλὸς ἦν. Ἀριδιὰν γὰρ τὴν ἐπ' ἐκείνῳ εἶχε τρίχα, καὶ οὐ πᾶνυ καθήκουσαν, ὡς καὶ πολλαχοῦ τοῦ προσώπου μὴδ' ἀναφύειν δεκτείν. Οἱ γὰρ μὴν ὀφθαλμοὶ αὐτῷ ἀνδρῶδες ὀρῶντες καὶ ἡμερον, ξενίζουσαν χάριν ἀπέστειλον· εὐόφθαλμος γάρ τις καὶ μεγαλόφθαλμος ἦν. Ὑπόγρηπος δὲ καὶ ἡ βίσις αὐτῷ, ἐφ' ἣ καὶ τι σαρκῶδες εἶχεν ἐπικαθήμενον. Πλατὺς δὲ τὴν ὄψιν ἦν, καὶ πᾶνυ μεγαλόφυλος· καὶ εἴπερ τις μάλα θεοφιλής. Ὁ μὲν οὖν ἅπας τῆς ζωῆς αὐτῷ χρόνος πέντε καὶ ἑξήκοντα ἔτη διεγένετο· ἀφ' ὧν δύο πρὸς τοῖς τριάκοντα ἦρξε, μηνῶν δεόντων τινῶν, ὡς μοι προεῖρηται. Μνηρχος δὲ κυρίως ἕξ καὶ εἴκοσι διατέγονε. Περιέχει δὲ καὶ ἡ παροῦσα ὀγδόη μοι τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἑτῶν τριάκοντα καὶ δύο, ὀρεξιμένη μὲν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους Κωνσταντίνου· καταλήξασα δὲ ἄχρι τῆς αὐτοῦ τελευτῆς· ὀπηνίκα κόσμου μὲν ἔτος ἑωμζ', ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως τριακοσιοστὸν τεσσαρακοστὸν β' ἐπεραίνετο.

impleretur, dicentis¹: *Ego glorificantes me glorificabo*. Maximus autem hic vir Christianæ religionis laudator fuit. Et cum primus imperatorum omnium curam ecclesiasticarum rerum suscepit, tum ita eas auxit, ut ad summam amplitudinem nihil esset reliqui. Et nescio an quisquam alius, ut ipse, quascunque aggressus est res perfecit. Nam et sine Dei numine nihil prorsus egit. Foris in bello fortissimus exstitit victor: domi autem tam facile rempublicam administravit, atque ut ei visum fuit composuit, ut celeriter consilium aliud et senatum et urbem imperantem constituerit. Græcorum religionem quæ diutissime magno studio frequentata, ad summam superstitionem pervenerat, plurimumque vigeat, facillime, quamprimum est aggressus, sustulit. Moribus bonus, mitis, et mansuetus admodum, animi fortitudine magnificentiam exhibuit. Mentis acumine, bonarum artium disciplina, recto justitiæ cultu (1), et munificentiam alacritate, omnes superavit. In præliis vir, formæ decore nemini secundus: et eum gratiosus maxime fuit, tum decentiæ ipsi magnificentiam conjunxit. Statura quoque corporis spectandus; nam neque nimium procerus esse habitus, et exiguam brevitatem longe supergressus est. Humeris latis, sensim cervicem crassiorem prætulit. **667** Colore corporis rubicundus, minus densum habuit capillum, eumque flavescens. Barba mediocriter tenuis et rara, neque admodum demissa erat, ita ut in pleraque faciei parte succrescere non videretur. Oculi, quales virum decent, et placidi: ex quibus mirifica quædam eminebat gratia, acutioresque illi et grandiores. Nasus subaduncus, cui carnosum quiddam insidebat. Facies ipsa latior, et magnanima admodum. Denique supra alios Dei maxime amans fuit. Totius ejus vitæ tempus sexaginta et quinque anni fuere, quorum triginta et duos in imperio egit, mensibus aliquot deficientibus, sicuti supra diximus. Imperium cum summa potestate solus viginti sex annis obtinuit. Complectitur porro octavus iste historiarum liber, a prima Constantini imperii anno, ad obitum usque eius, annos triginta duos: cum conditi mundi annus fuit, quinquies millesimus octingentesimus quadragesimus septimus (2). A nativitate autem Domini tum agebatur annus trecentessimus quadragesimus secundus (3).

¹ I Reg. II, 10.

(1) Constantinus spaldonum et aulicorum omnium vehemens domitor fuit, quos tinea et sorices Ecclesiæ appellare solitus erat.

(2) Secundum recentiores circiter 4319.

(3) Al. 340.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΧΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Θ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS IX.

673 CAPUT I.

Proœmium, totius libri argumentum exponens.

Quæ catholica Ecclesiæ superstitæ adhuc Constantino acciderint, abunde a nobis dicta esse videntur. Superest, ut quæ consecuta, et a sacro episcoporum ordine sub filiis ejus acta sunt, persequamur. Atque equidem in hoc libro commemorabo, quemadmodum Athanasius ex Galliis reversus, Eusebio restiterit; et ut imperium ad Constantem simul et Constantium, deinde autem ad solum Constantium pervenerit. Dicam præterea de Paulo, Eusebio, et Macedonio, Constantinopolitanis antistitibus, et quæ sub his acta; et quas res Antiochiæ et Alexandriæ gesserint, qui ibi minus digne sacro sunt magistratu functi; et ut Romam Constantis et Julii litteris revertentes Paulus et Athanasius, sedes suas receperint, et mox ex eis rursus sint expulsi. Item de variis et in Occidente et in Oriente conciliis: in Sardica, Sirmio, Mediolano, Palestine et Seleucia coactis. Dicemus quoque de Gallo Cæsare, et de quibusdam hæresiarcho, Photino, Ætio, Macedonio, Eudoxio, et duobus Apollinaribus. **674** Faciemus etiam mentionem clarorum quorundam propter virtutem virorum; præterea Eustathii et Meletii, Antiochiæ et Sebastiiæ episcoporum. In fine, quomodo minus laudabili morte vitam finierit Constantius, exponemus. Initium autem inde sumemus.

A

ΚΕΦΑΛ. Α.

Προοίμιον τῆς τοῦ τόμου ὅλης ἐκθέσεως· ὅσα ἐντὸς περιέξει.

Ἐπεὶ μὲν οὖν τῶν τῆ καθόλου Ἐκκλησίας ἐπισυμβάντων, ἐτι τῷ ζῆν περιόντος τοῦ Κωνσταντίνου, ἀποχρώντως ἡμῖν εἰρῆσθαι δοκεῖ· ἐκδέχεται δὲ τὸ μετὰ τοῦτο λοιπὸν διελεῖν, καὶ ὅσα ἐπὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ τῆ ἱεροσύνης ἐπράχθη. Καὶ γε τῷ παρόντι διαληψόμεθα, ὡς ἐκ τῶν Γαλλίων Ἀθανάσιος ἐπανήκων, τοῖς περὶ Εὐσέβιον ἀντεφέρετο· καὶ ὡς τὸ κράτος εἰς Κωνσταντῆ καὶ Κωνσταντίνου, εἶτα εἰς μόνον τὸν Κωνσταντίνου περιέστη. Καὶ περὶ Παύλου καὶ Εὐσεβίου καὶ Μακεδονίου τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν, καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις συμβάντα. Ἐπι δὲ καὶ τὰ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῶν ἀναξίως ἐκείσε ἱερασαμένον· καὶ ὡς ἐκ Ῥώμης γράμμασι Κωνσταντος καὶ Ἰουλίου τοῦ Ῥώμης ἐπανήκοντες Παῦλος καὶ Ἀθανάσιος ἔσχον τοὺς θρόνους· καὶ ὡς αὐτοὶ ἠλάθησαν, καὶ περὶ τῶν ἐν Ἐσπέρᾳ καὶ Ἐφ' διαφόρων συνόδων τῆς ἐν Σαρδικῇ τε καὶ Σιρμίου καὶ Μεδιολάνῳ, Παλαιστίνῃ τε καὶ Σελευκειᾷ. Διαλήψεται γε μὴν καὶ περὶ Γάλλου τοῦ Καίσαρος, καὶ τινῶν αἰρεσιαρχῶν, Φωτεινοῦ, Ἀετίου, Μακεδονίου τε καὶ Εὐδοξίου, καὶ τῶν δύο Ἀπολλινარიῶν. Μεμνήσεται δὲ καὶ τινῶν ἐπ' ἀρετῇ διαβεχῆτων ἀνδρῶν· πρὸς δὲ καὶ Εὐσταθίου καὶ Μελετίου τοῦ τῆς Ἀντιοχείας καὶ Σεβαστείας· καὶ τέλος, ὡς οὐκ ἐπαινετῶ χρησάμενος τέλει, ἐτελεύτα Κωνσταντῆς. Ἀρξομαι δ' ἐν τούτῳ.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

A

CAPUT II.

Ὅς εἰ περὶ τὴν Νικομηδείας Εὐσέβιον τὸ Ἀρελοῦ δόγμα συνιστῆν ἐθέλοντες διὰ τοῦ Ἀρειανοῦ πρεσβυτέρου ταραχὰς τῆ Ἐκκλησίᾳ ἐκίνησαν.

Ἐτι περιόντι τῷ Κωνσταντίνῳ οὐδεὶς ἐτόλμα περὶφανῶς τῆ κατὰ Νίκαιαν ἀντιφέρεσθαι πίστει· κἄν καὶ τινες ἄλλως κρύφα ταύτην οὐκ ἀπεδέχοντο. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος ἐτελεύτα τὸν βίον, οἱ ἐν μυκῷ καρδίας τὸν ἴδον τῆς αἰρέσεως τὸ πρὶν ἔχοντες, οἷ δὴ καὶ πρότερον ὑποποιοὶ ἦσαν, εὐθύς ποθεν ἀναρβαγέστες, τοῦ κρύφα λέγειν ἐξέστησαν· καὶ λοιπὴν γυμνῇ κεφαλῇ ὁμοσε πᾶσιν ἐχώρουν, τὴν Ἀρελοῦ δόξαν μάλα κρατύνειν σπουδάζοντες· ὧν οἱ Βιθυνοὶ ἐπίσκοποι καθηγοῦντο, Εὐσέβιος τε καὶ Θεογόσιος. Ῥαδίως δ' ἂν προχωρήσαι αὐτοὶς τὰ κατὰ σκοπὸν ᾤοντο, εἰ τὴν Ἀθανασίου κάθοδον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰρξίαν. Καὶ οἱ μὲν οὕτως εἶχον γνώμης, χειρὸς ἀντικρυς εἰς ὄπουργίαν ἄπασαν κερχημένοι τῷ πρεσβυτέρῳ, ὃς αἴτιος καὶ Ἀρείῳ τῆς ἐπανάθευ κατέστη· οὐ γὰρ Κωνσταντίνῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ Κωνσταντίῳ τὰ μάλιστα κεχαρισμένος ἦν· οἷς ἂ πρὸς βουλῆς αὐτῷ δι' αὐτοῦ ἐπεραίνετο. Τῆς γὰρ Ἐω κατάρχειν ἠθούλετο· ὅπερ τῶς ἡ διαθήκη ἐπέτρεπε τοῦ πατρὸς ἦν αὐτὸς ἐγκεχειριστο. Κάντεῦθεν διὰ τιμῆς ἁγῶν αὐτῶν, παρβήσιας τε μετεβίβου πολλῆς· καὶ ἀνετον τὴν εἰς τὰ βασίλειαν εἰσοδὸν εἶα. Καὶ τοίνυν ταῦτα γνώριμόν τε τοῖς πᾶσι μάλλον ἐπολεῖ, φίλον τε γνήσιον τῆ γαμετῆ τοῦ κρατοῦντος, καὶ τοῖς περὶ τὴν βασιλικὸν θάλαμον κρατοῦσιν εὐνούχοις, ὧν ἄρχων ἦν τῆνικαῦτα Εὐσέβιος ὄνομα, μεγίστην ἐξουσίαν κἄν τῆ βασιλέως οἰκίᾳ πάση περιβεβλημένος. Οὗτος ὑπὸ καθηγητῆ τῷ πρεσβυτέρῳ τῆς Ἀρελοῦ μετασχὼν λύσεως, ἐπιανέτης τῶν ἐκείνου διάπυρος ἦν, πολλοὺς τε τῶν κατὰ τὰ βασίλειαν ὁμόφρονας θάττον ἐπολεῖ. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλίδα διὰ τῆς γυναικωνίτιδος καὶ τοῦ πρεσβυτέρου πρὸς τὴν δυσσεβῆ δόξαν μεθίστη. Ἐρπον δὲ τὸ κακὸν ἠρέμα τοῖς βασιλείοις, καὶ ἐπὶ τὴν βασιλίαν διέβαινε, καὶ φανερόν κατὰ βραχὺ διὰ τῶν ἔσω τοῖς ἔξω ἐχώρει, καὶ ἀπανταχοῦ διέθει τῆς πᾶσι. Καὶ διαλεκτικὸς τις πόλεμος ἀνερβήγνυτο καὶ ἐν ἀγύαις, καὶ σολλόγοις, καὶ καπηλείοις, καὶ πάσαις δῆτα συνάξεσι, καὶ γυναικῆς δὲ καὶ παιδῆς, οὐκ ἄλλο τι διὰ σπουδῆς εἶχον ἢ περὶ δογματῶν ἐρεσχελεῖν· καὶ τῶν μὲν τῆ Ἀρελοῦ προσκειμένων δόξῃ, ὡς εἴη καλῆ τε καὶ ἀγαθῆ, τῶν δὲ τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα μάλλον στερῶντων. Ἐρισ δ' ἐπὶ τούτοις καὶ ζῆλος καὶ ἀπέχθεια ἀνηγειρόντο.

his videlicet Arii opiniononi veluti honestæ et bonæ contentibus, unde rixæ, æmulationes, et inimicitie excitatæ.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

A

CAPUT III.

Ὅς Ἀθανάσιος ἐκ τῶν Γαλλῶν ἐπαρῆκε σὺν ἐπιστολῇ τοῦ Καίσαρος Κωνσταντίνου· καὶ ὡς ἐτελεύτησεν ὁ αὐτὸς Κωνσταντίνος· καὶ περὶ Ἀκακίου, ὃς διάδοχος Εὐσέβιου τοῦ Παμφίλου ἐγένετο.

Καὶ τοῦτο μὲν ταῖς ἀπὸ τὴν Ἐω πόλεσιν ἦν· αἱ γὰρ ἐν Ἐσπέρι, ἄσυλον τὸ κατὰ Νίκαιαν διετήρουν

Ut Eusebius Nicomedie episcopus, ejusque sectatores, Arii dogma confirmare volentes, per quemdam Arianum presbyterum turbas in Ecclesia concilarint.

Vivente adhuc Constantino, nemo aperte contra Nicænam fidei professionem niti audebat: quæ nemo nonnulli clam eam non receperint. Postquam autem is decessit, qui in cordis recessu hæresis venenum occultum antea habuerant, et ob id tum quoque suspecti fuerant, confestim alicunde progressi, clandestinis colloquiis posthabitis, nudo (ut dicitur) capite cum omnibus congregiebantur, ut Arii maxime opinio obtineret laborantes. Quorum duces erant episcopi Bithyni, Eusebius et Theognis. Facilius autem consilium suum ad optatum exitum perventurum putabant, si Athanasii in urbem Alexandrinam reditum impedirent. Et cum eis sic esset instituta ratio, tum veluti manu quadam in rebus omnibus usi sunt administro presbytero: qui auctor etiam ut Arius revocaretur extitit, non apud Constantinum tantum, sed etiam apud Constantium maxime gratiosus, quod per eum res plerasque ex voluntate sua peragebat. Dudum enim Orientis imperio potiri voluerat: quod ei tum ex testamento patris, a presbytero eo illi in manus tradito, permissum erat. Quam ob rem hominem in honore habuit: et libertatem ei multam, simulque apertum ad imperialem aulam aditum dedit. Quæ res notitiam ei apud omnes conciliarunt, et gratum vereque charum imperatoris conjugii, et qui imperatorio cubiculo præerant eunuchis essecerunt: quorum princeps tum fuit Eusebius nomine, maximam quoque in tota imperatoris domo potestatem obtinens. Hic ex presbyteri ejus de rebus sacris institutione, Arii rabie imbutus, acerrimus sectatorum ejus laudator fuit, pluresque in aula imperiali celeriter in sententiam ipse suam adduxit. Quin ipsam quoque imperatoris conjugem, per mulierculas quæ in Gynæceo erant, et per presbyterum ipsum in impiam opinionem pertraxit, 675 et malum hoc paulatim per omnem serpens aulam, ad ipsum quoque transit imperatorem. Et brevi per aulæ interiora vagatum, extra quoque aulam aperte progressum, omnem ubique percurrit urbem. Ibi tum bellum quoddam dialecticum atque disputatorium est exortum. Et in vicis, congregationibus, cauponis, conventibusque adeo omnibus mulieribus quoque et pueri non aliud studio habuere, quam de dogmatibus blaterare: addictis, his autem decreta magis Nicæna comple-

Ut Athanasius ex Gallis redierit cum litteris Constantini Cæsaris; de obitu ejusdem Constantini. Item de Acacio, qui successor Eusebii Pamphili fuit.

Hic rerum status in urbibus Orientis erat. Occidentales enim Nicænum decretum inviolatum reti-

nuere. Porro Eusebio et Theognidi res, quæ incrementa sua in deterius capiebant, et quotidie, propemodum magis magisque excitabantur, ex sententia procedebant. Qui in primis studebant, id quod constituissent ad exitum perducere. Id vero erat, ut unum aliquem qui opinionis eorum esset, Alexandrinæ ecclesiæ hierarcham præficerent. Sed consilium eorum ab Occidente reversus impedit Athanasius, unius Augustorum, junioris videlicet Constantini, qui Occidentalibus Gallis imperabat, litteris fretus. Is namque ubi cognovit, patrem cognominemque suum, Athanasii exsilium testamento abrogasse: reditu concessit, ut Alexandriam is reverteretur, curavit. Litteræ quas secum attulit, hisce verbis scriptæ erant: « Constantinus Cæsar populo catholicæ ecclesiæ Alexandrinorum. Non puto sacris animis vestris excidisse, quam ob causam Athanasius adorandæ legis sacerdos, ad tempus in Gallias missus fuerit. Cum enim sanguinarios infestorumque inimicorum feritas capiti ejus ad periculum creandum immineret, ne per improborum perversitatem extremum discrimen adiret, sed ut immanitas ea cluderetur, e faucibus ingruentium ei virorum ereptus, in ditione mea vivere jussus est, ita ut in ea qua versatus est urbe, res ei necessariæ omnes abunde suppeditarent. Quamvis præclara ejus virtus, divino confisa auxilio, durioris fortuna: graves ærumnas maxime sublevet, atque adeo contemnat. **676** Sed enim tametsi dominus noster beatæ memoriæ Constantinus Augustus, pater meus, episcopum hunc in locum suum apud gravissimam pietatem vestram restituere constituerit: tamen posteaquam humana sorte præventus prius obdormivit, quam votum suum impleverit: convenire mihi visum est, consilium divinæ recordationis imperatoris, per successionem ad me transmissum, perficere. Qui vir ubi in conspectum vestrum venerit, qua apud me acceptus fuerit veneratione, cognoscetis. Neque adeo mirandum est, si quid a me pro eo est factum. Animum namque meum ad id, cum desiderii vestri facies, tum tanti viri species movit et excitavit. Divina providentia vos conservet, fraires dilecti. » Secundum hasce litteras, suaviter ab Alexandrinis susceptus Athanasius, Ægypti ecclesiæ administravit. Eusebius vero tanquam te quoquam, sic reditu illius ictus, sycophantiis oppugnare eum rursus, et rem ad seditionem perducere est aggressus, negotiumque adeo ei novis calumniis exhibuit. Citra moram enim omnem imperatore adito, illum ut virum seditiosum, et qui ecclesiasticas constitutiones ordinemque turbaret, ac citra episcoporum sententiam sibi ipsi ingressum in ecclesiam usurparit, detulit. Tanto tempore certe imperatorem permovit, ut illum rursus sede episcopali deturbarit, sicuti postea dicemus. Eo tempore Eusebius quoque qui Pamphili cognomen sortitus fuerat, simul et episcopali functione

δύγμα· τὸ δὲ πρᾶγμα τοῖς ἀμφὶ Εὐσεβίου τε καὶ Θεόγνιν, ἐπὶ τὸ χεῖρον τὴν ἐπίδοσιν προσλαμβάνον, καὶ καθεκᾶστην ὡς εἰπεῖν ἀναπτόμενον, κατὰ γνώμην ἐκείνοις προϋχῶρει. Καὶ γε διὰ σπουδῆς εἶχον καὶ τὸ δόξαν ἀγαγεῖν εἰς πέρας. Τὸ δ' ἦν ἓνα τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῖς τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἱεραρχεῖν καταστήσαι. Ἀλλὰ φθάνει τὴν βουλήν αὐτῶν διελύσας· ἐκ τῆς ἑσπέρας ἐπανιών Ἀθανάσιος, ἐνδῶν τῶν Λυγούστων, τοῦ νεωτέρου δηλαδὴ Κωνσταντίνου, ὃς τῶν πρὸς ἑσπέραν Γαλατῶν ἦρχε, γράμμασιν ὠπλισμένος. Μαθὼν γὰρ, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ὁμώνυμος τὴν ἔξοριαν ταῖς διαθήκαις ἀνεῖλε, τὴν κάθοδον αὐτῷ ἐπιτρέψας, τὴν Ἀλεξανδρείαν καταλαθεῖν παρεσκεύαζεν. Ἄ δ' οὖν ἐπεφέρετο γράμματα, οὕτως ἐπὶ λέξεως εἶχον· « Κωνσταντίνος Καῖσαρ τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείων. Οὐδὲ τῆς ὑμετέρας Ἰερᾶς ἐννοίας ἀποπεφευγῆναι τὴν γνώσιν οἶμαι, διὰ τί τὸν Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην πρὸς καιρὸν εἰς τὰς Γαλλίας ἀπεστάλθαι ἐγεγόνει· ἵνα ἐπειδὴ ἡ ἀγριότης τῶν αἰμοδόρων αὐτοῦ καὶ πολέμων ἐχθρῶν εἰς κίνδυνον τῆς Ἰερᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐπέμενε, μὴ ἄρα διὰ τῆς τῶν φαύλων διαστρωφῆς ἀνήκεστα ὑποστῆ· πρὸς τὸ διαπαίξει τὸν αὐτῆν, ἀφρηθῆ τῶν φαράγγων τῶν ἐπικειμένων αὐτῷ ἀνδρῶν, καὶ ὑπ' ἐμοῦ διάγειν κεκέλευσται οὗτος, ὡς ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐν ἣ διετριβε, πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις ἐμπλεονάζειν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα αὐτοῦ ἡ αἰδιδιμος ἀρετὴ ταῖς θείαις πεποιοῦτα βοηθεῖται, καὶ τὰ τῆς τραχυτέρας τύχης ἀχθῆ ἐξουθενεῖ. Τοιγαροῦν εἰ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τὴν προσφιλεστέτην ὑμῶν Θεοσέβειαν ὁ δεσπότης ἡμῶν ὁ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντίνος, καὶ σεβαστὸς ὁ ἐμὸς πατὴρ, τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον τῷ ἰδίῳ τόπῳ παρασχέιν προήρητο· ὅμως ἐπειδὴ ἀνθρωπίνῳ κλήρῳ προληφθεὶς, πρὸ τοῦ τὴν εὐχὴν πληρῶσαι ἀνεπαύσατο, ἀκόλουθον ἡγήσαμην τὴν προαίρειαν τοῦ τῆς θείας μνήμης βασιλέως διαδεξάμενος πληρῶσαι. Ὅστις ἐπειδὴ τῆς ὑμετέρας τύχης προσόψεως ἕως αἰδοῦς παρ' ἐμοῦ τετύχηκε γινώσθε. Οὐ γὰρ θαυμαστὸν εἰ τι δ' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ πεποιήκα· καὶ γὰρ τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἦ τε τοῦ ὑμετέρου πόθου εἰκῶν, καὶ τὸ τηλικούτου ἀνδρός σχῆμα, εἰς τοῦτο ἐκίνει καὶ προέτρεπεν. Ἡ θεία πρόνοια ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. » Κατὰ δὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἠδῆως παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν εἰσδεχθεὶς Ἀθανάσιος, τὰς κατ' Ἰγυπτὸν ἐκκλησίας διεῖπεν. Οἱ δὲ περὶ Εὐσεβίου, οἷά τινα βέλει τῇ καθόδῳ ἐκένον πληγόντες, διαβάλλειν αὐτῆς καὶ στασιάζειν ἐπεχείρουν, καὶ πράγματα παρῆχον ἐτέρων διαβολῶν. Ὅσον γὰρ τάχος ἐς βασιλέα φοιτῶντες, ὡς στασιώδῃ διέβαλον, καὶ ὡς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν συγχέοντα. Δίχα γὰρ γνώμης ἐπισκόπων ἑαυτῷ τὴν ἐπὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπέτρεψεν εἰσοδοῦν. Ἐπὶ τόσον δὲ τὸν βασιλέα ἠρέθισαν, ὡς αὐτὴν αὐτῆς ἀπελάσαι τοῦ ὀνόμου, ὡς αὐτίκα ἐὴ μάλα ἐροῦμεν. Τηνικαῦτα δὲ καὶ Εὐσέβιος ὃς τὴν Παμφιλίου ἐπιωνυμίαν κεκλήρωτο, τὴν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαι-

στίνης ἐπισκοπῆν, καὶ τὸν βίον ὀπολιπῶν, Ἀκάκιον ἔσχε διάδοχον· ὃς ὑπ' ἐκείνου δὴ τοὺς ἱεροὺς νόμους μαθὼν, οὐ μετὸν δὲ καὶ τὸν ζῆλον ἐκείνου αὐχῶν, φράζειν τε εἰς κάλλος καὶ ἀστεῖος μάλα ἐγένετο. Καὶ πολλὰ μὲν συγγράμματα σπουδῆς ἀξία καταλέλοιπεν· εὐ ζῆ καὶ τὸν τοῦ διδασκάλου βίον συνέγραψεν. Ἐν οὐ πολλῷ δὲ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Καίσαρ, τῷ ἀδελφῷ Κώνστα εἰς διαφορὰν καταστάς, ἄτε δὴ τοῖς ἐκείνου μέρεσιν ἐπιῶν, κἀντεῦθεν πολέμου δεινοῦ συμβραγέντος αὐτοῖς, ὑπὸ τῶν ἐκείνου ἡγεμόνων περὶ Ἀκυλίαν κτίνονται Κωνσταντῖνος· καὶ ἡ Ῥωμαίων ἀρχή, ὅση μὲν πρὸς ἐσπέραν Κώνσταντι, ἡ δὲ πρὸς Ἐὼ πᾶτα τῷ Κωνσταντῖμ ὑπὸ χεῖρα ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ὅς Ἀλεξάνδρου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως τελευτήσαντος, Παῦλος καὶ Μακεδόνιος παρὰ τῶν εὐσεβῶν καὶ Ἀρειανῶν τὸν θρόνον ἐλάμβανον· καὶ ὡς μετὰ Παῦλον ὑπερέριον γενόμενος, ὁ Νικομηθεὺς Εὐσέβιος εἰς τὸν ἐκείνου τόπον καθίστατο.

Ἐν δὲ Κωνσταντινουπόλει ἐτέρα ταραχὴ τὴν Ἐκκλησίαν ἐλάμβανεν. Ἀλεξάνδρου γὰρ τοῦ ταύτης ἐπισκόπου, ὃς ταῖς εὐχαῖς κατηγωνίστατο Ἀρειον, μετὰ ἔτη μὲν τρία καὶ εἴκοσι τῆς ἐπισκοπῆς, ὀκτώ δὲ πρὸς τοῖς ἑννενηκοντα τῆς ζωῆς· τὸ βιοῦν μεταλλάξαντος, Παῦλος τὴν ἀρχιερωσύνην ἐλάμβανεν· ὡς μὲν Ἀρειανοὶ διαβάλλουσιν, αὐτῷ τὴν προεδρίαν ἰδιωσάμενος, γνώμης ἀνευ Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας, καὶ Θεοδώρου τοῦ τῆς Πηρίνθου προέδρου, ἣ νῦν Ἡράκλεια λέγεται, οἷς ἐκ πολλοῦ ἡ τοῦ Βυζαντίου χειροτονία διέφερον, ἐγγεϊτόνων μάλιστα οὖσιν· ὡς δὲ τάληθες ἔχει Ἀλεξάνδρου κρίσει τε καὶ ἐπιλογῇ παρὰ τῶν τηνικᾶδε ἐνδημούντων ἐπισκόπων τὴν χειροτονίαν εἰλήφει. Ἐπι γὰρ ἐν βαθεῖ γῆρᾳ Ἀλέξανδρος ἐμελλε τελευτᾶν, τῶν περὶ αὐτὸν ἐρωτῶντων ποῖμ ἂν ἐπιτρεπτέον εἶναι τὸν θρόνον, δεῖν ἐλέσθαι τὸν ἕτερον εἰσηγεῖτο. Καὶ εἰ μὲν τὸν βίον ἀγαθὸν τε καὶ δόκιμον τὰ θεῖα, καὶ διδασκαλικὸν Παῦλον ἔχστε, ἔλεγε, τὸν πρεσβύτερον, ὃς νέος μὲν τὴν ἡλικίαν ἦν, γηραλέον δὲ προῦβάλλετο φρόνημα· εἰ δὲ πραγματικὸν τινα καὶ μὴ φαύλως πρὸς τοὺς ἐν δυνάμει τῶν ἀρχῶν καὶ τὰς ὀμίλλας ἔχοντα, καὶ τῷ τῆς εὐλαδείας προσήματι, ἐν πολλῷ τῷ μέτρῳ ἀμείνων ἐστὶ Μακεδόνιος. Καὶ ἀμφὼ δὲ, μαρτυρίαν πρὸς Ἀλεξάνδρου σχεῖν οἱ Μακεδονίου ἐπαινέται φασί· καὶ δεινὸν μὲν περὶ λόγους γενέσθαι τὸν Παῦλον, κρειττόνως δὲ βιοῦν Μακεδόνιον. Τρυφήλῳ δὲ τὸν Παῦλον, καὶ ἀδιαφορίᾳ τοῦ ζῆν διαβάλλουσιν ἔοικεν οὖν, ὡς οὐκ ἀγεννῆς περὶ λόγους ἦν· ἐπ' ἐκκλησίας δὲ διδάσκειν μάλα δεξιῶς· ἔχων ὁ Παῦλος, τοῖς ἐξωρρόποις τῶν πραγμάτων καὶ περὶ συνουσίας ἀνθρώπων, τὸ εἶτατον ἀποφέρεσθαι, ὡς δεικνύουσιν αἱ συμβᾶσαι περιστάσεις αὐτῷ· οὐδεμίαν γὰρ διέλυσεν, ὡς οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοί. Καὶ ἐρ δὲ τῷ πλήθει σφόδρα φιλούμενος, κακῶς ἔσχε παρὰ τῶν ἀντικαθισταμένων τοῖς ἐν Νικαίᾳ δόξασιν. Καὶ δὴ πρώτην

(1) Hic Agrippius dicitur, *Tripert.* lib. III, cap. 5.

A Cæsareæ Palæstinæ, et vita ipsa relicta, Acacium (1) habuit successorem. Qui cum magistro illo sacras leges didicisset, ardorenmque et æmulationem illius referret, facundia venusta et facta celeberris admodum fuit. Et cum libros multos non pœnitendos reliquit, tum præceptoris sui vitam pulchre descripsit. Nec multo post Constantinus Cæsar fratri Constanti adversus (nam in ditionem illius impetum fecerat, unde grave bellum inter eos motum) a ducibus illius non longe ab Aquileia cæsus est (2). Sic Romanum imperium quod in Occidentem vergit, Constanti: Orientale autem totum Constantio cessit.

677 CAPUT IV.

B Ut Alexandro Constantinopolitano episcopo defuncto, Paulus et Macedonius piorum et Ariariorum electione locum ejus obtinuerint: et ut Paulo in exilium acto, Eusebius Nicomediensis in ejus locum sit successus.

Constantinopoli vero tumultus alius ecclesiam invasit. Alexandro enim ejus episcopo, qui præcationibus Arium expugnaverat, episcopatus quidem sui vicesimo tertio, ætatis autem nonagesimo octavo anno, vita defuncto, Paulus in locum ejus est subrogatus: ut quidem Ariani calumniantur, sibi ipsi dignitate ea præter Eusebii Nicomediæ et Theodori Perinthi, quæ nunc Heraclea dicitur, episcoporum sententiam (ad quos dudum, utpote vicinos maxime, Byzantii episcopi ordinatio pertinerit) vindicata: ut autem veritas ipsa fert, Alexandri iudicio et designatione, episcoporumque qui tum ibi aderant, suffragio accepta. Siquidem in extrema senectute Alexander jam moriturus, familiaribus ejus cum rogantibus, eam sedem committenda esset: e duobus alterum eligendum suavit. Ac siquidem episcopus creandus est rebus divinis probatus, et ad docendum idoneus, Paulum habetis, inquit, presbyterum, qui ætate quidem juvenis est, animum vero senilem obtinet. Sin deligendus, qui rebus agendis aptus sit, et ad consuetudinem magnorum virorum, qui cum potestate rempublicam gerunt, accomodatus: ea re, et præterea speciosæ reverentiæ habitu multis modis præstantior fuerit Macedonius. Et ambos, Macedonii laudatores testimonium ab Alexandro tulisse dixerunt: Paulum quidem ut doctrina et eloquentia clarum, Macedonium autem veluti vita meliorem. Iidem Paulum ob delicias et vitam liberiorē reprehendere. Videtur sane Paulus eruditione singulari fuisse, et ad docendum in ecclesia valde commodus. Tractandis autem profanis negotiis, et in hominum convictu, posteriores partes tulit, sicuti pericula, quæ ei accidero, ostendunt: quorum ille nullum, sicuti harum rerum periti faciunt, discussit. Et quamvis multitudini vehementer charus esset, male tamen ab eis est accep-

(2) Corpus ejus in fluvium Alsam est projectum.

ius, qui Nicæna decreta oppugnarunt. Ac prima statim accusatione, quasi non secundum leges viveret, sede dejectus, et exsilio damnatus est. In quo etiam, inimicis ejus id procurantibus, strangulatus, mortem oppetiit. Sed hæc postea accidere. **678** Tum vero de episcopi electione ingens motus est exortus. Superstite namque Alexandro, non multa Ariani usi sunt libertate, superioresque els fuisse qui ὁμοούσιον consubstantialia profiteri docuerunt: quod scilicet Arium foelissima morte, per divinam prorsus vindictam, absumptum vidissent. Ut vero Alexander mortuus est, plebs in duas partes scissa, ad apertas progressa est inimicitias, et contentio dubia multitudinem occupavit. Nicænae enim fidei sectatores Paulum episcopum designabant: Ariani autem Macedonio sacram administrationem committere contendebant. In ea sane ecclesia quæ Pacis nomen obtinet, quæque Dei Sapientiae templo vicina est, cum prerogativa defuncti episcopi sententia, Paulus episcopus est renuntiatus. Quam electionem imperator graviter tulit: peregre enim tum advenerat, et concilio veterum Pauli inimicorum coacto, illum quidem ut sacro munere indignum deiecit, thronumque Eusebio Nicomediensi concessit: cum quidem id canon ecclesiasticus interdiceret, episcopos ex una urbe in aliam transire vetans. Nihil autem mirandum est, qui sic contra Unigeniti divinitatem rabie furentes ferantur, si absque timore omni leges quoque ejus transgrediantur. Sed hoc ille non tum primum ausus est. Antea namque cum Beryti episcopatum gereret, Nicomediam quoque inde transiit. His actis, Constantius Antiochiam venit.

CAPUT V.

Ut Eusebius coacta Antiochiæ synodo, aliam fidei promulgavit expositionem. Et ut episcopatum abrogavit magno Athanasio. Item de Eusebio Emeseno.

Eusebius autem, ampliore eo modo auctus potestate, non moderate se gessit: sed omnem, ut in proverbio est, movit funem, ut quod semel statuisset, efficeret. Et commodum ecclesiam Antiochena decimo tum post jacta ejus fundamenta anno absoluta erat: quam, Constantino filio administro usus magnifice ex ipsis fundamentis magnitudine simul et pulchritudine nulli secundam Constantinus exstruxit. Itaque prætextu et occasione enceniorum, et dedicationis templi ejus, per opportunum Eusebio visum est, concilium cogere ad professionem τοῦ ὁμοουσίου consubstantialis aperte abolendam, et decreta Nicæna immutanda. **679** Et convenerunt undequaque Antiochiam episcopi nonaginta septem numero: ubi tum post Euphronium, Ecclesiae Placitus præfuit: Hierosolymis autem, post Macarium, Maximus: qui consulto ad synodum eam venire renuit, secum ipse considerans (1), ne quid rursus præter animi sententiam

(1) Ἐπιλογισάμενος ὡς εἴη ἀρπαγίς, καὶ τῇ cap. 8.)

γραφὴν ὑποστάς, ὡς μὴ κατὰ νόμους βίους, τοῦ θρόνου ἐβρίβη, καὶ αἰδίῳ κατεδικάσθη φυγῇ· ἐν ἧ καὶ τὸν δι' ἀγχόνης ὑπέστη θάνατον, τοῦτο τῶν ἀπεχθῶς ἐχόντων συσκευασαμένων αὐτῷ. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἕστερον ἐγεγονέει· τότε δὲ διὰ τὴν χειροτονίαν, πολὺς κλύδων τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνεβρίπιζετο· περιόντος γὰρ Ἀλεξάνδρου, οὐκ ἐν πολλῇ πρῆβησις ἦσαν οἱ περὶ Ἀρειοῦ. Περιεγένοντο δὲ οἱ τὸ ὁμοούσιον πρεσβεύοντες· καὶ ταῦτ' ἰδόντες οὕτως αἰσχίστῳ μῶρῳ διαβράχοντα τὸν Ἀρειὸν κατὰ θεομηνίαν πάντως. Ὡς δ' ἐτελεύτα, διχῆ τὸ πλῆθος διαιρεθὲν εἰς φανεράν καθίσταντο ἐχθραν· καὶ ἀμφήριστο· ἐριζετὰ πλῆθῃ ἐλάμβανεν. Οἱ γοῦν τὰ ἐν Νικαίᾳ στέργοντες Παῦλον προεχειρίζοντο· οἱ δὲ περὶ Ἀρειοῦ Μακεδονίῳ ἔσπευδον τὰς ἱεράς ἐγχειρίζειν ἡνίας. Καὶ δὴ ἀνά τὴν ἐπώνυμον τῆς εἰρήνης ἐκκλησίαν γενόμενοι, ἡ ἐχόμενα τοῦ τεμένους τῆς Θεοῦ σοφίας ἐστίν, ἐνθα δὴ μάλιστα ἡ τοῦ ἀποικομένου ἐπισκόπου ἐσπουδάζετο δοῖσα, Παῦλος ἐπίσκοπος ἀνηγόρευτο. Χαλεπῶς δ' ὁ κρατῶν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ ταύτῃ διατεθείς, ἀπόδημος γὰρ ὢν παρεγένετο, καὶ συνέδριον καθίσας τῶν πάλαι Παύλῳ ἀπεθανομένων, τὸν μὲν ὡς ἀνάξιον διέθεν τῆς ἱερατείας ἀπόωσατο· τῷ δὲ Νικομηδείᾳ Εὐσεβίῳ ἐγχειρίζει τὸν ὀρόνον· καὶ ταῦτα τοῦ κανόνος ἀπαγορευόντος μὴ μεταβαίνειν ἐπισκόπους εἰς ἑτέρας πόλεις. Καινὸν δὲ οὐδὲν οἱ οὕτω κατὰ τῆς τοῦ Μονογενοῦς λελυτηχότες θεότητος, εἰ καὶ τοὺς ἐκείνου νόμους παρέβαινον ἀδεῶς. Οὐ μὴν τοῦτο πρῶτον ἐτόλμα· ἀλλὰ καὶ πρότερον τῇ Βηρυτιῶν ἱερατεύσας, εἰς τὴν Νικομηδείαν μετεπέδησε. Ταῦτα πράξας Κωνσταντίου, εἰς Ἀντιόχειαν παρεγένετο.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Ὁς Εὐσέβιος ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνδοσιν ἐργασάμενος, ἐτέλειαν ἔκδοσιν πίστεως ἀπηγόρευσε· καθεῖλε δὲ καὶ τὸν πολλὸν Ἀθανάσιον. Ἐτι δὲ, καὶ περὶ Εὐσεβίου τοῦ Ἐμεσηνοῦ.

Οὕτω δὲ ὁ Εὐσέβιος μείλιονα προσειληφὺς δύναμιν, οὐ καθεκτῶς εἶχε· πάντα δὲ κάλων ἐκίνει, τὸ τοῦ λόγου, ὃ καθάπαξ προῦθετο πρῆξι. Καὶ δὴτ' ἐξεργασθείσης τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας, δεκάτις ἔπει μετὰ τὴν τῶν θεμελίων καταβολήν, ἣν ὑπουργῶ τῷ Κωνσταντίῳ χρησάμενος, μεγαλοπρεπῶς ἐξ αὐτῶν κρηπίδων Κωνσταντίου ἀνήγειρε, μεγέθει καὶ κάλλει οὐδεμιᾷ· λειπομένην· τῇ προφάσει οὖν τῶν ἐγκαινίων αὐτῆς, ἐγκαίρον ἔδοξε τοῖς περὶ Εὐσεβίου σύνδοσιν ἀθροῖσαι, ἐπὶ τῇ τοῦ ὁμοουσίου προφανῶς καθαιρέσει, καὶ μεταποιήσει τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων. Καὶ δὴ συνήλθον ἀπανταχόθεν ἐπίσκοποι εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ζ' καὶ ι' τελούντες τὸν ἀριθμὸν. Ἦγειτο δὲ τῆνικαῦτα μετὰ Εὐφρόνιον τῆς Ἀντιοχείας Πλάκτος· τῆς δ' ἐν Ἱεροσολύμοις μετὰ Μακάριον Μάξιμος· ὃς ἐπίτιθε· παραγενέσθαι τῇ συνόδῳ ταύτῃ ἀπέπατο, ἐν νῷ θέμενος, μὴ καὶ αὐθις παρὰ γνώμην πράξῃ, ὡσπερ καὶ πρότερον μὴ ἐκὼν τῇ Ἀθανασίου καθαιρέσει καθυπογράψας. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ Πῶ καθαιρέσει· Ἀθανασίου ὑπογράψας. (Socrat. lib. 11,

μης ἐπίσκοπος, Ἰούλιος οὗτος ἦν, διαδεξάμενος Ἀ
 Σιδεστρον, τῇ συνόδῳ ἐπεχωρίασεν, οὔτε δι' ἑαυτοῦ,
 οὔτε μὴν διὰ τινος τὸν ἐκείνου τόπον ἐπέχοντος· καὶ
 ταῦτα κανόνος θεσπιζόντος ἐκκλησιαστικοῦ, μὴ δεῖν
 εἶναι γνώμης ἀνευ τοῦ Ῥωμαίων ἡγουμένου τὰς ἐκ-
 κλησίας συνοδικῶς κανονίζεσθαι. Ἄλλ' οὐδὲ τῶν ἄλ-
 λων Ἰταλῶν ἢ τῶν ἐπέκεινα Ῥωμαίων οὐδεὶς ἐκεῖσε
 συνῆλθε. Πέμπτον τοῦτο ἦν ἀπὸ τῆς Κωνσταντινίου
 τελευταίας ἔτος, καὶ ἡ σύνοδος τοῦ βασιλέως παρόντος
 συνεκροτεῖτο. Ἦτιῶντο δὲ οἱ περὶ Εὐσέβιον Ἀθανά-
 σιον, ὡς θεσμούς ἐκκλησιαστικούς παραλύοι. Πρὶν
 γὰρ ἐπιτραπείῃ συνοδικῶς, τὸν Ὄρόνον ἀνέλαθε·
 πολλοῖς δὲ καὶ θάνατον προξενῆσαι, στάσει· ἐν τῇ
 εἰσόδῳ γενομένης αὐτοῦ· ὧν οἱ μὲν ἀνηρέθησαν, οἱ
 δ' ἐζημίωνται, δικαστικῇ ἐξετάσει παραδοθέντες. Β
 Πόλλης δὲ καὶ ἄλλης κατ' Ἀθανασίου ἐξυφανθείσης
 διαβολῆς, πρῶτον μὲν Εὐσέβιον, ὃς ἐπεκλήθη Ἐμε-
 σηῶς, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου ψηφίζονται, περὶ οὗ ὕστε-
 ρον ἐροῦμεν· δεῖσαντος δ' ἐκείνου τὴν εἰς Ἀλεξάν-
 δρειαν ἀφίξιν, Φρηγόριον ἐψηφίσαντο. Εἶτα εἰς τὴν
 τοῦ δόγματος ζήτησιν ἐλθόντες, οὐδὲν εἶχον μέμφα-
 σθαι τῶν ἐν Νικαίᾳ πραγθέντων· χώραν γε μὴν δε-
 δῶκασι πυκνὰς συνόδους ποιεῖν, καὶ ἄλλους ὄρους
 πίστεως ἀγορεύειν· ὡς τῇ κατὰ μικρὸν ὑπερᾶλλαγι
 ἡρέμα εἰς τὸν Ἀρειανικὸν βυθὸν ἐμπεσεῖν. Ἄλλὰ
 ταῦτα μὲν ὅπως ἐγένετο, σαφέστερον ἢ ἱστορία δη-
 λῶσει· ἃ δ' ἔγραψαν τοῖς κατὰ πόλιν ἐπισκόποις
 ἦσαν ταῦτα· « Ἡμεῖς οὔτε ἀκόλουθοι Ἀρείου γεγόνα-
 μεν· πῶς γὰρ ἐπίσκοποι· ὄντες ἀκολουθησομεν
 προσδυτέρω; οὔτε ἄλλην τιὰν πιστὴν παρὰ τὴν ἐς
 ἀρχῆς ἐκτεθεῖσαν ἐδεξάμεθα. Ἄλλὰ καὶ ἡμεῖς ἐξε-
 τασταὶ καὶ δοκιμασταὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ γενόμενοι,
 μᾶλλον αὐτὸν προσηγάμεθα, ἢ περὶ ἠκολουθήσαμεν.
 Καὶ γινώσκουσιν ἀπὸ τῶν λεγομένων· μεταθήκαμεν
 γὰρ ἐξ ἀρχῆς, εἰς ἓνα Θεὸν τὸν τῶν ὄλων πιστεύειν,
 τὸν πάντων νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν δημιουργόν τε
 καὶ προνοητὴν· καὶ εἰς ἓνα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μονο-
 γενῆ, πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων ὑπάρχοντα, καὶ συν-
 όντα τῷ γεγεννηκότῳ αὐτοῦ Πατρὶ, δι' οὗ καὶ τὰ
 πάντα ἐγένετο τὰ ὄρατα καὶ ἀόρατα· τὸν ἐπ' ἐσχάτων
 τῶν ἡμερῶν κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς κατελθόντα,
 καὶ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ἀνειληφότα,
 καὶ πάσαν τὴν πατρικὴν αὐτοῦ βουλὴν συνεκπεπλη-
 ρωκότα· πεπονημένοι τε καὶ ἐγγύθροιοι· καὶ εἰς οὐ-
 ρανοῦς ἀνεληλυθῆναι· καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς κα-
 θεῖσθαι· καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς·
 καὶ διαμένοντα βσιλέα καὶ Θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.
 Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Εἰ δὲ δεῖ προσ-
 θεῖναι, πιστεύομεν καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως
 καὶ ζωῆς αἰωνίου. » Ταῦτα πρῶτον γράψαντες τοῖς
 ἐπισκόποις ἀπέστειλαν, παρασιωπήσαντες, πότερον
 συναϊδίος ἐστὶν ἢ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, ἢ τούναντίον·
 τῇ δ' Ἀντιόχου ἐπιμελιαντες ὡς περὶ τῆς προτέρας κα-
 τεγνωκότες ἐκθέσεως, ἑτέραν πίστιν ὑπαγορεύουσι
 κατὰ πάντα τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδουσαν· οὐκ οἶδα εἰ
 μὴ ἐννοιά τις ἀφανῶς ἔγκειται τοῖς ῥητοῖς. Περὶ δὲ
 τὸ τέλος, καὶ ταῦτά φασι· « Ταύτην οὖν ἔχοντες τὴν
 πίστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, πάσαν
 αἰρετικὴν ἀναθεματίζομεν κακοδοξίαν· καὶ εἰ τις

faceret : sicuti antea, cum invitus etiam Athanasii
 exauctorationi subscripsit Sed neque Romanus
 episcopus Julius, Sylvestri successor, vel per
 seipsum, vel per quempiam qui locum ejus obti-
 neret, synodo ei interfuit : cum quidem ecclesias-
 tico canone sancitum sit, non oportere ecclesias
 citra Romani episcopi sententiam in synodis quid-
 quam statuere. Ex Italia quoque ipsa et provinciis
 ulterioribus nemo Romanus eo venit. Quintus tum
 a Constantini obitu annus erat, et synodus impe-
 ratore præsente agebatur. Eusebiani Athanasium
 accusarunt, quod sanctiones ecclesiasticas trans-
 gressus esset, prius scilicet thronum cum rece-
 pisse, quam ei a synodali episcoporum conventu
 id permissum esset, asseverantes. Et quod multis
 præterea mortis causa extitisset, seditione in in-
 gressu ejus coorta : in quo nonnulli cæsi, nonnulli
 judicium quæstioni traditi, pecunia multati essent.
 Multis insuper aliis calumniis in Athanasium textis,
 primum Eusebium, qui Emesenus cognominatus
 est, Alexandriae antisititem designarunt, de quo
 postea dicemus. Eo vero Alexandriae adire me-
 tuente, Gregorium suffragiis suis delegere. Deinde
 quæstione de doctrina mota, nihil illi quidem,
 quod in Nicænis actis reprehenderent, habere :
 opportunitatem tamen crebras synodos cogendi,
 aliasque fidei formulas promulgandi præbuere, ut
 alia atque alia subinde mutatione pedetentim in
 gurgitem Arianorum homines delaberentur. Hæc
 quemadmodum processerint, apertius historia ipsa
 indicabit. Quæ autem ad urbium episcopos passim
 scripsere, hæc fuerunt : « Nos neque Arii sectatores
 fuimus (quomodo enim episcopi presbyterum
 consecrarem?), neque aliam quampiam fidem,
 præterquam quæ ab initio promulgata est, recep-
 imus. Sed excussa explorataque ejus fide, illum
 potius recepimus, quam secuti sumus. Id quod
 ex verbis nostris cognoscetis. Didicimus namque
 ab initio, credere in unum rerum universarum
 Deum, omnium intelligibilium simul et sensibilium
 conditorem et provisorem. 630 Et in unum Filium
 Dei unigenitum, qui ante omnia sæcula
 exstat, et simul exsistit cum eo qui eum genuit
 Patre : per quem omnia facta sunt, visibilia juxta
 et invisibilia. Qui extremis diebus juxta beneplacitum
 Patris descendit, et carnem ex Virgine
 sancta recepit, et omnem paternam ejus volunta-
 tem simul explevit. Qui et passus est, et resuscitatus :
 et reversus in cælos, sedet in dextra Patris.
 Qui venturus est ad judicandum vivos et mortuos,
 et mansurus rex et Deus in sæcula. Credimus
 etiam in Spiritum sanctum. Si vero addere oportet,
 credimus quoque de carnis resurrectione, et vita
 æterna. » Hæc primum scripta ad episcopos mise-
 runt, silentio, utrum coæternus sit, aut consub-
 stantialis Patri Filius, an contra, prætereuntes.
 Porro Antiochiæ morati, perinde atque priorem
 formulam damnassent, professionem aliam fidei
 edidit, in omnibus Nicænae consonam : nescio

tamen an non occulta verbis ejus sententia quæpiam insit. Ad finem porro hæc adjecere : « Hanc igitur obtinentes fidei persuasionem, coram Deo et Christo ipso, omnem hæreticam pravamque anathemate jugulamus opinionem. Et si quis contra sanam rectamque Scripturarum fidem docet, dicens aut tempus aut sæculum esse, vel fuisse, antequam Filius Dei fuerit, anathema sit. Et si quis dicit Filium creaturam, perinde atque unam aliquam creaturarum : aut genimen, perinde atque unum aliquod geniminum, et non sicuti divinæ Scripturæ de prædictis omnibus prodidere sentit : aut si quis aliud docet vel annuntiat, præterquam quod accepimus, anathema sit. Nos enim omnia quæ ex sacris Litteris a prophetis et apostolis tradita sunt, vere atque aperte et credimus et sequimur. » In hac formula cum immutabilem et inalterabilem Filii divinitatem, imaginemque non differentem a divina substantia et consilio et potestate et gloria, atque primogenitum omnis creaturæ clare dixerint : nescio quomodo etiam consubstantialitatem ipsum Patri dicere detrectaverint. Vulgarunt sane quidam, fidem talem sic se invenisse scriptam, et a Luciano conceptam, qui Nicomediæ martyrio decertavit, viro divino, et in sacris litteris supra cæteros apprime erudito : amplitudine, ut equidem puto, martyris, celebritatem potius scripto suo vendicantes, quam vera dicentes. **681** Interfuit autem concilio huic Eusebius, qui ex Nicomediensi ad Constantinopolitanam sedem est translatus; Acacius Eusebii Pamphili throni juxta et eruditionis successor; Patrophilus Scythopolitanus; Theodorus Heraclæotis seu Perinthius, vir præclarus, qui Evangeliorum expositiones edidit; Eudoxius Germaniciensis, qui post Macedonium Constantinopolitanam Ecclesiam gubernavit : Gregorius, quem Ecclesiæ Alexandrinæ episcopum designaverant, qui omnes eadem sentiebant : sed et Dianius Cæsareæ Cappadocum, et Georgius Laodiceæ Syrorum episcopi, alique plures insignium thronorum metropolitana dignitate præditi antistites : præter Julium Romæ et Maximum Æliæ episcopos, qui ob eas quas paulo ante recensimus causas non affuere. Ad illos etiam Eusebius Emesenus accessit. De eo, qui fuerit, nunc dicam. Hic Edessæ Osroenorum claris parentibus genitus, sacras primum litteras, postea etiam Græcas disciplinas, ab ejus loci magistris didicit. Deinde cum Eusebio Pamphili familiariter agens, atque etiam cum Patrophilo Scythopolita, accuratius in sacris est eruditus litteris. Antiochiam venit, cum ibi Eustathius (1) propter crimen ei intentatum a Cyro de gradu dejectus est : atque cum successore ejus Euphronio eisdem in ædibus egit. Sacerdotalem autem dignitatem deprecatus, scholas Alexandrias frequentavit. Ibi que quantum opus erat exercita-

(1) Apud Socratem est lib. II, cap 9, Συνέβη Ευστάθιον ὑπὸ κύρου κατηγορηθέντα τοῦ Βερόρειου καθαιρεθῆναι ὡς Σαθελλίζοντα. *Evenit ut Eusta-*

παρὰ τὴν ὑγιῆ τῶν Γραφῶν ὀρθὴν πίστιν διδάσκει λέγων, ἢ καιρὸν ἢ αἰῶνα εἶναι ἢ γεγονέναι πρὸ τοῦ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἰ τις λέγει τὸν Υἱὸν κτίσμα ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, ἢ γέννημα ὡς ἐν τῶν γεννημάτων, καὶ μὴ ὡς αἱ θεῖαι Γραφαὶ περὶ αὐτοῦ περὶ προσηρημένων ἔκαστα ἢ εἰ τις, ἄλλο διδάσκει ἢ εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβομεν ἀνάθεμα ἔστω. Ἡμεῖς γὰρ πᾶσι τοῖς ἐκ τῶν θείων Γραφῶν παραδεδομένοις ὑπὸ τε τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἀληθινῶς τε καὶ ἐμφανῶς καὶ πιστεύομεν καὶ ἀκολουθοῦμεν. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἐκθέσει, ἀτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ ἀποφηνάμενοι, εἰκόνα τε ἀπαράλλακτον τῆς θεϊκῆς οὐσίας καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης, καὶ πρωτότοκον πάσης κτίσεως, οὐκ οἶδ' ὅπως καὶ ὁμοούσιον αὐτὸν εἰπεῖν τῷ Πατρὶ παρητήσαντο. Ἐκτρυπτόν γε μὴν τὴν τοιαύτην πίστιν, οὕτως εὐρεῖν γεγραμμένην ὑπὸ Λουκιανῶν γραφείσαν, ὅς κατὰ τὴν Νικομηδείαν ἐμαρτύρησαν, ἀνδρὶ θεῷ, καὶ τὰς ἑρῶν; Γραφὰς εἶπερ τις ἀκριβοσχημῶν ὀμῶμαι τῷ τοῦ μάρτυρος ἀξιώματι σεμνύοντες τὰ οἰκεία, ἤπερ ἀληθῆ λέγοντες. Μετείχε δὲ τῆς συνόδου ταύτης Εὐσεβίος, ὁ ἐκ Νικομηδείας εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινίου θρόνον μετατεθείς : καὶ Ἀκάκιος ὁ τοῦ Παμφίλου Εὐσεβίου καὶ τοῦ Θρόνου καὶ τῆς παιδείας διάδοχος : Πατρόφιλος τε ὁ Σκυθοπόλεως : καὶ ὁ τῆς κατὰ Περὶνθον Ἡρακλείας Θεόδωρος : ἐλλόγιμος δὲ ὁ ἀνὴρ, ὡς καὶ τὴν τῶν Εὐαγγελίων ἐρμηνείαν ὑπαγορεύσας : καὶ ὁ Γερμανικίας Εὐδόξιος, ὃς μετὰ Μακεδόνιον τῆς Κωνσταντινίου τὸν θρόνον διεῖπε : καὶ Γρηγόριος, ὃς ἐψηφίσθη τῇ Ἀλεξανδρείῳ ὅτι τὰ ἱσα πάντας ἐφόρονον. Ἀλλὰ γὰρ καὶ Διάνιος ὁ τῆς Καππαδοκῶν Καισαρείας ἐπίσκοπος, καὶ Γεώργιος ὁ Λαοδικεῖας τῆς Συρίας : πολλοὶ τε καὶ ἄλλοι, διαστήμων θρόνων ἐπίσκοποι καὶ μητροπολιτικάς ἀξίας ἡμφισμένοι : πλὴν Ἰουλίῳ τοῦ Ῥώμης, καὶ τοῦ τῆς Αἰλίας Μαξίμου, δι' αἰς μικρῶ πρόσθεν αἰτίας εἰρήκαμεν. Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις καὶ Εὐσεβίος ὁ Ἐμεσηνός. Τίς δὲ οὗτος, ἤδη ἔρω. Οὗτος ἐξ Ἐδέσσης τῆς Ὀσροηνῶν γεννηθεὶς, εὐπατριδὸς ἦν : τὰ δὲ ἱερὰ γράμματα παιδευθεὶς, ἔπειτα καὶ τὰ Ἑλλήνων ἐξεδιδάχθη τοῖς ἐκεῖτε διδασκάλοις φοιτήσας. Ἐς ὕστερον δ' Εὐσεβίῳ τοῦ Παμφίλου συγγενῶς, καὶ Πατροφίλῳ τῷ Σκυθοπόλεως ἐπισκόπῳ, τὰ τῆς θείας ἡκρίδου Γραφῆς. Τῇ δ' Ἀντιόχῳ προσβαλῶν, ἤνικα κατηγορίας Εὐστάθιοις ὑποστάς ὑπὸ Κύρου καθήρηται, Εὐφρόνῳ τῷ μετ' ἐκείνον ὁμωρόφιός ἦν. Παραιτούμενος δὲ ἱερᾶσθαι, τοῖς κατ' Ἀλεξανδρείαν διδασκαλείοις ἐφοῖτα. Ἀσκηθεὶς δὲ κάκειθεν ἔσον ἐχρῆν, ἐπανήκων αὐθις εἰς Ἀντιόχειαν : καὶ συνδιέτριβε Πλακῆτιν ἐπισκοπήσαντι μετ' Εὐφρόνιον. Ἐπεὶ δὲ σύνδον ἐκεῖσε Εὐσεβίος ὁ τῆς Κωνσταντινίου συνίστα, εἰς τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας θρόνον τοῦτον ἐψήφισε. Καὶ γὰρ ἔρετο λέγειν δεινὸν ὄντα, καὶ τὸν βίον καλῶς καὶ ἀγαθῶ, δ' ἐξάγοντα, ὁσπτόν Αἰγυπτίου μεταρβυθμισαί τῆς περι' Ἀθανάσιον σχέσεως. Ὡς δὲ τὴν τοιαύ-

thius a Cyro Berrhæo accusatus tanquam Sabellizans, in ordinem damnatus redijeretur.

την ἀπέωσατο λειτουργίαν, οἰόμενος, ὅπερ καὶ ἀλη-
θὲς ἦν, εὐκρινὲς εὐρήσειεν μῖσος παρὰ τῶν τῆς
Ἀλεξανδρείας, μὴ τινα ἕτερον ἀντὶ Ἀθανασίου ἀνε-
χομένων ὄρῳ, εἰς Ἐμεσαν μετεχώρει. Γρηγόριος
δὲ, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου προσειδιάζετο. Διαβληθεὶς
δ' ἐν Ἐμέσῃ, ὡς εἶη τὸ τῆς ἀστρονομίας, ὃ ἀποτε-
λεσματικὸν καλεῖται, μετιῶν μέρος, φυχὰς εἰς Ἀσο-
δίκαιαν πρὸς Γεώργιον τὸν ἐκείσε ἐπίσκοπον ἦκει,
ἐταῖρον ἐκ παλαιοῦ θνητῶν. Ὁ δ' εἰς Ἀντιόχειαν αὐτῷ
συνελθὼν πρὸς Πλάκητον καὶ Νάρκισσον, εἰς τὴν
Ἐμεσσηνῶν αὐθις τὴν ἰδίαν ἀποκατέστη ἐπισκοπήν.
Ἦν δὲ μάλᾳ καὶ βασιλεὺς Κωνσταντῖνῳ κεχαρισμένος·
ἐπήγετο γὰρ αὐτὸν πρὸς Πέρσας μέλλων στρα-
τεύειν· τεράστια γὰρ πολλὰ τὸ θεῖον δι' αὐτοῦ ἐνεργ-
εῖν, ὡς φησὶ Γεώργιος· ὁ Ἀσοδικεὺς, τὸν βίον αὐτοῦ
συνταξάμενος. Καίπερ δὲ τοιοῦτος ὢν, τὰς ἀρχῶν
τῶν φθονερῶν οὐ διέδρα, εὐλωθῶν τοῖς καλοῖς ἐπι-
φύεσθαι· μέμψιν γὰρ ἔσχεν ὡς ἐπίσης Σαβελλίῳ
φρονεῖ. Τότε γε μὴν, ὡς εἴρηται, τοῖς ἐν Ἀντιόχειᾳ
καθίστατο σύμφηφος. Περὶ μὲν οὖν Εὐσεβίου τοσαῦτα·
ἡ δὲ ἐν Ἀντιόχειᾳ σύνοδος τοιαῦτα πράξισα, διε-
λύετο.

duxit (1). Multa namque divinum numen prodigia
quæ vitam ejus conscripsit. Et quamvis tantus vir
nere soliti sunt, laqueos effugit. Objectum enim ei est,
quod in eadem esset cum Sabellio sententia. Tum sane
quidem, uti dixi, Antiochiæ decretis faciendis cum aliis
suffragator interfuit. Hæc de Eusebio. Et synodus
Antiochena rebus ita gestis, soluta est.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ὡς Ἀθανασίου ἐκβληθέντος, Γρηγόριος μετὰ
στρατιωτικῆς φάλαγγος τὴν ἐκκλησίαν κατέ-
σχεν· καὶ περὶ Ἰουλλίου τοῦ Ῥώμης ἐπισκόπου·
καὶ ὡς ἐγαλέπηνης περὶ Ἀθανασίου.

Κακῶς δ' ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις καὶ τὰ κοινὰ
δέκετο πράγματα· Φράγγοι γὰρ ἔθνος δύσμαχον
τῶν πρὸς ἐσπέραν κατέτρεχον Γαλατῶν ἐπιμᾶλλον
θηρῶντες. Τὰ δὲ πρὸς ἑὸ ἀρχόμενα ὑπὸ σεισμῶν
ἀγρίων ἀνετινάσσοντο. Ἡ δ' Ἀντιόχου μάλιστα καὶ
εἰς ἐνιαυτὸν ὅλον ἐσείετο· ὀπηνίκα σὺν πολλῶ
πλήθει στρατιωτῶν, πέντε χιλιάδες ἦσαν τὸν ἀριθμὸν
ὧν ἐξηγεῖτο Συριανὸς, καὶ Γρηγόριος ἐκ τῆς Ἀντιό-
χου τὴν Ἀλεξάνδρου κατέλαβεν. Ἡ δὲ στρατιὰ πα-
ραίτητο οἱ, ὡς ἀν ἀσφαλῆς ἡ εἰσοδος· καὶ ἀστασίας
αὐτῷ γένοιτο, ἀρήρητῳ πτόπῳ τοῦ πλήθους ἐντετηχό-
τος εἰς Ἀθανάσιον. Οὐ μικρὰ δὲ καὶ οἱ ἐξ Ἀρείου
ἐκείσε θντες συνήροντο κατὰ γε τοῦτο τὸ μέρος, καὶ
ὅπως Ἀθανάσιος· ἐξελαβείη διασκοπούμενοι. Ἐδεδί-
σαν γὰρ μὴ στασίασαν τὸ πλῆθος, κακῶς ἐκείνους
διάθοιτο. Ὁ δὲ καὶ Ἀθανάσιος ὑπειδόμενος, ἠρέμα
εὐχέει. Ἐσπέρας γὰρ ἦδη καταλαβούσης, ἐπ' ἐκ-
κλησίας ἦν, προσδοκίμου συνάξεως οὐσίας. Τῆς δὲ
στρατιᾶς κατὰ φάλαγγα εὐκόσμως διαλαβούσης τὴν
ἐκκλησίαν, ἐκείνος εὐχὴν τελέσας, τῆς ψαλμωδίας
ἐκέλευεν ἔχεσθαι. Οἱ δὲ στρατιῶται τῶς ἡσύχαζον,
ὡς οὐκ εὐκαιρον θν οἰόμενοι ἐπιτίθεσθαι, συμφώνου
μελωδίας ἐξηγουμένης. Ἐν τούτῳ δ' ἠρέμα λαθὼν
Ἀθανάσιος, ἐν τῷ πάντας διὰ μᾶς ἐξάγειν πύλης,
ἐν μέσῳ τῶν ψαλμωδούντων ἀβλαβῆς διεσώζετο, καὶ

Antiochiam rediit: et cum Placito, qui in
episcopatu Euphronio successit, fuit. Hic, Euse-
bius Constantinopolitanus cum synodum cele-
braret, Alexandrinæ sedi hunc destinavit. Quod
enim et eloquentia polleteret, et bene honesteque
viveret, brevi is Ægyptius ab amore et desiderio,
quo in Athanasium ferebantur, abducturus esse
existimabatur. Eam functionem ubi repudiavit,
id quod res erat secum reputans, justam nimirum
erga se odii causam facile Alexandrinis reperturos,
qui alium neminem pro Athanasio cernere sustine-
rent episcopum, Emesam est missus: Gregorius
autem Alexandriam deductus. Ille calumnia Emesæ
expetitus, quasi ejus partis astronomiæ quæ Apo-
telesmatica dicitur, responsis scilicet dandis occu-
pata, studiosus esset, 682 Laodiceam ad Geor-
gium episcopi isthic munere fungentem, veterem
amicum profugit: et cum eodem Antiochiam ad
Placitum et Narcissum profectus, inde apud Eme-
senos in episcopatum suum restitutus est. Fuit
autem et Constantio imperatori pergratus, qui
eum secum adversus Persas bellum gesturus
per ipsum edidisse, Laodicensis refert Georgius
fuerit, non tamen invidorum, qui honestis immi-
nere soliti sunt, laqueos effugit. Objectum enim ei est,
quod in eadem esset cum Sabellio sententia. Tum sane
quidem, uti dixi, Antiochiæ decretis faciendis cum aliis
suffragator interfuit. Hæc de Eusebio. Et synodus
Antiochena rebus ita gestis, soluta est.

C

CAPUT VI.

Ut Athanasio ejecto, Gregorius militari manu sti-
patus ecclesiam occupavit. De Julio Romano
episcopo, quomodo is Athanasii casum ægre tu-
lerit.

Ea vero tempestate res etiam publicæ infeli-
citer administratæ. Franci enim, gens bellicosa,
Galliam occidentalem percurrentes, maxime vasta-
runt. In Oriente autem loca pleraque sævis terræ-
motibus sunt concussa: Antiochia vero maxime;
integro namque anno id pertulit malum. Quo tem-
pore cum magna militum manu (quinque hominum
millia erant, quos Syrianus ducebat) Gregorius
Antiochia Alexandriam est profectus. Milites pro-
pterea eum secuti, ut tuto et absque seditione
omni ingredi eam urbem posset. Incredibili enim
erga Athanasium desiderio multitudo tenebatur.
Non parum tamen Ariani quoque, qui Alexandriæ
erant, quomodo Athanasius exigeretur dispicientes,
hæc in parte profuerunt. Metuebant enim illi, ne
tumultu in plebe excitato, male ab ea acciperentur.
Quod et ipsum Athanasium veritus, sensim
fugiebat. Serum jam diei erat, et ipse in ecclesia,
quod synaxis et conventus in exspectatione esset,
rebus sacris intendebat. Et manus jam militaris
ecclesiam per manipulos ordine suo occupaverat:
cum ille precatione peracta, psalmodiam conti-
nuare jubet. 683 Milites quieti tum erant, quod
intempestivum impetum in eum facere existima-
rent, cum concentu uno carmina resonarent.

(1) Socrat. habet, adversus Barbaros. Ex Eutropio videtur esse legendum Partnos.

Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔλαβον ἀπολογία· ἀλλ' ἔπειτα ἡ ἐκείνου ἰστορία ἐπέστη. Καλεπῶς δὲ ὡς παύσης τῆς ἡλικίας ἐπιπέσει, τὴν παρ' αὐτοῖς ἀποκατασταθεῖσαν ἐκδορῆσαν, παρὰ παραδεδωκεν ἵστωρ Ἰωάνη πρὸς βουλῆς Εὐσεβίου κατεργασμένου, ὅπως ἐπὶ τὸν ἀνατὴν ἐπιτοκίπων κατήσκηται, αὐτῶς Ἐπιτοκίπων τοῖς ἐπισκόποις τῶν ἑσθῶν ἀποκατασταθῆναι ἐπὶ τὴν Ἀλεξανδρείαν· καὶ τὸς παρ' ὀνόματι Ἀνατολίαν, καὶ τὸς ἀπὸ τῶν Ἑλλήσποντον βασιλῶν ἐπὶ κατὰ μακεδόνους εἶχον καὶ τὸς ἀπὸ τῶν ἑσθῶν ὀρθοκῶν ἐπισκόπους. Ἰούλιος δὲ ἐπὶ τῆς Τύρας ἐπισκοπῆς, καὶ οἱ ἀπὸ τὴν ἑσπέραν ἑσθῶν ἡρεσίαι καθέσθησαν ἡσπέραι τῆς ἐν Νίκαιᾳ συνόδου γερῆσθαι, ἕβροσταθῆναι ἦσαν τοῖς ἀπὸ τῆν ἐπὶ παρ' ἑσθῶν παρδῆσαν. Ἀρῆσαι τοῖς καὶ ἦκοντα πρὸς αὐτοῖς Ἀνατολίαν ἀρῆσαι ἔδῆσαν, καὶ τὴν ἑσθῶν τοῦτοῦ γὰρ ἔσθῶν καὶ ὄμοσθῶν τοῦτοῖς κατέσκηται· καὶ τὴν κατὰ Ἀθανάσιον δίκην ἐπὶ αὐτοῖς γασθῆσαι ἐπιτοκίπων· καὶ γράλλοντες πρὸς ἐπισκόποις τὴν ἑσθῶν μαρτυρῶντες. Καλεπῶν δὲ τοῦτοῖς Εὐσεβίου, ἐπιπροσθεσθῶν πρὸς Ἰούλιον, αὐτῶν ἔδῆσαν ἐπιτοκίπων τὴν κρίσιν τῶν ἐν Τύρῳ δοξῶντων κατὰ Ἀθανάσιον.

Αὐτὸς δὲ οὐκ ἔλαβον ἀπολογία· ἀλλ' ἔπειτα ἡ ἐκείνου ἰστορία ἐπέστη. Καλεπῶς δὲ ὡς παύσης τῆς ἡλικίας ἐπιπέσει, τὴν παρ' αὐτοῖς ἀποκατασταθεῖσαν ἐκδορῆσαν, παρὰ παραδεδωκεν ἵστωρ Ἰωάνη πρὸς βουλῆς Εὐσεβίου κατεργασμένου, ὅπως ἐπὶ τὸν ἀνατὴν ἐπιτοκίπων κατήσκηται, αὐτῶς Ἐπιτοκίπων τοῖς ἐπισκόποις τῶν ἑσθῶν ἀποκατασταθῆναι ἐπὶ τὴν Ἀλεξανδρείαν· καὶ τὸς παρ' ὀνόματι Ἀνατολίαν, καὶ τὸς ἀπὸ τῶν Ἑλλήσποντον βασιλῶν ἐπὶ κατὰ μακεδόνους εἶχον καὶ τὸς ἀπὸ τῶν ἑσθῶν ὀρθοκῶν ἐπισκόπους. Ἰούλιος δὲ ἐπὶ τῆς Τύρας ἐπισκοπῆς, καὶ οἱ ἀπὸ τὴν ἑσπέραν ἑσθῶν ἡρεσίαι καθέσθησαν ἡσπέραι τῆς ἐν Νίκαιᾳ συνόδου γερῆσθαι, ἕβροσταθῆναι ἦσαν τοῖς ἀπὸ τῆν ἐπὶ παρ' ἑσθῶν παρδῆσαν. Ἀρῆσαι τοῖς καὶ ἦκοντα πρὸς αὐτοῖς Ἀνατολίαν ἀρῆσαι ἔδῆσαν, καὶ τὴν ἑσθῶν τοῦτοῦ γὰρ ἔσθῶν καὶ ὄμοσθῶν τοῦτοῖς κατέσκηται· καὶ τὴν κατὰ Ἀθανάσιον δίκην ἐπὶ αὐτοῖς γασθῆσαι ἐπιτοκίπων· καὶ γράλλοντες πρὸς ἐπισκόποις τὴν ἑσθῶν μαρτυρῶντες. Καλεπῶν δὲ τοῦτοῖς Εὐσεβίου, ἐπιπροσθεσθῶν πρὸς Ἰούλιον, αὐτῶν ἔδῆσαν ἐπιτοκίπων τὴν κρίσιν τῶν ἐν Τύρῳ δοξῶντων κατὰ Ἀθανάσιον.

CAPUT VII.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ.

Ut post Eusebium Paulus rursus selem receperit, Ariam contra M. conuictum contra eum poterint: et de caele Hermogenis ducis: et ut denus Paulus sit eiectus.

Ὅτε μετὰ Εὐσεβίου πάλιν ὁ Παῦλος τὸν θρόνον ἐλατῶσαν· οἱ δὲ Ἀρειανῶν Μακεδόνιον ἀρῆσαι ἔδῆσαν, καὶ περὶ τῆς ἀναγέσθῶν τοῦ στρατηλάτου Ἐρμογένους· καὶ ὡς ἐξηλάθη πάλιν ὁ Παῦλος.

Prisquam autem responsum Roma accepisset, Eusebius diem suum obiit, non diu a synodo Antiochena superstes. Porro bellua ea sublata, Constantinopoli cætes piorum studio et ardore, quo erga Nicæna decreta ferebantur, Paulum in ecclesiam reduxere. Tum quoque Arianorum factio, et Theognidis atque Theodori Perinthii (Heracleotem cum nominant) sectatores, in ea quæ Pauli dicitur ecclesia, conventu acto, Mæcedoniam Constantinopolitanam elegerunt episcopum. In quibus cum alii multi, tum Ursicius et Valens, 684 alter quidem Singadonis superioris Mysiæ, alter autem Mursorum superioris Pannoniæ episcopi fuere: qui postea resipuerunt, et libello pœnitentiæ Julio Romæ episcopo oblato, ὁμοουσίῳ consubstantiali assensere, et ad communionem admissi sunt. Tum temporis autem aeres Arianiæ opinionis æmulatores, non paruos Ecclesiæ motus excitarunt: quorum unus etiam Mæcedonius fuit. Civili namque ex ea causa bello exorto, plebs quotidie fere seditionem concitabat: et multitudine utrinque concurrente, plurimi atterebantur atque peribant. Qua re imperator cognita, cum adhuc Anchiokia moraretur, ira percitus, Hermogeni duci, qui tum in Thraciam missus fuerat, mandavit, ut ex itinere cum equestri manu in urbem imperatricem diverteret, et Paulum Ecclesia eieceret. Qui ubi affuit, et imperata facturus militarem manum adhibuit, plebs

Πρὸν δὲ τῆν ἐκ Τύρας ἀπολογία μαθεῖν, ὁ Εὐσεβίος φθῆσαι τὸν βίον ἀπολιπόν, οὐ πάμπολυ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπερήσας συνίδου. Τοῦ δὲ τοσοῦτου διαφθάρεντος θηρῶς, ὁ τῆς Κωνσταντινίου εὐσεβῆς ὄμιλος ζήλω τῶν κατὰ Νίκαιαν δεδογμένων τὸν Παῦλον ὄθησιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνήγαγον. Κατὰ ταυτὸν δὲ καὶ οἱ τῆς Ἀρειανῶν συμμορίας, οἱ ἀμφὶ Θεόγονν καὶ Θεόδωρον τὸν Περίνθιον, Ἡρακλεώτην δὲ αὐτὸν ὀνομάζουσιν, ἐν τῇ κατὰ Παῦλον εἰρημένη Ἐκκλησίᾳ συναθροῦντες, Μακεδόνιον τῆς Κωνσταντινίου χειροτονοῦσιν ἐπίσκοπον. Ἐν οἷς ἄλλοι τε πολλοί, καὶ Οὐρσίκιος, καὶ Οὐάλης· ὧν ὁ μὲν Συγγυδῶν τῆς ἐσθῶν Μυσίας, Μυρσῶν δὲ τῆς ἐσθῶν Παννονίας Οὐάλης, ἦσαν ἐπίσκοποι· οἱ δὲ ἐς ὕστερον μεταμέλω χρησάμενοι βιβλίον μετανοίας τῷ Ῥώμῃ Ἰουλίῳ δόντες, τῷ ὁμοουσίῳ συνέθεντο, καὶ κοινωνεῖν ἤξιῶθησαν. Τηνικαῦτα δὲ διάπυροι ζηλωταὶ τῆς Ἀρειανικῆς θρησκείας ὄντες, πολέμους κατὰ τῆς Ἐκκλησίας οὐ μικροῦς ἀνεστῆσαν· ὧν εἷς καὶ ὁ κατὰ Μακεδόνιον. Ἐμφυλίου γὰρ ἐντεῦθεν πολέμου γεγεννημένου, στάσιν ἔδημος καθ' ἑκάστην ὡς εἰπεῖν εἶχε. Τοῦ δὲ πλήθους συμπίπτοντος ἐκατέρωθεν, πλείστους τε συντρίβεσθαι συνέβαινε καὶ διόλλυσθαι· ἃ δὲ καὶ βασιλεῖα μαθόντα, εἶτι κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν διατρίβοντα, περιοργή τε γενόμενον, Ἐρμογένει ἐντείλασθαι στρατηλάτῃ, τοῖς θρησκόποις μέρεσι τηνικαῦτα δὲ σταίλαι ἐνορ, ἔδοῦ πάρεργον τὴν βασιλεῖα καταλαβεῖν ὄν ἱππικῇ δυ-

νίμει, καὶ τὸν Παῦλον ἀπελάσαι τῆς ἐκκλησίας. Ἄς δὲ παρὶν τὸ κελευσθὲν ἐπεχείρει, καὶ βίαν προσήγεν, οὐ συνεχώρει τὸ πλῆθος. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἀμύνειν ἐτόλμως εἶχον, Ἐρμογένης ἐτι ἐπέκειτο τῆ στρατιωτικῇ χειρὶ χρώμενος. Τὸ δὲ πλῆθος κατὰ βραχὺ στασιάζον ἐξήπτετο, καὶ πρὸς ἀλογωτέρας ἐκινεῖτο ὁρμῆς. Ἐπειτα πανδημεὶ προσιόντες, τὴν Ἐρμογένους ἐμπιπρῶσιν οἰκίαν, καὶ αὐτὸν κτείνουσιν. Ἔπειτα σχοινίον ἐξάψαντες τῶν ποδῶν, εἴλκον διὰ τῆς λεωφόρου τῆς πόλεως. Ταῦτα μαθὼν ὁ Κωνσταντῖνος, ἐπεὶ ἐλάσας, τὴν βασιλίδα κατέλαβε. Κακῶς δὲ δρᾶν τὸ πλῆθος διανοούμενος, παρήκε δεδακρυμένους ἑρῶν ὑπαντῶντας αὐτῷ. Περιεῖλε γὰρ μὴν ἀμφὶ τὸ ἡμισυ τοῦ σίτου, ὃν Κωνσταντῖνος κατ' ἔτος ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον φόρων τοῖς ἰδίῳις ἐδώρειτο πολίταις ἰσως ἄμεινον λογιζάμενος περιελεῖν τὰς στάσεις αὐτοῖς, ὑπὸ τρυφῆς, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ βραστῶν φέσσαι εἰλωθείας. Ὅκτῳ γὰρ μυριάδες μέδιμοι καθ' ἡμέραν ἐχορηγοῦντο σίτου τῷ πλῆθει πρὸς Κωνσταντῖνου. Ὡν τὸ ἡμισυ τηρικαῦτα περιεῖλε Κωνσταντῖνος. Τὴν ἐργὴν δὲ πᾶσαν ἔρεπεν ἐπὶ Παῦλον· καὶ οὐ τοῦ θρόνου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως ἤλαυνε. Χιλιεπαίων δὲ καὶ Μακεδονίῳ, ὡς στάσεων καὶ θορύβων αἰτίῳ, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Ἐρμογένους ἀναίρεσως, καὶ ὅτι τῆς ἐκείνου ἀνευ ἐπιτροπῆς τὴν ἱερουσόλην ἀνέλαβεν, οὕτε συγκροτήσας τὴν ἐκείνου ψήφον, οὕτε μὴν ἀποχειροτονήσας αὐτὸν, ἐλάσας δ' οὕτως ἔχειν ἐν ἡ συνῆγεν ἐκκλησίᾳ, εἰς τὴν Ἀντιόχου ἀπέστρεψεν. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Ἀρειανὸι ὡς νωθῆ περὶ τὴν θρησκείαν Γρηγόριον, καὶ ὡς τοῖς Ἀλεξανδρείαισι ἀγλευκῆ καθεστῶτα, ἐτι δὲ καὶ διὰ τὰ συμβάντα τῆ εἰσόδῳ αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ παρ' αὐτοῖς ἐπιτάκτου Διονυσίου, μεθιστώσι μὲν ἐκεῖνον, Γεώργιον δὲ τινα, Καππαδόκην τὸ γένος, μάζῃ καὶ πιτύροις κατατετριμμένον, ὡς καὶ ταρίχων κρεῶν ὑεῖων ταμίαν γενέσθαι, οἷα δὲ περὶ τὴν θρησκείαν δραστήριον, ἀντικαθιστώσι τῷ τῆς Ἀλεξάνδρου θρόνῳ.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Ὅς Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος γράμμασιν Ἰουλίῳ ὀχυρωθέντες, τοὺς ἰδίους θρόνους ἀπέλαβον.

Ἀθανάσιος δὲ τοῖς ἐν Ῥώμῃ διῆγε, Κωνσταντῶς τοῦ νεωτέρου τῶν Κωνσταντῖνου παίδων τῆς ἐσπέρας πάτης κατάρχοντος. Ἐν ταυτῷ δὲ Παῦλος ὁ τῆς Κωνσταντῖνου ἀφίκετο, καὶ Μάρκελλος ὁ Ἀγκυρανός, δι' αἰτίας ἄσπερ εἰρήκαμεν, καὶ Ἀσκληπᾶς, ὁ τῆς Γαζῶν ἐπίσκοπος· ὃς δὲ καὶ οὗτος γενναίως ἀντιφερόμενος τοῖς Ἀρειανέσι, γραφὴν πρὸς τῶν δι' ἐναντίας ὑποστάς ὡς εἶη θυσιαστήριον ἀνατρέψας, ἀψήρηται τὴν ἐπισκοπῆν. Κωνταντῶς δὲ ταύτην ἐλάμβανεν. Ἐπίσης δὲ καὶ Λούκιος ὁ τῆς Ἀδριανοῦ ἐγκληθείς, καὶ τῆς ἀξίας γυμνωθείς, καὶ αὐτὸς ἦκεν εἰς Ῥώμην. Ἐπεὶ δὲ τὰ κατ' αὐτοῦ ἀνέγνων ὁ Ῥώμης Ἰουλίος, ὁμοουσώντας ὁμοῦ περὶ τὰ ἐν Νικαίᾳ δεδογμένα εὐρών, κοινωνίας τξίωσε.

(1) Acta sunt hæc Constantio III et Constante II coss., quo tempore Constantius Fracorum gentem

ei restitit. Eam vero, ad vim vindicandam paratam videns Hermogenes, amplius etiam militari robore iastitit. Ibi multitudo ad seditionem et tumultum paulatim concitata, præter rationem ad impetum prosiluit: et deinde una simul omnes ruens, Hermogenis domum incendere, ipsumque occidere: fure quoque ad pedes ejus alligato, per urbis vias traxere. Hæc ubi ad Constantium sunt relata (1), equo vehens Constantinopolim venit. Et cum graviter in multitudinem animadvertere statuisset, noxam eis, quod lacrymantes ei obviam ierant, remisit. Dimidiam tamen circiter frumenti partem ademittit, quod Constantinus quotannis ex Alexandria et Ægypti tributis, civibus suis largitus fuerat; melius videlicet Constantius esse rebatur, sic seditionum, quam aliter, accidere causas, quæ ex luxu plurimum et secundarum rerum licentia emergere solent. Octoginta enim millia medimnorum frumenti quotidie a Constantino plebi data fuerant, cujus dimidiam partem tum Constantius diminuit: ira omni in Paulum conversa, quem non solum throno, sed urbe etiam eiecit. Macedonio quoque succensens, ut seditionum, tumultuum, atque adeo cædis Hermogenis auctori, et quod injussu suo episcopatum recepisset, electione ejus neque comprobata neque abrogata, in eaque qua conventus agebat ecclesia, eum sic manere passus, Antiochiam revertit. **685** Interera Ariani Gregorium perinde atque in religionem segnem, et Alexandrinis minus gratum, et propter ecclesiæ, quæ Alexandria Dionysii episcopi fuerat, in introitu ejus conflagrationem, episcopatu movent: et Georgium quemdam Cappadocem genere, qui circa panem viliozem et furfur atlatem egeret, succidilicæque adeo suillæ promus condus fuerat, quod in religione tuenda industrius esset, pro eo in Alexandrina sede collocarunt.

CAPUT VIII.

Ut Athanasius et Paulus, litteris Julii freti, sedes suas recepérunt.

Athanasius autem Romæ agebat, Constante Constantini minimo natu filio toti Occidenti imperante. Venit eo Constantinopolitanus quoque Paulus, et Marcellus Ancyranus, propter eam quam diximus causam, Asclepas etiam Gazæorum episcopus, qui et ipse quod fortiter Arianis resisteret, accusationem judiciumque, quasi sacrificii aram evertisset, sustinuit: et ob id episcopatum deponere coactus fuit, quem episcopatum Quintianus est consecutus. Lucius præterea Adrianopolitanus eodem crimine delatus, et dignitate itidem spoliatus, Romam confugit. Horum causa Julius antistes Romanus cognita, quod consentientes sibi de Nicænis decretis invenit, communione eos est dignatus. Pro ampli-

bello victam forelere sibi conjunxit. (Socrat. lib. II, cap. 15.)

indiae autem solis suae, ex veteri privilegio et a praetoribus (1), personam habens, omnium ubique episcoporum curam et iudicium ad se pertinere, datis etiam liberrime scriptis litteris, suas eis ecclesias reddidit, easque in Orientem remisit : eas qui temere illos exactorassent, perstringens, ut qui non recta sequerentur consilia, motusque et turbas ecclesiis crearent, neque semel Nicææ factis a dei decretis starent. Ad hæc præcepit, ut quidam ex eis ad diem constitutum Romæ præsto essent, qui recte sententiam in condemnatos latam esse probarent. Sin minus, minas addidit : nisi a rebus novandis desisterent, se ab eis sacras exactorum pœnas. Athanasius, et qui cum eo erant, missis ad Orientales episcopos litteris, ecclesias suas receperunt. 686 Illi contumeliam esse rati Julii objurgationem, Antiochiæ congregati, de sententia omnium epistolam ad eum misere, luculenter quidem illam scriptam, ironiis autem aculeatisque verbis refertam, forensamque et judicialem in modo compositam, et quæ styli vi et gravitate mirarum experta non esset. Scripserunt enim. Romano quidem urbi ab omnibus observantiam exhiberi et honorem : quippe quæ antiquitus apostolorum domicilium et schola, veræque pietatis, ut aliquis dicat, metropolis et primaria urbs fuerit : quamvis ex Oriente præcones ejus eo venerint, se tamen non ideo secundas ferre debere, quod Ecclesiæ magnitudine superiores non essent, cum virtute et rebus aliis priores se esse existimarent. Illud etiam criminis loco objecere, communicare eum cum Athanasio animum induxisse : idque indigne tulere, veluti contumelia synodi eorum sententiæ irrogata esset. Et factum ipsum, ut quod contra sanctiones Ecclesiæ processisset, iniquum esse, sunt calumniati. Atque ægre id eis esse, recteque se eum reprehendere, cum dixissent : postremo, siquidem cum sententiam ipsorum qua illos condemnassent, tum electionem eorum quos pro illis ecclesiis præficcissent, comprobaret, pacatos etiam se fore, et cum ipso communicaturos. Sin adversari eis pergeret, et ipsos conjunctos adversus eum ituros esse, intulere : cum neque majores eorum contra Cornelium Romæ episcopum conati aliquid fuerint, cum ille Novatum presbyterum Ecclesia submovisset. De rebus vero Nicænis nihil rescribere, superfluum id esse arbitrati, sua facta commode excusare possent. In eam sententiam Orientales episcopi ad Julium litteras dedere.

687 CAPUT IX.

Ut Imperator Paulus per Philippum præfectum in exilium agi curaverit, Macedonium autem in throno collocarit : et ut Athanasius fuga sibi consuluerit.

Constantio vero imperatori Antiochiæ agenti scribentes, illos ut seditiosos homines a se expulsos esse, sunt calumniati. Ille ubi Paulum recuperasse locum suum audivit, admodum ferociter : et ad

(1) Socr. lib. II, cap. 15 ; Sozom. lib. III, cap. 8.

Τῷ δὲ τοῦ θρόνου ἀξιώματι : ἐκ τῶν ἀνέκθετον προνομίαν εἰδὼς προσήκουσαν ἑαυτῶν τὴν τῶν ἀπανταχοῦ ἱερῶν κληρονομίαν τε καὶ ἀνάγκην, καθήκοντος μετὰ τὴν γραμμῆσι καθολικῆς αὐτοῦ, ἐκείτῃ τὴν ἴδιον ἐκκλησίαν ἀπέπειρα, καὶ εἰς τὴν ἑω ἐξέπεμπε, καθαρῶς τῶν προπητῶν καθελόντων αὐτοῦ, ἀτα δὴ μὴ βεβουλευμένων τὰ δόντα, δι' ὄχλου τε γινόμενων ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ μὴ ἐμμενόντων τῇ καθήκοντι ἐν Νικαίᾳ κυρωθείσῃ πίστει. Πρὸς δὲ τοῦτοις ἐπέλευσεν, καὶ τινὰς εἰς βῆτην ἡμέραν παρῆναι, διελέγξοντα, ὡς δικαία ἢ ἐπὶ τοῖς καταψηφισθεῖσιν ἤνέχθη δίκη. Εἰ δ' οὖν, ἤκελει, εἰ μὴ παύσοιντο νεώτερα πράττοντες, τὴν ἱερὰν εἰσπραχθήσεσθαι καταδέχτην. Οἱ μὲν οὖν ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον τοὺς οἰκείους τόπους ἀπέλαθον, διακεκράμενοι τὰς ἐπιστολάς τοῖς ἑσῶς τῶν ἐπιστολῶν ὕβριν δὲ ἐκείνοι λογισάμενοι τὴν τοῦ Ἰουλίου ἐπίκλησιν, ἀθρόοι ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενοι, μὲν γνῶμην αὐτῷ ἐπιστέλλουσαν ἐπιστολὴν τινα, φαιδρῶς μὲν συγχειμένην, μετὴν δὲ εἰρωνείας πολλῆς, καὶ δικαντικῶς διεσκευασμένην. Δεινότητι δὲ χρώματος οὐδὲ ἀμοιρος ἦν ἀπειλῆς. Τὴν μὲν γὰρ Ῥωμαίων πάλιν πᾶσι φέρειν φιλοτιμίαν ἔλεγεν, ἀτ' ἐκ παλαιῶν ἀποστόλων φροντιστήριον, καὶ εὐσεβείας ὡς ἂν τις εἴποι γενημένην μητροπόλιν, εἰ καὶ ἐξ ἑσῶς τοῦ καταγγέλλοντα ἐπιδημῆσαι συνέβη ὅ μὴν τὰ δεύτερα παρὰ τοῦτο ἔχειν ἤξιον ὅτι μὴ τῷ τῆς Ἐκκλησίας μεγέθει πλεονεκτοῦσιν, ἀρετῇ καὶ τοῖς ἄλλοις νικῶντες, ὡς ἦν οὖο. Προέφερον δὲ χαικίῳ εἰς ἐγκλήμα, τὸ κοινωνεῖν ἐλεῖσθαι τοῖς περὶ Ἀθανάσιον καὶ ἐχθαλέπαινον ὡς ὑβρισμένης τῆς αὐτῶν συνοδικῆς ἀποφάσεως καὶ τὸ γενόμενον, οἷα μὴ κατὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας θεσμῶν προδῶν, ὡς ἀδικον διεβαλον. Δεινὰ δὲ παθεῖν, καὶ δικαίως μέμψασθαι διεβόντες, τέλος ὡς εἰ μὲν στέργοι τῶν καταδικασθέντων τὴν ψῆφον, ἐπέφερον καὶ τῶν ἀντ' αὐτῶν εἰσαχθέντων ταῖς ἐκκλησίαις κατὰ στάσιν, εἰρηνεύειν καὶ αὐτοῦς καὶ κοινωνοῦς εἶναι. Ἀντιπράττειν δ' ἐθέλοντι, καὶ αὐτοῦς ὁμοσε κατ' ἐκείνων χωρεῖν ἕπερ τοῖ γε οὐδὲ τοὺς πρὸ ἐκείνων ἀνὰ τὴν ἑω ἱερεῖς Κορνηλίῳ τῷ Ῥώμης ἀντιπεῖν ἰσχυρίζοντο, ὅσην καὶ τὸν προσβύτερον Ναυᾶτον τῆς Ἐκκλησίας ἐξήλαυνε. Περὶ μὲν τοῦ τῶν ἐν Νικαίᾳ οὐδὲν ἔγραψαν, περιττὸν εἰπόντες γράφειν, καίπερ πλεῖστα ἔχοντας, ἀ τὰ τότε γενημένα παραιτεῖσθαι ἀναγκαιῶς ἐπειθε. Τοιαῦτα μὲν οἱ τῆς ἑω ἐπίσκοποι τῷ Ἰουλίῳ ἔγραψαν.

etiamsi plurima quæ scriberent haberent : quibus

ΚΕΦΑΛ. Θ'

Ὅς ὁ βασιλεὺς Παῦλον ἐξορισθῆναι διὰ Φιλίππου τοῦ ἐπαρχοῦ ἐποίησε Ἐκκλησίαν δὲ ἐνεθρόνισεν φωνῇ δὲ ἐχρήσατο Ἀθανάσιος.

Κωνσταντίῳ δὲ τῷ βασιλεῖ κατ' Ἀντιόχειαν τὰς διατριβὰς ποιουμένων γράφοντες διεβαλον ὡς στασιώδεις τοὺς πρὸς ἐκείνων ἐκβεβλημένους. Πυθόμενος δὲ καὶ Παῦλον αὐθις εἰληφέναι τὸν θρόνον, ἐθη-

ριούτο· καὶ δὴ γράφει τῷ τῆς πόλεως ἐπάρχῳ Φι-
 λιππῷ, δευτέραν μετὰ βασιλέα τῆνικαῦτα τὴν ἰσχὺν
 περιβεβλημένῳ, Παῦλον μὲν ἐξελάσαι τῆς πόλεως,
 Μακεδονίῳ δὲ παραδόναι τὴν Ἐκκλησίαν. Φιλιπ-
 πος δ' ἐκ τῶν πρὶν εἰς Ἑρμογένην πρᾶχθέντων
 σφῶρων γενόμενος, τὰς τοῦ πλῆθους δεικνύσας ὀρμὰς,
 τέχνη τὴν πρᾶξιν μετέρχεται. Πρὶν γὰρ ἐν φανερωῷ
 καταστῆναι, ὡς περὶ κοινῶν τιῶν βουλευσόμενος,
 ἐκάλει τὸν Παῦλον ἀνὰ τὴν Ζεύξιππον· δημόσιον δὲ
 τοῦτο λουτρῶν, περιφανές τε καὶ μέγιστον, ὃ Νου-
 μέρων ἔσχε κληθῆναι εἰσέπειτα. Τὸν δὲ, μετὰ τιμῆς τῆς
 προσηκούσης ἤκοντα, τὰ βασιλέως γράμματα ἐπι-
 δέεικτο· καὶ διὰ τῶν βασιλείων τῷ εἰρημένῳ γειτο-
 νούντων λουτρῶν κατάγων εἰς θάλασσαν, ἐπεδίβαζε
 πλοῖον, καὶ εἰς Θεσσαλονίκην κατήγειν· ἦν δὴ καὶ
 πατριδα ἔχειν, καὶ τοὺς προγόνους ἐκεῖθεν ὀρμᾶσθαι
 ἐλέγετο. Καὶ τὴν μὲν ἕω παντάπασι φεύγειν κατε-
 ψιφίζετο· Ἰλλυριῶν δὲ καὶ τῆς πρόσω γῆς ἐπιβαί-
 νειν ἐν ἐλευθερίῳ πάσῃ παρέσχεν. Ἐκεῖθεν δ' ὁ
 Ἐπαρχος ἐξῶν σύναμα τῷ δυσσεβεῖ Μακεδονίῳ, ὀρ-
 μείως εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσήλαυον. Τὸ δὲ πλῆθος
 σύμμικτον ἐξ ἀπάντων διακούσαν, παρὰ τὴν ἐκκλη-
 σίαν ἐφοῖτα, σπεύδων ἕκαστος προκαταλαβεῖν, ἄφα-
 τοί τινες καὶ ἀριθμοῦ κρείττους συβρέοντες. Καὶ
 χεῖρ δὲ στρατιωτικῆς ξιφῆρης, δέος ἐμπούουσα τῷ
 πλῆθει παρέπιπτετο. Ἐπεὶ δὲ ἀγγίξαι τῆς ἐκκλησίας
 ἐγένετο, πάροδος δὲ οὐκ ἦν, τοῦ πολλοῦ ὄχλου ἀπην-
 ταχοῦ περιθέοντος, ὠθισμὸς τοῖς στρατιώταις ἐτολ-
 μάτω σὺν βίᾳ. Μὴ οὖν δὲ δυνάτος συνιζάνειν τοῦ
 πλῆθους τῷ εἰς πλείστον στενοχωρεῖσθαι, νομίσαν-
 τες οἱ στρατιῶται τὸ πλῆθος ἀνθίστασθαι, καὶ μὴ
 βουλέσθαι ἕκοντι δίδόναι τὴν δίοδον, γυμνοὶ· ἐχρῶντο
 τοῖς ξίφεσι, καὶ ὡς ἀντεπίοντας ἱμύνοντο· καὶ
 πολλοὺς τοῦτους ὡς εἰκὸς διεχρήσαντο. Οὐκ ὀλίγους
 μέντοι καὶ ὑπ' ἀλλήλων συμπαιτούμενους λόγος δια-
 φθάρῃται· ὡς εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ἀνηρημένων
 ὑπὲρ τρισχιλίου· ἕκατ' ἂν καὶ πεντήκοντα. Μακεδόν-
 νος δὲ ὡς οὐδενὸς καιροῦ γεγονότος, ὡσπερ τις δ'
 ἀθῶος καὶ καθαρὸς τὰ ἐπιβατήρια, ὡς ἐκ μαγγάνου
 τινός, ἢ θεοῦ, τὸ λεγόμενον ἀπὸ μηχανῆς, ἱεράρχης
 ἀναφανεί, ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου μάλλον ἢ κατὰ τὰ τῆς
 Ἐκκλησίας ἔθιμα ἐνθρονίζεσθαι· καὶ τοῦτον τὸν
 τρόπον, καὶ διὰ τοσούτων φόνων, ὃ τε Μακεδόνιος
 καὶ Ἀρειανοὶ τὴν ἐκκλησίαν κατέσχον. Οὕτω δὲ καὶ
 ὁ Παῦλος τὴν ἀδικίαν ἐξορίαν ὑφίσταται. Ἀθανάσιος
 δὲ τὰς ἀπειλὰς Κωνσταντείου δέσας, φυγῆ χρησά-
 μενος ἀφανῆς ἦν. Ἠπειλὴ γὰρ αὐτῷ κόψειν τὴν
 κεφαλὴν, τῶν ἐπιθούων ὡς στασιώδη αἰτιωμένων·
 καὶ ὡς τῆ αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκ Ρώμης εἰσόδῳ,
 πολὺν συμπαιτηθὲν ἐτεθνήκει πλῆθος. Μάλιστα δ'
 ἀντιρέθισε τοῦτον συκοφαντία ἦν οἱ ἐξ Ἀρείου ἐγρά-
 φαντο· ὡς εἴη τὸ τῶν πτωχῶν σιτηρέσιον, ὃ Κων-
 σταντίνος ὁ πατὴρ τοῦ κρατοῦντος τοῖς ἐν Ἀλεξάν-
 δρείᾳ πτωχοῖς εἰς διατροφὴν ἐθέσπισε δίδοσθαι,
 πωλῶν, καὶ ἐξαργυρίζόμενος Ἀθανάσιος. Εἰδέναι
 μέντοι χρεῶν, ὡς καὶ ὃν καιρὸν τὴν ἱερωσύνην
 κατέσχεν ὁ Μακεδόνιος, Κωνσταντίνος τὴν μεγάλην

A Philippum urbis præfectum, secundam ab imperiali
 potestate dignitatem tum obtinentem, scripsit, ut
 Paulo urbe ejecto, Macedonio Ecclesiam traderet.
 Philippus ex Hermogenis casu cautior factus, quod
 multitudinis furorē metueret, arte quadam rem
 est aggressus. Priusquam enim ea vulgaretur, per-
 inde quasi de publicis quibusdam rebus consilium
 habiturus. Paulum ad se in Zeuxippum (quod pub-
 licum et celebre amplissimumque est balneum,
 postea Numerorum cognominatum) vocavit, eique
 decenti cum honore advenienti, imperatoris litteras
 exhibuit. Ac hominem per palatium imperiale,
 balneo quod diximus vicinum, ad mare deductum,
 navigioque impositum, Thessalonicam misit: quam
 etiam patriam habere, et a majoribus suis inde
 oriundus esse dicebatur. Eidemque Oriente toto
 interdicens, in Illyrico et ulterioribus terris vi-
 vendi liberam permisit potestatem. Præfectus ex
 eo loco, una cum impio Macedonio, incitato cursu
 in ecclesiam ire contendit: et multitudo ex omni
 hominum ordine mista, ea re audita, pro se quis-
 que locum antecapere festinans, ad eam ecclesiam
 cucurrit. Innumeri prorsus, qui eo confluebant,
 erant. Et militaris manus armata ad terrorem
 plebis consequbatur. Atque ea ubi proxime ad
 ecclesiam venit, nec ei accessus propter undique
 concurrentem turbam pateret, milites vi homines
 rejicere per audaciam cœperunt. Cum vero illi
 propter multitudinem oppido in angustum reda-
 ctam, cedere et considerare non possent, resistere
 eos, milites, neque sponte transitum dare velle
 opinati, stricis usi gladiis, veluti reluctantes ce-
 cidere, multosque (ut fieri solet) neci dedere. Non
 pauci etiam inter se conculcati atque attriti interi-
 sisse dicuntur, ita ut occisorum turba trium milium
 centum et quinquaginta numerum superaverit.

688 Porro Macedonius, perinde atque novi nihil
 factum esset, tanquam innocens et purus, in epi-
 batorum (1) introitusque arcanioribus sacris,
 quasi ex aliqua præstigiæ scena aliquis, aut
 deus (quod dicitur) ex machina, de improvise
 hierarcha apparens, a præfecto magis, quam ex
 Ecclesiæ consuetudine, ab episcoporum ordine in
 thronum est deductus. Ad hunc modum, et per has
 D cardes Macedonius et Ariani Ecclesiam occupavere.
 Ita etiam Paulus solum iniqui exsiliî gratia vertere
 est coactus. Athanasius autem Constantii minas
 veritus, fuga sibi consulens disparuit. Nam ille ca-
 pite in eum se animadversurum denuntiaverat,
 quod obtretractores ejus et insidiatores eum ut se-
 ditiosum detulerant, reditu ejus ex urbe Romana
 in ecclesiam, multitudinem ingentem conculcatam
 interiisse allegantes. Maxime vero Constantium in
 eum incitaverat calumnia ab Ariani ei intentata,
 veluti annonam pauperum, quam imperatoris pater
 Constantinus Alexandriæ, in egenorum alimenta
 distribuendam sanxerat, Athanasius vendidisset,

(1) Investituram nunc vocant.

utque in pecuniam redegit. Observandum illud, A quo tempore quo Macedonius episcopatum recepit, Constantium magnam ecclesiam absolvisse, quæ Σοφία, Sapientia, nominata est: proxime ad cognominem Paci ecclesiam (1), quam Constantinus Constantii pater, cum prius exigua fuisset, ad eam etiam quæ nunc cernitur amplitudinem perduxit: ita unusque ambitus et muri esse videantur.

CAPUT X.

Quomodo Julius Romanus pontifex episcopis Orientalibus scripserit, ut mitterentur, qui pro Athanasio et Paulo rationem redderent; et quæ scripserit Constantio fratri Occidentis imperator Constantis: et quomodo, qui ex Oriente in Italiam venerant, aliam fidei vulgaverint expositionem.

Julius Romanæ urbis episcopus litteris, quas Eusebius ante obitum suum contra Athanasium scripserat, aliisque quas ii qui Antiochiæ conveniant dedere, atque aliis rursus quorundam Ægyptiorum episcoporum, e mentita esse adversus Athanasium omnia declarantibus, eisque sic inter se pugnantibus, acceptis, Antiochenis illis rescribens, epistolæ eorum arrogantem et præfractam sententiam coarguit: et quod latenter aggressi essent, contra decreta Nicæna, fidem novare et adulterare. Præterea, quod præter ecclesiasticam consuetudinem, se quoque in synodum vocare intermisissent. Exstare enim ecclesiasticum canonem 689 auctoritatem omnem eis abrogans, [quæ præter Romani antistitis sententiam peracta essent (2)]. Rursum, quod in rebus quas in Tyro urbe et Marcote decrevisset, non legitime processissent, inquisitione videlicet una tantum præsentate facta. Arsenii autem manum liquido apparentem, apertam sycophantiam esse, eis objecit. Et secundum ea omnia, æquum esse ut Athanasio et Paulo subveniretur, intulit. Brevi namque post, Paulus quoque Corinthum se ire assumulans, in Italiam venit, et casum suum miserandum in modum deploravit. Verumenimvero ubi Julius scriptis suis apud Orientales episcopos nihil effecit, Occidentis imperatorem Constantem, de rebus Athanasii et Pauli certiores fecit. Qui ei etiam adito, Arianae factionis subdolas fraudes exposuere: patris mentione illata, ut ille œcumenicam et universalem synodum coegerit, constitutioneque decreta illius stabilierit, referentes, et eum ad paternam emulationem consecrandam cohortantes. Constans rebus eis cognitis, casum eorum virorum calamitatem suam prorsus esse putavit: et ad fratrem scribens, eum admonuit, ut paternæ religionis incorruptam integramque servaret normam. Ille enim, inquit, vera pietate imperio stabilito, tum tyrannos Romanos omnino sustulit, tum barbaros hostes circumcirca devicit. Significavit eidem etiam, ut tres ex Oriente in Occidentem mitterentur episcopi,

ἐκκλησίαν οἰκοδομῶν ἦν, ἣ Σοφία προσηγορεύθη, ἀγχιστα τοῦ τῆς Εἰρήνης ἐπιωνύμου ναοῦ· ἦν δὲ τοῦ βασιλέως πατὴρ Κωνσταντῖνος, βραχέϊαν οὖσαν τὸ πρότερον, ἐπὶ τὸ νῦν δρώμενον μέγεθος ἡῤῥησεν· ὡς συμβαίνειν τὰ κράσπεδα τῶν δύο τούτων νεῶν προσεγγίζειν, καὶ εἰς ἓνα δοκεῖν εἶναι περιβολόν.

ut duorum istorum templorum oræ contiguæ,

ΚΕΦΑΛ. Ι.

Ὡς ὁ Ῥώμης Ἰούλιος τοῖς ἐφόις τῶν ἐπισκόπων ἔγραψε, πεμφθῆναι τινὰς λόγον ὑπὲρ Ἀθανασίου καὶ Παύλου δώσοντες· καὶ ὅσα ἔγραψε Κωνσταντίῳ τῷ ἀδελφῷ ὁ τῶν ἐσπερίων βασιλεὺς Κόνστας· καὶ ὅτι οἱ ἐλθόντες ἑτέραν ἐκδοσαν πίστει ὑπηγόρευσαν.

Ἰούλιος δὲ ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος, τὰ κατ' Ἀθανασίου δεξιόμενος γράμματα, ἀ προλαβὼν Εὐσέβιος ἔγραψεν, ἔτι δὲ καὶ αἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες ἀπέστειλαν, ἕτερα δ' αὐθις παρὰ τινῶν Αἰγυπτίων ἐπισκόπων, ψευδῆ τὰ κατὰ Ἀθανασίου εἶναι πάντα διδάσκοντα· καὶ ἐναντίων οὕτω καταπεμπομένων γραμμάτων, Ἰούλιος ἀντιγράφων μὲν πρὸς τοὺς ἐξ Ἀντιοχείας ἐπιστελλοντας, διήλεγχε τὸ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῶν ἐπαχθές τε καὶ αὐθαδές· καὶ ὡς λαθραίως παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ δεδομένα νεωτερίζειν ἐπιχειροῦσι καὶ παραχρᾶττειν τὴν πίστιν· ἔτι δὲ καὶ ὡς παρὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθος πράττουσι, μὴ καὶ αὐτὸν εἰς τὴν σύνοδον κεκληθότες. Εἶναι γὰρ ἐκκλησιαστικὸν [κανόνα] ἄκυρα διοριζόμενον εἶναι, ὅσα δὲ πραχθεῖη παρὰ γνώμην τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου. Τὰ δ' ἐν Τύρῳ καὶ τῷ Μαρσῳτῇ πεπραγμένα μὴ ἐν δίκῃ γεγενῆσθαι, μονομεροῦς τυχόντα τῆς ἐξετάσεως. Τὴν δὲ Ἀρσενίου χεῖρα συκοφαντίαν προφανῆ ἐλαγχθῆναι. Ἐφ' ἅπασιν δὲ συνῆγε δίκαιον εἶναι Ἀθανασίῳ καὶ Παύλῳ τὰ μάλιστα βοηθεῖν. Μετ' οὐ πολὺ γὰρ καὶ Παῦλος εἰς Κόρινθον ἀπῆραι σκηψάμενος, εἰς Ἰταλίαν ἐγένετο, καὶ τὰ συμβάντα οἱ οἰκτροῦς ἀπωδύρατο. Ὡς δὲ μὴ ἔνδον ἦντε γράφων Ἰούλιος τοῖς ἐφόις τῶν ἐπισκόπων, τῷ τῶν ἐσπερίων βασιλεῖ Κωνσταντίῳ δῆλα ἐποίησε τὰ κατὰ Παῦλον δηλονότι καὶ Ἀθανάσιον· οἱ καὶ συστάντες ἐκεῖνοι, τὰς τῆς Ἀρειανικῆς φάλαγγος δραματουργίας κατέλεγον· τοῦ πατρὸς τε ἐμμένηντο, καὶ ἦν ἐκεῖνος οἰκουμένην συνήθροισε σύνοδον, ἐν μέσῳ παρήγον· καὶ ὡς νόμῳ τὰ ἐκεῖνων ἐκράτουν· καὶ τὸν πατρῶον ζῆλον ἀναλαθεῖν ἠπειγον. Ὁ δὲ γνοὺς ὡς οἰκεία τὰ κατὰ τοὺς ἀνδράς· ἀντικρυς ἔπασχε, καὶ τὰ δὲ ἀδελφῶν γράφων παρήγει τῆς πατρῴας θρησκείας ἀκρίτητον φυλάττειν τὸν ὄρον. Ἐκεῖνος γὰρ εὐσεβεῖα, ψησί, τὴν ἀρχὴν κρατύνων, τοὺς τε Ῥωμαίων τυράννους τῇ ἀφανείᾳ παρέδωκε, καὶ τῶν κύκλιψ βαρβάρων περιεγένετο. Ἐδῆλον δὲ καὶ τρεῖς ἐπισκόπου· ἐξ ἑω πεμφθῆναι λόγον δώσοντας περὶ τῆς καθαιρέσεως Ἀθανασίου καὶ Παύλου. Καὶ ἐκλέγονται Ν ρκισσοῦς ὁ Εἰρηνοπόλεως τῆς Κιλικίας ἐπίσκοπος, καὶ Θεόδωρος ὁ Περίνθιος, καὶ ὁ τὴν Ἀρέθουσαν τῆς Συ-

(1) Sapientiae Dei templum, quod Constantinus non perfecit. (Supr. lib. vii, cap. 49.)

(2) Auctoritas Romani episcopi: μὴ δεῖν παρὰ

γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης κανονίζειν τὰς ἐκκλησίας. (Socrat. lib. ii, cap. 17.)

ρίας ἐπισκοπῶν Μάρκο· οἱ καὶ εἰς Ἰταλίαν ἀφίγ-
 μίνοι, Ἐπειθὸν βασιλεὺς δικαλὰν εἶναι τῶν ἐπ' αὐτοῖς
 πεπραγμένων τὴν ψῆφον· καὶ τοῖς περὶ Ἀθανάσιον
 εἰς λόγους ἐλθεῖν οὐ προσήκοντο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὅπως
 πιστεύουσιν ἐξηγάσαντο, ἑτέραν παρὰ τὴν ἐν Ἀντιο-
 χίᾳ συνθέμενοι, ἐπιδοῦσι τῷ Κωνσταντι, οὕτω
 κατὰ ῥῆμα διεξιοῦσαν· Ἐπιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν,
 Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν
 πάντων ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς
 δομαζέται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν
 Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων τῶν
 αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ Θεοῦ,
 φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐ-
 ρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ τε ὄρατά καὶ τὰ ἀόρατα·
 Λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν, καὶ
 φῶς ἀληθινόν· τὸν ἐπ' ἑξατάου τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς
 ἐνανθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἀγίας Παρ-
 θένου· τὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα· καὶ τα-
 φέντα καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ·
 καὶ ἀνελήλυθῆτα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεσθέντα
 ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ
 τῶν αἰώνων κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀπα-
 θῆναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βσιλεία
 οὐκ ἐπιπαύστος οὐσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους
 αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πα-
 τρὸς οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ
 μέλλοντι· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτέστι τὸν
 Παρακλήτον· ὅπερ ἐπαγγελιάμενος τοῖς ἀποστόλοις,
 μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἀνοδὸν ἀπέστειλε δι-
 δάξαι καὶ ὑπομνήσαι πάντα· δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσο-
 ται αἱ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυ-
 χαί. Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὗκ ὄντων τὸν Υἱὸν, ἧ ἐξ
 ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ Θεοῦ, καὶ, ὅτι ἦν
 ποτὲ χρόνος ὅτε οὐκ ἦν, ἄλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ
 Ἐκκλησία. Ταύτην δεδωκόσι τὴν ἔχουσαν, συνι-
 δὼν ὁ Κώνστας ὡς ἀδίκως ἐπὶ τοῖς θεοῖς ἐκείνοις
 ἀνδράσι συνέστησαν· οὐ γὰρ ἐγκλημάτων χάριν,
 οὐδὲ βίου φαυλότητι τὴν ἐκείνων ἀπεστρέψαν
 κοινωνίαν, ὡς ἐδήλουν τὰ ὑπομνήματα, ἀλλ' ὅλον ἡ
 περὶ τὸ δόγμα διαφωνία ἦν· μηδὲν ἀνύσαντας περὶ
 ὧν ἐληλύθεισαν, ὀπίσω ἀνέπεμπε. Καὶ χάσμα τοῖς
 ἑσθίς καὶ ἑσπερίοις ἦν ἡ μέσον διαφορά· ἐν τῷ
 χρόνῳ καὶ κατὰ Σίρμιον, Ἰλλυρικῆ δὲ αὐτῆ πόλις,
 ἧ κατὰ Φωτεινὸν αἵρεσις ἐπεγένετο· ὅς τῆς μικρᾶς
 Γαλατίας ὦν, καὶ τῷ προσηρημένῳ Μαρκέλλῳ τῆς
 πατριδος ἐπισκόπῳ μαθητευθείς, τῶν ἐκεῖσε ἡγεῖτο
 ἐκκλησιῶν, ψιλὸν ἀνθρωπων δογματίζων τὸν Χριστόν.
 Περὶ ὧν κατὰ χώραν ἐροῦμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ὅς τῆς ἑσπέρας καὶ ἔω διαστάσης περὶ τὸ δόγ-
 μα τῆς πίστεως ἐπὶ τρισὶν ἔτεσιν, οἱ ἀνὰ
 τὴν ἔω ἐπίσκοποι τὴν λεγομένην μακρόστιχον
 ἔκθεσιν ποιησάμενοι, τοῖς ἑσπερίοις ἀπέστει-
 λαν.

Ἐξ ἐκείνου δὲ τριῶν ἔτων διαγεγονότων, εἰ τῆς
 ἔω ἐπίσκοποι ἑτέραν γραφὴν συνθέμενοι, τοῖς ὄν-
 τῳ ἐπὶ ἑτέραν ἐπεμπον ἱερῶσιν, ἦν μακρόστιχον

A qui rationem de Athanasii et Pauli exauctoratione
 exponerent. Ad id delecti sunt Narcissus Ireno-
 polis Ciliciæ, Theodorus Perinthi, et Marcus Are-
 thusæ Syriæ episcopi. Qui in Italiam cum venis-
 sent, imperatori Constanti justam esse, quæ contra
 illos lata fuerat, sententiam persuadere voluerunt.
 In Athanasii vero colloquium venire non sustinue-
 runt. Porro ubi de fidei eorum ratione quæsitum
 est, aliam ejus, quam quæ Antiochiæ composita
 erat Constantii formulam obtulere, hisce verbis
 expressam : « Credimus in unum Deum, Patrem
 omnipotentem, creatorem et factorem universorum :
 ex quo omnis paternitas in cælo et in terra
 nominatur. Et in unigenitum ejus Filium Dominum
 nostrum Jesum Christum, ante omnia sæcula ex
 Patre genitum, Deum de Deo, lumen de lumine,
 690 per quem facta sunt omnia in cælis et in
 terra, visibilia simul et invisibilia : Verbum exsist-
 entem, et sapientiam, et virtutem, et vitam, et
 lumen verum. Qui in extremo dierum propter nos
 homo factus, et natus est ex Virgine sancta. Qui
 crucifixus, et mortuus, et sepultus est : et resur-
 rexit ex mortuis tertia die, et ascendit in cælos,
 et consedit in dextra Patris, venturus in consum-
 matione sæculorum ad judicandum vivos et mor-
 tuos, et reddendum unicuique secundum opera
 sua. Cujus regnum interminutum in infinita per-
 manet sæcula. Sed et in dextra Patris,
 non solum in sæculo presentis, sed etiam in futuro.
 Et in Spiritum sanctum, hoc est Paracletum : quem
 cum apostolis promisisset, post ascensionem suam
 in cælos, misit, ut doceret et suggereret eis omnia.
 Per quem etiam sanctificabuntur eorum qui sin-
 cere in eum credidere, animæ. Eos autem qui ex
 non existentibus dicunt esse Filium, aut ex alia
 subsistentia, et non ex Deo, et fuisse quandoque
 tempus cum non fuerit, alienos esse novit Ecclesia
 catholica. » Hanc exhibuere formulam. Constans
 autem perspectum habens, eos inique contra di-
 vinos viros conspirasse, neque criminum aliquo-
 rum gratia, neque propter vitæ pravitatem, sicuti
 attestaciones declarabant, communionem illorum
 aversatos, sed dogmatis dissonantiam prorsus cau-
 sam dissidii esse : infecta ejus causa venerant re,
 eos dimisit. Et Orientalibus atque Occidentalibus
 veluti chasina seu hiatus fuit, quæ eis intercesserat,
 dissensio. Qua tempestate et in Sirmio, quæ Illy-
 rici urbs est, Photini hæresis emersit : qui in mi-
 noræ Gallia ortus, et a Marcello, de quo diximus, loci
 ejus episcopo, eruditus, ecclesiis ibi præfuit,
 merum esse hominem Dominum docens. De quo suo tempore dicemus.

691 CAPUT XI.

Ut Occidentalibus et Orientalibus partibus de do-
 ctrina fidei triennium dissidentibus, episcopi
 Orientales expositionem fidei composuerint, quam
 longiorem nominarunt, et Occidentalibus mi-
 serint.

Triennio deinde elapso, Orientales episcopi
 scripto alio composito, ad Occidentales id misere :
 quod μακρόστιχον, hoc est, longiorem vocarunt

formulam, seu expositionem, quod scilicet verba A et sententias plures complecteretur. Verum ne in eo quidem substantiæ Dei nominatim mentionem fecere. Eos vero qui Filium ex non existentibus, aut ex alia subsistentia quam ex Deo esse, et fuisse quandoque tempus aut sæculum, cum ille non fuerit, dicerent, proscribere. Scriptum id pertulit Eudoxius Germanicæ antistes, qui etiam post Macedonium Constantinopolitanæ præfuit Ecclesiæ : et Martyrius, et Macedonius Mopsuestiæ Ciliciæ episcopus. Occidentales episcopi scriptum non receperunt : sufficere sibi Nicænam fidei professionem, neque se ulterius anxie nimis et curiose inquirere de ea velle, dicentes : atque illud etiam prætexentes, aliena lingua libellum scriptum esse, et se verborum sententiam non intelligere. Longior autem illa expositio ad verbum hæc est complexa : « Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem et factorem universorum : ex quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur. Et in unigenitum Filium ejus Jesum Christum, Dominum nostrum, ante omnia genitum ex Patre, Deum de Deo, lumen de lumine, per quem facta sunt omnia in cælis et in terra, visibilia et invisibilia : Verbum existentem, et sapientiam, et virtutem, et vitam, et lumen verum. Qui extremis diebus propter nos homo factus, et ex Virgine sancta natus, crucifixus et mortuus et sepultus, tertia die resurrexit : et receptus in cælos, sedet ad dextram Patris, venturus in consummatione sæculorum ad judicandum vivos et mortuos, et reddendum cuique secundum opera ejus. Cujus regnum interminatum, et in infinita sæcula permanet. Sedebit enim in dextra Patris non tantum in sæculo isto, sed et in futuro. Credimus vero et in Spiritum sanctum, hoc est, in Paracletum quem apostolis promissum, post ascensionem suam in cælos, misit, ut doceret et suggereret eis omnia : per quem etiam sanctificantur eorum, qui sincere in ipsum credunt, animæ. **692** Qui vero dicunt, ex non existentibus esse Filium, aut ex alia subsistentia, et non ex Deo, et quod fuerit aliquando tempus cum non fuerit : eos alienos novit esse sancta catholica Ecclesia. Non minus et eos, qui dicunt tres esse deos, aut Christum non esse Deum ante sæcula : neque Christum, neque Filium Dei ipsum esse ; aut eumdem esse et Patrem et Filium et Spiritum sanctum, aut ingenitum Filium : aut quod non ex proposito neque voluntate Pater Filium genuerit : anathemate ferit sancta et catholica Ecclesia. Non enim, ex non existentibus esse Filium, dicere tutum est : quandoquidem nullibi hoc in divinitus inspiratis Scripturis de eo fertur. Neque sane ex alia subsistentia, præter Patrem, ante subjecta, sed ex solo Deo germane seu native ipsum genitum esse, docemur. Unum namque ingenitum et principii expertem Christi Patrem divinum docet verbum. Sed neque illud, Fuit aliquando tempus cum non

ώνομασαν ἔχθεσιν, ὅτε ἴδη πολλοῖς ῥήμασι τε καὶ νοήμασι συγκειμένην. Ἄλλ' οὐδ' ἐν ταύτῃ οὐσίας Θεοῦ κατ' ὄνομα μείναν πεποιήνται. Τοὺς γε μὴν λέγοντας, ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱόν, καὶ οὐκ ἐκ Θεοῦ, ὅτι ἦν ποτε χρόνος ; ἢ αἰὼν ὅτε οὐκ ἦν, ἀπεκλήρυτον. Διεκόμιζε τὴν γραφὴν Εὐδόξιος ὁ Γερμανικίας ἐπίσκοπος, ὃς καὶ μετὰ Μακεδόνιον τῆς Κωνσταντινίου προέστη· Μαρτύριος τε καὶ Μακεδόνιος Μοφουεστίας τῆς ἐν Κιλικίᾳ τὴν ἐπίσκοπὴν ἔχων. Οἱ δ' ἐσπέραιοι ἱερεῖς οὐ προσήκοντο τὴν γραφὴν. Ἀποχρῶσαν γὰρ αὐτοῖς τὴν ἐν Νικαίᾳ ἔρασκον εἶναι πίστιν, καὶ περαιτέρω μὴ πολυπραγμονεῖν ἐθέλειν ζῶντο δεῖν· ἐν σχήματι δὲ καὶ τὸ ἀλλόγλωσσον καὶ τὸ μὴ συνίεναι τὰ εἰρημένα προὔβαλλοντο. Ἡ δὲ διὰ μακρῶν ἔχθεσις ταῦτα ῥήμασι τὸν αὐτοῖς διελάμβανε· « Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων· ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν Ἰησοῦν Χριστὸν Κύριον ἡμῶν, τὸν πρὸ πάντων γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὸ πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατά καὶ τὰ ἀόρατα· Λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ζῶν καὶ φῶς ἀληθινόν· τὸν ἐπ' ἑσάχτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἑνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου· τὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα καὶ ἀνασταίντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανούς, καὶ καθισθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· ἐρχόμενον ἐπὶ συντελεῖα τῶν αἰώνων, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ ἀποδοῦναι ἕκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὐσα, διαμένει εἰς ἀπείρους αἰῶνας. Καθέζεται γὰρ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτέστιν εἰς τὸν Παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγελιάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανούς ἄνοδον, ἀπέστειλε διδάξαι καὶ ὑπομνησαι αὐτοῖς πάντα· δι' οὗ καὶ ἀγιαζέονται αἱ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων ψυχαί. Τοὺς δὲ λέγοντας, ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱόν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν ποτε χρόνος ὅτε μὴ ἦν, ἄλλοτρίους οἶδεν ἢ ἁγία καθολικὴ Ἐκκλησία· ὁμοίως καὶ τοὺς λέγοντας τρεῖς εἶναι Θεούς· ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι Θεόν πρὸ τῶν αἰώνων· μήτε Χριστὸν, μήτε Υἱὸν Θεοῦ εἶναι αὐτὸν· ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ Πατέρα καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· ἢ ἀγέννητον τὸν Υἱόν· ἢ ὅτι οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει ἐγέννησεν ὁ Πατήρ τὸν Υἱόν, ἀναθεματίζει ἢ ἁγία καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία. Οὐτε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων λέγειν τὸν Υἱὸν ἀσφῶδες, ἐπεὶ μηδαμῶς τοῦτο τῶν θεοπνευστῶν Γραφῶν ἐμφέρεται περὶ αὐτοῦ· οὐτε μὴν ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως παρὰ τὸν Πατέρα προῦποκειμένης, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Θεοῦ γνησίως αὐτὸν γεγενῆσθαι διδασκόμεθα. Ἐνα γὰρ τὸν ἀγέννητον καὶ ἀναρχον τὸν Χριστοῦ Πατέρα ὁ θεὸς διδάσκει λόγος. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, τοῖς ἐξ ἀγράφων ἐπισφαλῶς λέγουσιν ὡς χρονικὸν διάστημα προενομητέον αὐτοῦ· ἀλλ' ἢ μόνον τὸν ἀχρόνως αὐτὸν γεγεννηκῆτα

Θεόν. Καὶ χρόνοι γὰρ καὶ αἰῶνες γεγόνασιν δι' αὐτοῦ. Ὅστε μὴ συνάναρχον οὔτε συναγέννητον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ εἶναι νομιστίον· συνανάρχου γὰρ καὶ συναγενητοῦ οὐδεὶς κυρίως Πατὴρ ἢ Υἱὸς λεχθήσεται· ἀλλὰ τὸν μὲν Πατέρα μόνον ἀναρχον ὄντα καὶ ἀνεπίκτινον, γεγεννηκέναι ἀνεπίκτως καὶ πᾶσιν ἀκαταλήπτως οἰδαμεν· τὸν δὲ Υἱὸν γεγεννησθαι πρὸ τῶν αἰώνων· καὶ μηκέτι ὅμοιον τῷ Πατρὶ ἀγέννητον εἶναι καὶ αὐτὸν. ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὸν γεννήσαντα Πατέρα· κεφαλὴ γὰρ Χριστοῦ ὁ Θεός. Ὅστε μὴν τρία ὁμολογούντες πρᾶγματα καὶ τρία πρόσωπα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὰς Γραφάς, τρεῖς διὰ τοῦτο τοὺς θεοὺς ποιούμεν· ἐπειδὴ τὸν αὐτοτελῆ καὶ ἀγέννητον, ἀναρχὸν τε καὶ ἀράτον Θεόν, ἓνα μόνον οἰδαμεν τὸν Θεόν καὶ Πατέρα τοῦ Μονογενοῦς, τὸν μόνον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχοντα, μόνον δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφθόδως χαρίζόμενον τὸ εἶναι. Ὅστε μὴν ἓνα Θεόν μόνον λέγοντες εἶναι, τὸν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ Πατέρα τὸν μόνον ἀγέννητον, διὰ τοῦτο ἀρνούμεθα τὸν Χριστὸν Θεόν εἶναι προαιώνιον· ὅποιοι εἰσιν οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ὕστερον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς τε θεοποιεῖσθαι λέγοντες, τῷ τῆν φύσιν ψιλὸν αὐτὸν ἀνθρώπων γεγονέναι. Οἰδαμεν γὰρ αὐτὸν, εἰ καὶ ὑποτέτακται τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ, ἀλλ' ὁμοῦ γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, Θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ, καὶ μὴ ἐξ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα Θεόν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐνανθρωπήσας δι' ἡμᾶς· καὶ μηδέποτε ἀποκλιθεῖν τὸ εἶναι Θεόν. Βδελυσσόμεθα δὲ πρὸς τοῦτοισι καὶ ἀναθεματίζομεν καὶ οὐς· Λόγον μὲν μόνον αὐτὸν τοῦ Θεοῦ, ψιλὸν καὶ ἀνύπαρκτον ἐπιπλάσας καλοῦντας, ἐν ἑτέρῳ τὸ εἶναι ἔχοντα, νῦν μὲν ὡς τὸν προφορικὸν λεγόμενον ὑπὸ τινῶν, νῦν δὲ ὡς τὸν ἐνδιάθετον· Χριστὸν δὲ αὐτὸν καὶ Κύριον καὶ Θεόν καὶ μεσίτην καὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι πρὸ αἰώνων θέλοντας· ἀλλ' ἔκτοτε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς Παρθένου σάρκα ἀνελήφε, πρὸ τετρακοσίων ἔτων. Ἐκτοτε γὰρ ἀρχὴν βασιλείας τὸν Χριστὸν ἐσχίχεναι θέλοντι· καὶ τέλος ἔξεν αὐτὴν μετὰ τὴν συντέλειαν καὶ κρίσιν. Τοιοῦτοι δὲ εἰσιν οἱ ἀπὸ Μαρκελλοῦ καὶ Φωτεινοῦ τῶν Ἀγκυρογαλατῶν· οἱ τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν τε καὶ θεότητα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀτελεύτητον αὐτοῦ βασιλείαν ὁμοίως ἀθετοῦσι τῷ ἴστασθαι δοκεῖν αὐτοῖς οὕτω τὴν μοναρχίαν. Ἴσμεν γὰρ ἡμεῖς· αὐτὸν οὐχ ἀπλῶς λόγον προφορικὸν ἢ ἐνδιάθετον τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ ζῶντα Θεὸν Λόγον, καθ' ἑαυτὸν τε ὑπάρχοντα, καὶ Υἱὸν Θεοῦ καὶ Χριστὸν· καὶ οὕτω προγνωστικῶς συνόντα, καὶ συνδιατρίθοντα πρὸ αἰώνων τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ, καὶ πρὸς πᾶσαν διακονησάμενον αὐτοῦ τὴν δημιουργίαν, εἴτε τῶν ἀοράτων, εἴτε τῶν ὁρατῶν· ἀλλ' ἐνυπόστατον Λόγον ὄντα τοῦ Πατρὸς, καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ. Οὗτος γὰρ ἔστι πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Πατὴρ· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον καθ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν*· ὃς καὶ τοῖς Πατράσιν ὤφθη, δεδωκώς τὸν νόμον, καὶ λαλήσας διὰ τῶν προφητῶν, καὶ τὰ τελευταῖα ἐνανθρωπήσας, καὶ τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας, καὶ βασιλεύων εἰς τοὺς

A fuit, quod præter auctoritatem Scripturæ periculose dicunt, tanquam temporale intervallum ante ipsum considerandum : sed solus, qui eum sine tempore genuit, Deus contemplandus. Nam et tempora et sæcula per ipsum facta sunt. Neque vero simul principii expers, neque simul ingenuus cum patre filius esse putandus est. Etenim simul principii expertis et simul ingenui, nullus proprie Pater aut Filius dicitur. Sed Patrem quidem solum principii expertem existentem et incomprehensibilem genuisse incomprehensibili et quem omnes consequi non possunt, modo scimus, Filium autem genitum esse ante sæcula. Et neque iidem ut Patrem, ipsum quoque ingenuum esse : sed principium habere, qui eum genuit, Patrem ipsum ; caput namque Christi Deus. Enimvero tres consistentes res, et tres personas Patris et Filii et Spiritus sancti, secundum Scripturas, non tres propterea facimus deos. Quandoquidem per seipsum perfectum et ingenuum, principioque carentem, et invisibilem Deum, unum tantum novimus, Deum et Patrem Unigeniti, solum ex seipso essentiam habentem, solum aliis omnibus abunde existentiam largientem. Neque sane dum unum Deum esse dicimus, Domini Jesu Christi Patrem solum ingenuum, propterea Christum Deum esse antesæcularem negamus : quales sunt Pauli Samosatani sectatores, post inhumationem eum ex profectu deificatum esse dicentes, eo quod natura merus homo factus sit. 693. Scimus enim ipsum, etiamsi subjectus est Patri et Deo, tamen genitum ex Deo, Deum natura esse perfectum et verum, et non ex hominibus postea Deum, sed ex Deo, hominem factum propter nos esse, neque unquam desiisse esse Deum. Exsecramur vero insuper, et anathemati subjicimus, eos qui Verbum quidem ipsum Dei, sed tantum nudum et sine subsistentia fictitie vocant : in alio vero essentiam habens, aliquando sane ut vocale seu enuntiativum, aliquando vero ut internum seu mentale a quibusdam dictum ; Christum autem ipsum et Dominum, et Deum, et mediatorem, et imaginem Dei esse ante sæcula nolunt : sed eum ex eo tempore Christum esse factum et Filium Dei dicunt, ex quo nostram ex Virgine carnem assumpsit, ante quadringentos integros annos. Ex eo enim tempore initium regni Christum habuisse, et finem id habiturum esse post consummationem et judicium, volunt. Tales autem sunt Marcelliani et Photiniani. Ancyranus in Galatia, qui antesæcularem subsistentiam et divinitatem Christi, et similiter interminatum ejus regnum abolent, eo modo, ut ipsia videtur, monarchiam seu unius imperium constituentes. Nos enim scimus, esse non simpliciter verbum enuntiativum, aut internum : sed viventem Deum Verbum, per seipsum subsistentem, et Filium Dei et Christum, et ita præscienter simul existentem et simul agentem ante sæcula cum suo Patre, et ad omnem ejus administrantem crea-

ti-nem, sive invisibilium seu visibilium, ut qui subsistens Verbum sit Patris, et Deus ex Deo. Hic enim est ad quem Pater dixit : *Faciamus hominem secundum imaginem nostram et similitudinem*, qui et a patribus visus est cum legem ferret, et locutus est per prophetas; et qui postremo homo factus est, et Patrem suum omnibus hominibus manifestavit, quique regnat in sæcula sæculorum. Siquidem nihil novæ dignitatis Christus assumpsit, sed eum antea perfectum, et Patri per omnia similem esse credimus. Atque itidem, eos qui dicunt eundem esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et unius ejusdemque rei et personæ tria hæc nomina impie accipiunt, merito ab Ecclesia proscribimus : quoniam Patrem qui comprehendi nequeat, atque perpassioni obnoxius non sit, et comprehensibilem, et perpassioni obstrictum per inhumanationem constituunt. 694 Tales sunt, qui Patropassiani apud Romanos, Sabelliani apud nos dicuntur. Siquidem novimus Patrem quidem, qui miserit, in suo immutabilis divinitatis statu permansisse : qui vero missus est Christum, inhumanationis æconomiæ et munus obissi. Consimiliter autem eos qui impie, non consulto neque voluntate genitum esse Christum dicunt, necessitatem videlicet quamdam imponentes, et substantiam voluntate et delectu carentem Deo tribuentes, ita, ut invitus Filium genuerit, impiissimos et a veritate alienissimos cognoscimus. Quoniam adversus communes de Deo notitias, atque etiam adversus divinitus inspiratæ Scripturæ sententiam, talia de eo statuere audent. Nos etenim absolutissimæ potestatis, eum esse, perfectissimique juris sui Deum scientes, sponte et voluntate sua Filium genuisse, pie existimamus. Et cum timore illud de eo dictum esse credentes, *Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua* : non itidem eum ut creaturas facturasque ejus genitum esse arbitramur. Impium enim est, et ab ecclesiastica fide alienum, Conditorum cum creaturis per eum conditis comparare, eundemque etiam eum generationis modum cum iis quæ ab eo sunt aliena habere putare. Solum namque, et solo seu unico modo unigenitum Filium germane seu native atque vere genitum esse, nos divinæ Litteræ docent. Quin neque dum Filium per seipsum esse, vivere, et existere consimiliter Patri dicimus, propterea eum a Patre segregamus, loca et intervalla quædam inter eorum conjunctionem corporaliter imaginantes. Credimus enim sine medio, et sine spatio ullo, ipsos conjunctos esse, et inseparabiliter a seipsis existere : Patre quidem complectente, et pectori applicante Filium totum : Filio vero toto prorsus devincto et applicato Patri, eoque solo perpetuo in sinu paterno conquiescente. Itaque, in modis omnibus perfectam et sanctissimam Trinitatem credentes Patremque Deum

αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Οὐδὲν γὰρ πρόσφατον ὁ Χριστός προσεβλήθη ἀξίωμα· ἀλλὰ ἔνωθεν τέλειον αὐτόν, καὶ τῷ Πατρὶ κατὰ πάντα ὁμοιον πεπιστευκαμεν. Καὶ τοὺς λέγοντας τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄλλον Πνεῦμα, καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πραγμάτων τε καὶ προσώπου τὰ τρία ὀνόματα ἀσεβῶς ἐκλαμβάνοντας, εἰκότως ἀποκηρύσσομεν τῆς Ἐκκλησίας· ὅτι τὸν ἀχώρητον καὶ ἀπαθῆ Πατέρα χωρητὸν καὶ παθητὸν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑποθέτουνται. Τοιοῦτοι γὰρ εἰσιν οἱ Πατροπασσινοὶ παρὰ Ῥωμαίους, Σαβελλιανοὶ δὲ παρ' ἡμῶν λεγόμενοι. Οἴομασθαί γὰρ ἡμεῖς, τὸν μὲν ἀποσταλέντα Πατέρα, ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς ἀναλλοιώτου θεότητος ἦθαι μεμενηκέναι, τὸν δὲ ἀποσταλέντα Χριστὸν τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν πεπληρωκέναι. Ὁμοίως καὶ τοὺς οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει γεγενῆσθαι τὸν Χριστὸν εἰρηκότας ἀνευλαδῶς, ἀνάγκην δὲ δηλονότι ἀδουλίτητον οὐσίαν καὶ ἀπροαίρετον περιτεθεικότας τῷ Θεῷ, ἵνα ἄκων γενήσῃ τὸν Υἱὸν, δ.σσεβεστάτους καὶ τῆς ἀληθείας ξένους ἐπιγινώσκωμεν· ὅτι τε παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας περὶ Θεοῦ, καὶ δὴ παρὰ τὸ βούλημα τῆς θεοπεύστου Γραφῆς, τοιαῦτα τετολημάσθαι περὶ αὐτοῦ διορίζεσθαι· αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς τὸν Θεὸν καὶ Κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ εἰδότες ἐκουσίως αὐτὸν καὶ θέλοντα τὸν Υἱὸν γεγενῆκέναι εὐσεβῶς ὑπεβλήφαμεν. Πιστεύοντες δὲ ἐμφρόδως καὶ τὸ περὶ αὐτοῦ λεγόμενον, *Κύριος ἐκτισέ με ἀρχὴν ὄρων αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, οὐχ ὁμοίως αὐτὸν τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις κτίσμασιν ἢ ποιήμασι γεγενῆσθαι νοοῦμεν.* Ἀσεβὲς γὰρ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἀλλότριον τὸ τὸν κτίστην τοῖς δι' αὐτοῦ ἐκτισμένοις δημιουργήμασι παραβάλλειν, καὶ τὸν αὐτὸν τῆς γενέσεως τοῖς ἀλλοτρίοις τρόπον ἔχειν καὶ αὐτὸν νομίζειν. Μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονογενῆ Υἱὸν γινώσκωμ τε καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θείαι Γραφαὶ γεγενῆσθαι· ἀλλ' οὐδὲ τὸν Υἱὸν καθ' ἑαυτὸν εἶναι, ἔξῃ τε καὶ ὑπάρχειν ὁμοίως τῷ Πατρὶ λέγοντες, διὰ τοῦτο χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ Πατρὸς, τόπους δὲ καὶ διαστήματά τινα μεταξὺ τῆς συναφείας αὐτῶν σωματικῶς ἐπινοοῦντες· πεπιστευκαμεν γὰρ ἀμεστεύτως αὐτοῦ καὶ ἀδιαστάτως ἐπισυνῆσθαι, καὶ ἀχωρίστως ὑπάρχειν ἑαυτῶν, ὅλον μὲν τοῦ Πατρὸς ἐνστερνισμένου τὸν Υἱὸν, ὅλου δὲ τοῦ Υἱοῦ ἐξηρητημένου καὶ προσιεφυκότος τῷ Πατρὶ, καὶ μόνου τοῖς πατρῷσι κόλποις ἀναπαυομένου διηνεκῶς. Πιστεύοντες οὖν εἰς τὴν παντέλειον Τριάδα τὴν ἀγιοτάτην, τὸν Πατέρα λέγοντες Θεὸν καὶ τὸν Υἱὸν, οὐ δύο τοῦτους Θεοὺς, ἀλλ' ἓνα ὁμολογοῦμεν κατὰ τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ μίαν ἀκριβῆ τῆς βασιλείας τὴν συνάφειαν· πανταρχοῦντος μὲν καθόλου τοῦ Πατρὸς πάντων καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ δὲ Υἱοῦ ὑποτεταγμένου τῷ Πατρὶ· ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ πάντων τῶν μετ' αὐτὸν βασιλευντος τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν ἀφθῶνως τοῖς ἁγίοις δωρομένου πατρικῷ βουλήματι. Οὕτω γὰρ τὸν περὶ τῆς ἐν Χριστῷ μοναρχίας συνίστασθαι λόγον παρεδῶκασιν ἡμῖν αἱ ἱεροὶ λόγοι.

¹ Prov VIII, 22.

Ταῦτα ἠναγκάσθησαν μετὰ τὴν ἐν ἐπιτομῇ ἐκτεθεῖσαν πίστιν πλατύτερον ἐπεξεργάσασθαι, οὐ κατὰ περιττὴν φιλοτιμίαν, ἀλλ' ἵνα πᾶσαν τὴν κατὰ τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως ἀλλοτριαν ἀποκαθάρσωμεν ὑπεψίαν παρὰ τοῖς τὰ καθ' ἡμῶν ἀγνοοῦσι· καὶ γῶσιν οἱ κατὰ τὴν δόξιν πάντες ὁμοῦ μὲν τῆς συκοφαντίας τῶν ἑτεροδόξων τὴν ἀναίδειαν, ὁμοῦ δὲ καὶ τῶν ἀνατολικῶν τὸ ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα, μαρτυρούμενον ἀδιάστως ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν παρ' αὐτοῖς ἀδιστρόφως. » Ἐν τούτοις μὲν ἡ μακρότερος ἐκείνη ἐκθεσις περιελήπτο.

Hæc ut post breviorē fidei formulam fusius exponeremus, necessitas nobis imposita est, non per superfluum ambitionem, sive venditionem, sed ut omnem alienam suspicionem contra sententiam nostram conceptam, apud eos qui res nostras ignorant, abstergeremus: et ut Occidentales omnes cum calumniæ adversariorum impudentiam, tum ecclesiasticam Orientalium opinionem cognoscant, cui opinioni divinitus inspiratæ Scripturæ, quæ apud eos inviolatæ conservantur, per nullam coactam aut violentam interpretationem, perhibent testimonium. » Hoc quidem modo proluxior illa expositio fuerat instituta.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου.

Ὡς δ' ἀπεξίτω τοῖς ἐν ἐσπέρᾳ. Κωνστας ὁ Καῖσαρ μίαν ἤτει χάριν τὸν ἀδελφῶν, Παύλῳ καὶ Ἀθανασίῳ τοὺς οικίους θρόνους ἀναλαβεῖν. Ὡς δὲ γράφων οὐδὲν μᾶλλον ἤνυε, τῶν δι' ἐναντίας ἀντιπρατόντων, καὶ τῶν λαῶν διὰ ταῦτα στασιαζόντων, προσιδόντες Κωνσταντιοὶ οἱ περὶ Παῦλον, σύνοδον ἤθουσαν οἰκουμένην γενέσθαι, ὥστε δὴ καὶ τὰ τῆς πίστεως καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς ἀκριβῶς ἐτασθῆναι. Τὴν γὰρ καθαίρεσιν ὑποσχέιν διετείνοντο διὰ τὸ τῆς πίστεως ἀκραιφνές. Γνώμη τοίνυν τοῖν δυοῖν βασιλείῳ ἐγένετο, τοὺς ἀφ' ἑκατέρας ἀρχομένης ἐπισκόπους εἰς βῆτην ἡμέραν καταλαβεῖν τὴν Σαρδικήν, Ἰλλυριεὶ δὲ πόλιν αὕτη, τοῦ μὲν αἰτουόντος, Κωνσταντίου δὲ ὑπακούοντος, ὥστε τὴν στάσιν διαλυθῆναι. Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν πρὸς ἐσπέραν μερῶν ἀμφὶ τριακόσιοι συνῆλθον ἐπίσκοποι, ὡς πού φησιν ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος, ἐκ δὲ τῆς ἑωξ τε καὶ ἐβδομήκοντα. Σαβίνος ὁ Μακεδόνιος τοῦτό φησιν· οἱ συγκλητικὸν καὶ Ἰσχυρὰς ἐκείνους, ὁ ἕξ ἑαυτοῦ τὴν ἱερωσύνην ἀναλαβών. Καὶ κατὰ τοῦτο διάφορος καταστάς Ἀθανασίῳ, τοῖς δὲ δι' ἐναντίας προσίων, καὶ τὰ ψεύδη συμπλάσας, ἐπίσκοπος Μαρρώτου παρ' ἐκείνων ἀνεκχύθη. Οἱ δ' ἄλλοι· τὸ στενὸν τοῦ ὀρισθέντος καιροῦ ἐν αἰτίαις θέμενοι, ἀπελείφθησαν, ἄλλος ἄλλο τι προβαλλόμενοι, Ἰουλίῳ γε μὴν τὴν μέμψιν ἀνατιθέντες, καὶ ταῦτα πρὸ εἰκοσι μηνῶν τῆς ἀφίξεως τῶν ἐπισκόπων κερηρυγμένους. Ἦν δὲ τοῦτο δέκατον ἔτος, ἀφ' οὗ Κωνσταντίνος ὁ πατὴρ τοῖν βασιλείῳ πρὸς τὴν ἀμείνως λῆξιν ἐχώρει. Ἀλλ' οἱ μὲν ἔφοι, εἰς τὴν Φιλίππου πόλιν τῆς Θράκης γενόμενοι, τοῖς ἐσπερίοις ἔγραψαν, προκαταλαβοῦσι τὴν Σαρδικήν, διώσασθαι τοὺς περὶ Ἀθανάσιον τοῦ συλλόγου, ὡς ἀπο τοῦ ἱερᾶσθαι γεγενημένους· μηδὲ γὰρ ἂν ἄλλως εἶναι ἐξὸν εἰς ἐν συνίεναι· Ἐπειτα δὲ καὶ εἰς τὴν Σαρδικήν γενόμενοι, τὰ ἴσα διασυρίζοντο· οἱ δ'

A dicentes, et Filium, non ipsos duos deos, sed unum confitemur, juxta divinitatis amplitudinem, et unam certam absolutamque regni conjunctionem: universarum quidem rerum per omnia cum summa potestate imperium obtinente Patre omnium, et ipsius Filii (1); Filio autem Patri quidem subjecto, extra vero cum universa post eum quæ per ipsum facta sunt regente, et Spiritus sancti prolixè ex voluntate Patris gratiam sanctis donante. 695 Ad hunc enim modum, ordinem et rationem monarchiæ uniusque imperii in Christo constare nobis sacra prodidere oracula. Hæc ut post breviorē fidei formulam fusius exponeremus, necessitas nobis imposita est, non per superfluum ambitionem, sive venditionem, sed ut omnem alienam suspicionem contra sententiam nostram conceptam, apud eos qui res nostras ignorant, abstergeremus: et ut Occidentales omnes cum calumniæ adversariorum impudentiam, tum ecclesiasticam Orientalium opinionem cognoscant, cui opinioni divinitus inspiratæ Scripturæ, quæ apud eos inviolatæ conservantur, per nullam coactam aut violentam interpretationem, perhibent testimonium. » Hoc quidem modo proluxior illa expositio fuerat instituta.

B

CAPUT XII.

De Sardicensi synodo.

Ut autem ab Occidentalibus est repudiata, Constans Cæsar unum illud a fratre sibi dari postulavit, ut Paulus et Athanasius sedes suas reciperent. At cum litteris suis nihil effecisset, propterea quod adversarii contra niterentur: et cum populus ea de causa seditionem moveret, Paulus et Athanasius rursus Constantem adiere, et ut universalis synodus cogeretur petiere, ut de professione fidei, et de eorum causis accuratius res explorari posset. Exanctorationis enim ignominiam, se propter fidei sinceritatem sustinere affirmarunt. Quapropter de duorum imperatorum istorum sententia statutum, ut utriusque imperii episcopi ad diem certum Sardicam, quæ Illyrica civitas est, convenirent. Illud quod Constans sic petierat, Constantius autem assenserat, ut videlicet seditio solveretur. Atque ex Occidentis partibus circiter trecenti convenere episcopi, sicuti alicubi sacer dicit Athanasius; ex Oriente vero, Sabino Macedoniano referente, sex et septuaginta. Quibus accensus est et Ischyras ille, ex sese ortus presbyter. Ob quam causam, cum negotium ei cum Athanasio esset, in adversariorum partes concessit, apud quos propter mendacia conficta episcopus apud Mareoten est creatus. 696 Reliqui autem angustias constituti temporis prætexentes, atque alius aliam causam allegantes, non comparuere. Potissimum vero in Julium culpam ejus rei conferebant, cum quidem mensibus viginti ante episcoporum adventum dies esset constituta. Decimus is erat annus, ex quo Constantinus, imperatoris utriusque pater, ad meliorem migraverat vitam. Et Orientales, qui Philippopolim in Thracia venerant, Occidentalibus, qui Sardicæ jam præsto erant, scripsere, ut Athanasium, ejusque studiosos, ut

(1) Etiam aliter, et fortasse rectius ita verti potest: Patre quidem rerum universarum per omnia

cum summa potestate imperium etiam in Filium obtinente, etc.

Atque interea, quod omnes una porta egredierentur, Athanasius in media psalmos canentium turba tectus, incolumis evadit, atque Romam recurrit. Gregorius porro, illo profugiente, thronum recipit. Propter quod factum multitudo male animata, ecclesiam quæ apud ipsos sub Dionysii episcopi nomine erat, igni combussit. Eusebius cum suis, ea re ad voluntatem suam peracta, magnoque studio episcopis in Oriente catholicis rejectis, et aliis qui eadem secum sentirent, insignioribus sedibus, Alexandria, Antiochiæ ad Orontem, præfectis, et in ipsa ad Hellespontum imperante urbe per seipsum sede occupata, admodum morigeros omnium eorum locorum habuit episcopos. Julius autem Romanus pontifex, et totius Occidentis episcopi, constantes Nicænae synodi suffragatores et laudatores, rebus quæ in Oriente præter spem acciderent, graviter affligebantur. Ipsum quoque Athanasium ad se venientem perbenigne susceperunt: et virum tantum, eademque cum eis sentientem, honore sunt prosecuti, causamque ejus ad judicium cognitionemque suam transferendam duxerunt, et scriptis eam ob rem litteris synodum ad se evocarunt. Quibus litteris Eusebius exacerbat, missis ad Julium legatis, judicium ei rerum in Tyria synodo adversus Athanasium decretarum permisit.

CAPUT VII.

Ut post Eusebium Paulus rursum sedem receperit, Ariani autem Macedonium contra eum foverint: et de cæde Hermogenis ducis: et ut denuo Paulus sit ejectus.

Priusquam autem responsum Roma accepisset, Eusebius diem suum obiit, non diu a synodo Antiochena superstes. Porro bellua ea sublata, Constantinopoli cætus piorum studio et ardore, quo erga Nicæna decreta ferebantur, Paulum in ecclesiam reduxere. Tum quoque Arianorum factio, et Theognidis atque Theodori Perinthii (Heracleotem eum nominant) sectatores, in ea quæ Pauli dicitur ecclesia, conventu acto, Macedonium Constantinopolitanum elegerunt episcopum. In quibus cum alii multi, tum Ursicius et Valens, 684 alter quidem Singidonis superioris Mysiæ, alter autem Mursorum superioris Pannoniæ episcopi fuere: qui postea resipuere, et libello pœnitentiæ Julio Romæ episcopo oblato, ðμοουσιῳ consubstantiali assensere, et ad communionem admissi sunt. Tum temporis autem acres Arianæ opinionis æmulatores, non parvos Ecclesiæ motus excitarunt: quorum unus etiam Macedonius fuit. Civili namque ex ea causa bello exorto, plebs quotidie fere seditionem concitabat: et multitudine utrinque concurrente, plurimi atterebantur atque peribant. Qua re imperator cognita, cum adhuc Anchiochiæ moraretur, ira percitus, Hermogeni duci, qui tum in Thraciam missus fuerat, mandavit, ut ex itinere cum equestri manu in urbem imperatricem diverteret, et Paulum Ecclesia ejiceret. Qui ubi affuit, et imperata facturus militarem manum adhibuit, plebs

εις Ῥώμην ἀνέτρεχε. Γρηγόριος δ', ἐκπιδὼν ἐκείνου γεγεννημένου, τὸν θρόνον ἐλάμβανε. Χαλεπῶς δὲ τὸ πλῆθος τοῖς γενομένοις διατεθεὶν, τὴν παρ' αὐτοῖς Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου ἐκκλησίαν πυρὶ παραδέδωκεν. Οὕτω δ' ὅσα ἦν πρὸς βουλῆς Εὐσεβίου κατεργασμένων, σπουδῆ τε τῶν ἀνὰ τὴν ἔω ἐπισκόπων καθρηγμένων, αὐτοῖς δ' ὁμοφρόνων τοῖς ἐπιστήμοις τῶν θρόνων ἀντικαταστάτων ἐπὶ τε Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς παρ' Ὀρόντην Ἀντιοχείας, καὶ τῆς ἀνὰ τὸν Ἑλλησποντον βασιλίδος, εἰ μάλᾳ πειθομένους εἶχον καὶ τοὺς ἀνὰ τὸδε σύμπαν ὑπήκοον ἐπισκόπους. Ἰούλιος δ' ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος, καὶ οἱ ἀνὰ τὴν ἑσπέραν ἅπασαν ἱερεῖς, καθάπαξ ἐπαινέται τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου γεγεννημένοι, ὕβριοπαθοῦντες ἦσαν τοῖς ἀνὰ τὴν ἔω παρ' ἑλίδα συμβᾶσιν. Ἀμέλει τοι καὶ ἤκουσα πρὸς αὐτοὺς Ἀθανάσιον ἀσμένως ἐδέξαντο, καὶ τιμῆς ἤξιον τοιοῦτόν γε ὄντα, καὶ ὁμόφρονα τούτοις καθεστῆκότα· καὶ τὴν κατ' Ἀθανάσιον δίκην ἐπ' αὐτοῖς γενέσθαι διωκόμενον· καὶ γράφοντες πρὸς ἑαυτοὺς τὴν σύνοδον μετεστέλλοντο. Χαλεπαίνων δὲ τούτοις Εὐσεβίος, διεπρεσβεύετο πρὸς Ἰούλιον, αὐτῷ δῆθεν ἐπιτρέπων τὴν κρίσιν τῶν ἐν Τύρῳ δοξάντων κατὰ Ἀθανάσιον.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ'.

Ὅς μετὰ Εὐσεβίου πάλιν ὁ Παῦλος τὸν θρόνον ἐλάμβανεν· οἱ δὲ Ἀρειανοὶ Μακεδόنيον προσβάλλοντο, καὶ περὶ τῆς ἀναίρεσως τοῦ στρατηλάτου Ἐρμογένους· καὶ ὡς ἐξηλάθη πάλιν ὁ Παῦλος.

Πρινῆ δὲ τὴν ἐκ Ῥώμης ἀπολογία μαθεῖν, ὁ Εὐσεβίος φθάνει τὸν βίον ἀπολιπὼν, οὐ κάμπολυ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑστερήσας συνόδου. Τοῦ δὲ τοσούτου διαφθορῆτος θηρὸς, ὁ τῆς Κωνσταντινίου εὐσεβῆς ὄμιλος ζήλω τῶν κατὰ Νικαίαν δεδογμένων τὸν Παῦλον σῦθις εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνήγαγον. Κατὰ ταυτὸν δὲ καὶ οἱ τῆς Ἀρειανῶν συμμορίας, οἱ ἀμφὶ Θεογνιν καὶ Θεόδωρον τὴν Περίνοιον, Ἰρακλεώτην δὲ αὐτὸν ὀνομάζουσιν, ἐν τῇ κατὰ Παῦλον εἰρημένῃ Ἐκκλησίᾳ συνελθόντες, Μακεδόنيον τῆς Κωνσταντινίου χειροτονοῦσιν ἐπίσκοπον. Ἐν οἷς ἄλλοι τε πολλοὶ, καὶ Οὐρύκιος, καὶ Οὐάλης· ὧν ὁ μὲν Σιγγιδόνος τῆς ἄνω Μυσίας, Μυρσῶν δὲ τῆς ἄνω Παννονίας Οὐάλης, ἦσαν ἐπίσκοποι· οἱ δὲ ἐς ὑστερον μεταμέλῳ χρῆσάμενοι βιβλίον μετανοίας τῷ Ῥώμης Ἰουλίῳ δόντες, τῷ ὁμοουσιῳ συνέθεντο, καὶ κοινωνεῖν ἤξιώθησαν. Τηνικαῦτα δὲ διάπυροι ζήλωται τῆς Ἀρειανικῆς ὀρθοκείας ὄντες, πολέμους κατὰ τῆς Ἐκκλησίας οὐ μικροῦ ἀνεστήσαντο· ὧν εἷς καὶ ὁ κατὰ Μακεδόνην. Ἐμφυλίου γὰρ ἐντεῦθεν πολέμου γεγεννημένου, στάσιν ἡ δῆμος καθ' ἐκάστην ὡς εἶπεν εἶχε. Τοῦ δὲ πλῆθους συμπύκνωτος ἐκατέρωθεν, πλείστοις τε συντρέψασθαι συνέβαινε καὶ διόλλυσθαι· ἃ ἕη καὶ βασιλεῖα μαθόντα, ἐτι κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν διατριβόντα, περιοργῆ τε γενόμενον, Ἐρμογένει ἐντείσασθαι στρατηλάτῃ, τοῖς ὀρθοκείοις μέρεσι τηνικαῦτα δὲ στελεῖται ἐνφ, ἐδοῦ ἀπέρρογον τὴν βασιλεῖα καταλαθεῖν σὺν ἱππικῇ δυ-

νίμει, καὶ τὸν Παῦλον ἀπελάσαι τῆς ἐκκλησίας. Ἄς δὲ παριῶν τὸ κελυσθὲν ἐπεχείρει, καὶ βίαν προσήγεν, οὐ συνεχώρει τὸ πλῆθος. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἀμύνην ἐτόιμος εἶχον, Ἑρμογένης ἔτι ἐπέκειτο τῇ στρατιωτικῇ χειρὶ χρώμενος. Τὸ δὲ πλῆθος κατὰ βραχὺ στασιάζον ἐξήπτετο, καὶ πρὸς ἀλογωτέρας ἐκινεῖτο ἔρμης. Ἐπειτα πανδημεὶ προσιόντες, τὴν Ἑρμογένους ἐμπιπρῶσιν οἰκίαν, καὶ αὐτὸν κτείνουσιν. Εἶτα σχοινοὺν ἐξάψαντες τῶν ποδῶν, εἴλκον διὰ τῆς λεωφόρου τῆς πόλεως. Ταῦτα μαθὼν ὁ Κωνσταντίος, ἰκπεύς ἐλάσας, τὴν βασιλίδα κατέλαβε. Κακῶς δὲ δρᾶν τὸ πλῆθος διανοούμενος, παρήκε δεδακρυμένους ἔρων ὑπαντώντας αὐτῷ. Περιεῖλέ γε μὴν ἀμφὶ τὸ ἡμισυ τοῦ σίτου, ὃν Κωνσταντῖνος κατ' ἔτος ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν κατ' Αἴγυπτου φόρων τὸς ἴδιος ἔδωκετο πόλιταις. Ἴσως ἄμεινον λογιζάμενος περιελεῖν τὰς στάσεις αὐτοῖς, ὑπὸ τρυφῆς, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ βραστῶν φέσθαι εἰλωθίας. Ὅκτω γὰρ μυριάδες μέδιμοι καθ' ἡμέραν ἐχορηγοῦντο σίτου τῷ πλῆθει πρὸς Κωνσταντῖνου. ὣν τὸ ἡμισυ τηνικαῦτα περιελεε Κωνσταντίος. Τὴν ἐργὴν δὲ πᾶσαν ἔτρεπεν ἐπὶ Παῦλον· καὶ οὐ τοῦ θρόνου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως ἤλαυνε. Χιλιεπαλίων δὲ καὶ Μακεδονίω, ὡς στάσεων καὶ θορύβων αἰτίω, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Ἑρμογένους ἀναιρέσεως, καὶ ὅτι τῆς ἐκείνου ἀνευ ἐπιτροπῆς τὴν Ἱερουσόην ἀνέλαθεν, οὕτε συγχροτήσας τὴν ἐκείνου ψῆφον, οὕτε μὴν ἀποχεροτονήσας αὐτὸν, ἐλάσας δ' οὕτως ἔχειν ἐν ἧ συνήγεν ἐκκλησίᾳ, εἰς τὴν Ἀντιόχου ἀπέστρεφεν. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Ἀρειανοὶ ὡς νοσή περὶ τὴν θρησκείαν Γρηγόριον, καὶ ὡς τοῖς Ἀλεξανδρείαισι ἀγλευκῇ καθεστῶτα, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὰ συμβάντα τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ παρ' αὐτοῖς ἐπιτκόπου Διονυσίου, μεθιστώσι μὲν ἐκεῖνον, Γεώργιον δὲ τινα, Καππαδόκην τὸ γένος, μάζῃ καὶ πιτύροις κατατετριμμένον, ὡς καὶ ταρίχων κρεῶν ὑέλων ταμίαν γενέσθαι, οἷα δὲ περὶ τὴν θρησκείαν δραστήριον, ἀντικαθιστώσι τῷ τῆς Ἀλεξάνδρου θρόνῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ὡς Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος γράμμασιν Ἰουλίῳ ὀχυρωθέντες, τοὺς ἰδίους θρόνους ἀπέλαβον.

Ἀθανάσιος δὲ τοῖς ἐν Ῥώμῃ διήγε, Κωνσταντῶς τοῦ νεωτέρου τῶν Κωνσταντῖνου πατρῶν τῆς ἐσπέρας πάσης κατάρχοντος. Ἐν ταυτῷ δὲ Παῦλος ὁ τῆς Κωνσταντῖνου ἀφῆκε, καὶ Μάρκελλος ὁ Ἀγκυρανός, δι' αἰτίας ἄσπερ εἰρήκαμεν, καὶ Ἀσκληπᾶς, ὁ τῆς Γαζαίων ἐπίσκοπος· ὅς δὴ καὶ οὗτος γενναίως ἀντιφερόμενος τοῖς Ἀρειανῶσι, γραφὴν πρὸς τῶν δι' ἐναντίας ὑποστάς ὡς εἶη θυσιαστήριον ἀνατρέψας, ἀφῆρηται τὴν ἐπισκοπὴν. Κωντανδὸς δὲ ταύτην ἐλάμβανεν. Ἐπίσης δὲ καὶ Λούκιος ὁ τῆς Ἀδριανοῦ ἐγκληθεὶς, καὶ τῆς ἀξίας γυμνοθεὶς, καὶ αὐτὸς ἦκεν εἰς Ῥώμην. Ἐπεὶ δὲ τὰ κατ' αὐτοῦ ἀνέγνω ὁ Ῥώμης Ἰούλιος, θυνοοῦντας ὁμῶς περὶ τὰ ἐν Νικαίᾳ δεδογμένα εὐρών, κοινωνίας ἤξίωσε.

(1) Acta sunt hæc Constantio III et Constante II cons., quo tempore Constantis Francorum gentem

ei restitit. Eam vero, ad vim vindicandam paratam videns Hermogenes, amplius etiam militari robore institit. Ibi multitudo ad seditionem et tumultum paulatim concitata, præter rationem ad impetum prosiliit: et deinde una simul omnes ruentes, Hermogenis domum incendere, ipsumque occidere: fure quoque ad pedes ejus alligato, per urbis vias traxere. Hæc ubi ad Constantium sunt relata (1), equo vehens Constantinopolim venit. Et cum graviter in multitudinem animadvertere statuisset, noxam eis, quod lacrymantes ei obviam ierant, remisit. Dimidiam tamen circiter frumenti partem ademittit, quod Constantinus quotannis ex Alexandria et Ægypti tributis, civibus suis largitus fuerat; melius videlicet Constantium esse rebatur, sic seditionum, quam aliter, accidere causas, quæ ex luxu plurimum et secundarum rerum licentia emergere solent. Octoginta enim millia medimnorum frumenti quotidie a Constantino plebi datæ fuerant, cujus dimidiam partem tum Constantius diminuit: ira omni in Paulum conversa, quem non solum throno, sed urbe etiam eiecit. Macedonio quoque succensens, ut seditionum, tumultuum, atque adeo cordis Hermogenis auctori, et quod injussu suo episcopatum recepisset, electione ejus neque comprobata neque abrogata, in eaque qua conventus agebat ecclesia, eum sic manere passus, Antiochiam revertit. 685 Interera Ariani Gregorium perinde atque in religionem segnem, et Alexandrinis minus gratum, et propter ecclesiæ, quæ Alexandria Dionysii episcopi fuerat, in introitu ejus conflagrationem, episcopatu movent: et Georgium quemdam Cappadocem genere, qui circa panem villiorem et furfur etatem egeret, succidique adeo suillæ promus condus fuerat, quod in religione tuenda industrius esset, pro eo in Alexandrina sede collocarunt.

CAPUT VIII.

Ut Athanasius et Paulus, litteris Julii freti, sedes suas recepissent.

Athanasius autem Romæ agebat, Constantini minimo natu filio toti Occidenti imperante. Venit eo Constantinopolitanus quoque Paulus, et Marcellus Ancyranus, propter eam quam diximus causam, Asclepas etiam Gazæorum episcopus, qui et ipse quod fortiter Arianis resisteret, accusationem judiciumque, quasi sacrificii aram evertisset, sustinuit: et ob id episcopatum deponere eoactus fuit, quem episcopatum Quintianus est consecutus. Lucius præterea Adrianopolitanus eodem crimine delatus, et dignitate itidem spoliatus, Romam confugit. Horum causa Julius antistes Romanus cognita, quod consentientes sibi de Nicænis decretis invenit, communionem eos est dignatus. Pro ampli-

bello victam fœdere sibi conjunxit. (Socrat. lib. II, cap. 15.)

tudine autem sedis suæ, ex veteri privilegio et prærogativa (1), persuasum habens, omnium ubique episcoporum curam et iudicium ad se pertinere, datis cuique liberrime scriptis litteris, suis eis ecclesias reddidit, eosque in Orientem remisit : eos qui temere illos exauctorassent, perstringens, ut qui non recta sequerentur consilia, motusque et turbas ecclesiis crearent, neque semel Nicææ factis fidei decretis starent. Ad hæc præcepit, ut quidam ex eis ad diem constitutum Romæ præsto essent, qui recte sententiam in condemnatos latam esse probarent. Sin minus, minas addidit : nisi a rebus novandis desisterent, se ab eis sacras exacturum pœnas. Athanasius, et qui cum eo erant, missis ad Orientales episcopos litteris, ecclesias suas receperunt. **686** Illi contumeliam esse rati Julii objurgationem, Antiochiæ congregati, de sententia omnium epistolam ad eum miserunt, luculenter quidem illam scriptam, ironiis autem aculeatisque verbis refertam, forensensemque et judicialem in modum compositam, et quæ styli vi et gravitate minarum expers non esset. Scriberunt enim, Romanæ quidem urbi ab omnibus observantiam exhiberi et honorem : quippe quæ antiquitus apostolorum domicilium et schola, veræque pietatis, ut aliquis dicat, metropolis et primaria urbs fuerit : quamvis ex Oriente præcones ejus eo venerint, se tamen non ideo secundas ferre debere, quod Ecclesiæ magnitudine superiores non essent, cum virtute et rebus aliis priores se esse existimarent. Illud etiam criminis loco objecere, communicare eum cum Athanasio animum induxisse : idque indigne tulere, veluti contumelia synodi eorum sententiæ irrogata esset. Et factum ipsum, ut quod contra sanctiones Ecclesiæ processisset, iniquum esse, sunt calumniati. Atque ægre id eis esse, recèque se eum reprehendere, cum dixissent : postremo, siquidem cum sententiam ipsorum qua illos condemnassent, tum electionem eorum quos pro illis ecclesiis præficcissent, comprobaret, pacatos etiam se fore, et cum ipso communicaturos. Sin adversari eis pergeret, et ipsos conjunctos adversus eum ituros esse, intulere : cum neque majores eorum contra Cornelium Romæ episcopum conati aliquid fuerint, cum ille Novatum presbyterum Ecclesia submovisset. De rebus vero Nicænis nihil rescribere, superfluum id esse arbitrati, sua facta commode excusare possent. In eam sententiam Orientales episcopi ad Julium litteras dedere.

687 CAPUT IX.

Ut imperator Paulum per Philippum præfectum in exilium agi curaverit, Macedonium autem in throno collocarit : et ut Athanasius fuga sibi consuluerit.

Constantio vero imperatori Antiochiæ agenti scribentes, illos ut seditiosos homines a se expulsos esse, sunt calumniati. Ille ubi Paulum recuperasse locum suum audivit, admodum ferociit : et ad

(1) Socr. lib. II, cap. 15 ; Sozom. lib. III, cap. 8.

Τῷ δὲ τοῦ θρόνου ἀξιώματι : ἐκ τῶν ἀνέκαθεν προνομίῳν εἰδῶς προσήκουσαν ἑαυτῷ τὴν τῶν ἀπανταχοῦ ἱερέων κηδεμονίαν τε καὶ ἀνάκρισιν, παρρησίας μεστοῖς γράμμασι καθολίκας αὐτοῦς, ἐκάστῳ τὴν ἰδίαν ἐκκλησίαν ἀπένειμε, καὶ εἰς τὴν ἕω ἐξέπεμπε, καθαρτόμενος τῶν προπετῶς καθελόντων αὐτοῦς, ἅτε δὴ μὴ βεβουλευμένων τὰ δέοντα, δι' ὄχλου τε γινομένων ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ μὴ ἐμμενόντων τῇ καθάπαξ ἐν Νικαίᾳ κυρωθείσῃ πίστει. Πρὸς δὲ τοῦτοῦς ἐκέλευε, καὶ τινὰς εἰς ῥῆτῃν ἡμέραν παρῆναι, διελέγοντας, ὡς δικαία ἢ ἐπὶ τοῖς καταψηφισθεῖσιν ἠνέχθη δίκη. Εἰ δ' οὖν, ἡσπῆλει, εἰ μὴ παύσοιντο νεώτερα πράττοντες, τὴν ἱερὰν εἰσπραχθήσεσθαι καταδίκην. Οἱ μὲν οὖν ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον τοὺς οικείους τόπους ἀπέλαβον, διαπεμφόμενοι τὶς ἐπιστολὰς τοῖς ἐφοῖς τῶν ἐπισκόπων · ὕβριν δὲ ἐκείνοι λογισάμενοι τὴν τοῦ Ἰουλοῦ ἐπίκλησιν, ἀθροοὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενοι, μιᾷ γνώμῃ αὐτῷ ἐπιστέλλουσιν ἐπιστολὴν τινα, παιδρῶς μὲν συγχειμένην, μεστὴν δὲ εἰρωνείας πολλῆς, καὶ δικανικῶς διεσκευασμένην. Δεινότητι δὲ χρώματος οὐδὲ ἄμοιρος ἦν ἀπειλῆς. Τὴν μὲν γὰρ Ῥωμαίων πύλιν πᾶσι φέρειν φιλοτιμίαν ἔλεγεν, ἄτ' ἐκ παλαιῶ ἀποστόλων φροντιστήριον, καὶ εὐσεβείας ὡς ἂν τις εἴποι γεγεννημένην μητρόπολιν, εἰ καὶ ἐξ ἐψᾶς τοῦς καταγγέλλοντας ἐπιδημήσαι συνέθη' οὐ μὴν τὰ δευτέρα παρὰ τοῦτο ἔχειν ἤξιον · ὅτι μὴ τῷ τῆς Ἐκκλησίας μεγεθεῖ πλεονεκτοῦσιν, ἀρετῇ καὶ τοῖς ἄλλοις νικῶντες, ὡς ζῶντο. Προέφερον δὲ κάκεινῳ εἰς Ἐκκλησίαν, τὸ κοινωνεῖν ἐλέσθαι τοῖς περὶ Ἀθανάσιον · καὶ ἐχαλέπαινον ὡς ὕβρισμένης τῆς αὐτῶν συνοδικῆς ἀποφάσεως · καὶ τὸ γενόμενον, ὅσα μὴ κατὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας θεσμῶν προβάν, ὡς ἄδικον διέβαλον. Δεινὰ δὲ παθεῖν, καὶ δικαίως μὲμφασθαι διαλθόντες, τέλος ὡς εἰ μὲν στέργου τῶν καταδικασθέντων τὴν ψῆφον, ἐπέφερον · καὶ τῶν ἀντ' αὐτῶν εἰσαχθέντων ταῖς ἐκκλησίαις κατὰ στάσιν, εἰρηνεύειν καὶ αὐτοῦς καὶ κοινωνοὺς εἶναι. Ἀντιπράττειν δ' ἐθέλοντι, καὶ αὐτοῦς ὁμόσε κατ' ἐκείνων χωρεῖν · ἐπεὶ τοῖ γε οὐδὲ τοὺς πρὸ ἐκείνων ἀνὰ τὴν ἕω ἱερεῖς · Κορνηλίῳ τῷ Ῥώμης ἀντίπτειν ἰσχυρίζοντο, ὅπηνίκα τὸν πρεσβύτερον Ναυάτον τῆς Ἐκκλησίας ἐξήλαυσε. Περὶ μὲν τοῦ τῶν ἐν Νικαίᾳ οὐδὲν ἔγραψαν, περιττὸν εἰπόντες γράφειν, καίπερ πλεῖστα ἔχοντας, ἃ τὰ τότε γεγεννημένα παραιτεῖσθαι ἀναγκαίως ἐπειθε. Τοιαῶς μὲν οἱ τῆς ἕω ἐπίσκοποι τῷ Ἰουλίῳ ἔγραψαν.

etiamsi plurima quæ scriberent haberent : quibus

ΚΕΦΑΛ. Θ'

Ὅς ὁ βασιλεὺς Παῦλον ἐξορισθῆναι διὰ Φιλίππου τοῦ ἐπάρχου ἐποίησε · Μακεδόنيον δὲ ἐνεθρόνισε · φυγῇ δὲ ἐχρήσατο Ἀθανάσιος.

Κωνσταντίῳ δὲ τῷ βασιλεῖ κατ' Ἀντιοχείαν τὰς διατριβὰς ποιουμένων γράφοντες διέβαλον ὡς στασιώδεις τοὺς πρὸς ἐκείνων ἐκδεθλημένους. Πυθόμενος δὲ καὶ Παῦλον ἀθίς εἰληφέναι τὸν θρόνον, ἐθη-

ριούτο· καὶ δὴ γράφει τῷ τῆς πόλεως ἐπάρχῳ Φιλίππῳ, δευτέραν μετὰ βασιλέα τηνικαῦτα τὴν ἰσχὺν περιβεβλημένῳ, Παῦλον μὲν ἐξελάσαι τῆς πόλεως, Μακεδονίῳ δὲ παραδοῦναι τὴν Ἐκκλησίαν. Φιλίππος δ' ἐκ τῶν πρὶν εἰς Ἐρμιογένην πρᾶχθέντων σώφρων γενόμενος, τὰς τοῦ πλῆθους δειάς ὁρμάς, τέχνη τὴν πρᾶξιν μετέργεται. Πρὶν γὰρ ἐν φανερώ καταστῆναι, ὡς περὶ κοινῶν τιῶν βουλευσόμενος, ἐκάλει τὸν Παῦλον ἀνά τὸν Ζεῦξιππον· δημόσιον δὲ τοῦτο λουτρὸν, περιφανές τε καὶ μέγιστον, ὃ Νουμέρων ἔσχε κλησὶν εἰσέπειτα. Τὸν δὲ, μετὰ τιμῆς τῆς προσηκούσης ἦκοντα, τὰ βασιλέως γράμματα ἐπέδεικνυ· καὶ διὰ τῶν βασιλείων τῷ εἰρημένῳ γειτονούτων λουτρῶν κατάγων εἰς θάλασσαν, ἐπέδιδαζε πλεῖψ, καὶ εἰς Θεσσαλονίκην κατήγε· ἦν δὴ καὶ πετρίδα ἔχειν, καὶ τοὺς προγόνους ἐκεῖθεν ὁρμάσθαι ἐλέγχοτο. Καὶ τὴν μὲν ἔω παντάπασι φεύγειν κατέψυφίζετο· Ἰλλυριῶν δὲ καὶ τῆς πρόσω γῆς ἐπιβαίνειν ἐν ἐλευθερίῳ πάτη παρέσχε·ν. Ἐκεῖθεν δ' ὁ ἔπαρχος ἐξιῶν σύναμα τῷ δυσσεβεῖ Μακεδονίῳ, δρομαίως εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσῆλκυνον. Τὸ δὲ πλῆθος σύμμικτον ἐξ ἀπάντων διακούσαν, παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐφοῖτα, σπεύδων ἕκαστος προκαταλαβεῖν, ἄφροί τινας καὶ ἀριθμοῦ κρείττους συρρέοντες. Καὶ χεῖρ δὲ στρατιωτικὴ ξιφῆρης, θέος ἐμπλοῦσα τῷ πλῆθει παρέπιπτο. Ἐπεὶ δὲ ἀγχιττα τῆς ἐκκλησίας ἐγένετο, πάροδος δὲ οὐκ ἦν, τοῦ πολλοῦ ὄχλου ἀπανταχοῦ περιθέοντος, ὠθισμῶς τοῖς στρατιώταις ἐτολμάτω σὺν βίᾳ. Μὴ οὐδὲ δὲ δυτος συνίζονεν τοῦ πλῆθους τῷ εἰς πλεῖστον στενοχωρεῖσθαι, νομίσαντες οἱ στρατιῶται τὸ πλῆθος ἀνθίστασθαι, καὶ μὴ βούλεσθαι ἐκοντοὶ δίδῶναι τὴν δίοδον, γυμνοῖ, ἐχρῶντο τοῖς ξίφεσι, καὶ ὡς ἀντεπιόντας ἑμύνοντο· καὶ πολλοὺς τοιούτους ὡς εἰκὸς διεχρήσαντο. Οὐκ ὀλίγους μὲντοι καὶ ὑπ' ἀλλήλων συμπατουμένους λόγος διαφθάρηται· ὡς εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ἀνηρημένων ὑπὲρ τρισχιλίου· ἕκατ' ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα. Μακεδόνιος δὲ ὡς οὐδενὸς καιροῦ γενομένου, ὡσπερ τις δ' ἀόχως καὶ καθαρὸς τὰ ἐπιβατήρια, ὡς ἐκ μαγγάνου τιλῶς, ἢ θεῶς τὸ λεγόμενον ἀπὸ μηχανῆς, ἱεράρχης ἀναφανείσ, ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου μᾶλλον ἢ κατὰ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἔθιμα ἐνθρονίζεται· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ διὰ τοσούτων φήνων, ὃ τε Μακεδόνιος καὶ Ἀρειανοὶ τὴν ἐκκλησίαν κατέσχεον. Οὕτω δὲ καὶ ὁ Παῦλος τὴν ἀδικον ἐξορίαν ὑφίσταται. Ἀθανάσιος δὲ τὰς ἀπειλὰς Κωνσταντίου δεισας, φυγῆ χρησάμενος ἀφανῆς ἦν. Ἠπαίλει γὰρ αὐτῷ κῶψειν τὴν κεφαλὴν, τῶν ἐπιβούλων ὡς στασιώδη αἰτωμένων· καὶ ὡς τῇ αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκ Ῥώμης εἰσόδῳ, πολὺ συμπατηθὲν ἐταυρήκα πλῆθος. Μάλιστα δ' ἀνηρέθισε τοῦτον συκοφαντία ἦν οἱ ἐξ Ἀρελοῦ ἐγράψαντο· ὡς εἴη τὸ τῶν πτωχῶν οἰτηρέσιον, ὃ Κωνσταντίνος ὁ πατὴρ τοῦ κρατούντος τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πτωχοῖς εἰς διατροφὴν ἐθέσπισε δίδοσθαι, πτωχῶν, καὶ ἐξαργυριζόμενος Ἀθανάσιος. Εἰδέναι μὲντοι χρεῶν, ὡς καθ' ὃν καιρὸν τὴν ἱερωσύνην κατέσχε·ν ὁ Μακεδόνιος, Κωνσταντίνος τὴν μεγάλην

A Philippum urbis praefectum, secundam ab imperiali potestate dignitatem tum obtinentem, scripsit, ut Paulo urbe ejecto, Macedonio Ecclesiam traderet. Philippus ex Hermogenis casu cautior factus, quod multitudinis furorem metueret, arte quadam rem est aggressus. Priusquam enim ea vulgaretur, perinde quasi de publicis quibusdam rebus consilium habiturus. Paulum ad se in Zeuxippum (quod publicum et celebre amplissimumque est balneum, postea Numerorum cognominatum) vocavit, eique decenti cum honore advenienti, imperatoris litteras exhibuit. Ac hominem per palatium imperiale, balneo quod diximus vicinum, ad mare deductum, navigioque impositum, Thessalonicam misit: quam etiam patriam habere, et a majoribus suis inde oriundus esse dicebatur. Eidemque Oriente toto interdicens, in Illyrico et ulterioribus terris vivendi liberam permisit potestatem. Praefectus ex eo loco, una cum impio Macedonio, incitato cursu in ecclesiam ire contendit: et multitudo ex omni hominum ordine mista, ea re audita, pro se quisque locum antecapere festinans, ad eam ecclesiam cucurrit. Innumeri prorsus, qui eo confluebant, erant. Et militaris manus armata ad terrorem plebis consequbatur. Atque ea ubi proxime ad ecclesiam venit, nec ei accessus propter undique concurrentem turbam pateret, milites vi homines rejicere per audaciam coeperunt. Cum vero illi propter multitudinem oppido in angustum redactam, cedere et considerare non possent, resistere eos, milites, neque sponte transitum dare velle opinati, strictis usi gladiis, veluti reluctantes cecidere, multosque (ut fieri solet) neci dedere. Non pauci etiam inter se conculcati atque attriti interiisse dicuntur, ita ut occisorum turba trium millium centum et quinquaginta numerum superaverit. **688** Porro Macedonius, perinde atque novi nihil factum esset, tanquam innocens et purus, in epibateriorum (4) introitusque arcanioribus sacris, quasi ex aliqua praestigiarum scena aliquis, aut deus (quod dicitur) ex machina, de improvviso hierarcha apparens, a praefecto magis, quam ex Ecclesiae consuetudine, ab episcoporum ordine in thronum est deductus. Ad hunc modum, et per has vias Macedonius et Ariani Ecclesiam occupavere. Ita etiam Paulus solum iniqui exsilii gratia vertere est coactus. Athanasius autem Constantii minas veritus, fuga sibi consulens disparuit. Nam ille capite in eum se animadversurum denuntiaverat, quod obtretractores ejus et insidiatores eum ut seditiosum detulerant, reditu ejus ex urbe Romana in ecclesiam, multitudinem ingentem conculcatam interiisse allegantes. Maxime vero Constantium in eum incitaverat calumnia ab Ariani ei intentata, veluti annonam pauperum, quam imperatoris pater Constantinus Alexandriae, in egenorum alimenta distribuendam sanxerat, Athanasius vendidisset,

(1) Investituram nunc vocant.

atque in pecuniam redegisset. Observandum illud, A eo tempore quo Macedonius episcopatum recepit, Constantium magnam ecclesiam absolvisse, quæ Σοφία, Sapientia, nominata est: proxime ad cognominem Paci ecclesiam (1), quam Constantinus Constantii pater, cum prius exigua fuisset, ad eam etiam quæ nunc vernitur amplitudinem perduxit: ita ut duorum istorum templorum oræ contiguæ, unusque ambitus et muri esse videantur.

CAPUT X.

Quomodo Julius Romanus pontifex episcopis Orientalibus scripserit, ut mitterentur, qui pro Athanasio et Paulo rationem redderent; et quæ scripserit Constantio fratri Occidentis imperator Constans: et quomodo, qui ex Oriente in Italiam venerant, aliam fidei vulgaverint expositionem.

Julius Romanæ urbis episcopus litteris, quas Eusebius ante obitum suum contra Athanasium scripserat, aliisque quas ii qui Antiochiæ conveniant dedere, atque aliis rursus quorundam Ægyptiorum episcoporum, e mentita esse adversus Athanasium omnia declarantibus, eisque sic inter se pugnantibus, acceptis, Antiochenis illis rescribens, epistolæ eorum arrogantiæ et præfractam sententiam coarguit: et quod latenter aggressi essent, contra decreta Nicæna, fidem novare et adulterare. Præterea, quod præter ecclesiasticam consuetudinem, se quoque in synodum vocare intermiserunt. Exstare enim ecclesiasticum canone[m] 689 auctoritatem omnem eis abrogans, [quæ præter Romani antistitis sententiam peracta essent (2)]. Rursum, quod in rebus quas in Tyro urbe et Mareote decrevisset, non legitime processissent, inquisitione videlicet una tantum præsentem parte facta. Arsenii autem manum liquido apparentem, apertam sycophantiam esse, eis objecit. Et secundum ea omnia, æquum esse ut Athanasio et Paulo subveniretur, intulit. Brevi namque post, Paulus quoque Corinthum se ire assimilans, in Italiam venit, et casum suum miserandum in modum deploravit. Verumenimvero ubi Julius scriptis suis apud Orientales episcopos nihil effecit, Occidentis imperatorem Constantem, de rebus Athanasii et Pauli certiorum fecit. Qui ei etiam adito, Arianae factionis subdolos fraudes exposuere: patris mentione illata, ut ille œcumenicam et universalem synodum coegerit, constitutioneque decreta illius stabilierit, referentes, et cum ad paternam emulationem consecrandam cohortantes. Constans rebus eis cognitis, casum eorum virorum calamitatem suam prorsus esse putavit: et ad fratrem scribens, cum admonuit, ut paternæ religionis incorruptam integritatem servaret normam. Ille enim, inquit, vera pictate imperio stabilita, tum tyrannos Romanos omnino sustulit, tum barbaros hostes circumcirca devicit. Significavit eidem etiam, ut tres ex Oriente in Occidentem mitterentur episcopi,

ἐκκλησίαν οἰκοδομῶν ἦν, ἣ Σοφία προσηγορεύθη, ἀγχιστα τοῦ τῆς Εἰρήνης ἐπωνύμου ναοῦ· ἦν δὲ τοῦ βασιλέως πατὴρ Κωνσταντῖνος, βραχεῖαν οὖσαν τὸ πρότερον, ἐπὶ τὸ νῦν ὀρώμενον μέγεθος ἤδηξεν· ὡς συμβαίνειν τὰ κράσπεδα τῶν δύο τούτων νεῶν προσεγγίζειν, καὶ εἰς ἓνα δοκεῖν εἶναι περίβολον.

ut duorum istorum templorum oræ contiguæ,

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Ὡς δὲ Ῥώμης Ἰούλιος τοῖς ἐφόροις τῶν ἐπισκόπων ἔγραψε, περιφ' ἡγήται τιςιν λόγον ὑπὲρ Ἀθανασίου καὶ Παύλου δόσοντος· καὶ ὅσα ἔγραψε Κωνσταντίῳ τῷ ἀδελφῷ ὁ τῶν ἐσπερίων βασιλεὺς Κωνσταντῖ· καὶ ὅτι οἱ ἐλεύθετοι ἐτέραν ἐκδοσιν ἀπέστειλες ὑπήγγρευσαν.

Ἰούλιος δὲ ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος, τὰ κατ' Ἀθανασίου δεξιόμενος γράμματα, ἀ προλαβὼν Εὐσεβίους ἔγραψεν, ἔτι δὲ καὶ αἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ συναελθόντες ἀπέστειλαν, ἕτερα δ' αὐθις παρὰ τινων Ἀιγυπτίων ἐπισκόπων, ψευδῆ τὰ κατὰ Ἀθανασίου εἶναι πάντα διδάσκοντα· καὶ ἐναντίων οὕτω καταπεμπομένων γραμμάτων, Ἰούλιος ἀντιγράφων μὲν πρὸς τοὺς ἐξ Ἀντιοχείας ἐπιστελλαντας, διήλεγχε τὸ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῶν ἐπαχθές τε καὶ αὐθαδές· καὶ ὡς λαθραίως παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ δεδογμένα νεωτερίζειν ἐπιχειροῦσι καὶ παραχαράττειν τὴν πίστιν· ἔτι δὲ καὶ ὡς παρὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθος πράττουσι, μὴ καὶ αὐτὸν εἰς τὴν σύνοδον κεκληκότες. Εἶναι γὰρ ἐκκλησιαστικὸν [κανὼνα] ἄκυρα διοριζόμενον εἶναι, ὅσα δὴ παραχρή παρὰ γνώμην τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου. Τὰ δ' ἐν Τύρῳ καὶ τῷ Μαρεώτῃ πεπραγμένα μὴ ἐν δίκῃ γεγενῆσθαι, μονομεροῦς τυχόντα τῆς ἐξέτασεως. Τὴν δὲ Ἀρσενίου χεῖρα συκοφαντίαν προφανῆ ἐλαγχθῆναι. Ἐφ' ἅπασιν δὲ συνῆγε δίκαιον εἶναι Ἀθανασίῳ καὶ Παύλῳ τὰ μάλιστα βοηθεῖν. Μετ' οὐ πολὺ γὰρ καὶ Παῦλος εἰς Κόρινθον ἀπάραι σκηψάμενος, εἰς Ἰταλίαν ἐγένετο, καὶ τὰ συμβάντα οἱ οἰκτιρῶς ἀπωδύρατο. Ὡς δὲ μὴδὲν ἦνυε γράφων Ἰούλιος τοῖς ἐφόροις τῶν ἐπισκόπων, τῷ τῶν ἐσπερίων βασιλεῖ Κωνσταντί δήλα ἐποίησε τὰ κατὰ Παῦλον δηλονότε καὶ Ἀθανάσιον· οἱ καὶ συστάνας ἐκεῖνῳ, τὰς τῆς Ἀρειανικῆς φάλαγγος δραματουργίας κατέλεγον· τοῦ πατρός τε ἐμὲμνητο, καὶ ἦν ἐκεῖνος οἰκουμένην συνήθροισε σύνοδον, ἐν μέσῳ παρήγον· καὶ ὡς νόμῳ τὰ ἐκεῖνων ἐκράτουν· καὶ τὸν πατρῶον δῆλον ἀναλαβεῖν ἤπειγον. Ὁ δὲ γνώους ὡς οἰκεῖα τὰ κατὰ τοὺς ἄνδρας· ἀντικρυς ἔπασχε, καὶ τὰδελφῶν γράφων παρήνει τῆς πατρῴας θρησκείας ἀκῆρατον φυλάττειν τὸν ὄρον. Ἐκεῖνος γὰρ εὐσεβεῖα, ψησι, τὴν ἀρχὴν κρατύνων, τοὺς τε Ῥωμαίων τυράννους τῇ ἀφανείᾳ παρέδωκε, καὶ τῶν κύκλω βαρβάρων περιεγένετο. Ἐδῆλον δὲ καὶ τρεῖς ἐπισκόπους· ἐξ ἑω πεμφθῆναι λόγον δώσοντας περὶ τῆς καθαιρέσεως Ἀθανασίου καὶ Παύλου. Καὶ ἐκλέγονται Νερκισσοῦς ὁ Εἰρηνοπόλεως τῆς Κιλικίας ἐπίσκοπος, καὶ Θεόδωρος ὁ Περίνθιος, καὶ ὁ τὴν Ἀρέθουσαν τῆς Συ-

(1) Sapientiae Dei templum, quod Constantinus non perfecit. (Supr. lib. vii, cap. 49.)

(2) Auctoritas Romani episcopi: μὴ δεῖν παρὰ

γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης κανονίζειν τὰς ἐκκλησίας. (Socrat. lib. ii, cap. 17.)

ρίας ἐπισκοπῶν Μάρκο· οἱ καὶ εἰς Ἰταλίαν ἀφιγ- A
 μένοι, ἐπειθον βασιλεῖα δικαίαν εἶναι τῶν ἐπ' αὐτοῖς
 πεπραγμένων τὴν ψῆφον· καὶ τοῖς περὶ Ἀθανάσιον
 εἰς λόγους ἐλθεῖν οὐ προσήκοντο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὅπως
 πιστεύουσιν ἐζητᾶζοντο, ἑτέραν παρὰ τὴν ἐν Ἀντιο-
 χίᾳ συνθέμενοι, ἐπιδίδουσι τῷ Κωνσταντι, οὕτω
 κατὰ βῆμα διεξιούσαν· Ἐπιστεύομεν εἰς· ἕνα Θεόν,
 Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν
 πάντων· ἐξ οὗ πάντα πατριά ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς
 δομαζέται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν
 Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων τῶν
 αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ Θεοῦ,
 φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐ-
 ρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ τε ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα·
 Λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν, καὶ
 φῶς ἀληθινόν· τὸν ἐπ' ἑσχάτου τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς, B
 ἕνανθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἀγίας Παρ-
 θένου· τὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα· καὶ τα-
 φέντα καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ·
 καὶ ἀνεληλυθότα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθισθέντα
 ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ
 τῶν αἰώνων κρίνει ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀπο-
 δοῦναι ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βσιλεία
 ὀκτατάκτουστος οὐσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους
 αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πα-
 τρὸς οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ
 μέλλοντι· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρυπέσει τὸν
 Παράκλητον· ὅπερ ἐπαγγελιάμενος τοῖς ἀποστόλοις,
 μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἀνοδοῦ ἀπέστειλε δι-
 δᾶσαι καὶ ὑπομῆσαι πάντα· δι' οὗ καὶ ἀγιασθήσο- C
 ρται αἱ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκῶν ψυ-
 χαι. Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν, ἢ ἐξ
 ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ Θεοῦ, καὶ, ὅτι ἦν
 ποτὲ χρόνος, ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτριούς οἰδεν ἡ καθολικὴ
 Ἐκκλησία· ταύτην δεικνύουσι τὴν ἐκθεσιν, συνι-
 δὼν ὁ Κῶσιος ὡς ἀδικῶς ἐπὶ τοῖς θεοῖς ἐκείνοις
 ἀνδράσι συνέστησαν· οὐ γὰρ ἐγκλημάτων χάριν,
 οὐδὲ βίου φυλοσύνην τὴν ἐκείνων ἀπεστράφησαν
 κοινωνίαν, ὡς ἐδήλου τὰ ὑπομνήματα, ἀλλ' ὅλον ἢ
 περὶ τὸ δόγμα διαφωνία ἦν· μηδὲν ἀνύσαντας περὶ
 ὧν ἐληλύθεισαν, ὀπίσω ἀνέπεμπε. Καὶ χάσμα τοῖς
 ἑσπέραις καὶ ἑσπερίοις ἦν ἡ μέσον διαφορά· ἐν ᾧ
 χρόνῳ καὶ κατὰ Σίρμιον, Ἰλλυρικὴ δὲ αὕτη πόλις,
 ἢ κατὰ Φωτεινὸν αἵρεσις ἐπεγένετο· ὅς τῆς μικρᾶς
 Γαλατίας ὦν, καὶ τῆς προσηρημένης Μαρκέλλῳ τῆς D
 πατρίδος· ἐπισκόπων μαθητευθεῖς, τῶν ἐκείσε ἡγήετο
 ἐκκλησιῶν, ψιλὸν ἀνθρώπων δογματίζων τὸν Χριστόν.
 Περὶ ὧν κατὰ χώραν ἐροῦμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ὅς τῆς ἑσπέρας καὶ ἔω διαστάσης περὶ τὸ δόγμα
 τῆς πίστεως ἐπὶ τρισὶν ἔτεσιν, οἱ ἀπὸ
 τῆς ἔω ἐπίσκοποι τὴν λεγομένην μακρόστιχον
 ἐκθεσιν ποιησάμενοι, τοῖς ἑσπερίοις ἀπέστει-
 λαν.

Ἐξ ἐκείνου δὲ τριῶν ἔτων διαγεγονότων, εἰ τῆς
 ἔω ἐπίσκοποι ἑτέραν γραφὴν συνθέμενοι, τοῖς ὄντι
 τῆν ἑσπέραν ἐπεμπον ἱεροῦσιν, ἦν μακρόστιχον

qui rationem de Athanasii et Pauli exauctoratione
 exponerent. Ad id delecti sunt Narcissus Ireno-
 polis Ciliciæ, Theodorus Perinthi, et Marcus Are-
 thuse Syriæ episcopi. Qui in Italiam cum venis-
 sent, imperatori Constanti justam esse, quæ contra
 illos lata fuerat, sententiam persuadere voluerunt.
 In Athanasii vero colloquium venire non sustinue-
 runt. Porro ubi de fidei eorum ratione quæsitum
 est, aliam ejus, quam quæ Antiochiæ composita
 erat Constanti formulam obtulere, hisce verbis
 expressam : « Credimus in unum Deum, Patrem
 omnipotentem, creatorem et factorem universo-
 rum : ex quo omnis paternitas in cælo et in terra
 nominatur. Et in unigenitum ejus Filium Dominum
 nostrum Jesum Christum, ante omnia sæcula ex
 Patre genitum, Deum de Deo, lumen de lumine, B
 690 per quem facta sunt omnia in cælis et in
 terra, visibilia simul et invisibilia : Verbum exis-
 stentem, et sapientiam, et virtutem, et vitam, et
 lumen verum. Qui in extremo dierum propter nos
 homo factus, et natus est ex Virgine sancta. Qui
 crucifixus, et mortuus, et sepultus est : et resur-
 rexit ex mortuis tertia die, et ascendit in cælos,
 et consedit in dextra Patris, venturus in consum-
 matione sæculorum ad judicandum vivos et mor-
 tuos, et reddendum unicuique secundum opera
 sua. Cujus regnum interminatum in infinita per-
 manet sæcula. Sed-bit namque in dextra Patris,
 non solum in sæculo præsentis, sed etiam in futuro.
 Et in Spiritum sanctum, hoc est Paracletum : quem
 cum apostolis promississet, post ascensionem suam
 in cælos, misit, ut doceret et suggereret eis omnia.
 Per quem etiam sanctificabuntur eorum qui sine-
 cere in eum credere, animæ. Eos autem qui ex
 non existentibus dicunt esse Filium, aut ex alia
 subsistentia, et non ex Deo, et fuisse quandoque
 tempus cum non fuerit, alienos esse novit Ecclesia
 catholica. » Hanc exhibuere formulam. Constans
 autem perspectum habens, eos inique contra di-
 vinos viros conspirasse, neque criminum aliquo-
 rum gratia, neque propter vitæ pravitate, sicuti
 attestaciones declarabant, communionem illorum
 aversatos, sed dogmatis dissonantiam prorsus cau-
 sam dissidii esse : infecta cujus causa venerant re,
 eos dimisit. Et Orientalibus atque Occidentalibus
 velui chasma seu hiatus fuit, quæ eis intercesserat,
 dissensio. Qua tempestate et in Sirmio, quæ Illy-
 rici urbs est, Photini hæresis emerit : qui in mi-
 noræ Gallia ortus, et a Marcello, de quo diximus, loci
 ejus episcopo, eruditus, ecclesiis ibi præfuit,
 verum esse hominem Dominum docens. De quo suo tempore dicemus.

691 CAPUT XI.

Ut Occidentalibus et Orientalibus partibus de do-
 ctrina fidei triennium dissidentibus, episcopi
 Orientales expositionem fidei composuerint, quam
 longiorem nominarunt, et Occidentalibus mi-
 serint.

Triennio deinde elapso, Orientales episcopi
 scripto alio composito, ad Occidentales id misere :
 quod μακρόστιχον, hoc est, longiorem vocarunt

formulam, seu expositionem, quod scilicet verba et sententias plures complecteretur. Verum ne in eo quidem substantiæ Dei nominatim mentionem fecere. Eos vero qui Filium ex non existentibus, aut ex alia subsistentia quam ex Deo esse, et fuisse quandoque tempus aut sæculum, cum ille non fuerit, dicerent, proscripturæ. Scriptum id pertulit Eudoxius Germanicæ antistes, qui etiam post Macedonium Constantinopolitanæ præfuit Ecclesiæ : et Martyrius, et Macedonium Mopsuestiæ Ciliciæ episcopus. Occidentales episcopi scriptum non receperunt : sufficere sibi Nicænam fidei professionem, neque se ulterius anxie nimis et curiose inquirere de ea velle, dicentes : atque illud etiam prætexentes, aliena lingua libellum scriptum esse, et se verborum sententiam non intelligere. Longior autem illa expositio ad verbum hæc est complexa : « Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem et factorem universorum : et quo omnibus paternitas in cælis et in terra nominatur. Et in unigenitum Filium ejus Jesum Christum, Dominum nostrum, ante omnia genitum ex Patre, Deum de Deo, lumen de lumine, per quem facta sunt omnia in cælis et in terra, visibilia et invisibilia : Verbum existentem, et sapientiam, et virtutem, et vitam, et lumen verum. Qui extremis diebus propter nos homo factus, et ex Virgine sancta natus, crucifixus et mortuus et sepultus, tertia die resurrexit : et receptus in cælos, sedet ad dextram Patris, venturus in consummatione sæculorum ad judicandum vivos et mortuos, et reddendum cuique secundum opera ejus. Cujus regnum interminatum, et in infinita sæcula permanet. Sedebit enim in dextra Patris non tantum in sæculo isto, sed et in futuro. Credimus vero et in Spiritum sanctum, hoc est, in Paracletum quem apostolis promissum, post ascensionem suam in cælos, misit, ut doceret et suggereret eis omnia : per quem etiam sanctificantur eorum, qui sincere in ipsum credunt, animæ. 692 Qui vero dicunt, ex non existentibus esse Filium, aut ex alia subsistentia, et non ex Deo, et quod fuerit aliquando tempus cum non fuerit : eos alienos novit esse sancta catholica Ecclesia. Non minus et eos, qui dicunt tres esse deos, aut Christum non esse Deum ante sæcula : neque Christum, neque Filium Dei ipsum esse ; aut eundem esse et Patrem et Filium et Spiritum sanctum, aut ingentum Filium : aut quod non ex proposito neque voluntate Pater Filium genuerit : anathemate ferit sancta et catholica Ecclesia. Non enim, ex non existentibus esse Filium, dicere tutum est : quandoquidem nullibi hoc in divinitus inspiratis Scripturis de eo fertur. Neque sane ex alia subsistentia, præter Patrem, ante subjecta, sed ex solo Deo germane seu native ipsum genitum esse, docemur. Unum namque ingentum et principii expertem Christi Patrem divinum docet verbum. Sed neque illud, Fuit aliquando tempus cum non

ὄνόμασαν ἔχθεσιν, ἅτε ἔδη πολλοῖς ῥήμασι τε καὶ νοήμασι συγκειμένην. Ἄλλ' οὐδ' ἐν ταύτῃ οὐσίας Θεοῦ κατ' ὄνομα μείλαν πεποιήται. Τοὺς γε μὴν λέγοντας, ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱόν, καὶ οὐκ ἐκ Θεοῦ, ὅτι ἦν ποτὲ χρόνος ἢ αἶων ὅτε οὐκ ἦν, ἀπεκρήρυτον. Διεκόμιζε τὴν γραφὴν Εὐδόξιος ὁ Γερμανικίας ἐπίσκοπος, ὃς καὶ μετὰ Μακεδόνιον τῆς Κωνσταντινίου προέστη· Μαρτύριος τε καὶ Μακεδόνιος· Μοψουεστίας τῆς ἐν Κιλικίᾳ τὴν ἐπισκοπὴν ἔχων. Οἱ δ' ἐπέπειροι ἱερεῖς οὐ προσήκοντο τὴν γραφὴν. Ἀποκρῶσαν γὰρ αὐτοῖς τὴν ἐν Νικαίᾳ ἐφρασκὸν εἶναι πίστιν, καὶ περαιτέρω μὴ πολυπραγμονεῖν ἐθέλειν φροντο δεῖν· ἐν σχήματι δὲ καὶ τὸ ἀλλόλογισσον καὶ τὸ μὴ συνίναι τὰ εἰρημένα προβάλλοντο. Ἡ δὲ διὰ μακρῶν ἔχθεσις ταῦτα ῥήμασιν αὐτοῖς διελάμβανε· « Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων· ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὴν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν Ἰησοῦν Χριστὸν Κύριον ἡμῶν, τὸν πρὸ πάντων γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατά καὶ τὰ ἀόρατα· Λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν καὶ φῶς ἀληθινόν· τὸν ἐκ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου· τὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανούς, καὶ καθισθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· ἐρχόμενον ἐπὶ συνθέσεια τῶν αἰώνων, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ ἀποδοῦναι ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὐσα, διαμένει εἰς ἀπείρους αἰῶνας. Καθέζεται γὰρ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτέστιν εἰς τὸν Παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγελιάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανοῦς ἀνοδὸν, ἀπέστειλε διδάξαι καὶ ὑπομνησαί αὐτοῦς πάντα· δι' οὗ καὶ ἁγιάζονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πιστευόντων ψυχαί. Τοῦς δὲ λέγοντας, ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱόν, ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν ποτε χρόνος ὅτε μὴ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ ἅγια καθολικὴ Ἐκκλησία· ὁμοίως καὶ τοὺς λέγοντας τρεῖς εἶναι Θεοὺς· ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι Θεὸν πρὸ τῶν αἰώνων· μήτε Χριστὸν, μήτε Υἱὸν Θεοῦ εἶναι αὐτόν· ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ Πατέρα καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· ἢ ἀγέννητον τὸν Υἱόν· ἢ ὅτι οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει ἐγέννησεν ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, ἀναθεματίζει ἡ ἅγια καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία. Οὕτε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων λέγειν τὸν Υἱὸν ἀσφῶδες, ἐπεὶ μηδαμῶς τοῦτο τῶν θεοπεινῶτων Γραφῶν ἐμφέρεται περὶ αὐτοῦ· οὕτε μὴν ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως παρὰ τὸν Πατέρα προϋποκειμένης, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Θεοῦ γνησίως αὐτὸν γεγεννησθῆαι διδασκόμεθα. Ἐνα γὰρ τὸν ἀγέννητον καὶ ἀναρχον τὸν Χριστοῦ Πατέρα ὁ θεὸς διδάσκει λόγος. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, τοῖς ἐξ ἀγράφων ἐπισφαλῶς λέγουσιν ὡς χρονικὸν διάστημα προενομητέον αὐτοῦ· ἀλλ' ἢ μόνον τὸν ἀχρόνως αὐτὸν γεγεννηκότα

Θεόν. Καὶ χρόνοι γὰρ καὶ αἰῶνες γεγόνασι δι' αὐτοῦ. Οὕτε μὴν συνάναρχον οὔτε συναγέννητον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ εἶναι νομιστέον· συνανάρχου γὰρ καὶ συναγεννητοῦ οὐδεὶς κυρίως Πατὴρ ἢ Υἱὸς λεχθήσεται· ἀλλὰ τὸν μὲν Πατέρα μόνον ἀναρχον ὄντα καὶ ἀνεφίκτων, γεγεννηκέναι ἀνεφίκτως καὶ πᾶσιν ἀκαταλήπτως οἰδαμεν· τὸν δὲ Υἱὸν γεγεννησθαι πρὸ τῶν αἰώνων· καὶ μηκέτι ὅμοιον τῷ Πατρὶ ἀγέννητον εἶναι καὶ αὐτὸν· ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὴν γεννηθέντα Πατέρα· κεφαλὴ γὰρ Χριστοῦ ὁ Θεός. Οὕτε μὴν τρία ὁμολογούντες πρᾶγματα καὶ τρία πρόσωπα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὰς Γραφάς, τρεῖς διὰ τοῦτο τοὺς Θεοὺς ποιούμεν· ἐπειδὴ τὸν αὐτοτελῆ καὶ ἀγέννητον, ἀναρχόν τε καὶ ἀράστον Θεόν, ἕνα μόνον οἰδαμεν τὸν Θεόν καὶ Πατέρα τοῦ Μονογενοῦς, τὸν μόνον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχοντα, μόνον δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφθόνης χαριζόμενον τὸ εἶναι. Οὕτε μὴν ἕνα Θεόν μόνον λέγοντες εἶναι, τὸν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ Πατέρα τὸν μόνον ἀγέννητον, διὰ τοῦτο ἀρνούμεθα τὸν Χριστὸν Θεὸν εἶναι προαιώνιον· ὅποιοί εἰσιν οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ὑστερον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρωπήσειν ἐκ προκοπῆς τε θεοποιεῖσθαι λέγοντες, τῷ τῆν φύσιν ψιλὸν αὐτὸν ἀνθρώπων γεγονέναι. Οἰδαμεν γὰρ αὐτὸν, εἰ καὶ ὑποτέτακται τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ, ἀλλ' ὁμῶς γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, Θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ, καὶ μὴ ἐξ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα Θεόν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐνανθρωπήσαι δι' ἡμᾶς· καὶ μηδέπω ποτὲ ἀπολωλεκότα τὸ εἶναι Θεόν. Βδελυσσόμεθα δὲ πρὸς τοῦτοισι καὶ ἀναθεματίζομεν καὶ ὀύς λόγον μὲν μόνον αὐτὸν τοῦ Θεοῦ, ψιλὸν καὶ ἀνύπαρκτον ἐπιπλάστως καλοῦντας, ἐν ἑτέρῳ τὸ εἶναι ἔχοντα, νῦν μὲν ὡς τὸν προφορικῶν λεγόμενον ὑπὸ τινῶν, νῦν δὲ ὡς τὸν ἐνδιάθετον· Χριστὸν δὲ αὐτὸν καὶ Κύριον καὶ Θεόν καὶ μεσίτην καὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι πρὸ αἰώνων θέλοντας· ἀλλ' ἔκτοτε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ τῆν ἡμετέραν ἐκ τῆς Παρθένου σάρκα ἀνελήφε, πρὸ τετρακοσίων ὄλων ἔτων. Ἐκτοτε γὰρ ἀρχὴν βασιλείας τὸν Χριστὸν ἐσχῆναι θέλουσι· καὶ τέλος ἔξω αὐτὴν μετὰ τὴν συντέλειαν καὶ κρῖσιν. Τοιοῦται δὲ εἰσιν οἱ ἀπὸ Μαρκελλοῦ καὶ Φωτεινοῦ τῶν Ἀγχιυρογαλατῶν· οἱ τὴν προαιώνιον ὑπαρξίαν τε καὶ θεότητα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀτελευτήτην αὐτοῦ βασιλείαν ὁμοίως· ἀθετοῦσι τῷ ἴστασθαι δοκεῖν αὐτοῖς οὕτω τὴν μοναρχίαν. Ἴσμεν γὰρ ἡμεῖς· αὐτὸν οὐχ ἀπλῶς λόγον προφορικῶν ἢ ἐνδιάθετον τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ ζῶντα Θεόν λόγον, καθ' ἑαυτὸν τε ὑπάρχοντα, καὶ Υἱὸν Θεοῦ καὶ Χριστὸν· καὶ οὕτω προγονετικῶς συνόντα, καὶ συνδιατρέποντα πρὸ αἰώνων τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ, καὶ πρὸς πάντας διακονησάμενον αὐτοῦ τὴν δημιουργίαν, εἴτε τῶν ἀοράτων, εἴτε τῶν ὁρατῶν· ἀλλ' ἐνυπόστατον λόγον ὄντα τοῦ Πατρὸς, καὶ Θεόν ἐκ Θεοῦ. Οὕτος γὰρ ἐστὶ πρὸς· ὃν εἶπεν ὁ Πατὴρ· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν*· ὃς καὶ τοῖς Πατράσιν ὤφθη, δεδωκῶς τὸν νόμον, καὶ λαλήσας διὰ τῶν προφητῶν, καὶ τὰ τελευτάτα ἐνανθρωπήσας, καὶ τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας, καὶ βασιλεύων εἰς τοῦ;

A fuit, quod præter auctoritatem Scripturæ periculose dicunt, tanquam temporale intervallum ante ipsum considerandum : sed solus, qui eum sine tempore genuit, Deus contemplandus. Nam et tempora et sæcula per ipsum facta sunt. Neque vero simul principii expertus, neque simul ingenuus cum patre filius esse putandus est. Etenim simul principii expertus et simul ingenuus, nullus proprie Pater aut Filius dicitur. Sed Patrem quidem solum principii expertem existentem et incomprehensibilem genuisse incomprehensibili et quem omnes consequi non possunt, modo scimus, Filium autem genitum esse ante sæcula. Et neque itidem ut Patrem, ipsum quoque ingenuum esse : sed principium habere, qui eum genuit, Patrem ipsum ; caput namque Christi Deus. Enimvero tres consistentes res, et tres personas Patris et Filii et Spiritus sancti, secundum Scripturas, non tres propterea facimus deos. Quandoquidem per seipsum perfectum et ingenuum, principioque carentem, et invisibilem Deum, unum tantum novimus, Deum et Patrem Unigeniti, solum ex seipso essentiam habentem, solum aliis omnibus abunde existentiam largientem. Neque sane dum unum Deum esse dicimus, Domini Jesu Christi Patrem solum ingenuum, propterea Christum Deum esse antesæcularem negamus : quales sunt Pauli Samosatani sectatores, post Inhumanationem eum ex profectu deificatum esse dicentes, eo quod natura merus homo factus sit. 693. Scimus enim ipsum, etiamsi subjectus est Patri et Deo, tamen genitum ex Deo, Deum natura esse perfectum et verum, et non ex hominibus postea Deum, sed ex Deo, hominem factum propter nos esse, neque unquam desiisse esse Deum. Exsecramur vero insuper, et anathemati subijcimus, eos qui Verbum quidem ipsum Dei, sed tantum nudum et sine subsistentia fictitie vocant : in alio vero essentiam habens, aliquando sane ut vocale seu enuntiativum, aliquando vero ut internum seu mentale a quibusdam dictum ; Christum autem ipsum et Dominum, et Deum, et mediatorem, et imaginem Dei esse ante sæcula nolunt : sed eum ex eo tempore Christum esse factum et Filium Dei dicunt, ex quo nostram ex Virgine carnem assumpsit, ante quadringentos integros annos. Ex eo enim tempore initium regni Christum habuisse, et finem id habiturum esse post consummationem et iudicium, volunt. Tales autem sunt Marcelliani et Photiniani. Ancyranus in Galatia, qui antesæcularem subsistentiam et divinitatem Christi, et similiter interminatum ejus regnum abolent, eo modo, ut ipsis videtur, monarchiam seu unius imperium constituentes. Nos enim scimus, esse non simpliciter verbum enuntiativum, aut internum : sed viventem Deum Verbum, per seipsum subsistentem, et Filium Dei et Christum, et ita præscienter simul existentem et simul agentem ante sæcula cum suo Patre, et ad omnem ejus administrantem crea-

ti-nem, sive invisibilium seu visibilium, ut qui subsistens Verbum sit Patris, et Deus ex Deo. Hic enim est ad quem Pater dixit : *Faciamus hominem secundum imaginem nostram et similitudinem*, qui et a patribus visus est cum legem ferret, et locutus est per prophetas; et qui postremo homo factus est, et Patrem suum omnibus hominibus manifestavit, qui que regnat in sæcula sæculorum. Siquidem nihil novæ dignitatis Christus assumpsit, sed eum antea perfectum, et Patri per omnia similem esse credimus. Atque itidem, eos qui dicunt eundem esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et unius ejusdemque rei et personæ tria hæc nomina impie accipiunt, merito ab Ecclesia proscribimus : quoniam Patrem qui comprehendi nequeat, atque perpassioni obnoxius non sit, et comprehensibilem, et perpassioni obstrictum per inhumanationem constituunt. **694** Tales sunt, qui Patropassiani apud Romanos, Sabelliani apud nos dicuntur. Siquidem novimus Patrem quidem, qui miserit, in suo immutabilis divinitatis statu permansisse : qui vero missus est Christum, inhumanationis æconomiam et munus obisse. Consimiliter autem eos qui impie, non consulto neque voluntate genitum esse Christum dicunt, necessitatem videlicet quamdam imponentes, et substantiam voluntate et delectu carentem Deo tribuentes, ita, ut invitus Filium genuerit, impiissimos et a veritate alienissimos cognoscimus. Quoniam adversus communes de Deo notitias, atque etiam adversus divinitus inspiratæ Scripturæ sententiam, talia de eo statuere audent. Nos etenim absolutissimæ potestatis, eum esse, perfectissimique juris sui Deum scientes, sponte et voluntate sua Filium genuisse, pie existimamus. Et cum timore illud de eo dictum esse credentes, *Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua*¹ : non itidem eum ut creaturas facturasque ejus genitum esse arbitramur. Impium enim est, et ab ecclesiastica fide alienum, Conditorum cum creaturis per eum conditis comparare, eundemque etiam cum generationis modum cum eis quæ ab eo sunt aliena habere putare. Solum namque, et solo seu unico modo unigenitum Filium germane seu native atque vere genitum esse, nos divinæ Litteræ docent. Quin neque dum Filium per seipsum esse, vivere, et existere consimiliter Patri dicimus, propterea eum a Patre segregamus, loca et intervalla quædam inter eorum conjunctionem corporaliter imaginantes. Credimus enim sine medio, et sine spatio ullo, ipsos conjunctos esse, et inseparabiliter a seipsis existere : Patre quidem complectente, et pectori applicante Filium totum : Filio vero toto prorsus devincto et applicato Patri, eoque solo perpetuo in sinu paterno conjuviescente. Eaque, in modis omnibus perfectam et sanctissimam Trinitatem credentes Patremque Deum

αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Οὐδὲν γὰρ πρόσφατον ὁ Χριστός προσεβλήθη ἀξίωμα· ἀλλὰ ἄνωθεν τέλειον αὐτὸν, καὶ τῷ Πατρὶ κατὰ πάντα ὁμοιον πεπιστεύκαμεν. Καὶ τοὺς λέγοντας τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματός τε καὶ προσώπου τὰ τρία ἑνὸματα ἀσεβῶς ἐκλαμβάνοντας, εἰκότως ἀποκηρύσσομεν τῆς Ἐκκλησίας· ὅτι τὸν ἀχώρητον καὶ ἀπαθῆ Πατέρα χωρητὸν καὶ παθητὸν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑποτίθενται. Τοιοῦτοι γὰρ εἰσιν οἱ Πατροπασσανοὶ παρὰ Ῥωμαίους, Σαβελλιανοὶ δὲ παρ' ἡμῖν λεγόμενοι. Οἴδαμεν γὰρ ἡμεῖς, τὸν μὲν ἀποστείλαντα Πατέρα, ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς ἀναλλοιώτου θεότητος ἦθει μεμενηκέναι, τὸν δὲ ἀποσταλέντα Χριστὸν τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν πεπληρωκέναι. Ὁμοίως καὶ τοὺς οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει γεγενῆσθαι τὸν Χριστὸν εἰρηχότως ἀνευλαβῶς, ἀνάγκη δὲ δηλονότι ἀδοῦλητον οὐσίαν καὶ ἀπροαίρετον περιτεθεικόσας τῷ Θεῷ, ἵνα ἄκων γεννήσῃ τὸν Υἱὸν, δυσσεβεστάτους καὶ τῆς ἀληθείας ξένους ἐπιγινώσκωμεν· ὅτι τε παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας περὶ Θεοῦ, καὶ δὴ παρὰ τὸ βούλημα τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς, τοιαῦτα τετολήκασι περὶ αὐτοῦ διορισθῆσαι· αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς τὸν Θεὸν καὶ Κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ εἰδέως ἔκουσίως αὐτὸν καὶ θέλοντα τὸν Υἱὸν γεγενῆσθαι εὐσεβῶς ὑπελήφαμεν. Πιστεύοντες δὲ ἐμφόδως καὶ τὸ περὶ αὐτοῦ λεγόμενον, *Κύριος ἐκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, οὐχ ὁμοίως αὐτὸν τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις κτίσμασιν ἢ ποιήμασι γεγενῆσθαι νοοῦμεν*. Ἀσεβὲς γὰρ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἀλλότριον τὸ τὸν κτίστην τοῖς δι' αὐτοῦ ἐκτισμένοις δημιουργήμασι παραβάλλειν, καὶ τὸν αὐτὸν τῆς γενέσεως τοῖς ἀλλοτρίοις τρόπον ἔχειν καὶ αὐτὸν νομίζειν. Μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονογενῆ Υἱὸν γνησίως τε καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θείαι Γραφαὶ ἐγεννηθῆσαι· ἀλλ' οὐδὲ τὸν Υἱὸν καθ' ἑαυτὸν εἶναι, ζῆν τε καὶ ὑπάρχειν ὁμοίως τῷ Πατρὶ λέγοντες, διὰ τοῦτο χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ Πατρὸς, τόπους δὲ καὶ διαστήματ' αἰμα μεταξὺ τῆς συναφείας αὐτῶν σωματικῶς ἐπινοοῦντες· πεπιστεύκαμεν γὰρ ἀμεσιτεύτως αὐτοὺς καὶ ἀδιαστάτως ἐπισυνῆφθαι, καὶ ἀχωρίστως ὑπάρχειν ἑαυτῶν, ὅλον μὲν τοῦ Πατρὸς ἐνστερησιμένου τὸν Υἱὸν, ὅλου δὲ τοῦ Υἱοῦ ἐξηρητημένου καὶ προσηφουκότος τῷ Πατρὶ, καὶ μόνου τοῖς πατρῷσις κόλποις ἀναπαυομένου διηνηκῶς. Πιστεύοντες οὖν εἰς τὴν παντέλειον Τριάδα τὴν ἀγιωτάτην, τὸν Πατέρα λέγοντες Θεὸν καὶ τὸν Υἱὸν, οὗ δύο τοῦτους Θεοῦς, ἀλλ' ἓνα ὁμολογοῦμεν κατὰ τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ μίαν ἀκριβῆ τῆς βασιλείας τὴν συνάφειαν· πανταρχοῦντος μὲν καθόλου τοῦ Πατρὸς πάντων καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ δὲ Υἱοῦ ὑποτεταγμένου τῷ Πατρὶ· ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ πάντων τῶν μετ' αὐτὸν βασιλεύοντος τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν ἀφθόνως τοῖς ἁγίοις δωρουμένου πατρικῷ βουλήματι. Οὕτω γὰρ τὸν περὶ τῆς ἐν Χριστῷ μοναρχίας συνίστασθαι λόγον παρεδεδώκασιν ἡμῖν οἱ ἱεροὶ λόγοι.

¹ Prov VIII, 22.

Ταῦτα ἠναγκάσθησαν μετὰ τὴν ἐν ἐπιτομῇ ἐκτεθεῖσαν πίστιν πλατύτερον ἐπεξεργάσασθαι, οὐ κατὰ περιττὴν φιλοτιμίαν, ἀλλ' ἵνα πᾶσαν τὴν κατὰ τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως ἄλλοτριαν ἀποκαθάρσωμεν ὑπέψιαν παρὰ τοῖς τὰ καθ' ἡμῶν ἀγνοοῦσι· καὶ γινώσκουσιν οἱ κατὰ τὴν δόξιν πάντες ὁμοῦ μὲν τῆς συκοφαντίας τῶν ἑτεροδόξων τὴν ἀναίδειαν, ὁμοῦ δὲ καὶ τῶν ἀνατολικῶν τὸ ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα, μαρτυρούμενον ἀδιάστως ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν παρ' αὐτοῖς ἀδιαστρόφως. » Ἐν τούτοις μὲν ἡ μακρότερος ἐκείνη ἐκθεσις περιελήπτο.

Hæc ut post breviorē fidei formulam fusius exponeremus, necessitas nobis imposita est, non per superfluum ambitionem, sive venditionem, sed ut omnem alienam suspicionem contra sententiam nostram conceptam, apud eos qui res nostras ignorant, abstergeremus: et ut Occidentales omnes cum calumniæ adversariorum impudentiam, tum ecclesiasticam Orientalium opinionem cognoscant, cui opinioni divinitus inspiratæ Scripturæ, quæ apud eos inviolatæ conservantur, per nullam coactam aut violentam interpretationem, perhibent testimonium. » Hæc quidem modo prolixior illa expositio fuerat instituta.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου.

Ὡς δ' ἀπηξίωτο τοῖς ἐν ἐσπέρᾳ. Κωνσταντὸς ὁ Καῖσαρ μίαν ἤτει χάριν τῶν ἀδελφῶν, Παύλῳ καὶ Ἀθανασίῳ τοὺς οικίους θρόνους ἀναλαβεῖν. Ὡς δὲ γράφων οὐδὲν μᾶλλον ἦνυε, τῶν δι' ἐναντίας ἀντιπραττότων, καὶ τῶν λαῶν διὰ ταῦτα στασιαζόντων, πρόσιόντες Κωνσταντὶ οἱ περὶ Παῦλον, σύνοδον ἤθουν οἰκουμένην γενέσθαι, ὥστε δὴ καὶ τὰ τῆς πίστεως καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς ἀκριβῶς ἐτασθῆναι. Τὴν γὰρ καθάρσειν ὑποσχέιν διετίθεντο διὰ τὸ τῆς πίστεως ἀκραιφνές. Γνώμη τοίνυν τοῖν δυοῖν βασιλείων ἐγένετο, τοὺς ἀφ' ἑκατέρας ἀρχομένης ἐπισκόπους εἰς βῆτην ἡμέραν καταλαβεῖν τὴν Σαρδικήν, Ἰλλυρὶς δὲ πόλις αὕτη, τοῦ μὲν αἰτουόντος, Κωνσταντείου δὲ ὑπακούοντος, ὥστε τὴν στάσιν διαλυθῆναι. Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν πρὸς ἐσπέραν μερῶν ἀμφὶ τριακόσιοι συνῆλθον ἐπίσκοποι, ὡς ποῦ φησὶν ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος, ἐκ δὲ τῆς ἑξ ἑξ καὶ ἐβδομήκοντα. Σαβίνος δὲ Μακεδόνιος τοῦτό φησιν· οἷς συγκαταλέκτο καὶ Ἰσχυράς ἐκείνος, ὃ ἐξ ἑαυτοῦ τὴν ἱερωσύνην ἀναλαβών. Καὶ κατὰ τοῦτο διάφορος καταστάς Ἀθανασίῳ, τοῖς δὲ δι' ἐναντίας προσίων, καὶ τὰ ψεῦδη συμπλάσας, ἐπίσκοπος Μαρεώτου παρ' ἐκείνων ἀνεκηρύχθη. Οἱ δ' ἄλλοι τὸ στενὸν τοῦ ὀρισθέντος καιροῦ ἐν αἰτίαις θέμενοι, ἀπελείφθησαν, ἄλλος ἄλλο τι προβελλόμενοι, Ἰουλίῳ γε μὴν τὴν μέψιν ἀνατιθέντες, καὶ ταῦτα πρὸ εἰκοσι μῆνῶν τῆς ἀφίξεως τῶν ἐπισκόπων κεκηρυγμένης. Ἦν δὲ τοῦτο δέκατον ἔτος, ἀφ' οὗ Κωνσταντεῖνος ὁ πατὴρ τοῖν βασιλείων πρὸς τὴν ἀμείνων λῆξιν ἐχώρει. Ἀλλ' οἱ μὲν ἐξοί, εἰς τὴν Φιλίππου πόλιν τῆς Θρακίας γενόμενοι, τοῖς ἐσπερίοις ἐγραψαν, προκαταλαβοῦσι τὴν Σαρδικήν, διώσασθαι τοὺς περὶ Ἀθανάσιον τοῦ συλλόγου, ὡς ἀπο τοῦ ἱερᾶσθαι γεγενημένοις· μηδὲ γὰρ ἂν ἄλλως εἶναι ἐξὸν εἰς ἕν συνείναι· Ἐπειτα δὲ καὶ εἰς τὴν Σαρδικήν γενόμενοι, τὰ ἴσα διεσχυρίζοντο· οἱ δ'

A dicentes, et Filium, non ipsos duos deos, sed unum confitemur, juxta divinitatis amplitudinem, et unam certam absolutamque regni conjunctionem: universarum quidem rerum per omnia cum summa potestate Imperium obtinente Patre omnium, et ipsius Filii (1); Filio autem Patri quidem subjecto, extra vero cum universa post eum quæ per ipsum facta sunt regente, et Spiritus sancti prolixè ex voluntate Patris gratiam sanctis donante. 695 Ad hunc enim modum, ordinem et rationem monarchiæ uniusque imperii in Christo constare nobis sacra prodidere oracula. Hæc ut post breviorē fidei formulam fusius exponeremus, necessitas nobis imposita est, non per superfluum ambitionem, sive venditionem, sed ut omnem alienam suspicionem contra sententiam nostram conceptam, apud eos qui res nostras ignorant, abstergeremus: et ut Occidentales omnes cum calumniæ adversariorum impudentiam, tum ecclesiasticam Orientalium opinionem cognoscant, cui opinioni divinitus inspiratæ Scripturæ, quæ apud eos inviolatæ conservantur, per nullam coactam aut violentam interpretationem, perhibent testimonium. » Hæc quidem modo prolixior illa expositio fuerat instituta.

B

CAPUT XII.

De Sardicensi synodo.

Ut autem ab Occidentalibus est repudiata, Constantinus Cæsar unum illud a fratre sibi dari postulavit, ut Paulus et Athanasius sedes suas reciperent. At cum litteris suis nihil effecisset, propterea quod adversarii contra niterentur: et cum populus ea de causa seditionem moveret, Paulus et Athanasius rursum Constantem adiere, et ut universalis synodus cogeretur petiere, ut de professione fidei, et de eorum causis accuratius res explorari posset. Exactionationis enim ignominiam se propter fidei sinceritatem sustinere affirmarunt. Quapropter de duorum imperatorum istorum sententia statutum, ut utriusque imperii episcopi ad diem certum Sardicam, quæ Illyrica civitas est, convenirent. Id quod Constantinus sic petierat, Constantius autem assenserat, ut videlicet seditio solveretur. Atque ex Occidentis partibus circiter trecenti convenere episcopi, sicuti alicubi sacer dicit Athanasius; ex Oriente vero, Sabino Macedoniano referente, sex et septuaginta. Quibus accensus est et Ischyras ille, ex sese ortus presbyter. Ob quam causam, cum negotium ei cum Athanasio esset, in adversariorum partes concessit, apud quos propter mendacia conficta episcopus apud Mareoten est creatus. 696 Reliqui autem angustias constituti temporis prætexentes, atque aliam causam allegantes, non comparuere. Potissimum vero in Julium culpam ejus rei conferebant, cum quidem mensibus viginti ante episcoporum adventum dies esset constituta. Decimus is erat annus, ex quo Constantinus, imperatoris utriusque pater, ad meliorem migraverat vitam. Et Orientales, qui Philippopolium in Thracia venerant, Occidentalibus, qui Sardicæ jam præsto erant, scripsere, ut Athanasium, ejusque studiosos, ut

(1) Etiam aliter, et fortasse rectius ita verti potest: Patre quidem rerum universarum per omnia

cum summa potestate imperium etiam in Filium obtinente, etc.

quibus sacris ministeriis interdictum esset, a concilio removerent : aliter enim fieri non posse, ut in unum convenirent. Quod quidem postea quoque, cum Sardiæ essent, obtinere contendebant. Occidentales autem, atque in primis Hosius Cordubæ (est autem hæc civitas Hispaniæ) et Prologenes Sardiæ episcopi respondere, nunquam se communionem illorum devitasse, neque porro etiam vitaturos esse : cum Julius episcopus Romanus, causa eorum perspecta, inique eos insidiis circumventos esse judicavit. Adesse ipsos quoque, et redarguere iniquum illud iudicium velle. Plura quoque alia ultro citroque et scripsere, et per internuntios alteri alteris significavere, unde major etiam inter eos est excitata simultas, majus odium, dies quoque constituta præterit. Et confestim discussione facta, seorsimque utrisque consilia agitantes, contrarias alteri adversus alteros sententias tulere. Orientales namque Philippopoli conventum egere, atque ibi decretis suis in Athanasium, Paulum, Asclepam, et Marcellum magis etiam confirmatis, Julio insuper Romæ antistiti magistratum ecclesiasticum abrogavere, quod primus ipse cum illis communicasset. Confessorem etiam Hosium ea de causa, et præterea quod amicus Eustathii et Paulini Antiochenæ ecclesiæ episcoporum fuerit, exauctoravit. Deinde et Maximinum Trevirorum antistitem, qui primus ad communionem Paulum admiserat, redditumque ejus in urbem Constantinopolitanam procuraverat : insuper quod Orientales episcopos in Occidentem venientes proscripserat. Nec iis tantum sacram ademerit dignitatem, sed et Protogeni Sardicensi : quoniam Marcellum Ancyranum quem antea calculo suo damnaverat, ope sua sublevaret ; atque item Gaudentium, quia quos illi per abrogationem ignominia affecerat, multo prosequeretur honore : **697** et quod aliter de rebus divinis quam Cyriacus sentiret, cujus ipse successor erat. Porro in causa fidei homousion consubstantialia quidem repudiaverunt, τοῦ ἀνομοίου dissimilis vero opinionem litteris in partes omnes scriptis divulgaverunt : in quibus locorum plerorumque episcopis quoque significaverunt, ne eos quos proxime sententia sua notassent, vel in communionem reciperent, vel litteris etiam dignarentur. Alii autem dicunt, eos de fide, juxta prolixiorum quam præmissimus formulam, credere jussisse : in qua τοῦ ὁμοουσίου consubstantialis verbo nullo meminere ; sed eorum tantum qui tres deos esse, aut Christum non esse Deum, aut eumdem esse Patrem et Filium ingentum, aut fuisse aliquando tempus aut sæculum cum ipse non fuerit, dicunt. Hæc quidem episcopi Orientales Philippopoli in Thracia agebant. Hosius autem, et qui cum eo Sardiæ erant, primum quidem illos indicta et deserta causa propter contumaciam damnarunt : Athanasium receperunt, et quæ adversus eum Tyri acta fuerant, anathemate sunt persecuti. Marcello episcopatum suum reddiderunt, quod se

ἐσπέριοι, καὶ μάλιστα Ὁσίου ὁ Κουδρούθης, πόλις δὲ αὐτῆ τῶν Ἰσπανῶν, καὶ Πρωτογένης ὁ Σαρδικῆς, εἶπον, ὡς οὐδέποτε ἀπέστησαν τῆς ἐκείνων κοινωνίας, οὐδὲ νῦν ἀποστήσονται, καὶ ταῦτα Ἰουλοῦ τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου τὰ κατ' αὐτοὺς διασκευασμένου, καὶ κρίνοντος ἀδικῶς ἐπιβουλεύεσθαι· παρῆναι δὲ καὶ αὐτοὺς, καὶ ἐξελέγχειν πειρωμένους τὴν ἀδικον ἐκείνην δίκην. Καὶ ἄλλ' ἄττα πρὸς ἀλλήλους ἔγραφον τε καὶ ἀντεμήνυον· δι' ὧν καὶ μείζων κατ' ἀλλήλων ἐξήφθη δυσμείνεια· ὑπερήμερος δὲ καὶ ἡ κυρία ἐγένετο. Εὐθύς οὖν ἀπ' ἀλλήλων δίστησαν· καὶ συνελθόντες ἐκάτεροι παρὰ μέρος, ἐναντίας κατ' ἀλλήλων ἤνεγκαν ψήφους. Οἱ μὲν γὰρ ἔφωι ἀνὰ τὴν Φιλίππου τὸ συνέδριον ἐκάθισον, καὶ τὰ κατ' Ἀθανάσιον, Παῦλον τε καὶ Ἀσκληπᾶν καὶ Μάρκελλον εἰς κυρώσαντες, καὶ Ἰούλιον τὸν Ῥωμαίων καθήρουν, ὡς κατάρξαντα τῆς κοινωνίας αὐτοῖς. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ τὸν ὁμολογητὴν Ὁσίον καθέβηλον, καὶ ὅτι περ φίλος ἐγένετο Εὐσταθίου καὶ Παυλίνου, οἱ τῆς Ἀντιοχείας ἠγήσαντο· ἐπὶ τούτοις καὶ Μαξιμίον, ὃς Τριβέρεως ἦν ἐπίσκοπος· ὅτι περ πρῶτος Παῦλῳ κοινωνίας μετέδωκε καὶ τὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καθόδον αὐτὸς προεξέστησεν. Ἔτι δὲ καὶ ὡς τοὺς ἐξ εἰσᾶς εἰς ἐσπέραν ἤκοντας ἐπισκόπους ἀπεκήρυξεν· οὐ τούτους δὲ μόνους, ἀλλὰ καὶ Πρωτογένη τὸν Σαρδικῆς, καὶ Γαυθέντιον, Πρωτογένην μὲν, ὡς συναιρούμενον Μαρκελλῷ τῷ Ἀγκύρας, οὐ κατεψηφίσαντο πρότερον· τὸν δὲ, ὡς τοὺς πρὸς αὐτῶν καθαιρεθέντας πολλῆς ἀξιοῦντα τιμῆς, καὶ ὅτι περ τάναντία ἐφρόνει Κυριακῷ, οὐ διάδοχος ἦν. Περὶ δὲ πίστεως· τὸ μὲν ὁμοούσιον ἀπελαύνουσι· τὴν δὲ τοῦ ἀνομοίου δόξαν πανταχοῦ γράφοντες διαπέμπουσιν· ἐν ἧ καὶ τοῖς κατὰ χώρην ἔγραφον μὴ εἰς κοινωνίαν δέχεσθαι καὶ οὐς ἀρτίως κατεψηφίσαντο· ἀλλὰ μὴδὲ γραμμάτων αὐτοὺς ἀξιοῦν. Ἔτεροι δὲ φασιν, ὅτι περ πίστεως κατὰ τὴν ὑποτεταγμένην μακρὰν ἔχθεσιν πιστεύειν ἐκέλευον· ἐν ἧ ὁμοουσίου μὲν οὐδαμῶς μνείαν πεποιήντο, τῶν δὲ λεγόντων τρεῖς εἶναι Θεοὺς, ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι Θεόν, ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἢ ἀγέννητον τὸν Υἱόν, ἢ ὅτι ἦν ποτε χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε οὐκ ἦν. Τοιαῦτα μὲν οἱ τῆς Ἐσπερίας ἀνὰ τὴν Φιλίππου τῆς Θράκης γενόμενοι ἔδρων· οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Ὁσίον περὶ Σαρδικῆν πρῶτα μὲν ἐρήμην τοῦτον κατεψηφίσαντο· ἐδέξαντο μὲν γὰρ Ἀθανάσιον, καὶ τὰ ἐν Τύρῳ κατ' αὐτοῦ πραχθέντα ἀνεθεμάτισαν. Τῷ Μαρκελλῷ τὸν τόπον ἀπέδωκαν, ὡς μὴ τάδε φρονεῖν ὁμολογήσαντα, ἀ διεβάλλετο. Καὶ Ἀσκληπᾶ δὲ τὴν τῆς Γάζης ἐπισκοπὴν ἐκύρωσαν, ὡς καὶ πρότερον ψήφῳ πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ μάλιστα Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου, τὴν ἐπισκοπικὴν εἰληφότος ἀξίαν. Καὶ τὰσφαλὲς δὲ παριστᾶ τὸ τῆς δίκης ὑπόμνημα· ἀνώρθωσάν τε καὶ Λούκιον, τῶν αὐτοῦ κατηγορῶν χρησαμένων δρασμῷ· καὶ ταῖς ἐκείνων παροικίας ἔγραφον, μὴ ἄλλους ἀλλ' αὐτοὺς ἔχειν ἐπισκόπους, καὶ ὅσον οὐ πῶ καὶ τὴν αὐτῶν καθαρδοκεῖν ἀφίξιν. Καθαίρουσι δὲ καὶ οὗτοι τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Γρηγόριον, Βασίλειον τε τὸν Ἀγκύρας, Κωνσταντῖνον τὸν ἐν Γάζῃ· καὶ μήτοι γε ἐπισκόπους,

ἀλλ' οὐδὲ Χριστιανῶν προσηγορίζ τούτους τιμᾶν ἐθέσπισιν. Καθεῖλον πρὸς τούτους Θεόδωρον τὸν Περίνθιον, Νάρκισσον τὸν ἐν Εἰρηνοπολίτῃν, Ἀκρίσιον τὸν Καίσαρειας τῆς Παλαιστίνης, τὸν Παμφίλου διάδογον Εὐσεβίου, καὶ Μηνέφαντον τὸν Ἐφέσιον, Οὐρσάκιον τε τὸν Σιγγιδίνος, καὶ Οὐάλαντα τῶν Μουρσῶν τῆς Παννονίας, καὶ τὸν Λαοδικεῖας Γεώργιον, εἰ καὶ τέως τῇ συνόδῳ τῶν ἔφρων οὐ παρῆν. Καθεῖλον δὲ τούτους· καὶ τῆς κοινῶν ἐξέωσαν, ὡς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τῆς πατρικῆς οὐσίας χωρίζοντας, καὶ ὅτι τοὺς πάλαι διὰ τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν ἀποθεβλημένους ἀνεδέξαντο, καὶ εἰς μείζονα λειτουργίας Θεοῦ προήγαγον ἀξιώματα. Καὶ καταψήφισάμενοι τούτων, τοῖς ἀπανταχοῦ ἐπεμπον ἐπισκόποις τὰ δεδογμένα κυροῦν, καὶ περὶ τὰ δόξαντα τοῖς ἐν Νικαίᾳ ὁμοφρονεῖν· ἐκείνα γὰρ κρατούντες, τὸ ἀνόμοιον ἀπέωσαν, καὶ τὸ ὁμοούσιον διαρρήδην ἐκήρυξαν. Καὶ τινα δὲ γραφῆν ἐκθέμενοι, πλατυτέραν μὲν τῆς ἐν Νικαίᾳ, διατηροῦσαν δὲ τὸν ὄρον ἐκείνης, καὶ οὐ παρὰ πολὺ διαλλάττουςαν καὶ τοῖς ῥήμασιν, ἀπανταχοῦ διεξέπεμψαν. Ἴνα δὲ μὴ τι καινοτομῆν παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ δεξωσιν, Ὅσιος καὶ Πρωτογένης, οἱ τῆνικαῦτα τῆς συνόδου προηγόν, ἔγραψαν Ἰουλίῳ μετ' ἀσφαλοῦς μαρτυρίας, κύρια μὲν τὰ ἐν Νικαίᾳ νομίζειν, σαφηνείας δὲ χάριν, τὰ ἐκείνη ὀρισθέντα πλατύνειν βραχύ· ἵνα μὴ, φασί, τῷ συντεταμημένῳ τῆς πίστεως, οἱ ἐξ Ἀρείου εἰς ἄτοπον ὡσιν ἀπάγοντες, ὅσοι μὴ ἴσασι διαλέγεσθαι. Ταῦτα ἐκείνοι διαπραξάμενοι, οὐκαθε διελύοντο, ἐκάτεροι γνώμης ὄντες, ὡς καὶ ἀμφω δικαίως πράξειαν, οἱ μὲν τὴν ἐν ἐπισκοποῦντες, ὅτι περὶ ἡμᾶς τὴν ἐσπέραν τοὺς ὑπ' αὐτῶν καθαιρεθέντας καὶ ἀπωσμένους, ἐδέξαντο· οἱ δ' ἂν τὴν δύσιν, ὅτι πρὸ τῆς κοινῆς διαγνώσεως οἱ καθελόντες ἀπέφυγον, καὶ ὅτι οἱ μὲν τὰ ἐν Νικαίᾳ δεδογμένα ἔστεργον, οἱ δὲ τῆς ἐν κισθλητεύειν ταύτην καὶ παραχαράττειν ἐτόλμων. Οἱ δ' ἐν Σαρδικίᾳ καὶ Μαρκελλίῳ τῷ πρόσθεν εἰρημένῳ τῆς ἐν Ἀγχύρᾳ Γαλατίας· ἐπισκόπων τὴν ἱερωσύνην ἐπέτρεψαν· ἐξείπε γὰρ τῇ συνόδῳ, ὡς οὐ νοηθεῖν τοῖς πολλοῖς ἢ ὑπ' αὐτοῦ τῷ βιβλίῳ ὑπαγορευθεῖσα φράσις· καὶ διὰ τοῦτο ὑπόνοιαν σχεῖν, τὰ τοῦ Σαμοσατέως Παύλου καὶ Σαβαλλίου φρονεῖν.

ita peractis, domum revertere. Et utrique in ea erant opinione, recte ab eis quæ sententiis proscriptiois ferendis egissent, esse facta. Orientales quidem, quod Occidentales, quos ipsi sacro ordine movissent et rejecissent, eos ad communionem admisissent; Occidentales autem, quod illi quæ Athanasium et alios damnationis sententia notassent, ante publicam cognitionem profugissent; et quod si Nicæna decreta complectebantur, illi vero ea depravare et adulterare audebant. In Sardicensi consilio Marcello quoque, de quo supra diximus, Ancyra Galatiæ episcopatum, sicuti commemoravimus, rursus mandarunt. Nam is synodo exposuit, a multis libri sui scripta intellecta non esse: unde illi suspicionem conceperint, eadem se cum Samosateno Paulo et Sabellio sentire.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ὅσα δ' ἐκκλησιαστικὸς Σωκράτης ἐπὶ τῆς δόξης Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου ἱστορήσας· καὶ ὅσα δόξης εἶχε περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ἢ ἐσπέρα τε καὶ ἡ ἕως.

Εἶδέναι μέντοι χρεῶν ὡς ὁ τοῦ Παμφίλου Εὐσεβίου τριπλὸν βιβλίους τὸ εἰρημένον ὑποπτον τοῦ Μαρ-

(1) Legendum forte *Georgio*, supra cap. 7 eod.

A diceret nunquam ea sensisse, de quibus per calumniam accusatus esset. Asclepæ episcopatum Gazæorum auctoritate sua confirmarunt, qui antea etiam multorum antistitum, et maxime Eusebii Pamphili suffragio episcopalem susceperat dignitatem, cujus rei certitudinem acta judicii declarabant. Lucium etiam Adrianopolitam, quod accusatores ejus profugerant, restituerunt. Horumque paræciis et ecclesiis scripserunt, ne alios quam ipsos haberent episcopos, eorumque quamprimum exspectarent adventum. Abrogarunt quoque episcopatum Gregorio (1) Alexandrino, Basilio Ancyrano, et Quintiano Gazæo: et ut non modo episcoporum, sed ne Christianorum quidem appellatione honorarentur statuere. Idem fecerunt Theodoro Perinthio, Narcisso Irenopolita, Acacio Cæsariensi Eusebii Pamphili successori, Menophanto Ephesio, Ursacio Singidonis (2), et Valenti Mursiæ Pannoniorum episcopis, et Laodicensi Georgio, quamvis Synodo Orientalium is non interesset. His omnibus dignitate adempta, communi interdixerunt, quod Filium Dei a paterna substantia separarent: 698 et quod, qui dudum propter Arianam hæresim rejecti fuerant, eos recepissent, et ad ampliorem ministerii Dei evexissent dignitatem. Eis damnatis, ad omnes ubique episcopos miserunt, ut decreta ea rata haberent et confirmarent, nec non Nicænis placitis consentirent. Quibus roboratis, τὸ ἀνόμοιον, dissimile, repudiarent, τὸ ὁμοούσιον, consubstantiale, aperte promulgarent. Et scripto quodam composito, quod diffusius quidem quam Nicænum esset, finitionem autem ejus servaret, verbisque non admodum ab illo differret, id passim ad loca omnia miserunt. Ne vero novare quidquam contra Nicæna decreta viderentur, Hosius et Protogenes, qui tum synode præierant, cum certa attestazione ad Julium litteras dederunt, auctoritatem suam se Nicænae fidei professioni integram relinquere: perspicuitatis autem gratia, quæ Nicææ constituta essent, non ita multis latius extendisse, ne scilicet Ariani compendio professionis fidei ad absurdas opiniones eos abducerent, qui dialecticæ sunt imperiti. His

ita peractis, domum revertere. Et utrique in ea erant opinione, recte ab eis quæ sententiis proscriptiois ferendis egissent, esse facta. Orientales quidem, quod Occidentales, quos ipsi sacro ordine movissent et rejecissent, eos ad communionem admisissent; Occidentales autem, quod illi quæ Athanasium et alios damnationis sententia notassent, ante publicam cognitionem profugissent; et quod si Nicæna decreta complectebantur, illi vero ea depravare et adulterare audebant. In Sardicensi consilio Marcello quoque, de quo supra diximus, Ancyra Galatiæ episcopatum, sicuti commemoravimus, rursus mandarunt. Nam is synodo exposuit, a multis libri sui scripta intellecta non esse: unde illi suspicionem conceperint, eadem se cum Samosateno Paulo et Sabellio sentire.

D

699 CAPUT XIII.

Quæ Socrates scriptor ecclesiasticus de opinione Eusebii Pamphili memorie prodiderit, et quæ Occidentis Orientisque de fide Nicæna fuerit sententia.

Sciendum sane, Eusebium Pamphili tribus libris suspectum illum Marcelli commentarium relet-

(2) Singidon hodie Segedinum dicitur.

lisse (1). Scripto namque eo in partes suas diviso, A deinde confutationem infert : idque in toto opere facit. Ex quibus libris Socrates scriptor ecclesiasticus plurima allegat, quapropter Eusebius quasi Arianus taxatus sit. Ac deinceps refert, primæ synodo cum interfuisse, aliisque episcopis decretis faciendis consensisse : sicuti Eusebius ipse in tertio ad Constantinum libro memoret. Profert vero idem et piam ejus in illud, *Dominus creavit me initium viarum suarum*¹, interpretationem, in qua hæc sic scribit : « Quod Dominus seipsum creatum esse ait, non hoc sane ita dicit, tanquam qui antea non fuerit, ac tum primum esse cœperit : ut quemadmodum reliquæ creaturæ, itidem et ipse ex non existente exstiterit, nonnulli non recte acceperunt; sed ut constans B quidem et vivens et præexistens atque subsistens ante totius mundi constitutionem, ad regendum autem et administrandum universa a Domino suo ipsius Patre ordinatus; ut eo loco hoc verbum creavit, pro verbo ordinavit seu constituit, sit dictum. Aperte certe quidem hominum principes et duces creaturam nominavit apostolus dicens : *Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Dominum, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis*². Et propheta ex persona Dei dicens : *Ecce ego firmans tonitruum, et creans Spiritum, et annuntians ad homines Christum ejus*³ : hoc verbum creans, non ea sententia, quod antea non fuerit, accepit; non enim tum Deus creavit Spiritum, cum Christum suum per cum hominibus annuntiavit; neque recens sub sole fuit. Sed fuerat quidem ille, et præxistiterat : missus autem tum est, quo tempore apostoli congregati erant cum instar tonitrus e cœlo sonitus provenit, tanquam advenientis flatus vehementis : hoc verbo creans, pro eo quod est demittens, aut ordinans seu statuens, posito; tonitru vero ipso, alio quodam modo evangelicam prædicationem significante. Tale est et illud : *Cor mundum crea in me, Deus*⁴. 700 ubi non ille quidem tanquam cor non habens, sed ut tandem habenti et purificaretur et perliceretur, precatus est. Et illud : *Ut crearet duos in unum novum hominem*⁵, pro cogeret seu congregaret. Vide porro an non tale sit et illud : *Induite novum hominem, secundum Deum creatum*⁶. Item illud : *Si quis in Christo nova creatura*⁷; et quæcunque sunt ejusmodi. Ut ne miretis, si metaphorice et per translationem in verbis istis : *Dominus creavit me in initio viarum suarum; creavit, pro constituit, aut ordinavit dictum sit.* » Hæc in tertio adversus Marcellum libro Eusebius. Socrates autem hæc quoque hisce verbis pro Eusebio refert : « Cum itaque Eusebius Nicænae synodi mentionem faciens, soluta esse et constituta,

κέλλου άνέτρεψε σύγγραμμα, ως και πρώην ειρηκαμεν, τὰ πρὸς Μάρκελλον επιγράφας τὸ σπουδασιμα. Διακρήσας γὰρ εις μέρη, έπειτα τὴν άντιβρῆσιν έπάγει· καὶ τοῦτο δι' ὄλου ποιεί. Έξ οὗ σπουδάσματος πολλά παρατιθείς Σωκράτης ὁ τὰ εκκλησιαστικὰ συγγραφέμενος, ένίσταται πλεῖστα, ως διαβάλλοιτο Εὐσέβιος; τὰ Ἀρείου φρονῶν· παρεισάγει γὰρ τῷ τε τῇ πρώτῃ συνόδῳ αὐτὸν παρεῖναι, και τοῖς λοιποῖς ὁμόφρονα καταστήναι· ὡς εν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ πρὸς Κωνσταντῖνον αὐτὸς εκείνός φησιν. Έκτίθῃσι δὲ και τὴν εις τὸ, *Κύριος εκτίσέ με άρχῆν ὁδῶν αὐτοῦ*, εὐσεβῆ ἐξήγγισιν· εν ἧ και ταῦτὰ φησιν· « Εἰ δὲ λέγει ὁ Κύριος· εκτίσθαι έαυτὸν, οὐχ ὡς εκ τοῦ μηδντος εις τὸ εἶναι παρελθόν, ταῦτα αν εἰποι τοῖς λοιποῖς κτίσμασι και αὐτὸς ὁμοίως· εκ τοῦ μηδντος γεγονώς, ὁ τινες οὐκ ὀρθῶς ὑπελήφασιν, ἀλλ' ὡς ὑφεστῶς μὲν και ζῶν, πρῶν τε και προὔπάρχων τῆς τοῦ παντός κόσμου συστάσεως. Ἄρχειν δὲ τῶν ὄλων ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῦ έαυτοῦ Πατρὸς κατατεταγμένος, τοῦ εκτίσεν, ένταῦθα άντὶ τοῦ κατέταξεν ἢ κατασκευάσεν, ειρηγμένους. Διαβρῆθην οὖν τοὺς εν ανθρώποις άρχοντας και ἡγεμόνας κτίσιν ὠνόμασέν ειπῶν ὁ ἀπόστολος· Ἰποτάγητε οὖν πᾶσιν ανθρώπινη κτίσει διὰ τὸν Κύριον· ειτε βασιλεῖ ὡς ὑπερέχοντι, ειτε ἡγεμόσιν ὡς δι' αὐτοῦ περιπομένοισι. Καὶ ὁ ειπὼν δὲ προφήτης ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, Ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντῆν και κίττων Πνεῦμα, και αποστέλλω εις ανθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, τὸ κίττων, οὐκ εκ τοῦ γεγονότος εις ἀνυπαρξίαν παρεῖλθην· οὐ γὰρ τότε εκτίσεν ὁ Θεός τὸ Πνεῦμα, ὅτε τὸν Χριστὸν αὐτοῦ δι' αὐτοῦ πᾶσιν ανθρώποις κατήγγειλεν· οὐδὲ γὰρ πρόσφατον ὑπὲρ τὸν ἥλιον· ἀλλ' ἦν μὲν και προὔπῆρχον· ἀπεστέλλετο δὲ, καθ' ὃν καιρὸν ἦσαν οἱ ἀπόστολοι συνηγμένοι, ὅτε δίκην βροντῆς ἐγένετο ἡχος εκ τοῦ οὐρανοῦ ὡσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας· τοῦ κίττων άντὶ τοῦ καταπέμπων ἢ κατατάσσων ειρηγμένου· τῆς δὲ βροντῆς καθ' ἕτερον τρόπον τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα δηλοῦσιν· Τοιοῦτόν έστι και τὸ, *Καρδιαν καθαράν κτίσεν εν έμοι, ὁ Θεός*· οὐχ ὡς μὴ έχων, ἀλλ' ὅτι δῆποτε τελεσθῆναι τοιαύτην ἠέχετο· και τὸ, Ἰνα κίττη τοὺς δύο εις ένα καιρὸν ανθρώπων, άντὶ τοῦ συναγάγη. Ὅρα μήποτε τοιοῦτόν έστι και τὸ, Ἐνδύσασθε τὸν καιρὸν ανθρώπων τὸν κατά Θεὸν κτισθέντα· και τὸ, *Εἰ τις εν Χριστῷ και ἢ κτίσις*· και ὅσα άλλα τοιαῦτα. Μὴ θαυμάση; εἰ μεταφορικῶς και εν τῷ, *Κύριος εκτίσέ με άρχῆν ὁδῶν αὐτοῦ*, τὸ εκτίσεν άντὶ τοῦ κατέστησεν ἢ κατέταξεν ειρηται. Ταῦτα εν τῷ τρίτῳ πρὸς Μάρκελλον ὁ Εὐσέβιος. Καὶ ταῦτα δὲ λέξασιν αὐταῖς Σωκράτης ὑπὲρ αὐτοῦ φησιν· « Εἰ τοῖνον Εὐσέβιος τῆς εν Νικαίᾳ συνόδου μνήμην ποιούμενος, λείψθαι μὲν τὰ τότε ἀμφισθητούμενα λέγει, πάντας δὲ ὁμοφρονῆσαι και ὁμοδοξῆσαι· πῶς Ἀρειανίζειν τινὲς αὐτὸν ὑπολαμβάνουσι; Πλανῶνται δὲ Ἀρειαν-

¹ Prov. viii, 22. ² I Petr. II, 13, 14. ³ Amos iv, 13. ⁴ Psal. I, 12. ⁵ Ephes. II, 15. ⁶ Ephes. iv, 24. ⁷ II Cor. v, 17.

(1) Socr. lib. II, cap. 20.

νοί. φρονεῖν αὐτὸν νομιζόντες τὰ αὐτῶν. Ἄλλ' ἐρεῖ τις ὡς ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ Ἀρειανίζειν δοκεῖ, τῷ συνεχῶς λέγειν, Διὰ Χριστὸν· πρὸς δὲ ἀποκρινόμεθα, ὅτι τῇ λέξει ταύτῃ πολλάκις καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἐχρήσαντο, καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς μηνυθείαις τῶν οἰκονομιᾶν τῆς ἀνθρωπότητος, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Καὶ πρὸ γε ἀπάντων τούτων ὁ Ἀπόστολος ταῖς λέξει ταύταις ἐχρήσατο, καὶ οὐδέποτε ὡς κακοδοξίας διδάσκαλος ἐνομισθῆ. » Καὶ αὐθι; ἐπιφέρει λέγων· « Οὐτε γὰρ ἔχουσι δεῖξαι ὅτι Εὐσέβιος ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως δίδωσι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, κἄν ταῖς τῆς οἰκονομίας λέξεσιν ἐν τοῖς βιβλίοις εὐρίσκωσιν αὐτὸν καταχρῶμενον· μέγιστα δὲ καὶ ὅτι καὶ θαυμάστης καὶ ζηλωτῆς ἐγένετο τῶν Ὀριγένους βιβλίων, ἐν οἷς πανταχοῦ τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα εὐρίσκουσιν οἱ τῶν Ὀριγένους βιβλίων τὸ βῆθος κατανοῆσαι δυνάμενοι. » Τοιαῦτα καὶ ἕτερα Σωκράτης παρατίθει, διευχυρίζεται πᾶσαυτὸς τοῦ δόγματος Εὐσεβίου περιτιθέει. Ἐγὼ δὲ βουλομένη ἂν μᾶλλον εἶναι τὸν ἄνδρα τοιοῦτον· ἢ καθόλου Ἐκκλησία οὐ τοιοῦτον τάχα ὑπειληφεν· ἢ μᾶλλον ἔπασθαι δίκαιον. Εἰ δ' ἐκεῖνος ἐν τῷ ἀσφαλεῖ τῆς εὐσεβείας ἐστίν, ὡς οὗτός φησι, καὶ ταῦτα Ναυάτος ὢν, τῷ τὰ κρύφει ἀκριβῶς διεῖδῃ Θεῷ ἑατέον. Ταῦτα μὲν οὕτως· οἱ δ' ἐν Σαρδικῇ συνελθόντες οὕτω διεπραξίμενοι, ἐπορεύοντο ἕκαστος ἐπ' οἴκῳ. Δισπᾶτο δὲ τοῦ λοιποῦ τῆς ἑβδῆς ἡ δύσις. Οὐκείτι γὰρ ὡς ἐμόρφωσιν ἐπεμίγνυτο. Καὶ ὅρος τῆς κοινωνίας, ταῖς μὲν ἑσπερίοις μεταξὺ Ἰλλυριῶν καὶ Θρακῶν ἦν, περὶ ὅρος δὲ Σούσασις κέκληται· περαιτέρω δὲ κοινωνεῖν ἤρισσα ἤθελον, διαφόρου τυγχανούσης τῆς πίστεως. Οἶα δὲ φιλεῖ, τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐν διαβολαῖς καὶ διχονομαῖς ἦσαν. Καὶ μεγάλη ταραχὴ τις καὶ σύγχυσις τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ ἐπεχωρίασε. Καὶ γὰρ πρότερον εἰ καὶ διάφοροι καθιεστήκεισαν, ἀλλ' ἐπεμίγνυτο τέως, καὶ οὐ μέγα τὸ δεῖνόν ἐπιούουν παρακλήσια γὰρ τῷ ἐπιμίγνυσθαι φρονεῖν κατὰ Χριστὸν ἐνομίζοντο. Ἐν συντόμῳ δὲ φάναι, ἡ μὲν κατὰ δύσιν ἅπανα Ἐκκλησία, διὰ τῆς πατρὸς ἀγομένη θρησκείας, ἐρημος ἐρίδος ἦν καὶ τῆς περὶ δόγματα τερθρείας ἀπηλλαγμένη, ἀκραίως τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν διατρανοῦσα· κἄν καὶ τέως Θυρσάκιος ὁ Παννονίας, καὶ Δυξέντιος ὁ Μεδιολάνων πείραν προσῆγον διασπᾶν καὶ πρὸς τὴν Ἀρειανίζουσαν μετισταῖν δόξαν, τοῦ Ῥωμαίων θρόνου καὶ τῶν ἐσπερίων ἄλλων ἱερῶν ἐργηγορῶτων, καὶ τὰς τῆς αἰρέσεως ταύτης βλάστας θάπτον ἐξαναπτύωντων· ἢ δὲ ἑβὰ μετὰ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδον ἐστασίαζε, καὶ περιφανῶς πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ διεκρίνετο πίστιν. Τὸ δ' ἀληθές, πλὴν ὡς συναγεῖν ἐνεσι, τῶν μὲν πλειόνων ἢ γνώμῃ πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ δόξαν συνῆρταν, ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὸν Υἱὸν εἶναι ὁμολογούντων· τῇ δ' ἐκ φιλονεικίας ἐρίδι κατεχόμενοι, πρὸς τὴν ὁμοούσιον λέξιν ἀκρατῶς διεφέροντο· οἱ μὲν, ὡς τινες εἶπον, ἐξ

A quæ tum in controversiam deducta fuerant, atque omnes consensu uno eadem sensisse atque dixisse referat, quomodo quidam illum Arianisare suspicantur? Falluntur vero Ariani etiam, qui illum cum eis sensisse existimant. Sed dicet aliquis, in scriptis ejus Arianum esse eum videri, propterea, quod frequenter dicat, Per Christum (1). Cui respondemus, hac locutione sæpenumero ecclesiasticos viros usos esse, aliisque, quibus œconomia seu munus humanitatis Servatoris nostri significatur. Et ante omnes istos Apostolus ipse verba hæc usurpavit: et nunquam tamen veluti pravæ opinionis habitus est doctor. » Ac rursus hæc infert: « Non enim ostendere poterunt, Eusebium principium existentiae tribuere Filio Dei, quamvis in libris ejus œconomiae sive dispensationis humanæ verbis abuti eum invenient. Maxime vero, quod admirator et æmulator Origenis librorum fuit, in quibus ubique Filium ex Patre genitum esse reperiunt, qui Origenis librorum acumen assequi possunt. » Hæc et alia Socrates afferens, sinceritatem doctrinæ Eusebio ascribere contendit. Ego quidem talem potius virum eum fuisse velim: Ecclesia autem Catholica non talem fortasse judicat, quam potius æqui par est. An vero ille certo in pietatis sinceritate sit, sicuti iste qui quidem Novatianus est, dicit, id accurate certoque occulta omnia perspicienti Deo relinquendum. Et de his quidem satis. Sardicensi vero conventu ita peracto, domum se quisque recepit. 701 Ac deinceps Occidens ab Oriente per secessionem divisus est. Non amplius enim Occidentales cum Orientalibus, haud eadem secum sentientibus, negotii sibi quidquam et conjunctionis esse voluere. Et communionis finis Occidentalibus fuit inter Illyricum et Thraciam, circa montem qui Susacis dictus est. Ultra eum autem locum propter variantem fidem minime inter se invicem communicare voluerunt. Ut vero fieri solet, in ecclesiis calumniæ et dissensiones erant. Et ingens turba et confusio Ecclesiam catholicam invasit. Antea siquidem, etiamsi dissiderent, consuetudine tamen inter se jungebantur, nec adeo gravem eam rem putabant: et consuetudinem ejusmodi eundem de Christo sensum esse existimabant. Et ut paucis dicam, Ecclesia Occidentalis omnis patriæ insistens religioni, contentionis experta, et a studio de dogmatibus nugandi aliena fuit, sincere professionem fidei Nicenam sonans atque profitens. Quamvis etiam Ursicius Pannonius et Auxentius Mediolanensis conati sunt Ecclesias distrahere, et ad Arianam opinionem traducere, efficere tamen id nequiverunt, sede Romana et aliis Occidentalibus episcopis vigilantibus, et hæresis ejus surculos illico exstirpantibus. Oriens autem post Antiochenum concilium seditiones concitavit, et propalam ad-

(1) Διὰ Χριστοῦ. Offendiculo olim fuit piis, si Christus simpliciter sine præfatione honoris, et illatione divinitatis nominaretur.

versus Nicenam fidem disceptans iudicio contendit : revera tamen, sicuti colligere est, plures sententiam Nicæni dogmatis comprobabant, Filium ex substantia Patris esse contententes : contentionis vero cupiditate devincti, adversus verbum τοῦ ἁμοουσίου, consubstantialis, impotentibus animis pugnabant. Nonnulli quidem, sicuti quidam tradiderunt, quod jam inde ab initio contra id verbum stetissent : et quemadmodum ejusmodi homines facere solent, ne victi esse, si cederent, viderentur, in sententia propterea persistebant, et vocabulum id abolere studebant : probro sibi fore, si opinionem mutarent, arbitrati. Nonnulli autem, quod frequenter de his nugati essent, ita opinari ex animi sententia malebant ; **702** et cum semel ab eo quod decebat excidissent, opinionem suam firmiter retinebant. Erant qui indecorum contendendi studium secum ipsi perpendentes, ad gravioriorem declinarent sententiam, vel propter gloriam aut timorem, vel propter vim aut familiaritatem, plerumque etiam propter amicitiam, et fortasse alias ob causas, quibus homines adducti, ut sese res tulit, etiam in his quæ parum decent, gratificantes aliis obsequuntur : denique quod nonnulli libere et palam, quæ ab adversariis objicerentur, redarguere atque refellere non possent. Non pauci vero ejus temporis homines, ineptias prorsus et superfluas nugas esse existimantes de rebus ejusmodi confictari, ab illorum consuetudine sejuncti, taciti secum Nicæna decreta complectebantur et colebant.

CAPUT XIV.

De Ægyptiis monachis, Scetiis scilicet et Tabennesiis. Atque ibi de duobus sanctis Macariis. Item de Pambo et Pachomio. Item de Apollonio et de Anubio.

Supra omnes autem qui in Oriente magna cum libertate saniorum doctrinam defenderunt, tenacissime Nicæna decreta retinere Paulus Constantinopolitanus, et Athanasius Alexandrinus, episcopi, atque cum iis universis Ægyptiorum monachorum cœtus : quibus præiit Antonius adhuc superstes, quique cum eo erant (plurimi autem erant) in Ægypto et aliis Romani imperii locis ascetæ : quorum multi usque ad Constantii imperium et posteriora etiam tempora duraverunt : quales fuere (Amonem enim, et Thebæum Paulum omitto) eodem veroque nomine dicti Macarii, hoc est beati : Ægyptius scilicet ille, et cui Urbani cognomen inditum fuit : Paphnutius et Pambo, Anub et Pityrion Serapion et Orsesius et Pachomius Tabennesiotes, Ephraim quoque et Hilarion : quales etiam circa Illyricum et Thraciam Martinus Sabariæ ortus Pannoniensis, et Hilarium Pictaviensis, homines admirandi : de quibus paulo post suo loco referemus. Multi denique alii aliter spectati viri, eisdem annis viguere, atque in ecclesiis Dei enituere : inter quos præcipue eruditione et eloquentia floruit Eusebius, Emesenus episcopus, Titus Bostrensis, **703** Serapion Thmæus, Basilus Ancyranus, Eudoxius Germaniciensis, Acacius qui post Eusebium Cæsareæ Palestinæ præfuit, Cyrillus, qui post Maximum Hierosolymitanam administrabat ecclesiam, et Theodoros Perinthius : qui omnes doctrinæ suæ sætus etiam prænitendos ecclesiis reliquere. Videtur au-

A ἀρχῆς αὐτῆ ἀντιστάντες, καὶ οἷα δὴ τοῖς τοιοῦτοις φιλεῖ, τὸ μὴ δόξαι ἠτεῖσθαι τῆς γνώμης εἰχοντο, περιτελεῖν τὴν λέξιν σπουδάζοντες, καὶ αἰσχύνῃ ἐνόμιζον τὴν μετὰθεσιν· ἦσαν δ' οἱ καὶ ἐκ τοῦ πυκνῶς περὶ ταῦτα ἐρεσχελεῖν, καὶ ταῖς ἀληθείαις ὡς δοξάζειν ἤρουντο· καὶ καθάπερ τοῦ δέοντος ἐκτραπέντες, ἀμεταθέτως εἶχον. Ἄλλοι δὲ τὸ μὴ δέον τῆς φιλονεικίου γνώμης σταθμώμενοι, πρὸς τὸ κεχαρισμένον τῶν δοξαζόντων ὑπέκλινον, ἢ διὰ δόξαν τε καὶ δόξος, ἢ δύναμιν, ἢ καὶ δι' οἰκειότητα καὶ φιλαν πολλὰκις· τάχα δὲ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας, ὅψ' ὦν πρόφρονται ἀνθρωποὶ ὡς ἔτυχε τὰ μὴ δέοντα χαρίζομενοι, καὶ τῷ μὴ διὰ παρῆρησίας ἔχειν ἴσως ἐξελέγχειν τὸ προσιστάμενον. Πολλοὶ δὲ τῶν τότε λῆρον ἀντικρυς καὶ περιετὴν φλυαρίαν ἡγούμενοι τὸ περὶ τὰ τοιαῦτα προστρέβασθαι, καθ' ἑαυτοῦς ἦσαν ἡσυχῇ γνώμη, τὸ δόξαν ἐν Νικαίᾳ ἐστέργοντες καὶ τιμῶντες.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΔ'.

Περὶ τῶν Αἰγυπτίων μοναχῶν, ἡγόντων τῶν Σκητιῶν καὶ Ταβερνησιῶν· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν ἀγίων δύο Μακαρίων, Παμβῶ τε καὶ Παχωμίου· Ἀπολλωνίου τε καὶ Ἀνουβίου.

C Πάντων δ' ἐπέκειντα τῶν ἐν τῇ Ἐφ' ἐπαρῆρησιασμένῳ λόγῳ ἀπρὶξ τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάζοντων εἰχοντο Παῦλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀθανάσιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, καὶ σὺν αὐτῷ τὸ κατ' Αἴγυπτον σύμπαν μοναχικόν· ὦν καθηγεῖτο Ἀντώνιος περιὼν ἔτι, καὶ ὅσοι αὐτῷ συνεγένοντο· πλεῖστοι δὲ ἦσαν ἀνά τε τὴν Αἴγυπτον καὶ ἄλλαχού τῆς Ῥωμαίων ἀρχομένης· οἱ πολλοὶ ἀνά τε τὴν παρούσαν ἡγεμονίαν ἐγένοντο, καὶ εἰς τὸν μετέπειτα παρέμειναν χρόνον. Ἐὼ γὰρ Ἀμουὺν καὶ Ἀγώνιον καὶ τὸν Θῆθηθεν Παῦλον· καὶ οἵοιπερ ἦσαν οἱ ἐπώνυμος ἐκεῖνοι Μακάριοι ἄνδρες, ὃ τ' Αἰγύπτιος καὶ ᾧ Πολιτικὸς ἐπώνυμον ἦν· Παφνούτιος τε καὶ Παμβῶ, Ἀνουβίος τε καὶ Πιτυρίων. Σαραπίων τε καὶ Ὀρσήσιος, καὶ ὁ Ταβερνησιώτης Παχώμιος, Ἐφραίμ τε καὶ Ἰλάριον, καὶ οἱ περὶ Θράκην καὶ Ἰλλυρίδα, Μιρτίνοσ, ὁ ἀπὸ Σαβωρίας τῆς Παννονίας, καὶ Ἰάριος ὁ Πικτάθων, ἄνδρες θεσπέσιοι, περὶ ὧν μικρὸν ὑστερον κατὰ χώραν ἔρω. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοις ἐλλόγιμοι ἄνδρες τοῖς αὐτοῖς συνήκμασαν ἔπει, ταῖς ἐκκλησίαις θεοῦ διαπρέποντες· ὦν περὶ λόγων εἶδον τῶν ἄλλων διαφέροντες ἦσαν Εὐσέβιος ὁ τῆν Ἐμεστηνῶν ἱερτικῶς διθύνας, Τίτος ὁ Βόστρων, Σαραπίων ὁ Θμουαίος, Βασίλειος ὁ Ἀγκυρανός, Εὐδόξιος ὁ Γερμανικίας, Ἀκάκιος ὁ μετὰ Εὐσέβιον τῆς ἐν Παλαιστίνῃ ἡγησάμενος Καισαρείας, καὶ Κύριλλος ὁ τῶν τῶν Ἱεροσολύμων θρόνον μετὰ Μάξιμον οἰακίζων, καὶ Θεόδωρος ὁ Πειρίνθιος· οἱ δὴ πάντες ἔχοντα

τῆς αὐτῶν παιδείας λόγου πολλοῦ ἄξια ταῖς ἐκκλη-
 σιαῖς καταλελοιπασιν. Ἐφίκει δὲ πάντας τούτῳ τῷ
 μέρει παρευδοκιμεῖν, καὶ τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν
 σεμνύνειν, Ἐφραῖμ ὁ Σύρος. Τηνικαῦτα δ' ἤκμαζε
 καὶ Λουκίφερ καὶ Δίδυμος καὶ Ἀέτιος, ἐλλόγιμοι
 μὲν διαφερόντως, τῆ δὲ ἀληθείᾳ μάλα μαχόμενοι.
 Ὡς ἐπίπαν δὲ φάναι, οἱ τηνικαδε τῶν ἐκκλησιῶν
 ἡγεμόνες πλείστης ἀκριθείας κατὰ βίον ἐξείχοντο·
 ὅφ' ὧν τὰ πλήθη καλῶς ποιμαινόμενα, τοῦ κατὰ
 Χριστὸν σεβάσματος εἶχοντο, καὶ καθ' ἑκάστην
 αὐξήν ἡ πίστις ἐλάμβανεν. Ἡρέμα γὰρ ἡ Ἐκκλη-
 σία τῆ ἐνούση ἀρετῇ καὶ τῆ λαμπηθόνι τῶν ἀγα-
 θῶν πράξεων, ὅφ' ὧν τεράστια καὶ θεοσημεῖαι
 ἐγίνοντο, παρά τε ἱερῶν ἀνδρῶν, καὶ ἄλλως ἐκ-
 κλησιαστικῶν, ἐπὶ μέγα δόξης προήγετο· καὶ ἡ
 τῶν Ἐλληνηστῶν θρησκεία διεσυστάτο, καὶ τῆς
 μοθηρᾶς τερθρείας πρὸς τὴν ἀληθινὴν πίστιν
 μετέβηκεν. Ἐπεὶ δὲ τῶν ὁσίων τούτων ἐμνήσθη
 ἀνδρῶν, δεῖν οἶμαι τῶς τούτῳ τῷ λόγῳ ἐπιδραμεῖν,
 καὶ ὅσοι δὴ ἄλλοι περιφανεῖς ἄνδρες τηνικαῦτ'
 ἐκμάσαντες κλέος ἔσχον. Καὶ προκεισθῶσαν οἱ ἀοι-
 διμοὶ τῆς Σχῆτῳς ἡγεμόνες καὶ τῶν ἐκεῖσε ὁρέων
 κατέστησαν. Μακάριοι δὲ ἀμφοτέροις ἦν ὄνομα·
 ὧν ὁ μὲν Αἰγύπτου ὠρμάτο· ἄτερος δ' Ἀσιτὸς ὠνο-
 μάζετο· τὴν γὰρ Ἀλεξάνδρου εἶχε πατρίδα. Θεοὶ
 δὲ ἄνδρες καὶ ἀμφω ἐγένοντο. Θαυμάσιοι δὲ καὶ τὸ
 φιλοσοφεῖν ἦσαν, καὶ οὐκ ἀμοιροῦντες θείας προ-
 γνώσεως· δεῖσι δὲ καὶ δαίμονα; ἀπελθῶν τεραστῶν
 δὲ καὶ ἰαμάτων πρόχειροι αὐτουργοί. Ὡν ἄτερος
 ὁ Αἰγύπτιος καὶ νεκρῶν ἀνίστα, ὡς ἂν γέ τινα
 δόγματος· ἀλλοτρίου πείσοι πιστεύειν νεκρούς ἀν-
 ἰστασθαι. Πέρα δὲ τῶν ἡ' παραλάσαι λόγο; ἐκείνων
 εὐ ζῆν. Ὡν τὰ ὑπὲρ ἡμῶν τῆ ἐν ἐρήμῳ ἐπόνει
 διατρῆθῃ· μάλα δὲ καὶ ἐτι νέος ὧν τῆ φιλοσοφίᾳ
 διεπρεπεν, ὅθεν καὶ Παιδαριολόγων τὸ ἐπώνυμον
 ἔσχε, καὶ τὸν τοῦ πρεσβυτέρου δὲ βαθμὸν ἔβαινε,
 τεσσαρακοντούτης γενόμενος. Ὁ δὲ Πολιτικὸς ἐν
 ἐλάττωι χρόνῳ τὸ ἴσον τῆς ἀξίας εὐρατο· ἀπάσης
 δ' ἀσκήσεως τὴν πείραν εἰς ἄκρον εἴληφε. Τὰ μὲν
 γὰρ αὐτὸς εὕρισκε, τὰ δ' ἀκούων, παντὶ τρόπῳ
 κατορθοῦν ἐπειράτο. Ἐς τοσοῦτον δ' ἦν συντετηγ-
 μένος τε καὶ κατεσκηκώς, ὡς μηδ' ἐνεῖναι τρίχας
 φύειν ἰδὼν πώγωνα. Ἦν δ' ὁ μὲν Αἰγύπτιος μετὰ
 τοῦ εὐλαβοῦς αὐστηρό; ἄτερος δὲ ὁ Ἀλεξανδρεὺς
 παραπλήσιος; ἐφ' ἄπασι τῷ Αἰγυπτίῳ ὧν, ἐν τούτῳ
 παρήλλαττεν, ὅτι περ ἰλαρῶ; τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἦν.
 καὶ τῷ χαριεντίζεσθαι τοὺς νέους ἦγε πρὸς ἀσκη-
 σιν. Τούτων Εὐάγριος ἐγένετο μαθητῆς· καὶ τὴν
 δι' ἔργων φιλοσοφίαν ἐκτήσατο, πρότερον λόγῳ
 μόνῳ φιλοσοφῶν, χρόνῳ δ' ἐκείνῳ κατὰ τὸν αὐτὸν
 χώρον συνεφιλοσόφουν αὐτοῖς Παμῶ τε ὁ διαδόχ-
 ος, καὶ ὁ ἰσάγγελον εἶπερ τις πολιτεῖαν ἀσκήσας
 Παήσιος, Ἡρακλειδῆς τε καὶ Κρόνιος, Παφνούτιος

A tem omnes hac in parte gloria præcellere, atque
 Ecclesiam universalem exornare Ephraim Syrus.
 Tum quoque exstiterē Lucifer, Didymus, Aetius,
 admodum quidem illi eximii viri, sed adversus
 veritatem plurimum etiam pugnarunt. Atque ut
 summatum dicam, præfecti ea tempestate ecclesia-
 rum exactissimis vitæ institutis dediti erant, a
 quibus plebes rite gubernata, Christi religionem
 constanter coluit, et indes fides est adaucta, atque
 Ecclesia sensim pro insita et virtute atque honorum
 operum splendore, et quod a sacris aliisque eccle-
 siasticis viris prodigia divinaque miracula fiebant,
 ad ingentem gloriam pervenit: Græcorum autem
 superstitio pessum iit, et ab improbis nugis ad
 veram fidem transiit. Et quoniam sanctorum isto-
 rum virorum facta est mentio, faciendum esse
 duxi, ut breviter eos, et si qui insuper eo tempore
 illustres homines cum laude floruerē, oratione
 persequar. Ac primo loco percelebres illi com-
 morentur viri, qui Scetis montiumque ejus duces
 fuere. Utrique nomen erat Macario: quorum alter
 in Ægypto ortus erat, alter Alexandriam patriam
 habuit, et cognomen Urbani: ambo certe divini
 prorsus viri, atque in monastica philosophia ad-
 mirandi, divinarum prædictionum non expertes,
 dæmonum industrii expulsos, et prodigiorum sa-
 nationumque prompti et expediti auctores. Horum
 alter, Ægyptius scilicet, mortuum quoque excitavit:
 ut quemdam alieni dogmatis sectatorem, ad cre-
 dendum mortuos resurgere, persuasione ea addu-
 ceret. Illic ultra nonaginta annos vixisse perhibe-
 tur, quorum plus quam dimidiam partem in vita
 solitaria transegit. Et adolescens admodum sapien-
 tiæ studiis excelluit: et ob id Παιδαριολόγων, quasi
 puerum senilem dicas, cognomen obtinuit. Pres-
 byteri dignitatem quadragenarius suscepit. Urbanus
 vero breviori tempore ad eandem pervenit **704**
 dignitatem. Exercitia pietatis omnia ad summum
 excoluit, quæ partim ipse invenit, partim ex aliis
 audita modis omnibus absolvere est conatus. Adeo
 autem extenuatus et macie confectus fuit, ut non
 esset unde pili barbæ excrescerent. Et Ægyptius,
 cum reverentia quadam austerus: Alexandrinus
 autem cum in aliis omnibus par Ægyptio esset,
 in hoc tantum ab illo variavit, quod in colloquiis
 hilaris et jucundus, urbanis salibus utens, juvenes
 ad studium et exercitationem pietatis adduceret.
 Horum discipulus fuit Evagrius, apud quos philo-
 sophiæ sanctioris præcepta factis exprimere didi-
 cit, cum antea verbis solis sapientiæ studium pro-
 fessus fuisset. Eodem vero tempore, et eisdem in
 locis, cum illis philosophati sunt, decantatus ille
 Pambo (1): atque qui angelicam prorsus, si quis

(1) Pambo cum illitteratus esset, doctorem Psalmos exponentem adit: et cum primum versum Psalm. xxxviii (Dixi, Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea) audisset, discessit, sufficere sibi inquisitis versum istum, ut illum factis exprimere addisceret. Doctor cum eo exposulavit, quod eum ab eo tempore totis sex mensibus

non vidisset. At Pambo respondens: Quod non dum re ipsa versum primum assecutus esset, se excusavit. Multi intercessere anni: et amico cui dam roganti, num versum eum addidisset? Vix tandem, ait, decem et novem annis, factis ipsis eum addidici. Eidem auri certum numerum quidam in pauperum alimenta dedit, et, Numera quod

alius, et ipse exercuit vitam Pæsius (1): item Heraclides Cronius, Paphnutius, Putabastes, Arsesius, et magnus Serapion. Præterea Pityrion ille, qui tamen alibi, apud Athenas videlicet, asceterium, seu exercendæ religiosæ pietatis domicilium habuit. Insuper ingens quoque ille Pachomius, qui dux et auctor vitæ Tabennesiotarum fuisse dicitur. Nova autem quædam illis est vitæ ratio, in quibusdam rebus a reliquis monachis evarians. Animum enim assuefacit ad virtutem aspirare, et terrena proculcare et sursum respicere semper: ut facile deinceps sit pulverem hunc deponentibus, in cœlestem pervenire regionem. Siquidem indumentum illis erat melota seu pellis ovilla: symbolum atque monumentum, ut opinor, generosæ et fortis illius Helixæ Thesbytæ, rei Venereæ et concupiscentiæ macerationis atque mortificationis, ut æmulatione et ardore ejusdem cum illo spei ad continentiam et castitatem strenue grassarentur. Cæterum reliquorum quoque Ægyptiorum monachorum amictus, ut opinio fert, ad exemplum aliquod et specimen arcanioris philosophiæ spectat. Non enim illi temere a communi habitu vestitum suum mutavere. Amiculum namque manicis carens, indicium atque institutionem esse arbitror, ne manus ad injuriam inferendam faciles sint, et promptæ. Capitis vero tegmen acuminatum, ut simplices sint, et injurias non vindicent, pureque et innocenter vivant: latentium puerorum instar, quorum capita ejusmodi lineis mitris operiri solent, quæ partem rationis principatum imperiumque obtinentem tegunt atque foveant. **705** Zona porro, et quæ humeros et brachia comprimit cinctura, promptam alacritatem in ministerio Dei subobscurè indicat: ut quæ adimplere jussi sunt, succincti perficiant. Fortasse autem alii alias reddiderint rationes monasticæ philosophiæ appositæ: mihi hæc dixisse sat est. De Pachomio vero dicitur, cum primum in antro quodam constanter philosophiæ huic incumberet, ei angelum cœlitus assistentem mandasse, ut novum monachorum cœtum cogeret. Oportere namque eum qui risè veriore irreprensibili vita repræsentaret philosophiam, ducem multorum, quibus prodesse posset, fieri, eosque certis instituere legibus. His ille dictis, tabulam ei dedit, et seipsum, ut stola indutus fuerat, exhibuit. Quæ sane tabula ad hodiernum usque diem servatur. In eo scripto, leges præscribentis more, expositum erat, permitti debere unicuique, ut quantum posset et vellet, eideret, biberet, operaretur: atque itidem ut pro arbitrio suo jejunaret, aut non jejunaret. Et ut validius cibum capientibus, duriores labores: qui vero parcius alimentis uterentur, et ad pietatis

datum est, inquit. Tum ille: Numero hac in re opus non est, sed animi affectione pia et benigna. (Socr. lib. iv, cap. 23.) Idem Pambo ab Athanasio episcopo evocatus, ex eremo Alexandriam venit. Ibi scenica gesticulatrix visa, proluxè illacrymavit: et unicus fletus causam inquirentibus, duplicem

τε καὶ Πουτουβάτης καὶ Ἀρσείσιος, καὶ ὁ πολὺς Σερᾶπιων· πρὸς δὲ Τιτυρίων ἐκεῖνος, ὃς ἀλλαχοῦ, παρ' Ἀθηναίους δηλαδὴ, τὸ ἀσκητήριον εἶχε· καὶ ὁ πολὺς ἐκεῖνος Παχώμιος, ὃν κατάρξαι καὶ ἡγήσασθαι τῆς τῶν Ταβεννησιωτῶν διαίτης καὶ πολιτείας λόγος. Καὶνὴ δὲ τις ἦν ἐκεῖνος ἡ πολιτεία ἐν τισὶ παραλλάττουσα τῶν λοιπῶν μοναχῶν· ψυχῇ μέντοι ἔθος ἐνείσα πρὸς ἀρετὴν αἰρεσθαι, καὶ τὰ περὶ γῆν ἐν δευτέρῳ ποιεῖν, ἅνω δὲ βλέπειν αἰετῶς ἅνω γ' ἐν βρατώνῃ εἶη πρὸς τὸν οὐράνιον ἀφορᾶν, χεῖρον, κάτω που τιθεμένοις τὸν χοῦν. Μηλωτὴ γὰρ ἦν ἐκεῖνος· τὸ ἔνδυμα· σύμβολον οἶμαι τῆς τοῦ Θεοσβίτου γενναίας πρὸς τὰ ἀφροδίτια καὶ τὰς ἐπιθυμίας συντήξεως καὶ νεκρώσεως· ἴσως δὲ καὶ ζήλω τῶν ἰσῶν ἐκεῖνος ἐλπιδίων, πρὸς τὸ σωφρονεῖν ἐτοίμως χωρεῖν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐτέρων ἐν Αἰγύπτῳ μοναχῶν περιδήματα λόγος ἔχει πρὸς τι φιλοσοφίας ὑπόδειγμα ἀφορᾶν· μὴδὲ γὰρ ἀνὸς ὡς, ὡς ἔτυχε, τῆς τῶν πολλῶν ἀναβολῆς παραλλάσσειν. Τὸ μὲν γὰρ ἀχειρίδωτον ἔνδυμα οἶμαι ποὺ παιδεύμα εἶναι μὴ τὰς χεῖρας βλάβας ἔχειν πρὸς ὕβριν· τὸ δὲ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα εἰς ὄξυ λήγον, ὡσθ' ἀπλοῦς εἶναι καὶ μὴ ἀμύνεσθαι, καθαρῶς δὲ καὶ ἀκεραίως βουῖν, ἐπίσης τοῖς γάλακτι τροφομένοις παισίν, οἷς φίλον τοιαύταις ἐξ ὀθῆνης τιάραις καλύπτεσθαι, αἱ τὸ ἡγεμονικὸν σκέπουσι τε ἅμα καὶ περιθάλλουσιν. Ἡ δὲ ζώνη καὶ ὁ τοῦς ὤμους διατρέχων ἀναβολεὺς καὶ βραχίονας τὸ ἐτοιμον εἰς διακονίαν Θεοῦ ὑπαγιάσεται, καὶ ὧν παρακλεῖσται τὴν ἐκπλήρωσιν, εὐζώνως τελείων. ἴσως δ' ἂν καὶ ἄλλοι ἄλλους ἀποδοῖεν λόγους προσήκοντας τῷ φιλοσοφεῖν· ἐμοὶ δ' ἀπόγρη τοσοῦτον εἰπεῖν. Περὶ δὲ Παχωμίου, λόγος ἄνθρωπων τινὶ πρῶτον προσκαρτερεῖν, σχολάζοντα τῷ φιλοσοφεῖν· ἀγγελὸν δ' οὐρανὸθεν ἐπιστάντα, νεολαίαν ἀθροίσαι παρακλεῖσασθαι μοναχῶν, καὶ συνεῖναι αὐτοῖς. Δεῖ σε γὰρ, φησὶ, καλῶς τὴν ἀληθῆ καταρωθώκοτα φιλοσοφίαν, καθηγεμόνα πολλῶν γενέσθαι, δυνάμενον ὠφελεῖν, καὶ τοιοῖσδε νόμοις ἄγειν αὐτούς. Ταῦτα λέγων, δέκτον αὐτῷ ἐνεγείριζε, καὶ ἐαυτὸν παρεδίεικνεν ὡς εἶχε στολῆς· ἃ δὲ καὶ ἐς δεῦρο φυλάττεται. Ἐνήσαν δὲ τῆ γραφῆ ὡς ἐν προστάξει, ἀνεῖσθαι παντὶ φαγεῖν καὶ πίνειν καὶ ἐργάζεσθαι, ὡ, ἐκάστῳ δυνάμεις ἐστί καὶ προαιρεσις. Ὡσαύτως δὲ καὶ νηστεύειν καὶ μὴ· καὶ τοῖς μὲν πολὺ καὶ ῥωμαλέως ἐσθίουσι: τὰ βαρύτερα ἐπιτρέπειν τῶν ἔργων· ὅσα δὲ κούφα καὶ βάρδια, τοῖς ἥττον τροφῆ χρωμένοις, καὶ πρὸς ἀσκησιν διεγχευμένοις. Οἰκίας δὲ σεμνὰς περικύκλιον εἶναι αὐτοῖς· ἐφ' ἐκάστη δὲ τρεῖς καταμένειν. Τὴν γε μὴν τροφὴν ὑπὲρ ἑνα οἶκον ἐπιμήκη αὐτοῖς γίνεσθαι διετάττετο, καὶ ἐν βαθεῖ σιωπῆς καθημένους ἐσθίειν, καλυπτομένους τὰ πρόσωπα, ὡς μήτε ἀλλήλους ἔρῃν, μὴδ' ἄλλοι τε

esse respondit: alteram, mulierculæ ipsius exitium: alteram, quod ipse non tantum studii in hoc impenderet ut Deo placeret, quantum illa ut hominibus fœdis placeret. (Idem, *ibid.*)

(!) Hunc Sozom. non habet lib. III, cap. 14.

πλὴν τῆς τραπέζης καὶ τῶν παρατιθεμένων. Ἄλλο-
 σχημον δὲ μὴ τῆς αὐτῆς κοινωεῖν τραπέζης, εἰ
 μὴ πού τις παροδεύων ἐπιξενωθεῖη. Συμβόλοις δὲ
 τίσι κτυπούμενοις τὸ πρὸς χρεῖαν διασημαίνειν·
 ἢ νεύμασι ταῖς τραπέζαις, παρ' ᾧ λάχοι, ἐπιστα-
 τεῖν. Εἰ δὲ τις ἐκείνοις ἔλοιτο συνοικεῖν, ἐπὶ τρισὶν
 ἐνιαυτοῖς πρότερον, μικρὸν ἡλλοιωμένος τὸ σχῆμα,
 τὰ τῶν ἔργων ἐργάδῃ διαπονεῖν· καὶ οὕτως τῶν
 Ἰσων μετέχειν μυσταγωγούμενος. Ἰμάτιον δ' εἶναι
 αὐτῷ διφθέραν· καὶ ἐξ ἔρου τῆσαν τῇ κεφαλῇ
 σκίπασμα· ἃς δὴ τιάρας καταστίχτους εἶναι πορ-
 φυροῖς τίσι προτέταττε νήμασι, κέντρα τινὰ σταυ-
 ροῦ σχῆμα διατυπούντα. Τοῖς δὲ χιτῶνας εἶναι
 λινοῦς, καὶ τὰς ζῶνας· ἐπίσης· μεθ' ὧν σὺν ταῖς
 δευτέραις καθυμένους οἰκοδομητοῖς ἐν θρόνοις,
 ἔπη μετρίῳ χρῆσθαι· κύκλιον δὲ πεφράχθαι τὸ οὐ-
 κοδόμημα, ὡσθ' ἐκάστη τὴν στρωμνὴν συνέχειν. Τῇ
 δὲ πρώτῃ καὶ κυριωτέρῳ τῶν ἡμερῶν, πρὸς κοι-
 νωσίαν τῶν θεῶν μυστηρίων ἰόντα, λύειν μὲν τὰς
 ζῶνας καὶ τὰς διφθέρας ἀποτιθεσθαι· δωδεκάκις
 δὲ τῆς ἡμέρας ἕκαστον εὐχὰς ποιεῖν ὁμοίως δὲ καὶ
 πρὸς ἑσπέραν· ἐπίσης δὲ καὶ νυκτός· τῇ δ' ἐνάτῃ
 ὠρᾷ τρίτον· καὶ ὀπηνίκα δέοι τροφῆς μετασχεῖν,
 ἐφ' ἐκάστης εὐχῆς τὸν ψαλμὸν προηγεῖσθαι. Κατὰ
 δὲ μίμησιν τῶν Ἑλληνικῶν στοιχείων, εἰς κ' τάγ-
 ματα ἕπασαν διελεῖν τὴν συνοικίαν. Ἐφαρμόσαι
 δ' ἐκάστῳ ἀνήκουσαν τὴν προσηγορίαν, ὡς γυνῆ
 καὶ βίος καὶ ἦθος ἦν· ὅσον τοὺς μὲν ἀπλουστέρους
 ἰώτα ἐκάλει, ζ δὲ καὶ ξ, ὅσοι σχολιοὶ ἦσαν καὶ
 μὴ εὐθεῖς· καὶ τοὺς ἄλλους ἄλλως, κατὰ τὴν ἐκά-
 στου προαίρεσιν καὶ τὸ σχῆμα τοῦ γράμματος,
 εὐστοχον τὴν ὀνομασίαν τιθεῖς. Τοιούτοις δὲ τίσι
 νόμοις Παχώμιος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἦγε, φιλόδηρω-
 τος μάλιστα καὶ θεοφιλῆς γενόμενος· καὶ ἐπὶ τόσον
 ἐλάσαι, ὡς μηδὲ τὴν τῶν ἐσομένων πρόγνωσιν
 ἀγνοεῖν ταύτην δ' εἰδέναι διαφερόντως ἀεὶ ἀγγέ-
 λους διομιλούμενον. Ἐν Θεβαίδῃ δὲ τὸ τῆς φιλοσο-
 φίας ἐργαστήριον εἶχεν ἐν τινὶ νήσῳ, ἣ Ταβέννη
 ὠνόμαστο· ἐξ ἧς Ταβεννησιώται ἐς δεῦρο δὴ ὀνομά-
 ζονται· οἱ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ εἰς πολλὴν τινα προ-
 ἤλθον ἐπίδοσιν, ὡς καὶ εἰς ἑπτακισχιλίους, καὶ
 περιδόξους μάλα γενέσθαι τῇ τῶν εἰρημένων νόμων
 ἀκριβεῖ πολιτείᾳ. Ἐνδον γὰρ Ταβέννης, μεθ' ὧν
 ἦν καὶ Παχώμιος, λόγος ἄμφι χιλίους καὶ τριακο-
 σίους εἶναι. Οἱ δ' ἄλλοι κατὰ Θεβαίδα καὶ τὴν
 ἄλλην Αἴγυπτον ἔχουν· ὧν ἀπάντων μία ἦν ἡ
 ἀγωγή καὶ ἡ διαίτα, καὶ κοινὰ πάντα πᾶσιν ἐτύγ-
 χανον, οἷα τινα μητρόπολιν τὴν νῆσον ἡγούμενοι,
 καὶ πατέρας τοῦς ἐκείσε ἡγεμονεύοντας· ἀφ' ὧν
 καὶ ἄρχοντες ἐφ' ἐκάστη συνοικίᾳ οἱ τῶν ἐθῶν
 καθειστήκεισαν ζηλωταὶ διεπέμποντο. Καὶ περὶ μὲν
 Παχώμιου τοσαῦτα. Τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ καὶ Ἀπολ-
 λώνιος ἐπὶ τῇ κατὰ Θεδὸν φιλοσοφίᾳ πολὺν τὸν
 ἔρωτα σχῶν, διαπρίπων ἦν. Ὁς ἔπει πεντακαίδε-
 κατῷ τῆς ἡλικίας ἐπαρξάμενος ἐν ἑρημῇ φιλοσο-
 φεῖν, ἐπεὶ τεσσαρακοστοῦ ἐπέβη ἐνιαυτοῦ, θεῖα

A exercitium incitatiores essent (1), leves atque
 faciles operæ mandarentur. Domicilia autem reli-
 giosa circumcirca eis exstrui jussit, in quorum uno-
 quoque tres manerent. Cibum porro in unis am-
 plioribus ædibus ut caperent constituit, idque cum
 alto silentio considerentes : facie ita operta, ut neque
 alius alium, neque præterea aliud quidquam, quam
 mensam et cibum propositum cernere posset. Cum
 iis ne alius quisquam habitu alio in eadem mensa
 cibum sumeret, præterquam si hospes eo divertens
 acciperetur. Signis autem quibusdam, manuum im-
 pulsione, vel nutibus rem necessariam ab eis quibus
 sorte, ut mensæ præessent, obvenisset, insinuando
 peterent. Quod si quis eum illis vivere vellet, ut
 tribus prius annis, mutato pauluam habitu, duriores
 perferret labores : atque ita tandem arcanis eorum
 sacris institutus, eodem cum illis loco esset. Vesti-
 mentum autem ut esset sagum pelliceum, et capitis
 tegmen mitra lanea : quæ mitra quibusdam purpu-
 reis distincta filis, puncta sua haberet, crucis formam
 referrent. Tunicæ autem et zonæ itidem ut lineæ
 essent : in quibus simul et in sagis considerentes,
 super exstructis toris mediocrem caperent somnum.

706 Domicilium porro ut ita sepimento circum-
 vallaretur, ut id lectum cujusque concluderet.
 Primaria autem et Dominica die ut ad communio-
 nem et perceptionem divinorum mysteriorum ac-
 cedentes, solutas zonas et sagula pellicea depone-
 rent. Atque ut duodecies interdum semper orarent :
 itidem vero ad vespeream, noctu similiter, et item
 hora nona tertio. Et cum cibus esset capiendus, ut
 singulas orationes psalmus præcederet. Præterea
 ut ad numerum Græcarum litterarum cœlum mon-
 nachorum cohabitantium in viginti quatuor ordi-
 nes divideret, et cuique ordini congruentem, sicuti
 animus, vita et mores cujusque ferrent, imponeret
 appellationem : scilicet ut simpliciores i, qui vero
 pravi essent, et minus recti, ζ et ξ vocarentur :
 atque aliter alii, juxta cujusque institutum, et lit-
 teræ ipsius habitum, aptum accommodando cogno-
 men. Ejusmodi sane legibus Pachomius monachos
 suos rexit. Qui quidem humanus maxime et Dei
 amans fuit, eo amplitudinis progressus, ut res
 quaque futuras non ignoraret : quippe quas præ-
 cique ex continuo angelorum colloquio cognosce-
 bat. In Thebaide autem philosophiæ suæ officinam
 habuit, in quadam insula quæ Tabenna nominata
 est : a qua hucusque Tabennesiotæ dicuntur. Qui
 cum tempore magna cepere incrementa, adeo ut
 septies mille, et quidem admodum celebres, vitam
 eis quas diximus legibus ad exactam prorsus rati-
 onem agentes existerint. Intra Tabennam nam-
 que, cum quibus etiam Pachomius erat, circiter
 mille et trecenti fuisse dicuntur : alii autem per
 Thebaidem, et reliquam Ægyptum coluere. Eorum
 omnium unum erat institutum, unus vivendi mo-

(1) Ascetæ cujusdam scite dictum est, Monachum, nisi opus faciat, avaro homini esse persimilem.

dus communia omnia inter se habentium. Insulam A ipsam quasi metropolim quamdam esse putabant : et qui ibi rebus præerant, patres. Ex quibus quoque, qui instituti ejus æmulatores erant, cœtui cuique et domicilio præfectos suos accersentes accipiebant. Hæc de Pachomio. Eadem vero ætate et Apollonius ingenti erga divinam philosophiam amore flagrans pottebat : qui quindecimo ætatis anno solitariæ philosophiæ initiatus hæc, quadragenarius divinæ obsequens visioni in publicum ad loca hominibus habitata rursus prodiit, atque in Thebaide tuguriolum sibi condidit. **707** Et cum in primis Dei esset amantissimus, admiranda edidit opera : nihilque rerum omisit omnium, quin in eis præcipue excelleret, quæcunque ad id genus philosophiæ pertinent. Moribus fuit optimis, et in pietate prolixè docenda magna gratia. In precationibus adeo habuit benignum et propitium Deum, ut ab eo orans nihil non exoraret. Et pro sapientia sua ea prorsus petebat, quæ facile Deus tribuere solet. Floruit tum quoque Anub ille, quem post confessionem pro Christo in persecutione obitam, ferunt nunquam postea mendacium dixisse, neque quidquam terrenæ rei concupivisse : quæ vero a Deo orasset, omnia obtinuisse : angeloque divino adeo institutore usum, pietatis virtute exercenda ad summum usque pervenisse. Sed enim de Ægyptiis monachis hæc satis est dixisse.

CAPUT XV.

De Palæstinæ et Syriæ monachis.

Inde vero etiam Palæstina edocta, eandem philosophandi rationem complecti cœpit. In qua primus floruit Hilarion : cui patria fuit vicus nomine Thebasa (1), qui non minus quam quindecim stadiis Gaza abest, austrum versus ad torrentem situs, qui mare influens vernaculum a vico ipso accepit nomen. Cum autem Alexandrinas frequentaret scholas, Antonii fama quæ tum increbuerat audita, videndi ejus gratiæ solitudinem petiit : et aliquantulum cum eo moratus, idem vitæ institutum sequi constituit. Quod vero ad Antonium quotidie multi ventitarent, voti compos fieri non potuit. Itaque in patriam reversus, cum parentes ejus e vita hac migrassent, multa substantia sua omni fratribus et egenis distributa, nihil sibi ex ea reliquum fecit. **708** Et mox deinde in loco quodam maritimo, viginti stadiis a vico distante, tugurium e latere sibi exstruxit, congerie fractarum testarum tectum. Cujus tanta fuit latitudo, longitudo et altitudo, ut stantem eum caput inclinare, recumbere autem volentem pedes ad seipsum contrahere necessario oporteret. Hic rebus omnibus per assuetudinem, promptam sibi et facilem faciebat ærumnam. Atque in moderatione et temperantia egregie elaborans, nullum prorsus ex factis suis concepit fastum, cum quidem ea in te superiorem haberet neminem. Corporis autem voluptates et animæ blanditias edomans, cum inedia, siti, frigore, et æstu strenue conflictabatur. Moribus integris præditus fuit, sermone humanus et placidus : et quæcunque sacrorum oraculorum didicisset, accurate memoria tenebat. Tantopere

(1) Thabatha, Sozom.

δφει πειθόμενος, τὴν οἰκουμένην αὐθις κατέλαβε· καὶ κατὰ Θηβαῖδα τὴν μάνδραν ἐπέζητο. Θεοφιλὴς δὲ τὰ μάλιστα γεγονώς παραδέξων αὐτουργὸς ἦν. Πράξω; δὲ οὐδὲν ἐλλείπων, ὅσα εἰς τὴν τοιάνδε φιλοσοφίαν ἀνήκει, διαφερόντως εἶχεν· ἀγαθὸς εὖ μάλα τὸ ἦθος ὦν, καὶ σὺν χάριτι ἀφθονον τὸ τῆς διδασκαλίας νῆμα προχέων· καταπειθὲς δ' οὕτως ἔχειν τοῖς αἰτουμένοις τὸ Θεῖον, ὡς μηδὲν αἰτουμένῳ ἀνήνυτον εἶναι. Πάντω; δ' ἐκείνα ἤτει, σοφὸς ὦν, οἷς χαίρειν διδόναι ἐκ τοῦ βόστου τὸ Θεῖον ἔχει πρὸς φύσεως. Ἦκμαζε δὲ καὶ Ἀνουθ ἐκεῖνος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ· δὴ λόγος μετὰ τὴν ἐν διωγμοῖς ὁμολογίαν ὑπὲρ Χριστοῦ, μήποτε ψεύσασθαι· ἀλλ' οὐδέ τις τῶν προσγεῖτων εἰς ἐπιθυμίαν ἔλθειν. Ὡν δὲ πρὸς Θεοῦ δεήσει, μηδενὸς ἀστοχῆσαι· θεῖω δ' ἀγγέλῳ καθηγητῇ χρησάμενον, ὅσον ἦν ἀρετῆς εἰς ἄκρον ἀσκήσαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μοναχῶν ἀπόχρη τοσαῦτα εἶπεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Συρίᾳ μοναχῶν.

Ἐκεῖθεν δὲ καὶ Παλαστίνῃ ὁδηγηθεῖσα, τὰ ἴσα φιλοσοφεῖν ἤρθετο· ἐν ἧ πρώτως ἤνθησεν Ἰλαρίων· ὃ πατρὶς μὲν ἦν κώμη Θηβαῶν ἡνομα, οὐκ ἔλαττον ἢ εἰ' σταδίους ἀπέχουσα Ἀζῆς, πρὸς νότον κειμένη παρὰ τὸν χεῖμαρρόν, ὃς ἐπὶ θάλασσαν βέων, ἐπιχώριον ἀπὸ τῆς κώμης εἰληφεν ὄνομα· τοῖς δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ φοιτήσα; διδασκαλείοις, τῆς Ἀνω· νίου ἀκοῆς διαδωμένης, κατὰ θέαν ἐκεῖνου εἰς τὴν ἔρημον ἦκε· καὶ ἐπ' ὀλίγον διατριψάς ἐκεῖνω, τὰ ἴσα φιλοσοφεῖν ἀρτίεται. Πολλῶν δ' ἐς Ἀντώνιον καθ' ἐκάστην ἰόντων, ἡρμεῖν οὐκ εἶχε κατὰ σκοπόν. Τὴν πατρίδα δὲ καταλαθῶν, ἐπεὶ καὶ οἱ γονεῖς αὐτοῦ τὸν τῆδε βίον ἀπέλιπον, τοῖς ἀδελφοῖς καὶ τοῖς ἐνδέξει τὴν πολλὴν περιουσίαν ἐσχόρπισε, μηδὲν τι τὸ σύνολον καταλιπὼν ἑαυτῷ. Καὶ λοιπὸν ἐν τινι τόπῳ πρὸς θάλασσαν εικοσι σταδίου; τῆς κώμης διέχοντι καλύθη ἐκ πλίνθων ἐπήνυτο, φορυτῷ κεράμων κατεαγῶτων κεκαλυμμένην. Τόσον δ' ἦν ἐκείνη εὐρους καὶ μήκους καὶ ὕψους, ὡς δεῖσαν ἐστάναι, κύπτειν τὴν κεφαλὴν· πεσεῖν δ' ἐπάναγκες ὄν, τοῦ; πόδας συνιζάνειν πρὸς ἑαυτόν. Πᾶσ; γὰρ τρόποις ἔθιμον ἐποιεῖ αὐτῷ τὴν ταλαιπωρίαν. Πονῶν τε τῇ ἐγκρατεῖᾳ δοκίμως, ἄτυφον εἶχε τὴν πρᾶξιν, καὶ ταῦτα μηδὲν τῷ ἔργῳ τούτῳ καταλείπων ὑπερβολῆν. Κρατῶν δ' ὅσαι σώματος ἤθρονα καὶ ψυχῆς θωπείαι, πρὸς αἰτίαν καὶ δίψος καὶ δίγος καὶ πνίγος στερεῶς ἠγωνίζετο. Τὸ μὲν οὖν ἦθος σπουδαῖό; τις ἦν, καὶ τὸν λόγον ἐπιεικέσ; ἀκριβὲς δ' εἶχε μεμνήσθαι ὅσα τῶν ἱερῶν λογίων ἐξήσκησε. Τόσον δὲ δι' ἀρετῆς φκείωτο τῷ Θεῷ, ὡς εἰσέτι καὶ νῦν πολλοῦ; τῶν ἀνίτα νοσοῦντων ἰάσθαι, καὶ δαίμονα; ἐλαύνειν εὐληφέναι χάριτι

προσιόντων τῷ μνήματι, οὐ μόνον παρ' οἷς ἐτίθα-
 πτο πρότερον Κυπρίοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ Παλαιστι-
 νοῖς, οἷς ἐπαγένετο ὑστερον. Ἐπεὶ γὰρ ἐν Κύπρῳ
 διατριβῶν ἐτελεύτα τὸν βίον, ταφῆ μὲν ἐδίδοτο, καὶ
 διὰ πολλῆς παρ' αὐτοῖς ἤγετο τῆς τιμῆς· ἔπειτ'
 Ἰσάχας δὲ τῶν ἐκεῖνου φοιτητῶν περιφανέστερος
 ἐγεγένετο, τέχνη τὸν ἐκεῖνου κλέψας νεκρὸν, εἰς τὴν
 ἐν Παλαιστίνῃ αὐτοῦ μὴν ἤγαγεν. Ἐξ ἐκεῖνου τε
 τοῦ χρόνου τοῖς ἐπιχωρίοις ἔθους κρατήσαντος, δη-
 μοταλῆς ἢ ἐκεῖνου ἀγεται μνήμη. Οὕτω γὰρ οἱ ἐν
 Παλαιστίνῃ τοὺς παρ' αὐτοῖς εὐδοκίμους ἀνδρας
 γεραίρειν εἰώθασιν· ὡς περὶ δὴ καὶ ἐπὶ Ἀβρίλλῳ τῷ
 ἔξ Ἀνθηδόνης ποιούσι, καὶ Ἀλεξίῳ τῷ ἀπὸ Βη-
 θαγάθωνος, καὶ Ἀλαφίῳ τῷ ἀπὸ Ἀσαλίας· οἱ
 κατὰ τὸν ἴσον γενόμενοι χρόνον, θεοφιλεῖς τε ἐπολι-
 τεύσαντο, καὶ τῆ τῶν ἀρετῶν περιουσίᾳ εἰς μεγί-
 στην ἐπίδοσιν τὴν εὐσεβῆ θρησκείαν ἐπιδοῦναι
 ἐποίησαν, ἐν Ἑλληνιστοῖσι σφόδρα ἀγωνιζόμενοι
 πόλει ἐπὶ τῆς παρουσίας ἡγεμονίας. Τηνικάδε καὶ
 ἐν Ἐδέσῃ Ἰσαγγέλιῳ καὶ διηκριβωμένῃ τῇ πολι-
 τείᾳ καὶ Ἰουλιανὸς ὁ μέγας ἐπιλοδοῖται. Τοσοῦτον
 δ' ἦν ἐκεῖνῳ τὸ ἐγκρατὲς, ὡς ὅσα σαρκῶν δίχα
 δέριματι συνειρημένα δοκεῖν ἔχειν· οὐ καὶ τὸν βίον
 Ἐφραῖμ ὁ Σύρος σπουδῆν ἀφηγήσεως ἐποίησατο.
 Θεὸς δὲ τῆ τῶν ἀνθρώπων δόξῃ ἀνωθεν ἐπ' αὐτῷ
 τὸ κῦρος ἐδίδου· ἰάσεις γὰρ ποικίλων νοσημάτων
 ἐπεχορήγει, καὶ κατὰ δαιμόνων κράτος παρῆγεν.
 Ἐν δ' ἦν ἐπὶ πάσῃν ἐτοιμον φάρμακον ἢ εὐχῆ.
 Πλλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι ἀνὰ τήνδε τὴν χώραν τὴν κατὰ
 Χριστὸν φιλοσοφίαν ἠσπάζοντο, ἐπὶ τε τὴν Ἀρίθην,
 καὶ ὃ καλεῖται ὄρος Γαυγάλιον, ὧν ἡγεμόνες ἦσαν
 Δαγίη τε καὶ Συμεὼν. Τάδε μὲν οὖν καὶ περὶ τῶν
 ἐν Συρίᾳ μοναχῶν εἰρήσθω· Θεοῦ δὲ βουλομένου,
 πλατύτερον εἰς τὸ πρόσω περὶ αὐτῶν καὶ τῶν μετ'
 αὐτοῦ καὶ αἰθίς ἐροῦμεν.

præsentia sint dicta : Deo autem volente, fusius etiam postea et de eis, et de eorum successoribus dicemus.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

*Περὶ τῶν ἐν τῷ Πόντῳ καὶ Ἐνδρώπῃ καὶ Ἰταλίᾳ
 μοναχῶν, ἐν ᾧ καὶ περὶ Εὐσταθίου τοῦ Σεβασ-
 τείας, ὡς ἀρχηγὸς τῶν τοιούτων κατέστη· καὶ
 περὶ τοῦ ἁγίου Ἐφραῖμ.*

Ἐν γε μὴν Ἀρμενίοις Παφλαγόσι τε καὶ τοῖς
 περὶ Πόντον ὄρεσι τῆς κατὰ Θεὸν φιλοσοφίας ἀρξαι
 Εὐστάθιον λόγος, ὃς τῆς ἐν Σεβαστείᾳ Ἀρμενίας
 τῶν ἱερῶν ἠγήσατο. Τοσοῦτον δὲ φασιν ἐκεῖνον
 σπουδαίως ἀγωγῆς ἀψάσθαι, καὶ διαίτης, καὶ ἐσθῆ-
 τος, ἧ δεῖ κεχρησθαι καὶ μὴ, ἠδὼν τε πολιτείας
 ἠκριβωμένης, ὡς καὶ τὴν βίβλον ἢ Ἀσκητικῆ ἐπι-
 γέγραπται Βασιλείου τοῦ μεγάλου, τοῦτου σύγ-
 γραμμα εἶναι διατεθρῦλληται τοῖς πολλοῖς. Ἐλέγετο
 δὲ ὡς τῆς πρὸς λεπτὸν ἀκριθείας χάριν καὶ εἰς
 ἀτόπους ἐξοικελαὶ παρατηρήσεις, μὴ τῷ ἐκκλησια-
 στικῷ κανόνι συμβαλλομένης. Εἰσὶ δὲ οἱ αὐτὸν ἐξαι-
 ροῦσι μέμψεις· τῶν τινὰς δὲ αὐτοῦ φοιτητῶν
 αἰτιῶνται, οἱ δὲ ἀπηγόρευον ἐν συζηταίς ἐξεταζο-
 μένων ἀνδρῶν οἴκοις εὐχὰς πράττειν· εἰ οὐ καὶ
 πρεσβύτεροι ἦσαν, οὐδὲ λόγου τούτους ἤξιον. Ἐνή-
 στερον δὲ καὶ τὰς κυριωνύμους τῶν ἡμερῶν· καὶ

A porro virtute charus Deo factus est, ut hodie quo-
 que pro data sibi gratia multi a morbis incurabi-
 libus liberentur, et dæmones ab eis profugiant,
 qui ad monumentum ejus accedunt, non tantum
 apud quos prius sepultus fuerat Cyprios, verum
 etiam apud Palæstinos, ad quos postea pervenit.
 Cum namque in Cypro degens vitam finisset, tra-
 ditus sepulturæ, magno ibi cultus est honore.
 Postea Hesychas, ex discipulis ejus celeberrimus,
 corpus ejus arte quadam sublatus, ad domicilium
 ejus in Palæstinam detulit. Ab eo tempore, more
 ejus regionis sic obtinente, publicitus memoria
 ejus celebratur. Ita namque Palæstini præclaros
 apud se viros cohonestare solent. Sicuti etiam in
 Abrillo Anthedonio faciunt, et in Alexione Betha-
 gathonio, et in Alaphio Asaliensi : qui eadem ipsa
 ætate pie vitam exegere, et virtutum abundantia
 maximopere veræ pietatis religionem adauxere, in
 urbibus maxime quæ Græcæ essent superstitionis,
 sub Constantii imperio decertantes. Tum etiam apud
 Edessam accuratiore et angelico vivendi more
 magnus ille Julianus est philosophatus : cujus
 tanta fuit continentia, ut ossa carnibus carentia
 cuti constricta habere videretur. Vitam ejus
 Ephraim etiam Syrus conscribendam sibi esse
 duxit. Porro Deus ipse hominum opinionem de eo
 cœlitus auctoritate sua confirmavit : nam et 709
 variarum ægritudinum sanationes homini præbuit,
 et pellendorum dæmonum potestatem exhibuit :
 in quibus omnibus unum erat promptum et expe-
 ditum remedium, precatio. Multi vero et alii per
 Edessenam regionem, et apud Amidam, et ad
 montem Gaugaliū, qui dicitur, Christianam phi-
 losophiam sunt complexi : quorum præfecti erant
 Daniel et Symeon. De monachis Syris hæc in
 etiam postea et de eis, et de eorum successoribus

CAPUT XVI.

*De monachis Ponti, Europæ, et Italiæ, et inibi de
 Eustathio Sebastie episcopo, qui auctor et antesi-
 gnianus eorum fuit; item de sancto Ephraim.*

Apud Armenios vero et Paphlagones, atque in
 Ponti montibus, monasticam philosophiam colere
 primum cœpisse Eustathius fertur, qui Sebastie
 Armeniorum sacris Ecclesiæ rebus præfuit. Tanto
 autem studio consecutus esse dicitur institutum,
 vitam, vestitum (quo scilicet utendum esset, et
 quo non) morumque exactum modum, ut etiam
 qui Basilio magno ascribitur liber, et Asceticus
 dicitur, opus istius esse, a multis feratur. Vulga-
 tum porro de eo est, nimis eum exacta cura et
 diligentia in absurdas quoque impigisse observa-
 tiones, ecclesiastico canonî minime accommo-
 datas. Sunt tamen qui eum reprehensioni eximunt,
 et quosdam ex sectatoribus ejus eo nomine incu-
 sant. Nam illi precationibus, in domibus virorum
 qui in matrimonio viverent, etiamsi presbyteri
 essent, operam dare recusarunt, eosque nec allo-

quid dignati sunt. Diebus quoque Dominicis jejunia A
 servarunt, et conventus ecclesiasticos ut plurimum
 domi egerunt. Locupletes extorres prorsus regno
 cœlorum esse duxerunt. Qui vel semel carnes
 edissent, eos repudiarunt. Vestitum monachorum
 aliorum consuetum rejicientes, novo atque insolito
 amictu sunt usi. Sed et alia multa novarunt. Ab
 iis multæ non obscuro loco natæ feminæ seductæ,
 sub continentie prætextu, maritos suos quibus
 adolescentulæ nupserant, reliquere. Postea autem
 cum continere se non possent, in libidinis lubri-
 cum sunt conjectæ. Fuere ex eis quæ capillo cæso,
 quod mulieribus fas non est, virilem habitum sum-
 psere. Horum gratia ab episcopis finitimis Gan-
 grensis apud Paphlagones synodus coacta est: **710**
 in qua decretum, ut ab Ecclesia catholica illi ex- B
 cluderentur, nisi ea quæ diximus omnia anathemate
 confodere animum induxissent. Quapropter Eusta-
 thius ut oslenderet, non importnni aut præfracti
 moris causa, sed pietatis erga Deum exercendæ
 gratia, se ejusmodi leges tulisse, vestem insolitam
 mutavit, et habitu eodem quo reliqui sacerdotes
 deinceps usus, itidem ut illi in publicum est pro-
 gressus. Et cum vita talis esset, sermonem quoque
 congruentem ei habuit, non ille quidem eloquentia
 pollens, quam exactiore cura et diligentia non di-
 dicerat, moribus autem admirandis utens, facile
 multos persuasione sua quo volebat duxit: adeo
 ut viros quosdam et mulieres in fornicatione de-
 gentes castiorem exactioremque vivendi rationem
 sequi persuaserit. Ferunt sane, virum quemdam C
 et mulierem per prætextum ecclesiastico more cæ-
 libatum colere assimulasse, eodemque in claudes-
 tinæ consuetudinis infamiam decidisse. Eusta-
 thium porro magnopere persuadere eis animum
 esse, ut congressu ejusmodi supersederent. Cum
 autem nihil efficeret, altius suspirio ducto, dixisse,
 plerasque mulieres quæ cum viris suis secundum
 matrimonii leges, ut fas est, vixissent, ab eorum
 virorum convictu oratione sua adductas descivisse,
 castitatemque complexas esse: apud hos autem
 qui inter se contra leges consuessent, inefficacem
 orationis suæ suadellam esse. Atque hic quidem in
 eis orbis partibus summi instituti absolutæque phi-
 losophiæ dux et auctor fuit. In Europa autem per D
 Thraciam et Illyricum, etiamsi homines monasti-
 cam consuetudinem ad id usque tempus ignora-
 rent, non omnino tamen viris Christianæ philoso-
 phiæ peritis regiones istæ caruere. Floruit apud
 hos Martinus ille, qui Sabariam Pannoniæ patriam
 habens, cum generis tum militiæ splendore adeo
 clarus fuit, ut honores etiam militares sit meritis,
 et ordines duxerit. Sed illæ Cesarianam divine
 militiæ posthabuit. In Illyrico primum philosophan-
 tus: atque inde variis persecutionibus et insidiis
 expetitus, secedere est coactus. Multos namque ex
 episcopis, qui Ariti contagionem conceperant, ma-
 nifesto deprehensus coarguit. Ac deinde Mediolani
 solus vixit. Unde Auxentii, ejus urbis episcopi non

τὰ ἐκκλησίας ἐν οἰκίαις ὡς τὰ πολλὰ ἐποιούοντο.
 Ἀμοίρους δὲ τοὺς πλουτέω βριθοντας τῆς οὐρανῶν
 βασιλείας ἐνόμιζον. Ἀπηξίου δὲ καὶ τοὺς κρέας
 καθάπαξ ἔσθιοντας. Καὶ τὴν μὲν ἐπιχώριον μονα-
 χοῖς στολὴν παρητοῦντο· ξένη δὲ καὶ ἀθήει ἐχοῦντο
 ἀναβολῇ. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἐνεωτέριζον, ὅφ' ὧν
 πολλὰς τῶν εὐ γεγονότων ἀπατηθείσας γυναῖκας
 ἀκρατείας προφάσει τοὺς ἀνδρας καταλιπεῖν οὐς ἐκ
 νέου ἠγάγοντο· ὕστερον μὲντοι μὴ δυνηθείσας
 φυλάττειν, ὀλίσθω περιπεσεῖν. Ἦσαν δ' ἐκ τούτων
 αἱ τὰς τρίχας περιελοῦσαι, μὴ καθὰ γυναῖξι θέμις,
 ἀλλ' ὡς ἀνδρες τὰς ἀναβολὰς εἶχον. Δι' οὐς καὶ τὴν
 ἐν Γάγγρα παρὰ τῶν περιοίκων ἀθροισθῆναι σύνοδον
 λόγος κατὰ τὴν Παφλαγῶνων· καὶ ἀπαλλοτριῶσαι
 τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, εἰ μὴ γ' ἕκαστον τῶν εἰ-
 ρημένων ἔλοινο ὑπὸ ἀνάθεμα θεῖναι. Ὁπνηῖα
 δὴ λόγος καὶ Εὐστάθιον, ἐπιδεικνύμενον ὡς οὐκ αὐ-
 θαδεῖας ἐνεκα, ἀλλὰ τῆς κατὰ Θεὸν ἀσκήσεως χάριν
 τὰ τοιαῦτα ἐνομοθέτει, τὴ ἀθρες τῆς στολῆς ἀμεί-
 ψαι, καὶ συνῆθει ἀναβολῇ, ἦν καὶ τοὺς λοιποὺς ἱε-
 ρείας ἀμφεννυσθαι, γρήσασθαι, καὶ τὰς προόδους
 ἐπίσης ἐκείνοις ἐλέσθαι ποιεῖν. Τοιοῦτος δὲ ὧν τὸν
 βίον, καὶ τὸν λόγον σύνοδρομον εἶχεν· οὐ μὲντοι
 δεινός τις λέγειν πάλιν ἦν, ὅτι γε μὴδὲ τὴν τούτου
 ἐπιτετήμην ἠκρίβωτο· ξενίζων δὲ τὸ ἦθος, τῇ πει-
 θοῖ τοὺς πολλοὺς ἤγεν, ὡς καὶ τινος τῶν τε ἀνδρῶν
 καὶ γυναικῶν πορνεία συζῶντας πείσαι τὸν σώφρονα
 καὶ ἠκριβωμένον βίον ἀσπάσασθαι. Καὶ δὴ φασὶ
 τινος ἀνδρα τε ὁμοῦ καὶ γυναῖκα, κατ' ἔθος ἐκκλη-
 σιαστικὸν παρθενίαν ἀσχεῖν ἠρημένους, οἱ κρύφα
 εἰς ἐν συνίεσαι διαβολὴν ἔσχον, περὶ πολλοῦ ποιῆσαι
 σχολάσαι τῆς ἐς ταυτὴ συνέλευσεως· μηδαμῶς δὲ
 δυνηθέντα, μέγα στενάχζαντα ἀνειπεῖν, ὡς μὲν κατὰ
 νόμους ἀνδράσιν ἡ θέμις ἐστὶ συνοικοῦσαι γυναῖ-
 κας, τῆς πρὸς ἀνδρας συνουσίας ἀπέστησαν, τοῖς
 ἐκείνου λόγοις ἐλόμμεναι σωφρονεῖν· οἱ δὲ μὴ κατὰ
 νόμον συμβαίνει τὴν ὁμιλίαν εἶναι, ἀσθενῆ γε τὴν
 ἐκείνου τῶν λόγων πειθῶ διελέγγεσθαι. Καὶ οὗτος
 μὲν ἐν ἐκείνῳ δὴ τῷ κλίματι τῆς εἰς ἄκρον πολι-
 τείας καὶ φιλοσοφίας ἀρχηγός κατέστη καὶ ἡγεμῶν·
 περὶ δὲ τὴν Εὐρώπην, ἀνά τε Θράκην καὶ Ἰλλυρία
 γῆν, μοναστικῆς μὲν συνοικίας εἰς τόδε ἀπειρατοί
 ἦσαν· οὐ μὴν παντάπασι ἀνδρῶν φιλοσοφεῖν εἰδό-
 τας ἀμοίροι καθειστέχισαν. Διέπρεπε δ' ἐν αὐτοῖς
 Μαρτῖνος ἐκείνος, ὃς Σχωρίαν τῆς Παννονίας εἶχε
 πατρίδα. Διάσημος μὲν τὸ γένος, λαμπρὸς δὲ περὶ
 ὄπλα καὶ στρατεῖαν ἐγένετο, ὡς καὶ τῶν ἐν τούτοις
 γερῶν μετασχεῖν. Ἀντὶ δὲ Καίσαρος τὴν στρατεῖαν
 προὔτθει Θεοῦ. Ἐν Ἰλλυριοῖς δὲ πρῶτα φιλοσοφῶν
 ἦν. Ἐξηλάθη δ' ἐκεῖθεν, διαφόρως τυπηθεὶς τε
 καὶ ἐπιβουλεύθεις, πολλοὺς τῶν ἐπισκόπων φωρά-
 σας τὴν Ἀρείου λύμην εἰσδεξαμένους. Ἦσαν δ' εἰς
 Μεθόλωνα, διῆγε καὶ ἑαυτόν. Αὐξεντίου δὲ τοῦ τῆς
 πόλεως ἐπισκόπου τὴν ἐπιβουλήν δεύσας, οὐχ ὑγιῶς
 τοῖς κατὰ Νίκαιαν δεδογμένοις ἔχοντος, ἀνεχώρει
 αὐθις, καὶ εἰς τινὰ νῆσον μετώκει, ἣ ἐγχωρίως ἐλέ-
 γετο Γαληναρία. Ῥίζαι δὲ μόναι βοτανῶν ἦσαν
 αὐτῷ ἡ τροφή. Ἦ δὲ νῆσος πᾶν σμικρὰ καὶ ἄσικος,
 πρὸς τὸ Τυβήνηκον πέλαγος ἀποβλέπουσα. Ἐξ ἧς

ληφθεὶς, τῆς ἐν Ταρακηναῖς ἐκκλησίας τὴν ἐπιτροπὴν ἔσχεν. Ἐπὶ τούτων δὲ τοῖς θεοῖς ἐναγλατισθῆναι δῶροιο, ὡς καὶ νεκροὺς παρέχειν τὸ ζῆν. Τέρατα δὲ καὶ σημεῖα πλείστα ἐπιτελέσαι, οὐ παρὰ πολὺ τῶν ἀποστολικῶν ἀποδείοντα. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καὶ χρόνον καὶ τόπον συνακμάσαι καὶ Ἰλάριον λόγος ἔκεινον, θεῖον τινα ἄνδρα, ὃς ὀπηνίκα φεύγοι Μαρτίνου, τῶν Ἰσων καὶ αὐτὸς ἔκινῶναι κακῶν, ἅτε δὴ ὑπὲρ τῆς πίστεως τοῦ Ἰσου ζήλου μετέχων. Τῆς Ποικιτάδων δ' ἐκκλησίας καὶ οὗτος ἠγήσατο. Παρ' Ἰταλοῖς δὲ καὶ τοῖς ἐπέκεινα τόποις Εὐσέβιος καὶ Λουκίφερ διέπρεπον ἐπ' ἀρετῇ πατρῶν λόγων, μηδενὶ τῶν Ἰσων τόπον ἔδωκεν. Ἰλάριος δὲ καὶ περὶ πίστεως καὶ κατὰ τινὰς ἀλλότρια τοῦ ὑγιούς δοξάζοντας δόγματο; λόγους πολὺ τὸ ἐπαγωγὸν προβληθέντων ἐξέδοτο. Ὁ δ' Εὐσέβιος καὶ τῆς ἐκκλησίας Βρεκίλων πρόσστη. Λουκίφερ δὲ, ὡς μικρὸν ἐμπροσθεν ἐροῦμεν, καὶ ἐπινύμου αὐτῷ πρόσστη αἰρέσεω;. Ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ Φλαυτιανὸς καὶ Παυλῖνος, οἱ μετὰ ταῦτα τὸν τῆς Ἀντιοχείας θρόνον ἦσαν διανειμάμενοι· οὗς δὴ καὶ Λεόντιος, ὡς μὴ ὁμοδοχοῦντας ἔκειν, καθέλει. Οὗτοι δ' ἦσαν οἱ Εὐσταθίῳ τὴν μεθόριον ἀπαγομένῳ συνείποντο. Ὁς τῶν Ἰερῶν τῆς Ἀντιοχείας φροντίδων, μᾶλλον δὲ ἅλης τῆς εὐσεβείας, οὐδὲν ἠνέσχετο τοῖς καιροῖς ἑκείνοις συγκαπηλεύσασθαι. Τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ καὶ Ἐφραῖμ ὁ Σύρος πολλῶν πάντας παραλαύνων τῷ μίση ἀνεγνωρίζετο· ὃς Νίσιβιν μὲν εἶχε πατρίδα· τὴν κατὰ μοναχοὺς δ' ἀσκητικὴν φιλοσοφίαν, ἐξαπίνης κατὰ τὴν Σύρων φωνὴν τοσοῦτον ἐπέδωκε, καὶ τούτα μῆτε προδιδραχθεὶς, μῆτε ἐκ τινων συμβόλων ὑπέσχεσιν δοῦς τοιοῦτος φανεῖσθαι, ὡς τῇ μὲν ἀσκήσει ἐς ἄκρον ἰκέσθαι τῆς θεωρίας, τῷ δὲ λαμπρῷ καὶ προχέριμ καὶ ἡδεῖ τοῦ λόγου καὶ τῷ τῶν νοημάτων πυκνῷ τε καὶ σώφρονι καὶ τοῖς πάσαις ποτὲ παρ' Ἑλλήσιν εὐδοκίμηκῶτα; ὑπερβαλέσθαι. Καὶ γὰρ πως ἑκείνων εἰ τις εἰς Σύρων τυχὸν ἢ γλυῦσσαν ἑτέραν μεταβάλλειν αἰροῖτο τῶς συγγραφὰς, καὶ τὴν ἐπανθούσαν χάριν τῶν Ἑλληνικῶν κερυκευμάτων ἀφέλοιτο, καὶ τὴν ἐπιχρῶζουσαν τεροβρίαν καὶ γοητείαν τῶν λέξεων, αὐτίκα πρόδιγλον τὸ τῶν νοημάτων οὐκ εὐγενὲς, τῆς κομμωτικῆς εὐθύς χάριτος ἀποβρέουσης. Τοῖς γε μὴν λόγοις Ἐφραῖμ ἄλλω; ἔχει· καὶ γὰρ ἕως οὗ περιῆν καὶ ἐξῆς, εἰς τὴν Ἑλληνίδα γλώτταν τῶν ἑκείνου λόγων ἀλλοιούμενων, οὐ πάνυ πόρρω τῆς ἐνοικουρούσης ἀφίστανται ἀρετῆς. Θαῦμα δ' ἐστὶ τοῖς ἀκούουσι, καὶ Ἑλλήν καὶ Σύρο; ἀναγινωσκόμενοι· διὰ τοι καὶ ὁ πολὺς ἐν λόγῳ καὶ ἀρετῇ Βασίλειος, ὁ τὴν Καππαδοκίαν κατακοσμήσας μητρόπολιν, ὑπερφυῶς τὸν ἄνδρα ἐθαύμασε, καὶ τῆς παιδείας μακάριον ἤγηται. Ὡς δὴλον εἶναι τῇ ἑκείνου ἀκριβεῖ μαρτυρίῳ, καὶ κοινῇ παρὰ τῶν ἐν λόγοις θαυμαζομένων Ἑλλήνων τηρικῶτα, πάντων ἑλλογιμώτερον τῶν

A recte de Nicænis decretis sentientis, insidias veritus, discessit : et se in insulam quamdam, **711** quæ vernaculo nomine Galinaria (1) dicebatur, addidit. In hac alimento radicum herbarum vixit. Insula autem ipsa exigua admodum est, et ædificiis carens, Tyrrenum respiciens mare. Atque inde abductus, administrationem ecclesiæ Taracenensis vel potius Turonensis suscepit. In tantum vero divinis resplenduit donis, ut et mortuos in vitam restituerit, prodigiaque et miracula plurima, quæ non multum ab apostolicis abessent signis, ediderit. Eodem et tempore et loco simul quoque Hilarium ille viguit, vir divinus, qui cum Martinus profugeret, eamdem sustinuit fortunam : quippe qui eodem cum illo ardore in fidem ferretur. B Hic Pictaviensem gubernavit Ecclesiam (2), atque de fide, et adversus quosdam qui alienas a sana doctrina afferrent opiniones, libros ad persuadendum valde appositos, condidit. Apud Italos sane et in locis ulterioribus enitueret Eusebius et Lucifer, patriæ eloquentiæ vi alios omnes antecellent. Eusebius etiam ecclesiæ Vercellensi præfuit : Lucifer vero, sicuti paulo post dicemus, nominis sui heresi præiit (3). Præterea Flavianus et Paulinus clari tum fuere, qui postea Antiochenæ ecclesiæ res administravere : quibus etiam Leontius, quod sententiis ab eo discordarent, episcopatum abrogavit. Ii sunt, qui Eustathio in exilium deportato comites fuere ; qui sane nihil prorsus temporibus illis, de sacris Antiochenæ Ecclesiæ curis ac potius de tota sinceriore pietate vitari sustinuit. Eadem hac ætate et Ephraim Syrus præclarus fuit, qui quidem longo intervallo omnes præcessit. Hic Nisibim patriam habuit, et in monachorum philosophia exercitatus, brevi tantum in lingua Syrorum, cum quidem eam prius ab aliis non didicisset neque specimen aliquod aut spem, talem eum fore, præbuisset, profecit, ut cum pietatis exercitio ad summum contemplationis pervenerit, tum splendore, facilitate et suavitate verborum, necnon densitate et gravitate sententiarum, etiam præclarissimos quosque Græcorum, qui eloquentia antiquitus excelluissent, superaverit. Etenim si quis illorum Græca scripta in Syrorum forte aut aliorum peregrinam linguam transferret, et florentem illam Græcorum ornamentorum gratiam, decentemque nitorem et succum verborum detraheret, **712** illico quoque ascitiliis coloribus deficientibus, sententiarum obscuritas sese probebat. At Ephraim longe alia erat ratio. Nam cum eo adhuc superstite, atque etiam defuncto, postea libri ejus in Græcam linguam converterentur, non longe admodum a propria et nativa decederent virtute. Mirum quidem auditu est, eundem et

(1) In mari Tusco contra montes Lygusticos sita.

(2) Divus Hilarius conjux fuit :

*Non nocuit tibi progenies, non obstitit uxor,
Legitimo conjuncta thoro, non horruit illa*

*Tempestate Deus thasmos, cunabula, tædas.
Sola erat in pretio, quæ nunc incognita virtus
Sordet, et attrito vivit cum plebe cucullo.*

(Bapt. Mantuanus.)

(3) Quæ et Homonymianorum dicta.

Græce et Syriace legi. Quam ob causam magnus A ille et oratione et virtute Basilus, qui Cappadocum metropolim episcopatu suo exornavit, summopere virum est admiratus, eundemque eruditionis nomine beatum censuit. Ut tanti viri tam certo testimonio manifestum sit, communiter quoque a Græcis, qui tum clarum in eloquentia obtinere nomen, præstantissimum omnium Ephraim iudicatum esse. Vox sane Basilii talis non temere prolata esse existimanda est. Dicitur autem divinus Ephraim trecentas versuum myriades conscripsisse. Multi quoque ei fuere discipuli, qui institutionem et philosophiam ejus sunt æmulati: in quibus celebriores sunt Abbas, Zenobius, Abraham, Maran, et Symeon, apud Syros ingenti gloria viri: et alii quibuscum præterea hunc vitæ modum illi communicaverunt. In locis vero eisdem, facundia maxime præstantes, Paulonas et Anarad exstiterunt: qui deinde lapsi, sana excidere fidei doctrina. Alii insuper apud Osroenos fuere, eodem præclari modo, Bardesanes, et filius ejus Harmonius. Et pater quidem nominis sui hæresim instituit: filius autem Græcis disciplinis satis eruditus, patris vocibus legitimis modis musicisque numeris inclusis ordine circulari in choro eas cani instituit, quos ex eo tempore hucusque Syri psallentes usurpant: non illi quidem carminibus ipsis sicuti ab illo sunt prodita, sed sonis tantum eorum utentes. Nam ille ad paternam delapsus hæresim, eademque cum Græcis de animæ generatione et corporis interitu, necnon de futura regeneratione opinatus, lyricis modulis doctrinas ejusmodi aspersit. Quibus multi ex Syris propter verborum venustatem et sonorum numeros demulsi, paulatim opinionibus talibus recipiendis sunt assuefacti. Cæterum divus Ephraim ea re cognita, quamvis Græcarum artium expertus, Harmonii numeros moderatus est: atque ejusdem modulis, carminibus ecclesiasticæ sententiæ consonis, adjectis, Syris ad hoc usque tempus ea canenda dedit. **713** Nam divinos hymnos plurimos, quibus Deum in primis celebrat, et laudes præterea virorum qui instituto Deo placere canit, ad Harmonii carminum leges composuit: a quibus, ut equidem puto, per æmulationis ardorem, posteriores ecclesiæ cantores modulorum formulas mutuati, magis etiam atque magis augere atque propagare eas sunt aggressi. Qualis igitur is sermone fuerit, vel ex hoc ipso conjicere licet. Vita vero ei valde exacta, et bonis operibus spectata fuit. Quietem etiam multo studio est sectatus. Et propter morum castitatem tantopere calumnias devitavit, ut fere a conspectu mulieris prorsus abhorruerit. Fertur sane, cum mulier quædam nulla prorsus vitæ disciplina, et pudore nullo, in argusto admodum loco ei obvia facta, sive consulto veluti virum tentatura, seu ab aliis ut hoc faceret mercede conducta, oculos sine intermissione in eum conjiceret, increpans in terram eam prospicere jussisse, illamque respondisse. Sed

Ἐφραὶμ κριθῆναι, μηδὲ γὰρ ἂν ὡς ἔτυχε τὴν Βασιλείου φωνὴν λογιζέσθαι. Λόγος γε μὴν τὸν θεῖον Ἐφραὶμ τριακοσίας μυριάδας ἐπῶν συγγράφαι. Πολλοὶ δὲ καὶ φοιτῶντες ἦσαν αὐτῷ κατὰ ζῆλον παιδεύσεως καὶ φιλοσοφίας· ὧν ἐπίσημοι τούτω γεγόνασιν Ἀββᾶ; καὶ Ζηνοῦδιος, Ἀβραάμ τε καὶ Μαρὰν καὶ Συμεῶν, Σύριοι μέγα κλέος ὄντες, καὶ ὅσοι ἐπ' ἀκριβὲς τῆς ἐκεῖνων μετέσχον παιδεύσεως· ἐν ἰσοῖς δὲ τόποις αὐτοῖς, καὶ ἐπὶ εὐγλωττίᾳ μάλιστα, Παυλωνᾶς τε καὶ Ἀναράδ, οὓς ὀλισησάμενος λόγος ἐς ὑστερον καὶ τῆς θείου πίστεως ἐκτραπῆναι. Καὶ ἄλλοι δ' ἐν Ὁσροηνοῖς ἐγένοντο, τὸν ἴσον τρόπον ἐλλόγιμοι· Βαρθιθάνης τε καὶ ὁ παῖς Ἀρμόνιος, ὧν ὁ μὲν τὴν ἐπώνυμον συνεστήσατο αἵρεσιν· ὁ δὲ παῖς ἀποχρώντως διὰ τῶν Ἑλληνικῶν λόγων ἀχθεῖς, μέτροις νόμων καὶ μουσικῶν ῥυθμῶν τὰς πατρῶεις ὑπῆγε φωνὰς, καὶ κατὰ κύκλον ᾄδειν χοροῦ παρείδου, ὅσα καὶ νῦν ἐξ ἐκεῖνου Σύριοι ἔχοντες ψάλλουσι· πλὴν οὐκ αὐτὰ ἐκεῖνα ὡσπερ ἐκεῖνο; ἐξέθετο, μόνους δὲ τοῖς μέλεσι χρώμενοι. Τῆς γὰρ πατρικῆς αἵρέσεως μετασχὼν, καὶ ἐπίστη, Ἑλλῆσι περὶ γενέσεως ψυχῆς καὶ φθορᾶς σώματος, καὶ τῆς ἐσομένης παλιγγενεσίας δοξάζων, τοῖς ὑπὸ λύραν μέλεσι τὰς τοιαύτας δόξας ὑπέσπειρεν· οἷς οἱ πολλοὶ τῶν Σύρων κατακλιούμενοι, ἡρέμα πως προσειθίζοντο τὰς τοιαύτας δόξας προσέειπαι ὑπὸ τοῦ κάλλους τῶν ὀνομάτων καὶ τοῦ τῆς μελωδίας ῥυθμοῦ. Ὁ τοίνυν θεῖος Ἐφραὶμ τοῦτο συνεγνωκῶς, καίπερ Ἑλληνικῆς παιδείας ἀμοιβὸς ὧν, τοῖς μέτροις Ἀρμονίου ἐπισταθείας, καὶ τοῖς ἐκεῖνου μέλεσι συμφώνους ᾠδὰς τοῖς ἐκκλησιαστικῶν δόγμασι παραθέμενος, ἐς δεῦρο Σύριοι παρείδωκε ψάλλειν. Θεῖος γὰρ ὕμνος; πλείστους ἐπένησε, Θεῷ τὸν αἶνον ἀνατιθεῖς· καὶ ἐγκώμια ἀνδρῶν ἀγωγῆ βίου εὐαρετησάντων Θεῷ, κατὰ νόμον τῆς Ἀρμονίου ᾠδῆς· ἀφ' ὧν πρὸς ζῆλον οἶμαι καὶ οἱ μετέπειτα τῆς Ἐκκλησίας μελοποιοὶ τὴν ἀφορμὰς τῶν μελῶν πορισάμενοι, ἐπὶ μᾶλλον αὐξήσαι ταῦτα καὶ ἐπιδοῦναι παρεσκευάσαντο. Ὁποῖος μὲν οὖν τὸν λόγον καὶ ἐκ τούτου συνάγειν ἔστιν· ὁ δὲ βίος αὐτοῦ λίαν ἡκριβόμενος, ταῖς ἀγαθαῖς τῶν πράξεων καλλυνόμενος. Πολὺς δ' ἐπάγαν ἦν αὐτῷ καὶ τῆς ἡσυχίας ὁ ἔρωσ. Σεμνὸς δ' οὐχ ἦττον ὧν, ἐς τοσοῦτον τὰς διαφορὰς ἠύλαβετο, ὡς σχεδὸν καὶ πᾶσαν ἕψιν ἐκτρέπεσθαι γυναικός. Φέρεται οὖν, ὡς γυνὴ παντάπασι τοῦ βίου ἀνάγωγος, καὶ αἰσχύνῃς ὡς πορρωτάτω, ἐπὶ τινι στενωπῷ τῷ Ἐφραὶμ ἀπαντήσασα, ἢ τοῦτο προθεμένη, ἄτε δὴ τοῦ ἀνδρός πειρῶσα, ἢ μισθοῦ ἄλλοις τοῦτο πράττουσα, ἀτενὲς εἰσβάλλειν τὰς ἕψεις αὐτῷ. Τὸν δ' ἐπιτιμήσαντα, εἰς γῆν ὄρᾶν κλεῖψαι. Ἡ δ', Ἀλλὰ πῶς, ἔφη, εἰς γῆν ἐγὼ βλέψω; πολλῷ γὰρ σε δικαιότερον ταύτην ὄρᾶν, πρόδημα ταύτης ὄντα. Ἡ ἐμὲ. Ἐμοὶ δ' ἐκ σοῦ τὴν γένεσιν ἐσχηκίαι, καὶ πρὸς σε βλέπειν εὐλογον. Ἐκεῖνον δὲ ἀγάμενον τὸ ῥηθὲν, γραφῆς ἀξιώσαι· ὁ καὶ Σύριοι ὡς ἐν τι τῶν ἐκεῖνου σπουδαίων λογιζονται. Ὅργῃ δὲ τὴν πρῶτα ἠττώμενος, ἐξ οὗ φιλοσοφεῖν ἤρξατο, μηδ' αὐτῷ θεοθεῖναι θυμῷ κινούμενος. Καὶ δὴ ποτ' ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις, εἰωθὲς

δν, νηστεύων, ἐπεὶ ὁ διακονούμενος τῷ καιρῷ τὸ ὄψον προσέφερε, τὴν χύτραν ἐκλασε, τὸν δ' ἰδόντα αἰδοὶ καὶ δέει συνεσχήμενον, θάρσει, ἔλεγε. Κἄν γὰρ τὸ ὄψον πρὸς ἡμᾶς ἐλθεῖν ἀπηξίωσεν, ἀλλ' ἡμεῖς πρὸς ἐκείνῳ γενοίμεθα. Καὶ περὶ τὰ τῆς χύτρας καθεσθεις, ἔφαγεν. Ἄλλ' ὅπως καὶ τῆς κενῆς δόξης οὐχ ἤττητο, ἐντεῦθεν φανήσεται. Ἐπίσκοπος μὲς τῶν πόλεων ἐψηφίζετο. Ἐπεὶ δ' ἤκον οἱ πρὸς τὸ χειροτονεῖν συλληψόμενοι, ἐκείνος αὐτίκᾳ γνοῦς, ἀνὰ τὴν ἀγορὰν ἰὼν, οἷά τις παραπαίων ἀσέμνως διῆει, αἰσχύνων τὴν ἐσθῆτα τῷ σύρσθαι, παραρπάζων τε τῶν ὀνίων, παρῆρσις ἦσθις. Πόρρω δ' εἶναι δόξας ῥενῶν, διέδρα τὴν σύλληψιν, καὶ ἕως οὗ ἔτερος τὴν ἱερωσύνην ἐδέξατο κρυπτόμενος διεδιδρασκεν. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα πλείστα καὶ λόγου ἄξια ἦ τε περὶ αὐτὸν συγγραφή, καὶ οἱ ἐπιχώριοι καὶ Ῥωμαίων καὶ Σύρων ἱστοροῦσι περὶ αὐτοῦ, ἃ τοῖς βουλομένοις πρόκειται ἐντυχεῖν. Ἐγὼ δὲ, ὁ καὶ ἄξιον μνήμης εἶναι λογίζομαι, τῇ συγγραφῇ παραδώσω, ὁ δὲ αὐτῷ πρὸς τῇ τελευταίῃ γενομένῳ κατῶρθωτο. Σφοδρῶς λιμὸς ἐπόνει τὴν Ἐδεσσηνῶν πόλιν· ὁ δ' ἐν πολλοῖς ἔτεσι τῆς οἰκίας μὴ προελθῶν, τότε τὸ φιλοσοφεῖν ἐν δευτέρῳ θέμενος, προῶν πύλιν ἦν ἐγκείμενος τοῖς περιουσίαν ἔχουσιν, ἅτε δὴ φθειρόμενον τὸ ὄμφυλον εἰς οὐδὲν δέον περιορῶσι σπάνει τῶν ἀναγκαίων, διήλεγχε τε ὡς ἐν δευτέρῳ τιθεμένους τὰς σφῶν ψυχὰς, τὸ δὲ σύμπαν τοῖς σωματικοῖς ἀναλίσκοντας. Οἱ δὲ τὸ φιλόσοφον αἰδούμενοι καὶ ἀπέριττον τοῦ ἀνδρός, μὴ τοῦτ' εἶναι σφοδρῶς διετείνοντο· πρόχειρον γὰρ εἶναι τὰς οὐσίας νέμειν τοῖς ἐνδεδέσιν· ἐν ἀπορίᾳ δ' εἶναι ὡς χρεῶν τοῦ τὰ τοιαῦτα διακονησαμένου· πάντες γὰρ, ἔλεγον, πρὸς κέρδος κεχηγνότες εἶσι, τὰ τοιαῦτα αἰσχροῦς καπηλεύοντες. Ὁ δ' Ἐφραῖμ, Ἐγὼ δὲ ποῖος; ἄρα ὅμιν εἶναι δοκῶ; Τῶν δ' εἰπόντων, Καλὸς τε καὶ ἀγαθός, καὶ τοιοῦτος ὅποσον ἀρμόζειν τῇ περὶ αὐτοῦ δόξῃ· Οὐκοῦν, ἔφη, ὅμιν ἐγὼ ἔτοιμος πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις διακομεῖν; Καὶ δὴ ἀποχρῶν ἀρχύριον ἐξ ἐκείνων λαθῶν, τριακοσίας κλίνας ἐπρίατο· καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις ἐμβόλοις τοῦς τοῦ λιμοῦ τραυματίας λαθῶν, πᾶσαν θεραπείαν προσῆγε· ξένους δ' ἐπὶ τοῦτοις καὶ ἄλλως ἐνδείξομένους δεξιῶς ἐπεμέλετο. Καὶ τοῦτ' ἐπραττεν ἕως καὶ τῷ λιμῷ ἐμφιλοχωρεῖν ἦν. Ἐπεὶ δ' ἐκείνος ἔληγεν, εἰς τὸ τῆς φιλοσοφίας ἐργαστήριον ἐπανῆλθεν· ἐνθα ὀλίγας ἡμέρας ἐπιβιούς ἐτελεύτα, κληρικῶν διακονίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀξιώθεις. Ἐν δὲ τῇ κατὰ μοναχοῦς ἀγωγῇ διαβόητος γεγονώς, ἐπίσης τῶν ἐν ἱερωσύνῃ καὶ παιδεύσει, ἀγαθοῦ τε βίου διατεθρῶλληται. Ταῦτ' ὀλίγα ἐκ πολλῶν τῶν τῷ Ἐφραῖμ κατορθωμένων ἐρήθηθι. Πάντα γὰρ τὰ ἐκείνου πρὸς ἀξίαν διελθεῖν, οὐ μὴν δὲ ἄλλὰ καὶ τῶν ἄλλων τῶν τηνικᾶδε φιλοσοφῶντων, ὅπως τε ἐδίω καὶ οἷζ πολιτεία ἐχρήσατο ἕκαστος, δεήσει συγγραφίως οἷος ἦν αὐτός· ἡμῖν δὲ παντάπασιν ἐν ἀμηχάνῳ ἐστὶ τῷ ἀνισχύρῳ τῶν λόγων, καὶ τῇ ἀγνοίᾳ τῶν ἀκριβῶς ἐκείνοις πεπραγμένων. Καὶ γὰρ ἐν ἐρημίαις ὄντες, τὰ πλείστα ἐλάνθανον οἱ πολλοί. Εἰ δὲ τινες καὶ ἐν πόλεσι τὰς διατριβὰς

A quomodo tandem terram ego intnear, cum æquius sit te eam respicere, qui ex ea conditus sis, quam me ortum ex te habentem, proindeque recte te respectantem? Quod mulieris verbum ille admiratus, deinde scripto mandavit. Atque id Syri in primis memoratu dignum ex illius rebus esse censent. Et primum quidem is sæpe ira victus est; posteaquam autem monasticæ philosophiæ incumbere cœpit, nunquam commotus esse visus est. Atque aliquando, cum dies multos pro consuetudine sua, jejunio transejisset, et minister tempore cibum ei afferret, accidit ut is ollam frangeret. Ephraim vero pudore juxta et timore correptum illum videns: Bono, inquit, esto animo. Quandoquidem enim obsonium ad nos venire renuit, nos age ad id accedamus: et ad ollæ fragmenta conedens comedit. Enimvero ut vana etiam gloria superior fuerit, inde liquido patebit. Designabatur urbi cuidam episcopus, et jam qui se ad ordinationem abducturi erant, adveniebant. Ac ipse statim eo cognito, in forum progressus, veluti mente captus indecore gradiabatur, non satis honeste vestem post se trahens, et quæ venalia erant surripiens, propalamque comedens. Sic ille mentis impos existimatus, comprehensionem effugit. Et tantisper dum alius episcopatum reciperet, occultans sese latuit. Plurima sane et alia memoratu digna, et qui de eo conscriptus est liber, et provinciales ejus, Romani simul et Syri, de eo referunt, quæ cuivis cognoscere est proclive. 714 Unum illud sane quam memorabile, historiæ huic inserere visum est, quod ab eo paulo ante mortem est gestum. Fames ingens Edessenorum urbem premebat: atque ipse, qui multos annos non fuerat domo progressus, tum philosophandi studio aliquantum intermisso, prodiit: et in homines locupletes, qui sic turpiter rerum necessariorum inopia, cives suos pereuntis despicerent, acriter est invecus, arguens eos, quod animarum cura neglecta, studium omne in corpore fovendo collocarent. Illi autem integritatem et paupertatem viri observanter veriti, minime id sic esse affirmarunt: facile enim et promptum eis esse, indigentibus facultates distribuere: deesse saltem, qui in eo ministerio, pro eo atque deceret, fidelem se præberet, omnesque lucro inhiare, et talia sæde in quæstum suum vertere, dixere. Tum Ephraim: Ego vero, inquit, qualis vobis esse videor? Et illi: Honestus atque bonus, respondere: et talis prorsus, qui opinioni quæ de eo fertur, vita ipsa respondeat. Itaque, ille ait, paratus sum in ejusmodi omnibus negotiis inservire. Et multo ab eis sumpto argento trecentos paravit lectos: et in publicis porticibus eos qui fame confecti erant, acceptos, diligenter et benigne fovit: advenas quoque, et alios qui inopia affligerentur, humaniter curavit. Idque tantisper fecit, dum fames ibi est grassata. Ea vero depulsa, ipse ad philosophiæ suæ officinam reversus, ibi paucos post dies vita est defunctus.

In Ecclesia clerici ministerium sumpsit. Vita autem monastica percelebris, ex æquo cum iis qui episcopatu, doctrina, et vitæ sanctitate clari sunt, laudatur. Hæc pauca ex multis, quæ ab Ephraim recte pieque facta sunt, diximus. Res namque ejus omnes si pro dignitate earum exponere nos oporteret, aut etiam aliorum qui tum in eodem philosophandi genere elaborarunt, quomodo scilicet eorum quisque vixerit, et quali morum instituto usus sit, qualis ipse fuit, scriptore esset opus. A nobis certe quidem id præstari omnino non potest, cum propter orationis et styli tenuitatem, tum quod res eorum rectissime gestas ignoramus. Nam illorum multi in solis degentes locis, ut plurimum latuere. Quod si nonnulli in urbibus domicilia sua habuere, quod viles esse apparent, et nihil ab aliis differre viderentur, consulto actiones suas celarunt. **715** Nam humana laude repudiata, soloque Deo actorum suorum teste advocato, minime ab hominibus gloriam sunt occupati. Atque equidem de viris qui imperii ejus tempore monasticam philosophiam sunt sectati, et secundum Ecclesiæ leges perfecte et exacte in plerisque Romani imperii locis tum vitam exegere, hæc mihi comperta sunt.

CAPUT XVII.

De Didymo: item de Aetio et Apollinari, hæreticis.

Temporibus autem eis clarus etiam fuit ecclesiasticus scriptor Didymus, scholæ sacrarum disciplinarum Alexandriæ præfectus. Neque vero laudem in ea eruditione tantum meritum fuerat, verum etiam omne genus alterius sapientiæ summo exculterat studio. Poeticam namque et oratoriam perfectissime didicerat; de astronomia autem et geometria, numerorumque proportionibus et convenientiis nihil eum latebat. In diversas philosophorum opiniones tanta incubuerat, ut eas exacte perdisceret, cura, ut præterea aliud nihil scire videretur: quæ sane omnia acumine mentis et auditionis perceperat. In pueritia namque visum prorsus amisit, cum elementa prima discenda ei essent. Ephebus vero artium liberalium eruditionem adamavit, atque in scholis præceptores audiebat tantum. Eo vero sapientiæ brevi pervenit amplitudine et celeritate ingenii, ut mathematicarum artium obscura, et theorematum speculationumque arcana exactissime addidicerit. Et cum cæcus esset, litterarum notitiam manuum contrectatione assecutus esse dicitur: nam earum formas in tabula altius exsculptas, sæpius tangendo cognovit. Alia porro, ut syllabas, litterarumque connexiones, et quæ ordine consequuntur cætera, propter naturæ acumen, animo et auditu pervestigata percepit. Principiumque ipse miraculum fuit, cum audiretur et conspiceretur. Multi quidem vel ut virum cum tantum viderent, vel ut suavem gratamque ejus orationem audirent, Alexandriam venerunt. Pro Nicænis vero decretis pugnans, Arianis restitit, eosque orationis suæ suadels, **716** quam vi nulla adhibere videbatur, pressit. Et ad eos qui secum disputabant, verba faciens, rerum controversarum judicium detulit. Et cum ad morem gerendum et cedendum facilis, tum orthodoxis eo nomine charus maxime fuit. Nec ab his tantum, sed etiam a monachis Ægyptiis magno honore cultus est. Præ-

ἔποιοῦντο, ἀλλὰ γε τῷ τοῦ φαινομένου εὐτελεῖ, καὶ τῷ μηδὲν διαφέρειν τῶν πολλῶν δοκεῖν, κλέπτουτες ἤσαν τὴν ἐργασίαν, τὸν ἐξ ἀνθρώπων ἔπαινον διωθόμενοι. Τὸν γὰρ Θεὸν μόνον μάρτυρα τῶν πεπραγμένων ποιούμενοι, ἤιστα τῆς ἀνθρωπίνης δόξης ἀντεποιοῦντο. Περὶ μὲν οὖν ἀνδρῶν οἱ ἐπὶ τῆς προύσης ἡγεμονίας φιλοσοφούντες ἦσαν, καὶ κατὰ νόμους Ἐκκλησίας ἡκριθωμένως ἀνὰ πᾶν τὸ ὑπήκοον ἐπολιτεύοντο, τάδε ἔγνωσαν.

A nobis certe quidem id præstari omnino non potest, cum propter orationis et styli tenuitatem, tum quod res eorum rectissime gestas ignoramus. Nam illorum multi in solis degentes locis, ut plurimum latuere. Quod si nonnulli in urbibus domicilia sua habuere, quod viles esse apparent, et nihil ab aliis differre viderentur, consulto actiones suas celarunt. **715** Nam humana laude repudiata, soloque Deo actorum suorum teste advocato, minime ab hominibus gloriam sunt occupati. Atque equidem de viris qui imperii ejus tempore monasticam philosophiam sunt sectati, et secundum Ecclesiæ leges perfecte et exacte in plerisque Romani imperii locis tum vitam exegere, hæc mihi comperta sunt.

B

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ Διδύμου, Ἀετίου καὶ Ἀπολλινάριου τῶν ἀρετικῶν.

Καιροῖς δ' ἐκείνοις καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς Δίδυμος ἔγνωρίζετο, τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατριβῆς προϊστάμενος τῶν ἱερῶν μαθημάτων. Ἦν δὲ οὐ μόνον ἐν τούτῳ τὸ δίκαιος εἶναι κτησάμενος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης παντοδαπῆς σοφίας ἐπ' ἀκριβῆς ἔχων. Τοῦς τε γὰρ ποιητῆς καὶ ῥήτορας εἰς ἄκρον ἤσκητο· ἀστρονομίας δὲ καὶ γεωμετρίας καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας οὐδὲν ἐκείνῳ παρεῖτο λαθόν. Ἐπὶ τόσον δὲ τὰς διαφόρους δόξας τῶν φιλοσόφων ἡκριθωσεν, ὡς ἄλλο μηδὲν εἰδέναι δοκεῖν· ἃ δὴ πάντα νῦν τε καὶ ἀκοῆ προσεκτήσατο. Νῆπιος γὰρ πάνπαν τυφλὸς γενόμενος, εἰς πείραν μόνην τῶν στοιχείων ἔλθειν. Εἰς ἐφήβους δὲ παρελάσας, τῆς τῶν λόγων ἐραστῆσαι παιδείας. Καὶ δὴ τοῖς διδασκαλείοις φοιτῶν, ἡχροῦτο μόνον. Εἰς τόσον δ' ἤκε σοφίας δι' ὀλίγου, μεγέθει καὶ τάχει φύσεως, ὡς καὶ τὰ τῶν μαθημάτων σχολιὰ, καὶ ἀπόρρητα τῶν θεωρημάτων, εἰς ἄκρον μαθεῖν. Τυφλὸν δ' ὄντα λέγεται μαθεῖν τὰ γράμματα τῇ ἀφῆ τῆς χειρὸς. Τοῦς γὰρ τῶν γραμμάτων τύπους, σανίδι εἰς βάθος ἐνοσημανθέντας, ἐπαφόμενον γινῶναι· τὰ δ' ἄλλα, συλλαβὰς καὶ μίξεις καὶ τὰ ἐξῆς, διανοίας δέξυτῃ ἐφ' νῦν θηράσαι καὶ ἀκοῆ. Θαῦμα δ' ἦν ἐξαίσιον καὶ ἀκούσιμος καὶ ὀρώμενος. Πολλοὶ μὲν οὖν καὶ εἰς Ἀλεξανδρείαν ἦγον, οἱ μὲν κατὰ θέαν μόνην τάνθρωπος, οἱ δὲ καὶ τῆς ἐνούσης τοῖς λόγοις χάριτος ἀκουσόμενοι. Τῆς δ' ἐν Νικαίᾳ δόξης ὑπεριστάμενος, Ἀρειανοῖς ἀντετάσσεται. Ἦγχε δὲ αὐτοῦς τῇ πειθοῖ τῶν λόγων, ἣν οὐ βίᾳ ποιεῖν ἔδουκε. Τοῖς δ' ἀμφιβιλλομένοις προτείνων τοὺς λόγους, τῶν διαμαχομένων τὴν χριστιανὴν ἐπέτρειπεν. Ὁ δὲ μάλα πεπιθῆναι ἦν· τοῖς δὲ ὀρθοῦν δοξάζουσι διὰ τοῦτο ἐράτμιος μάλιστα. Οὐ τοῦτοις δὲ μόνους, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ μοναχοῖς διὰ τιμῆς ἤγετο. Καὶ μᾶλλον ὁ περιθόητος ἐν ἀσκήσει Ἀντώνιος διὰ θαύματος αὐτὸν ἐποιοεῖτο· ὃν φασὶ τὴν Ἀλεξανδρείαν κατελιφθῆσα, τὸ βέβαιον τῆς Ἀθανασίου πίστεως μαρτυρούμενον, ταῦτα τῷ Διδύμῳ εἰπεῖν· Οὐ χροῶν, ὡς Δίδυμε, λύπαις σαυτὸν ἐκτήκειν, στερού-

μενον ὀφθαλμῶν, οἷς μέτεστι καὶ μουσὶ καὶ σαύραις καὶ τοῖς ἀφαιροῖς τῶν ζωῶν· ἤδεσθαι δὲ μᾶλλον καὶ γάρβειν, οἷς παραπλησίω· ἀγγέλοις τοῖς ἔνδοις ὄρα· ὀφθαλμοῖς, δι' ὧν τραπῶς τὴν ἀκήρατον καὶ θεῖαν γνῶσιν κατανοεῖς, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀκριβῶς εἰσοράς. Βιβλία δὲ οὗτος καταλείλουτε ταῦτα· εἰς τὴν τῶν Ψαλμῶν βίβλον ὅλην διάφορα ὑπομνήματα· εἰς τὴν Ὡσηὲ καὶ Ζαχαρίαν, λόγους πέντε· εἰς τὸν Ἡσαΐαν λόγους δεκάκατ'· εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον καὶ κατὰ Ἰωάννην οὐκ ἐλάχιστα ὑπομνήματα. Ἐτι δὲ καὶ κατὰ Ἀρειανῶν, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ ἕτερα συγγράμματα πλείστα. Ἰκμαζε δ' ἐν ἐκείνῳ τοῦ χρόνου καὶ ὁ Σύρος Ἀέτιος, πρὸς τῶν τῶν ἀντιπαρασθεντων θαυμαστός· τις εἶναι δοκῶν, ἐν τε διαλέξει καὶ ἐριδι λόγων, καὶ συλλογισμοῖς, καὶ στροφαῖς λέξεων, ἰκανὸς τις, καὶ τὴν σπουδὴν ἀπασαν ἀετινῶν ἐν τούτοις καταναλίσκων. Διὰ τοι καὶ ὡς τοιοῦτος ὢν, πρὸ χειρὸς τε τὸ προστυχὸν ἐπὶ Θεοῦ κακοχρόλως θεολογεῖν, ἄθεος ἐκαλεῖτο. Πατὴρ δὲ αὐτῷ ἡ Κοιλὴ Συρία ἦν. Τοῦ δὲ πατρὸς αὐτῷ ἐν στρατεῖα δυσπραγῆσαντος καὶ τὸν βίον λιπόντος τὸν μὲν τρηκάδε ἄρχοντα δημοσιῶσαι τὸν βίον· εἰς ἑκατὸν δὲ πενίας σὺν τῇ μητρὶ ἐλάσαντα τὸν Ἀέτιον, ἐπὶ τὸ χρυσοχοεῖν ὀρμῆσαι, ὡς ἂν ἀμωστέπως τὸ ζῆν πορίζηται. Ἀποχρώντως δὲ τῇ τέχνῃ χρησάμενον διὰ βῶμην φύσεως, ἐπὶ τὴν λογικὴν στραφῆναι τέχνην· καὶ Παυλίον μὲν ἀκρόασασθαι, ὅς ἐκ τῆς ἐφορείας Τύρου μετέστη εἰς Ἀντιόχειαν· πύρατι δὲ βίου τῆς μητρὸς χρησαμένης, δι' ἣν αὐτῷ καὶ ἡ ἐπιμορφῶσα τὸν χρυσοῦν τέχνη ἐσπούδατο, εὐθύ· ὅλος ἐπὶ τὴν λογικὴν μετετάττετο τέχνην, καὶ τῶν πολλῶν ἐκράτει μετ' ὀλίγου ἀμύλλας ἰστών. Ἐπεὶ δ' Εὐλάλιος μετὰ Παυλίον εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀντιόχειου κατέστη, πολλοῦ στίφους κατ' αὐτοῦ κινουμένου, ἐλαύνεται ὁ Ἀέτιος· καὶ εἰς τὴν τῆς Κιλικίας Ἀναζαρβὸν γενόμενος, τῇ τέχνῃ αὐθις πρὸς τὸ ζῆν ἀπεχρήτο, οὐδὲ τῆς περὶ λόγους ἀμύλλης ἀρυστηκῶς. Σοζιστοῦ δὲ τινος τῶν Ἀετίου φύσιν διὰ θαύματος ποιουμένου, καὶ τῆς τέχνης αὐτῷ μεταδοῦναι σπουδαζόμενος, εἰσοικισθεὶς αὐτῷ ἐθήτευε, πᾶσαν ὡς χρεῶν οἰκετικὴν ἀποπληρῶν λειτουργίαν. Καὶ ὁ μὲν τὴν γραμματικὴν αὐτῷ παρεδίδου· Ἀέτιος δὲ τῷ κυρίῳ εἰς ἑλεγχον τῆς περὶ τὰ θεῖα λόγια μὴ ὀρθῆς διαθέσεως καθίστατο. Καὶ δὴ μεθῶν τῆς εὐεργετοῦσης· αὐτὸν οἰκίας ἐλάμβανεν ἀποκλήρυσεν. Κάκειθεν δὲ διωχθεὶς, τῷ τὴν Ἀναζαρβὸν διοικοῦντι Ἀθανασίῳ συγγίνεται, παρ' ᾧ τοὺς εὐαγγελιστὰς ἀνέγνω πρὸς λεπτὸν ἐπιστήσας αὐτοῖς. Ἐτ' ἐκεῖθεν ἀφικνεῖται πρὸς Ἀντώνιον ἐν Ταρσῷ, ὅς γνῶριμος ἦν Λουκιανῷ τῷ μάρτυρι, ἐξ οὗ τὸν Ἀπόστολον ἀναδιδαχθεὶς, ἐρ' ἰκανὸν ἐκείνῳ συνδιατρίβει, ἔτι τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τάξιν πληροῦντι. Ἐπεὶ δ' Ἀντώνιος ἐφορος ἐγεγόνει, καὶ οὐκ οἶός τε ἦν τῇ σοφιστικῇ τὸν Ἀέτιον ἐνασχολεῖσθαι διδασκαλίᾳ, ἐκεῖθεν ὁ Ἀέτιος τὴν Ἀντιόχου καταλαμβάνει· καὶ παρὰ Λεοντίου ἐπιπρεσβυτέρου ὄντος, Λουκιανῷ δὲ τοῦ μάρτυρος καὶ οὗτος φειγῆς τῆς ἐχρημάτισε, τοὺς προφῆτας, καὶ μᾶλλον τὸν Ἰε-

A cipue vero cum clarissimus ille pietatis exercitio Antonius admiratus est. Quem dicunt, cum Alexandriam venisset, ut Athanasio firmæ certæque fidei perhiberet testimonium, hæc ad Didymum prolocutum esse verba: Non est, Didyme, quod teipsum mœrore conficias, propterea quod oculis carcas, quos mures, lacertæ, et vilia animalcula habent. Voluptate potius et lætitia efferrite convenit, qui itidem ut angeli internis maxime vigeas oculis: quibus clare immortalem et divinam cognitionem percipis, veritatemque ipsam exacte perspicis. Hic hosce reliquit libros: In totum Psalmodum librum varios commentarios, in Oseam et Zachariam libros quinque, in Isaiam libros duodeviginti, in Evangelium secundum Matthæum et secundum Joannem non parvos commentarios scripsit. Insuper contra Arianos et de Spiritu sancto, aliaque scripta plurima composuit. Floruit eadem ætate Syrus quoque Aetius, qui ab eis disputator admirandus habitus est, qui diversa a nobis docent. In altercationibus quippe, verborumque contentionibus, ratiocinationibus, et fallaciis ludificantibus, valde commodus, ut qui ex professo in rebus ejusmodi studium omne consumpsisset. Et proinde quod talis esset, quodque facile quidquid sors tulisset, male feriatu de Deo theologaretur seu blatteraret potius, ἄθεος; et contentor deum appellatus est. Patria ei fuit Cœlesyria. Cujus pater cum in militia adversis rebus conflictatus tandem interisset, bona ejus qui tum rerum potiebatur princeps publicavit. Qua re una cum matre Aetius ad extremam redactus pauperiem, ad aurificum artem discendam se contulit (1), ut quocunque posset modo victum sibi pararet. Ea arte ubi satis est usus, propter ingenii viam ad dicendi disciplinam est conversus: Paulinumque audivit, qui ex ecclesia Tyria Antiochiam fuerat translatus. Porro mortua matre, cujus gratia aurum conformandi arti operam navaverat, totus statim in dicendi studium incubuit, brevique certamen subiens, multos disputando convicit. 717 Postquam autem Eulalius post Paulinum in Antiochena sede est collocatus, multitudo ingens motu adversus Aetium concitato, urbe eum expulit. Quo tempore Anazarbum Ciliciæ concessit, atque ibi artem rursus suam ita, parandi vicus gratia, exercuit, ut non prorsus dicendi certamen omitteret. Accidit tum, ut sophista quidam Aetii ingenium admiratus, artem suam cum eo communicandam duceret. Atque ille in sophisticæ domum receptus, homini inserviens, omne (ut fieri solet) famuli ministerium præstitit. Sophista grammaticen et logicen ei tradidit. Ipsi vero cum herum ob minus rectam de divinis oraculis opinionem argueret, mercedem bene de se meritæ domus abdicationem tulit. Atque inde ejectus, cum Athanasio Anazarbi antistite vixit, apud quem evangelistas exacte

(1) Sozom. lib. III, cap. 15, Aetium primum medicum fuisse dicit.

excutiens legit. Deinde Tarsum ad Antonium, Luciano martyri notum, venit. A quo Apostolum discens, satis diu cum eo, cum adhuc in presbyterorum ordine esset, mansit. Ubi vero Antonius episcopi functionem suscepit, neque jam doctrinæ, qua Aetium erudiebat, vacare posset, ille Antiochiam est reversus. Et ibi cum a Leontio adhuc presbytero (Luciani martyris et hic habitus sector) prophetas, atque in primis Ezechielem doceretur, propter linguæ intemperantiam, et sententiæ impietatem, inde rursus est expulsus. Itaque sophisticam exercens, et certamine cum eis qui clari eo studio erant congregiendi, loca multa circumiit. Postea vero et medicam artem accurate didicit. Sopolis in tali disciplina doctor ei fuit, vir in eo studio nemini secundus. Ipse etiam Actius optimus in eo habitus, gratuito pauperes curavit. Quod si aliquando egeret, noctu ad quempiam artis suæ peritum, ne interdiu a studiis potioribus abduceretur, adibat: et aurum, quod accuratiore arto elaborandum esset, petebat: atque opere celeriter perfecto, et ab ejusdem artis officine mercede accepta, vitam toleravit. Leontio vero ad episcopatum Antiochenum evecto, Aetius ab eo diaconus designatus, et ad munus in ecclesia docendi delectus est. At ipse diaconatum suscipere veritus, docendi functionem non rejecit. Atque ibi satis diu versatus, Alexandriam venit, Athanasium oppugnaturus. Vehementer namque de substantiali propugnando **718** Athanasius egit. Et cum a quibusdam ad episcopatum Aetius recipendum delectus esset, dignitatem eam contempsit. Sane antequam Aetius ad Arianos defecisset, tametsi illi ab hominibus *consubstantiale* profitentibus dissidebant, nihilominus tamen preces, hymnos, consilia et res prope omnes cum eis communicabant, mystico duntaxat sacrificio excepto. Ex quo autem ille primus secessionem facere cœpit, omnibus consentientis conventus, amicitia, et consuetudinis vinculis ruptis, in adversas eis qui in alia essent opinione maxime partes per factionem transiere. Tum vero et Eunomius Aetii sapientia fama adductus, ex Cappadocia Antiochiam profectus est, et Secundo se ibi conjunxit: qui illum Aetio Alexandriæ adhuc degenti, commendavit. Atque hic alter alteri obstrictus, ille quidem docens, hic autem discens, in sacris uterque desudabat doctrinis. Aetius Gallo quoque Cæsari notus fuit: cui cum religio magnopere curæ, tum viri qui sacris Litteris et ecclesiis navarent, clari fuere. Quapropter talium dissertationum causa, in hoc quoque genere disputationum, ut illi gratior esset, se exercuit. Dictus enim est Aristotelica quoque opera perlegisse, et ad eos qui talia Alexandriæ docerent frequentasse. Cæterum quod in Galli odium propter perversam suam opinionem inciderat, jussu illius utrumque ei crux perfractum fuisset, nisi Leontius Antiochenus dissuasionem suam condemnationis calculum amovisset. Verum enim-

Ζεκήλ διδαχθεῖς, ἀκρασία γλώττης, καὶ τῷ δυσσεβεῖ τοῦ φρονήματος, ἐκείθεν ἐλαύεται. Καὶ σοφιστεύων διήκει, εἰς ἀμίλλαν λόγων τοῖς περὶ τοῦτο δεινοῖς συμπλεκόμενος. Εἰς ἄκρον δ' ἔπειτα τὴν ἱατρικὴν ἤσκητο. Σώπολις δ' ἦν αὐτῷ τοῦ μαθήματος ὁ διδάσκαλος, ἀνὴρ ἐν τῇ τέχνῃ μηδενὸς ἔχων τὰ δεύτερα. Ἀριστος δ' ἐν ταύτῃ φανεί· καὶ Ἀέτιος, ἀμισθον παρεῖχε τοῖς δεομένοις τὴν ὁρασίαν. Εἰ δέ ποτε καὶ τινος τῶν ἀναγκαίων ἐδέχθη αὐτῷ, οὐκ ἔπαυε παρά τινι τῶν ὁμοτέχνων φοιτῶν, ἵνα μὴ ἡμέρας τῶν σπουδαιοτέρων ἀπάγοιτο, ὅσον τοῦ χρυσοῦ τεχνικωτέρας εἶδειτο χειρὸς. Τοῦτο δὲ ἀρα ἐξεργαζόμενος θάττον, παρὰ τοῦ ὁμοτέχνου τὸν μισθὸν ἐκομίζετο, καὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον συνέχευε. Λεοντίου δὲ τὸν τῆς Ἀντιοχείας θρόνον κληρωσαμένου, ὁ Ἀέτιος εἰς διακονίαν ἐκεῖνῳ προχειρίζεται· καὶ ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκειν προὔτρεπετο. Ὁ δὲ πρὸς μὲν τὴ διακονεῖν ὑπεστάλη· τὸ δὲ διδάσκειν ἀνεδέετο. Ἰκανὸν δὲ διατρίψας χρόνον ἐκεῖσε ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν παραγίνεται ἀντιπνεύτων δῆθεν Ἀθανασίῳ· πολὺς γὰρ ἦν ὑπὲρ τοῦ ὁμοουσίου βέβω. Παρὰ τινων δὲ, καὶ εἰς ἐπισκοπὴν προσβαλλομένων αὐτῶν, ἀπηξίου. Πρῶτῃ μὲν οὖν Ἀέτιον τοῖς ἐξ Ἀρείου συμμίξαι, εἰ καὶ τοῖς τὸ ὁμοούσιον πρεσβεύουσι διεφέροντο, ἀλλ' οὖν εὐχῶν καὶ ὕμνων καὶ βουλευμάτων, καὶ σχεδὸν πάντων, ἐκοινωνοῦν ἄλλήλοις, πλὴν τῆς μουσικῆς θυσίας. Ἐκείνου δὲ πρώτου τῆς διαστάσεως ἄρξαντος, λόγος τὴν ὁμόφωνα συναγωγὴν πάντας τοὺς τοιοῦτους φίλιας καὶ συνθείας δεσμοῖς διαβέβηκτας, εἰς ἀντίπαλον τοῖς ἄλλοις δοξάζουσι μάλιστα παρσκευάσαι καταστήναι μοῖραν· τότε δὲ καὶ Εὐνόμιος κατὰ πίστιν τῆς Ἀετίου σοφίας εἰς Ἀντιόχειαν ἐκ Καπαδοκίας Σκεοῦνδρῳ συνμίξει. Ὁ δὲ αὐτὸν Ἀετίῳ συνέστησεν, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατρίβοντι ἔτι. Καὶ συνήστην ἀμφω· ὁ μὲν διδάσκειν, ὁ δὲ τοῖς ἱεροῖς μαθήμασιν ἐνασκούμενος. Γνώριμος δὲ ὁ Ἀέτιος καὶ Γάλλῳ ἐγεγόνει τῷ Καίσαρι, πολὺν τῆς θρησκείας λόγον ποιοῦμένῳ, καὶ τοῖς περὶ λόγους ἱεροῦς καὶ ἐκκλησίας ἐσχολακοῖς χαίροντι. Καὶ τῇ ἐφορᾷ τῶν τοιούτων διαλέξων τοῦτο τὸ εἶδος ἀσκηθῆναι τῶν λόγων, ἵνα μάλλον ἀρέσκη· ἐλέγετο γὰρ καὶ διὰ τῶν Ἀριστοτέλους μαθημάτων ἔλθειν· καὶ τοῖς ταῦτα διδάσκουσι φοιτῆσαι κατ' Ἀλεξανδρείαν· ἀλλ' εἰς ἔχθραν Γάλλῳ καταστάς ὡς μὴ καλῶς δοξάζων, κελύσει ἐκεῖνον κατέστη ἂν ἐκ δευτέρου τοῖς σκελοῖν, εἰ μὴ ὁ τῆς Ἀντιοχείας Ἀεόντιος μεταπίστας, τὴν καταδικάζουσαν ἀνέλε ψήφον. Καὶ εἰς ἕταν τῷ Γάλλῳ γενόμενος, φίλος ἐν τοῖς μάλιστα ἐγεγόνει, καὶ πρὸς Ἰουλιανὸν ἐστάλη πολλάκις, ἥϊκα πρὸς Ἑλληνισμὸν ἀποκλίνειν ἐκεῖνον ἐμάνθανεν, ὥστε τοῦ τῆς ἀσεβείας ἀνεγκύσει βαράθρου. Οὐ μὴν ἐξ ἀλλὰ καὶ τῶν θείων μαθημάτων ὁ Γάλλος διδάσκαλον τὸν Ἀέτιον ἵποκείτο. Περὶ μὲν οὖν Ἀετίου τοσαῦτα· ὅπως μέντοι ἱερωσύνης τυχῶν, οὐ μικρὸν μέρος τοῖς ἀνομοίοις καὶ ἑτεροουσίοις ἐγένετο· καὶ ὡς καθρέθη, καὶ εἰς ἐξορίαν ἀπήχθη, Εὐνόμιος δὲ ἀντ' ἐκεῖνον πολλῶν χείρων κατέστη, τὴν αὐτοῦ συκοφαντῶν φατρίαν καὶ περὶ αὐτοῦ Εὐνομίου, μικρὸν ὑπερὸν λέξω. Τηνικαῦτα δὲ καὶ κατὰ τὴν τῆς Συ-

ρίας Λαοδικεῖαν δύο ἄνδρες ἦσαν ἀκμάζοντες, ὁμώ-
 νυμοι ἄμφω, πατήρ, καὶ υἱός· Ἀπολλινάριος γὰρ
 ἑκάτερος ἐκκλεῖτο. Πρεσβύτερος δ' ἦν ὁ πατήρ· ὁ δὲ
 παῖς τὴν τοῦ ἀναγνώστου τάξιν ἐπλήρου. Ἑλληνικῶν
 δὲ καὶ ἄμφω παιδευμάτων ἦσαν διδάσκαλοι· γραμ-
 ματικῶν μὲν ὁ πατήρ, ῥητορίας δ' ἐξηγεῖτο ὁ παῖς.
 Ὁ δὲ γέρον Ἀλεξανδρεία· ὠρμάτω. Σχολάσας δ' ἐν
 Βηρυτῶ, εἰς Λαοδικεῖαν γήμας, γεννᾷ τὸν Ἀπολλι-
 νάριον. Ἐπιφανίῳ δὲ τῷ σοφιστῇ συνακμάζοντες,
 συνεκρότουσιν αὐτὸν ἄτε γνήσιοι φίλοι. Θεόδοτος μὲν-
 τοι ὁ ἐθνικάδε τὴν Λαοδικεῖαν ἰθύνων, δεῖσας μὴ τῇ
 συνεχεῖ ὁμιλίᾳ πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν ἀποκλίνας, ἰ-
 φοιτᾷ παρ' αὐτῷ διεκώλυεν. Ἄλλ' ἢ Ἐπιφανίου φι-
 λία ἐπικρατεστέρα ἦν. Ἐνθεν τοι καὶ ὁ Θεοδότου
 διάδοχος Γεώργιος πολλὰ παθὼν διαστήσασιν αὐτοῦς,
 ἐπεὶ ἀνήνυτον ἑώρα τὸ σπούδασμα, τῆς ἐκκλησιαστι-
 κῆς κόνωνίας ἀρίστα. Ὁ παῖς δὲ ὕβριν λογισάμενος
 τὸ παραχθὲν, ταῖς σοφιστικαῖς πλεξτάνας θαρβῶν,
 καινῆς τινος ἀρέσεως καθίσταται ἀρχηγός, ἐπώνυ-
 μον τὸν εὐρόντα ἔχουσης. Λόγος δ' ἔχει, μὴ διὰ τὸ
 προειρημένον πρὸς Γεώργιον διενεχθῆναι· ἀλλ' ὅπερ
 ἐκείνος ἀλλότριον ἔδογματιζε, νῦν μὲν τὴν Ἀρείου
 συνιστῶν δόξαν, νῦν δὲ ὁμοιον τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς
 ὁμολογῶν, καθὰ ἐν τῇ κατὰ Σελευκίαν συνόδῳ συν-
 ἔβητο· πρόσφασιν δ' ἐντεῦθεν λαβόντες, ἐκείνου δι-
 ἴσαντο· μηδεὶς δ' ἐκείνοις προσέχοντες, ἐνεζῶσαν
 θρησκείαν ἐπειρῶντο εἰσάγειν· καὶ δογματίζοντες
 ἔλεγον, μὴ ψυχὴν ἀνειληφέναι τὸν Κύριον τὴν τῆς
 σαρκὸς οἰκονομίαν διενεργούντα. Αὐτίς δὲ τὸ ἄτοπον
 ὡς ἐν μεταμέλει ἐπιδιορθούμενοι, ψυχὴν μὲν εἰληφέ-
 ναι προσέθεοντο· μὴ ἔχειν δ' ἐκείνην τὸν ἀνθρώπινον
 νοῦν· ἀρκεῖν γὰρ ἀντὶ τοῦ τὴν θεότητα ἦτις τὸν
 ἀνθρώπων προσελάβετο. Καὶ περὶ τούτου μόνου πρὸς
 τοὺς ἐξ Ἀρείου καὶ Μακεδονίου διεφέροντο. Τὰ δ'
 ἄλλα τοῖς ἐν Νικαίᾳ τὰ ἴσα δογματίζοντες ἦσαν.
 Ἄλλὰ περὶ μὲν Ἀπολλινάρου καὶ αὐτίς κατὰ χώ-
 ραν ἔροῦμεν.

aliena prorsus et absurda opinione nunc Arii defendens sententiam, nunc æqualem Patri Filium
 profitens, conventui Seleuciæ acto assensisset : ea Apollinæres arrepta occasione, discessionem ab eo
 fecisse : et cum id nemo curaret, opinionem novam inducere conatos esse. Docuere autem, Domi-
 num carnis œconomiam et functionem factis ipsis obeuntem, animam non recepisse. Ac rursum
 veluti absurditate ea per pœnitentiam correctâ, animam quidem recepisse addidere, eam autem
 humanam non habere mentem. Satis namque ei pro mente divinitatem fuisse, quæ hominem as-
 sumpserit. Atque ea re una ab orthodoxis dissidentes, in aliis eadem quæ Nicænorum decretorum
 studiosi, sentiebant. Verum de Apollinari postea quoque loco suo dicitur.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Περὶ Θεοφίλου τοῦ Ἰνδοῦ.

Ἦν δὲ τῷ τότε πολὺς τις ἐπ' ἀρετῇ καὶ λόγους
 ὑμνούμενος καὶ Θεόφιλος ἐκεῖνος ὃς ἐπεκλήθη Ἰν-
 δός· ὃς τινος μὲν ἐπάρξας ἀρέσεως, τῷ Ἀρειανικῷ
 δὲ μάλᾳ προσκαίμενος δόγματι. Ὅς ἐπὶ Κωνσταντι-
 νου καθ' ὁμηρίαν ἐκ Διαδηνῶν εἰς Ῥωμαίους ἐστάλη,
 νέος πάνυ τὴν φιλικὴν ὦν. Ἡ δὲ Διαβούς νῆσός ἐστι
 μεγάλη, χώρα δὲ Ἰνδικῆ διαβόητος. Θεόφιλος δὲ τῇ
 μακρᾷ διατριβῇ τὰ τε ἦθη πρὸς τὸ Ῥωμαϊκὸν με-
 τέρβύμισε σχῆμα, ὡς καὶ τὸν μοναῦλιον ἐλέσθαι
 βίον, καὶ εἰς διακόνου παραγγεῖλαι βαθμὸν, τοῦ Νι-

(1) Apud Plin. Adiabene Assyriorum est initium, lib. vi, cap. 13.

A vero Gallus in conspectum suum eum primum
 admissum, charum maxime habuit : et ad Julia-
 num crebro misit, cum illum ad Græcismum et
 idolorum cultum desicere intellexisset, ut scilicet
 hominem ex impietatis barathro extraheret. Quin
 et divinarum Litterarum doctorem illum Gallus
 instituit. Hæc de Aetio. Quomodo autem ad epi-
 scopatum evectus, non exigua pars eorum fuerit,
 qui τὸ ἀνόμοιον καὶ ἑτεροούσιον, hoc est, *dissimile*
et alterius substantiæ docuerunt, atque etiam
 exauctoratus solum exsilii causa verterit : Euno-
 mius autem multo eo deterior, factione ejus sycop-
 hantia circumventa, in locum ejus suffectus sit,
 et de ipso etiam Eunomio, postea dicemus. Eodem
 tempore Laodiceæ in Syria viri etiam duo florere

cognomines, pater videlicet et filius : utrique enim
 Apollinæris nomen erat. Et pater presbyteri, filius
 lectoris ordinem obtinebat. Ambo Græcorum disci-
 plinarum, graminaticæ pater, rhetoricæ filius,
 magistri erant. **719** Senex Alexandriae ortus,
 Beryti docuit : et ductæ Laodiceæ conjuge, Apol-
 linærim filium progeniuit. Et cum Epiphano sophi-
 sticam profestente, illi simul florentes, eum ut veri
 amici sunt complexi. At Theodotus Laodicensis
 tum episcopus, quod metuetur ne continua illius
 consuetudine ad Græcam impietatem declinarent,
 familiaritate illius eis interdixit. Sed illis Epiphani
 amicitia episcopi edictis potior fuit. Proinde et
 Theodoti successor Georgius, cum multa tentasset,
 ut illorum dirimeret conjunctionem, postquam
 operam suam frustra esse vidit, ecclesiastica eos
 prohibuit communione. Quo facto pro insigni con-
 tumelia accepto, filius sophisticis fretus capturis
 et argutiis, novam quamdam hæresim instituit,
 nomen auctoris ipsius referentem. Est et alia opi-
 nio, non ob eam quom scilicet diximus causam,
 illum a Georgio descivisse : sed quod Georgius

D

CAPUT XVIII.

De Theophilo Indo.

Fuit tum etiam propter virtutem et doctrinam
 magnopere laudatus Theophilus ille, qui cognomi-
 natus est Indus : non ille quidem hæresis alicujus
 auctor, sed Arianismo plurimum addictus. Qui
 sub Constantino ab Adiabenis admodum adhuc
 juvenis, obses in Romanorum diitionem fuerat
 missus. Adiabene (1) vero magna est insula, et
 regio Indica, celebris. Ac Theophilus consuetu-
 dine diuturna adeo mores ad Romanorum insti-
 tuta conformavit, **720** ut et monasticam delegerit

vitam, et diaconi susceperit dignitatem, Eusebio Nicomediensi manus ei imponente. Cum autem legatio a Constantio propagandæ veræ pietatis et confirmandæ fidei gratia ad Orientales nationes mittenda esset, ambitiosa munificentia eam instituit : et princeps ejus, quem modo dixi, Theophilus designatus est. Constantius sane perquam magnifice, ut quam maxime posset gratiosum eum redderet, ad ducentos generosos e Cappadocia equos navibus impositos, aliaque insuper dona ad illos perferenda Theophilo dedit, ut scilicet illi simul et liberalitatis ejus amplitudinem et animi magnitudinem admirarentur. Et Theophilus legationem obiit, eamque ad finem debitum perduxit. Nam qui in regionibus eis regnum obtinebat, a Græca superstitione ad veræ pietatis religionem deflexit, et ecclesias tres in diversis locis erexit, non tantum quæ ab imperatore missa acceperat donis, sed maxime etiam quos ipse addiderat sumptibus per animi alacritatem cum illo concertans. Ecclesiarum istarum una in metropoli et principe urbe totius gentis, Tapharum eam nominant : secunda in loco ubi Romanum emporium erat, extorsum ad Oceanum versum, regio Adane (1) vocatur : tertia in alia terræ ejus parte, ubi est quod Persicum emporium dicitur, in Persici maris ore constructa. Theophilus (2) porro rebus apud Homeritas ampliter dispositis, templisque eis consecratis, atque etiam pro rerum copia exornatis, in insulam Adiabenen, quam patriam ejus esse diximus, trajecit : ac deinceps in reliquam quoque Indiam transiit, multaque quæ apud eos non rite agebantur, correxit. Etenim considentes evangelicum audiebant oraculum, aliaque multa faciebant, quæ sanctiones ecclesiasticæ non jubebant. Ea omnia pulchre immutans, ad Ecclesiæ placitum morem composuit. Una saltem, et quidem maxima re incommodans, quod τὸ ἑτεροούσιον altero — *substantiale* colere docuit. Porro ex Arabia magna ad Auxumitas Æthiopes est progressus, qui in primis Rubri maris littoribus habitabant, quod Oceanus sese illi insinuans efficit : quod sane Rubrum mare, in maximam longitudinem protensum, in duos dividitur sinus. Horum alter quidem ad Ægyptum exundans procedit, ubi etiam nomen sibi suum ferre desinit : quem antiquitus filii Israel Ægyptios fugientes, siccis pedibus transiere : **721** alter ad Palestinam excurrit, prope urbem cui vetus nomen est Aeila. In Rubri istius maris partibus exterioribus, ad sinistram Auxumitæ sunt, quorum metropolis est Auxumis. Ante hos vero ad extremum pertingentes Oceanum, Orientem versus Assyrii : apud quos etiam hanc appellationem habent, quos Alexander Macedo ex Syria pulsos, co-

(1) Adane regio. Homeritæ Arabici populi sunt. (Plin. lib. vi, cap. 28.)

(2) Apud Suid. est, Theophilum hunc veluti quamdam apostolicam imaginem fuisse, qui etiam Judææ cujusdam mortuum resuscitasse dictus sit,

κομηθείας τούτω τὰς χεῖρας Εὐσεβίου ἐπιβαλόντος. Δεῖσαν δὲ Κωνσταντίῳ πρεσβείαν πρὸς Ἀδ:αθηνοὺς στελλασθαι ἐπὶ προτροπῇ εὐσεβείας καὶ στηριγμῶ πείσεως, φιλοτιμίας τὴν πρεσβείαν ἐποιεῖτο ὧι τὰ κράτιστα ἦν ὁ ῥηθεὶς Θεόφιλος. Κωνσταντίος δὲ μεγαλοπρεπῶς καὶ ἐς τὰ μάλιστα κεχαρισμένον ποιῶμενος, καὶ ἐς δικαστοὺς τῶν ἐκ Καππαδοκίας εὐγενῶν ἱππῶν πλείους ἔστειλε, καὶ ἄλλας δωρεάς, ὡς θαῦμα παρασχεῖν τὸ πολυτελές τε καὶ μεγαλόψυχον. Καὶ ἐπρέσβευε μὲν ὁ Θεόφιλος, καὶ πέρα; αἴσιον ἢ πρεσβεία ἐλάμβανε, τοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχοντος πρὸς τὴν εὐσεβείαν δοκοῦν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας ἀποκλίναντος, καὶ τρεῖς ἐκκλησίας ἐν διαφόροις τοποῖς ἐγείραντος, καὶ βασιλικοῖς μὲν ἀναλώμασι, μάλιστα δὲ καὶ οἷς ἐκεῖνος παρεῖχεν, ἀνθίσμιλλον παρέχων τὸ πρῶτον. Τῶν δ' ἐκκλησιῶν ἡ μὲν ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ παντὸς ἔθνους Ἰδρυτο, Τάφαρον αὐτὴν ὀνομάζουσι ἡ δὲ ἐν ᾧ τὸ Ῥωμαϊκὸν ἑμπορίον ἦν ἔξω πρὸς Ὀκεανὸν τετραμμένον ἡ δὲ χωρὶς καλοῦσιν Ἀδάνην ἡ τὴν δὲ τρίτην ἐπὶ θάλασσαν τῆς χώρας μέρος, ἐν ᾧ τὸ Περσικὸν ἑμπορίον ὀνομάζετο, ἐπὶ τῷ τῆς Περσικῆς θαλάσσης στόματι. Λαμπρῶς δὲ ὁ Θεόφιλος τὰ ἐν τοῖς Ὀμηρίταις καὶ καλῶς διαθήμενος, ἱερασάμενός τε τοὺς εἰρημένους νεώς, καὶ ὡς δύναμις ἦν ἐπικοσμήσας, ἐπὶ τὴν Διαδοῦς νῆσον, ἣν αὐτῷ πατρίδα οὖσαν ὁ λόγος ἐδίδαξεν, ἀποπέλει. Ἐπειτα καὶ εἰς τὴν ἑτέραν παρεγένετο Ἰνδικὴν πολλὰ τε τῶν παρ' αὐτοῖς οὐκ εὐαγῶς δρωμένων διωρθώσατο. Καὶ γὰρ καθήμενοι τῶν εὐαγγελικῶν ἠκροῶντο λογίων καὶ ἄλλ' ἅττα ἐποίουν ἀ μὴ θεομὲς ἐκκλησιαστικὰς ἐπιστάται. Πάντα δὲ καλῶς μεταρρυθμίσα, πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν δοκοῦν διηυθέτει, ἐνὶ μόνῳ τῷ μεγίστῳ ζημιώσας, τῷ τὸ ἑτεροούσιον σέβειν διδάξαι. Ἐκ δὲ τῆς μεγάλης Ἀραβίας εἰ; τοὺς Αὐξουμίτας ἀπαίρει Αἰθίοπας, οἷς δὴ κατωίκτης αἰ πρῶται ἔχθαι θαλάσσης τῆς Ἐρυθρᾶς. Ἦν δὲ πᾶσαν ὁ ταύτην διεισκολπιζόμενος Ὀκεανὸς ἀπεργάζεται ἡ δὲ καὶ αὐτὴ Ἐρυθρὰ ἐπὶ πλείστον μήκος ἐκτεταμένη, εἰς δύο τινὰς ἀπομερίζεται κόλπους, ὧν τὸ μὲν ἐν κλύσμα ταύτης ἐπ' Αἰγύπτου χωρεῖ, ἐνθα δὲ τελευτᾷ τὴν ἐπωνυμίαν φέρον αὐτῆς, καθ' ὃ πάλαι ποτὲ καὶ τὸ ἐξ Ἰσραὴλ φύλον φεύγοντες Αἰγυπτίους, ἀβρόχῳ διεπεραιώθη ποδὶ τὸ ῥόθιον ὁ ἄτερον δ' ἐπὶ Παλαιστίνην ἔρχεται κατὰ πόλιν, ἣ **D** Ἀειλὰ ἐκ παλαιῶ ὀνομα. Ταύτης τοῖνον τῆς Ἐρυθρᾶς τοῖς ἐξωθεν μέρεσιν ἐν ἀρ:στερᾷ Αὐξουμίται εἰσιν, ὧν ἡ μητροπόλις Αὐξουμῖς. Πρὸ δ' αὐτῶν εἰσιν ἐπὶ τὸν ἐξωτάτω καθήκοντες Ὀκεανὸν πρὸς ἀνατολὰς Ἀσσύριοι ταύτην δὲ τῇ κλήσει καὶ παρ' αὐτοῖς ὀνομα φέρουσι ὃς Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν, ἐκ Συρίας ἀναστήσας, ἐκεῖ κατέκτισεν ὅτι καὶ ἐς δεῦρον τῇ πατρίᾳ γλώσση χρῶνται. Δεινῶς γοῦν εἰσιν ἅπαντες μέλανες, ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς τῆς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου καθαπτομένης. Παρ' οἷς ἡ τε ξυλοκασιὰ

testatumque id de eo esse Thalassium familiarem ejus, virum in quem mendacii suspicio non caderet : multosque præterea alios, qui etate ea vixerent.

μάλιστα γίνεται, καὶ ἡ κίτσια, καὶ τὸ κάσαμον, καὶ τὸ κιννάμωμον, καὶ ἐλαφάντων ἄπειρόν τι πλῆθος. Καὶ ὡς δὲ τὰ τῶν Αὐξουμιτῶν καταστησάμενος ὁ Θεόφιλος, τῆς ἐς Ῥωμαίους ἀνακομιδῆς εἴχετο. Πολλῆς δὲ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἀξιοθεῖς τῆς τιμῆς, ἰδὼν μὲν πόλιν οὐκ ἐκληρώσατο ἐφορᾶν· ἐπὶ πᾶσι δὲ δι' αἰδοῦς ὡς τι ξένον καθεωρᾶτο, ἕως οὗ τῶν κατὰ Ἄετιον καὶ Εὐδόξιον γεγενημένων καὶ εἰς ὑπερορίαν ἀγίνετων, τὸ πλεόν διὰ τὸ συμβούλους καὶ ὁμοφύχους εἶναι Γάλλῳ τῷ Καίσαρι, καὶ οὗτος τὴν τοῦ Πόντου Ἡράκλειαν ἀτίδω ἐξήμιουτο φυγῆ, ἐν τοῖς μάλιστα τῷ Γάλλῳ τυγχάνων.

oculi erant : donec Aetio et Eudoxio in exilium, quod consilia cum Gallo communicassent, ejusque rebus favissent, actis, et ipse Heracleam in Pontum in perpetuum est deportatus, Gallo in intimis habitus.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Περὶ Φιλοστοργίου, καὶ τῶν ἱστορηθέντων αὐτῷ περὶ τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας, καὶ τῶν τεσσάρων μεγάλων ποταμῶν καὶ τοῦ παραδείσου.

Ἄ δ' οὖν ὁ θεομισθὴς Φιλοστόργιος· τὰ κατὰ τὸν εἰρημένον Θεόφιλον ἱστορῶν διεξέρχεται, καλὸν τῷ λόγῳ διαδραμεῖν. Φησὶ γάρ, ὡς· ἐπὶ τῷ στόματι τῆς Περσικῆς θαλάσσης ἦν ὁ ταῦτη Ὀκεανὸς εἰσέχων ἀποτελεῖ μεγίστην τε ὕσαν καὶ ἔθνη κύκλω πολλὰ περιβαλλομένην, ἄλλοι τε μέγιστοι ποταμοὶ καὶ ὁ Τίγρις τοῖς βεῖθροις ἐμβάλλει· ἕς πρὸς Ἀπυλιώτην καὶ κάτωθεν τῆς Ὑρκανίας θαλάσσης ἐν Κορδυαίοις μὲν τὰς ἐμφανεῖς ἀναδύσεις λαμβάνει, παρὰ τὴν Συρίαν ἐκόμενος· ἐπειδὴν δὲ γένηται κατὰ τὴν Σουσίθα γῆν, ἐναυῦθα τοῦ Εὐφράτου τὸ βεῖθρον αὐτῷ μίγνυντος, μέγας ἤδη τοῖς χεύμασι χωρῆσας, πρόεισι κεντράζων. Ὅθεν αὐτὸν φασὶ καὶ τοῦ θηρίου τοῦ Τίγρητος λαθεῖν τὸ ἐπώνυμον. Πρὶν ἢ ἐπὶ θάλατταν καταβῆναι, σχίζεται εἰς δύο μεγάλους ποταμούς· ἔπειτα ὁσὶ τοῖς ἐσχάτοις στόμασιν ἀλλήλων διευρομένοις, εἰς τὴν Περσικὴν θάλατταν ποιεῖται τὰς ἐκβολὰς, γῆν ἐν μέσῳ πλείστην περιτεμόμενος· καὶ νῆσον αὐτὴν ποιῶν, ποταμίαν τε ἅμα καὶ θαλαττίαν, ἣν ἔθνος ἐνοικεῖ τῶν Μεσηνῶν ἐπικαλούμενον. Ὁ δὲ Εὐφράτης ποταμὸς ἐξ Ἀρμενίων κατὰ τὸ προφανὲς ἀνατέλλει· ἐνθα τὸ ὄρος ἐστὶ τὸ Ἀραράτ, πρὸς Ἀρμενίων οὕτω καλούμενον, ἐφ' οὗ καὶ τὴν κιβωτὸν ἰδρυθῆναι φησὶν ἡ Γραφή· ἥς ἄχρι καὶ νῦν εἶναι φασὶν οὐ μικρὰ λείψανα τῶν τε ζύλων καὶ τῶν ἥλων, ἐκεῖ σωζόμενα. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Εὐφράτης ὀλίγος ταπρῶτα βυεῖς, προβαίνων ἀεὶ γίνεται μείζων, πλείστους ἐμβάλλοντας αὐτῷ ποταμούς εἰς τὴν ἑαυτοῦ προσηγορίαν συνεισφέροντος. Τὴν Ἀρμενίαν δὲ, τὴν τε μεγάλην καὶ τὴν μικρὰν διελθὼν, ἔπειτα πρόεισι, τέμνων μὲν τὴν Συρίαν τὴν ἰδίαν· Εὐφρατησίαν καλούμενην· ἔπειτα μέντοι καὶ τὴν ἄλλην· καὶ ταύτην δὲ καὶ τὴν ἄλλην διαμειψάμενος, καὶ ἔλικα διασπῶν, ὧν δέισι· ποικιλωτάτην, κλασθεῖς ὀπηνίκα τῇ Ἀραβίᾳ πελάσει. Ἐντεῦθα δὲ κυκλοτερῶς καταντικρὺ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης παρενεχθεῖς, καὶ χώραν οὐκ ὀλίγην ἐγκολπωσάμενος, ἔπειτα πρὸς Καϊκίαν ἀνεμὸν ἐπιστρέφει τὸ βέθρον· ὅσπερ οὖν Βορέου τε καὶ Ἀπυλιώ-

PATROL. GR. CXLVI

A lonos eo deduxit. Li ad hoc usque tempus patria utantur lingua. Omnes autem nigerrimi sunt, acutis solis radiis eos adurentibus. Apud quos maxime provenit xylocasia, et casia, et casamum, et cinamomum, necnon innumerabilis elephantorum multitudo. Et Theophilus, recte constitutis Auxumitarum rebus, in Romanorum reversus est ditionem. Atque post reditum in magno habitus honore, suam quidem ille urbem, aut ecclesiam, cui episcopus præsset, sortitus non est. Ubique tamen locorum propter hominis reverentiam, in eum ut miraculum quoddam, omnium conjecti oculi erant : donec Aetio et Eudoxio in exilium, quod consilia cum Gallo communicassent, ejusque rebus favissent, actis, et ipse Heracleam in Pontum in perpetuum est deportatus, Gallo in intimis habitus.

B

CAPUT XIX.

De Philostorgio, et quæ is scripta reliquerit : de Felici Arabia, de quatuor magnis fluminibus, et de paradiso.

Sedenim, quæ Deo invisus Philostorgius de sententia Theophili, quem diximus, memoriæ litteris mandavit, ea nunc paucis perstringemus. Dicit enim, in sinum Persici maris, quod est in parte Oceanus sese effundens, vastum et circumcirca multas gentes complectens efficit, cum alios maximos fluvios, tum Tigrim se undis suis inferre. Qui cum Apeliotem versus sub Hyrcano mari in Cordyæis manifesto sibi ipsi redditus emersit, juxta Syriam profluens, simul atque Susidem terram pertingit, Euphratæ ibi se ei commiscente, magnus jam et aquarum vi rapidus, ingenti et fragoso sonitu provolvitur. Unde illum Tigridis-seræ cognomen accepisse ferunt. Priusquam autem in mare delabatur, in duo ingentia lumina scissus, ostiis duobus, longe inter se dissitis, in Persicum se mare conjicit, 722 juvultum terræ in medio concludens, eamque fluvialem simul et maritimam insulam efficiens, quam gens Mesenorum incolit. Euphrates autem fluvius ex Armeniis manifesto apparens exoritur, ubi mons est Ararat, ab incolas ita appellatus : ad quem arcam Noë constitisse sacræ produnt Litteræ, cujus etiam nunc ibi lignorum et clavorum non paucæ servantur reliquiæ. Inde primum exiguus profluens Euphrates, quo longius fertur, eo major existit, plurima alia lumina in alveum simul et nomen suum excipiens. Majore autem et minore Armenia emensa, ultra progreditur, eam quæ peculiari nomine Euphratesia dicta est, deinde etiam reliquam secans Syriam. Hac porro et illa post se relicta, omnisque generis qua fluxit, helice divulsa, ubi Arabiæ propinquaturus est, refringitur : ac oblique in circulum contra mare Rubrum prolabens, et regionem non parvam sinuose claudens, ad Cæciam ventum cursum convertit. Inde ubi inter Boream et Apelioten medius constitit, et ad Tigridem flumen procurrat, non totum se ei immiscet, sed portionibus tantum quibusdam medio intervallo anissis, parte reliqua, eaque maxima et navi-

10

gabili, in Tigrim eundem apud Susas omnis incidit, ac nomine suo amisso, cum illo in Persicum devolvitur sinum. Id porro quod intra duo ista flumina protenditur terræ, Mesopotamiæ nomen obtinet. Enimvero Tigris et Euphrates, quibus in locis emergentes appareant, dictum est: sacræ autem Litteræ nostræ e Paradiso eis profluere, verissime commemorant. Ex eo namque fontes et primordia lympharum suarum recipientes, fortasse ad certum usque locum super terram profluunt. Deinceps vero a vasta et arenosa solitudine excepti, atque ibi in profundum per cuniculos absorpti, non prius deorsum versus currere desinunt, quam ad angusta et lapidosa ejus terræ loca pertigerint, progressumque eorum ad inferiora præcipitem solum durius et solidius præpedierit. Ubi undæ eorum continue et confertim confluentes, vi et magnitudine sua directum eos deinde cursum tenere cogunt. Qui deinde subterraneo meatu fluentes, partem aquarum eorum non minimam quæ in medio est terra carpente, minores et tenuiores jam ad ea loca perveniunt, ubi ex cuniculis in apertum erumpunt. **723** Quod illi autem occulti subterraneo cursu longissime volvantur, id non debet videri incredibile. Sunt enim et alia passim flumina et maxima et rapidissima, quæ sub terra feruntur. Apparet id ex eo sonitu, qui ad aures nostras ab eis cum strepitu et fragore ruentibus perferitur. Et nonnulli, quod cum supra eos fluvios puteos effodissent, et quod se eis inferne obtulit solum lapidosum paululum rupissent, unda perstrepens cursum sursum versus cum vi quadam moliretur, vix ab eis qui ad summum putei os constiterant, sunt retracti et recepti. Atque illa subsecuta in rivum evasit, quem nulla cæli siccitas propter vim et fluxum perpetuum turbavit. Ineffabilis namque Dei sapientia, tanquam venas quæ opus essent suppeditantes, sic aquarum procursus tum occultos tum manifestos perfectit. Unde quoque propheta David illud cecinit: *Ipse super maria fundavit eum, et super flumina præparavit eum*¹. Maria scilicet, quam maximis terræ sinibus thesauri instar accumulans, solo eorum robustius consolidato, ad tantam vim et molem, quæ in ea inferuntur, aquarum sustinendam. Flumina autem, commoda et mirifica constitutione transitum eis liberum præbens, regionibus semper ex alto se submittentibus atque recedentibus, et ex sublimioribus ad humiliores oras aquarum ruentium momenti locum concedentibus. Idem ipse conjectura ductus, paradysum ad orientem sub æquinociali situm esse ait circulo. Primum ex eo, quod ad meridiem manifestum est loca fere omnia esse habitabilia, ad extremum usque duntaxat mare, quod jam sol adurit (1), anno toto radios suos in

¹ Psal. xxiii, 2.

(1) Hæc quidem veterum prope omnium fuit opinio. Sed patrum nostrorum memoria, inceptore Columbo Liguri, nova Hispanorum navigatio magnam Africæ partem præcis hominibus ignotam,

του μέσος ἔστηκε· καὶ πρὸς τὸν Τίγρητα ποταμὸν ὀρμήσας, οὐχ οὐδὲς τὲ ἐστὶν αὐτῷ ὄλωσ συμμίξει· ἀλλὰ μοίραις τισὶν ἐν τῷ διὰ μέσου πέραναλομένως, τῇ ὑπολειπομένη μεγίστη τὴ οὐσῃ. καὶ ναυδ᾽ ἀνασχέσθαι δυνατωτάτη, τῷ Τίγρητι κατὰ Σούσας μάλιστα συμπίπτει. Καὶ δὴ τῆς ἑαυτοῦ προστηγορίας ἀποπαυσάμενος, σὺν ἐκείνῳ πρὸς τὸν Περσικὸν κατασύρεται κόλπον. Καὶ τὸ μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν τούτων, τοῦ τε Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου. Μεσοποταμίᾳ τυγχάνει προσαγορευόμενον. Τίγρης μὲν οὖν καὶ Εὐφράτης κατὰ τὸ ἐμφανὲς· ὅθεν ἀναδύονται, εἰρηται· ἡ δὲ ἱερὰ ἡμῶν Γραφή, ἐκ τοῦ παραδείσου εὐτούς λέγουσα ὀρμᾶσθαι, τὸ ἀληθέστατον ἱστορεῖ. Καὶ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τὰς πρώτας ἀρχὰς τῶν βρείθρων φέροντες, ἄκρι μὲν τινος προΐασιν ὑπὲρ γῆν βέοντες· ἴσως· ἔπειτα δὲ τῆς μεγάλης ἐρήμου καὶ ἀμυδωδεστάτης αὐτοῦς ἐκδεξαμένης, πρὸς τὸ βάθος ἐνταῦθα καταπινόμενοι, οὐ πρότερον ἴστανται τῆς ἐπὶ τὰ κάτω φορᾶς, πρὶν ἐπ' αὐτὸ δὴ τὸ στεγανὸν καὶ πετρῶδες τῆς αὐτόθι καταστήσῃσι γῆς. Στάσιν δ' αὐτοῖς τῆς ἐπὶ τὰ κάτω προχωρήσεως τῆς αὐτόθι κρηπίδος παρασχόμενης, ἐνταῦθα ἤδη τῶν βευμάτων αὐτοῖς συναγειρομένων ὑπὸ πλῆθους καὶ ἰσχύος τοῦ ἀεὶ ἐπιφερομένου, τὸ πρόσω χωροῦσιν ἐπ' εὐθὺ βιαζόμενοι. Ἄλλ' οὗτοι μὲν οἱ ποταμοὶ καταρῶχτοι πορευόμενοι, μοίραν αὐτῶν οὐκ ὀλίγην τῆς ἐν μέσῳ γῆς ὑπέξα·ρουμένης, ἐλάττους ἀπαντῶσιν ἤδη καὶ ἀσθενέστεροι ἐπὶ τὸς τόπους τῶν ἀναδύσεων. Καὶ τὸ γὰρ μυχλοῦς αὐτοῦς πλείστην ἐπιέναι γῆν οὐκ εἰκὸς ἀπιστεῖν· πολλὰ γὰρ ἐστὶ καὶ ἄλλα βεύματα πανταχοῦ τῶν σφόδρα μεγίστων τε καὶ ἰσχυροτάτων, ὑπὸ γῆν ἀφικνούμενα. Δῆλον δὲ· ἤχος τε γὰρ ἀπ' αὐτῶν ἀκούεται μέγας, σὺν τράχηι καὶ ροῖζῳ πολλῷ φερομένων. Ἄλλὰ καὶ τινες ὑπὲρ αὐτῶν φρέατα ὀρυσσόμενοι, καὶ τῆς ἀπηγητικῆς αὐτοῖς πλάκῃς κάτωθεν, ἐπ' ὀλίγον τρώσαντες, ὑφ' ἣν τὸ βείθρον καχλάζον ἤδη τὴν ἐπὶ τὸ ἄνω φορᾶν βιαζόμενον ὑπισχνεῖται, μόγις ἀνεληφθῆσαν ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ χείλους τῆς φρεωρυχίας ἐστῶτων ἀναρπασθέντες· καὶ τὸ βείθρον ἐφομαρτήσαν, εἰς ὅχετον προὐχώρησαν, ὑφ' οὐδεμιᾶς ἀνομβρίας ἐτι παραλυπούμενον, διὰ τὸ τῆς χορηγίας ἀένοιας. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἀπόβρυτος σοφία, οἶνει φλέβας χορηγούς τῶν ἀναγκαίων, τὰς τῶν βείθρων διεκδρομάς, τὰς μὲν ἀφανεῖς, τὰς δὲ προδῆλους εἰργάσατο. Ταῦτη ὄρα καὶ ὁ προφήτης ἐμελέθησε Δαβὶδ· *Αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἠτοίμασεν αὐτήν*· ὡς τὰς μὲν θαλάσσιαις τοῖς μεγίστοις αὐτῆς κοιλώμασιν οἶον ἀποθησαυρίσας καὶ τὴν βάσιν αὐτοῖς κρατυνάμενος, πρὸς τὸ ἀνέχεσθαι τοσοῦτον ὄγκον καὶ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῇ φερομένων· τοῖς δὲ ποταμοῖς τὴν διέξοδον ἀπόλυτον ταῖς εὐμηχάνοις αὐτῆς διαθέσει· δούς, ἀεὶ ταῖς τῶν χωρίων ὑπαγωγαῖς τε καὶ ταπεινώσειν, ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων ἐπὶ

et plurimas in Oceano meridionali, et cæteras insulas habitabiles invenit. Ut satis jam constet Oceanum non esse inertis magnitudinis, sed insulis atque te ris immense etiam magnitudinis

τὰ χθαμαλώτερα τόπον τῆ ῥοπῆ τοῦ βριθοντος ὕδα-
 τος παρασχών. Ὁ δ' αὐτὸς εἰκασίᾳ χρώμενος, κεί-
 σοθαί φησι καὶ τὸν παραδείσον κατὰ τὰς ἰσημερίας
 τῆς ἡούς· πρῶτον μὲν, ἐξ ὧν τὰ πρὸς μεσημβρίαν
 δηλὰ ἐστὶ πάντα οἰκούμενα σχεδὸν μέχρι τῆς ἐξυ-
 θαλάττης, ἣν θάλατταν ὁ ἥλιος ἤδη ξυμφέγει,
 κατ' ἔτος ἐπ' αὐτῇ τὰς ἀκτίνας ἐρείδων· καὶ ἡ διὰ
 μέσου λεγομένη ζώνη τοῦτο ἐστὶν· ἔτι δὲ καὶ διότι
 ὁ νῦν Ὑφασις καλούμενος ποταμὸς, ὃν ἡ Γραφή
 Φεισῶν ὀνομάζει, καὶ αὐτὸς τοῦ παραδείσου ἀναβλύ-
 ζων, ἐκ τῶν ἀρκτέων μᾶλλον τῆς ἀνατολῆς μερῶν
 ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν φαίνεται ῥέων, καὶ εἰς τὴν
 ταύτην Ὠκεανὸν τὸ βεῖθρον εἰσερευγόμενος, ἀντικρὺ
 τῆς ἡύσου Ταπροβάνης· οὐ παρὰ τὰς δὺθας τοῦ
 ποταμοῦ εὐρίσκειται τὸ λεγόμενον καρυόφυλλον, εἴτε
 καρπὸς, εἴτε δὲ καὶ ἄνθος τυγχάνει. Καὶ πεπιστεύ-
 χασιν οἱ ἐκεῖνη οἰκούντες τῶν ἐκ τοῦ παραδείσου
 τοῦτο δένδρον εἶναι. Καὶ γὰρ καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτοὺς γῆ
 ἐρημός τε ἐστὶ δεινῶς ἅπασα καὶ ἀκαρποτάτη. Ἐκ
 δὲ τοῦ φέρειν τὸν ποταμὸν τὸ ἄνθος ἐπίδηλον ἂν εἴη
 ὡς οὗτος ὁ ποταμὸς ὑπὲρ γῆς ἅπας ῥέει, μηδαμῶθι
 καταδύμενος· οὐ γὰρ ἂν τὸ ἐκεῖθεν φύόμενον ἡδύ-
 μιτο φέροι. Ἐχει δὲ τι καὶ ἄλλο σύμβολον τῆς
 περὶ τὸν παράδεισον γεηρᾶς ἐπιμειξίας. Φασὶ γὰρ
 ὡς ἕάν τις τυχὸς πυρετῶ λάθρῳ φλεγόμενος, εἰς τὸν
 ποταμὸν βαπτισάμενος, παραυτίκα τοῦ νοσήματος
 ἀπαλλάττεται. Ὁ δὲ Τίγρις καὶ Εὐφράτης, διότι
 καταδύουσι καὶ πάλιν ἀνίσχουσιν, οὐδὲν ἐκεῖθεν δύ-
 ναται κομίζειν, ὡσπερ ὁ Ὑφασις. Οὐδέ γε ὁ Νεῖλος
 καὶ γὰρ καὶ τοῦτον ἐκεῖθεν ῥεῖν, ἡ Μωσέως ἐπί-
 πνοια λέγει, Γαιῶν αὐτῶν ὀνομάζουσα· ὃν οἱ παρ'
 Ἑλλήσιν Αἰγύπτιον ἐκάλουν. Οὗτος γὰρ, ὡς ἐστὶ
 συμβαλεῖν, ἐξορμῶν τοῦ παραδείσου, πρὶν ἐπὶ τὸ
 οἰκούμενον φθάσαι καταδύμενος, ἔπειτα τὴν Ἰνδι-
 κὴν θάλασσαν ὑπελθὼν ἐστὶ, καὶ κύκλιψ γε αὐτὴν
 περιελιχθεὶς ὡς εἰκάσαι· τίς γὰρ ἀνθρώπων ἀκρι-
 θώσσει τοῦτο; καὶ ὑπὸ πᾶσαν τὴν ἐν μέσῳ γῆν
 ἐνεχθεὶς μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης· καὶ ταύτην
 ὑποδραμῶν, ἐπὶ ἕατερον αὐτῆς ἐκδίδεται μέρος ὑπὸ
 τὸ τῆς σελήνης καλούμενον ὄρος (ἐν ᾧ δύο πηγᾶς
 λέγεται ποιεῖν, ἀλλήλων οὐκ ὀλίγον διεστηκυίας,
 κάτωθεν βιαίως ἀναβροῖδουμένας)· καὶ διὰ τῆς
 Αἰθιοπίας ἐνεχθεὶς, ἐπὶ τὴν Αἰγύπτου χωρεῖ, διὰ
 πετρῶν ὑψηλοτάτων καταραττόμενος. Ἐτι δὲ καὶ
 τοῦτο προστίθῃσιν ὡς ἅπαν τὸ πρὸς ἀνίσχοντα
 ἥλιον, καὶ περὶ τὴν μεσημβρίαν κλίμα, καίτοι πέρα
 τοῦ μέτρου θαλπόμενον, ὅμως τὰ κράτιστα καὶ
 μέγιστα φέρει τῶν, ὅσα γῆ τε καὶ θάλαττα δυνατὴ
 τρέφειν. Τὰ τε γὰρ κήτη τὰ ὑπερμεγέθη αὐτῇ ἐνεῖ-
 ναι τῆ θαλάττης· καὶ ἡδὴ ὥσθη πολλάκις ἐπιπολά-
 σαντα τοῖς τὴν Ὠκεανὸν ἐκείνον ναυτιλλομένοις.
 Ἡ τε γὰρ γῆ τοὺς ἐλφάφοντας ἔχει τοὺς μεγίστους
 καὶ ὑπερφυσεστάτους· καὶ δὴ καὶ τοὺς παρελφάντας
 λεγομένους, ὧν τὸ γένος τὰ μὲν ἄλλα πάντα βουῶς
 ἐστὶ μέγιστος, τὴν δὲ βύρσαν καὶ τὸ χρώμα ἐλφας,

id emittens. Hæc quippe est illa quæ mediâ zona
 dicitur. Deinde quod is qui nunc Hyphasis dicitur
 fluvius, in Scripturis sacris Phison nominatus, et
 ipse e paradiso ortum ducens, ex arctoïis magis
 Orientis partibus meridiem versus profluere vide-
 tur, et in ejus ipsius oræ Oceanum aquas suas con-
 jicere ex adverso Taprobanæ insulæ. Ad cujus
 fluminis ripas invenitur quod caryophyllum voca-
 tur, sive id fructus, seu flos est. Et persuasum
 habent qui ibi habitant homines, arborem ejus,
 ex eis quæ in paradiso sunt, unam esse. 723
 Etenim ea quæ supra eos est terra, admodum
 deserta est tota et sterilis. Quod autem is fluvius
 florem eum affert, satis constat illum super terram
 totum ferri, neque uspiam sub terram in cuni-
 culos demitti : aliter enim, quod ibi natum esset,
 perferre non posset. Habet et aliam flumen hoc
 notam terrenæ cum paradiso commistionis. Fer-
 tur enim, si quis febrî laboret ardenti, et in flu-
 mine eo mergatur, derepente eum morbo liberari.
 Tigris vero et Euphrates, quod terram subeant,
 et rursus emergant, non aliquid inde, ut Hypha-
 sis (1), efferre possunt. Sed ne Nilus quidem :
 nam et hunc ipsum inde profluere, inspiratæ Mosæ
 litteræ testantur. Gæon ab ipso, a Græcis autem
 Ægyptius appellatur. Hic namque, quantum con-
 jicere licet, e paradiso proruens, priusquam ha-
 bitabilem orbis partem attingit, sub terram cuni-
 culis immissus, inde Indicum mare subit, sub quo
 in orbem circumvolutus (ut conjectura est, quis
 enim hominum hæc certo asseveret et demon-
 stret?) et præterea sub omni ea quæ in medio
 protenditur terra, ad mare Rubrum procurrens,
 ac sub eo quoque prolapsus, in alterum ejus de-
 fertur littus, sub id quod dicitur lunæ promontio-
 rium (ubi duos fertur efficere fontes, non parum
 inter se distantes, et sursum versum magna vi et
 fragore prorumpentes), et inde per Æthiopiâ
 provolutus, in Ægyptum procurrit, per altissimas
 rupes strepitu immenso præcipitans. Addit insu-
 per et illud, tractum illum orbis ad Orientem et
 meridiem omnem, quantumvis in immenso ardore,
 maxima tamen et robustissima ferre omnia, quæ
 vel terra vel aqua gignuntur. In eo enim mari ad-
 mirandæ magnitudinis immania cete reperiuntur,
 quæ sæpenumero Oceanum eum navigantibus pe-
 lago innatantia et emergentia apparuerunt, et terra
 ipsa elephantos habet longe maximos et vastissi-
 mos : præterea eos qui spurii elephanti dicuntur,
 quorum genus cætera quidem boves sunt maximi,
 pelle autem et colore, ipsaque adeo magnitudine
 elephanti. Sunt ibi quoque dracones sive serpen-
 tes, crassitudine trabibus non minores, longitudine
 ad quindecim protensi orgyas seu passus, quarum
 exuviæ etiam Romam visæ sunt perferri. Et apud

(novum orbem vocant) abundare, quas homines
 colant, et universum orbem qui ubique sit vitalis
 auct. particeps, non esse inhabitabilem : id quod
 antiquitus etiam primum Posidonium philoso-

phum, Panælii discipulum, deinde quoque Avi-
 cennam Arabem medicum observasse quorundam
 est opinio.

(1) Apud Plin *Hyphasis* est, lib. II, cap. 73.

cas gentes monoceros, seu unicornis animans, caput draconis habens. **725** et cornu non magnum quidem illud, sed tortuosum. Mentum illi omne barba obsitum, collum longum in altum protensum, et serpentis tractui quam simillimum. Reliquum corpus cervo similis : pedes autem sunt leonis, cujus effigiem coloribus expressam a pictoribus conspicere licet. Camelopardalis etiam regionis ejus est soboles, quæ quidem aliis partibus cervi magnitudinem refert, proceritate autem cameli corpus imitatur. Collum longissimum et reliquæ corporis proportioni et convenientiæ minime respondens, in altum erectum gestat : ac pelle tota a summo capite ad imos pedes versicolore, quam proxime ad pardalim accedit, pedesque priores posterioribus altiores habet. Est item apud eos qui dicitur agopithecus, simia quædam. Plurima enim sunt simiarum genera : arctopithecii scilicet, leontopithecii, et cynocephali, et aliæ aliis multarum animantium speciebus simiarum forma permixta. Quarum permixtæ etiam ad nos perlatæ hoc manifesto declarant. Ex quibus etiam est is qui dicitur Pan, capite, vultu et cornibus capram referens, et ab ilibus item deorsum versus caprinis pedibus insistens, ventre autem, pectore et manibus mera simia : quem tum quoque Indorum rex Constantio misit. Quod sane animal ad tempus aliquod, cum ferretur in cavea propter ferocitatem inclusum, vixit. Ubi vero mortuum est, aromatibus condierunt exenteratum, qui ferebant, et insolitæ formæ ostentandæ gratia Constantinopolim servatum pertulerunt. Videntur autem mihi animal hoc olim vidisse Græci, eosque insolentia aspectus exterritos, deum sibi constituisse, cum solempne hoc illis esset, ut quæ fidem excellenter, ea in deos referrent. Id quod in Satturo quoque ab eis est factum, qui et ipse simia est, facie rubra, ad motum facilis, et caudam habens. Quin et Sphinx ex genere simiarum est : cujus reliquum corpus, ut aliarum simiarum, hirsutum est, prectus autem ad collum usque glabrum. Mammæ porro mulieris habet : totumque corpus, qua nudum est, rubra quædam et tenuis, mihi specie, eminentia in orbem circumdat, et multum decoris atque gratiæ colori, qui in medio humanus est, conciliat : facies plusculum rotunda et acuta est, **726** et ad muliebrem inclinans formam. Vox itidem prorsus humana, sed non articulata, celeriter cum quadam quasi indignatione et dolore obscurum quiddam vociferanti similis : gravior autem est et molestior, si ea acuetur. Ipsum porro animal ferum admodum est, astutum et malevolum, neque adeo facile domatur. Hoc antiquitus mihi videtur Thebas Bæotici esse apportatum : et cum forte in quosdam, qui ad spectaculum ejus confluerant, insiluisse, et vultus eorum unguibus deformasset, non ferentem Oedipum civium suorum contumeliam, feram interemisse, et nomen inde illustre retulisse. Cæterum fabulæ

καὶ σχεδὸν εἰπεῖν, καὶ τὴ μέγεθος. Ἄλλὰ καὶ δράκοντες ἐν τούτοις εἰσ', πάχος μὲν δοκῶν οὐκ ἐλάττους, τὸ δὲ μήκος εἰς ἑ' παρατεινόμενον ὀργυρίας. Καὶ γὰρ καὶ δοραὶ τούτων ἐς Ῥωμαίους ὑφθῆσαν διακομισθεῖσαι. Ὅ τε μόνωκερος τὸ ζῶον παρ' αὐτοῖς ἐστὶ, τὴν κεφαλὴν μὲν δράκοντος φέρων, κέρατα δὲ σκολιὸν αὐτῷ πέφυκεν, οὗτι σφόδρα μέγα. Ὁ δὲ ἀνθρεῶν αὐτῷ πώγωνος ὑποπίμπλαται ἄπυρ· μακρὸς δὲ ὁ τράχηλος εἰς ὕψος ἀνατεινόμενος, ἐλακῶ δράκοντος ἐγγύτατα παραπλήσιος. Τὸ δὲ ἄλλο σῶμα ἐλάφῳ προσέοικε μᾶλλον· τοὺς δὲ πόδας λέοντος ἔχει· καὶ ἐστὶ γε αὐτοῦ τὸ ἐκτύπωμα δρᾶν, χρώμασιν ἰστορούμενον. Καὶ δὴ καὶ ἡ καμηλοπάρδαλις τῆς ἐκεῖνη γέννημα χώρας· ἢ τὰ μὲν ἄλλα ἐλαφὸς ἐστὶ μεγίστη, καμήλου δὲ τὸ ὕψος ἐνέδωκε τὸ σῶμα μιμῆσθαι. Τὸν μόνον αὐχένα μῆκιστον καὶ ὑπὲρ τὴν ἀναλογίαν τοῦ λοιποῦ σώματος φέρει εἰς ὕψος ἀνορθούμενον. Ἄλλὰ καὶ τὴν δορὰν ἅπασαν ἀπὸ κεφαλῆς ἄκρας ἕως ἰσχάτων ποδῶν παρδάλει μάλιστα τὴν ποικιλίαν προσφερεσάτην ἔχει· καὶ τοὺς ἐμπροσθεν πόδας ὑψηλοτάτους τῶν ὀπισθεν. Παρ' αὐτοῖς δὲ ἐστὶ καὶ ὁ λεγόμενος αἰγοπιθηκος, πιθηκός τις ὦ· μυρία γὰρ ἐστὶ γένη πιθήκων· ἀρκτοπιθηκοὶ γὰρ εἰσιν ἐν αὐτοῖς, καὶ λεοντοπιθηκοὶ, καὶ κυνοκέφαλοι, καὶ ἄλλαι πολλῶν ζῶων ἰδέαις τῆς πιθηκείας μορφῆς ἐπιμιγνυμέναι, ὥς καὶ πολλὰ δῆλα καθίσταται παρ' ἡμῶν κομιζόμενα· ἐν οἷς ἐστὶ καὶ ὁ ἐπικληθεὶς Πάν, ὃς τὴν μὲν κεφαλὴν αἰγοπρόσωπος ἐστὶ, καὶ αἰγόκερος, καὶ ἐκ λαγόνων τὰ κάτω αἰγοςκελῆς· τὴν δὲ κοιλίαν καὶ τὸ στέρνον καὶ τὰς χεῖρας καθαρὰς πιθήκων· ὃν καὶ ὁ τῶν Ἰνδῶν βασιλεὺς τῆνικαῦτα Κωνσταντῖνῳ ἀπέστειλεν. Ὁ δὲ ζῶον ἔζη μὲν φερόμενον ὄχιτινός, ἐν τινι πλέγματι διὰ τὸ θηριώδες εἰργγόμενον· ἐπεὶ δὲ ἀπέθανε, ταριχεύσαντες αὐτὸ οἱ κομιζόντες, θεάματος παρασχεῖν ἀσυνήθους εἰκόνα, μέχρι τῆς Κωνσταντίνου διεσώσαντο πόλεως. Καὶ μοι δοκοῦσι τὸ ζῶον τοῦτο Ἕλληνας πάλα ἰδεῖν, καὶ ἐκπλαγέντες τῷ ξένῳ τῆς θεᾶς, θεὸν σφισὶ νομίσαι, εἰδισμένοι αὐτοῖς τὰ παράδοξα θεοποιεῖν· ὡσπερ δὴ καὶ τὸν Σάτυρον. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο πιθήκος, ἐρυθρὸς τὸ πρόσωπον, καὶ γοργὸς τὴν κίνησιν, καὶ οὐράν ἔχων. Καὶ μὴ καὶ ἡ σφιγξ γένος ἐστὶ πιθήκων· ἢ τὸ μὲν ἄλλο σῶμα λάσιόν ἐστιν, ὥς τοῖς λοιποῖς πιθήκοις, τὸ δὲ στέρνον ἄχρι γε αὐτοῦ τοῦ τραχήλου ἐψιλῶται. Μαζοὺς δὲ γυναικὸς ἔχει, ἐρυθροῦ τίνος βραχέος κεγχροειδοῦς ἐπαναστήματος ἅπαν ἐν κύκλῳ τὸ γυμνωμένον τοῦ σώματος περιθέοντος, καὶ εἰς πολλὴν τινα εὐπρέπειαν ἀνθρωποφανεῖ ὄντι τῷ ἐν μέσῳ χρώματι συναρμοζόμενον· τό τε πρόσωπον ἐνεστρογγύλῳται μᾶλλον, καὶ εἰς γυναικεῖαν ἔχει μορφήν. Ἡ τε φωνὴ ἐπεικῶς ἀνθρωπεῖα, πλὴν ὄσον οὐκ εἰς ἄρθρα διαιρουμένη, ἀλλὰ τινι ταχέως καὶ οἶον μετὰ τίνος ὀργῆς τε καὶ ἀθηδόνου ἄσημα ὑποφθεγγόμενης προσεοικυῖα· βαρυτέρα τε μᾶλλον ἐστὶν ὄξυνομένη. Ἀγρίον τέ ἐστὶ δεινῶς τὸ θηρίον καὶ πανουργότατον, καὶ οὐδὲ βραδίως τιθασσεύμενον. Ταύτης εἰς θήβας μοι δοκῶ τῆς Βοιωτίας πάλα κομισθείσης, καὶ τισιν ἰσως τῶν ἐπιθέα συν-

εὐβρυχέτων ἐφαλλομένη: καὶ τοῖς προσώποις λυ-
 μηναμένης· δεινὸν ποιησάμενος ὁ Οἰδίπους τὰς τῶν
 δροφύλων λύδας, καταφονεῦσαι τὸ ζῶον καὶ θνομα
 λαμπρὴν ἐκεῖθεν λαβεῖν. Καὶ αὐτὸν ὁ μῦθος εἰς ἀν-
 δρείαν κοσμῶν, ὑπόπτερον μὲν τὸ θηρίον ἀναπλάτ-
 τει, διὰ τὸ δέξως ἐπιπηδᾶν· στέρνον δὲ γυναικὸς
 ἐφρμύττει, καὶ τὸ σῶμα λέοντος· γυναικὸς μὲν,
 διὰ τὸ πρόχειρον τῆς γυμνώσεως καὶ πρὸς τὸ γυ-
 ναικεῖον εἶδος ὁμοιώσεως, λέοντος δὲ, διὰ τὸ θηριῶ-
 δες, καὶ ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον τοῖς τέσσαρσι τυγ-
 χάνει ποσὴν ἐρειδόμενον. Λόγου δὲ τῷ θηρίῳ μετέ-
 δωκε τὸ πλάσμα, διὰ τὸ τῆς φωνῆς ἀνθρωποειδές·
 αἰνιγματώδες δὲ, διὰ τὸ ἄσημα φθέγγεσθαι. Καὶ
 θαυμαστὸν οὐδέν· πολλὰ γὰρ καὶ ἄλλα σύνθετος τοῖς
 Ἑλλήσι πρὸς τὸ μυθώδες ἀναπλάττειν. Ἡ αὐτὴ δὲ
 χώρα καὶ θνοὺς ἀγρίους μεγίστους τε τῷ μεγέθει
 φέρει, καὶ τὴν δορὰν κατὰ τὸ ξενίζον πεποικιλμέ-
 νους, λευκοῦ σφίσι καὶ μέλανος χρώματος οὐ κατὰ
 μικρὸν συμποικιλομένου· ἀλλὰ ζῶαί τινές εἰσιν
 ἀπὸ τῆς βάρχεις ἐπὶ τὰς πλευράς καὶ τὴν κοιλίαν
 καθήκουσαι, καὶ ἐνταῦθα δὴ σχιζόμεναι καὶ κατὰ
 τινὰς περιφερείας ἀλλήλαις ἐνελιττόμεναι, θαυμα-
 στήν τινα καὶ ξένην ἀπεργάζονται πλοκήν καὶ ποικί-
 λαν. Ἄλλ' ἄγε δὴ καὶ ὁ φοῖνιξ, τὸ πολυθρύλλητον
 πτηνὸν, παρ' αὐτοῖς τυγχάνει γινόμενος. Καὶ μὲν
 δὴ καὶ τὴν ψιττάκην ἐκεῖθεν ἴσμεν κομιζομένην· ὁ
 τῶν ὀρνέων ἐστὶ λαλίστατος, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης
 γλώττης μιμητικώτατος· καὶ τοὺς ποικίλους δὲ καὶ
 καταστειγείς ὄρνις, οὗς γαράμαντας ἐπικαλοῦσι τι-
 νες, ἀπὸ τοῦ ἔθνους οὐ μάλιστα πλεῖστοι κομίζονται,
 τὴν ἐπωνυμίαν θέμενοι. Καὶ ἄλλα δὲ πλεῖστα δια-
 φανῶς ὑπερφύεστατα φύεται, ὧν τὸ πλῆθος ἡ διήγη-
 σις ὑποστέλλεται. Ἄλλὰ καὶ ὁ χρυσὸς ἐνταῦθα γεν-
 νᾷται ὁ καθαρώτατος, χρυσιτίδων οἰνοεὶ τριχῶν
 αἰσθητῶν τῆς ἐκεῖνη γῆς ἀναδιδόμενων, καὶ ἐπ'
 ἀλλήλας κειμένων, καὶ ἐπίδηλον αὐτῷ τὴν γένεσιν
 παρεχομένων. Καὶ καρποὶ δὲ κάλλιστοί τε καὶ μέ-
 γιστοι· ὧν γνῶριμα καὶ τὰ κάρυα. Ἄλλὰ μὴν καὶ
 τὸ ἐπὶ τοῖς Ὀμηρίταις κλίμα πᾶν μέχρι τῆς Ἐρυ-
 θρᾶς θαλάσσης δις τοῦ ἐναυτοῦ ἀναδίδωσι τοὺς καρ-
 πούς· ἐξ οὗ καὶ τὴν χώραν Ἀραβίαν εὐδαίμονα
 προσηγόρευσαν. Καὶ ὅπως ἡ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον
 ἅπανα γῆ μακρῷ τῆς ἄλλης ἐν πᾶσι διαφέρει. Ὁ
 δὲ παράδεισος ἀπάσης τῆς ἐπὶ τὸ κράτιστόν τε καὶ
 καθαρώτατον ὑπάρχων, καὶ τοὺς ἀέρα· ἀραιφνε-
 στάτους καὶ καλλίστους ἔχων, καὶ τοῖς διαφανεστά-
 τοις ὕδασι καταρδόμενος, δῆλον ὡς ἀπαραβλήτῳ
 ὑπεροχῇ τῆς ὑφ' ἡλίῳ πάσης ἐν πᾶσι τὸ κρείττον
 φέρει, τῆς ἐξώθεν θαλάσσης κατ' ἀνίσχοντα τὴν
 ἥλιον αὐτῷ περικλυζομένης. Ταῦτα μὲν εἰ καὶ παρ-
 εκθακτικώτερα εἰρηται, ἀλλ' ἀναγκαῖα, οἶμαι, δόξει
 τοῖς φιλομαθεῖν ἡρημένοις. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι
 παρὰ τοῦτους ἐγένοντο. Ἰκανοὶ καὶ νοεῖν καὶ λέγειν
 ἐν ἱεροῖς γράμμασιν· οὗς ἅπαντας ἀριθμῆν ἐργῶ-
 δες, καὶ τῆς προκειμένης πραγματείας ἐκτός. Μὴ
 τῷ δὲ γενομένῳ ἐν σκώματι, οἷς τινὰς ἀρχηγούς ἢ
 καὶ σπουδαστάς αἰρέσεων γενομένους, τοῖς καθ' ἡμᾶς
 ἀρίστως φιλοσοφήσασι, διεξήλθον· οὐ γὰρ περὶ πί-
 στες καὶ δόξης ἢ κρίσεως ἢ μὲν ἀρετῶς· ἀλλ' ὅτι δει-

Uedipo fortitudinis laudem adornantes, alas belluae
 isti affingunt, quod celeriter in obvios involaret.
 Eadem illi pectus mulieris et corpus leonis accom-
 modant : illud propter nuditatis commoditatem et
 muliebris formæ similitudinem, hoc propter fero-
 citatem, et quod plurimum quatuor insistat pedi-
 bus. Sermonem quoque ei figmentum tribuit,
 quod vox ejus humanæ conformis esset : tribuit et
 ænigmata, quod obscura et non intellecta vocife-
 raretur. Neque hoc mirum est ; nam et multa alia
 Græci fabulis fingendis mutare consueverunt. Hæc
 eadem regio et asinos feros magnitudine ingentes
 fert, pelle mirifice præter morem versicolores :
 albo scilicet et nigro colore admodum inter se
 variatis, et zonæ quædam a summa dorst spina ad
 latera et ventrem demissæ, atque ibi divisæ, et
 conversionibus quibusdam inter se implicatæ, mi-
 rificam et novam efficiunt plicaturam et varieta-
 tem. Sedenim et phœnix, decantatissima illa vo-
 lucris, apud eos est : et psittacum inde ad nos
 apportari scimus, avium loquacissimum, et ad
 æmulationem humanæ vocis accommodatissimum.
 Et item varias punctisque distinctas aves, quas
 quidam garamantas vocant : nomine a gente,
 unde plurimæ afferuntur, eis imposito. Plurima
 porro alia aperte eximia et præstantia ibi gigrun-
 tur, quorum multitudinem præsens commemoratio
 reformidat. Nam et aurum hic nascitur purissi-
 mum, quasi quibusdam aureis capillamentis sponte
 sua e terra existentibus quæ sibi invicem impo-
 sita jacent, et manifestum proventum præbent.
727 Sunt etiam ibi fructus tum pulcherrimi,
 tum maximi : ex quibus nota sunt carya. Verum
 enlivero et tractus earum gentium, quæ supra
 Homeritas sunt, usque ad mare Rubrum, bis
 anno fructus edit : unde et regionem eam Arabiam
 Felicem cognominarunt. Et omnino cuncta quæ ad
 orientem solem est ora, longe reliquam terram
 rebus omnibus excellit. Paradisum autem, quem
 extremum mare Orientale alluit, cum totius Ori-
 entis pulcherrimus et purissimus sit, cælum lætissi-
 mum amœnissimumque habens, et aquis pelluci-
 dissimis rigetur, satis constat incomparabili
 præstantia, quam terram quæ sub sole est omnem,
 omnia gignere et ferre meliora. Atque hæc tam-
 etsi per digressionem sunt extra institutum ar-
 gumentum dicta, tamen necessaria, ut puto, esse
 videbuntur doctrinæ piæ et liberalis studiosis.
 Præter hosce vero et alii plures exstiterē viri, qui
 sacras Litteras probe intellexerunt, et de eis co-
 piose disseruerunt. Eos autem omnes recensere,
 præterquam quod præsentis operæ non est, diffi-
 cile fuerit. Sedenim nemo me recte reprehenderit,
 quod nonnullos hæreticarum sectarum auctores
 aut sectatores, inter eos viros qui optime de sa-
 cris religionis professionisque nostræ senserunt
 atque scripserunt, commemorarim. Non enim
 nunc de fide nobis et opinionibus eorum judi-
 cium sumpsimus : sed propterea tantum mentio-

nem talium virorum, quod ab eloquentia gravi et festiva multum valuerint, intulimus. Minime namque, sicuti diximus, constitutum nobis est, de dogmatibus sententiam ferre: sed simpliciter ita, ut quæque res suo tempore sese dedere, exponere decrevimus, nihil ex arbitrio nostro temere adjicientes. De opinionibus sane quidem aliisque ejusmodi rebus manifesta propalam exstat veritas. Atque de eis, quibus hoc per leges concessum est, judicium ferant. Porro qui tempestate ea virtute insigni et eruditione præclara excellere, hi sunt. Deinceps vero posteros quoque loco suo recense-

CAPUT XX.

De egregio in Christianam religionem filiorum Constantini magni studio, et de opinionibus eorum: et ut aliquantulum Constantius transversim actus fuerit, et de dissidio seu contentione super consubstantiali et similibus: et de figmento Arianorum.

728 Nunc autem rursus historiam institutam prosequamur. Non solum igitur quos diximus Dei amantes viri, vita et sapientiæ studio polientes, religionem novis exercitiis adaugentes cohonestarunt: sed etiam imperatores ipsi æmulatione paternas res ecclesiasticas et divinum cultum in deliciis habuere. Clerum enim Dei ejusque liberos et propinquos insignibus honoribus et immunitatibus decorarunt, bonisque et honestis patriis legibus alios et ipsi pro suo in Deum amore, ad religionem adduxerunt. Qui sane omnes idolorum cultum simulacrorumque curam susulerunt: et ubique locorum claustra Græcorum templis imposita sunt, quædam etiam in materiæ rationem a nostris revocata, et funditus statim diruta. Nec parvo illis studio fuit, sacra ecclesiarum delubra temporis diuturnitate pene collapsa restituere, quædam etiam ex ipsis fundamentis construere. Quorum unum est et pulchritudine et magnitudine aliis multis præstantius, quod apud Emesam Constantius condidit. Ad hæc lege sanxerunt (1), ne quis Judæus mancipium Christianum, cujuscumque tandem sectæ, ære et libra emptum haberet. Si qui aliter fecisse compertus esset, servum eum publicum fore. Quod si cum circumcidisse deprehensus esset, capitis supplicium eum subiturum, bonis ejus publicandis. Cum enim constitutum in animis suis haberent, Christianum cultum propagare, hoc etiam maxime providerunt, ut ne temere a Judæis aliqui in religionem suam pertraherentur, sed potius veræ Ecclesiæ omnes, de quibus aliqua spes esset, conservarentur, et Christiani fierent. Christiana enim pietas ex Græcis et gentilibus magis incrementa sua capiebat. Verum enimvero primum Constantini filii paternam opinionem integram certamque servarunt: et uterque acer Nicænæ fidei laudator fuit. Constans quidem ad finem usque in ea perstitit. **729** Constantius

νοί λέγειν καὶ περὶ γλῶτταν ἀστετοὶ ἐγένοντο, δειμι οὐδὲ γὰρ τὸ προκειμένον ἡμῖν φιλοκρινεῖν δόξας, ἀλλ' ἀπλῶς οὕτω τὸ χρόνῳ παρεμπέσον ἀφηγεῖσθαι, ὡς περ δὴ καὶ ἐγένετο, μηδὲν οἰκοθεν ἐπεισάγοντα. Περὶ γε μὴν δόξης καὶ τῶν λοιπῶν πρόδηλος ἡ ἀλήθεια. Καὶ οἷς θέμις περὶ τούτων κρινέτωσαν. Ὅσοι μὲν οὖν ἐπὶ τε ἀρετῇ καὶ λόγων παιδείᾳ τοῖς χρόνοις ἐπίσημοὶ τε καὶ περιδότηοι ἐγένοντο, οὗτοι ἦσαν· ἐξῆς δὲ κατὰ χώραν καὶ τοὺς ἐπιγενομένους ἐκθῆσομαι.

Deinceps vero posteros quoque loco suo recense-

B

ΚΕΦΑΛΑ. Κ'.

Περὶ τῆς εἰς τὴν εὐσεβῆ ὀρθοκείαν τῶν παιδῶν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου σπουδῆς, καὶ περὶ τῆς δόξης αὐτῶν, καὶ ὡς μικρὸν παρεσύρη Κωνσταντίος· καὶ περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ ὁμοουσιῶν καὶ ὁμοιουσιῶν καὶ τοῦ κλάσματος τῶν Ἀρειανῶν.

Ἡμεῖς δὲ αὐθις τῆς προκειμένης ἱστορίας ἐχώμεθα. Οὐ μόνον οὖν οἱ προσηρημένοι θεοφιλεῖς ἄνδρες βίῃ καὶ ἄλλως σοφίας λόγῳ πολλῶν διαφέροντες τὴν ὀρθοκείαν ἐγέραιρον, τοῖς ξένοις ἐπιτηδεύμασιν αὐξοντες· ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ τῆνικαδὲ κριτοῦντες, κατὰ ζῆλον πατρῶον ἐν πολλῇ τῇ βραδύῳ περὶ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὸ σέβας εἶχον. Τούτους γὰρ ἐν κλήρῳ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων, καὶ ὅσοι ἀγχιστεύοντες ἐκείνοις ἦσαν, τιμαῖς ἑξαισιαῖς καὶ ἀτελείαις ἐσέμνυον, τοῖς καλοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς πατρικοῖς νόμοις ἐτέρους καὶ αὐτοὶ θεοφιλῶς προστιθέντες. Οἷ δὴ πάντες ἀνήρουν τὴν τε τῶν εἰδώλων λατρείαν, καὶ τὸ τῶν ξοφῶν ἐπιμελῆς. Κλειδὸς γὰρ ἀπανταχοῦ τοῖς Ἑλληθων ναοῖς ἐπιτίθεντο. Ἦσαν δὲ οὐ καὶ ὕλης λόγον ἐπέχον τοῖς ἡμετέροις, εὐθὺς ἐκ βάθρων λυόμενοι. Οὐ διὰ μικρᾶ· δ' ἦν ἐκείνοις σπουδῆς καὶ τοῦ χρόνῳ κεκμηχότας τῶν θεῶν σηκῶν παρασκευάζειν ἡδῶν, τοὺς δ' ἐκ κρηπίδων αὐτῶν ἀνίστασθαι· ὧν εἷς ἐστὶ κάλλιαι καὶ μεγέθει τῶν πολλῶν ὑπερφέρων καὶ ὁ κατὰ τὴν Ἐμεσσαν Κωνσταντίῳ ἀνεγερούεις. Πρὸς τοῦτοις ἐνομοθέτου, μὴ τινα Ἰουδαϊκῆ ὀρθοκείᾳ συζῶντα δοῦλον ὠνεῖσθαι ἐξ οἴας δὴ ποτ' οὖν αἰρέσεως ὄντα. Εἰ δ' οὖν φωραθέντα, αὐτὸν ἐκείνον δημόσιον δοῦλον καθίστασθαι. Εἰ δὲ λάθοι περιτεμῶν, ζημίον ἐκείνῳ εἶναι τὴν τῆς κεφαλῆς ἐκτομήν, καὶ τὸ τὰ ὄντα τῷ δῆμῳ ἀνεῖσθαι· ἡρημένοι γὰρ τὸ σέβας· ἐπιτιδόναι, καὶ τοῦτου δὴ μάλιστα προῦνθου, ὥστε μὴ ὡς ἔτυχῃ τινὰς ὑπὸ Ἰουδαίων ἐφέλκεσθαι. τῇ δ' ἀληθείᾳ Ἑκκλησίᾳ ταμεινεσθαι, καὶ ὅσοι τῶν ἐν ἐλπίσιν ἦσαν χριστιανίζειν. Ἡ γὰρ τῶν Χριστιανῶν ὀρθοκεία ἐξ Ἑλλήνων μᾶλλον τὴν ἐπίδοσιν εἶχεν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ τὰ πρῶτα ἀθιγῆ τὴν πατρῶον δόξαν οἱ παῖδες Κωνσταντίνου ἀσφαλῶς ἐφρούρου· καὶ ἄμφω γὰρ διάπυροι ἐπαινέται τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ὄντες· ἐτύγχανον. Καὶ Κωνσταντῆ μὲν ἄχρι τέλους ἐν ταύτῃ παρέμεινεν· ὁ δὲ γε Κωνσταντίος μέχρι μὲν τινος· ἐκείνοις εἴπετο, εἰσέπειτα δὲ τῆς τοῦ ὁμοουσιῶν σαλευσμένης λέξεως, μικρὸν τι τῆς

(1) Constantini l. unica est. C. Ne Christian. mancip., l. Deo nobis, §. His ita dispositis. C. De episc. et cler.

γνώμης ἐσύρη· οὐ μὴν ὡς ἐπίπαν ἀπέσχετο, μὴ καὶ τὴν Ἰὼν ἕμοιον κατὰ τὴν οὐσίαν τῷ Πατρὶ διαβῆδην ἀνακηρύττειν. Οἱ μὲν γὰρ ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον Νικομηδείας, καὶ ἄλλοι τῶν ἀπὸ τῆν ἔω τρικαυῖα ἐπισκόπων, ἐπὶ τε ὁρετῇ καὶ λόγοις τὸ ἐπίσημον κεκληρωμένοι, διαφορὰν ἔχειν εἰσηγοῦντο τὸ ὁμοούσιον λέγειν, καὶ κατ' οὐσίαν ἕμοιον, ὃ δὴ καὶ ὁμοούσιον ἔλεγον. Ἐπὶ γὰρ σωμάτων μόνων κυρίως ὑπετίθουν τὸ ὁμοούσιον· ὡς φέρε εἰπεῖν, ἐπ' ἀνθρώπων καὶ λοιπῶν ζώων, ἔτι δὲ καὶ δένδρων καὶ φυτῶν, οἷς ἅπασιν ἡ μετουσία καὶ ἡ γένεσις· ἐξ ὁμοίου ἐστί. Τὸ δ' ὁμοούσιον ἐπὶ τῶν ἐκτὸς ὕλης χρῆται· ἔλεγον· ὅσον ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων· ἕκαστον γὰρ τούτων πρὸς ἑαυτὸν νοούμενον κατ' ἰδίαν ὑφέστηκεν· ἐξ ὧν καὶ Κωνσταντῖος παραγόμενος, ὡς εἰκοι, παρεσύρη μεταπεισθεῖς. Καί γε, ὡς εἰκάζειν μοι ἔπεισι, κατὰ διάθεσιν τε καὶ γνώμην ὁμοια καὶ οὗτος τῷ πατρὶ καὶ τὰ ἀδελφῷ ἐφρόνει. Ἀμείψας δὲ τὸ βῆτον, οὐδὲν ἀμαρτάνειν περὶ τὸ σέβας ἔπειτο, ἀντὶ ὁμοουσίου ὁμοούσιον λέγων. Ὁ δὴ τοῖς τότε εἰσηγομένοις ἄμεινον καὶ ἄκριβέστερον εἶναι ἐδόκει· ἰσχυρίζοντο γὰρ, ὡς εἰ τις μὴ οὕτω λέγοι, κίνδυνος εἶναι λοιπῶν σῶμα τὸ σώματος καὶ λέγειν τε καὶ νοεῖν. Ὅπερ εὐθερίας ἀνάμεστον ὄν, τοῖς πολλοῖς καταγέλαστον εἶναι ἐδόκει. Συνεῖναι γὰρ ἐχρῆν ὡς τὰ τῶν νοητῶν ὀνόματα ἐκ τῶν φαινομένων τὴν μετάληψιν ἔχουσι. Ποῖος δ' ἂν κίνδυνος ἐν λέξει γένοιτο, μηδεμίαν ἀμαρτίαν περὶ τὴν ἔννοιαν γινόμενης; Ἐντεῦθεν τεκμηριώσασθαι ἔπεισι μοι καὶ τὸν πολλὸν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον ἐν τοῖς κατὰ Ἰουλιανῷ στηλιτευτικοῖς, ὅλον τῶν ἐπαίνων Κωνσταντῖου γενόμενον, ὑπερφυεῖν ἐγκωμίοις στέφειν, καὶ τὴν εὐσεφῆς ἀνακηρύττειν αὐτοῦ· ὡς καὶ ἀγγελικὰς δυνάμεις προαγόμενον προπέμπειν αὐτὸν, καὶ ξενίζούσαις γεραίρειν ὑδαῖς, ὡς ἐν τῷ πέρατι τοῦ παρόντος τόμου διαληφόμεθα. Θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν εἰ βασιλεὺς περὶ πράγματα τὴν σχολὴν ἔχων, παραπεισθεὶς τὴν λέξιν προσήκατο· ἔπου γε καὶ τῶν τρικαυῖα ἐσέρων πολλοί, κατὰ διάνοιαν σύμφωνοι ὄντες τῷ κατὰ Νίκαιαν δόγματι, δίχα τινὸς ἐριδος τὴν λέξιν ἀπλῶς ἐξεδέχοντο. Ἄλλοι, μηδὲν τι περὶ ἀμφοτέρας ἐνοοῦντες φαῦλον, ἐπὶ μιᾷ σημασίᾳ τῆς εὐσεφῆς διανοίας ἐχρῶντο. Ὡς ἐντεῦθεν συνάγεσθαι ἐκεῖνο, κομψότητος μὲν ἔμπλεον εἶναι, ὃ οἱ περὶ Ἄρειον ἐπὶ τῷ σφετέρῳ δῆθεν καλῶ ἀνεπλάσαντο· καὶ γὰρ φασὶ μετὰ τὴν τῶν τιῆ Θεοφόρων Πατέρων συνέλευσιν πολλοί· τῶν ἐπισκόπων, ὧν καὶ Εὐσέβιος ἦταν καὶ Θεογόγιος οἱ Βιθυνοί, οὐκέτ' ἤθελον λέγειν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Ἰὼν, καὶ ταῦτα καθυπογράφαντες· οἷς χαλεπήνας ὁ Κωνσταντῖνος, ὑπερορίους ἔποιε. Ὅναρ δὲ τῆ τοῦ κρατοῦντος ἀδελφῆ θεῶν χρῆσαι, ὡς ἀδίκως ἐγένοντο ὑπερβῆροι, ὀρθῶς δεξάζοντες περὶ τοῦ Θεοῦ. Ἐντεῦθεν δ' ἐκεῖνων μετακληθέντων, ἐρεσθαι τὸν κρατοῦντα, ὅτου χάριν παρὰ τὰ θεογομένα τῆ συνόδου φρονούσι, καὶ ταῦτα σύμφηφοι καὶ κοινοὶ γρηγοῦν καὶ τῶν λοιπῶν αὐτῇ γεγονότες. Τοῖς δ' ἀποκρίνασθαι, μὴ κατὰ γνώμην τοῖς δεδογμένοις συνείσθαι. Εἰσῆει γὰρ δεῖς ἑμὴν οὐκ ἔλαττον, ἔλεγον,

A vero aliquandiu eam secutus, postea τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, verbo passim jactato, aliquantum de sententia sua cessit: non ille quidem ita prorsus ab ea desciscens, ut non Filium similem secundum substantiam Patri aperte profiteretur. Sed Eusebius Nicomediensis, et alii ejus temporis Orientales episcopi, virtute et doctrina magnam gloriam consecuti, differre locutiones has asseverabant, τὸ ὁμοούσιον, consubstantiale, et simile secundum substantiam, id quod etiam ὁμοοούσιον, simile substantia, dicebant. Subjiciebant namque, ὁμοούσιον, consubstantiale, proprie de solis corporibus dici, utputa de hominibus et aliis animantibus, item de arboribus et plantis, quibus omnibus communicatio et generatio ex simili est: ὁμοοούσιον, simile substantia, autem, de rebus materia carentibus usurpari debere dicebant, veluti de Deo et angelis: horum enim quodlibet, si per seipsum mente et intelligentia quis contempletur, pro se seorsim subsistat. Quibus verbis, ut videtur, Constantius seductus, et aliter quam antea persuasus, aliquantum transversim est actus. Atque equidem, quantum conjicio, animo et sententia idem is cum patre et fratre sensit; verbo autem mutato minime se in pietatis cultu labi putavit, videlicet si pro ὁμοουσίου, consubstantiali, ὁμοοούσιον, simile substantia, diceret. Quod sane eis qui id afferbant, rectius certiusque esse visum est. Affirmabant namque, nisi quis hoc sic diceret, periculum deinde esse, ne corpus esse quod in corporeum est et diceret et sentiret. Id sane ut stupiditatis plenum, multis ridiculum visum est. Cæterum illud eos scire oportebat, quod rerum, quas mente et intelligentia contemplamur, nomina a rebus apparentibus per transumptionem necessario accipiuntur. Quod vero potest esse in nominibus periculum, cum in ipsa intelligentia et mente nullus sit lapsus et error? Inde etiam conjicere est, magnum illum in theologia Gregorium, in suis in Julianum invectivis orationibus, dum in laudando Constantio totus est, non injuria mirificis eum ornare præconiis, pietatemque ejus ita deprædicare, ut illum, a morte scilicet productum, angelicæ etiam virtutes stipantes, novisque et admirandis honorantes carminibus, sint persecutæ: sicuti in fine tomi hujus exponemus. Neque mirum videri debet, imperatorem rerum administratione occupatum, magnorum hominum suavis verbum hoc approbasse: **730** quando multi tum ex sacris viris animo et sententia Nicæno dogmati assentientes, citra contentionem omnem simpliciter id quoque receperunt. Aliqui autem nihil prorsus de utraque dictione suspicantes sinistri, uno eodemque sensu sententiæ alterutrum usurparunt. Unde illud satis constat, tumorem merum et fastium esse, quod Ariani suo videlicet commodo confinxere. Aiunt enim, post trecentorum decem et octo sanctorum Patrum conventum, episcopos multos, in quibus etiam Eusebius et Theognis Bithyni sue-

rint, noluisse Filium ὁμοούσιον consubstantialiẽm A Patri dicere, cum quidem formulę fidei subscripsissent. Quibus succensens Constantinus, exsilio eos mactarit. In somnis autem imperatoris sorori divinitus oraculo ostensum esse, inique illos in exsillum actos, qui recte de Deo opinarentur. Atque deinde revocatos eos Imperatorem interrogasse, curnam ita aliter quam synodus statuisset, sentirent, qui suffragatores et participes scripturę rerumque aliarum in ea fuissent. Atque illos respondisse, non ex animi sententia se decretis eis assensisse. Timorem enim eos invasisse, ne contentione ea de re orta, imperator ipse a Christiano dogmate velut inutili et controverso desiceret, et ad pristinam relaberetur superstitionem : qui heri et nudius tertius, ut dicitur, Christianus esse cępisset, et non ita pridem baptismo initiatus fuisset (1), proindeque consilio mutato persecutor Christianorum fieret. Quibus verbis auditis, Constantinum exsiliũ quidem illis remisisse, rationemque consilii et facti eorum comprobasse, meditatum vero esse, ut synodum aliam cogeret. Atque id facere volentem, mortem impediisse. Constantio autem, ut filiorum nata maximo, ut consilium id exsequeretur, mandasse : quod cum diceret, divinum cultum nihil prodesse nisi ab omnibus uno consensu deferretur, dixerit. Proinde hunc patris iussa transgredi nolentem, Ariminense indixisse concilium. Sed signenti istius mendacium, prudenti facile est deprehendere. Vicesimus enim primus imperii Constantii annus erat (2), cum synodus Arimini coacta est : multis aliis conventibus ante id tempus celebratis, in quibus maxime quęstio τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, et τοῦ ὁμοουσίου, similis substantia, est disputata. 731 Substantia autem similem (3) Patri Filium docere, omnes perperam sensit : propter quem, quod male opinans, non melius doceret, eodem tempore Arimini et Seleucię Constantius omnes undequaque episcopos convenire jussit, opinionem ejusmodi abolituros. Ut jam omnibus liquido pateat, Constantium non ob eam quam Ariani ementiti sunt causam, Ariminensem instituisse synodum, sed propter opinionem, quam Aetius perperam vulgaverat. Atque hæc vera esse historia procedens declarabit. Porro ista, quamvis per digressionem, argumento tamen instituto consentanea, necessario a me sunt exposita. Sed eo, unde divertimus, redeamus.

CAPUT XXI.

Ut post Sardicensem synodum, minis Constantis Cęsaribus adductus, Constantius ab exsilio revocaverit Paulum et Athanasium : et quę Constantius Athanasio scripserit.

Constans Occidentis imperator, actis Sardicensibus cognitis, duobus episcopis et Saliano duce quodam, pietate et justitia claro viro, ad fratrem missis, per litteras etiam quę Sardicę gesta essent, ei declaravit, et Paulo atque Athanasio, qui injuria affecti fuerant, ecclesias suas reddere jussit. Cum autem Constantius frustra tempus extraheret,

(1) Apud Sozom. est, καὶ ἔτι ἀβάπτιστος ὢν, hoc est, et nondum baptizatus esset, lib. III, cap. 19.

μη̄ ἔριδος γενομένης ἐντεῦθεν, ὡς ἀχρείου τοῦ δόγματος ἀπόσχεται κράτος τὸ σὺν, καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἱπανάλθοις πίστιν, χθὲς καὶ πρότερα Χριστιανίζειν ἀρξάμενος, καὶ οὐ πᾶν πόρρω τελεσθεὶς τῷ βαπτίσματι, διώκτης μάλιστα μεταπρατεὶς γένοιτο. "Α δῆτ' ἀκούσαντα Κωνσταντίνου, λύσαι μὲν τὴν ὑπερορίαν ἐκείνοις, συγγῶναι δὲ τῆς οἰκονομίας· διὰ μελέτης δ' ἔχειν σύνοδον ἀθροίζειν ἑτέραν. "Ο δῆτα βουλόμενον δρᾶν, ἀνέσχεν ἡ τελευταία. Κωνσταντίῳ δὲ, ὡς αὐτὸν πρεσβυτέρῳ τῶν παίδων, ἐντελεσθαι πέρας τῷ σκοπῷ ἐπιθέσθαι· μηδὲ γὰρ ἂν τὴν θρησκείαν ὠφελεῖν ἔλεγεν, εἰ μὴ σύμφωνος παρὰ πάντων εἴη. Τὸν δὲ τὰ ἐντελλόμενα τῷ πατρὶ μὴ παραβαίνειν ἐθέλοντα, τὴν ἐν Ἀριμίῳ σύνοδον συγκροτῆσαι. Δ' οὐ λόγου μάλιστα εὐφώρατον τοῖς συνιεῖσι τὸ τοῦ πλάσματος ψεῦδος συνάγεται. Πρῶτον γὰρ ἔτος καὶ εἰκοστὸν τῇ ἀρχῇ Κωνσταντίος ἦν, ἤνικα ἡ ἐν Ἀριμίῳ συνίστατο σύνοδος, πολλῶν ἄλλων συνόδων γεγενημένων τῷ μεταξῦ. ἐν αἷς μάλιστα ἡ τοῦ ὁμοουσίου ζήτησις· ἐγυμνάζετο, καὶ τοῦ ὁμοουσίου. Κατ' οὐσίαν δὲ ὁμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν δοξάζειν παντάπασιν ἅπαντες ἐξετρέποντο, μέγρις οὖτοι ὁ Σύρος Ἀέτιος περὶ τοῦτο χαλεπῶς διετέθη· δι' ἃν τοῦτο κακῶς δογματίζοντα, κατὰ τὴν αὐτὴν χρόνον προστάττει Κωνσταντίος, ἐν τε Ἀριμίῳ καὶ Σελευκίᾳ τοὺς ἀπανταχοῦ συναλθεῖν ἱερέας, τὴν τοιαύτην ἀναιρήσοντα δόξαν· ὡς εἶναι πᾶσι καταφανὲς, μὴ δι' ὃ Ἀρειανοὶ καταψεύδονται, τὴν ἐν Ἀριμίῳ σύνοδον συγκροτῆσαι Κωνσταντίου, ἀλλὰ δι' ὧν κακῶς ἐδόξαζεν ὁ Ἀέτιος. Καὶ ὅτι ταῦτ' ἀληθῆ, προεῖρησις τῆς ἱστορίας φανήσεται. Ταῦτα εἰ καὶ παρεκδικτικώτερον εἰρηται, ἀλλ' οὖν ὡς τῇ μετὰ χεῖρας πραγματείᾳ τὸ σύμφωνον ἔχοντα, ἀναγκαίᾳ μοι κατεφάνη. Ἀλλ' ἐπανιτέον θθεν ἐξέβημεν.

omnino renuerunt, donec Aetius Syrus hac de re perperam sensit : propter quem, quod male opinans, non melius doceret, eodem tempore Arimini et Seleucię Constantius omnes undequaque episcopos convenire jussit, opinionem ejusmodi abolituros. Ut jam omnibus liquido pateat, Constantium non ob eam quam Ariani ementiti sunt causam, Ariminensem instituisse synodum, sed propter opinionem, quam Aetius perperam vulgaverat. Atque hæc vera esse historia procedens declarabit. Porro ista, quamvis per digressionem, argumento tamen instituto consentanea, necessario a me sunt exposita. Sed eo, unde divertimus, redeamus.

D

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Ὅς μετὰ τὴν ἐν Σαρδικῇ ἀπειλαῖς Κώνστα τοῦ Καίσαρος ὑπὸ Κωνσταντίνου ἀνεκλήθησαν ἀθθεις οἱ περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον· καὶ οἱ ἐγραψεν Ἀθανάσιῳ Κωνσταντίος.

Ὁ τῶν ἐσπερίων βασιλεὺς Κώνστας τὰ ἐν τῇ Σαρδικῇ γενόμενα διαγνοὺς, δύο τῶν ἐπισκόπων πέμψας, καὶ τινα στρατηγόν· Σαλιανὸς τοῦτῳ ὄνομα ἦν, εὐσεβεῖ δὲ καὶ δικαιοσύνῃ διελάμπεν· ἔγραφε τὰ δελφῶ δῆλα καθιστῶν τὰ γενόμενα, καὶ τοῖς ἀδικηθεῖσι Παύλῳ καὶ Ἀθανάσιῳ τὰς ἰδίας ἐκκλησίας νέμειν παρεκελεύετο. Ἐπεὶ δ' ὁ Κωνσταντίος· εἰκῆ

(2) Sozom. vicesimus secundus.

(3) Videtur esse legendum, ἰσαχάτην : infra cap. 36 eod.

τρέβειν τὸν χρόνον ἤρπειτο, αὐθις γράφων παρήγει, ἢ δέχεσθαι τοὺς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον, καὶ τοὺς ἰδίους ἀποδιδόναι θρόνους· ἢ μὴ δρᾶν οὕτω θέλοντα, πρὸς πόλεμον παρασκευαστέον εἶναι. Ὁ δ' ἐπισκόποις τοῖς κοινωσάμενος τὴν βουλήν, ἀμεινον ἔφασαν ἐκείνοις Ἀθανασίῳ παραχωρεῖν τῶν ἐκκλησιῶν, ἢ ἐμφυλίοις διακρίνεσθαι μάχαις. Οὕτω δ' ἐπὶ λέξεως τῷ Κώνσταντῳ εἶχεν ἡ ἐπιστολὴ Λακωνίζουσα· « Ἀθανάσιος· ἦκεν ὡς ἡμᾶς, ἐαυτῷ προσήκειν τὴν ἐπισκοπὴν Ἀλεξανδρείας ἀποδεικνύς. Τυχανέτω τοίνυν διὰ σοῦ ταύτης· ἐπὶ τοῖς ἐμοῖς γε αὐτὴν ἀνακτήσεται ὁπλοῖς. » Τοῦτοις δ' ἐκθεδιασμένους Κωνσταντίος, πρὸς ἐαυτὸν δημοσίοις ὀχθήμασιν ἐκάλεε τὸν Ἀθανάσιον. Τοῦ δ' ἀμφιβάλλοντος, τῶν γὰρ δι' ἐναντίας τοῦ δόλου ὑπείδετο, καὶ αὐθις καὶ πολλὰκις ὁ Κωνσταντίος γράφων ἀνεκαλεῖτο. Ἐγὼ δὲ καὶ τὰς ἐπιστολάς· εἰς παράστασιν ἐνθίσω τῇ συγγραφῇ· « Κωνσταντίος· Νικητῆς Αὐγουστος Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ. Ἐπὶ πολὺ σε κλυδωνίζεσθαι καὶ χειμάζεσθαι τοῖς τῆς θαλάσσης ὁμοίως κύμασιν ἀγροῖς οὐκ ἀφῆκεν ἡ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος φιλανθρωπία· γυμνωθέντα σε τῆς πατρῴας ἐστίας, καὶ στερηθέντα τῶν ἰδίων, καὶ κλανωμένον ἐν θηριώδεσιν ἀνοδίαις, οὐ παρῆιδεν ἡ ἀκάματος ἡμῶν εὐσέβεια· εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπὶ πολὺ ὑπερεθέμην γράψαι τὴν πρόθεσιν τῆς ἐμῆς διανοίας, προσδοκῶν αὐθαίρετόν σε παραγενέσθαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῶν καμάτων αἰτεῖν θεραπείαν. Ὅμως ἐπειδὴ ἴσως ὁ φόβος τὴν προαίρεσιν τῆς σῆς προθέσεως ἐνεπόδιζε, διὰ τοῦτο δωρεὰς πληρέστατα γράμματα πρὸς τὴν σὴν στεργρότητα διεπεμφάμεθα· ἵνα ἀφόδως ταῖς ἡμετέραις προσόψεσι ταχέϊαν τὴν σουτοῦ παρουσίαν παρασχεῖν σπουδάσης, ὑπὲρ τοῦ τῆς σουτοῦ ἐπιτιμίας ἀπολαῦσαι, καὶ πειραθεῖς ἡμῶν τῆς φιλανθρωπίας, τοῖς ἰδίοις ἀποκατασταθῆς· τοῦτου γὰρ ἕνεκα καὶ τὸν δεσπότην καὶ ἀδελφόν μου Κώνσταντα τὸν Νικητὴν Αὐγουστον ὑπὲρ σοῦ παρεκάλεσα, ἵνα τοῦ ἐλθεῖν ἐξουσίαν σοι δώσῃ ὅπως, ἀμφοτέρων ἡμῶν ἐπινευσάντων, τῇ πατρίδι ἀποκατασταθῆς, ἔχων τοῦτο τῆς ἡμῶν χάριτος ἐνεχυρον. » Κωνσταντίος νικητῆς Αὐγουστος Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα διὰ προτέρων γραμμάτων ἐδηλώσαμεν, ὅπως ἀμερίμωως εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτᾶτον παραγένῃ, διὰ τὸ μάλιστα ἡμᾶς βούλεσθαι ἀποστελεῖν σε εἰς τὰ ἴδια, ὅμως καὶ νῦν ταῦτα τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν στεργρότητα δεδηλώκαμεν. Διὸ προτερπέμεθα, χωρὶς τίνος ἀποιστίας· καὶ φόβου· ἐπιθῆναι σε δημοσίοις ὀχθήμασι, καὶ σπουδάσαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ὧν ἐπιθυμείς, ἀπολαῦσαι δυνήθῃς. » Κωνσταντίος Νικητῆς Αὐγουστος Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ. Ἦνῆκα ἐν τῇ Ἐδέσῃ διετρίβωμεν, παρόντων τῶν σῶν πρεσβυτέρων, ἤρρεσεν ὅπως, ἀποσταλέντος πρεσβυτέρου πρὸς σέ, ἐλθεῖν πρὸς τὸ ἡμέτερον κομιτᾶτον σπουδάσης, ἐπὶ τῷ ἰδόντα σε τὴν ἡμετέραν πρόσφιν, εὐθέως εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν ὀδεύσαι. Ἄλλ' ἐπεὶ δὴ πλείστος χρόνος παρήλθεν ἀπ' οὗ γράμματα ζεζάμενος παρ' ἡμῶν οὐκ ἀπήντησας, διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὑπομνήσαι σε ἐσπουδάσαμεν, ἵνα κἄν νῦν τὴν σὴν παρουσίαν ταχέϊαν ποιῆσαι πρὸς ἡμᾶς σπουδάσης, καὶ οὕτω δυνήθῃς τῇ πατρίδι σου ἀποκαταστα-

A alia epistola ei Constans institit, ut aut Paulum et Athanasium reciperet, eisque thronos suos reddendos curaret, aut nisi hoc faceret, ad bellum se praepraret. Atque ille re cum quibusdam episcopis deliberata, de eorum sententia, satius esse statuit, Athanasio de ecclesia decedere, quam civili decertare bello. Constantis litteræ Laconice his verbis scriptæ erant : « Venit ad nos Athanasius, et ad se episcopatum Alexandriae pertinere probavit. Quapropter illum ope tua fac consequatur : alioqui namque armis eum meis recuperabit. » Hisce litteris adactus Constantius Athanasium publica disposita vectura ad se vocavit. Atque illo, quod adversariorum dolos suspectos haberet, reditum diferente, iterum sæpiusque Constantius litteris eum ad se invitavit : **732** quas ad fidem dictis faciendam, historix inserere libet. « Constantius Victor Augustus Athanasio episcopo. Diutius tanquam sævis pelagi fluctibus te differri et affigi non patitur mansuetudinis nostræ humanitas : neque patriis expulsum laribus, bonisque spoliatum, atque in inaccessis ferarum locis oberrantem, despicit indefessa pietas nostra. Equidem diutius ad te animi mei sententiam perscribere distuli, sponte tua te ad nos venturum, atque laborum remedium petiturum esse opinatus. Verum cum fortasse consilium propositumque tuum timor impediterit, litteras hasce munificentix plenas, ad firmitatem tuam dandas existimavimus : quo citra metum omnem in conspectum nostrum quam celerime venire properes, ut cum voti tui compos fias, tum humanitatem nostram expertus, in ea que juris tui sunt restituaris. Hac enim de causa et dominum atque fratrem meum Constantem Victorem Augustum pro te rogavimus, ut redeundi tibi facultatem permitteret, quo ad eum modum, utrisque nobis annuentibus, in patriam reduceris, et hoc nostræ in te gratiæ pignus habeas. » Constantius Victor Augustus Athanasio episcopo. Quanquam prioribus litteris nostris tibi significavimus, ut absque sollicitudine omni in comitatum nostrum venires, quod te maxime in jus tuum restituere cupiamus : tamen nunc quoque hasce ad firmitatem tuam dedimus. Quapropter te hortamur, ut diffidentia metuque omni seposito, publica concendias vehicula, et ad nos venire contendas, ut quarum rerum recuperandarum desiderio teneris, eisdem potiri queas. » Constantius Victor Augustus Athanasio episcopo. Cum Edessæ ageremus, et presbyteri tui ibi præsto essent, placuit nobis, ut misso ad te presbytero, in comitatum nostrum venire properares : quo in conspectum nostrum admissus, confestim Alexandriam proficiscerere. Quando quidem vero plurimum jam præterit temporis, ex quo litteris nostris acceptis non venisti : nunc quoque commonere te volumus, ut adventum ad nos tuum matures, et sic patriæ tuæ restitui, et voto tuo potiri possis. Misimus autem ad te **733** Achetam diaconum, ut plenius hæc ad

te referret : ex quo animi nostri voluntatem, te scilicet quod optas consecuturum esse, cognoscere poteris. » Athanasius epistolis Aquileiæ (ibi enim debebat) acceptis, Romam ad Julium, ut de rebus suis cum eo constitueret, profectus est. Cui quidem Julio et Romanæ Ecclesiæ ille plurimum attulit lætitiæ, cum litteras eis exhibuisset. Credebant enim Orientis quoque imperatorem cum eis professioni fidei assentire, qui tam humaniter ad se Athanasium invitaret. Et Julius rebus quibus oportuit illum instruxit, viaticoque donavit : et litteras insuper ei ad clerum et populum Alexandrinum dedit, quibus se lætari et gratulari eis indicat de tanti præsulis restitutione. Ad verbum epistola hoc modo scripta erat :

CAPUT XXII.

Epistola Julii Romani, pro sancto Athanasio Alexandrinis missa.

Julius episcopis et presbyteris et diaconis et populo Alexandriam incolenti, dilectis fratribus, in Domino salutem. Congratulor et ego vobis, fratres dilecti, vos fidei vestræ fructum oculis vestris percipere. Id enim vere quispiam fieri dicat, in fratre et coepiscopo nostro Athanasio : quem et propter vitæ ejus puritatem, et propter vestras preces, Deus vobis restituit. Ex hoc sane perspicere est, puras vestras charitatisque plenas orationes semper ad Deum esse delatas. Cælestium enim promissionum charitatisque in Deum memores, quam ex doctrina ejusdem fratris quem diximus nostri addidicistis, illud certo cognovistis, et pro insita vobis recta fide percepistis, non ad finem usque a vobis segregatum eum iri, quem in piis vestris animis veluti præsentem semper habuistis. Itaque non multis mihi opus est verbis, ad vos scribenti. Quæcunque enim a me dici vobis possunt, ea fides prius vestra anticipavit. Et profecto impletæ sunt per gratiam Christi communes omnium vestrum preces. Gratulor igitur vobis, iterum enim id dico, invictas vos in fide animas vestras conservasse. Nec minus fratri meo Athanasio gratulor, quod, tametsi luctuosa multa est perpessus, nulla tamen hora charitatis vestræ et desiderii in oblivionem venit. **734** Quamvis namque corpore ad tempus a vobis distractus esse visus est, spiritu tamen continue veluti præsens vobiscum fuit. Atque equidem, dilecti, tentationem et ærumnam ejus omnem non puto gloria sua carere. Nam simul et vestra et illius fides multis est perspecta et explorata. Nisi enim hæc intercessissent, quis tandem credidisset, aut vos tantum judicium, tantumque erga talem episcopum obtinere amorem ? aut illum tantis esse accumulatum viri tibus ? per quas cælesti etiam spe non excidet. Consecutus namque est variis modis, et in præsentia, et in futuro gloriosum confessionis martyrium testimoniumque : quod multis terra simul et mari varie procillis jactatus, insidias et fraudes Arianæ hæresis omnes conculcavit, et sæpius per invidiam in

Α ὄθῃναι, καὶ τῆς εὐχῆς ἐπιτυχεῖν. Πρὸς δὲ πληρεστάτην διήγησιν Ἀχθῆταν τὸν διάκονον ἀπεστείλαμεν· παρ' οὗ δυνήσῃ μαθεῖν τῆς τε ἡμετέρας ψυχῆς τὴν προαίρεσιν, καὶ ὅτι τούτων ὦν εὐχῇ τυχεῖν δυνήσῃ. Ἐν Ἀκυλία τοίνυν δεξαμένως Ἀθανάσιος τὰς ἐπιτελλὰς, ἐκεῖσε γὰρ ἐποιεῖτο τὰς διατριβὰς, συναζόμενος Ἰουλίῳ, εἰς Ῥώμην ἀφίκετο. Καὶ πολλὴν ἐκείνῳ καὶ Ῥωμαίοις ἐνῆκε χαρὰν, δεῖξας τὰ γράμματα. Ὄντο γὰρ καὶ τὸν τῆς ἔω κρατοῦντα τῇ πίστει ἁγοφρονεῖν, φιλοφρόνως οὕτω μετακαλούμενον Ἀθανάσιον. Ἐφοδιάσας δὲ τούτον Ἰούλιος οἷς ἐγρήν, καὶ γράμματα δι' αὐτοῦ τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπεμπε κλήρω τε καὶ λαῶ, δι' ὧν συνήδεσθαι δείκνυσσι καὶ χαίρειν τῇ ἐπανόδῳ τοῦ τοσοῦτου ἀρχιερέως. Ὡς δὲ πρὸς λέξιν ἠγόρευον·

B

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΒ'.

Ἐπιστολὴ Ἰουλίῳ Ῥώμῃς ὑπὲρ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πεμφθεῖσα.

« Συγχαίρω καὶ γὰρ ὑμῖν, ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ, ὅτι τὸν καρπὸν τῆς ἐαυτῶν πίστεως ἐπ' ὀφθαλμοῖς λοιπὸν ὄρατε· τοῦτο γὰρ ἀληθῶς ἂν τις ἴδοι γενόμενον ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου μου Ἀθανασίου· ὃν διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ βίου, καὶ διὰ τὰς ὑμετέρας εὐχὰς, ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποδίδωσιν. Ἐκ δὲ τούτου συνορῶν ἔστι καθαρὰς ὑμῶν καὶ μεστὰς ἀγάπης αἰεὶ τὰς εὐχὰς ἀνενηνοχέει πρὸς τὸν Θεόν. Μνήμονες γὰρ ὄντες τῶν οὐρανίων ἐπαγγελιῶν, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης, ἣν ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ προειρημέμου ἀδελφοῦ μου ἐπαίδευσθητε, ἔγνωτε ἀληθῶς, καὶ κατὰ τὴν προσοῦσαν ὑμῖν ὀρθὴν πίστιν κατελιθώσατε τοῦτο, ὡς οὐκ ἂν εἰς τέλος οὗτος ἀφ' ὑμῶν ἀποχοινισθῆσεται, ὃν ἐν ταῖς θεοσεβείαις ὑμῶν ψυχαῖς ἐσθήκατε ὡς παρόντα αἰεὶ. Οὐκ οὖν πολλῶν μοι χρεῖα λόγων πρὸς ὑμᾶς ἐπιστέλλοντι· ὅσα γὰρ ὑμῖν λέλεκται παρ' ἐμοῦ, ταῦτα ἡ ὑμετέρα πίστις προῦλαβε· καὶ πεπλήρωται κατὰ Χριστοῦ χάριν τὰ τῆς κοινῆς ὑμῶν πάντων εὐχῆς. Συγχαίρω τοίνυν ὑμῖν, πάλιν γὰρ ἐρῶ, ὅτι τὰς ψυχὰς ἀκαταμαχῆτους ἐν τῇ πίστι τετηρήκατε. Καὶ αὐτῷ δὲ τῷ ἀδελφῷ μου Ἀθανασίῳ οὐκ ἔλαττο συγχαίρω· ὅτι καίπερ πάσχιον πολλὰ λυπηρὰ, οὐδὲ μίαν ὥραν ἐπιλήσμων γέγονε τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ τοῦ ὑμετέρου πόθου. Εἰ γὰρ καὶ τῷ σώματι πρὸς καιρὸν ἐδοξεν ἀφ' ὑμῶν ἀφελκυσθῆναι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι διὰ παντὸς ὡς συνῶν ὑμῖν διήγε· καὶ ἔγνω, ἀγαπητοὶ, τὸν γενόμενον κατ' αὐτοῦ πάντα πειρασμὸν οὐκ ἄδοξον ἠγοῦμαι γεγενῆσθαι. Καὶ γὰρ καὶ ἡ ὑμετέρα καὶ ἡ τούτου πίστις ἐγνώσθη πᾶσι καὶ δεδοκίμασται· εἰ γὰρ μὴ τοσαῦτα συμβεβήκει, τίς ἂν ἐπίστευσεν, ἢ ὑμᾶς τοσαύτην κρίσιν καὶ τοσαύτην ἀγάπην περὶ τὸν τληκίοντον ἐπίσκοπον ἔχειν, ἢ ἐκείνον τοσαύταις ἀρεταῖς περιβεβλησθαι ; δι' ἧς καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἐλπίδος οὐκ ἀλλότριος γένοιτο. Ἐπέτυχε τοίνυν οὐκ ἄδηποτε τρίπληκαὶ ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι καὶ ὁμολογίας ἐνδοξον μαρτύριον. Διαφόρως γὰρ κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν πολλὰ χειμασθεῖς, τὴν σκευωρίαν πᾶσαν τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως κατεπόνησθε καὶ πολυλάκις διὰ φθόνον καὶ εἰς κίνδυνον ἐπιβουλεύθετε, κατεφρόνησε θανάτου, φρουρούμενος ὑπὸ τοῦ παντο-

κράτορος Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐλπίζων ἅμα καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκκλινεῖν, καὶ ἀποκατασταθῆσεσθαι πρὸς ὑμετέραν παράκλησιν, φέρων ὑμῖν ἅμα ἐκ τῆς ὑμετέρας συνειδήσεως μέλζονα τὰ τρόπαια· ἐν οἷς καὶ ἀχρι τερμάτων πάσης τῆς γῆς ἔνδοξος ἐγνωσθη δοκιμασθεὶς ἐκ τοῦ βίου, παύρησιαζόμενος μὲν τῇ προθέσει καὶ τῇ οὐρανίῳ διδασκαλίᾳ, ἀποδειχθεὶς δὲ ἀθανάτῳ κρίσει παρ' ὑμῶν ἀγαπώμενος. Ἐπανερχεται τοιγαροῦν λαμπρότερος πρὸς ὑμᾶς· νῦν, ἢ ὅτε παρ' ὑμῶν ἀπεδήμησεν. Εἰ γὰρ καὶ τὰς τιμὰς ἴλας, χρυσὸν λέγου καὶ ἀργυρον, εἰς καθαρότητα τὸ πῦρ δοκιμάζει· τί ἂν τις εἴποι κατ' ἀξίαν τοσούτου ἀνδρός; ὃς τοσούτων θλίψεων πυρὰν καὶ κινδύνους νικήσας, ἀποδίδεται νῦν ὑμῖν ἀθῶος, οὐ παρ' ὑμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάσης τῆς συνόδου ἀποδεχ' εἰς. Ὑποδέξασθε τοίνυν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, μετὰ πάσης τῆς κατὰ Θεὸν δόξης τε καὶ χαρᾶς τὴν ἐπίσκοπον ὑμῶν Ἀθανάσιον μετὰ τούτων οἷτινες αὐτῷ κοινῶν γεγόνασι. Καὶ χαίrete τὸν εὐχῶν ἀπολαύοντες· ὅτι ποιμένα τὸν ὑμέτερον, ἴν' οὕτως εἴπω, ποιοῦντα καὶ διψῶντα τὴν ὑμέτεραν θεοσέβειαν, σωτηρίας γραφαῖς ἐθρόψατε καὶ ἐποτίσατε. Καὶ γὰρ καὶ τῆς ἐπὶ ξένης· αὐτοῦ διατριδῆς ὑμεῖς παραμυθία γεγόνατε· καὶ διωκόμενον, καὶ ἐπιβουλεύμενον, ἐθάψατε ταῖς πιστοτάταις ἐαυτῶν ψυχαῖς καὶ διανοίαις. Ἐμὲ δὲ ἤδη εὐφραίνει ἔννοούμενον, καὶ προνοοῦντα τὴν ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ ἐκάστου ὑμῶν χαρὰν, καὶ τοῦ πλήθους τὰς σεβαστοτάτας ἀπαντήσεις, καὶ τὴν ἔνδοξον τῶν συντρέχοντων ἑορτήν. Καὶ τίς ἐκέλην ἡ ἡμέρα ὑμῖν, καὶ πόλα ἔσται; ἐπαερχομένου μὲν τοῦ ἀδελφοῦ μου, παυσάμενον δὲ τῶν προγενομένων, καὶ τῆς πολυτιμῆτου κατ' εὐχὴν, ἐπανόδου εἰς εὐφροσύνην τινα πληρεστάτην χαρᾶς συναπτουσης τοῦς πάντας. Ἡ τοιαύτη χαρὰ κατὰ τὸ μέγιστον μέχρις ἡμῶν φθάσει· οἷς θεόθεν καὶ τοῦτο συγχωρεῖσθαι συνέστηκεν, ὅπως εἰς γυνῶσιν τοῦ τηλικούτου ἀνδρός ἐλθεῖν δυναθῶμεν. Εἰς εὐχὴν οὖν τὴν ἐπιστολὴν τελεῖωσαι καλόν. Ὁ Θεὸς, ὁ παντοκράτωρ, καὶ ὁ τούτου Υἱὸς ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διηνεκῆ τὴν χάριν ταύτην ὑμῖν παράσχοι, διδοὺς ἐπαθλον τῇ θαυμαστῇ ὑμῶν πίστει, ἣν περὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν ἐνδόξῳ μαρτυρίᾳ ἐνεδείξασθε, ἵνα ὑμῖν τε καὶ τοῖς μετ' ὑμᾶς ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὰ βελτίονα μὲνῃ, ἢ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ παντοκράτορι Θεῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν. Εἰρήνησθαι ὑμᾶς εὐχομαι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. »

nostrum Jesum Christum, per quem omnipotenti Deo gloria sit in sæcula sæculorum. Amen. Valere vos opto, fratres dilecti.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τῶν τῆς Ἀντιοχείας ἁρχιερέων· καὶ τῆς κακοηθείας Στεφάνου, ὃν Λεόντιος διεδέξατο.

Τούτοις ὠχυρῶμενος τοῖς γράμμασιν Ἀθανάσιος, εἰς τὴν ἔω διέβαινε πρὸς τὴν τῆς Συρίας Ἀντιόχειαν, ὅπου τῆν καὶ αὐτὰ διέτριβεν ὁ Κωνσταντῖνος. Τῆς δ'

A periculum insidiose conjectus, mortem contempsit : præsidio scilicet omnipotentis Dei et Domini nostri Jesu Christi tectus, ille speravit simul et insidiis adversariorum se evasurum, et ad vos consolationis vestrae gratia rediturum. Et simul vobis ex conscientia vestra præclara tulit tropæa, per quæ ad orbis usque terminos explorata vitæ sanctitate præclarus cognitus est : multa ille quidem libertate propalam animi instituto et cælesti doctrina usus, abunde autem perpetuo et constanti se a vobis judicio esse amatum testatus. Redit igitur ad vos multo etiam splendidior, quam a vobis discessit. Si etenim pretiosiorum materiam, aurum dico et argentum, ad puritatem ignis explorat : quidnam quisquam pro rei dignitate de viro isto dixerit? qui tot et tantis ærumnarum incendiis et periculis devictis, vobis redditur purus et insons, non a vobis tantum, sed a cuncta etiam synodo receptus? Suscipite ergo, dilecti fratres, cum omni quæ Deo accepta est gloria et lætitia, episcopum vestrum Athanasium, una cum eis qui adversarum rerum ejus participes fuere. Et gaudeat, quod optatis vestris fruimini : et quod pastorem vestrum, ut ita dicam, desiderantem et sitientem pietatem vestram, salutaribus scriptis aluistis et potastis. Siquidem ei peregre quoque versanti, vos solatio fuistis, eumque in mediis persecutionibus, procellis, atque inimicorum insidiis, fidelissimis animis et mentibus vestris fovistis. **735** Me vero jam exhilarat, quod mecum in animo considero et prævideo uniuscujusque vestrum in reditu illius gaudium et multitudinis sanctissimæ occursationes, nec non præclaros et festos concurrentium hominum conventus. Et quæ tandem et qualis ea futura est dies? cum frater quidem æque restituetur : qui vero ante eum fuere, destituentur : et honoratissimus optatissimusque reditus in lætitiâ gaudio plenissimam vos efferet omnes? Quod sane gaudium maxima ex parte ad nos etiam pertingit, quibus a Deo et hoc concessum est, ut in tanti viri notitiam pervenire potuerimus. Sedenim pulchrum fuerit, epistolam precatatione claudere. Omnipotens Deus, atque hujus Filius, Dominus et Salvator noster Jesus Christus, gratiam hanc vobis perpetuam esse velit, qui præmium admirandæ fidei vestrae dedit, quam in episcopo vestro præclaro testimonio exhibuistis : et ut vobis et posteris vestris, et hic et in futuro, bona ea maneant, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis conscendere, quæ scilicet præparavit Deus diligentibus se, per Dominum Deo gloria sit in sæcula sæculorum. Amen. Valere

CAPUT XXIII.

De Antiochenis episcopis : et de malevolentia Stephani, cui Leontius successit.

Hisce instructus litteris Athanasius, in Orientem Antiochiam Syriæ, ubi tum Constantius agebat, profectus est. Ecclesiam autem ibi regebat eo tem-

pore Leontius. Ex quo enim Eustathius exulare **A** jussus fuerat, sicuti supra diximus, primus sedem eam obtinuit Euphrenius, cui successit Placitus, atque huic rursum Stephanus. Hic vero propter dolum et insidias, quas per propinquum quemdam suum animo simul et moribus ferocissimum, Onagrū nomine, Roma venientibus a Constante legatis qui Constantii erat frater, Euphrate et Vincentio episcopis pro Athanasio missis, tetenderrat: a Constantio iudice, ut ea dignitate indignus, rejectus est. **736** Veritati enim adversus, omnis generis ærumnis eo qui pro vera doctrina stabant, afflixit. Et forum perambulans, domosque ingrediens, non viros tantum, sed et mulieres pudore et sanctitate vitæ spectatas pulsavit, conviciisque prosedit. Vel ex eo solo quod in legatis admisit, qualis vir fuerit, satis conjicere licet. Metuens namque (1) ne Athanasius, cujus gratia maxime legatio ista missa fuerat, ecclesias reciperet, puellam per Onagrū suum e prostibulo mercede conductam, in episcoporum hospitio collocat: deinde non longe ab eo loco improbissime insidias per homines seditiosos disponit, ut cum impetu in sanctorum virorum irruerent sedes. Quorum alter cum impudicæ illius advenientis strepitum sensit, dæmonem esse ratus, psalmum succinuit. Hujus fabulæ et sycophantiæ, unde et quomodo instituta esset, quæsitore ipso imperatore, auctor repertus Stephanus, ut nefarii sceleris artifex exauctoratus est, et Leontius Antiochiæ episcopus delectus. Quem Athanasius propter dogma depravatum devotans, cum Eustathianis, qui in privatis adibus ecclesias et conventus agebant, communi-

εκέλευε ἐκκλησίας τὰς ἱερὰς ἡγίας τότε διεῖπε Λεόντιος. Μεθ' ὃ γὰρ Εὐστάθιος εἰς φυγαδεύαν ἤλαύνετο, ὡς διεληπται, πρῶτος ἐπέβη τοῦ θρόνου Εὐφρόνης, ὃν Πλάκηντος διεδέξατο· τὸν δὲ Στέφανος ὁ πονηρὰν συσκευὴν διὰ τινος τῶν αὐτῷ προσηκόντων ὠμοτάτου καὶ τρόπου καὶ τὴν ψυχὴν, Ὅναγρος ἦν αὐτῷ ὄνομα, ἐξαρτύσας τοῖς ἐκ Ῥώμης ἤκουσι πρόσθεσι παρὰ Κωνσταντα, ὅς τὰς αὐτὰς ὠδίνιας Κωνσταντίῳ διέλυσεν, ὑπὲρ Ἀθανασίου πεμφθεῖσιν, Εὐφρατᾶς δὲ καὶ Βικέντιος ὠνομάζοντο, ἐπίσκοποι δ' ἦσαν, ὑπὸ Κωνσταντίῳ δικάζοντι, ὡς ἀνάξιος τοῦ θρόνου κριθεὶς, ἀπεβρίβη. Δυσμενεῖνων γὰρ τῇ ἀληθείᾳ παντοδαπαῖς περιέβαλε συμφοραῖς, οἱ τῶν ἐρθῶν δογμάτων ἀντείχοντο· αἰχλῶν τε καὶ προσηλακίῶν ἤγε διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐπιῶν ταῖς οἰκίαις, οὐκ ἄνδρας μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, αἰδοὶ καὶ σεμνότητι βίου κεκοσμημένας. Ἀπόχρη δὲ τὸ κατὰ τῶν πρόσθετων μόνον τεκμηριῶσαι τὸν ἄνθρωπος. Δείσας γὰρ μὴ τῶν ἐκκλησιῶν ἐπιλήψατο Ἀθανάσιος, ὑπὲρ οὗ καὶ ἡ πρεσβεία μάλιστα ἦν, παιδίσκην διὰ τοῦ προειρημένου Ὁνάγρου ἐκ χαμαιτυπείου μισθῷ διαφθείρας, ὑποβάλλει τῇ οἰκίᾳ τῶν ἐπισκόπων· ἔπειτα λόχον οὐ πόρρωθεν στήσας κακουργίας μεστὴν, ἄβρῶν ἐπιστήναι παρασκευάζει τῇ καταγωγῇ τῶν θείων ἀνδρῶν. Ὡν ἄτερος αἰσθόμενος τῆς ἀκολάστου τὸν ψῆφον ἠνίκα εἰσῆει, δαιμόνα οἴθηθεις, ψαλμὸν ὑψῆδε. Τοῦ δὲ δράματος ὄθεν καὶ ὅπως γέγονε, κρίσει τοῦ κρατοῦντος ἀνευρεθέντος, ὡς αὐτουργὸς τῆς ἀθεμίτου πράξεως καθήρηται Στέφανος. Λεόντιος δὲ εἰς ἐπιτροπὴν τῆς Ἀντιοχείων Ἐκκλησίας ἐκρίθη· ὃν Ἀθανάσιος ὡς περὶ τὸ δόγμα κίβδηλον ἐξετρέπετο· τοῖς δ' ἀπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐν ἰδιωτῶν οἰκίαις ἐκκλησιάζουσιν ἐκινῶνται.

CAPUT XXIV.

Ut Athanasius sit receptus, atque sectatores ejus sedes suas receperint.

Et Constantius quidem non illibenter eum suscepit, nihilominus tamen benevolentiam humanitatemque ejus tentavit. Captioso enim sermone eum, adversariorum suggestionem, fallere volens, sic ad eum locutus est: Ego quidem de communi synodi sententia, fratrisque et mea, tibi quod optas perficio, et thronum tibi tuum trado. Æquum vero est, te quoque mihi hanc reddere gratiam, ut unam Alexandriæ ecclesiam eis permittas, qui a te dissidentes, a communione tua abhorrent. Atque Athanasius: Æquissimum sane est, o imperator, inquit, ut mos tibi geratur. Sed eandem rursum a te gratiam peto, quandoquidem et Antiochiæ quidam sunt, qui eorum communionem, qui aliter quam nos sentiant hic aversantur, jube eos quoque ecclesiam suam habere, in qua libere placitas sibi et statutas peragant ceremonias. Ad hæc cum imperator quod diceret non haberet, satius esse duxit, adversarios quietos esse, petitioneque sua ut parum commoda supersedere: itaque nihil amplius movere. **737** Atque illi recte profecto eam rem

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Ὅς εἰσεδέχθη Ἀθανάσιος, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν τοὺς οἰκίους ἀπέλαβον θρόνους.

Κωνσταντίος μὲν οὐκ ἀπεχθῶς αὐτὸν ἀνεδέξατο· ὁμῶς δ' εὖνου καὶ ἐπικεικούς αὐτοῦ ἐπειράτο. Σοφίζεσθαι δὲ θέλων τῶν δι' ἐναντίας ὑποβαλλόντων, τάδε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· Ἐγὼ μὲν ἤδη ψήφῳ κοινή τῷ σοὶ πρὸς βουλῆς ἐκπεραίνω, καὶ τὸν θρόνον ἀρτισοὶ ἐγγεγερῶ. Δίκαιος δ' ἂν εἴης καὶ σὺ, μίαν αἰτοῦντι χάριν ἀντιτιδοῦς. Ἡ δὲ ἐστὶ μίαν ἰσαίσε τῶν ἐπ' Ἀλεξανδρείας ἐκκλησιῶν οἱ σου διακρινόμενοι παραιτοῦνται τὴν κοινωμίαν. Ἀθανάσιος δὲ, Καὶ μάλα γε δίκαιόν σοι περὶ ἀρχειν, ἔφη, ὦ βασιλεῦ· καὶ τὴν αὐτὴν παραπλησίως αὐτοῖς χάριν καὶ αὐτὸς ἀνταίω· ἐπειδὴ καὶ ἐν τῇ Ἀντιόχῳ εἰσὶ τινες, οἱ τὴν ἐνταῦθα ἱερωσύνην ἐκτρέπονται, κέλευε μίαν καὶ αὐτοὺς ἐκκλησίαν ἔχειν, καὶ ἀδῶς αὐτῇ τὰ θυμῆρη καὶ εὐσεβεῖα ποιεῖν. Πρὸς ταῦτ' ἀντιλέγειν μὴ ἔχων ὁ βασιλεὺς, ἄμεινον ἐδοκίμαζε τοὺς δι' ἐναντίας ἡσυχίαν ἀγεῖν, καὶ ὡς ἀλυστελεῖ τὴν αἰτησιν ὑπερθεσθαι· καὶ οὐδὲν πλέον ἐκίνουν ἐκείνοι. Καὶ γὰρ πῶς καλῶς ἐλογίζοντο ὡς οὐδὲν μάλλον τὰ αὐτῶν ἐπίδοσιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔξει, ἰκανῶς ἔχοντος Ἀθανασίου τὸ τε οἰκεῖον ἀσφαλῶς τηρεῖν, καὶ

(1) Theodor. l. b. II, cap. 9.

τὸ ἀλλοτρίον προσεπάγεσθαι. Εἰ δ' ἐν Ἀντιοχείᾳ τὸ αἴτημα γένηται, τοῖς Ἐβσταθιανοῖς οὐκ ὀλίγοις ὁδοῖν οὐκ ἐλαχίστη γένοιτο· ἂν ἡ συγχρότησις. Ἰσως δ' ἐν καὶ νεωτέρων πειραθεῖεν πραγμάτων ἐντεῦθεν, ἰὼν κινδύνων ἀνευ ἀγνείν ὅπερ ἐκτῆσαντο· ὅτι γε καὶ θεός ὑφαίρπεν ἐκείνοις οὐκ ἔλαττον. Καίπερ γὰρ τῶν τῆδε ἐκκλησιῶν τὴν ἐπιστασίαν ἔχοντες, οὐ τὸν ἴπαντα κληρὸν καὶ λαὸν πειθήνιον εἶχον. Τὴν γὰρ σφετέραν προαίρεσιν, ἣν περὶ τὸ Θεῖον ἕκαστος εἶχον κατὰ χορὸν ἐστῶτες, πρὸς τῷ τέλει ἐδείκνυον· οἱ μὲν Πατέρες καὶ Υἱὸν ὁμοτίμως δοξάζοντες, οἱ δὲ Πατέρας ἐν Υἱῷ, τὸ δευτερεῖον διὰ τῆς προθέσεως αἰνιττόμενοι τῷ Υἱῷ. Ἄλλοι δὲ, *Δόξα Πατρὶ δι' Υἱοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι*, ἔλεγον· ἄλλοι δὲ, *Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι*. Πρῶτον δὲ φασὶ πάντων τὸν Ἀντιοχείας Φλαβιανὸν στίφος μοναχῶν συναγαγόντα, διαβρόθηδον ἐκφωνήσασαι, *Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι*. Ὅπερ ὡς μηδεμίαν ἔχον ὑπόνοιαν, ταῖς ἐκκλησίαις Θεοῦ ἐπεκράτησε. Ἄ ὀητα ὄρων Λεόντιος, κωλύειν μὲν οὐκ ἐτόλμα τοὺς κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνήκουσιν τὸν Θεὸν ὑμνούντας· τὴν γὰρ στάσιν ὑπέλαβετο· καὶ ποτ' ἐφαψάμενον τῆς κεφαλῆς ὑπὸ πολιτικῆς ἐξανθοῦσης θριξίν, ἐπειπεῖν φασιν, ὡς Τῆς χιόνος ταύτης λυθείσης, πολὺς ἔσται πηλός· αἰνιττόμενος ὡς ἡ τῆς δοξολογίας διαφωνία, εἰς στάσιν τῷ πλήθει ποτὲ καταλήξει, μηδὲ τῶν κατ' αὐτὸν συμπεριφέρεισθαι τῷ πλήθει ἀνεχομένων. Κωνσταντῖος δ' ἰγγραφέως τοῖς περὶ Ἀθανάσιον τοὺς θρόνους ἀπέδωκε. Προσετάμασι δ' ἐκέλευον εἰς τοὺς αὐτῶν θρόνους ἐφοίτων, ἃ ἐκέλευον ἀσμένους αὐτοὺς ὑποδέχεσθαι. Καὶ Ἀσκληπᾶν μὲν εὐχερῶς Γαζαῖοι ἐδέχοντο· ὡσαύτως δὲ καὶ Λούκιον τὸν Ἀδριανουπόλεως. Ἐν δ' Ἀγκύρᾳ εἰσιόντος Μαρκελλοῦ διὰ Βασιλείον, οὐ σμικρὰ κελίγητο ταραχὴ· ἡ πρόφασις λοιδορεῖν ἐγένετο τοῖς ὑπανταντίοις. Ἐκὼν δὲ καὶ Μακεδόνιος Παύλῳ ἐξέστη τοῦ θρόνου· καὶ ἰδιάζων ἐπ' ὀλίγου ἐπὶ τινε ἔνδον τῆς πόλεως σηκῷ, σύναξιν ἐποιεῖτο. Οὐ μὴν δὲ καὶ Ἀθανασίῳ χαλεπὴ ἡ εἰς Αἴγυπτον εἰσόδος ἐγεγόνει. Δι' ἐπιστολῆς γὰρ τὸν Γεώργιον ἐκείθεν Κωνσταντῖος μεταπέμπετο· ὃ δ' ἐν τῇ πατρὶδι χαλεπαίνων ἀφίκετο· κάκει διήγεν ἐπισκοπούμενος τὰ καθ' αὐτόν. Ἐκείνῳ δ' ἕτερα γράμματα παρασχῶν, τὴν ἐπ' ἐκείνῳ ἐπέτριπεν εἰσόδον, κελεύων καὶ τὰ κατ' αὐτοῦ διαφορῶς πραχθέντα, ἀφανεῖς παραδοθῆναι. Τὰ δὲ γράμματα καὶ τῆ ἱστορίᾳ ἐντάξει δίκαιον ἦχημαί· ἔχουσι δὲ ὧδε·

A putarunt, nihilo scilicet minus Alexandriae res catholicorum incrementum suum habituras, cum Athanasius non solum suos a periculo tueri, sed alienos etiam ad se allicere, pro industria sua posset. Si vero Antiochiæ, quod ille petebat, fieret, non exigua augmenta Eustathianis, qui non pauci essent, accessura. Et fortasse eos ad res novas aspiraturos esse, cum sine periculo quæ consuevissent, agere possent. Ille quoque non minor metus animos eorum subit, quod etiamsi penes eos ecclesiarum ejus loci potestas summa esset, non omnem tamen clerum et populum obedientem haberent. Sententiam enim quam quisque de Deo obtineret, in choro stantes, ad finem psalmodiæ declarabant. Quidam enim Patrem et Filium eodem honore celebrantes, nonnulli Patrem in Filio (præpositione interjecta obscurius secundas partes Filio tribuentes), alii, *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto*: quidam etiam, *Gloria Patri et Filio in Spiritu sancto*, canebant. Primum omnium serunt Antiochenum episcopum Flavianum, monachorum coacta caterva clare accinuisse: *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*. Quod quidem, ut nihil habens suspicionis, in ecclesiis Dei obtinuit. Id vero Leontius videns, inhibere eos qui juxta Nicænæ fidei traditionem Deum laudibus prosequerantur, non audebat, seditionem timens. Atque aliquando caput canis florescens manu demulcens, dixisse fertur, nivem eam solutam lutum multum subsecuturum esse: ænigmatè obscurius subindicans, dissonantiam celebrandi Dei apud populum aliquando in seditionem evasuram, neque eos qui factionis suæ essent, cum reliqua multitudine consensuros. Constantius Athanasio et aliis, scripto quoque edito, ecclesias suas reddendas curavit: cum quo scripto (jubebat enim eos non gravate recipere) illi in vacuam sedium suarum possessionem redire. Et Asclepam Gazæi facile admisere. Itidem et Adrianopolitæ Lucium. Ancyrae vero, Marcello reverente, propter Basilium pulsum non parvus concitatus est motus: qui motus adversariis ad conviciandum præbuit occasionem. Non inivitus quoque Paulo Macedonius thronum concessit, et non ita diu seorsim in delubro quodam, intra urbem synaxim et conventus egit. Ne ipsi quidem Athanasio difficilis in Ægyptum reditus fuit. **738** Constantius enim per epistolam Georgium acciverat: qui

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

CAPUT XXV.

Ἐπιστολὴ Κωνσταντίνου Ἀλεξανδρεῦσιν ὑπὲρ Ἀθανασίου.

Epistola Constantii ad Alexandrinos pro Athanasio.

ε Νικητῆς Κωνσταντῖος Μέγιστος Σεβαστὸς ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέρους τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας. Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος ὑμῶν ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος·

ε Victor Constantinus Maximus Augustus episcopis et presbyteris catholicæ Ecclesiæ Alexandrinæ. Non destitutus est divina benignitate reverendissimus episcopus vester Athanasius: sed

quamvis ad breve tempus humanæ objectus est A explorationi, tamen debitum ab ea quæ omnia respicit Providentiâ, tulit calculum, voluntate Dei (1) et iudicio nostro patria simul et ecclesia, cuius præfectura divino ei nutu contigit, recepta. Quem æquum fuit, ut sententia consentanea nostra quoque imitaretur mansuetudo: videlicet ut omnia quæ antehac contra eos qui cum ipso communionem non haberent, decreta sunt, nunc oblivione oblitterentur, suspiciorum adversus eum omnis deinceps interciderat: et immunitas, quam dudum qui cum eo fuere clerici habuere, pro eo atque decet, litteris hisce confirmetur. Quin et illud nostræ erga eum benignitati merito adijciendum esse iudicavimus, ut universi, qui in sacri ordinis albo sunt, cognoscant securitatem adauctam esse omnibus, qui ei fuere conjuncti, episcopis simul et clericis. Certum vero uniuscujusque rectæ sententiæ indicium erit, si cum hoc unitus conjunctusque fuerit. Quicumque enim meliori iudicio et opinioni addicti communionem ipsius sequendam sibi delegerint, eos omnes ad similitudinem, quæ nos prævenit, providentiæ, hac nostra, Dei voluntate exhibita gratia et benignitate perfrui jussimus. Victor Constantinus Maximus populo catholicæ Ecclesiæ Alexandrinæ. Quum in rebus omnibus proposita nobis sit vestra, quæ ex recta juris legumque constitutione provenit, felicitas, et non ignoremus, satis diu episcopi vos caruisse providentiâ: Athanasium antistitem, virum propter insitam sibi fidei sinceritatem morumque nativam probitatem hominibus omnibus spectatum, æquum esse duximus, ut ad vos remitteremus. 739 Enim ita ut consuetudo fert et decet, suscipientes, precumque ad Deum vestrarum adiutorem constituentes, quæ et vobis congruit, et nobis accepta est, concordiam et pacem, juxta Ecclesiæ sanctionem, prolixè servare studete. Minime enim omnium convenit, discordiam aliquam aut seditionem inter vos concitari, in ista temporum nostrorum tranquillitate. Atque eam quidem incommoditatem abesse a vobis omnino volumus. In precationibus vero, ut eo quem diximus auctore et adiutore sedulo utentes, divinis rebus more recepto insistatis, vos admonemus: ut tali animorum vestrorum proposito ad universorum vota transeunte ex gentibus etiam qui adhuc idolorum errori sunt implicati, ad sacrosancti sacrificii cognitionem pervenire, Alexandrini charissimi, maturent. Quare vos iterum admonemus, ut in iis quæ diximus persistatis, episcopum vero, Dei ipsius nutu et sententia nostra ad vos missum, libenter recipiatis, atque eum ex animo complectendum vobis esse existimetis. Id quod et vos decet, et mansuetudini nostræ convenit. Ut enim tumultus et seditionis occasionem omnem eorum qui consulo deteriora cæpta consecantur, præcideremus, iudici-

ἀλλ' εἰ καὶ βριχέι χρόνῳ τῇ κατ' ἀνθρώπου δοκιμασίᾳ ὑπεβλήθη, ὁμοῦ τὴν ὀφειλομένην παρὰ τῆς παντεφύρου Προνοίας ἀπηγέγατο ψῆφον, ἀπολαβὼν βουλῆσει τοῦ κρείττονος καὶ κρίσει ἡμετέρα τὴν πατριδα ὁμοῦ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἧς θεῖον νεύματι προστάτης ἐτύχανε. Τοῦτω τὰ ἀκόλουθα ἔδει παρὰ τῆς ἡμετέρας ὑπάρξαι πραότητος· ὥστε πάντα τὰ πρὸ τούτου κατὰ τῶν αὐτῶ κεκοινωνηκότων ὑποψίαν τὴν κατ' αὐτοῦ σχολάσαι τοῦ λοιποῦ· τὴν τε ἀτέλειαν ἧς ἐτυχον πάλαι οἱ ἅμα αὐτῶ κληρικοὶ τοῦτοις βεβαιωθῆναι προσηκόντως. Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο τῇ εἰς αὐτὸν χάριτι προστεθῆναι ἐδικαιώσαμεν· ὥστε πάντας τοὺς τοῦ ἱεροῦ καταλόγου γινώσκειν. ἐνδεδόξαι τὸ ἄφοβον πᾶσι τοῖς αὐτῶ προστεθειμένοις, εἴτε ἐπισκόποις εἴτε κληρικοῖς. Ἰκανὸν δὲ γνώρισμα τῆς ἐκάστου ὀρθῆς προαιρέσεως ἔσται ἡ πρὸς τοῦτον ἔνωσις. Ὅσοι γὰρ ἂν τῆς καλλίονος ὁμοῦ κρίσεως τε καὶ μοίρας γενόμενοι τὴν τοῦτου ἔκωνται κοινωνίαν, τοῦτους πάντα ἐκλεύσαμεν καθ' ἐμιοῦτητα τῆς φθασάσης προνοίας, καὶ τῆς νῦν ὑφ' ἡμῶν βουλῆσει τοῦ κρείττονος παρασχεθείσης χάριτος ἀπολαύειν. Νικητῆς Κωνσταντίας Μέγιστος Σεβαστὸς τῶ λαῶ τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν καθολικῆς Ἐκκλησίας. Σκοπὸν ποιούμενοι τὴν ὑμέτεραν ἐν ἅσασιν εὐνομίαν, εἰδότες τε ὡς ἐπὶ πολὺ τῆς τοῦ ἐπισκοποῦντος προνοίας ἐτέρησθε, Ἀθανάσιον τὸν ἐπίσκοπον, ἄνδρα τοῖς πᾶσι διὰ τε τὴν προσοῦσαν ὀρθότητα καὶ διὰ τὴν οἰκείαν εὐτροπίαν γνώριμον, πάλιν πρὸς ὑμᾶς ἀποστέλλει ἐδικαιώσαμεν. Τοῦτον συνήθως καὶ προσηκόντως ὑποδεξάμενοι, καὶ ταῖς πρὸς τὸν θεὸν εὐχαῖς βοηθὸν προστησάμενοι, τὴν ὑμῖν τε πρέπουσαν καὶ ἡμῖν ἀρετὴν, ὁμόνοιαν καὶ εἰρηγίην κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμὸν διαρκῆ φυλάττειν σπουδάσατε· οὐδὲ γὰρ εὐλογόν ἐστι διχονοίαν τινεῖ ἢ στάσιν ἐν ὑμῖν κινήθηναι, ὑπεναντίαν τῆς τῶν ἡμετέρων καιρῶν εὐμοιρίας. Καὶ τοῦτο μὲν ἀπεῖναι ἀφ' ὑμῶν παντελῶς βουλόμεθα· τὸ δὲ γε ταῖς εὐχαῖς ὑμᾶς διαρκῶς αὐτῶ, ὡς προεῖρηται, προστάτη καὶ ἐπικούρῳ χρωμένους, πρὸς τὸ θεῖον ἐμμένειν συνήθως παραινόμεν· ὡς ἂν τῆς τοιαύτης ὑμῶν προθέσεως εἰς τὰς ἀπάντων εὐχὰς διαβαινούσης, καὶ ἐκ τῶν ἔθνων οἱ τῇ τῶν εἰδώλων πλάνῃ ἔτι καὶ νῦν προσανέχοντες, ἐπὶ τὴν τῆς ἱερᾶς θυσίας ἐπίγνωσιν σπεύδοιεν, Ἀλεξανδρεῖς προσφιλέστατοι. Καὶ αὐθις οὖν παραινόμεν τοῖς προεῖρημένοις ἐμμένειν. Τὴν δὲ ἐπίσκοπον ψῆφῳ τοῦ κρείττονος καὶ τῇ ἡμετέρῃ γνώμῃ ἀπεσταλμένον, ἠδέως δέξασθε· καὶ πάσῃ ψυχικῇ γνώμῃ ἀσπαστὸν ἠγήσασθε. Τοῦτο γὰρ καὶ ὑμῖν πρέπει, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πραότητι προσήκειν συνέστηκεν. Ὑπὲρ γὰρ τοῦ πᾶσαν ἀνασθεῖν καὶ στάσεως πρόφασιν περιαιρεθῆναι τῶν ἐθλοκακίᾳ χρωμένων τοῖς παρ' ὑμῖν δικασταῖς διὰ γραμμάτων προσετέξαμεν, ἅπαντας οὓς ἂν στασιώδεις καταμάθοιεν, τῇ τῶν νόμων ὑποβάλλειν ἐκδικίᾳ. Ἀμφότεροι τοίνυν συνορῶντες, καὶ τὴν ἡμετέραν μετὰ τοῦ κρείττονος γνώμην, καὶ τὸν ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῆς

(1) Christi gratia. Socr.

ὁμοίως λόγον καὶ τὴν κατὰ τῶν ἀτάκτων τιμωρίαν, τὰ πρόποντα καὶ ἀρμόζοντα τῷ τῆς ἱερᾶς θρησκείας θεσμῷ διαφυλάττοντες, τὴν προαιρημένον διὰ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἀγοντες, τὰς εὐχὰς ἄμα ὑπὲρ τε ἑαυτῶν καὶ τῆς τοῦ βίου παντὸς εὐνομίας τῶ τῶν ὄλων Θεῷ Πατρὶ ἀναπέμπειν σπουδάζετε. Ἡ τὸν Ἰσὺν δὲ τύπον καὶ τοῖς ἐν Αὐγουστονική καὶ Θεβαίδει καὶ Λιβύῃ ἡγεμοῖσιν ἔγραψεν· ἐν οἷς καὶ ταῦτα ἐφέρετο· « Εἰ τί ποτε πρὸς τοῦτου ἐπὶ βλάβει καὶ ὕβρει τῶν κοινωνοῦντων Ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ πραχθὲν εὐρίσκεται, τοῦτο νῦν ἀπαλειφθῆναι βουλόμεθα. Καὶ γὰρ τὴν ἀλειτουρησίαν ἦν οἱ αὐτοῦ κληρικοί εἶχον, τὴν αὐτὴν αὐτοὺς πάλιν θέλομεν ἔχειν. Ταῦτην δὲ τὴν ἡμετέραν πρόσταξιν φυλαχθῆναι βουλόμεθα, ὥστε ἀποδοθέντος Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ ἔχειν ἀλειτουρησίαν ἣν αὐτὸς ἔσχον· ἦν καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί ἔχουσιν, ἐν οὕτως καὶ αὐτοὶ χαίρωσιν.

hanc nostram servari præcipimus, ut reddito Ecclesiæ Athanasio episcopo, 740 participes quoque ejusquam antea habuere, immunitatem retineant, eam scilicet, quam reliqui habent clerici, ut et ipsi ea utentes gaudeant.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

·Ὡς αὖ πάλιν τὸν Ἀθανάσιον διεδέχοντο· καὶ περὶ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις δι' αὐτὸν συνόδου, καὶ ὅλα καὶ αὕτη τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὲρ Ἀθανασίου ἔγραψεν.

Τοιοῦτοις δὲ τισὶ γράμμασι φραξάμενος Ἀθανάσιος, διὰ Συρίας ἰὼν, τὴν ἐπ' Αἴγυπτον ἦει· καὶ διὰ τοῦ Ηἰεροσολίου εἰς Ἀλεξανδρείαν ἐπορεύετο. Εἰσερχόμενος δὲ τὰς πόλεις, οὓς μὲν Ἀρειανῶν προσανέχοντας εὐρίσκει δόγματι, καθαιρῶν, οἷς ἐδοκίμαζε, τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμονίαν ἐπέτρεπεν· ὅσοι ἐηλασθὲ τὸ ὁμοούσιον ἀνεχέουσαν, καὶ σπουδαίως τοῖς ἐν Νικαίᾳ ὀφθαλμοῖσιν ἐχόντων. Λέγεται μάλιστα καὶ διὰ τῶν ἄλλων ἰόντα θυγῶν, τὰ ἴσα πράττειν, εἰ γε συνέβαινε καὶ τὰς ἐκείσε ἐκκλησίας Ἀρειανοῖς ἐπιτετραμμένας εἶναι. Ὁ δὲ ἀρχὴ ἐτέρων ἐκκλησιῶν αὐτῷ ἐγένετο ὕστερον· οἷς μὴδὲν αὐτῷ ἀνηκούσας παροικίας τὴν χειροτονίαν ἐτόλμα. Ἄτε δὲ μὴ κατὰ γνώμην τῶν ἀντιπάλων τὴν αὐτοῦ ἐπάνοδον εὐτρεπίσας, διὰ τὴν φιλίαν Κωνσταντος ἐν μείζονι φρονήματι ἦν· τοσοῦτον οὐκ εὐκαταφρόνητος, ὅσῳ καὶ μᾶλλον ἐν μείζονι καὶ περιφανεστέρῳ καὶ τιμῇ καὶ δόξῃ καθίστατο· ὡς καὶ πολλοὺς τῶν δι' ἐναντίας ἀπειπόντας, τὸ πρὸς αὐτὸν ἀποσεῖσασθαι ἔχθος, καὶ κοινωνεῖν ἐλέσθαι· ὥσπερ δὴ τὰ Παλαιστῖνοι ἔπραττον, καὶ Μάξιμος ὁ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, ὃν ὁ κατὰ Μαξιμῖνον διωγμὸς μάρτυρα ἀνεδείκνυ· τὸν γὰρ ἔσπερον τῶν ὀφθαλμῶν ἐξορωρυγμένον εἶχεν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας. Τοῦτοις γὰρ τὰ κατὰ Σαρδικὴν ὑποδείξας γεγενημένα, πρὸς δὲ καὶ τὰ βασιλικὰ γράμματα τὰ ὅμοια ψηφισόμενα, πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάτο. Καὶ δὴ καὶ οὗτοι σύνοδον κηρύξαντες ἐκ τε Συρίας καὶ Παλαιστίνης, καὶ τῆς περικύκλω χώρας, κοινωνίας αὐτῷ μετέδωκαν, καὶ τὸ προσήκον τῇ ἀξίᾳ γέρας ἀπένευκον. Κἂν οὐκ ἐλάχτος ἐντεῦθεν προσετρεθῆ μῶμος πρὸς τῶν, εἰ

bus qui apud vos sunt, litteris nostris mandavimus, ut omnes quos seditiosus esse cognoscerent, legum subjiciant vindictæ. Itaque cum utrumque perspicatis, simul scilicet et divinam nostramque sententiam, curam etiam quam de vobis atque concordia vestra gerimus, et legitimam adversus improbos pœnam, ea quæ sacræ religionis sanctionibus conveniunt, rite servantes, et quem diximus episcopum omni honore et reverentia prosequentes, preces cum pro vobis ipsis, tum pro vitæ totius et reipublicæ prosperitate, ad rerum universarum Deum Patrem fundere sedulo studete. Eodem exemplo præfectis Augustonicæ, Thebaidis et Libyæ scripsit, in quibus et illa fuere: « Quod si quando antehac cum ignominia et detrimento eorum qui cum Athanasio episcopo communicarunt, quidquam actum reperitur, abolitum id nunc volumus. Immunitatem namque quam clerici prius habuerunt, eandem eos recipere statuimus, et constitutionem

caput xxvi.

CAPUT XXVI.

Ut civitates Athanasium exasperint, et de synodo Hierosolymis propter eum coacta, et quæ ea synodus Alexandrinis pro Athanasio scripserit.

Ejuscemodi litteris munitus Athanasius, per Syriam in Ægyptum contendit, et inde per Pelusium Alexandriam profectus est. Peragrans autem urbes in Ægypto, quos ibi Ariano dogmati addictos reperit, illis exactoratis, quorum doctrinam exploratam probasset, ecclesiarum eis administrationem committebat. Idque itidem, cum per nationes alias iret, fecisse dicitur: siquidem ibi quoque ecclesiæ Arianis gubernandæ mandatæ fuissent. Quæ res postea ei aliarum criminationum initium et causa fuit, quod nimirum in parœciis, quæ ad jurisdictionem ejus non pertinerent, ordinationem usurpare ausus esset. Et cum reditu suo non ex adversariorum sententia instituto, propter Constantis amicitiam, majore esset animo: eo minus contemnendus visus est, quo in majorem illustrioremque honorem et gloriam ita evehctus fuerat, ut ex adversariis multi animos desponderint, et quod in eum gerebant odio deposito, communioni ejus se aggregarint. Quemadmodum quidem Palestini fecere, et Maximus Hierosolymorum episcopus, qui in Licinii persecutione egregium se ostendit martyrem, cum ei ex oculis alter propter veram pietatem effusus est. Expositis namque apud hos Sardicensibus actis, et litteris imperatoris quæ idem decernebant exhibitis, in sententiam eos suam Athanasius pertraxit. Atque illi, synodo ex Syria, Palestina et regione finitima coacta, ad communionem eum receperunt, debitumque dignitati ejus honorem exhibuerunt. Unde non minima au eis qui Athanasio male volebant, Maximo proventit

invidia et reprehensio, quod qui antea Tyri subra-
gator Athanasium exauctorantium fuisset, nunc
seorsim sententiam pro eo talem tulisset, auctori-
tate sua dignitatem illius confirmasset, et alacri-
tate summa cum eo communicasset. Quæ vero pro
eo synodus Hierosolymitana in Ægyptum, Libyam,
et ipsam Alexandriam ad presbyteros et diaconos
et plebem reliquam scripsit, talia fuere: **741**
« Sancta synodus Hierosolymis congregata, eis qui in
Ægypto, et Libya, et in ipsa Alexandria sunt, pres-
byteris, diaconis, et populo, dilectis desideratisque
fratribus in Christo salutem. Universarum rerum
Deo, dilecti, pro rei dignitate debitas agere gra-
tias, propter ea quæ semper fecit admiranda, non
possumus. Fecit autem nunc quoque cum ecclesia
vestra. pastore vestro et domino collegaue nostro
Athanasio, vobis reddito. Quis etenim se oculis
suis visurum speravit, quæ nunc vos rebus ipsis
percipitis? Sedenim vere profecto orationes vestræ
exauditæ sunt ab universitatis hujus Deo, qui Ec-
clesiæ suæ curam gerit, quique lacrymas vestras
et luctum respexit, et propterea preces vestras
exaudivit. Eratis namque sicuti oves jactatæ et
dispersæ, non habentes pastorem. Et verus in cælo
pastor, oves suas curans, reddidit vobis quem de-
siderastis. Ecce enim et nos, qui nihil pro ecclē-
siastica pace non agimus, et cum vestra conspira-
mus charitate, illum prius receptum complexi
sumus. Et per eum in communionem vos recipien-
tes, hoc scriptum et gratiarum actionem nostram
ad vos dedimus, ut dilectionis vinculo nos et illi
et vobis unitos atque conjunctos esse intelligatis.
Debetis vero etiam, pro pietate Dei amantissimorum
imperatorum orare. Qui sane et ipsi, tum deside-
rio in illum vestro, tum sinceritate ejus cognita,
restituerent eum vobis cum omni honore sunt di-
gnati. Itaque obviis eum excipite ulnis, et debitas
pro eo gratiarum actiones, a quo hanc tantam
recepistis gratiam Deo reddere studete, ut perpetuo
cum Deo lætari et Dominum celebrare valeatis, in
Christo Jesu Domino nostro: per quem Patri sit

ἀπεχθῶς πρὸς Ἀθανάσιον ἔχον, Μαξιμῶ, οὗ ἐν
Τύρῳ πρότερον σύμφηρος τοῖς καθελοῦσι γεγενη-
μένος, νῦν οὕτως ἰδὶα τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐψηφίετο·
ἐκύρου τε τὸ δέξιωμα, καὶ προθυμότερα ἐκοινωνεῖ.
Ἄ δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις ἔγραψε σύνο-
δος τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ αὐτῇ Ἀλεξαν-
δρεῖα πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ τῷ λοιπῷ λαῷ,
οὕτως διεξήσαν· « Κατ' ἄξιαν τῶ τῶν ὄλων θεῷ
εὐχαριστεῖν οὐκ ἀρκοῦμεν, ἀγαπητοί, ἐφ' οἷς θαυ-
μασίους ἐποίησε πάντοτε· ἐποίησε δὲ καὶ νῦν μετὰ
τῆς ὑμετέρας ἐκκλησίας, τὸν ποιμένα ὑμῶν καὶ
κύριον καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀθανάσιον ἀποδοῦς
ὑμῖν. Τίς γὰρ ἤλπισε ταῦτα ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, ἂ νῦν
ὑμεῖς ἔργῳ ἀπολαμβάνετε; Ἀλλὰ ἀληθῶς αἱ ἐχθα-
ρῶν ἐιστηκούσθησαν παρὰ τῷ τῶν ὄλων θεῷ, τῷ κη-
δομένῳ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ ἐπιδόντῃ ὑμῶν
τὰ δάκρυα καὶ τοὺς ὀδύρμους, καὶ διὰ τοῦτο τῶν
δεήσεων ὑμῶν ἐπακούσαντι. Ἦτε ἰδὸν ὡς πρόβατα
ἐσχυλμένα καὶ ἐβρίμμένα, μὴ ἔχοντα ποιμένα· καὶ
ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν οὐρανθεν, ὁ τῶν ἰδίων προβάτων
κηδόμενος, ἀποδοῦς ὑμῖν ὃν ἐποθεῖτε. Ἰδοὺ γὰρ καὶ
ἡμεῖς πάντα ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης
πράττοντες, καὶ τῇ ὑμετέρᾳ συμπνέοντες ἀγάπῃ,
προλαβόντες αὐτὸν ἡσπασάμεθα· καὶ κοινωνήσαντες
δι' αὐτοῦ ὑμῖν, ταῦτα τὰς προσήσεις διαπαμπό-
μεθα, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους ἡμῶν εὐχὰς· Ἰν' εἰ-
δῆτε τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης πρὸς αὐτὸν καὶ ἡ-
μᾶς ἠνώσθαι. Ὁφείλετε δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας
τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων εὐχεσθαι· οἵτινες καὶ
αὐτοὶ γνόντες τὸν πόθον θμῶν τὸν περὶ αὐτὸν, καὶ
τὴν αὐτοῦ καθαρότητα, ἀποκαταστήσαι ὑμῖν αὐτὸν
μετὰ πάσης τιμῆς κατηξίωσαν. Ὑπτίαις οὖν δεξά-
μενοι αὐτὸν χερσὶ, καὶ τὰς ὀφειλομένας ὑπὲρ αὐτοῦ
εὐχαριστηρίους εὐχὰς ἀναπέμφαι τῷ ταῦτα ὑμῖν
χαρισσάμενῳ θεῷ, σπουδάσατε ὑπὲρ τοῦ διὰ παντὸς
ὑμᾶς χαίρειν σὺν θεῷ καὶ δοξάζειν τὸν Κύριον ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ
δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. » Μάξι-
μος μὲν οὖν καὶ ἡ ἐν Παλαιστίνῃ σύνοδος· τοιαῦτα
ὑπὲρ Ἀθανασίου ἔγραψον.

gloria in sæcula sæculorum. » Hæc Maximus et

CAPUT XXVII.

Ut Ursicius et Valens, Ariani libellum pœnitentiæ Julio Romano pontifici obtulerint: et ut Nicænam fidem amplexi, cum Athanasio in gratiam redierint.

Cæterum alii quoque, tametsi ingenti erga Ariana-
nam religionem ardore essent, in illum tamen con-
cessere sententiam: id quod et Ursicius (1) et Va-
lens fecere, qui cum Theognide et aliis apud
Mareotem fuere, ea quæ Ischyra dixerat, de con-
fracto mystico poculo, et aliis rebus inquirentes.

742 Li priore opinione mutata, Romam profecti
sunt: atque ibi Julio episcopo libello pœnitentiæ
oblato, victos se ab Athanasio esse sunt confessi,

(1) Ursicium alii Ursacium vocant, convenienti
Hungarorum linguæ nomine, quasi Orsacum dice-
rent: Orsacus autem apud eos nobilis et genero-

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΖ΄.

Ὅς καὶ οἱ Ἀρειανοὶ Οὐρσίκιος καὶ Οὐάλης, βιβλίον μετανοίας δόντες Ἰουλίῳ τῷ Ῥώμης, τὴν ἐν Νικαίᾳ πιστὴν ἡσπασάντο, καὶ μετὰ Ἀθανασίῳ ἐσπέισαντο.

Ὁ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, καλπερ διαπύριος πρὸς
τὴν Ἀρειανικὴν θρησκείαν ἔχοντες, πρὸς τὴν
ἐκείνου μετεββύθησαν δόξαν· οἷα δὴ καὶ Οὐρσί-
κιος καὶ Οὐάλης πεπόνθασιν, οἱ σὺν τοῖς ἀμφὶ
θεόγονιν ἐν τῷ Μαρεώτῃ γενόμενοι τὰ εἰρημένα
Ἰσχυρίων διαψηλαφήσαι περὶ τε τοῦ κατεργάτος
μυστικοῦ ποτηρίου καὶ τῶν λοιπῶν, μεταθέμενοι
τῆς προτέρας σπουδῆς, ἐς Ῥώμην ἀνήσαν· καὶ
Ἰουλίῳ τῷ ταύτης ἐπισκόπῳ βιβλίον μετανοίας δόν-

sus dicitur, sive nobilitas ipsa. Ursicii et Valentis
pœnitentiæ libellus Julio episcopo Rom. oblatus.

τας, την ἐπὶ Ἀθανασίῳ ἤτταν ὁμολόγουν, καὶ τῷ ὁμοουσίῳ τοῦ λοιποῦ στοιχεῖν ἐπεκυροῦν· καὶ αὐτῷ δὲ Ἀθανασίῳ γράφοντες, φιλοφρόνως κοινωνεῖν αὐτῷ ἴξλου· ὃ ὄητα περιφανῶς εἰς μέγιστον καθίστατο θράμβον ὡς ἀδίκως οἱ ἐν Τύρῳ κατὰ Ἀθανασίου τὰς ψήφους ἐξήνεγκαν. Ἄ δὲ τῷ Ῥώμης ἔγραφον Ἰουλίῳ, ἦσαν ταῦτα· «Κυρίῳ μακαριωτάτῳ πάππᾳ Ἰουλίῳ Ὀυρσίκιος καὶ Οὐάλης. Ἐπειδὴ συνέστησεν ἡμᾶς, πολλὰ τε πρὸ τοῦτου καὶ δεινὰ περὶ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου διὰ γραμμάτων ἡμῶν ὑποβεβλήκεναι, γράμμασι τῆς σῆς χρηστότητος μεθοδευθέντες, τοῦ πράγματος χάριν περὶ αὐτοῦ ἐδηλώσαμεν, οὐκ ἔβυνθημεν λόγον ἀποδοῦναι· ὁμολογοῦμεν παρὰ τῆς σῆς χρηστότητι, παρόντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν πάντων τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι πάντα τὰ πρὸ τοῦτου ἐλθόντα εἰς τὰς ἀκοὰς ὑμῶν περὶ τοῦ ἰσχυροῦ τοῦ προσηρημένου Ἀθανασίου ψευδῆ καὶ πλαστά ἐστί, πᾶσι τε δυνάμει ἀλλότρια αὐτοῦ τυγχάνει. Διὰ τοι τοῦτο ἡδέως ἀντιποιούμεθα τῆς κοινωνίας τοῦ προσηρημένου Ἀθανασίου· μάλιστα ὅτι ἡ θεοσέβειά σου κατὰ τὴν ἐμψυτον αὐτῆς· καλοκαγαθίαν τῆς πλάνης ἡμῶν συγγνώμην κατηξίωσε δοῦναι. Ὁμολογοῦμεν καὶ τοῦτο, ὅτι ἂν ποτε ἡμᾶς οἱ ἀνατολικοὶ θελήσωσιν, ἢ καὶ αὐτὸς Ἀθανάσιος κακοτροπως περὶ τοῦτου εἰς κρίσιν καλέσαι, μὴ ἀπέρχεσθαι παρὰ γνώμην τῆς σῆς διαθέσεως. Τὸν δὲ αἰρετικὸν Ἄρειον καὶ τοῦ ὑπερασπίζοντος αὐτοῦ, τοὺς λέγοντας, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁ Χριστὸς ἐστί, καὶ τοὺς ἀρνούμενους τὸν Χριστὸν Θεὸν εἶναι, καὶ Υἱὸν Θεοῦ πρὸ αἰώνων, καθὼς καὶ ἐν τῷ προτέρῳ λιθέλλῳ ἐαυτῶν ἐν τῇ Μεδιολάνῳ ἐπιτεδωκάμεν, καὶ νῦν ἀναθεματίζομεν. Ταῦτα δὲ τῇ χειρὶ αὐτῶν γράψαντες, ὁμολογοῦμεν πάλιν ὅτι τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν, καθὰ προείπομεν, καὶ τοὺς ταύτης αὐθέντας κατακρίναμεν εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐγὼ Ὀυρσάκιος τῆς ὁμολογίας μου ταύτη παρῶν, ὑπέγραψα· ὡσαύτως δὲ καὶ Οὐάλης.» Ταῦτα μὲν πρὸς Ἰούλιον· ἃ δὲ καὶ Ἀθανασίῳ ἔπεμπον ἐν τούτοις ἦσαν· «Κυρίῳ ἀδελφῷ Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ Ὀυρσάκιος καὶ Οὐάλης ἐπίσκοποι. Ἀφορμὴν εὐρόντες διὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου ἡμῶν Μουσαίου, ἐρχομένου πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην, ἀδελφὲ ἀγαπητέ, διὰ τοῦτό σε καὶ πᾶν προσαγορεύομεν ἀπὸ τῆς Ἀκυλίας· καὶ εὐχόμεθ' ἃ σε ὑγιαίνοντα τὰ γράμματα τὰ ἡμέτερα ἀναγκῶναι. Δώσεις γὰρ ἡμῖν θαρβεῖν, ἂν καὶ σὺ ἐν τῷ γράφειν ἀποδοῖς ἡμῖν τὴν ἀμοιβήν. Γίνωσκε γὰρ ἡμᾶς εἰρήνην ἔχειν μετὰ σοῦ καὶ κοινωνίαν ἐκκλησιαστικὴν. Καὶ τούτων γνώρισμα ἢ διὰ τούτων τῶν γραμμάτων προσηγορία.» Τὰ μὲν οὖν κατὰ Ἀθανάσιον ἐν τούτοις ἦσαν· καὶ οὕτως ἐξ ἐσπέρας εἰς τὴν πρὸς Ἐὼ ἀρχομένην ἐπανεβλῶν κατ' Αἴγυπτον, τὰς ἐκκλησίας διεῖπεν. Ὡσαύτως δὲ καὶ Παῦλος, καὶ Μάρκελλος, Ἀσκληπᾶς τε καὶ Λούκιος, τοὺς ἰδίους τόπους ἀπέλαβον.

A simulque in posterum se τῷ ὁμοουσίῳ, consubstantiali, assensuros esse receperunt. Ad ipsum etiam Athanasium scribentes, benigne se cum eo communicaturos esse significarunt. Quæ sane res publicus in maximum evasit veluti triumphum et documentum certum, iniquas esse Tyri diuitas latasque in Athanasium sententias. Ad Julium episcopum Romanum quæ scripserant, hæc fuere: «Beatissimo domino papæ Julio, Ursicius et Valens: Quandoquidem antehac multa et gravia de Athanasio episcopo scriptis nostris nos constat suggessisse, neque bonitatis tuæ litteris in sententiam aliam traductos: negotio eo de quo ad te scripsimus impeditos, rationem eorum reddere potuisse: idcirco præsentibus nunc fratribus nostris presbyteris omnibus apud humanitatem tuam profitemur omnia quæcumque antea de nomine, quem diximus, Athanasii ad aures vestras pervenere, falsa et conficta, modisque omnibus aliena ab eo esse. Quapropter communionem ejus cupide affectam, præcipue cum pietas tua, pro insita sibi integritate, gratiam nobis erroris facere est dignata. Profitemur et illud, si quando Orientales maligne, aut ipse etiam Athanasius, nos de hac re in jus vocare voluerint, nos præter animi tui sententiam eo non ituros. Arium autem hæreticum, ejusque defensores, qui dicunt, fuit aliquando tempus cum non fuit Filius: et, Christum ex non existente esse: et, qui Christum Deum esse et Filium Dei ante sæcula negant, sicuti et in priore libello nostro Mediolani oblato, ita nunc quoque anathemate mactamus. Hæc autem manuum nostrarum subscriptione adnotantes, iterum iterumque profitemur, nos, quemadmodum modo diximus, Arianam hæresim et auctores ejus damnare in sæculum. Ego Ursacius professioni huic meæ præsens subscripsi: itidem vero et Valens.» Hæc quidem ad Julium. Quæ vero ad Athanasium scripsere, sic habebant: «Domino fratri Athanasio episcopo, Ursacius et Valens episcopi: Occasionem per fratrem et compresbyterum nostrum Musæum, 743 qui ad dilectionem tuam proficiscitur, frater dilecte, nacti, compellandum te ex ipsa Aquileia duximus: optantes, ut salvus litteras nostras legas. Adde autem nobis fiduciam, si tu quoque scribendo nobis responderis. Scito namque nos pacem tecum habere, et ecclesiasticam tecum communicare conjunctionem. Indicium earum rerum est litterarum nostrarum isthæc compellatio.» Res Athanasii ita se habuere. Et sic ille ex Occidente in Orientales partes reversus, ecclesias in Ægypto rursus gubernavit. Itidem vero et Paulus et Marcellus, et Asclepas, et Lucius, sedes suas receperunt.

CAPUT XXVIII.

A

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΗ'.

Ut eo tempore res quoque publica male habuerit : et de Saporis Persarum regis contra Nisibin expeditione : et de occidentalibus tyranniis Magnentio, Britanione aliisque qui post mortem Constantis Cæsaris exstiterent.

Ea tempestate et res publicæ laborarunt. Ex tribus enim Constantini filiis (1), qui natu minimus, patri cognominis erat, a ducibus Constantis fratris trucidatus fuerat, non jubente illo quidem, sed nec prohibente etiam : sicuti a nobis supra est dictum. Illud quoque non omittendum videtur, una cum Constantini, post mortem ejus, filiis, imperasse patri suo cognomine Dalmatium Cæsarem, prosperrima indole patris persimilem juvenem, sed cum brevi jugulatum esse a militibus, Constantio sinente potius quam jubente. Deinde minus quoque feliciter Constantio res in Oriente successere (2) : maxima namque a Persis expeditione suscepta, perinde atque nox quadam confertim Romanis offusa esset, victoria vere ad Persas inclinavit : cum Athanasius etiam variis casibus jactatus, et de consubstantiali adversus cum bellum est excitatum. Nisibim, quæ etiam Antiochia Mygdoniæ a quibusdam dicitur, Saporess ad dies septuaginta oppugnavit, tormentis per circuitum dispositis, vallo in magnam altitudinem excitato, omni genere armorum bellicarumque ad expugnandas urbes comparatarum machinarum emisso, fossisque et aggeribus ductis. Ut autem res omnes expertus nihil egit, fluvium Mygdonium (ita enim dicitur, qui mediam secat urbem) longius a muro aggeribus ex utraque parte præ altis, qui undas cohiberent, constructis inhibuit, et de repente quasi tormentum quoddam mœnibus inmisit. Atque illa quod vim et impetum undarum non sustinerent, in parte utraque meatum illi præbentia, cessare atque concidere. 744 Persa autem in spem urbis potiundæ erectus, postridie lutosus aquisque locis exsiccatis, ad muri qui conciderat, partes cum copiis omnibus accedens, mœnia ipsa ita ut antea fuerant, restaurata vidit. Urbis namque episcopus Jacobus, divinæ sortis minime expertus, oratione celeriter ea restituit. Et accedentes præterea ad ea Persas, quæ in conspectum non caderent, depulit telis. Quod Saporess cernens, consternatus obstupuit. Et quod circa murum virum splendido regioque cultu ornatum vidisset, Constantium eum esse arbitratus, cædem eis minatus est, qui eum non adesse renuntiaverant. Ubi vero illi vera esse quæ dixissent, Constantium scilicet Antiochiæ esse, confirmarunt, agnovit visionis ejus prodigium, Deumque res Romanas propugnare dixit. Ea que de re ad iram prolapsus, in aerem tela, vulneraturum se esse eum qui

(1) De Constantini tribus filiis ita scribit Eutrop lib. xxi : *Constantinum primum filium decennali suo transalpinis gentibus præfecit. Constantium secundum, vicennali in Orientem misit. Constanti natu minimo tricennialibus Illyricum, Italiam*

Ἐπι καὶ τὰ κοινὰ τότε κακῶς εἶχε· καὶ περὶ τῆς εἰς Νισίβιν ἐκστρατείας Σαπωροῦ τοῦ Περσῶν βασιλέως· καὶ περὶ τῶν κατὰ τὴν ἑσπέραν τυράννων, Μαγνεντίου καὶ Βρετανίωνος, καὶ ἄλλων μετὰ μόρον Κώνστα τοῦ Καίσαρος.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ τὰ κοινὰ κακῶς ἐπρατεύοντο. Τριῶν γὰρ παίδων οὕτων τῷ Κωνσταντίνῳ, ὁ μὲν νεώτερος καὶ ὀνόμαμος τῷ πατρὶ πρὸς τῶν τοῦ ἀδελφοῦ Κώνστα στρατιωτῶν κτείννυται, οὐ κελεύσαντος τὴν σφαγὴν, ἀλλὰ μὴδὲ κωλύσαντος· μετὰ δὲ τοῦτο οὐκ εὐτυχῶς τὰ κατὰ τὴν Ἐὼ εἶχον τῷ Κωνσταντίνῳ, μάλιστα ἐφόδου ἐκ Περσῶν κινήσεως. Οἷα γὰρ τινος νυκτὸς ἀθρόον Ῥωμαίων ἐπιχειρήσεως, τὰ τῆς νίκης Πέρσας ἐγένετο· ὅπηνίκα τὰ κατ' Ἀθανάσιον καὶ ὁ περὶ τοῦ ὁμοουσίου ἀναβρίπιζετο πόλεμος. Ἐν μέντοι Νισίβιδι τῆς Ἀντιοχείας Σαδῶριος γεγονῶς, πολιορκεῖν ἐπειράτο ἐπὶ ἑβδομηκοστῆν ἡμέραν, τὰς μηχανὰς περιστάς κύκλῳ καὶ χώματα εἰς ὑψος μέγα ἐγείρων, καὶ τὰς ἐλεπόλεις ἀφείξ, τάφρους τε ὑπορύσσωσιν καὶ χαρακώματα. Ὡς δὲ πάντα πράττων οὐδὲν ἦνυε, τὸν μέσον τέμνοντα ποταμὸν τὴν πόλιν, ὃς Μυγδόνιος λέγεται, πόρρωθεν ἐπιστῶν, καὶ ἐκατέρωθεν τάφρους τισὶν ὑψηλοῖς περιφράξας τὸ ρεῦμα, ἐξάπινα οἷα τινα μηχανὴν κατὰ τοῦ τεύχους ἔφθει. Τὸ δὲ τὴν ῥύμην μὴ ἀντιστῆναι, εἰξέ τε καὶ κατέπεσεν ἐκατέρωθεν, διέξοδον τῷ ὑδατι δειδωκός. Ἐν εἰλίπαι δ' ὁ Πέρσης γενόμενος τὴν πόλιν ἐλεῖν, καὶ τῇ ὑστεραίᾳ μετὰ τὸ ἀνασθῆναι τὸ τέλμα, διὰ τῶν καταπεπτωκότων μερῶν πανστρατὶ ἐλθὼν, ὄρα τὸ τεῖχος οὐδὲν πρὸς τὸν ἦν. Ὁ γὰρ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος τηλικαῦτα Ἰακώβος, θείας μοίρας μὴ ἀμοιρῶν, εὐχῇ θάπτετο τὸ τεῖχος ἀνίστη· καὶ τοὺς Πέρσας ἰόντας ἀοράτοις ἐξήλαυνε βέλεσι. Σαδῶριος δ' ἀθήσας, ἐν ἐκπλήξει ἦν διὰ ταῦτα· καὶ οὐκ ἀνδρα περὶ τὸ τεῖχος ἑώρα βασιλικῆ περιηγηθέντων ἀθρόοι. Νομίσας δ' εἶναι Κωνσταντίον, θάνατον ἠπέλιπε τοῖς μὴ παρῆναι· τοῦτον ἀπηγγελλόσιν. Ἰσχυρίζομένων δὲ ἐκείνων ἀληθῆ εἶναι τὰ παρ' αὐτῶν εἰρημένα, καὶ τὸν Κωνσταντίον ἐν Ἀντιοχείᾳ διάγειν εἰρηκότων, ἐπέγνω τῆς βίβως μηνύματα, καὶ τὸν Θεὸν ἔλεγε τῶν Ῥωμαίων ὑπερμαχεῖν. Ἐφ' ᾧ δυσχεράνας, εἰς ἀέρα βέλη ἔφθει, πληξαι τὸν ἀσώματον ὁ δειλαῖος οἰηθείς. Ἐγχαίμ δ' ὁ παρὰ Σύροις ἄριστος γενόμενος συγγραφεὺς, ἀνίων τὸ τεῖχος, καὶ τὸ μυριανδρὸν ἐκεῖ οὐ σίτρος ἰδὼν, εἶδε τοῦ Ἰακώβου, οὕτω γὰρ ὁ ἐπίσκοπος ὀνομάζετο, νίκης ἐπιπέμπειν τοῖς Πέρσας καὶ κώνστα, ὡς ἂν καὶ διὰ τῶν μικρῶν ζωφύλων γινώσι Πέρσας, ὡς μέγας σφίσι Θεὸς ἐπαρκεῖ. Καὶ δὴ ἄμα τῇ εὐχῇ στρατὸς διαίρειος νεφῶν δίκην τὰ ζωφύλα αὐτοῖς ἀθρόον ἐφίπτατο· καὶ ταῖς τῶν ἐλεφάντων προνομαίαις αὐλῶν δίκην ἠωρημέναις τῶν τε Ἰππων καὶ ἄλλων ζῶων τοῖς τε ὠσὶν καὶ βίαις εἰσέβροον. Οἱ δὲ τῶν ζωφύλων μὴ φέροντες τὴν ἐπι-

et Africam provincias dedit.

(2) Nocturna siquidem pugna inter Romanos et Persas in collimitio commissa : firmiores ad breve tempus res Persarum sunt visæ. (Socrat. lib. ii, cap. 25.)

θεσιν, ἀτάκτῳ ῥύμῃ θέοντες συνεχίοντο, καὶ κατέ-
πιπτον ἀκόσμως ἀποδιδράσκοντες. Σαβώριος δ' ἐκ
μικρῶν τὴν μεγάλην Θεοῦ συμμαχίαν μεμαθηκώς,
καὶ πολλὰ δράσας τῇ τοιαύτῃ στρατείᾳ, ὅμως αἰ-
σχύνης ἔμπλεως ἐκείθεν ἀνέστρεφεν, ἐαυτῷ μᾶλλον
οὐ νίκην, ἀλλ' ἤτιαν πραγματοποιάμενος. Ἐν δὲ
τῷ πρὸς Ἑὼ Περισκῶν πολέμῳ διατρίθοντι Κωνσταν-
τιῷ, Μαγνέντιος ἐν Ἑσπέρᾳ τύραννος ἦρθη· ὃς δὴ
τὸν βασιλεῖα Κωνσταντα ἐκ συσκευῆς ἀνατρεῖ περὶ
Γαλατίαν, καὶ τὴν ὑπ' αὐτῷ ἀρχομένην ὑφ' ἐαυτοῦ
ποιεῖται. Δι' οὗ ἐμφύλιος μάχη συνίστατο. Τοῦ δὲ
τὴν ἀκρατον ῥύμην δεῖσασα Κωνσταντία τοῦ κρα-
τουτός, ἡ ἀδελφὴ, Βρετανίῳ τὸν βασιλικὸν περι-
τίθει, στέφανον, καὶ ἀνθίστασθαι τῷ τυράννῳ ἐκέ-
λευεν. Ὁ μαθὼν ὁ Κωνσταντίος, καὶ τὸ βασιλικὸν
διάδημα ἔπεμπεν. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐνηθυσθεὶς τῇ
ἀρχῇ, τύραννος ἐν Σιρμίῳ καθίστατο. Ναὶ μὴν καὶ
κατὰ Ῥώμην ταραχὴ οὐ μετρία προσῆν, Νεπωτια-
νοῦ, ὃς ἀδελφιδεὺς ἦν Κωνσταντιῶν τοῦ βασιλευ-
σαντος, τῆς ἐκεῖσε ἀντιποιουμένου ἀρχῆς, οὐκ
ἀγενεὶ νεολαίας ἐκ θυροφύρων μονομάχων στρατιᾶν
ἐπισυρομένου. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν οὐκ ἐπὶ πολὺ κρα-
τήσαντα οἱ περὶ Μαγνέντιον ἔκτεινον. Μαγνέντιος
δὲ τὰ πρὸς δύσιν ἅπαντα δῆλῶν οὐκ ἀνλεῖ· οὕτως ἐν
βραχεὶ τῷ χρόνῳ τοσαῦτα συνεβῆθη κακά. Ἔτος τέ-
ταρτον δ' ἦν μετὰ τὰ ἐν Σαρδικῇ τῇ ἐκκλησίᾳ γενό-
μενα. Κωνσταντίος δὲ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν Ἑφῶν
δειχθεὶς, καὶ τὸ τῆς ἐσπέρας κράτος περιζώσασθαι
ἔσχευε· καὶ πρὸς τὸν τῶν ἐσπερίων τυράννων καθ-
ωπλιζέτο πόλεμον. Τότε δ' Ἀθανάσιος καὶ σύνοδον

C
ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Αἰγυπτίων ἀβρόασα· ἐπισκόπων,
τὰ ἐν Σαρδικῇ καὶ Παλαιστίνῃ περὶ αὐτοῦ δόξαντα
κυροῦν καὶ ἐπιψηφίζεσθαι παρεσκεύασε.

sibi in urbe vindicans, sortem ex gladiatoribus satellitibus exercitum contraxerat. Eum tamen non
diu rerum positum, Magnentius (3) necavit: qui loca omnia in ipso Occidente vastare non inter-
misit. Tantum brevi tempore malorum est accumulatum. Erat is quartus a Sardicensi synodo
annus. Constantius porro, qui Orienti imperator declaratus fuerat, Occidentem quoque potestati
sue subijcere contendit, bellumque adversus tyrannum, qui ibi grassabatur, adornavit. Eo tem-
pore Athanasius episcoporum Ægyptiorum synodum Alexandriæ coegit: In qua quæ de eo vel
Sardicæ vel in Palæstina decreta essent, comprobarentur atque confirmarentur.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ΄.

Ἦς πάλιν τῶν Ἀρειανῶν ἐπιθέσεσιν οἱ περὶ
Ἀθανάσιον ἐξηλύνοντο, καὶ αὐτὸς φυγῇ ἐχρή-
σατο· καὶ ὡς πάλιν Γεώργιος κατήχθη εἰς
Ἀλεξανδρείαν, καὶ μυρία κατὰ Ἀλεξανδρεῦσιν
ἐπήγαγεν· ὡς ἐν τῷ περὶ φυγῆς λόγῳ ἐστόρη-
σεν Ἀθανάσιος.

Βασιλεὺς δὲ ταῖς τῆς ἀντιπάλου αἰρέσεως ὑποθέ-
σεσιν ἐκτραπέλς, διάστροφος τὴν γνώμην ἐγένετο·
ὑπέβητο γάρ ὡς εἶη Αἰγυπτον καὶ Λιβύην συγγένων
αὐτοῖς ὁ Ἀθανάσιος. Προσετίθεντο γὰρ μὴν καὶ τὸ
μὴ ἐπὶ ταῖς καθηκουσάσας αὐτῷ παροικίαις χειρο-
τονίας ποιεῖσαι· καὶ τὸ μέγιστον, ὡς ὅτι οὗτος αὐτῷ

(1) Ad Illyricum autem Sirmii a militibus alius
tyrannus lectus, nomen illi erat Britanionis. (So-
crat. ubi supra.)

(2) Veniam petenti facile dedit. (Egnat.)

(3) Constans, ad delicias delapsus, Magnentii,
qui comes ordinum Augustæ, Germaniæ urbis,

A corpore caret, ratus, miser coniecit. Ephraim
autem, qui apud Syros optimus fuit scriptor,
muro conscenso, ubi innumerabilem illam hostium
multitudinem vidit, Jacobum qui tum ibi, ut
dictum est, episcopum ægebat, rogavit, ut cyniphes
et culices Persis immitteret: quibus illi, etiam
per minima animalia Deum eis abunde auxilium
ferre, cognoscerent. Et ecce, simul cum ipsa pre-
cratione, animalculorum aereus exercitus nubis
instar confertim in illos involat, et in elephantor-
um proboscides, quæ veluti tibiæ directæ emine-
bant, equorumque et aliorum jumentorum aures
et nares irruiit. Illi vero animalculorum eorum
non ferentes congressum, nullo servato ordine,
cum impetu discurrentes miscentur, fugientesque

B
turpiter concidunt. At Saporex ex rebus minimis
maximo Dei subsidio cognito, cum multa per eam
expeditionem tentasset, cum probo tamen et
ignominia inde discessit, clade sibi ipsi potius
quam victoria parta. Constantio autem bello Per-
sico in Oriente occupato, Magnentius in Occi-
dente tyrannidem arripuit, qui imperatorem Con-
stantem apud Gallias per insidias interemit, im-
periumque illius sibi subdidit. Unde civilis belli
causa exstitit. Hujus namque impotentem animum
verita imperatoris soror Constantia (1), Britani-
oni imperiale imposuit diadema, eumque ad-
versus tyrannum ducere jussit. Quod ubi Constan-
tius cognovit, et ipso imperatoris insignia eidem
misit (2). Sed et hic imperandi libidine corruptus,
in tyrannidem apud Sirmium erupit. 745 Romæ
quoque non mediocris tumultus fuit, quod Nepotianus,
Eutropiæ Constantii sororis filius, imperium

C
745 Romæ quoque non mediocris tumultus fuit, quod Nepotianus,
Eutropiæ Constantii sororis filius, imperium
imposuit diadema, eumque adversus tyrannum ducere jussit. Quod ubi Constan-
tius cognovit, et ipso imperatoris insignia eidem misit (2). Sed et hic imperandi libidine corruptus,
in tyrannidem apud Sirmium erupit. 745 Romæ quoque non mediocris tumultus fuit, quod Nepotianus,
Eutropiæ Constantii sororis filius, imperium

CAPUT XXIX.

Ut rursus Arianorum opera Athanasius sit expulsus,
ipseque se fugæ commiserit: et ut denuo Georgius
Alexandriam sit perductus, Alexandrinisque infi-
nita mala conciliarit: quemadmodum ea de re
in oratione de fuga sua Athanasius scriptum re-
liquit.

Imperator autem adversantis sectæ importuna
solicitatione transversim actus, priorem mutavit
sententiam. Suggesterant enim ei, Athanasium
rursus Ægyptum et Libyam turbare. Addiderant
etiam, in parœciis quæ jurisdictionis ejus non
essent, episcopus et presbyteros designasse. Et

erat, insidiis, haud longe ab Hispaniis, in oppido
Helene, occisus est. Eutrop., qui Augustam, Au-
gustodunum nominat. — Nepotianum die vicesimo
octavo Magnentius oppressit: et caput ejus hastæ
infixum, in urbe circulatum est. Idem.

quod omnium maximum foret, ipsum quoque A fratrem Constantem ad inimicitias adversus eum concitasse. Quibus criminibus apud Constantium, ut qui Euripus esset, effecere, ut quæ Sardicæ constituta fuerant prorsus aboleret, et eos qui per eam synodum restituti fuerant episcopi, exigi juberet. Ita factum, ut Marcello dejecto, Basilius Ancyram Galatiæ sit reductus, et Orestiadis episcopus, Lucius, vinctus in carcere interierit: Paulus vero Constantinopolitanus perpetuo exsilio multatus, in oppidum quoddam Armeniæ in solitudine situm, Cucusus nomine, deportatus sit: ubi laqueo strangulatus, Macedonianorum opera periit. **746** Tantum autem calumnia Athanasio apud imperatorem intentata valuit, ut is quemdam submitteret, qui caput illi ubicunque reperto amputaret: et cum eo Theodulo itidem, et Olympio, ecclesiarum quarumdam in Thracia episcopis. Quam rem ubi Athanasius præsentit, minis illius cedens, fuga vitæ suæ consuluit. Quam deinde fugam Ariani sunt calumniati, et maxime Narcissus Neroniadiæ Ciliciæ episcopus, et Leontius Laodicensis, tum autem Antiochenus episcopus. De quo Athanasius dicit, presbyterum eum ministerio, quod seipsum castravit, motum esse. Nam is puella cuidam Eustoliæ venustæ mulierculæ cohabitans, cum invalescentem eam ob causam scdam suspicionem abolere studeret, seipsum castravit, ut libere deinde cum ea esse posset. Cæterum ne eo quidem facinore suspicionem sustulit. Nam eam ob rem tum illi dignitas adempta: postea autem Constantii opera, Laodicensi primum, deinde etiam post Deo invisum Stephanum, qui placito post Euphronium successerat, Antiochenæ præfectus est ecclesiæ. Verum enimvero post Athanasii quæ dicta est fugam Georgius in locum ejus surrogatus, ecclesias Ægyptias male tractavit. Quæ autem is commiserit, ea ex Athanasii verbis, qui eis rebus interfuit, easque pertulit, rectius intelligentur. Nam in Apologetico libro, quem *De fuga* inscripsit, defensionem adversus eos qui eum carperant instituens, mentionem quoque eorum quæ tum ibi acta essent facit, et hisce utitur verbis: « In Alexandriam rursus irruerunt, qui nos ut occiderent inquirebant. Et facta sunt posteriora, deteriora prioribus. Subito enim milites ecclesiam circumvallarunt, et pro preceatione bellum institutum. Deinde Quadragesima ipsa, qui ab eis e Cappadocia missus fuerat Georgius ingressus, clades, pravos conatus, quos ab illis didicerat, adauxit etiam. Post Paschæ hebdomadā virgines in vincula conjiciebantur, episcopi a militibus vincti ducebantur: pupillarum et viduarum domus et panes diripiebantur, impetus in ædes fie-

(1) Hic supra cap. 8. Eod. Adrianopolis episcopus fuisse dictus est. Sicuti et apud Socrat. lib. II, c. 26. Orestiam autem sive Orestiadem urbem esse dicunt supra Macedoniam in eminenti monte sitam in Orestis. Orestas enim populos nominat Plin.

ἐκπολεμήσειε ζῶντα τὸν ἀδελφόν. Καὶ πείσαντες τοῖς τοιοῦτοις Εὐρυπὺν ὄντα, τὰ ἐν Σαρδικῇ γεγενημένα ἀνέτρεπε, καὶ τοὺς δι' ἐκείνης ὄσοι τῶν ἐπισκόπων καθόδου ἔτυχον ἐκέλευεν ἐξελαύνεσθαι. Ἀμέλει καὶ Μαρκελλοῦ ἐκκληθέντος, Βασιλείου; τῆς Ἀγχιρογαλατίας προίστατο αὐθις. Ὁ δὲ τῆς Ὀρεστιάδος Λούκιος σιδηροδεσμώτης ἐν εἰρκτῇ διεφθάρη. Παῦλος δὲ ὁ τῆς Κωνσταντινίου αἰδίῳ ἐζημιούτο φυγῇ κατὰ τὴν τῆς Ἀρμενίας πολίχνην, ἐν ἐσχατιᾷ που κειμένην· Κουκουσοῦν αὐτὴν ὀνομάζουσιν· ἔνθα βρόχῳ τῷ δι' ἀγγλῶν ἐφθάρη παρὸ τῶν τὰ Μακεδονίῳ φρονούντων. Τοσοῦτον δ' αἱ καὶ Ἀθανασίου διαβολαὶ ἔσχον τὸ κράτος, ὡς καὶ τινα πέμπειν ἀφαιρεῖν ἐκείνῳ τὴν κεφαλὴν, ὅπου δὴ καὶ εὐρίσκοιτο· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Θεόδουλον, καὶ Ὀλύμπιον, ἐκκλησιῶν τινῶν προίσταμένους ἐν Θράκη. Τινὲ δὲ προαισθημένον τὰ ἐκ βασιλείως, τὴν ἀπειλήν ἐκφυγεῖν, καὶ τὸ ζῆν πραγματεύεσθαι. Ἦν ὄντα φυγὴν αὐτοῦ οἱ ἐξ Ἀρείου διαβάλλοντες ἤσαν· καὶ μάλιστα Νάρκιστος ὁ Νερωνιάδος ἐπίσκοπος, καὶ Λεόντιος ὁ Λαοδικεῖας, τηλικαῦτα δὲ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ προσετῶς ἐκκλησίας· περὶ οὗ φησὶν Ἀθανάσιος, ὅτι πρεσβύτερος ὢν, ἐξέστη τῆς λειτουργίας ἐκτομίας γενόμενος αὐτοργίης. Παιδίσκη γὰρ τινι προσεδρεύων ὠραία, Εὐστολία δὲ τὴν ἐκείνην τὸ ὄνομα, ἐπεὶ τὴν ἀναφουμένην αἰσχρὰν ὑπόνοιαν διὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο περιελεῖν, ἀπέτεμεν ἑαυτὴν ἰν' ἐξῆ ἀδεῶς διατρίβειν αὐτῇ. Πλὴν καὶ τοῦτο δράσας, οὐκ ἀπενίψατο τὴν ὑπόνοιαν· διὰ τοῦτο τότε μὲν τῆς ἀξίας καθήρηται· σπουδῇ δὲ Κωνσταντινίου Λαοδικεῖας, ἔπειτα δὲ καὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ παροικίας προέστη μετὰ τὸν θεομισθὸν Στέφανον, ὃς τὸν Πλάκητον διεδέξατο μετὰ τὸν Εὐφρόνιον. Ἀθανασίου δὲ φυγόντος, ὡς εἰρηγαί, Γεώργιος· εἰσῶν οὖθις, κακῶς τὰς ἀνὰ τὴν Ἀγυπτὸν ἐκκλησίας. Ὅποια δὲ διεπράττετο, ἄμεινον τῆς φωνῆς ἐπακουσαὶ Ἀθανασίου, παρόντος τε ἅμα καὶ πεπονηθότος. Ἐν γὰρ τῷ *Περὶ τῆς φυγῆς* αὐτοῦ ἐπιγεγραμμένῳ, τὴν ἀπολογίαὴν πρὸς τοὺς ἐν μέμφει ποιουμένους διεξίω, μνησάτω καὶ τῶν τότε γενομένων ποιούμενος, τάδε κατὰ ῥῆμα διεξίεισιν· « Καὶ γὰρ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπεφύησαν ζητοῦντες πάλιν ἡμᾶς ἀποκτείνειν· καὶ γέγονε τὰ ὑστερὰ χειρόνα τῶν πρώτων. Στρατιώται γὰρ ἐξαίφνης τὴν ἐκκλησίαν ἐκύκλωσαν, καὶ τὰ πολέμων ἀντὶ εὐχῶν ἐγένετο. Εἶτα εἰσελθὼν τῇ Τεσσαρακοστῇ ὁ παρ' αὐτῶν ἀποσταλαί; ἐκ Καππαδοκίας Γεώργιος, ἡδὲ - σεν ἂ παρ' αὐτῶν μεμάθηκε κακά. Μετὰ τὰ ἔδομα τοῦ Πάσχα παρθένοι εἰς δεσμωτήριον ἐβάλλοντο· ἐπίσκοποι ἤγαντο ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένοι· ὄρρα- νῶν καὶ χερῶν ἠρπάζοντο οἰκίαι τε καὶ ἄρτοι. Ἐφοδοὶ κατὰ τῶν οἰκιῶν ἐγένοντο, καὶ νυκτὸς οἱ Χριστιανοὶ κατεφέροντο· ἀπεσφραγίσθησαν οἰκίαι· καὶ ἀδελφοὶ κληρικῶν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἐκινέεσθον. Καὶ δεῖνὰ μὲν ταῦτα· δευνότερα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα

lib. IV, cap. 40. Patria hæc fuit Ptolemæi Lagi. Eadem videtur dicta esse Adria colonia Romana Adriani patria, quam is postea amplificavit, et Adrianopolim vocavit.

τεταλημένα· τῇ γὰρ ἐβδομάδι μετὰ τὴν ἀγίαν Πεντηκοστήν ὁ λαὸς νηστεύσας, ἐξῆλθε παρὰ τὸ κοιμητήριον εὐξασθαι, διὰ τὸ πάντας ἀποστρέφασθαι τὴν πρὸς Γεώργιον κοινωνίαν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὁ παμπόνηρος αὐτὸς, παροξύνει τὸν στρατηλάτην Σεβαστιανὸν Μανιχαῖον ὄντα· καὶ λοιπὸν αὐτὸς μετὰ πλήθους στρατιωτῶν, ὅπλα καὶ ξίφη γυμνά καὶ τόξα καὶ βέλη φερόντων, ὤρμησεν ἐν αὐτῇ τῇ Κυριακῇ κατὰ τῶν λαῶν. Καὶ ὄλους εὐρῶν εὐχομένους (οἱ γὰρ πλείστοι λοιπὸν διὰ τὴν ὥραν ἀναχωρήσαντες ἔτυχον), τοιαῦτα εἰργάζαντο, οἷα παρ' αὐτῶν ἔπρεπε πραχθῆναι. Πυρκαϊὰν γὰρ ἄψας, καὶ σήσας παρθένους παρὰ τὸ πῦρ, ἠνάγκαζε λέγειν οὐτὰς τῆς Ἄρελου πίστωσης εἶναι. Ὡς δὲ νικήσας αὐτὰς ἔδλεπε καὶ μὴ φροντιζούσας τοῦ πυρὸς, γυμνώσας λοιπὸν, οὕτω κατέκοψεν αὐτὰς εἰς τὰ πρόσωπα, ὡς μετὰ χρόνον μόγις ἐπιγινωσθῆναι. Ἄνδρας τε κρατήσας τεσσαράκοντα, καινοτέρῳ τρόπῳ κατέκοψε. Ῥάβδους γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν φοινίκων εὐθύς τεμών, ἐν αὐταῖς ἐχοῦσαις ἔτι τοὺς σκόλοπας, τὰ ῥα τούτων οὕτως ἐξέδειρεν, ὡς τινὰς μὲν πολλὰς χειρουργηθῆναι διὰ τοὺς ἀποπαγέντας ἐν αὐταῖς σκόλοπας· τινὰς δὲ καὶ μὴ φέροντας ἀποθανεῖν. Πάντας μὲν οὖν τοὺς περιλειφθέντας ἀθρόως καὶ τὰς παρθένους ἐξώρισεν εἰς τὴν μεγάλην Ὀασιν. Τὰ δὲ σώματα τῶν τετελευτηκότων οὐδὲ τοῖς ἰδοῖσι κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποδοθῆναι συνεχώρησαν· ἀλλ' ἐκρυψαν ὡς ἠθέλησαν ἄταφα λιπόντες, ὑπὲρ τοῦ δεκτεῖν αὐτοὺς λανθάνειν τὴν τσαυτὴν ὁμότητα. Πράττουσι δὲ τοῦτο, πεπλανημένοι τῇ διανοίᾳ οἱ πειράφρονες. Τῶν γὰρ οικειῶν τῶν τετελευτηκότων, χαίροντων μὲν διὰ τὴν ὁμολογίαν, θρηνοῦντων δὲ διὰ τὰ σώματα, μείζον ἐξηχεῖτο κατ' αὐτῶν ὁ τῆς ἀσθελας καὶ ὁμότητος ἔλεγχος. Καὶ γὰρ εὐθύς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Λιβύων ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους Ἀμμώνιον, Θμοῦν, Γάτον, Φίλωνα, Ἐρμῆν, Πλήνον, Ψενόστριον, Νιλάμμωνα, Ἀγάθωνα, Ἀνάγαμφον, Ἀμμώνιον ἕτερον, Μάρκον, Δρακόντιον, Ἀδελφίον, Ἀθηνόδωρον, καὶ πρεσβυτέρους, Ἰέρακα καὶ Διόσκορον. Καὶ οὕτω πικρῶς ἤλασαν αὐτοὺς, ὡς τινὰς μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς, τινὰς δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἐξορισμῷ ἀποθανεῖν. Ἐφυγάδευσαν δὲ ἐπισκόπους πλείους τριάκοντα. Σπουδῆ γὰρ ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸν Ἀγαθὸν, εἰ δυνατὸν, ἐξῆραι τὴν ἀλήθειαν. Τὰ μὲν οὖν κατὰ Ἀλεξάνδρειαν ὑπὸ Γεωργίων γινόμενα τοιαῦτα δὴ τινα ἦσαν.

Stadio enim eis erat, juxta Achab, si fieri posset, sint acta, talia fuere.

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Ὡς παρακλήσια ἔδρα καὶ Μακεδόνιος ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ περὶ ἑ· καὶ ὡς ἐμαρτύρησαν Μαρκανθὸς καὶ Μαρτύριος, καὶ Παῦλος ὁ Κωνσταντινουπόλις.

Οὐχ ἤττον δὲ καὶ Μακεδόνιος μετὰ Παῦλον κατασχὼν τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν Κωνσταντινουπόλει διαπραττόμενος ἦν· ῥοπήν γὰρ ἐκ βασιλείως ἐτι πλείστην λαθῶν, πόλεμον ἀνεγείρει κατὰ τῆς Ἐκκλησίας,

(1) Pro eφυγάδευσαν Theodor. ἐφόνευσαν, jugularunt.

bant. Noctu Christiani ex ædibus vi exportabantur, domus resignabantur: clericorum fratres pro fratribus periclitabantur. 747 Et dura quidem ista: quæ vero subsecuta sunt, duriora. Hebdomada enim post sanctam Pentecosten, jejunio absoluto, populus ad cæmeterium oratum, propterea quod communionem cum Georgio omnes aversarentur, egressus erat. Atque eo cognito, improbissimus ille duce[m] Sebastianum Manichæum excitavit. Et ipse adeo cum ingenti militum arma, strictos enses, arcus et sagittas ferentium manu, ipso die Domini econtra populum processit, et paucis qui precabantur (plurimi namque jam propter diei horam domum se receperant) repertis, talia ibi fecere, qualia ab eis fieri decebat. Rogo enim accenso, et virginibus ad ignem admotis, ut se Arianae fidei esse dicerent, cogebat. Atque ubi eas superiores esse, ignemque nihil curare vidit, denudatis eis ita faciem verberibus contudit, ut ad tempus aliquod vix cognoscerentur. Et viris quadraginta comprehensis, novè eos diverberavit modo. Virgis namque e palmarum arboribus repente desectis, quibus adhuc acumina sua inessent, terga eorum tam crudeliter conscidit, ut quidam ex eis sæpius a chirurgis propter acumina infixæ curati: quidam vero quod curam eam ferre nequirent, mortui sint. Reliquos vero simul omnes, atque una virgines iu magnam Oasim in exsilium egit. Mortuorum porro corpora primum reddi suis non permiserunt, sed ea insepulta ut voluere cecellarunt: quod existimarent crudelitatem tantam se occultaturos esse. Et fecerunt illi hoc, opinione sua seducti, homines dementes. Dum enim defunctorum familiares lætarentur quidem propter confessionem obitam, lugerent autem propter corpora denegata, magis ac magis impietatis simul et crudelitatis contra eos increbuit crimen. Confestim etiam ex Ægypto et Libya exsilio multarunt episcopos, Ammonum, Thmuim, Caium, Philonem, Hermen, Plenium, Psenosirim, Nilammonem, Agathonem, Anagamphum, Ammonium alterum, Marcum, Dracontium, Adelphium, Athenodorum: et presbyteros, Hieracem et Dioscorum. Eosque tam acerbe exegere, ut nonnulli quidem in itinere ipso, quidam autem in exilio decesserint. Expulere (1) vero episcopos plures quam triginta. 748 tollere veritatem. Et quæ Alexandriæ a Georgio

CAPUT XXX.

Ut eadem et Macedonius Constantinopoli, circumque ea loca fecerit: et ut martyrio perfuncti sint Marcianus, Martyrius et Paulus Constantinopolitanus episcopus.

Non secius vero et Macedonius Constantinopoli post Paulum ecclesia ibi occupata sæviebat. Accepta enim plurima ab imperatore potestate, bellum contra Ecclesiam suscepit, nihilo inferius co.,

quod fuerat a tyrannis excitatum. Et imperatore arte circumvento, constitutione ejus, rapinas et direptiones suas, quas in ecclesiis peragere decreverat, confirmavit. Circumscribebantur per urbes imperatoris litteræ. Militaris manus sanctionibus subserviebat: et non solum ecclesiis, verum etiam urbibus ipsis pellebantur, qui Paulo favebant, et τὸ ὁμοούσιον, consubstantiale, profitebantur. Ac primum quidem persecutionem tantum urgebant: deinde vero necessitatem quoque ejuscemodi, ut cum illis communicarent, eis imponebant, cui ad sævitiam eam nihil deesset, quæ olim eis qui ad idolorum sacrificia adacti sunt, illata fuerat. Non enim proscriptio tantum rea agebatur, sed et publicatione atque direptione bonorum, præterea flagris, verberibus, varisque generis cruciatibus et exsiliis. Multi plagis confecti interiere. Aliis jus civitatis ademptum. Quidam in fronte notis compuncti, ut dignosci tanquam stigmatici possent. Clades ea ad cædes etiam processit. Namque cum multis aliis et Marcianus et Martyrius cum magna fortitudinis laude sunt mortui, qui familiares et scribæ Pauli fuerant. Eos Macedonius præfecto tradidit, crimen illud objectans, quod seditiosi essent, et plurimum opis ad Hermogenis cædem contulissent. Horum Marcianus subdiaconus fuit Martyrius autem psalter seu cantor, divinarumque Scripturarum lector. Sepulcrum eorum extra urbis murum est celebri fano clausum, quod sanum martyrum monumentum esset. Id Joannes Chrysostomus primus construere cœpit, Sisinius deinde absolvit: qui postea ambo Ecclesiæ Constantinopolitanæ præfuerunt. **749** Recte enim putarunt, dignos esse honore martyrum, qui gloriam a Deo consecuti essent, cum dæmonum ejiciendorum, tum variorum aliorum morborum contactu monumenti sanandorum. Itaque locus is damnatus antea, apparitionibusque simulacrorum horrendus, expiatus ab eis est et purgatus. Et Macedonius quidem hæc sic in Orientis urbibus gerebat. Urbes vero Occidentis et Græciæ ad Illyricum usque nihil ejusmodi pertulere: quod concordessent, et jam inde ab initio Nicænæ synodi decreta constanter retinerent. Cæterum Paulus, sicuti antea quoque dictum est, Cucusi exsulans, impiorum hominum crudelitate per strangulationem vitam finiit (1). Obitus ejus Athanasius quoque in defensione fugæ suæ meminit hisce verbis: « Constantinopolis enim episcopum paulum, cum prosecuti essent et invenissent, propalam suffocandum curarunt in oppido Cucuso, carnificæ ad eandem eam usi Philippo qui fuerat præfectus; erat namque hæresis eorum anesignanus, et pravorum consiliorum administer. » Hæc sic ferebantur.

(1) De cæde Pauli lib. iv, cap. 2, Sozom.: Paulus ad exsilium perpetuum condemnatus, et Cucusum Armeniæ deportatus est: ubi etiam vitam finiit,

κατ' οὐδὲν λειπόμενον τῶν ὑπὸ τοῖς τυράννοις γεγεννημένων. Τέχνη δὲ μετερχόμενος τὸν κρατοῦντα, τῷ ἐκείνου νόμῳ ἐκύρου, ὅσα ληΐζων τὰς ἐκκλησίας καὶ ἀνδραποδιζόμενος πράττειν ἤρριτο. Καὶ κατὰ πόλεις βασιλικὰ ἐφίπτατο γράμματα· καὶ χεῖρ στρατιωτικὴ τοῖς θεσπισζόμενοις καθυπουργεῖτο· καὶ οὐ μόνον τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πόλεων ἐηλαύνοντο, ὅσοι δὴ τὰ Παύλου φρονούντες ἦσαν, καὶ τὰ τοῦ ὁμοουσίου ἐπρέσβευον. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα διώκειν μόνον ἐσπούδαζον· ἔπειτα δὲ καὶ ἀνάγκην προσήγον ὡς τε κοινωεῖν αὐτοῖς· καὶ τοιαύτην, ὡς μηδὲν ἀποδέουσαν εἶναι τοῖς παλαιοῖς ἑσθάνοις ἐπιθῆναι ἠναγκασμένοις. Οὐ γὰρ ἐξορίας μόνον, ἀλλὰ καὶ δημεύσεις καὶ οἰκείας ἀπαγωγὰς, μαστιγὰς τε ἐπὶ τούτοις, αἰκίας τε καὶ ποικίλας ἐπήγον βασάνους καὶ ἐξορίας. Ὡς καὶ πολλοὺς ὑπὸ πλεργῶν διαφάρρησαι· ἄλλοις δὲ ἀφαιρεθῆναι τὸ πολιτεύεσθαι· τινὰς δὲ καὶ κατὰ τῶν μετώπων μαστιγίας γενέσθαι, ἢν' ἐπίσημοι εἰεν ὄντες τοιοῦτοι. Τῇ δὲ κακῇ καὶ μέχρι φόνων προήει. Σύν πολλοῖς γὰρ καὶ ἄλλοις καὶ Μαρκιανὸς καὶ Μαρτύριος ἀνδρείως ἀπέθανον, οἳ σύνοικοι καὶ ὑπογραμματοῖς χρηματίζοντες Παύλῳ, ὑπὸ Μακεδονίου τῷ ὑπάρχῳ προῦδόθησαν αἰτίαν σχόντες, ὡς εἶψαν στασιώδεις, καὶ τῇ ἀναίρεσει Ἑρμογένους οὐκ ἐλάχιστα συμβαλλόμενοι. Ἦν δ' ὁ ἕτερος μὲν ὑποδιάκονος, ψάλτης δὲ ὁ Μαρτύριος, καὶ τὰς θείας ἀναγινώσκων τεταγμένος Γραφάς. Ὡν ὁ τάφος πρὸ τοῦ τείχους ἐστὶ τῆς πόλεως, ἐπίσημον περιβεβλημένος οἶκον, ἅτε βῆ μαρτύρων μνήμα καθεστηκότα. Ὁν οἶκον Ἰωάννης ὁ τὴν γλωτταν χρυσοῦς οἰκοδομεῖν πρῶτος ἐπέβαλε· Σισίνιος δ' ἔπειτα ἐξετέλεσε. Καὶ ἄμφω δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας μετὰ ταῦτα ἠγήσαντο. Δεῖν γὰρ αὐτοῖς ἔδοξε καὶ τιμῆ· ἀξιοῦσθαι μαρτυρικῆς, δόξαν κληρωσαμένοις ἀπὸ Θεοῦ, δαίμονας τε ἐλαύνειν, καὶ ἄλλας νόσους ποικίλας ἰάσθαι τῇ θίξει τοῦ μνήματος· καταδίκης δ' ὄντα χώρον τὸ πρότερον, δεῖν δὲ καὶ φάσμασι κατεϊθώλοισι, πρὸς αὐτῶν κεκαθάρθαι. Τοιαῦτα μὲν κατὰ τὰς ἐφ᾽ αὐτῶν πόλεις ὑπὸ Μακεδονίου ἐπράττετο· αἱ δ' ἀνὰ τὴν Ἑσπερίαν καὶ Ἑλλάδα καὶ ἄχρι δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰλλυρικῶ ἀπείρατοι μεμενηκασαν, σύμφωνοι πρὸς ἀλλήλους οὔσαι, καὶ τὸν Ἐκπαλαί ὄρον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κρατοῦνσαι. Ὁ δὲ Παῦλος, ὡς καὶ πρότερον εἰρήγεται, ἐν τῇ Κουκουσῷ ὑπερόριος γεγονώς, ἀγγχόνῃ τῷ σφετέρῳ ὠμοφύρῳ χρησαμένῳ τῶν δυσσεδῶν, ἀπεβίω. Τῆς δ' αὐτοῦ τελευτῆς καὶ Ἀθανάσιος ἐν τῷ αὐτῷ τῆς φυγῆς ἀπολογητικῷ ἐμνημόνευσεν οὕτω φάσκων· « Τὸν γὰρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον Παῦλον διώξαντες καὶ εὐρόντες, προφανῶς ἀποπνιγῆναι πεπολιτῆκασι τῇ λεγομένῃ Κουκουσῷ, δῆμιον ἐσχηκότας εἰς τοῦτο Φιλιππον τὸν γενόμενον ἔπαρχον. Ἦν γὰρ καὶ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν προστάτης, καὶ τῶν πονηρῶν βουλευμάτων ὑπηρέτης. » Καὶ τὰ μὲν ὡδε ἐφέρετο.

morbone dicam, an vi ei adhibita, non satis scio. Fama certe hodie quoque obtinet, a Macedonianis laqueo strangulatum esse.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ΄.

Α

CAPUT XXXI.

Περὶ τοῦ αἰρεσιάρχου Φωτεινοῦ· καὶ περὶ τῆς ἐν Σιρμίῳ τῶν τριῶν ἐκθέσεων πίστεως· καὶ μάλιστα τῆς Μάρκου τοῦ Ἀρθουσιῶν ἐπισκόπου.

De hæresiarcha Photino, et de tribus fidei formulis in Sirmio editis, et maxime de Marci Arthusii episcopi fidei expositione.

Κωνσταντίος δὲ ἐξ Ἐφῆς εἰς τὴν Ἰλλυρῖδα τῶν τυράννων χάριν τὴν στρατιᾶν ἤλαυε· καὶ ἃ μὲν αὐτῷ κατὰ τῶν τυράννων ἐπράχθη, μετὰ βραχὺ διαλήφθαι· τῆνικαῦτα δ' ἐν Σιρμίῳ διάγων, τὰ κατὰ τὸν Φωτεινὸν εἰς ἐξέτασιν ἤγειν. Ἦν δὲ οὗτος δεινὸς μὲν λέγειν, καὶ πειθεῖν μάλιστα ἱκανός· τῆς ἐκείσε δ' ἐκκλησίας προϊστάτο. Καινῆς δ' αἰρέσεως φανείς ἀρχηγός, πολλοὺς πρὸς τὴν οἰκειαν δόξαν ἐπήγετο· μάλιστα δὲ αὐτὴν ἐπαρρησιάζετο τῇ τοῦ βασιλέως ἐπιδημίᾳ. Ἐδόξασεν μὲν γὰρ εἶναι ἓνα Θεὸν παντοκράτορα, τῷ οἰκίῳ λόγῳ τὸ πᾶν συστησάμενον· οὗ δὲ προαιώνιος ἢ τοῦ Λόγου γέννησίς τε καὶ ὑπαρξίς, παντάπασιν ἀπηγόρευεν· ἐκ Μαρίας δὲ τὴν ἀρχὴν ἔχειν. Τοῦτο δὲ πανταχοῦ διαθρολληθέντος, πάντες οἱ ἀνά τὴν Ἔω καὶ Ἑσπέραν ἐπίσκοποι, οἳ τῆς ἐν Νικαίᾳ ἀντεχόμενοι πίστεως, καὶ οὗοι Ἀρειῶν προσείχον, βαρέως εἶλον. Κατὰ πάντων γὰρ νεωτερίζειν τὸ Φωτεινοῦ δόγμα ἐνόμιζον. Οὐκ ἐν μετρίῳ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐποιεῖτο τὴν διαφωνίαν ταύτην· ἐνθεν τοι καὶ σύνοδον ἐκείσε Κωνσταντίος συνεκρότει. Καὶ δὴ συνήλθον ἐκ μὲν τῆς Ἔω Μάρκος ὁ τῶν Ἀρθουσιῶν ἐπίσκοπος, Γεώργιος ὁ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ προσετώς Ἐκκλησίας, ὃν οἱ ἐξ Ἀρείου ἐπεμύων· καὶ Βασίλειος, ὃς Μάρκελλον ἐκβαλὼν αὐθις, τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ Γαλατίας προσετώς ἦν· ὃ τε Πηλουσιώτης Παγκράτιος, καὶ Ὑπατιανὸς Ἡρακλείας· τῆς δ' ἐσπέρας, Οὐάλης τε ὁ Μουρωσῶν, καὶ ὁ πολὺς τὴν ἀρετὴν Ὅσιος, Κουδρουῖθς· τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ ἐπίσκοπος, ὁμολογητῆς ὢν, καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κεκοινωνηκώς· ὃς οὐκ ἐκὼν τῆνικαῦτα παρῆν· δόλιος γὰρ τῶν Ἀρειανῶν οὐ πολλῷ πρότερον ὑπερόριος γεγωνώς, σπουδῇ τῶν περὶ Σίρμιον συνδραμόντων βασιλικῶ ἐπανήλθε κελύσματι. Καὶ γὰρ ἐν ἐπισίαι ἦσαν, ὡς, εἰ σύμφηφος ἐκείνοις· γένοιτο ἢ πειθοῖ ἢ βίᾳ, σφίσι ἀρκέσει πρὸς σύστασιν τοῦ σφετέρου δόγματος· ἅτε δὴ ἀξιώχρεως μάρτυς καὶ οἶόν τι θαῦμα τῆς τότε ἀνθρώποις φαινόμενος. Ὡς δὲ παρητίετο συντίθεσθαι, παντοδαπὴν καὶ αὐθις τιμωρίαν ὑφίστατο ταῖς· τῷ πολλῷ χρόνῳ κατεβήκων μάλιστα ἐκείνου σαρξίν, ὡς καὶ σπρέβλας καὶ πληγὰς ἐνεγκείν. Ὅθεν καὶ βιασθεῖς, ταῖς ἐκδοθείσας ἐκθέσεσι, τρεῖς δὲ ἦσαν, καὶ συνέθετο καὶ ὑπέγραψεν. Ἡ δὲ σύνοδος, τὰ Σαβελλίου τοῦ Αἰθῶος, καὶ τὰ τοῦ Σαμοσατέως Παύλου, τὸν Φωτεινὸν καὶ φρονεῖν καὶ διδάσκειν φωρίσασα, εὐθύς τῆς ἐπισκοπικῆς ἀξίας ἐγύμνωσαν· ὃ δὲ, ὡς καλῶς γεγεννημένον, καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα πάντες ἔστρεψαν, καὶ ἀποδοχῆς τῆς καθηκούσης ἠξίωσαν. Ἐπιμέναντες δὲ τινες, ὥσπερ τῶν προτέρων ἐκθέσεων κατεγνωκότες, τρεῖς ἐτέρας

Constantius autem ex Oriente in Illyricum adversus tyrannos exercitum ducebat. Et quæ contra eos gesserit, paulo post referam. Cum autem Sirmii esset, Photini dogma in disquisitionem adduxit. Qui eloquens quidem, et ad persuadendum idoneus, ecclesiæque Sirmiensis antistes fuit: nova autem hæresi instituta, multos in sententiam suam pertraxerat; quam etiam in imperatoris præsentia propalam et libere promulgabat. Dogma ejus erat, unum esse Deum omnipotentem, qui verbo suo universitatem hanc constituerit. Antæcæulare vero verbi generationem et existentiam prorsus negabat. Ex Maria autem Christum initium sumpsisse docebat. Eo dogmate ubique divulgato, universi tam in Oriente quam in Occidente episcopi, sive Nicænam sequerentur fidem, seu Arianam complecteretur sententiam, graviter id tulere: **750** quod ex æquo contra omnes novas res inducere existimaretur. Ne ipse quidem imperator mediocriter dissidio eo est commotus. Quapropter etiam concilium ibi cogit. Convenere eo ex Oriente episcopi, Marcus Arethusius, Georgius Alexandrinus, quem Ariani miserant: Basilii qui cum Marcellum rursus eiecisset, Ancyra Galatiæ præerat, Pancratius Pelusiota, et Hypatianus Heracleotes. Ex Occidente, Valens Murosum, et propter virtutem magnus Hosius Cordubæ (1) Hispaniæ urbis episcopus, confessor et Nicænae synodi particeps, qui quidem perinvitus tum Sirmii affuit. Arianorum enim dolo non dudum, antea in exilium pulsus, annitentibus eis qui Sirmium convenerant (2), imperiali edicto reductus fuerat. Speraverant enim illi, si is suffragator eorum sive persuasionem seu vi fieret, multum eum ad constituendum stabiliandumque dogma eorum momenti allaturum esse: ut qui spectata fidei testis, et veluti miraculum quoddam ejus ætatis hominibus haberetur. Verum ubi assentiri eis renuit, varios rursus contracto jam extenuatoque graviore ætate corpore sustinuit cruciatus, adeo ut ad fiduculas et verbera pervenerit. Quibus ille, coactus, tribus eorum editis fidei formulis assensit et subscripsit. Sed enim synodus, cum Photinum cum Sabellio Libyco et Paulo Samosateno, facere, eandemque docere manifesto deprehendisset, statim ei episcopalem abrogavit dignitatem. Quod sane ut rite atque ordine factum, et tum et postea omnes complexi sunt, et comprobatione debita dignum judicaverunt. Cæterum illi diutius.

(1) Hosius, tormentis coactus, tribus Arianorum fidei formulis subscripsit, Photinus, Sabellius, Samosatenus, Sirmii damnati. Sozom. lib. iv, cap. 6. Socrat. lib. ii, cap. 50.

(2) Sirmiensem conventum coactum tradunt post Sergii et Nigriani consulatum: quo anno,

neque ex Oriente, neque ex Occidente quisquam consul creatus fuerit, propter tyrannorum motus, et reipublice perturbationem. Socrat. lib. ii, cap. 29. Sozom. lib. iv, cap. 6. Chronicis tamen observatores, coss. adnotant Constantium Aug. V. Constantinum Gallum Cæsarem.

ibi manentes, perinde atque priores fidei formulas damnarent, tres alias promulgarunt. Atque unam quidem Græca lingua Marcus Arethusius composuit, reliquæ Latino sermone fuerant conscriptæ: quæ simul et verbis et eorum structura atque compositione ab Arethusii expositione prorsus dissidebant. Quin neque eadem quæ priores formulas complectebantur. Græca namque neque ὁμοούσιον, consubstantialiam, neque ὁμοιοούσιον, similem substantia, Patri Filium dicebat. Et eos qui docerent Filium principii expertem esse, aut qui Filium dilatam Dei substantiam facerent, aut qui etiam conjunctum, non autem subjectum Patri dicerent, excommunicabat. **751** Idem vero et altera Latina de substantia agens, ὁμοούσιον, consubstantialiam, juxta et ὁμοιοούσιον similem substantia omnino dicendum esse inhiibat: ut quæ verba neque in Scripturis sacris uspiam invenirentur, neque cogitationibus primis aut cognitione hominum percipi possent. Constituit sane, Patrem majorem dicendum esse cum honore et dignitate et divinitate, tum ipso paternitatis nomine. Decernit etiam cum omnibus Filium subjectum esse Patri. Et principii quidem expertem esse Patrem, omnibus vero (Patre excepto) Filii generationem esse incognitam. Quam formulam ut minus recte compositam, posteaquam multis promulgata traditaque fuerat, episcopi retractare contenderunt. Et imperator ipse id serio, coercionem eis et prænam qui eam in lucem prolatam non reddidissent minatus, mandavit. Verum ea quod multorum manus pervenerat, non prorsus est abolita. Alteram quidam ex Latinis, ei quæ ab Arethasio Marco edita est connexam, in præsentia referam. Alteram autem quæ postea lecta est, loco suo reponam, cum res Arimini actas commemorabo. Quam Marcus dictavit, sic se habet: « Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem et factorem universorum: ex quo omnis paternitas et in cælo et in terra nominatur. Et in unigenitum *ἴσους* Filium Dominum nostrum Jesum Christum, ante omnia sæcula ex Patre genitum, Deum de Deo, lumen de lumine: per quem facta sunt omnia, in cælis et in terra, visibilia et invisibilia. Qui est verbum, et lumen verum, et vita. Qui extremis diebus, propter nos homo factus, et natus e Virgine sancta, et crucifixus et mortuus et sepultus est. Et resurrexit a mortuis tertia die, et receptus est in cælum, et consedit ad dexteram Patris: venturus in consummatione sæculi, judicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum opera sua. Cujus regnum interminatum in infinita sæcula permanet. Sedet namque in dextra Patris non solum in sæculo isto, sed et in futuro. Et in Spiritum sanctum, hoc est, Paracletum, quem cum se apostolis post ascensionem in cælos missurum promisisset, ut eos doceret et suggereret eis omnia, misit: **752** per quem etiam sanctificantur eorum, qui in eum sincere credunt, animæ omnium. Eos vero qui dicunt, ex non existentibus

ὑπηγόρευον πίστεις. Τὴν μὲν οὖν μίαν Ἑλλήνων γλώσση Μάρκος ὁ Ἀρεθούσης ἐξετίθει· αἱ δὲ Ῥωμαῖσι ἀνεγράφοντο. Αἱ δὲ καὶ ἀσύμφωνοι πάμπαν κατὰ τε λέξιν καὶ σύνθεσιν ἦσαν πρὸς τὴν Ἀρεθουαίου. Οὐτε μὴν ταῖς προτέραις τὰ ἴσα ἐφρόνου. Ἡ γὰρ Ἑλληνιστὶ λεχθεῖσα οὕτε ὁμοούσιον, οὕτε ὁμοιοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἶπε. Τοὺς γε μὴν εἰπόντας τὸν Υἱὸν ἀναρχον εἶναι, ἢ πλατυνομένην τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ποιεῖν τὸν Υἱὸν, ἢ συντετάχθαι, ἀλλὰ μὴ ὑποτετάχθαι τῷ Πατρὶ, ἐκκηρύκτους ποιεῖ. Ἐπίσης δὲ καὶ ἀτέρα τῶν Ῥωμαϊκῶν περὶ οὐσίας ἦν συνστασιαν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν, εἴτε ὁμοούσιος, εἴτε ὁμοιοούσιος, παντάπασι λέγειν ἀπαγορεύει· ὡς οὕτε ταῖς ἱεραῖς εἰρημένα Γραφαῖς, οὕτε ἀνθρώπων ἐννοίαις ἢ γνώσει ληπτὰ. Διατάσσεται γε μὴν, μείζονα τὸν Πατέρα λέγειν ἐν τε τιμῇ καὶ ἀξιώματι, καὶ αὐτῷ δὴ ὀνόματι τῆς πατρότητος. Νομοθετεῖ δὲ, ὡς μετὰ πάντων καὶ ὁ Υἱὸς ὑποτετάκται τῷ Πατρὶ· καὶ ἀναρχον μὲν εἶναι τὸν Πατέρα· πᾶσι δὲ τοῦ Πατρὸς δόξα τὴν τοῦ Υἱοῦ γέννησιν ἀγνωστον εἶναι. Ἦν δὲ ἐκθεσιν, ὡς μὴ δέοντως συνθεθεῖσαν, μετὰ τὴν εἰς πολλοὺς ἐκδοσιν ἀναλαθεῖν αὐτῆς σπουδάσαι τοὺς ἐπισκόπους· ἐντελεσθαι δὲ καὶ βασιλεῖ σφοδρῶς, κόλασιν ἀπειλοῦντα τὸν μὴ φανεροῦντα. Ἡ δὲ εἰς πολλοὺς διαβάσα, οὐ παντάπασιν ἠφανίσθη. Τὴν μὲν οὖν μίαν τῶν Ῥωμαϊκῶν, τῇ τοῦ Ἀρεθούσης Μάρκου ἐκδοθείσῃ συνάψας, τῷ παρόντι ἐκθήσω. Θατέραν δὲ, ἥτις ὕστερον ἀνεγνώσθη, ἐν καιρῷ κατατάξω, ὅτε τὰ ἐν Ἀριμίνῳ γενόμενα διηγιέσθαι με γένοιτο. Ἡ γε μὴν ῥηθεῖσα τῷ Μάρκῳ οὕτως διηγόρευε· « Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα παντοκράτορα, τὸν κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων· ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὴν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός· δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· Λόγον ὄντα καὶ φῶς ἀληθινὸν καὶ ζωὴν· τὸν ἐπὶ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου· καὶ σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα· καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελεῖα τοῦ αἰῶνος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεῖα ἀκατάπαυστος οὐσα, διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. Ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτο ἐστὶ τὸν Παράκλητον· ὅπερ ἐπαγγεῖλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν ἀποστειλάει· καὶ διδάξαι καὶ ὑπομνησαι αὐτοὺς πάντα, ἐπεμψε· δι' οὗ καὶ ἀγιάζονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν, ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἢ ἅγια καθολικὴ Ἐκκλησία.

esse Filium, aut ex alia substantia quam ex Deo, et quod fuerit tempus aut sæculum, cum non fuerit, alienos esse scit sancta catholica Ecclesia.

Πάλιν οὖν ἐροῦμεν, εἰ τις τὸν Πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δύο λέγει Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἰ τις λέγων Θεὸν τὸν Χριστὸν προαιώνιον υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὑπουργηκότα τῷ Πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ ὁμολογήσῃ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὸν ἀγέννητον ἢ μέρος αὐτοῦ ἐκ Μαρίας λέγειν γεγενῆσθαι τοῖς μὲν, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις κατὰ πρόγνωσιν τὸν ἐκ Μαρίας λέγει υἱὸν εἶναι, καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι καὶ εἰ αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις πλατυνομένην τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τὸν υἱὸν λέγει ποιεῖν, ἢ τὸν πλατυσμένον τῆς οὐσίας αὐτοῦ υἱὸν ὀνομάζοι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ πλατύνεσθαι ἢ συστέλλεσθαι φάσκει, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις ἐνδιόθετον ἢ προφορικὸν λόγον λέγει τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις ἀνθρωπον μόνον λέγει τὸν υἱὸν τὸν ἐκ Μαρίας, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις Θεὸν καὶ ἀνθρωπον τὸν ἐκ Μαρίας λέγων, Θεὸν τὸν ἀγέννητον αὐτὸν νοεῖ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὸ, Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεός, τοῦτο αὐτὸ τὸ ἐπ' ἀναίρεσει εἰδώλων καὶ τῶν μὴ ὄντων θεῶν εἰρημένον, ἐπ' ἀναίρεσει τοῦ Μονογενοῦς πρὸ τῶν αἰώνων Θεοῦ ἐκλαμβάνοι Ἰουδαϊκῶς, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὸ, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀκούων, τὸν Λόγον εἰς σάρκα μεταβεβλήσθαι νομίζοι, ἢ τροπὴν ὑπομεμνηκότα ἀνεισηφέναι τὴν σάρκα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἑσταυρωμένον ἀκούων, φθορὰν ἢ πάθος ἢ τροπὴν κατὰ τὴν θεότητα, ἢ μειώσιν, ἢ ἀναίρεσιν ὑπομεμνηκέναι λέγει, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὸ Ποιήσωμεν ἀνθρώπον, μὴ τὸν Πατέρα πρὸς τὸν υἱὸν λέγειν, ἀλλὰ αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν λέγει τὸν Θεὸν εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τῷ Ἰακώβ μὴ τὸν υἱὸν ὡς ἀνθρώπον πεπαλαικέναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν ἢ μέρος αὐτοῦ λέγει, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὸ Ἐβρεξε Κύριος παρὰ τοῦ Κυρίου, μὴ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκλαμβάνοι, ἀλλ' ἑαυτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγει βεβρεχέναι, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐβρεξε γὰρ Κύριος ὁ υἱὸς παρὰ Κυρίου τοῦ Πατρὸς. Εἰ τις ἀκούων Κύριον τὸν Πατέρα, Κύριον τὸν υἱὸν, Κύριον καὶ Κύριον τὸν Πατέρα καὶ τὸν υἱὸν εἶποι, καὶ Κύριος ἐκ Κυρίου λέγων δύο λέγοι Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. Οὐ γὰρ συντάσσομεν τὸν υἱὸν τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ὑποτεταγμένον τῷ Πατρὶ· οὕτε κατήλθεν εἰς σῶμα ἄνευ βουλῆς τοῦ Πατρὸς· οὐδὲ ἔβρεξεν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ Κυρίου αὐθεντοῦντος τοῦ Πατρὸς· οὕτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀκούει τοῦ Πατρὸς λέγοντος, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. Εἰ τις τὸν Πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν πρόσωπον λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὸ Πνεῦμα τὸν ἅγιον Παράκλητον λέγων τὸν ἀγέννητον λέγοι Θεὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις, ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἡ Γραφή, μὴ ἄλλον λέγοι τὸν Παράκλητον παρὰ τὸν υἱὸν, εἴρηκε

¹ Isa. xliii, 44. ² Psal. cix 4.

(1) Hæc paulo aliter referuntur apud Socratem, lib. ii, cap. 30.

Paracletum; dixit enim: *Et alium Paracletum mittet vobis Pater, quem ego rogabo*¹, anathema sit. Si quis Spiritum partem dicat Patris aut Filii, anathema sit. Si quis Patrem et Filium et Spiritum sanctum tres dicat Deos, anathema sit. Si quis proposito Dei Filium Dei ut unam creaturam factum esse dicat, anathema sit. Si quis non volente Patre genitum Filium dicat, anathema sit; non etenim invito Patre, naturali necessitate coactus ille, volens genuit Filium, verum una cum ipsa voluntate, et absque tempore, et absque perpe-
 sione, ex se genitum ipsum exhibuit. Si quis ingentum et principii expertem dicat Filium, tanquam duo ingenita et duo principio carentia dicens, et duos deos statuens, anathema sit: caput namque est et principium omnium Filius, caput autem Christi Deus. Ita enim ad unum initio carens rerum omnium principium, per Filium pie omnia referimus. Ac denuo Christianismi certius accuratiusque sententiam inquirentes, dicitur: Si quis Christum Jesum Filium Dei antesæcularem inseruisse Patri in rerum universarum creatione non dicat, sed ex quo Maria genitus est, tum Filium et Christum vocatum esse, et principium ut Deus esset (1), *sc̄p̄is̄e* asserat, ille anathema esto: sicuti Samosatenus Paulus. Fidei formula aliter apud Sirmium Latine edita, et Græce versa: Quandoquidem visum est, ut de fide consideraretur, omnia certo exquisita et exposita sunt Sirmii **754** in præsentia Valentis, Ursacii, Gerunii et reliquorum: constitit itaque unum esse Deum Patrem omnipotentem, quemadmodum et in universo orbe annuntiat. Et unum unigenitum ejus Filium Jesum Christum, Dominum et Deum et Servatorem nostrum, ex eo ante sæcula genitum. Non autem duos oportere dicere Deos: siquidem et ipse Servator dixit: *Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum*². Propter quod et omnium Deus est, sicuti Apostolus quoque docuit: *An Judæorum Deus tantum? non autem et gentium? profecto gentium quoque. Siquidem unus Deus, qui justificabit circumcisionem ex fide*³. Et reliqua quidem omnia consona sunt, et nihil habent dubii. Quoniam vero permultos movet substantiæ verbum, hoc est (ut certius intelligatur) τὸ ὁμοούσιον, simili substantiale, sive τὸ ὁμοούσιον, consubstantiale, neminem prorsus mentionem dictionum earum facere, neque eas in Ecclesia docere oportet, propter hanc causam et rationem, quod in divinis Scripturis de iis scriptum non sit, et captum humanæ mentis et cognitionis excedant: quodque nemo generationem Filii explicare possit, quemadmodum scriptum est, *Generationem ejus quis enarrabit*⁴? Soli autem Patri manifestum est, quomodo Filium genuit: et item Filio, quomodo ipse genitus sit a Patre. Ne-

γάρ, καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν ὁ Πατήρ ὃν ἐγὼ ἐρωτήσω, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐἰ τις τὸ Πνεῦμα μέρος λέγοι τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Υἱοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐἰ τις τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα τρεῖς λέγοι Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐἰ τις βουλήσει Θεοῦ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων γεγονέναι λέγοι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐἰ τις μὴ θελήσαντος τοῦ Πατρὸς γεγενῆσθαι τὸν Υἱὸν λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. Οὐ γὰρ μὴ βουλομένου τοῦ Πατρὸς, βιασθεὶς ὁ Πατήρ ὑπὸ ἀνάγκης φυσικῆς, αὐθις ὡς οὐκ ἤθελεν ἐγέννησε τὸν Υἱόν· ἀλλ' ἅμα τε ἐβουλήθη, καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐξ αὐτοῦ αὐτὸν γεννήσας ἐπέδειξεν. Ἐἰ τις ἀγέννητον καὶ ἀναρχον λέγοι τὸν Υἱόν, ὡς δύο ἀναρχα καὶ δύο ἀγέννητα λέγων, καὶ δύο ποιῶν θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. Κεφαλὴ γὰρ ἐστὶ καὶ ἀρχὴ πάντων ὁ Θεός· κεφαλὴ δὲ ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός. Οὕτως γὰρ εἰς μίαν ἀναρχον τῶν ὅλων ἀρχὴν δι' Υἱοῦ εὐσεβῶς τὰ πάντα ἀνάγομεν. Καὶ πάλιν οὖν διακριβοῦντες τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἔνοιαν, λέγομεν, ὅτι εἰ τις Χριστὸν Ἰησοῦν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ αἰῶνων ὄντα, ὕπουρηχότα τῷ Πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ λέγοι, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐγεννήθη ἐκ Μαρίας, ἔκτοτε καὶ Υἱὸν καὶ Χριστὸν κεκλήσθαι, καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι τοῦ Θεοῦ εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω, ὡς ὁ Σαμοσατεύς. Ἐπειδὴ περὶ πίστεως ἔδοξε τινα διάσκαψιν γεγενῆσθαι, καὶ πάντα ἀσφαλῶς ἐζητήθη καὶ διηρημένευσθη ἐν τῷ Σιρμίῳ ἐπὶ παρουσίᾳ Οὐάλεντος, Οὐρσακίου, καὶ Γερμανίου, καὶ τῶν λοιπῶν. Συνέστηκεν ἕνα Θεὸν εἶναι Πατέρα παντοκράτορα, καθὼς καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καταγγέλλεται· καὶ ἕνα μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Κύριον καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν, ἐξ αὐτοῦ πρὸ αἰῶνων γεννηθέντα. Δύο δὲ Θεοὺς μὴ χρῆναι λέγειν· ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς εἶρηκεν ὁ Σωτῆρ, *Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν*. Διὰ τοῦτο καὶ πάντων Θεός ἐστι, καθὼς καὶ ὁ Ἀπόστολος εἰδίδαξεν· *Ἡ Ἰουδαίων μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; καὶ καὶ ἐθνῶν· εἰς εἰς Θεός, ὃς δικαιοῦσι περιτομῆν ἐκ πίστεως*. Καὶ τὰ μὲν λοιπὰ πάντα συμφωνεῖ, καὶ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχει· ἐπεὶ δὲ πολλοὺς τινὰς κινεῖ περὶ τῆς λεγομένης Ῥωμαίστι σουσταντίας, ἑλληνιστὶ δὲ λεγομένης οὐσίας, τουτέστιν ἵνα ἀκριδέστερον γνωσθῇ τὸ ὁμοούσιον, ἦτοι τὸ λεγόμενον ὁμοούσιον· οὐ χρῆ τινα παντελῶς τούτων μνήμην γενέσθαι, οὐδὲ περὶ τούτων ἐξηγεῖσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ· διὰ ταῦτην [τὴν αἰτίαν καὶ διὰ τοῦτον τὸν λογισμόν, ὅτι ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς οὐ γέγραπται περὶ τούτων· καὶ ὅτι ταῦτα ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων γνώσιν καὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ἐστὶ· καὶ ὅτι οὐδεὶς δύναται τὴν γενεάν διηγήσασθαι, καθὼς γέγραπται· *Τὴν γενεάν αὐτοῦ τίς διηγήσεται*; Μόνον δὲ εἰδέναι τὸν Πατέρα φανερόν ἐστι πῶς τὸν Υἱὸν ἐγέννησε· καὶ πάλιν τὸν Υἱὸν, πῶς αὐτὸς γεγέννηται ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. Οὐδενὶ δὲ ἀμφιβολόν ἐστι μαζίονα εἶναι τὸν Πατέρα τιμῇ καὶ ἀξίᾳ καὶ θεότητι· καὶ αὐτῷ τῷ ὀνόματι

¹ Joan. xiv, 16. ² ibid. 28. ³ Rom. iii, 29. ⁴ Isa. liiii, 8.

(1) Τοῦ Θεοῦ εἶναι, ut Dei esset. Socrat.

τῷ πατρικῷ μείζονα εἶναι, διαμαρτυρομένου αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ· Ὁ ἐμὲ ἀέμψας Πατὴρ μείζων μου ἐστι. Καὶ τοῦτο δὲ καθολικὸν εἶναι οὐδεὶς ἀγνοεῖ, δύο πρόσωπα εἶναι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· καὶ τὸν μὲν Πατέρα μείζονα, τὸν δὲ Υἱὸν ὑποταξαμένον μετὰ πάντων ὧν αὐτῷ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ ὑπέταξε. Τὸν δὲ Πατέρα ἀρχὴν μὴ ἔχειν, καὶ ἀόρατον εἶναι, καὶ ἀθάνατον εἶναι, καὶ ἀπαθὴ εἶναι· τὸν δὲ Υἱὸν γεγενῆσθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός· καὶ τούτου τὴν γέννησιν μηδένα γισκώσκειν, καθὼς προεῖρηται, εἰ μὴ μόνον τὸν Πατέρα· αὐτὸν δὲ τὸν Υἱὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν σάρκα ἦτοι σῶμα, τουτέστιν ἀνθρώπων, εἰληγμένοι, καθάπερ καὶ ἄγγελος εὐηγγελίστατο. Καθὰ δὲ καὶ πᾶσαι αἱ Γραφαὶ διδάσκουσι, καὶ μάλιστα αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος ὁ διδάσκαλος τῶν ἑνῶν, Ἀνθρώπων ἀνέλαβεν ὁ Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς Παρθένου, δι' οὗ πέποιθε. Τὸ δὲ κεφάλαιον πάσης τῆς πίστεως καὶ ἡ βεβαιότης ἐστίν, ἵνα Τριάς αἰετὴ φυλάττηται, καθὼς ἀνεγνώμεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.* Ἀκέραιος δὲ καὶ τέλειος ἐστίν ὁ ἀριθμὸς τῆς Τριάδος· ὁ δὲ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δι' Υἱοῦ ἀποσταλὲν ἦλθε κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ἵνα τοὺς ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας ἀγιάσῃ καὶ ὀναδιδάξῃ. Καὶ ἡ μὲν ἐκθεσις αὕτη· ἡ δὲ Φωτεινῶν καὶ μετὰ καθίρεσιν συνθέσθαι καὶ συνυπογράφειν παρηγγυῶντο, ἐπαγγελλόμενοι αὐθις τὴν ἀξίαν ἐπιδοῦναι τοῦ τε θρόνου καὶ τῆς ἱερωσύνης, εἴ' ἐκ μετανοίας ὑποβάλαι τῷ ἀναθέματι, ὅσα δὲ κακῶς ἐδογματίσεν. Ὁ δὲ οὐδ' ἀκούειν ἠνεύχετο, ἀλλ' εἰς διάλογον αὐτοὺς προὐκαλεῖτο. Καὶ δὲ βασιλικῷ κελύσματι τῶν, ὅσοι ἐδόκουν ἐπιστήμῃ λόγου καὶ ὀξιώματι διαφέρειν εἰς ἕν ἀθροισθέντων, ἀναδέχεται τὸν λόγον Βασιλείος ὁ τηλικάδε τὴν Ἀγκυρανῶν Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύων. Τοῦ δ' ἄγωνος εἰς πολὺ προελθόντος, ὀξυγράφοι τὰ παρ' ἑκατέρων εἰρημμένα ἐλάμβανον. Οἷς διαφερόντως κρατεῖν ἐδόκει Βασιλείος. Φωτεινοῦ δὲ φυγὴ κατεψήφιστο· ἔνθα διάγων, τὴν οἰκίαν δόξαν λόγῳ συγκροτῶν ἦν Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων φωνῇ. Ἦν γὰρ καὶ ἀμφοτέραις ταῖς γλώσσαις οὐκ ἀμοιρῶν χάριτος. Ὁ δ' ἐσπουδάζετο ταῖς Γραφαῖς ἦν, κλήν τῆς οἰκείας, τὰς τῶν ἄλλων δόξαις μηδὲν οὐσας ἀπρεπῶς ἐξελέγχειν. Περὶ μὲν οὖν Φωτεινοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

¹ Joan. xiv, 28. ² Matth. xviii, 19.

(1) Verbum hoc est temporaneæ submissionis et exinanitionis, juxta illud : *Minuisti eum, et inferioriorem fecisti paulisper angelis.* Psalm. viii ; Hebr. ii.

(2) *Nam qui spiritum Christi non habet, non est*

mini etiam dubium est, majorem esse Patrem honore, dignitate et divinitate, et ipso adeo nomine paterno majorem esse : ipso etiam testificante Filio (1), *Qui me misit Pater, major me est* ¹. Illud quoque catholicum esse nemo ignorat, duas esse personas Patris et Filii : et Patrem quidem majorem, Filium autem subjectum cum omnibus quæ ei Pater subjecit. Et Patrem principium non habere, et esse invisibilem et immortalem, et passionis expertem : Filium vero genitum ex Patre, Deum de Deo, lumen de lumine : ejusque generationem neminem nosse, sicut ante dictum est, nisi solum Patrem. Ipsum porro Filium Dominum et Deum nostrum, carnem sive corpus, hoc est hominem assumpsisse, quemadmodum et angelus renuntiaverat. **755** Et Scripturæ omnes docent, atque in primis Apostolus ipse gentium doctor, *Hominem Christus ex Maria Virgine assumpsit, per quem et passus est.* Caput autem fidei totius et firmamentum est, ut Trinitas semper servetur, ita ut in Evangelio legimus. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen Patris et Filii et Spiritus sancti* ². Integer autem et perfectus est Trinitatis numerus. Paracletus autem Spiritus sanctus, per Filium missus, juxta promissionem venit, ut apostolos et credentes omnes sanctificaret et doceret (2). Hæc ea formula est, cui ut Photinus etiam post episcopatus abrogationem assentiretur et subscriberet, hominem sunt hortati : dignitatem se ei episcopalem una cum throno reddituros polliciti, siquidem per penitentiam quæcunque perperam docuisset, anathemate damnetur. Ille ne audire quidem hoc sustinuit, sed eos ad disputationem provocavit (3). Et jussu imperatoris die dicta in locum unum, quicumque doctrina, eloquentia et honore antecellere alios videbantur, Concertatio ea longius producta, et notarii celeres utriusque dictata exceperunt : quibus longe superior fuisse existimatus est Basilius. Porro Photinus ad exilium est damnatus. In quo ille degens, opinionem suam Græce et Latine (multa enim ei in utroque sermone erat gratia) scriptis mandavit. Quod vero in eis maxime elaborabat, illud erat, quod præter opinionem suam, alias aliorum omnes nihil esse, parum decore probare est conatus. Photini quidem, ejusque sententiæ res, ad hunc se habuere modum.

ejus. (Rom. viii.)

(3) Huic disputationi multos adhibuisse Constantinorum senatorios viros, dicit Socrates lib. ii, cap. 20.

756 CAPUT XXXII.

Ut tyranni Occidentales sint devicti, Britannio scilicet et Magnentius. De Judæis Diocæsariensibus, et ut Gallus Cæsar sit interfectus.

Imperator autem adversus tyrannos exercitum duxit, et conditionibus pactisque certis bellum cum Britanniæ decidit, militibus illius ut animos mutarent, et se unum imperatorem acclamationibus renuntiarent, persuasis. Nam insidiis eis cognitis, Britannio ad pedes imperatoris supplicis habitu miserabiliter est provolutus. Et Constantius ei imperii insignia, purpuram et coronam detraxit, quietumque et privatum esse jussit: seni magis convenire dicens, ut in otio viveret, quam nomen tumultuum plenum obtineret. Sumptus autem ex publicis vectigalibus ei, ut seni, ad Prusam circa Olympum amplius attribuit: ubi ille degens, postea ad imperatorem scripsit, gratiasque ei egit, qui se tantis et tam multis malis et ærumnis, quæ in imperio essent, liberasset. Rebus de Britanniæ (1) prospere confectis, maximam copiarum suarum, quas secum habebat, partem, in Italiam adversus Magnentium misit. Patrualem autem fratrem suum Gallum, Constantii (frater autem hic Constantini Magni patris fuerat) filium, in Orientem et Syriam ire jussit, ut provinciis isthæ adversus Persarum excursiones præsidio esset: eidemque Cæsaris dignitatem contulit, et cum nominis sui adjectione Cæsarem Constantium renuntiavit. Quo sane tempore, illo Antiochiam proficiscente, rursum crucis signum in cælo ad Hierosolyma apparuit, solem radiis suis præcellens, arcu quem irim vocant ingenti ad instar coronæ circumfusum, hora diei tertia, Pentecostes feriis ineuntibus: Cyrillo tum Hierosolymis post Maximum res ecclesiasticas gubernante. Cæterum crucis illa lux sparsim non diffuebat, quod in cometa fieri solet, sed multo magnoque fulgore densa et perspicua consistebat. Occupaverat autem cælo incumbens circiter quindecim stadia. Longitudo ejus, quantum colligere licuit, à Calvariæ monte ad eum qui dicitur Oliveti pertingebat: latitudo autem, quæ longitudini ei proportionem conveniret. Ad miraculum timor etiam, in re tam insolita et inexpectata, omnibus incessit. Itaque omnes cum conjugibus et liberis ad templum majus Deum laudibus ferentes, relicto a quoque quod tum forte faceret, opere confugerunt. **757** Et ea res in terras omnes promulgata, homines consternavit, quod eam ex provinciis cunctis, qui peregre precationis ergo Hierosolyma venerant, ubique vulgarent. Multos sane et ex Judæis, et ex Græcis, ad Christianismum perduxit. Factus etiam de ea certior est imperator, familiarium suorum et ipsius Cyrilli litteris. Et divinitus ea

(1) Britannionem magistrum militum in Pannonia ad Mursum milites imperatorem renuntiaverant, grævænum jam, et omnibus charum virum: quippe probrum, et priscorum morum, jucunda-

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ΄.

Περὶ τῆς ἡττῆς τῶν Ἑσπερίων τυράννων, Οὐδρανίωτος καὶ Μαγνητίου· καὶ περὶ τῶν ἐν Διοκαιοσαρείᾳ Ἰουδαίων· καὶ ὡς ἀνῆρέθη Γάλλος ὁ Καῖσαρ.

Ὁ δὲ βασιλεὺς τὰ τῶν τυράννων μετέρχετο, καὶ ἐπὶ ῥηταῖς συνθήκαις ἐς ταυτὸ πρῶτον ἤκε τῷ Βρετανίῳ. Πείσαι δὲ τοὺς ὑπ' ἐκεῖνον στρατιώτας μεταθέσθαι τῆς γνώμης, καὶ μόνον ἀναγορεύσει Κωνσταντίον, γνοὺς ἐκεῖνος τὴν ἐπιβουλήν, πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ βασιλέως ἐκαλινδεῖτο πρηνῆς· καὶ ἰκέτης ἐλεινὸς ἦν. Κωνσταντίος δὲ τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας ἐκεῖνῳ περιελών, ἀλουργὶς δὲ ταῦτα ἦσαν καὶ στέφανος, ἐν ἡσυχίᾳ μένειν καὶ ἰδιάζειν προσέτατε· τὸν γὰρ πρεσβύτην ἀπραγμόνως μᾶλλον βιοῦν προσῆκον ἔλεγεν, ἢ ὄνομα ἔχειν θορύβων ἐμπλεων. Πολλὴν δὲ αὐτῷ καὶ δαπάνην δημοσίων ἐκ φόρων ἀνῆκε κατὰ Προῦσαν τὴν περὶ Ὀλύμπου, οἷά γε πρεσβύτη· ὅπου δὴ ποιούμενος τὰς διαιτριβὰς, ἐς ὑστερον γράφων βασιλεῖ χάριτας ὠμολόγει, τσοούτων κακῶν, ὅσα τῇ ἀρχῇ συνέσει καὶ φροντιδῶν οὕτω πολλῶν ἀπαλλάξαντι. Ὡς δὲ καλῶς αὐτῷ ἀπέθη τὰ κατὰ Βρετανίῳ, ἀπόμοιραν πλείστην τῆς περὶ αὐτὸν στρατιᾶς κατὰ Μαγνητίου εἰς Ἰταλίαν ἔπεμψε. Τὸν δ' ἀνεψιὸν Γάλλον, ὃς παῖς μὲν ἦν Κωνσταντίου, οὗτος δὲ ἀδελφὸς Κωνσταντίου τοῦ πατρὸς ἦν, πρὸς Ἑσπᾶν ἐπὶ φυλακῇ τῶν ἐκεῖσε κλιμάτων Περσικοῖς ἐνοχλουμένων ἐφόδῳ εἰς Συρίαν ἔστειλε, τὴν τοῦ Καίσαρος ἀξίαν, πρὸς δὲ καὶ τὴν οἰκίαν κλησὶν τοῦτω περιθαλῶν, Καίσαρα Κωνσταντίον ἀνειπών· ὅτε δὲ εἰσιόντος ἐκείνου τὴν Ἀντιόχειαν, αὐθι· ἐν οὐρανῷ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ὠρθῆ ὑπεραστράπτων τὸν ἥλιον, Ἰριδος μεγάλης στεφάνου τρόπον περιελιττούσης αὐτόν. Τρίτῃ ὥρᾳ τῆς ἡμέρας ἦν, τῆς Πεντηκοστῆς ἐνισταμένης τῶν ἑορτῶν, Κυριλλοῦ τηνικαῦτα ἐν Ἱεροσολύμοις μετὰ Μάξιμον τὰς ἱερὰς ἡμέρας διεχερίζοντος. Πλὴν οὐχ ὥσπερ τις κομήτης ἦν τὸ φῶς ἀπορρέων, ἀλλὰ πυκνὸν καὶ διαφανὲς συνεστῶς ἐν πολλῷ καὶ μεγάλῳ φωτὶ· διῆκε δὲ κατέχον περὶ τὸ οὐράνιον κῦτος ἀμφὶ δέκα καὶ πέντε στάδια, τὸ μὲν μήκος, ὅσον εἰκάσαι, ἀπὸ τοῦ κρυνοῦ διῆκεν ἄχρι καὶ τοῦ ὄρους, ὃ Ἑλαιῶν ἐπικέκληται· τὸ δὲ εὖρος, ὅσον τῷ μῆκει ἀναλογεῖν. Πρὸς δὲ τῷ θαύματι καὶ πᾶσι δέοι· ἐπὶ τῷ παραδόξῳ ἐνῆν. Καὶ ἔθρον πάντες ἐπὶ τὸ ἱερὸν, τὸν μέγαν ἀνυμνοῦντες Θεὸν, ἕκαστος καταλέψας ὃ τι τύχαιεν ἐργαζόμενοι. Πᾶση δὲ γῇ τὸ θαῦμα φοιτήσαν, κατέπληττε, τῶν κατ' εὐχὴν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιδημοῦντων ἐξ ἀπάσης γῆς διζμηνοσάντων. Ὁ καὶ πολλοὺς τῶν τε Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν μετέκλυσε. Ἐγὼ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς παρὰ τε τῶν οἰκείων καὶ Κυριλλοῦ γράψαντος. Κατὰ τι δὲ θεοπρόπιον γενέσθαι ἐλέγετο τοῖς εἰδόσι, πάλαι βίβλοις ἱεραῖς ἐμπερόμενον. Τὸ δὲ σελασφόρον ἐκεῖνο καὶ σεβάσμιον θέαμα οὐδὲ τοῖς ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου ἀθέα-

que civitatis: sed omnium liberalium artium expertem, adeo ut ne primarum quidem litterarum elementa, nisi in extrema ætate, addidicerit. Eutrop.

τον ἦν. Ὁφθη καὶ γὰρ τὸ σημεῖον, ἦνίκα τῶν καὶ Ἐσπέραν Βρετανίωνος καὶ Μαγνεντίου τυράννων περιγένετο, τῆς ἐκεῖσε πονουσῆς στρατιᾶς ἐκεῖθεν τῆ περιουσίᾳ τῆς αἰγλῆς καταστραπτομένης, καὶ τὸ σημεῖον δρώσης. Ὁ γὰρ Μαγνέντιος τὴν πρεσβυτέραν χειρωσάμενος Ῥώμην, τὰ πάνδεινα ἔπραττε, πολλοὺς τε τῆς συγκλήτου ἀνήρει, καὶ τὸν δῆμον διέψθειρεν. Ὡς δὲ ἔγνω τὴν στρατιάν Κωνσταντίου ἀγχιεστα εἶναι, μικρὸν ὑποχωρήσας, πρὸς Γαλλίαν ἐχώρει διὰ τῶν Ἰούλιων Ἀλπεων. Δίοδοι δὲ εἰσιν αἱ Ἀλπεῖς στεναὶ, μεγίστων ὁρῶν ἐκατέρωθεν ὑφ' ἐν χωρίον ἐγγὺς τοῦ συμπύσσεσθαι συγκλειομένων. ἃ δὴ ἔμφερεις εἰσι τοῖς ἐν Θερμοπύλαις στενοῖς. Αἱ μὲν οὖν Ἰούλιαὶ Ἀλπεῖς τὰς Γαλλίας τῶν Ἰταλῶν διορίζουσιν· αἱ δὲ Ἀλπεῖς αἱ καλοῦνται Σουσακτεῖς μεταξὺ Δακίας καὶ Θράκης εἰσι. Συχνῶς γοῦν ἐκατέρωθεν τῶν στρατευμάτων, ποτὲ μὲν οὗτοι, ποτὲ δ' ἐκεῖνοι περιεγιγόντο. Ὑστατον δ' ἤτηθη Μαγνέντιος, περὶ τι φρούριον τῆς Γαλατίας κατέφυγεν· Μούρσα ἦν αὐτῷ ὄνομα. Ὅπου δὴ τὸ ἀδημονοῦν τῆς στρατείας διαλύειν πειρώμενος, καὶ παρασκευάζειν θάρρειν, ἐπὶ κάκεινον εὐφημεῖν οἶα εἶδος βασιλεύειν ἐχρήν, ἠλέγχοντο οὐχ ἐκόντες Αὐγουστον Κωνσταντίον ἀντὶ Μαγνεντίου ἀναγορεύοντες. Ἐντεῦθεν συνεῖς ἐκεῖνος μὴ ἐκ Θεοῦ τὸ βασιλεύειν δεδῶσθαι αὐτῷ, τὸ φρούριον ἀπολιπῶν, πρῶτον ἤσπευετο. Κατόπιν δὲ τῆς στρατείας Κωνσταντίου κατασπευδούσης, μόνος διαφυγῶν, εἰς Λουγδούνον πόλιν ἀποδιδράσκει. Κάκεισε τὸν ἀδελφὸν ἐν εὐνοίας τρόπῳ δῆθεν ἀποσφάττει, πολεμίας προαρπάξων ὕβρεως καὶ χειρὸς, ὃν Καίσαρα πρότερον πεποιθήκει, εἶτα τὴν μητέρα· ἔπειτα δὲ καὶ εἰ τις ἄλλος τῶν οικειοτάτων παρῆν. Τελευταῖον δὲ τὸ ξίφος ἐαυτῷ ὑποστήσας, ἐπηράραχθε τε αὐτοῦ, καὶ διελαθεῖς κατὰ τὸ μετὰφρονον, ἐξέφυγεν, οὐδ' ὄλα τέσσαρα τυραννῆσας ἔτη. Μικρὸν δὲ ὕστερον, καὶ ὃς ἕτερος ἦν αὐτῷ ἀδελφός, Δεκάνιος ὄνομα, ἀγχι τῷ βίῳ αὐτῶν ὑπεξήγαγεν. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως αἱ ταραχαὶ ἀπέλιπον τὰ κοινά. Ἔτερος γὰρ εὐθύς τύραννος, Σιλθάνος ὄνομα, περὶ τοὺς πρῶς δύοσι Γαλάτας ἤρτο· ὃν οὐκ ἐπιπολὺ διαρκέσαντα οἱ στρατηγοὶ Κωνσταντίου διέφθειραν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν Διοκισσαρεῖζ Ἰουδαῖοι Ῥωμαῖοι ἐπαναστάντες, καὶ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας ἀποσεισάμενοι, ἦσαν ὄλα, καὶ τὴν Παλαιστίνην καὶ τὰ περίξ αὐτῆς κατέτρεχον ληϊζόμενοι. Καθ' ὧν μέγα ἀνίστα τρόπατον, ἐπιὼν ἐς Ἀντιοχείαν ἐνθα διέτριβεν ὁ Κωνσταντίος Γάλλος· καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐκ βάρθρων ἀνέτρεπεν. Οὕτω δὲ κατ' αὐτῶν εὐτυχῆσας, τὴν εὐημερίαν οὐκ ἠνεγκεν· νεωτερίζειν δὲ καὶ αὐτὸς ἡρέμα καθήρχετο, καὶ τυραννεῖν ἐμελέετα. Οὐκ εἰς μικράν δὲ κατάφυρος τῆς Κωνσταντίου ἐγένετο· θράσους γὰρ ἀμετρίᾳ ληφθεὶς, τὸν τῆς Ἐψῆς ἐπαρχὸν Δομετιανὸν, καὶ τὸν κοισίωρα Μόντιον, κατ' ἐξουσίαν ἀνείλε, μὴ τῷ βασιλεῖ τὰς αἰτίας μηνύσας τῆς ἀναίρεσως. Ἐξ ἧς αἰτίας καὶ ἄλλων συνεπέρβουεντων, θανάτῳ τὸν ὕβριστὴν μετελθεῖν

(1) Præliis istis vires Romanæ fere consumptæ sunt. Bellatorum enim quinquaginta quatuor millia

A quasi prodigium exhibita esse dicebatur a peritis, ut quæ antiquitus in sacris expressa esset Litteris. Splendidum hoc et venerandum spectaculum, ipsi quoque exercitui non fuit invisum. Apparuit namque signum id, cum imperator ad Occidentem Britannionem et Magnentium tyrannos devinceret: ubi exercitus vario labore fatigatus (1), miraculo tanto viso, immensa ejus luce afflatus et lustratus est. Nam Magnentius, veteri Roma capta, graviter ibi sæviebat, et multos ex senatu atque ipsa etiam plebe crudeliter necabat. Ubi autem Constantii exercitum adesse cognovit, cedens istinc, Galliam per Alpes Julias petiit. Ita enim perangustus transitus dicitur, altissimis ex utraque parte montibus in locum unum, ut prope complicitur, coeuntibus, angustiis quæ in Thermopylis sunt perquam similes. Et Alpes quidem Juliae Gallias ab Italia dividunt. Quæ vero vocantur Susaccuses Alpes, inter Daciam et Thraciam sunt. Porro ubi aliquoties acies inter se concurrere, et nunc hi nunc illi prælio superiores fuere, postremo victus Magnentius ad Mursam (2) Galliarum castellum profugit. Quo loco copias suas casu eo percussas animare, et ad fortitudinem atque fiduciam excitare conatus est. Cum autem et ipsæ militari more acclamatione sua illi ut imperatori fausta ominari deberent, vel invitæ pro Magnentio Constantium Augustum promulgarunt. Unde ille imperium sibi non esse a Deo delatum intellexit: et castello eo derelicto, ulterius est profectus. Verum cum eum Constantii exercitus magna celeritate persequeretur, solus profugiens in urbem Lugdunensem pervenit. Atque ibi fratrem Desiderium, per benevolentiam causam scilicet, ut eum hostium manibus et injuriis eriperet, deinde matrem, postea etiam si quis ex propinquis suis alius adesset, jugulavit. **758** Et tandem in gladium sibi ipsi intentatum incumbens, dorso etiam ipso perfosso, vitam finit, cum non totos quatuor annos tyrannide potitus esset. Paulo deinde post, qui ei alter erat frater, Decennius Cæsar ab ipso dictus, laqueo etiam seipsum interemit. Sed enim ne sic quidem republicæ pacatæ fuere. Statim enim tyrannus alius, nomine Sylvanus, apud Occidentales Gallos exstitit: quem non ita diu res turbantem, Constantii duces interemere. Enimvero Judæi quoque Diocæsareæ Romanis rebellantes, et servitutis jugum excutientes arma sumpserunt, et Palestinam vicinasque in circuitu regiones percurrentes vastarunt. Contra quos ex Antiochia, ubi agebat, profectus est Constantius Gallus, eisque superatis tropæum ingens statuit, et urbem eorum ex ipsis fundamentis diruit. Sed enim rebus feliciter gestis, fortunam blandientem prosperitatemque eam non benetulit: nam et ipse ad res novas aspirare et tyrannidem meditari cœpit. Sed brevi conatus ejus

periere. Oros., Eutrop.

(2) Ad Murtium, Eutrop.

manifesto comperit Constantius. Siquidem ille per effrenem audaciam Orientis præfectum Domitianum et quæstorem Montium (1) suapte potestate necavit, cædis ejus causa imperatori non significata. Quæ res aliæque insuper ad eam accedentes effecere, ut imperator eum, ut sibi injurium, sublatum vellet. Et ira incitatus, ad se eum evocavit. Atque ille in deteriore partem eam vocationem fieri suspicatus, sibique propterea metuens, etiam invitus profectus est, uxore sua Constantia, quæ pro eo precaretur, præmissa. Ea in itinere mortua est. In comitatu Galli Theophilus etiam Indus fuit, de quo supra diximus. Nam is medium se inter Gallum et Constantium gerebat, conjunctionem eorum et concordiam confirmandam, cum Cæsar Gallus designaretur, et pacta fierent. At Gallus, adempta ei primum purpura, circa Phlannonem (2) insulam in Occidentalibus partibus ex insidiis Eusebii eunuchi trucidatus est. Quod quidem ita tum fieri jussit Constantius : postea autem eum facti pœnituit. Brevi post fratrem ejus Juliascum perpenderet, Cæsarem creavit : et adversus barbaros in Galliam misit, qui res ibi turbulenta in historia sequenti accuratius omnia exponemus.

CAPUT XXXIII.

Ut denno Ariani synodus Antiochiæ et Mediolani celebrantes, Athanasium oppugnarint : et quæ consilia de perversione fidei Constantius ceperit.

Constantius cura et periculo tyrannorum liberatus, venit Romam, ubi de tyrannis triumphum sibi agendum esse duxit. Eodem tempore ad concordiam dogmatis Orientales simul et Occidentales episcopos, sicuti putabat, adducturus, synodum cogit in Italia præcepit. Julius tum, viginti quinque annis Romana Ecclesia administrata, decessit, provinciamque ejus Liberius sortitus est. Tum vero opportunitatem sibi oblatam esse existimantes, qui professionem fidei Nicenam abrogaverant, calumnias rursus contexuerunt, ut tou ὁμοουσίου, consubstantialis, professores, quos antea ut sententiæ alterius sectatores exauctoraverant, ecclesiis prorsus exigerent. Constante namque adhuc superstitite, non ausi fuerant fraudulenta temeritate imperia inter se committere. Quippe bellum fratri Constans denuntiaverat nisi Athanasium, sicuti dictum est, reciperet. Potissimum vero Athanasium illi expellere studio omni contendebat : qui sane etiam Constante nondum cæso, Constantio autem propter illum, Athanasium se complecti assimulante (tantum illorum erat odium), conquiscescere non potuerunt. Sed enim tringinta ex maligna eorum multitudine Antiochiæ congregatis, Narcisso videlicet Cilice, Theodoto Thrace, Eugenio Nicæno, Patrophilo Scythopolitano, Menophanto Ephesio, atque aliis, reditum Athanasii illi tanquam illegitimum culpabant, et omnibus ubique episcopis scribebant, ne cum illo communicarent, neve

(1) *Magnum, Socrat. et Sozom.*

(2) Περὶ Φλάνονα τῆν νῆσον. Socrat. lib. II,

ἄπειρᾶτο. Καὶ περιοργῆς γεγωνῶς, πρὸς ἑαυτὸν μετεστέλλετο. Ὁ δ' οὐκ ἐπ' ἀγαθῶ τὴν μετάκλησιν συμβάλλων, δεδοικῶς δ' ὄμως καὶ ἄκων ἀπφει, τὴν ἰδὴν γαμετὴν Κωνσταντῖαν προπέμψας πρεσβεύσουσαν. Ἄλλ' ἡ μὲν ἐνόδιος ἐπεσέθη θανάτῳ. Συνείπετο δ' ἐκείνῳ καὶ Θεόφιλος ὁ Ἰνδῶς, περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν. Συνῆν γὰρ μέσος ταῖς πρὸς Γάλλον καὶ Κωνσταντίον συνθήκαις, ἡνίκα Καῖσαρ χειροτόνητο, συνέχων αὐτῶν τὴν ὁμόνοιαν. Γυμνωθεὶς δὲ τῆς ἀλουργίᾳς ὁ Γάλλος καὶ κατὰ Φαλῶνα τὴν νῆσον γενόμενος περὶ μέρη δὴ τὰ Ἑσπέρια, ἐπιβουλαῖς Εὐσεβίου τοῦ εὐνοῦχου ἀναιρεῖται· κελύσαντος μὲν τὴν ἀναίρεσιν τοῦ Κωνσταντείου, μεταμέλῳ δὲ χρησαμένου ἐς ὕστερον. Μετ' ὀλίγον δὲ τὸν ἐκεῖνον ἀδελφὸν Ἰουλιανὸν ἐκ τῆς ἰωνίας μεταπεμφόμενος, χειροτονεῖ Καῖσαρ, τὸ τῆς ἀρχῆς βίρος ἰδῶν, καὶ πρ' εἰς τοὺς ἐν Γαλλίᾳ βαρβάρους ἀπέστειλε, ταραχῆς ἐμπλεῖα τὰ ἐκεῖσε δὴ καθιστῶντα. Ἄλλὰ περὶ μὲν Ἰουλιανῶ ἐν τῇ ἐφεξῆς ἱστορίᾳ πρὸς λεπτόν διηγήσομαι.

Brevi post fratrem ejus Juliascum perpenderet, Cæsarem creavit : et adversus pacaret etiam constitueret. 759 Sed de Juliani rebus

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ΄.

Ὡς πάλιν οἱ ἐξ Ἀρσίου τυράννοιο ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ Μεδιολάνοις ποιούντες, τοῖς περὶ Ἀθανάσιον κολεμούντες ἦσαν· καὶ ὅλα περὶ διαστροφῆς τῆς πίστεως ἐμελέτα Κωνσταντίος.

Κωνσταντίος καὶ τῆς τῶν τυράννων φροντίδος ἀπαλλαγείς, ἐκ Σιρμιού ἀπάρας, πρὸς τὴν Ῥώμην ἐγένετο· ὅπου δὴ καὶ τὸν κατὰ τῶν τυράννων θραμβῶν τελεῖν αὐτῷ καὶ κατάγειν ἐδέδοκτο δεῖν. Ἐν ταυτῷ δὲ σύμφρονος καθιστῆν οἰόμενος περὶ τὸ δόγμα τοῦ τῆς Ἑω καὶ Ἑσπέρας ἱερέας, καὶ συνοδὸν ἐν Ἰταλίᾳ γενέσθαι προσέταξεν. Τότε δὲ Ἰούλιος εἰκοσι καὶ πέντε ἔτεσι τῆς ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίας προστάς, ἀπέβη· Λιθέριος δὲ τὸν κλῆρον τῆς ἐκεῖνου διακονίας ἐλάμβανεν· ὀνηνίκα καιρὸν προσήκοντα ἔχειν νομίσαντες οἱ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἠθετηκότες, συνέβραπτον διαβολὰς, ὡστ' ἐξωθεῖν τῶν ἐκκλησιῶν, οὗς πρότερον αὐτοὶ ὦ· ἔτεροδόξους καθείλον τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦντας. Κῶνστα μὲν γὰρ περιόντος ἔτι, οὐκ ἐτόλμων συγκρούειν τὰς βασιλείας· πολεμεῖν γὰρ ἐκεῖνος τῷ ἀδελφῷ ἐπηγγέλλετο, εἰ μὴ δέξεται τοὺς περὶ τὸν Ἀθανάσιον, ὡς περ εἴρηται. Μάλιστα δ' Ἀθανάσιον ἐλαύνειν διὰ σπουδῆς ἐποιούντο· οἱ δὲ καὶ Κῶνσταντιος μήπω φθαρέντος, Κωνσταντίου δὲ δι' ἐκεῖνον προσποιούμενον φιλεῖν Ἀθανάσιον, ὑπερβολῆ μίσους, ἐκείνῳ οὐδὲ οὕτως ἡσυχάζειν ἡνεύχοντο. Τριάκοντα δ' ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῦ πονηροῦ στίφους ἀδροισθέντες, οἱ περὶ Μάρκισσον, τὸν Κιλικία λέγω, Θεόδωρον τὸν Θράκα, τὸν Νικαία Εὐγένιον, Πατρόφιόν τε καὶ Μηνόφαντον, ὧν ὁ μὲν Σκυθοπόλειος, ὁ δ' Ἐφέσου ἦν ὁ Μηνόφαντος, ἐν αἰτίαις ἐποιούντο τὴν ἐκεῖνον κάθοδον· καὶ τοῖς ἀπανταχοῦ ἔγραφον ἐπισκόποις, ἐκείνῳ μὴ κοι-

cap. 54. Plin. in Illyrici descriptione meminit urbis Flanonæ et Absyrtii insulæ, libro III, cap. 21.

ωνειν, μήτε μὴν γράφειν· ἀλλὰ Γεώργιον ἐν
 τιμαῖς ἔχειν, ὃν αὐτοὶ κατεστήσαντο. Ἀθανάσιος
 δὲ οὐδ' ἐπιστοφῆν αὐτῶν ἐποιεῖτο. Καὶ τοῦτο ἦν
 ἕως οὗ Κωνσταντίου τοῦ τυράννου καθελῶν, μόνος
 τῆς Ἐως καὶ Ἐσπέρας κατήρξεν· τοῖς γὰρ ἐν Ἐσπέρα
 γενόμενος· ὁ Κωνσταντίος, τοῖς ἔκείσε τῶν ἱερῶν
 τῆ ἁμοουσίου στοιχοῦσι πίστει, προσεπιεῖτο κολ-
 λᾶσθαι καὶ συμφρονεῖν· καὶ διόλου συνεῖναι τάχα
 ἤρετο. Τέχνη δὲ μετήρξατο τὰ πρῶτα μὴ βιάζε-
 μενος, ἕως οὗ κἀκείνους ἐπιψηφισασθαι πείσειε
 τοὺς κατ' Ἀθανασίου γεγεννημένους ἐπίσης τοῖς ἀνά
 τὴν Ἐως ἐπισκόποις. Καὶ γὰρ πως ἐλογίζετο, ὡς εἰ
 ψήφω πάντων τῶν Ἐφῶν καὶ Ἐσπερίων ἐκποδῶν
 Ἀθανάσιος γένοιτο, ἐκ τοῦ βᾶπτου ἐνεῖναι τὰ περὶ
 τὴν θρησκείαν ὡς βούλοιο κατορθοῦν. Καὶ δὴ περὶ
 Μεδιόλανα τῆς Ἰταλίας τὴν σύνοδον ἤθροισεν. Ἐκ
 μὲν οὖν τῆς Ἐως ἄλλοι οὐκ ἴσως παρεγένοντο· τὸ γὰρ
 τῆς ὁδοπορίας μακρὸν καὶ νόστος καὶ γῆρας τῶν
 πολλῶν ἐπέιχε τὴν ἀφίεσθαι· Ἐσπεριοὶ δὲ πλείους ἢ
 τριακόσιοι συνελέγησαν. Τὸ δὲ σπουδαζόμενον ἦν
 τοῖς ἐξ Ἐως καταδικάζειν Ἀθανασίου, ὥστε ἄδατον
 ἐκείνῳ εἶναι τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Καὶ ἡ μὲν ἄλλη
 σύνοδος, ἢ ἀπάτη, ἢ δόσις, ἢ καὶ ἀγνοία, συνέτρεχον
 τῷ ψηφίσματι· μόνος δ' ἐξ ἀπάντων Διονύσιος· ὁ
 Ἄλβας ἐπίσκοπος, Ἰταλιῶτις δὲ αὐτῆ μητρόπολις,
 καὶ Εὐσέβιος τῶν ἐν Λιγουρίας Βρεκέλλων, καὶ
 Τριβέρεως ὁ Παυλῆος, ἐν Γαλλίαις δ' ἐστὶν ἡ Τρι-
 βερεις, καὶ Ροδανὸς καὶ Λουκίφερ, τὴν δόλον φω-
 βρᾶντες, ὡς ἐπὶ τῆ ἀνατροπῆ τοῦ ἐν Νικαίᾳ
 ὄγκματος οἱ Ἐφῶν τὴν Ἀθανασίου καθαιρῶσιν ἐπι-
 σπεύδουσιν, ἀναστάντες ἐβῶν, δόλον εἶναι καὶ
 ἀπάτην τοῦ Χριστιανισμοῦ· καὶ μὴ δι' Ἀθανάσιον
 εἶναι τὸ εἰρημένον, ἀλλ' ἐπιβουλήν τῶν κατὰ Θεοῦ
 ἐρῶν· πάλαι δεδογμένων τὸν τε βασιλεῖα καὶ τοὺς
 τὰ Ἀρείου φρονουῦντας ἐπινοῖν. Ταῦτ' εἰπόντων, ἡ
 μὲν σύνοδος διελύετο ἀπραγματοῦ· ὅσοι δ' ἐπαρῆ-
 σιάσαντο ὑπερῆρα κατεδικάσθησαν γενόμενοι ἐκπο-
 δῶν· μεθ' ὧν ἦν καὶ Ἰλάριος ὁ Ποικιτάων ἐπί-
 σκοπος. Ὅτι δ' ἀληθῆς αἰτία ἦν ὡς ἐπὶ προφάσει
 Ἀθανασίου κατὰ τῆς πίστεως ἢ ἐν Μεδιολάνῳ
 ἤθροιστο σύνοδος, πιστώσεται τὰ ἑξῆς. Ἡ γὰρ οὐκ
 εἰς μακρὰν συστάσα κατὰ ταυτὸν ἐν τῇ Ἀριμίνῳ
 τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐν Σελευκίᾳ τῆς Ἰσαυρίας,
 νεωτερίζειν κατὰ τῶν ἐν Νικαίᾳ δεδογμένων ἐπεχεί-
 ρησαν, ὡς αὐτίκα μάλα δηλώσωμεν. Ὁ γὰρ βασιλεὺς
 χαλεπήνας, οἰκουμένην συγκροτεῖν ἐβούλετο σύ-
 δον, ἐλύσαι τε τοὺς τῆς Ἐφῶς ἐπισκόπους πάντας
 εἰς τὴν Ἐσπέραν, πάντα τε κἀλων κινήσαι, εἴγε
 δύναίτο, ὡς ἂν πάντας ὁμόφρονας καταστήσειεν.
 Ἐπεὶ δ' εἰς σκέψιν τὸ πρᾶγμα δούς, ἐργῶδες ἐδό-
 κει, καὶ γὰρ προσίστατο οἱ τὸ τῆς ὁδοπορίας μα-
 κρὸν· μίαν μὲν εἶναι τὴν σύνοδον ἐκέλευεν, ἐν δυσὶ
 δ' ἀθροισθῆναι τοὺς τόποις. Τοῖς μὲν οὖν Ἐσπε-
 ροῖς ἐν Ἀριμίνῳ τῆς Ἰταλίας συνάγεσθαι προῦ-
 ρεσε· τοὺς δὲ γε Ἐφῶν γράμμασι κατὰ τὴν
 Νικομήδειαν ἀφικνεῖσθαι προσέταττεν. Ὁ μὲν οὖν

ad illum scriberent: sed Georgium honore prose-
 querentur, quem ipsi episcopum constituerant.
 Athanasius autem nihil prorsus hæc curabat. Id
 ita factum, donec Constantius, tyrannis sublatis,
 unus ipse Orientis simul et Occidentis imperio est
 potitus. **760** Et Constantinus cum in Occidente
 esset, cum episcopis τοῦ ἁμοουσίου, consubstantialis,
 fidei assentientibus se conjunctum esse, et cum
 eis sibi convenire simulavit: et fortasse in parti-
 bus eorum esse omnino constituit. Arte certe usus,
 cum vim nullam eis primum adhiberet, sed tan-
 tum persuaderet, ut eandem contra Athana-
 sium, quam Orientales episcopi tulissent, ipsi etiam sen-
 tentiam ferrent. Sic etenim quodammodo putavit,
 si omnium Orientalium juxta et Occidentalium cal-
 culis Athanasius damnaretur, facillimum sibi fore,
 ut religionem pro arbitrio suo constitueret atque
 ordinaret. Itaque in Italia Mediolani conventus
 convocatus est. Et ex Oriente quidem pauci admodum
 illi præsto fuere. Itineris enim magnitudo, et mor-
 bus, et ætas grandior, multorum impedit adven-
 tum. Occidentales autem plures quam trecenti
 convenere. Enimvero Orientalium consilium fuit,
 ut Athanasius damnaretur, eique Alexandrina urbe
 intercideretur. Et reliqua synodus sive errore aut
 metu, seu etiam ignorantia pedibus in eam ibat.
 Soli vero ex omnibus Dionysius Albæ, quæ una ex
 metropolitanis in Italia urbs est, et Eusebius Ver-
 cellarum Liguriæ, et Paulinus Trevirorum in Gal-
 lia, episcopi, et præterea Rhodanus et Lucifer (1),
 dolo deprehenso, Orientales evertendi Nicæni
 dogmatis gratia exauctorationem Athanasii urgere,
 assurgentes, vociferati sunt, fraude Christianis-
 mum circumveniri, neque verbis ejusmodi de Atha-
 nasio agi: sed insidias decretis rite atque ordine
 de Deo olim factis, imperatorem et Arianos tendere.
 Hæc ubi dicta, conventus rebus infectis solutus
 est. Qui autem liberius sententiam dixerant con-
 demnati, solum exsilii causa verterunt. Inter quos
 Hilarius etiam Pictaviensium episcopus fuit. Porro
 verum fuisse, quod sub obtentu nominis Athanasii
 adversum fidem Nicænam Mediolanensis synodus
 sit congregata, ea quæ sequuntur confirmant.
 Nam quæ paulo post eodem tempore et Arimini
 in Italia, et Seleuciæ in Isauria, acta sunt concilia,
 res novas contra Nicænas constitutiones molita
 sunt; quemadmodum mox declarabimus. Imperator
 enim stomachabundus universale concilium
 cogere, et episcopos Orientales omnes in Occiden-
 tem pertrahere volebat, **761** omnem movens fun-
 nem, si quo modo facere posset, ut ad concordiam
 omnes adduceret. At ubi re deliberata, difficile id
 visum est, quod ei itineris longinquitas obstaret,
 unam quidem, sed duobus in locis congregandam
 esse synodum, statuit. Et Occidentales, Arimini,
 Orientales vero Nicomediæ convenire, litteris suis

(1) Lucifer Sardinia insulae metropolitanus dicitur apud Theodor. lib. II, cap 15, ubi ista fusius referuntur.

jussit. Imperator sane quidem hoc sic concordiam omnium spectans instituit : sed consilium ejus aliter cessit : utriusque enim dissensio inter eos intercessit. Neque enim Arimini (1) qui convenerant, concordantes erant : majus autem inter eos qui Nicomediae quidem per terræ motum coire impediti, Seleucia verodeinde congregati fuerant, dissidium est ortum. Cæterum quæ utrobique sint acta, historia ipsa deinceps ostendet. In præsentia autem, quæ Athanasio per omne Constantii imperium acciderint, breviter referemus, ut ordine suo nobis procedat oratio.

CAPUT XXXIV.

Quas calamitates sub imperio Constantii magnus pertulerit Athanasius, et ut Deus sæpe eum ex maximis liberarit periculis, et ut is nulla divinitus præviderit.

Ille siquidem auditus quæ adversus eum in imperatoria aula factæ fuerant comminationibus, ad tempus profugit. Deinde quinque qui sub eo erant episcopis delectis, in quibus Serapion etiam Thmuzæus, vir Dei in primis amans, atque in dicendo et scribendo gravis fuit, ad imperatorem in Occidente degentem eos misit, tribus ex ecclesia sua presbyteris additis : qui, si id imperator jussisset, adversariorum calumnias confutarent. Dum illi proficiscuntur, imperatoris interea litteræ, quibus ad eum evocabatur, afferuntur. Itaque ipse cum suis in gravi erat cura et sollicitudine. Neque enim tutum satis esse putabat, dicto imperatoris audientem esse, qui in professione fidei hallucinaret. Neque vero illi morem non gerere, periculo carebat. Mansit sane. Et qui litteras attulerat, vacuus ad imperatorem rediit. Porro æstate ineunte, alter venit, cum quodam Alexandrinæ urbis illustri cive : atque is Athanasium urbe expellere, et clerum male accipere inceperat. Sed enim cum plebs rebellans vim pararet, et ipse nihil efficeret, retrocessit.

762 Postea intempesta nocte ordinum ibi militarium dux, ut qui ab imperatore missus fuerat, atque hæc curabat, Hilarius, ubi Athanasium in ecclesia occultari intellexit, quæ Theonæ dicitur, cum delecta Ægyptiorum fortique manu ei institit : et postibus effractis in templum quidem irruit, sed Athanasium quæsitum non comprehendit. Divinitus enim ei irruptionis hujusmodi consilio manifestato, paulo ante iude exiverat, milites autem tardius ad comprehendendum eum venerant. Dicitur sane hic vir multa et diversa divino judicio evasisse pericula. Quod namque Deo esset perquam clarus, quæ futura erant, itidem ut præsentia, per gratiam Dei providebat. Multa certe admiranda futurorum cognitionem viro ei contestantur. Primo namque anno Constantis, et Constantio insidias ei struente, cum fuga sibi consulisset, apud notum quemdam hominem in subterraneo et caliginoso specu, aquæ olim cisterna, latuit, nemine

Β βασιλεὺς τὸ σύμφωνον πάντων οίόμενος, οὕτως ἐκέλευεν· εἰς τὸναντίον δὲ μεθίστατο αὐτῷ ὁ σκοπός. Καὶ ἀμφὶ δὲ καθ' ἑαυτοῦ διηρέθησαν. Οὕτε γὰρ οἱ ἐν Ἀριμίνῳ πρὸς ἑαυτοῦς συνεφώνησαν· μεῖζον δὲ καὶ τὸ ῥῆγμα οἱ ἐν Νικομηδείᾳ μὲν σισιμῶ κωλυθέντες, ἐν Σελευκείᾳ δὲ ἐκείθεν συναθροισθέντες, εἰργάσαντο. Ἄλλ' ὅπως μὲν τὰ ἐν ἐκείναις γεγένηνται, τοῖς ἐφεξῆς ἡ ἱστορία δηλώσει· νυνὶ δὲ περὶ τῶν συμβάντων Ἀθανασίῳ παρ' ἄλην τὴν ἀρχὴν Κωνσταντίου διαληψόμεθα διὰ τὸ εὐσύνοπτον, ἵνα καθ' ὅδον ἡμῖν ὁ λόγος προῆγ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Β Ὅσα τῶν δεινῶν τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ συνέβη ἐν τῇ ἀρχῇ Κωνσταντίου· καὶ δεῖ τὸ θεῖον αὐτὸν κολλᾶσαι τῶν δεινῶν ὑπέστηραγε, καὶ θείας μετείχε προγνώσεως.

Γ Ἐκεῖνος γὰρ τυθόμενος τὴν ἐν βασιλείῳ κατασκευαζομένην αὐτῷ ἀπειλήν, ἔφυγε μὲν πρὸς καιρόν· εἶτα πέντε τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπιλεξάμενος, ἐν οἷς ἦν καὶ Σεραπίων ὁ θμουαῖος, ἀνὴρ θεοφιλῆς ἐς τὰ μάλιστα, καὶ λέγειν καὶ γράφειν δεινός, πρὸς βασιλέα πέμπει τῇ ἐσπέρᾳ διάγοντα, καὶ τρεῖς παραζεύξας πρεσβυτέρους αὐτῷ τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας, εἰ μὲν βασιλεὺς κελύσει ἀντιστησομένους ταῖς τῶν ὑπεναντίων διαβολαῖς. Ἐν ὅσῳ δ' ἐκεῖνοι ἀπέπλεον, γράμματα ἐκ βασιλέως ἐφοῖτα τοῦτον μετακαλούμενα. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ἐναγώνιοι ἦσαν· οὐδὲ γὰρ τάσφαλές ἐνόμιζεν ἔχειν πειθόμενος βασιλεῖ σφαλλομένῳ περὶ τὴν πίστιν. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ ἀπειθεῖν ἀκίνδυνον ἦν. Ἔμεινον οὖν· καὶ ὁ τὰ γράμματα φέρων, κενὸς ἐπάνευσι. Θέρους δὲ ἐπιγενομένου, ἕτερος ἦκε μετὰ τῶν ἐν τῇ πόλει περιφανῶν, καὶ τοῦτον τῆς πόλεως ἤλαυνε· καὶ τὸν κλῆρον κακῶς διετίθει. Τοῦ δὲ λαοῦ νεωτερίζειν ἐπιστάλλοντος ἤδη, ἀνύσας οὐδὲν καὶ αὐτὸς ἀνεχώρει. Ἐπειτα νυκτὸς ἄωρὶ σὺν οὐκ ἀγνωεῖ Αἰγυπτία ἐφίσταται φάλαγγι. Καὶ ἐπεὶ μάθοι Ἀθανάσιον κρύπτεσθαι κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἡ τοῦ Θεωνᾶ λέγεται, ὁ στρατηγὸς Ἰλάριος, ὃς ἐκ βασιλέως ἐπέμπετο, ἀνατρέψας τὰς θύρας, εἰσῆει μὲν εἰσω, ἤκιστα δὲ τὴν Ἀθανάσιον κατελάβανε. Θεοῦ γὰρ τὴν ἐφοδὸν προμηνύσαντος, βραχὺ τι χρόνου πρὸ ἐκείνων ἐξῆει, τοὺς δὲ στρατιώτας ἐφυστερῆσαι τὴν αὐτοῦ σύλληψιν. Λόγος δ' ἔχει πολλοὺς καὶ διαφόρους κινδύνους θεοῖς μηνύμασιν ἀποδρᾶναι τὸν ἄνδρα· φίλος γὰρ ὢν Θεῷ μάλιστα, ὡς ἐνεστώς τὸ μέλλον ἑώρα χαριζομένου Θεοῦ· πολλὰ γὰρ θευμαστὰ τὴν τῶν ἐσομένων γνῶσιν ἐπιμαρτυρεῖ τῷ ἄνδρῳ· τῷ γὰρ πρώτῳ ἔπει Κωνσταντος τοῦ Κωνσταντίου ἐπιβουλα φρονούντος αὐτῷ, φυγῇ χρησάμενος, γνωρίμῳ τινὶ κατεκρύπτετο, ἐν καταγαλῶ ζορερῷ οἰκῆματι, ὃ πάλας ποτὲ ταμείον ὑδάτων ἐτύγχανεν ὄν. Οὐδεὶς μάλιστα συνέγνω πλὴν θεράπαινα, ἡ πιστὴ δοκοῦσα, ταῖς κατὰ χρεῖαν διεκονεῖτο. Ἐπεὶ δὲ σπουδῇ προῦκειτο τοῖς ἐναντίοις τὸν ἄνδρα ζωγρεῖν, ἔμαλλε δὲ δώροις καταπροδι-

(1) Sozom. lib. iv, cap. 9, 10.

ὄσθαι πρὸς τῆς διακόνου χρήμασιν ἐκείθεν ὑποφθα-
 ρείσης· φθάσαν τὸ θεῖον, τὴν ἐπιβουλὴν κατεμή-
 νων. Ὁ δ' ἄλλαχού μετεχώρει. Ἐκεῖνη δ' ὡς ψευδῆ
 τῶν δεσποτῶν κατεπιούσα, πληγὰς ἐλάμβανε· πολὺ
 γὰρ ἦν τὸ δεινὸν τοῖς φωραθεῖσι κρύπτειν τὸν Ἀθα-
 νάσιον, ὡς ταῖς βασιλικαῖς προσταγαῖς ἀντιπράτ-
 τουσι, καὶ τὸ πολιτεύεσθαι καλῶς ἀφανίζουσι. Καὶ
 πολλοὶ διὰ τοῦτον δεινῶν ἐπειράθησαν. Παραπλήσιον
 δὲ τι καὶ ἄλλο τοῦτῃ ἐπισυνέδη· τῇ γὰρ αὐτῇ
 αἰτίᾳ ἐπὶ Αἴγυπτον δῆθεν φεύγων, τὸν Νεῖλον ἀνέ-
 κλειεν. Ἐπεὶ δὲ, τὸν δρασμὸν καταμηνυσάντων τινῶν,
 ἐδιώκετο, ἀνωθεν τὸ γινώμενον ἐμυεῖτο· καὶ τοὺς
 πλωτῆρας ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν μᾶλλον ἀναστρέ-
 φειν ἐκέλευεν. Παραμείψας δὲ τοὺς διώκοντας τῷ
 καταγέσθαι, τῷ τῆς πόλεως ὀμίλῃ συμμιγῆς διε-
 λάνθανε καὶ ἐσώζετο. Ἐκ τοίνυν τῶν τοιούτων οὐ
 πρὸς τῶν ἑτεροδόξων μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν
 Ἑλληνιστῶν, ὡς γοητείαις χρώμενος διεβάλλετο·
 καὶ γὰρ ποτ' ἐπὶ τὴν πόλιν προϊόντος αὐτοῦ, κο-
 ρῶν τὸν ἀέρα διανηχομένη ἀνέκραξε. Πλήθος δὲ
 συνεστῶς Ἑλλήνων, ἀποσκώπτοντες οἴαπερ γόητα,
 δικρῶτων τε ἂν ἢ κορῶν λαλοῖσι. Τὸν δ' ἠρέμα
 ἀστειὸν καὶ μάλα ἡδὺ γελᾶσαντα, Κράξ, φησί,
 λέγει· ὃ ἐπὶ Ῥωμαίων φωνῇ σημαίνει τὸ αὐριον.
 Αἰτίσεται δ' ὡς ἢ αὐριον ὁμῖν οὐ καλῶς ἀπαντή-
 σει· κλέυσμα γὰρ ἐκ βασιλείως ἔχον, τὴν ἑορτὴν
 ὁμῶν ἐφέξει· καὶ ἄθητ' ἅ τῆς λαμπρότητος ἔσται
 ὁμῖν. Τὸ δ' ἀστειὸν Ἀθανασίου πέρας εἶχεν εὐθύ·
 βασιλείως γὰρ καταφοιτήσαντα γράμματα παρηγγύα
 τοῖς ἀρχουσι, τοῦ λοιποῦ κωλύειν τοὺς Ἑλληνας
 παραβάλλειν, καὶ ὡς ἔθος τῇ σφῶν θρησκείᾳ
 τὰς ἑορτὰς ἐκτελεῖν. Καὶ ἡ ἐπὶ θύραις αὐτῶν περὶ
 πλείστου οὔσα τοῖς Ἑλλησι καὶ σεβάσμιος μάλιστα
 ἑορτὴ τὴν καυτὰ ἐλύετο· καὶ ἕκτοτε οὐδαμῶς
 ἐπράχθη. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀποχρήσει δεῖξαι, ὡς
 θεῖος μάλιστα ἦν ὁ ἀνὴρ, καὶ προφητικῶς ἡξιωμένος
 χάρισματος· φυγόντος δ' ὡς εἰρηται, ὃ ὕπ' αὐτὸν
 κλήρος τὰς ἐκκλησίας κατέειπε· ἕως οὗ τοῖς Γεώρ-
 γιον προσδοκῶσιν ὁ ὑπαρχος ἦκιν μετὰ στέφους
 παρέδωκεν. Ἐς ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸς ἐλθὼν, κατέ-
 σχεν αὐτάς. Μὴ κατὰ σχῆμα δὲ καὶ ἦθος ἱερέως
 πολιτευόμενος, φοβερός τις ἐπετήθευεν εἶναι. Τοῖς
 δ' Ἀθανάσιον ἐπαινοῦσι καὶ μάλα θηριώδης ἦν,
 ἀνδρας τε καὶ γυναικας οὐρων, οἳ τις ὠμὸς τύ-
 ραννος δεσμοῖς περιέβαλεν· ὧφ' ὧν εἰς κοινὸν μίσος
 ἐμπειῶν τῷ δῆμῳ μικροῦ ἂν διώλλυτο, εἰ μὴ τὸν
 κίνδυνον διαδράς, ἐς βασιλεία ἀνέτρεχεν. Οἱ δὲ τὰ
 Ἀθανασίου φρονούντες τὰς ἐκκλησίας κατέσχον,
 κἂν οὐκ ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ· ὃ γὰρ τῆς Αἰγύπτου
 στρατηγὸς ἀφελόμενος, αὐτὸς τοῖς Γεωργίου ἀπέ-
 δοτο. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ αὐτὸς ἦκε, φοδερώτερος
 μὲν γεγεννημένος, μισούμενος δὲ πλέρον, ὅτε δὴ τὸν
 βασιλέα κεινηκῶς εἰς θυμὸν κατ' αὐτῶν. Δύσπιστος
 δὲ καὶ τύφου μεστὸς διεβάλλετο· καὶ παρὰ τῶν
 Αἰγυπτίων μάλιστα μοναχῶν, οἳ εἶποντο· μᾶλλον
 τὰ πλῆθη, καὶ ἂ λέγειν ἀλήθειαν ζῶντο· ὅτι περ
 ἄρετῆν ἀσχοῦντες, φιλοσόφως διήκουον. Καὶ τὰ μὲν
 Ἀθανασίου συλλήβδην εἰπεῖν ἐπὶ Κωνσταντίου δια-

A præter ancillam conscio : quæ quod fidelis esse
 videretur, ad usus necessarios ei inserviebat.
 Postquam autem in hoc magno studio adversarii
 incubuere, ut virum vivum caperent, et ancilla ea,
 pecunia ab illis corrupta, mercede eum proditura
 erat : præveniens Deus insidias ei indicavit. Ita
 ipse alio concessit : at illa ut quæ contra heros suos
 falsa dixisset, plagas reportavit. Gravis siquidem
 eis constituta fuerat pœna, qui Athanasium celare
 comperti fuissent, ut qui contra imperatoria jussa
 niterentur, et rectam reipublicæ administrationem
 tollerent. Multi sane eo nomine res duras sunt
 experti. Persimile quiddam alio quoque ei tempore
 evenit. Eamdem namque ob causam in Ægyptum
 profugiens, adverso navigabat Nilo. Cum autem
 fuga ejus indicata, quidam eum persequerentur,
 cœlitus id cognovit, et nautas atque vectores Alex-
 andriam redire jussit : et in descensu persecutori-
 bus suis præteritis, populi deinde turbæ in urbe
 frequentissima mistus, latuit incolumisque per-
 mansit. Quapropter non solum Ariani, sed et Græci
 atque gentiles eum, ut magum et præstigiatorum,
 tales ob res criminati sunt. Aliquando namque
 urbem eo ingrediente, cornix in aere volans croci-
 tabat : et Græcorum quæ illic **763** stabat turba,
 scommata eum veluti impostorem persequens,
 quidnam cornix diceret, interrogavit. Et ille per-
 quam urbane et suaviter ridens, Cras, inquit. Quod
 Latino sermone diem crastinum significat. Porten-
 dit autem, crastinum diem vobis non bene cessu-
 rum. Mandatum enim ab imperatore veniens festum
 diem vestrum inhiabit, et magnificentia vestra
 injucunda vobis erit. Porro id Athanasii dictum
 exitum suum confestim habuit. Ab imperatore
 enim litteræ venerunt, quibus magistratus jubeban-
 tur, de cætero Græcos prohibere, ne ad templa
 accederent, et more superstitionis suæ dies festos
 peragerent. Et celebritas ea quæ jam aderat, et ab
 illis plurimi flebat, venerationeque maxima cole-
 batur, tum soluta est, neque postea peracta. De-
 clarare hæc satis possunt, divinum eum virum,
 et prophetici dōni non expertem fuisse. Ipso autem,
 ut dictum est, profugo, clerus ejus ecclesias tenuit :
 donec adveniens dux cum armatis, Georgium ex-
 spectantibus eas tradidit, et ipse postea Georgius
 adveniens occupavit. Is quod non apparatu aut
 more episcopi administrationem suam institueret,
 terribilem se exhibuit. In Athanasii autem lauda-
 tores ferus admodum fuit, ac viros simul et mulie-
 res arripiens, tanquam sævus tyrannus, in vin-
 cula conjecit. Quamobrem publicum populi odium
 in se concitavit. Periisset certe quidem, nisi
 periculo vitato ad imperatorem procurrisset. Ibi
 tum sectatores Athanasii ecclesiis præ-
 fuere, quamvis ad breve tempus. Præfectus
 namque Ægypti, illis ejectis, eas factioni Geor-
 gii restituit. Nec longe post et ipse rediit,
 terribilior quidem quam antea, non minus autem

omnibus invisus, quippe qui imperatorem ad iram A φόρω; γεγεννημένα, ἐφεξῆ; κείμενα, τοῦτον ἔσχε τὸν
contra eos commovisset. Infidelis vero, et fastu τρόπον.
plenus a plerisque increpitus est: et ab Ægyptiis monachis maxime, quos hominum multitudo in
primis, cum quod vera dicere existimati sunt, tum quod philosophice plane virtutem et pietatem
exercere perseverarunt, sequebatur. Res Athanasii, sicuti sub Constantio vario eventu fuere, brevi-
ter et ordine expositæ, sic se habuere.

764 CAPUT XXXV.

Ut Liberius Julii Romæ successor, quod se Constantio
opposuerit, in exilium sit actus, et Felix locum
ejus occuparit.

Imperator vero priusquam Romam iret, et soli-
tum ob victoriam triumphum ageret, accito Liberio
Romanorum episcopo, Julii successore, persuadere
ei conatus est, ut in sententiam quos secum habebat
episcoporum iret: quorum unus Eudoxius
erat. Quod ubi ille ei resistens se facturum nega-
vit, ad exilium est damnatus. Berrhœa autem
Thraciæ, quo deportaretur, designata fuerat. Sed
et alia condemnationis ejus causa fuisse dicta est:
videlicet quod renuntiare Athanasii communioni
noluerit eundemque apud imperatorem defenderet,
qui Athanasium accusabat, quod et ecclesias
injuria affecisset, et causa necis duobus fratribus
suis fuisset. Idem comprobanda esse quæ Tyri
adversus Athanasium, per invidiam alienæ sen-
tentiae sectatorum acta constitutaque fuerant, dice-
bat. At Liberius decessori suo oblatum imperatori
exhibuit: in quo falsa esse et clementia, quæ apud
Mareoten acta erant, significantes, noxæ gratiam
petierunt. Rogavit insuper, ne ita indicta causa
Athanasium damnaret, neve quæ perperam de-
creta et manifestæ calumniæ essent, comprobaret.
De fratribus autem ne prorsus episcopali manu
vindictam injuriam vellet (1), dixit: quam ma-
num Deus non ad ejusmodi facta, sed ad sanctifi-
cationem et omne aliud bonum opus constituerit.
Sedenim Constantius nihil omnino illum de sen-
tentia sua decedentem videus, biduo ad delibe-
randum ei permissio, nisi animum mutaret, in
Thraciam deportari jussit. Atque ibi Liberius,
Mibi vero, inquit, dudum hæc deliberata atque
constituta sunt, et paratus adeo sum in exilium
ire. Porro cum jam abduceretur, Constantius ei
quingentos aureos misit: quos ille rejecit, et ei
qui illos attulerat, imperatori renuntiare jussit:
Non indigere se eis: daret eoa, quos secum in
aula haberet adulatoribus, et ad simulandum
disimulandumque compositis hominibus, quorum
insatiabilis cupiditatis inopia animis eorum semper
insidens, eosque excrucians, nunquam expleri
posset. Mihi namque Christus, inquit, Patri similis,
Jargitor semper alimentorum atque conciliator, et
promus condus honorum omnium erit. 765 Hæc
Liberio causæ, ut in Thracia exsularet, exstiteret.
Felix autem Romanæ ecclesiæ diaconus, admini-

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Ὡς Λιβέριος ὁ μετὰ Ἰούλιον Ῥώμης ἀντικατα-
στάς Κωνσταντίῳ, ὑπερόριος γέγονε, Φήλιξ
δὲ τὸν θρόνον κατέσχε.

Ὁ δὲ βασιλεὺς, πρὶν εἰς Ῥώμην ἔλθειν, καὶ τὴν
εἰωθότα ἐπινίκιον θρίαμβον ἐκτελέσει, μεταστελιά-
μενος Λιβέριον τὸν Ῥωμαίων ἐπίσκοπον, ὃς Ἰούλιον
διεδέξατο, πείθειν ἐπεχείρει, εἰς ταυτὸ γενέσθαι
γνώμης τοῖς περὶ αὐτὸν ἱερεῦσιν· ὧν εἷς ἐτύχα· ε
καὶ Εὐδόξιος. Ὡς δ' ἀντέλεγε μὴ πράξειν τοῦτ'
ἐνιστάμενος, ὑπερορίαν αὐτοῦ κατεδίκαζε. Βέρροια
δὲ τῆς Θράκης ἦν αὐτῷ τὸ φυγαδευτήριον. Ἐλέγετο
δὲ καὶ ἄλλη πρόφασις εἶναι τῆς καταδίκης αὐτοῦ,
ὅτι περ ἤμιστα τὴν πρὸς Ἀθανάσιον κοινωνίαν ἠρ-
νεῖτο. Ὑπὲρ αὐτοῦ δὲ μάλλον καὶ βασιλεὶ ἀντέλε-
γεν, ἐπαιτωμένῳ τὸν Ἀθανάσιον, ὡς τὰς ἐκκλησίας
ἠδίκητε, καὶ αἴτιος τοῦ μόρου κατέστη τοῖς δυοῖν
ἀδελφοῖς· καὶ ὡς πτερκτέα τὰ ἐν Τύρῳ νόμιμοι κα·
Ἀθανασίου βασκανίᾳ τῶν ἐτεροδόξων γεγεννημένῳ.
Ἐπεδείκνυ δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἐγγράφον τῆς
μετανοίας βιβλίον Οὐρακίου τε καὶ Οὐάλεντος ὁ
Λιβέριος βασιλεῖ· ὃ τῷ πρὸ αὐτοῦ ἐπισκόπῳ Ἰουλίῳ
ἐγχειρίσαντες, συγγνώμην ἤσουν, ψευδῆ τὰ κατὰ
Μαρεώτην γεγεννημένα σημαίνοντες. Καὶ ἤξιστο μὴ
ἐρήμην οὕτω καταδικάζειν, μηδὲ τοῖς τότε κακῶς
ψηφισθεῖσιν ἐπισθαί, σαφοῦς συκοφαντίας οὐσίας.
Περὶ γε μὴν τῶν ἀδελφῶν, μὴ πάντως ἐξ ἱερατικῆ;
χειρὸς τὴν δίκην ἐκείνοις γενέσθαι προσδοκᾶν ἐλε-
γεν, ἦν οὐκ εἰς τοιαῦτα τὸ θεῖον ἐνέταξεν, ἀλλ' εἰ;
ἀγιστῶν, καὶ εἰς ἄλλην ἀπασαν ἀγαθὴν πράξει·
Κωνσταντίος δὲ, μηδ' ὅπως οὖν ὑφίεντα τῶν προ-
κειμένων ὄρων, διορίαν ἡμερῶν δύο εἰς διάσκεψιν
αὐτῷ ἐπαφεί, εἰ μὴ τῆς γνώμης ἀποσταίη, ἐκέ-
λευεν εἰς τὴν Θράκην ἀπίχεσθαι. Λιβέριος δὲ, Ἀλλ'
ἐμοί, ἔφη, πάλαι δέδοκται ταῦτα καὶ ἔσκαπτα· καὶ
ἐν ἐτοίμῳ μοί ἐστι πορεύεσθαι. Ἐπεὶ δ' ἀπαγομένῳ
D πεντακοσίου χρυσίνους ἔστελλεν, ἐκείνους μὲν μὴ
προσδέξασθαι· εἰπεῖν δὲ τῷ κομισάντι βασιλεῖ
ἀπαγγεῖλαι μὴ χρεῖαν ἔχειν αὐτῶν· δοῦναι δὲ ταῦτα
τοῖς περὶ τὰ βασιλεῖα κολάξι καὶ ὑποκριταῖς· οἷς ἡ
τῆς ἀπληστείας ἐνδεια ἀεὶ ποτε παρακαθημένη,
ἐνοχλοῦσα κολάζει μήποτ' ἐμπέπασθαι. Ἐμοί δὲ
Χριστὸς, ὃ τῷ Πατρὶ ὅμοιος, ἀεὶ χορηγὸς ἐστὶ τῆ;
τροφῆς, ταμίᾳ τε καὶ πρῶτανις πάντων χρηστῶν.
Αὗται μὲν αἰτίαι Λιβέριῳ τῆς ἐν Θράκῃ φυγῆς.
Φήλιξ δὲ διάκονος τῆς ἐκείσε ἐκκλησίας, τὴν τοῦ
θρόνου κληροῦται ἐπιτροπὴν· ὃς τὴν μὲν ἐν Νικαίᾳ
πίστιν ἠσπάζετο, καὶ θρησκείαν χάριν ἀνέγκλητος
ἦν. Ἐν δὲ αὐτῷ προσήγοτο Ἐγκλημα, ὅτι πρηνὴ τὴν
τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν λαχεῖν, κοινωνῆσαι τοῖς;

(1) Ne per episcoporum manus inimicitias exer-
ceris aut vindicaris, imperator. Ecclesiasticorum

namque hominum manus sanctificationem operari
debent. Theodor. lib. II, cap. 16.

επεροδόξοις ἠνέσχετο. Ὡς δ' εἰσῆς Κωνσταντῖος Ἀ
 Ῥώμην, προσιόντες οἱ τοῦ δήμου, καὶ τῶν εὖ
 γεγονότων γυναῖκες ἐπίσημοι, ἐνάκειντο ὑπὲρ Λι-
 θερίου δεόμενοι αὐτοῖς ἐκείνον ἀπολαβεῖν· τὸν δὲ
 κοινωσάμενον τοῖς περὶ αὐτὸν ἱερεῦσιν, ὑπισχεθεῖ-
 σθαι ἀποδώσειν πάλιν, εἰ γὰρ ἔλοιτο εἰς ταυτὸ ἵέναι
 γνώμης τοῖς περὶ αὐτὸν ἐπισκόποις.

pro Liberio deprecantes, ut illum restitueret, ei
 comunicata redditurum se eis hominem pollicitus
 sententiam.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ΄.

Περὶ τῆς βλασφημίας Ἀετίου τοῦ Σύρου, καὶ
 Εὐδοξίου τοῦ Ἀντιοχείας· καὶ περὶ τῆς ἐν
 Ἀγκύρᾳ συνόδου· καὶ οἷα Γεώργιος ὁ Λαοδικείας
 καὶ Κωνσταντῖος ὁ βασιλεὺς κατὰ Ἀε-
 τίου καὶ Εὐδοξίου τοῖς ἐν Ἀγκύρᾳ ἔγραψαν.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ ὁ προρῆθεις Ἀετίος
 ὁ Σύρος εἰς τοῦ μὲν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐδόξαζεν, ἐπαρ-
 βησάμενος. Τηνικαῦτα δ' ἔτι διάκονος ἦν, ὑπὸ Λεον-
 τίου τοῦ Ἀντιοχείας τοῦ ἐκτομίου τὴν χειροτονίαν
 λαβών. Ἐπίσης δὲ Ἀρείου ἐδόξαζε, κτιστὸν καὶ ἐξ
 οὐκ ὄντων καὶ ἀνόμιον τὸν Υἱὸν τῆ Πατρὸς λέγων.
 Τῆ δ' εἰς ἄγαν ἔριδι καὶ τῷ σφόδρα περὶ Θεοῦ τολ-
 μῆν διαλέγεσθαι, ποικίλοις τε χρῆσθαι συλλο-
 γισμοῖς, ἰδοῦμαι τοῖς ὁμόφοροι διάφορος εἶναι. Διὰ
 τοῦτο καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκδηληθεὶς, τεχνηέντως
 αὐτὸς πωρητεῖτο, καὶ κοινονεῖν ἐξετρέπετο, ὡς
 Ἀρείου μετὰ τὴν ἐπιτοκίαν συγγεγονότας· ἠνίκα
 μετὰ μετὰ γὰρ γεγονώς ἐκεῖνος, ὁμώμοκε Κωνσταντῖνον
 τῷ βασιλεῖ, συνωδᾷ τῇ ἐν Νικαίᾳ πῖσσει φρονεῖν.
 Καὶ περὶ μὲν τούτου ταύτη λέγεται· ἔτι δὲ τοῦ
 βασιλέως τοῖς ἐσπερίοις διάγοντος, ἀγγέλλεται τε-
 θνᾶναι Λεόντιον, ὃν Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον δεδηλώ-
 κειμεν. Εὐδοξίος δὲ Γερμανικίας ἐπίσκοπος ὢν, τοῖς
 ἐκείσε μέρεσι διατριβῶν, διὰ τῶν Θαλαμηπόλων
 εὐνώων ὑπορύττει τὸν θρόνον, καὶ ἐαυτῷ περι-
 ποιεῖται τὴν Ἀντιόχειαν. Σκηψάμενος γὰρ παρα-
 μυθίας καὶ φυλακῆς ἐν χρεῖα εἶναι τὸν τόπον,
 ἰδεῖτο τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Συρίαν ἰλθεῖν. Ἐπεὶ
 δ' ἐπετρέπετο, σπουδῇ προσθαλῶν, τὸν θρόνον
 λαμβάνει, καὶ τῆς Ἀντιόχου ἐπίσκοπος αὐτόματος
 ἀναδείκνυται, μὴ τισι τῶν ἐν Συρίᾳ διασήμεων
 ἐπισκόπων, οἷς κατὰ τι πάτριον ἔθος καὶ ἡ χειρο-
 τονία διέφερε, κοινωσάμενος τὸν σκοπὸν· ὅσον Μάρ-
 κων λέγει τὸν Ἀρεθοῦσης, καὶ τὸν Λαοδικείας Γεώρ-
 γιον· μήτε μὴν τῶν λαιπῶν συνθεμένων. Ἐλέγετο
 δὲ καὶ γνώμῃ τοῦ κρατοῦντος ταῦτα γενέσθαι καὶ
 τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις κρατούντων· οἱ σὺναμα Εὐ-
 δοξίῳ τὴν Ἀετίου δόξαν ἐσπούδαζον, ἀλόμοιον δοξά-
 ζοντι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν. Ἐπεὶ δ' οὕτω καὶ Ἀντιο-
 χίας ἐκράτησε, καὶ μεζόνος ἐπαλάβετο ἐξουσίας,
 περιφανῶς ἦδη τῆς Ἀετίου δόξης προϊστάτο, καὶ
 συγχροτεῖν ἐκείνον μάλιστα ἐπεριᾶτο. Καὶ διὰ
 σπουδῆς ἦν ἐκεῖνον συνέδριον ἐπισκόπων ἀθροῖσαι,
 καὶ τὴν τῆς διακονίας ἀξίαν αὐτοῖς ἐγχειρίσαι αὐτῷ.
 Ἀλλὰ τοῦτο μὲν πρᾶξις ἦκιστα ἠδυνήθη· πολὺ γὰρ
 Ἀετίῳ τὸ μῖσος ἦν τῆς Εὐδοξίου τιμῆς. Σύνοδον
 ὢν τέως ἀθροίσας εἰς Ἀντιόχειαν ὁμοφρόνων αὐτῷ
 ἐπισκόπων, ἐν οἷς ἦσαν Ἀκάκιος τε ὁ Παλατινῆς

A strationem ejus sortitus est. Qui Nicenam quidem
 fidei professionem retinebat, et in religione repre-
 hensione carebat : unum tamen illud vitio ei ver-
 tebatur, quod priusquam episcopus ordinatus
 esset, cum diversæ opinionis studiosis communi-
 care susinuerit. Ubi vero Constantius Romam
 venit, populi et nobilitatis illustriores feminæ,
 institere. Et imperator cum episcopis suis re com-
 municata redditurum se eis hominem pollicitus
 est, si in eandem cum episcopis suis concederet
 sententiam.

CAPUT XXXVI.

De blasphemia Aetii Syri, et item Eudoxii Antio-
 cheni. Item de synodo Ancyræ coacta. Et quæ
 Georgius Laodicensis episcopus et Constantius im-
 perator contra Aetium et Eudoxium ad eam syno-
 dum scripserint.

Per idem tempus, quem supra diximus, Aetius
 Syrus manifesto et libere suam de Deo opinionem
 divulgabat. Diaconus tum adhuc erat, sicuti a
 Leontio Antiochiæ episcopo castrato illo creatus
 fuerat. Opinabatur autem itidem ut Arius, con-
 ditum, et ex non existentibus, atque dissimilem
 Patri Filium esse. At quod ingenti contentione
 acriusque de Deo disserere auderet, variisque
 uteretur ratiocinationibus, factionis suæ popula-
 ribus diversus esse atque ab eis dissidere visus
 est. Quam ob causam ecclesia eorum pulsus, arte
 quadam per dissimulationem eos vitabat, com-
 munionemque eorum detestabatur, veluti qui se
 Ario post perjurium conjunxissent, cum ille,
 C pœnitentia ductus, Constantino imperatori con-
 sentanea se cum Nicæna fide sentire adjuravit.
 Sed de his satis. Cum imperator adhuc in Occi-
 dente esset, nuntii venero, Leontium Antiochenum
 episcopum diem suum obiisse. Et Eudoxius Ger-
 manicæ antistes, qui in imperatoris comitatu
 erat, per cubicularios eunuchos vacantem eam
 sedem ambit et vindicat. Assimulans enim locum
 eum consolatione et custodia indigere, ut sibi in
 Syriam ire liceret, ab imperatore petit. Quod ubi
 ei est permissum, ingenti celeritate eo venit : ac
 throno recepto, repente perinde atque ex se ipso
 ortus episcopus Antiochiæ exstitit, 766 re cum
 celebrioribus Syriæ episcopis, utpote cum Marco
 D Arethulio, Georgio Laodicensi, qui eadem sen-
 tentiam sequebantur, atque aliis ad quos more
 quodam patrio electio pertinebat, non communi-
 cata. Dictum etiam est, de voluntate imperatoris,
 et eorum qui in aula rerum potiebantur, id factum
 esse : qui una cum Eudoxio Aetii sententiam
 sequebantur, dissimilem Patri Filium esse do-
 centis. Postquam vero Antiochiam ita obtinuit,
 amplioremque adeptus est potestatem, propalam
 jam Aetii opinionem propugnabat, et adjuvare
 illum maxime conabatur. Et contendebat ille
 quidem episcoporum cogere concilium, atque illi
 diaconatus honorum restituere : sed id efficere
 minime potuit, quod apud omnes Eudoxii digni-
 tas et studium post Aetii odium esset. Congre-

gavit tamen tum consentientium ei episcoporum conventum Antiochiæ : in quibus erant, Acacius Cæsareæ Palæstinæ Eusebii successor, et Uranius Tyri episcopus : qui una cum simili-substantiali et consubstantiali rejiciebat, sub obtentu Occidentalium episcoporum auctoritatis, qui hoc sic Sirmii stauerint. Admirandus namque ille Hosius, atque una cum nonnullis qui ibi convenerant, cum propter contentionem qua adversus Ursacium, Valentem et Germinium usi fuerant, vim multam, ut diximus, passi fuissent, ut neque consubstantialis neque simili-substantialis Filius diceretur, concesserant, tanquam ea verba tam expresse in divinis Scriptis non apparerent; prætereaque supra humanæ mentis captum esset, de essentia Dei subtiliter nimium et anxie inquirere. Et quod eis tum visum esset, cœptis suis Hosii litteras multum allaturas esse momenti, epistolam tum Hosii aliorumque Occidentalium nomine, Sirmio ad Orientales dederant, ingentes Ursacio, Valenti et Germinio agentes gratias : et quod Occidentales recte tandem sentirent, ejus beneficii causam illis ascribentes. Scelenim Eudoxio ita res novante, multi Antiochia qui rectum dogma defendebant, et ei adversabantur, ab illo pulsati, Georgium Laodicensem adire, eique quæ Antiochiæ agerentur exposuere. Atque ab eo litteris acceptis armati Ancyram Galatiæ sunt profecti. Basilius enim, qui ibi post Marcellum episcopatum gerebat : plures ex vicinis episcopis ad se dedicandæ quam recens construxerat ecclesiæ gratia convocaverat. 767 Ibi illi per querelam re omni exposita, litteras reddidere, hisce verbis conscriptas : « Reverendissimis dominis, Macedonio, Basilio, Cecropio, Eugenio, Georgius in Domino salutem. Aetii naufragium pene omnem occupavit Antiocliam. Quos enim vos ignominia notastis, exsecrandi Arii discipulos, eos omnes Eudoxius receptos in clericorum ordine cooptat, et Aetium hæreticum maximo honore prosequitur. Tantam igitur civitatem occupate, ne in illius naufragium orbis totus pertrahatur. Et concilio eorum coacto, quicumque adesse possunt, ab reliquis episcopis subscriptione decretorum vestrorum accepta, postulate, ut cum Aetium Eudoxius ex Antiochena ecclesia ejiciat, tum sectatores ejus ex sacro clericorum albo tollat. Aut certe si perrexerit cum Aetio dissimilem dicere, atque eos qui hoc dicere audent, illis qui id non faciunt, honore præferre, sicuti modo dixi, Antiochia vobis perierit. » Hæc Georgius. At qui Ancyræ congregati erant, cum compertum haberent, eo quod sibi ipsi Antiochenæ sedis dignitatem arrogasset, Eudoxium res novas inceptare, imperatori statim rem eam significarunt, eundemque observarunt, ut ope sua interposita videret, ne ea qua Sardicæ, Sirmii, et in aliis conventibus constituta essent, convellerentur : in quibus omnibus Filium Patri substantia similem esse decretum sit. Legationem etiam ad imperatorem misere,

Καισαρείας, Εὐσεβίου διάδοχο; , Οὐράνιός τε ὁ Τύρου, ὃς μετὰ τοῦ ἁμοιουσοῦ καὶ τὸ ἁμοούσιον ἐξετρέπετο προφάσει τῶν κατὰ δύσιν ἐπισκόπων, οἱ ἐν Σιρμίῳ ταυτὰ ἐψηφίσαντο. Ὁ γὰρ θεοπέσιος Ὅσιος σὺναμά τισι τῶν ἐκεῖ συνειλεγμένων, διὰ τὴν πρὸς Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον καὶ Γερμάνιον φιλονεικίαν βιασθέντες πλείστα, ὡς εἴρηται, ἐνέδωκαν μῆτε ἁμοούσιον, μῆτε ἁμοιοῦσιον λέγειν τὸν Υἱὸν ἅ·ε δὴ τῶν ὀνομάτων μὴ ταῖς θείαις οὕτω βῆτως ἐμφορομένων Γραφαῖς ἄλλως τε δὲ καὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ὑπερβαῖνον εἶναι οὐσίαν Θεοῦ πολυπραγματεῖν. Ὡς δόξασιν οὖν τι κατορθῶσαι τὰ Ὅσιος γράμματα, ἐπιστολὴν πρὸς αὐτοὺς ἵκεμπον, πολλὴν χάριν τοῦτοις ὁμολογοῦντες, καὶ τοῦ ὀρθῶς φρονεῖν τοὺς ἐν ἐσπέρα τὴν αἰτίαν ἐκαίνοις προσηγάφοντες. Οὕτω δὲ τῷ Εὐδοξίῳ νεωτερίζοντι πολλοὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῦ ὀρθοῦ ὑπεριστάμενοι δόγματος παρ' ἐκείνου ἐλαύνοντα ἰ· οἱ δὴ καὶ Γεωργίῳ τῷ Ἀποδικείας προσιόντες, κατέλεγον τὰ γινόμενα. Οὗ γράμμασιν ὠπλισθέντες, εἰς Ἀγκυραν τῆς Γαλατίας ἔρχονται. Βασίλειος γὰρ ὁ τῆς ἐκείτης Ἐκκλησίας μετὰ Μάρκελλον τὴν ἐπιτροπὴν ἐσχηκῶς, πολλοὺς τῶν περιόικων ἐπισκόπων ἐκάλε· ἐπὶ καθιερώσει τῆς ἐκκλησίας ἦν ἐκ νέου ἐδείματο· καὶ τὰ γενόμενα ἐκτραγηθούντες, τὴν ἐπιστολὴν ἐνεχεῖριζον, τάδε κατὰ ῥῆμα διεξ·οῦσαν ἰ· Κυριοῖς τιμιωτάτοις, Μακεδονίῳ, Βασιλείῳ, Κεκροπίῳ, Εὐγενίῳ, Γεώργιῳ ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Τὸ Ἀετίου ναυάγιον σχεδὸν πού πᾶσαν κατέληψε τὴν Ἀντιόχειαν. Τοὺς γὰρ παρ' ἡμῖν ἀτιμαζομένους μαθητὰς τοῦ δυσωνύμου Ἀρείου πάντας καταλαβὼν Εὐδόξιος, εἰς κληρικοὺς προβάλλεται, ἐν τοῖς μάλιστα τετιμημένοις ἔχων τὸν αἰρετικὸν Ἀέτιον. Καταλάβετε οὖν τὴν τηλικαύτην πόλιν, μὴ τῷ ναγαίῳ αὐτοῦ καὶ ἡ οἰκουμένη παρασῶρῃ· καὶ εἰς ταυτὸν γενόμενοι ὁσ·υς καὶ γενέσθαι ἐγχωρεῖ, παρὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων ὑπογραφαῖς ἀπαιτήσατε ἰ· να καὶ Ἀέτιον ἐκβάλῃ τῆ· Ἀντιοχέων ἐκκλησία· Εὐδόξιος, καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ὄντας, προχειρισθέντας εἰς κανόνας, ἐκκόψῃ· ἢ ἐὰν ἐπιμείνῃ μετὰ Ἀετίου ἀνόμοιον καλῶν, καὶ τοὺς τοῦτο τολμῶντας λέγειν τῶν μὴ ἡγόντων προτιμῶν, σίχεται ἡμῖν, ὡς φθάσα· τέως εἴρη, ἢ Ἀντιοχέων. ἰ· Τοιαῦτα μὲν ὁ Γεώργιος ἰ· οἱ δ' ἐν Ἀγκύρᾳ, ἐπεὶ ἐκδηλον, ἐξ ὧν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐψηφίζετο ἑαυτὸν, ἵποισι νεωτερίζων Εὐδόξιος, γνωρίζουσιν εὐθὺς βασιλεῖ, καὶ ἰδέοντο βοηθεῖν προνοούμενον, ὡς ἂν τὰ τε ἐν Σαρδικῇ καὶ Σιρμίῳ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐψηφισμένα συνόδοις κρατῆ· αἱ ἅπασιν ἰδέοις ὁμοιοῖς εἶναι κατ' οὐσίαν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ. Καὶ πρέσβεις ἐπέτελλοντο βασιλεῖ, αὐτὸς τὸ Ἀγκύρας Βασίλειος, ὁ Σεβαστείας Εὐστάθιος, καὶ Ἐλεῦσιος ὁ Κυζίκου, καὶ τις πρεσβύτερο; ἐκ θαλαμηπόλων βασιλικῶν Λεόντιος. Ὡς δὲ ἦκον, Ἀσφάλιον πρεσβύτερον καταλαμβάνον, ἐν τοῖς μάλιστα τῶν Ἀετίου σπουδαστῶν ὄντα, καὶ ὅσον ἦν πρὸς βουλή; διανύσαντα, μέλλοντά τε ἡδὴ σὺν βασιλικοῖς γράμμασιν ἀπείναι. Ὡς δ' ἔγνων βασιλεὺς τὰ δι' ὧν οἱ ἐξ Ἀγκύρας πρέσβεις ἦλθον, τὴν μὲν ἐπιστολὴν ἀνελάμβανεν, ἢ Ἀσφάλιος ἔχων ἀπείναι· ἐμελλε· γρά-

φων δὲ τοὺς ἀμφὶ Εὐδόξιον κατεδικάζει· καὶ γράμματα πέμπων, ἔλεγε τοιάδα· « Εὐδόξιος οὐ παρ' ἡμῶν ἦκε· μηδεὶς οὕτως οἰέσθω. Πόρρω τοῦ προστιθεσθαι τοῖς τοιοῦτοις ἔσμεν. Εἰ δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο σοφίζονται, εὐδαίμοι δὴ ποιεῖν εἰσιν εἰς τὸ κρείττον κομφευσόμενοι. Τίτων γὰρ ἂν ἐκόντες ἀπόσχονται οἱ δυναστεῶν ἕνεκεν τὰς πόλεις ἐπιότες, ἀπ' ἄλλῃ· εἰς ἄλλην μεταπηδῶντες, ὡς περ τινὲς μετανάσται πάντα μυχὸν πολυπραγμονοῦντες ἐπιθυμῶν τοῦ πλεόντος; Εἶναι δὲ λόγος περὶ αὐτοῦ ἀγύρτας τινὰς καὶ σοφιστὰς, οὓς οὐδὲ ὀνομάζειν θέμις· ἐργαστήριον ποικρῶν τὸ δυσσεβέστατον. Πάντως σου καὶ αὐτοὶ συνέετε τὸ σύστημα. Πάντως ἐκ τῶν λόγων τὸν αἴτιον γνωρίζετε, καὶ τοὺς περὶ αἵρεσιν ταύτην ἐσχαλοκῆτας· οἷς ἔν μόνον τοῦτο ἔργον ἐστὶ, τὸ διαφθεῖρειν τὰ πλήθη. Ἄλλ' οἱ κομφοὶ καὶ πρὸς πάντα εὐτοίμοι ἤθη τι τοιοῦτον πρὸς τινὰς ἔνεανειύσαντο· ὅτι χαίρομεν τῇ χειροτονίᾳ, ἣν ἐκιοῦς ἔχειροτόνησαν. Ταῦτα παρ' ἐκείνων μὲν ἕξεται τῶν τὰ τοιαῦτα θυλλεῖν εἰδόντων. Ἔστι δ' οὐδ' ὄλω;· πόττειν οὐδ' ἔγγυς. Καὶ μοι τῶν πρώτων ἀναιμνήσθητε λόγων ὅτε περὶ πίστεως ἔσκοποῦμεν· ἐν οἷς ὁ Σευτήρ ἡμῶν ἀπεδείκνυτο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ κατ' οὐσίαν ὁμοῖος τῷ Πατρὶ. Ἄλλ' οἱ γενναῖοι καὶ περὶ τοῦ κρείττονος λέγοντες εὐχερῶς; τὰ παριστάμενα ἐς τοσοῦτον προήλθον ἀθείας, ὥστε καὶ ἄλλα εἰνὰ παρὰ τὰ ὄντα νομίζειν, καὶ τοὺς ἄλλοις παρῶσθαι διδάσκειν. Οἷς ὅτι μὲν εἰς κεφαλὴν τρέφεται, πάνυ πεπιστεύκαμεν· ἀρκέσει δὲ τίως εἰργεσθαι συνόδων αὐτοῦ καὶ συλλόγου κοινοῦ. Καὶ γὰρ ὅἃ εἰπεῖν προαχθεῖν ἐν τῷ παρίντι ὅσα μικρὸν ὑπερον ἐκείνοι πισθύνται, ἂν μὴ τῆς λύσεως ταύτης ἀπόσχονται. Οἱ δὲ (καὶ τί γὰρ οὐκ ἐπεισάγουσι τῷ κακῷ;) τοὺς πονηροτάτους ὡς περ ἐξ ἐντολῆς ἀγειρόντες, τούτους δὴ τοὺς τῶν αἱρέσεων ἀρχηγούς, εἰς τὸν κληρὸν καταλέγουσι σχήμα σεμνὸν οὕτω κεδηλεύοντας, ὡς περ ἐξὸν αὐτοῦ ἀγειν καὶ φέρειν ἅπαντας. Καὶ τοι τίς ἂν εἰς ζῶντας τελῶν, τούτων ἀνάσχοιτο, οἷς τὰς μὲν πόλεις τοῦ δυσσεβεῖν ἐμπιπλῶσι, τὴν δὲ ὑπερορίαν μιάσμασιν ἀποκρύπτουσιν; ἐν τούτῳ μόνον ἔργον ἀγαπῶντες, τὸ τοῖς καλοῖς ἀπεχθάνεσθαι διηνεκῶς; Ἐβρέτω πανοῦργόν τι σύστημα θειοτέρους θῶκοις ἐνιδρύσται. Νῦν ὥρα τοῦς τῆς ἀληθείας τροφίμους εἰς φῶς ἦκειν, καὶ μέσους ὅτοι τῶν ἡθῶν ἐκφυγόντες, φόβῳ κατελθόντα πάλαι. Τὰ γὰρ δὴ σοφὰ τούτων ἐξήλεγκται· καὶ μηχανῆς οὐδεὶς ἔσται τρόπος κενός, ὃς ἐξαιρήσεται τοῦσδε τοῦ δυσσεβεῖν. Ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργον τῇ πίστει τῶν πρώτων συζῆν, καὶ ταύτην ἐπαύξειν, ὡς εἶρηται· περαιτέρω δὲ μὴ πολυπραγμονεῖν. Παραινέσαιμι δ' ἂν, καὶ τοὺς ἐκ βαράθρου ὀψέ ποτε μεταθεμένους θέσθαι ταύτῃ τῇ ψήφῳ· ἦν οἱ τὰ θεία σοφοὶ ἐπὶ τοῦ κρείττονος ἐψηφίσαντο, δεόντως ἐπίσκοποι. Ἐκ τοιοῦτων τρόπων παραβραχὺ ἐν κινδύνῳ ἦν τὴν τῶν ἀνομοίων κρατῆσαι δόξαν, εἰ μὴ βασιλεύς τῶν ἐπισκόπων σπουδῇ καθίστατο ἐμποδόν.

habentes, ut omnibus bonis perpetuo sint infesti? thronis desinat. Nunc tempus est, ut veritatis

ipsum Basilium Ancyranum, Eustathium Sebastiansem, Eleusium Cyxicenum, et Leontium ex imperialibus cubiculariis presbyterum. Hi ubi ad Constantium venere, presbyterum quemdam Antiochenum Asphalium, qui, Aetii studiosus maxime, quascunque voluisset res ex sententia confecerat, compererunt jamjam cum litteris imperatoris abiturum esse. Imperator autem Ancyranorum oratorum postulatis cognitis, epistolam quam Asphalius profecturus secum laturus fuerat, retractavit, alioque scripto Eudoxium condemnavit. Cujus scripti hæc fuere verba: « Victor Constantius Maximus Augustus, sanctæ Ecclesiæ Antiochenæ. Eudoxius non a nobis ad vos missus venit: ne quis hoc putet. Longe alia nobis mens est, quam ut ejusmodi hominibus faveamus. Quod si cum alia, tum hoc sic astute mentiuntur, satis manifestum est eos in Deum arrogantes et versutos esse. **768** A quibus enim rebus illi se libenter abstineant qui potentiam aucupantes, urbes ingressi, ex una in aliam transillunt: et perinde atque transfugæ quidam solum subinde mutantes, angulos omnes rerum ampliorum cupiditate curiose perscrutantur, circulatores meri et fraudatores, quos ne nominare quidem fas sit? Officinæ pravæ et impiæ prorsus factionem eos esse, vos quoque intelligitis. Et satis ex verbis suis auctorem ipsum, sectatoresque hæresis hujus cognoscitis. Quorum hoc unum est studium, ut populum depravent. At versuti isti, et ad omnem audaciam prompti, temere jam apud quosdam vulgare non dubitarunt, nos electione quam sibi ipsis subornarunt, lætari. Quæ quidem ita ab eis dicuntur, qui talia in vulgus efferre consueverunt, prorsus vero facta non sunt. Atque ipsi mihi in animum revocate doctrinam illam primam, cum de fidei sententia deliberantes inquisivimus, in qua Salvator noster et Filius Dei substantia Patri similis declaratus est. Verum boni isti viri, qui facile quæcunque eis in mentem venere, de Deo dicunt, eo processere impietatis, ut etiam alia quædam quam res ferat arbitrentur, aliosque ea docere contendant. Atque ea in capita ipsorum redundatura esse valde persuasum habemus. Sed nunc satis erit, a synodis eos et conventibus arcere. Nam ferè eo productus scribendo fueram, ut in præsentia dicerem, quæ illi brevi passuri sunt, nisi a rabie ista discesserint. Isti vero (quid enim est, quod non aggrediantur ut malum augeant?) improbissimos quosque perinde atque mandatum haberent, aggregantes: hos, inquam, hæresium antesignanos in cleri album referunt, ordinem venerandum tam turpiter dehonestantes, non aliter atque eis concessum sit agere et ferre omnia. Enimvero quis mortalium omnium istos perferat? qui urbes quidem impietate implent, exsilium autem piaculis obtegant, unum illud studio. Facessat importuna factio, et sanctis insidere alumni in lucem prodeant, quique medii tales

hominum mores fugientes dudum metu sese continere. Istorum namque sapienter instituta consilia in medium producta jam apparent : nec ulla nova machinationis ratio excogitari potest, quæ illos ab impietate queat eximere. Bonorum virorum fuerit, majorum fide vivere, eamque unam, ut dictum est, adaugere, neque ulterius quidquam anxie nimis et curiose investigare. **769** Quin et illos admonuerim, ut aliquando tandem ex barathro prorumpentes, animis mutatis, ad sententiam istam accedant, quam divina præditi sapientia de Deo rite atque ordine episcopi tulere. Tantum scilicet parvo momento periculum fuit, ut dissimilium obtineret, nisi imperator ipse episcoporum opera et diligentia intercessisset.

CAPUT XXXVII.

De rebus in Sirm'o actis : et ut Liberius Romam reversus, cum Felice successore suo episcopatum administravit, donec paulo post e vivis Felix excessit.

Brevi deinde cum Roma in Sirmium Constantius rediisset, Occidentalibus episcopis precantibus, Liberius ex Berrœa reductus est. Atque ibi in præsentia eorum quos diximus, aliorumque plurimorum Orientalium episcoporum, imperator suadere Liberio, ut Filium non esse Patri consubstantialem opinaretur, tentavit. Egit id quoque Basilius, et qui cum eo erant : eamque rem illi imperatori, apud quem in magno erant pretio, suggestere. Et afferentes, quæ vel de Paulo Samosateno, vel de Photino apud Sirmium constituta fuerant omnia, et præterea formulam fidei Antiochiæ in Encæniis sive ecclesiæ consecratione, ob ðμοοσύτου, consubstantialis, causam editam allegantes, veluti contenderent quidam hæresim propriam per prætextum et occasionem consubstantialis instituere, in sententiam suam adducere studuere Liberium, et Athanasium, et Alexandrum, et Severianum, et Crescentem, Africanos episcopos. Non minus id quoque conabantur Ursacius et Valens Mursorum, et Germinius Sirmiensis episcopus, et qui præterea ex Oriente ibi aderant. Liberius autem aliam quoque seorsim fidei conscripsit professionem, quæ omnes ab ecclesiæ communione arcebat, qui Filium Patri non secundum substantiam et per omnia similem dicerent. Id propterea fecit, quod Eudoxius, et qui factionis ejus fuere, non ita pridem Antiochiæ propter Aetii hæresim congregati, cum Hosii epistolam in manibus haberent, plurimum verborum fecerant, quibus Liberium per calumniam traduxerant : perinde atque τὸ ὁμοούσιον, consubstantialiale, repudiasset, et Patri Filium omnino dissimilem dixisset. Occidentales legati rebus ita bene gestis, assumpto secum Liberio, Romam revertunt, litteras ab episcopis Sirmii congregatis ad Felicem Romanæ tum Ecclesiæ præfectum, **770** et ad clerum populumque Ecclesiæ ejusdem afferentes : quibus, ut pastorem suum libenter susciperent, admonerantur. Ambobus porro et Felici et Liberio permissum est communiter sacra curare, et ut ambo pariter sedem apostolicam administrarent, communiter consensu sacra curarent, atque tum casum acerbum qui in ordinatione Felicis accidisset, tum exsilium Liberii oblivione

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ τῶν ἐν Σιρμίῳ γενομένων· καὶ ὡς Λιθέριος πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην ἐπανῆλθε, καὶ σὺν Φήλικι τῷ μετ' αὐτὸν διεῖπε τὸν θρόνον, ἕως οὗ μετὰ βραχὺ ἐτελεύτα Φῆλιξ.

Ὁὐκ εἰς μακρὰν δ' ἐκ Ῥώμης εἰς Σίρμιον Κωνσταντίου γεγονότος, τῶν ἐσπερίων ἱερέων διαπρεσβευσταμένων, Λιθέριος ἐκ Βερόλαις ἀνάγεται· καὶ δὴ τῶν εἰρημένων ἐκ τῆς Ἐω ἐπισκόπων καὶ ἄλλων συμπαρόντων ἰοῦστων, βίαν ἐπήγεν αὐτῷ βασιλεὺς, μὴ εἶναι ὁμοούσιον δοξάζειν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. Ἐνέκριντο δὲ καὶ οἱ ἀμφὶ Βασίλειον, καὶ τὸν κρατοῦντα ἐπὶ τοῦτο ἠρέδιζον, διὰ πλείστης παρ' αὐτῷ τιμῆς ἀγόμενοι· οἱ δὴ πάντα συνθηροκότες ὅσα τε ἐπὶ Παύλῳ τῷ ἐκ Σαμοσάτων, καὶ Φωτεινῷ τῷ ἐκ Σιρμίου· ἐτι δὲ καὶ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκτεθεῖσαν πίστιν ἐν τοῖς ἔγκαινοις τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ προφάσει τοῦ ὁμοούσιου· ἅτ' ἐπιχειρούντων τινῶν ἰδίᾳ συνιστᾶν τὴν αἵρεσιν, παρασκευάζουσι συναίνεσαι Λιθέριον, Ἀθανάσιόν τε καὶ Ἀλέξανδρον, καὶ Σεθριανὸν καὶ Κρήσκοντα, τοὺς ἐν Ἀφρικῇ τὸ ἱεραῦσαι λαχόντας. Ἐπίσης δὲ αὐτοῖς ἐπραττον Οὐρσάκιος τε καὶ Οὐάλης ὁ Μουρσῶν, καὶ Γερμήμιος ὁ Σιρμίου, καὶ ὅσοι ἐξ Ἐω ἐπιδημοῦντες ἦσαν. Λιθέριος δὲ καὶ ἄλλην μερικὴν ἐποιεῖ ὁμολογίαν· ἣ δὴ ἀπεκρίρτυεν, ὅσοι μὴ κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ πάντα ὅμοιοι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἶναι ἔλεγον. Τοῦτο δ' ἐποίησε, ἐπεὶ Εὐδόξιός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρὸ βραχέος ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες ὑπὲρ τῆς Ἀετίου αἵρέσεως, ἠνίκα τὴν τοῦ Ὁσίου ἐπιστολὴν ἔσχον εἰς χεῖρας, λόγον οὐκ ἐλάχιστον ἐποιούοντα, διαβάλλοντες· ὡς εἶη καὶ Λιθέριος τὸ ὁμοούσιον ἀποδοκιμάσας, καὶ τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἀνόμοιον ὡς ἐπίπαν δοξάζων. Καὶ οἱ μὲν ἐκ Ῥώμης πρέσβεις τοιαῦτα κατωρθώκοτες, τὸν Λιθέριον μεθ' αὐτῶν λαβόντες, ἐπανῆλθον εἰς Ῥώμην, γράμματα τῶν ἐν Σιρμίῳ ἐπαγόμενοι ἀσμένως τὸν οἰκεῖον κοιμένα προσδέξασθαι, ἃ πρὸς τε Φήλικα τὸν τηλικάδε ἡγουμένον τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας, καὶ πρὸς τὸν ἐκεῖσε κληρόν τε καὶ λαὸν ἐπεσεῖλλοντο. Παρεχώρουν τε καὶ ἀμφὺ Φήλικα καὶ Λιθέριον, κοινῇ τε ἱεραῦσαι, καὶ τὸν ἀποστολικὸν θρόνον ἐπιτροπεύειν, ὁμοφρονεῖν τε καὶ ἀμνηστῖαν ἔχειν τῶν ἐπισυμβάντων τῷ μέσῳ ἀνιαρῶν. Ἀγαθὸν γὰρ ἐν τοῖς μάλιστα ὄντα Λιθέριον, καὶ στερέως τῷ βασιλεῖ ἀντικαταστάντα ὑπὲρ τῶν ὀρθῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, διὰ πολλῆς ἤγε στοργῆς καὶ φιλοφροσύνης ὁ τῆς Ῥώμης λαός, ὡς τῇ ἐκβολῇ αὐτοῦ καὶ μέχρι φόνων τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ στάσιν χωρῆσαι. Ἀλλὰ μετὰ βραχὺ Φῆλιξ μὲν ἀπέβη·

μόνος δὲ Λιβέριος τὰ τῆς ἱερωσύνης διεῖπε κρεῖτ-
 τὸν τι προβλεψαμένου Θεοῦ, καὶ ὡς χρεῶν τὰ τῆς
 Ἐκκλησίας προμηθευμένου, ἵνα μὴ ὁ πρῶτος τῶν
 ἀποστόλων ὁρόνος τῷ ἄδοξῳ τε καὶ ἀπρεπέσι ἐπι-
 στήριτο, δυσὶν ἡγεμόσιν οὐακίζόμενος· ὁ νόμος
 Ἐκκλησίας πάντη ἀλλότριον, καὶ διχονοίας ὡς τὰ
 πολλὰ καθίσταται· πρόβλεπον.

solus Liberius episcopatum administravit. Quod sic
 Deus recte providit, Ecclesiæ, ita ut decebat,
 rebus consulens, ne primaria apostolorum sedes
 ducibus contraheret notam: quæ res ab Ecclesiæ
 constitutionibus perquam est aliena, discordiam-
 que ut plurimum conciliare solet.

ΚΕΦΑΛ. ΑΗ΄.

Ὡς τὴν μελετωμένην ἐν Νικομηθείᾳ διὰ Εὐδό-
 ξιον καὶ Ἀετίου σύνοδον σεισμὸς ἐπιγενομέ-
 νος διελύκει· καὶ δεῖν ἐδόκει ἐν ταυτῷ εἰς τὴν
 ἑω καὶ δευτέρα διαιρεθῆναι τὴν σύνοδον.

Ταῦτα μὲν ἐν Σιρμιῳ ἐγένετο, καὶ ἔδοξεν ἡ τε
 ἑω· καὶ δευτέρα ὁμοφρονεῖν· τὸ δ' ἄλλως εἶχεν. Ὁ
 γὰρ ἐκ βασιλείως φόβος ταῦτ' ἔπραττε. Περὶ μέντοι
 τῆς Ἀετίου καὶ Εὐδοξίου νεωτεροποιίας ἐν Ἀντιο-
 χείᾳ ἔδοκει τῷ βασιλεὶ σύνοδον κατὰ Νίκαιαν πάλιν
 ἀρροῖζειν. Τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀγκύρις Βασίλειον
 ἀπολεπόντων διὰ τὸ πρῶτως ἐκεῖσε γενέσθαι τὴν
 τῆς πίστεως ἔρευναν, ἐν Νικομηθείᾳ μᾶλλον δεῖν
 ἐκρίνετο γενέσθαι. Καὶ δὴ ἀνὰ τὸ πᾶν ἔθνος οἱ
 ἐπίσκοποι καὶ νοεῖν καὶ λέγειν δυνατοὶ δεῖνοι ἐκεῖ
 συνελέγοντο. Ἐν τούτῳ δὲ σεισμὸς μέγας ἐνεσχέ-
 ψα· τὴν τε πόλιν καὶ τὸν νεωστὶ ἐγερθέντα οἶκον
 ἐκ βῆθρων κατέσεισε καὶ κατήρειψε· καὶ πολλοὺς
 ὄπη ἔσυχεν ἔκπττον, ἡ ἔσωσαν ἡ διεφθεῖρε· Κεχρο-
 πίου τοῦ Νικομηθείας καὶ ἄλλου δὴ τινος ἐπισκό-
 που ἀκαριαία ῥοπή διαφυγόντος τὸν κίνδυνον. Ὁ
 ἀπανταχοῦ τῆ γῆμῃ δοθέν, τὴν τῶν ἐπισκόπων
 ἀριξίν ἀνεχαίτισε· καὶ γὰρ καὶ Νίκαιαν, καὶ τὴν
 Κωνσταντίνου, καὶ Πείρινθον, καὶ ἄλλας Θρακίας
 πόλεις διαφραγῆναι ἡ γῆμῃ κατήγγελλεν. Ἐλέγετο
 δὲ, Ἀρσάκιόν τινα ὁμολογητὴν ἐπὶ Λικινίου γενό-
 μενον, ὃς ἀπὸ θηροκώμου στρατιώτης ὢν, τηνικᾶδε
 ἐν τῇ ἀκρῇ Νικομηθείας ἐφιλοσόφει, ὅσιν θείαν
 τούτῳ ἀπαγγεῖλαι τὰ γενησόμενα· τὸν δὲ κατιόντα
 καὶ τοῖς ἐν κλήροις καὶ λαοῖς κατεπιπόντα, μὴ
 πείσει. Γελῶν δὲ τινα δόξα, ἀπροσδόκητα κακὰ
 προμνηύοντα. Ἀνιόντα δ' αὖθις, πρηνῆ κατὰ γῆς
 κείσθαι δεόμενον τοῦ Θεοῦ. Ἐνθα κατὰ σχῆμα
 εὐχῆς μετὰ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ κακοῦ, ἐν ἀσειστω
 πύργῳ νεκρὸς ὁ μάρτυς εὐρέθη, πολλῶν ἀναδρα-
 μόντων ἐκεῖσε τῷ τὸν σεισμὸν κατασχῆσαι. Ἐλέ-
 γετο ἐξ Θεοῦ δυσωπεῖν, θανεῖν ἐλόμενος· μᾶλλον, ἢ
 συμφορὰν ταύτην καταθεάσασθαι πόλεις ἐν ἡ τὸν
 Χριστὸν ἔγνω, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλοσοφίας
 κατήρξατο. Πολλὰ δὲ αὐτῷ ὑπὲρ ἀνθρωπείην πε-
 πκοῖητο δύναμιν. Ἰκανὸς δὲ καὶ δαίμονας ἐλαύνειν
 ἦν, καὶ ἄλλως ὄχλουμένους καθαίρειν καὶ σώφρονας
 καθιστᾶν. Καὶ δρᾶκοντα δὲ, ὃς ἔτερον γένος ἦν
 ἐρπετῶν, καὶ φουρήματα μόνῳ τοῦς ὀδύτας διέφθει-
 ρεν, ἐπὶ λεωφόρου γὰρ ἦκει, εὐξέμενος αὐτόματων
 ἐξελεγε τοῦ φιλίου· καὶ ἐκόντα τὴν κεφαλὴν δι-

A delerent. Quod namque in aliis rebus admodum
 bonus vir esset Liberius, quodque pro recta Ec-
 clesiæ doctrina imperatori constanter restitisset,
 multa pietate et benignitate populus Romanus in
 eum fuit, usque adeo certe, ut in ejus ejectione
 per seditionem ejus causa motam res ad cædem
 processerit. Sed paulo post Felix mortuus est, et
 sic Deus recte providit, Ecclesiæ, ita ut decebat,
 rebus consulens, ne primaria apostolorum sedes
 sædam illam et incommodam a duobus gubernata
 constitutionibus perquam est aliena, discordiam-
 que ut plurimum conciliare solet.

CAPUT XXXVIII.

Ut institutam Nicomedie propter Eudoxium et
 Aetium synodum motus terræ coortus solverit: et
 ut tum synodum in Orientem et Occidentem scindi
 atque dividi placuerit.

Hæc in Sirmio acta. Et pulchre convenire tum
 Orientalibus cum Occidentalibus est visum. Res
 vero aliter se habebat. Imperatoris enim metus id
 faciebat: cui propter Aetii et Eudoxii in urbe
 Antiochena excitatas res novas rursus Nicææ
 synodum cogere placuit. Cum autem Basilius An-
 cyranus contra niteretur, quod primùm ibi de
 fide disquisitum esset, magis convenire, ut id
 Nicomediæ fieret, est visum. Et ex nationibus jam
 omnibus, qui vel a prudentia, vel ab eloquentia
 aliquid valerent, episcopi eo contendebant. Cum
 terræmotus ingens exortus urbem, et simul tem-
 plum nuper admodum constructum, ex fundamen-
 tis ipsis concussit atque dejecit, multosque pro eo
 atque hoc vel illo quemque loco deprehendit, vel
 servavit, vel interemit. Cecropius quidem Nico-
 mediensis, et alius quidam episcopus (1) parvo
 momento periculum evasere. Quæ res fama ubique
 vulgata episcoporum adventum prohibuit. Namque
 illa Nicæam quoque, et Constantinopolim 771
 et Perinthum, aliasque Thraciæ civitates tali casu
 eversas esse promulgaverat. Dictum tum est, Ar-
 sacio cuidam, qui sub Licinio confessionem fidei
 obierat, milesque antea et leonum ferarumque
 aliarum domitor et custos in imperiali comitatu
 fuerat, tum autem Nicomediæ in arce pietati
 studens philosophabatur, cladem eam divina vi-
 sione revelatam, eamque ab eo, ex arce digresso,
 clero populoque prædictam esse. Sed tantum
 abest ut fides ei habita sit, ut derisus etiam fue-
 rit, qui casum tam inexpectatum prædiceret. Il-
 lum autem rursus in locum summi conscendisse,
 supinumque in solo jacentem Deum deprecatum
 fuisse. Ubi etiam in ipso cladis ejus impetu, turri
 ipsæ immota et stabili permanente, orantis habitu
 martyr mortuus est repertus a multis, qui eo con-
 currerant, ut terræmotum ex loco superiore spe-
 cterant. Orasse autem eum, precatumque Deum
 esse ferunt, ut vitam prius finiret, quam ea
 urbis calamitatem videret, in qua Christum cognov-
 visset, et ecclesiastica philosophia initiatus esset.

(1) Bosporanum hunc antistitem fuisse, Szym. ait.

Multa is etiam supra vim et captum hominum fecit: dæmones namque ejecit, aliis quoque casibus afflictos homines restituit, et ad sanio-rem mentem multos reduxit. Et draconem sive alterius reptilium generis venenosam feram viæ publicæ incubantem, et afflatu solo viatores necantem, oratione, ex latibulo ut sponte sua prodiret, et per seipsam caput semel atque iterum terræ illi-deret, et sic tandem rumperetur, protraxit. Multi sane mortales Nicomedis (1) ruinis ædificiorum interierunt, multi sibi fuga in solitudinem et agros consuluerunt. Etenim incendii flamma e furnis et balneis officinisque artificum qui ad ignem opus faciunt coorta, et ruderibus deciden- tium culminum circumclusa, materiaque proxima et sarmentis, ut fieri solet, ei admistis, tabula- tisque resinam exsulantibus, et ad concipiendum propagandumque ignem commodis aucta, tanta alimenti copia in partes omnes proserpens, et ad seipsam revertens, veluti unum (ut ita dicam) ardentem rogam urbem ipsam effecerat. Quo in- cendio, quod ex ædibus transitus non pateret, multi sunt consumpti. Et quoniam Nicomediensis casus episcoporum conventum interturbavit, pri- mum quidem imperatori, ut Nicææ rursus con- gregarentur, placuit. Basilius autem de eo loco diu multumque deliberavit. Et sic in urbe Nicææ, populo ibi omni terræmotu conturbato, deliberatio hærebat. 772 Porro Marco Arethusio, Georgio Alexandrino, et Basilio Ancyrano, qui tum Sirmii cum imperatore in negotio quisque suo agebant, Tarsus Ciliciæ commoda visa. Ut vero et hæc aliis minis convenire existimata est, tandem ut Seleu- ciæ in Isauria synodus ageretur, constitutum. Atque hoc sic decreto, quia ibi aderant Valens, Ursacius et Eudoxius, qui potissimum Anomæorum opinioni præibant, effecerunt illi, ut episcopi eo loco congregati formulæ fidei ex tempore compo- sitæ subscriberent. In qua formula substantiæ no- men insertum non erat. Adhæc in animis ipsi secum perpendere, episcopus Seleuciæ coactos partim Nicænam fidem, partim Antiochiæ in tem- pli dedicatione professionem editam complexuros, et per æmulationem ardentius defensuros; utram- que vero formulam substantiæ nomen habere, et Filium Patri per omnia similem diserte promulgare. Ac si in locum unum episcopi convenirent, omnino eos Aetii opinionem, quam ipsi laudantes studio omni stabilire conabantur, repudiaturos esse, illis minime dubium fuit. Quid ergo faciunt? Dolum instituunt, ut Occidentales quidem Arimini, Ori- entales vero Seleuciæ congregarentur, ut eo facilius quod agebant perficeretur. Proclivius namque putabant, paucis quam multis, quod vellent, per- suadere. Et Patribus ita segregatis, siquidem pos- sent, utramque etiam synodum, dissidio in utraque instituto, sin minus, alteram saltem in senten-

τῇ γῆ προσὰρράξει, καὶ οὕτω διαβράχῃ. Πολλοὶ μὲν οὖν διεφθάρησαν τοῖς ἐρεπτοῖς· οἱ δὲ εἰς ἐρη- μίας διέδρασαν. Καὶ φλόξ γὰρ τις ἐκ τινος παρα- κειμένης ὕλης, ἀπὸ τε πνιγέων καὶ τῶν βαλανείων, καὶ τινῶν περὶ τὰς ἐμπύρους τέχνας πονουμένων, ἐρεπτομένων τῶν ὁρόφων περικλισθεῖσα, ἀναμι- γέντων ὡς εἰκὸς φρυγάνων, καὶ ὅσα ἐλαϊώδη ἐπι, καὶ πρὸς τὸ καίεσθαι ῥαδίαν τὴν ἐπίδοσιν ἔχει, ἐξαφθεῖσα τῷ τῆς τροφῆς ἀφθόῳ, ἔρπουσά τε ἀπανταχοῦ, καὶ συναπτομένη αὐθις πρὸς ἑαυτήν, μίαν πυρᾶν, ὡς εἰπεῖν, τὴν πόλιν ἄπασαν ἐποίη· καὶ πολλοὶ τῷ πυρὶ δαπάνη ἐγένοντο, ἀδεξέδων τῶν οἰκῶν γεγενημένων. Οὕτω δὲ τοῦ κατὰ Νικη- μῆδειαν πάθους ἐμποδῶν τοῖς ἐπισκόποις γεγενη- μένου, πρῶτον μὲν βασιλεὶ ἐδόκει κατὰ Νικαίαν πάλιν γενέσθαι τὴν σύνοδον. Καὶ πολλῇ τοῖς ἀμφὶ Βασιλείον περὶ τοῦτου σκέψις ἐγένετο. Ἀνεβδύλον- το δ' ἐν Νικαίᾳ, ὅπου σεισμῶν ταταραγμένου δῆθεν τοῦ ἔθνους. Καὶ ἐδόκει τοῖς περὶ Ἀρεθούσιον καὶ τὴν Ἀλεξανδρείας Γεώργιον, Βασιλείον τε τὸν Ἀγ- κύρας τηνικαῦτα σὺν τῷ βασιλεὶ ἐν Σιρμίῳ διάγρουσι περὶ Ταρσὸν τῆς Κιλικίας. Ὡς δὲ καὶ τοῦτο μὴ προσῆκον ἐδόκει, ὠρίζοντο περὶ Σελευκίαν τῆς Ἰσαυρίας γενέσθαι τὴν σύνοδον. Τούτων οὕτω δοξάντων, ἐπεί παρήσαν ἐκεῖ καὶ οἱ ἀμφὶ Οὐά- λεντα καὶ Οὐρσίκιον καὶ Εὐδόξιον, οἱ τῆς τῶν Ἀνο- μοίων δόξης προΐσταντο μάλιστα, παρασκευάζουσι τοὺς ἐκεῖσε εὐρισκομένους τῶν ἐπισκόπων, εἰ γρα- φὴν τινα πίστεως ἐκ τοῦ σχεδὸν γεγενημένην κα- θυπογράψαι, ἣ τὸ τῆς οὐσίας οὐκ ἐνέχαιτο δογμα. Πρὸς δὲ τούτοις ἐν νῦν θέμενοι, ὡς οἱ ἀθροισμένοι ἐν Σελευκίᾳ ἐπίσκοποι, οἱ μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ πί- στιν, οἱ δὲ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ γεγενημένην ἐπὶ τῇ τοῦ νεῶ καθιερώσει, καὶ στέγουσι καὶ ζηλοῦσι. Καὶ ἅμφω δὲ τὸ τῆς οὐσίας δογμα ἔχουσι· καὶ κατὰ πάντα ὁμοίον διαβήδην χρησττοῦσι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. Εἰ γε τοῖων εἰς ἐν γένοιτο, πάντως τὴν Ἀετίου δόξαν ἀπώσονται· ἦν ἐκεῖνοι ἐπαινοῦν- τες διὰ σπουδῆς συνιστᾶν ἐπειρωῖντο. Τί πράττου- σιν; Οἰκονομοῦσι δόλῳ, τοὺς μὲν ἐκ τῆς ἐσπέρας εἰς Ἀρίμινον συνδραμεῖν, τοὺς δὲ ἐξ Ἐω εἰς τὴν τῆς Ἰσαυρίας Σελευκίαν· ὡς ἂν εἴη εὐκόλως τὸ μελετώμενον δρᾶν· βῆρον γὰρ ὦντο τοὺς ὀλίγους πείθειν ἢ πάντας. Καὶ εἰ μὲν δυναθεῖεν καὶ ἐκα- τέραν σύνοδον σύμφηρον σχεῖν, μερισθέντες ἐν ἀμφοτέροις· εἰ δ' οὖν, βατέραν, ἵνα μὴ ταῖς ἀπάν- των ψήφοις ἢ αὐτῶν αἵρεσις ἀποκηρυχθεῖη. Ἐπράτ- τον δὲ ταῦτα διὰ τοῦ εὐνοῦχου Εὐσεβίου τηνικαῦτα τῆς βασιλικῆς οἰκίας προεστηχότος· οὗτος γὰρ σύμπνοους ὦν τὰ μάλιστα καὶ ὁμόφωνον τῷ Εὐδοκίῳ. Καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἐν τέλει κεχαρισμένοι τὸ πρὸς βουλῆς ἅπαν ἦ. υ. ο. Οἱς πεισθεῖς ὁ Κωνσταντός, ὡς ἀλυσιτελής τε τῷ δημοσίῳ διὰ τὴν πολλὴν δα- πάνην, καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἰσραῦσι, διὰ τὸ τῆς ὁδοπο- ρίας μακρὸν, εἰς ἐν ἅπαντας συναλθεῖν, διεῖλεν εἰς δύο τὴν σύνοδον, καὶ προσέταττεν ἐν Ἀρίμινῳ καὶ Σελευκίᾳ γενέσθαι τὴν σύναξιν. Καὶ γράψων

(1) Cf. Sozom. lib. iv, cap. 46.

ἔλεγε, πρῶτον μὲν τὰ περὶ τῆς πίστεως ἀμφισβητούμενα διαλύειν· ἐς ὕστερον δὲ σκέψασθαι καὶ περὶ ἄλλων κατὰ θεσμούς· Ἐκκλησίας δαί· ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἀδίκως καθαιρεθῆναι δοκούντων, καὶ ὑπεροραίας κατακριθέντων, ὧν εἰς ἐτύγχανεν ὦν καὶ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος· ἔτι δ' ἐρευνῆσαι καὶ τοὺς νῦν ὑπὸ ἔγκλημα ποιουμένους ἐπισκόπους. Πολλῶν γὰρ κατηγορίαι ἐλέγοντο, καὶ δὴ καὶ Γεωργίου παρ' Αἰγυπτίων, ὡς εἰη ἀρπαγαῖς χαίρων τῶν ἄλλοτριῶν, καὶ τινῶν Ὑβραίων. Ὑστερον δὲ δέκα ἑκατέρωθεν ἐπιλεγέντας, τὰ πεπραγμένα βασιλεὶ καθιστᾶν ὄηλα.

jussit. Atque in litteris suis constituit, ut primum controversia de fidei professione decideretur, deinde de aliis ecclesiasticis sanctionibus deliberatio fieret. Tum autem de eis qui per Injuriam exactorati et in exsilium acti visi essent, **773** in quibus etiam Cyrillus Hierosolymorum episcopus fuit, consultaretur: postea de eis quoque episcopis, qui rei agerentur, inquireretur. Per nulli enim accusabantur, et ab Ægyptiis maxime Georgius: quod scilicet alienorum bonorum rapinis gauderet, et contumeliosis quibusdam hominibus delectaretur. Postremo, ut per decem delectos legatos se de actis suis certiolem facerent.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ.

B

Περὶ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ συνόδου, ἐν ἣ ὁ ἐν ἐσπέρᾳ ἀσύμφωνοι τοῖς ἔφοις ἐγένοντο.

Καὶ οἱ μὲν ἐπίσκοποι συνελέγοντο καθὰ δὴ καὶ ἐπίσκοπος βασιλεὺς· προὐλάμβανε δὲ καὶ συνίστατο ἡ ἐν Ἀριμίνῳ τὸ δὲ πλήρωμα τούτων ἦσαν τετρακόσιοι καὶ μικρόν τι πρός. Δεῖν δ' ἔδοκει τοῖς βασιλέωι πρὸς Ἀθανάσιον ἔχουσι μηδὲν τι περὶ τούτου κινεῖν· οὗτω γὰρ ἄμενον ἰδοίμαζον. Ἐπαί δὲ καὶ ζήτησις εἰσηγετο περὶ πίστεως ὅν χρῆ πιστεῦειν τρόπον, Οὐάλης ἐνταῦθα καὶ Οὐροάκιος, οἱ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπασπισταὶ τῆς Ἀρείου δόξης ἐγένοντο, ἐν μέσῳ δὲ τῷ ὁμοουσίῳ συνέθεντο, βιβλίον τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης Ἰουλίῳ ἐπιδεδωκότες, ὡσπερ εἰρήκαμεν, ἀεὶ τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς κρατούσιν ὑποκλινόμενοι, οὗτοι δεῖν ἔλεγον ἄλλων ἄλλα εἰπόντων, εἴα φιλεῖ, ἀρχὰς νομιζεῖν τὰς περὶ πίστεως πρετέρας γραφὰς· μόνην δ' ἐκείνην κρατεῖν, ἣν οὐ πρὸ πολλοῦ ἐν Σιρμίου Ῥωμαίων γλώττῃ συνέθεντο, ἣν ὄητα καὶ βασιλεὺς διὰ τιμῆς ἄγει· χρεῶν δ' εἶναι καὶ ὑμᾶς νῦν προσεῖσθαι καὶ παρατέρω μηδὲν πολυπραγμανεῖν· ἐν ἐντεῦθεν καὶ διχόνοια πᾶσα περιαιρεθεῖη, μὴ τῶν ὀνομάτων ἀμφιβόλων ὄντων, ἀκριβεῖ βασινῶ παραδιδόμενων. Καὶ γὰρ πως κρεῖττον εἶναι ἐτίθεντο, μετὰ τῆς ἀγροικίας ὀρθὴν ἔχειν δόξαν περὶ Θεοῦ, ἣ ξενίζουσι λόγοις ἐξ Ἑλληνικῆς τερθρείας, ἀνεπινοήτους ἐπεισάγειν λέξεις. Ἦντινοντο δὲ διὰ τούτων, μᾶλλον καὶ προφανῶς διέβαλλον τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν, ἅτε δὴ μὴ ταῖς ἱεραῖς ἐμπερομένην Γραφὰς. Ταῦτα λέγοντες, **D** γάρτην προῆγον διὰ ἀναγινώσκουσα ἦτουν· ἐν ἣ ὁμοιον· μὲν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν κατὰ τὰς Γραφὰς εἰσηγούοντο, μνήμην δὲ οὐσίας ἐπὶ Θεοῦ παντάπασιν ἀπηγόρευον. Αὕτη δὲ ἦν ἐκείνη, ἣν τότε μὲν ἐταμίευον, νῦν δὲ εἰς φῶς προῆγον. Ἡ συναλαμβάνοντο μάλιστα Γερμάνιος καὶ Αὐξέντιος, καὶ Γάιος καὶ Δημόφιλος· καὶ τοῖνον ἀναγνωσθεῖσης, οἱ πλεῖστοι μὴδὲ νεωτέρας δεῖσθαι πίστεως· τὰ νῦν διετελεόντο· ἀρκίεσθαι δὲ τῇ ἐν Νικαίᾳ γεγενη-

CAPUT XXXIX.

De Ariminensi synodo, in qua Occidentales ab Orientalibus dissenserunt.

Episcopi, sicuti imperator jusserat, convenere: et primum quidem Arimini Occidentales quadringenti et aliquot præterea numero. Et qui graviter in Athanasium animati erant, minime omnium de eo quidquam movendum esse duxere, quod hoc sic commodius esse putarent. Cæterum postquam de fide, quomodo eam profleri conveniret, quæstio proposita est, ibi Valens et Ursacius, qui primum Arii opinionem defenderant, medio autem tempore, libello supplicii Julio Romano antistiti dato, τῷ ὁμοουσίῳ, consubstantiali, assenserant, quemadmodum diximus, temporibus sese et rebuz obtinentibus semper accommodantes aliis alia sicuti fieri solet censentibus, dixere, priores fidei formulas abolendas esse, unanque eam obtinere oportere, quæ non ita pridem Sirmii lingua Romana composita, ab ipso etiam imperatore plurimi fieret. Debere quippe synodum quoque de sententia illius professionem eam approbare, neque ulterius quidquam curiosius indagare: ut eo modo omnis discordiæ occasio, verbis nihil ambigui habentibus, quæ subtili et accurata exploratione perpensa essent, in formula insertis, præcideretur, longe præstantius esse asserentes, cum rusticitate quadam rectam de Deo tenere opinionem, quam ex Græcorum nugamentis novis petitis verbis, quæ non intelligerentur inducere vocabula. Quibus illi dictis obscure innuebant, seu potius propalam τῷ ὁμοουσίου, consubstantialis. verbum per calumniam reprehenderunt, veluti in sacris Litteris non expressum. Sub hæc verba charta prolata, legi eam postularunt, in qua similem Patri Filium secundum Scripturas dicebant: **774** mentionem vero substantiæ in Deo omnino fieri interdicebant, et pro eo similem per omnia Filium Patri reponi volebant. Hæc porro formula illa erat, quam antea

quidem pressam servaverant, tum vero in lucem A proferebant. Eam maxime probabant Germinius et Auxentius, et Cainus et Demophilus. Ea lecta, plurimi nihil opus esse nova fidei formula eo tempore affirmabant, contentos se esse professione Nicæna. In præsentia propterea in locum unum convenisse, si quid novatum esset, ut id inhiberetur. Et utcumque ea quæ tum lecta essent, nihil haberent novarum rerum: ut dicerent tamen eos qui scriptum id composuissent, atque ut illi ipsi Arii dogma, quippe quod turbas ubique in ecclesiis concitarit, anathemati primum subjicerent, petebant. Ubi Valens et Germinius petitionem eam repudiarent, illi formulas hæreticorum et item Nicænam in medium proferre jussere, ut illæ quidem damnatæ rejicerentur, hæc vero auctoritate denuo et suffragiis synodi confirmaretur. Et ut de cætero neque disputatio de fide moveretur, neque synodus peteretur, sanxerunt. Sufficere enim quæ a majoribus dudum constituta essent: ea complecti posteros debere: et perquam absurdum esse, nunc demum fidem conscribere eos, qui nuper admodum credere cœpissent: et veterum traditionem abolere, per quam et ipsi et patres eorum ecclesias gubernassent, ex quibus plures martyriis et obitæ confessionis coronis condecorati fuissent. Et si quidem sic dicta sententia, antiquitas decretis stare, nihilque novum inducere constituerant: illi autem, Valens scilicet et reliqui, quos paulo ante nominavimus, contra nisi sunt. C Summopere namque contenderunt, ut synodus recens compositam Sirmii fidei formulam comprobaret. Tantum autem abest, ut Patres id facerent, ut etiam Ursicium, Valentem, eorumque complices damnationis sententia exauctorarint. Et synodus professionem Nicænam amplius etiam confirmavit. Illi autem damnationem ægre ferentes, ad imperatorem confugere. Porro synodus ea non solum formulæ illorum præfationem, sed ipsam quoque formulam reprehendit, cujus verba erant (1): « Composita est fides catholica in præsentia domini nostri Constantii perpetui Augusti, consulatu clarissimorum virorum, Flavii, Eusebii, et Hypatii, Sirmii, ante xi Kalen. Jun. » 775 Ac deinde: « Crediunt in unum solum et verum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem et conditorem omnium. Nomen essentialis per simplicitatem a Patribus positum, non intellectum vero a populis, scandalo et offenculo est. Et quoniam Scripturæ id quoque non habent, placitum est id tollere, et deinceps nullam omnino essentialis in Deo facere mentionem, propterea quod divinæ Scripturæ Patris et Filii substantiæ prorsus non meminere. Similem autem Filium Patri per omnia dicimus, sicuti sacræ Scripturæ et dicunt et docent. » Ridiculum porro episcopis visum est, imperatorem quidem perpetuum

μένη. Καὶ νῦν γε διὰ τοῦτ' αὐτὸν ἦκειν ἐπὶ ταῦτ', ἴν', εἴ τι νεωτερίζοιτο κατ' ἐκείνων, ἐπίσχωσιν. Εἰ δὲ τέως οὐδὲν τι νεώτερον ἔχουσι τὰ ἀνεργωσμένα, ἀλλὰ τίνες οἱ συνθέμενοι τὴν γραφὴν ἦθουν· οἱ δὲ πρῶτον τὸ Ἀρείου δόγμα ὑποβαλλέτωσαν ἀναθέματι· οἷα θόρυβον ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις ἐμπλήσαν. Τῶν δὲ περὶ Οὐάλεντα καὶ Γερμίνιον διαδράντων τὴν ἀφῆσιν, τὰς ἐκθέσεις τῶν ἀιρέσεων καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ ἐπὶ μέσον ἐκέλευον ἀγεσθαι, ὡς ἂν γε ἐκεῖναι μὲν ἐκκήρυκτοι γίνωνται, τὸ κῦρος δὲ καὶ αὐθις τοῖς ἐν Νικαίᾳ ἐπιψήφισθῆι· καὶ τοῦ λοιποῦ περὶ πίστεως μὴ κινεῖν λόγον, μήτε μὴν συνόδους αἰτεῖν. Ἀπόχρη γὰρ στέργειν τὰ τοῖς πατράσιν ἐκπαλαί διζήαντα. Τῶν δ' ἀτόπων ἂν εἴη νῦν πίστιν συγγράφειν, καὶ ἀρι-
B ἀρχομένους πιστεύειν, τὴν ἐκ παλαιοῦ παράδοσιν ἀθετεῖν, δι' ἧς ἡμεῖς τε καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν τὰς ἐκκλησίας ἤγομεν, ὧν οἱ πλείους μαρτυρίαις καὶ τοῖς τῆς ὁμολογίας στεφάνοις κατεκοσμήθησαν. Οἱ μὲν οὖν τοιαῦτα λέγοντες, ἐν τοῖς ἐκπαλαί δεδογμένοις μένειν ἤξιον, καὶ μὴ τι πρόσφατον ἐπιστάγειν· ἐκεῖνοι δὲ, οἱ περὶ Οὐάλεντα δηλαδὴ, ἀντέβαινον, καὶ τὴν αὐτοῖς προδηληθεῖσαν πίστιν στέργειν προσεδιζόντο. Ἐπεὶ δ' οὐκ ἐπέθοντο, καθηροῦντο. Ἡ δὲ σύνοδος ἐκπαλαί ἐν Νικαίᾳ πίστιν μᾶλλον ἐκύρωσεν. Οἱ δὲ χαλεπῶς τὴν καθάρειν ἐνεγκόντες, εἰς βασιλέα ἀνέτρεχον. Ἡ δὲ σύνοδος ἤτιςτο μὴ μόνον τὴν προγραφὴν τῆς ἐκθέσεως, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐκθεσιν. Ἐλεγε γάρ·
C Ἐξετέθη πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Κωνσταντίνου αἰωνίου Αὐγούστου ἐν ὑπατείᾳ Φλαβίου καὶ Εὐσεβίου καὶ Ὑπατίου τῶν λαμπροτάτων ἐν Σιρμίῳ τῇ πρὸς ἑνδεκα Καλανῶν Ἰουνίων. » Καὶ καθεξῆς· « Πιστεύομεν εἰς ἓνα τὸν μόνον καὶ ἀληθινὸν Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα. » Περὶ δὲ τέλος καὶ ταῦτ' ἔλεγον· « Τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας, διὰ τὸ ἀπλούστερον ὑπὸ τῶν Πατέρων τεθεῖσθαι, ἀγνοούμενον δὲ ὑπὸ τῶν λαῶν, σκάνδαλον φέρειν· διὰ τὸ μήτε τὰς Γραφὰς τοῦτο περιεχεῖν, ἤρεσε τοῦτο περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην οὐσίας ἐπὶ Θεοῦ εἶναι τοῦ λοιποῦ, διὰ τὸ τὰς θείας Γραφὰς μηδαμῶς περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ οὐσίας μεμνησθαι. Ὁμοίον δὲ λέγομεν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ κατὰ πάντα, ὡς αἱ ἄγιοι Γραφαὶ
D λέγουσι τε καὶ διδάσκουσι. » Γελοῖον γὰρ ἐνόμισον τὸν μὲν βασιλέα αἰώνιον ὀνομάζειν, τὸν δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν μὴ θέλειν ἀίδιον καλεῖν, καὶ ῥητὸν χρόνον τῆς γραφῆς ταύτης προτάττειν· διαβολῆ· γὰρ ἀντικρὺς ἔδοκει τῆς πίστεως τῶν προγενεστέρων· μάλιστα δ' Ἀθανάσιος ἐν αἰτίαις ἐτίθει, ὡς που γράφων πρὸς τοὺς οἰκείους ἀπήγγελλε. Παρεθέμην δ' ἂν καὶ τὴν ἐξελέγχουσαν ἐπιστολὴν, εἰ μὴ τὸ προσκορὸς τοῦ λόγου φεύγων ἐγὼ, ἐπὶ ζήτησιν τοῦ φιλομαθεῖς προὔτρέπω τὰ ἐν ἐκείνῃ δυνατῶς εἰρημένα καταμαθεῖν. Οἱ μὲν οὖν καθαιρεθέντες εἰς βασιλέα ἀνέτρεχον, ἐπιφερόμενοι καὶ τὴν ἐκθεσιν· ἡ δὲ σύν-

(1) Condemnationis ejus causam præcipuam Arianizantes damnare noluerint, libro II, cap. 37.

fuisse Socrates scribit, quod Arianam dogma

οδος, εἰκοσι τῶν ἐπισκόπων διαπεμφάμενοι, γράμμασιν οικείοις τὰ συμβάντα τῷ βασιλεὶ κατεμήνουσιν· ἃ τόνδε περιείχον τὸν τόπον·

ca judicata est adversus majorum fidem. Maxime vero eam Athanasius criminatus est, ut alicubi ad suos scribens ostendit. Et inseruissem hic confutatoriam ejus epistolam, nisi orationis prolixitatem fugiens, studiosis eam inquirendam, atque ex ea rem omnem cognoscendam, relinquerem. Exactorati illi, sicuti dixi, formulam secum ferentes, ad imperatorem confugere. Concilium vero, decem ad eum legatis episcopis, litteris quoque rem actam declaravit, quæ in hanc formam scriptæ fuerant·

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀρμίνῳ συνόδου Κωνσταντίνου πεμφθεῖσα τῷ βασιλεὶ.

« Ἐκ τε τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως καὶ τοῦ τῆς εὐσεβείας προετάγματος τὰ πάλοι δογματισθέντα γεγενῆσθαι πιστεύομεν. Εἰς γὰρ Ἀρίμιον ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλειν εἰς ταυτὸ πάντες ἐπισκοποὶ συνήλθομεν, ἵνα καὶ ἡ πίστις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας γνωρισθῆ, καὶ οἱ τάναντία φρονῶντες ἔκδηλοι γένωνται. Ὡς γὰρ ἐπιπλεῖστον διασκοποῦντες εὐρήκαμεν, ἀρεστὸν ἐφάνη τὴν πίστιν τὴν ἑκπαλαι διαμένουσαν, ἣν καὶ οἱ προφήται καὶ τὰ εὐαγγέλια καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξαν, τοῦ καὶ τῆς σῆς βασιλείας φρουροῦ, καὶ τῆς σῆς ῥώσεως προστάτου, ἵνα ταύτην κατασχόντες φυλάξωμεν, καὶ φυλάττοντες, μέχρι τέλους διατηρῶμεν. Ἄτοπον γὰρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη, τῶν ὁρθῶς καὶ δικαίως ὠρισμένων τι μεταλλάττειν, καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ κοινῇ μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου σου πατρὸς καὶ βασιλέως Κωνσταντίνου ἐσκεμμένων· ὧν ἡ διδασκαλία καὶ τὸ φρόνημα διηλλόετο καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας ἀνθρώπων ἀκοάς τε καὶ διανοίας, ἥτις ἀνείπαλος μόνη καὶ ὀλετήρ τῆς Ἀρείου αἰρέσεως ὁπῆρξε· δι' ἧς οὐ μόνον αὐτὴ, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἰρέσεις καθηρέθησαν· ἐν ἧ ἕντῳ καὶ τὸ προσθεῖναι τι, σφαιερὸν, καὶ τὸ ἀφελῆσθαι, ἐπικίνδυνον ὑπάρχει. Ὡς εἶπερ καὶ θάτερον γένοιτο, ἔσται τοῖς ἐχθροῖς ἄδεια κινεῖν ἄπερ βούλοιντο. Ὅθεν Οὐρσάκιος τε καὶ Οὐάλης, ἐπειδὴ καὶ ἑκπαλαι μέτοχοί τε καὶ σύμφρονες τοῦ Ἀρειανέου δόγματος· ἦσαν καθεστηκότες, καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες ἀπεφάνθησαν. Ἦς ἵνα μετὰσχωσιν, ἐφ' οἷς αὐτοὺς συνεγνώκεισαν πλημμελήσαντας, μετανοίας τε καὶ συγγνώμης ἤξιον τυχεῖν· ὧς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπὲρ ἐκείνων γεγενημένα μαρτυρεῖ. Δι' ὧν ἀπάντων φειδῶ γαγένηται καὶ τῶν ἐγκλημάτων συγγνώμη. Ἦν δὲ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ταῦτα ἐπράτετο, ὅτε ἐν Μεδιολίνῳ τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο· συμπάροντων δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας, ἐγνωκότες ἅμα καὶ τὴν μετὰ τελευταίην ἀξιὸν μνήμης Κωνσταντίνου μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐξετάσεως τὴν συγγραφῆσαν πίστιν ἐκτεθεικότα. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο βαπτισθεὶς, καὶ πρὸς τὴν ὀφειλομένην εἰρήνην ἀνεχώρησεν· ἄτοπον εἶναι μετ' ἐκεῖνόν τι καινοσομεῖν, καὶ τοσοῦτους ἀγίους ὁμολογητὰς καὶ μάρτυρας, τοὺς καὶ τοῦ δόγματος συγγραφῆας τε καὶ εὐρετὰς ὑπεριδεῖν· οἱ τινες κατὰ τὸν παλαιὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμὸν τῆς καθολικῆς· ἅπαντες φρο-

A seu æternum nominare, Filium autem Dei sempiternum vocare nolle : certumque tempus huic formulæ fidei præfigere, manifesta quoque calumnia

missa.

CAPUT XL.

Epistola Ariminensis concilii Constantio imperatori missa.

« Et Dei jussu, et pietatis tuæ mandato, quæ antiquitus constituta sunt, credimus. Ariminum namque ex omnibus Occidentis urbibus episcopi omnes in locum eundem convenimus, ut simul et fides Ecclesiæ catholicæ cognosceretur, et qui aliter sentiunt manifesti fierent. Atque ubi rem omnem diu multumque consideravimus, faciendum esse comperimus, ut quæ fides antiquitus obtinet, et quam prophetæ et Evangelia et apostoli per Dominum nostrum Jesum Christum imperii tui custodem, valetudinisque etiam tutorem, promulgarunt, eam a majoribus acceptam servemus, et servatam ad finem usque custodiamus. 776 Et absurdum nefariumque esse putavimus, quæ recte et legitime constituta, et Nicææ communiter una cum gloriosissimo parente tuo imperatore Constantino deliberata sunt, ex eis mutare quidquam : quorum doctrina et sententia ad omnes omnium hominum aures et animos vulgata pervenit, quæ una Arii hæresim expugnavit atque exstinxit : per quam non solum ea ipsa, sed et reliquæ hæreses sunt eversæ : cui omnino vel addere quidquam non tutum, vel adimere etiam periculosum est. Atque si alterutrum in ea fiat : licentia adversariis detur, ut quod libeat, facere eis liceat. Proinde Ursacius atque Valens, quod jamdudum suffragatores et atque Ariani dogmatis fuerint, a communionem nostra exclusi sunt. Ad quam tamen admissi sunt, posteaquam se errasse cognoverunt, atque ut ad pœnitentiam admitterentur, et noxæ gratiam consequerentur, oraverunt : id quod scriptum eorum attestatur. Quapropter ut in gratiam reciperentur, et venia eis delictorum daretur, obtinuerunt. Factum id eo tempore, cum Mediolani synodus est coacta, presbyteris quoque Romanæ Ecclesiæ presentibus. Norunt illi, eum qui etiam post obitum memoria dignus est, Constantinum omni adhibita exquisitiore cura et diligentiore investigatione, fidei professionem, quæ edita est, publicasse. Posteaquam autem baptizatus ille, inter homines esse desiit, et ad debitam sibi quietem translatus est, ineptum esse sciunt, novæ quidquam rei invhere, et ut sanctos Patres confessores et martyres dogmatis ipsius auctores atque inventores despiciere : qui quidem Patres, juxta veterem Ecclesiæ catholicæ

sanctionem, omnes in eadem sententia perseveraverunt; eorumque etiam fidem Deus ad imperii sui tempora transmisit, per Dominum nostrum Jesum Christum, cujus beneficio imperium obtines, eorumque in orbe etiam nostro potiris. At rursus miserandi et ærumnosi illi impia mente nefarioque ausu præcones seipsos impiæ opinionis renuntiaverunt, et veritatis constitutionem evertere conati sunt. Postquam enim, juxta mandatum tuum, synodi concilium coactum est, seductionis fraudisque suæ illi consilium detexerunt: **777** contenderunt namque versutia quadam tumultuose sese ingerentes, novare quiddam, ubi sodalitatis impietatisque ejusdem suæ compertos homines invenissent, Germinium, Auxentium et Caium, dissidii et seditionis auctores: quorum inconstans doctrina blasphemiarum omnium acervum impietate sua longe excedit. Ubi vero animadvertere nos non ejusdem hæresis esse, neque pravis opinionibus eorum assentiri, in concilium se nostrum insinuarunt, perinde atque aliud quidquam decreturi. Perbreve autem intercessit tempus, quod eorum sententia in lucem covarguens protulit. Verum enimvero ne res Ecclesiæ semper eodem affligeretur casu, turbæque et tumultus provolutus omnes comprehenderet, tutissimum visum est, ut quæ antiquitus decreta sunt, integra atque inviolata servarentur: atque illi quos diximus, a commercio communioneque nostra segregarentur. Quam ob causam oratores nostros ad clementiam tuam inisimus, qui eidem concilii nostri sententiam per scriptum quoque indicent atque declarent. Quibus illud quoque præcipue mandavimus, ut ex antiquis legitimisque decretis, veritatis fidem faciant, eamque confirmant. Declarabunt illi etiam sanctitati tuæ, minime futuram, sicuti Ursacius et Valens dixere, pacem, si quid in legitimis constitutionibus immutatum fuerit. Quomodo namque pacem servant, qui pacem ipsam tollunt? Quin contentio potius et turba per cœpta ejusmodi cum alibi, tum in Romana Ecclesia exoritur. Itaque clementiæ tuæ supplicamus, ut sereno vultu respicias, benignisque auribus oratores nostros audias, neque cum defunctorum injuria novare quidquam et mutare permittas, sed nos in iis quæ a majoribus nostris definita legitimeque constituta sunt, conquirere sinas: quos profecto solerter et prudenter omnia Spiritus sancti afflatu egisse dixerimus. Quæ vero nunc ab istis novantur, fidelibus quidem incredulitate, infidelibus autem ferocitate afferunt. Supplicamus præterea, ut episcopos qui in longinquis alienisque regionibus degunt, et vel ætatis grandioris imbecillitate, vel paupertatis gravioris difficultate premuntur, cum bona venia redire ad suos jubeas, ne ecclesiæ, episcopis earum ab eis disjunctis, diutius in tali solitudine permaneant. **778** Adhæc insuper omnia, illud quoque te oramus, ut ne quid adimatur, neve addatur ad ea quæ prius exstabant, quid-

νούντες διαμεμενήκασιν· ὧν ὁ θεὸς τὴν πίστιν καὶ εἰς τοὺς σοὺς χρόνους τῆς βασιλείας μετέδωκε διὰ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· εἰ· οὐ σοὶ καὶ τὸ βασιλεύειν ὑπῆρξεν, ὡς καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης κρατεῖν. Πάλιν γοῦν ἔλεινοι καὶ οἰκτροὶ τῷ φρονήματι, ἀθεμίτῳ τολμήματι τῆς δυσσεβοῦς φρονήσεως, κήρυκας τὰ ἑαυτοὺς ἀνήγγειλαν, καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν ἀληθείας σύταγμα. Ὡς γὰρ κατὰ τὸ σὸν πρόσταγμα τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο, κίκενοι τῆς ἰδίας ἀπάτης ἐγύμνον τὴν σκέψιν. Ἐπειρῶντο γὰρ πανουργία τι καὶ παραχῆ προσφρονέειν τι καινοτομεῖν, τῆς τοιαύτης ἐταιρίας τοὺς συναλισχομένους εὐρόντες, Γερμίνιον, Αὐξέντιον καὶ Γάϊον, τοὺς τὴν ἔριν καὶ διχοστασίαν ἐμποιοῦντας· ὧν ἡ διδασκαλία μὴ μένουσα πᾶν πλῆθος βλασφημιῶν ὑπερβέβηκε. Ὡς δὲ συνεῖδον οὐχὶ τῆς αὐτῆς αἰρέσεως ὄντας, οὐθ' ὁμογνωμονοῦντας ἐφ' οἷς κακῶς ἐφρόνουσιν, εἰς τὸ συμβούλιον ἡμῶν μετέγαγον ἑαυτοὺς, ὡς δοκεῖν ἕτερόν τι γράφειν. Ἦν δὲ ὁ καιρὸς βραχὺς ὁ καὶ τὰς γνώμας αὐτῶν ἐξελέγχων. Ἰν' οὖν μὴ τοῖς αὐτοῖς τὰ τῆς Ἐκκλησίας περιπίπτῃ, καὶ παραχῆ καὶ θόρυβος κалινδούμενος ἅπαντας συνέχη, βέβαιον ἐφάνη τὰ πάλαι ὠρισμένα καὶ ἀμετακίνητα φυλάττειν· τοὺς δὲ προειρημένους τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀποκχωρίσθαι. Δι' ἣν αἰτίαν τοὺς ἀναδιδάξοντας πρέσβεις πρὸς τὴν σὴν ἐπιείκειαν ἀπεστάλακμεν, τὴν γνώμην τοῦ συνεδρίου διὰ τῆς ἐπιστολῆς μηνύσοντας. Τοῖς δὲ πρέσβεισι, πρὸ γε πάντων τοῦτο παρεκελευσάμεθα, τὸ τὴν ἀλήθειαν πιστώσασθαι ἐκ τῶν πάλαι ἀρχαίων δικαίως ὠρισμένων· οἱ καὶ τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν δαιότητα, δεῖ οὐχ ὥσπερ ἐφησαν Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, ἔσται εἰρήνη, εἴπερ τι τῶν δικαίων ἀνατραπείη. Πῶς γὰρ εἰρήνην εἶδόν τε ἀγειν τοὺς τὴν εἰρήνην καταλύοντας; μᾶλλον γὰρ ἔρις καὶ παραχῆ ἐκ τούτων σὺν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι καὶ τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ γενήσεται. Δεὸς δὲ ἡμετέροισιν τὴν σὴν ἐπιείκειαν, ἵνα προσηγείην ἀκοαῖς καὶ γαληνιαῶν βλέμματι τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις ἀθήσειας, μηδὲ πρὸς ἕθριν τῶν τετελευτηκότων καινόν τι μεταλλάττειν ἐπιτρέψαι· ἀλλὰ ἐπίσης ἐμμένειν ἡμᾶς τοῖς παρὰ τῶν προγόνων ὀρισθεῖσι τε καὶ νενομοθετημένοις, οὐδ' ἅπαντα μετὰ ἀγχινοίας τε καὶ φρονήσεως καὶ πνεύματος ἁγίου πεποιθέναι εἴησαιμεν δ' ἂν. Τὰ γὰρ νῦν παρ' ἐκείνων καινοτομούμενα τοῖς μὲν πιστεύουσιν ἀπιστίαν ἐποίει, τοῖς δὲ ἀπιστοῦσιν ὠμότητα. Ἰκετεύομεν δὲ ἐτι, ἵνα κελύσης τοὺς ἐπισκόπους τοὺς ἐν ἀλλοδαπαῖς διατρίβοντας, οὐδ' καὶ τὸ τῆς ἡλικίας ἐπίπνον, καὶ τὸ τῆς πενίας ἐνδεὲς τρύχει, τῆς εἰς τὰ οἰκία ἀνυχομίδην βιβλίαν ποιήσασθαι, ἵνα μὴ ἔρημοι τῶν ἐπισκόπων ἀφωρισμένοι αἱ ἐκκλησίαι διαμένωσιν. Ἔτι δὲ πρὸς ἅπασιν καὶ τοῦτο δεόμεθα, ἵνα μηδὲν ἰλλείπῃ τι τῶν προὑπαρξάντων, μήτε πλεονάζῃ, ἀλλὰ πάντα ἀρρήκτα διαμένῃ, ἐκ τῆς τοῦ σοῦ πατρὸς εὐσεβείας καὶ εἰς τὸν νῦν χρόνον διαφυλαττόμενα· μήτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν· καὶ τῶν οἰκείων παροικίσεων ἀλλοτρίους ἐπιτρέψαι γενέσθαι· ἀλλ' ἵνα οἱ ἐπίσκοποι νῦν τῷ ἰδίῳ λαῷ μετ' εἰρήνης εἰς εὐωχίας τε καὶ λατρείας

σολήν ἄγοιεν, ἱκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας· καὶ βασιλείας καὶ εἰρήνης, ἣν ἡ θεΐτης σοι εἰς τὸ διηνεκὲς χαριεῖται. Οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις τὰς τε ὑπογραφὰς, καὶ τὰς τῶν ἐπισκόπων προσηγορίας κομιζούσιν· οἵτινες· καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων Γραμμάτων τὴν σὴν ἀναδιδάξουσι θεότητα. » Τοιαῦτα μὲν οἱ ἐν Ἀριμίνῳ βασιλεὶ ἔγραψον.

imperio et pace orantes, quam tibi perpetuam nostri et subscripti nes et nomina episcoporum litteris de sententia nostra certioreni facient ad imperatorem scripsere.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ΄.

Περὶ τῆς πρὸς βασιλεῦ διαφορᾶς τῶν ἐν Ἀριμίῳ συνελθόντων ἐπισκόπων· καὶ περὶ τῆς ἐν Νίκῃ τῆς Θράκης γεγενημένης συνόδου ὁσίων σκοπῶ.

Οἱ δὲ περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον προλαβόντες τοὺς πρέσβεις, ἅπαντα κατέλεγον βασιλεῖ· τὴν τε γραφὴν ἐπιδεικνύμενοι ἣν ἀνέγνω, καὶ τὴν σύνοδον διέδοκον, ὡς μὴ δεξαμένην τὴν ἔκθεσιν· ἐφ' ἧς γινομένης καὶ αὐτὸς συνεδριάζων παρῆν· καὶ χαλεπαίων τῇ συνόδῳ ὑπερετίθετο τοὺς πρέσβεις μεταωρίζων, τάλαιπωρομένους τῇ προσεδρεία, διὰ τιμῆς δὲ ἄγων οὐδ' ἔκεινοι καθέλιον. Μόλις δ' ἔγραψε παραιτούμενος, ὡς δι' ἀνάγκης ὦν, ἐπὶ πολεμίοις ἰέναι, τοὺς πρέσβεις ἰδεῖν εὐχερῶς οὐκ ἔσχεν· ἐν δὲ τῇ Ἀδριανοῦ ἐπανόντῃ, προσδοκᾶν, ἔν' ἔξω τῶν θορύβων γενόμενος, τὰ τε τῆς πρεσβείας ἀκούσοι, καὶ τὸ χρεῖον κατέπραξεν. Προσετίθει γάρ, ὡς τὸν περὶ τῶν θέων σχέπεσθαι μέλλοντα χρῆσθαι ἀμικτον τῶν ἄλλων, καὶ εἰλικρινῆ ὑπορῶν κερτῆσθαι ψυχῆν. Πρὸς δὲ ἡ σύνοδος ἀντεδήλου αὐθις, ὡς οὐδαμῶς ἄλλο παρὰ τὸ δόξαν ἐκεῖνοις παραβέη. κἂν εἴ τι καὶ γένηται. Καὶ οὐκ ἔγραψε μόνον, ἀλλὰ καὶ οὕτω φάσαι καὶ τοῖς πρέσβεισιν ἐπενετέλατο. Ἔτι δὲ προσητιβόλει ἡμέριος τοὺς πρέσβεις δεξασθαι καὶ μετ' εὐνοίας ἰδὲ ἔν' μαθεῖν τε δ' αὐτῶν ἀγράφως ἐμήνουσιν· πρὸς δὲ καὶ ἃ ἔγραψον ἐπιμελῶς ἀναγῶναι. Καὶ γάρ πως χαλεπὸν εἶναι ἔλεγον ἐπ' αὐτοῦ βασιλεύοντος τοσαύτας ἐκκλησίας ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ χηρεύειν, ζώντων τῶν ἐπισκόπων καὶ ταῦτα· χρεῶν δ' εἶναι, εἴ γε καὶ αὐτῶ συνδοκεῖ, πρηνῆ ἐπιστῆναι χαιμῶν, ἐπὶ τὰς ἰδίας ἐκκλησίας ἕκαστον ἀναστρέφειν. Τοιαῦτα καὶ ἄλλα τοῦτοις παραπλήσια γράψαντες, ὅσα ἦν εἰκὸς ἰκέτας ἱερέας, ὀνόμασι καὶ λόγοις πολὺ τὸ ἐπαγωγὸν ἔχουσιν ἐν κόσμῳ θέμενοι τῇ ἐπιστολῇ, ὀλίγον χρόνον ἐπέμειναν· ὡς δὲ μετὲν αὐτοῖς ἀντεδήλωσεν, ἐπιμείναντες εἶτα ἐπὶ τοὺς οἰκείους θρόνους ἕκαστος διελύοντο. Ὅτι μὲν οὖν καὶ οἱ ἐν Ἀριμίῳ συνελθόντες τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐκύρωσαν, πρὸδδλον· ὅτι δ' ἐς ὕστερον πολλοὶ τῇ προκομισθείῃ ἐκ Σιρμίου πίστει τοῖς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα καθυπέγραψαν, καὶ τοῦτο διελώσομεν. Διττοὶ δὲ περὶ τοῦτου φέρονται λόγοι· ὁ μὲν γάρ φησιν ὡς βασιλεὺς πρόφασιν σχῶν τὴν τῆς συνόδου διάλυσιν, ὡς μὴ ἐκόντως γεγενημένην, δοῦναι κατ' ἐξουσίᾳ τοῖς περὶ Οὐάλεντα, ἣ αὐτοῖς ἐστι βουλομένοις, τὰς πρὸς ἐμπέραν διοικεῖν ἐκκλησίας, καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν

quam, sed ut omnia intacta integraque permanent, sicuti a patris tui pietate ad hoc usque tempus sunt conservata, ac ne deinceps nos itineris labore affigi, atque alienos longeque dissitos a parœciis nostris esse permittas, sed ut episcopi potius cum populo suo in pace sacris epulis et rebus divinis vacare possint, pro tua salute, divinum numen largiri dignetur. Legati vero secum ferunt: qui quidem etiam ex ipsis sacris tuam pietatem. » Hæc episcopi Arimini congregati

CAPUT.XLI.

De episcoporum Arimini congregatorum cum imperatore dissenstione: et de synodo dolo malo Niçæ, quæ Thraciæ civitas est, coacta.

Sed Valens et Ursacius legatos prævenerunt, et imperatori rem omnem arbitrato suo exposuerunt, scriptoque quod legerant ostenso, synodum apud eum calumniose prosciderunt, ut quæ formulam non receperit, cui conscribendæ ipse affuisset. Atque ille synodo succensens, oratores, quibus diuturna mora in aula molesta erat, diem de die diffidens, differebat: contra autem, quos illi exauctoraverant, in pretio habebat. Et vix tandem excusans se, scripsit, quod necessitate urgente ut contra hostes iret, per expeditionem eam legatos facile videre non potuerit, Adrianopoli autem redeuntem se exspectare illos jusserit, ut ibi tumultibus liber, per otium et legationem audiret, et quæ opus essent constitueret. Addidit et illud, de rebus divinis deliberare volentem, negotiis aliis vacuum, animumque sincerum atque quietum obtinere debere. Ad quæ synodus rescripsit, nihil se aliud omnino quam decretum ab illis esset, etiamsi quidquam præterea statueretur, facturam. Et non modo scripsit, sed id quoque dicere legatos jussit. Insuper eidem supplicavit, ut placide oratoribus receptis, et quæ sine scripto dicturi essent benigne acciperet, et quæ ipsi scripsissent diligenter cognosceret. Durum etiam quodammodo esse significarunt, ipso imperante tot ecclesias tanto tempore vivis adhuc episcopis orbari, 779 opusque esse, si ipsi quoque videretur, prius eos ad ecclesiam quemque suam redire, quam hiems eos opprimeret. Hæc atque alia hisce similia, ita uti supplices episcopos decebat, cum oratione ad persuadendum apposita per epistolam gravem et tersam ad eum scripsissent, satis diu adhuc ibi morati sunt, cumque nihil ipse respondisset, deinde ad sedes suas sunt reversi. Atque quod episcopi quidem Arimini congregati Nicænam confirmaverint fidenti, satis jam constat. Quod vero postea multi formulæ ab Ursacio et Valente ex Sirmo allatæ subscripserint, id quoque declarabimus. Qua de re duplex fertur opinio. Harum altera est: imperatorem occasione arrepta a synodo, quasi non sua voluntate soluta, Valenti ejusque

sectatoribus facultatem permisisset, ut quas vellent in Occidente ecclesias administrarent, omnibusque lectam ab eis fidem traderent: et quicumque subscribere illi nolent, sedibus suis dejicerent, atque alios factionis suæ illis subrogarent. Qua potestate accepta, illos vi omnes, ut quam diximus formulam comprobarent, adortos esse: et qui id facere noluisset, quamprimum ecclesiis expulisse. Primumque Liberium, quod dicto audiens non fuisset, vi exactum esse. Quidam sane secundam hanc prescriptionem ejus fuisse dicunt, alii autem primam, cum ea etiam quæ supra de Felici diximus, acta sunt. Atque illos, rebus ita per Italiam gestis, eadem per Orientem quoque facere constituisse. Et per Thraciam euntes, ubi in oppidum quoddam regionis ejus nomine Nica pervenissent, conventum coegisse, fidemque Arimini a se lectam, ex Latina in Græcam linguam conversam stabilire conatos esse, atque publice sermonibus sparsisse, formulam eam Nicæa synodo universali rite atque ordine editam confirmatamque esse: ut videlicet nominum vicinitate per fraudem simpliciorum scriptum id, perinde atque Nicææ in Bithynia compositum esset, accipientes, decipere possent. Verum calliditatem cavillationemque eam deprehensam, in risum atque ludibrium abiisse. Atque hoc sic nonnulli tradidere. Altera autem opinio fuit.

780 Cum episcopi Arinini congregati, quod imperator responsum differret, quodque illis redire ad sua non liceret, macerarentur: qui alteri sententiæ addicti erant, subornarunt quosdam qui dicerent, non convenire, quod quidam unum substantiæ Verbum tantopere propugnarent, ut propterea omnes ubique episcopi per seditionem discedant. Licere similem Patri Filium dicere, et universalem orbis contentionem sopire. Episcopos Orientales, nisi substantiæ nomen tolleretur, conquirituros non esse. Hæc cum ab ejus sententiæ studiosis cum versuta quadam gravitate et vi dicta essent, ægre tandem synodum adductam esse, ut Ursacii et Valentis formulæ subscribendum putaret. Veritos quippe artifices doli istius esse, ne legati apud imperatorem Occidentalium episcoporum constantem quam inde ab initio præstitissent alacritatem, et τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, tollendi causam exponerent. Quare illud eos invenisse consilium, ut oratores in oppido Thraciæ quod dictum est Nica distinerentur, per causæ ejusmodi obtentum, propter hyemis asperitatem et itinerum difficultatem jumenta progredi et viæ laborem ferre non posse. Atque in ea interim mora constituisse, fidem ab ipsis compositam ex Latino in Græcum sermonem translata, ad Orientales mittere episcopos. Sic namque fore, cum illi ad sententiam eorum inclinati essent, ut quod ageretur perficerent; fallaciam vero talem non deprehensum iri ab eis, qui rem hanc consideraturi essent, conventum videlicet Ariminensem invitum ab ὁμοουσίου, consubstantialis, verbo recessisse: utpote ab Orientalibus episcopis, qui dictionem eam prorsus rejecissent, coactum. Quod quidem reipsa falsum erat. Fere enim omnes in Oriente,

A ἀναγνωσθεῖσαν πίστιν πᾶσιν ἐκδόσθαι· καὶ ὅσοι μὴ ὑπογράψουσιν αἰροῦντο ταύτην, τῶν ὀρθῶν ἐλαύνειν, καὶ ἄλλους εἰσάγειν οὐδ' ἂν ὁμοφρονεῖν γνοῖεν. Τοιαύτης δ' ἐβουλόσατο ἐπιτελεσθῆναι, πάντας πρὸς βίαν ἀγεῖν τῇ εἰρημένῃ πίστει καθυπογράψαι· καὶ τοὺς μὴ βουλομένους οὕτω ποιεῖν, ὡς τάχος ὤθειν. Ὁν πρῶτον Λιθέριον, μὴ πειθόμενον, πρὸς βίαν ἐξήλαυτον. Καὶ οἱ μὲν φασὶ δευτέραν ἐξ ὀρθῶν ταύτην αὐτῷ γενέσθαι, οἱ δὲ πρῶτην· ὅτε καὶ τὰ κατὰ τὴν Φήλικα γέγοναι, ὡς πρὸ βραχέος εἰρήκαμεν. Ταῦτα δὲ κατὰ τὴν Ἰταλίαν διαπραξάμενοι οἱ περὶ Οὐάλεντα, τὰ Ἰσα καὶ κατὰ τὴν ἔω πρᾶττειν ἐσχόπου. Καὶ δὴ διὰ Θράκης ἰόντες, ἐπεὶ κατὰ τινα τοῦ ἔθνους πόλιν, ἢ Νίκη ὄνομα ἦν, παρεγένοντο, σύνοδον ἀθροίσαντες, τὴν ἐν Ἀριμίνῳ πίστιν ἐκ Ῥωμαϊκῆς εἰς

B Ἑλλάδα φωνὴν μεταβαλόντες, βεβαίωσαν ἐπιτελεῖν· καὶ ἐκήρυξαν ὡς ὑπὸ οἰκουμένης συνόδου ἢ ἐν Νίκῃ πίστις τὸ βέβαιον ἔσχεν ὡς χρεῶν ἐπιψηφισθεῖσα· ὡς ἂν γε τῷ παραπλησίῳ τῶν ὀνομάτων ἐπιβούλως ἀπατᾶν ἔχουσι τοὺς ἀπλουστέρους· ὥστ' αὐτὴν εἶναι οἰεσθαι τὴν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἐξενεχθεῖσαν γραφὴν. Ἀλλὰ τὸ σόφισμα ἐξηλέγητο, καὶ ἐν καταγέλωτι ἦσαν τὰ δρώμενα. Οἱ μὲν οὖν οὕτω φασίν· ἕτερος δὲ λόγος ἔχει, ὡς τῶν ἐν Ἀριμίνῳ τῇ βραδυτῆτι τῆς βασιλικῆς ἀποκρίσεως πεζομένων, τῷ μὴ ἔδοθαι ἀναχωρεῖν, οἱ θατέρα δόξη προσκείμενοι ὑποβάλλουσι τινας εἰσηγουμένους, μὴ δεῖν εἶναι, μᾶς λέξεως ἀντεχομένους τοῦ τῆς οὐσίας ὀνόματος, δι' αὐτῆς στασιαζέειν τοὺς ἀπανταχοῦ

C ἱερέας· ἔνεστι γὰρ ὁμοῖον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν λέγειν, καὶ τὴν οἰκουμένην διαλύειν ἔριν· μηδὲ γὰρ ἂν τοὺς ἀνά τὴν ἔω ἱερεῖς ἤρεμειν, μὴ τοῦ τῆς οὐσίας περιαιρομένου ὀνόματος. Οὕτω δὲ κομφῶς ἐπιχειμένων τῶν σπουδαστῶν, μόλις πείσαι σὴν σύνοδον· καὶ ὑπογράψουσιν αἰρέσθαι, ἦν οἱ περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα ἔγραφον ἐκθεσιν. Ἐν δέει δὲ γεγονότες μήπως οἱ πρέσβεις δὴλην καταστήσωσι βασιλεῖ τῶν ἐσπερίων ἱερέων τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐστασιν, καὶ τὸ αἴτιον τῆς τοῦ ὁμοουσίου ἀναίρεσως ἐπιτελεῖν τοὺς πρέσβεις κατὰ τὴν εἰρημένην πόλιν τῆς Θράκης Νίκην, βούλην ἔθεντο, πρόφασιν εἰπόντας τὸ τοῦ χειμῶνος τραχὺ, καὶ τὸ μὴ πρὸς ὁδοπορίαν πρόχειρον τοῖς ὑποζυγίοις· καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τῆς βραδυτῆτος, βουλεύσασθαι τὴν ἐκτεθεῖσαν πίστιν ἐκείνοις ἐκ Ῥωμαϊκῆς εἰς Ἑλληνικὰ φράσιν μεταβαλεῖν, καὶ τοῖς ἀνά τὴν ἔω διαπέμπεσθαι ἱερέσιν· ἐκείναι γὰρ οὕτως τὸ σπουδαζόμενον κατορθοῦν, κατὰ βούλησιν συγχειμένων ἐκείνων. Τὴν δὲ βραδυουργίαν μὴ κατάφωρον εἶναι διὰ τῶν ἐλεγχόντων, ὡς ἀκοντες οἱ ἐν Ἀριμίνῳ τῆς λέξεως τοῦ ὁμοουσίου ἀπέστησαν· διὰ δὲ τοὺς κατὰ τὴν ἔω ἐπισκόπους σκηπτόμενοι, ὡς παντάπασιν ἀποσειόμενοι τὸ ὄνομα· ὅπερ ταῖς ἀληθείαις ψευδὲς ἦν. Σχεδὸν γὰρ ἅπαντες καὶ κατ' οὐσίαν ὁμοῖον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐδόξαζον. Ἢ διαφορὰ δὲ ἦν μόνον, ὅτι περὶ οἱ μὲν ὁμοούσιον, οἱ δὲ ὁμοιοούσιον ὠνομάζοντο τὸν Υἱόν.

D ἔνεστι γὰρ ὁμοῖον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν λέγειν, καὶ τὴν οἰκουμένην διαλύειν ἔριν· μηδὲ γὰρ ἂν τοὺς ἀνά τὴν ἔω ἱερεῖς ἤρεμειν, μὴ τοῦ τῆς οὐσίας περιαιρομένου ὀνόματος. Οὕτω δὲ κομφῶς ἐπιχειμένων τῶν σπουδαστῶν, μόλις πείσαι σὴν σύνοδον· καὶ ὑπογράψουσιν αἰρέσθαι, ἦν οἱ περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα ἔγραφον ἐκθεσιν. Ἐν δέει δὲ γεγονότες μήπως οἱ πρέσβεις δὴλην καταστήσωσι βασιλεῖ τῶν ἐσπερίων ἱερέων τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐστασιν, καὶ τὸ αἴτιον τῆς τοῦ ὁμοουσίου ἀναίρεσως ἐπιτελεῖν τοὺς πρέσβεις κατὰ τὴν εἰρημένην πόλιν τῆς Θράκης Νίκην, βούλην ἔθεντο, πρόφασιν εἰπόντας τὸ τοῦ χειμῶνος τραχὺ, καὶ τὸ μὴ πρὸς ὁδοπορίαν πρόχειρον τοῖς ὑποζυγίοις· καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τῆς βραδυτῆτος, βουλεύσασθαι τὴν ἐκτεθεῖσαν πίστιν ἐκείνοις ἐκ Ῥωμαϊκῆς εἰς Ἑλληνικὰ φράσιν μεταβαλεῖν, καὶ τοῖς ἀνά τὴν ἔω διαπέμπεσθαι ἱερέσιν· ἐκείναι γὰρ οὕτως τὸ σπουδαζόμενον κατορθοῦν, κατὰ βούλησιν συγχειμένων ἐκείνων. Τὴν δὲ βραδυουργίαν μὴ κατάφωρον εἶναι διὰ τῶν ἐλεγχόντων, ὡς ἀκοντες οἱ ἐν Ἀριμίνῳ τῆς λέξεως τοῦ ὁμοουσίου ἀπέστησαν· διὰ δὲ τοὺς κατὰ τὴν ἔω ἐπισκόπους σκηπτόμενοι, ὡς παντάπασιν ἀποσειόμενοι τὸ ὄνομα· ὅπερ ταῖς ἀληθείαις ψευδὲς ἦν. Σχεδὸν γὰρ ἅπαντες καὶ κατ' οὐσίαν ὁμοῖον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐδόξαζον. Ἢ διαφορὰ δὲ ἦν μόνον, ὅτι περὶ οἱ μὲν ὁμοούσιον, οἱ δὲ ὁμοιοούσιον ὠνομάζοντο τὸν Υἱόν.

paucis excepis, substantia Patri similk Filium sunt opinati. Et controversia in eo tantum erat, quod partim quidem ὁμοούσιον, consubstantialem, partim autem ὁμοούσιον, similisubstantialem, Filium dicerent. Et hæc quidem in Occidentis partibus acta.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

Α

781 CAPUT XLII.

Ὅσα κατὰ τὴν Ἀρειανοὶ τοῖς τῷ ὁμοούσιον σεβόμενοις ἐπήγον· καὶ περὶ τῆς Μακεδονίου ὁμότητος· καὶ ὅσα καὶ Ναυατιανοὶ διὰ τὸ ὁμοούσιον ἐπισυνέβη κατὰ· καὶ ὡς Μακεδόσιος, μεταθέμενος τὴν τῶν Λεβιάνων θίβην Κωνσταντίνου, στάσις τῷ δήμῳ ἐποίησε· δι' οὗ χαλεπύοντος ἐπειράτο τοῦ Κωνσταντίνου.

Περὶ μὲν οὖν τὰ ἐσπέρια μέρη τοιαῦτα ἐπράττετο· περὶ δὲ τὴν ἑω τούτων γινομένων, πρὶν τὴν ἐν Σελευκείᾳ σύνοδον συναλεθεῖν, οὐκ ἐλάττους ἐγίνοντο ταραχαί. Οἱ γὰρ τοῦ Ἀρειανείου προϊστάμενοι δόγματος, πολὺ τι θράσος ἐκ τῆς βασιλικῆς ῥοπῆς προσλαμβάνοντες, ἀνάθεκτοί τε ἦσαν, καὶ καινότηροις αἰεὶ πράγμασιν ἐπεχείρουν. Ἀμέλει τοι καὶ οἱ ἀμφὶ τὸν Καισαρείας Ἀκάκιον, καὶ τὸν Σκυθοπολίτην Πατροφίλον, Μάξιμον παυσάμενοι ἱερᾶσθαι, Κυρίλλῳ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν ἐπέτεψαν. Μακεδόσιος δὲ τὰς περὶ τὴν Κωνσταντίνου ἐπαρχίας καὶ πόλεις ἀνατρέπων ἐτάραττεν, ἐπισκόπους αὐταῖς προβαλλόμενος, οὓς ἤδει πρὸς ὑπουργίαν τοῦ σφετέρου σκοποῦ δεξιούσ. Ἐλευσίῳ μὲν οὖν τὴν Κύζικον ἐνεχείριζε, λαμπρῶς ἐν τοῖς βασιλείοις· πάλαι στρατευσαμένῳ· Μαθαθώνιον δὲ τῆς Νικομηθεύων πόλεως ἀρχιερέα εἰδείκνυ, ὃν τῆς κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίας διάκονον ὄντα, σπουδαῖον εἶναι λόγος ἔχει, πτωχεῖα συριστῆν, καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν φροντιστήρια· καὶ τὸν μὲν βίον ἀγαθῶ καὶ ἀμφοῦ γενέσθαι· κακῶς δὲ διαθέσθαι τοὺς ὁμοούσιον δοξάζοντας τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν καὶ μάλιστα δεξιούτῃ πλὴν οὐχ ὡσπερ ὁ Μακεδόσιος· οὗτος γὰρ οὐ μόνον ἀπηγῶς ἐδίωκε τοὺς ἐκτρεπομένους αὐτῷ κοινωνεῖν, ἀλλὰ καὶ εἰρηκαῖς περιέκλειε, καὶ ἀκόντας ἐβιάζετο, καὶ πολλοὺς τῶν ἐν εὐλαθεῖᾳ ἤκλιζετο, καὶ ξύλῳ τὰ στόματα διαίρων, ἀκόντων τὰ μυστήρια ἐνετίθει. Πολλὴ δὲ τις κόλασις αὐτῆ ἐδόκει, καὶ τῶν ἄλλων τιμωριῶν ὑπερπερούσα. Ὡσαύτως δὲ καὶ γυναίκας συναρπάζων καὶ παῖδας, καὶ ταῦτα μῆπω μυθίνετας, μυσταγωγεῖν ἐβιάζετο. Εἰ δὲ τις παρητήτετο, ἢ καὶ ἀντίλεγε, πληγὰς ἦν ἐκεῖ καὶ μαστίγας ἐπακολουθούσας ὄρεῖν, δεσμά τε καὶ δεσμοκτήρια, καὶ ὅσα τούτοις ἐκόλουθα. Ἀρκέσιος δὲ πάντως ἐνδὸς ἢ δεῖν μνησθέντα, δεῖξαι ὅσον ὁμότητος τῷ Μακεδόνιῳ προστῆν, καὶ τοῖς κατ' ἐκείνον συνημακόσι τὸ ἀπηγῆς καὶ ἀπάνθρωπων. Καὶ γὰρ τινῶν γυναικῶν, αἵ τὴν αὐτοῦ ἐξετρέποντο κοινωνίαν, τοῖς μαστοῦς θίβαις καὶ κίσταις ἐναποκλείων ἀπέπριεν. Εἰσὶ δὲ, ὧν τὰ αὐτὰ, ποτὲ μὲν ὡς εἰς ἄκρον ἐκπωρωθεῖσι, ποτὲ δὲ καὶ σιδήρῳ πεπυρακτωμένῳ κατέκαιον. Ἀθήνης τε ἦν αὐτῆ καὶ ξενίζουσα τιμωρία ὑπὸ τῶν Χριστῶν ὁμολογούντων ἐφευρεθεῖσα, ἐπέκεινα τῶν, ὧν οἱ ἐξ Ἑλληνῶν τύραννοι πάλαι φιλοτίμως ἐξεύρον. Ναὶ μὴ καὶ πολλὰς τῶν ἐκκλησιῶν εἰς ἔδαφος ἐβρίπτει, βασιλεύς· γράμματα προϊσχυμένους δὲ προσέταττον τοὺς εὐκτηρίους οἴκους τῶν τῷ ὁμοούσιον κηρυττόντων εὐθὺς ἀνατρέπεσθαι. Ἐξ ἧς αἰτίας καὶ τὴν τῶν Ναυστιανῶν ἐν τῇ Πελαργού ἐκκλησίαν ἠδάρειεν,

Quæ mala Ariani intulerint consubstantiale colentibus : de Macedonii crudelitate. Quæ etiam mala Novatianis propter consubstantiale acciderint. Ut Macedonius translatis in alium locum Constantini reliquiis, tumultum populi concitavit : quam ob causam Constantius est indignatus.

In Oriente vero, priusquam synodus Seleucia coiret, non minores erant turbæ. Arianzæ enim barresis propugnatores ingenti confidentia ex imperiali auxilio concepta, effrenato atque impotenti erant animo, semperque novis studebant rebus. Proinde Acacius Cæsariensis, et Patrophilus Scythopolitanus, Maximo exauctorato, Cyrillo Hierosolymitanæ ecclesiæ curam commiserere. Et Macedonius Constantinopolim vicinasque ei præfecturas et urbes miscens turbabat, episcopos eis quos rebus suis idoneos esse sciebat, designans : nam Eleusio Cyzicenam attribuit ecclesiam, qui antebac loco splendido in imperiali aula stipendia fecerat. Marathonium autem Nicomediæ sacrorum antistitem creavit, qui ecclesiæ ipsius diaconus cum fuisset, egregium se præstitisse virum dicitur, indigentium hominum domiciliis, virorumque et mulierum scholis exstruendis atque curandis. Et cum amborum istorum vita probaretur, affligendis tamen eis qui ὁμοούσιον, consubstantialem, Patri Filium profiterentur, nimium erant industrii : verumtamen ea in re Macedonio dissimilis. Is etenim non modo crudeliter eos persequebatur, qui communionem ejus vitarent, sed in vincula quoque conjiciebat invitos, et iudiciis tradebat. A communionem ejus abhorrentes ad eam vi intentata cogebat, multosque religione præclaros pulsabat, et fuste ora eorum diducens, vel invitiss sacra mysteria ingerebat. Qui quidem ingens visus est esse cruciatus, tormenta alia longe superans. Ad eundem modum et mulieres atque pueros, qui de rebus sacris nondum instituti essent aut baptizati, arripuens, mysteriis initiari cogebat. Quod si quis renueret, aut responderet, eum plagæ, flagra, vincula, carcer, et quæ iis convenientia sunt, consequebantur. Cæterum unius atque alterius exempli ejus mentione facta, satis omnino erit, quanta Macedonii feritas, eorumque qui cum eo vignerent crudelitas fuerit et inhumanitas, ostendere. **782** Quarundam enim seminarum quæ ejus aversabantur communionem, mammas arcis et cistis compressas avulsit. Erant quibus easdem corporis partes nunc ovibus ad summum igne tostis, nunc ferro candenti adureret. Insolitum sane id, exoticumque supplicium, ab eis qui Christum professi sunt, adventum, quod ea quæ olim Græcorum tyranni magno studio et ambitione excogitarunt, longe post se relinquit. Quin multas quoque ecclesias solo æquavit, imperatoris litteras præferens, quæ do-

mos precatórias τὸ ὁμοούσιον, consubstantialia, pro-
sistentium statim evertere jubebant. Ex qua causa
etiam Novatianorum ecclesiam, quæ in vico τοῦ
Πελαργοῦ, hoc est Ciconiæ, erat, est demolitus,
quod eos quoque τῷ ὁμοούσιῳ, consubstantiali, as-
sentiri sciret. Quo tempore illi egregiam strenuæ
manus opus elidere, forsitan eos ut ejusdem sen-
tentia assertores adjuvantibus τοῦ ὁμοουσίου, con-
substantialis, professoribus. Ecclesia enim illa ab
eis quibus hoc commissum fuerat, eversa, illi
coacta manu universi cum conjugibus et liberis,
quod opus erat et conveniebat, pro se quisque
æfferentes, supra modum laborarunt: et brevi
temporis momento, in loco cui nomen est Συκαί,
hoc est fici (1), e regione urbis, e vestigio aliam con-
didere ecclesiam, eamque Ἀναστασίαν (2), id est
Resurrectionem, vocare, ex eventu ipso nomen
id ei imponentes. Quam deinceps rursus, Juliano
imperante atque permittente, in priorem locum
materia ex Ficis deportata transtulerunt, opere
utroque incredibili celeritate perfecto. Hæc cum
a Macedonio ita gererentur, Novatiani fere et ca-
tholicæ Ecclesiæ τὸ ὁμοούσιον, consubstantialia, pro-
sistentes, conjuncti atque uniti sunt, eandem obti-
nentes sententiam, atque eisdem exagitati malis.
Pacem namque inter se agebant, conveniebant,
orationesque et alia communicabant, nullo ab
Arianis qui ecclesias omnes occupaverant, catho-
licis relicto templo. Ita consuetudinis assiduitate,
et rerum adversarum æquabilitate, frustra illi esse,
si inter se dissiderent, existimantes, ad mutuam
communionem erant propensi. Et perfecta res
fuisset, nisi multitudinis alacritatem parva quædam
invidia intercedens impedivisset, multis morem
rursus vetustum retinendum, atque communio-
nem imperfectam aversandam esse dicentibus. **783**
Eisdem porro aversis Cyzici Eleusius Novatianos
affligebat: templum enim eorum ibi prorsus sustu-
lit. Idem qui Mantinei habitabant, et alii quoque
in Paphlagonia Novatiani patiebantur. Quos eicere
Macedoniani cum non possent, imperatoris opem
implorarunt, qui eis quatuor millia armatorum (3)
attribui jussit, fore ratus, ut illi insolito armo-
rum metu cederent atque vincerentur (4). Verum
res aliter cecidit. Populus enim falcibus et clavis
et securibus, aliisque armis, ut sors ferebat, cor-
reptis, cum militari manu pro se quisque congressi
sunt. Et prælio utrinque commisso, multi quidem
etiam ex Paphlagonibus, milites autem fere omnes
concederunt. Quamobrem a multis, necessariis
etiam suis, Macedonius est reprehensus. Alienavit
quoque ab eo benevolentia ardorem imperator,
neque adeo bene posthac erga eum animatus fuit:

ἅτ' εἰδὼς κάκιστους τῷ ὁμοούσιῳ στοιχοῦντας· δε-
δὴ λόγος ἔχει γενναῖα αὐτοὺς ἔργα χειρὸς διαπρά-
ξασθαι, τάχα συναιρομένων ὁλίτερ ὁμόφροσι καὶ
τῶν ἀπὸ τῆς ὁμοουσίῳ δόξης. Λυομένης γὰρ ἐκεί-
νης δι' ὧν ἐπετρέπετο, πανδημῆι συναθροισθέντες
ἐκεῖνοι, καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες, τὸ προσῆκον ἕκα-
στος μετακομιζόμενοι, ὑπερφῶς ἐπίνουν· καὶ ἀκα-
ριαίως εἰς τὸν ἀντιπέραν τόπον τῆς πόλεως, ᾧ Συ-
καί ὄνομα, ἀθρόον ἕτερον οἶκον ἀνίστων· καὶ Ἀνα-
στασίαν τὸν οἶκον ὠνόμασαν, ἐκ τοῦ συμδάντος τῷ
ὄνομα περιθιέμενοι· ὃν αὐθις Ἰουλιανοῦ ἄρξαντος
καὶ ἐπιτρέψαντος, εἰς τὸν πρότερον μετέγαγον τό-
πον, τὰς ὕλας μετακομίσαντες ἐκ συκῶν, ἀκείρῳ
τάχει καὶ ἄμφω διαπραξάμενοι. Τούτων δὲ ὑπὸ Μα-
κεδονίου γινομένων, μικροῦ οἴτε Ναυατιανοὶ καὶ οἱ
τῆς καθόλου Ἐκκλησίας τῷ ὁμοούσιῳ στοιχοῦντες
ἠνώθησαν, ἴσην δόξαν ἔχοντες, ἐπίσης τε ἐλαυνόμε-
νοι· καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐσπεύοντο, συνήρχοντό τε
καὶ εὐχῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἐκοινωνοῦν. Οὐδεὶς γὰρ
οἶκος τοῖς ἀπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἐλείπετο,
τοῖς Ἀρειανοῖς πάντων κατεχομένῳν. Τῷ δὲ συνεχεῖ
τῆς ὁμιλίας καὶ τῷ τοῦ πάθους ταυτῷ κενὸν εἶναι
οἰόμενοι ἀλλήλων δίστασθαι, πρὸς τὸ κοινωνεῖν ἄλ-
λοις ἦσαν. Καὶ γε ἂν ἐπεραίνετο, εἰ μὴ τὸ τοῦ
πλήθους πρόθυμον βραχὺ τι βασκανίας ἐμπεσὼν ἐπ-
έσχε, τὸ ἐκ παλαιῶ ἔθος χρῆναι καὶ αὐθις κρατεῖν
πολλῶν λεγόντων, καὶ τὴν μὴ ἐντελῆ κοινωνίαν ἐκ-
τρέπεσθαι. Τὰ ἴσα δὲ καὶ Ἐλευσίος ἀνὰ τὴν Κύζι-
κον τοῖς Ναυατιανοῖς ἐποίησε. Τὴν γὰρ ἐκεῖσε ἐκκλη-
σίαν αὐτῶν ἄρῃην καθέλειν. Ἐπίσης δὲ καὶ οἱ κατὰ
τὸ Μαντινεῖον οἰκοῦντες Ἐπαχον, καὶ ἄλλοι Ναυα-
τιανοὶ Παφλαγῶνες· οὗς ἐξελαύνειν μὴ οἶοι τε ὄντες
οἱ τῆς ἐκκλησίας Μακεδονίου, ἐδέοντο βασιλείως συν-
αίρεσθαι. Ὁ δὲ τετρακισχιλίους ξιφήρεις στρατιώ-
τας πέμπων, τῷ ἀθήσει τῶν ὀπλων ὤριτο ὑπὲρ χεῖρα
σχεῖν. Τὸ δὲ ἄλλως ἀπέδειξε. Τὰ γὰρ ἐκεῖσε πλήθη,
δρέπναι καὶ κορύνας καὶ ἄλλο εἰ τι ἔτυχεν ἀρπάσαν-
τες, ἕκαστος συμβάλλουσι τοῖς στρατιώταις. Καὶ
μάχη· ἐκατέρωθεν συρραγείσης, πολλοὶ μὲν καὶ
τῶν Παφλαγόνων, τῶν δὲ στρατιωτῶν σχεδὸν ὅλοι
πίπτουσι. Κάντεῦθεν ὑπὸ μέμψιν ἦν Μακεδόνιος
τοῖς πολλοῖς τῶν ἐπιτηδεῶν. Ἀφήρει δὲ καὶ βασι-
λεὺς τὸ τῆς εὐνοίας θερμὸν, καὶ τὰ πρὸς αὐτὸν οὐκ
ἐβρωμένως διέκειτο, ἅτε δὴ τοσοῦτῶν φόνων αἰτίου
γεγονότα. Συμβὰν δὲ καὶ τοῦτο μέγιστα τὴν κατ'
αὐτοῦ ἀπέχθειαν ἠγειρε βασιλεῖ· τοῦ γὰρ οἴκου ἐν
ᾧ ἡ λάρναξ καὶ τὸ σῶμα ἔκειτο Κωνσταντίνου, πτώ-
σιν ἀπειλοῦντος, καὶ δέους οὐκ ἐλαχίστου τοῖς ἐκεῖσε
δὴ παρεδρεύουσιν ἐπιτηθῆμένου, Μακεδόνιος τὰ τοῦ
βασιλέως ὅσα ἀλλαγοῦ μεταφέρειν ἐσπούδαζε. Τὸ
δὲ πλήθος, μαθόντες, στασιάζοντες ἦσαν, μὴ χρῆναί
λέγοντες βασιλεῖ μέγαν οὕτω μετακομίζειν· μηδὲν
γὰρ διαφέρειν τοῦ ἀνορύττειν. Οἱ δὲ μάλιστα σύμ-

(1) Socrates Ficos tredecimam urbis Constanti-
nopolitanae regionem esse scribit.

(2) Ἀνάστασις et ἀναστασία vastitatem, et per
contrariam significationem restitutionem atque
resurrectionem designat: in utramque sane partem
templo ei appellatio ista convenit.

(3) Τέσσαρας ἀριθμοῦς, Socr. Τέσσαρα τάγματα,
Sozom. Τετραπίθμους στρατιώτας, Suid.

(4) In ea persecutione Novatiani Paphlagonες
vim vi repellentes, Macedonianam manum male
accipiunt.

ζωνοι ἦσαν καὶ οἱ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου A
 πρεσβεύοντες, ὕβριν τοῦ βασιλέως τὴν μετακομιδὴν
 οἰόμενοι, ἄλλως τε καὶ διὰ σπουδῆς ποιούμενοι Μα-
 κεδονίῳ ἐναντιοῦσθαι. Ὁ δ' ἤκιστα φροντίσας τῶν εἰ-
 ρημένων, μεταγείει τὸ σῶμα περὶ τὸν ναόν· ὅπου δὴ
 καὶ ὁ νεκρὸς Ἀκακίου κεῖται τοῦ μάρτυρος· οὗ γι-
 νομένου, τῶν διαφορομένων πολλή τις γίνεται συν-
 δρομή· ὧν οἱ μὲν δι' ἐπαίνου, οἱ δ' ἐν μέμφει ποιού-
 μενοι τὸ πραχθὲν, τὸ μὲν πρῶτον ἠμύνοντο· ἔπειτα
 κατ' ἄλλῶν τραπέντες, εἰς τοσοῦτον ἀτοπίας ἐγέ-
 νοντο, ὡς αὐτὸν τε τὸν οἶκον, καὶ τὸν περίξ τόπον,
 αἰμάτων καὶ φόνων ἔμπλεων δεῖξαι. Βασιλεὺς δ' ἔτι
 πρὸς ἐσπερᾶν διάγνων, ἐπέλ τὰ κατὰ τὴν πατρικὴν
 θέσιν συμβάντα διέγνω, χαλεπῶς ἔφερον· ἐμήνυέ
 τε Μακεδονίῳ, ὡς ὑβρισμένου αὐτῷ τοῦ πατρὸς, ἅτε
 παρὰ γνώμην ἐκείνου μεταθεῖναι τολμήσαντι· καὶ B
 ὡς αἴτιον ἠγοούμενος τῆς τοῦ πλήθους φθορᾶς. Καὶ
 ὅητα τῶν ἐσπερῶν ἀπάρας, εἰς τὴν Ἔω διέβαινον.
 Ἰουλιανὸν δὲ τὸν ἀνεψιὸν Καισαρὰ τηνικαῦτα χειρο-
 τονίσας· ἐπὶ φυλακῇ τῶν πρὸς δύσιν ἀρχομένων με-
 ρῶν, εἰς Γαλάτας ἐπεμπεν.

eo recordiæ processerunt, ut et eam ipsam ædem sacram, et proximum in circuitu locum
 sanguine et cædibus compleverint. Imperator autem in Occidente adhuc degens, ubi quid de
 paterno sepulcro actum esset intellexit, gravi id tulit animo, 784 et Macedonio, injuria
 ab eo affectum esse patrem, qui illum præter voluntatem suam transferre ausus fuerit, ipsum
 quoque cædis tantæ multitudinis causam esse denuntiavit. Et postea ex Occidente ad partes
 Orientales transit. Et Julianum patrelem fratrem, tum Cæsarem factum, ut provinciis Occiden-
 talibus præsidio esset, in Galatiam misit.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ΄.

Περὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ συνόδου· καὶ περὶ τῆς C
 ἁλλῆς ἐκθέσεως τῆς πίστεως ἢν Ἀκάκιος
 ὑπεγράψεν.

Ἄλλ' ὅπως μὲν Μακεδόνιος τοῦ θρόνου ἀπεσφαί-
 ρισθῆ, πολλῶν κακῶν βραχεῖαν δεδωκὼς δίκην, μι-
 κρὸν ὕστερον λέξω· ἐπὶ δὲ τὴν ἐν Σελευκείᾳ μετα-
 θέσσομαι σύνοδον, ἣν Κωνσταντίνος διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ
 δυσχερὲς ἀντίμικτον τῇ ἐν Ἀριμίνῳ κατὰ τὴν Ἔω
 γενέσθαι προσέτατε. Καὶ δὴ κατὰ τὴν τῆς Ἰσαυ-
 ρίας Σελεύκειαν συνῆλθον ἑκατὸν καὶ ἐξήκοντα ὄντες·
 ἐπίσκοποι. Συνῆν δὲ τούτοις καὶ Λεωνᾶς τῶν ἐκ
 βασιλέως ἐπισήμως πάλαι στρατευσαμένων· ἐφ' οὗ
 τὰ τῆς πίστεως ἐξετασθῆναι Γράμμασιν ἐκέλευε βα-
 σιλεὺς· πρὸς τούτῳ δὲ καὶ Ααυρίκιος τοῦ ἔθνους τὴν
 στρατηγίαν ἐγκειρισεμένως, εἰ τι δέοι αὐτῷ τε καὶ
 τοῖς ἐπισκόποις ὑπουργεῖν ἐκ βασιλέως πρόσταγμα D
 ἔχων. Ἐπεὶ δὲ εἰς ἔν συνῆλθον, ὄξυγράφων παρόν-
 των καὶ σημετουμένων τὰ παρεμπύπτοντα, ἐν μὲν δὴ
 τῷ πρώτῳ συλλόγῳ πολλοὶ τε ἀπελιμπάνοντο· ὁ τε
 Κωνσταντινίουπέλευς Μακεδόνιος, Βασιλεὺς τε ὁ
 Ἀγκύρας, καὶ ὁ Σκυθοπολίτης Πατρόφιλος. Ὁ μὲν
 γὰρ νοσεῖν, ὁ δ' ὀφθαλμῶν, ὁ δ' ἄλλος ἄλλο τι προῦ-
 βάλλοντο. Περητοῦντο δὲ ταῖς ἀληθείαις τὴν σύλλο-
 γον, ἅτε δεδιότες τῶν κατηγόρων τὰ στόματα. Ἐπεὶ
 δὲ διὰ τὸ ἀπειναὶ τούτους, ἡ σύνοδος τὴν τῶν ἀμφι-
 βόλων παρητήτο ἐξέτασιν. Λεωνᾶς ἐκέλευε καὶ οὕτω
 τὰ ἐκάστω δοκοῦντα εἰς ζήτησιν ἀγειν. Οἱ μὲν οὖν
 πρότερον τὸ δόγμα λέγειν, οἱ δ' ἐξετάξουσιν τοὺς βίους
 ἑῶν ἐν ἐγκλήμασιν ὄντων ἐν αὐτοῖς εἰσηγοῦντο· τοῦτο
 δὲ διὰ Κύριλλον τὸν Ἱεροσολύμων, καὶ Εὐστάθιον

CAPUT XLIII.
 De synodo Seleuciæ congregata, et alia fidei formula
 quam Acacius dictavit.

Cæterum ut Macedonius throno suo sit deturba-
 tus, multorumque malorum exiguam eam luerit
 pœnam, paulo post dicam. Nunc ad synodum Se-
 leuciæ celebratam transeo, quam Constantius pro-
 pter viæ difficultatem Ariminensis æmulam in
 Oriente agi præcepit. Seleuciæ apud Isauros cen-
 tum et sexaginta episcopi convenere. Cum quibus
 Leonas fuit, qui dudum apud imperatorem præcla-
 rum in aula obtinebat locum. Sub eo filici disqui-
 sitionem litteris Constantius fieri jusserat. Affuit
 ibi quoque Lauricius, gentis ejus dux, mandato
 ab imperatore accepto, ut si qua in re opus esset,
 et illi et episcopis adesset. Ubi in unum locum
 convenere, celeresque notarii affuere, quæcunque
 ibi dicerentur scriptis excepturi : in primo con-
 sensu multi abesse comperti sunt, in primis Con-
 stantinopolitanus Macedonius, Basilius Ancyranus,
 et Scythopolitanus Patrophilus. Hic quidem ægrum
 se esse, ille autem ex oculis laborare, atque alius
 alius quidquam prætexens : re ipsa vero, quod ac-
 cusatorum metuerent ora, conventum vitantes.
 Postquam autem propter istorum absentiam, syno-
 dus rerum controversarum dispositionem instituta
 detrectavit : Leonas sic quoque unumquemque,
 quod sibi visum esset, in questionem producere
 jussit. Ita alii primum doctrinam constituentiam,
 alii in eorum vitam qui inter ipsos rei agebantur

inquirendum esse censuerunt: atque id propter Cyrillum Hierosolymitanum, et Eustathium Sebastianensem, atque alios protulerunt. **785** Cui rei causam etiam imperatoris litteræ, nunc de fide primum, nunc de moribus inquirere iubentes, præbuere. Proinde in verborum contentionem delapsi, alteri alteros male acceperunt: et rixandi studio in duas discessere partes: quarum alteri Acacius Cæsariensis præiit, et Georgius Alexandrinus, et Uranius Tyrius, et Eudoxius Antiochenus, habentes secum alios triginta et duos: alteri autem Georgius Laodicæ in Syria, Sophronius Pompeiopolis in Paphlagonia, et Eleusius Cyzici episcopus, quos reliquus synodi cætus secutus est. Vicin tamen eorum sententia, qui primum de fide disputandum censuerunt. Huc ubi ventum, Acacius formulam fidei Nicææ editam abrogandam, etiamque novam promulgandam esse censuit. Altera autem factio, quæ etiam numero superior erat, Nicænam formulam complectendam comprobendamque esse dixit, ut modo unum τοῦ ὁμοουσίου (consubstantialis) verbum induceretur. Contentio hæc ad vesperam usque extracta est, donec Sylvanus, Tarsensis Ecclesiæ antistes, voce magna, non opus esse, exclamavit, aliam fidei scripturam componere: sufficere enim quæ Antiochiæ prius accurate et subtiliter dictata esset: eam ipsam retinendam esse. Quibus verbis commotus Acacius, cum factionis suæ popularibus ex conventu abiit. Qui vero ibi remansere, Antiochenam fidei professionem tum in concilio recitari iusserunt. Et sic consensus solutus est. Postridie autem templum divæ Theclæ ingressi, foribus clausis, sententiis suis quæ lecta fuerant comprobant, seorsimque subscriptionibus confirmant. Quidam etiam, vices aliorum absentium obeuntes, lectores et diaconi, eorum a quibus missi fuerant nomine eis subscriperunt. Quod factum Acacius reprehendit: quæ occulto gerentur, minus laudanda esse, atque a sinistra suspicione non absesse, dicens. Conabatur autem novam inferre fidem: quam etiam, sicuti ipsi visum fuerat, a se compositam, privatim principibus viris Leonæ et Lauricio legit, et obtinere maxime contendit. Hæc in secundo congressu acta. **786** Tertio porro die, jam etiam qui abfuerant præsto erant, Macedonius Constantinopolitanus, et Basilius Ancyranus. Cæterum Acacius cum factione sua in conventum se venturum negavit, nisi qui ab ipsis et antea exauctorati, et jam accusati essent, consensu exigerentur. Et multa inde coorta rixa, placitum est tandem, ut illi succederent: quod etiam factum. Illi enim cessere. Statuerunt hoc sic Patres, Acacium causam synodi solvendæ fingere rati, ut simul et Aetii hæresis præsentis disquisitioni eximeretur, et qui rei agebantur iudicium effugerent, ipsique adeo Acaciani, de quibus arguebantur criminibus, causam non dicerent. Atque ubi illis digressis, Acacius cum suis introiit, Leonas libellum quem sibi ab Acacio et popularibus ejus datum,

τὴν Σεβαστείας προήγον, καὶ ἄλλους. Πρόφασιν δ' ἐδίδου αὐτοῖς τὰς βασιλεύς γραμματα, νῦν μὲν τὴν πίστιν πρότερον, νῦν δὲ τοὺς βίους ἐξετάζειν ἐκκελευόμενα. Κἀντεῦθεν εἰς Ἐριδας λόγων ἴοντες, πρῶς, ἀλλήλους κακῶς εἶχον, καὶ ἐκ φιλονεικίας εἰς δύο μέρη διήρητο. Ὦν τοῦ μὲν ἐνὸς Ἀκάκιος ἡγάτο, τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας ἐπίσκοπος, Γεώργιο, Ἀλεξανδρείας, Τύρου Οὐράνιος, Εὐδόξιο, Ἀντιοχείας, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἄλλους δύο πρῶς τοῖς τριᾶκοντα. θατέρως δὲ μερίδος ἐξήρχε Γεώργιος Λαοδικείας τῆς Συρίας, Σωφρόνιος Πομπηίουπόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ, καὶ Ἐλευσίος ὁ Κυζίκου. οἷς καὶ ἐλοιπὸν εἴπετο τῆς συνόδου πλήρωμα. Ἐκράτει δ' οὐδὲμως τὸ περὶ πίστεως ἐξετάζειν πρότερον. Ἐπεὶ δὲ εἰς τοῦτο κατέστησαν, τοῖς μὲν περὶ Ἀκάκιον ἀπειτῆσαι δεῖν ἐδόκει τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστει ἐκθεσιν ἄλλην δὲ τινα καινοτέραν ὑπαγορεύειν ὑπεστημάνουσι. οἱ δὲ τῆς ἐτέρας φάλαγγος, οἱ δὲ καὶ τῷ ἀριθμῷ ἐπλεονάζον, ἐκείνην μὲν πᾶσαν στέργειν καὶ ἀποδοχῆς ἀξιοῦν ἔλεγον. μόνην δὲ τὴν τοῦ ὁμοουσίου ἀειεσίοντο λέγειν. Κοὶ ὅχις ἐσπέρας ἡ περὶ ταῦτα φιλονεικία ἐχώρει, ἕως Σιλθανὸς τῆς Ταρσοῦ προεστῶς Ἐκκλησίας, μέγα ἀνακραγῶν, μὴ δεῖν ἐτέραν αὐτοῖς πίστει, ὑπαγορεύειν γραφῆν ἔλεγεν. Ἀρκεῖν γὰρ ἐκείνην ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ πρότερον διηκριβῶται, καὶ χρῆναι ταῦτη ἐμμένειν. Ἐφ' ᾧ χαλεπήναντες οἱ περὶ Ἀκάκιον, τοῦ συλλόγου ἐξήλθον. οἱ δ' ἐναπολειφθέντες τότε μὲν τὴν εἰρημένην ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκθεσιν τῷ συνεδρίῳ ἀνέγνωσαν, καὶ ὁ σύλλογος διελύετο. τῇ δ' ἐπιούσῃ, εἰς τὸν τῆς θεοσεσίας Θέκλης εἰσιόντες νεῶν, καὶ τὰς θύρας ἀποκλεισάμενοι, ἐπεψηφίζοντο τὰ ἀνεγνωσμένα, καὶ ἐκύρουσαν καθ' ἑαυτοῦς ταῖς ὑπογραφαῖς. Καὶ τινες δὲ τῶν ἐτέρων ἐπέχοντες ἀαγνώστῃ τε καὶ διάκονοι, ὑπὲρ τῶν πεμφάντων ὑπέγραψον. Ἀκάκιος δὲ ἐν μέψει τὸ πραχθὲν ἐποιεῖτο, τὰ ἐν ἀποκρύφῳ, λέγων, γινόμενα, πόρρω μὲν εἶσι τοῦ καλοῦ. κακῆς δ' ὑπόψεως οὐδὲν ἐλλείπει. Σπουδαζῶν δ' ἐτέραν πίστιν εἰσάγειν, ἦν, ὡς ἐκείνου δεῖν ἐδόκει, καὶ διαθέμενος, ἰδίᾳ τοῖς ἀρχουσιν ἀνεγίνωσκε, Λεωνῶ τε καὶ Λαυρικίῳ καὶ κρατεῖν ἐκείνην μάλιστα ἤπειρε. Τοῦτο μὲν καὶ τῆς δευτέρας συνελεύσεως τὸ ἔργον. κατὰ δὲ τὴν τρίτην ἡμέραν παρήσαν ἤδη καὶ οἱ ἀπολειφθέντες, Μακεδόνης δὲ τῆς Κωνσταντινου, καὶ Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας. οἱ δ' ἀμφὶ Ἀκάκιον τοῦ συλλόγου κοινωρεῖν παρητοῦντο, εἰ μὴ οἱ ὑπ' αὐτῶν καθαιρεθέντες, καὶ ἤδη καταγορηθέντες, τοῦ συνεδρίου ἐξελαθῶσι. Πολλῆς δ' ἐριδος ἀναφθεσίσης ἐντεῦθεν, ἐκράτει μᾶλλον ἐξάσθαι καὶ ἐξήγντο. Παρσχωρῶν γὰρ ἐκείνοι, οἰόμενοι Ἀκάκιον πλάττεσθαι πρόφασιν διαλύειν τὴν σύνοδον, ὡς καὶ τὴν Ἀετίου ἀρεσιν τὴν παρούσαν ἐξέτασιν διαφυγεῖν, καὶ αὐτοὺς γ' ἐκείνους τὰς ὡν καταγόρητο δίκας. Ὡς δ' οἱ περὶ Ἀκάκιον εἰσῆλθον, ἀπιόντων ἐκείνων, Λεωνῶς βιβλίον ἐπιδεικνύς, αὐτῷ οἱ δοθῆναι ἐκ τῶν περὶ Ἀκάκιον ἔλεγε, μὴ πίστεως ἐκδοσιν εἶναι εἰπῶν. καὶ κρύφα γὰρ καὶ φανερώς τοῖς παρούσιν ἐμάχετο. Καὶ δῆτα ἐν ἡσυχῳ καθήμενων ἐκείνων, μὴ πίστεως οἰομένων εἶναι τὴν ἐκδοσιν, τῆνικαῦτα ἐφανέρωτο ἡ τῆς Ἀκακίου πίστει:

ἐκδοσις, μετὰ προοιμίου τοῦτον περιέχουσα τὴν τρώ-
 πον· « Ἡμεῖς συνελθόντες ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυ-
 ρίας, κατὰ τὸ βασιλικὸν βούλημα, τῆ ἡμέρᾳ,
 ἧς ἦν πρὸ πέντε Καλενῶν Ὀκτωβρίων, πᾶσαν
 σπουδὴν ἐθέμεθα μετὰ πάσης εὐταξίας τὴν εἰρήνην
 τῆ Ἐκκλησίας φυλάξαι, καὶ περὶ τῆς πίστεως εὐστα-
 θῶς διαλαβεῖν, ὡς προσέταξεν ὁ Θεοφιλέστατος βα-
 σιλεὺς ἡμῶν Κωνσταντῖνος, κατὰ τὰς προφητικὰς καὶ
 εὐαγγελικὰς φωνάς, καὶ μηδὲν παρὰ τὰ Γραφὰς
 ἐπισυνέγκαι τῆ ἐκκλησιαστικῆ πίστει. Ἐπεὶ δὲ τι-
 νες ἐν τῇ συνόδῳ τοὺς μὲν ἡμῶν ὕφρισαν, τοὺς
 δὲ ἐπεστρέψαν, οὐ συγχωρῶντες λαλεῖν, τοὺς
 δὲ ἀπέκλεισαν ἄκοντας, τοὺς δὲ καθηρημένους ἐκ
 διαφθῶν ἐπαρχιῶν εἶχον μεθ' ἑαυτοῦς, καὶ παρὰ
 κανόνα καταστάντας ἦγον μεθ' ἑαυτῶν, ὡς παντα-
 γλῶθεν θεοῦτος γενέσθαι· πλήρη τὴν σύνοδον· καθὼς
 καὶ λαμπρότατος κόμης Λεωνᾶς, καὶ ὁ λαμπρότα-
 τος ἡγούμενος τῆς ἐπαρχίας Λαυρκίου αὐτοψία
 παρέλαθε· τοῦτου ἐνεκεν διαλαλοῦμεν ταῦτα, ὡς
 οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθεῖσαν αὐθεντικὴν πίστιν ἐν
 τοῖς ἐγκαινοῖς τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, προ-
 κομιζόντες αὐτὴν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ πατέ-
 ρες ἡμῶν κατ' ἐκαίνο τοῦ καιροῦ πρὸς τὸ ὑπὲρ-
 κείμενον τῆς ζητήσεως συνέδραμον. Ἐπεὶ δὲ πολ-
 λούς ἐθεοῦδρασε τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιοούσιον
 ἐν τοῖς παροῦσι χρόνοις καὶ μέχρι νῦν, ἀλλὰ
 καὶ ἀρτίως λέγεται κεινοτρομεῖσθαι ὑπὸ τινῶν
 τὸ ἄνομιον Υἱοῦ πρὸς τὴν Πατέρα· τοῦτου χάριν
 τὸ μὲν ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιοούσιον ἐκβάλλομεν ὡς
 ἀλλότρια τῶν Γραφῶν· τὸ δὲ ἀνόμιον ἀναθεματί-
 ζομεν· καὶ πάντας ὅσοι τοιοῦτοι τυγχάνουσιν,
 ἀλλοτρίους ἡγούμεθα τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δὲ ὁμοιον
 τοῦ Υἱοῦ πρὸς Πατέρα σαφῶς ὁμολογοῦμεν, κατὰ
 τὴν Ἀπόστολον λέγοντα περὶ τοῦ Υἱοῦ, Ὅτι ἐστὶν
 εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Ὁμολογοῦμεν δὲ
 καὶ πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα,
 ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων.
 Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 Χριστὸν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ· τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα
 ἀπείθως πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· Θεὸν ὁμῶν ἐκ
 Θεοῦ μονογενῆ· φῶς, ζωὴν, ἀλήθειαν, σφίαν· δι'
 οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ
 ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα. Τοῦτον πι-
 στεύομεν ἐπὶ συντελεῖσ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν
 τῆς ἁμαρτίας σάρκα ἀνειληφέναι ἐκ τῆς ἁγίας Παρ-
 θένου Μαρίας, καὶ ἐνανθρωπήσαντα· παθόντα ὑπὲρ
 τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· καὶ ἀναστάντα καὶ ἀναλη-
 φθέντα εἰς οὐρανοῦς, καθέζεσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ Πα-
 τρός· καὶ πάλιν ἐρχόμενον ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας
 καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα,
 ὃ καὶ Παράκλητον ἐνώμασεν ὁ Σωτήρ, ὁ Κύριος ἡμῶν,
 ἐπαγγελιάμενος μετὰ τὸ ἀπελθεῖν αὐτὸν πέμψαι
 τοῦτο τοῖς μαθηταῖς· ὃ καὶ ἀπέστειλε· δι' οὗ καὶ
 ἀγιάζει τοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας, καὶ βα-
 πτίζομένους ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ
 καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τοὺς δὲ παρὰ ταύτην τὴν

A non fidei formulam continere dicebat (1), exhibuit.
 Simul enim is et clam et palam eos qui in synodo
 aderant oppugnabat, nec minus libellus aperte et
 clandestine lectores infestabat. Illis igitur tacenti-
 bus, et considentibus, quod minime fidei formulam
 esse in scripto eo putarent, Acacii tum fidei pro-
 fessio est publicata, cum præfatione ad hunc con-
 cepta modum : « Nos qui Seleuciæ Isaurorum im-
 peratoris jussu hesternio die (qui dies erat ante
 v Kal. Octobr.) convenimus, omni studio in hoc
 incubuimus, debitam moderationem omnem adhi-
 bentes, ut pacem Ecclesiæ conservaremus, et de
 fide graviter et constanter, sicuti Dei amantissimus
 imperator noster Constantius præcepit, juxta pro-
 pheticas et evangelicas voces tractaremus, et nihil
 præter Scripturam in ecclesiasticam fidei profes-
 sionem insereremus. Quoniam vero in synodo non-
 nulli quosdam ex nostris injuria affectere, quibus-
 dam ora, non permittentes eos sententiam dicere,
 obstruxere, alios excludere invites, atque eos,
 quibus dignitas ademta est, ex variis provinciis,
 vel qui contra canones in ordinem ecclesiasticum
 cooptati sunt, secum adduxere, ita ut ex omni
 parte conventus turbis repletus sit, quemadmodum
 id clarissimi viri, Leonas Comes, et Lauricius
 provinciæ hujus præfectus, oculis ipsi suis con-
 spexere : propterea profitemur, nos non defugere
 auctoritatem fidei, quæ Antiochiæ encœniis ipsis
 publicata est, quam etiam proferimus. 787 Quan-
 doquidem constat patres nostros id temporis in
 hac proposita de fide controversia inter se consen-
 sisse. Verum quoniam τὸ ὁμοούσιον (*consubstan-
 tiale*), et τὸ ὁμοιοούσιον (*simile substantia*) præteri-
 tis temporibus, atque adeo nunc quoque per-
 turbavit, et nuper admodum quidam per res novas
 dissimilem esse Patri Filium promulgarunt : en
 ipsa de causa et τὸ ὁμοούσιον, *consubstantiale*, et
 τὸ ὁμοιοούσιον, *simile substantia*, ut voces a Scri-
 pturis alienas, rejicimus : ἀνόμιον hoc est, *dis-
 simile* autem anathemati subjicimus : et omnes
 qui hoc opinantur, alienos ab Ecclesia esse cense-
 mus. Similitudinem vero Filii ad Patrem diserte
 profitemur, de Apostoli sententia, qui de Filio
 dicit : *Qui est imago Dei invisibilis* ¹. Profitemur
 porro, et credimus in unum Deum Patrem omni-
 potentem, factorem cœli et terræ, visibilibus et
 invisibilibus. Credimus vero etiam in Dominum
 nostrum Jesum Christum, Filium ejus, ex eo ge-
 nitum citra perpeccionem omnem ante omnia
 sæcula, Deum Verbum ex Deo unigenitum, lumen,
 vitam, veritatem, sapientiam : per quem omnia
 facta sunt, quæque in cœlis, quæque in terra, sive
 visibilia seu invisibilia. Hunc credimus in con-
 summatione sæculorum, ad abolitionem peccati
 carnem sumpsisse e sancta Virgine Maria, et ho-
 minem factum, passum pro peccatis nostris. Qui et

¹ Coloss. 1, 15.

(1) Consulto enim id celabat, Acacii partibus favens. Sozom. lib. iv, cap. 21.

reuerentia, et respectus esse debet. ut subest in
 dextera Patris, veneranda rursus in gloria ad iusti-
 ciam uera et merita. Ceterum autem et in
 Synodo sacrali, quae Paternum nominabit,
 et nominem se post totum diuinita conuocis
 primum, ueni et nisi Saluator et Dominus no-
 uer: per quos et nominat in Ecclesia crean-
 tes, et baptizati in nomine Patris et Filii et
 Spiritus sancti. Qui uero propter hanc fidem aliud
 quod synodo proficiant, eos ab Ecclesia catholica
 esse a ceteris. Hæc est Acacii formula. Cui etiam
 facta est epta litteras triginta duo illi subscri-
 pte. Ad quam Synodus Paphlago Pampriopo-
 litanus episcopus aperte hæc uerba dixisse fertur:
 Si quædam uoluntatem suam exponere, fidei for-
 mulam edere est, destinet nos ueritatis ipsius
 certitudine. Synodus quidem hoc tam sic uoce
 magna dixit: **788** ego uero cenauerim, si et qui
 ante eos fuere, et qui eos sunt secuti, iidem de
 Nicæna fidei professione egissent atque egissent,
 sincerum Ecclesie dogma conseruatuos, et deli-
 ramenta omnia longe a sacris Ecclesie septis ab-
 satura fuisse. Ac tum quidem cum alteri alteros
 accusantes, plurima et dixissent et audissent, con-
 sessus est solutus. Quarto congressu multa futiliter
 negati sunt. Et Acacius nihil ob stare, quin alia
 fides ederetur, contendebat, quandoquidem semel
 Nicæna formula mutata esset; non semel, imo
 uerum arpius. Ad quæ Eleusius Cyzicenus: Hæc
 synodus, dixit, coarta est, non ut addiscat quæ
 prius non didicerit, neque ut probatiorem inueniat
 fidem, quam ea est quæ a Patribus Antiochiæ est
 promulgata. Nam in ejus definitionibus assensu
 conuiescens, quamuis aliud quidquam ab ea edat-
 tar, non tamen unquam illam relinquet. Cui ego
 obuians dixerim: Quomodo tandem, Eleusi pes-
 sime, qui Antiochiæ congregati fuere, Patres uo-
 cas? Multo enim magis Patres te nominare eos con-
 ueniebat, qui Nicæna convenientes, una uoce tæ
 omouision, consubstantiale, promulgarunt: cum quod
 tempore sunt uelustiores, tum quod qui Antiochiæ
 coacti sunt, ab illis sacrorum munerum functionem
 acceperunt. Quod si isti patres suos reprobarunt,
 parricidas potius quam Patres eos dicas. Quis ita-
 que tales uiros sequatur? Et illorum fides si re-
 proba est, nec ordinatio eorum prorsus non potest
 in dubium uocari. Namque si ante istos illi Spiritu-
 tum sanctum non habuere, qui per impositionem
 manuum maxime uenit, neque isti omnino inter
 episcopos et sacerdotes censendi. Quomodo enim
 dignitatem talem ab eis accipere potuerunt, qui
 illam nunquam habuerint? Hisce uerbis quisquam
 contra Eleusium uenire potuisset. Porro disputa-
 tione progrediente, ad quætionem aliam peruenere.
 Et quoniam in formula similem dixerant Patri
 Filium, Acacii factio interrogata est, quanam re
 similem Patri Filium profiterentur? Atque illa,
 uoluntate sola, non autem substantia, similem dicu-

A **789** **790** **791** **792** **793** **794** **795** **796** **797** **798** **799** **800** **801** **802** **803** **804** **805** **806** **807** **808** **809** **810** **811** **812** **813** **814** **815** **816** **817** **818** **819** **820** **821** **822** **823** **824** **825** **826** **827** **828** **829** **830** **831** **832** **833** **834** **835** **836** **837** **838** **839** **840** **841** **842** **843** **844** **845** **846** **847** **848** **849** **850** **851** **852** **853** **854** **855** **856** **857** **858** **859** **860** **861** **862** **863** **864** **865** **866** **867** **868** **869** **870** **871** **872** **873** **874** **875** **876** **877** **878** **879** **880** **881** **882** **883** **884** **885** **886** **887** **888** **889** **890** **891** **892** **893** **894** **895** **896** **897** **898** **899** **900** **901** **902** **903** **904** **905** **906** **907** **908** **909** **910** **911** **912** **913** **914** **915** **916** **917** **918** **919** **920** **921** **922** **923** **924** **925** **926** **927** **928** **929** **930** **931** **932** **933** **934** **935** **936** **937** **938** **939** **940** **941** **942** **943** **944** **945** **946** **947** **948** **949** **950** **951** **952** **953** **954** **955** **956** **957** **958** **959** **960** **961** **962** **963** **964** **965** **966** **967** **968** **969** **970** **971** **972** **973** **974** **975** **976** **977** **978** **979** **980** **981** **982** **983** **984** **985** **986** **987** **988** **989** **990** **991** **992** **993** **994** **995** **996** **997** **998** **999** **1000**

ἐνεῦθεν τῇ συνόδῳ ἰστίν. Ἄλλ' οὐδὲ εἰ μὴ καλῶς ἢ ἄλλως ἔχει, ἃ αὐτοὶ ἔθεντο περὶ πίστεως, ἐπάναγκα: πολυπραγμονεῖν. Χρῆναι δ' ἡγοῦμαι τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπεσθαι ἐπιτὰ καὶ ἐννεηκόντα Πατράσι παραδομένην. Εἰ δέ τις ἄλλην εισηγεῖσθαι ἐθέλοι ἔκθεσιν πίστεως, τοῦτον δίκαιον πάντας ἀλλότριον τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας νομίζειν. Ταῦτ' εἰπόντος, ὁ σύλλογος διελύστο αὐθις. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ οὐκέτι τῷ συλλόγῳ παραβλαβεῖν οἱ περὶ Ἀκάκιον καὶ Γεώργιον ἦθελον. Καὶ αὐτὸς δὲ Λεωνᾶς κληθεὶς ἀπέιπε τὴν ἔκθεσιν· τὰ γὰρ ἐκείνων ἐφθόνη περιφανῶς· ἀπεστάλῃαι δὲ πρὸς βασιλέως πρόφασιν ἐποιεῖτο ἐπὶ τῇ συνοδικῇ συμφωνίᾳ. Ἐπεὶ δ' οὕτως ἀτάκτως διστασθε, ὑμῖν συνέρχεσθαι οὐ βραδίως ἔχω. Εἰ δ' ὑμεῖς ἀφείθετε, ἀπέλθετε, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐρσεχελεῖτε καθήμενοι. Χρόνον δὲ τριβομένου, ἐκαλοῦντο μὲν οἱ περὶ Ἀκάκιον· οἱ δὲ ῥητοῦς εἰς τὴν Λεωνᾶ οἰκίαν γενέσθαι ἠξίουσαν. Διςχωρίζοντο δὲ, πρόσταγμα ἐκ βασιλέως ἔχειν κρῖναι τοὺς ἄλλους. Οἱ δὲ οὐτε τὴν αὐτὴν πίστιν ἐμολογεῖν ἠνάηκοντο, ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐκκλημάτων ἀπολογεῖσθαι. Κληθέντες δὲ καὶ εἰς τὴν κατὰ Κύριλλον τὸν Ἱεροσολύμων ἐξέτασιν, ὃν αὐτοὶ καθέλιον, οὐ παρεγένοντο. Ἐκείνοι δὲ ἀδεῶς οὐ μόνον ταῦτ' ἔπραττον, ἀλλὰ καὶ Ἀκάκιον καὶ τοὺς προσπαφευγότας τοῖς περὶ ἐκείνων, ἅτε δὴ τὰ ἐγκλήματα δεδοκίματας, γαθέλιον· Γεώργιον τε τὸν Ἀλεξανδρείας, καὶ Οὐράνιον τὸν Τύρου, καὶ Πατρόφιλον, καὶ Εὐδόξιον τὸν Ἀντιοχείας· τοὺς δ' ἄλλους ἀποκηρύσσας κανόνι ἐπέσχον, ἄχρις οὗ πρὸς τὰ παχθέντα ἐγκλήματα δοῖεν ἀπόλογον, καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς γενόμενα τῇ ἐκτάστῳ παροικίᾳ διεμνηύσαντο γράμμασιν. Ἀντὶ μὲν οὖν Εὐδοξίου Ἀνιανὸν τῇ Ἀντιοχείᾳ χειροτονοῦσι, τῆς ἐκείσε ἐκκλησίας πρεσβύτερον, ὃν αὐτίκα οἱ περὶ Ἀκάκιον συλλαβόμενοι Λεωνᾶ καὶ Λαυρικῆ παρέδοσαν, οἱ φρουρᾶ ἐκ στρατιωτῶν περιώρισαν· ἐς ὑστερον δὲ καὶ φυγὴν ὑπερόριον αὐτοῦ καταδικασαν. Τὰ μὲν οὖν τῆς ἐν Σελευκεῖᾳ συνόδου πραχθέντα, ὡς ἐν συντόμῳ εἶπειν, εἰς τοῦτο ἔληγα τέλους· οἷς δ' ἐπιμελὲς καὶ τὰ πρὸς λεπτὸν τῶν πραχθέντων εἰδέναι, ἐκ τῶν ἐκείνης ὑπομνημάτων εἰσονται, ἃ ταχυγράφοι τότε παρόντες ἠκρίθωσαν. Τούτων οὕτω γεννημένων, οἱ περὶ Ἀκάκιον σπουδῆ ἐπὶ τὸν κρατοῦντα ἀνέρχονται· οἱ δὲ ἄλλοι ἕκαστος ἐπὶ τὰ οἰκεία ἦθη ἐχώρουν.

D qui intentata eis crimina diluere timuissent, dignitate privarunt: Georgium scilicet Alexandrinum, Uranium Tyrium, Patrophilum Scythopolitanum, et Eudoxium Antiochenum: alios autem excommunicationis canonis subiecere, donec de criminibus eis objectis per causæ dictionem satisfacerent. **790** Atque id quod de eis actum esset, parœciæ cuilibet perscribere. Et in Eudoxii locum Antiochiæ Anianum surrogavere, Ecclesiæ Antiochenæ presbyterum: quem confestim Acacius comprehensum, Leonæ et Lauricio tradidit, qui sub militari custodia eum tenere, et postea exsilio condemnare. Et res quidem Seleuciæ in synodo actæ, sicuti eas compendiose exponere potui, hunc habuere finem. Qui vero accurate omnia cognoscere velint, ex ejus actis ea petant, quæ dispositi notarii diligentia summa confecerunt. Rebus ita gestis, Acacii fautores celeriter ad imperatorem sunt profecti. Alii vero domum quisque suam receperunt.

(1) Cyrillus a synodo ad imperatorem provocavit, et imperator provocacionem approbavit. Factum

hoc contra Ecclesiastici canonis consuetudinem. (Socrat.)

resurrexit, et receptus est in cœlos, ut sedeat in dextra Patris, venturus rursus in gloria ad iudicandum vivos et mortuos. Credimus autem et in Spiritum sanctum, quem Paracletum nominavit, et missurum se post suum discessum apostolis promisit, sicuti et misit Salvator et Dominus noster : per quem et sanctificat in Ecclesia credentes, et baptizatos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Qui vero præter hanc fidem aliud quidquam prædicant, eos ab Ecclesia catholica esse alienos. Hæc est Acacii formula. Cui etiam factionis ejus fautores triginta duo illi subscripsere. Ad quam Sophronius Paphlago Pompeiopolitanus episcopus aperte hæc verba dixisse fertur : Si quotidie voluntatem suam exponere, fidei formulam edero esse, destituet nos veritatis ipsius certitudo. Sophronius quidem hoc tum sic voce magna dixit : **788** ego vero censuerim, si et qui ante eos fuere, et qui eos sunt secuti, itidem de Nicæna fidei professione cogitassent atque egissent, sincerum Ecclesiæ dogma conservaturos, et deliramenta omnia longe a sacris Ecclesiæ septis abfutura fuisse. Ac tum quidem cum alteri alteros accusantes, plurima et dixissent et audissent, consensus est solutus. Quarto congressu multa inutiliter nugati sunt. Et Acacius nihil ob stare, quin alia fides ederetur, contendebat, quandoquidem semel Nicæna formula mutata esset; non semel, imo verum sæpius. Ad quæ Eleusius Cyzicenus : Hæc synodus, dixit, coacta est, non ut addiscat quæ prius non didicerit, neque ut probatiorem inveniat fidem, quam ea est quæ a Patribus Antiochiæ est promulgata. Nam in ejus definitionibus assensu conquiescens, quamvis aliud quidquam ab ea edatur, non tamen unquam illam relinquet. Cui ego obvians dixerim : Quomodo tandem, Eleusi pessime, qui Antiochiæ congregati fuere, Patres vocas? Multo enim magis Patres te nominare eos conveniebat, qui Nicææ convenientes, una voce τὸ ὁμοούσιον, *consubstantialia*, promulgarunt : cum quod tempore sunt vetustiores, tum quod qui Antiochiæ coacti sunt, ab illis sacrorum munerum functionem acceperunt. Quod si isti patres suos reprobarunt, parricidas potius quam Patres eos dicas. Quis itaque tales viros sequatur? Et illorum fides si reproba est, nec ordinatio eorum prorsus non potest in dubium vocari. Namque si ante istos illi Spiritum sanctum non habuere, qui per impositionem manuum maxime venit, neque isti omnino inter episcopos et sacerdotes censendi. Quomodo enim dignitatem talem ab eis accipere potuerunt, qui illam nunquam habuerint? Hisce verbis quisquam contra Eleusium venire potuisset. Porro disputatione progrediente, ad quæstionem aliam pervenere. Et quoniam in formula similem dixerant Patri Filium, Acacii factio interrogata est, quanam re similem Patri Filium prosterentur? Atque illa, voluntate sola, non autem substantia, similem dicente, alii omnes, etiam substantia similem dicen-

πιστιν ἄλλο τι κηρύσσοντας ἄλλοτρῶς εἶναι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μὲν οὖν Ἀκακίου ἔκδοσις αὐτῆ ἦν σὺν αὐτῷ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν δύο πρὸς τοῖς τριάκοντα καθυπέγραψαν· πρὸς τὴν Σωφρόνιον δὲ Παφλαγῶν τὴν Πομπηίου ἐπιτροπεύων, διαβρόχην αὐταῖς λέξουσιν οὕτως εἰπεῖν λέγεται· Εἰ τὸ ἴδιον ἐκείνης ἡμέρας ἐκτίθεσθαι βούλησιν πιστεῶς· ἐστὶν ἐκθεσις, ἐπιλείπει ἡμᾶς ἡ τῆς ἀληθείας ἀκρίβεια. Ὁ μὲν οὖν Παφλαγῶν Σωφρόνιος ταῦτα τηνικάδε ἐδόθησεν· ἐγὼ δὲ φημι ὡς εἴ γε οἱ πρὸ αὐτῶν καὶ οἱ μετ' ἐκείνους τοιάδε περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως καὶ διανοουμένου καὶ ἐπραττον, ἀκίβηλον ἂν τὸ τῆς Ἐκκλησίας δόγμα διατετήρητο, καὶ πᾶσα ἐρεσχηλίᾳ ἦν ἂν τῶν θεῶν περιβόλων μακράν. Καὶ τότε μὲν τὸν σύλλογον ἔλυον, πλείστα πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν κατηγορουμένων εἰπόντες τε καὶ ἀκούσαντες· τῇ δὲ τετάρτῃ συνελεύσει πολλὴ ἀδολεσγία ὑφαίνετο. Ὁ δ' Ἀκάκιος ἰσχυρίζετο μηδὲν εἶναι τὸ ἐμποδῶν ἐτέραν πίστιν εἰσάγειν, ἐπεὶ καθάπαξ ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις μετεποιήθη· καὶ οὐκ ἄπαξ, ἀλλὰ δὴ καὶ πολλάκις. Πρὸς δὲ ταῦτα Ἐλεούσιος ὁ Κυζίκου, Ἡ νῦν, φησὶ, σύνοδος ἡβροίση, οὐχ ἵνα γνῶσθαι μὴ ἔσχε μαθούσα πρότερον, οὐδ' ἵνα δοκιμωτέραν πίστιν ἐξεύρη, παρ' ἣν ἐν Ἀντιοχείᾳ παρὰ τῶν Πατέρων εἰλήφει· τοῖς γὰρ ἐκείνων ὄροις στοιχοῦσα, οὐκ ἂν, εἴ τι καὶ γένηται, ταύτης ἀποσταίη ποτέ. Πρὸς τὴν ἐγὼ πάντων, Πῶς, ὦ Κάκιε; Ἐλεύσιε, φαίην ἂν, Πατέρας τοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ καλεῖς; Πολλῷ γὰρ κρείττον ἐκείνους μάλλον καλεῖν σε Πατέρας οἱ, ἐν Νικαίᾳ συνδραμόντες, ὁμοφώνως τὸ ὁμοούσιον ἀνεκήρυξαν· ὅτι γε καὶ τοῖς χρόνοις ὑπερτεροῦσιν, καὶ οἷς οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐλθόντες ὑπ' ἐκείνων ἔσχον τὸ ἱεραῖον. Εἰ δ' ἐκείνοι τοῦ ἐαυτῶν Πατέρας ἠθέτησαν, πατρικολοί μᾶλλον, καὶ οὐ Πατέρες, κληθεῖεν ἂν. Καὶ πῶς ἂν τις ἔποιτο τοῖς τοιοῦτοις; Εἰ δ' ἀδόκιμος ἐκείνων ἡ πίστις, οὐδὲ ἡ χερσονία πάντως ἐν ἀμφιλέτοις. Εἰ γὰρ πρὸ ἐκείνων τὸ ἅγιον Πνεῦμα οὐκ εἶχον, ὃ μάλιστα τῇ ἐπιθέσει ἔρχεται τῶν χειρῶν, οὐδ' οὕτω πάντως ἐν ἱεραῖσι. Πῶς γὰρ ἂν καὶ λαθεῖν εἶχον παρὰ τῶν μὴ καθάπαξ λαθόντων; Ταῦτα μὲν ἂν τις πρὸς Ἐλεούσιον ἀντιστάς εἴποι· τῆς δὲ διαλέξεως γινομένης, εἰς ζήτησιν ἐτέραν καθίσταντο· καὶ ἐπεὶ τῇ ἐκδόσει ὁμοιον εφησαν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, διεπυθάνοντο τῶν περὶ Ἀκάκιον, κατὰ τὴν ὁμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν ὁμολογοῦσι. Τῶν δὲ κατὰ βούλησιν μόνον, οὐ μὴν δὲ καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ἔχειν τὸ ὁμοιον, οἱ ἄλλοι πάντες καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ὁμοιον ἰσχυρίζοντο λέγειν. Καὶ περὶ τούτου ἕρις πλείστη δι' ὅλης ἡμέρας ἐγένετο. Ἐξήλεγχόν τε καὶ αὐτὸν Ἀκάκιον ὡς εἴη διαφύρως γράψας ἐν τοῖς αὐτοῦ λόγοις, οὐς καὶ ἐκδίδωκεν, ὁμοιον κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν εἰπὼν, καὶ ὁμοίως δοξάζειν αὐτοῖς. Καὶ νῦν πῶς ἀρνήσῃ. Ἐλεγον, τὸ κατ' οὐσίαν ὁμοιον; Ὁ δὲ, οὕτε νέος τις, οὕτε τις τῶν ἀρχαίων ἀπὸ συγγραμμάτων εὐθύνας ἔσχε. Καὶ ἕριδος πλείστης ἀναπτομένης, τέλος ὁ Κυζίκου Ἐλεούσιος, Εἰ μὲν Βασίλειος, εφη, ἡ Μάρκος· τινὰ καθ' ἑαυτοῦς πεπραχότες εἰσὶν, ἢ ἐπὶ τισὶν ἰδίους ἀλλήλους ἀνεγκαλοῦντες, οὐδὲν τὸ

ἐντεῦθεν τῇ συνόδῳ ἐστίν. Ἄλλ' οὐδὲ εἰ μὴ καλῶς ἢ ἄλλως ἔχει, ἃ αὐτοὶ θένοτο περὶ πίστεως, ἐπάναγκα· πολυπραγμονεῖν. Χρῆσαι δ' ἡγοῦμαι τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπεσθαι ἐπὶ καὶ ἐννεμήκοντα Πατράσι παραδομένῃ. Εἰ δέ τις ἄλλην εἰσηγεῖσθαι ἐθέλοι ἐκθεσιν πίστεως, τοῦτον δικαίον πάντας ἀλλότριον τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας νομίζειν. Ταῦτ' εἰπόντος, ὁ σύλλογος διελύετο αὐθις. Τῇ δὲ ὑστεραῖς οὐκέτι τῷ συλλόγῳ παραβαλεῖν οἱ περὶ Ἀκάκιον καὶ Γεώργιον ἤθελον. Καὶ αὐτὸς δὲ Λεωνᾶς κληθεὶς ἀπέπε τὴν ἔλευσιν· τὰ γὰρ ἐκείνων ἐφρῆνε περιφανῶς· ἀπεστάθαι δὲ πρὸς βασιλέως πρόφασιν ἐποιεῖτο ἐπὶ τῇ συνοδικῇ συμφωνίᾳ. Ἐπεὶ δ' οὕτως ἀτάκτως δίστασθε, ὅμιν συνέρχεσθαι οὐ βραδίως ἔχω. Εἰ δ' ὅμεις αἰρήσθε, ἀπέλθετε, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐρεσχελεῖτε καθήμενοι. Χρόνου δὲ τριδομένου, ἐκαλοῦντο μὲν οἱ περὶ Ἀκάκιον· οἱ δὲ ῥητοὺς εἰς τὴν Λαωνῆ οἰκίαν γενέσθαι ἤξιον. Διασχυρίζοντο δὲ, πρόσταγμα ἐκ βασιλέως ἔχειν κρίναι τοὺς ἄλλους. Οἱ δὲ οὕτε τὴν αὐτὴν πίστιν ἐμολογεῖν ἠνάγκαστο, ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐγκλημάτων ἀπολογεῖσθαι. Κληθέντες δὲ καὶ εἰς τὴν κατὰ Κύριλλον τὸν Ἱεροσολύμων ἐξέτασιν, ὃν αὐτοὶ καθέλλον, οὐ παρεγένοντο. Ἐκεῖνοι δὲ ἀδεῶς οὐ μόνον ταῦτ' ἐπραττον, ἀλλὰ καὶ Ἀκάκιον καὶ τοὺς προσπεφυσγῶτας τοῖς περὶ ἐκείνον, ἅε δὴ τὰ ἐγκλήματα δεδοκίμας, γαθελόν· Γεώργιον τε τὸν Ἀλεξανδρείας, καὶ Οὐράνιον τὸν Τύρου, καὶ Πατρόφιλον, καὶ Εὐδόξιον τὸν Ἀντιοχείας· τοὺς δ' ἄλλους ἀποιωνησίας κανόνι ἐπέσχον, ἄχρις οὐ πρὸς τὰ ἐπαχθέντα ἐγκλήματα δοῖεν ἀπόλογον, καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς γενόμενα τῇ ἐκάστου παροικίᾳ διεμνήσαντο γράμμασιν. Ἄντι μὲν οὖν Εὐδοξίου Ἀνιανὸν τῇ Ἀντιοχείων χειροτονοῦσι, τῆς ἐκείσε ἐκκλησίας πρεσβύτερον, ὃν αὐτίκα οἱ περὶ Ἀκάκιον συλλαβόμενοι Λεωνᾶ καὶ Λαυρικίῳ παρέδοσαν, οἱ φρουρᾷ ἐκ στρατιωτῶν περιώρισαν· ἐς ὑστερον δὲ καὶ φυγὴν ὑπερῶριον αὐτοῦ καταδίκασαν. Τὰ μὲν οὖν τῆς ἐν Σελευκείᾳ συνόδου πραχθέντα, ὡς ἐν συντόμῳ εἶπεῖν, εἰς τοῦτο ἔληγα τέλους· οἷς δ' ἐπιμελής καὶ τὰ πρὸς λεπτόν τῶν πραχθέντων εἰδέναι, ἐκ τῶν ἐκείνης ὑπομνημάτων εἰσονται, ἃ ταχυγράφοι τότε παρόντες ἠκρίβωσαν. Τούτων οὕτω γενημένων, οἱ περὶ Ἀκάκιον σπουδῆ ἐπὶ τὸν κρατοῦντα ἀνέρχονται· οἱ δὲ ἄλλοι ἕκαστος ἐπὶ τὰ οἰκεία ἤθη ἐχώρουν.

Et priverunt : Georgium scilicet Alexandrinum, Uranium Tyrium, Patrophilum Scythopolitanum, et Eudoxium Antiochenum : alios autem excommunicationis canonis subiecere, donec de criminibus eis objectis per causæ dictionem satisfacerent. **790** Atque id quod de eis actum esset, præcæciæ cuilibet perscribere. Et in Eudoxii locum Antiochiæ Anianum surrogavero, Ecclesiæ Antiochenæ presbyterum : quem confestim Acacius comprehensum, Leonæ et Laurieio tradidit, qui sub militari custodia eum tenuere, et postea exsilio condemnare. Et res quidem Seleuciæ in synodo actæ, sicuti eas compendiose exponere potui, hunc habuere finem. Qui vero accurate omnia cognoscere velint, ex ejus actis ea petant, quæ dispositi notarii diligentia summa confecerunt. Rebus ita gestis, Acacii fautores celeriter ad imperatorem sunt profecti. Alii vero dominum quisque suam receperunt.

(1) Cyrillus a synodo ad imperatorem provocavit, hoc contra Ecclesiastici canonis consuetudinem, et imperator provocationem approbavit. Factum (Socrat.)

dum esse confirmabant. Qua de re toto eo die maxima fuit contentio. **739** Convicerunt quoque ipsum Acacium, quod sibi ipsi propter variam scriptionem in libris suis quos edidisset, non constaret, in quibus prius similem per omnia Patri Filium dixerit, idemque cum ipsis senserit : nunc vero tandem substantia similem esse negaret. Ad quæ ille, neque ex recentioribus, neque ex antiquis quemquam ad scriptorum suorum rationem reddendam obstrictum esse, respondit. Contentione inde maxime gliscente, postremo Eleusius Cyzicenus, Siquidem Basilius, inquit, aut Acacius, aut Marcus, per se aliquid agant, vel ipsi mutuo sese de quopiam criminentur, nihil id ad synodum pertineat. Sed neque quæ ipsi de fide sive recte seu perperam perscribere, necesse habemus curiosius de eis inquirere. Peropus autem esse judico, in professione Antiochena a nonaginta et septem Patribus prodita acquiescere. Si quis autem aliam subijcere velit fidei formulam, eum æquum esse ut omnes a vera pietate et Ecclesia alienum esse censeant. Hisce verbis conventus rursus solutus. Postero autem die Acacius et Georgius cum sectatoribus suis in conventum venire noluerunt. Atque ipse Leonas, vocatus quoque, se venturum negavit. Aperte namque cum illis sentiebat, illam præ se ferens causam, ab imperatore se ad synodi concordiam conciliandam missum esse. Quandoquidem vero ita nullo servato ordine inter se dissiderent, non facile ei esse ad eos accedere. Si vero ipsi vellent, abirent, atque in ecclesia sedentes nugæ agerent. Ita tempus extrahebatur. Et vocabatur quidem cum suis in conventum Acacius. Illi autem certos episcopos in Leonæ domum, ubi frequentes ipsi esse solebant, venire voluerunt : atque insuper asseverarunt, mandatum se ab imperatore habere, ut alios judicarent. Sed neque eamdem cum aliis fidem profiteri, neque ad objecta crimina respondere, sustinere. Quin etiam ad Cyrilli (1) Hierosolymitani causam audiendam invitati, quem ipsi episcopatu abire jusserant, non affuere. Neque enim qui eos cogeret, aderat quisquam. At alteri illi non modo libere hæc egerunt, sed Acacium etiam, et quicunq; ad eum confugissent, quippe

D qui intentata eis crimina diluere timuissent, dignitate

CAPUT XLIV.

A

ΚΕΦΑΛ. ΜΣ.

De rebus Constantinopoli post Seleucia synodum actis. Ut Aetio episcopatus abrogatus sit: et ut qui Seleucia congregati fuerant, et simul Occidentales Ariminensi subscripserint fidei: ac deinceps Constantinopoli quinquaginta in synodo congregati episcopi, Ariminensem fidem comprobarint, quibusdam illi verbis ab Acacio additis. Catalogus variarum fidei expositionum.

Imperator tum ex Occidentis partibus Constantinopolim venit, cum proconsulari abolita dignitate, Honoratum primum urbi praefectum constituit. Synodus, de communi sententia, decem ad Imperatorem miserat episcopos: qui Constantinopolim venientes, decem quoque alios ex Arimino legatos ibi repererunt, atque etiam Acacium cum B suis quæ vellet conficiendum, benevolentia principis sibi per aule purpuratos conciliata: erant enim nonnulli ejusdem cum eo sententiae, quidam sacris donis corrupti, alii illecebris Acacii blanditiarum delinuiti. Non enim vel in consultando, vel in dicendo contemendus vir fuit Acacius, et ad res quas instituisset conficiendas non incommodus. Ecclesiam quoque celebrem administrabat, et Eusebium Pamphili praecceptorem habuerat, cujus etiam episcopatum sortitus fuerat: et cum plurima addiscere contendisset, existimatione simul et librorum copia quos a Pamphilo relictos habebat, alios antecellere judicatus est. Et quod talis erat, non difficile ei fuit, ex sententia res plerasque conficere. 791 Sedenim cum ab utraque synodo isthic adessent viginti episcopi legati, et alii item qui eo ob negotium forte venerant, de Aetio ii primum consilium habere atque judicare sunt jussi, multis etiam majorum gentium senatoribus praesentibus, quibus Honoratus quem dixi praesit. Postea vero in praesentia quoque Constantii, cum disquisitio denuo fieret, deprehensus est Aetius admodum in fide hallucinari. Proinde et imperator, et honores apud eum gerentes, male in eum fuere animati, propter manifestam blasphemiam. Acacius autem cum iis qui ei consentiebant per poenitentiam resipuit, simulans se haeresim eam primum ignorasse. At ille in primis contendens operam dederat, ut princeps obiter et extra D ordinem, causam ejus judicandam praeciperet, inexpugnabilem esse argumentis Aetium putans, satisque idoneum ad eos qui secum disputando congregerentur, vel verborum persuasionem, vel rationum vi convincendos, atque ad opinionem suam sine ullo negotio confirmandam. Ubi vero coeptum ei non successit, scriptum Arimino allatum in medium produxit, atque id decem illos qui Seleucia venerant episcopos recipere jussit. Eisque, quod vehementer resisterent, fierique omnino non posse dicerent, ut substantiae nomen praetermitterent, juramenti per Dei nomen sacramento interposito, se Filium substantia dissimilem non profiteri, paratumque esse, qui aliter sentirent, eos ab Eccle-

Περὶ τὴν μετὰ τῶν ἐν Σελεύκειᾳ γενομένων ἐν Κωνσταντινουπόλει· ὡς καθηρέθη Ἀέτιος, καὶ οἱ ἐκ Σελεύκειας καὶ οἱ ἐξ Ἑσπερίας τὴν ἐν Ἀριμίῳ πίστιν ὑπέγραψαν· ἔπειτα ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον πενήκοντα ἐπισκόπων ποιήσαντες, κυροῦσι τὴν ἐν Ἀριμίῳ ἔκθεσιν, προσθέτες αὐτοῖς τινὰ, οἱ περὶ Ἀκάκιον· καὶ κατάλογος τῶν διαφόρων τῆς πίστεως ἐκθέσεων.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκ τῶν Ἑσπερίων τότε εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἐπανῆκεν· ὀνηρῆκα τὴν τῶν ἀνθυπάτων παύσας ἀρχὴν, πρῶτον ἔπαρχον τῆ πόλει καθίστα, Ἄνωρᾶτον ὄνομα. Δέκα δ' ἐκ κοινῆς γνώμης ἐπισκόπους ἢ σύνοδος εἰς βασιλέα ἔπεμπε· οἱ καὶ ἐλθόντες, εὗρον μὲν καὶ τοὺς ἐκ τῆς ἐν Ἀριμίῳ σταλέντας δέκα καὶ τοὺς ἀμφὶ Ἀκάκιον, κατορθωκότας ὑπερῆρημένους ἦν. Διὰ γὰρ τῶν περὶ τὸν βασιλέα τὴν ἐκεῖνου ἐνοσίαν περιποιησάμενοι· ἦσαν γὰρ οἱ μὲν ὁμοφρονούντες αὐτοῖς, οἱ δὲ τοῖς ἱεροῖς δώροισ διεφθαρμένοι· ἄλλοι δὲ καὶ ταῖς συγῆ τῶν ὁμοπειῶν Ἀκακίου διεφθορότερος· καὶ γὰρ ποῖς οὐχ ὁ τυχῶν ἦν Ἀκάκιος καὶ νοῆσαι καὶ εἰπεῖν· δεῖνός δὲ λίαν καὶ τὴ βουλόμενον καταπράξασθαι, ἐκκλησίας τε περιφρνοὺς προεστῶς, καὶ τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον διδάσκαλον κληρωσάμενος, οὗ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν διεδέξατο, πλείστα τὰ εἰδῆναι ἀξίῳ, καὶ τῆ δοκῆσει καὶ τῆ τῶν βίβλων κτῆσει ἐκεῖνου, καὶ πολλῶ τῶν ἄλλων διαφέρειν κρινόμενος. Καὶ γε τοιοῦτος ἦν, ῥαδίως πάντα πρὸς τὸ δοκοῦν μετεσκεύαζεν. Ἐπεὶ δ' ἐξ ἐκατέρων τῶν συνόδων εἰκοσιν ἐνεδήμουν ἀρχιερεῖς, καὶ ἄλλοι ὡς ἔτυχε ἐπιχωριάζοντες, πρῶτον τὰ κατὰ τὸν Ἀέτιον ζητεῖν ἐπιτρέπονται, πολλῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῆς μεγάλης παρόντων βουλῆς, ὧν Ἄνωρᾶτος ὁ προῤῥήθεος ἤγειτο· ἐς ὕστερον δὲ, καὶ παρουσιάζοντος Κωνσταντίου, γενομένης τῆς ἐξέτασεως, φωρᾶται Ἀέτιος μῆλα περὶ τὴν πίστιν νοσῶν· ὡς δὴ καὶ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν κακῶς αὐτῷ διατεθῆναι τῷ τῆς βλασφημίας προδῆλῳ· ἐν μεταμέλῳ δὲ γενέσθαι καὶ τοὺς περὶ Ἀκάκιον, σκηπτομένους ἄγνωσαν τῆς αἰρέσεως ἔχειν τὸ κατὰρχᾶς· καὶ ἐκ τοῦ παρήκοντος σπουδάσαι τὸν βασιλέα τὰ κατ' ἐκεῖνον δικάσαι, οἰομένους ἀκαταμάχητον εἶσθαι τοῖς λόγοις Ἀέτιου, ἰκανόν τε εἶναι πειθοῖ καὶ ἀνάγκη τοὺς διομιλουμένους, καὶ ἄκοντι συστήσαι τὴν δόξαν. Ὡς δὲ πόρρω ἦσαν σκοποῦ, τὴν ἐξ Ἀριμίῳ κομισθεῖσαν γραφὴν πρῶτον εἰς μέσον· καὶ τοὺς ἐκ Σελεύκειας ἦκοντας δέκα τῶν ἐπισκόπων προσέτατον καταδέχεσθαι. Ἐνισταμένους δ' ἐκείνους ὡς ἐν ἀδυνάτοις ἐστὶ τὸ τῆς οὐσίας ἔῃν ὄνομα, ἔπειθον θεῶν ἐπομύμενοι, ὡς οὐκ ἀνόμοιον κατ' οὐσίαν δοξάζουσι τὸν Υἱόν· ὥστε καὶ ἐτοίμως ἔχειν ἀποκηρύττειν τοὺς ἄλλως ἔχοντας. Ἐπεὶ δ' αὐ παραδόξως καὶ οἱ Ἑσπεριοὶ ἐν Ἀριμίῳ γενόμενοι τὸ τῆς οὐσίας παρῆλιπον ὄνομα, περὶ πλείστον αὐτοῖς ἔλεγον εἶναι τὴν ταυτέην τῆς πίστεως ἔκθεσιν· ὦντο γὰρ, εἰ ἐκείνη κρατήσοι, πάντως σιωπωμένους τοῦ τῆς οὐσίας ὀνόματος, βαθεῖαν ἀσκήσαι σιγὴν καὶ τὸ ἠμοσύσιον. Ὅ δὲ αἰδοῖ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου οἱ ἀπὸ τὴν Ἐπιπέραν ἱερεῖς

περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο. Οὐ μὲν δὲ ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ βρασιλεὺς ταύτην τὴν ἔκθεσιν διαφερόντως ἐπήνει· συνελογίζετο γὰρ, ὡς οἱ ἐν Ἀριμίνῳ τοσοῦτοι ἔπιτες οὐκ ἂν ἐξ ἑσῶν διαμάρτυροιεν, ὅμοιον ὁμολογούντες καὶ ὁμοούσιον· καὶ μηδὲν αὐτῷ διαφέρειν κατ' ἔνοιαν, εἰ γε μὴ χροῖτο ὀνόμασι, τῇ ἱερᾷ μὴ ἔγνωσμένοις Γραφῇ, ἐν ἰσοδυναμίᾳ τε καὶ ἀναμφηρίστῳ ὀνόματι· τὸ ὅμοιον τὴν αὐτοῦ σημασίαν ὁμολογοῖν. Οὕτως οὖν ἔχων γνώμη, οὐκ ἀνίει πείθων τοὺς ἐκ Σελευκείας ἐπισκόπους, ἕως οὗ καὶ αὐτοὶ τὴν ἐν Ἀριμίνῳ πίστιν ὑπέγραψαν. Οἱ δὲ γε περὶ Ἀκάκιον τῆ Κωνσταντινου προκαρτερήσαντες, καὶ τοὺς Β.Θυ.οὺς μεταστευλάμενοι ἱερέας, ἐν οἷς ἦν καὶ Μάριος ὁ Χαλκηδόνος, καὶ Οὐλφίλας ὁ τῶν Γότθων ἐπίσκοπος, ὃς πρότερον τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἠσπίδαίετο, ἐπόμεινος τῷ πρὸ αὐτοῦ Θεοφίλῳ, τῇ συνόδῳ παρόντι καὶ συμφηριζομένῳ τῇ δόξῃ· εἰς πενήκοντα δὲ συνηγμένοι, τὴν ἐν Ἀριμίνῳ ἀναγνωσθεῖσαν πίστιν κυροῦσι, προσθέντες, ἐπὶ Θεοῦ τοῦ λιποῦ οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν μηδαμῶς ὀνομάζειν· καὶ παρὰ τὴν προκειμένην ἑλλην μὴ δέχεσθαι ἔκδοσιν πίστεως, ἢ προγεγενημένην ἢ ἐπιγενησομένην. Ἐπεὶ δὲ ταύτης ἤκιστα προεμνήσθημεν, δεῖν ἡγοῦμαι, ἐπεὶ καὶ τινα προσθεθείκασιν, ἐκθεῖναι καὶ ταύτην ὡς οὖν τε. Ἐχει δὲ ἡ ἐν Ἀριμίνῳ μετὰ τῆς προσθήκης· ἐπὶ λέξεως οὕτως· « Πιστεύομεν εἰς ἕνα μόνον Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τὰ ἰρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· γεννηθέντα δὲ, μονογενῆ μόνον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅμοιον τῷ γενήσαντι αὐτὸν Πατρὶ, κατὰ τὰς Γραφάς· οὗ τὴν γέννησιν οὐδεὶς γινώσκει, εἰ μὴ μόνον ὁ γενήσας αὐτὸν Πατήρ. Τοῦτον οὐδαμὲν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱόν, πέμποντος τοῦ Πατρὸς, παραγενέσθαι ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς γέγραπται, καταλύσει τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου· καὶ γεννηθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται· καὶ ὄναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας πληρωθείσης κατὰ τὴν πατρικὴν βούλησιν, σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα· καὶ εἰς τὰ καταχθόνια καταβυθισθέντα· ὃν καὶ αὐτὸς ὁ ἄγιος Ἐπιτηξεν· ὅστις καὶ ἀνίστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ διέτριψε μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ πληρωθεισῶν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς· καὶ καθίσταται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς· ἔλευσόμενος ἐν τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως· ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ ἵνα ἀποδώσῃ ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, ἐπηγγέλατο πέμπειν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων Παράκλητον, καθ' ἵπερ γέγραπται, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὅπερ αὐτοῖς ἐπέμψεν ὅτε ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας, ὅπερ ἀπλούτερον ὑπὸ τῶν Πατέρων ἐτέθη, ἀγνωστὸν ὁ δὲ τοῖς λαοῖς, σκόνησα-

sia proscribere, ut Ariminensi formulæ subscribe-rent, suasit. Cum vero præter omnem opinionem Occidentales ex Arimino præsto essent episcopi, et substantiæ verbum omitterent, quam plurimi apud eos esse ejusmodi fidei professionem Acaciani dixere. Existimabant namque, si ea formula reciperetur, substantiæ nomine prorsus tacito, τὸ ὁμοούσιον, *consubstantiale*, quoque in alto futurum silentio : quod sane episcopi Occidentales ob Nicænæ synodi reverentiam magnificiebant. Sed enim ipse etiam imperator eam formulam apprime laudavit. Reputabat namque secum, cum tot antistites viri Arimini fuerint, non tantopere lapsuros eos fuisse, ut temere ὅμοιον, hoc est similem, profiterentur, antea ὁμοούσιον consubstantialem professi. Nihil quidem apud se, quoad sensum, referre, si verbis quæ sacræ Scripturæ ignota essent, non usus, nomine ejusdem efficaciæ, et quod nihil haberet controversiæ, τῷ ὁμοίῳ, *simili* scilicet, sententiam suam profiteretur. Hæc cum ejus esset ratio, suadere episcopis Seleucia missis non desit, **792** donec et ipsi Ariminensem formulam comprobarent. Acacius vero, atque ejus studiosi, Constantinopoli diutius morantes, Bithynos etiam accivere episcopos : in quibus erant, Maris Chalcedonis, atque Ulphilas Gotthorum episcopus, qui prius Nicenam comprobaverat fidem, decessorem suum secutus Theophilum, qui synodo Nicænæ interfuerat, et calculo suo sententiam confirmaverat. Et cum quinquaginta antistites convenissent, Arimini lectam fidei professionem auctoritate sua stabilierunt : illo insuper addito, se deinceps in Deo nequaquam substantiam aut subsistentiam nominaturos : et præter eam ipsam, aliam fidei formulam vel antea editam, vel postea edendam, non recepturos. Et quamvis hanc prius retulimus, faciendum tamen esse duxi, cum id locus poscere videatur, ut hic quoque, quantum fieri posset, insererem. Ea cum appendice sua de verbo ad verbum sic se habet : « Credimus in unum solum Deum, Patrem omnipotentem (1). Et in unigenitum Filium Dei, ante omnia sæcula, et ante principium omne genitum ex Deo, per quem omnia facta sunt, visibilia et invisibilia : genitum autem unigenitum solum ex solo Patre, Deum ex Deo, æqualem qui cum genuit Patri, secundum Scripturas ; cujus generationem nemo novit, nisi solus qui eum genuit Pater. Hunc scimus unigenitum Dei Filium, mittente Patre, e cœlis advenisse, sicut scriptum est, ad abolendum peccatum et mortem ; et natum esse de Spiritu sancto ex Maria Virgine, secundum carnem, sicut scriptum est ; et versatum cum discipulis ; et œconomia seu functione omni secundum paternam voluntatem completa, crucifixum esse, et mortuum, et sepultum. Et descendisse ad inferos, ipsumque orcum eum exhorruisse. Qui et resurrexit a mortuis tertia die,

(1) Supra cap. 59.

et versatus est cum discipulis. Et diebus quadraginta expletis, receptus in caelos, et sedet in dextra Patris, venturus die extremo resurrectionis in gloria paterna, ut reddat unicuique secundum opera sua. Et in Spiritum sanctum, quem ipse unigenitus Dei Filius Dominus et Deus noster se missurum promisit generi hominum Paracletum seu consolatorem, quemadmodum scriptum est, **793** Spiritum veritatis, quem eis misit cum ascendisset in caelos. Substantiae autem nomen, quod simplicius a Patribus positum est, et populis non intellectum, scandalum seu offendiculum attulit, propterea quod et Scripturae id non habent, placitum est tollere, et ejus de caetero nullam omnino fieri mentionem, quandoquidem divinae quoque Scripturae neutquam substantiae Patris et Filii meminere. Neque enim substantia de Patre et Filio et Spiritu sancto nominari debet. Similem autem profitemur Filium Patri, sicuti divinae Scripturae dicunt et docent. Omnes autem haereses, et quae jam antea sunt damnatae, et si quae novae sunt ortae, scripto huic promulgato adversae, anathema sint. » Hæc est fidei formula (1) primum quidem Arimini, tum vero etiam Constantinopoli lecta. Quandoquidem vero nos vix tandem ex formularum fidei labyrintho expedivimus, breviter jam numerum etiam earum inire visum est. Ac primum quidem professio fidei Nicææ recte est dictata. Secunda formula Antiochiæ in dedicatione templi dupliciter est prolata. Tertia a Narcisso sectatoribusque ejus imperatori Constantino juniore in Galliis est exhibita. Ad has quarta Eudoxii accessit, quæ Italiae incolis est missa. Sirmii tres aliæ editæ, quarum una Arimini quoque est recitata. Octavam Seleucia Acacius composuit. Nona et ultima Constantinopolitana est, cui etiam Arimminensis appendix addita, ne in Deo vel subsistentia vel substantia nominaretur. De his satis.

CAPUT XLV.

Ut Acacius et Eudoxius episcopatibus privarint Macedonium, Eleusium, Basilium, et Sophronium, non doctrine causa, sed propter privata quædam crimina.

Verum enimvero Acacius et Eudoxius cum factionis suæ fautoribus studio quoque habere, cum Byzantii essent, adversæ partis episcopis vicissim dignitatem adimere: non religionis quidem, sed aliarum rerum causa. Communiter quidem, quod ecclesias perturbassent, et sanctiones earum violassent; seorsim autem, unicuique alii alia crimina intentabant. **794** Atque illi de fidei professione inter se dissentientes, in sententiis exauctorationis fidei crimen non inserebant. Et primum Aetium diaconatu privant, ut qui turbæ et seditionis in Ecclesia auctor exstiterit, disputationibusque contentiose sophistarum more ad ostentationem cum mala fama, contra Ecclesie consuetudinem et institutum, abusus fuerit, et eundem in scribendo modum servaverit. Hunc quidem ita, non ex animi sententia, sed ut opinionem multorum abolerent, quod fere omnibus eadem quæ ille sentire viderentur, exauctorarunt. Imperatoris

λον ἔφερε, διότι μὴδὲ αἱ Γραφαὶ τοῦτο περιέχουσιν, ἤρρεσε περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνημὴν τοῦ λοιποῦ ἐμνημόνευσαν περὶ οὐσίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Καὶ γὰρ οὐκ ὀφείλει ὑπόστασις περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ὀνομάζεσθαι. Ὅμοιον δὲ λέγομεν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ὡς λέγουσιν αἱ θεῖαι Γραφαὶ καὶ διδάσκουσιν. Πᾶσαι δὲ αἱ αἰρέσεις, αἵ τε ἤδη πρότερον κατεκρίθησαν, καὶ αἰτινὲς ἔτι καινότεραι γίνονται, ἐναντίαι τυγχάνουσι τῆς ἐκτεθείσης ταύτης γραφῆς, ἀνάθεμα ἔστω. » Ταύτη μὲν ἐν Ἀρμίνῳ μὲν πρότερον, τότε δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀναγνωσθεῖσα τῆς πίστεως ἐκδοσις· ἐπεὶ δὲ μόλις ἡμεῖς τῶν ἐκθέσεων τὸν λαθῶρινθον διγύσαμεν, ἐν συντόμῳ ἤδη καὶ τὴν ἀπαριθμησάν αὐτῶν εἰς ταυτὸν ἀβροῦσαι διέγνωμεν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις ὀρθῶς ὑπεγράψεται· δευτέρα μετ' ἐκείνην ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῖς τοῦ ναοῦ ἐγκαινίοις διστῶς ἐξηγέθη· τρίτη δ' ἐστὶν ἡ παρὰ τῶν περὶ Νάρκισσον τῷ βίσιλει Κωνσταντίνῳ τῷ νέφῳ ἐν Γαλλίαις ἀπαγγελλοῦσα· ἐπὶ δὲ ταύταις τετάρτη ἡ Εὐδοξίου, ἣ τοῖς ἐν Ἱταλίᾳ ἐπέμφθη· καὶ ἐν Σιρμίῳ τρεῖς ὑπεγραυροῦθησαν ἕτεραι· ὧν ἡ μία καὶ ἐν Ἀρμίνῳ ἀνεγνώσθη· καὶ ἡ ἐν Σελευκίᾳ ἦν Ἀκάκιος ἔθετο· ἐνάτη δὲ καὶ τελευταία ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐστίν, ἣ καὶ τὴν προσθήκην ἐδέξατο, τὸ μῆτε ὑπόστασιν μῆτε οὐσίαν λέγειν ἐπιθεοῦ. Καὶ περὶ μὲν τούτων ταῦτα.

dupliciter est prolata. Tertia a Narcisso sectatoribusque ejus imperatori Constantino juniore in Galliis est exhibita. Ad has quarta Eudoxii accessit, quæ Italiae incolis est missa. Sirmii tres aliæ editæ, quarum una Arimini quoque est recitata. Octavam Seleucia Acacius composuit. Nona et ultima Constantinopolitana est, cui etiam Arimminensis appendix addita, ne in Deo vel subsistentia vel substantia nominaretur. De his satis.

C ΚΕΦΑΛ. ΜΕ΄.

Ὅς οἱ περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον ἀντικαθαιροῦσι τοὺς ἄμφω Μακεδόσιον καὶ Ἐλεῦσιον, καὶ Βασίλειον καὶ Σωφρόνιον, οὐ διὰ τὸ δόγμα, ἀλλ' ἴδιᾳ ἐπαγαγόντες ἐγκλήματα.

Οἱ γὰρ μὴν περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον σπουδῆν καὶ αὐτοὶ ἐποιοῦντο ἀντικαθαίρειν τοὺς τοῦ ἐπίου μέρους ἐν Βυζαντίῳ γενόμενοι· οὐ μόνον διὰ ἑρσκαίαν, ἀλλὰ δι' ἐτέρας προφάσεις. Κοινῇ μὲν, ὅτι τὰς ἐκκλησίας ἐτάραξαν, καὶ εἰς τοὺς αὐτῶν θεσμούς ἐξημέρτανον· ἰδίᾳ δ' ἐκάστῳ ἄλλω ἄλλας αἰτίας ἐπέφερον. Καίτοι γὰρ περὶ πίστεως μὲν διεκρίνοντο· ἐν γὰρ μὴν ταῖς καθαιρέσεσιν οὐ τὴν πίστιν ὡς ἐγκλημα ἤγον. Πρῶτον μὲν οὖν τῆς διακονίας καθαιροῦσιν Ἀέτιον, ὡς ταραχῆς καὶ στάσεως αἰτίον ταῖς ἐκκλησίαις γενόμενον, καὶ ἐριστικῶς καὶ σοριστικῶς τὰς διαλέξεις ποιοῦμενον, πρὸς ἐνδειξιν καὶ δυσφημίας αὐταῖς χρώμενον, καὶ μὴ κατὰ σχῆμα ἐκκλησιαστικῆς προαιρέσεως. Τούτων μὲν οὐκ ἀπὸ γνώμης καθέλον, ἀλλὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν ἀποτιθέμενοι· πᾶσι γὰρ σφισδὸν ἐνομιζόντο τὰ ἐκείνου φρονεῖν καὶ αὐτοί. Τῇ δ' ἐκ βασιλείως ὀργῇ χρώμενοι συμμάχῳ, ἦν καὶ κατ' ἄλλων, μάλιστα δὲ Μακεδονίου ἐταμιεύοντο, δι' ἄσπερ εἰρηκαμεν ἀωθῆν

(1) Socrat. lib. 1, cap. 11.

στάσεις καὶ φόνους, καὶ διὰ τὴν μεταθεσιν τῆς θί-
 βης τῶν ὁσίων τοῦ πατρὸς Κωνσταντίου, καὶ ὅτι
 διάκονον ἐπὶ πορνείᾳ ἐαλωκότα κοινωνίας ἤξιωσε,
 καθαιρούσι καὶ τοῦτον αὐτίκα· τρίτον ἐπὶ τοῦτοις
 τὸν Κυζίκου Ἐλεῦσιον, αἰτίαν ἐπάγοντες, ὅτι περ
 Ἡρακλεῖον τινα Τύριον, ἱερέα ἕντα τοῦ ἐν Τύρῳ
 Ἡρακλεῖου Ἑλληνίου θεοῦ, γοηταῖς πλείσταις
 κατὰ φρον, τοῦ θείου μεταδοῦς ἀπερισκέπτως βα-
 πτίσματος, εἰς διακόνου χειροτονίαν προήγαγεν
 ὑποκρινόμενον τὰ Χριστιανῶν, φυγάδα τε διὰ τὰς
 γοητείας ἐκεῖθεν γενόμενον· καὶ ταῦτ' εἰς ὕστερον
 μαθὼν τοιοῦτον εἶναι, αὐτὸν ἱερῶσθαι ἀπέριξε· καὶ
 ὡς ἄνδρας διὰ κατὰ γνώσιν ἀπληγμένους Μάρτι τῷ
 ἐπισκόπῳ Χαλκηδόνος, ἀφοκόμενος εἰς Κύζικον,
 ἱερωσύνης ἀκωνοστώως μετέδωκε. Βασιλεῖον δὲ τὸν
 καὶ Βασιλῆν διωνύμως καλούμενον, ὃ ἀντὶ Μαρκελ-
 λου τῷ τῆς Ἀγκυρανῶν θρόνῳ ἀντικατέστη, ὡς οὐ-
 δὲν λόγῳ ἀνθρωπῶν βασάνοις ἐκδεδωκότα, καὶ σιδη-
 ροδεσμώτας εἰρκτῆ πολλῷ χρόνῳ ἐγκλιεσάμενον·
 καὶ ὡς ῥά φησὶ τισὶ συκοφαντίας ἐκείνης κληρικοῖς ἐξ
 Ἀντιοχείας, Κίλιξί τε καὶ Γαλάταις καὶ Ἀσιανοῖς,
 ἀκρίτως ἄρχουσι παραδούς, ζήτησις πρόβενος καὶ
 ὑπερορῶν ψυχῆς ἐγένετο αἰτίας· ἔτι δὲ καὶ ὡς τὸν
 διοεῦοντα πρεσβύτερον Διογένην ἐξ Ἀλεξανδρείας
 τὴν Ἀγκυραν ἀφελῆσθαι τε τοῦ χάριτας οὗ ἐπέφε-
 ρετο, καὶ αὐτὸν τύψειε. Καὶ ἄλλην δὲ προσήγον
 αἰτίαν, ὡς βασιλικαῖς ἀντέστη προσταγμάτων· οἷς
 ἐκέλευεν Ἀίτιον, καὶ τινὰς ἄλλους, ἀχθῆναι πρὸς
 Κεκρόπιον, λόγον ἀποδώσαντας περὶ ὧν κατηγο-
 ρητο· καὶ ὡς Ἐρμογένει τῷ ὑπάρχῳ, καὶ τῷ ἄρ-
 χοντι Συρίας ἔγραφε, τίνος καὶ ὅτη χρῆ μετοικίσειν
 αὐτούς· ὑπὲρ ὧν τοῦ βασιλέως γράφοντος κατὰ γειν
 αὐτούς, τεχνηέντως οὗτος ἐπέηγε, τοῖς τε ἄρχουσι καὶ
 ἱερεῦσιν ἐναντιούμενος· ἔτι δὲ καὶ ὡς Γερμίνιφ τὸν
 ἐν Σιρμίφ κληρὸν ἐπανάστη, καὶ ἐπιορῶν ἐάλω·
 καὶ ὡς Ἐλλυριοῖς καὶ Ἀφροῖς δι' ἐπιστολῶν διχο-
 νοίας καὶ στάσεως αἰτίας ἐγεγόνει. Πρὸς δὲ καὶ δού-
 λην δεσμῶτιν ἐβίαζε, ψευδῆ καταμαρτυρεῖν τῆς
 δεσποίνης· αἰσχροῦ τε μίξεϊ ἄνδρα γυναικὶ δμιλοῦντα
 ἐβάπτισε, καὶ διακονίας ἤξιου· καὶ τινα περιοδεύ-
 τὴν πολλῶν φόνων γενόμενον αἰτίον τῆς ἐκκλησίας
 οὐ διεύστησ· καὶ ὡς περὶ τὴν μυστικὴν τράπεζαν
 συνωμοσίας ἐποίησ· καὶ τοῦς ἐν κλήρῳ παρεσκευά-
 ζεν ἐπόμενους μὴ κατηγορεῖν ἀλλήλων· δόλῳ δὲ
 τοῦτο πράττειν, ὡς ἂν αὐτὸς πρῶτος· ὧν τοῦ κλη-
 ρου, τὰς κατηγορίας διαφυγγάνοι. Καὶ τὰ μὲν τοῦ
 Ἀγκυρας Βασιλείου τῆς καθαιρέσεως αἰτία τάδε
 ἐγένοντο· τοῦ δ' Εὐσταθίου Σεβαστείας τῆς ἐν Ἀρ-
 μενίᾳ πρῶτον μὲν, ὡς ἦν ἱνα τῷ πρεσβυτέρῳ κατ-
 εἴλεκτο, Εὐλάλιος ὁ ἐκεῖνου πατήρ καταγενοκῶς
 αὐτοῦ, τῆς ἐκκλησίας ἀφώρισεν· ὅτι περ ἀνάρμο-
 στον τῆ ἱερωσύνης στολῆν ἤμφιστο. Ἐπίσκοπος δ'
 ἦν Εὐλάλιος Καίσαρειας τῆς Καππαδοκῶν· ἔπειτα
 καὶ ἐν τῇ τοῦ Πόντου Νεοκαισαρείᾳ κοινωνίας ἀπο-
 ἐγένετο τῇ ἐκεῖσε συνόδῳ. Καθεῖθε δὲ αὐτὸν Εὐσεβ-
 βιος ὁ πρῶτον μὲν Βηρυτου, εἶτα Νικομηδείας, καὶ
 τρίτον τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας μετὰ
 Παῦλον λαβὼν τὴν ἐπιτορπῆν, ἄς δὴ ἐπὶ τισὶ διοικ-
 κίσει καταγενοσθέντα. Ἐπὶ δὲ τοῦτοις, ὡς μὴ κα-

A autem ira quasi quodam subsidio usi, qua ille cum
 adversus alios plerosque, tum maxime in Macedo-
 nium commotus fuerat, propter eas quas antea
 diximus seditiones et cædes, nec non ob urnæ
 cinerum Constantini patris translationem : et quod
 insuper diaconum in fornicatione deprehensum ad
 communionem admisisset, ei quoque dignitatem
 abrogant. Eleusio præterea Cyziceno, crimine illo
 objecto, quod Heraclium quemdam Tyrium, sacer-
 dotem Herculis, Græci dei, in urbe Tyro, manife-
 stum impostorem, inconsiderate ad sacrum bap-
 tismum admissum, in diaconorum quoque ordi-
 nem legisset, cum quidem is Christianismum tan-
 tum simularet, et propter imposturas Tyro profa-
 gisset : tum autem, quod cum postea talem cum
 B esse cognovisset, nihilo tamen magis sacro ordine
 movisset. Præterea quod viros quosdam a Mari
 Chalcedonis episcopo, qui tum Constantinopoli
 conventui isti affuit, damnatos atque proscriptos,
 contra canones sacerdotali dignitate ornasset.
 Basilium quoque, qui et Basilas, ut binominis, di-
 ctus est, et pro Marcello Ancyranam Ecclesiam
 obtinuit, exauctorant, quod hominem quendam
 præter rationem omnem ad tormenta tradidisset,
 et catenis vinctos longo tempore in custodia ha-
 buisset ; et quod graves calumnias clericis quibus-
 dam Antiochenis, Cilicibus, Galatis et Asianis
 texuisset, quibus indicta causa provinciarum rectoribus traditis multæ exsilique causa existit.
 C Item quod Diogeni presbytero Alexandria Ancyran
 eunti, chartas quas secum ferebat abstulisset, eum-
 demque verberibus affecisset. Aliam quoque ei
 impingere dicam, quod imperialibus scilicet man-
 datis resistere ausus fuisset, quibus præcipiebatur,
 ut Aetius et alii quidam ad Cæcropium, causam
 de criminibus quæ eis objiciebantur apud eum
 dicturi, ducerentur. Et quod Hermogeni præfecto
 atque etiam Syria rectori scripsisset, quos et quo-
 nam locorum deportandos curaret : **795** pro
 quibus cum imperator, in patriam eos reducere
 jubens, scripsisset, ipse tamen arte quadam ut
 aliud fieret effecisset, magistratibus simul et epi-
 scopis adversus. Insuper quod Sirmii, Germinii
 clerum, ne cum eo communicaret ad rebellionem
 D concitasset : quodque in perjurio deprehensus
 fuisset; quod Illyricis, Romanis et Aphris per
 literas discordiæ et seditionis causam præbuisset ;
 quod in Africanis scribens episcopos, Ursacium
 et Valentem calumniose criminatus esset; quod
 ancillam vinctam falsum contra heram suam testi-
 monium dicere compulisset; quod virum cum mu-
 liere sæda consuetudine viventem baptizasset,
 eidemque diaconi dignitatem contulisset; quod
 exploratorem quemdam itinerum, qui multis nec s
 causam attulerat, ecclesia non exclusisset; quod
 ad misticam mensam conjurationes fecisset, cle-
 rumque ibi jurisjurandi sacramento, ne alius alium
 accusaret, obstrinxisset, id quod dolo ab eo factum,
 ut scilicet ipse primam in clero dignitatem obti-

nens, judicia eo modo effugeret; atque ut Basilio Ancyrano episcopatus adimeretur, causae haec fuere. Eustathio autem Sebastiae Armeniorum antistiti, primum quidem quod cum presbyter crearetur, cum pater ejus Eulalius (1) praedjudicio suo damnaverit, et ecclesia ejecerit, propterea quod habitu qui sacerdotem non deceret, uteretur. Fuit autem Eulalius Caesareae Cappadocum episcopus. Deinde quod Neocaesareae in Ponto a synodo isthuc coacta excommunicatus fuerit, propterea quod minus fideliter res quasdam sibi commissas gessisset: deposuit autem illum Eusebius primum Beryti, deinde Nicomediae, postea vero etiam Constantinopolis. post Paulum, episcopus. Adhuc, quod ei in synodo Gangrensi, propterea quod aliter quam convenit, et sensisset, et in ecclesia docuisset, episcopalis dignitas sit abrogata. Et quod in Antiochena synodo perjurii fuerit convictus: quodque conatus sit ea quae recte in Melitinensi conventu constituta fuerant, evertere et abolere, et cum tot criminibus reus ageretur, iudicis sibi tamen partis sumpserit, alienos a fide alios vocans. Eortasium vero Sardis episcopatum gerentem de gradu dejecerunt, quod episcopi Lydii ordinationem ejus non approbassent. Dracontium autem Pergamenum, quod in Galatia prius ecclesiae episcopus praefuisset; et adempto illi episcopatu posteriore, ad priorem quoque eum redire non permisere. **796** Sophronium porro Paphlagonem, quod avaritiae studio in Ecclesiae pecunia quaestum fecerit; et quod semel atque iterum citatus, vix tandem venerit; et quod responso synodum dignatus non sit, profanum iudicem per provocationem appellans. Praeter hos Satalenorum (2) episcopum Elpidium de gradu dimovit, ut Basilii socium, et ordine sublato confusionis et turbae auctorem, qui etiam Eusebium quemdam, cui Melitinensis synodus sacerdotalem ademerat dignitatem, tenere citra inquisitionem in presbyterorum ordinem restituerit: et Nectariae cuidam, cui propter jusjurandum violatum, communione interdictum fuerat, diaconatum contulerit; tametsi ad honorem ecclesiasticum eam non admisit. Neon autem Seleucia pontifex propterea ad episcopatum deponendum est damnatus, quod ex composito in ecclesia sua Anianum Antiochiae episcopum creari permisit: praeterea quod nonnullos sacrarum litterarum imperitos, et ecclesiasticarum constitutionum ignaros, maleque insuper viventes, re non deliberata, episcopos fecerit; qui deinde, pecunias episcopali dignitate praeferentes, litteris suis attestati sunt, malle se opes habentes res sacras curare, quam sine illis episcopatum gerere. Sylvanum autem, quod aliis et Seleucia et Constantinopoli contumaciae causa fuerit. Porro Theophilum Castalalenorum (3) Ecclesiae antistitem, quod antea ab episcopis Palaestinae Eleutheropolis

θήκοντα και φρονών και επί εκκλησίας διδάσκων, παρά τῆς ἐν Γάγγρα συνόδου τὴν ἐπισκοπὴν ἀφῆρεθῆ. Ἐν δὲ τῇ κατ' Ἀντιόχειαν συνόδῳ ἐπιτορκίας ἐάλω· και ὅτι ἐπεχειρεῖ τὰ καλῶς δεδογμένα τοῖς ἐν Μελιτινῇ συνιούσιν ἀνατρέπειν και διασπᾶν· τοσοῦτοις δ' ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος ὢν, δικάζειν ἤρῃτο, ὀλλοτρίους τῆς πίστεως τοῦς ἄλλους· καλῶν. Ἴν δὲ Σάρδεων ἐπίσκοπον Ἐορτάσιον καθεῖλον, ἅτε μὴ τῶν Λυδῶν ἐπισκόπων τῇ χειροτονίᾳ καταθεμέλων αὐτοῦ. Καὶ τὸν Περιγάρου δὲ Δρακόντιον, ὡς ἐν Γαλατίᾳ ἐπισκοπήσαντα πρότερον· και λύσαντες αὐτὸν τῆς ὑστερας, οὐδ' ἐπὶ τὴν πρώτην ἐλθεῖν συνέχρησαν. Σωφρόνιον δὲ τὸν Παφλαγόνα, ὡς πλεονεκτικῶ τρόπῳ τὰ τῆς Ἐκκλησίας κατηλεούοντα χρήματα, και ὡς μετὰ κλήσιν και μίαν και δευτέραν μόλις ἐλθόντα, μὴδ' ἀπολογίας ἀξιώσαι τὴν σύνοδον· ἐκκλητην δὲ κοσμικῶν δικαστῶν ἀρεῖσθαι. Ἐπὶ τούτοις και Ἐλπίδιον καθεῖλον τὸν Στάλων ἐπίσκοπον, ὡς σύμμαχον Βασιλείου και καθηγῆτην ἀταξίας γενόμενον, και ἄνδρα τινὰ Εὐσέβιον τὴν ἱερωσύνην ἀφῆρη, μένον τῇ ἐν Μελιτινῇ συνόδῳ, ἀκρίτως ἐπὶ τὴν τοῦ πρεσβυτέρου ἀγαγόντα ἀξίαν· και τινὰ Νεκταρίαν κοινωνίας ἀπο οὐσαν διὰ τινὰς παραβάσεις ὄρκων διακονίας· μὲν ἀξιώσαντα· μὴ μόντοι και τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταδόντα τιμῆς. Νέων δὲ ὁ Σελευκεῖς καθήρητο, πρώτων μὲν ὅτι παρεχώρει τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ χειροτονηθῆναι σπουδαίους Ἀνιανὸν Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον· ἔτι δὲ και ὡς τινὰς ἀπείρους Γραφῶν ἱερῶν, και τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀμοίρους θεσμῶν, πολιτευομένους τε οὐ καλῶς, ἀπερισκέπτως καταστήσειεν ἐπισκόπους· οἱ μετέπειτα ἀνθελόντο τῆς ἱερωσύνης χρήματα καταθεῖν· και ἐγγράφως εἶλοντο τὰς οὐσίας ἔχοντες λειτουργεῖν, ἢ ὄλγα τούτων ἐπισκοπεῖν. Τὸν δὲ Σιθωνὸν ὡς ἀπονοίας αἰτιον καταστάντα τοῖς ἄλλοις ἐν τῇ αὐτῇ Σελευκεῖᾳ, και ἐν τῇ Κωνσταντινου· και Θεόφιλον τῆς ἐν Κασταβάλου Ἐκκλησίας προστάνα, ὡς πρότερον μὲν παρὰ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἐπισκόπων, Ἐλευθερουπόλεως χειροτονηθέντα, και ὄρκων ἐπομοσάμενον παρὰ γνώμην, μὴ ποθ' ἐτέραν ὑπελθεῖν ἐκκλησίαν. Ἰστέον δὲ, ὡς τὸν Σεβαστείας Εὐστάθιον ἢ ἐν Γάγγρα καθεῖλε σύνοδος, ὅτι πολλὰ παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνθήσειαν ἔπραττε· γάμον γὰρ ἀνήρει, και κρεῶν ἀπέχεσθαι εἰσηγεῖτο. Δ' ὢν πολλοὶ μὲν τῆς γαμικῆς συναφείας ἐλύοντο· και τοῦς τὴν ἐπ' ἐκκλησίᾳ· κοινωνίαν ἐκτροπομένους ἐπ' οἴκου κοινωνεῖν ἐπειθε· δούλους τε θεοσεβεῖν ἤρημένους δίστα τῶν δεσποτῶν. Αὐτός τε ἐξάλλον στολήν κατὰ σχῆμα φιλοσόφῳν ἐφόρει· και τοῦς ἐπομένους· ζενιζούσαις στολαῖς περιέστειλε. Μὴ κομᾶν δὲ τὰς γυναίκας εὐθέσις· και τὰς μὲν ὠρισμένας τῶν νηστειῶν ἐξετρέπετο, τὰς δὲ Κυριακῆς μᾶλλον νηστεύειν ἐδίδασκεν· οἴκοις τε γεγαμηκῶτων εὐχὰ· ἐκώλυε γίνεσθαι· και τὶς λαϊκῶς ὢν και γυναίκα ὁμιλήσας, εἰ πρεσβυτέρου χειροτονίαν εἰλήφει, τὴν ἐκείνου εὐλογίαν και κοινωνίαν ὡς μύσος ἐξέκλινε. Τοιαῦτα δὲ και ἄλλα παραπλήσια και εἰ-

(1) Socrat. habet *Eulabius*, l. b. ii, cap. 35.

(2) Satala urbs Armeniae.

(3) Castabala Ciliciae oppidum.

ἤγειτο καὶ ἔπραττε· δι' ἃ ἡ ἐν Γάγγρα σύνοδος Ἀ ἐπίσκοπος ordinatus, non ex animi sententia juratoῦτον καθελούσα, καὶ ἀναθέματι παραδίδωκεν. verit, se aliam ecclesiam nunquam esse suscepturum. Observandum autem illud, quod Gangrensis synodus Eustathio Sebastiansi, antea quoque in Cæsariensi conventu exauctorato, propterea episcopatum ademerit, quod multa præter Ecclesiæ consuetudinem fecerit atque statuerit. Conjugium enim prohibuit, et a carniū cibo abstinendum esse docuit: unde factum, ut multī conjugalem conjunctionem dissolverent. Et qui communionem in ecclesia vitarent, eis in privatis ædibus ut communicarent suasit. Servos, qui Deum colere cum prætextu pietatis constituissent, etiam præter dominorum voluntatem libertate donavit. Et cum ipse singularem sibi et insolitum philosophorum more habitum sumpsit, tum novas quoque sectatoribus suis vestes dedit. Mulieres ne comam haberent, constituit. Stata jejunia aversatus, Dominicis diebus potius jejunandum esse docuit. In conjugum domibus preces fieri prohibuit.

797 Ac si laicus quisquam, conjugem in matrimonio legitimo habens, presbyter ordinatus esset, ejus benedictionem et communionem, perinde atque piaculum abominandum, devitare jussit. Hæc ille, atque alia hisce similia et docuit et egit: quapropter Gangrensis in Paphlagonia synodus eum exauctoratum, cum institutis suis, anathemate quoque jugulavit.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

B

CAPUT XLVI.

Ὅς καὶ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων καθήρηται· καὶ τίνες τοῖς τῶν καθηρημένων θρόνοις ἀντικατέστησαν. Καὶ περὶ τοῦ σοφίσματος Εὐδοξίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοῦ τηρικαῦτα πατ' Ἀκακίου διωγμοῦ.

Ut etiam Cyrillus Hierosolymitanus episcopus episcopatu dejectus sit, et qui in locum abrogatorum successit. De improbo et importuno sophismate Eudoxii Constantinopolitani, et de persecutione tum ab Acacio profecta.

Ἐπὶ δὲ πᾶσι τοῦτοις τρισκαίδέκατον καθέλιον καὶ τὸν Ἱεροσολύμων Κύριλλον, ἄνδρα ἐπ' ἀρετῇ διαδόχον, καὶ δεῦνδον κατηγήσαι λόγοις τὰ πλήθη· οὗ συγγράμματα, ἃ Κυρίλλεια ἡ Ἐκκλησία ἀνόμασεν. Αἷτα δὲ ἦσαν τῆς καθαιρέσεως πρῶτον μὲν ὡς κοινωήσεϊεν Εὐσταθίου καὶ Ἐλπίδιου, οἱ ἐναντία τῇ ἐν Μελατινῇ συνόδῳ ἐσπούδασαν, ἥ; καὶ αὐτῆς μέρος τὸ κράτιστον ἦν· καὶ ὡς Βασιλείου καὶ Γεωργίου τῷ Λαοδικείας ἐπισκόπων κοινωία; μεταδού; μετὰ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἐκείνων καθαιρέσεων· εἰ δὲ καὶ ὡς τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἐπιτραπέϊς, ἅτε δὴ θρόνου ἐπιθῆ; ἀποστολικοῦ, περὶ τῶν τῆς ἐνορίας δικαίων πρὸς Ἀκάκιον τὸν Παλαιστίνην διεφέρετο. Ἐξ ὧν εἰς τὸ κατ' ἀλλήλων μῖσο; ἀναβραγίντες, ὡς οὐκ ὀρθῶς περὶ Θεοῦ φρονοῖεν ἀλλήλους διδάλλον. Ὁ μὲν γὰρ τὸ Ἀρειοῦ πρότερον ἦν δογματίζων· Κύριλλος δὲ τοῖς τῷ ὀμοουσίῳ στοιχοῦσιν ἐξαρχῆς εἶπτο. Δολερῶς δὲ διὰ ταῦτα καὶ Ἀκάκιος πρὸς αὐτὸν ἔχων, τοῦς περὶ Παλαιστίνην ἐπισκόπους ἀθροίσας, οἱ ὀμόφρονες; αὐτῷ ἦσαν, φθάνει παύσις τοῦτον τοῦ ἱερᾶσθαι, αἰτίαν μάλιστα τῆνδε προσεδιημένος. Αἰμὸς ἐπόνει; τὴν Παλαιστίνην, τὸ δὲ πλῆθος ἐνδείξ; τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἐδλεπεν. Ἐπὶ δὲ κάκεϊνον, πρὸς τοῖς χρήμασι; καὶ τὰ σῖτα ἐπέλιπε; κειμήλια καὶ ἱερὰ ἐπιπλά ἀποδόμεινος, ὡς γ' ἐνήν; παρεμυθεῖτο τὴν ἐνδοϊαν· καὶ τινα λόγος ἀνάθημα σφέτερον ἐπιγυῶναι τῶν οὐκ ἀπέμνων γυναῖκα ἡμφιεσμένην. Ἐπαὶ δ' ἐρείθη διδοῦς ὕβαν ἔχει ἔγνω, ὡς ἔμπορός τις αὐτὸ ἠπέδοτο, τῷ δ' αὖ ὁ ἐπίσκοπος; αἰτίαν ταῦτην προσαλιόμενον τὸν Ἀκάκιον, καθελείν αὐτόν. Ταῦτην αἰτίαν ἐπιθύμηνη τῆ; καθαιρέσεως Κυρίλλου· οὐ προσήκουσαν γε μὴν τῶς; ἐμοῦ, ὅτι λιμοῦ καὶ πενίας ἡ πρόβρασις ἦν.

C

D

Post hos omnes, tredecimum damnarunt Cyrillum Hierosolymitanum, ingenti virtute et ad populum docendum egregium virum: cujus scripta sunt, quæ Ecclesia Cyrillia nominat. Ut autem damnetur, causæ illæ fuere: primum quod cum Eustathio et Elpidio communicaverit, qui Melitenensi synodo, cujus et ipse potissima pars fuerat, adversati sunt. Et quod itidem Basilium et Georgium Laodicensem, posteaquam in Palæstina episcoporum ordine moti fuerant, in communionem receperit. Insuper cum Hierosolymorum episcopus creatus apostolicum thronum conscendisset, quod de jurisdictionis ecclesiasticæ sinibus et jure metropolitano cum Acacio Palæstino disceptarit. Qua ex causa in mutuum adducti odium, alter alterum, quod non recte de Deo sentiret, est criminatus. Acacius enim Arianæ erat sententiæ, Cyrillus autem τὸ ὁμοούσιον, *consubstantialia*, laudantes probabat. Eam ob rem male in eum animatus Acacius, episcopis Palæstinis qui secum faciebant congregatis, administratione sacrorum ei interdixit: talem insuper maxime præferens causam. Fames Palæstinam affligebat, et plebs in rerum necessariarum inopia ad episcopum respectabat. Et cum illum, post pecunias, etiam frumentum defecisset, donaria templi, et sacra aulæa vendidit, et quoad potuit penuriam populi est solatus. Et quidam vir honestus donarium suum agnovisse dicitur, vestem videlicet (1), qua femina ex senecis atque thymelicis quædam amicta erat. Ubi res inquisita est, a mercatore quodam comparatam esse, qui ab episcopo eam prius emerit, compertum est. Hujus prætextu rei Acacius Cyrillum episcopatu abire

(1) Apud Theodoretum lib. II, cap. 27, scriptum est, vestem istam auro contextam, a laudatissimo imperatore Constantino Magno Macario, episcopo Hierosolymitano, ut ea indutus episcopus sacrosancti baptismi perageret ceremonias, donatam

esse. Eam cum Cyrillus vendidisset, et deinceps a mercatore thymelicus saltator emisset atque induisset, in ipsa saltatione cum exanimatum cecidit.

coegit. **798** Talem quidem abdicationis ejus causam fuisse audivi, sed non satis certe tum, ut mihi videtur, convenientem : quoniam fames et penuria venditionis causa fuere. Quibuscunque autem Acacius factionisque ejus fautores dignitatem abrogaverant, eos etiam omnes Constantinopoli expulerunt. Erant autem in ea factione decem, qui sententias talium abrogationum calculis suis comprobare noluerunt. Eos in loco certo asservari jussere, ut ibi privati agerent, neque rem divinam attingentes, neque eorum quidquam quæ episcopalis muneris sunt agentes, donec abrogationum sententiis subscriberent. Et nisi intra menses sex per poenitentiam resipiscerent, et rebus omnibus quæ synodus constituerat assentirentur, ipsis quoque ademptum ecclesiam, aliisque commissum iri, qui cum eis concitarent, sicuti fieri solet, minabantur. Hoc ubi constituerunt, consiliumque suum ad exitum perduxerunt, ad episcopos ubique omnes litteras dederunt, ut Ariminensem fidei professionem una cum adjectione sua servarent, eamque subscriptionibus suis confirmarent. Aliter si facerent, solum exsillii causa verterent. Ad quæ imperatoris quoque, cœpta eorum comprobans, accessit sanctio. Certiorem quoque de his Patrophilum Scythopolitam fecere, qui se statim Selucia ad suam contulerat Ecclesiam. Et paulo post, Eudoxius cum sectatoribus suis, alios aliis in sedibus episcopalibus substituit. Ipse quidem Eudoxius primus Macedonio surrogatus est : Basilio autem Ancyrano Athanasius. Porro Eleusio successit Eunomius, qui etiam hæresis nominis sui princeps exstitit. Et pro Eustathio Sebastie, divus Meletius Ecclesie præfectus. Macedonius Constantinopolitano episcopatu privatus, e regione urbi Orientem versus, in loco cui nomen Claustra, diutius degens, ibi adversus Spiritum sanctum blasphemiam ore minime clauso evomuit, et male vitam finivit. Porro Acacius et sectatores ejus Eudoxium in possessionem vacuam Ecclesie Constantinopolitanæ deduxerunt, longe ab eis quæ paulo ante judicaverant diversa statuentes. Qui enim non ita pridem Dracontio episcopatum, quod ex Galatia Pergamum transisset, ademerant, non animadvertent, sed dum Eudoxium non in unam, sed jam in alteram Ecclesiam transferrent, contraria sibi ipsis decernere et facere. **799** Porro cum is ecclesiam recepit, tum et magna ecclesia quæ Σοφία, hoc est, Sapientia dicitur, Encænna celebravit, quindecimo Februarii mensis die. Hic ille in throno suo considens, primum divulgatam illam in ecclesia edidit vocem : Pater, inquit, ἀσεβής, hoc est, si simpliciter accipiatur, impius : aliter, non colens. Filius autem εὐσεβής, hoc est, vere pius, et recte colens. Et tumultu ad talia verba, sicuti par erat, a populo et seditione mota, ne turbam cicerent, hortatus est. Pater enim, inquit, neminem colit, et sic ἀσεβής est : Filius vero εὐσεβής, merito enim et recte Patrem colit. His dictis tumultus

Πάντας δὲ τούτους ὄσους καθέλον, καὶ τῆς Κωνσταντινου ἀπόσαντο οἱ περὶ Ἀκάκιον. Ἦσαν δ' ἐκ τοῦ μέρους αὐτῶν δέκα τὸν ἀριθμὸν, οἱ ταῖς τριαύταις καθαιρέσειν ἤκιστα ἤρουντο ἐπιψηφίζεσθαι· οὐδ' ἐκέλευον ἐν τῷ ἀσφαλεῖ τῆρσιν, καὶ διάγειν ἐν ἐκτοῖς, μήτε λοιπὰς ἀπτεσθαι, μήτ' ἐκκλήτῃς τι προσήκον ἐπισκόποις ὄρᾶν, ἄχρις ἂν ταῖς καθαιρέσειν ὑπογράψωσιν. Εἰ δ' ἐντὸς μηνῶν ἐξ μὴ χρήσονται μεταμέλω, καὶ μὴ πᾶσιν ἔλονται τοῖς τῆ συνόδῳ δεδομένοις στοιχεῖν, καὶ αὐτοὺς ἀφαιρέσθαι τὰς ἐκκλησίας, καὶ ἀντικαθίστην ἐτέρους αὐταῖς κοινῇ συνιδότας, ὡσπερ εἴωθε γίνεσθαι. Ὡς δὲ τοιούτ' ἐβουλεύσαντο, καὶ πέρας εἶχε τὸ βούλευμα, ταῖς ἀπανταχοῦ ἔγραψον ἐπισκόποις, τὴν ἐν Ἀρμινίῳ πίστιν φυλάττειν μετὰ τῆς προσθήκης, καὶ ὑπογραφαῖς κυροῦν· τοὺς δ' ἄλλως ἔχοντας γνώμης ὑπερβολὴν ἀγεσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ θέσισμα βασιλέως ἰκέρου. Γνώριμα δὲ ταῦτα καθίστων καὶ Πατροφίλῳ τῷ Σκυθοπόλειως· οὗτος γὰρ εὐθύς ἀπὸ Σελευκείας εἰς τὴν οἰκίαν Ἐκκλησίαν ἀφώρμησεν. Ἐπειτα δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον οἱ ἀμφὶ τὸν Εὐδόξιον, ἄλλους ἄλλοις ἀντικαθίστων τοῖς θρόνοις. Αὐτὸς μὲν γὰρ Εὐδόξιος πρῶτος Μακεδονίῳ ἀντικαθίστατο· Βασιλεῖψ δὲ τῷ Ἀγκυρανῷ Ἀθανάσιος· τὸν δὲ Ἐλευσίον Εὐνόμιος διεδέχετο· ὃς δῆτα καὶ ἀρχηγὸς κατέστη τῆς ἐκπνοῦμου αἰρέσεως. Ἄντι δὲ Εὐσταθίου τοῦ Σεβαστείας ὁ θεῖος Μελέτιος τὴν ἐπισκοπὴν ἐκλήρουτο. Ὁ δὲ Μακεδόνιος τὴν τῆς Κωνσταντινου Ἐκκλησίαν ἀφαιρέθει, ἀντιπέραν τῆς πόλεως πρὸς Ἐω εἰς τι χωρίον ᾧ Πύλας ὄνομα, ἐπὶ πολλῷ διατρίβων, κάκεισε τὴν κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος βλασφημίαν ἀπύλω στόματι ἐξερευξάμενος, κακῶς τὸ βιοῦν ἐξεμέτρει. Οἱ δὲ περὶ Ἀκάκιον τὸν Εὐδόξιον τῆ τοῦ Βύζαντος ἐνεθρόνισον, ἐναντία τοῖς μικρῷ πρόσθεν κεκριμένοις νομοθετοῦντες. Οἱ γὰρ πρὸ βραχέος Δρακόντιον τοῦ ἱερᾶσαι παυσάμενοι, ὅτι ἀπὸ Γαλατίας τὴν Πέργαμον μετῆλλάξατο, οὐ συνίσαν τὸν Εὐδόξιον οὐ μίαν πόλιν, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς δευτέραν κακῶς ἐπιβαίνοντα, ὡς ἐναντία ἑαυτοῖς διεπράτοντο. Τοῦτο δὲ τὴν ἐκκλησίαν ἀναβαίνοντος, τῆν καῦτα καὶ ἡ μεγάλη ἐκκλησία, ἡ Σοφία ὀνόμασται, τὰ ἐγκαίνια ἔσχε τῆ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός· ὃς καθεσθεις ἐπὶ τὸν θρόνον, πρῶτον τὴν πολυθρόλλητον ἀφήκε φωνὴν, ἐπ' ἐκκλησίας εἰπὼν· Ὁ Πατὴρ ἀσεβής, ὁ δὲ Υἱὸς εὐσεβής. Θεοῦ δ' ὡς εἰκὸς ἐπὶ τούτῳ καὶ στάσεως τῷ πᾶθει γεγεννημένης, μὴδὲν ταρᾶττεσθαι παρηγγύα· ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ οὐδένα σέβει· ὁ δὲ Υἱὸς εὐσεβής· σέβει γὰρ, καλῶς ποιῶν, τὸν Πατέρα. Ταῦτ' εἰπόντος, ὁ μὲν θόρυβος κατεστέλλετο· γέλως δ' ἐπεγύρει πολὺς· καὶ εἰς δεῦρον ἐν γέλωτι τὸ εἰρημένον διατελεῖ. Περὶ τοιαῦτα δὲ οἱ δυσσεβεῖς ἀσχολούμενοι καὶ κατασοφίζόμενοι, εἰς ἀτόπους δόξας τὴν Ἐκκλησίαν διέσπασαν, ὡς καὶ νῦν αὐτὸς τε καὶ Ἀκάκιος, καὶ ἀσχολίας ὑπέρτερον ἐποιοῦντο, λήθη δοῦναι τὰ ἐν Νικαίῃ γεγεννημένα· καὶ τὴν ἐν Ἀρμινίῳ μετὰ τῆς προσθήκης ἀπανταχοῦ διεπέμποντο· καὶ τοὺς μὴ βουλομένους, ὡς εἰρηται, ὀβέλιψ φυγῆ ζημιῶν· ὃ δὲ δόξαν τὴν πρᾶλόγον ἀπόνως· ἐιανύσαι σπουδῆν, ὀρεθῆν

ἑτέρων συμφορῶν ἦνοιγεν· ἀπίστη γὰρ οὐ μόνον ἠκούσθη, ἀλλὰ καὶ πό·ει, ἀράχων οὐ μικρὸν ἐνεποίη. Διωγμὸς δ' οὐδὲν ἑλλείπων τῶν πάσι τοῖς Ἑλληνισταῖς γεγενημένων, τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν διέτρεχεν. Εἰ γὰρ καὶ ταῖς περὶ σῶμα τιμωρίας τὸ ἦστον εἶχεν, ἀλλ' ἡ αἰσχρὴ μείζονα τοῦτον ἐποίησε καὶ χαλεπιότερον τοῖς ὡς χρῆ τὸ δέον διαγιγνώσκουσιν. Ὁ τε γὰρ διώκων καὶ ὁ διωκόμενος τῆς αὐτῆς θρησκείας ἦσαν καὶ Ἐκκλησίας. Τόσον δ' ἦν τῷ αἰσχυρῷ τὸ δεινὸν ὑπερφέρον, ὅσον πρὸς τοὺς ἑμοφύλους τὰ πολεμίων δρᾶν· καὶ περὶ ἀλλοφύλους εἶναι γε τοιοῦτους, ὁ τῆς ἱερουσύνης ἀπέργε θεσμός. Τό γε μὴν καινὸν ἐπαινούμενον κατ' ὀλίγον ἐπίδοτον εἶχε, καὶ πρὸς νεωτερισμὸν ἤρεθίζετο· καὶ εἰς αὐθόδειαν ἔρπον, τῶν ἀρχαίων καὶ πατρικῶν νόμων ὑπερεφρόνει· καὶ νόμους ἰδίᾳ ἐτίθει.

Καὶ τὰ αὐτὰ περὶ Θεοῦ δοξάζειν τοῖς ἀρχαιότεροις οὐδαμῶς ἤθελεν· ἀλλ' αἰεὶ ξένα τινὰ περιενοεῖ δόγματα, καὶ οὐ καθεκτῶς εἶχε, καινὰ ἐπὶ καινοτέροις αἰεὶ ἐφευρίσκων, οἷα δὴ καὶ τότε συνέβαινε. qui persequerentur, et qui persecutionem exciperent, ejusdem erant Ecclesiæ et religionis. Tanto vero id malum propter fœditatem majus fuit, quanto turpius civibus quam aliis infertur bellum: cum quidem id etiam erga externos facere episcopalis functionis prohiberent sanctiones. Et novitas quidem laudata paulatim incrementa sua capiebat, atque ad mutationem insolitam spectabat: eoque denique præfractæ temeritatis pervenit, ut homines veteres et patrias leges contemneret, et novas sibi pro se quisque conderet. Atque equidem eadem de Deo cum antiquioribus illis sentire nolebat, sed nova identidem quædam dogmata comminisceretur, neque se ab aliis super alias novis rebus inveniendis continere poterat. Talis tum fuit rerum status

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΖ'.

Περὶ τῆς Μακεδονίου ἀπείσεως καὶ Μαραθωνίου τοῦ Νικομηδείας, καὶ Εὐσταθίου τοῦ Σεβαστίας· οἱ πρῶτος κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος βλασφημεῖν ἤρξαντο, καὶ Πνευματομίχοι ὠνομάσθησαν.

Μακεδόνιος γὰρ σύμφρων ὢν πρότερον Εὐδοξίῳ καὶ Ἀκακίῳ, ὅμως τὴν ἐκκλησίαν ἀφαιρεθεὶς, οὐκέτι παραπλήσιος· ἐκεῖνοις δοξάζειν ἤρξετο· ἀλλὰ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ πρότερον καὶ ἐν Σελευκείᾳ ὑπερὸν βεβαιωθεῖσαν πίστιν, ἣν καὶ ὁμοιοσύσιον ἐκεῖνος ὠνόμαζε, κρατύνειν ἤρξετο, ἣν αὐτὸν λόγος εὐρεῖν, μᾶλλον δὲ Μαραθῶνιον, ὃν Νικομηδείας ποιήσοι ἐπίσκοπον. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ θεολογίᾳ ἐν τῆς Τριάδος λέγειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπῆρνεῖτο. Τὸν μὲν γὰρ Υἱὸν Θεοῦ τέλειον εἶναι, καὶ κατ' οὐσίαν ὁμοιον εἶλεγε τῷ Πατρὶ· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἄμοιρον καθίστα τῶν τοιοῦτων γερῶν. Διάκονον γὰρ αὐτὸ εἶναι καὶ ὑπουργὸν εἰπαγεῖτο, καὶ βραχύ τι τῶν ἀγγελικῶν διαφέροντα γράμματα. Ἐκοινώνουν δὲ τῆς δόξης αὐτῷ Ἐλευσίος ὁ Κυζικίου, Σωφρόνιος τε ὁ Παφλαγῶν, καὶ ὁ Σεβαστίας Εὐστάθιος· ὃς δὴθεν εὐγνωμονέστερος ὢν οὕτε Θεοῦ οὕτε κτίσμα λέγειν ἤρξετο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι σὺν αὐτοῖς ἦσαν, καὶ σχεδὸν ὅσοι μετ' αὐτῶν καθηρέθησαν παρὰ τῶν ὑπεναντίων. Ἠκίστα δ' ἐλαχίστην καὶ μοῖραν ἐπήγοντο τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαοῦ,

(1) Eustathii Sebastiensis verbum: *Ego, inquit, neque Deum Spiritum sanctum nominare censuerim,*

sopitus est, et magnus subsequutus risus. Atque hodie quoque dictum id ridiculum habetur. Talibus impli illi rebus occupati, et cavillationibus ejusmodi usi, Ecclesiam ad absurdas opiniones distraxerunt. Omnique prorsus cura et studio et ipse Eudoxius et Acacius summopere in hoc incubuere, ut in oblivionem Nicæna decreta adducerent. Proinde Ariminensem formulam cum appendice sua ad loca omnia miserunt: et qui eam non reciperent, sicut dictum est, exsilio eos perpetuo multarunt. Quod sane cum facile rem præter rationem susceptam perfecturum esse videretur, aliarum calamitatum initium præbuit: et non modo ecclesiis, sed et in rebus omnibus magnum concivit motum. Persecutio naniq̄, quæ nulla in re Græcorum tyrannidi et crudelitati cederet, Romanum pervasit imperium. Quamvis enim, quantum ad corporum supplicia pertinet, minor fuerit: probrum tamen ipsum, majorem gravioremque eam apud eos qui rem recte putarunt, fecit. Nam et

qui persequerentur, et qui persecutionem exciperent, ejusdem erant Ecclesiæ et religionis. Tanto vero id malum propter fœditatem majus fuit, quanto turpius civibus quam aliis infertur bellum: cum quidem id etiam erga externos facere episcopalis functionis prohiberent sanctiones. Et novitas quidem laudata paulatim incrementa sua capiebat, atque ad mutationem insolitam spectabat: eoque denique præfractæ temeritatis pervenit, ut homines veteres et patrias leges contemneret, et novas sibi pro se quisque conderet. Atque equidem eadem de Deo cum antiquioribus illis sentire nolebat, sed nova identidem quædam dogmata comminisceretur, neque se ab aliis super alias novis rebus inveniendis continere poterat. Talis tum fuit rerum status

800 CAPUT XLVII.

De heresi Macedonii, et Marathonii Nicomediæ, et Eustathii Sebastie episcoporum, qui primi contra Spiritum sanctum blasphema proferre verba ceperunt, et propterea Pneumatomachi appellati sunt.

Macedonius namque, etiamsi ante idem cum Eudoxio et Acacio sensisset, nihilominus tamen ex ecclesia sua deturbatus, non eandem porro quam illi sequebatur opinionem: sed fidei professionem Antiochiæ primum, postea etiam Seleuciæ confirmatam, quam ipse seu potius Marathonius, quem Nicomediæ episcopum fecerat, ut quidam putant, ὁμοιοσύσιον, hoc est *similem substantiam*, appellabat, obtinere debere censuit. Verum non id modo egit, sed etiam in theologia seu divinitatis ratione exponenda, Spiritum sanctum personam unam Trinitatis dicendam esse negavit. Ac Filium quidem Deum perfectum, et substantia Patri similem esse dixit: Spiritum sanctum autem expertem honoris et dignitatis ejusmodi statuebat, famulum eum et administrum, angelicisque ordinibus paulo præstantiorem esse docens. Et in eadem cum eo sententia erant Eleusius Cyzicenus, et Sophronius Paphlago, et Eustathius Sebastiensis (1): qui tamen aliis æquior, neque Deum neque creaturam Spiritum sanctum dicere maluit. Suffragabantur eis et alii multi, et fere omnes quibus

neque creaturam vocare ausus fuerim. (Sociat. lib. II, cap. 45.)

a parte adversa dignitas abrogata fuerat. Nec minimam secum partem populi in urbe Constantino- politana, atque in Bithynia, Thracia, Hellesponto, et aliis vicinis in circuitu populis trahebant. Vita namque et moribus (quos potissimum multitudo spectare solet) probatis erant. In publicum cum gravitate quadam veneranda prodibant. Instituta eorum non multum a monasticis aberant. Et sermo, affectata quadam sanctimonia mistus, vim ad per- suadendum satis accommodatam præferbat. Qualis sane et Marathonius fuit : qui cum publicis ratio- nalis fuisset, militum qui sub præfectis stipendia faciebant, locufis probe refertis, postquam eum quæstum posthabuit, egenorum publicis domibus curator præfuit, et ægrotis inserviit. Deinde asceticam sive monasticam quoque vitam, Eustathio Sebastiensis auctore, secutus est. Insigne is etiam monasterium Constantinopoli construxit, quod ad longum duravit tempus. **801** Tam studiosus vero Macedonii hæresis fuit, ut pecunia sua expensa, propagandam eam curaverit, Marathonianosque populares ejus appellandos esse illis persuaserit. Et unus ipse, ne prorsus secta ea Constantinopoli interiret, obstitisse visus est. Macedoniani namque, ex quo tempore episcopatu Macedonius est de- jectus, neque Ecclesiam, neque episcopum postea, eis quos exactoratos paulo ante nominavimus excepit, donec Arcadius ad imperium pervenit, habere. Siquidem Ariani, omnes qui aliter es- sent quam suæ sectæ, ecclesiis exactos, plurimis etiam aliis malis afflixerunt. Cæterum isti non tan- tum Macedoniani et Marathoniani, verum etiam Πνευματομάχοι, hoc est, oppugnatores Spiritus, sunt nominati. Ac qui eo tempore episcopi sedibus suis sint ejecti, operosum esset omnes recensere : ut autem breviter dicam, nulla fere fuit in Romano imperio gens, quæ calamitatem eam experta non sit.

CAPUT XLVIII.

Ut Eudoxio Constantinopolim traducto, Meletius ex Sebastia Antiochiam sit translatus : et ut eo ejecto, Euzoius s. dem ibi obtinuerit.

Cum Eudoxius ad Constantinopolitani episcopa- tus opes respiceret, et jam possessionem ejus obtineret, non parva per ambitionem de Antiochena sede orta est contentio. Quod namque, ut ita dicam, unusquisque episcopatum eum ad se pertinere putaret, seditiones in clero simul et populo, ut fieri solet, sunt motæ. Et cujusque opinionis sectatores, in ea episcopatus consequendi expec- tatione, ex popularibus suis quemdam deligi stude- runt. Ingens namque adhuc in multitudine de dogmate erat dissidium ; unde in psalmodiis quo- que non concordabant : sed unusquisque pro ea quam obtinebat opinione, carmina conformabat. Et cum talis esset Antiochiæ status, Eudoxio sectatoribusque ejus placitum est, in eam urbem transferre eum, qui dicendo atque persuadendo egregius, simulque vitæ consuetudine laudatus maxime, ejusdemque antea cum eis sententiæ suffragator fuisset, Meletium. Magnam enim conce-

A καὶ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ καὶ Θράκῃ καὶ Ἑλλησπόντῳ καὶ τῶν περικύκλῳ ἔθνῶν· καὶ γὰρ πῶς τὰ περὶ τὴν βίον, ἢ μάλιστα προσέχειν εἰώθεν ὁ πολὺς ὄμιλος, ἐπιμελῶς εἶχον. Ἡ γὰρ πρόδος σεμνὴ τις ἦν αὐτοῖς· καὶ ἡ ἄλλη ἀγωγή οὐ πολλῶ ἀπέδει μοναχικὴ εἶναι. Ὁ δὲ λόγος κομψότητι κεκραμένος, ἦθος ἱκανὸν πείθειν προδύβαλλετο· ὅπως ὄντα καὶ Μαρθωνίους ἦν· ὅς ἀπὸ δημοσίων ψηφιστῆ· τελῶν, τῶν ὑπὲρ τοὺς ὑπάρχους στρατιωτῶν ἀδρῶν περι- θροῦτας βυλάντιον, ἐπειδὴ τῆς ἐργασίας ἐκείνης ἐπαύετο, πτωχείων ἐπιμελητῆς ἦν, καὶ νοσοκομεῖν ἐπατῆδευσεν. Ἐπειτα τὸν ἀσκητικὸν βίον ὑπέληθεν, ὑπὸ Εὐσταθίῳ τῷ Σεβαστείας καθηγούμενος. Οὐκ ἀγεννὲς δὲ μοναστήριον ἐν τῇ Κωνσταντινου συνι- στησιν, ὃ καὶ μέχρι πόρου διήρκεσεν. Ἐς τοσοῦτε δὲ σπουδαίως ὤφθη τῇ Μακεδονίῳ αἰρέσει, ὡς καὶ χρήμασι ἰδίῳ ἐπιδοῦναι παρασκευάσαι, καὶ Μαρ- θωνιανούς πείσαι τοὺς ἐκείνου καλεῖσθαι. Μόνος γὰρ οὗτος εἰς τὸ μὴ παντάπασιν ἐκλιπεῖν τὴν τοιαύτην αἵρεσιν ἐν τῇ Κωνσταντινου φαίνεται καταστάς αἰ- τιος. Οὐδὲ γὰρ εἶχεν ὁ Μακεδόνιος ἢ ἐκκλησίαν ἢ ἐπίσκοπον ἀπ' οὗ τῆς ἐκκλησίας ἐξώσθη, ὄχι καὶ τῇ καὶ Ἀρκάδιος προῆλθεν εἰς τὴν ἀρχήν. Οἱ γὰρ ἐξ Ἀρείου τοὺς ἄλλως ἢ ὡς ἐκεῖνοι δοξάζοντες καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἡλαυνον, καὶ ἄλλως πλείστοις δεινοῖς πα- ρεθέλλον· οἱ οὐ μόνον Μακεδονιανοὶ καὶ Μαρθω- νιανοὶ, ἀλλὰ καὶ Πνευματομάχοι κατωνομάζοντο. Ὅσοι μὲν οὖν τηλικαδε ἱερωσύνη προσήκοντες ἐξη- λάθησαν τῶν οικειῶν, ἐργῶδες νοὺν διαμνημο- νεύειν. Σχεδὸν γὰρ φάναι, οὐδὲν ἔθνος τῆς Ῥωμαίων γῆς τῆς τότε συμφορᾶς ἀπείρατον ἔμεινεν.

B

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Ὅς Εὐδοξίῳ εἰς τὴν Κωνσταντινου μετατεθέ- ρτος. Μελέτιος ἐκ Σεβαστείας εἰς Ἀντιόχειαν μετατέθη· καὶ ὡς ἐκεῖθεν ἐλυθέντος, Εὐκώϊος κατέσχε τὸν θρόνον.

Τοῦ δ' Εὐδοξίου πρὸς τὸν τῆς Κωνσταντινου ἐπι- δόντος πλοῦτον, καὶ τοῦ θρόνου τὰς ἡλίας κρατή- σαντος, οὐκ ὀλίγοις περισπούδατος ὁ τῆς Ἀντιόχου θρόνος ἐγένετο. Ἐκάστου γὰρ, ὡς εἰπεῖν, προσήκειν ἑαυτῷ τὴν ἐπισκοπὴν οἰομένου, στάσεις ἐκ τε τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ὅσα εἰχίς ἐκινουῦντο. Ἐκάστη γὰρ δόξα τὸν ἴδιον ἐπὶ προτοκίᾳ τοιαύτῃ τῆς ἱερᾶς ἐξου- σίας ἐπιλαθέσθαι ἤρουντο. Πολλὴν γὰρ ἔτι περὶ τὸ ὄγμα εἶχον διαφορὰν τὰ πλήθη. Ἐνθεν οὐδὲ συνφῶς περὶ τὰς ψαλμῳδίας ἀλλήλοις ἐφρόνου· ἕκαστοι δὲ ὡσπερ εἶχον δόξης, μετεβύβουζον τὸ ψαλλόμενον. Οὕτω δ' ἐχούσης τῆς Ἀντιόχειας, δεῖν ἐδόκει τοῖς περὶ τὸν Εὐδόξιον ἐκ τῆς Σεβαστείας εἰς τὴν Ἀν- τιόχειαν, ἅτε λέγειν καὶ πείθειν δεῖνδον, θίῳ δὲ καὶ πολιτεία μάλιστα κράτιστον, καὶ ὀμύδοξον αὐτοῖς καθεστῶτα τὸ πρότερον, μεταθεῖναι Μελέτιον. Ἐν ἐλπίσι γὰρ ἦσαν οὐχὶ μικραῖς τοῖς τοῦ ἀνδρὸς πολ- λοῖς προτερήμασι μὴ μόνον Ἀντιοχεῖς θηράσαι, ἀλλὰ καὶ τὰς περικύκλῳ πόλεις· μάλιστα δὲ ὅσοι

D

ἀπὸ τοῦ θεοῦ Εὐσταθίου Εὐσταθιανοὶ ὀνομαζόντο, οἱ ἀπαράτρωτον τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐφύλαττον, ἰδίᾳ τὰς συνάξεις ποιούμενοι. Ἐλαθον δὲ παραπολὺ τῆς ἐλπίδος ψευσθέντες. Καὶ γὰρ τὴν Ἀντιόχειαν καταλαμβάνει, πολλοὶ μὲν τῶν τὰ Ἀρείου φρονοούντων προσήλθον, πολλοὶ δὲ καὶ ἀπὸ θατέρου μέρους, οἱ Παυλίῳ εἶποντο· οἱ μὲν κατὰ κλῆρος τοῦ ἀνδρός· πολλὰ γὰρ ἦν ὁ περὶ τούτου θρόλλος· καὶ πρὶν ἐπιστῆ· ἄλλοι δὲ καὶ κατὰ θέαν ἰσως· τοῖς δὲ σπουδῆ ἦν μαθεῖν, τίσι καὶ οὗτο· προσκίσειται· καὶ γὰρ πολλὰ τῆς διέβρις φήμη, περὶ πολλοῦ καὶ αὐτὸν ποιεῖσθαι τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα, καθὰ δὴ καὶ τὸ τέλος εἰδείξει. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ δόγματος διαλέγεσθαι ἐν δευτέρῳ ἐτίθει· τὴν δὲ ἱετικὴν διδασκαλίαν δημοσίᾳ μετεχειρίζετο. Προῦθιν δὲ, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐπήγετο, καὶ τὸ ὁμοούσιον ἀνεκέρυττε. Λέγεται δὲ τὸν τηρικὰς τοῦ κλήρου ἀρχιδιάκονον, διδάσκοντι προσήντα, ἐπιβαλεῖν αὐτῷ κοίτην τὴν χεῖρα καὶ ἐπιθεῖναι τὸ στόμα, τὴν δὲ τῆ χειρὶ μᾶλλον ἢ τῆ φωνῇ τὴν τῆς πίστεως γνώμην σημαίνειν· καὶ τοὺς τρεῖς διακόνους εἰς τὴ προφανὲς ἐκτείνοντα, εἰς ταυτὸν αὐθις συνίζανειν συνάγοντα, τὸν ἓνα μόνον ἐγείρειν ὁρθιον. Δι' ὧν εἰκόλιζεν ἅπασιν, ἃ δὴ φρονῶν λέγειν ἐπέχετο. Ἐπεὶ δ' ὁ διάκονος ἀφείς τὸ στόμα τὴν χεῖρα συνείχεν, ἐκείνος ἐλευθερίᾳ τὴν γλῶσσαν, κομψοτέρᾳ μάλᾳ φωνῇ ἦν εἶχε περὶ θεοῦ δόξαν σαφῶς ἐπαρβησιάζετο· πᾶσι τε τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐγράνον, καὶ τοὺς ἄλλως φρονοῦντας πολὺ τοῦ εὐθείως διαμαρτάνειν ἐπεμαρτύρετο διαβόητον. Ἐπεὶ δὲ λέγων ἢ τῆ χειρὶ δεικνύς τὸ βούλημα τῆς ψυχῆς οὐκ ἐπαύετο παριστῆν, ἀμοιβαδίζων, ὡς γ' ἐδίδου, ὃ τε διάκονος κίκενος, οἷα δὴ παγκρτίον ἀγωνιζόμενοι, ἐπιπολὺ φιλονεικοῦντες ἦσαν, οἱ Εὐσταθίῳ ἐπόμενοι σκιρτῶντες μέγα ἀνέκραγον, ἰδού τῆς ἐμπλεῖς καθεστῶτες, οἱ δ' ἐξ Ἀρείου πληθεῖς αἰσχύντης ὑπέστρεφον. Ἐπὶ δὲ τούτῳ χελεπήναντες οἱ περὶ Εὐδόξιον, τῆς ἐκκλησίας ἀπήλασαν τὸν Μελέτιον· ἔπειτα μετεκαλοῦντο, οἷα ἡμόχρονα λογιζόμενοι, διορθώσασθαι τὰ προειρημένα. Καὶ γὰρ ἐκ τῆς Ἀρειανῆς ψήφου τὴν χειροτονίαν εἶχαν ἐν Σεβαστείᾳ. Ἐκ ταύτης δὲ πάλιν δι' ἐκείνων εἰς τὴν τῆς Συρίας Βεβροίαν μετηνέχθη· καὶ ἐν τῇ κατὰ Σελεύκειαν συνόδῳ τῇ πίστει τῶν περὶ Ἀκάκιον ὑπέγραψε. Καὶ ἐν τῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνόδῳ παρῆν, συμπράττων ἐκείνοις τὰ φίλα καὶ συμφηφιζόμενος. Καὶ παρ' αὐτῶν τὸ τρίτον αὐθις, εἰς τὸν τῆς Ἀντιοχείας θρόνον μετέβαινε. Μετεστέλλοντο τοίνυν αὐτόν. Ὡς δὲ τῆς ὀρθῆς δόξης μετατίθεσθαι ἤκιστα ἤθελε, πυθόμενος βασιλεύς, φυγὴν αὐτοῦ κατεδίκαζεν· Εὐζῶτων δὲ ὁς Ἀρειῶν συνῆν, καὶ σὺν ἐκείνῳ πρότερον καθηρεῖτο, τὸν θρόνον ἐπέτρεπεν· οἷ γε μὴν Μελετίῳ ἐπόμενοι, καὶ δι' ἐπαίνοῦ τὰ ἐκείνου ποιούμενοι, διατεμόντες σφῆς τῶν Ἀρειανῶν, ἰδίᾳ ἐκκλησίαν εἶχον. Οἱ γὰρ περὶ Παυλίῳν ἐξ ἀρχῆς τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦντες, οἱ Εὐσταθιανῶν ἐκαλοῦντο, Μελέτιόν τε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐξετρέποντο, μηδαμῶς ἐθέλοντες κοινωνεῖν, ὅτι ἐκ τῆς ἐκείνων ψήφου Μελέτιος τὴν χειροθεσίαν εἶχε, καὶ οἱ ἐκείνῳ ἐπόμενοι τῷ ἐξ ἐκείνων ἦσαν τει-

A perant spem, fore ut multis ejus viri primariis dotibus non solum Antiochenos in sententiam suam portraherent, sed etiam vicinas circumcirca urbes, **802** et eos maxime qui a divo Eustathio Eustathiani vocabantur, et fidem Nicænam integram servabant, suas ipsi sibi synaxes et conventus seorsim agentes. Atenim magno opere opinione sunt falsi. Et ad Meletium, ubi Antiochiâ pervenit, permulti Ariani, permulti etiam alterius partis, quæ Paulinum secuta fuerat, accessere : et alii quidem propter tanti viri gloriam (celebris enim adventum ejus præcesserat fama), alii autem videndi ejus gratia ; quibus quoque studio fuit, ad quam partem inclinaturus esset, resciscere : vulgatum quippe rumoribus erat, plurimum eum Nicæna decreta facere, sicuti etiam exitus comprobavit. Ac primum ille quidem ut de dogmate verba faceret, secundo loco habuit, doctrinam autem morum publicè coluit. Deinde vero progressus, Nicænam etiam fidem intulit, et τὸ ὁμοούσιον, *consubstantiale*, prædicavit. Fertur sane quidem, clericum archidiaconum ad illum, cum doceret, accessisse, eamque ei manum injecisse, atque os obtruxisse ; illum autem manu magis quam voce fidei sententiam indicasse, tres aperte digitos extendentem, eisque rursum leniter contractis, unum tantum directe erigentem. Qua ille re omnibus per imaginem quamdam exhibuit, quæ sentiens dicere non potuit. Ubi vero diaconus, ore relicto, manum ejus compressit : tum illum ore libero et voce gravi diserte sententiam de Deo suam promulgasse, et omnibus Nicænam fidem commendasse, aperte, qui aliter sentirent, eos a recta opinione aberrare testatum. Cum autem non cessaret vel verba faciens, vel manu-gesticulans, animi sui sententiam vicissim, ut se res dabat, adversus archidiaconi inhibitionem atque contentionem astruere, et concertatio ea inter episcopos, periende atque pancratio, hoc est, omni certaminum genere et viribus opibusque omnibus decertantes, diutius duraret, Eustathianos lætitia plenos exultasse et vociferatos esse, Arianos vero pudore atque ignominia affectos cessisse. Et eam ob causam Eudoxium cum suis indignabundum, ab Ecclesia Meletium proscripsisse : eundemque deinde ut sententiæ suæ suffragaturum (ita enim existimabat), et priora dicta correcturum, restituisse. Nam Meletius Arianorum suffragiis Sebastie episcopus creatus, **803** atque inde rursum per eodem Berrihæam Syriæ translatus fuerat, et Seleuciæ in concilio Acacii fidei formulæ subscripserat. In Constantinopolitana præterea synodo affuerat, et cum illis quæ eis placita erant, egerat et sanxerat, atque ab eisdem ad Antiochenam sedem evectus fuerat. Sed illi, ut diximus, eum restituere. Ut autem a recta sententia deduci minime potuit, imperator ea re intellecta, exsilio eum multavit : et Euzoio Arii familiari, cum quo etiam antea abdicatus fuerat, Ecclesiam Antiochenam commisit. Porro qui Mele-

tium consecrati, doctrinam ejus laudabant, ab Arianiis sejuncti, suas ipsi sibi ecclesias et conventus agebant. Paulini siquidem sectatores, et του ὁμοουσίου, *consubstantialis*, assertores, qui Eustathiani vocabantur, Meletium ejusque studiosos aversati sunt, neque communionem sibi cum eis esse voluerunt : propterea quod Meletius Ariantium electione episcopus ordinatus, sectatoresque ejus eorundem baptismo initiati essent. Atque ii sane quamvis sententiis essent conjuncti, tamen propter solam ordinationis causam a seipsis sunt disjuncti. Ita factum, ut in Ecclesia Antiochena dissidium, duabus quæ idem sentirent partibus, intercederet. Eodem tempore Constantius Persas res novas moliri cognovit, et se Antiochiam contulit.

CAPUT XLIX.

Ut Acacius Antiochiæ etiam verbum simile ex Ariminensium fide eximere contenderit : et ut idem, cum præstare id non posset, conquieverit : et de Georgio Alexandrino, ut is Alexandrinis gravis molestusque fuerit.

Acacius et suffragatores ejus quiescere rursus non potuerunt : et cum eos rerum suarum pœnitoret, priora decreta sua mutare sunt aggressi. Quamobrem cum paucis Antiochiam venere, atque ibi Euzoio ecclesias gubernante, et imperatore præsentē, in fidei formula primum Arimini, deinde Constantinopoli edita, του ὁμοίου, hoc est similis, nomen delere atque abolere constituerunt. Jam enim non occulte, sed propalam, citra pudorem, per omnia, substantia simul et voluntate dissimilem Patri Filium, et ex non existentibus genitum esse docebant et prædicabant : sicuti et Arius a principio opinatus est. Illis autem maxime suffragabantur, quicumque Aetii sententiam comprobarunt : qui prius post Arium ejuscemodi nomina in publicum produxit, 804 et libere cum magna confidentia promulgavit. Unde ipse quidem θεός, hoc est contemptor deum, sectatores autem ejus ἀνόμοιοι, hoc est dissimiles et non-existentiales, Antiochiæ ab homousianis seu consubstantialis professoribus cognominati sunt. Qui quidem tum propter Meletium segregati erant, ut a me paulo ante dictum est. Sedenim Ariani a nostris interrogati, curnam, cum antea in professione fidei suæ, Filium Deum ex Deo dixerint, dissimilem nunc atque ex non existentibus profiteri auderent? Propterea, responderunt, quod et Apostolus Paulus : *Omnia autem ex Deo* ¹, inquit, proindeque unum etiam esse rerum omnium Filium : et ob eam causam in fidei formulis addi illud, *secundum Scripturas*. Hujusmodi illi cavillationibus objectiones eludere conati sunt. Quarum cavillationum auctor Georgius Laodicensis fuit, qui non bene locutiones ejuscemodi assecutus, superioribus temporibus hæc Origenem investigasse, et apostolicas verborum proprietates fusius interpretatum esse ignoravit. Cæterum tametsi arroganter ista in responsionibus suis jactarent, convicia tamen multorum

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ΄.

Ὅτι οἱ περὶ Ἀκάκιον καὶ τὸ ὅμοιον ἐξελεῖν ἐσπούδαζον ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀπὸ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ πίστεως· καὶ μὴ ἐνυθέρτες, ἡσύχαζον· καὶ περὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας Γεωργίου, ὡς βαρῶς τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐφέρετο.

Οἱ δὲ περὶ Ἀκάκιον οὐκέτι ἠνεῖχοντο ἡρεμεῖν· μετάμελοι δ' ἐφ' οἷς ἐπραξαν γενόμενοι, τὰ πρῶην δεδογμένα σφίσι ἀλλοιοῦν ἐπεχείρουν. Καὶ δὴ σὺν ἁλλίοις ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενοι· Εὐζοίου κρατοῦντος τὰς ἐκκλησίας, καὶ τοῦ βασιλέως ἐκεῖ διατρίθοντος, περιελὲν ἑδοκίμαζον ἀπὸ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ πρῶτα, εἶτα ἐν Κωνσταντινίου πόλει ἐκτεθείσης πίστεως, τὸ ὅμοιον ὄνομα· οὐκέτι γὰρ κρύφα, ἀλλ' ἀνέδην οὕτω κατὰ πάντα, κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ βούλησιν, ἀνόμοιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, ἐξ οὐκ ὄντων τε γεγενῆσθαι καὶ ἐδόξαζον καὶ ἐκήρυττον, καθὰ καὶ Ἄρειος· τὸ κατ' ἀρχὰς· ἑδογμάτισε. Τούτοις δὲ τὰ μέγιστα συνεκρότουσαν, καὶ ὅσοι τὴν Ἀετίου δόξαν ἐπέσθευον· ὃς πρῶτος μετὰ τὸν Ἄρειον, περιφανῶς τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων εἰσήξε, καὶ θαρρῶν ἐπαρρόσιάζετο. Ὅθεν ἐκεῖνος μὲν ἄθεος ἤξεισθη καλεῖσθαι· οἱ δ' ἐκεῖνον, Ἀνόμοιοι τε καὶ Ἐξουκόντιοι πρὸς τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ φρονούσαν τὸ ὁμοούσιον. Ὅν τότε δισταμένων διὰ τὴν πρὸς Μελέτιον αἴτιαν, καθὼς ἀνοθεν διελάθομεν, καὶ πρὸς ἐκεῖνους διαπυθνομένων, ὅτου χάριν ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς σφῶν πίστεως, Θεὸν ἐκ Θεοῦ τὸν Υἱὸν ὁμολογοῦντες, ἀνόμοιον νῦν καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ὀνομάζειν θαρρῶσιν, Ὅτι γε, εἶπον, καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος τάδε πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ φησιν· ἐν δὲ τῶν πάντων εἶναι καὶ τὸν Υἱὸν· διὰ γὰρ τοῦτο προσκαίεσθαι καὶ ταῖς ἐκδόσεις τὰ κατὰ τὰς Γραφὰς. Τοιούτοις σοφίσματα τὴν ἀντιθεσιν ὑποδύεσθαι ἐπεχείρουν. Ὅν σοφισμάτων εὐρετῆς Γεώργιος ὁ Λαοδικεῖας ἐτύγγανεν ὢν· ὃς μὴ καλῶς τοῖς τοιούτοις ἠγμένους, ἀγνοῶν ἦν, ὅπως ἐν τοῖς ἀνω χρόνοις πλατύτερον Ὀριγένης τὰ τοιαῦτα ἐξήτασε καὶ ἠρμήνευσεν. Ὅμως δ' οὐκ εἰ καὶ τοιαῦτα ἐκομψεύοντο, τῶς τὰ τῶν πολλῶν ὀνειδὴ μὴ οἱοῖτε ὄντες φέρεσιν, μὴδ' ἀντεγκαλεῖν ἐκεῖνους ἔχοντες ἰκανῶς, αὐθις τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδοθεῖσαν πίστιν κυρώσαντες, διελύοντο, καὶ ἕκαστος οἰκαδὲ ἀνεχώρου. Τότε δὲ καὶ Γεώργιος Ἀθανασίου ἐτι ἐν τῷ ἀφανεί καθεστῶτος, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, οὐ μόνον χαλεπῶς δίκηετο πρὸς τοὺς ἐτέρους· ἢ ὡς

¹ II Cor. v, 18.

αὐτὸς ἐδόκει δοξάζοντας, ἀλλὰ καὶ πρὸς Ἕλληνας ἄριστος ἦν. Ὡς γὰρ ἐκείνῳ ἐδόκει κάκεινους δοξάζειν ἤπειτο, καὶ μὴ βουλομένους ἤλαυνεν. Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ δήμῳ τῆς πόλεως γαλεπὸς ἦν· ἐπιτιμητικὸς δ' ὡς μάλιστα τοῖς ἄρχουσιν. Ἀπεχθὴς δὲ καὶ τῷ πλήθει ἐτύγγανεν ὅσα τυραννικὰ, καὶ δύνανται ἐκ τῶν περιποιούμενων· οἰκοθεν. Τὸ δ' Ἕλληνας πλεόν ἐξέμεινεν, ὅτι τὰ πάτρια ἐκείνους εἴργε ποιεῖν· καὶ τὰς ἑορτὰς περιήρει· καὶ ὅτι περ στίφος ἐξ Αἰγύπτου στρατιωτικὸν ἐπαγαγὼν αὐτοῖς, τὰς τε τῶν σφετέρων θεῶν εἰκόνας, καὶ ἀναθήματα ἕτερα, καὶ ὅσος τοῖς ναοῖς ἦν κόσμος αὐτῶν, διήρπασεν ἀφαιρούμενος. Ἄδη πάντα αἷτια ἐκείνῳ τῆς ἀναίρεσεως ἐγεγόνει, ὡς ἐν τῇ ἐφεξῆς μοι δηλωθήσεται ἱστορίᾳ. Τοῦ δὲ Κυρίλλου δὴ τρόπον εἴρηται καθαιρέθεντος, τὴν τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν Ἐρένιος ἐπετρόπη· μεθ' οὗ ἐγεγόνει Ἡράκλειος, καὶ ἐφεξῆς Ἰλάριος· οὗτοι γὰρ μέχρι τῆς Θεοδοσίου βασιλείας διοικήσαν τὰ τῆς τοιαύτης Ἐκκλησίας ἱστορήσονται. Μετὰ δὲ τοῦτους πάλιν αὐτὸς Κύριλλος τὸν οὐκ εὖ ἐπαπέλαβε θρόνον.

ria, et quidquid præterea in templis eorum esset necaretur, causam præbuere, sicuti libro proximo quo supra dictum est modo, adempta est, et Herennio mandata. 805 Cui Heraclius, atque huic rursum successit Hilarius : isti namque usque ad Theodosii imperium Ecclesiam eam administrasse traditi sunt : post quos Cyrillus ipse sedem suam recuperavit.

ΚΕΦΑΛ. Ν΄.

Περὶ τῆς τοῦ βασιλέως Κωνσταντείου τελευταίας· καὶ οἷα ὁ Θεολόγος γραφῇ περὶ αὐτοῦ ἱστορεῖ.

Ὁ δὲ Καῖσαρ Ἰουλιανὸς, μάχη τῶν περὶ τὸν Πῆλον βαρβάρων κρατήσας, καὶ τοὺς μὲν εἴρει· ὑπαγαγὼν, οὓς δὲ καὶ ζωγρήσας, καὶ πολλὸς τῆνικαδὲ διὰ μετριοφροσύνης καὶ ἐπιεικειᾶς πρόσχημα δόξας τοῖς στρατιώταις, βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναγορεύεται. Ὁ δὲ ἐς Κωνσταντίον ἀγγελθὲν, πολλὴν ἐποίησε τὴν ἀγωνίαν. Καὶ δὴ τὸ θεῖον λουτρὸν πρὸς Εὐζώφου ἐν Ἀντιοχείᾳ δεξάμενος, ἄρας ἐκείθεν τὴν στρατίαν, πρὸς τὸν κατ' ἐκείνου ἐπορεύετο πόλεμον. Ἐν δὲ Μόψου κρηναῖς γενόμενος, αἱ ἀνὰ μέτρον Καππαδοκίας καὶ Κιλικίας εἰσὶν, ἀπόπληκτος τῷ πολλῷ τῆς φροντίδος γενόμενος, τὸν βίον ἀπέλιπεν. Ὁποῖος μὲν οὖν τὸ ἦθος καὶ τὴν θρησκείαν ἐγεγόνει Κωνσταντίος, διεξῆλθον ἂν, εἰ μὴ ὁ κυρίπλους ῥήτωρ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος τὰ κατ' αὐτὸν ἀριστα διεσάφησε. Καὶ γὰρ ἐνὸν διὰ τῶν ἐκείνου παραστῆσαι φωνῶν οἶος ἦν, περιττὸν οἶμαι ἐτέρως λέγειν αἰρεῖσθαι. Ἐν μὲν οὖν τῷ πρώτῳ στηλιτευτικῷ κατὰ Ἰουλιανοῦ, ὡς περ ἐπαιτιώμενος τὴν ἐκείνου ἀνάβρῃσιν, τάδε κατὰ ῥῆμα ὑπὲρ Κωνσταντείου διεῖξαι· «Τί τοῦτο, ὦ θεοῦ βασιλείων καὶ φιλοχριστότατε (προάγομαι γὰρ ὡς πρὸντι καὶ ἀκούοντι μέμψασθαι· καὶ εἰ πολὺ κρείττονά σε γινώσκω τῆς ἡμετέρας μέμψεως μετὰ θεοῦ τεταγμένον, καὶ τῆς ἐκεῖ δόξης κληρονομήσαντα· καὶ τοσοῦτον μεταχωρήσαντα, ὅσον μεταβῆσθαι τὴν βασιλείαν); τίνα ταύτην ἐβουλεύσω βουλὴν; πάντων συνέσαι καὶ ἀγγιλοῖα καταπολὺ διαφέρων, οὐ τῶν ἐπὶ σοῦ βασιλείων μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμπροσθεν, ὅ τὸ βαρβαρικὸν ἀνακαθαίρων κύκλιψ,

tum perferre, et per interrogationes eos urgentibus satisfacere non potuerunt. Et cum quod in adversarios crimen regerent, non haberent, confirmata denuo Constantinopoli ediderant formula, conciliabulum suum solverunt, et se domum singuli receperunt. Eadem hac tempestate Athanasio adhuc latente, Georgius Alexandriae non eos modo qui diversum ab opinione sua sentirent, male accipiebat, sed Græcis quoque ipsis gravis erat. Nam eos etiam, sicuti ipsi visum esset, opinari atque sentire volebat, et facere id nolentes persequeretur : quin universæ quoque urbis ejus plebi molestum se exhibebat : principum maxime virorum objurgator, et doctis atque claris, quod eos contemnebat, nec non multitudini ipsi invisus, veluti tyrannicus, et qui dominationem sibi quasi jure suo vindicaret. In primis vero Græcæ superstitionis cultores exacerbavit, quod eos patriis suis sacris operari, diesque festos peragere prohibuit. Et militari ex Ægypto adducta manu, deorum imagines atque alia donatorum, diripiens abstulit. Quæ sane omnia, ut ostendemus. Cyrillo Ecclesia Hierosolymitana, eo quo supra dictum est modo, adempta est, et Herennio mandata. 805 Cui Heraclius, atque huic rursum successit Hilarius : isti namque usque ad Theodosii imperium Ecclesiam eam administrasse traditi sunt : post quos Cyrillus ipse sedem suam recuperavit.

CAPUT L.

De imperatoris Constantii obitu, et quæ Gregorius Theologus de eo scripta reliquerit.

Julianus sane Cæsar Bello Barbaro ad Rhenum vicit, plerisque cæsis, quibusdam etiam captis. Et quod militibus tum propter moderationis animi et æquitatis obtentum præclarus esse videretur, imperator Romanorum ab eis est declaratus. Quæ res ubi Constantio est renuntiata, anxia cum cepit sollicitudo. Et Antiochiæ ab Euzoio sacro tinctus lavacro, exercitum inde adversus Julianum duxit. Atque ubi ad Mopsi fontes, qui inter Cappadociam et Ciliciam sunt, venit, curis confectus, per apoplexiam vitam finiit. Qualis autem et moribus et religione Constantius fuerit, in præsentia commemorarem, nisi vehementissimus orator Gregorius Theologus virtutes ejus pulcherrime ostendisset. Et cum verbis illius qualis is fuerit declarare liceat, supervacaneum esse duxi, aliter res ejus referre velle. In prima igitur in Julianum invectiva, veluti reprehendens Cæsarem eum creatum esse, hæc ad verbum pro Constantio refert : « Quid hoc rei est, imperatorum sanctissime, et Christi amantissime (eo enim provehor, ut te veluti presentem et hæc audientem incusem : quamvis te longe superiorem reprehensione nostra esse sciam, qui ad Deum translatus sis gloriæ cælestis hæres : et tanto a nobis longius secesseris, quanto imperium illud quod cum hoc commutasti, est augustius) ? quodnam hoc cepisti consilium ? qui prudentia et animi solertia omnes, non inodo qui ætate tua, sed antea quoque fuere principes,

longe superasti : qui foris finitimas circumcirca regiones a Barbaris repurgasti, et domi tyrannos compescuisti : atque alios quidem verbis flexisti, alios autem armis vicisti : et eo sane utrumque modo peregisti, ut alterum in altero nihil tibi afferret difficultatis? Et cum multa sicut bello et armis parta, majora tamen et illustriora, quæ nullo effuso sanguine constituisti tropæa? Ad quem undequaque legati et supplices ex gentibus variis veniebant, quarum nonnullæ jam imperata faciebant, nonnullæ autem facturæ erant? **806** Qui quidquid sperasses, confectum tibi jam prope fuit. Adeo manu Dei ad consilia et actiones omnes es perductus. Cujus prudentia quidem magis quam fortitudo, magis vero etiam fortitudo quam prudentiæ admirationi fuit : amplius autem, quam utraque istæ, laudata pietas. » Et paulo post : « Quis enim eorum etiam qui aliqua saltem ex parte cum novere, nescit, illum propter veram pietatem, summumque in nos amorem, et quod nobis omnia voluerit conciliare bona, non tantum contempturum vel omnem generis sui honorem, vel imperii partem, verum etiam incolumitatem salutemque nostram imperio ipso rebusque suis omnibus, atque adeo anima ipsa, qua nihil est omnibus hominibus charius et præstabilius, commutaturum fuisse? Nemini siquidem unquam tantus rei alicujus, quantus illi, ardor et amor incessit, ut Christiani aucti honestique essent, et ad summam gloriam et potentiam pervenirent. Non enim gentes imperio ejus subactæ, non respublica præclaris legibus constituta, non ingens pecuniæ vis, non gloriæ amplitudo, non quod rex regum et esset et nominaretur; non aliæ denique res, quibus hominum felicitas declaratur, nec denique quidquam ex omnibus rebus tantum eum exhilaravit, quantum ut nos quidem per ipsum, per nos autem ipse, et apud Deum, et apud homines laudem consequeretur, et constans nobis perpetuæque permaneret potestas. Etenim cum alia multa, tum illud præcipue sublimius, imperatorique magis quam plerique soleant, considerans, optime noverat, cum Christianorum rebus una Romanum auctum esse imperium : atque adveniente Christo, rerum administrationem ad unius principis, quod antea ex omni parte factum nunquam fuerat, summam potestatem pervenisse. Quam ob causam merito ille mihi visus est res Christianorum tantopere ornare et fovere. Qui etiam si dolorem aliquem nobis attulit, non id tamen vel per contemptum, vel cum contumelia, vel ut aliis præ nobis gratificaretur : sed ut omnes unum essemus, et idem sentiremus, nec ita seclis atque dissidiis dissecti atque disjuncti essemus, fecit. » Deinde eum adversus obtrectatores, qui illi ignaviam rerumque imperitiam, defuncto criminando, objiciebant, defendens, hæc addit : « Pudendum profecto esset, si tanto ab eo honore aucti, et tantum vera pietate excelluisse eum

καὶ τοὺς οἴκοι τυράννους χειρούμενος, τοὺς μὲν λόγοις, τοὺς δὲ τοῖς ὀπλοῖς· καὶ τούτων ἑκάτερον, ὡς μηδὲν ὑπὸ τοῦ ἐτέρου διοχλοῦμενος. Οὐ μεγάλα μὲν τρόπαια τὰ μεθ' ὀπλῶν καὶ μάχης, μείζω δὲ καὶ περιφανέστερα τὰ ἀναίμακτα· πρὸς δὲ καὶ πανταχόθεν πρεσβεῖαι καὶ ἰκεσῖαι, ὧν τὰ μὲν ὑπήκουε, τὰ δὲ ἐμείλλε; Πᾶν δὲ ἦν τὸ ἐπιποθεῖν ἴσον τῷ χειρωθέντι· ὁ χειρὶ Θεοῦ πρὸς; πᾶσαν καὶ βουλήν καὶ πράξιν ὀδηγούμενος· οὐ μᾶλλον μὲν τῆς χειρὸς ἢ σύνεσις, μᾶλλον δὲ τῆς συνέσεως ἢ χειρὸς ἐθαυμάζετο· πλεον δὲ τῆς ἐν ἄμφοτέροις εὐδοκίμησεως ἢ εὐσεβείας. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Τίς γὰρ οὐκ οἶδε καὶ τῶν μετρίως ἐκείνον ἐπισταμένων, οἳ ἐνεκα μὲν εὐσεβείας καὶ τοῦ περὶ ἡμᾶς φίλτρου, καὶ τοῦ βούλεσθαι πᾶν ἡμῖν ἀγαθόν, μὴ ὅτι ἐκείνον παρεῖδεν ἄν, ἢ γένους· οἴου τιμῆν, ἢ προσθήκην τῆς βασιλείας; ἀλλὰ καὶ αὐτῆς βασιλείας καὶ πάντων τῶν ὄντων, καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς, ἧς οὐδὲν τιμωτέρον, τὴν ἡμετέραν ἀσφάλειάν τε καὶ σωτηρίαν, οὐκ ἂν χαλεπῶς ἠλλάξατο; Οὐδὲν γὰρ οὐδεὶς οὕτω πρότερον πράγματος ἔρωσθερμὸς ἐνέσκηψεν, ὡς ἐκείνῳ Χριστιανοὺς αὐξήσθαι, καὶ ἐπὶ πλείστον καὶ δόξης προελθεῖν καὶ δυνάμει. Καὶ οὕτω ἔθνη χειρούμενα, οὕτω τὸ κοινὸν εὐνομούμενον, οὐ πλῆθος χρημάτων, οὐ δόξης περιουσία, οὐ τὸ βασιλεῖα βασιλείων εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, οὐκ ὄσοις ἄλλοις ἀνθρώπων εὐδαιμονία γνωρίζεται· οὐδὲν οὕτω τῶν πάντων ἐκείνον εὐφραίνειν, ὡς τὸ δι' αὐτοῦ μὲν ἡμᾶς, οἳ δὲ ἡμῶν ἐκείνον καὶ παρὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· εὐδοκίμειν, καὶ ἀκατάλυτον ἡμῖν εἰς τὸν ἄπαντα χρόνον παραμέναι τὴν δυναστείαν. Καὶ γὰρ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκεῖνο ἦδε· σαφῶς, ὑψηλότερόν τε καὶ βασιλικώτερον ἢ κατὰ τοὺς πολλοὺς περὶ τούτων διανοούμενος, ὅτι τοῖς Χριστιανῶν πράγμασι καὶ συνεισῆλθε τῇ ἐπιδημίᾳ Χριστοῦ τὸ κράτος, οὐπω πρότερον τελείως εἰς μοναρχίαν νενικηκός. Καὶ διὰ τοῦτο πλεον εἰσὶ μοι περιπέσειν εἰς κοίτην τὰ ἡμέτερα· ὅς γε καὶ εἰ παρελύπησέ τι ἡμᾶς, οὐ περιφρονῶν, οὐδὲ ὑβρίζων, οὐδὲ ἄλλοις τισὶ πρὸς ἡμῶν χαριζόμενος· ἀλλ' ὥστε πάντας ἐν εἶναι καὶ συμφρονεῖν παρελύπησε, καὶ μὴ διακεκόφθαι μηδὲ διαστάναι τοῖς σχίσμασι. Ἐφεξῆς δὲ ὑπὲρ τῶν ἐγκαλούμενων ὑθέθειαν, ἀπολογοῦμενος, καὶ ταῦτα προστίθει· « Καὶ γὰρ ἂν αἰχουνοίμην, εἰ τοιαύτης παρ' αὐτοῦ τυχόντες τιμῆς, καὶ τοσοῦτον αὐτῶν εὐσεβείᾳ διαφέρειν πεπιστευκότες, μὴ τὰ δίκαια συνηγορήσαιμε, ὃ καὶ τοῖς μηδὲν εὐεργετηκόσιν ὀφείλεται παρ' ἡμῶν, τῶν λόγου καὶ ἀληθείας θεραπευτῶν· καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἐνεσθῆν ἀπαλλαγὴν, ἡνίκα καὶ τὸ κολακεύειν δοκεῖν ἐκπεφεύγαμεν, καὶ πονηρᾶς ἐλεύθεροι; ὑπονοίας ὁ λόγος· τίς γὰρ οὐκ ἂν ἠλπισεν, εἰ μὴ τι ἄλλο, ταῖς τιμαῖς ποιήσειν αὐτὸν ἡμερώτερον; Καὶ γὰρ τὸ θαρρῆν εἶχεν οὐ τοσοῦτον ἐκ τῆς ἐκείνου πίστεως, ὅσον ἐκ τῆς ἰδίας δυνάμει. Καίτοι τί τοῦτ' ἀγωνίζομαι, ἐνὸν κρατῆσαι καὶ ἡτηγμένον; Εἰ γὰρ ὁ πιστεύσας κακός, τί ποτ' ἂν εἴη παρ' ἐκείνον ὁ πιστευθεῖς; Καὶ εἰ τὸ μὴ προϊδέσθαι τὸν τρόπον ὑπαίτιον, αὐτὴν γε τὴν κακίαν ποῦ θέσομεν; Ἀλλ' ὄντως ἀσυλλόγιστόν τι πρᾶγμα ἢ πονηρία, καὶ οὐκ ἔστιν ὧς τοῦς μοχθηροῦς ἂν τις βελ-

τιους ποιήσασιν ὅποτε κάκεινος ἐξ ὧν εὐνούστερος ἄφηναι δίκαιος ἦν, καὶ εἰ τι κακίας εἶχεν ἐμπύρουμα, τοῦτ' ἀνελεῖν, ἐκ τούτων εἰς μεῖζον ἀνήφθη μίσος· καὶ ὅπως ἂν ἀμύναίτο τὸν εὐεργέτην, ἐσκόπει. » Ταῦτα μὲν ἐν τῷ πρώτῳ διέξεισιν· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ Σηληνευτικῷ καὶ ταῦτα προστίθασιν· « Ἐπεὶ δὲ καὶ ὑμῖν ἐστι νεκρὸς ὁ πρὸ αὐτοῦ καταύσας τὸν βίον, ἴδωμεν κἀναυθὰ τοῖν βασιλέων ἀμφοῖν τὸ διάφορον· εἰ τι καὶ τοῦτο φέρει πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ κακοδαιμονίαν τοῖς ἀπελθούσιν. Ὁ μὲν γὰρ παραπίμπεται πανδημοῖς εὐφημαῖς τε καὶ πομπαῖς, καὶ τούτοις ἡμετέροις σεμονῖς, ψδαῖς παννύχοις καὶ θαυροχαιαῖς, αἷς Χριστιανῶν τιμῶν μετὰστασιν εὐσεβῆ νομιζόμεν· καὶ γίνεται πανηγυρις μετὰ πάθους ἢ ἐκκομιδῆ τοῦ σώματος. Εἰ δὲ τῷ πιστὸς ὁ λόγος, καὶ τοῦτο διεδόθη ταῖς τῶν πιστῶν ἀκοαῖς· ὅτι ἐπειδὴ τὸν Ταῦρον ὑπερβάλλοι τὸ σῶμα πρὸς τὴν πατρίαν αὐτῷ πόλιν διασωζόμενον, ταύτην δὴ τὴν ὁμώνυμον ἐκείνοις καὶ μεγαλύνουμον, φωνή τις ἐκ τῶν ἀκρων ἐστὶν οἷς ἐξηκούετο, οἷον ψαλλόντων τε καὶ παραπιμπόντων, ἀγγελικῶν, οἶμαι, δυνάμεων, γέρας τῆς εὐσεβείας καὶ ἀντιθέσις ἐπιτάφιος. Καὶ γὰρ εἰ καὶ τὴν ὀρθὴν δόξιν παρακινεῖν ἐδοξεν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς τῶν ὑποδυναστευόντων σκαιότητος καὶ κακοδοξίας τὸ ἐγχαλεμα, οἱ ἀπλὴν καὶ ἀπαγῆ εἰς εὐσεβείαν παραλαβόντες ψυχὴν, οὐ προορωμένην τὰ βαρὰθρα, ἀπῆγαγον ἤπερ ἐβούλοντο· καὶ προσχῆματι εὐσεβείας τὸν ζῆλον κακίαν ἐργάσαντο. Ἄλλ' οὖν ἡμεῖς τὸ κοινότερον, τὸν τε πατέρα ἐννοοῦντες τὸν βαλόμενον τὴν κρηπίδα τῆς βασιλείης τῷ Χριστιανισμῷ δυναστείας καὶ πίστεως, καὶ τὸν εἰς αὐτὸν καταλήθοντα κληροῦ τοῦ δόγματος, ἐγραφαίρομεν τὰ εἰκότα τὸ σῆμος τοῦ δικαίᾳ βασιλείᾳ τυζήσαντος, καὶ τὸν βίον καταλύσαντος ὡς αὐτῷ τῷ τέλει, καὶ τὸ κράτος ἡμῖν καταλείψαντος. Ὡς δὲ πλησιάζοι τῇ μεγάλῃ καὶ βασιλείᾳ πόλει, τί δεῖ λέγειν δορυφορίας τε τοῦ στρατοῦ παντὸς, καὶ τάξιν ἐνόπλιον ὡς ζῶντι τῷ βασιλεῖ γινομένην; ἢ τῆς λαμπρῆς πόλεως ἐκχρυσίν ὀμμαστοτάτην τῶν πώπιτε γενομένων ἢ ἐσομένων; Ἄλλ' ὁ θρασὺς καὶ γεννάδας ἐκείνος, καὶ νέος τῇ πορφυρίᾳ καλλωπιζόμενος, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς τὸ εἶδος, μέγα φρονῶν, μέγρος γίνεται καὶ αὐτὸς ἐκείνῳ τῆς προπομπίου τιμῆς, τὴν αὐτὴν καὶ ἀντιδιδούς καὶ ἀντιλαμβάνων χάριν, τὰ μὲν τι βιασθεῖς, τὸ δὲ ἐκῶν, ὡς λέγουσιν. Ὁ γὰρ στρατὸς ἅπας, εἰ καὶ τοῦ παρόντος ἡττητο κράτους, ἀλλ' οὖν πλεῖον τῷ κατοικομένῳ νέμων αἰδούς (ἐπειδὴ καὶ πεφύκαμεν εὐνούστεροί πω; εἶναι τοῖς ἔτι προσφάτοις πάθουσι), τῷ φιλοτρῶ προσπάσχοντες, καὶ τὸν ἔλεον τούτῳ προσάπτοντες, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀνεχόμενοι τὸ μὴ οὐχ ὡς βασιλεῖα τιμηθῆναι τοῦτον καὶ προσδεχθῆναι, πείθουσι τὸν ἀποστάτην καὶ συναναγκάζουσιν ὑπαντήσαι τῷ νεκρῷ μετὰ τὸν προσήκοντος σχήματος. Τὸ δὲ ἦν, ἀποκοσμήσαντα τὴν κεφαλὴν τοῦ διαδήματος, καὶ ὑποκύψαντα τῷ βασιλεῖ τὰ εἰκότα, οὕτως ἐπὶ τὸν τάφον συμπαραπέμψαι τοῖς ἀγουσὶν ἐπὶ τὸν αὐθιμον τῶν Ἀποστόλων σηκόν· οἱ δὲ τὸ ἱερὸν γένος ὑπεδέξαντο καὶ διαφυλάττουσι, μικροῦ τὰ ἱσά γέρα καρπούμενον. » Καὶ ὁ μὲν Θεολόγος τοιαῦτα

certo persuasi, merito suo eum non defendere-mus : 807 quod præstare etiam de nobis nihil meritis debemus, qui verbi et veritatis ministri sumus : post obitum præcipue ejus, cum jam assentationis probrum effugimus, et oratio omni suspicione superior est. Quis enim non speravit, Julianum, si aliud nihil, honore saltem accepto, mansuetiorem? Quis vero non ex fide earum rerum quæ ei creditæ sunt, etiam, præterquam quod consentaneum esset, æquiores fore? Et simul majorem Constantius Juliani arrogatione obtinuit animum, non tam quod fidem illius magni fecerit, quam quod potentia suæ confusus sit. Sed cur hoc sic urgeo, cum cedens atque victus vincere, et argumentis superior esse possim? Si namque alii creditur, malus est, quis tandem is fuerit, cui creditum est? Et si mores pravos non prævidisse, culpa non vacat, quo loco pravitatem ipsam ponemus? Verumenimvero rea est quædam considerationis experta utilitas : neque fieri potest, ut homines improbos meliores quisquam efficiat. Quando et ille, ex quibus rebus merito benevolentior esse, et si quam malignitatis habuisset scintillam, eam extinguere debuisset, ex eis rebus ad majus excitatus est odium : et quo pacto egregia merita atque beneficia in auctore suo ulcisceretur, circumspexit. » Hæc quidem in priore Invectiva ille refert. In posteriore autem hæc scribit : « Quandoquidem vero etiam nobis funus ejus est, qui ante Julianum e vita excessit, inspicimus hic quantum duo isti imperatores inter se differant. Siquidem hoc quoque aliquid in defunctis vel ad felicitatem, vel ad infelicitatem confert. Ac nostri quidem funus producit publico apparatu, auspiciisque omnibus et acclamationibus : nostris dico, et sanctoribus istis carnibus, item nocturnis hymnis et lucernarum ignibus, quibus Christiani obitum pium cohonestandum censemus : et corpus ipsum celebri lugentium conventu effertur. Quod si verba ista fidem merentur, ad multoties certe hoc quibusdam referentibus pervenit aures : cum defuncti cadaver Taurum montem superaret, ut ad patriam urbem, cognominem eis istam et præclaram dico, duceretur, auditam esse a quibusdam ex superioribus locis vocem veluti psallentium ac prosequentium, angelicarum opinor potestatum, ut honor iste pietati illius et quasi funebre munus datum sit. 808 Si etenim rectam fidei opinionem loco suo movere visus est, importunitatis errorisque procerum ejus id fuerit crimen, qui acceptum in potestatem suam, simplicem ejus, facilem et proclivem ad pietatem, et minus barathrum et perniciem providentem animum, quo vellent, duxere, et certioris inquisitionis prætextu, zelum et ardorem in pravitatem convertere. Sedenim nos communem magis, pietatis scilicet et fidei opinionem, et patrem ob oculos et animum, qui fundamenta Christianitati imperialis potestatis et fidei jecit, sortemque quæ in illum

dogmatis nostri constituendi incidit, ponentes, ita ut decuit, tabernaculum corpusque ejus, qui juste imperasset, et vitam sancta morte finisset, nobisque summam potestatem reliquisset, honore justo prosecuti sumus. Ubi autem ad magnam et imperatricem urbem appropinquavit, quid dicere attinet, universi exercitus satellitium et armorum ordines, qui tanquam vivo adhuc imperatore adfuerunt: aut splendidæ urbis effusionem, et omnium qui vel fuere vel futuri sunt, celeberrimum occursum? At strenuus ille et generosus nova purpura sese venditans, atque eo nomine, ut consentaneum est, superbiens, fuit et ipse pars aliqua honorificæ istius pompæ, eandem et dans et recipiens gratiam: et illam quidem invitus, hanc autem libens, sicuti dicunt. Copiæ namque militares omnes, tametsi præsentis ejus potentia viacerentur, plus tamen honoris defuncto habentes (quandoquidem natura benevolentis affectu recentes ærumnas prosequimur) et amoris misericordisæque inclinatione mortuo condolentes, eamque ob causam minime se continentes, quin illum velut imperatorem honorifico exciperent, apostatæ et desertori persuadent, atque eum simul fere cogunt, ut defuncto, habitu convenienti obviam procederet. Erat autem habitus is, ut diadema de capite deponeret, et demisso vultu imperatori extremum præstaret officium, eumque ad sepulcrum, cum reliquo comitatu in præclarum divorum apostolorum templum, qui sacrum hoc cum illis honores percipiens, deduceret. Theologus quidem hæc, et alia plura, in *Invectivis* pro Constantio dicit: ne in aliis quidem orationibus suis pravitate illi, sed simplicitatem potius quam levitatem tribuens. Alii vero historici eum non recta in religione sententia fuisse produunt: **809** in quibus est et Theodoretus Cyri episcopus. Ego vero potius propugnatoris veræ pietatis Gregorii magni auctoritatem sequor. Nam quidam tradunt, minime mirandum esse, si in reliquis orationibus illum leviter perstringens, in *Invectivis*, magnificis prorsus exornet laudibus. Ardorem enim, quo adversus religionis desertorem incitatus fuit, ita immutasse virum magnum dicunt, ut amicus illi benevolusque prorsus factus sit, qui non malitia, sed simplicitate res nostras aliquantum perturbavit. Qui et illum sancti ejus patris morem fuisse volunt, ut gravissimas etiam eis noxas condonaret, qui eas ignorantia et lapsu aliquo admisissent. Quod ego quidem rationi consonum esse dixerim: in rebus autem pietatis nostræ gratificari cuiquam voluisse tantum Ecclesiæ doctorem negaverim. Res Constantii sic se habuere. Mortuus enim est, sicut diximus, ad Mopsi fontes, tertio Novembris mensis die: vixit annos quadraginta quinque: imperavit autem triginta et octo, cum patre quidem tredecim, reliquos viginti quinque solus. Quos quidem annos nonus iste historiarum complectitur liber: cum a mundo condito quinque millesimus septuagesimus secundus (1), a Christo autem nato trecentus sexagesimus septimus ageretur annus.

(1) Secundum neotericos 4542.

HIC INCIPIT TOMUS SECUNDUS EDITIONIS MDCXXX.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Ι.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS X.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

A

I-5 CAPUT I.

Περὶ βίου καὶ ἀγωγῆς τοῦ παραβάτου Ἰουλιανοῦ· καὶ ὡς Θεοῦ παραχωρήσει βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀνηγορεύθη.

De vita et institutione prævaricatoris Juliani : et ut permissione Dei, Romanorum imperator sit renuntiatus.

Κωνσταντῖος μὲν οὖν τοῦτον ἀπέβλεψεν τὸν τρόπον, οὐκ ἐλαχίστῳ χρώμενος μεταμέλῳ τῇ καινοτομίᾳ τῆς πατρικῆς πίστεως. Πλὴν εἰ καὶ τῷ τοῦ φρονήματος ἀπαγεῖ, τῷ τῆς εὐλαβείας δελέαται ὑπὸ τῶν ἀγόντων αὐτῶν ἐπισκόπων παρεκτραπέας, τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἀπέωσσε τῷ προσήματι τῆς πάντων ἐνώσεως· ἀκραιφνῶς μὲν τὴν τῆς λέξεως διάνοιαν ὠμολόγει· γνήσιον γὰρ Ἰῶν καὶ πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον τὸν Θεὸν Λόγον ὠνόμαζε· καὶ πολέμιος ἀκριβῶς τοῖς κτίσμα λέγειν αὐτὸν τολμῶσι καθίστατο. Πλὴν γὰρ τοῦ εἰρημένου ἀκριβῆς ἦν ἄρχετυπον ἐφ' ἅρασι τοῦ πατρὸς, μάλιστα δ' ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ ἀφανείᾳ τῆς εἰδωλικῆς πλάνης καὶ θραπέας. Ἰουλιανὸς δὲ μηδενὸς ἀντιπράττοντος, τὴν βασιλείον ἀρχὴν ἀνελάμβανεν. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν περὶ τούτου λόγον φέρων ἡμᾶς ὁ λόγος ἤνεγκε, δίκαιον βραχέα περὶ αὐτοῦ διελεῖν, τίς τε καὶ πόθεν, οἷας τε παιδεύσεως καὶ ἀγωγῆς ἂν ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρῆλθε. Μικρὸν δὲ ἄνωθεν ὁ λόγος ἡμῖν χωρησάτω, οὐ κόμπῳ φράσεως· καὶ ἀνθρὶ λέξεων σεμνυνόμενος, ἀλλὰ ταπεινῶ καὶ ἀπερίττῳ χρώματι προῶν, ἅτε δὴ τῆς ἱερᾶς τούτου ἱστορίας προσεπιταύσεως, ὃ δὲ καὶ κατ' ἀρχὰς προῦθετο, προσελεύσεται.

Κωνσταντῖνος γὰρ ὁ μέγας δύο ἔσχεν ὁδελφούς· ἐξ

Hunc finem vitæ Constantius habuit : quem quidem non parum, quod aliquid de paterna fidei professione mutaverit, pœnituit. Sedenim quamvis facilitate Ingenii et illecebris religionis, ab episcopis in quorum potestate fuit, seductus sit et τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, verbum ex fidei symbolo, sub unionis conjunctionisque omnium prælexit, sustulerit, sinceram tamen dictionis ejus sententiam est professus. Cum etenim Deum Verbum germanum Filium, et ante sæcula ex Patre genitum dixit, tum certus manifestusque eorum qui creaturam illum vocare ausi fuissent, hostis exstitit. Et absque eo quod diximus, verum is fuit patris sui exemplar in rebus omnibus, maxime vero in pietate et Dei cultu, atque in simulacrorum erroris et superstitionis abolitione. Julianus autem, repugnante nemine, imperium accepit. Postquam vero nos in hunc locum historia ipsa deduxit, paucis de eo, qui fuerit, unde ortus, et quibus studiis atque institutis ad imperium pervenerit, est exponendum. 6 Sed paulo altius res repetenda, non ut verborum atque orationis venustatem et elegantiam ostentemus, sed tenui simplicique stylo, quem etiam sacra historia flagitat, sicuti ab initio propositum nobis est, res gestas persequamur.

Constantinus Magnus duos habuit fratres, ex

απο quidem secum patre Constante, alia autem A matre genitos : Dalmatium, qui alterius Dalmatii pater fuit : et Constantium, cujus filii fuerat Galus et Julianus. Ubi Constantinus decessit, atque imperium ad filium Constantium pervenit, tyrannidem metuens, et genere sibi propinquos suspectos habens, non bene eos tractavit. Proinde junior Dalmatius, cum jam Cæsar esset, a militibus cæsus est. Et parum abfuit, quin et duo isti perierint. Sed Gallum consilio cædis morbus exemit, ex quo propediem moriturus esse existimatus est. Juliano autem ætas tenerior profuit, quod vixidum octavum attigisset annum. Ubi vero ira imperatoris adversus eos deserbuit, primum eis ut in Cappadocia agerent, permissum est, in loco quodam qui Macellum dictus est, non longe a Cæsarea, ad Argæum montem sito, regiam domum, lavacra, hortos et fontes perennes habente. Ibi pro eo atque decebat, curati sunt, disciplinisque et exercitiis ætati ei convenientibus excolti, sacris quoque Litteris a magistris et præceptoribus eo usque docti, ut in album postea cleri relati sint, et sacros libros populo legerint. Atque illi non verbis modo, sed et factis studium ardoremque in religione suam ostenderunt. Nam qui sacris dignitatibus exornati, atque aliter etiam boni viri, et propter pietatem virtutemque clari erant, eos ampliter honorarunt : in sacris illi etiam ædibus frequentes fuerunt, et martyrum urnas : honoribus et donariis ornarunt et consecrarunt. Atque ut C alacritatem suam martyribus colendis veluti spectaculo aliquo exhiberent, honorem sepulcri Mamæ (1) martyris inter se, ut id magnifico circumdarent templo, diviserunt. Et cum inter se ut par erat, decertarent, et ambitiose splendore et magnificentia structuræ alter alterum superare niteretur, res præter opinionem admiranda accidit : quæ profecto incredibilis prope esset, nisi qui ibi præsentibus eam viderunt, per traditionis successionem eam usque ad hæc tempora conservassent. 7 Edificium namque Galli pulchre et ex arbitrio ejus processit, et quotidie sua incrementa habuit. In ea vero parte quam Julianus construebat, partim parietes ipsi jam excitati conciderunt, partim ex ipsis fundamentis sursum versum, veluti vis quæpiam adversa contra niteretur, cæmenta et materia alia ejecta, atque in terram tanquam vento valido prostrata sunt. Quidam etiam lapides conjungi glutinarique non potuerunt. Admiranda sane spectantibus res visa, quæ posterius certius est cognita. Fuere tamen, qui tum quoque intellexere, non ex animo illum religionem colere, sed metu imperatoris Christianismum simulare : et proinde minus gratum acceptumque martyribus cultum accessumque ad se ejus esse. Pietatem Christianam Julianus primum ariolorum consuetudine adductus abjecit. Remissa autem amplius etiam ab im-

ενός μὲν πατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου γεγεννημένους· διαφοροὶ δ' αἱ μητέρες ἦσαν αὐτοῖς· ὧν τῶ μὲν Δαλματίας, πατέρω δὲ Κωνσταντίνου ὄνομα ἦν. Ὁ μὲν οὖν Δαλματίας ἕτερον ἐγέννα Δαλμάτιον· τῶ δὲ Κωνσταντίνου Γάλλος καὶ Ἰουλιανὸς παῖδες γεγέννητο. Ἐπεὶ δ' ἀπέθω μὲν Κωνσταντίνος, καὶ εἰς τὸν παῖδα Κωνσταντίνον ἡ ἀρχὴ μετεχώρει, δειμαίνων ἐκεῖνος τὰς τυραννίδας, τοὺς προσήκοντας γένει δι' ὑποψίας ἔχων, οὐ καλῶς αὐτοῖς διετίθετο· ἀμέλει τοὶ καὶ τῶ νέφ Δαλματίω Καίσαρι δυτι οἱ στρατιώται φάρον ἐκίρων. Παρὰ βραχὺ δ' ἂν καὶ οὗτοι ἀπώλοντο, εἰ μὴ Γάλλον μὲν ἐξείλετο τῆς ἐπιβουλῆς, ὅτι νοσῶν ἔτυχε, ὅσον οὐπω θανεῖν ἐξ ἐκείνης προσδόκιμος ὦν· Ἰουλιανὸν δὲ τὸ τῆς ἡλικίας διέσωζεν ἀταλῆς. Οὕτω γὰρ εἰς ὄγδοον ἔτος ἡ ἡλικία ἦγεν αὐτῶ. Ὡς δὲ χρόνῳ ἡ κατ' αὐτῶν τοῦ βασιλέως ὀρμὴ ὑπεχώρει, πρῶτον μὲν ἐν Καππαδοκίᾳ διατρίθειν εἰδήθησαν ἐν τινὶ χώρῳ, Μακέλλω ὀνομα, πρὸς τῶ Ἀργεῖω θρεῖ, οὐ μακρὰν τῆς Καισαρέων διεχόντι πόλεως, βασιλεία καὶ λαστρά, κήπους τε καὶ πηγὰς ἀένναα κεκτημένη· ἐθα δὲ θεραπείας τῆς προσηκούσης καταξιούμενοι, μαθημασί τε καὶ γυμνασίοις ἀποχρῶσι τῇ ἡλικίᾳ, εἰς δὲ διδασκαλίαις καὶ ὀφηγηταῖς τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐχρῶντο· καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ κλήρω καταλεγεῖναι, καὶ τὰς θέλας Βίβλους τῶ λειψῶ ὑπαναγινώσκειν. Οὐ λόγους δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργους τὸ περὶ τὴν θρησκείαν θερμὸν τε καὶ σπουδαῖον εἰδείκνυντο, τοὺς ἱεροσύνην κεκοσμημένους, καὶ ἄλλως ἀγαθοῦς ἀνδρας, καὶ περὶ τὴν εὐσέθειαν καὶ ἀρετὴν διαδοχῆτος, περιφανῶς τιμῶντες, σηκοῖς τε θελοῖς θαμίζοντες, καὶ τὰς τῶν μαρτύρων θήκας καὶ τιμαῖς καὶ ἀναθήματι κοσμοῦντές τε καὶ ἐκθειάζοντες. Καὶ δὴ τὸ θερμὸν τῆς περὶ τοὺς μάρτυρας τιμῆς θεατρίζοντες, ἄμφω τὸν τάφον Μάμα τοῦ μάρτυρος διελόμενοι, οὐκ ἠλαμπεροτάτῳ περιβαλεῖν σπουδὴν ἐποιούοντο. Ἀμειλίωμένου δ' ὡς εἰκὸς ἐκατέρου καὶ φιλοτιμίας ὑπερβολῆ νικῆσαι πειρωμένου τὸ ἕτερον, παράδοξόν τι συνέβη· ὡς μικροῦ δεῖν ἀπιστον εἶναι, εἰ μὴ παρόντες οἱ θεασάμενοι κατὰ διαδοχὴν ἀχρι καὶ ἐς εὐρο τὸ γεγονός διεσώσαντο. Ὅσον μὲν γὰρ ὑπερδομήτο Γάλλω, καλῶς καὶ κατὰ γνώμην ἐχώρει, καθ' ἐκάστην λαμβάνον ἐπίδοσιν· οἷς δ' ἐπονεῖτο Ἰουλιανός, τὰ μὲν τῶν τειχῶν κατεσείετο, τὰ δὲ καὶ ἐκ βάρων, ὡσπερ ἐκ τινος δυνάμεως ἀντιτύπου, κάτωθεν ἀντεκρούοντο, καὶ ὑπὲρ γῆν ἠνεμοῦντο. Εἰσι δ' ἂ μὴδὲ συνάπτεσθαι πρὸς ἀλληλα ὄλωσ ἠνείχοντο. Καὶ ξένον τοῖς ὀρώσιν ἐδόκει τὸ θέαμα, ὃ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀκριθῶ διεγνώσθη. Ἦσαν δὲ οἱ καὶ τότε συνέσαν, μὴ ὑγιῶς μὲν περὶ τὴν θρησκείαν ἔχειν τὸν ἀνδρα, δεῖ δὲ τοῦ κρατοῦντος τὸν Χριστιανισμὸν ὑποκρίνεσθαι, διὸ καὶ ἀδεκτον εἶναι τοῖς μάρτυσι τὴν προσαγωγὴν. Τὸ δὲ σέβας ἀπέπειε τὰ πρῶτα συνοουσίας μάντευον ὑπαχθεῖς· ἐπεὶ γὰρ τῆς ὀργῆς ἐπαύετο ὁ κρατῶν. Γάλλος μὲν κατὰ τὴν Ἐφεσον διατρίθειν ἦν, τοῖς διδασκαλεῖσι φοιτῶν· ὅπου δὴ καὶ ἡ πατρὶς κτῆσις ἐτύγγανεν. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς τοῖς ἐν Κωνσταντινου-

(1) Idem sancto Mamæ martyri templum construunt. Socrat. lib. III, cap. I, et item Eutrop.

πότε παιδευητοίσι κατὰ τὴν βασιλικὴν ἡχροῦτο, ἅ τὰς προόδους ἐν εὐτελεὶ πεποιημένους τῷ σχήματι ὑπὸ Μαρδονίου τοῦ εὐνοῦχου ἀγόμενος. Ὁ μὲν οὖν Λάκων Νικοκλῆς τῶν γραμματικῶν λόγων αὐτῷ παιδευτῆς ἦν· ὅσα δὲ τῆς ῥητορικῆς ἦσαν, Ἐκηθόλιος ἐδιδάξατο. Τὰ Χριστιανῶν δὲ τηλικαῦτα ἠσπάζετο Ἐκηθόλιος. Τῆς δὲ τοιαύτης προμηθείας αἴτιος ὁ Κωνσταντίος ἦν. Ἐδεδίει γὰρ μὴ πρὸς δεισιδαιμονίαν ἐκκλῖνοι· Ἕλληνοι διδασκάλα χρησάμενος. Φύσει δὲ λαχὼν περὶ τὰ μαθήματα δεξιᾶς, πολλοῖς συγγινόμενος, φήμην εἶχεν ὡς ἰκανὸς εἶη καὶ πράγματα διοικεῖν· καὶ μὴ καὶ τὴν κοινὴν διέπειν ἀρχὴν ἀριστος εἶναι ἐκρίνετο. Ἐπει δὲ πολὺς ὁ περὶ τούτου λόγος ἐκράτει, ἡρέμα εἰς ταρχὴν ἐνήγε Κωνσταντίον. Ἐνθεν τοι καὶ ἐκ τῆς μεγίστης τῶν πόλεων κατὰ τὴν Νικομήδειαν γίνεται, κελυσοθεὶς δὲ μὴ τῷ Σύμφ σοφιστῇ Λιβανίῳ φοιτᾶν· τότε γὰρ ἐκεῖνος ὑπὸ τῶν παιδαγωγῶν τῆς πόλεως ἐλαθεῖς, εἰς τὴν Νικομήδειαν τὸ διδασκαλεῖον ἐπήγγυτο· καὶ κατὰ τῶν παιδαγωγῶν τὸν λόγον ἐπιδεικνύς, λόγον ἔξαισιον ἔγραψεν. Ἰουλιανὸς δὲ, εἰ καὶ διὰ τὴν θρησκείαν ἤκιστα παρὰ τῷ Λιβανίῳ φοιτᾶν ἐκελεύετο, ὁμῶς εἰς ἄκρον αὐτοῦ συνταχέας, κρύφα τοὺς ἐκείνου λόγους συνάγων, πᾶσαν ἐποιεῖτο σπουδὴν ἐκμιμῆσαι. Ἐν τούτῳ δὲ Μάξιμος ὁ φιλόσοφος, οὐχ ὁ Βυζάντιος, ἀλλ' ὁ Ἐφεσον εἶχε πατρίδα, ὃν ἐξ ὕστερον Οὐαλεντιανὸς μαγγανείαις ἀλόντα ἀνέλε, διὰ φήμην Ἰουλιανοῦ κατὰ τὴν Νικομήδειαν ἔρχεται, οὗ τῶν φιλοσόφων λόγων ἀκρατῆς γεγονῶς, καὶ τῆς ἐκείνου θρησκείας ἔραστῆς διάπυρος ἦν. Λέγεται δ' οὖν ἐκεῖνον καὶ εἰς τὸν τῆς ἀρχῆς ἔρωτα διερεθίσαι τοῦτον οὐ μέτρια, μαντεία τὸ θρυλλούμενον μυθήσθαι, καὶ εἰς μίσην ἐλάσαι τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπει δὲ ταῦτα λαθεῖν οὐκ ἦν τὸν Κωνσταντίον, ἐν ὑπόνοια γενόμενος δυσχερῶν, καὶ ταῖς αἰσῶν τῶν ἐλπιδῶν βουκοληθεὶς, τὰ μοναχῶν ὑπέπληθεν ἐν χρῶ χειράμενος· καὶ ὃν ταῖς ἀληθείαις πρότερον ἠσπάζετο Χριστιανισμὸν, τότε πλαστῶς μετῆει· καὶ λάθρα τὸν φιλόσοφον ἠσχεῖτο λόγον· τῷ δὲ φαινομένῳ τὸν τοῦ ἀναγνώστου βαθμὸν ὑπελθὼν, τὰ ἱερὰ Γράμματα ἀνεγίνωσκεν· ἐντεῦθεν τὴν κατ' αὐτοῦ τοῦ κρατοῦντος ἀναστῆλων ὑπόνοιαν. Ἐπει δὲ τῷ χρόνῳ προῆκεν, εἰ τίς ἐστι τέχνη τὸ μέλλον ἐπισταμένη, διηρουνᾶτο· καὶ ἀναγκαίαν ἐποιεῖτο περὶ τούτου σπουδὴν. Διὰ τοι καὶ εἰ πού τινα ἔγνω, φίλον εὐθύς ἐποιεῖτο. Ἦρμα δὲ πως καὶ πολλοῖς τῶν ἐταίρων, τὸν σκοπὸν ἐκνοοῦτο· καὶ τότε ἐνευδοκίμησεν τὰς πόλεις ἐφοίθαζεν, ἤνιξ' ἂν αὐτὸς ἐπὶ τῶν ἄλων δὴ κατασταθῆ. Διὰ τοῦτο τὴν Νικομήδουσι λιπῶν, εἰς Ἀσίαν εἶχε· καὶ τοῖς τοιούτοις συγγεγονῶς τῶν ἀνδρῶν, μᾶλλον πρὸς τοιαῦτα ἐπέβρωτο. Τοῦ δὲ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Γάλλου Καίσαρος ἀναδειχθέντος, καὶ νεωτερίζειν καταγγελθέντος, ἐν ὑπόνοιας καὶ οὕτως γενόμενος· ὡς ἄρα βασιλεῖξ, ὑπὸ φρουρᾶν γεγονῶς, τῇ γαμετῇ Κωνσταντίου Εὐσεβία μέση χρη-

(2) Gallum in Ionia, Ephesi, ubi possessiones paternas habuit; Jul anum autem Constantinopoli, sub magistris et præceptoribus utrumque doctum atque educatum esse scribunt. Julianum in lecto-

peratore ira, Callus deinde Ephesi (2) degebat, in scholis studiis operam navans : ubi etiam paternæ erant possessiones. Julianus vero Constantinopoli in basilica docentes præceptores audivit : tenuique in publico usus est vestitu, Mardonii eunuchi ductu. Grammaticen eum docuit Nicocles Lacon : rhetorice autem Ecebolius, qui tum Christianam complexus fuerat religionem. Provilderat hoc sic Constantius, veritus ne ad superstitionem, si Græco uteretur magistro, declinaret. Et cum disciplinis discendis præclaro esset ingenio, et cum multis familiariter viveret, celebrem est famam, ad res quoque administrandas idoneum cum esse, consecutus. Quin et ad imperium ipsum gerendum optimus est judicatus. Qua de re cum sermones invalescerent, Constantius est perturbatus. Itaque ex urbe maxima (3) Nicomediam translatus est : ubi ne ad Libanium Syrum sophistam iret, ei est interdictum. Eo enim tempore a prædagogis urbe Constantinopolitana expulsus ille, Nicomediæ ludum aperuerat, ubi adversus prædagogos stomachum ostendens, orationem contra eos præclaram conscripsit. Julianus eum, propter religionem, Libanii consuetudinem fugere jussus fuisset, quod tamen summo ei animi benevolentia conjunctus esset, clam libros ejus comparavit, eosque diligenter imitari studuit. Interea Maximus philosophus, non Byzantius ille, sed qui Ephesum patriam habuit, et postea a Valentiniano magicarum imposturarum convictus, cæsus est, Juliani fama permotus Nicomediam venit : cujus cum in philosophia auditor, tum etiam in superstitione imitator atque amator acerrimus fuit. Hic illum dicitur non mediocriter ad imperandi libidinem excitasse, cum sicuti fama vulgatum est, ariolorum sacris initiatum instituisset, et ad Christianismi odium produxisset. Quod quia Constantium latere non potuit, in gravium rerum suspicionem incidit. Et spe simul ea, in quam faustis auguriis erectus erat, adductus, capite tonso monachus factus est. Ita ille, quem antea revera receperat, eum tum falso præ se tulit Christianismum. Et occulte philosophiæ operam Jedit : aperte autem in lectorum Nicomediæ ordinem lectus, sacras legit Litteras. Qua re eam quam de illo imperator conceperat, suspicionem abolevit. Deinde vero eo est provecus, ut si quæ ars esset rerum futurarum divinatric, scrutaretur, necessaria quoque eam sibi discernendam esse putaret. Propterea si quem ejus rei studiosum cognovit, statim eum sibi amicum fecit. Et paulatim cum plerisque suorum sodalium consilium suum communicavit. Et tum demum urbes gloria florentes fore, quasi divinans prædixit, cum ipse ad rerum summam perveniret. Ob quam causam etiam Nicomedia relicta, Asiam petiit : et cum ejusmodi hominum

rum ordinem cooptatum esse, et in publicis Ecclesiæ conventibus sacros Libros populo legisse, Theodoretus dicit lib. iii, cap. 2.

(3) Ἐκ τῆς μεγαλοπόλεως. Socr. lib. iii, cap. 4.

genere cum ibi familiarius viveret, magis atque magis rerum talium studium in eo est confirmatum. Porro ubi frater ejus Gallus Cæsar factus, et res eum novas moliri nuntiaturum est, et hic affectati imperii suspectus fuit, et propterea sub custodia habitus est. Cæterum cum pro eo Eusebia Constantii uxor precata esset, Athenas ad philosophos est missus. Et hunc quidem profectiois ejus obtendit prætextum, velut Græcis ibi disciplinis operam navaturus esset. Res autem ipsa erat, ut de rebus, quas sibi persequendas statuerat, cum impostoribus ageret magis. Atque Athenis agens, una cum Basilio et Gregorio scholas frequentavit: qui ex indicibus quibusdam abditam hominis improbitatem mentis oculis deprehenderunt. Et Constantius, ut paucis rem explicem, illum inde accitum Cæsarem creavit, et in matrimonium ei sorore Constantia (1) tradita, in Occidentalem Galliam misit. Stipendiarii enim milites, quos adversus tyrannos Magnentium et Britannionem in Occidente Constantius ductos alebat, nulli ei erant usui, 9 quin potius barbaro corrupti instituto, Gallias vastabant, et cum detrimento ipsius, imperio Romano subditas urbes diripiebant. At quod juvenis adhuc esset, nihil ei, quod sine ducum qui in ejus comitatu erant, consilio ageret, permisit. Ubi vero illi non recte rem militarem administrarent, ipse ut potuit per se bellum gessit, militibus ardorem quemdam indidit, animosioresque ad prælia committenda et pericula adeunda cohortationibus præmiisque ob barbaros cæsos propositis reddidit. Quæ sane res initium præbuit, ut barbari subinde victori inferiores essent, ipse autem et gratia et egregia fama polleret. Atque ubi Constantio ducum languorem et ignaviam indicavit, alios ab eo pro illis accepit: quorum consilio et opera, cum hostibus prælio sæpe commisso, victoriam fortiter reportavit, eosque ad legationem mittendam coegit (2). Cæterum illis Constantii præteritibus litteras, quibus eos rursus ad fœdus et societatem belli cum Romanis ineundam invitabat, ipse tempus ex industria extraxit, et oratorem eorum ubi aliquandiu distulit, et spem eidem fecit, fœdus acceptum a Constantio iri; præter expectationem omnium, copiis suis Barbaros adortus, maxima victos clade ammixit, regemque eorum vincitum ad Constantium misit. Ea victoria (3) ex sententia positus, a militibus Romanorum imperator est renuntiatus. Atque ubi tum imperatoris coronæ copia non fuit, ex satellitibus quidam, torquem quam in colle gestabat, capiti illius imposuit. Obtinet fama, antea quoque, cum oppidum quoddam ingrederetur, coronam inter duas columnas suspensam, sicuti mos est urbes exornare, quam aptissime in caput prætereuntis decidisse. Quæ res permultis pro omine

(1) Socr. *Helenam* habet.

(2) Socrat. et Eutrop. legatos in vincula conjectos esse addunt.

(3) Apud Argentoratum ingentes hostium copias

σάμενος, εἰς Ἀθήνας παρεπέμφθη φιλοσοφῆν. Καὶ τὸ μὲν προφανὲς ἢ τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων ἦν παιδεία, τὸ δ' ἀληθὲς, ὡς ἂν περὶ τῶν κατὰ σκοπῆν τοῖς ἐκεῖσε συγγένηται γόησιν. Ὅπου δὲ διάγων, Βασιλείῳ καὶ Γρηγορίῳ σὺνάμα τοῖς διδασκαλείοις ἐφοῖτα· οἱ σημεῖοις δὲ τισὶ τῆν οἰκουροῦσαν τὰνδρὶ κακίαν ἤμασι διανοίας ἐφώρασαν. Κάκειθεν, ἵνα συνελὼν εἶπω, Κωνσταντίος μεταστεϊλάμενος, Καίσρα ἐποίησε· καὶ τὴν ἀδελφὴν Κωνσταντίαν συζεύξας ἐκείνῳ, ἐπὶ τὰς ἐσπερίους Γαλλίας ἐστέλλε. Τὸ γὰρ μισθοφορικὸν δὲ κατὰ τῶν ἐσπερίων τυράννων Μαγνεντίου καὶ Βρεταννίου ἐπήγετο ὁ Κωνσταντίος, εἰς οὐδὲν αὐτῷ γενόμενον χρήσιμον, βαρβάρῳ γνώμῃ ἀντιστρέψαν, τὰς Γαλλίας ἐδήρῳ· καὶ κατ' ἐκείνου μᾶλλον ἐγένετο τὰς Ῥωμαϊκὰς διαφθεῖρον πόλεις. Νέψῳ δὲ εἶτι ὄντι, μηδὲν πράττειν ἐπέτρεπε γνώμῃς διχα τῶν ἐπομένων αὐτῷ στρατηγῶν. Ἀνωμάλως δ' ἐκείνων τὰ πρὸς μάχην διακειμένων, αὐτὸς ὡς ἐνῆν τὸν πόλεμον διηυθῆται. Καὶ τινα ζῆλονεῖσι τοῖς στρατιώταις, θερμότερους περὶ τὸν ἀγῶνα ποιῶν, παρακινδυνεύειν προτρέπων· οὐκ μισθὸν ἀνήκοντα ἔταξε τῷ βάρβαρον ἀναιρήσοντι. Ὁ δὲ ἀρχὴν παρέσχεν ἐλάττω μὲν γίνεσθαι τὰ βαρβάρων, ἐκείνων δὲ κεχαρισμένων εἶναι καὶ διὰ φήμης πολλῆς διελθεῖν. Καὶ δὴ τὴν τῶν στρατηγῶν βρασιάνην Κωνσταντίῳ δηλώσας, ἐτέρους ἔσχε τοὺς στρατηγούς· μεθ' ὧν τοῖς ἐναντίοις προσβαλὼν, ἀνακράτος ἐνίκα· τῇ δ' ἀνάγκῃ εἰς πρεσβεῖαν καταστάντων ἐκείνων, καὶ τὰ γράμματα Κωνσταντίου προβαλλομένων, ὡς καλοῖη σφᾶς αὖθις ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων συμμαχίαν, ἐπίτηδες ἐκείνων ἀναβαλέσθαι. Μελλήσας γὰρ τὸν πρέσβιν, καὶ ἐλπὶδα δοῦς ὡς προσδέχοιτο, ἀδοκῆτως πολὺς ἐπελθὼν, εἰσάπαν τῶν βαρβάρων ἐκράτησε· καὶ τὸν ἐκείνων βασιλεῖα δεσμώτην ἐς Κωνσταντίον ἔπαμπεν. Οὕτω δὲ τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐνευτυχῆσας, πρὸς τῶν στρατιωτῶν βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναγορεύεται. Στεφάνου δὲ μὴ παρόντος βασιλικοῦ, τῶν τις δορυφόρων, ὃν περὶ τὸν τράχηλον ἐφόρει στρεπτὸν ἐξελὼν, τῇ ἐκείνου κεφαλῇ περιέθηκε. Λόγος γε μὴν ἔχει καὶ πρότερον, εἰς τινα πολίχνην εἰσίδντος, στεφάνον τινα μέσον δύο κίωνων ἀνηρητῆμένον, οὗ τὰς πόλεις εἶθος κοσμεῖν, ἐπιπεσόντα τῇ ἐκείνου κεφαλῇ ἐφαρμόσαι· καὶ πολλοὶς ἐντεῦθεν σύμβολον εἶναι, ὡς καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς ἀναδῆσθαι κράτος. Διεθρullῆθη δὲ καὶ τις ἕτερος λόγος, ὡς ἐπιβουλῆς χάριν ὁ πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμος ἐδόθη αὐτῷ, ἵν' αὐτοῖς συμπλεκόμενος βληταί. Οὐ πιθανὸς δ' ἐμοί γε λίαν ὁ λόγος. Τί γὰρ καὶ Καίσαρα τοῦτον ἐποίησε τὸ κατ' ἀρχὰς, καὶ τὴν ἀδελφὴν εἰς γάμον ἐδίδου; Τί δὲ αὐτῷ καὶ τὸ πείθεσθαι καὶ ὑπαλλάττειν τοὺς ἐβραστωνευμένους τῶν στρατηγῶν· καὶ τοὺς πρὸς μάχην ἐστέλλε δεξιούς, ἵνα μᾶλλον κατορθώσῃ τὸν πόλεμον, εἰ μὴ φίλῳ ἐχρητο; Συμβάλλειν τοῖσιν ἐστίν, ὡς εὖνους ἦν αὐτῷ τὴν ἀρχὴν ὁ κρατῶν, ὅθεν ἀνεῖπε καὶ Καίσαρα. Ὡς δ'

delevit. Stabant acervi cadaverum montium instar, fluebat cruor luminum modo, captus rex nobilis Chonodomarus, etc. (Eutrop.)

ἔχεινος· Σεβαστὸς ἀνεκηρύχθη, μὴ δόντος αὐτοῦ, ἢ δεδιῶς, οἷς αὐτοὺς ἠδίχθη νεοὺς ὄντας, ἢ καὶ τῆς Ἰσῆς τιμῆς χάριν ἀχθόμενος, διὰ τῶν εἰρημέων βαρβάρων Ἰσως ὕστερον ἐπιβουλεύειν προήγετο. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν, ὡς ἐκάστη δόξης ἐστὶ, κρινέτω.

Cæsaris illi primum dignitatem tribuisset, sororemque ei nuptui dedisset? Cur optatis ejus, ut sociis alii surrogarentur duces, morem gessisset: et qui ad prælia committenda strenui essent, bellumque recte gererent, misisset, nisi amico et benevolo in eum fuisset animo? Itaque colligere satis licet, bene ei ab initio imperatorem voluisse, et ob id Cæsarem eum declarasse. **10** At ubi ille, ipso non permittente, Augustus est renuntiatus, vel metuentem eum sibi, propter injurias, quas illi tenero adhuc fratrique ejus intulerat, vel parem illius cum suo honore moleste ferentem, perens qui dicti sunt Barbaros, postea forte insidias ei struxisse. Sed hoc judicio cujusque relinquimus.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

CAPUT H.

Ὅπως διὰ Θράκης ὁ ἀποστάτης ἰὼν, τὴν Κωνσταντινου κατέσχεν ἐκποδῶν τοῦ Κωνσταντινου γεγενημένου.

B Ut pravicator et apostata per Thraciam proficiscens, Constantio defuncto, Constantinopolim pervenerit.

Τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον ὁ Ἰουλιανὸς τῆς βασιλείας ἐδράξατο· εἰ δὲ κατὰ φιλοσόφους ἡ ἐξῆς ἀγωγὴ, ἐν κοινῷ σκοπεῖν ἐῷ. Οἷα γὰρ φιλεῖ, μὴ ἀπολογίαν διὰ κρεσθείας δούς Κωνσταντίῳ, ὃν καὶ σωτήρα καὶ εὐεργέτην ἠπιστάτο, εὐθὺς μὲν ἀπεχειροτόνει τοὺς ἀρχοντας ὅσους ἐκείνος κατέστησεν· ἀμείβων δ' ἐτέρους ἀντικαθίστη, καὶ πᾶν τὸ πρὸς βουλῆς αὐτῷ ἐπραττεν· ἐπεγγεῶν δὲ καὶ Κωνσταντίῳ, κατὰ χώρας τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ διεδείκνυ, δι' ὧν τοὺς βαρβάρους κατὰ Μαγνηντίου καλῶν, Ῥωμαίους ἐπέγαγε· καὶ τέχνη τὰ πλῆθη μετερχόμενος, ἀπίστα μὲν ἐκείνου, εἰς ἑαυτὸν δὲ μετεβίβαζεν. Ἐξάπινά τε καὶ τὸ δοκεῖν εἶναι Χριστιανὸς διαφαίς, τοῖς τῶν δαιμονίων ἐφοῖτα σηκοῖς· καὶ θύων, καὶ τοῖς ἀγάλμασι προσφερόμενος, ἀρχιερέα ἑαυτὸν ἐκάλε· καὶ τὰς Ἑλληνικὰς ἑορτὰς ἐπιτελεῖν ἐπέτρεπε, καὶ τοὺς ὑπὸ χεῖρα πάντα ἐπίσης θρησκείων ἐπειθε, καὶ πρὸς ἐμφύλιον ἀνεβρίπιζετο πόλεμον. Καὶ γὰρ ἂν ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ αἵμασι διεκρίθη τὸ τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας ἀπέριττον, εἰ μὴ Θεὸς ὁ πάντα σὺν ἀγνώστῳ λόγῳ ποιῶν συμφερόντως, θάτερον εἰς ἑαυτὸν μετεστήσατο, διχὰ μόντοι ζημίας τοῦ ἀντιπάλου. Τοῦ γὰρ Κωνσταντιου ἐν Συρίᾳ τὴν Περσικὴν ὄρμηγ ἀναστέλλοντες, ἐκείνῳ δεῖν ἰδοῦναι τὰ περὶ τοῦ Ἰαλυριοῦ· εἶσω θέσθαι χειρῶν, καὶ μάχης ἀνευ κρατεῖν. Καὶ δὴ σκηψάμενος πρὸς Κωνσταντίου ἐλαύνειν, ἐπὶ παραιτήσει δῆθεν τοῦ μὴ ἐκὼν τὰ τῆς βασιλείας σύμβολα δέξασθαι, ἦ: τοῦ πρόσω διὰ Θράκης χωρῶν· ὀπηνίκα δὲ τῶν τῆδε ὄρων ἐπέβη· μετὰ τρυγῆν δ' οὖν καὶ ἡ Πλειάδες δύνουσα ἦν· αἰ μὲν ἄμπελοι δμφακας ἐπεγέννον· καὶ τινὰ δρόσον ἐξ ἀέρος καταχυθεῖσαν λόγος αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἐπομένοις, σταυροῦ σχῆμα ἐκάστην σταγόνα τοῖς πέπλοις αὐτῶν ἐντυποῦν. Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλα τοῖς τοιούτοις ἔλεγον τῶν συμβόλων· τό γε μὴν ἄωρον καὶ ὀλιγοχρόνιον τῆς ἀρχῆς διὰ τῶν ὀμφάκων ὑπεσημαίνετο. Ὁ δὲ σταυρὸς ὡς τῶν Χριστιανῶν δόγμα

Ad hunc certe quidem modum Julianus imperium arripuit (1). An vero philosophici instituti sint, quæ mox deinde gessit, et id ipsum in medio cuique dispiciendum relinquo. Nam (quod alioqui fieri solet) nulla ad Constantium adhuc superstitem, a quo beneficia multa se accepisse servatumque adeo esse sciebat, legatione, quæ illum excusaret et defenderet, missa, statim eos magistratu abire exactoratos, quos ille evexerat, coegit, et alios in eorum locum suffecit, omniaque ad voluntatem tantum suam egit. Et Constantium ridens, plerisque in locis epistolas ejus recitavit, quibus ille Barbaros contra Magnentium evocans, in Romanorum ditionem adduxit. Multitudinem quoque arte circumventam, et ab illo alienatam, in partes suas pertraxit. Ac repente simulationi quoque illi, qua Christianum se esse finxit, nuntio remisso, dæmonium templa frequentavit: et sacrificans, simulacrisque sese dedens, Pontificem se ipsum vocavit, festos Græcorum dies peragere permisit, et qui sub potestate ejus erant cives ad eundem cultum suasionibus perducere intendit. Et profecto civile ille concitasset bellum, et quantum in ipso situm erat, sanguine fuso, de exuberanti philosophia ejus judicium factum fuisset, nisi Deus, qui omnia, ignota et occulta ratione, in melius dirigit, alterum ad se cum nullo adversarii ipsius detrimento transtulisset. Cum enim Constantius in Syria excursions atque expeditiones Persicas compesceret, illi interea visum est, Illyricum, sine prælio imperio suo subjicere. **11** Atque assimulans se ad Constantium tendere, veluti culpam, perinde atque invitum imperii insignia recepisset, deprecaturus, ulterius inde Thraciam versus processit: et ubi in ejus regionis montes pervenit, cum post vindemiam Vergiliæ (2) occiderent, vites gemmis et uvis recentibus germinarunt, et ros ex

(1) Julianus hostes ex Gallia ultra Rhenum fugavit. Ad undecim millia Rom. qui jure belli capti serviebant, ab Almanis recepit, Agrippina occupata. Idem cum Almanis eisdem bellum gessit, et per Mariobaudem tribunum castra Her-

culis, Quadriburgium, Stricensium, Nivesium, Bonam, Antenacum, et Bingium, civitates cepit. Sarmatas item et Quados vicit. Oros., Ammian.

(2) Pleiades. Sozom. lib. v, cap. 1.

aere in ipsum comitesque ejus ita diffusus est, ut gutta quaelibet in sagis illorum crucis formam repræsentaret. Et alii quidem aliter prodigia atque indicia hæc acceperunt. Verum per uvas immaturas intempestivum ejus minimeque diuturnum imperium est designatum. Cruz autem Christianorum doctrinam cœlestem esse, omnesque ea consignari oportere portendit. Utrumque sane posterioribus temporibus verum esse confirmatum est. Julianus ubi in Thraciæ limitibus fuit, Constantius extinctus esse ad Mopsi fontes dictus est: et ipse Constantinopolim ingressus, imperator est salutatus. Ibi Constantii funus magnifice curavit: atque id dempto a capite suo diademate producens secutus est, mortuum eum honore afficiens, B cujus vitam infestis signis petierat. Græci sane sermonibus tum jactarunt, Julianum vaticinandi quadam arte eam rerum mutationem prævidisse, et ob id in Thraciam properasse. Quod hercle certum haberi posset, si suum ipse quoque obitum jamjam ei imminentem, qui quasi in somnis imperium tantum degustavit, vidisset. Esset namque a stultitia non alienum, si ipse et Constantii mortem, et suam in Persarum finibus cædem prospectam habens, sua sponte ad interitum prosilisset. Hoc quidem non aliud est, quam ipsi inconsultam temeritatem et imperatoris artis imperitiam affingere: imperium autem Romanorum in tantum con-jicere periculum, ut id fere totum, aut maxima certe ex parte, Persis sit subditum. Hæc quidem hactenus.

12 CAPUT III.

Ut Christiano abjurato, Julianus in idolorum sanis versaretur: et ut inter sacrificandum in horrenda spectra inciderit.

Julianus porro imperio potitus, tam impudenter et aperte dicitur religionem abjurasse, ut ipsum etiam pernegaverit Christum, et sacrificiis quibusdam dæmonumque detestandis invocationibus et victimarum sanguine sacrum abluerit lavacrum, atque seipsum a mysteriis Ecclesiæ exauctoratum excluderit: et deinceps non modo privatim, sed publice etiam, quæcunque Græcis permittuntur sacra et sacrificia, eis uteretur. Enimvero solemnem ei hostiam mactanti, in extis ejus crucis signum corona circumdatum apparuisse dicitur. Quod eis qui illi opera dabant, non parvum incussit timorem, Christi potentiam doctrinamque nostram perpetuo duraturam, suspectam habentibus: quod D corona victoriæ signum esset, et circularis forma, omni ex parte initium capiens, atque in seipsam desinens, finem nullum portenderet. At sacerdos qui sacro præfuit, ne ea re perturbaretur, illum admonuit: victimam enim novum quiddam ostendere, Christianum scilicet dogma jam comprimi, et ad seipsum reverti, circulo, ne sicuti prius, finibus nullis constitutis, quocunque vellet loco longe lateque propagaretur, in angustum redactum. Alio item tempore, cum celebre quoddam adytum divinationis gratia subiret, et subito sese horrenda quædam spectra ingererent, ejus rei propter quam ingressus fuerat, oblitus (ætate enim proveciore ad idolorum sacra se contulerat), quod in rebus dubiis

οὐράνιον ἐστὶ, καὶ χρῆναι πάντας κατασημανθῆναι αὐτῷ· ἃ δὴ καὶ τῷ χρόνῳ ἔσχον τὸ βέβαιον. Ὡς δὲ περὶ τὰ τῶν Θρακῶν ἐγένετο ὄρια, Κωνσταντίος μὲν ἠγγέλλετο τελευτᾶν περὶ Μόψου κρήνας· ἐκείνος δὲ τὴν Κωνσταντίνου καταλαβὼν, αὐτοκράτωρ ἀνηγώρευτο βασιλεὺς· καὶ τὸν νεκρὸν Κωνσταντίου μεγαλοπρεπῶς ἐκήδευε· καὶ προσέπομπευεν ἐκείνου, τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος τὸ διάδημα, τιμῶν τὸν νεκρὸν, οὗ τὴν ζωὴν ἐπιστράτευεν ἀφελεῖν. Ἐφ' οἷς Ἕλληνες λογοποιοῦντες ἦσαν, ὡς ἦδει τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολὴν μαντικῆ τι νι τέχνη ὁ Ἰουλιανός, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐπὶ Θράκης ὁρμησαι. Τοῦτο δ' ἦν ἂν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ, εἰ καὶ αὐτῷ ἦδει ὅσον οὐπω ἤκουσαν τὴν τελευτὴν, ὡς ἐν ὄνειρῳ τῆς ἀρχῆς γευσάμεν. Καὶ γὰρ εὐθείας οὐ πόρρω τὸ, πρόγνωσιν ἐσχρηκότα τὴν τελευτὴν Κωνσταντίου, καὶ τὴν αὐτοῦ ἐν Περσῶν ὄριοις σφαγὴν, ἐκόντα πρὸς τὸν θάνατον ἄλλεσθαι. Αὐτῷ μὲν γὰρ ἀβουλήσαν ἔστι καὶ ἀμαθῆ στρατηγίας δόξαν προσάψαι, τῆ δὲ Ῥωμαίων ὑπηκόω εἰς τόσον περιτῆσαι τὸν κίνδυνον, ὡς πᾶσαν σχεδὸν ἢ τὸ πλείστον μέρος ὑπὸ Πέρτας πρᾶξαι γενέσθαι. Τοῦτο μὲν ὧδε κεῖσθω.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ὅπως τὰ Χριστιανῶν ἐξομώσαμενος Ἰουλιανός, εἰδωλεῖσις ἐσχόλαζε· καὶ θυσίας ἐπιτελῶν, φάσμασι περιέπιπτεν.

Λέγεται δ' ὡς ἀρπασάμενον τὴν ἀρχὴν, ἀνέδην οὕτω καὶ περιφανῶς μήτοι γε τὸ σέβας ἐξομώσασθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἀπρνήσασθαι τὸν Χριστόν· καὶ τισὶ θυσίαις καὶ ἐπικλησίαις δαιμόνων ἀποτροπαίσις, ἱερῶν τε αἵμασι, τὸ θεῖον λουτρὸν ἀπονίφασθαι, καὶ τοῖς μυστηρίοις τῆς Ἐκκλησίας ἀποτάξασθαι· καὶ τὸ ἐντεῦθεν οὐ καθ' ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρῆρσις, ὅσα Ἕλλησιν εἰς θυσίαν ἀνέεται, χρῆσθαι. Λόγος γοῦν αὐτῷ ποτε τὴν συνήθη θυσίαν προσφέροντι, τὸ τοῦ σταυροῦ σχῆμα τοῖς σπλάγχνοις τοῦ ἱεροῦ φανῆναι, στεφάνου αὐτὸν περιθέοντος· ὃ τοῖς περὶ ἐκείνον ἠσυχολημένοι· δέος οὐτε μέτρον ἐνῆκε, τὴν τοῦ Χριστοῦ ἰσχὺν, καὶ τὸ διηνεκὲς τοῦ δόγματος ὑπειδομένοις· τὸν γὰρ στέφανον νίκης εἶναι σημεῖον· καὶ ὁ κύκλος τὸ πάντοθεν ἀρχεσθαι καὶ λῆγειν εἰς ἑαυτὸν τὸ μηδαμῶς πέρασ ἔχειν ἠνίσσετο. Ὁ δὲ τελευτῆς ἀρχηγός μὴ ταράττεσθαι παρηγγύα· ξένον γάρ τι δηλοῦν τὸ σφάγιον· συστέλλεσθαι γὰρ ἤδη τὸ δόγμα καὶ πρὸς αὐτὸ χωρεῖν, τῷ κύκλῳ στενωχωρούμενον· καὶ μὴ ὡσπερ πρώην ἀπεριορίστως πλατύνεσθαι, καὶ ἐφ' οὗς ἂν αἰρόιτο χωρεῖν· ἄλλοτε δ' αὖθις ἐπὶ τι τῶν ἐπισημῶν ἀδύτων μαντείας χάριν ἴων, ἐξάπινα φασμάτων τιῶν φρικωδῶν προσεαλόντων, τῶν ἐφ' ἃ κατῆει πρὸς λίθην ἐλθῶν (ἐψὲ γὰρ τῆς ἡλικίας εἰς ταῦθ' ἤκειν), εἰωθῶς ὦν ἐν ἀπόροις τῷ σταυρικῷ σημείῳ χρῆσθαι πρὸς ἀρωγὴν, ὡς καὶ αὐτοῖς κινδύνοις περιληφθεῖς τῷ συνῆθει ἀμυντηρίῳ ἐχρήσατο. Τῷ γὰρ δέει τῷ

Χριστοῦ συμβόλῳ ἐαυτὸν κατεσφράγιζε. Καὶ αὐτίκα **A** εὐρωδα πάντα, καὶ τὸ πρὸς σπουδῆς ἀπρακτὸν ἦν. Ἐν ἀπορίᾳ δὲ γενόμενος ὁ τῆς τελετῆς Ἐξαρχος, γυῖος τε τῆς τῶν δαιμόνων ἀφανείας τὸ αἴτιον, Μισήσαντες, εἶπεν, οἷάπερ ἄγος, τὸ σύμβολον, ἀπέδρασσαν· καὶ αὐθις γενναῖον εἶναι, μηδὲν τι παραδείξαι Χριστιανικὸν ἢ ἰννοῆσαι, εἰσηγησάμενος, πάλιν ἤγεν ἐπὶ τὴν τελετὴν. Ταῦτα δὲ Χριστιανοὶ ἀκούμενα, οὐ μετρίως καθίκετο· περιδεεῖ, γὰρ ἦσαν, σπουδάζοντα περὶ ταῦτα τὸν βασιλεῖα θεώμενοι, καὶ εἰς δέος καθίσταντο διωγμῶν. Καὶ ἡ προσδοκία μείζων τῆς πείρας ἐτύχχανεν· ἀήθεις γὰρ τῷ μέσῳ χρόνῳ τῶν τοιούτων γεγενημένους δεινῶν, ἢ ἀνάμνησις καὶ μόνη τῶν πάλαι κακῶν συνέσταλλε· καὶ πάντες ἦσαν ἐκτετηχότες, τὸ περὶ τὸ δόγμα τοῦ κρατοῦντος ὑφορώμενοι μίσος· καὶ μάλιστα ὅτι **B** Χριστιανὸς τὸ πρότερον ἦν, καὶ ὑπὸ εὐλαδῶν πατέρων περὶ τὸ δόγμα γεγέννητο, καὶ κατὰ θεσμοῦς τῆς Ἐκκλησίας προήχθη, τὰ τε θεῖα λόγια ἐπαίδευσθη, καὶ ὑπὸ ἐπισκόποις καὶ ἱερεῦσιν ἐτρέφη, καὶ τὴν εἰς τὸ ὑναντίον μεταβολὴν ἀνυπόστατον ἐλογίζοντο.

parentibus piis et dogmatis ipsius studiosis progenitus, juxta Ecclesiæ mores et constitutiones pro ductus, sacris Litteris edoctus, et ab episcopis et sacerdotibus educatus. Quapropter tantam illius immutationem intolerabilem fore putabant.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

*Ὅς τοὺς εἰδωλικούς ἀνοίξας νεώς, τῆς ἐκ παλαιοῦ προσόδους καὶ τὰ προνόμια αὐτοῖς ἐχαρίζετο, τῶν Χριστιανῶν ἀφελόμενος· καὶ οἷα ἐν Γάζῃ καὶ Καισαρείᾳ διὰ τοὺς τῶν εἰδώλων **C** ναοὺς ἐπραξεν.*

Καὶ τοῖνον ἐπεὶ μόνος τῶν ὄλων ἐγκρατῆς ἐγγόνει, αὐτίκα τοὺς ὄσοι ἐτι ἐν τῇ Ἐφ εἰδώλων ἦσαν, νεώς ἀνέψξε· καὶ ὄσοι δὲ ἀτημελήτως εἶχον, ἐπισκευάζεσθαι παρηγγύα. Εἰ δὲ τινες ἔλεον κατελύθησαν, ἐκ νέου ποιεῖν ἐκέλευε· καὶ τοὺς βωμοὺς ἐξεκάθαιρε· καὶ τὰς πάλαι προσόδους αὐτοῖς ἀφαιρούμενος ἀφωσίω αὐθις ἐκείνοις· ὄσα τε εἴθη πάτρια πόλεων, καὶ τὰς πάλαι θυσίας τε καὶ βαρχείας αὐτοῖς ἀνένεου. Καὶ αὐτῷ δὲ ἤκιστα αἰσχύνῃ ἦν δημοσίᾳ θύοντι· σπένδιον δὲ αἰεὶ, τοὺς περὶ ταῦτα ἐποουδαχότας τῶν μεγίστων ἡξίου τιμῶν· τοῖς τε ἱεροφάνταις καὶ μύσταις καὶ κανηφόροις τὰ ἐξ ἔθους ἐδίδου· κῦρὸς τε αὐτοῖς ἐπετίθει, ὃ καὶ οἱ πρὸ Κωνσταντίνου βεβασιλευκότες ἐνεῖμον· ἀτέλειάν τε **D** φόρων τοῖς περὶ ταῦτα σχολάζουσιν ἐψηφίζετο· τὰ τε σιτηρέσια τῶν περὶ τοὺς ναοὺς ἱεροπόλων ἀπέδοκε· καθαρούς τε εἶναι ἐθέσπιζε, καὶ τῶν πλησίον ἀποδείστασθαι. Τὸν δὲ πῆχυν τοῦ Νεῖλου τῷ Σαρράπιδι ἀνετίθει αὐθις· καὶ τὰ ἐκ παλαιοῦ πάτρια, ἃ Κωνσταντῖνος εὐσεβεῖν προτρέπων τῇ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ προσήγγεν. Ἄς μὲν οὖν τῶν πόλεων ἐλληνίζειν ἐμάνθανεν, ἃς ἠβούλοντο δωρεὰς χύδην ἐδίδου· ἃς δὲ περὶ τὴν Χριστοῦ πίστιν θερμοτέρας ἐνόει, ἐκείναις ἄρα διὰ μέτους ἦν· καὶ

(1) Philochorus dicit, Erichthonio regnante, Athenis primum constitutum esse, ut virgines dignitate præstantes canistra Junoni dæe ferrent. In quibus ea erant, quæ ad sacrificia, Panathe-

et periculosus crucis signaculo tanquam præsentis auxilio uti consuevisset, veluti discrimine circumventus, ad consuetum præsidium confugit: per timorem enim se Christi signo consignavit, et confestim omnia evanescere. Ita res quæ tentata fuerat, infecta tum permansit. Sacri vero ejus antistes, quod quid ageret, nesciret, causam autem cur dæmones disparuissent, non ignoraret: Aufugerunt illi, inquit, quod signum hoc perinde atque execrandum piaculum odere. Et admonitum illum, ut forti esset animo, neque quidquam Christianæ rei exhiberet aut cogitaret, rursus ad sacrum id duxit. Christiani ubi hæc audiere, non mediocriter sunt percussi: metuerunt enim sibi, et imperatorem sacris ejusmodi addictum videntes, in persecutionis timorem inciderunt. **13** Et exspectatio periculorum periculis ipsis major fuit. Cum enim aliquandiu jam ærumnas et calamitates dedidicissent, vel sola veterum malorum recordatio eos terrens, metu contrahebat. Omnes certe animis consternati erant, quod tantum imperatoris ejus in religionem odium cernerent, qui antea Christianus fuisset,

CAPUT IV.

Ut idolorum templis apertis, vetusta privilegia et proventus Christianis ademptos illis dicarit: et quæ Gazæ et Cæsariæ propter idolorum templa fecerit.

Porro cum solus rerum potiretur, statim quæcunque in Oriente idolorum templa reliqua fuere, aperuit: et quæ negligentius curata fuissent, instaurari jussit. Si quæ autem prorsus diruta essent, denuo ea exstrui præcepit, aras repurgavit, et veteres redditus nobis auferens, illis rursus sacravit. Antiquos urbium ritus, prisca sacrificia, et vesanas ineptias renovavit. Neque eum puduit publice diis sacrificare. Et identidem libans, qui cum eo ejusmodi sacris vacabant, eos maximis est prosecutus honoribus. Rerum sacrarum præfectis, sacerdotibus, et canephoris (1), quæ consuetudo prisca tulerat, dedit, et auctoritate sua eos confirmavit: id quod ante Constantinum imperatores quoque alii fecerant. Rebus ejusmodi vacantibus, immunitatem tributorum sanctione dedit, annonam templorum sacrarumque ministris donavit: et ut puri sive sacrosancti essent, lege lata cavit, et ab aliis hominibus eos secrevit. Nili cubitum Serapidi deo restituit, et vetusta præterea patriaque jura, quæ Constantinus, cives suos ad veram pietatem cohortans, Ecclesiæ Christi tribuerat. Urbibus, quas sacra Græcorum sequi cognovisset, quas voluere donationes affatim dedit:

naicis aliisque conventibus peragenda, pertinebant. (Suid.) Dicuntur hæc κανηφόροι, hoc est, Ganistriferæ. Cicer.: *Habe canephoras, decorum si mulacra restitue.*

quas autem in Christi religione ardentiores esse sciret, infestus eis fuit, neque ad eas divertere voluit. Et persæpe cum legationes ad eum propter casum aliquem qui incidisset, provinciales mitterent, preces eorum rejectit. Quod sane civitati Nisibena accidit. **14** Cum enim expeditionem adversus eos Persæ susceperunt, et ipsi ea de causa oratores suos ad eum miserunt, non modo auxilium eis ferre noluit, sed etiam minatus est, se urbem eam oculis suis non visurum, neque eo venturum, ut quæ sacra et detestanda esset, neque templa deorum aperire, aut Græcorum religionem suscipere vellet. Et Constantienses in Palæstina eodem nomine arguens, civitatem eorum Gazæis subiecit: Constantiam namque, sicuti supra diximus, cum Gazæorum navale esset, et Majuma vocaretur, Constantinus, propter egregium ejus in fide Christiana ardorem, jure civitatis exornaverat, et filio Constantio dicatam, legibus suis uti per constitutionem jusserat: minus convenire arbitratus, ut ea Gazæ, civitati Græcis ritibus admodum addictæ, subjecta esset. At ubi Julianus imperium est consecutus, Gazæi adversus Constantienses jure egerunt. Quorum ipse iudex, sicuti antea fuerat, ita Constantiam juri Gazæorum ad viginti stadia ab ipsis distantem, adjudicavit. Constantii quoque appellationem ei ademit, et portum Gazæ vocavit. Et unum utraque loca præfectum, eosdemque magistratus habuere. Ecclesiæ solæ duæ esse civitates ostendere: utraque enim sub suo vixit episcopo et clero, et fines ambarum templa cujusque designarunt. Cæterum Gazæorum quidam episcopus postea, cum suis apud Majumitas antistes decessisset, hoc egit, ut utraque in unam ecclesiam redigerentur: non æquum esse dicens, ut duo essent in una civitate episcopi. Cui cum Majumitæ resisterent, synodus provincialis recte rem decidit, et suum Majumæ episcopum ordinavit: convenire arbitrata, ut qui semel a pio imperatore, propter veram religionem, primario civitatis jure honorati essent, non aliud per impii principis judicium sequerentur et facerent. Proinde illæ merito honore, qui semel eis datus esset, ecclesiæ fruerentur, et res ea loco suo immota maneret. Atque hoc quidem sic non longe post est actum.

Eodem anno Cappadocum quoque Cæsaream urbem magnam et locupletem, Julianus e civitatum albo expunxit, et Cæsaris ei cognomen abstulit. **15** Primum enim Mazacam eam vocatam (2), Claudius Cæsar appellatione mutata, nomine suo cohonestavit. Summo autem civitatem eam odio persequabatur tyrannus, quod propter eximium in Christum amorem et desiderium maxime celebris esset, et vetusta simulacrorum delubra evertisset: Jovis scilicet πολιούχου, hoc est, urbis patroni, et Apollinis πατρός, id est, patrii. Ubi vero postea Fortunæ templum sunt demoliti, plu-

οὐτ' ἐπιδημεῖν αὐταῖς ἤθελεν. Καὶ πρεσβείας πολλὰκις τῶν ἐπιχωρίων ποιούντων δεινῶν προσπιπτόντων, τὸν ἰκέσιον ἀπηξίου. Οἷα δὴ καὶ Νισιβηνοῖς ἐπεγένετο· ἠγγελλόμενον γὰρ ἐπιστρατεύειν τοῦτοις Περσῶν πρεσβεῖαν στελλασαι, μῖντοι γε βοηθεῖν ἔτοιμος ἦν, ἀλλ' ἠπεῖλει μὴδ' ὄψεσι τὴν πόλιν ἰδεῖν, μὴδ' ἐν αὐτῇ φοιτῆσαι ποτε, οἷα δὴ ἐναγῆ τε οὖσαν, ὡς μὴ τὰ τῶν θεῶν ἐπερὰ ἀνοίγουσι, καὶ τὰ νενομισμένα Ἑλληνιστῶν αἰρουμένοις ποιῶν. Καὶ Κωνσταντιεῦσι δὲ τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ τὰ ἴσα μεμφομένοις, ὑπὸ Γάζαν τὴν αὐτῶν πεποιοῦναι πόλιν. Τὴν γὰρ εἰρημένην Κωνσταντίαν, ὡς μικρὸν ἔμπροσθεν εἰρηται, Γαζαίων οὖσαν ἐπίνειον, Μαιουμᾶς δ' ἐκαλεῖτο πρότερον, μαθὼν Κωνσταντίνος μάλιστα τὸν Χριστιανισμὸν αἰρουμένην, γέρα πόλεως ἐχαρίζετο, καθ' ἑαυτὴν τε εἶναι ἐνομοθέτει, Κωνσταντίῳ τῷ παιδὶ ἀναθέμενος· μὴ καλὸν ἡγησάμενος ὑπὸ Γάζαν εἶναι πόλιν δεινῶς ἐλληνίζουσαν. Ὡς δὲ Ἰουλιανὸς τὴν βασιλείαν ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιεῖτο, Γαζαῖοι Κωνσταντιεῦσι διεδικάζοντο· ὧν δικαστῆς· ἐκεῖνος γενόμενος, εἰς τὸ πρότερον, πάλιν ὑπὸ Γάζαν ἐκεῖνην ἐποίησε, σταδίους αὐτῆς διεστηκυῖαν ἀμφὶ τοὺς εἴκοσιν. Ἀπειλὴν τε καὶ τὸ τῆς Κωνσταντιου προσηγορίας ὄνομα, καὶ λιμένα τῆς Γάζης ὠνόμαζε. Καὶ κοινοὶ αὐτοῖς καὶ στρατηγῆς· καὶ οἱ τὰ δημόσια διώκουν, ἦσαν αὐτοῖς· τὰ γε μὴν τῆς Ἐκκλησίας μόνα δύο πόλεις εἶναι τεκμηριοῖ. Καὶ γὰρ ἐκατέρω πόλεις ὑπὸ Ἰβιον ἐπίσκοπον τελεῖ καὶ κληρὸν· καὶ ὄρια ἐκάστη ἐστὶν οἷς τὰ ἀμφοῖν θυσιαστήρια διορίζεται· ποτὲ δὲ τινος τῶν Γαζαίων ἐπισκόπων, τῆς Μαιουμιτῶν ἐκκλησίας θανόντος τοῦ ἐπισκόπου, ἀμφὸς τὰς ἐκκλησίας μιαν ποιῆσαι διὰ σπουδῆς εἶχε· μὴδὲ γὰρ εἶναι δίκαιον εἰλεγειν ἐν μιᾷ πόλει δύο ἐπισκόπους καθίστασθαι. Μαιουμητῶν δ' ἐνισταμένων, τὸ δέον τοπικῆ συνόδου διεθυθέτει. Καὶ ἕτερον τῷ Μαιουμᾷ ἐχειροτόναι· ἐπίσκοπον, προσήκον εἶναι διεγνώκυια, τὸς καθάπαξ ὑπὸ εὐσεβεῖ βασιλεῖ διὰ τὴν ἀληθῆ θρησκείαν πρεσβεῖον πόλεως τιμηθέντας μὴ ἄλλως πράττειν αἰρεῖσθαι διὰ κρίσιν ἀσεβοῦς βασιλέως· χρῆναι δ' ἔξῃ κατὰ χώραν, τῶν καθάπαξ δοθέντων ἐκκλησίᾳ δικαίως ἀπολαύειν γερῶν. Τοῦτο μὲν οὖν ὀλίγῳ ἐγένετο ὕστερον.

Τοῦ δ' αὐτοῦ ἔτους καὶ τὴν Καππαδοκῶν Καισάρειαν μεγάλην τε οὖσαν καὶ ἐν εὐδαίμοσι κληρὸν λαχοῦσαν, τοῦ καταλόγου τῶν πόλεων διέγραφεν Ἰουλιανὸς· καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἀφῆρεῖτο τὴν Καισάρως· Μάζαν γὰρ τὰ πρῶτα κατονομαζομένην, Κλαύδιος Καῖσαρ τῷ ἐπωνύμῳ ἔτιμα, μεταβαλὼν. Ὑπερφυῶς γὰρ ἐμίσει τὴν πόλιν ὃ τυραννός, τῷ περὶ τὸν Χριστὸν πίσθῳ μάλιστα οὖσαν διαφανῆ· καὶ ὅτι περ τοὺς πάλαι καθελὼν εἰδώλων ἐκαῖσε νεῶς· τοῦ τε πολιούχου λέγω Διὸς, καὶ τοῦ πατρός Ἀπόλλωνος. Ὡς δὲ καὶ τὸν τῆς Τύχης νεῶν κατέσπασαν ὕστερον, σφόδρα χηθετο πάση τῇ πό-

(2) Sub monte Argeo Mazacam, quæ nunc Cæsarea nominatur. (Plin. lib. vi, cap. 5.)

λει· καὶ Ἑλλήσιν ἐνεκάλει ὡς μὴ ἐπαμύνουσιν, ὥστε καὶ τι δεινὸν παθεῖν ὑπὲρ τύχης, εἴπερ τέως ἴδει παθεῖν· καὶ τριακοσίας λίτρας χρυσοῦ τοὺς ἀνὰ τοὺς ὄρους αὐτῆς ἦται βίαν· τοὺς δ' ἐν κλήρῳ πάντας ὑπὸ λειτουργίαν στρατιωτικὴν τελεῖν προστάξας· ὃ δαπανηρὸν καὶ ἐπονείδιστον ἐνομιζέτο· σὺμπαν δὲ τὸ Χριστιάνωμον πλῆθος ὑπόφορον καταστήσας, ὅσα καὶ Κώμῃ τῇ πόλει ἐχρήσατο· ὄρκους δὲ προστιθείς, ἠπειλεῖ, ὡς εἰ μὴ θάπτον τὰ ἱερὰ ἀνεγείρωσι, πᾶν εἴ τι δεινὸν ὄραν τῇ πόλει· καὶ τέλος ἀφαιρεῖσθαι τε κεφαλὰς τῶν Γαλιλαίων· οὕτω γὰρ ὑβρίζων ἐκάλει Χριστιανούς· καὶ ἐφθασεν ἂν ἐκπερᾶναι τὰς ἀπειλὰς, εἰ μὴ τὸ χρεῶν προφθάσαν τοῦ ζῆν ὑπερεξήγαγεν. Ὅτι γε καὶ καταρχὰς οὐκ οἴκτω τὸ φιλάνθρωπον εἰδείκνυ περὶ Χριστιανούς, καίπερ βαρύτερος μάλιστα τῶν πάλαι διαξάντων τὴν Ἐκκλησίαν ὢν· ἀλλ' εἰδὼς ἐκ τῶν γενομένων μηδεμίαν ὄνυσιν εἶναι τῷ Ἑλληνισμῷ ἐκ τῶν πρὸς Χριστιανούς ἀνηκέστων τιμωριῶν· μᾶλλον μὲν οὖν αὐξήσιν τὸ δόγμα λαβεῖν, καὶ ἐνδοξα ἐντεῦθεν τὰ Χριστιανῶν γεγενησθαι, οἷς ἄνδρείως ἐκείνῳ πολλοὶ τελευτᾶν εἴλοντο· ἄλλως τε καὶ τῆς ἐκείθεν δόξης τοῦτοιοῦ φθονῶν, οὐ φειδοῖται καὶ φιλάνθρωπία. Δίκαιοι μὲν γὰρ καὶ πυρὶ καὶ σιδήρῳ καὶ θαλαττοῖς βυθοῖς, ἢ ζῶντας βαράθροις βάλλειν, καὶ γῆ κατορύττειν, ἃ τοῖς πρὸ ἐκείνου διὰ σπουδῆς, παντελῶς ἀπέπειν. Οὐδὲ γὰρ ἐξ ἀναγκαίου ταῦτα τὴν γνώμην μεθίστησι. Πειθοὶ δὲ μᾶλλον καὶ παραινέσεσιν ἠγείτο δεῖν πρὸς ἀσέβειαν μετᾶγειν τὰ πλήθη, κἀντεῦθεν βράδῳ περιγενέσθαι· ἢ τάχα, ἵνα μᾶλλον παράδοξός τις εἶναι δόξη περὶ αὐτοῦ καὶ φιλάνθρωπος, μὴ βίαν εὐθὺς ἐπάγειν ἠρεῖτο.

riorem fore, et quod vellet, effecturum esse ratus est : aut fortasse, ut admirandum esse, et præter expectationem perhumanus in eis videretur, non statim vim eis adhibendam esse putavit.

ΚΕΦΑΛΑ. Ε'.

Ὅς ἡδὺς τῷ πλήθει θέλων δοκεῖν, ἀνῆκε τοῖς ἀπαρταχοῦ φυγαδευθεῖσιν ἐπισκόποις ἐπὶ Κωνσταντίου τὰς ἐξορίας διὰ μίσους ἐκείνου· ἄλλως τε καὶ διὰ τὸ θέλειν τὴν Ἐκκλησίαν ταράττεσθαι.

Τοιαῦτα διανοούμενος, πᾶσιν οὖς φυγαδεῖς κατέδικασεν ὁ Κωνσταντίος διὰ τὴν θρησκείαν, ἀνῆκεν οἴκαδε ἴσθαι· καὶ τοῖς ὑπὸ δῆμου τὰ οἴκεια διαρπαγεῖσι τὰς οὐσίας ἀπεχαρίζετο. Διατάγματα δ' ἐπέμπε, μηδένα τῶν Χριστιανῶν ἀδικεῖν, μηδ' ἐπιθυσίας βιάζεσθαι, μηδὲ ὑβρίζειν. Ὅσοι δ' εἴλοντο ἐκόντες τοῖς βωμοῖς προσιέναι, πρότερον περιβραντηρίοις καὶ καθαρτηρίοις χρῆσθαι βλουμένους τοῖς δαίμοσιν. Ὅσα δὲ Κωνσταντίνος κληρικοῖς ἐποίει σιτηρέσια καὶ ἀτελείας, τὸ θεῖον τιμῶν, περιεῖλεν οὗτος, καὶ τοῖς δημοσίοις ἐνέταξεν· ἃ τε χήραις καὶ παρθένοις δι' ἐνδοξίαν ἐν κλήροις ἐταξεν ἐκ δημοσίων τρέφεσθαι, πικρῶς εἰσεπράττετο. Κωνσταντίνος γὰρ, ἤνικα τὰ κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐνομοθέτει, ἐκ τῶν ἐκάστης πόλεως φόρων τὰ διαρκῆ πρὸς τὴν τῶν ἐπιτηδείων ζωάρκειαν, πᾶσι τοῖς κλήροις εἰδίβου, καὶ νόμφ τὴν πρᾶξιν ἐκύρου· καὶ νῦν ἐς δεῦρο τηρεῖται καλῶς φυλαττόμενος. Ἦν δὲ

rimum toti urbi succensuit, et Græcos non adeo multos eam incolentes incusavit : ac si quid durius perferendum sit, tum ferendum pro fortuna fuisse, eis objecit. Trecentas sane auri libras ab eis qui fines urbis ejus coluere, vi exegit. Clerum autem omnem muneribus et ministeriis militaribus in ea regione attribuit : quod cum sumptibus onerosum, tum ignominia contumeliosum existimatum est. Et Christianis omnibus tributo imposito, urbe ea perinde atque vico aliquo est usus. Jure quoque jurando interposito, minatus eis est, nisi quam primum templa deorum restituerent, quiquid posset calamitatis civitati se illaturum, et postremo capita etiam ablaturum esse Galilæis ; sic enim per contumeliam Christianos nominavit. Atque ille minas ejusmodi ad rem contulisset, nisi fatalis necessitas morte eum prævenisset. Neque ab initio per misericordiam humaniorem se erga Christianos exhibuit, minusque graviorem veteribus persecutoribus : sed quod nihil momenti Græcorum superstitioni constituendæ, Christianorum intolerabilia etiam supplicia afferret, quin etiam dogma nostrum majora per ea capere incrementa sciret. Ingens enim ex eo Christianis accessit gloria, quod ex eis multi fortiter mortem sibi obeundam duxerint. Præterea vero laudem eam nobis invidit. Et a tormentis quidem et igne, et ferro, et pelagi undis abstulit ; neque vivos vel in barathrum coniecit, vel in terra defodit, quæ alii ante eum persecutores fecerant ; quod hæc necessario animi sententiam non mutarent : cohortationibus vera et persuasionibus multitudinem ad impietatem pertrahendam esse censuit. Eo modo facile se superiorem fore, et quod vellet, effecturum esse ratus est : aut fortasse, ut admirandum esse, et præter expectationem perhumanus in eis videretur, non statim vim eis adhibendam esse putavit.

CAPUT V.

Quomodo, ut favorem plebis aucuparetur, omnes passim episcopos a Constantio in exilium pulsos revocavit, cum propter Constantii odium, tum quod Ecclesiam turbare vellet.

16 Ejusmodi agitans consilia, qui a Constantio in exilium pulsi propter religionem fuerant, omnibus potestatem redeundi fecit : et quorum bona publicata fuerant, ea illis restituit. Edicta publicata, ne Christiani injuriis afficerentur, neve per vim aut contumeliam ad sacrificia adigerentur. Si qui vero sua sponte ad aras accedere vellent, eos prius deorum placandorum gratia lustrari purgarique debere. Annonam et immunitatem, quam Constantinus pro sua erga Deum observantia clericis concesserat, ipse abrogavit, et in publicos proventus retulit. Quæ vero viduis et virginibus, propter inopiam cleri, alimenta e publico largienda destinata erant, ægre et difficulter exigebantur. Constantinus namque, cum ecclesias constitueret atque ordinaret, ex cujusque urbis proventus toti clero, quantum ad vitam tolerandam satis esset, rerum necessariorum tribuit,

eamque rem sanctione legis confirmavit, quæ hucusque conservatur. Sub Juliano exactio eorum proventuum dura admodum et gravis fuit, sicuti id exactorum ipsorum testantur monumenta. Cæterum parum fuit tyranno, tam hostili esse erga nos animo, nisi suum adversus Ecclesiam odium ad excidium ejus prorsus converteret. Quæcunque enim ei suppeditabant sacra vasa et donaria, ea abstulit, et in idolorum delubris reposuit. Vim etiam illam eis adhibuit, qui sub Constantino et Constantio templa deorum evertissent, ut vel ea celeriter restaurarent, vel æstimationem structuræ eorum persolverent. Sin hoc minus facerent, ut durius acciperentur, et in vincula conjicerentur, mandavit. Unde illud satis conjicere licet, in eo quidem illum veteribus persecutoribus, quod corpora cum contumelia non excruciat, moderatiorem fuisse: rebus autem aliis, modis omnibus illos exsuperasse. Omni namque ex parte Ecclesiam affligere manifeste est visus: et uno tantum modo humanior judicatus, quod episcopos sub Constantio exilio multatos revocavit, et in urbes suas redire permisit. Atque id ille non misericordia fecit, sicut colligere est: **17** sed ut episcopos inter se committens, ad intestinum armaret bellum, et suis ipsa dissidiis ecclesia labefacteretur. Fortasse etiam, ut Constantium apud Romani imperii subditos, in odium et invidiam adduceret: tum Græcos, qui eisdem secum operarentur sacris, favore prosequens; tum episcopos, qui propter Christum afflicti essent, ab injuria vindicans. Itaque eunuchos quoque imperiali aula exegit. Eusebium autem, qui primum in ea locum tenuerat, morte etiam multavit: cui aliam quoque ob causam infensus fuit; suspectum enim, veluti fratris sui Galli necis suasorem, habuit. Syrum autem Aetium, auctorem et ducem hæresis Eunomii, et Constantii sententia, qui eum propter familiaritatem Galli suspectum quoque habuerat, damnatum, et in exilium actum, perquam benignis litteris revocavit, et publica vectura reduxit. Propter Constantium quidem, Eleusium etiam Cyzæcnum impensis propriis, quam solo æquaverat sub Constantio Novatianorum ecclesiæ, uno aliis plurimis rebus æstimare est, propter Constantii odium, cum multa in nos ipsum duriter fecisse, tum quæ ab aliis quoque fiebant, eis delectatum esse.

CAPUT VI.

Ut etiam magnus Athanasius tum apud virginem pudicam occultatus, publico se commiserit, ei Ecclesiam receperit, Georgio Ariano a populo interempto.

Tum Athanasius etiam, qui multis annis latuerat, Constantii morte cognita, noctu Alexandria in ecclesia apparuit, et miraculo desepente omnibus quasi mortuus quispiam ab inferis reversus fuit. Ex quo enim Georgii insidiis, et Constantii jussu Ægypti præfectus eum non cepit, atque ipse fuga sibi consuluit, ad Juliani usque imperium, apud mulierem quamdam virginem Alexandria occult-

ή τοιαύτη τῷ Ὑουλιανῷ εἰσπραξίς ἀπάνθρωπος· πάνυ καὶ βαρυτάτη, ὡς καὶ τὰ γενόμενα τῶν πρακτόρων γραμματεία ἐδήλου. Οὐ μέχρι δὲ τούτων ἡ τοῦ τυράννου ἀπέχθεια ἴστατο. Ἀλλὰ τὸ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν μῖσος πρὸς παντελῆ καθαίρεισιν αὐτῆς ἀνηρέθισε. Καὶ γὰρ ὅσα προσήσαν αὐτῇ σκευὴ καὶ ἀναθήματα ἀφαιρούμενος, τοῖς τῶν εἰδώλων ἀνετίθει ναυίδ· βίαν τε τοῖς καθελούσι ναυίδ ἐπὶ τε Κωνσταντίνου καὶ Κωνσταντίου ἐπήγε θάπτον οἰκοδομεῖν, ἢ τὰς ἀποτιμῆσεις ἐκείνων ἐκτείνειν· εἰ δ' οὐ, δεσμοῖς ὑπάγεσθαι, καὶ χαλεπῶς πάσχειν· ὡστ' ἐνετεύθεν συναγεῖν ἔστι καὶ τοῦτο· ὕβρειν μὲν γὰρ ἔνεκα, καὶ σώματα περινοεῖσθαι κολάζειν, μετριώτερον τοῦτον τῶν πάλαι διωκτῶν γενέσθαι· τοῖς δὲ λοιποῖς πολλῶ τῷ μέτρῳ διαφέρειν ἐκείνων. Καὶ γὰρ ἐν ἅπασιν κακῶς αὐτὴν ποιῶν διεφάνη· ἐνὶ μόνῳ δόξας εἶναι φιλόθρωπος, ὅτι περ τοὺς καταδικασθέντας ἐπὶ Κωνσταντίου φεύγειν ἱερέας τὴν φυγαδεῖαν ἀνέστειλε, καὶ πρὸς τὰς οἰκείας μετεστέλλετο πόλεις. Συνάγειν οὖν ἔστιν ἐκ τῶν ἄλλων μηδὲ τοῦτο φεῖσθαι γενέσθαι, ἀλλ' ἵνα συγχροῦσιν ἀλλήλοις τοὺς ἐπισκόπους, ἐμψυλλῆ καθοπλίση μάχη, καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων πολεμείσθαι πείσῃ τὴν Ἐκκλησίαν· ἴσως δὲ καὶ Κωνσταντίῳ μῖσος παρασκευάζων πρὸς πάν τὸ ὑπήκουον· τοὺς μὲν Ἕλληνας θεραπειῶν περὶ τὰ ἴσα σπουδάζοντα, τοὺς δὲ τῶν ἱερέων διὰ Χριστὸν κακῶς παθόντα· λύων τὴν ἀδικίαν. Ἀμέλει τοι καὶ τοὺς εὐνοήτους τῶν βασιλείων ἀπόσωσα. Εὐσέβιον δὲ τὸν ἐν βασιλείῳ κρατοῦντα καὶ τοῦ ζῆν ὑπεξῆγεν. Ἀπήχθητο δὲ καὶ ἄλλως αὐτῷ· ὑποπτος γὰρ ἦν, ὡς βουλαῖς ἐκείνου ὁ ἀδελφὸς ἀνήρητο Γάλλος. Τὸν δὲ Σύρον Ἀέτιον, ἕς αἰτίας καὶ ἀρχηγὸς τῆς αἰρέσεως Εὐνομίῳ ἐγένετο, ὑπαρορίαν τε ὑπὸ Κωνσταντίου καταδικασθέντα· ἦν γὰρ καὶ ὑποπτος· ἐκείνῳ διὰ τὴν πρὸς Γάλλον ἀνάκρασιν· μετ' εὐμενοῦς ἐπανήγαγε γράμματος δημοσίοις ὀχθήμασι. Διὰ Κωνσταντίου δὲ καὶ τὸν Κυζίκου Ἐλεύσιον προστάττει δαπάναις ἰδίαις ἦν ἐπὶ Κωνσταντίῳ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίαν καθελειν, αὐθὺς οἰκοδομεῖν. Καὶ ἐν ἄλλοις πλείστοις σημεῖωσται· ἂν τις, ὡς Κωνσταντίου διὰ μῖσος τὰ μὲν αὐτὸς τῶν δεινῶν ἔποιε, καὶ ἄλλων δὲ ποιούντων ἐν-

atque altero mense restituere jussit. Sed et ex

D

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ὡς καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος τηγικαῦτα ὑπὸ σέμνη παρθένῳ κρυπτόμενος ἀνεξέστη, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν κατέσχε, Γεωργίου τοῦ Ἀρειανοῦ ὑπὸ τοῦ δήμου ἀναιρεθέντος.

Τηγικαῦτα δὲ καὶ Ἀθανάσιος πολλοῖς κρυπτόμενος εἶσι, Κωνσταντίου μαθῶν τελευτήσαντα, νυκτὸς ἐπὶ τὴν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν ἐφάνη. Καὶ θαῦμα ἔδοξεν, ἀφνης οἶά τις νεκρὸς τῶν κάτω ἀναβραγεί· ἐξ οὗτο γὰρ ταῖς Γεωργίου ἐπιθουλαῖς, Κωνσταντίου καλεῦσαντος, ὁ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἡγεμῶν ἐκείνου ἀπέτυχε, φυγῶν ἐκείνος ἐς δεῦρο ἀφανῆς ἦν μέχρι τῆς παρούσης ἡγεμονίας, κατὰ

τινι γυναικί παρθένῳ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κρυπτόμενος ἦν τοσοῦτον διαλάμπειν κάλλει ὁ τῆς ἱστορίας παραδίδωσι λόγος, ὡς κατάπληξιν ἀντικρυς εἶναι ὀρωμένην, καὶ μὴ τινα τῶν σωφρονεῖν ἠρημένων εἰς λόγους ἐλθεῖν πειραῖσθαι, ἵνα μὴ ποθεν ἐκπιδί-
 σσας μῶμος αὐτῷ προστριβείη. Ἐκεῖνη δὲ καίπερ οὕτως ἀκμάζουσα, ὁμῶς τοῦ ἀσφρονος καὶ σεμνότητος οὐκ ἀφίστατο· ἃ δὲ καὶ μόνα κοσμεῖν εἴωθε, μὴ τι καὶ τῆς φύσεως συναιρομένης τὰ πρὸς εὐπρέπειαν. Καὶ γὰρ πῶς συμβαίνει μηδ' ἀληθὲς ἐκείνῳ γε οἴεσθαι, ὁ τοῖς πρὸ ἡμῶν εἰρηται, ὅποια τὰ σώματα, τοιαύτας εἶναι καὶ τὰς ψυχάς. Τοναντίον δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς ἐπιτηδεύματα, καὶ τὸ τοῦ σώματος ἦθος συσχηματίζεσθαι· καὶ ὅ ἂν τύχοι πράττων ὁ τοιοῦτος, τοιοῦτον καὶ διαφαίνεσθαι· καὶ καθ' ὃν ἂν ἐπιτηδεύῃ καιρὸν. Πρὸς δ, οἶμαι, τίς ἀσφαλῶς ἐξετάζων τοῦτον τῷ λόγῳ, εὐστόχως εἰπεῖν, καὶ μηδένα ἔχειν τὸν ἀνεπερὺντά. Τὸν γε μὴν Ἀθανάσιον θεῖα βίβει πρὸς τὴν παρθένον ποδηγούμενον λόγος διασωθῆναι· καὶ πάντως τὸ ἀποδᾶν σκοπεῖν τις ἐθέλων, θεϊκὴν τὴν οικονομίαν εἶναι λογίσειτο. Ἴνα γὰρ μήτε πράγματα οἱ περὶ Ἀθανάσιον ἔχοιεν, ἦν τις; πειράζειν ἤρειτο, ἢ ἄρκος βιάζεσθαι, οὕτως οἰκονομηθῆναι διαλαθεῖν κρυπτόμενον παρὰ γυναῖκα, ἦν οὐδεὶς φήθη τι τοσοῦτον διενεγκεῖν· τῷ μὲν γὰρ ἀπειρῶ κάλλει οὐδ' ὑπνοῖαν εἰδίδου τὸν ἱερέα παρ' αὐτῇ κρύπτεσθαι· ἀνδρείῳ δὲ φρονήματι προστιγάζετο· εἰς τέλος δὲ διὰ φρόνησιν τὸν θησαυρὸν διεσώσατο. Τοσοῦτον δὲ τὸ πιστὸν αὐτῷ διετίρησε διακονησαμένη καλῶς,
 ὡς καὶ πόδας νίπτειν, τροφήν τε καὶ ὅσα τῆς φύσεως ἀναγκαῖα διὰ τὴν χρεῖαν, μόνην αὐτὴν εὐμᾶ ὑπηρετεῖσθαι, καὶ βίβλους αὐτῷ ὧν χρεῖαν εἶχε, κομίζεσθαι, καὶ συγχῶ τῷ χρόνῳ ταῦτα ποιοῦσαν, μὴ τινα γυνῶνα, ὅσοι δὲ τὴν Ἀλεξάνδρου πόλιν κατέκρου. Καὶ ὁ μὲν οὕτω φανεῖς, τὰς ἐκκλησίας κατέσχευε, ὑπὸ παντὸς τοῦ πλήθους· ἀποδεχθ. ἴ· οἱ δὲ τὰ Ἀρείου φρονεῦντες ἐκκληθέντες, ἰδέα τὴν συναγωγὴν ἐποιοῦντο, Λούκιόν τινα ἐξηγεῖσθαι αὐτῶν προστησάμενοι. Ὁ γὰρ Γεώργιος ἐφθασεν ὑπὸ τοῦ δήμου διαφθαρεῖς. Ἐπεὶ γὰρ ἔγνωσαν τελευτήσασαι μὲν τὸν Κωνσταντίον, ἐπὶ δὲ τῶν ὄλων τὸν Ἰουλιανὸν καταστήναι, εὐθύς ὁρμῇ τῇ πάσῃ τὸ περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὅσον ἐν Ἑλλήσιν ἦν, εἰς στάσιν ἔχρει· καὶ ὁ βοή μισθ' ἐπ' αὐτὸν ὤρησαν ὡς διαχειρίσοντες. Τότε μὲν οὖν φρονεῦσιν ἀπέχροντο, δεσμοῦ τριῶν δὲ περιεῖρον· οὐ πολλῶ δὲ ὑστερον τοῦ δεσμοῦ τριῶν ἐξαγαγόντες, μαχαίρας ἔργον ποιοῦνται. Εἶτ' ἐπὶ καμῆλου ὡς τινα φόρτον ξένον ἀναθέντες, ἐπὶ μέσης ἦγον τῆς ἀγορᾶς, δι' ἡμέρας ἐπιμαινόμενοι τῷ νεκρῷ καὶ ἀναιδῶς ἐσυδρίζοντες· δειλῆς δὲ ὄψις ὡσπερ ἐμπλησθέντες, τὸ περιλειφθὲν τοῦ σώματος πυρὶ κατετέφρωσαν.

impositum, per medium forum, cadaveri per duxerunt : circa crepusculum autem veluti ea corporis, igne combuserunt.

Τοῖς μὲν οὖν ἐξ Ἀρείου πρὸς τῶν σπουδαστῶν Ἀθανασίου δοκεῖ τὰ τοιαῦτα τῷ Γεωργίῳ ἐπιγενέσθαι. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει· πλείον γὰρ ἦν ἐκείνῳ

A talus latuit ; quæ tantum forma excelluisse traditur, ut stuporem prorsus ea spectantibus incuteret, et nemo eorum qui castiorem vitam sectari constituerent, in colloquium ejus veniret, ne scilicet eo nomine reprehensione non careret. Atque illa tametsi ita florens et vivida esset, pudicitia tamen et sanctitate vitæ non excidit. Quæ res solæ, quamvis nihil adjumenti a natura ad decorem accedat, ornamento esse solent. **18** Ut prope verum esse non videatur, quod a majoribus dictum est : Qualia sint corpora, tales etiam esse animos. Quin e diverso potius, ad animorum instituta, corporum quoque mores conformantur : et quale quisque exercet studium, talis etiam esse apparet, quocumque id accidat tempore. Atque ad hanc rationem si quis rem certo exigat, recte id sic eum dicturum, neque quempiam qui reluctetur, habiturum esse, existimari. Athanasius quidem, divina providentia ad virginem hanc deductus, atque apud eam servatus est. Et si quis eventum rei considerare velit, divinam prorsus dispositionem esse perierit. Ut enim nihil molestiæ et negotii Athanasio et familiaribus ejus exhiberetur, si quis tentare aut juramento cogere quemquam ex illis, ad eum scilicet prodendum, voluisset : recte hoc sic institutum, ut latens apud mulierem occultaretur, quam nemo id perlaturam esse putavit. Propter formæ vero venustatem neque in suspicionem cuiquam incidit, apud eam episcopum occultari. At illa virili plane animo virum eum ad se recepit, et prudentia mira ad finem usque thesaurum tantum servavit. Tanta autem in eum honestis præstandis ministeriis fuit fide, ut se pedibus lavandis, et cibo aliisque naturæ nostræ necessariis utilibusque rebus exhibendis una ipsa rite ei inservierit, et de libris quibus opus habuit, commodaverit. Atque id eum longo tempore fecisset, nemo tamen qui Alexandrinam incoluit urbem, cognovit. Athanasius qui ita subito apparuit, ab universa multitudine receptus, in ecclesias est deductus. Ariani autem ejecti, seorsim conventus egere, Lucio quodam, qui eis episcopus præesset, lecto. Georgius enim a plebe interfectus fuerat. Postquam enim Constantium decessisse, et Julianum ad imperii summam pervenisse cognitum est, statim impetu omni quidquid erat Alexandriæ Græcæ superstitionis sectatorum, ad seditionem prorupere : et clamore uno incursionem in Georgium, tanquam eum interempturi, fecere. Et tum quidem a cæde abstinuerunt, atque carceri eum incluserunt : verum non multo post inde extractum ferro necarunt. Deinde camelo quasi novum quoddam clientelliarum genus furorem et contumeliam impudenter insultantes, injuria satiati, quidquid a raptatione ea superfluit

19 Arianis quidem hoc sic Georgio ab Athanasio studiosis accidisse videtur : sed res aliter habet. Nam ille odio majori Græcos in se concit-

taverat, eo quod patria eorum sacra inhibuisset, A
 templa deorum destruxisset, simulacris conviciando illuisset, et bona eorum publicasset. Adhæc invidiam quoque ejus auxit, quod multum apud imperatorem auctoritate valuisset. Solent enim multitudini, qui aliquam obtinent potestatem, esse exosi. Insuper tum quoque quod (1) de Mithrio (2) actum fuerat, tumultum contra eum motum admodum auxit. Nam locum eum diu neglectum, Constantius ecclesiæ Alexandrinæ donaverat. Georgius autem eum repurgans, ut ædem sacram Deo excitaret, subterraneum antrum reperit: in quo simulacra, et alia quædam symbola et signa Græcarum nugarum et præstigiæ, ut ita dicam, eorumque qui sacris ab ipsis instituti atque initiati fuissent, erant. Quæ sane ridicula et nova cernentibus sunt visa, proindeque merito per ludibrium irrita. Græci autem pudore propter mysteria et arcana sua revelata affecti, confertim manu coacta, gladiis, lapidibus et clavis impetum in Christianos fecerunt, et multos occiderunt, quosdam vulnerarunt, et nonnullos etiam ex eis ad dogmatis contumeliam in crucem egerunt, atque abierunt. Georgius cœptum opus imperfectum reliquit. Græci porro Juliani imperio, tanquam opportunitate quadam oblata, pro eo atque voluere, usi, ipsum etiam Georgium interemere. Hoc ipsum imperator quoque litteris suis, magis scilicet populum Alexandrinum, quam Christianos incusans, testatur: quod ille profecto non fecisset, nisi eum veritatis vis coegisset: Christianos certe, qualescunque illos tandem, Georgianæ cædis, quam Græcos, auctores fuisse maluisset. Sed ille minime rem celavit, quamvis gravior etiam nos perstringens. In epistola enim ad Alexandrinos, stomachari se simulans, verbis eos perstringit, coercionem remittens. Id quod se facere dicit, ob reverentiam urbis patroni dei Serapidis, et conditoris ejus urbis Alexandri, atque item avunculi Juliani, qui Alexandria et Ægypti præfectus fuit, vir superstitioni Græcarum nugarum deditissimus, et Christianorum hostis vehementissimus. 20 Tanto enim is erga nos odio flagravit, ut citra imperatoris sententiam, multis auctor fuerit, ut ad sanguinem usque martyrii certamen peragerent. Mihi etiam molestum non erit, epistolam eam Juliani, operi huic nostro adnectere, atque etiam quæ avunculus ejus Julianus adversus fidei nostræ professionem egerit. Epistola hisce verbis conscripta fuit:

CAPUT VII.

Juliani epistola ad populum Alexandrinum missa, propter Georgii cædem.

Imperator Cæsar Julianus Maximus Augustus, populo Alexandrino. Siquidem Alexandrum, qui

(1) Mithram Persæ solem esse putant, cui hostias multas sacrificant. Hujus sacris non initiabatur, nisi qui per gradus quosdam tormentorum ad ea pervenisset, et sanctum se perpassionisque expertem esse declarasset. Suid. Mithrion, Solis

μισος ἐκ τῶν Ἑλληνιστῶν, κωλύοντι ἐκείνων τὰ πάτρια, κατασπώνντε τοὺς ἐκείνων νεῶς, καὶ ξοάνοις λοιδορουμένων, καὶ τὰς οὐσίας δημεύοντι· καὶ τὸ μέγα δὲ δυνάσθαι παρὰ βασιλεῖ πλείον ἀνήπτε τὸ μῖσος. Φιλεῖ γὰρ ὁ δῆμος πρὸς τοὺς ἐν δυνάμει ἀπεχθῶς ἔχειν. Ἐπειτα καὶ τὸ τηνικαῦτα περὶ τὸ Μιθρίον καλούμενον γεγονός, ἐπὶ μέγα ἤρε τὴν κατ' αὐτοῦ κίνησιν. Ἀτημέλητον γὰρ ὄντα τὸν τόπον, Κωνσταντῖος τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐκείνον ἔδωρεῖτο Ἀλεξανδρέων. Γεώργιος δ' ἐκκαθαίρων τὸν τόπον ὡστ' εὐκτῆριον οἶκον ἀνεγειραι Θεῷ, ὑπόγειόν τι ἄντρον εὗρίσκει· ἐν ᾧ ξανά τε καὶ ἄλλα σύμβολα Ἑλληνικῆς τερθρείας, ὡς ἂν τις εἴποι, τῶν παρ' αὐτοῖς μουμένων ἢ τελουμένων ἦσαν· ἃ γελοῖά τινα καὶ ξένα ἐδόκει τοῖς θεωμένοις· οἷς δὴ καὶ ἐπισκώπτοντες, διετώθασον. Οἱ δὲ τοῖς μυστηρίοις ἐπισχυθέντες, ἀθρόον συλλεγέντες ἕλπεσι καὶ λίθοις καὶ βόπαιοις τοῖς Χριστιανοῖς ἐπιτίθενται· καὶ πολλοὺς μὲν ἀναιροῦσιν, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τραυματίας ἐργάζονται, πολλοὺς δ' ἐκ τούτων σταυρώσαντες, ἐφ' ὕθρει δῆθεν τοῦ δόγματος, ἀπηλλάττοντο. Καὶ τὸ μὲν ἔργον ἀτέλες τῷ Γεωργίῳ καταλείπεται· οἱ δ' ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ, τῇ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀρχῇ χρυσάμενοι τῷ καιρῷ, καθάπερ ἠδούλοντο, καὶ αὐτὸν ἀνείλον Γεώργιον. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἰδίῳι γράμμασι μαρτυρεῖ, τῷ δήμῳ τῆς Ἀλεξανδρέων μαῶλον ἐγκαλῶν ἡπερ Χριστιανοῖς. Ὁ δὴτ' οὐκ ἂν ἐπαρρησιάζετο, εἰ μὴ τῇ βίᾳ τῆς ἀληθείας ἠλαύνετο. Καὶ γὰρ ἠρεῖτο Χριστιανούς εἶναι τοὺς Γεωργίου φονέας ἡπερ οὖος δῆποτε Ἑλληνας. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀποκρύπτεται· ἐν γὰρ τῇ πρὸς Ἀλεξανδρείας ἐπιστολῇ προσποιοῦμενος χαλεπαίνειν, μέχρι λόγων καθάπτεται, τὴν τιμωρίαν δῆθεν ὑπερτιθέμενος. Ἐπέχεσθαι δὲ φησι τῇ πρὸς τὸν πολιούχον Σάραπιν αἰδοῖ, καὶ διὰ τὸν τῆς πόλεως οἰκιστὴν Ἀλέξανδρον, καὶ τὸν θεῖον αὐτοῦ Ἰουλιανόν, ὃς Αἰγύπτου καὶ Ἀλεξανδρείας πρὸ καιροῦ ἤρξεν, ἀνὴρ ἐπιμαῶλον ταῖς Ἑλληνικαῖς τερθρείαις προσεσχικῶς, διαπύρως τε ἀπεχθανόμενος τοῖς Χριστιανοῖς. Τόσον δ' ἦν ἐκείνῳ μῖσος τὸ πρὸς ἡμᾶς, ὡς καὶ τοῦ κρατοῦντος γνώμης ἀνευ πολλοῦ παρασκευάσαι μέχρις αἵματος τὸν ἀγῶνα διαδραμεῖν. Ἐγὼ δ' οὐκ ὄκησω, μὴ καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐπιστολὴν Ἰουλιανοῦ τῷ παρόντι παραθεῖναι συντάγματι· εἶτα καὶ ὅσα ὁ θεὸς αὐτοῦ Ἰουλιανὸς κατὰ τῆς ἡμῶν πίστεως ἔδρασεν. Ἡ γε μὴν ἐπιστολὴ τούτοις τοῖς γράμμασι περιεβλήπτο·

ΚΕΦΑΛΑ Ζ'.

Ἐπιστολὴ Ἰουλιανοῦ τῷ δήμῳ τῶν Ἀλεξανδρέων σταλεῖσα διὰ τὸν φόρον Γεωργίου.

Ἄυτοκράτωρ Καῖσαρ Ἰουλιανὸς Μέγιστος Ἀλεξανδρέων τῷ δήμῳ. Εἰ μὴ τὴν Ἀλέξανδρον τὸν οἶ-

templum: Mithriaca, Solis sacra. Lamprid. de Commodo: Sacra Mithriaca homicidio vero pollut.

(2) In quo olim Græci, Mithræ sacrificantes, homines mactabant. (Soer. lib. iii, cap. 2.)

κιστήν ἡμῶν, καὶ πρό γε τούτου τὸν θεὸν τὸν μέγαν Ἀ τὸν ἀγιώτατον Σαρᾶπιν αἰδεῖσθε, τοῦ κοινου γοῦν ὑμᾶς καὶ ἀνθρωπίνου καὶ πρέποντος πῶς οὐδεὶς εἰσῆλθε λόγος; προσθήσω δὲ, ὅτι καὶ ἡμῶν ὡς οἱ θεοὶ πάντες, ἐν πρώτοις δὲ καὶ ὁ μέγας Σάραπις, ἀρχὴν ἐδικαίωσαν τῆς οἰκουμένης ὅς πρέπον ἦν τὴν ὑπὲρ τῶν ἰδικηκῶτων ὑμᾶς φυλάξαι διάγνωσιν. Ἄλλ' ὄργη τυχὸν ἴσως ὑμᾶς ἐξήπάτησε καὶ θυμὸς ὡσπερ οὖν εἴωθε τὰ δεινὰ πράττειν, τὰς φρένας μετακίσεας. Εἶτα τῆς ὀρμῆς ἀναστειλάντες, τοὺς παραχρημα βεβουλευμένους καλῶς ὑστερον ἐπήγαγε τὴν παρανομίαν. Οὐδὲ ἠσχύνθητε, δῆμον βντες, τολμῆσαι ταῦτα, ἐφ' οἷς ἐκείνους ἐμισήσατε δικαίως. Εἶπατε γάρ μοι, πρὸς τοῦ Σαρᾶπιδος, ὑπὲρ ποίων ἀδικημάτων ἐχαλεπήνατε Γεωργίῳ; Τὸν μακαριώτατον Κωνσταντίον, ἐρεῖτε δῆπουθεν, ὅτι καθ' ἡμῶν παρῶξενεν ὡς εἶτα εἰσῆγαγεν εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν στρατόπεδον καὶ κατέλαθεν ὁ στρατηγὸς τῆς Αἰγύπτου τὸ ἀγιώτατον τέμενος τοῦ Θεοῦ, ἀποσυλῆσας ἐκεῖθεν εἰκόνας καὶ ἀναθήματα καὶ τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς κόσμον, ὑμῶν ἀνακακτοῦντων εἰκότως, καὶ πειρωμένων ἀμύνην τῷ Θεῷ, μᾶλλον δὲ τοῖς τοῦ Θεοῦ κτήμασιν. Ὁ δὲ ἐτόλμησεν ὑμῖν ἐπιπέμψαι τοὺς ὀπίστας ἀδίκως καὶ παρανόμως καὶ ἀσεβῶς ἴσως Γεώργιον μᾶλλον ἢ τὸν Κωνσταντίον δεδοικῶς, αὐτὸν παρεφύλαττεν, εἰ μετρίωτερον ὑμῖν καὶ πολιτικώτερον, ἀλλὰ μὴ τυραννικώτερον προσφέρειτο. Τοῦτων οὖν ἕνεκεν ὀργιζόμενοι τῷ θεῷ ἐχθρῶ Γεωργίῳ, τὴν ἱερὰν αὐτοῖς ἐμίανατε πόλιν, ἐξὼν ὑποβάλλειν αὐτὸν ταῖς τῶν δικαίων ψήφοις. Οὕτως γὰρ ἐγίνετο ἂν οὐ φόνος, οὐδὲ παρανομία τῆ πράγμα, εἰ καὶ ἐμμελής, ὑμᾶς μὲν ἀνώτους πάντη φυλάττουςα, τιμωρουμένη μὲν τὸν ἀνίκατος δυσσεβήσαντα, σωφρονίζουσα δὲ τοὺς ἄλλους πάντας, ὅσοι τῶν θεῶν ὀλιγωροῦσι, καὶ προσέτι τὰς τριαύτας πόλεις, καὶ τοὺς ἀνοῦντας δήμους ἐν οὐδενὶ τίθενται, τῆς ἐκτῶν δὲ ποιοῦνται πέρεργον δυναστείας τὴν κατ' ἐκείνων ὁμότητα. Παραβάλλετε τοίνυν αὐτὴν μου τὴν ἐπιστολήν, ἢ μικρῶ πρόσθεν ἐπέσειλα καὶ τὸ διάφορον κατανοήσατε ὅσους μὲν ὑμῶν ἐπαίνοους ἔγραψον τότε ὡν δὲ, μὴ τοὺς θεοὺς, ὀφείλω ὑμᾶς ἐπαινεῖν, οὐ δύναμαι δὲ διὰ τὴν παρανομίαν. Τολμᾶ δῆμος, ὡσπερ οἱ κύνες, ἀνθρωπον σπαράττειν; Εἶτα οὐκ αἰσχύνεται καὶ φυλάττειν καθαράς τὰς χεῖρας, ὡς προσάγειν πρὸς τοὺς θεοὺς αἵματος καθαρουσίας; Ἄλλὰ Γεώργιος ἄξιός ἦν τοῦ τοιαῦτα παθεῖν; καὶ τούτων ἴσως ἐγὼ φαίην ἂν χεῖρονα καὶ πικρότερα καὶ δι' ὑμᾶς ἐρεῖτε; Σύμφημι καὶ αὐτός. Παρ' ὑμῶν δὲ, εἰ λέγοιτο τοῦτο, οὐκέτι συγχωρῶ νόμοι γὰρ εἰσὶν οὗς χρὴ τιμᾶσθαι ἡ μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων ἰδίᾳ καὶ στέργεσθαι ἡ πλὴν ἐπειδὴ συμβαίνει τῶν καθέκαστόν τινος παρανομεῖν, ἀλλὰ τὰ κοινὰ γοῦν εὐνομεῖσθαι χρὴ, καὶ πειθαρχεῖν τοῖς νόμοις ὑμᾶς, καὶ μὴ παραβαίνειν ὅσα περ ἐξ ἀρχῆς ἐνομήσθη καλῶς. Εὐτύχημα γέγονεν ὑμῖν, ἄνδρες Ἀλεξανδρεῖς, ἐπ' ἐμοῦ πλημμελήσατε τοιοῦτό τι ὡς αἰδοῖ τῆ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ διὰ τὸν θεῖον τὸν ἐμὸν καὶ ὁμώνυμον, ὃς ἤρξεν αὐτῆς τε Αἰγύπτου καὶ τῆς ὀμετέρας πόλεως, ἀδελ-

urbem vestram candidit, et præ eo piagnum atque sanctissimum deum Serapidem non veremini, quomodo publici commodi, humanitatis et decori nullam prorsus rationem habuistis? addo etiam nostri? quos dii omnes, in primis vero magnus Serapis, imperare toti orbi voluerunt. Conveniebat certe, ut iudicium de iis qui injuriam vobis intulere, nobis reservaretur. Sed ira fortasse et furor vos decepit: qui sane mentem hominibus auferens, gravia solet admittere flagitia. Deinde autem impetu sedato, consilio, quod subito recte vobis captum erat, mox per contemptum legum, vim publicam adiecistis: neque vos, qui populi nomine censemini, ea tentare et facere puduit, quæ in illis recte reprehendistis atque odistis. Dicite namque mihi, per Serapidem, quænam ob delicta Georgio succensuistis? Beatissimum, videlicet, dicetis, Constantium in nos commovisti, deinde in urbem sacram exercitum induxit; et Aegypti præfectus, ubi sanctissimum Dei templum invasit, imagines, donaria, et sacrum ornatum diripuit, vobis merito indignantibus et deum seu potius bona Dei defendere volentibus. Atque ille armatos in vos inique, illegitime et impie immittere est ausus, fortasse Georgium magis quam Constantium metuens: qui melius sibiipsi consulisset, si moderate vobiscum et civiliter, nec tam tyrannice egisset. **21** Sederim eas ob injurias deorum hosti Georgio infersi, sacram piaculo contaminastis urbem, cum illam iudicium calculis subijcere potueritis. Sic enim res ea non cædes, neque legum violatio, sed legitimum fuisse iudicium: quod vos quidem innocuos conservasset, illum autem qui maxima commisit facinora, coercuisset, atque omnes præterea ad meliorem frugem reduxisset, qui deos contemnunt, et tantas urbes populosque florentes nihili faciunt, potestatique suæ, adversus illos severitatem, perinde atque accessionem quamdam adjiciunt. Conferite hanc cum ea quam paulo ante ad vos dedi epistola, et quantum inter se differant cognoscite. Quas enim tum ad vos laudes scripsi? Nunc vero, per deos ipsos juro, laudarem quidem vos libenter, facere id autem propter leges violatas nequeo. Audetne populus, ut canes solent, hominem discerpere? Deinde illum ejus rei nihil pudet, neque puras manus conservare curat, ut eas absque sanguinis contaminatione innocuas ad deos tendat? Verum Georgius, qui talia pateretur, dignus erat: imo fortasse, ego dixerim, hisce graviora et acerbiora: et vestra causa dicetis? Idem ego quoque dico: sin ut a vobis hæc pateretur, dicatis, id jam non concesserim. Leges enim sunt, quæ delicta coercent. Et maxime quidem pro se quisque universi eas servare debent. Et quamvis accidat, ut ex civibus nonnulli contra leges agant, respublica tamen et populus ipse legibus regi et constitutionibus parere, neque quæ ab initio recte statuta sunt, vio-

lare debet. Felicitatis loco, viri Alexandrini, A ducere potestis, quod delictum hoc vestrum in imperii mei tempora incidit: qui propter reverentiam erga Deum, et propter cognominem mihi avunculum, qui Ægypto et urbi vestræ cum imperio præfuit, fraternam erga vos benevolentiam conservo. Non enim populum aliquem audere convenit, potestatem summam, quæ contemni non debet, et severitatem sinceritatemque imperii obtinet, despiciere: ne temeritatem tantam, sicuti gravem aliquem morbum, acerbiorere repurgare opus sit remedio. Exhibeo autem et propono vobis, ob eas quas modo dixi causas, perquam placide cohortationem et verba, quibus vos (sat scio) persuadebimini: siquidem, ut audio, ab origine Græci estis, atque nunc etiam ex veteri illa nobilitate in animis studiisque vestris impressa est insignis aliqua et generosa indoles. Proponatur civibus meis Alexandrinis.

22 Sic imperator scripto isto non Christianis B magis quam Alexandrino populo, causam ejus cædis ascribere videtur. De Juliani autem, cujus modo meminimus, sævitia, hæc feruntur. Cum is Ecclesiæ Antiochenæ mundum atque ornatum permagni pretii auferre, et imperialibus thesauris inferre, ac templa orationumque domos fidelibus claudere constituisset: clerus quidem reliquos profugit, solus autem Theodoretus (1) presbyter ibi permansit. Hunc quod sacrorum domariorum custos esset, et indicare ea, si vellet, posset, quodque vi admota id facere nollet, arreptum crudeliter excruciauit, et postremo gladio interemit: cum quidem ad quælibet intentata sibi tormenta generosæ mentis responsum dedisset, et ita ut virum decet, pro dogmate decertasset. Julianus sacra vasa direpta, et solo illisa, per ludibrium risit: atque ubi quæ voluit blasphemans in Christum dixit, tandem contumeliam aucturus, super eis concessit. Vindicta autem statim est subsequuta.

CAPUT VIII.

De Eusebio, Nestabo et Zenone fratribus, qui Cæsæ martyrium sustinuerunt: et de sancto Hilarione, miraculorum editore.

Quandoquidem eo sum oratione proventus, ut Georgii et Theodoretæ cædem commemorarim, aliarum quoque mentionem facere visum est, et in primis Eusebii, Nestabi (2), et Zenonis fratrum: quos Cæsæorum populus de templorum eversione et Græcæ superstitionis abolitionis accusatos, primum in domo quadam sub custodia habuere, deinde flagris cæsos carceri iucloserunt. Postmodum cum diu multumque in theatro discurreissent, et, quod vulgus facere consuevit, alius alium concitasset, furibundi in carcerem irruerunt, et viros inde productos crudelissime necarunt, præcipites atque supinos trahentes, atque ad saxa illidentes: et alii sustibus, alii lapidibus, alii quæ sors obtulit, telis aliis diverberantes. Dicuntur mulieres quoque a lamificio excurrentes,

(1) Apud Sozom. Theodorus nominatur.

Α φικὴν ὑμῖν ἔνοιαν ἀποσώζω. Τὸ γὰρ τῆς ἐξουσίας ἀκαταφρόνητον, καὶ τὸ ἀπηνέστερον καὶ καθαρὸν τῆς ἀρχῆς, οὐκ ἂν δῆμου περιδεῖν τόλμημα μὴ καθάπερ νόσημα χυλεπὸν, πικροτέρῳ διακαθάραι φαρμάκῳ. Προσφέρω δὲ ἐγὼ ὑμῖν δι' ἄσπερ ἔναγχος ἔρην αἰτίας, τὸ προσημέτατον, παραίνεσιν καὶ λόγους· ἐφ' ὧν εὐ οἶδ' ὅτι πεισθήσεσθε μᾶλλον, εἰ περ ἔστέ, καθάπερ ἀκούω, τὸ ἀρχαῖον Ἕλληνας· εἰ καὶ τὰ νῦν ἐπὶ τῆς εὐγενείας ἐκείνης ὑπεσιν ὑμῖν ἀξιόλογος καὶ γενναῖος ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ὁ χαρακτήρ. Προτεθήτω τοῖς ἐμοῖς πολίταις· Ἀλεξανδρεῖσι.

Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τοιαῦτα γράφων, ἔοικε μὴ Χριστιανοῖς μᾶλλον ἢ τῷ δήμῳ τῆς Ἀλεξανδρείων τὴν αἰτίαν ἀναθεῖς· περὶ δὲ τῆς ἀπηνείας τοῦ προσηρημένου Ἰουλιανοῦ καὶ τάδε φασὶ· βουλομένου γὰρ αὐτοῦ τὸν κόσμον τῆς Ἀντιοχείων Ἐκκλησίας πολυτελῆ γε θύγα μεταθεῖναι, καὶ τοῖς βασιλικαῖς θησαυροῖς ἐντάξει, καὶ τοὺς εὐκτηρίου δὲ τῶν οἰκων τοῖς πιστοῖς ἀποκλείσαι, τοὺς μὲν ἄλλους τῶν κληρικῶν ἀπιδεῖν, μόνον δὲ Θεοδώρητον τὸν πρεσβύτερον μὴ ἐλέσθαι τὴν ὑποχώρησιν. Τοῦτον δὲ φύλακα θύγα τῶν κειμηλίων καὶ καταμηνύσαι ταῦτα δυνάμενον, ἐπεὶ μὴ τοῦθ' ἤρετο ἐκδιδασκόμενος, εἰς χεῖρας λαθῶν, ἤκλιζτο ἀπηνῶς. Τέλος δὲ καὶ τὸν διὰ ξίφους ἐπήγε θάνατον, γενναῖαν ἐφ' ἐκάστη βατάνῳ τὴν ἀπόκρισιν προῖσχομένον, ἀνδρείως τε ὑπὲρ τοῦ δόγματος διαγωνιζόμενον. Τὰ δὲ σκευῆ ληϊστάμενος, καὶ τῷ ἐδάφει αὐτὰ προσαρράσων, ἐτώθαζε· καὶ βλασφημῶν ὅσα γε ἦν βουλομένη, Χριστὸν, τέλος ἐπαύξων τὴν ὕδριν, ἐπ' αὐτῶν ἐκάθιζε. Καὶ ἡ δίκη εὐθύς εἶπετο.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τῶν ἐν Γάδρῃ μαρτυρησάντων, Εὐσεβίου, Νεστάβου, καὶ Ζήνωνος τῶν ἀδελφῶν· καὶ περὶ τοῦ ἀγίου Ἰλαρίωνος τοῦ θαυματουργοῦ.

Ἐπεὶ δὲ εἰς τοῦτο προήχθη, καὶ τὴν Γεωργίου καὶ Θεοδώρητου ἀναίρεσιν διεξῆλθον, εὐλογον εἶναι μοι δοκεῖ καὶ ἄλλων μνήμην ποιήσασθαι, καὶ μᾶλλον Εὐσεβίου καὶ Νεστάβου καὶ Ζήνωνος· τῶν ἀδελφῶν· οὗς ὁ τῶν Γαζαίων δῆμος, ἐπὶ καθαιρέσει τῶν ἱερῶν, καὶ ἀφανείᾳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ αἰτιώμενοι, συναίχον τὰ πρῶτα ἐπ' οἴκου φυλακτομένους, εἶτα δὴ καὶ μάλιστα ἐπιθέντες, δεσμοτηρίῳ καθείργον. Ἐπειτα ἐπὶ θεάτρῳ πλεῖστα καταδραμόντες, οὕτω γὰρ δῆμος φιλεῖ πράττειν, ἀλλήλους παραθηξάντες θυμοῦ πλήρεις, τὸ δεσμοτηρίον κατέλαβον· καὶ τοὺς ἀνδρας, ἐκείθιν ἐξαγαγόντες, ὠμότατα διεχρήσαντο, κρηνεῖς καὶ ὕπτιους ἔλκοντες, καὶ πρὸς ἀρηνῶντες τοῖς λίθοις· καὶ οἱ μὲν ξύλοις, οἱ δὲ λίθοις, οἱ δ' ἄλλοι ἄλλο τι δὲ τύχοι κρατῶν, παίοντες. Ἐλέγετό γε μὴν καὶ γυναῖκας τῶν ἰσθῶν ἐξιούσας ταῖς κερκίαις

(2) Theodoret. habet Nectorium.

τούτους κατακέντην. Οἱ δ' ἐπ' ἀγορᾶς μάγε·ροι κιν- A
 κλάζοντας λέβητας τῶν χυτροπόδων ἀρπάζοντες,
 γυμναῖς ταῖς σαρξίν ἐκείνων κατέχεον. Ἦσαν δ' οὐ
 καὶ ὀφθαλμοὶ καὶ οὐδὲν αἰσίου τούτους διέπειρον. Ἐπει
 δ' ἰκανῶς κατακόψαντες, καὶ τὰς κεφαλὰς καὶ τὰ
 ὀστέα συνέθλασαν, ὡς καὶ τὴν ἐγκεφαλον δίχην
 ὑδατος ἀπορρέειν, πρὸ τοῦ ἄστεος ἀγούσιν· ἢ δὴ ἔθως
 τὰ τῶν θνησκόντων ῥίπτειν ὀστέα ζώων· ἔνθα πῦρ
 ἀνακαύσαντες, τούτῳ τὰ σώματα παρεδίδουν. Ὅσα
 γε μὴν τῶν ὀστέων διὰ τὸ στερεῶν μὴ τὸ πῦρ ἔδα-
 πάνησε, τοῖς ἐκείσε καμῆλων καὶ ὄνων ὀστέοις ἀνε-
 μξαν· ὥστε μὴ ῥαδίαν εἶναι τοῖς βουλομένοις τὴν
 εἴρεσιν. Οὐ μὴν γε λαθεῖν εἶχε· νύκτωρ γὰρ Θεῆς
 ἔχρα τινὲ γυναικί τὴν τῶν ὀστέων ἀνάληψιν· ἢ δὴ
 κατὰ τὴν θείαν σύνταξιν ἀναλεξαμένη, χύτρα κατέ-
 κρυπτε, καὶ τῷ τῶν μαρτύρων ἀνεψίῳ Ζήνωνι παρ- B
 εἴθει ἀγνώστῳ ὄντι τῇ γυναικί, ἢ διάγοι τοῦ Θεοῦ
 καταμνησάμενος· ἐκρύπτετο γὰρ καὶ αὐτὸς τοῦ
 διωγμοῦ κινουμένου. Ἐοῦ γὰρ δήμου περὶ τὴν τῶν
 θείων αὐτοῦ ἀναίρεσιν ἔχοντος τὴν σπουδὴν, ἐκείνος
 εἰς Ἀνθηδόνα πόλιν πρὸς θάλασσαν φυγὰς ὤχετο.
 Δίεξι δὲ Γάζης ἢ Ἀνθηδῶν ὡσεὶ σταδίου εἰκοσι.
 Πόλις δὲ καὶ αὕτη, Ἑλληνισμῷ χαίρουσα, καὶ τῇ
 τῶν ξοάνων θεραπείᾳ ὡς πλεῖστον ἐπισημῆνη.
 Ἐκείσε δὴ οὖν πολλὰ παρὰ τῶν Ἀνθηδωνίων κειμένων,
 εἰς τὸ τῶν Γαζαίων ἐπίγειον λαθὼν ἐκρύπτετο· ὅπου
 δὴ τὸ γυναικὸν ἐκείνῳ παρατυχόν, ἐδίδου τὰ λείψανα.
 Καὶ καιρῷ μὲν τινι οὕτω ταῦτα οἴκοι κατέχευ· ὡς
 δὲ χρόνῳ ὕστερον Θεοδοσίου τὰ σκήπτρα διαχειρί- C
 ζοντος, καὶ τῆς Γαζαίων ἐκκλησίας τὴν ἐπισκοπὴν
 ἐκλήρουτο, θυσιαστήριον πρὸ τοῦ ἄστεος πήγνυσι, καὶ
 ὑπετήριον οἶκον ἐγείρει· καὶ τὸ ὀστέον τοῦ μαρτύρου·
 ἐκεῖ κατατίθεισι πλησίον τοῦ ὁμολογητοῦ Νέστορος·
 δὲ σῶμα τοῖς οἰκείοις ἀνεψίοις συλληφθεῖς, καὶ
 δεσμῶν καὶ μαστιγῶν ὡς πλεῖστον μετέσχευ. Ἠλέτ-
 σαν γε μὴν οἱ ἔλκοντες, ὠραῖον ἔχοντα τὸ σῶμα
 ἰδόντες· καὶ προσδύκοντες ὄντα θανεῖν, μικρὸν δὲ τὸ
 ἄσθμα περισώζοντα, ῥίπτουσι πρὸ τῶν πυλῶν· ὅν
 τινες ἀναλόμενοι, παρὰ τὸν εἰρημένον ἀνεκόμεσαν
 Ζήνωνα· παρ' ἣ τὰ ἔλκη καὶ τὰς πληγὰς θερα-
 πεύόμενος ἐτελεύτησεν. Οἱ γε μὴν Γαζαῖοι περι-
 δεῖς ἦσαν τῇ τόλμῃ· καὶ φήμῃ διεθρολλεῖτο, χαλε-
 παίνειν σφίσι τὴν βασιλεία, καὶ ἀποδεκατοῦν τὸ πλῆθος
 βουλεσθαι. Ψεῦδος δ' ἦν, καὶ τοῦ δήμου θρόλλος κενός,
 τῷ συνειδέσθαι ἃ πεπραχάσι παραλόγως θορυβομέ- D
 νων. Οὐδὲ γὰρ ὅπερ Ἀλεξανδρεῦσιν ἐποίει, λόγοις
 τάχα ἐπαιτούμενος καὶ Γαζαίοις ἐπήγε. Τόσον δ'
 οὐδ' ἐν γράμμασιν ἠτιάσατο, ὡς καὶ τὸν τηνικάδε
 τοῦ ἔθνους ἠγούμενον τῆς ἀρχῆς μεθίστη καὶ ἐν
 ὑποφίαις οὐ καλαῖς εἶχε· καὶ ἀγώγιμον τοῖς νόμοις
 ποιήσας, τὸ μὴ κτεῖναι καὶ θάνατον ἐκείνου κατα-
 ψήφισσασθαι, φιλόανθρωπον ἐλογίζετο. Ἐν δίχῃ δ'
 ἐποίησε τὸν ἄνδρα· ὅτι περ τινὰς τῶν τῆς στάσεως
 ἀρξάμενων Γαζαίων δεσποτικῶς καθείρξεν, εὐθύ-
 νας κατὰ νόμους αἰτῶν. Τί γὰρ, φησὶ, τῶν κακῶν
 ἦσαν ἐργασάμενοι, εἰ Γαλιλαίους ὀλίγους ἄνθ' ὧν

radiis et fuscis punctim eos convulnerasse : et ceci
 in foro publici, lebetes et ollas aqua bullienti
 ferventes a chytropodibus raptas, corporibus
 eorum nudis diffudisse. Quidam verubus et su-
 bulis illos perfodisse. **23** Atque ubi satis eos
 concidissent, capitaque et ossa eorum adeo com-
 minuissent, ut cerebrum ad instar aquæ diffueret,
 extra urbem eos, in locum ubi morticina animantia
 cougerere soliti erant, duxerunt, atque ibi
 igni accensa corpora eorum combusserunt. Et
 quæcunque ossa propter soliditatem flamma non
 consumpserat, camelorum et asinorum quæ dis-
 jecta ibi erant, ossibus miscuerunt, ut ne facilis
 a quærentibus inveniri possent. Sed frustra id
 fuit. Noctu enim Deus muliercule cuidam, oppidi
 ejus Inquillinæ postea, ut reliquias eas tolleret,
 insinuavit. Quæ eas dispositione divina collectas,
 et urceo inclusas, apud martyrum eorum nepotem
 (1) Zenonem ipsi ignotum deposuit, Numinis in-
 dicio ad domicillum ejus deducta. Latebat nimi-
 rum et ipse, propter persecutionem excitatam.
 Cum enim vulgus (2) patruorum ejus cæditu
 occupatum esset, ipse tum Anthedonem in mari-
 timam urbem profugit, stadiis fere viginti Coza
 distantem, Græcaque superstitione maxime gau-
 dentem, et ad simulacrorum cultum plurimum
 animorum consternatione stupentem. Atque ibi
 multa a civibus perpressus (3), in Gazæorum na-
 vale inde se contulit : et in eo loco occulte latuit.
 Ubi etiam muliercula ei reperto ossa sacra dedit,
 quæ aliquandiu domi suæ habuit. Postea vero
 quam Theodosio imperante, Gazæorum episcop-
 atum est sortitus, extra oppidum, sacrum con-
 didit altare, et oratorium erexit, atque in eo
 martyrum reliquias reposuit, prope confessorem
 Nestorem : qui una cum consobrinis suis com-
 prehensus, vincula et flagra permulta communiter
 cum eis sustinuit. Tortores autem ejus, quod
 forma esset præstanti, et corpore vigenti, misertis
 (et jam in expectatione mortis erat, et parum
 admodum cum difficultate spirabat) ante portam
 eam abjecerunt. Quem sublatum nonnulli ad Ze-
 nonem, quem diximus, detulerunt : apud quem
 plagas et ulcera curans est mortuus. Gazæi, tam
 audaci facinore peracto, in magno fuere timore :
 et fama vulgaverat iratum eis imperatorem esse.
 populumque eum decimare velle. Sed falsum id
 fuit, plebisque rumor vanus ex conscientia patrati
 facinoris a plerisque sparsus : ad quem præter
 rationem et causam omnem homines sunt tumultu-
 atati. **24** Nam ne verbis quidem fortasse, quod
 Alexandrinis fecerat, Gazæos ille incusavit. Quin
 tantum abest ut per litteras eos objurgarit, ut
 duci etiam qui tum ei genti præfuit, dignitatem
 ademerit, maleque suspectum habuerit. Et cum
 eum legibus obnoxium fecisset, quod sententia no-

(1) Ἀνεψίων, consobrinum. (Sozom.)

(2) Ἀνεψίων Sozom.

(3) Sozom. flagris cæsum et urbe ejectionem scribit, lib. v, cap. 9.

damnarit atque necarit, id humanitati suæ accepto latum voluit. Objectit autem criminis loco viro ei, quod ex Gazæis quosdam seditionis et cædis ejus auctores comprehensos carceri inclusisset, pœnas ab eo legibus poscens. « Quid enim ob plurimas gravissimasque ab eis acceptas injurias, ob violatos deos, et vetusta eorum templa eversa, legitima vindicta sunt ulti? » Atque hæc quidem ita sunt jactata.

Eo vero tempore et Hilarion ille inter monachos præclarus, a Gazæis ad cædem quæsitus, in Siciliam abiit: et ligna humeris suis ex montibus in urbem vicinam ferens, ea vendidit, et inde vitam toleravit. Cæterum a viro quodam, qui admodum dæmoniis exagitatus, ea plaga per ipsum liberatus fuerat, indicatus, in Dalmatiam profectus est: ubi cum multa etiam edidisset miracula, et mare æstus magno impetu terram inundare solitum oratione vinxisset, inde rursus abiit: neque enim libenter apud eos qui se laudarent, degebat. In primisque studio habebat, ut migratione crebra obscurior esset, et quamprimum opinio et gloria de eo excitata dilaberetur. Postremo autem permultis ab eam quæ dicta est causam peragratis locis, Cyprum præternavigans, Paphum pervenit, et a Cyprio ejus temporis episcopo invitatus, circa Charybrim (†) (ita enim locus nominabatur), quod eo delectaretur, perlingeret ibi versatus est, monasticæ philosophiæ, ita ut par erat, vacans. Quominus autem martyrio sit functus, fuga in causa fuit. Fuga vero usus est, quatenus divinum oraculum persecutores fugiendos esse permittit: at si quis comprehendatur, ut fortiter consistat, et persequentium tormenta et supplicia generose perferat, opus est.

25 CAPUT IX.

De calamitatibus in Phœnice et Heliopoli et Emesa toleratis: et de Æmyliano, et Dorotheo, et Domitiano, et Marco Arethusiurum episcopo.

Sedenim non apud solos Alexandrinus et Gazæos ita in nos sævitum, verum etiam Heliopoli, ad Libaunum in Phœnice sita, et Arethusæ apud Syros, hisce deteriora atque crudeliora sunt facta. Quæ urbes per credulitatibus summæ contentionem id egere, ut secundas partes, quæ alibi designata essent, habere arguerentur. Heliopolitani enim (quod quidem incredibile dictu esset, nisi ab eis qui tum rei gestæ adfuere, ad nos relata fuisset) sacras quasdam virgines, quæ etiam viros aspicere non sustinuerint, vestibus spoliatas et nudas, in medio populo ad spectaculum, et cujusque qui illudere eis vellet, injuriam, consistere coegerunt. Ubi autem et conspectu tali et rebus aliis, pro cujusque libidine, et sancta illarum corpora abunde contumelia affecerunt, postremo ab inferioribus eas partibus totonderunt atque disciderunt: et superficiei vulneris ejus atque scissuræ, porcorum alimento, cui illi assueverant (hordeum autem fuisse, aut simile quiddam, verisimile est)

(†) Sozom. habet *Charbyrim*.

πλείστα καὶ μέγιστα αὐτοῦς τε ἠδίκησαν, καὶ εἰς θεοῦς ἐξήμαρτον, τὰ ἐκ παλαιῶν αὐτῶν καθελόντες τριμένη, δικαίως ἡμύναντο; Καὶ τὰ μὲν οὕτω διεσθουλλεῖτο.

criminis, inquit, admiserunt, si paucos Galilæos violatos deos, et vetusta eorum templa eversa, legitima vindicta sunt ulti? » Atque hæc quidem ita sunt jactata.

Τότε δὴ καὶ Ἰλαρίων ὁ περιώνυμος ἐν μονάζουσι, πρὸς τῶν Γαζαίων ἐπιζητούμενος, πρὸς Σικελίαν ἀπῆρε· καὶ ξύλα τοῖς ὤμοις ἐκ τῶν ὄρεων τῆ πόλει κομίζων, διεπώλει, καὶ τὸ ζῆν ἐπορίζετο. Ὑπὸ γε μὴν ἐπισήμως δαιμονῶντος ἀνδρὸς καταφωραθὲις, ὡς ἀπαλλάξας ἐκείνον τῆς μάστιγος, εἰς Δαλματίαν ἦκε. Πολλὰ δὲ κάκεισε θαύματα ἐργασάμενος, ὡς εὐχῆ πεδῆσαι τὴν θάλασσαν, ἐξ ὑπονοστήσεως κατακλύσαι τὴν ξηρὰν ὀρμῆς ἔχουσαν, ἐκείθεν πάλιν μεταχωρεῖ· οὐ γὰρ ἐκείνῳ φίλον παρὰ τοῖς ἐπαινοῦσιν ἔχειν διατριβήν. Ἐσποῦδαζε γὰρ ἀφανῆς εἶναι ταῖς μεταβάσειν, ὥστε τάχιστα διαλύειν τὴν περὶ αὐτοῦ ἐπισυνισταμένην δόξαν. Τέλος δὲ πολλοῦς μετακίσεις τόπους δι' ἅπερ εἰρηκάμεν, παραλέων καὶ Κύπρον, εἰς Πάφον κατῆρε· καὶ παρὰ τοῦ τηλικαδε Κυπρίων ἱερῶς ἠγουμένους προτραπεῖς, περὶ Χάρυβριν (χώρος οὕτω καλεῖται), ἀγαπήτας τὸν τόπον, φίλην ἐποιεῖτο διατριβήν, φιλοσοφῶν ὡς εἰκός. Καὶ τὸ μὴ μάρτυρα γενέσθαι τὸν ἄνδρα αἰτίον γέγονεν ἡ φυγή. Ἐφυγε δὲ, καθίτι θεῖός ἐστι χρησμός ἀποδιδράσκειν τοὺς διώκοντας· εἰ δὲ ληφθεῖεν, γενναίως ἴστασθαι, καὶ κρείττους τῆς τῶν διωκόντων ἀνάγκης καθίστασθαι.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ τῶν ἐν Φοινίκῃ καὶ Ἠλιουπόλει καὶ Ἐμέσῃ γεγενημένων δεινῶν· καὶ περὶ Αἰμυλιανοῦ καὶ Δωροθέου καὶ Δομετιανοῦ· καὶ περὶ Μάρκου τοῦ Ἀρεθουσίω ἐπισκόπου.

Οὐ τοίνυν παρὰ μόνοις Ἀλεξανδρεῦσι καὶ Γαζαίοις τὰ τοιαῦτα τετόλμηται καθ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἠλιουπόλει, τῇ πρὸς τῷ Λιβάνῳ τῆς Φοινίκης κειμένη, καὶ ἐν Ἀρεθούσῃ τῇ παρὰ Σύροις, χεῖρονα διεπράχθη, φιλονεικούντων ὠμότητος ὑπερβολῇ δευτέρα τὰ παρ' ἐκείνοις ἐλέγξει. Οἱ μὲν γὰρ, ὃ καὶ λέγειν τοῖς πολλοῖς· ἀπιστον δόξει, εἰ μὴ τινες παρόντες τηλικαῦτα τοῖς πεπραγμένοις ἀνήγγειλαν, ἱερά· τινες παρθένους, μὴδ' ὄψιν ἀρβένων ἀνασχομένας θεάσασθαι, ἐσθῆτος γυμνάς καταστήσαντες, ἐπὶ μέσου δήμου ἐστάναι ἠνάγκασαν, εἰς θέατρον καὶ ὕβριν βουλομένων παντί. Ἰκανῶς δὲ καὶ ὄψει καὶ τοῖς ἄλλοις ἢ ἐκάστῳ εἰδοκαί ταῖς ἀγίαις ἐκείναις σαρξίν ἐνυθρίσαντες τέλος κάτωθεν ἀνακείρουσι, διχῆ τε διελόντες τὰ σπλάγγνα τροφῇ χοίρων ἢ συνῆθης ᾗ ἐκείνοις, κριθῶν δὲ εἶναι εἰκός· καὶ ἄλλα ταύτη παρῶμια, ἐπιπολῆς τὰ σπλάγγνα καλύψαντες, ἐπὶ τὴν συνῆθη βρῶσιν ἐξεκαλοῦντο τοὺς χοίρους. Ἐκείνοι· δ' ὁρμῆ ἀγρίᾳ μὴ διακρίναι βράδιω· ἔχοντες, ὁμοίως τοῖς ἐγκάτοις ἐχώρουν· τῇ δ' ἀνάγκῃ τῆς συνῆθου,

τροφῆς καὶ τὴν ἔνδον ἐκείναις διάπλασιν σύναμα
ταί; τροφαῖς κατεβίθρωσκον, ζώσαις οὕτω καὶ τοῦ
πάθους αἰσθησιν κεκτημέναις. Συμβάλλω δὲ Ἡλιου-
πόλιτας ἐς τὸδε μανίας κατὰ τῶν ἱερῶν παρθένιων ἐλ-
θεῖν, ὅτι περ καὶ πάτριον ἦν ἐκείνοις τὰς παρθένους
παρὰ τοῦ προστυχόντος πρότερον ἐκπορνεύεσθαι,
ἄρην ἢ μνηστῆρσι πρὸς γάμου κοινωνίαν ἐλθεῖν·
ὑπερὸ μέγας Κωνσταντῖνος, νόμον θεῖς, ἀπρακτον
ἐποίησε πρῶτος· καὶ τὸν ἐκείσε τῆς Ἀγροδίτης νεῶν
καθελὼν, ἐκκλησίαν ἀνίστη Θεῶν, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν
κατὰ χώρων ἐλέγχθη μοι. Τὸ δ' ἐν Φοινίκῃ αὐτοῖς
τοῖς μὲν πῶς ἂν τις παραδραμεῖν ἔλοιτο; Ἐν γὰρ
ταύτῃ τὸν Ἡλιουπόλειος διάκονον Κύριλλον ἀπηνῶς
ἀνελάοντες, καὶ τὴν γαστέρα διατεμόντες, τοῦ ἥπατος
ἀπεγεύσαντο. Καὶ οὐκ εἰς μακρὴν τοὺς τολμητὰς ἢ
δικῆ παρέδραμεν. Ὅσοι γὰρ τοῦ τοσοῦτου μύσους
μετέσχον, δόοντα; τε καὶ γλώσσας καὶ ὑπερώας ἀ-
πέβαλλοντο, σηπεδόνος ἀγρίας προσθαλούσης αὐτοῖς.
Οὐ μὴν δὲ ἄλλὰ καὶ ὀφθαλμῶν στερῆσιν ἔπαθον. Δι'
ὧν τῆς εὐσεβείας ἡ δύναμις ἐκρύπτεται.

statim divina est consecuta. Quicumque enim tanti
lumi, per sævam rutredinem, oculosque adeo ipsos
pietatis est deprædicata.

Ἐν Ἐμέσῃ ἐκ τῆ ὁμόρφου ταύτης πόλεως, Διονύσιον τῶ
γεννακίῳ ἀνδραπέδῳ τὴν ἐκκλησίαν ἀφιέρωσαν, καὶ
τὸ ἀνδρόγυνον ἐκείνου καὶ καταγέλαστον ἰδρῶσαντο
ἀγαῖμα· ἐν τῷ τῆς Θράκης δὲ Δοροστόλιον Αἰμυλιανὸς
ὁ νεκροφύρος ἀγωνιστῆς ὑπὸ Καπετωλίνου τοῦ τῆς
Θράκης ἐπάρχοντος, πυρὸς ἐγένετο παρανάλωμα.
Δωρῆθρον δὲ τὸν πολυθάλλον, τὸν πολλῆν ἱστορίαν ἐκ-
κλήσιαστικὴν συγγραφάμενον, θανάτῳ παρέπεμψε.
Τύρου δὲ οὗτος τὴν τῆς ἐκκλησίας εἶχεν ἐπιτροπήν.
Ναὶ μὴν καὶ Δομέτιον τὸν ἐν ἀσκηταῖς περιβόητον,
σηλαίῳ κρυπτόμενον παριῶν, λίθοις ἀπανθρώπως
συνέχρωσε. Τὸ δὲ γε Μάρκῳ ἐν Ἀρεθούσῃ γενόμενον
πῶς παραδράμοιμι; Αἰσχύλου γὰρ καὶ Σοφοκλέους
δὲ τῆς μεγαληγορίας, ἐν ἀξίῳ καὶ ἐκείνου τις πά-
θος ἐκτραγῆδῆσει. Τοῦτον γὰρ Ἀρεθούσιοι ἐπίσκο-
πον τούτων πάλα γενόμενον, ἀνδρὰ βίῳ καὶ λόγῳ
καὶ πολιῇ πολὺ τὸ αἰδέσιμον προβαλλόμενον, ἀπηνῶς
διεχρήσαντο. Εἶχον μὲν γὰρ καὶ πρότερον αὐτὸν ἐν
ὀργῇ· οἷς ἐπὶ Κωνσταντίνου, πολλοὺς οὐ κατὰ περὶ
ἀλλὰ τινι κρείττονι δυναστείᾳ, τοὺς ἐλληνίζοντας
ἀπαξέσθαι τὰ Χριστιανῶν ἐποίησε· καὶ τὸν παρ'
αὐτοῖς σεμνὸν τε καὶ πολυτελεῖα οἰκοδομῆς ἠττώμενον
οὐδενῶς νεῶν καθεῖλεν εἰς Ἰδαρος. Ὡς δὲ μετεβρόχῃ
αὐτῆς τὰ πράγματα, ὁμοῦ μὲν τοῦ δήμου κεκινημέ-
νου, ἅμα δὲ καὶ κατὰ πρόσταγμα τοῦ κρατούντος
καταδικάζοντος; ἢ τὴν ἀποτίμησιν ἐκίσειαι τοῦ νεῶ,
ἢ αὐτῆς οἷος ἢ ἀνεγειραῖ αὐτὸν· ἐπεὶ καὶ πρὸς
ἄμφω ἀδυνατῶς εἶχεν, ἀθέμιτον δ' ἦν παντάπασιν
καὶ τὸ δεύτερον, μήτοι γε ἱερεῖ, ἀλλ' οὐδὲ ἰδίᾳ Χρι-
στιανῶ ἀνδρῶ· φυγῆ μὲν τὰ πρῶτα ἐχρήσατο. Πολ-
λοὺς δὲ οἱ ἐκείνου πάσχειν μαθῶν, καὶ δεινῶν πει-
ρᾶσθαι πλεῖστον, ἐπανελθὼν τῆς φυγῆς κατεμήνυεν
ἐαυτὸν, δρᾶν ὃ τι βουλομένην ἐστὶ τῷ δήμῳ, ἐκὼν
ἀνείε ἐαυτὸν. Οἱ δὲ οὖρον μᾶλλον θαυμάζειν αὐτὸν

A conspersa, eos ad consuetas escas provocarent.
Itaque impetu agresti irruentes porci, secernere
alimentum cum facile non possent, simul viscera
sunt aggressi: et soliti cibi cupiditate, famisque
necessitate adurgente, una cum hordeo interna
etiam membra, cum illæ adhuc viverent, et cru-
ciatum eum sentirent, depasti. Existimo autem
Heliopolitanos inde eo furoris, ut sic contra
sanctas virgines sæverent, evasisse, quod patrium
eis fuerit, ut virgines prius prostituerent, et a
quocunque vitari curarent, quam ad conjugii
communione cum sponsis suis venirent. Quod
Constantinus magnus lege lata primus ne amplius
fieret, prohibuit: et Veneris templo ibi diruto,
ecclesiam Deo extruxit, quemadmodum supra
loco suo a me est dictum. Quod autem ibidem in-
super ausi sunt, quomodo silentio præteriri potest?
Cyrillo uamque Heliopolitano diacono crudeliter
occiso (1), ventrem quoque ejus incidere, et
jecur degustarunt. Verum talia ausos vindicta
piaculi participes fuere, dentes, linguas et pala-
miserunt. Per quas piagas vis et efficacia veræ

26 Porro Emesæ, quæ finitima ei urbs est,
Dionysio muliebri mancipio ædem sacram dedica-
runt, atque ibi statuant Androgyni, ambiguo inter
mærem et feminam sexu ridiculam, ei collocarunt.
Dorostoli autem Thraciæ Æmylianum, invictum
athletam, Capitolinus Thraciæ præfectus vivum
combussit. Dorotheus item certator egregius, qui
magnam conscripsit ecclesiasticam historiam, et
Tyri episcopatum tenuit, neci datus. Donitium
vero celebrem monachum in spelunca sua laten-
tem, præteriens inhumanissime aggere lapidum
quispiam obruit. Nec Marcus, qui Arethusæ gravia
perpessus est, tacendum. Peropus autem nobis
esset Æschyli et Sophoclis dicendi gravitate, ut
martyrii ejus tragædiam recte exponeremus. Hunc
enim Arethusii, ubi episcopus diu fuerat, et vita
et doctrina, canitieque insuper spectatum et
venerandum, immaniter occiderunt. Dudum vero
antea infensi ei fuerant, quod sub Constantio
multos Græcæ superstitionis sectatores, non per-
suasione, sed potestate quadam graviore, Christia-
norum sacra colere coegerit, et templum celebre,
structuræque pretio et magnificentia nulli secun-
dum, solo æquaverit. Porro rerum statu mutato,
cum simul et vulgus commotum esset, et impe-
ratoris mandatum accessisset, quo Marcum sen-
tentia lata vel æstimationem templi solvere, vel id
quale antea fuisset, restituere jussit; ubi utrum-
que facere prorsus non potuit; alterum etiam, non
dico episcopo, sed ne privato quidem Christiano
facere ullo modo fas fuit; primum quidem fuga
usus est: at ubi multos sua causa affligi et plu-
rimas calamitates ferre cognovit, ex fuga reversus,
seipsum exhibuit, et populo, quidquid vellet, de

(1) Apud Soïdam causa martyrii istius additur: quod scilicet Cyrilus sub Constantino et Constansio idolorum templum exstruxit.

se facere permisit. Et cum admirari virum, qui sic philosophicum plane animum ostendere decrevisset, debuisset, contemni se arbitrata multitudine, omnis in eum irruit. Tractus est per mediam urbem et senex, et episcopus : membraque ejus omnia, ut sors tulit, diverberata, lacerata et jactata. In eum quippe ætas omnīs, feminæ et pueri eum indignatione et ardore desævierunt, usque adeo, ut etiam tenuibus quibusdam funiculis aures seni absciderint. **27** Pueri quoque in scholam ad magistros euntes, ludibrio eum habuere, trahentesque, atque in sublime subiinde tollentes, graphiis pupugerunt, et crudeliter excruciarunt. Et jam toto corpore vulnera acceperat, parumque adhuc vita conclamata spirabat; cum eum garo et mele perunctum, in sportam ex junco confectam immiserunt, et in sublime ita ætatis tempore sublato apibus et vespis excruciamur exposuerunt. A quibus involantibus et depascentibus, cum vivens voraretur, præclarum id verbum dixisse fertur : « Ut ego quidem sublimis sum, vos autem humi jacentes despicio ! » Unde quæ deinde et ipsi et Arethusiis eventura fuerant, conijcere licet. Præfectus quidem, qui Græcorum sacra quam maxime colens, vir magnus et fortis, atque ob eam causam præclarus, tum provinciæ ei præfuit, tantam Marci generositatem admiratus est, et imperatorem reprehendit, probro se dignos esse dicens, quod ab uno sene, qui per tantam eonstantiam et fortitudinem tot mala animo magno pertulerit, vincerentur : adeo ut periculum esset, se quidem merito irrisum, eos autem, quibus ea mala inferrent, summa gloria auctum iri. Et ad hunc modum beatus Marcus, virili plane animo pertulit, ut non modo a nobis Christianis, sed veritas tulerit laudes.

CAPUT X.

De Theodulo et Tatiano Phrygibus : præterea de iis qui Ancyra in Galatia martyrio sunt affecti, Busiride et Basilio : item de Eupsychio Cappadocæ.

Eodem tempore et Macedonius, et Theodulus, et Tatianus, Phryges, egregie pro Christo certamen pertulere. In Myro namque Phrygum urbe (1), gentis ejus præses templum, quod diurno squalore deformatum fuerat, aperuit atque repurgavit. At illi quos dixi, noctu in fanum ingressi, deorum simulacra comminuerunt. Et cum multi ejus rei suspecti in judicium pertraherentur, ipsi seipsos detulerunt. Atque ubi diis sacrificare, quod per id, si fecissent, absolvi potuissent, et præfectus ut ea re delictum suum compensarent, petiissent, noluerunt; primum eos torsit, et tandem nudos craticulis imposuit, ignemque succendit. Et quamvis tam crudeliter illi urerentur, attamen ad præfectum dixerunt : « Si, **28** Amachi (id enim illius nomen fuit), carnes assas expetis, age in alteram nos verte partem, ne tibi edenti, si se-

ate φιλοσοφείν ἡρημένον, ὑπερφρονεῖσθαι νομίσαντες, πᾶς ὁ δῆμος ἐπ' αὐτὸν ἐχώρου. Καὶ ἐπλετο διὰ μέσης τῆς πόλεως, γέρον καὶ ἱερεύς· καὶ ἡ ἔτυχεν ἐπαίετο τῶν Ἰσρῶν ἐκεῖνου μελῶν ἕκαστον· καὶ ἐτίλλετο, καὶ ὠθείτο· καὶ πάση δὴ προδύκετο ἠλικίᾳ, καὶ γυναίξῃ καὶ παισὶ, σὺν ἐροῇ καὶ προθυμίᾳ· καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ βούλεσθαι λεπτοῖς δὴ σχοίνοις τὰ ὕτα τέμνειν τῷ γέροντι. Καὶ παῖδες δὲ ἐς διδασκάλους φοιτῶντες τὸν ἄνδρα παύγιον εἶχον· καὶ ἔλκοντες καὶ μεταωρίζοντες, πυκνὰ ταῖς γραφίσιν ἐκέντων ἀφειδῶς παίοντες. Ὡς δὲ τραυματίας ὅλος ἦν, καὶ ἔτι σμικρὰ ἔπνεε καὶ ἀπεγνωσμένα, γάρψω σὺν-αμα μέλιτι προσαλειψάντες, σαργάνῃ ἐνήκαν· πλέγμα δὲ τι τοῦτο σχοίνου πεποιημένον. Εἰς ὕψος δὲ τῷ γυργάθῳ ὑπαιθρον αἰωρήσαντες; θέρους ἀκμῆ, σφῆξί καὶ μελίτταις ἐπαφῆκαν· ὕψῳ ὦν προσιπταμένων τὰς σάρκας ζῶν ἐσοιόμενος, τὸ αἰδίδιμον ἐκεῖνο λόγος εἶπεν· « Ὡς ἐγὼ μὲν ὀψήλδς εἶην, ὑμᾶς δὲ χαμαὶ κειμένους ὄρω. » Ἐξ ὧν ἔξεσι· καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συμβάλλειν αὐτῷ τε κάκεινον. Λόγος γε μὴν ἔχει καὶ τὸν τῆνικαδὲ ὑπαρχον ἐς τὰ μάλιστα Ἑλληνηστὴν ὄντα, τὸ δ' ἦθος ἄλλως γενναῖον, ὡς καὶ ἐπὶ μέγα δόξης ἔλθειν, θαυμάσαντα Μάρκον τῆς γενναϊότητος, καὶ παρρησίας χρησάμενον, μέψιν βασιλεὺς ἐνεγκεῖν ὡς ἀρ' ἀισχύνης ἀξιοί, ἐνδὲ ἡττημένοι γέροντος ἀνδρείως, τοσαύτην πείρα δεινῶν γενναίως ἀνδρῖσάντων· ὡς ἐν κινδύνῳ εἶναι, γέλωτος μὲν ἀξίους ἡμᾶς, ἐκείνους δὲ οἷς ταῦτα δρῶσι, δόξης ἐπὶ μέγιστον ἀγοντες. Καὶ τοιοῦτος; μὲν ὁ μακάριος Μάρκος ἀνδρείως πρὸς τὸν τοῦ δήμου θυμὸν καὶ τὰς πολλὰς ἐκείνας βασάνους ἀντίσταν· ὡς μὴ μόνον παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τῶν Ἑλληνιστῶν τῶν προσηκόντων ἐγκωμίων ἀξιώθηται.

multitudinis furorem et graves illos cruciatus etiam a Græcis ipsis simulacrorum cultoribus me-

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Περὶ τῶν ἐν Φρυγίᾳ Θεοδοῦλου καὶ Τατιανοῦ· καὶ περὶ τῶν ἐν Γαλατίᾳ τῆς Ἀγκύρας μαρτυρησάντων, Βουσίριδος, καὶ Βασιλείου, καὶ Εὐψυχίου τοῦ ἐν Καππαδοκίᾳ.

Ἐν δὲ τούτῳ καὶ Μακεδόνιος, Θεόδουλος τε καὶ Τατιανὸς, Φρύγες ἄνδρες, τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα ἀντίσταν. Μίσθῳ γὰρ τῇ πόλει Φρυγῶν ὁ τοῦ ἔθνους ἡγούμενος, τὸν ἐκεῖσε νεῶν ἀνοίξας χρόνῳ ρυπῶντα, ἐξεκάθηρε. Νύκτωρ δ' ἐκείνους εἰσελθόντας, συντρίψαι τὰ εἶδωλα. Πολλῶν δ' ἐν ὑπονοίαις κειμένων, καὶ τούτου χάριν ἐλκομένων εἰς δικαστήρια, σφᾶς αὐτοῦ; κατεμήνυσαν. Ἐπεὶ δὲ θύειν ἀπέσταντο, ἐξῆν γὰρ τοῦτο πράττουσιν ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, τοῦτ' ἀνταποῦντος τοῦ ἀρχοντος ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων σφόδρα, τὰ πρῶτα ἠκίζοντο· τέλος δ' ἐσχάρας γυμνοῦς ἐπιθείς, πῦρ κάτωθεν ὑπανῆπτεν. Οἱ δὲ κατὰ πρὸ οὗτος ὡμῶς ἐκκαίμενοι, « Εἰ ὀπτῶν κρεῶν, φασίν, ἐπιθυμεῖς, ὦ Ἀμάχιε (τούτο γὰρ ὄνομα τῷ ἀρχοντι ἦν), στρέφε δὴ καὶ εἰς ἐτέραν ἡμᾶς πλευρὰν, ἵνα μὴ σοὶ ἐσθίοντι ἡμίλοποι ὄντες, ἀηδεῖς κατασταίμεν. » Ὡς δὲ μὲν οὖν καὶ οὗτοι γενναίως δια-

(1) Ἐν τῇ Μύρῳ. (Socr. lib. III, cap. 15.) Μίσθῳ τῇ πόλει Φρυγῶν. (Sozom. lib. V, cap. 41.)

γωνιάμενοι, ἐπὶ ταῖς ἐσχάραις τὸν βίον ἀπέλιπον, ἐθελήθησα θύματα καὶ ἀσινεῖς θυσίας προσενηγεμένοι Θεῷ. Τηνικαῦτα δὲ φασὶ καὶ Βούσιριν λαμπρὰν ὁμολογίαν ὑπενεγκεῖν καὶ ἀνδρείαν διὰ τὴν θρησκείαν ἐν Γαλατία τῇ πρὸς Ἀγκύρᾳ· ὃν πρότερον τῆς τῶν Ἐγκρατιτῶν αἰρέσεως ὄντα, κατὰ τῶν ξοάνων νεανειοσάμενον, συλλαβῶν δὲ τοῦ ἔθνους ἠγρούμενος αἰκίζεῖν ἤρεῖτο· παρῆρξία τε προσάγων, τῷ βασιανιστηρῶν ἐξὼς ἀναρτᾶσθαι προσέταττεν. Ὁ δὲ Βούσιρις τῷ χεῖρσι τῇ κεφαλῇ ἐπιθεῖς, τὰς πλευρὰς ἐγύμνου· καὶ πρὸς τὸν ἀρχοντα στραφεὶς, « Μὴ μάτην, ἔφη, πολεῖν κηρῖναι τοὺς δημίους ἐπὶ τὸ ξύλον ἀνάγοντας καὶ κατὰγοντας· ἐν ἐτοίμῳ γὰρ ἔχειν ὅσον αἰροῦτο, παρέχειν αὐτοῖς τὰς πλευρὰς ξεῖν. » Καὶ γε τὴν ὑπόσχεσιν θαυμάσας τὰνδρος, μᾶλλον ἐξεπλάγη τὴν πείραν προσάγων. Καὶ γὰρ οὕτως ἐπὶ σχήματος ἔμῳν διεκαρτέρει τὰς χεῖρας ἀνέχων, ἕως οὗ τῷ ἀρχοντι ξεῖν ἐδόκει, εὐτόνως δεχόμενος τὰς πληγὰς. Ἐν ἑσπεροῖς δὲ γενόμενος καὶ εἰρηταῖς, ἀνεβῆ αὐθις μετ' ὀλίγον ἀγγεληθέντος Ἰουλιανὸν ἀνηρῆσθαι. Καὶ ἄχρι δὲ τῆς Θεοδοσίου Βασιλείας τὸ ζῆν παρέτεινεν.

intenta fortitudine excepit. Deinde in carcere vivetus servatus est, liberque paulo post dimissus, ubi Julianum interfectum esse renuntiatum est. Atque is ad Theodosii usque imperium vitam produxit.

Κατὰ δὴ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Βασίλειον πρεσβύτερον τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ ἐκκλησίας μαρτυρῶν τὸν βίον λόγος ἐνεργεῖν· ἀλλὰ καὶ τὸν Καισαρέα Εὐψύχιον Καππαδόκην εὐπατρίδην ὄντα, καὶ τῶν ἐπισήμων γένει, οὐ πάνυ πόρρω γαμετὴν ἀγόμενον, καὶ ὄντα εὐνομίον ὄντα ἐπιθαλάμιον· ὃν ὁ μὲν Εὐψύχιος ἀνήροτο διὰ τὴν τῆς Τύχης νεών, τὴν καθαίρεισιν δουτυχῆσαντα, οὗ τῇ καθαίρεισιν, ὡς μοι καὶ πρότερον εἰρηται, κοινῇ πάντες οἱ Καισαρεῖς τῆς τοῦ βασιλέως ὁργῆς ἐπειράθησαν· οἱ δ' αὐθένται τοῦ δράματος, καὶ ὡς οἶον εἰπεῖν αὐτοῦργοί, ὁ μὲν δίκην ἔδοτο θάνατον· ἄλλος δ' αἰδίῳ ἐζημιώθη φυγῇ. Ὁ δὲ γε Βασίλειος τὰ μάλιστα περὶ τὴν θρησκείαν σπουδαϊότερος γεγονώς, Κωνσταντίου μὲν περιόντος τοῖς ἐξ Ἀρείου γενικαῶς ἐφέρετο· διὰ τοῦ καὶ ψήφῳ τῶν ἀμφὶ Εὐδόξιον εἰργετο δημοσίᾳ ἐκκλησιαζέσθαι· ἐπὶ δὲ Ἰουλιανὸς ἐπὶ τῶν ὄλων καθίστατο, κύκλῳ περιῶν δημοσίᾳ, Χριστιανοῖς ἰσχυρῶς τῆς θρησκείας ἐξεσθαι περιφανῶς παρηγγύσα, καὶ μὴ τοῖς Ἕλληνοκεῖς χρήμασι καὶ σπονδῶν χραίνεσθαι, καὶ τὰς ἐκ βασιλείως τιμὰς ἀντ' οὐθενὸς ἠγεῖσθαι προὔτρεπτο· προσκαίρους δ' οὐσας μισθὸν ἐπάγειν διηνεκῇ τὴν ἀπόλειαν. Τούτοις δὴ καθεστῶς ἐν ὑπονοίᾳ καὶ μίσει τοῖς Ἕλληνισταῖς ἦν· οὓς ποτε καὶ δημοσίᾳ θύοντας ἰδὼν, ἔστη· καὶ γε οἰμώζων ἐπὶ μέγα, ἤβητο μηδεῖνα Χριστιανὸν τῆς τοσαύτης πλάνης ἐν πείρᾳ γενέσθαι. Καὶ συλληφθεὶς παρεδίδοτο· πολλοῖς τε βασάνοις ἐγκατεργάσας παρὰ πάντα τὸν χρόνον, ἀνδρείως τὸ τοῦ μαρτυρίου δῆλυνσε στάδιον.

(1) Idem supplicium, eadem vox Laurentii martyris fuit :

Converte partem corporis,
Satis erematum jugiter,
Et fac periculum quid tuus

A miassi simus, insuavior fiat cibus (1). » Hoc pacto et isti fortiter certamine obito, in craticulis vitam finierunt, voluntaria sacrificia et innocuas victimas seipsos offerentes Deo. Tum quoque Busirim dicunt splendide et fortiter confessionem Ancyrae in Galatia propter religionem pertulisse : qui antea haeresis Encratitarum, hoc est, continentium fuit. Cum enim strenue rem adversus simulacra gereret, comprehensus, ab ejus loci praefecto tormentis est adjudicatus. Itaque in publicum productum ille ad stipitem tormentorum suspendi praecipit. Busiris autem, utraque manu in caput sublata, latera nuda exhibuit, et ad praesidem conversus : « Ne frustra, inquit, carnifices, ut me in stipitem extollant, et rursus demittant, fatiges ; paratus enim sum quandiu velis, illis ad verbera et tormenta latera praebere. » Ibi ille cum promissum viri admiratus, tum magis etiam, ubi periculum constantiae ejus fecit, est consternatus. Nam habitum eum statumque corporis retinens, et manus constanter sustollens, quam diu praesidi visum est, excarnificandum se dedit, plagasque

vinetus servatus est, liberque paulo post dimissus,

Hoc ipso tempore et Basilium, Ancyrae ecclesiae presbyter, martyrio est defunctus : atque item Caesariensis Euppsychius Cappadox, veteri familia locoque claro natus, qui non ita pridem uxore ducta veluti sponsus adhuc fuit. Euppsychius propter Fortunae templum, quod eversum non satis fortunatum fuit, et cujus gratia imperator iram in Caesarienses universos, sicuti supra dictum, conceperat, necatus est : et qui auctores praeterea atque adeo patriatores ejus facinoris in fano eo evertendo fuere, alii morte, alii exilio perpetuo sunt multati. Basilium vero, religionis Christianae studiosissimus, sub Constantio contra Arianos strenue rem gesserat : quamobrem Eudoxii populariumque ejus sententia damnatus, publicos conventus agere prohibitus fuerat. Ubi vero Julianus imperium est adeptus, publice obambulans, **29** Christianos aperte est cohortatus, ut constanter religionem suam retinerent, et se a Graecorum sacris et libationibus piaculisque omnibus abstinere, nec non imperatoris honores floccifacerent, ut qui fluxi et caduci non aliam mercedem afferrent, quam perniciem sempiternam. Eam ob causam illum Graecorum sacrorum sectatores suspectum habuere, atque odio prosecuti sunt. Quos etiam aliquando publice sacrificantes videns, constitit, et majorem in modum ingemiscens, ne quis Christianorum in errorem tantum incideret, precatus est. Et tandem com-

Vulcanus ardens egerit.

..... octum est, devora.

Et experimentum cape,

Sit crudum an assum suavius Prudent.

prehensus, iudiciis traditus est : et cruciatus omnibus in eo certamine virili animo perlatis, martyrii cursum absolvit. Hæc quamvis præter sententiam imperatoris, nihilominus tamen facta : et quidem contra expectationem, et animi ejus voluntatem. Verum alios quoque fortes martyres imperii ejus tempore recte se gessisse scimus : quorum constantiam et certamina omnia sigillatim commemorare, ingentis et gravis esset operæ. Nosce autem, ut dilucidiorum ecclesiasticæ rei statum facerem, collectos recensui, quamvis diversa aliquantum eorum tempora obiti pro Christo martyrii fuerint.

CAPUT XL.

De sancto Artemio : item de sanctis Manuel, Sabel, et Ismael : et de beata Publia virgine.

Innumeros namque alios etiam per Græcos simul et barbaros excruciauit. Nam et his propter religionis nostræ odium, quicquid vellent, ut contra nos agerent, permisit : et fecerunt illi in nos longe pejora atque atrociora, quam Græci ipsi. Artemium autem generosum fidei propugnatorem, ducem et Augustalem Antiochiæ (1), qui etiam copiarum militarium ductor in Ægypto, Constantio imperante fuit, per seipsum torsit : re quidem ipsa, quod Constantio subserviens, ardoreque divino flagrans, delubra multa deorum dejecit atque evertit : et quod divorum apostolorum, Andreae, Lucae, et Timothei ossa, Patris, et ex Achaia et Epheso Constantinopolim pertulit : **30** obtentu vero et prætextu, quod fratri Gallo ipse necem struxerit. Bonis enim omnibus martyri spoliato, dignitateque orbato, post plurimas alias intolerabilesque pœnas, tantem et caput resecut. Affixit quoque oratores Persas, qui ad eum Chalcedone venerant, Manuel, Sabel, et Ismael, propterea quod Christianam colerent religionem : neque in eis legatorum jus, contra receptum gentium omnium morem, violare est veritus. Sedenim Publia quoque femina præcipuum præclarumque ex virtute nomen est consecuta : quæ cum non ita diu in matrimonio vixisset, admiratione dignum edidit fructum. Nam Joannes ille, qui longo tempore presbyter Antiochiæ fuit, et cum aliquoties legitimis suffragiis ad sedem apostolicam recipiendam lectus esset : semper dignitatem eam repudiavit, fundi istius germen exstitit. Hæc igitur virginum quæ caste vitam sibi degendam constituerant, cœtui præfuit, Deoque continue servivit, hymnis et laudibus continuis illum celebrans. Porro cum aliquando pestis ista harum ædem prætergrederetur, risu eum et convicio dignum existimantes, illa Davidicorum carminum verba voce altiore concinuerunt, quæ simulacrum imbecillitatem traducunt : *Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Similes illis fiunt qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis* ¹. Quod ubi prævaricator audivit, si-

¹ Psal. cxiii, 4, 5.

(1) Augustales nuncupabantur, qui primos ordines in bello ducebant, quod ab Augusto ad id nomen adjecti essent. *Vegetius*. Augustalem autem

Α Ταῦτα μὲν εἰ καὶ παρὰ γνώμην τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' ἑμῶς ἐπράχθη. Πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους γενναίους μάρτυρας ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἡγεμονίας ἐγνωμέν γεγενησθαι· ὧν τὴν κατὰ μέρος ἀνδρείαν καὶ τὰ παλαίσματα διελθεῖν ἄλλος ἴδιος γένοιτο. Τούτους δὲ σαφηνεῖας χάριν συναγαγῶν διεξήλθον, εἰ καὶ διάφορος ἦν ὁ χρόνος τοῦ ἐκάστου διὰ Χριστὸν μαρτυρίου.

commemorare, ingentis et gravis esset operæ. Nosce autem, ut dilucidiorum ecclesiasticæ rei statum facerem, collectos recensui, quamvis diversa aliquantum eorum tempora obiti pro Christo martyrii fuerint.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἀρτεμίου· καὶ τῶν ἁγίων Μανουήλ, Σαβέλ, καὶ Ἰσμαήλ, καὶ τῆς ὁσίας Πουπλίας τῆς παρθένου.

Καὶ πολλοὺς μὲν ἄλλους ἀριθμοῦ κρείττους διὰ τ' Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἐτιμωρεῖτο. Ἀνῆκε γὰρ κόκκινους τῷ μίσει τοῦ δόγματος, πᾶν εἰ τι βούλοιντο καθ' ἡμῶν ἐνεργεῖν· καὶ ἐπραξαν πολλῶ χείρονα καὶ ἀπανθρωπότερα ἤπερ Ἕλληνας· Ἀρτέμιον δὲ τὸν γενναῖον τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστὴν, δοῦκα ὄντα καὶ Αὐγουστάλιον Ἀντιοχείας, δι' ἑαυτοῦ ἐκολάσατο· ὅς καὶ στρατηγὸς τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐπὶ Κωνσταντίου ἐγένετο· τὸ μὲν ἄλλῃθές, ὅτι ζήλω θεῶν πυρῶμενος, πολλὰ τεμένη τῶν εἰδώλων συνέτριψε καὶ κατέβαλε, Κωνσταντίῳ ὑπηρετούμενος· καὶ ὅτιπερ τὰ τῶν θεῶν ἀποστόλων ὁσὰ ἐκ Πατρῶν καὶ Ἀγαίης καὶ Ἐφέσου, Ἀνδρέου τε καὶ Λουκᾶ καὶ Τιμοθέου, ἀνήγαγεν ἐν τῇ Κωνσταντινου· τῇ δὲ προφάσει διέθεν, ὅτι τὰδελεφῶ Γάλλῳ αὐτῆς ἦν ὁ τὸν φόνον συγκερασάμενος. Τῶν δυνων γὰρ ἀπάντων γυμνώσας τὴν μάρτυρα, καὶ τῆς ἀρχῆς παραλύσας, μετὰ πλείστας ἄλλας καὶ ἀνυπόστατους βασάνους, τέλος καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται. Κολάζει πρὸς τοῦτω καὶ τοὺς ἐκ Περσίδος πρέσβεις ἐλθόντας περὶ Χαλκηδόνα, Μανουήλ, Σαβέλ τε καὶ Ἰσμαήλ, ὅτιπερ τὰ Χριστιανῶν πρεσβεύοντες ἦσαν, μηδὲ τὸ τῆς πρεσβείας ἀξίωμα αἰδεσθεῖς. Ἀλλὰ καὶ Πουπλία γυνὴ τις ἐξ ἀρετῆς θαυμαστὴν καὶ ἐξάσινον ὄνομα κληρωταμένη· ἣ δὴ πρὸς ὀλίγον τὸν ζυγὸν ὑπελθοῦσα τοῦ γάμου, καρπὸν ἀξιάγαστον ἤνεγκεν· Ἰωάννης γὰρ ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ πρεσβύτερος ἐπὶ μακρῶ χρόνῳ γένόμενος, τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τὰς ψήφους πολλάκις δεξάμενος, ἀεὶ δὲ φεύγων τὴν προεδρίαν, τῆς τοιαύτης ἀρούρας βλάστημα ἦν. Αὕτη τοίνυν χορὴν παρθένων διὰ βίου σωφρονεῖν εἰσισιμένον ἐπαγομένη, Θεῶ μὲν ἀεὶ λατρεύουσα ἦν, ἀσίγητον πᾶν ὕμνον καὶ τὴν εὐφημίαν κομιζουσα· καὶ ποτε παρίοντα τὴν ἀλάστορα, οἷα δὴ καταγέλαστον καὶ ἐπονεδίστον ἠγοούμεναι, γεγωνότερον ἐκεῖνα τῶν Δαυιδικῶν ἁγμάτων ἐμμελῶς ἦδον, ὅσα τὸ τῶν εἰδώλων ἀθρονές· ἐξελέγχει, φάσκοντα· *Τὰ εἰδωλα τῶν ἔθνων ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. Ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιτο οἱ πειοῦντες αὐτὰ, καὶ πίντες οἱ πεποιδότες ἐκ' αὐτοῖς.* Ὡς οὖν ταύτων ὁ παραβλήτης ἠνώτιστο, σιγῶν ἐπέταται. Αἱ δὲ μᾶλλον ἐπ-

præfectum in Ægypto Augustus constituit, ejus in II. mentio fit. Et Augustonica, pars provincie Ægypti est. *Ammianns Marcellinus*.

έκειντο τῆς ψαλμοῖς, καὶ ταῦτα δὴ προεπέφθουσαι· Ἀναστήτω ὁ Θεός, καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἔχθροί αὐτοῦ. Ἐφ' οἷς χαλεπήνας ὁ τύραννος, τοῦ χόρου τὴν ἐξάρχουσαν ἀχθῆναι κελεύει. Ὁ δὲ μῆτε τὸ σεμνὸν ἐκεῖνο γῆρας, μῆτε μὴν τὴν ἐκ τῆς ἀρετῆς ἐπανθοῦσαν αἰδῶ λογιζάμενος, πικρῶς κατὰ κόρηρς παλεῖν ἐκέλευεν, ὡς καὶ ἀμφὶ αἵμασι φοινίξαι τὰς πειρεῖας. Ἡ δὲ τιμὴν μᾶλλον ἢ ἀτιμίαν τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ πάσχειν ἠγουμένη, ἐπὶ τὸ δωμάτιον ἀνιούσα, αὐθις ταῖς πνευματικαῖς μελωδίαις αὐτὸν κατερόρτει. Καὶ τοῦς ἐν αὐτῷ κορυθανοῦντας τρόπον ἔτερον κατέστειλε δαίμονας· οὗς ἐκίον ἐαυτῶ εἰσηκίσατο· καθάπερ ἐκεῖνος ὁ τῆς μελωδίας διδάσκαλος τῇ σφετέρῃ κινύρῃ τὸ τοῦ Σαοὺλ ἔνοχλον πνεῦμα κατέπαυε.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Ὅπως ὁ ἀποστάτης τὰ ἐπ' ἀγορᾶς ὄνια μιλῶν προσέτατε· καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Τήρωνος· καὶ περὶ τῶν ἀγίων μαρτύρων Ἰουβεντίου καὶ Μαξιμίνου.

Μικρὸν δὲ προῖων παρρησιατερον ὁ ἀποστάτης, μᾶλλον δὲ ἀναϊδέτερον τῇ ἀσεβείᾳ χρώμενος, κατὰ τῆς εὐσεβείας ὠπλίζετο. Μὴ ἔχων δ' ὅ τι καὶ δρῆν, τὰ ἐπ' ἀγορᾶς ὄνια τοῦ μιάσματος ἐπιμπλα· περιεβραίνοντο γὰρ τοῖς ἐκ τῶν θυσιῶν αἵμασι τε καὶ ἐλάγῃσμασιν, ὅσα ἐδώδιμα· ἄρτοι καὶ κρέα καὶ ὀπώραι καὶ πόπανα· ἃ δὴ τὰ πρῶτα μὴ ὑφορώμενοι οἱ τῆς τοῦ σεσωκίτου· προσηγορίας μετεσηκότες, θείας ἄνωθεν προμηθείας κατηξιοῦντο. Τὸν μάρτυρα γὰρ Θεόδωρον πέμψας ἀοράτως Θεὸς τῷ τῆς πόλεως ἀρχιερεῖ (Εὐδόξῳ οὗτος ἦν), ἐνεκελεύετο ἀπέχεσθαι μὲν τοὺς εὐσεβεῖν ἠρημένους τῶν ἐπ' ἀγορᾶς θεοιμένων, σίτων δὲ λέθησιν ἐφοντας, ἃ ἐν Εὐχαιτοῖς κἀλλυθα εἰώθασιν λέγειν, παραμυθεῖσθαι τὴν ἔνδειαν. Τοῦτο δ' ἐκέλευε κατὰ τὴν μεγάλην τῆς νηστείας ἡμέραν· ὃ δὴ καὶ ἐξ ἐκείνου ἡ Ἐκκλησία τὴν μνημὴν ἀνανουμένη τοῦ πεπραγμένου, ἐς δεῦρο πράττει πανηγυρίζουσα. Θεόδωρος δ' οὗτος ἦν, ὃς ἐκ τοῦ Τηρωνικοῦ τάγματος Τήρων ὠνόμαστο· καὶ ἐπὶ Μαξιμίνου τὸ τοῦ μαρτυρίου διήνησε στάδιον, λάθρῃ παραδοθεὶς τῷ πυρὶ. Πολλοὶ δ' ὀλοφουρόμενοι, τὰ γινόμενα ἐδεδυτόντο· ὅμοιοι τοῖς ἀποστολικῶς θεοσμοῖς ἐπεσθαι ἠρημένοι, μετελάμβανον τῶν προκειμένων· Πᾶν γὰρ τὸ ἐν μακέλιῳ πωλούμενον, φησὶν, ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες διὰ τὴν συνείδησιν. Τὸ δὲ μῦθος τοῦτο τοῦ ἀποστάτου ἐν τινι συμποσίῳ δύο τινὲς τούτου ἀπειθοφόροι καὶ ὡς ἐθροιάμθευσαν, ἐπὶ στρατείᾳ λαμπρῶς διαπρέψαντες. Ἐπῆδον γὰρ ἐκεῖνα τὰ τοῦ ψαλμοῦ· Παρέδωκας ἡμῖς, λέγοντες, βασιλεῖ ἀδίκῳ καὶ παρανόμῳ, ἀποστῆτη καὶ πενηροτάτῳ πᾶρὰ πάντα τὰ ἔθνη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Τῶν τις δ' ὁμοτραπέζων τὸ βῆμα τῷ βασιλεῖ διεμήνησεν. Ὁ δὲ τοὺς ἀρίστους ἐκείνους ἀύορως μεταστειλόμενος, τίνα ἂν εἶη τὰ ἐπὶ τῇ δικαίᾳ εἰρημνείᾳ ἀνεπυθάνετο. Οἱ δὲ παρρησιαίως

A lentium eis imperavit. At illæ magis etiam psalmis incumbentes, illud quoque acciuvare: *Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus* *. Eam ob rem indignatus tyrannus, e psallentium choro principem adduci jussit: et neque venerandam illius senectutem, neque e virtute efflorescentem in eâ observantiam veritus, tam acerbè maxillam ejus utramque diverberari præcipit, ut admodum sanguine suffunderentur. Atque illa, honorem potius quam ignominiam esse rata, quam pro Christo pertulerat injuriam, in domunculam suam est reversa, atque ibi rursus spiritualibus eum cantilenis est persecuta. Et alio quodam modo debacchantes in eo dæmones, quos ad se ille sponte sua introduxerat, compescuit: quemadmodum Psalmorum ille magister lyra sua sævientem in Saulo spiritum demulsit,

31 CAPUT XII.

Ut apostata res venales in foro pollundas contaminandasque mandarit. De sancto Theodoro Tirono: et de sanctis martyribus, Juventino et Maximino.

Paulum vero progressus desertor, liberius ac potius impudentius impietate usus, arma sua contra pietatem expedit. Et cum quod faceret non haberet, res in foro venales iniquatione imbuat. Infecta namque sunt sacrificiorum sanguine et contaminatione esculenta: panes videlicet, caro, poma et placentæ. Quæ cum primum non animadvertent, qui Servatoris nomine censentur, cœlitus ejus rei providentia divina sunt admoniti. Nam Deus Theodoro martyre arcano modo misso, urbis ejus episcopo (Euzoio is fuit) mandavit, ut qui pie vivere statuissent, eos abstinere a rebus juberet, quæ in foro venum propositæ essent: triticum autem in ollis coquerent (κἀλλυθα, hoc est, frumentum coctum apud Euchaitas (1) nominare solent), eoque inopiam solarentur. Id vero magno jejunii die præceptum: ex eo tempore facti memoriam renovans Ecclesia, et celebrem agens conventum, ad hunc usque diem observat. Theodorus autem iste est, qui ex Tironum ordine, Tironis nomen accepit. et sub Maximino ad ignem voracem damnatus, cursum suum in martyrii stadio pulchre peregit. Cæterum permulti gemitu et lamentis factum hoc imperatoris sunt exsecrati: nihilominus tamen apostolicis sanctionibus innixi, quæ proponebantur, sumpsere. *Omne enim*, inquit, *quod in macello renditur, edite, nihil interrogantes, propter conscientiam* *. Abominationem hanc desertoris duo quidam scutigeruli, qui ampla stipendia in militia faciebant, in quodam convivio perquam scite traduxerunt. Verba enim illa præstantium in Babylone puerorum concinuerunt: *Tradidisti nos regi iniquo et transgressori, desertori et pessimo supra omnes gentes terræ*. Porro ex convivis quidam rem eam ad imperatorem detulit. Et ille opti-

* Psal. LXXII, 2. * I Cor. x, 25.

(1) Euchaitæ, populæ Seythici sunt. (Dion. lib. vi, cap. 17.)

mos eos viros ad se accitos, quidnam id esset A quod in cœna de se dixissent, interrogavit. Ibi illi qui in vera pietate educati essent, magna usi libertate, dixere : « Optimis, o imperator, legibus respublica est administrata, quas laudatissimus princeps Constantinus et filii ejus tulerunt : **32** nunc autem piaculum tantum in cibis atque poculis cernentes, merito factum id deploramus. Et cum domi vicem nostram lugemus, tum in tua præsentia, ut vides, mœrentes tristamur. « His auditis, tyrannus diverberari eos acriter jussit (1), et post cruciatum multos capite etiam plecti præcepit. Atque illi ita abducti sunt : Deus autem victoribus eis martyrii coronas donavit. Alter horum Juveninus, alter Maximinus vocatus est. Hos Antiochena civitas, ut egregios pietatis pro- B pugnatores, merito non solum sacro loculo honoravit, verum etiam magnifice anniversaria memo- riæ consecravit.

CAPUT XIII.

De reliquis sanctorum prophetarum, Elisæi, et Joannis Præcursoris et Baptistæ.

Cum a Græcæ superstitionis professoribus ubique talia adversus Christianos patrentur, tum illud quoque omnium maxime indignum atque horrendum Sebastix in Palæstina est admissum. Ossa, namque Elisæi prophetæ, et Joannis Baptistæ (uterque enim sepulcrum ibi suum habuit), oculis suis extracta, et irrationalium animantium ossibus C (o immanem audaciam) mista, atque igni tradita, in cineres redacta, atque in aerem disjecta sunt. Adhæc, Christiani comprehensi alicubi tanquam victimæ super aras accensas præcipitati : et homines ad alia nefanda flagitia contra nos furiis sunt concitati. Nam Patrophili apud Scythopolim reliquias effoderunt, et earum partem reliquam dissiparunt. Calvariam autem ejus altius sublata contumelia, nihil ad execrandam injuriam reliqui facientes, sunt persecuti. Plurima vero et alia, et ipse et Judæi et Græci contra nos indigna egere. Quæ cum ille audiret, certoque sciret, non modo eis non offensus, sed etiam maximopere gavisus est : cum quidem talium facinorum infamia in alios redundaret, animi autem ejus sententia illo- D rum factis perficeretur. Verumenimvero ubi per furorem talem consilium suum minus succedere, et Christianorum animos inde augeri magis atque confirmari vidit, fraude alia episcopos eos qui propter causam aliquam sedibus suis ejecti fuerant, cum successoribus eorum, ad certamen, **33** sicuti antea diximus, impulsos commisit : et parti utriusque facultatem omnem dedit, ut quæcunque possent ad res suas defendendas atque stabiliendas libere facerent. Ita illi inter se congressi, multum ignominix et reprehensionis quod desertori studio fuerat, veræ pietati attulere. Alia insuper dolo

(1) Julianus in eis se majestatem læsam vindicare dixit, atque id ita de eis vulgatum voluit,

σάμενοι, οἱ εὐσεβεῖα τραφίντες, εἶπον, « Ὁ βασι- λεὺ. καὶ νόμοις ἀρίστοις ὑπηρετοῦμενοι, ὡς Κων- σταντῖνος ὁ πανεύφημος βασιλεὺς, καὶ οἱ ἐκείνου παῖδες παρέδωσαν, νῦν μῦσος τοσοῦτον ὀρώντες ἐν τε βρώμασι τε καὶ πόμασιν, ὀλοφυρόμεθα τὴν ἐνέργειαν· καὶ οἱ μὲν θρηνοῦντες διατελοῦμεν· καὶ σοῦ δὲ παρόντος, ὡς ὄρξῃ, ἀσφάλλομεν ὀδυρόμενοι. » Ταῦτ' ἀκούσας ὁ τύραννος, πικρὰς ἐκέλευεν ἐπιθεῖναι τοῦτοις πληγὰς. Καὶ μετὰ πολλὰς βασάνους, καὶ τὰς κεφαλὰς ἀποτμηθῆναι προσέταττεν. Καὶ οἱ μὲν ἤγοντο· Θεὸς δὲ ὡς νικηφόροις τὰ στέφη τοῦ μαρτυρίου ἐδράβευε. Τούτων ὁ μὲν Ἰουθεντῖνος, Μαξιμῖνος δὲ ὁ ἕτερος, προσηγόρευτο· οὐδὲ δὴ καὶ ἡ Ἀντιόχου πόλις, ὡς τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστὰς προσηκόντως τιμῆσασα, οὐ μόνον θήκη, ἀλλὰ καὶ τῆ δι' ἔτους πολυτελεῖ παραδέδωκε μνήμη.

ΚΕΦΑΛ. ΙΙ'.

Περὶ τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων προφητῶν Ἐλισσαίου καὶ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ.

Τῶν δ' Ἑλληνιστῶν τοιαῦτα κατὰ Χριστιανῶν παλαμωμένων ἀπανταχοῦ, καὶ τότε τὸ πάντων ἀτοπώτατόν τε καὶ φρικωδέστατον λόγος ἐν Παλαιστίνῃ δραματούργηθῆναι κατὰ Σεβάστιαν· τὰ τοῦ προφήτου Ἐλισσαίου ὀστᾶ καὶ τὰ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου (ἐκεῖ γὰρ καὶ ἀμφὸ τάφου μετέσχον) τῶν θηκῶν ἐξαγαγόντες, ἀλόγως τὴν ζῶων ὀστέας (φεῦ τῆς τόλμης!) ἐγκαταμίξαντες, καὶ πυρὶ παραδόντες, κατέκαυσαν· καὶ εἰς ἄερα, κόνιν γεγενημένα, διέσπειραν. Τοὺς δὲ Χριστιανοὺς συλλαμβάνοντας, ἔστιν ὅτι βωμοῖς ἀναπτομένοις ὡς ἱερεῖα ἐπέβριπτον· καὶ εἰς πολλὴν ἀλλήν ἀρόρητοῦργιαν ἐξεδακχέυθησαν. Καὶ Πατροφίλου δὲ τοῦ ἐν Συκοπολίει τὰ λείψανα ἀνορύξαντες, τὰ μὲν ἄλλα τοῦ σώματος διεσκόρπισαν, τὸ δὲ γε κρανίον ἐκείνου ἀπαιωρήσαντες, ἐνέπαζον, οὐδὲν τι μυσχερὲς ὕβριως ἀπολείποντες. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα πλείεστα αὐτὸς τε καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες καθ' ἡμῶν ἔδρασαν· ἅπερ αὐτὸς ἀκούων καὶ ἀκριδῶς ἐπιστάμενος, οὐχ ὅπως ἤχθετο, ἀλλὰ καὶ διαφερόντως· ἔχειρε, τῆς μὲν ἐν τοῖς δρωμένοις δυσκλείας εἰς ἕτέρους ἀνιούσης, τῆς δ' αὐτοῦ γνώμης· τοῖς ἐκείνων ἔργοις περιουμένης. Καὶ δὴ συνιδὼν μηδὲν ἐκ τῆς τοσαύτης μανίας τῷ σκοπῷ περαινόμενον, μᾶλλον μὲν οὖν ἐντεῦθεν τὸ Χριστιανικὸν ἐπιβροῦνόμενον φρόνημα, μηχανᾶται, τοῦ ἐν αἰτίαις ἐκθεβλημένου τῶν ἐπισκόπων, καὶ τοὺς ἀντ' ἐκείνων τὸν θρόνον κατέχοντας, συβῆξαι πρὸς πόλεμον, ὡσπερ ἀνωθεν διελάσσομεν. Καὶ δὴ πᾶσαν ἐξουσίαν ἑκατέρω παρδίδου μοίρα, πράττειν ὅσα καὶ δυνατὰ εἴη αὐτοῖς, πρὸς τὴν οἰκείαν σύστασιν καὶ ἀσφάλειαν. Ἐξ ὧν ἐκείνοι πρὸς ἀλλήλους συβῆγγύμενοι, πολλὴν ἀτηρημοσύνην καὶ μέμφιν, ἅπερ ἦν τῷ ἀποστῆτη σπουδάσμα, προσετίθειντο τῆ εὐσεβείᾳ. Καὶ ἄλλα δ' ἕτερα τῆς αὐτοῦ κακοτεχνίας

martyrum nomen et honorem eis invidens. Theod.

συνεπήγε· τούς τε γὰρ ἐν κλήρῳ κατελεγμένους εἰς τὴν τῶν βουλευτῶν ἀνάστρεψε λειτουργίαν· καὶ τῶν ἐκκλησιῶν τὰ σιτηρέσια τοῖς τῶν δαιμόνων θεραπευταῖς μετεδίδου· καὶ πράττειν ἐνεδίδου, ἐξ ὧν ἰκμάσαι μὲν τὰ τῶν δαιμόνων, τὰ δὲ τῆς εὐσεβείας ὡς ἐνόμιζεν, εἰς ἀφανισμόν συναλαθεῖν. Καὶ τὰ μὲν ὧδε ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ Λουκίφερος καὶ Εὐσεβίου· καὶ περὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένων διὰ Μελετίου καὶ Παυλίῳ. Καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου, ἣτις δὴ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐθεολόγησεν, ἡγουμένου Ἀθανασίου.

Μετὰ γε μὴν τὴν Ἀθανασίου κάθοδον Λουκίφερος ὁ Καρακάλων τῆς Σαρδονίας ἐπίσκοπος, καὶ Εὐσέβιος ὁ Βρεξιλλων τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Λιγύων, ἐκ τῶν ἁνωθιῶν, καὶ οὗτοι γράμμασι τοῦ κρατοῦντος· λυθέντες, εἰς τὴν ἔω ἐγένοντο. Ὑπερόριοι γὰρ πρὸς Κωνσταντίου ἀτίδιφ φυγῆ ἐζημίωται. Καὶ δὴ κοινῇ συνελθόντες, διορθοῦν τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν σπουδῆν ἐποιοῦντο· ὁ μὲν οὖν Εὐσέβιος ἦκεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὡς ἂν γε σύναμ' Ἀθανασίῳ σύνοδον ἀβροίσῃ, καὶ τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα βεβαιώσῃ· Λουκίφερος δὲ συνθέμενος Εὐσεβίῳ, διάκονον ἀντ' αὐτοῦ τῷ Εὐσεβίῳ τῇ συνόδῳ παρίστασθαι ἔδωκε· δι' οὗ στέρξειν ὠμολόγει τὰ τῇ συνόδῳ τυπούμενα. Αὐτὸς δὲ εἰς Ἀντιόχειαν παρεγένετο, καὶ τὴν ἐκεῖσε Ἐκκλησίαν οὐ μέτρια παρατηρήσασθαι ἐπέβλεπεν. Ἐσχίζοντο γὰρ τὰ πλήθη καθ' ἑαυτά· οὐ γὰρ μόνον τοὺς ἀπὸ τοῦ Ἀρείου αἰρέσεως διεφέροντο, ὧν τηνικαῦτα ἡγεῖτο Εὐζώιος· ἀλλὰ καὶ οἱ Μελετίῳ ἀκολουθησαντες, ὡς περὶ δὴ καὶ διεκλήθηται, σπουδῇ τῇ περὶ αὐτῶν, καὶ πρὸς τοὺς σφίσις ὁμόφρονας διεκρίνοντο. Μήπω δ' ἐκείνου τῆς ἐξορίας ἐπανεληθόντος, εἰς τὸν ἐκείνου τόπον Λουκίφερος Παυλίῳ χειροτονήσας ἐπίσκοπον, ἀπεχώρει αὐτίς. Ὁ δ' Εὐσέβιος εἰς Ἀλεξάνδρειαν γενοῦντος, γενναίως σὺν Ἀθανασίῳ σύνοδον συνεχρότει. Καὶ δὴ πολλῶν ἐπισκόπων εἰς Ἀλεξάνδρειαν συνελθόντων, ὧν ἡγεῖτο ὁ πολλὸς Ἀθανάσιος, οὐ μόνον τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κρατύνουσιν, ἀλλὰ καὶ λόγους περὶ πλείστων καὶ ἀναγκαίων ζητημάτων γυμνάσαντες, ἐθεβαίωσαν· ὅτε καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα θεολογήσαντες, ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ ὠμολόγησαν· καὶ Τριάδα ὠνόμασαν· καὶ τέλειον ἄνθρωπον ὃν ὁ θεὸς ἀνελάβετο Λόγος, καὶ ψυχῇ καὶ στόματι ὠμολόγησαν, καὶ οὐ μόνον ἑνσαρκον, ἀλλὰ καὶ ἐψυχωμένον νοεῖν ψυχῇ ἐδογματίσαν· καθὰ καὶ τοῖς πάλαι τὰ θεῖα φιλοσοφῆσαντες ἀνδράσις ἔδοκει. Οὐ γὰρ πρόσφατόν τινα πίστιν ἐπινοήσαντες τῇ Ἐκκλησίᾳ παρέδωκαν· ἀλλ' ἄπερ ἄνωθεν ἢ Ἐκκλησίᾳ παρέλαβεν, ἄδρας· τε θεοῖ φιλοσόφως ἀπέδειξαν τὰ Χριστιανῶν φιλοσοφούντες, ταῦτ' ἐκείνοι γυμνάσαντες ἐπεκύρωσαν. Εἰρηναῖος γὰρ ὁ Λουγδούνων ἐπίσκοπος, ὅτε στραυματεὺς Κλήμης, Ἀπολλινάριος τε ὁ Ἱεραπολίτης,

A malo induxit. Nam et in cleri ordinem cooptatos senatorum munere et ministerio perverse fungi jussit, et ecclesiarum annonam dæmonum ministris ascripsit, eamque illos exigere permisit. Quibus rebus fore credidit, ut dæmonum cultus augetetur, religio autem veræ pietatis aboleretur. Atque hæc quidem sic acta.

CAPUT XIV.

De Lucifero et Eusebio : ut Antiochiæ in locum Meletii Paulinus sit subrogatus. Item de Alexandria synodo, quæ consubstantialiam Patri et Filio sanctum Spiritum divinitus asseruit, Athanasio præsidente.

Post Athanasii autem reditum, etiam Lucifer Calaritanus (1) in Sardinia, et Eusebius Vercellensis, Ligurum (2) qui in Italia sunt, episcopi, imperatoris litteris reditu eorum probato, Thebis superioribus in Orientem pervenere. Nam a Constantio perpetuo multati fuerant exsilio. His porro cum inter se convenisset, res Ecclesiæ constituere, Eusebius Alexandriam concessit, ut cum Athanasio concilium cogeret, et synodi Nicænæ decreta stabiliret : Lucifer autem Eusebio (ita enim utriusque placuit) diaconum, qui vicem suam synodo adesset, attribuit : per quem recipiebat, se rata habiturum quæ ibi constituerentur. Ipse vero Antiochiam profectus est, ubi Ecclesiam non parum perturbatam invenit. Erant enim in populo dissidia : quod non solum ab Arianis, quibus Euzoius præfuit, dissentirent, verum etiam eos qui Meletii partes sequebantur, eandemque quam ipsi obtinerent sententiam, non reciperent. Cum is autem nondum ab exsilio reversus esset, Lucifer, Paulino in locum ejus substituto, inde decessit. Eusebius Alexandriæ, una cum Athanasio, animo magno concilium coegit. Et convenere eo episcopi multi, quibus cum magnus Athanasius præiret, non solum Nicænæ fidei professionem roborarunt, sed etiam sermonibus quæstionibusque de rebus necessariis plurimis 34 habitis, eas deciderunt. Quo tempore divinitate etiam Spiritus sancti perpensa ὁμοούσιον, consubstantialiam, eum, et ὁμότιμον, hoc est, ejusdem honoris cum Patre et Filio, sunt professi : et trinam unius Deitatem essentiali Trιάδα, hoc est, Trinitatem, nominarunt. Perfectum quoque hominem, quem Deus suscepit Verbum, et animo et ore uno deprædicarunt : et quidem non incarnatum solum, verum etiam anima intellectuali animatum : quemadmodum et veteribus qui de divino Numine philosophati sunt, viris placuit est. Non enim illi fidem aliquam recens excogitatam Ecclesiæ tradiderunt, sed quam Ecclesia antiquitas a majoribus accepit : et quæ olim sancti viri qui prudenter et pie res Christianorum sacras tractantes prodidit, Irenæus videlicet Lugdunensis episcopus,

(1) Alii leg. Caralitanus.
Urbs Libyam contra, Tyrio fundata potenti,
Tenditur in longum Caralis. Claudian.

(2) Editum cr. t. Α:βύων, Libyum, quod correxi-
mus. Ev. t.

Clemens contextor, Apollinaris Hierapolitanus, et A qui antiquitus Ecclesiae Antiochenae praefuit Serapion, ea illi explicata confirmarunt. Isti siquidem omnes quos modo recensuimus. atque itidem alii, in lucubrationibus suis Verbum quod hominem assumpsit animatum, quippe ipsis ὁμοούσιον, consubstantiali, tradiderunt. Synodus praeterea propter Cyrillum Philadelphiam (I), quae Arabiae urbs est, episcoporum congregata, idem in litteris ad ipsum Cyrillum suis promulgavit. Ipse quoque sapientia clarus Origenes, in omnibus suis scriptis, animatum quod humanitatem assumpsit Verbum praedicat : et potissimum id aperte astruit nono in Genesim tomo, ubi quidem Christum Adam, Ecclesiam vero Evam facit. Locupletes et idonei rei istius testes sunt, Pamphilus scriptor ecclesiasticus, et qui ex eo cognominatus est Eusebius, qui vitam ejus viri conscribere, adversariisque ejus defensionibus pro eo compositis respondere. Ii non primum Origenem sententiae ejus auctorem esse, sed illum arcana Ecclesiae dogmata a majoribus per traditionem accepta explicantem, eam expressis dicunt.

35 CAPUT XV.

Quae eadem synodus Alexandriae de istis verbis, substantia et subsistentia, evidenter et clare decreverit.

Quandoquidem vero quaestio de substantia et subsistentia non medioeriter ecclesias turbavit, et crebrae contentiones atque disputationes superioribus temporibus de verbis eis habitae sunt, insignificatione et proprietate eorum Alexandria quoque synodus excussa, constituit : non opus esse in Deo talibus dictionibus. In sacris enim Litteris nullibi substantiae verbum exstare : dogmatis vero exponendi necessitate, divum apostolum Paulum subsistentiae nomine abusum esse. Alio autem modo verba haec usurpanda esse sanxerunt, cum quis Sabellii scilicet opinionem refellere contendat : ne nominum inopia veluti unam rem trinominem in Divinitatis contemplatione esse putemus : sed tribus usurpatis nominibus, res quaeque in Trinitate tripliciter distincta, peculiari subsistentia sua intelligatur. Primus quidem videtur de substantia et subsistentia mentionem intulisse Hosius ille Cordubensis episcopus, cujus supra aliquoties meminimus. Ab imperatore enim Constantino Alexandriam missus, ut excitatam ab Ario turbam sedaret, quod etiam Sabellii Libyci dogma radicitus evellere conaretur, quaestionem de substantia et subsistentia movit : unde nugamenta multa exorta. Et quaestionem eam Nicana, quae postea celebrata est, synodus indignam esse ut ibi tractaretur, indicavit. Postea autem cum quidam nugari rursus de ea caepere, concilium Alexandrinum ea quae diximus sapienter mihi de ea constituisse videtur.

καὶ ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἀνωθεν ἠηγησάμενος Σαραπίων· οὗτοι δὴ πάντες καὶ ἕτεροι τοῖς πεπονημένοις τούτων συγγράμμασιν ἐμφυχόν τὸν ἐνανθρωπήσαντα Λόγον, ἅτε δὴ αὐτοῖς ὁμοούσιον, ἐκδεδώκασιν. Καὶ μὴν καὶ ἡ διὰ Κύριλλον τὸν Φιλαδέλφεια, πόλις δὲ Ἀραβίας αὕτη, συστάσα σύνοδος τὰ ἴσα διδάσκει πρὸς Κύριλλον γράφουσα. Ὁ δὲ γε τὴν σοφίαν πολλὸς Ὀριγένης πανταχοῦ τοῖς αὐτοῦ γράμμασιν ἐμφυχόν τὸν ἀνθρωπήσαντα Λόγον κηρύττει· μάλιστα δὲ τοῦτο σαφῶς παρίστησιν ἐν τῇ εἰς τὴν Γένασιν ἐνάτῳ τόμῳ· ὅπου δὴ Ἀδάμ μὲν τὸν Χριστὸν, Ἐβάν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν κατασκυιάζει. Μάρτυρες τῶν εἰρημένων ἀξίόπιστοι Πάμφιλος ὁ ἱερεὺς συγγραφεὺς, καὶ ὁ τὴν ἐκεῖνου προσωμίαν εἰληφώς, καὶ ἐξ ἐκεῖνου χρηματίζων Εὐσέβιος· οἱ τὸν βίον παρατιθέμενοι τοῦ ἀνδρός, καὶ πρὸς τοὺς ἀπεχθῶς ἐκεῖνον διακειμένους ἀντιφερόμενοι, τὸν ὑπὲρ ἐκεῖνου ἀπόλογον καὶ ἄμφω ποιούμενοι, οὐ πρῶτον Ὀριγένην εἶπον ἐπὶ τὴν τοιαύτην δόξαν ἔλθειν, ἀλλὰ τὰ μυστικά τῆς Ἐκκλησίας ἐρμηνεύοντα δόγματα παραδύναται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Ὅσα καὶ οὐσίαι καὶ ὑποστάσεις ἡ τοιαύτη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀποφατικῶς ἐδογματίσθη σύνοδος.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ζητησις οὐ μέτρια τὰς ἐκκλησίας ἐτάραττεν, ἐριδὲς τε συχναὶ καὶ διαλέξεις ἀνωθεν περὶ τούτων ἦσαν· καὶ τὴν περὶ τούτων εἰδησιν ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδος διεξίωσα, τάδε ἀπέφηνε· μὴ ἐπὶ Θεοῦ δεῖν ταύταις λέξεσιν· ἔν γάρ τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι μηδαμῶς τὸν τῆς οὐσίας λόγον ἐμφέρεσθαι· δογματῶν δ' ἀνάγκη Παῦλον τὸν θεῖον ἀπόστολον τῇ τῆς ὑποστάσεως ὀνόματι καταχρησασθαι. Καθ' ἕτερον δὲ τρόπον τὰς λέξεις ἐκλαμβάνειν ἐδοκίμασαν, ἠπηνίκα δὲ τις τὴν Σαβελλίου δόξαν ἀπελαύνειν πειρώτο· ἵνα μὴ τῇ τῶν ὀνομάτων ἀπορία ὡς ἐν πρᾶγμα τριώνυμον νομίζωμεν τὴν θεολογίαν, ἀλλ' ἕκαστον τῶν ἐν τῇ Τριάδι παραλαμβανομένων ὀνομάτων ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεολογοῖτο τριχῇ διαιρούμενον. Πρῶτος δ' οὖν φαίνεται τὸν περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ἐπινοήσας λόγον Ὅσιος ἐκεῖνος ὁ Κουδρούθης· ἐπίσκοπος, οὗ καὶ πρόσθεν μνητὸν ἐποιησάμεν. Πρὸς γὰρ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου πεμφθεὶς εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, ὥστε τὴν ὑπὸ Ἀρείου γενομένην ταραχὴν καταυάσαι, σπουδῆν θέμενος καὶ τὸ τοῦ Αἰθίου Σαβελλίου δόγμα πρόβριζον ἀνασπάσαι, τὸ περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ἐκίνησε ζήτημα. Καὶ πολλή τις ἐρετηγλία διὰ τοῦτο ἀήφηθη. Ἡ μὲν οὖν ἐν Νίκαιᾳ σύνοδος· ἐς ὕστερον γενομένη, τὴν περὶ τούτου ζήτησιν οὐδὲ λόγου ἴξιμον· ὡς δὲ μετ' ἐκείνην αὖθις περὶ τούτων ἐρετηγλεῖν φθελόν, ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδος· τὰ εἰρημένα σαφῶς μοι ὁρίσται δοκεῖ. Ταῦτα μὲν ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐδογματίσθη σύνοδος· ὅσα δ'

(I) Philadelphia urbs in Asia Myiia. Stephano, Lybiae. Alia, Aegypti, alia, Syriae est.

ἡμεῖς περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ἴσμεν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο φθόνος διὰ βραγέων εἰπεῖν. Οἱ παρ' Ἑλλησι τὴν φιλοσοφίαν στοιχειώσαντες ὑποστάσεως μὲν οὐδὲ μνείας τὸ παράπαν ἤξισαν ὄνομα· πολλοῖς δὲ δριμοῖς τὴν οὐσίαν παρεδσαν. Εἰρηναῖος δὲ ὁ παρ' κεινοῖς γραμματικῶς ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ κατὰ στοιχείον Ἀττικιστῆ καὶ βάρβαρον τὴν λέξιν καλεῖ· μὴδὲ γὰρ τοῖς παλαιοῖς ἐν μνείᾳ εἶναι φησιν· εἰ δὲ πού τις ἴσως καὶ μέμνηται, μὴ ἐφ' οἷς νῦν παραλαμβάνεται, εἴρηται. Σοφοκλῆς μὲν γὰρ ἐνέδραν σημαίνει τὴν ὑπόστασιν ἐν Φοινίκῃ τίθεται· Μένανδρος δὲ ὑπόστασιν λέγει τὰ καρυκεύματα· καὶ ἄλλος τὴν ἐν πίθῳ τρύγα φησίν. Εἰδέναι μέντοι χρεῶν, ὡς εἰ καὶ παλαιότεροι τῶν φιλοσόφων τὴν λέξιν ἐν οὐδενὶ εἶχον, οἷ γε μὴν νεώτεροι συχνῶς τῆ τῆς ὑποστάσεως λέξει ἀντὶ τῆς οὐσίας ἐχρήσαντο. Διάφορον δὲ τὸν ὄρον τῆς οὐσίας ἀποδεδιώκασιν. Εἰ δὲ ἡ οὐσία ὄρω διείληπται, πῶς ἐπὶ Θεοῦ ἡ φωνὴ ἐξιδίχρως κυρίως λεχθεῖται, μὴ δυναμένου ὄρω περιλαμβάνεσθαι; Ὁ δ' ἀσκητῆς Εὐάγριος ἐν τῷ μοναρχικῷ αὐτοῦ συντάγματι θεολογεῖν μὲν ὡς ἔτυχε θρασείως καὶ ἀναιδῶς ἀποσυμβουλεύει· ὡς δ' ἀπλοῦν τὸ Θεῖον ὀρίζεσθαι παντάπασιν ἀποτρέπεται. Τῶν συνθέτων γὰρ τοὺς ὄρους εἶναι φησιν. Ὁ δ' αὐτὸς καὶ ταῦτα προστίθισι· « Πᾶσα πρότασις ἢ γένος ἔχει κατηγορούμενον, ἢ εἶδος, ἢ διαφορὰν, ἢ ἴδιον, ἢ συμβεβηχὸς· ἢ τὸ ἐκ τούτων συγκείμενον. Εἰ οὐδὲν δὲ ἐπὶ τῆς ἀγίας Τριᾶδος τῶν εἰρημένων ἐστι λαβεῖν, σιωπῆ προσκυνεῖσθαι τὸ ἀρρήτον. » Περὶ μὲν οὖν Εὐαγρίου διαληφόμεθα καὶ ἐς ὕστερον· ταῦτα δ' εἰ καὶ ἔξω τοῦ προκειμένου εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ὡς χρήσιμα καὶ τῇ ἱστορίᾳ συμβάλλοντα, μὴ τοσοῦτον εἶναι ἀπρόδικτα οἴομαι.

sancta Trinitate deprehendere est : cum silentio id adoretur, quod dici atque proferrī non potest. » Sed de Evagrio postea memorabimus. Hæc autem quamvis extra institutum nostrum esse videantur, utilia tamen, historiaeque convenientia, neque admodum aliena esse arbitror.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ἐκ τοῦ περὶ τῆς φυγῆς ἐπιγεγραμμένου λόγου Ἀθανασίου, οὗ ἐκεῖ διεξέρχεται.

Ἐπὶ δὲ τῇ συνόδῳ ταύτῃ καὶ Ἀθανάσιος τὸν ἑκπαλαί πεπονημένον περὶ τῆς φυγῆς αὐτῷ λόγον ἀνέγνω· οὗ τὰ μᾶλλον καίρια τῆς ὑποθέσεως τῆ παρουσίᾳ πραγματεία ἐνοεῖναι σπουδάσω. Τὸν δὲ ὅλον λόγον ἐς πολὺ προηγμένον, τοῖς φιλοπόνουσι ζητεῖν ἐπιτρέπω. Λέγει δὲ οὕτως·

« Ἴδού ταῦτα τῶν ἀσεβῶν τὰ τολμήματα· ταῦτα δρῶντες καὶ μὴ ἐκτραπέντες ἐφ' οἷς πρότερον καθ' ἑμῶν ἐτύρευσαν κακοῖς, ἔτι καὶ νῦν κακηγοροῦσιν ἐκφυγεῖν δυνηθέντων αὐτῶν τὰς ἀνδροφόνους χεῖρας· μᾶλλον δὲ ἐδύρονται πικρῶς, ὅτι μὴ καὶ ἐκποδῶν τελέως πεποιήκασιν· ἀλλ' οἱπὸν προφασίζονται, δειλιανὸν νειδίζοντες· ἀγοοῦντες ὅτι καὶ τοῦτο γογγύζοντες, εἰς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσι μᾶλλον τὴν μέμψιν. Εἰ γὰρ φαῦλον τὸ φεύγειν, πολλῶ χειρὸν τὸ διώκειν. Ὁ μὲν γὰρ ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, κρύπτεται· ὁ δὲ διώκει ζητῶν ἀποκτεῖναι. Καὶ τὸ μὲν φεύγειν γέγραπται· ὁ δὲ ζητῶν ἀνατρεῖσθαι παραθαίνει νόμον· καὶ μᾶλλον αὐτὸς τὴν πρόφασιν τοῦ ψέγειν

Hæc sane Alexandria decreta sunt. Quæ vero nobis de substantia et subsistentia cognita sunt, ea paucis citra invidiam exponere hic liceat. Qui a primis initiis philosophiam apud Græcos gentiles docuerunt, ne mentionem quidem ullam prorsus subsistentiæ fecerunt : οὐσίαν, hoc est, substantiam autem sive essentiam varie definiunt. Irenæus grammaticus apud eos, in libro quem *Atticistam* inscripsit, ubi litterarum ordine verba colligit et explanat, dictionem *subsistentiæ* barbaram vocat, neque eam apud veteres reperiri dicit : sin autem reperitur, diversam ab usitata ista eam obtinere significationem ostendit. Sophocles namque in Phœnice, ὑπόστασιν, *subsistentiam*, pro insidiis collocatus posuit. Menander autem idem verbum pro juris condimento, **36** alius rursus pro vini fece in fundo cadi subsistente usurpavit. Cæterum illud observandum, quamvis veteres philosophi dictione ea usi non sint, recentiores tamen frequenter subsistentiam pro substantia accepisse. Substantiæ autem diversas definitiones tradiderunt. At si substantia definitione comprehenditur, quam ratione proprie et recte ea vox de Deo dicatur, quem sine ullo concludere non est? Evagrius sane Ascetes, in libro suo monastico, de divinitate disserere temere cum impudenti confidentia dissuadet, et Deum ipsum ut simplicem definire velle prorsus deliortatur. Definitiones enim non simplicium, sed compositorum esse dicit. Idem et illud adjicit : « Propositio seu enuntiatio omnis, aut genus quod indicetur, continet, aut speciem, aut differentiam, aut proprium, aut accidens, aut ex iis compositum. Quodsi nihil harum rerum in

CAPUT XVI.
Quæ Athanasius in oratione quam de fuga inscripsit, commemoret.

In synodo ista Athanasius librum etiam dudum a se de fuga compositum recitavit, ex quo loca quædam argumento ei maxime apposita, operi huic inseram. Orationem autem integram, quæ prolixior est, studiosi ipsi inquirent. Ita autem scribit :

« Ecce hæc est implorum aulacia. Hæc cum fecerint, neque pudore in eis quas antea contra nos moliti sunt, insidiis, affecti sint : et nunc nos, quod sanguinarias eorum manus effugere potuerimus, criminantur, ac potius amarulenter, quod nos e medio prorsus non sustulerint, lamentantur. Et tandem causa quæsitā, timiditatem nobis exprobrant : neque intelligunt, dum hoc gannunt, in seipsos se omnem pertrahere reprehensionem. Si enim fugere malum est, multo deterius persequi. Qui enim fuga sibi consulit, ne intreat, occullando latet. At qui alium persequitur, occidere contendit. Et de fugiendo quidem scriptura exstat. Qui

autem necare alium conatur, legem transgreditur, A
37 et ipse magis occasionem sui ipsius vituperandi præbet. Si igitur fugam nobis ignominiose obijciunt, seipsos potius arguant, qui nos sunt persecuti. Facessant illi cum insidiis suis, et fugere statim, quibus illi malum struunt, desinent. Sed improbitatem suam non relinquunt, et ut nos comprehendant, nihil non tentant: cum quidem sciant, eorum qui persecutionem ferunt, suam, magnum esse persecutorum ipsorum crimen. Mitem namque et humanum nemo fugit, sed potius ferum et improbis moribus hominem. Si quidem quicumque erant in angustia constituti, et oppressi ære alieno, Saulum fugiebant, et ad Davidem profugiebant. Propterea et isti eos qui fugientes occultant, magno studio occidere conantur, ut ne habere videantur improbitatis suæ exprobratores. Verum et in hoc excæcati prorsus errant. Quanto namque fuga est manifestior, tanto quæ ex eorum insidiis provenit vel cædes, vel expulsio, fit apertior. Sive enim occidant, cædes eo magis adversus ipsos vociferant: seu in exsilium agant, adversus seipsos ubique locorum ipsi monumenta iniquitatis suæ constituunt. Itaque si sanam obtinerent mentem, viderent profecto seipsos rebus hisce comprehensos teneri, et ad sua ipsorum consilia impingere. Quandoquidem vero mentem meliorem amisere, nihil mirum, si ad ejusmodi persecutiones producuntur. Et occidere alios quærentes, suam ipsorum non cernunt impietatem. Etenim si conviciis eos proscindunt, qui propter percussores inmissos latitant, atque si calumniose accusant eos qui percussores fugiunt, quid rogo faciant cum viderint Jacobum fugere fratrem suum Esau? Mosem in Madian sese recipientem, propter Pharaonis metum? Quomodo vero, qui talia garrunt, Davidi patrocinabuntur, Saulum fugienti (qui percussores in domum ejus ad illum interficiendum miserat) et in spelunca latenti, faciemque suam mutanti donec abiret ab Abimelech, et insidias sibi structas devitaret? Quid præterea isti qui temere omnia effutiunt, de magno Helia dicent, cum eum videant et Deum invocantem, mortuumque excitantem, et propter Achab atque Jezabelis minas latitantem? Tunc etenim qui ad eandem inquirebantur filii prophetarum, occultabantur in speluncis latitantes apud Abdiam. **38** An hos quidem, ut vetustiores norunt, eorum autem qui in Evangelio sunt, non meminerunt? Nam et discipuli propter metum Judæorum secesserunt, sese occultantes: et Paulus Damasci ab gentis ibi principe quæsitus, de muro in sporta demissus, percussoris effugit manus. Et cum Scriptura de sanctis talia prodant, quem prætextum aut excusationem præcipitis audaciæ suæ invenire poterunt? Nam si timiditatem probro obijciant, adversus ipsos veluti furentes audacia ipsa facit. Sin, quasi præter voluntatem Dei hæc fecerimus, dicant, seipsos criminantur, Scripturas plane ignorant.

πράξει. Εἴπερ οὖν τὴν φυγὴν ἀνειδίξουσιν, ἐντραπέωσαν πλέον ἑαυτοῦς οἱ διώκοντες· παύσθωσαν ἐπιβουλεύοντες, καὶ παύσονται καὶ οἱ φεύγοντες εὐθύς. Ἄλλὰ τῆς μὲν ἰδίας πονηρίας οὐ παύονται, τοῦ δὲ καταλαβεῖν ἕνεκα πάντα πράττουσιν, εἰδότες ὅτι τῶν διωκομένων ἡ φυγὴ μέγας ἑλεγχὸς ἐστὶ κατὰ τῶν διωκόντων· οὐδεὶς γὰρ τὸν πρῶτον καὶ φιλόνηρον φεύγει, ἀλλὰ μάλλον τὸν ἄγριον καὶ πονηρὸν ὄντα τὸν τρόπον. Πᾶς γὰρ κατώδυνος καὶ ὑπόχρεως ἀπὸ μὲν τοῦ Σαοὺλ ἔφευγε, πρὸς δὲ τὸν Δαυὶδ κατέφευγε. Διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι τοὺς κρυπτομένους αὐτοῦς ἀναίρειν σπουδάζουσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν ἔχειν τῆς ἑαυτῶν πονηρίας τὸν ἑλεγχον. Ἄλλὰ καὶ ἐν τούτῳ δοκοῦσι τυφλώτερον πλανώμενοι· ὅση γὰρ ἡ φυγὴ προδότης, τοσοῦτη πλέον ἡ ἐξ ἐπιβουλῆς γινομένη κατὰ αὐτῶν ἀναίρεισι καὶ ἐξορία περιφανεστέρα γενήσεται. Ἄν τε γὰρ ἀποκτείνωσιν, ὁ θάνατος μείζων ἡχῆσει κατὰ αὐτῶν· ἂν τε πάλιν ἐξορίσωσιν, πανταχοῦ καθ' ἑαυτῶν αὐτοὶ μνημεῖα τῆς παρανομίας ἐξαποστέλλουσιν. Εἰ μὲν οὖν ἔσωζον τὰς φρένας, ἔβλεπον ἑαυτοὺς ἐν τούτοις συνηχομένους, καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόποντας λογισμοῖς· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ σωφρονεῖν ἀπώλεσαν, διὰ τοῦτο καὶ διώκοντες ἐξάγονται. Καὶ ζητούντες ἀνελεῖν, οὐχ ὀρώσιν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν. Εἰ γὰρ λοιδοροῦσι τοὺς κρυπτομένους ἀπὸ τῶν ζητούντων ἀνελεῖν, καὶ διαβάλλουσι τοὺς φεύγοντας ἀπὸ τῶν διωκόντων, τί ποιήσουσιν ὀρώντες τὸν μὲν Ἰακώβ φεύγοντα τὸν ἀδελφὸν Ἡσαὺ, τὸν δὲ Μωϋσῆν εἰς Μαδίαν ἀναχωροῦντα διὰ τὸν φόβον τοῦ Φαραῶ; Τί δὲ τοιαῦτα φλυαροῦντες, ἀπολογίησονται τῷ Δαυὶδ φεύγοντι τὸν Σαοὺλ (ἐπὶ τῆς οἰκίας ἀποστειλαντα αὐτὸν ἀναίρεθῆναι) καὶ κρυπτομένῳ μὲν τούτῳ ἐν τῷ σπηλαίῳ, ἀλλοιοῦντι δὲ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ, ἕως οὗ παρέλθῃ τὸν Ἀδιμέλεχ, καὶ τὴν ἐπιβουλήν ἐκκλίνη; Τί δ' ἂν εἶποιεν οἱ πάντα λέγοντες εὐχερῶς, τὸν μέγαν Ἥλιον ὀρώντες ἐπικαλούμενον τὸν Θεὸν καὶ νεκρὸν ἐγείροντα; κρυπτομένον δὲ διὰ τὸν Ἀχαάβ, καὶ φεύγοντα διὰ τὰς ἀπειλὰς τῆς Ἰεζάβελ; τότε γὰρ ζητούμενοι οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν ἐκρύπτοντο, λανθάνοντες ἐν τοῖς σπηλαίοις παρὰ τῷ Ἀβδία. Ἡ τούτοις μὲν ὡς παλαιοὶ ἐνέτυχον, τῶν δὲ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον οὐδεμίαν μνήμην ἔχουσι; Καὶ γὰρ οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων ἀνεχώρουν κρυπτομένοι. Καὶ ὁ Παῦλος ἐν Δαμασκῷ παρὰ τοῦ ἐθνάρχου ζητούμενος, ἀπὸ τοῦ τείχεος ἐν σαργάνῃ κειχάλασαι, καὶ ἐξέφυγε τοῦ ζητοῦντος τὰς χεῖρας. Τῆς τοίνυν Γραφῆς τοιαῦτα λεγούσης περὶ τῶν ἁγίων, ποῶν ἄρα πρόφασιν τῆς ἑαυτῶν προπετείας ἐξευρεῖν διδύησονται; Ἄν τε γὰρ δειλίαν ἀνειδίξωσι, κατὰ αὐτῶν ὡς μαινομένων τὸ τόλμημα· κἀν ὡς παρὰ τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ ποιοῦντας, αὐτοὺς διαβάλλουσιν, οὐκ εἰδότες εἰσὶ παντελῶς τὰς Γραφάς· ἐν μὲν γὰρ τῷ νόμῳ καὶ πρόσταξις ἦν κτισθῆναι καὶ πόλεις φυγαδευτήριους, ὅπερ τοῦ τοῦς ζητούμενους εἰς θάνατον ὅπως δὴ ποτε δύνασθαι διασώσασθαι· ἐπὶ δὲ συντελείᾳ τῶν αἰώνων παραγενόμενος αὐτῶς ὁ τῷ Μωϋσεὶ λαλήσας Λόγος τοῦ Πατρὸς, πάλιν ἐντολήν ταύτην δίδωσι λέγων· Ὅταν διώ-

κωσιν ἡμᾶς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν ἐτέραν. Καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν· Ὅταν οὖν ἴδῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ Ἀναηλ τοῦ προφήτου, ἐστὼς ἐν τῷ ὄρω· ὁ ἀναγιώσκων νοεῖτω· τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ σφραγίσαντες εἰς τὰ ὄρη· ὁ ἐκ τοῦ δώματος μὴ καταβῆτω ἄραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ· ὁ ἐν τῷ ὄρω μὴ ἐπιστρέψατω ἄραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ. Ταῦτα γὰρ εἰδότες οἱ ἄγιοι, τοσαύτην εἶχον τῆς πολιτείας ἀγωγὴν· ἃ γὰρ νῦν προσέταξεν ὁ Κύριος, ταῦτα καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἐν τοῖς ἁγίοις ἐλάλει. Καὶ ἔστιν οὗτος ὄρος· ἀνθρώποις εἰς τελειότητα φέρων, ὁ δ' ἂν ὁ Θεὸς προστάξῃ, τοῦτο ποιεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος, δι' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος, κατηξίωσε ζητούμενος ὡς ἡμεῖς χρυθῆναι· καὶ πάλιν διωκόμενος, φεύγειν, καὶ τὴν ἐπιβουλήν ἐκκλίνας. Ἐπέτρπε γὰρ αὐτὸν ὡς ἐκ τοῦ πεινῆν καὶ διψῆν, καὶ τοῦτο παθεῖν, οὕτω καὶ ἐκ τούτου δεικνύειν ἑαυτὴν ἐνανθρωπήσαντα. Ἐξ ἀρχῆς μὲν ἅμα τῷ γενέσθαι ἄνθρωπος, ὅτε παιδίον ἦν, αὐτὸς διὰ τοῦ ἀγγέλου ἐνετείλατο τῷ Ἰωσήφ, Ἐργεθεὶς πυρὸν λαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεύγε εἰς Αἴγυπτον· μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου· καὶ ἀποθανόντος δὲ Ἡρώδου, φαίνεται δι' Ἀρχέλαον τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀναχωρῶν εἰς τὴν Ναζαρέτ. Ὅτε δὲ λοιπὸν καὶ Θεὸν αὐτὸν ἐδείκνυε, καὶ τὴν ξηρὰν χεῖρα πεποικηκεν ὑγιῆ, οἱ μὲν Φαρισαῖοι ἐξελθόντες, συμβούλιον ἐποιοῦν κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν· ὁ δὲ Ἰησοῦς γνοὺς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. Καὶ γὰρ καὶ ὅτε τὸν Λάζαρον ἤγειραν ἐκ νεκρῶν, ἀπ' ἐκεῖνης· φησὶ, τῆς ἡμέρας ἐβουλεύσονται ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν. Ὁ οὖν Ἰησοῦς οὐκέτι παρήγορα περιπατεῖ ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλ' ἀπήλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου. Εἶτα λέγοντος τοῦ Σωτῆρος, Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι, οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἔλαβον λίθους, ἵνα βάλλωσιν ἐπ' αὐτόν· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐκρύβη, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καὶ διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν ἐπορεύετο, καὶ παρήγεν οὕτως. Ἄρα ταῦτα βλέποντες, μᾶλλον δὲ κατανοοῦντες, ἔπει μὴ βλέπωσι κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐ θέλουσι γενέσθαι πυρίκαυστοι; ὅτι ἐναντία ὡς ὁ Κύριος ποιεῖ καὶ διδάσκει, βουλεύονται καὶ φθέγγονται. Καὶ γὰρ ὅτε Ἰωάννης μαρτυροῦσε, καὶ οἱ μαθηταὶ τὸ σῶμα ἔθαψαν, ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἐρημον τόπον κατ' ἰδίαν. Ὁ μὲν Κύριος ἐποίει ταῦτα, καὶ οὕτως ἐδίδασκεν· εἶθε δὲ οὗτοι κἄν οὕτως ἀσχυρθῶσι, καὶ μέχρι τῶν ἀνθρώπων στήσωσιν ἑαυτῶν τὴν προπέτειαν, καὶ μὴ πλέον ἐμμανέντες, ἐγκαλέσωσι καὶ τῷ Σωτῆρι δειλίαν, ἅπαξ κατ' αὐτοῦ βλασφημεῖν μελετήσαντες. Ἀλλ' οὔτε μαινομένων αὐτῶν τις ἀνέξεται· μᾶλλον δὲ καὶ τὰ εὐαγγέλια μὴ νοοῦντες ἐλεγχθήσονται. Ἔστι γὰρ ἡ πρόβρασις τῆς τοιαύτης ἀναχωρήσεως καὶ φυγῆς εὐλογος καὶ ἀληθῆς· ἦν ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος οἱ εὐαγγελισταὶ κειμένῃν ἀπεμνημόνευαν. Δεῖ δὲ ἐκ τούτων ἡμᾶς ἐπὶ πάντων τῶν

In lege enim præceptum quoque fuit, ut civitates refugii propterea conderentur, ut qui ad mortem inquirerentur, quocunque possent modo servarentur. In consummatione autem sæculorum, cum ad nos venisset ipsam idem quod cum Mose locutum est Verbum Patris, rursum mandatum hoc nobis dedit, dicens : Quando persecuti vos fuerint ex civitate una, fugite in aliam ¹. Et paulo post inquit : Cum igitur videritis abominationem desolationis quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto : qui legit, intelligat : tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montana : et qui in tecto est, non descendat, ut e domo sua quidquam tollat. Qui in agro, non revertatur, ut ferat vestimenta sua ². Atque hæc perspecta habentes sancti homines, id ipsum secuti sunt vitæ institutum. Nam quæ nunc præcepit Dominus, eadem etiam ante adventum suum in carne cum sanctis est locutus. Atqui hic propositus est hominibus finis ad perfectionem duces, quod Deus imperarit, id ut exsequantur. Proinde et ipsum Verbum, nostra causa homo factum, non indignatum est, cum ad eadem quaereretur, sicuti nos, sese occultare, atque etiam cum essent qui id persequerentur, fugere, et insidias devitare. Ita enim conveniebat hoc Christum experiri, ut quemadmodum ex fame et siti, ita ex fuga etiam hominem se assumpsisse indicaret. Statim enim ab initio, cum homo factus infans etiamnum esset, ipse per angelum mandavit Josepho : Exurgens accipe puerum et matrem ejus, et fuge in Ægyptum : Herodes enim quæsiturus est animam pueri ³. Porro Herode mortuo, eundem apparet, propter Archelaum Herodis filium, secessisse in Nazareth. **39** At cum tandem Deum se esse ostendisset, et manum aridam restituens sanasset, Pharisæi quidem aggressi consilium contra eum ceperunt, ut ipsum interimerent : Jesus vero, eo cognito, inde secessit. Rursum cum Lazarum e mortuis resuscitasset : Ex ea ipsa, inquit, die consilium iniere, ut eum occiderent ⁴. Itaque Jesus non amplius propalam inter Judæos est versatus, sed inde divertit in regionem solitudini propinquam. Præterea, Servatore dicente, Priusquam Abraham fuit, ego sum ⁵, Judæi quidem lapides corripuerunt, ut illum peterent, Jesus autem abscondit se, et exivit ex templo, et per medios eos transiens abiit atque discessit. Scdenim cum hæc videntes, ac potius intelligentes, pro eo atque scriptum est, non videant, qui quæso fieri nolunt igne combusti? dum scilicet contra quam et facit et docet Dominus, ipsi et cogitant et loquuntur? Postquam namque Joannes martyrio est defunctus, et discipuli corpus ejus sepelierunt, audito eo Jesus secessit inde in navicula in desertum locum solus. Atque Dominus quidem ad hunc modum et fecit et docuit. Utinam vero boni isti viri ita verecundia afficerentur, ut saltem adversus homines præfracta sua

¹ Matth. x, 23.² Matth. xxiv, 15 seqq.³ Matth. ii, 13.⁴ Joan. xi, 53.⁵ Joan. viii, 58.

nerentur audacia, et non eo furore abriperentur, ut Servatori quoque ipsi timiditatis crimen impingerent, qui semel blasphemare et maledictis eum incessere consulto instituerunt. Sed furorem eorum nemo sustinebit. Quin Evangelia quoque eos ignorare convincemus. Nam hujusmodi fugæ et successus causa rationi consentanea atque vera est, quam evangelistæ de Servatore etiam memoriæ mandarunt. Proinde eandem de sanctis omnibus opinionem habere debemus. Et quæ de Servatore humano more scripta sunt, eadem communiter ad genus humanum referre convenit. Quæ enim nostra sunt, ille suscepit, imbecillitatisque nostræ affectiones in seipso exhibuit. Quod Joannes sic scripsit : *Quærebant igitur eum comprehendere, et nemo ei injecit manus, quod nondum venerat hora ejus.* Atque etiam priusquam ea venisset, ipsemet matri dixit : *Nondum venit hora mea : fratribus autem, qui dicti sunt, suis : Tempus meum nondum adest.* At ubi tempus id venerat, ad discipulos, **40** *Dormite jam, inquit, et requiescite. Ecce enim appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum.* Itaque neque ante tempus comprehendi se permisit, neque tempore jam præsentem se occultavit. Quin seipsum potius insidias ei struentibus tradidit. Hec ipsum et Leati martyres in persecutionibus, quæ tempore quæque suo acciderunt, observarunt. Qui cum persecutione expetiti fugerunt, et se occultare perrexerunt, tum inventi et deprehensi martyrium strenue obierunt. :

Hæc sacer Athanasius in fugæ suæ defensione scripsit. Et talem Alexandrina synodus habuit finem.

CAPUT XVII.

Ut eo tempore Antiochiæ tres episcopi fuerint, Meletius, Paulinus, et Euzoius : et ut Lucifer propter Eusebium offensus, hæreseos suæ auctor exstiterit : et ut Eusebius Vercellensis et Hilarius Pictaviensis episcopi in Occidente, Illyricis, Gallis et Italis Romana simul et Græca lingua sanam Nicænæ fidei doctrinam annuntiarint.

Porro Eusebius, quem Vercellarum episcopum esse diximus, Alexandriæ synodo peracta, Antiochiam profectus, plebem ibi inter se dissidere invenit. Nam qui Meletii partes secuti fuerant, Paulinum a Lucifero ordinatum prorsus avversabantur, et suas sibi ecclesias atque conventus cogebant. Quapropter Paulini ordinationem moleste ferens, quod universis placita non esset, et cum neutra parte communicans, factum id quidem non probavit : Luciferi tamen, qua cum prosequeretur, observantia, publicitus nihil prolocutus, inde discessit, et illud modo dixit, episcoporum conventu eam quoque rem constitutum iri oportere. Et cum non minimum studii in eo posuisset, ut quod per dissidium, scissum erat, unione conjungeret, id tamen efficere minime potuit. Interea enim Meletius quoque ab exsilio reversus est. Qui cum sectatores suos, qui cum in pretio habebant, seorsim conventus agere invenisset, episcopali more eis præiit. Ita factum, ut tres eodem tempore Antiochiæ essent, qui pastoralis mu-

αγγίλων την αὐτῆν λογίζονται. Ἄ γὰρ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἀνθρωπίνως γέγραπται, ταῦτα τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀναφέρεσθαι προσήκει· τὰ γὰρ ἡμῶν ἐκεῖνος ἀνεδέξατο, καὶ τὰ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας πάθῃ ἀνεδέεικνυτο. Ἐπερ ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν οὕτως· Ἐξήλθον οὖν αὐτὸν πιάσαι, καὶ οὐδεὶς ἐπέδωκεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, ὅτι οὐπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ πρὸ τοῦ ταύτην ἐλθεῖν, ἔλεγεν αὐτὸς τῇ μὲν μητρὶ, Οὐπω ἤλθεν ἡ ὥρα μου· τοῖς δὲ χρηματίσασιν ἀδελφοῖς αὐτοῦ, Ὁ ἐμὸς καιρὸς οὐπω πάρεστι. Πάλιν δὲ ἐλθόντο· τοῦ καιροῦ, ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς· Καθεύθετε λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· Ἰδοὺ γὰρ ἤγγικεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν. Οὕτε πρὸ τοῦ τὴν χρόνον ἐλθεῖν ἦφιεν ἑαυτὸν κρατεῖσθαι, οὕτε τοῦ καιροῦ παρόντος ἐκρύπτετο· ἀλλὰ καὶ ἐκδίδοτο ἑαυτὸν ἐδίδοτο τοῖς ἐπιβουλεύουσιν. Οὕτω καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες ἐν τοῖς κατὰ καιροῦ· διωγμοῖς· ἐφύλαττον· καὶ διωκόμενοι μὲν, ἐφευγον, καὶ λαμβάνοντες ἐκαρτέρουν. Εὐρισκόμενοι δὲ ἁμαρτύρουν. :

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἱερός Ἀθανάσιος ἐν τῷ περὶ τῆς φυγῆς διέξειεν ἀπολογητικῶς· καὶ τοιοῦτον ἔσχε πέρας ἢ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Ὅς ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου ἐκκλησίας τρεῖς ἦσαν ἐπίσκοποι, Μελέτιος, Παυλῖνος τε καὶ Εὐζώιος· καὶ ὡς Λουκίφρος δι' Εὐσέβιον λυπηθεὶς, ἰδίας αἰρέσεως καθίσταται ἀρχηγός. Εὐσέβιος δὲ ὁ Βρεκέλλων, καὶ Ἰλιάριος ὁ Ποικιλάδων ἐν Ἐσπερῶν γενόμενοι, Ἰλλυριοῖς, Γάλλοις τε καὶ Ἰταλοῖς, Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων γλώσση, τὰ ὑγιαίνει ἐν Νικαίᾳ πιστεύως κατήγγελλον δόγματι.

Ὁ δ' Εὐσέβιος, ἐν Βρεκέλλων ἐπίσκοπον ὁ λόγος φθάσας ἀδήλωσεν, ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρου μετὰ τὴν σύνοδον τὴν Ἀντιόχου κατέλαθε. Καὶ τὰ πλήθη εὐρών διςστασιάζοντα· οἱ γὰρ Μελετίῳ ἀκολουθησάντες τὸν ὑπὸ Λουκίφρος χειροτονηθέντα Παυλῖνον παντάπασιν ἐξετρέποντο, καὶ κατ' ἑαυτοῦς ἐκκλησιάζοντες ἦσαν· ἀχθεὶς τῇ χειροτονίᾳ Παυλῖνου, ὅτι μὴ τοῖς πᾶσιν ἐτύγγανεν εἰς ἀρέσκαιαν, κακῶς μὲν εἶχε τῷ πεπραγμένῳ· τῇ γε μὴν πρὸς Λουκίφρα αἰδοῖ μὴδὲν εἰς τὸ φανερὸν εἰπῶν, ἐκεῖθεν ἀπήρην, ἐπειπῶν, ἐπισκόπων συνδρομῇ καὶ ταῦτα σχεῖν τὴν διόρθωσιν. Οὐκ ἐλαχίστην δὲ τὸ μετὰ ταῦτα θέμενος· τὴν σπουδὴν τὸ διεβρώδως ἐνώσας, ἥκιστα ἴσχυεν· ἔφθην γὰρ ἐν τῷ μέσῳ καὶ Μελέτιος· τῆς ἐξορίας ἐπανελθὼν, ἐκκλησιάζον τε ἰδίᾳ εὐρών, ὁ μέρος αὐτὸν διὰ τιμῆς εἶχεν, ἱερατικῶς καθήγειτο· καὶ τρεῖς ἐν ταυτῇ τὴν Ἀντιόχου ἦσαν ποιμαίνοντες. Τῶν μὲν οὖν ἐκκλησιῶν Εὐζώιος ἦν ἐγκρατής, τῆς Ἀρειανικῆς αἰρέσεως προϊστάμενος· Παυλῖνος δὲ μίαν τῶν ἐνδον τῆς πόλεως τῶν οὐκ ἐπισήμων εἶχεν, ἧ· Εὐζώιος παρεχώρησεν, ἐκ πολλοῦ τὸν ἀνδρα αἰδοῦμε-

νο. Ἐξω δὲ τειχῶν πρὸς τῆ πόλιν τῆς πόλεως τὰς συνάξεις πεποιήτο καὶ Μελέτιος. Οὕτω δὲ τῶν κατὰ τὴν Ἀντιόχου ἐχόντων, Εὐσέβιος ἀνεχώρει αὐθις ἐκείθεν. Λουκίφερος δὲ πυθόμενος μὴ τῷ Εὐσέβιῳ ἀρεστην δόξαι τὴν χειροτονίαν Παυλίνου, οἷα δὴ περιουθρισμένως, ἐν δεινῷ ποιούμενος ἡγανακτεῖ· καὶ ἐς ταυτὸ κοινωνίας Εὐσέβιῳ ἴναί τι ἤκιστα ἤθελεν. Ὡς μὴ καλῶς γὰρ πεπραγμένα τὰ τῆς συνόδου, ἀποδοκιμάζειν ἤρετο. Πολλὰ δὲ ἀλύπην εἰκὸς γενναῖα κινούμενα, πολλοὺς τῆς Ἐκκλησίας διέστησεν· ἐξ ἧς αἰτίας, καὶ καινὴ τις πάλιν αἵρεσις ἀναφαίνεται, Λουκίφερος τὴν κλήσιν κληρωσαμένη ἐπώνυμον. Λουκίφερος μὲν οὖν οὐκ εὐπρεπῆ τὴν ὀργὴν εἶχε· ταῖς γὰρ ἰδίαις πάγαις ἠλόγητο· δι' ὧν στέρξειν ὡμολόγει τὰ ὑπὸ τῆς συνόδου γινόμενα, τὸν οἰκτεῖν πέμψας διάκονον. Αὐτὸς μὲν οὖν τὰ τῆς Ἐκκλησίας φρονήσας, καὶ διαλύσας τὸ προσισταμένον, ἐπὶ τὸν οἰκτεῖν θρόνον ἐς Σαρδονίαν ἀφίκετο· οἱ δὲ οὖν αὐτῷ τῆς λύπης μετεσχηκότες, περιλειφθέντες, ἰδίαν συνεστήσαντο αἵρεσιν, ἐς πολὺ τοῦ χρόνου τὴν Ἐκκλησίαν μαχόμενοι. Εἰς ἔω δὲ γενόμενος ὁ Εὐσέβιος, τοῦ ἰσθενηκότα· τῆ πίστει οἷα τις ἱατρὸς ἀριστος ἀνεκτάτο, ἀπελαύνων μὲν εἰ τι νόθον· ὅσον δὲ τῆς Ἐκκλησίας γνήσιον, διδάσκων καὶ εἰσηγούμενος. Ἐκεῖθεν δ' εἰς ἑσπέραν γενόμενος, Ἰλλυριοῦς τε ἐπέλασε, καὶ τῆς Ἰταλίας ἐπέβαινε, τὰ ἴσα διακρίτόμενος. Ἐνθα δὴ καὶ Ἰλιάριος πρότερον διαβάς, ὃς Ποικιτάδων ἐπίσκοπος ἦν· πάλιν δὲ αὐτῆ Ἀκυτανίας· ἅτε δὴ πρῶτος ἐκ τῆς ὑπερορίας ἀνακληθεὶς, τὴ τῆς ὑγιαίνουσης πίστεως καταβάλλετο σπέρματα, Ἰταλοῖς τε καὶ Ἰλλυριοῖς, ἀ μὲν χρῆ τῶν δογμάτων φεύγειν, ἀ δὲ προσέσθαι, εἰσηγησάμενος. Ἐλλόγιμος δ' ἦν καὶ κατ' ἀμφὶ Ἰλιάριος τῆ τε Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων γλώττῃ· ὅς καὶ λόγους βιβλίων Ῥωμαίοις συνέταξε, τοῖς Ἀρείου μὲν δόγμασιν ἀντιτατομένους, δυνατῶς δὲ τὴν τοῦ ὁμοουσίου δόξαν κρατύνοντας. Ἄθ δὴ μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τῶν ἐξορισθέντων ἐγένετο. Οὕτω μὲν οὖν Ἰλιάριος ὁ Ποικιτάδων, καὶ Εὐσέβιος ὁ Βρεκέλλων ἐν τῇ πρὸς δούσιν ἀρχομένη τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως τὸ δόγμα διαβρῆθη ἐκρότους.

nere fungerentur antistites. Et ecclesiae quidem in Euzoii potestate erant, qui Arianis praesuit: Paulinus autem intra urbem, ecclesiam unam minus celebrem obtinuit; quam ei Euzoiius, quod hominem iamdudum observasset, concessit. **41** At Meletius extra urbem ad portam, conventus suos agebat. Eo in statu cum res Antiochiae essent, Eusebius inde rursum abiit. Caeterum Lucifer ubi ordinationem Paulini Eusebio displicere intellexit, perinde atque injuria affectus esset, agre rem ferens succensuit, neque ad communionem cum Eusebio venire voluit; et quasi in synodo non rite res acta esset, decreta ejus per calumniam rejicere instituit. Et cum multa quae damnatum, ut fieri solet, afferbant pertristi eo tempore moverentur, multos etiam ab Ecclesia ea res alienavit. Qua de causa nova quoque rursus haeresis exstitit, a Lucifero appellationem sortita. Quae sane parum decentem, irae causam habuit. Suo enim ipsius laqueo captus tenebatur: qui diacono suo misso, se probaturum quae synodus constituisset, professus fuerat. Et ipse quidem Ecclesiae sententiam retinens, simultatemque remittens, ad sedem suam in Sardiniam se recepit. Qui vero cum eo dolore se affectos existimabant, in Oriente relictis, sectam sibi suam constituerunt, et longo tempore Ecclesiam oppugnarunt. Eusebius cum in Oriente esset, in fide parum firmos veluti optimus medicus curavit, atque restituit, si quid parum sinceri apud eos esset, rejiciens, quidquid autem Ecclesiae appositum nativumque esset, docens atque instituens. Atque inde in Occidentem profectus, per Illyricum transit: atque in Italiam venit, idipsum ubique agens. Ibi et Hilarius Pictavii, urbis Aquitanicae episcopus, qui prius eo redierat, primis scilicet ab exilio revocatus, sanioris fidei semina sparserat, Italos et Gallos, quae vel fugienda vel expetenda dogmata essent, erudiens. Perquam disertus autem Latina simul et Graeca lingua fuit, et libros plerosque Romanis conscripsit, qui cum Arii opinionem refellunt, tum totum hominum, consubstantialis, sententiam graviter confirmant. Haec statim post exsulum restitutionem facta. Ad hunc sane modum Hilarius Pictaviensis et Eusebius Vercellensis, episcopi, in Occidentali imperio Nicænae fidei dogmata clare deprædicarunt.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ΄.

Περὶ τῶν Μακεδονιανῶν, ὡς τηρικαῦτα τὴν ἀσέβειαν ἐπαβήρησάντο, εἰ τι ἐφρόνον· καὶ τίνα πρὸς τοὺς αἰτιωμένους ἐποιούντο ἀπόλογοι.

Καί· ἐκεῖνο δὲ καιροῦ τῆ Κωνσταντινου θαρβήσαντες τελευτῆ· οἱ ἀμφὶ Μάκεδόνιον, ὧν ἦν Ἐλεῦσιος ὁ Κυζικίου, Εὐσταθίου τε ὁ Σεβαστίας, καὶ Σωφρόνιος ὁ Πομπηίουπόλεως, εἰς προύπτον Μακεδονιανὸν καλεῖσθαι ἔσχον ἀρχήν. Καιροῦ δὲ λαβόμενοι, συνόδου τε συνεχεῖς ἀδεῶς ἐποιούντο, τοὺς ἐν Σελευκείᾳ ὁμοφρονήσαντας συγκαλούμενοι, καὶ εἰς ἴδον διεκρίνοντο σύστημα· καὶ τοὺς τοῦ ἑτέρου μέρους αὐτοῖς, τοὺς περὶ Ἀκρότιον δηλαδὴ, ἀπεκλήρυττον· καὶ τὴν παρ' αὐτῶν βεβαιωθεῖσαν ἐν Ἀρμίνῃ πί-

42 CAPUT XVIII.

De Macedonianis, ut tum magna libertate impietatem suam docuerint, quid ii senserint, et quibus defensionibus adversus accusatores suos sint usi.

Eadem vero tempestate Macedonii sectatores, Constantii morte freti, in quibus erant Eulysius Cyzicenus, Eustathius Sebastiensis, et Sophronius Pompeiopolitanus, aperte Macedoniani vocari cœperunt. Et temporis opportunitate arrepta, frequentes libere diversis in locis synodos, eis qui Seleucia cum eis consenserant convocatis, coegerunt, et sectae suae factionem instituerunt. Tum autem qui adversae partis erant, Acacianos videlicet, excommunicarunt: fidemque Arimini editam

irridentes, formulam Antiochenam promulgarunt, suadragisque suis comprobarunt; quæ postea Seleucia quoque confirmata fuit, sicuti proximo libro diximus. Verum enimvero cum a nonnullis propter ejusmodi dissidium reprehenderentur, eis-que objiceretur, qui nunc tandem se pro dissidium ab Acæcianiis sejungerent, cum quibus antea et consensissent et communicassent? tale per Sophronium responsum dedere: « Occidentales episcopi non sanam de Consubstantiali habuere opinionem; Actius autem in Oriente dissimilem substantia Patri Filium esse docuit: et utraque pars recta excidit sententia. Illi enim per ὁμοουσίου, consubstantialis, verbum, subsistentias Patris et Filii in unitatem unam redigentes, confuderunt: hic vero e diverso a natura Patris proprietatem Filii nimium segregavit. Nos igitur utrorumque lapsum vitantes, mediam absque periculo omnium viam delegimus, pieque magis sentimus, æqualem scilicet Patri Filium subsistentia docentes. » Sic illi quidem reprehensi, defendere se conati sunt. Sed deprehenduntur, veritatem cavillatione depravare: quod non Acacium, sed Actium, ut dissimilitudinis auctorem incusant. Videntur illi etiam aliqua ex parte et Arianos et τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, assertores vitare: et per utrosque suis ipsorum vocibus vincuntur, aliud quidquam novi afferre constituisse, sicuti et Sabinus inquit, qui Latine acta synodalia conscripsit.

43 CAPUT XIX.

De sancto Athanasio, ut ab apostata inquisitus, arte mirifica profugus evaserit.

Imperator, ubi Athanasium Alexandriae multitudinis conventus in ecclesia propalam agere, et multos Græcorum eloquentiæ vi et suavitate ad Christianam religionem pertrahere cognovit, ejici cum urbe jussit, ac si manere ibi se invito vellet, gravissimas ei denuntiavit pœnas. Ejusmodi mandati illam prætendebat causam, quod a decessoribus suis Imperatoribus exsilio damnatus, sua ipsius auctoritate episcopatum occupasset: et quod ipse eis qui a Constantio in exsilium acti essent, non in ecclesias ingressum, sed in patriam tantum reditum permisisset. Itaque eo imperatoris mandato profugere coactus, in eos qui illum circumstantes mœrebant, et discessum ejus graviter ferebant, oculis conjectis: « Bono estote animo, filii, inquit; nubecula est, brevi ea evanescet. » Illis dictis, mandata familiaribus suis dedit, et ecclesia bonis viris commendata egressus, navigio per Nilum in Ægyptum contendit. At qui a præfecto missi fuerant, consequerentur, capere virum sanctum studio omni contententes. Et jam in propinquo persecutores adesse audiebat. Ibi eis qui cum illo in navi erant, fugam in solitudinem convertendam esse suadentibus, ipse meliorem secutus sententiam, prudenter militum effugit manus. Fuga enim posthabita ad persecutores na-

στιν διατωθάζοντες, τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ πίστιν εἰσηγόν τε καὶ ἐπεψηφίζοντο· ἢ δὴ πρὸς αὐτῶν ὑπερὸν τὸ κύρος· ἐν Σελευκείᾳ ἔσχεν, ὡς ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ μνημῆν ἐποιτήσαμην. Ὑπὸ δὲ τινῶν ἐν μέμψει ποιουμένων τὴν αὐτῶν διαφορὰν ἐγκαλούμενοι, τί δὴ ποτε νῦν τοῖς περὶ Ἀκάκιον διαφέρονται, ὁμόφρονες αὐτοῖς τὸ πρότερον καὶ κοινωνοὶ καθεστῶτες, ταύτης διὰ Σωφρονίου τὴν ἀπόκρισιν ἐποίησαντο· « Οἱ κατὰ δύσιν ἐπίσκοποι ἐνόησαν τὸ ὁμοουσίου· ὁ δὲ Ἀέτιος ἐν τῇ ἔψ τὸ κατ' οὐσίαν ἀνόμοιοι εἰσηγεῖτο· καὶ ἄμφω τὰ μέρη τοῦ εὐθείου ἦσαν ἐκπίπτοντες· οἱ μὲν γὰρ συγκεχυμένως εἰς μίαν ἐνόησαν τὰς ὑποστάσεις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ συνήπτον διὰ τῆς τοῦ ὁμοουσίου λέξεως· ὁ δὲ πάλιν ἐξ ἐναντίας σφόδρα τοῦ Υἱοῦ τὴν τῆς Πατρικῆς φύσιν· οἰκείῃ τῆτι διαχώριζεν. Ἡμεῖς δὲ τὸν ὁμοουσίου ἐκατέρων φυγόντας, τὴν μέσσην καὶ ἀκίνδυνον ἐπιλέξασθαι· καὶ εὐσεβεῖν μάλα νομίζουσιν, ἅτε δὴ ὅμοιοι εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν καθ' ὑπόστασιν δογματίζοντας. » Ὡς μὲν οὖν ἀπολογεῖσθαι πρὸς τὴν μέψιν ἐμνησθῶντο· ἐλέγχονται δὲ τὴν ἀλήθειαν σοφιστῶμενοι, οἳ μὴ τοῦ περὶ Ἀκάκιον, ἀλλ' Ἀέτιον ὡς τοῦ ἀνόμοιο ἀρχηγὸν ἠτιάσαντο. Δοκοῦσι γάρ καὶ Ἀρειανούς ἐκκλίνειν ἐν μέρει καὶ τοῦς τιμῶντας τὸ ὁμοουσίου· δι' ἀμφοτέρων δὲ, ἕτερον ἄττα καινοτομεῖν ἠρημένοι ταῖς ἰδίαις φωναῖς· ὡς φησὶ καὶ Σιδώνιος· ὁ Ῥωμαίων γλώττει τὰ Συνοδικὰ συναξαζόμενος.

C

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΘ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου· ὡς πρὸς τοῦ ἀποστάτου ζητούμενος, τέχνη θαυμασία φυγᾶς ὄχητο.

Βασιλεὺς δ' Ἀθανάσιον μαθὼν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν παρῆρσιφ πληθὴ ἐκκλησιάζοντα, καὶ πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων μεταπειθόντα τῇ τῶν λόγων σειρῇ τὴν Χριστιανισμὸν ἀσπάζεσθαι, προστάττει ἐκείθιν ἐλαύνεσθαι· εἰ δὲ βιάζοιτο μένειν, μεγίστας ἠπέλιε ζημίας. Πρόφασιν δ' ἐποίητο, οἳς φεύγειν παρὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ καταδίκην σχῶν, μὴ προτραπῆς, τῆς ἐπισκοπῆς ἀντελάβετο· ἀλλ' οὐδὲ τοῖς παρὰ Κωνσταντίου ἐξορισθεῖσι τὴν εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσόδον συγχωρῆσαι, τὴν δὲ πρὸς τὰς πατρίδας κάθοδον μόνον· ἔνθεν τοι καὶ φεύγειν κατὰ τὸ τοῦ βασιλέως θέσπισμα βιάζόμενος, τοῖς περὶ αὐτὸν ἀσχάλλουσι, καὶ ἐν δεινῷ ποιούμενοι τὴν φυγαθῆαν, ἀπεισας εἶπε· « Θαρρῆτε, ὦ τέκνα· νεφύδιον γὰρ ἐστὶ, καὶ ταχέως διαλυθήσεται. » Ταῦτ' εἰπὼν, συταζόμενος τοῖς οἰκείοις, καὶ τοῖς σπουδαιότεροις παρὶθήμενος τὴν ἐκκλησίαν, ἐξελεθὼν πλοῖον, διὰ τοῦ Νελοῦ εἰς τὴν Ἀίγυπτον ἤλαυνεν. Οἱ δὲ περὶ τὸν ἄρχοντα κατόπιν ἐδίωκον, ἐν χερσὶν θείναι τὸν ὄσιον πᾶσαν ποιούμενοι τὴν σπουδὴν. Ἐκ τοῦ σύνεγγυς δ' εἶναι τοὺς διώκοντας πεπυσμένους, τῶν περὶ τὸ πλοῖον εἰς τὴν ἔρημον μᾶλλον φεύγειν λεγόντων, ἐκείνος γνώμη ἀρίστη χρησάμενος, σοφῶς διέφυγε τοὺς διώκοντας. Καὶ γὰρ ἀφέντας τὸ φεύγειν, πρὸς τοὺς διώκοντας ἐξ ἐπιστροφῆς ἐκέλευεν ἀπαντᾶν. Ὡς δὲ τοῦτ' ἐγίνετο, καὶ ἰγγὺς τῶν διωκόντων ἦσαν οἱ φεύγον-

τες, ὅπου ἂν εἴη Ἀθανάσιος, οἱ διώκοντες ἐπυθό-
 νοντο· τῶν δ' ἐγγύς εἶναι καταμηνυόντων, καὶ εἰ
 θάτιον ἐλαύνοιεν, οὐκ εἰς μακρὰν καταλήψοιτο,
 ἀπηλλάττοντο. Οἱ μὲν οὖν διώκοντες ἀκίχρητα κατα-
 λάμβανον, παρατραπέντες τῇ σοφιστείᾳ· ὁ δὲ λαθῶν,
 εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου εἰσῆγγοτο· κἀκείσε κρυπτόμενος,
 πρὴλαινε τὸν διωγμὸν, ἕως οὗ τελείως ἐπαύσατο.
 Καὶ τὰ μὲν κατὰ Ἀθανάσιον παρὰ τῶν Ἑλληνιστῶν
 τοιαῦτα συνέβη.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Ἰδιῶς σφοδρότερον συνεκρούει τὴν Ἑλληνι-
 σμὴν· καὶ περὶ Ἐλευσίου τοῦ Κυζίκου, καὶ
 Τίτου τοῦ Βόστρων· καὶ περὶ Μάρου τοῦ ἐπισκό-
 που Χαλκηδότου.

Ἐν δὲ τούτῳ, καὶ Κυζικηνῶν πρὸς βασιλεῖα δια-
 πρεσβευσταμένων περὶ τινῶν οἰκειῶν πραγμάτων,
 καὶ ὡς δέον εἴη τοὺς Ἑλληνικοὺς ἐπαναγαγεῖν νεῶς,
 θαυμάσια αὐτοὺς τῆς περὶ τὰ θεῖα τιμῆς, πάντα
 παρέσχεν ὧν ἐδέησαν τῇ αἰτήσει. Εἶρξε δὲ καὶ
 Ἐλεύσιον τὴν αὐτῶν ἐπίσκοπον ἱερᾶσθαι, ὡς τοὺς
 νεῶς κατασχάψαντα, καὶ τούτοις ἐνυδρίσαντα, μον-
 ιστήριά τε συστήσασθαι, καὶ χηροτροφεῖα καὶ γη-
 ροκομεία δειμάμενον, καὶ ἄλλ' ἅττα θεοφιλῆ ἔργα
 διαπριξάμενον· καὶ τὸ μέγιστον, ὅτι πεθεοὶ λόγων
 ἀμείλιχον ἐπέθετο τῆς σφετέρως δόξης τοὺς ἐλληνίζον-
 τας. Καὶ νόμον ἔθετο, Κυζίκου μὴ ἐπιθαίνειν ὅσοι
 ἢ ὑπόχθονες ἦσαν Χριστιανοί. Τὸ δὲ αἰτιον, ἵνα μὴ,
 ἐρησί, διαστασιάζοιεν περὶ τῆς θρησκείας, τῶν ἐποί-
 κων καὶ ὁμοφύλων συναιρομένων. Πρὸς δὲ καὶ τῶν
 ἐνημιούτων ἐριουργῶν, καὶ ὅσοι περὶ τὴν τέχνην
 ἠσχόληστο τοῦ νομίσματος· οὗτοι γὰρ, ἐς πολὺ τι
 πλῆθος ἤριθμημένοι, καὶ δυσὶ μεγίστοις διαιρούμε-
 νοι· τάγμασι, θεσπισματι τῶν ἐκ πολλοῦ βασιλέων
 ὀνὰ τὴν Κυζίκου διατρίβοντες ἦσαν, οὐκ ἐλαχίστην
 ἔτους ἑκάστου ἀπόμοιραν τῷ δημοσίῳ κατατιθέμενοι,
 οἱ μὲν γλαμύδιον στρατιωτικῶν, οἱ δὲ κόρυμα νομί-
 σματος νεοουργῶν παρεχόμενοι. Τὸν γὰρ Ἑλληνισμὸν
 δόξαν αὐτῷ συγχροτεῖν, βίαν μὲν ἐκ τοῦ προφανοῦς
 ἐπάγειν, καὶ τιμωρεῖσθαι πλῆθος τοσοῦτον, οὐκ εὐ-
 θουλον εἶναι ᾤετο· μόλις γὰρ ἂν τοσοῦτον καθ' ἑκά-
 στην πόλιν οἱ ἄρχοντες τὴν ἀριθμὸν μόνον ἀπεγρά-
 ψαντο. Οὐ μέντοι δὲ καὶ ἀπείργεν ἐς ταυτὸ συνιέναι,
 καὶ ὡς ἐκάστῳ βουλομένῳ ἦν εὐχεσθαι. Στεργῶς
 γὰρ ἦδει, ὡς οὐκ ἂν ποτε βίξ κατορθωθείη, ὅσα δὴ
 τῆς ἐκουσίου προαιρέσεως δεῖται πρὸς οὐστασιν.
 Τοὺς γε μὴν ἐν κλήρῳ, καὶ τοὺς ἡγουμένους τῶν
 ἐκκλησιῶν καὶ τῆς πίστεως, διὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο
 εἶναι μάλιστα ἀπελαύνειν. Σκοπὸς δ' ἦν αὐτῷ τὰς
 συνήθειας διαλύειν συνόδους τοῖς πλῆθεσι, τῷ ἀπειναί
 τοὺς προεστῶτας (οὕτε γὰρ ἐκκλησιάζειν, οὕτε δι-
 δάσκεισθαι ἦν εὐχερὲς, πολλοῦ γε μὴν ἔδει τῶν θεῶν
 μετέχειν, καὶ τελείσθαι τὰ μυστικὰ), καὶ τῷ μακρῷ
 χρόνῳ ἐν λήθῃ τῆς οἰκείας καταστῆναι θρησκείας·
 ἄλλως δὲ καὶ σκοπῶν ὡς τοῖς πλῆθεσιν οἱ ἐν κλήρῳ

vigium convertere, eisque obviam ire iussit. Et
 cum fugientes ipsi persequentibus propinqui es-
 sent, et illi ubinam Athanasius esset interrogas-
 sent, ipsi autem non procul abesse, ac si cursum
 celerius intenderent, statim eum comprehensuros
 esse respondissent, periculum evasere (1). Ita
 quidem persecutores calliditate ea illusi, nihil
 egere. Athanasius vero clam Alexandriam rediit,
 atque ibi latuit, donec persecutio quam fugiebat,
 prorsus conquievit. Hæc Athanasio a Græcæ su-
 perstitutionis sectatoribus accidere.

44 CAPUT XX.

Ut Julianus denuo idololatriam Græcorum vehemen-
 tius et acrius comprobarit, et de Eleusio Cyzi-
 ceno, Tito Bostrensi, et Mari Chalcedonensi,
 episcopis.

Interea Cyziceni legationem ad imperatorem,
 negotiorum quorundam suorum causa miserunt,
 cum adjecione illa : Peropus esse, ut deorum
 templa restituerentur. Quorum religionem lau-
 dans Julianus, omnia quæcumque petierunt, eis
 concessit. Et Eleusio eorum episcopo re divina et
 urbe ipsa interdixit, quod delubra deorum solo
 acquasset, atque illis per injuriam illisisset : quod
 monasteria et ad viduas ac senes alendos, ædes
 construxisset, aliaque multa Deo grata opera per-
 fecisset ; denique quod verborum persuasione (id
 vero gravissimum erat) Græcis multis, ut supersti-
 tionem suam negligenter, persuasisset. Legem
 tulit, ne quis Christianorum, qui indigena non
 esset, Cyzicem adiret : causamque constitutionis
 ejus addidit, ne scilicet propter religionem sedi-
 tio moveretur, advenis popularibusque eorum-
 dem, qui eadem cum eis sacra colerent, opem illis
 ferentibus, et præterea Christianis lanificis et mo-
 netariis inquilinis ad eos accedentibus. Isti enim
 maximo numero in frequentissimas duas classes
 divisi, multorum imperatorum constitutionibus,
 Cyzici cum conjugibus et liberis habitabant, et
 non minimum tributum publico inferebant : illi
 quidem chlamydem militarium, hi autem monete
 novæ. Græcam namque superstitionem augere
 maxime et comprobare volenti, vi publicitus uti,
 et tantam hominum multitudinem irrogata pœna
 opprimere, parum commodum est visum. Ægre
 siquidem urbium rectores vel numerum ipsum
 Christiani populi inire potuerunt : neque ille etiam
 in locum unum eos convenire, et precationibus,
 ut pro se quisque vellet, uti prohibuit. Satis
 quippe sciebat, nihil prorsus valere in eis rebus
 vim adhibitam, in quibus, ut consistant, prom-
 ptum et voluntarium requiritur iudicium. Clerum
 autem, atque ecclesiarum religionisque præfectos,
 ut exigeret maximo contendit opere. Consiliumque
 ejus fuit, ut stas solitasque multitudinis synaxes,
 ducibus eorum sublatis, tolleret : ita enim fore
 cratem, lib. III, cap. 14. Et forte bis Athanasius
 eodem fugæ stratagemate est usus.

(1) Hoc Sozomenus non habet lib. v, cap. 15. Et
 alio loco ab eo, sicuti et a Nicephoro lib. ix,
 ap. 54, est commemoratum. Est autem apud So-

arbitratus est, ut neque contentius agere, neque docere nobis, multo vero minus de rebus divinis participare, mysticaque et arcana sacra peragere, facile esset: et ut diuturniore tempore in oblivionem etiam religionis nostræ prorsus perveniremus. **45** Atque interim obtentum illum prætexit, quod clerus facile causam seditionis multitudini præberet. Ejusmodi agitans consilia, cum neque esset neque metueretur seditio ulla, Eleusium cum suis, sicuti dixi. Cyzico discedere jussit. Dicitur sane pergravem Eleusio imposuisse conditionem, ut scilicet nisi intra menses duos, sua ipse impensa, Novatianorum ecclesiam, quam Cyzici ipse demolitus fuerat, restauraret, ex ea urbe pelleretur. Tito vero, Bostrensis tum civitatis antistiti, edicto publice promulgato, ut directus fugeret, præcepit: gravia crimina ei et clero ejus, si ad seditionem populum commovissent, minatus. Titus ea de causa supplicem ad imperatorem misit, in quo non minore esse Christianorum, quam Græcorum, in ea urbe numerum; seque multitudinem suam cohortationibus, ne ad tumultum spectet, deterrere significavit. Imperator, ut populum reliquum adversus Titum concitaret, ad Bostrenses calumniam viro intentans, litteras dedit: scripsisse illum ad se, non ipsius cohortationibus, sed populum suo ipsius consilio, ad seditionem prorumpere. Atque ille clam plebem eo pacto, ut virum eum perinde atque insidiatorem et hostem suum civitate eiceret, permovit.

Plurima vero alia ad eundem modum, qua ipsius jussu, qua vulgi spontanea temeritate et insultu, accidisse consentaneum est. Quorum ille malorum maxime auctor fuit, qui in eos qui talia patrare auderent, legibus non animadverteret, et verbis quidem delicta ejusmodi carperet, rebus autem ipsis ad ea peragenda cohortaretur: quippe in quo altissime odium religionis nostræ radices egerit; idque ipse sic præ se tulit. Proinde etiamsi palam ipse persecutionem non exercebat, nihilominus tamen Christiani passim a vulgo graves acceperunt clades. Fana enim Græcorum aperiebantur, et simulacrorum superstitione applausu maximo approbatur. Ipse autem publicitus sacra sua peregit: et Constantinopoli, Fortunæ in basilica, ubi ejus deæ statua collocata fuerat, sacrificavit. Ubi etiam Maris Chalcedonis in Bithynia episcopus, manu a puero co ductus, quod in ætate decrepita suffusio ocalorum videndi vim ei ademisset, imperatorem plurimum taxavit, impium cum, contemptorem Dei, et desertorem, ignominiose appellans. **46** Ad quæ non aliud per iram respondit, quam quod cæcitatem seni exprobrans, verbis tantum illum est ultus, et quod Christum blasphemia et maledicto perstringens, non tantum eum posse dixit, quem ille coleret, Galilæum dum, ut cæcitati ejus mederetur. Sic enim hoc ei solemne erat, ut Christum Galilæum, Christianos autem Galilæos vocaret. Cui episcopus, magna usus dicendi libertate, occurrens: « Gratias, inquit, ago Servatori meo Deo, qui ut visum amitterem, pro eo atque nunc res habent, curavit, ne

τὴν δόξασιν ἴδω παρεχούσι. Ταῦτ' οὖν φρονῶν μήτε τῆς ὁδοῦ μήτε προσδοκωμένης στάσεως, τὸν Ἐλευσίαν, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἀναχωρεῖν τῆ; Κυζίκου προεβόησατο. Λέγεται γὰρ μὴν αἰτίαν ἐπιθεῖναι βαρυτάτην τῷ Ἐλευσίῳ, ἐντὸς δύο μηνῶν, εἰ μὴ τὴν τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίαν, ἣν ἐν Κυζίκῳ καθέλειν Εὐζώϊας, οἰκειοῖς ἀναλόμασιν ἀνεγείροι αὐθις, ἐκεῖθεν ἐλαύνεσθαι. Τίτον δὲ τὸν τῆνικῶδε τῆ; Βοστρηῶν πῶλεως τὰς ἡνίκας διαχειρίζοντα προτροπιδὸν φεύγειν δημοσίῃ ἐκήρυκεν. Ἐπεὶ γὰρ ἤπειλει ἐν αἰτίαις ποιεῖν αὐτὸν τε καὶ τοὺς ἐν κλήρῳ, εἰ διαστασιάζει τὸ πλῆθος· βέλλον βασιλεὶ πέμπων ὁ Τίτος, μὴ Ἐλαττων εἶναι τὸ Χριστιανικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἑσθαι· εἰργεσθαι δὲ ταῖς ἐκείνου παρανεύσει μὴ πρὸς στάσιν ὄρεῖν. Σκοπῶν οὖν ἐνεσθῆναι εἰς τὴν κατὰ τοῦ Τίτου στάσιν μῆλον αὐτοῦ; ἐρεθίσαι, τοῖς ἐν Βόστροις γράφων, τὸν ἄδρα διέββαλλεν, ὡς κατ' αἰτίων βασιλεὶ γράφει· μὴ μέντοι δὲ διὰ τὰς ἐκείνου παρανεύσει πρὸς στάσιν χωρεῖν, ἀλλὰ ταῖς οἰκειαῖς γνώμας χρωμένους. Καὶ γὰρ ἄρεμα παρεκλίνει τὴν δῆμον, ὡς ἐπιβουλον καὶ δυσμενῆ αὐτοῖ; καθεστώτα, τῆς πῶλεως ἀπελαύνειν.

Πλείστα δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα, τὰ μὲν προστάγμασι, τὰ δὲ καὶ δῆμων αὐτομάτοις προπετειάζει τε καὶ ἐπαναστάσει συμβῆναι εἰκίς· ὧν αἴτιο; ἐκεῖνος· μάλιστα ἦν, ὁ μὴ κοῦσας νόμον ὑπάγων τοὺς οὕτω δρωῦντας παράνομα, μέχρι δὲ λόγων τὴν μέμφιν ἐπιτιθεῖς, ἔργοι; προὔτρεπτο, ἕτε δὲ πρὸς βάθος ἐντετακὸς τὸ πρὸς τὴν θρησκείαν μῖτος αὐχῶν. Ἐνθεν το; καὶ μὴ προφανῶς ἐκεῖνος δῆθεν διώκοντος, οὐδὲν ἦντοι οἱ Χριστιανοὶ δῆμων ἐπιθέσει τὰ πάνδεινα ἐπασχόν. Τὰ μὲν γὰρ τῶν Ἑλλήνων ἠνολογόντο ἱερά· καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς ὡς μάλιστα ἐκροεῖτο. Ἐκεῖνος δὲ καὶ δημοσίῃ τὰς θυσίας ἐτίλει· καὶ ἐν τῇ βασιλικῇ δὲ τῆ; τῆ; Κωνσταντινουπόλεως ἐπίθου Τύχῃ, ὅπου δὴ καὶ τὸ τῆ; Τύχης ἄγαλμα ἱδρυτο· ἐνθα καὶ Μάρις ὁ τῆ; ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος ἐπίσκοπος ὑπὸ χειραγωγῶ ἡγμένος, ἦν γὰρ τῷ πολλῷ γῆρᾳ ὑπόχρυσιν τῶν ὀρθαλμῶν πεπονθῶς, πλείστα τὸν κρατοῦντα διεκωμῶδησεν, ἀσεβῆ καὶ ἄθεον καὶ ἀποστατήν τοῦτον ὕβρισας. Ὁ δὲ μηδὲν ἄλλο προσοχθίσας, τὴν τύφλωσιν ὠνεῖδισε τῷ πρεσβύτῃ, λόγοις μόντοις αὐτὸν ἀμυνόμενος· καὶ ἐπισκώτων εἰς Χριστὸν ἐδιδασφμεῖ· καὶ μηδὲ τὸν, ὃν σέβεις, Γαλιλαῖον Θεὸν δυνατόν εἶναι θεραπεύειν, τὴν πῆρωσιν ἐπειπῶν· οὕτω γὰρ ἦν εἰσθῶς ἐκεῖνῳ Γαλιλαῖον μὲν τὸν Χριστὸν, τοὺς δ' ἐξ αὐτοῦ Γαλιλαίους καλεῖν· ὁ δ' ἐπίσκοπος παρρησίᾳ χρησάμενος, πρὸς ταῦτα ὑπήντησε· « Χάριν ἔχω, φησί, τῷ ἐμῷ σωτῆρι Θεῷ, μὴ βλέπειν, τὸ γὰρ νῦν ἔχον, παρασκευάσαντι, ἵνα μὴ τὸ σὺν ἰσῷ παμμίᾳρον πρόσωπον πρὸς ἀσέβειαν ἀποκλίνας. » Ὁ δὲ τὸ πρῶτον δῆθεν ὑποκρινόμενος, οὐδὲν ἀπεκρίνατο· δευτέρως δὲ λίαν τὸ πρῶτον μετήρξατο. Εἰδὼς γὰρ τοῦ; ἐπὶ διουλήτια-

ὡς μαρτυρήσαντας ὡς διὰ τιμῆς ἤγοντο τοῖς Χριστιανοῖς, καὶ τὸ πρόθυμον τῶν μαρτυρεῖν ἠπειγμένων ἑρῶν, ὡς περ καὶ τούτῳ τούτοις φησὺν, ἄλλην ἐτρέπετο. Καὶ τὸ μὲν τῆς ὠμότητος ὑπερβάλλον, καὶ τὸ δι' ἑαυτοῦ κολάζειν Χριστιανούς, ἀπεβάλλετο· ἔρημα δὲ διώκειν οὐκ ἀπρηνεῖτο, τὸ πλείστον τοῖς ἔθμοις καὶ τῷ βουλομένῳ δεῖν τι πράττειν κατὰ Χριστιανῶν ἐπιείκεια. Οὕτω γὰρ ἐκείνῳ ἐδόκει τὸν Ἑλληνισμὸν κρατῦναι, τὸν ἀνεξίκακον οἷα δέλαρον δῆθεν προβλημένῳ, καὶ τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ φιλόανθρωπον, ὡς περ καὶ πρῶτον, εἶναι ὑποκρινόμενον, non posthabuit. Quapropter vulgo populis, et aliis quicumque tandem vellent in Christianos quidquam committere, id permisit: ita demum superstitionem Græcorum invaliduram arbitratus, si malorum tolerantiam veluti inescationem prætendens, placiditatem atque humanitatem etiam erga Christianos simularet.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Ἵτι τέχνη κρατῦναι τὰ Ἑλλήνων ὁ Ἰουλιανός, τὰ τῆς ἡμετέρας ιδιώματα πολιτείας μεταχειρίζεται ἐν τοῖς εἰδωλείοις.

Ἦδὺς μὲν γὰρ τὰ πρῶτα τοῖς πᾶσι φανεῖς, προῖδον οὐχ ὅμοιον ἑαυτὴν παρεδείκνυ. Ὅπου μὲν γὰρ συγκοφαντία τις καὶ διαβολὴ κατὰ Κωνσταντίου ἐγένετο, προθύμως ἅπαντα Χριστιανοῖς ἐπραττεν· ἐνθα δὲ μὴ τοῦτο ἦν, ὃ κοινῇ πᾶσιν ἡμῖν ἐταμίευε μίσος, φανερώς ἐπαρβήσιάζετο. Σπεύδων δὲ τὴν ὑπήκοον πᾶσαν ὑπὸ τῷ Ἑλληνισμῷ γενέσθαι, χαλεπῶς εἶχεν, ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ παρευδοκιμουμένην τὴν θρησκείαν ὁρῶν· ὅτε γὰρ νεψὶ καὶ θυσίαι καὶ αἱ πάτριαι ἑορταὶ τῶν Ἑλλήνων κατὰ πόλεις πρὸς γνώμης ἦσαν αὐτῷ· μάλιστα δ' ἠνείδατο λογιζόμενος πῶς ἂν καὶ εἰσέπειτα τὸ ἔμπεδον ἔχοιεν. Ἐρημα γὰρ τῆς ἐκείνου ἐπικοιρίας γενόμενα, ἐν ἐτοίμῳ ἔχειν ταχίαν τὴν μεταβολὴν. Μάλιστα δὲ καιρίαν ἐπλήττετο πολλῶν ἱερῶν καὶ γαμετᾶς καὶ παῖδας καὶ οἰκέτας Χριστιανίζειν μανθάνων. Καθ' ἑαυτὸν τε συμβάλλων συνίστασθαι τὴν θρησκείαν ἡμῶν ἐκ τε τοῦ βίου καὶ τῆς τῶν μετιόντων αὐτὴν ἀγαθῆς πολιτείας, πάντα κάλων ἐκίνει, ὥστε δὴ καὶ τὰ Ἑλλήνων πρὸς τὰ ἡμέτερα μεταφέρειν. Τούς τε γὰρ εἰδωλικούς νεῶς διεσκεύαζε βήμασι τε καὶ προσδρίαις· ἀναγνώσεις τε καὶ διδασκαλίας Ἑλληνικοῖς δόγμασιν ἐχειμέναις· καὶ θυηπόλους καὶ ἀναγνώστᾶς ἐπίσης ἡμῖν· εὐχὰς τεταγμένας ὠρῶν τε καὶ ἡμερῶν· ἐτι δὲ φροντιστήρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, καταγωγὰς τε ψυχοδόμοι ξένους τε καὶ πτωχοῖς· καὶ τὴν ἄλλην ἐπεδείκνυτο φιλανθρωπίαν, τὰ Ἑλλήνων ἐντεῦθεν σπυρνύειν αἰρούμενος. Τῶν δ' ἔκουσίων καὶ ἀκουσίων ἀμαρτημάτων, ὡς περ ἡμῖν ἔθος, προσήκοντα ἐτίθει σωφρονίσματα. Οὐχ ἥκιστα μέντοι διὰ σπουδῆς εἶχε ζηλοῦν τὰ τῶν ἐπισκόπων συνθήματα, οἷς ἔθος τοῖς ξένους ὅθεν δὴ ποτε διόνοντας, καὶ παρ' οἷς ἂν γίνωνται, θεραπείας ἀξιούσθαι καταγομένους, οἷα περ γυναικίους καὶ φίλους διὰ τὴν τοῦ συμβόλου μαρτυρίαν· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ταῦτ' ἐν νῷ ἔχων, ἐπίσης παρεσκεύαζε τοῖς Ἑλληνιστῶν τοῖς Χριστιανοῖς βιοῦν, προσεθίζειν τε τοῖς ἐκείνων ἐπιτηδεύμασι, καὶ πλὴν γε τῶν δογμάτων ἀκραιφνῶς τοῖς ἄλλοις τῆς πολιτείας ἐκείνης ἐξομοιοῦσθαι. Ἵτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχον ἐστίν, ἐξ αὐτῆς· τῆς τοῦ

A impurissimum vultum tuum ad impietatem decināntem conspicerem. » Et ille placibilitatem quidem assimilans, nihil respondit, sed rem eam tamen graviter admodum accepit. Nam cum sciret in quo honore apud Christianos essent, qui sub Diocletiano martyrium obierunt, et insuper alacritatem eorum qui ad idem martyrium aspirarent, cernebat, gloriam eis talem invidens, aliam instituit viam. Quod enim summæ esset sævitæ, ut per seipsum Christianos excruciantes curaret, id repudiavit: ut eos autem occulte persequeretur, non posthabuit. Quapropter vulgo populis, et aliis quicumque tandem vellent in Christianos quidquam committere, id permisit: ita demum superstitionem Græcorum invaliduram arbitratus, si malorum tolerantiam veluti inescationem prætendens, placiditatem atque humanitatem etiam erga Christianos simularet.

B

CAPUT XXI.

Quomodo Julianus arte et dolo idololatriam confirmaturus, religionis nostræ proprios ritus idolorum fanis accommodare instituit.

Et primum quidem facilem et gratum se omnibus callide præbuit: progressus deinde, non eundem, aut sui se similem exhibuit. Ubi namque calumnia aut criminatio aliqua Constantii esset, alacriter Christianis omnia tribuit. At si ea causa non exstaret: odium quod in nos communiter in pectore reconditum habebat, in apertum protulit. Et cum hoc unum maxime ageret, ut omnes imperio Romano subditi, Græcam complecterentur superstitionem, permolestum ei fuit, quod religionem suam a Christianismo gloria longe superari videret. Tempa quidem, sacrificia, et patriæ Græcorum solemnitates, festique dies per urbes exscentia ei fere procedebant. 47 Illa vero maxime sollicitudine angebatur, quomodo in posterum quoque cultum talem stabili-ret: quod metueret, si is præsidio suo destitueretur, ne brevi rerum mutatione collaberetur. In primis sane quasi lethale vulnus ei hoc infixit, quod multorum sacrificulorum conjuges et liberos et ministros, Christianos esse videret; et quod secum ipse consideraret, religionem nostram in sanctitate vitæ morumque integritate, eorum qui eam complectuntur, consistere, omnem movit funem, ut Græcorum mores ad instituta nostra accommodaret. Itaque in idolorum templis fieri curavit subsellia et primarios suggestus: instituit lectiones et doctrinas, quæ tamen Græcis dogmatibus inniterentur; præterea sacerdotes et lectores more nostro, item certas certarum horarum et dierum preces. Scholæ etiam et phrontisteria virorum et mulierum philosophiæ ethniciæ addictarum, peregrinorum que et egenorum construxit domicilia, atque aliam insuper ostendit humanitatem, ut Græcorum sacralibus rebus admirationem consequerentur majorem. Delictorum quoque quæ vel a prudentibus vel ab imprudentibus fiunt, ex consuetudine nostrâ pœnitentia interveniente, congruentes constituit coercitiones. Eodem etiam studio æmulari conatus est communitatiarum litterarum læscras, quas

episcopi dare solent, ut undecunque et ad quoscunque hinc et inde hospites adveniant, moribus nostris exceptis benigne curentur, perinde atque noti et amici per tesseræ et signi ejus testimonium. Et, ut simpliciter dicam, ejusmodi in animo versans consilia, Græcos eodem quo Christianos modo vivere instituit: eosque studiis atque iustitius aliis nostris propalam assuescere, extra dogmata tamen, et æquari nobis voluit. Porro id ita se habere, ex ipsius imperatoris epistola, quam ad Arsacium, sacrorum suorum in Galatia provinciam, dedit, quantum licet, ostendam. Scribit autem ad hunc modum:

48 CAPUT XLIII.

Epistola Juliani ad Pontificem Galatiæ Arsacium, ut Christianorum mores imitando consecetur.

Græca religio nondum ex sententia nostra procedit, idque eorum qui eam complectuntur, culpa. Amplitudo enim et magnificentia deorum, optata etiam omnia et spem omnem excedit. Sed propitia sit nostris sermonibus Nemesis (1). Tantam namque tam brevi mutationem, ne votis quidem paulo ante expetere quisquam ausus fuisset. Quid igitur? an sufficere ista putamus: nec ad ea respicimus, quæ maxime impietatem deorumque contemptum auxerunt? ad eam scilicet, qua advenas excipimus hospitalitatem, ad eorum mortuorum sepeliendorum, atque ad fictam vitæ sanctioni: in quorum unumquodque apud nos singulari studio vere fieri oportere arbitror. Nec satis est te solum talem, verum etiam omnes omnino qui in Galatia sunt sacerdotes, tui similes esse convenit: quos vel terrore, vel persuasione, ut probi sint, adducito, aut sacri ministerii functionem eos deponere cogito; siquidem una cum conjugibus, liberis et servis ad deorum cultum non accesserint, sed servos aut liberos aut uxores Galilæas retinuerint; quippe erga deos ipsos impie se gerentes, contemptumque deorum cultui eorundem præferentes. Deinde sacerdotem quemque cohortare, ne in theatro conspiciatur, ne apud caupones potet, neve arti cuiquam aut operæ pudendæ et ignominiosæ præsit. Et morem quidem gerentes honore prosequere, rebelles vero a te repellere. In urbe quaque frequentia ad excipiendos benigne hospites xenodochia exstrue, ut advenæ non nostræ tantum religionis, sed alieni etiam, quicumque petierint, aut indiguerint, humanitate nostra perfruantur. Unde autem ad eam rem pecunia suppeditet, provisum mihi est. Triginta enim millia modiorum frumenti, et sexaginta millia sextariorum vini, quotannis in eum usum per Galatiam conferri jussi; et quintam hujus tributum partem pauperibus qui sacerdotibus inserviunt, dari: reliquum autem omne advenis et hospitibus aliisque petentibus a nobis dividi debere censeo. Turpe siquidem esset, cum inter Judæos mendicis non sit, et impii Galilæi non suos tantum, sed nostros etiam homines alant, si opem et auxilium nostrum requirere nostri viderentur. 49 Porro Græcæ religionis observatores, ut ad ministerium

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ΄.

Ἐπιστολή Ἰουλιανοῦ Ἀρσακίῳ ἀρχιερεῖ Γαλατίας, ὥστε ἐπίσης ἡμῖν πολιτενεσθαι.

Ὁ Ἑλληνισμὸς οὕτω πράττει κατὰ λόγον ἡμῶν ἐνεκα τῶν μετιόντων αὐτόν. Τὰ γὰρ τῶν θεῶν λαμπρὰ καὶ μεγάλα, κρείττονα πάσης μὲν εὐχῆς, πάσης δὲ ἐλπίδος· ὧσεως δὲ ἔστω τοῖς λόγοις ἡμῶν ἡ Ἀδράστεια. Τὴν γὰρ ἐν ὀλίγῳ τοσαύτην καὶ τηλικαύτην μεταβολὴν οὐδὲ εὐξασθαί τις ὀλίγῳ πρότερον ἐτόλμα. Τί οὖν ἡμεῖς οὐόμεθα ταῦτα ἀρχεῖν; Οὐδὲ ἀποβλέπομεν ὁ μάλιστα τὴν ἀθεότητά συνηύξησεν, ἡ περὶ τοὺς ξένους φιλανθρωπία, καὶ ἡ περὶ τὰς τριτάτων νεκρῶν προμήθεια, καὶ ἡ πεπλασμένη σεμνότης κατὰ τὸν βίον. Ὡς ἕκαστον ὀφομαι χρῆναι παρ' ἡμῶν ἀληθῶς ἐπιτηδεύεσθαι. Καὶ οὐκ ἀπόρη τί σε μόνον εἶναι τοιοῦτον, ἀλλὰ πάντας ἀπαξικίως οἷ περὶ τὴν Γαλατίαν εἶσιν ἱερεῖς· οὗς ἡ δυσώπησον, ἡ παῖσον εἶναι σπουδαίους· ἡ τῆς ἱερατικῆς λειτουργίας ἀπόστησον, εἰ μὴ προσέρχονται μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν καὶ θεραπεύοντων τοὺς θεοὺς, ἀλλ' ἀνέχονται τῶν οἰκετῶν ἡ υἱῶν, ἡ τῶν Γαλιλαίων γαμετῶν, ἀσεβούντων μὲν εἰς τοὺς θεοὺς, ἀθεότητα δὲ θεοσεβείας προτιμώντων. Ἐπειτα παραίνεσον ἱερεῖα, μὴτε ἐν θεάτρῳ παραβάλλειν, μὴτε ἐν καπηλείῳ πίνειν, ἡ τέχνης τινοῦ καὶ ἐργασίας αἰσχροῦ καὶ ἐπονεδίστου προῖτασθαι. Καὶ τοὺς μὲν πειθομένους τίμα, τοὺς δὲ ἀπειθῶντας ἐξώθει. Ξενοδοχεῖα καθ' ἑκάστην πόλιν καταστήσον πυκνά· ἵνα ἀπολαύσωσιν οἱ ξένοι τῆς παρ' ἡμῶν φιλανθρωπίας· οὐ τῶν ἡμετέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ὄστις ἀνδρητῆ· χρημάτων δ' ὄθεν εὐπορήσεις, ἐπινοήσεται μοι τέως. Ἐκάστου γὰρ ἐνικαιτοῦ τρισμυρίους μοδίους κατὰ πᾶσιν τὴν Γαλατίαν ἐκέλευσα δοθῆναι σίτου, καὶ ἑξακισμυρίου οἴνου ἕξτατος. Ὡς τὸ πέμπτον μὲν εἰς τοὺς πένητας· τοὺς σοὺς ἱερεῖσιν ὑπηρετομένους ἀναλίσκεσθαι φημι χρῆναι· τὰ δὲ ἄλλα τοῖς ξένοις καὶ τοῖς μεταιτοῦσιν ἐπινομεσθαι παρ' ἡμῶν. Αἰσχροὺν γὰρ, εἰ τῶν μὲν Ἰουδαίων οὐδεὶς; μεταίται, τρέφουσι δὲ οἱ δυσσεβεῖς Γαλιταῖοι πρὸς τοὺς ἑαυτῶν καὶ τοὺς ἡμετέρους· οἱ δὲ ἡμέτεροι τῆς παρ' ἡμῶν ἐπικουρίας ἐνδεεῖς φαίνονται. Δίδασθε δὲ, καὶ συνεισφέρετε τοὺς Ἑλληνιστὰς εἰς τὰς τοιαύτας λειτουργίας, καὶ τὰς Ἑλληνικὰς κόμας ἀπάρχεσθαι τοῖς θεοῖς τῶν καρπῶν· καὶ τοὺς Ἑλληνικοῦς ταῖς τοιαύταις εὐποιαις προέθιζε, διδάσκων αὐτούς, ὡς τοῦτο πάλαι ἦν ἡμέτερον ἔργον. Ὁμηροῦ γοῦν αὐτὸ πεποίηκεν Εὐμαίων λέγοντα·

(1) Ἀδράστεια εἶργος· στομάτιον φθόνου· εἰ, σὺν δ' ἀδραστειᾷ λέγων. Euripid. *Adrastiu cocree lingua- rum invidiam. Cum invidia verba faciens.*

rum, ut primitias frugum diis ipsis persolvant, doce; hominesque Græcos officiis et beneficiis talibus assuefac, antiquitus nostri moris operisque id fuisse eos admonens. Homerus enim Eumæum hæc ita dicentem inducit :

Σείρ', οὐ μοι θέμις ἔστ', οὐτ' εἰ κακ' ὄνρ σέθεν Ἀ
[ἔλθοι.

Σείρον ἀτιμάσαι· πρὸς γὰρ Διὸς εἰσὶν ἄπυρτες
Σείρει τε πτωχοὶ τε.
Δόσις δ' ὀλίγη τε γλίη τε.

Μηδὲ τὰ παρ' ἡμῖν ἀγαθὰ παραζηλοῦν ἄλλοις συγχωροῦντες, αὐτοὶ τῇ ῥαθυμίᾳ κατασχύνομεν, μᾶλλον δὲ καταπρώρεθα τὴν εἰς τοὺς θεοὺς εὐλάβειαν. Εἰ ταῦτα πυθολίμην ἐγὼ σε πράττοντα, μεστὸς εὐφροσύνης ἔσομαι. Τοὺς ἡγεμόνας ὀλιγάκις ἐπὶ τῆς οἰκίας ὄρα· τὰ πλεῖστα δὲ αὐτοῖς ἐπισταλλε. Εἰσινοῦσι δὲ εἰς τὴν πόλιν, ὑπαντάτω μηδεὶς αὐτοῖς ἱερέων· ἀλλ' ὅταν εἰς τὰ ἱερὰ φοιτῶσι τῶν θεῶν, εἰσω τῶν προθύρων. Ἥγείσθω δὲ μηδεὶς αὐτῶν εἰσω στρατιώτης· ἐπέσθω δὲ ὁ βουλούμενος· ἅμα γὰρ εἰς τὸν ὄδον ἦλεθ τοῦ τεμένου, καὶ γέ-
γο εν ἰδιώτης. Ἄρχεις γὰρ αὐτὸς, ὡς ὄσθα, τῶν ἔνδον· ἐπεὶ καὶ ὁ θεὸς ταῦτα ἀπαιτεῖ θεσμός. Καὶ οἱ μὲν πειθόμενοι κατὰ ἀλήθειάν εἰσι θεοσεβεῖς· οἱ δὲ ἀντεχόμενοι τοῦ τύφου δοξοκόποι εἰσὶ καὶ κενόδοξοι. Τῇ Πεσαινοῦντι βοηθεῖν ἔτοιμός εἰμι, εἰ τὴν μητέρα τῶν θεῶν ἴλω καταστήσουσιν ἑαυτοῖς. Ἄμελοῦντες δὲ αὐτῆς, οὐκ ἀμεμπτοὶ μόνον, ἀλλὰ, πικρὸν εἰπεῖν, μὴ καὶ τῆς παρ' ἡμῶν ἀπολαύσουσι δυσμενείας.

glexerint, non modo id reprehensione non carebit, verum etiam (quod dictu acerbum est) ne ad inimitias nos irritent, periculum fuerit.

Οὐ γάρ μοι θέμις ἔσσι κομιζέμεν ἢ ἐλαλεῖν Ἀτέρας ὅτε θεοῖσιν ἀπέχθονται ἀθανάτοισιν.

Πείθε τοῖσιν αὐτοῖς, εἰ τῆς παρ' ἐμοῦ κηδεμονίας ἀντέχονται, πανδημεί τῆς μητρὸς τῶν θεῶν ἰκέτας γενέσθαι.)

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ.

Ὅσα κατὰ τῆς ἡμῶν εὐσεβείας ὁ ἀσεβῆς ἐπρα-
τε, καὶ ὡς δόλιφθῆεν τὸν στύματὸν παρεσκευά-
ζα, γυρσοῖν διυρέμων αὐτοῖς.

Οὕτω μὲν οὖν Ἰουλιανὸς καὶ ποιῶν καὶ γράφων, ἀρχαί μεταθήσειν ᾤετο τοὺς Χριστιανούς πατρῶν ἐθῶν· καὶ πάντα κάλων, τὸ τοῦ λόγου, κινῶν ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ δόγματος, οὕτε βρβίως εἶχε πείθειν, δι' ἀλύχνης τε ἐδόκει περιφανῶς βιάζεσθαι, φεύγων τὸ τυραννικὸν εἶναι δόξαν. Οὐ μὴν ἐνέλιπέ τι τῆς προθυμίας· πάντα δὲ κάλων, τὸ τῆς παρομίας, ἐκίπει, πρὸς Ἑλληνισμὸν τὸ ὑπήκοον μεταθεῖναι· καὶ τὸ μὲν αὐτὸς ἐπρατε, τὸ δὲ διὰ τῶν ἀρχόντων ἐποίησε. Ἀτεχνῶς δὲ προσεβίβζων ἅπαντας ἑλληνίζειν, καὶ μᾶλλον τὸ στρατιωτικόν, προηγουμένως μεταπλάττει πρὸς τὴν προτέραν ἐξιν τὸ μέγιστον σύνθημα τῶν Ῥωμαίων συμβόλων· ὁ Κωνσταντῖνος εἰς σταυροῦ σχῆμα μετατυπώσας κατὰ θεῖαν, ὡς εἴρηται, βούλησιν, τοῦ στρατοῦ ἡγείσθαι προσέταξε. Ταῖς γε μὴν δημοσίαις εἰκόσι διὰ σπουδῆς ἐποιετο προσπεριγράψαι αὐτῷ τὸν ὕπατον τῶν

Hospes, vel si te nostras pertingeret ades

Advena deterior, justos auferret honores.
Ab Jove namque venit mendicus et hospes eodem :
Et nobis sunt parva quidem, sed munera grata.

Non committendum igitur, ut aliis bona nostra æmulari permittamus, ipsi autem per socordiam nos pudore afficiamus, seu potius deorum observantiam et religionem prodamus. Atque si hæc te ita exsequi audiero, hilarem et lætum me reddes. Provinciæ rectores perraro domi suæ vise : frequenter autem epistolas ad eos mitte. Eisdem in urbem advenientibus, nullus sacerdotum obviam eat : sed cum in deorum templa ingrediuntur, intra vestibulum saltem occurrat. Ne quis autem miles eos ædem sacram ingredientibus præcedat, sequatur tamen qui volet. Quamprimum enim magistratus solum delubri attigerit, privatus redditur. Tu siquidem, quod nosti, intra templum imperium obtines. Atque id divinæ etiam flagitant sanctiones : quibus qui parent, veri deorum sunt cultores. Qui vero fastu efferuntur, insolentis sunt jactantiæ et vanæ gloriæ aucupatores. Pessimum subvenire paratus sum (1), si ipsi sibi deum matrem propitiam reddiderint. Eam vero si neglexerint, non modo id reprehensione non carebit, verum etiam (quod dictu acerbum est) ne ad ini-

Non etenim fas est hominum succurrere rebus,
Inferens qui sint diis immortalibus ipsis.

Quapropter illis persuade, si studium curamque meam sibi conciliare volunt, ut universi simul matri deorum supplicent.)

50 CAPUT XXIII.

Quæ contra pietatem nostram impius egerit, et ut dolo exercitum ad deorum sacrificia, donativo ea de causa dato, pellicere tenturit.

Sic Julianus, hoc cum ageret et scriberet, citra bellum Christianos se ad patrias consuetudines traducturum putavit : omnemque (quod dicitur) lapidem, ut dogma nostrum aboleret, movit. Sed persuasio difficilis ei fuit. Rursum autem si propalam vim adhiberet, probro id sibi fore credidit, quod tyranni suspicionem fugere contenderet. Non tamen propterea quidquam de ardore studioque suo, ut subditos ad Græcam superstitionem pertraheret, remisit. Et quædam ille per seipsum agebat, quædam per præfectos suos expediebat. Ad Græcam autem omnes omnino superstitionem, potissimum vero milites assuefaciens, in primis maximum inter Romana vexilla signum, quod Constantinus in crucis formam redactum, juxta divinam (ut diximus) voluntatem, in exercitu præferri instituit, ad priorem statum reduxit. Et in publi-

(1) Apud Plin. lib. vi, cap. 32, inter Galatiæ oppida numeratur Gallorum Tolistolozorum Pessinus.

cis tabulis seipsum depingi magno studio curavit : A
 atque insuper supremum deorum suorum Jovem
 adtingi, veluti e cœlesti nube despectantem, coro-
 namque et purpuream vestem atque alia imperii
 insignia demittentem : Mercurium itidem et Mar-
 tem, utraque ex parte eum blande intuentes, et
 quodammodo oculorum nutu testificantes, elo-
 quentia eum excellere, nec minus ab arte bellica
 pollere. Nec et alia hisce similia plerosque ad
 Græcam religionem invitantia, publicis imaginibus
 aspergi mandavit. Atque id fecit, ut per occasio-
 nem honoris ejus, quem moribus imperatori exhibere
 soliti erant, paulatim eos quoque qui una de-
 picti erant, adorare homines addicerent, et vetusta
 consuetudine abusus vafritie et calliditate omni
 subditorum mentem et judicium furtim subverte-
 ret. Tum enim demum ex sententia consilium sibi
 processurum esse existimavit, si persuasione hu-
 jusmodi quo vellet homines duceret, et deinde quæ
 reliqua essent, facile aggredieretur. Legitime vero
 se rursus in eos animadversurum putavit, qui ei
 non obsequerentur, et in veteribus Romani populi
 moribus novare quidquam instituerent : præsertim
 cum adversus longam reipublicæ consuetudinem et
 imperium ipsum delinquere viderentur. Astutiam
 talem pauci intellexerunt : qui etiam, quod adorare
 imagines tales nollent, pœnas luerunt. **51** Vulgus
 autem, sicuti solet, ignorantia supina et animo
 minus sollicito, tanquam veteri legi parendum
 esset, ita ut sors tulit, temere ad imagines acces-
 sit. Et ille cum talia excogitaret, nihil præterea
 effecit. Enimvero tametsi fraus ejus ita deprehensa
 esset, aliam tamen tentavit viam, omnia excogitan-
 tem atque experiens, ut cives suos in superstitionem
 vanam pertraheret. Atque id quod instituit,
 priori dolo non fuit inferius. Quin potius manifestiore
 id et majore violentia est ausus. Quapropter
 etiam occasionem multis, qui in aula imperatoria
 stipendia faciebant, præbuit, ut animos viriles
 exhiberent. Veluti enim in conflaturæ fornacibus explorati,
 et qui habiti sunt, et qui reipsa fuerunt,

Postquam enim tempus advenit, ut imperator
 civibus congiarium daret, (id quod antiquitus apud
 Romanos Kalendis præcipue, imperatorisque et
 imperialium urbium natali die facere receptum
 fuit), secum ipse considerans, milites nostros
 aperti candoris et magnæ simplicitatis esse, pecu-
 niæque cupiditate teneri, et consueto donativo fa-
 cile capi posse, arte quadam, ut vel inviti dæmoni-
 bus sacrificarent, consilium invenit. Lege namque
 olim cautum erat, ut ad munus capiendum acceden-
 tes sacrificarent. Atque id ipsum illi facere ju-
 bebantur. Propositumque simul ad ignem erat et
 thus et aurum. Ibi fortem animum quidam decla-
 rarunt, quod adolere thura nollent, donum contem-
 nentes. Nonnulli naturæ improbitatem veteris legis
 obtentu contegentes, ne intelligere quidem ad quod
 malum delapsi essent, potuerunt. Alii lucrosa jac-
 tura, et fortasse formidine multorum tumultuum in-
 escati, quamvis errare se intelligerent, tamen quomi-
 nus animis excruciantur, effugere non potuerunt.

θεῶν αὐτοῦ Διὰ, ὡς ἐκ τινος οὐρανοῦ νεφέλης προ-
 κύπτοντα, καὶ στέφανοι, καὶ τὴν ἀλουργὸν ἐσθῆτα,
 καὶ ὅσα τῆς βασιλείας σύμβολα, καταπέμποντι·
 πρὸς δὲ καὶ Ἑρμῆν τε καὶ Ἄρεα· ἐκατέρωθεν πρὸς
 αὐτὸν ὀφθαλμοῖς ἠδέως, ὡσανεὶ ἐπιμαρτυροῦντα·
 τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὡς ἄρ' ἀγαθὸς εἶη περὶ λόγους, καὶ
 οὐχ ἤττον πολεμικός. Ταῦτα τε καὶ ἄλλα τοῖς
 προσεοικότα, καὶ πρὸς τὴν Ἑλληνα θρησκείαν
 ἐκκαλούμενα τοὺς πολλοὺς, παραμύγνυσθαι ταῖς
 δημοσίαις εἰκόσι προσέταττε. Ταῦτα δ' ἐποίησε, ὡς
 ἂν γε προσάσει τῆς ἐξ ἔθους ἐς βασιλεία τιμῆς, καὶ
 τοῦ συγγεγραμμένου ἤρεμα πως ἐθέσασσι προ-
 κυνεῖν. Τοῖς δ' ἐκ παλαιῶ ἔθεσιν ἀποχρώμενος,
 περινοῖα πάση τὴν κῶν ὑπηκόων κλέπτει προαίρε-
 σιν. Πρὸς σκοποῦ γὰρ εἶναι αὐτῷ ἤθετο, ὡς, εἰ
 οὕτως ἐκόντας πείσειεν, ἐν ἐτοιμῳ ἔχειν καὶ πρὸς
 τὸ λέειπον ἐπιχειρεῖν· δικαίως δ' αὖθις κοίλασιν,
 εἶγε ἀπειθοῖεν, καὶ νεωτερίζειν δῆθεν περὶ τὰ
 Ῥωμαίων ἔλοιτο ἔθῃ· ἄλλως τε καὶ εἰς μακρὴν
 πολιτείαν· ἔθος καὶ βασιλείαν ἐξαμαρτάνοντες. Τὸ
 μὲν οὖν ἐπινοήσαν ὀλίγοι συνήκαν· οἱ καὶ δικὰς
 εἰσεπράχθησαν μὴ προσκυνεῖν ἐβελτίσαντες· τὸ δὲ
 γε πλῆθος, οἷάπερ φιλεῖ, καὶ ἀγνοεῖ καὶ γνώμῃ
 ἀπεριέργῳ, ὡσανεὶ νόμῳ ἡγούμενοι παλαιῶ ἐπεισθαι,
 ὡς ἔτυχε ταῖς εἰκόσι προσήσαν. Καὶ τῷ μὲν τοιαῦ-
 τα διανοουμένῳ καὶ πράττοντι οὐδὲν πλέον ἤνυστο·
 καίπερ δ' οὕτω τῆς τέχνης ἐληλεγμένης, ἐτέρων
 ἐθάδριζε, διὰ πάντων ἐπινοῶν, ὡς ἂν ἐαυτῷ ἐπίσης
 θρησκείαν πείσῃ τοὺς ἀρχομένους. Ὁ δὲ διεπράτ-
 τετο, οὐδὲν τι τοῦ προτέρου ἐλλείπει. Περιφανῶς
 δὲ καὶ βιαϊότερον ἐκείνῳ ἐπετολήθη· ὃ δὲ καὶ
 πρόσθεν ἀνδρίας οὐκ ὀλίγης ἐνδειξίς ἦν τῶν ἐν
 βασιλείοις στρατευομένων. Οἷα γὰρ ἐν χωνευτηρίῳ,
 εἴ τε νομίζόμενοι καὶ οἱ ταῖς ἀληθείαις βυταῖς
 Χριστιανοὶ, κατάδηλον πᾶσιν ἐγίνοντο.

Ὡς γὰρ καιρὸς ἐνέστη βασιλέα δωρεῖσθαι τοῖς
 ὑπηκόοις χρήματα, ἔθος δ' ἦν ἐκ παλαιῶ τοῦτο
 Ῥωμαίους πράττειν, ἐν τε ἱερομνηστῆσι καὶ βασι-
 λῆων καὶ βασιλῶν πόλεων γενεθλοῖς τῶν ἡμερῶν,
 διαλογιστάμενος ὡς τὸ παρ' ἡμῖν στρατιωτικῶν,
 εὐθιθεῖα τὸ πλεῖστον καὶ ἀπλότῃ διαζῆ, ἤττηται
 τε χρημάτων τῇ κατ' ἔθος πλεονεξία ἀλώσιμον,
 τέχνη θύειν τοῖς δαίμοσι καὶ ἀκοντας ψυκόμεναι.
 Νενόμιστο γὰρ δῆθεν ἐκ παλαιῶ τοὺς ἐπὶ τὴν δω-
 ρεὴν παρίοντας θύειν· καὶ τοῦτο ἐνεκελεύοντο δρᾶν·
 προὔκειτο γὰρ καὶ ὁ ἄλβανος καὶ χρυσός. Ἐνταῦ-
 θα τὴν ἀνδρίαν οἱ μὲν ἐνεδειξάντο· τό τε γὰρ δῶ-
 ρον ἀπέσωσαν, μὴ θυμῶν ἡρημένοι· οἱ δὲ τὴν
 μοχθηρίαν τῆς φύσεως τῷ προσχήματι τοῦ παλαιῶ
 νόμου συγχώσαντες, οὐδὲ συνιέναι εἶχον οἱ κακοῦ
 γίνοντο. Ἐτέροι δὲ τῇ ἐπιχειροῦσι ζημίᾳ, ἴσως δὲ
 καὶ δέει τῶν πολλῶν θορυβῶν δελεασθέντες, εἰ καὶ
 ἀμαρτάνοντες διεγίνωσκον, ὁμῶς οὐ διεφύγον τὸ
 μὴ παθεῖν. Τῶν γε μὴν ἀγνοία τινὲς τῇ τῶσαύτῃ
 περιπεπωκότων κακίᾳ τάδε πράξει ἱστόρηται.

Ἐπεὶ γὰρ μετὰ τὸ θύσαι, ἔθου, γε ὄμαι ὄντος, Α εἰσιπύοντο κοινῆ, ὅσα δὴ ἐν πότοις φιλεῖ γίνεσθαι, προπίνοντες ἀλλήλοις, Χριστὸν ταῖς κύλιξιν ἐπω- νόμασαν, τῶν τινα δαιτυμόνων ὑπολαβόντα εἰπεῖν λέγεται· «Ὡς ἀστείον γε τοῦτο ποιεῖτε, ὃν πρὸ βραχέος ἠρνεῖσθε Χριστὸν, ἤντικα βασιλεὺς ἐδίδου δῶρα, καὶ ὑμεῖς τῷ λιθανιπῶ ἐπεθύετε, νῦν προσκαλούμενοι.» Ἀμα δὲ τῷ λόγῳ τὴν ἀπάτην γνω- ρισάντες, καὶ οἱ κακοῦ γένοιτο διαγνόντες, τοῦ συμποσίου αἴφνης ἀναπηδήσαντες, ἐδακρυμένοι δημοσίᾳ ἐπέθεον, Θεὸν καὶ τοὺς σωφρονεστέρους διαμαρτυρόμενοι τῶν ἀνθρώπων, Χριστιανούς εἶναι σφᾶς, καὶ εἰσαεὶ διαμείναι οὕτως· ἔχοντας δόξης διατεινόμενοι· ἀγνοῆσαι δὲ τῷ πραχθέντι, καὶ εἰ γε τοῦτο χρὴ φάναι, μόνως ἑλληνίσαι τὰς χεῖρα, μὴ τῆς καρδίας μεταθεσίσης· Ἐφ' ἧ δὲ παρῶρησίας μεσῶ βασιλεῖ προσελθόντας, πρὸς πό- δας ὃν ἐδεῦκε· ῥίψαι χρυσὸν· γενναίῳ δὲ τῷ φρονήματι ἀνελεῖν αὐτοὺς ἤστων τὸ οικεῖον ἀπολα- βόντα· μὴ γάρ ποτ' ἐν μεταμέλῳ γενέσθαι ἀνθ' ὧν διὰ Χριστὸν ὄλον δοίη τὴν δίκην τὸ σῶμα· οἷς ἀπρομηθεύτως ἤμαρτεν ἡ δεξιὰ, δῶρον λαβούσα καὶ ἐπιθύσασα· ἐκκοπήναι δὲ καὶ τοὺς πόδας ἤστων δραμόντας οὐ καίρια. Ταῦτ' ἀκούων ὁ βασι- λεὺς, ἐγαλέπαινε μὲν· κτείνει δὲ ἐφυλάξτετο, μὴ καὶ γερῶν μαρτυρίας τοὺς ὕδριστάς ἀξιώσειε. Τό γε μὴν στρατεύειν περιαιρήτας αὐτοῖς, τῶν βασι- λεῶν ἐξήλασεν. Ἐν δὴ τούτοις ἦσαν καὶ Ἰοβιανός· Οὐαλεντινιανός· τε καὶ Οὐάλης, οἱ μετ' αὐτὸν τὰ τῆς βασιλείας σκῆπτρα διαδεξάμενοι. Οἱ μὲν οὖ· οὕτως· ὅσοι δὲ μὴ ὀρθῆ γνώμῃ τὰ Χρι- στιανῶν ἠσπάζοντο, καὶ τὸ ἀληθὲς εὐδαιμον τῆς ἐνταῦθα τιμῆς καὶ τῶν χρημάτων προὔτιθεντο, ἀδεῶς ἐπὶ τὸ θύειν καὶ κεχαρισμένα βασιλεῖ πράττειν ἔθεον· ἕπολος ἦν καὶ ὁ ἐν Κωνσταντίνου πόλει σοφιστῆς· Ἐκρηβόλιος· ὃς οἷά τις εὐριπος τοῖς τῶν κρατούντων ἤθεσι μεταρρυθμιζόμενος, ἐπὶ μὲν Κωνσταντίνου διαπύρως τὰ τῶν Χριστιανῶν εἶπερ τις ἕτερος κητησάξτετο· Ἰουλιανῶ δ' ἑλληνίσαι ἐπιβάλλοντος, γοργῶς μετετίθετο, καὶ δεισιδαιμων εἶπερ τις αὐθι· ἐν Ἑλλήσιν. Μετὰ δ' ἐκείνων πάλιν Χριστιανὸν ἐαυτὸν ὠμολόγει· πρηνῆ· γὰρ πρὸ τῶν οὐδῶν τῆς ἐκκλησίας πεσῶν, δεδακρυμένα βῶν, γοερῶς ἐπεφώνει· «Πατήσατέ με τὸ ἄλας τὸ ἀναίσθητον.» Τοιοῦτοι μὲν ἐκεῖνοι· τοιοῦτος δὲ καὶ ὁ Ἐκρηβόλιος πρότερόν τε καὶ ὕστερον. et ipse quammaxime est complexus. Post hunc porro rursus Christianum se esse professus est. In faciem enim supinus pro ecclesiæ foribus provolutus, mistis cum clamore lacrymis, miserabiliter est vociferatus : « Proculcate me salem fatuum. » Tales illi fuere : talis et Ecebolius et antehac et postea fuit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τῶν καθ' ἡμῶν νομοθεσιῶν αὐτοῦ· καὶ ὡς χρήματι συλλέγειν ἤρχετο.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τριοῦτοις ὧν περὶ πάντας Χρι- στιανούς, ἀφωρμῆ· λαβόμενος, καίπερ μὴδὲν ἐγκα- λειν ἔχων· ὅτι δὲ μὴ θύειν ἤρουντο, μὴ πολιτεῖε- σθαι καὶ τῶν ἰσῶν τοῖς ἄλλοις ἀξιοῦσθαι ἐνομοτέθει γερῶν· μῆτε μὴν στρατεύεσθαι κατὰ τὰ βασιλεία·

Atque ex eis qui in tantam calamitatem ignorantia sunt prolapsi, istud fecisse traditi sunt. Cum post sacrificium id, consuetudine fortasse sic obtinente, communiter in convivio milites hilares epularentur, quod in computationibus fieri consuevit, propinantes inter se, Christum in poculis nominatim advocabant. Ibi ex convivis quendam verba ea excipientem, dixisse ferunt : « Perfacete hercle facitis, qui Christum nunc invocatis, quem paulo ante, cum vos imperator muneraretur, et thura in aram imponeretis, abnegastis. » 52 Cum hoc dicto errorem arumnamque suam illi agnoverunt : et confestim e convivio prosilientes, lacrymabundi publice circumcursitarunt, Deum et saniores con- testantes homines, se Christianos esse, atque in ea sententia perseveraturos, ignorantiaque peccasse : atque si hoc dicendum sit, manus solas Græcorum sacris operatas, mentem vero immotam perman- sisse, asseverarunt. Mox etiam, libertatis dicendi ardore adducti, imperatorem adire, ad pedes ejus quod acceperant acrum abjecere, et generoso prorsus animo ab eo petiere, ut suo sibi munere accepto, eos jugularet : nunquam enim se pœnitentia ductum iri, si propter Christum totum corpus pro eo pœnas luat : quod dextra inconsiderate peccaverit, quæ et munus acceperit, et diis sacrificarit. Incidi quoque pedes sibi postulavere, qui tam importune ad donum capiendum accelerarint. Hæc imperator audiens, ira quidem commotus est : a cæde tamen eorum abstinuit, ne eos martyrii honore dignaretur, qui sic contumeliosi in eum fuissent. Exauctoratos vero ex aula imperiali exegit. In his fuere Jovianus ille, Valentinianus, et Valens, qui post eum imperavere. Atque isti quidem sic se gessere. Quicumque vero non animo recto sacra Christianorum colebant, et veram beatitudinem honoribus caducis et pecuniæ posthabebant, absque timore ad sacrificandum et imperatori gratificandum procurrere : qualis etiam fuit sephista Constantinopolitanus Ecebolius, qui veluti quidam Euripus imperatorum moribus sese accom- modavit. Sub Constantio enim, ardore ingenti Christianam religionem si quis alius coluit : ubi autem Julianus animum ad Græcam superstitionem appulit, horrendo prorsus modo animum mutavit, Græcasque ineptias et superstitionem, si quis alius,

53 CAPUT XXIV.

De constitutionibus ejus contra nos publicatis, et ut pecunias colligere cœperit.

Imperator tam infesto cum esset in Christianos om- nes animo, opportunitate ea arrepta, quamvis quod eis criminis loco objiceret, non habebat : tamen quod sacrificare nolissent, constitutione sanxit, ne illi cum aliis rempublicam administrarent, neve hono-

res caperent, aut in aula imperatoria mererent. A
 Conventibus solennibus et foro eos exegit. A judi-
 candi quoque munere, et magistratibus dignitati-
 busque gerendis removit. Et legem talem ferens,
 illud addidit: Christianas sanctiones statuere,
 gladio adversus eos utendum non esse, qui capi-
 talia crimina committerent. Occasionem quoque
 suam esse ratus, bellum quod contra Persas, qui
 Orientem percurrerant, gerendum erat, quod sine
 pecunia nihil se recte gesturum existimaret, do-
 lum, ut eam a Christianis exigeret, est commentus.
 Et quicunque diis sacrificare nollent, eis pecunie
 multam grandem dixit. Itaque cernere tum erat per-
 quam acerbam Christianorum condemnationem, a
 quibus ea e iam quæ minime habebant, exigebantur,
 cum quidem alii omnes pro bonorum suorum facultatibus
 tributum penderent. Ita imperator subito
 per iniquam pecuniæ exactionem copiosus est
 factus. Quo tempore etiam Græci libere quodcumque
 illis visum esset, facientes, nobis insultarunt: et
 undequaque philosophorum colluvies confluebat,
 qui vetera gentilium sacra renovarunt, extisque
 inspicendis et haruspiciæ vacarunt: adeo ut
 pueros masculos et femellas impuberes atque in-
 corruptos, ad aras deorum mactarint, et carnes eorum
 degustarint. Atque hæc cum aliis in urbibus,
 tum maxime Athenis et Alexandriæ fecerunt. Ubi
 quod Athanasius episcopus flagitiis tantis obstitis-
 set, studio et opera eorum exilio multatus est.
 Qui navi per Nilum in Ægyptum tendens, cursu
 deinde converso in eandem urbem rediit, sicuti
 paulo ante retulimus. Porro provinciarum rectores
 talem imperatoris religionem, opportunitatem
 suam esse censentes, gravius etiam quam imperator
 jubebat, Christianos affligebant, amplio-
 rem pecuniam extorquentes, et plagas etiam eam ob cau-
 sam corporibus ingerentes. Quod imperator cogni-
 tum parvifecit, et Christianis eum accedentibus,
 molestiamque propterea ei facessentibus, respondit:
 « Lex vobis a Christo tradita est, ut male tractati
 fortiter ærumnas feratis, et injuria affecti ne respon-
 setis. » 54 Et id ex eo satis liquet, quod Amachius
 fecit, ut supra memoravimus. Verum non absur-
 dum fuerit, rem eam, quod in primis memoria
 digna sit, paucis repetere. In parva provinciæ
 Phrygiæ urbe, delubrum quoddam deorum a diu-
 turno situ et squalore repurgare, et simulacra dili-
 genti cura restituere iussit. Idque, ut mandatum
 fuerat, factum. Ea res dolorem maximum Christianis
 attulit. Nonnulli igitur, Macedonius videlicet,
 et Theodulus, et Tatianus, quod indignitatem eam
 ferre non possent, flagranti æmulatione incensi,
 noctuque fanum ingressi, statuas confregere. Præ-
 fectus eo facto ad iram concitatus, multos qui ejus
 rei culpa vacarent, neci dedere instituit. Et ecce
 facinoris egregii patratores seipos deferentes ad-
 sunt, pulchrius esse ducentes, ut ipsi morerentur,
 quam alios sua causa nullo illorum commerito
 periclitari cernerent. Præfectus noxam illis, si sa-

συλλέγων δὲ καὶ ἀγορῶν ἐξώθει· καὶ τοῦ δικάζειν,
 ἢ ἀρχεῖν, ἢ ἀξιωμάτων κοινωνεῖν, ἀπέργε. Καὶ
 τὰυτὰ ἐνομοθέτει, ἐπιλέγων, μὴ χρῆσθαι ξίφει
 κατὰ τινῶν, τῶν ἀξία εἰργασμένων θανάτου. Πρέ-
 φασιν δὲ καὶ τὴν πρὸς Πέρσας εὐρῶν ἄμυναν, τὴν
 Ἔοι κατατρέχοντων· λογισάμενος ὡς χρημάτων
 ἄνευ οὐδὲν τι κατορθοῦσθαι δύναται, δολίως ἐπένοει
 πρὸς τῶν Χριστιανῶν συλλέγειν τὰ χρήματα. Τῷ
 γὰρ μὴ θύειν ἡρημένῳ, ζημιοῦν ἐς χρήματα ἔλεγε.
 Καὶ ἦν ἰδεῖν πικρὰν τινα καταδίκην κατὰ Χριστιανῶν,
 ἀπαιτουμένῳ ὄπερ ἤκιστα εἶχον· καίπερ
 πάντων εἰσφερόντων ἀναλόγως τῇ κτήσει. Καὶ
 ἐξἄπίνης ὁ βασιλεὺς πλούσιος ἦν ἐκ τῆς ἀδίκου
 συλλογῆς τῶν χρημάτων. Ὀπηθίκα καὶ Ἕλληνες
 ἀδεῶς ἡμῶν κατατρέχοντες, πᾶν τὸ δόξαν ὄραν
 εἶχον. Καὶ πανταχοῦ εὐβρότιά τις φιλοσόφων συνέ-
 τρεχε· καὶ τὰς ἐξ ἀρχαίου ἀνεκαινίζον τελετάς·
 καὶ σπλάγγνοις καὶ ἡπατοσκοπίαις ἐσχολάζον· ὡς
 καὶ παῖδας ἀβρηνάς τε καὶ θηλείας καταθύειν
 ἀφθόρους, καὶ τῶν σαρκῶν ἀπογεύεσθαι. Καὶ ταῦτ'
 ἔπραττον καὶ κατὰ τὰς ἄλλας μὲν πόλεις, μάλιστα
 δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· ἐνθα δὲ τοῦ ἐπισκόπου ἀντι-
 πρᾶττοντος Ἀθανασίου σκευωρίας ἐκείνων, φυγῆς
 πλοῖον διὰ τοῦ Νεῖλου εἰς Ἀἴγυπτον περυσόμενος,
 λαθῶν τὴν Ἀλεξανδρείαν εἰσεῖσιν, ὡς μικρὴν ἐπι-
 στήν διελεύθετον. Οἱ δὲ γε τῶν ἐπαρχιῶν ἀρχόντες,
 τὸ θρησκεύειν οὕτω τὸν βασιλεῖα οἰκεῖον λογισάμε-
 νοι κέρδος, καὶ μεῖζον ἢ ἐκέλευε βασιλεὺς, τὰ Χρι-
 στιανῶν κακῶς ἔπραττον· χρήματα μὲν πολλῶν
 πλείονα εἰσπραττόμενοι, καὶ σώμασι δ' ἐπήγον
 οὐ μετρίως διὰ τὰυτὰ πληγῆς. Ἄ δὲ καὶ βασιλεὺς
 μανθάνων, ἐν οὐδενὶ ἐποιεῖτο· προσιοῦσι δὲ Χρι-
 στιανοῖς καὶ δι' ὄλλου αὐτῷ γινομένοις, ἀντέλεγε·
 « Νόμος ἔστιν ὑμῖν εἰρημῆνος· Χριστῷ, πάτρωντας
 κακῶς, ὑποφέρειν γενναίως, καὶ ἀδικουμένους
 μὴ ἀντιλέγειν. » Καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν Ἀμάχιος
 διεπράξατο, ὡς μικρῷ πρόσθεν εἰρήκαμεν. Οὐ μὴ
 ἀπέδον ἂν δόξῃ, καὶ αὐθις ἐπίδραμεν διὰ τὸ εὐ-
 μνημόνευτον τὴν διήγησιν. Ἐν τινι γὰρ μικρῇ
 πόλει τῆς ἐπαρχίας Φρυγίας εἰδωλικόν τι τέμενος
 ἐκκαθαίρεσθαι τὸν ἐκ τοῦ χρόνου βύπον, καὶ τὰ
 ἀγάλματα ἐπιμελεῖα τῆς προσηκούσης ἐκέλευεν
 ἀξιοῦν. Τὸ μὲν οὖν ἔργον ἐγένετο· τοῦτο δὲ διὰ τὴν
 πῆς μάλιστα ἦν τοῖς Χριστιανοῖς. Καὶ δὲ τινες μὴ
 τὸ θλίβον στέγειν δυνάμενοι (Μακεδόνης καὶ Θεό-
 δουλος ἦσαν οὗτοι, καὶ Τατιανός), ζήλῳ διαθερμαν-
 θέντες, νυκτὸς εἰσιόντες τὸ τέμενος, συντρίβουσι
 τὰ ἀγάλματα. Τοῦ δὲ ἡγεμόνος τοῖς πεπραγμένοις
 ἀσφάλλοντος, καὶ πολλοὺς τῶν ἀναίτιων κτείνειν
 σπουδάζοντος, καταγγέλλουσιν ἑαυτοὺς οἱ αὐθιναί
 τοῦ ἔργου· μᾶλλον τε αὐτοὶ θνήσκειν ἤρουντο,
 ἢ ἄλλους ἀναίτιους ὄραν ὑπὲρ αὐτῶν κινδυνεύοντας.
 Ὁ δὲ ἀρχων διαλύειν τὸ ἀδίκημα τὸ αἰρεῖσθαι θύειν
 ἐκέλευε, μὴ βουλομένοις δ' ἀναιρεῖν, ἡπεῖλει. Οἱ
 δ' εὐγενεῖς ἐκείνοι καὶ τὴν ψυχὴν ἀδαμάντινοι
 πάνθ' ἔτοιμοι μᾶλλον ἦσαν πάσχειν, ἢ ταῖς θυσίαις
 μολύνεσθαι. Πολλὰς οὖν πρότερον βασάνους τοὺς
 ἁγίους ἀνδρας ἐκείνους κατασείσας, ἐπεὶ μὴ πέ-
 θειν εἶχε, τέλος ἐπ' ἰσχύρασι αὐτοὺς θέμενος, καὶ

πῦρ λάβρον υπανάψας αὐτοῖς, οὕτω διέφθειρεν. Οἱ δὲ πρὸς τοσαύτην ὠμότητος ὑπερβολὴν, τρι-
καῦτα τὴν τῆς ἀνδρίας ἐπεδείξαντο κορωνίδα, τὴν
δοιδιμον ἐκείνην ἐπειπόντες φωνῆν · « Εἰ ὀπιῶν,
ὦ Ἀμάχιε, κρείων ἐπιθυμεῖς ἀπογεύσασθαι, κάπ-
τὰς ἑτέρας στρέψον ἡμᾶς πλευράς, ἵνα μὴ τὰ πρὸς
γεῦσιν ἡμῶν ποῖ σοι φανώμεν καὶ ἀήδρας μεστοί. »
Ἄλλ' οὕτω μὲν οἱ γενναῖοι τὸ τοῦ μαρτυρίου διέ-
νυσαν στάδιον.

præclara illa edita voce : « Si assas carnes degustare cupis, Amachi, in alterum latus nos verte, ne
semicrudi et ad edendum parum tibi suaves reddamur. » Ad eum modum generosi isti viri in
martyrii stadio decurrerunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ ἀποστάτης καὶ τῆς Ἑλ-
ληνικῆς παιδείας νόμῳ ἀπέστρεψε Χριστιανούς ·
καὶ ὅπως Γρηγόριος ὁ μέγας, καὶ οἱ ἐκ Σύρων
Ἀπολλινάριοι, τὰς θείας Γραφὰς παντοίως
μέτροις καλλύρατες, τῷ ἐκείνου σκοπῷ ἀντε-
τάξαντο.

Πρὸς δὲ δὴ τοῖς ἄλλοις καὶ νόμῳ ἐκέλευε Χρι-
στιανῶν παῖδας μὴ παιδεύεσθαι μετέχειν Ἑλλη-
νικῆς · μὴδὲ τοὺς παρ' ἐκείνοις ποιητὰς καὶ συγγρα-
φεῖς διδάσκεισθαι, οὐδὲ τοῖς παρ' ἐκείνοις διδασκα-
λεῖς φοιτᾶν · ἵνα μὴ, φησὶ, τὰς γλώσσας ἀκονώ-
μενοι, ἐν ἑτοίμῳ εἶεν πρὸς τοὺς παρ' ἡμῖν ἀντικα-
θίστασθαι διαλεκτικούς, καὶ σεμνύνειν μὲν τὰ ἐαυ-
τῶν, εὐέλεγκτα δὲ δεικνύουσι τὰ ἡμέτερα. Ἐλύπου
γε μὴν τοῦτον οὐ μέτρια Γρηγόριος καὶ Βασίλειος
οἱ Καππαδόκαι, παντοδρατῆν ἐπιδειγματικοὺς τέχνην,
καὶ τοὺς τότε ῥήτορας· μεγέθει φύσεως ὑπερβάλ-
λοντες · καὶ μᾶλλον Γρηγόριος, πρὸς παντοῖα ποιή-
σεων εἶδη μεταπλάττων τοὺς λόγους, ἃ ἔφη ὠνόμα-
σε · καὶ ἄλλοι πλείστοι ἄνδρες ἐλλόγιμοι · ὧν οἱ
μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐξήλουν, οἱ δὲ τὴν Ἀρεί-
ου συνεχρότου δόξαν · ἔτι δὲ καὶ οἱ ἐκ Σύρων
Ἀπολλινάριοι, πρὸς πᾶσαν ἰδέαν λόγον καὶ οὗτοι
παρεσκευασμένοι · οἱ καὶ φανερώτεροι ἐντεῦθεν
μᾶλλον κατέστησαν. Πατὴρ δὲ ἦσαν οὗτοι καὶ υἱός ·
ὁμίονμοι καὶ ἄμφω ἴδρις λόγων παντοίων · ὁ
μὲν γὰρ πατὴρ γραμματικῶν, σοφιστικῶν δὲ ὁ
υἱός. Ἐπίσης δὲ χρεώμενος ἑαυτοὺς παρεῖχον Χρι-
στιανούς τῷ καιρῷ, ἐγκαίρως τῇ πολυμαθίᾳ καὶ τῇ
φύσει χρησάμενοι. Ὁ μὲν γὰρ, ἅτε δὴ γραμμα-
τικὴν εἰς ἄκρον ἀκριβοσάμενος, ἀντὶ μὲν τῆς Ὀμή-
ρου ποιήσεως ἠρωϊκῶν μέτρῳ τὴν Μωσέως βίβλον
καὶ τὴν Ἑβραίων ἀρχαιολογίαν συνέταττεν, ἄχρι
δὴ καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σαουλ κατελθών. Εἰς
εἰκοσιτέσσαρα δὲ τμήματα τὴν τοσαύτην πραγμα-
τείαν διεῖλεν, ἐκάστῳ τμήματι τοῖς παρ' Ἑλλησι
στοιχείους τὴν προσγορίαν θέμενος, κατὰ μίμησιν
τῆς Ὀμήρου ποιήσεως · καὶ τραγῳδίαν δραματι-
κὴν ἐξεργάζετο, τὴν Εὐριπίδην μιμούμενος, καὶ
τὴν Πινδάρου λύραν. Καὶ πρὸς τὰς κομφοδίας Με-
νάδρου εἰκασμένος ὑποθέσεις ἐτίθει · παντὶ τε
μέτρῳ ῥυθμικῶς ἐχρήτο · ἀπλῶς τε φάναι, ἐκ
τῶν θεῶν Γραφῶν τὰς ἀφορμὰς λαμβάνων, ἰσαρί-
θμους ὑποθέσει. τῶν ἐγκυκλίων καλουμένων μαθη-
μάτων ἐπενοεῖ, τὰς πραγματείας ἐν ἐλαχίστῳ
χρῆσιν αὐτὰς συντεθεῖς, ἐν τε ῥῆθι καὶ φράσει καὶ

CAPUT XXV.

Ut insuper apostata, lege lata, Christianis Græcarum
artium et institutionum litteris interdixerit : et ut
Gregorius magnus, et duo Apollinæres Syri, sacras
Scripturas omni genere carminum expolientes,
consilio et instituto ejus obstiterint.

Ad hæc, ne Christianorum pueri Græcis disci-
plinis erudirentur, aut poetas scriptoresque eorum
legerent, scholasque publicas frequentarent, lege
cavit : Ne linguis eorum, inquit, acumine perpo-
litis, facile disputatoribus nostris resistere, et sacra
quidem sua amplificare, religionem autem no-
stram refellere facile queant. 55 Non parvum
enim ei dolorem movere Gregorius et Basilius
Cappadoces, qui omnigenam artem suam rebus
multis declaraverant, ejus temporis oratores, in-
genii præstantia longe superantes : præcipue Gre-
gorius, qui verba etiam variis poematum generibus
inclusit, eaque versus nominavit : et alii quamplu-
rimi spectati viri, quorum nonnulli Nicænam se-
quebantur fidem, quidam Arii opinionem compro-
habant. Syri etiam Apollinæres, omni dicendi ge-
nere probe instructi, præclari maxime eo studio
evasere, pater et filius sibi cognomines, et disci-
plinarum omnium periti. Et pater quidem gram-
maticus insignis, filius autem inter sophistas et
rhetores celebris fuit. Uterque sane eo tempore
utilem Christianis se præbuit, opportune et com-
mode ingeniis suis et multijuga doctrina usi.
Grammaticus enim artis suæ peritissimus, pro Ho-
meri poemate, heroicis versibus Mosæ libros et
veteres Hebræorum res usque ad Sauli regnum
composuit : atque id opus in viginti et quatuor
libros divisit, libro quolibet Græcorum elemento-
rum appellatione, juxta illorum ordinem et nume-
rum, ad Homericæ poesis imitationem inscripto.
Edidit quoque, Euripidem æmulatus, tragicos
actus. Pindari etiam lyram attingit, et comica argu-
menta ad Menandri exemplum tractavit, unus-
cujusque carminis legibus rite servatis : atque, ut
semel dicam, sumpta ex divinis litteris materia,
argumentis eis tractandis, librisque componendis,
numerum Cyclicarum, quæ vocantur, et inter se
in orbem cohærent, disciplinarum æquavit : idque
brevi admodum tempore est assecutus. Ita ut illi,
habitu, elocutione, et dispositione nihil ab eis dif-

ferrent, qui apud Græcos hinc studiis gloriam A sunt adepti, et nullus Græcæ doctrinæ modus Christianis incognitus esset. Alter autem Apollinaris junior et rhetor, eloquentiæ consultus, sacra Evangelia et epistolas Pauli in Dialogis, Platonis formam et stylum referens, ita exposuit, ut nisi homines antiquitatis venerandæ prærogativam observarent, consuetisque delectarentur, nihil profecto eis concederet, qui apud Græcos itidem maxime celebrantur, neque minus nostrorum quam illorum lucubrationes admirationi essent, et ediscerentur.

56 In primis vero istorum ingenii felicitatem suspicere convenit. Veterum enim quilibet in una quapiam re studium omne posuit. Isti vero in omni doctrina cum laude exercitati, quotiescunque usus postularet, cum stylum feliciter prius expolivissent, egregie res et sententias Christianorum tractarunt atque confirmarunt. Et imperatoris versutam calliditatem strenue refellerunt, atque adeo librorum solerti acumine fortiter convicerunt. Ego vero et Psalmorum librum heroico carmine ab patre optime expressum inveni. Insignem quoque junior Apollinaris librum elucubravimus ad imperatorem ipsum, sive ad philosophos Græcos, quem de Veritate inscripsit: in quo etiam absque sacrarum litterarum testimoniis clare ostendit, longe eos a recta de Deo opinione abesse. Imperator namque eas ipsas litteras irridens, et religionem nostram ludibrio habens, ad primatius ejus temporis antistites hæc verba de libris nostris scripserat: *Legi, cognovi, damnavi*. Ad quem nomine omnium quemdam ita rescripsisse ferunt: *Legisti, sed non cognovisti; si enim cognovisses, non damnavisses*. Basilii vero responsum id esse dicunt, qui eo tempore Cappadociæ ecclesias episcopus curavit. Neque adeo dissentaneum est, id scriptum ejus esse. Sed sive illius, seu alterius sit, admiratione dignus vir talis esse videtur, et dicendi libertatis et eruditionis causa. Atque hæc quidem imperator egit,

CAPUT XXVI.

De Græcis et ethnicis artibus et litteris, etiam Christianis pietatem consecretantibus eis utiles esse, easque Christianos addiscere oportere.

Verum enim vero providentia divina, simul et imperatoris consilio atque impetu, et non minus Apollinarium studio et opera, longe fuit potentior. Imperatoris enim constitutiones, ipso sublato, sicuti mox oratione progressi dicemus, brevi evanuerunt. Et illorum lucubrationes postea non in magno fuere pretio, perinde atque editæ non fuissent. Sed occurret mihi forte quisquam: Quid hoc est quod dicis? inquit. Utilem certe Christianæ reipublicæ minime diuturnam imperatoris adversus nos contentionem (1) fuisse, atque id divinæ Providentiæ accepto ferendum esse, quilibet sane dicat. Verum Apollinarium studium, quod Christianismo impenderunt, rejicere, et Christianos, rursus Græcas disciplinarum institutiones in manibus versare,

σικονομῆ· ὡς μηδὲν διαφέρειν τῶν παρ' Ἑλλήσι τοῦτοις εὐδοκμηθέντων· ὡς ἂν μηδεὶς τρόπος τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας τοῖς ἡρημένοις Χριστιανίζειν ἀνέκοος ἦ. Ὁ δὲ γε νεώτερος Ἀπολλινάριος, εὐ πρὸς τὸ λέγειν ἡγμένος, τὰ τε ἱερὰ Εὐαγγέλια καὶ τὰς Ἐπιστολάς Παύλου διαλογικῶς ἐξετίθει. Πλάτωνι τὸ σχῆμα καὶ τὴν φράσιν ἐξεκασμένος· ὥστ' εἰ μὴ τὸ ἀρχαιοῦτης διαφέρειν ὡς αἰδίσιμον ἐτίμων οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὸ σύνθετος φῖλον ἐνόμιζον, οἷδεν ἂν ἐνέλιπεν ἐπίσης τοῖς παρ' Ἑλλήσιν ἐπισήμοις, καὶ τὰς τούτων σπουδὰς θαυμάζεσθαι τε καὶ ἐκδιδάσκεισθαι· μάλιστα δὲ τὸ εὐφυῆς τούτων διὰ θαύματός ἐστιν· ἕκαστος γὰρ τῶν ἀρχαίων, περὶ ἐν τι μόνον κατέστιν τὴν σπουδὴν. Οἱ δὲ τὴν ἐν λόγῳ πάντων ἀσκήσαντες ἀρετὴν, χρειαζαλοῦσθαι τοῖς τύποις ἀναμαρξάμενοι εὐφυῆς, οὐκ ἐλάχιστα τὰ Χριστιανῶν συνεκρότου, τὸ τοῦ κρατοῦντος σόφισμα εὐγενῶς διαλύοντες, καὶ κατὰ κράτος νικῶντες ταῖς ἐπινοαῖς τῶν λόγων. Ἐγὼ δὲ καὶ τὸ τῶν Ψαλμῶν βιβλίον εὐρον αὐτοῦ ἡρώφ μετρω εὐφυῆς μετεσκευασμένον. Οὐκ ἀγεννῆς δὲ τῷ νέῳ Ἀπολλινάρῳ καὶ λόγος πεπόνθηται πρὸς τὸν βασιλεῖα· εἴς οὖν πρὸς τοὺς παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφους· ὃν ὑπὲρ ἀληθείας ὑπέγραψεν. Ἐν ᾧ δείκνυσι πόρρον τοῦ γεγονότα τοῦ ὁρθῶς περὶ Θεοῦ φρονεῖν. Ὁ γὰρ βασιλεὺς, ὡσπερ ἐμπαίζων, καὶ τὰ ἡμέτερον ἐπιτωθάζων, τοῖς τότε τῶν ἐπισκόπων προέροισι, τὰδε ἐπέστελλεν· Ἀγέγων, ἔγνω, κατέγνω. Ἐνα δὲ τινα ὡς ἐκ πάντων τὰδ' αὐτοῖς φασιν ἀντιγράψαι· Ἀγέγων, ἀλλ' οὐκ ἔγνω· εἰ γὰρ ἔγνω, οὐκ ἂν κατέγνω. Βασιλεῖου δὲ φασιν εἶναι τὸ γράμμα, τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ ἐκκλησιῶν τηλικάδε τὴν ἐπιτροπὴν ἔχοντο. Καὶ οὐδὲν ἀπεικὸς ἐκείνου εἶναι τὸ σύγγραμμα. Εἴτε γοῦν ἐκείνου, εἴτ' ἄλλου τοῦτο ἐστίν, διὰ θαύματος· δίκαιον ἡγεῖσθαι τὸν ἄνδρα, τῆς τε παύσεως καὶ τῆς παιδεύσεως ἕνεκα. Τοιαῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς, τοιαῦτα δὲ καὶ οἱ Ἀπολλινάριοι ἔσαν αὐτῷ ἀντιπράττοντες.

et hæc Apollinæres etiam resistentes ei elaborarunt

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ὅτι χρήσιμος καὶ ἡμῖν, εὐσεβεῖν ἐθέλουσι· καὶ ὡς χριστιανὸν ταύτην μετέρχεσθαι.

D Ἡ γε μὴν θεῖκή πρόνοια μελίων μὲν ἑώρατο τῆς τοῦ βασιλείως καὶ φρονῆς καὶ ὁρμῆς· οὐκ ἥκιστα δὲ καὶ τῆς τῶν Ἀπολλινარიῶν σπουδῆς. Αἱ μὲν γὰρ τοῦ βασιλείως καθ' ἡμῶν νομοθεσίαι οὐκ εἰς μακρὴν διεβήθησαν, ἐκποδῶν ἐκείνου γεγεννημένου, ὡς πρότερος δηλώσομεν· αἱ δ' ἐκείνων σπουδαὶ ἐν οὐδενὶ λόγῳ κατέστησαν. Ἀλλ' ἀπαντήσοι τάχα τις ἴσως, Πῶς οὕτω φῆς; εἰπὼν· λυσitelῆ μὲν γὰρ τῷ Χριστιανισμῷ φανῆναι τὴν τοῦ βασιλείως ταχίστην διαφορὰν, τῆς θείας εἶναι προνοίας πᾶς τις ἂν εἴποι· τὸ δὲ τὴν τῶν Ἀπολλινარიῶν σπουδὴν ὑπὲρ Χριστιανῶν σποσθῆναι, καὶ πάλιν τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν μεταχειρίζεσθαι τοὺς Χριστιανούς, οὐκ ἂν τις ἐρῆ πρὸς λυσitelῆσαν εἶναι τῷ Χριστιανισμῷ· ἐπιβλαβὴ καὶ γὰρ εἶναι τὸν Ἑλληνα λόγον, πολυ-

(1) Legere velim Græcæ διαφύραξιν, Latine *prom:um imp. interitum*. Edit.

θεῖον καὶ μύθους· καὶ ψεῦδος διδάσκοντα. Ἄλλ' ἤ-
 μεις πρὸς ταῦτα ταχίστην ἐπάξομεν τὴν ἀντιλογίαν.
 Τὴν Ἑλληνικὴν παιδευσιν οὕτε Χριστὸς αὐτὸς, οὕτε
 οἱ τοῦτε φοιτήσαντες, φαίνονται πού ὡς ἀγαθὴν
 παραδοχῆς ἀξιῶσαντες, οὐθ' ὡς ἐπιβλαβὴ παρωσά-
 μενοι. Καὶ τοῦτο μὴ ἀνευθεὶς προνοίας οἶμαι πε-
 ποτηκέναι. Ἐντεῦθεν καὶ γὰρ οὐκ ὀλίγοι τῶν παρ'
 Ἑλλήσι φιλοσοφούντων οὐ μακρὸν τοῦ γινῶναι θεῖον
 ἐγένοντο. Καὶ γὰρ δεικνύεται τοῦτο, οἷς καὶ τινες
 γενναίῳ λόγῳ ἀπαντήσιν ἔγνωσαν πρὸς τε τὰ Ἐπι-
 κούρου φρονούντας· ὃς ἀθεῖον εἰσήγε, καὶ αὐτόμα-
 τον εἰσηγεῖτο· καὶ τὸ ἀπρονόητον εἶναι τὸν κόσμον
 περιφανῶς ἰδογμάτιζε. Καὶ εἰ; ἔλεγχον ἐκείνους
 κατέστησαν τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν ἀνατρέποντες. Χρεῖαν
 δ' οὐκ ἐλαχίστην εἰσενεγκόντες ἡμῖν, τὰ ληθῆς τῆς
 εὐσεβείας διώκουσιν. Οὐ μὴν οὕτως ἡγμένοι, καὶ τὸ
 πεφάσιον, μᾶλλον δὲ τὸ κρυφαῖον τοῦ λόγου κρα-
 τῆσαι τοῦτοις ἐγένετο· τοῦ γινῶναι δηλαδὴ τὸ ἐν τῷ
 βῆθει κρυπτόμενον πρὸ τῶν αἰδῶν· τὸ κατὰ Χρι-
 στόν φημι θεῖον μυστήριον· ὃ δὴ καὶ ὁ Παῦλος; ἐν
 τῇ πρὸς Ῥωμαίους οὕτως ἔχειν παρίσται τοῦτοις
 τοῖς ῥήμασιν· Ἐκκαλύπτεται γὰρ ὁργὴ Θεοῦ
 ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πάντας ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν
 ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόν-
 των. Διδόκει τὸ γνωστόν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν
 ἐν αἰτοῖς· ὃ γὰρ Θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσε. Τὰ γὰρ
 ἄρματα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιή-
 μισι νοούμενα καθοράται· ἢ τε ἄιδιος αὐτοῦ
 δυνάμις καὶ θεοῦτος· εἰς τὸ εἶναι αὐτοῦ ἀναπο-
 λόγητος, διότι γινόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν
 ἐδόξασαν. Φαίνονται μὲν οὖν διὰ τούτων ἀληθείας
 μὲν ἔχοντες, γινῶσιν, ἣν Θεὸς αὐτοῖς δὴλην καθίστα-
 σιν· ἐν ἐλέγχῳ δ' εἰσιν, ὅτι γινόντες αὐτὸν Θεόν, οὐχ
 ὡς ἐγρήν οἶα Θεῷ τὸ σέβας ἐνεῖμαν. Ἐντεῦθεν οὖν
 εἰκοι τῇ γνώμῃ καταλείφθαι τῶν ἡρημένων, τὰ
 Ἑλλήνων μετέρχεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο μὴ παρ' ἐκεί-
 νων ἐκδιηθῆναι τὴν παιδευσιν. Καὶ εἰς μὲν λόγος
 οὗτος, ἡμῖν ἐναυθα κείσθω· ἕτερος δὲ καὶ οὗτος·
 αἱ τοῦ Σωτῆρος ῥήσεις θεῖα μὲν ὄντως δόγματα καὶ
 διδάγματα, ὁρθὸν τε βίον καὶ εὐλάβειαν τοῖς ἐπομέ-
 νοις σφίσι διδάσκουσι· πρὸς δὲ καὶ πίστιν θεοφιλή
 τοῖς σπουδαίοις παρέχουσιν. Ἐκιστα δὲ καὶ τέχνην
 διδοῦσιν, ὥσθ' ἱκανῶς ἔχειν τοῖς βουλομένοις γεν-
 ναίως ἀνοήσιασθαι, καὶ προσπαλαίειν ὑπὲρ αὐτῶν
 καλοῦντος καιροῦ. Τὸ δ' ὅπλοισ βάλλαιν οἰκείους τοῖς
 πολεμίοις σφόδρα γενναίον καὶ ἀνδρικόν. Τοῦτο δ'
 ἐλάχιστον ἦν τοῖς τὰ Χριστιανῶν ἐλομένοις, δι' ὧν
 οἱ Ἀπολλινάριοι καταλείψασιν συγγραμμάτων. Ὁ
 δὲ τ' ἀκαθῶς εἰδῶς καὶ ὁ Ἰουλιανὸς, νόμῳ ἀπειργε
 τὰ Ἑλλήνων Χριστιανούς ἐκπαιδεύεσθαι. Καλῶς
 καὶ γὰρ ἦδει, ὡς οἱ μῦθοι παρ' οὐδὲν τὴν ἐκείνου
 θέσουσι δόξαν· καὶ οὐ πόρρω διαβολῆς· ἃ καὶ Σω-
 κράτης παρ' Ἑλλήσιν ἐπὶ φιλοσοφίᾳ τὸ διαδόχον
 ἐτραχῶς, παρ' οὐδὲν λογιζόμενος, ὡς τὰ ἐκείνου
 παρραχράττειν ἀρξάμενος, καὶ νέα εἰσάγειν δαιμό-
 νια, ἀπεώσθη κατακρυβείας· καὶ τρίτον δοκίμου;
 ἡμᾶ. εἰναι· τραπεζίτας ὁ θεὸς λόγος παρ' ἑγγύ·

A 57 vix quispiam religioni nostræ commodum esse
 existimaverit: quod Græci libri detrimentum nobis
 afferant, deorum multitudinem, fabulas et menda-
 cia docentes. Adversus objectionem istam statim
 responsum nostrum afferemus. Doctrinam Græco-
 rum neque Christus ipse, neque ejus discipuli vi-
 dentur, vel recipiendam esse ut bonam et divinitus
 inspiratam, vel rejiciendam ut noxiam et incom-
 modam, censuisse. Atque id non sine providentia
 Dei factum esse opinor. Non pauci enim apud
 Græcos philosophi, non longe a cognitione Dei ab-
 fuere. Declarat id, quod nonnulli præstantibus li-
 bris adversus Epicuri sectatores pugnarunt, qui
 nullos deos esse asseruit, omniaque fortuito et sua
 sponte existere sensit, et mundum nulla provi-
 dentia regi aperte docuit. Eos illi redarguendo, et
 incitiam eorum evertendo, confutarunt. proinde-
 que non exiguam utilitatem nobis, qui veritatem
 rectæ pietatis sequimur, attulerunt. Sed enim
 quamvis eo sint progressi, non tamen caput ipsum,
 seu potius doctrinæ totius summum verticem atti-
 gere, ut videlicet quod in profundo occultatum a
 sæculis fuit, divinum inquam Christi mysterium,
 cognoscere. Quod sane sic se habere, Paulus
 etiam in Epist. ad Romanos hisce verbis astruit:
*Revelatur enim ira Dei de cælo super omnem im-
 pietatem et injustitiam hominum, eorum qui verita-
 tem in injustitia detinent. Quia quod de Deo cognosci
 potest, manifestum est in eis: Deus enim eis mani-
 festavit. Nam invisibilia ipsius ex creatione mundi,
 per ea quæ facta sunt, intellecta perspicuntur; sem-
 piterna quoque ejus virtus, et divinitas: ita ut sint
 inexcusabiles, quia cum Deum cognoverint, non
 sicuti Deum glorificaverunt.* Ex quibus verbis illud
 satis liquet, veritatis illos quidem habere cogni-
 tionem, quam illis Deus apertam exhibuit. Re-
 prehenduntur autem, quod Deo cognito, non ut Deum,
 pro eo atque oportuit, coluerunt. Proinde illa ver-
 borum istorum videtur esse nobis relicta senten-
 tia, consecandas esse quibus visum fuerit, Græco-
 rum disciplinas, neque per ea rejectam libera-
 liorem doctrinam. Et una quidem ratio nostra sic
 habet, altera vero illa est: Servatoris dicta et
 divinitus inspiratæ Scripturæ, admirandæ quidem
 prorsus doctrinæ sunt et institutiones, rectam vi-
 tam et religionem veram nobis tradentes. Fidem
 insuper Deo gratam studiosis exhibent. **58** Mi-
 nime vero nos disserendi docent artem: ut satis
 idonei simus, cum velimus, tempore flagitante,
 pro eis fortiter adversariis resistere, easque collu-
 ctando defendere. Porro suis ipsius armis hostem
 ferire, strenui admodum et fortis viri est. Id vero
 ipsum Christianis ex lucubrationibus quas Apollin-
 arius reliquerunt, satis addiscere minime licuis-
 set. Quod cum certo Julianus sciret, ne Christiani
 Græcorum doctrina imbuerentur, lege sanxit. Non
 etiam ignorabat, fabulas ethnicas famam et gloriaum

¹ Rom. 1, 18, 19.

ipius obscuraturas (1), et criminationis causam adversus eum allaturas : quas etiam Socrates, inter Græcos philosophos præcipuam laudem conserutus, cum nihili faceret, veluti adulterare sacra Græcorum, et novos deos inferre inciperet, condemnatus est. Tertia ratio nostra hæc est. Spectatos nummularios nos esse divinum oraculum jubet, et ut pulcherrimum quodque ex rebus omnibus diligentes, quod malum est abjiciamus; quod bonum autem disquiramus, atque inventum retineamus; attenti quoque præcipue ut simus, ne quis prædam e nobis agat per inanem et vanam philosophicorum dogmatum seductionem. Id autem quomodo perspiciere possimus, nisi in illorum subeamus arma? non equidem per eis usurpandis eadem quæ illi sentiamus; sed ex abundantia, suis contra eos potius utamur telis. Et malum quidem aversemur, quod verum autem et opportunum est, legentes caute recipiamus. Ubiunque enim aliquid boni est, ipsius veritatis id est.

Quod si quis accuratiore persuasione nos hæc contorquere atque affectate dicere arbitretur, illud mihi consideret velim, ipsum divinissimum Paulum non solum Græcis doctrinis nobis non interdixisse, sed etiam alicubi in Epistolis suis, verbis earum usum esse, ut qui eas quoque attigerit. Videtur sane multa quæ a Græcis sunt dicta, didicisse. Nisi enim Epimenidis Cretensis oracula legisset, viri sacra et cæremonias instituentis (2), quomodo versum illum protulisset,

Cres semper mendax, mala bellua, venter obesus?

Unde etiam hemistichium illud sumpsisset,

Hujus namque sumus genus,

si Arati astronomi Φαινόμενα, hoc est, de stellis apparentibus librum, non attigisset? Sed et illud,

Studiis obest convictus improbus bonis,

satis indicat, eum in Euripidis fabulis libenter versatum fuisse. Id quod itidem ante illum Solomon in eandem sententiam 59 dixit. Verum quid opus est pluribus hanc rem persequi? Jam inde enim ab initio, veluti consuetudine et studio eo non interdicto, viri sancti favore et gratia Spiritus locupletes, et Ecclesiæ nostræ doctores insignes, a tenera ipsa ætate ad senectutem usque sedulo Græcorum libros legerunt: partim ad linguam sermonemque excolendum, et mentem exercendam: partim ut ex rebus deterioribus id quod inest boni colligerent. Qua re illud etiam sunt assecuti, ut recte Græcos in eo quod a decore exciderunt, et per errorem lapsi sunt, damnare possent. Indicat hoc Basilius magnus, et Joannes, qui propter eloquentiæ suavitatem Chrysostomi nomen accepit: et magnus itidem in theologia Gregorius, qui hunc etiam locum de Græcis disciplinis in oratione funebri de magno Basilio tractat. Æquum sane est visum, cum locum tempestive huic operi, ad ea

καὶ τὸ κάλλιστον ἐκλεγόμενους ἐκ παντὸς τρόπου διτρήριπταιν τὸ χεῖρον· τὸ δ' ἀγαθὸν αἰρεῖσθαι, καὶ εὐρόντας κατέχειν· ἐν προσοχῇ δ' εἶναι, μὴ τις συλλογεῖν αἰροῖτο κατὰ δόξην καὶ ἀπάτην τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ δογμάτων. Τοῦτο δὲ πῶς ἂν ἔχοιεν διεϊδέναι, εἰ μὴ τὰ ἐκείνων ὑπέλθοιμεν ὅπλα; Μὴ μέντοι δὲ καὶ τὰ ἐκείνων φρονεῖν, ἀλλ' ὡς ὅλοις ἐκ περιουσία; οἰκεῖοις κατ' αὐτῶν χρῆσθαι. Καὶ τὸ μὲν κακὸν ἐκτρεπώμεθα· τάληθές δὲ καὶ καίριον ἐκλεγόμενοι σὺν δοκιμῇ προσλαμβάνωμεν. Ὅπου γὰρ ἂν εἴη τὰγαθὸν, τῆς ἀληθείας ἐστίν.

Εἰ δὲ τις ἡμᾶ; πιθανότητι χρωμένους οὐκ εὐβραίως ταῦτα λέγειν, ἐκεῖνό γε μὴν σκοπεῖτω, ὡς ὁ θεοῦτατος Παῦλος οὐ μόνον τὸν Ἑλληνα λόγον οὐ κεκώλυκεν ἐκπαιδεύσθαι, ὥστε καὶ αὐτὸς φαίνεται ὅτι τῶν λόγων ῥήμασιν ἐκείνων προσχρῶμενος· αἶτε δὴ καὶ αὐτὴν μετελθὼν. Καὶ εἰκὲ γὰρ πολλὰ τῶν εἰρημένων τοῖς Ἑλλήσιν ἐγνωκῶς· εἰ μὴ γὰρ τοὺς Ἐπιμενίδου τοῦ Κρητὸς ἀνέγνω χρησμοὺς, ἀνδρὸς ὀργιάζοντος, πῶς ἂν τὸ,

Κρήτες δεῖ ψεῦσται, προσήνεγκε, κατὰ θηρία, [χραστέρης ἀργαί;]

Πῶθεν δὲ πάλιν αὐτῷ ἐπῆλθεν εἰπεῖν τὸ,

Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμεν,

εἰ μὴ τοῖς Φαινόμενοις τοῦ ἀστρονόμου Ἀράτου προσέδαλεν; Ἄλλὰ μὴν καὶ τὸ,

Φθείρουσιν ἦθη χρηστὰ ὀμιλία κακαί,

δείκνυσι τοῦτον καὶ τοῖς Εὐριπίδου δράμασιν ἐμφιλοχωρήσαντα. Τοῦτο δ' ἴσως καὶ πρὸ ἐκείνου Σολομῶν εἶρηκε. Καὶ τί δεῖ πλείω περὶ τούτων διέρχεσθαι; ἀνέκαθεν γὰρ ὡς μὴ κεκωλυμένης συνηθείας, καὶ οἱ τοῦ Πνεύματος; τὴν χάριν πλουτήσαντες θεοὶ ἄνδρες, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶ; Ἐκκλησίας γενναῖοι διδάσκαλοι, ἐκ πάντων νεᾶς τῆς ἡλικίας ἀχρι γῆρας τὰ Ἑλλήνων ἀσκούμενοι διεγένοντο· τοῦτο μὲν, καὶ εὐγλωττίας χάριν καὶ γυμνασίας τοῦ νοῦ, τοῦτο δὲ, καὶ ἴν' ἐκ τοῦ χείρονος τὸ κρείττον καταλαμβάνωσιν, οὐ μετρίαν ἐπάγοντες αὐτοῖς τὴν κατάγνωσιν οἷς τοῦ θεόντος ἀπεσφάλησαν. Δείκνυσι τοῦτο Βασίλειος ὁ μέγας, καὶ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς Ἰωάννης, καὶ ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος· ὅς καὶ ταῦτα τῆς Ἑλληνικῆς χάριν παιδείας ἐν τῷ εἰς Βιστίλειον ἐπιταφίῳ τὸν μέγαν διέξεισε· καλὸν γὰρ καὶ τούτων εἰς σύστασιν ἀπομνημονεῖσαι ἐπὶ καιροῦ τῷ παρόντι συντάγματι. Φαίνεται γὰρ οὐκ αὐτὸς μετελθὼν ἀρίστως μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους προτρέπειν εἰς ἀσκησιν· καὶ εἰς ὕβριν τιθεὶς τοὺς ἐμ-

ta et aurea. Id sedulo in libris Stromatum fecit Clemens Alexandrinus.

(2) Ὁργιάζοντος ἀνδρὸς τελετῆν, Sozom.

(1) Ex ethnicis scriptis optima quæque a piis ad Christianismum transferenda esse, docet August. ix, De doctrina Christiana, lib. ii, cap. 40, illud tractans: Petierunt ab Ægyptiis vasa argen-

ποδῶν καθισταμένους τοῖς ἡγούμενοις παιδεύεσθαι. A quæ agimus comprobanda, inserere. Satis namque apparet, non ipsum solum optime in eis disciplinis eruditum esse: sed alios quoque illum ad eas discendas exhortari: simulque injuriarum eos accusare, qui eruditionem Græcam assectantibus obstant. Sic enim scribit:

« Οἱ μαι δὲ πᾶσιν ἀνομολογεῖσθαι τῶν νοῦν ἐχόντων, παιδεύειν τῶν παρ' ἡμῶν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον· οὐ ταύτην μόνην τὴν εὐγενεστέραν καὶ ἡμετέραν, ἢ πᾶν τὸ ἐν λόγοις κομψὸν καὶ φιλότιμον ἀτιμάζουσα, μόνης ἔχεται σωτηρίας καὶ τοῦ κάλλους τῶν νοουμένων· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξωθεν, ἣν οἱ πολλοὶ Χριστιανῶν διαπτύουσιν ὡς ἐπίβουλον καὶ σφαλερὰν καὶ θεοῦ πύργῳ βάλλουσαν, κακῶς εἰδότες καὶ λίαν ἐπικινδύνωσι. Ὡς περὶ γὰρ οὐρανὸν, καὶ γῆν, αἴερα, καὶ ὅσα τούτων, οὐκ ἐπειδὴ τινες κακῶς ἐξειλήφασιν, ἀντὶ θεοῦ τὰ τοῦ θεοῦ εἰδόντες, διὰ τοῦτο περιφρονητέον· ἀλλ' ὅσον χρήσιμον αὐτῶν ἐκκαρπούμενοι, πρὸς τε ζωὴν καὶ ἀπόλαυσιν, ὅσον ἐπικινδύνω διαφεύγομεν· οὐ τῷ Κτίστῃ τῶν κτίσιν ἐπανιστάντες, κατὰ τοὺς ἀφρονάς, ἀλλ' ἐκ τῶν δημιουργημάτων τὸν δημιουργὸν καταλαβόντες· καὶ ὀφνησιν ὁ θεοῖς· Ἀπόστολος, αἰχμαλωτίζοντας πᾶν νόημα εἰς Χριστόν· ὡς δὲ καὶ πυρὸς καὶ τροφῆς, καὶ σιδήρου, καὶ τῶν ἄλλων, οὐδὲν καθ' ἑαυτὸ χρησιμώτατον ἴσμεν ἢ βλαβερώτατον, ἀλλ' ὅπως ἐν δοκῇ τοῖς χρωμένοις· ἥδη δὲ καὶ τῶν ἐρπουστικῶν θηρίων ἔστιν ἅ τοῖς πρὸς σωτηρίαν φαρμάκοις συνεκεράσαμεν· οὕτω καὶ τούτων, τὸ μὲν ἐξεταστικὸν τε καὶ θεωρητικὸν ἐδεξάμεθα· ὅσον δὲ εἰς δαίμονας φέροι καὶ ἀπολείας βυθὸν, διεπτύσαμεν. Ὅτι μὴ κακ τούτου πρὸς θεοσέβειαν ὠφελήμεθα, ἐκ τοῦ χειρόνος τὸ κρείττον καταμαθόντες, καὶ τὴν ἀσθενείαν ἐκείνων ἰσχὺν τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου ποιησάμενοι. Οὐκ οὖν ἀτιματέον τὴν παιδεύειν, ὅτι τούτῳ δοκεῖ τισιν· ἀλλὰ σκαιῶς καὶ ἀπειθεύτους ὑποληπτέον τοὺς οὕτως ἔχοντας· οἳ βούλονται· ἂν ἅπαντας εἶναι καθ' ἑαυτούς, ἢ ἐν τῷ κοινῷ τὸ κατ' αὐτούς κρύπτηται, καὶ τοὺς τῆς ἀπαιδευσίας ἐλέγχουσι· διαδιδράσκουσιν. »

et imbecillitatem illorum in robur doctrinæ nostræ convertentes. Non igitur contemnenda est doctrina liberalior, propterea quod hoc sic quibusdam faciendum videtur: sed pravi atque ineruditi, qui in ea sunt sententia, censendi sunt, qui alios omnes sibi similes esse velint, ut in communi sui similitudine frequentia latere, et inscitia suæ reprehensionem effugere valiant. »

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ θεοῖς Γρηγόριος· Βασίλειος δὲ ὁ μέγας οὐ μόνον τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν ἀναγινώσκουσιν ἐφρήσιν, ἀλλὰ καὶ γενναίῳ λόγῳ μάλιστα τοῦτο κρατύνει· Ὅπως ἂν ῥέοι ὄντες, ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παιδευμάτων ὠφελοῖντο διατατέμερος. Τοσαῦτα μὲν καὶ περὶ τῶν Ἀπολλινάριων καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας εἰρήσθη.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Ὁς εἰς Ἀντιόχειαν κατὰ Περσῶν ἐλθὼν Ἰουλιανὸς, καὶ περιυβρισθεὶς τὸν πῶγωνα, τὸν κατὰ τῶν Ἀντιοχέων Μισσπῶγωνα διεξῆλθε λόγον.

Βασίλειος δ' ἐκ Χριστιανῶν πλείστα συλλεξάμενος γρήματα, ἐς Πέρσας ἥδη τὸ ὄρημα θέμενος, εἰς Ἀντιόχειαν ἦκε τῶν Σύρων. Τὸ δ' οἰκεῖον φιλότιμον Ἀντιοχεῦσι δεῖξαι βουλόμενος, τὰ ἐπ' ἀγορᾶς ὄντα καὶ τὰ ἐπιτήδεια τῆς νενομισμένης τιμῆς κατεβί-

« Omnes, opinor, qui saniore mente sunt, hoc consistere, doctrinam inter ea quæ nobis sunt bona, præcipuam esse: non istam solum præstantiorem nostram, quæ elegantiam ostentationemque orationis omnem negligens, salutem uni et rerum intelligendarum pulchritudini inhæret: sed externam etiam illam, quam multi Christiani periunde atque insidiatricem, fallacem, et longius a Deo abducentem, contemnentes despuunt, perversa sane et periculosa persuasione. Quemadmodum namque cælum, terram, aerem, et quæcunque in his sunt, quamvis homines nonnulli male ea accepta, quæ Dei essent, opera, pro Deo coluerunt, propterea tamen non despiciamus, sed quantum utilitatis habent ex eis ad vitæ usum percipimus, quod vero noxium est in eis, fugimus: neque, quod stulti faciunt, adversus Creatorem creaturam ipsam quasi ad rebellionem commovemus: verum ex rebus conditis Conditorem deprehendimus, et quod divus Paulus ait, in captivitatem redigimus intelligentiam omnem in Christum; ac sicuti ignem, alimentum, ferrum, atque alia, per seipsa quidem vel utilia vel incommoda maxime esse ignoramus: sed de eis, pro eo atque hominibus illis qui eis utuntur, videtur, judicamus (cum etiam in reptilibus feris quædam sint, quæ utiliter ad salutem pharmacis et remediis miscemus): sic quoque ex disciplinis istis quod ad veritatem inquirendam, et judicium acuendum, nec non ad contemplationem exercendam facit, id recipimus: quod autem ad demones ipsos et ad perditionis profundum deducit, despicientes rejecimus: propterea quod ex eis rebus in veræ pietatis studio non itidem adjuvemur, eo pacto meliora ex deterioribus addiscentes »

Hæc divus Gregorius. Basilius vero magnus non solum Græcorum discere permittit, sed etiam præclaro libello maxime hoc confirmat, cui titulum fecit: *Quomodo juvenes ex Græcis disciplinis utilitatem capere possint.* Hæc de Apollinaribus, et Græcorum doctrinis dicta sufficiant.

CAPUT XXVII.

Ut Julianus expeditione in Persas suscepta, Antiochiam venerit: atque ibi propter barbam prolixam ludibrio habitus, contra Antiochenos librum, *Missopogona, hoc est, Barbæ-osorem, composuerit.*

Imperator autem ingenti a Christianis pecunia extorta, expeditionem adversus Persas molitus est, et Antiochiam Syriæ se contulit. Atque ibi liberalitatis suæ studium Antiochenis probare volens, res in foro venales et necessarias ad certum consti-

tutumque pretium rediit : non considerans secum A ipse, ubi militum sit frequentia, ibi accidi in urbi- bus rerum omnium copiam, vicinosque etiam ea de causa annonæ detrimento affici. Itaque caupo- nes emere, et rursus vendere res ad victum nec- cessarias quæstus gratia soliti, quod jacturam eam non ferrent, multa contra imperatorem vociferati, negotiatione sua supersederunt : eoque modo ut rerum necessariorum penuria urbem invaderet, effe- cerunt. Antiocheni vero (proclives enim sunt ad contumelias homines) 61 impudenter et libere imperatorem riserunt, et scommatibus in barbani ejus luserunt, quod prolixior ea esset, tondi eam ad funiculos plectendos oportere dicentes : atque iteni in nummis ejus qui effigiem tauri habebant, cavillati sunt, perinde atque a præcipiti tauro mundum ab ipso imperante everti jactantes. Cum enim supra alios omnes admodum superstitione teneretur, et quotidie tauros ad simulacrorum aras maclaret, et aram et taurum nummo suo imprimi curaverat. Proinde ira ex scommatibus ejusmodi percitus, male se accepturum Antiochenos mina- tus est : et Tarsum Ciliciæ concessit, atque inde res ad bellum necessarias exercitui suppeditare instituit. Cæterum minas satis exsecutus non est ; sed verbis tantum in Antiochenos convicia retorsit, orationemque præclaram et facetam ira remissa in eos conscripsit, quam *Antiochenam* et *Μισσοπύγωνα*, hoc est, *Barbæ inimicam*, inscripsit. Atque eo pacto se injuriam vindicasse existimans, Persicam expedi- tionem, perpetua nota urbi Antiochenæ inusta, est prosecutus. Antiochiæ porro erga Christianos ægens, ut Græcorum superstitio invalesceret. Verum quid circa Babylæ martyris sepulcrum, et in templo Apollinis Daphnæi acciderit, periniquum esset, si silentio præteriremus. Id vero inde ordior.

CAPUT XXVIIH.

Quæ prævaricatori huic in Antiochenorum loco Daphnæ acciderint : et de tumulto sancti Babylæ mar- tyris, et de sancto Theodoro confessore.

Inter Antiochiæ suburbia præcipuum quoddam est, in quo frequentes florent cupressi, locus valde nemorosus, et variis aliis inter cupressos arbori- bus conspicuus : et quæ inter arbores ipsas sunt loca, prout anni tempus fert, omnis generis be- nivolentes producunt flores. Instar tecti autem habet, eo loco, quæ ex ramorum et foliorum den- sitate ubique provenit umbra, et solis radios non facile solum ipsum pertingere sinit, neque quid- quam amœnitatis regioni ei deest. Non ibi aqua- rum copia irriguarum desideratur : et gratum temporis temperamentum, Zephyrique et alii venti leniter ramis flatu suo incidentes, suavemque su- surrum edentes, amœnitatem multam afferunt. Eo loco Græci fabula conficta, Daphnem (1) Iar- donis fluvii filiam, ex Arcadia, 62 Apollineam amatorem fugientem, in nominis sui arborem esse

(1) Est l. ii. C. titulus, *De cupress. ex luc. Daphnem. vel Pers. per Egypt. non exci. vel vend.*

Βασε · μη συνειδώς, ὡς ἔπου δ' ἂν στρατοπέδου πο- λυπλήθεια γίνεται, τὸ ἀφθόνον μὲν τῶν πύλων περιαιρεῖ · ζῆμια δὲ καὶ τοῖς περιπολοῖς ἐγγίνεται. Οἱ τοίνυν κάπηλοι τε καὶ παλιγκάπηλοι, τὴν ἐντεῦ- θεν ζῆμιαν μὴ φέροντες, πολλὰ κατεβῶν τῶν βα- σιλέως, ἀποσχόμενοι τε τῆς ἐμπορίας, ἐπιλιπεῖν τὰ ἐπιτήδεια παρεσκεύασαν. Οἱ δὲ τῆς Ἀντιόχου (ἐπ' ἑ- βρετοὶς γὰρ πρὸς Ἑβραῖς οἱ ἄνθρωποι) ἀνέδην τε τὸν βασιλέα ἐτιθάσσον, καὶ ἀπέσκηπτον εἰς τὸν ἐκείνου πύγωνα, ὡς βαθύς εἴη, καὶ δέον κείρειν αὐτὸν, καὶ σχοινία ἐκ τούτου πλέκειν · καὶ εἰς τὸ νόμισμα, ὅτι ταύρου εἶχεν εἰκόνα · ἐπίσης γὰρ τῶν ὑπτίων ταύρων ἀνατετραβῆθαι τὸν κόσμον ὑπ' ἐκε- νῶ βασιλεύμενον. Δεισιδαίμων γὰρ, εἴπερ τις, σφόδρα γενόμενος, καὶ τοῖς εἰδώλων βωμοῖς ταύρου θύων ἐκάττοτε, καὶ βωμὸν καὶ ταῦρον τῷ σφετέρῳ ἐντεπύσθαι νομίσματι διατάττετο. Περιοργῆς δὲ γενόμενος, ἠπέλει κακῶς Ἀντιόχας ποιεῖν · καὶ εἰς Ταρσὸν μετωκίζετο, τὰ ἐπιτήδεια τῷ πολέμῳ ἐκείθεν πορίσασθαι ἤρημένος. Εἰς ἔργον δὲ τὴν ἀπειλὴν ἀγαγεῖν μὴ θελήσας, λόγους ἀντισκόψαι τὴν Ἀντιόχου ἠθέλησε · καὶ λόγον κατ' Ἀντιοχείων γεν- ναῖον καὶ μάλα ἀστεῖον διεξελθὼν, ὃν Ἀντιοχεικὸν ἢ *Μισσοπύγωνα* ἐπιγράφει. Καὶ οὕτως ἀμύνασθαι δόξας, τὴν πρὸς Πέρσας ἠπέλεγτο, στίγματα διγενεῖ τῇ Ἀντιοχείων πόλει καταλιπὼν. Χριστιανοῖς δὲ πᾶσι κἀνταῦθα ἐπίσης τῇ μοχθηρίᾳ ἐκέχρητο, περὶ πολλοῦ ποιούμενος τὰ Ἑλλήνων κρατύειν. Οἷα γοῦν περὶ τὴν θίβην συνέβη Βαβύλα τοῦ μάρτυρος, καὶ τοῦ ἐν Δάφνῃ νεῶ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀδικον πα- ραλιπεῖν ἀδιήγητα. Ἄρχομαι δ' ἐντεῦθεν.

eadem est imporiunitate usus, omnibus modis id

ΚΕΤΑΛ. ΚΗ΄.

Περὶ τῶν ἐν Δάφνῃ τῆς Ἀντιοχείας γεγενημένων τῷ παραβάτῃ · καὶ τῆς σοροῦ τοῦ ἁγίου Βα- βύλου καὶ μάρτυρος · καὶ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ ὁμολορητοῦ.

Πρὸ τῆς Ἀντιόχου ἐπίσημόν τι προάστεῖον ἐστὶ καὶ τῶν ἄλλων ἐξάρτεον, ὃ πολλαῖς μὲν κυπαρί- σοις θάλλει, ἀισώδης δ' ἐστὶ μάλα ὁ χώρος, ποικίλῃ δένδρων ἀναμίξαις κυπαρίσσοις ὠραϊζόμενος. Ἰδὲ δὲ μεταξὺ τῶν δένδρων, ὅσα ὠρῶν εἰσὶν εὐώδη ἀνὴτ παντοδαπὰ φύεται. Ὅροφος δὲ τῷ τόπῳ ἢ πανταχοῦ τοῖς φύλλοις καὶ τοῖς κλάδοις ἐκ πυκνότητος γινο- μένη σκιά, μηδαμῶς ἐῶσα τὴν ἀκτίνα τοῦ ἡλίου τῷ εἶδαί τε προσβάλλειν. Τερπνόητος δ' οὐδὲν ἐλλείπει τῷ χώρῳ · τῷ τε γὰρ ἀφθόνῳ τῶν ὑδάτων λίαν ἐστὶ κατάρρυτος, ὠρῶν τε εὐκρασιὰ ἡρέμα τοῖς κλάδοις τοῦ ζεφύρου καὶ τῶν λοιπῶν ἀνέμων προσπιπτόν- των, καὶ λιγυρὸν ὅσον ἔχούτων. Ὅπου δὲ φασὶν Ἑλλήνων παῖδες μύθον ὑφαίνοντες, τὴν τοῦ ποτα- μοῦ Λάδωνος Δάφνην, εἰς Ἀρχαβία· φεύγουσαν Ἀπόλλω τὸν ἑραστήν, εἰς ὁμώνυμον φυτὸν ἀμειφθῆ- ναι · τὸν δὲ μὴδ' οὕτω τὸν πόθον ἀποβαλεῖν · τὸν

Lambit Apollinei nemoris nutritor Orontes. (Claud.)

ἔρωτα δ' ὅσον παραμυθούμενον, τοῖς τῆς ἐρωμένης ἄ κλάδοις τὴν κεφαλὴν ἀναδύσασθαι, καὶ γε δένδρον γενομένην, περιπλακῆναι καὶ περιπτύξασθαι, καὶ μὴ ἀπαλλάττεσθαι μάλα αἰρεῖσθαι, ἀλλὰ προσεδρεύειν ταύτῃ σὺν ἀστειότητι, κἀντεῦθεν καὶ τιμῆσαι τὸν χώρον τῇ μακρῇ προσεδρεία· καὶ τῶν ἄλλων χώρων ἐκτραπὴ ποιῆσαι καὶ κεχαρισμένον αὐτῷ. Ἐνταῦθ' οἱ σωφρονεῖν αἰρούμενοι καὶ τὸν τρόπον ἐπεικεῖ; διατρίβειν ἤμιστα ἤθελον. Μάλα γὰρ ἦν ὁ χώρος πρὸς βραστώνην ἀνεϊμένος. Τοῖς γε μὴν διεφθορόσι τῶν νέων, ἐπέρατος τις διαφερόντως ἐδόκει, ἅτε δὴ καὶ τῷ μύθῳ βοηθούμενοι, ἐρωτικῶ γε ὄντι. Ἐν διπλῷ γὰρ ἐκεῖνοις τὸ πάθος ἀνῆπτετο, εἰς ποραίτησιν οὐκ ἀγεννῆ προϊσχυμένοι; τὸν μῦθον ἀναίδην τε γὰρ τῇ ἀκολασίᾳ ἐχώρουν μῆτ' αὐτοῖς σωφρονεῖν δυνάμενοι, ἀλλ' οὐδὲ σώφρονας τῷ χώρῳ διατρίβειν ἠείχοντο. Μὴ γὰρ μετ' ἐρωμένης ἐκεῖσε διατρίβην τις ἔχων, ἀγεννῆς τις ἂν ἔδοξε μάλα καὶ ἄχαρις, καὶ ὡς ἄγο; τι ἀποτρόπαιον ἐκείθεν ἠλαύνετο. Διὰ πλείστης δὲ τῆς τιμῆς ἦν ὁ χώρος τοῖς ἑλληνίζουσιν. Ἀγαλμα γὰρ ἐνταῦθα ἐτύγχανεν εἰς κάλλος λίαν ἀπεξοσμένον Δαφναίου Ἀπολλωνος· καὶ νεῶς κάλλιτος, εἰς ὕψος ἄμα καὶ μέγεθος φιλοτίμῳ ἔξοιργασμένος χειρὶ· ὃν Σέλευκος ἀνεγείρει λόγος τὸν Ἀντιόχου πατέρα· ὃς καὶ τὴν ἐπώνυμον πόλιν, τὴν Ἀντιόχου φησὶ, μεγαλοπρεπῶς τὴ κατ' ἀρχὰς ἀνίστα. Πίστις γε μὴν προσῆν ἐκ πολλοῦ καὶ τι μαντικὸν ὕδωρ ἐκ Κασταλίας τῆς πηγῆς καταβῆναι ἐκεῖσε, καὶ μὴδὲν τι παραλλάττειν τὴν τ' ἐνέργειαν καὶ προσιγορίαν ἐκεῖνου. Φασὶ δὲ καὶ Ἀδριανῶ τῷ βασιλεῖ ἐν ἰδιώταις ἔτι ταυτομένῳ, ἐνταῦθα προφορεσθῆναι τὸ μέλλον· δάφνης γὰρ φύλλον ἐμβάψαντα τῇ πηγῇ, τὴν τοῦ μέλλοντος ἀρύσασθαι πρόγνωσιν, γράμμασι καταμνησθεῖσαν αὐτῷ· ἐπεὶ δὲ καὶ τέλος ἔσχεν ἡ πρόβησις ἐπ' αὐτῷ, ἵνα μὴ καὶ ἄλλοις οὕτω τὸ μέλλον μανθάνειν ἔξῃ, χώμασι πολλοῖς τὴν πηγὴν ἀφανίσαι.

Ταῦτα μὲν Ἑλλήνων παῖδες φασιν· ὡς δὲ Γάλλοι Καῖσαρ πρὸ Κωνσταντίου χειροτονηθεὶς ἐν Ἀντιοχείᾳ διέτριβε, τὰς ἐκεῖσε τῶν βαρβάρων ἀναστῆλων ὀρμάς· ἐπεὶ Χριστιανὸς ὢν, ἐς τὰ μάλιστα ἐτίμα τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ τοῦ δόγματος γενναίως ἀγωνισαμένους, ἔγνω δὴ τὸν χώρον τῆς μακρᾶς δεισιδαιμονίας καὶ τοῦ ἀκολάστου τρόπου μάλιστα ἐκκαθῆραι καὶ ἀπαλλάξαι. Νομίσας σὺν ὡς οὐκ ἄλλως γε περὶ σοῖτο τοῦ δεινοῦ, εἰ μὴ εὐκτέριον ἐκεῖσε δὴ ἀντικαταστήσειεν οἶκον, τοῦτο εὖ διαπεπραγμένος, καὶ τὴν θῆκην Βαβύλα τοῦ μάρτυρος εἰς δάφνην μετήγαγεν· ὃς πρὸ πολλοῦ λαμπρῶς τὴν Ἀντιοχείων ἐπιτροπεύων, ἐπὶ Νουμεριανοῦ γενναίως τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα διήνεγκε. Τὸ δὲ μαρτύριον ἐξ αἰτίας τοιαύτης αὐτῷ προδοῖναι· ἐπίσκοπος μὲν γὰρ ἦν ὁ Βαβύλας· κατὰ δὲ τινὰ δαίμονα γνώμην, Νουμεριανῶ ἔρωσ ἐμπεσεῖν, πλῆθους τῆς ἐκκλησίας εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ· τὸν δ' ἐράραχην κατὰ τὰ πρόθυρα

(1) In umbroso Daphnæ luco Constantinus Magnus matri suæ Helenæ statuam collocavit. Et ob

PATROL. GR. CXLVI

conversam : ipsum autem deum. ne sic quidem puellæ desiderium abjecisse, amoremque suum veluti solantem, amatæ virginis frondibus caput cinxisse, eamque etiam arborem factam complexum esse : neque ab ea discedere volentem, illi cum festivitate quadam assedissee, proindeque honore diuturnioris moræ eum locum prosectum, atque aliis locis illustriorem, sibi que etiam gratiorem effecisse ferunt. Hic homines casti et moderati minime versari sustinuerunt, quod regio ea ad desidiam et libidinem admodum esset proclivis. Juvenibus autem corruptis jucunda plurimum et grata visa est, et prorsus amatoria : quos etiam eam in rem fabula ipsa invitarit. Et duplex eis ad culpæ deprecationem fabulam non illepidam prætententibus incensa est libido, ut sine pudore neque ipsi pudici essent, neque pudicos in eo loco esse paterentur. Qui enim ibi sine amica versaretur, illiberalis plane parumque gratus visus, perinde atque piaculum aliquod detestandum inde abigebatur. Græcæ autem superstitionis observatoribus præcipue in maximo locus habitus est honore. Nam statua ibi Apollinis Daphnæ (1) magna venustate exsculpta, et templum pulcherrimum altitudine et amplitudine mirifica, artificiosa manu constructum fuit : quod Seleucum, Antiochi, qui urbem eam sub suo nomine magnifice primum condidit, patrem construxisse ferunt. Creditum etiam longo tempore est, aquam ibi e fonte Castalio divinatricem, nihil prorsus ab alia illa apud Delphos, ut nomine, sic etiam efficacia differentem, profluxisse. Fama item fert, Adriano imperatori, cum privatus adhuc esset, responsum ibi de rebus futuris editum esse, cumque lauri folio in fonte tincto futuri cognitionem litteris designatam hausisse : et cum responsum id ad exitum suum pervenisset, ne aliis quoque ad eundem modum res futuras cognoscere liceret, aggere multo fontem obstruxisse.

Hæc quidem sic Græci tradunt. Gallus autem, ubi Cæsar est a Constantio creatus, Antiochiæ vixit, Barbarorum ibi impetum et incursionem comescens. Hic ut Christianus, cum maxime eos qui pro Christo et dogmate nostro fortiter decertarunt, **63** veneraretur, locum talem a diuturna superstitione et improbo illo more liberandum atque repurgandum duxit. Postquam autem non aliter se malum tantum exstirpaturum esse putavit, nisi contra templum id orationis domum construeret, opere eo pulchre perfecto, loculum etiam Babylæ martyris in Daphnen transtulit : qui ante annos plures Antiochiæ ecclesiæ splendide antistes præfuerat, et sub Numeriano fortiter certamen pro Christo pertulerat. Martyrii ejus hæc causa fuit : Episcopatum Babylas gererat. Numerianum autem de dæmonis cujusdam sententiâ cupido invasit, ecclesiam Christianorum, cum eam causam locum cum Αύγουστειῶν, Augusteum, nominavit. (Suid.)

17

frequentissima esset, ingredi. Et advenienti ei, hierarcha ad templi vestibulum astans, ingressum præcluserat; se pro virili sua affirmans non commissurum, ut ad gregem lepum ingredientem intineatur. Atque ille statim quidem cæpto destitit; episcopum autem primum de tanta audacia criminatus est: deinde sacrificare etiam dæmonibus jussit, eam unam expiationem criminis abolutionem, et subsequenti honoris et gloriæ conciliationem fore denuntians. Cui Babylas ingenti animo resistens, martyrii coronam recepit. Ejus tum ossa Gallus transtulit. Quod ubi est factum, dæmonium deinde oracula non edidit. Et multi quidem propterea id consiluisse existimarunt, quod sacrificiis et cultu eo quem antea ille exhibuerant, spoliatum esset. Verum rem aliter se habere compertum est. In causa enim vere erat in vicinia quiescens martyr, qui eam rem non permisit, cæptum illius vi majore prohibens. Sub Juliano enim, cum ad satietatem usque sanguine et victimis exleretur, non minus mutum fuit. Et postremo ipsi illi imperatori de eventu Persicæ expeditionis dæmonem consulenti (cum frequenter eo venisset, quod cadentis hostiis delectaretur, et multo sanguine Pythium veneraretur), causam ejus silentii indicavit. Ubi namque templum ingressus, oraculo, quæ visa essent, idem ejus periclitans, magnificis mactatis victimis Julianus proposuit: insuper quoque prælit, ne deus, de quibus rebus inquireret, respondere gravaretur; tum ille aperte quidem non significavit, se more suo propter Babylam martyrem non respondere: **64** sed alio id modo insinuavit. Locum enim eum plenum esse cadaveribus dixit, et propterea se oracula edere minime posse. Et erant ibi multi alii sepulti. Verum Julianus Babylam martyrem solum responsis obstare judicans, confestim loculum ejus transferri jussit. Quapropter Christiani advenientes, martyrem in urbem ad quadraginta stadia intulerunt, ubi etiamnum situs est, nomine suo loco ipsi indito. Qui vero loculum ferebant senes et juvenes, alique chorum gravem et venerandum efficientes, alius alium in via ad psalmos canendos invitabant, sub illo quidem prætextu, quasi sudorem laborumque viæ levarent: re autem ipsa, quod zeli ardore ferrentur, ut imperatoris ineptam monstrosamque religionem reprehenderent. Et canendo præbant, qui artem eam accuratius addiderant. inter alia autem multitudo illis succinens, et illam carminibus addidit partem: « Confundantur omnes qui adorant sculpitula, gloriantes in simulacris suis. » Tum sane, qui antea philosophum se esse professus fuerat imperator, longe alius deprehensus. Ira namque commotus, perinde atque injuria affectus esset, affligere Christianos constituit, et eadem adversus illos facere, quæ Diocletianus fecisset. Quod vero impetum ejusmodi expeditio Persica, quam urgebat, moraretur, Salustio, qui tum præfecti magistratum gerebat, mandavit ut

Α τοῦ νεῶ στάντα, τὴν εἰσοδὸν διατειχίζῃαι αὐτῷ, φάσκοντα ὅσα γε δυνατὸ; εἶη, μὴ περιφύεσθαι λύκον τῷ ποιμνίῳ παρεισυρόμενον, καὶ τὴν μὲν αὐτίκα τῆς ὄρμης ἀνακρουσθῆναι· τὴν δ' ἐπίσκοπον ἐν αἰτίαις πρῶτα ἐτίθει τῆς πόλεως. Ἐπειτα δαίμονι θύειν ἐκέλευε· μόνην γὰρ εἶναι τὴν ἐξοσίωσιν αὐτῆν, τοῦ ἐγκλήματος λύσιν, καὶ τῆς εἰσέπειτα τιμῆς τε καὶ ὀξῆς πρόξενον. Τὸν δὲ γυναικίως ἀντιταξάμενον τὸν μαρτυρικὸν ἀναδήσασθαι στέφανον· οὗ τὴν θίβην τότε μετένεγκε. Τούτου δὲ γενομένου, λόγος μὴ τοῦ λοιποῦ τὸ δαιμόνιον χρησμὸν ἀνελεῖν. Καὶ ἐδύκει μὲν τοῖς πολλοῖς, ὡς θυσίῶν ἀμοιρῆσαν καὶ τῆς πρὶν θεραπείας ἥσπερ ἤξιωτο, σιωπῆν. Ἄλλ' ἠλέγχθη τοῦτο οὕτως μὴ ἔχον. Αἴτιον γὰρ ἦν ἀληθοῦς, ὡς ἐγγεττόνων σκηνώσας ὁ μάρτυς οὐ ξυνεγώρει τὸ ἔργον δυνάμει κρείττονι ἀπεύργων, ἐκείνο τοῦ ἐγγετρήματος. Ἐπὶ γὰρ Ἰουλιανοῦ εἰς κόρον ἀπυλαῦσαν τῶν συνήθων αἱμάτων, καὶ θυσίῶν, οὐδὲν μᾶλλον ἀναυδὸν ἦν. Καὶ τὸ ὕστατον καὶ αὐτῷ γε ἐκείνῳ τῷ βασιλεῖ χρησμὸν αἰτοῦντι τῆς κατὰ Περσῶν ἐνεκεν ἐκστρατείας, πυκνὰ γὰρ ἐκείσας οὕτως ἐπεχωρίαζε, φιλοθύτης γε ὢν, καὶ ἀφθόνοις αἱμασι γενεαίων τὴν Πύθον, τὸ αἴτιον τῆς προτέρας σιωπῆς κατεμήνυσεν. Ἐπειδὴ γὰρ τῷ μαντεῖῳ πείραν προσῆγε περὶ ὧν οἱ αὐτῷ ἐδύκει, τῷ ἱερῷ προσβαλὼν, φιλοτίμοις θυσίαις τιμῶν τὸ δαιμόνιον, καὶ ἐδεῖτο μὴ ἀμαλεῖν λέγειν περὶ ὧν ἐκείνῳ ἦν σπουδὴ ἐρωτῆν. Τὸ δὲ περιφανῶς μὲν οὐκ ἐδόχλου μὴ δύνασθαι χρησμοῦσιν ὡς ἔθος διὰ Βαβύλαν τὴν μάρτυρα· Ἐτερον δὲ τρόπον τοῦτο ἐσήμανεν· Νεκρῶν γὰρ, εἶπεν, ὁ χώρος μεστός· καὶ διὰ τοῦτο ἤριστα δύνασθαι χρησμοῦσιν. Πολλοὶ μὲν οὖν καὶ ἄλλοι ἦσαν εἰσεπενεκροί· ὁ δὲ Ἰουλιανὸς συμβαλὼν τὸν μάρτυρα μόνον Βαβύλαν ἐμποδῶν καθίστασθαι ταῖς μαντεῖαις, προστάττει αὐτίκα τὴν θίβην μετατεθῆναι τοῦ μάρτυρος. Χριστιανοὶ δ' ἐλθόντες ἐπὶ τὴν πόλιν, ἤγαγον ὡσεὶ στάδια τεσσαράκοντα· ἔνθα δὴ νῦν ὁ μάρτυς κεῖται, τὴν οικίαν προσηγορίαν τῷ τόπῳ θέμενος. Οἱ δὲ ἄγοντες νεοὶ τε καὶ γέροντες, καὶ ἄλλως σεμνὸς ὄντες καὶ χορῆς τίμιος, ἀλλήλους ἀνέπειθον δ' ἀπάσης ψάλλοντες τῆς ὁδοῦ· προφάσει μὲν τοῦ τὴν ἰδρῶτ' ἀναψύχειν, τὸ δ' ἀληθές, ζήλω ἐφέροντο, ἐξελέγοντες τὸ τοῦ κρατούντος περὶ τὸ θεῖον ἀλλόκοτον. Ἐξήρχον μὲν οὖν τοῦ μέλους, οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἤκρωσμένοι εἶχον· σὺν ἄλλοις δὲ τὸ πλῆθος, ἐμψωνον καὶ τοῦτο δὴ τὸ μέρος· ἐπῆδεν· « Ἐσχύνθησαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς, οἱ ἐγκαυχώμενοι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. » Τότε δὴ ὁ πρὶν φιλοσοφεῖν ἐπαγγελόμενος βασιλεὺς ἐξηλέγητο. Περιργῆς γὰρ γενομένος ὡς ὕβρισμένος, κακῶς ποιεῖν ἤρετο Χριστιανούς· καὶ τοιαῦτ' ἐπ' αὐτοῖς πράττειν, ὅσπερ οἱ περὶ Διοκλητιανὸν ἐποίουν. Ἐπὶ δὲ ἡ πρὸς Πέρσας σπουδὴ τὴν ὄρμην ἐκείνου ἀνέστειλε, Σαλουστίῳ ἐνεκλειέτο, ὃς τὴν ἐπαρχὸν τηλικαῦτα διεῖπεν ἀρχὴν, συλλαβόντα τοὺς διαφέροντας ἐν ψαίμωδι, κολάζειν. Ὁ δὲ, καίτοι πολὺς τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν ὦν, οὐδαμῶς ἐπῆναι τὸ βούλευμα. Ἀντιτείνειν δὲ οὐχ οὐδὲς τε ὦν πρὸς τοῦπίταγμα, τῆ ὑστεραία πολλοῦς τῶν Χριστιανῶν συλελόμενε, καὶ ὑπὸ

δεσποτήριον ἦγεν. Ἐνα δὲ τούτων προῆγε, Θεόδω- A
ρον ὄνομα, νεανίαν τὸν χρόνον· ὃν κολάσειν οὐκ
ἄλλοις ὑποβαλὼν, καὶ ξύλῳ βασανιστηρίῳ ἀνήρτα.
Ἰκανῶς δὲ καταξανοθῆναι παρασκευάσας τὸ σῶμα,
ἐπεὶ ἄληπτον ἰώρα τὴν μάρτυρα, μὴ λιπαροῦντα,
ἄνωδον δὲ οἶον φαίνεσθαι παρεχόμενον· ὥσπερ
γὰρ θεατῆς τῶν ἐπ' αὐτῷ γινομένων, ἀλλ' οὐκ ἀλη-
της ὢν, στεβρῶς τὸ πάσχειν διεκαρτέρει, καὶ τὸν
πρότερον αὖθις ἐπῆδε ψαλμῶν, ἔργοις δεικνύων μὴ
μέλον αὐτῷ ὡς παρ' ἐκείνου ἠτάζετο· μόλις ἔλυε τῶν
δεινῶν. Τότε δ' ἤφιστο, ὅτε μὴ ζῆν ἐτι τῷ κολαστῇ
ἐτίκει. Ἐκείνου δὲ τὴν ἐνοστασιν ἐν ἐκπλήξει ποιού-
μενος· ὁ Σαλούστιος, παρὰ τὸν βασιλέα ἐλθὼν ἀνήγ-
γειλεν· ὡς « Εἰ μὴ παύσαιμεν Χριστιανοὺς ἐπιτελεί-
μενοι, ἐνδόξους μὲν αὐτοὺς θάπτου, ἐν γέλωτι δ'
ἡμᾶς τῷ παντὶ κείσεσθαι πράξομεν. » Δοξάντων B
δ' ἐν ἀμείνονι εἶναι ὁ Σαλούστιος ἔλεγεν, ἀφείθησαν
οἱ δεσμῶται. Θεόδωρος δ' ἐπέβη μετὰ τὴν ὁμολογίαν
χρόνον συχνόν. Λέγεται δὲ μετὰ ταῦτα, Ῥουφίνον
εὐρόντα, ὃς τὰ ἐκκλησιαστικὰ Ῥωμαίων γλώττει
ἐξέθετο, ἔρεσθαι εἴπερ ἀσθησιν τῶν δεινῶν πάσων
εἶχε, καὶ εἰ ἀνώδυνος ἔφερε τὰς πληγὰς· τὸν δὲ φά-
ναι, ὡς πάντη μὲν οὐκ ἦν ἀνώδυνος· παρεστῶτα δὲ
τινα νεανίαν, ὑφάσματι λεπτοτάτῳ τοὺς ἰδρώτας
μὲν ἀπομάττειν, ὕδωρ τ' ἐπιχεῖν μάλα ψυχρὸν, ᾧ
τὰς τῶν πόνων ἀνέψυχε φλεγμονὰς, καὶ τὸ πολὺ τῶν
ἰληγδόνων ὑψῆρει· ἐπιβρῶννύοντα τὸ πνεῦμα, καὶ
ἄρρητον ἐνιέντα τὴν τέρψιν τοῖς πόνοις. Καὶ μοι δο-
κεῖ, μὴ ἀνθρώπινον εἶναι οὕτω τοῦ σώματος· ὑπερι-
δεῖν, μὴ τῆς θείας προηγουμένης ῥοπῆς.

sensissetne pœnarum tormenta, an plagas citra dolorem omnem pertulisset? Cui ille respondit, non se quidem sine sensu cruciatum fuisse: adolescentem autem quemdam sibi assistentem fascia tenuissima sudorem abstersisse, et aquam frigidam infudisse, qua dolorum ardorem relocillarit, tormentorumque vim sustulerit: spiritui præterea suo robur indidisse, et iacredibilem in tantis laboribus jucunditatem suppeditasse. Mihi certe hominis esse non videtur, corpus ipsum ita despicere, nisi divinum præsto sit auxilium.

Τοσαῦτα μὲν περὶ τοῦ θαυμαστοῦ Θεοδώρου. Ἐκ C
ταύτης δὲ τῆς αἰτίας ὁ μάρτυς Βαβύλας ἐν τῇ Δάφνῃ
ἀπέχθη, καὶ αὖθις μετεκινήθη ἐκεῖθεν. Μετὰ δὲ μι-
κρὸν, πῦρ αἰφνίδιον ἐμπεσὼν τῷ νεῷ τοῦ Δαφνίου
Ἀπόλλωνος, αὐτὸν τε καὶ τὸ ἄγαλμα καὶ τὴν ὄρ-
φην ἄσαν εἰς τέφραν ἐποίησε. Ἐν ἀκαρεῖ δὲ πάντα
ἦσαν γυμνά, οἱ τε τοῖχοι καὶ οἱ περιβολοὶ καὶ οἱ
περὶ τῶν πυλῶν κίονες, καὶ ὁ ὀπισθόδομος. Καὶ Χρι-
στιανοὺς μὲν ἐδόκει τὸ πῦρ τῷ δαίμονι προσβαλεῖν
αἰτησαμένου τοῦ μάρτυρος· Ἕλληνας δὲ τὸ ἔργον
Χριστιανοὺς ἐνετίθου. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς αἰτίας ὁ
τοῦ νεῷ ἱερεὺς εἰς ἐξέτασιν ἤγετο καταμηνύσων τὴν
τολμητῆν. Καὶ δὴ πολλὰς ὑποστάς βασάνους, καὶ ἐν
δεσμῶσι γεγωνῶς, ἤκιστα τινα εἶχε καταμηνύειν.
Ὁ δὲ Χριστιανὸς ἐπὶ μέγα ἦρε· μὴ κατ' ἀνθρωπί-
νην ἐπιβουλήν, θεῖα δὲ μὴνιδι τὸ πῦρ τῷ νεῷ κατα-
σκήψαι. Καὶ τὰ μὲν ὧδε εἶχεν· ἐκ δὲ τῶν συμβάν-
των τῷ τῆς Δάφνης νεῷ, ὡς γε εἰκάζειν ἔστι, οἱ
Βαβύλαν τὸν μάρτυρα, μαθὼν Ἰουλιανὸς καὶ ἄλλους
οἰκούς εἶναι μάρτυσιν ἀνεμύονους, ἀγχιστα τοῦ Δι-
δυμαίου Ἀπόλλωνος, ὃς περὶ τῆς Μιλήτου ἐστὶ, τοῖς
Καρίαν ἔγραψεν ἡγεμόσιν· εἰ μὴ τράπεζαν

A eos qui præcipui in ea quam diximus psalmōtia
fuisent, comprehensos coarceret. Ille quamvis
vanæ Græcorum religioni esset addictissimus, con-
siliū id tamen non laudavit. Quod autem man-
dato imperatoris reluctari nequiret, postriedie
multos Christianos comprehendit et carceri in-
clusit. Et deinde ex eis unum, Theodorum no-
mine, adolescentem adhuc, produxit. Eum cum
tormentis ingentibus subdidisset, et ad stipitem
tortorium suspendi, corpusque ejus satis dicter-
rari et concidi curasset, quod martyrem invictum
esse videret, non deprecantem, neque doloris
alicujus indicium præbentem (perinde enim atque
non certator ipse, sed spectator earum rerum quæ
in eo fiebant, esset, constanter cruciatus perfe-
rebat, et hesternum illum concinebat Psalmum,

65 reipsa nihil ad se pertinere quæ ab eo per
questionem requirebantur, ostendens), vix tandem
tantis pœnis liberavit. Id quod tum demum fecit,
cum jam tortoribus vita destitutus esse videretur.
Atque illius tantam fortitudinem et constantiam
cum stupore admiratus Salustius, ubi ad impera-
torem venit, Nisi, inquit, Christianos affligere
destiterimus, ipsis quidem laudam et gloriam brevi-
parabimus, nos autem ridendos omnibus propo-
nemus. » Porro Salustii sententia laudata, et ca-
ptivi illi dimissi sunt, et Theodorus post confes-
sionem eam longo vixit tempore. Dicitur autem
postea Rufinus, qui historiam ecclesiasticam Latine
vertit, virum eum aliquando conventum rogasse,
C
Hæc de admirando isto Theodoro. Atque ob
eam quæ dicta est causam, Babylas martyr in
Daphnen translatus, atque inde rursus deportatus.
Brevi vero post repentinum incendium in Da-
phnæi Apollinis templum incidit, quo id cum
tecto omni et ipso dei simulacro conflagravit: et
quasi temporis momento protinus nuda omnia
apparuerunt, muri scilicet ipsi cum lorica sua, et
columnæ quæ propylæum et posticum templi sa-
crarium sustinerant. Christiani incendium id
dæmoni, martyre petente, accidisse putarunt;
Græci ad Christianos auctores retulere. Ea certe
quidem de causa templi sacerdos tormentis sub-
ditus est, ut incendiarium indicaret; sed crucia-
tibus multis toleratis in vinculis, indicare nemi-
nem potuit. Quæ res Christianis magnæ laudis
fuit. Et homines plerique non mortalis cujusquam
insidiis, sed divina vindicta templum id confla-
grasse, igne cœlitus demisso, existimarunt. Hæc
sic se habuere. Cæterum cum satis colligere ex eo
quod factum erat, liceret, cladem eam templo in
Daphne propter martyrem Babylam accidisse,

66 ubi Julianus, quem id non latebat, alias etiam **A** καὶ Ἐροφον ἔχειν, ὁ δὲ ναὶ πυρὶ ὕσα δὲ τῶν οἰκοδομῶν μαρτύριον ἅσας ἀδες constructas esse, μημάτων ἡμιτελῆ ἔστιν, ἐκ βάρων αὐτὰ ἀνασπᾶν. prope Apollinem Didymæum sive gemellum, qui ante Miletum est, cognovit : præfatis provinciæ Carie scripsit, ut quæ templi ædificium altius, et tectum, atque etiam sacram mensam haberent, in ea ignem injicerent : quæ vero dimidia ex parte absoluta essent, funditus everterent.

CAPUT XXIX.

De fraude Græcorum oraculorum. Commemoratio eorum quæ per vindictam divinam passi sunt, qui sacra Christianorum et res divinas contumelia affecerunt.

Sed enim quibus rebus Julianus et Græci deorum potestatem adaugere atque ostentare studuerunt, ex eis illorum imbecillitas atque seductio, divina adjuvante providentiâ, deprehensa sese exhibuit. Nam quæcunque ab oraculis edita sunt responsa, pene omnia aperte falsa esse, et eventui minus respondentia, cognita sunt. Excercitum quippe adversus Persas ducturus, Belphos et Dodonen (1), qui vatos ibi consulerent, misit. Et illi non solum bellum, verum etiam victoriam promiserunt. Tantum vero a veritate ipsa aberrarunt, quantum postea rerum exitus ostendit. Porro ex responsis eis unum, ad mendacium redarguendum, hoc loco apponere libuit :

Nunc di dæque omnes consurgite : sumite bellum, Atque fera certum de flumine ferte trophæum, Dux ego vester ero Mars sævus belligerator.

Ferum fluvium Tigrim nominavit, qui cognominem sibi animantem habet. Ejusmodi oraculis deceptus miser, victoriam somniavit : et tandem confirmatus, se ad Persicum bellum armavit. Alias tum quoque, cum oracula simul et seorsim omnia respondissent, Imperatoris avunculum Julianum ægrem moriturum non esse : dum responsa ipsa legeret, ærumose et miserabiliter is vitam fuit. Multi enim qui in Christianos et veram pietatem furore suo debacchati fuerant, justas dedere pœnas : manifestissime autem omnium cum eis etiam Julianus, illustri dignitate præditus, qui tum universo Orienti cum imperio præfuit, desertoris ipsius (sicuti diximus) avunculus. **67** Præterea Felix, imperialium thesaurorum curator, et Elpidius imperatoriæ domus præfectus (comitem rerum privatarum Latina lingua vocat). Tres hi gratiosissime apud imperatorem erant : cui ut gratificarentur, posteriores duo veram pietatem abjuraverant. Julianus, incendii Daphnei templi et simulacri causam inquirens, Christianos id deorum odio excitasse suspicatus, tametsi a vicinis agricolis de cælo fulmine eam adem tactam esse cognovit, non temperavit sibi tamen, quin adversus universarum rerum Deum arma sumeret. Itaque sacra vasa longe pretiosissima Ecclesiæ Magnæ, quam Constantinus magnus construxerat, in fiscum imperatoris inferri mandavit, et foribus templi, quod tum Ariani habebant, clausis, ne quis eo ingrederetur, curavit. Cum Juliano Felix

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Περὶ τῆς ἀπάτης τῶν Ἑλληνικῶν χρηστηρίων καὶ ἀπαριθμήσεως τῶν κατὰ θεομητρίαν πεπονηθῶτων, ἅτε δὴ περὶ τὰ θεῖα ἐξυβρισάντων.

Ἐξ ὧν γὰρ ἐσπούδαζεν Ἰουλιανὸς καὶ Ἕλληνες κίθρον τὰ δαιμόνια, ἐκ τούτων μᾶλλον τὸ ἀσθενές καὶ πεπλανημένον τῆς θείας συνελευνοῦσης προνοίας ἡλέγγετο. Ψευδεῖς γὰρ καὶ ἀτέλειστοι σχεδὸν πάντες οἱ ἐκ τῶν χρηστηρίων χρησμοὶ κατὰ γε τὸ προφανές ἐγνωρίζοντο. Στρατεύειν γὰρ ἐπὶ Πέρσας μέλλων, εἰς Δελφούς καὶ Δωδώνην πέμψας, ἐπηρώτα τοὺς μάντις. Οἱ δ' οὐ μόνον στρατεύειν, ἀλλὰ καὶ νικᾶν ἐπηγγέλλοντο. Τόσον δὲ τῆς ἀληθείας ἡσέδουον, ὅσον ἔδειξε τὰ ἐς ὕπερον. Ἐγὼ δὲ καὶ ἐκ τῶν χρησμῶν τοῦ ψεύδους τῶν παρόντων ἐθήσω συγγράμματι : ἰ Νῦν πάντας ὀρηθήμεν θεοί, τίκτης τρόπαια κομίσασθαι παρὰ θηρί ποταμῶ. Ἐγὼ δ' ἡγεμονεύσω θεῶρος πολεμόκτορος Ἄρης. Θῆρα οὖν ποταμὸν τὸν Τίγγριν ὠνόμασαν, ἐπειδὴ περ ἔστιν αὐτῷ θηρίον ὀμώνυμον. Ἰπὸ δὴ τούτων ὁ δεύσιος βουκολιθεὶς τῶν χρησμῶν, τὴν νίκην ὠνειροπόλει : καὶ βεβαιωθεὶς, εἰς τὸν κατὰ Περσῶν ὠπλίζετο πόλεμον. Ἄλλοτε δὲ θεσπισάντων ἅμα πάντων καθ' ἕκαστον τῶν μαντείων σχεδόν, ὡς ὁ τοῦ βασιλέως θεὸς τὰ ἐκ μητρὸς Ἰουλιανὸς νοσῶν οὐ τεθήσεται, ἐν αὐταῖς ταῖς τῶν χρησμῶν ἀνχηνώτερον οἰκτρῶς ἐκεῖνος καὶ ἔλαεινός τὸν βίον κατέστρεψε. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν εἰς Χριστιανούς καὶ τὴν εὐσέβειαν ἐκμανέντων δίκας ἔτισαν οὐ μεμπτάς : εἰς τὸ προφανέστατον δὲ καὶ ὁ ἐπιφανής Ἰουλιανός, ὁ τηλικαῦτα τῆς Ἐω πάσης ἄρχων, θεὸς ὢν, ὡς γε εἴρηται, κατὰ τὸ μητρῶνον γένος τοῦ ἀποστάτου. Πρὸς δὲ καὶ Φηλίξ ὁ τοῦ βασιλικοῦς Θησαυροῦς ἐπιτετραμμένος : καὶ Ἐλπίδιος ὁ τηλικαῦτα τῆς βασιλικῆς οἰκίας προεστῆκός (κίμητας δὲ τῶν περιβάτων τούτους ἡ Ρωμαίων γλώσσα καλεῖ). Οὗτοι δὲ οἱ τρεῖς τῶν τῷ βασιλεὶ κεχρισμένων μάλιστα ὄντες, κακίῳ ἐκ χαριζόμενοι, τὴν εὐσέβειαν ἐξηρνήσαντο. Ἰουλιανὸς γὰρ τὸν κατὰ τοῦ ἀγάλματος τῆς Δάφνης ἐμπρησμὸν ἐρευνώμενος, μήπου τις τῶν Χριστιανῶν μίσει τῶν θεῶν τὸ πῦρ ἔβαλεν : ἐπειδὴ παρὰ τῶν πλησιόχωρων ἀγροίκων ἀνέμαθεν οὐρανὸθεν τὴν πρηστῆρα φερόμενον τεθεῖσθαι, ὅμως οὐ καθυφῆκε μὴ κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ὀπλίζεσθαι. Καὶ δὴ προστάττει τὰ ἱερὰ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας σκευή, οὐδένος εἰς πολυτέλειαν ἐνδεῆ (ἦν Κωνσταντίνος ὁ μέγας ἐδείματο), τοῖς βασιλικῶς ταμίαις ἀποδοθῆναι : πρὸς δὲ καὶ τὰς θύρας ταύτης τοῖς Ἀρείου Οὐισώταις ἐδίδου. Καὶ τῷ μὲν Ἰουλιανῷ Φηλίξ καὶ Ἐλπίδιος τῶν νεῶ συνεσθῆλον, τῶν βασιλικῶν χρημάτων δυνεστῶμαί, ὁ μὲν τῶν δημοσίων, ὁ δὲ τῶν ἰδίων τοῦ βασι-

(1) Theodoret. addit Delum, lib. vi, cap. 21.

λέως δυντων. Τούτων ὁ μὲν Ἰουλιανὸς, ἀργαλέε τε Α καὶ δυστεκμαρτῶ νόσῳ βλιθεὶς, ἐπὶ τεσσαράκοντα ὄλας ἡμέρας ἔκαιτο ἀποτιδὼν, μῆτε φθεγγόμενος, μῆτε τινὰ συναίσθησιν ἔχων. Τὸ δ' αἰτίον ὅτι περ κατέδρα τοῖς ἱεροῖς ἐχρήσατο σκεύεσι, προσαθήρατων τῇ γῆ· καὶ τὸν ἱεράρχην Εὐζώϊον, περιθρόντα κωλύσαι τὸ ἄγος, κατὰ κόρηθς παῖσι σφοδρῶς, ἐπειπῶν, ὡς ἔρημα τὰ Χριστιανῶν τῆς θείας τυγχάνει κηθεμονίας. Μικρὸν δὲ τῶς ὑπόβραζας, πολλὰ μὲν κατεγίνωσκεν ἑαυτὸν τῆς ἀθεμίτου γνώμης· καὶ τὴν δίκην αὐτῷ συνήθετο ἐκεῖθεν καταβράχῃναι. Καὶ μέχρι τοῦ μάρτυρα αὐτὸν ἑαυτῷ τῆς ἀνοσιουργίας γενέσθαι ἀνεγκών, παντοδαποῖς ἔλκεσι καὶ σηπετόσι τὴν γαστέρα σπασθεῖς, συνδιεβράχῃ καὶ τὴν ψυχὴν. Τῶν γὰρ ἐγκάτων τούτῳ διασαπέντων, τὴν κόπρον οὐκέτι διὰ τῶν ἀποκριτικῶν ὀργάνων παρέπεμπεν, ἀλλὰ τὸ μυστῆρον στόμα τῆς βλαστημίας γενόμενον ὄργων, τῆς ἀποκριτικῆς ἐγένετο μόριον. Τὸ δὲ γε αἰδοῖον καὶ οἱ περὶ αὐτὸ πόροι ἐφθείροντο· καὶ αἱ περὶ ἐκεῖνα σάρκα κατασαπείσαι, πρὸς σκώληκας μετεβάλλοντο. Καὶ τὸ πάθος ἐπικρατέστερον ἦν τῆς τῶν λατρῶν τέχνης. Διὰ παντοδαπῆς γὰρ ἤκοντες πείρας αἰδοὶ καὶ δεῖε τοῦ ἀνακτος, πᾶσαν τε φαρμάκων ἰδέαν κινήσαντες, λίπεσι τε τῶν πολυεῖμων ὀρνίθων οὐδ' ἔθον τὰ διεφθορότα μέλη προσκλάττοντες, τοὺς ἐν βάθει κρυπτομένους σκώληκας πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν μετεπέλλοντο. Οἱ δ' ἐπὶ μᾶλλον πρὸς τὰς ζώσας εἶρον σάρκας κατὰ βάθος δούμενοι. Καὶ γε οὐ διέλιπον κατεσθίοντες, ἕως οὐ βιζικῷ μόρῳ τὸν ἀθλιον διεχρήσαντο. Χρησασθαι δὲ αὐτὸν τῇ τοιαύτῃ φασὶ συμφορᾷ, Θεοῦ τὸν γόλον ἐπαύξοντος, καθότι τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ σκευῶν καταρχήσατο.

occultioribus ad carnem vivam magis magisque prorsere, neque corrodere hominem destiteret, donec violenta morte miserum enecarunt. Porro ex ira divina, quod sic Ecclesiæ et sacris ejus vasis

Ὁ δὲ γε Φηλιξ, τῶν ἱερῶν σκευῶν τὴν πολυτέλειαν θεασάμενος (Κωνσταντίνος γὰρ καὶ Κωνσταντῖος φιλοτίμως αὐτὰ κατεσκεύασαν), ἐπεγγελῶν καὶ ἀστενωόμενος, « Ἰδοὺ, ἔφη, ἐν ὀποίῳ σκεύεσιν ὁ τῆς Μαρίας ὑπηρετεῖται υἱός. » Κάντευθεν καὶ ἐξ οὐδεμιᾶς ἄλλης αἰτίας τῶν ἐν βάθει φλεβῶν μιᾷ, τῆς μεγίστης ἀρραχέισης, αἵματός τε αὐτὸν ἐξέπεμπεν ἐκ τοῦ στόματος· καὶ θέαμα τοῖς ὄρωσι γεύμενος φοδερὸν, οὐδὲ δι' ὅλης ἡμέρας ἤρκεσεν· ἀλλὰ περὶ δέλην ὄψλαν τοῦ αἵματος ἐπιλείψαντος, καὶ τὴν ψυχὴν συναπέδαλεν.

Ὁ δὲ γε τρίτος Ἐλπίδιος, βλαστημῆσας καὶ οὐτος Χριστὸν, εἰ καὶ τῶν ἄλλων βραδύτερον, ἀλλ' οὖν φωραθεὶς τυραννίδι συμπράττων, τῶν δυντων ἀπάντων ἔρημος γεγονώς, εἰρκταῖς τε καὶ συμφοραῖς ἑτέροις καταβιοῦς, ἀκλεῶς καταστρέφει τὸν βίον,

(1) Theodoretus addit, Julianum ipsum in sacraui quoque mensam minuisse.

(2) Verba conjugis ad Julianum apud Theodorit. : *Ut laudibus, o vir, Christum Salvatorem vchas, convenit, quod per castigationem potentiam tibi suam exhibuit. Non enim eum cognovisses, quem*

A et Elpidius, imperialium pecuniarum quæstores, publicarum al'er, alter privatarum, in templum id direpturi venerant. Horum Julianus difficili et incognito morbo mox correptus, ad dies quadraginta ita distentus jacuit, ut neque loqueretur, neque sentiret quidquam. Causa morbi erat, quod sacris vasis (1), quæ terræ illiserat, pro sedili usus fuerat : et episcopum Euzoium, qui piaculum tantum inhibere conatus fuerat, in caput vehementer verberaverat, dicto illo insuper ingesto, Christianorum res a divina Providentia non curari. Et valetudine paululum recuperata, cum seipsum ob nefandam sententiam suam condemnavit, tum vindictam divinam qua affligebatur, sensit (2). Et cum ita adversus seipsum impiorum facinorum suorum testis ipse esset, ventrem deinde ojus putredo et omnis generis ulcera convulserunt, quæ ei mortem etiam attulere. Visceribus etenim atque extis putredine ea corrosis, excrementa non jam per naturalia vim expellendi obtinentia membra egerebat, verum os scelestum, quod blasphemix et maledictorum effecerat instrumentum, pars corporis obscœna per quam excerneret, est factum. Videnda ipsa, et qui circa ea sunt meatus, corrupti itidem sunt : caroque eis in partibus putrefacta in vermes abiit, et morbus ipse medicorum arte longe fuit potentior. 68 Illi enim reverentia et metu imperatoris omnia experti sunt, et omni remediorum specie adhibita, pinguedineque pretiosarum avium, quas diis sacrificabant, membris corruptis applicata, vermes profundius latitantes, in apertum quasi quibusdam illecebris evocare contenderunt. At illi in membris

prorsere, neque corrodere hominem destiteret, tanta calamitate propterea maciatum esse ferunt, insultaverit. Felix autem vasis tantæ pretii conspectis (Constantinus namque et Constantius liberalissime ea comparaverant), arridens et urbane jorans, « Ecce, inquit, qualibus vasis Mariæ filius divina re peragenda colitur ? » Eamque nec ob aliam quampiam causam, ex interioribus ejus venis una quæ maxima esset, rupta, tanquam per fistulam sanguinem per os ejus emisit. Sic et ipse horrendum cernentibus omnibus spectaculum factus, non totum perduravit diem : sed circa crepusculum, una cum sanguine jam deficiente, simul etiam animam evomuit.

At tertius Elpidius, qui blasphemus quoque in Christum fuerat, tardius ille quidem quam alii pœnas luit : sed tamen inter eos qui tyrannidem affectarunt, deprehensus, bonis omnibus exutus, gravesque arumnas alias in carcere perpessus,

persequeris, nisi pro longanimitate sua divinitus huic tibi intulisset plagas. Agnovit illa morbi causam, et imperatorem, ut eis ecclesia quibus adempta fuerat, restitueretur, rogavit. Sed frustra. Lib. III, cap. 15.

turpiter vitam finit, sacer et defestandus ab omnibus iudicatus. Præter hos alius quidam cum reliquis in ecclesiam, quam, donaria et res alias pretiosas prædonum more auferentes, eumque qui sacra vasa curabat, contumeliis afficientes, vastant atque diripuerunt, ingressus: super reliquas indignitates, veste subducta, sacrificii aram petulantissime comminxit. Verum illico pergraves et acres tanti flagitii tulit pœnas. Per quæ enim peccaverat, ad interiora usque viscera putredine consumptis membris, incredibilis inde vermium vis prognata, miserandum in modum, ut dicere calamitatem eam pudeat, miserum extinxit. Sed et Heronem illum Thebis Ægyptiis ortum, qui episcopus creatus, casu quodam ad Græcam superstitionem defecerat, **69** subito putrida invasit ægrotudo, quæ totum illius corpus depasta, abominationem eum omnibus reddidit. Quapropter rebus omnibus desperatis, in viam est projectus, nullam prorsus a quopiam miserationem consecutus. Christiani namque perinde atque piaculum omnibus modis eum sunt aversati: Græci autem hactenus tantum eum, quod se errori et fraudi eorum subjecisset, agnoverunt. Et Heron quidem acerbissime et miserrime ita vita excessit. Alius autem, Theotecnus scilicet quidam, et ipse a nostra ad Græcam religionem prolapsus, carne ejus omni putrida carie consumpta, vermium materia factus est: et oculis illorum morsibus amissis, moriens per insaniam quæ eum corripuit, sua sibi dentibus conscissa atque devorata lingua, e gravibus tormentis ad longo deteriores majoresque cruciatu migravit. Sed et alii insuper talia quoque ausi, condigna sceleribus suis tulere supplicia. Ejusmodi multa eo tempore divinum Numen exhibuit miracula, commeritas justasque oppugnarunt, pœnas exigens. De quibus hactenus.

CAPUT XXX.

De statua Christi, quam in Paneade Phœnicie mulier illa quæ fluxu sanguinis laborabat, erexit.

Ego porro aliud quoque insigne miraculum, potentiam Christi exhibens, et vindictæ divinæ adversus impios iudicium non minimum ostendens, vi temporum obrui non patiar. Phœnicia urbs est, quæ antiquissimum nomen habuit Dan, appellatione ea ab ipso Dan, ex patriarchæ Jacobi filiis uno, accepta, qui tribus et gentis ejus locum cum tum incolentis princeps et auctor fuit. Longo deinde tempore post Herodis filius Philippus Cæsari gratificatus, de suo atque illius nomine urbem magnifice ornatam ædificiis, Philippi Cæsaream cognominavit. Græci autem propterea quod in ea Dei Panis statuam collocaverint, Paneadem vocarunt. **70** In hac ipsa urbe solum quidam est: ad hunc mulier (1) illa quæ sanguinis fluxu laboraverat, præclaram ex arte Christo

ἐπάρατος πᾶσι γενόμενος. Καὶ ἄλλος δὲ τις τοῖς εἰρημένοις, τῇ ἐκκλησίᾳ συνεισελθὼν, ἦν ἐπύρβουον καὶ ἀπεσούλων, τὰ τε θεία κειμήλια καὶ ἀναθήματα λαφυραγωγούντες, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς θεραπευόμενον ἐξυθρίζοντες. Οὗτος δὲ πρὸς ταῖς λοιπαῖς ἀτοπιαῖς τὴν ἐσθῆτα ἀνατυράμενος, τῷ θυσιαστηρίῳ ἐνασεγαίνων οὖρον ἐξέκρινε· καὶ παρατείλα, ποιήν χαλεπήν καὶ ὄξεϊαν εἰσπράττεται· δι' ὧν γὰρ ὕβρις μορίων, ταῦτα μέχρι καὶ τῶν ἐντέρων διασαπεί, καὶ σκωλήκων ἀδιήγητον χρῆμα τεκνώσας, οἰκτρῶς ἄγαν καὶ οὐδ' ἀφηγήσεως ἀξίως καταστρέφει τὸν βίον. Ναὶ μὴν καὶ Ἡρώων ἐκεῖνος ἐκ Θηδῶν τῶν Αἰγυπτίων ὀρμώμενος, καὶ εἰς ἐπισκόπους τελέρας, πρὸς Ἑλληνισμὸν ἐκ τινος συμβέματος μετεβλήθη· ὃν παραχρῆμα νόσος σηπεδονώδης ἐπέλαθε, καὶ πᾶν αὐτοῦ καταδοσκηθεῖσα τὸ σῶμα, βδέλυγμα πᾶσιν ὑπέδειξεν. Ὁ δὲ πανταχόθεν ἀπορηθεὶς ἐν ταῖς ἀμφόδοις διέβριπτο· μὴδ' ὄντινόν μὴδαμόθεν ἔλκων ἔλεον· τῶν μὲν Χριστιανῶν παντάπασιν ὡς ἄγος ἐκτρεπομένων αὐτόν· τῶν δ' Ἑλλήνων μέχρι τοῦ καθυποβαλεῖν αὐτόν τῇ πλάνῃ μόνον διεγνώκτων. Καὶ ὁ μὲν Ἡρώων πικρῶς οὖτος καὶ παναθλίως τῆς ζωῆς ἀπελήλαται. Καὶ ἄλλος δὲ τις Θεότεκνος ὄνομα, ἀποβρύεις πρὸς Ἑλληνισμὸν, πᾶσαν ἀθρόως τὴν σάρκα διασαπεί, καὶ σκώληξιν ὕλη γενόμενος, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπ' αὐτῶν γ' ἐκεῖνων ἐξορυχθεὶς, τελευτῶν εἰς μάνταν ἐτρέπη· καὶ τὴν σφετέραν γλῶσσαν καταφαγὼν, ἐκ πικρῶν βρασάνων εἰς πολὺ χαλεπώτερα κολακτῆρια πρὸς ἐπέμφθη· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἕτεροι παραπλήσια τετολημῆότες, ἐραμιλλοῦς καὶ τὰς τιμωρίας ἐξέτισαν. Τοιαῦτα δὲ πολλὰ τὴν τῆνικᾶδε καὶ τὸ θεῖον ἑταροτούργει, ἀντιβρόδους τὰς ποινὰς παρὰ τῶν ἀναθῆν κατά τῆς εὐσεβείας χωροῦντων σαφῶς εἰσπραττόμενον. Καὶ τὰ μὲν τῶν ἀσεβῶν τοιαῦτα.

ab eis qui impudenter et aperte veram pietatem

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τοῦ ἐν Πανεάδι τῆς Φοινίκης ἀγάλματος τοῦ Χριστοῦ, ὃ ἡ αἰμόρρους ἀνίδρυσεν.

Ἐγὼ δὲ καὶ ἕτερον οὐ συμῆρ' ἂν σημεῖον τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμειος ἐπαγόμενον, τῆς δὲ κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς θεομηνίας τεκμήριον οὐκ ἐλάχιστον ὑπεμφαίνον οὐκ ἀνήσω συγκαλύψαι τὸν χρόνον. Φοίνισσα πόλις ἐστίν, ἡ παλαιάτατον μὲν ὄνομα εἶχε Δάν, ἐλκυσταμένη τὴν προσηγορίαν ἀπὸ Δάν, ἐνὸς τῶν καιδῶν τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ, ὃς φύλαρχος κατέστη τῶν τῆνικᾶδε κατοικούντων τὸν τόπον. Μετὰ δὲ τοῦτο χρόνῳ πολλῷ ὕστερον, ὁ τοῦ Ἡρώδου υἱὸς Φίλιππος Καίσαρι χαρίζομενος, εἰς ἀμφοτέρων τὰς κλήσεις ἀνίστα τὴν πόλιν, καὶ ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς ὠκεδόμει· καὶ Φιλίππου Καيسάρεια ἐκαλεῖται. Τῶν δ' Ἑλληνιστῶν τὸ τοῦ Πανὸς ἕξανον ἐν ταύτῃ καθιδρυσάντων Πανεὰς ὠνομάσθη. Ἐν οὖν τῇ Πανεάδι ταύτῃ πηγὴ τις ἐστίν ἐνδον τῆς πόλεως. Παρὰ ταύτῃ δὴ τῆς πηγῆς αἰμόρρους ἐκεῖνη ἐπίσημόν τι ἔγαυμα χαλκοῦ

(1) Supra lib. vi, cap. 15.

πεποιημένον ἀνίστη Χριστῷ, ἀμειβομένη τὸν εὐεργέτην τῆ τοῦ πάθους ἀπαλλαγῆ· χάριν δὲ πλείστην τερπνότητος τοῖς ἐκείσε φοιτῶσι παρεῖχε θεώμενον. Τῆς δ' εἰκόνας ταύτης κατὰ τοὺς πόδας βοτάνη τις ἀνεφύετο νοσημάτων παντοίων, μάλιστα δὲ τῆς φθινάδος, νόσου ἀλεξιφάρμακον. Ἀμφίχανον δ' ἦν τοῖς θεραπευομένοις τὸ αἶτιον, περὶ πλείστου ποιουμένοις τὴν ζήτησιν. Ἐλελήθει γὰρ τῷ χρόνῳ, καὶ οὗτινος ἔφερε τὴν μορφήν, καὶ ἡ πρῶξις δι' ἦν ἀνεστήλωτο. Τῷ γὰρ ὑπαιθρον καὶ γυμνὸν ἐστάναι· στέγης τὸ θεῖον ἀγαλμα, οὐκ ἐλάχιστον καὶ τοῦ σώματος συνεχώσθη. Καὶ γὰρ δυμφοὶ γῆν ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων χώρων ἐπισυρρόμενοι ἀεὶ προσετίθουν· ὅψ' ἦς ἡ τῶν ἑκαστα δηλούντων ἐγγραμμάτων γῶσις ἀδελος ἦν. Ζητήσεως οὖν ποτε πολλῆς γενομένης περὶ τῆς χάριτος τῆς φουμένης ἐκείθεν, τὸ μὲν συγκεχωσμένον ἀνώρυκτο· τὰ δὲ γράμματα τὸ τῆς ἱστορίας ἀψευδὲς κατεμήνου, καὶ τοῦ λοιποῦ ἡ μὲν πῶα οὐκέτι μετ' ἐκείνων ὥφθη τὸν χρόνον, οὔτε ἐκεῖ, οὔτ' ἀλλαχού. Τοῦτον δὲ τὸν τοῦ Χριστοῦ ἀνδριάντα καλεῶν Ἰουλιανός, τὸν ἑαυτοῦ τῷ κλίον ἀνθιστά. Πῦρ δ' ἐξαπίνης οὐρανῶθεν ἐπεισεσὸν βίαιον, τέμνει κατὰ τὸ στήθος τὸ ἀγαλμα· καὶ τὴν κεφαλὴν σὺναμα τῷ σὺχίνι ἀποβαλὼν, καθὼ καὶ τὸ διεβρωγὸς τῷ στέρνῳ ἐγένετο, ἐπὶ πρόσωπον πῆγυσι· καὶ εἰς πολὺ τοῦ χρόνου διέμεινε, τὴν κεραυνίαν αἰθάλην ἐναργῶς στηλιτεῦον τοῦτο τὸ ἀγαλμα. Τόν γε μὴν ἀνδριάντα Χριστοῦ μεταστησάμενοι τῆνικαῦτα Χριστιανοί, ἐν τῷ τῆς ἐκκλησίας διακονικῷ ἔθεντο, τὰ πρέποντα θεραπεύοντες, στάσι τε σεμνοτέρῃ τιμῶντες· καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς τῷ χώρῳ φοιτῶν· θεώμενοι τε τὸ εἶδος, καὶ τὸν περὶ τὸ ἀρχετυπον πύθον ἐπιδεικνύμενοι. Τοῖς δὲ τοῦ δυσσεβοῦς τούτου χρόνοις, τὸ περὶ τὴν Πανεάδα Ἑλληνικὸν ἀναφλεγέντες, τῆς στάσεως ἀνασπασάμενοι, καὶ τῶν ποδῶν ἐκοδησάμενοι, διὰ μέσης ἦγον τῆς λεωφόρου, πᾶν εἶδος ἀσεβείας διαπρατόμενοι. Τὸ μὲν οὖν ἄλλο σῶμα εἰς μέρος διέσπασαν· τὴν δὲ κεφαλὴν τῷ σῦρσθαι τῆς ὀλομελείας διασυγείταν, τῶν τινες τοῖς δρωμένοις· ὡς εἰκὸς ἐπαγγούτων, ληληθότως τε ἀνελάθοντο, καὶ ὡς γε ἦν αὐτοῖς· δυνατὸν, διεσώσαντο. Ὡσαύτως δὲ καὶ τᾶλλα τοῦ σώματος αὐλλεξάμενοι, τῆ ἐκκλησίᾳ ἀνέθεντο. Τὸ δὲ φυόμενον τῆς βοτάνης ἐκείνου εἶδος· οὐδενὶ τῶν ἐστέρων ἢ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐμπεύρων δῆλον κατέστη. Καί μοι δοκεῖ μηδὲν εἶναι θαῦμα καὶ ξένας εἶναι τὰς εὐεργεσίας ἀνθρώποις, ξηνοτρόπως Θεοῦ τούτοις ἡρημένον ἐπιδημεῖν· ὅτι γε καὶ ἄλλα πλείεστα παράδοξα κατὰ χώρας καὶ κώμας μόνους τοῖς· ἐπιχωρίως ὡς εἰκὸς ἐγνωσται τῆ ἐξ ἀρχαίου παραδόσει διεγνωσμένα. Ὅτι δ' ἀληθὲς τὸ λεγόμενον, ἐγγύς ὁ λόγος δηλοῦν.

nova hominibus exhiberi beneficia, novo subinde modo Deo ipso eos invisente. Nam alia quoque plurima miracula, quæ in certis vicis ac regionibus sunt, solis incolis, sicuti consentaneum est, ex vetusta majorum traditione nota esse, quæ sequitur narratio verissime declarat.

erexit statuam, aliquam saltem benefactori suo ob depulsum sibi gravem morbum, officio eo gratiam rependens. Statua ipsa spectantibus plurimum præbuit gratiæ et amoenitatis. Ad hujus pedes herba enata est, præsentissimum agritudinum omnium, potissimum vero tabidi morbi remedium. Et cum qui ea curabantur, summa diligentia causam tantæ efficacis inquirerent, invenire tamen eam omnino non potuerunt. Temporis enim diuturnitate et oblivione intercederat, cujusnam ea statua formam referret, et cujus rei gratia ibi esset collocata. Quod namque divinum simulacrum sub dio astaret, non parum corpus ejus etiam est immutatum, et imbres ex locis superioribus limum secum trahentes, statuæ ipsi aggererant: quæ ob causam cognitio ea, quæ ex litteris omnia indicantibus provenit, incerta reddita. Cæterum cum cura et diligentia majore promanans inde gratia investigaretur, terra illa effossa, litteræ tum demum apparentes, rem ipsam certo indicarunt. Et deinceps herba ea, ab eo tempore, neque eo ipso neque alio loco est conspecta. Sed enim Christi statua Julianus dejecta, suam ipso in locum ejus in columna constituit. Et ecce de repente ignis e cælo vehemens dejectus, simulacrum illius circa pectus discidit: caputque una cum collo dejectum, et a pectore abruptum in faciem prostravit. Atque id longo postea tempore sic duravit, fuliginem eam fulminis aperte, veluti per inscriptionem columnæ incisam, testificans. Statuam autem Christi Christiani tum in Diocænium ecclesiæ transtulerunt, et honoratiore loco positam, cultu convenienti prosecuti sunt. Locum namque eum libenter frequentantes, et imaginem ipsam inspectantes, desiderium suum et amorem erga statuæ ipsius archetypum primariumque exemplar declararunt. Impii porro imperatoris istius temporibus, qui Pancade fuere, Græcæ superstitionis sectatores, concitati, statuam eam, sicuti dixi, loco suo motam, funibus ad pedes vinctis, per mediam traxere viam, omnique impietatis genere contumeliosissime affecere. Ita illi reliquum imaginis corpus comminuerunt, et caput a membris suis divulgum distraxerunt. Quod sane nonnulli, qui flagitio tanto, ita ut par erat, indoluere, clam sublatum, sicuti potuerunt, conservarunt: itidemque et alias corporis partes collectas in ecclesia reposuerunt. Herba, quam ibi enatam diximus, species nulli vel medicorum, vel aliorum peritiam talium rerum consecretantium cognita fuit. Mihi vero minime mirandum videtur,

CAPUT XXXI.

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

De fonte qui Nicopoli sive in Emmaus est : et de Persæa arbore Hermopoli. morbos incurabiles incolatu Christi sanante.

In Palæstina civitas est Nicopolis nomine, quæ vicus antiquitus fuit, sacro Evangeliorum libro cognitus, in quo Emmaus nuncupatur. Eam quippe Romani postea, Judæis fortissime devictis, metropolitani eorum Jerusalem capta atque eversa, ex eventu nomine imposito, Nicopolim vocarunt. Ante civitatem istam in trivio, ubi videlicet Christus post resurrectionem a mortuis, cum Cleopa comiteque ejus iter faciens, in vicum alium se properare sinit, fons quidam est, morborum hominibus omnium, atque etiam variorum animalibus ipsis laborum auxilium. Hic Christum dicunt cum discipulis suis, ubi de itinere longiore fessus esset, cum nobiscum in terris versaretur, pedes lavisse : atque ex eo tempore salubrem ad ægrotidinis dispellendas eam undam esse factam. Hermopoli (1) quoque Thebaidis arbor esse, quam Persæam (2) vocant, dicitur, multis morbis medicinam afferens, si vel festuca vel folium ex ea ægris applicetur. De qua illa adhuc fama apud Ægyptios obtinet, Dei Genitricem, una cum Josepho, Herodem fugientem, ductu Josephi Hermopolim venisse : **72** et quamprimum urbis portam attigisset, arborem eam adventum Christi ferre non potuisse : et quamvis proceram admodum esset, ad solum ipsum tamen se demisisse, et paradisi olim satorem adoravisse. De arbore ea, hæc quæ legi, scribenda esse duxi. Ego vero eam quasi quoddam symbolum seu signum fuisse puto Christi ipsius in urbem eam adventus : aut certe, sicuti conjicere licet, eam propter proceritatem et pulchritudinem, Græcorum moribus ab urbis incolis divino honore cultam, tum commotam esse, dæmone qui per eam est cultus, exhorrescente ad præsentiam ejus, qui aboliturus et oppressurus eos omnino fuerat. Sed tum quoque cuncta Ægyptiorum simulacra diffluxere, Christi non ferentia adventum : juxta id quod de eis ab Isaiâ est dictum. Porro dæmone ex arbore ea pulso, ad certum rei gestæ indicium, prona et **D**

Περὶ τῆς εἰς Νικόπολιν ἤτοι Ἐμμαοῦς πηγῆς · καὶ περὶ τοῦ ἐν Ἐρμούπολει φυτοῦ τῆς Περσέας, πάθῃ ἀρίστα θεραπευόντος τῇ ἐπιδημίᾳ Χριστοῦ.

Ἐν Παλαιστίνῃ πόλις ἐστὶ Νικόπολις ὄνομα · ἦν δὴ κώμην ἔκπαλαι οὖσαν, καὶ ἡ θεία τῶν Εὐαγγελίων βίβλος γινώσκει, Ἐμμαοῦς ὀνομάζουσα. Ἦν ἐς ὑστερον Ῥωμαῖοι Ἰουδαίους κατακράτος κινήσαντες, καὶ τὴν μητρόπολιν αὐτῶν Ἱερουσαλήμ ἐλόντες καὶ κατασκάψαντες, Νικόπολιν ἀνηγάρευσαν, ἐκ τοῦ συμβάντος τὸ ὄνομα θέμενοι. Πρὸ δὴ ταύτης τῆς πόλεως · περὶ τὴν τριοδίαν, ὅπου τοῖς περὶ Κλεόπαν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν Χριστοῦ συμβαδίζων ἐπὶ ἐτέραν κώμην δῆθεν ἐσπευδε μεταβαίνειν, πηγὴ τίς ἐστι · **B** νόσων μὲν παντοίων ἀνθρώποις, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ζώϊς διάφορα νοσήματα κάμνουσιν, ἀλεξίτηριος · ὅπου δὴ φασὶ Χριστὸν τὰς κατὰ γῆν ποιούμενον διατριβὰς, σὺνάμα τοῖς μαθηταῖς τοὺς πόδες νίψασθαι πρὸς πλείστον ὁδοιπορήσαντα · καὶ γ' ἐξ ἐκείνου ἀλεξίκακον γενέσθαι τὸ ὕδωρ παθῶν. Καὶ ἐν Ἐρμούπολει δὲ τῆς Θεβαίδος δένδρον, ἡ Περσαία καλεῖται, πολλὰς ἀπελθὼν νόσους λέγεται, κάρφος ἢ φύλλον ἐκείθεν τοῖς κάμνουσι προσπατόμενον · περὶ οὐ εἰσέτι λόγος παρ' Αἰγυπτίους κρατεῖ, τὴν Θεοτόκου σὺνάμα Χριστῷ φεύγουσαν τὸν Ἡρώδη, εἰς Ἐρμούπολιν ἔκειν τοῦ Ἰωσήφ ἡγουμένου · ἅμα δὲ τῷ τὴν πύλην εἰσεῖναι τῆς πόλεως, τὸ δένδρον τοῦτο μὴ οἶόν τε φέρειν τὴν ἐπιδημίαν Χριστοῦ, καὶ περ μέγιστον δν, πρὸς τοῦδαφος κλίναι καὶ τὴν προσκύνησιν ἀποιεῖμαί τῷ τοῦ παραδείσου ἔκπαλαι φυτουργῷ. Καὶ περὶ μὲν τοῦ φυτοῦ τοιαῦτα ἔγνω καὶ ἔγραψα · ἐγὼ δὲ οἶομαι, σύμβολόν τι τοῦτο γενέσθαι τῆς ἐπὶ τὴν πόλιν παρουσίας Χριστοῦ · ἢ ὡς γε ἐνεστιν εἰκάζειν, διὰ τε μέγεθος καὶ ἀλλοτὸν τοῦ φυτοῦ καθ' ἑαυτῆς ἔλληνα νόμον ὀρησκείας καὶ σεβάσματος ἀξιούμενον παρὰ τῶν ἐπιχωρίων, σιτισθῆναι, τοῦ θεραπευομένου δι' αὐτοῦ δαίμωνος, φρίζαντος τὸν ἐκείνων καθ' ἑαυτῆν ἀθρόον ἐπιφανέντα τῷ χώρῳ · οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ πάντα τῶν Αἰγυπτίων τὰ ξόανα διεφύθη, τὴν ἐπιδημίαν οὐκ ἐνεγκόντα Χριστοῦ · καθὰ τὸ Ἡσαΐα περὶ τούτων ρηθέν. Τοῦ δὲ δαίμονος ἐκείθεν ἀπελαθέντος, εἰς δηλωσιν ἀκριβῆ τοῦ συμβάντος ἔμεινεν ἐπικλιεὶς τὸ φυτὸν τοὺς πίστει χρωμένους ἴωμενον. Τούτων **D** δ' Αἰγύπτιοι καὶ Παλαιστῖναι ἀξίωστοι μάρτυρες.

CAPUT XXXII.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Ut impius religionem nostram exstinguere conatu, etiam Judæis permiserit Hierosolymis templum restaurare : et quæ tum ibi fuerat prope omnem excellentiam evenerint.

Imperator autem, cum Christianis infensus, eos semper odio persequeretur, erga Judæos tamen, eorundemque majores et duces, non parvam exhibuit mansuetudinem et benevolentiam : et ad

Ὅς τὰ καθ' ἡμᾶς ὁ δυσσεβὴς σέβασαι περιώμερος, καὶ Ἰουδαίους ἀνήκε τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν ἀνιστᾶν, καὶ ὅσα παράδοξα τῆνικαὐτὰ ἐκείσε ἐγένοντο.

Βασιλεὺς δὲ, εἰ καὶ Χριστιανοῖς ἐχάλεπαίνε, καὶ διὰ μέλους ἀεὶ ἦν, Ἰουδαίοις μέντοι οὐ σμικρὰν εὐνοίαν καὶ πραότητα ἐδείκνυ, καὶ τοῖς προπάτορσι τούτων καὶ ἀρχηγοῖς · καὶ τῷ πλήθει δὲ αὐτῶν ἔγρα-

(1) Persæa Hermopoli ἀεὶ φάρμακος; arbor. Si quis Daphnensis luci in Syria, vel Persæa in Ægypto arborem comparaverit, quinque libris auri novcrit se

esse multandum, l. 1, De cupres. ex iuc. Daphnens. C. lib. 11.

(2) Sezom Persidem nominat, lib. v, cap. 21

φεν, ὑπὲρ τε αὐτοῦ καὶ τῆς ἀρχῆς εὐχὰς πράττειν. Αὐτοὺς ὡς εἰκάζειν ἐποίησε, οὐ τὴν θρησκείαν γεραίρων· οὐ γὰρ ἦν ἀμαθής, ὡς μήτηρ αὐτῆ σχεδὸν τοῦ Χριστιανῶν δόγματος· καὶ οὐ; ἐκείνη πατριάρχας τε καὶ προφῆτας αὐχεῖ, τούτους δὴ καὶ ἡμεῖς· ἀλλ' ἀκριδῶς ἦξει τὸ πρὸς ἡμᾶς ἀσπονδῶν Ἰουδαίων μίσος· ἡμῖν οὖν ἀπεχθανόμενος διὰ τῆς ἐκείνων θεραπείας λυπεῖν ὡς μάλα ἐμηχανάτο· ἄλλως τε καὶ τάχος ὅσον ἀπαχθῆναι αὐτοῦς πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς θυσίας ἐτοίμου; κατελογίζετο, ἐν ῥητοῖς μόνου; ἐκδοχομένους βίβλους τὰς ἱερὰς· Καὶ μὴ πρὸς τὸ βάθος τῆς θεωρίας ὀρῶντας, ὥσπερ Χριστιανοὶ καὶ αὐτῶν Ἑβραίων οἱ διαθεθηκότες τε καὶ σοφώτεροι. Χαίρων τοῖνον τοῖς αἵμασι καὶ τῷ δευσιδαίμονεσιν, εἰ μὴ καὶ αἰλοῦ; ἐφελκύνσεις, ζημίαν ἤγετο· καὶ κατ' ἄλλον δὲ τὴν τρόπον τοῦ; Σωτήρος χρησμοῦ; οἱ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνατετραβῆθαι λέγουσιν, ὥστε μὲν λίθον ἐπὶ λίθῳ μέναι, τούτους ἄτε ψευδεῖ; ὁ μάταιο; ἐλέγγειν διασηθῆ; τοῦτ' ἔπραξε· καίτοι γε τόσον οὐδὲν ἤνυσεν οἷ; εἰσπυεδεν, ὥστε καὶ ἀκῶν ἐθεβαίωσε τὸ ἐν αὐτοῖ; ἀμετάπειτον· καὶ ἡ κατασχύνειν δοκῶσα τίλμα, καὶ τὰ θεσποτικὰ λόγια ἐκφραζέειν, τὸ ἀκατασχύντον μᾶλλον ἐκείνων τε καὶ σεβασμιώτατον ἐλήθηεν ἐκυτὴν ἀνακηρύττουσα. Ὁ γὰρ Ῥωμαίων βασιλεὺ; ἐκείνο; Ἀδριανὸ; δ; καὶ Ἄδριο, ἐκαλεῖτο, τὰ Ἱεροσόλυμα εἰς τέλος κατενεγκὼν, ὡ; ἀν παντάπασι τὸ Ἰουδαίων ἔθνο; αὐτῆ; ἀποστῆρη καὶ παντελῶ; ἀποβόρῃ· ἵνα μηδὲ μνήμη τις τοῦ πάλαι δνόματος; αὐτοῖ; καταλείποιο, καὶ μηδ' ἐκ τῆ; κλησεω; ὡ; πατρίδο; αὐτῆ; ἀντιποιεῖσθαι πρόφασιν ἔχωσι, μεταπίπτων ὡ; οἶόν τε τὴν κλησίαν, Αἰλίαν ἐξ ἑαυτοῦ κτηνώμα;ε, τοῖ; θεσποτικοῖ; χρησμοῖ; τὸ ἀδιάρβυστον μαρτυροῦν, εἰ καὶ ἀκῶν ἤλαύνετο. Καὶ γὰρ πως ἔδεδει ἐν τῷ θερμουργῶν αὐτῶν εἰπάπαν καὶ βυψκίνδυνον, μὴ κατὰ πρόφασιν τῆ; ἐν τῇ πόλει νενομισμένη; λατρείας ἀγειρόμενοι πράγματα Ῥωμαίοι; παρίξωσιν. Ἰουλιανὸ; δὲ τὴν καθ' ἡμῶν ὄβριον αὐξῶν, τοῦ; τοῦ ἔθνο; ἀρχηγὸ; τῶν πατρίων ἐθῶν ἀνεμίμησκεν· καὶ ὄτου χάριν μὴ κατὰ τοῦ; τοῦ Μωσέω; νόμου; ζῆν αἰροῦντο ἡρῶνα. Τῶν δὲ λεγόντων ἀπέμωτον εἶναι μὴ ἀλλοθί που τὰ πατρία τελεῖν δύνασθαι, ἐκπαπιωκότα; τῆ; μητροπόλεω; χρέματα διδῶ; αὐτοῖ; ὅσον τάχος τὸν Σολομῶνο; ἐγειρεῖν νεῶν προῦρέπετο, ἐπίση; τε τοῖ; προγόνου; θρησκείειν τὴν παλαιὴν τρόπον θύοντα;.

Καὶ ὁ μὲν οὕτω;· οἱ δὲ οὗ ἐκπαλαί ἐπεθύμου δεδραγμένοι καιροῦ, σπουδῆ πάσῃ τοῦ ἔργου ἤπροντο· φεθερίον οἶον Χριστιανῶ; ἐνορῶντα; καὶ κατ' αὐτῶν ἐπιειρόμενοι, ἠπειλοῦν πράττειν τὰ πάθεινα, καὶ τοσαῦτα ὅσα δὴ αὐτοῖ; πρὸ; Ῥωμαίων πάλαι πεπύουβασι· μηδ' εἰς νοῦν οἱ διαίτασι θέμενοι, ὡ; οὐκ ἦν ἐγχεροῦν τοῦτ' εἰ; πέρας ἐλθεῖν διαβίβδην τῶν ἐκ παλαιού τοῖ; προφῆτα; χρησμοῦ τοῦ; ἀπαγορευ-

eorum populum, ut pro se et imperio suo precarentur, scripsit. Atque id eum fecisse conjectura est, non quod religionem eorum colendam duceret (non enim ignorabat, veluti parentem eam esse Christiani dogmatis : et quos illa jactat patriarchas et prophetas, de eisdem nos quoque gloritari) : sed probe ei implacabile Judæorum erga nos odium perspectum fuit. Itaque nobis iratus, per suum in illos studium et curam agere nobis facere est conatus. Præterea vero promptus paratosque eos esse arbitratus est, ut primo quoque tempore ad Græca sacrificia adducerentur, qui verba tantum et litteram sacrorum Librorum reciperent, **73** neque per contemplationem ad occultiore

Christiani, atque etiam inter Hebræos sapientiores et præstantiores faciunt. Et sanguine vanaque superstitione ipse gaudens, nisi alios quoque in idem pertraheret malum, pro detrimento ingenti habuit. Insuper et alia quadam de causa Servatoris oracula, quæ Hierosolymis talem denuntiant eversionem, ut ne lapis quidem super lapide mansurus esset, vanissimus ille mendacii arguere volens, id fecit. Tantum vero abest ut aliquid studio suo effecerit, ut invitus etiam certitudinem et immutabilitatem eorum magis confirmarit. Atque audacia ejus, quæ sibi probro affectura videbatur Dominica responsa, eaque prorsus abolitura, non sensit ipsa se, reverentiam illorum, in quæ opprobrium aliquod cadere nequeat, deprædicare. Romanorum enim imperator ille Adrianus, qui et Ælius est dictus, et Hierosolyma everit, ut Judæorum gentem prorsus ab ea urbe dimoveret atque dispelleret, et ne memoria quidem eis veteris nominis relinqueretur, neque ipsi ex appellatione causam aut occasione recuperandæ patriæ haberent, nomine (sicut potuit) mutato, Æliam a seipso vocavit : ea ipsa re, quamvis invitus et imprudens, veritatem Domini nostri oraculis attestatus. Veritus namque fuerat calida præcipitæque et periculum temere aggredientia Judæorum ingenia, ne per prætex um divini cultus, qui lege lata in urbe ea peragi deberet, exercitu coacto negotium Romanis exhibe-

rent. Julianus porro contumelias in nos suas auidgens, gentis ejus primarios viros patriorum morum admonuit, et quamnam ob causam non juxta Mosæ leges viverent, interrogavit. Atque illi ubi dixerunt, omnibus modis cavendum sibi esse eum rem abjuratam, ne alibi quam Hierosolymis, qua urbe prorsus excidissent, sacra patria peragerent, data illis pecunia, ut quam possent celerrime Solomonis restaurarent templum, eos est cohortatus, ut ad exemplum majorum suorum veteri more sacrificarent, et rem divinam facerent.

Sic quidem ille. Judæi vero opportunum tandem tempus ejus rei, quam dudum desideraverant, confidentiæ nacti, studio omni in id opus incubuere. Et jam aspectu Christianos territantes, seque supra illos extollentes, clades omnes, et quascunque ipsi a Romanis olim perpassi fuerant ærumnas, se nobis illaturos esse sunt minati. **74** Sed miseris illis in mentem non venit, perfici eam rem minime

posse, quam verbis disertis veterum prophetarum A oracula denegent et abnuant. Cæterum cum tanto studio ad id opus ferrentur, quicunque in arte ædificiorum condendorum celebres essent congregatis, materiam ad structuram omnem compararunt, locumque ipsum splendide repurgarunt: et sumptus ex publico impensis, argenteos etiam fieri curarunt ligones. Tanto vero in opere tali ardore fuere, et alacritate tanta elaborarunt, ut ipsæ mulieres in sinu vestibusque suis purgamenta exportarint: et quæcunque eis essent monilia, et mundum muliebrem omnem non gravate in structuram eam impenderint. Et quamvis Græci aliena ab illis essent voluntate, tamen et ipsi eos in studio et labore eo adjuvarunt, conatum talem ad exitum suum perductum iri arbitrati: quo ipsi quoque falsas esse Christi prædictiones, oraculaque ejus intercidisse jactarent. Atque ubi jam reliquias structuræ veteris ex imis fundamentis effoderunt, et solum ita repurgarunt, ut ne lapis quidem super lapidem, juxta responsum illud, permaneret: et postmodum ut primum jacerent fundamentum, ad locum eum venerunt, terræ motum ingentem ortum esse dicunt: et quod vehementi ejus concussionem ex ipsis fundamentis lapides ejicerentur non paucos ex Judæis enecatatos esse, qui vel ad operis spectaculum venerant, vel structuram ipsam curabant. Publica enim ædificia ipsi templo vicina soluta, atque cum impetu collapsa, eis quos intus oppressere, sepulchrorum loco fuere. Qui autem C effugere voluerunt, semineces jacuere. Fuere qui crura et manus et membra alia, pro eo atque clades forte quemque comprehendit, repentino casus impetu mutilata retulerunt. Terræ motus vix conquieverat, et qui reliqui erant, opus rursus aggrediuntur, ut simul et quod magnopere cupiebant perficerent, et inevitabilem indignationem, quæ ex necessitate imperialis constitutionis eis imminabat, effugerent. Facile namque natura homines, quibus delectantur studiis et laboribus, tendere semper ad detrimentum solent: qui ad unum profuturum existimant, quod sibi efficiendum proposuere, suo ipsorum ad id protracti errore: 75 neque illi utilitatem consilio ante cœptum opus capiendo deprehendere possint: neque periculis involuti, et experientia ipsa de eis admoniti, prudenter se, pro eo atque debent, explicant: sicuti et Judæis tum accidit.

CAPUT XXXIII.

De igne, qui tum ibidem repente est exortus: et de iis quæ vestimentis hominum figura crucis adhæserunt, signis; et de divino Evangelio in fundamentis invento.

Impedimento namque tanto objecto, satis evidenter considerare erat, indignari instituto operi eum. At illi denovo admota manu, quæ perficere requirent, sunt aggressi. Sed enim cum iterum structuram experirentur, ignis ex ipsis fundamentis exsiliens, et alius item de cælo imminens, plures etiam quam antea consumpsisse fertur. Atque id

(1) Περὶ τὸ συμφέρον, Sez., hoc est, ad emolumentum. Sed utrumque verbum, quamvis diver-

όντων. Οἱ μὲν οὖν οὕτω σπουδῇ τοῦ ἔργου εἶχοντο· καὶ τοὺς ἐπὶ τέχνῃ λαμπροὺς ἀθρόον ἀθροίσαντες, τὰς πρὸς τοῦτο ὕλας παρεσκευάζοντο· τὸν τε χώρον περιφανῶς ἐξεκάθαιρον, ἀργυρίας σκαπάνας ἡύτε-πιτσιμένοι, ἐκ δημοσίων τῆς δαπάνης αὐτοῖς ἀνειμένης. Τοσαύτη δ' ἦν αὐτοῖς ἡ σπουδὴ καὶ προθυμίᾳ περὶ τὸ ἔργον οὕτως ἐπόνων, ὥς καὶ τὰς αὐτῶν γυναῖκας τοῖς σφετέροις κόλλποις τε καὶ κρυσπίδοις πὸν χοῦν ἐκφορεῖν· ὅσα τε ἦν αὐτοῖς κόσμος καὶ περιδέραια, ἐτοίμως ἔχειν συνεισφέρειν τῇ δαπάνῃ τοῦ ἔργου. Ἑλληγες δὲ καίπερ μὴ εὖνοι ὄντες αὐτοῖς, ὅμως ἐκοινώνουν αὐτοῖς τῆς σπουδῆς, οἰόμενοι πρὸς τέλος ἀγαγεῖν τὸ ἐγχείρημα· ὡς ἂν καὶ αὐτοί. Ψευδεῖς τὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ προρρήσεις ἐλέγξωσι καὶ διαπεσεῖν τοὺς χρησμούς. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ λείψανα τῆς ἐν βάρθαι οἰκοδομίας ἀνέσκαψαν, καὶ τοῦδαφος ἐξεκάθησαν, ὅπως μὴ λίθος ἐπὶ λίθῳ μεῖνη, κατὰ τὴν προρρήσιν, τῇ ἐπιούσῃ ἐλθόντων ὡς ἂν τὸν πρῶτον θεμέλιον ὑποθήσωσι, σεισμόν φασὶ μέγαν ἐπιγενέσθαι· τῷ δὲ πολλῶν τῆς γῆς κλόμφ ἐξ ἐσχάτων κρηπίδων ἀναδοθῆναι τοὺς λίθους· οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τῶν Ἰουδαίων διαφθορῆσαι, οἳ τε κατὰ θέαν παρήσαν τοῦ ἔργου, καὶ οἳ τὰ τῆς οἰκοδομῆς ἐπετρέπευον. Αἱ μὲν γάρ τῳ Ἱερῶ ἀγχίστα δημόσια οἰκοδομαί, αἱ δὲ κατέλυον ἀθρόον διαβρῦεσαι, οὗς μὲν ἐνδον κατέλαβον διαφθειρασαι, πολυάνδρια ἦσαν, ὅσοι δ' ἐκδορκαμῖν ἰσχυσαν, ἡμιθνήτες ἐγένοντο. Ἦσαν δ' οἳ πεπρωμένα τὰ σκέλη καὶ τὰς χεῖρας καὶ ἄλλα δῆτα τῶν μελῶν ὡς ἔτυχεν ἕκαστος, ἐδυστύχησαν τῇ ἀθρόα τοῦ συμπύματος προσδόλῃ. Ἐπεὶ δὲ μόλις ἐληγεν ὁ σεισμός, οἱ περιλειφθέντες αὐτοῖς ἐπειρῶντο τοῦ ἔργου, ἡμοῦ μὲν τὸ κατὰ νοῦν ἀνῶσαι σπουδάζοντες, ἡμοῦ δὲ καὶ τὸ ἀπαράτητον ἐξ ἀναγκαίου τοῦ βασιλικῶ θεσπισματος εὐλαβούμενοι· ἀταλαιπώρως γὰρ ἡ ἀνθρωπεῖα φύσις φιλεῖ οἷς καθ' ἡδονῆν πρόκειται πράττειν, πρὸς τὸ ἀσύμφορον (1) ῥέπειν ἀεὶ· κάκεινο συνοῖσον οἴεται, ὃ κατορθῶσαι πρόθετο· καὶ γὰρ τῇ σφετέρᾳ ἀπάτῃ ἐλκομένη, οὐτε τὸ συμφέρον ἐκ προμηθείας θηράσαι δύναται, οὐτε κινδύων παπειραμένη σώφρονι λογισμῷ πρὸς τὸ δέον ἐξυποστρέφει· οἷα δὲ καὶ Ἰουδαίοις τῆνικαῦτα συμβέβηκε.

75

ΚΕΦΑΛ. ΑΓ.

Περὶ τοῦ κατασκήψαντος τότε πυρός· καὶ περὶ τῶν ἀνοφανέντων τοῖς ἰματίοις σταυρικῶν τύπων· καὶ περὶ τοῦ εὐρεθέντος ἐν τοῖς θεμελίαις τοῦ Εὐαγγελίου.

Τοῦ γὰρ κολύματος τούτου ἱκανῶ γὰρ ὄντος περικταῖ ἀριδῆλως, ὡς χαλεπαίνει τὸ θεῖον τοῖς πραττομένοις. Οἱ δὲ καὶ αὐτοῖς χεῖρα ἐπιβαλόντες, ἀνήνυστα ἔσπευδον. Δευτέρᾳ γοῦν περὶ ἐπιχειρούντων, πῦρ ἐκείθεν λέγεται τῶν θεμελίων ἀνατηθῆσαν, καὶ ἄλλο δὲ οὐράνιον κατασκήψαν, καὶ πλείους ἢ πρότερον διαφθεῖραι. Καὶ τοῦτο πᾶσι λέγεται καὶ πιστεύεται,

sum, recta interpretatione ad eam ἂν referri potes-
sententiam.

καὶ παρ' οὐδενὶ τῷ ἀμφιβόλῳ ἔχει. Πλὴν τοῦτο δια-
 πρῶνται· οἱ μὲν γάρ φασι βιάζομενους εἰς τὸ ἱε-
 ρὸν παρίνασι, φλῆξ ἀπαντήσασα τὸ εἰρημένον εἰργά-
 σατο· οἱ δὲ, ἅμα τῷ ἀρξασθαι τὸν χοῦν ἐκφραεῖν, τὸ
 ἔργον γενέσθαι λέγουσιν. Ἐτε γοῦν τὸ πρῶτον, εἶτε
 ἐξ καὶ τὸ δευτέρον ἀληθείας ἐξέχεται, οὐδὲν ἐλλείπει
 πρὸς θαύματος ὑπερβολῆν. Τοῦ δὲ πυρὸς, ὡς εἴρηται,
 κατασκήψαντος, αἱ τε σφύραι καὶ γλαρίδες καὶ πρό-
 ονες, οἱ παλέκεις τε καὶ τὰ σκέπαρνα, καὶ ὅσα πρὸς
 τὴν οἰκοδομὴν ἐπιτέθεικα οἱ ἐργάται προσεπεφέροντο,
 θάπτοντο εἰς χοῦν ἐλεπτόντο, τοῦ πυρὸς δὲ ὄ-
 λης ἡμέρας ἐπινεμομένου αὐτοῦς. Ἰουδαῖοι δ' ἐν
 μεγίστῳ δέει καταστάτες, καὶ ἀκύντες ὠμολό-
 γουν θεὸν ἀληθῆ τὸν Χριστὸν· ἥμισυ δ' αὐτῷ
 φθελον ἐπιστοι, ἀλλὰ καὶ εἰ τῇ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ
 ἀπάτη κατεφόροντο. Καὶ μὴν οὐδὲ τὸ ἐπὶ τού-
 τοις γενόμενον θαῦμα τοῦτος· ἦγεν εἰς πίστωσιν.
 Καὶ δὴ τῶν προτέρον ἦν σαφέστερον καὶ παραδοξό-
 τερον. Τῇ γὰρ ἐχομένη νυκτὶ αὐτομάτως· ἡ ἐσθῆς
 πάντων τύποις σταυροῦ ἀκτινοειδῶς γεγραμμένοις
 κατεστημέντο. Ἄστρασι δ' ἐπίσης ἀπαντες ἐποικί-
 λοντο τὰ ἐσθῆματα, ὡς ἀπὸ ἰσουργικῆς περιολίας
 κατεστιγμένα· ἀπὸ ἡμέρας ἐπιγενομένης ἰδόντες,
 πλύνειν καὶ ἀποσμήχειν ἐπιχειροῦντες τὰ σταυρικὰ
 σημάδια, ἥμισυ δυνάτω· εἶχον. Ταῦθ' ὄρων ὁ τότε
 τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος Κύριλλος, τὸ τοῦ προ-
 φήτου Δαν. ἡλ. ῥητὸν ἐπὶ νοῦν εἶχεν, ὃ καὶ Χριστῷ
 ὑπερὸν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις ἐπεσφραγίστο.
 Πρὸς ἕλε τὸ πᾶσι, ὡς νῦν ἦκει καιρὸς ὅτε τὸ τοῦ
 ζωτῆρος λόγιον πέρασ ἔξει, τὸ μὴ μείναι λίθον ἐπὶ
 λίθῳ ἐν τῷ ναφί. Ὅφηνίκα τοῖνον τοῦτ' ἔλεγε, καὶ ὁ
 σεισμὸς ἐπιβρίσας μέγα, τοὺς λίθους ἐκ τῶν θεμε-
 λίων ἀνέβραζε καὶ διέσπειρεν. Ἐπὶ δὴ τούτῳ καὶ
 ἀγρία τις ἐπιγενομένη λαίλαψ, τὴν τε τρίταν καὶ
 τὸν γύψον εἰς ἄερα ἐλίχμα, μεδύμων δὲτα χιλιάδων
 ἀπειρων. Τὸ δ' ἀφνης ἀνερπύσαν κάτωθεν πῦρ,
 ὑπὲρ ἀριθμὸν δντας τοὺς περὶ τὸ ἔργον διαπινομέ-
 νους, καὶ ἄλλω· κατὰ θέαν συρρέουσας, ἐνέπρησεν
 ἀκαρεῖ. Τοσοῦτον ἦνυσεν Ἰουλιανὸς ἀκύνους ἀπαιλέ-
 ξαι θελήσας τὰς Χριστοῦ προῤῥήσεις· ἐν Ἱεροσα-
 λῆμ. Οὐ γάρ τοῦτο μόνον, ὅσα καὶ τούναντιον ἐδει-
 κνου μᾶλλον αὐτὰς βεβχίων. Ἔρκει μὲν γάρ τὰ γε-
 νόμενα τέρατα παραστήσαι ἀλήθης τοῦ χρησμοῦ.

Τὸ δὲ νῦν ῥηθισόμενον ὑπερφυῆς ὄν, μᾶλλον παρα-
 στήσαι τὸ ἔργον. Ὅπερ ἐγὼ ἐν ἀποῤῥήτοις εὐρών,
 δηγήσομαι. Ἔχει δὲ οὕτω. Τῶν θεμελίων εὐτρεπιζο-
 μένων, ὡς εἴρηται, τῶν λίθων εἰς τὴν ἡ ἐσχάτη βάσις
 ἐντῆμοστο, τῆς ἔδρας μετακινήθει, ἀντρον τι στό-
 μιον ὑποδείκνυσιν ἐνεργασμένον τῇ πέτρᾳ. Ὡς δὲ
 ὁ ἐπὶ τὸ βάθος ἀπορον ἦν τὰ ἐνδον θαλάσθαι, οἱ τοῖς ἔρ-
 γοις ἐφειστώτες ἠροημένοι τάχαλῆς διαγώνουσι, τῶν
 τινα ἐργατῶν σχολίνο μακρὰς ἐκδησάμενοι καθίσταν.
 Ὅ δὲ καθιμῆθεις, ὕδωρ μὲν εὐρίσκει ἀχρι εἰ καὶ
 εἰς μέσας κνήμας συνεστῆκός· ἀπανταχοῦ δὲ τὸν ἐν-
 ὄν χωρὸν περιελθῶν, τετράγωνον μὲν τὸ ἀντρον

¹ Matth. xxiv, 2.

ita dicitur et creditur, neque quidquam ambiguita-
 tis habet. Illo tantum variatur. Quidam enim
 aiunt, cum sacrum locum adire contenderent,
 flammam eis obviam, id quod dictum est, pere-
 gisse. Alii autem, simul atque agger efferrī ceptus
 esset, id accidisse affirmant. Sive autem hoc, sive
 illud verum est, nihil certe tanto miraculo derogat-
 ur. Igne porro, sicuti dictum est, cœlitus demisso,
 mallei, scalptra, serræ, secures, ascie, et quæ-
 cunque ad ædificationem commoda operarii com-
 portaverant, celeriter in cinerem sunt redacta :
 quod incendium tale die toto grassatum sit. Et
 Judæi maximo correpti pavore, etiam inviti Chri-
 stum verum Deum esse sunt professi : sequi
 tamen cum nolentes, in errore adhuc Judaico con-
 quieverunt. Sed et aliud quod ad hæc accessit
 miraculum, eos ad fidem non perduxit, quod prio-
 ribus et manifestius fuit et admirandum magis.
 Nam proxima nocte, sua sponte vestes eorum cruci-
 sigis signis radorum instar conformatis, sunt con-
 signatæ. Ita omnes vestitum tanquam stellis varie-
 gatam, et lanifica arte atque solertia distinctum
 habuere. Quo, illucescente die, viso, ehere et de-
 tergere crucis notas conati, nihil egere. Hæc, qui
 tum Hierosolymitanus episcopus fuit Cyrillus,
 cernens, Danielis prophetæ verbum secum ipse in
 animo perpendit (quod et Christus postea in
 sacris Evangeliiis auctoritate sua comprobavit¹),
76 et omnibus prædixit, advenisse tempus, cum
 Servatoris oraculum, non mansurum scilicet esse
 lapidem super lapidem in templo, exitum suum
 habeat. Atque hoc cum ille diceret, terræ motus
 gravis ingruens, lapides reliquos ex fundamentis
 ejecit atque dissipavit : atque insuper sæva quæ-
 dam oborta procella, calcem et gypsum innumera-
 bilium medimnorum in aerem ventilando dispulit.
 Et item qui subito ex partibus inferioribus pro-
 serpsit ignis, innumeros quoque qui vel in opere
 ipso denuo pertinaciter instituto distinebantur,
 vel spectatum eo advenerant, temporis momento
 consumpsit. Tantum Julianus effecit, cum Chri-
 sti prædictiones de Hierosolymis nulla veritatis
 auctoritate niti, ostendere vellet. Neque id modo
 ille non egit, sed etiam contrarium exhibendo,
 D magis etiam certitudinem eam comprobavit.

Atque hæc quidem prodigia ad veritatem ora-
 culi comprobendam sufficiunt. Sane quod modo
 dicitur, cum mirificum sit, magis rem ipsam
 confirmabit. Id ego in arcanis prorsus scriptis
 inventum, referam. Sic enim habet. Cum funda-
 menta structuræ jacerentur, sicuti dictum est,
 et inter lapides unus, cui extrema basis coaptata
 fuerat, loco moveretur, speluncæ cujusdam ex
 petræ incisum sese exhibuit : atque ubi propter
 profunditatem antrum id perspicui prorsus non
 posset, qui opus id curabant, rem certam explo-
 rare volentes, ex operariis quemdam ad funem

longiorem vinctum demisere. Et ille in antrum cum pervenisset, aquam ad mediam usque sursum in eo reperit : et spelunca omni ex parte explorata, quadrangulam eam esse, quantum manuum contractatione colligere potuit, apprehendit. Deinde a os ejus revertens, in columnam quamdam in media spelunca non admodum supra aquam extantem incidit. Quam nam tentans, libellum in ea positum, qui tenuissimo purissimoque linteolo involutus esset, reperit. Quo accepto, sune ipso sigillum, ut ab eis qui illum demiserant, retraheretur, dedit. Receptus igitur, quamprimum libello ostenso, stuporem omnibus incussit : et maxime quod recens admodum et intactus is esse videretur, atque quod tam abstruso et caligioso loco repertus esset. **77** Porro libellus explicatus, non solum Judæos, verum etiam Græcos consternavit. Statim enim ab initio litteris grandioribus promulgavit : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*. Et, ut simpliciter dicam, Scriptura ea integrum Evangelium complectebatur, quod theologica plane virginis discipuli lingua auspiciat annuntiavit. Portendit autem id una cum reliquis miraculis, quæ cœlitus eo tempore exhibita sunt, haud unquam Domini nostri verbum interciturum, quod extremam templi et urbis desolationem prædixit. Etenim liber Deum esse et conditorem rerum omnium eum docuit, qui talia dudum sanxisset. Declaravit præterea, frustra esse eorum laborem, qui ædificationem eam tantopere urgent : eo quod divina et immutabilis sententia extremam templo abolitionem decreto suo constituisset. Atque ex iis et hisce similibus rebus plerique omnes statim censuerunt, ut Christum Deum esse profiterentur, cui templi restauratio placita non esset. Multi sane ex ipsis brevi ad ecclesiam se contulere, et sacris nostris sacrationibus et perfectioribus instituti atque initiati, hymnis atque supplicationibus propter facinora patrata, Christum placarunt. Hæc si cui minus vera esse videntur, ei fidem faciant, qui ista viderunt (1) et audierunt, et scriptis mandarunt : sin minus, Judæi saltem et Græci persuadeant, qui opus id semiperfectum reliquerunt, seu potius inchoare neutiquam potuerunt. Præter alia, illud quoque observare convenit, Hierosolyma antea Jebus vocata fuisse, eaque Benjamin tribules habuisse. priusquam David, exercitus ductandi honoris promissione, per ducem suum Joabum captus, ducique ei quod receperat præstito, in maximam urbem redacta, metropolim et principem Judæorum totius gentis civitatem constituit, et Solymorum nomen loco indidit (2), qui deinde propter sacrum templum Hierosolyma cognominatus est. Verum de Hierosolymorum (3) que existimata est, restitutione hæc dicta sufficiant.

ὄσον εἰκάζσαι τῇ ἀρχῇ καταλαμβάνει. Καὶ δευτὸ ὑποστρέφων κατὰ τὸ στόμιον, στήλην τινὴν κατὰ τὸ μέσον γεγονῶς ἐντυγχάνει, βραχὺ διεχούση τοῦ ὕδατος. Τῆν χεῖρα δὲ ταύτην ἐπιβλῶν, βιβλίον ἐπιχειμανον ἐρευρίσκει, λεπτῷ πάμπαν καὶ καθαρῶτάτω περιειρημένον ἡμιτυμβίῳ. 'Ἐκεῖνο δ' ἐπὶ χεῖρας λαθὼν, ἐστραμεινὴ τῇ χειρὶ ὡς δὲ τὸν ἀναφέρειν. 'Αναγιγνῆς, δὲ θάττον, δεικνύσει τὸ βιβλίον· καὶ εἰς θάμβος πάντας· καθίστη· καὶ μάλιστα ὅτι νεουργόν τε καὶ ἀβιγῆ παρεῖχε τὴν ἔσιν, καὶ ὡς τοιοῦτον δὴ χωρὶς ἀπεγγεῖ καὶ ζῳοῦσαι παρευρεθὲν. Τὸ δὲ ἄρα τὸ βιβλίον ἀναπτυχθὲν, οὐ μόνον Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἕλληνας τὰς κατέπληξε· γράμμασι γὰρ μεγάλοις εὐθύς κατ' ἀρχὰς εἶπεν· 'Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Καὶ ἀπλῶς ἡ Γραφή τὸ εὐαγγελίον ὁλόκληρον ὑπεδείκνυ, ὅπερ ἡ θεολόγος τοῦ παρθένου καὶ μαθητῶν εὐηγγελίστατο γίνωσσα. Ἐδήλου δὲ ἄρα μετὰ τῶν ἁλίων παραδίδῶν ἔργων, ἃ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ὀραθέν ἐπεδείχθη, μὴ ἂν ποτε διαπισεῖν τὴν Δεσποτικὴν ἀπόφασιν, ἥτις τὴν εἰς τέλος ἐρήμιων τοῦ νεῦ καὶ τῆς πόλεως προανεψτε. Καὶ γὰρ Θεὸς τὸ ἐθεολόγησε τὸ βιβλίον τὸν ταῦτα προτεθεσπικότε, καὶ δημιουργὸν τῶν ἀπάντων. Καὶ ἐλεγχος ἦν τοῦ μάτην ἐκείνοις περὶ τὴν οἰκοδομὴν πονεῖσθαι, τῆς θείας καὶ ἀμεταθέτου ψήφου τὸν εἰς τέλος τοῦ νεῦ ἀφανισμὸν καταψηφισαμένης. Ἐκ δὲ τούτων καὶ τῶν τοιούτων εὐθύς ἐκρίνετο πᾶσι Θεὸν ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν εἶναι· κἀνεῦθεν μὴ ἀρέσκεσθαι τῇ τοῦ νεῦ ἀνοικοδομῆ. Καὶ πολλοὶ γ' ἐκ τούτων οὐκ εἰς μακρὰν τῇ Ἐκκλησίᾳ προσέθεντο, καὶ ἐμουνοῦντο τὰ τελεώτερα ὕμνους τε καὶ ἱκεσίας τῶν τολμωμένων χάριν ἐλιπέρων Χριστῶν. Ταῦτα δ' ὅτε πιστὴν ἀληθὴ μὴ ἔχοντα φαίνεται, τῶς γε μὴ πιστοῦσθωσαν παρὰ τῶν ἱδὸντων τε καὶ ἀκηκόωντων καὶ γραφαῖς παραδόντων· εἰ δ' οὐκ, ἀλλὰ καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες τὴν πίστην παρεχέτωσαν, ἡμιτελεῖς καταλιπόντες τὸ ἔργον. μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀρχὴν ἐπιβαλεῖν δυναθέντες. Εἰδῶναι μέντοι πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τοῦτο χρεῖων, ὡς τὸ Ἱερροσόλυμα πρότερον Ἰεβουὺς ἐκαλεῖτο. Κατόκουον δὲ ταύτην οἱ ἐκ τῆς Βενιαμίντιδος φυλῆς τὸ γένος κατὰγοντες· πρὶν ἢ Δαυὶδ ὑποσχέσασθαι στρατηγίας αὐτὴν διὰ τοῦ στρατηγῶν αὐτοῦ Ἰωάβου ἑλθόν, ἐκείνῳ μὲν τὴν ὑπόσχεσιν, ὡς ὑπεδέξατο, δίδωσιν· αὐτὸς δ' ἐν αὐτῇ πόλει μεγίστην δευμάμενος, μητρόπολιν αὐτὴν τοῦ παντὸς Ἑβραίων ἔθνους εἶναι ἐθέσπισε, Σόλυμα τὸν χώρον κατονομάσας· ὃ διὰ τὸ ἱερὸν ἐς ὑστερον καὶ Ἱερροσόλυμα ὠνομασθη· ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς δοκούσης ὄνεγέρσεως τῶν Ἱερροσολύμων τοσαῦτα εἰρησθω.

(1) Sozom. scribit, ætate sua plures adhuc testes ejusmodi superstites fuisse, lib. v, cap. ult.

(2) Clara alii Judæorum initia tradunt : Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, con-

dite urbi Hierosolymam nomen e suo fecisse. (Cornel. Tacit.)

(3) Hierosolyma longe clarissima urbium Orientis. (Plin. lib. v, cap. 14.)

ΚΕΦΑΛ. ΔΔ.

Α

78 CAPUT XXXIV.

Ὡς ἐν Περσίδι προσβαίων Ἰουλιανὸς ἀπάρτη
τὰς ναῦς αὐτὰ τὸν Εὐφράτην διέσπειρε· καὶ
εἰς μάχην γενόμενος ἀφανεῖ πληγῇ τραυθεῖς
διεσθούρη.

Τηνικαυτὰ δὲ καὶ πρόσβεις ἐκ Περσῶν πέρησαν
ἐπὶ ῥητιῖς καταθέσθαι τὴν μάχην αἰτοῦντες. Ὁ δὲ
τούτους ὀπίσω ἀπέπεμπεν· Αὐτὸν με ὤψεσθε μετ' οὐ
πολύ, ἐπεικῶν, καὶ οὐδὲν ἐμοὶ μέλον προσβεία· Ἐν-
θον τοι· καὶ τοῖς ἀπανταχθόντων μαντείων χρησμοῖς
ὁ παραδάτης ἀναπεισθεῖς, ὡς ἄμαχον ἔξει τὸ κρά-
τος κατὰ Περσῶν, σοδαρῶς καθώπιλλε τὸν στρατὸν·
ἐπιλέγων, μετὰ Πέρσας, Γαλιλαίους ὡς χρεῶν μετ-
ελεύσεσθαι, καὶ μάλιστα Κα:σαρεῖς, διὰ τὸν πολλὸν
καὶ μέγαν Βασιλείον καὶ τὸν θεῖον Γρηγόριον. Ἦρι
δ' ὄρχομένω, τοῦ ἔργου εἶχετο. Καὶ δὴ τὸν Εὐφράτην
ποταμὸν διαβάς, τὴν τε Ἐδεσσαν παραδραμῶν μισει
τῶν ἔκεισε Χριστιανῶν, πανδημῆ γὰρ ἡ πόλις αὕτη
τὸν Χριστὸν διαφερόντως ἐτίμα, τὰς Κάρρας κατέ-
ελαβε· κἀν τῇ ἔκεισε Διὸς ἱερῶ θύσας τε καὶ εὐξά-
μενος, ἀμφὶ δισμυρίους τῶν περὶ αὐτὴν ὀπιλιτῶν, ἐπὶ
τὸν ποταμὸν προέπεμπε Τίγρητα, προφουακῆς ἕνεκα,
καὶ συμμάχους ἑσόμενους εἶ που δεήσει· καὶ Ἀρ-
σακίω τῶ τῶν Ἀρμενίων ἡγουμένω, συμμάχῳ Ῥω-
μαίοις καθεστηκότι, προσβαλεῖν τοῖς ἔχθροῖς γράψει.
Ἐν δὲ τῇ γραφῇ αὐθαδεῖα πλείστη χρηστάμενος, ἐλοι-
δορεῖτο μὲν ὃν διεδέξατο Κωνσταντῖον, οἷάπερ ἄναν-
δρὸν τε καὶ ἀσεβῆ· ἐαυτὸν δ' ἐπὶ μέγα ἤρειν, ὡς ἄνε-
ἀρμυδιον καὶ πρὸς ἀρχὴν δεξιώτατον, καὶ ὡς φίλον
θεοῖς. Χριστιανὸν δὲ πυθόμενος εἶναι Ἀρσάκιον, τὴν
ὑδρὸν ἐπιτείνων, ἢ τὸ γ' ἀληθεῖς σπουδαίων βλασφη-
μεῖν εἰς Χριστὸν (τόμιμη γὰρ ἀεὶ τοιαύτη ἐχρήτο
πρὸ ἕκαστα), ἀπεκτόμαζεν, ὡς εἶχε ὀλιγώρως τοῖς
προσεταγμένοις διαθεθεῖν, οὐκ ἄρ' ἐπαμύνοι ὃν ἡ-
γεῖται θεόν. Ὡς δὲ ταῦτ' ἐν καλῶ οἰκείσθαι ἐνόμιζε,
διὰ τῆς Ἀσσυρίων τὴν Ῥωμαίων ἐπήγετο στρατιάν·
πολλὰ δὲ φρούρια καὶ πόλεις, τὰ μὲν νόμω πολέμου,
τῶν δὲ προδοσίᾳ ἐκράτει. Ὡς ἔτυχε δὲ, τοῖς πρό-
θον ἔχῳρει, μὴδὲν τῶν κατοπιν ἐπιστροφόμενοι.
Ὅσα δ' ἐπόρθει, πᾶμπαν ἠράνιζε, τὰ μὲν ἐκ βιβρω-
ν αὐτῶν κατασπῶν, τὰ δ' εἰς τέλος καταπιμπρῶν.
Παρὰ τὸν Εὐφράτην δὲ ἰών, ἐγγυς Κτησιφώντος ἐγένε-
το. Περιφανῆς δὲ αὕτη ἡ πόλις καὶ δευτέρᾳ μετὰ
Βαβυλώνα, ἐν τε τοῖς λοιποῖς καὶ τὸ τὰ βασιλεία εἰσ-
δέξασθαι ἰκανή· ἥς οὐ πᾶν πῆρβω ὁ Τίγρης βεῖ πο-
ταμός. Καὶ ἐπεὶ τῇ Κτησιφώντι ναυσὶ προσβαλεῖν
διὰ τῆς μέσης γῆς οὐκ ἦν ἐγγυρόν, ἐπάναγκες δ'
ἦν ἡ τὴν πόλιν παριέναι, ἢ τὰ πλοῖα ἐν δευτέρῳ
ποιεῖν, τῶν τινὰς αἰχμαλώτων ἐτάσας, εὐρὰ τινα διώ-
ρυγα τῷ χρόνῳ συγχωσθεῖσαν, δι' ἧς ὑγῆς τὸ παλαιὸν
ἐπλοῖζοντο. Καὶ τὸ προσιστάμενον χῶμα διατεμῶν,
πρασούρει τὸν Εὐφράτην ἐπὶ τὸν Τίγρητα. Οὕτω δὲ
ποιήσας, τὸν στρατὸν σύναμα ταῖς ναυσὶ παραπλευ-
σαις ἔχων, ἐπὶ τὴν πόλιν ἔχῳρει. Τῶν δὲ Περσῶν
σὺν λαμπρᾷ τῇ παρασκευῇ ἰππέων καὶ ὀπιλιτῶν σὺν
ἐλίφασιν ὑπὲρ τῆς ἡλθῆς ἀκαφανέντων τοῦ Τίγρητος,
τῶν μεταξὺ δύο μείστων ποταμῶν ἐναπολείφεθεῖς·

Ut Julianus impetu in Persidem facto, per errorem
naves ad Euphraten exusserit; et praelio com-
misso, occulta plaga istuc interierit.

Tum vero legati Persarum apud imperatorum
certis conditionibus de bello transacturi aderant,
quos ad regem suum remisit, illo responso dato,
quod brevi eum visuri essent, et quod legationes
nihil moraretur. Proinde oraculorum omnium
responsis prevaricator persuasus, invictum sibi
esse adversus Persas robur, magnifico exercitum
armavit, post Persas, Galileos, et potissimum
Cæsarienses, propter magnum Basilium et divinum
Gregorium, se ita ut deberet, accepturum esse
munitatus. Porro vere primo expeditionem natu-
ravit: et Euphrate fluvio transmissis, Edessam
præteriiit, propter Christianorum odium, quod
universa ea urbs Christum summopere coleret.
Carras (1) autem venit, atque ibi in Jovis templo
sacrificiis precationibusque peractis, circiter
viginti milia armatorum ad flumen Tigrim, p
assidii causis, ut loca ea tuerentur, et ut illorum,
sicubi opus esset, auxilio uteretur, præmisit: et
Arsacio Armeniorum duci, socio populi Romani,
ut hostes aggredieretur, scripsit. A que in eis
litteris plurimum præcipiti temeritate usus, Con-
stantium quidem, cui successerat, ut imbellem et
impium conviciis afficiebat: seipsum autem veluti
maxime imperio idoneum et commolum, dii-que
amicum, laudibus ferebat. Et cum Arsacium Chri-
stianum esse audivisset, contumeliam adaugens,
aut certe blasphemia et impie dicto Christum pro-
scindere, qui ei in rebus plerisque omnibus per-
puitus mos erat, studens, insolenter et gloriose
apud eum jacavit, si negligentiam res sibi manda-
tas gesturus esset, non illum ab eo adjutum iri,
quem ipse Deum esse crederet: atque ubi se
probe res constituisse putavit, per Assyriam Ro-
manas duxit copias, et multa castella, urbesque
plures, vel armis subactas, vel prodicione deditas
recepit: et temere, ut sors tulit, progrediens,
locorum quæ post se reliquit, et ad quæ eum re-
verti oportuit, nullam curam aut rationem habuit.
Quæcumque autem cepit oppida, prorsus vastavit:
annonæ et commeatus horrea quoque partim ex
ipsis fundamentis evertit, partim incendio con-
sumpsit. 79 Et iter secundum Euphratis flumen
faciens, prope ad Ctesiphontem pervenit, urbem
praclaram, atque a Babylone in eis regionibus
secundam: quæ præter cæteras commoditates
regis quoque aulam et comitatum commode reci-
pere posset. Ab ea non longe Tigris fluit amnis.
Quoniam autem navibus, propter eam quæ in me-
dio est terram, Ctesiphontem pervenire non lice-
ret, necessariumque esset aut urbem ipsam petere
et navis relinquere, aut navibus retentis illam

(1) Carras clade Crassi nobiles. Plin. lib. v, cap. 24.

Assyriam L. tio maculavit sanguine Carras.
(Lucan.)

non adire : captivo quodam questioni tormen-
torum subdito . fossam quamdam illius indicio
reperit, temporis diuturnitate aggere oppletam,
per quam antiquitus navibus ad urbem accessus
fuerat. Itaque qui ei obstabat, aggere perfosso,
Euphratem in Tigrim derivavit, atque eo pacto
exercitum una cum navibus ad urbem adduxit.
Et Persæ, cum splendido equitum et armatorum
apparatu, et cum elephantis, in ulteriore Tigridis
ripa sese ostendere. Atque ipse cum inter duo
maxima flumina se clausum, et exercitum in
sumnum discrimen adductum, siquidem manere
ibi vellet, sin autem reverti mallet, per vicos et
oppida, que combusta jam essent, et rerum nec-
cessariarum penuria premerentur, eundum sibi
esse videret ; præmiis propositis, milites tanquam
ad equestris certaminis spectaculum vocavit.
Quod cum fieret, navium præfectos exonerare eas,
et frumentum exercitus omne et impedimenta in
undas jacere jussit, ut milites sese in summa
rerum inopia et in medio periculo versari cer-
nentes, fories conciperent animos, et strenue in
prælio cum hostibus congredierentur. Et ordinum ductoribus post cœnam convocatis, milites navi-
bus imponere mandavit : noctuque Tigride transmissis, in ripam ulteriorem illi expositi, pugnam
iniere. Quod ubi Persarum quidam sensere, strenue eis obviam processere. Cum quibus confestim
Romani manu conserta, multos concidere, multos etiam somno adhuc oppressos interemere. Ac
deinde die toto ingens certamen est continuatum : et pluribus rejectis, nec paucioribus occisis, ad
fluvium Romani rediere, et ante urbem Ctesiphontem castra posuere.

80 Cæterum imperatori ut ulterius pro-
cederet, consilium esse visum non est : sed magis ei, ut
naves incenderentur, propterea quod earum causa
milites multos a pugna abesse oporteret, placuit.
Et jam cum copiis suis reditum in Romani imperii
ditionem maturabat, Tigride amne ad sinistram
relicto. Ac primum quidem in regionem fertilem,
et rebus omnibus abundantem, captivorum indicio
venerunt. Deinde autem senex quidam, qui vitam
pro communi Persarum libertate devoverat, con-
sulto ut caperetur, nostris occasionem præbuit.
Igitur mox veluti non sua sponte captus, ad im-
peratorem est adductus. Et de rebus multis inter-
rogatus, veraque dicere existimatus, ei ut sequa-
tur persuadet : pollicitus namque est, exercitum
se quamprimum ad Romanorum fines ducturum ;
in viam tantum quamdam duorum aut trium die-
rum itinere regionem peragrandam, cibaria et
alias res necessarias ferendas, et copias per soli-
tudinem ducendas esse, dicitans. Fraude ea atque
seductione sapientis seu potius sophisticis senis
persuasus seductor, qui multos sophistica sua arte
deceperat, eundem esse qua senex duceret, stau-
dit. Tridui hinc progressi, in locos incultos inci-
derunt : et viæ dux tortus, consilium suum, sua
videlicet sponte propter cives et populares suos,
se ad mortem procurrisse, cruciatusque omnes
perferre paratum esse, professus est. In discrimi-
ne summo exercitus versabatur, difficultate iti-
neris et alimentorum penuria confectus : cum
splendida Persarum acies repente adest, et

Α ενίδων τε τὴν στρατιὰν αὐτῷ ἄρδην κινδυνεύουσαν ἀπολέσθαι, ἦν τε μένειν ἔλειτο, εἴθ' ὑποστρέφειν, διὰ τῶν κωμῶν τε καὶ πύλων αὐτὸς διήλθεν, ἥθαλωμένων ἦδη, καὶ τῆ σπάνει τῶν ἀναγκάλων πιεζομένων· ἄθλα δὲ προθεῖς, ὡς ἐφ' ἵπποδρομίαν, τοὺς στρατιώ-
τας ἐκάλει· οὐ γινόμενου, τοὺς ἡγεμόνας τῶν πλοίων ἐκέλευεν ἀπορορτίζειν τὰς ναῦς· καὶ τὴν σινηγίαν τοῦ στρατοῦ τῷ ὕδατι ἐπ' ἄρβιπτειν· ὡς ἂν ἐν ἀπορίᾳ τῶν ἀναγκάλων οἱ στρατιῶται γενόμενοι, καὶ σφᾶ· ἐν κινδύνῳ μέσῳ ἐνειλημμένοι· ἰδόντες, θράσος τε ἀναλίσφονται, καὶ πρὸς τὴν μάχην ὀρεῖσθε χωρήσασιν. Τοὺς δὲ προϋχοντας ὁ βασιλεὺς μετὰ τὸ δειπνον ἀγεί-
ρας, ἐκέλευε τὴν στρατιὰν ἀνάγειν ἐπὶ τὰς νεὺς· καὶ δὴ νυκτὸς τὸν Τίγρητα πλεύσαντες, πρὸς ταῖς πέραν ἦσαν ὄχθαις. Καὶ ἐκβαίνοντες, μάχης ἤπτοντο. Ὅσοι μὲν οὖν τῶν Περσῶν ἦρθοντο, ἀνὴ κράτος ἡμύοντο. Πολλοὺς δὲ τούτων ἐξάπινα προ-
βαλόντες Ῥωμαῖοι, ἐκτειναν· καὶ δι' ὅλης ἡμέρας συνερρήγνυτο μάχη λαμπρά. Πολλοὺς τοίνυν ἀποβα-
λόντες, οὐχ ἤττον δὲ καὶ κτείναντες, εἰς τὸν ποταμὸν ἤκον· καὶ πρὸ τῆς Κτησιφώντος τὸ στρατεύμα παρετάσσετο.

Ἐδόκει δ' οὖν βασιλεὶ, μὴ προσωτέρω λίνειν, ἀλλὰ τὰς μὲν ναῦς ἐμπιπρᾶν, ὡς δι' αὐτὰς πολλῶν ἀπο-
C τῆς μάχης γενομένων. Καὶ γὰρ τὴν ἐπάνοδοσιν ἐποιού-
το, πρὸς τὴν ἀρχομένην αὐτῶν πορευόμενοι, ἐν ἀρι-
στερᾷ τὸν Τίγρητα ποταμὸν διαφέντες. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα, εὐφρόρου γῆς καὶ πάντ' ἐχοῦσης τὰ ἀναγκαῖα ἀρκούντως ἀπέλαυον, τῶν σιγμάλωτων ἕκαστα κα-
ταμηνυόντων· μετὰ δὲ τοῦτο πρεσβύτης τις ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας Περσῶν τὸ θανεῖν προτιμήσας, ἐξε-
πίτηδες ἀλῶναι πλάσάμενος, καὶ ὡς δῆθεν οὐκ ἐκὼν συλληφθεὶς, ἄγεται πρὸς βασιλέα. Πολλὰ δ' ἀνακρί-
θεισας καὶ δόξας ἀληθῆ λέγειν, πείθει αὐτῷ ἐπεσθαι· τάχος γὰρ ὅσον ἐστὶ τῶν Ῥωμαίων ὄρια τὴν στρατιὰν ἐπιστήσειν κατηγγυᾶτο· δυσπρόσοδον δὲ μόνην εἶναι
D τινα γῆν ἐλθεῖν αὐτοὺς δυεῖν ἢ τριῶν ἡμερῶν, καὶ χρῆναι τὰ ἐπιτίθεται φέρειν· δι' ἐρήμου γὰρ τῆς γῆς ἀνάγκη εἶναι τὸ στρατεύμα διελθεῖν. Καὶ δὴ ταῖς ἀπάταις τοῦ σοφοῦ ἐκτον σοφιστοῦ πρεσβύτου πεισθεὶς ὁ ὄπατεὼν καὶ πολλοὺς κατασοπισάμενος, ἔγνω δεῖν ταύτῃ πορευτέον εἶναι, ἐνθα ἂν ὁ πρεσβύ-
της ἤγοιτο. Ὄ; δὲ προσωτέρω χωροῦντες μετὰ τρί-
την ἡμέραν τόποις ἀγρίοις ἐνέβαλον, ὁ μὲν γέρων, βασάνοις ὠμολόγει τὴν πρόθεσιν, ὡς τῶν ὀμοφύλων χάριν αὐτομολήσοι πρὸς θάνατον· καὶ γ' ἔτιμον ἑαυτὸν παρέχειν πρὸς πᾶν ἐπερχόμενον· ἐν δεινῷ δ' ἀφύκτοις τῆς στρατιᾶς ἐναπειλημένης, καὶ ἦδη ἐκτετηχόσας, τῇ τε μακρᾷ ὁδοπορίᾳ καὶ ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκάλων, εὐθύς καὶ Περσικῆ παρατάξει ἐπεισιπί-
πτει τούτοις μάλα λαμπρὰ· καὶ μάχης κριτερεῶς συρράξεισθε, ἀνεμος· ἐκνεφίεζ πνεύσσα· σφοδρὸν, τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν ἡλίον πυκνοτάτῳ νέφει ἐκαλύπτει·

καὶ τὴν κόνιν εἰς ἀέρα ἐλίκεμα, σκότους πολλοῦ καὶ ὀχλῶς μάλιστα ἐπιπολαζούσης. Τὸ δὲ Περσικὸν ἐπελαυνόν, συνεπῆγε καὶ τοὺς ὑποσπίνδους κοντοφόρους Σαρακηνοὺς ὧν εἷς τὸ δόρυ ἐκτείνας, ἰσχυρῶς παλεῖ τὸν βασιλέα κατὰ τὸ περιτόναιον. Ἄμα δὲ τῇ αἰχμῇ ἐξελοκόμενῃ κόπρος ἐπηρεολοῦται συνεπισπωμένη τῷ αἵματι. Τὸν μὲν οὖν κτείναντα εἰς τῶν δουροφόρων ἐπελθὼν τῆς κεφαλῆς ἀφαιρεῖται· καιρίαν δὲ τραυμέντα τὸν Ἰουλιανὸν ἐπ' ἀσπίδος οἱ οἰκειοὶ ἀναλαβόμενοι, πρὸς τὴν βασιλικὴν ἀπεχώρουσιν σκηνήν. Τισὶ δὲ καὶ τὴν πληγὴν διὰ τὸ ἀθρόον μὲθ' ὄθεν ἐπῆλθεν ἰδοῦσι, παρά τινος τῶν οἰκειῶν ἐνομισθη τὸ πάθος προελθεῖν. Οἱ μὲν οὖν Πέρσῃν, οἱ δὲ Σαρακηνοῖν, εἰσὶ δὲ οἱ καὶ Ῥωμαίων στρατιωτῶν δισχυρίζονται εἶναι τὸν πληξάντα, ἀγανακτῆσαντα, ὡς εἶκός, ὅτι περ ἀβουλῆ καὶ θρασύτητι γνώμης τοσαύτην στρατιάν

parvorum inflatum esse existimarunt. Atque alii quidem Persam, alii Sarcacenum, sunt qui Romanum militem eum occidisse affirmant, indignatum videlicet, sicuti verisimile erat, quod imprudenti temeritate et gloriosa audacia tantum perdidisset exercitum.

Λιβάνιος δὲ ὁ Σύρος σοφιστής, φίλος αὐτῷ ἐς τὰ μάλιστα καὶ ὁδῶσκαλος γεγονώς, ἐν τῷ εἰς αὐτὸν ἐπιταφίῳ τοιάδε περὶ τοῦ κτείναντος αὐτὸν ἱστορεῖ· « Τίς οὖν ὁ κτείνας, ποθεῖ τις ἀκοῦσαι; Τοῦνομα μὲν οὐκ οἶδα· τοῦ δὲ μὴ πολέμιον εἶναι τὸν κτείναντα σημεῖον ἔναργές τὸ μὴδένα πολέμιον ἐπὶ τῇ πληγῇ τετιμῆσθαι· καίτοι διὰ κηρύκων ὁ Πέρσης ἐκάλεϊ τὸν ἀπεκτονότα, καὶ μεγάλων ὑπῆρχε τῷ φανέντι τυχεῖν. Ἄλλ' ὅμως οὐδ' ἔρωτι γερῶν ἠλαζονεύσατο. Καὶ πολλὴ γὰρ τοῖς πολεμίοις ἡ χάρις, ὅτι ὧν οὐκ ἔδρασαν, οὐ προσέθεντο τὴν ὀδύνην. Ἄλλ' ἔδρασαν παρ' ἡμῖν αὐτοῖς τὸν σφαγέα ζητεῖν. Οἷς γὰρ οὐκ ἔλυσιτέλει ζῶν· οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ ζῶντες οὐ κτὰ τοὺς νόμους, πάλα τε ἐπεβοῦλευον, καὶ τότε δουληθέντες ἐργάσαντο· τῆς τε ἄλλης ἀδικίας ἀναγκασούσης, οὐκ ἐχούσης ἐπὶ τῆς ἐκεῖνου βασιλείας ἐξουσίαν· καὶ μάλιστα γὰρ τὸ τιμᾶσθαι τοὺς θεοὺς, οἷς τουναντίον ἐζήτησαν. » Ὁ μὲν οὖν Λιβάνιος εἰσὶν Χριστιανὸν λέγειν τὸν σφαγέα τοῦ παραδάτου· καὶ οὐδὲν ἀπεικὸς τῶν τμηκᾶδε στρατευόμενον εἰς νοῦν βαλεῖν, ὡς ὁ τύραννον ἀνελὼν δι' ἐπαίνου παρ' ἄπαντες πέμφικεν, ἄτε δὴ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ἡρημένος θανεῖν· ἴσως δὲ καὶ τισὶ τῶν γνησίων ἐπαμύνων. Καὶ οὐκ ἂν τις ἐκεῖνῳ μέμψαιτο διὰ θεῶν καὶ θεοσεβείαν ἐλομένῳ προκινδυνεύσαι· ἔμοι δὲ περὶ τῶν ἐρημένων διακριβολογεῖσθαι λελόγηται παρ' οὐδέν· καὶ γὰρ καὶ Κάλλιστος ὁ τὰ κατ' αὐτὸν ἠρώφ μετρω διεξέλθων, τὰ κατὰ τὸν πόλεμον διηγούμενος, ὑπὸ δαίμονός φησι πληγέντα τοῦτον θανεῖν. Ὅμως τιμῶν τὸν οἰκειὸν δεσπότην οὕτως ἐγραψεν. Ἰσως δ' ἂν καὶ ἀληθείας εἶη ἐχόμενος· οὐκ ὀλίγους γὰρ ἐρινυέας μετῆλθον. Ὡς δ' ἀληθέστατος λίαν καὶ σύμφωνος κρατεῖ λόγος ἀπανταχοῦ, καὶ εἰς ἡμᾶς ἀφίκετο, κατὰ θεομητιαν Ἰουλιανὸς ἀναίρειται· καὶ σφαγέα τούτου βίβλοι ἡμῖν εἶναι τὸν πολὺν καὶ μέγαν Μερκούριον ἐκδεδῶκασι.

ium occubuisse dicit. Atque is tametsi herum suum

(1) Sozomenus, percussorem Juliani post vulnus illi inflatum, latuisse, et equo admissa fuga sibi

A pælio ingenti commisso, turbidus ventus vehementer flare incipiens, densa nube cælum atque solem obscurat, pulverem in aerem sublatum ventilat, caliginemque et tenebras ingentes excitat. Et Persicus exercitus in nostros irruens, socios atque auxiliares secum Saracenos hastatos adduxerat. Horum aliquis hasta protensa, imperatorem graviter vulnerat: membrana ea quæ peritoneum dicitur, et exta omnia intrinsecus legit, ita disrupta, ut cuspidē extracta excrementa sanguine mista eam sint consecuta. Percussori ex imperatoris satellitibus quidam caput amputavit (1). Imperatorem autem ita lethaliter vulneratum, scuto impositum, satellites ejus in tabernaculum imperatorium detulerunt. **81** Porro nonnulli qui vulnus unde pervenerit, ob repentiūm incursum

prorsus non viderunt, a quoquam familiarium suorum inflatum esse existimarunt. Atque alii quidem Persam, alii Sarcacenum, sunt qui Romanum militem eum occidisse affirmant, indignatum videlicet, sicuti verisimile erat, quod imprudenti temeritate et gloriosa audacia tantum perdidisset exercitum.

Libanius sane Syrus sophista, amicus ejus intimus et præceptor, de percussore ejus in funebri oratione, quam de eo composuit, talia scribit: « Quis igitur eum interemerit, audire quispiam cupit? Nomen ejus nescio. Non hostem autem percussorem eum fuisse, apertum indicium est, quod ex hostibus nemo vulneris ejus nomine honorem et præmium acceperit: cum quidem Persarum rex per præcones percussorem ejus evocaverit, et ingentia, qui sese indicasset, præmia percepturus fuerit. Sed ne eorum quidem cupiditate quisquam est adductus, ut facinus sibi tantum per jactantiam arrogaret. Et multa profecto hostiū debetur gratia, quod ejus facti auctores non fuerunt, ejusdem sibi gloriam non vindicarunt. Sed nobis, ut interfectorem inquireremus, permiserunt, quibus illum diutius vivere bono non fuit. Sunt autem isti, qui nullis vivunt legibus. Qui quidem quod dudum sunt conati, tum demum cum possent, peregerunt: iniquitate reliqua eos cogente, cui sub illius imperio locus non fuit, et maxime deorum cultu, cui ipsi maxime sunt adversati. » Libanius quidem Christianum fuisse transgressoris percussorem, dicere videtur. Neque dissentaneum est, aliquem ex militibus qui sub signis ejus erant, hæc sic secum considerasse: quod si qui olim tyrannum sustulisset, is ab omnibus propter communem libertatem asserendam, aut aliquem ex necessariis et propinquis vindicandum, vel cum vitæ periculo facinus tantum ausus, laudem retulit: neque se quemquam reprehensurum esse, si Dei et religionis causa, se in certum periculum conjiceret. Mihi vero de his quæ dicta varie sunt, accuratius inquirere nimime necessarium videtur. Nam et Callistus, qui res ejus heroico versu complexus est, rebus bellicis expositis, a dæmone eum vulneratum honore prosequeretur, hæc tamen scripsit. Et consulnissæ dicit: Καὶ τοῦ ἔπτου καταλάβων, ὅστις ἦν, ἀπῆλθε λαβῶν.

fortasse hoc sic, quamvis ab homine poeta dictum, verum fuit. Non paucos enim Erinnyes ultra sunt. At enim quemadmodum verissima **82** et constantissima, quæ ad nos quoque pervenit, ubique obtinuit fama, vindicta divina Julianum trucidatum esse constat: percussoremque ejus, libri nobis clarum illum et magnum Mercurium esse produnt.

CAPUT XXXV.

Quod visiones divinas quibusdam apparentes, Juliani apud Persas necem portenderint.

Hujus rei argumentum est divina quædam visio, quæ Juliano, cognomento Sabas, monacho, virtute præclaro viro, est oblata. Qui auditis impii illius iunioris, sedulo Deum, ut quamprimum nos ab illius tyrannide liberaret, oravit. Et cædes ei qua in Perside peracta est die, revelata est. Discipulis namque suis, causam exstasis atque consternationis inquirentibus, rem ipsam revelavit; atque illi porro aliis viri ejus dicta indicavit. Sed enim de visione ea cum exactior investigatio fieret, comperitum est, qua hora res gesta fuerat, eadem illum eam vidisse. Sed et Didymus philosophus ecclesiasticus domicilium Alexandriæ habens, in mœcere maximo fuit, cum propter imperatorem, qui tam impiam sequeretur religionem, tum quod ecclesias tantopere contemni videret. Quapropter jejuniis sese mæceravit, et Deum precibus invocavit, ac ne noctu quidem alimenti quidquam sumpsit, propter ingentem satem dolorem, sicque in sella condens, somno obrutus est: deinde consternatione correptus, equos candidos per aërem discurrentes sibi videre est visus, et qui eis insidebant equites, voce clara promulgantes: «Renuntiate Didymo, hæc hæc hora Julianum esse cæsum: id ipsum Athanasio quoque magno significetur: et Didymus exurgens cibum capiat.» Quidam etiam ex necessariis et amicis Juliani, ad ipsum contra Persas bellum gerentem via publica profectus, cum ex itinere profectionem accelerans, in locum quemdam diverteret, eo quod domicilii alterius ibi copia non esset, in ecclesia quadam dormire est coactus. Atque ibi vigilans magis quam somnians, sicuti asseruit, vidit, ut circa se multi convenientes (erat autem apostolorum, prophetarum et martyrum chorus), imperatoris adversus ecclesias contumeliam deplorarint: et quid facto opus esset, aliis ab alio requisierit. **83** Et cum diu multumque ad eum modum deliberassent, et veluti addubitantes, duos ex illorum cœtu consurrexisse dixit, Artemium et Mercurium, qui alios bono animo esse jussissent, et alacritate singulari divinum illum conventum reliquerint, quasi ad Juliani imperii eversionem ire properantes. Porro qui visionem hanc vidit, eventum et finem ejus metuens, profectionem prosequi neglexit. Ac rursus ibi somno oppressus, eundem illum cœtum denuo vidit: eosque qui prius magno studio properantes abierant, et proxima nocte bellum Juliano inferre crediti fuerant, reversos, aliis celerrime renuntiare, desertorem necatum esse, nec de cætero causam esse, cur ita sint solliciti. Quæ Julianus

A

ΚΕΦΑΛ. ΔΕ'.

Ἄτι θεῖαι ὕψεις τισὶ φανεῖσαι τὸν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐν Περσίδι θάνατον προσήμηναν.

Τούτου δ' ἀπέδειξεν θεῖα τις ὕψις, ἣν ἀνὴρ, Ἰουλιανὸς ὄνομα, καθ' ἑωρῆν, τὴν ἀρετὴν ἀκρος· ὅς τὰς ἀπειλὰς διακούσας τοῦ ἀσεβοῦς, δεόμενος ἦν τοῦ Θεοῦ ἀπαλλάττειν τῆς ἐκείνου τυραννίδος ὡς τάχος ἤμας. Καὶ γ' ἀπεκαλύπτετο τῷ ἀνδρὶ, καθ' ἣν ἤμεραν ἐν Περσίδι ἀνήρητο, τὰ γενόμενα. Τοῖς γὰρ φοιτηταῖς πυνθανομένοις τὴν ἔκστασιν ἀνείπεν· οἱ δ' ἐσημαίνοντο τὰ λεγόμενα. Ἀκριβωσαμένοις δὲ τὰ ὀρθθέντα, εὐρέθη, καθ' ἣν ὥραν ἐπράττοντο, διορθῶν τὰ γενόμενα. Ἀλλὰ καὶ Δίδυμος ὁ τῆς Ἐκκλησίας φιλόσοφος, τὴν Ἀλεξάνδρου οἰκῶν, περιβόποις μάλιστα ἦν, διὰ τε τὸν κρατοῦντα θρησκείην οὕτως ἐλόμενον, καὶ διὰ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν καταφρόνησιν. Νηστεύων οὖν διὰ ταῦτα, καὶ τὸν θεὸν ἰλεούμενος, ὑπὸ τῆς ἄγαν μερίμνης οὐδὲ τῆς νυκτὸς τροφῆς μετασχῶν, οὕτως ἐπὶ θρόνον καθήμενος εἰς ὕπνον τρέπεται. Εἰς ἔκστασιν δ' ἔλθων, λευκοὺς ὑπ' ἄερος τρέχοντας· Ἰκπους ἐδόκει ὄρεθ'· οἱ δ' ἰκπύται τούτων ἔποχοι δυνταί, ἐκέρυττον· «Ἀναγγεῖλατε Διδύμῳ ὡς περὶ τῆνδε τὴν ὥραν ἀνήρηται Ἰουλιανός. Τοῦτ' δὲ καὶ Ἀθανασίῳ τῷ πάνυ θαυμαστέῳ, καὶ ἀναστάς [Δίδυμος] μετεχέτω τροφῆς.» Καὶ τις δ' ἄερος τῶν ἐπιτηδείων μάλιστα καὶ φίλων Ἰουλιανῷ, πρὸς αὐτὸν Πέρταις εἰσθεδληχός· διὰ τῆς λεωφόρου ἰδῶν, ἐπέειπε καταλῦσαι ποῦ συνέβη, τὴν ἀφίξιν ἐπιειγόμενος, ἀπορίῃ οἰκῆματος ἐν τινὶ τῶν ἐκκλησιῶν καθεῦθεν ἠνάγκαστο· καὶ ὑπάρ μὲλλον ἦ δυναρ ἰδεῖν διατείνετο, ὡς περὶ αὐτὸν συνελθόντες· πολλοὶ (ἀποστόλων δ' ἦσαν καὶ προφητῶν χοροὶ καὶ μαρτύρων), τὴν εἰς τὰς ἐκκλησίας τοῦ κρατοῦντος ὕβριν ὠδύροντο· καὶ τὸ ποιητέον παρ' ἀλλήλων ἤτοντο μαρθάνειν. Ἐπιπολὶ δ' οὕτω λογιζομένων καὶ ὡσανεὶ διαπορευομένων, ἐκ μέσου τούτων δύο τινὲς ἀναστάντες, Ἀρτέμιον δὲ καὶ Μερκεῦριον λόγους εἶπε τούτους εἶναι, θαρβείν τοῖς ἄλλοις ἐνεκελεύοντο· καὶ σπουδῆ τὸν θεῖον σύλλογον καταλειπότες, ὡς ἐπὶ καθαιρέσει· τῆς Ἰουλιανοῦ ἀρχῆς τὴν ἑρμῆν ἐσπευδον. Ὁ δὲ τῆς ὀράσεως θεατής· τὸ προκείμενον ὠλιγώρει. Δεδοκίως γε μὴν τὸ τέλος· τῆς ὕψους, ἐκεῖσε καθεῦθεν τὸν αὐτὸν αὐτὸς σύλλογον καθέωρα, καὶ τοὺς πρώην ἐξόντα· σπουδῆ, αὐθις· ἐληλυθότα, οἱ τῇ προτέρῃ νυκτὶ ἐπιστρατεύειν ἐδόκουν Ἰουλιανῷ· καὶ τάχος ὅσον ἀναγγεῖλαι τοῖς ἄλλοις, ὡς ὁ ἀποστάτης ἀνήρηται· καὶ τοῦ λοιποῦ μὴ μέλλοι ἐπιθυμῆναι. Καὶ ἂ μὲν ἐθεάσαντο ὅτι τὸ Ἰουλιανὸς μόνος, καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς φιλόσοφος Δίδυμος ὁ Ἀλεξανδροῦς, καὶ ὁ φίλος καὶ οἰκίτης τῆς ἀποστάτη, ταῦτα ἔπει· καὶ οὐδεὶς τῆς ἀληθείας διέπισσεν, ἐκδύλους ἐς ὕστερον τῆς σφαγῆς γενομένης. Εἰ δὲ τις αὐθις δισχυρίζοτο μὴ καταθεομηρίαν ἀνηρηθῆαι αὐτὸν, ἄτε ταῖς ἐκκλησίαις διαλυθημένον, τῶς γε μὴν

ἡ προφητεία πεισάτω τούτον, ἦν τις θεός ἀνὴρ A
προηγόρευσε, προσφοιτῶν μὲν Λιβανίῳ, τὰ δὲ τῆς
Ἐκκλησίας ἐκπαιδευόμενος. Ἐπιστρατεύοντι γὰρ
ἐκεῖνῳ τοῖς Πέρσαις, διατωθάζων Λιβάνιος, « Νῦν
δὲ ἄρα, τῷ θεῷ ἐκεῖνῳ ἀνδρὶ ἔλεγε, τί ἂν ὁ τοῦ
τέκτονος πράττοι υἱός; Ὁ δὲ, Σουλίνην θήκην κα-
τασκευάζει πρὸς θάνατον, ἀντεπήγαγε, τῷ σὺ βασι-
λεῖ, » καὶ μετ' ὀλίγον ἤκε νεκρὸς ὁ σοβαρὸς ἐκεῖνος,
καὶ μέγα φουσῶν, καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου δόξαν ὀνειρο-
πολῶν, ἢ καὶ μᾶλλον ὑπερβαλέσθαι τούτου οἰόμε-
νος· ὅς κατὰ τὴν Πυθαγόρου δόξαν τὰς μετεμψυ-
χώσεις τιμῶν, ἐκ μετεσωματώσεως τὴν Ἀλεξάν-
δρου ἔχειν ψυχὴν, μᾶλλον δὲ αὐτὸς εἶναι Ἀλεξάνδρος
ἐν ἐτέρῳ δηλαδὴ σώματι ἔλεγε· μὴ δὲ εἰδῶς ὡς ἄρα
νικᾶν μὲν καλὸν, ὑπερνικᾶν δὲ ἐπιφθονον. Ἡπάτα
δὲ αὐτὸν καὶ Μάξιμος ὁ φιλόσοφος, συμπαρῶν αὐτῷ B
καὶ τισι μαντείαις ἐξάγων τοῦ δέοντος.

perasse sibi visus fuerat : et juxta Pythagoræ sententiã, animarum transmigrations magnificiens, ex corporum transmutatione Alexandri animam se habere, atque adeo Alexandrum in corpore alio se esse, dixerat. Neque satis intellexit, Vincere quidem pulchrum esse : victoria autem per insolentiam abuti, invidiosum. Seduxit autem eum Maximus etiam philosophus, qui ei adfuit : et divinationibus quibusdam transversum egit.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὄθεν ἐδάδθη, ἀμωσγέπως
συνῆκε, καὶ παντάπασι τὸν τῆς συμφορᾶς οὐκ ἠγ-
νόησεν αἴτιον. Καὶ γὰρ φασ· τῆς ὠτειλῆς τὸ αἶμα
ἀρνούμενος τῇ κοτύλῃ, εἰς αἰθέρα διακοντίζειν, ὡς
γε Χριστὸν ὄρων, καὶ τῆς σφετέρας σφαγῆς τὴν αι-
τίαν ἐπεγράφων αὐτῷ, καὶ λέγειν, ὡς Νενίκηκας,
Γαλιλαεῖ, νενίκηκας. Ἄλλοι δὲ φασιν ὡς τὸν ἔφορον
τῆς αὐτοῦ γεννήσεως ἦλιον κατὰ τινὰ περίοδον C
ἀστρονομικὴν ἐν αἰτίαις ἐτίθει, ὅτι Ῥωμαίοις ἐπι-
μυνην, αὐτὸν δὲ οὐ διεώσων. Εἰ δ' ἀληθές, τελευτᾶν
μέλλων, τῆς ψυχῆς χωριζομένης τοῦ σώματος, θεοί-
τερα ἢ κατ' ἀνθρώπων ἠδύνατο θεωρεῖν, ὡς καὶ
Χριστὸν ὄραν, λέγειν οὐκ ἔχω· οὐ γὰρ πολλῶν ὁ
λόγος, ἀλλ' οὐδὲ ὡς ψεῦδος δυτ' ἀποτρέπομαι· εἰδὸς
δ' εἶναι καὶ ταῦτα, καὶ τούτων πολλῶν θαυμαστότερα
γίνεσθαι, ἵνα μὴ ἀνθρωπίνῃ σπουδῇ συστήναι τὴν
ἐπάνουμον Χριστοῦ θρησκείαν ἔχοι τις λέγειν. Καὶ
ὁ μὲν τοιαῦτα πράττων, καὶ τὸ αἶμα ραίνων, διαβ-
ρήδην, Κορέσθητι Ναζωραεῖ, ἐπέλεγεν. Ὑβρίζε δὲ
καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς, κακοὺς καὶ ὀλετήρας ἀποκα-
λῶν. Ὁ μὲντοι ἀριστος λατρῶν ὁ Λυδὸς Ὀρειβάσιος,
δὲκ Σάρδεων, αὐτῷ συνῆν. Ἄλλ' ἐχλεύαζεν ἡ πληγὴ D
τὴν ἐκείνου ἅπασαν θεραπείαν· καὶ ἐν τρισὶν ἡμέ-
ραις τοὺς πολλοὺς αἰῶνας ζῆσειν οἰόμενον, ἐξῆγε
τοῦ ζῆν· ἐν μὲν τῷ τοῦ Καίσαρος σχήματι πέντε
ἐνιαυτοὺς, ἐν δὲ τῷ διαδῆματι μετὰ τὸν Κωνσταν-
τίου θάνατον δύο πρὸς τῷ ἡμίματι διανύσαντα ἔτη.
Ἔτος δ' ἦν αὐτῷ τῆς ζωῆς τηνικαῦτα πρὸς τῷ ἐνὶ
καὶ τριᾶκοντα. Τὸν γε μὴν ἅπαντα χρόνον τῆς αὐ-
τοῦ βασιλείας ἀγανακτῶν ὁ θεὸς συμφοραῖς ἀπέφοις
καὶ παντοδαποῖς κακοῖς ὑπέβαλε τὴν Ῥωμαίων
ὑπὸν. Ἡ τε γὰρ γῆ σφόδρα σειομένη, οὐκ ἀσ-
φαλῆ παρεῖχεν οὐτ' ἐν οὐκῷ μένειν οὐτ' ἐν ὑπαίθρῳ
διατριβὴν ἔχειν τοὺς περιοίκους. Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ
ἀρχῆς καὶ τὸ θρυλλοῦμενον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πάθος
ἐγένετο· ὀπηνίκα σφόδρα ἡ θάλασσα πνεύσασα,
τοὺς οὐκέτους παρήμειψεν ὄρους, καὶ μέχρι πολλοῦ

monachus, et ecclesiasticus philosophus Didymus
Alexandrinus, et præterea desertoris ipsius fami-
liaris et propinquus viderint, talia sunt. Neque
illorum quisquam a veritate aberravit, quam cædes
postea renuntiata confirmavit. Quo si quispiam
adhuc illum qui sic ecclesias vastaverit, non divina
vindicta interemptum esse contendat : ei id va-
ticinium persuadeat, quod divinus quidam vir,
Libanii quidem familiaris, institutis autem eccle-
siasticis probe eruditus, prædixit. Cum namque
Julianus exercitum in Persas duceret, et Libanius
illudens ad sanctum illum virum diceret. « Quid-
nam fabri faceret filius? respondens ille : Ligneum
inquit, loculum ad mortem imperatoris tui elabo-
rat. » Et parva intercessit mora, cum mortuus ille
adductus est, qui superbus et inflatus gloriam
Alexandri somniaverat, ac potius longe illum su-
perasse sibi visus fuerat : et juxta Pythagoræ sententiã, animarum transmigrations magnificiens, ex corporum transmutatione Alexandri animam se habere, atque adeo Alexandrum in corpore alio se esse, dixerat. Neque satis intellexit, Vincere quidem pulchrum esse : victoria autem per insolentiam abuti, invidiosum. Seduxit autem eum Maximus etiam philosophus, qui ei adfuit : et divinationibus quibusdam transversum egit.

Sed enim unde ei clades ea evenerit, quodam-
modo ipsemet intellexit, neque prorsus calamitatis
auctorem ignoravit. Dicitur enim, cum e vulnere
cava manu sanguinem hausisset, atque eum in
cælum, veluti Christum conspiciens, conjecisset,
perinde atque causam cædis suæ in eum referret,
vociferatus esse : Vicisti, Galilæe, vicisti. 84 Alii
vero tradunt, eum solem natalis horæ suæ inspe-
ctorem, propter astronomicum quemdam circuitum
accusasse, quod Persis auxilium tulerit, se autem
non servaverit. Et, siquidem verum est, jam mori-
turus, anima secedente a corpore, divinius quo-
dammodo quam pro hominum captu potuit, oculos
intendisse ita fertur, ut etiam Christum viderit :
quod sane affirmare non possum : non multi enim
hoc dixerunt. Verumtamen id etiam veluti menda-
cium non refello. Verisimile enim est, et hoc, et
eo adhuc multo admiranda magis accidisse, ne hu-
mano consilio, qui a Christo nomen habet, reli-
gionem constituisse, dicere quispiam possit. Atque
ille sic se habens, et sanguine diffluens, discrete :
Saturare, Nazarene, exclamavit. Alios quoque deus
contumelia affecit, malos eos et perniciosos appel-
lans. Præsto ei affuit Sardis ortus medicus præ-
stantissimus, Oribasius Sardensis. Sed curam ejus
omnem vulnus illius risit atque contempsit. Ita qui
se multis sæculis victurum credidit, intra triduum
est extinctus : qui in Cæsaris dignitate quinquen-
nium, in imperio autem a Constantii morte annos
duos cum dimidio exegit. Mortuus est ætatis anno
tricesimo primo. Toto sane imperii ejus tempore
iratus Deus, varias calamitates et innumera mala
Romanorum immisit ditioni. Siquidem terra in-
genti motu concussa effecit, ut neque in domibus
tuto homines manerent, neque sub dio etiam recte
versarentur. Sub ipsius quoque imperio decanta-
tissima illa urbi Alexandrinæ calamitas accidit, cum

mare vehementi æstu concitum, et ultra fines suos progressum, ita diluvio aridam et continentem terram inundavit, ut eo in locum suum regresso, in tectorum tegulis scaphæ marinæ sint repertæ. Unde Alexandrini, ab eo tempore quo talis inundatio coorta est, diem festum eum peragentes, faces multas in urbe accendunt, carminibusque et gratiarum actionibus iram Dei supplices placant, sollemnitateque anniversariam cum insigni pietate et religione observant. Siccitates etiam intensæ eo imperante cum fruges exstinxerunt, tum aerem quoque pestiferum reddidere. Quapropter hominibus rerum penuria pressis, fames admodum excrevit, **85** adeo ut homines ad insolitas prorsus vitæ agendæ rationes, et ad irrationalium animantium alimenta sint conversi. Famem vero istam pestilentia est consecuta, quæ corpora infestavit, et varios progenuit morbos, unde plurimi mortales interiire. Juliani res hunc habuere finem, omnibus quidem Christianis, præcipue tamen Antiochenis, gratum et jucundum: qui propter eandem ejus publico instituto tripudium, Maximum etiam philosophum convitiis prosciderunt, illud accipientes, « Ubi sunt divinationes tuæ, stulte Maxime? » Vicit Deus, et Christus ejus. Multa autem capita et corpora hominum jugulatorum in cistis, in puteis, et in locis secretioribus imperatoriæ aulæ, Antiochiæ sunt reperta, quos ille, res futuras inquirens, clam mactavit. Sicuti et in oppido Carris. Nam ibi templum ingressus est, foribusque probe claustris munitis, exsecranda peregit per incantationes et imposturas magica sacra. Mulier quoque post ejus mortem ibi, ita ut in sublime sublata, et ex capillis suspensa fuerat, reperta est, quam futurum investigans resecurit.

CAPUT XXXVI.

Quæ Libanius in funebri oratione Juliani contra nos scripserit. Et responsum, dicta ejus refellens.

De impii principis hujus morte lugubrem composuit orationem Sophista Libanius, quam *Julianum* sive *Funebrem querelam* inscripsit, in qua multas ejus laudes recenset, et res quoque gestas, prout visum est ei, commemorat, mentionem quoque librorum ejus faciens, quos adversus Christianos composuit, sacra Evangelia oppugnans, et veluti falsa ea esse refellere tentans. Ubi etiam, quod ea ludibrium nugasque esse ille demonstraverit, tradit. Quod si alias illius res Libanius laudare constituisset, silentio ea præterissem, et ad historiam nostram continuandam processissem. Quandoquidem autem dicendi vi et arte fretus, illum et libros illius laudibus efferens, religionem nostram acerbè perstringit: injuriam veritati facerem, nisi ipsum nugatorem esse ostenderem, et ea qua nos attingit parte reprehenderem atque redarguerem. **86** Sed prius pauca quædam quæ in illius oratione sunt, exponam, et deinde sententiam meam adjiciam. Cum hibernæ, inquit, noctes longiores essent, incumbens cis libris imperator,

Α τῆς ξηρᾶς ἤλθε, καὶ ταύτην κατέκλυσεν· ὥστε καὶ ὑπὲρ τῶν κεράμων, τοῦ ὕδατος αὐθις ὑπονοστήσαντος, θαλάττια εὐρεθῆναι σκάφη. Ὁ δὲ Ἀλεξανδρεῖς αἰεὶ διατελοῦσιν ἑορτὴν ἄγοντες ἐξ ἐκείνου καθ' ἣν ἡμέραν ἐγένετο· λύχνους πολλοὺς καίοντες ἀνά πᾶσαν τὴν πόλιν, χαριστήριοις τε ψάδις τὸν θεὸν ἱεροσέμενοι, δυσωποῦσι, περιφανῶς μάλα σὺν εὐλαθείᾳ ἐτησίως ταύτην ἐπιτελοῦντες. Καὶ μὴν καὶ αὐχομὶ σφόδρα ἑαυτοὺς ἐπιτείναντες, ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἡγεμονίας, τοὺς τε καρποὺς ἐφθειραν, καὶ τὸν ἄερα φθοροποιὸν ἀπειργάσαντο. Κάντεῦθεν τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἀνθρώπων πιεζομένων, κατὰ βάθος ὁ λιμὸς ἐχώρει, καὶ εἰς τὰς τῶν ἀλόγων ζώων τροφὰς, καὶ εἰς ἀθήθαιταν τὸ ἀνθρώπινον ἤλαυε. Τῷ δὲ λιμῷ τούτῳ καὶ λιμὸς ἕτερος ἠκολούθει, καὶ τοῖς σώμασιν ἐλυμαίνετο, νόσους ποικίλας ἀπογεννῶν, ἐξ ὧν τὰ πλεῖστα τῶν σωμάτων ἐφθείρετο. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Ἰουλιανὸν τοιοῦτον ἔσχε τὸ πέρασ. ἐπέραττον μὲν καὶ πᾶσι Χριστιανοῖς, διαφερόντως δ' Ἀντιοχεύσιν· οἱ καὶ κοινὴν χρεῖαν τῇ τοῦ τυράννου ἀναίρεσει στησάμενοι, καὶ Μάξιμον τὸν φιλόσοφον ἐλοιδοροῦν ἐπέδοντες· « Ποῦ σοῦ τὰ μαντεῖα, Μάξιμε μωρέ; » Ἐνίκησεν ὁ θεός, καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ. Πολλὰ δὲ κεφαλαὶ καὶ σώματα ἐσφαγμένα ἐν τοῖς κλισίαις καὶ φρέσσι καὶ τοῖς ἀπορρήτοις τόποις τῶν βασιλείων εὐρέθησαν· οὗς εἶσε κρύφα, τὸ μέλλον ἐπιζητῶν, ὡς καὶ ἐν Κάρθαις τῇ πόλει. Τὸν γὰρ ἐκεῖσε νεῶν εἰσιῶν, καὶ κλεῖθρα τούτῳ ἐπιβαλὼν, μυσαρὰς μαγγαλείας ἐργάζετο. Καὶ γυνὴ δ' ἐκεῖσε μετὰ μόρον ἐκείνου ἀπρωρημένη εὐρέθη, ἣν ἀνέτερε τὸ μέλλον διερευνῶμενος.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Ὁμιλία Λιβάνιος ἐν τῷ ἐπιταφίῳ Ἰουλιανοῦ καθ' ἡμῶν γράφει· καὶ ἀντιλογία πρὸς αὐτὸν ἀνατρέπουσα τὰ εἰρημμένα.

Ἐπὶ δὲ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀσεβοῦς καὶ ὀσφιστῆς Λιβάνιος ὀρθρὸν συντάττει, δὴ Ἰουλιανὸν ἢ Ἐπιτάφιον ἐπιγράφει· ἐν ᾧ πολλὰ τῶν ἐγκωμίων αὐτῷ καταλέγει, καὶ πράξεις τὰς δοκούσας αὐτῷ διεξήλθε· ποιεῖται δὲ μνησὶν καὶ τῶν βιβλίων, αἱ κατὰ τῶν Χριστιανῶν συνέταττεν Ἰουλιανὸς, τοῖς θεοῖς εὐαγγελίους ἀντιφερόμενος, καὶ ψευδῆ γε ἀπελέγχειν ταῦτα πειρώμενος· ἐν ᾧ καὶ ὡς εἶη γέλωτα καὶ φλῆναφον ἀποδείξει· αὐτὰ ἱστορεῖ. Εἰ μὲν οὖν τὰλλα ἐκείνου προῦθετο ὁ Λιβάνιος ἐπαινεῖν, ἡσυχιαν ἀν' ἡγόν, καὶ ἐπὶ τὸ συνεχὲς τῆς ἱστορίας ἐβάδιζον. Ἐπεὶ δὲ δαιμόνητι τέχνῃς ἐκείνον ἐγκωμιάζων καὶ τὰς ἐκείνου βιβλούς, τῆς ἡμετέρας καθάπτεται πίστῳς, ἀδικήσεται μὲν καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, εἰ μὴ μᾶλλον καὶ ἡμεῖς αὐτὸν ὡς φλῆναφον ἀπελέγξωμεν, καὶ καθασώμεθα καὶ ἡμεῖς οἷς ἐκεῖνος καθάπτεται, τῶς δὲ μέτρι' ἄττα ἐκείνου τῶν ἐν τῷ ἐγκωμίῳ φερομένων ἐκθώμεθα πρότερον, ἔπειτα καὶ τὰ ἡμέτερα παραθήσομεν. εἰ τοῦ χειμῶνος, φησὶ, τὰς νύκτας· ἐκτείνοντος, ἐπιθέμενος ὁ βασιλεὺς ταῖς βίβλοις, αἱ τὴν ἐκ Παλαιστίνης ἀνθρώπων θεῶν τε

καὶ Θεοῦ Υἱὸν ποικῦσι, μάχη τε μακρὰ καὶ ἐλέγχων ἰσχυρῆ γέλωτα ἀποφήνας καὶ φλῆναφον τὰ τιμώμενα, σοφώτερος ἐν τοῖς αὐτοῖς δέδεικται τοῦ Τυρίου γέροντος. Ἰλεως δὲ οὗτος ὁ Τύριος εἶη, καὶ δέχοιτο εὐμενῶς τὸ ῥηθὲν, ὡς ἂν υἱὸς ἠττώμενος. »

Καὶ ὁ μὲν σοφιστὴς ταῦτα · ἐγὼ δὲ ἄριστον μὲν σοφιστῶν οἶδα τὸν ἄνδρα, καὶ γλώτταν αὐχεῖν, οἶαν εἶδει δεινὸν ῥήτορα κεκτηθῆσαι · ὥστε καὶ τοῦτο πᾶσι διαμαρτύρομαι, ὡς εἰ αὐτῷ γ' ἐκεῖνῳ μὴ τῆς Ἰσῆς ἐκοινωνεὶ δόξης, καὶ πλεῖω ἢ Χριστιανῶν κατ' ἐκείνου εἰρήκεσαν, καὶ οὗτος ἂν εἶπε, καὶ μεγαλοπρεπῶς ἂν αὐτὰ, ἅτε δὴ σοφιστῆς ὢν, διεξῆλθεν · ὅτι γε καὶ ζῶντι μὲν Κωνσταντίῳ ἐπαίνους ἔλεξε, τελευτήσαντι δὲ, ψόγους συνέταπτεν. Εἰ δὲ καὶ Πορφύριος διάδημα περιέκειτο, οἶμαι πολλῶν ἂν σεμνῶναι τὰ ἐκεῖνου τῶν Ἰουλιανῶν. Εἰ δὲ καὶ Ἰουλιανὸς σοφίζεσθαι ἠθέλε, καὶ αὐτὸν ἂν κακὸν εἶρηκε σοφιστὴν, ὡσπερ δῆτα καὶ Ἐκηβόλιον οὗτος Λιδάσιος ἐν τῷ εἰρημένῳ Ἐπιταφίῳ. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος καὶ ὡς τῆς αὐτοῦ κοινωνῶν δόξης, καὶ ὡς φίλος, εἰ δὲ βούλει, καὶ ὡς σοφιστῆς, ὅσα γ' ἔδδοκει καταχαρίζεται Ἰουλιανῷ, φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς ὡς ἂν ἰσχυρὸς ἔχωμεν, ἀντιλέξωμεν. Ἐπιθέσθαι γὰρ φησι ταῖς βίβλοις μακρὰς τὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος ἐργαζομένου. Ἔοικε δὲ τὸ ἐπιθέσθαι δηλοῦν, ὡς δικὸν σπουδῆς ἐποιεῖτο ψόγον γράψαι, ὡσπερ δῆτα σοφισταὶ ποιοῦσι τοὺς νέους γυμνάζοντες. Εἰκὸς μὲν γὰρ τὰς βίβλους πάλαι ἐπίστασθαι οἷς διηκόνητο. Ἐπέθετο δὲ μάχη σχολάζων μακρὰ, ἀλλ' οὐκ ἐλέγχων ἰσχυρῆ, ὡς σὺ φησὶ · ἀσθενεῖα δὲ τάληθοῦς ὡς φιλοσκώμων, τὰ καλῶς ἤδρασμένα ἐπεχείρησε διασῦρειν. Ὁ γὰρ τινι πρὸς μάχην ἰὼν, τὰ μὲν παρασκώπτων, τὰ δὲ προστιθεῖς, καὶ παντὶ τρόπῳ τὴν ἐφ' ἐκάστῳ ἀλήθειαν παρακρούπτων, ψεύδεται · καὶ ἀπεχθῶς ἔχων οὐ πράττειν μόνον, ἀλλὰ καὶ λέγειν σπουδάζει · καὶ τὰ αὐτῷ οἱ προσόντα φαῦλα τῷ ἐχθρῷ περιτιθέναι μᾶλλον οἰκονομεῖ. Ἄλλ' ὅτι μὲν καὶ ἄμρω, Ἰουλιανὸς φημι καὶ Πορφύριος, δὴ Τύριον καλεῖ γέροντα, φιλοσκώπτει ἦσαν, ἀπὸ τῶν ἰδίων συγγραμμάτων σαφῶς ἐπιδειξόμεν. Ἐν μὲν γὰρ τῇ ἐπιγεγραμμένῃ αὐτῷ Φιλοσόφῳ Ἰστορίᾳ Πορφύριος τὸν Σωκράτους βίον ὡς μάλιστα διασῦρει, τὰ αὐτὰ συκοφαντῶν, ὅσ' ἂν οὐδὲ Ἄνυτος οὐδὲ Μέλιτος οἱ παρανόμων ἐκεῖνον γραψάμενοι ἐνενόησαν · καὶ ταῦτα Σωκράτην δὴ ἐπὶ σωφροσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς οὐ Πλάτων μόνον καὶ Ξενοφῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ λοιπὸς τῶν φιλοσόφων θίασος, διαφερόντως θαυμάσαντες ὡς θεοφιλῆ, καὶ ὡς μεῖζον ἢ κατὰ ἀνθρώπον φρονήσαντα, ἐκδεδώκασι. Ὁ δὲ παραβάτης τὸν πατέρα ζηλώσας, τὰ Ἰσα εἰς τοὺς πρὸ αὐτοῦ Καίσαρας διειργάσατο · πᾶσι γὰρ μῶμον ἐπαγαγὼν, οὐδὲ τὸν φιλοσόφου ἐφέστατο Μάρκου. Τοσοῦτόν γε μὴν Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου καὶ Κωνσταντίου τοῦ υἱοῦ κατατρέχει, ὡς συνάγειν ἐνὸν εἶναι, μὴ δὲ ἄλλο τι ἐλέσθαι τὸ σύνταγμα, ἢ διὰ τὸ σκῶψαι τοῦτους ὡς θεοφιλεῖς ἄνδρας, καὶ ἐπ' ἀρεταῖς καὶ ἀνδρείαις καὶ τῇ ἀληθεῖ φιλοσοφίᾳ τὸ διαδόητον ἐσχ-

A qui hominem Palæstinum Deum et Dei Filium faciunt, ingenti contentione et vi eos refutavit, religionemque eam risum prorsus et nugæ esse declaravit. Qua in re sapientiorem se Tyrio scenæ præstitit. Sed hoc mihi ignoscat Tyrius iste, et placide hoc dictum ferat, quod a filio sit victus. »

Hæc sophista ille. Atque ego quidem eum virum optimum fuisse sophistam, et ab eloquentia plurimum potuisse, ut oratorem egregium, scio. Quapropter apud omnes etiam contestor, illum, nisi in eadem cum Juliano, in religione, fuisset opinione, plura etiam in illum quam Christiani dixerint, et quidem ut hominem sophistam, splendidius dicturum fuisse; quoniam et in Constantium viventem quidem orationes laudatorias composuit, in defunctum autem invectivas conscripsit. Ac si Porphyrius imperiale sumpsisset diadema, scripta illius longe Juliani libris, stylo ea celebrans, ut equidem puto, prætulisset. Si vero Julianus artem sophisticam exercuisset, eum ipsum quoque sophistam non bonum fuisse dixisset: sicuti de Ecebolio fecit, in eadem de Juliano oratione funebri sua. Cæterum cum ille ejusdem sententiæ cum Juliano particeps, amicusque ejus, et si addere libet, sophista, quæcunque ei visa sunt, Juliano tribuerit: age nos quoque quoad possumus, eum confutemus. Incubuisse enim illum, inquit, libris longioribus hiemis noctibus. Videtur autem per verbum *incumbendi* significare, studio illi fuisse, invectivas scribere. C sicuti sophisticæ studium collocant in adolescentibus exercendis. Consentaneum vero est, libros istos eum antea novisse, quibus videlicet in sacro aliquando ministerio usus fuerit. Et incubuit illis studio et contentione diuturniore, sed eos vi dicendi non redarguit et refellit, ut tu dicis, verum imbecillitate potius ingenii, et defectu veritatis, ut homo facetus, et scommatibus libenter ludens, quæ probe fundata sunt, convellere et traducere est conatus. Nam qui cum alio hoc pugnæ genere congregitur, quædam adulterans atque depravans, quædam de suo adjiciens, modisque omnibus in re et sententia quaque veritatem suppressens, mentitur et fallit: atque odio et inimicitii infestus, non facere solum, sed etiam dicere hostiliter studet: **87** ac quæcunque sibi insunt mala, inimico ea suo imponere contendit. Sed enim quod ambo, Julianus inquam, et Porphyrius, quem Tyrium senem vocat, scommatum consecratores fuerint, id ex libris eorum aperte ostendemus. In *Philosophica* enim, quam ita Porphyrius inscripsit, *Historia*, mirum est quantopere vitam philosophorum coryphæi Socratis cavillando taxet, tot in eum fictis sycophantiis, quot neque Anytus, neque Melitus, qui illum, quod res novas contra leges veteres induceret, accusarunt, unquam excogitarunt. Atque id quidem in Socratem, quem propter temperantiam, justitiam, et reliquas virtutes non solum Plato et Xenophon, verum etiam reliquos

philosophorum cœtus præcipue miratus, ut diis (1) A charum, et supra hominis captum sapientem, commendarunt, ille fecit. Transgressor vero patrem amulatus, idem eis fecit, quibus successit, imperatoribus. Omnes namque reprehendit, et ne Marco quidem philosopho pepercit. Adeo sane in Constantinum magnum et Constantium filium ejus est invec-tus, ut facile existimare liceat, non aliam ob causam illum scribendi laborem suscepisse, quam ut istos proscinderet utpote viros Dei amantes, et qui fortitudine, virtutibus aliis, et vera philosophia laudem magnam consecuti essent. Verum ambos hos conviciatores fuisse, ampliore probatione mihi opus non est. Sufficiunt enim ista, ad certam malevolentis illius animi declarationem: et paulo post verbis suis mihi admirandus ille Gregorius suffragabitur, qui naturam et mores apostatæ optime depinxit.

Porro quod etiam ante istos permulti doctrinæ nostræ veritatem vi oppugnare aggressi sunt, e divinis oraculis quædam pervertentes, quædam autem ad sensum suum detorquentes, non pauci ostenderunt, qui cum illis congressi, cavillationes eorum confutatas in publica monumenta retulerunt. In primis vero doctissimus Origenes, qui longo ante Julianum tempore fuit, quæcunque in sacris Litteris turbas cære, aut lectores earum perturbare visa sunt, probe distinxit, subjectisque contrariis argumentis, et locis quibusque, ita ut debuit, declaratis, eorum qui eos male et imperite acciperent, nugas longas et sophisticas aggressiones refellit. Indicant hoc, quæ is ad Galatam Marcelum composuit, et quæ ad Porphyrium (2) quem diximus, luculenter rescripsit, **SS** libellis de rebus ejuscemodî editis, quibus propter copiam verborum veritatis effecit, ut illi quod contra dicerent, non haberent. Quos libros si non ita cursim Julianus legisset, nunquam ad cavillationes et blasphemias scribendas delapsus esset. Sed enim Juliano studio fuisse, ut scommatibus et dicacitate uteretur, non apud eos qui solidam pietatis veritatem et formam tenent, sed simplices et imperitos homines, ex eo satis constat. Ubi enim e Scripturis, quæcunque hominum more, prout res ferunt, ad captum nostrum, de Deo, et præcipue de Christi œconomia, salutisque nostræ administratione dicta sunt, decerpit, et ejus generis dicta quædam collegit, deinde hisce verbis infert: «Horum igitur omnium, nisi ratio quæpiam est, arcanam aliquam, ut ego puto, contemplationem habens, multas libri isti de Deo continent blasphemias.» Hæc quidem in tertio suo *Contra Christianos* libro refert: In eo autem libro quem *De Cynicismo* inscripsit, quomodo conveniat sacras fingere fabulas disserens, hæc scribit: «De rebus ejuscemodî veritatem occultari oportet, vult enim natura occultari, et quod de deorum essentia occultum est, nudis verbis in aures impuras, conjici non sustinet.» Ex quibus verbis satis apparet, suspicionem eum obtinere, mysticum quiddam et arcanum sacram legere Scripturam. Videtur quoque indignari, non

A κότα. Ἄλλ' ὅτι μὲν ὕβρισται καὶ ἀμφω ἦσαν, οὐ δεῖ μοι πλείονων· ἀπὸ χρη γὰρ καὶ ταῦτα εἰς γενναίαν παράστασιν τῆς αὐτοῦ κακομηχάνου ψυχῆς· μακρυτῆρσι δὲ μοι τοῖς λόγοις μικρὸν ὕστερον καὶ ὁ θαυμαστός Γρηγόριος, τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ τὸ ἦθος ἄριστα διαγράφων.

invec-tus, ut facile existimare liceat, non aliam ob causam illum scribendi laborem suscepisse, quam ut istos proscinderet utpote viros Dei amantes, et qui fortitudine, virtutibus aliis, et vera philosophia laudem magnam consecuti essent. Verum ambos hos conviciatores fuisse, ampliore probatione mihi opus non est. Sufficiunt enim ista, ad certam malevolentis illius animi declarationem: et paulo post verbis suis mihi admirandus ille Gregorius suffragabitur, qui naturam et mores apostatæ optime depinxit.

Ἄτι δὲ καὶ πρὸ αὐτῶν πολλοὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος βιάσασθαι τὴν ἀλήθειαν ἐπεχείρησαν, τινὰ μὲν τῶν θεῶν χρησμῶν παρατρέψαντες, ἄλλα δὲ καὶ πρὸς τὴν ἴδιον σκοπὸν ἐκλαθόμενοι, ἔδειξαν μὲν πολλοὶ εἰς ἀντιρρήσιν καταστάντες ἐκεῖνοις, καὶ στηλιτεύσαντες ἐλέγχω τὰ ἐκεῖνων σοφίσματα. Πρὸ δὲ πάντων ὁ τὴν γνώσιν πολὺς Ὀριγένης, μακρῶ χρόνῳ καὶ πρὸ Ἰουλιανοῦ γεγονώς· τὰ δοκοῦντα ταραττεῖν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις διευκρινήσας, ἀνθυπενεγκῶν τε καὶ ὡς χρεῶν σαφηνήσας, τῶν κακῶς καὶ ἀγνωμόνως ταῦταις διακειμένων, τὴν μακρὰν ἐρεσχελίαν καὶ τὰς σοφιστικὰς ἐπιχειρήσεις ἐξήλεγξε. Δείκνυσι δὲ ἃ πρὸς τε τὸν Γαλάτην Μάρκελλον συνέταξε, καὶ ἃ πρὸς τὸν εἰρημένον Πορφύριον γενναίως ἀντίπε· βίβλιον ἐφ' ἐκάστῳ τούτων συντεταχώς, καὶ ἀφώνους ἀπελέγχων τῇ τῶν λόγων τῆς ἀληθείας περιουσίᾳ· οἷς εἰ μὴ, ὡς ἔτυχεν, ἐνέτυχεν Ἰουλιανός, οὐκ ἂν οὕτω σοφίζεσθαι καὶ βλάσφημα γράφειν ἐξεκλυέτο. Ὅτι δὲ σκῶψαι διὰ σπουδῆς ἔθετο Ἰουλιανός, οὐ πρὸς τοὺς τὴν ἀληθῆ μόνωσιν τῆς εὐσεβείας περικειμένους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἰδιώτας καὶ ἀπλούστερον διακειμένους, δῆλον ἐκείθεν ἔστι. Ὅσα γὰρ τῆς Γραφῆς οἰκονομικῶς ἀνθρωπικώτερον τέτακται, ἐκλαθόμενος, καὶ τοιαῦτα δὴ τινα ἐπισυνείρας, ἔπειτα ἐπιφέρει, λέγων ἐπὶ λέξεως οὕτως· «Τούτων τοῖνων ἕκαστον, εἰ μὴ λόγος ἐστὶν ἀπόρρητος ἔχων τινὰ θεωρίαν, ὅπερ ἐγὼ νενομίκα, πολλῆς γέμουσιν οἱ λόγοι περὶ τοῦ Θεοῦ βλασφημίας.» Ταῦτ' μὲν ἐν τῷ τρίτῳ αὐτοῦ κατὰ Χριστιανῶν βιβλίῳ διεξέειπεν· ἐν δὲ τῷ λόγῳ ὃν *Περὶ κυνισμοῦ* ἐπιγράφει, φιλοσοφῶν ὅπως δεῖ πλάττειν τοὺς μύθους τοὺς ἱερεῖς, καὶ ταῦτά φησιν· «Δεῖ κρύπτειν τὴν περὶ τῶν τοιοῦτων ἀλήθειαν· φιλεῖ γὰρ ἡ φύσις κρύπτεσθαι· καὶ τὸ κεκρυμμένον τῆς τῶν θεῶν οὐσίας οὐκ ἀνέχεται γυμνοῖς εἰς ἀκαθάρτους ἀκοᾶς ῥίπτεσθαι ῥήμασιν.» Ἐξ ὧν δὴ φαίνεται ἐν ὑπονοίαις εἶναι μυστικόν τι καὶ ἀπόρρητον κρύπτειν τὴν θεῶν Γραφήν. Ἔοικε δὲ καὶ ἀγανακτεῖν, ὅτι μὴ πάντες τὴν ἱσθὴν ὑπόνοιον περὶ τούτων ἔχουσι· καὶ τὸν Χριστιανῶν κατατρέχειν ἐντεῦθεν, ἅτε δὴ ἀπλούστερον δεχομένων τὰ ῥήματα. Ἐχρῆν δὲ μὴ οὕτω διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀπίστην κατὰ τῶν ἱερῶν ἐκτυφωθῆναι Γραφῶν, μηδὲ μισθ-

(1) Justinus philosophus et martyr Christi, Socratem et Heraclitum in eodem catalogo sanctorum cum Abraham et Elia recenset, tanquam verbi Dei cultores.

(2) Fuit Porphyrius condiscipulus Origenis, apud Plotinum magistrum, et usque ad tempora Probi Imp. vixit. Suid.

σαι καὶ ἀποστρέφω; ἐκείναις ἔχειν κακῶς ἐκείνων
 τε νοουμέναις, ὅτι μὴ πάντες ὡς αὐτῷ γ' ἐκείνων
 ἐδόκει, ἐνόησαν. Ἔοικε δὲ τὰ Ἰσα καὶ αὐτῆς τῷ
 πατρὶ καὶ διδασκάλῳ Πορφυρίῳ παθεῖν· πληγὰς
 γὰρ ἐκείνος ἐν Καισαρείᾳ ὑπὸ τινῶν Χριστιανῶν
 ἐνεγκῶν, μὴ φέρων τὴν ὕβριν, ὅσα μελαγχολήσας,
 ἐξίμνυται μὲν τὸν Χριστιανισμόν· τῷ δὲ τῶν πλη-
 γωσάντων μίσει, εἰς τὸ βλασφημεῖν Χριστὸν καὶ τὰς
 Χριστιανῶν ἐξεκυλίσθη Γραφάς· ὡς φησὶν ὁ Παμ-
 φίλου Εὐσέβιος, ἀνατρέπων ἄριστα τὰς καθ' ἡμῶν
 αὐτοῦ συγγραφάς. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ὑπεροψία πλε-
 στη κατὰ Χριστιανῶν τὴν ὁρμὴν ἐσχηκῶς διὰ τοὺς
 ἀπλουστέρους, Ἰσῶ πάθει πρὸς τὴν Πορφυρίου λύ-
 σαν ἀπέκλινεν· καὶ ἄμφω τοιγαροῦν μετὰ γνώσεως
 ἐλόμμενοι τὴν δυσεσέβειαν, ἀποτρόπαιοι τὰς τῆς
 ἐκουσίῳ ἁμαρτίας εἰσπραττόμενοι δίκας. Ἐπεὶ δ' ὁ Β
 Λιθάνιος ἐπιγλευῶζων ὡσπερ, τὸν ἐκ Παλαιστίνης,
 φησὶν, ἄνθρωπον, Θεὸν τε καὶ Θεοῦ παῖδα ποιοῦσιν,
 εἰσικεν αὐτὸς ἐπιελήσθαι ὅπως ἐπὶ τέλει τοῦ εἰρη-
 μένου λόγου τὸν Ἰουλιανὸν ἀποθεοῖ, φάσκων οὕτως·
 τὸν πρῶτον ἄγγελον τῆς τελευταίας μικροῦ κατέλευ-
 σαν, ὡς Θεοῦ καταφευδόμενον· καὶ αὐθις μικρὰ
 εἰρηκῶς· «Ὁ δαιμόνων μὲν, φησὶ, σὺ τρῶφιμε,
 δαιμόνων δὲ μαθητὰ, δαιμόνων δὲ παρεδρευτά. » Εἰ
 καὶ ἄλλως εὐτος δῆθεν ἐνόει μὴ τὴν ὁμωνυμίαν ἐκ-
 κλίνας, ὁμως ταῦτα λέγειν δοκεῖ, ἃ καὶ Χριστιανοὶ
 λέγοντες ὀνειδίζονται. Εἰ οὖν ἐπιανὼν μόνον ἦν
 ἐκείνῳ φροντίς, εἶδε τὴν ὁμωνυμίαν ἀπόστασαι λέξιν,
 ὡσπερ δῆτα καὶ ἀλλαχθῶ πεποιηκῶς φαίνεται· λοι-
 ὄρηθεις γὰρ διὰ λέξιν, τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἐξέτω-
 σεν.

C
 clamans : « O dæmonum alumne, dæmonum sectator, dæmonum assessor. » Et quamvis ille hisce
 verbis aliud sentiret, tamen non vitato æquivoco seu ambiguo verbo, idem dicere videtur, quæ et
 Christiani ipsi per convicium de Juliano dicunt. Quod si Sophista unum hoc, ut apostatam lauda-
 rei, egit, dictionem certe ambiguum rejicere debuisset. Quod quidem alibi eum fecisse, apparet.
 Nam de verbo quodam probrose reprehensus, in orationibus suis id induxit.

Ἄλλ' ὅπως ὁ κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπος θεολογεῖται·
 καὶ ὡς τὸ μὲν φαινόμενον ἄνθρωπος ἦν, Θεὸς δὲ τὸ
 νοούμενον· καὶ ἄμφω πάλιν ὅπως ἐστὶ καὶ ἄνθρω-
 πος, ἄμφω Γραφαὶ τε θεῖαι ἀριθῆλως διεξίδῃσι, καὶ
 Χριστιανῶν παῖδες Ἰσασιν. Ἐλλήνες δὲ, πρὸ τοῦ
 πιστεῦσαι, πῶς ἂν εἰδείν; Προσισταται γὰρ ἐκείνο
 θεῖον χρῆσθὲν Πνεύματι· Ἐὰν μὴ πιστεύσητε,
 οὐδὲ μὴ συνῆτε. Μᾶλλον μὲν οὖν αὐτοὺς καὶ ἐγκα-
 λῦπτεσθαι εἶδει, πολλοὺς ἀνθρώπων ἀποθεώσαντας·
 καὶ ταῦτα τίνας; Εἶθε μὲν οὖν, κἂν εἰ δίκαιοι καὶ D
 σώφρονες; ἢ τὸν τρόπον γε ἦσαν χρηστοί· νῦν δὲ
 τοῦναντίον ἅπαν, ἀδικεῖ καὶ μέθη καὶ διαφθορᾶ,
 ζήσαντας. Δείκνυσι τοῦτο Ἡρακλῆς, καὶ Διόνυσος,
 καὶ Ἀσκληπιός· καθ' ὅς συνεκῶς ὁμνύς Λιθάνιος
 οὐκ αἰσχύνεται· ὦν τοὺς ἔρωτα; καὶ τὴν περιττὴν
 φλυαρίαν εἰ καιρὸς ἐδίδου ἀπαριθμεῖσθαι, πλατὺς ἂν
 καὶ ἀσβεστος ἀνεβρόγα γέλως τοῖς σώφροσι. Πλὴν
 ἀποχρήσει τοῖς ἐθέλουσιν ὡς τάχος ἰδεῖν, ὃ τε Ἀρι-
 στοτέλους πέπλος, ὁ Διονύσου στέφανος, καὶ ὁ πα-
 λυμνήμων Ἰηγήνου, καὶ ὁ τῶν ποιητῶν χορὸς, οἷ

¹ Isa vii, 9.

(5) Κακῶς. Ita enim legendum etiam apud Socr. lib. iii, cap. 25

eandem secum omnes opinionem de hac habere.
 Et in Christianos invehitur, quod simplicius verba
 oraculorum accipiant. Minime vero propter multo-
 rum simplicitatem, illum tanto fastu adversus sa-
 cras Scripturas efferrī oportuit, neque odisse eas
 aut aversari propterea debuit, quod quas ipse per-
 peram (1) intellexerit, non omnes, sicuti ei visum
 esset, acceperant. Verum idem ei accidisse vide-
 tur, quod patri et magistro ejus Porphyrio evenit.
 A quibusdam namque Christianis Cæsareæ verber-
 ratus ille, quod injuriam eam non bene ferret,
 veluti atra bile percitus, Christianismum quidem
 abjuravit : eorum autem qui plagis illum affecerant,
 odio, ad Christum et Christianorum Scripturas im-
 pie conviciis proscindendas est progressus : quem-
 admodum Eusebius Pamphilii inquit, qui ejus
 adversus nos compositos libros optime refutavit.
 Julianus autem per arrogantiam ingentem, pro-
 pter simpliciores, impetu furioso contra Christianos
 concepto, eodem modo ad Porphyrii rabiem de-
 clinavit. 89 Itaque ambo detestandi : quippe qui
 prudentes atque scientes impietatem complexi
 sint, et voluntarii propterea consultoque admissi
 peccati supplicium pendant. Enimvero Libanius,
 dum, veluti nos irridens, Palæstinum hominem,
 inquit, Deum Deique Filium faciunt, oblitus esse
 videtur, quomodo in fine ejus quæ dicta est orati-
 onis, Julianum in numerum deorum referat :
 primum Juliani obitus nuntium pene lapidibus
 obrutum esse, veluti is adversus Deum mentiretur.

C
 dicens. Et paucis interpositis verbis, rursus ex-
 clamans : « O dæmonum alumne, dæmonum sectator, dæmonum assessor. » Et quamvis ille hisce
 verbis aliud sentiret, tamen non vitato æquivoco seu ambiguo verbo, idem dicere videtur, quæ et
 Christiani ipsi per convicium de Juliano dicunt. Quod si Sophista unum hoc, ut apostatam lauda-
 rei, egit, dictionem certe ambiguum rejicere debuisset. Quod quidem alibi eum fecisse, apparet.
 Nam de verbo quodam probrose reprehensus, in orationibus suis id induxit.
 Verum enimvero quomodo Christus homo Deus
 quoque sit, et quod in eo apparet, homo : quod
 autem intelligentia percipitur, Deus sit : et rursus
 quomodo idem homo Deus existat, utrumque satis
 clare divinæ ostendunt Litteræ, atque id Christiani
 norunt. Græcæ autem superstitionis cultores, prius-
 quam credant, quomodo id scire queant? Obstat
 namque illud, quod divini Spiritus oraculo dictum
 est : Si non credideritis, non intelligetis ¹. Quin illos
 obducta veste, pudore potius affici conveniebat,
 qui homines multos in deorum numerum retule-
 rint, atque eos quosnam quæso? Optandum sane
 esset, justos eos et temperantes, aut aliter morum
 integritate probatos fuisse. Verum contraria omnia
 in eis reperiuntur : quippe qui injustitia, ebrietate,
 et stupris probrosis vitam transegerint. Declarat
 hoc Hercules, Dionysius, et Æsculapius : per quo-
 rum numina dum Libanius continue in libris suis
 jurat, non erubescit tamen. Atqui illorum amores
 insanos et nugamenta alia, si per tempus referre

liceret, prolixum profecto perpetuumque sanis et prudentibus viris moverent risum. Sed ad eam rem cuius quamprimum cognoscendam suffecerit, Aristotelis pepulum, Dionysii corona, πολυμνήμων, hoc est, multa memorans, Rhegini liber, et poetarum turba: qui rebus illorum expositis, deliramenta potius et nugas quam theologiam posteris reliquere. **90** Cæterum Græcos proclives magis et promptos esse ad homines deorum honoribus cobonestandos, et quidem præter decorum et rationem omnem, Etenim Rhodiis, cum aliquando calamitate graviorum sacrorum in Phrygia sacerdotem colerent, tale edidit oraculum:

Atyn implorate deum: namque alter Adonis, Alier et est donator opum crinitus Iacchus.

Oraculum sic habuit; quod Atyn Phrygium, qui se ipsum præ amoris insaniam eviravit (1), eisdem cum Adonide et Baccho honoribus colere jubet. Alexandro autem Macedoni, cum in Asiam transiret, Pythius dæmon, amphictyonibus ei faventibus, tale edidit oraculum:

Supremum celebrate Jovem, celebrate Minervam, Et divum humano latitantem in corpore regem, Stirpis Alexandrum cælestis, ut ordine recto, Et mores hominum componat legibus æquis.

Et oraculum quidem istud potentiam Alexandri assentans, Deum illum fecit. Cleomedem verò pugilem præterire nefasesset, quem divinis auctum honoribus, tali etiam ornarunt oraculo:

Ultimus heroum Cleomedes Astypaleus. Jam Deus est: sacris illum venerantor, et aris.

Quod propter responsum, Diogenes Cynicus et Oenamaus philosophus oraculum Pythii Apollinis spreverunt. Cyziceni Adrianum imperatorem tredecimum esse deum promulgarunt. Sed et ipse Adrianus (5), amasium suum Antinuum in numerum deorum retulit. Hæc sane sophistarum præstantissimus Libanius merito traducat, ludibriumque et gerras esse recte dicat: qui quidem, si quisquam alius, et ipse oracula deorum et μονόδιδον, hoc est, unicam illum librum, quem Alexandrini de Alexandri vita conscripserunt (3), maxime novit. Atque illum etiam, supra eos quos diximus, Porphyrium deum facere non pudet. Propitius enim, inquit, sit senex Tyrius: quod videlicet imperatoris scripta illius libris præferat. Hæc sic per digressionem retuli, propter Libanii Sophistæ contumeliam, quas in nostram evomuit religionem. Qui et ipse postea dicitur divini Basilii consuetudine adductus, superstitioni suæ nuntium remisisse, et Christianus factus esse.

(1) Eviravit omnes Veneri vagæ pueros. Varr.

(2) *Quid loquar Antinuum, cælesti sede locatum? Illum delicias nunc divi Principis, illum Purpureo in gremio spoliatum sorte virili, Adrianique Dei Ganymedem, non cyathos diis Porgeræ, sed medio recubantem cum Jove fulcro, Nectaris Ambrosii sacrum potare lycium,*

τὰ περὶ αὐτῶν συνταξάμενοι, λήρων μάλλον ἢ θεολογίαν καταλελοίπασιν. Ὅτι δ' Ἑλλησι μάλλον πρόχειρον τὸ ἀνθρώπου ἀποθεῶν, εἰ καὶ πέρα τοῦ δέοντος, ἀλλ' οὐν ἀρκέσει καὶ τινων ὀλίγων ἐπιμνησθῆναι. Καὶ γὰρ ποτε Ῥοδίοις συμφορᾷ περιπεσοῦσιν ἐκήρυτταν ὁ χρησμὸς: Ἄττυν, τὸν ἱερέα τῆς ἐν Φρυγίᾳ μανικῆς τελετῆς, ἀξιῶν θεραπείας, καὶ οὕτω λύσθαι. Ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν χρησμὸν ὡς εἶχεν ἐπὶ λέξεω παραθήσομαι.

ex iis quæ paucis commemorabimus, satis liquebit, premierentur, oraculum promulgavit, si Atyn insanore ut ærumna sua liberentur. Responsum id tale fuit:

Ἄττυν Ἰλάσασθε θεὸν μέγαν ἀγγεῖν Ἄδωνιν Ἐδδίοι, ὀλιβιδωρον, ἐθπλόχαμον Διόνυσον.

Καὶ οὗτος μὲν ὁ χρησμὸς ἃν Φρύγιον Ἄττυν, ἃν ἐκ μανίας ἐρωτικῆς ἑαυτὸν ἀποκόψαντα, Ἀδωνίδι καὶ Διονύσῳ Ἰσα τιμᾷ τὸν δὲ Μακεδόνα Ἀλέξανδρον, ἦνίκα ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διέβαινε, τὸ ἐν Πυθῷ δαιμόνιον ἔχρα, τῶν Ἀμφικτυόνων Ἀλεξάνδρῳ χαριζομένων, τάδε.

Ζῆνα θεῶν ὕπατον, καὶ Ἀθηῶν Τριτογένειαν Τιμᾶτε βροτῶν τ' ἐν σώματι κρυπτόν ἀνακτα Ὅρ Ζεὺς ἀρίστοις γοναῖς ἔσπειρεν ἀρωγόν, Εὐνομῆς θνητοῖσιν Ἀλέξανδρον βασιλῆα.

Τοῦτο μὲν ἴσως τὸ δαιμόνιον τὴν δυναστείαν κολακεῦον, θεοποιεῖ· τὸ δὲ τοῦ πύκτου Κλεομήδους πῶς ἂν παραδράμοιμι; ὃν θεϊκῆς τιμῆς ἀξιοῦσαν, τοιοῦδε καὶ περὶ αὐτοῦ ἐξέδωκαν τὸν χρησμὸν.

C *Ῥοστατος ἥρωον Κλεομήδης Ἀστυπαλεῖος Ὅρ θυσαίαις τιμᾶτε, ὡς μηκέτι θνητὸν ἔ. ρ. τ. α.*

Δι' ὃν χρησμὸν, ὃ τε κύων Διογένης, καὶ Οἰνίμαος ὁ φιλόσοφος τῆς ἐν Πυθίᾳ μαντικῆς περιεφρόνησαν· οἱ δὲ Κυζικηνοὶ τὸν βασιλέα Ἀδριανὸν τρισηκαδέκατον θεὸν ἀνηγγέρεσαν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ αὐτὸς Ἀδριανὸς Ἀντίνοον τὸν ἑαυτοῦ ἐρώμενον ἀπεθέωσε. Ταῦτα μὲν οὖν ὃ τῶν σοφιστῶν ἀριστος Λιθάnius διασύρει, καὶ γέλωτα καὶ φλήναφον ἤγγεται. Καὶ ταῦτα εἶπερ τις μάλιστα εἰδὼς τοὺς χρησμῶν, καὶ τὸ μονόδιδον ὃ εἰς τὸν Ἀλεξάνδρου βίον ἐπέγραψαν οἱ Ἀλεξανδρεῖς. Ὅ δὲ οὐκ ἐγκαλύπτεται πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἀποθεῶν καὶ Πορφύριον Ἦλεως γὰρ, φησὶν, εἴη ὁ Τύριος γέρων ἅτε δὴ προκρίνων τὰ τοῦ βασιλέως τὰ ἐκείνου βιβλίον. Καὶ ταῦτα διεξῆλθον, εἰ καὶ παρεκθατικώτερον, διὰ τὴν ὕβριν Λιθάνιου τοῦ σοφιστοῦ, ἦν κατὰ τῆς ἡμετέρας ἐξηρεῦσατο πίστεως· κἂν ἐς ὕστερον καὶ τοῦτον λόγος ἔχη, ταῖς συνουσταῖς Βασιλείου τοῦ θεορρήμονος τὴν οἰκείαν δευσιδαιμονίαν καταλείπειν, καὶ τὰ Χριστιανῶν ἐλέσθαι.

Cumque suo in templis vota exaudire marito? (Prudent. lib. i Contra Symmachum.)

(6) Ὁ Ἀδριανὸς εἰς τὸν Ἀλέξανδρον βίον ἐπέγραψεν. Socrat. lib. iii, cap 23. Quem Adrianus De vita Alexandri inscripsit. Fortasse enim pro Adria, legendum Adrianus.

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

Α

CAPUT XXXVII.

Ἐκ τοῦ δευτέρου κατὰ Ἰουλιανοῦ στηλιτευτικοῦ λόγου Γρηγορίου τοῦ θεοβήμιμονος περὶ τοῦ ἤθους, καὶ τρόπου, καὶ διαπλάσεως, καὶ τοῦ θανάτου καὶ ταφῆς τοῦ Ἰουλιανοῦ.

Ἐγὼ δ' ὁποῖος ἦν Ἰουλιανὸς τὸν τε τρόπον καὶ τὸ ἦθος καὶ τὴν πλάσιν τοῦ σώματος, καὶ ὅποιαν ἔσχε τὴν τελευτήν, καὶ ὡς ἀποθεοῦν ἑαυτὸν εἴλετο, οὐκ ἄλλον ἀξιοπίστον παρέξομαι μάρτυρα ἢ τὸν πολὺν καὶ μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον, αὐτῷ τε συγγενόμενον, καὶ σὺν αὐτῷ τοῖς διδασκαλείοις φοιτήσαντα, καὶ ὡς οὐκ οἶδ' εἰ τις ἕτερος τὰ κατ' ἐκεῖνον εἰδόσα, καὶ ὡς χριῶν διαπαίξανά τε καὶ στηλιτεύσαντα. Ἐν γοῦν τῷ δευτέρῳ Στηλιτευτικῷ Ἰουλιανοῦ καὶ κατὰ Ἑλλήνων τοιάδε περὶ τούτου κατὰ λέξιν φησὶ· « Ταῦτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἢ πείρα παρέστησε, καὶ ἡ δυναστεία προσλαβοῦσα τὴν ἑξουσίαν· ἐμοὶ δὲ καὶ πόρρωθεν τρόπον τινὰ ἑωρᾶτο, ἐξ οὗ τῷ ἀνδρὶ συνεγενόμενῃ Ἀθήνησιν· ἤλθε γὰρ κάκεισε, ἄρτι τῶν κατὰ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ νεωτερισθέντων πρὸς βασιλείαν, τοῦτο αὐτὸ παραιτησάμενος. Διττὸ δὲ αὐτοῦ τῆς ἐπιδημίας ὁ λόγος· ὁ μὲν εὐπρεπέστερος, καὶ ἰστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐκεῖσε παιδευτηρίων· ὁ δὲ ἀπορρήτερος καὶ οὐ πολλοῖς γινώσκων, ὥστε τοῖς ἐκεῖ θύταις καὶ ἀπατεῦσι περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν συγγενέσθαι, οὐπω παρρητικῶν ἐχούσης τῆς ἀσεβείας. Τότε τοίνυν οὐ φαῦλος ἐγὼ τοῦ ἀνδρὸς εἰκαστῆς οἶδα γενόμενος, καίτοι γε οὐ τῶν εὐπεφυκτῶν περὶ ταῦτα εἰς ὧν· ἀλλ' ἐποίησε με μαντικὸν ἢ τοῦ ἤθους ἀνωμαλία, καὶ τὸ περιττὸν τῆς ἐκστάσεως, εἴπερ μάντις ἄριστος δ' εἰκάζει καλῶς. Οὐδενὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρυσοῦ, αὐχὴν ἀπαγίης, ὥμοι παλλόμενοι καὶ ἀνακοπτόμενοι, ὀφθαλμοὺς σοβούμενος καὶ περιγερόμενος· καὶ μανικὸν βλέπων, πόδες ἀστατοῦντες καὶ μετοκλάζοντες· मुखὴ ὕβριν πνέων καὶ περιφρόνησιν, προσώπου σχηματισμοὶ καταγέλαστοι τὸ αὐτὸ φρονούντες, γέλωτες ἀκρατεῖς καὶ βρασματώδεις, νεύσεις καὶ ἀνανεύσεις σὺν οὐδενὶ λόγῳ, λόγος ἰστάμενος καὶ κοπτόμενος· πνεύματι, ἐρωτήσεις ἀτακτοὶ καὶ ἀσύνετοι, ἀποκρίσεις οὐδὲν τούτων ἀμείνους, ἀλλήλαις ἐπεμβαίνουσαι καὶ οὐκ εὐσταθεῖς, οὐδὲ τάξει προΐδουσαι παιδευσεως. Τί ἂν τὰ καθ' ἕκαστον γράφοιμι; Τοιοῦτον πρὸ τῶν ἔργων ἐθεασάμην, οἷον ἐπὶ τῶν ἔργων ἐγνώρισα. Καὶ εἰ μοι πρῆσάν τινες τῶν τηνικαῦτα συνόντων καὶ ἀκουσάντων, ἐμαρτύρησαν ἂν· οἷς ἐπειδὴ ταῦτα ἐθεασάμην, εὐθὺς ἐφωγγάμην, οἷον κακὸν ἢ Ῥωμαίων γῆ τρέφει· καὶ προαγορεύσας, καὶ γενέσθαι ψευδομάντις ἑμαυτῷ καταυξάμην. Κρεῖσσον γὰρ ἢ τοιοῦτων πλησθῆναι τὴν οἰκουμένην κακῶν· καὶ τοιοῦτον ἀναφανῆναι τέρας, οἷον οὐπω πρότερον· πολλῶν μὲν ἐπικλυσμῶν θρυλλουμένων, πολλῶν δὲ ἐμπρησμῶν καὶ βρασμῶν γῆς καὶ χασμάτων· ἔτι δὲ καὶ ἀνδρῶν ἀπάνθρωποι καὶ θηριώδεις, ἀλλοκότων τε καὶ συνθέτων φύσεις καινοτομηθεῖσαι. Ταύτης τοι καὶ τέλος ἄξιον ἀπηνέγκαστο τῆς ἀπονοίας. Οὐχ εἰς δὲ περὶ τούτου λέγεται λόγος· ἄλλοι δὲ ἄλλω συντίθεται καὶ συμφέρεται, τῶν τε πρότερον ὁμοίως

Ex secunda Gregorii Theologi in Julianum invectiva, de ingenio, moribus, gestu corporis, morte et sepultura Juliani.

91 Verum quali morum consuetudine et corporis statu Julianus fuerit, quomodo vitam finierit, et seipsum deum facere voluerit, non locupletiozem adducere testem possum, quam magnum illum in theologia Gregorium, qui cum illo vixit, eademque scholas frequentavit, et res ejus melius quam alius quisquam perspectas habuit, easdemque pro eo atque par fuit, risit, atque in *Invectivis* suis traduxit. Igitur in *Invectiva* secunda contra Julianum et Græcæ religionis sectatores, de eo hæc refert :

« Atque hæc quidem aliis experientia et potentia potestatem adeptæ exhibuit : mihi vera quodammodo longius antea sunt cognita, ex quo tempore Athenis cum homine fui. Venit namque eo quoque non ita multo post, quam frater ejus novas fuerat contra imperatorem res molitus, culpam eam a se amolians. Et duplicem præ se perfectionis Atticæ tulit causam : alteram quidem honestiorem, ut Græciæ res cognosceret, et scholas Atticas videret : alteram autem occultiozem, et paucis notam, ut sacrificulis ibi et seductoribus de rebus eis quibus maxime studebat, daret operam, impietate tanta nondum apertam obtinere libertatem. Tum igitur non malum me, viro eo cognoscendo, conjectorem esse memini. Et quamvis non unus ex eis essem, qui in tali arte sunt egregii, tamen me vatem effecit morum ejus inæquabilitas, et stupor maximus : siquidem qui bene conjectat vates, is perhibetur optimus. Non boni sane hominis indicia mihi esse visa sunt, cervix non consistens, humeri quos subinde jactaret ac reduceret mobiles : oculi errabundi et vagi, furibundumque quiddam cernentes : 92 pedes instabiles, et genibus nutantes : nasus contumeliam et contemptum spirans : vultus deridiculus, et idem vitium secum ferens : risus immoderatus, et corpus cacinnis concutiens : nutus sive annuens seu renuens, ratione carens : sermo consistens, et respiratione concisas : interrogationes incompositæ, et ineptæ : responsiones nihilo illis meliores, aliæ aliis imminentes, sibi que minime constantes, neque ab institutione liberalioris doctrinæ provenientes. Sed quid ego singula commemorem? Talem eum ante actiones ejus esse vidi, qualem in actionibus ipsis cognovi. Ac si mihi adessent, qui tum mecum fuere, et me audire, testes illi essent, postquam ista vidi, statim me dixisse : Deus bone, quantum malum Romanum fovet imperium? Prædixique adeo ista, et me falsum vatem esse optavi. Et melius profecto id fuisset, quam ut sic orbis noster tantis oppleretur malis, et tale in eo existeret portentum et prodigium, quale antea nunquam : cum quidem multa aquarum vulgatæ sint eluviodes, multæ exustiones, multæ concussiones, et hiatus terræ, præterea hominum inhumanæ et feræ species, monstrosa-

que et mistæ novo prorsus et insolito modo natu-
ra. Verum dignum quoque tanta vecordia et im-
portunitate exitum tulit. De quo non una exstat
opinio, quod alii aliud dicant et circumferant,
tam qui pugnae affuerunt, quam qui ab ea longius
abfuerunt. Quidam, a Persis eum jaculo confossum
esse dicunt, cum temere in compositis excursioni-
bus, non sine stoliditate nunc huc nunc illuc pere-
gritans, uteretur. Sunt qui tale quiddam de eo me-
morant. In tumulum eum editiorem conscendisse,
ut quasi e specula exercitum lustraret, et quantum
ex eo bello copiarum superesset, cognosceret. At-
que cum ingens ei, speque adeo sua amplior mul-
titude esse visa esset, ita eum dixisse: Quam
grave futurum est, si omnes isti in Romanorum
ditionem reducentur? Quo ejus verbo, tanquam illis
salutem invidentis militem quemdam qui id excep-
sit, commotum, quod iram non perferret, nulla
salutis suæ ratione habita, ense latus ejus perfo-
disse (1). Alii porro id auseum esse dicunt, ex Bar-
baris ridiculum quemdam ex eis hominem, qui
exercitum, ut in mœrore solatio, et in compositio-
nibus ludibrio sint, sequi solent. Nonnulli etiam
cædis ejus laudem Saraceno cuidam tribuunt. 93
Verum utcumque se res habeat, vulnus quidem
certe ille lethale accepit, orbi universo lætum et
salutare. Et ictu uno multorum extorum, quibus
male crederat, persolvit pœnas. Mirum sane est,
quomodo vanus ille, qui per aruspicianam omnia
se nosse putavit, unum hoc, plagam scilicet exto-
rum et viscerum suorum non perspexit. Cæterum
illud quoque hominis factum nimine prætereun-
dum videtur, quod inter alia multa maximum dæ-
moniæ ipsius mentis est indicium. Jacebat in
fluminis littore, graviter ex vulnere laborans, et
quod multos ante se gloriam esse consecutos sciret,
ita ut plus quam homines atque adeo dii esse cre-
diti sint, propterea quod arte quapiam ex hominum
numero sublatis fuerint: ejusmodi et ipse laudis
atque opinionis amore captus, simul quod eum
hujusmodi mortis generis et turpitudinis, in quam
per inconsultam temeritatem inciderat, puderet:
quid rogo molitur, et quid agit? neque enim cum
vita etiam improbitas exstinguitur. Conjicere se
in amnem conatur: in cœpto tam arcano fidis
quibusdam adjutoribus, et perinde atque in re
quædam divina, sacerdotibus usus. Et nisi ex
imperialibus eunuchis quidam consilio eo depre-
hensus, aliisque propter flagitii odium communi-
cato, impetum talem prohibuisset, exstitisset ex
ea clade apud imperitos homines novus Deus. Et
quæ deinde sequuntur: mortuum eum mimi et ho-
mines ridiculi, cum omni scenica fœditate duxe-
runt, funusque ejus prosecuti sunt, tibiis canentes,
eadem, et mortem ipsam probrose ei objicientes. Quid enim mali
passus non est? quid vero non
audivit earum rerum, quas genus id hominum juveniliter
audet? quod injuriam pro arte habet:

(1) Apud Socratem est, Julianum equo insiden-
tem, et quidem propter rerum secundarum speciem
et fiduciam inermem, cum circum militares copias

τῆ μάχῃ καὶ τῶν ἀπόντων. Οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ὑπὸ
Περσῶν κατηκοντισθαι φασὶν ἀτάκτοις ἐκδρομαῖς
χρῶμενον, καὶ ἄττοντα τῆδε κάκειος σὺν ἐμπληξίᾳ·
οἱ δὲ τοιοῦτόν τινα ἐπ' αὐτῷ διηγοῦνται λόγον· Ἐπι
τινα λόφον τῶν ὑψηλῶν ἀνελθὼν, ὡς ἐκ περιωπῆς
τὸν στρατὸν ὄψει λαβεῖν, καὶ ὅσος ὑπελείφθη τῷ
πολέμῳ μαθεῖν. Ἐπειδὴ οἱ φανῆναι πολὺ τὸ πλῆθος
καὶ τῆς ἐλπίδος ἀφρονώτερον, Ὡς δεῖνδον, εἰπεῖν, εἰ
πάντας τῆ Ῥωμαίων γῆ τούτοις ἐπανάζομεν ὡς
ἂν τις βασιλείων αὐτοῖς τῆς σωτηρίας. Ἐφ' ᾧ τινα
τῶν στρατιωτῶν χαλεπήσαντα καὶ οὐ κατασχόντα
τὴν ὀργήν, ὡσαι κατὰ τῶν σπλάγγων τὸ ξίφος,
ἀλογήσαντα τῆς σωτηρίας. Ὡς δὲ ἄλλοι· τῶν γε-
λοιαστῶν βαρβάρων τινὰ τοῦτο τολμησαι· οἱ τοῖς
στρατιώταις ἔπονται, λύπης τε ψυχαγωγία καὶ πό-
τοις ἦδυσμα. Εἶσι δὲ οἱ καὶ Σαρακηνῶν τινα τὸ
κλίος τοῦτο διδάσαι. Πλὴν δέχεται πληγὴν καὶ ἄν
ἦντως καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ σωτήριον· καὶ μὴ τὸ μῆ
πολλῶν σπλάγγων ἀπαιτεῖται δίκην κικῶς πιστευ-
θέντων. Ὁ καὶ θαυμάζω, πῶς πάντα γινώσκων ὁ
μάταιος ἐντεῦθεν οἰόμενος, ἐν τούτῳ, τὴν καθ' ἑαυ-
τοῦ σπλάγγων πληγὴν ἠγνόησεν. Ἄξιον δὲ μὴδὲ
τοῦτο παραδραμεῖν τοῦ ἀνδρός, μεγίστην τῆς ἐκεί-
νου κακοδαίμονιας ἐπὶ πολλοῖς ἔχει ἀπόσειξιν.
Ἐκεῖτο μὲν ἐπὶ τῆ δὴθῆ τοῦ ποταμοῦ, καὶ αὐτῶς
εἶχε τοῦ τραύματος. Πολλοὺς δὲ εἰδῶς τῶν πρὸ
αὐτοῦ δόξης ἡξιωμένων, ὡς ἂν ὑπὲρ ἀνθρώπων νο-
μισθεῖεν, τέχναις τισὶν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθέντας,
καὶ διὰ τοῦτο θεοὺς νομισθέντας, ἔρωτι τῆς αὐτοῦ
δόξης ἐάλωκώς, καὶ ἅμα τῷ τρόπῳ τῆς τελευτῆς·
διὰ τὸ τῆς ἀβουλίας ἄδοξον αἰσχυνόμενος, τί μηχαν-
νάται καὶ τί ποιεῖ; οὐδὲ γὰρ τῷ βίῳ συναναλίσκε-
ται πονηρία. Ῥίψαι κατὰ τοῦ ποταμοῦ πειράται τὸ
σῶμα· καὶ πρὸς τοῦτο ἐχρητὸ τισι τῶν πιστῶν ἑαυ-
τῷ συνεργοῖς καὶ μύσταϊς τῶν ἀπορρήτων. Καὶ εἰ
μὴ τῶν βασιλικῶν εὐνοούχων τις τὸ πρᾶγμα αἰσθό-
μενος, καὶ τοῖς ἄλλοις καταμηνύσας, μίσει τοῦ κα-
κουργήματος τὴν ὀργὴν διεκώλυσε, κἂν ἐφάνη τοῖς
ἀνοήτοις θεὸς νέος ἐξ ἀτυχήματος· τὰ δ' ἐξῆς μίμοι
γελοίων ἦγον αὐτὸν, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς σκηνῆς αἰσχε-
σιν ἐπομπεῦστο καταλυόμενος τε καὶ κατορχόμε-
νος, καὶ τὴν ἀρνησιν καὶ τὴν ἦταν καὶ τὸ τέλος ἀνει-
διζόμενος. Καὶ τί γὰρ οὐ πάσχων κακῶν, τί δὲ οὐκ
ἀκούων, οἷ; οἱ τοιοῦτοι νεανειούονται, τέχνην τὴν ὕβριν
ἔχοντες; ἔω; ἡ Ταρσεῶν αὐτὸν ὑποδέχεται πόλις, οὐκ
οἶδ' ὅπως καὶ ἀνθ' ὅτου τὴν ὕβριν ταυτην κατακρι-
θεῖσα. Ἐνθα δὲ οἱ τέμενος ἀτιμον καὶ τάφος ἐξάγιστος·
καὶ ἀπόπτυστος, καὶ οὐδὲ θεατὸς εὐσεβῶν ὄψεσιν ὡς
δὲ ἐγὼ τίνος ἤκουσα, μὴδὲ τῷ τάφῳ προσλαμβανόμε-
νος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς σεσηθείσης δι' αὐτοῦ γῆς ἀποσειόμε-
νος καὶ ἀναβρασσόμενος· προσκίμων τῆς ἐκείσε οἶμαι
κολάσεως. Ὁ μὲν οὖν οὕτω βασιλεύσας, οὕτω δὲ στρα-
τηγῆσας, οὕτω καὶ τὴν βίον αἰσχρῶς καταλείπει. »
et saltitantes, religionisque abjuracionem, belli
quid enim mali passus non est? quid vero non
audivit earum rerum, quas genus id hominum juveniliter
audet? quod injuriam pro arte habet:

obequitaret, eas ad fortitudinem cohortando, ex
improviso hasta percussum esse quæ brachium et
latus ejus perfoderit.

donec eum Tarsensis urbs exceperit, nescio quomodo, aut quam ob causam ad contumeliam talem condemnata. Ibi ille tumulum habet inhonoratum et sepulcrum execrandum maxime et despuedum, neque pii alicujus oculis conspiciendum. Et sicuti ego quidem de quopiam audivi, ne sepulcrum quidem eum recepit: verum quæ ejus causa commota est terra, cadaver ejus excussit atque rejectit, ut hoc sit futurorum suppliciorum quasi quoddam præludium. Et quidem sic qui imperaverit, sic bellum gesserit, sic quoque turpiter vitam finivit.)

ΚΕΦΑΛ. ΔΗ'.

Περὶ τῆς βασιλείας τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Ἰοβιανοῦ ἐν Περσίδι.

Οἱ δὲ γε στρατιῶται καὶ στρατηγοὶ τῆ ἐξῆς βασιλείᾳ ἀναδεικνύουσιν Ἰοβιανόν, ἄνδρα ἐπιφανῆ τὰ τε εἰδὸς, τυραννίδος ὡς ἀλλοθῶς ἄξιον· ὃς χιλιάρχος ὢν πρότερον, ὀπητεύει Ἰουλιανὸς τοῖς στρατευομένοις αἵρεσιν προὔτθι, ἧθῶν ἢ τὴν ζώνην ἀποτίθεισθαι, τὸ δεύτερον ἡρεῖτο μάλλον ἢ τοιοῦτον ἀσεβὲς ἐπιτάγμα ἐκπληροῦν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς, τῆ τοῦ ἐπιχειμένου πολέμου βίᾳ, οἷάπερ στρατηγὸν ἀριστον, σὺν τοῖς λοιποῖς ἦεν αὐτόν· τότε δὲ εἰς τὸ βασιλεύειν μεταξὺ τῆς πολεμίας αἵτε δὴ τῶν ἄλλων διαφέρων αἰρεθεὶς, παρηγεῖτο τὴν ἡγεμονίαν, καὶ τὰ τῆς βασιλείας οὐ προσέειπε σύμβολα, λέγων μὴ δύνασθαι βασιλεύειν ἀνδρῶν Ἑλληνίζειν μαθόντων, ἐν Χριστιανοῖς ἐκείνος τελῶν· εἰσὶτε δὴ κοινῇ φωνῇ Χριστιανούς εἶναι σφᾶς ὠμολόγησαν. Ἐν μέσῳ δὲ τῷ πλάνῳ καὶ τῆ ταραχῇ τῶν πραγμάτων ἀπολειφθεὶς, τῆς στρατιᾶς ἐκ τῆς πρὸ αὐτοῦ στρατηγίας ἐμπλήκτου καμνύσσης τῆ σπάνει τῶν ἐπιτηδείων, ἔγνω δεῖν καὶ ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς συμβάσεις χωρεῖν. Καὶ δὴ τινὰ τῶν ὑποτελῶν Ῥωμαίοις παραδοὺς Πέρσαις, τὴν τε Σύρων ἀρχὴν φημι καὶ τὴν ἐν Μεσοποταμίᾳ Νισιδίαν, ἐπὶ συνθήκαις τὰ τοῦ πολέμου διέλυεν· ἀπρεπῶς μὲν Ῥωμαίοις πράξας, ἀναγκαῖως δ' ὅμως, ὡςπερ οὐ βασιλείας, ἀλλ' ἡττης κληρονόμος γενόμενος· ὡς εἶγε μὴ τοῦτ' ἔπραττε (καὶ Πέρσαις μετριάζειν εἰδότες, καὶ ὄρω τὴν εὐπραγίαν μετρεῖν, ἢ καὶ τι ἕτερον δεισαντες εἰς συμβάσεις ἐτρέποντο, καὶ ταῦτα φιλοκλήτους οὕτω καὶ ἀδοκίτους)· οὐδὲν ἐκώλυε μὴδὲ πυρφόρον, τὸ τοῦ λόγου, ὑπολειφθῆναι. Νῦν δ' ὁ μὲν βιαζόμενος διασῶσαι νεῦρα τῆ Ῥωμαίων ἀρχῇ, ἐπὶ συνθήκαις οὕτως αἰσχυραῖς τε καὶ ἀναξίαις συνέβαινεν ἀβουλίᾳ μάλλον τοῦ πρὸ αὐτοῦ στρατηγῆσαντος ἢ σφῶν αὐτῶν ἀνανδρίᾳ· καὶ γε ἀγνώμων παρ' ἐμοὶ χριτῆ γενόιτο, ὃς ἐκείνον ἀφείλ, τοῦτω τὰ τῆς μεμψέως ἐπιγράφει· ὃ γὰρ στάχυς τοῦ σπείραντος μάλλον ἢ τοῦ θερίσαντος· καὶ ὁ ἐμπρησμός οὐ τοῦ σβέσαι μὴ δυνηθέντος, ἀλλὰ τοῦ καθάπαξ ἐμβαλόντος. Καὶ τὸ τοῦ Ἡροδότου, « Τούτω τὸ ὑπόδημα ἐβράψε μὲν Ἰστιάτος, ὑπέδησαστο δὲ Ἀρισταγόρας. »

non ejus qui id extinguere possit, sed qui id semel excitarit, esse creditur: 95 quodque apud Herodotum est, « Calceum quidem istum consuit Histiaeus, induit autem Aristagoras. »

(1) Gregorii Nazianzeni hæc verba sunt.

(2) Theodoritus tricennales inducias pactas esse scribit.

A

94 CAPUT XXXVIII

De imperio pii imperatoris Joviniani, in Perside.

Postridie autem et milites et exercitus duces Jovinianum imperatorem renuntiant, virum cum rebus aliis, tum vera pietate illustrem, prorsusque forma et statura corporis imperio dignum; qui tribunus antea fuerat, cum Julianus optionem militibus offerret, ut vel diis sacrificarent, vel cingulum militiæ et dignitatis deponerent. Atque ille alterum hoc facere maluit, quam impiæ jussioni parere. Julianus porro necessitate quod tantopere urgebat belli adductus, secum hunc, ut ducem optimum, cum aliis in Persidem duxit. Tum autem in hostili regione, ut aliis præstantior, imperator lectus, dignitatem eam rejectit, et insignia imperatoria non recepit: non posse se dicens, qui Christianus sit, imperare viris, qui græcissare, superstitionesque sectari didicissent; donec una omnes voce Christianos se esse sunt professi. Cæterum in errore medio et rerum turba a Juliano relictus, quod exercitus priore imperio consternatus esset, rerumque necessariarum inopia premeretur, necessitatem sibi impositam esse cognovit, ut bellum pacificatione transigeret. Quapropter loca quædam quæ Romanis tributa pensitabant, Syriæ scilicet imperium, et quæ in Mesopotamia est Nisibim, ex pactis conventis, Persis concessit, et bellum id solvit¹. Quod quidem non e dignitate imperii ille, necessario tamen fecit, ut qui non imperii, sed cladis hæres esset. Ac nisi hoc fecisset, et nisi Persæ moderate segerentes, et prosperum rerum successum certo fine claudentes, aut aliud quippiam metuentes, condiciones pacis tam humanas et inopinatas proposuissent, nihil profecto obstitisset, quin ex eo bello ne ignifer quidem quod aiunt, incolumis evasisset. Quare necessitate adactus, ut nervos suos Romano imperio conservaret, conditionibus turpibus atque indignis cum hostibus decedit: temeritate magis proxima imperatoris, quam sua aut militum suorum timiditate: me quidem judice periniquus fuerit, qui illo relicto, culpam ejus pacificationis in hunc conferat. Seges enim satoris potius quam messoris est: et incendium

CAPUT XXXIX.

Ut Jovinianus episcopis exsulantibus exsilium remiserit, et ut stata Christianorum sacra in ecclesiis honorifice restituerit, et idolorum cultum abolerit.

Imperator Jovinianus experientia edoctus, divina vindicta Julianum gravibus malis afflictum esse, ad omnes ubique præsidēs scripsit, ut cunctos libere rem divinam facere, conventus cogere, et Deum ex animo colere paterentur et ut una in imperio Romano observaretur fides et religio, Christianorum videlicet, juraque pristina ecclesiis reddidit. Et quæcunque clero, viduis et virginibus dudum a Constantino et filiis ejus, divini cultus augendi gratia concessa legibusque firmata, a Juliano autem propter summum ejus in fidem nostram odium, pessimo consilio adempta et accisa fuerant, privilegia et beneficia restituit. Ad præfectum prætorio quoque generalem dedit constitutionem, ut deinceps capitaliter in eum animadverteretur, qui sacram virginem, non dicam rapere, sed attentare tantummodo, jungendi matrimonii causa, aut oculos impudicos ei adjicere auderet. Eamque legem ut promulgaret, adductus est, quod homines quidam improbi atque impudici, scelestas atque incestas hujusmodi nuptias, vel vi illata, vel persuasione adhibita, virginibus corruptis, contraxerant; sub Juliani imperio, impotentis consuetudine et sæda libidine flagitia talia audere permittebant, et religione tum nostra periclitante. Itaque ecclesia Dei rursus sunt aperta: Græcorum autem templa clausa, et ipsi dii terræ cavernas et recessus subiere. Et qui ad id usque tempus vilibus palliis usi fuerant, ad communem rediere vestitum. Quæ publice fieri consueverant libationes et sanguinariæ contaminationes, quibus sub Juliano ad satietatem abusi erant, finem suum habere. Quicumque autem episcopi ab Juliano revocati suam rediit.

96 CAPUT XL.

Ut Joviniano etiam Macedoniani Antiochiæ libellum supplicem obtulerint; et ut synodus ibidem Nicænam fidem approbarit, confessionemque suam scriptam ad imperatorem miserit.

Paulo deinde post, ecclesiarum præsidēs quæstiones de dogmatibus rursus moverunt. Nam sub Juliani imperio, quod fides omnino periclitata esset, quieti omnes esse perseveraverant: communiter precibus Deum, ut religionem a tanta liberaret tyrannide, implorantes. Ita enim quodammodo natura hominum fert, ut inter se quietem, aliunde eis discrimine imminente, cives agitent: at si pacem cum exteris habeant, seditiones domi concitent. Sed enim ecclesiarum antistites, quod principis pietatem nossent, præoc-

(1) Constitutione publice proposita, Jovinianus restitui ecclesiis annonam jussit. Verum quod fames gravior propter Juliani impietatem tum grassaretur, et frumentum ægre penderetur, τριτημόσιον, hoc est, tertiam ejus partem clero exhiberi

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ΄.

Ὡς Ἰοβιανὸς ἀνῆκε τὰς ἐξορίας τοῖς ἐπισκόποις, καὶ τὰ πρῶτην ἔθιμα ταῖς τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίαις αὐθις ἐδράδευσε· τὰ δὲ τῶν εἰδώλων ἠγάριζεν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰοβιανὸς διὰ πείρας γνοὺς τῷ πρῶτῳ αὐτοῦ βασιλεῖ τὰ δεινὰ ἐπισκῆψαι Θεοῦ κατὰ μῆνην, τοῖς ἀπανταχοῦ ἠγεμόσιν ἔγραψεν, ἕβην ἀδεῶς πάντας θρησκείην, καὶ ταῖς ἐκκλησίαις ἀθροίζεσθαι, καὶ τὸ θεῖον θερμοῦς θεραπείην, καὶ μόνην ἡγεῖσθαι πίστιν ἐν πάσῃ τῇ ἀρχομένη τῆν τῶν Χριστιανῶν. Καὶ τὰ πρῶτην ἔθιμα ταῖς ἐκκλησίαις ἀφήσιν· τοῖς τε κληροῖς καὶ χήραις καὶ παρθένοις, ὅσα ἦσαν ἐξ ἀρχαίου προνόμια ἐπὶ τε Κωνσταντίνου καὶ τῶν παίδων ἐκείνου ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς θρησκείας δωρηθέντα τε καὶ νομοθετηθέντα, Ἰουλιανὸς δὲ μίσει τῆς πίστεως προσαφείλετο, κακοσγῶλον γνώμη περιαιρήσας, εἴασεν αὐθις. Τῷ δὲ τὴν ὑπαρχον ἀξίαν ἐπιτετραμμένῳ γενικῆν ἐτίθει νομοθεσίαν εἰς κεφαλὴν τιμωρεῖν, τὸν τοῦ λοιποῦ ἱερὰν παρθένον μᾶσθαι ἐλόμενον, ἢ ἀκόλαστον ὄψιν ἐπιβάλλειν τολμῶντα, μήτοι γὰρ διαρπάζειν ταύτην περιώμενον. Τὸ δὲ προήχθη νομοθετεῖν, ὅτι περ ἄνδρες δὴ τινες μολθηροὶ καὶ ἀκόλαστοι γάμοις τοιούτους ἀκόλαστους ἐτέλεσαν, βίαν ἐπιβαλόντες ἢ καὶ περὶ τοῖς προσφθαρέντε, τοῦ Ἰουλιανοῦ βασιλεύοντος· τῆς ἀκόλαστου διαίτης, τῆς τ' αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας τοιαύτ' ἐπιτροπούσης τολμᾶν, τῆς θρησκείας δυσπραγοῦσης. Αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ ἠνοίγοντο, τὰ δὲ ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων αὐθις ἐκλείετο· αὐτοὶ δ' ὑπὸ μυχοῖς γῆς θεοὶ κατεδύοντο. Οἱ δὲ τοῖς τρίβωσι χαίροντες εἰς τὸ κοινὸν μετετίθεντο σχῆμα. Ἡ δὲ δημοσίᾳ γινομένη σπονδὴ, καὶ ὁ δὲ αἵματος μολυσμὸς, ἐληγεν· οἷς κατακόρως ἐπὶ Ἰουλιανοῦ ἀπεχρήσαντο. Ὅσοι δὲ τῶν ἐπισκόπων μὴ ἐφθασαν ὑπὸ Ἰουλιανῷ ἀνακληθῆναι, μετεστάλλοντο ἤδη, καὶ οὐκ ἔλαστο; ἔτετο.

ab exsilio non erant, tum reducti, domum quisque

ΚΕΦΑΛ. Μ΄.

Ὡς ἐπὶ τούτου καὶ οἱ Μακεδονίαν ἐν Ἀντιοχείᾳ παρὰ Μελετίῳ γενόμενοι, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κυροῦσιν, ἔγραψαν τὴν ὁμολογίαν ταύτην διαπεμφθῆμενοι βασιλεῖ.

D

Οὐ πολλῶν δ' ὕστερον τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶσιν αἱ περὶ δογματῶν ζητήσεις αὐθις κεινήντο. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς Ἰουλιανοῦ ἀρχῆς ὡς εἰς τὸ παντελὲς κινδυνευοῦσης τῆς πίστεως, ἅπαντες ἡσυχῆ διετέλουν κοινῇ τὸν Θεὸν ἰλεοῦμενοι τῆς τοσαύτης ἀπαλλάττεσθαι τὴν θρησκείαν τυραννίδος. Καὶ γὰρ πῶς οὕτω φίλον τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἡρέμα πρὸς τὸ δρόφυλον διακίεσθαι, ὅψ' ἐτέρων πειραζομένη, δεῖν δ' ἀπηλλαγμένοις τῶν ἐξωθεν, πρὸς σφᾶς αὐτοὺς διαστασιάζειν. Καὶ δὴ τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶσι, τὸ εὐσεβὲς τοῦ ἀνακτος ἐγνωκῶσι, προτρέ-

curavit. Quamprimum autem fames sævire desisset, integrum se frumenti numerum eis præbiturum est pollicitus. (Theodoritus, lib. iv, cap. 4.)

(2) L. Si quis. C. De episc. et cler.

χειν ἦν σπουδῆ. Πᾶσι γὰρ ἐδόκει τὸν βασιλέα τῆ Ἀ σπρετέρᾳ πίπτει προσθήσασθαι, παρ' αὐτοῦ τε τὴν κιστὰ τῶν δοκούντων αὐτοῖς ἀντιπάλων πάρρησιαν ὑπάρξειν νομίζοντες, Ὁ δ' ἐξ ἀρχῆς τῆ ἡμοουσίου πίστει προσέκειτο· καὶ πᾶσι τοῦτο περιφανῶς ὡμολόγει. Καὶ πρῶτοι πάντων παρῆσαν Μακεδονιανοί· οἱ τῶν μὲν Ἀνομοίων καλουμένων τὴν αἴρεσιν ἀπεστρέφοντο, τὸ δὲ ὁμοούσιον ἀντὶ τοῦ ὁμοουσίου ἐδέχοντο· οἱ καὶ βιβλίον βασιλεῖ δόντες, χάριν ἔχειν ὡμολόγουν θεῷ αὐτοῦ ἕνεκεν ἡγεμονίας· ἤτουν δὲ τοὺς τὸ ἀνόμιον δογματίζοντας τῶν ἐκκλησιῶν ἀπελαύνεσθαι, αὐτοῖς δ' ἐπιτρέπειν αὐτάς. Πρὸς δὲ τούτοις ἦ τὰ ἐν Ἀριμίνῳ καὶ Σελευκίᾳ κύρια μένειν, καὶ τὰ βία παρὰ τινων γεγεννημένα ἀργεῖν· ἢ τοῦ πρώην σχίσματος μένοντος, ἐπιτρεπτέα γε εἶναι τοῖς ἀπανταχοῦ ἐπισκόποις ὅπη βούλοιντο συνελθεῖν, μὴ τινος κοσμικοῦ κοινωνοῦντος· καὶ μὴ εἰς πέρας προβαίνειν, εἰ τις ἐν μέρει τι πράττειν ἔλοιτο, ἢ ἀπειρῆν, ὡς περ ἐπὶ Κωνσταντίου συνέβη. Ἐδήλουν δὲ μὴδὲ εἰς τὸ στρατόπεδον ἀφικέσθαι, ἵνα μὴ δι' ἄλλου εἶεν. Εἰ δ' ἐπιτρέψει βασιλεὺς, ἀσμένως ποιεῖν ἅπαντα δαπάναις καὶ ὑποζυγίοις τοῖς οἰκοθεν. Οἱ δὲ τὸ βιβλίον βασιλεῖ δόντες ἦσαν οὗτοι· Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας, Σιλβανὸς Ταροῦ, Σωφρόνιος Πομπηίου-πόλεως, Πausίνιος Ζήλων, Λεόντιος Κομάνων, Καλλικράτης Κλαυδιουπόλεως, Θεόφιλος Κασταβάλων, καὶ ἕτεροι. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ βιβλίον δεξάμενος, οὐδὲ ἀποκρίσας ἀξιοί, τοῦτο μόνον φθεγγάμενος· « Ἐγὼ τὴν μὲν φιλονεικίαν μισῶ· τοὺς δὲ τὴν ἑμόνοιαν ἀσπαζομένους λίαν ἀγαπῶ καὶ τιμῶ. » Ὁ δὲ καὶ τὰς τῶν ἄλλων φθάσαν εὐθύς ἀκοῆς, τὸ ἐν-τονον τῆς φιλονεικίας ἐχάλα, καὶ τὰ κατὰ σκοπὸν τῷ βασιλεῖ ἐπραττον. Ὁ τε φιλόνεικος αὐτῶν, τῶν περὶ Ἀκάκιον λέγων, τρόπος ἠλέγχετο, καὶ ὡς ἀεὶ πρὸς τὸ δοκοῦν τοῖς κρατοῦσιν ἀπέκλιναν, ἐμφανῶς ἔδειξαν· ἐπειδὴ γὰρ τὸν Ἀντιοχείας Μελέτιον ἐπὶ πλείστον βασιλεῖ διὰ τιμῆς ὄντα ἐώρων, ἐκεῖ γὰρ τηνικαῦτα διέτριβεν· εἰς λόγους ἐκείνῳ ἐλθόντες, κεῖθουσι σύνοδον ἐν Ἀντιοχείᾳ πάλιν γενέσθαι. Ἦν δὲ Μελέτιος οὗτος, ὃς μικρῷ πρόσθεν αὐτῶν χωρισθεὶς, τῷ ὁμοουσίῳ προσέθετο. Καὶ τῶν ἐν ταῦτῳ συνελθόντων ἐν Ἀντιοχείᾳ τῶν Σύρων, τὴν ἐν Νικαίᾳ βεβαιούσι πίστιν, καὶ κυροῦσι, τὸ ὁμοούσιον ἀναμνηρίστως δοξάζειν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. Κοινωνοὶ δὲ τῆς συνόδου ταύτης καθίσταντο ὁ εἰρημένος θεῖος Μελέτιος, τὴν τῆς Ἀντιόχου ἔχων ἐπιτροπὴν· Εὐσέβιος τε ὁ Σαμοσάτων, Πελάγιος Λαοδικείας τῆς Σύρων, καὶ Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, καὶ Εἰρηνίων ὁ Γάζης, καὶ ὁ Ἀγκύρας Ἀθανάσιος, διὰ Ὁρφέτου καὶ Ἀετίου πρεσβυτέρων, Τίτος Βόστρων, Θεότιμος· Ἀράβων, Λουκιανὸς Ἀρκῶν, καὶ ἕτεροι πλείστοι καὶ ἐλλόγητοι ἄνδρες. Ταῦτα δὲ πράξιντες, καὶ τῷ βασιλεῖ τὰ ἐγνωσμένα αὐτοῖς διαπέμπονται, γράψαντες οὕτως· « Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ Θεοφιλεστάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ Ἰουδιανῷ, Νικητῇ Ἀγούστῳ, ἢ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντων ἐπισκόπων ἐκ διαφόρων ἐπαρχῶν σύνοδος τὴν ἐκκλησια-

cupandum sibi cum esse studio magno putabant. Et pro se quisque omnes, imperatorem ad factionis suæ fidem accessurum, proindeque se illius auctoritate majorem libertatem contra eos qui sibi adversari viderentur, habituros esse credebant. At ille jam inde ab initio τοῦ ὁμοουσίου consubstantialis professioni addictus fuerat, et id tum manifeste præ se tulit. Primi omnium affuere Macedoniani, qui quidem hæresim eorum qui ἀνόμοιοι, hoc est, dissimiles, dicebantur, rejiciebant, et τὸ ὁμοούσιον similem substantia pro τοῦ ὁμοουσίου consubstantiali, recipiebant. Et bellum ii imperatori obtulerunt, in quo Deo gratias de imperio ejus agebant: ac deinceps petebant, ut eis qui dissimile asseriebant, ex ecclesiis expulsis, ipsis illæ gubernandæ committerentur. Præterea ut vel ea quæ Arimini et Seleuciæ statuta fuerant, firma manerent: et quæ a nonnullis per vim contra ea acta erant, irrita essent: vel priore schismate atque dissidio durante, episcopis omnibus quocumque vellent loco convenire liceret. In quo conventu ne quis sæcularis adesset, neve finem suum consequeretur, si quis seorsim quidquam egisset, aut fallere instituisset, sicuti sub Constantio factum esset, rogarunt. Illud quoque significarunt, se citra principis voluntatem, in aulam et comitatum imperialem, ne molesti esse viderentur, non venturos. Sin id eis permetteretur, perlibenter id facturos esse sumptibus et jumentis propriis, ostenderunt. 97 Qui vero principi ita supplicarunt, fuere, Basilius Ancyranus, Sylvanus Tarsensis, Sophronius Pompeiopolitanus, Pausinicus (1) Zelorum, Leontius Comanorum (2), Callicrates Claudiopolitanus, Theophilus Castabalenus, et alii. Imperator libello supplicii accepto, responsum eis non dedit, sed illud tantum dixit: ego contentionis studium odi, concordiæ autem assectatores unice amplector et colo. Quod dictum ubi ad aliorum quoque aures pervenit, intentionem contentionis laxavit, et ut imperatoris consilium succederet, effecit. Altercationis namque studium, eorum qui Acacii auctoritatem sequebantur, et semper opiniones suas ad principum arbitrium aperte accommodabant, deprehensum est. Nam cum D Meletius Antiochiæ episcopus apud imperatorem, qui tum ibi erat, in magno pretio esse viderent, cum eo collocuti, ut rursus Antiochiæ synodus celebraretur, effecere. Meletius autem is fuit, qui paulo ante ab eis sejunctus, ad τοῦ ὁμοουσίου consubstantialis professionem accesserat. Itaque concilio Antiochiæ Syrorum coacto, Nicænam fidem, ut scilicet citra controversiam ὁμοούσιος Consubstantialis Patri Filius diceretur, stabiliunt atque confirmant. In ea synodo fuere, divus, quem diximus, Meletius Antiochenus antistes, Eusebius Samosatensis, Pelagius Laodiceæ Syrorum, Acacius Casareæ Palæstinæ, Irenion Gazæ, Athana-

(1) Socrates habet, *Pasinicus*.(2) Zela et Comana, oppida Cappadociæ. *Plin.*

sins Ancyrae, per Orphitum et Actium presbyteros, Titus Bostrensis, Theotimus Arabum, Lucianus Arcorum, atque alii plures (1) episcopi, viri insignes. Ea re acta, ad imperatorem quoque quæ decreverant ad hunc modum scripsere : « Πίσσιμο, Dei amantissimo Domino nostro Joviniano, Victori, Augusto, quæ Antiochiæ episcoporum ex diversis provinciis convenit synodus. Quod pietas tua, princeps, ecclesiasticam pacem et concordiam conciliare studuerit, et ipsi probe novimus, Dei amantissime imperator. Quod vero et caput ejusmodi unionis esse formam veræ et rectæ fidei eadem bene perceperit, et id quoque non ignoramus. Quapropter ne et nos inter eos recenseamur, qui dogmata veritatis adulterando depravant, ad pietatem tuam referimus, **98** nos dudum celebratæ sanctæ Nicænae synodi fidei professionem recipere, atque tenere. Et quod in ea quibusdam peregrinum et insolens videtur esse verbum ὁμοούσιον, consubstantiale, id nos, certam a patribus accepisse dicimus interpretationem. Significat id enim, ex substantia Patris Filium esse genitum, et similem esse substantia Filium Patri. Neque enim quasi permissio quæpiam, in ineffabili generatione intelligitur : neque juxta usum aut consuetudinem aliquam Græcorum, substantiæ verbum accipitur. Sed ad Arium, qui ex non existentibus nobis Filium impie producere ausus est, evertendum, id usurpatur. Quemadmodum et nunc qui exortii sunt ἀνόμοιοι, hoc est, dissimiles, graviore adhuc audacia et temeritate ad ecclesiasticam concordiam pessumdandam, impudenter feruntur. Relationi autem huic nostræ etiam subjunximus exemplum ipsius Nicænae fidei, ab ipsis qui eam promulgarunt episcopis editam : quam sane et complectimur. Est autem talis : Credimus in unum Deum patrem omnipotentem : et reliqua ipsius formulæ, sine mutatione omni, ita ut convenit, allegata. Atque episcopi quidem qui Antiochiæ convenerant, hæc decreverunt, disertis verbis Nicænam fidem confirmantes.

CAPUT XLI.

De sancto Athanasio, ut ab exilio revocatus, in magno honore apud Jovinianum fuerit, et res ecclesiarum Ægyptiarum denuo cum potestate administrarit.

Tum vero et Athanasius cleri Alexandrini episcopus, de amicorum consilio Antiochiæ profectus cum imperatore fuit : atque ibi rebus quas oportuit ei suggestis, Alexandriam rediit. Sunt autem qui dicunt, ab imperatore potius eum evocatum esse, ut illi quæ de religione agenda essent, exponeret. Et cum ibi res Ecclesiæ rite constituisset, et certa apud imperatorem fidei fundamenta jecisset, domum revertisse. Qui autem Antiochiæ Arianorum hæresi præfuit Euzoius, ut opinio- nis suæ ex eunuchis quidam nomine Probatius Ecclesiæ Alexandrinæ præficeretur, maximo studio contendit. Atque eam ob causam Euzoii suasu Alexandrinus quidam **99** Lucius, presbyter a Georgio creatus, apud imperatorem, Athanasium vehementer criminando detulit, quod temporibus superioribus in episcopatu suo semper reus actus, et a prioribus imperatoribus exilio ut seditionis

στικὴν εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοιαν. Ὅτι σου καὶ πρώτη πρεσβεύειν ἐσπούδαξεν ἢ εὐσέβειν, εὐ ἴσμεν καὶ αὐτοί, θεοφιλέστατε βασιλεῦ· ὅτι δὲ κεφάλαιον τῆς τοιαύτης ἐνόητος τῆς ἀληθοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως καλῶς ὑπέληφας τὸν χαρακτηῖρα, οὐδὲ τοῦτο ἀγνοοῦμεν. Ἴνα τοίνυν μὴ μετὰ τῶν παραχαρᾶσόντων τὰ δόγματα τῆς ἀληθείας τετάχθαι νομιζόμεθα, ἀναφέροντες τῇ σῇ εὐλαβείᾳ, ὅτι τῆς ἁγίας συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ πάλαι πρότερον συγκροτηθείσης τὴν πίστιν, καὶ ἀποδεχόμεθα καὶ κατέχομεν ὁπότε καὶ τὸ δοκοῦν ἐν αὐτῇ τισὶ ξένον ὄνομα, τὸ τοῦ ὁμοουσίου φαινόμενον, ἀσφαλῶς τετύχηκε παρὰ τοῖς Πατράσιν ἐρμηνείας· σημαίνουσας ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη, καὶ ὅτι ὅμοιοι· καὶ οὐσίαν τῷ Πατρὶ. Οὕτως δὲ ὡς πάθους τινὸς περὶ τὴν ἄρβητον γέννησιν ἐπινοουμένου, οὕτε κατὰ τινα χρῆσιν Ἑλληνικὴν λαμβάνεται τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας· εἰς ἀνατροπὴν δὲ τοῦ ἐξ οὐκ ἦντων περὶ τοῦ Υἱοῦ ἀσεβῶς τολμηθέντος Ἄρειον· ὡς περ καὶ οἱ νῦν ἐπιφοιτήσαντες Ἀνόμοιοι ἐτι θρασύτερον καὶ τολμηρότερον ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμοιοῦς ἀναισχύντως παρῆρσιάζονται. Συνετάξαμεν δὲ τῆδε ἡμῶν τῇ ἀναφορᾷ καὶ τὸ ἀντίγραφον τῆς αὐτῆς πίστεως· τῆς ἐν Νικαίᾳ ὑπὸ τῶν συγκροτηθέντων ἐπισκόπων τεθείσης· ἦντινα καὶ ἀγαπῶμεν. Ἔστι δὲ αὕτη· Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα· καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ μαθήματος, ἀπαρᾶλλάτως ὡς χρεῶν εἰρημένα. Καὶ οἱ μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες ἱερεῖς· τοιαῦτα ἐπεψηφίσαντο αὐτοῖς· βῆ- τοῖς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κυρώσαντες.

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ὡς τῆς ἐξορίας ἀνακληθεὶς, διὰ τιμῆς πλείστης τῷ Ἰουδιανῷ ἐγένετο· καὶ τῶν κατ' Ἀλυπτὸν ἐκκλησιῶν αὐτῆς ἐγκρατῆς κατέστη.

Τηνικαῦτα δὲ καὶ Ἀθανάσιος τοῦ κλήρου τῶν Ἀλεξανδρέων προσετηκῶς, τισὶ τῶν οἰκειωτάτων συμβούλοις χρησάμενος, κατὰ τὴν Ἀντιόχου γενόμενος, τῷ βασιλεῖ συγγίνεται· καὶ τὰ περὶ ὧν ἐχρῆν ὑποθέμενος, ἀνεχώρει αὐτῆς. Εἰσὶ δὲ οἱ φασιν, ὡς ὁ βασιλεὺς μᾶλλον αὐτὸν μετεστείλατο, ὅσα δὴ πρακτέα τῇ θρησκείᾳ εἰσηγησόμενος. Καὶ δὴ τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν καλῶς διαθέμενος, καὶ τὸ τῆς πίστεως ἀσφαλῆς ἰδράσας τῷ βασιλεῖ, νόστου ἐπέμνητο. Ὁ δὲ τῆς Ἀρειανῶν θρησκείας ἐν Ἀντιοχείᾳ προσεστῶς Εὐζώϊτος τῆς ἰσῆς πίστεως σπουδὴν ἐποιεῖτο πλείστην, κατὰ τῆς Ἀλεξάνδρου τῶν τινα εὐνούχων προσετηκέναι· Προβάτιος ἦν ὄνομα τῷ εὐνούχῳ. Καὶ δὴ τοῖς περὶ Εὐζώϊτον εἰσηγησαμένοις Ἀλεξανδρῶς τις Λουκίος πρεσβυτέρου ἔβλεν ἡμφιεσμένος ἐκ τῶν Γεωργίου χειρῶν ἐς βασιλέα εἰσηγετο· πλείστα τε Ἀθανάσιον ἐβλασφημεῖ, ὡς ἀεὶ γραφῆς ὑπομένων τοῖς πρώην χρόνοις, ὑπερόριος τοῖς πρὸ αὐ-

(1) Eorum nomina sunt apud Socrat. lib. iii, cap. 25.

τοῦ βασιλεῦσιν ἐκρίνετο, καὶ ὡς ἄτε δὴ στάσεως καὶ διχονομίας αἴτιον, ἕτερον εἰσάγεσθαι τῇ Ἀλεξανδρου ἐδεῖτο ἐπίσκοπον. Ὁ δὲ βασιλεὺς, οὐκ ἠγνόει γὰρ ὅσα αὐτῷ μοχθηρῶς οἱ ἐξ Ἀρείου ἐφρόνησαν, ἤκιστα ταῖς κατηγορίαις προσέθετο· ἀμέλει τοι καὶ Λουκιον ἐκέλευεν ἡσυχῇ καθῆσθαι· Προβάτιον δὲ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν εὐνοήτους, ὡς αἰτίους γε τῶν τοιοῦτων καθεστηκότας· Ὀροῦθων, προσέταττε σωφρονίζεσθαι. Τὸν δ' Ἀθανάσιον τῇ τότε συνουσίᾳ καὶ ἀστείότητι πρῶτον ἄριστον ποιησάμενος, ἐπ' Αἴγυπτον ἐπεμπε, τὰς ἐκκλησίας καὶ τὸν ἐκεῖσε λαὸν ἧ ἐδόκει κελεύσας παιδεύειν. Πλείστα δὲ φασὶν ἐπαίνεσθαι τὸν ἄνδρα τοῦ τε βίου καὶ ἀρετῆς ἕνεκα, καὶ τῶν λόγων, σὺν θαυμαστῇ φρονήσει καλλυνομένων, καὶ τοῖς ἐκεῖνυ περὶ τὴν θρησκείαν ὀριζομένων ἐγγράφως.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου, ἧς τὸν ὄρον ὁ πολὺς Ἀθανάσιος τῷ βασιλεὶ διεπέμψατο· καὶ ὡς ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις πολλὴν χρονον πολεμηθεῖσα, εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν ἤλυεν.

Ἀθανάσιος δὲ τῇ Ἀλεξανδρου μετὰ τιμῆς τῆς προσηκούσης καταλαβὼν, ἐπεὶ βασιλεὺς ἐδήλου ἐγγραφῶν αὐτῷ πέμπειν τῆς ἀνωμότητος πίστεως τὴν ἀκρίβειαν, σύνδοον τοπικὴν κηρύξας, καὶ τοὺς ἐλλογιμωτέρους τῶν ἐπισκόπων ἀπορίσας, ἀντέγραφε τοῦτῃ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν διατηρεῖν ἀπαράτρωτον, ὡς τοῖς εὐαγγελικοῖς συμβαλίνουσαν δόγμασιν. Ἐγὼ δὲ τῆς τῶν ἐντευφομένων ἕνεκεν ὠφελείας, καὶ αὐτὴν ἐκέλευον τὴν ἐπιστολὴν, ὡς ἐπὶ λέξεως εἶχεν, ἐνόησω τῇ συγγραφῇ· Ἔστι δὲ αὕτη· Ἐ τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ φιλανθρωποτάτῳ Νικητῇ Αὐγούστῳ Ἰουλιανῷ Ἀθανάσιος καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι, οἱ ἐλθόντες ἐκ προσώπου πάντων τῶν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ Θηβαίδος καὶ Λιβύης ἐπισκόπων· πρέπουσα θεοφιλεῖ βασιλεῖ φιλομαθῆς προαίρεσις καὶ πόθος τῶν οὐρανίων. Οὕτω γὰρ καὶ τὴν καρδίαν ἔχεις ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν μετ' εἰρήνης πολλαῖς ἐτῶν περιόδους ἐπιτελέσεις. Θελησάσης τοίνυν τῆς σῆς εὐσεβείας μαθεῖν παρ' ἡμῶν τὴν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν, εὐχαριστήσαντες ἐπὶ τοῦτῳ Κυρίῳ, ἐβουλευσάμεθα πάντων μάλλον τὴν παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ὑπομνησαί τὴν σὴν θεοσεβείαν. Ταύτην γὰρ ἀθετήσαντες τινες, ἡμῖν μὲν ποικίλως ἐπεβουλεύσαντο, ὅτι μὴ πειθόμεθα τῇ Ἀρειανῇ αἰρέσει· αἰτίοι δὲ γεγόνασιν αἰρέσεως καὶ σχισμάτων τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ μὲν ἀληθῆς καὶ εὐσεβῆς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστις φανερά πᾶσι καθέστηκε, καὶ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν γινωσκομένη τε καὶ ἀναγινωσκομένη· ἐν ταύτῃ γὰρ οἱ ἄγιοι τελειωθέντες, ἐμαρτυρήθησαν, καὶ νῦν ἀναλύσαντες εἰσιν ἐν Κυρίῳ· εἰ μὲν δὲ ἡ πίστις ἀδολογηθῆ· εἰ μὴ πονηρὰ τινῶν αἰρετικῶν παραποιήσῃ ἐτόλμησεν. Ἀρειος γὰρ τις καὶ εἰ σὺν αὐτῷ διαφθεῖραι ταύτην, καὶ ἀσεβείαν ἐπεισεργασθῆναι κατ' αὐτῆς ἐπεχείρησεν, φάσκοντες ἐς οὐκ ὄντων, καὶ κρίσμα, καὶ ποίημα καὶ τρεπτὸν εἶνα· τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ πολλοὺς τε ἐν τούτοις

A et discordiæ auctor multatus fuerit, et proinde alium Alexandrinis episcopum dari petit. Jovinianus autem, quem non latebat Arianos hostili plane in illum esse animo, criminibus eis minime motus, Lucium quietum esse, Probatium autem et reliquos ejus eunuchos, veluti turbæ talis auctores, modestius se gerere jussit. Athanasius porro cum sibi temporis ejus consuetudine amicissimum fecisset, in Ægyptum remisit. ecclesiasque ei et populum ibi arbitrio suo instituendum commisit. Porro plurimum is virum eum laudasse dicitur, propter virtutem, et vitæ innocentiam, orationis etiam festivæ venustatem, prudentia quadam admiranda temperatam: et propter ea quæ is de religione nostra rite decreta, in scripta retulit.

CAPUT XLII.

De synodo Alexandrina, cujus decretum magnus Athanasius ad imperatorem misit: et ut professio fidei Nicæna multo jam tempore exagitata, in pristinum statum sit restituta.

Sed enim Athanasius Alexandriam cum eo, quo par erat, honore reversus, quod ei imperator significaverat, ut ad se certam irreprehensibilis fidei formulam mitteret, synodo provinciali coacta, et spectatissimis quibusque episcopis ad se evocatis, principi, ut Nicænam fidem inviolatam atque integram, quæ scilicet Evangelicis dogmatibus conveniat, servaret, rescripsit. Verum nihil obstat, quin utilitatis eorum gratia qui ista legent, epistolam ejus de verbo ad verbum hic apponam. Ea sic habet: « Piissimo et humanissimo Victori Augusto Joviniano, Athanasius et reliqui episcopi, qui nomine omnium Ægypti et Thebaidis et Libyæ convenerunt, episcoporum: Admodum, Dei amantem imperatorem, discendi studium, cælestiumque rerum desiderium decet. Sic namque cum cor in manu Dei habebis, tum imperium in pace multorum curriculis annorum administrabis. Cum igitur cognoscere a nobis pietas sua catholica Ecclesiæ fidem velit, **100** gratiis Deo de tali animo tuo actis, visum nobis est præ omnibus aliis, pietati tuæ a patribus Nicææ promulgatam fidem in memoriam redigere. Qua nonnulli proculcata, nobis quidem illi varias moliti sunt insidias quod hæresim Arianam sequi noluerimus: auctores autem sectarum et dissidiorum Ecclesiæ universali exstiterunt. Ipsa sane vera et pia in Dominum nostrum Jesum Christum fides, aperta est et manifesta omnibus, ex divinis Scripturis cognita atque collecta. In qua sancti homines consummati, egregie martyrio sunt defuncti: et nunc corporum vinculis soluti in Domino quiescunt. Et permansisset illa incorrupta, nisi quorumdam hæreticorum improbitas immutare eam atque depravare fuisset ausa. Arius siquidem, et populares ejus, corrumpere illam, et impietatem adversus eam subintroducere conati sunt: Filium Dei ex non existentibus

bus, et creaturam facturamque, et mutationi obnoxium esse dicentes. Ac multos profecto per hæc seduxerunt, adeo ut etiam qui viderentur esse aliquid, in illorum abrepti sint blasphemiam. Sed enim sancti Patres mature illis obviam euntes, sicuti diximus, concilio Nicææ coacto, Arianam quidem hæresim anathemate confoderunt, catholicæ autem et universalis Ecclesiæ fidei professionem in scriptum retulerunt: ut ea ipsa ubique deprædicata, suborta exstingeretur hæresis. Et lecta illa est atque celebrata in ecclesia omni. Cæterum cum renovare Arianam hæresim nunc quoque volentes, nonnulli quidem a Patribus Nicææ promulgatam fidem abrogare audeant, quidam autem præ se quidem obtentu quodam ferant professionem ejus, re ipsa vero eam negent, perperam τὸ ὁμοούσιον consubstantiale interpretantes, qui blasphemia etiam Spiritum sanctum appetunt, eo quod creaturam eum per Filium factam et conditam esse dicunt: necessario ad pietatem tuam, eam ipsam Nicænam fidei professionem, detrimento eo quod ex hujusmodi blasphemia multi populi capiunt, perpenso, mittendam esse duximus, ut pietas tua quam accurate ea scripta sit, cognoscat, et quantum a veritate aberrant, qui præter hanc aliud docent, videat. Illud scito, Christianissime Auguste, a sæculo hanc esse prædicatam fidem, et hanc ipsam professos esse, qui Nicææ convenere Patres:

101 Atque etiamnum suffragis suis eam comprobare omnes quæ passim sunt ecclesias, in Hispania, et Britannia, et Gallia, et Germania, et Italia omni, et Campania, et Dalmatia, Mysia, Macedonia, et cuncta Græcia, in Africa tota, in Sardinia, Cypro, Creta, Pamphylia, Lycia, Isauria, in Ægypto omni, Libya, Ponto, et Cappadocia, atque hisce vicinis terris. Ipsas quoque Orientis ecclesias, paucis exceptis quæ cum Arianis sentiunt. Omnium enim earum quas recensuimus co. nsperta nobis est sententia, quod ab eis epistolas habeamus. Et scimus, Dei amantissime Auguste, quamvis pauci quidam fidei isti adversentur, nihil tamen eos præjudicii afferre posse orbi universo. Atque illi longo jam tempore ab Ariana infecti lue, contentione etiam majore nunc veræ resistunt pietati. Et ut pietas tua fidem Nicænam cognoscat, quamvis antea cognitam, attamen sicuti ea a trecentis decem et octo episcopis est promulgata, subjungere litteris hisce volumus. Est autem talis: Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium factorem: Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, genitum ex Patre, unigenitum, hoc est, ex substantia Patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, quæque in cælis sunt, quæque in terris. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem, descendit: et incarnatus homo factus, et passus est: et resurrexit tertia die, ascendit in cælos, venturus judicare vivos et mor-

ήπάτησαν, ὥστε καὶ τοὺς δοκοῦντας εἶναι τι συναπαχθῆναι αὐτῶν τῇ βλασφημίᾳ. Καὶ φθάσαντες μὲν οἱ ἅγιοι Πατέρες· ἡμῶν, συνελθόντες, ὡς προείπον, ἐν τῇ κατὰ Νικαίαν συνόδῳ, τὴν μὲν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀνεθεμάτισαν, τὴν δὲ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν ὠμολόγησαν ἐγγράφως. Ὅστε, ταύτης πανταχοῦ κηρυττομένης, ἀποδοθεῖναι τὴν ἀνάθεμίσαν αἵρεσιν παρὰ τῶν αἱρετικῶν. Ἦν μὲν οὖν αὕτη κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀναγινωσκόμενη τε καὶ κηρυττομένη. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀνανεῶσαι βουλομένοι τινας μὲν αὐτὴν τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν τετολμήκασιν ἀθετῆσαι, τινὲς δὲ σχηματίζοντα: ὁμολογεῖν αὐτὴν, ταῖς δὲ ἀληθείαις ἀρνοῦνται, παρερμηνεύοντες τὸ ὁμοούσιον, καὶ οὗτοι βλασφημοῦντες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῷ φάσκειν αὐτοὺς κῆσμα εἶναι καὶ ποίημα διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγονὸς, ἀναγκάσι· καὶ ἡμεῖς θεωρήσαντες ἐπιδοῦναι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, τὴν ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἐσπουδάσαμεν· ἵνα γνῶ σου ἡ θεοσέβεια μεθ' ὅσης ἀκριβείας γέγραπται, καὶ ὅσον πλανῶνται οἱ παρ' αὐτὴν διδασκόντες. Γίνωσκε, θεοφιλέστατε Ἀγούστε, ὅτι αὕτη μὲν ἡ ἐξ αἰῶνος κηρυττομένη· ταύτην δὲ ὠμολόγησαν οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες Πατέρες, καὶ ταύτῃ σύμφηγοι τυγχάνουσι πᾶσαι αἱ κατὰ τόπον ἐκκλησίαι αἱ τε κατὰ τὴν Σπανίαν καὶ Βρετανίαν καὶ Γαλλίας· καὶ αἱ τῆς Ἰταλίας· πάσης καὶ Καμπανίας, Δαλματίας τε καὶ Μουσίας, Μακεδονίας καὶ πίσης Ἑλλάδος, καὶ αἱ κατὰ Ἀφρικὴν πᾶσαι, καὶ Σαρδανίαν, καὶ Κύπρον, καὶ Κρήτην, Παμφυλίαν τε καὶ Λυκίαν, καὶ Ἰσαυρίαν, καὶ αἱ κατὰ πᾶσαν Ἀγυπτὸν, καὶ Λιβύην, καὶ Πόντον, καὶ Καππαδοκίαν, καὶ τὰ πλησίον μέρη, καὶ αἱ κατὰ ἀνατολὰς ἐκκλησίαι παρὲς ὀλίγων τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων. Πάντων γὰρ τῶν προεξηρημένων τῇ πείρᾳ ἐγνώκαμεν τὴν γνώμην, καὶ γράμματα ἔχομεν, καὶ οἶδαμεν, θεοφιλέστατε Ἀγούστε, ὅτι κἴν ὀλίγοι τινὲς ἀντιλέγωσι ταύτῃ τῇ πίστει, οὐ δύναται πρόκριμα ποιεῖν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. Πολλῶ γὰρ χρόνῳ βλαθέντες ὑπὸ τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως φιλονεικότερον νῦν ἀνθίστανται τῇ εὐσεβείᾳ· καὶ ὑπὲρ γινώσκουν τὴν σὴν εὐσέβειαν, καίτοι γινώσκουσαν, ἕμως ἐσπουδάσαμεν, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ὁμολογηθεῖσαν ὑπὸ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτῶ ἐπισκόπων ὑποτάξαι. Ἔστι δὲ αὕτη·

D Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ἑρπῶν καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας· εἶναι, ταύτους

ἀναθεματίζει ἡ ἀγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Ταύτη τῇ πίστει, θεοφιλέστατε Ἀδελφοί, ἐπιμένειν ἀναγκαῖο, ὡς θεῖα καὶ ἀποστολική, καὶ μηδένα μετακινεῖν αὐτὴν πιθανολογίαις καὶ λογομαχίαις, ὅπερ ἐποίησαν ἐξ ἀρχῆς οἱ Ἀρειομανεῖται, ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντες, καὶ οὕτως ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ κτιστὸς καὶ ποιητὸς, καὶ τρεπτός· ἐστὶ δὲ τοῦτο γὰρ, καθὰ προείπομεν, καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος· ἀνεθεμάτισε τὴν τοιαύτην αἵρεσιν, τῆς δὲ ἀληθείας πίστιν ὠμολόγησεν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ὁμοιοὶ εἰρήχασιν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ἵνα μὴ ἀπλῶς ὁμοιοὶ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ Θεὸς ἀληθινὸς πιστευῆται· ἀλλὰ καὶ ὁμοούσιον ἔγραψαν, ὅπερ ἴδιόν ἐστὶ γνησίου καὶ ἀληθινοῦ Υἱοῦ ἐξ ἀληθινοῦ καὶ φύσει Πατρὸς. Ἄλλ' οὐδὲ ἀπῆλλοτριώσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον συνεδόχασαν αὐτὸ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ ἐν τῇ μετὰ τῆς ἀγίας Τριάδος πίστει, διὰ τὸ καὶ μίαν εἶναι τὴν ἐν τῇ ἀγίᾳ Τριάδι θεότητα. Τούτοις δὲ τοῖς γράμμασιν ὁ βασιλεὺς ἐντυχὼν, βεβαίως ἠδράστη, καὶ ἦν εἶχε περὶ τῶν θεῶν γνώσιν τε καὶ διὰ θεῶν εἰδείξε· τοὺς γὰρ δοξάζοντας τὸ ὁμοούσιον δι' αἰδοῦς εἶχε, καὶ δῶροις φιλοτίμως ἡμεῖβετε. Καὶ γὰρ πρόθεσις ἦν ἐκεῖνον, ὡς γ' ἐνῆν, περὶ μᾶλλον ἢ βίᾳ τὴν τῶν διεστῶτων ἀνακόψαι φιλονεικίαν, καὶ μηδὲν δι' ἔχλου τῶν ἐπισωδῆποτε ἡρημένων πιστεύειν ἔσεσθαι· ἀγάπης δ' ἐλλείπειν μηδὲν, καὶ εἰς τὸ ἀκρότατον τῆς τιμῆς ἔχειν, ὅσοι δὲ ἐνοῦν τὴν Ἐκκλησίαν μᾶλλον σπουδάζουσι. Τοῦτο δὲ οὐ μόνον οἱ Χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ ὁ παρ' Ἑλλήσι περιδότης Θεμιστιος ὁ φιλόσοφος πρᾶξι αὐτὸν μαρτυρεῖ ἐν τῷ πρὸς αὐτὸν λόγῳ ὃν Ὑπατικὸν ἐπιγράφει. Διεξιλιθὼν γὰρ τὰς ἐκείνου ἀρετὰς, καὶ ὑπερβείδασας μάλα τὸν ἄνδρα, ἐν τούτῳ μᾶλλον ἐξαίρει, οἷς ἀνῆκε θρησκευεῖν ἐκάστῳ ὡς βούλοιο· δι' οὗ φησι καὶ τῶν κολάκων τὸν ἀκόλαστον ἐνίκησε τρόπον· οὗς καὶ διαπαίζων ἀστείως μάλα καὶ περιφανῶς, οἰκοθεν αὐτοῖς διελέγεσθαι λέγει ἀλουργίδα καὶ οὐ θεὸν θεραπεύοντας· καὶ κατ' οὐδὲν διαφέρειν Εὐρίπου, νῦν μὲν ἐπὶ τοῦτο, νῦν δ' ἐπ' ἐκείνο, καὶ τούτων τὸν ῥόθιον μεταρρέοντος.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Ὁς ὁ βασιλεὺς Ἰοβιανὸς ἐν Δαδαστάνοις ἦκων, ἐτελεύτα τὸν βίον, μεγίστη ζημία τοῖς εὐσεβέσι γερόμενος.

Τοῦτον μὲν οὖν τὴν τρόπον ὁ βασιλεὺς τῶν τηνικαῦτα ἐκταράσσειν καὶ ἐρεσχελεῖν τὴν Ἐκκλησίαν ἡρημένων τῆ θράσος ἀνέσχε· καὶ ἦ ἐν Νικαίᾳ πίστις, οὕτω πολὺν τὸν ἐν μέσῳ χρόνον πολιορκηθεῖσα, ἐπὶ τῆς παρουσίας ἡγεμονίας εἰς τὴν προτέραν ἐπινῆλθε δόξαν τε καὶ ἡμολογίαν. Οὐ μὴν ἐπὶ πλείστον οὕτω προελθεῖν ἐμελλε, καὶ μὴ τῆς ὁμοίας αὐτῆς συγχύσεως περιρῶθαι. Καὶ γὰρ οὐδὲ τοῖς ἐπὶ Κωνσταν-

tuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, fuisse aliquando cum non fuerit, et quod ex non existentibus factus sit, aut ex alia substantia vel substantia, aut quod creatus vel mutabilis vel alterabilis sit, anathemate ferit sancta catholica et apostolica Ecclesia. In hac fide, Dei amantissime Auguste, ut divina et apostolica, necessario acquiescendum. Neque ea a quopiam movenda, aut mutanda venit, persuasionis aut contentionis verbis ullis. Id quod Ariomanitæ primum fecerunt, ex non existentibus Filium Dei esse, et fuisse aliquando cum non fuit, et conditum creatumque atque adeo mutationi obnoxium esse dicentes.

102 Quam ob causam etiam, sicuti antea diximus, synodus Nicæna anathemati subiecit hæresim eam, veramque fidem promulgavit. Non enim simpliciter patres illi similem Patri Filium dixerunt, ne simpliciter Deo similis, sed ex Deo Deus verus esse crederetur. Sed et ὁμοούσιον consubstantialiam adjecerunt, quod id proprium sit germani, verique ex vero et nativo Patre Filii. Non etiam illi Spiritum sanctum alienarunt a Patre et Filio, sed potius cum eum Patre et Filio conglorificarunt, in una sanctæ Trinitatis fide, propterea quod una etiam sit in ea ipsa sancta Trinitate divinitas. Hisce litteris imperator lectis, solide est confirmatus: et quam de rebus divinis obtinuit affectionem et sententiam, aperte statim declaravit. Qui enim consubstantialis professi sunt, eos observavit, et liberaliter muneratus est. Illud quoque is propositum habuit consilium, ut persuasione potius quam vi, inter dissidentes contentiones dirimeret studium: nec cuiquam, qualemcunque tandem consecraretur fidem, molestiam faceretur, neque quidquam ad charitatem summam faceret reliqui. Eis vero qui ad concordiam et unanimitatem Ecclesiam reducere studerent, maximum exhiberet honorem. Id illum fecisse, de eo non solum Christiani, verum etiam qui apud Græcos celebris habetur, Themistius philosophus

D

103 CAPUT XLIII.

Ut imperator Jovinianus in Dadastanis, cum magna priorum omnium factura, vitam finierit.

Ad hunc modum Jovinianus, audaciam eorum qui tum nugamentis suis turbare Ecclesiam constituerant, compescuit. Et Nicæna fides longo, quod intervenit, tempore oppugnata, sub imperio ejus ad pristinam rediit gloriam et professionem. Verum successus is, ne ea ad similem rursus recideret turbam et confusionem, minime futurus erat diuturnus. Non enim eis rebus, quæ Ecclesie sub

Constantio accidere, solis, magni illius patris Antonii divinatione ad exitum suum pervenit: sed reliquum adhuc ad improbitatem explendam aliquid fuit, quemadmodum id postea ærumnæ sub Valentis imperio toleratæ ostenderunt. Priusquam enim sub Constantio Ariani ecclesiis regendis primas obtinerent, in somnis videre sibi visus est admirandus ille et magnus Antonius, mulos cum impetu in sanctius sacrarium inferri, atque ibi salientes calcibusque se petentes, sacram evertere mensam. Cum autem evigilasset, somnium id retulit et exposuit, futurum scilicet, ut adulterinorum monstrorumque dogmatum confusio Ecclesiam Dei occuparet, et alienæ doctrinæ assertorum insultus sacram pessumdaret mensam. Porro non vanam fuisse, aut mendacem visionem, simul et interpretationis ejus prædictionem, quæ deinde subsequata, et postea etiam imperante Valente acta sunt, satis declararunt. De his satis. Imperator autem Jovinianus celeritate magna Antiochia discedens, Constantinopolim contendebat, et Tarsum cum venisset, Juliani ibi corpus, justis funeralibus peractis, sepeliit: non consulto, sed casu potius quodam et errore, cadavere ejus ex adverso tumulo ei qui Maximini continebat ossa, ita condito, ut via publica utrumque sepulcrum dirimeret. Ibi vero consul quoque renuntiatus, Constantinopolim proficiscens, ad Bosphorum venit, in locum cui Dadastana nomen est, Galatiæ, et Bithyniæ linitem: ubi senatus ei occurrit, et quem diximus, Themisius, consularem de eo editam orationem recitavit, **104** quam postea in urbe Constantinopolitana etiam magna cum libertate publicavit. Frigus autem ingens invaluit, et imperator in diversorio quodam avidius copiosiore sumpto cibo, in cubiculo, quod nuper admodum calce erat incrustatum, se confestim ad somnum capiendum composuit. Et quod ex igne largius accenso tepor humorem ex parietibus recens dealbatis eliceret, atque is sensim se per nares insinuans, meatus per quos accipitur et redditur spiritus, obturaret, strangulationem imperatori attulit, unde mors est consecuta. Circiter octo menses in imperio transegit, vir bonus et honestus; sub quo et ecclesiasticæ et publicæ res prosperos habituræ fuerant successus, nisi per adversam prorsus fortunam, repentina mors, quæ illum oppressit, tantum bonum Romanorum imperio invidisset. Obiit autem suo et Varoniani filii, quem nobilissimum Ancyræ in Galatia renuntiaverat, consulatu, decimo septimo mensis Februarii die, cum imperasset, ut dictum est, circiter menses octo; ætatis anno tricesimo tertio. Porro decimus iste historiarum liber triennii tempus complectitur, cum quidem a mundo condito quinquies millesimus octingentesimus septuagesimus quintus (1), a

(1) Secundum recentiores. 4345.

του τῆ Ἐκκλησίας μόνοις συμβᾶν ἢ τοῦ μεγάλου πατρὸς Ἀντωνίου πρόβρῃσις ἐσπρίαντο, ἀλλ' ἐλάϊπετο καὶ τι πρὸς τὴν τῆς κακίας ἐκπλήρωσιν, ὡς ἔδειξε τὰ ἐπὶ Οὐάλεντος γενόμενα ὕστερον. Λόγος γὰρ ἔχει πρὶν ἢ τοὺς ἐξ Ἀρείου τῶν ἐκκλησιῶν ἐπὶ Κωνσταντίου κατάρξαι, ἰδεῖν κατ' ἄναρ τὴν πολὺν καὶ μέγαν Ἀντωνίνον, ἡμιόνους εἰσφρῆται τῷ θυσιαστηρίῳ· σκιρτᾷν τε καὶ λακτίζειν ἔνδον, καὶ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἀνατρέπειν. Διυπνισθέντα δὲ φάναι τὸν ὕπνιον ἐπιλύοντα, ὡς νόθων καὶ ἀλλοκότων δογμάτων ἐπιμίξια τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ καταλήψεται, καὶ ἑτεροδόξων ἐπανάστασις τὴν ἱερὰν κατορχήσεται τράπεζαν. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἀψευδὴς ἢ τε θέα καὶ ἢ ἐπὶ ταύτῃ τῆς λύσεως πρόβρῃσις, ἔδειξε τὰ τε γεγενημένα ἐς ὕστερον, καὶ ὅσα μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας Οὐάλεντος διεπράχθη. Ταῦτα μὲν οὕτως. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰοβιανὸς ὅσον τάχος ἐξ Ἀντιοχείας ἀπάρας ὡς ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς Ταρσὸν τὴν τῶν Κιλικίων γενόμενος, ἐκεῖ τὸ Ἰουλιανοῦ σῶμα θίπτει, ὅσα ἐπικήθεια νόμιμα ἐκτελέσας· οὐ κατὰ πρόνοιαν δὲ, ἀλλὰ κατὰ τινα περφορὰν, ἀντικρὺ τῆς σοροῦ ἢ τὰ Μαξιμίνου κατεῖχεν ὅστ' αὐτὸν νεκρὸν ἐκείνου κατέθετο, λεωφόρου ἀπ' ἀλλήλων τὰς θήκας διατειχιζούσης. Ἐκείσε δὲ ὕπατος ἀναγορευθεὶς, ἐπὶ τὴν Κωνσταντίου τὸ ὄρημα ἔθετο· κάκειθεν ἐπὶ τὸν Βίσπορον γίνεται, ἐν τινι χώρῳ ὅς μεθόριόν ἐστι Γαλατίας καὶ Βιθυνίας· Δαδάστανα δὲ τῷ χωρίῳ τὸ ὄνομα· ἐνθα καὶ ἡ σύγκλητος αὐτὸν καθυψήνητο, καὶ ὁ προβρῆθεις Θεμισίους τὸν ἐπ' αὐτῷ ἐκδοθέντα ὕπατικὸν λόγον ἀνέγνω· ὃν καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐς ὕστερον ἐπεδείχζοντο ἐπὶ παρόρσησιν πολλῇ. Αὐτὸς δ' ἐκείσε χειμῶνος ἐπικειμένον πολλοῦ ἐν τινι καταλύσας σταθμῷ, τροφῆς τε πολλῆς ἀφειδέστερον μετασχὼν, ἐν οἰκίσκῳ τινὶ ἄρτι πρόσφατον ἐκ τιτάνου δεξαμένῳ τὴν κόνιν, πρὸς ὕπνον εὐθὺς κατακλίνεται. Διὰ δὲ τὸ ἀλέαν ἐγγενέσθαι, πυρὸς ἀναφθέντος πολλοῦ, νοτὶς ἐκ τῶν νεοχρίστων τοίχων ἀναδοθεῖσα, ἤρεμα διὰ τῶν ῥινῶν παρεδύετο· καὶ τοὺς ἀναπνευστικούς πόρους ἐμφράξασα, εἰς πνιγμονὴν ἐλαύνει τὸν βασιλέα. Καὶ οὕτω διαφθαρεὶς, ἐτελευτα τὸν βίον, ἀμφὶ ὀκτῶ μηνῶν τῇ βασιλείᾳ διαγεγόμενος· ἀνὴρ οὕτω καλὸς τε καγαῦδς, ἐφ' ᾧ καὶ τὰ δημόσια καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐπραξεν ἂν εὐτυχῶς, εἰ μὴ ἐξαπίνης ὁ θάνατος ἐπιστάς τοσοῦτον καλὸν τὴν Ῥωμαίων δυστυχησάιν πεποίηκεν. Ἐτελεύτησε δὲ ἐν ὕπατεῖα αὐτοῦ τε καὶ Βαρωνιανοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὃν ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας ἐπιφανέστατον ἀνηγόρευε, τῇ ἐπτακαίδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός· βασιλεύσας μὲν, ὡς εἴρηται, ἀμφὶ μῆνας ὀκτῶ, ζήσας δὲ τὰ πάντα ἔτη τρία πρὸς τοὺς τριάκοντα. Περιέχει δὲ καὶ ἡ παρούσα μοι δεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἐτῶν τριῶν· ὀπηνίκα κόσμου μὲν ἔτος 'εωοε', ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως τριακοσιοστὸν καὶ ἑβδομηκοστὸν ἐσπρίαντο.

Domini autem natalitate trecentisimus et septuagesimus

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ
ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΜΟΣ ΙΑ΄.

NICEPHORI CALLISTI
XANTHOPULI
ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ
TOMUS XI.

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

Περὶ διαίτης καὶ πολιτείας τοῦ βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ· ἐπι δὲ καὶ περὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Οὐάλεντος.

Ἄλλ' οὕτω μὲν ἀποστάτης ἀνήρηται· οὕτω δὲ καὶ Ἰοβιανὸς ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς ἐν τοῖς μεθορίοις Γαλατικῶν τε καὶ Βιθυνῶν ἐτελεύτα τὸν βίον. Ἐκ δὲ τῆς Ἰαλατικῶν ἑβδομαῖοι καταλαβόντες τὴν Νίκαιαν ὁ στρατὸς, βασιλέα Ῥωμαίων ἀναγορεύουσιν Οὐαλεντινιανόν· ὃς τὰ τε ἄλλα ἀγαθὸς ὢν ἀνὴρ καὶ τῆς ἡγεμονίας ἀξίος ἐκ Παννονίας εἶλκε τὸ γένος· Κίβαλις δ' ἦν αὐτοῦ ἡ πατὴρ. Πολλὸς δὲ καὶ τὴν τακτικὴν ἐπιστήμην ἐτύγγανεν ἐκ νέου τῆ στρατείας γεγενησάμενος· χαίρων δὲ μεγαλοψυχία, ἔσαιε τῆς παρουσίας τύχης μείζων ἐδόκει. Τηνικαῦτα δ' ἔλαχε παρῶν ἀπὸ τῆς ὑπερορίου φυγῆς. Καὶ γὰρ φασὶ τοῦτον, ἠνίκα Κωνσταντίος ἐβασίλευσε, τῶν τινα Σιλεντιαρίων ἰδεῖν, πυρὸς φλόγα κατὰ τὸ δειλινὸν τοῦ στόματος ἀφιέντα, ὀπηνίκα μετὰ τροφὴν εἰς ὕπνον ἐτρέπετο· ὃ καὶ Κωνσταντίῳ ἐσήμηνεν· καὶ γὰρ ἔτυχε πέμψας αὐτὸν, ἐκεῖνον δὴ μεταστεῖλασθαι χρείας κάλωσης. Ὁ δὲ βασιλεὺς περιδεὴς γεγονὼς τῆ τοῦ θεάματος ἀγγελίᾳ, παραλυτῆσαι μὲν τὸν ἀνδρα ἤκιστα δίκαιον ἔκρινε· τὸ γε μὴν θεός αὐτοῦ ἀνακτώμενος, περὶ τὰ τέρματα τῆς Ῥωμαίων ἔπαμπε γῆς, ὥστε φρουρεῖν μὲν τάκειος, τὰς δὲ τῶν βαρβάρων ἀναστέλλειν ὄρμας. Λόγος δ' ἐς ὕστερον, καὶ τοῦ καταλόγου τῶν Ἰοβιανῶν ἀρξεται, καὶ συνταγματάρχην τῷ Ἰουλιανῷ καταστήσει. Ὁπηνίκα δ' ἐκεῖνος ἐπὶ τῶν ὄλων ἐγένετο, αὐθις ἀπελάσαι τοῦτον τοῦ τάγματος, καὶ αἰδελφὸν ζημιῶσαι φυγῆ· προφάσει μὲν, ὡς μὴ χρεῶν τὴν ὑπ' αὐτὸν στρατιάν τοῖς πολεμίοις

Α

109 CAPUT I.

De vita et moribus imperatoris Valentiniani, et de fratre ejus Valente.

Et ita quidem Julianus desertor cæsus est. Ita etiam Jovianus piissimus imperator in sinibus Galatiæ et Bithyniæ e vita excessit. Exercitus autem die septima (1), Nicæam venit et ibi Valentinianum Romanorum imperatorem renuntiavit: qui cum rebus aliis bonus vir, tum imperio ipso dignus, Cibali e Pannonia oriundus fuit, rei militaris (ut qui a juvenali ætate in castris vixisset) apprime peritus, animi autem magnitudine præstanti semper fortuna præstantior visus. Affuit vero tum Nicææ ab exsilio reversus. De quo illud fertur, Silentiarium quemdam eum ignis flammam sub Constantio, cum curato corpore cubitum ivisset, circiter vespere ex ore spirantem vidisse. Silentiarius enim ad accersendum eum negotii cujusdam gratia ab imperatore, cui id etiam indicavit, missus fuerat. Imperator Constantius prodigii ejus nuntio perterritus, 110 offendere quidem et perturbare virum eum iniquum esse censuit. Ut autem timori suo consuleret, ad Romani imperii fines eum misit, ut ibi in præsidio esset, et Barbarorum excursionses prohiberet. Postea quoque legioni Jovianorum (2) præfuisse, et ordinum ductor cum Juliano fuisse traditur. At postquam ille rerum est potitus, dignitate ea spoliatum Valentinianum perpetuo in classe exsilio dicitur, illo quidem sub prætextu, quod copias sibi commissas non rite in aciem contra hostes duxisset: revera autem, cum Julia Diocletiano Jovio: sicuti alios a seipso Herculanos.

B

C

(1) Februarii 25 die. (Socrates.)
(2) Jovianos Maximianus imperator vocavit milites eos qui fortiter in Illyrico rem gesserant,

nus in Gallia occidentali adhuc esset, et templum quoddam (1) sacrificii gratia peteret, Valentiniano præsente (velus enim consuetudo erat, ut qui Jovianæ et Herculianæ, ita ab Jove et Hercule dictis cohortibus præsentes, principem a tergo sequerentur) et jam templum ingredientem sacerdos frondibus quibusdam roscidis conspergeret, et gutta una in Valentiniani vestem incideret, quod is factum tale ægre ferens, cum sacerdotem conviciis prosciderit, tum ipso vidente Juliano, ense eam partem vestis, in quam humor ex conspersione ea pervenerat (tanto Christianam pietatem consecratur ardore:) resciderit atque abjecerit. Unde deinceps illi Julianus infensus, non multo post eum condemnatum Melitinæ in Armenia perpetuo exulare jussit: eam quam diximus prætexens causam, quod milites ejus segniter rem gessissent. Qua in re ei martyrii honorem, quod pro religione Valentinianus subiturus fuerat, invidit. Nam eam ob causam aliis quoque Christianis pepercit, quod eos ex periculis hujusmodi laudem et gloriam consequi animadverteret. Ubi autem Jovianus ad imperium pervenit, ab exilio est revocatus. Porro Joviano defuncto, Nicææ totius exercitus et eorum maxime qui primarias gerebant dignitates, in primis autem Dattii patricii, qui ex Galatia ad eum litteras dederat, Secundi præfecti, Arinthei ducis, et Glaiphi, qui domesticis præfuit, consilio et voluntate imperator est electus. **III** Et cum imperatoris sumptis insignibus in clypeo, militari more, circumferretur, exercitus eum, ut sibi imperii socium ascisceret, rogavit. Atque ille manu eis, ut silerent, innuens, gravi et imperiali sententia, « Vestrum quidem, inquit, fuit ut privatum me ad imperialem extolleretis dignitatem: res autem administrare, non jam vestri, sed principis ipsius arbitrii esse, vos ipsi quoque dixeritis. Itaque vos deinceps imperata facere et quietos esse, me autem, quid factum opus sit, curare decet. » Ac tum quidem militibus non cessit: postquam vero Constantinopolim venit, tricesimo a suscepto imperio die, socium sibi imperii fratrem Valentem adjunxit. Et provincias orientales, et quasdam etiam occidentales ad Illyricum usque fratri concessit: reliquas ad occidentalem Oceanum pertinentes, et continentem ex adverso omnem, usque ad extremos Libyes, sibi attribuit, ut toti imperaret Occidenti. Brevi etiam deinde Gratianum filium adhuc adolescentulum, ad imperium evectum, moribus institutisque suis assuefecit. Sedenim fratres ambo Christiani quidem jam inde ab initio fuere, cultu vero divino et moribus variarunt. Nam Valens, ab Eudoxio Ariano baptizatus, acer fuit dogmatis Ariani æmulator, molestumque ei fuit, quod non omnes eandem sequi sententiam cogeret. Valentinianus autem, Nicæænæ professionis propugnator, ornandos quidem religionis suæ populares duxit,

παρστησάμενον· τὸ δ' ἀληθές· ὅτι· περ ἐν ταῖς προδύστιν Γαλάταις ἔτι ὦν Ἰουλιανός, ἐπεὶ πρὸς τινα νεῶν ἦκεν ὡς θύσων παρόντος καὶ Οὐαλεντινιανοῦ (ἔθος γὰρ ἦν ἐκ μακροῦ τοῦ τῶν Ἰοδιανῶν καὶ Ἐρκοουλιανῶν τάγματος ἡγουμένου· στρατιωτικὰ δὲ τάγματα ταῦτα, τὸ μὲν ἀπὸ Διός, τὸ δ' ἀφ' Ἡρακλέους τὴν προσηγορίαν κτησάμενα· κατόπιν τῷ βασιλεῖ ἔπεσθαι), ὡς τοῦ νεῶ ἤδη ἐπιθαίνειν ἔμελλε, καθ' Ἑλληνα νόμον τοὺς εἰσιόντας θαλλοῖς τισὶ διαθρόχοις ραίνων ὁ ἱερεύς. Καὶ δὴ μιᾶς τῶν σταγόνων ἔμπεσούσης τῷ ἱματίῳ, Οὐαλεντινιανός· βαρέως ἤνεγκε, καὶ διελοιδορεῖτο τῷ ραίνοντι· ὑπερφύως γὰρ τὰ Χριστιανῶν ἡσπάζετο. Καὶ τοίνυν, τοῦ βασιλέως ὀρώντος, περιελθὼν μυχαιρα ὅσον ἐκ τῆς ψεκᾶδος δάδροχον, τῆς ἐσθῆτος ἀπέρριπτε. Κακῶς δ' ἐντεῦθεν διατεθεὶς Ἰουλιανός, οὐ πάνυ πόρρω κατεῶκαζεν αὐτὸν τὴν τῆς Ἀρμενίας Μελιτινὴν εἰς τὸ διηνεκὲς κατοικεῖν· πρόφασιν εὐρηκῶς τὴν τῶν περὶ αὐτὸν στρατιωτῶν βραστώνην. Καὶ γὰρ ἐφθόνη, μὴ διὰ τὴν θρησκείαν τιμῆς αὐτὸν μαρτυρικῆς ἀξιόσωειν· ἐπεὶ τοί γε καὶ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν ἐξ αἰτίας τοιαύτης ἐφεῖδετο· ἐννοῶν ὡς τοῖς κινῶνοις τὸ εὐκλεεῖς εἶναι πορίζονται. Ὡς δὲ Ἰοδιανός τὴν βασιλείαν παρέλαθε, μετὰ πεμπτον κάκεινον ἐκ τῆς ὑπερορίας ποιεῖται· πρὸς Νίκαιαν δὲ γεγονότος, συμβᾶν ἐκείνον τὸν βίον ἀπολιπεῖν, βουλή τοῦ στρατοπέδου παντός, καὶ τῶν τὰς μεγάλας διεπόντων ἀρχῶν, καὶ μάλιστα Δατίου τοῦ πατρικίου ἐκ Γαλατίας διαμνησμένου, Σεκουῦνδου τε τοῦ ἐπάρχου, καὶ Ἀρινθαίου τοῦ στρατηγοῦ, καὶ Γλαίφου, τῶν δομειστίκων δ' οὗτος ἤγειτο, εἰς τὸ βασιλεύειν αἰρεῖται. Καὶ δὴ τὰ σύμβολα περιθέμενον, καὶ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος, ὡς ἔθος, ὀχοῦμενον, ὁ στρατὸς εἶδετο κινωνόν τινα τῇ ἀρχῇ προσλαβέσθαι. Ὁ δὲ τῇ χειρὶ σιγᾶν ἐπιτρέψας, ἀτρέμα δὲ καὶ βασιλικῶ τῷ φρονήματι, « Ἰμέτερον μὲν, ἔφη, ἐξ ἰδιώτου ἐμὲ βασιλεῖα ποιεῖν· τὸ γε μὴν τὰ πρακτέα διευθετεῖν οὐ τῶν ἀρχομένων, τοῦ δὲ βασιλεύοντος ἡ κρίσις, πάντως ἂν καὶ ὑμεῖς φαίητε. Δεῖ οὖν ὑμᾶς τοῦ λοιποῦ ὑπ' ἀρχὴν ὄντας, ἡσυχίαν ἄγειν· ἐμοὶ δὲ τοῦ ποιητέου μελήσει. » Καὶ τότε μὲν οὐκ εἶξε τοῖς στρατιώταις· ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινῶν γενόμενος, μετὰ τριάκοντα ἡμέρας· τῆς ἀνακηρύξεως προσλαμβάνει τῇ ἀρχῇ καὶ τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντα. Καὶ τὰ μὲν πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον τὰ δελφῶ διενείματα, καὶ τῆς ἐσπέρας ἄχρι· Ἰλλυριῶν· τὰ δ' ἐκείθεν ἐπὶ τὸν ἐσπέριον ὠκεανὸν καὶ Λιβύων, τὴν ἀντικρῆ ἡπειρον ἄχρι· ἐσχάτων πᾶσαν ἑαυτῷ ἀπεκλήρωσε, καὶ τῆς· Ἐσπέρας ἐβασίλευσε πάσης. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ πῖδα Γρατιανὸν ἔτι μετράκιον τῇ βασιλείᾳ ἐπιθιβάσας, πρὸς τὸν ἑαυτοῦ συνήσκει τρόπον. Ἄμφω δὲ τὰ δελφῶ Χριστιανοὶ μὲν ἦσαν τὸ ἐξ ἀρχῆς· τὴν γε μὴν καὶ θρησκείαν τὸν τρόπον διάφοροι· Οὐάλης μὲν γὰρ τῷ Ἀρειανῶ Εὐδόξῳ χρησάμενος βαπτιστῆ, διάπυρος ἦν ζηλωτῆς τῶν Ἀρείου δογμάτων, καὶ ἐν δεινῷ ἐποιεῖτο, μὴ πάντας βιάζεσθαι τὰ ἴσα ἐκείνῳ φρνεῖν· Οὐαλεντινιανός δὲ τῆς ἐν Νικαίᾳ ὑπεριστάμε-

(1) Templum Fortunæ. (Eutrop.)

νος πίστεως, τοὺς ὁμοδόξους ὠφελεῖν μὲν ἐπειράτο, ἅ nihil autem eis molestiæ, qui ab eo dissentirent, οὐδὲν δὲ τοῖς ἄλλωσ δοξάζουσι διηνώχλει. Ἄμφω δὲ intulit. Cæterum in rebus administrandis pares περὶ τὴν τῶν ἄλλων πραγμάτων διοίκησιν παραπλήσιοι ἀλλήλοις ὄντες ἐτύγγανον.

ΚΕΦΑΛ. Β.

Τίτες τηρικαῦτα τῶν μεγάλων πόλεων τὴν ἐπιτροπὴν κατὰ διαδοχὴν ἐκλήρωσαντο.

Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον, τῆς μὲν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας τὰς ἡμέρας εἶχε Λιθέριος, ὃς Ἰούλιον εὐδέξατο· πρὸ ἐκείνου δὲ Σιλβέστρος ἐπὶ Κωνσταντίνου ἡγήσατο. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἀλεξάνδρου τῆς μὲν ὁμοουσίου πίστεως ὁ πολὺς Ἀθανάσιος· προεστήκει, Γεώργιον καὶ Γρηγόριον τοὺς αἰρεσιώτας διαδοξάμενος· οἱ πάλιν αὐτὸν Ἀθανάσιον, ὃς Ἀλέξανδρον· Ἀλέξανδρος δὲ Ἀχιλλᾶν· ὁ δὲ Πέτρον τὸν ἐπὶ Μαξιμιανῷ μαρτυρήσαντα. Τῶν δ' ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς μὲν Ἀρείου ὀρθοσεκείας Εὐδῶτιος ὑπερίστατο· τῆς δὲ ὁμοουσίου πίστεως· εἰχῆ διήρηντο οἱ προστάται· τῶν μὲν γὰρ Παυλίνος ἡγεῖτο, τῶν δὲ ὁ Θεῖος Μελέτιος. Οὗτοι δὲ τῶν ἐξ Ἀρείου ἦσαν διάδοχοι· ὧν ὁ μὲν προσεσχῆς Μελετίφ Εὐδόξιος ἦν, Λεόντιος δὲ πρὸ ἐκείνου. Πρὸ δὲ τούτου Στέφανος, ὃς Φλάκιον, Φλάκιος δὲ Εὐφρόνιον, οὗτος δ' Εὐλάλιον διεδέξατο. Πάντες δ' οὗτοι τῆς Ἀρείου λύσεως ἦσαν ἀνάπλεω. Πρὸ δὲ τοῦ Εὐλαλίου Εὐστάθιος· ὁ μέγας εὐσεβῶς τῆς Ἀντιόχου ἡγεῖτο, τοῦ μάρτυρος Φιλογονίου διάδοχος· τοῦ δὲ Φιλογονίου προηγεῖτο Βιτάλιος. Τῶν δ' ἐν Ἱερουσολύμοις Κύριλλος· ἐπὶ τῶν ἱερῶν οἰάκων αὐθις καθῆστο· ὃς πρῶτον μὲν Μάξιμον διεδέξατο· πρὸ δὲ Μαξίμου ὁ πολὺς Μακάριος καθηγῆσατο. Μακάριος δὲ διάδοχος Ἑρμῶνος ἦν· τὸν δὲ Κύριλλον Ἐρέννιος διεδέξατο· ὃν Ἡράκλειος· τὸν δ' Ἰλάριος· τοῦτον δ' αὐθις τὸ τηρικαῦδε ὁ Θεῖος κατὰς Κύριλλος. Τῶν δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησιῶν τηρικαῦτα ἐκράτει Εὐδόξιος, τὴν Ἀρείου δόξαν μάλα περσεύων. Οἱ δὲ τῆς ὁμοουσίου πίστεως ἔνδον τῆς πόλεως οἰκίσκω βραχυτάτῃ τὰς συναγωγὰς ἐποιούνητο. Τῆς δὲ Μακεδονιανῆς ὀρθοσεκείας ἐτικατὰ τὰς πόλεις τῶν εὐκτηρίων οἰκῶν οἱ ἐν Σελευκείᾳ ἐκράτουν, διδασθέντες ἅ οἱ περὶ Ἀκάκιον. Εὐδόξιος δὲ Μακεδόνιον διεδέξατο· πρὸ δὲ τούτου ὁ ὁμοιογητῆς Παῦλος τὴν ἐπισκοπὴν ἐκλήρωτο· τοῦτου δὲ προῆν ὁ Ἀρειανὸς ἐκ Νικομηδείας Εὐσέβιος. Οὗτος δὲ Ἀλέξανδρον διεδέξατο· ὃς Μητροφάνους διάδοχος ἐρημάτιζεν. Οὕτω μὲν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν τηρικαῦτα ἐφέρετο.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Περὶ τῆς ἐν Λαμψάκῃ γενομένης συνόδου· καὶ ὡς ὑπερόμοιοι οἱ τοῦ ὁμοουσίου ἐγένοντο.

Ἐπεὶ δ' ἡ τῶν ἐσπερίων πραγμάτων φροντίς ἐπὶ Ῥώμῃν ἐκάλει τὸν Οὐαλεντινιανόν, καὶ διὰ τῆς Θράκης ἰὼν ἐπορεύετο· οἱ ἀνὰ τὴν Βιθυνίαν καὶ τὸν Ἑλλάσποντον ἱερεῖς, καὶ ἄλλοι ὅσοι τῷ ὁμοουσίῳ προσέκειντο, Ἰππατιανῷ τῷ τῆς Περίου Ἡ-

(1) Alexandriæ tum Arianis præiit Lucius. (Socrat.)

(2) Socrat. lib. iv, cap. 2, Macedonianos episcopos synodum istam petiisse a Valente scribit: Va-

lente, non gravate, ut ea cogeretur, consensisse, propterea quod existimaverit rem omnem ibi ex sententia Eudoxii et Acacii actum iri.

CAPUT II.

Qui eo tempore in magnis urbibus ecclesiarum curam per successionem sortiti sint.

Ea tempestate Ecclesiæ Romanæ gubernacula tenuit Liberius, Julii successor. Ante eum autem Sylvester sub Constantino Ecclesiam eam rexerat. Alexandriæ (1) autem consubstantialis professioni magnus præfuit Athanasius, Georgio et Gregorio hæreticis subrogatus: qui tamen et ipsi ei successerant. Ante Athanasium Alexander, ante Alexandrum Achilles, 112 ante hunc Petrus, qui sub Maximiano martyrio est defunctus, episcopus ibi fuit. Porro Antiochiæ Arianis præiit Euzoius. Consubstantialis autem professionis duo erant antistites: alteri namque parti Paulinus, alteri divinus præfuit Meletius. Isti autem Arianis successere. Et hujus quidem decessor proximus Eudoxius, illius autem Leontius fuerat. Ante hunc episcopatum ibi gesserat Stephanus, cui præcessit Placitus, Placito Euphronius, Euphronio Eulalius, qui omnes Ariana rabie repleti fuerant. Ante Eulalium magnus Eustathius pie Ecclesiam Antiochenam gubernavit, Philogonii martyris successor: Philogonium vero Vitalis præcessit. Hierosolymis autem Cyrillus denuo episcopalem obtinuit dignitatem, qui primum quidem Maximo successit. Maximum autem magnus Macarius præcessit, Hermonis successor. Cyrillo Erennius substitutus, atque huic rursus Heraclius, Heraclio Hilarius, cui tum rursus divus successit Cyrillus. At Constantinopoli Ecclesiam eo tempore tenuit Eudoxius, magnus Arianae opinionis propugnator. Consubstantialis autem professores intra urbem in parva domo conventus agebant. Templis Macedonianæ religionis in urbibus, plerisque adhuc tum præfuerunt, qui in Seleucia fidei formulam promulgaverant, eadem quæ Acacius sentientes. Eudoxius Macedonio successerat, Macedonius Paulo confessori, Paulus Nicomediensi Eusebio Ariano, Eusebius Alexandro, quem præcessit Metrophanes. Illic quidem tum Ecclesiarum fuit status.

113 CAPUT III.

De concilio Lampsaceno, et ut in exsilium pulsati sint consubstantialis cultores.

Postquam (2) vero rerum occidentalium cura Valentinianum Roman vocavit, atque is per Thraciam iter fecit, qui in Bithynia et Hellesponto fuere, aliique item episcopi, τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, fidei addicti, ab Hypatiano Heraclieæ

lentemque, non gravate, ut ea cogeretur, consensisse, propterea quod existimaverit rem omnem ibi ex sententia Eudoxii et Acacii actum iri.

sive Perinthi episcopo, ut ad imperatorem legatus iret, petierunt, ut episcopus omnes constituendi dogmatis gratia in unum locum convenire juberet. Qui ubi ad imperatorem legationem eam pertulit, imperator (1), « Mihi, inquit, negotiis occupato, et reipublicæ curis distento, res ejusmodi inquirere non facile est. Vos autem, quibus hæc procuratio mandata est, quocunque vultis loco conventum agite, et de rebus omnibus pie deliberate. » Hoc accepto responso, Lampsaci convenere, et duobus mensibus post, de rebus plerisque statuere (erat autem is annus a synodo Seleucena septimus), in primis, ut irrita essent, quæ Constantinopoli Eudoxii et Acacii suggestione sancita erant; atque ut etiam aboleretur ea fidei formula, quæ ibi producta fuerat, perinde atque ab episcopis occidentalibus dictata; cui etiam nonnulli subscripserant, promissione ea adducti, quæ ipsis de abolenda dissimilitudine secundum substantiam facta fuerat, qua tamen in re promissorum mendacio decepti erant. Acquiescendum autem esse sententiæ ei, quæ similem substantia Patri Filium proficitur; quod peropus esset et necessarium, ut in fidei formula ad subsistentias discriminationem significantes verbum *ὁμοίου*, hoc est, similis, adderetur. Solam vero in Ecclesiis omnibus frequentari debere, quæ Seleuciæ quidem confirmata, antea autem Antiochiæ promulgata esset, fidem, cum in ea urbe ecclesiæ dedicatio est celebrata. Insuper, ut qui sedibus suis ab eis expulsi erant, qui Filium Patri dissimilem esse opinarentur, episcopatus suos reciperent, quod illegitime scilicet ex ecclesiis suis essent deturbati. Quod si quis quemquam de re aliqua accusare vellet, ut ei id facere cum conditione illa liceret, ut idem et ipse subiret periculum. Judices autem inter eos ut essent provinciæ ejus episcopi, sententiam rectam sequentes. Testes autem episcopi ex finitimis producerentur regionibus, quibus cujusque vita probe cognita esset. **114** Hisce decretis factis, Eudoxium sectatoresque ejus evocatos, primum ad facinorum eorum quæ perpetrassent, pœnitentiam invitarunt. Ubi illi autem id contempserunt, res actas ad Ecclesiæ omnes perscripserunt. Cæterum veriti, ne Eudoxius aulam imperialem sibi conciliaret atque ipsis calumniam intenderet, placitum eis est acta Lampsacena ad imperatorem referre. Atque ita Valenti, qui fratrem ad veterem Romam proficiscentem usque ad Illyricum comitatus produxerat, redeunti, ad Perinthum Thraciæ rem omnem exposuere. Verum Eudoxius cum popularibus suis eos prævenerat, et aulæ studia sibi conciliata habebat. Itaque imperator Lampsacenis legatis, ne ab Eudoxio dissiderent, suavit. Atque ubi illi Eudoxii res, quas Constantinopoli atque etiam in synodo Seleuciæ fraudulenter ege-

ρακλείας ἀρχιερεὶ προσιόντες, ἤξιον πρὸς βασιλεῖα πρὸςθεύειν, ὥστε προτραπῆναι ἅπαντας εἰς ἐν σὺνελθεῖν ἐπὶ διορθώσει τοῦ δόγματος. Τοῦ δὲ προσιόντος, καὶ τὴν πρὸςθεσίαν τῶν ἐπισκόπων ἀγγεῖλαιεντος, ὁ βασιλεὺς, « Ἔμοι, φησὶ, πράγμασιν ἐνείλημμένῳ, καὶ τὰ τοῦ πλήθους ἐπιτεταραμμένῳ, οὐκ εὐχερὲς τὰ τοιοῦτα διερευνᾶσθαι. Ὑμῖν δὲ οἷς τοῦτο μέλει, ὅπη βούλεσθε καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι, θεοφιλῶς ἕκαστα διασκέψασθε. » Κατὰ δὲ ταύτην τὴν ἀπόκρισιν εἰς Λάμψακον γεγονότες, ἐπὶ δυσὶ μηνσὶ τὴν ψήφον ἐξήνεγκαν· τοῦτο δ' ἦν ἔβδομον ἔτος ἀπὸ τῆς ἐν Σελευκειᾷ συνόδου. Καὶ προηγουμένως μὲν ἀκύρα εἶναι ἐθέσπιζον τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει πεπραγμένα σπουδῆ τῶν περὶ Εὐδόξιον καὶ Ἀκάκιον· καὶ τὴν ἦν ἐκεῖσε προεκόμισαν πίστειως ἔκθεσιν, ὡς τοῖς ἑσπεροῖς ὑπαγορευθεῖσαν ἐπισκόποις· ἦν καὶ τινὰς ἐπεισαν ὑπογράψαι ἐπὶ ὑποσχέσει τῆς τοῦ ἀνομοίου κατ' οὐσίαν ἀποκηρύξεως, ὃ διεψεύσαντο ἀθετεῖν· στέργειν δὲ τὸ, ὅμοιον εἶναι κατ' οὐσίαν τὸν Ὑἱὸν τῷ Πατρὶ· εἶναι γὰρ ἐπ' ἀνάγκης τὴν τοῦ ὁμοίου προσθήκην εἰς τὴν σημασίαν τῶν ὑποστάσεων· μόνην δὲ πολιτεύεσθαι πίστιν ἀπάσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὴν ἐν Σελευκειᾷ μὲν τὸ κύρος δεξαμένην καὶ βεβαιωθεῖσαν, πρότερον δ' ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκτεθεῖσαν, τὴν ἕνδεκα ἡ ἐκεῖσε δὴ Ἐκκλησίᾳ τὴν ἀφιέρωσιν ἔσχε. Τοὺς δὲ τῶν θρόνων ἀπωσθέντας παρὰ τῶν ἀνομοίων τὸν Ὑἱὸν τῷ Πατρὶ δοξαζόντων ἀναλαμβάνειν αὐτὸς τὴν ἱερωσύνην, ὡς ἀθέσμως τῶν οἰκείων θρόνων ἀπελαθέντας. Εἰ δὲ τις ἄλλο τι αὐτῶν κατηγορεῖν βούλοιο, τοῦτο πράττειν τὸν Ἰσον κίνδυνον ἀναρρίπτοντα· δικαστὰς δ' εἶναι τοὺς ὀρθὰ φρονεῖν ἡρημένους τῶν ἐπισκόπων τῷ ἔθνει· τοὺς δὲ μάρτυρας ἐκ τῶν πέλας εἶναι ἐπαρχιῶν, οἳ τὰ ἐκάστῳ βεβωμένα εἰδέειν ἂν εἰς ταῦτα συνιόντες. Ταῦτα διαταξιμένοι, τοὺς περὶ Εὐδόξιον συγκαλοῦντες, μετάνοιαν ἀπῆνουν τῶν πεπραγμένων πρότερον. Ὡς δ' ἤκιστα ἤκουον, ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις τὰ πεπραγμένα ἐδήλουν. Ἐν νῷ δὲ θέμενοι τὸν μὴ ὑφ' ἑαυτὸν ποιῆσθαι τὰ βασιλεία, καὶ εἰς διαβολὴν αὐτῶν κατασταλῆ, ἔγνωσαν βασιλεῖ τὰ ἐν Λαμψάκῳ γενόμενα ἀναφέρειν. Καὶ δὴ ἐπανιόντι Οὐάλεντι περὶ τὴν ἐν Θράκῃ Πέρινθον ἐντυχόντες, τὰ πεπραγμένα ἐδήλουν. Τῷ γὰρ ἀδελφῷ ἀποδημοῦντι εἰς τὴν πρὸςθεσίαν Ῥώμην, μέχρι τῆς Ἰλλυριδος συνῆλθεν. Ἄλλὰ προλαθὼν Εὐδόξιος σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, ὡς ἐκείνῳ ἔδοκει διέθετο τὰ ἀνάκτορα. Καὶ δὴ τῶν ἐκ Λαμψάκου πρὸςθεσιον βασιλεῖ προσιόντων, μὴ διαφέρεισθαι πρὸς Εὐδόξιον ἐκείνους ἤξιον. Ὡς δὲ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένην ἀπάτην τῷ Εὐδοξίῳ, ἔτι δὲ καὶ τὰ κατὰ τῆς ἐν Σελευκειᾷ συνόδου ἐπιτιῶντο· εἰς θυμὸν ὁ βασιλεὺς ἐκτραπέις, τοὺς μὲν πρέσβεις ὑπερωρίαν οἰκεῖν κατεδίκαζε· τοῖς δὲ περὶ Εὐδόξιον τὰς ἐκκλησίας προσέτατε δίδοσθαι. Αὐτὸς δὲ τὴν τῶν Σύρων κατελάμβανεν Ἀντιόχειαν· ἔδειξε γὰρ, μὴ οἱ Πέρσαι τὰς ἐπὶ Ἰοβιανοῦ τριακον-

(1) Verba hæc apud. Soz. lib. vi, cap. 7, sic habent: Ἔμοι μετὰ λαοῦ τεταγμένῳ οὐ θέμις τοιαῦτα πολεπραγμονεῖν. Οἱ δὲ ἱερεῖς, οἷς τοῦτου μέλει, καθ' ἑαυτοὺς ὅπη βούλονται συνίτωσαν. Hoc est: *Mihi,*

qui laicus sum, talia curiose inquirere fas non est: episcopi vero, quibus hoc est curæ, quo volunt luo conventum agant.

τούτους σπονδά; λύσαντες, τοῖς ἐκέλευε ἐπιθῶνται ἄ
μέρειν. Ἐκεῖνων δὲ μηδὲν νεωτερίζοντων, ἐπὶ
Ἀντιοχείας διαπερῶν τὰς ἐκκλησίας ἐτάραττε. Καὶ
Μελέτιον μὲν τὸν θεῖον ὑπερορίῳ φυγῇ ἐξημίωσε·
τοῦ δὲ Παυλίνου διὰ πολλὴν μετριότητά τοῦ ἡθους
ἐφέλαστο. Καὶ ὅσοι δὲ Εὐζῶτῳ μὴ κοινῶναι ἤροῦντο,
ὑπερορίους ἐποίησε· καὶ ἄλλῳ; δὲ ἐπιτερῶν ἠκίετο
καὶ ἐξημίωτο ἐς χρίματα.

atque ibi Ecclesias turbavit. Nam divum Meletium
propter singularem morum modestiam pepercit.
Quicumque autem communicare cum Euzoio vol-
lent, eos aut exsilio multavit, aut aliter, verberibus scilicet afficiens et multam eis dicens, male
acceperit.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

*Περὶ τῆς τυραννίδος Προκοπίου· καὶ περὶ τοῦ
τείχους Χαλκηδόνος, καὶ τοῦ εὐρεθέντος
ἐκεῖσε χρησμοῦ· καὶ περὶ τοῦ ἐν Κωνσταντι-
νουπόλει ἀρωγῶ.*

Καὶ γὰρ εἰς πολλὴν ἀνὸμότητά προὔχῳρει, εἰ μὴ
Προκόπιος τυραννήσας πρὸς βραχὺ τῆς ὁμήτης ἐκείνου
ἀνέστειλεν. Οὗτος γὰρ εἰς Ἰουλιανὸν τὸ γένος ἀνά-
γων, ἐπὶ Ἰοβιανῶ τὸ τυραννεῖν ἐπιβάλλει. Τὴν δὲ
Χαλκηδὸνα καταλαβὼν, λάθρα τε τὴν Κωνσταντι-
νούπολιν εἰσιῶν, τὴν βασιλείαν ἀρπάζει. Στρατὸν
δ' οὐκ ἐλάχιστον ἐν βραχεῖ ἀθροίσας, κατὰ τοῦ κρα-
τοῦντος ἐφέρετο. Οὐάλης δ' ἐκ Συρίας ἐλάσας, περὶ
Νακώλειαν τοῦτῳ συρρῆγνυται· ἐκεῖθεν δ' ἤτη-
θεῖς, εἰς Νίκαιαν παραγίνεται. Προδοσίῳ δὲ τῶν
περὶ αὐτὸν ἀλοῦς, Γομαρίῶ τε καὶ Ἀγγέλιου. C
ὡς τρωτῆς Οὐάλεντι παραδίδεται· ξέναις δὲ τιμω-
ρίαις καὶ ἀμφῶ ἀνήρηται· τοὺς μὲν γὰρ πρίσιν
ἀπηγῶς δεῖλων, ἀπέκτεινεν, ἐν δευτέρῳ τοὺς ὄρκους
θέμενος ὡς αὐτοῖς ὁμωμόκει ὡςτ' εὐνευς ἐσαεῖ εἶ-
ναι. Προκοπίου δὲ δένδρεσι δύο οὐ μακρὴν διεστῶ-
σιν ἐπὶ κάμψας τὰ ἄκρα, ἑκατέρῳ φυτῶ ἑκάτερον
προσῆψε σκέλος· ἐπειτ' ἀψῆκεν ἐγεῖραισθαι. Τὰ δὲ
πρὸς τὴν εἰωθυῖαν στάσιν ἀνορθῶθέντα, τὸν ἀνδρα
διέσπασε· καὶ οὕτως ὁ τύραννος, διχῆ διαιρεθεὶς,
ἀπεφθάρη. Ὁ δὲ βασιλεὺς λύειν τὰ τεῖχη Χαλκηδόν-
ος τῆς κατανακίῳ Βυζαντίου κειμένης ἐκέλευεν.
Ἐφθῆ γὰρ ἐπαρασάμενος ἑαυτῶ τοῦτο πράξειν νι-
κήσας τὸν τύραννον, ὅτι περ Χαλκηδόνιοι τυραννικῶ
φρονήσαντες, τὴν βασιλείῳ στοργῆν ἠθέτησαν·
προσιόντα γὰρ περιύβρισαν, τὰς τῆς πόλεως αὐτῶ
ἐπιζυγῶσαντες πύλας. Τὸ μὲν οὖν τεῖχος τῆ κε-
λεύσει τοῦ κρατοῦντος ἐλύετο· ἐξάπινα δὲ οἱ λίθοι
ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς τὸ δημόσιον λουτρὸν
μετεφέροντο Κωνσταντιανόν. Καὶ δὴ λυομένου τοῦ
τείχους, ἐν τινι λίθῳ μεταρσίῳ γράμμασι κατὰ βᾶ-
θος κεχαραγμένους χρησμοὺς εὑρηται παλαιῶ διεξιῶν,
ὡς ἠνίκα θαψιλῆς ὕδωρ ὑπάρξει τῆ πόλει, τῆνι-
καῦτα τὸ μὲν τεῖχος· ὅπου ὀργῆσει λουτρῶ· ἔθνη δὲ
μυρία τὴν Ῥωμαίων ἐπελθόντα γῆν, πολλὰ τε δρά-
σει κακὰ· τέλος δὲ καὶ αὐτὰ φθαρέντα διδῶνται.
Κωλύει δὲ ἄρα οὐδὲν φιλομαθίας χάριν καὶ τὸν χρη-
σολὸν προσθεῖναι τῆ ἱστορίῳ.

Ἄλλ' ὅτε δὴ (ψησὶ) ῥύμψαι δροσερῶν κατὰ ἄστυ
| χροσίτην

B

115 CAPUT IV.

*De tyrannide Procopii; et de muro Chalcedonis, ibi-
que invento oraculo: et de aqueductu Constanti-
nopolitano.*

Et profecto ad graviorem ille feritatem proces-
sisset, nisi impetum ejus Procopius, ad tyranni-
dem aspirans, ad breve tempus inhibuisset. Is
namque genus suum ad Julianum referens, et sub
Joviniano tyrannidem affectans, Chalcedonem oc-
cupaverat, et clam Constantinopolim ingressus,
imperium arripuerat. Tum vero, non contemnendo
coacto exercitu, adversus imperatorem infestis
signis est profectus. Cui Valens ex Syria obviam
progressus, circa Nacoliā certamine cum eo est
congressus, et victus inde Nicæam pervenit. Sed
mox Procopius a proditoribus Comario et Agelone,
quos fides sibi esse putaverat, captus et vincitus
Valenti est traditus. In utrumque porro prodito-
rem novo supplicii genere, jurejurando quo se
illis benevolum semper fore receperat spreto,
animadvertit. Crudelem enim in modum serris
dissectos interemit. Procopius autem ad arborum
duarum non longe inter se distantium vertices ad-
ductos pedibus alligatus, eisdem mox ad natura-
lem statum suum redire permissis, discerptus est.
Sic scilicet tyrannus in duas distractus partes
interiit. Imperator autem Chalcedonis, quæ e re-
gione Byzantio sita est, muros dirui jussit: nam
id se, sibi ipsi quoque dira precatus, facturum esse
tyranno devicto juraverat, propterea quod Chalce-
donii tyranni partes secuti, pietatem et fidem im-
peratori debitam abjecerant. Nam eum, cum ad
urbem eam accessisset, contumeliose conviciis
proscissum portis clausis excludere. Mœnia igitur
principis jussu diruebantur, et saxa statim Con-
stantinopolim ad publicum lavacrum, quod Con-
stantianum vocatum est, exstruendum transfere-
bantur. Enimvero cum sic murus dirueretur, in
sublimi quodam saxo, litteris altius incisus oracu-
lum conscriptum repertum est, illud denuntians:
Ubi copiosiore aqua urbs abundatura esset, tum
fore ut murus lavacro inserviat; gentes autem
innumeræ, Romanorum vastantes imperium, multum
afferant detrimenti, tandem vero et ipse casus
intercant. Sed nihil obstat, quominus studiosorum
causa oraculum ipsum hic apponatur.

116 In media liquidas cum ducent urbe choreas,

*Vitrea volventes late vestigia nymphæ,
Mœniaque excipient trepidante lavacra susurro :
Tum varie numerum superantia millia gentis
Effera Mavortis sibi vi spirantia vires,
Undis transmissis flavi resonantibus Istri,
Myosos excindunt armis, Scythicosque colonos.
Atque ubi Threiciois fera gens invaserit agros,
Illic illos fatum bellantes opprimit atrox.*

Accidit porro postea, ut aquæductus quem Valens extruxit, plurimum aquæ urbi suppeditaret, et barbaræ nationes maxime adversus Romanos moverentur, sicuti paulo post a me dicitur. Alii oraculum hoc aliò accipere modo. Eo enim aquæductu perfecto, Clearchus præfectus urbi in Theodosii foro lavacrum maximum fieri curavit. Id opus, copiosa aqua (1) dictum, cujus gratia urbs anniversarium conventum celebrare est solita : atque id ipsum obscurius per oraculum verbis hisce significatum esse existimantur :

*In media liquidas cum ducent urbe choreas,
Vitrea volventes late vestigia nymphæ.*

Hæc de oraculo. Cæterum cum Chalcedonensium muri, sicuti diximus, frangerentur, cives Constantinopolitani et Bithyni, Nicomedienses et Nicæni, imperatori supplicarunt, ne mœnia tam firma et ampla frustra dirui pateretur. Et ille, quamvis ira plenus, ægre quidem, attamen precibus eorum acquievit : et juramento quod debebat, tribuens, diruendo simul et restaurando minoribus aliis saxis structuram eam restituit ; quod opus ad finem quoque suum est perductum. Hæc Constantini mœnibus Chalcedoniorum accidere (2). Post bellum adversus Procopium gestum, grando maxima lapidibus ingentibus persimilis e cælo decidit, et motus terræ graves variis in locis exsistere, qui præ aliis locis maximum Nicææ Bithynorum urbi, ea universa prostrata, damnnum dedere. Duodecimus is erat a Nicomediensi subversione annus. Nec multum intercessit temporis, cum alius terræ motus obortus, idem Germæ Hellesponti civitati fecit. Hæc porro omnia turbarum ecclesiasticarum fuerunt indicia. 117 Grandinem namque et terræ motus multi mortales Dei adversus imperatorem ira accidisse dixerunt, propterea quod multos ad episcopalem dignitatem evectos in exilium egerat, alios autem mox acturus fuerat, qui Eudoxio in fidei sententia non suffragarentur. Atque in ejuscemodi calamitatibus nihil prorsus vel Eudoxius vel imperator de studio suo remittebant, quod uterque a se dissentientes crudeliter abigere conaretur. Multique adeo sacri viri ad exilium condemnabantur. Soli autem, divina providentia, propter excellentem virtutem, exsulare jussi non sunt, Basilii magni Cappadocum Ecclesiæ antistes, et Gregorius, qui tum Nazianzi (quod tenue oppidum prope Casaream situm est) Ecclesiæ præfuit. De quibus viris paulo post dicemus.

*Ἀ Τερπόμενα στήσονται ἔθστεφέας κατ' ἀγνιάς,
Καὶ τείχος λουτροῦ πολύστονον ἔσσειται ἄλικα·
Ἄθ τότε μυρία φύλα πολυπερέων ἀνθρώπων,
Ἄγρια μαργαίνοντα, κακὴν ἐπισημένα ἀλικήν,
Ἰστρῶν καλλιπέροιο πέρον διαβάδντα σὺν αἰγῆν,
Καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει γῶρην, καὶ Μυσίδα γαῖαν.
Θρηλικῆς δ' ἐπιβάδντα σὺν ἑλλίοισι μαινομένησιν,
Αὐτοῦ κεν βίοτοιο τέλος καὶ πότμον ἐπίσποι.*

Ὁ μὲν δὴ χρησμὸς οὗτος· συνέθη δ' οὕτω μετὰ χρόνον τὸν ἐλκὸν τοῦ ὕδατος ὃν Οὐάλης κατεσκεύασε, δαψιλὲς χορηγήσαι τὴ ὕδωρ τῆ πόλει, καὶ τὰ τῶν βαρβάρων φύλα μάλιστα κινήθησιν, ὡς μετὰ βραχὺ μοι λελέγεται· καὶ κατ' ἄλλον δὲ τρόποντινὲς τὴν τοῦ χρησμοῦ ἔνοιαν ἐξελάθοντο· τοῦ γὰρ ὕδραγωγοῦ κατασκευασθέντος ὕδρειον μέγιστον ἐν τῆ Θεοδοσίου ἀγορᾷ ὁ τῆς πόλεως ὑπαρχος Κλέαρχος κατεσκεύαζεν· ὁ δαψιλὲς ὕδωρ ὠνόμασται· ἐφ' ᾧ καὶ ἡ πόλις ἐτησίαν ἤγε πανήγυριν. Καὶ τοῦτο αἰνίττεσθαι τῷ χρησμῷ εἰρημένον,

..... χορηγῆν
Τερπόμενα στήσονται ἔθστεφέας κατ' ἀγνιάς.

Καὶ τὰ μὲν τοῦ χρησμοῦ τοιαῦτα· τοῦ δὲ Καλκηδονέων τείχους λουμένου, οἱ τῆς Κωνσταντινου καὶ Βιθυνοι, οἱ τ' ἐκ τῆς Νικομήδους καὶ Νικαίης, ἰκέται τοῦ βασιλέως ἐγένοντο, μὴ τὰ Καλκηδόνος τείχη οὕτω μὲν στερόδότητος, οὕτω δὲ μεγέθους ἔχοντα, ἐπικενθῆς παραλύειν. Ὁ δὲ καίπερ περιοργῆς ὢν, μόλις μὲν, ὅμως τὴν πρῆσθειαν ἐδέχετο. Τῷ δ' ἔρκω ἀφοσιούμενος τὸ εἶκος, ἅμα τε λύειν, ἅμα τε ἀνοικοδομεῖν, ἐτέροις βραχυτέροις λίθοις τὴν οἰκοδομήν ἤγειρεν· ὁ καὶ εἰς πέρας ἤγετο. Ἀλλὰ περὶ τοῦ Καλκηδονέων τείχους τάδε συνέθη. Μετὰ δὲ τὸν κατὰ Προκόπιον πόλεμον χάλαζα μέγιστη οὐρανὸθεν ἠέχθη, λίθοις μεγάλοις ἐξεκασμένη· σεισμοί τε κατὰ διαφόρους τόπους ἐξίσιοι ἐπεγένοντο· οἱ μάλιστα τῶν ἄλλων, Νικαίᾳ τῆ Βιθυνῶν ἐλυμήναντο, πάμπαν αὐτὴν καταστρέψαντες. Ἔτος δ' ἦν τοῦτο δωδέκατον μετὰ τὴν τῆς Νικομηδείας καταστροφῆν. Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον ἕτερος σεισμὸς ἐπιγεγόμενος, τὰ Ἰσα Γέρμη τῆ ἐν Ἑλλησπόντῳ ἐποίησε. Ἦσαν δὲ ἀρα ταῦτα τεκμήρια τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ταραχῆς. Τὴν τε γὰρ χάλαζαν καὶ τοὺς σεισμοὺς πολλοὶ κατὰ θεομηνίαν ἐφασκον γενέσθαι βσιλεῖ· ὅτιπερ πολλοὺς τῶν ἱερᾶσθαι λαχόντων ὑπερρῶλους ἐποίησε· ἄλλους δὲ ποιεῖν ἔμελλε, μὴ τὰ Ἰσα Εὐδοξίῳ αἰρουμένους φρονεῖν. Ἄ δὴ γενόμενα οὐδεμίαν ἀναστολήν ἐποίησε Εὐδοξίῳ, οὔτε μὴν βασιλεῖ. Σπουδῆν δ' ἐποιούοντο τοὺς μὴ ὁμοφρονούντας ἀπηρῶν ἐλαύειν. Καὶ πολλοὶ μὲν τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν φεύγειν κατεδικάζοντο· μόνοι δὲ θεῖα προνοία δι' ὑπερβάλλουσαν ὀρετὴν ἀγευστοὶ φυγῆς μεμενέκασαν. Βασιλεὺς τε ὁ μέγας τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ ἐκκλησίας ἡγεμονεύων, καὶ Γρηγόριος ὁ τηνικαῦτα τῆς Ναζιανζοῦ προσεστώς, πολίχνης εὐταλοῦς ἀγχιτα τῆς Καισαρέων διακσιμένης· περὶ ὧν μικρὸν ὕστερον διαλήψομαι.

(1) Ὑδραγωγόν. (Socrat.)

(2) Julii, Joviano et Lucino coss. Socr. lib. iv, cap. 10.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Α

CAPUT V.

Περὶ Ἐλευσίου τοῦ Κυζικίου, καὶ Εὐνομίου· ἔτι δὲ καὶ περὶ Ἀγελίου τοῦ ἐπισκόπου τῶν Ναυατιανῶν.

De Eleusio Cyziceno et Eunomio; item de Agelio Novatiano episcopo.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Οὐάλης τῆνικαῦτα τῷ κατὰ Προκοπίου πολέμῳ ἐνευτυχίας, κατὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῖς ὠπλιζέτο, πᾶσαν θρησκείαν Ἀρεῖω ἐπίσης φρονεῖν μάλα ἐκθιάζομενος· μάλιστα δὲ ὑπερφυῖς κατὰ τῶν ἐν Λαμψάκῳ συνελθόντων ἐπρίετο· οὐ μόνον οὗτοι τοὺς Ἀρειανίζοντας τῶν ἐπισκόπων ἀπώσαντο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν Ἀριμίνῳ τῆς πίστεως ἔκθεσιν ἀπεκέρυξαν. Καὶ δὴτ' ἐκ Νικαίας ἀπάραξ, καταλαμβάνει τὴν Νικομήδειαν. Ἐκεῖθεν δὲ πέμψας, ἀγείρει παρ' ἑαυτῷ τὸν Κυζικίου Ἐλεύσιον, ὃς τῇ Μακεδονίου γνώμῃ μᾶλλον προσέκειτο· καὶ σύλλογον Ἀρειανιζόντων ἐπισκόπων ἀθροίσας, κοινωνεῖν ἐκεῖ-
νοῖς τῆς πίστεως ἐβιάζετο· ὃ δὲ τὰ μὲν πρῶτα γενναίως εἶχε καὶ ἀνδρείως ἀντέτεινε τὴν κοινωνίαν ἀπαγορεύων· ὡς δ' ὑπερόριον ποιεῖν καὶ τὰ προσόντα οἱ ἀφαιρέσειεν ἠπειλεῖ, δείσας, ἐκὼν ἀκούσας γε θυμῷ τὸ προσταχθῆν ἐἶς πέρας ἤγε τῷ βασιλεῖ. Καὶ εὐθὺς μεταμέλῳ ἐχρήσατο, καὶ ἐπὶ Κυζικίου γενόμενος, ἐκκλησιάσει τὸ πλῆθος, καὶ τὴν ἀμαρτίαν παρῶρα ἐξήγγελλε· προσετίθει γε μὴν καὶ ἕτερον ἐπίσκοπον ἐκκαλεῖσθαι· ἑαυτῷ γὰρ μὴ προσήκειν τοῦ λοιποῦ ἱεραῖου, τὴν σφετέραν πίστιν προδεδωκότα. Εὐνοιοὶ δὲ τὰ μάλιστα αὐτῷ ὄντες Κυζικηνοὶ, τὴν γὰρ ἐκείνου πολιτείαν κατάκρωσ ἠδουῦντο, ἕτερον ἱερέα οὐχ εἶλοντο, οὔτε μὴν ἐτέρῳ παρεχώρουν τῆς Ἐκκλησίας· ὑπ' αὐτῷ δὲ ἦσαν
ταπτόμενοι τῆς οἰκείας διέξεως μετατιθέμενοι οὐδαμῶς. Ὡς δὲ ταῦτ' Εὐδόξιος ἔγνω, τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει προσεσηκῶς, χειροτονεῖ αὐτοῖς τὸν Εὐνόμιον· ὥστε γὰρ δεινὸν ἔντα λέγειν, θάττον μεταπέσειεν Κυζικηνοὺς, πειθοῖτιν δακρυοῖα πρὸς τὴν σφετέραν ἐφελευσασθαι δόξαν. Ἐπεὶ δὲ εἰς Κύζικον ἦκεν Εὐνόμιος, προστάγματι βραχίλειως τῶν μὲν ἐκκλησιῶν ἐκράτησε, τοῦ Ἐλευσίου ἐξελαθέντος· οἱ δ' ἐκεῖνῳ πειθόμενοι, ἐξωτειχῶν γενόμενοι, πρὸ τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς ποιούμενοι ἐκκλησιαζόντων. Ἀλλὰ περὶ μὲν Εὐνομίου καὶ τῆς ἐπωνόμου τοῦτῳ αἰρέσεως μικρὸν ὕστερον κατὰ χώραν ἐρῶ· οὐ μόνον δὲ Μακεδονιοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ τὸ δόγμα τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων προσεβύοντες τῶν ἴσων κακῶν κατὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐπειρῶντο. Ἐπίσης δὲ αὐτοῖς καὶ οἱ τὰ Ναύατου φρονούντες, ἄτε δὴ καὶ οὗτοι τῇ τοῦ θεομοουσίου διέξῃ προσκείμενοι· ὧν δὴ καὶ τὰς ἐκκλησίας ἀφαιρέσειεν ἐκέλευε βασιλεὺς· τοὺς δὲ ἄλλους ἀποκλείειν οὐκ εἶχεν· ἥδη γὰρ ἐκ πολλοῦ ἀφῆτε Κωνσταντίος. Τὸν δ' ἐπίσκοπον ἐκεῖνων Ἀγέλιον, ὃς ἀπὸ τῶν Κωνσταντινουπόλεως τῶν Ναυατιανῶν Ἐκκλησίας ἠγεῖτο, καὶ ὑπερόριον ἐποιεῖτο· ἐλέγετο δὲ οὗτος, ὡς Σωκράτει δοκεῖ, θαυμασίου· βίου. Τό τε γὰρ ἐν φιλοσοφίᾳ μέγιστον ἐκείνητο, κτήσεως ἀπάσης καὶ χρημάτων ἐλεύθερος ὢν· καὶ ἡ ἀγωγὴ τὸν ἐργάτην ἐδείκνυ· ἐνὶ γὰρ χιτωνίσκῳ σκεπόμενος

Imperator Valens, bello contra Procopium prospere gesto elatus, adversus ecclesiam rursus arma paravit, vim religionibus omnibus, ut se Arianum dogmati accommodarent, inferens. Maxime vero contra eos qui Lampsaci conventum egerant, frendebat, quod non modo Arianis episcopis dignitatem abrogassent, sed etiam fidei formulam Arimini promulgatam damnassent. Et Nicæa profectus, Nicomediâ venit, atque eo Eleusium Cyzici episcopum ad se accivit, qui Macedonii sententiæ magis addictus erat. Congregatoque Arianorum episcoporum cœtu, ut cum illis eandem communemque fidem complecteretur, imperavit. Porro Eleusius primum generose et fortiter illorum communionem aspernam restitit: ubi autem imperator exsilium ei honorumque publicationem minatus est, metu percussus, libens quidem, sed non libenti animo, quod imperator jussit, fecit. Verum confestim pœnitentia ductus, cum Cyzicum venisset, apud multitudinem in conventu publico peccatum suum propalam est confessus: illud insuper addens (1), ut alium sibi sacrorum deligerent antistitem; sibi enim deinceps episcopatum gerere, quod fidem suam prodiderit, minus convenire. **118** Cyziceni autem, quod summa eum complecterentur benevolentia, et conversatione ejus maximopere delectarentur, episcopum alium non receperunt, neque alii Ecclesiam regendam: sed ipsi Eleusio subditi, sententiam permisurunt suam minime mutare. Quod ubi Eudoxius Arianæ sectæ Constantinopoli præfectus cognovit, episcopum illis ordinavit Eunomium. Putavit namque fore, ut is eloquentia sua brevi per felicem quamdam persuadendi vim Cyzicenos demulsos ad opinionem suam pertraheret. Et postquam Eunomius Cyzicum venit, ecclesias quidem, Eleusio imperatoris jussu expulso, vacuas recepit, plebs autem, Eleusio obsequens, extra urbem conventus agebat. Sed de Eunomio et ejus hæresi suo loco paulo post dicam. Verum enimvero non modo Macedoniani, sed etiam Nicænum dogma comprobantes Constantinopoli eisdem affliciebantur malis: neque eo minus etiam Novatiani, qui et ipsi consubstantialis professionem complectebantur; quapropter eis quoque ecclesias adimmi imperator præceperat. Alios præterea, quos excluderet, non habebat: antea enim dudum Constantius hæreticis reliquis ecclesias eripuerat. Agelium quoque episcopum, qui a Constantini temporibus, ad eum usque diem, Novatianorum ecclesiis præerat, in exsilium Valens egit. Qui sane, quemadmodum Socrati videtur, admirandam egit vitam. Nam in eo, quod in philosophia

(1) Et simul de vi sibi illata conquestus. Socr. lib. iv, cap. 6.

maximum est, fuit : possessiones enim nullas neque quidquam pecuniæ habuit. Et vitæ ejus institutum id maxime declaravit. Unica enim veste contentus fuit, et evangelicis decretis insistens, calcamentis usus non est. Cæterum non multo post, ab exsilio revocatus, ecclesias suas recepit, et libere in eis conventus egit. Quod ut fieret, Marcianus quidam effecit, vir vita simul et doctrina admodum spectatus, qui dudum quidem suum in imperatoria aula obtinuerat locum, tum autem apud Novatianos in presbyterorum ordinem cooptatus, imperatoris filias Anastasiam et Carosam grammaticæ præcepta docebat, sub quarum nomine publica lavacra Constantinopoli Valens construxit. **119** Ejus viri gratia Novatianorum ecclesiæ, ad breve tempus clausæ, rursus sunt aperta. Sed ne eo quidem pacto prorsus ab Ariatorum turbis fuere immunes : qui eis infensi propterea erant, quod Nicænae fidei dogmatis defensores valde amarent et complecterentur, aliis opinionibus plurimum ab illis dissidentes.

CAPUT VI.

De Macedonianis, et τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, cultoribus, et de legatione piorum Romam missa.

Eudoxio et popularibus ejus adversus eos qui sincere Nicænam colebant fidem conatus probe succedere visi sunt. Nam in maxima ditionis Valentis parte, et potissimum in Hellesponto, Thracia, Bithynia atque aliis in circuitu vicinis et ulterioribus etiam terris, neque ecclesiis jam illi præfuerunt, neque episcopos suos habuere. Macedonianis autem, qui permulti in regione ea rectam jam consecrantes sententiam erant, non minus infesti, inhumaniter et ipsos sunt persecuti. Atque isti propter imminetia mala oppido in angustum redacti, alii ad alios per urbes legatos misere : et tandem ad fratrem Valentis Romam sibi confugiendum, et cum Liberio potius, cujus fidei professionem amplectebantur, quam cum Eudoxio communicandum esse statuere. Itaque Eustathium Sebastiae, cui aliquoties adempta fuerat dignitas, et Sylvanum Tarsi Ciliciæ, atque Theophilum Castabolorum (1) episcopos Romam legarunt, eisque mandarunt ut ne cum Liberio de fide contenderent, sed potius cum Romana communicarent Ecclesia, ac consubstantialis professionem comprobarent. Illi cum litteris eorum, qui ab aliis Seleuciæ segregati fuerant, in Italiam pervenerunt, atque ibi imperatorem Valentinianum, propterea quod in Gallia (2) contra Sauromatas bellum gereret, non viderunt. Cum autem Liberio epistolam quas secum attulerant offerrent, recipere is eas renuit, Arianos eos esse, nec ab Ecclesia sua agnosci posse, qui Nicænam abolevissent fidem, dicens. Cui illi responderunt, se per legitimam pœnitentiam ad veritatis cognitionem rediisse, sententiam τοῦ ἀνομοίου abjecisse, et Filium per omnia Patri similem professos esse : **120** nihilque ab ὁμοουσίου, consubstantiali, κατὰ πάντα ὅμοιον, hoc est, per omnia similem, differre. Quibus verbis auditis, Liberius professionem eorum in scriptum relatam ab eis exegit. Atque illi libellum ei, in quo etiam Nicænam fidem inseruerunt, obtulerunt. Epistolam quidem, quas secum Smyrna ex Asia et ex Pisidia, Isauria, Pamphylia et Lycia, ubi conventus egerant, attulere, propter prolixitatem hic non apposui. Libellus autem, quem Eustathius cum collegis suis Liberio dedit, sic habet :

(1) Ciliciæ hæc civitas est. (Soer.)

(2) Ecclesiasticæ historiae scriptores videntur Gallos et Germanos pro eadem gente habuisse. In

(a) Hic deficit textus Græcus hujus capituli et duodecim sequentium.

διετέλει, τοῖς ὄροις τοῦ Εὐαγγελίου στοιχῶν, καὶ ὑποδημάτων δίχα διόλου ἐβάδιζεν. Οὐ πολλῶ δὲ ὑστερον μετακληθεὶς, τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας κατέσχε, καὶ ἀδεῶς ἐκκλησίαζε. Πρόξενος δὲ τούτων αὐτῷ Μαρκιανὸς τι ἐγένετο, ἀνὴρ βίῳ καὶ λόγῳ θαυμασίῳ· συζῶν δ' ἐπάλαι μὲν ἐν τοῖς ἀνακτόροις στρατείας ἐπελήπτο· τότε δ' ἐπαρῆσθαι λαχὼν Ναυατιανοῖς, τὰς βασιλέως Οὐγατέρας, Ἀναστασίαν καὶ Καρῶσαν, λόγους γραμματικῶς ἐξεπαίδευεν· ὧν καὶ τὰ δημόσια λουτρά τῇ Κωνσταντινίου κατασκευασθέντα Οὐάλης ἐποίησε. Αἰδοὶ τοίνυν τὰνδρὸς πρὸς ὄλιγον αἱ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίαι κλεισθεῖσαι αὐθις ἠνολογόντο· οὐ μέντοι καὶ οὕτω τῆς ἐκ τῶν Ἀρειανῶν ταραχῆς παντάπασιν ἦσαν ἐλευθεροί· διὰ μίσους γὰρ ἦσαν αὐτοῖς, ὅτι περ τοὺς τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ὑπερασπιζοντας ἡγῶντων σφόδρα καὶ ἔσπερον, καί περ κατ' ἄλλην δόξαν πλείστα διαφερόμενοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῶν Μακεδονιανῶν καὶ τῶν φρονούντων τὸ ὁμοουσίου· καὶ περὶ τῆς εἰς Ῥώμην πρεσβείας τῶν εὐσεβῶν.

Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀκραίονῶς τὴν ἐν Νικαίᾳ ἐβόησας πίστεϊν παρὰ τοῖς περὶ Εὐδόξιον κατοροῦσθαι ἐδόκει τὸ σπουδαζόμενον· τῷ γὰρ πλείστῳ μέρει τῆς ἐπικρατείας Οὐάλεντος, καὶ μάλιστα ἀνά τε τὸν Ἑλλησπόντον καὶ Θράκην καὶ Βιθυνίαν, καὶ ἐπὶ τὰ κύκλῳ τούτων καὶ προσωτέρω, οὕτε ἐκκλησιῶν ἤρχον· ἀφηρημένοι δὲ καὶ τῶν ἐπαρῆσθαι τούτοις λαχόντων ἦσαν. Πρὸς δὲ τοὺς τὰ Μακεδονίῳ φρονούντας, πολλαπλάσιοι γὰρ ἦσαν ἀνά τὸδε τὸ κλίμα οὗτοι τῶν ὀρθῶν φρονεῖν ἠρημένων, χαλεπαίνοντες τοῖς σφόδρα, ἀπανθρώπως ἐδίωκον. Οἱ δὲ τῶν ἐπιχειμένων κακῶν τῷ ἕξει στενοχωρούμενοι, πρὸς ἀλλήλους κατὰ πόλεις διαπρεσβευόμενοι, δεῖν ἐδοκίμαζον ἐπὶ τε τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντος καταφεύγειν ἐς Ῥώμην, Λιθερίῳ τε κοινωνεῖν, ἣ τοῖς περὶ Εὐδόξιον (a).

et Sylvanum Tarsi Ciliciæ, atque Theophilum Castabolorum (1) episcopos Romam legarunt, eisque mandarunt ut ne cum Liberio de fide contenderent, sed potius cum Romana communicarent Ecclesia, ac consubstantialis professionem comprobarent. Illi cum litteris eorum, qui ab aliis Seleuciæ segregati fuerant, in Italiam pervenerunt, atque ibi imperatorem Valentinianum, propterea quod in Gallia (2) contra Sauromatas bellum gereret, non viderunt. Cum autem Liberio epistolam quas secum attulerant offerrent, recipere is eas renuit, Arianos eos esse, nec ab Ecclesia sua agnosci posse, qui Nicænam abolevissent fidem, dicens. Cui illi responderunt, se per legitimam pœnitentiam ad veritatis cognitionem rediisse, sententiam τοῦ ἀνομοίου abjecisse, et Filium per omnia Patri similem professos esse : **120** nihilque ab ὁμοουσίου, consubstantiali, κατὰ πάντα ὅμοιον, hoc est, per omnia similem, differre. Quibus verbis auditis, Liberius professionem eorum in scriptum relatam ab eis exegit. Atque illi libellum ei, in quo etiam Nicænam fidem inseruerunt, obtulerunt. Epistolam quidem, quas secum Smyrna ex Asia et ex Pisidia, Isauria, Pamphylia et Lycia, ubi conventus egerant, attulere, propter prolixitatem hic non apposui. Libellus autem, quem Eustathius cum collegis suis Liberio dedit, sic habet :

Gratiani rebus infra Almanorum nomen reperitur, et Germanicæ uno atque altero loco.

CAPUT VII.

Ὁμολογία τῶν πρέσβυων, Λιβερίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης δοθεῖσα.

Confessio legatorum Liberio episcopo Romano exhibita.

« Domino fratri et collegæ Liberio, Eustathius, et Sylvanus, Theophilus salutem in Domino. Ad evitandas insanas hæreticorum, qui non desinunt Ecclesiæ catholicæ offendicula creare, suspiciones, et ad earum causam et occasionem omnem præcidendam, synodi Lampsaci et Smyrnæ, et aliis variis in locis ab orthodoxis et recte sentientibus episcopis celebratæ decreta profitentes, apud bonitatem tuam, et universos Italiæ totiusque Occidentis episcopos legatione fungimur, et litteras afferimus catholicam nos fidem servare, quæ in sancta Nicæna synodo, sub beato Constantino imperatore, a trecentis decem et octo Patribus promulgata atque confirmata, hactenus in statu suo inviolata atque immota duravit, atque in perpetuam duratura est : in qua τὸ ὁμοούσιον, consubstantiale, rite pieque contra Arii improbitatem est constitutum. Fidemque eam nos una cum eis quos diximus episcopis et servasse, et usque ad finem servaturos esse, manibus ipsi nostris profiteremur; condemnantes Arium, impiamque doctrinam sectatoresque ejusdem, necnon omnem Sabellii, Patripassionum, Marcionis, Photini, Marcelli, ipsiusque Pauli Samosatani hæresim, doctrinamque eorum, necnon omnes eis assentientes; et si quæ præterea sunt aliæ sectæ sanctæ fidei, quæ pie atque catholice Nicææ a sanctis Patribus composita atque promulgata est, adversæ et contrariæ, anathemate quoque in primis ferientes formulam Arimini lectam, Nicænam scilicet fidei prorsus repugnantem. Cui quidem formulæ Nica Thraciæ allatæ, nonnulli dolo malo et perjurio circumventi,

A Constantinopoli per errorem subscripserunt. Est autem fides nostra, atque eorum quorum nomine legatione fungimur, ista: Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, visibilium et omnium invisibilium factorem. Et in unum unigenitum Deum, Dominum nostrum Jesum Christum, Filium Dei, ex Patre, hoc est, ex substantia Patris genitum, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, quæque in cælo sunt, quæque in terra. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, et incarnatus, et homo factus, et passus est. Et resurrexit tertia die, et ascendit in cælos, venturus inde ad B judicandum vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Qui autem dicunt, fuisse aliquando tempus cum non fuerit, quodque priusquam genitus sit, non fuerit, et quod ex non existentibus factus sit, aut ex alia substantia vel subsistentia, vel mutationi et alterationi obnoxium Filium Dei esse, anathemate jugulat catholica et apostolica Ecclesia. Ego vero Eustathius, episcopus Sebastiae urbis, et Theophilus, et Sylvanus, Lampsacena, Smyrnensis aliarumque synodorum legati, hanc fidei professionem manibus nostris voluntateque nostra scripsimus. Quod si quis præter hanc fidem, contra nos aut eos a quibus missi sumus, aliquid criminis intendere voluerit, ad quoscunque sanctitati tuæ visum fuerit episcopos, nos atque illos cum sanctitatis tuæ litteris remitte : ut cum apud eos ipsos C iudices causa dicatur, tum in eum qui criminis convictus fuerit, legitime animadvertatur.

121 CAPUT VIII.

Ἐπιστολὴ Λιβερίου τοῖς ἐν τῇ Ἐφ ἐπισκόποις πρυφθεῖσι.

Epistola Liberii, episcopis orientalibus missa.

Hoc libello veluti quodam pignore sibi obligatos Liberius ad communionem admisit, ac deinceps cum hujusmodi litteris eos dimisit : « Dilectis fratribus et collegis, Hythio, Cyrillo, Hyperenchio, Heroni, Elpidio, Maximo, Eusebio, Eucarpio, Eortasio, Neoni, Eumathio, Faustino, Procto, Passinico, Arsenico, Severo, Didymioni, Britannio, Callicrati, Damabio, Aedesio, Eustochio, Ambrosio, Gelonio, Pardalio, Macedonio, Paulo, Marcello, Heraclio, Alexandro, Adolio, Marciano, Sthenelo, Joanni, Macari, Charisio, Sylvano, Photino, Autho, Antonio, Celso, Euphranori, Milesio, Patricio, Severiano, Eusebio, Eumolpio, Athanasio, Diophanto, Minodoro, Diocli, Chrysampelo, Eugenio, Eustathio, Callicrati, Arsenio, Eugenio, Martyrio, Hieratio, Leontio, Philagrio, Lucio, et universis episcopis Orientalibus orthodoxis, et electam fidem sectantibus, Liberius episcopus Ita-

liæ, et reliqui Occidentis episcopi salutem perpetuam in Domino. Optatissimum nobis pacis et concordiae gaudium litteræ vestræ, fidei lumine refulgentes, fratres dilecti, attulerunt, quas nobis reverendissimi fratres et episcopi Eustathius, Sylvanus atque Theophilus reddiderunt. Atque eo maxime nomine, quod sensum et persuasionem fidei vestræ, cum tenuitatis meæ atque Italicorum Occidentaliumque episcoporum omnium sententia, concordare confirmarunt et asseverarunt. Atque eam ipsam novimus catholicam et apostolicam esse fidem, quæ ad Nicænam usque synodum integra atque immota servata est : quam etiam Patres Nicææ cum ingenti lætitia, non solum sermone, verum etiam scriptura intercedente, ut vestigium et scintillam omnem absurdæ opinionis exstinguere, sunt professi. Ejus exemplar necessario hisce litteris subjiciendum esse duximus, ne

postea locus et opportunitas hæreticis ad struendas fidei insidias relinquatur : quibus illi improbitatis suæ igniculos excitantes, discordiæ incendia more suo dilatare solent. Eustathius sane, Sylvanus atque Theophilus, fratres nostri reverendissimi, nobis vestro nomine receperunt, dilectionem vestram non minus atque ipsos fidem ejusmodi semper et antea servasse, et ad finem usque servaturam esse, in Nicæna videlicet urbe a trecentis decem et octo episcopis orthodoxis et recte sentientibus comprobata. Quæ quod certam perfectamque complectitur veritatem, ora hæreticorum omnium omnia obstruit atque evertit. Non casu enim fortuito, sed divino prorsus nutu, contra Arii insaniam tantus episcoporum numerus est coactus, quanto scilicet numero beatus ille Abraham tot hostium millia fide debellavit. Ea fides cum in subsistentia et nomine τοῦ ὁμοούσιου, consubstantialis, consistat, perinde atque munitissima quædam et inexpugnabilis arx, impressiones et machinas malignas Arianae perfidiæ omnes, ita uti decet, contemnit. Et quamvis episcopi Occidentales prope omnes Arimini convenerint, cum ibi concilium Arianorum coegisset vecordia, ut insidiosa quadam suasionem, seu quod verius est, profana auctoritate et potentia, id quod in fidei formula tutissimum certissimumque positum fuerat, abolerent, aut oblique negarent, nihil tamen ea profuit calliditas. Nam omnes fere qui tum Arimini inescati atque fraude decepti fuerant, nunc resipiscunt, cum anathemati eorum qui ibi conventum egere, fidei formulam subjecerunt, tum universali et apostolicæ fidei, quæ Nicæna decreta est, subscripserunt. Et nobiscum communicantes, ardentioribus etiam animis contra Arii doctrinam et discipulos ejus feruntur. Quam rem ita deprehensam esse, ubi oratores etiam vestri cognoverunt, in subscriptione sua vos quoque addiderunt, et Arimum, et quæ a sectatoribus ejus Arimini contra Nicænam fidem acta sunt, anathemate jugulantes. Quibus sane actis, vos etiam jurisjurandi sacramento fraudulento circumventi, subscripsistis. Quapropter convenire nobis visum est, ut ad dile-

ctionem vestram scriberemus, et justa petentes adjuvarem, præsertim cum ex legatorum vestrorum asseveratione, Orientales vos resipuisse, et cum Occidentalibus recte sentientibus consentire intellexerimus. Scribimus ergo vobis, ut notitis cum Ariminensibus blasphemias, quæ tum per surreptionem sunt ab auctoribus earum magno Ecclesiæ detrimento subintroductæ, **122** anathemati subjectas, tum Occidentales universos in Nicænam fidei professionem conspirasse. Quamobrem per vos id omnibus indicari oportet, ut qui vi quadam seducti atque læsi sunt, tandem a tenebris hæreticis ad divinum catholicæ libertatis lumen reverti possint. Si qui vero deinceps venenum perfidiæ respere, et Arii blasphemias omnes abolere anathemati que subjicere noluerint, Arii, ejusque sectatorum, et cæterorum serpentium Sabellianorum, Patripassionum, atque aliarum hæresium se complices, ab ecclesiastica communione et conjunctione exclusos et alienos esse, quæ adulterii filios non admittit, sciant. Deus vos incolumes servet, fratres dilecti. In hisce litteris Eustathius et collegæ ejus acceptis, in Siciliam trajecerunt. Et postquam ibi Siculorum episcoporum synodus, eorum instinctu celebrata, atque ipsi τοῦ ὁμοούσιου, consubstantialis, fidem professi sunt, Nicænamque formulam auctoritate sua confirmarunt, acceptis ibi quoque ejusdem sententiæ litteris, ad eos qui se legaverant, sunt reversi. Atque ibi redditas ibi litteras Liberii, ad urbes quasque per oratores ad consubstantialis fidei propugnatores misere, cohortantes eos, ut consentientibus animis Tarsi Ciliciæ convenirent, ad fidem Nicænam comprobendam, et quæ postea exortæ sunt, nugas abolendas. Et factum id forte esset, nisi qui plurimum apud imperatorem valebat, obsitisset, Eudoxius videlicet, Arianae religionis præfectus, qui synodo ea indicta magis etiam commotus, majora illis intulit detrimenta. Quod vero Macedoniani per oratores suos cum Liberio communicarint, et fidem Nicænam approbarint, Sabinus ipse in synodali Actorum collectaneis est confessus.

CAPUT IX.

Ἐπὶ τῶν ἐν Τυάροις καὶ Καρίᾳ συνόδων.

De synodis Tyanæ et in Caria coactis.

Eodem tempore concilium Tyanæ ab Eusebio Cesareæ Cappadociæ, Athanasio Aneyræ, Pelagio Laodiceæ, Zenone Tarsi, Paulo Emese, Otrio (1) Melitinae, Gregorio Nazianzi, aliisque multis episcopis, qui τοῦ ὁμοούσιου, consubstantialis, verbum servandum esse Antiochiæ, Joviniano imperante, decreverant, celebratum. Lectæ ibi Liberii et Occidentalium episcoporum litteræ, quas secum legati Lampsaco Romam missi attulerant. Quamobrem

gaudio exsultantes, ad universas scripserunt Ecclesias, ut decreta Asiaticorum episcoporum et Liberii, Italorum, Afrorum, Gallorum occidentalium legerent epistolæ : et tantum ipsis consentientium numerum, qui longe Ariminense concilium superabat, considerarent, et ad sententiam communio-nemque eorum accederent : necnon ut eis ejusdem se esse sententiæ litteris ipsi suis rescriberent. Scripserunt præterea, ut ad diem constitutum

(1) Mentio hujus etiam fit in quadam Theodosii constitutione, in C. Theodosiano lib. ult. l. *Episcopis*, De fide c. 101.

erno adhuc tempore Tarsum Ciliciæ convenirent. Sedenim dum sic de Tarsensi synodo cogenda agitur, triginta et quatuor fere Asiani episcopi Antiochiæ in Caria convenientes, studium quidem ecclesiasticæ concordie sarcientiæ laudarunt: ὁμοουσιῶν, consubstantialis, vero nomen repudiantes formulam fidei Antiochiæ et Seleuciæ compositam,

veluti quæ Luciani martyris esse crederetur, et a majoribus eorum periculo et sudore multo comprobata esset, confirmarunt. Imperator autem, Eudoxio annitente, synodum in Cilicia celebrari institutam prohibuit, edictis ea de causa et comminationibus publice propositis.

CAPUT X.

Περὶ τοῦ τηρικυῖτα γενομένου διωγμοῦ· καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ὡς αὐτὸς μόνος οὐκ ἔξηλάθη τοῦ θρόνου.

De ea quæ tum grassata est persecutione: et de sancto Athanasio, ut is solus sede sua non sit ejectus.

123 Provinciarum quoque præsidibus sigillatim mandavit, ut ex ecclesiis eos deturbarent episcopos, qui sub Constantio exauctorati, dignitatem pristinam sub Juliano recepissent. Per ejusmodi jussionem Ægyptii etiam magistratus Athanasium ecclesiis simul et urbe Alexandrina ejicere contenderunt. Non levis enim pœna imperiali inserta erat edicto, quod præfectis omnibus, et qui sub eorum signis et potestate essent militibus et senatoribus, cum ingentis pecuniæ multa, corporis quoque coercionem denunciabat. At Christianus populus conveniens præfectum rogavit, ut episcopum causa non satis deliberata non exigeret, sed accuratius litterarum imperialium sententiam perpenderet, quæ eos tantum proscriberet, qui sub Constantio exulare jussi, sub Juliano ab exilio reversi essent. Athanasium porro sub Constantio quidem exsilio causa solum vertisse dicebant, atque ab eodem reductum atque in episcopatum suum restitutum esse: Julianum autem, cum omnes ab exsilio revocaret, unum hunc persecutum fuisse, quem tandem Jovinianus restituerit. Hæc cum dicerent, neque præfecto persuaderent, restitere tamen, et vim fieri non permisere. Cæterum cum vulgus undique conflueret, et turba ingens atque tumultus, adeo ut seditio expectaretur, in urbe esset: præfectus rem eam imperatori significavit, Athanasium ibi manere permittens. Et diebus pluribus exactis, seditio ea sopita jam esse videbatur, cum Athanasius vesperi urbe egreditur, et in prædio quodam latitat. Ægypti autem præfectus, et copiarum militarium quæ ibi erant dux. intempesta nocte in ecclesiam, ubi ille domicilium suum habebat, venit, et in habitaculis etiam superioribus diligenter eum querit: sed opinione sua frustratus, re infecta abit. Existimaverat enim, quod plebs tandem prioris motus, quo excitata fuerat, oblita esset, et somnum omnes carperent, facile se imperatoris imperata exsecuturum, et urbem sine seditione pacatam conservaturum esse. Sedenim præfectus, et qui cum eo erant, quod Athanasium non invenissent, valde sunt admirati. Sive enim divini Numinis indicio, seu hominum

aliquorum denuntiatione secesserit, eodem res recidit. Quod enim tam necessario tempore insidias sibi structas præviderit et vitarit, consilii esse visum est, quod captum humanum excederet. Alii vero dicunt, eum, quod vulgi insanum motum præseñserit, et simul veritus sit, si quid inde detrimenti provenisset, ne ipse auctor mali ejus esse videretur, toto eo tempore (1) in paterno monumento delituisse. Atque ille quidem sic profugit et latuit. Non longe autem post imperator litteris suis eum revocavit, et ecclesiam obtinere jussit. Scriptum hoc præter animi sententiam Valentem edidisse opinor, vel quod Athanasii gloriam secum ipse reputaret, ac reprehensionem ejus rei a Valentiniano, qui Nicænum decretum profitebatur, expectaret: vel quod motum eorum qui plurimi illum laudabant, ne per novarum rerum studium respublica aliquid detrimenti caperet, suspectum haberet. Opinor quoque Arianae hæresis antesignanos, ita ut par erat, non admodum jam in ejus viri proscriptionem urgendam incubuisse: illud perpendentes, si urbe ejiceretur, fore ut rursum imperatoribus molestus fieret, occasionemque ex ea re illos compellendi haberet, Valentemque in sententiam suam adduceret, Valentinianum autem sibi consentientem ad iram etiam commoveret. Plurimum namque eum metuerunt, virtutem ejus in rebus quæ sub Constantio acciderant, experti. Adeo enim tum quoque inimicorum consilia et insidias propulerat, ut ei illi non gravate ecclesiis in Ægypto cederent, et ea de causa ipse, vix Constantii litteris acquiescens, ex Italia rediret. Causam quidem, quamobrem Athanasius non itidem ut alii ex ecclesia pulsus sit, hanc esse conjicio. Alii vero episcopi tantum non persecutione, quæ illis par esset, quæ ab idololatriæ excitatæ fuerant, sunt expetiti. Exsilia enim et deportationes in eos qui non eadem cum Valente sentirent, decernebantur, et sacræ ædes iis quidem adimebantur, aliis autem committebantur. Ægyptus vero dum Athanasio vita suppetebat, malorum ejusmodi immunis et expers fuit.

(1) Mensibus quatuor. (Soerat.)

CAPUT XI.

Ὡς διηρέθησαν οἱ Ἀρειανοὶ καὶ Εὐνομίανοι· καὶ περὶ Εὐνομίου καὶ Ἀετίου· καὶ ὅσα κατὰ τῆς ἑρθοδοξοῦ ἐρεωτέρων πιστεως.

Ut Ariani et Eunomiani per dissidium sint sejuncti : et de Eunomio et Aetio, et quæ ii contra orthodoxam fidem novarum rerum studio sint conati.

124 Sub idem tempus Eunomius ab Eudoxio recessit, et seorsim suos sibi conventus egit, propterea quod cum sæpius, ut præceptor ipsius Aetius in gratiam et communionem reciperetur, Eudoxium rogasset, id impetrare non potuerit. Non ideo autem Aetium aversatus est Eudoxius, quod hæresim ejus exosam haberet, quam scilicet maxime deprædicabat, sed quod omnes qui cum Eudoxio consentiebant ab Aetio utpote diversam ab eo doctrinam tenente abhorrent. Atque hæc ipsa causa fuit, cur inter Eudoxium et Eunomium discessio fieret. Porro Aetius vehementer et acer Arianae hæresis assertor et propugnator fuit, arte sophistica bene instructus. Eandem autem hæresim magis etiam discipulus ejus Eunomius defendit, vir, quod Rufinus ait, et corpore et anima leprosus, atque intra et extra morbo regio infectus (1), ipse quoque arte dialectica præpotens. Hæresim ejus quidam ab ejus nomine appellant. Alii τῶν ἀνομοίων, hoc est, dissimilium, vocant. Sunt auctores quidam, qui Eunomium istum primum ausum fuisse dicunt instituire, ut divinus baptismus mersione una perageretur : et eam quæ ab apostolis per manus accepta hodie quoque ubique servatur, traditionem adulterare, et ritum alium in ecclesia Cyzicena, accuratius sanctiorque gravitate novitatem suam obtegentem, invenisse. Fuit autem, sicut dictum est, et Sozomenus testatur, cujus verba ascribere libet, ad orationes scribendas non ineptus, contentioso disputandi genere et syllogismis gaudens : quales sectatores ejus adhuc multos videre est. « Non tam enim illi vitam honestam, mores sanctos et benignam erga egenos misericordiam, si eadem cum ipsis sentiant, quam si quis contentiose deserere, et syllogismis atque ratiocinationibus vincere videatur, laudant. Tales namque pietate majore supra omnes esse existimantur : sicuti Theophrontius Cappadox et Eutyechius, sectæ hujus studiosi, qui obtinentis hujus imperii tempore (2), se ipsos ab Ecclesia rescindentes, cum in aliis rebus ex Eunomii opinionibus, tum in sacro baptismo res novas induxerunt, non in Trinitatem, sed in Christi mortem baptizandum esse docentes. Eunomium sane aliqui dicunt nihil hac in re novasse, sed quemadmodum ab initio cœperat, in

A Arii sententia permansisse. Postquam vero Cyzici episcopus factus esset, a clero eum suo, quod nova institueret dogmata, accusatum esse. Eudoxium porro, qui tum Constantinopoli Arianae hæresi præfuit, illum accessivisse, atque ut verba ad populum de doctrina sua faceret, ei permisisse. Et cum nihil in eo damnasset, cum ut Cyzicum rediret cohortatum esse : illum vero dixisse, se de cætero cum eis qui se suspectum haberent, futurum non esse, prætextumque eum discessionis suæ obtendisse : cum revera causa illa esset, quod præceptorem suum Aetium receptum non esse ægre ferret : hominemque in cœpto suo perseverasse, et nihil de priore opinione sua mutantem privatum vixisse. Et hæc quidem alii ad hunc modum, alii vero aliter tradunt. Sedenim sive Eunomius seu alii quidam traditionem baptismi innovarunt, soli illi periculosa ista ratione divini baptismi expertes mihi e vita excessisse videntur. Si enim ipsi ab initio recepta consuetudine baptizati, primum se ipsos rebaptizare non potuerunt, aut quod in ipsis non accidit, primi introduxerunt : quodque neque ipsi per se habuere, neque per alios acceperunt, id in alios contulerunt : cum super initio et fundamento quod subsistere nequeat (3), suaque ipsorum arrogantia, dogma hoc instituerunt : tum quæ ipsi non acceperunt, aliis tradiderunt, quod sane stultum ac stolidum est. Illud enim sua etiam ipsorum confessione constat, qui ipse baptismi sacris initiatus non sit, eum alios baptizare non posse : qui vero traditionis eorum more baptizatus non sit, eum pro non baptizato ab eis haberi, ut qui non legitime sacramento eo initiatus sit. Testantur hoc ipsimet, dum quoscunque in sententiam suam pertraxere, etiamsi antea statis catholicæ Ecclesiæ cæremoniis tincti sint, rebaptizant. Quæ novitas non parum religionem turbavit, et Christianismum suscipere volentibus propter dogmatum dissensionem valde obstitit. De Eunomio porro et Aetio illud addere libet, Eunomianæ hæresis auctorem primum Aetium Syrum fuisse : et **125** qui juxta Arii sententiam Filium Patri inæqualem, creatumque esse, et ex non existentibus exstitisse decrevit. Et qui opinionem eam approbarunt, Aetiani prius sunt dicti. Cum autem, quemadmodum antea diximus, quidam

(1) Sozom. lib. vi, cap. 26.

(2) Theodosii Junioris imperium intelligendum, ad quem Historiam suam ecclesiasticam scripsit Sozomenus, cujus ea sunt verba lib. vi, cap. 26. Socrates propterea Eunomium Cyzico Constantinopolim ad Eudoxium reversum esse et cum eo mansisse dicit, quod Cyziceni non ferentes ampulosam ejus loquentiam, hominem urbe exegerint. In prolixitate enim orationis ejus et multiloquio

ingens fuit sententiarum penuria. Et cum longos conscripsisset in epistolam Pauli ad Rom. commentarios, tamen is scopum Pauli pertingere et assequi non potuisse dicitur. Lib. iv, c. 9.

(3) Eodem argumento uti temporibus nostris possemus, in refutandis eis qui manus aliis imponere audent, cum eam potestatem non habeant, et consecrati prorsus non sint.

Filium Patri ὁμοούσιον, consubstantialiam, quidam ὁμοούσιον, æquisubstantialiam, dicendum esse assererent : et imperatori tum placitum esset, ut de Ariminensis concilii sententia, Filius Patri ὁμοούσιος, æqualis, crederetur : Aetius quidem, ut qui blasphemus in Deum esset, exsilio est mactatus : hæresis autem ejus quodammodo ad tempus soluta jacuit, quod neque alius quispiam, qui alicujus esset nominis, neque ipse Eunomius (1) propalam et libere de ea disserere auderet. Cæterum ubi is

A Cyzicenam ecclesiam pro Eleusio gubernandam accepit, conquiescere omnino non potuit, et in concionibus ad populum Aetii opinionem rursus in medium produxit. Atque ut fieri solet, cum homines primum hæresis istius auctorem ignorarent, Eunomianos sectatores ejus cognominarunt, propterea quod post Aetium dogma hoc Eunomius renovavit, et majore audacia, quam qui id primum tradiderat, defendit.

CAPUT XII.

Περὶ τῆς αἵρέσεως τῶν Ἀπολλιναρῶν, τοῦ τε πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ ὅπως εἰς τὴν εἰσαγαγὴν ἀπέκλιναν αἵρεσιν.

De hæresi Apollinarium patris et filii, et quomodo in suam declinarint hæresim.

Apollinares duos fuisse, patrem et filium, antea diximus. Et pater quidem presbyter, filius autem lector fuit : uterque Græcis disciplinis valde eruditus. Pater grammaticus, filius rhetor insignis. Pater Alexandriæ ortus, aliquandiū Beryti litteras docuit. Laodiceæ vero matrimonio contracto, filium Apollinarem progenuit. Intima eis cum Epiphano præclaro sophista amicitia fuit. A quo ut sejungerentur, ne Theodotus quidem episcopus Laodicensis auctoritate et interdico suo obtinere potuit. Permultos hi et utiles Ecclesiæ edidere libros, sicuti antea a nobis est dictum. Deinde vero in hæresim nominis sui fœde sunt prolapsi. Nam Apollinaris filius, multis ab Ecclesia abductis, suos sibi conventus egit, sociumque constituendi dogmatis sui Vitalem accepit Antiochenum, ex eorum numero qui Meletii Ecclesiam frequentabant, presbyterum, virum nemini illustri vitæ et morum sanctitate cedentem (2), et eorum qui fidei ejus commissi fuerant curandorum perquam studiosum, eaque de causa a populo egregie cultum et veneratum. Paulo post enim, cum a communionem Meletii discessisset, Apollinari se conjunxit, sectatoribusque ejus Antiochiæ præfuit, vitæ reverentia non exiguam plebis partem addictam sibi habens : qui etiam nomine ab eo accepto, Vitaliani usque ad Theodosii junioris imperium ab Antiochenis sunt vocati. Dicitur autem hoc fecisse dolore impulsus : perinde atque a Flaviano, qui postea sedem Antiochenam accepit, tum autem presbyter cum illo erat, despectus, et quominus familiariter cum episcopo esse posset, impeditus fuisset. Quod namque ea re diminutam esse famam suam putaret, hominum more, dolore eo victus, ad Apollinarem se contulit, et cum eo communicavit, amicitia ejus in primis usus. Ex eo tempore in aliis quoque urbibus sub episcopis suis conventus habuere, et ritus ab Ecclesia catholica alienos celebrare : præter receptas sacras cantilenas,

B numerosa etiam carmina quædam ab ipso Apollinari inventa decantantes. Nam is præter eruditionem reliquam in poetica quoque varii generis versibus componendis excelluit. Qua ille oblectatione multis, ut sibi adhærerent, persuasit. Et viri in computationibus manuumque 126 laboribus, mulieres quoque in lanificio suo carmina ejus psallebant. Ad studii enim et laborum laxamentum, ad dies festos, et ad res alias, prout tempus fert, poemata elaboravit, quæ ad laudem Dei pertinent omnia. Hanc hæresim latius serpere, cum primus urbis Romæ episcopus Damasus et Petrus Alexandrinus cognovissent, coacto Romæ concilio, alienam esse ab Ecclesia universali statuerunt. Apollinaris etiam ipse itidem propter animi imbecillitatem, dogmate suo insititendo, res novas molitus esse dicitur, hujusmodi de causa. Athanasius Alexandrinæ Ecclesiæ episcopus, sub Constantio in exsiliū actus, cum in Ægyptum redire jussus esset, et per Laodiceam iter faceret, cum Apollinari, quod amicissimus ei esset, familiariter versatus est. Quod autem, qui diversa erant secta, commercium et communionem ejus veluti jurisjurandi sacramento abnegatam aversarentur, inter quos et Georgius Laodicensis episcopus fuit : Apollinarem is eo nomine ab Ecclesia exclusit, tanquam contra canones et sacras constitutiones cum Athanasio fuisset. Et cum criminis loco id ei objecit, tum rationem etiam et pœnam veterum atque pœnitentia oblitteratorum errorum cum convicio ab eo exegit. Cum namque Theodotus ante eum adhuc Laodicensem Ecclesiæ regeret, maxime tum pollens Epiphanius sophista hymnum in Bacchum recitaverat, quo præceptore juvenis etiamnum Apollinaris utebatur. Recitationi ei is cum patre sibi cognomine grammatico insigni affuit. Atque ubi Epiphanius orationem eam exorsurus, sicuti eis qui specimen aliquod talium studiorum exhibent, mos est, non initiatos et profanos

(1) Ad declarandam ineptam et improbam Eunomii impietatem et vaniloquentiam Socrates verba ejus ista profert : Deus de sua ipse substantia nihil amplius, quam nos, novit : neque ea magis illi, quam nobis, est perspecta. Sed quod de ea nos

scimus, idem et ipse prorsus scit : et rursus quod ille novit, id in nobis quoque similiter omnino reperias. Ut supra.

(2) Sozom. lib. vi, cap. 25.

exire et procul esse jussisset : neque Apollinaris. A neque ejus pater, neque etiam alius quispiam qui ibi aderant Christianorum, ex auditorio secessit. Id postquam rescivit Theodotus episcopus, moleste tulit. Et aliis quidem ex populo aliquatenus objurgatis, gratiam delicti fecit : Apollinarim vero utrumque cum eis propalam peccatum objecisset, ab Ecclesia segregavit. Erant enim clerici, pater quidem presbyter, filius vero sacrarum Scripturarum adhuc lector. Intercesserat aliquid temporis, et eos, postquam lacrymis et jejuniiis crimen admissum pœnitentes abolevisset, Theodotus rursus in gratiam recepit. Ubi autem Georgius episcopatum est adeptus, et Apollinaris cum Athanasio familiariter fuit, quemadmodum diximus, excommunicatum cum Ecclesia exegit. Atque ille B sæpe Georgium dicitur, ut in communionem reciperetur, deprecando obsecrasse. Verum ubi id illi

non persuasit, mœrore correptus Ecclesiam turbavit, et dogmate novo hæresim suam introduxit, quoad potuit : compositis arte orationibus, inimicum ulciscens, et quod se in sacrarum Litterarum doctrina illo præstantiorem exactorasset arguens. Ad hunc modum scilicet privatæ clericorum, tempore quolibet, inimicitia, maximo Ecclesiam detrimento affecere, et religionem in sectas multas dissecuere. Id inde satis liquet. Si enim itidem ut Theodotus, Georgius quoque pœnitentem Apollinarim suscepisset, hæresis quæ ab eo nomen habet, ut ego quidem puto, non exstaret. Ingenia namque hominum si despici se videant, arrogantem audaciam concipiunt, et contendendi studio res novas moliantur. At si id quod æquum est consequuntur, ad moderationem se dant, et sorte sua contenti sunt (1).

127 CAPUT XIII.

Ὁς Βασίλειος καὶ Γρηγόριος ἄμφω ἀντιβήσεις κατὰ Εὐνομίου καὶ Ἀπολλινάριου ἔγραψαν καὶ τίνα ἦσαν ἡ ἔδογματίζον.

Ut Basilius et Gregorius uterque libros refutatorios contra Eunomium et Apollinarianum scripserint : et quæ istorum hæreticorum fuerint opiniones.

Eunomium, quod diximus, eadem cum Aetio sentire negari non potest (2). Nam et ipse Aetium præceptorem jactat, et id in scriptis ipse suis aperte testatur. Apollinarem vero etiam accusans C Gregorius Nazianzi episcopus, in epistola quadam ad Nectarium Constantinopolitanæ Ecclesiæ præsidem, hæc scribit : « Et detrimentum quidem nostrum, quod in sinu nostro fovemus, Eunomius minime eo quod alicujus nominis sit, contentus est : verum nisi omnes una secum in perniciem perirahat, jacturam id esse judicat. Sedenim toleranda hæc quidem sunt. Quod autem in Ecclesiæ calamitatibus censeo longe gravissimum, Apollinaristarum est impunitas. Quos nescio quomodo sanctitas tua negligit, concionandi conventusque cogendi licentiam æqua nobiscum potestate et dignitate sibi ipsi usurpantes. Tu quidem, qui per omnia prorsus juxta Dei gratiam in divinis eruditus es mysteriis, non tantum quæ ad patrocinium et defensionem Dei verbi spectant, sed ea etiam quæ ab hæreticis adversus sanioerem fidem excogitata sunt, tenes. Attamen non impertunum fuerit, a tenuitate mea magnificentiam tuam audire aliquid. Incidi in Apollinaris libellum, qui omnem hæreticam improbitatem longe superat. Asseverat enim, carnem juxta salutis nostræ administrationem ab unigenito Filio naturæ nostræ transmutandæ gratiæ, non adventitiam (3) susceptam esse,

sed a principio carnalem illam naturam in Filio fuisse. Atque perperam acceptum dictum quoddam evangelicum tanquam testimonium tante absurditati prætendit, dicens : *Nemo ascendit in cælum, nisi qui e cælo descendit, Filius hominis*. Ita ut priusquam descenderit, ipse Filius hominis fuerit : et descenderit, suam illam deferens carnem, quam in cælo habuerit antesæcularem et consubstantiatam (4). Et rursus apostolicam aliam profert vocem : secundum hominem e cælo esse. Deinde instituit hominem illum qui e cælo venientem non habere, sed divinitatem Unigeniti naturam mentis adimplere, ut quæ (5) pars tertia humanæ coagmentationis sit facta, anima et corpore humanitas circa eam existentibus, mente illis decollante, et verbo Dei locum ejus obtinente. Atque equidem nondum hoc grave est spectaculum. Verum illud omnium longe gravissimum, D quod ipsum unigenitum Deum, judicem omnium, auctorem et ducem vitæ, et vastatorem mortis, mortalem instituit : ita ut passionem ille in divinitate sua suscepit, et in tridua illa mortificatione corporis, simul etiam ea cum corpore commortua, et sic a Patre rursus a morte resuscitata sit. Reliqua quæ importunitati tante ille adjicit, longum esset recensere. Opiniones sane Apollinaris et Eunomii quales fuerint, ex iis quæ dicta sunt, quilibet cognoscet. Et ut facilis con-

¹ Joan. III, 13.

(1) In Græco Nicephori exemplari integer hic sexternio deficit. Defectum eum juxta capitulum annotationem ex aliis ecclesiasticis scriptoribus explevi.

(2) Sozom. lib. VI, cap. 27.

(3) Μη ἐπίκτητον.

(4) Legendum in Græco συνουσιωμένην pro συναστωμένην.

(5) Μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου συγκρίματος τὸ τριμύριον ψυχῆς τε καὶ σώματος κατὰ τὸ ἀνθρώπινον περὶ αὐτὴν ὄντων.

jectura est, permultos illi ab Ecclesia universali in eorum sententiam pertraxissent, nisi Basilium et Gregorium Cappadoces adversarios invenissent, qui ex professo multa adversus eos scripsere. Theodosii præterea, quod paulo post secutum est, imperium conatus eorum repressit. Nam duces ipsos hæresium ex frequentibus et populosis orbis partibus in solos locos relegavit. Obstiteret etiam insuper illis ejus ætatis monachi. Mordicus namque Nicæna retinere decreta, qui in Syria et Cappadocia finitimisque locis monasticam sunt philosophati. Et regio ea quæ a Cilicia ad Phœniciam usque tendit, ne in hæresim Apollinaris

A transiret, periclitabatur. Ab Eunomio autem, ne inficerentur populi a Cilicia et monte Tauro ad Hellespontum et Constantinopolim usque metus erat. Non difficile enim utrique erat, finitimis quoque eorum, apud quos versabantur, ut sententiam suam sequerentur, persuadere. Idem sane et Arianis contigit. Vulgus enim, monachorum, quos recensuimus, virtutem et opera admiratum, cum ipsos recte sentire credidit, tum aliter opinantes propter suspicionem impuræ et adulterinæ doctrinæ aversatum est: sicuti Ægyptii, monachos suos sequentes, Arianos pro hostibus habuere.

128 CAPUT XIV.

Περὶ τῆς ἀνθρώπου μορφῆς τῶν Ἀνθρωπομορφιτῶν καὶ τῶν Μασσαλιανῶν· Ἐπι δὲ καὶ περὶ τῶν Νουατιανῶν· ὅτι καὶ οὗτοι εἰς πολλὰ διηρέθησαν διὰ τῆς μετάθεσιν τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς.

De hæresi Anthropomorphytarum et Massalianorum: præterea de Novatianis, quod et jam ii in multas sectas sint divisi propter feriarum Paschæ mutationem.

Ea ætate Audæus quoque quidam, et genere B et lingua Syrus, fuit novorum dogmatum inventor. Quæ enim mala dudum parturierat, aliquando tandem peperit. Primum namque cum perperam illud intellexisset, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, Deum humana esse forma opinatus est, eundemque corporalia membra habere existimavit: sacræ Scripturæ sententiam non satis assecutus, quæ divini Numinis operibus humanarum partium vocabula tribuit, quandoquidem eo modo, qui res subtiliores percipere et audire nequeunt, facilius consilium Dei intelligunt. Addidit deinde ad impietatem eam consimilia alia. A Manente enim id mutuatus, conditorem universitatis hujus Deum neque ignem neque tenebras creasse docuit. Verum hæc quidem, et quæcumque sunt ejusmodi, qui factionis ejus sunt, celant. Dicuntur autem a publicis Ecclesiæ conventibus segregari, propterea quod nonnulli pecuniam apud nos exsecrando fenore locent, nonnulli cum mulieribus extra, non ut lex postulat, conjugii consuetudinem habentes impie vivant. Qui vero a talibus rebus sint alieni, libere cum eis communicare. At ideo illos suo quodam more ab aliis separatos vivere constat, quod dogmatum suorum occultent blasphemiam et impietatem. Porro ficta hæc et assimilata sanctitas arrogantæ est plena, quæ scilicet a doctrina Phariseorum provenerit. Nam et illi animarum simul et corporum medicum accusarunt, ad sanctos apostolos dicentes: *Cur cum publicanis et peccatoribus cibum sumit magister vester* ¹? Et per prophetam de talibus hominibus dicit Deus: *Qui dicunt, Purus sum, ne me attigeris, iste fumus furoris mei est* ². Sedenim amentiam istorum refellere temporis istius non est. Proinde ad reliqua commemoranda progrediamur. Eodem

tempore etiam Massalianorum (1) pullulavit hæresis. *Εὐχήτας*, hoc est *precatores*, hos cognominant, qui eam vocem in Græcum transtulere sermonem. Habent autem aliud quoque cognomen, ex re ipsa natum: *Ἐνθουσιασταί* enim, hoc est Numine afflati nominantur, dæmone quoque vim in eis suam exercente, quam rem Spiritus sancti præsentiam esse opinantur. Qui vero in hoc vitio perfecti sunt, manuum opus omne et laborem perinde atque improbitatem aversantur. Itaque somno dediti, somniorum visiones et phantasias prophetiam vocant. Istius hæresis duces fuere Dadoes, Sabbas, Adelpheus, Hermas et Symeones, atque præterea alii. Qui quidem se ab ecclesiastica communione non abstinerunt, nihil prorsus vel prodesse vel obesse divinam escam dicentes. De qua Dominus Christus inquit: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, vivet in æternum* ³. Morbum autem eum suppressere sedulo conantur, et eundem etiam convicti impudenter pernegant: et illis qui in eadem sunt opinione, quam ipsi animo complectuntur, Ecclesia interdicit. Letorius sane Melitinensem gubernans Ecclesiam, vir divino ardore spectatus, cum multa monasteria seu potius prædonum speluncas contagione morbi ejus corripere videret, eas incendit, et lupos ab ovium grege depulit. Iidem et præclarissimus ille Amphiloehus, qui metropolitim Lyeaoniæ fidei suæ creditam rexit, et gentem universam gubernavit, ubi pestem talem eo pervenisse cognovit, eam ejecit: et greges qui ab eo pascebantur, clade ea liberavit. Porro et Flavianus, celebri fama vir, postquam Antiochiæ episcopus est factus, et id genus homines Edessæ versari cognovit, veneno suo finitimos inficientes, monachorum sodalitate quadam ad eos missa, Antiochiam eos pertraxit, et ægritudinem suam

¹ Matth. ix, 11. ² Isa. Lii, 11. ³ Joan. vi, 55.

(1) Massalianorum istorum, qui et Euchitæ sive Enthusiastæ dicuntur, mentio fit, l. *Ariani*, ut supra

pernegantes ad hunc modum in crimine ipso deprehendit. Accusatores enim eorum falsa per calumniam deferre, et testes mendacia proferre dixit. Adelphium autem admodum jam senem blande compellans, assidere sibi jussit : Et nos, inquit, o senex, qui jam vitam prope exegimus, certius cum humanam naturam perspeximus, tum adversariorum dæmonum cognovimus molitiones, reipsa quoque gratiæ subministrationem perdidicimus. Juvenes autem isti, qui harum rerum accuratius nihil intelligunt, sermones spirituales audire non sustinent. Quapropter mihi dicit, quomodo vos perhibetis cum spiritum adversarium cedere, tum Spiritus sancti gratiam advenire? Verbis hisce senex demulsus, venenum omne suppressum evomuit, et nullam utilitatem ex **129** divino baptismo ad eos qui eo uterentur, pervenire dixit. Solam autem orationem sedulam dæmonem in animis habitantem ejicere. Unumquemque enim qui nascatur hominem a primo parente, sicuti naturam, ita dæmonum quoque servitutem trahere. Quibus precatione sedula exactis, deinceps Spiritum sanctum advenire, præsentiam suam, ita ut sentiatur et conspiciatur, indicantem, corpusque ab affectionum seu perpressionum metu liberantem, et animam ab inclinatione ea quæ in deterius fert, ita vindicantem, ut postea neque abstinencia et jejunio corpus castigante, neque doctrina quæ frenos nobis injiciat, et composite ambulare doceat, sit opus. Et cui ita Spiritus sanctus obveniret, eum non solum a corporis titillationibus liberari, verum etiam clare futura prævidere, et Trinitatem divinam oculis suis cernere. Hoc pacto divus Flavianus putido effosso fonte, et impio nudato latice, ad infelicem illum senem inquit : Inveterate dierum malorum, redarguit te os tuum, non ego : et labia tua testimonium perhibuerunt contra te. Et peste illa in apertum prolata, Syria sunt exacti, et Paphlyiam commigrantes, eam quoque clade impleverunt. Atque hæc quidem de absurdis istis et ineptis hæresibus sint dicta. Eodem tempore Novatiani (1) quoque Phrygiam incolentes, Paschæ diem festum mutavere. Id porro exponam, ubi primum dixero, quamobrem Phryges et Paphlagonæ Ecclesiæ eorum tam firmiter retineant hujusmodi sanctiones. Novatus presbyter propterea ab ecclesia Româna discessit, quod Cornelius episcopus eos ad communionem admiserat, qui in persecutione ab imperatore Decio excitata, diis sacrificaverant. Hanc ipsam ob causam segregatus, et a consentientibus sibi episcopis ad episcopatum evector, omnibus ubique Ecclesiis scripsit, ne ad mysteria percipienda eos qui sacrificassent admitterent : sed ipsos quidem ad pœnitentiam collortarentur, Deo autem veniæ concessionem permitterent, qui solus facultatem haberet et posset

noxas remittere. Ejusmodi litteras in provinciis degentes homines cum accepissent, sententiam earum et judicium ad mores suos accommodabant. Ut enim ille significavit, non admittendos esse ad mysteria, qui post baptismum peccatum in mortem admisissent : aliis quidem acerba et immanis canonis hujusmodi visa est esse sententia, alii autem, quod justum et ad vitam moresque corrigendos accommodatum esse censerent decretum, susceperunt (2). De quo cum per quæstionem ambigeretur, aliæ Cornelii episcopi supervenere litteræ, gratiam delicti etiam illis annuntiantes, qui post baptismum peccassent. Ad hunc modum cum utriusque contraria inter se per epistolas scriberent, et quæ dicebant divinarum Litterarum oraculis obfirmarent, pro moribus quisque suis eam comprobabat sententiam, ad quam antea etiam inclinatus magis fuerat. Qui enim delinquere et peccare libenter soliti erant, ejuscemodi veniæ concessionem tum accepta, per reliquum deinde vitæ tempus ea in delictis omnibus utebantur. Gens porro Phrygum populis aliis temperantior moderatiorque esse videtur. Perraro enim Phrygæ jurant. Et iracundia quidem apud Scythas et Thraces dominatur : libidini et concupiscentiæ Orientales populi magis inserviunt : Paphlagonum autem et Phrygum gens ad neutrum rerum istarum propensa est. Neque enim ludi Circenses neque spectacula nunc apud eos exhibentur. Quapropter illi atque item alii ejusdem sententiæ mihi magis inclinare videntur ad ea quæ a Novato præscripta sunt. Præcipuum namque apud illos tanquam piaculum et abominatio est fornicatio. Et sane Phryges et Paphlagonæ moderate magis, quam alias quascunque hæreses, vivere videmus. Eandem causam esse opinor eis etiam qui in occidentalibus partibus habitant, et Novati decreto parent. Porro Novatus etiamsi propter exactius vitæ genus suam sibi sectam instituit, non ille tamen quidquam de Paschæ festo die mutavit. Semper namque, sicuti Occidentales partes facere soliti erant, et ipse Pascha celebravit. Pascha autem illæ semper agunt jam inde ab initio, ex quo Christiani sunt facti, post æquinoctium. Hic postmodum sub Valeriano principe, qui persecutionem adversus Christianos concitaverat, martyrio vitam finiit. Qui vero ejus nomine in Phrygia censentur, ab institutis et communione ejus cum sibi ipsis indulgentes degenerassent, hoc tempore paschale quoque festum mutarunt. Concilio enim in Pazo vico, ubi Sangaris annis **130** fontes sunt, coactio, pauci quidam et obscuri per Phrygiam Novatianorum episcopi stauerunt, Judæorum azyma observanda et cum eis Pascha celebrandum esse. Hæc sibi renuntiata esse Socrates (qui hoc loco non abhorre se a Novatianorum institutis palam præ se fert) a sene quodam

(1) Soer. lib. iv, cap. 28.

(2) Hæc ex Soer. excerpta, quem Novatiæ hæresis sectatorem Nicephorus esse censuit.

scribit (1), qui se presbyteri filium fuisse dixit, A est non incelebris) episcopi, a quibus tum maxime quocum Synodo ei interfuerit. Cum quidem eo Novatianorum religio est administrata. Hæc sic non convenerint vel Agellius Constantinopoli Novatianorum episcopus, vel Maximus Nicææ, vel propter eam synodum in partes discessit: sicuti etiam Nicomediæ aut Cotyæi (2) (urbs ea Phrygiæ suo loco dicemus.

CAPUT XV.

Ὁς, Εὐδοξίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως τελευταίου, οἱ Ἀρειανοὶ Δημόφιλον προσβάλλοντο· οἱ δὲ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Εὐστάθιον, Εὐσταθίου τοῦ Ἀρτιοχέως τοῦτον χειροτονήσαντος· καὶ ὅσα ἐπὶ τούτοις συνέβη.

Ut Eudoxio Constantinopolitano episcopo mbrtuo, Ariani Demophilum, Catholici autem Evagrium, Eustathio Antiocheno episcopo hunc ordinante elegerint: et quæ his acciderint.

Sed ut historiam persequamur (3), eo undè digressi sumus, revertendum nobis est. Imperator Valens Constantinopoli solvens, Antiochiam ad Orontem adire properavit. Et cum Nicomediam pervenisset (4), ibi hæc de causa restitit. Eudoxius Arianae sectæ episcopus statim post discessum imperatoris Constantinopoli vita defunctus fuerat, consulatu Valentiniani et Valentis tertio, cum quidem clavum Ecclesiæ Constantinopolitanæ annis undecim rexisset. Ejus in locum Ariani surrogarunt Demophilum quemdam. Professores autem ὁμοουσίου, consubstantialis, commodum se tempus, ut sedem episcopalem recuperarent, nactos esse rati, Evagrium suæ factionis presbyterum episcopum designarunt. Cui manus imposuit Eustathius, episcopus aliquando Antiochenus, qui a Joviniano quidem ab exsilio non ita pridem fuerat

revocatus, tum autem Constantinopoli privatus latebat, ut sua saltem præsentia ὁμοουσίου, consubstantialis, professores confirmaret. Ita factum, ut Ariani persecutionem adversus nostros renovarent. Ea res postquam est ad principem delata, veritus ille ne seditione et tumultu civitas turbaretur, militarem manum Nicomedia Constantinopolim misit, cum mandato ejusmodi, ut simul et ordinator et ordinatus comprehenderetur, atque alius alio exsulatum mitteretur. Eustathius igitur Bizyam (5), quod Thraciæ oppidum est, Evagrius in locum alium deportatus est. Proinde Ariani, quod plerique omnes in rebus secundis faciunt, magis magisque efferari, orthodoxos et recte sentientes admodum vexare, cædere, contumeliis afficere, in vincula conjicere, pecuniis etiam spoliare, intoleranda omnia adversus eos facere.

CAPUT XVI.

Περὶ τῆς ἀμώτητος τῶν Ἀρειανῶν, καὶ ὡς Οὐάλης κατὰ τὸν Ἀστακηνὸν τῆς Νικομηδείας πλοῖον ὀρθοήκοντα ἐκκλησιαστικὸς ἐπὶ μέσης θαλάσσης σὺν τῷ πλοίῳ πυρὶ παραδόλωσεν.

De crudelitate Arianorum, et ut Valens circa Astacenam Nicomediæ portum octoginta ecclesiasticos viros una cum navigio in medio mari igni combusserit.

131 Porro cum nostris dura hæc et gravia essent, ad principem precatores misere, si quo modo finem ærumnæ ejus obtinere possent. Cæterum illi opinione sua plurimum sunt falsi, ut qui justitiam se ab injusto impetraturos esse speraverint. Cum namque dilecti ex ecclesiastico ordine octoginta viri, quibus præfuit Urbasus, Theodorus, et Menedemus, Nicomediam venissent, preces imperatori obtulissent, et de vi tanta quiritati essent, indignatus ille, in præsentia quidem iram pressit: deinde autem clam Modesto præfecto præcepit, ut comprehensos eos necaret. Supplicii ejus modus, quia novus et insolens prorsus fuit, posteritatis memoriæ est mandatus. Præfectus, si viros religiosos, qui nihil commisissent, propalam perime-

ret, ne seditio in vulgo oriretur, veritus est: quapropter eos se in exsillum missurum esse assimilavit (6). In qua illi sententia magnis animis atque vivere. Ille navim eos, veluti solum exsilio causa versuros conscendere jussit, et nautis præcepit, ut in medio mari navem incenderent, ut cum eo modo illi interiissent, sepulcri cura carerent. Ventum est in sinum medium, qui Astacenus vocatur: ibi nautæ imperata fecerant. Nam ipsi scapha, quæ navem sequebatur, conscensa, navigium (7) in quo viri illi vehebantur, incendunt. Vehementius tum subsolanus ventus flabat, et proinde navis eo citius flammam concepit. Duravit ea usque ad locum Bithyniæ, qui Dacidizus nuncupatur, ibique una cum piis illis hominibus

(1) Sozom. lib. vi, cap. 24.

(2) Socr. habet Cotyanii. Legendum ex Suida, Cotyæi.

(3) Socrat. lib. iv, cap. 14 et 15.

(4) Sozom. lib. vi, cap. 13.

(5) Bizya arx regum Thraciæ, a Terei nefasto crimine iavisa hirundinibus. Pfin. lib. iv, cap. 11.

(6) Constantinopoli autem Ariani plures pios catholicosque presbyteros navi, in qua nullum

D erat instrumentum nauticum, imposuerunt, eamque pelago, ventis undique temere ferendam commiserunt. Deinde populares quosdam suos in navigio alio submittere, qui ignem illi injicerent. Sic sancti illi viri cum igne et aqua conflictantes, postremo in mari submersi, martyrii coronam receperunt. (Theodor. iv, cap. 24.)

(7) Socrates navale esse dicit.

in littore est absumpta. Sedenim factum tam trulentum vindicta est prosecuta. Fames siquidem repente tanta est in Phrygia orta, ut necessario incolæ patriam (1) relinquerent, et Constantinopolim se atque ad alias diversas provincias conferrent.

CAPUT XVII.

Περὶ βίου καὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας καὶ συμψυχίας τοῦ μεγάλου Βασιλεὺς καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου· καὶ ὡς ἐπὶ τῆς ἱερατικῆς καθέδρας ἀρχήθησαν.

De vita, institutione, studiis, et intima amicitia magni Basilii et Gregorii Theologi: et ut ad sacerdotalem sedem sint proveci.

Cum vero multa nobis de Basilio Magno et Gregorio Theologo dicenda sint, operæ pretium facturum me esse putavi, si pauca quædam de arctissima, quæ tantis viris inter se fuit amicitia et conjunctione, præmitterem. Quod sane non rectius certiusque fecero, quam si Gregorii ipsius ea de re verba protulero, quæ in ea oratione sunt, quam is de Basilio funebrem conscripsit. Tempore, inquit, procedente, ubi alter alteri mutuum amorem (factum id Athenis, ubi simul uterque litteris operam navavit) indicavit, affectionemque eam philosophiæ gratia conceptam esse constitit, tum alter alteri factus est omnia. Sub uno viximus tecto contubernales, et arcta inter nos devincti conjunctione idem spectavimus: et alter alteri animum flagrantem et constantem præstitit. Corporum namque necessitudo, quoniam rerum fluxarum est, haud aliter quam verni flores, interit. Neque enim, materia igne consumpta, flamma durat, sed una cum re cremata evanescit: neque charitas, ubi fomitis ardor emareuit, consistit. Divinus autem et pudicus amor, quandoquidem rei firmæ et stabilis est, propterea solet esse constantior. Et quanto magis amantes rei desideratæ pulchritudinem considerant, tanto inter se conjunguntur magis. Hæc amicitia nostræ lex erat. Atque cum ad hunc modum inter nos animati essemus, et tales firmitate thalamo, ut Pindarus inquit, aureas columnas substruxissemus, ita deinceps processimus, Deo simul et desiderio mutuo opitulaturibus usi. Sed quomodo sine lacrymis necessitudinis tantæ recorder? Eadem erat nobis rei invidiosissimæ, doctrinæ scilicet, spes proposita. Sed invidia **132** absuit, æmulatio autem utrumque exercuit: et certamen nobis erat, non uter nostrum primas ferret, verum uter alteri eas concederet. Alter enim alterius laudem et gloriam pro sua habebat. Et in utroque visa est anima duo circumferre corpora. Quod si credendum non est dicentibus, omnia in omnibus esse sita: at nobis id saltem credatur, alterum in altero situm fuisse, et alterum ab altero pependisse. Utrique opus unum propositum fuit, virtus ipsa, et ut vitam omnem ad spem futuram dirigeremus, et prius inde animo transferremur quam corpore excederemus: ad quod spectantes, vitam et actionem omnem nostram ita instituimus, ut nos man-

datum divinum duceret, et alter alterum ad virtutem acueret atque excitaret. Et si non insolens hoc verbum esset, regulam et amussim, quibus quæ recta sunt, quæve minus, explorantur, alterum alteri fuisse dicerem. Sodalibus nos conjunximus non impudicissimis, sed modestissimis: non contentiosissimis, sed pacificis maxime, et quibuscum esse utilissimum est, quod sciremus, facilius vitia contagione contrahi, quam virtutem cum aliis communicari. Quandoquidem et morbus in alios citius, quam valetudo transfertur. Disciplinas non jucundissimas magis quam honestissimas consecrati sumus. Nam per eas vel ad virtutem, vel ad vitia effinguntur adolescentes. Duæ autem nobis erant notæ viæ: altera prior et honestior, altera posterior, et non ejusdem momenti: illa ad sacra templa, et qui in eis sunt doctores, hæc ad profanos magistros ducens. Reliquas insistere eis volentibus reliquimus, videlicet dies festos, theatra, spectacula, conventus publicos, convivia. Nihil enim admirandum et præclarum esse duco, quod ad virtutem non conducatur, neque eos qui studio ejus tenentur, meliores reddat. Atque aliis quidem alia sunt, vel a patre accepta, vel domo ex quotidianis studiis et actionibus reportata cognomina: nobis vero ingens momentum fuit et nomen, ut Christiani et essemus et nominarenur. Athenæ equidem aliis non parum, quantum ad animos pertinet, nocent. Nam id non frustra pii opinantur, quod plus ille quam reliqua Græcia idolis abundant. Et profecto difficile est, non simul aliquem transversum rapi ab illorum laudatoribus et patronis. Nobis vero qui animis probe munitis atque instructi essemus, nullum ab illis obvenit detrimentum. Quin e diverso potius, quod quidem dictu mirabile est, ea ex re magis etiam in fide sumus confirmati, propterea quod errorem et impuritatem eorum cognoverimus: ibi dæmones despicientes ubi dæmones sunt in admiratione. Et si quis est aut creditur esse fluvius, qui per salsuginem amarum maris dulcedinem suam retinens fluit: aut animans aliqua, quæ in igne, a quo omnia consumantur, subsistit: id nos inter æquales omnes profecto subimus. Et quod pulcherrimum est, sodalitas quædam nobiscum non ignobilis fuit, quæ ab illo tanquam duce instituebatur atque regebatur, eisdem nobiscum præterea cum opus sit, Euxino Ponto ingens frumenti copia eo subvehatur. (Lib. iv, cap. 16.)

(1) Constantinopolim Socrates scribit frequentissimam multitudinem alere, propterea quod mare ei omne genus commeatus suppeditet: et

studiis gaudens. Quamvis pedites, juxta Lydium A **133** Itaque postquam in philosophicis litteris currum, illius scilicet cursum et morem currere-mus. Unde celebritas quædam nobis contigit apud magistros et commilitones nostros, præterea vero in Græciâ omni, apud eos maxime qui in ea præcipue clari sunt. Quin jam fama quoque nominis nostri ultra Græciæ fines, sicuti hoc multorum sermone ferebatur, processit. Tanta namque præceptorum nostrorum, quanta Athenarum, et tanta nostra, quanta præceptorum laus fuit. Atque adeo per amicorum insigne, sicuti fuimus, ita et habiti sumus: ut nihil simile apud Græcos haberent vel Orestes et Pylades, vel Molionidæ, Homericæ carminis miraculum (1). » Hæc Gregorius de sua et Basilii disciplina et amicitia, quam etiam cum scripta pleraque, tum epistolæ eorum magis declarant. Hos sane viros si quis inter se conferre, vitamque, mores et virtutem eorum exponere velit, alterum alteri præferre addubitabit. Fuit enim inter eos, et vitæ sanctioris, et profanæ simul sacræque doctrinæ concertatio. Nam adole-scentes adhuc, Athenis Himerii et Prohæresii, qui tum inter sophistas præcipui erant, deinde etiam Antiochiæ in Syria Libanii auditores et discipuli artem rhetoricam summe perdidicerunt. Et cum, quod ad philosophiæ studia valde appo-siti essent, quidam eos ad ludos aperiendos, et sophisticam vitam complectendam, alii autem ad causas in foro agendas cohortarentur, studio utroque contempto, solitariam sunt vitam secuti.

Ἵστερον, συνδρομῇ πολλῶν ἱερῶν τῆς ἐκεῖσε ἐκκλη-
σίας τὴν ἐπισκοπὴν ἐπετρέπη. Εἰ μὴ γὰρ αὐτὸν ἡ
Θεοῦ χάρις ἐκεῖσε παραβάλλειν ἐκίνοι, μήτ' ἐπισκό-
που μήτ' ἐκκλησίας οὐτως, πάντων δ' ἐλαυνομένων,
ἐκινδύνευε σχεδὸν μηκέτ' εἶναι τῇ Κωνσταντινου τῷ τῇ
ἐν Νικαίᾳ πίστειος δόγμα. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου
καὶ αὐθὺς κατὰ χώραν ἐροῦμεν · τὸ δὲ γε νῦν περὶ
Βασιλείου διέξοιμι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Ὅς μετὰ Εὐσέβιον Βασιλείος τὴν Καπαδοκῶν
ἐπετρέπη · καὶ περὶ τῆς πρὸς Οὐάλεντα παρ-
ρησίας αὐτοῦ.

Διαφορὰ τις συνέθη τῶν πρὸ τοῦ Βασιλείου τῆς
Ἐκκλησίας καθηγεμόνι Εὐσεβίῳ, ἔτι ἐν διακόνις τε-
λοῦντος. Ἦν δὲ ὁ Εὐσέβιος καὶ τὰλλα μὲν ἐπαινετὸς
ὁ ἀνήρ, καὶ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας κινδύνους μάλιστα
διαπρέψας, ὡς ὁ τότε εἶδειε διωγμός. Τῆς οὖν δια-
φρασῆς γενομένης, Βασιλείου, μὲν ἐπὶ τὸν Πόντον ἐχώ-
ρει, καὶ τοῖς ἐκεῖσε φιλοσόφως ζωσὶ συνῆν · ὁ δὲ τῶν
Καππαδοκῶν δῆμος, καὶ μᾶλλον ὅσοι τοῦ πλήθους ἦσαν
σοφώτεροι, οἱ ὑπονοίας εἶχον Εὐσέβιον, καὶ ἀπολι-
πεῖν τε αὐτὸν ἐβουλεύοντο, καὶ κατ' ἰδίαν χωρισθέν-
τες, τὰς συναγωγὰς δῆτα ποιεῖσθαι, ὅτι φυγῆς αἴ-
τιος ἐγεγόνει ἀνδρὶ τοσοῦτῶν τῆν ἀρετὴν καὶ βίου ἰσ-
χυεῖν ὑπὲρ ἅπαντας εὐδοκίμῳ, καὶ ταῦτα στίφους το-
σοῦτων αἰρετικῶν περιθρόντος. Ὁ μὲν οὖν Βασιλείος,

factus, cum cura et fide ecclesiis præfuit. Veritus enim ne res Arianorum novæ Ponti etiam ditiones occuparent, celeriter ad eas partes percurrit, atque monachorum ibi exercitia instituens, et perosque sacra doctrina erudiens, in fide etiam fluctuantes confirmavit. Gregorio autem, qui Nazianzi medioeri Cappadociæ oppido, patri suo in episcopatu successit, idem studium fuit. Circum- iens enim et ipse oppida pleraque, eos qui in religione imbecilli erant, confortavit. Potissimum vero Constantinopolim frequentius visens, sen- tentiæ suæ suffragatores in doctrina confirmavit: et postea in eam urbem legitime evocatus, admi- nistrationem Ecclesiæ ibi multorum episcoporum concursu et suffragio suscepit. Quod nisi divina gratia, ut is eo veniret, procurasset, quod expul- sis omnibus, neque episcopus neque ecclesia ibi esset, periculum certe et metus fere fuisset, ne deinde Nicænæ fidei doctrinæ Constantino- poli locum deesset. Sed hac de re postea suo loco dicam. In præsentia historiam de Basilio persequar.

CAPUT XVIII.

Ut post Eusebium Basilio Ecclesia Cappadocum sit
commissa: et de insigni ejus adversus Valentem
dicendi libertate.

Eusebio, qui ante Basilius ecclesiæ Cæsariensis gubernator fuit, dissidium quoddam cum Basilio etiamnum diacono intercessit. Fuit autem Eusebius cum aliis in rebus vir magnus, tum certaminibus et periculis pro pietate subeundis maxime specta- tus. Id quod ejus temporis persecutio declaravit. Dissidium autem cum eis intercessisset, Basilius in Pontum secessit, atque ibi cum monachis phi- losophice viventibus fuit. Plebs autem Cæsariensis, atque in primis qui ea erant cordatiores, quod Eusebium suspectum habebant, quasi fugæ causa esset viri tanti, qui virtute et moribus et eloquentia omnibus aliis clarior esset, eo præcipue tempore quo hæreticorum ingens multitudo circumcursa-

(1) Sozom. eod. cap. 14. Socrat. eod. cap. 26.

ret, consilium ejus relinquendi et seorsim conventus sibi suos agendi cepere. **134** Atque ita quidem Basilius, ne, quantum in eo situm erat, Ecclesiam plurimis tumultibus ab eis qui aliena sentiebant, conturbatam amplius affigeret, quietam in Ponticis monasteriis agebat vitam. Valens autem, et quæ cum eo erat sacra cohors (semper enim illum incitantibus episcopi Ariani sequebantur) opportunum se tempus nactus esse dicentes, ut in Cappadocum Cæsarea quod vellent perficerent, propterea quod Basilius secessisset, et populus Eusebii odio ad discessionem spectaret, Nicomedia profecti Cæsaream, tanquam et hanc eversuri, venerunt: atque ibi quæ soliti fuerant, peragere sunt conati, videlicet ut recta sentientes ecclesiis exigerent, easque Arianis traderent. Cæterum consilium id frustra fuit. Quamprimum enim hos Cæsaream pervenisse nuntiatum est, Basilius monasticis in Ponto scholis vale dicto, Cæsaream et ipse redit, et Eusebio rebus omnibus aliis posthabitis conciliatur. Quo quidem facto animi sui benevolentiam maxime ostendit. Et quod in tempore magno judicio omnia cum ratione egit, disputationibusque opportune est usus, examen hæreticorum ingens repulit, et ecclesie temporibus durissimis profuit. Valens, postquam ei conatus non successit, una cum episcopis suis Antiochiam concessit (1): atque inde aliquanto post in Cappadociam reversus, Basilium, post Eusebii mortem ecclesiam administrantem invenit: quem cum exigere vellet, cœlitus ea in re est impeditus. Atenim nihilominus leonem statim se larva et terriculamento exterriturum esse credens, ad præfecti tribunal eum misit (2). Ibi præfectus assistens cum interrogat, quam de causa religionem imperatoris non complecteretur. Atque ille: Quod hoc sic Deus non præcepit, inquit. Et insuper imperatoris errorem reprehendit, atque homoousion, consubstantialia, defendit. Ubi vero ille mortem ei minatus est, Basilius gratiam se illi eo nomine habere dixit, quippe qui discedere ex tali rerum statu non gravate cuperet. Et cum præfectus amplius eam rem deliberare juberet, Basilius, Ego quidem, inquit, et hodie et cras idem futurus sum. Utinam vero tu teipsum non mutasses. Creatura enim cum sim, creaturam adorare, Deumque esse profiteri, in animum non inducam meum. Sed neque religioni vestræ me aggregari suslinebo. Tametsi enim vos clarissimæ et non minima orbis pars esse existimamini, **135** me tamen minime decet hominibus gratificari, et propterea fidem in Deum parvi pendere: quam ego mediusfidius proditurus non sum, etiamsi mihi bonorum publicationem, et exsilium, et aliud quidquam gravium ærumnarum, mortemque adeo ipsam mineris. Nihil enim rerum talium maiorem mihi afferre potest. Quod si facultates meas expetis, pan-

Α ἵνα μὴ τὸ ἐφ' ἑαυτῶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπιτρέψῃ, πλείστοις θορόβοις παρὰ τῶν ἑτεροδόξων κυμαινόμενῃ, τοῖς κατὰ Πόντον φροντιστηριοῖς ἐπέβαλεν τρυφήν διαζῶν, Οὐάλης δὲ καὶ ὁ περὶ αὐτὴν ἱερός στρατὸς (ἀεὶ γὰρ ἐκεῖνῃ συνῆσαν διερεθίζοντες) καιρὸν ἔχειν εἰπόντες καὶ ἐν τῇ Καππαδοκῶν ἀνύσαι τὸ σπουδαζόμενον, τὸ τε ἀπόδημον εἶναι Βασίλειον, καὶ τὸ διὰ μισοῦς ἀγεσθαι τῷ λαῷ τὸν Εὐσέβιον καὶ εἰς βῆξιν ὄρῃν, ἐκ τῆς Νικομηδείας ἀπάραντες, ὡς καὶ ταύτην καταστρεφόμενοι, τῇ Καισαρείῳ προσέβαλον, καὶ τὰ εἰωθότα ποιεῖν ἐπεχειροῦν· ἐκβάλλειν μὲν τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς ὀρθόφρονας, τοῖς δ' ἐξ Ἀρείου ταύτας δίδόναι. Ἠκίστα δ' αὐτοῖς μετὰ σκοπῶν ἀπέβη τὸ βουλευόμενον· ἅμα γὰρ ἠγγέλλετο τούτους ἐπὶ Καισαρείας ἐλαύνειν, καὶ Βασίλειος τὰς ἐν Πόντῳ διατριβὰς χαίρειν εἰπὼν, ἐπὶ τὴν Καισαρείῳ ἦκει· καὶ πάντα θέμενος ἐν δευτέρῳ, σπένδεται Εὐσεβίῳ, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα τὸ εὐνοϊκὸν ἐπεδείκνυ, κατὰ καιρὸν ἐν κρίσει τοὺς λόγους οἰκονομῶν. Ἐγκαίρως δὲ τοῖς λόγοις, τὸ πολὺ τῶν αἰρετικῶν ἀπακρούσατο σμήνος· καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ μέγιστα τῆνικαῦτα ἐπίμυεν. Οὐάλης δὲ ἀποτυχὼν τῆς σπουδῆς, σὺν τοῖς ἀμφοῖν αὐτὸν ἱερεύσιν ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου ἐχώρει. Μετὰ δὲ τινα χρόνον ἐκεῖθεν αὔθις εἰς Καππαδοκίαν γενόμενος, εὗρίσκειται Βασίλειον μετὰ τὴν Εὐσεβίου τελευτὴν τῆς ἐκκλησίας ἐπιτραπέζοντα. Καὶ δὴ βουλευσάμενος αὐτὸν ἐξέλαισαι, ἀνωθεν ἀπέσχετο τῆς ἐπιβουλῆς. Ὅμως δ' οὖν εὐθύς μορμολυκίῳ τὸν Λέοντα οἴμενος· ἐκφοβεῖν, εἰς τὸ τῶν ὑπάρχων ἑμεπε δικαστήριον. Ὁ δὲ ὑπαρχος παραστησάμενος, πᾶσι προσηγὼν ἵτου χάριν, μὴ τὰ βασιλεῖα θρησκαεῖν αἰρεῖται· τὸν δ' ἀποκρίνασθαι, ὅτι περ μὴ κελεύει οὕτω Θεόν. Καὶ προσῆγε τὰς μέμφεις καὶ τὸ ὁμοούσιον συνεκρότει. Ὡς δὲ θάνατον αὐτῷ διηπειλεῖ, καὶ χάριν ἔλεγεν ἔχειν ἀπαλλάττειν ἥρτημένῳ τῶν ὄψε. Εἰς σκέψιν δὲ τοῦ ὑπάρχου θείναι τὴν λόγον προτρεπομένου, τὸν Βασίλειον φάναι· « Ἐγὼ μὲν καὶ σήμερον καὶ τῇ ὑστεραίᾳ ὁ αὐτὸς ἔσομαι· εἴτε ἐξ ἐσῶ αὐτὸν μὴ ἐνήλλαττες· κτίσμα γὰρ ὢν, οὐκ ἂν κτίσματι προσκυνεῖν ἐλοιμην καὶ Θεὸν εἶναι ὁμολογεῖν. Ἄλλ' οὐδ' ὑμῖν κοινωνεῖν τῆς θρησκείας ἀνέξομαι. Εἰ γὰρ καὶ τῶν λίαν ἐπισήμων ὑμεῖς, καὶ οὐκ ἐλαχίστης ἡγίσθη μοῖρας τῆς γῆς, ἀλλ' οὐκ ἔμοιγε χρῆζεσθαι προσῆκον ἀνθρώποις, τῆς δ' εἰς τὸ Θεὸν πίστεως διὰ ταῦτα ὀλιγωρεῖν· ἦν οὐκ ἔν προδοίῃν, κἂν δήμευσιν, κἂν ὑπερορίαν, κἂν ἄλλο τι τῶν δεσπῶν, κἂν θάνατον αὐτὸν ἀπειλήσῃ· οὐδὲν με γὰρ τι τούτων ἀνιᾶν ἔχει. Εἰ δὲ τὴν ἐμὴν περιοριστὴν ζητεῖς, βάρια ταῦτα τρίχινα καὶ βιβλία ὀλίγα, οἷς ἐγὼ καλλωπίζομαι, εἰ τούτων σοι ἔρω, ἀπόλαυε. Εἰ δὲ καὶ ὑπερόριον βούλει ποιεῖν, ἔτοιμος. Πῶς δ' ἔσομαι ἀεὶ τὴν γῆν παροδεύων, καὶ πρὸς ἄλλην χώραν σφοδρῶς ἐπιγόμενος; Τὸ δὲ σῶμα μετὰ τὴν πρώτην πληγὴν, ἀσθήσεως ἀμοιρῆσαν, καὶ βασάνων κρείττον ἔσται πάντων. » Ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα παρρησιασαμένου, καταπλαγῆς ὁ ὑπαρχος τὴν σύνεσιν

(1) Ad episcopatum eum, multorum episcoporum suffragiis est evectus. (Socrat.)

(2) Socrates, Basilium ab imperatore Cæsarea

Antiochiam evocatum, ibi comparuisse, et causa: n dixisse scribit. Lib. iv, cap. 26.

τῶν ἀνδρῶν, δρομῆτιος τῶν βασιλείων ἀνήγγειλεν ἄ nos hosce et cilicia, atque libros paucos qui in mundo nico sunt, si hos, inquam, adamasti, recipere. Sin ut exsili causa solum vertam, navis, paratus ad id sum. Exsul vero quomodo ero, qui semper terram quasi peregrinus pererro, et ad regionem aliam vehementer aspiro? Corpus porro hoc, vel post primam plagam, sensus omnino expers, et cruciatibus superius prorsus futurum est. Hæc atque his similia alia cum liberrime Basilius dixisset, consternatus ad viri prudentiam præfectus, celeriter ad imperatorem accurrit, eidemque, Basilium constantiorem esse, quam ut a sententia sua suasionem deducatur, renuntiat: quapropter aut propalam in eum animadverteret, aut persuaderi minis illum posse, existimare desineret. Imperator tum quidem quievit. Cum autem Epiphaniorum festus dies adesset, cum universa quam secum habebat, inani et splendida pompâ in ecclesiam venit, et munus suum (3) ad sacram mensam attulit: atque ibi quod omnia miro ordine gererentur, ad stuporem delapsus et totus mutatus, in solum concidisset, nisi quidam ex ordine sacerdotali, tunica correpta imperatorem jam ruentem retinuisset. Ubi vero sermonem quoque cum viro contulit, magis etiam sapientiam, sacrisque obeundis et concionibus atque conventibus peragendis dexteritatem, nec non rerum omnium ordinem pulcherrimum admiratus est. Sedenim postea brevi adversariorum calumniis permotus, in exsiliu eum mittere constituit. Et jam nox aderat, et currus præparabatur, cum derepente morbus imperatoris filium, cui Gallo nomen erat, invadit. Tam vehemens autem et periculosus is erat, ut qui puerum curabant medici insignes, de vita ejus desperarent. Valens casum eum impatientissime ferens, in solo volvitur, pro filii salute mortem sibi ipsi optat, et insolabiliter luget. Dominica quoque imperatoris conjux graviter affigitur, et horrendis noctu pavoribus territam, atque id propter eam quæ episcopo illata esset injuriam, passam se esse confirmat. **136** Proinde Basilium statim per suos accersit: eumque, ut jacentem puerum, quod posset, adjuvaret, rogat. Ipse namque imperator, propter recentem etiam in eum factam injuriam, quidquam ab eo petere verebatur. Basilium adest, et puer meliuscule habet. Imperator nihilominus periculum facturum, ad illum: « Si vera, inquit, sunt quæ de Deo doces, precare, et Deum exora, ne mihi filius intereat. » At ille: « Si idem quod ego credis, morbumque grassantem ab ecclesiis dispellere constituis, omnino puer convalescet. » Cæterum cum Valens id se facturum reciperet, et aliter tamen faceret, puer e vita excessit. Omnes autem asseverarunt, non perituum

τῶν ἀνδρῶν, δρομῆτιος τῶν βασιλείων ἀνήγγειλεν ἄνω: πειθούς στερότερος ὁ ἀνήρ· καὶ ἡ προφανῶς κολάζειν, ἢ μηδεμίως οἰεσθαι ταῖς ἀπειλαῖς· πειθῆναι σκεῖν. Ὁ δὲ τῶν ἡμέρων· τῆς δ' ἡμέρας τῶν Θεοφανίων ἐνισταμένης σὺν τῇ περὶ αὐτὸν φαντασίᾳ τῇ ἐκκλησίᾳ παραγενόμενος, δῶρά τε τῇ θεῷ τραπέζῃ προσήνεγκε· καὶ τῶν πολλῶν τῆς εὐταξίας καταπλαγεῖς, παρατραπεῖς, μικροῦ ἂν εἰς τοῦδαφος ἐβρίπτο, εἰ μὴ τις τῶν ἐκ τοῦ βῆματος δραξάμενος τοῦ χιτῶνος, τὸν βασιλεῖα πεσειν ἐπιειγόμενον, ἀνεκτῆσατο. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς λόγους ἤκε τάνδρῃ, ἐτι μάλλον ἐθαύμασε τῆς τε σοφίας καὶ τοῦ περὶ τὸ ἱερᾶσθαι καὶ ἐκκλησιάζειν, καὶ εὐταξίας κόσμον τὸν μέγαν. Οὐκ εἰς μικρὰν δὲ ταῖς τῶν ἐναντίων διαβολαῖς ἐδόκει ὑπερορίαν αὐτὸν κατοικεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἡ νύξ παρήν, καὶ ὁ δίφρος ἠϋτρέπιστο, ἐξελπίνης προσθάλλει νόσος· τῷ τοῦ βασιλέως παιδί, ᾧ Γαλάτης ἦν ὄνομα. Ἐπὶ τὸσον δ' ἦν ἰσχυρὰ τε ἡ νόσος καὶ σφαλερὰ, ὡς ἀπαγορεύειν ἐκεῖνῳ τὸ ζῆν, οἱ θεραπεύειν ἦσαν μάλιστα δόκιμοι. Οὐάλης δὲ ἀφόρητον ἠγοούμενος τὸ πραχθὲν, κατὰ τοῦ ἐδάφους ἐβρίπτετο, πρὸ τοῦ παιδὸς ἤρημένο· θανεῖν, καὶ ἀνήκεστα ἐπένοει τὸν παῖδα. Δομνίκα δὲ ἡ βασίλισσα καὶ αὐτῆ χειρὸν ἀσχουσα, δέμασιν ἔλεγε φοβεροῖς νυκτὸς ἐμπεςεῖν καὶ πάσχειν ταῦτα διὰ τὴν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον διετεινέτο ὕβριν. Καὶ αὐτίκα τὸν Βασίλειον ταῖς οἰκειοῖς ἐπέτρπε μεταστῆλθεσθαι, καὶ τῶν κειμένων ὅσα γε δυνατὰ βοηθεῖν· παρηγεῖτο γὰρ αὐτὸς περὶ τούτου κελεύειν ἐναγχος περιυβρισμένῳ. Ὁ δὲ παρῆν, καὶ ὁ παῖς ῥῆθον ἔσχε. Πείραν δ' ὅλως εἰσάγων, διεμνηύετο, « Εἰ ἀληθῆ, λέγων, ἃ σὺ δοξάζεις περὶ Θεοῦ, εὐχὴν πράττε, καὶ θυώπει Θεὸν, ἵνα μοι ὁ παῖς μὴ ἀπόληται. Ἄλλ' εἰ πιστεύεις, ἔφη Βασίλειος, ὡσπερ ἐγὼ, καὶ τὴν νόσον τῶν ἐκκλησιῶν ἀποξίσεις, πάντως που ζήσεται σοι ὁ παῖς. » Τοῦ δὲ συνθεμένου καὶ ἄλλως πρᾶξαντος, ὁ παῖς τοῦ βιοῦν ἀπελλάττετο. Ἰσχυρίζοντο δ' ἅπαντες, ὡς οὐκ ἂν ἀπολώλει, εἰ μὴ τοὺς ἐτεροδόξους καλῶσας, σὺνάμα Βασιλείῳ εὐξασθαι: ὑπὲρ τοῦ παιδὸς παρηγγύα· οἷς καὶ βαπτίζειν μᾶλλον τὸν παῖδα προὔτρέπετο. Βασιλεὺς δὲ τὸν ἄνδρα δι' αἰδοῦς ἔγων, χωρὶα τὰ κάλλιστα ὧν εἶχεν αὐτόθι, τοῖς αὐτοῦ ξενῶσιν ἀπεχαρίζετο· ἀλλὰ πάλιν ὑπὸ τῶν συνηθῶν πολιτορχούμενος ὀκρατῶν, αὐθις τὸν ὄσιον μεταστῆλλετο· καὶ τῆς τῶν ἐναντίων μερίδος γενέσθαι παρήνει. Ὡς δὲ τὸν ἀδάμαντα πείθειν οὐδαμῶς εἴχεν, εἰς ἐξορίαν ἀπάγειν ἐκέλευε. Καὶ ὁ μὲν τῆς ἐξορίας χάριτος ἐγράφετο· τῇ χειρὶ δὲ τοῦτον πειραθεῖς βεβαιῶσαι, οὐδὲν τῶν στοιχείων γράψαι δεδύνητο. Ὁ γὰρ κάλαμος εὐθὺς συνετρίβη. Ἐπει δὲ καὶ ὁ δεῦτερος καὶ ὁ τρίτος ὡς τὸ εἰκὸς εὐθουόμενος ἐπίσης τῷ πρώτῳ ἐπασχον· ἐτι δὲ τὸ δυσσεβὲς γραμματεῖον ἐκεῖνο βεβαιῶσιν ἐπειράτο, σελεται μὲν αὐτῷ ἡ χεὶρ παραδόξως. Τρόμος δ' ἀσχετος αὐτὴν διεδέχετο. Ἐντεῦθεν δὲ κατασεισθεὶς τὴν ψυχὴν, καὶ

(1) Munus offertorium: quod αὐτουργία, hoc est, sua ipse manu obtulit. (Greg. Naz.)

(2) Cum autem id non annueret imperator: Basilium, *De puero*, inquit, *voluntas Domini fiet*. (Socr.)

(3) Affuit isti colloquio Demosthenes quidam, imperatoris obsonator, qui orbis universi doctorem carpens, barbare loquebatur. At Basilius subridens, Ἐθεασάμεθα, inquit, καὶ Δημοσθένῃ ἀγράμματον, hoc est, *En Demosthenem quoque*

fuisse puerum, nisi imperator eis qui aliena sentiebant, evocatis, precari eos una cum Basilio pro pueri salute jussisset: quos etiam ut puerum baptizarent, est exhortatus. Imperator porro virum veneratione prosequens, prædia quæ ibi habuit pulcherrima, xenonibus seu hospitalibus ejus domibus donavit. Sed rursus a familiaribus expugnatus, virum sanctum ad se accivit, et ut se adversariorum factioni adjungeret, hortatus est. Postquam autem adamantem permovere suasionem non potuit, exulare eum jussit. Et jam exsiliu libellus scriptus erat: quem ubi manu sua Valens roborare est conatus, litteram nullam exarare potuit; calumniosus namque statim est contractus. Quod ubi in altero, et etiam tertio, ad scribendum, sienti convenit, adaptato, isidem ut primo accidit, et ipse adhuc in scripto in principio confirmando perstitit, manus ei supra quam credi possit concussa, tremore intolerabili est occupata. Proinde animo percussus, atque pavore plenus, charta correpta, ambabus eam dilaceravit manibus. Paulo vero post, præfecto quoque accidisse dicunt, ut morbo circumventus gravi, ubi vindictam simplex est deprecatus, totus convalesceret. Verum quid hæc sunt ad alias viri hujus primarias virtutes, qui et factis et doctrina mirificam est consecutus gloriam? Multa autem Christi reliquerunt. Quæ nisi omnibus fere nota esse scirem, aliquid etiam de eis sigillatim dixissem. Horum plurima Rufinus dicitur in Latinam linguam transtulisse. Atque hæc de Basilio et Gregorio breviter sint dicta.

137 CAPUT XIX.

De fraterna conjunctione et amicitia Basilii et Gregorii, et de sancto Gregorio Nysseno: et quod tres in Ecclesia fuerint Gregorii, sanctitatis omnes participes: et præterea quartus quidem hæreticus.

Habuit autem Basilius fratres, quorum unus Gregorius fuit, Ecclesiæ Nyssenæ lux et ornamentum: vir secundum fratrem doctrina, moribus et vitæ sanctitate spectatus. Et quamvis is conjugem habuerit, rebus tamen aliis fratri minime cessit. Qui Basilio mortuo, *Hezaemeron* sive sex dierum opus illius adimplevit, et adversus Eunomium et Apollinarem confutationes scripsit. Constantinopoli quoque in divum Meletium orationem funebrem composuit, aliæque insuper plurima opuscula doctrinis et institutionibus plena Ecclesiæ Dei reliquit. Ostendunt autem virum talem cum alia tum præcipue in Gregorium illum miraculis celebrem oratio ab eo edita. Secundus Basilii frater Petrus fuit, qui una cum illo vitam monasticam primum consecratus, deinde urbem Sebastianam sacrorum antistes gubernavit. Tertius Neoveratus, qui juvenis in ascetico instituto defunctus est. Accessit ad hos celebris illa Macrina soror, cui Gregorius libellum *De anima* dicavit. Ei, sicuti accepi, hæretici quidam Origenica dogmata injecerunt. Omnes autem isti propter vitæ integritatem, in numerum sanctorum sunt relati: quemadmodum sane et Gregorii Cæsariensis frater, et Gorgonia soror. Quoniam autem Gregoriorum nominis similitudine in librorum inscriptionibus discernendis nonnulli errant, scire peropus est, tres fuisse Gregorios in Ecclesia Dei præclaros. Ponti-

illiteratum vidimus. Et cum ille magis etiam excandescens, minas profunderet: Tuum est, Basilius ait, de delicatioribus jusculorum condimentis

δείματος πλήρης γενόμενος, τὸν χάριτην δραξάμενος, ἀμφὸν διέβρηξε ταῖν χερσίν. Μικρόν δ' ὕστερον καὶ τῷ ὑπάρχῳ ταῦτα συμβῆναι φασί· νόσῳ γὰρ περιπεσὼν χλασπῆ, ἐπεσθὴ ἀντιβολῶν παρηρτήτο τὴν νέμεσιν, ὕγιής ἔλος ἦν. Ἀλλὰ τί ταῦτα πρὸς τὰλλα τοῦ ἀνδρὸς προτερήματα, ἔργοις καὶ λόγοις ὑπερφῶς εὐδοκίμηκός; Βιβλία δὲ πολλὰ τε καὶ κάλλιστα οὗτός τε καὶ Γρηγόριος καταλείοιπε τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ. Ἄπερ εἰ μὴ δῆλα πᾶσιν ἦσαν σχεδὸν, καὶ κατὰ μέρος περὶ τούτων διεξῆεν ἄν· ὧν τὰ πλεῖστα, φησί, Ῥουφίνος εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν μετέβαλε γλώσσαν. Καὶ περὶ μὲν Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τῶσαῦτα ἐν ἐπιτόμῳ εἰρησθῶ.

B

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Περὶ τῆς ἀδελφότητος Βασιλείου καὶ Γρηγορίου καὶ περὶ τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης· καὶ ὅτι τρεῖς εἰσι τῇ Ἐκκλησίᾳ Γρηγόριοι· καὶ ὅτι πάντες ἀγιωσύνης μετέσχον· ἕτερος καὶ τέταρτος, αἰρετικός.

Ἄδελφοί δὲ Βασιλείῳ ἦσθη, Γρηγόριος ὁ τῶν Νυσσαίων φωστῆρ, ἀνὴρ μετὰ τὸν ἀδελφὸν δεύτερος ἐν τε λόγοις καὶ τρόποις καὶ βίου σεμνότητι· καίπερ δ' οὗτος καὶ γυναῖκί ὁμιλήσας κατ' οὐδὲν τοῖς ἄλλοις τὰδελφοῦ λείπεται· ὃς Βασιλείου τεθνηκότος, καὶ τὴν ἐκείνου Ἐξαήμερον ἀνεπλήρου, καὶ κατ' Εὐνομίου καὶ Ἀπολλιναρίου ἀντιρρήσεις συνέταξε, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτάφιον τῷ θεῷ Μελετίῳ συγγράφει, καὶ ἄλλα πλεῖστα βιβλία διδασκαλίας καὶ δογμάτων ἀνάμεσα τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ καταλείοιπε. Δείκνυσι δὲ καὶ τὰλλα μὲν τὸν ἄνδρα, μάλιστα δὲ ὃς ἐπονήθη αὐτῷ λόγος εἰς Γρηγόριον τὸν ἐν θαύμασι περιδότηον. Ἦν δὲ τούτῳ καὶ ἀδελφὸς ἕτερος Ἡέτρος, ὃς τὸν μονήρη βίον μετὰ Βασιλείου ἐξήλωσεν, ὕστερον δὲ τὴν Σεβαστηνῶν ἴθυε πόλιν. Ἀλλὰ καὶ Ναυκράτιος ἕτερος ἐν ἀσκητικῇ πολιτείᾳ νέος τὸν βίον λιπὼν· καὶ Μακρίνα ἡ περιώνυμος, ἣ καὶ τὸ *Περὶ ψυχῆς* βιβλίον Γρηγόριος ἀνατίθεισιν· ᾧ τινες τῶν αἰρετικῶν, ὡς ἐπιθόρη, Ὀριγένεια ὑπέσπειραν δόγματα. Πάντες δ' οὗτοι τῷ τῆς πολιτείας σεμνῷ, τῆς ἀγιωσύνης κατηξιώθησαν· ὡσπερ δῆτα καὶ Γρηγορίου Καισαρείου καὶ ἡ Γοργονίς. Ἐπεὶ δὲ τινες τῆ ὁμωνυμίας τῶν Γρηγορίων πλανῶνται τῇ ἐπιγραφῇ τῶν βιβλίων, ἰστέον ὡς τρεῖς εἰσι Γρηγόριοι τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ διαπρέψαντες· ὃ τε εἰρημένος Ποντικός· ἐκ Νεοκαισαρείας ὀρμώμενος· ἀρχαιότερος τούτων· τῷ Ὀριγένει διδασκάλῳ χρησάμενος. Περὶ οὐ πολὺς

curam gerere. Divina enim dogmata, qui aures obtinatas habeas, exaudire non potes. (Theod. lib. iv, cap. 19.)

λόγοι· ἐν τε Ἀθήναις καὶ Βηρυτῶν, καὶ τῇ Ποντικῇ A
διοικήσει, καὶ ἄλλῃ τῇ οἰκουμένῃ, ἦν τοῖς θαύμασι,
καὶ τοῖς λόγοις ἐπέδραμεν. Ἐν δὲ Καισαρείᾳ τῷ
᾽Οριγένει συγγενόμενος, ἀχώριστος αὐτοῦ διέμεινε
τοῦ λοιποῦ, καὶ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ὑπ' αὐτοῦ
πνευματικῶς ἐπαιτὰ τὴν πατρίδα καταλαβὼν, ἀνεχώ-
ρησε, καὶ λαϊκῶς ὢν πολλὰ διεπρόφατο, δαίμονας
ἐλαύνων, νόσους ἰώμενος, τοὺς δ' Ἑλληνίζοντας λό-
γοις καὶ πλέον τοῖς τερατικαῖς προσεπαγόμενος·
τούτου καὶ ὁ μάρτυς Πάμφιλος μνησθῆναι ἐν τοῖς εἰς
᾽Οριγένην πωνηθεῖσιν αὐτῷ βιβλίοις· ἐν οἷς καὶ συ-
στατικὸς λόγος Γρηγορίου πρὸς ᾽Οριγένην παρακεῖ-
ται. Καὶ τρεῖς μὲν οὗτοι Γρηγόριοι, ἐν κεφαλαιῷ εἰ-
πεῖν, γεγονάσιν· ὁ τε προῤῥηθεὶς οὗτος, καὶ ὁ τοῖς
παλαιαῖς Ναζιανζηνῶς, ἡμῖν δὲ ἀξίως τῆς προσηγο-
ρίας τυχὼν Θεολόγος γὰρ· καὶ ὁ ἀδελφὸς Βασίλειος. B
Ἐγένετο δὲ καὶ ἄλλος, Ἀρειανὸς ὁ μετ' Ἀθανάσιον
γεγονῶς, ὃς καὶ ὑπὸ τοῦ πληθους ἀνήρηται. Τοσαῦτα
καὶ περὶ τούτων.

ΚΕΦΑΛΑ. Κ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου,
ὡς δι' ἀγγέλου τὴν χειροτονίαν ἔσχεν· καὶ ὡς
τηνικαῦτα καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος νέος ὢν,
τὰς τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ χάριτος παρδείκνυ
μαρμαρυγὰς.

Τοῖς δ' αὐταῖς χρόνοις καὶ ὁ τῆς Ἰκονιέων προ-
δρεύσας διέλαμπεν Ἀμφιλόχιος, ὃ φίλον μάλα ἀρί-
στον ἔχρωντο Γρηγόριος καὶ Βασίλειος· καὶ δείκνυσσι
γε τὰ πρὸς αὐτὸν αὐτῶν γράμματα, καὶ μάλιστα C
Βασιλείου, ἀπ' τε νομοθεσίαι, καὶ τὰ περὶ τοῦ ἁγίου
Πνεύματος εἰρημένα ἐν κεφαλαίοις τριάκοντα, ἃ
τοῖς πολλοῖς καὶ Ἀμφιλόχια κέκληται. Περὶ τούτου
δὴ τοῦ Ἀμφιλοχίου πολλὰ μὲν ἱστοροῦσι λόγου καὶ
μνήμης ἀξία· ἀπλοῦς γὰρ ἦν ὁ προσδύτης· καὶ βίῃ
καὶ λόγῳ ἐφαμιλλῶν ἔχρητο, ὡς καὶ πολλὰ τῶν συγ-
γραμμάτων ἐξενεγκάειν. Πλὴν ἡ θεία χάρις ἄλλοτε
ἔλλω; τὰ ἡμέτερα διοικοῦσα, καὶ διευθύνουσα, και-
νοτομεῖ τι καὶ περὶ τούτων τὸν ἄνδρα ὑπερφύε τι
καὶ ξένον τεράστιον. Ταῖς γὰρ ἐρήμοις φιλοσοφοῦντι
τῷ περιόντι τοῦ βίου καὶ λόγου, ἀγγέλους ἐπιπέμπει
Θεός, οἱ εὐλογίας τε μυστικῆς καὶ ἀρχιερατικῆς
υἰοθεσίας καταξιώσαντες, νοερώς ἐτελείωσαν, καὶ
εἰς ἱεράρχην τῆς Ἰκονιέων ἀνεκέρυσαν πόλεως. Ὅν D
δὴ καὶ εἰσέπειτα οὐ πολλῷ χρόνῳ ὑστερον χειροτο-
νεῖν κατὰ τὸν τρόπον συνελθόντες ἐπίσκοποι, ἐπέ-
περ παρ' αὐτοῦ ἔγνωσαν ὑπ' ἀγγέλων Θεοῦ τὴν τε-
λεσιουργίαν λαθεῖν, δόξαν τῷ τῶν θείων Θεῶν ἀναπέμ-
ψαντες ἐπὶ τῷ ἱερῷ καὶ θεῷ τούτῳ χαρίσματι, ὡς
ἀρχιερέα Θεοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου συνήγορον, καὶ
τῆς πίστεως πρόμαχον, εὐ μάλα καὶ μετὰ δέους
προσέχαντο· καὶ τὸν συνήθη ἀσπασμὸν ἐπιδεδωκό-
τες, τὰ τῆς ἱερατείας πράττειν ἐπέτρεπον. Τηνι-
καῦτα δὲ καὶ Ὀπτιμος καὶ Λητώιος ἦσαν ἐπίσκοποι,
ἄνδρες βίῃ καὶ λόγῳ τῆς προγονικῆς καὶ θείας ὑπερ-
ιστάμενοι πίστεως· ὢν ὁ μὲν Πισιδίης, Λιτώιος δὲ
τῆς Μελιτινῆς τὴν ἐπιτροπὴν εἶχε. Καὶ ὁ θεὸς δὲ

(1) Socrat. cod. cap. 27.

cum illum, quem diximus Neocæsarea ortum, et
reliquis antiquiorem, Origenis discipulum: de quo
celebris fama est Athenis, et Beryti, et in provin-
cia Pontica, totoque adeo orbe, quem miraculis et
doctrina percurrit. Hic Cæsareæ cum Origene fuit,
ac deinde ab eo non discedens, veriorem philo-
sophiam perdidicit (1). Postea in patriam re-
versus, primum ut laicus et profanus multa præ-
clare egit, dæmones expulit, morbus sanavit, Græcæ
superstitionis sectatores eloquentia, seu potius
prodigijs ad fidei nostræ professionem adduxit. 138
Meminit etiam hujus Pamphilus martyr in suis,
quos in Origenem elaboravit, commentarijs: in qui-
bus oratio laudatorja Gregorii ad Origenem inserta
invenitur. Tres isti Gregorii ut breviter dicam,
fuere: is de quo modo memoravimus, et qui a
veteribus Nazianzenus, a nobis autem, quod tali
cognomine dignus sit, Theologus est vocatus: et
frater Basilii. Fuit præterea alius Arianus, Athana-
sij successor, qui a plebe (2) occisus est. De his
satis.

CAPUT XX.

De sancto Amphilochio episcopo Iconii, ut is per
angelum sit ordinatus: et ut tum divinus Chry-
sostomus etiamnum adolescens, gratiæ ejus quæ et
imerat, egregium de se præbuerit specimen.

Temporibus eisdem etiam, qui Iconii ecclesiæ
præfuit, enituit Amphilocheus: quem amicam
egregie charum habuere Gregorius et Basilium.
Indicant hoc eorum ad illum datæ litteræ et con-
stitutiones, maxime vero Basilii scriptum De Spiritu
sancto in triginta capita relatum: quæ a multis
etiam Amphilochia vocantur. De Amphilochio isto
per multa tradita sunt consideratione et memoria
digna. Fuit enim senex simplex, in quo doctrina
et vita ex æquo inter se ita certant, ut aliquot
etiam ediderit libros. Sedenim divina gratia alias
aliter res nostras dispensans et ordinans, incredi-
bili quodam modo mirificum, naturæque captum
excedens, atque novum in hoc viro exhibuit pro-
digium. Siquidem ad eum in solis locis philoso-
phantem, propter excellentem et vitam et doctrinam
ejus angelos Deus misit, qui mystica et arcana
benedictione et episcopali ordinatione eum dignati,
intellectuali modo consecrarunt, et hierarchiam
civitatis Iconii renuntiarunt. Ad hunc quoque non
longo post tempore ordinandum, in cum locum
episcopi convenere. At ubi ex eo cognoverunt ab
angelis Dei consecrationem eum suscepisse, data,
de tam sacra et divina gratia, Deo gloria, ut ponti-
ficem Dei, et Evangelii præconem, fideique defen-
sorem, cum timore reverenter hominem admisere:
et solita salutatione atque osculo ei impertito, ea
quæ episcopalis functionis sunt, administrare et
exsequi permisere. Ea ætate Optimus quoque, et
Letoius, episcopi exstiter, viri qui et vita et doctri-
na acceptam a majoribus divinam fidem propugna-

(2) A plebe Ariana. (Supra lib. ix, cap. 7.)

rent : **139** quorum hic Melitinensi, ille Pisidiæ præfuit ecclesiæ. Divus etiam Chrysostomus, juvenis etiamnum, præstantem ingenii animique vim et specimen Antiochiæ vivens ostendit. Et disciplinam morum admodum consecrans, magis magisque in ea proficiebat : nondum ille quidem in episcoporum coopatus ordinem, sed inter sacras functiones diaconi ministerium adimplens. Cujus cum epistolas Basilius et Gregorius viderent, admirati eas sunt, et egregium quiddam in eo juvene exstare perhibuerunt. Sed de Amphilochio Valentem progrediamur.

CAPUT XXI.

Ut Valens Antiochiæ maximam persecutionem contra pios moverit, in fluvio eos submergens : et divinum Meletium et Pelagium et Samosatenum Eusebium, de cujus rebus gestis brevis inserta est narratio, in exsilium egerit.

Cum is Antiochiæ, sicuti diximus, diutius moraretur, et ab externis bellis quietus esset, adversus eos qui consubstantialis fidem sectantur, se armavit : et non modo ex Antiochena (1), verum etiam ex finitimis quæ circumcirca sunt ecclesiis, rectæ sententiæ propugnatores ejecit. Aliis quoque eos cladibus affligens, cum varii generis supplicis sustulit, tum maxime in præterfluentem ænnem Æontem conjecit et suffocavit. Et Meletium quidem, egregium de vera pietate certatorem, ex ecclesia deturbatum in exsilium misit. Samosatis autem divinum ejecit Eusebium. Præterea vero ut Laodicea egregio pastore Pelagio orbaretur, et ad viduitatem redigeretur, effecit. Qui adhuc juvenis, invitus etiam jugum matrimonii subiit. In ipso vero nuptiali cubiculo, ad primam cohabitationem æronis suæ persuasit, ut castitatem consecrans, sororis sibi potius pietatem, quam conjugalem consuetudinem præstaret. Ac tali quidem pudicitia Pelagius fuit : quam etiam in eo, reliquæ ejus conjunctæ et veluti sorores virtutes, tanquam in chorea aliqua sunt consecutæ. Quam ob causam omnium calculis et suffragiis episcopali honore dignus judicatus est. Verum tam splendida episcopalis muneris administratio ejus, sectere impium principem non potuit. Illicet hunc ille in Arabiam, Meletium autem in Armeniam, et Eusebium in Thraciam deportari jussit, viros apostolicis donis relucentes. **140** Eusebius iste antehac cum ecclesiis multas vacuas esse pastoribus cognovisset, militis habitu sumpto, et capite, tiara, quam ex pileo confecerat, tecto, Syriam, Phœniciam, et Palæstinam peragraverat : ordines vacuos in ecclesiis, presbyteris, diaconis, aliis sacris ministris supplens. Alicubi etiam episcopos ecclesiis præfecerat, si quos esset nactus, qui cum eo sententiæ ejusdem essent. Quam præclarum autem fortis et generosi animi ediderit specimen, in Thraciam exsulatum ire jussus, nefas esset, si silentio præ-

Χρυσόστομος, νέος ὢν ἔτι, τὸ περίην τῆς δυνάμεως παρεδείκνυ ἐν Ἀντιοχείᾳ ποιούμενος τὰς διατριβάς· καὶ πολὺς ἦν βέων τῇ ἡθικῇ διδασκαλίᾳ ἐπὶ μάλλον προβαίνων, οὕτω μὲν τεταγμένος ἐν ἐπισκόποις, ἱερατικοῖς δὲ βαθμοῖς τὴν διακονίαν ἀποπληρῶν· οὐ τὰ συγγράμματα Βασίλειος καὶ Γρηγόριος θεώμενοι, διὰ θαύματος ἐποιούντο, καὶ ζένοι εἶναι τὸ κατ' αὐτὸν διηγγέλλον. Ἀλλὰ περὶ μὲν Ἀμφιλοχίου καὶ Ἰωάννου καὶ αὐθὶς κατὰ χώραν διαληψόμεθα· ἐπὶ δὲ τὰ κατὰ τὸν εὐσεβεῆ Οὐάλεντα καὶ αὐθὶς προΐωμεν.

et Joanne, suo loco plura dicemus. Nunc ad impium

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ΄.

Ὅς Οὐάλης ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος, διωγμὸν μέγιστον κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων ἐκίνησεν, ἀποπνήγων τῷ ποταμῷ ὕπερβόριον δ' ἐποίησε τὸν θεῖον Μελέτιον, καὶ Πελάγιον, καὶ τὸν Σαμοσατῆν Εὐσέβιον· περὶ οὗ καὶ βραχυσία τῶν ἔργων διήγησις.

Κατὰ τὴν Ἀντιόχου γενόμενος, ὡσπερ εἴρηται, καὶ πλείστον χρόνον ἐκεῖ διατρίβων, ἐπεὶ τὰ τῶν ἔξωθεν πολέμων ἡρέμει, κατὰ τῶν ὑπὲρ τῆς ὁμοουσίου πίστεως καθωπλιζέτο· καὶ τῶν μὲν ἐκείσε καὶ περὶ ἐκκλησιῶν ἀπελαύνει τοὺς τῆς ὀρθοδοξίας προμάχους· καὶ ἄλλαις μὲν παντοδαπαῖς ἐπιτρίβων αὐτοῖς συμφοραῖς, καὶ διαφόροις ἀναίρων τρόποις, μάλιστα δὲ τῶν παραβρέοντι ποταμῷ Ὀρόντῃ ἔμβολῶν καὶ ἀποπνήγων. Καὶ Μελέτιον μὲν τὸν τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἀπελάσας, ὑπερβόριον ἔθετο· ἐκ δὲ Σαμασατῶν τὸν θεῖον ἐλαύνει Εὐσέβιον· Λαοδικεῖαν δὲ χηρεύει τοῦ καλοῦ ποιμένος Πελαγίου ἐποίησε· ὃς νέος μὲν ὢν, τὸν τοῦ γάμου καὶ ἀκων ὑπέλαβε ζυγόν· ἐπ' αὐτῆς δὲ τῆς καταδόσεως κατὰ τὴν πρώτην μόνην ἐπεισε τὴν νύμφην μάλλον τὴν ἀγγελίαν εἰσεῖναι, φιλοστοργίαν ἀδελφικὴν μάλλον ἢ γαμικὴν συνάφειαν ἔχειν προτιμήσασαν. Τοιοῦτος μὲν Πελάγιος ἐπὶ σωφροσύνῃ· συνεχόρευον μέντοι καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀρεταὶ τοῦτω· ὧν δὴ χάριν ψήφῳ κοινῇ τῆς προεδρίας ἤθευται. Ἄλλ' αἱ τῆς πολιτείας ἀκτίνας ἤκιστα Ἰαχυμαὶν δυσωπῆσαι τὸν εὐσεβεῆ. Ἀμέλει τοῦτον μὲν εἰς Ἀραβίαν ἐξώριζεν· εἰς Ἀρμενίαν δὲ τὸν Μελέτιον· εἰς δὲ Θράκην Εὐσέβιον, ἀνδρας ἀποστολικούς χαρίσμασι διαπρέποντας. Ὁ δ' Εὐσέβιος οὗτος, πρότερον πολλὰς ἐκκλησίας· ἐρήμους ποιμένων εἶναι μαθὼν, στρατιώτου σχῆμα ἀναλαβὼν, καὶ τίτρω ἐκ πλίου σκέπων τὴν κεφαλὴν, τὴν τε Συρίαν καὶ Φοινικὴν καὶ Παλαιστίνην διήει· διακόνους καὶ πρεσβυτέρους καὶ ἄλλα τῆς Ἐκκλησίας τάγματα ἐκπληρῶν. Καὶ ἐπισκόπου· δὲ ποτὲ ἀπεπλήρωτο, εἰπερ τῶς ὁμοόξων ἐπισκόπων ἐπέτυχεν. Οἶον δὲ ἀνδρίας καὶ ψυχῆς γενναίας ἐχέγγυον ἐπεδείξατο, κελουθεὶς τὴν Θράκην καταλαβεῖν, οὐ θέμις δοθῆναι αἰγῇ. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τὸ γράμμα κομίζων περὶ δειλὴν ἦκεν ἄψιν, σιγᾶν τῶς ἐπέτρεπε, καὶ τὴν τῆς ἀφίξεως ἐπικρύπτειν αἰτίαν. Ἐὶ γάρ, φησί, τὸ πλῆθος γνώη, θερμότῃ ζήλῳ κινούμενον, σοὶ μὲν εὐθὺς θάνα-

(1) Sozom. eod. cap. 18.

τος ἐψεται· ἐγὼ δὲ τὰς δίκα· δώσω τῆς σῆς ἀναί-
 ρέσεως. » Ταῦτ' εἰπὼν, κατὰ πρώτην εἰσοβολὴν τῆς
 νυκτός, μεθ' ἐνός οἰκέτου ἐξῴων, μόνος ἐβάδιζεν·
 ὁ δ' εἶπετο προσκεφάλαιον μόνον καὶ βεβίλον ὁ θε-
 ράπων ἐπιφερόμενος. Πρὸς δὲ τὴν ὄχθην τοῦ Εὐ-
 φράτου γενόμενος· δέισαι δὲ ὁ ποταμὸς τὸν περιβο-
 λον τοῦ ἄστεος περιθέων, ἔνθα καὶ τὸν πόρον ἔχειν
 λέγεται· ἐπιβάς ἀλιάδι, ἐπὶ τὸ πέραν ἐλαύνειν
 τοῖς ἐρέταις ἐνεκελεύετο περὶ τὸν, ὃς καλεῖται
 Ζεῦγμα. Καὶ ὁ μὲν ἦει τοῦ πρόσω· Σαμοσατεῖ; δὲ
 γνόντες τὸ δρᾶμα, ὀδυρμοῖς καὶ δάκρυσιν εἶχοντο.
 Καὶ αὐτίκα πλήρης ὁ πόρος τῶν ἐμπλεόντων ἦν.
 Ὡς δὲ μόλις κατέλαβον, ἐπιπολὺ τὸ βόθιον διατρέ-
 χοντες, δεδακρυμένοι πάντες, πείθειν ἐπεχειροῦν,
 μὴ τοῖς λύκοις προδιδόναι τὰ πρόβατα. Ἐπεὶ δὲ
 πολλὰ λέγοντες πείθειν οὐκ εἶχον (τὸ γὰρ ἀποστολι-
 κὸν κείνο προῦβάλλετο, ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαι; ὑπο-
 τάσσεσθαι)· ὁ μὲν ἄλλος ἄλλο τι χρυσίον καὶ ἐσθή-
 τα καὶ οἰκέτα; ὡς ἐπὶ ξένης ἀπαίρουντι προσήγον·
 ὁ δὲ τἀναγκαιὰ παρὰ τῶν γνωριμωτέρων λαθὼν,
 ταῖς εὐχαῖς τε καθοπλίσας ὡς δεῖ, καὶ τῶν παρα-
 δεδομένων ἀκριθῶς ἔχεσθαι παρεγγυήσας, ἐπὶ τὸν
 Ἴστρον διέβαινεν. Οἱ δ' ἀχθόμενοι τὸ ἄστου κατει-
 ληφότες, ἔτρομοι πρὸς τὴν τῶν λύκων συμπλοκὴν
 ἤσαν· καλὸν γὰρ καὶ αὐτῶν ἐκείνων τὸν ὑπὲρ τοῦ
 καλοῦ ζῆλον ἐκδιηγῆσασθαι· ἀδικεῖν γὰρ νομίσω,
 εἰ μὴ τὸ θερμὸν καὶ ἀκραιφνὲς αὐτῶν τῆς πίστεως
 παραδώσω τῇ μνήμῃ. Ὡς γὰρ οἱ τῆς Ἀρείου συμ-
 μορίας, ὅλας ἐκκλησίας τῶν ποιμένων γυμνώσαν-
 τες, καὶ ἐπὶ Σαμόσατα ἕτερον ἀντ' Εὐσεβίου, Εὐ-
 νόμιον ὄνομα, ἀντείσθηγον· οὐδεὶς τῶν ἀπάντων,
 οὐ πένης, οὐ πλοῦσιος, οὐ νέος, οὐ πρεσβύτης,
 ἀπλῶς οὐδεὶς φάναί εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσῆει, ὡς-
 περ ἦν ἔθος· μόνος δ' ἐκεῖνος τῷ ἐπισκοπεῖν διη-
 γεν, οὐδενὸς αὐτὸν οὐθ' ὀρώντος, οὔτε τὸ παράπαν
 λόγον μεταδιδόντος. Καίτοι φασὶν αὐτὸν ἄλλως
 ἐπιεικῆ τε ὄντα καὶ μέτριον· καὶ τοῦτο παρίστησιν.
 Ἐπειδὴ γὰρ εἰς δημόσιον ἤκει λουτρὸν, τῶν οἰκετῶν
 ἐγκλεισαμένων τὰς θύρας, πληθὸς; πρὸ τῶν θυρῶν
 ἑστάναι μαθῶν, τοῖς οἰκέταις αὐθις ἀναπετάσαι τὰς
 θύρας τοῦ βαλανείου ἐνεκελεύετο, καὶ ἀδεῶς τοῦ
 λουτροῦ κοινωνεῖν τῷ βουλομένῳ ἐπέτρεπε. Τὸ Ἴσρον
 δὲ καὶ ἐν τοῖς θόλοις ἔνδον ἐποίησε. Ἐπεὶ δ' εἰσῆσαν
 τινες καὶ κύκλιμ εἰσθηκσαν, συμμετέγειν τῶν θερ-
 μῶν ὕδατων προὔτρεπτο. Ὡς δ' Ἰστάμενοι καὶ ἐπι-
 στήν ἤσκουν, τιμὴν τὴν στάσιν ὑπολαθὼν, ὀἶτον
 καταλιπὼν τὸ θερμὸν, ἀπηλλάττετο. Οἱ δὲ συμμε-
 τασχεῖν τὸ ὕδωρ τοῦ τῆς αἰρέσεως ἀγους νομίσαντες,
 ἐκεῖνο μὲν τοῖς ὑπὸ νόμοις ἐξέχεον· ἕτερον δὲ κε-
 ράσαντες, ἀπελούοντο. Ὁ δὲ μαθὼν ὁ Εὐνόμιος,
 αὐθὺς τὴν πόλιν λιπὼν, οἰκαδε ἔτο· λίαν γὰρ
 ἀνόητον ἦετο πόλει δυσμενῶς ἐχούσῃ κοινῶς παρα-
 μένειν αἰρεῖσθαι. Καὶ οὕτω μὲν ἐκεῖνος ἐκὼν ἀπε-
 χῶρε τῶν Σαμοσάτων. Οἱ δ' Ἀρειανοὶ ἕτερον προ-
 βάλλονται, Λούκιον ὄνομα, λύκων ὄντως καὶ οὐ
 ποιμένα. Τὰ γε μὴν πρόβατα, καίπερ ποιμένα μὴ
 ἔχοντες, ὁμῶς τὰ ποιμένον ἔδρων, ἄστυλον διατη-

teriremus. Cum is qui exsilii li' ellum ab impera-
 tore afferbat, circa crepusculum advenisset, ut
 tacitus esset, causamque adventum sui peremeret,
 eum admonuit (1). « Si enim, inquit, hoc multi-
 tudo resciverit, ardore zeli excitata, te quidem
 illa statim necabit, me autem cædis ejus pœnas
 luere oportebit. » Hæc ubi dixisset, ad primam
 facem, unico servulo, qui cervical tantum et libel-
 lum secum ferebat, comitatus, solus se in viam
 dedit: atque ubi ad Euphratis ripam venit, qui
 urbis ejus mœnia præterlabitur, ubi etiam transi-
 tum habere dicitur, piscatoriam conscendit navim,
 et remigis in ripam alteram eum locum versus
 qui Zeugma nominatur, appellere jussit. Atque
 ille quidem sic est profectus. At Samosateni re-
 cognita, in lacrymis et luctu esse, et confestim
 trajectus navigantibus repleri. Ubi vero eum multa
 parte fluvii emensa sunt consecuti, plorantes omnes
 suadere ei contenderunt, ne lupis oves proderet.
 Sed postquam multa dicentes, eum in sententiam
 suam adducere non potuerunt (nam apostoli-
 cum illud dictum eis objecit, magistratibus et
 potestatibus subditos esse); alius quidem aliud,
 aurum scilicet et vestem et famulos ei in terram
 alienam et longinquam proficiscenti obtulit: ipse
 vero necessariis tantum a familiarissimis quibus-
 que acceptis rebus, precatione eos ita ut convenit,
 munivit, et ut doctrinam traditam diligenter et
 accurate retinerent, hortatus est, et sic ad Istrum
 usque contendit. Illi factum id ægre ferentes,
 ubi in urbem sunt reversi, parati erant cum lupis
 manus conserere. Æquum enim est, ut ardorem
 et zelum quoque eorum, propter rem honestam et
 pulchram, exponam. Et profecto injuriam eis me
 facere existimarem, si non flagrantem illorum in
 fide sinceritatem memoriæ posteritatis mandarem.
141 Nam ubi, qui Arii factionis erant, pastoribus
 ex ecclesiis omnibus expulsi, Samosata quo-
 que pro Eusebio Eunomium quemdam adduxe-
 runt, nemo hominum omnium vel pauper, vel
 locuples, vel juvenis, vel senex, atque ut simpli-
 citer dicam, nemo proprus, ita ut mos est, ecclesiam
 est ingressus. Ipse vero solus in episcopalibus
 ædibus versatus est, nemine eum respiciente, aut
 conveniente: cum quidem vir humanus et mode-
 stus fuisse dictus sit. Quod inde satis patet; cum
 enim in publicum venisset balneum, et famuli
 fores lavacri clausissent, ubi pro foribus stare
 plurimos cognovit, ministris, ut eas recluderent,
 præcepit, atque ut communiter et libere, qui vel-
 lent, lavatione uterentur, illos admonuit: quod
 itidem in interiori conclavi fecit. Atque ubi non-
 nulli ingressi eum circumsteterunt, ut una cum eu
 in calidis aquis lavarent, eos est cohortatus. Ceterum
 cum illi sic stantes tacerent, honorem statione
 ejusmodi haberi sibi ratus, celeriter aquas calidas
 reliquit, et abiit. At illi aquas ejus piaculum ha-

(1) Theod. eod. cap. 14.

(2) Plin. lib. v, c. 24. Pulchrum exemplum τῆς πειθαρχίας.

resis contraxisse existimantes, per cuniculos eas A eniserunt, atque aliis immissis lavarunt. Id vero postquam Eunomius cognovit, statim urbe relicta, domum est reversus : stultum esse ratus, in ea manere urbe, quæ publico et communi in eum flagraret odio. Atque ita ille quidem sua sponte Samosatis discessit. Ariani autem alium eo misere, Lucium nomine, lupum revera, non pastorem. At oves tametsi pastorem non haberent; quæ tamen pastorum sunt, fidei dogma sartum tectum conservantes, fecere. Porro quantum Samosatenorum et in hunc odium fuerit, inde liquebit. Pueri quidam pilam inter se impellentes in foro ludebant, et Lucius præteribat. Accidit autem, ut pila ex cujusdam pueri manibus excidens, per mulæ ejus qua Lucius vehebatur, pedes volveretur. Atque illi ululatum ingentem edidere, piaculo pilam repletam esse opinati. Lucius clamorem eum non intelligens, ex comitibus quemdam paulisper ibi manere, et rem ipsam perspicere jussit (1). Et ecce pueri per accensum ignem, lustrare ita puerulum volentes, pilam jecerunt. Puerile hoc quidem fortasse, satis tamen idoneum, quod demonstraret; quam constans civitas ea odium erga eos habuerit, qui fidei doctrinam depravare ausi fuissent. **142** Sedenim Lucius non eo quo Eunomius, fuit animo. Verum suasionibus suis apud magistratus tantum effecit, ut e sacro ordine multus quidem urbe exigent : qui vero ei vehementius resisterent, longius etiam abigerent. Sic Evolucius ille diaconus Oasim deportatus : Antiochus autem presbyter, et magni Eusebii cognatione clarus (sororis enim ejus filius fuit), permultis primariis virtutibus pollens, ad quasdam ultimas Armeniæ oras in exilium missus est. Ubi vero divinus Eusebius, post multa pro vera pietate obita certamina, postremo etiam martyrii recepit voronam : provinciales, conventu coacto, cui etiam Jovianus, qui Pergensis episcopus, brevi tempore Arianam secutus fuerat religionem, interfuit, Antiochum in locum avunculi communibus suffragiis subrogarunt. Atque is ubi ad sacram mensam accessit, et, ut mos est, inclinatus in genua magna vi procidit, conversus, quoniam Jovianum dextram

ρύντες τὸ δόγμα τῆς πίστεως. Ἄλλ' ὅπως καὶ τοῦτον διὰ μίσους εἶχον, ἐντεῦθεν ἔσται κατὰ δῆλον. Μειρακῆς τινες ἀνά τὴν ἀγορὰν παίζοντες, σφαῖραν ἀλλήλοις ἀντίπεμπον· τοῦ δὲ Λουκίου παρίοντος, συνέβη τὴν σφαῖραν τῶν τινος παιδῶν τῆς χειρὸς ἐκπεσοῦσαν, διὰ τῶν τῆς ἡμίονου ποδῶν διελεθῆναι, ἢ ἔποχος ἦν Λούκιος. Οἱ δ' ἀνωλόλυξαν, μίσους ἐμπλεῶ καταστῆναι τὴν σφαῖραν νομίσαντες. Ὁ δὲ τὴν βοήθην ἀγνοῶν, ἐνὶ τῶν ἀκολούθων προσέτατε μικρὸν παραμείναι καὶ διαγυῖναι τὸ δρώμενον. Οἱ δὲ παῖδες, πῦρ ἀνάψαντες, τὴν σφαῖραν ἐνδοῦ ἤκοντιζον, καθαίρειν οὕτω τοῦ ἀγίου βουλόμενοι. Καὶ μειρακιῶδες μὲν ἔσως τοῦτο· ὁμως ἱκανὸν ἔστι δεῖξαι ὅσον ἡ πόλις αὕτη ἐντροφον εἶχε τὸ μῖσος πρὸς τοὺς τὸ δόγμα τῆς πίστεως ἡρημένους παραχαράττειν. Ὁ δὲ Λούκιος οὐ κατὰ τὸν Εὐνόμιον δεκτέτο, ἀλλὰ πολλοὺς μὲν τῶν ἱερωμένων ἐξίωσεν, τοὺς ἀρχοντας ἀναπεισθεῖς, τοὺς δὲ σφόδρα ἀντεχομένους καὶ μακρὰν ἤλασεν. Εὐλόκιον γὰρ κελῖνον διακονίας ἤξιωμένον, εἰς Ὀξοῖν κατεδίκασεν. Ἀντιόχον δὲ πρεσβυτέρου καθέδρας μετεσηκίτα, καὶ συγγενεῖα τοῦ μεγάλου Εὐσεβίου κοσμοῦμενον (ἀδελφοῦ γὰρ ἦν ἐκείνου, πολλοὶ διαδάκτων τοῖς προτερήμασιν), εἰς τινὰ τῆς Ἀρμενίας ἐσχιστὴν κατεδίκασεν. Ὡς δὲ ὁ θεὸς Εὐσεβίῳ μετὰ πολλοὺς τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνας, τέλος καὶ τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀνελάμβανε στέφανον, εἰς ταῦτ' ἡ τοῦ ἔθνους σύνοδος συνελευσασα, παρόντος καὶ Ἰουδιανοῦ· Πέργης δ' οὕτως ἐπισκοπος ἦν, δὲ ἐπ' ὀλίγον τῆς Ἀρειανικῆς μετέσχε θρησκείας· καὶ τὸν Ἀντιόχον ψηφίζομένων εἰς τὴν τοῦ θεοῦ διαδοχὴν, ἐπεὶ τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσήει, καὶ κλῆνον κατ' ἔθος τὰ γόνατα σὺν πολλῇ βίβλῃ, στραφείς καὶ Ἰουδιανὸν ἑώρα τὴν δεξιάν τῇ κεφαλῇ ἐπιθέμενον, ἀπεσεύσατο τὴν χειροτονίαν, καὶ τῶν χειροτονούντων δίστατο, εἰπὼν, « μηδαμῶς ἀνέξεσθαι χειροτονίας καὶ δεξιᾶς, ἢ διὰ βλασφημίας τὰ θεῖα μυστήρια παρεδέξατο. Ταῦτα μὲν πολλῶ ὕστερον ἐγεγόνει· τότε δὲ, εἰς τὴν ἐνδοτέραν Ἀρμενίαν διέβαινεν. Ὁ δὲ γὰρ θεὸς Εὐσεβίῳ παρὰ τὸν Ἰστρὸν διήγαγε, τρηκαῦτα τὴν Θράκην Γότθων κατατρέχόντων, καὶ τὰς ἐκεῖσε πόλεις ληϊζομένων, ὡς αὐτὸς ἰδίῳ συγγράμματι καθιστόρησεν.

capiti suo imponentem conspexit, suffragium illius dicens, nequaquam se ejus dextræ consecrationem seu ordinationem suscepturum, quæ per hæc longe post sunt facta. Eo vero tempore in interiorem Armeniam concessit. Divus autem Eusebius ad Istrum vitam egit, Gotthis tum Thraciam percurrentibus, et urbes ejus populantibus : quem-

CAPUT XXII.

De Barse, et tyrannide ea quam in civitate Edessa Valens in martyrio seu templo sancti Thomæ perpetravit.

Porro Barsen Edessenorum episcopum, cujus ingens est gloria in Phœnicia, Ægypto et Thebaide, siquidem has peragrans virtutis suæ splendore illustravit, ut insulam Aradum incoleret,

(1) Theod. cod. c. 15.

D

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ΄.

Περὶ Βάρσον, καὶ περὶ τῶν ἐν Ἐδέσσει πεπραγμένων Οὐάλη ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Θωμᾶ.

Καὶ Βάρσον δὲ, δὲ τὴν Ἐδεσσῶν πόλιν διέθενεν, οὐ πολὺ κλέος ἐν Φοινικῇ καὶ Αἰγύπτῳ καὶ Θηβαίῃ· καὶ γὰρ αὐτοῖς ἅπασι διερχόμενος, τὰς τῆς ἀρετῆς ἀπήστραπτε λαμπηδόνας, τοῦτον δὲ εἰς

Ἄραζον καταδικάζει τὴν ἡσων οἰκεῖν. Ἐπει δ' ἀποστολικοὶ χάρισμασι διαπρέπων, τῷ τῆς διδασκαλία· φωνεῖ τὰ πλήθη πρὸς αὐτὸν εἶλκε, καὶ τὰ τῶν νοσημάτων ὄσα λατρῶν ἀπέστρεψε τέχνη, ἰδοὺ ἐκείθεν εἰς τινὰ πόλιν Αἰγυπτίαν μεθίστα, Ὁξύρυγχον ὄνομα. Ὡς δὲ καὶ πάντα ἐφέλκε κατὰ κλίμας τῆς ἀρετῆς, εἰς τινὰ ἐσχατιὰν οὐ πύρρῳ τῶν γειτονοῦντων βαρβάρων μετετίθει (Φιλῶ ἦν ὄνομα τῷ χώρῳ) τὸν τῶν οὐρανίων θαλάμων ἄξιον. Φασὶ μέντοι ἐν Ἀράβῳ εἰς δεῦρο τὴν ἐκεῖνον διαμένειν κλίτην πλείστην ἤξιωμένην τιμῆς· πολλοὺς γὰρ ἐπ' ἐκείνης κατακλινομένους τῶν νοσοῦντων τὴν ὕψελαν διὰ τῆς πίστεως δρέπεσθαι. Οἶα δὲ καὶ ἐν Ἑδέσση τῇ πόλει τῷ Οὐάλεντι πέπρακται, οὐ θέμις διδόναι σιγῇ. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν εἰρημένον Βάρστην τῆς πόλεως ἐστέρησε, Λύκον ἀντικαθίστη. Ὡς δὲ τὸ πλήθος δυσχεραίνον τὴν κοινωνίαν σφοδρῶς ἀπαιεῖτο, πάντες τὴν πόλιν καταλιπόντες πρὸ τοῦ ἄστεως συνηθροίζοντο· ἦν δ' ἐκείσε Θωμᾶ τῷ ἀποστόλῳ ἐπιφανὲς εὐκτήριον· ὃ Ἰστυρήσαι βουλόμενος, Οὐάλης, σύναμα τῷ ὑπάρχῳ, Μόδεστος οὗτος ἦν, ἔχεν ἐντειλάμενος πρότερον, τὸ συνιστάμενον ἐκείσε πλήθος μετὰ τῆς ὀλιτικῆς περὶ αὐτὸν δυνάμει διασκαδάσαι, βάρδοις καὶ ῥοπάλοις παίοντας, εἰ δὲ δεήσει, χρησομένους καὶ εἴψει. Ὁ δὲ τὸ κελευόμενον ἔδρα· καὶ λάθρα τοῖς Ἑδεσσηνοῖς ἐδήλου φυλάξασθαι τὴν ὑπερλίαν, μὴ εἰς τὸν εὐλωτότα συνελθεῖν τόπον· πρόσταγμα γὰρ βασιλέως εἶναι τιμωρίαν ἐπάγειν οἷς ἀλώσαι συμδαίη. Καὶ ὁ μὲν οὕτως ἤπειλει καίπερ ἑτερόδοξος· ἡ μηδένα ἢ ὀλίγους κινδυνεύσαι προμηθεύμενος, ἡ ἴσως καὶ παραιτούμενος ἑαυτὴν πρὸς τὴν τοῦ κρατοῦντος ὀργήν. Ἑδεσσηνοὶ μέντοι ἐν δευτέρῳ θέμενοι τὰς ἀπειλάς, ἅμα ἔπρωθυμοι μᾶλλον ἢ πρότερον ἐπὶ τὸν τόπον ἐχώρουν, καὶ τὸ εὐλωτὸς ἔπραττον. Ἀγγελθέντος δὲ Μοδέστῳ τοῦ πράγματος, οὐκ εἶχεν, ἔτι καὶ δράσειεν. Ἀμηχάνως δ' ἔχων, ὅσον τάχος σίχρα στρατιωτικῆν ἐπαγόμενος, διήει τὴν ἀγορὰν, καὶ ἐπὶ τὸ πεδῖον ἦε. Γυναῖκα δὲ τινὴ περιτυχῶν, βρέφος ἐφέλκοντι τῇ χειρὶ, ἀκόρμωσ δὲ καὶ παρὰ τὸ πρέπον γυναικὶ τὸ φᾶρος εἰκῆ πως ἐπισυρομένη, καὶ ὡς ἐπὶ τε σπουδαίον δῆθεν τὴν τῶν ἡγουμένων στρατιωτικῆν διακόπτοντι φάλαγγα, ὃ ὑπαρχος συληφθῆναι ταύτην ἐκέλευε, καὶ οὗτο χάριν σπεύδει, τὴν αἰτίαν ἀπῆγει. Τῆς δ' εἰπούσης, Ἐπὶ τὸ πεδῖον ἔνθα οἱ τῆς εὐσεβείας θεράποντες· ἔγνω γὰρ, ἔγνω τὰς ὑφ' ὁμῶν τυρευομένας ἐπιβουλάς· καὶ σπεύδω καὶ αὐτῇ τῶν ἴσων ἐκείνοις ἀξιώθηναί γερωῦν, ἵνα μὴ καθίπιν δρόμου γεγωνημένη τῆς παρὰ Θεῷ δόξης ἀμάρτω. Τὸ δὲ παιδίον τί, φησὶ, μεθ' ἑαυτῆς ἄγει, αὐδὸς ὁ ὑπαρχος; ἀνηρώτα. Ἡ δὲ, Ἴνα καὶ αὐτὸ τῆς ἑσθῆς ἀξιώθει τιμῆς, μετασχὼν τῶν παθῶν. Καταπλαγεὶς δὲ τῆς ἀνδρείας ἐκείνης τὴν γενναϊότητα, καὶ ἐκ ταύτης τὴν ἀπάντων τεκμηράμενος προθυμίαν, εἰς τὸ βραδύτα καὶ

(1) Theod. eod. cap. 16.

(2) Λύκος, Lycus, proprium esse hoc loco nomen potest: alioquin λύκος Iuribus Græcia dicitur, et sic appellativum τῷ εν fu. rit.

A Valens condemnavit. Quoniam vero apostolicis donis clarus, doctrinæ suæ luce multitudinem ad se pertrahebat, et morbos quos medici curari posse desperaverant, sanabat, in Ægyptiam inde urbem quamdam Oxyrynchum nomine est deportatus (1). **143** Ubi vero et ibi virtutis gloria animos omnium in se convertit, in extremos quosdam fines a quibus non longe Barbari aberant (Philo locus is nominatur) translatus est, cum quidem cælesti domicilio esset dignus. Etiamnunc in Arado lectulum esse dicunt, quem plurimo honore Deus sit dignatus, quod ægroti multi in eum repositi valetudinem per fidem recuperent. Verum enimvero quæ Edessæ etiam crudeliter Valens egerit, silentio ea mandare non licet. Cum namque Barsen, quem diximus, a grege suo exclusisset, Lycum (2) pro eo substituit: quam rem quia multitudo ægre tulit, et communionem ejus respuit, relicta urbe omnes extra ejus mœnia conventus egerit. Erat autem ibi Thomæ apostoli insigne oratorium, quod videre volens Valens, una cum præfecto Modesto, quosdam prius cum mandato eo misit, ut multitudinem ibi congregatam, armatorum quos secum ducebat opera dissiperent, baculis et clavis eam pulsantes, si vero opus esset, gladios quoque adhibentes. Præfectus imperata facere, et clam Edessenis denuntiare, ne postridie more suo in loco eo convenirent. Mandatum enim ab imperatore esse, ut in eos qui ibi deprehensi essent, graviter animadvertetur. Præfectus sane, quamvis diversæ sententiæ et religionis, ad eum modum illis est minatus: vel quod neminem aut paucos certe periclitari vellet, vel quod fortasse imperatorem graviter indignantem opera sua uli nollet. Edessenii vero minarum denuntiationem parvi pendentes, una cum diluculo alacrioribus etiam quam antea animis in locum designatum convenere, et solita sacra sua peregere. Quod ubi Modesto est indicatum, cum quod faceret non haberet, consilii inops, quam celerrime militari manu contracta, per forum ad campum eum contendit: et in mulierculam incidit, manu puellum raptantem, palliumque sic temere et incomposite, contra quam feminam deest, trahentem, atque adeo militarem ductorum phalangem, perinde atque ad rem magni momenti properaret, rumpentem. Eam jussu suo comprehensam, cujusnam rei gratia tantopere festinaret, interrogat. Tum illa (3): In campum eum, inquit, in quo veræ pietatis cultores sunt congregati. **144** Novi enim, et certo novi vestras quas struitis insidias: et propterea eo venire propero, ut æqualia cum illis consequar præmia, ne scilicet cursu intermisso tardius vadens, gloria quæ a Deo est, excidam. Puerum autem (præfectus subinfert) quid ita te-

(3) Animus enim divina æmulatione succensus, humanum non capit metum, sed terriculamentæ omnia pro risu habet et ludicro. Theod. lib. iv, cap. 26.

cum ducis? Et rursum illa : Ut et ipse, ait, post afflictionem et ærumnam toleratam, honoris ejus particeps fiat. Ille animo ad tam generosam fortitudinem mulieris consternatus, ubi ex ejus unius aliorum omnium conjecisset alacritatem, ad imperialium domum reversus, imperatori rem omnem indicavit, et ut a consilio cæptoque suo desisteret suasisit : turpem et adversam dicens ex tali facto consecuturam famam, atque Edessenorum nihilo magis alacritatem extinctum iri. Verbis hisce innumeram multitudinem præfectus conservavit. At imperator ubi illum contumeliosis vocibus proscidit, pugno etiam cecidit : multitudinis nihilominus duces comprehensos cogi præcepit, ut per optionem vel cum Lyco seu lupo, et non pastore, communicarent, vel citra moram urbe excederent, atque ad ultimas oras exsulatum irent.

CAPUT XXIII.

De Eulogio et Protogene, ut magnifice pro fide decer-taverint : et ut post reditum ab exilio, alter Edessæ, alter autem Carris Ecclesiæ episcopi præ-fuerint.

Porro ubi præfectus illos omnes congregasset, imperatoris mandata in medium protulit, lenibus utens verbis, stolidumque esse dicens, eos tam paucos et imbecilles homines contra imperatorem tantum, et tot populis imperantem niti. Illi autem taciti omnes constitere, in ducem suum (Eulogius is erat, vir vita simul et doctrina condignam laudem consecutus) respectantes. Ad hunc igitur Modestus conversus : Quid ita tandem, inquit, o senex, non respondes? Atqui, respondit ille, responso nihil opus esse, qui interrogatus non essem, pu-tavi. Rursum præfectus : Multa certe ad vos, quæ utilia vobis essent, exponens, verba feci. Tum Eulogius : Illa quidem ad universos sunt dicta. Ego autem ineptum esse existimavi, si multis re-jectis, ipse responderem. 145 Quod si me solum percunctatus fueris, illico tibi sententiam meam exponam. Ibi præfectus : Ergo ut cum imperatore tibi communicatio sit, facito. » Eulogius vero magna cum gratia facete admodum arridens : « Offert enim, inquit, et una cum imperio sacerdotium quoque sortitus est (1) : » Verum ille ironicum et, amarulentum dictum sentiens, graviter id tulit, et factis in senem conviciis, ad alia hæc insuper ad-didit : « Non hoc dixi, attonite et stulte, sed communicare te debere, cum quibus ille præcipit, episcopis. At ego, inquit, et senex sum, et pastoris non expers : cujus vocem ut germanam intelligo, et doctrinam sequor, neque mihi tam perniciosa et pestifera herba opus est. » Hisce verbis furore in-census, celeriter octoginta ex eis qui multitudinis essent velut columnæ, comprehensos in Thraciam relegavit. Atque illi vincti circumceuntes, benigne a multis sunt curati. Vici enim et civitates eis obviam progredientes, tanquam veræ pietatis defen-soribus debitum præstiterunt honorem. Porro invidia nunquam non aciem instruens, ad impera-

B

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΓ΄.

Περὶ Εὐλογίου καὶ Προτογένους, ὡς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἠγωνίσαντο· καὶ μετὰ τὴν ἐπίνοσον ὁ μὲν τῆς Ἐδεσσηνῶν, Πρωτογένης δὲ τῆς ἐν Κάρροις ἐκκλησίας προέστησαν.

Ἐπεὶ δὲ πάντας ἀποράσας τὰ τῷ βασιλεὶ προστα-τόμενα εἰς μέσον ἐτίθει, ἠπίους τὰ πρῶτα χρώμενος λόγοις· ἠλίθιον γὰρ εἶναι ἔλεγε βασιλεῖ τοσούτῳ καὶ τοσούτων κατάρχοντι, βραχυτάτους οὕτως ἀντι-ταίνειν ἀνθρώποις· ὡς δ' ἄπαντες ἐν σιγῇ ἦσαν, πρὸς τὸν τούτων ἡγούμενον ἀφορῶντες (Εὐλόγιος οὗτος ἦν, ἀνὴρ βίῳ καὶ λόγῳ τὸ ἀξίεπαίμων ἔχων)· ὁ ὑπαρχος πρὸς ἐκείνον στραφείς, Τί δὴ ποτε, ἔφη, προσβύτα, οὐκ ἀποκρίνη; Ὁ δὲ, Οὐκ ὀμοῖα δέον εἶναι, μὴδὲν ἐρωτώμενος, ἀποκρίνεσθαι. Καὶ μὴν ἐκεῖνος, Πολ-λοὺς, φησὶ, διεξελέλυθα λόγους, τὰ συνοίσοντα ὑμῖν εἰσηγούμενος. Ὁ δ' Εὐλόγιος, Ἐκείνα μὲν πρὸς ἄ-παντας εἰρηται· καὶ γὰρ ἄτοπον ἕμην, τοὺς πολλοὺς παρωσάμενος, αὐτὸν ἀποκρίνεσθαι· εἰ δ' ἐμὲ μόνον ἔροιο, τὸ δοκοῦν εὐθύς σοι δηλώσω. Καὶ ὁ ὑπαρχος, Τοιγάρ τοι βασιλεῖ κοινωνῆσαι ἔλοι, ὁ δὲ, ἀστεῖως μάλα καὶ χαρίεντι τῷ ἦθει προσμειδάσαι, Προσφέρει γάρ, ἔφη, καὶ μετὰ τῆς βασιλείας καὶ τὸ ἱερᾶσθαι κεκληρωται. » Ὁ δὲ χαλεπῶς εἰρω-νείας ἐπησθημένος, λοιδορησάμενος δὲ τῷ πρεσ-βύτῳ, πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ταῦτα ἐπήγαγεν· Ὁ τοῦτο εἶπον, ἐμβρόντητε, ἀλλὰ κοινωνῆσαι οἷς ἐκεί-νος ἐπισκόποις κελεύει. Ἄλλ' ἐγὼ, φησὶν ὁ πρεσ-βύτης, καὶ ποιμένος οὐκ ἄμοιρος· οὐ τῆς φωνῆς ὡς γνησίας ἐπησθημένος, καὶ τοῖς ἐκείνου δόγμα-σιν ἔπομαι· καὶ οὐ χρῆ μοι τῆς τοιαύτης νεσερᾶς πῶς καὶ θανασίμου. » Τούτοις ἀναφλεγείς εἰς θυ-μὸν, θῆττον ὀδυνηκῶς τούτων συλλαβῶν, ὅσοι τοῦ πληθους ἦσαν ὡς περ στρατήματα, πρὸς Θράκην ἐξέπεμπεν. Οἱ δὲ δέσμοι διόντες, πολλῆς τινος ἀπῆλαυνον τῆς κηδεμονίας· καὶ κῶμαι γὰρ καὶ πό-λεις ἐξιοῦσαι προσυπήντων, ὡς εὐσεβείας προμά-χοις τὸ εἰκὸς ἀφοσιούμεναι γέρας. Ὁ δὲ φθόνος ἀεὶ στρατεύων, εἰς βασιλέα θάττον ἀπέτρεχε· καὶ παμ-πόλλης, ἔλεγε, πρόξενος τιμῆς ἐγεγόνει ἢ παρ' ὑμῖν νομισθεῖσα ἐξορία τοῖς καταδικαίσις. Ὁ δὲ μαθὼν ἐκείνος, κατὰ δύο διαιρεθῆναι προσταττεῖ· καὶ

(1) Apud Theodoret. dictum hoc per interrogationem effertur : An cum imperio episcopatum etiam iungit? Lib. iv, cap. 18.

τοὺς μὲν Θράκην, τοὺς δ' Ἀραβίαν καὶ Θηβαΐδα ἄλορον μοχ procurrit, et multorum honorum causam esse dixit, quod condemnatis exsilium fore putaretur. Imperator re cognita, disgregari eos, et binos partim in Thraciam, partim in Arabiam, quosdam in Thebaidem, atque alios alio in oppida dispergi jussit (1). Si qui etiam inter eos fratres essent, disjungi curavit (2). Eulogius sane, et Protogenes, qui secundas ab illo ferebat, Antinoen (3) Thebæorum oppidum deportati sunt. Quanta autem illorum virtus fuerit, illud indicabit. Cum namque sententiæ suæ episcopum ibi reperissent, communicare cœperunt, et ecclesiasticos conventus egerunt. Porro cum pauci valde ad eos convenirent, et causam ejus rei esse comperirent, quod Græcæ superstitionis studiosi oppidani essent: ubi pro eo atque decet, errorem eum eluissent, non cessandum sibi esse, usque dum ipsi pectora sua plangerent, duxerunt, sed ita ut par erat, illorum quoque medicinæ et salutis curam gesserunt. Et Eulogius quidem in domunculam quamdam se ipsum abdidit, ibique tacitus vixit, rerum universarum Deum precibus exorans. Protogenes autem sacras Litteras edoctus, et in scribendi arte valde exercitatus, ludum litterarium aperuit, commodo scholæ puerilis loco invento. 146 In ea et pulchre et celeriter adolescentulos scribere, et sacra docuit oracula, ita ut illi Davidica carmina, et alia apostolicæ doctrinæ consona addicerent. Cum autem ex pueris unus morbo confectus, in expectatione mortis esset, Protogenes in domum ubi is jacebat, venit, et manus contrectatione ægritudinem fugavit. Quod ubi aliorum parentes cognoverunt, in suas quisque ædes senem adduxerunt, et ut invalidis eorum liberis opem ferret, rogarunt. Tum ille se auxilio eis non prius esse posse dixit, quam ægri divinum subirent lavacrum, Et illi, quod eos desiderium recuperandæ suis valetudinis adurgeret, statim dicto audientes fuere, atque ita per corporis morbum, animæ quoque salutem sunt consecuti. Si quis autem valentium quoque ab eo persuasus divinam gratiam ambiret, ad Eulogium vadens, et fores pulsans, ut ille eas apperiret, et ei quem venatus esset, sigillum in Christo imponeret, rogabat. Atque ubi Eulogius eam rem, quod in precatione identidem interPELLARETUR, gravius tulit, Protogenes: « Atqui (inquit) longe necessaria magis est errantium ad Christum conversio. » Id vero factum admirationi erat omnibus, Protogenem videlicet, qui tanta ederet miracula, et tantam multitudinem ad veritatis lucem produceret, partes primas Eulogio concedere. Et omnes longe præstantiorem superioremque Protogenis virtutem ipsius Eulogii vita esse existimabant. Cæterum postquam persecutionis procella sævire desiit, atque una cum aliis et isti ab exsilio reducti sunt, incolæ ejus regionis lacrymantes eos producerunt: potissimum vero episcopus ipse, qui auxilio tanto orbabatur. Et Eulogius quidem divo Barsæ vita de-

τοὺς μὲν Θράκην, τοὺς δ' Ἀραβίαν καὶ Θηβαΐδα ἄλορον μοχ procurrit, et multorum honorum causam esse dixit, quod condemnatis exsilium fore putaretur. Imperator re cognita, disgregari eos, et binos partim in Thraciam, partim in Arabiam, quosdam in Thebaidem, atque alios alio in oppida dispergi jussit (1). Si qui etiam inter eos fratres essent, disjungi curavit (2). Eulogius sane, et Protogenes, qui secundas ab illo ferebat, Antinoen (3) Thebæorum oppidum deportati sunt. Quanta autem illorum virtus fuerit, illud indicabit. Cum namque sententiæ suæ episcopum ibi reperissent, communicare cœperunt, et ecclesiasticos conventus egerunt. Porro cum pauci valde ad eos convenirent, et causam ejus rei esse comperirent, quod Græcæ superstitionis studiosi oppidani essent: ubi pro eo atque decet, errorem eum eluissent, non cessandum sibi esse, usque dum ipsi pectora sua plangerent, duxerunt, sed ita ut par erat, illorum quoque medicinæ et salutis curam gesserunt. Et Eulogius quidem in domunculam quamdam se ipsum abdidit, ibique tacitus vixit, rerum universarum Deum precibus exorans. Protogenes autem sacras Litteras edoctus, et in scribendi arte valde exercitatus, ludum litterarium aperuit, commodo scholæ puerilis loco invento. 146 In ea et pulchre et celeriter adolescentulos scribere, et sacra docuit oracula, ita ut illi Davidica carmina, et alia apostolicæ doctrinæ consona addicerent. Cum autem ex pueris unus morbo confectus, in expectatione mortis esset, Protogenes in domum ubi is jacebat, venit, et manus contrectatione ægritudinem fugavit. Quod ubi aliorum parentes cognoverunt, in suas quisque ædes senem adduxerunt, et ut invalidis eorum liberis opem ferret, rogarunt. Tum ille se auxilio eis non prius esse posse dixit, quam ægri divinum subirent lavacrum, Et illi, quod eos desiderium recuperandæ suis valetudinis adurgeret, statim dicto audientes fuere, atque ita per corporis morbum, animæ quoque salutem sunt consecuti. Si quis autem valentium quoque ab eo persuasus divinam gratiam ambiret, ad Eulogium vadens, et fores pulsans, ut ille eas apperiret, et ei quem venatus esset, sigillum in Christo imponeret, rogabat. Atque ubi Eulogius eam rem, quod in precatione identidem interPELLARETUR, gravius tulit, Protogenes: « Atqui (inquit) longe necessaria magis est errantium ad Christum conversio. » Id vero factum admirationi erat omnibus, Protogenem videlicet, qui tanta ederet miracula, et tantam multitudinem ad veritatis lucem produceret, partes primas Eulogio concedere. Et omnes longe præstantiorem superioremque Protogenis virtutem ipsius Eulogii vita esse existimabant. Cæterum postquam persecutionis procella sævire desiit, atque una cum aliis et isti ab exsilio reducti sunt, incolæ ejus regionis lacrymantes eos producerunt: potissimum vero episcopus ipse, qui auxilio tanto orbabatur. Et Eulogius quidem divo Barsæ vita de-

(1) *Tripert.* lib. vii, cap. 33.(2) *Infra* lib. xii, cap. 5.(3) *Al. Antinoium.*

functo, ecclesie ipsius gubernacula suscepit. Admirando autem Protogeni, Carræ civitas Græcarum præstigiis spinis obsita, excolenda credita est: qua labore multo repurgata, cœlestem veræ pietatis fructum percepit. Sed de his postea.

147 CAPUT XXIV.

De sancto Flaviano et Diodoro, ut ipsi gregem Meletii rexerint, cum nondum episcopalem dignitatem suscepissent.

Valens diutius Antiochiæ commoratus, Euzoio ibi ecclesias regente, Judæis, et ethnicis Græcis, atque etiam qui Christianorum nomine censentur, et diversa ab Evangelica doctrina dogmata complecterentur, omnibus quæ animis eorum placita essent, ut libere peragerent, permisit. Nam impius error sub Joviniano quidem extinctus, a Juliano autem excitatus, paulatim reflorescebat (1), et Dialia, Dionysia et Cereris sacra, non in angulis, imperatore veluti præeunte, peragebantur: et homines in medio foro, nemine obsistente, bacchantium, qui numine affantur, more, discurrabant. Eorum vero tantum, qui catholice Ecclesie doctrinam sequebantur, implacabilis hostis erat. Et primum quidem recens constructam ecclesiam, quam illis Jovinianus dederat, ademittit; deinde vero ex aliis quoque eos sacris ædibus exegit. Atque ubi illi sub dio agentes, ad montis radices Deum consuetudine sua hymnis et laudibus celebrarent, et varias easdemque adversas aeris mutationes, aliquando quidem cum pluviis et nive et immenso frigore conflictati, aliquando autem æstu solis admodum adusti perferrent, ne eo quidem loco ut permanerent voluit, et immisissis in eos militibus, ærumnosum hoc vite agendæ institutum dissipavit. Flavianos autem et Diodorus generosi veritatis athletee tum florebant: qui imminentes gregi Christi fluctus, veluti scopuli quidam, quamprimum in spumam redegerunt. Illi enim post Meletium in exilium ejectum, pro grege Christi decertabant, cum lupis ipsis fortiter obviam eundo, tum Christi ovibus convenientem doctrinam proponendo. Atque ubi ex locis ad radices montis sitis deturbati sunt, ad proximi fluminis ripas oves paverunt: non frustra, perinde atque illi in Babylone captivi, ad salices carminum organa suspendentes: sed libere Deum, juxta divinum Davidem, in omni loco dominationis ejus laudantes. Verum ne hoc quidem in loco diu eos durare, orthodoxorum et recte sentientium hostis passus est: 148 sed primo quoque tempore inde etiam secedere coegit, conventumque cum solvere atque dissipare est conatus. Sedenim divinum duorum istorum virorum, qui pro pastoribus rem gerebant, par, spiritualem gregem, ad id quod in Christo est bellum, exercuit, atque ubi pabulandum esset, monstravit. Et generosus quidem Diodorus, perinde atque præaltus et pellucidus annis, divino flumine suos colavit. Adversus alienos autem vehementius cum impetu ruens, illegitima dogmata diluit et abolevit: non

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Φλαβιανοῦ καὶ Διοδώρου, ὡς τὴν ποίμνην Μελετίου αὐτοῦ διείπουν, μὴ πω ἱερατικοῦ ἐπιθύρτες βαθμοῦ.

Πλεῖστον δ' ὅτι χρόνον ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίψας Οὐδέλῃς, Εὐζοίου τῶν ἐκκλησιῶν ἡγουμένου, Ἰουδαίοις μὲν καὶ Ἕλλησι καὶ πᾶσι Χριστιανῶν ὄνομα περιλαμβανόμενοι, τὰναντία δὲ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἀσπαζόμενοι, τὰ θυμῆρη πράττειν ἄδεως εἴασεν. Ἀμέλει καὶ ἡ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ μὲν σθεασθεῖσα πλάνη, ἀπὸ Ἰουλιανοῦ δὲ ἐξαφθεῖσα, κατὰ μικρὸν πάλιν ἤρθει· καὶ τὰ Διάσια καὶ Διονύσια, τὰ τε Δήμετρος Ἔργα, οὐκ ἐν γυνίᾳ, ἀλλ' ἐν βασιλείᾳ κατ' ἀρχόντος, ἐτελοῦντο· καὶ βαρχειούτες ἄνδρες ἔθενον κατὰ μέσης τῆς ἀγορᾶς, οὐδενὸς ἐμποδῶν καθεστῶτος. Μόνους δ' ἐχθρὸς ἀσπονδὸς ἦν τοῖς φρονουσι τὰ τῆς καθόλου ἐκκλησίας διδάγματα. Καὶ δὴ πρῶτον ἀφήρει αὐτῶν τὴν νεοδμητον Ἐκκλησίαν, ἣν Ἰουλιανὸς ἔδοτο· καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν περιόδων ἐξήλαυεν. Ὡς δ' ἐκεῖνοι ἐν ὑπαίθρῳ διάγοντες παρὰ τὰς ὑπὸ ὑπερείας τοῦ ὄρους ὕμνου μὲν, ὡς ἔθος, Θεὸν, τῶν δ' ἐναντίων τοῦ ἀέρος μετεῖχον μεταβολῶν, ποτὲ μὲν ὑετοῖς καὶ νιφετοῖς καὶ κρυμοῖς προσπαλοῦντο. Ἄλλοτε δὲ φλογμοῖς ἠλιακοῖς σφοδρὰ κατακαύμενοι, οὐδ' ἐν ταῦταις ἔβην αὐτοῦς ἤθελε· στρατιώτας δὲ πέμπων, καὶ τὴν ἐπίπνον ταύτην διαγωγὴν διεσκέδαζεν. Φλαβιανὸς δὲ καὶ Διοδώρος οἱ γενναῖοι τῆς ἀληθείας ἀγωνισταὶ τηλικαῦτα διέλαμπον· καὶ τὰ προσβάλλοντα κύματα τῆς ποίμνης Χριστοῦ, οἳ τινες πρὸδοχοὶ, πρὸς ἀφρὸν ὡς τάχος διέλυον. Αὐτοὶ γὰρ μετὰ Μελετίου γενόμενον ὑπερῖον τῆς ποίμνης ἀντεποιούνο Χριστοῦ· τοῖς μὲν λύκοις ἀνδρείως ἀντιτατόμενοι, τοῖς γὰρ μὴ Χριστοῦ θρέμμασι τὴν προσήκουσαν διδασκαλίαν προσφέροντες. Ὡς δὲ κάκ τῆς ὑπερείας ἠλαύνοντο, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ γείτονος ποταμοῦ τὰ πρὸδασα ἔνεμον, οὐκ εἰκῆ, κατὰ τοὺς ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλώτους, παρὰ τὰς ἱτέας κρεμῶντες τὰ τῶν ψδῶν ἔργα, ἀλλ' ἄδεως ὕμνου Θεὸν, κατὰ τὸν θεῖον Δαυὶδ, ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐδ' ἐν ἐκείνῳ τῷ χώρῳ ἐπιπολὺ διατρίβειν εἴασεν ὁ τῶν ὀρθοδόξων μόνων πολέμιος· ἀλλ' ὡς τάχος κἀκεῖθεν ἀφίστα, καὶ τὴν συναγωγὴν διασπᾶν ἐπειράτο. Ἡ θεῖα τῶν ὑποποιμένων τουτωνὶ ζουρηρὶς, γυμνάζουσα μὲν ἦν τὸ πνευματικὸν τοῦτο ποίμνιον πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ μάχην, καὶ ἡ δὴ νέμεσθαι, ἐπεδείκνυον. Καὶ ὁ μὲν γενναῖος Διοδώρος, οἳ τινες ποταμὸς βαθυδίτης καὶ διαίδεστατος, τὸ θεῖον νᾶμα τοῖς σφετέροις ἐπήγαγε· βαρβαλοὶ δὲ τοῖς ἀλλοτρίοις κατιῶν, τὰ νόθα τῶν δογμάτων ἐπέκλυσε καὶ ἠφάνισε, μὴ τὸ τοῦ γένους περιφανὲς οὐδαμῶς ἐν λόγῳ τιθέμενος. Φίλων δ' εὖ μάλα τὸ πάσχον ὑπὲρ τῆς πίστεως. Φλαβιανὸς δὲ καὶ αὐτὸς τῶν εὖ γεγονότων ὢν, τὸ εὐσεβὲς τῆς εὐγενείας προὔθει· καὶ καθά τι

(1) Theod. eod. cap. 24, 25.

παιδοτρίβης Διοδώρῳ καθίστατο, παρατατομένῳ ἄ-
 πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς εὐσεβείας πένταθλον· ἔς δὲ καὶ
 ἐπ' ἐκκλησίας δημηγορεῖν οὐκ εἶχεν, ἅτε νέος ὢν,
 καὶ μὴπω εἰς ἱερωσύνης παραγγελίας βαθμόν. Οὐκ
 ἄλλαστην μέντοι μοῖραν εἰσήγεν ἐνθυμημάτων καὶ
 γραφικῶν νοημάτων τοῖς τοῦτο δρωσίν ἐκ προτροπῆς.
 Καὶ οἱ μὲν τοῖς ἐξ Ἀρείου βλάσφημα βάλλουσι συν-
 εχῆ τόσα κατέτεινον· ὁ δὲ καθάπερ ἔκ τινος βελο-
 στήκης ἢ φαρέτρας τῆς σοφῆς διανοίας ἐκείνου τὰ
 βέλη τῶν νοημάτων πυκνὰ προσέφερε. Καὶ ἐπ' ἐκ-
 κλησίας μὲν λέγειν οὐκ εἶχεν, ὡς εἴρηται· οἰκοὶ δὲ
 καὶ δημοσίᾳ τοὺς διαλόγους τιθέμενος, τὰς ἀρκυ-
 τῶν δυσσεβούντων διέσπα, ἀραχνίων κατ' οὐδὲν δια-
 φέρειν δεικνύς τὰ γ' ἐκείνοις ἀναντιβρότητα δοκοῦντα
 τῶν προβλημάτων.

frequentia sententiarum tela subministrabat. Et in
 ecclesia, quemadmodum diximus, docere non po-
 tuit : domi vero et in publicis disputationibus impiorum
 retia dirupit, et nihil ab aranearum telis
 differre ostendit, quas ipsi irrefragabiles esse putabant
 quæstiones atque propositiones.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ΄.

*Περὶ τῶν ὁσίων Ἀφραάτῳ καὶ Ἰουλιανῷ· ὡς
 τὰς ἐν ἐρήμῳ λιπρότας διατριβάς, τῆς ποιμνῆς
 Χριστοῦ ὑπερίστατο.*

Οὐ μικρὰ δὲ τῷ ἀγῶνι τούτοις τηνικαῦτα συνή-
 ρατο καὶ ὁ τὴν πολιτείαν ἐκείνος πολὺς Ἀφραάτης·
 οὐ τὸν βίον καὶ ὁ σοφὸς Θεοδώριτος ἐν τῇ παρ' αὐ-
 τοῦ συγγραφείῃ βίβλῳ τῆς φιλοθέου ἱστορίας συ-
 νέγραψε. Καὶ οὗτος γὰρ τῆς ἡσύχου διαγωγῆς προ-
 τιμήσας τὴν σωτηρίαν τῆς Χριστοῦ ποιμνῆς, τὴν
 ἀσκητικὴν καλύβην ἀφελς, τῆς μάνδρας ἐπεμελεῖτο
 Χριστοῦ· καὶ ἰδρωσι περιεβρέετο πάντοθεν τοὺς
 λύκους ἐλαύνων. Ἄλλ' ὅσος μὲν ὁ τῆς ἀρετῆς αὐτῷ
 πλοῦτος, καὶ οἷα ποιῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐγαγόνει, ἢ
 εἰρημνὴ βίβλος τῷ βουλομένῳ δηλώσει. Ἐγὼ δὲ ἐν
 τῶν ἐκείνου, ὃ προσήκον εἶναι νομίζω τῇ παρουσίᾳ
 ἐξ πραγματεία, δώσω τῷ λόγῳ. Ὁρόντης ὁ ποτα-
 μὸς, ἐκ μὲν βορρᾶ παραρρεῖ τὰ ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου
 βασιλείᾳ· στοὰ δὲ τις μεγίστη κατὰ μεσημβρίαν
 διώροφος ἀνεγήγερται τῷ τῆς πόλεως περιβόλῳ,
 πύργοις ὑψηλαῖς ἑκατέρωθεν κοσμουμένη· μεταξὺ
 δὲ τῶν βασιλείων οἰκῶν καὶ τοῦ ποταμοῦ ἰδὸς τις
 ἐστίν, ὑποδεχομένη τοὺς ἐκ τῶν ἐκείσε διόντας πυ-
 λῶν, καὶ εἰς τοὺς γείτονας ἀστικὸς ἀγροῦς παρα-
 πέμπουσα. Ταύτην δὲ τὴν ὁδὸν ὁ Θεσπέσιός ποτε
 Ἀφραάτης ἰὼν, εἰς τὸ τῆς πίστεως ἀπῆει γυμνά-
 σιον, τοῖς Χριστοῦ προβάτοισι τὴν ἀρμόδιουσαν εἰς-
 οἰσίων τροφήν. Ὅν ἀνωθεν βασιλεὺς παρόντι ἑώρα
 τῆς στοᾶς ὑπερκύπτων (σιούραν γὰρ ἤμφιεστο)·
 καὶ βαθεῖ τῷ γήρα πεπονηκώς, θάπτον διέτρεχε.
 Τινὸς δ' εἰπόντος τῷ βασιλεῖ, ἐκείνου εἶναι τὸν
 Ἀφραάτην, οὐτινος τὸ τῆς πόλεως ἐξέχεται πλήθος,
 ὁ βασιλεὺς, « Πού δὲ βαδίζεις; ἀνωθεν ἠρώτα τὸν
 ὄσιον. » Ὁ δὲ, « Ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας, φησι,
 προσηυξόμενος. » Καὶ ὁ βασιλεὺς, « Ἄλλ' ἔχρησεν
 νόμοις ἐπόμενον μοναχῶν, οἰκοὶ μένειν, καὶ ἡσυχῇ
 καθήμενον τοῦτο δρᾶν. » Ὁ δὲ θεῖος πρεσβύτερος
 σοφῶς μάλα ἐπέφερεν· « Εὖ, φησι, λέγεις, ὦ βασι-
 λεῦ, τοῦτό με δρᾶν ἔδει, καὶ τοῦτο διετέλεον πράτ-
 τειν. »

magni ille generis sui præclari splendorem faciens,
 afflictiones autem et ærumnas pro fide non gravato
 ferens. Flavianus vero, qui et ipse ex nobilitate
 erat, veram pietatem generis claritati longe quoque
 præposuit. Is veluti quidam ludimagister, Diodoro
 ad sacrum pietatis quinquertium instructo affuit :
 atque in ecclesiis quidem ille concionari non potuit,
 quod junior adhuc ad sacerdotii gradum non con-
 scendisset : sed non prænitendum entymematum
 seu argumentorum, atque ex Scripturis deprompta-
 rum sententiarum momentum eis, qui id legitima
 cohortatione excitati faciebant, suppeditavit. Et illi
 quidem adversus Arianos blasphema verba jactan-
 tes, continue arcum intendebant : hic autem veluti
 ex pharetra quapiam, sic ex sapienti mente sua,
 quemadmodum diximus, docere non po-
 tuit : domi vero et in publicis disputationibus
 impiorum retia dirupit, et nihil ab aranearum telis
 differre ostendit, quas ipsi irrefragabiles esse
 putabant quæstiones atque propositiones.

B

CAPUT XXV.

*De sancto Aphraate et Juliano : ut monasticam in
 solitudine vitam relinquentes, gregem Christi sint
 tutati.*

Non parum vero (1) illis tum in certamine hoc
 opis quoque attulit insigni vita præclarus ille
 Aphraates, quam sapiens Theodoritus in volumine
 Dei amantium historiæ conscripsit. Nam et hic
 quieto vitæ instituto gregis Christi salutem præ-
 tulit : et monasticum relinquens iugurium, ovilis
 Christi curam gessit, et multo diffluens sudore,
 lupos undique ab eo repulit. Cæterum quam lo-
 cuples virtute fuerit, et quæ supra captum homi-
 nis fecerit, **149** is quem diximus liber evolvere
 enim volenti ostendet. Ego vero unum quiddam
 illius actorum huic loco accommodatum, recen-
 sendum in opere hoc duxi. Orontes fluvius ab
 Aquilonari parte imperialem Antiochiæ domum
 præterlabitur. Porticus autem quædam maxima
 duorum culminum, in parte meridionali ad urbis
 mœnia, prælatis turribus utraq; ex parte conspi-
 cua, est exstructa. Inter imperiales ædes et amnem
 via est, quæ per portam quæ isthic est, cuntes ex-
 cipiens, in vicinos suburbanos agros deducit. Hanc
 viam aliquando divus insistebat Aphraates, ad fidei
 gymnasium iturus, et ovibus Christi congruens pa-
 bulum allaturus. Eum e superiore loco porticus
 prospectans imperator vidit : sisyra enim, seu
 veste ex ovium villosis pellibus consuta, amictus,
 et senio multo confectus, celerius tamen currebat.
 Et quidam imperatori, hunc esse Aphraatem illum,
 ex quo totius urbis multitudo penderet, dixit. Et
 ille e porticu virum sanctum interrogans : « Quo-
 nam, inquit, vadis? » Atque Aphraates, « Pro
 imperio tuo precaturus, » respondit. « Atqui, » im-
 perator intulit, « domi te, qui leges monachorum
 sequeris, manere, ibique quiete consistentem hoc
 facere oportuit. » Tum divinus senex perquam
 sapienter ait : « Recte tu quidem, o imperator, di-

(1) Theod. cap. 26.

functo, ecclesiae ipsius gubernacula suscepit. Admirando autem Protopheni, Carthae civitas Graecarum praestigiarum spinis obsita, excolenda credita est: qua labore multo repurgata, caelestem verae pietatis fructum percepit. Sed de his postea.

147 CAPUT XXIV.

De sancto Flaviano et Diodoro, ut ipsi gregem Meletii rezerint, cum nondum episcopalem dignitatem suscepissent.

Valens diutius Antiochiae commoratus, Euozio ibi ecclesias regente, Judaeis, et ethnicis Graecis, atque etiam qui Christianorum nomine censentur, et diversa ab Evangelica doctrina dogmata complecterentur, omnibus quae animis eorum placita essent, ut libere peragerent, permisit. Nam impius error sub Joviniano quidem extinctus, a Juliano autem excitatus, paulatim redorescebat (1), et Dialia, Dionysia et Cereris sacra, non in angulis, imperatore veluti praeeunte, peragebantur: et homines in medio foro, nimine obsistente, bacchantium, qui numine affantur, more, discurrebant. Eorum vero tantum, qui catholicae Ecclesiae doctrinam sequebantur, implacabilis hostis erat. Et primum quidem recens constructam ecclesiam, quam illis Jovinianus dederat, ademit; deinde vero ex aliis quoque eos sacris aedibus exegit. Atque ubi illi sub dio agentes, ad montis radices Deum consuetudine sua hymnis et laudibus celebrarent, et varias eademque adversas aeris mutationes, aliquando quidem cum pluviis et nive et immenso frigore confictati, aliquando autem aestu solis admodum adusti perferrent, ne eo quidem loco ut permanerent voluit, et immissis in eos militibus, ærummosum hoc vite agenda institutum dissipavit. Flavianus autem et Diodorus generosi veritatis athletae tum florebant: qui imminentes gregi Christi fluctus, veluti scopuli quidam, quamprimum in spumam redegerunt. Illi enim post Meletium in exilium ejectum, pro grege Christi decertabant, cum lupis ipsis fortiter obviam eundo, tum Christi ovibus convenientem doctrinam proponendo. Atque ubi ex locis ad radices montis sitis deturbati sunt, ad proximi fluminis ripas oves paverunt: non frustra, perinde atque illi in Babylone captivi, ad salices carminum organa suspendentes: sed libere Deum, juxta divinum Davidem, in omni loco dominationis ejus laudantes. Verum ne hoc quidem in loco diu eos durare, orthodoxorum et recte sentientium hostis passus est: **148** sed primo quoque tempore inde etiam secedere coegit, conventumque cum solvere atque dissipare est conatus. Sedenim divinum duorum istorum virorum, qui pro pastoribus rem gerebant, par, spiritualem gregem, ad id quod in Christo est bellum, exercuit, atque ubi pabulandum esset, monstravit. Et generosus quidem Diodorus, perinde atque praaltus et pellucidus annis, divino lumine suos potavit. Adversus alienos autem vehementius cum impetu rucens, illegitima dogmata diluit et abolevit: non

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Φλαβιανοῦ καὶ Διοδώρου, ὡς τὴν ποίμνην Μελετίου αὐτοὶ διαίκαν, μὴ πω λεγαιτικοῦ ἐπιβάντες βαθμοῦ.

Πλείστον δ' ὅτι χρόνον ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρέψας Οὐάλης, Εὐζώϊου τῶν ἐκκλησιῶν ἡγουμένου, Ἰουδαίοι; μὲν καὶ Ἑλλήσι; καὶ πᾶσι Χριστιανῶν ὄνομα περιχειμένοι; , τάναντία δὲ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἀσπαζόμενοι; , τὰ θυμῆρη πράττειν ἀδεῶς εἶασεν. Ἀμέλει καὶ ἡ ἐπὶ Ἰουδιανοῦ μὲν σθεσθεῖσα πλάνη, ἀπὸ Ἰουλιανοῦ δὲ ἐξαφθεῖσα, κατὰ μικρὴν πάλιν ἤνοι; . καὶ τὰ Διάσια καὶ Διονύσια, τὰ τε Δῆμητρο; Ἔργα, οὐκ ἐν γωνίᾳ, ἀτε δὴ βασιλέω; κατ' ἀρχοντο; , ἐτελοῦντο· καὶ βακχεύοντες ἄνδρες ἔθειον κατὰ μέση; τῆς ἀγορᾶ; , οὐδενὸ; ἐμποδῶν καθεστῶτο; . Μόνοι; δ' ἔχθρη; ἀσπονδο; ἦν τοῖ; φρονουσι; τὰ τῆς καθόλου ἐκκλησίας διδάγματα. Καὶ δὴ πρῶτον ἀφήρει αὐτῶν τὴν νεδδομητον Ἐκκλησίαν, ἦν Ἰουδιανὸ; ἔδοτο· καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν περιόλων ἐξήλαυεν. Ὡ; δ' ἐκεῖνοι ἐν ὑπαίθρῳ διάγοντες παρὰ τὰ; ὑπὸ-πρεῖα; τοῦ ὄρου; ὕμνου μὲν, ὡ; ἔθο; , Θεῶν, τῶν δ' ἐναντίων τοῦ ἀέρο; μετεῖχον μεταβολῶν, ποτὲ μὲν ὑετοῖ; καὶ νιφετοῖ; καὶ κρυμοῖ; προσπαλοῦντο; . Ἄλλοτε δὲ φλογμοῖ; ἡλιακοῖ; σφέδρα κατακαίόμενοι, οὐδ' ἐν ταῦται; ἔβη αὐτοῖ; ἦθελε; στρατιώτα; δὲ πέμπων, καὶ τὴν ἐπίπονον ταῦτην διαγωγὴν διεσκέδαζεν. Φλαβιανὸ; δὲ καὶ Διόδωρο; οἱ γενναῖοι τῆ; ἀληθεία; ἀγωνισταὶ τρηνακῦτα διέλαμπον· καὶ τὰ προσβάλλοντα κύματα τῆ; ποίμνη; Χριστοῦ, οἳ τινε; πρόβολοι, πρὸ; ἀφρῶν ὡ; τάχο; διέλυον. Αὐτοὶ γὰρ μετὰ Μελετίου γενόμενον ὑπερβριον τῆ; ποίμνη; ἀντεποιοῦντο Χριστοῦ· τοῖ; μὲν λύκοι; ἀνδρείω; ἀντιταττόμενοι, τοῖ; γε μὴν Χριστοῦ θρέμμασι τὴν προσήκουσαν διδασκαλίαν προφέροντες. Ὡ; δὲ κίχ; τῆ; ὑπὸ-πρεῖα; ἠλαύνοντο, παρὰ τὰ; ὄχθα; τοῦ γέιτονο; ποταμοῦ τὰ πρόβατα ἔνεμον, οὐκ εἰκῆ, κατὰ τοῖ; ἐν Βαβυλωνίῳ αἰχμαλώτο; , παρὰ τὰ; ἰτέα; κρεμῶντες τὰ τῶν ὑδῶν δρυγανα, ἀλλ' ἀδεῶ; ὕμνου Θεῶν, κατὰ τὸν θεῖον Δαυὶδ, ἐν παντὶ τόπῳ τῆ; δεσποτεία; αὐτοῦ. Ἀλλ' οὐδ' ἐν ἐκείνῳ τῷ χώρῳ ἐπιπολῶ διατρέβειν εἶασεν ὁ τῶν ὀρθοδόξων μόνων πολέμιο;· ἀλλ' ὡ; τάχο; χίκαῖθεν ἀφίστα, καὶ τὴν συναγωγὴν διασπᾶν ἐπειράτο. Ἡ θεία τῶν ὑποποιμένων τούτων ἕνωρι; , γυμνάζουσα μὲν ἦν τὸ πνευματικὸν τοῦτο ποίμνιον πρὸ; τὴν ἐν Χριστῷ μάχην, καὶ ἦ δὴ νέμεσθαι, ἐπεδείκνυον. Καὶ ὁ μὲν γενναῖο; Διόδωρο; , οἳ τινε; ποττομῆ; βαθυδίνη; καὶ διειδέστατο; , τὸ θεῖον νᾶμα τοῖ; σφερόροι; ἐπήγαγε· βαγδαλο; δὲ τοῖ; ἀλλοτρίοι; κατωῶν, τὰ νόθα τῶν δογματῶν ἐπέκλυζε καὶ ἠφάνιζε, μὴ τὸ τοῦ γένου; περιφανῆ; οὐδαμῶ; ἐν λόγῳ τιθέμενο; , φῖρων δ' εὐ μάλα τὸ πάσχειν ὑπὲρ τῆ; πίστεω; . Φλαβιανὸ; δὲ καὶ αὐτο; τῶν εὐ γεγονότων ὧν, τὸ εὐσεβῆ; τῆ; εὐγενεία; προῦθι;· καὶ καθά τι,

(1) Theod. cod. cap. 24, 25.

παιδο-ρίθης Διοδώριον καθίστατο, παραταττομένῳ A magni ille generis sui præclari splendorem faciens, afflictiones autem et ærumnas pro fide non gravato ferens. Flavianus vero, qui et ipse ex nobilitate erat, veram pietatem generis claritati longe quoque præposuit. Is veluti quidam ludimagister, Diodoro ad sacrum pietatis quinquertium instructo affuit : atque in ecclesiis quidem ille concionari non potuit, quod junior adhuc ad sacerdotii gradum non conscendisset : sed non pœnitendum enthymematum seu argumentorum, atque ex Scripturis depromptarum sententiarum momentum eis, qui id legitima cōhortatione excitati faciebant, suppeditavit. Et illi quidem adversus Arianos blasphema verba jactantes, continue arcum intendebant : hic autem veluti ex pharetra quapiam, sic ex sapientia mente sua, frequentia venentium tela subministrabat. Et in ecclesia, quemadmodum diximus, docere non potuit : domi vero et in publicis disputationibus impiorum retia dirupit, et nihil ab araneorum telis differre ostendit, quas ipsi irrefragabiles esse putabant quæstiones atque propositiones.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ΄.

B

CAPUT XXV.

Περὶ τῶν δόσεων Ἀφραάτου καὶ Ἰουλιανοῦ ὡς τὰς ἐν ἐρήμῳ λιπόντες διατριβάς, τῆς ποιμνῆς Χριστοῦ ὑπερίστατο.

De sancto Aphraate et Juliano : ut monasticam in solitudine vitam relinquentes, gregem Christi sustulati.

Οὐ μικρὰ δὲ τῷ ἀγῶνι τοῦτοις τηνικαῦτα συνήρατο καὶ ὁ τὴν πολιτείαν ἐκείνος πολὺς Ἀφραάτης· οὐ τὸν βίον καὶ ὁ σοφὸς Θεοδώριτος ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ συγγραφῇ βίβλῳ τῆς φιλοθεοῦ ἱστορίας συνέγραψε. Καὶ οὗτος γὰρ τῆς ἡσυχου διαγωγῆς προτιμήσας τὴν σωτηρίαν τῆς Χριστοῦ ποιμνῆς, τὴν ἀσκητικὴν καλύβην ἀφελὺς, τῆς μάνθρας ἐπεμελεῖτο Χριστοῦ· καὶ ἰδρωσί περιεβρέβητο πάντοθεν τοὺς λύκους ἐλαύνων. Ἄλλ' ὅσος μὲν ὁ τῆς ἀρετῆς αὐτῷ πλοῦτος, καὶ οἷα ποιῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐγαγόνει, ἡ εἰρημένη βίβλος τῷ βουλομένῳ δηλώσει. Ἐγὼ δὲ ἐν τῶν ἐκείνου, ὃ προσήκον εἶναι νομίζω τῇ παρουσίᾳ ἐξ πραγματείας, δώσω τῷ λόγῳ. Ὁρῶντες ὁ ποταμὸς, ἐκ μὲν βορρᾶ παραβρεῖ τὰ ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου βασιλείᾳ· στοὰ δὲ τις μεγίστη κατὰ μεσημβρίαν διώροφος ἀνεγέγερται τῷ τῆς πόλεως περιβόλῳ, πύργοις ὑψηλοῖς ἐκατέρωθεν κοσμουμένη· μεταξὺ δὲ τῶν βασιλείων οἶκων καὶ τοῦ ποταμοῦ ἰδὸς τις ἔστιν, ὑποδεχομένη τοὺς ἐκ τῶν ἐκεῖσε διόντας πύλων, καὶ εἰς τοὺς γέτοντας ἀστικοὺς ἀγροὺς παραπέμπουσα. Ταύτην δὲ τὴν ὁδὸν ὁ θεοπέσιος ποτε Ἀφραάτης ἰὼν, εἰς τὸ τῆς πίστεως ἀπῆει γυμνάσιον, τοῖς Χριστοῦ προβάτοις τὴν ἀρμόττουσαν εἰσοίσων τροφήν. Ὁν ἀνωθεν βασιλεὺς περιόντα ἑώρα τῆς στοᾶς ὑπερκύπτων (σιούραν γὰρ ἡμφίστο)· καὶ βαθεῖ τῷ γῆρα πεπονηκῶς, θάλλον διέτρεχε. Τινὸς δ' εἰπόντος τῷ βασιλεῖ, ἐκείνον εἶναι τὸν Ἀφραάτην, οὕτως τὸ τῆς πόλεως ἐξέχεται πλήθος, ὁ βασιλεὺς, « Πού δὲ βαδίσεις; ἀνωθεν ἠρώτα τὸν ὄσιον. » Ὁ δὲ, « Ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας, φησί, προσευζόμενος. » Καὶ ὁ βασιλεὺς, « Ἄλλ' ἔχρησέ μοις ἐπόμενον μοναχῶν, οἶκoi μένειν, καὶ ἡσυχὴ καθήμενον τοῦτο δρᾶν. » Ὁ δὲ θεὸς πρεσβύτης σοφῶς μάλα ἐπέφερον· « Εὖ, φησί, λέγεις, ὦ βασιλεῦ, τοῦτό με δρᾶν εἶδει, καὶ τοῦτο διετέλου πρᾶτ-

Non parum vero (1) illis tum in certamine hoc opis quoque attulit insigni vita præclarus ille Aphraates, quam sapiens Theodoritus in volumine Dei amantium historiæ conscripsit. Nam et hic quieto vitæ instituto gregis Christi salutem prætulit : et monasticam relinquens iugurium, ovibus Christi curam gessit, et multo disfluens sudore, lupos undique ab eo repulit. Cæterum quam locuples virtute fuerit, et quæ supra captum hominis fecerit, 149 is quem diximus liber evolere eum volenti ostendet. Ego vero unum quiddam illius actorum huic loco accommodatum, recensendum in opere hoc duxi. Orontes fluvius ab Aquilonari parte imperialem Antiochiæ domum præterlabitur. Porticus autem quædam maxima duorum culminum, in parte meridionali ad urbis moenia, præclatis turribus utraque ex parte conspicua, est exstructa. Inter imperiales ædes et amnem via est, quæ per portam quæ isthic est, cuntes excipiens, in vicinis suburbanos agros deducit. Hanc viam aliquando divus insistebat Aphraates, ad silici gymnasium iturus, et ovibus Christi congruens pabulum allaturus. Eum e superiore loco porticus prospectans imperator vidit : sisyra enim, seu veste ex ovium villosis pellibus consuta, amictus, et senio multo confectus, celerius tamen currebat. Et quidam imperatori, hunc esse Aphraatem illum, ex quo totius urbis multitudo penderet, dixit. Et ille e porticu virum sanctum interrogans : « Quoniam, inquit, vadis? » Atque Aphraates, « Pro imperio tuo precaturus, » respondit. « Atqui, » imperator intulit, « domi te, qui leges monachorum sequeris, manere, ibique quiete consistentem hoc facere oportuit. » Tum divinus senex perquam sapienter ait : « Recte tu quidem, o imperator, di-

(1) Theod. cap. 26.

cis me id facere debere : facturusque id adeo constanter fueram , si pax Christi ovibus esset. Sed cum multa quædam insanix caligo loca omnia occuparit, et maximus insuper subrepat timor, ne plurimo imminente periculo, a feris oves dilanientur, necessitas mihi quoque incumbit, ut vigilem, omnemque funem moveam, ne quod grex Christi capiat detrimentum. Age enim, o imperator, si puella essem domi in conclavi abdita, fusos manibus tractans, et lanificium meum curans, atque alicunde subito conspicerem flammam exortam, et omni ex parte paternæ domui circumfusam, lædo incendio eam jamjam consumpturam, quid me facere oporteret? dic, te per Deum oro. Utrum me sic sedere, et penates patrios conflagrantes despiciere, ignemque proserpentem expectare : an conclavi statim relicto, sursum et deorsum currere, aquam in manibus habere, et modis omnibus flammam extinguere conari oporteret? **150** Satis sane scio, dicturum te, faciendum mihi esse, quod et sagacis sanæque mentis puella faceret. Id ipsum vero nunc quoque fieri debere existimo. Cum tu enim quasi fulmen quoddam in paternam domum nostram incidere, et veriore pietatem omnem igne vastes, undique circumcursumus, flammam gliscentem extinguere satagentes. » Hæc quidem ille dixit. Imperator autem ad minas usque progressus, silere eum coegit. Ex cubiculariis autem imperatoris quidam, qui sanctum virum propter animi temeritatem gravius tractaverat, in balneum confestim ingressus, ut principi lavationem præpararet, mente captus, et in calidas aquas delapsus, ibi vitam finivit. Imperator aliquandiu expectans, et extrahi ea mora tempus querens, aliis causam ejus rei inquisitam sibi renuntiare præcepit. Qui cum eo venissent, et omnia circumspexissent, illum in calidis undis morte frigida peremptum reppererunt. Quod ubi imperator cognovit, opus id quidem petulantis, Aphraatæ sancto illatæ injuriæ et contumeliæ esse, recte arbitratus est : de impio autem dogmate eundem, juxta indurati cordis Pharaonem, retinuit animum. Et perinde atque fulmine afflatus et attonitus imperator, miraculo eo magis etiam est contra veram pietatem concitatus. Eadem tempestate idem quod Aphraates, plurimum laudatus ille Julianus fecit. Nam hic quoque solitudine relicta, Antiochiam venit. Cum enim mendacii artifices, Ariani inquam, per sycophantiam virum sanctum traducere conarentur, veluti factionis eorum esset, et dogmati Ariano consentiret : Flavianus, Diodorus, et Aphraates, veritatis lumina, Acacium illum qui postea Beræensem civitatem sacrorum antistes optime administravit, ad celebrem illum virum cum hujusmodi postulatis misere, ut multorum (1) millium hominum misertus veniret, et cum adversariorum redargueret mendacium, tum veritatem libere confir-

των, ἐν εἰρήνῃ τῶν Χριστοῦ θρημμάτων μενόντων. Ἐπεὶ δὲ πολλή τις τὸ πᾶν κατέχει σκοτόμαινα, καὶ δέο; ὑφέρπει πλείστον, μὴ θηριόλωτα γένηται, μεγίστου ἐπηρτήμένου κινδύνου. ἀνάγκη καμὲ γρηγορεῖν, καὶ πάντα κάλων κινεῖν, ἀλώθητον διασωσαί τὴν ποίμνην Χριστοῦ. Ἄρα γάρ, ὦ βασιλεῦ, εἶγε κόρη τις ἐτύγγανον ὦν, οἰκοὶ τε καὶ πρὸς θάλαμον κεκρυμμένη, καὶ πρὸς ἀτρακτον ἐρείδουσα χεῖρας, καὶ τῆς οἰκείας ταλασίας καθεστῶσα εἰς ἐπιμελείαν· εἰτά ποθεν ἐξαπίνης φλόγα προσπεσοῦσαν ἐώρων, τὴν πατρῶαν οἰκίαν ἀπάνταχού περιθέουσαν, καὶ κατεπειγομένην ἀπηνέστερον δαπανᾶν, εἰ με δρᾶν ἔδει, εἰπὲ πρὸς Θεοῦ; Ἄρ' ἐχρῆν ἡσυχὴ καθήσθαι. καὶ τὴν πατρικὴν ἐστίαν οὕτως ἐμπιπραμένην περιρᾶν, καὶ τὸ πῦρ ἔρπον προσμένειν· ἢ τὸν θάλαμον λιποῦσαν εὐθύς, ἄνω καὶ κάτω χωρεῖν, ὑδιῶρ μετὰ χεῖρας ἔχουσαν, καὶ παντὶ τρόπῳ σθενύνειν· πειρᾶσθαι τὴν φλόγα; Οἶδα πάντως, τοῦτο ἐρεῖς, ἢ καὶ κόρη ἀγγίλους, καὶ φρενὸς ὑγιούς ἀντιποιοῦμένη, ἔδρασεν ἄν· ὃ καὶ γὰρ νομίζω ἔκρι χρεῖναι δρᾶν. Σοῦ γὰρ οἶά τις οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν πατρῶαν ἡμῶν οἰκίαν κατασκήφαντος, καὶ τὸ σὺμπάν πυρπολοῦντος τῆς εὐσεβείας, ἀπάνταχού περιθέομεν τὸ τῆς φλογὸς ἀκμάζον σθέσαι πειρώμενοι. » Ταῦτα ὃ μὲν εἶπεν· ὃ δὲ μέγρις ἀπειλῆς προχωρήσας, σιγᾶν ἠναγκάζετο. Τῶν τις δὲ περὶ τὸν βασιλικὸν χοιτῶνα θρασύτερον τῷ ὄσιῳ διαθεθεῖς, περὶ τὸ βαλανεῖον εὐθύς εἰσιὼν, ὡστ' αὐτὸ βασιλεῖ εὐτρεπίσαι, τὸ λογιστικὸν ἐκτραπειεῖς, εἰς τὴν θερμορόρην διολισθήσας; καὶ ἀκράτου μετασχῶν τοῦ θερμιοῦ, τὸν βίον ἀπέλιπεν. Ἐπεὶ δ' ὁ βασιλεὺς ἐπιπολύ διατρίβων τὸ βραδὺ κατηγνῆστο τοῦ χρόνου, ἐτέροις ἐπέτρεπε μηνύειν τὸ αἴτιον. Ὡς δ' ἤκον πάντα περισκοποῦντες, ὀρώσιν ἐκείνον ἐνδον τοῦ ἀκράτου θερμιοῦ, τῷ φύχει διαλυόμενον τῆς νεκρώσεως. Ὁ δὲ οἱ περὶ τὸν βασιλέα μαθόντες, ἔργον μὲν εἶναι τῆς ἐς Ἀφραάτην, τὸν ὄσιον, παροινίας καλῶς ἐλογίσατο· πρὸς γὰρ μὴν τὸ δυσσεβὲς δόγμα κατὰ τὸν σκληροκάρδιον διέκειντο Φαραῶ. Ὁ δὲ ἐμβρόντητος βασιλεὺς τῆ θαυματουργίᾳ μᾶλλον κατὰ τῆς εὐσεβείας ὠπλίζετο. Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ τὰ ἴσα τῷ Ἀφραάτῃ καὶ ἰ πολυύμνητος Ἰουλιανὸς ἔπραττε· τὰς γὰρ ἐν ἐρήμῳ διατρίβας καὶ οὕτως καταλιπὼν, τὴν Ἀντιόχου κατέλαβεν. Ἐπεὶ γὰρ οἱ τοῦ ψεύδους ἐργάται, οἱ τὸ Ἄρειον λέγω φρονούντες, συκοφαντεῖν ἐπειρῶντο τὸν ὄσιον, ὡς τῆς αὐτῶν εἴη φατριάς, καὶ τοῖς ἐκείνων στοιχεῖ δόγμασι· Φλοβιανὸς καὶ Διόδωρος καὶ Ἀφραάτης οὗτος, οἱ τῆς ἀληθείας φωστῆρες, Ἀκάκιον ἐκείνον, ὃς τὴν Βεβροθαίων πόλιν εἰσέπειτα διεῖθυεν ἀριστᾶ, πρὸς τὸν πανευφωμον ἐκείνον ἄνδρα προσάγοντες, δέησιν ἐπεμπον, πολλῶν ἀνθρώπων μυριάδας οἰκτεῖραι· ὡστ' ἰόντα, τὸ μὲν τῶν ἐναντίων διελέγξει ψεῦδος, τὴν δ' ἀλήθειαν πῆρησιάζει, καὶ τὸ τῆς πίστεως δόγμα κηρύττει. Καὶ ἄ μὲν οὗτος καὶ ἔπαξ καὶ δευτέρον εἰσιὼν τὴν Ἀντιόχου παράδοξα διεπράξατο, ἢ φιλόθεος ἱστορία διδάξει τοῖς βουλομένοις· ὅτι δὲ τὸ τῆς πόλεως σὺμ

(1) Theod. cap. 27.

παν εις τον της αληθειας ηθροισα συλλογον, ουδενα
οιμαι μη ακριβως διειδεναι, οσοι καλωσ τα ανθρω-
πινα εξεταζειν ειωθασι· φιλει γαρ τα των εργα-
ν παραδοξα παντα· ελκειν ωσ επιπαν προς εαυτα, και
πειθειν την ισην ούξαν τω ενεργουντι ασπάζεσθαι.
"Οτι δ' εξαίσια και λόγον εκθαίνοντα διετέλεσεν
Ιουλιανός, ουχ ημεϊς μόνον, αλλά και οι της αλη-
θειας μαρτυροῦσι κατηγοροί. Τούτο δη και 'Αντωνί-
ου εκείνου, ο της μοναχικῆς ἡγησάμενος πολι-
τειας, ἐπὶ τῶν Κωνσταντιου διεπράξατο χρόνων· ἐν
δευτέρῳ γὰρ τὰς ἐν ἐρήμῳ διατριβὰς θέμενος, τὴν
'Αλεξάνδρου πόλιν ἀπανταχοῦ περιήει, γλώσση
τρανοτέρῳ διαμαρτυρούμενος ἅπασιν, ὡς 'Αθανάσιος
πρῶταχος μὲν τῆς ἀληθειας ἐστὶ, και τῶν ἀποστο-
λικῶν συνήγορος διδασκάλων· οἱ δὲ τῆς 'Αρελου
μετεσχῆκότες λύττης πόρῳ τῆς ἀληθειας ἐκτρέ-
χουσι. Οὕτω καλῶσ σκοποῦντες οἱ θεοὶ ἐκεῖνοι
ἄνδρες, ἤδεσαν ἐκάστῳ καιρῳ τὸ προσῆκον ἀρμό-
τειν· και τηνίκα μὲν χρῆ τὴν ἡσυχίαν ἀσπάζεσθαι,
τηνίκα δὲ τὴν ἔρημον παραιτουμένους, προτιμᾶν
τὰς ἐν πόλει διατριβὰς.

cuique munia sua tribuerunt, quando vel quietiorem vitam complecti, vel locis relictis solis de-
gere in urbibus potius deberent, minime ignorantēs.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Ἐπι τῆς τελευτῆς 'Αθανασίου, οὗ Πέτρος διά-
δοχος. Ἐτι δὲ και περὶ τῆς τοῦ 'Αρειανοῦ
Λουκίου ὀμότητος, ὅτι οἱ 'Αρειανοὶ ἐπὶ τῆς
'Αλεξάνδρου κατέστησαν, ἐξελάσαιτες Πέ-
τρον.

Τοιαῦτα και ἐν Ἀντιοχείᾳ ο δὲ δυσσεβῆς Οὐάλης
ἐνήργει. Μετιτέον δ' ἐνετύθεν ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν 'Αλε-
ξάνδρου τούτῳ γινόμενα. Ἡρέμα γὰρ εἶχεν ἡ κατ'
Αἴγυπτον Ἐκκλησία περιόντος 'Αθανασίου, δι' ἃς
αἰτίας μικρὸν ἄνωθεν διελάθομεν· ὑπερτέρει γὰρ
τὸ πλῆθος ἐνόθαδε τῶν εὐσεβεῖν ἡρημένων τῆς
'Αρειανικῆς φάλαγγος, σφόδρα τῷ 'Αθανασίῳ προσ-
κείμενον. Ἐνθερμον δὲ μάλιστα ὄν και πρὸς στάσει
ἐπιβρέπῳσ ἔχον, παρεῖχε δέος, μη στάσεως κινή-
θεισης τὰ δημόσια παραβλάψει πράγματα. Ὅθεν
ἐκ τινος θειας προνοιας ἀπειρατος τῶν δεινῶν διέ-
μεινεν 'Αλεξάνδρεια, ἕως οὗ περιτὸν ο τῆς ἀληθειας
ἀγωνιστῆς 'Αθανάσιος. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος μετὰ τοὺς
πολλοὺς κινδύνους και τοὺς ἰσους στεφάνους εἰς τὴν
ἀπονον μετεχώρησε λήξιν, ἀμφὶ τεσσαράκοντα και
ἐξ ἑτη τῆ ἀρχιερωσύνη ἐμπρέψας, Πέτρος, ἀνὴρ
ἀριστος και ἐλλόγιμος, τοῦ κλήρου διάδοχος γίνεται,
αὐτῆς ἐκείνης ψηφισαμένης τῆς μακαριας κεφαλῆς
πρότερον· Ἐπειτα και τῶν τῆς ἐπαρχιας ἐπισκόπων
πάντων συμφήσων γεγεννημένων, τῆς τε ἱερωσύνης
πάσης, και τῶν ἐν τέλει και ἀζιώμασι προεχόντων
εὐσημείαις τὴν μεθ' ἡδονῆς βούλησιν. Κοινωνὸς γὰρ
'Αθανασίῳ τῶν μακρῶν ἰδρωτῶν ἐγένετο, ἀεὶ τῷ
μεγάλῳ τούτῳ συνών, ἐν τε ταῖς ἀποδημιαῖς και
ταῖς οἰκοῖ διατριβαῖς, παντοδαποῖς συν ἐκεῖνῳ προσ-
παλαιῶν κινδύνους· ἔθεν τοι και ὅσοι γειτνιαζόν-
τες ἦσαν τῶν ἱερῶν, και ὅσοι τὸν ἡσυχιον βλον με-
ῆσαν, τὰς ἀσκητικὰς καταλιπόντες παλαίστρας,
τῆσίουν μάλα τὸν Πέτρον διάδοχον τοῦ Ὁρόνου γενέ-

PATROL. GR. CXLVI

mans, fidei doctrinam deprædicaret. Et quæ vir
iste semel atque iterum Antiochiam adveniens mi-
riffice peregerit, Dei amantium historia quemvis
edoceret. Quod vero urbs tota opera ipsius ad con-
ventum se et cœtum veritatis contulerit, neminem
non certo nosse puto, qui recte res humanas
dijudicare consueverit. **151** Opera namque præter
opinionem hominum edita, omnes omnino ad se
pertrahere, eandemque cum eorum auctore sen-
tentiam complecti, persuadere solent. Julianum
porro præcipua quædam et rationem superantia
miracula perfecisse, non nos solum, sed etiam
veritatis accusatores testantur. Idem vero Antonius
ille monasticæ auctor vitæ, Constantii temporibus
fecit. Posthabita enim quandoque solitudine, Ale-
xandrinam urbem ubique perambulans, verbis
clarioribus omnibus est attestatus, Athanasium
quidem veritatis esse propugnatorem, et apostoli-
corum dogmatum defensorem: qui vero Arii rabie
affecti essent, a veritate ipsa longe aberrare. Adeo
rem ipsam recte putantes divini illi viri, tempori

rem ipsam recte putantes divini illi viri, tempori

CAPUT XXVI.

De obitu Athanasii, cujus successor fuit Petrus. Præ-
terea de crudelitate Lucii Ariani: quem Ariani
Alexandriæ Ecclesiæ, Petro pulso, præfecerunt.

Talia impius Valens Antiochiæ quoque egit.
Transeundum autem hinc ad ea quæ Alexandria
sunt gesta. Quiete siquidem in Ægypto Ecclesia
fuit, Athanasio superstite, ob eas quas supra nar-
ravimus causas. Multitudo namque ea, quæ veram
pietatem sibi sequendam statuerat, Arianam pha-
langem superabat: idque propter suum erga
Athanasium amorem. Et cum ea esset ardentior,
et ad seditionem movendam propensior, metum de
se præbuit, ne tumultu concitato, respublica do-
trimento mulcetur. Proinde divina quadam pro-
videntia inanimis a gravibus malis Alexandria
permansit, tantisper dum veritatis propugnator
superfuit Athanasius. Ubi autem ille post pericula
plura, nec coronas pauciores, ad vitæ conditionem
laboris omnis expertem, ad quadraginta et sex an-
nos episcopatum cum gloria magna functus, dis-
cessit: Petrus, vir optimus et clarissimus, in fun-
ctionem ejus successit, suffragio quidem primum
beati illius capituli, deinde etiam episcoporum
provinciæ ejus universorum, **152** totiusque cleri
et eorum qui Alexandria primos honores et magi-
stratus gerebant, votis et calculis, plebe etiam
cuncta faustis acclamationibus consilium id per-
quam libenter confirmante. Particeps enim diu-
turnorum sudorum Athanasii fuerat, nunquam a
magno illo viro vel domi vel peregre discedens,
variisque cum illo periculis collectans. Quapropter
quicumque erant finitimi episcopi, et qui tranquil-
lam vitam sectabantur, monasticas relinquente,

21

palæstras, maxime hoc egerunt, ut Petrus in illius A locum substitueretur. Postquam autem is sacram recepit sedem, nulla interposita mora, gentis ejus præfectus, contracta ex Judæis et Græcis manu, ecclesiam circumvallavit, et Petrum exire jussit. Quod nisi faceret, se illum vel invitum inde ejectionem esse, minatus est: quod quidem ille fecit, cum ut voluntati imperatoris morem gereret, tum maxime impietati ipse suæ satisfaceret. Quod namque ex idolorum nefaria superstitione penderet, splendide se festum diem acturum esse putabat, si veræ pietatis navem in tempestatem conjiceret. Ac primum quidem Petrus in carcerem inclusus est: postea autem profugiens, cum scapham commode nactus esset, Romam ad consentientem sibi ejus urbis episcopum Damasum trajecit. Et brevi post Euzoius, qui Antiochiæ Arianae præiit religioni, tempus opportunitum nactus, consilium invenit, ut Alexandriam ipse iret, et ecclesias ibi Lucio Ariano traderet. Quod cum imperatori quoque placuit (adhuc enim is Antiochiæ erat), cum satellitio multo, et militari quæ eum sequebatur manu sane quam frequenti profectus est, atque una cum eo magnus imperatoris quæstor. Habebant ii ab imperatore ad præfectum provinciæ Palladium, mandatum, ut is quacunque in re opus esset, Lucio et Euzoio non deesset. Et Petrus quidem, sicuti dictum est, in carcere asservatus est: postea etiam Romam navigavit. At Lucius Ariannus in sacram Arianasii sedem est collocatus. Itaque C Ægyptii longe graviore in externos animos concepere. Simul atque enim improviso advenerat Lucius, statim ecclesias occupare contendit. Atque ubi plebs contra niti cœpit, bellum adversus clericos et sacras virgines est institutum. 153 Et alia super alias illata calamitates Ecclesiæ catholicæ sociatores amiserunt. Perinde enim atque feræ agrestes gregi Christi Ariani imminentes, partim in exilium egere, partim captos in vincula conjecere: quos rursus ex vinculis productos, variis subdidere suppliciis. Quidam enim unguibus et flagris bubulis cæsi, quidam ardentibus facibus adusti, atque alii bonis primum spoliati, aliis mox sunt affecti cruciatibus. Tormentis vero tam varii generis superesse, admirabile est visum. Quod si D quis prius vita excessisset, quam tanta mala expertus, aut si ad tolerabilius exilium damnatus esset, fortunatum id, et quod alicui invideri posset, habitum est. Sed quis exponere possit, quæ mala in Lucii introitu acciderint? Quorum quidem Sabinus, qui res ecclesiasticas conscripsit, minime meminit, quod amicorum sibi Arianorum dedecora premere maluerit. Optime autem ea beatus Petrus, postquam e carcere profugit, in scripto quodam suo tanquam tragœdiam exposuit, et ad omnes ubique ecclesias misit. Quod scriptum, cum prius unum saltem nefarium impii Lucii flagitium memoravero, volumini huic inseram.

σθαι. Ω: δὲ τοῖς ἱεροῖς ἐνὶ ὄρωτο θώκοις, εὐθὺς ἐ τοῦ ἔθνους ἡγεμῶν, τὸν ἐξ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων περιεθροῦσας ὄμιλον, τὴν ἐκκλησίαν περιεκύκλου. καὶ ἐξίναί τὸν Πέτρον ἐκέλευεν· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' αὐτός γε καὶ ἀκοντα τοῦτον ἐξελάσειν ἠπειλεῖ, τὰ θυμῆρη δῆθεν πράττων τῷ βασιλεῖ· τὸ δ' ἀληθές, τῆ σφετέρᾳ δυσσεθείᾳ ἀφοσιούμενος τὸ εἶκος. Τῆς γὰρ τῶν εἰδώλων δυσσεθείας ἐξηρητημένος, ἀγειν φετο λαμπρὰν ἑορτήν, εἰ ἐν ζάλη τὴν τῆς εὐσεθείας ὀκνάδα ἐμβάλλει. Καὶ πρῶτα μὲν ὁ Πέτρος καθείργυνοτο· ἔπειτα διαδράς καὶ σκάφους εὐτυχῆσας, εἰς Ῥώμην ἀνέπλεεν ὡς πρὸς ὁμόδοξον Ἀμάστων τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον. Οὐ πολλῶν δὲ ὕστερον, Εὐζώιος ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Ἀρειανικῆς προεστὼς ὀρησκέας, τὴν καιρὸν ἀρπάσας, συνέβραπτεν αὐτὸς εἰς Ἀλεξάνδρειαν κατελθεῖν, ἐπὶ τῷ παραδύναι Λουκίῳ τῷ Ἀρειανῷ τὰς ἐνθάδε ἐκκλησίας. Καὶ ἐπεὶ καὶ βασιλεῖ ἐδόκει, ἔτι γὰρ περὶ τὴν Ἀντίχου διτῆς, σὺν δορυφωρίᾳ καθῆι πολλῆ, καὶ στρατιωτικῆς πλειστοῆς ἐπεπομένῃς χειρός· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Μάγνος ὁ τῶν βασιλικῶν ταμίας χρημάτων. Καὶ πρόσταγμα δὲ βασιλέως τῷ τοῦ ἔθνους ἡγεμόνι Παλλαδίῳ ἐπέμπετο, ὃ τι ἂν δέη Λουκίῳ καὶ Εὐζώιῳ καθυπουργεῖν. Καὶ Πέτρος μὲν καθείργυνοτο, ὡς εἴρηται· ἔπειτα δὲ καὶ εἰς Ῥώμην ἀπέπλεε. Λούκιος δὲ ὁ Ἀρειανὸς τοῖς ἱεροῖς Ἀθανασίου θώκοις ἐνὶ ὄρωτο. Ἐντεῦθεν δὲ περὶ τοὺς ἀλλαγῆς συνέβαινε πολλῶν χαλεπώτερον διατεθῆναι τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ· ἅμα γὰρ εἰσπεσῶν, ἐπεχείρει κατέχειν τὰς ἐκκλησίας. Ἐπεὶ δ' ἀντέπνευε τὸ πλῆθος, ἐπλέκατο μὲν ἡ στάσις τοῖς κληρικοῖς καὶ ταῖς ἱεραῖς παρθένοις· καὶ συμφορὰ συμφορὰς τοὺς ἀπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας διαδεχόμενοι ἐξεπίεζον· οἷα γὰρ τινες θῆρες ἀγρίως τῆ ποίμνῃ Χριστοῦ ἐπιθέμενοι, τοὺς μὲν εἰς φυγὴν ἔτρεπον, οἱ δὲ δεσμῶται ἦσαν συλλαμβανόμενοι· αὐθις δ' ἐκ τῶν δεσμῶν προαγόμενοι, ποικίλως ὑπεβάλλοντο τιμωρίας· ὄνουζι γὰρ καὶ βραχίαις ἤμιζοντο. Ἦσαν δὲ οἱ καὶ λαμπάσι πυρὸς ἀνεπλέγοντο· καὶ παντοδαπὰς ὕφισταντο τιμωρίας, τὰ οἴκοι πρῶτον διαρπαζόμενοι. Ἐπιδιδῶναι δὲ τῷ ποικίλῳ τῶν βρασάνων, παράδοξον ἐλογίζετο. Τὸ δὲ γε πρὸ τοῦ πείρην σχεῖν τῶν δεινῶν ἀπαλλαγῆναι τοῦ ζῆν, ἢ τό γε μετρίωτερον, φυγὴν καταδικασθῆναι μακάριον τε καὶ ζηλωτῶν ἐνομιζέτο. Καὶ πῶς ἂν τι ἐκδιηγῆσαιτο, ὅσα κακὰ ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ Λουκίου γεγέννητο; Ὡν Σαβίνος μὲν ὁ τὰ ἐκκλησιαστικὰ συγγραφάμενος ἤκιστα μέμνηται, τὰ τῶν φίλων Ἀρειανῶν ἐλαττώματα συγκαλύπτειν αἰρούμενος· ἀμεινον δ' αὐτὰ ὁ μακάριος Πέτρος ἐν ἰδίῳ συγγράμματι ἀρίστως ἐξετραγώδησε, καὶ ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις μετὰ τὴν ἐκ δεσμοτηρίου φυγὴν διεπέμψατο. Ὅ ὅδητα, μετὰ διήγησιν μιᾶς ἐνοσιουργίας Λουκίου τοῦ ἀσεβοῦς, τῷ παρόντι ἐνόησω συγγράμματι.

ubique ecclesias misit. Quod scriptum, cum prius unum saltem nefarium impii Lucii flagitium memoravero, volumini huic inseram.

Περὶ τοῦ γενομένου διωγμοῦ τοῖς κατ' Αἴγυπτον μοναστηρίοις παρὰ Λουκίου· καὶ περὶ τῶν μαθητῶν Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου, καὶ τῶν δύο ἀγίων Μακαρίων, ὡς ὑπερέβησαν διὰ τὴν πίστιν γερόμενοι, πολλὰ θαύματα διεπράξαντο.

De persecutione quam Lucius monasteriis Ægypti intulit, et de discipulis Antonii magni : et de duobus sanctis Macariis, ut propter fidem exsultantes, multa miracula ediderint.

Ὁ μὲν οὖν ἀξιάγαστος Πέτρος οὕτω φυγὰς εἰς Ῥώμην ἀπέπλει· οἱ δὲ τῆς Ἀρείου συμμορίας, καίπερ βραχεῖς ὄντες, τῶν κατ' Αἴγυπτον ἤρξαν ἐκκλησιῶν. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ πρόσταγμα ἐκ βασιλέως τῷ τοῦ ἔθνους ἡγουμένῳ ἐπέμπετο, διαγορεῦον τοὺς τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ὑπερισταμένους, ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ πάσης τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως ἐξελαύνεσθαι, ὅσους ἂν κελεύετε Λούκιος. Εὐζώλιος μὲν οὖν, ὅσα γε ἦν αὐτῷ πρὸς βουλῆς ἐπι τῆς Ἀλεξάνδρου ἀνύσας, αὐτὴς τὴν Ἀντιόχου κατέλαβεν· ὁ δὲ Λούκιος, καθὼς προστέτακτο, τὴν ἡγεμόνα τῆς κατ' Αἴγυπτον στρατιᾶς σὺν πολλῷ πλήθει συμμίκτη Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων καὶ τῶν ἀπὸ τῆς σφετέρης δόξης ληζῶν διήκει, καὶ τὸ στρατήγιον ἐπήγγυα κατὰ τῶν ἐν ἐρήμοις διατριβόντων μοναχῶν. Ἐν ἐλπίσι καὶ γὰρ ἦν, ὡς εἰ τούτοις εἰς ἔχλου γένηται, ἡσυχίας μάλιστ' ἐρῶσι, πειθηνίους ἔξειν, καὶ οὕτω καὶ τῶν ἐν πόλει περιγενέσθαι Χριστιανῶν· ἐπεὶ τοὶ γε πολλοὶ τηνικαῦτα καὶ Θεσπέσιοι ἄνδρες, ἦσαν τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ Θεβαῖδα μοναστηρίων προσετιχότες, τὴν Ἀρείου δόξαν μάλιστα ἐκτρέπόμενοι· οἷς τὰ πλήθη ἐπόμενα, τὰ ἴσα φρονεῖν περὶ πολλοῦ ἐποιοῖτο. Οὐτε γὰρ περὶ δογμάτων ἀδόλεσχεῖν ἤθελον, οὐτ' ἠπίσταντο· παρ' ἐκείνοις δ' εἶναι τὴν ἀλήθειαν ζῶντο, οἷ· καὶ Θεὸς ἐπακούων ἐνήργει παραδόξα· καὶ τοῖς λόγοις τῆς πίστεως, τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα ἐπεμαρτύρουν· ὁποίους τηνικαῦτα ἡγεμόνας εἶναι τῶν μοναχῶν ἐργάμεν· τοὺς δύο φημὶ Μακαρίους, τὸν Ἀλεξάνδρου καὶ τὸν ἄσθεν, ὧν καὶ πρόσθεν ἐμήσθημεν· Παμβῶ τε καὶ Ἡρακλειδῶν ἐκείνων ἀρίστως μαθητευθέντας τῷ καθηγεμόνι τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον μοναστηρίων, Ἀντωνίῳ τῷ πάνυ, καὶ τοὺς λοιποὺς αὐτοῦ φοιτητάς. Καὶ δὴ λογισάμενος Λούκιος ὡς οὐκ ἐγγένηται σφισιν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καθεστάναι, καὶ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας κρατῆσαι, εἰ μὴ τοὺς τῶν μοναχῶν ἄκρους ὁμοφρονεῖν αὐτοῖς ἀναγκάσει, ἐπεχειρεῖ τῷ ἔργῳ· καὶ ἐπεὶ πεθεῖν οὐκ εἶχε, τὴν βίαν προσῆγε. Καὶ ἐνοπλοὶ γυμνοὶ καὶ μὴδὲ χεῖρα αἰρουμένοις προτεινείν εἰς ἄμυναν ἐπελθόντες, ἐλειπῶς ἐξεπῆρθσαν· ὡς εἶναι λόγου κρείσσω τὰ κατ' αὐτῶν γενόμενα πάθη. Τέλος διημάρτανε τοῦ σκοποῦ, τοὺς αὐχένας ἐτοίμως πάντων ὑποκλινόντων τοῖς ξίφεσι· καὶ εἰ γε δέοι θανεῖν, μᾶλλον προθύμως ἐλέσθαι, ἢ τι τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων μετακινῆσαι. Καὶ δὴ λέγεται, προσδοκίμων αὐτοῖς ἐπιθέσθαι τῶν στρατιωτῶν, τινὰ πρὸς αὐτοὺς γενέσθαι, τὰ τῶν ποδῶν ἄρθρα διασσεισμένων· ποσὶ δὲ μὴ δυνάμενον οἰκείους ἐπιστηρίζεσθαι, βλάβους τὴν τῶν ποδῶν χρεῖαν ἀποπιηρῶν. Καὶ

Ac Petrus quidem ille admiratione dignus, ad eum modum Romam concessit. Qui vero factionis Arianæ erant, quantumvis pauci, ecclesiis in Ægypto imperarunt. Nec ita multo post, mandatum quoque ab imperatore ad gentis ejus præfectum missum est, quod Nicænæ fidei propugnatores a Lucio indicatos Alexandria et omni Ægyptia diocesi ejici jubebat. Porro Euzoius confectis Alexandriæ ex sententia rebus, rursus se Antiochiam contulit : Lucius vero, quemadmodum mandatum fuerat, et Ægyptii exercitus dux, cum magna multitudine ex Græcis et Judæis et Arianis mistim collecta, hostiliter prædas egit, et infesta signa contra monachos solitudinem incolentes duxit.

154 Ea enim spe erat, si iis quietem maxime consecrantibus molestiam turbulenter afferret, in potestate eos sua fore : proindeque et eos qui in urbibus essent, Christianos, a se devictum iri : quandoquidem multi ea tempestate venerandi in Ægypto et Thebaide viri monasteriis præbant, Arian opinionem maxime aversantes. Quos plebs ipsa secuta, ut eadem cum illis de religione sentiret, maximi faciebat. Neque enim illi de dogmatibus nugari voluere, ac ne potuere quidem. Penes eos autem veritatem esse arbitrati sunt, quorum preces Deus exaudiret, miraculorum edendorum facultatem eis tribuens, et qui fidei verba virtutis operationibus tanquam testimoniis confirmarent : quales tum monachorum duces fuisse novimus, Macarios duos, Alexandrinum et Urbanum, quorum antea meminimus : item Pambo, et Heraclidem illum, qui optime ab Antonio magno virtutis et Ægyptiorum monasteriorum antistite sunt eruditi, et alios ejusdem discipulos. Et cum Lucius secum ipse reparet, fieri nequitiam posse ut res Arianorum in tuto essent, et ipsi universalem sibi Ecclesiam subjicerent, nisi eos qui inter monachos summi essent, in sententiam suam pedibus ire cogerent, rem eam est aggressus. Et (1) quia suadendo nihil efficeret, ad vim se convertit. Itaque armati, nudis, et qui ne manum quidem defendendi causa extendere vellent, ingruentes (2), miserandum in modum eos affixerunt, ita ut cladem illis illatam verbis exponere non liceat. Postremo tamen cœptum id frustra fuit, quod omnes parati essent jugulum inclinatum gladiis præbere, et, si opus esset, mori potius alacriter, quam aliquid de Nicænis decretis mutare. Fertur vero et illud, cum impetum imminentium militum expectarent, quemdam apud eos fuisse, ex pedibus propter articu-

(1) Sozom. eod. cap. 20.

(2) Valens impietatem quam dudum meditans fuerat, operibus explens, legem tulit, ut monachi

militarent : nolentes per tribunos et milites fustibus interfici jussit. (Eutrop.)

lorum convulsionem adeo laborantem, ut illis insistere non posset, sed scipionibus quibusdam illorum vicem et usum expleret. Hunc illi oleo unctum in nomine Christi, quem Lucius persequeretur, surgere et domum ire jusserunt. At ille exsiliens, statim iter perfecit, eadem prorsus cum monachis istis colenda esse prædicans, quibus Deus, Lucium (4) accusantibus, gratiam suam concederet, et aurem tam benigne præberet, ut se tam diuturno morbo liberarint. **155** Verum ne iis quidem ipsis rebus eis consilii cæptique sui poenitentia incessit. Noctu enim hos oppressos atque comprehensos in insulam quamdam circumcirca lacu ingenti circumdatam miserunt, quam antiquitus homines superstitionis dæmoniacæ, qui doctrinam nostram prorsus non audissent, incolebant. Erat autem adhuc ibi perniciosi et pestiferi dæmonis antiquissimum delubrum, cujus cultu etiamnum maxime tenebantur. Postquam autem insulam attigerunt, sacerdotis filia, a dæmone agitata, ad eos venit. Quæ ubi cursu et clamore indecenti ad eos contenderet, insulæ incolæ, novitate ejus rei consternati, eam sunt secuti. Ubi vero ad navem, qua divini illi senes ad littus appulerant, accessit, dæmonium illam convellens humi projecit, et magno per illam clamore edito observavit, « Quidam, inquit, ad nos venistis, magni Dei ministri? Insulam namque istam jamdudum nos absque molestia et turba omni teneamus, et omnibus prope hominibus ignoti, et lacubus istis circumvallati hic latemus. Quod si deinceps vobis hanc regionem incolere visum est, libenter decedemus. » Talia dæmon per puellam vociferabatur. Qui simulatque ab illis increpitus silere jussus est, puella e vestigio cum pudore et modestia ad seipsam rediit. Et pater ejus atque insula omnis cum incolis universis Christianismum suscepit: templumque quod ibi erat, repurgatum, atque in ecclesiam transformatam, Christo dedicavit. Ea res quamprimum Alexandriam renuntiata Lucio non parum attulit mœroris. Factum enim inde est, ut non solum alienorum, verum etiam popularium suorum odium incurreret; perinde atque is qui non cum hominibus, sed cum ipso prorsus Deo bellum gereret. Itaque occulte statim, ut Macarii ad studia sua et in solitudinem redirent, præcepit. Satis quidem hæc crudelem Lucii impietatem indicant. Exactius tamen animi ejus inhumanitatem divini Petri litteræ declarant: quarum ego prolixitatem fugiens, quæ loco huic accommodata sunt, ex eis decerpam, et historiae adjiciam. Scribit autem ad hunc modum:

(4) In his Theodoretus fuisse scribit duos Macarios, et Isidorum, lib. iv, cap. 21. (Theod. eod. cap. 21.)

ἄθ' τοῦτον ἐλαίῳ χρίσαντες, παρεκέλευοντο ἐπὶ τῷ Χριστοῦ ὀνόματι, ὃν Λούκιος διώκει, ἀνίστασθαι. καὶ οὐκ ἔδει ἐπιέναι. Ὁ δ' εὐθὺς ἀλλόμενος, τὴν ἔδδν ἤνευεν, ἀρθὴν κηρύττων ὡς τὰ ἴσα τοῦτοις χρειῶν σέβειν, οἷς καὶ Θεὸς τὴν χάριν ἐπιψηφίζεται, τῇ κατηγορίᾳ Λουκίου· οἷς καὶ οὐ παρέσχευεν εὐήκοον, τὸν κάμνοντα τοῦ παλαίου ἀπαλλάξας πάθους. Οὐ μὴν καὶ τούτων γενομένων, μετὰ μελὸς ἐκείνοις εἰσῆγε ἐπιθουλεύουσι· νύκτωρ καὶ γὰρ ἐπιόντες, καὶ τούτους ἀναρπαζάμενοι, ἐπὶ τινι νήσῳ ἀπήγαγον. κύκλω λίμνην περιβεβλημένην πολλήν, ἣν ἐξ ἀρχαίου ἀνδρες, ὄψκον δεισιδαιμονίᾳ μάλα συζῶντες, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος πάμπαν ἀνήκοοι. Ἦν δ' αὐτοῖς ἐκεῖσε καὶ παλαιάτατον τέμενος ἀλάστορος δαίμονος, οὗ πολὺ τὸ σέβας παρ' αὐτοῖς ἐντετηκὸς μάλιστα ἦν. Ἐπεὶ δὲ τῆς νήσου ἐπέβαινον, δαίμονι κατάσχετον γενομένην τὴν τοῦ ἱερέως θυγατέρα παρ' ἐκείνους ἤκειν. Ὡς δὲ δρόμῳ θέουσα βοή ἀκόσμη τοῦ πρόσω εἶχετο, οἱ τὴν νήσον οἰκοῦντες, τῷ ξένην τοῦ πράγματος ἐκπληκτοὶ γεγονότες, κατόπιν ἐδίωκον. Ἐπεὶ δ' ἐπὶ τὴν ναῦν ἦ τοῦς θείους πρεσβύτας καθώρμιζεν, ἐγεγόνοι, σπαράξαν αὐτὴν τὸ δαιμόνιον, εἰς γῆν ἐβρίπτε· μέγα δὲ κράζον δι' ἐκείνης, ἐποτυϊάτο, « Ἴνα τί, λέγων, πρὸς ἡμᾶς ἤκατε, Θεοῦ μεγάλου θεράποντες; τήνδε γὰρ ἡμεῖς τὴν νήσον ἐκ πολλοῦ κατοικοῦμεν, οὐδεὶς δὲ ὄχλου γινόμενοι, πᾶσι δ' ἀνθρώποις σχεδὸν ἄγνωτες ὄντες· καὶ ταυταῖσι ταῖς λίμναις περιπεφραγμένοι λανθάνομεν. Εἰ δὲ τοῦ λο. τοῦ φίλον ὑμῖν τῷ χώρῳ τούτῳ ἐνδιατάσθαι, ἐκόντες ἀναχωρήσομεν. » Καὶ τοιαῦτα μὲν ὁ δαίμων διὰ τῆς κόρης ἐφθέγγετο. Ἐπεὶ δ' ἐπετιμάτο παρ' ἐκείνων αἰγῶν, ἡ μὲν παῖς αὐτίκα σώφρων ἦν· ὁ δὲ τῆς κόρης πατήρ καὶ ἡ νήσος ἅπαντα πανδημεῖ τὰ Χριστιανῶν κατησπάξτε· καὶ τὸν ἐκεῖσε νεῶν μετασκευασάμενοι, εἰς ἐκκλησίαν καθίστων Χριστοῦ. Τάχος δὲ ταῦτα τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔφθανε· καὶ οὐ μέτρια ἐλύπει τὸν Λούκιον. Συνέβαινε γὰρ ἐντεῦθεν, μὴ παρὰ τῶν ἀλλοτρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν οἰκείων ἐν μίσει εἶναι, ἅτε δὴ μὴ ἀνθρώποις, ἀλλ' ἀντικρὺς Θεῷ διὰ μάχης ἴων. Καὶ αὐτίκα λάθρα τοὺς ἀμφὶ Μακάριον ἐπὶ τὰ οἰκεία ἤθη καὶ τὴν ἔρημον ἐπανέειναι προσέτατεν. Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα τοῦ Λουκίου δεῖξαι τὴν τῆς ἀσεβείας ὁμότητα· λεπτότερον δὲ οἶμαι διδάξαι τοῦ θεοπεσίου Πέτρου τὰ γράμματα τὸ τῆς γνώμης ἀπάνθρωπον. Ἐγὼ δὲ τὸ μῆκος τῆς ἐπιστολῆς φεύγειν, ὅσα πρόσφορα τῇ μετὰ χεῖρας ὑποθέσει, ἐκείθεν ἐρανισάμενος, τῇ συγγραφῇ παραθήσω. Γράφει δὲ οὕτω·

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Α

156 CAPUT XXVIII.

Ἐπιστολὴ Πέτρου τοῦ Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου, διηγουμένη ὅσα δεινὰ Οὐάλης καὶ οἱ δὲ Ἀρτείου τοῖς κατ' Αἴγυπτον ἐπραξεν.

Epistola Petri Alexandrini episcopi, exponens quæ mala et clades Valens et Ariani in Ægypto piis intulerint.

« Ὁ τοῦ ἔθνους ἡγεμονεύων Παλλάδιος, ἔθνικος ὄντην ἀφρεσιν, καὶ τῶν εἰδῶλῶν ἀεὶ προκυλινδούμενος, κατὰ Χριστοῦ στρατεύεσθαι πολλάκις μελέτησας, τὰ προειρημένα συναθροίσας πλήθη, ὄρμα κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ὡς ὑποτάξαι βαρβάρους ἐπαγόμενος. Τότε δὴ, τότε χεῖριστα γέγονεν ἡ δὴ καὶ μόνον ὑπαγορεύσαι θέλω, τῆς μνήμης ὁδόνην μοι παρεχούσης, ἐπαφίχα δακρύων ἀμέτρων φορᾶν καὶ ἐπὶ πολὺ ἔμεινα ἀν τοῦτο πάσχων, εἰ μὴ θεῖω λογισμῷ λωφῆσαι παρεσκευάσατο. Ἐν γὰρ τῇ καλούμενῃ ἐκκλησίᾳ Θεωῶ ἐπεισεθρόντα τὰ πλήθη, ἀντιβημάτων σεμνῶν εἰδῶλων εὐφημίας ἐπήφριον, ἀντιθεῖων Γραφῶν ἀναγνώσεως κρότους χειρῶν ἀσίμνους, καὶ κεκλασμένα; μετ' αἰσχροτήτος φωνάς· κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ παρθένων ὕδρες, ἃς γλῶττα προφέρειν οὐκ ἀνέχεται· καὶ αἰσχρὸν γὰρ ἐστὶ καὶ λέγειν· καὶ γὰρ μόνον τις τῶν εὐφρονούντων ταῦτα ἀκούσας, ἔβυσσε τὰς ἀκοάς· καὶ μᾶλλον ἠύξαστο ἀν γενέσθαι κωφός, ἢ αὐτῆσθεος γενέσθαι τῆς αἰσχρολογίας αὐτῶν· ἀλλ' ἔβθε λόγος· ἀκούμενοι, λόγοι; ἐξημέρτανον, καὶ μὴ πράξει τὴν τῶν λόγων ἐνίκων ἀτέλειαν· εὐύποιστο; γὰρ ἡ λοιδορία κἄν οἷα δὴ ποτ' οὖν τυγχάνη, παρ' οἷς οἰκεῖ Χριστοῦ φρόνησις καὶ θεῖα διδάγματα. Αὐτοὶ τοίνυν οὗτοι ὀργῆς σκευὴ τυγχάνοντες, κατηρητισμένοι εἰς ἀπόλειαν, τὴν βίνα σιμῶσαντες, ψύφον ἀσελεῖ ἀπὸ τῶν μυκτήρων μακρὸν, καὶ, ἐν' οὕτως εἶπω, ὡς ἀπὸ κρουνοῦ προχέοντες, τὴν μὲν ἐσθῆτα διέβρῆσσον τῶν ἁγίων τοῦ Χριστοῦ παρθένων, ὧν ἡ ἀσκησις τύπον ἁγίων ἀγγέλων ἐχαρὰκτίριζεν· ὡς δ' ἡ φύσις ἔχει, γυμνάς πᾶσαν τὴν πόλιν ἐθροάμθευον, διαπαίζοντες μετὰ ἀσελείας δὴν τρόπον ἐβούλοντο· καὶ ὅλως ὡμὰ καὶ ξένα τὰ γενόμενα, γυμνοῦντες δημοσίᾳ περιήγον. Εἰ γοῦν τις ἐπὶ τούτοις συμπαθῶν ἐκώλυε παρηνέσεως χρώμενος λόγοις, τραυματίας ἀπελύετο. Ἀλλὰ φεῦ τῶν συμφορῶν! πολλὰ βίασαν φθορὰν ὑπέστησαν σώματος· πολλὰ τῶν παρθένων βροπάλοις κατὰ κεφαλῆς τυπτόμενα, ἔμεινον ἀχαιεῖς, οὐκ ἐπιτρεπομένων τῶν σωμάτων οὐδὲ τῆ ὁσίᾳ παραδίδοσθαι ταφῇ. Πολλὰ οὖν μέρι σήμερον, τῶν γονέων ὀδυρομένων, οὐχ εὐρίσχετα σώματα.

« Palladius gentis præfectus, cum ethnicus et gentilis superstitionis esset, atque ad pedes simulacrorum semper provolveretur, et quod sæpe antea bellum adversum Christum meditatus esset, ea quam diximus multitudine contracta, impetum in ecclesiam fecit, perinde atque barbaros subjungere pergeret. Tum sane, tum res pessimæ sunt admixsæ: quas cum dicere tantum vellem, quod memoria earum dolorem mihi renovaret, ingentem vim lacrymarum emisi. Ac diu profecto in eo luctu permansissem, nisi divina cogitatione mœrorem eum laxavissem. Postquam namque in ecclesiam, quæ Theonæ dicitur, turbæ populorum irruerunt, pro sacris verbis acclamationes fœstas simulacrorum, pro divinarum Scripturarum lectione impuros manuum plausus, et infractas sædasque voces ediderunt. Contra Christi virgines eas contumelias evomuerunt, a quibus profereendis lingua abhorret: turpe enim est eas proloqui; atque si quis sanæ mentis eas modo audiat, aures obstruat, et surdus potius fieri optet, quam ut ipse tam fœdorum verborum auditor sit. Sed utinam verbis contenti, verbis saltem sævissent, et factis ipsis verborum impuritatem non superassent. Perferri enim ab eis qualescunq; etiam convicium facile potest, in quibus Christi sensus et divina doctrina est. Isti igitur ipsi qui sunt vasa iræ, præparati ad interitum, nasum deprimentes, sonitum impudicum naribus, eumdemque ingentem, perinde atque (ut ita dicam) ex aquæductu emisissent, et vestem sanctarum Christi virginum, quarum vitæ institutum typum atque formam sanctorum angelorum expressam refert, dilacerarunt: atque ut natura ipsa fert, nudas eas per urbem omnem veluti in triumpho duxerunt, lascive atque impudice, quo placitum esset modo, eis illudentes, et (fera prorsus et inaudita, quæ fiebant, erant) publicitus ita nudatas circumagentes. Ac si quis earum propter rei indignitatem misertus, blandis admonitionis vocibus usus factum inhiberet, is vulnere iude reportato abibat. **157** Sed, o calamitates! Multæ justæ sepulturæ mandari non permetterentur. Quæ

Ἀλλὰ τί τὰ μικρὰ πρὸς τὰ μεγάλα διεξέρχομαι; Τί δὲ τούτοις ἐμβραδύνω, καὶ μὴ σφοδρῶς ἐπὶ τὰ κατεπείγοντα βαίνω; Ἐφ' οἷς εἰ οἶδα ὅτι θαυμάσετε καὶ μενεῖτε ἐπὶ πολὺ σὺν ἡμῖν ἀχαιεῖς ἐξιστάμενοι τῆς φιλανθρωπίας τὸν Κύριον, ὅτι μὴ ἀρδην τὸ δλον συνέστειλεν. Ἄ γὰρ κατὰ τὸ γεγραμμένον μήτε γέγονε μήτε ἠκούσθη ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, ταῦτα ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου ἐπετέλουον οἱ θουσεθεῖς. Ὡς γὰρ ἐν κρηπίδι σκηπῆς ἀτάκτου παιδα τὴν ἀβέβητα φύσιν ἐξαρνησάμενον, καὶ τὴν

« Verum quid ego parva hæc, si cum magnis altis conferas, commemoro? Quid his immoror, et non potius ad ea quæ majoris sunt indignitatis, statim transeo? quæ vos, sat scio, admirabimini, et diutius nobiscum consternabimini, ad Domini erga genus humanum amorem et benignitatem, quod non res simul universas prorsus deleverit, obstupescentes. Quæ namque, juxta id quod scriptum est, neque facta sunt, neque audita in diebus patrum nostrorum, ea in ipso sanctiore sacro-

rum altari peregerunt impii. Nam veluti in prosce-
nio ludorum dissolutorum, ut puer sexum masculi
albugans, et mulieris expetens, stibio (sicuti
scriptum est) oculis perunctis, et fuco facie rubri-
cata, quemadmodum quæ apud eos sunt simula-
cra, habitu muliebri, in ipso sanctiore altari, ubi
descensum Spiritus sancti invocamus, conversione
scite in orbem facta, huc atque illuc manibus
gesticulans saltaret, fecerunt: prolixè admodum
ridentes, atque nefarias voces addentes. Alii au-
tem et hoc ipsum factum non satis ad obscenam
temeritatem esse putantes, et quæ jam patrata
fuerant, decora potius quàm nefanda existimantes,
ex ipsis quemdam obscena sceditate notissimum,
vete detracta, et pudenda etiam corporis parte,
prout naturæ fert habitus, nu'data, ecclesiæ throno
imposuerunt, et scdum contra Christum concio-
natorem appellarunt: nam pro divinis verbis tur-
pitudinem protulit, pro oratione gravi et sancta
impudicam lasciviam, pro pietate impietatem, ac
temperantia fornicationem, adulterium, masculo-
rum concubitum, furum, cibum et potum una
esse docens.

« Cum hæc ita se haberent, et ego ex ecclesia
secederem, (quomodo enim id non facerem, cum
ibi militaris furor obtineret, **158** cum plebs ad
dissolutam licentiam venalis, cum largitiones
pecuniarum, cum ethnicorum seu gentilium ma-
nus maximis nixæ pollicitationibus regnarent?)
successor meus in eam est missus, qui episcopa-
tum veluti profanam dignitatem auro redemit,
Lucius quidam, lupi (λύκου) improbitatis et actio-
num studiosus, non recte sentientium episcopo-
rum concilio, non legitimorum verorumque clerico-
rum calculis, non populi flagitatione, sicuti eccle-
siasticæ produnt sanctiones, lectus. Aderant au-
tem ei (simplici namque et facili introitu urbem
ingredi non potuit) non episcopi aliqui, non pre-
sbyteri, non diaconi, non populi catervæ: non
cum monachi hymnos et laudes ex Scripturis coi-
cinentes produxere; sed Euzoius affuit, qui du-
dum, cum diaconus nostræ hujus Alexandriae esset,
una cum Ario in sancta et magna synodo Nicææ,
ordine notus, præsidentia sua nunc Antiochena
vastat ecclesiam; et comitatensium largitionum
comes, qui secum immensam militum multitudi-
nem adduxit, omni genere impietatis semper cla-
rus, nomine Magnus: nam Juliani temporibus
ecclesiam Beryti, quæ Phœniciæ insignis urbs est,
incendit, quam sub Joviniano beatæ memoriæ
principe impendio ipse suo restituere est coactus;
tibus imperator humanissimus ei pepercisset.

« Convenit ergo ex isto vestrum pietatis stu-
dium, quod ad vindictam factorum excitari velim,
existimare, qualia et quanta in Christi Ecclesiam,
eo ipso quem diximus tyranno nobis imminente,
commissa sint flagitia. Simulatque enim, qui a
pietate vestra et recte ubique sentientibus Chri-
stianis atque episcopis sæpius est damnatus, Lu-
cius in urbem justis de causis sibi infestam per-

A γυναικειαν ποθήσαντα, στίμνει κατά τὸ γεγραμμέ-
νον τοὺς ὀφθαλοὺς διαχρυσάμενον, καὶ φύκει τὰς
ὄψεις ἐρυθρήναντα, ὡς τὰ παρ' αὐτοῖς εἰδῶλα θηλυ-
μόρφῳ τῷ σχήματι ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θυσαπτηρίου, ἐνθα
κάθοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπικαλούμεθα, εὐκώ-
κλῃ τῇ στροφῇ ὄδε κάκιστε τῷ χεῖρε σχηματίζομε-
νον, ὀρχεῖσθαι παρεσκευάσαν· πλατὺ μὲν γελῶντες,
ἀθέσμου; δὲ ἐπαφιέντες φωνάς. Οἱ δὲ πάλιν καὶ
τοῦτο πρὸς ἀταξίαν ἠγασάμενοι, καὶ τὰ παρφηκτότα
εὐπρεπῆ μᾶλλον ἤπειρ ἀθεσμία λογισάμενοι, ἐξ αὐτῶν
ἓνα γνωριμώτατον ἐν αἰσχρότητι, ἐμοῦ τὴν ἐσθῆτα
καὶ τὴν αἰδῶ γυμνωτάμενοι, ὡς ἡ φύσις ἔχει σχή-
ματος, τῷ τῆς ἐκκλησίας ἐπιδικάσαντες θρόνον, δη-
μηγόρον αἰσχρὴν κατὰ Χριστοῦ προσαγορεύσαντες.
B Ἄντι γὰρ θείων βημάτων αἰσχρότητα προῦβάλλετο,
ἀντι σεμνῶν λόγων ἀσέλγεια, ἀντ' εὐσεβείας ἀσε-
βεια, ἀντι ἐγκρατείας πορνεῖαν, μοιχείαν, ἀρσενο-
κοίτην, κλοπὴν, πόσιν καὶ βρῶσιν τῷ βίῳ πρὸς τοῖς
ἄλλοις εἰσηγούμενος εἶναι χρήσιμα.

C
D
« Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, κάμου τῆς ἐκκλησίας
ὑπαναχωρήσαντος (πῶς γὰρ οὐχί, ὅπου στρατιωτῶν
ἐφοδοί, ὅπου δῆμος πρὸς ἀταξίαν ἀργυρώνητος, ὅπου
φιλοτιμίαι χρημάτων καὶ ἐθνικῶν πλήθη μετὰ με-
γίστων ὑποσχέσεων;) ἡμέτερος δὴθεν ἀποστέλλεται
διάδοχος, χρυσίου τὴν ἐπισκοπὴν ὡς ἀξίωμα κομι-
κῶν ἠγασάμενος, Λούκιος τις, λύκου τὴν πονηρίαν
καὶ τὰς πράξεις ἔχειν ἐπουδακῶς, οὐκ ἐπισκότων
ὀρθοδόξων συνόδῳ, οὐ ψήφῳ κληρικῶν ἀληθινῶν, οὐκ
αἰτήσαι λαῶν, ὡς οἱ τῆς Ἐκκλησίας διαγορευούσι
θεσμοί. Τῷ δὲ τοιοῦτῳ συνῆσαν (ἀπλῆ γὰρ εἰσόδῳ
τῆς πόλεως ἐπιβαίνειν οὐκ ἠδύνατο) οὐκ ἐπισκόπων
τινὲς, οὐ πρεσβυτέρων, οὐ διακόνων, οὐ λαῶν πλήθη,
οὐ προΐνον τοῦτον μονάζοντες ὕμνου; ἐκ Γραφῶν
ἀναπέμποντες· ἀλλ' Εὐζόϊτος ἦν, ὁ πρίϋην μὲν σὺν
Ἄρειῳ καθαιρεθείς, διάκονος ὢν τῆς κατ' ἡμᾶς
Ἀλεξανδρείας ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν ἀγίῃ καὶ μεγάλῃ
συνόδῳ, ἀρτι δὲ προστασία τὴν Ἀντιοχείαν λυμαι-
νόμενος· καὶ ὁ τῶν κομητατείων δὲ λαργιτιῶνων
κόμης, στρατιωτῶν ἐπαγόμενος· πληθὺν ἀμετρον, ὁ
ἐν πάσῃ ἀσεβείᾳ ἀεὶ γνωριζόμενος, Μάγνος τοβνομα-
ζες ἐν Ἰουλιανῷ καιρῷ τὴν Βηρυτιῶν ἐκκλησίαν
ἐμπρήσας, Φοινίκων δ' αὕτη πόλις ἐπιφανής, ἐν τοῖς
ἐπὶ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Ἰουδιανοῦ χρόνοις ἐξ
οικείων ἀνορθῶσαι ταύτην κατηναγκάσθη, ὀλίγου
καὶ τὴν κεφαλὴν τμηθείς, εἰ μὴ φιλανθρωπίαις ἐκ
πολλῆς περιδρομῆς ἔτυχε βασιλικῆς.

E
« Ἀναλογισασθαι τοῖνον ἐκ τούτου τὸν ἡμέτερον
ζῆλον προσήκει, ὃν διεγερθῆναι πρὸς ἐκδικίαν τῶν
γενομένων παρακαλῶ, οἷα καὶ ἤλιχα τὰ πλημμελη-
θέντα κατὰ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τοιοῦτου τυ-
ράννου τοῦ προσετημένου καθ' ἡμῶν ἐπαναστάτος.
Ἄμα γὰρ ὁ παρὰ τῆς ἡμέτερας θεοσεβείας καὶ τῶν
ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξων καὶ τῶν ἐπισκόπων πολλάκις
ἀπαγορευθείς Λούκιος, τῆς πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς δια-

μελέτης, ἐπὶ εὐλόγοις ταῖς προφάσεσιν ἐπέστη πό-
 λεως· οὐ γὰρ (1) μόνον, ὡς ὁ δύσφημος ἐν Ψαλμοῖς
 ἔρωον λέγει, Οὐκ ἔστι θεὸς ἀληθινὸς ὁ Χριστὸς,
 ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι διεφάρη· καὶ διέφθειρε,
 χαίρων ἐπὶ ταῖς βλασφημίαις ταῖς κατὰ τοῦ Σωτήρος
 πεμπομέναις παρὰ τῶν τῆ κτίσει λατρευόντων παρὰ
 τὸν κτίσαντα· πῶς γὰρ οὐχί, ὅπου γε παραπλήσιον
 Ἑλλήσιν ἔχων τὸ φρόνημα, προσφάτω τομᾶ ὁ ἀλι-
 τήριος σέβειν Θεῶ; Ἐπὶ ὕψει γὰρ αὐτοῦ τούτους
 τοὺς ἐπαίνους ἐπεμπον· Καλῶς ἤλθεσ, ἐπίσκοπε,
 Ὡδὸν μὴ λέγων. Ὁ Σαράπις σε φιλῶν εἰσήνεγκε, τὸ
 πάτριον εἰδῶλον ἑαυτῶν ὀνομάζοντες. Αὐτίκα γὰρ
 βροπῆς οὐδεμιᾶς παρελθούσης, ὁ προειρημένος Μάγνος,
 ὁ τῆς ἀσεβείας αὐτῷ κοιωνὸς ἀδιάρετος, καὶ δορυ-
 φόρος πικρὸς καὶ σαράπησι ὀμότατος, συναθροσας
 καὶ τὰ ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ φροντίδα ἐπανακείμενα πλήθη,
 πρεσβυτέρους καὶ διακόνους τὸν ἀριθμὸν ἑνεακαί-
 δεκα συλλαβόμενος, ὧν τινες τὸ ὀδοχοστέον ὑπερ-
 βεβήκασιν ἔτος, ὡς ἀλόντας ἐπὶ μυσαρῶ τινι καὶ
 νόμῳ Ῥωμαίων ἐχθρῶ, δημόσιον ὄρισας κριτή-
 ριον κατηνάγκαζεν (οὐκ εἰδὼς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς
 Χριστιανῶν νόμους) τὴν πατρῴαν παρὰ τῶν ἀποστό-
 λων διὰ τῶν Πατέρων ἀποδοθεῖσαν ἡμῖν προδιδόναι
 πίστιν· ἡδόμενον ἐπὶ τοῦτω καὶ τὸν φιλανθρωπώτα-
 τον Ἀβγούστον Οὐάλεντα διιχυριζόμενος· Πείσθητε,
 τάλανες, λέγων μεγάλη τῆ φωνῆ, τῷ τῶν Ἀρειανῶν
 φρονήματι, πείσθητε· συγγνωμονήσει γὰρ ὁμῖν τὸ
 θέτον, κἂν ἀληθῆ σέβητε θρησκείαν, οὐκ αὐθαιρέτως
 ἀλλὰ πρὸς ἀνάγκην τοῦτο πράξασι. Τῆ μὲν γὰρ
 ἀνάγκη ἀπολογία περιλείπεται· τῷ δὲ αὐθαιρέτῳ
 ἀκολουθεῖ κατηγορία· διὸ τοιούτους λογισμοῦς πρὸ
 ὀρθαλμῶν τιθέμενοι, ἤχετε πρόθυμοι μέλλουσαν
 ἀποθέμενοι πάντα, τῷ Ἀρείου ὑπογράφοντες δόγματι,
 ὃ νῦν κηρύττει ὀνομαστί Λούκιον· λέγων· εὐ εἰδότες
 ὡς πειθαρχοῦντες, χρήματα καὶ πόρους καὶ γέρας
 παρὰ βασιλέως ἔχετε· ἀπανκινόμενοι δὲ, εἰρκτικῆς καὶ
 στρεβῶν, καὶ βασάνων, καὶ μαστίγων, καὶ δαμα-
 στηρίων πείραν λήψασθε· χρημάτων ὀμοῦ καὶ κτη-
 μάτων στερηθέντες, καὶ τῆς πατρίδος μεταναστάντες,
 εἰς χυλεποὺς οἰκῆσαι τόπους κατακριθήσεσθε. Ἄλλ'
 οὕτως μὲν ὁ γενναῖος, ἀγάπη τὴν ἀπειλὴν κεράσας,
 μεταναστῆσαι τῆς εὐσεβοῦς τοὺς πάντας καὶ πρὸ-
 τρέπετο καὶ κατηνάγκαζε γνώμης· οἱ δὲ πικρότερον
 βιάσαντο πάσης τὴν εἰς εὐσέθειαν προδοσίαν ἡγησά-
 μενοι (ἔχει γὰρ οὕτω), τοιοῦτο πρὸς αὐτὸν ἀναγκα-
 ζόμενοι ἀπήντησαν ῥήμασιν, ἀρετῆ καὶ γενναίῳ φρο-
 νήματι ὀμοῦ τὴν ἀπάτην καὶ τῆς ἀπειλᾶς ὑποτάξαν-
 τες· Πέπασσο λοιπὸν, πέπασσο τοῦτοις ἡμᾶς ἐκ-
 φοβῶν τοῖς ῥήμασιν· ἔπεχε εἰκαῖα προφέρειν ἐπιχει-
 ρήματα. Ἡμεῖς γὰρ οὔτε νήλυν οὔτε πρόσφατον
 σέβοντες; Θεὸν, κἂν ἐπαφρίζης κυμαίνων εἰκῆ καὶ
 πρόσρήσση; ὡς βλαῖος ἀνεμος, τῆς εὐσεβείας· ἀχρι
 θανάτου ἐμπολιτευόμεθα δόγμασιν· οὐκ ἀδύναμον,
 οὐκ ἄσφοδον, οὐ χωρὶς ἀληθείας· πῶποτε φρονήσαντες;
 Θεόν· οὐ ποτὲ μὲν ὄντα Πατέρα, ποτὲ δὲ μὴ ὄντα,
 κατὰ τὸν δυσσεβῆ τοῦτον Ἀρεῖαν, χρονικὸν ἢ πρόσ-
 καιρον δοξάζοντες τὸν Υἱόν. Εἰ γὰρ κτίσμα κατὰ
 τοὺς Ἀρειομανίτας ὁ Υἱὸς, οὐχ ὑπάρχων Πατρὶ εἰς
 τὸ εἶναι συσπῆσεται, καὶ ὁ Πατὴρ οὐχ ὑπεστώτος

venit. Non enim solum, ut infamis ille in Psalmis
 insipiens, dicit : Non est Deus verus Christus, sed
 etiam studiis suis et ipse corruptus est, et alios
 corruptit; blasphemias quæ in Servatorem ab eis
 effunduntur, qui creaturam præterito Creatore
 colunt, gaudens. Quidni autem hoc faceret, cum
 consimilem cum Græcis obtinens sensum, cultum
 audeat exhibere recens promulgato Deo, homo
 pestilentissimus? Nam in ipsius conspectu ejusce-
 modi decantatæ sunt laudes : **159** Auspicato ad-
 venisti, episcopo, qui Filium non dicas. Scrapis te,
 cui charus es, adduxit : patrio sic eorum idolo
 nominato. Confestim momento nullo prætermisso,
 is quem diximus Magnus, conjunctissimus illi im-
 pietatis socius, et satelles acerbissimus, satra-
 pesque crudelissimus, collectis quæ sub ejus cura
 sunt cohortibus, presbyteros et diaconos decem
 et novem comprehendit, quorum nonnulli octo-
 gesimum excessere annum. Atque eos non aliter
 atque in abominando quopiam et legibus Romanis
 adverso scelere captos, publico instituto judicio,
 cogere (Christianorum virtutis leges ignorans), ut
 patriam ab apostolis per Patrum traditiones ac-
 ceptam fidem proderent, conatus est. Eaque re
 delectatum iri humanissimum Valentem Augustum
 confirmavit : Sequimini, o miseri, magna voce
 dicens, Arianorum sententiam; sequimini, et id
 persuaderi vobis patimini. Ignoscet enim vobis
 Deus, etiamsi veram colitis religionem, qui non
 arbitrio id vestro, sed necessitate adducti faciatis.
 C. Necessitati namque sua reliqua est defensio : vol-
 untate autem sua consulto quidquam facientem
 crimen et accusatio consequitur. Quapropter ra-
 tiones ejusmodi ob oculos vobis ponentes, nulla mora
 interposita, propensis animis ad partes hasce con-
 cedite, et Ariano dogmati subscribite, quod nunc
 nominatim Lucius prædicat : illud persuasum ha-
 bentes, si dicto principis audientes fueritis, pecu-
 nias, opes et honores accipietis; sin contra nite-
 mini, carcerem, ludiculas, tormenta, flagra, et
 coercionem experiemini; et cum pecuniis simul
 et possessionibus multati, tum patria ejecti, ad
 loca dura et gravia incolenda condemnabimini.
 Ita quidem generosus (si Deo placet) vir, minas
 D. charitate temperans, cohortatione simul et neces-
 sitate, a pia sententia omnes abducere volebat.
 At illi cruciatibus omnibus pietatis prodicionem
 acerbiorum esse putantes, et recte quidem (sic
 enim res habet), hujuscemodi ei verbis necessario,
 virtute et animo præsentem, insidias simul et minas
 ejus refellentes, obviam iere : Desine tandem,
 desine talibus nos terrere verbis : intermitte vana
 afferre epicheremata et aggressiones. Nos siquidem
 neque nuperum neque novitium colentes Deum,
 quamvis fluctibus frustra tumescens despumes, et
 tanquam violentus ventus incumbas, **160** tamen
 ad mortem usque in veræ pietatis dogmatibus
 perdurabimus : non invalidum, non insipientem,
 non a veritate sejunctum credentes atque colentes

icum; neque qui aliquando quidem fuerit Patrem (1), aliquando autem non fuerit, juxta impium hunc Arianum, temporalem aut momentaneum opinantes Filium. Nam si, ut furentes Ariani volunt, creatura est Filius, non existens Patri *ὁμοούσιος*, consubstantialis, eo etiam ut non fuerit, redigeretur Pater, non subsistente scilicet Filio, non existens aliquando, secundum ipsos, Pater. Sin semper Pater est, subsistente videlicet qui ex eo est vero (Filio), et quidem non juxta defluxum germinis (perpeptioni enim Deus obnoxius non est); quomodo non amens et insanus est, qui fuisse aliquando opinatur, cum non fuerit Filius: per quem omnia ut essent, secundum gratiam, constiterit? Nostri igitur ex orbe universo Patres, sine patre, facti sunt, Nicææ coacti, prava Arii opinione, quam junior iste nunc defendit, anathemate jugulata, non *ἑτεροούσιον*, hoc est, alterius substantiæ, quod nunc nos dicere cogere vultis, Filium a Patre dixerunt, verum ex ejus substantia. Quod sic per piam sententiam rite intelligentes, ex multis divinatorum verborum argumentis *ὁμοούσιον*, consubstantiale, sunt professi.

Talia atque his similia cum dixissent, in carcere eos diebus multis habuit, futurum ratus, ut a pia dimoveret sententia. Illi autem, quemadmodum generosissimi quique athlete, in stadio metum omni exstinguentes, et seipsos per livinas cogitationes fortibus Patrum factis instrumentis, fiducias etiam ipsas et tormenta pro gymnasio et exercitio virtutis habentes, fortissimam de vera pietate obtinuerunt mentem. Atque eis qui theatrum et spectaculum, ut beatus Apostolus scribit, et angelis et hominibus facti essent, sic decertantibus accurrit civitas universa, Christi athletas spectatura, qui constantia, torquentis quæsitores vincebant flagra, et per patientiam tropæa contra impietatem statuebant, triumphumque de Arianis exhibebant: cum quidem acerbus iste inimicus, eos per minas et insidias sibi subjectos, se eis qui in Christum impii sunt, dediturum existimaret. Sedenim tormentorum vi et impetu per graves adinventiones jam defessus, populo omni multifariam ploratu vario quiritante, acerbus ille et ab omni humanitate alienus quæsitores, **161** collecta rursus ad dissolutam confusionem manu illa sua, ad iudicium illos, seu potius ad pristinam præjudicatamque condemnationem, in portum maris vocat, cum quidem more suo simulacrorum cultores et Judæi contra eos magno redemptos emitterent clamores. Et quia illi in apertam furentium Arianorum impietatem pedibus ire nollent, plebe cuncta pro tribunali plangente, sententia fertur: Alexandria eos ejectos, Heliopolim Phœnicie incolere debere, ubi ex habitatoribus omnibus aliquis Christi nomen (simulacrorum enim cultui dediti sunt omnes) ne audire quidem sustinet. Et vestigio eis scapham conscendere jussis, in portu ipse stans (in propinquo enim, in lavacro publico, condemnationis adversus eos sententiam

αὐτοῦ Υἱοῦ, οὐκ ὦν ποτε κατ' αὐτοὺς Πατὴρ. Εἰ δὲ αὐτὸ Πατὴρ ἐστίν, ὑπερσώτως δηλονότι τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἀληθινοῦ, καὶ οὐ κατ' ἀπόρροιαν γεννήματος (ἀπαθῆς γὰρ ὁ Θεός)· πῶς οὐκ ἄφρων καὶ μανιώδης, εἰ Ἦν ὅτε οὐκ ἦν, φρονῶν τὸν Υἱὸν, δι' οὗ τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι κατὰ χάριν συνέστη; Οἱ γοῦν ἡμέτεροι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην Πατέρες, ὦν ἐκπεσόντες οὗτοι εἰκότως ἀπάτορες γεγόνασιν, ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες, ἀναθεματίσαντες τὴν Ἀρείου κακοδοξίαν, ἧς ὁ νεώτερος οὗτος νῦν προΐσταται, οὐχ ἑτεροούσιον, δὲ νῦν ἡμᾶς εἰπεῖν καταναγκάζεις, τὸν Υἱὸν εἰρήκασε τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτοῦ οὐσίας· ὃ καλῶς μετ' εὐσεβοῦς διανοίας νοήσαντες, ἐκ πολλῆς τῶν θεῶν βρημάτων συλλογῆς ὁμοούσιον ὠμολόγησαν.

α quibus excidentibus isti merito *ἀπάτορες*, hoc est, opinione, quam junior iste nunc defendit, anathemate jugulata, non *ἑτεροούσιον*, hoc est, alterius substantiæ, quod nunc nos dicere cogere vultis, Filium a Patre dixerunt, verum ex ejus substantia. Quod sic per piam sententiam rite intelligentes, ex multis divinatorum verborum argumentis *ὁμοούσιον*, consubstantiale, sunt professi.

Τὰ δὲ τοιαῦτα καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια λόγοντας καθεῖρξεν ἡμερῶν πολλῶν, οἰόμενος τῆς εὐσεβοῦς μετακινήσειν γνώμης. Οἱ δὲ μᾶλλον, ὡς περ ἐν σταδίῳ τῶν ἀθλητῶν οἱ γενναῖοιτατοι, δειλίαν πᾶσαν ἀποσβέσαντες, ἐπαλείφοντες ἑαυτοὺς τοῖς τῶν Πατέρων διὰ θεῶν λογισμῶν ἀνδραγαθήμασι, γενναῖοιτατον εἶχον περὶ τὴν εὐσέβειαν τὸ φρόνημα, γυμνάσιον ἀρείτης τὰς στρέβλας ἡγούμενοι. Οὕτω τοῖνον ἀγωνιζομένων, καὶ θέατρον, ὡς ὁ μακάριος Ἀπόστολος γράφει, γενομένων καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, ἐπέτρεχεν ἡ πόλις ἅπαντα, ἀθλητὰς θεασομένη Χριστοῦ, καρτερία τοῦ βασανιζομένου δικαστοῦ νικῶντας τὰς μάστιγας, καὶ τρώπια δι' ὑπομονῆς κατὰ ἀσέβειας ἐπαίροντας, καὶ θριάμβους κατὰ Ἀρειανῶν ἐπιδεικνυμένους· οὓς ὑποτάξας ὁ πικρὸς οὗτος πολέμιος δι' ἀπειλῶν καὶ ἀπάτης, τοῖς εἰς Χριστὸν ἀσεβοῦσιν ἐκδώσειν ἐνόμιζεν. Ἀποκατήσας τοιγαροῦν ταῖς τῶν βασάνων δι' ἐπινοίας χαλεπῆς προσβολαῖς, ἀπάντων τῶν λαῶν ὀδυρομένων πικρῶς διὰ πολὺ τῷ θρήνῳ, ὁ πικρὸς καὶ πάσης ἀποδείων φιλιανθρωπίας, τὰ συνήθη πάλιν πρὸς ἀταξίαν συναθροίσας πλήθη, ἐπὶ κρίσιν αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ ἔωλον κατὰ κρίσιν, καλεῖ πρὸς τῷ τῆς θαλάσσης λιμένι, πολυωνύτων συνήθως κατ' αὐτῶν ἐπαφιεμένων τῶν βοῶν παρὰ τῶν εἰδωλοκρατῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων· καὶ μὴ θελησάντων εἶσα· τῇ προφανεῖ δυσσεβείᾳ τῶν Ἀρειομανιῶν, ἀποφαίνεται, τῶν λαῶν πρὸ τοῦ δικαστηρίου πάντων ὀδυρομένων, τῆς Ἀλεξανδρείας μεταναστάντας, τὴν Ἡλιούπολιν τῆς Φοινίκης οἰκῆσαι. Ἔνθα τῶν ἐνοικούντων οὐδεὶς, κἂν ἀκούσαι τὸ τοῦ Χριστοῦ ἀνέχεται ὄμα, εἰδωλικοί γὰρ οἱ πάντες, παρ' αὐτὰ σκάφους ἐπιβῆται προστάξας, αὐτοῦ ἐστηκῶς ἐπὶ τοῦ λιμένος· πλησίον γὰρ ἐν δημοσίῳ λουτρῷ τὴν κατάκρισιν κατ' αὐτῶν ὤρισε, γυμνὸν ἐπιδεικνύμενος τὸ ξίφος, νομίσας ἐκ τούτου φοβεῖν τοὺς τῇ διαστόμῳ μαχαίρᾳ τοὺς πολεμίους δαίμονας· πολλὰκις κατατρώσαντας. Οὕτω δὲ οὖν ἀποπλεῖν ἀ-

(1) Mihi videtur hoc loco vox ista, *Patrem*, esse telenda: sin autem est retinenda, sicuti retineri

potest, paulo post conjunctio *et* addenda erit: et legendum, *et temporalem aut*, etc.

τοὺς κελεύει, οὐκ ἐμβαλλομένους ἐπιτήδεια, οὐ πα-
ραμύθιν τι τὸ σύνολον τῆς ἐξορίας ἔχοντας· καὶ τὸ
θαυμαστὸν καὶ ἀπίστον, τῆς θαλάσσης ἐπαφρίζουση,
καὶ δυσχερῶς οἶμαι δι' αὐτὴ τοῦτο φερούσης, καὶ μὴ
βουλομένης, ἐν' οὕτως εἶπω, δι' ὑποδοχῆς τῶν ἀνδρῶν
ἀδίκῃ κοινωῆσσι κελεύσματος· ἐνέφηνε γὰρ καὶ τοῖς
ἀγνοοῦσι τὴν βάρβαραν τοῦ κρίναντος προαφρῆσιν.
Ἔστι γοῦν ἀληθῶς εἰπεῖν, Ἐξέστη οὐρανὸς ἐπὶ
τούτῳ· ἐστέναις γὰρ ἡ πόλις ἄπατα, καὶ μέχρι δὲ
νῦν θρηνεῖ. Καὶ οἱ μὲν ἀλλ' ἐπ' ἄλλῃ τῇ χειρὶ κτύ-
πον ἐκ σπηθῶν μακρὸν ἀπέπεμπον· οἱ δὲ τὰς χεῖρας
ομοῦ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς οὐρανὸν ἀνέτεινον, τὴν
βίαν διαμαρτυροῦμενοι· μονοουχὶ λέγοντες, Ἄκουε,
οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ, ὅτι παράνομα τὰ γινόμενα·
καὶ ὄλον οἰμωγῆς τὸ πᾶν ἐπεπλήρωτο· καὶ μέλη καὶ
θρῆνος ἦν ἐν πάσῃ τῇ πόλει χορεύων, καὶ ποταμὸς
ἐκ δακρῶν σχεδὸν καλύπτων πλημμύραι τὴν θάλασ-
σαν, τοὺς ἄπατιν ἀφρῶν προσεγίνετο. Ὅτε τοίνυν ὁ
προειρημένους ἐπὶ τοῦ λιμένος παρῶν τοῖς ἐρέσσου-
σιν ὄφουεν τὰ ἱστία προσέταττε, τότε σύμμικτος οἰ-
μωγῆ παρθένων καὶ γυναικῶν, πρεσβυτέρων καὶ
νέων, καὶ θρῆνοι προσπεπλεγμένοι δάκρυσιν ὄξεσιν,
αἱ τῶν ἀπάντων βοαί, τῆς ἐπαφρίζουσας θαλάσσης
τῶν προσρησόμενον σωρῶν τῷ κύματι κτύπον ἐκά-
λυπτον.

is quem diximus in portu astans, remiges tollere et
et feminarum, senum et juvenum ploratus et planctus, lacrymis æcribus implicitus, clamorque
universorum, strepitu suo maris spumantis infractos fluctuum acervos suppressit.

Ἄλλ' οὕτω τῶν προειρημένων ἀποπλεόντων εἰς
τὴν Ἡλιούπολιν, ἐνθα δεῖσιδαίμων πᾶς, ἐνθα τοῦ δια-
βόλου τὰ πρὸς τῆσθην ἐπιτηδεύματα, ἐνθα θηρίων
ἐφέστια φοβερά (θρῆ γὰρ κύκλω πανταχθὲν οὐρανῷ
προσπελάζοντα)· οἱ πάντες λοιπὸν μέση τῇ πόλει,
κοινῇ καὶ ἕκαστος ἰδίᾳ ὄλοφουρόμενοι, καὶ στεναγμῶν
ἐπιπέμποντες ῥήματα, οὐδὲ δακρύσιν ἐπετρέποντο
κελεύσει τοῦ τῆς πόλεως ἐπάρχου Παλλαδίου, δεῖσι-
δαίμονεστάτου καὶ αὐτοῦ τυγχάνοντος. Πολλοὶ γὰρ
τῶν κλαιόντων ἀρπαζόμενοι καὶ φυλακίζόμενοι πρό-
τερον, εἶτα αἰκιζόμενοι, ξεόμενοι, βασανίζόμενοι τοῖς
Φενηνσίοις καὶ Προκοννησίοις παρεδίδοντο μετάλλοις,
ἀνθρωποὶ τῆς Ἐκκλησίας δι' ἔνθεον ζῆλον ὑπέρμα-
χοι. Οἱ πλείους γὰρ ἦσαν μονάζοντες, ἔρημον οἰκοῦν-
τες δι' ἄσκησιν· μεθ' ὧν, εἰκοσι καὶ τριῶν τυχανόν-
των, μικρὸν ὕστερον ὁ διάκονος ὁ παρὰ τοῦ
ἀγαπητοῦ ἡμῶν Δαμάσου τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου
κομίσας ἡμῖν ὁμοῦ παρακλητικὰ καὶ κοινωνικὰ
γράμματα, ὅπισθ τῷ χεῖρι δεθεὶς ὑπὸ διγμίων, δη-
μοσίᾳ ἤγετο ὡσπερ τῶν κακουργῶν περιθόητος·
ὅς φονέων βασάνους ἐπέκεινα κοινωήσας, λίθοις καὶ
μολύβδῳ κατ' αὐτῶν τῶν αὐχένων ἐπιπολὺ μαστι-
ζόμενος, ἐπέβαινε σκάφους ἐπὶ θαλάττης, παραπλη-
σίως τοῖς ἄλλοις, τοῦ θεοῦ σταυροῦ ἐπὶ μετώπου τὸ
σημεῖον χαρακτηρίσας, οὐ τημελείας, οὐ θεραπείας
τυχῶν, τοῖς κατὰ Φένησον παρεκδοθῆναι μετάλλοις.
Ἔστι δὲ ταῦτα τοῦ χαλκοῦ. Ἔτι γοῦν βασανίζοντος
τοῦ δικαστοῦ ἀπαλὰ παιδαρίων σώματα, τινὲς παρ'
αὐτὰ μεμενῆκασιν, οὐδ' ὅσας ταφῆς κοινωήσαντες,
γονέων καὶ ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, καὶ πάσης, ὡς
ἔπος εἰπεῖν, τῆς πόλεως, μὲν αὐτῷ αἰτούντων δο-

A tulit), et strictum ostentans gladium, quod eo se
exterriturum putabat, qui ancipiti mucrone dæ-
mones adversarios sæpenumero convulserant,
sic demum soluta navi abire jubet: cum nihil re-
rum necessariarum in navim comportassent, ne-
que aliquod prorsus exsilii solamen haberent:
ipso etiam mari ad tam admirandam et incredi-
blem indignitatem spumis suis excandescente, et
(ut puto) factum hoc graviter ferente, atque adeo,
ut ita dicam, per virorum eorum suscriptionem se
tam iniquo mandato polluere nolente. Quare igno-
rantibus quoque barbaram prorsus judicis mani-
festo indicavit sententiam. Vere igitur dici potest,
cælum ad hoc obstupuisse; ingemuit namque urbs
tota, atque etiam nunc plangit. Et ii quidem al-
ternis manibus pectora pulsantes, ingentem soni-
tum edidere. Alii autem manus simul atque oculos
in cælum tendentes, de tanta vi sunt protestati,
tantummodo non dicentes: Audite, cæli, et auri-
bus percipe, terra, quoniam quæ sunt, iniqua et
contra leges sunt: et omnis hæc universitas fletu
repleta est, et cantilenæ miserabiles et planctus
totam urbem sunt pervagati. Ac derepente ploran-
tibus omnibus, lacrymarum fluvius, fere exunda-
tione sua mare obruens, est obortus. Itaque cum

Hoc modo cum illi, quos diximus, Heliopolim,
C 162 ubi simulacra superstitiose colunt omnes,
ubi diaboli voluptuaria vigent studia, ubi ferarum
sunt horrenda domicilia (montes enim ex omni
parte ad cælum usque prominentes eam circum-
dant), navi soluta navigarent, in media deinde
urbe omnes in universum et pro se quisque mise-
rabiliter vociferando, et verba luctuosa ingemi-
scentes edendo, lacrymare quoque edicto præfecti
urbis, Palladii, sunt prohibiti, qui et ipse sum-
mopere idolis addictus erat. Permulti namque qui
plorabant, comprehensi et primum in vincula con-
jecti, deinde diverberati, cæsi et cruciati, ad
Phennesia et Proconnesia metalla sunt damnati,
homines propter divinum zelum egregii Ecclesiæ
propugnatores: quorumque plures monachi erant,
D solos locos per virtutis et pietatis exercitium In-
colentes. Cum quibus (erant autem viginti et tres)
paulo post diaconus quidam, qui a dilecto fratre
nostro Damaso Romanæ urbis episcopo, ad nos
consolatorias simul et communicatorias litteras
attulerat, revinctis in tergum manibus non aliter
quam insignis quisquam ex maleficis latro, pu-
blice a carnificibus est ductus. Atque ubi crudelius
etiam quam homicidæ solent, est excruciatius,
saxisque et plumbeis uncis in cervicibus admo-
dum flagellatus, scapha in mare descendit, atque
itidem ut alii signum divinæ crucis in fronte im-
pressum habens, curæ atque solatii omnis expertus,
Phennesum in metalla, quæ æris sunt, missus est.
Insuper cum quæsitior tenera puerorum excarnifi-

caret corpora, nonnulli apud ea permansere cada-
vera justa sepultura fraudantes : cum quidem pa-
rentes et fratres et cognati, urbs denique (prope-
modum) tota, unum hoc suos sepeliendi extre-
mum solatium sibi concedi peterent. Sed, o im-
mensam prætoris et iudicis, ac potius condemna-
toris inhumanitatem ! qui pro pietate decertarunt,
ne homicidis quidem corporibus eorum sepultura
carentibus, conferuntur; qui bonum peregere
certamen, feris et volucris esca projiciuntur;
qui patribus propter conscientiam pro misericord-
iæ affectu condolendum sibi esse statuere, per-
inde atque injustum quid et impium admisissent,
capite plectuntur. Quænam Romanorum lex, quæ
barbarorum sententia, in eos qui per pietatem
patribus condolerent, animadvertit? Ubi veterum
quisquam unquam tam illegitimum et impium fa-
cius fecit? Jussit quondam Phærao Hebræorum
subjecit edictum. Verum quanto illa vetera, quam
juris desiderabilia? quanto ad collationem iniquitatis meliora? Quamvis vitiositates a seipsis inter se
non disgregentur; ea quæ dicta sunt, infida, inhumana, gravia, fera, barbara, crudelia et acerba sunt.

« Atque hisce rebus, qui Arianam insaniam con-
sectabantur gloriabantur. Et cum civitas omnis in
luctu esset (non enim erat ulla domus, in qua
non esset mortuus, sicuti in Exodo scriptum est),
non quieverunt tamen, qui insatiabilem sibi exer-
cicio ad iniquitatem habitum compararunt. Vol-
untate enim et arbitrio suo ad res deteriores
assuefacto, improbitatisque veneno ad provinciales
episcopos usque extento, largitionum comite quem
diximus Magno satellite etiam ad injustitiam usi,
aliquos quidem curiæ iudicum tradiderunt, ali-
quibus autem quibus volvere modis insidias telen-
derunt, omni ex parte omnes, nihil intentatum
relinquendo, ad impietatem quasi venari et per-
trahere volentes. Sedenim omnia circumeundo
juxta hæresis suæ patrem diabolium, quærentes
quem devorent, quod de summa rerum despera-
rent, undecim ex Ægypto episcopos, viros qui a
pueris ad senectutem usque virtutis et pietatis
exercendæ gratia solitudinem incoluere, doctrina
et factis voluptates subjugavere, verioris pietatis
fidem deprædicare non erubere, pietatis dogma
una cum lacte imbibere, victoriam sæpe a dæmo-
nibus retulere, virtute adversarium fregere, et
Arianam sectam oratione sapientissima veluti in
columnam incisam traduxere, instrumentum feri-
tatis eum quem sæpe diximus habentes, exsulatum
in orbe nostro apud Domini percussores Judæos
in civitatem Diocæsaream misere. Veruntamen,
sicuti Orcus seu infernus, fratrum morte nondum
expleti, ubique terrarum dementes et stupidi mor-
tales sævitix suæ monumentum aliquod relinquere
sunt ausi, nobilitatem ex malefactis occupant's.
Ecce enim rursus Ecclesiæ catholicæ clericos
Antiochiæ decem, una cum probatis monachis,
qui eorum insolentes actiones testimonio suo con-
firmarent, ubi imperiales aures querelis contra
nos institutis obtulerunt, Neocæsaream Ponti

Α θῆναι τὴν ὑστάτην ταύτην παράκλησιν. Ἄλλ' ὡ
πολλῆ; ἀπανθρωπίας τοῦ δικάζοντος, μᾶλλον δὲ τοῦ
κατακρίνοντος; οἱ δι' εὐσέβειαν ἀθήσαντες φρονεῖσιν
οὐ συνεκρίνοντο, ἀταφοὶ μένοντες τὰ σώματα· οἱ
καλῶς ἀγωνιζόμενοι θηρίοις καὶ πτηνοῖς πρὸς βορᾶν
ἐβρίπτοντο· οἱ συμπαθεῖσαι βεβουλευμένοι πατράσι
διὰ τὴν συνελθῆναι, τὴν κεφαλὴν ὡς παράνομα δρά-
σαντες ἀπετέμοντο. Ποῖος νόμος Ῥωμαίων, ποῖα δὲ
γνώμη βριβάρων τοῖς πατράσι συμπαθοῦντας ἡμύ-
νατο; Ποῦ τις τῶν πλαιῶν ποτε ἔδρασε τοιοῦτόν τι
παράνομον; Ἐκέλευτέ ποτε Φαραὼ, ἀναιρεῖσθαι τῶν
Ἑβραίων τὰ ἀρβύρα· ἀλλὰ φθόνος καὶ δέος ὑπέβαλε
τοῦτο τὸ πρόσταγμα. Πίσω τὰ τότε τῶν νῦν φιλοθρο-
πότεροι; πῶσω ποθεῖνὰ πρὸς αἵρεσιν ἀδικήματα; πῶσω
βελτίονα πρὸς σύγκρισιν ἀνομήματα; Κἀν ἀλλήλων
αἱ κακίαι μὴ χωρίζονται, ἀπεσι τὰ λεγόμενα ἀπάν-
θρωπα καὶ δεινὰ, ὡμὰ καὶ βάρβαρα, ἀνηλεῆ καὶ πικρά,
occidi masculos. 163 At invidia et metus hoc illi
præsentia hæc, humaniora? quanto ad optionem in-
iustitiam meliora? Quamvis vitiositates a seipsis inter se
non disgregentur; ea quæ dicta sunt, infida, inhumana, gravia, fera, barbara, crudelia et acerba sunt.

Ἄλλ' ἐν τοῦτοις ἔγαυρίων οἱ τῆς Ἀρείου μαρίας
ὑπήκοοι χορευόντες. Τῆς δὲ πόλεως πάσης ὀλοφυρο-
μένης (οὐκ ἦν γὰρ οἰκία ἐν ἧ οὐκ ἦν τεθνηκώς, ὡς ἐν
τῇ Ἐξέδῳ γέγραπται), οὐκ ἠρέμησαν πάλιν, οἱ τὴν
ἐξὶν ἀκόρεστον πρὸς παρανομίαν ἀσκήσαντες· ἐπὶ
γὰρ τὰ χεῖρω τὴν προαἴρεσιν γυμνάζοντες, μέχρι
τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων τὴν ἴδιον τῆς κακίας
ἰδὼν ἐπεκτείνοντες, δορυφόρῳ πρὸς ἀδικίαν τῶ τῶν
λαργιτιῶνων χρώμενοι κόμητι, τῶ προειρημένῳ
Μάγῳ, τοὺς μὲν βουλευτηρίῳ παρέδοσαν, τοὺς δ'
ἄλλους δὲ ἐβούλοντο τρόπον ἐνέδρευαν, πανταχόθεν
πρὸς ἀσέβειαν τοὺς πάντας ἠρθεῦσαι βουλόμενοι,
οὐδὲν ἀφέντες ἀτόλημον· ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντα
περιερχόμενοι, κατὰ τὸν ἴδιον τῆς αἰρέσεως πατέρα
διάβολον, ζητοῦντές τινα καταπιεῖν. Καθόλου τοί-
νων παρὰ πάντων ἀπορούμενοι, ἐν δέκα τῶν ἀπὸ
τῆς Αἰγύπτου τὸν ἀριθμὸν ἐπισκόπων, ἄνδρας ἐκ
παιδίου μέχρι γῆρας τὴν Ἐρημον ἀσκήσεως χάριν
οἰκίσαντας, καὶ λόγῳ καὶ πράξει τὰς ἡδονὰς ὑποτά-
ξαντας, καὶ τὴν εὐσεβῆ πίστιν ἀνεπασχύντως κη-
ρύττοντας, καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας γαλουχηθέντας
δόγματα, καὶ νίκην πολλὰς κατὰ δαιμόνων ἐπά-
ραντας, ἀρετῇ δυσωποῦντας τὸν ἀντίπαλον, καὶ τὴν
Ἀρειανὴν σοφωτάτῃ λόγῳ στηλιτεύοντας αἵρεσιν·
δραγαν ὠμότητος τοῦ προειρημένου ἔχοντες, ὑπερ-
ορλοῦς πεποιθήκασιν ἐν οἰκουμένη παρὰ τῶν κυριο-
κτόνων Ἰουδαίων πόλει τοῖνομα Διοκαίσαρις. Καὶ
ὅμως ὡς ὁ ἔβης ἐπὶ θανάτῳ τῶν ἀδελφῶν οὐκ ἐμ-
πιπλάμενοι, ἀπανταχοῦ τῆς ἐτόλησαν οἱ παράφρο-
νες καὶ ἐβέλτεροι τῆς οἰκείας ὠμότητος καταλεῖψαι
μνημόσυνον, ἐκ κακῶν ἔχειν τὸ γινώρισμα βουλόμε-
νοι. Ἴδου γὰρ πάλιν κληρικούς τῆς καθολικῆς Ἐκ-
κλησίας, ἐν Ἀντιοχείᾳ διατριβόντας ἅμα σπουδαίως
μονάζουσι τὰ τῆς δραματούργιας αὐτῶν διαμαρτύ-
ρησθαι προθεμένους, βασιλικὰς ἤχησαντες κατ' αὐ-
τῶν ἀκοᾶς, τὴν Νεοκαισάρειαν τοῦ Πόντου οἰκίαν
παρσκευάσαν· οἱ τάχα καὶ τοῦ ζῆν ἐστερήθησαν
διὰ τὴν τῶν τόπων ἀγριότητα. Τοιαύτας ὁ κριθῶς

ἐκείνος ἐδέξατο τραγῳδίας, αἰγῆς μὲν οὖν καὶ λήθης ἄξιας, ἐν συγγράμμασι δὲ τιθεμένας εἰς ἐλεγχόντων κατὰ τοῦ Μονογενοῦς κινήσαντων τὰς γλώσσας· ὡς τὴν τῆς βλασφημίας εἰσοδεξάμενοι λύτταν, οὐ μόνον τὴν τῶν ὄλων Δεσπότην τοξεύειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν αὐτοῦ θεραπόντων τὴν ἄσπονδον ἀνεδέξαντο πόλεμον. Ὁ Τοιαῦτα μὲν ὁ θεὸς Πέτρος περὶ τῶν τότε διέξεισι, καὶ ὁ μὲν Λούκιος οὕτως ἐδόνει τὴν Αἴγυπτον. suscepunt bellum. Ὁ Ἦρε quidem divinus Petrus hunc modum Ægyptum turbavit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Ὡς διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀρετὴν τῶν τηρικαυτὰ ἐπισκόπων ὁ τῆς αἰρέσεως οὐκ ἰσχυρὸς κλυθῶν· καὶ μάλιστα Βρεταννίων· τοῦ Σκυθῶν ἐπισκόπου.

Διδύμου δὲ τοῦ φιλοσόφου τηρικαυτὰ τοῖς ἐκείσ' ἐνακμάζοντος μέρεσι, καὶ ἄλλων ἐλλογιμῶν ἀνδρῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐκείσε μοναχῶν, οἳ πολλοὶ τε καὶ ὑγαθοὶ ἦσαν πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων πολιτείαν διαμιλλώμενοι, Λούκιος οὐδὲν ἠδύνατο πράττειν. Καίπερ γὰρ διωκομένη ἡ κατ' Αἴγυπτον Ἐκκλησία πολλῶν τοῖς πλήθεσιν ὑπερέφερε, τὰς ἐξ Ἀρείου παρ-εοδοκιμοῦσα· ὁ δὲ καὶ παρὰ τοῖς τὴν Ὀσσορήνην οἰκεῖν λαγοῦσιν συνέβαινε. Ἀλλὰ δὴ καὶ παρὰ Καππαδόκας· ἡ γὰρ θεὰ ἐκεῖ ξυνοῦρε τὰς τῶν ἐναντιῶν προσβολὰς ἀπεκρούετο· Βασίλειος, φημι, καὶ Γρηγόριος. Μόνη δ' ἐν ἀταξίᾳ πλειεστη ἦν Συρία καὶ Ἀντιόχεια· ἐν πλείοσι γὰρ οἱ ἐξ Ἀρείου ἦσαν, καὶ τὰς ἐκκλησίας κατεῖχον· ἐλάττους δ' οἱ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας· οὗς οἱ μὲν Εὐσταθιανούς, οἱ δὲ Παυλιανούς κατωνόμαζον· ὧν ἰδίᾳ Παυλίνος τε καὶ Μελέτιος τὰ συναγωγὰς ἐποιοῦντο, ὡς μικρὸν ἀνωθεν διελάδομεν. Καί γε δὴ μικροῦ δεῖν ἄπασα ἡ Ἀντιοχείων πόλις, ἐν κινδύνῳ γενομένη τῆς Ἀρείου λύσεως γενέσθαι, διὰ τούτους ὑπερέσχε τῆς τοῦ βασιλέως ὁρμῆς καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν δυνάμεων. Καὶ γὰρ πῶς συνέβαινε, ἀνδρείων ὄντων τῶν ἰθύνειν τὰς ἐκκλησίας λαχόντων, μὴ μεταβάλλεσθαι τὰ πλήθη τῆς ἐνοῦσης δόξης. Ἐνθεν τοι καὶ Σκυθῶν λόγος· αἰρεῖ ἀνδρὸς ἐπιτυχόντας γενναίου, μὴ μεταλλάξαι τὸ σέβας. Ἐχει μὲν γὰρ τὸ ἔθνος τοῦτο πλείστα· ὅτι κώμας καὶ χώρας καὶ φρουρία· ὑπερέχει δ' ἐν τούτοις οἷά τις μητρόπολις, Τόμις ὄνομα, πόλις εὐδαίμων μάλιστα, καὶ τῷ μεγέθει τῶν ἄλλων πολλῶ διαφέρουσα. Κεῖται δὲ αὕτη κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Πόντου, ὅς Εὐξείνους κατωνόμασται, ἐξ εὐνωσίων εἰσπλέοντι. Ἐξ δεῦρο δ' ἐκείσε ἀρχαῖον ἔθος κρατεῖ, τὸ πᾶν ἔθνος ὅφ' ἐνὶ ἐπισκόπῳ τάττεσθαι. Τηρικαυτὰ δὲ Βρεταννίων τις αὐτῶν ἐπετρόπευεν. Ἐπεὶ γὰρ συμβᾶν οὕτω εἰς Τόμιν ἦκεν Οὐάλης, καὶ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἰὼν, τὸν ἐπίσκοπον ἐπειθεν, ὥσπερ εἰῶθει, τοῖς ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἰρέσεως κοινωνεῖν. Ὁ δὲ γενναῖος· μάλα σὺν παρρησίᾳ ὑπὲρ τοῦ δόγματος τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων συνηγωνίζετο. Ἐπεὶ δὲ μὴ πείθειν εἶχε τὸν κρατοῦντα, ἐκείσε τοῦτον καταλιπὼν, εἰς ἐτέ-

A proscribi curarunt. **164** Qui brevi etiam, propter locorum feritatem seu duritiam, vita sunt defuncti. Hujusmodi tempus illud excepit tragœdias, silentio quidem illas et oblivione dignas, sed quæ in scripto hoc insertæ eos redarguerent, qui linguas contra Unigenitum moverunt: et qui blasphemiam correpti rabie, non solum jaculis petere rerum universarum Dominum contendunt, sed et adversus pios ejus ministros infestum et irreconciliabile de ejus temporis rebus refert, et ipse Lucius ad

CAPUT XXIX.

Ut propter excellentem virtutem ejus temporis episcoporum hæresium non invaluerit tempestas: et mentio Britannionis Scytharum episcopi.

Quod autem tum Didymus philosophus in eis regionibus floureret, et alii præclari viri, et maxime qui ibi erant monachi, qui et plures et boni cum angelorum vivendi instituto certabant, Lucius efficere nihil potuit. Quamvis enim Ecclesia Ægypti persecutionem ferret, longe tamen una cum laude et gloria Arianos hominum numero superabat. Quod itidem apud Osroenos accidit, atque item apud Cappadoces (1). Divinum namque illud amicorum par. Basilius videlicet et Gregorius, inimicorum insultus repellebant. Sola autem in maxima ecclesiastici ordinis dissolutione erat Syria simul et Antiochia. Plurimi enim ibi Ariani erant et ecclesias obtinebant; Catholici vero pauciores: quos quidem alii Eustathianos, alii autem Paulinianos vocabant; eorum quippe seorsim Paulinus et Meletius conventus coegerant, sicuti antea diximus. Et cum parum abesset, quin Antiochenorum civitas cuncta periclitaretur, et ad Arianismum deflecteret, illorum opera simul et imperatoris impetum et factionis ejus vim superavit. Nam quodammodo accidit, ut quod ecclesiarum administratio penes viros fortes esset, multitudo ab opinione concepta non discederet. Proinde et Scythæ, quia virum magnanimum episcopum nacti fuerant, religionis cultum minime mutasse tum feruntur. Gens ea namque quamplurimos habet vicos, regiones et castella; **165** atque in iis veluti metropolis Tomis excellit, civitas fortunata maxime, et magnitudine aliis longe præstantior. Sita ea est in maritima regione Ponti, qui Euxinus dicitur, ad sinistram sinum eum navi petenti partem. Ad eum autem usque diem, vetus ibi consuetudo durabat, ut uni gens omnis episcopo pareret. Eo tempore vero Britannio eis quidam præfuit. Evenit porro ut Valens tum eo veniret, atque templum ingressus, episcopo, ut se Arianismum hæresi communi adjungeret, pro eo atque solitus erat, suaderet. Generosus autem vir ille, cum libertate multa de dogmate Nicænorum Patrum cum eo congressus decertavit. Atque ubi

(1) Sozom. lib. vi, cap. 21.

suasione imperatorem in sententiam suam adducere nequivit, eo ibi relicto, in ecclesiam aliam transiit, populo pastorem suum sequente. Concurrit eo fere civitas universa, cum imperatorem ipsam visura, tum novi quidquam factum iri existimans. Ille solus cum satellitibus suis in templo relictus, factum id non modeste tulit, sed veluti contumelia affectus, comprehendi Britannionem, et in exsilium deportari jussit. Eumdem tamen brevi reduxit: nam Scythas metuebat, ne propter episcopi damnationem ad novas res aspirarent, iracundiam eorum et fortitudinem respectam habens. Locorum etiam situ: quippe qui quasi medius quidam murus, adversus ejus oræ barbaros objecti essent, Romanorum orbi perquam necessarios esse sciebat. Atque quidem Britannio imperatore superior evadens, ad mores suos rediit, vir honestus maxime, et vitæ instituto præclarus, ut ipsi testabantur Scythæ: ut autem semel dicam, clerus omnis, et Ecclesia in Oriente omnis, imperatoris iram propter religionem est experta. Valens quidem tam gravia in Thracia et Constantinopoli, in Nicomedia et Cappadocum Cæsarea, adhæc Antiochiæ et in Ægypti ecclesiis patravit.

166 CAPUT XXX.

De Valentiniani in religionem divinam reverenti observantia: et de Romana synodo, quæ Trinitatem consubstantialitatem esse promulgavit: et de Damaso et Ursicio Romanis episcopis, qui Liberio successerunt.

Ego vero ab Oriente ad imperii Occidentalis res transibo: quod quidem immune a talibus ærumnis perduravit, propterea quod eam Romani imperii partem Valentinianus administrabat, flagrant in Nicæna decreta amore nulli concedens, et singularem maxime erga Deum pietatem obtinens, ita ut nihil prorsus sive melius seu deterius sibi de rebus ecclesiasticis præcipiendum, neque novi quidquam præter ea quæ semel constituta essent, introducendum duxerit. Excedere namque talia explorationem sive cognitionem suam putavit: quamvis princeps alioqui optimus esset, et rebus ipsis imperio se idoneum esse declaravit. Etenim tum quoque, sicuti et antea, quæstio multa per Asiam et Phrygiam orta est: an Spiritum sanctum ðμοούσιον, consubstantialitatem, Patri et Filio profiteri oporteat. Et plurima de tali quæstione usque adeo erat verborum contentio, ut non minoris momenti ea haberetur, quam quæ antea de Deo Verbo fuerat. Nam quidam dissimilem, quidam autem consubstantialitatem esse contendebant, sicuti et Filium. Atque in eo solo parti utrique conveniebat, quod Spiritum sanctum administrum dicerent: at ordine tertium, honoreque et substantia (1) alium esse confirmarent. Erant autem qui quod de Filio opinarentur, idem quoque de Spiritu statuerent: et veluti Filium ejusdem sub-

ραν ἐκκλησίαν ἀφίκετο· καὶ ὁ λαὸς κατόπιν ἡκολούθησε τῷ ποιμένι. Σχεδὸν δὲ πᾶσα ἡ πόλις συνέβρευσεν, ὀφθόμενοι τε ἅμα τὴν βασιλέα, καὶ καινὸν τι προσδοκῆσαντες ἔσεσθαι. Ὁ δὲ μόνος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν δορυφόροις ἀπολειφθεὶς, οὐ μετρίως ἤνεγκε τὸ πραχθὲν· ἀλλ' ὡς περιουρισμένος, συλληφθῆναι προσέταξε Βρεταννίωνα, καὶ ὑπερῖον ἀγεσθαι. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν αὐθις ἐπανήγε· τοὺς γὰρ Σκύθας ἐδεδίει, μὴ τι διὰ τὴν τοῦ ἐπισκόπου καταδίκην νεωτερίωσι, τὸ τε θυμῶδες καὶ ἀνδρείον ἐπιστάμενος, τῇ τε θέσει τῶν τόπων, ἀναγκαίους μάλιστα τῇ Ῥωμαίων οἰκουμένην ὄντας, καὶ οἷα τι μεστέυχον τῶν ἐκείνη βρβάρων προβεβλημένους. Καὶ οὕτω μὲν Βρεταννίων ὑπέρτερος τοῦ κρατοῦντος γενόμενος, εἰς τὰ οικεῖα ἦθη ἀνέστρεφεν, ἀνὴρ ἀγαθὸς τε μάλιστα, καὶ τῇ τοῦ βίου ἀγωγῇ περιδότητος, ὡς αὐτοὶ μαρτυροῦσι Σκύθαι. Ὡς δ' εἰπεῖν, πᾶς κλήρος καὶ Ἐκκλησία πᾶσα τῆς ἕως τῆς τοῦ βασιλείως ἐπειράθη ὀργῆς διὰ τὴν θρησκείαν. Καὶ τοιαῦτα μὲν Οὐάλης, ἐν τε Θράκη καὶ τῇ Κωνσταντινίου, Νικομηδείᾳ τε καὶ τῇ Καππαδοκίῳν, πρὸς δὲ τῇ Ἀντιχείᾳ καὶ ταῖς κατ' Αἴγυπτον ἐκκλησίαις δεινὰ διεπράξατο.

ΚΕΦΑΛΑ. Α'.

Περὶ τῆς εἰς τὰ θεῖα αἰδοῦς Οὐαλεντινιανοῦ· καὶ περὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ συνόδου, ἧτις Τριάδα ὁμοούσιον ἀνεκήρυξε· καὶ περὶ Δαμάσου καὶ Οὐρσικίου τῶν Ῥώμης ἐπισκόπων, οἱ διάδοχοι Λιβέρου ἐγένοντο.

Ἐγὼ δ' ἐκ τῆς ἕως πρὸς τὰ κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς ἀρχομένης γενόμενα διαθήσομαι· ταῦτα γὰρ ἀπειράτα τῶν δεινῶν διαμεμενήκεσαν· καθότι τῶν ἐπεκεινα Ῥωμαίων Οὐαλεντινιανὸς ἤρχεν, εἴπερ τις ὦν διάπυρος ἐραστής τῶν δεδογμένων τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, εὐλαδῶς τε περὶ τὰ θεῖα μάλιστα διακείμενος· ὡς μηδὲν χείρον ἢ ἄμεινον κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐπιτάττειν αἰρεῖσθαι, μηδὲ καινότερα εἰσάγειν παρὰ τὰ καθάπαξ νομοθετηθέντα· κρείττω γὰρ τῆς ἐκείνου δοκιμασίας ἐνόμιζε, καίπερ βασιλεὺς ἄριστος γεγονώς, καὶ ἰκανὸς ἄρχειν μάλιστα διὰ τῶν πραγμάτων φανείς. Καὶ γὰρ τῆνικαῦτα, καθὰ καὶ πρότερον ζητήτως ἀνά τὴν Ἀσίαν καὶ Φρυγίαν πολλῆς γενομένης, εἰ χρεῶν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοούσιον δοξάζειν Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ· οἷα φιλεῖ πλειίστην ἐρεσχελίας καὶ περὶ τοῦ τοιοῦτου ζητήματος γενομένου, ὡς μὴ ἐν ἐλάττω ταύτας νομίζεσθαι ἢ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου συνέβησαν πρότερον. Οἱ μὲν οὖν ἀνόμοιοι, οἱ δ' ὁμοούσιον διετείνοντο εἶναι καθάπερ καὶ τὸν Υἱόν· κατὰ τοῦτο δὲ μόνον καὶ ἄμφω τὰ μέρη εἰς ἐν συνήεσαν, ὅτιπερ διακοινικὸν αὐτὸ ἐλεγον, τῇ τε τάξει τρίτον καὶ τῇ τιμῇ· καὶ τῇ οὐσίᾳ ἄλλοιον εἶναι δισχυρίζοντο. Ἦσαν δὲ οἱ, ὃ περὶ τοῦ Υἱοῦ ἰδόξαζον, τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος ἰδομάτιζον· καὶ καθάπερ τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον καὶ ὁμόδοξον τῷ Πατρὶ ἔτεδον, οὕτω δὲ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁμολόγουν, Πατρὶ τε καὶ

(1) Οὐσίᾳ. Ille et Niceph. et Sozom. habent, ἔξουσίᾳ, hoc est, potestate.

Υἱὸν κηρύττοντες ὁμοούσιον. Στεβῶς δὲ τῆς τοιαύτης Ἀ
 ὑπερίστατο δόξης παρὰ μὲν Σύροις Ἀπολλινάριος ὁ
 Λαοδικεὺς, ἀνὰ δὲ τὴν Αἴγυπτον ὁ πολλὺς Ἀθανάσιος,
 ἔτι περιῶν τότε, παρὰ δὲ Καππαδόκαις καὶ ταῖς
 περὶ τὸν Εὐξείνιον ἐκκλησίαις; Γρηγόριος καὶ Βασι-
 λειος.

Τῆς δὲ τοιαύτης, ὡς εἴρηται, ζητήσεως κινουμέ-
 νης, καὶ τῆς φιλονεικίας πολλῆς διὰ ταῦτα ἐπιδιδού-
 σης, Οὐαλεντινιανὸς τῷ πολλῷ τῆς περὶ τὰ θεῖα εὐ-
 σταθείας οὐδὲν λέγειν εἶχε· παρεχόμενος δὲ τοῖς τοι-
 αῦτα πεπιστευμένοις τὸ ποιητέον ἐξενέγκειν. Ὁ
 αὐθῶν ὁ τηλικαῦτα τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας τὰς
 ἡνίας; ἔχων Λιθέριος, τοὺς περὶ αὐτὴν ἱερέας ἀθροί-
 σασ κελεύσει τοῦ κρατοῦντος, ταῖς ἀνὰ τὴν ἑὺ
 ἔγραψεν ἐκκλησίαις, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ὁμόδοξον
 πρεσβεύειν. Ὁ γενόμενον οἷα δὴ καθάπερ τῆ Ῥω-
 μαίων Ἐκκλησία καλῶς ἐγκριθὲν, ἡσυχῇ μενεῖν ἔ-
 καστον παρεσκεύασε· καὶ τέλος αἰσίων ἢ περὶ τοῦ
 Πνεύματος ζήτησις εὐληφεία, τῆς μακρᾶς ἔρεσχελλίας
 ἐπαύσατο· ἐκύρωσε γὰρ καὶ αὕτη ἡ σύνοδος, τὴν ἐν
 Νικαίᾳ πίστιν κρατεῖν. Παραθήσομαι δὲ καὶ ἄμφω
 τὰ γράμματα, τοῦ τε βασιλέως καὶ τῆς συνόδου, ἃ
 τοῖς ἀνὰ τὴν ἑὺ ἀμφισθητοῦσι περὶ τῆς ὀρθῆς δόξης
 ἀπέστειλαν. Τὰ μὲν οὖν τοῦ βασιλέως, τάδε διήγ-
 γελλον·

« Αὐτοκράτορες μέγιστοι, ἀεισέβαστοι, νικηταί,
 Οὐαλεντινιανὸς καὶ Γρατιανὸς ἐπίσκοποις διοική-
 σεως Ἀσιανῆς, Φρυγίας, Καροφρυγίας, Πακατια-
 νῆς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Συνόδου τηλικαύτης συγκρο-
 τηθείσης ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ, καὶ ζητήσεως πολλῆς
 γενόμενης περὶ τοῦ σωτηρίου λόγου, ἀπέδειξαν οἱ
 τρισμακαριώτατοι ἐπίσκοποι; τὴν Τριάδα ὁμοούσιον
 Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι· ἦν οὐδ' ὄλως
 ἐκκλίνοντες, λειτουργίας τὰς κατὰ δίκαιον ἐπιβαλοῦ-
 σασ αὐτοῖς, θρησκέουσι τὴν θρησκείαν τοῦ μεγάλου
 βασιλέως. Κηρύττειν δὲ ταύτην προσέταξε τὸ ἡμέ-
 τερον κράτος· οὕτως μέντοι ἵνα μὴ λέγωσί τινες,
 ὅτι ἀνήκε θρησκεία βασιλέως τοῦ διέποντος τὴν γῆν
 ταύτην, μὴ ἀνεχόμενοι τοῦ ἐντειλαμένου ἡμῖν τὰ
 περὶ τῆς σωτηρίας. Ὡς γὰρ φησι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ
 Θεοῦ ἡμῶν, ὅπερ ἐπικρίσιν ταύτην ἔχει, ἀποδοῦσθαι
 τὰ τοῦ Καίσαρος; Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ·
 τί λέγετε ὑμεῖς οἱ ἐπίσκοποι καὶ προσετώτες τοῦ
 σωτηρίου λόγου; εἰ οὕτως ἔχει τὰ τῆς ἀποδείξεως
 ὑμῶν; Οὕτως μέντοι ἀγαπῶντες ἀλλήλους, παύσαθε
 ἀποχρηθῆσαι ἀξιώματι βασιλέως· καὶ μὴ διώκετε τοῦ;
 ἀκριβῶς τῷ Θεῷ λειτουργοῦντας· ὧν ταῖς εὐχαῖς καὶ

stantiæ et ejusdem honoris et ejusdem gloriæ cum
 Patre colebant, sic etiam de Spiritu sancto, Patri
 et Filio ὁμοούσιον, consubstantialiam ipsum prædi-
 cantes, profiterentur. Pro hac opinione fortiter apud
 Syros Apollinarius Laodicensis, in Ægypto magnus
 Athanasius adhuc superstes, apud Cappadoces vero
 et ecclesias Ponti Gregorius et Basilius decer-
 tarunt.

Hac ipsa quæstione, sicuti dixi, mota, cum de
 ea ingens contendendi studium increbuisset, Va-
 lentinianus pro insigni sua in Deum pietate, quod
 diceret, non habebat. Quibus autem talia credita
 essent, eis ut quid factio opus esset, proferrent et
 statuerent, concessit. Quo cognito, qui tum Eccle-
 siam Romanam adhuc gubernabat Liberius, 167
 finitimis episcopis principis jussu convocatis, orient-
 talibus scripsit ecclesiis, ut Trinitatem ejusdem
 substantiæ et ejusdem gloriæ deprædicarent. Quod
 factum, utpote re semel a Romana Ecclesia rite et
 ordine dijudicata, ut quietus quisque esset, effe-
 cit; et quæstio de Spiritu sancto debitum finem
 consecuta, diuturnæ verborum concertationi mo-
 dum imposuit. Eadem synodus etiam fidem Nicæ-
 nam auctoritate sua roboravit. Subjungam au-
 tem utrasque et imperatoris et synodi litteras,
 quas in Orientem ad eos qui de recta opinione
 ambigebant, dederunt. Imperatoris sic habe-
 bant :

« Imperatores Maximi semper Augusti, victores,
 Valentinianus (1) et Gratianus (2) episcopis dic-
 cesis Asiænæ, Phrygiæ, Carophrygiæ, Pacatianæ, in
 Domino salutem. Cum tanta in Illyricæ acta sit
 synodus, et quæstio ingens de salutari verbo tra-
 ctata, et beatissimi episcopi decreverunt Trini-
 tatem ὁμοούσιον, consubstantialiam, Patris et Filii
 et Spiritus sancti. Quam qui colunt, nequaquam
 ministerium et functionem sibi creditam, ita ut
 par est, defugientes, religionem regis magni col-
 lunt : eamque deprædicari nostra præcepit subli-
 mitatis. Atque ita quidem ne aliqui dicant, religio-
 nem imperatoris, qui hanc terram gubernat,
 consecratos se esse, non satis eum qui de salute
 mandatum nobis dedit, audientes. Sicuti enim
 Evangelium Dei nostri, quod quidem hanc rem
 decidens dijudicat, dicit : Danda sunt, quæ Cæsa-
 ris sunt, Cæsari, et quæ Dei Deo (3) : quid vos
 vero dicitis, episcopi et salutiferi verbi præfecti ?
 An sic quoque vestra comparata sunt decreta ?
 Itaque mutua charitate vos invicem complecten-
 tes, majestate et auctoritate imperatoris abuti desi-

(1) Valentinianus, juxta Theodoretum, scripto
 huic Valentis quoque nomen inseruit, vel quod
 adhuc is in catholica sententia esset, vel ut eum
 iacita cohortatione in viam reduceret. Quorum
 alterum mihi verisimilius esse videtur. Valentem
 videm, ut Valentinianum fratrem, orthodoxum
 primum fuisse, sed postea a conjuge, perinde ut
 ab Eva Adamum, seductum eum esse; cujus suasu
 ille adversus Gothos in Thraciam excurrentes non
 longe ab imperio suscepto bellum gesturus, sacri

baptismi lavacrum, priore religionis sententia
 mutata, ab Eudoxio Constantinopolitano episcopo
 Ariano susceperit, Theod. scribit, lib. iv, cap. 12.

(2) Et Valens. Theod. lib. iv, c. 8.

(3) Tales quippe supra verbis Themistii dicti
 sunt purpuram magis quam Deum colere, lib. x,
 cap. 42. Theod. Ὅτι ἀνήκαμεν τῇ θρησκείᾳ βασι-
 λέως τοῦ διέποντος τὴν γῆν αὐτὴν, hoc est, se hoc
 religioni imperatoris, qui regionem hanc guber-
 nat, consecrandæ tribuisse, lib. iv, cap. 8.

rite, et persequi eos qui accurate et diligenter A Deo sacris operantur et serviunt, supersedete. Eorum sane precibus et bella in terris sopiuntur, et apostatarum rebelliumque angelorum incursus repelluntur. Iidem orationibus suis perniciosos omnes dæmones propellere student. Et cum in rempublicam secundum leges quod debent confertunt, tum principis potestati non resistunt, sed sincere et cœlestis Regis mandata servant, et legibus nostris parent: vos autem inobedientes apparuistis. Nos quidem usi sumus tolerantia ab ipso tribuistis.

168 Itaque ut mundi et immunes a peccato vestro simus, quemadmodum Pilatus in disquisitione et iudicio versantis inter nos Christi, cum necare eum nollet, sed in afflictione solaretur, ad Orientis partes conversus aqua flagitata manus suas abluit, dicens: *Mundus sum et impollutus a sanguine iusti hujus*: sic celsitudo nostra semper præcipit, non persequendos, neque tanquam fluctibus obruendos, neque æmulatione et invidia opprimendos, qui in Christi agro opus faciunt, neque adeo rejiciendos dispensatores Regis magni esse, ut ne hodie quidem sub ditione nostra crescere videamini, at brevi post, cum flagitatore sive exhortatore necis, ea quæ testamenti illius sunt, veluti in Zachariæ sanguine, patiamini. Cum quo, qui ei consensere, a cœlesti imperatore nostro Jesu Christo, ante adventum etiamnum ejus, disrupti sunt, ad iudicium mortis una cum consequente eos lethali dæmone traditi. Mandatum hoc edidimus, Amegethio, et Ciceronio, et Damaso, et Dialampone, et Bretesio audientibus. Quin et acta ad vos misimus, ut præclaræ ejus synodi decreta noritis: quorum capita litteris hisce adjuncta, hæc complectuntur. Proftemur, juxta sententiam magnæ et orthodoxæ recteque sententis synodi, ὁμοούσιον, consubstantialē, esse Patri Filium. Et τὸ ὁμοούσιον, consubstantialē, non ita accipimus, sicuti et olim quidam non vere ei subscribentes exposuerunt, et nunc alii, Patres illos vocantes, ac vim sententiamque verbi abolentes, litteramque sequentes, intelligunt, per consubstantialē simile significari, quatenus nulli reliquarum per eum factarum creaturarum Filius æquiparandus, soli Patri similis atque æqualis sit. Qui enim hoc ita exponunt, præcipuam creaturam esse impie Filium Dei docent. Sed nos, sicuti et nunc Romanæ et Gallicæ synodi, sentimus, unam et eandem esse substantiam Patris et Filii et Spiritus sancti, in tribus personis, hoc est, in tribus perfectis subsistentiis. Proftemur vero, juxta formulam Nicænam, Filium Dei consubstantialē, incarnatum esse ex sancta virgine Maria, et in hominibus habitasse, et implevisse omnem pro nobis functionem, in nativitate, et passione, et resurrectione, et in cœlos ascensione. **169** Eumque reditu-

(1) Epiphanius Scholasticus, qui Tripartitam historiam vertit, alia a lectionem secutus, vertit:

πόλεμοι καταπαύονται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀγγέλων ἀποστατῶν ἐπιβάσεις ἀποστρέφονται, καὶ πάντες δαίμονας φθοριμαίους ἀποστρέφειν διὰ δεήσεως σπουδάζοντες· καὶ τὰ δαιμόσια κατὰ νόμους εἰσχομίζονται. Καὶ οὐκ ἀντιλέγουσι τῇ τοῦ κρατοῦντος ἐξουσίᾳ, ἀλλ' ἐλικρινῶς καὶ τὴν τοῦ ἄνωθεν βασιλέως ἐντολὴν φυλάττεουσιν, καὶ τοῖς ἡμετέροις νόμοις ὑπατάσσονται, ὑμεῖς δὲ ἀπειθεῖς ἐδειχθητε εἶναι. Ἡμεῖς μὲν ἐχρησάμεθα τῷ α ἕως τοῦ ω, ὑμεῖς δὲ αὐτοῖς ἀπεδώκατε.

αλφα usque ad ω (1), vos autem vobis ipsis re-

ι Ἡμεῖς μέντοι καθαρὸς ἑαυτοὺς ἀφ' ὁμῶν εἶναι θέλοντες, ὡς καὶ Πιλάτος ἐπὶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ἐν ἡμῖν πολιτευομένου Χριστοῦ, μὴ θέλοντος αὐτὸν ἀνελεῖν, καὶ ὑπὲρ τοῦ παθεῖν αὐτὸν παρακληθέντα, ἐπιστραφεὶς ἐπὶ τὰ τῆς ἀνατολῆς μέρη, καὶ αἰτήσας ὕδωρ ἐπὶ χειρῶν, ἐνέψατο αὐτοῦ τὰς χεῖρας, λέγων· Ἀθῶός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου· οὕτως καὶ τὸ ἡμέτερον κράτος διαπαντός ἐνετελλάτο, μὴ διώκειν, μήτε ἐπικλύζειν, μήτε ζηλοῦν τοὺς ἐργαζομένους τῇ χωρίῳ τοῦ Χριστοῦ, μήτε τοὺς διοικητὰς ἀπειλαίνειν τοῦ μεγάλου Βασιλέως· ἵνα μὴ σήμερον μὲν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου κράτους αὐξῆσαι δόξητε, καὶ μετὰ τοῦ παρακεκλημένου παθεῖν τὰ τῆς διοικήσεως αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ Ζαχαρίου τοῦ αἱματοῦ· ἀλλ' οἱ μετ' αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀφίξεως ὑπὲρ τοῦ ἄνωθεν βασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐβράβησαν παραδοθέντες εἰς κρίσιν ἀνατόου μετὰ τοῦ συνερζυμόντος αὐτοῖς φθοριμαίου δαίμονος. Τοῦτο προσετάξαμεν ἐπὶ Ἀμεγητίου, καὶ Κικερωνίου, καὶ Διαμᾶσου, καὶ Διαλάμπωνος, καὶ Βρεντησίου ἀκροῶν γενομένων. Ἄπερ καὶ αὐτὰ τὰ πραχθέντα ἐξεπεστάλακαμεν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα γινώσκαι ἔχητε τὰ πραχθέντα ἐν τῇ ἐναρέτῃ συνόδῳ· ἃ δὲ καὶ παρέχεις τοῖς γράμμασιν ἐν κεφαλῶν ταῦτα δὲ δογματίζοντα. Ὁμολογοῦμεν ἀκολουθῶς τῇ μεγάλῃ καὶ ὀρθοδόξῃ συνόδῳ, ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, καὶ οὐχ οὕτω νοοῦμεν τὸ ὁμοούσιον, ὡς καὶ πάλαι τινὲς ἐξηγήσαντο, μὴ ἀληθινῶς ὑπογράφαντες· καὶ νῦν ἕτεροι, πατέρας ἐκείνους καλοῦντες, τὴν δύναμιν τῆς λήξεως ἀθετήσαντες, καὶ ἐπόμενοι τοῖς γράμμασι, τὸ ὁμοῖον δηλοῦσθαι διὰ τοῦ ὁμοουσίου· καθ' ὃ οὐδενὶ τῶν λοιπῶν κτισμάτων δι' αὐτοῦ γενομένων ἐμφορῆς ὁ Υἱός· ἀλλ' ἢ μόνῳ τῷ Πατρὶ ἀφωμολύεται. Οἱ γὰρ τοιαῦτα ἐξηγούμενοι, κτίσμα ἐξάρητον ἀσεβῶς τὸν Υἱόν τοῦ Θεοῦ δογματίζουσιν. Ἡμεῖς δὲ φρονοῦμεν, ὡς καὶ αἱ σύνοδοι νῦν, αἱ τε κατὰ Ῥώμην καὶ αἱ κατὰ Γαλλίαν, μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐν τρισὶ προσώποις, τουτέστιν, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν· ὁμολογοῦμεν δὲ κατὰ τὴν ἐχθεσιν τὴν ἐν Νικαίᾳ, σεσαρχῶσθαι τὸν Υἱόν τοῦ Θεοῦ τὸν ὁμοούσιον ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας, καὶ ἐν ἰνθρώποις ἐσκηνοκέναι, καὶ πεπληρωκέναι πᾶσαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν ἐν γενέσει καὶ πάθει καὶ ἀναστάσει, καὶ τῇ εἰς οὐρανοὺς ἀνα-

Nos subijcimus ei qui primus et novissimus, lib. vii, cap. 9.

βάσει. Καὶ πάλιν ἤξειν ἀποδιδόντα ἡμῖν τὴν ὁμοίωσιν τὴν θεῖαν παρ' ἑαυτοῦ, κατὰ τὴν ἐκάστου βιοτήν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως · σαρκὶ δρώμενον καὶ τὴν ἑαυτοῦ θεῖαν δύναμιν ἐπιδεικνύοντα, Θεὸν ὄντα σαρκοφόρον, καὶ οὐκ ἀνθρώπον Θεοφόρον. Καὶ τοὺς τάναντία φρονούντας ἀναθεματίζομεν · καὶ τοὺς μὴ γνησίως ἀναθεματίζοντας τὸν εἰπόντα ὅτι Πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν ὁ Υἱός · ἀλλὰ γράψαντα ὅτι καὶ Πρὶν ἐνεργεῖα γεννηθῆναι, δυνάμει ἦν ἐν τῷ Πατρὶ. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν κτισμάτων ἐστὶ τῶν μὴ ἀεὶ ὄντων μετὰ τοῦ Θεοῦ · καθ' ὃ καὶ ὁ Υἱὸς ἀεὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἀδιῆψ· γεννησεί γεγεννημένος.)Τοιαῦτα μὲν τὰ βασιλέως γράμματα ἦσαν · τὰ δὲ τῆς συνόδου τοῦτον διηγόρευον τρόπον· «Οἱ ἐπίσκοποι τοῦ Ἰλλυρικοῦ ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπισκόποις διοικήσεως Ἀσιανῆς, Φρυγίας, Καροφρυγίας, Πακατιανῆς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Συνελθόντων ἡμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ζητήσεως πολλῆς γενομένης περὶ τοῦ σωτηρίου λόγου, ἀπεδείξαμεν ὁμοούσιον εἶναι τὴν Τριάδα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος. Καὶ ἦν δίκαιον γράμματα ἀποχαράξει πρὸς ὑμᾶς · οὐ σοφισμασι τὰ τῆς θρησκείας τῆς Τριάδος γράφοντας, ἀλλ' ἐν ταπεινοφροσύνῃ καταξιωθέντας · τοῦτ' ἡμῶν τὸ γράμμα ἀπεστάλακαμεν διὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ Ἐλπίδιου τοῦ πρεσβυτέρου. Οὐ γὰρ ἐν τοῖς τῶν ἡμετέρων χειρῶν γράμμασιν, ἀλλ' ἐν ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βίβλοις γέγραπται· Ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ. Μὴ Παῦλος ἐστιν, ὡς ἐπὶ ὑμῶν; ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε; Καὶ ταῦτα μὲν ἤρκει τῇ ἡμετέρᾳ ταπεινώσει μῆτε τὸ καθόλου γράμματα ἀποχαράξει πρὸς ὑμᾶς διὰ τὸν τηλικούτον φόβον ὃν αὐτόθι κηρύσσετε πάτη ὑφ' ὑμᾶς ἐπαρχία, ἀποχωρίζοντες τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἀνάγκη οὖν ἔσχομεν πρὸς ὑμᾶς πέμψαι τὸν κύριον ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν Ἐλπίδιον, ἀπὸ τῆς βασιλευούσης Ῥωμαίων ἀρχῆς, τοῦτο τὸ κήρυγμα ἔχοντα, καταμαθόντα, εἶγε εἰ οὕτως ἔχει τὸ κήρυγμα ὑμῶν. Οἱ γὰρ μὴ ὁμοούσιον τὴν Τριάδα κηρύττοντες ἀνάθεμα ἔστωσαν, καὶ εἴ τις τούτοις φωραθεῖ κοινωνῶν, ἀνάθεμα ἔστω· τοῖς δὲ κηρύττουσιν ὁμοούσιον τὴν Τριάδα ἢ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἡτοιμασται. Παρακαλοῦμεν οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, μηδὲ ἑτεροδοξεῖν, ἀλλ' ὁμοούσιον ἀεὶ καὶ διὰ παντὸς κηρύττοντες τὴν Τριάδα, δυνηθῆτε κληρονομησαί τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν. Περὶ τούτου γράφοντες καὶ ὑπόμνησιν ἔχοντες ἐχαράξαμεν τοῦτ' ἡμῶν τὸ γράμμα, καὶ περὶ τῶν καθισταμένων ἐπισκόπων ἢ κατασταθέντων συλλειτουργῶν, ἐὰν μὲν εἴεν ἐκ τῶν ἐν τέλει χρησιμῶν ἐπισκόπων ὑγεῖς · εἰ δὲ μὴ, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πρεσβυτέρου, ὁμοίως τε καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἱερατικοῦ τάγματός, ἢ ὧσιν ἀνεπίληπτοι πανταχόθεν, καὶ ἀπὸ τοῦ βουλευτηρίου

¹ I Cor. i, 13.

(1) Sic habet Niceph et Tripartita. Theodorit. autem, ut nobis retribuatur juxta cujusque vitam, etc.

A rum, ut nobis retribuatur similitudinem divini (1) a seipso, juxta vitam cujusque in die judicii, carne spectabilem et divinam virtutem suam exhibentem, Deum σαρκοφόρον, id est, carnem seu hominem, ferentem, et non hominem Θεοφόρον, hoc est, Deum ferentem. Ac qui diversa sentiunt, anathemate jugulamur: nec minus et eos, qui non directe et ex animo anathemati eum subjecere, qui dixit non prius Filium, quam genitus sit, existitisse: quique scripsit priusquam actu genitus sit, potestate eum in Patre fuisse. Hoc namque et in creaturis omnibus est, quæ non semper cum Deo sunt. At Filius perpetuo sempiterna generatione genitus cum Patre est.) Tales quidem imperatoris fuere litteræ. Synodi autem ipsius in hæc verba sunt scriptæ: «Episcopi Illyrici ecclesiis Dei et episcopis diocesis Asianæ, Phrygiæ, Carophrygiæ, Pacatianæ, in Domino salutem. Conventu a nobis acto, et disquisitione multa facta, de salutari verbo, decrevimus consubstantialem esse Trinitatem Patris et Filii et Spiritus sancti. Et æquum esse duximus, litteras ad vos exarare. Non nos quidem ut arte quapiam cultum Trinitatis perscriberemus, sed submissa humilitate dignos nos ea re existimantes, epistolam hanc nostram per dilectum fratrem et administrum nostrum Elpidium presbyterum daremus. Non enim in manuum nostrarum litteris, verum in ipsius Servatoris Christi Jesu libris scriptum est: *Ego quidem sum Pauli, ego vero Apollo, ego autem Cephæ. Num Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomen Pauli baptizati estis?* Et humilitati quidem nostræ satis esse convenireque videbatur, nihil prorsus ad vos dare litterarum, propter horrorem tantum, quem istic omni sub vobis prædicatis provinciæ, segregantes Spiritum sanctum a Patre et Filio. Sed necessitas imposita nobis est, ut ad vos mitteremus dominum et administrum nostrum Elpidium, ab urbe quæ est imperii Romani caput, litteras habentem, exploraturum an ita se habeat prædicatio vestra. Qui enim Trinitatem consubstantialem non prædicant, anathema sint. Et si quis cum eis communionem habere compertus fuerit, anathema sit. D Trinitatem autem consubstantialem prædicantibus regnum cælorum præparatum est. **170** Cohortamur igitur vos, fratres, ne aliter doceatis, neve secus sentiatis: sed Trinitatem constanter semper consubstantialem prædicantes, cernere poteritis hæreditatem regni Dei. Hac de re cum ad vos hæc litteras scriberemus, commonefacere etiam vos volumus, de creandis, vel etiam creatis episcopis, eorumque administris, ut scilicet legantur ex sanæ mentis et doctrinæ, qui magistratum (2)

(2) Ἐκ τῶν ἐν τέλει χρησιμῶν ἐπισκόπων ὑγεῖς. Theod. lib. iv, cap. 9, hoc est, sani qui magistratum gesserint episcopi: quod de episcopis

εἶρηται, ἀλλὰ τίς ἄρα τῶν δῶν τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου κατάρξει. Καὶ ἐπὶ τὸσον ἢ στάσις ἀνῆψθη, ὡς μέχρι φθῶν τὸ κακὸν προελθεῖν, συμπληγῶδων πλείστων ἐκ τῆς τῶν ἁγίων παρατριβῆς γενομένων. Καὶ εἰς μείζον ἂν προῦδαινε τὸ δεινὸν, εἰ μὴ ὁ τῆς πόλεως ὑπαρχος Μαξιμίνος πολλοὺς τῶν ἐκ κλήρω καὶ τοῦ λαοῦ τιμωρίαις ὑποβαλῶν, αὐτὸν τε Οὐρσίκιον τῆς ἐπιχειρήσεως ἔπαυσε, καὶ τοὺς ἡρημένους ἐκείνῳ ἀκολουθεῖν ἀνέσχε. Περὶ μόντοι δογματῶν οὕτε οἱ τὴν Ῥώμην οἰκοῦντες, οὐθ' οἱ τὴν ἄλλην ἐσπέραν ἔχοντες διεφέροντο ὡς τὸ πρότερον· κοινῇ δὲ πάντες τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἠγάπησαν, καὶ Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ὁμοῦσιμον καὶ ἰσοδύναμον ἔσθόν τε καὶ ἐδογματίζον.

consensu omnes Nicænam fidem sunt complexi, et Trinitatem ejusdem substantiæ, ejusdemque honoris et potestatis, et coluerunt, et docuerunt.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Περὶ τῆς αἰρέσεως Αὐξεντίου τοῦ Μεδιολάρων ἐπισκόπου, καὶ ὡς καθήρηθῆ παρὰ Δαμάσου· καὶ ὅλα ἢ συνδος τοῖς ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ ἐπισκόποις περὶ αὐτοῦ ἔγραψεν.

Πλὴν μόνον τῶν ἀμφὶ τὸν Αὐξέντιον, δὲ τῆς ἐν Μεδιολάνοις ἐκκλησίας τὴν ἐπιτροπὴν ἔχων, νεωτερίζων ἦν σὺνάμα τισι παρὰ τὸ κοινῇ δόξαν τοῖς πρὸς δύσιν ἱερεῦσι, καὶ δοξάζων καὶ ἐκδιδάσκων. Τῆν τε γὰρ Ἀρείου δόξαν διὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο· καὶ τὴν ὑστερον γενομένην κατάστασιν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς ὁμοούσιον ἐστὶ καὶ ὁμοῦσιμον Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ, ἀπηξίου πάμπαν. Τινῶν δ' ἀπὸ Γαλατίας καὶ Βενετίας καὶ παρ' ἄλλων τὰ ἐκείνῳ σπουδαζόμενα καταστηνυσάντων, οὐ πάνυ πόρρω πολλῶν ἐπισκόπων ἐκ τοῦ παντὸς ἔθνους τῶν ἀνὰ τὴν ἐσπέραν οἰκούντων εἰς Ῥώμην γεγεννημένων, ψηφίζονται ἐν τῷ ἀσφαλεῖ εἶναι καὶ σέβασθαι πρὸ παντὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν· τῶν δ' ἐν Ἀριμίνῳ δοξάντων ὡς ὑπεναντίων ταύτη τὴν πρᾶξιν τὸ ἄκυρον ἔχειν· ὅτι τε μὴ ἐν ἐκείνῃ παρῆν ὁ τῆς Ῥώμης ἱεραρχῶν, καὶ ὅτι μὴ οἱ πλείστοι ταύτη συνέθεντο· καὶ τὸ τρίτον, ὅτι καὶ ἔτεροι τῶν ἐκεῖσε συνδεσπυχηκότων τοῖς δεδομένοις παρ' αὐτῶν ἀπηρέσκοντο. Αὐξέντιον μόντοι καὶ τοὺς αὐτῷ ἐπομένους τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἀπόσταντο, τοιαῦτα ἐρετγελεῖν ἡρημένους. Ταῦτα δὲ γενέσθαι μαρτυρεῖται καὶ ἢ τοῖς Ἰλλυριοῖς ἐπισκόποις γραφεῖσα ἐπιστολή, Δαμάτῳ καὶ τοῖς τῆνικαῦτα συνελθοῦσιν εἰς Ῥώμην· γράφει γὰρ οὕτως·

« Οἱ ἐπίσκοποι οἱ ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων εἰς τὸ ἱερὸν συνέδριον συνελθόντες τοῖς ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ καθεστῶσιν ἐπίσκοποις, Δάμασος, καὶ Οὐαλέριος καὶ οἱ λοιποὶ, τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Πιστεύομεν τὴν ἁγίαν πίστιν ἡμῶν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀποστόλων θεμελιωθεῖσαν ταύτην κατέχειν καὶ ταύτην τῷ λαῷ ὑψηγεῖσθαι, ἥτις ἀπὸ τῶν ὁμοσθέντων παρὰ τῶν Πιτέρῳ) οὐδὲν λόγῳ διαφωνεῖ. Οὐδὲ γὰρ ἄλλως ἀρμάζει διανοεῖσθαι τοὺς τοῦ Θεοῦ ἱερεῖς, ὅφ' αἰ δικαίον ἐστὶ τοὺς σοφοῦς παιδεύεσθαι. Ἀλλὰ δι' ἀναφορὰς τῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Βενετίᾳ ἀδελφῶν, ἔγνωμέν τινὰς αἵρεσιν σπουδαζέειν· ὅπερ κακὸν οὐ μόνον παρῆν ὑλάττεσθαι ὀφείλοισιν οἱ ἐπίσκοποι, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἀπειρίᾳ τινῶν ἢ ἠπίδοσσι οἰκείαις ἐρμηνείαις ἀν-

A contentione sensim res ad seditionem procedebat, non ob fidei professionem aliquam, ut dictum est, sed propter dissensionem, uter duorum istorum episcopali sedi præesset. Adeo vero seditio est grassata, ut malum id ad cædes quoque pervenerit, et conflictus plures ex multitudinis conflictatione facti sint. Et clades ea in gravius malum evasisset, nisi præfectus urbi Maximinus, in multis ex clero simul et ex populo animadvertens, cum Ursicium cæpto desistere, tum sectatores ejus relinquere illum coegisset. De dogmatibus sane quidem neque qui Romanam urbem habent, neque qui Occidentem reliquum incolunt, sicuti antea quoque dictum est, disceptarunt : sed communi et Trinitatem ejusdem substantiæ, ejusdemque hono-

B 172 CAPUT XXXI.

De hæresi Auxentii Mediolanensis episcopi, ut et Damaso exauctoratus sit : et quæ synodus de re episcopi Illyricis scripserit.

Unus modo Auxentius, Ecclesiæ Mediolanensis curam gerens, cum paucis aliquot, rebus novis studens, contra communem Occidentalium episcoporum sententiam et sentiebat et docebat. Arii enim opinionem sectabatur, et constitutionem proximam de Spiritu sancto, ejusdem cum esse substantiæ et honoris cum Patre et Filio, prorsus repudiabat. Cum vero nonnulli ex Gallia et Venetia, atque item alii, consilium cœptumque ejus indicassent, permulti ex gente omni Occidentem incolente episcopi Romam convenere : atque ibi, certam esse, in primisque coli debere Nicænam fidem, actionesque Ariminensis conventus illi contrarias nullius momenti esse censuere : propterea quod ibi Romanus hierarcha non adfuisset, et quod non ita multi actionibus eis consensissent : tum autem, quod nonnullis qui et ipsi eo convenerant, decreta displicuissent : Auxentium præterea et sectatores ejus, qui nugari talia auderent, ab Ecclesia universali excludere. Hæc sic acta esse, etiam ostendit ea quæ a Damaso et episcopis qui Romæ convenerant, ad episcopos Illyricos scripta est epistola. Ea sic habet :

« Episcopi qui Romæ in sacro concilio convenere, Damasus et Valerius, et reliqui, episcopis Illyricis, fratribus dilectis, in Domino salutem. Persuasum habemus, professionem fidei nostræ sanctam, doctrinam apostolorum fundatam, ea complecti, eaque populo proponere, quæ a Patrum decretis nullo modo dissonant. Neque enim aliter Dei sacerdotes sapere atque sentire convenit, a quibus æquum est sapientes erudiri. Verum Patrum in Gallia et Venetia relatione, quosdam hæresi operam navare intelleximus. Quod quidem malum non solum, sed etiam si quæ per imperitiam et simplicitatem nonnullorum, veris et genuinis interpretationibus contraria inducantur, episcopos

observare convenit. **173** Cavendum sane, ne per eos qui varias doctrinas comminiscuntur, in lubricum seducamur : ac potius, quotiescunque illi variantibus consiliis circumferuntur, patrum nostrorum a nobis sententiæ sunt retinendæ. Auxentius quidem Mediolanensis præcipue hac de causa damnatus est. Æquum autem est, omnes Romani orbis doctores consentientes esse, neque dissidentibus inter se doctrinis fidem contaminare. Et profecto cum primum hæreticorum improbitas, sicuti nunc maxime (quod utinam abesset!), Arianorum etiam blasphemiam vigere cœpisset, delecti Patres nostri trecenti decem et octo, Nicææ disquisitione ac deliberatione habitamurum hunc adversus diaboli tela constituerunt, atque antidoto seu remedio hoc letale venenum propulerunt, ut Patrem et Filium unius divinitatis, uniusque virtutis, atque adeo rem unam esse credamus. Oportet autem, et Spiritum sanctum ejusdem esse substantiæ, persuasum habere. Qui vero aliter sentiat, eum alienum esse a consortio et communione nostra judicavimus : quod quidem salutare decretum, et deliberationem seu sanctionem adorandam, polluere nonnulli voluerunt. Verum ab ipso statim initio, per eos qui Arimini sanctionem eam rebus novis immutare et contrectatione sua depravare coacti sunt, hucusque res correctæ est : ut illi alia quadam loquendi forma subreptitio deceptos se esse, quam formam Patrum Nicænorum placitis adversari ignorariunt, fateantur. Neque numerus eorum qui Arimini convenerunt, præjudicium aliquod, cum synodus ea coacta est, afferre potuit, cum neque Romanus episcopus, cujus in primis sententiam exquisitam oportuit, nec Vincentius, qui tot annis episcopatum inviolate conservavit, neque aliorum hisce consentientium quisquam ibi affuerit. Et maxime, quemadmodum diximus, cum isti ipsi qui fraude circumventi cedere visi sunt, meliorem nunc sententiam sequentes, displicere sibi actiones tales sint testificati. Perspicit igitur sinceritas vestra, solam eam fidem, quæ Nicææ juxta apostolorum auctoritatem fundata est, perpetua constantia et firmitate, nobiscum etiam ab Orientalibus, qui se ad catholicam Ecclesiam pertinere agnoscunt, retinendam esse, et Occidentales eo nomine gloriari posse. **174** Opinamur vero, brevi eorum qui aliter sentiunt, hac ipsa aggressionem episcopalia nomina a communione nostra segregatum iri, ut populus a fraude et seductione eorum liberatus respiret. Nequaquam enim multitudinis error corrigi poterit, si ipsi errore eo teneantur. Itaque vestra quoque dignitatis sententia cum omnibus Dei sacerdotibus concordet, in qua vos credere vobiscum debeamus, mutua quæ nobis

A θίσταντο· ἀπὸ οὖν τῶν διαφόρων διδασκαλίας διανοουμένων μὴ παρολιθῶσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν Πατέρων ἡμῶν κατέχειν τὴν γνώμην, ἡσάκις ἀν διαφόροις βουλαῖς περιφέρωνται. Τοιγαροῦν Αὐξέντιον τὸν Μεδιολάνων ἐξαίρετως ἐν τούτῳ τῷ πράγματι κατακεκρίσθαι προγγράπται. Δίκαιον γοῦν ἔστι πάντας τοὺς ἐν τῷ Ῥωμαίων κόσμῳ διδασκάλους ὁμοφρονεῖν, καὶ μὴ διαφόροις διδασκαλίαις τὴν πίστιν μίαινεῖν. Καὶ γὰρ ἦνικα πρῶτον ἡ κακία τῶν αἰρετικῶν ἀκμάζειν ἤρξατο, ὡς καὶ νῦν μάλιστα (ὅπερ ἀπέη) τῶν Ἀρειανῶν ἡ βλασφημία, οἱ Πατέρες ἡμῶν τριακῶσ·οἱ δέκα καὶ ὀκτώ ἐπίλεκτο· ἐν Νικαίᾳ γενομένου σκέμματος, τοῦτο τὸ τέλος ὑπεναντίον τῶν ὁπλων τοῦ διαβόλου ὤρισαν, καὶ ταύτη τῇ ἀντιδότην τὰ θανάσιμα ἀπειώσαντο· ὥστε τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν μίᾳ θεότητος, μίᾳ ἀρετῆς καὶ ἐνὸς χρηματος πιστεύεσθαι. Χρῆ δὲ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πιστεύεῖν. Τὸν δὲ ἄλλως φρονούντα ἄλλότριον εἶναι τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἐκρίναμεν. Ὅνπερ σωτηριώδη ἔρον καὶ τὴν προσκυνητὴν σκέψιν τινὲς μίᾳναι ἠθέλησαν· ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ ἀπ' αὐτῶν τούτων οἵτινες τοῦτο ἐν Ἀριμίνῳ ἀνανεώσασθαι ἢ ψηλαφῆσαι ἠναγκάζοντο. Καὶ μέχρι τούτου διωρθώθη, ὡς ὁμολογεῖν αὐτοὺς, ἐτέρᾳ τινὶ διαλέξει ὑφαρπίσαι· ὅτι οὐκ ἐνενήσαν τῇ τῶν Πατέρων γνώμῃ τῇ ἐν Νικαίᾳ ἀρσάσῃ ἐναντίον εἶναι. Οὐδὲ γὰρ πρόκριμά τι ἠδυσήθη γενέσθαι ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν Ἀριμίνῳ συναχθέντων, ὅποτε συνέστηκε· μήτε τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου, οὐ πρὸ πάντων ἔδει τὴν γνώμην ἐκδείξασθαι· οὔτε Βικεντίου, ὃς ἐπὶ τοσούτοις ἔτεσι τὴν ἐπισκοπὴν ἀσύλως ἐψύλαξεν· οὔτε τῶν ἄλλων τοῖς τοιούτοις συγκαταθεμένων· ὅποτε μάλιστα, καθὼς προειρηκαμεν, αὐτοὶ οὗτοι οἵτινες κατὰ συσκευὴν ὑποκλίνεσθαι ἔδοξαν, οὗτοι καλλίονι γνώμῃ χρησάμενοι, ἀπαρέσκειν αὐτοῖς ταῦτα ἐμαρτύραντο. Συνορθῶ οὖν ἡ ἡμετέρα καθαρότης ταύτην μόνην τὴν πίστιν, ἣτις ἐν Νικαίᾳ κατὰ τὴν αὐθεντίαν τῶν ἀποστόλων ἐθεμελιώθη, διηνεκεῖ βεβαίωτητι καθεκτόν εἶναι· καὶ μεθ' ἡμῶν τοὺς ἀνατολικούς, οἵτινες ἑαυτοὺς τῆς καθολικῆς εἶναι ἐπιγινώσκουσι, τοὺς δὲ δυτικούς καυχῆσθαι. Πιστεύομεν δὲ, οὐκ εἰς μακρὰν τοὺς ἄλλα νοούντα· αὐτῇ τῇ ἐπιχειρήσει ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθῆσθαι αὐτῶν τὸ τοῦ ἐπισκόπου ὄνομα· ὥστε τοὺς λαοὺς τῆς πλάνης αὐτῶν ἐλευθερωθέντας ἀναπνεῦσαι. Οὐδενὶ γὰρ τρόπῳ δυνήσονται διορθῶσαι τὴν πλάνην τῶν ὁπλων, ὅποτε αὐτοὶ ὑπὸ τῆς πλάνης κατέχονται. Συμφωνεῖτω οὖν μετὰ πάντων τῶν τοῦ θεοῦ ἱερῶν καὶ τῆς ἡμετέρας τιμιότητος ἡ γνώμη, ἐν ἣ ἡμᾶς ἅγιους καὶ βεβαίους πιστεύομεν. Ὅτι δὲ ἡμεῖς μεθ' ἡμῶν πιστεύομεν ὀφείλομεν, τοῖς ἀμοιβαίοις τῆς ἡμετέρας· ἀγάπῃς ἐπεδείξασθε. »

D sanctos et firmos esse credimus. Ut autem nos ita vicissim respondeat dilectionis vestrae pietate, et itaque vestris declarete. »

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Α

CAPUT XXXII.

Ὡς στάσεως ἐν Μεδιολάνοις γεγενημένης, Ἀμβρόσιος τὴν ὑπαρχον ἀέλιον ἡμισυμένους, παραγενόμενος καταστῆλαι αὐτὴν, ὑπὸ τοῦ πλήθους εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προσβλήθη· καὶ περὶ τῆς παρήσιας αὐτοῦ.

Οἱ μὲν οὖν πρὸς ἐσπέραν ἱερεῖς τοὺς νεωτερίζειν ἐπιχειροῦντας τοῖς ἐκείσε μέρεσιν οὕτως ἐπέιχον· καὶ ἀθιγές τὸ ἐξ ἀρχῆς τῆς πίστεως ἐρύλατον δόγμα· ὡς συμβαίνειν ὀλίγους εἶναι κομιδῇ τοὺς ἄλλως ἡρημένους δοξάζειν, καὶ σχεδὸν μόνους τοὺς ἀμφὶ τὸν Αὐξέντιον. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν καὶ οὕτως ἑανάτω ἠφάνιστο. Ἐκποδῶν δὲ τοῦτου γεγενημένου, περὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου ἐπιλογῆς στασιάζον τὸ πλήθος, οἱ μὲν τοῦτον, οἱ δ' ἐκείνον προῦβάλλοντο. Ἐν μεγίστῳ δὲ κινδύνῳ ἡ Μεδιολάνων καθίστατο· ἕκαστος γὰρ ἀποχήτας τῶν πρὸς βουλῆς, ὅσα δὴ τοῖς τοιοῦτοις φιλεῖ γίνεσθαι, ὄρῳ προσηπεῖλον. Ὄν τὴν ἀτακτον κίνησιν δεῖσας ὁ τῆνικαδε τὴν ὑπατον ἀξίαν διαχειρίζων, καὶ τοῦ ἔθνους τὴν ἐπιτροπὴν πρὸς Οὐζλαντιανῶ ἔχων Ἀμβρόσιος, μετ' ἀξιολόγου Πλήθους ἐλθὼν παρὰ τὴν ἐκκλησίαν, συνεβούλευεν ἕκαστα βέλτιστα εἶναι ὤπειο· λήγειν μὲν ἐριδος, κατὰ νόμους δ' Ἐκκλησίας πράττειν. Ἐπειτα τοῦ τῆς ὁμονοίας, καλοῦ ὑπεμνήσασκε, καὶ ὅσα δὴ ἀγαθὰ εἰσι τοῖς αἰρουμένοις τὰ τῆς εἰρήνης ἀσπάζεσθαι. Ἐτι δὲ τοῦτου δημηγοροῦντος, ἐξάπινα πάντες τοῦ στασιάζειν παυσάμενοι, ἐπ' αὐτὸν τὸν σύμβουλον τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ὁμονοίας τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἐπέφερον ψῆφον, καὶ βαπτίζεσθαι παρηγγύων· ἀμύητος γὰρ ἦν· καὶ ἰκέται ἐγίνοντο τὴν κατ' αὐτοὺς ἱερωσύνην λαμβάνειν· οὕτω γὰρ μόνως ἐκείνους ἔνωσιν ἔξειν, καὶ τὸ περὶ τὴν πίστιν ὁμονοεῖν προσγενήσεσθαι. Ἐπεὶ δ' ἐκείνους τὸ μὲν βῆπτισμα ἠέδωκε ὅσον δὲ γ' ἐνῆν, ἀνεβάλετο ἱεράσθαι, καὶ ἀτεχνῶς τὴν πρᾶξιν ἀπεωθεῖτο, τὸ πλήθος δ' ἐτι μᾶλλον ἐπέκειτο· καὶ οὐκ ἂν εἴ τι καὶ γένοιτο ἀνήσειν διεχυρίζετο, γνώρισμα (ἴ. γνώριμα) ταῦτα τῷ βασιλεῖ ἐγίνετο Οὐζλαντιανῶ· τὸν δ' ἀκούσαντα, εὐξασθαι μὲν πρώτιστα, ἔπειτα δὲ χάριν ὁμολογῆσαι Θεῷ εἰς ἱερωσύνην προσκαλουμένῳ οὗς αὐτὸς ἄρχειν προῦβάλλετο. Τὴν γε μὴν ἔνστασιν τοῦ πλήθους, καὶ τὴν Ἀμβροσίου πάλιν γενναίαν ἀντίστασιν συμβάλλων, ἄριστα διεγίνωσκον, ὡς ἐπὶ σφόδρα τῆς ὁμονοίας καλῶ τῆς ἐν Μεδιολάνοις ἐκκλησίας ἔσεσθαι τὴν προχειρίσειν τοῦ ἀνδρός· καὶ ὅσον τάχος προσέταττε τὴν χειροτονίαν λαμβάνειν. Ἄμα δὲ τοῦ Θεοῦ κατηξιώθη βαπτισματοῦ, καὶ τὴν κεφαλὴν τῆ χειροτονία ὑπέβαλε· καὶ εἰς ὁμόνοιαν τὰ πλήθη καθίστα, καὶ τὸ ἀστασίαστον τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐβράβευεν, ἐν πολλῷ χρόνῳ καμουση τῇ διχονοίᾳ ἐκ τῆς Αὐξέντιου κακῆς διοικήσεως. Ἐπεὶ δὲ τοῖς πραττομένοις καὶ ὁ τὰ πάντα ἄριστος παρῆν βασιλεὺς, τοῦτον τὸν ὕμνον τῷ Σωτῆρι προσῆγε Θεῷ· «Χάρις σοι, λέγων, Δέσποτα παντοκράτωρ καὶ Σῶτερ ἡμέτερε, ὅτι τῷδε τάνδρι ἐγὼ μὲν σώματα ἐνεχείρισσα, σὺ δὲ ψυχάς· καὶ τὰς ἐμὰς ψῆφους δικαίας ἀπέφηνας.» Καὶ ὁ μὲν ταῦτα· Ἀμβρόσιος δ' οὐ πολλῷ ὕστερον τῷ βασιλεῖ σὺν παρήσιας διομιλούμενος, ἐπεμέμψατό

Ut exorta Mediolani seditione, Ambrosius, qui tum præfecturam gessit, eam seditionem sedare volens, a multitudine episcopus electus s. i. et de ejus in dicendo libertate.

Occidentales episcopi ad hunc modum eos qui rebus novis intendebant, in partibus eis compe-
scuere, inviolatumque ab initio fidei dogma con-
servare, adeo ut perpaucos esse contigerit, qui
aliter opinandum sibi esse duxerint. Et prope is
solus fuit Auxentius. Sed non longe post ipse
quoque morte est sublatus (1). Cæterum eo ex-
stincto, de episcopi electione multitudo est tumul-
tuata, quod alii hunc, alii illum designarent. Cum
igitur in magno esset discrimine Mediolanum :
pro se enim quisque consilio ceptoque ei non suc-
cedente, facturum se ea minabatur, quæ fieri in
turbis ejuscemodi solent : eorum incompositum
motum suspectum habens, qui tum consularem
obtinebat dignitatem, gentemque eam a Valentiniano
præfectus curabat Ambrosius, cum multitudine
non contemnenda in ecclesiam venit, atque
ibi quæ optima esse censeret, ut scilicet a conten-
tione desisterent, et rem juxta Ecclesiæ leges
agerent, suavit. Deinde de concordie commodis
eos, et quæ bona pacata consilia capientes conse-
qui soleant, admonuit. Adhuc ille concionabatur,
cum subito tumultu et seditione sopita, in ipsum
honestatis et concordie suavitatem, omnes episco-
patus suffragia conferunt : eumque, ut baptizaretur,
hortantur (nondum enim sacramento eo
initiatu fuerat), et ut episcopalem apud eos digni-
tatem suscipiat, supplicantes orant. Eo enim
tantum pacto fore, ut ipsi unanimes sint et de
fide concordent. 175 Atque ubi ille quidem bap-
tismum libenter approbavit, et quoad potuit, ad-
ministrationem sacram distulit, palamque adeo rem
eam rejecit, et multitudo magis etiam ei institit,
neque se quidquam de consilio suo, quidquid etiam
accideret, remissuram confirmavit, res imperatori
Valentiniano renuntiatur : qua ille audita, preca-
tus primum est : deinde Deo gratias egit, qui eos
ad episcopale munus vocaret, quos ipse reipublicæ
administrationi præfocisset. Et cum inter se, et
populi vehementem petitionem, et Ambrosii con-
stantem reluctationem conferret, optime perspexit
electionem ejus viri Ecclesiæ Mediolanensi ad con-
cordiam retinendam bono esse. Quapropter quam
primum initiationem et consecrationem cum sus-
cipere jussit. Simul atque autem divinum bap-
tismum subit, et caput consecrationi subdidit, plebs
universa ad concordiam rediit, et tranquillitas Ec-
clesiæ reddita est, quæ quidem tempore multo
propter malam Auxentii administrationem dis-
sensione periclitata fuerat. Quoniam vero rebus
hisce agendis, modis omnibus optimus affuit im-
perator, talem Servatori Deo is concinuit hym-

(1) Socrat. eod. cap. 50.

num : « Gratias tibi, inquit, ago, omnipotens Domine et Servator noster, quod huic viro ego quidem corporum, tu autem animarum curam commiseris, et iudicii mei calculum æquum esse comprobabis. » Porro Ambrosius non multo post perquam libere cum imperatore collocutus, res quasdam non recte a magistratibus actas reprehendit. Atque imperator, « Hanc ego dicendi libertatem tuam, ait, jamdudum notam : et cum perspecta mihi ea esset, non modo non inhibui, verum etiam suffragio meo electionem tuam, ut episcopus fieres, adjuvi. Perge itaque, sicuti divina jubet sanctio, sanare animarum nostrarum delicta. »

176 CAPUT XXXIII.

Ut magnus Valentinianus e vita excesserit. De Valentiniano juniore, et de Justina et Severa imperatricibus, et de liberis utriusque narratio.

Ea tempestate, quod (1) Sauromatæ Romanam ditionem, eamque imperii partem quæ ad Occidentem vergit, excursionibus vexarent, Valentinianus cum ingenti belli apparatu adversus eos est profectus. Atque illi tantam imperatoris expeditionem formidantes, legatis missis pacem ab eo petierunt. Quos ubi deformes esse vidisset, an universi tales essent Sauromatæ, interrogavit. Et cum illi dixissent, optimos quosque qui et genere et forma præstarent, ab eis legatos solere mitti: ira atque furore multo correptus, gravia pati dixit, et maxime infortunatum esse, quod ad tempora sua pervenisset Romanorum imperium, si Sauromatæ, gens tam barbara et informis, in qua reliquos isti excelleret, sedibus suis contenti esse nollent: sed confidentia tanta impulsus, ditionem suam percurrerent, et bellum titillatione quadam illecti Romanis inferrent. Et cum ita indignaretur, et magnopere vociferaretur, ninia vocis intentione convulsa in eo esse interiora viscera, venamque et arteriam quamdam ruptam dicunt, unde sanguine plurimo profuso vita eum reliquerit, in castello quodam Germaniæ (2), cui Brigittio nomen fuit, decimo septimo mensis Novembris die, cum quinquaginta quinque prope annos natus esset, et tredecim (3) annis imperium bene admodum et præclare administrasset. Eo vero, patrio monumento illato, sexto die post, qui in Italia fuit exercitus cognominem ei filium juniorem Valentinianum imperatorem, in oppido Italiæ Aquino renuntiavit. Neque ita multo post imperatores quoque Gratianus frater et Valens, suffragio suo

(1) Eutropius scribit, Sauromatas se per Pannonias in ditionem Romanam diffudisse, eamque vastasse. Idem Brigittionem Quadorum oppidum esse dicit. Quados autem nonnulli hodie Austriacos, nonnulli Silesios fuisse opinantur. Quod si posterius hoc verum est, ad oppidum Brigam, ut

A τισι τῶν πραγμάτων, ὡς οὐ καλῶς, παρὰ τοὺς ἀρχοὺς πραττομένων. « Ταύτην σου τὴν παρῆρσιαν πάλαι ποτὲ ἤδεν ἐγὼ, Ἐφη ὁ βασιλεὺς· καὶ γ' ἐπιστάμενος, οὐ μονον ἐπέσχον, ἀλλὰ καὶ σύμφηφος ἐγενόμην τῇ ἀρχιερωσύνῃ. Ἰάτρευε οὖν, ὡς ὁ θεὸς ὑπαγορεύει θεσμός, τὰ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἀμικρήματα. » Ταῦτα μὲν ἐν Μεδιολάνοις ἐγένετο· ὁποῖος δὲ Ἀμβρόσιος τὸν βίον καὶ λόγον καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ζῆλον, καὶ ὡς μάλα ἀνδρείως καὶ θεοσεδῶς τὴν ἱερωσύνην διήνυσε, παρῆρσιζ πολλῇ πρὸς τὰς ὑπερεχούσας ἀρχὰς ἐγκαίρως χρώμενος, ἐν τῷ ἐφεξῆς βῆθησεται τόμῳ.

B Hæc Mediolani acta. Qualis autem Ambrosius et quam viriliter atque divine episcopatum gesserit, multa admonendi libertate apud præcipuos magistratus tempestive usus, in sequenti

B

ΚΕΦΑΛ. ΑΓ'.

Ἦς ἀπέβη ὁ μέγας Οὐαλεντινιανός· καὶ περὶ τοῦ νεωτέρου Οὐαλεντινιανοῦ· καὶ διήγησις περὶ Ἰουστινῆς καὶ Σευήρας τῶν βασιλισσῶν, καὶ τῶν παιδῶν ἀρξῶν.

Τηρικαῦτα δὲ Σαυροματῶν τὴν Ῥωμαίων κατατρεχόντων, καὶ ὅσον τὸ πρὸς δύσιν τῆς ἀρχομένης, Οὐαλεντινιανὸς σὺν πολλῇ τῇ παρασκευῇ ἐπέσει κατ' αὐτῶν. Ἐκεῖνοι δὲ πρὸς τὴν τοσαύτην τοῦ βασιλέως ὀρμὴν δεισαντες, πρέσβεις πέμψιντες, ἤτουν εἰρήνην· οὐδ' ἰδὼν οὐκ εὐφυῶς ἔχοντα, εἰ τοιοῦτος εἶναι Σαυρομάτας πάντας διεπυθάνετο. Τῶν δ' εἰπόντων τοὺς παρ' αὐτοῦς ἀριστοὺς εἶναι καὶ γένει καὶ εἴδει πρεσβυομένους, θυμῷ καὶ ὀργῇ πολλῇ κατάσχετος γεγονώς, Ἦ δεινὰ νῦν πάσχειν Ἐφη τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν περιελθοῦσαν αὐτῷ, καὶ τὰ μάλιστα δυσπραγεῖν, εἰ Σαυρομάται βάρβαρον οὕτω γένος καὶ δύσμορφον, ὧν οἱ κρείττους οὗτοι, οὐκ ἐθέλει μένειν ἐφ' ἑαυτοῦ· ἀλλ' οὕτω θράσει βέον τὴν αὐτοῦ διαθέει ἀρχὴν, καὶ πόλεμον κατὰ Ῥωμαίων κινεῖν γαργαλίζεται. Χαλεπαίνοντος δ' οὕτω καὶ μέγα ἀνακραγόντος, τῷ τῆς διατάσεως τῆς φωνῆς ἀμέτρῳ σπαραχθῆναι φασὶ τὰ ἔνδοξ, φλέβα δὲ τινα καὶ ἀρτηρίαν διαρραγῆναι αἵματος δ' ἐνετεῦθεν πλείστον ἀναδοθέντος, τὸν βίον ἀπολιπεῖν, ἐν τινι φρουρίῳ τῶν Γαλλίων, ᾧ Βεργιτίων ἦν ὄνομα, τῇ ἐπτακαίδεκάτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, ἔτη μὲν γεγονώς ἀμφὶ τὰ πεντήκοντα, τριακαίδεκα δ' ἐν τῇ βασιλείᾳ εὐ μάλα καὶ λίαν ἐπισήμως διαγενόμενος. Τοῦτου δὲ τοῖς πατράσι μνήμασιν ἐνομοιασθέντος, ὁ κατὰ τὴν Ἰταλίαν στρατὸς μετ' ἡμέραν ἔκτην τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ παῖδα, ὅταν νέον Οὐαλεντινιανὸν, βασιλεῖα ἀναγρεούσιν, ἐν Ἀκίνῳ πόλει τῆς Ἰταλίας. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ βασιλεῖς, Γραιτανός τε ὁ ἀδελφὸς καὶ Οὐάλτης, σύμφηφοι καὶ αὐτοὶ ἐγένοντο τῇ ἐκείνου ἀρχῇ, εἰ καὶ χαλεπαίνοντες ἦσαν τὰ πρώτα ἄτε ἰὴ τῶν στρατιωτῶν,

nunc dicitur, Valentinianus mortuus fuerit.

(2) Nicephorus hoc loco pro Germania Gallias habet. Sed ammadvertere est, cum aliis quosque locis Germanorum nomen non usurpasse, sed pro eis Gallos postuisse. Socr. eod. cap. 52.

(3) Alii diunt undecim.

ἐπιτροπῆς αὐτῶν ἄνευ, τὰ ἐπίσημα τῆς ἀρχῆς περι-
 θαλλόντων αὐτόν. Εἰδέναι μέντοι χρεῶν, ὡς ὁ νέος
 οὗτος Οὐαλεντινιανὸς ἐξ Ἰουστίνης ἐγεγονέει τῇ με-
 γάλῃ Οὐαλεντινιανῷ ἐπέγημε δὲ ζώσης ἐτι τῆς
 προτέρας αὐτοῦ γυνακίς, ἧ Σευήρα ἦν νομα. Αἴτια
 δὲ τοῦ γάμου τοιαῦτα ἐγένετο· Ἰουστίνη ταύτῃ πατὴρ
 Ἰούστος ἐτύγχανεν ὢν, δὲ ἐπὶ τῶν Κωνσταντίου
 χρόνων τῆς περὶ Πίκενον ἐπαρχίας τὴν ἀρχὴν ἔχων,
 θναρ ἰδεῖν λέγεται, ὡς βασιλικὴν ἀλουργίδα δεξιόθεν
 γεννήσοι. Τὸ δὲ θναρ ἀπελῶς ἐκείνῳ ῥηθὲν, εἰς πολ-
 λούς διεχύθη. Οὐ πολλῷ δ' ὕστερον καὶ τὰς Κων-
 σταντίου ἐφθάνεν ἀνοαί. Ὁ δὲ συμβαλὼν τὸ θναρ ὡς
 βασιλεῖα γεννήσοι, πέμψας, ἐκείνον μὲν τῆς κεφαλῆς
 ἀφαιρεῖται· τὴ δὲ γ' ἐκείνου θυγάτριον Ἰουστίνα
 αἴτη, ὀρφανὴ πατρὸς γενομένη, δυστυχῶς μὲν εἶχε,
 παρθενίαν δ' ὅμως ἡσπάζετο. Ἐς ὕστερον δὲ καὶ
 γῶριμος τῇ τοῦ βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ γυναικὶ
 Σευήρα καθίσταται. Πυκνῶς δ' αὐτῇ παραβάλλουσα
 εἰς φιλίαν ἐκ τῆς συνεχοῦς ὀμιλίας αὐτῇ ἀνακίρνα-
 ται· τῆς δὲ μακρῆς συνηθείας κρατυθείσης, ἤδη
 καὶ κοινῶς αὐτῇ καθίστατο τῶν λουτρῶν. Καὶ ποτε
 συλλουομένην ταύτην ἡ Σευήρα ἰδοῦσα, καίπερ οὖσα
 γυνή, ὅμως τοῦ κάλλους ἐκείνης ἡτάτο, καὶ ἐπὶ
 τόσον ὡς καὶ τόνῳ καὶ βασιλεὶ διεξίεναι περὶ αὐ-
 τῆς· ὅτιπερ τοσοῦτον περίεστι· κάλλος τῇ θυγατρὶ
 τοῦ Ἰούστου, ὡς καὶ αὐτὴν καίπερ οὖσαν γυναῖκα,
 τοῦ κάλλους ἑρασθῆναι τῆς παρθενίας. Ὁ δὲ βασι-
 λεὺς τῆς Σευήρας τοῖς λόγοις τρωθελς, παρ' ἑαυτῷ
 τὴν βουλήν ἐταμίευεν· ἐβουλεύσατο γὰρ καὶ τὴν
 Ἰουστίναν ἀγαγίσθαι, καὶ ἀμφω νομίμου· ἔχειν
 γυναῖκας· καὶ νόμον δημοσίᾳ προδίδει, παντὶ βου-
 λομένῳ ἐξείναι δύο κατὰ ταυτὴν νομίμους ἔχειν
 γυναῖκας. Καὶ ὁ μὲν νόμος· κατὰ πᾶσιν ἐχώρει
 πόλιν· ὁ δὲ καὶ τὴν Ἰουστίναν πρὸς τῇ Σευήρα
 ἀνάγει πρὸς τὰ βασιλεία, καὶ τῆς ἱστῆς αὐτῷ τιμῆς
 μεταδίδωσιν. Ἐκ μὲν οὖν Σευήρα· Γρατιανὸς πρό-
 τερον τῷ Οὐαλεντινιανῷ ἐγεννήθη, ὃν ἐμπροσθεν καὶ
 βασιλεῖα τῆς ἐστέρας ἀνέπειν· ἐκ δὲ Ἰουστίνης ταύ-
 τῆς τὸν νέον γεννᾷ Οὐαλεντινιανόν, ὃν ὁ στρατὸς,
 ὡς εἶρηται, παρὰ γνώμην τοῖν δυοῖν βασιλεῖοιν, τοῦ
 τε ἀδελφοῦ καὶ θεοῦ φημι, τῆς ἰσῆων ἀναρῆσεν.
 Ἐγένοντο δὲ ταύτῃ καὶ θυγατέρες τρεῖς· Ἰούστα,
 Γράτα καὶ Γάλλα· ὧν αἱ μὲν δύο διὰ βίου τὴν παρ-
 θενίαν ἡσπάζοντο· τὴν δὲ Γάλλαν ἐς ὕστερον ὁ βα-
 σιλεὺς ἐγγίμε Θεοδοσίῳ ὁ μέγας, ἐξ ἧς αὐτῷ καὶ
 Πλακιδία θυγάτηρ ἐγένετο. Ἐκ γὰρ τῶν προτέρων
 αὐτῷ σπερμάτων Ὀνούριον καὶ Ἀρχάδιον ἔσχεν,
 ἐκ Πακίλλης τῆς προτέρας αὐτοῦ γυναικός· ἦν
 πρὶν τὴν βασιλείαν ἀρχὴν ἀναζώσασθαι, νομίμως
 ἡμίσατο. Περὶ μὲν οὖν Θεοδοσίου καὶ τῶν υἱῶν
 κατὰ χώραν λελέξεαι.

imperium ejus comprobarunt, quam is id primum
 moleste tulerint, videlicet quod milites sine eorum
 jussu imperialia ei tribuerint insignia. Illud quippe
 notandum est, juniore hunc Valentinianum
 magno Valentiniano ex Justina progenitum esse,
 quam vivente adhuc priore ejus conjuge Severa
 uxorem superinduxit. Causa earum nuptiarum hæc
 fuit: Justinæ huic pater fuit Justus; hic Constantii
 temporibus Picenum provinciam habens, in somnis
 sibi ipsi visus est, quemadmodum dicitur, impe-
 rialem purpuram dextro femore gignere. 177
 Somnium id simplici animo ab eo expositum, ser-
 monibus deinde multorum divulgatum est, nec nullo
 post ad Constantii quoque pervenit aures, qui ex
 visione ea imperatorem illum progeniturum esse
 conjectans, immisso percussore caput illius rescindi
 jussit. Porro filiola ejus Justina, cum ei patre orbata
 res dure essent, virginitatis tamen florem conser-
 vavit. Deinde vero in notitiam Severæ imperato-
 ris Valentiniani conjugis pervenit. Et cum frequen-
 tius eam adiret, per continuam consuetudinem in
 amicitiam quoque ejus est admissa: atque ea cum
 magis atque magis familiaritate confirmata esset,
 tandem etiam in lavationis communionem se insi-
 nuavit. Et aliquando simul lavantem cum eam Se-
 vera inspexisset, quamvis femina esset, forma ejus
 usque adeo est captâ, ut de ea etiam marito imper-
 atori diceret: tam præstantem scilicet Justi filia
 esse formam, ut ipsa quoque florem pudicitia et
 virginitatis ejus adamarit. Imperator Severæ ver-
 bis ictus, consilium suum secum ipse celavit. Nam
 et Justinam ipsam ducere, et utramque legitimam
 habere uxorem constituerat. Itaque legem (1) pu-
 blice promulgat, ut cuicumque libitum esset,
 duas legitimas uxores habere liceret. Ita simul et
 lex ea in urbibus omnibus proponitur, et Justinam
 imperator in regiam suam uxorem inducit, eodem-
 que cum Severa loco honorifice habet. Atque ex
 Severa quidem Gratianum antea Valentinianus sus-
 ceperat, quem etiam Occidentis imperatorem dudum
 declaraverat. Justina autem ista juniorem Valen-
 tinianum ei genuit, quem exercitus, sicuti dixi,
 præter duorum imperatorum fratris et patris sen-
 tentiam, imperatorem esse jussit. Huic tres quo-
 que fuere filia, Justa, Grata et Galla: quarum duæ
 virginitatem in vita sunt complexæ. Gallam vero
 postea Theodosius magnus uxorem duxit, ex qua
 ei Placidia filia prognata est. Nam Honorium et
 Arcadium in matrimonio priore genuerat ex prima
 conjuge Placilla, quam prius legitime sibi conjun-
 xerat, quam imperium ipsum suscepit. De Theodo-
 sio autem atque ejus filiis tempore suo dicetur.

(1) Ibidem antehac Julius Cæsar legem latam
 voluit, uti uxores liberorum quærendorum causa
 quas et quot ducere vellent, liceret, propter im-
 pudicitiam suam scilicet et adulteriorum infamiam:
 ο μιστὴν μιστὴν vir, et omnium virorum mulier.
 (Sueton.) Populosas fore tali lege Romani imperii

terras causatus est, perinde atque Barbarorum
 regiones, apud quos polygama coleretur. (Eutrop.)
 Procopius sane Cæsariensis alicubi monogamiam
 plurimum detrimenti Romanis dititionibus attulisse
 scribit.

178 CAPUT XXXIV.

Qui eo tempore in Aegypto floruerint philosophici et divini viri, discipuli et discipulorum discipuli Antonii magni: Joannes. Or, Amon, Theonas, Benus, Copres, Helles, Elias, Apelles. Isidorus, Serapion, Dioscorus, Eulogius et Apollus.

Sed enim ex Occidente rursus ad Orientis res transeamus. Atque ubi prius de ecclesiasticis philosophis, ita ut pollicitus sum, dixero (magnus enim tum, et haud scio an alio itidem tempore unquam, eorum proventus fuit), ad profana progrediar. Atque morti impii Valentis aliquantum cum delectatione immoratus, finem etiam undecimo huic historiarum tomo imponam. Verum enimvero quæ initia monasticæ vitæ institutum habuerit, et quinam ejus veluti patres et duces exstiterint, in Maximi Constantini, deinde etiam in filii ejus Constantii historia commemoravimus. Nam de Antonio et Paulo simplici, item de Ammone et Eutychiano, qui in Olympo fuit, præterea de Spyridone, Nicolao et Parthenio, hierarchis edendis miraculis claris, cum historiam de Constantino scriberemus, egimus: Antonii autem discipulos, duos videlicet Macarios, Pambo, Paphnutium, Apollonium, et Anub, in Constantii res gestas coniecimus. In quibus etiam Aegyptios monachos celebravimus, qui in Secti et Tabennesio sunt philosophati; præterea qui in Syria et Palestina virtutem piis exercitiis meditati sunt, quique in Ponto, et Europa, et Italia ipsa angelorum vitæ æqualem duxere vitam: atque item alios qui sapientes quidem et religionis nostræ fuere, fidei tamen doctrinam sanam ad finem usque non conservarunt. Hoc autem loco eos qui postea viguerunt, persequemur, qui cum patres priores illos habuere, tum patres ipsi multorum secundum Deum filiorum exstiterunt. Eos in compendio, quantum mihi eorum res cognoscere licuit, brevis percurram. Imperii istius tempore secundum eos quos antea diximus Dei amantes viros, **179** in Aegypto Joannes ille enituit (1), cui prophetiæ donum, et rerum quæ multis ignotissimæ sunt, cognitionem Deus tribuit, ut futuras scilicet perinde atque præsentis, non minus quam prisci vites, cerneret. Habuit is aliud insuper a Deo acceptum donum, ut morbis incurabilibus imperaret, atque dicto citius eos fugaret, ægrotosque sanaret. Præter hunc et celeberrimus Or tum claruit, qui ab ipsa infantis vitam solitariam in eremo consecratus, nullum laborem alium, præterquam Deum laudibus ferre novit: herbis quibusdam agrestibus earumque radicibus vitam tolerans. Aquam bibit loco quovis, quæcumque ei obiter terra in qua versaretur, præbuit. Ubi autem ad senectutem pervenit, visione quadam divina Thebaidem incolere jussus, multorum monasteriorum dux factus est. Eisdem autem et hic, quibus Joannes, divinis locuples fuit donis. Precatione namque sola non morbos

A

ΚΕΦΑΛ. ΑΔ΄.

Περὶ τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀκμασάντων φιλοσόφων θεῶν ἀνδρῶν ἐν Αἰγύπτῳ. οἱ μαθηταὶ καὶ μαθητῶν μαθητὰ τοῦ μεγάλου Ἀντωνίου ἐγένοντο· Ἰωάννου, Ὀρ, Ἀμών, Θεωνᾶ, Βήριου, Κόσρη, Ἐλλάη, Ἥλια, Ἀπελλῆ, Ἰσιδώρου, Σεραπίωνος, Διοσκόρου, Εὐλεργίου καὶ Ἀπολλῶ.

Ἄλλ' ἐξ ἐσπερας αὐτοῖς ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν ζωὴν γέμενα διαθήσομαι. Καὶ πρότερον περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν φιλοσόφων διαλαθὼν, καθὰ δὴτα καὶ ὑπεσχόμεν (φορὰ γὰρ πολλὴ τούτων εἴπερ ποτὲ τῆνικαῦτα ἐπήνθει), πρὸς τὰ ἐξῆς βαδισόμεν· καὶ τῷ τέλει τοῦ δυσσεβοῦς Οὐάλεντος ἐμφυλοχωρήσει, τέλος καὶ τῆ παρουσίᾳ μοι ἐνδεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν ἐπιθήσω. Ἄλλ' ὅπως μὲν ἡ μοναχικὴ πολιτεία τὴν ἀρχὴν ἔσχε, καὶ τίνες ὡσπερ πατέρες καὶ ἀρχηγοὶ ταύτης ἐγένοντο, φθάνομεν ἐν τε τῇ κατὰ τὸν μέγιστον Κωνσταντῖνον ἱστορίᾳ, καὶ ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντῖνου αὐτοῖς διαλαθόντες. Ἀντωνίου γὰρ καὶ Παύλου τοῦ Ἀπλοῦ, Ἀμμῶν τε καὶ Εὐτυχιανοῦ τοῦ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ, ἐτι δὲ Σπυριδῶνος καὶ Νικολάου καὶ Παρθενίου τῶν ἐν θαύμασι περιεσῶτων ἱεραρχῶν, ἡ κατὰ τὴν Κωνσταντῖνον διέξεισιν ἱστορία. Περὶ δὲ τῶν Ἀντωνίου μαθητῶν, τῶν δύο, φημί, Μακαρίου, Παμῶ τε καὶ Παφνουσίου, Ἀπολλωνίου τε καὶ Ἀνοῦθ, ἡ κατὰ Κωνσταντῖνου συγγραφή περιέχει· ἐν ἧ καὶ περὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ διεξιμένων μοναχῶν, ἤγγον τῶν ἐν Σχίται καὶ Ταβεννησίῳ φιλοσοφησάντων, καὶ περὶ τῶν ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ ἀκμασάντων· ἀλλὰ δὴ καὶ περὶ τῶν ἐν Πόντῳ καὶ Εὐρώπῃ καὶ Ἰταλίᾳ ἰσαγγέλως βεβιωκότων μνησθῆναι ἐπιποθεῖται· καὶ περὶ ἄλλων σοφῶν μὲν καὶ τοῦ ἡμετέρου σεβίσματος, οὐ μὴν δὲ ὑγιῶς τὸ τῆς πίστεως δόγμα διεξέληλυθότων. Ἐν δὲ τῷ παρόντι περὶ τῶν ἐφεξῆς ἀκμασάντων διαληψόμεθα, οἱ πατέρας μὲν τοῦς προσηρημένους ἔσχον, πατέρας δ' οὗτοι πολλῶν κατὰ θεὸν υἱῶν ἐγένοντο· οὗς ἐν συνόψει διαδραμοῦμαι καθ' ἕνα μοι μαθεῖν περὶ αὐτῶν ἐξέγενετο. Ἐπὶ δὲ τῆς ἡγεμονίας ταύτης μετὰ τοῦς προσηρημένους θεοφιλεῖς ἀνδρας ἐν Αἰγύπτῳ διέπρεπεν Ἰωάννης ἐκεῖνος, ᾧ τῆς προφητείας τὴν χάριν καὶ τὰ πολλοὺς ἀδελφώτατα θεοῦ ἐδωρήσατο· ὡς ἐνεστάτω ὄραν τὰ ἐσόμενα, καὶ οὐχ ἦττον ἢ οἱ πάλαι προφήται. Πρὸς δὴ τούτῳ καὶ δεύτερον ἄλλο δῶρον πρὸς θεοῦ λαθὼν εἶχε, ταῖς ἀνάτοισ ἐπιτάττειν τῶν νόσων, καὶ θάπτειν ἢ λόγῳ φυγαδεύειν ταύτας, καὶ ἰᾶσθαι τοῦς κάμνοντας. Ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ ὁ περιβόητος Ὀρ ἐγνωρίζετο· δὲ ἐκ βρεφικῆς ηλικίας τὰς ἐν ἐρήμῳ διατριβὰς ἀσπασάμενος, οὐδὲν τι ἄλλο ἢ θεὸν ὑμνεῖν ἔργον εἶχε, βόταναις τισὶν ἀγρίαις καὶ ταῖς ἐκ τούτων βίβρις τρεφόμενος. Ποτὸν δὲ εἶχεν ὕδωρ ὀπηδῆποτε καὶ ἐκ τοῦ παρήκοντος σχεδιασθέν τῇ διατριβῇ. Ἐπει δὲ πρεσβύτης ἐγένετο, εἰς Θεβίδα ὄμφῃ τινι θεῖᾳ μετοικισθεῖς, καθηγεμένον πολλῶν μοναστηρίων ἐγένετο. Ἐπίσης δὲ Ἰωάνῃ καὶ οὗτος τῆς θείας τρυφίτης χάριτος. Εὐχὴ γὰρ μόνῃ οὐ μόνον νόσους, ἀλλὰ καὶ δαιμόνας ἤλυθεν. Ἀγύπτῳ δὲ χρυμάτων ὄν, ἤκιστα βίβλων ἐδίδω

(1) Sozom. cod. cap. 28.

πρός γε ἀνάμνησιν. Πάν γὰρ ὅσα ἀκούσετε καὶ εἰς ἰωῶν λάβει καθάπερ, ὑπέρτερον ἀπάσης λήθης ἦν ἐπιμενόμενον, καὶ καιρῷ τῆς χρείας πρόχειρον ἔωρθετο. Τριηκᾶτα δὲ καὶ ἑξήκοντα ἐφιλοσόφει περὶ τότε τὸ κλίμα. Ἦς τῶν ἐν τῇ νήσῳ Ταβέννη καθηγητάμενος, τρισχιλίους εἶχε τοὺς μαθητευόμενους· ἐν οἷς καὶ Βῆνος ἦσαν καὶ Θεωνᾶς μοναχικῶν ταγμάτων καθηγεμόνες. Καὶ ἄμφω δὲ τοῦ τε προγγινύσκειν καὶ προφητεῦειν τὴν χάριν εἰλήφεισαν ἐκ Θεοῦ. Θεωνᾶν μέντοι φασὶν εἰς ἄκρον ἀσκήσασθαι τὴν τε Αἰγυπτίων καὶ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων σοφίαν καὶ παιδείαν, καὶ ἐπὶ τριᾶκοντα ἔτεσι φιλοσοφῆσαι τὴν σιωπὴν· τὸν δὲ Βῆνον οὕτως ἀσκήσασθαι, ὡς μηδέποτε ὀργισθῆναι τιμὴν μήτε μὴν ὀμῶσαι, ἀλλ' οἷδ' ἐψεύσασθαι· θρασῶν δὲ λόγον ἢ εἰκατὸν ἢ ὀλιγωρίας ἄξιον μηδέποθ' ἐλέσθαι διὰ στόματος ἐνεγχείρειν. Ναὶ μὴν καὶ Κόπρης καὶ Ἑλλῆς καὶ Ἥλιος καὶ ἄλλοι ἐκεῖνο καιροῦ ἐγνωρίζοντο. Ὁ μὲν οὖν Κόπρης εἰλήφει χάριν δαιμόνων τε κρατεῖν, καὶ ποικίλων νοσημάτων ἰᾶσθαι τὰ πάθη. Τσοσούτην δὲ τῷ Ἑλλῆ γενέσθαι χάριν τῶν παραδείξων, καίπερ ἔτι τὴν κατὰ μοναχοῦς ἐκπαιδευόμενον ἀγωγῆν, ὡς καὶ ἄνδρα κτεροφύειν ἐν κόλπῳ, καὶ μὴ τὴν ἐσθῆτα καίειν· κινεῖται δὲ καὶ τοὺς συνομιλοῦς ἐφέλκειν, καὶ πρὸς ζῆλον τῆς πολιτείας διερεθίζειν, ἅτε δὴ τῆς ἀγαθῆς βιοτῆς ἐφεπομένην ἐχούσης καὶ τὴν τῶν παραδείξων ἔργων ἐπίδειξιν. Ὁ δ' Ἥλιος ἀγχιιστα τῆς Ἀντινόου πόλεως τὸ τῆς φιλοσοφίας ἐκέκτητο ἐργαστήριον, ὑπὲρ τοὺς δέκα καὶ ἑκατὸν χρόνους γενόμενος. Ἐλεγγε δὲ μόνος τὴν ἐρημον οἰκῆσαι πρὸ τοῦ ἐκεῖσε ἐλθεῖν ἐπὶ ἕτεσιν ἐβδομήκοντα. Οὕτω δὲ γήρω; ἔχων, ἀνδρείως μέχρι τέλους τῷ ἀγῶνι καὶ νηστεύων διακαρτέρει, ὡσπερ τῆτες ἢ πρόβατα τὸ τῆς μοναχικῆς πολιτείας στάδιον ὑποδύς. Περὶ δὲ Ἰσχωρίν καὶ Ἄπαλλης ἐκεῖνος διέπρεπε, καταπλήττων τοῖς παραδόξοις τῶν ἔργων τὰ κατ' Αἰγυπτίον μοναστήρια· ὅν φασι χαλκεύοντα, τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ ἐπιτήδευμα, νύκτωρ τὸν δαίμονα εἰς μορφήν εὐ ἔχουσαν γυναικῆ μεταδληθέντα, ἐπιβουλεύειν περιᾶσθαι τῆ τού ἀνδρὸς αὐφροσύνη· τὸν δὲ τὸν μύθρον τῶν ἀνθρώπων ἡμέρα ἐξερυσάμενον, κατὰ πρόσωπον βιβαλεῖν τὸ δαιμόνιον, καὶ καταφλέξει αὐτό· ἐκεῖνο δ' εὐθύς ἀποδρᾶναι γοερῶν τετριγὸς καὶ ὀλοφυρόμενον. Πατέρες δὲ τὸ ἐπίσημον ἔχοντες τῶν μοναχῶν τριηκᾶτα ἦσαν Ἰσιδωρός τε καὶ Σεραπίων, καὶ ἐπὶ τούτοις Δισκορός. Ὁ μὲν οὖν Ἰσιδωρός κύκλῳ ξύλοις καὶ τοίχοις περιθριγγώσας τὸ μοναστήριον, διὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο, μηδένα τῶν ὑπ' αὐτῷ ταττομένων θύραζε προτείνειν, ἀλλ' ἀρκοῦντως ἀπολαύοντα τῶν ἐπιτηδείων κατὰ χῶραν μένειν· ὁ δὲ Σεραπίων ἀμφὶ μυστήριον κτησάμενος μαθητὰς, περὶ τὸν Ἀρσενόετην διέτριβεν. Οἱ δ' ὑπ' αὐτῷ ταττομένοι οἰκειοῖς ἰδρῶσι τὸ ζῆν ἐπορίζοντο, καὶ πολλοὶ τῶν δεομένων ἐπήρηκον. Ὁρᾷ θεοῦ ἀμῶντες ἐπὶ μισθῷ, τὸν ἀρκοῦντα σίτον ἑαυτοῖς ἐπιτίθειν, καὶ ἄλλοις ἐχαρῆγον τῶν μοναχῶν. Τῷ δὲ γε Δισκορῷ ἕκαστον ἐγένοντο φοιτηταί. Ἰερεῖσθαι δὲ λαχὼν, πολλὴν περὶ τὴν τῶν

A solum, sed et dæmones abegit. Et cum litteris initialibus non esset, minime tamen ad memoriam libris opus habuit. Quidquid enim semel auditum mento conservabat : et quocumque tempore usu ejus opus esset, promptum ad manus habebat. Tum vero in eadem regione etiam philosophatus est Amon ille, qui in Tabenna insula monasteriis Amosidens. tria millia discipulorum habuit : in quibus erant Benus et Theonas, monasticorum ordinum duces. Ambo vero et prædictionis gratiam Deo acceptam tulere. Theonam certe quidem dicunt ad summum Ægyptiorum et Græcorum et Romanorum sapientiam et disciplinam perdidicisse, et ad triginta annos silentium coluisse. Benus autem ita vitam instituit, ut nunquam alicui irasceretur, neque juraret, neque mendacium diceret. Vocem etiam temerariam aut vanam et nihili, nunquam ex ore profluit. Spectati quoque eo tempore fuere Copres, Helles et Helias. In iis Copres dæmonum expellendorum et variorum morborum sanandorum gratiam acceperat. Helles autem tantum habuit miraculorum edendorum donum, ut tum etiam cum monastici instituti disciplinam disceret, candentes in sinu carbones tulerit, et vestes non adusserit. 180 Quare sodales suos ad æmulationem instituti sui, et vitæ ejus bonæ, quæ manifesto prodigiolorum exhibendorum consequentem virtutem obtineret, excitavit : que pertraxit. Helias porro prope urbem Antinonum monasticæ philosophiæ suæ habuit officinam, qui centesimum et decimum excessit annum. Dixit is autem, prius se ad annos septuaginta solum in solis locis habitasse, quam in eo pervenerit. Et cum ea esset ætate, ad finem tamen usque in certamine cæpto viriliter jejunans perduravit, perinde atque eo ipso, aut tertio inde anno monasticæ vitæ studium esset ingressus. Ad Achorin autem et Apelles ille enituit, monasteria Ægypti mirificis factis suis obstupesciens : quem dicunt aliquando, cum æs procerederet (nam hoc ei erat studium), et noctu dæmon in venuste mulieris formam mutatus, pudicitie ejus insidias tendere conaretur, candentem massam ex carbonibus sensim protraxisse, atque in faciem dæmonis conjecisse. eamque ustulasse, atque illum confestim luctuosum quiddam stridentem atque ululantem profugisse. Patres autem monachorum celebres tum fuere, Isidorus, Serapion, et præterea Dioscorus. Atque Isidorus monasterio circumiecra tignis et muro septo, hoc studio habebat, ne quis eorum qui in disciplina ejus erant (1), foras progrediantur : sed ubi quantum satis est rebus necessariis usus esset, in loco suo maneret. Porro Serapion ad decem milia discipulorum habens, circa Arsenoiten vixit : qui vero ei parebant, sudore suo victum parabant, eundemque indigentibus etiam præbebant. Et a statis tempore mercede metentes, quantum opus esset fruhomini avaro, qui aliena appetat, persimilem esse lib. iv, cap. 23.

(1) Socrates asceten quemdam solitum fuisse dicere scribit, monachum opus non facientem,

suasione imperatorem in sententiam suam addu-
 cet: nequit, eo ibi relicto, in ecclesiam aliam
 transit, populo pastorem suum sequente. Con-
 currit eo fere civitas universa, cum imperatorem
 ipsam visura, tum novi quiddam factum iri
 existimans. Ille solus cum satellitibus suis in tem-
 plo relictus, factum id non modeste tulit, sed vel-
 uti contumelia affectus, comprehendendi Britannio-
 nem, et in exilium deportari jussit. Eundem
 tamen brevi reduxit: nam Scythas metuebat, ne
 propter episcopi damnationem ad novas res aspi-
 rarent, iracundiam eorum et fortitudinem res-
 pectam habens. Locorum etiam situ: quippe
 qui quasi medius quidam murus, adversus ejus
 oræ barbaros objecti essent, Romanorum orbi
 perquam necessarios esse sciebat. Atque quidem
 Britannio imperatore superior evadens, ad mores
 suos rediit, vir honestus maxime, et vitæ instituto
 præclarus, ut ipsi testabantur Scythæ: ut autem
 semel dicam, clerus omnis, et Ecclesia in Oriente
 omnis, imperatoris iram propter religionem est
 experta. Valens quidem tam gravia in Thracia et
 Constantinopoli, in Nicomedia et Cappadocum
 Cæsarea, adhuc Antiochiæ et in Ægypti ecclesiis
 patravit.

166 CAPUT XXX.

*De Valentiniani in religionem divinam reverenti ob-
 servantia: et de Romana synodo, quæ Trinitatem
 consubstantiali esse promulgavit: et de Damaso
 et Ursicio Romanis episcopis, qui Liberio successer-
 unt.*

Ego vero ab Oriente ad imperii Occiden-
 talis res transibo: quod quidem immune a talibus
 ærumnis perduravit, propterea quod eam Romani
 imperii partem Valentinianus administrabat, fla-
 granti in Nicæna decreta amore nulli concedens,
 et singularem maxime erga Deum pietatem obli-
 nens, ita ut nihil prorsus sive melius seu deterius
 sibi de rebus ecclesiasticis præcipiendum, neque
 novi quiddam præter ea quæ semel constituta
 essent, introducendum duxerit. Excedere namque
 talia explorationem sive cognitionem suam putavit:
 quamvis princeps alioqui optimus esset, et rebus ipsis
 imperio se idoneum esse declaravit. Etenim tum
 quoque, sicuti et antea, quæstio multa per Asiam
 et Phrygiam orta est: an Spiritum sanctum
 ὁμοούσιον, consubstantiali Patri et Filio profiteri
 oporteat. Et plurima de tali quæstione usque
 adeo erat verborum contentio, ut non minoris
 momenti ea haberetur, quam quæ antea de Deo
 Verbo fuerat. Nam quidam dissimilem, quidam
 autem consubstantiali esse contendebant, sicuti
 et Filium. Atque in eo solo parti utrique con-
 veniebat, quod Spiritum sanctum administrum dice-
 rent: at ordine tertium, honoreque et substan-
 tia (1) aliud esse confirmarent. Erant autem qui
 quod de Filio opinarentur, idem quoque de Spi-
 ritu statuerent: et veluti Filium ejusdem sub-

σαν ἐκκλησίαν ἀρίκετο· καὶ ὁ λαὸς κατόπιν ἠκολού-
 θησε τῷ ποιμένι. Σχεδὸν δὲ πᾶσα ἡ πόλις συνέβ-
 βησαν, ὁψόμενοι τε ἅμα τὴν βασιλεία, καὶ καινὸν τι
 προσδοκῶσαντες ἕσσεσθαι. Ὁ δὲ μόνος σὺν τοῖς περὶ
 αὐτὸν δορυφόροις ἀπολειφθεὶς, οὐ μετρίως ἤνεγκε
 τὸ πραχθέν· ἀλλ' ὡς περιυβρισμένος, συλληφθεῖναι
 προσέταξε Βρεταννίωνα, καὶ ὑπερήριον ἕγεσθαι.
 Ἀλλ' οὐκ εἰς μακρὰν αὔρις ἐπανῆγε· τοὺς γάρ
 Σκυθάς ἐδεδίει, μὴ τι διὰ τὴν τοῦ ἐπισκόπου κατα-
 δίκην νεωτερίσωσι, τὸ τε θυμῶδες καὶ ἀνδρείον ἐπι-
 στάμενος, τῆ τε θέσει τῶν τόπων, ἀναγκαίους μά-
 λιστα τῆ Ῥωμαίων οἰκουμένην οὖτας, καὶ οἷά τι
 μεσότειχον τῶν ἐκείνῃ βαρβάρων προβεβλημένους.
 Καὶ οὕτω μὲν Βρεταννίων ὑπέτερος τοῦ κρατούντος
 γενόμενος, εἰς τὰ οικεῖα ἦθη ἀνέστρεφεν, ἀνήρ
 ἀγαθὸς τε μάλιστα, καὶ τῆ τοῦ βίου ἀγωγῆ περι-
 ὄρητος, ὡς αὐτοῖς μαρτυροῦσι Σκυθαί. Ὡς δ' εἰπεῖν,
 πᾶς κληρὸς καὶ Ἐκκλησία πᾶσα τῆς ἑω τῆς τοῦ
 βασιλέως ἐπειράθη ὀργῆς διὰ τὴν θρησκείαν. Καὶ
 ταῦτα μὲν Οὐάλης, ἐν τε Θράκη καὶ τῆ Κωνσταν-
 τίνου, Νικομηδεία τε καὶ τῆ Καππαδοκῶν, πρὸς δὲ
 τῆ Ἀντιχείᾳ καὶ ταῖς κατ' Αἴγυπτον ἐκκλησίαις
 δεινὰ διεπράξατο.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

*Περὶ τῆς εἰς τὰ θεῖα αἰδουῦς Οὐαλεντινιανοῦ· καὶ
 περὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ συνόδου, ἧτις Τριᾶδα ὁμο-
 οῦσιον ἀνεκήρυσεν· καὶ περὶ Δαμάσου καὶ Οὐρ-
 σικίου τῶν Ῥώμης ἐπισκόπων, οἱ διάδοχοι Δι-
 βερίου ἐγένοντο.*

Ἐγὼ δ' ἐκ τῆς ἑω πρὸς τὰ κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς
 ἀρχομένης γενομένη διαθήσομαι· ταῦτα γὰρ ἀπει-
 ρατα τῶν δευνῶν διαμενεθήκεσαν· καθότι τῶν ἐπέ-
 κεινα Ῥωμαίων Οὐαλεντινιανὸς ἤρχεν, εἴπερ τις
 ὦν διάπυρος ἐραστής τῶν δεδογμένων τῆ ἐν Νικαίᾳ
 συνόδῳ, εὐλαδῶς τε περὶ τὰ θεῖα μάλιστα διακελε-
 νος· ὡς μηδὲν χεῖρον ἢ ἀμεινον κατὰ τὰς ἐκκλησίας
 ἐπιτάττειν ἀπειθεῖναι, μηδὲ καινότερα εἰσάγειν παρὰ
 τὰ καθάπαξ νομοθετηθέντα· κρείττω γὰρ τῆς ἐκεί-
 νου δοκιμασίας ἐνόμιζε, καίπερ βασιλεὺς ἀριστος
 γεγονῶς, καὶ ἰκανὸς ἀρχειν μάλιστα διὰ τῶν πραγ-
 μάτων φανεῖς. Καὶ γὰρ τῆνικαῦτα, καθὰ καὶ πρό-
 τερον ζητήτως ἀνά τὴν Ἀσίαν καὶ Φρυγίαν πολλῆς
 γενομένης, εἰ χρεῖων καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοού-
 σιον δοξάζειν Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ· οἷα φιλεῖ πλείστης
 ἐρεσχέλιας καὶ περὶ τοῦ τοιοῦτου ζητήματος γενο-
 μένου, ὡς μὴ ἐν ἐλάττωι ταύτας νομίζεσθαι ἢ ἐπὶ
 τοῦ Θεοῦ Λόγου συνέθεσαν πρότερον. Οἱ μὲν οὖν
 ἀνόμοιοι, οἱ δ' ὁμοούσιον διετείνοντο εἶναι καθάπερ
 καὶ τὸν Υἱόν· κατὰ τοῦτο δὲ μόνον καὶ ἀμφω τὰ
 μέρη εἰς ἑν συνέθεσαν, ὅτιπερ διακονικὸν αὐτὸ ἔλε-
 γον, τῆ τε τάξει τρίτον καὶ τῆ τιμῆ· καὶ τῆ οὐσίᾳ
 ἄλλοιον εἶναι διςχυρίζοντο. Ἦσαν δὲ οἱ, ὃ περὶ τοῦ
 Υἱοῦ ἐδόξαζον, τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος
 ἐδογματίζον· καὶ καθάπερ τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον καὶ
 ὁμότιμον καὶ ὁμόδοxon τῷ Πατρὶ ἔτενον, οὕτω δὴ καὶ
 περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁμολόγουν, Πατρὶ τε καὶ

(1) Οὐσίζ. Illic et Nicoph. et Sozom. habent, ἐξουσία, hoc est, potestate.

Υἱὸν κηρύττοντες ὁμοούσιον. Στεβῶς δὲ τῆς τοιαύτης Ἐπερίστατο δόξης παρὰ μὲν Σύροις Ἀπολλινάριος ὁ Λαοδικεὺς, ἀνὰ δὲ τὴν Ἀἴγυπτον ὁ πολὺς Ἀθανάσιος, ἔτι περιῶν τότε, παρὰ δὲ Καππαδόκαις καὶ ταῖς περὶ τὸν Εὐξείνιον ἐκκλησίαις; Γρηγόριος καὶ Βασίλειος.

Τῆς δὲ τοιαύτης, ὡς εἴρηται, ζητήσεως κινουμένης, καὶ τῆς φιλονεικίας πολλῆς διὰ ταῦτα ἐπιδιδούσης, Οὐαλεντινιανὸς τῷ πολλῷ τῆς περὶ τὰ θεῖα εὐλαθείας οὐδὲν λέγειν εἶχε· παρεχόμενος δὲ τοῖς τοιαύτα πεπιστευμένοις τὸ ποιητέον ἐξενεγκεῖν. Ὁ μαθὼν ὁ τηλικαῦτα τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας τὰς ἡνίας ἔχων Λιβέρτιος, τοὺς περὶ αὐτὴν ἱερέας ἀθροίσας κελεύσει τοῦ κρατούντος, ταῖς ἀνὰ τὴν ἑῷ ἔγραψεν ἐκκλησίαις, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ὁμόδοξον προσθεύειν. Ὁ γενόμενος οἷα δὴ καθάπερ τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ καλῶς ἔγκριθὲν, ἡσυχὴ μενεῖν ἔκαστον παρεσκεύασε· καὶ τέλος αἰτίον ἢ περὶ τοῦ Πνεύματος ζήτησις εἰληφύια, τῆς μακρᾶς ἐρεσχέλιος ἐπαύσατο· ἐκύρωσε γὰρ καὶ αὕτη ἡ σύνοδος, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κρατεῖν. Παραθήσομαι ἂν καὶ ἀμφω τὰ γράμματα, τοῦ τε Βασιλέως καὶ τῆς συνόδου, καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν ἑῷ ἀμφισβητοῦσι περὶ τῆς ὀρθῆς δόξης ἀπέστειλαν. Τὰ μὲν οὖν τοῦ βασιλέως, τάδε διήγγελλον·

Ὁ Αὐτοκράτορας μέγιστος, ἀεισέβαστος, νικηταί, Οὐαλεντινιανὸς καὶ Γρατιανὸς ἐπισκόποις διοικήσεως Ἀσιανῆς, Φρυγίας, Καροφρυγίας, Πακατιανῆς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Συνόδου τηλικαύτης συγκροτηθείσης ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ, καὶ ζητήσεως πολλῆς γενομένης περὶ τοῦ σωτηρίου λόγου, ἀπέδειξαν οἱ τρισυμακαριώτατοι ἐπίσκοποι; τὴν Τριάδα ὁμοούσιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι· ἦν οὐδ' ὄλως ἐκκλίνοντες, λειτουργίας τὰς κατὰ δίκαιον ἐπιβαλοῦσας αὐτοῖς, θρησκείουσι τὴν θρησκείαν τοῦ μεγάλου βασιλέως. Κηρύττειν δὲ ταύτην προσέταξε τὸ ἡμέτερον κράτος· οὕτως μέντοι ἵνα μὴ λέγῳσι τινες, ὅτι ἀνήκε θρησκεία βασιλέως τοῦ διέποντος τὴν γῆν ταύτην, μὴ ἀνεχόμενοι τοῦ ἐντειλαμένου ἡμῖν τὰ περὶ τῆς σωτηρίας. Ὡς γάρ φησι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ὅπερ ἐπίκρισιν ταύτην ἔχει, ἀποδιδόνθαι τὰ τοῦ Καίσαρος; Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ· τί λέγετε ὁμοῖς οἱ ἐπίσκοποι καὶ προεστῶτες τοῦ σωτηρίου λόγου; εἰ οὕτως ἔχει τὰ τῆς ἀποδείξεως ὁμῶν; Οὕτως μέντοι ἀγαπῶντες ἀλλήλους, παύσασθε ἀποχρῆσθαι ἀξιώματι βασιλέως· καὶ μὴ διώκετε τοῦς ἀκριβῶς τῷ Θεῷ λειτουργοῦντας· ὧν ταῖς εὐχαῖς καὶ

stantiæ et ejusdem honoris et ejusdem gloriæ cum Patre colebant, sic etiam de Spiritu sancto, Patri et Filio ὁμοούσιον, consubstantialiam ipsum prædicantes, profiterentur. Pro hac opinione fortiter apud Syros Apollinaris Laodicensis, in Ægypto magnus Athanasius adhuc superstes, apud Cappadoces vero et ecclesias Ponti Gregorius et Basilius decertarunt.

Hac ipsa quæstione, sicuti dixi, mota, cum de ea ingenus contendendi studium increbuisset, Valentinianus pro insigni sua in Deum pietate, quod diceret, non habebat. Quibus autem talia credita essent, eis ut quid factu opus esset, proferrent et statuerent, concessit. Quo cognito, qui tunc Ecclesiam Romanam adhuc gubernabat Liberius, **167** finitimis episcopis principis jussu convocatis, orientalibus scripsit ecclesiis, ut Trinitatem ejusdem substantiæ et ejusdem gloriæ deprædicarent. Quod factum, utpote re semel a Romana Ecclesia rite et ordine dijudicata, ut quietus quisque esset, effecit; et quæstio de Spiritu sancto debitum finem consecuta, diuturnæ verborum concertationi modum imposuit. Eadem synodus etiam fidem Nicænam auctoritate sua roboravit. Subjungam autem utrasque et imperatoris et synodi litteras, quas in Orientem ad eos qui de recta opinione ambigebant, dederunt. Imperatoris sic habebant:

Ὁ Imperatores Maximi semper Augusti, victores, Valentinianus (1) et Gratianus (2) episcopis diocesis Asianæ, Phrygiæ, Carophrygiæ, Pacatianæ, in Domino salutem. Cum tanta in Illyricis acta sit synodus, et quæstio ingens de salutari verbo tractata, ter beatissimi episcopi decreverunt Trinitatem ὁμοούσιον, consubstantialiam, Patris et Filii et Spiritus sancti. Quam qui colunt, nequaquam ministerium et functionem sibi creditam, ita ut par est, defugientes, religionem regis magni colunt; eamque deprædicari nostra præcepit sublimitas. Atque ita quidem ne aliqui dicant, religionem imperatoris, qui hanc terram gubernat, consecratos se esse, non satis eum qui de salute mandatum nobis dedit, audientes. Sicuti enim Evangelium Dei nostri, quod quidem hanc rem decidens dijudicat, dicit: Danda sunt, quæ Cæsaris sunt. Cæsari, et quæ Dei Deo (3): quid vos vero dicitis, episcopi et salutiferi verbi præfecti? Itaque mutua charitate vos invicem complectentes, majestate et auctoritate imperatoris abuti desi-

(1) Valentinianus, juxta Theodoretum, scripto huic Valentis quoque nomen inseruit, vel quod adhuc is in catholica sententia esset, vel ut eum tacita cohortatione in viam reduceret. Quorum alterum mihi verisimilius esse videtur. Valentem eundem, ut Valentinianum fratrem, orthodoxum primum fuisse, sed postea a conjugæ, perinde ut ab Eva Aviamum, seductum eum esse; cujus suavis ille adversus Gothos in Thraciam excurrentes non longe ab imperio suscepto bellum gesturus, sacri

baptismi lavacrum, priore religionis sententia mutata, ab Eudoxio Constantinopolitano episcopo Ariano suscepterit, Theod. scribit, lib. iv, cap. 12.

(2) Et Valens. Theod. lib. iv, c. 8.

(3) Tales quippe supra verbis Themistii dicti sunt purpuram magis quam Deum colere, lib. x, cap. 42. Theod. "Ὅτι ἀνήκαμεν τῇ θρησκείᾳ βασιλέως τοῦ διέποντος τὴν γῆν αὐτὴν, hoc est, se hoc religioni imperatoris, qui regimen hanc gubernat, consecranda tribuisse, lib. iv, cap. 8.

rite, et persequi eos qui accurate et diligenter Deo sacris operantur et serviunt, supersedete. Eorum sane precibus et bella in terris sopiuntur, et apostatarum rebelliumque angelorum incursus repelluntur. Idem orationibus suis perniciosos omnes dæmones propellere student. Et cum in republicam secundum leges quod debent conferunt, tum principis potestati non resistunt; sed sincere et cælestis Regis mandata servant, et legibus nostris parent: vos autem inobedientes apparuistis. Nos quidem usi sumus tolerantia ab ipso tribuistis.

168 Itaque ut mundi et immunes a peccato vestro simus, quemadmodum Pilatus in disquisitione et iudicio versantis inter nos Christi, cum necare eum nollet, sed in afflictione solaretur, ad Orientis partes conversus aqua flagitata manus suas abluit, dicens: *Mundus sum et impolutus a sanguine justi hujus*: sic celsitudo nostra semper præcipit, non persequendos, neque tanquam fluctibus obruendos, neque æmulatione et invidia opprimendos, qui in Christi agro opus faciunt, neque adeo rejiciendos dispensatores Regis magni esse, ut ne hodie quidem sub ditione nostra crescere videamini, at brevi post, cum flagitatore sive exhortatore necis, ea quæ testamenti illius sunt, veluti in Zachariæ sanguine, patiamini. Cum quo, qui ei consensere, a cælesti imperatore nostro Jesu Christo, ante adventum etiamnum ejus, disrupti sunt, ad iudicium mortis una cum sequente eos lethali dæmone traditi. Mandatum hoc edidimus, Amegatio, et Ciceronio, et Damaso, et Dialampone, et Bretesio audientibus. Quin et acta ad vos misimus, ut præclaræ ejus synodi decreta noritis: quorum capita litteris hisce adjuncta, hæc complectuntur. Proffitemur, juxta sententiam magnæ et orthodoxæ recteque sentientis synodi, ὁμοούσιον, consubstantialem, esse Patri Filium. Et τὸ ὁμοούσιον, consubstantialia, non ita accipimus, sicuti et olim quidam non vere ei subscribentes exposuerunt, et nunc alii, Patres illos vocantes, ac vim sententiamque verbi abolentes, litteramque sequentes, intelligunt, per consubstantialia simile significari, quatenus nulli reliquarum per eum factarum creaturarum Filius æquiparandus, soli Patri similis atque æqualis sit. Qui enim hoc ita exponunt, præcipuam creaturam esse impie Filium Dei docent. Sed nos, sicuti et nunc Romanæ et Gallicæ synodi, sentimus, unam et eandem esse substantiam Patris et Filii et Spiritus sancti, in tribus personis, hoc est, in tribus perfectis subsistentiis. Proffitemur vero, juxta formulam Nicænam, Filium Dei consubstantialem, incarnatum esse ex sancta virgine Maria, et in hominibus habitasse, et implevisse omnem pro nobis functionem, in nativitate, et passione, et resurrectione, et in cælos ascensione. **169** Eumque reditu-

(1) Epiphanius Scholasticus, qui Tripartitam historiam vertit, alia a lectionem secutus, vertit:

πόλεμοι καταπαύονται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀγγέλων ἀποστατῶν ἐπιβάσεις ἀποστρέφονται, καὶ πάντας δαίμονας φθοριμαίους ἀποστρέφει διὰ δεήσεως σου· δάζοντες· καὶ τὰ δριμόσια κατὰ νόμους εἰσκομίζου Ἰσασι. Καὶ οὐκ ἀντιλέγουσι τῇ τοῦ κρατοῦντος ἐξουσίᾳ, ἀλλ' ἐλιπκρινῶσι καὶ τὴν τοῦ ἄνωθεν βασιλέως ἐντολὴν φυλάττεουσιν, καὶ τοῖς ἡμετέροις νόμοις ὑπακούουσιν, ὑμεῖς δὲ ἀπειθεῖς ἐδείχθητε εἶναι. Ἡμεῖς μὲν ἐχρησάμεθα τῷ α ἕως τοῦ ω, ὑμεῖς δὲ αὐτοῖς ἀπεδώκατε.

αλφα usque ad ω (1), vos autem vobis ipsis re-

ε Ἡμεῖς μέντοι καθαρὸς ἑαυτοὺς ἀφ' ὁμῶν εἶναι θέλοντες, ὡς καὶ Πιλάτος ἐπὶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ἐν ἡμῖν πολιτευομένου Χριστοῦ, μὴ θέλοντος αὐτὸν ἀνελεῖν, καὶ ὑπὲρ τοῦ παθεῖν αὐτὸν παρακληθέντα, ἐπιστραφεὶς ἐπὶ τὰ τῆς ἀνατολῆς μέρη, καὶ αἰτήσας ὕδωρ ἐπὶ χειρῶν, ἐνέψατο αὐτοῦ τὰς χεῖρας, λέγων· Ἄθως εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου σου· οὕτως καὶ τὸ ἡμέτερον κράτος διαπαντὸς ἐντελειατο, μὴ διώκειν, μήτε ἐπικλύζειν, μήτε ζηλοῦν τοὺς ἐργαζομένους τὸ χωρίον τοῦ Χριστοῦ, μήτε τοὺς διοικητὰς ἀπελαύνειν τοῦ μεγάλου Βασιλέως· ἵνα μὴ σήμερον μὲν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου κράτους ἀβῆσιν δόζητε, καὶ μεταξὺ τοῦ παρακεκλημένου παθεῖν τὰ τῆς διοθήκης αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ Ζαχαρίου τοῦ αἵματος· ἀλλ' οἱ μετ' αὐτοῦ μεταξὺ τῆς ἀφίξεως ὑπὲρ τοῦ ἄνωθεν βασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐβράβησαν παραδοθέντες εἰς κρίσιν θανάτου μετὰ τοῦ συνέρχοντος αὐτοῦ φθοριμαίου δαίμονος. Τοῦτο προσετέξαμεν ἐπὶ Ἀμεγητίου, καὶ Κικερωνίου, καὶ Διαμάσου, καὶ Διαλάμπωνος, καὶ Βρενησίου ἀκρατῶν γενομένων. Ἄπερ καὶ αὐτὰ τὰ πραχθέντα ἐξαστάλακαμεν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα γινῶναι ἐχῆτε τὰ πραχθέντα ἐν τῇ ἐναρέτῳ συνόδῳ· ἃ δὴ καὶ παρέξευξε τοῖς γράμμασιν ἐν κεφαλαίῳ ταῦτα δὴ δογματίζοντα. Ὁμολογοῦμεν ἀκολούθως τῇ μεγάλῃ καὶ ὀρθοδόξῳ συνόδῳ, ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, καὶ οὐχ οὕτω νοοῦμεν τὸ ὁμοούσιον, ὡς καὶ πάσαι τινὲς ἐξηγήσαντο, μὴ ἀληθινῶς ὑπογράφαντες· καὶ νῦν ἕτεροι, πατέρας ἐκείνους καλοῦντες, τὴν δύναμιν τῆς λήξεως ἀθετήσαντες, καὶ ἐπόμενοι τοῖς γράμμασι, τὸ ὁμοιον δηλοῦσθαι διὰ τοῦ ὁμοουσίου· καθ' ὃ οὐδενὶ τῶν λοιπῶν κτισμάτων δι' αὐτοῦ γενομένων ἐμφορῆς ὁ Υἱός· ἀλλ' ἡ μόνῃ τῷ Πατρὶ ἀφωμιλιῶται. Οἱ γὰρ τοιαῦτα ἐξηγοῦμενοι, κτίσμα ἐξαιρετον ἀσεβῶς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ δογματίζουσιν. Ἡμεῖς δὲ φρονοῦμεν, ὡς καὶ αἱ σύνοδοι νῦν, αἱ τε κατὰ Ῥώμην καὶ αἱ κατὰ Γαλλίαν, μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐν τρισὶ προσώποις, τούτέστιν, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν· ὁμολογοῦμεν δὲ κατὰ τὴν ἐκθεσιν τὴν ἐν Νικαίᾳ, σεσαρκῶσθαι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ὁμοούσιον ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας, καὶ ἐν ἀνθρώποις ἐσχηνωκέναι, καὶ πεπληρωκέναι πᾶσαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν ἐν γενέσει καὶ πάθει καὶ ἀναστάσει, καὶ τῇ εἰς οὐρανὸς ἀνα-

Nos subijcitur ei qui primus et novissimus, lib. vii, cap. 9.

δάσει. Καὶ πάλιν ἤξειν ἀποδιδόντα ἡμῖν τὴν ὁμοίω-
σιν τὴν θεῖαν παρ' ἑαυτοῦ, κατὰ τὴν ἐκάστου βιοτὴν
ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως · σαρκὶ ὀρώμενον καὶ τὴν
ἑαυτοῦ θεῖαν δύναμιν ἐπιδεικνύντα, Θεὸν ὄντα σαρ-
κοφόρον, καὶ οὐκ ἄνθρωπον Θεοφόρον. Καὶ τοὺς τά-
ναντια φρονούντας ἀναθεματίζομεν · καὶ τοὺς μὴ
γεννησίως ἀναθεματίζοντας τὸν εἰπόντα ὅτι Πρὶν γεν-
νηθῆναι οὐκ ἦν ὁ Υἱός · ἀλλὰ γράψαντα ὅτι καὶ Πρὶν
ἐνεργεῖα γεννηθῆναι, δυνάμει ἦν ἐν τῷ Πατρὶ. Τοῦτο
γάρ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν κτισμάτων ἐστὶ τῶν μὴ ἀεί-
δυντων μετὰ τοῦ Θεοῦ · καθ' ὃ καὶ ὁ Υἱὸς ἀεὶ μετὰ τοῦ
Πατρὸς ἐστὶν ἀδίδω γέννησαι γεγεννημένος. » Τοιαῦτα
μὲν τὰ βασιλέως γράμματα ἦσαν · τὰ δὲ τῆς συνόδου
τοῦτον διηγόρευον τρόπον · « Οἱ ἐπίσκοποι τοῦ Ἰλλυ-
ρικοῦ ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπισκόποις διοι-
κῆσεως Ἀσιανῆς, Φρυγίας, Καροφρυγίας, Πακατια-
νῆς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Συνελθόντων ἡμῶν ἐπὶ τὸ
αὐτὸ, καὶ ζητήσεως πολλῆς γενομένης περὶ τοῦ σω-
τηρίου λόγου, ἀπαδειξαμένων ὁμοούσιον εἶναι τὴν Τριάδα
Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦματος. Καὶ ἦν δι-
καιον γράμματα ἀποχαράξει πρὸς ὑμᾶς · οὐ σοφι-
σμοσι τὰ τῆς θρησκείας τῆς Τριάδος γράφοντας,
ἀλλ' ἐν ταπεινοφροσύνῃ καταξιωθέντας · τουτὶ ἡμῶν
τὸ γράμμα ἀπεστάλακμεν διὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελ-
φοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ Ἐλπιδίου τοῦ πρεσβυ-
τέρου. Οὐ γάρ ἐν τοῖς τῶν ἡμετέρων χειρῶν γράμ-
μασιν, ἀλλ' ἐν ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
βίβλοις γέγραπται · Ἐγὼ μὲν εἶμι Παῦλος, ἐγὼ δὲ
Ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ. Μὴ Παῦλος ἐστὶν ὠνόμα
ὕπερ ὑμῶν; ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτί-
σθητε; Καὶ ταῦτα μὲν ἤρει τῇ ἡμετέρᾳ ταπεινώσει
μήτε τὸ καθόλου γράμματα ἀποχαράξει πρὸς ὑμᾶς
διὰ τὸν τηλικούτον φόβον ὃν αὐτόθι κηρύσσετε πάτη
ὕφ' ὑμᾶς ἐπαρχία, ἀποχωρίζοντες τὸ ἅγιον Πνεῦμα
ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἀνάγκη οὖν ἔσχομεν
πρὸς ὑμᾶς πέμψαι τὸν κύριον ἡμῶν καὶ συλλειτουργ-
γὸν Ἐλπίδιον, ἀπὸ τῆς βασιλευούσης Ῥωμαίων ἀρ-
χῆς, τοῦτο τὸ κήρυγμα ἔχοντα, καταμαθόντα, εἶγε
ἄρ' οὕτως ἔχει τὸ κήρυγμα ὑμῶν. Οἱ γάρ μὴ ὁμοού-
σιον τὴν Τριάδα κηρύττοντες ἀνάθεμα ἔστωσαν, καὶ
εἰ τις τούτοις φωραθεῖ κοινωνῶν, ἀνάθεμα ἔστω ·
τοῖς δὲ κηρύττουσιν ὁμοούσιον τὴν Τριάδα ἡ βασι-
λεύια τῶν οὐρανῶν ἱτοιμασται. Παρακαλοῦμεν οὖν
ὑμᾶς, ἀδελφοί, μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, μηδὲ ἑτεροδο-
ξεῖν, ἀλλ' ὁμοούσιον ἀεὶ καὶ διὰ παντός κηρύττοντες
τὴν Τριάδα, δυνήθητε κληρονομησαί τὴν τοῦ Θεοῦ
βασίλειαν. Περὶ τούτου γράφοντες καὶ ὑπόμνησιν
ἔχοντες ἐχαράξαμεν τουτὶ ἡμῶν τὸ γράμμα, καὶ
περὶ τῶν καθίσταμένων ἐπισκόπων ἢ κατεσταθέν-
των συλλειτουργῶν, ἐὰν μὲν εἴεν ἐκ τῶν ἐν τέλει
χρησζόμενων ἐπισκόπων ὕγεις · εἰ δὲ μὴ, ἐξ αὐτοῦ
τοῦ πρεσβυτέρου, ὁμοίως τε καὶ πρεσβυτέρους καὶ
διακόνους ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἱερατικοῦ τάγματός, ἢ ὣσιν
ἀνεπίληπτοι πανταχόθεν, καὶ ἀπὸ τοῦ βουλευτηρίου

¹ I Cor. i, 13.

(1) Sic habet Niceph et Tripartita. Theodorit. antiem, Ut nobis retribuatur juxta cuiusque vi-
tam, etc.

A rum, ut nobis retribuatur similitudinem divinam (†)
a seipso, juxta vitam cujusque in die judicii,
carne spectabilem et divinam virtutem suam ex-
hibentem, Deum σαρκοφόρον, id est, carnem seu
hominem, ferentem, et non hominem Θεοφόρον,
hoc est, Deum ferentem. Ac qui diversa sentiunt,
anathemate jugulamur : nec minus et eos, qui non
directe et ex animo anathemati eum subjecere,
qui dixit non prius Filium, quam genitus sit,
exstitisse : quique scripsit priusquam actu geni-
tus sit, potestate eum in Patre fuisse. Hoc namque
et in creaturis omnibus est, quæ non semper cum
Deo sunt. At Filius perpetuo sempiterna genera-
tione genitus cum Patre est. » Tales quidem impe-
ratoris fuere litteræ. Synodi autem ipsius in hæc
B verba sunt scriptæ : « Episcopi Illyrici ecclesiis Dei
et episcopis diœcesis Asiαν, Phryγι, Carophry-
γι, Pacatianæ, in Domino salutem. Conventu a
nobis acto, et disquisitione multa facta, de salu-
tari verbo, decrevimus consubstantialiam esse
Trinitatem Patris et Filii et Spiritus sancti. Et
æquum esse duximus, litteras ad vos exarare.
Non nos quidem ut arte quapiam cultum Trinitatis
perscriberemus, sed submissa humilitate dignos
nos ea re existimantes, epistolam hanc nostram
per dilectum fratrem et administrum nostrum
Elpidium presbyterum daremus. Non enim in ma-
nuum nostrarum litteris, verum in ipsius Serva-
toris Christi Jesu libris scriptum est : *Ego quidem
sum Pauli, ego vero Apollo, ego autem Cephæ.*
*Num Paulus crucifixus est pro vobis? aut
in nomen Pauli baptizati estis? Et humilitati
quidem nostræ satis esse convenireque vide-
batur, nihil prorsus ad vos dare litterarum,
propter horrorem tantum, quem istis omni-
sub vobis prædicatis provinciæ, segregantes Spi-
ritum sanctum a Patre et Filio. Sed necessitas
imposita nobis est, ut ad vos mitteremus dominum
et administrum nostrum Elpidium, ab urbe quæ
est imperii Romani caput, litteras habentem,
exploraturum an ita se habeat prædicatio vestra.
Qui enim Trinitatem consubstantialiam non prædi-
cant, anathema sint. Et si quis cum eis commu-
nionem habere compertus fuerit, anathema sit.*
D Trinitatem autem consubstantialiam prædicantibus
regnum cælorum præparatum est. **170** Cohorta-
mur igitur vos, fratres, ne aliter doceatis, neve
secus sentiatis : sed Trinitatem constanter semper
consubstantialiam prædicantes, cernere poteritis
hæreditatem regni Dei. Hac de re cum ad vos
hasce litteras scriberemus, commonefacere etiam
vos volumus, de creandis, vel etiam creatis epi-
scopis, eorumque administris, ut scilicet legantur
ex sanæ mentis et doctrinæ, qui magistratum (2)

(2) Ἐκ τῶν ἐν τέλει χρησαμένων ἐπισκόπων
ὕγεις. Theod. lib. iv, cap. 9, hoc est, sani qui
magistratum gesserint episcopi : quod de epis:opis

episcopalem gesserint, præfectis, siquidem existant : A sin minus, ex ipsis presbyteris. Consimiliter presbyteri et diaconi, ex ipso sacro clericorum ordine, ut omni ex parte irreprehensibiles sint, qui non ex curia vel ex militari magistratu sint lecti. Propterea vero plura ad vos scribere noluimus, quod ex omnibus unum ad vos miserimus, dominum et collegam nostrum Elpidium, diligenter perspecturum prædicationem vestram, an ea sic se habeat uti ex domino et collega nostro Eustathio audivimus. Quod reliquum est, etiam si aliquando errori implicati fueritis, tamen veterem hominem exuentes, induite novum. Nam et ipse frater et collega noster Elpidius, veram fidei (1) professionem vos docebit, quod sancta Trinitas consubstantialis est Deo et Patri cum Filio et Spiritu sancto : sanctificata, glorificata, et manifestata est : Pater in Filio, Filius in Patre, cum sancto Spiritu, in sæcula. Hoc namque manifestato, manifeste sanctam Trinitatem consubstantialem profiteri poterimus, juxta fidem Nicææ dudum promulgatam : quam et Patres confirmarunt. Itaque fides hæc si prædicata fuerit, cum exitiosi daemonis plagas effugere, tum eo extincto, pacificis litteris pacate viventes mutuo nos venerari poterimus. Scripsimus sane vobis, ut exactoratos esse sciretis insanientes Arianos, qui non profitentur, ex substantia Patris esse Filium, neque Spiritum sanctum, quorum nomina subjecimus : Polychronius, Telemachus, Faustus, Asclepiades, Amantius, Cleopater. Atque hæc quidem ita, in gloriam Patris et Filii et Spiritus sancti, in sæcula sæculorum, amen. Valere vos optamus Patri et Filio Servatori nostro Christo cum sancto Spiritu, D in imperator, tantam apostolicorum dogmatum

καὶ στρατιωτικῆς ἀρχῆς. Εἰς τοῦτο οὖν αὐτὸ οὐκ ἠβουλήθημεν διὰ πολλῶν ἀποχαράξει, διὰ τὸ ἀποσταλῆναι ἓνα ἐκ πάντων τῶν κύριον ἡμῶν καὶ συλλειτουργῶν Ἐλπίδιον, ἐπισπουδῶς καταμαθόντα τὸ κήρυγμα ὑμῶν, εἰ γε οὕτως ἔχει ὡς περ ἀκηκόαμεν παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν συλλειτουργοῦ Εὐσταθίου. Λοιπὸν εἰ καὶ ποτε ἐν πλάνοις γεγενημένοι ἦτε, ἀποθέμενοι τὴν παλαιὴν ἀνθρωπινὴν ἐνδύσασθε τὴν καινὴν. Καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς ἀδελφός καὶ συλλειτουργός Ἐλπίδιος διδάξει ὑμᾶς κηρύξαι τὴν ἀληθῆ πίστιν ὅτι ἡ ἀγία Τριάξ ἡ ὁμοούσιος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ σὺν ἀγίῳ Πνεύματι, ἡγλαστὰι, δεδόξασται, πεφανέρωται Πατρὶ ἐν Υἱῷ, Υἱὸς ἐν Πατρὶ σὺν ἀγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Φανερωθέντος γὰρ τούτου, φανερῶς δυνησόμεθα τὴν ἀγίαν Τριάδα ὁμολογεῖν ὁμοούσιον, κατὰ τὴν πάλαι ἐκτεθεισαν πίστιν τὴν ἐν Νικαίᾳ, ἣν καὶ οἱ Πατέρες ἐβεβαίωσαν. Κηρυττομένης οὖν τῆς πίστεως ταύτης, δυνησόμεθα τοῦ ἀλιτηρίου δαιμονος ἐκφυγεῖν [τὰς μεθοδίας]. Σθεσθέντος γὰρ τούτου, δυνησόμεθα εἰρηνικοῖς γράμμασιν ἐαυτοὺς προσκυνεῖν ἐν εἰρήνῃ διάγοντες. Ἐγράψαμεν οὖν ὑμῖν ἵνα εἰδῆναι ἔχητε τοὺς καθαιρεθέντας Ἀρειομανίτας, τοὺς μὴ ὁμολογούντας ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, μήτε τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὧν τὰ ὀνόματα ὑπετάξαμεν· Πολυχρόνιος, Τηλέμαχος, Φαῦστος, Ἀσκληπιάδης, Ἀμάντιος, Κλεόπατρος. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως εἰς δόξαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ἐρῴσθαι ὑμᾶς εὐχόμεθα τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν Χριστῷ σὺν ἀγίῳ Πνεύματι, πολλὰς ἐτῶν περιόδους. Ὁ μὲν δὲ πανεύφημος βασιλεὺς τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων ἐποεῖτο φροντίδα.

multis annorum curriculum. Et laudatissimus qui gessit curam.

171 Caterum Liberio ad vitam meliorem translato, in thronum ejus Damasus substitutus est, neque vita neque eruditione et doctrine sanctitate illo inferior (2) : sub quo evenit, ut Ecclesia Romana turbaretur, ex causa hujusmodi : Ursicius (3) quidam diaconus, Damasi competitor, eo quod in episcopatus petitione spe sua frustratus, repulsam passus esset, non bene injuriam eam tulit, et suos sibi conventus seorsim agere instituit. Et cum clandestine a quibusdam episcopis consecratus (4) esset, seorsim concionari, et multitudinem ad se trahere cœpit. Ita factum, ut alii hunc, alii Damasum episcopali munere fungi vellent. Ea ex re ingens contentionis studium abortum, et ex

Ἄλλὰ γὰρ Λιβερίου πρὸς τὴν ἀμείνω λῆξιν μεταχωρήσαντος, Δάμασος τῷ ἐκείνου θρόνῳ ἀντικαθίσταται, οὐδενὸς ἤτινος ἐκείνου κατὰ τε βίον καὶ λόγον, καὶ τὴν ὑγείαν τοῦ δόγματος ἕψ' οὐ παραχθῆναι τὴν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν συνέδῃ ἐξ αἰτίας τοιαύτης· Οὐρσικὸς τις διάκονος σύμφηρος ὠν Δαμάσῳ, ἐπέειπε περὶ τὴν ἐπιλογὴν τῆς ἐπισκοπῆς τῆς ἑλπίδος ἐψεύσθη, μὴ φέρων τὴν ὄβριον, παρασυνάγειν ἐσπούδαζε. Λάθρα δὲ ὑπὸ τινῶν ἐπισκόπων τὴν χειροτονίαν λαθῶν, ἰδίᾳ ἐκκλησιάζειν ἤρξειτο, καὶ τὸ πλῆθος ἔλκειν εἰς ἑαυτόν. Οἱ μὲν οὖν τούτων, οἱ δὲ Δάμασον ἡξίουσαν ἱεραρχεῖν. Ἐκ δὲ τούτου πολλῆς ἀναπτομένης φιλονεικίης, ἐξ ἔριδος κατ' ὀλίγον εἰς στάσιν ἐχώρει τὸ πρᾶγμα, οὐ διὰ τινὰ πίστιν, ὧς

et magistratibus civilibus etiam intelligi recte potest : quomodo paulo post scribitur ex præfecto Insubriæ Ambrosius adhuc catechumenus episcopus esse factus. Apud Homerum Hector Trojanorum episcopus dicitur. Et Cæcero civili bello se a Pompeio episcopum oræ Campanæ præfectum esse scribit.

(1) Is autem Nicææ assertor fidei et catholice religionis verus cultor accipiendus est, qui omnipotentem Deum et Christum Filium Dei uno no-

mine confitetur, Deum de Deo, lumen ex lumine. Qui Spiritum sanctum, quem ex summo rerum Parente speramus et accipimus, negando non violat : apud quem intemerata fidei sensus viget, incorruptæ Trinitatis indivisa substantia, quæ Græco verbo ὁμοούσιος recte credentibus dicitur. L. nullus hæreticis. C. de Sum. Trinit.

(2) Socr. eod. cap. 29. Soz. eod. cap. 23.

(3) Alii Ursinum nominant.

(4) In basilica Sicinini. Socra

εἶρηται, ἀλλὰ τίς ἄρα τῶν δύο τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου κατάρξαι. Καὶ ἐπὶ τῶσόν ἢ στάσις ἀνήφθη, ὡς μέγροι φόνων τὸ κακὸν προελθεῖν, συμπληγάδων πλείεστων ἐκ τῆς τῶν δὴλων παρατριβῆς γενομένων. Καὶ εἰς μεῖζον ἂν προῦβαινε τὸ δεινόν, εἰ μὴ ὁ τῆς πόλεως ὑπαρχος Μαξιμίνος πολλοὺς τῶν ἐν κλήρῳ καὶ τοῦ λαοῦ τιμωραίας ὑποβαλὼν, αὐτόν τε Οὐρσικίον τῆς ἐπιχειρήσεως ἔπαυσε, καὶ τοὺς ἠρημένους ἐκείνῳ ἀκολουθεῖν ἀνέσχε. Περὶ μέντοι δογματῶν οὕτε οἱ τὴν Ῥώμην οἰκοῦντες, οὐθ' οἱ τὴν ἄλλην ἐσπέραν ἔχοντες διεφέροντο ὡς τὸ πρότερον· κοινῇ δὲ πάντες τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἠρπάζοντο, καὶ Τριᾶδα ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον καὶ ἰσοδύναμον ἑσθόν τε καὶ ἰσοδοξοῦν.

et Trinitatem ejusdem substantiæ, ejusdemque honoris et potestatis, et coluerunt, et docuerunt.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Περὶ τῆς αἰρέσεως Αὐξέντιου τοῦ Μεδιολάνου ἐπισκόπου, καὶ ὡς κληρήθευε παρὰ Δαμάσου· καὶ ὅλα ἢ σύνδοξοι τοῖς ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ ἐπισκόποις περὶ αὐτοῦ ἐγράφησαν.

Πλὴν μόνον τῶν ἀμφὶ τὸν Αὐξέντιον, ὃς τῆς ἐν Μεδιολάνοις ἐκκλησίας τὴν ἐπιτροπὴν ἔχων, νεωτερίζων ἦν σὺνάμα τισι παρὰ τὸ κοινῇ δόξαν τοῖς πρὸς δύοσιν ἱερεῦσι, καὶ δοξάζων καὶ ἐκιδάσκων. Τὴν τε γὰρ Ἀρείου δόξαν διὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο· καὶ τὴν ὑστερον γενομένην κατάστασιν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς ὁμοούσιον ἔστι καὶ ὁμότιμον Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ, ἀπηξίου πάμπαν. Τῶν δ' ἀπὸ Γαλατίας καὶ Βενετίας καὶ παρ' ἄλλων τὰ ἐκείνῳ σπουδαζόμενα καταμηνυσάντων, οὐ πᾶνυ πέρρω πολλῶν ἐπισκόπων ἐκ τοῦ παντὸς ἔθνους τῶν ἀνὰ τὴν ἐσπέραν οἰκούντων εἰς Ῥώμην γεγενημένων, ψηφίζονται ἐν τῷ ἀσφαλεῖ εἶναι καὶ σέβεσθαι πρὸς παντὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν· τῶν δ' ἐν Ἀριμίνῳ δοξάντων ὡς ὑπεναντίων ταύτῃ τὴν πρᾶξιν τὸ ἄκυρον ἔχειν· ὅτι τε μὴ ἐν ἐκείνῃ παρτὴν ὁ τῆς Ῥώμης ἱεραρχῶν, καὶ ὅτι μὴ οἱ πλείστοι ταύτῃ συνέθεντο· καὶ τὸ τρίτον, ὅτι καὶ ἔτεροι τῶν ἐκείνῃ συνεδραμηκότων τοῖς δεδομένοις παρ' αὐτῶν ἀπηρεσκοντο. Αὐξέντιον μέντοι καὶ τοὺς αὐτῷ ἐπομένους τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἀπόσωσαν, τοιαῦτα ἐρεσχελεῖν ἠρημένους. Ταῦτα δὲ γενέσθαι μαρτυρεῖ καὶ ἡ τοῖς Ἰλλυριοῖς ἐπισκόποις γραφεῖσα ἐπιστολή, Δαμάσῳ καὶ τοῖς τῆνικαὶα συνελθοῦσιν εἰς Ῥώμην· γράφει γὰρ οὕτως·

«Οἱ ἐπίσκοποι οἱ ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων εἰς τὸ ἱερὸν συνέδριον συνελθόντες τοῖς ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ καθεστῶσιν ἐπισκόποις, Δάμασος, καὶ Οὐαλέριος καὶ οἱ λοιποὶ, τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Πιστεύομεν τὴν ἁγίαν πίστιν ἡμῶν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀποστόλων θεμελιωθεῖσαν ταύτην κατέχειν καὶ ταύτην τῷ λαῷ ὑψηγεῖσθαι, ἥτις ἀπὸ τῶν ὀρισθέντων παρὰ τῶν Πατέρων οὐδενὶ λόγῳ διαφωνεῖ. Οὐδὲ γὰρ ἄλλως ἀρμύζει διανοεῖσθαι τοὺς τοῦ Θεοῦ ἱερεῖς, ἢ ὡς δίκαιόν ἐστι τοὺς σοφοὺς παιδεύεσθαι. Ἀλλὰ δι' ἀναφορὰς τῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Βενετίᾳ ἀδελφῶν, ἔγνωμεν τινὰς αἰρέσιν σπουδάξουσιν· ὅπερ κακὸν οὐ μόνον παρῖφυλάττεσθαι ὀφείλουσιν οἱ ἐπίσκοποι, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπεριόριστων ἢ ἐπιλότῃ οἰκείας ἐρμηγείας ἀν-

ΠΑΤΡΟΙ. GR. CXUVI

A contentione sensim res ad seditionem procedebat, non ob fidei professionem aliquam, ut dictum est, sed propter dissensionem, ut duorum istorum episcopali sedi præesset. Adeo vero seditio est grassata, ut malum id ad cædes quoque pervenerit, et conflictus plures ex multitudinis conflictatione facti sint. Et clades ea in gravius malum evasisset, nisi præfectus urbi Maximinus, in multos ex clero simul et ex populo animadvertens, cum Ursicium cæpto desistere, tum sectatores ejus relinquere illum coegisset. De dogmatibus sane quidem neque qui Romanam urbem habent, neque qui Occidentem reliquam incolunt, sicuti antea quoque dictum est, disceptarunt: sed communi

B

172 CAPUT XXXI.

De hæresi Auxentii Mediolanensis episcopi, ut c Damaso exauctoratus sit: et quæ synodus de cæ episcopis Illyricis scripserit.

Unus modo Auxentius, Ecclesiæ Mediolanensis curam gerens, cum paucis aliquot, rebus novis studens, contra communem Occidentalium episcoporum sententiam et sentiebat et docebat. Arij enim opinionem sectabatur, et constitutionem proximam de Spiritu sancto, ejusdem cum esse substantiæ et honoris cum Patre et Filio, prorsus repudiabat. Cum vero nonnulli ex Gallia et Venetia, atque item alii, consilium cœptumque ejus indicassent, permulti ex gente omni Occidentem incolente episcopi Romam convenere: atque ibi, certam esse, in primisque coli debere Nicænam fidem, actionesque Ariminensis conventus illi contrarias nullius momenti esse censuere: propterea quod ibi Romanus hierarcha non affuisset, et quod non ita multi actionibus eis consensissent: tum autem, quod nonnullis qui et ipsi eo conveniant, decreta displicuissent: Auxentium præterea et sectatores ejus, qui nugari talia auderent, ab Ecclesia universali excludere. Hæc sic acta esse, etiam ostendit ea quæ a Damaso et episcopis qui Romæ convenerant, ad episcopos Illyricos scripta est epistola. Ea sic habet:

D

«Episcopi qui Romæ in sacro concilio convenere, Damasus et Valerius, et reliqui, episcopis Illyricis, fratribus dilectis, in Domino saltem. Persuasum habemus, professionem fidei nostræ sanctam, doctrina apostolorum fundatam, ea complecti, eaque populo proponere, quæ a Patrum decretis nullo modo dissonant. Neque enim aliter Dei sacerdotes sapere atque sentire convenit, a quibus æquum est sapientes erudiri. Verum Patrum in Gallia et Venetia relatione, quosdam hæresi operam navare intelleximus. Quod quidem malum non solum, sed etiam si quæ per imperitiam et simplicitatem nonnullorum, veris et genuinis interpretationibus contraria inducantur, episcopos

observare convenit. **173** Cavendum sane, ne per eos qui varias doctrinas comminiscuntur, in lubricum seducamur: ac potius, quotiescunque illi variantibus consiliis circumferuntur, patrum nostrorum a nobis sententiæ sunt retinendæ. Auxentius quidem Mediolanensis præcipue hac de causa damnatus est. Æquum autem est, omnes Romani orbis doctores consentientes esse, neque dissidentibus inter se doctrinis fidem contaminare. Et profecto cum primum hæreticorum improbitas, sicuti nunc maxime (quod utinam abesset!), Arianorum etiam blasphemia vigere cœpisset, delecti Patres nostri trecenti decem et octo, Nicææ disquisitione ac deliberatione habita murum hunc adversus diaboli tela constituerunt, atque antidoto seu remedio hoc lethale venenum propulerunt, ut Patrem et Filium unius divinitatis, uniusque virtutis, atque a se rem unam esse credamus. Oportet autem, et Spiritum sanctum ejusdem esse substantiæ, persuasum habere. Qui vero aliter sentiat, eum alienum esse a consortio et communione nostra judicavimus: quod quidem salutare decretum, et deliberationem seu sanctionem adorandam, polluere nonnulli voluerunt. Verum ab ipso statim initio, per eos qui Arimini sanctionem eam rebus novis immutare et contrectatione sua depravare coacti sunt, hucusque res correcta est: ut illi alia quadam loquendi forma subreptitè deceptos se esse, quam formam Patrum Nicænorum placitis adversari ignorarint, fateantur. Neque numerus eorum qui Arimini convenerunt, præjudicium aliquod, cum synodus ea coacta est, afferre potuit, cum neque Romanus episcopus, cujus in primis sententiam exquisitam oportuit, nec Vincentius, qui tot annis episcopatum inviolate conservavit, neque aliorum hisce consentientium quisquam ibi affuerit. Et maxime, quemadmodum diximus, cum isti ipsi qui fraude circumventi cedere visi sunt, meliorem nunc sententiam sequentes, displicere sibi actiones tales sint testificati. Perspicit igitur sinceritas vestra, solam eam fidem, quæ Nicææ juxta apostolorum auctoritatem fundata est, perpetua constantia et firmitate, nobiscum etiam ab Orientalibus, qui se ad catholicam Ecclesiam pertinere agnoscunt, retinendam esse, et Occidentales eo nomine gloriari posse. **174** Opinamur vero, brevi eorum qui aliter sentiunt, hac ipsa aggressionem episcopalia nomina a communione nostra segregatum iri, ut populus a fraude et seductione eorum liberatus respiret. Nequaquam enim multitudinis error corrigi poterit, si ipsi errore eo teneantur. Itaque vestræ quoque dignitatis sententia cum omnibus Dei sacerdotibus concordet, in qua vos sanctos et firmos esse credimus. Ut autem nos ita credere vobiscum debeamus, mutua quæ nobis vicissim respondeat dilectionis vestræ pietate, et utrisque vestris declarete. »

A θίσταντο· ἀπὸ τῶν τῶν διαφόρων διδασκαλίας δι-
νοουμένων μὴ παρολιθῶσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν
Πατέρων ἡμῶν κατέχειν τὴν γνώμην, ὅσας δὲ δια-
φοροὶ βουλαὶ περιφέρωνται. Τοιγαροῦν Αὐξέντιον
τὸν Μεδιολάνων ἐξαιρέτως ἐν τούτῳ τῷ πράγματι
κατακεκρίσθαι προέγγραπται. Δίκαιον γοῦν ἐστὶ πάν-
τας τοὺς ἐν τῷ Ῥωμαίων κόσμῳ διδασκάλους ὁμο-
φρονεῖν, καὶ μὴ διαφόροις διδασκαλαῖς τὴν πίστιν
μιαίνειν. Καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡ κακῶν τῶν ἀρε-
τικῶν ἀκμάζειν ἤρξατο, ὡς καὶ νῦν μάλιστα (ὅπερ
ἀπεῖν) τῶν Ἀρειανῶν ἡ βλασφημία, οἱ Πατέρες
ἡμῶν τριακῶσοι δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπέλεκτο· ἐν Νικαίᾳ
γενομένου σέμματος, τοῦτο τὸ τεῖχος ὑπεναντίον
τῶν ὀπλων τοῦ διαβόλου ὤρισαν, καὶ ταύτῃ τῇ ἀντι-
δότη τὰ θανάσιμα ἀπέουσαντο· ὥστε τὸν Πατέρα καὶ
τὸν Υἱὸν μιᾶς θεότητος, μιᾶς ἁρετῆς καὶ ἐνὸς χρή-
ματος πιστεύεσθαι. Χρῆ δὲ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως
καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πιστεύειν. Τὸν δὲ ἄλλως
φρονοῦντα ἀλλόθριον εἶναι τῆς ἡμετέρας κοινωνίας
ἐκρίναμεν. Ὅνπερ σωτηριώδη ἔρον καὶ τὴν προ-
κυνητὴν σκέψιν τινὲς μιᾶν ἠθέλησαν· ἀλλ' ἐν αὐτῇ
τῇ ἀρχῇ ἀπ' αὐτῶν τούτων οἵτινες τοῦτο ἐν Ἀριμίνῳ
ἀνανέωσασθαι ἢ ψηλαφῆσαι ἠναγκάζοντο. Καὶ μέχρι
τούτου διαρωθῶθη, ὡς ὁμολογεῖν αὐτοὺς, ἐτέρῳ τινὶ
διαλέξει ὑφαρπάσαι· ὅτι οὐκ ἐνενόησαν τῇ τῶν Πα-
τέρων γνώμῃ τῇ ἐν Νικαίᾳ ἁρεσάσῃ ἐναντίον εἶναι.
Οὐδὲ γὰρ πρόκριμά τι ἠδυνήθη γενέσθαι ἀπὸ τοῦ
ἀριθμοῦ τῶν ἐν Ἀριμίνῳ συναχθέντων, ὅποτε συν-
έστηκε· μήτε τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου, οὐδὲ πρὸς
πάντων ἔδει τὴν γνώμην ἐκδείξασθαι· οὔτε Βενε-
τίου, ὅς ἐπὶ τοσοῦτοις ἔτεσι τὴν ἐπισκοπὴν ἀσύλω-
ἐξύλαξεν· οὔτε τῶν ἄλλων τοῖς τριούτοις συγκατα-
θεμένων· ὅποτε μάλιστα, καθὼς προσηρῆκαμεν,
αὐτοὶ οὔτοι οἵτινες κατὰ συσκευὴν ὑποκλίνεσθαι ἔδο-
ξαν, οὔτοι καλλίονι γνώμῃ χρησάμενοι, ἀπαρέσκειν
αὐτοῖς ταῦτα ἐμαρτύραντο. Συνορᾷ οὖν ἡ ἡμετέρα
καθαρότης ταύτην μόνην τὴν πίστιν, ἧτις ἐν Νικαίᾳ
κατὰ τὴν αὐθεντίαν τῶν ἀποστόλων ἐθεμελιώθη,
διηνεκεῖ βεβαιότητι καθεκτέον εἶναι· καὶ μεθ' ἡμῶν
τοὺς ἀνατολικούς, οἵτινες ἑαυτοὺς τῆς καθολικῆς εἶ-
ναι ἐπιγινώσκουσι, τοὺς δὲ δυτικούς καυχῆσθαι. Πι-
στεύομεν δὲ, οὐκ εἰς μακρὰν τοῖς ἄλλοι νοοῦντα· αὐτῇ
τῇ ἐπιχειρήσει ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρι-
σθήσεσθαι αὐτῶν τὸ τοῦ ἐπισκόπου ὄνομα· ὥστε
τοὺς λαοὺς τῆς πλάνης αὐτῶν ἐλευθερωθέντας ἀνα-
πνεῦσαι. Οὐδενὶ γὰρ τρόπῳ δυνήσονται διορθῶσαι
τὴν πλάνην τῶν βγλων, ὅποτε αὐτοὶ ὑπὸ τῆς πλάνης
κατέχονται. Συμφωνεῖτω οὖν μετὰ πάντων τῶν τοῦ
θεοῦ ἱερῶν καὶ τῆς ἡμετέρας τιμιότητος ἡ γνώμη,
ἐν ἧ ἡμεῖς ἀγίους καὶ βεβαίους πιστεύομεν. Ὅτι δὲ
ἡμεῖς μεθ' ὑμῶν πιστεύειν ὀφείλομεν, τοῖς ἀμοιβαίοις
τῆς ἡμετέρας ἀγάπης ἐπαδείξασθε. »

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ΄.

Α

CAPUT XXXII.

Ὡς στάσεως ἐν Μεδιολάνοις γεγενημένης, Ἀμβρόσιος τὴν ὑπαρχὸν ἀξιῶν ἡμιασμένους, παραγερόμενος καταστῆλαι αὐτὴν, ὑπὸ τοῦ πλήθους εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προσβλήθη· καὶ περὶ τῆς παρρησίας αὐτοῦ.

Οἱ μὲν οὖν πρὸς ἑσπέραν ἱερεῖς τοῖς νεωτερίζειν ἐπιχειροῦντας τοῖς ἐκεῖσε μέρεσιν οὕτως ἐπέχον· καὶ ἀθιγὲς τὸ ἐξ ἀρχῆς τῆς πίστεως ἐρύλαττον δόγμα· ὡς συμβαίνειν ὀλίγου· εἶναι κομιδὴ τοῦς ἄλλως ἡρημένους δοξάζειν, καὶ σχεδὸν μόνους τοῦς ἀμφὶ τὸν Αὐξέντιον. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν καὶ οὕτως ἑανάτω ἠφάνιστο. Ἐκποδῶν δὲ τοῦτου γεγενημένου, περὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου ἐπιλογῆς στασιάζον τὸ πλῆθος, οἱ μὲν τοῦτον, οἱ δ' ἐκείνον προῦβάλλοντο. Ἐν μεγίστῳ δὲ κινδύνῳ ἡ Μεδιολάνων καθίστατο· ἕκαστος γὰρ ἀστοχῆρας τῶν πρὸς βουλῆς, ὅσα δὴ τοῖς τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, ὄρθῳ προσηπεῖλουν. Ὡν τὴν ἀτακτον κίνησιν δείσας ὁ τρινακῆδε τὴν ὑπατον ἀξίαν διαχειρίζων, καὶ τοῦ ἔθνους τὴν ἐπιτροπὴν πρὸς Οὐαλεντινιανῷ ἔχων Ἀμβρόσιος, μετ' ἀξιολόγου πλήθους ἐλθὼν παρὰ τὴν ἐκκλησίαν, συνεδούλευεν ἄτα βέλτιστα εἶναι ὤρετο· λήγειν μὲν ἑριδος, κατὰ νόμους δ' Ἐκκλησίας πράττειν. Ἐπειτα τοῦ τῆς ὁμοιοῖα, καλοῦ ὑπεμίμνησκε, καὶ ὅσα δὴ ἀγαθὰ εἰσι τοῖς αἰρουμένοις τὰ τῆς εἰρήνης ἀσπάζεσθαι. Ἐτι δὲ τοῦτου δημηγοροῦντος, ἐξάπινα πάντες τοῦ στασιάζειν παυσάμενοι, ἐπ' αὐτὸν τὸν σύμβουλον τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ὁμοιοῖας τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἐπέφερον ψῆφον, καὶ βαπτίζεσθαι παρηγγύων· ἀμύητος γὰρ ἦν· καὶ ἰκέται ἐγίνοντο τὴν κατ' αὐτοὺς ἱερωσύνην λαμβάνειν· οὕτω γὰρ μόνως ἐκείνους ἔνωσιν ἔξειν, καὶ τὸ περὶ τὴν πίστιν ὁμοιοεῖν προσγενήσεσθαι. Ἐπει δ' ἐκείνων τὸ μὲν βῆπτισμα ἡδῶς ἐδέχετο· ὅσον δὲ γ' ἐνήν, ἀνεβάλετο ἱερῶσθαι, καὶ ἀτεχνῶς τὴν πρᾶξιν ἀπεωθεῖτο, τὸ πλῆθος δ' ἔτι μάλλον ἐπέκειτο· καὶ οὐκ ἂν εἴ τι καὶ γένοιτο ἀνήσειν δισχυρίζετο, γῶνρισμα (ἢ γῶνριμα) ταῦτα τῷ βασιλεῖ ἐγίνετο Οὐαλεντινιανῷ· τὸν δ' ἀκούσαντα, εὐξασθαι μὲν πρῶτιστα, ἔπειτα δὲ χάριν ὁμολογῆσαι θεῷ εἰς ἱερωσύνην προσκαλουμένῳ οὗς αὐτὸς ἀρχεῖν προῦβάλετο. Τὴν γε μὴν ἔνστασιν τοῦ πλήθους, καὶ τὴν Ἀμβροσίου πάλιν γενναίαν ἀντίστασιν συμβάλλων, ἄριστα διεγίνωσκεν, ὡς ἐπὶ σφόδρα τῆς ὁμοιοῖας καλῶ τῆς ἐν Μεδιολάνοις ἐκκλησίας ἔσεσθαι τὴν προχειρίσιν τοῦ ἀνδρός· καὶ ὅσον τάχος προσέταττε τὴν χειροτονίαν λαμβάνειν. Ἄμα δὲ τοῦ θεοῦ κατηξιώθη βαπτισματος, καὶ τὴν κερφαλὴν τῆ χειροτονία ὑπέβαλε· καὶ εἰς ὁμοιοίαν τὰ πλῆθη καθίστα, καὶ τὸ ἀσπασίαςτον τῆ Ἐκκλησίᾳ ἐδράβευεν, ἐν πολλῷ χρόνῳ καμουσῆ τῆ διχονοία ἐκ τῆς Αὐξέντιου κακῆς διοικήσεως. Ἐπει δὲ τοῖς πραττομένοις καὶ ὁ τὰ πάντα ἄριστος παρῆν βασιλεὺς, τοῦτον τὸν ὕμνον τῷ Σωτῆρι προσῆγε θεῷ· «Χάρις σοι, λέγων, Δέσποτα παντοκράτωρ καὶ Σῶτερ ἡμέτερε, ὅτι τῷδε ἀνδρὶ ἐγὼ μὲν σώματα ἐνεχείρισσα, σὺ δὲ ψυχὰς· καὶ τὰς ἐμὰς ψήφους δικαίας ἀπέφηνας.» Καὶ ὁ μὲν ταῦτα· Ἀμβρόσιος δ' οὐ πολλῷ ὕστερον τῷ βασιλεῖ σὺν παρρησίᾳ διομιλούμενος, ἐπεμέμψατό

Ut exorta Mediolani seditione, Ambrosius, qui tum præfecturam gessit, eam seditionem sedare volens, a multitudinē episcopus electus s. i., et de ejus in dicendo libertate.

Occidentales episcopi ad hunc modum eos qui rebus novis intendebant, in partibus eis compescuere, inviolatumque ab initio fidei dogma conservare, adeo ut perpaucos esse contigerit, qui aliter opinandum sibi esse duxerint. Et prope is solus fuit Auxentius. Sed non longe post ipse quoque morte est sublatus (1). Cæterum eo extincto, de episcopi electione multitudo est tumultuata, quod alii hunc, alii illum designarent. Cum igitur in magno esset discrimine Mediolanum: pro se enim quisque consilio cœptoque ei non succedente, facturum se ea minabatur, quæ fieri in turbis ejuscemodi solent: eorum incompositum motum suspectum habens, qui tum consularem obtinebat dignitatem, gentemque eam a Valentiniano præfectus curabat Ambrosius, cum multitudine non contemnenda in ecclesiam venit, atque ibi quæ optima esse censeret, ut scilicet a contentione desisterent, et rem juxta Ecclesiæ leges agerent, suasit. Deinde de concordia commodis eos, et quæ bona pacata consilia capientes consequi soleant, admonuit. Adhuc ille concionabatur, cum subito tumultu et seditione sopita, in ipsum honestatis et concordia suasorem, omnes episcopatus suffragia conferunt: eumque, ut baptizaretur, hortantur (nondum enim sacramento eo initiatus fuerat), et ut episcopalem apud eos dignitatem suscipiat, supplicantes orant. Eo enim tantum pacto fore, ut ipsi unanimis sint et de fide concordent. 175 Atque ubi ille quidem baptismum libenter approbavit, et quoad potuit, administrationem sacram distulit, palamque adeo rem eam rejecit, et multitudo magis etiam ei institit, neque se quidquam de consilio suo, quidquid etiam accideret, remissuram confirmavit, res imperatori Valentiniano renuntiatur: qua ille audita, precatus primum est: deinde Deo gratias egit, qui eos ad episcopale munus vocaret, quos ipse republicæ administrationi præficcisset. Et cum inter se, et populi vehementem petitionem, et Ambrosii constantem reluctationem conferret, optime perspexit electionem ejus viri Ecclesiæ Mediolanensi ad concordiam retinendam bono esse. Quapropter quam primum initiationem et consecrationem eum suscipere jussit. Simul atque autem divinum baptismum subiit, et caput consecrationi subdidit, plebs universa ad concordiam rediit, et tranquillitas Ecclesiæ reddita est, quæ quidem tempore multo propter malam Auxentii administrationem dissensione periclitata fuerat. Quoniam vero rebus hisce agendis, modis omnibus optimus affuit imperator, talem Servatori Deo is concinuit hym-

(1) Socrat. eod. cap. 50.

num : « Gratias tibi, inquit, ago, omnipotens Domine et Servator noster, quod huic viro ego quidem corporum, tu autem animarum curam commiseris. et iudicii mei calculum æquum esse comprobabis. » Porro Ambrosius non multo post perquam libere cum imperatore collocutus, res quasdam non recte a magistratibus actas reprehendit. Atque imperator, « Hanc ego dicendi libertatem tuam, ait, jamdudum noram : et cum perspecta mihi ea esset, non modo non inhibui, verum etiam suffragio meo electionem tuam, ut episcopus fieres, adjuvi. Perge itaque, sicuti divina jubet sanctio, sanare animarum nostrarum delicta. » Hæc Mediolani acta. Qualis autem Ambrosius et vita et doctrina, tum autem egregio in ecclesiam ardore fuerit, et quam viriliter atque divine episcopatum gesserit, multa admonendi libertate apud præcipuos magistratus tempestive usus, in sequenti dicitur libro.

176 CAPUT XXXIII.

Ut magnus Valentinianus e vita excesserit. De Valentiniano juniore, et de Justina et Severa imperatricibus, et de liberis utriusque narratio.

Ea tempestate, quod (1) Sauromatæ Romanam ditionem, eamque imperii partem quæ ad Occidentem vergit, excursionibus vexarent, Valentinianus cum ingenti belli apparatu adversus eos est profectus. Atque illi tantam imperatoris expeditionem formidantes, legatis missis pacem ab eo petierunt. Quos ubi deformes esse vidisset, an universi tales essent Sauromatæ, interrogavit. Et cum illi dixissent, optimos quosque qui et genere et forma præstarent, ab eis legatos solere mitti: ira atque furore multo correptus, gravia pati dixit, et maxime infortunatum esse, quod ad tempora sua pervenisset Romanorum imperium, si Sauromatæ, gens tam barbara et informis, in qua reliquos isti excellenter, sedibus suis contenti esse nollent: sed confidentia tanta impulsus, ditionem suam percurrerent, et bellum titillatione quadam illecti Romanis inferrent. Et cum ita indignaretur, et magnopere vociferaretur, nimia vocis intentione convulsa in eo esse interiora viscera, venamque et arteriam quamdam ruptam dicunt, unde sanguine plurimo profuso vita eum reliquerit, in castello quodam Germaniæ (2), cui Brigatio nomen fuit, decimo septimo mensis Novembris die, cum quinquaginta quinque prope annos natus esset, et tredecim (3) annis imperium bene admodum et præclare administrasset. Eo vero, patrio monumento illato, sexto die post, qui in Italia fuit exercitus cognominem ei filium juniorem Valentinianum imperatorem, in oppido Italiæ Aquino renuntiavit. Neque ita multo post imperatores quoque Gratianus frater et Valens, suffragio suo

B

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Ὡς ἀπέβλεψεν ὁ μέγας Οὐαλεντινιανός· καὶ περὶ τοῦ νεωτέρου Οὐαλεντινιανοῦ· καὶ διήγησιν περὶ Ἰουστινίης καὶ Σευήρας τῶν βασιλιούσων, καὶ τῶν παιδῶν ἀμφῶν.

Τηνικαῦτα δὲ Σαυροματῶν τὴν Ῥωμαίων κατατρεχόντων, καὶ ὄσον τὴν πρὸς δύσιν τῆς ἀρχομένης, Οὐαλεντινιανός σὺν πολλῇ τῇ παρασκευῇ ἐπέξειει κατ' αὐτῶν. Ἐκεῖνοι δὲ πρὸς τὴν τοσαύτην τοῦ βασιλέως ὄρμην δείσαντες, πρέσβεις πέμψαντες, ἤτουν εἰρήνην· οὗς ἰδὼν οὐκ εὐφρῶς ἔχοντα, εἰ τοιοῦτους εἶναι Σαυρομάτας πάντας διεπυθάνετο. Τῶν δ' εἰπόντων τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀρίστους εἶναι καὶ γένει καὶ εἶδει πρεσβευσμένους, θυμῷ καὶ ὀργῇ πολλῇ κατασχετός γεγώνως. Ἡ δεινὰ νῦν πάσχειν ἔφη τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν περιελθούσαν αὐτῷ, καὶ τὰ μάλιστα δυσπραγεῖν, εἰ Σαυρομάται βάρβαρον οὕτω γένοιντο καὶ δύσμορφον, ὧν οἱ κρείττους οὗτοι, οὐκ ἐθέλει μένειν ἐφ' ἑαυτοῦ· ἀλλ' οὕτω θράσει βέρον τὴν αὐτοῦ διαθέει ἀρχὴν, καὶ πόλεμον κατὰ Ῥωμαίων κινεῖν γαργαλλίσει. Χαλεπαίνοντες δ' οὕτω καὶ μέγα ἀνακραγόντες, τῷ τῆς διατάσεως τῆς φωνῆς ἀμέτρῳ σπαρχθῆναι φασὶ τὰ ἔνδοξον, φέβου δὲ τινα καὶ ἀρτηρίαν διαρρήγῃναι αἵματος· δ' ἐντεῦθεν πλείστου ἀναδοθέντος, τὸν βίον ἀπολιπεῖν, ἐν τινι φρουρίῳ τῶν Γαλιῶν, ᾧ Βεργιτίων ἦν νομα, τῇ ἐπτακαιδεκάτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, ἔτη μὲν γεγώνως ἀμφὶ τὰ πενήτηκοντα, τριακαίδεκα δ' ἐν τῇ βασιλείᾳ εὖ μάλα καὶ λίαν ἐπισήμως διαγεγνόμενος. Τοῦτου δὲ τοῖς πατέροισι μήμασι ἐνσορισθέντος, ὁ κατὰ τὴν Ἱταλίαν στρατός μετ' ἡμέραν ἔκτιν τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ παῖδα, σὺν νέον Οὐαλεντιανόν, βασιλέα ἀναγορεύουσι, ἐν Ἀκίνῳ πόλει τῆς Ἱταλίας. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ βασιλεῖς, Γρατιανός τε ὁ ἀδελφός καὶ Οὐάλης, σύμφηφοι καὶ αὐτοὶ ἐγένοντο τῇ ἐκείνου ἀρχῇ, εἰ καὶ χαλεπαίνοντες ἦσαν τὰ πρῶτα· ἀτε δὲ τῶν στρατιωτῶν,

nunc dicitur, Valentinianus mortuus fuerit.

(2) Nicephorus hoc loco pro Germania Gallias habet. Sed animadvertere est, cum aliis quosque locis Germanorum nomen non usurpasse, sed pro eis Gallos posuisse. Soer. cod. cap. 52.

(3) Alii diunt unum.

(1) Eutropius scribit, Sauromatas se per Pannonias in ditionem Romanam diffudisse, eamque vastasse. Idem Brigitionem Quadorum oppidum esse dicit. Quados autem nonnulli hodie Austriacos, nonnulli Silesios fuisse opinantur. Quod si posterius hoc verum est, ad oppidum Brigam, ut

ἐπιτροπῆς αὐτῶν ἀνευ, τὰ ἐπίσημα τῆς ἀρχῆς περι-
 βαλλόντων αὐτόν. Εἰδέναι μὲντοι χρῆν, ὡς ὁ νέος
 οὗτος Οὐαλεντινιανὸς ἐξ Ἰουστίνης ἐγεγονεῖ τῷ με-
 γάλῳ Οὐαλεντινιανῷ ἐπέγημε δὲ ζωῆς ἐτι τῆς
 προτέρας αὐτοῦ γυναίκης, ἧ Σεύηρα ἦν ὄνομα. Αἰτία
 δὲ τοῦ γάμου τοιαῦδε ἐγένετο· Ἰουστίνη ταύτη πατήρ
 Ἰούστος ἐτύγχανεν ὢν, δὲ ἐπὶ τῶν Κωνσταντίου
 χρόνων τῆς περὶ Πίκενον ἐπαρχίας τὴν ἀρχὴν ἔχων,
 ἕναρ ἰδεῖν λέγεται, ὡς βασιλικὴν ἀλουργίδα δεξιόθεν
 γεννήσει. Τὸ δὲ ἄναρ ἀπελῶς ἐκεῖνῳ ῥηθὲν, εἰς πολ-
 λούς διεχύθη. Οὐ πολλῶ δ' ὕστερον καὶ τὰς Κων-
 σταντίου ἐφθάνεν ἀκούει. Ὁ δὲ συμβαλὼν τὸ ἄναρ ὡς
 βασιλέα γεννήσει, πέμψας, ἐκεῖνον μὲν τῆς κεφαλῆς
 ἀφαιρεῖται· τὸ δὲ γ' ἐκεῖνου θυγάτριον Ἰουστίνα
 αὕτη, ὄρφανὴ πατρὸς γενομένη, δυσυχῶς μὲν εἶχε,
 παρθενίαν δ' ὅμως ἡσπάζετο. Ἐς ὕστερον δὲ καὶ
 γνῶριμος τῇ τοῦ βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ γυναικὶ
 Σεύηρα καθίσταται. Πικνῶς δ' αὕτῃ παραβάλλουσα
 εἰς φίλιαν ἐκ τῆς συνεχροῦς ὀμίλιας αὐτῇ ἀνακίρη-
 ται· τῆς δὲ μακρᾶς συνθηθείας κρατυνθείσης, ἦδη
 καὶ κοινῶν αὕτῃ καθίστατο τῶν λουτρῶν. Καὶ ποτε
 συλλουομένην ταύτην ἡ Σεύηρα ἰδοῦσα, καίπερ οὔσα
 γυνή, ὁμῶς τοῦ κάλλους ἐκεῖνης ἤτατο, καὶ ἐπὶ
 τόσον ὡς καὶ τὸνδρὶ καὶ βασιλεῖ διεξίεναι περὶ αὐ-
 τῆς· ὅτιπερ τοσοῦτον περιεσι· κάλλος τῇ θυγατρὶ
 τοῦ Ἰούστου, ὡς καὶ αὕτην καίπερ οὔσαν γυναῖκα,
 τοῦ κάλλους ἐρασηθῆναι τῆς παρθενίας. Ὁ δὲ βασι-
 λέυς τῆς Σεύηρας τοῖς λόγοις τρωθεῖς, πρὸ ἑαυτῆ
 τὴν βούλην ἐταμίευσεν· ἐβουλεύσατο γὰρ καὶ τὴν
 Ἰουστίναν ἀγαθέσθαι, καὶ ἄμφω νομίμους· ἔχειν
 γυναικᾶς· καὶ νόμον δημοσίᾳ προὔθει, παντὶ βου-
 λομένῳ ἐξεῖναι δύο κατὰ ταυτὴν νομίμους ἔχειν
 γυναικᾶς. Καὶ ὁ μὲν νόμος· κατὰ πάντων ἐχώρει
 πόλιν· ὁ δὲ καὶ τὴν Ἰουστίναν πρὸς τῇ Σεύηρα
 ἀνάγει πρὸς τὰ βασιλεία, καὶ τῆς ἱσῆς αὐτῷ τιμῆς
 μεταδίδωσιν. Ἐκ μὲν οὖν Σεύηρα· Γρατιανὸς πρό-
 τερον τῷ Οὐαλεντινιανῷ ἐγεννήθη, ὃν ἔμπροσθεν καὶ
 βασιλέα τῆς ἐσπέρας ἀνεῖπεν· ἐκ δὲ Ἰουστίνης ταύ-
 τῆς τὴν νέον γεννᾷ Οὐαλεντινιανόν, ὃν ὁ στρατὸς,
 ὡς εἴρηται, παρὰ γνώμην τοῦ δυοῖν βασιλείων, τοῦ
 τε ἀδελφοῦ καὶ θεοῦ φημι, ἤξειωσεν ἀναρῆθῆσθαι.
 Ἐγένοντο δὲ ταύτη καὶ θυγατέρες τρεῖς· Ἰούστα,
 Γράτα καὶ Γάλλα· ὧν αἱ μὲν δύο διὰ βίου τὴν παρ-
 θενίαν ἡσπάζοντο· τὴν δὲ Γάλλαν ἐς ὕστερον ὁ βα-
 σιλεὺς ἔγημε Θεοδοσίω· ὁ μέγας, ἐξ ἧς αὐτῷ καὶ
 Πλακιδία θυγάτηρ ἐγένετο. Ἐκ γὰρ τῶν προτέρων
 αὐτῷ σπερμάτων Ὀνώριον καὶ Ἀρχάδιον ἔσχεν,
 ἐκ Πλακιδίης τῆς προτέρας αὐτοῦ γυναικὸς· ἦν
 πολὺν τὴν βασιλείων ἀρχὴν ἀναζώσασθαι, νομίμως
 ἡρώσατο. Περὶ μὲν οὖν Θεοδοσίου καὶ τῶν υἱῶν
 κατὰ χώραν λελέξεται.

imperium ejus comprobarunt, quamvis id primum
 moleste tulerint, videlicet quod milites sine eorum
 jussu imperialia ei tribuerint insignia. Illud quippe
 notandum est, juniorem hunc Valentinianum
 magno Valentiniano ex Justina progenitum esse,
 quam vivente adhuc priore ejus conjugē Severa
 uxorem superinduxit. Causa earum nuptiarum hæc
 fuit: Justinæ huic pater fuit Justus; hic Constantii
 temporibus Picenum provinciam habens, in somnis
 sibi ipsi visus est, quemadmodum dicitur, impe-
 rialem purpuram dextro femore gignere. **177**
 Somnium id simplici animo ab eo expositum, ser-
 monibus deinde multorum divulgatum est, nec culto
 post ad Constantii quoque pervenit aures, qui ex
 visione ea imperatorem illum progeniturum esse
 conjectans, immissis percussore caput illius rescindi
 jussit. Porro filiola ejus Justina, cum ei patre orbata
 res dure essent, virginittatis tamen florem conser-
 vavit. Deinde vero in notitiam Severæ imperatoris
 Valentiniani conjugis pervenit. Et cum frequen-
 tius eam adiret, per continuam consuetudinem in
 amicitiam quoque ejus est admissa: atque ea cum
 magis atque magis familiaritate confirmata esset,
 tandem etiam in lavationis communionem se insin-
 navit. Et aliquando simul lavantem cum eam Se-
 vera inspexisset, quamvis femina esset, forma ejus
 usque adeo est capta, ut de ea etiam marito impe-
 ratori diceret: tam præstantem scilicet Justi filia
 esse formam, ut ipsa quoque florem pudicitia et
 virginittatis ejus adamarit. Imperator Severæ ver-
 bis ictus, consilium suum secum ipse celavit. Nam
 et Justinam ipsam ducere, et utramque legitimam
 habere uxorem constituerat. Itaque legem (1) pu-
 blice promulgat, ut cuicumque libitum esset,
 duas legitimas uxores habere liceret. Ita simul et
 lex ea in urbibus omnibus proponitur, et Justinam
 imperator in regiam suam uxorem inducit, eodem-
 que cum Severa loco honorifice habet. Atque ex
 Severa quidem Gratianum antea Valentinianus sus-
 ceperat, quem etiam Occidentis imperatorem dudum
 declaraverat. Justina autem ista juniorem Valen-
 tinianum ei genuit, quem exercitus, sicuti dixi,
 præter duorum imperatorum fratris et patris sen-
 tentiam, imperatorem esse jussit. Huic tres quo-
 que fuere filia, Justa, Grata et Galla: quarum duas
 virginittatem in vita sunt complexæ. Gallam vero
 postea Theodosius magnus uxorem duxit, ex qua
 ei Placidia filia prognata est. Nam Honorium et
 Arcadium in matrimonio priore genuerat ex prima
 conjugē Placilla, quam prius legitime sibi conjun-
 xerat, quam imperium ipsum suscepit. De Theodo-
 sio autem atque ejus filiis tempore suo dicitur.

(1) Iidem antehac Julius Cæsar legem latam voluit, uti uxores liberorum quærendorum causa quas et quot ducere vellent, liceret, propter impudicitiam suam scilicet et adulteriorum infamiam: ut nimum mulierum vir, et omnium virorum mulier. (Sueton.) Populosas fore tali lege Romani imperii

terras causatus est, perinde atque Barbarorum regiones, apud quos polygamia coleretur. (Entrop.) Procopius sane Cesariensis alicubi monogamiam plurimum detrimenti Romanis dittonibus attulisse scribit.

178 CAPUT XXXIV.

Qui eo tempore in Aegypto floruerint philosophici et divini viri, discipuli et discipulorum discipuli Antonii magni: Joannes. Or, Amon, Theonas, Benamus, Copres, Hellen, Elias. Apelles. Isidorus, Serapion, Dioscorus, Eulogius et Apollus.

Sed enim ex Occidente rursus ad Orientis res transeamus. Atque ubi prius de ecclesiasticis philosophis, ita ut pollicitus sum, dixero (magis enim tum, et haud scio an alio itidem tempore unquam, eorum proventus fuit), ad profana progrediar. Atque morti impii Valentis aliquantum cum delectatione immoratus, finem etiam undecimo huic historiæ tomo imponam. Verum enimvero quæ initia monasticæ vitæ institutum habuerit, et quoniam ejus veluti patres et duces exstiterint, in Maximi Constantini, deinde etiam in filii ejus Constantii historia commemoravimus. Nam de Antonio et Paulo simplici, item de Amnone et Eutychemo, qui in Olympo fuit, præterea de Spyridone, Nicolao et Parthenio, hierarchis edendis miraculis claris, cum historiæ de Constantino scriberemus, egimus: Antonii autem discipulos, duces videlicet Macarios, Pambo, Paphnutium, Apollonium, et Anub, in Constantii res gestas coniecimus. In quibus etiam Aegyptios monachos celebravimus, qui in Secti et Tabennesio sunt philosophati; præterea qui in Syria et Palæstina virtutem piis exercitiis meditati sunt, quique in Ponto, et Europa, et Italia ipsa angelorum vitæ æqualem duxere vitam: atque item alios qui sapientes quidem et religionis nostræ fuere, fidei tamen doctrinam sanam ad finem usque non conservarunt. Hoc autem loco eos qui postea vignerunt, persequemur, qui cum patres priores illos habuere, tum patres ipsi multorum secundum Deum filiorum exstiterunt. Eos in compendio, quantum mihi eorum res cognoscere licuit, breviter percurram. Imperii istius tempore secundum eos quæ antea diximus Dei amantes viros, **179** in Aegypto Joannes ille enituit (1), cui prophetiæ donum, et rerum quæ multis ignotissimæ sunt, cognitionem Deus tribuit, ut futuras scilicet perinde atque præsentis, non minus quam prisci vires, cerneret. Habuit is aliud insuper a Deo acceptum donum, ut verbis incurabilibus imperaret, atque dicto citius eos fugaret, ægrosque sanaret. Præter hunc et celeberrimus ille Or tum claruit, qui ab ipsa infantia vitam solitariam in eremo consecutus, nullum laborem alium, præterquam Deum laudibus ferre novit: herbis quibusdam agrestibus earumque radicibus vitam tolerans. Aquam bibit loco quovis, quæcumque ei obiter terra in qua versaretur, præbuit. Ubi autem ad senectutem pervenit, visione quadam divina Thebaidem incolere jussus, multorum monasteriorum dux factus est. Eisdem autem et hic, quibus Joannes, divinis locuples fuit donis. Precatione namque sola non morbos

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ΄.

Περὶ τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀκριβοῦστων φιλοσοφῶν θείων ἀνδρῶν ἐν Αἰγύπτῳ, οἱ μαθηταὶ καὶ μαθητῶν μαθηταὶ τοῦ μεγάλου Ἀντωνίου ἐγένοντο Ἰωάννου, Ὁρ, Ἀμών, Θεωνά, Βήριου, Κόπρη, Ἑλλή, Ἡλία, Ἀπελλῆ, Ἰσιδώρου, Σεραπίωνος, Διοσκόρου, Ἐβλογίου καὶ Ἀπολλῶ.

'Ἄλλ' ἐξ ἐσπέρας αὐτοῖς ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν ἐω γενόμενα διαδύσσομαι. Καὶ πρότερον περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν φιλοσοφῶν διαλαβῶν, καθὰ δὴτα καὶ ὑπεσχόμεν (φορὰ γὰρ πολλὴ τούτων εἶπερ ποτὲ τηνικαῦτα ἐπήνθει), πρὸς τὰ ἐξῆς βαδιοῦμαι καὶ τῷ τέλει τοῦ δυσσεβοῦς Οὐάλαντος ἐμφιλοχωρήσει, τέλος καὶ τῆ παρούση μοι ἐνδεκάτη τῶν ἱστοριῶν ἐπιθήσω. Ἄλλ' ὅπως μὲν ἡ μοναχικὴ πολιτεία τὴν ἀρχὴν ἔσχε, καὶ τινες ὡς περ πατέρες καὶ ἀρχηγοὶ ταύτης ἐγένοντο, φθάνομεν ἐν τε τῇ κατὰ τὸν μέγιστον Κωνσταντῖνον ἱστορίᾳ, καὶ ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίου αὐτοῖς διαλαβόντες. Ἀντωνίου γὰρ καὶ Παύλου τοῦ Ἀπλοῦ, Ἀμμῶν τε καὶ Εὐτυχιανοῦ τοῦ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ, ἐπεὶ δὲ Σπυρίδωνος καὶ Νικολάου καὶ Παρθενίου τῶν ἐν θαύματι περιβοητῶν ἱεραρχῶν, ἡ κατὰ τὸν Κωνσταντῖνον διέξεισιν ἱστορία. Περὶ δὲ τῶν Ἀντωνίου μαθητῶν, τῶν δύο, φημι, Μακαρίων, Παμῶν τε καὶ Παφνουσίου, Ἀπολλωνίου τε καὶ Ἀνοῦθ, ἡ κατὰ Κωνσταντίου συγγραφή περιέχει ἐν ἧ καὶ περὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ διεξίμενων μοναχῶν, ἡγούν τῶν ἐν Σκήτει καὶ Ταβεννησίῳ φιλοσοφῶσάντων, καὶ περὶ τῶν ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ ἀσκησάντων ἄλλα δὴ καὶ περὶ τῶν ἐν Πόντῳ καὶ Εὐρώπῃ καὶ Ἰταλίᾳ ἰσαγγέλωσ βεβαιωκότων μνηστὰν ἐποιοησάμεν καὶ περὶ ἄλλων σοφῶν μὲν καὶ τοῦ ἡμετέρου σεβάσματος, οὐ μὴν δὲ ὑγιῶσ τὸ τῆς πίστεως δόγμα διεξελθούτων. Ἐν δὲ τῷ παρόντι περὶ τῶν ἐφεξῆς ἀκμασάντων διαληψόμεθα, οἱ πατέρας μὲν τοῖς προειρημένους ἔσχον, πατέρας δ' οὗτοι πολλῶν κατὰ Θεὸν υἱῶν ἐγένοντο οὗς ἐν συνέψει διαδραμοῦμαι καθ' ἕσπον μοι μαθεῖν περὶ αὐτῶν ἐξεγένετο. Ἐπὶ δὲ τῆς ἡγεμονίας ταύτης μετὰ τοῖς προειρημένους θεοφιλεῖς ἀνδρας ἐν Αἰγύπτῳ διέπρεπεν Ἰωάννης ἁκείνῳ, ὃ τῆς προφητείας τὴν χάριν καὶ τὰ πολλοὶς ἀθλότατα Θεοῦ ἐδωρήσατο ὡς ἐνεστῶτα ὄρῶν τὰ ἐσόμενα, καὶ οὐχ ἥττον ἢ οἱ πάλαι προφηταί. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ δεύτερον ἄλλο δῶρον πρὸς Θεοῦ λαβῶν εἶχε, ταῖς ἀνάτοικς ἐπιτάττειν τῶν νόσων, καὶ θάπτειν ἢ λόγος, ψυχαρῶσιν ταύτας, καὶ ἰᾶσθαι τοὺς κάμνοντας. Ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ ὁ περιβόητος Ὁρ ἐγνωρίζετο δὲ ἐκ βρεφικῆς ἡλικίας τὰς ἐν ἐρήμῳ διατριβὰς ἀσπασάμενος, οὐδὲν τι ἄλλο ἢ Θεὸν ὑμνεῖν ἔργον εἶχε, βοτάναις τισὶν ἀγρίαις καὶ ταῖς ἐκ τούτων βίβζις τρεφόμενος. Ποτὸν δὲ εἶχεν ὕδωρ ὀπηδήποτε καὶ ἐκ τοῦ παρήκοντος σχεδιασθέν τῇ διατριβῇ. Ἐπει δὲ πρεσβύτης ἐγένετο, εἰς Θεβίδα ὄμψῃ τινι θεῖᾳ μετοικισθεῖς, καθηγεμῶν πολλῶν μοναστηρίων ἐγένετο. Ἐπίσης δὲ Ἰωάννη καὶ οὗτος τῆς θείας τρυφῆσως χάριτος. Εὐχὴ γὰρ μόνῃ οὐ μόνον νόσους, ἀλλὰ καὶ δαιμόνας ἤλαυνεν. Ἀγύπτῳ δὲ γραμμῶντων ἐπὶ, ἔκιστα βεβίωσ ἐδῶτο

(1) Sozom. cod. cap. 28.

πρὸς γε ἀνίμνησιν. Πάν γὰρ ὅπερ ἀκούσετε καὶ εἰς ἁ-
 λωὺν λάβει καθάπερ, ὑπέρτερον ἀπάσης λήθης ἦν
 ἐπιεικόμενον, καὶ καιρῷ τῆς χρείας πρόχειρον ἑω-
 ρῆτο. Τηνικαῦτα δὲ καὶ Ἄμων ἐκείνος ἐφιλοσόφει
 περὶ τότε τὸ κλίμα· ἦς τῶν ἐν τῇ νήσῳ Ταβέννη
 καθηγητήμενος, τρισχιλίουσ εἶχε τοὺς μαθητευόμε-
 νους ἐν οἷς καὶ Βῆνος ἦσαν καὶ Θεωνᾶς μοναχικῶν
 ταγμάτων καθηγεμόνες. Καὶ ἄμφω δὲ τοῦ τε προ-
 γινώσκουν καὶ προφητεύειν τὴν χάριν εὐλόγησαν
 ἐκ Θεοῦ. Θεωνᾶν μὲντοι φασὶν εἰς ἄκρον ἀσκήσασθαι
 τὴν τε Αἰγυπτίων καὶ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων
 σοφίαν καὶ παιδευσιν, καὶ ἐπὶ τριάνοντα ἔτεσι φι-
 σοφῆσαι τὴν σιωπὴν· τὸν δὲ Βῆνον οὕτως ἀσκήσασθαι,
 ὡς μηδέποτε ὀργισθῆναι τινι· μήτε μὴν ὀμῶσαι, ἀλλ'
 οἷδὲ ψεύσασθαι· θρασῶν δὲ λόγον ἢ εἰκατον ἢ ὀλι-
 γωρίας ἄξιον μηδέποθ' ἐλέσθαι διὰ στόματος ἐνεγ-
 κειν. Ναὶ μὴν καὶ Κόπρησ καὶ Ἑλλῆσ καὶ Ἡλίασ
 κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐγνωρίζοντο. Ὁ μὲν οὖν Κόπρησ
 εὐλόγησε χάριν δαιμόνων τε κρατεῖν, καὶ ποικίλων
 νοσημάτων ἰᾶσθαι τὰ πάθη. Τσοσούτην δὲ τῷ Ἑλλῆ
 γενέσθαι χάριν τῶν παραδόξων, καίπερ ἔτι τὴν κατὰ
 μοναχοῦς ἐκπαιδευόμενον ἀγωγὴν, ὡς καὶ ἄνθρωπος
 φέρειν ἐν κόλπῳ, καὶ μὴ τὴν ἐσθῆτα καίειν· κίν-
 τεύθειν καὶ τοὺς συνομιλοῦσ ἐφέλκειν, καὶ πρὸς ζῆλον
 τῆσ πολιτείας διερεθίζειν, ἄτε δὴ τῆσ ἀγαθῆσ βιο-
 τῆσ ἐφοπομένην ἐχούσης καὶ τὴν τῶν παραδόξων
 ἔργων ἐπίδειξιν. Ὁ δ' Ἡλίασ ἀγχιστα τῆσ Ἀντινόου
 πόλεωσ τὸ τῆσ φιλοσοφίας ἐκέκτητο ἐργαστήριον,
 ὑπὲρ τοὺσ δέκα καὶ ἑκατὸν χρόνουσ γενόμενος. Ἐλε-
 γε δὲ μόνουσ τὴν ἐρημον οἰκῆσαι πρὸ τοῦ ἐκεῖσε ἐλ-
 θεῖν ἐπὶ ἔτεσιν ἐβδομήκοντα. Οὕτω δὲ γήρωσ ἔχων,
 ἀνδρείωσ μέχρι τέλουσ τῷ ἀγῶνι καὶ νηστεύων δι-
 καρτέρει, ὡσπερ τῆτεσ ἢ πρότεριτα τὸ τῆσ μοναχι-
 κῆσ πολιτείας στάδιον ὑποδύσ. Περὶ δὲ Ἄχωριν καὶ
 Ἀπαλλῆσ ἐκεῖνοσ διέπρεπε, καταπλήττων τοῖσ παρα-
 δόξοισ τῶν ἔργων τὰ κατ' Αἰγυπτου μοναστήρια· ὅν
 φασὶ χαλκεύοντα, τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ ἐπιτήδευμα,
 νύκτωρ τὸν δαίμονα εἰσ μορφῆν εὐ ἔχουσαν γυναι-
 κῆσ μεταδιδόντα, ἐπιβουλεύειν περιᾶσθαι τῇ τοῦ
 ἀνδρῆσ σιωπρσσύνη· τὸν δὲ τὸν μύθου τῶν ἀνθρώπων
 ἡμέρα ἐξεροσάμενον, κατὰ πρόσωπον βιάειν τὸ δαι-
 μόνιον, καὶ καταφλέξει αὐτό· ἐκεῖνο δ' εὐθύσ ἀπο-
 δρᾶναι γοερῶν τετραγῶδσ καὶ ὀλοφυρόμενον. Πατέρεσ
 δὲ τὸ ἐπίσημουσ ἔχοντεσ τῶν μοναχῶν τηνικαῦτα
 ἦσαν Ἰσιδώροσ τε καὶ Σεραπίων, καὶ ἐπὶ τοῦτοισ
 Διόσκοροσ. Ὁ μὲν οὖν Ἰσιδώροσ κύκλω ξύλοισ καὶ
 τοίχοισ περιθριγγώσασ τὸ μοναστήριον, διὰ σπουδῆσ
 ἐποιεῖτο, μηδένα τῶν ὑπ' αὐτῷ ταττομένων θύρασ
 προίειναι, ἀλλ' ἀρκούντωσ ἀπολαύοντα τῶν ἐπιτη-
 δέων κατὰ χάραν μένειν· ὃ δὲ Σεραπίων ἀμφὶ μυ-
 ρίουσ κτησάμενοσ μαθητὰσ, περὶ τὸν Ἀρσενότην
 διέτριβ. Οἱ δ' ὑπ' αὐτῷ ταττομένοι οἰκειοῖσ ἰδρῶσι
 τὸ ζῆν ἐπορίζοντο, καὶ πολλοῖσ τῶν δεομένων ἐπήρ-
 κουν. Πρὸ θέρουσ ἀμώντεσ ἐπὶ μισθῷ, τὸν ἀρκούντα
 οἶτον ἑαυτοῖσ ἐπέτιθουν, καὶ ἄλλοισ ἐχαρῆγον τῶν
 μοναχῶν. Τῷ δὲ γσ Διοσκόρω ἐκατὸν ἐγένοντο φοι-
 τεταί. Ἐρεᾶσθαι δὲ λαχίον, πολλὴν περὶ τὴν τῶν

(1) Socrates asceten quemdam solitum fuisse
 dicere scribit, monachum opus non facientem,

solum, sed et dæmones abegit. Et cum litteris ini-
 tiatus non esset, minime tamen ad memoriam libris
 opus habuit. Quidquid enim semel auditum mente
 complexus esset, id supra oblivionem omnem
 conservabat : et quocumque tempore usu ejus opus
 esset, promptum ad manus habebat. Tum vero in
 eadem regione etiam philosophatus est Amon ille,
 qui in Tabenna insula monasteriis præsidens,
 tria millia discipulorum habuit : in quibus erant
 Benus et Theonas, monasticorum ordinum duces.
 Ambo vero et prædictionis gratiam Deo acceptam
 tulere. Theonam certe quidem dicunt ad summum
 Ægyptiorum et Græcorum et Romanorum sapien-
 tiam et disciplinam perdidicisse, et ad triginta an-
 nos silentium coluisse. Benus autem ita vitam insti-
 tuit, ut nunquam alicui irasceretur, neque juraret,
 neque mendacium diceret. Vocem etiam temera-
 riam aut vanam et nihili, nunquam ex ore protulit.
 Spectati quoque eo tempore fuere Copres, Helles
 et Helias. In iis Copres dæmonum expellendorum
 et variorum morborum sanandorum gratiam acce-
 perat. Helles autem tantum habuit miraculorum
 edendorum donum, ut tum etiam cum monastici
 instituti disciplinam disceret, candentes in sinu
 carbones tulerit, et vestes non adusserit. **180**
 Quare sodales suos ad æmulationem instituti sui,
 et vitæ ejus bonæ, quæ manifesto prodigiorum
 exhibendorum consequentem virtutem obtineret,
 excitavit : que pertraxit. Helias porro prope urbem
 Antinoum monasticæ philosophiæ suæ habuit offi-
 cinam, qui centesimum et decimum excessit annum.
 Dixit is autem, prius se ad annos septuaginta
 solum in solis locis habitasse, quam in eo perve-
 nerit. Et cum ea esset ætate, ad finem tamen usque
 in certamine cœpto viriliter jejunans perduravit,
 perinde atque eo ipso, aut tertio inde anno mona-
 sticæ vitæ studium esset ingressus. Ad Achorin au-
 tem et Apelles ille enituit, monasteria Ægypti mi-
 rificis factis suis obstupesciens : quem dicunt
 aliquando, cum æs procerederet (nam hoc ei erat
 studium), et noctu dæmon in venustæ mulieris for-
 mam mutatus, pudicitie ejus insidias tendere cona-
 retur, candentem massam ex carbonibus sensim
 protraxisse, atque in faciem dæmonis conjecisse.
 eamque ustulasse, atque illum confestim luctuo-
 sum quiddam stridentem atque ululantem profa-
 gisse. Patres autem monachorum celebres tum
 fuere, Isidorus, Serapion, et præterea Dioscorus.
 Atque Isidorus monasterio circumcirca tignis et mu-
 ro septo, hoc studio habebat, ne quis eorum quin
 disciplina ejus erant (1), foras progredieretur : sed
 ubi quantum satis est rebus necessariis usus esset,
 in loco suo maneret. Porro Serapion ad decem milia
 discipulorum habens, circa Arsenoiten vixit : qui
 vero ei parebant, sudore suo victum parabant, eum-
 demque indigentibus etiam præbebant. Et a stasis
 tempore mercede metentes, quantum opus esset fru-
 homini avaro, qui aliena appetat, persimilem esse
 lib. iv, cap. 23.

menti, sibi comportabant, et aliis etiam monachis impertiebant. Porro Dioscoco centum erant sectatores. Et cum presbyter et sacrorum obeundorum minister esset, multam et exactam curam in divinarum rerum dispensationem impendit, disquisitione maxima eos qui ad mysteria percipienda adirent, explorans. Ut namque mens antea repurgaretur, cohortabatur, et conscientiam, ne quid peccatorum malorum haberet, scrutabatur. Erat præterea tum alius quoque, hoc etiam longe diligentior, nomine Eulogius, qui tanta dicitur providentia seu præcognitione, acrifonia mentis collimans, in eis qui ad divina accederent mysteria, usus esse, **181** ut non tantum quæ manifesta admissa essent peccata argueret, sed etiam quæ in cujusque cordis recessu laterent, aperte perspiceret. Itaque eos qui mali quidquam perpetrassent, aut de re quapiam vitiose essent affecti, a communione tum arcebat, delicta eorum proferens. Quod si iidem pœnitentia usi, pro eo atque convenit, se purgassent, rursus admittebat. Præter hos et Apollonios solos locos incoluit, qui annos pubertatis ingressus, monasticam philosophari atque exercere cœpit. Et cum annis quadraginta in solitudine versatus esset, speluncam quamdam montanam prope habitabilem regionis partem, Dei responso admonitus, subiit, atque ibi habitavit. Plurimos vero miraculis præclaram famam adeptus, multos ad se pertraxit, et monachorum multorum auctor et dux fuit. Erant enim in moribus quoque insidentes. Sed quale divinæ ejus vitæ institutum fuerit, et quibus editis insignibus miraculis ejus temporibus homines ad stuporem converterent, Timotheus, qui Alexandrinam Ecclesiam pie gubernavit, scripto peculiari complexus est: in quo non ipsius tantum, sed aliorum etiam multorum et magnorum virorum meminit.

CAPUT XXXV.

De Dorotheo, Pammone, Joanne, Benjamin, Marco, Marcario et Apollonio.

Eodem autem tempore apud Alexandriam, atque in solis, sicuti dicuntur, locis, et circum Mareoten, atque vicinos Libyes, multi viri boni accurate admodum sum philosophati, qui duorum millium numerum explevere: in quibus veluti illustris quædam stella Dorotheus ille resplenduit, Thebis oriundus. Vita ejus hæc erat, ut interdum lapides ex vicino mari colligeret, et domunculam anno quolibet construeret, eamque qui ædificare non posset, monacho relinqueret: noctu vero ex palmæ foliis funes plecteret, et sportas conficeret. Cibis ei erat panis sex uncias, et tenuium olerum fasciculus; potus, aqua. Et quod ab adolescentia hoc genus diætæ complexus fuerat, in eo quoque semper in extrema etiam senectute perduravit. **182** Nunquam vero vel in storea vel in lectulo cubare, aut etiam pedes per laxationem seu remissionem extendere, aut sua sponte somnum capere visus est. Nam vel opus facienti, vel persæpe cibum capienti, magna vi incubuit: hactenus saltem, ut oculis conniveret. Et nonnunquam cum vesceretur, homini violentia cibis ei ex ore exiit. Atque ali-

θειων μετάδοσιν εἶχεν ἀκριβείαν, βασάνῳ πλείστῃ ἀνακρίνων τοὺς τοῖς μυστηρίοις προσείοντα:· προκε καθάρθαι γὰρ τὸν νοῦν παρηγγύα, καὶ τὴν οὐσίῃσιν ἐταξε μῆτι ἀρα πεπραγμένον ἔχει τῶν φαύλων. Ἐγένετο δὲ περὶ ταῦτα καὶ ἕτερος ἀκριβέστερος Εὐλόγιος θνομα· ὃν λόγος ἐπὶ τοσοῦτον τὴν τῶν πριστόνων τοῖς θείοις μυστηρίοις πρόγνωσιν σχεῖν, τῆς λεπτῆς ἐννοίας καταστοχαζόμενον, ὡς μὴ μόνον τὰ ἡμαρτημένα σαφῶς διελέγχειν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν μυγῶ καρδίας παραθυόμενα ἐκάστῳ λαμπρῶς διορᾶν. Ἀμέλει τοι καὶ τοὺς κακῶς πεπραχότας, ἢ περὶ τίνος φαύλος διατεθέντας, τῆς κοινωνίας τέως ἀπέργε, δὴ καὶ τὰ ἡμαρτημένα ποιῶν. Μεταμείψθαι χρωμένους καὶ ἀναλόγῳ· καθαιρομένους αὖθις προσέτετο. Ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ Ἀπολλῶν τὰς ἐρημίας ἠσπάζετο, ὅς ἐπιβαίνων ἤσῃς, τὸ φιλοσοφεῖν ἐπέβαλεν. Ἐστὶ δὲ τετράκις δέκα διατρέψας τὴν ἔρημον, σπηλαιῶν τι δρειον τῆς οἰκουμένης ἔγγυς, θεοῦ χρητάντος, κατιῶν εἰσοικίζεται· θεοῦμασι δὲ πλείστοις κατέδηλος πᾶσι γενόμενος, πολλοὺς πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο, καὶ καθηγεμῶν πολλῶν μοναχῶν γίνεται. Ἦν γὰρ αὐτῷ καὶ ἦθος ἐπαγωγὴν μάλιστα ταῖς διδασκαλαῖς ἐπικαθήμενον. Πληγὴν ἀλλ' ὅποια μὲν αὐτῷ ἢ κατὰ θεὸν ἀγωγή, καὶ ὅσα τῶν παραδείξων διενεργῶν τοὺς τῆνικαῦτα ἐξέπληττε, Τιμόθεος ὁ τὴν Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν ἰθύνας Θεοφιλῶς ἰδίᾳ συγγραφῇ περιέλαθεν ἐν ᾧ οὐκ αὐτοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ θαυμασίων ἐμφύσθη ἀνδρῶν.

ejus illecebæ quædam, nec minus etiam in doctrina

C

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Περὶ Δωροθέου, Πάμμωνος, Ἰωάννου, Βενιαμίν, Μάρκου, Μαρκαρίου καὶ Ἀπολλωνίου.

Τῆνικαῦτα δὲ ἀνὰ τὴν Ἀλεξανδρείαν ἐν τε τοῖς ἐρημικοῖς καλουμένοις καὶ περὶ τὸν Μαρευῶτην, καὶ τοὺς ἐγγειτόνων Λίβυας, πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ἄνδρες σπουδαίως μάλα ἐφιλοσόφουν, ἀμφὶ δισχιλιοὶ οὗτοι· ἐν οἷς οἶά τις ἀστήρ ἐπίσημος Δωροθέος ἐκείνος διέλαμπεν, ἐκ Θεβῶν μὲν ὀρμώμενος. Οὗ δὲ βίος αὐτοῦ ἦν ἡμέρας μὲν λίθους ἐκ τῆς πέλας θαλάσσης συλλέγειν, καὶ οἰκίδιον ἐκάστῳ ἕτει οἰκοδομεῖν, κἀκείνο ἔξιν τῷ μὴ δυναμένῳ κτίζειν· νύκτωρ δὲ σεῖρὰ: ἐκ φύλλων φοίνικος πλέκειν, καὶ σπυρίδα· ἐργάζεσθαι. Ἐξ δ' οὐγγίαι ἀρτου ἦν αὐτῷ ἡ τροφή, καὶ ἀπέδυσμος λαχάνων λεπτῶν, καὶ ὕδωρ ποτόν. Ἐκ νεοῦ δὲ τὴν τοιαύτην ἀσπασάμενος δίαιταν, ταύτην συνῆν ἀεί. Καίπερ δὲ εἰς βαθύ γῆρας ἐλάσας, οὐδὲ ποτ' ἐπὶ ῥιπὸς ἢ κλίνης καθευδήσας· ἐωράθη, ἢ τοὺς πόδας ἐπ' ἀνέσει δῆθεν ἐκτείνας, ἢ ἐκῶν ἐσοτῶν εἰς ὕπνον τρέψας· ἢ γὰρ ἐργαζόμενῳ, ἢ καὶ πολλακίς ἐσοῖοντι, μετὰ πολλῆς βίας ὁ ὕπνος αὐτῷ ἐπεχεῖτο, ἐπὶ τόσον, ὅσον μῦσαι τοὺς ὀφθαλμοὺς· ὡς· πολλακίς ἐσοῖοντο· τῆ τοῦ ὕπνου βλά τὴν τροφήν ἐκπίπτειν τοῦ στόματος. Καί ποτ' ἀμέτρῳ βία τῷ ὕπνῳ κατάσχετο· γεγελῶς, ἐπὶ ῥιπῆς· πεσὼν ἔλαθε. Πολλὰ δ' ἐπὶ τούτῳ

ἀσφάλλων, ἕρεμα ἐπιστραφεῖ; ἔφη ἐν ἑαυτῷ · « Εἰ A
 τοὺς ἀγγέλους παρασκευάσεις ὑπνεῖν, πείσεις ἄρα
 καὶ τὸν σπουδαῖον. » Ὑπέβαινε δ' οἶον ἢ πρὸς τὸν
 ὕπνον αὐτὸν, ἢ πρὸς τὸν δαίμονα τὸν ἐμποδῶν καθ-
 ιστάμενον ταῖς σπουδαίαις τῶν πράξεων διαλέγεσθαι.
 Οὕτω δὲ πρὸς τὸ σῶμα διαμαχόμενον, προσιών τις
 φησιν · « Ἴνα τί τὸ σὸν ἀποκτείνεις ἐπιτρέδων σῶμα,
 ὦ πάτερ; » τὸν δ' ἀποκρίνασθαι, « Ὅτι με αὐτὸ ἀπο-
 κτείνειαι θέλει. » Περὶ δὲ διοικῶν τὴν πρὸς Αἴγυπτον
 Πιάμμων καὶ Ἰωάννη; ἐπισημοτάτω ἤστῃ, καὶ
 πολλῶν ἀδελφῶν καθηγούντο σεμνῶς μάλα καὶ ἐπι-
 μελῶς. Πρεσβύτεροι δὲ καὶ ἄμφω ἦσαν. Λέγεται δὲ
 τὸν Πιάμμωνα μυστικῶς καταδεῖν θεῖον ἀγγελιον σὺν
 ἱερᾷ τῇ στολῇ παρὰ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἐφεστάναι,
 καὶ τοὺς παρόντας τῶν μοναχῶν ἐν τινὶ βίβλῳ ἐγ-
 γράφειν · ὅσοι δὲ τῆς συνάξεως ἀπήσαν, ἐκείνους
 δὲ ἄρα ἀπαλείφειν καὶ διαγράφειν. Ἰωάννην δὲ θαύ-
 μασι πολλοῖς ἐδόξασεν ὁ Θεός, ὡς καὶ πολλὰς τῶν
 νόσων ἰάσασθαι, πῶδας τε ἀλγούντας πολλοὺς θερα-
 पेῦσαι, καὶ ἄλλως διαλευμένους τὰ ἄσθρα. Κατὰ
 τοῦτον δὲ τὸν χρόνον καὶ ὁ θεῖος Βενιαμὴν περὶ τὴν
 Σκήτιν· μάλα ἐφιλοσόφη. Δῶρον δ' οὗτος πρὸς Θεοῦ
 εὐληφῆναι λέγεται, φαρμάκων εἶχα, ἐπαφῇ δὲ μόνη
 χειρὸς, ἢ τινὶ ἐλαίῳ μεθ' οὗ τὴν εὐχὴν ἐπραττε,
 νόσων παντοίων ἀπαλλάττειν τοὺς κάμοντας. Τοῦ-
 τῶν δὲ φασιν ὑστερον ὑδέρῳ περιπεσόντα, ἐς τοσοῦ-
 τον οἰδῆσαι τὸ σῶμα, ὡς μὴ δύνασθαι διὰ τῆς τοῦ
 οἴκου πύλης ᾗ διήγεν ἐξάγασθαι, εἰ μὴ πρότερόν τις
 τάς τε πύλας καὶ παραστάδας καθέλαιεν. Ἐν κλίῃ
 δὲ κεῖσθαι μὴ δυνάμενος, ἀμφὶ μῆνας ὅκτω δίφρῳ C
 πλατυτέρῳ ἐκάθητο· καὶ ὡς ἔθου ἦν αὐτῷ θερα-
 पेῦσων τοὺς κάμοντας, αὐτὸς ἦκιστα ἠσχάλλεν, ὅτι
 μὴ βῶν ἐγίνετο. Μάλλον μὲν οὖν καὶ τοὺς κάμνον-
 τας καὶ ἄλλως προσπίπτας κατὰ θέαν παρεμυθεῖτο,
 καὶ εὐχὴν πράττειν ἤτει ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ὡς
 μηδὲν ἐκείνῳ μέλον τοῦ σώματος· ὅπερ καὶ εὐεχτοῦν
 οὐδὲν ὦνησε, καὶ νοσοῦν οὐδὲν ἐδολαφεν, ἔφη. Ἐν δὲ
 τούτῳ κατὰ τὴν Σκήτιν Μάρκος ὁ ἀοιδίμος ἀσκητῆς
 φιλοσοφῶν ἦν· ὃς τε νέος Μακάριος· πρὸς δ' Ἀπολλ-
 ωνίος καὶ ὁ περιδότητος Μωσῆς ὁ Αἰθίοψ· ὧν ὁ μὲν
 θεῖος Μάρκος εἰσάγαν πρὸς καὶ σώφρων ἐκ νέου
 ἐγένετο, καὶ μνήμων, εἴπερ τις, τῶν θεῶν Γραφῶν.
 Ἐπὶ τόσον δὲ θεοφιλῆς ἦν, ὡς καὶ τὸν περιώνυμον
 πρεσβύτερον τῶν Κελλίων Μακάριον σὺν βεβαιώσει
 δι' ἀσχυριζέσθαι μηδέποτε, καὶ αὐτῷ ἐπίσης τοῖς ἄλ-
 λοις μεταδοῦνα. ὧν θέμις τοῖς μεμνημένοις ἐξ ἱερῶν
 λαμβάνειν· ἀγγελιον δὲ κτιέναι καὶ μεταδιδόναι
 αὐτῷ· οὗ τὴν χεῖρα ἄχρι τοῦ καρπιοῦ ὄρῃν διετεί-
 νετο. Τῷ δὲ Μακαρίῳ τούτῳ γέρας ἦν ἐκ Θεοῦ δαι-
 μόνων κρατεῖν. Πρόφρασις δὲ αὐτῷ τοῦ φιλοσοφεῖν
 ἐγγόνει φόνος ὅν οὐχ ἔκων ἐπραττε. Βούπαις γὰρ
 ἦδη ὧν περὶ τὴν Μαρίαν λίμνην πρόβρατα νέμειν

A quando ingenti vi somni oppressus, in tegetem in-
 sciens concidit: qua re valde commotus, sensimque
 conversus, intra seipsum, « Si effereis, inquit,
 ut angeli somnum capiant, persuadebis, ut id
 quoque faciat, homini virtuti navanti. » Visus
 autem est quodammodo vel ad somnum ipsum,
 vel ad demonem accuratis virtutis actionibus ejus
 obsistentem, hæc dicere verba; et quoniam ad
 eum modum cum corpore quasi belligerans con-
 flictaretur, convinens eum quidam, « Quid ita,
 inquit, pater, corpus tuum affligens encas? » Cui
 ipse respondit: « Quod me id enecare contendit. »
 Circa angustias vero (1) terræ quæ in Ægypto sunt,
 a transvehentibus navibus διοικῶν dictas, Piammon
 et Joannes maxime clari, et multorum fratrum
 B duces fuere, cum sanctitate et cura multa. Uterque
 autem presbyter fuit. Porro Piammon in mysterio
 vidisse dicitur angelum cœlestem cum sacra stola
 ad sacram mensam assistentem, præsentesque mo-
 nachos in libro quodam adnotantem; eos vero qui
 a synaxi et collecta absentes, delentem atque in-
 ducentem. Joannem vero Deus ita miraculis mul-
 tis exornavit, ut ægritudines multas sanaret, et ex
 pedibus atque etiam ex articulis convulsis et solu-
 tis laborantes curaret. Eodem tempore et divinus
 Benjamin circa Scetim admodum est philosophatus.
 Hic donum illud a Deo accepisse fertur, ut absque
 medicamentis, sola manus contractatione, aut oleo
 quodam, cui precationem addebat, varii generis
 morbis ægrotos liberarit. Hunc etiam dicunt ita
 postea esse aqua intercute per corporis tumorem
 gravatum, ut ex domuncula in qua debebat, per
 ostium, nisi prius una cum eo postes ejus detra-
 herentur, exire non posset. Et cum in lecto jacere
 nequiret, circiter menses octo in latiore sella con-
 sedit, et more suo ægros curavit: atque ipse in-
 terim quod meliuscule non haberet, minime succen-
 suit. Imò potius et ægrotos et alios qui ad se vi-
 sendum veniebant, consolatus est, et ut pro anima
 ejus precarentur, petiit: **183** perinde atque nihil
 de corpore sollicitus esset, quod et validum nihil
 profuisse, et ægrum nihil sibi nocuisse dixit. Tum
 autem apud Scetim quoque celeberrimus monachus
 Marcus virtutem atque pietatem meditatus est: est
 D junior item Macarius. Præterea Apollonius, et
 præclarus Moses Æthiops. Ex quibus divinus Mar-
 cus ab ineunte ætate mitis valde et modestus fuit:
 memoria tanta præditus, ut ea supra alios sacras
 Litteras teneret. Adeo autem Deo charus fuit, ut de
 eo, suo ipsius respondens nomini Macarius, Cellarum
 presbyter, cum gravi asseveratione confir-
 marit, haud unquam se, sicuti aliis, illi tradidisse,

(1) Περὶ διοικῶν τῆς Αἴγυπτου, Sozom. lib. vi, cap. 29: Διοικῶς ὁ ἀπὸ Αεγῶν ἕως Κεγχρεῶν τόπος, Hesyeh. Plin. lib. v. cap. 4. de Isidoro: *Angusta cœcice Peloponnesum contingit Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus. Lechaæ hinc, Cenchreae illinc angustiarum termini, longæ et ancipiti navium ambitu, quæ magnitudi-*

plaustris transvehii prohibet. Ab ea navium transvectione Græci eas angustias διοικῶν vocant. Qualis etiam transvectionio ad Ægyptum est, de qua Plin. lib. v. cap. 9: Naves plicatiles humeris transferunt, quoties ad cataractas ventum est. Ad quem fortasse locum monachi isti vixere.

quæ iis qui sacris initiati sunt, a sacerdotibus accipere fas est, sed angelum descendentem ei dare solitum esse, cujus manum ipse usque ad juncturam ejus viderit, affirmavit. Macario autem honor ille a Deo obtigit, ut demonibus imperaret. Occasio ei et causa, ut monasticam philosophiam sequeretur, fuit cædes, quam inconsulto patravit. Cum enim jam adolescentulus esset, et oves ad Mariam lacum pasceret, in ludo æqualem quemdam summum interemit: pœnam autem delicti timens, in solitudine profugit: et sub dio ibi agens, postea tugurium sibi parvum condidit, in quo viginti quinque annis vixit. In eo vitæ instituto magnas Deo de casu suo egit gratias, cædemque eam salutarem sibi esse dixit, videlicet quod ea sibi philosophiæ ejus melliorisque vitæ causa exstitisset. Porro Apollonius, cum plurimam vitæ partem in mercatura transegisset, in ætate affecta Sectim se contulit. Et cum propter senectam jam ingravescentem et inutilem, neque scribere, neque aliud quidquam recte tractare posset, omni genere medicamentorum atque cibariorum, quæ agrotis convenire ad monachorum domicilia afferebat, et quotidie ad nonam usque horam sic circuibat, invalidis curans. In hac ille nova quidem, et ab aliis variante, sibi tamen conveniente, atque a se primo inventa virtutis exerceundæ ratione, vitam peregit. Moriturus autem, alii cuidam remedia ea dedit, et idem officium illum obire jussit, per quod consequendæ etiam salutis spem proponebat.

184 CAPUT XXXVI.

De Mose Æthiops, Paulo, Pachone, Stephano, et altero Mose.

Moses autem Æthiops, conditione servus, propter naturæ suæ improbitatem ex heri sui domo profugit: atque ubi prædari didicisset, paulo post prædonum cohortis præfectus fuit. Et cum nefaria multa scelera peregisset, et ad cædes patrandas audax factus esset, ex præfracta quadam temeritate monasticam ingressus est vitam, philosopharique prorsus incepit, strenue admodum ad virtutem grassans. Quod autem priore vitæ instituto, et corporis valida constitutione, rursus ad voluptatem per imaginationes incitatus alliceretur, variis exercitiis carnem domare summopere contendit. Et quandoque quidem solo pane absque obsonio usus, quandoque autem plurimo opere perfecto, ad quinquaginta die quolibet precesiones fecit. Et sex continuis annis noctes totas pervigilio exegit, stans atque orans, ita ut neque genua inclinaret, neque prorsus oculis ad somnum propendens conniveret. Porro noctu monachorum domicilia circumiens, clam uniuscujusque hydriam auferabat, eamque aqua repletam in locum suum reponerat. Idque ingentis laboris fuit, propterea quod inde locus ubi aqua stuebat, aliis quidem decem, nonnullis autem viginti, quibusdam etiam triginta stadiis abesset. Perlongo vero tempore pristinum suum retinuit robur, quamvis multum studii in hoc collocaret, ut id debilitaret, et carnem diuturna ærumna extenuaret. Dicunt autem, aliquando prædones eum quatuor, qui officinam quietis suæ

λαχῶν, ἐπὶ παιδιᾷ τῶν τινα ὀμηλικῶν ἀπέκτεινε· δαίσις δὲ τὸ δίκην δοῦναι, ἀνὰ τὴν ἔρημον φυγὰς ἦν. Ἐν ὑπαίθρῳ δ' ἐκεῖσε διάγων, ἐπειτα βραχὺ τι οἰκίδιον ἐαυτῷ κατεσκεύασεν· ἐν ᾧ εἴκοσι πρὸς τοῖς πέντε διεθίω ἔτη. Φιλοσοφῶν δὲ, πολλὴν ὠμολογεῖ χάριν τῇ συμφορᾷ, καὶ τὸν φόνον σωτήριον ἔλεγεν, ἅτε αὐτῷ πρόβξενον τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ ἀγαθοῦ βίου γεγενημένον. Ὁ δὲ Ἀπολλώνιος τὸν πλείστον τοῦ βίου χρόνον ἐμπορικῶς διαζήσατο, πρὸς γῆρας ἤδη ἐλαύνων, τὴν Σκῆτιν κατέλαθε. Συνιδὼν δὲ ὡς διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἔξωρον οὕτε γράφειν, οὐτ' ἄλλο τι οὐδὲ τέ ἐστι μετὰχειρίσασθαι, εἶδη παντοίων φαρμάκων καὶ ἔδεσμάτων ἃ τοῖς κάμνονσι λυσιτελεῖν ἔβητο, οἰκοθεν ὠνησίμενος, καὶ ταῖς τῆς ἐρήμου μοναῖς προσβάλλων, ἐκάστη ἀκρις ἐνάτης ὥρα περιήει, Θεραπεύων τοὺς κάμνοντας. Καί γε ξένην καὶ παρῆλλαγμένην, ἐπιτηδεῖαν δ' ὅμως αὐτῷ ταύτην τὴν ἄσκησιν καινοτομήσατο, οὕτω διὰ βίου ἐπολιτεύσατο. Ἐπει δ' ἐτελεύτα τὸν βίον, ἄλλω τινὶ τὰ φάρμακα παραδούς, τὰ ἴσα ποιεῖν ἐκέλευε, δι' οὗ καὶ σωτηρίας τυχεῖν ἐλπίδα προὔτιθει.

arbitratur, ære suo comparato, in solitudine

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΓ'.

Περὶ Μωσέως τοῦ Αἰθίοπος, Παύλου, Παχῶν, Στεφάνου καὶ ἑτέρου Μωσέως.

Ὁ δ' Αἰθίοψ Μωσῆς τὴν τύχην δοῦλος ὢν, διὰ φύσεως μοθηριαν τῆς οὐκίας τοῦ δεσπότου ἠλύετο· ληστρεῖων δὲ μαθὼν, μετὰ βραχὺ τοῦ ληστρικοῦ συναγματοῦ παθηγήσατο. Πλείστα δ' ἀνόσιτα εἰργασμένος, καὶ τολμηρὸς περὶ φόνους γενόμενος, ἐκ τινος περιπέτειας τὰ τῶν μοναχῶν ὑποδύεται· καὶ φιλοσοφεῖν ἀρόρον κατήρξατο, εὖ μάλα προσβαίνων τῇ ἀρετῇ. Τῇ προτέρᾳ δὲ διαίτη καὶ εὐεξίᾳ πρὸς ἡδονῶν φαντασίας αὐθις ὑποδεδυμένος καὶ ἐρεθισόμενος, ἀσκήσει ποικιλίας τὴν σάρκα λαβὴν ἐκτερίζει ἐφιλονεχεῖ. Καὶ ποτὲ μὲν ἀρτηρῶν μόνων δίχα ἕβου ἐχρήτη· πῆ δὲ πλείστον ἔργον ἀνύων, ἐπὶ παντικοντα, ἡμέρας ἐκάστης, ἐποίει εὐχάσ. Καὶ ἐξ δὲ ἔτη κατὰ συνέθειαν διετέλεσεν, ὀλοκλήρου; νύκτας διάγων, ἑστώς· ἐπὶ προσευχαῖς· μήτε γόνου κλίνων, μήθ' ὄλω; μύων πρὸς ὑπνον τοὺς ὀφθαλμούς. Καὶ νύκτωρ δὲ τὰς οὐκίσεις τῶν μοναχῶν περιιών, ὄφαιρειτο λάθρα τὴν ὑδρίαν ἐκάστου· καὶ πληρῶν ὕδατος, κατὰ χώραν αὐθις ἐτίθει. Ἄταν γὰρ ἦν ἐργῶδες αὐτῷ· καὶ γὰρ στάδια διείχεν ὁ τόπος· ὅθεν ἔρρει τὸ ὕδωρ, ἄλλω μὲν δέκα, ἑτέρω δὲ εἴκοσι, καὶ ἄλλω τριάκοντα· ἐς πολὺ δὲ τοῦ χρόνου ἐπὶ τῆς προτέρᾳ ἰσχύος διέμεινε. Καίτοι γε πολλὴν εἰσνεγκῶν τὴν σπουδὴν ὡστ' αὐτὴν καθελεῖν, καὶ τὴν σάρκα τῇ μακρᾷ ταλαιπωρίᾳ ἐκτερίζει. Καὶ δὴ λέγεται ληστῆς ποτε καταδραμόντας τὸ τῆς ἡσυχίας αὐτῷ ἐργαστήριον, συλλαβίσθαι πάντας· ἀπ' ὧν ἐπ' ὠμων τε θέμενον, τέσσαρες δ' ἦσαν, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἀγαγεῖν, καὶ τοῖς Πατράσιν ἐπιτρέπειν τὸ ποιῆ-

τέων περι αὐτῶν· μηδὲ γὰρ εἶναι τοῦ λοιποῦ αὐτῶν θεμιτὸν εἶλεγε, μηδὲνα κακῶς ποιεῖν. Καὶ γὰρ φασί, μηδὲνὶ μηδέποτε τοσαύτην ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν ἐγγενέσθαι μεταβολήν. Ὅσοι εἰς ἄκρον μὲν αὐτῆς ἀπίσταναι, ἀβρῆτην δὲ τι δέος ἐμποῦνται τοῖς δαίμοσι. Καὶ τὸ παράδοξον, ὅτι καὶ πρεσβύτερος τῶν ἐν Σακήται· ἐγένετο, καὶ ταῦτα πλείστους ἀπεκτονῶς, ὀπηνίκα τοῦ τῆς ληστείας καθηγείτο συντάγματος. Τοιοῦτος δὲ ὢν, πολλοὺς καὶ λίαν ἀρίστους καταλείοιπε μαθητάς. Ἀμφὶ τὰ πέντε δὲ καὶ ὀδοήκοντα γενόμενος ἔτη, τὸν βίον ἀπέλειπεν. Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἡγεμονίας καὶ Παῦλος διέλαμπε καὶ Παχῶν, Στέφανός τε καὶ Μωσῆς, Αἰθίους μὲν ἄμφω τὸ γένος, καὶ Πιῶρ ὁ Αἰγύπτιος. Ὁ μὲν οὖν Παῦλος ἐν Φέρμη φιλοσόφει· ὅρος δὲ τοῦτο ἐν Σακήται, οὐ μέλους ἢ πεντακοσίους ἀσκητὰς ἔχον. Οὐδὲν δὲ εἰργάζετο· ἀλλ' οὐδέ τι παρά του ἐλάμβανε, πλην ὅσον ἤσθειεν. Εὐχὰς δὲ καθ' ἑκάστην ἀνελλίπει· ἐπραττε, καθά τινα φόρον ἀποδιδούς τῷ Θεῷ, εἰς τριακοσίας τῶν ἀριθμῶν. Ὡς ἂν δὲ μὴ γένοιτο αὐτῷ ἀστοχῆσαι τοῦ ἀριθμοῦ, τοσαύτας ψηφίδας τῷ κόλπῳ ἐνθέμενος, ἐν ἑκάστη εὐχῇ, μίαν ἐκβάλλων ἐβρίσκει· ὧν δὴτ' ἀναλωθεισῶν, δῆλον ἦν τὰς ἰσας εὐχὰς πεπληρωθῆαι τοῖς λίθοις. Παχῶν δὲ καὶ αὐτὸς ἐν Σακήται φιλοσοφῶν, ἐκ νεοῦ πάλμπαν εἰς βαθύ γῆρας ἐλάσας, οὕτε σῶμα, καίπερ ὑγιῶς ἔχον, οὕτε πάθος, ἀλλ' οὐδὲ δαίμων, αἰτιᾶσθαι εἶχον, ὡς ἀφειμένως καὶ ἀνάνδρω· περὶ τὴν ἐγκράτειαν εἶχε, καὶ ὧν ἐξ κρατεῖν τὸν κατ' ἐκείνον φιλοσοφῆσαντα. Στεφάνου δ' οἰκησις περὶ τὸν Μαρρώτην ἦν οὐ πολλῷ τῆς Μαρμυρικῆς ἀποθεν. Τῷ δ' ἡκριωμένῳ λίαν τῆς φιλοσοφου ἀσκήσεως ἐπὶ ἐξήκοντα ἔτη· δόκιμος γέγονε μοναχός. Γνώριμος δ' ὢν τῷ μεγάλῳ Ἀνωλω, πρῶτος λίαν καὶ σοφὸς ἐγεγόνει· καὶ ἐν ταῖς συνοουσιαῖς τοσοῦτον ἡδῦς καὶ ὠφέλιμος, ὡς καὶ ἱκανῶς ἔχειν τὰς τῶν σφόδρα λυπούμενων ψυχὰς τῷ ἱερεῖ τῶν λόγων κατακλιεῖν, καὶ πρὸς εὐθυμίαν μεταβρῦθιμίζειν, εἰ καὶ χρόνῳ πολλῷ καὶ ἀπρακτικῶς εἰς ἀπαλλαγὴν εἶχον. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς οἰκίας συμπόρας τοιοῦτος ἐτύγχανεν· ἀμέλει τοι καὶ ποτὲ πάθους ἀνιάτου αὐτῷ κατασκήψαντος. τὰ μὲν διεφθορότα τῶν μελῶν τοῖς θεραπεύειν εἰδῶσι τέμνειν ἀνῆκεν· αὐτὸς δ' ὡσπερ ἄλλου πάσχοντος, τὰ συνήθη διαπραττόμενος, φύλλα φοινίκων ἐν χερσὶν ἔχων, ἐπλεκε τὴν σειράν· καὶ τοῖς παροῦσι καθίστατο σύμβουλος, μὴ ἐπὶ τοῖς παροῦσι δυσφόρως ἔχειν, ἀλλὰ μὴδ' ἄλλο τι λογιζέσθαι, ἢ ὅτιπερ πρὸς χρηστὸν τέλος ἃ Θεὸς πράττειν, ἐκβαίνει· καὶ γε αὐτῷ συνοῦσι τοιοῦτων πειρωμένῳ δεινῶν. καὶ ὑπὲρ τῶν γεγεννημένων ἰσως ἀπιλαχημάτων· ὧν ἀμεινον ἐνταῦθα μάλλον τὴν ἐκτινῶν ὑποσχέιν, ἢ πρὸς τὴν μέλλουσαν ταμειύεσθαι βιοτήν. Μωσῆν δὲ πραότητι καὶ ἀγάπῃ ἐξάγαν παρελθόμενον εὐδοκῆσαι, καὶ ἰάσεις δὲ κατορθῶσαι πείσασα· μόνῃ εὐχῇ, καὶ ταῦτ' ἀνιάτων πσοῶν. αὐτῷ αὖτις ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀποβῆναι.

A percurrerant, cepisse, vinxisse, atque in humeros sublatos in ecclesiam deportasse, et patribus quid de eis statuerent, permisisse: nefas esse dicentem, ut in posterum niali quidquam alicui ipse inferret. Neque unquam quidem fuisse ferunt, qui tantopere mulatus a vitiis ad virtutem summam, quam pertigit, pervenerit. Incredibilis vero fuit dæmonibus terror. **185** Et quod supra opinionem omnium est, presbyter etiam in Scti factus est, cum quidem quamplurimos eo tempore quo latronum manum duxerat, interemisset. Et quia talis erat, multos eosque optimos post se reliquit sectatores. Et vitam circiter annum octogesimum quintum finivit. Eadem ætate etiam moruit Paulus, et Pachon, et Stephanus et Moses, genere utriusque Libyes, et præterea Pior Ægyptius. Paulus in Pherme, qui mons in Scti est, monasticam vitam egit, non pauciores quam quingentos monachos habens. Nihil autem operis fecit: neque a quopiam quicquam præterquam quod ederet accepit. In orationibus quotidie sine intermissione se exercens, eas veluti quoddam tributum ad trecentas numero Deo offerebat. Ne autem ab eo numero aberraret, totidem lapillos in sinum deposuit, et ad preces singulas singulos eiciebat calculos. Quibus ad eum modum consumptis, preces totidem absolutas ei esse constabat. Pachon quoque in Scti monasticam exercuit, a juventute ad multum usque senium. Neque vero corpus, quod validum alioqui obtinebat, neque affectio aliqua, atque adeo ne dæmon quidem ipse apprehendere in eo potuit, quod mollius se, aliterque quam virum deceat, in temperantiæ studio et rebus eis quas suppressere philosophum monasticum convenit, gesserit. Stephano autem circa Marenten non longe a Marnarica domicilium fuit. Hic accurato atque exacto ejus generis philosophiæ instituto, annis sexaginta spectatus fuit monachus. Quod autem notus etiam Antonio magno fuerat, mitis valde et sapiens evasit. In familiaribus colloquiis tam suavis et commodus, ut facile eorum qui vel maximo tenerentur mœrore, animos verborum gratia demulceret, et ad moderationem et jucunditatem traduceret, quamvis tempore multo illi consolationem omnem aversati essent. Quin etiam in suis ipse ærumnis talem se præstitit. Atque aliquando incurabili malo correptus, membra quidem affecta medicis curanda atque secunda permisit: ipse vero perinde atque alius in eo casu esset, solitum laborem continuans, et palmarum folia in manibus habens, catenam complicit: atque eis qui cum eo erant auctor suaviorque fuit, ne casus hujus vitæ agre ferrent, nec aliud quicquam cogitarent quam quod ad finem bonum Deo

adjuvante evaderet. **186** Sibi, quod talibus expeteretur ærumnis, idque propter perpetrata foris præcatala, commodum utque utile esse dixit: quæ peccata hic luere præstaret, quam ut ad futuram pœnienda reservarentur vitam. Mosen autem gloriam ingentem mansuetudine et charitate consecutum esse accepimus: qui etiam ægritudines plurimas, atque eas incurabiles, precatione sola sanavit.

CAPUT XXXVII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

De Pior. Didymo, Arsesio, Ammonio, et fratribus qui Macri seu Longi appellati sunt.

Περὶ Πιῶρ, Διδύμου, Ἀρσησίου, Ἀμμωνίου, καὶ τῶν ἀδελφῶν, οἷς Μακροὶ ὄνομα ἦν.

Pior admodum adolescens monasticam philosophiam complexus, cum paternam relinqueret domum, votum Deo nuncupavit, nunquam se propinquorum (1) suorum cuiquam in conspectum venturum esse. Postquam vero quinquagesimo anno post soror ejus vivere illum accepit, continere seipsam non potuit: atque indicio, quod ei præter opinionem omnem acciderat, in immensam sublata lætitiā, summopere, ut eum videret, expetivit. Quapropter loci ejus episcopum flens atque vociferans rogavit, ut in Scetim litteras daret, quibus efficeret, ut frater ad eam mitteretur. Ille feminæ senectutem miseratus, monachorum antistitibus, ut Pior (2) mitteretur, scripsit. Is, ut hoc faceret, jussus, cum contra niti non posset (non enim Ægyptiis, imo etiam aliis monachis fas est, imperata non facere), in patriam venit, fratre alio secum ducto. Atque ubi pro foribus paternarum ædium fuit, præsentiam suam sorori insinuavit. Et cum strepitum pedum ejus sentiret, et janua aperta strideret, oculis connivens, de nomine sororem compellans: « Ego, inquit, Pior sum, frater tuus: conspectu meo, sicuti visum tibi est, frueri. » Atque illa quidem fratrem satis intuita, Deo, qui desiderium ejus implevisset, gratias egit: ipse autem ad fores precatione habita, rursum discessit, et in regionem solitam revertit. Cum autem puteum foderet, amaram in eo invenit aquam: ad quam tamen, ea utens, ad mortem usque permansit. Tam sublimis vero temperantia ejus post obitum primum ipsius cognita est. Cum enim alii in loco eo philosophandum sibi esse statuisset, perferre id non poterunt. Mea porro sententia, nisi sibi ita perdurandum esse proposuisset, non difficile ei fuisset, oratione sola aquam eam in dulcem vertere: quippe qui eo loco, ubi nulla esset, eam eliceret. **187** Cum enim Moses, quem diximus, puteum foderet, et jam ad profundam altitudinem perventum esset, neque vena aliqua liquorem ullum polliceretur, adeo ut jam desperaret, et laborem tantum relinqueret: obiter circa meridiem Pior

B

C

D

Ἐκ πάντων δὲ νέου Πιῶρ τῷ φιλοσοφεῖν προσχωρήσας, ὁπηγίκα τὴν πατρῶν οἰκίαν ἀπέλιπεν, σύμφωνα ἐποίησεν Θεῷ ὥστε μηδενὶ ποτε τῶν οἰκείων εἰς εἶναι ἐλθεῖν. Ἐπεὶ δὲ μετὰ πενήτην ἔτη μάθοι τοῦτον ἡ ἀδελφὴ ζῆν, κατέχειν ἑαυτὴν οὐκ εἶχε, τῷ παραλόγῳ δὲ τῆς μηνύσεως ὑπὸ ἀμέτρου ληφθεῖσα χαρᾶς, περὶ πλείστου ἐποίησεν τοῦτον θεάσασθαι· καὶ ὀλοφυρομένη τὸν παρ' ἑκείνοις κατηντιδύσει ἐπίσκοπον, τοῖς ἐν Σκῆτι γράψαι τὸν ἀδελφὸν πέμπειν. Καὶ ὁ μὲν ἐλέησας τοῦ γήρωος τὴν ἀνθρωπίνην, τοῖς καθηγηταῖς ἔγραψε τὸν Πιῶρ πέμπειν. Καὶ δὴ κελυσθεὶς, ἐπεὶ μὴ ἀντιτείνεσθαι εἶχε (μηδὲ γὰρ θεμιτὸν εἶναι Αἰγυπτίους μοναχοῖς, οἷμαι δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις, ἀπειθεῖν τοῖς ἐπιταττομένοις), πρὸς τὴν πατρίδα ἦκε, καὶ ἄλλον τῶν ἀδελφῶν συμπαραλάβων. Ὡς δ' ἔξω τῆς πατρικῆς οἰκίας ἐγένετο, τὴν παρουσίαν ἐμήνησεν. Ἐπεὶ δὲ τοῦ φόφου τῶν ἐκείνης ποδῶν ἦσθετο, καὶ τὸ θυρίδιον ἐκλαυσία, μύσας τοὺς ὀφθαλμούς, ἐξ ὀνόματος προσεῖπε τὴν ἀδελφὴν, ἐπειπὼν: « Ἐγὼ Πιῶρ ὁ σὸς ἀδελφός· καὶ δὴ τῆς ὀείας ἐς ὅσον βούλει ἀπόλαυε. » Ἡ μὲν οὖν ἰκανῶς θεασασμένη, χάριτας ὡμολόγηε Θεῷ, τῆς ἐφέσεως εἰς πέρας ἐλθούσης· ὁ δὲ παρὰ τὴν θύραν εὐξάμενος, ἀεχώρει αὐθις, καὶ ἐπὶ τὸν εἰωθὸτα χῶρον ἐχώρει. Ἀνορύξας δὲ φρέαρ, πικρὸν εὗρε τὸ ὕδωρ· ὁ δὲ παρέμνευε μέχρι τελευτῆς τοῦ πικροῦ ἐκείνου μεταλαμβάνων. Τὸ δὲ τῆς ἐγκρατείας ἐκείνου ὑπερφυῆς μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν διεγνώσθη· ἄλλων γὰρ ἠρημένων ἐπ' ἐκείνου τῷ τόπῳ φιλοσοφεῖν, ἀφόρητον ἦν. Ἐγὼ δ' οἶμαι, εἰ μὴ καὶ οὕτω ἐφιλοσόφει, ὅμως μὴ χαλεπὸν εἶναι εὐχῆ μόνῃ καὶ εἰς γλυκείον παύσθηται με:αστῆσαι τὸ ὕδωρ· ὅς καὶ μὴ ὄν ἀνεβλύσαι ἐποίησε. Φασὶ καὶ γὰρ ποτε τοὺς ἀμφὶ τὸν προσηρημένον Μωυσεῖ φρέαρ ὀρύσσοντας, ἐπεὶ εἰς βάθος τε μέγα κατήεσαν, καὶ οὐδ' ἡ φλέψ ὑπισχεῖτο ἀνάδοσιν διύγρον. ἀπαγορεύειν ἤδη μέλλειν, καὶ τὸν τοσοῦτον κόπον εἶναι. Μῆστις δ' ἡμέρας ἐκ τοῦ παρήκοντος τὸν Πιῶρ ἐπιστάνα, ἀσπάσασθαι πρότερον, εἶτα μικροψυχίαν καὶ δυσπιστίαν ὀνειδίσαι αὐτοῖς· μετὰ δὲ τοῦτο κατελθόντα τὸ δρυγμα, τῇ σκαλίδι τρίτον πληξαι τὴν γῆν· πρᾶχρημα δὲ πηγᾶσαι τὸ ὕδωρ, καὶ πληρῶσαι τὸ δρυγμα. Ἐπεὶ δ' ἐπ' εὐχῆν ἀπείναι ἤπει, δεομένων ἐκείνων τροφῆς μεταστῆναι, οὐκ ἠθέλησεν, ἐπειπὼν μὴ ἐπὶ τούτῳ ἦκειν, ἠνύσθαι δὲ αὐτῷ οὐδ' ἀπαραγέγονε. Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον πολλοὶ τῶν μαθητευθέντων τῷ μεγάλῳ Ἀντωνίῳ διεπέμπον περὶ Σκῆτιν· ὧν γηραῖοι Ὀριγένης καὶ Δίδυμος καὶ Κρονίων ἦσαν· ὁ δὲ Κρονίων καὶ ὑπὲρ τὰ δέκα καὶ ἑκατὸν διατέγονεν ἔτη. Πρὸς δὲ τοῦτο: σύγχρονοι τοῦτοις Σαραπίων ὁ μέγας, Πουτουδάστης τε καὶ Ἀρτίων, καὶ ὁ περιδότης Ἀρτήσιος· οἱ τῇ τοιαύτῃ καταγεγραμῶτες· φιλοσοφίᾳ, τῶν τῆδε μο-

(1) Τοῦ λοιποῦ μηδένα τῶν οἰκείων ὄψεσθαι. Soz. Hoc est: Nunquam se postea propinquorum suorum quemdam visurum esse.

(2) Pior ἡ ἀμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι. Cuidam au-

tem causam ejus rei inquirenti, Nolo, inquit, cura corporis ut justo opere, sed successivo tantum uti, ne scilicet cibo capiendo aliqua ex parte voluptate corporis animi fruatur.

ναστηρίων προσταυτο. Τούτων ὁ μὲν Δίδυμος οὐδενὶ ἀνθρώπων συνέμενε· ἄκρι· οὐ ἔτελεύτα, καίτερ ἐννεμήκοντα ἔτη βίου· ὁ δ' Ἀρσῆσιος τοῖς ἑπτακόσι τῶν νέων συγγνώμην παρείχεν· ἀφώριζε δὲ τοὺς προκόψαντας, λέγων ὡς· «Ὁ νέος ἀφορισθεὶς, καταφρονητῆς γίνεται· ὁ δ' εἰς ἀρετὴν προήκων, θῆτον τῆς ἐπιτιμῆσεως λαμβάνει τὴν ἀσθεσίαν.» Τῶν δ' αὖ μέτην ἀγόντων τὴν ἡλικίαν πολλοὶ τε καὶ ἀγαθοὶ ἦσαν· ἐν οἷς Ἀμμωνίος τε καὶ Εὐσέβιος, πρὸς δὲ Διόσκορος· ἐγνωρίζοντο, οἳ ἀδελφοὶ μὲν ἀλλήλοις ἦσαν· Μικροὶ δ' ἐκ τῆς ἡλικίας εἶχον ἐπώνυμον. Ἀμμωνίον δὲ λόγος ἐπὶ τόσον φιλοσοφίας ἔλθειν, εἰς τόσον δὲ καὶ ἡδονῆς καὶ βρωσιῶν γενέσθαι ὑπέριπτον, ὡς πληρὸν ἀρτου μόνου μηδὲν ἕτερον γεύσασθαι πυρὶ συγγενόμενον. Εἰσάγαγον δὲ καὶ φιλόλογος ἐγένετο, ὥστε καὶ τὰ Ὀριγένους καὶ Διδύμου καὶ Εὐαγρίου σπουδάσματα γενναίως διεξέλεθιν. Ἐπὶ τόσον δὲ ἀπερίεργος ἦν, ὡς σὺν ὀνόματι Ἀθανασίῳ τῷ μεγάλῳ συνέκδημος εἰς Ῥώμην γενόμενος, μηδὲν ἄλλο τῶν τῆς πόλεως ἑκκλήσιων ἐλέσθαι καθίστορησαι, μὴ ὅτι τὸ Πέτρον καὶ Παῦλον μαρτύροιο, καὶ τὸν οἶκον ᾧ τὰ ἱερὰ ἐκείνων τεθησαύριστα σώματα. Εἰς ἐπισκοπῆς δὲ χειροτονίαν συλλαμβίνεσθαι μέλλων, ἐπεὶ πολλὰ τοὺς ἐπὶ τοῦτ' ἐλθόντας λέγων οὐκ ἐπειθε, μαχαίρῃ τὸ δεξιὸν ἀποτεμῶν οὐς, «Κἴν νῦν ἄπιτε, ἔφη· ἐπεὶ τοί γε τοῦ λοιποῦ οὐδ' αἰρούμενον ὁ τῆς Ἐκκλησίας νόμος εἰσδέχεται· χρῆναι γὰρ τὸν ἱερεῖα εἶναι.» Ὡς δ' ἀναχωρήσαντες παρὰ τῶν ἡγουμένων περὶ πολλοῦ τὰ τοιαῦτα Ἰουδαῖοι· εἶναι εἶπον· τῇ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἐν οὐδενὶ τὰ τοιαῦτα τίθισθαι, ἦν μόνον τοῖς ἔνδοι καὶ τοῖς τρίποις ἄρτιος εἶη ὁ ἱερέυς· αὐτοὶ ὑποστρέφοντες συλλαβεῖν ἐπειρώοντο· ὁ δὲ, ἦ μὴ καὶ τὴν γλῶσσαν ἐκτεμεῖν διώκοντο, εἰ βίαν αὐτοῖς ἐπάγειν πειρώοντο. Ἐν νῦν δ' ἐκείνων τὴν ἀπειλὴν θεμμένων, κατὰ χώραν εἶων τὸν μέγαν. Καὶ ἐξ ἐκείνου Ἀμμωνίος· ὁ παρώτης ὠνόμαστο. Τούτ' αὐτὸ εἰς ὑστερον καὶ Εὐάγριος πέπονθεν ὁ φιλόσοφος. Καὶ οὗτος γὰρ ὑπὸ Θεοφίλου τοῦ Ἀλεξανδρείας εἰς ἐπισκοπὴν καθελκόμενος, τέχνη παντοῖα χρησάμενος, τὴν ἱερωσύνην ἀπέλιπτο, μηδὲν μέντοι ἀκρωτηριάσας τοῦ σώματος· καὶ ποτὲ τῷ Ἀμμωνίῳ τούτῳ περιτυχῶν, ἀσειζόμενος κατεμέμεστο λέγων, ὡς κακῶς πράξεις μάλα, καὶ ἐνέχεσθαι δίκας· διδόναι Θεῷ τῇ τοῦ μέλους διακοπήν. Ὁ δ' Ἀμμωνίος, «Σὺ δὲ ἄρα, ὑπολαβὼν εἶπεν, ὦ Εὐάγριε, οὐκ αἰετὰς ἀξίας διδόναι δίκας, διὰ φιλαυτίαν τὴν γλῶσσαν ἀποτεμῶν καὶ μὴ τῇ δοθείσῃ πρὸς πολλῶν ὠφέλειαν χρησάμενος χάριτι·» Ἀλλὰ περὶ μὲν Εὐαγρίου μετὰ βραχὺ διαλύσομαι.

Alexandrino ad episcopatum traheretur, ubi artibus variis se excusando usus esset, sacerdotali dignitati, sibi ea interdicendo, nuntium remisit (4), non tamen summo aliquo corporis membro resocio. Atque is ubi in Ammonium istum incidisset, urbane cum carpsit, male admodum fecisse Deoque ob membrum resectum pœnas daturum esse, inquires. Ad quem subinferens Ammonius, «Tu vero, inquit, o Evagri, an non condignas persolves pœnas, qui propter φιλαυτίαν, hoc est, ni-

A discipuli : in quibus grandævus Iucre, Origenes, Didymus et Cronion, qui etiam centum et decem annos natum, excessit. Insuper eodem cum eis tempore exstitere, Serapion magnus, Putubastes, Arision et præclarus Arsesius : qui in philosophia hæc conuennerunt, et monasteriis præfuerunt. Ex eis Didymus nulli cohabitavit homini, ad extremum usque vitæ diem, quamvis nonaginta vixisset annos. Arsesius (1) autem juvenibus lapsis delicti gratiam faciebat, ætate autem et virtute provectiores excommunicabat, verbis hæc utens : «Juvenem quidem, si per excommunicationem repudietur, despectorem fieri : qui vero in virtute profecisset, eum celeriter objurgationis sensum percipere.» Eorum porro qui in media staturaque essent ætate, multi et boni fuere monachi. In eis Ammonius et Eusebius, præterea Dioscorus et Euthymius, qui cum fratres essent, propter corporis staturam Longi sunt appellati. Ammonium fama est eo laudis in philosophia hæc pervenisse, et adeo voluptate et deliciis omnibus superiorem fuisse, ut præter panem solum nihil cocti degustaret. Valde etiam litterarum et eruditionis studiosus fuit, ita ut Origenis et Didymi et Evagrii scripta diligenter et feliciter legeret (2). Adeo vero a curiositate abfuit, ut Athanasium magnum Romam comitatus, ex præclaris præcipuisque urbis ejus rebus non aliud spectandum sibi censuerit, quam Petri et Pauli martyrium, et ad eam in qua illorum corpora veluti thesaurus sunt condita.

188 Porro cum ad episcopalem aliquando consecrationem abducendus esset, et ad eos multa, qui illum ejus rei gratia convenerant, dixisset, neque tamen eis quod volebat, persuasisset, amputata sibi auricula dextra : «Vel nunc demum, inquit, abite, quandoquidem deinceps etiam volentem Ecclesiæ constitutio non recipit Sacerdotem namque integrum atque immutatum esse oportet.» Atque ubi qui ex præcipuis ad ipsum missi erant, ab eo discederent ; et a Judæis quidem talia observari et magnifleri, Ecclesiam autem Dei parvipendere, si modo animo et moribus salvus commodusque sit episcopus, inter se dicerent ; ad eum reversi, comprehendere tentarunt. Ibi ille : «Si vim ei inferre pergerent, linguam quoque sibi recisurum esse, adjuravit.» Quibus mimis illi perpensis, in loco suo virum magnum reliquerunt. Et ex eo tempore Ammonius παρώτης (3), quasi aure carentem dicas, cognominatus est. Hoc idem in Evagrii philosopho accidit. Nam cum a Theophilo

gnominatus. Inviti olim admodum homines pii ad episcopatum evehebantur.

(4) Et profugit, Socras. Μηδὲν ἀκρωτηριάσας τοῦ σώματος.

(1) Socr. Arsenium vocat.

(2) Ammonius, comes Athanasii, Romæ non aliud quam S. Petri et Pauli martyrium spectavit.

(3) Ammonius, παρώτης, hoc est, sine aure, co-

mium tui ipsius amorem, linguam reseueris, et ea quæ tibi ad utilitatem multorum concessa est gratia, usus non fueris? » Verum de Evagrio paulo post dicemus.

189 CAPUT XXXVIII.

De monte Nitria, et loco a Cellis dicto Item de alio loco, cui nomen est Rhinocurura, et de sanctis, Dionysio, Mela et Solone.

Circa Scetim mons est, quem accolæ Nitriam vocant, propterea quod vicus quidam vicinus ei est, in quo nitrum colligitur. In eo monte (1) ingens est hujus generis philosophorum multitudo, et monasteria contigua non pauciora quam quinquaginta. Eorum quædam sunt, in quibus monachi communiter, quædam in quibus seorsim habitant. Est et alius locus ad interiorem solitudinem vergens, et ab istis stadiis septuaginta distans, ad monasticam exercendam perquam commodus. Cellarum is nomen habet, quod monachorum ibi domicilia non continenter, sed sparsim constructa sunt. Tantum vero ea inter se dissita fuere, ut ea in olentes alius alium nec cernere nec audire posset. In hebdomade autem semel, primario et Dominico die, in ecclesiam convenire soliti erant. Quod si eo die quis non comparuisset, satis constabat, eum vel ærumna vel morbo aliquo oppressum fuisse. Porro ad eum visendum non simul omnes, sed diverso tempore veniebant, pro se quisque quod ei suppeteret, ad illum curandum, commodum morbi afferens remedium. Absque hoc si esset, alius alium non adibat: præterquam si quis discendi causa sermones animæ utiles et salubres auditurus, eum audiret, qui ejus rei peritus esset. Cellas quoque eas illi inhabitabant, quibus ad summum philosophiæ hujus pervenire, et sibi ipsis doctores esse contigisset: ut recte ab aliis segregati, quietem sequi et sibi ipsis vivere possent. De Sceti, et qui ibi philosophati sunt, monachis, hæc dixisse satis sit. Nam si singula oratione persequenda essent, metus esset, ne in eam prolixius productam, reprehensionis quispiam aculeum immitteret. Et cum illi suum sibi vivendi modum instituisent, fieri necessario aliter non potuit, quin varie, ut par est, pro cujusque ætatis captu, opera, mores, instituta, et diætas dispertirent. Alius item locus, cui nomen Rhinocurura (2) fuit, multis ex eo tempore indigenis (3) monachis celebris fuit. Inter eos insignes fuere Dionysius qui ad partem urbis Aquilonarem domunculam suam habuit: 190 Mela ille, qui eo tempore ecclesiam ejus loci gubernabat: et Solon, Melæ simul et frater germanus, et in sede ipsa successor. De Mela (4) illud memoriæ proditum

(1) Sic hodie in Aho monte viginti duo insignia sunt monasteria Græcorum monachorum, ordinis divi Basilii, quæ tributis nomine Turcarum tyranno quotannis ex vinetis et olivetis suis pendunt sex milia obolorum Turcicorum. Mons is a Christianis, ἄγιον ὄρος, hoc est, sanctus mons, dicitur: a Rutenis, Savata hora.

(2) Rhinocurura ubi Ægypti, ab antiquis in-

A

ΚΕΦΑΛ. ΔΙΓ.

Περὶ τοῦ τῆς Νιτρίας ὄρους καὶ τῶν λεγομένων Κελλίων, καὶ τῶν Ρινοκουρῶν· καὶ περὶ τῶν ὁσίων, Διονυσίου, Μέλαντος τε καὶ Σόλωνος.

Ἀμφὶ δὲ τὴν Σχήτην ὄρος ἐστὶν ὁ Νιτρία ἐγγυρῶς καλεῖται· καθότι κώμη τις ταύτη ὁμορῶς ἐστίν, ἐν ἣ τὸ νετρον συλλέγουσιν. Ἐν δὲ τῇ Νιτρίᾳ ταύτῃ πολὺ τι πλῆθος ἀνδρῶν φιλοσόφων ἐστὶ. Καὶ μοναστήριά εἰσιν ἐν τούτῳ οὐχ ἥττον ἢ πεντήκοντα συνεχῆ ἀλλήλοις· ὧν τὰ μὲν κατὰ συνοικίαν εἰσὶ, τὰ δὲ καὶ καθ' αὐτὰ τὴν οἰκίαν ἔχει. Πρὸς δὲ τὴν ἐνδοτέρῳ τούτοις ἔρημον ἕτερός ἐστὶ τόπος ἀμφὶ στάδια διεστώς ἑβδομήκοντα, πρὸς τὸ φιλοσοφεῖν δεξιῶς ἔχων, ὃς Κελλία προσαγορεύεται· ὅτιπερ οὐ κατὰ συνοικίας, ἀλλὰ στοράδην τὰ τῶν μοναζίνων εἰσὶ οἰκήματα. Ἐπὶ τοσούτων δ' ἕτερον ἐκατέρου διέξει, ὡς τοὺς ἐνοικοῦντας τούτοις μὴθ' ὄραν ἀλλήλους, μὴτ' ἐπαίειν. Ἐκίσταξεν δ' εἰς ταυτὸν τῆς ἑβδομάδος συντρέχουσιν ἐκκλησιάζοντες τῇ πρώτῃ καὶ κυριωτέρῃ τῶν ἡμερῶν. Εἰ δὲ τις κατὰ ταύτην μὴ φινείη, δηλῶς ἐστὶν ἢ τινα πάθει ἢ νόσῳ κατεσχυμένος. Καὶ δὴ κατὰ θεῶν ἀπειθεῖν αὐτοῦ οὐκ ἐν ταυτῇ, ἀλλ' ἐν διαφόροις καιροῖς, ὃ τι λάχοι ἐκάστῳ πρὸς θεραπείαν ἐπιτήδειον καὶ τῆς νόσου ἀλεξιφάρμακον εἰσχομίζων. Ἄνευ δὲ τῆς προφάσεως ταύτης οὐκ ἂν τις παρ' ἄλλον ἦχοι ἐκτός, εἰ μὴ τις ὡς μαθησομένου παραγένοιτο, λόγων ἀκοῦσαι ψυχῇ πραγματευομένων τὴν λυσιτέλειαν παρὰ τὸν δ· τὰ τοιαῦτα φράζειν ἐπίσταται. Ἐκείνοι δὲ τοῖς τοιοῦτοις οἰκοῦσι κελλίοις, οὗς ἐς ἄκρον τῆς φιλοσοφίας ἀνεύαι συνοῦθ'· καὶ σφά· ἀγειν ἰσχύς ἐστὶ, χωρισθεῖσαι τῶν ἄλλων δι' ἡσυχίαν· καὶ καθ' αὐτοῦς ἔχουσι τὴν διατριβὴν. Περὶ μὲν οὖν Σχήτεω· καὶ τῶν ἐνθάδε φιλοσοφούντων τοσαῦθ' ἡμῖν εἰρήσθω. Τὸ γὰρ τοῖς καθ' ἕκαστον τούτων ἐπεξείναι δέος ὑπέρχει μὴ, μηχανομένην τὴν γραφὴν μώμου τις ἐπαφήσοι κέντρον. Ἐκείνοις γὰρ ἰδίαν πολιτείαν συστησάμενοις, ἐπάγιακες ἦν καὶ ἔργα καὶ ἦθη καὶ ἀγωγὴν τε καὶ διαίταν πρόσφορα ἡλικίᾳ ἐκάστῃ ὡς εἰκὸς διακνέμει. Καὶ ἄλλος δὲ τόπος, ᾧ Ῥινοκουρούρα ἦν ὄνομα, πολλοῖς οἰκοθεῖν ἀνδράσιν ἐξ ἐκείνων τηλικαῦτα διέλαμπεν· ὧν ἐπίσημοι τῶν φιλοσοφεῖν ἐγένοντο Διονύσιος, ὃς τῷ πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως μέρει τὸ φροντιστήριον εἶχε· καὶ Μέλας ἐκεῖνος ὁ κατ' ἐκεῖνο καιρῷ τὴν τῶν Ῥινοκουρῶν ἐκκλησίαν ἰθῦων· καὶ Σόλων, ὃς κασίγητος τῷ Μέλαι· ὧν, καὶ τῷ θρόνου ἐγεγόναι διάδοχος. Περὶ δὲ Μέλαντος ἱστοροῦσιν, ὡς ἦν ἰσὰ οἱ τῆς ὁμοουσίου ὑπεριστάμενος πίσσεως τῶν ἐκκλησιῶν ἐξηλαύνοντο· ἐπεὶ καὶ οἱ τὸν

colis sic dicta, quorum mutilati fuere nasi. Stephanus.

(3) Οὗτοι ἐπιτάκτοις, ἀλλ' οἰκοθεῖν ἀνδράσιν ἀγαθοῖς· hoc est, non advenis, sed originariis bonis viris.

(4) Mela, Rhinocururæo episcopo, qui ab Arianis ad eum expellendum missi fuerant, propter reverentiam ejus exsilium remittunt.

Μέλανα ἐξῶσαι κατέλαβον, εὗρον μὲν ἐκείνον τοῖς ἄλλοις ἐκκλησίας λύχνους ἐνασμελίζοντα, οἳ γὰρ ὑπηρετῶν ἑσχατον· τὰς τε γὰρ θρυαλλίδα· κατεῖχε, καὶ ἐπιβόρυπος ἦν τὴν ἐσθῆτά τε καὶ τὴν ζώνην· περὶ δὲ τοῦ ἐπισκόπου πυθόμενοι, ἀποκρίνασθαι αὐτὸν τοῦτον μνηύσαι· ἀγαγεῖν δὲ τοὺς ἀνδρας παρὰ τὸ ἐπισκοπεῖον· καὶ οἳ γὰρ τῇ ἐδῶ κεκμηκότας, τοῖς ἐνοῦσι θρέψαι, τράπεζαν παραθέμενον. Μετὰ δὲ τὴν τροφήν νιψάμενος, ἐκείνοις γὰρ διηκονεῖτο ἐστιωμένοις, αὐτὸν κατεμήνυσε· τοὺς δ' ἐν θαύματι τὸν ἀνδρα πεποιηκότας, δηλώσαι οὗ χάριν ἦκον· τῇ γὰρ μὴν πρὸς αὐτὸν αἰδοὶ ἄδειαν αὐτῷ φυγῆς παρασχεῖν· τὸν δ' ἀποδοχῆς ἀξιώσαντα ἀποκρίνασθαι μὴ εἶναι ἐλθεῖν ταυτὰ τοῖς ὁμόφοροις τῶν ἱερῶν παθεῖν, τὸ ἀκοντα πρὸς τὴν ὑπερορίαν ἀφίχθαι· ἀλλ' ἔκοντι τὴν ὑπερορίαν ὑπομεῖναι φυγῆν. Οὗ δὲ γενόμενος, αὐτ' ἐκ νέου τῷ φιλοσοφεῖν εἰθισμένος, διὰ πάσης ἀρετῆς ἡκων περιβόητος ἦν. Σόλων δὲ τὸν ἐμπορικῶν βίον ἀπαρησάμενος, τὸν τίμιον μαργαρίτην εὖνετο. Ὑπὸ γὰρ τῷ ἀδελφῷ Μέλανι καὶ τοῖς ἐκείσε διδασκάλοις τὸ βίον μεταθέμενος, καὶ ἐπιμελῶς παιδεύει, ὅτι πλείστην περὶ τὸ θεῖον ἐπέδειξατο τὴν σπουδὴν· μάλιστα δ' ἦν ἀγαθὸς τοῖς πλάσ ἀπλότητι βίου χρώμενος. Τοιοῦτων δὲ καθήγεμόνων τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ Ρινοκουρούρων ἐκκλησία ἐπιτυχῆς γενομένη, ἐπὶ πολὺ τοῦ χρόνου διήρκασε τοῖς ἐξ ἔθους χρωμένη θεσμοῖς, καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν εὐφορίαν πηγάζουσα. Ὅ δὲ ξενίζον εἶχεν ἡ τοιαύτη ἐκκλησία, καὶ τῶν ἄλλων ἐπίσημον μάλιστα, ὅτι περὶ τοῖς αὐτοῖσι κληρικῶς κοινὴ τε ἦν οἰκησις, καὶ τράπεζά τε καὶ ἀγωγὴ καὶ διαίτα μία, καὶ πάντα δὴ τὰ λοιπά. Τοιοῦτα καὶ περὶ τῶν Ρινοκουρούρων.

clerici ibi domicilium, mensam, morum institutum, et dietam unam, aliaque adeo omnia habereant communia. Hæc de Rhinocurura.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ μοναχῶν, Ἐυσυχᾶ, Ἐπιφάνιου τοῦ Κύπρου, Σαλαμίνη, Ἀμμωνίου, Σιλβανῶ καὶ Ζαχαρίου.

Ἐν δὲ τούτῳ καὶ κατὰ Παλαιστίνην πολὺ τι στίφος φιλοσόφων ἦν τοῖς ἀνδρῶν. Ἐτι γὰρ περιῆσαν τῷ βίῳ οἱ κατὰ τὴν Κωνσταντινου βασιλείαν ἡμῖν εἰρημένοι, τῇ μοναχικῇ πολιτείᾳ καὶ ἐπιστήμῃ ἐμπρόπροντες. Καὶ ἄλλοι δ' ἐπὶ τούτοις συνήκμαζον ταῖς ἐκείνων ἀγαθῶν συνουσίαις, ἐς πολὺ τι χρέμα ἐπιδιδόντες τῆς ἀρετῆς· καὶ προσετίθεντο τοῖς ἐνταῦθα φροντιστηρίοις, οὗ τὴν τυχούσαν εὐκλείαν τούτοις περιζόντες· ὧν πρῶτιστος Ἐυσυχᾶς ἦν, ἑταῖρος ὧν ἐς τὰ μάλιστα τῷ παμμεγίστῳ τὴν κατὰ θεὸν βίον Ἰλαρίων· πρὸς δὲ καὶ ὁ πολὺς τὴν ἀρετὴν Ἐπιφάνιος, ὃς πολλῶν χρόνῳ ὑστερον καὶ τῆς ἐν Σαλαμίνι τῆς Κύπρου ἐκκλησίας τὴν ἐπιτροπὴν ἔσχεν. Ὁ μὲν οὖν Ἐυσυχᾶς τὸ τῆς ἡσυχίας ἐργαστήριον ἐπὶ Γάζης, ἐθεα δὲ καὶ ὁ ἑταῖρος ἐπὶ οὖν διδασκαλός καὶ σύμπνοος αὐτῷ Ἰλαρίων, εἶχεν. Ὁ δὲ ἱερὸς Ἐπιφάνιος περὶ κώμην τινὰ Βηθανιδούκην βνομα, ὄθεν καὶ ὠρηματο, νομοῦ Ἐλευθερουπόλεως· νέα δὲ πάμπαν τῇ ἡλικίᾳ ἀρίστοις χρησάμενος διδασκάλοις, καὶ παιδείας χάριν μοναστικῆς οὐκ ἐλάχιστον ἀνύσας ἐν Αἰγύπτῳ χρόνον, παρὰ τε τοῖς ἐκείσε δὲ καὶ Πα-

A est. Cum de ecclesiis δμοουσίῳ, consubstantialis, fidei defensores exigerentur, atque eo qui ipsum quoque egerent, advenissent, repererunt enim veluti servorum extremum ecclesiæ lucernis adornandis hilariter incumbentem. Lucernarum enim lincos funiculos in manibus habebat, veste simul et cingulo sordidatus. Atque cum illi episcopum requirerent, indicaturum se eis illum respondit, eosque in domum episcopalem duxit : atque ubi is eis de via fessis, mensa apposita, pro rerum tenuium copia cibum dedisset, atque edentibus ministrasset, sublata mensa manus lavit, et seipsum eis indicavit. Illi virum admirati, causam adventus sui cum ostendissent, remittere se ei exsilium, propter reverentiam ejus, dixerunt. Quod posteaquam accepisset, eis respondit, non idcum se, quod alii consentientes sibi episcopi fecissent, commissurum esse, ut invitum solum exsilii causa verteret, sed sua sponte in exsilium iturum. Atque cum ibi esset, veluti qui ab adolescentia monasticæ philosophiæ assuevisset, omni genere virtutis præclarus admodum fuit. Solon autem, ubi mercaturæ renuntiasset, pretiosam mercatus est margaritam. Nam sub fratre Mela ejusque loci magistris fideliter atque diligentem edoctus, mutatione vitæ plurimum in rebus divinis studii ostendit, et morum simplicitate erga proximos bonus maxime fuit. Ecclesia Rhinocururæ postquam tam egregios primum duces nacta est, longo deinde tempore consuetis constitutionibus uti perrexit, et viros præclaros protulit. Illud porro novum, et inter alia maxime insigne in ecclesia ea fuit, quod

191 CAPUT XXXIX.

De Palæstinae monachis, Hesycha, Epiphanio Cyprio, Salamini, Ammonio, Sylvano et Zacharia.

In Palæstina quoque eo tempore plurimi florere solitarii philosophi. Adhuc enim superstites erant, quos, cum de Constantini imperio ageremus, diximus scientia et vita monastica effulgentes. Sed et alii cum illis institutis illorum enituerent, qui virtutis profectu, non pœnitenda laude et gloria monasteria auxerunt. Horum præcipuus fuit Hesychas, Hilarioni illi, vita ea quæ secundum Deum est, longo præstantissimo, sodalis charissimus. Item virtute præclarus Epiphanius, qui longo post tempore ecclesiæ Salaminiæ in Cyprio episcopus præfuit. Et Hesychas quidem quietis officinam apud Gazam instituit, eodem quo sodalis seu magister, in rebus omnibus secum consentiens Hilarion, loco ; sacer autem Epiphanius, circa quemdam vicum Besanducem, præfecturæ Eleutheropolis, ubi etiam ortus fuerat. Illic in prima ætate optimis usus præceptoribus, et doctrinæ monasticæ gratia longo tempore in Ægypto moratus, apud Ægyptios simul et Palæstinos, per virtutis studium, insignem adeptus fuerat laudem : nec minus etiam apud Cyprios, apud

quos episcopatum gessit. Unde conijcere licet, ea de causa præclaram cum famam per orbem omnem esse consecutum. Cum enim in ampla et maritima, eademque populosissima urbe sacrorum antistes esset, et cum illustri virtutis gloria civiles quoque res tractaret, brevi tempore non civibus solum, sed advenis etiam undecunque eo appellentibus notissimus fuit, qui eum partim convenerunt et viderunt, partim ex sermonibus eorum qui illum viderant, cognoverunt. Prius autem quam in Cyprium veniret, eo quo diximus tempore in Palæstina vitam egit, cum in monasteriis ibidem sancte et graviter admodum eniterent, Salamines, Physion, Malchion et Crispion, claro loco nati, et fratres, circa Bethleam vicum præfecturæ Gazæ, studia virtutis exercentes. Habuerunt et ii Hilariorem magistrum. **152** Fertur eamque, cum aliquando simul isti apud eum fuissent, et simul domum revertentur, ex eorum medio Malchionem solum quodammodo raptum disparuisse : atque ubi rursus subito apparuisset, idem cum fratribus iter carpisset : et paulo post e vita excessisse, juvenilem quidem adhuc aetatem agentem, sed virtute et Dei amore non multum eis qui in tali studio consenserunt, concedentem. Tum Ammonius quoque decem lere stadiis ab eis distans, et circa vicum Chapharchoubran Gazæ subditum casam suam habens, clarus fuit, ex eo vico oriundus : vir qui accurate et constanter in instituto monastico perduraverit. Sed et Sylvanus in Palæstina ortus, eo, ut mihi videtur, tempore superstes fuit : qui eum a Deo accepit honorem, ut angeli ei inservierint. Et cum primum in Ægypto philosophatus esset, in montem Sina inde transit : postea autem in torrente Geraræ maximum, pulcherrimum et clarissimum bonorum virorum construxit monasterium : cui post eum admirandus præfuit Zacharias.

CAPUT XL.

De Syria et Edessæ monachis, Ephraim, Aphraate, Juliano, Barse et Eulogo, qui episcopatum in monasteriis gesserunt.

Ex Ægypto et Palæstina, ad eos monachos qui in Syria et finitima ei Perside fulserunt, transcundum : qui cum Ægyptiis quam maxime certantes, quam plurimi et virtute clarissimi evasere. Circa Nisibim ad montem cui Sigoron nomen est, vitæ sanctitate celebres fuere, Bathæus, et Eusebius, et Barges, et Hallas, et Abbas, et Abdaleus, et Zeno, et Heliodorus, et Lazarus, qui episcopus etiam est factus. Qui quod non ita pridem novum hoc philo-ophiæ institutum exercere incepissent, βοσκόι, hoc est, pascentes, seu pabulatores, cognominati sunt : propterea quod tecta non haberent, nec panem, aut vinum aut opsonium aliquod gustarent : sed continenter in montibus versantes,

λαϊστινοῖς, ἐπίσημόν τε κλέος ἐκαστὸν τῷ ἐπιπόῳ τῆς ἀρετῆς : ἔπειτα δὲ καὶ παρὰ Κυπρίοις. ὧν καὶ τῆς ἱερωσύνης ἡγήταο δι' ὧν εἰκάζειν ἔστιν, ὡς ἐντεῦθεν μᾶλλον αὐθιμον τὴν φήμην ἀνά πᾶσαν τὴν ὑφ' ἡλιον ἐκκληρώσατο. Ἐν τε γὰρ πόλει μεγάλῃ καὶ παρὰ τὸν ὄμιλον οὐκ ἐλάχιστον κεκτημένη τὴν ἱερασθαι λαχῶν, καὶ μετὰ περιφανοῦς τῆς ἐς ἀρετῆς δόξης πράγμασι πολιτικοῖς ἐμβαλῶν, ἐν βραχεὶ χρόνῳ οὐ τοῖς ἀστοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὄθεν δὴ ποτε καταβροῦσι ξένοις γνῶριμος ἐσάγαν ἐγένετο τοῖς μὲν καὶ εἰς πείραν ἤκων καὶ θεαθεῖς, τοῖς δὲ καὶ παρὰ τῶν ἰδόντων πυθομένοις τοιοῦτον εἶναι. Πρῶτῃ δ' ἐς Κύπρον ἔλθειν, κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἐν Παλαιστίνῃ διέτριβεν ὁπνίκα δὴ ἐν τοῖς κατ' ἐκείνην φροντιστηρίοις σεμνῶς μάλα διέπρεπον Σαλαμίνης τε καὶ Φύσκων καὶ Μαλχίων ἄμφ' ἐκείνων· πρὸς δὲ καὶ Κρισπίων· εὐπατρίδοι δυνεες καὶ ἀδελφοὶ ἀμφ' Βηθελέαν κώμην, νομοῦ Γάζης, τὸ τῆς ἀρετῆς ἐργαζόμενοι μέλι. Καὶ οὗτοι δὲ διδασκάλοι ἐχρήσαντο Ἰλαρίωνι. Λέγεται γάρ ποτε ἅμα οὗτοι παρ' ἐκείνων γινόμενοι, ἅμα καὶ οὐκ ἄνευ ἀναστρέφειν ἄρπαγῆναι δὲ πως ἐκ μέσου τούτων μόνον Μαλχιῶνα, καὶ οὐδαμοῦ φαίνεσθαι ἄφνης δὲ πάλιν ἀναφανῆναι, τὴν ἰσὴν ἰδὼν τοῖς ἀδελφοῖς διόντα, καὶ μετὰ βραχὺ μεταλλάξαι τὸ ζῆν, ἐτι μὲν ἐν νεῇ τῇ ἡλικίᾳ, οὐ μέντοι παραπολὺ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ γηρασάντων κατὰ τὸ τῆς ἀρετῆς θεοφιλέ; ἐνδεῶ. Τηνικαῦτα δὲ καὶ Ἀμμώνιος ἐγνωρίζετο, ἀμφὶ δέκα στάδια διεστώς τούτων. Περὶ δὲ κώμην Γάζης ὑποκειμένην, Χαφαρχουδρᾶν ὄνομα, τὰς οἰκήσεις εἶχεν, ἧς καὶ θέμιμα ἐτύγχανεν ἄνηρ εἰς ἀκρίθειαν καὶ ἀνδρίαν μοναστικῆς πολιτείας διαγεγνόμενος. Ναὶ μὴν ἀλλὰ καὶ Σιλβανὸς τηνικαῦτα, οἶμαι, τῷ ζῆν περιῆν, Παλαιστίνης ὀρμώμενος ὃν λόγος ὑπ' ἀγγέλων ὑπηρετεῖσθαι γέρας λαθεῖν. Ἐν Αἰγύπτῳ γάρ τὰ πρῶτα φιλοσοφήσας, ἐκειθεν ἐπὶ τὸ Σίνατον ὄρος μετέβησαν. Ἐς ὕστερον δ' ἐν τῷ χειμᾶρῳ Γεράρων μεγίστην τε καὶ καλλίστην καὶ λίαν ἐπίσημον ἀγαθῶν ἀνδρῶν μάνδραν ἐπέησατο, ἧς μετ' αὐτὸν ὁ θαυμασιος ἀφηγήσατο Ζαχαρίας.

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Περὶ τῶν ἐν Συρίᾳ καὶ Ἐδέσῃ μοναχῶν, Ἐφροῖμη καὶ Ἀφραάτου καὶ Ἰουλιανοῦ, Βίβρον τε καὶ Εὐλόγιου, ἐν μνηστῆροις τὴν ἐπισκοπὴν ἐσχηκότων.

Ἐκ δὲ τῆς Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης ἐπὶ τοῖς κατὰ Συρίαν καὶ τὴν ὄμιρον Περσίδα διαλάμψαντας μετιτέον ὅτι δὴ πρὸς τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ διαμιλλώμενοι μάλιστα, εἰς πλήθος ἅμα καὶ μέγεθος ἐπέδωκαν ἀρετῆς. Ἀμέλει ἀμφὶ μὲν Νίσιβιν περὶ τὸ Σιγόρον ὄρος καλούμενον, ἐπίσημον βίον εἶχον Βαθθαῖος καὶ Εὐσέβιος, καὶ Βαργῆς, καὶ Ἀλλᾶς καὶ Ἀβδῶς, καὶ Ἀβδάλεως, καὶ Ζήνων, καὶ Ἡλιόδωρος, καὶ Λάζαρος, ὃς καὶ ἐπίσκοπος ἐγεγόνει ὅς δὴ καὶ Βοσκῶς κατωνόμαζον, οὐ πάνυ πόρρω καινῆς φιλοσοφίας κατάρξαντας ὅτω δ' ἐκάλουν σφῆς, ὅτι περ οὐτ' οἰκία παρ' αὐτοῖς ἦσαν ἄλλ' οὐδὲ ἄρτου ἢ οἴνου ἢ ὕψου τινὸς ἀπεγεύοντο ἄλλ' ἀεὶ τοῖς ὄρεσι διατρίβοντες, κατὰ τοῖς τῆς Ἐκκλησίας νόμου, εὐχαῖς

καὶ ὕμνοις τὸ θεῖον ἐγέραιρον· καὶ ἤνικα καιρὸς A
καλοῖη τροφῆς, ἄρπην ἕκαστος· ἀνὰ χεῖρας ἔχων, κα-
θάπερ νομὴν διφῶντες· περιίασι· καὶ τὰς προσφόρους
περιτυχόντες τῶν βοτανῶν ἐσιτίζοντο. Καὶ τοῖς μὲν
οὕτω καινῆ τις ἐνοσχμῶθη φιλοσοφία. Περὶ δὲ Κάβ-
ρως ἐφιλοσόφει Εὐσέβιος, ἔκουσα καθείρξει· ἑαυτὸν
ἀπρόβιον ἐπισχῶν. Ναὶ μὴν καὶ Πρωτογένης ὁ μετὰ
Βίτον τῆς αὐτόθι παροικίας ἐπιτροπεύσας· Βίτον
ἔκρινεν τὸν ἀοιδίμον ἀσκητὴν, ὃν φασὶ τὸν ἐν βασι-
λεῦσιν ἀπόστολον Κωνσταντῖνον πρῶτον ἰδόντα, δι-
εισχυρίζεσθαι πάλαι πολλὰκις τὸ θεῖον δι' ἐπιφανείας
αὐτὸν ὑποδείξαι· καὶ παρεγγυήσασθαι ὅ τι ἂν εἰση-
γοίτο, ἀμείψας· κειθαρχεῖν αἰρεῖσθαι. Βαθθαῖος δὲ
ἐπὶ τοσοῦτον ἤλασεν ἀσιτίας, ὡς καὶ σκύληκας ἐκ
τῶν ὀδόντων ἔρπειν. Ἄλλαν δὲ ἐπὶ ἐβδομήκοντα ἔτη
ἄρτου τὸ παράπαν μὴ γεύσασθαι. Ἠλιοδώρω δὲ τὸ
ἔγκρατὲς ἦν, ὡς ἄθικτους τὰς πολλὰς τῶν νυ-
κτῶν διακαρτερεῖν, καὶ τὴν νηστείαν ἐν ἐβδομάσι
πλείσταις ἐπισυνάπτειν. Ἠκμαζε δ' ἐν Φαδανᾷ τη-
νικαῦτα καὶ Ἀώνης ἐκείνος. Τόπος δ' ἐστὶ τὸ Φα-
δανᾷ, ἔθθα Ἰακώβ, ὁ τῷ Ἰσαὰκ γεννηθείς, ἐκ Παλαι-
στινῆς ἤκων εἰς γάμον ὀμίλει παρθένω οὕτῃ τῇ γυ-
νακί· πρῶτός τε τὸν λίθον τοῦ ἐνθάδε φρέατος ἐκ-
κυλίσας, τὴν ποίμνην ἐπότιζε. Τὸν δ' Ἀώνην τοῦτον
λόγος ἔχει πρῶτον παρὰ Σύροις καταρξάει τῆς ἐνθάδε
πρὸς ἀκριβείαν φιλοσοφίας· ὡσπερ δὴ τὰ παρ' Αἰγυ-
πτίοις· τὸν πολλὸν καὶ μέγαν Ἀντωνῖνον. Συνῆσαν δὲ
τούτῃ καὶ Γαδδανᾷ· τε καὶ Ἀζίζος, πρὸς τὴν Ἰσην
ἀρετὴν ἀμιλλώμενοι. Πολλοὶ δὲ καὶ ἀνὰ τὴν ἐκ γε-
τόνων Ἔδεσαν καὶ τὰ περίεξ ταύτης ἐπίσημοι ἄν-
δρες ἠνθῆσαν· ὧν οἱ εὐδοκιμώτατοι Ἰουλιανός τε ἦν,
καὶ ὁ περιδότης ἐν Σύροις Ἐφραῖμ· ὃς καὶ πολλὰ
βιβλία τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ κατατέλειοιπε· περὶ
ὧν ἀκριβέστερον ἐν τῇ Κωνσταντίνου βασιλείᾳ διέλα-
βον. Πρὸς δὲ τούτοις Βάρσης τε καὶ Εὐλόγιος ἦσαν,
οἱ μετὰ τὸν πολλὸν τῆς ἀσκήσεως· ἄθλον, ἐς ὕστερον
καὶ ἐπισκόπου ἄμφω ἐγένοντο, οὗ τινος πλέως, τι-
μῆς δὲ χάριν, ἐν τοῖς ἰδίοις μοναστηρίοις, τὴν τῆς
ἐπισκοπῆς κληρωτάμενοι χειροτονίαν, ἀμοιβὴν ὡς
ἂν τις φαίη τῆς κατὰ Θεὸν ἀκριβεστάτης φιλοσοφίας
τὴν τοσαύτην εἰληφότες ἀξίαν· καθὼ δὲ καὶ Λάζα-
ρος ὁ πρὸ βραχέως μετὰ τὸν ὄσιον Ἠλιοδώρον ἐν
μνεῖα γεγεννημένος ἡμῖν.

instituto eos accepisse dicat. Sicuti et Lazarus, de quo paulo ante, post sanctum Heliodorum, men-
tionem fecimus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τῶν ἐν τῇ Κοίλῃ Συρία καὶ Ἀντιοχείᾳ μον-
αχῶν· ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν Γαλατία, Καπ-
παδοκίᾳ τε καὶ Βιθυνίᾳ καὶ περὶ τὸν Εὐξείνου
πόντου φιλοσοφῆσαντων ἀνδρῶν· καὶ δ' αἰτία
δι' ἣν οἱ πάλαι ἀσκηταὶ μακροβιώτατοι διαγέ-
γοντο.

Ἦ δὲ γε Κοίλη Συρία καὶ ἡ ὑπὲρ ταύτην, τῆς
Ἀντιόχειου μόνης ἐκτὸς, ὅψα καὶ βράδιον τὴν Χρι-
στιανισμὸν παρεδέξατο. Πλὴν οὐδὲ αὕτη ἀμοιβὴ
ἐκκλησιαστικῶν φιλοσόφων ἐγένετο· οἱ καὶ μᾶλλον
ἀνδρείως τε εἶχον, ὅτι γε καὶ μέτρος οὐ μέτριον μετ'
ἐπιβουλής· πρὸς τῶν ἐνοικούντων Ἑλληνιστῶν αὐτοῖς

(1) Octoginta. Sozom.

A de ecclesiarum more, precibus atque hymnis Deum
colentes celebrarent. Et cum tempus cibi capiendi
esset, pro se quisque falcem in manibus habens,
et veluti pabulum inquirens circuitabat, et herbas
commodas nactus, eis vescebatur. 193 Atque ad
hunc quidem isti modum novam agendæ vitæ phi-
losophiam instituerunt. Apud Carras autem philo-
sophatus est Eusebius, qui voluntario carcere
seipsum, ut adiri non posset, cohibuit. Item Pro-
togenes, qui post Vitum paræciam illam regebat:
Vitus, inquam, inclytum illum monachum, quem
ferunt cum primum inter imperatores apostolum
Constantinum vidisset, sancte affirmasse, eum sibi
dudum sæpenumero a Deo per apparitionem
ostensum esse; proindeque sedulo cohortatum esse,
ut quod suggessisset atque jussisset, citra excep-
tionem omnem obsequenter faceret. Porro Bat-
thæus usque adeo a cibo sumendo abstinuit, ut
vermes etiam ex dentibus ejus proroperent: Pal-
las septuaginta (1) totis annis panem prorsus non
attingit. Heliodoro tanta fuit temperantia, ut noctes
plures pervigilaret, et jejuniū hebdomadibus
totis continuaret. Floruit tum etiam in Phadana
(quo loco Jacob Isaaci filius ex Palæstina veniens,
uxorem suam virginem in matrimonium duxit,
primumque ibi revoluto a puteo lapide grege
eius potavit) Aonas ille, quem fama est primum
ibi apud Syros accuratum hoc philosophiæ genus
colere cœpisse: quemadmodum id apud Ægy-
ptios magnus fecit Antonius. Cum eo fuere et
Caddanas, et Azizus, in ejusdem virtutis laude
concertantes. Multi vero et apud viciniam Edessam,
et circum ea loca celebres floruerunt viri: inter
quos clarissimi fuere, Julianus, atque apud Syros
decantatus Ephraim, a quo multi libri Ecclesiæ
sunt editi: de quibus certius in Constantii impe-
rio commemoravi. Existitere præterea Barses et
Eulogius, qui ambo post longum monastici exer-
citiū certamen episcopi (2) sunt facti, non in urbe
aliqua, sed hōnoris gratia in monasteriis suis epi-
scopalem consecuti consecrationem; ita ut recte
aliquis dignitatem eam tanquam præmium seu
remunerationem pro exactissimo philosophandi

D

194 CAPUT XLI.

De Cælesyria et Antiochia monachis. Item de mo-
nachis qui in Galatia, Cappadocia, Bithynia, et ad
Pontum Euazinum philosophati sunt, et causa, cur
veteres monachi longævi fuerint.

Cælesyria autem, et quæ supra eam est regio;
sola Antiochia excepta, serius quidem Christia-
nismum susceperunt, tamen ecclesiasticis philo-
sophis caruere. Qui eo fortius ut viri egregii se
gesserunt, quo majus in eo incolarum Græcæ
superstitionis studiosorum, atque illis insidian-

(2) Supra eod. cap. 25.

tium, flagravat odium : non illos quidem vindicta utentes, sed magno animo illatas injurias et plagas excipientes. Qualis Valentinus ille fuit, quem alii Einesenium, alii Arethusium genere fuisse tradiderunt. Et alter ei cognominis monachus, et Theodorus, qui ambo a Tittis vico præfecturæ Apameæ oriundi fuere. Item Marosas Nechelis ortus, Bassus, Bassones, et Paulus, cui patria fuit Telmisus (1). Hic cum multis in locis multa monachorum cœnobia instituisset, et præclare plures ad philosophiam hanc consecrandam cohortatus fuisset, postmodum in regione cui nomen est Jugatum, insigne et splendidum monachorum construxit domicilium, atque ibi vitam in senectute multa finivit. Monstratur eo loco adhuc, quod omnibus notum est, sepulcrum ejus. Omnes vero prope quos recensuimus monachi, longævum fuere : id quod dispositione et providentia Dei mihi factum esse videtur, videlicet ut tam diuturno et exacto vitæ instituto incrementum religio caperet : quod non Syros tantum, sed et Persas atque Sarracenos plurimos ad fidem nostram pertraxit, et Græcæ superstitionis sectatores plerique ut cultum suum abnegarent, effecit. Ex quibus omnibus plurimi persuasi sunt, ut philosophiam monasticam summo opere colerent, et ad eorum quos modo diximus, exemplum monachorum sodalitatibus præirent. Facilis autem conjectura est, hoc genus philosophiæ (2) initio inde sumpto, ad Galatas usque et Cappodoces, finitimosque eis populos, item ad Euxinum Pontum, Bithyniam, et Hellespontum pervenisse, qui sane antiquitus doctrinam Christianam flagrantibus animis complectentes, per multos divinæ hujus philosophiæ habuere sectatores. Quorum plures in communibus domiciliis per urbes et vicus habitaverunt, vel quod nondum traditionibus et exemplis eorum qui dicti sunt, assuevissent, **195** vel quod propter hiemis asperitatem regiones illæ, et maxime Pontus, Cappadocia, et Galatia, natura frigidissimæ sint, proindeque non facile plurimi in solis ibi locis degere possent. Verumtamen non omnino montes eorum ab ejusmodi philosophis vacui fuere. Tempore namque procedente, vehementi atque ardenti rerum divinarum studio frigus etiam cessit. Atque in eis partibus cum multi alii præclare vixere, quemadmodum alibi a me dictum est ; tum post Eustathium et Basilium magnum, præ cæteris celebres maxime fuere, Leontius ille (3), cui deinde Ancyranus commissus est episcopatus : et Prapadius, qui quantumvis senex, admodum multas pro episcopo rexerat urbes (4). Præfuit vero nobilissimæ etiam illi hospitali domui, cui cognomen est Basilias : nam a Basilio magno Cæsariensi episcopo constructum pauperum domicilium, cum nomen ejus obtinet, tum ad tempora multa perdurat. An-

την, ἤριστος μὲν ἀμύνην χωρομένοις, εἰψύχως δὲ τὰς ἐπιφερομένας ὑβρεῖς τε καὶ πλήγας δεχομένοις. Οἷος Οὐαλέντινος· ἐκεῖνος ἦν, ὃν οἱ μὲν Ἐμισσηνὸν, οἱ δ' Ἀρεθοῦσιον τὸ γένος εἶναι ἔλεγον· καὶ τὸν ἕτερον, αὐτῷ δὲ ὁμώνυμον· καὶ Θεόδωρον· οἱ καὶ ἀρτίως ἀπὸ Τιττῶν τοῦ Ἀπαμείων ὠρμῶντο νομοῦ· καὶ Μαρῶσαν τὸν ἐκ Νεχελίων· καὶ Βάσσον, καὶ Βασσώνην, καὶ Παῦλον, ᾧ πατὴρ Τελμισὸς ἦν. Οὗτος δὲ πολλὰς συνοικίας μοναχῶν κατὰ διαφόρους τόπους συστήσάμενος, καὶ καλῶς ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν προτρέψας, ὑπερὸν τὴν ἐς τὸ Ἰουδαίον οὕτω καλούμενον χωρίον λαμπρὰν καὶ περιφανῆ συνοικίαν καταστήσάμενος· μοναχῶν, ἐκεῖσε δὴ καὶ τὸν βίον ἀπέλειπεν εἰς βαθὺ γῆρας ἐλάσας. Δείκνυται δὲ καὶ ὁ τάφος ἐκεῖνου εἰσέτι· πᾶσι κατάδηλος. Σχεδὸν δὲ καὶ ὅσους τῶν μοναχῶν διήλθομεν, μακρόβιοι πάντες ἐγένοντο. Καὶ μοι δοκεῖ τὸ οὕτως ἐπιπολὺ διαγενέσθαι τοῦ χρόνου οἰκονομησαὶ τὸ θεῖον, ὡς ἂν ἡ θρησκεία εἰς ἐπίδοσιν προχωρήσει. Τῇ γὰρ τοσαύτῃ ἀκριθεὶ ἐπὶ μακρὸν πολιτείᾳ οὐ Σύρους μόνον, ἀλλὰ καὶ Περσῶν καὶ Σαρακηνῶν τοὺς πλείστους πρὸς τὴν σφετέρην πίστιν καθελικύσαν· καὶ Ἑλλήνας οὖν πλείστους ἀρνήσασθαι τὸ οἰκεῖον παρεσκεύασαν οὐδέν. Καὶ ἐκ τούτων πάντων πλείστους μοναδικῆς φιλοσοφίας εἰς ἄκρον ἐλθεῖν ἐπεισαν, καὶ στίλους μοναχῶν ἐπίσης αὐτοῖς καθηγήσασθαι. Ἐνεστὶ δὲ συμβάλλειν, ὡς ἐκείθεν ἡ τοιαύτη ἀρξασμένη φιλοσοφία καὶ μέχρι Γαλατῶν καὶ Καππαδοκῶν καὶ τῶν ὁμόρων αὐτοῖς, καὶ περὶ τὸν Εὐζεῖνον πόντον καὶ Βιθυνίαν καὶ Ἑλλησποντον ἐφθάνεν· οἱ δὲ ἐκ καλαίου τὸ δόγμα θερμῶς πρεσβεύοντες, πολλοὺς τοὺς κατὰ θεὸν φιλοσοφήσαντας ἔσχον· ὧν οἱ πλείους· κατὰ συνοικίας ἐν πόλεσι καὶ κώμαις ὄκουν, ἅμα μὲν τὸ μήπω παραδόσει ἢ τύποις δὴ τίτιν εἰθισμένοι τῶν πρότερον εἶναι· ἴσως δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ χειμῶνος γαλεπούτητος, φύσει ψυχροτάτων ὄντων τῶν τῆδε χώρων, καὶ μάλα τῶν ἀνὰ τὸν Πόντον Καππαδοκῶν τε καὶ Γαλατῶν, οὐκ εὐχερὲς ἦν ἀνὰ τὴν ἔρηρον διατρίβειν τοὺς πλείστους. Ὡς ἐπίπαν γὰρ οὐδὲ ἔμοιρα ἦσαν τὰ ὄρη τῶν τοιοῦτων φιλοσόφων. Παύοντι γὰρ τῆ χρόνον· τῇ σφοδρᾷ περὶ τὸ θεῖον καὶ ἡμερῆ σπουδῇ ἐν δευτέρῃ δὲ τοῦ ψύχους ἦσαν. Τοῖς δ' ἐκεῖσε μέρεσι πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι δοκίμως ἐβίωσαν, ὡς περ μοι καὶ ἀλλαχοῦ εἰρηται· μετὰ δὲ τοῦ περὶ Εὐσταθίου καὶ τὸν πολὺν καὶ μέγαν Βασίλειον ἰοικιμῶνται τῶν ἄλλων ἐγένοντο· Λεόντιος ἐκεῖνος· ᾧ ἐς ὑπερὸν ἡ τῶν Ἀγκυρανῶν ἐπιτροπῆ ἐπισκοπῆ· καὶ Πραπίδιος, ὃς καίπερ γηραιὸς μάλα γενόμενος, πολλὰς ἐπισκόπει πόλεις. Προσέτι δὲ καὶ τοῦ ἐπισημοῦ του πτωχείου, ᾧ Βασιλείᾳ· ἐπάνωμον ἦν· Βασιλεῖον γὰρ τῷ πάνυ Καισαρείας ἐπισκόπῳ κατασκευασθέν, καὶ τὴν ἐκεῖνου ἐκλήρωσαστο κλησίν, ἐς πάνυ πόρῳ περιγενόμενον. Ἐν μέντοι τῇ Ἀντιόχῳ πολλοὶ καὶ ἄλλοι διέλαμπον· ἐν οἷς μετὰ Ἰουλιανὸν καὶ Ἀφρατίην ἐκεῖνον Μαριανὸς τε καὶ Εὐσέβιος· ἦσαν, Παλλάδιος· τε καὶ Συμεώνης καὶ Ἀβραάμης, καὶ ἄλλοι

(1) Sozom. Telmissum vicum esse dicit.

(2) Sozom. ad aetatem usque suam et Theodosii Junioris imperium nonnullos ex hisce monachis du-

raase scribit. lib. vi, cap. 34.

(3) Sozom. habet Leo.

(4) Suz. vicus.

πρὸς τοῦτοις, οἱ ἀκήρατον τὸ κατ' εἰκόνα διέσωζον. Ἐν δὲ τῷ παρακειμένῳ ὄρει τῇ πόλει, ὃ πολλοὶς λειμῶσιν ὠράετο, Πέτρος ὁ Γαλάτης διέπρεπε, καὶ ὁ τοῦτω ὁμῶνυμος, ὁ Αἰγύπτιος· Ῥωμανὸς τε, καὶ Σευήρος καὶ Ζήνων, καὶ Μωσῆς καὶ Μάλαχος. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τριηκᾶτα ἦσαν τὰς τῆς μοναχικῆς φιλοσοφίας ἀφιέντες μαρμαρυγὰς· ἐν μὲν τῇ Χαλκιδέων ἐρήμῳ Ἄβιτος καὶ Μαρκιανὸς καὶ Ἀβραάμης, καὶ πολὺ τι ἄλλο πλῆθος οὐκ εὐαριθμητον, σώματι παθητῶ τὴν ἀπαθῆ ζωὴν μετερχόμενοι· ἐν γὰρ μὴν τῇ Ἀπαμείων Ἀγαπητὸς καὶ Συμεώνης καὶ Παῦλος. Πούπλιος δ' ἐν Ζευγματέων ἐφιλοσόφει· ἐν δὲ τῇ Κυρεστών Ἀκεψιμᾶς ὁ πανεύφημος· ὃς οἰκίσαιψ βραχυτάτῳ καθείρατο, ἐν ᾧ ἐξηκοντούτην χρόνον ὁσίως διήνυτεν, οὔτε εἰς λόγους ἤκων τι. Ἦν δὲ τῷ τότε καὶ Ζευγματίος ὁ πολὺς, ὃς τὴν ἔψιν ἀφηρημένος, οὐ καλύθη ψικεῖ, ἀλλὰ περιῆει κύκλω τὸ ἀκραιφνὲς τῆς πίστεως καταγγέλλων. Ὡν δὴ τὴν πολιτείαν βριστά κατὰ μέρος ἐκάστου Θεοδώρητος ὁ Κύρου ἐν τῇ φιλοθέῳ ἱστορίᾳ συνέγραψεν. Τούτων δὲ πάντων κοινή πολιτεία, ὡς εἰπεῖν, ἦν, τῆς μὲν ψυχῆς ὅτι πλεῖστον ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ταύτην πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν ἐνθὺν ἐθίζειν· τὸν δὲ γὰρ πολὺν αὐτοῖς χρόνον εὐχῆ τε καὶ νηστείᾳ καὶ ὕμνοις τῷ Θεῷ προσήκουσι διατρίβειν· σώματος δὲ πάντα πᾶσιν ἀμελεῖν, καὶ τῆς ἐπι τοῦτω βρασιώνης τε καὶ ἐπιμελείας· χρημάτων δὲ καὶ τῆς περὶ τὰ πράγματα ἀσχολίας πάμπαν ἀπεξενῶσθαι, καὶ πρὸς τὴν κατ' ἀγγέλου βιοτήν ἀμειλλᾶσθαι.

curam gererent, eamque a rebus et studiis hujus vitæ per desuetudinem abalienarent, et longioris vite suæ tempus in precationibus, jejuniis hymnisque, et Deum decentibus laudibus consumerent: corpus autem deliciarumque ejus et voluptatis studium negligerent, nec non pecuniam et negotiorum occupationes omnino a se repellerent, et ad vitam angelicam imitatione contenderent.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

Περὶ Εὐαγρίου τοῦ φιλοσόφου, καὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ.

Μετὰ γὰρ μὴν τὸν Σύρον Ἐφραῖμ ἐπισημοτάτω ἡγενέσθη καὶ τὴν κατ' ἄμφω φιλοσοφίαν ἀίδυμος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, καὶ Εὐάτριος ὁ Αἰγύπτιος. Ἄλλὰ περὶ μὲν Διδύμου, τίς τε ἦν, καὶ ὅσα συγγράμματα καταλλόισκεν, ἐν τῇ ἐνάτῃ μοι διαίληπται τῶν ἱστοριῶν· περὶ δὲ Εὐαγρίου βραχέα διεξελθεῖν δίκαιον, εἰ καὶ ἄμφω περὶ τὸ ὑγιὲς τῆς πίστεως δόγμα χωλαίνοντες ἦσαν, καίπερ πλεῖστα λόγων βέλη κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἀφιέντες ἐχθρῶν. Οὗτος ἐξ Ἰβήρων εἶλκε τὸ γένος, οἱ περὶ τὸν Εὐξείνιον οἰκοῦσι πόντον. Σοφὸς δὲ λίαν καὶ ἐλλόγιμος ὁ ἀνὴρ ἐγεγόνει· καὶ λεπτὸς μὲν νοῆσαι, φράσαι δὲ τὸ νοηθὲν καὶ λίαν δεϊνός. Διάκρισίν γὰρ μὴν εἶχεν εὐχερῶς συλλαβεῖν, ὅσοι τῶν λογισμῶν ἦ πρὸς ἀρετὴν, ἢ πρὸς κακίαν ἐώρων· ὑποθέσθαι δ' ἱκανὸς πῶς χρεῶν τοὺς μὲν ἐπιτηδεύειν, τοὺς δ' αὖ φυλάσασθαι. Ἄλλὰ τὴν μὲν ἐνοῦσαν αὐτῷ τοῦ λόγου χάριν αἱ γραφαὶ παραστήσουσιν ὡς καταλλόισκεν· τὸ δὲ ἦθος μέτριος ἦν. Τύφου δὲ καὶ ὑπεροφίας οὐδαμῶς αὐτῷ τι προσῆν.

(1) Theodor. lib. iv, cap. 28.

(2) Sed et Christianæ jam inde ab initio idem qui monasticæ vitæ finis est: carnis mortificatio, et spiritus renovatio. Atque ille demum vere Christiana-

A tiorum multi alii enituerunt monachi, in quibus secundum Julianum et Aphrastem illum, Marianus fuit et Eusebius, Palladius et Symeones, Abrahames et alii insuper, qui integrum atque immortale, id quod ad imaginem Dei conditum est, conseruauerunt (4). In monte eo pratis multis perquam amœno, qui urbi adjacet, Petrus Galata enituit, et cognominis huic Ægyptius. Præterea Romanus, et Severus, et Zeno, et Moses, et Malchus, alique multi eo tempore monastica ibi philosophia splendidi et illustres fuere. In solitudine Chalcidis, Abitus, et Marcianus, et Abrahames, et quamplurimi alii, non facile sub numerum cadentes (2) corpore perpressionibus obnoxio, vitam affectionibus vacuam, excoluerunt. Item in Apameensium cremo Agapetus et Symeones, et Paulus. In Zeugmatensium autem solis locis Publius et Paulus philosophati sunt. Item in solitudine urbis Cyri, Acepsumas ille decantatissimus, qui in tuguriolo exiguo inclusus sexaginta annos sancte ita peregit, ut neque conspiceret, neque alloqueretur quemquam. Fuit tum quoque magnus ille Zeugmatius, qui oculis captus, non in casam aliquam se abdidit, sed loca pleraque circumiens, sinceram fidei professionem annuntiavit. Quorum vitam sigillatim omnium pulcherrime Theodoretus Cyri episcopus, in Dei amantium historia conscripsit. 196 Porro omnium istorum commune, ut ita dicam, consilium et institutum erat, ut quam maximam anima-

C.

CAPUT XLII.

De Evagrio philosopho, et vita institutisque ejus.

Post Ephraim Syrum, celeberrimi in utraque philosophia fuere Didymus Alexandrinus, et Evagrius monachus Ægyptiacus. Cæterum de Didymo qui fuerit, et quæ scripta post se reliquerit, in nono historiæ hujus libro a me est dictum. De Evagrio autem æquum visum est hic pauca dicere: quamvis ambo isti in sana fidei doctrina claudicarent, utrumque plurima scriptorum suorum tela in veritatis hostes sint jaculati. Evagrius ex Iberibus, qui circa Euxinum Pontum colunt, genus duxit. vir sapiens et clarus admodum, inueniendo subtilis et ingeniosus, et in eloquendo quod inuenisset, gravis et acer. Perfacile etiam, quenam cogitationes vel ad virtutem, vel ad vitia spectarent, djudicavit, nec minus idoneus ad subjiciendum et docendum, ut ille quidem excolendæ, hæc autem cavendæ essent, fuit. Porro eam quæ in oratione ejus inest gratiam, scripta quæ edidit indicabunt (3). Morum quoque singulari moderatione nus est, qui ad veterem monachatum quamproxime accedit.

(5) Sozom. lib. vi, cap. 30.

fuit, a fastu et superbia maxime alienus. Et sicuti A
 justarum laudum præconiis minime est ad arrogan-
 tiam sublatus, ita etiam conviciis injustis haud-
 quaquam ad indignationem commotus. Sacras Lit-
 teras sub Gregorio Theologo optime addidit :
 nam ejus quoque fuit archidiaconus, cum ille Con-
 stantinopolitanæ præsesset ecclesiæ. Quod autem
 natura vultu esset venusto, et præterea vestitu
 eleganti uteretur, **197** ex magistratibus quidam
 zelotypia erga uxorem laborans, cum eum illi in-
 notuisse cognovisset, clam ei cædem moliebatur.
 Et ad rem consilium id collatum fuisset, nisi ea
 ipsa nocte Deus horrendam quidem, sed salutarem
 visionem Evagrio dormienti exhibuisset. Videre
 namque sibi visus est capitalis criminis causa se
 captum, atque in carcere manus pedesque ferreis
 catenis vinctum esse. Cum autem jam ad tribunal
 judicis sisti, et pœnas dare deberet, accessisse
 quemdam, qui sacrum Evangeliorum codicem ei
 ostenderit, et tam gravibus vinculis cum libera-
 turum promiserit, si quamprimum ex urbe disce-
 deret, et facturum se id esse jurisjurandi sacra-
 mento confirmaret : seque imposita libro dextra ad
 eum modum jurasse, simulque et compedibus so-
 lutum esse, et e somno evigilasse. Ita ille divina
 visione persuasus, vigilando sibi structum atque
 creatum periculum effugit. Atque ubi in animo
 constituisset, decre se monasticam consecrari
 vitam, Constantinopoli Hierosolyma venit. Inde in
 Ægyptum (1), ad visendos, qui in Secti philoso-
 phabantur, monachos profectus, ad montem Niri-
 am, monasticam sibi construxit casam, et ibi
 cum duobus Macariis, Ægyptio et Alexandrino,
 qui altos antecellebant, fuit : quorum cum æmula-
 retur vitam, factis quoque ipsis philosophiam
 monasticam est consecutus. Deinde etiam (2) sub
 Theodosii Junioris imperio, cum eo quem dixi-
 mus Ammonio, est versatus. Prodigia autem eadem
 quæ præceptores ejus edidit. Libri ab eo plurimi
 et maxime necessary compositi sunt, inter quos
 quidam *Monachus*, sive de practice et operatrice
 virtute inscriptus est : quidam *Γνωστικός*, hoc est,
 Cognitor, sive de eo qui cognitionem est consecu-
 tus. Illic in quinquaginta capita est divisus. Scri-
 psit etiam librum alium, qui confutationem seu
 invectivam continet adversus tentatores daemones.
 Id opus in octo divisit sectiones, juxta octo deli-
 berationum seu cogitationum numerum. Item pro-
 blemata prognostica sexingenta. Et præterea στι-
 χηρά, hoc est, versuum duos libros, reliquit :
 alterum ad eos qui in cœnobiis aut in conventibus
 sunt, monachos : alterum autem ad eas quæ vir-
 ginitatem colunt, sanctimoniales. Omnia vero scripta
 ejus admiranda sunt, et sententiis et elocutione
 ad persuadendum prorsus accommodata. Et qui ea
 leget, qualis is vir fuerit, cognosceat. **198** Per-
 opus autem esse puto, breviter quædam ex ejus
 operibus in historiam hanc inserere (3), atque in
 primis quæ de monachis commemorat, hisce propemodum verbis.

(1) Cum ipso Gregorio Nazianzeno eum Ægyptum
 petiit, scribit Soer. lib. iv, cap. 25.

(2) 'Επί τῆς ἐχομένης βασιλείας.

(3) Socrat. cod. cap. 23.

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ΄.

A

CAPUT XLIII.

Ολα δ' αὐτὸς Εὐάγγελιος ἐν τισὶ τῶν συγγραμμάτων περὶ τῶν τότε κατὰ ῥῆμα διέξειμι μοναχῶν.

Ἐ Αναγκαῖον καὶ τὰς ὁδοὺς τῶν προοδευάντων μοναχῶν ὀρθῶς διερωτῆν, καὶ πρὸς αὐτὰς κάτορθοῦσθαι. Πολλὰ γάρ ἐστιν ὑπ' αὐτῶν ῥηθέντα τε καὶ πραχθέντα καλῶς ἐν οἷς καὶ τοῦτό τις ἐφησεν, δεῖ τὴν ξηροτέραν καὶ μὴ ἀνώμαλον διαίταν, ἀγάπη συζευχθεῖσαν, θάπτον ἀπάγειν τὸν μοναχὸν εἰς τὴν τῆς ἀπαθείας λιμένα. Ὁ δὲ αὐτὸς ταρασσόμενός τινα νύκτωρ τῶν ἀδελφῶν, τῶν φασμάτων ἀπήλλαξιν, ἀσθενοῦσι μετὰ νηστείας ὑπηρετεῖσθαι προστάξας. Οὐδενὶ γὰρ οὕτως, ἐρωτηθεὶς ἐφησεν, ὡς ἔλεψεν τὰ τοιαῦτα κατασθένοντα πάθη. Τῷ δικαίῳ Ἀντωνίῳ προσῆλθέ τις τῶν τότε σοφῶν· καὶ, Πῶς διακροτρεῖς, ὦ πάτερ, εἶπε, τῆς ἐκ τῶν βιβλίων παραμυθία; ἐστερημένος; Ὁ δ' Ἀντώνιος, Τὸ ἐμὸν βιβλίον, ὦ φιλόσοφε, ἐφησεν, ἡ φύσις τῶν γεγονόντων ἐστίν· καὶ πάρεστιν, ὅτε βούλομαι, τοῦς λόγου; ἀναγινώσκειν τοὺς τοῦ Θεοῦ. Ἠρώτησέ με τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς καὶ Αἰγύπτιος; γέρων Μακάριος; Τί δὴ ποτε μνησικακοῦντες; μὲν τοῖς ἀνθρώποις, τὴν μνημονευτικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς ἀφανίζομεν· δαίμοσι δὲ μνησικακοῦντες, ἀβλαβεῖς διαμένομεν; Κάμου πρὸς τὴν ἀποκρίσιν ἀπορήσαντος καὶ παρακαλοῦντος τὸν λόγον μαθεῖν, Διότι, φησὶν ἐκεῖνος, τὸ μὲν πρότερον πάθος· παρὰ φύσιν, τὸ δὲ δεύτερον κατὰ φύσιν ἐστὶ τοῦ θυμοῦ. Παρέβαλον κατ' αὐτὴν σταθερὰν μεσημβρίαν τῷ ἁγίῳ πατρὶ Μακαρίῳ· καὶ λίαν ὑπὸ τῆς δίψης φλεγόμενος, ἤτουν ὕδωρ πιεῖν· ὃ δὲ φησὶν, Ἀρκέσθητι τῆ σκιᾷ· πολλοὶ γὰρ ὀδοποροῦντες νῦν καὶ ταύτης· ἐστέρηνται. Ἐἶτα λόγου μου πρὸς αὐτὸν περὶ ἐγκρατείας γυμνάζοντος, Θάρρει, φησὶν, ὦ τέκνον· ἐν ὄλοις εἰκοσὶν ἔτεσιν οὕτε ἄρτου, οὕτε ὕδατος, οὕτε ὑπνου κόρον εἴληφα. Τὸν μὲν γὰρ ἄρτον μου ἦσθιον σταθμῶ· τὸ δὲ ὕδωρ ἐπινοῦν μέτρῳ· τοῖς τοίχοις δὲ ἐμαυτὸν παρακλίτων, μικρὸν τι τοῦ ὑπνου μέρος ἀφήρπαζον. Ἐμνηύθη τιμὴ τῶν μοναχῶν θάνατος τοῦ πατρός. Ὁ δὲ πρὸς τὸν ἀπαγγελλαντα, Παῦσαι, φησὶ, βλασφημῶν. Ὁ γὰρ ἐμὸς πατήρ ἀθάνατός ἐστιν. Ἐκέκτησθαι τις τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγέλιον μόνον· καὶ τοῦτο πωλήσας, ἔδωκεν εἰς τροφήν τοῖς κεινώσιν, ἄξιον μνήμης ἐπιφθεγξάμενος ῥῆμα· Δι' αὐτὸν γὰρ, φησὶ, τὸν λόγον πεπωλῆκα τὸν λέγοντα, Πώλησον σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δεῦς πτωχούς. Ἔστι δὲ τις περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν νῆσος, κατ' αὐτὸ τὸ Βόρειον, πέραν τῆς λίμνης κειμένη τῆς καλουμένης Μαρίας· προσοικεῖ δὲ αὐτῇ μοναχός, τῆς παρεμβολῆς τῶν Γνωστικῶν δοκιμώτατος· ὅστις ἀπεφῆνατο πάντα τὰ πραττόμενα ὑπὸ τῶν μοναχῶν πράττεσθαι δι' αἰτίας πέντε· διὰ Θεόν, διὰ φύσιν, διὰ ἔθος, δι' ἀνάγκην, διὰ ἔργον χειρῶν. Ὁ δὲ αὐτὸς ἔλεγε πάλιν μίαν μὲν εἶναι τῆς φύσεως τὴν ἀρετὴν· εἰδοποιεῖσθαι δὲ αὐτὴν ἐν ταῖς δυνάμεσι τῆς ψυχῆς. Καὶ γὰρ τὸ φῶς τὸ ἡλιακὸν ἀσχημάτιστον μὲν, φησὶν, ἐστὶ· ταῖς δὲ δι' ὧν εἰσβάλλει θυρεῖσι σχηματίζεσθαι· πῆ-

¹ Matth. xix, 21.

Quæ Evagrius in quibusdam libris de ejus temporis monachis de verbo ad verbum scripserit.

Ἐ Necessaryum quoque est, vias eorum qui nobis præierunt, monachorum rite inquirere, et ad eas vitam nostram componere. Multa enim ab eis et dicta et acta sunt præclare. In quibus illud quidam dixit: Aridiorem et minus inæqualem dietam charitati conjunctam, celeriter monachum ad indolentiæ portum ducere. Idem fratrem quemdam, qui subinde noctu pavore turbabatur, spectris liberavit, ægrotis cum jejunii cultu inservire jussum. Non alia enim re facilius, interrogatus respondit, quam misericordia ejusmodi terrores et perturbationes exstingui. Antonium Justum conveniens ex sapientibus quidam: Quomodo, o pater, inquit, in monastica vita perdurare potes, qui consolatione ea quæ ex libris percipitur, careas? At liber meus, o philosophe, Antonius respondit, natura ipsa rerum creaturarum est. In eis cum mihi visum est, oracula Dei legere licet. Interrogavit me aliquando electionis illud vas, senex Ægyptius Macarius, Quid ita injuriarum erga homines memoriam retinentes, vim animæ reminiscendi enecaremus: adversus dæmones autem, cum acceptorum ab eis malorum reminiscimur, detrimentum nullum sentiremus? Cum autem ego, quod responderem, non haberem, atque id discere vellem, rogatus ille: Propterea, inquit, quod prior illa affectio præter naturam, posterior autem secundum naturam iræ est. Adveni aliquando ipso meridionali tempore ad sanctum patrem Macarium; et quod siti admodum arderem, aquam ab eo petii. Et ille: Contentus esto, inquit, umbra. Multi enim viatores et navigantes hac nunc carent. Deinde cum apud eum verba de continentia et temperantia facerem: Confide, inquit, o filii, et bono esto animo. Ego totis annis viginti neque panem, neque aquam, neque somnum ad satietatem cepi. **199** Panem namque meum ad certum libræ pondus comedi, aquam ad constitutam mensuram bibi, et parieti acclinatus exiguam aliquantulum somni partem rapui. Monacho cuidam nuntius venit de patris morte, atque ille ad nuntiantem: Desine, inquit, blasphemare, et impie loqui: Pater enim meus immortalis est. Ex fratribus quidam unicum Evangelii librum in bonis suis habuit: quo et ipso vendito, pretium ejus ad esorientium alimenta dedit, memoria digno verbo illo addito: *Vende ea quæ habes, et da pauperibus*¹. Insula quædam est circa Alexandriam, septentrionem versus, ultra lacum qui Maria dicitur, sita. Habitat in ea monachus Gnosticorum ordinis celeberrimus, qui omnia quæ a monachis gererentur, ob quinque causas fieri dixit: propter Deum, propter naturam, propter consuetudinem, propter necessitatem, propter manuum opus. Idem ipse unam esse dixit.

natura virtutem, ejusque formam in animæ viribus A
effigiari. Nam et lunem solis ait sine forma esse :
formam autem id recipere, per quas penetrat, fe-
nestris. Alius quidam monachus : Propterea, in-
quit, voluptates mihi subtrahō, ut iræ causam et
occasionem præcidam. Scio enim illam semper
propter voluptates oppugnari, mentemque meam
perturbare, et cognitionem ipsam fugare. Ex seni-
bus etiam quidam dixit, Charitatem ciborum et
pecuniarum depositum servare nescire. Idem :
Non scio, inquit, eadem in re his a dæmonibus me
deceptum esse. Hæc ad verbum Evagrius, in eo
libro quem *Practicum* inscripsit, exposuit. Quæ
vero etiam in Gnostico suo dicat, audiamus. Qua-
tuor virtutes, earumque considerationes esse, a
Justo Gregorio didicimus : prudentiam, fortitudi-
nem, temperantiam, et justitiam. Et prudentiæ
quidem officium esse is dixit, considerare et con-
templari, verbis non adhibitis, sanctas et intelle-
ctuales potestates. Has namque a sapientia mani-
festari tradidit. Fortitudinis autem in veritate cog-
nita, etiam si bellum et discrimen tibi pareatur,
constanter perseverare, neque ad res falsas transi-
re. Temperantiæ porro semina a primo agricola
jacta recipere, posteram autem et furtim aspersam
ab adversario sementem rejicere. **200** Justitiæ
vero, juxta dignitatem et commoditatem cujusque
orationem attemperare, vel obscure annuntlando,
vel per ænigmata et ambages significando, vel etiam
aperte indicando, ad simpliciorum utilitatem et prof-
ectum. Veritatis autem columna Basilii Cappadox
dixit ; Cognitionem seu scientiam quæ ab hominibus
provenit, continua meditatio et exercitium adauget :
eam autem quæ gratia Dei contingit, justitia, pla-
cibilitas iræ experta, et misericordia. Et priorem
illam, etiam qui affectionibus obnoxii sunt, obti-
nere possunt ; posteriores vero, qui ab affectionibus
alieni sunt, tantum perspiciunt, qui etiam pre-
cationis tempore mentis suæ lucem eos circumfulgentem vident. Lux illa Ægypti sanctus
Athanasius : Mensam, inquit, Moses ad Borealem
partem statuere jussit. Sciant igitur Gnostici, et qui
scientiæ seu contemplationi operam navant, quinam
adversus eos adversarius spiret, et tentationem
omnem magno sustineant animo, atque alacriter
ad se venientes alimentis foveant. Thmuitarum eccle-
siæ angelus ille Serapion dixit, mentem spiri-
tuali cognitione et scientia imbutam perfecte pur-
gari ; charitatem, flammantes iræ partes curare ;
temperantiam autem, affluentes malas cupiditates
et libidines sistere. De providentia et judicio sem-
per tecum ipse rationes repertas, magnus ille et
doctus doctor Didymus ait, earumque materiam
fac tecum in memoria circumferas ; nam omnes
scire in his hallucinantur. Et doctrinam quidem de
judicio, in varietate corporum, ipsiusque mundi ;
de providentia autem, in moribus atque modis, qui nos a vitiis et ignorantia ad virtutem vel cog-
nitionem ducunt, invenies. » Hæc gustus tantum gratia, ex Evagrii scriptis apposimus.

φυκεν. Ἄλλος δὲ τις τῶν μοναχῶν, διὰ τοῦτο περι-
αιρῶ τὰς ἡδονάς, ἔφη, ἵνα τὰς τοῦ θυμοῦ περιπέφυ-
κτοφάσεις · οἶδα γὰρ αὐτὸν ἀεὶ μαχόμενον ὑπὲρ τῶν
ἡδονῶν, καὶ ἔκταράσσοντά μου τὸν νοῦν, καὶ τὴν
γνώσιν ἀποδιώκοντα. Ἔλεγε δὲ τις τῶν γερόντων,
ὅτι Ἡ ἀγάπη παραθήκας βρωμάτων ἢ χρημάτων
τηρεῖν οὐκ ἐπίσταται. Ὁ δὲ αὐτοῦ, Οὐκ οἶδα, φη-
σιν, εἰς ταυτὸν δις ὑπὲρ δαιμόνων ἀπατηθεῖς. Ἐν
μὲν οὖν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ αὐτοῦ *Πρακτικῷ* ταῦτα
κατὰ λέξιν φησιν Εὐάγριος · οἶα δὲ καὶ ἐν τῷ *Γνω-
στικῷ* αὐτοῦ διέξεισιν, ἀκουσόμεθα. Τέσσαρας
ἀρετὰς καὶ τὰς θεωρίας αὐτοῦ παρὰ τοῦ δικαίου
Γρηγορίου μεμαθήκαμεν εἶναι · φρόνησιν καὶ ἀνδρίαν,
σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην. Καὶ φρονήσεως μὲν
ἔργον ἔλεγον εἶναι τὸ θεωρεῖν τὰς νοεράς καὶ ἀγίας
δυνάμεις διχῶ τῶν λόγων · τοὺς γὰρ ὑπὲρ τῆς σο-
φίας δηλοῦσθαι παραδίδωκεν · ἀνδρίας δὲ τὸ ἐγκαρ-
τερεῖν τοὺς ἀθλοὺς καὶ πολεμοῦμενον, καὶ μὴ ἐμβρα-
τεῦειν εἰς τὰ μὴ ὄντα. Καὶ τὸ παρὰ τοῦ πρώτου
γεωργοῦ δέχεσθαι σπέρμα, καὶ ἀπωθεῖσθαι τὴν
ἐπισπορέα, τῆς σωφροσύνης ἴδιον ἀπεκρίνατο εἶναι.
Δικαιοσύνης δὲ πάλιν τὸ κατ' ἀξίαν ἐκάστου λόγον
ἀποδιδόναι, τὰ μὲν σκοτεινῶς ἀπαγγέλλουσαν, τὰ
δὲ δι' αἰνιγμάτων σημαίνουσαν, τινὰ δὲ καὶ φανε-
ροῦσαν πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀπλουτέρων. Τῆς ἀλη-
θείας ὁ στυλὸς ὁ Καππαδόκης Βασίλειος, Τὴν ἀπ'
ἀνθρώπων, φησὶν, ἐπισυμβαλίνουσαν γνώσιν προσεχῆς
μελέτη καὶ γυμνάσιον κρείσσονα ποιεῖ · τὴν δὲ ἐκ
θεοῦ χάριτος ἐγγινομένην δικαιοσύνην καὶ ἀοργησία
καὶ ἔλεος. Καὶ τὴν μὲν προτέραν δυνατὸν καὶ τοὺς
ἐμπροθεῖς ὑποδέχεσθαι · τῆς δὲ δευτέρας οἱ ἀπαθείς
μόνοι εἶσι δεκτικοί · οἱ καὶ παρὰ τὴν καιρὸν τῆς
προσευχῆς τὸ οἰκεῖον φέγγος τοῦ νοῦ περιλάμπον
αὐτοὺς θεωροῦσι. Τῶν Αἰγυπτίων ὁ ἅγιος φωστῆρ
Ἀθανάσιος, Τὴν τράπεζαν, φησὶ, Μωϋσῆς εἰς τὸ
Βόρειον μέρος στῆσαι προσέταξε. Γνωσκέτωσαν οἱ
Γνωστικοὶ τίς ὁ πνεῦν ἐστὶ κατ' αὐτῶν, καὶ πάντα
πειρασμὸν γενναίως ὑπομενέτωσαν, καὶ μετὰ προ-
θυμίας τοὺς προσιόντας τρεφέτωσαν. Ἔλεγε δὲ ὁ
τῆς Θεμοῦτων Ἐκκλησίας ἄγγελος Σεραπίων, ὅτι ὁ
νοῦς μὲν πεπωκὸς πνευματικὴν γνώσιν, τελείως
καθαίρεται · ἀγάπη δὲ τὰ φλεγμαίνοντα μέρη τοῦ
θυμοῦ θεραπεύει · πονηρὰς δὲ ἐπιθυμίας ἐπιβροῦ-
σας ἱστησὶν ἐγκράτεια. Τοὺς περὶ προνοίας καὶ κρεί-
σεως κατὰ σαυτὸν ἀεὶ γυμναζε λόγους, φησὶν ὁ μέ-
γας καὶ γνωστικὸς διδάσκαλος Δίδυμος · καὶ τούτων
τὰς ὕλας διὰ μνήμης φέρειν πειράθητι. Ἄπαντες
γὰρ σχεδὸν ἐν τούτοις προσπαταῖουσι · καὶ τοὺς μὲν
περὶ κρίσεως λόγους ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν σωμάτων
καὶ τοῦ κόσμου εὐρήσεις, τοὺς δὲ περὶ προνοίας ἐν
τοῖς τρόποις τοῖς ἀπὸ κακίας καὶ ἀγνωσίας ἐπὶ τὴν
ἀρετὴν, ἢ ἐπὶ τὴν γνώσιν ἡμᾶς ἐπανάγουσιν. Ταῦτα
μὲν γέγραπτο ; χάριν ἐκ τῶν Εὐαγγελίου ὑμῶν παρεθέ-
μεθα.

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ.

A

201 CAPUT XLIV.

Μνησία ἐν συνόψει τῶν ζηνικαῦτ᾽ ἀπεριβοήτων ἀνδρῶν · ὡς Θεοῦ προνοία ἀντιρρόπους τῷ μεγέθει τοῦ κλύδωνος τοῦ τότε ὀχρόνος τούτους ἐπήνεγκε.

Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον πολλοὶ καὶ ἄλλοι ἐν τε διαφόροις τόποις, καὶ μοναστηρίοις διέλαμπον θαυμαστοὶ καὶ θεοφιλεῖς ἄνδρες, οὓς ἐν μνησίᾳ τῷ γε νῦν ἔχον ποιεῖν ἔξω τοῦ προκειμένου γενοίμεθα · ἐκάστου τὸν τε βίον καὶ πολιτείαν καὶ ὅσα ἐνήργησαν θαύματα. Εἰ δὲ τῷ σκοπῷ τὰ περὶ αὐτῶν ἀκριβῶς διεϊδέναι, τί τε εἶπον καὶ ἔπραξαν πρὸς τὴν τῶν ἀκούοντων ὠφέλειαν, ὅπως τε καὶ θῆρες αὐτοῖς ὑπετάγησαν, Παλλάδιος ὁ Εὐαγγεῖω μαθητευθεὶς τὰ περὶ αὐτῶν πάντα εἰς ἓν ἀπορῶσας βιβλίον, δριστα διεξῆλθε · καὶ τοῦτω τοῖς βουλομένοις ἐντυγχάνειν προτρέπομεν. Ἐν ᾧ οὐκ ἀνδρῶν μόνων, ἀλλὰ καὶ γυναικῶν βίου ἐφαμίλλως πολιτευσαμένων τοῖς προειρημένοις θεοῖς ἀνδράσιν εὐλαβῶς διεξέρχεται. Ἀλλὰ Εὐάγγελος μὲν καὶ Παλλάδιος ἐπὶ τῆς ἐχομένης ἡνθησαν βασιλείας. Οὗτοι μὲν οὖν ἀσκήταί καὶ τῆς ἀρετῆς ἐπιμελεῖ· φρονιτισταί, κατ' ἕκαστον διέπρεπον τοῦ κατ' αὐτῶν · ἐν δ' ἐπισκόποις Βασιλείου τε ὁ μέγας, καὶ Γρηγόριου δ' αὖθις, ὁ τε θεολόγος, καὶ ὁ τῶν Νυσσαίων φωστῆρ · ὁ μὲν σύσκηνος καὶ σύμπνου· ἐκείνῳ καὶ ἐφ' ἅπασιν συνεργῶν, ὁ δ' ἀδελφὸς ὡς μάλιστα καθεστῶς. Συνήργει δὲ αὐτοῖς καὶ Πέτρος ἀδελφὸς φρονῶν, τοῖς αὐτοῖς πατράσι χρησάμενος οἷς καὶ Βασίλειος καὶ παιδείας μὲν τῆ· οὐραθεν οἷα εἰς τόσον ἦσαν, ἐπίσης· δ' ἐκείνοις τὰς τοῦ βίου μαρμαρυγὰς ἀπέσις. Οὗτοι μὲν ἐν Καππαδοκίᾳ διέλαμπον · ἐν δὲ Πισιδίᾳ Ὀπτιμος, καὶ ἐν τῇ Λυκαόνιῳ ὁ πολὺς Ἀμφιλόχιος· ὑπὲρ τῆς προγονικῆς γενναίας ἀνοιστάμενος πίστει· ἔτι μὲν οὖν τῇ ἔψοῦτο· πρόβολοι, μετ' Ἀθανάσιον, τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως ἦσαν · ἐν δὲ τῇ ἑσπέρᾳ Λάμασος τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἡγούμενος, πολὺ τὸ τῆς ἀληθείας φέγγος ἀπέστειλε · καὶ ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος· τῆς Μεδιολάνων ἐγκεχειρισμένος τοὺς οἴκας · οἱ καὶ πόρρωθεν λαχόντες οἰκεῖν, πυκνὰ τὰ τῆς ἀληθείας βέλη κατέπεμπον. Καὶ ἄλλοι δὲ πλείστοι τὰς ἐσχατίας τῆς γῆς οἰκεῖν ἠναγκασμένοι, οἳ τισιν ἀκοντίοις τοῖς γράμμασι χρώμενοι, τοὺς πολεμίους τῆς Ἐκκλησίας ἠκόντιζον, τοὺς δὲ γησίους ἐστήριζον. Τῷ γὰρ μεγέθει τοῦ κλύδωνος ὁ τῶν ὄλων πρῶτανις ἀντιρρόπου· ἐπεμψε καὶ τοὺς κυβερνήτας · τῶν τε ποικίλων καὶ σφοδρῶ τῶν πολεμίων καὶ στρατηγῶν ἀνάλογον ἀντέταξεν ἀρετῆν · καὶ τῷ ἀκμαίῳ τῆς νόσου ταῖς τῶν καιρῶν δυσχεραίας τὰ ἀλεξίκακα καὶ πρόσφορα ἐπέστησε φάρμακα · φορῶν τοσοῦτων ἀνδρῶν ἐν τε τοῖς πλῆθεσι καὶ ταῖς ἐκκλησίαις, πρὸς δὲ καὶ μοναστηρίοις καὶ ὕρισιν ἀναδείξας. Οὐ ταύτης δὲ τῆς προμηθείας τὰ ἡμέτερα κατηξίωσεν ὁ τῶν ὄλων θεός, ἀλλὰ καὶ ἄλλης μεγίστης κηδεμονίας πρῶτανις ὤρη. Ἐλκύσας γὰρ τὸ Γότθων ἔθνος ἐπὶ Θράκης, τὸν αἰτίον τῆς συγχύσεως κατῆγεν ἐπὶ τὸν Βόσπορον · καὶ περιφανεῖ παραδίδωκεν ἀπωλείαν τὸν κατὰ Θεοῦ μόνου καὶ τῶν ἐκείνου θαρα-

Brevis commemoratio tanquam in summa clarorum eius ætatis virorum, ut eos divina providentia id tempus tanquam scopulos contra immensos fluctus et tempestates iulerit.

Eodem autem tempore multi etiam alii in diversis locis et monasteriis eluxere, admirandi et Dei amantes viri, quos commemorare hoc loco si velimus, et ejusque vitam, mores et acta recensere, ab instituto nostro longe produceremur. Quod si quis accurate ea cognoscere cupiat, quid illi scilicet et fecerint et dixerint ad auditorum utilitatem, atque etiam ut feræ subjectæ eis fuerint, Palladius Evagrii discipulus, qui res eorum in unum collegit librum, optimo exposuit: quem qui volunt, legere possunt. Nam in eo non virorum tantum, sed et mulierum, quæ cum eis, quos diximus, divinis viris morum sanctitate certarunt, vias pie descripsit. Evagrius autem et Palladius, quod proxime secutum est, imperio floruerunt (1). Atque ii quidem monachi sedulique et diligentes virtutis doctores, eo tempore enituerunt. Inter episcopos vero Basilius magnus et Gregorii ambo, Theologus videlicet, et Nyssensæ urbis luminare: alter illius contubernalis, atque in rebus omnibus consentiens adjutor et socius, alter autem frater conjunctissimus. Administer etiam eorum fuit, fraterno proprus animo, Petrus, eisdem quibus Basilius parentibus prognatus, profanis quidem litteris non tantopere imbutus, virtutis autem splendore illis non inferior. Isti in Cappadocia fulsere. In Pisidia autem Optimus, et in Lycaoniæ metropoli magnus Amphilocheus, pro fide a majoribus accepta, fortiter depugnarunt. Et ii tanquam propugnacula sacræ religionis nostræ, in Oriente post Athanasium fuerunt. In Occidente autem, Damasus Romanæ Ecclesiæ præfectus, multa veritatis luce coruscavit: et præterea divus Ambrosius, Mediolanensis antistes: qui quamvis longa locorum intercapedine dissiti essent, multa tamen veritatis tela contra hostes emisere. Insuper et alii plurimi, qui extremas terras incolere coacti fuerant, veluti quasdam sagittas, in Ecclesiæ adversarios epistolas sunt jaculati, et suos simul scriptis confirmarunt. **202** Universitatis namque hujus moderator, adversus tantam fluctuum et tempestatis magnitudinem, rectores quoque e diverso misit egregios: et contra multitudinem et vehementiam hostium, convenientem ducum opposuit virtutem; atque adversus morbum temporum difficultate vigentem, commoda et præsentia exhibuit remedia; qui tantum tantorum virorum in populi multitudine, in ecclesiis atque in ipsis monasteriis et montibus, proventum dedit. Nec eo tantum modo rerum universarum Deus rebus nostris consulere est dignatus, sed et alterius maximi beneficii procurator atque conciliator esse v sus est (2). Pertracta namque Gothorum gente in Thraciam, auctorem etiam turbæ et confu-

(1) Post Valentis mortem. Socrat.

(2) Sozom. lib. vi. cap. 55.

sionis ad Bosphorum adduxit, atque in apertam eum tradidit perniciem, qui adversus solum Deum atque illius ministros bellum gerere noverat: exitiosum dico Valentem. Id quomodo sit factum, ubi prius unum ejus nefarium scelus exposuero, dicam, et ad finem ejus progrediar. Ac de eis qui juxta ecclesiae sanctiones philosophati sunt, hæc pro eo atque potui, dixi.

CAPUT XLV.

De interitu Græcorum idololatrarum, propter oracula quaedam litteris distincte designata, initio facto a littera θ usque ad δ. De astronomia, et Themistio philosopho: et quibus is verbis Valentem lenierit, ut de persecutione nonnihil remitteret.

Qui vero Græcam superstitionem sequebantur, et qui natalibus præclari erant, fere talem ob causam interiire. Qui inter eos excollebant, quod tantâ incrementa capere ecclesias nostras et Christianismum viderent, eamque rem indignabundi ægre ferrent, consilium cepere, oraculis atque aliis quibusdam incantationibus, quis in Romano imperio Valenti successurus esset, cognoscendi. Et tripode e lauro facto, verbisque et evocationibus quibusdam, ut fieri in talibus mos est, peractis, quod volebant effecere: ut scilicet litterarum, machinis quibusdam tripodis et oraculi eas ordinantibus (1), collectione, imperatoris nomen appareret. Et cum hiantes ad Theodorum respectarent, qui in imperiali aula stipendia sciebat, superstitione quidem Græcum, doctrina autem et philosophia probe eruditum, quoniam litterarum compositio ordine suo usque ad D pertigerat, 203 et Valentis in imperio successorem indicarat, oraculum philosophos ita in fraudem et imposturam adduxit, ut quamprimum Theodorum imperaturum esse opinarentur. Ea res ubi ad Valentem est delata, perinde atque vitæ ejus insidiæ structæ essent, non moderate ea ferens, palam impatientiam præ se tulit. Itaque indignatus, et Theodorum et tripodis illius artifices cepit: atque hos quidem supplicio ignis inhumanissime affecit, Theodorum autem capite multavit. Idem vero per omnem imperii ejus ditionem in philosophos est animadversum. Nec in eos tantum, verum etiam in eos qui vestitu eorum uterentur. Cujus periculi metu etiam si quis alii studio vacaret, sumbriato pallio non utebatur, ne in suspicionem, operam eum navare sacrificiis et oraculis, veniret. Ego quidem utrosque stultitiæ condemnarim, tum imperatorem ipsum, qui eo iræ et inhumanitatis processerit: tum philosophos, qui per audacem temeritatem atque cupiditatem rem philosophia minime dignam aggressi sint. Ille enim stoliditate plenus, cum se successorem sublaturum esse existimaret, neque inquirentibus, neque ei de quo oraculum editum erat parcendum duxit (2).

(1) Fuit litterarum ordo θεοδ. Ordinavit autem eas mendacii et credis auctor Satanus.

(2) Ac si certa immutabiliaque essent, quæ semel ex astrorum cursu collecta censuissent, statuere

Α πευτῶν εἰδῶτα στρατεύειν· Οὐδένα λέγω τὸν ἀλιτήριον. Ὅπως δὲ γέγονε, μίαν αὐτοῦ πρότερον ἀνοσιουργίαν εἰπὼν, ἐπὶ τὸ τέλος αὐτοῦ βαδιοῦμαι. Περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ τοὺς Ἐκκλησίας θεσμούς φιλοσοφῶντων ἐπ' ὅσον μοι δυνατόν τσαυτὰ διέλαθον.

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ΄.

Περὶ τῆς ἀπωλείας τῶν Ἑλληνιστῶν διὰ τὴν αἰτίαν τῶν κατασκευῶν γραμμασι χρησίων, ἀρχομένων ἀπὸ τοῦ θ στοιχείου ἄχρι τοῦ δ· καὶ περὶ φιλοσοφίας, καὶ Θεμιστίου τοῦ φιλοσόφου. Ὅλα οὗτος εἰπὼν Οὐάλεντι, μικρὸν ἐκείνῳ τοῦ εὐώκειν ἀνέσχεν.

Τῶν δ' Ἑλληνιστῶν καὶ τῶν ὅσοι γένους ἐπιστήμου ἦσαν, σχεδὸν διεφάρησαν, αἰτίαν σχόντες τοιάνδε· οἱ γὰρ προῦχειν ἐν τούτοις νομίζοντες τὴν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τόσον ἀβῆσιν ὀρώντες, δυσχεραίνοντες ἦσαν· καὶ λίαν ἀσχάλλοντες, βουλὴν ἔπραττον, ὥστε μαντείας καὶ τισιν ἄλλαις ἐπασιδαίς μαθεῖν, ὅς ἄρα μετὰ Οὐάλεντα τῆς Ῥωμαίων ἡγήσοιτο. Καὶ δὴ τρίποδα ξύλινον δάφνης πεποιημένον κατασκευάσαντες, τὸ πρὸς βουλῆς ἐξετέλεσαν. Ἐπικλήσεις γὰρ καὶ λόγους οἷς ἐκεῖνοις ἔθος ποιεῖν, συλλογῇ γραμμάτων τοῦ τρίποδος μηχανήμασι κατὰ στοιχείον συνθεμένων, τοῦνομα τοῦ βασιλέως συλλαβεῖν ἐπειρώντο. Καχνηόσι δὲ αὐτοῖς πρὸς Θεόδωρον, ἀνδρα τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις στρατευομένων, Ἑλληνα μὲν τὴν θρησκείαν, λόγου δὲ καὶ φιλοσοφίας ἡμμένων, ἐπεὶ μέχρη τοῦ δέλτα κατὰ συνθήκην τῶν στοιχείων σύνταξις ἦκε, καὶ τὴν προσηγορίαν ὑπέφαινε τοῦ μετ' Οὐάλεντα ἄρξοντος, εἰς φρονάκην ἦγε τὸ μαντεῖον τοὺς φιλοσόφους· καὶ ὅσον οὕτω Θεόδωρον ἄρξεν ἕποντο. Ἐπὶ δ' Οὐάλη ἡ ἐπιχειρήσις ἐγνωρίζετο, ἅτε δὴ πρὸς ζωὴν ἐπιβουλεύεις, οὐ μετρίως ἔφερε τὸ γενόμενον· καὶ δῆλος ἦν οὐκ ἀνεκτῶς ἔχων. Σφόδρα δὲ χαλεπήνας, τὸν τε Θεόδωρον καὶ τοὺς τρίποδος τεχνίτας συνέχευε. Καὶ τοὺς μὲν πυρὶ ἀπανθρώπως ἐκόλασε, Θεόδωρον δὲ ἀφῆρτε τὴν κεφαλὴν. Ἐπίσης καὶ οἱ ἀνὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν χώραν φιλοσοφούντες ἐφείροντο· οὐ μόνον δ' ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐσθῆτι μόνῃ τῇ ἐκεῖνων ἐχρώντο. Τῷ δέει δὲ τοῦ κινδύνου οὐδὲ ἄλλως τις ἐπιτηδεύων κροκωτῶ ἐχρῆτο τρίθωιν, ὡς ἂν μὴ δι' ὑπονομίας γένοιτο, τὴν σχολὴν περὶ τελευτῆς καὶ μαντείας ἔχων. Ἐγὼ δ' ἂν μοι δοκῶ καὶ ἀμφοτέρων πολλὴν καταγινώσκων εὐήθειαν· τοῦ τε γὰρ βασιλέως τῆς ἐπὶ τόσον ὀργῆς καὶ ἀπανθρωπίας, καὶ τοὺς φιλοσόφους τῆς ἄγαν προπετείας τε καὶ ἐφέσεως, καὶ τῆς μὴ κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιχειρήσεως. Ὅ μὲν γὰρ εὐήθειας ἀνάπλεως ὦν, ἀναίρησιν ἔστο τὴν μετ' αὐτὸν βασιλεύσαντα· καὶ οὕτε τῶν ζητούντων, οὕτε περὶ οὗ ἐμαντεύοντο φειδῶ τινα ἔσχεν· οἱ δ' ὡς ἐπ' αὐτοῖς ὄν βασιλεία καθαιρεῖν, καὶ αὐθις ἐγείρειν, εἰς τόσον ὀτ' ἀνοίας προήχθησαν. Ὡς δὲ

eos conveniebat, quicumque tandem is esset, cui sinera successionem destinassent, cum superstitem fore (Sozom. lib. vi, cap. 35).

ἐγὼ τινος ἤκουσα, οὐδὲ τῶν ὁμωνύμων ἐκεῖνῳ Ἀ
 ἐχόντων τινὸς Οὐάλης ἐφείσατο, οὔτινες τῶς ἦσαν
 ἐπίσημοι, ἐκ τε τῆς αὐτῆς προσηγορίας ἢ καὶ
 ὁμοίας, ἀπὸ τοῦ Θῆτα δ' ὅμως τὴν ἀρχὴν ἐχούσης.
 Καὶ τοίνυν Θεόδοτοι καὶ Θεόγνωστοι, καὶ Θεοδότιοι
 καὶ Θεόδουλοι ἀπακτίσθησαν· ἐν οἷς καὶ τις Θεοδο-
 σίολος, ἀνὴρ τῶν ἐπισήμως στρατευομένων, εὐπα-
 τρίδης, ἐξ Ἰσπανίας ἔλκων τὸ γένος. Πολλοὶ δὲ τῷ
 δεῖι κατεπτηχότες, καὶ τὰς ἐξ ἀρχαίου κλήσεις, ἃς
 οἱ γονεῖς αὐτοῖς ἐχαρίσαντο, ἀπηρνούοντο, μετατιθέ-
 μενοι διὰ τὸ τοῦ καιροῦ δυσχερεῖς. Ἐμοὶ δὲ πρὸς
 τοὺς φιλοσόφους τοσαῦτα ῥητέον· Ἐἰ μὲν, ὦ οὐ-
 τοι, τῇ τῶν ἀστρων φορᾷ τὰ τοιαῦτ' ἐλογίσεσθε,
 ἐχρῆν προσδοκᾶν τὸ ἐσόμενον· εἰ δὲ τῆς Θεοῦ βου-
 λῆς ἤρτηται, εἰς τί τὸ περιεργάζεσθαι; Οὐ γὰρ ἐστι
 προγνώσειν καὶ σπουδῇ ἀνθρωπείνῃ τὸ δόξαν εἰ-
 δέναι Θεῷ. Εἰ δὲ που καὶ τοῦτ' ἐξὴν εἶναι δοξημένον,
 οὐ δῆπου καλῶς εἶχεν, ἀνθρώπους γε ὄντας, εἰ καὶ
 πάντων σοφία διαφέροντας, ἀμεινόν τι Θεοῦ βου-
 λεύεσθαι. Εἰ δ' ἀπλῶς οὕτω τῇ ἐφέσει τῆς περὶ τὸ
 μέλλον εἰδήσεως ἀλογίστως· ἐπὶ τὸν προφανῆ κίνδυ-
 νον ἤλασθε, τοὺς ἐκ πολλοῦ καθέντας Ῥωμαῖοις νό-
 μους ὑπεριδόντες, πάντως καὶ συγγνώμης ὡς πορ-
 βωτέρω δρωῦντες ἐλάθετε. Καίπερ ὀπηνίκα τὸ ἐλλη-
 νίζειν καὶ θύειν ἀκίνδυνον ἦν, τῶς ταυτὰ τῷ πάλαι
 καθ' ἑμᾶς Σωκράτει φρονήσαι ἐχρῆν· δεῖ πρὸς δι-
 κην τὸ κύνειον μέλλων πίνειν, ἐξὴν σώζεσθαι, αἰδοῦ
 νόμων καθ' οὓς ἐτάραξεν, καίπερ πρὸς ἰσχύος ὄν, τὸ
 δεσποτικόν οὐ διέδρασεν. »

Conjecistis, admisisse vos, quod venia prorsus dignum non sit, facinus ignorastis. Atque equidem
 idem vos tum sentire oportuit, quod Socrates vester sensit : qui iniquo iudicio circumventus,
 aconio epoto moriturus, cum incolumis esse, et e carcere profugere posset, reverentia legum, sub
 quibus educatus fuerat, id non fecit. »

Ἄλλ' ὅπως μὲν ἕκαστος δόξης περὶ ταῦτ' ἔχει, C
 φρονεῖτω τε καὶ λεγέτω. Οὐάλης δ' ἐτι πρὸς τῇ παρ'
 Ὀρόντῃ διατρίβων Ἀντιοχείᾳ, ἐπέτριβεν τοὺς ἐτέ-
 ρως ἢ ὡς αὐτῷ ἐδόκει περὶ τὸ Θεῖον δοξάζοντας, καὶ
 ἀνακράτος ἐξηλαυεν· ἕως οὗ Θεμιστιος ὁ φιλόσοφος
 τὸν προσφωνητικὸν αὐτῷ ἀναγνούς, λόγον, τοῦ χα-
 λεπαίνειν οὕτω μετρίως ἀπέπαυσε. Παρήγει γὰρ ἐν
 αὐτῷ μὴ ξενίζεσθαι τὴν διαφωνίαν τῶν ἐκκλησια-
 στικῶν δογμάτων, πολλῶ τῶν παρ' Ἑλλήσι μείω γε
 οὔσαν· παρὰ γὰρ ἐκείνοις ὑπὲρ τὰς τριακοσίας εἶναι
 δόξας, κἀντεῦθεν καὶ πλείστην εἶναι συμβαίνει τὴν
 διαφορὰν ἐν πλήθει δόξης. Ἐπεὶ τοι γὰρ καὶ Θεῷ
 φίλον ἔλεγεν ἰσως τὸ μὴ πρόχειρον εἰς γνῶσιν εἶναι·
 διάφορόν τε πᾶσιν ἔχεισθαι δόξαν, ὅπως ἕκαστω
 μᾶλλον δέος ἐνεῖη τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς γνώσεως,
 λογιζομένῳ πηλίκος ἂν εἴη καὶ οἶος, οὗ μετρίως
 ἐφίκατο. Ἐκ τοίνυν τῶν τοιούτων τοῦ φιλοσόφου
 λόγων μετρίωτερος γανόμενος, οὐ πάνυ χαλεπαίνων
 ὡς πρότερον, τὰς κολάσεις ἐπέτηγεν. Οὐ μὴν παντε-
 λῶς ἔληγε τῆς ὀρμῆς· ἀλλ' ἀντὶ θανάτου ἐξορίαν
 ἐπέτιθει τοῖς ἰεραῖσιν λαχοῦσιν· ἄχρις οὗ κοινῶν
 φροντίδων ἐπιφορὰ γενόμεναι ἀπησχόλησαν τὴν περὶ
 τὰ τοιαῦτα σπουδῆν.

disset, non usque adeo ut antea succensebat, nec

Hi autem perinde atque in eis situm esset, ut impe-
 ratorem vel exactorarent, vel denuo constituerent,
 ad tantam sunt dementia producti. At Valens, ne
 mihi prorsus eorum qui Theodoro cognominatis,
 per eamdem aut similem etiam quæ a litteris Theo-
 initium sumeret, appellationem, et aliquatenus tum
 celebres essent, pepercit. Itaque, Theodoti, Theo-
 gnosti, Theodosii, et Theoduli necati sunt : in
 quibus etiam Theodosiolus quidam fuit, vir magna
 militiæ gloria, ex Hispania, ubi claro loco natus
 fuerat, genus trahens. Multi etiam metu territi,
 vetera sua nomina a parentibus ipsis imposita ab-
 negarunt, eaque aliis, temporum periculosa diffi-
 cultate adducti, commutarunt. Mihi vero cum phi-
 losophis istis ita expostulare libet : « Quod si, o viri
 boni, ex astrorum cursu talia colligitis, expectare
 vos quod futurum erat, oportebat. Sin ex consilio
 divino ista pendent, quid curiositate ista et inani
 opera vestra opus erat? Fieri enim non potest, ut
 præcognitione et studio humano, id quod Deo pla-
 citum statutumque est, investigetur. 204 Atque
 ut vobis id facere licuisse donemus, non scitum
 sane fuit, homines vos quamvis sapientia omnibus
 præstantes, melius quidquam Deo ipso statuere.
 Si vero temere ita futurarum rerum cognoscenda-
 rum cupiditate, vos præter rationem, in apertum
 discrimen, legibus, quæ jamdudum a Romanis, cum
 Græcam superstitionem sequi, et diis sacrificare
 liberum erat, sunt lætæ, contumaciter violatis,

vestre sensit : qui iniquo iudicio circumventus,
 e carcere profugere posset, reverentia legum, sub

Sed quisque hac de re, ut sibi visum est, et
 sentiat, et loquatur. Valens sane Antiochiæ ad
 Orontem adhuc degens, eos qui aliter quam ipsi
 videretur, de Deo sentirent, affligere, et modis om-
 nibus persequi et ejicere pergebat : donec The-
 mistius philosophus eam quam ad illum orationem
 scripserat, recitavit ; qua ut indignationem et tu-
 multuationem eam temperaret, effecit. Cohortatus
 enim eum est, ne admiraretur tanquam in re nova,
 quod aliqua esset in ecclesiasticis dogmatibus dis-
 sensio : eaque minor longe, quam apud Græcæ
 superstitionis cultores. Apud (1) illos enim supra
 trecentas esse opiniones : in quarum tanto numero,
 plurimas etiam dissensiones esse contingat. Et for-
 tasse gratum id esse Deo dixit, quod non facile
 esset ad cognitionem ejus venire, proindeque va-
 riam omnes de eo conciperent opinionem : ut eo
 magis illum quisque vereatur, quo minus cognitio-
 nem ejus, quæ incomprehensibilis est, percipiat :
 secum ipsæ considerans, qualem et quantum eum
 esse oporteat, cujus tenuem saltem ac mediocre
 notitiam sit assecutus. Quapropter ejus philosophi
 oratione adductus, cum se ad moderationem de-
 supplicii et cruciatibus sæviebat. Neque tamen

(1) Sozom. eod. cap. 36.

omnino a cœpto destitit, sed pro pœniis capitalibus exsilium episcopis et sacerdotibus imponebat: quoad usque graves de republica curæ, quominus rebus ejusmodi vacare posset, effecere.

205 CAPUT XLVI.

De Mavia Arabie regina, ut ea bellum contra Romanos cepit, ac mox cum iisdem pacem sanxerit: et de Mose primo Arabum episcopo.

Cum namque Sarracenorum (1) princeps diem suum obliisset, et fœdera cum Romanis aliquando inita, rupta essent: Mavia (2) illius conjux, res ejus gentis administrans, Phœniciam, et Palæstinam, et oram ad Ægyptium vergentem, quæ Nilum adverso flumine navigantibus, regione quæ Arabica dicitur, ad sinistram est, invasit atque vastavit. Bellum id quamvis a femina illatum, haudquaquam facile fuit. Nam eam cum Romanis maximam, et haud scio an alias majore fortitudine, pugnam commisisse dicunt. Res sane ad eum metum pervenit, ut copiarum militarium dux in Phœnicia, Orientalis exercitus ducem ad auxilium sibi ferendum evocarit. Atque ille vocationem talem, hostium scilicet contemptu, risit; et rem ita instituit, ut qui eum vocaverat in acie non esset, sed a pugna segregatus spectator tantum ejus esset. Verum prælio commisso, et Mavia strenue resistente, Orientis dux cum suis in fugam versus, vix tandem a Palæstinis et Phœnicibus militibus servatus est. Eorum enim præfectus ubi illum subinde se convertentem fugere vidit, stultum esse putavit, extra pugnam ita consistere, uti ei mandatum fuerat. Proinde signis illatis, cominus cum Arabibus est congressus. Ita factum, ut ille tempus fugiendi in locum tutum haberet: ipse vero sensim se recipiens, atque etiam terga vertens, tela emitteret, et hostes ingruentes jaculis submoveret. Quæ res a multis diu est memorata, ab ipsis etiam Sarracenis carminibus celebrata. Et quia bellum hoc magnum et grave Romanis imminabat, legatos ad Maviam de pace mittendos esse visum est. At illa primum pacis conditiones cum Romanis superbe rejectit. Ubi vero doctrina sacrorum nostrorum est initiata, pacem ita recepit, si Moses, qui tum in vicina solitudine philosophice degebat, episcopus ditionis suæ populorum consecraretur: vir virtute, et vitæ sanctioris severitate, prodigiisque et signis multis illustris. 206 Quod ubi ita fieri debere Imperator eis significavit, quibus ea imperii pars curanda commissa fuerat, Moses assumptus, et ad Lucium qui eo tempore Alexandrinæ Ecclesiæ episcopatum administrabat, ut ab eo consecraretur, adductus est. Ibi ille ad eum palam et libere in præsentia omnium: « Abstine te, inquit; indignus enim sum, qui nomen et honorem episcopi obtineam. At si nutu suo me ea dignitate dignatur Deus, testem illum facio, nunquam te mihi manus impositurum esse, quas cruore et tæbe sanctorum virorum conspurcasti. » Lucius, non recte illum

(1) Theodoretus habet, *Ismaelitarum*, lib. iv, cap. 25.

A

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΓ'.

Περὶ Μανίας τῆς ἐξ Ἀράβων ὕπως μετὰ Ῥωμαίων μάχην ὄρασα, αὐθὶς ἐπὶ σπονδὰς ἐχώρει· καὶ περὶ τοῦ πρώτου ἐπισκόπου αὐτῶν Μωσέως.

Καὶ γὰρ τοῦ Σαρακηνῶν κατάρχοντος τεθνηκότος, οἱ πρὸς Ῥωμαίους σπονδαὶ διελύοντο. Καὶ δὴ Μανία ἡ αὐτοῦ γαμετὴ τὴν τοῦ θεοῦ ἐπιτροπὴν ἔχουσα, Φοινίκην τε καὶ Παλαιστίνην καὶ τὰ πρὸς Ἀἴγυπτον ἐξ εὐωνύμων τοῖς τὸν Νεῖλον ἀναπλέουσι κατὰ τὸ Ἀράβιον καλούμενον κλίμα ἐπιούσα, ἐδῆου. Ὁ δὲ πόλεμος, οὐχ ὡς παρὰ γυναικὸς δῆθεν ἐσκευασμένος, βῆδισ ἦν· καὶ γὰρ φασὶ μεγίστην τε καὶ καρτερὰν, εἴπερ ποτὲ, καὶ τυτὴν συβράγῃναι τὴν μάχην Ῥωμαίοις· καὶ ἐς τόσον θεοῦς ἔλθειν, ὡς καὶ τῶν κατὰ τὴν ἑω ταγματῶν τὸν ἐξηγούμενον σύμμαχον τὸν ἐν Φοινίκῃ στρατηγὸν μετακαλέσασθαι συλλαβεῖν. Τὸν δὲ γελᾶσαι μὲν τὴν κλήσιν, καὶ ἀπομαχῶν γενέσθαι συμβουλεύσαι τὴν κεκληρία· τῆς δὲ παρατάξεως γενομένης Μανίας ἀντιστρατηγούσης τραπῆναι τὸν τῶν ἀνατολικῶν ἐξηγούμενον, καὶ μόλις διασωθῆναι παρὰ τῶν Παλαιστινῶν καὶ τῶν ἐν Φοινίκῃ στρατιωτῶν. Ἐπεὶ γὰρ οἶδεν ἐκεῖνον φεύγοντα προστροπέδην, ἔξω μάχης ἐστάται, ὡς περ ἦν προστεταγμένον, εὐθεὺς ᾤετο. Καὶ δὴ προσβαλὼν, κατὰ στόμα προσυπήντα τοῖς Ἀραβῶν τῷ δὲ καιρῶν ἐδίδου φεύγειν ἐν ἀσφαλεῖ. Αὐτὸς δὲ ἡρέμα ἀναχωρῶν, ἀρξίει καὶ φεύγων τὰ βίβλη, καὶ τοῖς πολεμίοις εἰσπρόχροντας, τοῖς βέλεσιν ἀπεκρούετο· ἃ δὴ καὶ πολλοὶς ἐπὶ μακρὴν διὰ μῆνης ἦσαν Σαρακηνῶν δὲ καὶ ἐν μέλεσιν ἦδον. Σφοδρὰς δὲ τῆς μάχης ἐπιχειμένης, θεῖν ἐδίκει προσβαίειν ὑπὲρ εἰρήνης πρὸς Μανίαν ποιεῖν. Τὴν δ' ὑπερφρονούσαν, τὰ μὲν πρῶτα μὴ καταδίχεσθαι τὰς Ῥωμαϊκὰς σπονδὰς· τὰ ἡμέτερα δὲ μυθεῖσθαι, ἐς ἕστερον διέξασθαι, εἶπε καὶ ὁ τηλικῶδ' ἐν τοῖς πέλας ἑρήμοις φιλοσοφῶν Μωσῆς· ἐπίσκοπος, τοῖς ὑπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς χειροτονηθεῖν, ἀνὴρ ἀρετῆ καὶ ἀκριβεῖα βίου, σημείοις καὶ τέρασιν πολλοῖς διαλάμπων. Τοῦ δὲ βασιλέως μηνύσαντος οἷς ἐπιτέτραπτο ἡ τῶν ἐνθάδε ἡγεμονία, συναλαμβάνετο Μωσῆς, καὶ ἐπὶ χειροτονίαν παρὰ τὸν τηλικῶτα τὴν Ἀλεξάνδρου λαχόντα Λούκιον ἤγετο. Ὁ δὲ παρῶσις πάντων, « Ἐπίσκοπε, ἔφη· οὐ γὰρ ἀξίως ἔχω, ὄνομα καὶ τιμὴν ἀρχιερωσύνης κληροῦσθαι. Εἰ δ' ἄρα μοι καὶ ἀναξίως ἔχοντι τοῦτ' ἐπινοεῖο θεός, τοῦτον ἐπιμαρτύρομαι ὡς οὐκ ἄρα μοι τὰς σὰς αὐτὸς χεῖρας ἐπιβαλεῖς, αἵμασι καὶ λύθροις πεφυρμέναις ἄγιων ἀνδρῶν. » Πρὸς δὲ ταῦτα ὁ Λούκιος μὴ ὅσα ποιεῖν ἔλεγε, πρὶν μαθεῖν τὴν ἐκεῖνον πίστιν, ἀποσειόμενον. Εἰ δὲ λόγος διὰ βολῆς, κριτὴν γενέσθαι, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἀκούειν προὔτρεπτο. Μωσῆς δὲ, « Ἀλλὰ σαφῆ τὴν σὴν πίστιν δείκνυσθαι ἢ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ὑπερορῶν, καὶ ὅσοι ἐν μετάλλοις πικρῶς τὸ ζῆν διανύουσι. Καὶ γε σὺ ἐκεῖνα, οἶμαι, Χριστοῦ γνω-

(2) Mavia filiam suam Victori Romano luci patris collocat.

ρι:ματα οίει, & παντάπασιν άλλοτρίως πρὸς Χριστόν ἔχει, καὶ πρὸς τοὺς ἑθῶς δοξάζοντας τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα δὲ λέγων ἐπὶ μῦστο, μὴ ἂν ὑποσχέιν ποτε τὴν χάραν Λουκίῳ. Καὶ δὴ οἱ τῶν Ῥωμαίων ἠγεμόνες παραιτησάμενοι Λουκίον, πρὸς τοὺς ἐν φυγῇ ἦντας τῶν ἐπισκόπων τὴν Μωσῆν ἀγούσιν· ἐξ ὧν τὸ χρίσμα τῆς ἱεραρχίας λαθὼν, περὶ τοὺς Σαρακηνοὺς ἦλθε· καὶ τὰ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ ἐκείνων διαλυσάμενος, θεοφιλῆ τὴν ἱεραρχίαν ἐτέλει· καὶ λίαν βραχεῖς εὐρώ, σχεδὸν πάντας Χριστιανίαι παρσεκυάσατο. Ἡ δὲ Μαυτα εἰρήνην τοῦ λοιποῦ ἔγχε Ῥωμαίοις, ὡς καὶ θυγατέρα αὐτῆς Βίκτορι τῷ στρατηλάτῃ κατεγγυῆσαι. Τσαῦτα καὶ περὶ τούτων.

unctione accepta, ad Sarracenos transiit : et pacificatione rebus inter eos et Romanos compositis, pie sancteque episcopatum administravit; et cum paucos ibi Christianos reperisset, omnes prope ad religionem nostram pertraxit. Mavia autem deinceps pacem cum Romanis habuit, adeo ut filiam suam Victori duci in matrimonium collocarit. Hæc hactenus.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ΄.

B

CAPUT XLVII.

Περὶ τοῦ γένους τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ Ἀγαρητῶν, εἰτούν Σαρακητῶν, πόθεν τὴν ἀρχὴν ἔσχον, καὶ ὅπως τὸν Χριστιανισμόν παρεδέξαντο.

De Ismaelitarum et Agarenorum sive Saracenorum gente, unde initium sumpserint, et quomodo Christianismum susceperint.

Τὸ δὲ τῶν Σαρακητῶν φύλον, τὰ μὲν πρῶτα τὴν τοῦ Ἰσμαὴλ προσηγορίαν λαθὼν, πατρὶς δὲ οὗτος τοῦ Ἀβραάμ, Ἰσραηλίται ἀπὸ τοῦ προπάτορος ὀνομάζοντο τοῖς ἀρχαίοις· ἀποτριβόμενοι δ' ἐκείνοι τὸν ἐκ τοῦ νόθου μῶμον, καὶ τῆς δουλείας τὸν ἐλεγχον (δούλη γὰρ ἦ ἡ μήτηρ ἐκείνων Ἀγάρ), Σαρακηνοὺς σφᾶς αὐτοὺς μᾶλλον ὀνόμασαν, ὡς ἀπὸ Σάρρα; δεθεὶν καταγόμενοι τῆς γαμετῆς Ἀβραάμ. Ἐκείθεν δὲ τὴν τοῦ γένους σειρὰν ἔλκοντες, ἐπίσης; Ἑβραίοι; ὡς ἐπίπαν τὴν πολιτείαν αὐχοῦσι· τὴν τε γὰρ περιτομὴν ὡς ἐκείνοι ἀσπάζονται, καὶ τῶν ὕλων κρεῶν ἀπέχονται· καὶ πολλὰ ἔθιμα ἐκείνων φυλάττειν σπουδάζουσιν. Εἰ δὲ μὴ διόλου ἐπίσης πολιτεύονται, ἢ τῷ χρόνῳ δοτέον, ἢ καὶ τῇ ἐπιμειλίᾳ τῶν περιεκύκλιω ἔθνῶν. Καὶ γὰρ Μωσῆ; πολλῶν χρόνων ὑπεροπὴν γεγωνῶς, τοῖς ἐξ Αἰγύπτου διαφυγοῦσιν ἐνομοθέτει. Οἱ δὲ πρόσοικοι τούτων, ὅλα δεισιδαίμονες, τὴν ἐξ Ἰσμαὴλ πατρικὴν ἀγωγὴν διέφθειραν· καθ' ἣν μόνην οἱ ἐξ ἀρχαίους Ἑβραίοι ἐπολιτεύοντο, πρὸ τῆς Μωσαέως νομοθεσίας ἀγράφοις κεχηρημένοι τοῖς ἔθεσι. Καὶ σέβας ἐπίσης τοῖς ὁμόροις ἐνεμον, παραπλησίως τιμῶντες καὶ ὀνομάζοντες διαίμονας· καὶ τῷ ὄργισκέυειν τοῖς πέλας ἐπίσης σαφῶς ὑπέφαινον τὴν τῶν πατέρων νόμον παραποίησιν. Ὅλα δὲ φιλεῖ, τῷ πολλῶν χρόνῳ τὰ μὲν ἢ λήθη ἀπέκρυπτε, τὰ δ' ἐπρέκεισε. Ἐἴτα τῶν τινες αὐτῶν Ἰουδαίοις συγγεγονότες, ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἔσχον, ἀνεδιδάσκοντο, καὶ ἐπὶ τὸ συγγενὲς αὐθις ἀνέτρεχον, καὶ πάλιν τοῖς Ἑβραίοις ἔθεσι καὶ νόμοις ἐχρήσαντο. Ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ ἔτι σχεδὸν οἱ πάντες Ἰουδαϊκῶς ζῶσιν. Οὐκίνο δὲ πόρρω τῆς Οὐάλεντος ἀρχῆς καὶ τὰ Χριστιανῶν ἐτελέσθησαν, μετασχίντες τῆς θείας χάριτος, τῶν προσοικούντων αὐτοῖς ἱερῶν καὶ ἀσκητῶν εἰς τοῦτο δὴ ποδηγούντων, οἱ ταῖς ὁμόροι; τῶν ἐρημιῶν ὁσίως φιλοσοφοῦντες, τῷ καλῶς βιοῦν καὶ

Porro Sarracenorum gens primum cognomine ab Ismaele accepto, qui Abrabæ filius fuit, Ismaelitæ ab antiquis, de primi eorum parentis appellatione, vocati sunt. Ut autem maculam illegitimi ortus, et servitutis notam (serva enim fuit mater illius Agar), a se amolirentur, Sarracenos se ipsos nominarunt, 207 perinde atque a Sarra Abrahæ conjuge stirpem ducerent. Cæterum seriem generis inde trahentes, eodem cum Judæis vivendi more utuntur. Nam circumcisionem ita ut illi colunt, et a suillis carnibus abstinent, multaque præterea illorum instituta servant. Quod si non ex omni parte juxta illorum ritus vivunt, aut tempori id ascribendum est, aut finitimorum populorum, qui se eis immiscuere, confusione. Moses etenim, qui longo post tempore exstitit, profugis tantum ex Ægypto Judæis leges dedit. At gentes istis vicinæ, idolorum addictæ superstitioni, patrios eorum mores ab Ismaele acceptis, quibus antiquitus Hebræi usi sunt ante Mosæ legum promulgationem, non scripto jure, sed recepta tantum consuetudine viventes, corrumpere: eundemque eis quem ipse haberent, religionis cultum tradidere. Proinde factum, ut illi pariter cum vicinis populis, dæmones et nominarent et colerent: atque ejusmodi depravata religione, aperte patriarum legum præse ferrent depravationem et transgressionem. Atque uti fieri solet, tempus longum ritus quosdam oblivione suppressit: quosdam autem ut colerentur, reliquos fecit. Deinde vero cum quidam ex eis cum Judæis commercium haberent, ab illa unde orti essent, didicere, et se rursus cognationi suæ adjunxere, Hebræorum moribus et legibus denuo videntes. Atque ex eo tempore etiamnum omnes fere Judaico ritu vivunt. Verum non ita diu

ante Valentis imperium, Christianorum quoque sacris sunt operati, ubi divinæ gratiæ participes facti sunt, finitimis episcopis et monachis eos ad id ducentibus, qui in propinquis solitudinibus sancte viventes, morum integritate, factisque admirandis egregiam obtinebant famam. Quo tempore tribum quendam apud eos omnem ad Christi religionem transisse ferunt, cum Zacomus ejus tribunus baptismi gratiam suscepisset, per causam et occasionem ejusmodi. Carebat is liberis, ætate jam senescens: et cum monachum quemdam magna gloria virum adisset, cum alia pleraque ei per colloquium exposuit, tum ærumnam quoque eam et casum deploravit. Supra modum enim apud Sarracenos magni penditur liberorum procreatio: nec apud eos modo, sed etiam, ut arbitror, apud barbaros omnes. Ille bono animo eum esse, precatione facta, et reverti domum jussit, fore pollicitus, ut brevi pater fieret, si modo in Christum sibi credendum esse statueret. **208** Postquam autem dictum id eventus comprobavit, et filius progenitus, precationem illam veram fuisse confirmavit, et ipse Zacomus religione nostra est initiatus, et tribum eam omnem cui præfuit, ad eandem gratiam adduxit. Ab eo tempore tribum istam admodum floruisse, magnæque et numero et amplitudine incrementa cepisse, atque Sarracenis et Persis formidabilem fuisse dicunt (1). Verum de Ismaelitibus, sive Sarracenis, uti postea Christianismum susceperint, et de primo eorum episcopo, quæ comperta nihil sunt, sic habent.

CAPUT XLV. II.

De Gotthorum et Hunnorum gente, quomodo et qua ex causa Istrum transgressi, in Romanorum dittonem impetum fecerint: et de Athanarico et Fridigerne. Præterea de Ulphila, eorum episcopo: et ut postea moto contra Romanos bello, Valentem ex Antiochia Constantinopolim pertraxerint.

Verum enim vero non hæc tantum, sed et alia longe deterior et exitiosior res Valentis impetum exhibuit. Gotthi (2) namque, qui primum ultra Istrum domicilia habuere, et aliis ibi Barbaris imperavere, ab Hunnis inde expulsi, Romanorum fines transierunt. Sunt autem Hunni isti, quos veteres Nebrus (3) appellarunt, Riphæorum (4) montium accolæ: unde Tanais fluvius ortum trahens, undas suas in Mæotidem paludem provolvit. Hæc gens antehac ignota fuit Thracibus, qui Istrum accolunt, atque ipsis etiam Gotthis. Quamvis enim finitimi sibi invicem essent, alteri tamen alteros ignorarunt. Maximus namque lacus eos dirimens, effecit, ut gens quæque, quam ipsa celeret terram, continentis finem esse, et ulte-

(1) Sozom. cod. cap. 57.

(2) Gotthi ab Hunnis sedibus suis pulsi, Istro transito, ad Rom. imperii fines pervenerunt. Filmer Gotthorum rex, ex Scandia, sive Scandinavia septentrionali insula cum exercitu progressus, in Scytharum Getarumque terras, mulieres sagas inter suos raperit, Alraunas vernaculo sermone vocatas. Eas ex castris suis proscriptas, in solis Scytharum locis habitare coegit. Ibi ex earum concubitu homines sylvestres, quos nonnulli Faunos Fæcarios vocant (Faunos, autem immortales animas non habere, aut humano semine natos esse, Augustinus

τοὺς παρὰ τὸν ἴστρον διεθροῦλλοντες· ὅτε δὴ λέγεται, καὶ φυλὴν ἅμα πᾶσαν ἀθρόαν μεταπερεῖν εἰς Χριστιανισμὸν τοῦ πατρ' αὐτοῦς φυλάρχου τὴν τοῦ βαπτισματικῆς εὐαγγελίας χάριν προοράσει τοιούτῳ· Ἄπαις ὧν ὁ Ζάκομος, κατεγήρα τὸν βίον. Καὶ δὴ παρὰ τινι μοναχῷ ἤκων, κλέος πολὺ ἐπαυχοῦντι, τὰ τε ἄλλα διομιλούμενος, καὶ τὴν ἐνοῦσαν ἀποθύροτο συμφορὰν. Καὶ γὰρ ὑπερφυῶς περὶ πολλοῦ ἐστὶ Σαρακηνὸς ἢ παιδοποιεῖα· οὐκ αὐτοῖς, ἐξ ἴσου, ἀλλ' ὅμοι καὶ βαρβάρους ἅπασιν. Ὁ δὲ θάρβρος ἐνείεις, ἀναχωρεῖν ἐκέλευεν ἐπευξάμενος, καὶ ὑπεσχημένος μετ' οὐ πολὺ πατέρα γενέσθαι πατρίδος, εἰ μόνον ἔλοιτο πιστεύειν Χριστῷ. Ἐπεὶ δ' εἰς πέρας ἤκεν ὁ λόγος, καὶ ὁ παῖς τεχθεὶς ἀληθῆ τὴν εὐχὴν ἐπρακτεν, αὐτὸς τε ὁ Ζάκομος ἐμυεῖτο, καὶ τοὺς ὅπ' αὐτὸν ἅπαντας ἤγεν ἐπὶ τὴν χάριν. Ἐξ ἐκείνου τὴν φυλὴν ταύτην εὐδαιμονήσαι λόγος, καὶ ἐς πλήθος καὶ μέγεθος ἐπιδοῦναι, καὶ Σαρακηνὸς τε καὶ Πέρσις φοβερὰν γενέσθαι. Ἄλλὰ περὶ μὲν τῶν Ἰσμηλιτῶν ἤτρου Σαρακηνῶν ὅπως τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐσῦστερον παρεδέξαντο, καὶ ὅσα περὶ τοῦ πρώτου αὐτοῦ, ἐπισκοπήσαντο, ἐπιθυμῶν ὡς ἐσχεν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ΄.

Περὶ τοῦ ἔθνους τῶν Γότθων καὶ Οὐννων, ἕως καὶ ἐκ ποίας αἰτίας εἰς τὴν Ῥωμαίων διὰ τοῦ Ἰστρου ἐπεραιώθησαν· καὶ περὶ Ἀθαναρῖκου καὶ Φριτιγέροντος· ἐπι δὲ καὶ Οὐλφίλα τοῦ πατρ' αὐτοῦς ἐπισκόπου· καὶ ὅπως ὕστερον κατὰ Ῥωμαίων κινήθητε, Οὐάλεντα ἐξ Ἀντιοχείας εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐλλυσαν.

Ὁὐ τοῦτο δὲ μόνον τὴν ἡρμὴν ἀνέσχεν Οὐάλεντος, ἀλλὰ καὶ ἡ τούτου χειρὸν τε καὶ ὀλεθριώτερον. Γότθοι γὰρ οἱ τὰ μὲν πρῶτα πέραν Ἰστρου τὰς οἰκήσεις εἶχον, τῶν ἐκεῖσε βαρβάρων τὸ κράτος αὐχοῦντες, παρὰ δὲ τῶν Οὐννων ἐκείθεν ἐξελαθόντες, περὶ τὰ Ῥωμαίων ὄρια διαπεραιώθησαν. Εἰς δ' ἂν Οὐννοι οὗτοι, οὗς οἱ παλαιοὶ Νεβρός κατωνόμαζον, παρὰ τὰ Ῥιπαῖα ὄρη κατοικημένοι· ἐξ ὧν ὁ Τανάϊς εἰς τὴν Μαϊωτίδα λίμνην κατασυρόμενος, τὸ βεῖθρον ἐκδίδωσιν· ἀγνωστον γὰρ ἦν θραξὶ μάλιστα τοῦτο τὸ ἔθνος, οἱ τὰ περίστρια νέμονται, καὶ Γότθοις αὐτοῖς. Πάλιν θραξὶς καὶ περὶ ἀλλήλους προσοικουντες, ἐκάτεροι ἐν ἀδελφῷ ἦσαν ἀλλήλοις. Μιγίστη γὰρ λίμνη ἐκατέρους διατεινίζουσα ἦν, καὶ ἕκαστον ἔθνος ὡς τε, τὴν παρ' αὐτῷ οἰκουμένην καὶ τέλος

scribit), Hunnos gentem ferocissimam procrearunt. Quæ supra Mæotidem paludem primum exiit, ultra et inhumana, sedes habuit. Paulus Diaconus, et Jornandes.

(3) Al. Neuros et Neuritas dicunt. Nebros seu Neuros Plin. apud Borysthenem posuit, lib. iv, cap. 12.

(4) Sigismundus ab Herbestain, Baro Austriacus, perpetuus Cæsarus sui temporis orator, fontem Tanais in latissima infinitaque in Moscovia planitie vidit. Proindeque cum multis eruditus viris, de montibus Hyperboreis seu Riphæis addubitavit.

εἶναι πάσης ξηρᾶς· τὸ δ' ἐπέκεινα θάλασσαν ἀπλε-
 τον καὶ ὕδωρ ἀπέραντον. Βούς δέ τις οἰστρω ποτὲ
 πληγείσα, διέθει· τὸ ὕδωρ τῆς λίμνης, καὶ εἰς τὴν
 πέραν διεθείσθαι. Κατόπιν δὲ βουκόλος ἐκόμενος, ἐπεὶ
 τὸ τέλος τοῦ ὕδατος ἐθεάτο, τοῖς ὁμοφύλοις ἐσήμα-
 νεν. Ἐχει δὲ καὶ ἄλλος λόγος, Ἐλαφον μᾶλλον, οὐ
 βούν ὑποδείξαι τὴν στίβον, ἐξ ἐπιπολῆς καλυπτο-
 μένην τοῖς ὕδασι, ἅτε δὴ τῷ θηρᾶσθαι, τὰς ἀρκυς
 διαφυγοῦσαν τῶν ὄρνυων· οἱ τῆνικαῦτα τῷ κατόπιν
 εὐώκειν πέραν γενόμενοι, καὶ θεοσάμενοι τὴν χώραν,
 ἀέρι μὲν μετριωτέρῳ χρωμένῃ, καὶ ἄλλως δὲ πρὸς
 γεωργίαν ἡμέρως ἔχουσαν· καὶ ἰκανῶς θαυμά-
 σαντες, τότε μὲν ἀπῆλλάττοντο, καὶ τῷ καθηγε-
 μόνι τοῦ ἔθνους τὰ θεαθέντα ἀπήγγελλον. Ἐπειτ'
 ὀλίγους τῶν Γότθων ἐπιστρατεύσαντας, ἀπικει-
 ρᾶσθαι τοῦ χώρου· οὐ πολλῷ δ' ὕστερον καὶ
 πανστρατὶ ἐπέλθειν, καὶ πολέμου νόμῳ τῶν ἐκεῖσε
 περιγενέσθαι, καὶ ἐν κατασχέσει γενέσθαι τῆς γῆς.
 Τοῦς δ' ἐνεῖθεν ἀπαναστάνας, διαβήναι μὲν τὸν
 Ἰστρον, καὶ ἐς τὰ Ῥωμαίων θρία περαιῦσθαι· εἶτα
 καὶ ἐς βασιλεῖα πέμψαι πρέσβεις, συμμάχους ἕσασθαι
 σπᾶς καθεστάναι Ῥωμαίοις διομυμένους. Ἐδείτο
 δὲ ἡ πρεσβεία, ξυγχαρῆν αὐτοῖς, ὅπῃ βουλομένοις
 εἴη, τὰς οἰκήσεις ποιεῖν. Ἐπραττε δὲ τὴν πρεσβείαν
 Οὐλφίλας ὁ παρ' αὐτοῖς ἐπίσκοπος. Ἐπὶ δὲ πρε-
 σβεία κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἔχωρει, προὔτρίποντο
 τὴν Θράκην οἰκεῖν· καὶ μέχρι πολλοῦ εἰρηνικῶς
 πρὸς τε αὐτοὺς καὶ πρὸς ἡμᾶς εἶχον. Εἶτα καθ'
 ἐκτουτοῦ διαστασιάζοντες, διχῆ διηροῦντο· ὧν τοῦ μὲν
 ἐνός τμήματος Ἀθανάριχος ἤγειτο, Φιρτιγένει δὲ τὸ
 ἄλλο μέρος προσέκειτο. Καὶ δὴ μάχῃ πρὸς ἀλλή-
 λους· συρραγέντες μεγάλην, Φιρτιγένης πλείστον
 ἠττώμενος, ἔ· Ῥωμαίους πέμψαι αὐτῷ οἱ βοηθεῖν
 ἐδείτο. Καὶ βασιλεὺς ἐπέτρεπε συμμαχεῖν τοῦ· ἐν-
 θάδε στρατιώτας αὐτοῖς. Οὕτω δὲ συμμαχόμενος
 Φιρτιγένης, τοὺς ἀμφὶ Ἀθανάριχον φυγάδας ἐδείκνυ,
 καὶ τῇ μάχῃ ἐκράτει. Ὄσωνε δὲ χάριν ἀποδοῦς
 Οὐάλεντι, καὶ παντὶ τρόπῳ ἀνόθευτον τὸ πιστόν, καὶ
 τὸ φίλον· εἶναι καὶ ἕσασθαι βελιῶν, ἐπίσης βασιλεῖ
 τῆ· περὶ τὸ θεῖον δόξης κοινωνεῖν ἦθελε· καὶ τοὺς
 ὑπ' αὐτὸν βαρβάρους ἐπειθεῖν ὧδε φρονεῖν. Καὶ γ'
 εὐθύς Ἐπραττε τὸ πρὸς βουλῆς, καὶ εἰς Χριστιανισμὸν
 σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν στρατεύμασι μεταβάλλετο. Καὶ
 τοῦτ' οἶμαι αἴτιον γενέσθαι τὴν Ἀρείου πίστιν τῆ
 σύμπαν ἔθνος ἀσπάζασθαι, τὰ ταῦτα τὸ ἐξ ἀρχῆς
 πρεσβεῦσαι Οὐάλεντι. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ
 Οὐλφίλας ὁ παρ' αὐτοῖς ἱερῶμενος· τὰ μὲν πρῶτα
 τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ κοινωνῶν ἦν, μετὰ τὸν τι δια-
 φερόμενος· τοῖς δὲ περὶ Εὐδόξιον καὶ Ἀκάκιον συγ-
 γενόμενος, καὶ ἀπερισκέπτως τῆ· ἐν Κωνσταντι-
 νουπόλει συνόδου ἐπὶ Κωνσταντινοῦ μετεσχηκῶς,
 δεῖμινε κοινωνῶν τοῖς ἱερῶσιν οἱ τῆ· ἐν Νικαίᾳ
 ὑπερίσταντο πίστει· ἔπειτα ἐν Κωνσταντινουπόλει
 γενόμενῳ, τῶν ἀπὸ τῆς Ἀρσιανῆς ἀιρέσεως περὶ

A riora loca immensis maris undis teneri crederet (1).
 Cum autem bos aliquando ab œstro ictus lacum
 trajecisset, et in ulteriorem ripam pervenisset,
 eumque pastor insequens aquarum terminum vi-
 disse, rem eam popularibus suis indicavit. Alia
 quoque fama fert, non bovem, sed cervum potius,
 vadusum hunc trantem, summis aquis tectum,
 indicasse, cum retia venantium Hunnotum effu-
 gisset : qui tum seram persequentes, ultra lacum
 pervenere, regionemque eam inspexere, in qua et
 cœlum esset temperatum, et terra ad agriculturam
 facilis : eamque admirati, tum quidem ad sedes
 suas rediere, et duci suo ea quæ vidissent, renun-
 tiavere. **209** Postea vero cum paucis bello Gotthis
 illato, amplius regionem eam explorarunt : deinde
 etiam brevi cum universis copiis eo transgressi, et
 bello illos vicere, et terram occupavere. Illi autem
 sedibus suis pulsī, Istro transmissi, ad Romanū
 imperii terminos consedere : et ad imperatorum
 oratores, qui se belli socios perpetuo Romanorum
 fore, jurejurando confirmarent, miserē. Petebant
 autem illi, ut eis quo visum esset loco, domicilia
 habere permitteretur. Legationis ejus princeps
 fuit Ulphilas, eorum qui inter illos Christiani
 erant, episcopus. Re ex sententia eorum confecta,
 Thraciam colere jussi sunt. Et aliquandiu simul
 et inter se ipsos, et erga Romanos quieti pacatiquo
 fuere. Deinde vero per seditionem inter se dissi-
 dentes, in duas discessere factiones : quarum alte-
 rius Athanarichus (2) dux fuit, altera Fridigernis
 auspiciis secuta est. Et pugna inter se commissa
 acri, Fridigernes victus, auxiliare a Romanis
 copias per legationem petiit. Imperator auxilium
 ei ferre, quæ tunc ibi erant, copias jussit. Quibus
 fretus Fridigernes, prælio rursus cum adversariis
 Athanarichi sociis contendit, eosque victor profligavit.
 Ut autem is gratiam Valenti referret, et
 pignore aliquo, se illi modis omnibus sincere
 fidem et amicum fore confirmaret, eandem cum
 imperatore de Deo opinionem suscipere, atque in
 eandem sententiam, qui sub eo essent Barbaros
 adducere statuit. Id quod statim, sicuti volebat,
 confecit. Nam cum exercitu suo universo ad Chri-
 stianismum transit. Atque hanc opinor causam
 fuisse, cur gens ea omnis Arii fidem sit secuta
 eandem ab initio, quam Valens, opinionem pro-
 fessa. Non hanc vero solam; sed Ulphilas quoque
 accessit, qui apud eos episcopatum gessit. Nam is
 primum cum Ecclesia catholica, nihil ab ea dissi-
 dens, communicavit. Et cum in synodo Constanti-
 nopolitana sub Constantio, nulladum conventionē
 intercedente, cum Eudoxio et Acacio esset, nihilominus
 in communionē cum episcopis Nicænam
 fidem propugnantibus, permansit : postea vero

(1) Sozom. lib. vi, cap. 57.

(2) Nam Athanarichus, sive Alarichus, rex Gothorum, Christianus in gente sua crudelissime persecutus fuerat, et sedibus suis in Romanam ditionem expulerat. Paulus Diaconus, Oros. Factum

hoc Valentiniano III et Valente III coss. Quo tempore etiam Hispanie regnum ab Athanaricho initium sumpsisse fertur. Mich. Ritiūs, lib. 1 *De regibus Hispan.*

Constantinopoli versanti, cum Afiani de dogmate suo dissererent, et legationem se ei ex sententia apud imperatorem confecturos esse. **210** si idem cum ipsis sentire in animum induceret, pollicerentur, utilitate ea illectus, aut etiam fortasse, quod melius esse, si ita de Deo opinaretur, censeret, cum Arianis communicavit, et gentem universam ab ecclesia universali abduxit. Gotthi namque, quod ipso auctore atque duce ad veriorum pietatem se contulissent, et illius beneficio humaniore mansuetioreque vivendi instituto uterentur, facile admodum ei parebant, et quocumque ille duceret, sequebantur: nihil mali esse, ex animo persuasum habentes, quidquid ille vel diceret, vel faceret: omnibusque id adeo æmulari volentibus, in commodam prorsus atque utilitatem cessurum esse arbitrantur. Quin etiam ingens ille persæpe virtutis suæ edidit speciem, multis fortiter pro Christiana doctrina prius toleratis periculis, quam gens ea quæ tota ex Græca superstitione pendebat, ad Christianismum est conversa. Primus etiam ipsis literas invenit, et sacras Scripturas eis translatas proposuit. Atque equidem, quamobrem Barbari plerique omnes Istrum accolentes, Ariani dogma sequerentur, causa et occasio hæc fuit. Sed enim temporibus eis ingens multitudo eorum qui Frigidernis animi inclinatione sequebantur partes, propter Christi nomen ab Athanaricho cæsa est. Quod namque Ulphilas eis etiam qui illi subditi erant, Christianam fidem suscipere persuaderet, valde id moleste ferens, perinde atque patrii ritus abolerentur, supplicii in eos plurimum est grassatus. Et quosdam quidem accusatos, quod publice Christianismum dogma cum magna libertate defenderent, inter quos unus etiam erat admirandus ille Nicetas: alios autem ne appellatos quidem, occidit. Dicitur enim sculptum quoddam simulacrum in curru collocasse, atque id per tabernacula eorum qui Christum profiterentur, ducere, eique simul et sacrificare, et adorationis reverentiam exhibere: qui vero id facere noluissent, eos una cum tabernaculis comburere jussisse. Imo hoc etiam longe pejus et mirabilius aliud factum esse legi. Multi siquidem eorum vi, qui eis, ut sacrificarent, crudeliter instabant, coacti, non viri modo, sed et mulieres, quarum aliæ recens natos fetus ab uberibus dependentes circumferebant, aliæ infantes et pueros qui aliquantulum gradiri et veluti pedibus terram metiri possent, trahebant, in ecclesiæ tabernaculum confugerunt. **211** Eos vero Græci idololatræ ibi templo incenso in cinerem redegerunt. Non multum interessit temporis, cum dissidentes inter se Gotthorum factiones, in gratiam et concordiam redire: atque ingenti confidentia et immensa devotio sublati, Thraces male acceperunt: oppidaque et vicus percurrentes, crudelissime vastarunt. Quod ubi Valens Antiochiæ adhuc degens cognovit, tum demum experientia magistra (1) erroris sui

(1) Stultorum magister, eventus. (Liv.)

τοῦ δόγματος διεξιόντων, ὑπισχυομένων τε τὴν πρεσβειαν ἐπιτελεῖν τὰ ἐς βασιλεῖα πράττειν, εἰ τὰ ἴσα τῶν βασιλέων δοξάζειν ἔλοιτο, τῇ χρεῖα δελεασθεὶς, ἡ ἴσως καὶ ἀμεινον εἶναι τοῦτ' οἰηθεὶς δοξάζειν περὶ Θεοῦ, ἐκοινωνεῖ τοῖς περὶ Ἀρειοῦ, καὶ τὸ σύμπαν φῦλον τῆς καθόλου Ἐκκλησίας διέστα. Καὶ γὰρ τὸ Γότθων γένος ὑπ' ἐκείνου καθηγεμόνι πρὸς τὴν εὐσεβειαν μεταβαλόντες, καὶ δι' ἐκείνου ἡμερωτέρῃ πολιτεῖα χρησάμενοι, βρῶν μάλα ἐκείνῳ ἐπειθόντο, καὶ ἥπερ ἂν ἄγοι, εἶποντο· μηδὲν τι φαῦλον εἶναι νομίζοντες ἐκ ψυχῆς, ὃ τι ἂν ἐκεῖνος λέγοι ἢ πράττοι· συνταλεῖν δ' ἐς ἅπαν χρησίμους τοῖς ἡγεμόνοις ζηλοῦν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ πολλὴν τινα πείραν τῆς ἐκείνου δέδωκεν ἀρετῆς, πολλοὶς ἐγκαρτερήσας κινδύνοις ὑπὲρ τοῦ δόγματος· πρὶν ἢ τὸ ἔθνος εἰς τὴν Χριστιανίζειν μετέβαλε κατάκρας τῆς Ἑλληνικῆς· ἐξημέτερον ὀρθοσεύσας. Καὶ γράμματα δ' ἐφεύρεν αὐτοῖς πρώτος, καὶ τὰς θείας Γραφὰς μεταφράσας· αὐτοῖς παραδίδωκεν. Αἴτιον μὲν οὖν ὡς ἐπίπαν τοῖς περὶ τὸν Ἰστρον βαρβάρους τὰ Ἀρειοῦ φρονεῖν, καὶ πρόφασις ἦδε ἐγένετο· καιροὶ δ' ἐκείνοι· ὑπ' Ἀθαναρῆου πολὺ τι πλήθος διὰ Χριστὸν ἀνῆρθετο, Φιρτιγένει προσκειμένον. Καὶ γὰρ Οὐλφίλα πείθοντος, καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνου τὰ Χριστιανίων ἀσπάσασθαι, χαλεπαίνων σφόδρα, ἅτε δῆτα τῶν πατρῶν ἀφανίζομένων ἔθων, τιμωρεῖν ἐς πλείστον ἐπέβαλε· τοῖς μὲν εὐθύνην προστάσας, ὡς δημοσίᾳ παρῆρσιασμένους ἀνελεῖν ὑπὲρ τοῦ δόγματος· ὧν εἰς καὶ ὁ θαυμαστός Νικήτας ἐτύγχανεν· ἄλλους δὲ καὶ λόγων ἀνευ διέφθειρε. Καὶ γὰρ λέγεται ἔσανόν τι κατασκευασάμενον, ἐφ' ἀρμαμάτης στήται· καὶ τοῦτ' ἐκέλευε κατὰ σκηνὴν περιάγειν τῶν ἡγγεγμένων Χριστιανίζειν, καὶ τούτῳ πείθειν, θύειν τε ἅμα καὶ προσκυνεῖν· αἱ δὲ μὴ τοῦθ' αἰροῦντο ποιεῖν, ἅμ' αὐταῖς καταπιμπρῆν ταῖς σκηναῖς· καὶ ἄλλο δὲ τι τοῦτου πολλῷ χειρόν καὶ περιπαθέστερον ἔργον γινόμενον. Πολλοὶ γὰρ τῇ βίᾳ τῶν θύειν κατεπειγόντων ἠναγκασμένοι, οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, ὧν αἱ μὲν ἀρτεῖ γεννηθέντα βρέφη ἐπιμαστιδία περιέφερον, αἱ δὲ νήπια καὶ παιδάρια μικρὸν βηματίζειν δυνάμενα, ἐπὶ τὴν σκηνὴν τῆς ἐκκλησίας κατέφυγον. Τῶν δ' Ἑλληνιστῶν πῦρ ἐπαφέντων ἐκείνοισι, εἰς τέφραν διέφθειραν. Μικρὸν δ' ὅσον εἰς ὁμόνοιαν τὰ διχῆ διαιρεθέντα τῶν Γότθων ἦλθον. Θράσει δὲ πολλῷ καὶ ἀμέτρῳ ἐπηρημένοι τῇ ἀπονοίᾳ, Θράξας κακῶς ἐπόιουν· καὶ πόλεις καὶ κώμας ταύτης ἐπήεσαν ὀρῶντες εἰς μάλιστα· ὃ δῆτα μαθὼν Οὐάλης ἔτι διατρίβων κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, τὸ κικόν τῇ πείρᾳ ἐμάνθανε τῆς διαμαρτίας. Ὁρῶτο γὰρ αὐτῷ χρησίμους καὶ τῇ ἀρχομένη εἶναι τὸ ἔθνος· καταπλήττειν δὲ καὶ τοὺς ἐναντίους ἐντεῦθεν, ὡς ἀεὶ πρὸς ὅπλα καὶ μάχας ἐσκευασμένον. Οὐδ' ὅτι ἐπισφαλῶς δοξάζων, τῶν οἰκείων στρατευμάτων ἡμέλει· καὶ ἀντὶ τοῦ διδόναι μᾶλλον αὐτοῖς· καὶ εἰς στρατεῖαν ἐπιλέγεσθαι, ἐκ τούτων μάλιστα εἰσέπραττε τὸ χρυσίον, ὀδοῦντα χρυσίους ὑπὲρ ἐκάστου Γότθου τοὺς συντελεστὰς ἀπαιτεῖσθαι κελεύσας· ὃ δὴ καὶ ἀρχὴ γέγονε τοῦ τῆνικαῦτα πρὸς καιρὸν δυστυχῆσαι τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν. Πάντα δὲ τῶν

ἐπίδοσ' ἀραλεί, ἀφίστατο μὲν εἰς ἔξορίαν πέμπειν τοῦς τὸ ὀμοῦσιον φρονούντας· θάπτον δὲ τὴν Ἀντιόχειαν καταλιπὼν, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐλαύνων εἰσῆε ὀπληρὰ δὴ καὶ ὁ τῶν ἄλλωσ' φρονούντων πόλεμος μετριάζων ἐλίωσα, καὶ ἀνακοχῆν ἐλάμβανε. Τότε δὴ καὶ Εὐζώφω τοῦ τὴν Ἀντιόχου ἐπιτροπεύοντος· τελευτήσαντος, Θεόδωρος ὁ τῆς κατὰ Πείρινον Ἡρακλείας προεστῶς ἐκκλησίας, εἰς τὴν ἐκείνου μετετίθετο θρόνον, ἄτ' ἐπίσης Εὐζώφω φρονῶν, καὶ τῆς ἐκεῖσε τῶν Ἀρειανῶν συμμαχίας προστάτο· ἀνεθάρρουν δ' αὐθις κατὰ πόλεις καὶ οἱ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου πρεσβεύοντες, καὶ μάλιστα ἡ κατ' Αἴγυπτον Ἀλεξάνδρεια. Ἐπεὶ καὶ Πέτρος ὁ τῆς ὁρθῆς προϊστάμενος δόξης, ἐκ τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐπανῆκε φυγῆς, Δαμόσου τοῦ Ῥωμαίων ἡγουμένου ὠχυρωμένους τοῖς γράμμασιν· ἃ τὴν τ' ἐκείνου χειροτονίαν ἐκύρουν, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ δόξαν ἐκράτυνον. Ὡς δὴ καὶ Ἀλεξανδροῖς τὰς ἐκκλησίας παρέδωκαν τὸν Λούκιον ἐξελέσαντες· ὃν δὴτα καὶ καταπλεύσαντα ἡ Κωνσταντινου ἐδέχετο.

eamdem cum defuncto obtinebat sententiam, in illius locum est effectus: ubi etiam Arianorum factioni præiit. Animos vero etiam receperunt in urbibus, qui Nicænae synodi dogma depradicabant (2): potissimum autem in civitate Alexandrina. Quandoquidem et Petrus rectæ opinionis defensor, Roma, Damasi episcopi Romani litteris munitus, quibus et ordinatio ejus comprobatur, et doctrina Nicæna confirmabatur, redierat. Cui etiam Alexandrini ecclesias gubernandas dede e, Lucio ejecto, quem navi advenientem Constantinopolis excepit.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Περὶ τοῦ ἐλέγχου Οὐαλεντιανοῦ, καὶ τῆς ἐπιστάσεως Τερεντίου, Τρατινοῦ, καὶ ἐτέρων ἑστυ, αἰτηγῶν πρὸς Οὐάλεττα· καὶ ὡς τῶν Γότθων τὴν Θράκιαν ἀφιστομήνων, πρὸς τῶν πολιτῶν οὕτως ἐλοιθερεῖτο.

Οὐάλης δὲ τὴν οἰκειαν ἀσθένειαν ἐγ' ὡκῶς, πρὸς τὸν ἀδελφὸν πέμπων, ἐτι γὰρ τῷ ζῆν περιτῶν, ἀρῦνειν ἐδεῖτο. Τὸν δὲ φάναι λέγεται, μὴ ὅσιον εἶναι ἐπαρῦνειν ἀνδρὶ διὰ μάχης ἰόντι Θεῷ· ἐλλογον δὲ τὸ ὄρατο, μᾶλλον ἐκείνῳ σμικρῶν ἐν τῷ μὴ συμμαχεῖν αἰρεῖσθαι. Ὅ δὴ μάθων ἐκείνου, ἀνία· μᾶλλον ἐμπλεως ἐγιγνετο πλείονος. Καὶ τοῦ μὲν ὄρατους ἤκιστα ἔληγεν· ἐπέκειτο δὲ μᾶλλον τῇ ἀληθείᾳ διαμαχόμενος. Καὶ γὰρ Τερεντίῳ τῷ στρατηγῶν ἀρίστῳ, εὐσεβείᾳ δὲ εἰπερ τιν. κοσμουμένῳ, ἐκ τῶν κατ' Ἀρμενίαν ἐπανήκοντι προπαίων, ἐπεὶ ἐκ προτροπῆς· δωρεῶν ἦν βούλοιο αἰτεῖν ἐνεδίδου, πάντ' ἐκεῖνος παρῶσάμενος, χρυσὸν καὶ ἀργυρον, καὶ δυναστείαν καὶ χώραν, μίαν ἐλλογον καὶ εὐσεβῆ δέησιν ἦτι· ἦν δὲ αὐτῇ, μίαν τῶν ἐκκλησιῶν παρασχεθῆναι τοῖς τῆς κιόλου Ἐκκλησίας ὑπερμαχοῦσι τῇ Ἀντιόχου· τὸν μὲν χάριτην ἀναγνοῦς· ἀαβήσσει, ἀλλα δ' αἰτεῖν προσέταττεν. Ὅ δὲ τὴν ἰκεσίαν σύμπονον ἀδρόιζας, εἰ Ἐδεξάμην, ἔφη, ὦ βασιλεῦ, καὶ ἔχω τὸ δῶρον, καὶ ἔτερον οὐκ αἰτήσω· σκοποῦ γὰρ χριστῆ· ὁ τῶν δίων

(1) Experitur tandem valde se errasse Valens, qui Gothos gentem bellicosam in Thraciam receperit, stipendiumque ei quotannis dederit. Sic avorum nostrorum memoria Græci in Europam ex Asia Turcas adduxerunt.

(2) Theod. eod. cap. 31.

perniciem perdidicit. Gentem (1) namque quæ semper in armis, et ad prælia instructa esset, et sibi et imperio commodos, atque etiam ad hostes perterrendos idoneos fore, ratus fuerat. Atque hac periculosa opinione concepta, militares copias suas parvificet: et pro eo quod stipendium illis dare, et delectu habendo militari sacramento obstringere cives suos debuisset, pecuniam et tributum ab eis exegit. Nam aureos octogenos in singulos Gothos a tributariis populis pendi jusserat. Quæ quidem res tum, ut Romanum imperium ad tempus rebus adversis periclitaretur, in causa fuit. Atque ita ille spe sua cum prorsus excidisset, desiit eos in exsilium mittere, qui ὀμοῦσιον, consubstantialis, fidem proflicebantur: et celeriter Antiochia relicta,

B Constantinopolim contendit. Quo tempore etiam, aliter sententiam, Arianorum videlicet, bellum, quasi per quasdam inducias, aliquo modo conquivit. Euzoio quoque Antiocheno episcopo mortuo, Theodorus Heracleæ Perinthis antistes, qui

212 CAPUT XLIX.

Quomodo Valentinianus Valentem arguerit: itera quomodo eidem Terentius libere restiterit: id quod Trajanus quoque, et alii duces ordinumque ductores fecerunt: et ut Gothis Thraciam vastantibus, cives Valentem convitiis incesserint.

Valens imbecillitatis suæ conscius, ad fratrem qui adhuc superstes erat, legatos qui auxilium peterent, misit. Quem quidem dixisse ferunt, non æquum piunique esse ei auxilium ferre, qui bellum cum Deo gerat (3): magis autem convenire, subsidio denegato, confidentiam illius imminuere. Quod ubi illi renuntiatum est, majorem etiam quam antea mœrorem, contraxit. Neque admodum tamen a confidentia sua destitit, magisque adeo etiam veritatem expugnare institit. Cum enim Terentio, ducum omnium præstantissimo, pietateque supra alios ornatissimo, a victoriis in Armenia reportatis revertenti, optionem sua sponte obtulisset, ut a se quod vellet, peteret, atque ille auro, argento, præfecturis, provinciis, rebus denique aliis omnibus posthabitis, unum quiddam rationi consonum et pium postularet, ut scilicet Antiochiæ unam saltem Ecclesiæ catholicæ propugnatoribus concederet ecclesiam: ipse petitionis libellum lectum laceravit, et aliud illum petere jussit. Tum Teren-

(3) Οὐχ ὅσιον ἐπαρῦνειν ἀνδρὶ πολεμοῦντι Θεῷ, δίκαιον δὲ τὴν τοῦτου χηταπαύειν ὀρασύτητα. Hoc autem non postremo Gothico, in quo Valens interiit, sed alio et tempore et bello itidem Gothico factum, superstitute etiam tum Valentiniano seniore.

tius libelli fragmentis collectis: « Habeo, inquit, A
o imperator, et donum teneo, neque aliud petam. Consilii enim mei iudex erit, qui iudex est omnium. » Gothorum autem bellum metuens Valens, ipse quidem tum Constantinopoli se continuit: Trajanum autem ducem, armatum cum exercitu non contemnendo adversus eos misit. Ubi vero ille, **213** ne primum quidem congressum eorum sustinens, victus rediit, ignaviam ei et timiditatem cum convicio imperator objecit. Ille autem cum ea dicendi libertate, quæ virum fortem et strenuum decet, « Non ego, inquit, o imperator, victus sum, sed tu ipse sponte tua victoriam a teipso rejicis, qui ita cum Deo belligeraris, et auxilium quod ab eo pervenit, repellens ad hostes potius transmittis. Deus semper vincit. Et victoria illis favere solet, qui auspiciam ductumque ejus sequuntur. Is nunc ab adversariorum partibus stat, quod cum tu bello persequeris. Non enim prorsus nescius es, quibus viris ex ecclesiis ejectis, quos in illorum locum substitueris. » Hæc ita se habere, non Terentius tantum, et Trajanus, sed et Rodantus et Victor, qui et ipsi belli duces fuere, affirmarunt: imperatoremque ipsum, ne reprehensione ea, quæ cum veritate conjuncta esset, gravior commoveretur, rogarunt. Exsecratione etiam multorum est expetitum, quod Constantinopoli moraretur. Nam Gotthi Thracia omni vastata, et suburbanis etiam ædificiis cunctis direptis, nemine scilicet erumpente, mœnia quoque ipsa adoriri contendeabant. Id urbs C moleste tulit: et imperatorem, qui non dudum exiisset, sed ita bellum cunctando duceret, accusarunt. Ne a conviciis quidem abstinere, quasi ipse sociordia sua bellorum esset auctor. Postremo ludis Circeasibus propalam adversus eum vociferati, arma ab eo, quibus in bello uterentur, petiere. Imperator autem veluti ingenti injuria affectus esset, furore plenus contra Barbaros est progressus, plurima civibus comminatus: daturos videlicet illos sibi, si reverteretur, pœnas condignas, de contumpe- liis a vulgo sibi illatis: et quod non ita dudum Procopii tyrannidi se conjunxissent. Quin etiam urbem ipsum se solo aqaturum, et aratro proscissurum esse, denuntiavit.

214 CAPUT L.

De sancto Isaacio, qui liberrime Valentem est allocutus, et ut Valens alicubi circa Adrianopolim cum Gotthis acie congressus, ex fuga in tugurium rusticum, in quo multum stramenti fuit, pervenerit, D ibique igni consumptus perierit.

Tum etiam Isaacium illum, qui circa Constanti- nopolim monasticam casam habuit, cum aliis rebus vir bonus, tum quodvis adire discrimen propter Deum promptus et paratus, ferunt, eum Valentem una cum exercitu exeuntem videret, ad eum accessisse, et manibus frenum equi, quo ille vehebatur, arripuisse, et voce magna dixisse: « Quoniam, o imperator, proficisceris, qui adversus Deum bellum geris, neque illius opem tibi concilias? Nam ille quodammodo contra te Barbaros excitavit, quoniam et tu adversus illum impiorum hominum peregrinas et blasphemias linguas exacuisisti, eosque qui pro eo atque decet, de illo opinantur, atque

κρίσις. » Δειμαίνων δὲ τὸν τῶν Γότθων πόλεμον ὁ Οὐάλης, αὐτὸς μὲν τῶς ἐν τῇ Κωνσταντινῶς διε- τραίβει· Γότθων δὲ τὴν στρατηγὴν καθοπλίσας, σὺν ἀξιομάχῳ στρατῷ κατ' ἐκείνων ἐξέπεμπεν. Ἐπει δ' ἐκεῖνος, μηδὲ τὴν πρώτην προσβολὴν ὑπομείνας, τῆ- τος ἐμπλοῦς ἐπαυή, ε, μαλακίαν ἐκείνῳ καὶ δειλίαν ἐγκαλῶν ὁ βασιλεὺς διελθοδραεῖτο· ὁ δὲ περὶ βίσις προσηκούστη ἀνδρὶ γενναίῳ χρησάμενος, « Οὐχ ἡσπί- θον ἐγὼ, φασί, βασιλεῦ· σὺ δ' ἐκὼν τὴν νίκην ἐκ- βάλλεις σαυτοῦ, διαμαχόμενος τῷ Θεῷ, καὶ τὴν ἐκεί- θεν ῥοπὴν ἀπωθοῦμενος, τοῖς ὑπεναντίοις προΐης μᾶλλον· νικᾷ δὲ Θεὸς ἀεὶ. Ἡ δὲ νίκη τοῖς ὑπ' ἐκείνῳ στρατηγουμένοις προσγίνεσθαι εἴωθε. Συντάττεται δ' ἐκεῖνοις ὑπὸ σοῦ πολεμούμενος. Οὐ γὰρ ἀγνοεῖς πάντως τίνας τῶν ἐκκλησιῶν ἐλάσας, τίνας ἀντικα- τέστησας. » Ταῦτ' οὐ Τερέντιος καὶ Τραϊανός, ἀλλὰ καὶ Ῥόδαντος καὶ Βίκτωρος, στρατηγοὶ δὲ καὶ οὗτοι, οὕτως ἔχειν συνέθεντο. Καί γε βασιλεῖ παρήνουν, μὴ σφόδρα χαλεπαίνειν ἐπ' ἐλέγχοις ἀληθεῖς συν- ερευμένους. Πολλὸν δὲ αὐτῷ καὶ τὸ μῦθος ἤματι τῇ Κωνσταντινῶς ἐνδιατριβόντι· οἱ γὰρ Γότθοι τὴν Θράκην πᾶσαν ληίσαντες, καὶ τὰ προάστια πάντα δρῶσαντες, ἄτε δὴ μηδενὸς ἐπεξίνοντες, καὶ τοῖς τεί- χεσιν ἐπεχειροῦν ἤδη προσβάλλειν. Ἡ δὲ πόλις χα- λεπῶς ἔφερε. Καὶ ὅτι μὴ θάττον βασιλεὺς ἐπεξῆει, ἀλλ' ὑπερετίθει τὸν πόλεμον, ἠτιῶντο· καὶ διελθοδο- ροῦντο τούτῳ, ὡς αὐτὸς εἶη μᾶλλον τῇ βροσῶν τού- πολεμίους ὑπενεγκῶν. Τέλος καὶ ἰπποδρομίᾳ εἰς τοῦμφανὲς κατεβῶν αὐτοῦ, καὶ ὄπλα ὡστε πολε- μεῖν ἤθουν. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἄτε δὴ περιυδριεμένος, θυμῷ πολλῷ κατὰ τῶν βαρβάρων ἐξήλαυε· κλειῖστα τοῖς πόλεταις ἐπαπειλούμενος, ἦν ὑποστρέψῃ, ἀξίαν ληφθεῖσθαι δίκην τῶν ἐκ τοῦ δήμου ὕβρεων· καὶ ὅτι- περ οὐ πάνυ πόρρω τῇ τυραννίδι Προκοπίου προ- ἔλεντο. Ἡπειτα δ' ἐρημώσεν τὴν πόλιν, καὶ ἀρο- τρον κατ' αὐτῆς ἐμβαλεῖν.

ΚΕΦΑΛ. Ν΄.

Περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Ἰσαακίου τοῦ μοναχοῦ κη- ρησίας· καὶ ὡς συμβαλὼν τοῖς Γότθοις Οὐά- λης περὶ πον τῆς Ἀδριανουῦ, καὶ ἐν δωματίῳ καταφυγῶν χόρτον ἔχορτι, διεφθίρη παρὰ τῶν πολεμίων, διαπάνη γενόμενος τῷ αὐρῷ.

Τότε δὲ καὶ Ἰσαάκιον ἐκείνον περὶ τὴν Κωνσταν- τίνου μοναχικὴν σκηνὴν ἔχοντα, φασὶν ἰδόντα σύν- αμα τῇ στρατῷ τὸν Οὐάλεντα ἐξερχόμενον· ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ ἀγαθὸς τὰ τε ἀλλὰ, καὶ ἐν ἐτοιμίῳ ἔων εἰς τὸ Θεῖον πάντα κίνδυνον ὑποστῆναι· προσελθόντι, λατὴν χερσὶν τοῦ χαλινουῦ τοῦ ἵππου δρᾶξασθαι ὡς ἐ- οχος ἦν, καὶ βοῇ μεγάλην χρησάμενον ἐπειπεῖν· « Πῆ- διη βαδίζεις, ὦ βασιλεῦ, κατὰ Θεοῦ στρατευάμενος, καὶ μὴ τὴν ἐκείνου ἀρωγὴν ἐπισπώμενος; Καὶ γὰρ πῶς αὐτὸς κατὰ σοῦ τὸ βάρβαρον ἦλασεν, ὅτι γε καὶ σὺ κατ' αὐτοῦ τὰς τῶν δυσσεβούντων ἀλλοθρόους καὶ βλαστῆρους γλώσσας παρόθηξας· καὶ τοὺς ἡ χρῆ περι- αὐτὸ ὁδοξάζοντα; καὶ ὑμνοῦντα; τῶν ἱερῶν περιβό-

λων ἀπήλασας. Ἀπόδος τοίνυν τοῖς ὀρθῶ· δοξάζουσι, καὶ τὸ ἀκραιφνὲς τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως· τὸν ὄρον φυλάττουσι, τὰς ἀφαιρεθείσας· ἐκκλησίας, καὶ ἀπονητὶ νικῆσεις τὴν μάχην. Εἰ γὰρ παύσῃ σὺ πολεμῶν, παύσεται ὀρθοδοξία καὶ ὁ ὑπὸ σοῦ πολεμούμενος. Εἰ δὲ θέμενος ἐν δευτέρῳ τὰ εἰρημμένα πρὸς παράταξιν ἔλθῃ, αὕτη σε πείρα δ.δάξει, ὅσῳ δὴ σκληρὸν τί τε πρὸς κέντρα λακτιζειν, καὶ τὸ εἰς τὸν οὐρανὸν τιθέναι γλώτταν ἀκόλαστον· οὔτε γὰρ αὐτὴς ἐπανήσεις, καὶ ὅσον δὴ ἐπάγῃ τῆς στρατιάς, ὁποῦσεσι. » Ὁργῆ δ' ἀμέτρω χρησάμενος ὁ κρατῶν, « Ἄλλ' ἐπανήξω, ἔφη, σὺν πολλῶ τῷ τροπαίῳ, καὶ τὴν ἀξίαν δίκην τῆς σῆς· εἰσπράξομαι τόλμης, ἔαπελέγχων σου τὴν ψευδῆ προφητείαν. » Καὶ αὐτίκα συλληφθῆναι τὸν ἄνδρα προσέτατε, καὶ ὑπὸ φρουρῶν γενέσθαι ἕως οὗ ὑποστρέψαιεν. Ὁ δ' ἀπίων ἐβόα, « Κτείνον, εἰ φωραθείη τῶν λόγων τὸ ψεῦδος. » Εἰ δ' εἰς ἔργον ἀπέβη τῷ ὁσίῳ τὰ ῥήματα, δηλώσει· τὰ πράγματα. Ἐπεὶ γὰρ σὺναμα τῷ στρατῷ ἔξῃει, οἱ μὲν βάρβαροι τραπέντες ὑπεχώρουν· ὁ δ' ἐπιδιώκων, τὴν Θράκην παραμείψας, τὴν Ἀδριανοῦ καταλαμβάνων, ἦ ἐν τοῖς ὄροις Μακεδονίας ἔστί. Οὐ πάντῃ δὲ πόρρω γενόμενος, τοῖς βαρβάροις ἐν τῷ ἀτραπέῳ καθιστόσιν, ἐξαπίνης συμβάλλει, μὴ προδιαθέμενος, μηδ' ὅπως χρὴ συντάξας τὴν στρατίαν. Τῷ δ' ἄθρῳ τῶν βαρβάρων τῆς προσβολῆς τῆς ἵππου διασπασθείσης αὐτῷ, καὶ τοῦ ὀπλιτικοῦ τραπέντος συντάγματος, ἄλλος ἄλλαχού ἔφευγον· οἱ δ' ἐπιόντες, ἀδεῶς ἔκτεινον. Ὁ δὲ βασιμὸς καὶ αὐτὸς ἀνακράτος φεύγων, ἀποδὰς τοῦ ἵππου, ἅτε δὴ ἀμυχανία πολλῆ συσχεθείς, ἐν τινι τῶν κατ' ἀγρούς οἰκημάτων χόρτω τὴν στέγην ἐπηλυγάζεσθαι ἐκτὸν κατακρούπτει, σὺν τοῖς ἐπομένοις ὀλίγοις οὕτως λαθόντως περιώμενος. Οἱ δὲ βάρβαροι βύμη ἀσχετῶ φερόμενοι, ὡς περ τεῖλλα τὰ ἐν ποσίν, οὕτω δὴ καὶ τὸ οἰκημα πυρὸς διαπάντην ἐπόιουν, μηδεμίαν, ὡς φασι, περὶ τοῦ βασιλέως λαθόντες ὑπόνοιαν· καὶ σὺν τῇ κίωμῃ καὶ τὸν τῆς ἀληθείας ἀντίπαλον κατετέφρωσαν. Ὅτε δὴ λόγος τὸν θεοφιλῆ ἄνδρα τὸν Ἰσαάκιον, ὀπτόμενον τῷ δωματίῳ Οὐάλεντα ἡσθημένον, τῆς ἐκείθεν ἐμφορεῖσθαι· κνίσσης, καὶ τοῖς ἐν φρουρᾷ καταγγεῖλαι, ὡς νῦν Οὐάλης πυρὶ κατατήκεται· ἦ δὲ διαρρησίς τῆς ἐκείθεν ἀπορρέουσης· δυσοδμίας αἰσθάνεται. Οἱ μὲν οὖν οὕτω φασὶ φλορηῆσαι Οὐάλεντα· οἱ δὲ καὶ τοῦτο δὴ προστιθέασιν· ὡς εἰσῆει μὲν τὸ δωμάτιον λαθεῖν ἐπειγόμενος, καὶ μέχρι τινὸς ἐλάνθανε· παρέτρεχον γὰρ ἐκεῖνον οἱ βάρβαροι πρόσω ἰέμενοι· κρύπτεσθαι γὰρ ἐκεῖσε τὸν βασιλέα οὐδ' ἐν ὑπονοίαις ἦσαν. Ὡς δ' οἱ πλείους τῶν βαρβάρων ὑπερβαλόντες τὸν τῆδε χώρον διέβισαν, ὀλίγων ὑστερον ἐπιόντων, τῶν τινες περὶ τὸν βασιλέα ὑπὲρ στέγης τοῦ δωματίου γενόμενοι, κατ' ἐκείνων τὰ βέλη ἔφισαγ. Οἱ δὲ Οὐάλεντα κρύπτεσθαι ἐνθάδε ὑποτοπάζαντες, βοαῖς σὺν ἀλαλαγμῷ μεγάλῳ ἐχρώντο, ὡς ἐνθάδε Οὐάλης ἔστί. Οἱ δὲ προστυχόντες, ἐμφορεθῆναι τε καὶ ἤπισθεν, ὃ ἤκουον τοῖς μετ' αὐτοῦς ἐδῆλουν. Ὡς ἀκαρεὶ καὶ τοὺς πορβωτέρῳ πολεμίου· ἀκοῦσαι, καὶ εἰς ἐν ἅπαντα· συνελθεῖν· οἱ δὲ καὶ περιούκλιον τὸ δωμάτιον συλλαβόντες, καὶ ἵδην μάλα πλείστην περιαρθρίσαντες,

PATROL. GR. CXLVI

A illum rite laudibus vehunt, ex sacris ædibus eiecisti. Redde igitur recte sentientibus, et sincere fidei Nicænæ decretum servantibus, quas ademisti ecclesias: et labore nullo victor in bello evades. Si enim tu adversari illi desieris et quieveris, quiescet scilicet et ille quem tu oppugnas. Sin verbis hisce contemptis, in aciem perveneris, re ipsa experiere, quam durum sit contra stimulum calcitrare, et in cælum impotentem linguam tollere. Neque enim ipse redibis: et quas tecum ducis, copias perdes. » Imperator autem vehementiore ira commotus: « Ego vero, inquit, redibo cum præclaro tropæo, et dignas a te temeritatis tue summam pœnas, prædictionemque tuam falsam esse ostendam. » Et confestim apprehendi hominem, et in custodia asservari, donec rediret, jussit. At ille adductus vociferabatur: « Eneca etiam, inquit, si mendacia esse deprehenderis verba mea. » Num autem ad rem collata sint sancti viri dicta, res ipsa gesta declarabit. Postquam enim cum copiis imperator est egressus, Barbari conversi retrocesserunt: quos ille insequens, Thracia post se relicta, Adrianopolim venit, quæ in Macedonia sinitus sita est. Atque ubi non longe ab hostibus absiit, cum ipsi in tuto loco essent, ex improvise ordinibus non dispositis, neque acie pro eo atque debuit structa, eos est adortus. Cum vero Barbari confestim ruentes, equitatus ejus impetum et impressionem distraherent, et graviolem armaturam in fugam verterent, alius alio se recepit: hostes autem eis imminentes, metu nullo, cædem multam 215 fecere. Imperator quoque ipse cum ex equo per desperationem summam descendisset, quantum poterat fugiens, in quamdam villæ domunculam stramentis contactam, cum paucis qui eum se: uti fuerant, latere ibi volens, se abscondidit. Barbari autem impetu et celeritate maxima insequentes, sicuti alia ad quæ venerant tecta, ita domunculam eam quoque incenderunt: cum quidem, ut dicitur, nihil de imperatore suspicarentur. Sic illi una cum vico eo, veritatis etiam hostem in cineres redegerunt. Quo tempore fama est, Deo dilectum virum Isaacium, cum Valentem in domuncula ea assum sentiens, nidore ejus repletur, eis qui secum in custodia erant, annuntiasse: nunc jam Valens igne torretur, et nares profuente ab eo odorem ingratum sentiunt. Nonnulli quidem ita Valentem interiisse dicunt. Alii autem illud addunt, subiisse quidem illum, cum occultare se properaret, domunculam, atque ibi aliquantulum latuisse, quod Barbari cursum suum tenentes præterirent, et imperatorem ibi occultari nemo suspicaretur. Ubi autem maxima hostium pars eo loco superato abisset, et pauci postea advenirent, quosdam imperatoris fugæ comites in tectum domunculæ conscendisse, et tela in Barbaros conjecisse. Atque illos tum demum occultari ibi Valentem suspicatos, ingenti clamore et jubilatione, utpote victores, Valentem isthic esse vociferatos esse. Idque et qui

præterierant, et qui consequerantur, cum audissent, suis porro significasse: ita ut fere etiam hostes illi, qui longius abierant, id audierint, atque omnes in eum locum convenerint. Eosque domuncula circumdata, et materia plurima aggesta, ignem deinde in eam injecisse: unde mox secundo, casu quodam, vento afflante, flamma sit excita. Atque ita materiam eam una cum eis quæ in domuncula erant rebus, et præter alios ipsum quoque imperatorem conflagrasse, et in cinerem redactum esse. Alii vero memoriæ prodidere: cum Barbari fugientes insequerentur, Valentem ingenti metu perculsum, habitu mutato, pedibus se immiscuisse, **216** deinde postquam equites rem prodidissent, et a pugna per desperationem destitissent; quippe qui hostium impressione disjecti essent, eos omnes concidisse: inter quos ipse etiam jacens latuerit, quod signum nullum exstaret, quod eum imperatorem esse indicaret. Interiit autem Valens annis quinquaginta exactis. Imperavit una cum fratre Valentiniano annis tredecim (1): post illius

Α ἔπειτα πῦρ ἐνήχων· καὶ αὐτίκα φλόξ ἀνηγέρετο ἐπιφόρῳ ἐκ τοῦ παρήκουτος ἐλαυνομένη τῷ πνεύματι. Καὶ ἡ μὲν ὕλη ἐκαίετο· ἅμα δὲ καὶ τὰ ἐπικείμενα τῷ δωματίῳ τοῦ φέγοντος ἦσαν· σὺν τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα εἰς τέφραν καθίστα. Ἰστόρηται δ' ἄλλοις ὡς τῇ τῶν βαρβάρων ἐπιδιώξει, εἰς δόξιν μέγα Οὐάλης γενόμενος, ἀμεΐψας τὸ σχῆμα, εἰς τὸ τῶν πεζῶν εἰσήλασε στίφος. Ἐπειτα τῶν ἰσπέων προεδεδωκότων, καὶ τὴν μάχην ἀπειπόντων, ἅτε τῇ τῶν βαρβάρων συμβολῇ διαίρεθέντων, ἀθρόως πάντας πεσεῖν· ὅπου δὴ σὺν τοῖς λοιποῖς κείμενον καὶ αὐτὸν λαθεῖν, μὴ τινοσ ὄντος συμβόλου ὁ τοῦτον ὡς βασιλέα μηνύσειεν. Τελευτᾷ δὲ Οὐάλης ζήσας τὰ πάντα ἔτη πενήτηκοντα· ὧν τὰ μὲν τρισκαίδεκα σὺνάμα τῷ ἀδελφῷ Οὐαλεντινιανῷ ἐβασίλευσε· μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου τελευτὴν καὶ ἕτερα τρία ἔτη ἐκράτησε πρὸς μῆσιν τισιν· περιέχει δὲ καὶ ἡ παρούσα ἐνδεκάτη μοι τῶν ἱστοριῶν χρόνων ἑτῶν ις'. Ὁπνίκα κόσμου μὲν ἔτος εἴκοσι'. Ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως τς' καὶ π' ἐπεραίνετο.

(1) V Id. Aug. Ann. duobus, mensibus quinque, pibus tredecim. (Diacon.)

(2) Neoterici chronici ponunt 4359.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΒ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS XII.

222 CAPUT I.

De imperio Gratiani et Valentiniani junioris, et ut socium imperii Theodosium Magnum admitterint.

Postquam Valens ita e vita excessit; Barbari victoria quæ eis præter opinionem obtigerat, elati, Thraciam omnem percurrentes, etiam propinqua Constantinopoli circumcirca loca vastarunt. Et cum

C

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τῆς βασιλείας Γρατιανοῦ καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νεοῦ, καὶ ὡς κοινωτὸν τῆς ἀρχῆς καὶ Θεοδοσίον τὸν Μέγαν προσέλατο.

Λιπόντος δ' οὕτω τὸν βίον Οὐάλεντος, οἱ βάρβαροι τῷ παρὰ δόξαν ἐπαρθέντες τροπαίῳ, πᾶσαν ἐπῆλθον τὴν Θράκην δηοῦντες, καὶ τὰ κύκλω τῆς Κωνσταντινίου κατέτρεχον. Ἐν κινδύνῳ δὲ τῶν

πραγμάτων ὄντων, ὄφελος οὐκ ἐλάχιστον ἐγένοντο Α
οὐ ἀπὸ Μαυρίας πεμφθέντες σύμμαχοι ἐκ Σαρακηνῶν.
Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἐκ τοῦ δήμου μισθῶ ῥητῆ, Δο-
μνίκης χορηγούσης τῆς Οὐάλεντος γυναικός, ἔκα-
στος τὸ προστυχὸν ὄπλον ποιούμενοι, ἀντεπεξήσαν
τοῖς βαρβάροις, γενναίως τε ἀμυνόμενοι, τῆς πόλεως
πορρωτέρω ἀπήλασαν. Γρατιανὸς δὲ, ὁ ἀδελφιδοῦς μὲν
Οὐάλεντος, παῖς δὲ Οὐαλεντινιανοῦ, σὺναμα τῷ ἀδελφῷ
τῷ νέῳ δηλαδὴ Οὐαλεντινιανῷ, πᾶσαν τὴν Ῥω-
μαίων ἀρχὴν ὄφ' ἑαυτὸν ἐποιεῖτο· καὶ γὰρ πάλαι μὲν
τὴν τῆς Εὐρώπης ἀρχὴν ἐκληροῦτο μετὰ τελευταίην
τοῦ πατρός· καὶ ἕως ἔτι περιτὴν ἐκείνου, τῆς ἀρχῆς
ἐκονῶναι· νῦν δὲ καὶ τὴν Ἀσίαν ἄπασαν καὶ τὰ
λειπόμῃνα προσεκτάτο Λιβύης, ἀπαίδως ἀνατρεθέντος
Οὐάλεντος. Καὶ δὴ ὀρνεῖ μὲν τὸν θεῖον· ἐκόψατο
δὲ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν οὕτω κακῶς ἄρουμένην.
Μεμφόμενος δὲ καὶ τὴν γνώμην ἐκείνου, ἣν διε-
τέλεσεν ἔχων περὶ τοῖς ἄλλοις ἢ ὡς ἐκείνῳ ἰδοῦμαι
δοξάζοντας, νόμῳ ἐκέλευσεν ὡς ἐκάστῳ βουλήσις
ἔστι, θρησκεύειν, καὶ ἀδεῶς μάλα ἐκκλησιάζειν,
πλὴν τῶν ὅσοι τὰ Μανιχαίου καὶ Φωτεινοῦ καὶ Εὐ-
νομίου ἐφρόνουν· καὶ τοῖς ὑπὸ Οὐάλεντος καταδικα-
σθεῖσι τῶν ἐπισκόπων φυγὴν ἐπέτρεπε κάθοδον.
Ἐπειτὰ συνιδὼν πρὸς τὸ τῆς τοσαύτης ἀρχῆς μέγε-
θος, καὶ ὡς οἱ ἀμφὶ τὴν Ἰστρον βάρβαροι τὴν Πλ-
λυρίδα καὶ τὴν Θράκην ἠρῶντες οὐκ ἔλιγον, ναὶ
μὴν καὶ Ἀλαμανοὶ Γαλάταις ἐν τῇ πρὸς ἑσπέραν
ἀρχομένην ἐπέκειντο τὰ ἔσχατα κακουργοῦντες, κοι-
νωνὸν τῇ ἀρχῇ προσελάμβανε Θεοδοσίον· ἄνδρα εὐ-
γενῆ τε καὶ περιώνυμον ἐν ταῖς στρατηγίαις, καὶ
πλεῖστα ταῖς ὑπὲρ τῶν ὁμοφύλων μάχαις ἀγωνισά-
μενον· καὶ πρὸ τῆς Γρατιανοῦ χειροτονίας ἄξιον
παρὰ πάντων εἰς τὸ βασιλεύειν κρινόμενον. Οὗ δὴ
χάριν, ὑπὸ τῶν ὁμοτίμων τοῖς τοῦ φθόνου κέντροις
βυλλόμενος, ἀτόμαχος ἐν Ἰσπανίαις διέτριβεν.
Ἐκείθεν γὰρ ὠρμητὸ εὐπατριδῆς ἔπερ τις μάλιστα
ὢν τῶν ἀμφὶ τὸ Πυρρηναῖον ὄρος Ἰβήρων· Ἰδρι-
δης γὰρ τὰς Ἰσπανίας καλοῦσι· τοῦ δὲ αὐτῶν βέν-
τος ποταμοῦ τὴν προτέραν ἐκτικῆσαντος ὀνομασίαν.
Ἐκείθεν τοίνυν τὸν ἄνδρα μεταστειλάμενος, τὰ μὲν
πρῶτα στρατηγὸν τοῦτον ἐχειροτόνει, καὶ μετὰ τῆς
ἐνούσης αὐτῷ ἐξίπεμπε στρατιᾶς· ὅς δὴ καὶ τῇ πί-
στει φραξάμενος, ἔπεισι τοῖς τὴν Θράκην καταθέου-
σι τῶν βαρβάρων, καὶ σὺν κόσμῳ διατάξας τὴν
στρατιάν, ὁμοσε χωροῦσι προσβάλλει. Ἐκείνοι δὲ
μὴ ἐνεργόντες τὴν ἐμβολὴν, ἐν ἀταξίᾳ ἦσαν· καὶ
τροπῆς γενομένης, ἀνακράτος ἤττωντο· οὐ γὰρ
ὕπὸ Ῥωμαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἀλλήλων
κτείνοντο. Πολλῶν τοίνυν ἀνατρεθέντων, ὀλίγων δὲ
δυνηθέντων διαφυγεῖν εἰς τὸν Ἰστρον, εὐθύς ἦν
εἶχεν ἐπεδείκνυτο στρατηγίαν. Τὸν γὰρ στρατὸν ταῖς
γειτονοῦσαις τῶν πόλεων διαφεύς, αὐτὸς ὅσον τάχος
ελαύων, ἀντάγγελος τῆς νίκης τῷ Γρατιανῷ παρῆν.
Παράδοξον δ' ὅσον ἰδοῦμαι τὸ ἔργον καὶ ἀπιστον.
Ὅσοι γὰρ τῷ φθόνῳ ἐτήχοντο, οὐ μόνον νικῆσαι,
ἀλλὰ καὶ διαφθεῖραι τὴν στρατιάν, καὶ φυγῇ χρῆσα-
σθαι διετείνοντο. Ὁ δὲ αὐτοῦς ἐκείνους πέμπειν

res in discrimine esset, non parum opis auxiliares
copiæ Sarracenorum, quas Mavia miserat, tulere.
Multietiam e populo, stipendio a Dominica (1), Va-
lentis conjuge, constituto conducti, arreptis quæ
tum tempus offerebat armis, barbaris obviam iere:
eosque fortiter dimicantes longius ab urbe pro-
pulere. Gratianus autem Valentis quidem fratris
filius, Valentiniani vero proles, una cum fratre
Valentiniano juniore, totius Romani Imperii ad-
ministrationem suscepit. Dudum namque post pa-
tris mortem Europæ imperium obtinuerat: eoque
superstite, imperii socius fuerat. Tum autem Asia
omnis, et quidquid supererat Libyæ, quod Valens
absque liberis decessisset, in potestatem ejus venit.

223 Et luxit illa quidem patruum, imperiumque B
Romanum ita vastatum esse fleuit. Consilio autem
illius et sententia, quam de eis retinuerat qui de
religione aliter atque ei placuisset opinati fuissent,
improbata, constitutionem, ut quam quisque vellet,
religionem sequeretur, conventusque ecclesiasticos
semoto metu libere omnes agerent, præterquam
Manichæi, et qui Photini et Eunonii sectæ essent,
tulit. Et episcopis, quos Valens ad exsilium damna-
verat, reditum permisit. Deinde imperii magnitu-
dinem et molem semper ipse considerans, quod et
Barhari Istrum accolentes, Illyricum et Thraciam
excindere non desisterent, et Alamani Galli Occi-
dentalibus imminerent, elsque extrema damna in-
ferrent, socium imperii sibi ascivit Theodosium,
claro loco natum, atque imperatoris artibus cele-
brem virum, qui pro popularibus suis sæpe bello
decertaverat, et antequam Gratianus imperator
creatus esset, dignus ab omnibus habitus fuerat, ut
ei imperium committeretur. Cujus rei gratia, per
collegarum suorum, qui eosdem cum eo gerebant
honores, invidiam, in Hispaniis extra militiam vi-
vebat. Ibi enim ortus fuerat, circa Pyrenæos Ibero-
rum montes, generis nobilitate nemini secundus.
Iberiam namque Hispaniam vocant, nomine eo. ab
Ibero amne, qui per eam fluit, sumpto. Inde Gra-
tianus virum accitum, primum exercitus ducem le-
git, et cum eis quas contraxerat copiis, contra hos-
tes misit. Atque ille fide munitus, in Thraciam
adversus Barbaros eam vastantes duxit, et acie
D optime structa, irruentibus illis occurrit. Qui im-
pressionem ejus non fereptes, ordines ipsi suos
turbarunt: et mox terga vertentes, magna vi sunt
devicti. Non enim a Romanis solum, sed a se mu-
tuo quoque cælebantur. Atque ita quamplurimis
cesis, cum pauci ad Istrum profugissent, statim
rursus imperatoris artis scientiam ostendit. Copiis
enim in vicinas urbes, ut ibi præsidio essent, im-
positis, itineribus maximis ad Gratianum, ut ipsemet
victoriæ suæ nuntius esset, contendit. Res ea quod
præter opinionem omnium accidisset, quodammodo
fide caruit. Nam qui ei invadebant, non solum eum
non vicisse, verum etiam amisso exercitu profu-

(1) Sozom. ex publico eam stipendium constituisse dicit,

gisse confirmabant. **224** At ipse ut aliqui ad rem inspiciendam mitterentur petiit, qui occisorum Barbarorum numerum inirent, quem ex spoliis facile colligere possent. Imperator certos homines qui rem explorarent misit. Theodosius autem aliquandiu apud eum manens, visionem divinam vidit, quam ei aperte universitatis hujus exhibuit Deus. Videre enim visus est Antiochenæ Ecclesiæ episcopum divum Meletium, imperialem sibi chlamydem circumdantem, et capiti coronam ex magni pretii materia imponentem. Nocturnum hoc visum ex familiaribus cuidam postridie mane exposuit. Et ille nihil ambigui id habere, sed clara satis et aperta, quæ significarentur, esse dixit. Intercessere dies pauci, et qui ad res investigandas missi fuerant, reversi, plurima Barbarorum millia cecidisse renuntiarunt. Ea re persuasus imperator, ita ut par erat, simul et militiæ ducem et imperatorem Theodosium, Sirmii creavit, imperiumque ei Valentis omne attribuit. Atque hoc sic in Sirmio confecto, ipse quidem in Italiam est profectus: illum autem ad Orientale, quod ei concesserat imperium, misit.

CAPUT II.

Qui eo tempore magnarum urbium sacras habenas rezerint: et de Macedonianis, ut rursus illi Ecclesiam catholicam turbarint.

Eo tempore Damasus Ecclesiæ Romanæ præfuit, Liberii successor. Hierosolymis Cyrillus adhuc superstes ecclesiam rexit. Antiochiæ ecclesia in tres partes divisa erat: post Euzoium enim, Theodorus Perinthius ecclesiis præfuit, Arianæ religionis propugnator: ὁμοουσίου, consubstantialis, vero fidei suffragatores, partim Paulino, partim Meletio, qui nuper admodum ab exilio redierat, paruere. Porro Alexandriæ Ariani quidem Lucium antistitem habuere, qui tum profugus Constantinopoli degebat. Catholica autem Ecclesia, post Petrum, Timotheus frater præiit. Constantinopoli Eudoxii successor Demophilus ecclesias gubernavit: ὁμοουσίου, consubstantialis, autem religionis episcopus Evagrius in exsilio vivebat. At sectatores ejus Demophilum aversantes, et suos sibi conventus agentes, a Gregorio Magno curabantur. **225** Atque, Hierosolymis exceptis, per Orientem ecclesiæ prope omnes in Arianorum potestate erant. Enimvero Macedoniani post initam cum Liberio conciliationem, non admodum a Nicæni decreti sectatoribus dissensere. Aliquandiu enim in urbibus simul et in ecclesiis commercia inter se habuere, et veluti ejusdem sententiæ suffragatores libere communionem coluere. Postquam autem Gratiani constitutio cuilibet, quam vellet religionem complectendi facultatem dedit, episcopi quidam ecclesiis suis, quas sub Valente amiserant, receptis, denuo se ab aliis segregavere. In Antiochiæ in Caria conventu coacto, ὁμοουσίου, consubstantialis, vocem repudiarunt, et pro ea sicuti antea ὁμοουσίον, æquisubstantiale, confir-

A ἔδειτο, τὸ τῶν ἀνηρημένων βαρβάρων στίφος ἀναριθμεῖν. Καὶ γὰρ εἰναι ῥάδιον εἶπε τοῖς σκύλοις τεκμηριῶσαι τὸν ἀριθμὸν. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τοὺς ὀφρομένους ἀπέστειλε· Θεοδοσίος δ' ἐκεῖσέ πη ἐγκαρτερῶν, ὅψιν θεσπεσίαν ἑώρα, ἣν αὐτὸς σαφῶς ὁ τῶν ὄλων παρεδείκνυ Θεός· τὸν γὰρ θεὸν τῆς Ἀντιοχείων Ἐκκλησίας ἡγεμόνα Μελέτιον καθέωρα, χλαμύδα βασιλικὴν αὐτῷ περιτιθέντα, καὶ στεφάνῳ ἐξ ἕλης πολυτελοῦς ἀναθῶντα τὴν κεφαλὴν. Ταῦτα νύκτωρ ἰδὼν, ἔωθεν τιτὶ τῶν συνήθων ἀπήγγειλεν. Ὁ δὲ μὴδὲν ἀμφίβολου τὴν ὅψιν ἀνείπε· σαφῆ γὰρ εἶναι τὰ αἰνισσόμενα· ἡμερῶν δ' ὀλίγων διαγενομένων, ἐπανῆγον μὲν οἱ πεμφθέντες· πολλὰς δὲ μυριάδας τῶν βαρβάρων πεσεῖν ἤγγειλον. Οἷς πεισθεὶς βασιλεὺς, καὶ ὡς χρεῶν στρατηγὸν ἐψήφισατο, καὶ βασιλέα χειροτόνησε, καὶ τὴν ὄψιν Οὐάλης διεῖπε παρεδίδου ἀρχήν. Ταῦτα ἐν Σιρμίῳ διαπραξάμενος, αὐτὸς μὲν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἐξώρμησεν· ἐκεῖνον δὲ εἰς τὴν πρὸς ἑω ἀρχομένην καὶ αὐτῷ οἱ δοθεῖσαν ἐξέπεμπεν.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Τίνας τηνικαυτα τῶν μεγάλων πόλεων τὰς ἱερὰς ἡγίας διεχειρίζοντο· καὶ περὶ τῶν Μακεδονιανῶν, ὡς αὐτοὶ τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν ἐτάρασσον.

Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον τῆς μὲν ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίας τὴν ἐπιτροπὴν Δάμασος εἶχε, διαδεξάμενος τὸν Λιθέριον· τῆς δ' ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπι Κύριλλος, περιῶν ἐκράτει. Ἡ δ' Ἀντιόχου τριχῆ διήρητο. Μετὰ γὰρ Εὐζῶτον Θεόδωρος ὁ Πειρινθίου τῶν ἐκκλησιῶν ἤρχε, τῆς Ἀρειανῆς προεστῶς θρησκείας. Ὅσοι δὲ τῆς ὁμοουσίου πίστεως ἦσαν, οἱ μὲν Παυλίῳ, οἱ δὲ Μελετίῳ συνῆσαν ἄρτι τῆς ὑπερορίας ἐπανιόντι. Κάν τῇ Ἀλεξάνδρου δὲ οἱ μὲν ἐξ Ἀρείου Λούκιον εἶχον ἡγούμενον, τηνικαυτα φυγῆ ἐν τῇ Κωνσταντινου χρησάμενον· τῆς δὲ καθόλου Ἐκκλησίας μετὰ Πέτρον Τιμόθεος ὁ ἀδελφὸς προεστήκει. Ἀνὰ δὲ τὴν Κωνσταντινου τῶν μὲν ἐκκλησιῶν Δημόφιλος ἤρχεν, Εὐδοξίου διάδοχος· τῆς δὲ ὁμοουσίου θρησκείας Εὐάγριος ἐν ὑπερορίᾳ διάγων. Οἱ δὲ τὸν Δημόφιλον ἐκτρεπόμενοι, καθ' ἑαυτοὺς ἦσαν, ὑπὸ Γρηγορίῳ τῷ πάνυ ἀγόμενοι. Σχεδὸν δὲ πλὴν Ἱεροσολύμων τῶν ἀνὰ τὴν ἑω ἐκκλησιῶν οἱ ἐξ Ἀρείου ἐκράτουν. Μακεδονιανοὶ δὲ μετὰ τὰς πρὸς Λιθέριον συνθήκας οὐ πάνυ τι διεφύροντο πρὸς τοὺς τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα στέργοντα· μέγχι γὰρ τινος κατὰ πόλεις καὶ ἐκκλησίας ἀλλήλοις ἐπαμίγνυντο, καὶ ὡς ὁμοδόξοι ἀδελῶς ἐκοινωνοῦν. Ὡς δὲ ὁ Γρατιανὸς νόμος ἀδειαν παρεῖχεν ἐκάστῳ θρησκείῳ, ὡς βούλοιο, τῶν τινες ἐπισκόπων τὰς οικείας ἐκκλησίας καταλαβόντες, ἅς ἐπὶ Οὐάληντο· ἀφῆρέθησαν, διακρίνεσθαι αὐθὺς σπουδῆν ἐποιούοντο· καὶ δὴ κατὰ τὴν Καρίας Ἀντιόχειαν συνελθόντες, τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν ἀπεβάλλοντο· ἐκύρουν δὲ ὡς καὶ πρόσθεν τὸ ὁμοουσίον, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἠθέτουσαν, καὶ ἰδίᾳ ἦσαν ἐκκλησιάζοντες. Ἄλλ' ἥκιστα τοῦ ἐπιχειρήματος ὄναυτο· πολλοὶ γὰρ ἔριν

καταγνόντες αὐτῶν, ὡς Εὐρίπων δίκην ἄλλοτε εἰς ἄλλας δόξας μεταχωρούντων, παντάπασι τῆς κοινω-
νίας αὐτῶν ἀπέστησαν, καὶ στερβῶς τοῖς τοῦ ὁμοου-
σίου προσέθεντο, καὶ ἠνώθησαν.

hanc, nunc in illam sententiam pedibus irent, a
communione eorum se omnino abstinuerunt, et
constanter ὁμοουσίου, consubstantialis, fidei laudatoribus per unionem conjunxerunt.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ὅς Γρατιανοῦ νόμῳ οἱ ἐξ Ἀρείου ἠλαύνοντο,
καὶ οἱ τῆς ὁμοουσίου πίστεως ταῖς ἐκκλησίαις
εἰσήγορτο· καὶ ὅσα διὰ Παυλίνον τε καὶ Μελέ-
τιον ἐν Ἀντιοχείᾳ συνέβη.

Γρατιανὸς δὲ, ὡς εἴρηται, τὰς ἀρχὰς τῆς βασι-
λείας ἀνατίθει τῷ παμβασιλεῖ τῶν ὄλων Θεῷ, νό-
μον ἔγραψεν ἀνέντα τοῖς φυγαδευθεῖσι τῶν ἐπισκό-
πων τὴν κάθοδον· καὶ τῶν μὲν ἱερῶν σιγῶν τοὺς ἐξ
Ἀρείου ἐλαύνεσθαι, τοῖς δὲ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως
ὑπερισταμένοις τὰς ἐκκλησίας αὐθις διδόναι. Καὶ
Σάπωριν δὲ στρατηγὸν ἀπέστειλε τῇ Ἐφ' αὐτὰ δια-
πραξόμενον, ἐπίσημον ἄνδρα μάλα διαγεγόμενον.
Καὶ ἀπαραδάτως ἐν ἐκάστῳ ἔθνει εἰ; πέρας ὁ θεῖος
οὗτος νόμος ἐγένετο. Κατὰ δὲ τὴν Ἀντιόχου πολλή
τις ἦν ἡ φιλονεικία τῷ πλήθει, αἰτίαν σχοῦσα τοι-
άνδε· οἱ γὰρ τῆς ὁμοουσίου πίστεως καὶ τῶν ἀπο-
στολικῶν δογμάτων ὑπερασπιζόντες διήρηντο. Οἱ
μὲν γὰρ εὐθὺς μετὰ τὴν Εὐσταθίῳ γενομένην ἐπι-
βουλὴν τῆς Ἀρειανικῆς λύσεως διακριθέντες καθ'
ἑαυτοὺς ἦσαν, Παυλίνῳ ἀγόμενοι· οἱ δὲ μετὰ τὴν
χειροτονίαν Εὐζοίου τῶν δυσσεβοῦντων διαστάντες,
ὑπὸ τῆς σοφωτάτης Μελετίου πομπικῆς διου-
νοντο. Ἀλλὰ Παυλίνος μὲν δι' ὑπερβάλλουσαν ἐπιεί-
κειαν πρὸς Οὐάλεντος εἰς τὴν ὑπερορίαν οὐκ ἤγετο·
Μελέτιος δὲ πρότερον ὑπερορία κατακρηθεὶς, πρὸς
Ἰουλιανοῦ ἐπανήγετο· καὶ αὐθις ἐπὶ Οὐάλεντος τὴν
φυγὴν καταδικασθεὶς, τῷ Γρατιανοῦ θεσπίσματος
τηνικαῦτα κατὰ τὴν Ἀντιόχου ἐπάνεισι· καὶ ἔλθων,
Παυλίνον εὐρίσκει ἤδη πρὸς βαθὺ γήρας ἐλάσαντα·
καὶ γ' εὐθὺς ἅπαντες ὅσοι τῆς ἐκείνου μοίρας ἦσαν,
πάντα κάλων ἐκίνουν, σύνθρονον γενέσθαι Παυλίνῳ
Μελέτιον. Τοῦ δὲ Παυλίνου τὴν συνεδρίαν ἐκρεπο-
μένου, καὶ παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τὴν
πράξιν εἶναι διατεινομένου· ἅτε δῆτα Μελετίου ὑπὸ
Ἀρειανῶν τὴν χειροτονίαν προσελιγμένος οὐκ ἀνα-
σχόμενα τὰ πλήθη, ἐν τινι αὐτῶν πρὸς τῆς πόλεως ἱε-
ρῶν τὸν Μελέτιον ἐνθρονίζουσιν. Οὗ δὲ γενομένου,
πολλή τις ἐρεσχελία εἰσέρβει· καὶ ἐκ τῆς ἄγαν φι-
λονεικίας εἰς ἀτόπους ἐπιχειρήσεις ἐτρέποντο· καὶ
προσεδοκᾶτο στάσις ἐκτιρεθῆεν τοῦ λαοῦ χαλεπαί-
νοντος. Ἐπειτα θαυμασίας ἐπιγενομένης βουλῆς,
εἰς ὁμόνοιαν ἦλθον συνθηκῶν τοιούδε γεγενημένων·
συνοδεύει γὰρ ὄρκους πεδῆσαι ὅσοι δὴ ἐπιτρέπεται
ἐπισκοπεῖν ἐνομιζόντο, ἧ καὶ προσεδοκῶντο· ὧν
ἕτεροι μὲν πέντε ἦσαν, καὶ Φλαβιανὸς αὐτός· ὥστε
μηδένα εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παρελθεῖν· οὗτε μὴν
σπουδάζει, οὐτ' ἀνέξασθαι τὴν χειροτονίαν, κἄν εἴ τι
καὶ γένηται, ἐπ' αὐτοῖς ἐρχομένην, ἕως ἂν περῶσι
τῷ βίῳ Παυλίνος τε καὶ Μελετίου· ὧν θατέρου προ-
τελευτήσαντος, τὸν περιλειπόμενον κατέχειν καὶ τοῦ
ἀποικομένου τὸν θρόνον· καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου λο-
γῶν ἀποβίωσιν αὐτὸς εἶναι τῶν ὑποψέφων, ὅν ἂν τὸ

marunt, professionem fidei Nicænam abolentes, et
ecclesias suas seorsim celebrantes. Verum frustra
illis id cœptum fuit : nam permulti contentione
eorum perspecta, quod ad instar Euripi, nunc in
communione eorum se omnino abstinuerunt, et
constanter ὁμοουσίου, consubstantialis, fidei laudatoribus per unionem conjunxerunt.

CAPUT III.

Ut Gratiani constitutione Ariani relegati, et ὁμοου-
σίου, consubstantialis, fidei professores ecclesiis sint
præfecti, et quæ propter Paulinum et Meletium
Antiochiæ acciderint.

Gratianus, quemadmodum diximus, imperii sui
primitias rerum universarum imperatori simul
et Deo consecrans, legem promulgavit, per quam
cum exsules episcopos restituit, tum Arianos ex
sacris ædibus deturbari, easque Nicæne fidei
propugnatoribus reddi permisit. Et Saporem du-
cem, præclarum admodum virum, qui eam exe-
cutioni mandaret, in Orientem misit. Et divina ea
constitutio in provincia quaque ad legitimum finem
erat in plebe contentio et dissidium, ob causam
ejusmodi : Qui ὁμοουσίου, consubstantialis, fidem et
Apostolica dogmata defendebant, in duas abierant
partes : quidam namque statim post structas
Eustathio insidias, ab Ariana rabie abhorrentes,
sub Paulino antistite conventus suos cogebant.
Quidam autem ab Euzoii electione impiorum com-
mercium refugientes, sub sapientissimo pastore
Meletio pascabantur. 226 Et Paulinus quidem
propter excellentem humanitatem a Valente in
exsilium actus non fuerat. Meletius vero cum
primum exsilio multatus esset, a Juliano restitutus
fuerat : et denuo sub Valente deportari jussus,
Gratiani edicto fretus tum Antiochiam redierat,
et Paulinum in extrema jam senectute viventem
invenerat. Ibi qui factionis ejus erant omnes,
omnem movere funem, ut in eodem cum Paulino,
throno Meletius collocaretur. Paulinus eam rem
non admisit ; factum ejusmodi adversus ecclesia-
sticos canones esse dictitans, quod Meletius ab
Arianis consecrationem accepisset. At populus id
non ferens, Meletium in throno templi cujusdam
suburbani collocavit. Quo facto, multa verborum
rixa est oborta. Et res ex nimio contendendi stu-
dio in cœpta absurda abiit : plebeque ex parte
utraque indignante, seditio in expectatione fuit.
Deinde vero consilio mirifico invento, ad concor-
diam res pactis hujusmodi est reducta. Placitum
namque est, ut qui ad episcopalem functionem
obeundam, vel jam tum essent, vel aliquando
futuri essent idonei, quorum quidem quinque alii,
et Flavianus sextus erat, jurisjurandi sacramento
obligarentur, neque ad dignitatem eam anhelaturum,
atque adeo neque electionem, si forte ea de quo-
piam fieret, approbaturum esse, tantisper dum
Paulinus et Meletius in vita manerent, atque ut
altero defuncto alter qui superstes esset, in illius

succederet locum : post ejus ipsius vero obitum, ut unus ex eis qui suffragiorum calculis digni essent, a Spiritu sancto electus, episcopalem cathedram oblineret. Conventus hisce juramento confirmatis, multitudo fere omnis consensit : pauci tantum Luciferi sectatores, consecrationem Meletii ab alienæ sententiæ suffragatoribus acceptam reprehendentes, dissensionem forerunt.

CAPUT IV.

De Apollinaris errore, et de sancto Flaviano, et Meletio : quæque sedi Antiochenæ evenerint : et de Sapore duce et Eulatio Amasenorum episcopo.

227 Tum vero Apollinaris (1) pietatis persona sumpta, alterius factionis Antiochiæ exstitit auctor. Nam sub apostolicorum dogmatum defendendorum prætextu, brevi mirificus esse veræ pietatis oppugnator apparuit. Adulterinas quippe de æterna et immortalis natura opiniones commentus, gradus quosdam et dignitates inter se differentes introduxit. Ad hæc salutis etiam nostræ administrationis mysterium imperfectum reddidit, animamque rationalem, qua corpus omne regitur, ejus quæ nobis obtigit salutis expertem esse dixit : propterea quod hanc quoque non itidem, sicuti reliquam corporis naturam, Deus Verbum receperit, proindeque ei neque sanationem neque honorem aliquem tradiderit. Verum, corpus (2) quidem nugatus est in cælo ab intellectuali (3) militia omni adorari : animam vero in terris manentem, ut quæ recepta non sit, huc usque incuratam, peccatique ignominia circumdatam esse. Atque alia etiam absurditatis ejusmodi plena blatterans, aliquando quidem et Dominum ipsum ex Virgine carnem recepisse, aliquando vero eam secum e cælo descendisse, interdum etiam Verbum ipsum in carnem mutatum, nihil ex carne nostra sumpsisse, dixit. Atque insuper aliis nonnullis deliris et nugacibus fabulis adinventis, divinis eas Servatoris promissionibus conjunxit. Quas singulatim, præterquam quod de eis antea quoque diximus, in præsentia recensere supervacaneum esse puto. Tum quidem ille non tantum sectatoribus suis pestem hanc communicavit, sed ex nostris etiam multos ea infecit. Quamvis postea populares ejus, suam ipsorum obscuritatem et fidei nostræ splendorem illustrem cernentes, paucis exceptis, omnes ad ecclesiam se catholicam contulerint, et de communione quidem nostra participaverint, ægritudinis autem suæ venenum non omnino evomuerint, atque id permultis sanam opinionem obtinentibus furtim obtruserint. Unde etiam tanquam a radice mala, unam esse et divinitatis et carnis naturam et divinitatem passioni non obnoxiam passionem subiisse (id quod supra quoque aliqua-

(1) Apollinaris hæresis, Deum Verbum animam humanam cum carne non assumpsisse, et propterea eam in priore damnatione permansisse.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ τῆς Ἀπολλινარიῶν ἀπάτης· καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Φλαβιανοῦ καὶ Μελετίου ὄσα τῷ θρόνῳ τῆς Ἀντιόχου ἐγένετο· καὶ περὶ Σάπυρος τοῦ στρατηγοῦ, καὶ Εὐλαλλίου τοῦ ἐπισκόπου Ἀμασειας.

Τηνικαῦτα δὲ καὶ Ἀπολλινάριος τὸ τῆς εὐσεβείας περιθέμενος προσωπεῖον, συστήματος ἑτέρου ἐν Ἀντιόχειᾳ καθίστατο ἀρχηγός. Σχήματι γὰρ τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων δοκῶν ὑπερίστασθαι, μετ' ὀλίγον ὑπερφυῆς τις ὤφθη τῆς εὐσεβείας πολέμιος. Κίθδηλα γὰρ τινα περὶ τῆς ἀκηράτου φύσεως ἐκινούσας, βαθμούς τινας καὶ διαφοροὺς ἀξίας εἰσήγε· πρὸς δὲ καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον ἀτέλεις ἐποίησε· καὶ ἐστερηθεὶς τὴν λογικὴν ψυχὴν ἢ πᾶν διοικεῖται τὸ σῶμα, τῆς γεγεννημένης ἔλεγε σωτηρίας· μηδὲ γὰρ προσειληφθαι καὶ ταύτην ὡς καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ σώματος τὸν Θεὸν Λόγον· καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ λατρείας μηδὲ τιμῆς μεταδοῦναι. Ἄλλὰ τὸ μὲν σῶμα ἐληρώδει ἀνω προσκυνεῖσθαι ὑπὸ πάσης στρατιᾶς νοεράς, τὴν δὲ γὰρ ψυχὴν κάτω μελίσσαν, ἀθεράπευτον ἐς θεῦρο ὡς ἀπρόσληπτον εἶναι τὴν τῆς ἀμαρτίας ἀτιμίαν περιχειμένην. Καὶ ἄλλα δ' ἕτερα τῆς Ἰσῆς ἀτοπίας ἀνάπλευ φληναφῶν, ποτὲ μὲν ἐκ τῆς παρθένου καὶ αὐτὸν ἀνεληφθαι τὴν σάρκα τὸν Κύριον ἔλεγεν, ἄλλοτε δ' ἐξ οὐρανοῦ σὺν αὐτῷ κατεληλυθέναι· ποτὲ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Λόγον εἰς σάρκα μετατραπήναι, μηδὲν ἐκ τῆς ἡμετέρας προσειληφῶτα· καὶ τινας ἑτέρους ληρώδεις μύθους ἐξευρηκώς, ταῖς θεαῖς τοῦ Σωτήρος παρεξέγγυον ἐπαγγελίαις, ἃ κατὰ μέρος τῷ παρόντι διεξιέναι περιττὸν εἶναι νομίζω. Τέως γὰρ μὴν ἐκείνος οὐ μόνον τοῖς ἐκείνῳ ἐπομένους τῆς οἰκειᾶς λήμης μετέδωκεν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν ἡμετέρων ταύτης ἐνέπληξε. Κἂν ἐς ὕστερον τὸ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ὀρῶντες περιφανῆς, πλὴν ὀλίγων ἅπαντες τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ προσῆλθον, καὶ τῆς μὲν κοινωνίας μετέσχον· τῆς δ' οἰκειᾶς νόσου τὴν ἰὴν οὐκ ἐξήμεσαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν ὀλίγων ἐχόντων ταύτης κρύφα μετέδωκαν. Ἐντεῦθεν δ' ὡς ἀπὸ κακῆς ῥίζης ἡ μία φύσις τῆς θεότητος καὶ τῆς σαρκὸς ἀνεψύχθ' ὄξυ, καὶ τὴν προσάπτειν πάθος τῷ ἀπαθεί τῆς θεότητος· καὶ τᾶλλα ὄσα μεγίστην ἔριν τῷ τε πλήθει καὶ τοῖς ἡγουμένους καὶ πόλεμον ἀκήρυκτον ἤγειρεν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐγεγονέει· τηνικαῦτα δ' ὡς εἴρηται, Σάπυρος τοῦ στρατηγοῦ ἐκεῖσε γεγεννημένου κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, ὥστε καταστῆσαι ἃ κηρύσσει Δάμασος καὶ αὐτὴν στέργειν, καὶ τὸν νόμον Γρατια-

(2) Terrenum, Theod.

(3) Ὑπὸ τῶν ἀοράτων προσκυνεῖται δυνάμεων. Theod.

νοῦ προβάλλοντος, Παυλῖνος διςχυρίζετο αὐτὸς εἶναι ἄ
 τῆς Δαμάσου μερίδος. Ἐπίσης δὲ καὶ Ἀπολλινάριος
 ἔλεγε κατακρύπτων τὴν νόσον. Ἦσυχῆ δὲ καθῆστο
 Μελέτιος τῶν ἐκατέρων λόγων ἐπακροῶμενος. Ὁ
 δὲ γε θεῖος Φλαδιανὸς ἔτι τι τῶ τῶν πρᾶσδυτέρων
 ἐμπρέπων βαθμῶν, ἔρεμα τοῦ στρατηγοῦ ἑπαύοντος,
 πρὸς Παυλῖνον ἔφη· « Εἰ δὲ δογματίζει Δάμασος
 στέργεις, ὦ οὗτος, δεῖξον ἡμῖν τὴν τῆς δόξης συγ-
 γένειαν· ἐκεῖνος γὰρ μίαν οὐσίαν τῆς Τριάδος ὁμο-
 λογεῖ, καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις διαῤῥήθην κηρύττει.
 Σὺ δ' εἰκας ἐξ ὧν λέγεις, τὴν τῶν ὑποστάσεων
 ἀναιρεῖν τριάδα. Συμφώνει τοίνυν ἐκεῖνῳ τοῖς δόγ-
 μασι, καὶ κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμὸν τὰς
 ἐκκλησίας ἀσφαλῶς κάτεχε. » Καὶ τὸν μὲν οὕτω
 κατασιγάσας, πρὸς τὸν Ἀπολλινάριον ἐπιστραφεὶς, ἔ-
 φη· « Θαυμά μοι ἔπεισιν, ὦ φιλότης, πῶς οὕτως
 ἀνέστην πρὸς τὸ ψεῦδος δὴ κεχρῆνός οὐκ ἐντρέπη, καὶ
 ταῦτ' ἀκριβῶς εἰδὼς ὡς ὁ θεοπέσιος Δάμασος τελείαν
 εἰληφέναι τὴν ἡμετέραν φύσιν τὸν Θεὸν Λόγον πλα-
 τεῖ δογματίζει τῷ στόματι. Σὺ δ' εἰς ἔκταν ἐναντία
 μάλα φρονεῖς· μὴ γὰρ ψυχὴν, μηδὲ νοῦν τὸ ἡμέτε-
 ρον προσειληφθαι φῆς ἐκεῖνῳ· ἃ δὴ τῆς καθ' ἡμᾶς
 φύσεως καιριώτερα· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῆς σωτη-
 ρίας ἐκεῖνα στερεῖς. Εἰ δὲ ψευδῆ σου κατηγοροῦμεν,
 ἀλλὰ νῦν δεῖξον ὡς συμφωνεῖς Δαμάσῳ τάναντία
 σοι δογματίζοντι, τὴν σοι καινοτομηθεῖσαν νόσον
 ἀποβαλλόμενος, καὶ τοὺς ἱερῶν σπικῶν κάτεχε. »
 Ὁ μὲν οὖν θεῖος Φλαδιανὸς οὕτω τοῖς ἀληθέσιν
 ἐλέγχοις τὴν τῶν ἀμφοτέρων ἐπεστομίσει παῤῥησίαν·
 Μελέτιος δὲ πάντων ἀνθρώπων πρᾶστατος, ἡμέρω·
 πρὸς Παυλῖνον ἔφη· « Ἐπεὶ μὴ σοι μόνῳ, ἀλλὰ καὶ
 ἔμοι λόγοις οἷς οἶδεν ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν καὶ τῶν
 προβάτων Κύριος, τὴν τούτων ἐνεχείρισε προστασίαν,
 ἄμφω δὲ τὰ ποιμνία ἀλλήλοισι ὡς εἰκὸς κοινωνεῖ, καὶ
 τὴν ὑγιὰ βοτάνην τῆς εὐσεβείας σίτιζονται, τὴν θανά-
 σιμον πάαν καὶ νοσερὰν τῶν αἰρετικῶν ἐκτρέπομενα,
 εἰ δοκεῖ, συνάψωμεν, ὦ φιλότης, τῆς εὐσεβείας τὰ
 θρέμματα, καὶ ὑπὸ μίαν μάνδραν ποιήσωμεν, τὴν
 τῆς ποιμαντικῆς διαλύσαντες ἔριν. Καὶ ἄμφω δὲ τὰ
 πρόβατα νέμοντες, κοινήν καὶ τὴν θεραπείαν ἐκ τῆς
 διδασκαλίας προσάγωμεν. Εἰ δὲ ὁ μέσος θρόνος τὴν
 φιλονεικίαν διερεθίζει, καὶ τοῦτ', εἰ βούλει, θάττον
 διαλύσαι πειράσομαι. Χρῆναι γὰρ εἰσηγοῦμαι, ἐν
 μὲν τῷ θρόνῳ μέσῳ εὐλαδῶς τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον
 προτεθῆναι· ἡμᾶς δὲ παρ' ἑκάτερα καθῆσθαι τὴν
 ὑπεδρίαν ἀσπασομένους. Καὶ εἰ μὲν ἔμοι πρῶτῳ τὸ
 πέρας τοῦ βίου ἐπέλθοι, αὐτὸς μόνος κληρώσῃ τὸν
 θρόνον· εἰ δὲ σὺ τοῦτο πρότερον πάθοις, ἐγὼ πάλιν
 ὡς γε δύναιμι τῆς ποιμνῆς ἡγήσομαι. Ταῦτα φιλο-
 φρόνως ἐν εὐλαδίᾳ καταστήματι ὁ θεῖος εἶπε Μελέ-
 τιος. Ὁ δὲ Παυλῖνος ἤκιστα τοῖς λόγοις συνέθετο.
 Σάτωρις δὲ κριτῆς τῶν λόγων γενόμενος, τῷ μεγάλῳ
 Μελετίῳ τὰς ἐκκλησίας ἐπίστρεψεν. Ὁ δὲ Παυλῖνος
 αὐθις τῆς ἀποκριθείσης ἐκεῖνῳ μοίρας εἰσάπαξ
 ἤγειτο. Ἐπειτα, ὡσπερ ἀνωθεν εἰρηται, τῶν ὄρκων
 γεγεννημένων τοῖς ὑποψήφοις, πρὸς ὁμόνοιαν ἦλθον
 τὰ πλήθη. Ἀπολλινάριος δὲ διαμαρτῶν τοῦ σκοποῦ,

(1) Theod. lib. v. cap. 3 : Quandoquidem et mihi
 aliarum regendarum suscepisti provinciam, etc.

tes. Quod si me quidem primum ex hac vita migrare contigerit, solus ipse throno potiere : sin tu prior diem tuum obieris, ego itidem pro virili mea gregi præero. Hæc quidem ita pio vultu divinus dixit Meletius. Paulinus autem conditionem eam non accepit. Porro Sapores dictorum talium iudex, Meletio magno ecclesias gubernandas attribuit, Paulinus vero rursus factioni suæ, quam sibi ab aliis sejunctam aggregaverat, præfuit. Postea vero, sicuti diximus, jusjurandum a designatis episcopatus competitoribus acceptum, et plebs ad concordiam est reducta. Sed enim Apollinaris ubi spe sua excidit, perinde atque ecclesiæ ei adeptæ essent, propalam et clare hæresim docuit, et duces se novæ opinionis constituit. Lectoque et ordinato Antiochiæ Vitali, homine vitæ sanctitate, sicuti supra a nobis dictum est, præclaro, et qui antea quidem ecclesiastica doctrina enituerit, postea autem contagioso Apollinaris morbo infectus fuerit, ipse Laodiceam, ubi plurimum erat, concessit. Permulti vero et alii episcopi ab exilio, quo sub Valentis imperio multati fuerant, reversi, Meletii sententiam sunt secuti : nihil prorsus de prærogativa et præeminentia sedis episcopalis contententes, sed multitudinis concordiam quam maxime procurantes. Quin etiam Arianos, qui pro eis, ecclesiis præfecti fuerant, precibus interpositis, rogarunt, ne inde discederent, neve per dissensionem ecclesiam Christi conscinderent : quam unicam existentem, atque unicam a Deo juxta et ab apostolis traditam, dissidendi contentio, primarumque sedium ambitio, hominum vanæ gloriæ studentium, in

multas divisit : sed ut veram pietatem profidentes, ipsi primos ecclesiarum thronos retinerent. **230** Studio hæc habuere cum multi alii, tum Eulalius Anasensæ ecclesiæ ad Pontum procuracionem sortitus. Dicitur namque, post reditum, alium pastorem Arianæ sectæ, qui ecclesiam regeret, eos autem qui illi debitam præstarent obedientiam, vix quinquaginta numero invenisse : eundemque tamen concordie desiderio et cupiditate illi conditionem, precibus adjunctis, tulisse : qua sede honoratiore et prærogativa throni, tanquam concordie opinionumque conjunctionis mercede proposita, cedebat, ut ecclesiam modo ambo administrarent. Ille autem conditionem talem rejectit, nec multo post a suis etiam, quibus præibat, est relictus : qui se etiam frequentiori pie credentium multitudini aggregarunt.

CAPUT V.

De Meletio, et Diodoro Tarsensi episcopo. Item de Acac'o Berrhææ episcopo, et aliis : et de sancto Eusebio Samosateno episcopo, ut certamen martyrii impleverit.

Divus Meletius multitudinis concordia conciliata, Diodorum quidem illum, de quo paulo ante diximus, qui persona et habitu alio, una cum Flaviano Ecclesiæ scapham in sæva illa tempestate præclare gubernaverat, pastorem Tarsi constituit, et Cilicum gentem ei attribuit : episcopatum autem Apamæ Joanni dedit : qui vir cum generis nobilitate clarus, tum multis splendidisque primariorum virtutum ornamentis spectatus fuit. Præterea vero vitæ sanctitas et doctrina insignis in eo conjuncte, clariorem etiam eum reddiderunt. Qui et ipse, itidem ut Flavianus et Diodorus, sæva

ἄτε δὴ τὰς ἐκκλησίας ἀφαιρεθεῖς, διαβήθη τὴν αἵρεσιν ἐπαρρησιάζετο, καὶ καινῆς δόξης ἀρχηγὸν ἑαυτὸν καθίστα· καὶ χειροτονήσας ἐν Ἀντιοχείᾳ Βιτάλιον, σεμνῶ μὲν βίῳ κοσμούμενον, καὶ τοῖς τῆς Ἐκκλησίας δόγμασι διαπρέποντα πρότερον, τὴν δ' Ἀπολλινარიῶν νόσον ὑπερὸν εἰσδεξάμενον, αὐτὸς εἰς Λαοδικεῖαν μετεχώρει· ἐκεῖσε γὰρ τὰ πλείστα διέτριβε. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν ἐπισκόπων ἀπὸ τῆς συμβάσεως φυγῆς αὐτοῖς ἐπὶ τῆς βασιλείας Οὐάλεντος ἐπανήκοντες, ἐπίσης Μελετίῳ ἐφρόνου· περὶ μὲν προεδρίας μὴ διαφερόμενοι τὸ παρῆπαν, τὴν δὲ τοῦ πλήθους ὁμόνοιαν μάλιστα προτιμῶντες· οἱ καὶ δέησιν προσήγον τοῖς ἐξ Ἀρείου τῶν ἐκκλησιῶν ἀντ' αὐτῶν προστάσει μὴ ἐκείθεν ἀναχωρεῖν, μηδὲ διχονοῖα τέμνειν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ· ἦν μίαν οὕταν καὶ ἐκ Θεοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων μίαν παραδοθεῖσαν φιλονεικία καὶ φιλοπροεδρία ἀνθρώπων κενωδῶν εἰς πολλὰς κατεμέρισαν· ἀλλὰ τὴν εὐσίθειαν ὁμολογοῦντας, τὴν τῆς Ἐκκλησίας προεδρίαν κατέχουσιν. Ταύτης δὲ τῆς σπουδῆς πολλοὶ μὲν ἄλλοι ἐγένοντο· ἦν δὲ καὶ Εὐλάλιος ὁ τῆς πρὸς τῷ Πόντῳ Ἀμασειᾶς τὸν κληρὸν λαχὼν. Καὶ γὰρ φασὶ, μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἕτερον ἐξ Ἀρείου εὐρεῖν ποιμένα τῆς Ἐκκλησίας ἡγούμενον· τοὺς δὲ πειθομένους αὐτῷ τελείως μηδὲ εἰς πεντήκοντα ἀριθμῆσθαι· τὸν δ' Εὐλάλιον τὴν ὁμόνοιαν ἀσπαζόμενον, ἐκεῖνον δέησι ἐπιπέμψαι τῆς προεδρίας παραχωροῦντα· ἄθλον ὡς ἂν τις εἴπῃ τῆς ὁμοφροσύνης καὶ τῆς ἐς ταυτὸ δόξης κληρωσάμενον ταύτην, ἀμφὼ δὲ τὴν Ἐκκλησίαν ἰθύνειν. Ὁ δ' οὐκ ἐπέθετο· μετὰ βραχὺ δὲ καὶ ὧν ἠγεῖτο, ἀφίστατο· ἄτε δὴ κἀκείνων τῷ πολλῷ τῶν εὐσεβοῦντων πλήθει προστειμένων.

multas divisit : sed ut veram pietatem profientes, ipsi primos ecclesiarum thronos retinerent. **230** Studio hæc habuere cum multi alii, tum Eulalius Anasensæ ecclesiæ ad Pontum procuracionem sortitus. Dicitur namque, post reditum, alium pastorem Arianæ sectæ, qui ecclesiam regeret, eos autem qui illi debitam præstarent obedientiam, vix quinquaginta numero invenisse : eundemque tamen concordie desiderio et cupiditate illi conditionem, precibus adjunctis, tulisse : qua sede honoratiore et prærogativa throni, tanquam concordie opinionumque conjunctionis mercede proposita, cedebat, ut ecclesiam modo ambo administrarent. Ille autem conditionem talem rejectit, nec multo post a suis etiam, quibus præibat, est relictus : qui se etiam frequentiori pie credentium multitudini aggregarunt.

ΚΕΦΑΛΑ. Ε΄.

Ἔτι περὶ Μελετίου καὶ Διοδώρου τοῦ Ταρσοῦ· καὶ Ἀκακίου τοῦ Βερβόρας, καὶ ἑτέρων· καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Εὐσεβίου ἐπισκόπου Σαμοσατών, ὡς τὸν μαρτυρικὸν ἄθλον διεήρυσεν.

Ὁ δὲ γε θεὸς Μελέτιος, τῆς ὁμοφροσύνης τοῦ πλήθους γεγεννημένης, Διοδώρον μὲν ἐκείνον, περὶ οὐ μικρὴν ἄνωθεν διελάβομεν, τὸν καὶ ἐν σχήματι ἑτέρῳ σὺν Φλαβιανῷ τὸ τῆς Ἐκκλησίας σκάφος τῷ δεινῷ ἐκείνῳ κλύδωνι λαμπρῶς οἰκίσαντα, Ταρσῶν ποιμένα καθίστα· καὶ τὸ τῶν Κιλικίων ἔθνος αὐτῷ ἐνεχειρῆσεν· τὴν δὲ τῆς Ἀπαμείας ἱερατικὴν ἀξίαν Ἰωάννη ἀνετίμεν. Οὗτος δὲ καὶ ἄλλως μὲν περιφανῆς ἦν γένοι· πολλοῖς δὲ οἰκίειν καὶ λαμπροῖς ἐσεμνύετο προτερήμασι. Βίος γὰρ καὶ λόγος ἐπὶ αὐτῷ συνεισμένον, οὐχ ἥττον ἐκόσμηε τὸν ἄνθρωπον. Ἐπίσης δὲ Φιλαθέῳ καὶ Διοδώρῳ καὶ οὗτος τῷ τῆς ἑλπίδος κατ' ὄψιν

τῶν ἁποστόλων τὰ πλῆθη συνέχων, διδασκαλίαις ἐστήριξε. Συνεργὸν δὲ καὶ οὗτος εἶχε τὸν περιώνυμον Στέφανον, ὃν δὴ καὶ τοῦτον Μελέτιος εἰς ἀγῶνα οὐκ ἔλαττον μετεστεύατο. Τὴν γὰρ Γερμανικῶν πόλιν τῇ νόσῳ Εὐδοξίου νοσοῦσαν τὰ ἔσχατα, τοῦτον ἰατρὸν ἀπέστειλεν ἄριστον· καὶ γὰρ διὰ πάσης παιδείας ἐχῶρει, τῆς τε ἡμετέρας, καὶ ὅση δὴτα παρ' Ἑλλήσι· καὶ τῆς ἐλπίδος ἥκιστα διημέρτανε· τῇ γὰρ πνευματικῇ χρώμενος· σύριγγι, καὶ τοὺς λύκους εἰς πρόβατα μετεσκεύαζεν. Ἐπίσης δὲ Μελέτιω καὶ ὁ πολὺς Εὐσέβιος διεπράττετο τῆς ὑπερορίας ἐπανιών εἰς Σαμόσατα. Καὶ γὰρ Ἀκάκιον ἐκείνον οὐ πολὺ κλέος ἐν βίῳ, τὴν Βερόβριαν ἰθύνειν ἐπέτρπε· τὴν δὲ Ἰεράπολιν τῷ θαυμαστῷ ἐνεχειρίσε Θεοδότῳ, τῇ ἀσκητικῇ πολιτείᾳ μάλιστα περιζομένη· τὴν δ' Εὐσέβιον εἰς Χαλκίδα ἐχειροτόνει· τῇ Κύρῳ δὲ Ἰσιδωρον ἐπεσφράγγεν. Ἀξιέπαινοι δὲ καὶ ἀμφω θεῖοι ζῆλοι κοσμούμενοι (ἧς οὐκ εἰς μακρὰν καὶ ὁ πολὺς ἠγῆστο Θεοδώρητος). Φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ Εὐλόγιος ἐκείνον τὸν μετὰ Πρωτογένους εἰς Ἀντινῶ τὴν νῆσον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐξορισθέντα, τὴν Ἐδεσσαν ἐπιτρέψαι, Βάρσου τοῦ θεοῦ θανάτῳ πῶν θρόνον καὶ τὸν βίον λιπόντος. Αὐτὸς δ' Εὐλόγιος, Πρωτογένην τὸν τῶν ἁλῶν αὐτῷ κοινῶν ταῖς Κάρβραις ὑφίστη, ἰατρὸν νοσοῦση πόλει σφόδρα δωροῦμενος ἀλεξίκακον. Ἐπὶ παῖσι δὲ τοῦτοις ὁ θεὸς Εὐσέβιος τῇ Δολίχῃ Μάριν ἐχειροτόνει· ἐπίσκοπον· τῆς δὲ Ἀρμενικῆς νόσου ἢ Δολίχῃ ἐπέπληστο· ὃν πολλοῖς τοῖς τῆς ἀρετῆς· εἶδеси διαλάμποντα αὐτὸς ἐκείνος τοῖς Ἰσραηλιτοῖς καθιδρύσαι θρόνον· θελήσας, τὴν Δολίχην κατέλαθεν. Εἰσίδοντι δὲ τὸ τεῖχος τοῦ ἄστεος Εὐσέβιω, γυνὴ τις τῆς Ἀρείου ἔμπλευας βάλουρας, κέραμον ἄνωθεν διαφεῖσα, κατὰ κεφαλῆς βάλλει τὸν δαίον. Καὶ τότε μὲν τὴν κάραν συνέτριψε· μικρὸν δ' ἐκείθεν σφακελλισθεὶς τὸν ἐγκέφαλον, πρὸς τὴν ἀμείνω λήξιν μετέβαινε. Ὅν τελευτῶντα λόγος κατεγγυῆσαι ὄρκους ἀσφαλιζόμενον, μηδεμίαν τὴν δράσασαν εἰσπράξασθαι ποιῆν τῷ τολμήματι· τὸν γὰρ οἰκτεῖν ἐζήλου καὶ οὗτος δεσπότην, Πάτερ, λέγοντα, ἄφες αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταύτην. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ τέλος μετὰ τοὺς παντοδαπούς καὶ ποικίλους ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐδέξατο ὁ Εὐσέβιος· καὶ τοὺς ἐν Θράκῃ βαρβάρους διαφυγῶν, τὰς τῶν δυσσεβούντων χεῖρας διαφυγεῖν οὐκ ἴσχυεν· ἀλλ' ὑπ' ἐκείνων τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀνεδήσατο. Ταῦτα μὲν ὕστερον ἐγεγόνει· ὁ δὲ θεὸς Μελέτιος, τῆς ὁμονοίας διὰ τῶν ὄρκων γεγεννημένης, κατέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἤνικα εἰς ταυτὴ πολλοὶ συνιόντες ἐπίσκοποι, δεῖν ὄντο Γρηγόριον τὸν θεῖον ἐκ τῆς Ναζιανζοῦ μεταθεῖναι, καὶ τὴν τῆς Κωνσταντινοῦ τελείως ἐπισκοπὴν ἐχειρίσαι.

procellæ tempore sententiæ suæ populos in officio retinens, doctrina confirmavit. Fuit huic ea in re collega quoque magni ille nominis Stephanus, quem itidem Meletius ad certamen non exiguum accivit. Nam hunc Germaniciæ civitati, quæ Eudoxii morbo summo cum periculo laborabat, optimum misit medicum. Omni enim liberaliori doctrinæ in sacris simul et profanis disciplinis operam navaverat, et conceptam de se spem minime sefellerat. Spirituali namque fistula usus, etiam lupos in oves convertit. **231** Ad eundem modum magnus quoque Eusebius egit, ubi ab exsilio Samosata reversus est. Nam Acacio illi, cujus propter vitam egregiam ingens erat gloria, ecclesiam Berthæ regendam commisit. Hierapolim autem admirando attribuit Theodoto, qui vita monastica celeberrime fuit. Eusebium porro Chalcidis (1), et Isidorum Cyri episcopum fecit (cujus ecclesiæ brevi quoque post magnus præfuit Theodoritus): ambo vero isti divino ardore ac zelo clari fuere. Hunc præterea dicunt, Eulogium illum, qui cum Protogene in insulam Antinonem (2), veræ pietatis ergo deportatus fuerat, Edessam misisse, cum ibi divus Barses morte sua simul et thronum et vitam reliquisset. Ipse autem Eulogius Prolegenem certaminum suorum socium Carris præfecit, urbi ei valde ægrotanti, quasi quemdam medicum, malorum depulsorem donans. Insuper divinus Eusebius oppido Dolichæ Marim episcopum dedit; quod quidem oppidum Ariana contagione infectum maxime erat. Eo Eusebius venit, ut ipse Marim vario virtutum genere refulgentem, in possessionem episcopalis sedis induceret. Sed enim ei oppidum ingredienti, mulier quædam Arianis deliramentis plena, ex superiore loco tegulam in caput conjecit. Et ita tum quidem viri sancti caput comminutum est: paulo vero post, ubi cerebrum putredine correptum esset, moriens ille, ad meliorem migravit vitam. Quem fama est, jam animam agentem, jurejurando amicos obstrinxisse, ne a femina, quæ facinus tantum ausa fuerat, pœna quæpiam exigeretur; ea in re Dominum suum æmulus, qui dixit: *Pater, ignosce illis peccatum hoc, quia nesciunt quid faciunt*. Hunc vite finem, post varia multiplicaque pro vera pietate obita certamina, consecutus est Eusebius. Qui cum in Thracia Barbarorum feritatem effugisset, impiorum hæreticorum manus evadere non potuit, sed per illos coronam martyrii suscepit. Atque hæc quidem postea sunt facta. Divus vero Meletius concordia jurisjurandi sacramento confirmata, Constantinopolim appulit, cum eo multi convenissent episcopi, necessarium esse rati, ut divinum Gregorium ex Nazianzo transferrent, eique episcopatum Constantinopolitanum cum summa potestate committerent.

(1) Theod. *Chalcedonis*, sed perperam, ut puto. Est enim etiam Chalcedis non longe ab Antiochia Syrorum sita. Epiphanius.

(2) Theodorus non habet *insulam*: lib. v, cap. 4. Supra lib. ii, cap. 25.

232 CAPUT VI.

A

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ut imperatores Theodosius et Gratianus, hic quidem Alemanorum, ille vero Barbarorum ad Istrum colentium, res composuerit : et ut Theodosius, cum Thessalonicæ esset, postea æger ab Ascholio sit baptizatus : et ut idem Theodosius professionem fidei suæ publicarit, omnibusque mandarit, Trinitatem ὁμοούσιον (consubstantialem) colere, et divinum apostolum Petrum in fide sectari.

Imperatores ambo, alter quidem in paternam imperii partem, quam sibi et fratri reservaverat, se recepit, alter autem ad datam sibi ditionem, Illyricum inquam et Orientales provincias, est profectus; atque utrique res bellica ex sententia successit. Gratianus enim Alemanos Occidentem vastantes devicit : Theodosius autem rursus cum Barbaris ad Istrum congressus, prælio eos superavit. Qui vero ex confictu eo superfuere, socios se deinceps Romanorum fore precibus interpositis polliciti, conditionibus pacis acceptis, et obsidibus datis, in Theodosii potestatem venerunt. Rebus hisce recte compositis, Constantinopolim is iturus, Thessalonicam pervenit. Atque ibi statim morbo qui mortem minabatur, correptus, postquam ab Ascholio, cui tunc Thessalonicæ Ecclesiæ administratio credita erat, initiatus et baptizatus est, meliuscule habuit. Quod namque a majoribus suis acceperat Christianam religionem coluerat, mirifice in Nicænis decretis acquiescebat. Tum autem, quod et Ascholius sententiam eam defendebat, admodum delectabatur. Præterea vero quod idem et vita et doctrina bonus, ad virtutes omnes quas episcopalis requirit dignitas, appositus esset, atque insuper quod gens Illyricorum ab Ariana rabe abhorreret, magnopere lætabatur. Et Ascholium, de aliis populis, quam de religione obtinente opinionem, percunctatus, Occidentem omnem usque ad Macedoniam, et ecclesias ejus, concordēs esse intellexit; quod omnes ex æquo cum Patre Deum Verbum et Spiritum sanctum colerent, et aperte Trinitatem ὁμοούσιον, consubstantialem, profiterentur : ultiores vero Orientalis imperii regiones usque adeo inter se dissidere, ut diversæ etiam in vulgo hæreses essent, et factiones; Constantinopolim vero magis etiam quam loca alia de rebus talibus blaterare, et magis Ariana peste referant esse didicit. Cujus rei causam quoque Ascholius addidit, Occidentem scilicet propterea malis ejusmodi liberum esse, quod Constantinus Constantini maximus, et Constans minimus notu filius, 233 successoresque deinde eorum Valentinianus et Gratianus ipse, patriam fidem integram conservassent. In Orientem autem variis ex partibus malum hoc pervenisse dixit : quod hæresis auctor et dux Arius, Alexandriæ in Ægypto ortus, et presbyter ibi factus, blasphemiarum et maledictiarum venenum ibi evomuerit; post hunc autem Eusebius Cæsariensis (1), et Patrophilus Scythopoli-

(1) Theodoritus, Cæsariensis non habet, lib. v, cap. 7. At Nicephorus hunc pro fautore Arianorum

ὄς ὁ βασιλεὺς Θεοδοσίος καὶ Γρατιανὸς, ὁ μὲν τὰ τῶν Ἀλαμανῶν, ὁ δὲ τῶν παριστρίων βαρβάρων καλῶς διαθέμενοι, ἐν Θεσσαλονικῇ γενόμενος, ὑστερον ὡς νοσήσας Θεοδοσίος, ἀπὸ Ἀσχολλίου βαπτίζεται· καὶ ὄρον τῆς ἰβίας ἐξήνεγκε πιστεύσας, καλεῶν Τριάδα ὁμοούσιον σέβειν ἅπαντας, καὶ τῷ θείῳ ἀποστόλῳ Πέτρῳ κατὰ τὴν πίστιν ἀκολουθεῖν.

Ἄμφω δὲ οἱ βασιλεῖς, ὁ μὲν ἐπὶ τὴν πατρῴαν μοῖραν ἀνέστρεψεν, ἦν αὐτῷ τε καὶ τῷ ἀδελφῷ γαυλίμπανεν· ὁ δ' ἐπὶ τὴν δοθεῖσαν, Ἰλλυριῶν γῆμι καὶ τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἧλτον ἐπορεύετο. Πρὸς γνώμης δὲ καὶ ἀμφοτέρους τῶν πολεμίων κατῴρωτο. Ὁ μὲν γὰρ Ἀλαμανοὺς τὴν ἐσπέραν δηρῶντα; ἐνίκα Θεοδοσίος δὲ, καὶ ἐτι τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἰστρον βαρβάρους ἐπιπεσῶν, τῶν μὲν μάχῃ ἐκράτει, οἱ δ' ἐναπολειφθέντες, φρίκα τοῦ λοιποῦ φρονεῖν Ῥωμαίους ἀντιβολοῦντες, σπονδὰς ἐποιοῦντο ὁμήρους δίδόντες. Ἐπὶ δὲ ταῦτα τούτῳ κατῴρωτο, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἴων, τὴν Θεσσαλονικῆν κατέλαθεν. Εὐθύς δὲ νόσῳ θάνατον ἀπειλοῦσα περιπεσῶν, πρὸς Ἀσχολλίου τοῦ τηλικαδε τῆς Θεσσαλονικῆς ἐπιτετραμμένου ἱεροργάνῳ ἐμήθη· καὶ βαπτισθεὶς βῆεν ἔσχε. Καὶ γὰρ ἐκ προγόνων τὰ Χριστιανῶν ἀσπαζόμενος, τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα ὑπερφυῶς ἔστρεψε. Ὅτι δὲ καὶ Ἀσχολίος τῆς τοιαύτης ὑπερίστατο δόξης, μάλα ἐφήθετο· πρὸς δὲ καὶ ὅτι ἔργῳ τε καὶ λόγῳ ἀγαθὸς ἦν, καὶ πρὸς ἅπασαν ἀρετὴν ἱερωσύνην προσήκουσαν διεξῆκε· ἐτι δὲ μᾶλλον ἐνήθετο τῷ Ἰλλυριῶν ἔθνει, μὴ τῆς Ἀρείου λύσεως μετεσχῆκῶτι. Πυθθανόμενος δὲ Ἀσχολλίου καὶ περὶ τῶν ἑλλῶν ἐθνῶν ὅπως ἔχρουσι περὶ τὸ θεῖον δόξης, τὴν μὲν ἐσπέραν ἅπασαν ἀκριδὴ Μακεδόνων, ὁμονοεῖν ἐμάνθανε τὰς ἐνθάδε ἐκκλησίας· πάσας γὰρ ἐπίσης τῷ Πατρὶ τὸν Θεὸν Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σέβειν, Τριάδα ὁμοούσιον διαβήδη ὁμολογοῦσας. Τὰ δ' ἐκείθεν καὶ τὰ πρὸς ἔω τῆς ἀρχομένης ἐς τοσοῦτον διαστασιάζειν ἀλλήλοις, ὡς καὶ τοὺς λαοὺς ἐν διαφόροις εἶναι αἰρίσειν. Ἐπεὶ ἐκεῖνα δὲ τῶν ἄλλων χώρων τὴν Κωνσταντινούπολιν τὰ τοιαῦτα ἐρεσχελεῖν, καὶ μᾶλλον τῆς Ἀρείου λύσεως ἐμπλεῖα καθεστάναι. Αἰτίον δ' εἶναι τὸ τὴν μὲν ἐσπέραν ἐλευθέραν τούτων εἶναι, τὸ διατηρησῆαι Κωνσταντῶν τὸν πρεσβύτερον τῶν Κωνσταντινῶν παίδων, καὶ τὸν νεώτερον Κωνσταντῖνον, τὴν πατρῴαν πίστιν ἀκήρατον· καὶ τὸν ἐκείνου διαδεξάμενον Ὀυαλεντιανὸν, καὶ Γρατιανὸν αὐτόν. Τῆ γὰρ μὴ Ἐφ' πολλὰ χόθεν ἐπεισέφρησε τὸ κακόν· ὅς τε γὰρ τῆς αἰρίσεως ἀρχηγός· Ἀρείος· Ἀλεξανδρείας τῆς κατ' Ἀγυπτον ὤρητος· καὶ πρεσβύτερος· αὐτῆς καθεστὼς, τὸν ἴον τῆς βλασφημίας ἐκαὶ ἀπηρεύετο· ἐπὶ δὲ τούτῳ Εὐσεβίος ὁ Καισαρείας, καὶ Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπόλεως, καὶ ὁ Σύρος· Ἀέτιος, τῆς Παλαιστίνης ἦσαν γεννήματα. Παυλῖνος δὲ καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς Ἀλεξανδρου Φοινίκης ἦσαν. Ἐτι δὲ καὶ ὁ Λαοδικεῖας Θεόδοτος, καὶ ὁ μετὰ τούτον Γεώργιος, καὶ ὁ κατὰ διαδοχὴν Ἀθανάσιος, καὶ τέταρτος Νάρκισσος, Κόδικας· οἱ τὰ κακῶς καταβλήθέντα σπέρμα α, μᾶλλον habens, in nomenclatura illorum hic recenset, Cæsariensis discrete addito verbo.

ἐκ ζιζάνια, πονηραὶ ἀρδαίαι ἐξέθρεψαν. Πρὸς δὲ καὶ οἱ Βιθυνοὶ, Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας, καὶ Θεογό- νιος ὁ Νικαίας, καὶ Μηνόφαντος ὁ Ἐφέσιος· καὶ Μάρις ὁ Χαλκηδόνιος, Θεόδωρος τε ὁ Πειρίνθιος, καὶ ἕτεροι ἀπὸ Θράκης ἐκ τῆς κακίας τὸ ἐπίσημον ἐσχη- κότες· οἱ δὲ πάντες μέχρι πολλοῦ διαγεγόνασιν τὰ πονηρὰ κατάρδοντες καὶ διαθάλποντες δόγματα. Τού- τοις δ' αὖ τῶν πονηρῶν σπερμάτων καταβολέουσιν οὐχ ἥμισυ τὰ μέγιστα συναβάλλετο ἢ τε Κωνσταντίου εὐκολία (φεύδομαι γὰρ καυφότης εἶπεῖν, κατὰ τὴν Θεολόγον Γρηγόριον, αἰδούμενος τὴν εὐλάβειαν), καὶ ἡ ἐσχάτη μοχθηρία Οὐδέλντος. Ταῦτ' οὖν μαθῶν, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐφαψάμενος, δεῖν ἐκείνῳ πρὸ τῶν ἄλ- λων ἐδόκει τῆς τῶν ἐκκλησιῶν συμφωνίας ἐπιμελή- σασθαι. Ἀμεινον δ' εἶναι λογιζάμενος ὅπως ἔχει δό- ξης περιττὸ θεῖον προεκθεῖναι τοῖς ἀρχομένοις, ὥστε μὴ δόξαι βίαν ἐπάγειν, παρὰ νόμον ἐπιτάττων θρη- σκεύειν, ἐκ Θεσσαλονίκης νόμον τοῖς ἐν Κωνσταντι- νουπόλει κατέπειπεν· ὥστε γὰρ ὡς ἀπὸ τινος ἀκρο- πόλεως ἐκείθεν ἀνὰ τὴν ὑπήκοον πᾶσαν, καὶ ταῖς ἄλλαις τῆς Ἑὼ πόλεσι τὴν γραφὴν διελθ. ἐν ἀθρόον. Ἐδήλου δὲ τὰ γραφόμενα, πάντα· αἰρεῖσθαι θρη- σκεύειν. ὡς ἐξ ἀρχῆς Πέτρος ὁ τῶν ἀποστόλων κορυ- φαῖος ἐδόδαξεν· ἢ τηλικαῦτα δάματος ὁ Ῥωμαίων, καὶ Πέτρος ὁ Ἀλεξανδρείας, ἐπίσκοποι εἶποντο· πρὸς δὲ τοῦτω ἐσήμερις μόνην καθολικὴν Ἐκκλησίαν ὀνομάζεσθαι, ἥτις δὲ Τριάδα ὁμοούσιον διαβήθηδον καὶ στόματι καὶ καρδίᾳ κηρύττει. Τούς δ' ἄλλως ἔχοντας δόξης αἰρετικῶς καλεῖσθαι, ἀχρεῖους τε εἶ- ναι, καὶ τιμωρίαν ὑπέχειν, εἰ γε τολμῶν παρῆρησιάζεσθαι.

et Petrus Alexandrinæ urbis episcopi sequerentur. Ad hæc insuper significavit, solam eam nominari catholicam et universalem Ecclesiam, quæ Trinitatem ὁμοούσιον, consubstantialiam, diserte et corde et ore deprædicaret; diversum autem sentientes, hæreticos vocari, inutilesque esse, et pœnam sustinere debere, si publice docere auderent.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

234 CAPUT VII.

Περὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει σμικρῷ οἰκίσκῳ τὰς συν- ἀξεις ποιούμενος, τῆς ὁμοουσίου προσηγορίας πιστεως· καὶ διήγησις περὶ τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας.

De sancto Gregorio theologo, ut Constantinopoli in parva domo Synaxas et collectus celebrans, ὁμοου- σίου, consubstantialis, fidei præverit; et de templo sanctæ Anastasiæ.

Ταῦτ' ἐκείθεν προσφωνήσας, οὐκ εἰς μακρὰν καὶ αὐτὸς τὴν Κωνσταντίνου κατέλαθε. Τότε δὲ ἔτι οἱ ἐξ Ἀρείου τῶν ἐκκλησιῶν ἤρχον, Εὐάγριον ἐξελά- σαντες· ὧν ἡγεῖτο Δημόφιλος. Ὁ δ' ἐκ Ναζιανζῶν Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τῶν Τριάδα ὁμοούσιον δεξαζόν- των ἀντὶ Εὐαγρίου προσηγορίας, ἐν οἰκίσκῳ βραχυ- τάτῳ τὰς συνάξεις ποιούμενος· ὅν τινες τῆς ἴσης θρησκείας· τότε μὲν εἰς ἱερὸν οἶκον μαθίστων· χρόνῳ δ' ὕστερον καὶ εἰς περιφανῆ νεῶν καὶ τῶν λίαν ἐπι- στήμων οἶκον Θεῶν ἐν τῇ Κωνσταντίνου οὗτος ἐγένετο, οὐ μόνον κάλλει καὶ μεγέθει τῶν πολλῶν διαφέρων, ἀλλὰ καὶ τὸ περιφανὲς ἄλλως αὐχῶν ταῖς ἐνταῦθα γινομέναις θεοσημαίαις. Θεία γὰρ ἐκείσε δύναμις ἐπι- φθάνουσα, πολλὰ; ὕπαρ τε καὶ θαρᾶ ἐπιφανομένη, οὐ ποικίλων καὶ ἀνείτων ἀπαλλάττει μόνον νότων,

Hac ibi lege lata, non multo post ipse quoque Constantinopolim se contulit. Tum vero Ariani adhuc ecclesias gubernabant, Evagrio ejecto: qui- bus præfuit Demophilus. Gregorius autem Nazian- zenus theologus, pro Evagrio eis qui Trinitatem ὁμοούσιον, consubstantialiam, profitentur, præiit, in ædicula quadam conventus agens (3). Quam religio- nis ejusdem sectatores quidam tum quidem in sa- crum delubrum commutarunt: aliquo vero tem- pore post, ex ea celebre templum inter alias præ- claras Dei ecclesias Constantinopoli est factum; quod non tantum pulchritudine et magnificentia reliquis præstaret, verum etiam claritatem ex di- vinitis, quæ in eo edita sunt, miraculis consecutum esset. Vis enim divina multis ibi et vigilantibus,

(1) Hic ille est Eusebius, qui primum Beryti, mox Nicomediæ, et tandem Constantinopolis, per tran- sitionem, ex una sede in aliam contra sacros ca-

nones, fuit epi- copus.

(2) L. II, C. D: sum. Trin. et fid. cath.

(3) Sozom. l. b. VII, cap. 5.

et aliquando in somnis apparens, non varios tantum A et incurabiles morbos repulit, sed etiam ærumnis et casibus gravibus, quæ in hominum vitam incidunt, multos liberavit. Ab hominibus autem bonæ fidei per manus nobis traditum est, Christi Matrem semper virginem Mariam eam esse : nam eo habitu et forma esse multis visa est. Vocant autem eandem eam Anastasiam (1) seu Resurrectionem, illam, ut conjicere licet, ob causam : quod Nicæne fidei dogma, quod jam Constantinopoli propter ingentem vim et potentiam diversæ factionis intertulerat, et intermortuum fuerat, rursus ibi opera et studio Gregorii excitatum revixerit. Audivi quoque ex quibusdam, vera se dicere contententibus, mulierem in eo templo (2) gravidam ex superioribus ambulacris decidisse, atque interiisse. B Cum autem populus, qui tum ibi convenerat, preces pro ea ad Deum fudisset, eam vitæ restitutam, nullo prorsus tali casu fœtui illato damno resurrexisset : atque inde loco ei cognomen inditum habentus.

235 CAPUT VIII.

De Arianis et Eunomianis, ut ex ecclesiis ejecti in proprias redierint patrias; et ut Gregorius Ecclesie catholicæ præfuerit; et de Eunomii vi et gravitate

Imperator statim cum mandatis ad Demophilum misit, qui ei denuntiarent, ut vel Nicæne assentiretur synodo, popululumque ad unionem et pacem C complectendam adduceret : vel, nisi hoc faceret, quamprimum ab ecclesiis discederet. Atque ille minime faciendum esse ratus, ut

Illos adversum, qui possent plura, veniret :

convocata multitudine, et imperatoris sententia ei promulgata, inter alia hæc dixit verba : « Fratres, quando quidem divinum præcipit oraculum, si nos persequantur homines, ut ex civitate una transeamus in aliam ¹, et imperator nos ex oratoriis expellit, scitote nos die crastino extra urbis muros ecclesias et conventum acturos. » Atque hæc cum dixisset, abiit; et deinde ad mœnia urbis cum sectatoribus suis convenire, et sacra peragere solitus est; non ita ut decuit evangelica sententia D percepit. Fugientes enim hujus mundi conversationem, ad summam urbem, cœlestem Jerusalem, anhélare nos, dictum id fortasse sub obscuriore significatione jubet. Exiit vero cum eo una Lucius, qui cum Alexandriæ Arianam hæresim defenderet, eam ob causam inde pulsus, Constantinopoli morabatur : ubi tum Demophilus ecclesias, ex eis decedens, reliquit. Imperator cum Gregorio cas ingressus,

¹ Matth. x, 25.

(1) De Anastasia ista, post discossam e Constantinopoli suum, inter alia verba Gregorius ipse sic cenit :

*In clyta Anastasia salve ætes, quæ morientem
Ereos rectam per mœnibus fidem.*

ἀλλὰ καὶ δυσπραχταῖς καὶ περιπεταῖς ἄλλως βιω-
τικαῖς κάμοντα; κλυθέρωσεν. Πιστῶν δὲ κατὰ δια-
δοχὴν πάρεληφμεν, τὴν Χριστοῦ μητέρα εἶναι Μα-
ρίαν τὴν ἀειπάρθενον· οὕτω γὰρ σχήματος· ἔχουσα,
πολλοὺς διεφάνη. Καλοῦσι δὲ τὴν δόμον Ἀναστασίαν,
ὡς γὰρ εἰκάζειν ἔστιν, ἕτι περὶ τὸ δῶγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ
πίστεως, ἐν τῇ Κωνσταντινου πεπτωκὸς ἤδη καὶ τε-
θνηκὸς διὰ τὴν δυνάμει· περιδὸν τῶν ἐτέρωσεν
δοξάζοντων, ἐνταῦθα πάλιν ἀνάστη καὶ ἀνεβίον ταῖς
Γρηγορίου σπουδαῖς. Ὡς δὲ παρά τιων ἐπιθόμην,
ἀληθεύειν διαπεινομένων, ὡς γυνὴ τις ἐνταῦθα ἐγκύ-
μονι βαρουμένη φέρει, ἐκ τῶν μετεώρων διολισθοῦσα
στοῶν, τῆθνηκε. Κοινὴν δ' εὐχὴν δεδρακότος ἐπ' αὐτῇ
τοῦ πληθοῦς, ἔτυχε γὰρ τηνικαδὲ ἐκκλησιαζόν, ἀνα-
στῆναι αὐθις μετεσχηκυῖαν τοῦ ζῆν, μηδαμῆ τοῦ
B βρέφους διαλυμανθέντος τῷ πτώματι· καὶ τὴν
προσηγορίαν ἐκεῖθεν εἰληφέναι τὸν χῶρον, οἷα
θεῶ διαπεπραγμένον τοῦ ἔργου. Περὶ μὲν τοῦτου
ταύτη.

esse, quod Deus scilicet opus id peregisset. Hæc

ΚΕΦΑΛ. Η'.

*Περὶ τῶν Ἀρειανῶν καὶ Εὐνομιανῶν, ὡς ἐξηλά-
θησαν τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ εἰς τὰς ἰδίας ἀπ-
εχώρουσεν πατρίδας· καὶ ὡς Γρηγόριος τῆς καθ-
όλου Ἐκκλησίας ἐκράτει· καὶ περὶ τῆς Εὐνο-
μίου δεινότητος.*

Ὁ δὲ βασιλεὺς εὐθύς πέμψας, Δημοφίλῳ παρε-
κελεύετο, ἢ τοῖς ὄροις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου στοι-
χεῖν, καὶ τὸν λαὸν εἰς ἕν ἄγειν, καὶ τῆς εἰρήνης C
ἐξέχεσθαι· ἢ μὴ βουλόμενον, ἄττοιν ἀναχωρεῖν τῶν
ἐκκλησιῶν. Ὁ δὲ τὸ πρὸς, χρεῖσοντας ἀντιφάρεσθαι
μὴ δεῖν λογισάμενος, τὸ πληθὸς τε συνεκάλει, καὶ
τὴν βασιλείωσ γνώμην ἐδήλω ἐν μέτοις ταῦτ' ἐπει-
πὼν· « Ἀδελφοί, ἐπεὶ θεὸς κελεύει χρησμός διω-
κομένους ἡμᾶς ἐκ τῆσδε τῆς πόλεως εἰς ἑτέραν
μεταχωρεῖν, ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν εὐκτηρίων ἡμᾶς
ἐξελαύνει· ἴστε, τῇ ὑστεραῖα ἔξω τειγῶν ἐκκλησια-
ζόμενοι. » Τεῖαδε εἰπὼν, ἀπῆρε, καὶ παρὰ τὸ τει-
χος τοῦ λοιποῦ ἐκκλησιαζέον· οὐχ ὡς γὰρ ἐχρῆν τὴν
εὐαγγελικὴν ἐκλαθόμενος ἔνοιαν· φεύγοντας γὰρ
τὴν ἐν κόσμῳ διαγωγὴν, πρὸς τὴν ἄνω πόλιν τὴν
Ἱερουσαλήμ μετασκευάζεσθαι ὁ λόγος ἴσως ἀνίστα-
σεται. Ἐξῆκει δὲ σὺν αὐτῷ καὶ Λούκιος, ὃς τὴν
D Ἀρείου δόξαν ἐπὶ τῇ· Ἀλεξάνδρου κρατύνων, ἐκεῖ-
θεν ἐξελαθεῖς, τῇ Κωνσταντινου διέτριβε. Τῶν δ'
ἀμφὶ Δημοφίλον τὰς ἐκκλησίας λιπόντων, ὁ βασι-
λεὺς εἰσελθὼν σὺναμα Γρηγορίῳ, ταῦτα αὐτῷ ἐνε-
χεῖριζεν ἐπευχόμενος. Ἦν δ' ἔτοις τὸ τηνικαῦτα
Γρατιανῷ μὲν πέμπτον ἐν τῇ ἀρχῇ. Θεοδοσίῳ δὲ
πρῶτον, ὑπατεύοντων. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ περὶ Ἀρείου
τοὺς εὐκτηρίους οἴκους κατέσχον, οὐχ ἦττον ἢ τεσ-
σαράκοντα. Ἀλλ' ὁ μὲν Δημοφίλος ἐξελαθεῖς, τὴν

*Et post fata tui memor ipse, animæque piorum,
Mandabant precibus teque tuosque Deo.*

(2) In eo templo femina gravida ex superiori loco delapsa, et mortua, precibus populi una cum fœtu res-tituta est.

ἐκ τούτου πατρίδα καταλαμβάνει τὴν Βιβρόϊαν. Καὶ Ἐθόδωρος τῆς Ἀντιόχου ἀπωσθεὶς, εἰς τὴν Θράκην ἔθεν ἐγένετο, ἀπεχώρει· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Νικαίος Ὑπάτιος παρὰ τὴν γεννησαμένην Τύρον ἐν Συρίᾳ μετέβαινε· καὶ ἄλλοι ἀλλαγῶ διεσπείροντο. Οἱ δ' ἐν Ἀντιοχείᾳ πρεσβύτεροι, Ἀστέριος καὶ Κρισπίνος, καὶ τὸ ἄλλο ὑπὸ Θεόδωρον πλήρωμα συνεδριάζοντες, πολλῶν καὶ ἄλλων ἐπισκόπων ἐκ τῶν πέριξ πόλεων συνδραμόντων, πρὸς τοὺς περὶ Εὐνόμιον ἐπειμπον, τὴν αὐτῶν κοινωλίαν ἐπιζητοῦντες. Οἱ δ' ἀντεπέστελλον, δέχεσθαι μὲν αὐτοὺς, πλὴν ἀποψηφισαμένους τὴν ἐπ' Ἀετίῳ καταχειροτονίαν καὶ τοῖς ἐκείνου συγγράμμασι· προσαπήτουν δὲ καὶ τοῦ βίου τὴν διακάθαρσιν· καὶ γὰρ πως ἐν τισιν οὐ καθαροῖς διατίμασι προσεφύροντο. Οἱ δὲ τότε μὲν τὴν αἰτήσιν οὐ προσήκοντο· ἐς ὕστερον δὲ καὶ τὸ ἐπ' ἐκκλησίας κακίζειν Εὐνόμιον καὶ τοὺς περὶ ἐκεῖνον προηχθησαν, μετεωρολέσχας ἀποκαλοῦντες, πλήρεις τε ἀνομιᾶς καὶ σκαιότητος, οἷς αὐτοῖς τοιαῦτα προταίνειν ἔγνωσαν. Οἱ δὲ τῆς Ἀρείου αἰρέσεως πλῆθος οὐ μέτριον ὄντες, ῥοπαῖς ταῖς ἀνέκαθεν Κωνσταντίου τε καὶ Οὐάλεντος, ἀδελῶς ἐς ταυτὸ γινόμενοι, περὶ Θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ οὐσίας προπετῶς διαλόγου ἐποιοῦν. Καὶ βασιλεὺς πειρᾶσθαι ἀνέπειθον, ὅσοι ὁμόφρονες ὄντες, τοῖς ἀνακτόροις διέτριβον. Καὶ γὰρ ἐν ἐλπίσιν ἦσαν καὶ τοῦτον εἰσω θέσθαι χειρῶν, καθὰ δὴ καὶ Κωνσταντίον. Ὅ δὴ καὶ οἱ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας διὰ πολλῆς ἐποιοῦντο φροντίδος, καὶ ἐν δέει μεγίστῳ καθίσταντο, τὴν Εὐνομίῳ ἐν ταῖς διαλόγοις δεινότητά ὑπεσίδμενοι. Οὐ πάνυ γὰρ οὗτος, πόρρω διάφορος Κυζικηνοῖς καταστάς, ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας Οὐάλεντος, τῆς Ἀρείου συμμορίας αὐτῶν ἀποκρίνας, ἀντιπέτρην τῆς Κωνσταντινίου κατὰ τὴν ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδῶνα ἡσυχῆ καθῆστο. Πολὺ δὲ πλῆθος ἐκ τῆς Βυζαντιδος πρὸς αὐτὸν διεπεραιούτο· ἄλλοι δὲ καὶ ἀλλαχόθεν συνέβρεον, οἱ μὲν πείτρην προσάγοντες, οἱ δὲ εἰ τι λέγοι καινότερον, ἀκουσόμενοι. Ἡ δὲ περὶ αὐτῶν φήμη καὶ εἰς βασιλέα διέτρεχε. Καὶ γὰρ ἂν καὶ εἰς λόγους ἦκε τῷ βασιλεῖ, εἰ μὴ ἡ Θεοφιλῆς Πλακίλλα ἡ βασίλισς ἀνέκαθεν τὰ δόξαντα ἐν Νικαίᾳ πρεσβεύουσα, ἐπέτρεπε σπουδῇ τῇ πάσῃ, μὴ τὸ παράπαν ἐκείνῳ εἰς λόγους ἔλθειν. Ἐδεδίει γὰρ μάλιστα, μὴ πρὸς τὴν ἐκείνου μεταστῆσαι δόξαν τὸν ἀνδρᾶ τῷ ἐπαγωγῶ τῷ ἡθους καὶ τῷ τοῦ λόγου δεινῷ.

A fausta omnia per orationem apprecatus, eas illi commendavit. Et postea ibi qui Trinitatem consubstantialiorem profiterentur, ecclesias obtinebant. Erat is annus, quo Gratianus in imperio quintum, Theodosius autem primum consul fuit. Ex quo autem Ariani sacra templa tenebant, anni non pauciores quam quadraginta lapsi erant. Cæterum Demophilus expulsus, in patriam suam Berrhœam se recepit. Theodorus Antiochia ejectus, in Thraciam, unde ortus fuerat, abiit. Ibidem etiam Hypatius Nicæa Tyrum Syriæ, quæ eum genuerat, rediit. Et alii item alio dispersi sunt. Porro Antiochiæ Asterius et Crispinus presbyteri, et reliqui factionis ejus quæ Theodori auspiciis secuta fuerat, conciliabulo coacto, ad quod etiam alii multi ex vicinis urbibus episcopi convenere, legationem ad Eunomianos misere, conjunctionem communionemque eorum ambientes. **236** Quibus illi per epistolam, ita se eos recepturos esse responderunt, si suffragia sua, quibus Aetii lectionem et consecrationem damnaverant, antiquarent, et scripta illius reciperent. Petierunt quoque, ut vitam illi prius lustrationibus perpurgarent, quod videlicet impuris quibusdam institutis infecti essent. Hanc illi petitionem tum quidem receperunt. Postea vero eo etiam producti sunt, ut in Ecclesiasticis conventibus Eunomio et popularibus factionis ejus, per maledicta detraherent: μετεωρολέσχας, hoc est, de rebus cælestibus sublimibusque cum fastu et insolentia verborum nugantes, dementiaque et improbitate plenos, qui sibi talia prætendenda esse statuissent, eos cognominantes. Porro Ariani, quod eorum non mediocris esset multitudo, ex momento quod illis jam inde ab initio sub Constantio et Valente accesserat, metu nullo conventus agebant, et de Deo atque ejus substantia temere disputabant. Animum quoque imperatoris ipsius, illi per factionis suæ homines, qui in imperiali aula versabantur, tentandum esse duxerunt: illa spe concepta, hunc quoque, sicuti et Constantium, in potestatem eorum adductum iri. Quæ res eis quoque qui catholicæ Ecclesiæ erant, magnam attulit curam. Quapropter in maximo fuere metu, Eunomii in disputationibus vim suspectam habendos. Non ita pridem enim is, cum sub Valentis

imperio a Cyzicenis dissidere cœpisset, et seipsum ab Arianorum sodalitate segregasset, Chalcedonem Bithyniæ e regione Constantinopoli sitam, ubi privatus considebat, se contulerat. Et multitudo ingens e Constantinopoli ad eum ventitabat. Alii quoque aliunde ad eum confluebant, qui partim de vita et doctrina ejus periculum faciebant: partim, si novi quidquam diceret, cupide eum auscultabant. Et jam fama quoque nominis ejus ad imperatorem pervenerat. Fuisset ille ad colloquium etiam principis admissus, nisi Dei amatissima ipsius conjux Placilla, quæ jam inde ab initio decreta Nicæna constanter profitebatur, cura et studio omni obsistendo hoc egisset, ne cum illo prorsus colloqueretur. Maxime quippe verita est, ne institutorum vitæ illecebris, et verborum vi atque gravitate, imperatorem ille in sententiam suam abduceret.

237 CAPUT IX.

De Amphilocho Iconii episcopi ad Theodosium dicenti libertate.

Hæc cum ita fierent, ac ejus rei studium apud Arianos vigeret, magnus Amphilocho, de quo antea quoque mentionem fecimus, unus ex eis qui tum Constantinopolim advenerant, episcopis, non ille quidem in rebus agendis versatus, sed alioqui senex venerandus, atque in rebus divinis æri mente præditus, imperatorem adisse, eique ut Arianorum conventus ab urbibus semoveret, supplicasse dicitur. Imperator autem, petitionem eam, quod durior inhumaniorque esse videretur, non comprobavit. At sapiens ille senex tum quidem tacitus abiit, et consilio deinde sapientiore facinus memoria dignum fecit. Cum namque rursus cum reliquis episcopis in aulam venisset, et imperatorem, ita ut decet, atque ut alii episcopi fecerant, pie et suaviter admodum consulasset : filium ipsius Arcadium, qui nuper ad imperium lectus fuerat, non eadem illi impertita reverentiæ observantia, inhonoratum reliquit. Verum ad eum accedens, et veluti cum puero colloquens, manuque eum demulcens : « Salve et tu, o puer, inquit. » Imperator, quod senem Amphilocho rudiori animo esse, et rusticius agere existimaret, quomodo filium salutare deberet, docuit. Atque ille, sufficere ei honorem talem, dixit. Imperator autem ira percitus, et veluti filius injuria affectus esset, graviter commotus, cum convicio episcopum abduci jussit. Ille porro quamvis protruderetur, conversus tamen paululum, consiliumque in animo occultatum proferens : « Videsne, inquit, o imperator, quam tu procaciter filio illatam contumeliam non fers, sed amarulenter propter submissiorem compellationem, in nos excandescis? Sic scilicet existimare te oportuit, succensere etiam cælestem Imperatorem et Patrem Unigeniti, propter eos qui non communem illi tribuunt honorem, sed dissimilem et longe minorem Patre vocare audent. » Imperator cum inde rem actam intelligeret, et verba ea admiraretur, quamprimum ad se sacerdotem Dei accersivit, et ad pedes ejus provolutus, veniam ab eo petit. Neque aliter quam ipse dixisset, se rem habere, professus est. **238** Atque in ea sententia confirmatus, postea eos qui aliter quam Nicææ statutum fuerat, opinarentur, aversatus est. Contentiones in foro et inanes conventus inhibuit (1), disputationibus de Deo et natura ejus finem omnino imposuit : et constitutione publice proposita, periculum qui ei non parcerent, denunciavit, pœnam ei quoque qui contra venire ausus esset, comminatus. Ita factum, ut Arianis et Eunomianis pulsibus, τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, A dei professores ecclesias moderarentur.

(1) Theodosius conventibus publicis sectæ Arianae interdicat, l. II C. De sum. Trin. et fid. cath.

A

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ τῆς πρὸς Θεοδοσίον παύσεως τοῦ ἀγίου Ἀμφιλοχίου τοῦ ἐπισκόπου Ἰκονίου.

Τοιοῦτων δὴ γινομένων, καὶ τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς παρὰ Ἀρειανούς ἀκμαζούσης, λέγεται τὸν πολὺν Ἀμφιλόχιον, οὗ καὶ πρώην ἐμνήσθημεν, ἔνα γε δυνεὶ τῶν ἐπιδημούντων ἐπισκόπων, πράγματι μὲν ἤκιστα ἐντριβῆ, πρεσβύτην δ' ἄλλως καὶ περὶ τὰ θεῖα νοῦν ἔχοντα, βασιλεῖ προσέειπαι, καὶ ἀντιβόλησαι τοὺς τῶν Ἀρειανῶν συλλόγους τῶν πόλεων ἐξελαύνεσθαι. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ὡς ἂν ἀπηγῆ τὴν αἰτησὶν ἠγγασάμενος, οὐκ ἰδέετο. Ὁ δὲ σοφὸς ἐκείνος πρεσβύτης, τό γε νῦν ἔχον ἐν σιγῇ παρελθὼν ἐπινοῖα σοφωτέρᾳ, μνήμης ἄξιον διεπράξατο. Αὐτῷ γὰρ σὺν τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις εἰς τὰ βασίλεια παρελθὼν, τὸν μὲν βασιλέα, ὡς γε εἰκός, καθὰ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Ἰσραῶν, ἠσπάσατο εὐσεβῶς καὶ ἡπίως μάλα· τῷ δὲ τοῦ βασιλέως παιδί Ἀρχαδίῳ, νεωστὶ δὲ τὴν τῆς βασιλείας χειροτονίαν εἰλήφει, ἀγέριστος καταλέλοιπε μὴ τὴν ἴσῃ ἀπονεύμας τιμῆν. Ἄλλὰ προσελθὼν, καθὰ δὴ νηπίῳ διαλεγόμενος, τῷ δακτύλῳ σαίνων, « Χαίροις καὶ σὺ, παιδίον, ἰ φησὶ. Βασιλεὺς δὲ ἰδιωτικώτερον οἶά γε πρεσβύτην νομίσας διακεῖσθαι τὸν Ἀμφιλόχιον, ὅπως δεῖ ἀσπίζεσθαι τὸν υἱόν, ἐξεπαίδευεν. Ὁ δ', « Ἀπόχρη, ἰ ἔλεγε, « καὶ ταύτης· αὐτῷ τῆς τιμῆς. » Περιορῆ; δὲ γενόμενος βασιλεὺς ὡς περιυδρισμένῳ τῷ παιδί χαλεπαίνων, μεθ' ὕδρων ἐξάγειν τὸν Ἰσραῆ ἐκέλευεν. Ὁ δὲ καίπερ ὠδοῦμενος, μικρὸν ἐπιστραφεὶς, ἔφρ, τὸν ἐπινοῖα κρυπτόμενον ἀνακαλύπτων σκοπόν· « Ὅρξ, ὦ βασιλεῦ, ὡς οὐ φέρεις τὴν τοῦ παιδὸς παρουσίαν, ἀλλ' ἡμῖν χαλεπαίνεις πικρῶς τῷ τῆς προσήσεως ὑφειμένῳ; Ὅθω δὴ νομίζεις χρεῖν καὶ τὸν οὐράνιον Βασιλέα καὶ Πατέρα ἀγανακτεῖν τοῦ Μονογενοῦς, τοὺς μὴ τὸ ἴσον ἐκείνῳ προτιμοντας γέρας, ἀλλ' ἄνισον καὶ πολλῷ τοῦ Πατρὸς ἥττονα τολμῶντας ἀποκαλεῖν. » Συνεὶς δ' ἐντεῦθεν ὁ βασιλεὺς τὰ τε πεπραγμένα καὶ τὰ εἰρημένα θαυμάσας, ὡς τάχος τὸν Ἰσραῆ Θεοῦ μετεπέλετο· καὶ τοῖς ποσὶν ἐκείνου ἑαυτὸν ἐπιβρίπτων, συγγνώμην ἤτει, καὶ μὴ ἄλλως ἔχειν ἐτίθετο. Καὶ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ γενόμενος, τοῦ λοιποῦ τοῦς παρὰ τὸ δόξαν ἐν Νικαίᾳ δοξάζοντας, ἐξετρέπετο· τὰς τ' ἐκ' ἀγορᾶς κριδας καὶ τοὺς ἐπικενῆς συλλόγους ἀνέσχε· καὶ περὶ Θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ φύσεως λόγους κινεῖν πάντ' ἀπασιν ἔπαυσε. Καὶ νόμον δ' ἐπὶ μέσου ὀρίσας, οἱ κ' ἀκίνδυνον ἐποιεῖτο τὸν μὴ φυλάττοντα· προσηπειλεῖ μέντοι καὶ τιμωρίαν ἐπάγειν τῷ τολμητῇ. Ἐξελαθέντων δ' ἐντεῦθεν Ἀρειανῶν τε καὶ Εὐνομιανῶν, οἱ τῆς ὁμοουσίᾳ πίστεως τῶν ἐκκλησιῶν κατεκράτησαν.

B

C

D

ΚΕΦΑΛ. I.

A

CAPUT X.

Περὶ τῆς ἀγίας δευτέρας οἰκουμένης συνόδου ἢ δὴ σπουδῆ Θεοδοσίου βασιλέως καὶ Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας τῷ Θεολόγῳ τῆς Ἱωρσταντινῆ ἐπισκοπῆ ἐνεχειρίσεν.

De sancta secunda universali synodo, quæ Theodosii imperatoris et Meletii episcopi Antiocheni studio et opera. Constantinopolitanum episcopatum Theologo demandavit.

Διὰ τοι τοῦτο, ὅσον τάχος καὶ σύνοδον ἐπισκόπων ἐς ταυτὸ συνελθεῖν ἐκάλει ἐκ μόνης τῆς ὑπ' αὐτὸν ἀρχομένης, ὥστε τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα βεβαιῶνται· διασκέψασθαι τε καὶ ὑποπροσῆκει τὸν τῆς Κωνσταντίνου ἐχειρίσασθαι θρόνον. Οἰόμενος δὲ πρὸς ἰσχὺς εἶναι τοὺς ἀπὸ Μακεδονίου τῆ καθόλου Ἐκκλησίας ἐνώσας, ἐπεὶ τοὶ γε οὐ πάντι πολὺ διεφέροντο κατὰ τὸ δοκοῦν περὶ Θεοῦ ἑκατέρῳ συστήματι, καὶ τούτους εἰς τὴν σύνοδον μετεπέλετο. Καὶ δὴ συνῆλθον ἀπὸ μὲν τῶν ὁμοούσιον κηρυττόντων Τριᾶδα ἀμφὶ ἑκατὸν καὶ πενήκοντα· θατέρας δὲ μοίρας ἔξ καὶ τριάκοντα ἦσαν, ἔξ Ἑλλησπόντου οἱ πλείους ὄντες. Τούτων δὲ προσετώτες ἦσαν Ἐλευσίος ὁ Κυζικίου, καὶ Μαρκανδὸς ὁ Λαμψάκου· τῶν δὲ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας Τιμόθεος ὁ τῆς Ἀλεξάνδρου διαδεξάμενος τὸν ἀδελφὸν Πέτρον, τὸν τῆς Ἀθανασίου προεδρίας κληρονόμον γενόμενον· Μελετίος τε ὁ τῆς Ἀντιόχου ἐπίσκοπος, ἦδη πρότερον διὰ τὴν Γρηγορίου κατάστασιν τὴν Κωνσταντινίου καταλαβών· καὶ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Κύριλλος, μετὰ μελοσ τῆν καυτὰ γενόμενος· τὴν γὰρ Μακεδονίου δόξαν ἠσπάζετο πρότερον· πρὸς δὲ τούτοις Ἀσχόλιος ὁ Θεσσαλονίκης, Διόδωρος τε ὁ Ταρσοῦ, καὶ ὁ περιώνυμος Βεβρόλας Ἀκάκιος· οἱ δὲ πάντες τὴν ἐν Νικαίᾳ γραφὴν ἀσπαζόμενοι, ἐπειρώτων τοὺς περὶ Ἐλευσίον σφισιν ὁμοφρονῆσαι· ἡγόν τε εἰς μνήμην τὴν εἰς Λιθέριον αὐτοῖς γενομένην πρῆσβειαν, ἐν ἧ δὲ τῶν περὶ Εὐστάθιον τε καὶ Σιλβανὸν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν στέργειν συνέθεντο· ἐκουσίῳ τε γνώμῃ χρόνῳ πολλῷ ἀδιάκριτον εἶχον τὴν κοινωσίαν· παρῆνον τε μὴ δίκαια πράττειν, καθάπαξ τὴν ὁμογνώμονα πίστιν προσειληφότες θερμῶς, αὐθὺς ἀφανίζεον τὰ καλῶς αὐτοῖς ἐγνωσμένα. Οἱ δ' ἐν δευτέρῳ τὰ τῶν παραινέσεων θέμενοι, τὴν Ἀρείου δόξαν κρείττονα νομίζεον εἰπόντες ἀναφανδόν, καὶ μὴ ποτε καταδέξασθαι ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἀνειπεῖν, εἰ καὶ τάναντία πρὸς Λιθέριον εἶπον, ἀπηλλάττοντο· καὶ τοῖς κατὰ πόλιν τὰ ἴσα φρονούσιν ἔγραφον, μηδαμῶς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν προσδέξασθαι. Οἱ δὲ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἐπιμέναντες, περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου τῆ Κωνσταντινίου βουλῆν διεσκέποντο. Λέγεται δὲ τὸν βασιλέα διὰ θαύματος κατὰ τὸ βίον καὶ λόγων περιουσίαν ποιούμενον τὸν Γρηγόριον, ἐκεῖνον πρῶτον ἄξιον τῆς καθέδρας ψηφισασθαι· συμψήφους δὲ καὶ τὴν σύνοδον μάλα γενέσθαι, τῆς ἀρετῆς αἰδουμένους τὸν ἄνδρα. Μάλιστα δὲ πάντων τῷ θεῷ Μελετίῳ δεῖν ἐδοῦκε τῷ Γρηγορίῳ τὴν τῆς Κωνσταντίνου ἐπισκοπῆν βεβαιῶν. Ἐν δευτέρῳ γὰρ τὸν τῆς μεταθέσεως ἐποιεῖτο κανόνα, αἰτιωμένων τινῶν. Ἦδει γὰρ ἀκριβῶς ὁ θεόληπτος τὸν τῶν ἐκεῖνον γεγραφῶτων σκοπῶν. Ἦ γὰρ σύνοδος ἐκεῖνη, τὰς τῆς φιλαρ-

Proinde primo quoque tempore synodum quoque episcoporum imperator in locum unum, ex imperii sui provinciis duntaxat, convenire jussit, ad Nicæna decreta confirmanda : atque ut ibidem, cuinam Constantinopolitanæ Ecclesiæ sedes committenda esset, deliberaretur. Quod autem Macedonianos universali Ecclesiæ aggregari atque uniri posse existimaret, quia non admodum opinione sua de Dec, ab utraque parte et factione, dissidebant, eos quoque ad conventum evocavit. Et conveniunt ab eis qui Trinitatem ὁμοούσιον, consubstantialiam, prædicant, circiter centum et quinquaginta : alterius autem sectæ triginta et sex, quorum plures ex Hellesponto erant. His præibant, Eleuzius Cyzicenus, et Marcianus Lampsacenus. Inter catholicos præcipui erant, Timotheus qui Alexandriæ in locum Petri fratris sui, ejusdemque Athanasii successoris, subrogatus fuerat ; Meletius Antiochiæ episcopus, qui pridem Gregorii causa Constantinopolim venerat : et Hierosolymitanus Cyrillus, qui cum antea Macedonit opinionem secutus fuisset, tum per pœnitentiam resipuerat ; præterea Ascholius Thessaloniciæ, Diodorus Tarsi, et clarissimus ille Acacius Berrhææ, episcopi. Ii sane omnes in Nicænis decretis acquiescentes, Elusium et populares ejus in sententiam suam adducere conabantur : in memoriam eis redigentes, quam ad Liberium miserant legationem, in qua per Eustathium, Sylvanum, et Theophilum, se Nicænam fidem secuturos receperat. **239** Tum autem, quod sua ipsorum voluntate, longo tempore se ab eorum communione non segregassent : non recte eos facere dicentes, cum semel flagrantibus animis eamdem cum eis fidem susceperint, quod ita recte ab eis constituta rursus antiquarent. At illi cohortatione tali spreta, cum aperte Arii opinionem judicio suo meliorem censeri, neque unquam fore ut Patri Filium ὁμοούσιον, consubstantialiam, esse faterentur, quamvis aliter Liberio polliciti essent, dixissent, discesserunt : et ad factionis suæ populares, ubiunque in urbibus essent, ut nequaquam Nicænam fidem implerentur, litteras dederunt. Qui vero ab universali Ecclesia stabant, ibi manentes, de eligendo Constantinopolitano episcopo consilium habebant. Et primus ibi imperator Gregorium, propter vitam et eruditionem præstantem admiratus, dignum illum ea sede calculo suo judicasse dicitur. Qua in re synodus ei, quod virtutem ejus viri revereretur, suffragata est. Potissimum vero divo ipsi Meletio videbatur, Gregorio Constantinopolitanum episcopatum confirmandum

(1) Sozom. lib. vii, cap. 7, catholicos episcopos convocatos esse scribit : ex imperii Theodosii provinciis duntaxat, non addit. Et synodus hæc Con-

stantinopoli, sicuti plerique omnes tradunt, est celebrata. Id.

esse, hac in parte canone de episcoporum translatione, quem nonnulli consilium hoc reprehendentes objebant, posthabito. Optime quippe divinus Pater eorum virorum mentem et consilium, qui illum promulgaverant, tenebat. Synodus namque illa (1), ut occasionem ambitus in ecclesiis præcideret, canonem eum proposuerat, quod multa tum ex competitorum ambitiosa prensatione provenissent mala. Quod si ambitus abesset, nihil prorsus exstare impediementi censuit, ut modo vita aut doctrina multis aliis præstantior, aut simul utraque hæc constarent, aut communis denique publica cum magna commoditate utilitas per translationem in expe-

Α χλιας ὁφορμὰς περιτέμνουσα, τοῦτον ἐξέθετο, πολλῶν τηνικαῦτα ἐκ φιλαρχίας προδεηκῶτων κακῶν. Εἰ δὲ τὸ φιλαρχεῖν ἀπειθῆ, οὐδὲν πάντως τὸ προσιστάμενον, εἰ γὰρ μόνον βίος ἦ λόγος, ἢ καὶ ἀμφω ταῦτα, τῶν πολλῶν ὑπεραίρων ἐστίν· ἢ κοινῆ τῆς καὶ μεγίστης ὠφέλειαι τῇ μεταθέσει καλῶς προσδοκᾶται.

240 CAPUT XI.

Ut Gregorius, quosdam ex Ægyptiis offendi cernens, propter episcopatus sui mutationem, seu translationem, sedem Constantinopolitanam repudiavit: et concordia ecclesiarum nihil habens antiquius, in propriam redierit patriam: et de Maximo Cynico philosopho.

Gregorius sane primum munus episcopale suscepit, et thronum conscendit (quomodo enim tot et tantorum virorum cohortationem despiceret?) et gregem, quem exiguum receptum, frequentissimum fecerat, evangelicis humoribus rigans fovit, eosque qui extra illum oberrarent, verborum sagena captos ad ovile adduxit. Ubi vero paulo post quosdam, et eos maxime qui ex Ægypto advenerant, electionis suæ intercedere, eamque reprehendere sensit, oratione ad eos in ultimo digressu habita, episcopatum rursus deposuit. At enim ab ipsa statim synodo, divinus Meletius ad vitam doloris expertem transiit: et a multis, præcipue vero a Gregorio, Nysseæ Ecclesiæ luce, funebribus orationibus est concelebratus. Et ante obitum quoque ejus episcopi Ægyptii secessionem fecere, inter alia illud carpentes, quod Gregorius, cum paternum antea episcopatum et Nazianzenam ecclesiam administravit, ad Constantinopolitanam tum sedem quasi tertio loco evectus esset. Et jam Timotheus Alexandrinus Maximum quemdam Cynicum philosophum, Gregorii quidem discipulum, Apollinaris autem labe maxime infectum, in abdito loco, apud Choraulæ cujusdam domum, Cynico capillo ejus inciso, pastorem Constantinopolitanum legerat atque consecravit. Verum qui tum ibi congregati erant, facinus tam absurdum reprobantes, haudquaquam consecrationem eam laudarunt. Nam plerique viri divino ardore et spirituali sapientia pleni erant: qualis Helladius ille fuit, Basilii magni successor: Gregorius, et Petrus, eisdem cum Basilio parentibus orti: Amphilocheus Iconii, quæ Lycaoniæ urbs est: Optimus Pisidiæ, Diodorus Ciliciæ, Pelagius Laodiceæ, Eulogius Edessæ, Acacius Berrhœæ, Isidorus Cyri, Cyrillus Hierosolymorum, Gelasius Cesareæ Palæstinæ, Acacii, qui Eusebio Pamphili substitutus fuerat,

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ὁς Γρηγόριος τινὰς τῶν Αἰγυπτίων σκευδαλιζόμενους ὄρων διὰ τὴν μετάθεσιν διήθεον, αμνηστεύει τὸν θρόνον, τῆς ὁμοιοῦσας τῶν ἐκκλησιῶν φρονεῖσιν, καὶ ἐπὶ τὴν ἰδίαν πατριδὴν διέβαινε· καὶ περὶ Μαξιμίου τοῦ Κυρηνικοῦ φιλοσόφου.

Γρηγόριος δὲ τὰ μὲν πρῶτα προστατεῖν ἐλετο, καὶ ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνέβαινε (πῶς γὰρ καὶ περιδεῖν εἶχεν ὑπὸ τοσοῦτων παρακαλούμενος); καὶ ποιμνην ἦν ἐκ σμικρᾶς μεγάλῃν ἐποίησεν, καὶ ταῖς εὐαγγελικαῖς ἀρδέλαις ἐξέθρεψε, καὶ τοὺς ἐξῆς πλανωμένους τῇ σαγήνῃ τῶν λόγων ἐζώγρησεν· ἐπεὶ δὲ μετ' ἔλιγον ἡσθεθὸς τινὰς ἀντιλέγοντας, καὶ μάλιστα τοὺς ἤκοντας ἐξ Αἰγύπτου, τὴν συντακτήριον αὐτοῖς προσφωνήσας, αὐθις τὴν ἐπισκοπὴν παρηΐειτο. Ὡς γὰρ μετὰ τὴν σύνοδον καὶ τὴν τῆς χειροτονίας μετάθεσιν εὐθὺς ὁ θεὸς Μελέτιος πρὸς τὴν ἀλυπον μετάβαινε βιοτὴν, λόγους ἐπιταφίους παρὰ πολλῶν καὶ μάλιστα παρὰ Γρηγορίου τοῦ Νυσαεῶν φωστῆρος ἀνευφημούμενος, οἱ ἐξ Αἰγύπτου στασιάζοντες ἦσαν· ἄλλα τε αἰτιώμενοι, καὶ ὅτι τὴν πατρικὴν πρότερον ἰθύναν ἐπισκοπὴν, καὶ Ναζιανζὸν αὐτὴν, ὡς εἰς τρίτον ἤδη καὶ τὸν τῆς Κωνσταντίνου θρόνον ἐπέβαινε. Καὶ δὴ τὰ Τιμόθεος; ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Μάξιμόν τινα φιλόσοφον Κυρηνικὸν ἐφευρών, τῷ θεῷ Γρηγορίῳ ἐς μαθητεῖαν τελέσαντα· ἐμπλεως δὲ τῆς Ἀπολλινარიῶν λώθης μάλιστα ἦν· καὶ τὰς ἐκεῖνου κυνικὰς τρεῖρας περιελών, ἐν παραθύσῳ παρὰ τινι χοραύλου οἰκίᾳ τοῦτον τῆς Κωνσταντίνου ποιμένα ἐχειροτόνει. Ἄλλ' οἱ τηνικαῦτα συνειλεγμένοι τὸ τῆς πράξεως ἄπονον εὐθὺς ἀπέωσαντο, καὶ οὐδαμῶς τῷ πεπραγμένῳ συνῆνσαν· ζῆλον γὰρ θεοῦ καὶ σοφίας πνευματικῆς ἐμπλεῶς ἄνδρες ἦσαν οἱ πλείους· οἷος Ἑλλάδος ἐκαίνος ὁ τοῦ μεγάλου Βασιλείου διάδοχος, Γρηγόριός τε καὶ Πέτρος, οἱ τῶν αὐτῶν ὠδίνων Βασιλείῳ μετέλαχον· ὁ Ἰκονίου τῆς Ἀμφιλόχου τῆς Λυκαονίας δὲ ἦδε ἢ πόλις· ὁ Πισίδων Ὀπιμιος, καὶ ὁ Κιλικίης Διόδωρος, καὶ ὁ Λαοδικεῖας Πελάγιος· ὁ τε τῆς Ἐδεσσηνῶν Εὐλόγιος, Ἀκάχιος ὁ Βερρόλιας, ὁ Κύρου Ἰσίδωρος, Κύριλλός τε ὁ Ἱεροσολύμων, καὶ ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Γελάσιος, διαδεξιόμενος τὸν Ἀκάχιον, δὲ τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον· καὶ ἕτεροι πλείστοι, ὁρετῆς μὲν ἀθληταί, τῷ βίῳ δὲ τὸν λόγον

(1) Joannes Psellus de secunda œcumenica synodo scribens, inter alios, hos ponit versiculos:

Αὐτὴ τὸν Μακεδόνιον ἀνέσπασε ριζόθεν,
τὸ Πνεῦμα τὸ πανάγιον ἄλλοτροῦντα μάτῃν
τῆς ὑψηλῆς θεότητος, καὶ πλάσμα βλασφημοῦντα.

Hoc est

Rejecit hæc Macedonium radicitus,
Qui Spiritum temere creaturam vocans,
Deitate summa segregat sanctissimum.

κοσμοῦντες· οἱ δὲ πάντες τὸ πραχθὲν μυστατόμενοι τῶν Αἰγυπτίων διακριθέντες, τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ συνῆσαν. Καὶ ἅμα γινόμενοι, τὰς τε πανηγύρεις καὶ τελετάς καὶ σύμπαν τῆ Ἐκκλησίᾳ τὸ εἰωθὸς, ὡς εἰκὸς, ἀδεῶς ἐπετέλουν. Οὗς ὁ θεὸς παρεκάλει Γρηγόριος, ἐπιεικέστατος καὶ αὐτοφώτατος εἶπερ τις μάλα γενόμενος, συμφωνεῖν πρὸς ἀλλήλους ἐλέσθαι, καὶ τὴν εἰρήνην ἀσπάζεσθαι· ὅτι γε καὶ τὴν συνάθροισιν διὰ ταύτην γενέσθαι· καὶ προτιμᾶν μὲν αὐτὴν, τῆς δ' ἐνὸς ἀδικίας ὑπερορῆν. « Καὶ γὰρ ἐγὼ, ἔλεγε, τῶν πολλῶν φροντίδων ἀπαλλαγείς, τὴν ἐκ πολλοῦ μοι φίλην αὐθις ἤσυχίαν ἀσπάζομαι· καὶ ὑμῶν ἡ περισπούδαστος εἰρήνη προσγένεται μετὰ τὸν μακρὸν ἐκείνον καὶ δυσκαταγώνιστον πόλεμον. Ἔμοιγε γὰρ τῶν λίαν ἀτίπων εἶναι λογίζεται, ἄρτι τῆς τῶν ἐναντιῶν μάχης ἀπαλλαγέντας, κατ' ἀλλήλων δολιζέσθαι, καὶ βάλλιν ὡς ἔτυχε, καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν τοῖς μὴ προσήκουσιν ἀναλίσκειν· οὗτω γὰρ ἐπίχαρτοι καὶ τοῖς δυστημένσι γενόμεθα. Εἶγε τοίνυν ἐμὸν πείθοισθε, ἄνδρα τιμὰ εὐρηκότες τοῦ θρόνου ἀντάξιον, καὶ νοῦν θεῖον ἔχοντα, τὴν τῆς Ἐκκλησίας τούτῳ προστασίαν ἀνάθεσθε· ὃς θεῶν κυβερνώμενος, καλῶς ἄρα διὰθόιτο πάντα. » Τούτοις ἐκείνοι μὴ ἀντιλέγειν ἔχοντες, καὶ ἄκοντες ἐνεδίδωσαν. Καὶ τὸν μὲν Κυνικὸν Μάξιμον εὐθὺς τῆς ἱερατικῆς ἀξίας γυμνώσαντες, τῶν ἱερῶν περιδύλων ἐξήλαυον, ἐκκήρυκτον ποιησάμενοι, καὶ διὰ τὸ παραλόγιον μὲν τῷ θρόνῳ ἐπιτηδῆσαι, μάλιστα δ' ὅτι, ὡσπερ εἴρηται, καὶ τῆς Ἀπολλιναρίου φρενοβλαβείας ἐμπλεως καθειστήκει. Γρηγόριος δὲ τὸν θρόνον λιπῶν, ἐπὶ τὴν πατρίδα Ναζιανζῶν ἀνεχώρει αὐθις, καὶ ἡσυχῇ καθήστο διάγων καθ' ἑαυτὴν, μηδενὶ σκανδάλου καταλιπῶν πρόφασιν, τῷ ἐκὼν ὑποχωρῆσαι τοῦ θρόνου. Καί γε τόνδε τὸν ἄνδρα σφύρατον μάλα διαγενομένον καὶ τῶν ἄλλων πάντων ἕνεκα, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τοῦ παρόντος· ἐπεισὶ μοι θαυμάζειν. Οὔτε γὰρ ὑπὸ τῆς εὐγλωττίας ἐπήρτο, οὔτε μὴν ἤττοι κενῆς δόξης ὀφθέντι, ἔφρασι ὑπεισέβρει προστιτεῖν ἐκκλησίας τοσαύτης, ἣν μηδ' εἶναι κινδυνεύουσαν, ἐς τοῦ τι καὶ μέγα ἐπιδούναι ταῖς οἰκείαις διδασκαλαῖς παρεσκευάσατο· ἀλλὰ καὶ τὴν παρακαταθήκην τοῖς ἐπισκόποις εὐθὺς ἀπέδωκεν, οὔτε τοὺς πόνους προβέβλημένο· ἢ τοὺς κινδύνους, οὓς διήνεγκε πρὸς τὰς αἰρέσεις ζυγομαχῶν. Καίτοι γε τὸ προσιτάμενον ὀλίγον ἢ οὐδὲν ἦν, ὥστε κατέχειν τὸν θρόνον καὶ ἡγεῖσθαι τῆς Κωνσταντινου, ἑτέρου ἐπισκόπου κατὰ Ναζιανζῶν ἐπικτηροθέντος. Ἢ γε μὴν σύνοδος τὰ ἐξ ἀρχαίου φυλάττουσα ἔθιμα, ὃ ἐγγεγίρασα ὤρηθ, παρ' ἐκόντος ἀπελιθρε, μηδὲν ὅσα τῷ ἄνδρῳ προσῆσαν οὕτω πλεονεκτήματα, αἰδοῦς ἀξιώσατα.

A successor, et alii quamplurimi episcopi, egregii virtutis athletæ et concertatores, doctrinam vitam ipsa exornantes. Qui omnes factum tale execrantes, se ab Ægyptiis sejunxerunt, et Gregorio magno affuerunt. **241** Nam una cum eo conventus, et sacra, et ritus Ecclesiæ, recepto more omnes libere peragebant. Quos divinus Gregorius, si quis alius, et ipse humanus et humilis, maxime adhortatus est, ut concordiam et pacem inter se, cujus gratia conventus quoque coactus esset, colerent, eamque injuriæ hominis unius, quam contemnere deceret, præferrent. « Ego enim, inquit, curis multis liberatus, exoptatam mihi dudum et gratam quietem persequar. Et vobis simul, post diuturnum illud et inexpugnabile bellum, tanto studio expetita pax continget. Meo quidem judicio perabsurdum esset, si nuper admodum hostilis pugnae periculo defuncti, arma inter nos ipsos sumeremus, et sicuti sors ferret, telis temere conjiceremus, roburque omne in quibus minime decet certaminibus consumeremus. Sic scilicet hostibus quoque ipsis, ut clade nostra lætarentur, causam præberemus. Quapropter si consilium meum sequi voletis, viro alicui perquisitionem invento, qui divina mente præditus, sede hac dignus sit, quique Deo actiones ejus gubernante, rite omnia et ordine faciat atque constituat, ecclesiæ præfecturam committetis. » Contra verba hæc, cum quod dicerent, non haberent, vel inviti ei cesserunt. Et confestim Maximum Cynicum episcopali dignitate nudatum atque excommunicatum ædibus sacris ejecerunt, cum quod præter rationem illegitime thronum invasisset, tum maxime, sicuti dictum est, quod Ἀπολλινaris recordibus intemperitiis agitaretur. Gregorius autem sede relicta, in patriam Nazianzum reversus, vitam quietam privatus transegit: neque cuiquam eo quod sua sponte throno cessit, scandali sive offendiculi occasionem præbuit. Sed enim virum hunc longe sapientissimum, cum alias ob res omnes valde, tum vero hac ipsa de causa non minus admirari libet. Neque enim eloquentia, qua plurimum pollebat, ad superbiam elatus est: neque ab inani gloria victus, administrationem ecclesiæ tantæ expetivit, quam ipse, cum prope jam interiisset, ad eam rursus amplitudinem doctrina sua provexerat: sed illico episcopis depositum reddidit, neque labores quos pertulerat aut pericula quæ adversus hæreses per intestinum bellum pugnam adierat, prætendit:

242 cum quidem ut sedem eam retineret, et ecclesiam Constantinopolitanam administraret, alio jam Nazianzi episcopo declarato, vel parum, vel nihil prorsus impedimenti esset. Atque synodus quidem mores priscos conservans, id quod ei in manus tradiderat, ab ipso non invito recepit: nihil omnino divinas dotes, quæ in eo viro erant, reverita.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

Περὶ βίου καὶ ἀγωγῆς Νεκταρίου, ὃς Γρηγόριον διεδέξατο· καὶ ὡς ἄρτι βαπτισθείς, ἐπὶ τὴν καθέδραν ἀνέβαινεν.

Μεγίστη δὲ καὶ πεφροντισμένη βουλή τῷ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς ἐπισκόποις· ἐγένετο, καὶ μάλιστα τοῦ

P'ATROL. GR. CXLVI

CAPUT XII.

De vita et moribus Nectarii, Gregorii successoris: et ut nuper baptizatus, cathedram episcopalem conscenderit.

Cæterum maxima cura et deliberatio imperatori et episcopis incumberebat, imperatore potissimum

25

eos cohortante, ad diligentem exactamque disquisitionem adhibendam, ut quam optimus atque honestissimus vir inveniretur, cui urbium maximæ recte administrationis committerentur habenz. Porro synodus hæc in re non eundem quem imperator obtinebat animum. Pro se enim quisque, ut ex necessariis suis et amicis quispiam honorem sedis ejus consequeretur, laborabat. Quod consilium cum episcopi omnes texerent, Nectarius quidam Tarsi Cilicum ortus, primariæ nobilitatis vir, senatoriaque dignitate clarus, et humanitate morum admirationem omnium promeritus, tum autem prætoris magistratu et honore conspicuus, Constantinopoli degens, in patriam janjam iturus, ad Diodorum Tarsi episcopum venit, ut ab eo, sub cuius scilicet episcopatu censeretur, cum precatione benedictionem acciperet; atque si opus esset, litteras ejus secum ferret. Et commodum tum accidit, ut Diodorus secum ipse consideraret, quemnam ad functionem propositam eligi conveniret. Et Nectarium ingredientem conspicatus, statim illum in animo suo idoneum ad sedem eam suscipiendam judicavit. Et intra seipsum affectione propensus in eum fuit, canitiem illius venerandam cernens, speciemque episcopo dignam, morumque simul humanitatem eximiam perpendens. Et alio quodam sub prætextu eum ad episcopum Antiochenum adductum, mirifice laudavit: et illum ut secum ei faveret, rogavit. Ille vero, quod multi præclari viri designati essent, veluti in re gravi et seria apud seipsum subridens, Diodori suffragium abrogavit: **243** Nectario tamen nihilominus vocato, paulisper eum secum manere jussit. Interea imperator in charta describi jussit eorum nomina, quem quisque aptum esse ad tantam Ecclesiæ scapham gubernandam putaret: ut sibi illis in scripto representatis, unius ex omnibus eligendi potestas relinqueretur. Et alii quidem alios, pro ut cuique visum erat, adnotarunt. Antiochenæ vero Antistes ecclesiæ, postquam ex sententia sua quos volebat in libello nominavit, extremo loco, ut Diodoro gratificaretur, Nectarium etiam subjecit. Imperator charta in manus accepta, in qua designatorum nomenclatura descripta erat, ubi ad Nectarii nomen pervenit, constitit. Et alius, more suo, rem mente revolvens, secum ipse consultavit: et digito Nectarii nomini impresso, denuo eorum qui calculos et suffragia episcoporum meriti fuerant, nomina percurrrens, ubi rursus ad Nectarium pervenit, diu multumque re deliberata, eum ipsum præ omnibus sede ea dignum esse censuit. Ad id factum obstupere omnes, verbisque et ore omnium quærebatur, quisnam Nectarius iste esset, quæ studia ejus, atque unde ortus esset. Ut vero nondum quoque initiatum esse cognoverunt, amplius etiam admirati, et ad imperatoris iudicium animis consternati sunt. Ego quidem id etiam Diodorum ignorasse puto: neque enim credibile est, non initiatum eum suffragari tantopere ausurum fuisse. Sed illum jam

A κρατούντο; ἀκριβῆ ποιῆσαι τὴν βίβανον παρεγγυμένου, ὅπως οἶ μάλιστα καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς εὐρεθῆη, ᾧ δεήσει τὴν τῆς μεγίστης τῶν πόλεων καταπιστεῦσαι ἡλίαν. Ἄλλ' ἡ σύνοδος οὐ τὴν αὐτὴν εἶχε τῷ κρατούντι γνώμην. Ἐκαστοὶ δὲ τῶν τινα προσηλιῶν καὶ ἄλλως ἐπιτηδεῶν τὴν τῆς καθέδρας ἡξίου ἐπιτρέπουν τιμῆν. Τῆς δὲ τοιαύτης σπουδῆς τοῖς ἐπισκόποις ἅπασιν λογοποιουμένης, Νεκτάριός τις ἀνὴρ ἐκ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίων ὀρμώμενος, εὐπατριδῆς τε καὶ τοῦ πρώτου γένους, ἐπίσημος τῆς συγκλήτου βουλῆς, ἐπιεικῆς τὸν τρόπον, καὶ διὰ πάντων ὡς εἰπεῖν θαυμαζόμενος, τῆνικαῦτα δὲ τὴν τοῦ πραιτωροῦ χειρίζων ἀρχὴν, τῇ Κωνσταντινίου διατριβῶν, ἤδη δ' ἀπαίρειν πρὸς τὴν οἰκίαν πατρίδα παρεσκευασμένος, πρὸς Διόδωρον τὸν Ταρσοῦ ἐπίσκοπον B παρεγένετο, συνταξάμενος; καὶ εὐχὴν λαβεῖν εἰ δέ που καὶ δεήσει, καὶ ἐπιστολάς κομιτόμενος. Συνέβαινε δὲ Διόδωρον τῆνικαῦτα ἐν φροντίδι εἶναι, τινὰ χρεῶν ἐπιλεγῆναι τῇ προκειμένῃ σπουδῇ. Καὶ δὴ Νεκτάριον εἰσιόντα ἰδὼν, εὐθὺς κατὰ νοῦν ἄξιον τῆς καθέδρας ἔκρινε; καὶ ἀοράτως αὐτῷ προσετέθη πολιῶν ὀρῶν πολὺ τὸ αἰδέσιμον ἔχουσαν, τὸ τε ἱεροπρεπὲς τοῦ εἶδους, καὶ τὸ τοῦ ἤθους μάλα ἐπαικῆς. Καὶ προφάσει θῆθεν ἑτέρᾳ παρὰ τὸν τῆς Ἀντιόχου ἐπίσκοπον αὐτὸν ἀγαθῶν, ὑπερφωῶς ἐτήγει τὸν ἀνδρα; καὶ ἔδειτο σπουδὴν καὶ αὐτῷ κατατίθεσθαι τῷ γε παρόντι. Ὁ δὲ πολλῶν περιδοῆτων ὑποψήφων C ὄντων, ὡς ἐπὶ ἔργῳ μάλα πεφροντισμένῳ καθ' ἐαυτὸν μειδιῶν, τὴν Διόδωρου ψῆφον ἐέγραψε; Νεκτάριον δ' ὁμοῦ καλέσας, βραχύν τινὰ χρόνον παρηγγύα μένειν. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ καὶ βασιλεὺς προσέτατε χάρτη ἐγγράφειν ὧν ἕκαστοὶ δοκιμάζουσι τὰ ὀνόματα, ὡς ἄξιων ὄντων τοσοῦτον σκίφος τῆς Ἐκκλησίας ἰθύνειν, καὶ πάντας μὲν αὐτῷ ἐγγειρίζειν, αὐτῷ δὲ οἱ τὴν τοῦ ἐνὸς αἵρεσιν ἐπιτραπέεον εἶναι. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι τοὺς αὐτοῖς δοχοῦντας ἀνέγραψαν; ὁ γὰρ μὴν τῆς Ἀντιόχου πρόεδρος προσχόμενος; τῷ χάρτη ὁ ἄρα πρὸς βουλῆς ἦσαν αὐτῷ, ἐς ὕστερον πάντων, διὰ τὴν πρὸς Διόδωρον χάριν, καὶ Νεκτάριον ὑποτίθειν. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν χάρτην μετὰ χειρὸς λαβὼν, ἐν ᾧ κατάλογος τῶν ἐγγραφέντων ἦν, ἐπὶ Νεκτάριον ἐλθὼν, ἔστη. Σύνοδος δ' ὡς τὰ πολλὰ γινόμενος, καθ' ἐαυτὸν ὕφαινε τὴν βουλὴν καὶ δὴ τῷ Νεκταρίου ὀνόματι τὸν δάκτυλον ἐπιθεῖς, D ἀνατρέχει αὐθις τὰς κλήσεις; τῶν ὑποψήφων καὶ ἐπανελθὼν αὐθις εἰς Νεκτάριον, καὶ πολλὰ βουλευσάμενος, τοῦτον πρὸ πάντων ἄξιον τῆς καθέδρας κρίνει. Ἐκκλησιῆς δ' ἐπὶ τῷ γεγονότι κατεῖχεν ἅπαντας; καὶ τοῖς ἀπάντων στόμασιν ἤγετο, τίς ἂν εἴη οὗτος Νεκτάριος, καὶ τίνα ἐπιτηδεύοι, καὶ ἔθεν. Ὡς δ' ἐπυθάνοντο καὶ ἀμύητον εἶναι, ἐπὶ πλείον εἶχον τὸ θαῦμα, καὶ τῷ βασιλεῖ τῆς ἐπ' ἐκείνῃ γνώμης ἐξίσταντο. Οἱμαὶ δὲ τοῦτο καὶ Διόδωρον ἀγνοεῖν. Οὐ γὰρ ἂν εἰκὸς ἐπ' ἀμύητῳ τοσαύτην ψῆφον ἐξενεγκεῖν ἀπευάρρησεν; οἷα δὲ εἰκὸς, πόλιν ὄντα πάσαι μνηθῆναι ὑπέλαθε. Ταῦτα δὲ Θεοῦ εἶχε συμβαίνειν, οὐκ ἔγωγε οἶμαι. Ὡς δὲ καὶ βασιλεὺς τοῦτο μάθοι, καίπερ πολλῶν ἱερῶν ἀντιτείνοντων, ὁμῶς τὴν γνώμην ἔστειλεν ἐπ' αὐτῷ. Ἐπὶ δὲ

πάντες συμβάντες τὴν τοῦ κρατοῦντος ψήφον ἐκύρουον, εὐθύς ἐμυεῖτο Νεκτάριος. Ἐτι δὲ τὴν μυστικὴν ἐσθῆτα ἡμφιεσμένος, κοινῇ τῆς συνόδου ψήφῳ τῆς Κωνσταντινίου ἐπίσκοπος ἀνηγόρευτο. Ταῦτα δ' οὕτω συμβῆναι πολλοῖς ἐπιστεύθη, Θεοῦ τῷ βασιλεὶ χρήσαντος. Εἰ δ' ἄλλῃς, εἴτε καὶ μὴ, οὐκ εἰσάπαν ἐμοὶ ἀκριβοῦσθαι ἔστιν ἐμαυτὸν δ' ἄρα πεισάμεν, μὴ ἀθεσῆ τὴν τοιαύτην συμβῆναι πράξιν, τῷ τε ἀήθει τῆς χειροτονίας καὶ ξένῳ, καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα τεκμηριούμενος. Πράψ γὰρ ὄντι καὶ ἀγαθῶς τὰ πάντα, εἰλὸς Θεὸν τὴν ἱερωσύνην διὰ τῆς τοσαύτης συνόδου ἐγχειρίσαι αὐτῷ. Ἡ μὲν οὖν Νεκταρίου χειροτονία οὕτω τὴν ἀρχὴν συμβῆσα, τοιοῦδε καὶ πέρας αἴσιον ἔσχεν.

propter insolitum novumque electionis et consecrationis morem, tum propter earum rerum quæ consecræ sunt, magnitudinem, conjecturam hanc faciens. **244** Quod namque placidus, et in rebus omnibus bonus fuit, verisimile est, Deum illi per synodum tantam, episcopatum commisisse. Consecratio quidem Nectarii tale consecuta initium, auspiciatum quoque habuit finem.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ ὧν ἡ ἁγία δευτέρα οἰκουμένη ἐθέσπισε σύνοδος, διελοῦσα τὰς ἐπαρχίας, κυρώσασά τε τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον θεολογήσασα, κανόνας ἐξέθετο.

Ἐπειτα ἐς ταυτὸ οἱ ἱερεῖς ἅπαντες συνιόντες ἅμα Νεκταρίῳ, τὰσφαλὲς τὸν ἦρον ἔχειν τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ἐπρυτάνευον, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν ἀπεκήρυκτον. Καὶ τὰς ἐπαρχίας διανεμήμενοι, πατριάρχας κατέστησαν ἐθέσπισάν τε κατὰ τοὺς πάλαι κανόνας τοὺς ἐπισκόπους ἐπὶ τῶν ἰδίων μένειν ἐκκλησιῶν, καὶ μὴ ὡς ἔτυχε ταῖς ἀλλοτρίαις ἐνορρίαις ἐπιβαίνειν, μηδὲ ἀλλήτους· μηδὲν προσηκούσαις χειροτονίας ἐπιβάλλειν. Τοῦτο γὰρ πρώην συνέβαινε, τῆς καθόλου Ἐκκλησίας διωκομένης. Ὅσα γε μὴν παρ' ἐκάστοις συμβαίνει, τὴν τοῦ ἔθνους σύνοδον, ὡς ἐκείνη κριθεῖη, διοικεῖν τε καὶ πράττειν. Μετὰ δὲ τὸν Ῥώμης τὸν τῆς Κωνσταντινίου ἐπίσκοπον τὸ πρῶτον ἔχειν, ἅτε δὴ τῆς νέας Ῥώμης ὄντα ἐπίτροπον. Οὐ μόνον γὰρ ἡ πόλις οὕτω προσηγόρευτο, γερουσία τε καὶ δῆμων τιμαῖς καὶ ὄρχαι· ἐσεμνύνετο· ἀλλὰ καὶ σύμβολα καὶ ἔθιμα τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ῥωμαίων ἔχει· τὰ τε γέρα καὶ τὰ ἐκ τιμῆς δίκαια ἐπίσης ἐκατέρῃ ἴσα ἦν. Ἀμέλει καὶ κληροῦται Νεκτάριος τὴν Θράκην αὐτὴν καὶ τὴν Μεγαλόπολιν· τὴν δὲ κατὰ Πόντον διοίκησιν ἀπὸ Βιθυνῶν ἄχρις Ἀρμενίων Ἑλλάδι τῷ μετὰ Βασιλείου τῆς Καππαδοκῶν ἡγησαμένῳ ἔδωσαν, καὶ Γρηγορίῳ τῷ Νύσση· πόλις δὲ καὶ αὕτη Καππαδοκῶν. Τὴν δὲ τῆς Μελιτηνῆς ἐπαρχίαν Ὀτρητῶ ἀφήκαν. Τὴν δ' Ἀσιανὴν διοίκησιν Ἀμφιλόχιος ὁ Ἰκνούου, καὶ Ὀπιτιμὸς ὁ τῆς Πισιδῶν Ἀντιοχείας ἐλάγχων· Ἀλγυπιος δὲ τῷ Ἀλεξανδρείας Τιμοθέῳ ἔνευτο. Τὴν δὲ διοίκησιν τῶν κατὰ τὴν ἕω ἐκκλησιῶν τοῖς ὑπ' αὐτὴν ἐπισκόποις ἐπέτρεψαν· οἷον τῷ Λαοδικείας Πελαγίῳ, καὶ Διοδώρῳ τῷ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας· τὰ οἰκεία πρεσβεῖα μόνῃ τῇ Ἀντιόχου καταλιπόντες,

(1) Per Megalopolim, hoc est, magnam urbem, Constantinopolis hoc loco intelligenda.

(2) Apud Sözomenum est : Diœcesim istam Pon-

canum, ut æquum fuerat, initiatum fuisse opinatus est. Ego vero non sine nutu Dei hoc accidisse puto. Atque ubi id princeps quoque rescivit, quamvis ex episcopis multi contra niterentur, in sententia tamen sua ille conquievit. Postquam vero, qui convenerant, omnes imperatoris calculum confirmarunt, exemplo Nectarius baptismi initiatus, atque etiamnum mystica veste indutus, communibus synodi suffragiis episcopus Constantinopoli declaratus est. Hæc sic accidisse, Deo tanquam iustramento ipso principe utente, a multis creditum est. Sed verumne id sit, an secus, affirmare certo non possum. Mihi quidem ipse persuaserim, rem tantam non sine Providentia divina actam esse, cum propter earum rerum quæ consecræ sunt, magnitudinem, conjecturam hanc faciens. **244** Quod namque placidus, et in rebus omnibus bonus fuit, verisimile est, Deum illi per synodum tantam, episcopatum commisisse. Consecratio quidem Nectarii tale consecuta initium, auspiciatum quoque habuit finem.

CAPUT XIII.

De quibus rebus sancta secunda universalis synodus decreta tulerit, diœceses et provincias ecclesiasticas ordinans : et ut Nicænam idem comprobans, et de Spiritu sancto sententiam exponens, canones condiderit.

Postea episcopi omnes una cum Nectario congregati, ut Nicænæ fidei decretum certum esset, constituerunt. Hæresim omnem damnarunt : et provinciis divisas, patriarchas constituerunt. Sacerunt quoque juxta veteres canones, ut episcopi in ecclesiis suis manentes, non temere in aliarum diœcesium fines transirent, neve se illegitimis ordinationibus non vocati ingererent : id quod antea, cum universalis Ecclesia persecutionibus exagitaretur, factum fuerat. Quæcumque vero apud quosque acciderent, ut gentis ejus synodus pro arbitrio suo ea ordinaret et statueret. Præterea, ut secundum Romanæ urbis episcopum, Constantinopolitanus antistes primum ac præcipuum obtineret honorem, ut qui novæ Romæ curator sit. Non enim urbs ea tantum ita nominata est, et populi honoribus magistratibusque exornata, verum etiam signis moribusque et legibus cum Romanis in Italia eisdem gloriatur, atque utrique ex æquo paria sunt et dignitatis præmia, et honorum jura. Igitur diœcesibus ordinandis Nectarius quidem Thraciam sortitus est, et Megalopolim (1) : Ponticam autem diœcesim (2) a Bithynia usque ad Armenios, Helladio, qui Basilio in Cappadocia successerat : et Gregorio Nyssæ, quæ et ipsa Cappadocum civitas est, episcopo attribuerunt. Provinciam autem Melitinsensem Otreio reliquerunt. Asianam vero administrationem Amphilocheus Iconii, et Optimus Antiochiæ in Pisidia, episcopi acceperunt. Ægyptus porro sub Timotheo Alexandrino permansit. Gubernationem autem Orientalium ecclesiarum episcopis earum permisere, videlicet Pelagio Laod-

ticanam a Bithynia usque ad Armenios esse concessam Helladio Cæsariensi, et Gregorio Nysseno, et Otreio Melitiniensi, episcopis. Lib. vii, cap. 9.

censi, et Diodoro Tarsensi. Antiochia vero sola sua relinquentes privilegia, Meletio etiam adhuc superstiti tribuerunt. Urbibus autem circa Thraciam et Scythiam (1) sitis, Terentium Tomitanum et Martyrium Marcionopolitanum præfecere. 245 Quos cum imperator omnes visos collaudasset, sententia sua calculos quoque eorum comprobavit. Erat eorum illustris gloria: quippe qui ecclesias, pro eo atque par est, administrarent. De Maximo vero decrevere, ut neque esset, neque nomen episcopi haberet: quos vero consecrasset clericos, et quæcumque egisset, irrita ut omnia essent. Constitutione quoque imperator sanxit, ut firma et perpetua esset Nicænae fidei auctoritas: atque ut omnes omnium locorum ecclesie illis committerentur, qui subsistentia trium ejusdem honoris et ejusdem gloriæ personarum, divinitatem unam Patris et Filii et Spiritus sancti profiterentur (2). Et canonibus quibusdam ecclesiarum exornandarum gratia promulgatis, etiam Spiritus sancti gloriam, utpote similem atque æqualem Patri et Filio, Nysseo id quod illi deesset supplente.

CAPUT XIV.

De Cyriaco Adanorum, et Martyrio Cilicum episcopo: et ut reliquiæ sancti Pauli episcopi Constantinopolitani Constantinopolim sint relata: et de Meletio Antiocheno, et ut Meletio Flaviano successerit: et de offendiulis, quæ propter sedem episcopalem rursus Antiochiæ sunt concitata.

His ita actis, simul et synodus finem suum habuit, et reliqui episcopi ad sedes suas redierunt. Nectarius autem Cyriacum Adanorum episcopum secum retinuit, ut episcopalem disciplinam ab eo addisceret: hunc enim ad breve tempus a Diodoro Tarsensi petierat. At ille non hunc solum, sed et alios plurimos Cilices apud eum reliquit. In quibus et Martyrius, medicus optimus, erat; quem commissorum in juvenili ætate peccatorum, sibi conscium habebat Nectarius. Eum tum in diaconorum numerum cooptare studebat: Martyrius vero ministerii ejus functionem refugiebat. Affirmabat namque, indignum se esse tanto munere, testemque vitæ male peractæ ipsum Nectarium laudabat. Et ille: « Quid, inquit, existimas? Ego qui nunc episcopus sum, an non juvenis aliquando inconsiderate magis quam tu vitam egi? Teipsum testem facio, qui administer mihi improbæ sepe libidinis fuisti. » Martyrius porro: 246 « At tu, vir beate, ait, nuper admodum per baptismum omnem labem abluidisti, cum etiam episcopalem dignitatem es consecutus. Utrumque vero, et sacrum lavacrum, et munus episcopale, delictorum esse remedium et expiationem, ex sacris novimus constitutionibus (1). Ac tu quidem nunc nihil mihi differre videris a recens genito infante. Ego vero jamdudum divino purgatus lavacro eundem per libidinem

(1) Mihi sub Scythiæ nomine Gotthorum provincia significari videtur.

(2) L. i. c. De sum. Trin.

ἄπερ ἐτι τότε ζῶντι Μελετίῳ ἐνεχείρισαν· τὰς δὲ περὶ Θράκην καὶ Σκυθίαν πόλεις Τερεντίῳ τῷ Τομέων, καὶ Μαρτυρίῳ τῷ Μαρκιανουπόλει, Ὁδῆ· δῆτα πάντας καὶ βασιλεὺς ἰδὼν τε καὶ ἐπαινεσας, ἐγένετο σύμφηρος, αὐτοῖς· συγγενόμενος· ὧν καὶ δόξα λαμπρὰ ἐπεκράτει· οἷα τὰς ἐκκλησίας ὡς χρεῶν ἰθυσόντων. Μάξιμον δὲ μὴδ' εἶναι, μὴδὲ ὄνομα ἐπισκόπου ἔχειν· τοὺς δὲ παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας κληρικούς· καὶ τὰ πεπραγμένα σύμπαντα ἄκυρα εἶναι. Καὶ νόμῳ ἐκύρου βεβαίαν ἰσαεὶ διαμείνειν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν· καὶ τὰς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίας ἐκείνοις διδόναι, οἷς ὁμολογεῖν θέμις ἐν ὑποστάσει τριῶν προσώπων ἰσοτίμων καὶ ὁμοδόξων θεότητα μίαν Πατρός· τε καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. Καί τινος δὲ κανόνας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἔνεκεν εὐκοσμίας ἐκθέμενοι, καὶ τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος δόξαν, ὡς ἰσοτίμων καὶ ὁμοδόξων τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τῷ θεῷ συμβόλῳ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως προσετίθεσαν, τοῦ Νύσσης Γρηγορίου τὸ λείπον τῷ ἱερῷ συμβόλῳ ἀναπληρώσαντος.

sancto Nicænae fidei symbolo adjecerunt: Gregorio

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ Κυριακοῦ τοῦ Ἀδάνων ἐπισκόπου καὶ Μαρτυρίου τοῦ Κίλικος· καὶ περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ Κωνσταντινουπόλει, καὶ Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας· καὶ ὡς Μελετίου Φλαβιανὸς διεδέχετο· καὶ σκάνδαλα πάλιν ἀνεκινούντο διὰ τὴν Ὁρθόδοξον τῆ Ἀντιόχου.

Ἐπεὶ δὲ τὰς ἐγένετο, καὶ ἡ σύνοδος πέρα· εἶχεν, οἱ μὲν λαῖποι τῶν ἐπισκόπων εἰς τὰ οἰκεία ἐπανήσαν ἔθῃ· Νεκτάριος δὲ Κυριακὸν τὸν Ἀδάνων ἐπίσκοπον παρ' αὐτῷ κατεῖχεν, ὥστε τὴν ἱερατικὴν τάξιν παρ' αὐτοῦ ἐκπαιδεύεσθαι· τοῦτον γὰρ χρόνον ἐπίβραχυν ἦτι Θεόδωρον τὸν Ταρσοῦ· ὁ δὲ οὐ τοῦτον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πλείστους Κίλικας αὐτῷ εἶασεν· ὧν εἰς καὶ Μαρτύριος ἦν, ὃν ὡς ἄριστον λατρὸν ἐκέκτητο· ἦν δ' αὐτῷ καὶ συνίσταρ τῶν ἐν νεότητι πλημμεληθέντων· ὃν τηρικαῦτα Νεκτάριος διάκονον χειροτονεῖν σπουδῆν ἐποιεῖτο. Τὴν δὲ λειτουργίαν Μαρτύριος ἀπεσεῖτο· διετίετο γὰρ ἀνάξιον εἶναι διακονίᾳ τοσαύτῃ· καὶ μάρτυρα τῶν οὐ καλῶς βεβιωμένων αὐτῷ Νεκτάριον ἐποιεῖτο. Ὁ δὲ, « Τί, φησὶν, οἷσι; Ἐγὼ δ' ὁ νῦν ἱερεὺς οὐκ ἀμελέστερον σοῦ ἐν νεότητι διαγέγονα βίον; Μάρτυς δὲ σὺ αὐτῶς, πολλαῖς μὴ προσηκούσαις ἀκολασίαις ἐμοὶ διακονησάμενος. » Τὸν δὲ, « Ἀλλὰ σὺ, ὦ μακάριε, φάναι, πρότερον βαπτισθεὶς, πᾶσαν ἀπεξῆσω κηλίδα, ἐφ' ᾧ καὶ ἱερωσύνης μεταλαχθεῖν σοι ἐγένετο. Ἄμω δὲ, τό τε θεῖον λουτρὸν καὶ ἡ ἱερωσύνη, ἀμπλακημάτων εἶναι λυτήρια τοῖς θεοῖς; ἔγνωμεν νόμοις. Καὶ γε σὺ τὸν βῆλον οὐδέεν μοι δοκεῖ διαφέρειν τῶν ἁρτιοκότων βρεφῶν. Ἐγὼ δ' ἐκ πολλῶν τῷ θεῷ λουτρῷ καθάρθεις, τῇ ἰσῆ τῆς ἀκολασίας ζωῆ διετέλεσα χρώμενος. » Ταῦτα λέγων, τὸν τῆς ἱερωσύνης οὐχ ὑπέστη ζυγόν. Ὅν ἐγὼ τῆς ἀγαθῆς παρητή-

(3) Ἀμώτερα δὲ καθάρσι· ἀμπτρημάτων, τὸ θεῖον ἐνομοθέτησε. Sozom.

σεως ἐπαινῶν, κατὰ τοῦτο καὶ μέρος τῆς παρουσίας Α
 γραφῆς τούτου ἐποιησάμην. Μετὰ δὲ τὴν σύνθρονον ὁ
 βασιλεὺς πυθόμενος ὅσα Παῦλον τῷ τῆς Κωνσταντι-
 νου πάλαι συνέθῃ ἀρχιερεῖ, ὡς πρὸς τῶν Ἀρειανῶν
 ἐν ὑπερορίᾳ ἀγγόνῃ τοῦ ζῆν ἀπὸ τῆς ἀλλοτρίας, ἐντίμως τὸν
 ἐκεῖνον νεκρὸν εἰς τὴν Κωνσταντινίου μετακομισά-
 μενος, κατέθετο τῷ νεφί, ὃν Μακεδόνιος ὁ ἐπιβουλεύ-
 σας αὐτῷ κατεσκύασεν· ὅς καὶ εἰσέτι τὴν κλησιν
 Παύλου φέρει, μέγιστός τε καὶ λίαν ἐπίσημος ὢν,
 περὶ τοῦ τοῦ δευτέρου διακείμενος· ὃν οἱ ἀγνοοῦντες
 Παῦλον τὸν θεῖον ἀπόστολον εἶναι νομίζουσιν. Ὑπὸ
 δὲ τούτων τὸν χρόνον καὶ τὸ θεῖον τοῦ Μελετίου λεί-
 ψανον ἐκ τῆς Κωνσταντινίου εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐκο-
 μίσθη, καὶ ἐγγαιτόνων Βαβύλα τοῦ μάρτυρος κατε-
 τέθη. Ἐλέγετο δὲ προστάγματι βασιλέως ἀνά πᾶσαν
 τὴν λεωφόρον παρὰ τὴν εἰσόδον· Ρωμαῖοις ἐντὸς τει-
 χῶν κατὰ πόλεις εἰσδεχθῆναι, εὐχαῖς τε καὶ ψαλμω-
 δίας ἀμοιβᾶν κατὰ πόλεις τιμᾶσθαι, ἀχρις ἂν εἰς
 αὐτὴν διακομισθῆται τὴν Ἀντιόχειαν. Τοσοῦτον δ' ἐν-
 τετηκέναι τὸ φιλτρον ἅπασι φασι τοῦ ἀνδρός, ὡς καὶ
 τοῖχοι καὶ σάνισι καὶ δακτυλοῖς τὴν ἐκεῖνον τύπον
 ἐγγράφασθαι. Καὶ Μελέτιος μὲν τοιαύτους ἡξιώθη τα-
 φῆς· ἀντ' αὐτοῦ δὲ τῷ ἐκείνου συστήματι χειροτο-
 νεῖται Φλαβιανός, ἐν δευτέρῳ τοὺς δοθέντας θέμενος
 ἕρκους· Παυλίνο γὰρ ἐτι ζῶν διετέλες. Κάντεῦθεν
 αὐθις μικρὸν τὴν Ἀντιόχειαν ἤρμησαν πόλιν τα-
 ραχαὶ διελάβανον· πολλοὶ γὰρ ἀπὸ Φλαβιανῶν διαρ-
 βηγόντες, προσεβύβησαν τῷ Παυλίῳ· οὗ δὲ χάριν
 οὐ μόνον οἱ κατὰ τὴν Ἀντιόχου, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ
 πέριξ ἱερεῖς διεφέροντο. Οἱ τε γὰρ Αἰγύπτιοι καὶ
 Ἀραβῖοι καὶ Κύπριοι, ὡς ἐπὶ ἡδικομένῳ ἡγανά-
 κτουν Παυλίῳ. Σύροι δὲ καὶ Φοίνικες καὶ Παλαιστι-
 νοὶ, καὶ ὅσοι περὶ τὴν Ἀρμενίαν, Καππαδοκίαν τε
 καὶ Γαλιλίαν, καὶ ἀνά τὸν Εὐξείνιον πόντον, τούτων
 οἱ πλείους προσέκιντο τῷ Φλαβιανῷ. Δίμασος δὲ ὁ
 Ῥώμης ἐπίσκοπος καὶ οἱ ἀνά τὴν οὖσαν ἱερεῖς πλεί-
 στω Φλαβιανῷ ἐγαλέπεινον· καὶ ἑστέλλον μὲν Παυ-
 λίῳ· καὶ ὡς ἀρχιερεῖ τῆς Ἀντιόχειας Ἐκκλησίας
 προσεφθέγγοντο τὰς συνήθεις ἐπιστολάς, ὅς συνοδι-
 κάς εἰσθδὸς καλεῖν· Φλαβιανὸν δὲ παντάπασι ἐξε-
 τρέποντο. Οὐχ ἦττον δὲ τοὺς ἀμφὶ Διδώρον τὸν
 Ταρσοῦ, καὶ τὸν Βερόλιας Ἀκάκιον, ὡς τὴν χειροτο-
 νίαν ἐπιθάλοντες αὐτῷ αἰτιώμενοι, ἀκοινωνήτους
 ἔκρινον. Τίσαλλὰ δὲ γινῶναι περὶ τούτου βουλόμε-
 νοι, ἔγραψεν αὐτὸς τε καὶ Γρατιανός, εἰς τὴν Ἐσπέ-
 ραν ἐκ τῆς Ἑω τούτους μετακαλούμενοι.

vitæ cursum tenere perseveravi. » His dictis, sacer-
 dotii non subiit jugum. Cujus cum non possim de-
 precatationem pulchram non laudare, ut partem
 aliquam etiam hoc loco in præsentī historia obti-
 neret, volui. Post synodum celebratam, ubi im-
 perator cognovit, quid Paulo Constantinopolitano
 olim episcopo accidisset, ut scilicet in exsilio ab
 Ariani suffocatus eiecetusque fuerit, translato ho-
 norifice corpore ejus Constantinopolim, in templo
 id reposuit, quod Macædonius, qui insidiatus illi
 fuerat, construxit. Id nunc quoque appellationem
 Pauli retinet, maximum atque præclarissimum, et
 quodammodo a paucis aliis secundas ferens. Qui
 vero rem eam ignorant, divum apostolum Paulum
 conditum ibi esse arbitrantur. Sub idem tempus,
 sacræ etiam Meletij reliquiæ Constantinopoli An-
 tiochiam sunt perlatae, et proxime apud martyrem
 Babylam repositæ. Dictum autem est, imperatoris
 jussu corpus ejus in publicis viis omnibus, præter
 Romanorum morem, intra urbium mœnia rece-
 ptum: precatationibus et psalmodiis alternis in ur-
 bibus decantatis, donec Antiochiam pertigit, ho-
 noratum esse. Tantum vero viri hujus desiderium
 in animis hominum omnium relictum esse ferunt,
 ut illius formam et effigiem in parietibus et tabulis
 depingi, et in annulis exsculpi curaverint. Mel-
 tius quidem tanto cum honore humatus est. Cui, ad
 gregem illius pascendum, Flavianus substitutus est:
 jusjurandum, quo obstrictus fuerat, parvifaciens.
 Paulinus enim adhuc vivebat. Proinde urbem An-
 tiochenam, quæ paululum conquieverat, turbæ
 rursus exceperunt. Multi namque a Flaviano des-
 ciscentes, Paulino se adjunxerunt. Cujus sane rei
 gratia, non solum Antiocheni ipsi, verum etiam
 vicini circumcirca episcopi, inter se dissensere.
 247 Ægyptii namque, Arabes, et Cyprii, propter
 Paulinum, veluti injuria in affectus esset, indig-
 nabantur: Syri autem, Phœnices, Palestini, et
 qui Armeniam, Cappadociam et Galatiam incolunt,
 quique ad Pontum Euxinum sunt, maxima ex parte
 Flaviano savebant. Porro Damasus Romæ episco-
 pus, et Occidentales antistites, Flaviano plurimum
 succensebant: et ad Paulinum scribentes, in epi-
 stolis quas synodales appellare mos est, ei nomen
 præsulis Antiochenæ ecclesiæ tribuebant, Flavia-
 num autem prorsus aversabantur. Neque vero mi-
 nus Diodorum Tarsensem, et Acacium Berrhœum, qui illi manus imposuerant accusabant: quos
 etiam a communionē excluderunt. Ut vero certius rem eam cognoscerent, et ipsi et Gratianus ad eos
 litteras dederunt, ex Oriente in Occidentem eos evocantes.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ΄.

Ὁς Θεοδοσίος ὁ βασιλεὺς δευτέραν πάλιν ἐκοίει
 συναγωγὴν, συμφωνῆσαι τὰς ἐκκλησίας βου-
 λόμενος· καὶ ὅσα Σισίνιος ὁ Ναυατιανὸς συν-
 εβούλευε· καὶ ὡς μὴ δυνηθεὶς τοῦτο δρᾶσαι,
 ὑπερόριον φυγῆν τῶν αἰρετικῶν κατεδίκαζεν.

Ὅτινίκα κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον τῶν Ἀρειανῶν
 ἐξωθουμένων τῶν εὐκτηρίων, εἰσαγομένων δὲ τῶν

CAPUT XV.

Ut Theodosius imperator secundum rursus coegerit
 concilium, ad concordiam redigere volens eccle-
 sias. Et quæ Sisinius Novatianorum episcopus de
 concordia suaserit: et ut ad exsiliū hæreticos,
 ubi volū compos fieri non potuit, Theodosius dam-
 narit.

Eodem tempore (1), cum Ariani ex sacris ædibus
 deturbarentur, et Catholicī in possessionem earum

(1) Sozom. lib. vii, cap. 12.

vacuam inducerentur, non parvæ exortæ sunt turbæ. Quapropter imperator Theodosius exiguo a priore synodo temporis intervallo, antesignanos vigentium tum hæresium rursus convocavit, ut alternum istorum fieret : videlicet, ut vel ipsi aliis opinionem suam persuaderent, vel ab aliis ad aliam complectendam persuaderentur, de rebus quæ in controversia essent : in unam eandemque sententiam omnes adductum iri ratus, si in publico auditorio opiniones dubiæ per disputationem discuterentur. Cum autem universi convenissent (factum id eo anno, quo filium Arcadium Augustum renuntiavit), consilium de synodo celebrandâ cum Nectario Constantinopolitano communicavit, cohortatus, ut quæstiones unde hæreses orirentur, omnes, in publicam deducerentur disputationem, quo cum una fieret Ecclesia, atque unum inter omnes consentiens constitueretur dogma, tum universi religionem, ita uti decet, colerent, neque quidquam controversiæ relinqueretur. Nectarius plurima secum animo revolvens, Novatianorum episcopum Agelium accersit, ejusdem cujus ipse erat de consubstantiali sententiæ virum : **248** qui quod factis potius virtutem (1) declararet, et a verborum nugamentis et fastu alienus prorsus esset, alium vicem suam ad dispiciendum quid facto opus esset, atque etiam (si hoc usus ferret) ad disputandum, designavit, Sisinium nomine, qui tum in lectorum ordine enitebat ; et brevi post episcopatum ejus suscepit : hominem ad invenendum perquam ingeniosum, et ad id quod invenisset, eloquendum valde commodum : nec minus ad arcanos et latentes sacræ Scripturæ sensus inquirendum, eosque copiose suavi lingua exponendum, sane quam idoneum, nec non profanæ simul et sacræ philosophiæ egregie peritum. Is, quod recissime tum dicere visus est, suavor fuit, ne quam eis qui aliter opinarentur, susciperetur disputatione, ut quæ aliam ex alia rixam et contentionem parere soleret : sed ut illi interrogarentur, an eos sacrorum oraculorum interpretes, qui prius existerint, quam dissensio in ecclesiis orta sit, admitterent. Ac siquidem sententias illorum rejicerent, tum fore dixit, ut eos etiam factionis suæ populares eijciant : sin vero idoneos illos ad declarationem seu decisionem controversiarum esse putarent, statim illorum libros in medium proferri debere. Atque hoc sic suasit, quod certo sciret, veteres cum in divinis litteris cœternum Patri Filium invenerint, haudquaquam initio aliquo generationem ejus incepisse, dicere ausos fuisse. Ut autem et Nectario et imperatori optimum hoc consilium esse visum est, omnibus qui evocati fuerant coactis, cognoscere primum, quid de veterum scriptis illi sentirent, tentavit. Atque ubi illi clamore et admiratione suam erga illos affectionem et pietatem indicarunt, aperte pronuntiavit : si

(1) Τὴν ἀρετὴν τοῦ βίου διὰ τῶν ἔργων φέρων· 20111.

Α ἀπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, οὐκ ἐλάχιστοι παρακαλοῦντο τοῦτοις συνέβησαν· οὗ χάριν ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος ὄλιγον διαλειπὼν τῆς προτέρας συνόδου, τοὺς ἀρχηγούς τῶν ἀκμαζουσῶν τῆνικαῦτα αἰρέσεων μετακαλεῖτο αὐθις, ἵνα θάτερον γένηται· καὶ ἡ πείσωσιν ἢ πεισθῶσιν οἷς διεφέροντο. Οἰόμενος γὰρ ἦν ταυτὸ φρόνημα πᾶσιν ἐνθελίαι, τὰ τῶν δοξῶν ἀμφέβολα εἰς κοινὴν ἀκρόασιν εἰ γυμνάσε·εν. Ἐπεὶ δὲ συνήφασαν ἅπαντες, ἤνικα καὶ τὴν υἱὸν Ἀρχάδιον Αὐγουστον ἀνηγόρευε, τῷ τῆς Κωνσταντινου Νεκταρίῳ ἐκαιωνοῦτο περὶ τῆς γενησομένης συνόδου· παρηγγύα τε ὅσα τῶν ζητημάτων τὰς αἰρέσεις ἐποίησι, εἰς κοινὴν προκείσθαι διὰλέξειν· ὡς ἂν Ἐκκλησία μία γένοιτο, καὶ ἐν δόγμα σύμφωνον ἅπασι κατασταλῆ· καθὸ θρησκευεῖν πάντας προσηύχθη, μὴ τι ἔχον ἀμφήριστον. Πλεῖστα δὲ μεριμνῶν Νεκτάριος, Ἀγέλιον μεταπέστειλε τὸν τῆς Νικαυτιανῶν αἰρέσεως προϊστάμενον· τῆς γὰρ αὐτῆς δόξης ἐκείνῳ κατὰ τὸ δημοσίον ἦν· ὁ δὲ τοῖς ἔργοις μᾶλλον τὴν ἀρετὴν ἐπιδείκνυμενος· τῇ δὲ τερθρείᾳ τῶν λόγων καὶ τῷ ταύτης κομψῷ παντάπασιν ἀτριβῆς ὢν, ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ τοῦ ποιητέου προσεβάλλετο, εἶγε χρεῖα γένοιτο καὶ εἰς ἀμιλλαν καταστῆναι λόγων, Σισίνιον ὄνομα, τῆνικαῦτα τῷ τῶν ἀναγνωστῶν βαθμῷ διαπρόποντα, ὅς μετὰ μικρὸν καὶ τὴν αὐτοῦ ἐπετρόπη ἐπισκοπὴν νοῆσαι μὲν δεξιὸν, φράσαι δὲ τὸ νοηθὲν μᾶλα θεῖον· ἐπιτήθειον δὲ ἄλλως τῆς ἱερᾶς Γραφῆς ἀναδιφῆσαι τὸ βάθος, καὶ λαμπρῆ γλώσση ἐπεξηγήσασθαι, ἵδριν τε τῶν παρ' Ἑλλήσι καὶ τῶν παρ' ἡμῖν φιλοσοφῶντων· ὅς δὴ τότε ἀρίστα λέγειν δοκῶν, σύμβουλος ἦν, ὡς τε τὰς μὲν τῶν ἄλλως δοξαζόντων διαλέξεις ἐκκλίνας, ἅτε δὴ μάχην καὶ ἔρον γεννᾶν ἱκανὰς· εἰς ἐρώτησίν γε μὴν ἐλθεῖν, εἰ τοὺς τῶν ἱερῶν λόγων καθηγητὰς, οἳ πρὶν ἢ τὴν διάστασιν ταῖς ἐκκλησίαις γεννησάι, προσίενται. Κἂν ἄρα τὰς ἐκείνων δόξας ἀπώσωνται, πάντως καὶ ὑπὸ τῶν τὰ σφέτερα δοξαζόντων ἐξελαθῆσονται· εἰ δὲ εἰς ἀπόδειξιν ἱκανοὺς εἶναι τῶν παρισταμένων λογιῶνται, αὐτίκα τὰς ἐκείνων βίβλους ἐπὶ μέσου προσενεγκεῖν. Ἀκριβῶς γὰρ ἠπίστατο ὡς οἱ παλαιοὶ συναΐδιον τῷ Πατρὶ τὸν Ὑἱὸν εὐρηκότας ταῖς θεαῖς Γραφαῖς, οὐδαμῶς ἐξ ἀρχῆς τινος τὴν·γέννησιν ἔχειν εἰπεῖν ἐτόλμησαν. Ὡς δὲ καὶ Νεκταρίῳ καὶ βασιλεῖ ἀρίστη ἢ βουλή συνεδόκει, συναγαγὼν ἅπαντας, ἐπειράτο διαγινώσκειν, πῶς ποτε γνώμης ἔχουσι περὶ τὰς τῶν παλαιότερων γραφᾶς. Τῶν δὲ βοῆ καὶ θαύματι τὴν περὶ ἐκείνους μνηυσάντων στοργὴν, εἰς προὔπτον ἐδήλου, ὡς εἰ μάρτυρες οὗτοι τοῦ δόγματος ἀξιοδύναμοι, ἄρα γε καὶ τὰς ἐφ' ἐκάστῳ ζητήσεις παύσουσιν, εἰ γε στέρξειαν, ὡς ἀρ' ἐκείνοις δοξάσαι καὶ εἰπεῖν περὶ τούτων ἐγένετο. Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τούτων οἱ τῶν αἰρέσεων ἀρχηγοὶ διχῆ διήρηντο (οὐ τὰ ἴσα γὰρ πᾶσι περὶ τὰς τῶν παλαιότερων δόξας ἰδοῦμαι), καὶ ἑαυτὸν γενόμενος· ὁ κρατῶν, συνέκρινεν ὡς διὰ τοῦτο τὸ προτεθὲν ὀποσεῖνται, ἅτε δὴ τοῖς οἰκτιροῖς διολόγοις τεθαυρήκοτες. Καὶ δεῖτα τῷ τῆς γνώμης ἀθεσθεὶς ἀνωμάλῳ, ἐκέλευσεν ἐκάστην αἶρεσιν γραπτῇ κομψότητος δὲ καὶ τερθρείας λόγων ἀτριβῆς. So-

τὴν οἰκεῖαν ἐγχαράττουσαν δόξαν, ἐγχειρίζειν αὐτῷ. Ἄς δ' ἦκεν ἡμέρα καθ' ἣν ὤριστο ταῦτα, ἐκ μὲν τῶν ὁμοούσιον δοξαζόντων Τριάδα παρῆν Νεκτάριος καὶ Ἀγέλιος, τῶν δὲ τῆς αἵρέσεως Ἀρσίου παρασπιζόντων Δημόφιλος. Εὐνόμιος δὲ αὐτὸς ὑπὲρ τῆς οικείας δόξης παρῆν· Ἐλευσίος δὲ ὁ Κυζίκου ὑπὲρ τῶν καλουμένων Μακεδονιανῶν. Πάσας δὲ τὰς τῶν αἵρέσεων ἐπελθῶν δόξας ὁ βασιλεὺς, μόνην ἔκρινεν ἀληθῆ καὶ διὰ θαύματος ἦγεν, ἣ δὴ Τριάδα ὁμοούσιον εἰσηγεῖτο· τὰς δὲ λοιπὰς διεβρήγνυ ὡς τῆ ἀληθείᾳ διαμαχομένας. Οἱ μὲν οὖν τὴν Ναύατου νοσοῦντες αἵρεσιν οὐδαμῆ κακῶς ἔπραττον, ἅτε δὴ τῆ καθόλου Ἐκκλησίᾳ, πλὴν ἐνός, τὰ ἴσα φρονοῦντες, καὶ τῷ ὁμοουσίῳ μάλᾳ προσκεῖμενοι· αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν αἵρέσεων, κακῶς πρὸς τοὺς σφετέρους ἱερεῖς ἐγαλέπαινον, ἅτε δὴ ἀμαθῶς τῷ κρατοῦντι διομιλησάμενοι· ὧν οἱ πλείστοι καὶ τὰς ἐκείνων δόξας διαπτύσαντες, πρὸς τὴν ἐπαινεθεῖσαν μετεβύθησαν πᾶσιν. Βασιλεὺς δ' ἐντεῦθεν νόμον ἐτίθει, καὶ τοὺς μὴ τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦντας ἐκέλευε μὴδ' ὅλως ἐκκλησιάζειν· ἀλλὰ μὴδὲ περὶ πίστεως τοῦ λοιποῦ τολμᾶν διδάσκειν· ἀλλὰ μὴδὲ τὴν οἶον δὴ τινα χειροτονίαν ποιεῖν· ἐξελάυνεσθαι δὲ τοὺς μὲν καὶ ἀγρῶν καὶ πόλεων· ἀτίμους δ' ἄλλους εἶναι, καὶ μὴ τῆς ἴσης πολιτείας μετέχειν τοῖς ἄλλοις. Προσεπέγραψε δὲ τοῖς νόμοις καὶ τιμωρίας σφοδράς, εἰ τι γνοίῃ παρὰ τὸ νομοθετηθὲν δρώμενον. Ἄλλ' οὐκ ἐπέβη· ἐς θεός γάρ τοὺς σπουδαστὰς ἐκείνων ἐμβάλλειν ἠθέλε. Καὶ σπουδῆ τις ἦν τὴν ὑπ' αὐτῷ ἀρχομένην ὁμοφρονεῖν αὐτῷ περὶ τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν. Ὄθεν καὶ διὰ πολλῆς ἦγε τιμῆς, οὗς μετατιθεμένους ἐξ αἵρέσεων διεγίνωσκε. Τῆς δὲ συνόδου ταύτης συγκροτουμένης ἐκ δευτέρου τῆ Κωνσταντινου, ὡς εἴρηται, Θεοδοσίου κρατοῦντος, ἦκεν ἐξ Ἑσπίας τοῦτοιοῦ ἐπιστολῆ· ὥστε πρὸς τὴν Ῥώμην καὶ αὐτοὺς ἀφικέσθαι συνόδου μεγίστης χίκαεῖ κροτουμένης, καὶ ἵνα καὶ τὰ κατ' Ἀντιόχειαν Παυλίῳ καὶ Φλαβιανῷ γενόμενα διαγνοῖεν. Ἀλλὰ τὴν μὲν πρὸς Ῥώμην ἀποδημίαν, ὡς ἀκερδῆ, οἱ ἐν τῆ Κωνσταντινου ἀθροισθέντες ἐπίσκοποι παρητήσαντο· ἐπέστελλον δὲ καὶ οὗτοι, τὸν τ' ἐπιγεσθέντα ἤ Ἐκκλησίᾳ μέγιστον κλύθωνα τῶν αἵρέσεων διαγγέλλοντες· ἡρέμα δὲ πῶς καὶ τῆς ἐκείνου ἀμελείας καθήπτοντο· ἐν κεφαλῇ δὲ τὸ ἀποστολικὸν φρόνημα τῷ γράμματι ἐγκατέσπειραν. Σαφέστερον δὲ τὴν ἀνδρείον ἐκείνων νοῦν καὶ τὴν ἀληθῆ σοφίαν, αὐτὰ γ' ἐκείνα παραστήσει τὰ γράμματα, τάδε κατὰ βῆμα διεξιόντα·

ut ipsi quoque Romam ad concilium ibi maximum institutum, in quo de rebus etiam Antiochenis inter Paulinum et Flavianum decideretur, venirent. Ceterum qui Constantinopoli congregati erant episcopi, protectionem Romanam ut incommodam detrectarunt. Epistolam autem scripserunt, in qua excitatam in Ecclesia ab hæreticis procellam maximam exposuerunt: et aliquantulum negligentiam et incuriam illorum perstrinxerunt, summamque apostolicam sententiam inseruerunt. **250** Sed vilem eorum animum, veramque sapientiam, illæ ipsæ litteræ declarabant, in hæc verba conceptæ :

(1) L. *Omnes vetitæ* C. De hæretic. et Manich.

(2) L. *Cuncti hæretici.* cum Ll. sequentibus. Eud.

testes illi dogmatis classici et idonei essent, facile eos questionem rei cuiuslibet decisuros, si ipsi in eo acquiescerent, quod illi de controversiis ejusmodi et senserint et dixerint. Quandoquidem autem etiam de eo hæresium duces dissentiebant (non omnibus enim eadem de veterum opinionibus sententia erat), rem secum ipse perpendens imperator intellexit propterea illos propositam sibi conditionem repudiare, quod disputationibus suis considerent. Quamobrem iniquam sententiam eorum moleste ferens, hæresim quamque libellum, opinionem cujusque complectentem, offerre sibi jussit. **249** Atque ubi dies constituta advenit, ex eis qui Trinitatem ὁμοούσιον, consubstantialiam, profitebantur, Nectarius affuit, et Agelius: ex Arianis autem, Demophilus: hæresis suæ nomine, Eunomius: Eleusius autem Cyzicenus, Macedoniarum partes propugnans. Porro imperator opinionibus hæreticorum omnibus perlectis, solam admiratus est, et veram esse indicavit, quæ Trinitatem ὁμοούσιον, consubstantialiam, deprædicat: reliquas vero ut veritati repugnantes, conscidit. Enimvero eis qui Novati hæresi laborant, nihil adversi accidit: quippe qui Ecclesiæ catholicæ, præterquam in re una, consentirent, et ὁμοουσίῳ, consubstantiali, admodum inhærerent. Reliquæ autem hæreses graviter episcopos suos acceperæ, quod non satis considerate cum imperatore egissent. Plurimi etiam ex eis, opinione illorum sprete, ad sententiam laudatam transiere. Deinde imperator legem tulit (1), ne a Consubstantialis fidei professione abhorrentes, conventus aliquos ecclesiasticos agerent: neve postea de fide docere auderent, aut eligendi consecrandique quempiam, potestatem haberent. Sauxit præterea, ut illi partim ex agris et urbibus pellerentur, partim infamia notarentur, neque quidquam cum reliquis civibus commune haberent. Constitutionibus (2) ejusmodi pœnas graves addidit, si quemquam contra decreta sua commisisse comperisset. Sed eas executioni non mandavit: metum enim tantum hæresium studiosis incutere voluit; et id maxime studio habuit, ut populi imperio ejus subjecti, eandem secum de Deo obtinerent opinionem. Quapropter magno etiam eos prosecutus est honore, quos ab hæreticis ad ecclesiam universalem transiisse cognovit. Cum synodus Constantinopoli iterum, sicuti dictum est, sub imperatore Theodosio ageretur, ex Occidente litteræ venerunt,

CAPUT XVI.

Epistola Constantinopolitane synodi, ad Occidentales episcopos scripta.

• Reverendissimis dominis, et maxime piis fratribus atque collegis, Damaso, Ambrosio, Brittoni, Valeriano, Ascholio, Anemio, et reliquis sanctis episcopis, in magna urbe Romana coactis; sancta synodus orthodoxorum et recte sentientium episcoporum in magna urbe Constantinopolitana congregatorum, in Domino salutem. Pietatem vestram tanquam ignaram docere, et ærumnarum vim nobis ad impotentem dominatione Arianorum illatarum commemorare, superfluum fortasse est. Non enim existimamus pietatem vestram, res nostras tam nihil ad se pertinere judicare, ut de eis commonefacienda sit, in quibus condolere eam nobiscum oportuit. Neque tales sunt quas pertulimus tempestates, ut latere tenuitate sua potuerint. Et tempus persecutionum propinquum, recentem adhuc memoriam conservat, non eis tantum qui afflicti sunt, sed etiam qui per charitatem afflictorum miserias, suas ipsorum ærumnas esse reputant. Hæri namque, propenodum, et nuper admodum, alii quidem exsiliis vinculis soluti, ad ecclesias suas per afflictiones innumerabiles postliminio redierunt. Quorumdam autem in exsilio defunctorum relatæ sunt reliquiæ. Quidam etiam post reditum, cum in ferventem adhuc hæreticorum incidissent furorem, acerbiora quoque domi, quam in longinquis et alienis terris, mala pertulere: lapidibus ad necem usque, sicuti beatus Stephanus, obruti. Alii variis concisi verberibus et flagris, stigmata et notas adhuc Christi et vibices in corpore suo circumferunt. Pecuniarum vero multas, et excussiones urbium, et privatorum bonorum publicationes, insidias structas, contumelias, et vincula, quisnam enumerare queat? Revera profecto in nobis afflictiones multiplicatæ sunt supra numerum, fortasse vel quod peccatorum pœnas persolvimus: **251** vel quod benignus Deus pro suo in homines amore, per tantam vim et multitudinem malorum nos exercuit. Quo nomine Deo agimus gratias, qui per tot et tantas afflictiones servos suos castigavit, et secundum multitudinem miserationum suarum nos rursum eduxerit in refrigerium. Nobis vero diuturno opus esset otio, et tempore multo, ad ecclesiarum restitutionem, ut perinde atque ex longa ægrotudine, paulatim sedula cura Ecclesiæ corpus confirmantes, ad pristinam valetudinem et sanitatem reduceremus. Quanquam enim maxime a vehementi injuria persecutionum videmur esse liberati, et ecclesias diutius ab hæreticis detentas nuper recuperavimus: graves tamen adhuc nobis imminent lupi, qui etiam ex ovilibus depulsi, in silvis et saltibus greges diripiunt, conventus contra nos cogunt, vulgi seditiones movent, et nihil quod in ecclesiarum detrimentum cedat, non tentant. Quapropter, quod diximus, amplius nos otio et tempore longiore abundare oportebat. Sed enim cum

Λ

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου πρὸς τοὺς δυτικoὺς ἐπισκόπους γραφεῖσα.

• Κυριοῖς τιμιωτάτοις καὶ εὐλαβεστάτοις ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς, Δαμάσῳ, Ἀμβροσίῳ, Βρίττωνι, Οὐαλεριανῷ, Ἀσκολίῳ, Ἀνεμίῳ, Βασιλείῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς ἀγίοις ἐπισκόποις τοῖς συνεληλυθόσιν ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει Ῥώμῃ, ἡ ἅγια σύνοδος τῶν ὀρθόδοξων ἐπισκόπων τῶν συνεληλυθότων ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει Κωνσταντινουπόλει ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Τὸ μὲν ὡς ἀγνοοῦσαν διδάσκων τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν, καὶ διηγεῖσθαι τῶν παθημάτων τὸ πλῆθος, τῶν ἐπαχθέντων ἡμῖν παρὰ τῆς Ἀρειανῶν δυναστείας, περιττὸν ἴσως. Οὕτε γὰρ οὕτω πάρεργον τὰ καθ' ἡμᾶς κρίνειν τὴν ὑμετέραν ἡγούμεθα θεοσέβειαν, ὡς δεῖσθαι τοῦ μαθεῖν ταῦτα οἷς ἐχρῆν συναγεῖν· οὕτε τοιοῦτοί τινες οἱ περισχόντες ἡμᾶς χειμῶνες, ὡς λανθάνειν ὑπὸ σμικρότητος· ὁ τε χρόνος τῶν διωγμῶν νεαρὸς, ἔναυλον ἐστὶ φυλάττων τὴν μνήμην ὧς τοῖς πεπονησίοι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς δι' ἀγάπην τὰ τῶν πεπονησίων οἰκειουμένοις. Χθὲς γάρ, ὡς εἶπεν, ἐστὶ καὶ πρῶτην οἱ μὲν τῆς ἐξορίας λυθέντες δεσμῶν εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐκκλησίας διὰ μυρίων ἐπατήκασιν ἠλπίσαν· τῶν δὲ καὶ τελειωθέντων ἐν ταῖς ἐξορίαις ἐπανεκομίσθη τὰ λείψανα. Τινὲς δὲ καὶ μετὰ τὴν τῆς ἐξορίας ἐπάνοδον, ἐστὶ βράστοντι τῷ τῶν αἰρετικῶν περιπεσόντες θυμῷ, πικρότερα τῶν ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας, ἐπὶ τῆς οἰκείας ὑπέμειναν, λίθους παρ' αὐτῶν τελειωθέντες κατὰ τὸν μακάριον Στέφανον· ἄλλοι διαφόροι; καταξανθέντες αἰκίαις, ἐπὶ τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ καὶ τοὺς μῶλωπας ἐν τῷ σώματι περιφέρουσι. Χρημάτων δὲ ζημίας καὶ προτιμήσεις πόλεων, καὶ τὰς τῶν καθ' ἓνα δημεύσεις καὶ συσκευάς, καὶ ὕβρεις καὶ δεσμοκτήρια, τίς ἂν ἐξαριθμησασθαι δύναται; Ὅντως ἐφ' ἡμᾶς αἱ θλίψεις ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ ἀριθμῶν· ἴσως μὲν, ἐπειδὴ δικᾶς ἀμαρτημάτων ἐτινομεν· ἴσως δὲ, καὶ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ διὰ τοῦ πλήθους τῶν καθημάτων ἡμᾶς γυμνάζοντος. Τούτων μὲν οὖν τῷ Θεῷ χάρις, ὅς καὶ διὰ τοσούτων τῶν ἑαυτοῦ δούλους ἐπαίδευσε, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν αὐτοῦ πάλιν ἐξηγάγεν ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν· ἡμῖν δὲ, μακρὰς μὲν ἴδου σχολῆς καὶ πολλοῦ χρόνου πρὸς τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἐπανόρθωσιν, ἢ ὡς περ ἐκ μακρᾶς ἀβρωστίας **D** ταῖς κατὰ μικρὸν ἐπιμελείαις τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἐκνοσηλεύοντες, πρὸς τὴν ἀρχαίαν τῆς Ἐκκλησίας ὑγίειαν ἐπαναγάγωμεν. Καὶ γὰρ εἰ τὰ μάλιστα δοκοῦμεν τῆς τῶν δεωγμῶν ἀπηλλάχθαι σφοδρότητος, καὶ τὰς ἐκκλησίας χρονοῦς παρὰ τῶν αἰρετικῶν κατασχεθείσας ἀρτίως ἀνακομίσασθαι, πλὴν ἀλλὰ βαρεῖς ἡμῖν οἱ λύκοι, καὶ μετὰ τὸ τῆς μάνδρας ἐξωσθῆναι, κατὰ τὰς νάπας τὰ ποίμνια διαρπάζοντες, ἀντισυνάξεις τολμῶντες, δῆμων κινούντες ἐπανεστάσεις, ὀκνοῦντες οὐδὲν εἰς τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν βλάβην. Ἦν μὲν οὖν, ὅπερ εἰρήκαμεν, ὀναγκαῖον πλείονα ἡμᾶς προσασχοληθῆναι χρόνον· ἐπειδὴ μέντοι τὴν περὶ ἡμᾶς ἀδεφικήν σῶζοντες στοργήν, καὶ τὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύμενοι, σύνοδον ἐπὶ τῆς Ῥώμης Θεοῦ βουλῆται συγκαρτεροῦντες, καὶ ἡμᾶς ὡς

οικεία μέλη προσεκαλέσασθε διὰ τῶν τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως γραμμάτων, ἐν' ἐπειδὴ τότε τὰς θλίψεις μόνοι κατεδικάσθημεν, οὐκ ἐν τῇ τῶν αὐτοκρατόρων περὶ τὴν εὐσέβειαν συμφωνίᾳ μὴ χωρὶς ἡμῶν βασιλεύσητε, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ὑμῖν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν συμβασιλεύσωμεν· εὐχὴ μὲν ἦν ἡμῖν, εἰ δυνατόν ἄπασιν ἀθρόως καταλιποῦσι τὰς ἐκκλησίας, τῷ πόθῳ ἢ τῇ χρείᾳ χαρίσασθαι. Τίς γὰρ ἡμῖν δὴ πτέρυγας ὥστε περιστερᾶς, καὶ πετασθησόμεθα, καὶ πρὸς ὑμᾶς καταπαύσομεν; Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο παντελῶς ἐγύμνου τὰς ἐκκλησίας ἄσπιτος τῆς ἀνανεώσεως ἀρχομένης, καὶ τὸ πρᾶγμα παντάπασιν ἦν τοῖς πολλοῖς ἀδύνατον· συνδεδραμηκείμεν γὰρ εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐκ τῶν πέρσι γραμμάτων τῶν παρὰ τῆς ὑμετέρας τιμιότητος μετὰ τὴν Ἀκυλίας σύνοδον πρὸς τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα Θεοδοσίον ἐπισταλθέντων, πρὸς μόνην ταύτην τὴν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως παρασκευασάμενοι, καὶ παρὰ ταύτης μόνης τῆς συνόδου τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μεϊνάντων ἐπισκόπων συγκατάθεσιν ἐπαγόμενοι· μερίζοντες δὲ ἀποδημίας, μήτε προσδοκῆσαντες χρεῖαι, μήτε προακούσαντες ὄλιγος, πρὶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθεῖν· πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ τῆς προθεσμίας διὰ στενότητα μήτε πρὸς παρασκευὴν μακροτέρας ἀποδημίας ἐνδιδοῦσης καιρὸν, μήτε πάντας τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κοινωνικούς ἐπισκόπους ὑπομηματισθῆναι καὶ τὰς παρ' αὐτῶν συγκαταθέσεις λαβεῖν· ἐπειδὴ ταῦτα, καὶ πολλὰ πρὸς τοῦτοις ἕτερα τὴν των πλειόνων ἀριξίν διεκώλυον· ὁ δεύτερον ἦν εἰς τε τῶν πραγμάτων ἐπ' ἀνθρώπων, καὶ τὴν τῆς ὑμετέρας περὶ ἡμᾶς ἀγάπης ἀπόδειξιν, τοῦτο πεποιήκαμεν, τοὺς αἰδουσιμωτάτους καὶ τιμιωτάτους ἀδελφούς καὶ συλλειτουργοὺς ἡμῶν ἐπισκόπους, Κυριακὸν, Εὐσέβιον, καὶ Πρισκιανὸν, προθύμως καμῖν ἄχρις ὑμῶν δυσωπήσαντες· δι' ὧν τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν εἰρηρικὴν οὖσαν καὶ σκοπὸν ἐνώσεως ἔχουσαν ἐπιδείκνυμεν· καὶ τὸν ζῆλον ἡμῶν τὸν ὑπὲρ τῆς ὑγιοῦς πίστεως φανερόν ποιοῦμεν. Ἡμεῖς γὰρ, εἴτε διωγμούς, εἴτε θλίψεις, εἴτε βασιλικὰς ἀπειλὰς, εἴτε τὰς τῶν ἀρχόντων ὀμότητα, εἴτε τινὰ πειρασμὸν ἕτερον παρὰ τῶν αἰρετικῶν ὑπεμείναμεν, ὑπὲρ τῆς εὐαγγελικῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας παρὰ τῶν τριακοσίων δεκαοκτῶ Πατέρων κυρωθείσης ὑπέστημεν. Ταύτην γὰρ καὶ ἡμῖν καὶ πᾶσι τοῖς μὴ διαστρέφουσι τὸν λόγον τῆς ἀληθοῦς πίστεως συναρέσκειν δεῖ· ἦν μόλις ποτὲ πρεσβυτάτην οὖσαν καὶ ἀκόλουθον τῷ βαπτίσματι, καὶ διδάσκουσαν ἡμᾶς πιστεύειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· δηλαδὴ θεότητος καὶ δυνάμεως καὶ οὐσίας μιᾶς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πιστευομένης, ὁμοτιμίου τε τῆς ἀξίας καὶ συναϊδίῳ τῆς βασιλείας ἐν τρισὶ τελειοτάταις ταῖς ὑποστάσεσιν, ἧγουν τρισὶ τελείοις προσώποις· ὡς μήτε τὴν Σαβελλίου νόσον χώραν λαβεῖν, συγχρομένων τῶν ὑποστάσεων, εἴτουν τῶν ἰδιότητων ἀναρρομένων, μήτε μὴν τὴν Εὐνομικῶν καὶ Ἀρειανῶν καὶ Πνευματομάχων βλασφημίαν ἰσχύειν, τῆς οὐσίας ἢ τῆς φύσεως ἢ τῆς θεότητος τεμνομένης, καὶ

A fraternam vestram erga nos pietatem conservantes, et dilectionem exhibentes, indicto Romæ, de voluntate Dei, concilio, per Dei amantissimi imperatoris litteras, nos quoque, ut membra vestra propria, eo evocaveritis, ut posteaquam tum quidem soli nos calamitatibus addicti atque adjudicati fuimus, nunc tandem in consentienti ipsorum imperatorum de vera pietate concordia, non sine nobis regnetis, sed et nos una vobiscum, juxta apostolicam vocem, regnemus: in votis nobis erat, si fieri posset, ut simul omnes, ecclesiis relictis, seu desiderio seu usui vestro, per gratificandi studium satisfaceremus. Quis enim nobis alas veluti columbæ tribuat, ut volitemus, et apud vos requiescamus? Cum vero id, si fieret, prorsus ecclesias nudaret, quæ nuper renovari cœperunt, et res hæc multis omnino impossibilis sit: convenimus namque Constantinopolim litteris proximis adducti, quas reverentia vestra post synodum Aquileiensem, ad Dei amantissimum imperatorem Theodosium dedit, ad solam hanc, Constantinopolim usque, profectionem instructi, 252 et de una hac synodo ab eis qui in provinciis permansere episcopis, assensionem acceptam habentes. De longiore autem profectione neque necessitatem aliquam exspectavimus: neque quidquam omnino prius audivimus, quam Constantinopoli convenimus. Ad hæc, ea est constituti temporis angustia, ut neque ad iter longius nos instruendi spatium habeamus: neque omnes in provinciis communionis nostræ episcopos, de profectione tali certiores facere, et consensum eorum accipere possimus. Cum hæc, et multa præterea alia, adventum complurium impedirent: quod reliquum erat, simul et ad res plerasque corrigendas, et nostram erga vos claritatem declarandam, faciendum duximus, ut reverendissimos atque honorandos maxime fratres et collegas nostros, Cyriacum, Eusebium, et Priscianum, episcopos, quo viæ laborem Romam usque alacribus subirent animis, exoraremus: per quos voluntatem et sententiam nostram pacificam esse, et unionis conjunctionisque consilium et finem sibi proposita habere, ostendimus: ardoremque simul pro saniore fide nostrum, manifesto declaramus. Nos enim, sive persecutiones, seu afflictiones, sive imperatorum minas, seu magistratum crudelitatem, sive etiam aliam quampiam tentationem et periculum ab hæreticis sustinuimus, pro evangelica fide Nicææ apud Bithynos a trecentis decem et octo Patribus confirmata, quidquid id fuit, pertulimus. Eam enim et nobis, et vobis, aliisque adeo omnibus qui veræ fidei verbum non pervertunt, complacere oportet: quippe quæ antiquissima et baptismo consentanea sit, credere nos docens in nomen Patris et Filii et Spiritus sancti, videlicet ut divinitas et potestas una Patris et Filii et Spiritus sancti, et ejusdem honoris dignitas, et cœternum regnum in tribus perfectis subsistentiis, sive tribus perfectis personis, credatur: ita ut neque Sabe'llii contagio locum

habeat, subsistentiis confusis, seu proprietatibus A
 sublati: neque Eunomianorum et Arianorum et
 Pneumatomachorum blasphemia seu maledicentia
 invalescere possit, substantia vel natura vel divi-
 nitate dividenda, et increatae consubstantialique et
 coaeternae Trinitati, posteriore quapiam sive creata
 seu alteri substantiali natura inducenda. **253** In-
 humanationis etiam Domini rationem minime per-
 versam retinemus, neque vel anima vel mente
 carentem, aut imperfectam carnis dispensationem
 credentes: certo quippe scientes, perfectum quid-
 em ante saecula fuisse Deum Verbum, perfectum
 vero hominem in extremis diebus propter salutem
 nostram esse factum. Et fides quidem quae a nobis
 constanter deprædicatur, in summa sic se habet:
 de qua ampliore etiam animorum consolationem
 percipere poteritis, si non gravabimini decreti
 libellum, quod Antiochiæ a synodo ibi coacta fac-
 tum, et item id quoque quod proxime Constanti-
 nopoli ab universali concilio promulgatum est,
 legere. In quibus et fusiis fidem professi sumus,
 et hæreses nuper per res novas, exortas, et a nobis
 anathemate confossas, in scriptum retulimus.
 Porro de singularibus ecclesiarum administationi-
 bus, veterem scitis esse sanctionem, et sancto-
 rum Nicææ congregatorum Patrum decretum, ut
 in provincia quaque, provinciae ejus episcopi, et
 cum eis, si illi velint, finitimi quoque electiones et
 consecrationes, ex usu publico peragant. Juxta
 ejusmodi constitutionem, cum alias apud nos eccle-
 sias ordinari atque administrari, tum in cele-
 berrimis quibusque antistites renuntiatos esse,
 scitote. Proinde in recens fundata, ut ita aliis
 dicat, Constantinopolitana ecclesia, quam nuper
 tanquam ex ore leonis, sic ex blasphemia et male-
 dicentia hæreticorum eripuimus, per miserationes
 Dei, in universali synodo, communi et publico
 consensu in ipsius Dei amantissimi imperatoris
 Theodosii conspectu, clero omni et civitate cuncta
 suffragante, reverendissimum et Dei amantissimum
 Nectarium episcopum legimus. In vetustissima
 vero, proindeque apostolica ecclesia Antiochiæ
 apud Syros, in qua prima venerandum Christiano-
 rum nomen exstitit, provinciales et Orientalis diœ-
 cesis episcopi conventu acto, canonicè et legitime
 reverendissimum et Dei amantissimum Flavianum
 antistitem crearunt, ecclesia tota consentiente, et
 quasi voce una virum cum honestante. **254**
 Quam consecrationem ut ordinariam et legitimam,
 synodi etiam communitas comprobavit. In ea vero
 ecclesia, quæ aliarum omnium mater est, Hiero-
 solymis, reverendissimum et Dei amantissimum
 Cyrillum episcopum esse scimus, rite jamdudum a
 provincialibus episcopis electum, qui sane diversis
 in locis plurimum adversus Arianos decertavit. Quæ
 cum legitime et canonicè apud nos acta obineant,
 ut in eis pietas etiam vestra lata et gratulabunda
 acquiescat, hortamur, spirituali scilicet charitate
 intercedente, et Domini timore favorem hominum

τῆ ἀκρίστῳ καὶ ἑμοουσίῳ καὶ συνατίδῳ Τριάδι με-
 ταχρνεστέρας τινὸς ἢ κτιστῆς ἢ ἑτεροουσίου φύσεως
 ἐπιγομένης. Καὶ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲ τοῦ
 Κυρίου λόγον ἀδιάστροφον σώζομεν, οὔτε διψυχον,
 οὔτε ἄνουον, ἢ ἀτελῆ τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν πα-
 ραδεχόμενοι· ὅλον δὲ εἰδότες τέλειον μὲν πρὸ αἰώ-
 νων ἦν τὰ Θεὸν Λόγον, τέλειον δὲ ἀνθρώπων ἐπ'
 ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν
 γενόμενον. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν πίστιν τὴν παρ'
 ἡμῶν ἀνυποστόλως κηρυττομένην, ὡς ἐν κεφαλῶν
 τοιαῦτα· περὶ ὧν καὶ ἐπὶ πλείον ψυχῶν γηθηθῆναι
 δυνήσεσθε, τῷ τε ἐν Ἀντιοχείᾳ τόμῳ παρὰ τῆς ἐκεῖ
 συνελθούσης συνόδου γεγεννημένῳ καταξιώσαντες ἐν-
 τυχεῖν, καὶ τῷ πέρυσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ
 τῆς οἰκουμένης ἐκτεθέντι συνόδου· ἐν οἷς πλεί-
 οτερον τὴν πίστιν ὡμολογήσαμεν, καὶ τῶν ἐναγχοῦ
 καίνοτομηθειῶν αἰρέσεων ἀναθεματισμὸν ἐγγρα-
 φον πεποιήκαμεν. Περὶ δὲ τῶν οἰκονομιῶν τῶν κατὰ
 μέρος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις· παλαιῆς, ὡς ἴστε, θεομῶς
 μεκράτηκε, καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ ἀγίων Πατέρων δόξαι·
 καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν τοῦ τῆς ἐπαρχίας καὶ ἐπιερ
 ἐκεῖνοι βούλοιντο, σὺν αὐτοῖς τοῦς ὁμύρους πρὸς τὸ
 συμφέρον ποιῆσθαι· τὰς χειροτονίας· οἷς ἀκολουθῶν,
 τὰς τε λοιπὰς ἐκκλησίας παρ' ἡμῖν οἰκονομῆσθαι
 γινώσκετε· καὶ τῶν ἐπισημοτάτων ἐκκλησιῶν ἀνα-
 δεδειχθαι τοὺς ἱερεῖς· ὅθεν τῆς μὲν ἐν Κωνσταντι-
 νουπόλει νεοπαγοῦς, ὡς ἀν εἴποι τις, ἐκκλησίας,
 ἦν ὡσπερ ἐκ στόματος λέοντος τῆς τῶν αἰρετικῶν
 βλασφημίας ὑπόγειον ἐξηπάσαμεν διὰ τῶν οἰκτιρ-
 μῶν τοῦ Θεοῦ, τὸν αἰδουσιμώτατον καὶ θεοφιλέστα-
 τον Νεκτάριον ἐπίσκοπον χειροτονήκαμεν ἐπὶ τῆς
 οἰκουμένης συνόδου μετὰ κοινῆς ὁμολογίας ὅτι
 ὄψεσι καὶ τοῦ θεοφιλέστατου βασιλέως Θεοδοσίου,
 παντός τε τοῦ κλήρου καὶ πάσης ἐπιψηφισομένης
 τῆς πόλεως. Τῆς δὲ πρεσβυτάτης καὶ οὕτως ἀπο-
 στολικῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας,
 ἐν ἣ πρώτῃ τὸ τίμιον τῶν Χριστιανῶν ἐργασίαν
 ὄνομα, τὸν αἰδουσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον ἐπίσκο-
 πον Φλαβιανὸν οἱ τε τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς ἀνατολι-
 κῆς διοικήσεως συνδραμόντες κανονικῶς χειροτό-
 νησαν, πάσης συμψήφου τῆς Ἐκκλησίας, ὡσπερ διὰ
 μιᾶς φωνῆς, τὸν ἀνδρὰ τιμησάσης· ἦν περ ἐνθεσμον
 χειροτονίαν ἐδέξατο, καὶ τὸ τῆς συνόδου κοινόν. Τῆς
 δὲ γε μητρὸς ἀπάσων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἐν Ἱερο-
 σολύμοις τὸν αἰδουσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον Κύ-
 ριλλον ἐπίσκοπον εἶναι γνωρίζομεν, κανονικῶς τε
 παρὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας χειροτονηθῆναι πάλαι, καὶ
 πλείεστα πρὸς τοὺς Ἀρειανούς ἐν διαφόροις τόποις
 ἀθλήσαντα· οἷς ὡς ἐνθέσμως καὶ κανονικῶς παρ'
 ἡμῖν κεκρατηκόσι, καὶ τὴν ὑμετέραν συγκαίρην
 παρακαλοῦμεν εὐλάβειαν, τῆς πνευματικῆς μεσι-
 τευούσης ἀγάπης, καὶ τοῦ Κυριακοῦ φόβου πῶσαν
 μὲν καταστέλλοντος· ἀνθρωπίνην προσπάθειαν, τὴν
 δὲ τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδομὴν προτιμωτέραν ποιού-
 ντος τῆς πρὸς τὸν καθ' ἕνα συνηθεία· ἢ χάριτος. Οὕτω
 γὰρ τοῦ τε τῆς πίστεως συμφωνηθέντος λόγου, καὶ
 τῆς Χριστιανικῆς κυρωθείσης ἐν ἡμῖν ἀγάπης,
 παυσόμεθα λέγοντες τὸ παρὰ τῶν ἀποστόλων κατε-
 νωσμένον· Ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀποστόλου,

ἔγω δὲ Κηρᾶ. Πάντες δὲ Χριστοῦ φανέντες, ὃς ἐν ἡμῖν οὐ μεμέρισται, Θεοῦ καταξιούντος ἄσχιστον τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας τηρήσομεν, καὶ τῷ βήματι τοῦ Κυρίου μετὰ παρῆρσις παραστησόμεθα. Ἔταῦτα κατὰ τε τῆς Ἀρείου καὶ Ἀετίου καὶ Εὐνομίου μανίας, καὶ μέντοι καὶ κατὰ Σαβελλίου καὶ Φωτεινοῦ, Μαρκελλίου τε καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, καὶ Μακεδονίου γεγράφασιν. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν Ἀπολλιναρίου καινοτομίαν προφανῶς ἀπεκλήρουσαν, εἰρηκότες. « Καὶ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσιως δὲ τοῦ Κυρίου λόγον ἀδιέστροφον σώζομεν, οὔτε ἀψυχον, οὔτε ἄνουν ἢ ἀτελῆ τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν παραδεχόμενοι.

adversus rabiem et insaniam Sabellii, Photini, Marcelli, Pauli Samosatensis, et Macedonii, scripserunt. Atque itidem Apollinaris quoque res novas propalam damnaverunt, dicentes: « Inhumanationis quoque Domini rationem minime perversam retinemus, neque vel anima vel mente carentem aut imperfectam carnis dispensationem credentes. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Συνοδικὴν Δαμάσου ἐπισκόπου Ῥώμης κατὰ Ἀπολλιναρίου καὶ Τιμοθέου γράφειν.

Καὶ Δάμασος δὲ ὁ πανεῦφομος ταύτην μαθὼν ἀναψεύσας τὴν ἀρεσίαν, οὐκ Ἀπολλινάριον μόνον, ἀλλὰ καὶ Τιμόθεον τὸν ἐκείνου γε φοιτητὴν καθελὼν ἀπεκλήρυξε. Καὶ τοῦτο τοῖς τὴν Ἐφῶν ἰθύνουσιν ἐπισκόποις διὰ γραμμάτων δεδήλωκεν· ἄπερ ἐνθελαι τῇ συγγραφῇ νερόμικα χρῆσαιμον. Ἔχουσι δὲ ἐπὶ λέξεως οὕτως· « Ὅτι τῇ ἀποστολικῇ καθέδρᾳ τὴν ὀφειλομένην αἰδῶ ἢ ἀγάπῃ ὑμῶν ἀπονέμει, ἑαυτῆς τὸ πλεῖστον παρέχεσθε, υἱοὶ τιμιώτατοι, καὶ τὰ μάλιστα τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἐν ἣ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος καθεζόμενος, ἐδίδασκε πῶς προσήκει ἡμᾶς τοὺς οὐκ ἰθύνειν οὐδ' ἀνεδεξάμεθα. Ὅμως ὁμολογοῦμεν ἑαυτοὺς ἐλάττωτας εἶναι τῆς τιμῆς. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο οἶψ' ἂν ποτε τρόπῳ σπουδαζόμεν, εἰ πως δυναθῆμεν πρὸς τὴν δόξαν τῆς μακαριότητος αὐτῆς παραγενέσθαι. Γινώσκετε τοίνυν ὅτι τὸν πάλαι Τιμόθεον τὸν βέβηλον, τὸν μαθητὴν τοῦ Ἀπολλιναρίου τοῦ αἰρετικοῦ μετὰ τοῦ ἀσεβοῦς αὐτοῦ δόγματος καθελόμενος· καὶ οὐδαμῶς πιστεύομεν αὐτοῦ τὰ λείψανα λόγῳ τινὶ τοῦ λοιποῦ ἰσχύειν. Εἰ δ' ἔτι ἐκεῖνος ὁ ὄφρις ὁ παλαιὸς ἄπαξ καὶ δευτέρον καταδηχθεὶς πρὸς ἰδίαν τιμωρίαν ἀναζῆ, ὅστις ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχει, ὃς σφῆλαι τοῖς ἑαυτοῦ θανατηφόροις φαρμάκοις τινὰς ἀπίστους διαπειράζων οὐ πάντας, ταύτην ὡσπερ φθορὰν τινα ἐκκλίνατε. Ὅμως ὑμεῖς μεμνημένοι τῆς ἀποστολικῆς πίστεως ταύτης, μάλιστα ἥτις ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ἐγγράφως ἐξετέθη, βεβαίῳ βαθμῶ ἰσχυρῶς τῇ πίστει ἀμετακίνητοι διαμείνατε· καὶ μὴ ματαιολογίας καὶ ἠφανισμένας ζητήσεις μετὰ τοῦτο ὑπομείνητε ἀκούειν τοὺς κληρικούς ἢ τοὺς λαϊκοὺς ὑμῶν. Ἦδη γὰρ ἄπαξ ὑποκ' ἐδώκαμεν, ἵνα ὁ γινώσκων ἑαυτὸν Χριστιανὸν ἐκείνῳ φυλάττοι ὡσπερ παρὰ τῶν ἀποστόλων παρεδόθη, λέγοντος τοῦ ἀγίου Παύλου, *Εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεταί παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.* Ὁ γὰρ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ Κύριος ἡμῶν, τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ εἶναι πάθος πληρεστάτην ἀπέδωκε τὴν σωτηρίαν, ἵνα δῶν τὸν ἀνθρώπον, ταῖς

B

CAPUT XVII.

Synodalis epistola Damasi episcopi Romani, contra Apollinarem et Timotheum scripta.

Sed enim Damasus, vir celeberrimus, ubi hanc quoque hæresim exortam esse cognovit, non Apollinarem modo, sed et Timotheum sectiorem ejus exauctoratum semel atque iterum proscripsit. Atque id episcopis Orientalibus per epistolam significavit: quam ut historiæ adnecterem, ex usu esse putavi. Ea de verbo ad verbum sic habet: « Quod apostolicæ sedi **255** charitas vestra debitam exhibet observantiam, vobis ipsis plurimum, et maxime Ecclesiæ sanctæ eo honore tribuitis, filii reverendissimi, in qua considens sanctus Apostolus docuit, quomodo nos quæ suscepimus gubernacula regere conveniat. Ac nos quidem judicio nostro, honore tanto inferiores sumus: verum tamen ea de causa, quocumque possumus modo, operam damus, si aliqua ex parte ad gloriam beatitudinis ejus accedero possimus. Scitote igitur, Timotheum jam olim impurum ac profanum Apollinaris hæretici discipulum, una cum impio ejus dogmate, a nobis exauctoratum, damnatumque esse. Et haudquaquam credimus, reliquias ejus ratione aliqua in futurum robur accepturas. Sin vero serpens ille antiquus, qui extra Ecclesiam est, semel atque iterum morsu enectus, ad suam ipsius pœnam reviviscat, et ut mortifero veneno suo infideles quosdam pessumdet, tentare non desinat, eum perinde atque præsentem pestem declinate. Et simul memoria retinentes fidem Apostolicam, eamque in primis quæ Nicææ a Patribus in scriptum est relata, in fide gradu firmo immobiles fortiter atque perseveranter consistite. Et posthac clericos aut laicos vestros, vanas disceptationes, et abrogatas quæstiones, audire non patimini. Jam enim semel typum et formam proposuimus, ut quicumque se Christianum esse agnoscat, illud servet quod ab apostolis est traditum: sancto Paulo videlicet dicente: *Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis,*

¹ I Cor. 1, 12.

anathemá sit. Siquidem Christus Filius Dei, Dominus noster, hominum generi per passionem suam plenissimam contulit salutem, ut hominem universum peccatis obnoxium a peccato omni liberaret. Hunc si quis sive in humanitate, seu in divinitate defectum aliquem habuisse dicat, diabolici is spiritus plenus, gehennæ se filium esse ostendit. Quid igitur denuo a me Timothei condemnationem petitis, qui et hic apostolicæ sedis iudicio, præsentem etiam Alexandrinæ urbis episcopo Petro damnatum est, una cum magistro suo Apollinari? Qui etiam in iudicii die debitas pœnas et cruciatum sustinebit. Sin leviores quosdam homines, ille perinde atque spem aliquam habens, persuasione sua ducit, quicumque veram in Christum spem professione Apollinaris mutavit, **256** itidem ut ille peribit, dissimili, conservet incolantes.)

CAPUT XVIII.

Aliud synodale ejusdem edictum, contra varias hæreses compositum.

Enimvero quædam etiam alia, qui in magna urbe Roma congregati erant, adversus varias hærese scripsere. Ea necessario operi nostro inferenda esse duxi. Et primum universalis fidei professionem Damasus papa ad Paulinum in Macedonia episcopum, qui etiam Thessalonicæ fuerat, misit (1). Atque inter alia ille hæc quoque commemorat: «Quoquidem post concilium Nicænum error iste emersit, ut quidam impuro ore dicere audeat, Spiritum sanctum per Filium esse: anathemate eos ferimus, qui non eum libertate omni, una cum Patre et Filio unius et ejusdem substantiæ et potestatis existere Spiritum sanctum prædicant. Anathemati itidem subjicimus Sabellii erroris sectatores, qui Patrem et Filium eundem esse dicunt. Anathemate jugulamus Arium et Eunomium, qui tametsi diversis verbis, pari tamen impietate, Filium et Spiritum sanctum unum esse confirmavit. Item Macedonianos, qui ex Arii radice succrescentes, non impietatem, sed cognomen tantum mutarunt. Item Photinum, qui Ebionis hæresim renovans, Dominum nostrum Jesum Christum ex Maria tantum profitetur. Item eos qui duos esse Filios affirmant, alterum ante sæcula, alterum post carnem ex perpetua virgine Maria assumptam. Anathemate præterea mactamus illos, qui Dei Verbum pro rationali anima in carne humana versatum esse contendunt. Hoc ipsum namque Dei Verbum, non pro rationali et intellectuali anima in suo ipsius corpore fuit: sed nostram, hoc est rationalem et intellectualem sine peccato animam suscepit et servavit. Non minus anathemate persequimur eos qui dicunt, Verbum Dei a Patre extensione et contractione segregatum esse, et subsistere id non posse; aut qui finem id suum habiturum esse blasphemant. Eos porro qui ex ecclesiis in alias transeunt ecclesias: **257** tantisper alienos

A ἀμαρτίας ἐνεχόμενον, πάσης ἀμαρτίας ἐλευθερώσῃ. Τοῦτον, εἴ τις ἦτοι ἀνθρωπότητος ἢ θεότητος ἕλαττον ἐσχηκέναι εἴποι, πνεύματος διαδόλου πεπληρωμένος, τῆς γέννησις υἱὸν ἑαυτὸν ἀποδείκνυσιν. Τί τοίνυν πάλιν παρ' ἐμοῦ ζητεῖτε τὴν καθάρσειν Τιμοθέου, ὃς καὶ ἐνταῦθα κρίσει τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας, παρόντος καὶ Πέτρου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως, καθήρηθη ἅμα τῷ διδασκάλῳ αὐτοῦ Ἀπολλινάρῳ; Ὅς καὶ ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως τὰς ὀφειλομένας τιμωρίας καὶ βασάνους ὑπομενεῖ. Εἰ δέ τις ἀκούσας τῶν ἐπισημασμένων ὡς τινὰ ἐλπιδὰ ἔχων, δοῖς τὴν ἀληθῆ ἐλπίδα τὴν εἰς Χριστὸν τῆ ὁμολογίᾳ μετέβαλε, μετὰ τούτου ὁμολῶς ἀπολείεται, τῷ κανόνι τῆς Ἐκκλησίας ἀντιπαλαίσας. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς ὀφθαλμοῦντας διαφυλάττοι, υἱοὶ τιμωτάτοι.»

Ecclesiæ canonum reluctans. Deus vos filii reverentissimè, conservet incolantes.)

B

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Ἐτερον συνοδικὸν τοῦ αὐτοῦ, σχεδιασθὲν κατὰ διαφόρων αἰρέσεων.

Καὶ ἄλλα δὲ τινὰ συναθροισθέντες ἐν τῇ μεγάλῃ Ῥώμῃ γεγράφασιν κατὰ διαφόρων αἰρέσεων, ἅπερ ἀναγκαῖον εἴσθην ἐντείνειν τῇ συγγραφῇ· καὶ πρῶτον τὴν ὁμολογίαν τῆς καθολικῆς πίστεως, ἣν ὁ πάππας Δάμασος· πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Παυλῖνον ἐν Μακεδονίᾳ ἀπέστειλεν, ὃς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐγένετο· ἐν ὃς καὶ τὰδε διαγορεύουσιν: «Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον αὕτη ἡ πλάνη ἀνέκυψεν, ὥστε τομῶν τινὰ βεβήλω στόματι εἰπεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον γεγενῆσθαι διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀναθεματίζομεν τοὺς μὴ μετὰ πάσης ἐλευθερίας χρηστύοντας σὺν τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τε καὶ ἐξουσίας ὑπάρχειν τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ὁμοίως δὲ ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς τῇ Σαβελλίῳ ἀκολουθοῦντας πλάνῃ τὸν αὐτὸν λέγοντας καὶ Πατέρα καὶ Υἱόν. Ἀναθεματίζομεν Ἀρειοὺν καὶ Εὐνόμιον, οἳ τῇ Ἰσῆ δυσσεβεῖ, εἰ καὶ τοῖς βήμασι διαφέρονται, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἰναι δισχυρίζονται. Ἀναθεματίζομεν τοὺς Μακεδονιανούς, οἵτινες ἐκ τῆς Ἀρείου ῥίζης καταγόμενοι, οὐχὶ τὴν ἀθέθειαν, ἀλλὰ τὴν προσηγορίαν ἐνήλλαξαν. Ἀναθεματίζομεν Φωτεινὸν, ὃς τὴν τοῦ Ἐβλινοῦ αἵρεσιν ἀνακαινίζων, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μόνον ἐκ τῆς Μαρίας ὁμολογεῖ. Ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς δύο Υἱοὺς εἶναι δισχυρίζομένους· ἓνα πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἄλλον μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ἀνάληψιν. Ἀναθεματίζομεν κάκεινους, οἵτινες ἀντιλογικῆς ψυχῆς δισχυρίζονται, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἐστράφη ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκί. Αὐτὸς γὰρ ὁστος ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος οὐχὶ ἀντι τῆς λογικῆς καὶ νοερᾶς ψυχῆς ἐν τῷ ἑαυτοῦ σώματι γέγονεν· ἀλλὰ τὴν ἡμέτεραν, τοῦτέστι λογικὴν καὶ νοερὰν, ἀνευ τῆς ἀμαρτίας ψυχῆς ἀνέλαβε καὶ ἐσώσεν. Ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς λέγοντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τῇ ἐκτάσει καὶ τῇ συστολῇ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς κεχωρισθαι, καὶ ἀνυπόστατον αὐτὸν εἶναι, ἢ μέλειν τελευτᾶν βλασφημοῦντας. Τοὺς δὲ ἀπὸ ἐκκλησιῶν εἰς ἕτερας ἐκκλησίας με-

(1) In eo forte conventu, de quo supra cap. 10. Sed is conventus Constantinopoli actus.

ελθόντας ἄχρι τοσούτου ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀλλοτρίους ἔχομεν, ἄχρις οὗ πρὸς αὐτὰς ἐπανέλθωσι τὰς πόλεις, ἐν αἷς πρῶτον ἐχειροτονήθησαν. Ἐν δὲ τις, ἄλλου ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταλθόντος, ἐν τόπῳ τοῦ ζῶντος ἐχειροτονήθη, ἄχρι τοσούτου σχολάσει ἀπὸ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος ὃ τὴν ἰδίαν πόλιν καταλείψας, ἄχρις οὗ ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν ἀναπαύσεται ἐν Κυρίῳ. Εἰ τις μὴ εἶπῃ ἀεὶ τὸν Πατέρα καὶ ἀεὶ τὸν Υἱὸν καὶ ἀεὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ ἀληθινὸν Θεὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀληθινὸν τὸν Πατέρα αὐτοῦ, καὶ πάντα δύνασθαι, καὶ πάντα εἰδέναι, καὶ τῷ Πατρὶ ἴσον, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις εἶπῃ ὅτι ἐν σαρκὶ διάγων ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὅτε ἦν ἐν τῇ γῆ, ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ σὺν τῷ Πατρὶ οὐκ ἦν, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις εἶπῃ ὅτι ἐν τῷ πάθει τοῦ σταυροῦ τὴν ὁδὴν ὑπέμεινεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς Λόγος, καὶ οὐχὶ ἡ σὰρξ σὺν τῇ ψυχῇ ἤνπερ ἐνεδύσατο, ἢ μορφή δούλου ἤνπερ ἑαυτῷ ἀνέλαθεν, ὡς εἶρηκεν ἡ ἁγία Γραφή, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ τὸν Θεοῦ Λόγον παθόντα σαρκὶ καὶ ἐσταυρωμένον σαρκί, καὶ θανάτου γευσάμενον σαρκί, γεγονότα τε πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν καθὼς ζωὴ ἐστὶ καὶ ζωοποιός, ὡς Θεός, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ ὅτι ἐν τῇ σαρκὶ ἦν ἀνέλαθε, καθίσταται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐν ἧ καὶ ἐλεύσεται κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἀληθῶς καὶ κυριῶς, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς θείας οὐσίας καὶ Θεὸν Θεοῦ Λόγον, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ πάντα δύνασθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ πάντα εἰδέναι καὶ πανταχοῦ παρῆναι, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις εἶποι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιεῖμα, ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸν Πατέρα πεποιημένον, τούτεστι τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μίαν θεότητα, ἐξουσίαν, θεϊότητα, δυναστείαν, μίαν δόξαν, κυριότητα, μίαν βασιλείαν, μίαν θέλησιν, καὶ ἀλήθειαν, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τρία πρόσωπα μὴ εἶπῃ ἀληθινὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἴσα, ἀεὶ ζῶντα, τὰ πάντα κατέχοντα τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, πάντα δυνάμενα, πάντα κρίνοντα, πάντα ζωοποιοῦντα, πάντα δημιουργοῦντα, πάντα σώζοντα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ προσκυνητὴν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ πάσης τῆς κτίσεως, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καλῶς φρονήσῃ, περὶ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐκ ὀρθῶς ἔξει, αἰρετικός ἐστὶ ὅτι πάντες οἱ αἰρετικοὶ, περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κακῶς φρονοῦντες, ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῇ τῶν ἔθνικῶν ἀπιστία τυγχάνειν ἐλέγχονται. Εἰ τις δὲ μερίσῃ θεότητα, Θεὸν τὸν Πατέρα λέγων ἀνὰ μέρος, καὶ Θεὸν τὸν Υἱὸν, καὶ Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δισχυριζόμενος τρεῖς Θεοὺς λέγεσθαι, καὶ οὐχὶ μίαν θεότητα ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι, καὶ μίαν

a a communione nostra esse ducimus, dum ad eandem. in quibus primum ordinati sunt, urbes revertantur. Si quis vero, alio, ex uno loco in alium transeunte, in illius adhuc viventis locum sit per ordinationem surrogatus, tandiu ille qui urbem suam reliquit, episcopali dignitate carebit, donec successor ejus in Domino obdormierit. Si quis non perpetuo Patrem et perpetuo Filium, et perpetuo Spiritum sanctum esse dicat, anathema sit. Si quis non dicat, Filium genitum ex Patre, hoc est, ex substantia ejus divina, anathema sit. Si quis non dicat, verum Deum esse Dei Filium, sic uti verum Deum Patrem ejus, et illum omnia posse, et omnia nosse, Patrique similem esse, anathemata sit. Si quis dicat, cum in carne degens Filius Dei in terris fuit, eundem in cœlis et cum Patre non fuisse, anathema sit. Si quis dicat, in passione crucis Filium Dei et Deum Verbum, divinitate, et non carne una cum anima, quam in servi sibi assumpta forma, ut sancta Scriptura dixit, induit, dolorem pertulisse, anathema sit. Si quis non dicat Dei Verbum carne passum, et carne crucifixum, et carne mortem gustasse, primogenitum factum ex mortuis, pro eo atque vita est et vivificans, quippe Deus, anathema sit. Si quis non dicat, cum in carne quam assumpsit, ad dextram Patris sedere, in qua etiam adveniet iudicaturus vivos et mortuos, anathema sit. Si quis non dicat, Spiritum sanctum vere et proprie ex Patre esse, quemadmodum et Filium, eundemque Deum Dei Verbum, ex divina substantia, anathema sit. Si quis dicat, Spiritum sanctum non perinde omnia posse, omnia scire, et ubique terrarum adesse, ut Patrem et Filium, anathema sit. Si quis dicat, Spiritum sanctum creaturam, aut per Filium factum esse, anathema sit. Si quis non dicat, Patrem per Filium postea incarnatum et Spiritum sanctum creasse omnia, visibilia videlicet, et invisibilia, anathema sit. Si quis non dicat, Patris et Filii et Spiritus sancti unam deitatem, potestatem, divinitatem, potentiam, unam gloriam, unam proprietatem, unum regnum, unam voluntatem et veritatem, anathema sit. Si quis non dicat, tres esse veras personas Patris et Filii et Spiritus sancti, æquales, semper viventes, omnia et visibilia et invisibilia continentes, omnia potentes, omnia judicantes, omnia vivificantes, omnia creates, omnia servantes, anathema sit. **258** Si quis non dicat Spiritum sanctum perinde atque Filium et Patrem ab omni creatura adorandum esse, anathema sit. Si quis de Patre et Filio recte sentiat, de Spiritu vero sancto hallucinetur, hæreticus est. Quoniam omnes hæreticos, de Filio Dei, et de Spiritu sancto perperam sentientes, in Judæorum et ethnicorum infidelitate hæreere constat. Si quis divinitatem dividat, sigillatim Deum Patrem dicens, et Deum Filium, et Deum Spiritum sanctum, et contendat tres (1) deos dicendos esse, et non unum Deum propter unam divinitatem in tribus

(2) Quædam exemplaria non habent, tres.

subsistentiis, unamque potestatem, quam esse credimus et scimus, Patris et Filii et Spiritus sancti; aut e diverso subtrahens Filium et Spiritum sanctum, existimet solum Patrem Deum dicendum, vel unum ipsum Deum credendum esse, anathema sit. Nam nomen deorum et angelis, et omnibus sanctis, a Deo per gratiam impositum atque tributum est. De Patre autem et Filio et Spiritu sancto, propter unam et æqualem divinitatem, non deorum nomina, sed Dei nostri nomen significatur et declaratur. Ut credamus, nos in Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizari, et non in archangelorum aut angelorum nomina: sicuti hæreticos, aut Judæos, aut ethnicos insanos. Ipsa igitur hæc Christianorum est salus, ut fidem habentes Trinitati, ipsi Patri et Filio et Spiritui sancto, et baptizati in ipsam, unam scilicet Deitatem et potestatem et divinitatem et substantiam, in ipsum Deum credamus. »

CAPUT XIX.

De rebellione Maximi. Et ut Justina mater Valentiniანი, negotium facesserit Ambrosio episcopo Mediolanensi, et populus propter eum seditionem moverit; et de Cleobulo subnotario.

Hæc quidem Gratiano adhuc supersiite acta. Cum autem synodi, quas diximus, celebrarentur, et Gratianus bello Alemanico occupatus esset, Maximus quidam ex Britannia partibus coortus, tyrannus exstitit. Et quia universum Romanorum imperium sibi subjicere in animo habuit. Valentianum primum aggressus est, etiamnum adolescentulum, in Italia degentem: **259** cum quidem Probo, qui consularem obtinebat potestatem, rerum ibi administrandarum summa commissa esset. Quo tempore Justina etiam magni quidem Valentianiani conjux, junioris autem mater, Ariana dudum infecta labe, cum maritovivente de capropaliam non quidquam agere, neque eos affligere qui óμοουσιον, consubstantialis, fidem profitebantur, ausa fuisset, juvenili admodum filii ætate tum confisa, Mediolani, quo se receperat, negotium Ambrosio magno, cujus supra quoque meminimus, exhibuit, et ecclesias ibi turbavit, novas adversus verum dogma res nolit. Magnopere namque, ut Ariminensis fides obtineret, contendit. Et naturæ illecebris atque inescationibus freta, hancum primum filio, quem ille tener adhuc, nequedum discrimen boni et mali habens, devoraret, præbuit. Conata vero etiam est Ambrosium in potestatem suam redigere: facile se rem quam volebat confecturam esse arbitrata, si illum expugnasset. Postquam vero ille magis etiam contraria docuit, et illam quidem ut a cæpto desisteret cohortatus est; filio ejus, ut paternam simul et religionem et hæreditatem integram retineret, admonito: varietatem quoque dogmatum, quod videlicet eo quam mater induceret sententia prorsus cum Christi doctrina et apostolorum prædicatione pugnaret, proposuisset; graviter id ferens Justina,

δυναστείαν, ἤνπερ εἶναι πιστεύομεν καὶ ὄβαμεν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἢ πάλιν ὑπεξελοόμενος τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς μόνον ὑποπόση τὸν Πατέρα Θεὸν λέγεσθαι ἢ πιστεύεσθαι ἓνα Θεὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Τὸ γὰρ ὄνομα τῶν Θεῶν καὶ τοῖς ἀγγέλοις καὶ τοῖς πᾶσιν ἁγίαις παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐτέθη καὶ ἐχαρίσθη. Περὶ δὲ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ τὴν μίαν καὶ ἴσην θεότητα οὐχὶ τῶν Θεῶν ὀνόματα, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐνδείκνυται, καὶ σημαίνεται, ἵνα πιστεύωμεν, ὅτι εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα μόνον βαπτίζομεθα, καὶ οὐχὶ εἰς τὰ τῶν ἄρχαγγέλων ὀνόματα, ὡς οἱ αἱρετικοί, ἢ ὡς Ἰουδαῖοι, ἢ ἔθνικοι παραφρονούντες. Αὕτη τοίνυν ἡ τῶν Χριστιανῶν σωτηρία ἔστιν, ὥστε πιστεύοντες τῇ Τριάδι, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ βαπτίζομενοι εἰς αὐτὴν, μίαν θεότητα καὶ δυναστείαν καὶ θεότητα καὶ οὐσίαν, εἰς αὐτὴν πιστεύωμεν. Ταῦτα μὲν ἐστὶν Γρατιανοῦ περιόντος· ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Περὶ τῆς ἀναστάσεως Μαξίμου· καὶ ὡς Ἰουστίνα ἡ μήτηρ Οὐαλεντινιανού, πράγματα παρήγειν Ἀμβροσίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Μεδιολάνῳ· καὶ ὡς ἔστασις δι' αὐτὸν ὁ λαός. Καὶ περὶ Κλεοβούλου τοῦ ὑπογραμματέως.

Ὅπηνίκα δὲ τὰ τῶν εἰρημῶν συνόδων ξυνέβαινε, Γρατιανῷ πρὸς τὸν κατ' Ἀλαμανοὺς πόλεμον κάμνοντι, Μάξιμος τις ἐκ τῶν κατὰ Βρεττανίαν μερῶν ὄρηθεις, τύραννος ἤρθη. Ὑφ' αὐτοῦ δὲ τὴν ἡγεμονίαν Ῥωμαίων ἅπασαν θείναι διανοούμενος, πρῶτον μὲν Οὐαλεντινιανῷ κομιδῇ νέφ' ἐτι καθεστηκότι, καὶ κατὰ τὴν Ἰταλίαν τὴν διατριβὴν ἔχοντι, ἐπιτίθειται, Πρόβου τὴν τῶν ἐκείσε πραγμάτων διοίκησιν ἐπιτετραμμένου, ὃς τὴν ὑπατον ἀρχὴν διεχειρίζεν· ὅτε καὶ Ἰουστίνα ἡ γυνὴ μὲν τοῦ μεγάλου Οὐαλεντινιανοῦ, τοῦ δὲ υἱοῦ καὶ μητρί, τὴν Ἀρειανῶν νόστον πάσαι εἰσδεχόμενη, ζῶντος μὲν τοῦ ἀνδρὸς, οὐκ εἶχε ταύτην παρῆρασιάζεσθαι, οὐδέ τι γοῦν βλάπτειν, οἱ ἐφρόνου τὸ ὁμοούσιον· τῷ δὲ κομιδῇ νέφ' τῆς τοῦ παιδὸς ἡλικίας ἄρτι θαρρόουσα, καταλαθοῦσα τὴν Μεδιόλανον, πράγματα παρήγειν Ἀμβροσίῳ τῷ πάνυ, οὐ μνηστὴν καὶ ἐν τοῖς ἀνόπιν ἐποιεσάμην· καὶ τὰς ἐκείσε ἐκκλησίας ἐτάραττεν, ἐπιχειροῦσα νεωτερίζειν κατὰ τοῦ ἀληθοῦς δόγματος· περὶ πολλοῦ γὰρ πεποίητο τὴν ἐν Ἀρ:μίνοις πίστιν μάλλον κρατεῖν· καὶ τῷ τῆς φύσεως θαρρόουσα δαλέατι καταπεινὸν τὸ τῆς αἰρέσεως ἀγκιστρὸν, πρῶτον τῷ παιδί παρήγειν, ἅτε δὴ ἀταλῶ ἔντι καὶ μηδεμίαν διάκρισιν ἐτι τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἁριστεροῦ· ἔχοντι. Ἐπιχειρεῖ δὲ καὶ Ἀμβρόσιον εἰσὼ θέσθαι, ἡγουμένη ὡς εἰ τοῦτου περιέσειτο, ὁδόν ἀνύσειν τὸ σπουδαζόμενον. Ὡς δ' ἐκείνος τὸναντίον μάλλον εἰσῆγε, κάκειντην μὲν τοῦ τοιαῦτα ἐπιχειρεῖν παρήγειν παύεσθαι, τῷ δὲ παιδί τὴν πατρῶαν πίστιν καὶ τὴν κληρὸν ἄσυλον διατηρεῖν ὑπέτιθει, καὶ τὸ τῶν δογμάτων διάφορον, ὡς τὰ μὲν εἰσηγούμενα τῇ μητρὶ ἀντικρυς τῇ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ καὶ τοῖς τῶν ἀποστόλων κηρύγμασι διὰ μάχης εἰσεῖ· χαλεπήνασα Ἰουστίνα, ἀπάτη τὴν πῆδὴ μετόχετο· καὶ ὡς ἅτε δὴ περὶ ὑβρισμένη, διέβλε

τὸν ἐπίσκοπον τῶ παιδί, καὶ τιμωρεῖν ἔδειτο. Ὁ δ' ἀληθεὶς εἶναι δεῖξα· τὴς διαβολῆς, στρατιωτῶν πληθος ἐπεμπει, καὶ λόχοις πελασστῶν τοὺς ἐκκλησιαστικούς περιβόλους ἐκύκλιον. Ἐπει δὲ μόλις βίβη εἰσ-τρύθμενοι εἰσὼ θυρῶν ἐγένοντο τοῦ νεῶ, εἴλικον εὐθύς τὸν Ἀμβρόσιον, καὶ ὑπερόριον ἄγειν ἐσποῦδαζον. Ἄλλ' ἀντέσχον τὸ πλῆθος τῆς πόλεως· περιχυθέντες αὐτῶ· καὶ θανεῖν ἤρουντο μᾶλλον, ἢ οὕτως· ἔχοντα τὸν σφῶν ἱερέα περιυδῖν. Ἐντεῦθεν δ' εἰς μέλζονα τὴν ὄργην ἐξαφθεῖσα ἡ Ἰουστῖνα, καὶ νόμῳ τὸ δόξαν κρατῦναι δισχυρίζετο. Καὶ δὴ μετάκλητον ἐποίησε Κλεόδουλον, ἄνδρα ἐπὶ τοῖς τῶν θεσμῶν γραμματαιοῖς ἐντεταγμένον· καὶ θυμῶ ζέουσα, ὅσον τάχος ἐκθεῖναι νόμον ἐπέτρεπε, στερεκτῆα γε πῆσῃ Ἐκκλησίᾳ τὰ ἐν Ἀριμίνῳ δόξαντα εἶναι. Ἐκείνον δὲ τὴν πρῶξιν ὑποπαρατεῦμενον (τῆς γὰρ ὁμοουσιου πίστεως ἦν), μέλζονα ὤσειν ὑπὸ τριμῆν, εἰ γε πράξειε, δελεάζουσα. Ἀλλὰ πείθειν καὶ οὕτως ἤκιστα εἶχε· τὴν γὰρ οικεῖαν ζώνην περιελών, πρὸ τῶν ποδῶν ἐτίθει τῆ βασιλίδι, μῆθ' ἦν εἶχε, μῆτε μὴν μέλζονα ἐπὶ μισθῶ ἀσθελεῖς ἔχειν αἰρούμενος. Ἦς δὲ καὶ ἐτι ἐνίστατο, μῆ ἂν ποτε μεταθέσθαι τῆς δόξης ἐς πλείστον ἰσχυρίζομενος· ἐτέρους καλέσασα, τὸν νόμον εὐθύς ἐξετίθειτο. Δηγόργεος δὲ ἀδεῶς συνιέναι τοὺς τὰ ἴσα φρονούντας τοῖς ἐν Ἀριμίνῳ συναλθούσιν, ἔπειτα ἐν Κωνσταντινουπόλει· τοὺς δ' ἐτέρως δοξάζοντας καὶ ἐμποδῶν γεγεννημένους, καὶ ἕτερα τῶ ἀρτίως τεθέντι βασιλικῶ νόμῳ δεησομένους, θάνατον τὴν ζημίαν εἶναι.

posuit. Constituit autem, ut tuto atque libere, qui etiam Constantinopoli congregati stauissent, conventus haberent. Quod si qui diversæ essent opinionis, illisque obsisterent, et aliud quam nova ista imperialis constitutio mandaret, petere audent, eos morte mulcandos esse sanxit.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Περὶ Γρατιανοῦ, ὡς δόλω ἀνδραγαθίῳ ὑπὸ Ἀνδραγαθίου· καὶ ὡς Οὐαλεντινιανὸς δ' νεὸς τὸν τῖραννον δεδοικῶς, ἐς Ἰλλυριὸς ἦκεν.

Ἐν τούτοις δ' οὕσης τῆς τοῦ βασιλέως μητρὶς, καὶ διὰ πολλῆς ποιουμένης· σπυδῆς τὸν εἰρημένον νόμον κρατῦναι, φῆμη διέτρεχε δόλω Ἀνδραγαθίῳ, δς· τοῦ τυραννήσαντος Μαξιμίμου στρατηγός ἦν, Γρατιανὸν ἀνδραγαθίῳ τὸν βασιλέα. Ἀνδραγαθίῳ γὰρ οὗτος ἐφ' ἀρμαμάξῃ (κλίην δ' ἂν εἴη τοῦτο βασιλικῆ φορεῖα προσοικυῖα) ὀχοῦμενος ἀπεκρύβη, ἦν ἡμίνοι ἐτεφύροντο· καὶ τοῖς ἡγουμένοις τῶν δορυφόρων λέγειν ἐκέλευεν, ὡς ἡ τοῦ βασιλέως εἴη Γρατιανοῦ γαμετή, καὶ εἰς ἐκείνον λαμπρῶς προπομπέουσα ἀγεται. Γρατιανὸς δὲ τούτο μαθὼν, ὡς ἐναγχοῦς γήμας, νεὸς τε ὢν καὶ ἔρωτικῶς πρὸς τὴν γυναῖκα ἔχων, ὑπὸ σφοδρᾶς τῆς ἐφύσεως ταύτην θεάσασθαι, ἀπερισκέπτως περὶ Λουδοῦνον πάλιν τῶν Γαλλίων, τὸν ποταμὸν διαβῆς, εἰς τὰς τοῦ πολεμίου χεῖρας ἐμπίπτει, καθάπερ τυφλός. Ἐκπληθίσας γὰρ τοῦ φερέτρου ὁ Ἀνδραγαθίῳ, τὸν Γρατιανὸν εὐθύς συνέσχε· καὶ οὐκ εἰς μακρὰν γε δέχεσθαι τὸν καλὸν ἀριστέα. Ὅς

(1) Præclarum est apud Theodor. lib. v, cap. 13, Ambrosii ad Valentinianum juniorem verbum: Tum juvenis indignatus, propalam e templo Ambrosium exire jussit. At ille, *Libens id, inquit, non fecerō.*

A fraude puerum est aggressa. Et veluti contumelia affecta esset, episcopum apud illum calumniata est: et ut in eum etiam animadverteretur, postulavit. Atque ille calumniis eis credens, militarem manum misit, et Cetratorum agminibus ecclesiam cinxit: qui vi tandem, cum per irruptionem intra sacras ædes pervenissent, confestim Ambrosium (1) correptum traxere, et in exilium agere voluere. Cæterum urbis multitudo illi circumfusa restitit: et mortem sibi perferendam potius statuit, quam ut sic antistitem suum tractari pateretur. Quare amplius ad iram commota Justina, decretum suum legem etiam confirmare contendit. Itaque Cleobulum, qui in decuria scribarum in sacrarum constitutionum tabulario militabat, ad se accivit: et furore fervens, quamprimum legem edidit, ut ecclesiæ

260 Quod ubi ille facere detrectavit, erat enim ὁμοουσιου, consubstantialis, fidei studiosus, hominem inescatione alliciens, amplioem illi, si quod ipsa juberet, fecisset, honorem est pollicita. Verum ne ita quidem id illi persuadere potuit. Cingulum namque suum sibi detractum ad pedes principis feminae deposuit, neque eum ipsum quem habebat, neque splendidiorem etiam, tanquam impietatis præmium, honorem retinendum esse ratus. Sed enim cum insuper ei magis instaret, atque ille nunquam se sententiam mutaturum esse vehementer confirmaret, aliis evocatis, statim legem eadem sentirent, quæ episcopi Arimini, ac deinde eadem sentirent, quæ episcopi Arimini, ac deinde

C

CAPUT XX.

De Gratiano, ut dolo ab Andragathio sit interfectus: et ut Valentinianus junior tyrannum Maximum timens, in Illyricum pervenerit.

Cum in hoc sic imperatoris mater esset, et studio omni in id incumberet, ut constitutio ejusmodi servaretur, fama increbuit, Andragathii dolo, qui Maximi tyranni dux erat, Gratianum imperatorem necatum esse. Andragathius enim iste in curru lectica imperiali persimili, ad quem nulla junctæ erant, latens vehebatur. Jusserat is satellitum Gratiani ductoribus renuntiari, imperatoris adesse conjugem, ut scilicet et ille cum apparatu magifico obviam honoris causa progredetur. Id ubi Gratianus audivit, quod non ita pridem eam duxisset, et juvenis esset, mulieremque vehementer amaret, desiderio ejus videndæ ingenti accensus, apud Lugdunum Galliaæ urbem, satis inconsiderate amne superato, in hostiles manus, perinde atque cæcus esset, incidit. Andragathius namque lectica exsiliens, Gratianum statim comprehendit: et brevi post, cum ut bellatorem atque victorem opimum

Neque enim lupis ovium caulam prodam, neque blasphemis templum divinum concedam. Quod si necare me vis, in ipsa ecclesia in me ense aut cuspidem stringe. Perlibenter enim cædem eam tulero.

interfecit. **261** Qui urbes suas modcrate et juste administrans, et paternam fidei opinionem adaugens, ita vitam sine liberis finit, viginti et quatuor annos natus : cum annis quindecim una cum Theodosio, solus autem anno uno et mensibus sex imperasset. Ea clade renuntiata, Justina iram adversus Ambrosium suam remisit. Porro Maximus ingenti atque forti exercitu (1) ex Britannis, et finitimis eorum Gallis et Celtis, aliisque loca ea incolectibus populis coacto, in Italiam ducebat, Valentiniani etiam junioris imperium ibi in potestatem suam perventurum esse arbitratus. Jam enim, quod Gratianus habuerat, obtinebat. Copias autem eas ducebat, illo quidem sub prætextu, ut nequid de patriis dogmatibus per res novas immutaretur, et ut ecclesiam constitueret atque ordinaret: non enim, quæ Ambrosio a Justina acciderant, ignorabat: revera autem omnem, quod dicitur, lapidem movens, illud agebat, ut tyranni opinionem a se amoliretur, et Romanorum imperium non tam vi quam legibus sibi parasse videretur. Itaque ad Valentinianum scribens, imperatorem se renuntiatum esse significavit: et cum simul, ut bellum cum vera pietate gerere supersederet, paternamque religionem integram atque illæsam conservaret, exhortatus est: litteris eis etiam, nisi obsecundaret, minis additis. Ea porro verba factis ipsis comprobavit. Cum exercitu enim, quem secum habebat, Mediolanum versus, ubi ille erat, progressus est. Valentinianus autem expeditione atque adventu tyranni cognito, ne quid se indignum pateretur, veritus in Illyricum profugit. Atque inde Thessalonicam venit: experientia edoctus, quem matronarum consiliorum perceperit fructum. Fuit cum eo ibi et mater et præfectus Probus. Valentinianus

etiam temporum necessitate adductus, vel invitus imperialis Maximi, a quo ad eum legati venerant, insignia admisit.

Α σωφρόνως και δικαίως τὰς πόλεις ἰθύνων, και τὴν πατρῶαν δόξαν τῆς πίστεως αὐξων, οὕτως ἄπαις ἐτελεύτα τὸν βίον· ἀμφὶ εἴκοσι και τέσσαρα διαγεγώνῃ· ἔτη, πεντεκαίδεκα δ' ἐκ τούτων βεβασλευκῶς. Τῆς δὲ τοσαύτης συμφορᾶς ἀγγελοθεισης, και Ἰουστῖνα τῆς κατὰ Ἀμβροσίου ὀργῆς ἐληγεν. Ὁ δὲ Μάξιμος πολλὴν τινα και οὐκ ἀγεννη στρατιὰν ἠθροικῶς ἐκ τῆς Βρεττανῶν και τῶν ὀμόρων αὐτοῖς· Γαλατῶν Κελτῶν τε και τῶν ἄλλως προσοικούντων τῆδε ἐθνῶν, ἐπὶ τὰ πρῶς Ἰταλίαν ἦει, εἰσω θέσθαι και τὴν τοῦ νέου ἀρχὴν Οὐαλεντινιανοῦ δοκιμάζων, ἣη γὰρ τὴν Γρατιανοῦ ἐχειρώσατο. Καὶ ἐκίνει τὴν δύναμιν, πρὸ φάσει μὲν, ὡς μὴ τι δῆθεν νεωτερισθεῖη περὶ τὰ πατέρα δόγματα και τὴν τῆς ἐκκλησίας κατάστασιν· και γὰρ ἔγνω τὰ πρὸ Ἀμβροσίου ἐξ Ἰουστίνης συμβάντα· τὸ δ' ἄληθές, τὸ τύραννος εἶναι δῆθεν ἀποσειόμενος, πάντα κάλων ἐκίνει πραγματευόμενος, τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων νόμῳ και οὐ βίᾳ περιποιήσασθαι ἑαυτῷ. Καὶ δὴ γράφων Οὐαλεντινιανῷ, τὴν ἀνάβρῃσιν ἐδήλου· παρηγγυατα εἶμα και τὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας πόλεμον διαλύειν. Ἐτε δὲ παρῆγει τὴν πατρῶαν εὐσεβείαν διαφυλάττειν ἀλύμαντον· και ἀπειλὴν δὲ προσετίθει τοῖς γράμμασιν, εἰ γε μὴ πείθεται. Ἀμέλει και τοῖς λόγοις ἐπετίθει τὸ ἔργον. Τὴν γὰρ περὶ αὐτὸν δύναμιν ἠθροικῶς, ἐπὶ τὴν Μεδιόλανον ὤρμησεν, ἐνθα κάκεινος ἦν. Ὁ δὲ μαθὼν τοῦ τυράνου τὴν ἐφοδον, δεισας μὴ τι πάθοι τῶν ἀπρῆπων, εἰς Ἰλλυριῶς ὤχετο φεύγων· ἐκείθεν δὲ εἰς Θεσσαλονικίην ἦκε, πείρα μαθὼν, τίνων ἐκ τῆς μητρικῆς ἀπόνωτο συμβουλῆς. Ἦκε δὲ αὐτῷ και ἡ μήτηρ, και Πρῶτος ὁ ὑπαρχος. Τῆ δὲ τοῦ καιροῦ ἀνάγκη κεισθεῖς· Οὐαλεντινιανὸς, τὰ τῆς βασιλείας Μαξίμου και ἄκων προσέτιο σύμβουλα, πρέτβεων ἐκείθεν ἠκόντων.

262 CAPUT XXI.

Et Theodosius sine pugna et sanguine tyrannum vicerit, et de fama ab Arianis contra Theodosium sparsa: et de Symmacho philosopho, et ut Theodosius venia sit dignatus.

Laudatissimus imperator Theodosius, ubi vijit quæ adversus Ambrosium, rerum novandarum studio incepta atque perpetrata fuerant, et simul de tyranni legatione, et præterea quæ litteris suis significaverat, scripsit profugo juniori imperatori, non mirandum esse, quod in tanto metu imperator is esset; tyranno autem tantam suppetierit virium, ut imperatorem in fugam verterit. « Ille enim, inquit, rectæ fidei opinioni subsidium fert: imperator vero, dum rectam sententiam oppugnat, contra Deum bellum movet. Et tu quidem cælesti armatura nudatus, fugæ te commisisti: ille autem recta opinione munitus, su-

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Ἦς Θεοδόσιος ἀμαχρὶ τοῦ τυράνου περιγέρντο και περὶ τῆς φήμης τῶν Ἀρειανῶν και περὶ Συμμάχου τοῦ φιλοσόφου ὡς συμπαθείας ἤξιωτο.

Θεοδόσιος δὲ ὁ πανεὐφημος βασιλεὺς, μαθὼν ὅσα τε ἐνεωτερίσθη Ἀμβροσίῳ, και τὰ ἐπ' ἐκείνῳ γεγενημένα, ἐτι δὲ και τὴν τοῦ τυράνου πρῆσθειαν, και ὅσα τοῖς γράμμασι διελάμβανε, πρὸ δραπέτη και νόψ ἔγραφε βασιλεῖ, μὴ χρῆσαι θαυμαζεῖν, εἰ τῷ μὲν βασιλεῖ τοσοῦτον ἔπεσι δέος· ὁ δὲ τύραννος οὕτω κρατεῖ, ὡς και φυγάδα βασιλεία ποιεῖν· « Ἐκεῖνος μὲν γὰρ, φησι, τῆ ὀρθῆ δόξῃ ἐπικουρεῖ· ὁ δὲ βασιλεὺς Θεῷ διὰ τῆς ὀρθῆς πεπολέμηκε δόξης, αὐτῆ ἀνδιστάμενος. Καὶ σὺ μὲν τῆς ἀνωθης πανοπίας γυμνωθεῖς, ἀπέδρα· ἐκεῖνος δὲ τῆ ὀρθῆ δόξῃ φραττώμενος, περιγίνεται και τοῦ δεσπότου κρατεῖ· τῆ γὰρ εὐσεβεῖα πάντως και ὁ ταῦτης νομοθέτης συμπαρ-

(1) De motu Germanico anni 1546 versiculi :
*Causam consilii texitis improbis,
 Qualem perdomita jam prope Gallia
 Omni, cum peteret Marte tyrannico
 Urbes Maximus Italas,*

*Sacrorum titulo perfida filio
 Justinæ arina ferox acrius inferens :
 Victus succubuit qui sine prælio,
 At: diuim non sine numine.*

ναί φιλεῖ. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ πόρρω ὢν ἀπέστειλε Θεοδοσίος· οὐ πολλῷ δ' ὕστερον καὶ στρατιὰν ἀξιόμα-
 χον ἠθροικῶς, καὶ οὕτως· ἔπεισι τῷ τυράνῳ· ἐδεδίει·
 γὰρ μὴ καὶ περὶ τὸν νεώτερον βασιλεῖα τι διαπράξη-
 ται Μάξιμος· κἀντεῦθεν κραταιωθείς, καὶ τὴν τῆς
 Ἐὼ πᾶσαν ἀρχὴν ὑπ' αὐτὸν θείη. Ἐν ταυτῷ δὲ καὶ
 πρὸς Περσῶν ἦεν εἰρήνην ἐξαιτουμένην. Προσ-
 γίνεταί δ' αὐτῷ τῆνικαῦτα καὶ παῖς ἕτερος ἐκ Πλα-
 κίλλης αὐτῷ γεννηθείς τῇ ἐνάτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου
 μηνός, ὃν Ὀνώριον κατωνόμασε. Λαμπρῶς δὲ τὰ
 κατὰ τὴν στρατιάν ἐξαργείας, τὸν υἱὸν Ἀρκάδιον τῇ
 Κωνσταντίνου καταλιπὼν, αὐτὸς τὴν Θεσσαλονικίην
 κατέφθανε· καὶ Οὐαλεντινιανῷ συγγενόμενος, πρῶτα
 μὲν τὴν ψυχὴν αὐτῷ ἐθεράπευε, τὴν πατρίωσαν πίστιν
 ἀνασωσάμενος, καὶ τὴν ἐκ μητρὸς ἐπεισρῦσαι νό-
 σον ἐξήλαυεν· ἔπειτα δὲ θαρβείν παρηγγύα, καὶ μὴ
 ἐπὶ τῇ ἀρχῇ δεδιέναι. Καὶ τοὺς μὲν περὶ Μαξίμου
 ἦκοντας πρόσθει· οὐδ' ἀπέσειετο πᾶμπαν, ἀλλ' οὐδὲ
 προσείετο ἐς τὸ φανερόν. Τὰς δὲ δυνάμεις ἀγαλαβῶν,
 εἰς τὴν ἐσπέραν πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἐχώρει. Φῆμαι
 δ' ἐκεῖθεν πρὸς τὸ ἐκάστῳ δοκοῦν ἀφικνούντο. Φι-
 λοῦσι γὰρ οἱ ἄνθρωποι καὶ περὶ ὧν ἦκιστ' ἐπίσταν-
 ται, λόγους πλάττειν· καὶ μάχιστα εἰ καὶ τισὶ προ-
 φάσειν εὐληθόμενοι θύτες τυγχάνουσι, τὰς περὶ ὧν
 σπουδάζουσι φήμα· ἐξίπτειν, ἅτε διη νεωτέρων πρα-
 γμάτων ἀεὶ ὀριγνόμενοι. Ὅ δὲ καὶ τῆνικαῦτα τοῖς
 ἀνὰ τὴν Κωνσταντίνου συνέβαινε. Περὶ γὰρ τοῦ πολ-
 λέμου· ἄλλος ἄλλο τι ἐθρύλλει πλάττειν, πάντες δὲ
 τὰ χεῖρω μᾶλλον ἐπιγῶν, καίπερ μηδενὸς τῷ πολ-
 λέμῳ γεγενημένου, αὐτοὶ ὡσανεὶ παρόντες τοῖς πε-
 πραγμένοις τὰ συμβαίνοντα δῆθεν ἰστόρουν. Οἱ δ'
 Ἄρειανοὶ θυμοραχοῦντες ὡς τῶν ἐκκλησιῶν ἀπελη-
 λαμένοι, ἐλογοποιοῦν ὡς ὁ τυράννος μᾶλλον ἐπικρα-
 τήστερος τοῦ βασιλέως ἐγένετο, καὶ τόσοι καὶ τόσοι
 τῶν ἡμετέρων πεπνύχασι· καὶ οὗτοι οὕτω, καὶ
 αὐτῆς ὁ κρατῶν ὑπὸ χεῖρα τῷ τυράνῳ πεσεῖται. Καὶ
 ἄλλων δὲ τινῶν ἐπιγενομένων, τὰ παρ' αὐτοῖς· πλατ-
 τόμενα ὡς ἀληθῆ γε εἶναι φωντο, καὶ ὁμολογούμενα.
 Ἐτεῦθεν τοίνυν παρσλόγῳ ρύμη θαρβήσαντες,
 ἀθρόον εἰσδραμόντες, κατὰ τῆς τοῦ ἐπισκόπου Νε-
 κταρίου οἰκίας πῦρ ἐνιέντες, ταύτην ἐνέπρησαν·
 οἷπερ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῆς ἐγκρατῆς ἦν. Τοῦτο
 μὲν τοιοῦτον ἐγένετο· τῷ δὲ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ τὰ τοῦ
 πολέμου κατὰ γνώμην ἐχώρει. Οἱ γὰρ ὑπὸ τὸν τυ-
 ραννον στρατιῶται τὸ τῆς παρασκευῆς Θεοδοσίου
 ἀξιόμαχον δεισαντες, καὶ τῇ φήμῃ καταπλαγέντες,
 τὸν τυράννον συλλαβόμενοι, ὑπὸ τοῖς πόδας τῷ βα-
 σιλεῖ ρίπτουσιν· ὃν ἐκεῖνος, ἀδικεῖν νομίσας τὰς πρὸς
 Γρατιανὸν συνθήκας, εἰ μὴ ποινήν εἰσπράξαιτο τῆς
 ἐκεῖνου σφαγῆς, εὐθύς αὐτὸν ἀναιρεῖ. Ὅ δὲ τὸν Γρα-
 τιανὸν δόλιῶν ἀνελὼν Ἀνδραγάθους, τὰ κατὰ τὸν Μά-
 ξιμον διαγνοῦς, σὺν αὐτοῖς ὄπλοις εἰς τὸν παραρρέ-
 οντα ποταμὸν ἤλατο, καὶ ἀπεπνίγη φθαρεῖς. Ἡ δὲ
 ἀρχὴ τῷ νέῳ Οὐαλεντινιανῷ ἅπασα σώσεται. Οὕτω
 δὲ τὸν πόλεμον διαθήμενος Θεοδοσίος, σὺν τῷ νεω-

A perior est, et herum suum vincit. Prorsus enim
 veræ pietati auctor et legislator ejus adesse so-
 lect. Atque hæc quidem, cum longe adhuc abes-
 set, Theodosius ad Valentinianum scripsit. Brevi
 vero post, exercitū strenuo collecto, contra ty-
 rannum duxit. Metuebat namque, ne contra ju-
 niorem imperatorem Maximus rem etiam recte
 gereret, atque inde majoribus comparatis viribus,
 Orientis etiam imperium sibi subjiceret. Fuit tum
 Persarum apud eum legatio, pacem petens. Filius
 quoque alter ex Placilla ei nono Septembris
 mensis die natus est, quem Honorium nominavit.
 Sedenim exercitu rebus omnibus magnifice in-
 structo, et Arcadio filio Constantinopoli relicto,
 Thessalonicam profectus est, ubi Valentinianum
 convenit. Et primum animam ejus, sive paterna
 restituta, et morbo materno depulso, curavit :
 deinde bono etiam animo esse, neque de imperio
 metuere eum jussit. Legatos autem qui a Maximo
 venerant, neque rejectis prorsus, neque propalam
 admisit. Copiisque receptis, ad Occidentem in
 Italianam contendit. Fama vero inde, pro eo atque
 cuique visum erat, afferebatur. Consequerunt enim
 homines etiam de rebus quas ignorant, sermones
 confingere, et majores quoque, præcipue si quam
 habent causam et prætextum, de eis quibus fa-
 vent, rumores excitare, ut qui rerum semper no-
 varum cupidi sunt. **263** Quod tum quoque Con-
 stantinopoli accidit. De bello enim alius aliud
 commentus, in vulgus id spargebat, omnes vero
 deteriora magis nuntiabant. Et quamvis nemo
 bello interfuisset, perinde tamen atque in re præ-
 senti bellum geri vidissent, quæ ibi accidissent,
 narrabant. Porro Ariani, qui ab ecclesiis repulsi
 fuerant, in animis ipsi suis bellum agitantes, ru-
 mores serebant, imperatorem scilicet a tyranno
 victum, et tot atque tot nostrorum cæcos esse ;
 primo quoque etiam tempore imperatorem ipsum
 in tyranni manum perventurum. Et cum alia quæ-
 dam insuper vulgarentur, quæ ab eis excogitata
 fuerant, pro veris certisque rebus habebantur.
 Proinde concursu ingenti facto, vecordi confidentia
 et impetu, in episcopi Nectarii aedes ignem iniecerunt,
 casque corderunt, propterea quod ecclesias is mo-
 deraretur. Atque hæc quidem sic agebantur. Imper-
 ator autem Theodosius bellum ex sententia gessit.
 Milites namque quos tyrannus habebat, appa-
 ratus bellicum et ingentes Theodosii copias veriti,
 ipsaque adeo fama eorum territi tyrannum cap-
 tum ad imperatoris pedes abjacere (1). Et Theo-
 dosius, quod se Gratiano, quocum fœdus pepige-
 rat, injuriam, si tyranno parceret, neque ab eo
 cædis patratæ pœnas sumeret, facturum esse puta-
 ret, confestim illum necari jussit. Andragathius
 vero, qui Gratianum fraude circumventum occide-

(1) Conferat mihi, quæso, pius prudensque lector,
 cum tyrannide Maximi istius, per circumstantias
 omnes, seditionem et rebellionem Germanicam,
 ejusque exitum, quem an. 1546 et 1547, vidimus ;

rat, ubi quid Maximo accidisset, cognovit, cum ipsis armis in præterfluentem amnem insiluit, atque ibi interit. Ita Valentiniano juniore imperium omne restitutum est. Et Theodosius bello feliciter confecto, cum imperatore juniore Romam victor ingressus, clarissimum lætus egit triumphum. Recte etiam is in Italia Mediolanensem constituit atque ordinavit Ecclesiam, cum e vita commodum Justina excessisset. Theodosius, cum adhuc Romæ esset, e Constantinopoli eo ad se filium Honorium, valde adhuc tenerum, adducendum curavit. Et cum Romæ victoriæ sacra peregit, tum clementiam placabilitatemque suam manifesto declaravit: potissimum vero in Symmacho exconsule. Hic **264** namque senatus Romani princeps, in magna, propter egregia quæ in eo erant ornamenta, fuit admiratione, maximeque propter eloquentiam et peritiam Latini sermonis laudatus est. Multas enim, et admodum præclaras Romana lingua edidit orationes. Scripsit etiam ad Maximum tyrannum adhuc superstitem. Quam ob causam criminis perduellionis et læsæ majestatis reus factus, quod se damnatum iri metueret, tanquam ad asylum in ecclesiam confugit. Adeo autem imperator iste religiose Christianismum coluit, et adeo Ecclesiæ fuit obediens, ut non eos modo qui ejusdem cum eo essent fidei, magnopere honorarit, et præclaram illis opinionem conciliare studuerit, verum etiam Novatianos, idem nobiscum una re excepta sentientes, civiliter et placide admiserit. Itaque Leontius Novatianorum ecclesiæ tum in Romana urbe antistes, qui deprecator apud eum pro Symmacho fuit, spe sua frustratus non est. Symmacho remisit. Qui veniam consecutus, orationem qua se defendit, ad imperatorem conscripsit. Et bellum quidem Occidentale tali initio cœptum, optatum, Deo bene adjuvante, habuit finem

CAPUT XXII.

De sædis consuetudinibus et moribus, quos ex urbe Romæ ejecit imperator Theodosius.

Theodosius imperator, cum in Italia moraretur, plurimum emolumentum in Romanam contulit urbem, cum ea quæ antea non habebat liberaliter tribuendo, tum pleraque quæ antiquitus ei erant probra quoddam tale: Erant ibi ædificia maxima, in quibus annona urbis asservabatur. Qui vero præfecti eis erant, Romana lingua mancipes dicti, temporis processu prædonum domicilia essece-
rant (1). Cum enim ad latus cujusque ædificii, juxta loci situm, in parte inferiori pistrinum esset, qui ei præfuere, tabernis constructis, in quibus etiam meretrices ad quæstum prostabant, per illas insidias eis tendebant, qui annonæ comparandæ gratia ad domos eas veniebant. **265** Erant vero, qui eam tantum ob causam ut lædæ voluptati inservirent, eo accedebant. Machina enim quadam ex prostibulo in pistrinum deferebantur. Potissimum vero peregre advenientibus et advenis hoc

τέρω βασιλεῖ τὴν Ῥώμην ὡς ν-κηφόρος κατέλαβε, καὶ ἐπινίκιον κατήγαγε θρίζμβον εὐφροινόμενος. Κλιῶς δὲ ἄρα καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ Ἐκκλησίαν διέθηκε Μεδιόλανον· τέλει γὰρ βίου καὶ Ἰουστίνῃ ἐχρήσατο. Ἐτι δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ ὡν Θεοδοσίος, ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κομιθεῖ νήπιον ὄντα τὴν υἱὸν Ἀρχάδιον μεταπέλετο. Τοὺς δ' ἐπινίκιους τιλῶν ἐν Ῥώμῃ, καὶ τὴν σφετέρην ἀνεξικακίαν ὄλην ἐποίησε· καὶ μάλιστα ἐπὶ Συμμάχῳ τῷ ἀπὸ ὑπάτων. Οὗτος γὰρ πρῶτος ὡν τῆς ἐν Ῥώμῃ συγκλήτου βουλῆς, διὰ θαύματος ἦν τοῖς παροῦσιν αὐτῷ ἀγαθός, μάλιστα δ' ἐπηνείετο ἐπὶ παιδεύσει λόγων Ῥωμαϊκῶν· πολλοὺς γὰρ καὶ ἄγαν ἀρίστους λόγους τῇ σφετέρῃ γλώσσῃ ἐξέδδοτο. Γέγραφε δὲ καὶ πρὸς τὸν τύραννον Μάξιμον ἐπιπερόντα· οὐ χάριν ἔνοχος τῷ τῆς καθ' οὐσίῳσεως ἐγεγόνει ἐγκλήματι. Δείσας τοίνυν τὴν καταδίκην, ὡς εἰς κρησφύγετον τὴν Ἐκκλησίαν κατέδραμεν. Οὕτω δ' ἦν ὁ βασιλεὺς εὐλαβῶς περὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἔχων, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ πεθήνιος, ὡς μήτοι γε τοὺς τῆς Ἰησοῦ αὐτῷ πίστεως ὑπερτιμᾶν τε, καὶ τὸ δόξαν ἐκείνοις αἰρεῖσθαι ποιεῖν· ἀλλὰ γὰρ καὶ Νουατιανούς· τὰ παραπλήσια τῇ θρησκείᾳ πληρὴ ἐνδὸς δοξάζοντας ἡμέρω· καὶ ἀστελεῖς μάλᾳ προσέσθαι. Ὑπὲρ τοίνυν Συμμάχου Λεόντιος προσβύων, ὃς τῆς ἐν Ῥώμῃ τῶν Νουατιανῶν Ἐκκλησίας τηνικαῦτα ἠγεῖτο, οὐκ ἀπετύγχανε τοῦ σκοποῦ· ἐκείνῳ γὰρ τὴν χάριν ἀφοσιούμενος, συνεχῶρει τῷ Συμμάχῳ τὸ ἐγκλημα· ὃς δὴ καὶ τῆς συγκλήτης ἀξιώσεως, τὸν ἀπολογητικὸν τῷ βασιλεῖ ἐσχέδασεν. Ὁ μὲν οὖν καθ' ἐσπέραν πόλεμος, τοιάνδε τὴν ἀρχὴν ἐσχικώς, τοιοῦτον αἰσιον καὶ τὸ τέρας ἐλάμβανε Θεοῦ πρυτανεύοντος.

Nam ei gratificatus imperator, peccatum tantum conscripsit. Et bellum quidem Occidentale tali initio cœptum, optatum, Deo bene adjuvante, habuit finem

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ΄.

Περὶ τῶν αἰσχρῶν συνθησῶν, ἃς περιεῖλε τῆς Ῥώμης ὁ βασιλεὺς Θεοδοσίος

Βασιλεὺς δὲ διατρέθων ἐν Ἰταλίᾳ, πλείστα τὴν Ῥωμαίων ὄνησε πόλιν, τῷ μὲν τῷ δοῦναι φιλοτίμους· ἀ μὴ πρότερον εἶχε, καὶ τῷ περιελεῖν τὰ προσόντα ἐκείνῃ μοχθηρὰ ἐκ μακροῦ, καὶ αἰσχύνῃς ἐμπλεῶς καθιστῶντα. Μία δ' ἦν αὐτῇ αἰσχύνῃ τοιαύτη· Μέγιστοι δόμοι κατὰ τὴν Ῥώμην ἦσαν, οἷς ὁ τῇ πόλει χορηγούμενος σίτος ἐτίθετο· οἱ δὲ τῶν οἰκων τοῦτων τὴν ἀρχὴν ἔχοντες, οὗς Ῥωμαίων φωνὴ μάγκικας ὀνομάζει, τῷ χρόνῳ προήκοντι λησθηρία τοὺς οἴκους ἐργάσαντο. Ἐπεὶ γὰρ οἱ μυλῶνες τῆς τῶν τόπων θέσεως οὕτω διδούσης κατὰ βάθους ἦσαν πρὸς πλευρὰν ἐκάστου οἰκῆματι, οἱ τοῦτων προϊστάμενοι καπηλείᾳ κατεσκευακότες, καὶ πόρνας· ἐν αὐταῖς προστησάμενοι, διὰ τούτων ὡσπερ λόγον καθίστων τοῖς χρεῖα τροφῶν τοῖς οἰκίαις ἐπερχομένους. Ἦσαν δὲ οἱ καὶ τῷ αἰσχροῦ ἡδονῇ δουλεύειν ἐθέλειν μόνη ἐκεῖσε ἐγίνοντο· μηχανῇ γὰρ τινὶ διὰ τοῦ πορνεῖου τῷ μυλῶνι ἐνέπιπτον· μάλιστα δὲ τοῦτο τοῖς ἐνδρῆμοῦσι τῶν ξένων ἐπιτυνέδανεν· καὶ οἱ οὕτως ἐ-

(1) Sacr. lib. v, cap. 18.

λωκότας, ἀνάγκης ἐπικειμένης, εἰλεῖν διὰ βίου κατε-
 χοντο, μὴ τὴν ἐκεῖθεν λύσιν ποσῶς συγχωρούμενοι·
 ὡς καὶ τοῖς οἰκείοις παρεσχῆσθαι ὄξιν, ὅτι πάλαι
 τεθνήκασι ταύτῃ τῇ ἀγρᾷ. Καὶ τις τῶν Θεοδοσίω
 στρατευσαμένων ἐνέπεσεν. Ὡς δ' ἤκιστα τούτῳ συν-
 εχωρεῖτο ἡ ἔξοδος, καθὰ δὴ τὰ καὶ τοῖς λοιποῖς, τὸ
 παρὰ τῶν μηρῶν ἠωρημένον ξίφος σπασάμενος,
 τοὺς ἐπέχοντας διεσχῆσατο. Οἱ δ' ἄλλοι, δέει τοῦ μὴ
 τὰ ἴσα παθεῖν, συνεχώρουν ἐκείνῳ τὴν ἔξοδον. Ἄ
 δῆτα μαθῶν Θεοδόσιος, τοὺς μὲν κολάσει ὕπνε·
 τοὺς δὲ ληστρικοὺς ἐκείνου· οἴκους καὶ τὰ πορνεία
 ἐκ βάθρων ἀνέτρεπε. Ταύτην μίαν αἰσχύνῃ τῆς
 βασιλευσύνης τῶν πύλων περιεῖλεν ὁ Θεοδόσιος·
 ἐτέραν δὲ τήνδε· Εἰ ποτε μοιχείας πάθει γυνὴ ἀλούσα
 ἔτυγεν, οὐκ ἔκκοπι τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ προσθήκη
 μᾶλλον τῆς ἀκρασίας τὴν τιμωρίαν Ῥωμαῖοι ἐπήγον·
 βραχυτάτῳ γὰρ οἰκίσκῳ τὴν ἀμαρτήσασαν περικλεί-
 οντες, ἔπειτ' ἀναιδῶς εἰων τῷ βουλομένῳ τὴν ἀκό-
 λαστον ἴδοντὴν ἐκπληροῦν. Καὶ τὸ δὴ πάσης ἀτοπίας
 ἐπέκεινα, ὅτι καὶ κώδυνας ἀπηώρουν κατὰ τὴν
 καιρὸν τῆς ἀκαθάρτου μίξεως· ὥστε σειομένους ἤξει,
 ἵνα μὴ λάθῃ τοὺς ἔπου δὴ ποτε παρίοντας τὸ δρώ-
 μενον, ἀλλὰ τῇ τῶν κωδῶνων ἰχθὴ ἢ μεθ' ὕδρευς
 τιμωρία γνωρίζοιτο. Ἦν καὶ ταύτην πυθόμενος ὁ
 σωφρονέστατος, οὐκ ἤνεγκε βασιλεὺς· ἀλλὰ καὶ ταύ-
 την τὴν ἀναιδῆ συνήθειαν ἐξηφάνισε, τὰ σεῖστρά
 παντάπασιν ἀφανίσας. Οὕτω γὰρ τὰ ἐφ' ὕβρει οἰκί-
 ματα ἐκεῖνα ἐκάλουν· ἄλλοις δὲ νόμοις ὑποκειτόμι
 τὰς οὕτως ἀλούσας ἐνομοθέτει. Τῶν μὲν δύο τούτων
 ἐφυδρίστων συνηθειῶν ὁ θεοῦτατος βασιλεὺς τὴν Ῥω-
 μαίων πόλιν ἀπήλλαξε· πάντα δὲ καταστησάμενος
 ὡς χρείων, τῇ μὲν Ῥώμῃ τὸν Οὐαλεντινιανὸν τὴν
 βασιλείαν ἐκείσε διέπειν ἀφῆκεν· αὐτὸς δὲ σύναμα
 τῷ παιδί Ὀνωρίῳ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν
 ἦλθε.

hiscæ contumelia plenis consuetudinibus divinissimus imperator urbem Romam liberavit. Et rebus omnibus recte constitutis, Romam quidem et imperium Occidentale Valentiniano administrandum reliquit : ipse vero cum Honorio filio Constantinopolim est reversus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

*Περὶ τῆς Ἰσαγγέλου πολιτείας Ἀρσενίου τοῦ Με-
 γάλου· ὃς τῶν βασιλέων διδάσκαλος πρότε-
 ρον ἦν.*

Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ὁ βασιλεὺς τοῖς παισὶ
 διδάσκαλον ἀρετῆς ἐπιστήσιν θελήσας, Ἀρσένιον
 ἐκεῖνον οὐ τὸ κλέος τῆς ἀρετῆς εἰς πᾶσαν διέδραμε
 τὴν ὑπ' οὐρανὸν εὐρύτως, ἐγγεῖριζέι τούτου· αὐτῷ.
 Καὶ ὅς τοὺς παῖδας καταλαβὼν, ἀπάσης παιδείας
 καθηγητῆς ἐγκωρίζετο, ἐλευθερίως ἀνάγων, καὶ
 πατρὸς τρόπον ἐπέχων αὐτοῖς· μηδὲ γὰρ δεδιέναι
 τὸ τῆς βασιλείας ὕψος ἐκείνῳ παρηγγύα ὁ Θεοδόσιος,
 ἀλλ' ὅσα καὶ δούλοις αὐτοῖς χρῆσθαι. Ὁ δὲ τῇ πολλῇ
 μετριεφροσύνῃ τούναντίον μᾶλλον ἐποίη· ὡς καὶ
 ποτε τὸν βασιλεῖ, ἐξαπίνης εἰσιόντα τὸν δόμον,
 εὐρέην μὲν ἐκείνου, σοβαρῶς προκαθημένους. τὸν δ'
 Ἀρσένιον ἐστῶτα, καὶ τὴν διδασκαλίαν προσφέροντα·
 χαλεπήναντα δ' ἐπὶ τούτῳ τὸν βασιλεῖ, ψιλῶσαι
 μὲν ἐκείνου· τῶν παρασήμων· τὸ δ' ἀοίδιμον ἐκείνου

accidebat. Qui deinde ad eum modum capii, et necessitate circumventi, molere per vitam omnem cogebantur, usque adeo libertate et aliquo inde reditu negato, ut necessarii et propinqui eorum jamdudum eos satis concessisse opinarentur. In hanc decipulam quidam etiam Theodosii miles incidit. Atque ubi illi quoque, sicuti et reliquis, abire inde non permetteretur, stricto quem ad femur suspensum gerebat ense, eos qui se retinebant, interemit. Et alii, ne idem paterentur, metu conterriti, abire eum sunt passi. Eam rem postquam Theodosius cognovit, nequam illos homines supplicii subdidit, prædonumque latibras illas et lupanaria ex fundamentis ipsis evertit. Atque unam quidem hanc foeditatem in principe urbe sic Theodosius sustulit. Alteram autem illam : Si quando mulier in adulterio comprehenderetur, non coercionem criminis, sed potius accensione libidinis, Romani in eam animadvertent. Domunculae enim arctæ, quæ adulterium commisisset, inclusam, impudenter deinde impotentem cuiuslibet voluptatem et petulantiam explere permittebant. Et quod omnem excedit absurditatem, tintinnabula sibi homines libidinosi, impuri concubitus tempore accommodabant, ut commota illa resonarent, et prætereuntes quandocunque flagitium tantum non lateret, sed potius tintinnabulorum sontu poena illa cum injuria et contumelia conjuncta indicaretur. Quam et ipsam ubi cognovit, pudicissimus non tulit imperator, sed tam impudentem et obscenam consuetudinem abolevit. Nam ei sinistra (ita enim quæ ad tantam contumeliam exstructe erant domunculae vocabantur) omnino evertit, et adulteras aliarum legum coercionibus constitutione lata (1) subjecit. Duabus

CAPUT XXIII.

De angelica Arsenii Magni vita, qui antea imperatorum præceptor fuerat.

D 266 Sub idem tempus, imperator, liberis suis virtutis magistrum præferece volens, Arsenio illi, cuius gloria terram sub sole omnem pervagata est, invento, eos commisit : quibus ille susceptis, cum disciplina omni præceptoris, tum liberali educatione patris illis loco fuit. Imperator enim illum, ne quem ex imperii sublimitate conciperet metum, sed illis potius ut servis iteretur, admonerat. Tantum vero, ut id ille fecerit, abest, ut insigni modestia et moderatione diversum potius fecerit. Et cum dē repente Theodosius ad eos aliquando venisset, pueros quidem cum splendore magnifico consententes, Arsenium autem inter docendum eis astantem reperit. Qua de causa imperator indignatus, cum illos insignibus principalibus nuda-

(1) Quatuor ejus constitutiones exstant in C. sub tit. *Ad. leg. Jul. de adult.*

vit, tum sempiterna memoria dignum et vere imperiale illud verbum est prolocutus : « Si tales se prahibituri essent, ut mores vitamque suam ad disciplinam et leges Dei conponerent, propensum et illum fore ut eis imperium in manus tradat, ad civium et subditorum commodum et utilitatem accomodatum : sin minus, conducibilis eis esse dixit, ut sic privati vitam exigerent, quam doctrina nulla cum periculo imperarent. » Sed gravis ea provincia Arsenio visa est, qui curas ejusmodi odisset, et a talibus turbis et tumultibus alienissimus esset. Proinde Deum est precatus, ut honesta praheretur causa, qua presentibus liberaretur vinculis. Et Deus brevi id fecit. Admisit delictum quoddam Arcadius : quod quia impunitum relinquere non potuit, flagello illum coercens Arsenius castigavit. Atque ille factum id tanquam injuriam aegre ferens, mortem est ei molitus. Consilium id clam coeptum ubi Arsenius rescivit, insolenti vestitu illo rejecto, quamprimum in Scetim se contulit, et caelitus ad se delatam vocem audiit : « Arseni, tumultus fuge, et salvabere. » Et vivente quidem Theodosio, latuit. Postquam autem Arcadius ad imperium pervenit, angelicam eum consecrari vitam innotuit. Proinde imperator ad eum scribens, cum precationem benedictionemque ejus, tum peccati gratiam ab eo petit. **267** Eidemque, ut Aegypti totius tributum pauperibus praheret, permisit. Sed hoc ille non recepit. Cum vero ad virtutem summam pervenisset, rusticum se et litterarum omnium imperitum esse assimilavit, cum quidem monumenta memoria digna et libros plurimos reliquerit : quos historia, quae de eo est conscripta, refert. Et ad hodiernum usque diem in Secti atque Romae et Constantinopoli monastica quaedam illius facete dicta praclareque acta commemorare. Cum vero propositum argumentum me alia persequi cogat, ad historiam ejus lectorem rejicio : mihi que eo unde digressus sum, redendum esse duco.

CAPUT XXIV.

De episcoporum successionem, et de tumultu qui denuo Antiochie obortus est, propter Flavianum, Paulino defuncto : et ut post multum tempus, imperatoris et Theophili Alexandriae episcopi opera, Ecclesiae ejus dissidium sit sopitum, magna cum difficultate populo in concordiam redacto.

Eadem tempestate Timotheus, et Cyrillus, qui Alexandrinae et Hierosolymitanae Ecclesiae thronis enituerant, vi a defuncti, alter quidem Alexandriae Theophilum, alter autem Hierosolymis Joannem successorem habuit. Paulo vero post, cum et Demophilus, qui Constantinopoli Arianae praefuerat religioni, vitam morte commutasset, qui factionis ejus erant, administrationem eam Marino cuidam Thraci, qui alii episcopatu praefectus fuerat, commisere. Sed is cum ibi non ita diu durasset, discessit. Sub quo etiam Arianorum secta in duas factiones est dissecta, sicuti postea dicemus. Et Dorotheus qui Antiochia in Syria, ut heresi ei

καὶ βασιλικώτατον ἀναφθέγγασθαι· « Εἰ μὲν ἀρμόζοντα· ἐαυτοὺς διαθῶσι, Θεοῦ παιδεῖξ καὶ νόμοι, κατηρτισμένους, δυνατὴς ἐκείνοι· καὶ τὴν βασιλείαν ἐγχειρίσει αὐτοί·, πρὸς τὸ λυσιτελεῖς ἡρισμένην ὧν ἀρχοῦσιν· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' οὕτως ἀποθιῶναι μῆλλιν λυσιτελήσει ἢ ἀρχεῖν ἀπαιδιούτως καὶ σφαλερῶς. » Ἄλλ' ἤχθετο τοιοῦτοις ἐμπεσῶν ὁ Ἀρσένιος μισόφροντις ὧν, καὶ ὄχλων ἄλλως καὶ θορόδων ἐπιεικῶ· ἀνομιλήτος· ὅθεν ἐδεῖτο Θεοῦ εὐπρεπῆ παρασχεῖν αἰτίαν, δυναμένην τῶν παρόντων ἀνεῖναι δεσμῶν. Καὶ ὁ θάπτεον παρεῖχεν. Ἐπεὶ γὰρ Ἀρκάδιος ἐπλημμέλησε πρᾶγμα μὴ παροφθῆναι δυνάμενον, μέτεσιν ἐκείνον μάστιγι σωφρονίζων Ἀρσένιος. Ὁ δὲ τὴν ὕδριν μὴ ἐνεγκῶν, θάνατον ἐκείνου προσμελέετο. Μαθὼν δὲ Ἀρσένιος τὸ ἀπόρρητον, τὴν ἀλαζόνα περιβολὴν ἐκείνην ἀποδυσάμενος, θάπτεον πρὸς τὴν Σχῆτιν ἀνέτρεχε· καὶ φωνῆς ἀνωθεν ἠχοῦσε· ἤκουεν, « Ἀρσένιε, φοῦγες τοὺς θορόδους, καὶ σώσθη. » Καὶ ζῶντος μὲν Θεοδοσίου ἐλάμβανεν, Ἀρκάδιου δὲ παρελθόντος εἰς τὴν ἀρχὴν, ἐγνωρίζετο τὸν ἀγγελικὸν μετῶν βίον. Ὅθεν βασιλεὺς αὐτῷ γράφων, εὐχὴν τε ἤπει καὶ συγγνώμην τῷ ἁμαρτήματι Ἀνῆκέ τε τὸν τῆς Αἰγύπτου ἅπαντα φόρον πένησι παρασχεῖν. Ὁ δ' οὐκ ἐλάμβανε. Τάχος δ' εἰς ἄκρον ἀρετῆς καταστῆς, ἀγροίκον ἐαυτὸν καὶ τὸ μῆδὲν εἰδέναι προσεποιεῖτο, ἔργα δὲ μνήμης ἀξία καὶ λόγους πλείστους καταλειποῦς, οὓς ἢ κατ' αὐτὴν ἱστορία διεξίξεισιν ἐς δεῦρο. Ἀνά τε Σχῆτιν καὶ Ῥώμην καὶ τὴν Κωνσταντινούου πολὺ τὸ ἐπ' ἀσκήσει φέρεταί περιώνυμον. Ἐνῆν μὲν οὖν καὶ τινα τῶν ἀσταίως εἰρημίνων τε καὶ πεπραγμένων αὐτῷ μνημονεῦσαι· ἐπεὶ δὲ κατεπίγει δὴ τὸ προκείμενον, ἐπ' ἐκεῖνα τοῖς ταῦθ' ἱστοροῦσι προτρέπομεν· ἡμεῖς δ' ἐπὶ τὸ προκείμενον τὸν λόγον ἱτέον.

ejus vita in primis celebratur. Potuissem quidem rejicio : mihi que eo unde digressus sum, redendum esse duco.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τῆς τῶν ἐπισκοπῶν διαδοχῆς· καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ πάλιν γενομένης παραχῆς διὰ Φλαβιανὸν Παυλίνου τελευταίωσαντος· καὶ ὡς χρόνον πολλὸν σπουδῆ τοῦ βασιλέως καὶ Θεοφίλου τοῦ Ἀλεξανδρείας, ὁ τῆς τοιαύτης Ἐκκλησίας θόρυθος κατηνύσθη, εἰς ὁμόνοιαν τοῦ λαοῦ ἐλθόντος.

Ἐπὶ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον Τιμόθεος καὶ Κύριλλο· οἱ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Ἱερουσαλήμ τοῖς θρόνοι· ἐμπρέποντες, τὸ βιοῦν μεταλλάξαντες, ὁ μὲν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Θεόφιλον, ὁ δὲ Ἰωάννην ἔσχον διαδοχόν. Μετὰ βραχὺ δὲ καὶ Δημητρίου, ὁ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς Ἀρειανῆς θρησκείας προδότης, τὸ βιοῦν μεταλλάξαντος, Μαρῖνον τινὲ ἐκ Θράκης ἐντι οἱ περὶ ἐκείνων τὴν προστασίαν ἐπέτρεπον, ὁ ἄλλης ἐπισκοπῆς προεστῆκε. Ἄλλ' οὐ πολὺν ἐάνυσας χρόνον, ἐξέστη. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ καὶ ἡ Ἀρειανῶν θρησκεία εἰς δύο ἐτήθη, ὡς ὕστερον λέξομεν. Οἷα δ' ἐπιτηδείτερος Θεόδωρος ὁ παρὰ τῇ Σύρῳ Ἀντιοχείᾳ τῆς τοιαύτης ἐπιτροπεύσας ἀρέσειω, πρὸ

κριθείς, ἐκείθεν ἤκων πρόστατο τῆς αἰρέσεως. Ἐν δὲ τούτῳ καὶ Παυλίνου ἐν Ἀντιοχείᾳ τελευτήσαντος, οἱ ὑπ' ἐκείνῳ ταπτόμενοι ἰδίᾳ πάλιν τὰς συναγωγὰς ἐποιούοντο, τὴν Φλαβιανὴν ἐκτρέπόμενοι, ἅτε δὴ τοὺς ἐπὶ Μελετίῳ γεγεννημένους ὄρκους, μὴ προσῆκον ὄν, παραδάντζ, καίπερ οὐδὲν περὶ τὸ δόγμα διαφερόμενοι. Εὐάγριον δὲ τινα μετὰ ταῦτα τῇ Παυλίνο· διαδοχῇ καθιστῶσι. Τοῦ δὲ βραχύ τι ἐπιβιώσαντος, οὐδαμῶς ἕτερος εἰς τὸν ἐκείνου τόπον κατέστη, Φλαβιανὸς ἀντιπράττοντος. Ὅσοι δὲ τὴν πρὸς Φλαβιανὸν κοινωνίαν ἐξετρέποντο, ἰδίᾳ συναγόμενοι ἐκκλησίαζον. Ὁ μὲν γὰρ Πυλίνος ἐβουλήθη, Μελετίου θανόντος, τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἅπασαν ἡγεμονίαν λαβεῖν· ἀντέλεγε δὲ ὁ τῶν ἱερέων χορὸς, μὴ χρῆναι λεγόντων τὸν μὴ τὰς Μελετίου συμβουλὰς προσδεξάμενον μετὰ τελευτῆν τὸν ἐκείνου κληρὸν λαβεῖν, ἀλλ' ἐκείνον ὅς πολλοὺς πόνους τὴν ἐκείνου διατήρησε ποιμνῆν, ἐκείνον καὶ τῶν ἐκείνου προδῶτων γενέσθαι ποιμένα. Ὁ δὲ, ὡς εἴρηται, τοῖς τε Ἑσπερίοις καὶ Ἐφίοις δυσμένειαν μακροτάτην εἰργάσατο· οἱ οὐδὲ μετὰ τὸν Παυλίνου θάνατον τὸ πρὸς ἐκείνον δυσμεναίνειν ἀπέθετο· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν Εὐάγριον Φλαβιανῶν χαλεπαίνοντες ἦσαν, καὶ ταῦτα τοῦ Εὐαγρίου παρὰ πάντα ἐκκλησιαστικὸν προεβλήμενός θρασύν· ὁ γὰρ Πυλίνος μόνος αὐτὴν προσβάλλετο, πολλοὺς κανόνας εἰς ταυτὴν ἀθετήσας. Οὐτε γὰρ ἕτερον ἄνθ' ἑαυτοῦ τὸν τελευτώντα χειροτονεῖν ἐνδιδόασιν· εἰς ἐν δὲ συνίεναι καὶ τοὺς τῆς ἑπαρχίας ἅπαντας ἐπισκόπους διαγορεύουσιν. Ἀλλὰ καὶ τριῶν ἀνευ ἐπισκόπων μὴ γίνεσθαι χειροτονίαν ἐπισκόπου θεσπιζοῦσι. Ταῦτ' οὐδὲ συνιδεῖν ἐθέλησαντες, Εὐάγριον μὲν προσεδέχοντο, Φλαβιανὸν δὲ παντάπασιν ἀπεσειόντο, καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ ταῖς βασιλικαῖς ἐνοχλεῖν κατ' αὐτοῦ ἀκοῦσι· ὅς διὰ ταῦτα ἐνοχληθεὶς, πολλάκις ἤγαγε τε αὐτὸν εἰς τὴν Κωνσταντινίον, καὶ εἰς Ῥώμην ἀφικέσθαι ἐβίαζεν. Ὁ δὲ τὸν χειμῶνα προσκαλλόμενος, ἔαρὸς ὑπολάμποντο· ὑπισχενέτο παρῆναι τὸ προσταττόμενον. Καὶ τότε μὲν ἀφθεῖς, εἰς τὴν οἰκίαν ποιμνῆν ἀφίκετο· καὶ πάντα λίθον, τὸ τοῦ λόγου, ἔκινει ὑφ' ἑαυτὸν τὸ στασιάζον ποιῆσαι. Ὁ δὲ καὶ κατὰ μικρὸν ἰσχυρῶς διαπράξασθαι, ἐκμειλιξάμενος Θεόφιλον τὸν τῆς Ἀλεξάνδρου ἐπίσκοπον, δι' οὗ καὶ Δάμασον τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον ἀρίστως κατήλλαξε. Καὶ ἄμφω γὰρ ἐς πλείστον κατὰ Φλαβιανὸν ἐχάλεπαινον· οὐ μόνον ὅτι ἐν δευτέρῳ τοὺς ὄρκους ἐποίησε, ἀλλ' ὅτι καὶ αἰτίαν οὐκ ἐλαχίστην παρεῖχε τοὺς τὸ ἴσον δόγμα πρὸςθεύοντας ἐπὶ τὸσον διείργεσθαι. Βραδύνοντι δὲ τὴν ἐς Ῥώμην ἀφιξίν τῷ Φλαβιανῶν, ὁ θεσπέσιος Δάμασος, καὶ ὁ μετ' ἐκείνον Σιρικός, καὶ Ἀναστάσιος ὃς Σιρικίον διαδέξατο, τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως γράμμασι σφοδρότερον ἤπτοντο· τοὺς μὲν σφετέρους λέγοντες θάπτον καταλύειν πολέμους, τοὺς δὲ κατὰ Χριστοῦ θρασυνομένους, καὶ τῶν ἐκείνου θεῶν θεσμῶν ἀλογίστως ἔχοντας, οὕτως ἐπὶ τῆς τυραννίδος ἔβη. Ὅθεν καὶ πάλιν ἐκείνον μετακλούμενος, τὴν ἐπὶ Ῥώμῃ στέλλεσθαι κατηνέγκασε· καὶ ὄητα ἐλθόν, τῇ σφωτάτῃ περιβήσασθαι γρησάμενος ἀνεφθέγγετο· εἰ μὲν, ὡ βασιλεῦ, τῆς

præcesset, electus fuerat, tanquam illo ad id minus obeundum magis idoneus, Constantinopolim inde venit, et sectæ suæ præiit. Interea Paulino quoque Antiochiæ defuncto, qui auctoritatem ejus et auspicia secuti erant, suos sibi conventus, Flavianum aversantes, egere, veluti qui jusjurandum Meletio præstitum minus decenter et illegitime violasset: cum quidem illi de dogmate nihil ab eo dissiderent. Evagrium autem quemdam postea Paulino subrogarunt. Cumque is ad breve tempus supervivisset, alius in locum ejus, Flaviano renitente, substitutus non est. Qui igitur a Flaviani communione abhorrebant, seorsim, sicuti dictum est, conventus ecclesiasticos celebrarunt. **268** Paulinus quidem, ubi Meletius decessit, universam Ecclesiæ administrationem suscipere voluit. Verum ei sacerdotum restitit cætus. Minus enim convenire dicebant, ut is, post Meletii mortem, locum illius sortiri deberet, qui consilia ejus repudiasset: sed ut ille potius ovium pastor fieret, qui labore multo ovile ejus conservasset. Quæ sane res, uti dictum est, simultatem diuturnam inter Occidentales et Orientales exciavit. Et Occidentales neque post Paulini obitum animorum suorum adversus Flavianum acerbiteram deposuerunt, post Evagrii etiam mortem illi succedentes, idque Evagrio contra ecclesiasticas sanctiones omnes antitiste designato. Solus namque Paulinus episcopum eum destinaverat, canonibus multis proculcatis. Non enim illi morituro alium in locum suum subrogare episcopum permittant, sed episcopos provinciæ omnes ad electionem scilicet coire jubent: quin etiam sine tribus episcopis episcopi ordinationem fieri non debere statuunt. Hæc cum intelligere nollent, Evagrium illi quidem susceperunt, Flavianum vero prorsus repudiarunt, usque adeo ut ejus causa imperatoris etiam obtunderent aures. Qui cum molestia hæc de re sæpius conventus, cum Flavianum Constantinopolim evocavit, tum Romam etiam adire coegit. Atque ille hiemis incommoditatem prætexens, vere illucescente, imperatâ se exsecuturum esse pollicitus est. Ac tum quidem dimissus, ad gregem suum Flavianus rediit, nihilque non tentavit, ut eos qui per seditionem secesserant, sibi conjungeret. Quod etiam paulatim demum efferit, conciliato sibi postea Alexandrino episcopo Theophilo, per quem optime quoque Damasi Romani artistitis favorem est consecutus. Ambo enim isti Flaviano plurimum infensi fuerant, quod non modo jurisjurandi sacramentum violasset, verum etiam plurimum causæ præhuisset, ut homines, idem dogma prolitentes, tantopere per secessionem inter se dissiderent. Ubi vero Romam adire Flavianus distulit, divus Damasus, et post hunc Siricius, atque hujus postea successor Anastasius, litteris suis pietatem imperatoris persinxerunt: illud ei objicientes, quod bella ille quidem sua primo quoque tempore conficeret, **269** eos au-

tem qui insolenter se in Christum gerent, illius- que sacras constitutiones præter rationem omnem contemnerent, tyrannidem suam exercere pateretur. Itaque illi imperator denuo accito Romanæ protectionis suscipiendæ necessitatem imposuit. Et ille postquam Constantinopolim venit, sapientissime libertate dicendi apud imperatorem usus: « Siquidem, o imperator, inquit, aliqui religionem meam, tanquam minus rectam, aut vitam etiam, veluti episcopali muneri non convenientem, arguunt et reprehendunt, accusatores ipsos iudices accipio, in sententia quam illi laturo sunt, vel invitatus acquieturus: sin de throno et cathedra lis est, nihil opus iudicio est: statim namque cuius cedam, et me a præsidendi honore longissime sejungam. Tu vero, o imperator, cui placitum est, Antiochenam sedem committe. » Tantam viri ejus dicendi libertatem et constantiam Theodosius admiratus, in patriam eum suam redire, et quem sortitus fuerat gregem rite pascere jussit. At ubi, satis longo intercedente tempore, Romam rursus imperator venit, eisdem reprehensionis et accusationis aculeis ab episcopis est expeditus, perinde atque Flaviani tyrannidem comprimere supersederit. Ibi tum, quodnam tyrannidis genus id esset, ut in medium proferrent, Theodosius eos est hortatus: se ipsum Flavianum, et veluti syndicum atque patronum ejus designatum esse, subjiciens. Atque ubi illi cum imperatore jure non contendendum esse dicerent, suasor illis fuit, ut ecclesias postea per concordiam conjungerent, contentionem tollerent, et inutile dissidendi atque jurgandi studium exstinguerent. « Paulinus siquidem, inquit, jamdudum vivere desiit. Evagrii autem ordinatio non secundum ecclesiæ constitutiones processit. Insuper vero Ecclesiæ Orientales omnes valde ex Flaviani episcopatu pendent. Ad hæc neque Asianæ, neque Ponticæ, neque adeo Thraciæ ecclesiæ, se ab illius communione abstinent. Illyricum denique omne illum Orientalium ecclesiarum primariam curam obtinere novit. » Talibus imperatoris dictis episcopi Occidentales ad lenitatem adducti, contentionem se soluturos, simultatem deposituros, et legatos, si qui inde venirent, suscepturos esse receperunt. **270** Ea re Flavianus cognita, Theophili iram placavit. Qui deinde presbytero suo ad Danasum misso (Isidorus is erat), inimicitias omnes solvit: e re Ecclesiæ esse illi renuntians, ut propter populi concordiam Flaviano delictum, quod juramento violato admiserat, remitteretur. Verum et ipsemet oratores Romam misit, ex episcopis et item presbyteris et diaconis Antiochenis: viros laudatos, quorum princeps erat Acacius, qui ecclesiam Berrhœæ apud Syros gubernabat, et gloriam magnam terra marique consecutus fuerat. In inimicitias, quæ ad decem et septem annos duraverant, sopitis, ecclesiis concordiam conciliant. Nam communione cum Occidentalibus re-

ἡμῆς θρησκείας ὡς οὐκ ὀρθῆς οὐσης τινὲς καταμύ- φονται, ἢ τὸν βίον αἰτιῶνται ὡς ἱερᾶσθαι ἀνάξιον, αὐτὸς τοὺς κατηγόρους αἰρούμαι κριτὰς, καὶ τὴν ἐκείθεν φερομένην ψῆφον στέρω καὶ ἀκων· εἰ δὲ περὶ θρόνου καὶ καθέδρας ἡ διαμάχη, οὕτε δικῆς μοι χρεῖα, καὶ τοῖς βουλομένοις ἄεττον ἐκστήσομαι· καὶ τοῦ προεδρεύειν ὡς πορρωτάτω γενοίμην· καὶ δὴ ᾧ βούλει τὸν τῆς Ἀντιόχου θρόνον παρέχε, βασι- λεύ. » Τὴν δὲ τοσαύτην μετὰ παρρησίας ἐλευθερίαν τοῦ ἀνδρός ὁ βασιλεὺς ἀγαθῆς, αὐθις τὴν ἐνεγκα- μένην καταλαβὼν ἐπέτρεπε, καὶ τὴν λαγοῦσαν ποι- μνην ποιμαίνειν ὡς χρεῶν παρηγγύα. Ἐπεὶ δ' ἱκα- νοῦ χρόνου παραρβύεντος ὁ βασιλεὺς αὐθις ἐς Ῥώ- μην ἀφίκετο, τοῖς Ἰσοῖς κέντροις τῶν κατηγορημά- των παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἐπλήττετο, ἅτε δὴ μὴ τὴν τυραννίδα Φλαβιανοῦ καταλύειν αἰρούμενος. Ὁ δὲ ἀλλὰ τί ἂν εἴη τὸ τῆς τυραννίδος εἶδος ἐπὶ μέσῃς λέγειν προὔτρεπετο· αὐτὸν γὰρ εἶναι Φλαβιανὸν ὑπετίθει, καὶ ὡς σὺνδικον προβεβλήσθαι. Ὡς δ' ἐκεῖνοι βασιλεὶ δικάζεσθαι μὴ δεῖν ἔλεγον εἶναι, τοῦ λοιποῦ ἐκείνοις παρῆναι ὁμονοίᾳ συνάπτειν τὰς ἐκ- κλησίας, καὶ λύειν τὴν ἔριν, καὶ τὴν ἀνόητον σέβ- σαι φιλονεικίαν. « Παυλινὸς τε γὰρ, φησὶν, ἐκ πολ- λοῦ ἀπέβιω· ἢ δ' Εὐαγρίου χειροτονία οὐ κατὰ θε- σμους Ἐκκλησίας προέβη. » Ἄλλως τε καὶ αἱ τῆς ἐκ- ἀπασαι ἐκκλησίαι σφόδρα τοῦ Φλαβιανὸν προεδρεύειν ἐξέχονται. Ἐπεὶ δὲ ταῦταις καὶ αἱ Ἀσιaticῆς, καὶ αἱ ἀνὰ τὸν Πόντον· ἀλλ' οὐδ' αἱ κατὰ Θράκην διοικου- μέναι τῆς ἐκείνου κοινωνίας ἀρίστανται· καὶ μὴν καὶ τὸ Ἰλλυρικὸν ἅπαν ἐκεῖνον οἶδε τῶν κατὰ τὴν ἐκ- κλησιῶν τὴν ἱερωσύνην κεκληρωμένον. » Τοῖς βασιλικῶς τοίνυν τούτοις λόγοις μαλακισθέντες αἱ τῆς ἐσπέρας ἐπίσκοποι, καταλύσειν τὴν ἔριν συν- ἔθεντο, καὶ τὴν δυσμένειαν ἀποθέσθαι, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν ἤκοντας πρέσβεις εἰσδέξασθαι. Ταῦτα δὲ μαθὼν ὁ Φλαβιανὸς, θεραπεύει τὴν ὀργὴν Θεοφίλου. Ὁ δὲ, τὴν οἰκειὸν πρὸς Δάμασον πέμψας πρεσβύτε- ρον (Ἰσιδώρος ἦν αὐτῷ ὄνομα), διαλύει τὸ ἔχθος· λυσιτελεῖν εἰπόν· δι' ὁμόνοιαν τοῦ λαοῦ ἐν δευτέρῳ θέσθαι τὸ πλημμεληθὲν διὰ τὸν ὄρκον Φλαβιανῶ. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς πρέσβεις ἐς Ῥώμην ἐπεμπεν, ἄν- δρας ἀξιωματικούς τῶν τε ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέ- ρων καὶ διακόνων τῆς Ἀντιόχου· ὧν ἐπίσκοπος Ἀκάκιος ἦν, ὁ τὴν παρὰ Σύροις Βεβρόϊαν διεθύνων, ἀνὴρ μέγα κλέος ἐν τῇ καὶ θαλάσῃ κτησάμενος· οἱ τὴν μακρὰν δυσμένειαν καταλύσαντες, δι' ἐπιτα- καίδεκα ἐτῶν τὴν ὁμόνοιαν ταῖς ἐκκλησίαις ἐβρά- δευσαν. Τῆς γὰρ κοινωνίας ἐκείθεν δουθείσης, καὶ ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ λαὸς κατὰ βραχὺ τὴν εἰρήνην ἠσπῆ- σαντο. Ἐπίσης δὲ τούτῳ γόντες καὶ οἱ κατ' Αἴγυ- πτον ἱερεῖς, τὴν ἐκ μακροῦ σβίσαντες ἔριν, τῆς ὁμοφροσύνης ἐγένοντο. Τηνικαῦτα δὲ τῆς μὲν Ῥω- μαίων Ἐκκλησίας Ἰννοκέντιος ἡγεῖτο, διαδεξάμενος Ἀναστάσιον· τῆς δὲ Ἀλεξάνδρου Θεόφιλος, ἀνὴρ πυκνὸς τὰς φρένας καὶ ἀνδρεῖος τὸ φρόνημα· δὲ τὸν Τιμόθεον, Τιμόθεος δὲ τὸν ἀδελφὸν Πέτρον, δὲ τὸν πολὺν Ἀθανάσιον διεδέχετο. Τὸν δὲ Ἱεροσολύ- μων μετὰ Κύριλλον Ἰωάννης, εἶτα Νέων· ἐκλή- ρουτο τὸν θρόνον. Τὴν μὲν οὖν τῶν ἐκκλησιῶν εἰρή-

την τοῦτον τὸν τρόπον ὁ Θεοφιλὴς βασιλεὺς ἐπρυτά-
νευσεν· οἱ δὲ Ἀρειανοὶ, παντάπασιν τὴν Ἀντιόχου
λιπόντες, ἔξω τὰς συναγωγὰς ἵποιοῦντο. Καὶ τὰ μὲν
κατὰ Ἀντιόχειαν ὧδε ἔσχε.

tum Ecclesiæ præfuit Innocentius, Anastasii successor : Alexandrinæ Theophilus, vir cordatus et virilem obtinens mentem. Successit is Timotheo, Timotheus fratri Petro, quem magnus præcessit Athanasius. Hierosolymis vero post Cyrillum Joannes, et post hunc Nepos episcopalem sedem est sortitus. Ad hunc modum Deo charus imperator ecclesiis pacem restituit. Ariani autem, Antiochia omnino relicta, extra urbis mœnia conventus suos habuere. Res Antiochenæ sic se habuere.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης στάσεως
διὰ τὴν κατάλυσιν τῶν εἰδωλικῶν νεῶν· καὶ
περὶ τῆς εἰς τοῦτο σπουδῆς Θεοφίλου τοῦ
Ἀλεξανδρείου ἐπισκόπου.

Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ ἀπὸ τὴν Ἀλεξάν-
δρου μεγίστη ἀνερίπιζετο ταραχὴ, αἰτίαν Ἰσχυοῦσα
τοιάνδε· ἐπεὶ γὰρ ὁ πιστότατος βασιλεὺς ταῖς ἐκ-
κλησίαις, ὡς γ' ἐνῆν, παρασχόμενος τὴν εἰρήνην,
καὶ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης τὴν σπουδὴν μετετίθει,
νόμους ἔγραψε θεσπίζοντας τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη
δοῦναι δὴποτε τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀρχομένης εὐρίσκοντο,
ἔξ αὐτῶν ἀνατρέπεσθαι τῶν κρηπίδων. Ὁ μὲν γὰρ
μέγιστος καὶ πᾶσαν εὐφημίαν ἤττονα τῆς ἐκείνου
δόξης κληρωσάμενος Κωνσταντῖνος, πρῶτος εὐσε-
βεῖα τὴν βασιλείαν κοσμήσας, εὐρῶν τε πᾶσαν ὡς
εἶπεν τὴν γῆν περὶ τὰ εἰδῶλα μεμνηθῆναι, θύειν μὲν
δαίμοσι πάνπαν ἀπέργε· τοὺς δ' ἐκείνων βωμοὺς
οὐκ ἀνέτρπε· προσέτατε δὲ κλεισμένους, ἀβάτους
πᾶσι διατηρεῖσθαι. Ἐπίσης δὲ τούτῳ καὶ οἱ παῖδες
ἔπραττον. Ἀπηνῆς γὰρ φροντο ἄρδην οὕτω ποιεῖν
τὴν μετίθεισιν· ἡρέμα δὲ καὶ κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὴν
ἀληθῆ μετέλκειν θρησκείαν. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς τὴν
ἀσέθειαν αὐθις ἀναξῆν ἔποιε, καὶ ἐπὶ μέγα τῆς
ἐξπατῆς ἤρε τὴν φλόγα. Ἄλλ' Ἰοβιανὸς, ἀντιπράτ-
των αὐθις, τὴν περὶ τὰ εἰδῶλα θεραπείαν ἀνείργεν.
Ἐπίσης δὲ αὐτῷ καὶ Οὐαλεντινιανὸς ἔπραττε τὴν
τῆς Εὐρώπης ἡγεμονίαν ἰθύων. Ὁ δ' ἀδελφὸς ἐκεί-
νου Οὐάλης πάση μὲν θρησκείᾳ ἀνήκε λατρεύειν,
ὧ· γε ἦν βουλομένη, καὶ θεραπείας τῆς ἀνηκούσης
τὰ θρησκευόμενα ἀξιοῦν· μόνοις δὲ τοῖς τὴν ἀμώ-
μητον πίστιν ὁμολογοῦσιν ἔχθρὸς καθίστατο προφα-
νῆς. Παρὰ πᾶσαν τοίνυν αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν σπονδαί
τε καὶ θυσίαι τοῖς εἰδώλοις παρὰ τοῖς βουλομένοις
ἀνήγοντο· καὶ τὸ ἐπιθώμιον ἀνήγματο πῦρ· δημο-
θοινῆι τε καὶ βαχχεῖαι κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐτελοῦντο,
καὶ οἱ περὶ Διόνυσον ἀνεχόμενοι· καὶ οὖν αἰγίστι
διατρέγοντες, κύνας ἐφθειρον διασπῶντες, καὶ πάντα
δρῶντες, ὅσα τὴν αἰσχύνην προσμαρτυρεῖ τῷ πρώτῳ
διδάξαντι. Ἄ δὴ πάντα Θεοδόσιος εὐρῶν ὁ πιστότα-
τος βασιλεὺς ἐτι τελοῦμενα, πρῶρριζὰ τε ἀνέσπασε,
καὶ ἀφανεῖα παντελεῖ παραδέδωκε. Τότε δὲ τῆ Θεο-
φίλου σπουδῆ πρόσταγμα κατεπέμπετο τοὺς ἐν
Ἀλεξανδρείᾳ τῶν εἰδώλων νεῶς καταστρέφασθαι,
αὐτῷ γ' ἐκείνῳ τὴν περὶ τούτων φροντίδα ἀνατιθέν.
Ἐξουσίαν τοίνυν εἰληφῶς· Ὁ Θεόφιλος, πάντα λίθων
ἐκίει ἐξέπληθες τὰ τῶν Ἑλλήνων καθυβρίσαι μω-
σῆρια. Καὶ τὸ μὲν Μίθριον ἀνέτρπε, κατέστρεψε
δὲ τὸ Σαράπιον. Τοῦ μὲν οὖν τὰ φονικὰ ἔργα

A dintegrata, Antiochena quoque plebs pacem paulatim est complexa. Idem vero, ea recognita, Ægyptii episcopi, longi temporis contentione extincta, ad concordiam se adjunxerunt. Romana

CAPUT XXV.

De seditione Alexandria propter demolitionem tem-
plorum idolorum orta : et de singulari ea in re
Theophili episcopi Alexandrini studio et opera.

B Eodem porro tempore maxima etiam Alexandria excitata est turba, talem ob causam : Postquam fidelissimus imperator ecclesiis, quantum potuit, pacem præstitit, adversus Græcos errores omne confens studium, constitutiones tulit : quibus sanxit, ut simulacrorum delubra, ubicunque locorum in imperio suo invenirentur, ex ipsis fundamentis everterentur. Nam maximus ille Constantinus, qui ingentem quidem, minorem tamen virtute et gloria sua, consecutus est laudem, 271 et primus vera pietate imperium exornavit, cum omnem (prope dixerim) terrarum orbem in idolorum cultu insanientem invenisset, sacrificare quidem dæmonibus prorsus prohibuit, aras autem eorum non sustulit, mandato illo promulgato, ut deorum templa clausa, quo a nemine adiri possent, servarentur. Idem filii ejus fecere. Crudelitalis enim esse putarunt, repente prorsus tantam instituere mutationem, satius esse existimantes, quietis consiliis paulatim homines ad veram pertrahere religionem. Julianus autem, ut impietas revivisceret, fecit, errorisque et seductionis flammam plurimum auxit. Post hunc Jovinianus actiones illius abrogans, idolorum cultum suppressit. Idem a Valentiniano, qui Europæ imperium habuit, factum. Hujus vero frater Valens, religionem quidem omnem ut statis cæremoniis coleretur, admisit, in eos autem solos qui fidem irreprehensibilem profitentur, aperte hostili fuit animo. D Quapropter in imperio ejus toto libationes et sacrificia simulacris, ab eis quibus hoc placitum erat, offerebantur, ignis in altaribus accendebatur, epulationes publicæ, et numine affatorum discur-sationes, in foro peragebantur, et sacerdotes Bacchi choreas ducebant, et cum scutis discurrentes canes concerpando necabant : nihil denique earum rerum reliqui faciebant, quæ primo earum inventori probrum et fæditatem attestantur. Quæ sane omnia adhuc celebrari solita cum religiosissimus imperator comperisset, radicitus sustulit, modisque omnibus abolevit. Tum vero Theophili opera jussio promulgata est, ut Alexandria idolorum templa everterentur, procurationem talem ipsi illi injungens. Itaque is, potestate ea accepta,

consulto omnem movit lapidem, ut Græcorum A mysteria cum contumelia traducerentur. Evertit igitur Mithrium, evertit etiam Serapidis templum: atque in illo quidem veluti in solemnî pompa, cædes patratas: in hoc autem, spectatoribus Serapidis sacra ridenda proposuit (1). Phalli namque et Ithyphallî, turpiter nudati atque producti, Theophili jussu, per forum trahebantur. At qui Alexandriæ erant Græci, et in primis qui philo- sophiæ operam dabant, re inopinata consternati, 272 cum dolorem conceptum ferre non possent, manu coacta, per impetum et impressionem intol- lerabilem, non minus atque antea fecerant, in- gentem edidere stragem. Subito namque tumultu Christianos invadentes, plurimam fecere cædem: neque paucos etiam vulneravere, ac deinde re- trocessere. Repugnabant quidem illis Christiani, sed eos cælibus patrandis Græci longe superarunt: neque prius a conflictu eo destitere, quam ani- mos suos hostium sanguine profuso exsatiarunt. Cæterum Græcos ex ea re metus invasit, ab impe- ratoris vindicta sibi timentes. Quapropter eo quod illis visum fuerat peractio, furoreque cædium errore extincto, pro se quisque in eum quem sors offerebat locum se ubi lateret, abdebat. Aliqui etiam timore vehementiore correpti, patriam re- linquentes, in urbes alias commigrarunt. In quibus duo erant, qui ab ineunte ætate maxime in litte- rarum doctrina fuerant educati, Helladius et Am- monius (2); ille quidem Jovis, hic autem Simiæ sacerdos. Malum id ubi conquievit, in templorum demolitione, Theophilo plurimum dehinc operæ navarunt, militarium in Ægypto ordinum dux Romanus, et Alexandrinæ urbis præfectus Eva- grius. Nam Græci quidam Serapidis ædem illam pulchritudine et amplitudine celeberrimam, tum autem ornamentis suis dispoliatam atque sædè deformatam, in tumulto quodam sitam, occupave- rant: atque inde non secus atque ex aliqua arce de improviso prorumpentes, multos ex nostris comprehensos, tormentis excruciant, et dæmoni- bus sacrificare cogebant. Si qui vero id vehe- mentius detrectarent, eos in crucem agebant. Quorundam etiam crura frangebant et alios aliter enecabant. Porro cum aliquandiu dimicatio ejus- modi durasset, magistratus quos diximus, homines eos adeuntes, ut aliquando tandem conflictatio- nem eam posthaberent, et templum Serapidis re- linquerent, sunt hortati. Quod ubi illi non fecere, res ea ad imperatorem est relata. Ut autem in cæpto illi suo obstinatorio essent, conscientia tam temerariæ audaciæ, qua tantopere in re mala usi fuerant, faciebat. Erat præterea apud eos so- phista quidam Olympius, qui auctor illis fuit, ut

(1) Sozomenus Theophilum quoque scribit, Dionysii templum, sibi ab imperatore donatum, in formam sacræ ædis redeigisse, et isthic quoque in adytis obscena Phallorum et Ithyphallorum si- mulacra, et monumenta alia spurca reperisse,

ἐπόμπευεν· ἐν πολλῶ δὲ καταγέλωτι τοῖς θεο- μένοις ἔσαν καὶ τὰ Σαρράπιδος· οἱ τε γὰρ φαλλοὶ καὶ ἰθύφαλλοι, θεοφίλου κελεύοντες, διὰ τῆς ἀγορᾶς εἰσάγοντο αἰσχρῶς ἀνακλυπτόμενοι. Οἱ τοίνυν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου Ἕλληνας, καὶ μᾶλλον ὅσοι φιλοσο- φία προσείχον, τῷ ἀδοκίμῳ κατακλιγέτες, καὶ τὴν λύπην ἐνεργεῖν μὴ δυνάμενοι, ἀθρόον ὄρμη ἀσχετῶ χρησάμενοι, οὐχ ἦττον ἢ πρότερον μείζονα ἔδραμα- τούργου· κακὰ. Τῶν γὰρ Χριστιανῶν καταδραμόντες ἐξάπινα, πλείστον φόνον εἰργάσαντο. Οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τραυματίας πεποιηκότας, ἔπειτ' ἀνεχώρουν ἐκεῖθεν. Ἡμόνοντο μὲν οὖν καὶ Χριστιανοί· ἀλλ' ὑπερτεροῦντες ἔσαν τοῖς φόνοις οἱ Ἕλληνας· καὶ οὐ πρότερον πολεμοῦντες ἀπέσχοντο, ἕως οὐ εἰς κόρον τοῦ κτείνειν ἐγγίνοντο. Φόβος, ἐντεῦθεν εἰσέρρει τοὺς B Ἕλληνίζοντας, τὴν ἐκ τοῦ βασιλείως ἐπεξέλευσιν δεδιότας. Καὶ δὴ δ' ἐδόκει τοῦτοις καταπραξάμενοι, καὶ τὸν θυμὸν τοῖς ἐκ τῶν φόνων αἵμασι σέσσαντες, ὅπῃ ἔτυχεν ἕκαστος κατεκρύπτοντο. Ἄλλοι δὲ τῷ πολλῶ τοῦ δέους καὶ τὴν πατρίδα λιπόντες, εἰς ἑτέ- ρας πόλεις μετέβαινον. Ἐξ ὧν καὶ δύο ἦσαν, λόγοις μάλιστα συντραφέντες, Ἑλλάδιος καὶ Ἀμμώνιος. Ὁ μὲν οὖν τοῦ Διὸς, Ἀμμώνιος δὲ τοῦ Πιθήκου ἱερεὺς ἐτύγγχανεν ὢν. Λωφῆσαντος δὲ τοῦ κακοῦ, τῇ τῶν νεῶν καταλύσει οὐκ ἐλάχιστα συνήραντο θεο- φίλω ὅτε τῆς Αἰγύπτου τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων ἐξηγουόμενος Ῥωμανός, καὶ Εὐάφριος ὁ τὴν ὑπαρ- χον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ χειρίζων ἀρχὴν. Τὸ γὰρ Σαρρά- πιον ἐκεῖνο καταλαθόντες τῶν Ἑλλήνων τινές· νεῶς δὲ οὗτος κάλλι καὶ μεγέθει διαφανέστατος ἐπὶ γεωλόφου τινὸς ὑπερκείμενος· κάκειθεν δ' ὡς ἐκ- τινος ὀρμητηρίου ἐξάπιναιῶς ἰόντες, πολλοὺς τε τῶν ἡμετέρων συσχόντες, βασιάνοις ἤταζον καὶ θύειν ἠνάγκαζον. Σφοδρῶς δὲ παρατιτούμενοι, τοὺς μὲν ἀνεσκολόπιζον· ἦσαν δὲ, ὧν καὶ τὰ σκέλη συνέθλων· καὶ ἄλλους ἄλλως ἀνήρουν. Καιρῷ δὲ πολλῷ τῆς μάχης κρατούσης, οἱ ἄρχοντες παρ' αὐτοὺς ἰόντες, ὅψε ποτε τῆς μάχης λήγειν παρήνουν, καὶ τὸ Σαρρά- πιον ἀναχωροῦντας ἔδν. Ἐπει δ' οὐδαμῶς ἐπίει- θοντο, ἐγνώριζον βασιλεὶ τὰ πρατιόμενα. Φιλονει- κοτέρους δ' ἐκείνους μᾶλλον ἐποίησε τὸ συνειδέναι τὸλμη ἐπὶ κακοῖς χρήσασθαι. Ἄλλως τε καὶ τις Ὀλύμπιος σοφιστὴς παρῶν αὐτοῖς, ἐπειθε μὴ τῶν πατρῶν ἐθῶν ἀμελεῖν, ἀλλ' ἀχρι δὴ καὶ θανάτου D ἐγκαρτερεῖν τοῖς δεινοῖς. Τῶν δὲ ξοάνων ἀφανίζο- μένων, ὄρων ἀθρομούτας, καθίστατο σύμβουλος μὴ οὕτω τὴν θρησκείαν ἔδν· ἔλεγε γὰρ « ἕλην εἶναι φθαρτὴν καὶ ἰνδάλματα τὰ ἀγάλματα, καὶ τούτου χάριν εἰς ἀφανισμόν ἄγεσθαι. Τὰς δ' ἐν ἐκείνοις οἰκουρούσας δυνάμεις, ἐκείνων λυομένων, εἰς οὐρα- νόυς ἀναπτῆναι. » Τοιαῦτ' ἐκείνους λέγων, τὴν τῶν Ἑλλήνων πληθὺν κατέχων, τῷ Σαραπίῳ προσέμενεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς διαγούς τὰ γενόμενα, τοὺς μὲν ἀναιρεθέντας· Χριστιανῶν μαρτυρικῆ· ἱξίου τιμῆς,

lib. vii, cap. 15.

(2) Grammaticos hos fuisse, præceptoribusque se eis Constantinopoli juvenem usum esse, dicit So- crates, lib. v, cap. 16.

οὕτως ὑπὲρ τῆς ὑγιоῦς προκινδυνεύσαντας πίστεως· τοὺς δὲ τὸν φόβον ἐργαταμένους συγγνώμη· ἡξίου τυχεῖν· ἐν' ἐντεῦθεν τὸ ὑπερβάλλον τῆς εὐεργεσίας καταπλαγέντες, ἰσῶ· Χριστιανίζειν ἔλοιτο. Τοὺς δὲ νεῶς καὶ ἐτι καταλυθῆναι ὡς αἰτίους στάσεως τῷ δῆμῳ γεγενημένους προσέτατε γράμμασι. Τῶν δὲ π. ρι. τοῦτου βασιλικῶν γραμμάτων ἐς κοινὸν ἀναγνωσθέντων, μέγα ἀναδοῆσαι Χριστιανοὺς, ὅτι περ ἐν αἰτίαις εὐθὺς τοὺς Ἕλληνίζοντας ἐποιεῖτο· ἐκείνους, δὲ διειληφθέντας, λιπεῖν τὸ Σαράπιον, καὶ φεῦγειν ἐλθεῖν· καὶ οὕτω τοὺς Χριστιανοὺς αὐτὸ κατασχεῖν. Ὀλύμπιον δὲ τοῦτον εἶχε λόγος ἐν τῷ βαθεῖ τῆς νυκτὸς· τῆς πρὸ ταύτης ἡμέρας καθ' ἣν τὰδε συνέθη, ἀκούσαι τινος ἐνθον τοῦ Σαράπιου ψάλλοντος Ἀλληλοῦσα. Ἐπεὶ δὲ τῶν θυρῶν οὐσῶν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ, ἡσυχίας τε πολλῆς οὐσης, τῆς ἰσῆς φωνῆς μετέτρεχε, καὶ αὐθις, οὐδένα δ' ἑώρα, συνῆκε δὴ τὸ νοοῦμενον· καὶ κρύφα ἐξῆν, πλοῖον τε εὐτυχῆσας, ἐς Ἴταλίαν κατέπλεεν. Ἐντεῦθεν τὰ μὲν ἱερὰ σπουδῆ κατεστρέφετο· τὰ δ' ἀγάλματα καὶ ἰνδάλματα τῶν θεῶν ἐδίδοτο μὲν τῷ πυρὶ, καὶ εἰς λέβητας καὶ ἄλλας χρείας τῆ Ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρέων μετασκευάζετο· δαπάνη δὲ τοῖς πτωχοῖς τοὺς πολυτελεῖς ἐτίθει θεοῦς, χαρίζομενος βασιλεύς. Τὰ τοίνυν πάντα τῶν ἀγαλμάτων εἰς κόνιν λεπτύνας Θεόφιλος, ἐν μόνον ἀκώνευτον κατέλιμπανεν· ὃ καὶ δημοσίᾳ προσέτασε, ἔλεγε, τοῦτο δεῖν φυλάττειν, ἵνα μὴ τῷ χρόνῳ προήκοντι εἰς ἄρησιν οἱ Ἕλληνας ἔλθωσι, τοιοῦτοις θεοῖς τὸ σέβας νεύμαντες. Ἐφ' ᾧ δὴ πλεῖστον ἔννεπε ὁ προφῆτης Ἀμμώνιος ὁ τοῦ Πιθήκου ἱερεὺς· δεῖνόν εἶναι λέγων τῆ τῶν Ἑλλήνων θρησκείᾳ, ἐπὶ καταγέλωτι καὶ τὸν ἕνα θεὸν τὸ χωνευτήριον ἀποδράσαι· εἴθε δὲ κάκεινος· τῆ χωνεῖα ἐδίδοτο. Ὁ δ' Ἑλλάδιος διασπύριζετο, ὡς ἐνέτα εἶη ἄνδρας ἐν τῆ συμπεληγάδι φονεύσας.

atque deorum statuæ igni conflata, in lebetes et vasa alia ad Alexandrinæ Ecclesiæ usum sunt transformata. Pretiosioris vero materiæ deos in sumptus et alimenta pauperum imperator, illis gratificatus, dedit. Sedenim Theophilus simulacris omnibus comminutis, atque in cinerem reductis, unum tantum integrum reliquit, quod etiam in publico loco constitutum, conservandum esse dixit, ne temporibus futuris aliquando Græci se talibus diis cultum præstitisse negare possent. Qua de re plurimum concepit doloris, quem diximus, Ammonius, Simiæ ille sacerdos: **274** pergrave id Græcorum religioni accidisse dicitans, quod ludibrii causa unus ille deus incendium, quominus conflaretur, aufugisset: et non itidem, ut alii, quod in primis optaverat, conflatus sublatuque fuisset. Helladius vero in conflictatione illa novem se viros neci dedisse confirmavit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Ὡς λυομένου τοῦ ναοῦ τοῦ Σαράπιδος, γράμματα ἱερογλυφικὰ εὑρηται ἐν σταυροῖσιν σημείω, ὧν ἑπερομένην μηνύοντα· καὶ ὡς Θεόφιλος τὴν πλάνην τῶν ἐιδώλων ὑπέδειξε, καὶ τὸ ξόανον τοῦ Σαράπιδος ἀξίτη διέλυσε.

Λέγεται δὲ λυομένου τοῦ ναοῦ τοῦ Σαράπιδος, καὶ τῶν τειχῶν γυμνομένων, τινὰ τῶν λεγομένων ἱερογλυφικῶν χαρακτήρων σταυροῦ σημειῶν ἐμφερῆ ἐγχεχαργμένα τοῖς λίθοις ἀναφανῆναι· οὗς καὶ Ἕλληνας καὶ Χριστιανοὺς ὀρώντες, ἕκαστος τῆ οἰκεία θρησκείᾳ προσήρμοζον. Ἐκ μὲν γὰρ τοῦ σταυροῦ οἰκείον σφίσις εἶναι τὸν χαρακτήρα ἐτίθεντο Χριστιανοί: Ἕλληνας δὲ μὴδὲν εἶναι· καὶ τὸν Χριστῶ καὶ

A patrios mores et ritus non negligerent, sed ad necem usque illis defendendis, fortiter in rebus duris perseverarent. **273** Quoniam autem simulacris comminutis populares suos animos despondere cernebat, ne propterea religionem suam relinquerent, eis suavit, et simulacra atque imagines, materiam quidem corruptioni obnoxiam, ob eamque causam comminutam esse; quæ autem in illis fuissent, et vim suam exhibuissent, potestates, illis contractis in cælos evolvisse dixit. Hujusmodi ille verbis Græcorum multitudinem in potestate sua continuit, et in Serapidis templo mansit. Imperator ea re cognita, Christianos qui ita occisi fuerant, honore martyrum dignatus est, quod tantum periculi pro sana fide pertulissent,

B percussores autem et homicidas illos, venia concessa, pœna commerita liberavit: ut tam insigni ejus beneficentia consternati illi, ad Christianam forte religionem se conferrent. Tempia vero nihilominus, quæ tantæ seditionis populo causa exstissent, erui litteris mandavit. Quibus imperatoris litteris publice lectis, quod imperator in eis tumultus culpam in Græcæ superstitionis sectatores statim contulisset, Christiani acclamatione ingenti rem comprobarunt: illi vero timore correpti, Serapidis ædem sibi relinquendam, atque inde fugiendum duxerunt. Ita Christiani id receperunt. Olympius autem iste, in multa nocte, quæ eum diem cum hæc accidere, præcessit, in ipso Serapidis delubro quemdam Alleluia psallentem audisse dicitur. Et cum postibus probe obfirmatis in profundo silentio rursus eandem vocem audiret, nec quemquam cerneret, quid sibi ea res vellet, intellexit. Et clam egressus, navimque commodum nactus, in Italiam navigavit. Proinde templa quidem studio magno solo æquata, et simulacra

C visse dicitur. Et cum postibus probe obfirmatis in profundo silentio rursus eandem vocem audiret, nec quemquam cerneret, quid sibi ea res vellet, intellexit. Et clam egressus, navimque commodum nactus, in Italiam navigavit. Proinde templa quidem studio magno solo æquata, et simulacra

CAPUT XXVI.

Ut templo Serapidis, solo æquato, hieroglyphicæ litteræ crucis forma inventæ sint, venturam vitam indicantes: et ut Theophilus errorem idolorum manifesto indicaverit, et statuam Serapidis securi sit demolitus.

Cum Serapidis templum solo æquaretur, et parietes everterentur, hieroglyphicas quæ dicuntur quasdam formas et characteres signo crucis per similes, saxis incisas apparuisse dicunt. Quos et Græci et Christiani cœnentes, utrique religioni suæ accommodarunt. Christiani enim propter crucem, symbolum id et signum ad se pertinere allegarunt, Græci vero, nihil esse commune Christo et

Serapidi, sed figuram eam aliud quidem Christianis, aliud vero Græcis superstitionis, significare et pertendere posse dixerunt. Qua de re cum sic ambigeretur, multi illorum Christianismum suscipere. Qui etiam hieroglyphicarum litterarum interpretandarum periti (1), characterem sub crucis forma, vitam futuram significare dixerunt. Quod Christiani plurimum ad religionem suam trahentes, ut permultos ad sententiam suam adducerent, occasione habuere: propterea quod alia quoque litteræ aperte declarant, templum id Serapidis relinquendum prorsus esse, cum crucis ille character, qui obscure venturam vitam significaret, in apertum productus esset. Atque id templum ad hunc modum est eversum. Verum non ita multo post in ecclesiæ formam sub Arcadii nomine est redactum. Ego quidem sacerdotes Ægyptios, qui de Christo nihil prorsus præviderint, litteras (2) eas sub crucis forma non exculpasse puto. Si namque ab ipsis sæculis mysterium (ut Paulus inquit) occultatum, principem tenebrarum latuit: multo magis æquum est, illius quoque sacerdotibus ignotum id fuisse existimare. Quin potius providentiæ divinæ opus id esse quispiam arbitretur, ut quæstio scilicet de litteris ejusmodi fieret. Id quod itidem antea in apostolo Paulo evenit. **275** Ille namque spirituali sapientia plenus, eadem ratione et arte apud Athenienses usus, oraculum consilio et causæ suæ accommodavit, et multos ad veram religionem adduxit. Nisi forte illud etiam quispiam dicat, idem cum Dei Verbum per Ægyptios sacerdotes, quod antea per Balaam egerat, fecisse. Quemadmodum quoque in Caipha accidisse novimus. Ambo enim, etiam inviti, de rebus bonis sunt vaticinati. Verum de his hactenus. Theophilus autem rebus quæ dictæ sunt, non contentus, hac in parte non constitit, sed fraudem sacerdotum omnibus eis qui seducti fuerant, manifestam esse voluit. Simulacra enim illi, sive ærea seu lignea, pleraque omnia ita elaborarunt, ut ea cava intus essent, et eorum terga templorum parietibus adaptarentur, occultis quibusdam meatibus in muro relictis. Deinde per alia quædam arcana adyta in simulacrorum cavum subibant, et inde quæ eis visa essent responsa edebant. Et qui sedulo apud ea versabantur, quod fraudem et imposturam eam non intelligerent, perinde atque Deo jubente, statim imperata faciebant. Tales statuas tum Theophilus comminuas, dolam hominibus deceptis monstravit. Ut vero in Serapidis etiam templum ascendit, simulacrum illud vidit magnitudine tanta, ut mole sua horrorem etiam et metum spectatoribus incuteret. De quo opinio etiam falsa, quæ multos seduxit, ferebatur: Si quis scilicet vel digito id attingere fuisset ausus, terram omnem e vestigio concussum, urbi autem totius interiectionem acritum iri. Quæ omnia Theophilus anilia ebriosarum muliercularum delira-

A Σαράπιδι ἔλεγον· ἄλλ' ἐγχωροῦν εἶναι τὸ αὐτὸ σῆμα ἄλλο μὲν παρὰ Χριστιανοῖς, ἄλλο δὲ σημαίνει παρ' Ἑλλήσι. Τοιαύτης δὲ κρατούσης ἀμφιβολίας, πολλοὶ ἐκείνων τῷ Χριστιανισμῷ προσετίθεντο· οἱ καὶ τῶν ἱερογλυφικῶν γραμμάτων τὰς λύσεις ἐπεπιστάμενοι, διηρμήνευσον τὸν σταυροειδῆ χαρακτήρα ἐκεῖνον, ζωὴν ἐπερχομένην σημαίνειν. Ὁ δὲ Χριστιανὸς ὡς πλεῖστον εἰς τὴν οἰκειαν θρησκείαν ἀρπάσαντες, πρόφασιν εἶχον πολλοὺς εἰς τὴν σφετέρην δόξαν μετὰγειν· ὅτι γε καὶ ἄλλα γράμματα ἐμφανῶς ἐδήλουν, τὸ ἱερὸν ἐκείνου τοῦ Σαράπιδος παντάπασιν ἐκλιπεῖν, ὅπῃνίκα ὁ σταυροειδὴς ἐκεῖνος ἀναφανῆ χαρακτήρ. Τοῦτον γὰρ αἰνίττεσθαι εἶναι τὴν ἐπερχομένην ζωὴν. Ἀλλὰ τὸ μὲν Σαράπιον οὕτω κατέστραπται· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ πρὸς ἐκκλησία; σῆμα μετεσκευάσθη Ἀρχαίου ἐπινοῦμον. Ἐγὼ δ' οἶμαι μηδὲν τι προειδὼς τοὺς Αἰγυπτίων ἱερεῖς περὶ τοῦ Χριστοῦ, τὸ σταυρικὸν ἐκεῖνο γράμμα οὐ διατυπῶσαι· εἰ γὰρ τὸ ἀπὸ τῶν αἰώνων κεκρυμμένον μυστήριον (ἢ φησι Παῦλος) τὸν τοῦ σκότους ἔλαθεν ἄρχοντα, πολλῶν μᾶλλον εἰκὴς ἐκλογίζεσθαι τοὺς ἐκεῖνου διαφυγεῖν ἱερεῖς. Τῆς δὲ Προνοίας ἔργον ἄν τις λογιζαίτο, ὡς ἂν γε ζήτησις περὶ τοῦ γράμματος γένοιτο. Ὁ δὲ καὶ ἐπὶ τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ συνέβαινε πρότερον. Σοφία γὰρ μεμεστωμένος πνευματικῆ, τῇ ἰσῆ μεθόδῳ πρὸς Ἀθηναίους χρησάμενος, πολλοὺς ἐκ τῶν ἐπιγεγραμμένων τῷ βωμῷ εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν μετένεγκε, τῷ ἰδίῳ λόγῳ χρησὴν προσαρμόσας· εἰ μήτου τις ἄρα καὶ τοῦτο εἶπεί, τὰ ἴσα τῷ Βαλαὰμ δρᾶσαι καὶ ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίων ἱερεῖς τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· καθὰ δὴ καὶ ἐπὶ τῷ Καϊζάρῳ συμβᾶν ἔγνωμεν· ἀκοντες γὰρ καὶ ἀμφὼ περὶ τῶν ἀγαθῶν προσφῆτευσαν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων τσαῦτα· Θεόφιλος; δὲ οὐ μέχρι τούτων ἴστατο· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξαπατήν τῶν ἱερῶν δὴλην τοῖς ἀπατωμένοις ἐποίησε· τὰ γὰρ οἷα ἐθήποτε ξάνα χαλκοῦ τε καὶ ξύλου πεποιημένα, κενὰ ἐνδοθεν διαπλάττοντες, εἶτα τὰ τούτων νῦτα τοῖς ἐκεῖσε προταρμύζοντες τοίχοις, πόρους τινὰς ἀφανεῖς τοῖς τοίχοις ἤφισαν· ἔπειτα δι' ἐτέρων ἀνιόντες ἀδύτων, καὶ τοῖς ἐγκάτοις τῶν ξοάνων καταδυσόμενοι, δι' ἐκείνων διήθην τὸ παριστάμενον ὑπεφώνουν. Οἱ τούτοις δὲ προστρεβόμενοι, τὴν φενακίην μὴ συνιέντες, οἷα Θεοῦ κελεύοντος, εὐθύς τὸ κελευσόμενον ἔδρων. Ἄ δὲ τότε καταλύων Θεόφιλος, τοῖς ἐξηπατημένοις δὴλα καθίστα. Ὡς δὲ καὶ ἐπὶ τὴν τοῦ Σαράπιδος ἀνῆκει νῆον, εἶδε μὲν τὸ ξόανον ἐκεῖνο, μεγέθει μὲν μέγιστον, ὡς καὶ δεδιέναι παρασκευάζειν τοὺς θρώοντας τῷ ὄρω. Ἐφ' ᾧ δὴ λόγους τοὺς πολλοὺς κατείχεν ἀπατηθῆς, ὡς εἰ τις τούτῳ καθάψαι τῇ χειρὶ, σεισθήσεται· μὲν εὐθύς ἢ γῆ πᾶσα, πανωλεθρία δὲ τοὺς ἐν τῇ πόλει εὐθύς καταλήψεται· ἃ δὲ πάντα γροῦζίκον κωθωνιζομένων εἶναι νομίσας ληρήματα, καὶ τὸ μέγεθος ὡς μίχρότατον λογισάμενος, τῶν τινι πέλεκυν ἀπὸ χεῖρας ἔχοντι πατεῖν ἐκέλευε τὸν Θεόν. Ὁ δὲ γενναίαν μάλα καὶ ἐρῶμένην κατήνεγκεν. Οἱ δὲ περιεστῶτες ἐκ πολλοῦ τὸ θρυλλοῦμενον δεισαντες

(1) Socr. lib. v, cap. 17.

(2) Divinitus hieroglyphicas istas crucis forma exhibitas esse, cum Socrate censet Nicephorus.

ἀνεδόθησαν. Ἐκαίνοσ δὲ τὴν πληγὴν ἡρέμα δεξάμε-
νος, οὕτ' ἤλγησε ξύλινοσ ὦν, οὐτ' ἀφῆκε φωνήν·
νεκρὸσ γὰρ παντάπασιν ἦν. Ἄλλ' οὐδ' ἀμύνειν εἶχε
μέγασ μεγαλωσσί πρὸσ γῆν ἐνεχθεῖσ. Ὡσ δ' ἀφῆρητο
καὶ τὴν δειὴν κεφαλὴν, μύεσ ἀγεληθὲν ἐκαίθειν ἐρ-
βύθησαν· μυωξία γὰρ ἀντικρυσ ὁ τῶν Αἰγυπτίων
θεὸσ περιδόητοσ ἦν. Εἰσ λεπτά δ' οὖν αὐτὸν διαιρή-
σαντεσ, τὰ μὲν δαπάνην ἀφῆκαν πυρί· τὴν δὲ γε
σεμνὴν ἐκείνην καὶ αἰδέσιμον κεφαλὴν διὰ παντοσ
τοῦ ἄστεοσ εἶλκον, τῶν ταύτην σεβομένων ὁρώντων,
καὶ τοῦ παρ' αὐτῶν τιμωμένου τὴν ἀσθένειαν δια-
χλευαζόντων.

gregatim emererunt. Murium enim caverna et
receptaculum omnino decantatus ille Ægyptiorum
deus fuit. **276** Cæterum vasto illo idolo in partes
minutas dissecto, reliquas quidem igni mandarunt,
sacrum autem illud et venerandum caput, per urbem omnem, eis qui id tanquam numen colue-
rant, inspectantibus, et ejus quem tantopere honoraverant, infirmitatem ridentibus, raptarunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ΄.

Περὶ τῆσ ἐν διαφόροισ ἔθνεσι στάσωσ ὑπὲρ τῶν
εἰδωλικῶν βωμῶν· καὶ περὶ Μάρκελλου τοῦ
ἐπισκόπου Ἀμασσίας, ὁσῆ σπουδῆ ἐγρήσατο
κατὰ τῶν εἰδωλικῶν νεῶν, καὶ ὡσ τέλει μαρ-
τυρίου ἐγρήσατο.

Ἐν δ' ἐκείνω τῷ χρόνω πολλοὶ τῶν Ἑλληνιστῶν
κατὰ πόλεισ ὑπὲρ τῶν βωμῶν ἔριν συνίστων, καὶ
μέχρι θανάτου διηγωνίζοντο· ἐν μὲν οὖν Ἀραβίᾳ
Πετραῖοι καὶ Ἀρεπολίται, παρὰ δὲ Παλαιστίνῃ Ῥα-
φιῶται καὶ Γαζαῖοι, παρὰ δὲ Φοίνιξιν Ἡλιουπολί-
ται· καὶ τῶν Σύρων δὲ μάλιστα οἱ τοῦ ναοῦ Ἀπα-
μείασ, ἡ δὴ τῷ Ἀξίῳ ποταμῷ προσπελάζει· οὗσ
ἱστοροῦσιν ἐπὶ φυλακῇ τῶν τοιούτων νεῶν καὶ συμ-
μάχοουσ μετακαλέσασθαι Γαλιλαίουσ ἀνδρασ· καὶ
τινασ ἀπὸ τῶν κωμῶν αἰ περιουκοῦσι τὸν Λίβανον·
τὸ δ' ὕστατον ἐπὶ τόσων προσληθεῖν θράσουσ, ὡσ καὶ
τὸν περιώνυμον Μάρκελλον τῆδε ἐπισκοπήσαντα δια-
χρήσασθαι, τῆσ ἐγκεχειρισμένησ πόλεωσ τὰ τεμένη
ἐξαφανίσαντα, τῆ πρὸσ Θεὸν παρβήσιρ μᾶλλον ἢ τῆ
πολυχειρίᾳ χρησάμενον. Ἐπει γὰρ Ἰωάννησ, οὗ καὶ
πρὸσθεν ἐμνήσθη, ἐτελευτα τὸν βίον, ὁ πάντα ἄρι-
στοσ οὕτοσὶ Μάρκελλοσ ἀντ' ἐκείνου τῆσ Ἀπαμείων
χώρασ τὴν προσεδρίαν εἰλήφει, ζέων τῷ πνεύματι
κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. Ἐπει δὲ καὶ ὁ ὕπαρχοσ
σὺν δυοῖ χιλιάρχοισ εἰσ τὴν ἐκείνου πόλιν ἀφίκετο,
πρὸσθεισ δ' ἦν τὰ τῶν εἰδωλικῶν διαλύειν τεμένη, τὰ
μὲν πληθοσ τῶν στρατιωτῶν ἐψησύχαζε δέει· ὁ δὲ
τῷ τεμένει προσέβαλε τοῦ Διδὸσ διαλύειν πειρώμενο·
ὁ δὴ μέγιστόν τε ἦν καὶ εἰσ κάλλοσ ἐξαισιον ἐποικιλ-
λετο. Ἀλλὰ καὶ στεγανὴν καὶ στεβρᾶν τὴν συνθήκην
τῶν λίθων ἰδῶν, ὥτο ἀμύχανον εἶναι τὴν τοσαύτην
ἀρμονίαν διαλυθῆναι· μέγιστοι γὰρ λίαν δυντεσ οἱ λί-
θοι παχεῖσ οἰδῆρω καὶ μολλίδω διακεχυμένω ἀπαν-
ταχοῦ συνηρμόζοντο. Ὁ τοίνυν θεῖοσ Μάρκελλοσ
δειμαίνοντα οὕτω τὸν ὕπαρχον θεασάμενοσ, ἐκείνον
μὲν πρὸσ τὰσ ἀλλασ τῶν πόλεων χωρεῖν ἐκέλευεν·
αὐτοσ δὲ Θεοῦ ἔδειτο δοῦναι πόρον τῷ ἀμύχανω τοῦ
πράγματοσ. Καὶ δὴ τισ ἔωθεν ἦκει αὐτόκλητοσ, οὐτ'
οἰχοδομεῖν, οὔτε λίθουσ τέμνειν, μήτ' ἀλλήν τέχνην
ἐξεπιστάμενοσ· μόνα δὲ ξύλα καὶ λίθουσ αἴρειν ἐπὶ
τῶν ὤμων μεμαθηκόσ. Προσελθῶν δὲ, δυοῖν τεχνί-

(1) Cap. v eod.

A menta esse putans, et molem vastam ut rem quam-
piam exiguam despiciens, quemdam qui pone
stabat, securim in manu habentem, vulnus deo
infligere jussit. Atque ille plagam ingentem vi ma-
gna fortiter intulit. Qui vero ibi aderant, id quod
dudum fama jactatum fuerat, veriti, immensum
quiddam exclamarunt. Atque deus plaga placide
accepta, quod ligneus esset, neque dolorem sensit,
neque vocem aliquam emisit, quippe qui mortuus
prorsus esset : sed neque defendere se, cum et ma-
gnus esset, et magno impetu in terram ferretur, po-
tuit. Ubi vero et caput ei resectum est, mures inde

receptaculum omnino decantatus ille Ægyptiorum
deus fuit. **276** Cæterum vasto illo idolo in partes
minutas dissecto, reliquas quidem igni mandarunt,
sacrum autem illud et venerandum caput, per urbem omnem, eis qui id tanquam numen colue-
rant, inspectantibus, et ejus quem tantopere honoraverant, infirmitatem ridentibus, raptarunt.

B

CAPUT XXVII.

De variis apud varias gentes propter abolitionem
altariorum, idolorum, seditionibus et tumultibus. et
de Marcello Amaseno episcopo, quanto studio de-
molientis idolorum templis usus, postremo martyrio
sit defunctus.

Eodem tempore multi Græcæ superstitioni ad-
dicti in urbibus, de aris deorum contenderunt, et
ad mortem usque decertarunt. Sicuti in Arabia
Petraei et Areopolitæ, apud Palæstinos Raphiotæ et
Gazæi, apud Phœnices Heliopolitæ: et in Syria
maxime templum propugnarunt Apamæni, Axio
amni propinqui: quos memoriæ proditum est, ad
templorum ejusmodi custodiam et præsidium,
socios et auxiliares Galilæos, et quosdam ex vicis
eorum qui circum Libanum montem habitant, evocasse:
ad extremum autem eo audaciæ et confidentiæ evasisse,
ut clarissimum virum Marcellum episcopali ibi
fungentem munere interemerint: propterea quod
commisissæ sibi urbis delubra, magis sua erga Deum
fiducia, quam forti multorum hominum coacta manu
abolevisset. Ubi enim Joannes (1), cujus antea quoque
mentionem fecimus, decessit, rebus omnibus optimus
Marcellus iste, pro illo regionis Apamænæ episcopalem
administrationem sortitus est, spiritu juxta divum
Apostolum fervens. Atque ubi præfectus Orientis cum
duobus tribunis in urbem eam advenit, eo consilio ut
idolorum fana demoliretur, plebs quidem, quod
militarem manum metueret, quieta fuit: et præ-
fectus Jovis templum erueret est aggressus, quod
quidem et maximum et ornamentis variis et præci-
pui pulcherrimum fuit. Verum cum lapidum et
materiæ structuram solidam et firmam admodum
præfectus esse cerneret, fieri non posse putavit, ut
tanta compago solvi aut dirui posset. Maxima nam-
que saxa immensis ferramentis et plumbo diffuso,
ex omni parte apte compacta et conglutinata erant.

277 Divus autem Marceilus præfectum sic labo-
rem eum reformidantem cernens, illum quidem ad
alias urbes transire jussit: ipse autem Deum pre-
catus est, ut rei tam difficili et desperatæ exitum

Serapidi, sed figuram eam aliud quidem Christianis, aliud vero Græcis superstitiosis, significare et portendere posse dixerunt. Qua de re cum sic ambigeretur, multi illorum Christianismum suscipere. Qui etiam hieroglyphicarum litterarum interpretandarum periti (1), characterem sub crucis forma, vitam futuram significare dixerunt. Quod Christiani plurimum ad religionem suam trahentes, ut permultos ad sententiam suam adducerent, occasione habuere: propterea quod alia quoque litteræ aperte declararunt, templum id Serapidis relinquendum prorsus esse, cum crucis ille character, qui obscure venturam vitam significaret, in apertum productus esset. Atque id templum ad hunc modum est eversum. Verum non ita multo post in ecclesiæ formam sub Arcadii nomine est redactum. Ego quidem sacerdotes Ægyptios, qui de Christo nihil prorsus præviderint, litteras (2) eas sub crucis forma non exculpisse puto. Si namque ab ipsis sæculis mysterium (ut Paulus inquit) occultatum, principem tenebrarum latuit: multo magis æquum est, illius quoque sacerdotibus ignotum id fuisse existimare. Quin potius providentiæ divinæ opus id esse quispiam arbitretur, ut quæstio scilicet de litteris ejuscemodi fieret. Id quod itidem antea in apostolo Paulo evenit. **275** Ille namque spirituali sapientia plenus, eadem ratione et arte apud Athenienses usus, oraculum consilio et causæ suæ accommodavit, et multos ad veram religionem adduxit. Nisi forte illud etiam qui-piam dicat, idem cum Dei Verbum per Ægyptios sacerdotes, quod antea per Balaam egerat, fecisse. Quemadmodum quoque in Caïpha accidisse novimus. Ambo enim, etiam inviti, de rebus bonis sunt vaticinati. Verum de his bactenus. Theophilus autem rebus quæ dictæ sunt, non contentus, hac in parte non constitit, sed fraudem sacerdotum omnibus eis qui seducti fuerant, manifestam esse voluit. Simulacra enim illi, sive ætea seu lignea, pleraque omnia ita elaborarunt, ut ea cava intus essent, et eorum terga templorum parietibus adaptarentur, occultis quibusdam meatibus in muro relictis. Deinde per alia quædam arcana adyta in simulacrorum cavum subibant, et inde quæ eis visa essent responsa edebant. Et qui sedulo apud ea versabantur, quod

(1) Socr. lib. v, cap. 17.

(2) Divinitus hieroglyphicas istas crucis forma

A Σαράπιδι ἔλαγον· ἄλλ' ἐγχωροῦν εἶναι τὸ αὐτὸ σῆμα ἄλλο μὲν παρὰ Χριστιανοῖς, ἄλλο δὲ σημαίνει παρ' Ἑλλήσι. Τοιαύτης δὲ κρατούσης ἀμφιβολίας, πολλοὶ ἐκείνων τῷ Χριστιανισμῷ προσετίθεντο· οἱ καὶ τῶν ἱερογλυφικῶν γραμμάτων τὰς λύσεις ἐξέπιστάμενοι, διηρμήνευσον τὸν σταυροειδῆ χαρακτήρα ἐκείνον, ζωὴν ἐπερχομένην σημαίνειν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς Χριστός ὡς πλεῖστον εἰς τὴν οἰκίαν θρησκείαν ἀρπάσαντες, πρόφασιν εἶχον πολλοὺς εἰς τὴν σφετέραν δόξαν μεταγείν· ὅτι γε καὶ ἄλλα γράμματα ἐμφανῶς ἐδήλουν, τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο τοῦ Σαράπιδος παντάπασιν ἐκλιπεῖν, ὅταν γὰρ ὁ σταυροειδῆς κείνος ἀναφανῆ χαρακτήρ. Τοῦτον γὰρ αἰνίττεσθαι εἶναι τὴν ἐπερχομένην ζωὴν. Ἀλλὰ τὸ μὲν Σαράπιον οὕτω κατέστραπται· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ πρὸς ἐκκλησίαν σῆμα μετεσκευάσθη Ἀρκαδίου ἐπώνυμον. Ἐγὼ δ' οἶμαι μὴδὲν τι προειδόμενος τοὺς Αἰγυπτίων ἱερεῖς περὶ τοῦ Χριστοῦ, τὸ σταυρικὸν ἐκεῖνο γράμμα οὐ διατυπῶσαι· εἰ γὰρ τὸ ἀπὸ τῶν αἰώνων κεκρυμμένον μυστήριον (ἢ φησι Παῦλος) τὸν τοῦ σκότους λαθὲν ἄρχοντα, πολλῶν μᾶλλον εἰκὸς ἐκλογίζεσθαι τοὺς ἐκείνου διαφυγεῖν ἱερεῖς. Τῆς δὲ Προνοίας ἔργον ἄν τις λογιζαίτο, ὡς ἂν γε ζήτησις περὶ τοῦ γράμματος γένοιτο. Ὁ δὲ καὶ ἐπὶ τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ συνέβαινε πρότερον. Σοφία γὰρ μεμεστωμένος πνευματικῆ, τῇ ἰσῆ μεθόδῳ πρὸς Ἀθηναίους χρησάμενος, πολλοὺς ἐκ τῶν ἐπιγεγραμμένων τῷ βωμῷ εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν μετήνεγκε, τῷ ἰδίῳ λόγῳ χρησὸν προσαρμόσας· εἰ μήπου τις ἄρα καὶ τοῦτο ἐρεῖ, τὰ Ἰσα τῷ Βαλαὰμ δρᾶσαι καὶ ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίων ἱερεῖς τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· καθὰ δὲ καὶ ἐπὶ τῷ Καϊφῶ συμβᾶν ἔγνωμεν· ἄκοντες γὰρ καὶ ἄμφω περὶ τῶν ἀγαθῶν προσήτευσαν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτα· Θεόφιλος δὲ οὐ μέχρι τούτων ἴστατο· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξαπάτην τῶν ἱερῶν δήλην τοῖς ἀπατωμένοις ἐποίησεν· τὰ γὰρ οἷα δήποτε ξόανα χάλκου τε καὶ ὕλου πεποιημένα, κατὰ ἐνδοθεν διαπλάττοντες, εἶτα τὰ τούτων νότα κωδῆ· ἐκεῖσε προταρμύζοντες τοίχοις, πόρους τινὰς ὄφανεῖς τοῖς τοίχοις ἤφισαν· ἔπειτα δι' ἐτέρων ἀνιόντες ἀδύτων, καὶ τοῖς ἐγκάτοις τῶν ξόανων καταδύμενοι, δι' ἐκείνων δήθεν τὸ παριστάμενον ὑπεφώνουν. Οἱ τούτοις δὲ προστρεβόμενοι, τὴν φανάκην μὴ συνιέντες, οἱ Θεοῦ κλειύοντος, εὐθύς τὸ κλειυόμενον ἔδρων. Ἄ δὲ τότε καταλύων Θεόφιλος, τοῖς ἐξηπατημένοις δήλα καθίστα. Ὡς δὲ καὶ ἐπὶ τὴν τοῦ Σαράπιδος ἀνφει νῶν, εἶδε μὲν τὸ ξόanon ἐκεῖνο, μεγέθει μὲν μέγιστον, ὡς καὶ δεδιέναι παρασκευάζειν τοὺς ὄρωντας τῷ ὄγκῳ. Ἐφ' ᾧ δὲ λόγος τοὺς πολλοὺς κατεῖχεν ἀπατηλῶς, ὡς εἴ τις τούτῳ καθάψαι· τῇ χειρὶ, σεισθήσεται· μὲν εὐθύς ἢ γῆ πᾶσα, πανωλεθρία δὲ τοὺς ἐν τῇ πόλει εὐθύς καταλήψεται· ἃ δὲ πάντα γρηγοροῦν κωθωνιζομένων εἶναι νομίσας ληρήματα, καὶ τὸ μέγεθος ὡς μάλιστα λογισάμενος, τῶν τινι ἐπέλεξεν ἀνὰ χεῖρας ἔχοντι παῖσιν ἐκέλευε τὸν Θεόν. Ὁ δὲ γενναίαν μάλα καὶ ἐβρωμένην κατήνεγκεν. Οἱ δὲ περιεστώτες ἐκ πολλοῦ τὸ θρυλλούμενον δεισαντες

exhibitas esse, cum Socrate censet Nicephorus.

ανεβόησαν. Ἐκαίνο; δὲ τὴν πληγὴν ἱρέμα δεξάμενος, οὗτ' ἤλγησε ξύλινο; ὦν, οὗτ' ἀφῆκε φωνὴν· νεκρὸ; γὰρ παντάπειν ἦν. Ἄλλ' οὐδ' ἀμύνειν εἶχε μέγα; μεγαλωστί πρὸ; γῆν ἐνεχθεῖ;. Ὡ; δ' ἀφῆρητο καὶ τὴν δεινὴν κεφαλὴν, μύε; ἀγελτῶν ἐκαίθεν ἐβύθησαν· μωξία γὰρ ἀντικρυ; ὁ τῶν Αἰγυπτίων θεο; περιβόητο; ἦν. Εἰ; λεπτά δ' οὖν αὐτὸν διαιρήσαντε; τὰ μὲν δαπάνην ἀφῆκαν πυρί· τὴν δὲ γε σερμῆν ἐκείνην καὶ αἰδέσιμον κεφαλὴν διὰ παντο; τοῦ ἄστεο; εἶλκον, τῶν ταύτην σεβομένων ὀρώντων, καὶ τοῦ παρ' αὐτῶν τιμωμένου τὴν ἀσθένειαν διαχλευαζόντων.

gregatim emererunt. Murium enim caverna et receptaculum omnino decantatus ille Ægyptiorum deus fuit. **276** Cæterum vasto illo idolo in partes minutas dissecto, reliquas quidem igni mandarunt, sacrum autem illud et venerandum caput, per urbem omnem, eis qui id tanquam numen coluerant, inspectantibus, et ejus quem tantopere honoraverant, infirmitatem ridentibus, raptarunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ τῆ; ἐν διαφόροι; ἔθνεσι στάσεω; ὑπὲρ τῶν εἰδωλικῶν βωμῶν· καὶ περὶ Μάρκελλου τοῦ ἐπισκόπου Ἀμασειασ, ὃση σπουδῇ ἐχρήσατο κατὰ τῶν εἰδωλικῶν νεῶν, καὶ ὡ; τέλει μαρτυρίου ἐχρήσατο.

Ἐν δ' ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ πολλοὶ τῶν Ἑλληνιστῶν κατὰ πόλει; ὑπὲρ τῶν βωμῶν ἔριν συνίστων, καὶ μέχρι θανάτου διεγωνίζοντο· ἐν μὲν οὖν Ἀραβία Πετραῖοι καὶ Ἀρεπολίται, παρὰ δὲ Παλαιστίνῃ Ραφιώται καὶ Γαζαῖοι, παρὰ δὲ Φοινίξιν Ἡλιουπολίται· καὶ τῶν Σύρων δὲ μάλιστα οἱ τοῦ ναοῦ Ἀπαμείας, ἡ δὲ τῷ Ἀξίῳ ποταμῷ προσπλάζει· οὗ; ἱστοροῦσιν ἐπὶ φυλακῇ τῶν τοιούτων νεῶν καὶ συμμάχο; μετακαλέεσθαι Γαλιλαίους ἀνδρα;· καὶ τινα; ἀπὸ τῶν κωμῶν αἰ περιοικοῦσι τὸν Λίβανον· τὸ δ' ὕστατον ἐπὶ τόσον προσελθεῖν θράσους, ὡ; καὶ τὸν περιώνυμον Μάρκελλον τῆ;δε ἐπισκοπήσαντα διαχρήσασθαι, τῆ; ἐγκειρισμένη; πόλεω; τὰ τεμένη ἐξαφανίσαντα, τῇ πρὸ; θεὸν παρῆρησῶ μᾶλλον ἢ τῇ πολυχειρίῳ χρησάμενον. Ἐπει γὰρ Ἰωάννη; οὗ καὶ πρόσθεν ἐμνήσθη, ἐτελευτα τὸν βίον, ὁ πάντα ἀριστο; οὔτο; Μάρκελλο; ἀντ' ἐκείνου τῆ; Ἀπαμείων χῶρα; τὴν προσδρίαν εἰλήφει, ζέων τῷ πνεύματι κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. Ἐπει δὲ καὶ ὁ ὑπαρχο; σὺν δυοῖ χιλιάρχο; εἰ; τὴν ἐκείνου πόλιν ἀφίκετο, πρὸ;θεο; δ' ἦν τὰ τῶν εἰδωλικῶν διαλύειν τεμένη, τὰ μὲν πληθο; τῶν στρατιωτῶν ἐφυσύχαζε δέει· ὁ δὲ τῷ τεμένει προσέδαλε τοῦ Διὸ; διαλύειν πειρώμενο;· ὃ δὲ μέγιστόν τε ἦν καὶ εἰ; κάλλο; ἐξελίσιον ἐποικίλετο. Ἀλλὰ καὶ στεγανὴν καὶ στεβρᾶν τὴν συνθήκην τῶν λίθων ἰδῶν, ᾠτο ἀμήχανον εἶναι τὴν τοσαύτην ἀρμονίαν διαλυθῆναι· μέγιστοι γὰρ λίαν ὄντε; οἱ λίθοι παχεῖ σιδήρῳ καὶ μολίβδῳ διακεχυμένῳ ἀπανταχοῦ συνηρμύζοντο. Ὁ τοίνυν θεῖο; Μάρκελλο; δευμαίνοντα οὕτω τὸν ὑπαρχον θεασάμενο;, ἐκείνον μὲν πρὸ; τὰ; ἄλλα; τῶν πόλεων χωρεῖν ἐκέλευεν· αὐτο; δὲ θεοῦ ἰδεῖτο δοῦναι πόρον τῷ ἀμηχάνῳ τοῦ πράγματο;. Καὶ δὴ τισ ἐωθεν ἦκε; αὐτόκλητο;, οὗτ' οἰχοδομεῖν, οὔτε λίθου; τέμνειν, μήτ' ἄλλην τέχνην ἐξεπιστάμενο;· μόνα δὲ ξύλα καὶ λίθου; ἀφρεῖν ἐπὶ τῶν ὤμων μεμαθηκῶ;. Προσελθῶν δὲ, δυοῖν τεχνί-

(1) Cap. v. eod.

A menta esse putans, et molem vastam ut rem quampiam exiguam despiciens, quemdam qui pone stabat, securim in manu habentem, vulnus deo infligere jussit. Atque ille plagam ingentem vi magna fortiter intulit. Qui vero ibi aderant, id quod dudum fama jactatum fuerat, veriti, immensum quiddam exclamarunt. Atque deus plaga placide accepta, quod ligneus esset, neque dolorem sensit, neque vocem aliquam emisit, quippe qui mortuus prorsus esset : sed neque defendere se, cum et magnus esset, et magno impetu in terram ferretur, potuit. Ubi vero et caput ei resectum est, mores inde

receptaculum omnino decantatus ille Ægyptiorum deus fuit. **276** Cæterum vasto illo idolo in partes minutas dissecto, reliquas quidem igni mandarunt, sacrum autem illud et venerandum caput, per urbem omnem, eis qui id tanquam numen coluerant, inspectantibus, et ejus quem tantopere honoraverant, infirmitatem ridentibus, raptarunt.

B

CAPUT XXVII.

De variis apud varias gentes propter abolitionem altarium, idolorum, seditiōibus et tumultibus. et de Marcello Amaseno episcopo, quanto studio demolendis idolorum templis usus, postremo martyrio sit defunctus.

Eodem tempore multi Græcæ superstitioni addicti in urbibus, de aris deorum contenderunt, et ad mortem usque decertarunt. Sicuti in Arabia Petræi et Areopolitæ, apud Palæstinos Raphiotæ et Gazæi, apud Phœnices Heliopolitæ: et in Syria maxime templum propugnarunt Apameni, Axio amni propinqui: quos memoriæ proditum est, ad templorum ejusmodi custodiam et præsidium, socios et auxiliares Galilæos, et quosdam ex vicis eorum qui circum Libanum montem habitant, evocasse: ad extremum autem eo audaciæ et confidentiæ evasisse, ut clarissimum virum Marcellum episcopali ibi fungentem munere interemerint: propterea quod commissæ sibi urbis delubra, magis sua erga Deum fiducia, quam forti multorum hominum coacta manu abolevisset. Ubi enim Joannes (1), cujus antea quoque mentionem fecimus, decessit, rebus omnibus optimus Marcellus iste, pro illo regionis Apamænæ episcopalem administrationem sortitus est, spiritu juxta divum Apostolum fervens. Atque ubi præfectus Orientis cum duobus tribunis in urbem eam advenit, eo consilio ut idolorum sana demoliretur, plebs quidem, quod militarem manum metueret, quietâ fuit: et præ-

277 Divus autem Marceilus præfectum sic laborem eum reformidantem cernens, illum quidem ad alias urbes transire jussit: ipse autem Deum precatus est, ut rei tam difficili et desperatæ exitum

aliquem daret. Et ecce cum sole oriente quidam suapte sponte advenit, qui neque ædes exstruere, aut lapides cædere atque polire, neque artem quampiam aliam sciret, ligna tantum et lapides humeris gestare assuetus. Is Marcellum adiit, duplicemque sibi mercedem stipulatus est: facile sibi esse, ut templum celeriter demoliat, dicitans. Eam postquam Marcellus se illi daturum recepit, tale quiddam ille machinatus est. Delubrum id porticum quadratam habebat, quæ in sublimi excitata, adaptata et imposita ei fuerat. Columnæ erant maximæ, magnitudine ipsa templo iuxta proportionem respondentes. Columnæ cujusque ambitus sexdecim cubitos habebat. Natura lapidum perquam firma et adamantina fuit, ita ut non facile lapidarum cederet instrumentis. Quas circumcirca ille suffossas, lignis oleaginis suffulsit. Atque ubi earum tres ad eum modum perfodisset, ignem materię subiecit. Et accensa quidem est illa: sed ab igne, pro natura sua consumi nequivit. Dæmon namque quidam ater apparens, et sese provolvens, naturalem vim ignis inhibuit. Sedenim ea re sæpius tentata, cum cœptum suum frustra esse viderent, eam ad episcopum sub meridiem dormientem reitulerunt. Ille autem in sacrum ingressus templum, quam vasi infusam sub sanctiore altari occultavit: et pro sacris cancellis humi provolutus, generis humani amantem Dominum supplex oravit, ut depulsa dæmonis tyrannide, illius quidem in apertum proferret imbecillitatem, suam autem ipsius manifesto exhiberet vim et potentiam: ne scilicet majus etiam detrimentum ad eos, qui nondum ut Christianæ parerent religioni, in animum induxissent, perveniret. Hæc cum dixisset, et crucis signum aquæ injecisset, Equitio cuidam diacono eam dedit, flammam vigentem ea conspergere jubens. Quod ubi est factura, dæmon ille aquæ vim non ferens, profugit: et ignis contraria sibi aqua perinde atque oleo usus, ligna optime comprehensa, parvo momento consumpsit, et columnarum fulcris evanescentibus, et ipsæ confestim conciderunt, et alias duodecim in eandem ruinam secum traxerunt. **278** Quin etiam insuper quæ eis coaptata fuerat templi pars, cum columnarum vi in præceps abiit. Unde fragor maximus exortus, confestim omnes eo ad opus inspiciendum pertraxit. Postquam vero dæmonem illum, qui contra nisus fuerat, fugatum intellexerunt, linguas in laudem et gloriam Dei cierunt. Sed et alia idolorum fana divinus sustulit episcopus, et multa alia admiratione digna de eo viro commemorantur atque circumferuntur. Nam et ad victores martyres epistolas dedit, et ab eis litteras, quibus ei responderunt, accepit. Postremo vero et ipse martyrii coronam reportavit. Id ipsum vero exponendum est. In convalle ibidem Aulocrenis (1) (locus is in Apamenorum agro est

ταὶν ἤτει μισθόν. Ἐκ τοῦ βράττου γὰρ ἐνεῖναι αὐτῷ θάπττον τὸν νεῶν διαλύειν. Ὡς δ' ὑπισχεῖτο παρέχειν ὁ Μάρκελλος, ἐκεῖνος τοῖνυν τε ἐπετεγνῶ· Ἐκ τεττάρων πλευρῶν στοῶν ὁ νεῶς εἶχεν, ἥτις εἰς ὕψος ἔγειρομένη ἐκεῖνῳ ἐφήρμοστο. Μέγιστοι δὲ καὶ κλονεὶς ἦσαν ἰσόμετροι τῷ νεῷ· ἐκάστου δὲ κλονεὶς περίμετρος ἐκκαίδεκα πηχέων ἦν. Ἡ δὲ γε φύσις τῶν λίθων στεβρὰ τις ἐτύγγανε καὶ ἀδαμαντίνη· ὡς μὴδὲ βραδίως εἶκειν ἀρεισθῆσαι τοῖς τῶν λιθοτόμων ὄργανοις· ὧν ἕκαστον κύκλῳ διορύττων ἐκεῖνος, ὑπὲρθε ἐξύλοις ἐλατῆσις τὰ ὑπερκεκίμενα. Τρεῖς δ' οὕτω τῶν κλονέων ὀρύξας, ἔπειτα πῦρ ἐνήκε τοῖς ξύλοις· καὶ ἀνήπττο μὲν, οὐ μὴν καὶ κατὰ φύσιν διαπανᾶσθαι τοῖς ξύλοις ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐνήν. Δαίμων γὰρ τε· μέλας προφανόμενος καὶ προκαλινδόμενος, ἐμποδὼν τῇ κατὰ φύσιν ἐνεργείᾳ καθίστατο. Ὡς δὲ πολλακίς τὴν μηχανὴν δεδράκοντες ἀνήνυτον κώρων τὸ σπούδασμα, δηλοῦσι τῷ ἱερεὶ ἐπὶ μεσημέριαν ὑπνώττοντι. Ὁ δ' εὐθύς τὸν θεῖον ναὸν εἰσδραμῶν, ὕδωρ εἰς ἄγγο· ἐνήκε. Καὶ τοῦτο μὲν ὑπὸ τῷ θεῖον θυσιαστήριον ἐκρυπτεν· αὐτὸς δὲ πρὸ τῶν ἱερῶν κίχκλιδων πεσὼν, τὸν φιλόανθρωπον ἠνεθέλει δεσπότην τῆς τυραννίδος ἀπαλλάττειν τοῦ δαίμονος· καὶ τὴν μὲν ἐκεῖνον γυμνοῦν ἀσθένειαν, αὐτοῦ δὲ παρῆρσιάζειν τὴν δύναμιν, ἵνα μὴ καὶ πλείων ἡβιάθη τοῖς ἀπειθεῖν ἡρημένοις προσγένηται. Ταῦτα λέγων, καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον τῷ ὕδατι ἐπιβάλων, Ἐκκοιτῆ τινὶ διακόνῳ τοῦτο ἐδίδου, κελύσας τῷ τῆς φλογὸς ἀκμάζοντι ἐπιβραίνειν· οὐ γενομένου, ὁ μὲν δαίμων ἀπηλλάγη τὴν τοῦ ὕδατος μὴ ἐνεγκῶν προσβολῆν· τὸ δὲ πῦρ οἶαπερ εἰσὶν τῷ ἀντιπάλῳ χρησάμενον ὕδατι, εὐ μάλα τῶν ξύλων καθήπττο, καὶ ἐν ἀκαρεῖ ἐδαπάνα. Οἱ δὲ κλονεὶς φρούδου τοῦ ἐρεῖδόντος γενομένου, αὐτοὶ τε ἐκ τοῦ εὐθέος κατέπιπτον· καὶ ἄλλους δυσκαίδεκα ἐπισπόμενοι. Οὐ μὴν δὲ ἄλλα καὶ ὅσον τοῦ νεῷ συνημέμων πλευρῶν τοῖς κίσοι κατηνέχθη τῇ ἐκεῖνων βία συνελκυσθέν. Κτύπος δὲ μέγιστος ἐκδραμῶν, πῖντας ἀθρόον ἐκεῖ ἐφειλύσατο κατὰ θέαν τοῦ ἔργου. Ὡς δὲ καὶ τοῦ ἀντιπράττοντος δαίμονος τὴν φυτὴν ἔγνω, εἰς ὄξαν Θεοῦ τὰς γλώσσας ἐκίνου. Συγχὴ δὲ καὶ ἄλλα τεμένη ὁ θεὸς οὗτος ἀρχιερεῖς ἐξηγάρισε. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἀξιάγαστα διηγήματα τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐμφέρεται· τοῖς τε γὰρ νικηφόροις ἐπέστελλε μάρτυσι· καὶ ἀντιγράφων παρ' ἐκεῖνον ἔξιωται· τέλος δὲ καὶ αὐτὸς τὸν μαρτυρικὸν στέφανον ἀνεδήσατο. Τὸ δ' ὅπως, ἐγὼ διηγῆσομαι. Ἐν τῷ ἐκεῖσε αὐλῶνι, ὃ κλίμα ἐπίσημον τῆς Ἀπαμείων χώρας ἐστὶ, στρατιώτης τινὰς καὶ μονομάχου· παραλαβὼν, κατ' ἐκεῖνου ἐχώρει. Ἀγχιιστα δὲ γενόμενος, μάχης συρῆρηγυμένης, ἐξω βελῶν εἰσῆκει· τοὺς γὰρ πόδας ἄλγῶν ἦν· καὶ οὐτε διώκειν, οὐτε μὴ φεύγειν ἱκανῶς εἶχε. Τῶν δὲ στρατιωτῶν καὶ μονομάχων ὑφ' αὐτοῦ, τὸν νεῶν θείσθαι πολλὴν ποιουμένων σπουδὴν, τῶν Ἑλληνιστῶν τινες μόνον εἶναι διεγνωκότες, καθ' ὃ μέρος ἀπόμαχον ἦν, ἐξαπνοαῖος

(1) Pro Aulocrenis Nicephorus et Sozomen. habent *Aulonem*. Plin. lib. v, cap. 29: Marsyas ibi creditur ortus, ac paulo post conditus, ubi certavit

tibiarum cantu cum Apolline Aulocrenis. Ita vocatur convalis decem millia passuum ab Apamea. Idem lib. xvi, cap. 44: Regionem Aulocrenen dixi-

προσβαλόντες συνέσχον· και πυρην νήσαντες, κατε-
τέφρωσαν. Καί τότε μέν ἔλαθον, χρόνῳ δὲ φωρα-
θέντες, δοῦναι δίκην πρὸς τῶν παιδῶν Μαρκελλοῦ
ἠπέφοντο· τιμωρεῖν γὰρ ἠθούλοντο τῷ πατρὶ· ἡ δ'
ἐπιχώριος διεκώλυε σύνδοξ, ἐπειποῦσα μὴ δεῖν ἐπι-
μαρτυρικῆ τελευτῇ δίκας λαμβάνειν· χρῆναι γὰρ
γάριν ἔμολογεῖν τῇ τοιαύτῃ δὴ τελευτῇ· και σκιρ-
τῆν τοὺς τε παῖδας και φίλους και γένους ἅπαν αὐ-
τοῦ, ὡς ὑπὲρ Θεοῦ ἠξιώμενου θανεῖν. Τὰ μὲν οὖν
τῶν εἰδώλων τεμένη τηνικάδς τοῦτον καθορέθη τὸν
τρόπον.

pyra accensa combusserunt. Ac tum quidem illi facinore patrato latuere. Postea vero criminis ejus comperti, a Marcelli liberis ad legitimam pœnam sunt postulati: cœdem enim patris vindicare illi voluerunt. Sed id factum synodus provincialis prohibuit, non vindicandam martyrum mortem, sed gratias potius ea de causa Deo agendas esse, liberosque atque amicos et genus eorum omne gaudio exsilire debere censens, quod illi honor tantus, ut pro Dei nomine mortem oppeteret, contigerit. Idolorum templa eo tempore ad hunc solo æquata sunt modum.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ΄.

Ὁ Νεκτάριος πρῶτος ἀφῆλε τὸν ἐν ταῖς ἐκκλη-
σίαις ἐκ παλαιῶν τετυγμένον ἐπὶ τῆς μετα-
νοίας πρεσβύτερον· και περὶ τρόπου και τό-
που τῶν μετανοούντων ἐν τῇ Ῥωμαίων Ἐκ-
κλησίᾳ.

Τότε τοῖνον και Νεκτάριος ὁ τῆς Κωνσταντινου
τῆν Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύων· πρῶτος πάντων τῶν ἐκ
πολλοῦ ὄντα ταῖς ἐκκλησίαις πρεσβύτερον ἐπὶ τῶν
μετανοούντων κατέπαυεν· ᾧ δὴτα και οἱ ἀνά τὴν
Ἔω πάντες σχεδὸν ἐπίσκοποι ἠκολούθησαν. Τί δὲ
τοῦτό ἐστι, και ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἔσχε, και διὰ ποίαν
αἰτίαν τό γε νῦν ἔχον ἔληγεν, ἄλλοι μὲν ἄλλα περὶ
τοῦτου ἰστέρησαν· ἐγὼ δ' ὡς ἔχει τάληθες διηγήσο-
μαι. Ἐπεὶ γὰρ τὸ μηδαμῶς ἀμαρτεῖν οὐχ ἡμέτερον,
τῆς δὲ θείας και ἀκηράτου φύσεως Ἰδιον, ἡμῖν δὲ τῇ
παραβάσει καθάπαξ κληρωσαμένοις τὸ πλημμελεῖν·
συγγνώμην κελεύει Θεὸς μεταμέλει ἀναλόγῳ χρω-
μένους τῷ παραιτεῖσθαι τοῦ λοιποῦ και συνομολογεῖν
τὸ ἀμάρτημα. Φορτικὸν δ' ὡσαυτε τοῖς ἔγγιστα Χρι-
στοῦ ἱερεῖσιν ἔδοξεν, ἐν μέσῳ τῷ πλήθει ὡς ἐν θεά-
τρῳ τὰ πλημμελούμενα ἐξαγγέλλειν, ἕνα τῶν πρε-
σβυτέρων ἀρίστως βιοῦντα, ἐχέμυθόν τε και σώφρον'
ἀπολεξάμενοι, ἐπὶ τῷ τοῦς ἐξαγορείας δέχεσθαι τῶν
μετανοούντων τετάχασιν· ᾧ κατ' ἴδιαν γινόμενοι, τὰ
κακῶς πραχθέντα διηγέλλον. Ὁ δ' ἀκούων, ὁ τι
χρῆ πράξει ἡ ἐκτίσαι θεῖς ἐπιτίμιον, συνεχώρει
ὥστε παρὰ σφῶν αὐτῶν τῶν πραξάντων και τὴν δι-
κην εἰσπράξασθαι. Ἄλλὰ Ναυατιανοῖς οὐδεμία περὶ
τοῦτου ἔστι σπουδή. Λόγος γὲ μὴν ἔχει, και δι' αὐ-
τοῦς μᾶλλον τοῦτ' ἐπινοηθῆναι τὸ ἔργον· μὴ θελή-
σαντας κοινωνῆσαι τοῖς ἐπὶ τῷ διωγμῷ δεκίῳ ἀρ-
νησαμένοις, ἔπειτα μεταμεληθεῖσιν. Οἱ γὰρ τηνι-
κάδς ἐπίσκοποι τῷ Ναυάτου ἀντιφερόμενοι δόγματι,
τὸ ἐπὶ τῶν μετανοούντων πρεσβύτερον ἐφ' ἐκάστη
ἐκκλησίᾳ κατέστησαν, τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι
ἐπιβήμενοι· ὡς ἂν οἱ μετὰ τὸ βάπτισμα ἀμαρτάνοντες
ἐπὶ τοῦτῳ τὰ φθάσαντα λύωσιν ἐξομολογούμενοι. Ὁ
δὲ κανὼν οὗτος μέχρι πολλοῦ και ἐν ταῖς ἄλλαις αἰ-

mus, per quam ab Apamea in Phrygiam itur. Ibi
platanus ostenditur, ex qua pendit Marsyas, victus
ab Apolline.

A celebris) templum maximum fuit: contra id mili-
tibus et gladiatoribus (1) assumptis est profer-tus.
Ad quod cum prope ventum est, pugna est commis-
sa. Ipse autem extra telorum jactum constitit. Quod
enim pedibus æger esset, neque ad insequendum
neque ad fugiendum idoneus erat. Cum autem
milites et gladiatores magno studio in potestatem
suam templum redigere contenderent, et ex Græcæ
superstitionis cultoribus nonnulli solum eum in ea
parte, ubi pugna nulla esset, consedissee cognovis-
sent, subito eum oppressum comprehenderunt, et

B

279 CAPUT XXVIII.

Ut Nectarius primus presbyterum in ecclesiis anti-
quitus propter pœnitentes ordinatum funzione sua
moverit: et de loco et modo pœnitentium in Ro-
mana Ecclesia.

Tum etiam Nectarius, Constantinopolitanae Ec-
clesiæ curator, primus omnium, presbytero, qui a
multo tempore, in ecclesiis, pœnitentibus præerat,
dignitatem abrogavit. Quem etiam fere Orientales
episcopi omnes secuti sunt. Quid vero id sit, et
unde initium sumpserit, et quam ob causam tum
esse desierit, alii alia memoriæ prodiderunt. Ego
autem, ut sese res ipsa vere habeat, exponam.
Quandoquidem nihil peccati admittere, non humanæ,
sed divinæ et immortalis naturæ proprium est, nos
autem per transgressionem semel peccandi hæredi-
tatem adivimus, delictorum Deus veniam eis con-
cedere jussit, qui legitima et convenienti pœnitentia
usi, deinceps simul peccatum et aversantur et
constitentur. Grave autem episcopis, qui proxime
post Christum fuere, visum est, in media plebe,
veluti in theatro, noxam confiteri. Quapropter ex
presbyteris unum delegere, qui probata vita esset,
et simul taciturnus et prudens; apud quem per
pœnitentiam resipiscentes commissa sua proferrent.
Proinde factum, ut huc seorsim quæ mala egis-
sent, propalarent: atque ille peccatorum confessione
audita, cum quid facto opus esset, et quomodo cri-
men luere conveniret, nulla imposita ostendisset,
D permittebat, ut qui peccatum admisissent, ipsi a se
peccati sumerent pœnas. Apud Novatianos hujus rei
nulla cura est. Quin etiam ritus iste propter eos in-
stitutus esse dicitur, cum communicare illi cum eis
nollent, qui sub Decii persecutione fidem abnega-
rant, et postea resipiscentes ad eam redierant. Nam
ejus temporis episcopi, Novati resistentes dogmati,
ecclesiasticum canonem secuti, in ecclesia qualibet
presbyterum pœnitentiarum constituerunt, ut ab

(1) Sozomenus pro gladiatoribus, qui μονόμαχοι
dicuntur, μοναχοῦς, h. e. monachos habet, lib. vii,
cap. 15.

hoc qui post baptismum peccarent, crimina sua confessi, absolutionem eorum obtinerent. Canon iste longo tempore in aliis quoque sectis est servatus. In Occidentalibus vero ecclesiis ad hunc usque diem obtinet, atque in Romana maxime, ubi quoque certus est poenitentium locus. Stant illi, perinde atque iudicio damnati essent, vultu demisso, admodum lugentes. **280** Re autem divina peracta, illi quidem ea sacra percipiunt, quæ eis percipere fas est, qui sacris sunt initiati. Cum ejulatu autem et luctu multo se ad pedes ejus qui rem divinam fecit, præcipitant. Directus deinde qui tum ministerium caeremoniæ ejus sortitus est, ad eos accurrit: atque itidem collacrymans, se humi sternit. Tum reliqua ecclesiæ multitudo circumstans, et ipsa stans atque lamenans, lacrymis repletur. Postea primus exsurgit seu presbyter (1), seu episcopus et illos ita jacentes surgere jubet: et per orationem ea quæ poenitentibus conveniunt, precatus, ubi et audit et dixit quæ opus est, eos emittit. Atque illi pro se quisque segregati suo loco, pro eo atque eis injunctum est, se macerant, vel jejuniis, vel vigiliis, frequentibusque precibus et respicientia, vel illuvie, et deliciarum abstinentia, vel aliis etiam modis, constitutum sibi ab episcopo tempus quilibet exspectans. Atque ubi ad hunc modum alacritate libenti debitum persolvit, a crimine absolvitur: et simul cum aliis in ecclesia, eodem jure et communione eadem, conventus frequentat. Hunc ritum jam inde ab initio ad hoc usque tempus Romani episcopi habuere, qui ab eis inde ad ecclesias alias omnes pervenit, præterquam ad Novatianos, qui poenitentiam etiam prorsus non receperunt. Aversati autem presbyterum hunc etiam sunt homocionis, consubstantialis, fidei professores, Nectario auctore, ob ejusemodi, quæ accidit, causam. Mulier quædam nobilis, cum peccata sua confessa esset, jejunio et orationi vacare, et in ecclesia permanere, ab eo quem diximus presbytero jussa est. Quod ubi fecit, postea a diacono, qui cum ea concubierat, se constupratam esse indicavit. Quod factum postquam plebs cognovit, indigne scelus id cum tanta Ecclesiæ contumelia commissum tulit. Maxima etiam ex ea re calumnia et criminatio adversus sacerdotum ordinem increbuit. Nectarius porro quidnam faceret dubius, diacono quidem ut scortatori dignitatem abrogavit. Verum Ecclesia multo etiam magis propter facinus id, sacrorum virorum detractatione, maledictis et conviciis est proscissa. Itaque de quorundam, maxime vero Eudæmonis (2), ecclesiæ ejus presbyteri, patria Alexandrini, consilio, ne postea in ecclesia presbyter poenitentiarius esset, Nectarius statuit: **281** suadentibus illis, ut cuique permetteretur, pro conscientia (3) et fiducia sua, communicare,

(1) Apud Sozom. hoc facit episcopus, lib. vii, cap. 16.

(2) Socrates se ad Eudæmonem istum dixisse scribit: An consilium tuum e re Ecclesiæ sit, Deus,

ῥέσειεν ἐφυλάττετο. Ἐν δὲ ταῖς κατὰ Δύσιν ἐκκλησίαις εἰσὶτε καὶ νῦν σπουδάζεται, καὶ μάλιστα ἐν τῇ κατὰ Ῥώμην, ἐν ἣ καὶ δηλὸς ὁ τῶν μετανοούντων τόπος· ἐστίν. Ἰστανται δὲ ὡς περ κατὰ δικούς, κατηφείς ἄγαν, καὶ πενθικῶς διακειμένοι. Τῆς δὲ ἱερᾶς τελότης τέλος λαβούσης, ἐκεῖνοι μὲν οὐ μετέχουσιν ὧν θέμις τοῖς μουσμένοις, σφᾶς δὲ αὐτοὺς σὺν οἰμωγῇ καὶ πένθει πολλῶ πηρνεῖς πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ μουσντος ῥίπτουσιν. Ἀντιπρόσωπος δ' ἐκεῖθεν καὶ ὁ τῆν διακονίαν εἰληγῶς προσδραμών, σύνδακρυς· ἐπίσης καὶ αὐτὸς τῷ ἐδάφει· ἐαυτὸν καταβάλλει· κύκλιω δὲ καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ἐκκλησίας πλῆθος ὀλοφυρόμενον, δακρῶν πληροῦται. Ἐπειτα πρότερος ἐξανίσταται ὁ πρεσβύτερος ἢ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ τοὺς κειμένους ἀνίστησιν. Εὐξάμενος δ' ὅσα δεῖ τοῖς οὕτω μεταμελουμένοις, ἐκπέμπει, πρότερον ἀκούσας τε καὶ εἰπὼν ὅσα δεῖ, προσήκει. Τοῦτων δ' ἕκαστος καθ' ἐαυτὸν γεγονότες, ἢ προστέτακται ἐαυτὸν ἐκίτηκει, ἢ νηστείας καὶ ἀγρυπνίας, καὶ πυκναῖς προσευχαῖς τε καὶ μετανοίας, ἢ ἀλουσίας καὶ ἀποχαῖς τρυφῶν, ἢ ἐτέροις ἄλλοις, τὸν χρόνον περιμείνοντες ἄν ἐκάστου τέταχεν ὁ ἐπίσκοπος· συντόνω δὲ προθυμία διαλάσας τὸ ἔργημα, τοῦ ἐγκλήματος· λύεται, καὶ ἐπίσης τοῖς ἄλλοις ἐκκλησιάζει. Τάδε μὲν οἱ ἀνα τὴν Ῥώμην ἱερεῖς ἀρχήθεν ἄχρι καὶ ἐς δεῦρον εἶχον· καθεῖθεν ἐπὶ πᾶσαν ἐκκλησίαν προέβη· πλὴν Ναυατιανῶν, οἱ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν παρεδέξαντο τὴν μετάνοιαν. Παρητήσαντο δὲ τὸν πρεσβύτερον τοῦτον καὶ οἱ τῆς ὁμοουσιῶν πίστεως, Νεκταρίου κατάρξαντος, τοιαῦσέ τινας ἐπισυμβάτης αἰτίας· Ἐν τῇ τις τῶν εὖ γεγονότων, τὰς σφετέρως ἀμαρτίας ἀγγείλασα, νηστεία καὶ εὐχῇ σχολάζειν, κἂν τῇ ἐκκλησίᾳ παραμείνῃ πρὸς τοῦ εἰρημένου πρεσβύτερου ἐτέτακτο. Οὕτω δ' ἔχουσα, ἔπειτα κατεμύσεν ὡς εἴη παρ' ἀνδρὸς διακόνου ἐκπορευθεῖσα, ταύτη συγκαθευδήσαντος. Ὁ τὸ πλῆθος μαθὼν, οὐ μετρίως ἔφερον, ἅτε δὴ τῆς Ἐκκλησίας οὕτως περιουρισμένης. Κάντεῦθεν μεγίστη διαβολὴ κατὰ τῶν ἱερῶν λαχόντων ἐχώρεν. Ἐν ἀπὸρῳ δὲ γεγόμενος ὁ Νεκτάριος, τὸν μὲν διάκονόν τῆς ὑπηρεσίας ἐξίστησιν ὡς ἡταρηκότα· ἐβλασφημεῖτο δ' οὖν ἡ Ἐκκλησία πλεῖον καὶ καθύβριστο ἐκ τῆς πράξεως, διασυρομένων τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν. Τινῶν δὲ συμβουλῇ, καὶ μάλιστα Εὐδαίμονος, ὅς ἦν τῆς ἐκκλησίας· πρεσβύτερος, τὸ γένος Δ' Ἀλεξανδρεὺς, περιεῖλε τὸν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ μετаноίᾳ πρεσβύτερον· συγχωρεῖν εἰπόντων ἐκάστῳ καθὰ συνειδείη, καὶ θαρρῆν δύναίτο κοινωνεῖν καὶ τῶν ἀχράντων μυστηρίων μετέχειν. Οὕτω γὰρ τῇ Ἐκκλησίᾳ διατηρηθήσεται τὸ ἀνύβριστον· καὶ ἐξ ἐκείνου οὕτως ἡ Ἐκκλησία διέμεινεν. Ἐγὼ δὲ οἶμαι ἐκεῖθεν τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς κατ' αὐτὴν σεμνότητος ἐκτραπέυσαν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ εἰς ἀδιάφορον καὶ ἡμελημένον ἐκπεσεῖν ἤθεος, καὶ κατὰ μικρὸν διολισθήσαι τῆς ἀκριβείας ἀρξασθαι. Ὅτι γὰρ καὶ μείω πρότερον εἰκὲς εἶναι τὰ ἀμαρτήματα, αἰδοῖ τε

o presbyter, novit. Lib. v, cap. 19.

(3) Et Eucharistiam quidam distribuentes, ut conuetudo fert, unumquemque e populo partem sibi sumere permittunt. Ut enim certius quis my-

τῶν ἐξομολογουμένων τὰς ἀμαρτίας, καὶ ὑπὸ ἀκριβείας τῶν ἐπὶ τούτῳ κατατεταγμένων κριτῶν· καὶ ἔτι ὡς ἔτυχε καὶ οὐπο δῆποτε ἕκαστος βούλοιο, τοῦτο πράττειν ἐπικρατῆ. Πρόφασις δ' ἐντεῦθεν ἐγένετο, μὴ ἐλέγχειν ἀλλήλων τὰ ἀμαρτήματα, μηδὲ τὸ τοῦ Ἀποστόλου φυλάττειν αἰρεῖσθαι λέγοντος, *Μηδὲ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάροις τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε.* Ἐκ δὲ ταύτης τῆς αἰτίας συμβάλλων καὶ Θεοδοσίον τὸν Μίγαν, τῆς ἀκηράτου δόξης καὶ σεμνότητος τῆς καθόλου προνοούμενον Ἐκκλησίας, τῆνικαῦτα πρῶτον νομοθετῆσαι, μηδαμῶς γυναῖκα, εἰ μὴ ἐξήκοντα ἐτῶν εἶη καὶ παῖδας ἔχοι, μὴ τῷ τῆς διακονίας καὶ τῷ τοῦ κλήρου ἔγκρατῆσθαι τάγματι· καθὰ καὶ Παῦλος ῥητῶς οὕτω προσέταξεν· ἀπαλαύνεσθαι δὲ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰς κειρομένας τὰς κεφαλὰς· καὶ οὕτως δὲ τῶν ἐπισκόπων τὰς τοιαύτας προσιένται, τὰς ἐπισκοπὰς ἀφαιρεῖσθαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων αὐτάρκως οἶμαι εἰρήκαμεν.

sentem, tum primum legem tulisse conjicio, (1) nequaquam mulierem, nisi sexaginta annos nata sit, et liberos habeat, in ordinem ministerii et cleri cooptandam: quemadmodum et Paulus disertè id constituit, ex ecclesiis quoque exigendas quæ comam totondissent: et quicumque episcopi eas admisissent, exauctorandos esse. Verum de his satis diximus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Ὅς καὶ ἐν ταῖς αἰρέσεσι πολλοὶ αὐθις ἐπεγέγοντο διαιρέσεις· καὶ δεῖ Θεοδοσίος μόνον Εὐνομίον ὑπερῶρισε· καὶ σίος ἦν τὸ ἦθος Εὐνομίος· καὶ ὡς ἐν Καππαδοκίᾳ τῇ πατρίδι γερόμενος ἐτελεύτα.

Προσῆκον δὲ ἄρα μηδὲ τὰ παρ' ἄλλοις γεγονότα καταλιπεῖν ἀδιήγητα· Ἀρειανοῖς φημι, καὶ τοῖς ἀπὸ Μακεδονίου καὶ Εὐνομίου καὶ Ναυάτου παρωνύμως ὀνομασμένοις. Ἀπαξ γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία διαίρεθῆσα, οὐκ ἐπ' ἐκείνης ἔστη τῆς διαστάσεως· ἀλλ' αὕτη πάλιν καθ' ἑαυτὴν διηρεῖτο. Καὶ οἱ προστατὰται τῶν αἰρέσεων σμικρὰς τινος εἰλημμένοι προφάσεως, καθ' ἑαυτὸν ἐχώρουν, καὶ ἀπ' ἀλλήλων διίσταντο. Πῶς μὲν οὖν καὶ πότε, καὶ δι' ἧς αἰτίας ἕκαστοι ἀπ' ἀλλήλων διέστησαν, προποῦσα ἡ ἱστορία δηλώσει. Εἰδέναι μέντοι χρεῶν, ὡς οὐδένα τούτων ὁ βασιλεὺς ἐδίωκε Θεοδοσίος, ἀλλ' οὐδὲ ἠνάγκαζε κοινωνεῖν· συνεχῶρει δ' ἕκαστῳ ἢ βούλοιο κατὰ τὸν ἴδιον συνάγεσθαι τόπον· καὶ δοξάζειν περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ὡς ἂν ἕκαστῳ περὶ ταύτης καταλαβεῖν ἐξεγένητο. Τὰς μὲν οὖν λοιπὰς τῶν αἰρέσεων, πλὴν Ναυατιανῶν, ἐξω τῶν πόλεων συνάγειν ἐκέλευε, καὶ ἐκκλησίας ἐγείρειν· τοὺς δὲ Ναυατιανούς ὡς ὁμοφρόνουσιν αὐτῷ κατὰ τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν, ἐνδόν τῶν πόλεων μετὰ θάρρους ἐκκλησιάζειν προὔτρεπετο, καθὰ μοι καὶ ἀνωτέρω διεῖληπται· μόνου δ' Εὐνομίου ὑπερορίαν φυγῆν κατεδίκαζεν. Ὅστις γὰρ μετὰ τὸ λιπεῖν τὴν Κύζικον, καὶ τοῦ Εὐδοξίου διαζυγηταί, δὲ τῶν χειροτόνει, ἐπὶ προφάσει ὅτι

sterium hoc vel expetat, vel se ab eo absteineat, conscientia optima dux est. Fundamentum autem firmum hujus est vita recta cum disciplina debita. Te autem homines alios spectatos jam et exploratos moribus emendatis imitari commodissima est, et ad veritatis cognitionem, et ad præceptorum divinatorum executionem, via. Quocirca quicumque

et de immaculatis mysteriis participare. Sic enim fore ut Ecclesia a contumeliis libera esset et immunis. Et ab eo tempore Ecclesia in tali statu permansit. Ego vero ea re Ecclesiam prisca illa et veneranda gravitate excidisse, et ad arbitrarium inconsideratumque atque negligentem morem prolapsam esse, et paulatim ab accuratior disciplina desciscere cœpisse puto. Æquum certe atque credibile est, minus antea peccatorum fuisse, cum propter eorum qui peccata confiterentur verecundiam, tum propter judicium ad hoc constitutorum diligentem inquisitionem. Quamvis nunc quoque id ita ut sors tulerit, et quandocumque cuique libitum fuerit, fiat. Unde causa illa exstitit, ut alter alterius peccata non arguat; neque illud Apostoli servetur, dicentis: «Nolite communicare de operibus infrugiferis tenebrarum, sed potius ea arguite.» Qua etiam ex causa Theodosium Magnum, immortali et venerandæ catholicæ Ecclesiæ gloriæ consu-

282 CAPUT XXIX.

Ut hæreses et sectæ in varias dissectæ et divisæ sint hæreses: et quod Theodosius solum Eunomium proscripserit: quibus moribus et institutis Eunomius fuerit, et ut in Cappadocia patria sua mortuus sit.

Convenit porro, ut neque ea quæ aliis accidere, silentio prætereamus: Arianis videlicet, et qui a Macedonio et Eunomio et Novato cognomen sunt adepti. Postquam namque semel Ecclesia Dei divisa est, res in ea discessione non constitit, sed illa rursus in se ipsa per dissensiones dissecta est. Et sectarum auctores, parva occasione arrepta, et secessionem facta, in factiones alias abiere. Quomodo autem, et quando, et quibus de causis secta quælibet a se ipsa per dissensionem scesse-rit, ex eis quæ dicentur, liquebit. Illud sane scire convenit, imperatorem Theodosium hæresim nullam persecutum esse, neque quempiam ad communionem coegisse, sed potius permisisse, ut hæresis quælibet loco suo, pro eo atque ei visum esset, conventus agere, atque etiam de fide in Christum, pro cuiusque captu, sentire atque opinari posset. Reliquas quidem hæreses, præter Novatianos, extra urbes conventus celebrare, et ecclesias exstruere jussit. Novatianos autem, quod secum de ὁμοουσίου, hoc est consubstantialis, fide consentirent, intra urbes libere ecclesias habere est passus, sicuti antea quoque dixi. Et solum ipse Eunomium exsilio mulctavit. Hic enim post-

manducaverit panem et biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Exploret vero seipsum homo, atque ita demum de pane edat, et de calice bibat. (Clemens. Alexand. lib. 1, Stromat.)

(1) Constitutio Theodosii de diaconissis L. Nulla, C. De episc. et cler.

quam Cyzicum reliquit, et ab Eudoxio, qui eum consecraverat, sub pretextu illo, quod magistrum eum Actium proscriptum ille non reciperet, segregatus est; in suburbano Constantinopolis degens, suos sibi conventus coeobat, et libros quos contra veram pietatem conscripserat, absque metu omni publicabat, multosque orationis suae fraude in eadem perditionis foveam ita trahebat, ut brevi tempore ingentem multitudinem ad se adduxerit, et nonnullos etiam ex imperatoris cubiculo ad partes suas illexerit. Theodosius porro ubi suos illum præter modum observare cognovit, eos quidem ab aula sua proscriptis: ad Eunomium autem quamprimum Chalcedone (1) capiendum certos homines misit, eumque Halmyridem deportari jussit. Est autem Halmyris (2) Mysiæ in Europa locus, ad Istrum situs: quem brevi post barbari, Istro qui glacie constrictus fuerat transito, ceperunt. **283** Eunomius (3) porro inde Cæsaream Cappadociæ translatus est. Mirificum autem ibi in eum hominum odium fuit, quod libros contra Basilium ejus loci episcopum composuisset. Postea ei ut in agris suis, qui Dacoreni vocabantur, viveret, permissum est, apud Cappadociæ vicum, cui Dacora nomen est, præfecturæ ejus quæ ad Argæum montem sita est, Cæsareæ. Nec ita multo post a reditu mortuus, sepulturam in patria sua sortitus est. Eunomium (4) hunc plurimum, ut divinum hominem, admiratur ecclesiasticus scriptor Philostorgius. Prudentiam enim et virtutem ejus incomparabilem fuisse, aperte nugatur. Et oris formam, et corporis partes decentissimas, cum multa venustate deprædicat, atque ex ore ejus orationem fluentem margaritis comparat: quamvis in laudem ejus progressus, balbum fuisse confitetur; quod vitium tamen in eo ita exornat, ut ei suavem eloquentiam tribuat. Quin etiam vitiliginem, quæ faciem illius quasi notis quibusdam deformaverat, ornamentum quoddam ori illius attulisse confirmat. Omnes autem alios ejus libros divinis laudibus efferens, præ cæteris excellere epistolas ejus dicit.

CAPUT XXX.

Eunomianorum, Macedonianorum, et Arianorum hæreses, in multas alias hæreses esse divisas: et quibus ex causis quæque earum ab alia sit separata.

Sic quidem diem suum obiit Eunomius. Sectatores autem ejus in diversas discessere sectas. Primus Theophronius quidam genere Cappadox fuit, qui ab eo in contentiosa disputandi ratione eloctus, sectatoribus ejus se conjunxit. Et mediocriter, seu crasse potius, ut rectius quispiam dixerit, in Aristotelis Prædicamentis, et ejusdem *Περὶ ἑρμηνείας*, hoc est, *De interpretatione* seu *enun-*

(1) Hoc loco apud Niceph. et apud Sozom. lib. vii, cap. 17, Chalcedonensis civitas perinde atque ex suburbii Byzantii unum designatur. Supra cap. 8, col. et apud Sozom. lib. vii, cap. 6.

(2) Ex eodem alveo et super Istropolim lacus gignitur *Λατὴ Μ. Ρ.* ambitu Halmyrim vocat Plin. lib. iv, cap. 12.

Α τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον Ἀέτιον ἐκβληθέντα οὐ προσεδέχοντο, ἐν ταῖς κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν προσταίεισι διατρίβων καὶ ἐν οἰκίαις, καθ' ἑαυτὸν ἐκκλησίαζε, καὶ οὐ κατὰ τῆς εὐσεβείας ἔγραφε λόγους, ἀδειῶς ἐπεδείκνυτο. Καὶ πολλοὺς εἶχε τοῖς ἑξαπάται, τῶν λόγων εἰς τὸν ἴσον τῆς ἀπωλείας βόθρον, ὡς ἐν βραχεὶ πολὺ τι πλεῖθος πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστάσασθαι, καὶ ἐπὶ τόσον, ὡς καὶ τινες τῶν ἐπὶ τοῦ κοινῶνος τοῦ βασιλέως πρὸς ἑαυτὸν ἐφελκόμενοι. Ὁ διὰ γνοὺς Θεοδόσιος, ἐκτόπως ἐκείνον στέργοντας, τούτους μὲν τῶν ἀνακτόρων ἐξήλαυεν· τοὺς δ' Εὐνόμιον ἀρπασομένους ἐκ τῆς Χαλκηδόνης τὴν ταχίστην ἐξέπεμπε· καὶ πρὸς τὴν Ἀλμυρίδα φυγαδεύειν ἐνεκλεύετο. Ἡ δ' Ἀλμυρίς χωρίον τῆς ἐν Εὐρώπῃ Μυσίας ἐστὶ, παρὰ τὸν Ἴστρον κείμενον· ὃ δὴ ὡς εἰς μακρὰν ἄλυσιν ὑπὸ τῶν ἐκείσε διαθέντων βαρβάρων, τοῦ Ἴστρου τῷ κρυπτάλλῳ ἡγειρωθέντος. Εὐνόμιος δ' ἐκείθεν εἰς Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας ὑπερρίζεται· μεμίσσητο δ' ὑπερφυῶς τοῖς ἐκείσε, οὐ λόγους μετὰ Βασιλείου τοῦ ταύτης ἐπισκόπου συνέταξεν. Ἐπειτα εἰς τοὺς οἰκίους διάγειν ἀφείθη ἀγροῦς Δακορηνοῦ δὲ τὸ νομα τοῖς ἀγροῖς· κώμη δὲ αὕτη Καππαδοκῶν· ἦν δ' ὀνομαζομένη Δακὼρα ἀπὸ νομοῦ τῆς πρὸς τῷ Ἀργαίῳ Καισαρείας. Οὐ μετὰ πολὺ δὲ τῆς ἐπανόδου θανάτων, ἔτυχε τῆς ἐν τῇ πατρίδι ταφῆς. Τοῦτον δὴ τὸν Εὐνόμιον κλειστόν ἐκθεάζει ὁ ἐκκλησιαστικὸς Φιλοστόργιος· τὴν τε γὰρ σύνεσιν καὶ τὴν ἀρετὴν, ἀπαράμιλλον εἶναι σαφῶς φηναρεῖ· τό τε τοῦ προσώπου σχῆμα καὶ τὰ μέρη εἰς τὸ εὐπρεπέστατον ἐξωραΐζει· καὶ τοὺς ἐκ στόματος βέοντας λόγους μαργαρίτων εἰσικεῖν λέγει· κἄν προῶν τρυλλὴν αὐτὸν εἶναι ἐμολογῇ· ἦν δὴ καὶ ἀποσεμνύνει εἰς πολλὴν γλαφυρότητα. Ἀλλὰ μὴν καὶ τοὺς ἀλφουῖς οἱ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ κατέστιζον, κόσμον καὶ αὐτοῦ; ἐμποτεῖν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ διατείνεσθαι. Πάντα, δὲ τοὺς ἄλλους λόγους ὑπερθεάζων αὐτοῦ, ἐπὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων διαφέρειν φησὶ τὰς ἐκείνου ἐπιστολάς.

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Περὶ τῆς τῶν Εὐνομιανῶν καὶ Μακεδονιανῶν καὶ Ἀρειανῶν εἰς πολλὰ διαιρέσεως· καὶ ἐκ ποίων αἰτίων τούτων ἕκαστος κατὰ σφῶν αὐτοῖς ἀπ' ἀλλήλων διέστησαν.

Οὕτω μὲν οὖν ἐτελεύτα Εὐνόμιος· οἱ δὲ ἀπ' αὐτοῦ εἰς διάφορα τμήματα διηρέθησαν. Καὶ δὴ πρῶτος Θεοφρόνιος τις Καππαδόκης τὸ γένος· ὃς τὰ ἁριστικὰ παρ' αὐτοῦ παιδαυθεῖς τοῖς ἐκείνου συνίστατο· μετρίως δὲ, παχυμερῶς δὲ μᾶλλον, εἰπεῖν οἰκείωτερον, διὰ τῶν Ἀριστοτέλους ἰλθῶν κατηγοριῶν, καὶ τοῦ *Περὶ ἑρμηνείας* σύνοψιν καὶ ὡσπερ εἰσαγωγὴν τινα τοῖς παρ' αὐτοῖς συλλογισμοῖς καταλείπειν·

(3) Eunomius Halmyride Cæsaream Cappadocum transfertur. Patria hæc eius fuit. Sozom.

(4) Chalcedone Eunomium privatum vixisse dictum est. Socrates quoque Constantinopoli in ædibus privatis conventus cum egisse scribit, lib. v, cap. 20.

ὁ *Παρί* τῆς τοῦ *ροῦ γυμνασίας* ἐπέγραψεν· ἔπειτα προσεχθίας τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἑμορθητικοῖς, ὡς εἰς παράλογον ἐμπεισῶν ἀποτίαν, ἅτε δὴ μὴ μένειν ἐπ' αὐτῶν τῶν διδασκάλων λόγων ἐθέλων, ἐκδέδληται. Πόλ' ἀποπράγμων γὰρ μάλιστα ὢν, ἀπὸ τῶν ἐν ἱεραῖς Γραφαῖς κειμένων ὀνομάτων συνηγεν, ὡς ὁ Θεὸς τὸ μὴ ὄν προαιδώς, γινώσκων δὲ καὶ τὸ ὄν, μεμνημένος δὲ καὶ τοῦ γεγονότος, οὐ πάνυ τι ὡσαύτως ἔχει, ἅτε δὴ μεταβάλλων τὴν γνῶσιν πρὸς τε τὸ ἐνεστώσ, καὶ τὸ μέλλον καὶ τὸ παρερχόμενός. Διὰ τοίνυν ταῦτα ἀποβληθεὶς, τὴν ἀπ' ἐκείνου παρασυνάγων ἐπὶ ὀνόμων συνεστήσατο αἵρεσιν. Καὶ ἄλλος δὲ τις, Εὐψύχιος ὄνομα, κατὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν οὐ πάνυ πύρρῳ, ψυχρῶ τινι ζητήματι τῶν Εὐνομιανῶν χωρισθεὶς, ἰδίας καὶ οὗτος προέστη αἵρέσεως. Τηνικαῦτα γὰρ ζητήσεως οὕσης, εἰ τὴν ἐσχάτην ὄραν ὁ Υἱὸς γινώσκει, ἀντίκειντο μὲν πλείστοι τὰ ἐν Εὐαγγελίῳ εἰρημμένα προφέροντες, μηδὲ τοῦτον εἰδέναι τὴν ὄραν διαγορεύουσιν· Εὐψύχιος δὲ, γράφων δισχυρίζετο, μὴ ἄμοιρον τῆς τριαυτῆς, γνώσεως καθεστάναι, ἀνευδεῶς ἐκ Πατρὸς πάντα προσηληφότα. Τῶν τοίνυν τῆς αἵρέσεως προϊεταμένων μὴ προσιεμένων τὰ εἰρημμένα, ἀπέστη μὲν κοινωνεῖν ἐκείνοις· πρὸς δ' Εὐνόμιον ὑπερόριον ὄντα ἦκε. Παρεγένοντο δ' ἐκεῖσε καὶ ἄλλοι ἐκ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Εὐνομιανῶν συμμορίας, ὡς τε δικάσασθαι τοῦτ' αὐτῶν, καὶ εἴγε χρεια καλοῖται, διαλεξόμενοι. Ὁ δὴ τὰ γνοῦς ὁ Εὐνόμιος, τὰ μὲν προβαλλόμενα Εὐψυχίῳ ἐπήγει, καὶ κοινωνίας αὐτῶ μετεδίδου, καίτοι νόμου κωλύοντος, μὴ θεμιτὸν εἶναι τοῖς ἐξέρωθεν ἤκουσι μὴ συνευλεσθαι γραμμάτων δίχα, ἀ πρὸς τοὺς ὁμοδόξους ὁλοῖ, τινῶν σημείων ἀγνώστως τοῖς ἄλλοις ἐγγραφομένων ταῖς ἐπιστολαῖς· αὐτοῦ δὲ τοῦ Εὐνομίου τὸ ζῆν ἀπορβήσαντο, ἥκιστα προσίετο τὸν Εὐψύχιον ὁ μετ' Εὐνόμιον ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς αἵρέσεως προϊεταμένος. Ἦχθητο γὰρ ζηλότυπος ὢν, ὅτι περ τάναντία Εὐψυχίῳ σπουδάζων, μὴ πω κληρικῶ γεγονότι, ἥκιστα διαλύειν εἶχε τὸ προκειμένον ἐπιβρῦέντων, ἀνεπιπεύσας οὗτος, παλλῶν ὁμοφρόνων ἐπιβρῦέντων, ἰδίαν χωρισθεὶς Εὐψύχιος· αἵρεσιν προσεστήσατο. Τό γε μὴν παραχαράττειν τὴν θείαν βάπτειαν, καὶ μὴ εἰς Τριάδα, ἀλλ' ἀπὸ εἰς τὸν θάνατον Χριστοῦ καταδύειν, οὐκ Εὐνόμιον, ἀλλὰ τοὺς ἀπ' ἐκείνου Θεοφρόνιον καὶ Εὐψύχιον ὁ πολὺς λόγος ἐπαιτιάται. Αὗται μὲν αἰτίαι πρὸς συντομωτέραν εἰδῆσιν εἰρηγται, ἀπ' ὧν οἱ περὶ Εὐνόμιον διηρέθησαν. Οἱ μὲν οὖν Θεοφρόνιῳ ἐπόμενοι Εὐνομιόθεοφρονιανοί, οἱ δὲ Εὐψυχίῳ Εὐνομιόεψυχιστοὶ ὀνομάσθησαν. Ἄλλ' ἐπεξέρχεται πάντας τοὺς διὰ ταῦτα κινήθεντας λόγους, μακρὸν ἂν εἴη καὶ οὐδαμῶς βράδιον, ἐφ' ἑτέρα προκειμένης μοι τῆς σπουδῆς. Τότε δὲ καὶ παρὰ Μακεδονιανὸς πρὸς καιρὸν διχόνοια γέγονεν· ἥς ἤρξεν παρ' αὐτοῖς Εὐτρόπιός τις πρεσβύτερος, ἰδίᾳ συνιτωγίῃ ἔχων· πρὸς δὲν Καρτέριος ὁ τῆς ὀρθοσχειας προσετῶς ἀνεφέρετο. Ἐν ταυτῶ δὲ καὶ τοῖς ἀνά τὴν Κωνσταντινουπόλιν Ἀρειανὸς Ζήτησις ἤρετο, εἰ πρὶν εἶναι τὸν Υἱὸν (ὡμολόγητο γὰρ παρ'

litatione, libro versatus, compendium, veluti quamdam introductionem, de eis quibus ipsi utuntur syllogismis et ratiocinationibus editum reliquit, quod *De exercitio mentis* inscripsit. Deinde popularem suorum odio expetitus, quod ad ineptiam et insanam prolapsus esset absurditatem, quippe qui in magistri sui doctrina acquiescere nolle, rejectus ab eis est. Quod namque curiosus maxime esset, ex nominibus quæ in sacris Scripturis posita sunt, **284** collegit, quod Deus, id quod non existat, præsciens, id autem quod existit, memoria tenens, non eodem semper modo se habeat: utpote qui cognitionem transferat ad præsentia, ad futura et ad præterita. Atque eam ob rem repudiatus, conventus subditi sibi seorsim cogens, sub nomine suo hæresim instituit. Non multo post alius quidam, Euppsychius (1) nomine, in urbe Constantinopolitana, propter frigidam quamdam quæstionem ab Eunomianis sejunctus, sæpe ipse quoque hæresis auctor existit. Cum namque quæstio orta esset, an Filius extremam horam norit, et plurimi evangelica dicta proferentes, ne ipsum quidem horam eam scire dicerent; Euppsychius sententia sua in scriptum relata, confirmavit, Filium non expertem ejus cognitionis esse, qui a Patre omnia locupletissime acceperit. Cum autem qui hæresi ei præbant, dicta ejus non admittent, et a communione eorum descivit, et ad Eunomium exultantem se contulit. Quo etiam alii ex urbe Constantinopolitana Eunomianæ sectæ venerunt, ut ibi eum calumniosè arguerent, atque etiam, si usus ita ferret, de causa cum eo disputarent. Quod ubi Eunomius cognovit, ea quæ Euppsychius proferret, laudavit et ad communionem eum admisit: cum quidem id constitutio veteret, quæ nefas esse decernit, peregro advenientes ad communes preces admittente, si litteras secum non afferant, quæ ad ejusdem opinionis populares, per notas ita scriptæ, ut ab aliis legi non possint, demittantur. Postquam autem brevi Eunomius e vita migravit, hæresis ejus post Eunomium Constantinopoli præses, Euppsychium minime admisit. *Ægro* enim is tulit, quod emulatione quadam ducebatur, se contraria Euppsychiæ, qui nondum clericus erat, sentientem, quæstionem propositam solvere non posse. Quapropter adversandi studio ille, cum multi ad eum opinioni suæ suffragantes confluissent, ab Eunomianis segregatus, hæresim suam induxit. Porro quod divinus etiam baptismus ita per adulterinum usum depravatus est, ut non in Trinitatem, sed semel in mortem Christi versio fiat; non Eunomio sed discipulis ejus Theophronio et Euppsychio, multorum opinione atque sermone ascribitur. Causas hasce breviter exposuimus, ut quisque norit, quamobrem Eunomiani in diversas discesserint partes. **285** At qui Theophronium secuti sunt, Eunomiotheophroniani:

(1) Sozom. Eutychium nominat libro vii, cap. 17.

qui vero Eupsychium, Eunomioeupsychiani (1) cognominati sunt. Disputationes autem et orationes omnes quæ de his questionibus habitæ sunt, commemorare, perlongum et prorsus difficile esset, præsertim cum aliud mihi propositum sit institutum. Tum vero apud Macedonios etiam ad tempus discordia exstitit, cujus auctor fuit Eutropius quidam presbyter, seorsim conventus agens. Ei vero Carterius Macedonianæ sectæ antesignanus restitit. Eodem tempore et ab Arianis Constantinopoli illud in questionem vocatum est : « An priusquam Filius fuerit profitebatur enim eum ex non existentibus exstitisse, Pater tum Pater vocari poterit. » Et Dorotheus quidem qui Antiochia accitus, ibi pro Marino administrationem sectæ huiusmodi obtinebat, aperte decernebat, « fieri non posse, priusquam Filius subsisteret, ut Pater vocaretur : quod Patris nomen ex eis esset, quæ ad aliquid referrentur. » Marinus vero diversum censuit : et prius etiam Patrem quam Filius fuerit Patrem profitebatur : sive quod ita ex animo sentiret, seu quod Dorotheo adversaretur, ut qui ei hæresi ea gubernanda prælatus fuerit. Et talem ob causam in partes duas multitudo, quæ eos sectabatur, discessit. Et Dorotheus quidem in sacra sua æde permansit. Qui autem Mariani partium erant, novis conditis ecclesiis, in eis conveniebant. Qui etiam Psathyriani sive Gothiani vocati sunt : propterea quod vir quidam ψαθυροπώλης, hoc est, placentarum venditor, quæ ex liborum genere sunt, nomine Theoclistus, opinionem hanc magno opere defendit. A Gothis autem illis nomen inditum, quod Selinas Gothorum episcopus tantopere ei sententiæ addictus fuit, ut ad eam gentem Gothicam omnem adduxerit. Nam obsequentes sibi admodum Barbaros habuit, nimirum qui ad docendum non solum patria eorum, verum etiam Græca lingua appositus fuerit : Ulphilæ illius Gothorum episcopi, de quo supra quoque diximus, cum res Valentis exponeremus, primum subscriba, deinde etiam successor factus. Nec ita multo post dissidium quoque intercessit ei quem diximus Marino et Agapio, qui factionis ejus ecclesiæ Ephesi episcopus a Marino creatus præfuit. **286** Quorum discessio parum abfuit quin bellum prorsus, Gothis maxime Agapio faventibus, moverit. Quam ob causam permulti præfectorum suorum concertationem et dissidendi studium reprehendentes, ad catholicam se Ecclesiam contulere, qui etiam nullo discrimine ad communionem sunt admissi. Atque hæc quidem causa exstitit, cur primum Ariani segregati, in factiones abierint. Et ex eo tempore illi, in quibus sunt urbibus, seorsim suos quæque conventus secta agit. Constantinopoli vero, eos triginta et quinque annis dissidentes, tandem ad concordiam vir quidam consularis Plinthis (2), sectæ eorum sectator, equo-

A αὐτοῖς ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι) ὁ Πατήρ Πατήρ καλεῖσθαι τότε ἤδυνάτο. Ἀμέλει καὶ Δωρόθεος μὲν, δὲ ἀντὶ Μαρίνου ἐκ τῆς Ἀντιόχου μετακληθεὶς, τὴν ἡγεμονίαν τῆς τοιαύτης αἰρέσεως διὰ χειρὸς εἶχε, διαβήθη δὲν ἀπέφηνε, « Μὴ δυνατὸν εἶναι πρὶν τὸν Υἱὸν ὑποστῆναι, Πατέρα καλεῖσθαι. τῶν γὰρ πρὸς τὸ Πατήρ ὄνομα. » Ὁ δὲ Μαρῖνος τοῦναντίον μάλιν ἐδόξαζε. καὶ πρὶν εἶναι τὸν Υἱὸν, Πατέρα τὸν Πατέρα διωμολόγει. ἢ ὅτι καὶ ταῖς ἀληθείαις οὕτως ἐδόξαζεν, ἢ καθότι καὶ διάφορος Δωρόθεῦ ἦν, ὅτι δὴ προκριθέντι τῆς αὐτῶν αἰρέσεως, προσετάναι. Ἐκ τοιαύτης δὲ τῆς αἰτίας εἰς ἑκατέρω μολῶν τὸ παρ' ἐκείνοις πλῆθος δίστατο. Καὶ Δωρόθεος μὲν ἐπὶ τῶν ἰδίων εὐκτηρίων ἐπέμεινεν. οἱ δ' ἄμφι Μαρῖνον, ἐτέρας νεοργησαντες ἐκκλησίας, ταύταις συνήγοντο. οἱ καὶ Ψαθυριανοὶ ὄνομα ἐκκληρώσαντο, ἦτοι Γοτθικοὶ. ὅτι περ ἀνὴρ τις ψαθυροπώλης (πικρίου δὲ τοῦτο εἶδος), Θεοκτιστος ὄνομα, ὑπερφυῶς τῆ δόξῃ ταύτῃ συνίστατο. Ἐκ Γότθων δὲ, ἐπεὶ καὶ Σελίνας ὁ τοῦτων ἐπίσκοπος οὕτω διαφερόντως τῆς δόξης ἐξείχετο, ὡς καὶ σύμπαν τὸ Γοτθικὸν πρὸς τὴν ὁμοίαν ἐφεκλύσαι δόξαν. Πειθήνιον γὰρ τὸ βάρβαρον μάλα ἦν τοῦτο, ἄτε δὴ καὶ διδάσκειν ἀριστα ἱκανῶς, οὐ κατὰ τὴν πάτριον μόνον φωνὴν, ἀλλὰ γε δὴ καὶ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν. Ὁς ὑπογραφεὺς τὰ πρῶτα γενόμενος. Οὐλφίλα ἐκεῖνον τῷ πρώτῳ ἐπισκόπῳ τῶν Γότθων, εὖ καὶ ἀνωτέρω μνημῆν ἐποιήσαμην ἐπὶ Οὐάλεντος, ὕστερον καὶ διάδοχος ἐκεῖνου καθίστατο. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ διάφοροι καθίσταντο ὅτε εἰρημνός Μαρῖνος καὶ Ἀγάπιος τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἐκκλησίας παρ' αὐτοῖς προϊστάμενος. Ἡ δ' ἑκατέρω διακρίσις πόλεμον ἀνεβρίβιζεν ἀντικρυς, τῶν Γότθων μάλιστα προσκειμένων τῷ Ἀγάπιῳ. ἐξ ἧς αἰτίας λόγος πολλοῦ καταμεμφαμένουσ τὴν τῶν προεστῶτων διαμάχην τε καὶ φιλονεικίαν τῆ καθόλου προσελθεῖν Ἐκκλησίᾳ, καὶ κοινωνίας ἀδιακρίτως τυχεῖν. Αὐτῆ μὲν αἰτία καὶ τὸ τοῦς Ἀρειανῶν τὸ ἐξ ἀρχῆς χωρισθῆναι. ἐξ ἐκεῖνου τε κατὰ πόλεις ἐν αἷς εἰσὶν ἱεῖς ἐκκλησιάζουσι. Τοῦς δὲ κατὰ τὴν Κωνσταντινου διαφερομένους πέντε καὶ τριάκοντα ἔτη ὕστερον ἤγαγεν εἰς ὁμόνοιαν ἀνὴρ τις ἐξ ὑπᾶτων, Πλινθῆς ὄνομα, ὁμόφων μὲν αὐτοῖς, ἵππου δὲ καὶ πεζῆς δυνάμεως τὴν ἡγεμονίαν λαχὼν. ἐπίσημος δ' ἐν τοῖς βασιλεῖσι μάλιστα ἦν ὁπνίκα καὶ συνόδου τοῖς Ἀρειανῶσι γενομένης, ἐψήφιστο, μὴ ἂν ἄλλοτε τὰς τοιαύτας ζητήσεις, αἱ τὴν διάστασιν ἤγαγον, εἰς μέσον προενεγκεῖν. Ταῦτα μὲν οὖν μικρὸν ἐγένοντο ὕστερον. Ἰσως δ' ἂν καὶ ἄλλαι κατὰ πόλεις αἰρέσεις, καὶ διαίρεσις ἐγένοντο. Ἐμοὶ δὲ οὐ θέμις πρὸς λεπτοῦ πάντα διεξιέναι, ἀλλὰ τῶν κυρίων μόνον καὶ ἀναγκαίων ἐφάπτεσθαι, καὶ μάλιστα τῶν ἀνὰ τὴν Κωνσταντινου, ἧς ἐγὼ καὶ θρέμμα καὶ γέννημα, ὡς ἐπισημοτέρων, καὶ μὴ λαθεῖν δυναμένων. Εἰ δέ τι σκοπὸς περὶ τῶν τοιούτων μανθάνειν αἰρέσεων, εἶναι τε καὶ ὅπως ἤρξαντο, καὶ ἐπὶ τίσι προέκοψαν, ἐντυχεῖν προτρέπομεν τοῖς Παναριοῖς. βέλλον δὲ τοῦτο Ἐπιφανίῳ τῷ τῆς Κύπρου ἡγησαμένῳ ἐκοθῆν ἐκ-

(1) Alii : Eunomioeutychiani.

(2) Sozom. addit consularem fuisse.

κλησίας· ἔτι δὲ καὶ Θεοδωρήτῳ τῷ τῆς Κυρυστηνῶν A
προσδραύσαντι, καὶ τῷ θεσπεσίῳ Ἰωάννῃ τῷ ἐκ Δα-
μασκῶ· πολλὰ γὰρ καὶ ἄμφοι περὶ τούτων διεξ-
ίασι.

sionem tantam attulissent, in medium proferrentur. Hæc quidem paulo post facta. Fortasse au-
tem aliæ quoque in urbibus passim sectæ et sectiones Arianorum fuere, quas mihi omnes exacte
referre fas non est. Sed satis fuerit nunc, præcipuas et necessarias attingisse, et eas potissimum
quæ Constantinopoli, cujus ego alumnus et soboles sum, fuere: quippe quæ præclarioribus aliis ex-
tere, et propterea latere non potuerunt. Si quis autem consilium ejuscemodi hæresium cognosce-
ndarum cepit, unde et quomodo initia sua sparserint, et quibus auctoribus incrementa sua accepe-
rint, eum ut Panaria (4) legat hortor: liber autem is ab Epiphano, qui ecclesiam Cypri admi-
nistravit, editus est; præterea Theodoritum Cyri episcopum, atque insuper admirandum illum
Joannem Damascenum: nam et hi ambo permulta de iis disserunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

287 CAPUT XXXI.

Ὡς καὶ Ναυτιωνοὶ πρὸς ἀλλήλους στασιδω-
τες διὰ τὴν τοῦ Πάσχα ζήτησιν, ἐτέρω συν-
εστήσαντο αἰρέσει τὴν τῶν Σαββατιανῶν λε-
γομένην.

B Ut etiam Novatiani, per seditionem propter quæstio-
nem celebrandi Paschatis inter se dissidentes, hæ-
resim Sabbatianorum constituerint.

Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον καὶ Νευατιανοὶ πρὸς
αἰρέσιν διενεχθέντες ἀπ' ἀλλήλων τε διεκρίθησαν, καὶ
τὴν τῶν καλουμένων Σαββατιανῶν αἰρέσειν συνεστή-
σαντο. Ἦν γὰρ τις παρ' ἐκείνοις πρεσβύτερος Σαβ-
βάτιος ὄνομα, πρὸς Μαρκιανοῦ εὐλαβῶς τὴν χειρο-
τονίαν· ὃς ἀπὸ Ἰουδαίων ἐλόβετο· τὰ Χριστιανῶν,
οὐδὲν ἦν τὸν τῇ προλήψει δουλεύειν ἐσπούδαζε· πρὸς
δὲ καὶ κρύφα τῆς ἐπισκοπῆς μετεχειρίζετο δράζα-
σθαι· ὃς σὺνάμα Θεοκτίστῳ καὶ Μακαρίῳ, πρεσβυ-
τέροις καὶ αὐτοῖς ὕσιν, οἱ τοῖς ἐν Πάζῳ κώμῃ
συνελθοῦσιν ἐφείποντο, ὀπνητικά Οὐάλης ἐπὶ τῶν
σχήπτρων ἦν, ἡξίου τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἅμα
Ἰουδαίοις ἐπιτελεῖν. Καὶ πρῶτα μὲν τῆς τε πολι-
τείας χάριν (ἀρίστῳ γὰρ βίῳ ἐχρήτο ἀσκήσει) τοῦ
ἐκείνων συστήματος ἐχωρίζετο· ἔπειτα δὲ καὶ τινας
ἀναξίους οἰόμενος τῆς τῶν θείων μεταλήψεως μυσ-
τηρίων, τοῦτο πρόφασιν δῆθεν ποιούμενος, ὑπερε-
τίθει τὴν ἑορτήν. Ὡς δὲ δήλος ἦν νεώτερα εἰσηγού-
μενος, Μαρκιανὸς μὲν ἐαυτὸν τῆς ἀποπνεύσεως
ἐπὶ Σαββατίῳ ἐμέμπετο, πολλάκις εἰπόν, «
Ἄμεινον ἄρα ἦν ἐπ' ἀκάνθαις, ἢ ἐκείνῳ τὰ χει-
ρας ἐπιβαλεῖν.» Ὡς δ' ἔώρα τὴν ὑπ' αὐτῷ ἐκκλη-
σίαν διχῆ διατμηνομένην, καὶ πρὸς ἕτερον μεταβ-
ρέουσαν, τοὺς τῆς αὐτῷ κοινωνοῦντας αἰρέσεως ἐπι-
σκόπους εὐθὺς εἰς Σάγγαρον μετεπέλλετο· χωρίον
δὲ τοῦτο τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας πρὸς θάλασσαν κεί-
μενον, οὐ πάνυ πόρρω διεστηκὸς τῆς Ἐλενοπόλειος·
ὅπου θῆ συνελθόντες μετεκαλοῦντο καὶ τὸν Σαββά-
τιον. Ὡς δὲ τὸ τῆς λύπης αἴτιον ἀπητήτο, τὴν τῆς
ἑορτῆς εἰσήγε διαφορὰν· δεῖν γὰρ εἶλεγε ταύτην
ἐπιτελεῖν ὡς καὶ Ἰουδαῖοι τελοῦσι, καὶ οἱ ἐν Πάζῳ
οὐ πρὸς πολλοῦ συνελθόντες ἐτύπωσαν. Οἱ δὲ προ-
εδρίας ἔρωτι τάδε αὐτὸν σκήπτεσθαι ἐν νῶ θέμενοι,
ὄρκους ἐξησφαλίζοντο, ὡς οὐκ ἂν ποτε ἔλοιτο αὐτῷ
γενέσθαι ἐπίσκοπος. Τοῦ δὲ ὄρκου ὁμολογήσαντος
μὴ τὴν προεδρίαν καταδέξασθαι, ταύτην αἰτίαν ἐκεί-
νο· μὴ λογισάμενοι Ἰακωβὴν τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῶν

Per idem tempus Novatiani quoque inter se
dissidentes, per secessionem, Sabbatianorum, quæ
vocatur, hæresim constituerunt. Erat enim apud
eos presbyter quidam Sabbatius nomine, a Mar-
ciano ordinatus: qui quod ex Judæis ad Christiani-
smum pervenisset, nihilominus præsumptæ et
anticipatæ Judæorum opinionis inservire studuit,
et clam etiam episcopatum affectavit; necnon una
cum Theoctisto et Macario et ipsis presbyteris,
eis adhærentibus, qui sub Valentis imperio con-
ventum in Pazo vico habuerant, festum diem
Paschæ cum Judæis celebravit. Ac primum quidem
propter vitæ institutum (quam optimam monasticis
exercitiis agebat), a Novatianorum se corpore se-
junxit: deinde vero quosdam participatione divi-
norum mysteriorum indignos reputans, talemque
prætextum obtendens, eum quem diximus diem
festum in aliud transtulit, de Judæorum sententia
scilicet, tempus. Postquam autem manifesto ap-
paruit, res novas eum moliri, Marcianus seipsum
propter importunam Sabbatii ordinationem re-
prehendit: identidem dicere solitus, «
Melius se
facturum fuisse, si spinis potius quam illi manum
imposulset.» Atque ubi is ecclesiam suam in
partes duas divisam, et quosdam ad alium descis-
cere vidit, episcopos hæresis suæ, qui cum eo
communicabant, statim Sangarum convocavit. Est
is locus Bithynorum provinciæ, ad mare, non longe
ab Helenopoli situs. Eo quoque ab episcopis con-
gregatis Sabbatius evocatus est. Ibi causam moro-
ris sui dicere jussus, festi diei ejus dissensionem
allegavit. Nam eum cum Judæis, sicuti etiam non
ita pridem, qui in Pazo Phrygio vico convenerant,
statuissent, peragendum esse dixit. Cæterum illi
propterea hoc eum præ se ferre considerantes,
quod ad episcopatum anhelaret, jurisjurandi sa-
cramento eum obstrinxerunt, ne unquam episco-

(1) Panarium hoc opus etiam Ἀγκυρωτῶν dicitur
apud Socrat. lib. v, cap. 24. Sed utrumque et Pa-
narii et Ancyroli opus diverso nomine Græce et

Latine editum existat; hoc compendiosum, illud
sanequam prolixum.

patum sibi expetendum statueret. Postquam ille juravit, se episcopatum suscepturum non esse, non satis causæ esse putantes, cur ecclesia eorum factionibus divideretur, placitum eis est, ut omnes consentirent, atque eodem in loco ecclesiasticos conventus agerent; festum autem Paschæ diem, quo quis vellet tempore celebraret. **288** Et ea de re canonem promulgarunt, quem *ἀδιάφορον*, hoc est, arbitrarium et indifferentem vocarunt. Statuerunt quoque, ne decretum eorum qui Pazi convenerant, universali canoni præjudicaret: quod et prisci illi viri, et maxime qui apostolis proximi fuere, etiamsi de Paschæ festo die plurimum inter se dissiderent, invicem tamen inter se communicassent, et aliis in rebus omnibus prorsus non dissensissent. Et quod præterea Novatiani in veteri Roma haudquaquam cum Judæis, sed post æquinoctium cum reliquis Romanis, qui Petri et Pauli apostolorum traditione utebantur, Pascha peregissent: nec ob eam causam, quod Paschæ festo celebrando inter se dissentirent, discessionem ab eis qui communem cum eis haberent religionem, fecissent. Proinde re bene deliberata, indifferentem, quem diximus, canonem protulere, ut quilibet pro eo atque ei placitum esset, ex consuetudine aliqua, aut præsumpta opinione, Pascha celebrans perficeret: non quidem ut ea res aliquam in communione dissensionem afferret, verum ut qui sic discrimine nullo festum diem agerent, in Ecclesiæ communione concordarent. Ejusmodi canone confirmato, Sabbatius, qui scilicet jurejurando obstrictus esset, cum Judæorum observationem sequeretur, præterquam si festus dies in idem cum illis tempus incideret (1), receptis statisque jejuniis alios præveniebat, et clam solennes ritus perficiens, Pascha peragebat, legitimoque (2) et vespertino Sabbati tempore vigiliis et precationibus aliis interesse solitus, postridie cum reliquis communiter de festo die participavit, divinaque mysteria percepit. Hoc sic cum annis aliquot latenter faceret, diutius seipsum occultare non potuit. Cum enim brevi celebritatem ex ea consecutus esset, permultos ex simplicioribus ad se pertractos æmulatores habuit, et maxime Phryges et Galatas. Qui quoniam patrio more sic jejunabant, morem eum ut rectiorem confirmari putaverunt. Itaque hunc secuti, clam etiam una cum Judæis Pascha celebrarunt. Et Sabbatius suos sibi paulatim conventus agens, a reliquis Novatianis recessit: et jurejurando pro nihilo habito, episcopatum apud sectatores suos suscepit, sicuti paulo post dicam.

289 CAPUT XXXII.

Sententia et judicium auctoris de festo Paschæ. De Quartodecimanis et Montanistis, ut Pascha celebrarent.

Sed enim ego et Sabbatium et sectatores ejus demiror, quid eis in mentem, ut festum hunc diem innovarent, venerit: cum ab initio Judæi veteres, sicuti Eusebius Pamphili memorie prodidit, Josephum, Philonem, Aristobulum, et non paucos alios

(1) Hoc est, si omnes eodem tempore Pascha peragere contingeret. Soz. Sic ille bis eodem anno

διαίρειν, ὁμονοεῖν μὲν ἕπαντάς· καὶ κατὰ ταῦτ' ἐκκλησιάζειν ἐδόκει· τὴν δ' ἑορτὴν τελεῖν ἕκαστον ὅτε δὴ ποτε βούλοιο, ἐκέλευμένοι καὶ περὶ τοῦτου κανὼν ὃν ἀδιάφορον κατωνόμασιν· μηδὲ τοὺς ἐν Πάσῃ συναχθέντας· πρόκριμα τῷ καθολικῷ κανόνι γενέσθαι. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, καὶ μᾶλλον ὅσοι ἐγγυτέρω τῶν ἀποστόλων ἦσαν, περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς διαφωνοῦντες ὡς· μάλιστα, τίς ἀλλήλοισιν κοινωνοῦντες ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἄλλοις οὐδαμῶς διεφύροντο· ὅτι γε καὶ οἱ ἐν τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ Ναυατιανοὶ οὐδαμῆ σὺνάμα Ἰουδαίους τὸ Πάσχα ἐτέλεσαν· ἀλλ' αἰετ' ἰσημερίαν τοῦτο ἵποιοῦν σὺν τοῖς λοιποῖς Ῥωμαίοις, Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων τῇ παραδόσει χρωμένους. Οὐδὲ γὰρ πρὸς τοὺς οικείους τῆς πίστεως διεκρίνοντο, μὴ ἐπίτηθ' αὐτοῖς ἐπιτελοῦντας τὸ Πάσχα· διὰ τοιούτου κανὼν· ὡς ἂν ἕκαστος βούλησιν ἐκ τίνος συνήθειας τε καὶ προλήψεως, τὸ Πάσχα ἑορτάζων ἐπιτελοῦ· μὴ μέντοι τοῦτο πρὸς κοινωνίαν διάφορον εἶναι· ἀλλὰ τοὺς ἀδιαφόρους ἑορτάζοντας συμφώνους· εἶναι τῇ κοινωνίᾳ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τοίνυν τοῦ κανὼν τούτου βεβαιωθέντος, ὁ Σαββάτιος, ἅτι δὴ τοῖς ἑρκοῖς θεατὴς, ὅμως τοῖς Ἰουδαίοις ἐπίομενος, εἰ μὴ κατὰ ταῦτ' ἐκείνοις συνέβη γενέσθαι τὴν ἑορτὴν, προφθάνων ἐνήστευεν, ὥσπερ ἦν ἔθος· καὶ ληληθῆναι τὰ νενομισμένα πράττων, ἐπετέλει τὸ Πάσχα, κατὰ τὴν τοῦ Σαββάτου ἐσπέραν καιρῷ προσήκοντι, τῇ τε ἀγρυπνίᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις εὐχαῖς παρῶν, τῇ δ' ἐξῆς κοινῶς σὺν τοῖς λοιποῖς μετείχε τῆς ἑορτῆς, τῶν θεῶν μυστηρίων ἀπόδομος. Καὶ τοῦτο ἐπὶ ἐτη πολλὰ ποιῶν διεκάνθανεν· ἀλλ' οὐκ ἐπιπολὺ κρύπτειν ἑαυτὴν ἠδύνατο· ἐπίσημος γὰρ ἐντεῦθεν ἐν οἱ πολλῶν γεγονώς, πολλοὺς τῶν ἀπλουστέρων ἐφελάνμενος ζηλωτὰς ἔσχε· καὶ μάλιστα Φρύγας καὶ Γαλάτας, οἱ πάτριον ἔχοντες οὕτω νηστεύειν, ὥστε δικαιοῦσθαι. Τούτῳ ἐπίομενος καὶ λάθρα σὺνάμα Ἰουδαίους τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν ἐπιλοῦν. Ἀλλὰ Σαββάτιος ἡρέμα παρυσνάγων, ἐκείνων τε ἀπέστη, καὶ τοὺς ἑρκοὺς θέμενος παρ' οὐδέν, τῶν αὐτῶ ἐκόμενων τὴν ἐπισκοπὴν ἀναδέξατο, ὡς μετὰ μικρῶν διαλήφομαι.

se pertractos æmulatores habuit, et maxime Phryges et Galatas. Qui quoniam patrio more sic jejunabant, morem eum ut rectiorem confirmari putaverunt. Itaque hunc secuti, clam etiam una cum Judæis Pascha celebrarunt. Et Sabbatius suos sibi paulatim conventus agens, a reliquis Novatianis recessit: et jurejurando pro nihilo habito, episcopatum apud sectatores suos suscepit, sicuti paulo post dicam.

D ΚΕΦΑΛ. ΑΒ΄.

Ἐπίκρισις καὶ διαλογισμὸς τοῦ συγγραφέου περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς· καὶ περὶ τῶν Τεσσαρεσκαιδεκατητῶν, καὶ τῶν Μοντανιστῶν, ὅπως τὸ Πάσχα τελοῦσιν.

Ἐγὼ δὲ θαυμάζω Σαββάτιον καὶ ὅσοι αὐτῷ ἠκολούθησαν, πῶς τὰ τοιαῦτα ἐνευτέρησαν· τῶν κατ' ἀρχὰς Ἑβραίων, ὡς ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἱστορεῖ, μάρτυρα παράγων Ἰωσηπὸν τε καὶ Φίλωνα, ἐπὶ οἱ Ἀριστόβουλον καὶ οὐκ ὀλίγους ἄλλους, μετ' ἰσημε-

Pascha celebrare quandoque solitus est. (2) More Judaico scilicet.

ρίαν ἑσπρινὴν τὰ διαβατήρια θυόντων, κατὰ τὸ πρῶτον δωδεκατημόριον τμήμα τοῦ Ζωδιακοῦ τοῦ ἡλίου δεινόντος, ὃ Κριὸς τοῖς Ἕλλησιν ὀνομάζεται· τεσσαρεσκαίδεκαταίας τηλικαῦτα τῆς σελήνης τὴν πορείαν ποιουμένης, καὶ κατὰ διάμετρον τῷ ἡλίῳ καλεσθηκυίας. Ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ Σαμαρείται, οἱ διαφερόντως τὰ καίρια τῆς Μωσέως νομοθεσίας ζηλοῦσιν, οὐκ ἂν τὴν τοιαύτην τελέσειν ἀνέχονταῖ ἐσπριν, πρὶν ἢ τὸν νέον τελεσφορεῖσθαι καρπὸν. Τῶν νέων γάρ, φησὶν, ἐσπριν αὐτὴν ὁ νόμος· καλεῖ· ὡς μὴ θέμις ὄν ἐσπριν εἶναι, τούτων δὲ μὴ φρονέτων· ὡς ἐπάναγκες εἶναι συμβαίνειν φθάνειν τὴν ἐν τῷ ἡμῆρι ἰσημερίαν. Καὶ τοῖσιν τοῦτο περὶ τοῦτο μιμουμένους Ἰουδαίους, θαυμάζω διὰ μὴ τὴν παρ' ἐκείνοις ἀρχαιότητα μᾶλλον ἐψηφασαν. Συνάγειν οὖν ἔστιν, ὡς ἀνευ τούτων, καὶ τῶν, οἱ Τεσσαρεσκαίδεκαίται προσονομάζονται, ἐπίσης Ῥωμαίους καὶ Αἰγυπτίους καὶ Παλαεστίνους, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἄλλων αἰρέσεων, ταύτην ἐπιτελοῦσι τὴν ἐσπριν. Οἱ δ' ἐκ τοῦ Νυκταίου τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν μόνην ἐπιτελοῦσιν, Ἰουδαίοις καὶ οὗτοι ἐπόμηνοι. Εἰς ταυτὸ δὲ τοῖς Τεσσαρεσκαίδεκαίταις καταστρέφουσι· πλὴν εἰ μὴ κατὰ συγκυρίαν τῇ τεσσαρεσκαίδεκτῇ τῆς σελήνης ἢ πρῶτῃ τοῦ Σαββάτου ἡμέρα συμπεσοῦσα τύχοι· κατέπειν γὰρ γίνονται τῶν Ἰουδαίων ἡμέρας ἀν ἡμέραις συμβαίνει τὴν ἐσπριν Κυριακὴν ὑπερβῆναι τῆς τεσσαρεσκαίδεκαταίας τῆς σελήνης. Οἱ δὲ γε Μοντανισταί, οὗς καὶ Πιπυζίτας καὶ Φρύγας εἰσθεὸς ὀνομάζουσιν, καινὴν τινα ἐπινοήσαντες μέθοδον, κατὰ πρῶτην καὶ τὸ Πάσχα τελοῦσι. Καὶ προηγουμένως μὲν ἐν μέμψει ποιοῦνται, ὅσοι διὰ τὸ Πάσχα τὸν σελιναῖον δρόμον κατεξετάζουσι· χρῆναι γὰρ λέγουσι μὴ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν ἡλιακὸν κύκλον ζητεῖν, εἰ γε ἐρθῶς ἐξετάξουσιν τὸ Πάσχα βούλοιντο. Καὶ τίθενται μὲν ἕκαστον μῆνα ἡμερῶν εἶναι τριάκοντα· ἀρχὴν δὲ τούτων πρῶτην τὴν ἐσπριν ἰσημερίαν· ἢ ῥηθεῖν ἂν ὀρθῶς εἶναι κατὰ Ῥωμαίους· πρὸ ἐννέα καλανδῶν Ἀπριλλίων. Ὅτι γε, φασὶν, τηλικαῦτα καὶ οἱ δύο μεγάλα φωστῆρες τὴν ἀρχὴν ἔσχον, δι' ὧν οἱ τε χρόνοι καὶ οἱ ἔνιαυτοὶ μετροῦνται. Καὶ ἡλὸν ἐξ ὧν ἡ σελήνη διὰ ὀκταετηρίδος τῷ ἡλίῳ εἰς ταυτὴν ἐνώσεως ἔρχεται, νομηνίας ἀφορῶν συμβαινούσης· ἐπεὶ περ ἢ ὀκταετηρὶς τοῦ τῆς σελήνης δρόμου ἐννέα καὶ ἐννενηκοντα μῆσι περαιοῦται· ἡμέραις δὲ διαχιλίαις ἐννακισταίς εἴκοσι δύο, δι' ὧν ὁ ἥλιος τοῦς ὀκτὼ διανοῦσι δρόμους· ὡς συμβαίνειν ἕκαστον ἔτος λογίζεσθαι ἀνά ἡμερῶν τριακοσίων ἐξήκοντα πέντε· πρὸς δὲ καὶ τεταρτημορίου ἡμέρας μίαις. Ἀπὸ γὰρ τῆς πρὸ ἐννέα καλανδῶν Ἀπριλλίων, ἀπὸ δὲ ἀρχῆς τῆς κείσεως ταύτης καταλογίζομένης, συνάγουσι τὴν εἰρημένην ταῖς θεαῖς Γραφαῖς τεσσαρεσκαίδεκαταίαν· τὴν δὲ καὶ λέγουσι ταύτην εἶναι τὴν πρὸ ὀκτῶ εἰδῶν Ἀπριλλίων, καθ' ἣν ἀεὶ τὸ Πάσχα τελοῦσιν. Εἰ δὲ πολλάκις συμβαίη καὶ τὴν ἀναστάσιμον αὐτῇ συνῆραμεῖν, τῇ ἐχόμενῃ Κυριακῇ ἐσπριν εἶναι· γέγραπται γὰρ ἀπὸ δεκαεσσαρῶν μέχρις κα' τὸ Πάσχα

testes laudans, τὰ διαβατήρια, hoc est Paschalia pro transitu sacrificia, sacrificarint, post æquinoctium vernum, sole primam duodecimam (1) partem, quæ a Græcis Aries appellatur, zodiaci circuli ingresso; lunæ autem per diametrum (2) et rectam lineam soli opposita, tum quartæ decimæ diei cursum tenente. Ad hæc Samaritani, qui præcipue tempora secundum constitutiones Moisaicas observant, non prius festum hunc diem peragunt, quam novos fructus (3) crescentes conspiciant. Novarum enim, inquit, frugum festum in lege dicitur: ut id celebrare, antequam illi appareant, nefas sit: proindeque vernum æquinoctium serias eas præcedere necessario debeat. Quapropter cum Judæos sibi imitandos proposuerint, eos admiror, quod non potius antiquitatem, quæ apud eos est, laudaverint. Et satis colligere licet Sabbatiani istis, atque eis qui Τεσσαρεσκαίδεκαίται, sive Quartodecimani vocantur, exceptis, hæreses alias omnes festum Paschæ cum Romanis et Ægyptiis et Palæstinis peragere. Novatiani igitur isti Resurrectionis diem solam peragunt, Judæos et ipsi secuti (4). In idem vero cum Quarto-decimani tempus incidunt, nisi forte in quartam-decimam diem lunæ prima dies Sabbati incidit; tanto enim Judæis posteriores evadunt, quotcunque diebus adveniens Dominica dies a præcedente decimæ quarta die lunæ abfuerit. Montanistæ vero, quos etiam Pepuzitas et Phryges appellare consuetudo est, quadam ratione inventa, juxta eam Pascha celebrant. Atque in primis eos reprehendunt, qui propter festum Paschæ lunæ cursum observant. Non illum enim, sed solis orbem, eis qui rite Paschæ diem inquirere velint, inspiciendum esse censent. 290 Et mensem quemlibet dierum triginta, atque principium earum æquinoctium vernum (5) faciunt: quæ dies, secundum Romanos, rite ante IX Kalend. April. dicitur. Ea namque etiam magna hæc duo luminaria initium suum habuisse allegant, per quæ tempora et anni significantur. Idque ex eo liquere asserunt, quod luna per octennium cum sole conveniat, et ambo initium novum sumant. Quandoquidem octennialis lunæ cursus nonaginta et novem mensibus perficiatur: diebus autem bis mille nongentis viginti duobus, quibus etiam sol octonos absolvat cursus, ita ut annus quilibet censeatur esse dierum trecentorum sexaginta quinque, et quartæ unius diei partis. Ex ea namque die, quæ est ante IX Kalend. April., quippe quæ principium creationis solis et primi mensis existimetur esse, colligunt atque computant eam quæ in sacris Litteris dicitur, decimam quartam diem quam esse dicunt ante VIII Id. April. in qua semper festum Paschæ agunt. Quod si ita, ut sæpe fit, in eam Resurrectionis quoque dies concurrat, proxima Dominica die id

(1) Τὸ πρῶτον δωδεκατημόριον. Sozom.
 (2) Ἐν διαμέτρῳ, Sozom.
 (3) Πρὶν τὸν νέον τελεσφορεῖσθαι καρπὸν. Sozom.

(4) Sozom. lib. vii, cap. 18.
 (5) Æquinoctium vernum ante ix Calend. April.

festum celebrant. Scriptum enim est, inquit, a A decima quarta usque ad vicesimam primam Pascha esse peragendum. Mihi sane non recte fecisse videntur, qui olim de festo hoc die tantopere dissidentes contenderunt: multo vero minus, qui hac in parte Judæos sibi imitandos esse statuerunt. Sed (1) illis, ut opinor, in mentem non venit, quod Judaismo in Christianismum mutato, ex necessitate quadam figuræ rei ipsi cesserint, sicuti hoc inde satis constabit. Nulla namque Christi lex Christianis ut judaizent præcipit: præcipit autem? Imo potius id prohibet: quemadmodum disertis verbis divinus Apostolus sanxit, non solum de circumcissione, quæ legis est caput, vetans, verum etiam de diebus festis cohortans, ut nequam disceptantes segregemur. Et ad Galatas scribens: *Dicite mihi, inquit, qui sub lege esse vultis, legem non auditis?* ¹ Atque ubi de hoc pauca disscruit, deinde ostendit, Judæorum populum servum esse: libertatem autem eos obtinere, qui Christum sequuntur. Ubi etiam admonet, non observandos esse dies et annos. In Epistola autem ad Colossenses clara prædicat voce, umbram esse observationes ejusmodi. Quapropter infert, dicens: **291** *Nemo vos judicet in cibus aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut Sabbati, quæ sunt umbra futurorum* ². Ad Hebræos autem, hæc omnia veluti sigillo confirmans, dicit: *Translatio enim sacerdotio, necessario etiam legis translatio subsecuta est* ³. Satis igitur liquet, neque sacrum C Evangeliorum librum, neque divinum ipsum Apostolum Christianis jugum servitutis legis imposuisse: sed ut et Pascha et reliquos festos dies honorifice, quoadcunque eis visum esset, peragant, animi gratitudini eorum qui beneficio sunt affecti, reliquisse. Proinde quia homines maxime ferias amant, a laboribus in eis conquiescentes, tum sicuti cuique visum erat, in regionibus passim, consuetudine quadam per traditionem accepta adducti, salutiferæ passionis memoriam colentes celebrarunt. Neque enim vel Servator ipse, vel ejus discipuli, lege ulla id observandum esse statuerunt: sed neque in eum qui hoc ita non perageret, condemnationem, aut pœnam, aut execrationem, sicuti Mosæ lex facere solita fuerat, vel D evangelica vel apostolica scripta induxerunt, aut comminati sunt. Divi vero evangelistæ historia sua scribenda, Mosaici Paschæ festi obiter saltem mentionem fecere: Servatorem scilicet azymorum tempore passum esse, cum celebre apud Judæos ageretur festum: ut ostenderent illi, festis potissimum diebus cædes eos perpetrare constituisse. Ipsis profecto sanctis apostolis consilium illud propositum non fuit, ut sibi de diebus festis judicium Deo gratam vitam, virtutem et veram erga Deum pietatem traderent atque inducerent. Mihi quidem

¹ Galat. iv, 21. ² Coloss. ii, 17. ³ Hebr. vii, 12.

(1) Admiratur Nicephorus cum Socr. lib. v, cap. 22, eos qui vel pertinaciter de festo die Pa-

τελεῖν. Οὐ τοίνυν μοι καλῶς πρῖξα: δοκοῦσιν οὐθ' οἱ
 ἔκπαλαι περὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης φιλονεικῆσαντες,
 οὐθ' οἱ τότε τοῖς Ἰουδαίοις ἡρημένοι ἀκολουθεῖν·
 οἶμα: γὰρ, οὐκ εἰς νοῦν ἔθεντο, ὡς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ
 μετατιθεμένου πρὸς Χριστιανισμὸν, ἐξ ἀνάγκης: οἱ
 τύποι τοῦ ἀκριβοῦς παρετρέποντο, ὡς οὐτόθεν δε-
 χθήσεται· καὶ γὰρ εὐδεις Χριστοῦ νόμος Ἰουδαῖον
 προτρέπει Χριστιανοῖς· μᾶλλον δὲ καὶ ἐκώλυσε,
 καθὰ διαβρόθηεν ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἀπεφάνητο, μή-
 τοι γε ἀπαγορεύων τὴν περιτομήν, τὸ τοῦ νόμου κ-
 φάλαιον, ἀλλὰ καὶ περὶ ἑορτῶν παραινῶν μηδαμῶς
 διακρίνεσθαι. Καὶ δὴ Γαλάταις γράφων, ταῦτά φησι:
 Λέγετέ μοι, ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον
 οὐκ ἀκούετε; Καὶ βραχέα περὶ τούτου διαλεχθεῖς,
 ἔπειτα δείκνυσσι, δοῦλον μὲν εἶναι τὸν τῶν Ἰουδαίων
 λαόν· τὸ δ' ἐλευθερον ἔχειν, ὅσοι δὴ Χριστῷ ἠκολού-
 θησαν· ἐν οἷς παραινέει μὴδὲ ἡμέρας παρατηρεῖν
 καὶ ἐνιαυτούς. Ἐν δὲ τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς λαμπρῆ
 κηρύττει φωνῇ σκιάν εἶναι τὰ παραφυλάγματα· διὸ
 ἐπιφέρει, λέγων· Μηδεὶς ὑμῖς κριτέτω ἐν βρώ-
 σι ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ νομμηρίας,
 ἢ Σαββάτων· αἰτιὰ ἐστὶ σκιά τοῦ μέλλοντος. Ἐν
 δὲ τῇ πρὸς Ἑβραίους ταῦτα πάντα ἐπισηραγίζων
 φησὶ· Μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ
 ἀνάγκης καὶ νόμον μεταθέσις γίνεσθαι φαίνεται
 τοίνυν, ὡς οὔτε ἡ ἱερὰ τῶν Εὐαγγελίων βίβλος,
 οὔτε μὴν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, ζυγὸν δουλείας νόμου
 ἡμῖν ἐπέθηκον· ἀλλὰ καὶ τὸ Πάσχα καὶ τὰς λοιπὰς
 τῶν ἑορτῶν τῇ εὐγνωμοσύνῃ τῶν εὐεργετηθέντων
 τιμᾶν κατέλιπον ὅπως δὴ ποτε βούλονται. Ὅθεν
 ἐπεὶ τὰς ἑορτὰς μάλιστα φιλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, ἅτε
 δὴ ἐν αὐταῖς ἀνιέμενοι τῶν πόνων, τριηκαῦτα ὡς
 ἐκάστῃ βούλησις ἦν κατὰ χώρας, τὴν τοῦ σωτηρίου
 πάθους μνήμην εἶναι τιμὴν ἐκ παραδόσεως κρατούμε-
 νοι ἐπετέλεσαν. Οὐ γὰρ πάντως νόμῳ τιμὴν τὸν Σω-
 τῆρα ἢ τοὺς μαθητὰς τοῦτο παραφυλάττειν ὀρέσα-
 σθαι· ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ καταδικτὴν ἢ τιμωρίαν ἢ κατάραν,
 ὡς ὁ τοῦ Μωσῆος εἶχε νόμος, τὰ Εὐαγγέλια ἢ οἱ ἀπό-
 στολοι τὸν μὴ οὕτω τελοῦντα εἰσήγαγον ἢ προσηπί-
 λυσαν· κατὰ δὲ μόνῃν ἱστορίαν τοῦ Μωσαϊκοῦ Πάσχα
 τὴν μνησάν οἱ θεοὶ εὐαγγελιστὰι ἐποίησαντο· τὸν
 Σωτῆρα πεπονηθέναι τῷ τῶν Ἀζύμων καιρῷ, μεγάλ-
 ης οὐσίας παρ' αὐτοῖς ἑορτῆς· ἴν' ἐνδείξωνται, ὅτι
 κατὰ τὰς ἑορτὰς μᾶλλον μαιφρονεῖν ἤρουντο. Ταῖς
 μὲν οὖν θεοῖς ἀποστόλοις σκοπὸς οὐχὶ περὶ ἡμερῶν
 ἑορτασίων κρίνειν τε καὶ νομοθετεῖν, ἀλλὰ θεοσιλή-
 βιον καὶ ἀρετὴν καὶ θεοσεβείαν παραστρεῖν τε καὶ εἰ-
 ηγήσασθαι. Καὶ μοι δοκεῖ, ὡσπερ ἄλλα τε αἰετὰ
 κατὰ τόπους συνήθειαν ἔσχον, οὕτω καὶ περὶ τὴν τοῦ
 Πάσχα ἑορτὴν συμβῆναι. Ἐκ γὰρ τινος συνθείας
 παρ' ἐκάστοις ἔθνεσιν ἰδιάζουσαν ἔσχε τὴν παρατή-
 ρησιν· ὡς εὐδελον εἶναι τὸ μηδένα τῶν ἀποστόλων
 μηδὲν τι περὶ ταύτης νομοθετῆσαι τῆς ἑορτῆς.

sumerent, aut de eis leges ferrent: sed potius pietatem traderent atque inducerent. Mihi quidem

schæ disceptent, vel Judæos eo celebrando imi-
 tentur.

videtur, quemadmodum alia plurima plerisque in locis suam obtinere consuetudinem, ita id quoque de Paschæ festo accidisse; quod ex more quodam apud gentes, quæque suam habuit observationem: ut satis manifestum sit, neminem apostolorum quidquam de festo hoc die legis factione constituisse.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Ὅτι τοῖς παλαιοῖς ἔθει ἀρχαίω μᾶλλον ἢ νόμω ἐτελεῖτο ἐκ παραδόσεως ἢ τοῦ Πάσχα ἑορτῆ.

Ὅτι δ' ἐξ ἀρχῆς ἔθει μᾶλλον ἢ νόμω τὸ Πάσχα τὴν παρατήρησιν ἔσχεν, ἐκ τῶν πραγμάτων σαφῶς παρατήρησεν. Καὶ γὰρ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὸ Σάββατον παριδόντες, τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τῆς σελήνης; ἐτήρησαν. Οὕτω δὲ πράττοντες, οὐδαμῶς διεφέροντο πρὸς τοὺς ἄλλως οὕτῳ πρίτοντας· ἕως οὗ Βίκτωρ ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος, πλείστα διαθερμανθεὶς, γράμματι τοῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τιμῶσιν ἄκοινωνοῦσαν κατεδίκασεν. Ἐφ' ᾧ πάλιν Εἰρηναῖον τὸν ἐν Λουγδούμω τῶν Γαλλῶν ἐπισκοποῦντα Βίκτωρι τὰναντία ἐπισημῶς ἐπιστολῆς σημῆσαι. Κατατρέχει μὲν γὰρ αὐτοῦ, ἐν μέμει δὲ τὸ θερμὸν τῆς πράξεως τίθεται· διεφών τε διδασκαλικώτερον, ὡς καὶ οἱ ἀρχαιότεροι κοινωνοῦντες κατὰ πᾶν ἀλλήλοις τοῦ Χριστιανισμοῦ, περὶ τὸν τοῦ Πάσχα διεφώνουν καιρὸν, μηδὲν τοῦτο ἡγοῦμενοι πρόκριμα· προστιθεὶς ὡς καὶ Πολύκαρπος τῆς Σμυρναίων ἐπίσκοπος γεγωνῶς, ὅς ἐπὶ Γορδιανοῦ τὸν τοῦ μαρτυρίου ὑστερον ἀνεδήξατο στέφανον, τῆ Ῥώμῃ ἐπιδημήσας, Ἀνικῆτι τῷ Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ καθίστατο κοινωνῶς, μὴτε διακριθόμενος περὶ τοῦ Πάσχα· ὅτι περὶ καὶ αὐτὸς ὁ Πολύκαρπος ἐγγυρῶν τιμὴν συνηθεία τῆς Σμυρναίων κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τὸ Πάσχα διατελῶν ἦν· ὡς καὶ ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος μαρτυρεῖ κατὰ τὴν πέμπτην τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ Ἱστορίας. Δείκνυται τοίνυν, ὡς ἔφην, ὅτι τινὲς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τῆς σελήνης; ἐτήρουν· ἄλλοι δὲ τῶν ἐν τοῖς ἀνωτέρω τῆς ἕως τὸ μὲν Σάββατον μᾶλλον ἐτήρουν τῆς ἑορτῆς· περὶ δὲ τὸν μῆνα διεφέροντο μᾶλλον· ὡς οἱ μὲν τοῖς Ἰουδαίοις ἐπεσθαι ἠθέλον, καὶ ταῦτα τῆς ἀκριθείας; πάλαι διολισθήσασιν· αἱ δὲ τοῦτο μᾶλλον διὰ μίσους τιθέμενοι μετὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν τελεῖν τοῦτο ἤρουντο· δεῖν λέγοντες αἰεὶ τὸ Πάσχα ποιεῖν, ἐν Κριῷ τοῦ ἡλίου ὄντος, τῷ κατ' Ἀντιοχείας Ἐανθικῷ, κατὰ δὲ τοὺς Ῥωμαίους Ἀπριλίῳ μηνί· πειθομένους μὴ τοῖς νῦν πλανωμένοις Ἰουδαίοις, ἀλλὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις μάλιστα καὶ Ἰωσήφω τῷ πάνυ· ὡς ἐκεῖνος ἐν τῷ τρίτῳ τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας διεξείσιν. Οἱ μὲν οὖν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰ ἀνώτερα τῆς ἐφ᾽ οὗτω πρὸς ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἑορτὴν διεφώνουν· οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὅσοι τὸν Χριστιανισμὸν παρεδέξαντο, καὶ οἱ κατὰ τὴν ἐσπέραν πᾶσαν ἄχρι; ὠκεανοῦ, μετὰ ἰσημερίαν ἐαρινὴν τὸ Πάσχα τελούοντες εὐρίσκονται, ἀρχαιοτέρα συνηθεία ἐπόμειοι· οἱ δὲ πάντες οὕτω ποιοῦντες τὸ Πάσχα, οὐδαμῶς ποτε πρὸς σφᾶς αὐτοὺς διαφωνοῦντες ἐφάνησαν· καὶ οὐχ ὡς ὁ τῶν πολλῶν Θρύλλο; ἔχει, ἢ ἐπὶ Κωνσταντίνου ἐν Νικαίᾳ

A

292 CAPUT XXXIII.

Quod veteres consuetudine magis antiqua, quam lege ulla, juxta Patrum traditionem, Pascha celebrant.

Porro quod ab initio Pascha moribus magis quam legibus observatum sit, re ipsa declarabimus. Qui namque minorem Asiam incolere, plurimi ab apostolorum temporibus Sabbato despecto, decimam quartam lunæ diem observarunt. Quod cum facerent, nequaquam ab aliis, qui hoc non itidem facerent, dissidebant: quoad Victor (1) urbis Romanæ episcopus, plurimum commotus, litteris Asianos quartam decimam diem colentes damnavit atque excommunicavit. Quam ob causam e diverso Irenæus Lugdunensis in Galliis episcopus, ad Victorem litteras dedit, quibus illum objurgat, et facinus tam calidum reprehendit: perdocte exponens, quod cum antiquiores etiam communionem rerum omnium inter se in Christianismo retinerent, et de Paschæ festi tempore variarent, nullum id putaverint esse præjudicium; adjiciens præterea, Polycarpum Smyrnæ episcopum, qui sub Gordiano postea coronam martyrii recepit, Romam venisse, et cum Aniceto ejus urbis episcopo communicasse, nihil de festo Paschæ cum eo disceptantem. Nam et ipse Polycarpus patria quadam Smyrnensium consuetudine, decima quarta die Pascha celebrabat: sicuti Eusebius quoque Pamphili in quinto ecclesiasticæ Historiæ suæ libro testatur. Constat igitur, sicuti dixi, quosdam in minore Asia decimam quartam lunæ diem observasse. Alii vero, qui in superioribus Orientis partibus habitant, Sabbatum festo eo celebrando magis colere. Cæterum de mense eis major fuit contentio. Quidam namque Judæos sequi voluerunt, cum quidem jamdudum certiore observatione illi excidissent. Aliis vero ab eo abhorrentibus, post æquinoctium vernum Pascha agendum potius visum est: celebrandum id semper esse dicentibus, cum sol in Ariete sit, secundum Antiochenos Xanthico, secundum Romanos autem Aprilis mense. Qui quidem non eos qui tum delirabant, Judæos, sed antiquissimos, et magnum illum in primis Josephum, 293 sicuti is hac de re in tertio *Antiquitatum Judaicarum* libro refert, secuti sunt. Ac illi quidem qui minorem Asiam et superiores Orientis partes tenent, ad hunc modum de festo hoc die dissenserunt. Alii vero omnes, qui Christianismum susceperunt, et Occidentales cuncti ad Oceanum usque, post vernum æquinoctium Pascha peragere inveniuntur, vetustiore consuetudinem sequentes. Qui sane universi ita festum Paschæ celebrantes, nunquam inter se discordare

(1) Juxta morem citra judicium Sozomenum exscribit. Lege *Anicetus*. Edit.

visi sunt. Neque vero quemadmodum multorum sermonibus fertur, magna illa sub Constantino Nicææ celebrata synodus, ejusmodi diei Paschæ celebrandi errorem induxit : sed ipse potius divus Constantinus, paucos illos qui a recepta observatione dissentiebant, litteris suis cohortatus est, ut partem majorem sequerentur : et eam imitantes, eodem modo cum illa festum diem peragerent. Epistolam eam imperatoris totam, in tertio libro eorum quos de vita Constantini Eusebii conscripsit, invenies. Ex ea autem particulam quæ de festo Paschæ scripta est, hic apponam : quæ de verbo ad verbum sic habet : « Est ordo quidam bene institutus, quem omnes occidentalium et meridionalium et septentrionalium orbis terræ partium, et quædam etiam orientalium regionum ecclesiæ servant. Quapropter cum in præsentia recte omnes id constitutum esse existimarunt, tum ipse solertia quoque vestræ placitum esse recepi, ut quod per urbem Romanam, et Italiam, Africam, Ægyptum omnem, Hispanias, Gallias, Britanniam, Libyam, cunctam Græciam, Asianam et Ponticam provinciam, et Ciliciam, concordati et una prorsus sententia servatur, idem quoque vestra non gravate suscipiat prudentia : quæ illud secum consideret, non solum majorem esse in eis quos enumeravimus locis ecclesiarum numerum, verum etiam communiter maxime idem omnes velle, sanctissimum esse, accuratiorisque rationem ut nulla omnino nobis cum Judæorum perfidia intercedat communicatio, eMagitare. Imperatoris epistola sic habebat. Verum enimvero Quartodecimanos ferunt a Joanne apostolo decimæ quartæ diei lunæ observationem accepisse : 294 Romanis autem et Occidentalibus partibus Petrum et Paulum, apostolorum maximos, eam quæ ibi frequentatur tradidisse consuetudinem. Scriptum quidem hac de re decretum edere nemo potest. Sapienter vero Victor et Polycarpus exstinxisse de die festo contentionem videntur. Quandoquidem autem Occidentales episcopi traditionem Petri et Pauli minime dehonestandam duxerunt, et Asiani quoque Joannis evangelistæ institutum servandum esse contenderunt, de communi consilio placitum est, ut quique, sicuti assueverant, festum diem agerent, mutua autem communionem nequaquam rescinderent. Stultum (1) quippe quam maxime esse opinati sunt, consuetudinum ejusmodi variantium gratia, a mutua conjunctione discedere, cum eis de rebus religionis præcipuis per consentientem concordiam conveniret.

CAPUT XXXIV.

De variis variarum gentium et ecclesiarum consuetudinibus, per quas nullum catholicæ religioni vel officium vel dissidium et discordiam est creata.

Quod vero consuetudinem potius quam legem sæculi veteres plerisque in locis, ut quibusque visum erat, Pascha celebrarunt, inde facile colligitur. Non omnes etenim, quamvis ejusdem opi-

Α μεγάλη σύνοδος τὴν τοιαύτην παρέτριψεν ἑορτῆν. Καὶ γὰρ αὐτὸς μᾶλλον ὁ θεοτάτος Κωνσταντῖνος τοῖς περὶ ταύτην διαφωνοῦσιν ὀλίγοις οὔσι παρήγει γράμμασι, τοῖς πλείοσιν ἔπεισθαι, καὶ μιμουμένους, ἐπίσης ἑορτάζειν αὐτοῖς. Ἀλλὰ τὴν μὲν ἄλην τοῦ βασιλέως ἐπιστολὴν ἐν τῷ τρίτῳ τμήματι τῶν εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου γραφέντων ζητῶν εὐρήσεις. Τό γε μὴν μέρος, ὃ περὶ τοῦ Πάσχα διέξεισιν, ἐνταῦθ' ἐγὼ παραθήσομαι, οὕτω κατὰ λέξιν διαγραφέον· « Ἔστι τις τάξις εὐπρεπέης, ἣν ἄπασαι αἱ τῶν ὀικουμένης παραφυλάττουσιν ἐκκλησίαι, καὶ τινες τῶν κατὰ τὴν ἑσῶν τόπων. Οὐ ἔνεκεν ἐπὶ τοῦ παρίντος καλῶς ἔχειν πάντες ἠγήσαντο. Καὶ αὐτὸς δὲ τῆ ἡμετέρα ἀγγιλοῖ ἀρέσειν ὑπεσχόμεν· ἵνα ὅπερ δ' ἐν κατὰ τὴν Ῥωμαίων πόλιν καὶ Ἰταλίαν τε καὶ Ἀφρικὴν, καὶ ἄπασαν Αἴγυπτον, Ἰσπανίας, Γαλιτίας, Βρεταννίας, Λιβύης, ἄλην Ἑλλάδα, Ἀσιανὴν τε διόκησιον καὶ Ποντικὴν, καὶ Κιλικίαν, μὲν καὶ συμφώνῳ φυλάττεσθαι γνώμῃ, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ἡμετέρα προσδέξεται σύνεσις· λογισμένους, μὴ μόνον ὡς πλείων ἐστὶ κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους ἐκκλησιῶν ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦτο μάιστα κοινῇ πάντας ἐσιώτατόν ἐστι βούλεσθαι. Ὅπερ καὶ ὁ ἀκριθῆς λόγος ἀπαιτεῖν δοκεῖ, καὶ οὐδεμίαν μετὰ τῆς Ἰουδαίων ἐπιτοκίας ἔχειν κοινωνίαν. Ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ βασιλέως ἐπιστολὴ αὕτη· αἱ δὲ Τεσσαρεσκαίδεκατῆται ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου τῆς σελήνης τεσσαρεσκαίδεκάτην παρατηρεῖν εἰληφέναι φασίν. Οἱ δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην καὶ τὰ ἐσπέρια μέρη, Πέτρον καὶ Παῦλον τοὺς μεγίστους τῶν ἀποστόλων, τὴν τοιαύτην ἐκεῖ παραβιβαλέειν συνήθειαν φάσκουσιν. Ἐγγράφον μέντοι περὶ τοῦτου ἀπόδειξιν παρασχέειν, οὐδεὶς ἂν ἔχοι δεῖξαι. Καὶ δὴ σφῶς ἄρα μοι δοκοῦσιν οἱ περὶ Βίκτωρα καὶ Πολύκαρπον τὴν περὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης σέβειν φιλονικίαν. Ἐπεὶ γὰρ οἱ πρὸς ἐσπέραν ἱερεῖς· οὐ δεῖν φέρον τὴν παράδοσιν ἀτιμάζειν Πέτρον καὶ Παῦλον, δισχυρίζοντο δὲ καὶ Ἀσιανοὶ μὴ τῆς Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ ἐξίστασθαι παραδόσεως· συνιδέει κοινῇ ἕκάστοις, ὡς εἰώθεισαν, τὴν ἑορτὴν ἔκτελεῖν τῆς δὲ πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας μηδὲν χωρίζεσθαι. Καὶ γὰρ εὐθεὶς ὑπέλαβον μάιστα, ἐθῶν ἕνεκα ἀπ' ἀλλήλων διαστασθαι, συμφωνοῦντες περὶ τὰ καίρια τῆς θρησκείας.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Περὶ τῶν ἐν διαφόροις ἔθνεσιν καὶ ἐκκλησιῶσι ποικίλων ἑθῶν· δι' ὧν οὐ πρόσκομμά τι διὰ ταῦτα τῇ καθόλου θρησκείᾳ ἐγένετο ἢ τις διχόνοια καὶ διαίρεσις.

Ἔστι δὲ συνηθεῖα τινι, οὐ νόμῳ, οἱ παλαιοὶ ἐπέμνοιοι, κατὰ χώρας ὡς ἕκαστῳ ἑθόκει, ἐπετελοῦν τὸ Πάσχα, ἐκεῖθεν τεκμηριώσασθαι γένοιτο· οὐ γὰρ δὴ πάντες, καὶν ὁμολογοῖ εἶεν, τὰς αὐτὰς παραδέσει

(1) Cæremoniarum dissimilitudine non læditur unitas Ecclesiar. Gregor. papa.

κατὰ τὰς ἐκκλησίας φυλάττουσιν· Οἱ γὰρ τῆς αὐτῆς πίστεως πολλάκις κατὰ τὴν ἔθην διάφοροι καθεστῆκασι· καὶ οὐδὲν τοῦτο τῇ εὐσεβείᾳ λυμάνεται. Ἐνταῦθα δὲ γενομένων, δίκαιον μικρὰ τινα περὶ τῶν κατὰ τὰς ἐκκλησίας διαφορῶν ἐθῶν ἠγοῦμαι διεξελθεῖν· ἂν πρότερον μὲν εἶχον, νῦν δὲ Θεοῦ χάριτι τῶ γρόνῳ μεταβληθέντων, εἰς ἓν ὁμοφρονῆσαι πάσας ἐγένετο. Καὶ πρῶτόν γε περὶ αὐτοῦ τοῦ Πάσχα διαληπτέον· τὰς γὰρ περὶ τούτου νηστείας διαφορῶς ἐν ἐκάστοις τὸ ἐξ ἀρχῆς φυλαττομένους εὐρίσκουμεν. Ῥωμαῖοι μὲν γὰρ τρεῖς ἑξῆς συνημμένας ἑβδομάδας νηστεύουσιν ὑφαιρουμένων τῶν Σαββάτων καὶ τῶν Κυριακῶν· Ἰλλυρῆς δὲ πᾶσα καὶ ἡ Ἑλλάς, πρὸς δὲ καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια, καὶ Λιβύη πᾶσα καὶ Αἴγυπτος καὶ Παλαιστίνη, ἐν ἑξ ἑβδομάσι τὴν περὶ τοῦ Πάσχα νηστείαν περαινουσι, Τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζοντες. Ἔτεροι δὲ πρὸ ἑπτὰ ἑβδομάδων τῆς νηστείας κατάρχονται, ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ περὶ ἄκρι Φοινίκων· τρεῖς δ' ἐν αὐταῖς ἄλλοι πενθημέρους ἐκ διαλειμάτων νηστεύοντες, ἐπίσης καὶ αὐτοὶ Τεσσαρακοστὴν τὸν χρόνον τοῦτον καλοῦσιν· οἱ δὲ δύο οἱ τὰ Μοντανοῦ. Ἐν οἷς καὶ θαυμάιοι εἰσὶν, πῶς ἅπαντες οὗτοι Τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι, κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἡμερῶν οὐδὲν ἤτερον διαφερόμενοι· καὶ ἄλλος ἄλλον λόγον συβράπτουσι, τοῦνομα σεμνῶς ἐγκαλύπτειν πειρῶνται. Οὐ μόνον δὲ περὶ τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦσι ποσὸν, ἀλλὰ καὶ τῶ ποιῶ τῶν ἐδεσμάτων, καὶ τῇ προσαγωγῇ τε καὶ ἀποχῇ πολλῶ διαεστέχασιν· οἱ μὲν γὰρ πᾶμπαν ἐμψύχων οὐχ ἄκρονται· ἄλλοι δὲ καὶ ἄκρονται, ἀλλ' ἰχθύων μόνον. Εἰσὶ δὲ οἱ τῶν ἐμψύχων καὶ σὺν τοῖς ἰχθύσι καὶ τῶν πτηνῶν ἀπογεύονται, λέγοντες ἐξ ὑδατος καὶ ταῦτα ἐσχηκέναι τὴν γένεσιν, ὡς φησι Μωϋσῆς. Οἱ δὲ ὠνὴν ἀπέχονται· ἄλλοι δὲ ἀκρόδρυα τροφὴν ἔχουσιν. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ ξηροῦ ἄρτου μόνου μετέχουσιν· οἱ δὲ οὐδὲ τούτου. Διάφορος δὲ καὶ ἡ ὥρα τῆς ἐστιάσεως· οἱ μὲν γὰρ ἄχρις ἐνάτης, οἱ δὲ μετὰ δύοσιν ἡλίου, ἄλλοι δὲ μετὰ μιαν ἡμέραν ἐσθίουσι τὴν ἑξῆς· ἄλλοι δὲ καὶ ἐπὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας καὶ πέντε, καὶ μέχρι τῶν ἑπτὰ προΐασιν, ὡς ἐκάστη δύναμις τε καὶ βούλησις. Καὶ ἄλλα παρ' ἄλλας γένεσι καὶ φύλοι· ἐν οἷς καὶ μυρίαί αἰτίαι τῶν τοιούτων εἰσὶν· ἐφ' οἷς ἄκασιν οὐδὲν τι ἐγγραφον παράγγελμα δεῖξαι τις ἔχει. Ὡς δὴλον εἶναι, ὡς τὰ ἐκάστη δοκοῦντα προέτρεψαν οἱ ἀπ' ἀρχῆς ὑπερέται τοῦ Λόγου· ἴν' ἐξῆς ἐκάστη, μὴ φόβῳ μὴδ' ἀνάγκῃ τινὶ τὸ ἀγαθὸν αἰρεῖσθαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν νηστειῶν τοῦ Πάσχα καὶ τῆς τροφῆς τὸσαῦτα διαφωνοῖται τὸ ἐξ ἀρχῆς κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἦσαν. Ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ συνάξεων ἄλλα πλείεστα καὶ ἀδιάφορα ἔστιν εὐρεῖν· τῶν γὰρ ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησιῶν ἐν ταῖς τῶν Σαββάτων ἡμέραις ἐξ ἔθους ἔχουσῶν καθ' ἑβδομάδος περιτροπὴν τὰ θεῖα μυστήρια ἐκτελεῖν, Ῥωμαῖοι τε καὶ Ἀλεξανδρεῖς καὶ ὅσοι τὴν Θεβαῖδα περιουκοῦσι συνάξεις μὲν κατὰ Σάββατον ἐπιτελοῦσιν· οὐ μὴν ὡσπερ ἦν ἔθος τότε πᾶσι Χριστιανοῖς, καὶ τῶν θείων ἀγισμάτων μετεῖχον. Ἀλλὰ μετὰ τὸ ἱκανῶς εὐωχη-

nonis essent, easdem traditiones in ecclesiis servarunt. Et qui eandem colebant fidem, sæpe consuetudinum observatione inter se variarunt. Neque id veræ pietati detrimento fuit. Porro cum ad hunc locum pervenerimus, æquum visum est, pauca quædam de diversis ecclesiarum moribus commemorare: qui antea quidem sic varie obtinuerunt, nunc autem per gratiam Dei cum tempore mutati, ad consentientem concordiam apud omnes pervenerunt. Et primum de observatione Paschalis festi dicendum. Quæ enim eas præcedunt serias jejunia, varie apud quosque ab initio servata comperimus. Romani namque tres continuas hebdomadas, Sabbatis et Dominicis diebus exceptis, jejunarunt. Illyrici autem, et cuncta Græcia, præterea Alexandria et Libya omnis, Ægyptus et Palæstina, sex hebdomadibus ante festum Paschæ jejunium continuarunt, Quadragesimam tempus id nominantes. Alii rursus ante septem hebdomades jejunare incepterunt: sicuti Constantinopoli, et circumcirca ad Phœniciam usque, 295 tribus tantum hebdomadibus quinos dies ex intervallo (1), binis septimanis intermissis, a cibis se abstinentes, itidem Quadragesimam tempus tale vocarunt: Montanistæ vero duabus. Quos mihi demirari in mentem venit, quomodo omnes isti in dierum numero sic variantes, Quadragesimam tamen jejunii tempus vocent. Quamvis alii aliam rationem texentes, nominai ei honestum prætextum obtendant. Non solum vero de dierum numero, verum etiam de cibis ipsis, de aditu ad sacra mysteria, et abstinentia, inultum inter se dissident. Quidam enim animata prorsus non attingunt: alii autem attingunt, sed pisces solos. Sunt qui animata quoque cum piscibus volatilia degustant: ex aquis ea quoque progenita esse, ut Moses inquit, dicentes. Nonnulli ab ovis et nucibus sive baccis abstinent. Nonnulli vero arborum fructibus vescuntur. Quidam panem siccum tantum comedunt: quidam vero ne hunc quidem attingunt. Diversum etiam est cibi capiendi tempus. Aliqui namque hora nona, aliqui post occasum solum, quidam post diem unam sequenti die cibum capiunt: nonnulli vero ad tres, ad quatuor, ad quinque, et ad septem usque dies dapibus abstinentes procedunt: pro eo atque quisque cibo carere vel vult, vel potest. Et alia apud alias gentes et populos sunt, apud quos rerum talium innumeræ exstant causæ: de quibus omnibus nullum præceptum, quod in scriptum relatum sit, ostendi potest. Ut satis constet, primos illos verbi ministros, ab initio observationes ejusmodi arbitrio quorumque reliquisse, ut quisque non metu aut necessitate quapiam ad ductus, quod bonum est, deligere et sequi posset. Porro in jejuniis serias Paschales præcedentibus, et in jejuniis cibis, a principio in ecclesiis hujusmodi diversitas fuit. Verum in Synaxi pluri-

(1) Τρεῖς μόνως πενθημέρους ἐκ διαλειμάτων νηστεύοντες. Suerat.

nam varietatem fuisse invenimus. Cum enim ple-
ræque omnes per orbem ecclesiæ diebus Sabbati
consuetudinem haberent hebdomadis unius tem-
pore divinis mysteriis operari. Romani et Alexan-
drini ex antiqua quadam traditione hoc non facie-
bant. Ægyptiï vero Alexandrinis vicini, et qui
circum Thebaidem habitant, synaxes quidem die
Sabbati peragebant : sed non eadem, qua tum
Christiani utebantur consuetudine, divinam san-
ctificationem percipiebant. Verum **296** cum
abunde convivati essent, et omnis generis cibis
delicatus se replerissent, a prandio scilicet, circiter
vesperam multam, mysteria oblatione peracta
percipiebant. Quarta hebdomadis die, et ea quæ
Parasceve dicitur. Alexandrini Scripturas legebant,
doctoribus eas interpretantibus : omniaque quæ
ad Synaxim pertinent, peragebant, præter di-
vinorum mysteriorum perceptionem. Atque eam
illi antiquitus habuere consuetudinem. Dicunt
etenim, et Origenem plurimum diebus istis in ec-
clesia docuisse, atque synaxes seu conventus egisse.
Qui cum sapientia et doctrina multis præstaret, et
perspectum haberet, infrimiorum esse Mosaicam
legem, quam ut nullo modo ad litteram reddi æ-
que exprimi posset, rationem festi Paschæ a l specu-
lativam contemplationem revocavit, unum solum
esse verum Pascha dicens, quod Christus peregit,
præclare adversus hostiles potestates re gesta, cum
in crucem suffigeretur, longe optime eo contra
adversarium usus tropæo. In eadem Alexandria,
in lectorum et notariorum ordine discrimen nul-
lum fuit, sive illi jam fideles, sive catechumeni,
hoc est, qui sacra doctrina instituerentur, essent,
cum ecclesiæ in locis omnibus aliæ fideles tantum
in ordinem hunc legerent. In Thessalia et hoc fac-
titarum esse liquet. Licebat clerico cuivis, prius-
quam in ordinem eum cooptaretur, legitime uxorem
ducere : at si postea, ut consuetudine receptum
est, uxorem cognovisset, ordine eo movebatur :
cum in Oriente omnes, atque etiam episcopi, si
vellent, pro arbitrio suo, non aliqua legis neces-
sitate coacti, uxorum congressum declinarent :
multi etiam ipso episcopali munere fungentes, in
episcopalibus ædibus liberos multos ex conjugibus,
quas sibi legitimo matrimonio antea conjunxissent,
susciperent. Nunc autem vel etiam in somnis epis-
copus cum uxore sua concumbens, impudicus
habetur. Sed enim consuetudo ea quæ in Thessa-
lia servatur, ab Heliodoro (1) illo Tricensi episcopo
ortum habuit : cujus amatorii libelli hoc quoque
tempore circumferuntur, quæ adhuc juvenis com-
posuit, et Æthiopica inscripsit. Nunc autem ea
Charicleam nominant. Quo nomine etiam episco-
patus ei adeptus est : nam cum lectione eorum
opusculorum juvenes multi in periculum conjice-
rentur, synodus provincialis statuit, **297** vel li-
bellos ipsos qui amores accenderent, igni consum-

θῆναι καὶ παντοίως ἐντροπυθῆναι ἰδέσθαι, ἡρσι-
κίτες ἤδη, περὶ βαθεῖαν ἐσπέραν τὰ μυστήρια
προσφέροντες μετελάμβανον. Καὶ ἐν Τετράδι καὶ
ἡ Παρασκευὴ λέγεται, Ἀλεξανδρεῖς Γραφάς τε ἀνε-
γίνωσκον, τῶν διδασκάλων ταύτας ἐρμηνευόντων
καὶ πάντα τὰ τῆς συνάξεως ἐπραττον, πλὴν τῆς
θείας τῶν μυστηρίων μυσήσεως. Ἐξ ἀρχαίου δὲ τοῦ-
τῆν ἔθος Ἀλεξανδρεῦσι. Φασὶ καὶ γὰρ Ὀριγένην ἐν
ταύταις μόνας τὰς συνάξεις ποιεῖν ἐπ' ἐκκλησίας·
δὲ σοφία καὶ διδασκαλίᾳ τῶν πολλῶν διαφέρων, συνι-
δὼν τε ὡς τὸ ἀδύνατον τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ἀσθενεῖ
πρὸς τὸ γράμμα ἀποδοθῆναι τὸν περὶ τοῦ Πάσχα
λόγον, εἰς θεωρίαν ἀνήγαγεν, ἐν μόνον φάσκων
ἀληθὲς γενέσθαι Πάσχα, ὅπερ Χριστὸς ἐπέτελεσεν
ἐνεργήσας κατὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, ἀνε-
τηθεὶς τῷ σταυρῷ ᾧ δὴ ἀρίστῳ τροπαίῳ κατὰ τοῦ
ἀντιπάλου ἐχρήσατο. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ Ἀλεξανδρεῖς
τὸ τῶν ἀναγνωστῶν καὶ συμβολαιογράφων τάγμα
ἐν ἀδιαφύρῳ ἐστίν, εἴτε πιστοὶ εἰσιν, εἴτε καὶ κατη-
χούμενοι. τῶν ἀπανταχοῦ ἄλλων ἐκκλησιῶν πιστοὺς
εἰς τὸ τάγμα τοῦτο προεβλήμενων. Ἐν δὲ τῇ ἑτε-
ταλῶν καὶ τοῦτο γενέσθαι φασὶ. Κληρικὸς γὰρ ἐκείος
ἀνὴρ, πρὶν ἢ γένηται τοῦτο, νόμῳ γυναῖκα ἠγάγετο.
Τὴν δὲ γυναῖκα, ὡς ἔθος, γνοὺς, ἀπόκληρος ἦν, τὴν
ἀνὰ τὴν ἔω πάντων γνώμῃ ἀπεχομένων καὶ τῶν
ἐπισκόπων, εἰ καὶ βούλοιντο, οὐ μὴν ἀνάγκη νόμου
τοῦτο ποιοῦντων. Πολλοὶ γὰρ αὐτῶν τῷ ἐπισκοπικῷ
ἐρατεύειν καὶ πολλοὺς ἐν τοῖς ἐπισκοπεῖσι παῖδας
ἀπέτρεπον ἐκ τῶν γαμετῶν δὲ νομίμως ἠγάγοντο
πρότερον. Νῦν δὲ οὐδ' ἐν οὐρανῷ ἐπίσκοπος γυναῖκα
συγκαθευθῆσας ἀκόλατος. Ἀλλὰ τοῦ μὲν ἐν Θεσσα-
λίᾳ ἔθους προκατῆρξεν Ἡλιόδωρος ἐκεῖνος, Τρίκῆς
ἐπίσκοπος· οὗ κωνήματα ἔρωτικὰ εἰσέτι νῦν περι-
φέρεται, ἃ νέος ἄνθρωπος συνετάξατο, Αἰθιοπικὰ προσα-
γορεύσα· αὐτὰ, νῦν δὲ καλοῦσι ταῦτα Χαρικλεῖαν·
δι' ἃ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἀφῆρηθη· ἐπειδὴ γὰρ πολ-
λοῖς τῶν νέων κινδυνεύειν ἐκείθεν ἐπέκει, ἢ ἐγγύριος
προσέταττε σύνοδος ἢ τὰς βίβλους ἀφανίζειν, καὶ
πυρὶ ὀπαναῖν, ὑπαναπτύσσας τὸν ἔρωτα, ἢ μὴ χρεῖ-
ναι ἰεράσθαι τοιαῦτα συνθέμενον· τὸν δὲ μᾶλλον
ἔλῃσθαι τὴν ἱερωσύνην λιπεῖν, ἢ ἐκ μέσου τιθέναι
τὸ σύγγραμμα. Ὅ καὶ ἐγένετο. Διτηρεῖτο δὲ τὸ
ἔθος τοῦτο ἐν τε Θεσσαλονίκῃ, αὐτῇ τε πάσῃ Μακε-
δονίᾳ καὶ Ἑλλάδι. Καὶ ἄλλο δὲ ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ
ἦν· κατὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα μόνον ἐβάπτι-
ζον· διὸ καὶ πολλοὶ ἐντεῦθεν ἀμύητοι ἐθνησκον. Ἐν
δὲ τῇ κατ' Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας τὰ θουσιαστήρια
τὴν θέσιν τοῖς ἄλλοις ἀντιστρόφως εἶχον· οὐ γὰρ
πρὸς ἔω, ἀλλὰ πρὸς δύσιν ἔωρα τὰ θουσιαστήριον.
Ἐν γε μὴν Αἰλίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ καὶ Ἑλλάδι τὰς ἐν
ταῖς λυχνοκαταῖς εὐχὰς ἐπίσης τοῖς ἐν Κωνσταντι-
νουπόλει Ναυατιανοῖς ἐποιοῦν. Ὄσαύτως δὲ καὶ ἐν
Κύπρῳ καὶ Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας· ἐν ἡμέρᾳ
Σαββάτου τε καὶ Κυριακῆς περὶ ἐσπέραν μετὰ τὴν
λυχνιασίαν οἱ τε ἐπίσκοποι καὶ οἱ πρεσβύτεροι τὰς
ἱεράς Γραφάς τῷ λαῷ ἐρμηνεύουσιν. Οἱ δ' ἐν Ἑλλά-
σπόντιν τὰ Ναυάτου φρονοῦντες οὐ τὰς εὐχὰς ἐπίσης

(1) Hunc Heliodorum non diluxæ auctoritatis scriptorem esse scripsit Angelus Polit. *Miscellan-*
cap. 3.

εισάπαν ἐποίουν τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ ἴσα ἀποστόλων ἐπίσκοποι· τὰ πολλὰ δὲ παραπλήσια ἐπραττον τῇ κρατούσῃ Ἐκκλησίᾳ. Καθόλου δ' ὡς εἰπεῖν ἐν πάσαις ταῖς δόξαις οὐδαμῶς ἔστιν εὐρεῖν μίαν συμφωνίαν ἐν εὐχαίς ἔχειν. Οἱ περὶ τὸν Ἰστρον Σκῦθαι, πολλὰς καὶ μεγάλας ἔχοντες πόλεις, ὅφ' ἐνὶ πάντε· ἐπισκόπων τάττονται. Ἐν δ' ἄλλοις ἔθνεσιν ἐγνωμεν, μὴ μόνον ἐν πόλει, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἐκάστη κώμη ἱεραθεῖαι ἐπίσκοπον· ὃ δὴ μάλιστα Ἀράβιοι ἔθου· εἶχον καὶ Κύπριοι, καὶ οἱ ἐν Φρυγίᾳ Ναυατιανοὶ, καὶ οἱ ἀπὸ Μοντανῶν καταγόμενοι. Παρὰ δὲ τῇ Ῥώμῃ ἀκριτοῦ τοῦ νῦν πλείους τῶν ἐπίτῳ διάκονοι οὐ γίνονται, εἰς μίμησιν τῶν παρὰ τῶν ἀποστόλων χειροτονηθέντων, ὧν ἠγεῖτο Στέφανος, ὃ πρῶτος τῶν μαρτυρικῶν ἀναδεδασάμενος· στέφανον. Παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ὃ ἀριθμὸς τούτων ὡς ἔτυχεν ἐπὶ Ῥώμης καθ' ἕκαστον ἔτος ἅπασι τὸ Ἀλληλοῦτα ψάλλουσι, κατὰ τὴν κυριώτατον τῆς Πασχαλίας ἡμέραν· ὃ δὴ καὶ πολλοῖς εἰς ὄρκον κείται εὐχῆς, ὥστ' ἀξιοθῆναι ἀκοῦσαι τὸ Ἀλληλοῦτα καὶ μεθ' ἡδονῆς ψάλλαι. Οὕτε δὲ τις τῶν Ῥώμης ἐπισκόπων, οὐτ' ἄλλος τις ἐπ' ἐκκλησίᾳ προσομιλεῖ τῷ λαῷ· ἐν δ' Ἀλεξανδρείᾳ μόνος τοῦτο ἐπραττε τῆς πόλεως ὃ ἐπίσκοπος. Λόγος γε μὴν ἔχει ὕστερον ἐπιγενέσθαι, μὴ ἐξ ἔθου· ὃν πρότερον. Αἴτιος δ' ἐγένετο Ἀρειος· ὃς πρεσβύτερος ὢν, καὶ διδάσκειν προβεβλημένος, κατὰ τοῦ ἀληθοῦς ἐνεωτέρωσε δόγματος, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐτάραξε. Ξέρον δὲ καὶ παντάπασιν ἀγθεῖς τῇ Ἐκκλησίᾳ παρὰ Ἀλεξανδρεῦσιν ἐγνωσέναι πάλαι γινόμενον· οὐδαμῶς γὰρ ἰπανίστατο ὃ ἐπίσκοπος τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ἀναγιγνωσκόμενος· ὃ ἐν οὐδεμιᾷ τῶν ἐκκλησιῶν ἢ ἐγνω ἢ ἠκουσέναι τις πάλαι γεγενημένος. Ταύτην δὲ τὴν ἱερὰν βίβλον ἐκείσε μόνος ἀεὶ ἀναγινώσκει ὃ ἀρχιδιάκονος· ἐν ἄλλαις δὲ ἐκκλησίαις διάκονοι· ἐν πολλαῖς δὲ ἄλλαις μόνοι οἱ ἱερεῖς· ἐν τισὶ δὲ τῶν ἐπισήμων ἡμερῶν καὶ ἐπίσκοποι· ὥσπερ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀκριτοῦ τοῦ νῦν πράττεται, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς Πασχαλίου ἑορτῆς, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ εἰσόδῳ τοῦ ἑνιαυτοῦ. Ἄ καὶ διπλῶς ἐκφωνοῦνται· ὅσον γὰρ ἐκεῖνος λέγει, ἔπειτα λέγει τοῦτο καὶ ὃ διάκονος· ὡς γε οἴομαι, ἵνα δοκῇ καὶ ὃ ἐπίσκοπος κηρῦττειν αὐτὸ, καὶ μὴ μόνον οἱ τοῦτο λαχόντες διακονεῖν. Ἰσως δὲ καὶ ὡς βροντῆς δίκην οὐρανῶθεν ἀκούοντες, ἀπαραιοποιῆται οὕτω διαγγέλλομεν. Ἀναγινώσκει δὲ καὶ τὸ πρῶτον τῆς διαθήκης Εὐαγγέλιον, ὡς ἐντελεῖ τὸν τύπον φέρων Χριστοῦ. Εὐχὰς δὲ καὶ ψαλμῶδεις οὐ τὰς αὐτὰς, ὡς εἴρηται, αἱ ἐκκλησίαι ἅπασαι ἔχουσιν, ἀλλ' οὐδὲ τὰς αὐτὰς βίβλους καὶ ἀναγινώσματα. Τὴν γοῦν καλουμένην Ἀποκάλυψιν Πέτρου, ὡς νόθον παρὰ τῶν ἀρχαίων δοκμασθεῖσαν, παρὰ Ἡλιαστεινοῖς ἐν ἐκκλησίαις τισὶν ἅπασι ἐκάστου ἔτους μέχρι πολλοῦ ἀναγιγνωσκόμεν ἔυρομεν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς· ἦν ὃ λαὸς μετ' εὐλαθείας καὶ συντριμμοῦ νηστεύει ἐπὶ ἀναμνήσει τοῦ σωτηρίου πάθου· τὴν δὲ λεγομένην Ἀποκάλυψιν Παύλου τοῦ ἀποστόλου, ἦν οὐδέ τις τῶν πάλαι ἀνθρώπων εἶδε, δι' αἰθεῖς πρότερον ἐν

ptos abolendos, vel qui eos composuisset auctori functionem episcopalem abrogandam esse. Ille vero episcopatum deponere, quam scripta sua suppressere maluit. Hæc autem consuetudo Thessalonica, atque in Macedonia, et Græcia omni, servata est. Alius item in Thessalia mos fuit, ut Paschalibus tantum diebus baptismus perageretur : quapropter multi etiam eo sacramento non initiati decedere. In urbe Antiochena, quæ in Syria est, altaria (1) diversum prorsus quam alibi situm habuerat. Sacra enim ara non ad Orientem, sed ad Occidentem versus collocata fuerat. Hierosolymis, et in Thessalia, atque etiam in Græcia, consuetudo fuit, ut preces in pervigiis ad lucernas accensas eodem quo Novatiani, Constantinopoli, modo peragerent. Consimiliter in Cypro et Cæsareæ Cappadocum, in Sabbato, et Dominico die vesperi, post lucernarum accensionem, episcopi et presbyteri sacras Scripturas populo exponunt. Novatiani autem, qui in Hellesponto sunt, non eundem orationis ritum, quem factionis eorum populares Constantinopoli, servant, caeremonias obtinentis ibi Ecclesiæ catholice plurimum sequentes. Et ut in summa dicam, in opinionibus et sectis omnibus, haudquaquam in precationibus unum aut alterum consentientem ritum servatum esse, invenire est. Scythæ qui ad Istrom colunt, multas et magnas habent civitates, et omnes uni subjectæ sunt episcopo. In aliis autem populis, non solum in urbibus, verum etiam in quibusque vicis, episcopos esse scimus. Quæ consuetudo apud Arabes potissimum, et Cyprios, et in Phrygia apud Novatianos, atque apud eos qui a Montiano deducti sunt, fuit. Romæ ad hodiernum usque diem non plures quam septem diaconi sunt, ad eorum instar qui ab apostolis creati sunt, quibus Stephanus ille præfuit, qui primus martyrii reportavit coronam. Apud alios populos omnes, quem sors tulit, eorum numerus est. In Romæna urbe itidem quotannis semel Alleluia, paschali Dominico die concinunt. Proinde (2) a multis iurejurando concipiendo, votisque nuncupandis, usurpatum est, ut eis Alleluia audire, et cum lætitia canere daretur. **298** Neque episcopus, neque alius quisquam in ecclesia Romæ ad populum docens verba facit. Alexandriæ autem solus hoc munere fungitur episcopus : quod quidem postea, cum antea mos is non fuerit, est observatum. Causam consuetudini novæ præbuit Arius, qui quod presbyter esset, et docendi provinciam accepisset, contra veritatis doctrinam res novas inducens, Ecclesiam turbavit. In eadem Alexandrina ecclesia, quod in locis aliis omnibus novum atque insolens est, olim obtinuisse scio. Episcopus namque cum sacra Evangelia legerentur, non assurgebat. Id vero in ulla plane ecclesia antiquitus factum esse, nemo vel vidit, vel audivit. Sacrum eum librum ibi solus legit archidiaconus : in aliis autem ecclesiis

(1) Et ipsa quoque ecclesia. Socr.

(2) Sozom. lib. vii, cap. 19.

diaconi, in multis vero aliis soli sacerdotes, in nonnullis quoque diebus celebrioribus etiam episcopi. Id quod hodie quoque Constantinopoli fit, et maxime Paschaliū feriarum die prima, et primo anni ipsius ingressu. Atque ea lectio dupliciter fit. Quantum namque evangelici scripti prior ille recitat, tantum postea quoque diaconus repetit scilicet, sicuti ego existimo, ut episcopus etiam Evangelium, et non tantum qui ministerium id sortiti sunt, prædicare videatur. Et fortasse etiam, ut id cœlitis fulminis more intonsas audientes, sincere absque simulatione et depravatione omni annuntiemus. Episcopus vero etiam primum testamenti Evangelium legit, veluti perfectam personam Christi referens. Porro preces itidem et psalmodias, sicuti dictum est, non easdem ecclesie omnes habent, sed neque libros aut lectiones easdem. Nam eam quæ dicitur Petri Apocalypsim, ut subditiam et illegitimam a veteribus judicant, apud Palæstinos in ecclesiis quibusdam semel quotannis in die Parasceves aliquandiu legitur fuisse invenimus : qua die populus magna cum religione et contritione salutiferæ passionis Christi memoriæ ergo jejunit. Rursum eam quæ Pauli apostoli dicta est Apocalypsim, quam ex priscis hominibus nemo vidit, monachi plures cum veneratione admirantur. Fama quidem increbuit, hoc ipso imperantis Theodosii tempore, revelatione divina repertum esse librum eum, in patria, **299** paternaque domo Pauli Tarsi Ciliciæ, in arca marmorea repositum, et in terra defossum (1). Quod sane falsum esse, presbyter quidam ecclesiæ Tarsensis grandævus admodum (nam id canities testabatur) confessus est : nihil enim ejusmodi suo tempore evenisse confirmavit. Quod cum asseveraret, admiratus est, si non ab hæreticis fama ea conflictata esset. Id quod in multis etiam aliis libris factum esse, antea diximus. Romanis mos est, Sabbato (2) quovis jejunare. Cæsareæ Cappadocum, qui post baptismum peccassent, eos a communione arcebant : quod itidem Novatiani faciunt. Idem Macedoniani quoque in Hellesponto, et item Quartodecimani in Asia observare. Novatiani in Phrygia digamos, et eos qui ad secundas nuptias transiissent, non recipiunt. Qui vero Constantinopoli sunt eorum populares, propalam eos neque admittunt, neque rejiciunt. In Occidente autem id liberum est prorsus. Sed enim dissensiones tales in ecclesiis invaluisse opinor, reverentia eorum qui eis ab initio præfuerunt, et qui illis deinde successerunt. Nam ii tanquam leges quasdam ab illis acceptas, per manus posteris tradidere : non satis pium, neque ferendum esse arbitrati, si traditiones, in quibus educati essent, non honorifice colerent, sed contemptim rejicerent. At mihi valde laboriosum et difficile esset, variantes per urbes et regiones omnes ecclesiarum consuetudines enumerare et perscribere. Fere enim fieri id omnino nequit. Eandem autem priscos homines existimandum est obtinuisse de festo hoc die, cujus gratia in hunc locum digressi sumus, opinionem : quod scilicet ex consuetudine quadam diversum habuit festum Paschæ cultum.

(1) Sozom. lib. vii, cap. 19.

(2) Consulit Ambrosium hominem Dei Augustinus adhuc catechumenus, utrum secundum morem suæ civitatis mater ejus Sabbato jejunare, an Mediolanensis Ecclesiæ more præferre deberet. At ille, *Quid possum, inquit, hic docere amplius quam ipse facio? Quando hic sum, non jejunare Sabbato ;*

πολλοὶ τῶν μοναζῶν ἔγεσθαι· λόγος γε μὴν εἶεν ἐπὶ τῆς Θεοδοσίου βασιλείας τὴν βίβλον ταύτην θεῖα τι· ἐπιφανεία ὀφθῆναι ἀνά τὴν πατρίδα, καὶ οἰκίαν Παύλου ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας, μαρμαρίνη λάρνακι κρυπτομένην εἰς γῆν· ἐν ᾗ τὴν βίβλον κεῖσθαι ὁ δὲ, ψεῦδος εἶναι Κλιεὶ ἀνὴρ πρεσβύτερος ὁμολογεῖ τῆς ἐν Ταρσῷ ἐκκλησίας. Ὅτι δὲ πολλῶν ἐτῶν ἦν, ἐμήνυε καὶ ἡ πολιὰ. Διεμαρτύρητο δὲ μηδὲν τοιοῦτον ἐπ' αὐτοῦ συμβῆναι· Θαυμαζῶν δὲ διετίετο, εἰ μὴ ταῦτα πρὸς αἰρετικῶν ἀνεπλάσθη· ὡς καὶ ἐν ἄλλαις πολλάς τῶν βιβλίων ἐγένετο, περὶ ὧν καὶ πρότερον διελάδομεν. Ῥωμαίοις ἔθος κατὰ πᾶν Σάββατον νηστεύειν. Ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας τοὺς ἡμαρτηκότας μετὰ τὸ βάπτισμα τῆς κοινωνίας ἐξώθουν, ὡς καὶ Ναυατιανοὶ ποιοῦσι. Τὰ ἴσα δὲ καὶ ἐν Ἑλλησπόντῳ Ναυατιανοὶ διεπράττοντο, καὶ οἱ ἐν Ἀσίᾳ Τεσσαρσεκαίδεκαίτιται. Οἱ περὶ Φρυγίαν Ναυατιανοὶ τοὺς διγάμους οὐ δέχονται. Οἱ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει οὔτε φανερώς δέχονται, οὔτε φανερώς ἐκβάλλουσιν, ἀνὰ δὲ τὴν ἐσπέραν ἀδεῶς τοῦτο πράττειται. Ταῖς δὲ τοιαύτας διαφωνίας ταῖς ἐκκλησίαις γενέσθαι οἴμαι αἰδοῦ τῶν ἐξ ἀρχῆς προσεστώτων ἐν ταύταις, καὶ τῶν ἐκείνους διαδεξιμένων. Οἱ γὰρ τινὰ νόμον παραλαβόντες, τοῖς ἐπιγενομένοις παρέπεμψαν, οὐχ ὄσιον λογισάμενοι, οὐδὲ ἀνεκτόν, οἱ τοῦτοις ἐντραφέντες, ἀγέραςτον καταλιπεῖν τὴν παράδοσιν. Ἐργῶδες δ' ἔμοιγε καὶ δυσεπιχρηστον πάντα τὰ κατὰ πόλεις καὶ χώρας ἔθνη διάφορα τῶν ἐκκλησιῶν ἀριθμεῖσθαι καὶ γραφῇ διδόναι· σχεδὸν δὲ καὶ ἀδύνατον. Ἐπίσης δὲ νομιστέον πεπονηθῆναι καὶ τοὺς ἀρχαίους ἀνδρας καὶ περὶ ταύτην τὴν ἑορτήν, ἧς ἕνεκα εἰς τοὺς περὶ τοῦτων ἐξήχθημεν λόγους· ὡς ἐκ τίνος συνηθείας διάφορον ἔσχε τὸ Πάσχα τιμῆν. Νῦν δὲ Θεοῦ χάριτι τῶν ἐν μέσῳ πάντων τῶν χρόνῳ διαλυθέντων, σύμφωνος παρὰ πᾶσιν ἡ τοῦ Πάσχα ἑορτὴ ταῖς ἐκκλησίαις Χριστοῦ ἐπιγίνεται· καὶ τοίνυν ἐσφάλαί μοι δοκοῦσιν οἱ διαθρῦλλήσαντες τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν παρατρέψαι τὸ Πάσχα. Ἢ γὰρ σύνοδος σύμφωνον καταστήσαι μᾶλλον ἐσπούδασε τὸν λαόν, διαφωνοῦντα τὸ πρότερον πρὸς τοὺς πλείονας.

quando Romæ sum, jejuno Sabbato. Et ad quamcunque ecclesiam veneritis, iuquit, ejus morem servate, si pati scandalum non vultis, aut facere : custodita scilicet eorum inter quos vivimus in his rebus inoffensa societate, et cavendo, ne tempestate contentiosus serenitas caritatis obnubiletur. Aug. epist. 86.

Nunc vero divina suppeditante gratia, impeditentis et dissensionibus omnibus temporis cursu sublatis, concordibus sententiis apud omnes in ecclesiis Christi festus dies Paschæ celebratur. Errare autem illi, quemadmodum prius quoque dixi, mihi videntur, quorum sermonibus increbuit, Nicænam fidem Paschæ serias in errorem et varietatem ejusmodi adduxisse. Nam synodus eam operam potius navavit, ut populus qui antea a parte majore dissentiebat, ad unanimum concordiam pertraheretur.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ΄.

Ὅτι ἐξ ἀρχαίου ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων διαφωνίαι τινὲς καὶ παρατηρήσεις ἦσαν τοῖς δὲ οὐ τοσοῦτον ἐμελλε τούτων· ἀλλὰ τὰ ἀναγκαῖα καὶ συστατικά τῆς πίστεως φυλάττειν μᾶλλον ἐκέλευον.

Ὅτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων πολλὰ διαφωνίαι διὰ τινὰς παρατηρήσεις ἐγένοντο, αὐτοὺς ἐκείνους παρέξομαι μάρτυρας. Ἱστορεῖ γὰρ ὁ θεῖος Λουκᾶς τῇ βιβλίῳ τῶν Πράξεων· Ἐπεὶ οἱ ἀπόστολοι ἐγνωσαν διαφωνίαν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν γινομένην τοῖς πιστεύουσιν, ὁμοῦ συναχθέντες πάντες ἐθέσπιζον ἐν εἰδῶ ἐπιστολῆς· δι' ἧς τοὺς τε πιστοὺς τῆς μοχθηρᾶς τοῦ νόμου δουλείας ἠλευθέρουν, καὶ τῆς περιτετῆς ἐν τούτῳ ἐρσχελλῶς ἐπέσχοι· τύπον δ' ἀσφαλῆ τῆς ὀρθῆς πολιτείας καὶ πρὸς θεοσέβειαν ἀγούσαν ἐκδιδάσκουσαν· ὅσα μὲντοι ἀναγκαῖα φυλάττειν, διαφρήδη κηρύττοντες. Ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὴν ἐκείνην αὐτῶν τὴν ἐπιστολὴν δι' εἰδησιν τῇ συγγραφῇ καταέδει οὐκ ἀκαιρον κηρύττειν. Ὁι ἀπόστολοι, καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοί, τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν χαίρειν. Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ὅτι τινὲς ἐξελθόντες ἐξ ἡμῶν, ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγους ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτεμνεσθαι, καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ διεστειλάμεθα, ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδὸν, ἐκλεξαμένους ἀνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ὑμῶν Βαρνάβῳ τε καὶ Παύλῳ ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὴν ψυχὴν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀποστάλακαμεν οὖν Ἰούδαν καὶ Σίλλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά. Ἐδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βᾶρος πλὴν τῶν ἐπιεικῶς τούτων ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος, καὶ τῆς πορνείας καὶ τοῦ πρικοῦ· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε. Ἐβῆρωθε. Ταῦτα ἔδοξε τῷ θεῷ· τοῦτο γὰρ, φησὶν ἡ ἐπιστολή· Ἐδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, μηδὲν ἄλλο ἐπιτίθεσθαι βᾶρος πλὴν τῶν ἐξ ἀνάγκης ὀφειλόντων φυλάττεσθαι. Τινὲς δὲ τούτων ἀμελήσαντες, πᾶσαν μὲν πορνείαν παρ' οὐδὲν λογίζονται· περὶ δὲ ἡμερῶν τε καὶ ἑορτῶν καὶ περὶ διαίτης, ὡσανεὶ περὶ ψυχῆς ἀγωνίζονται εἰς τὸναντίον τὰς τοῦ Θεοῦ παραγγελίας τιθέμενοι, καὶ νόμος ἑαυτοῖς γινόμενοι· ὡσπερ ἑαυτοὺς λανθάνειν σπουδάζοντες, ὅτι θεῷ τοῖς νομοθετηθεῖσι τάναντία μάλιστα διαπράττονται. Ἐν ἡν μὲν οὖν καὶ ἐτι τὸν περὶ τοῦ Πάσχα λόγον ἐκτελείναι, καὶ ἀριδὴλιος δεῖξαι, ὡς οὐδ' Ἑβραῖοι τὸ ἀκριβὲς περὶ τούτου διαπεφύλακται· ἀλλ' οὐδὲ τὸν τύπον, ὡς

A

300 CAPUT XXXV.

Quod antiquitas et ab ipsis apostolorum temporibus dissensiones quædam et variæ observationes in cærimoniis fuerint : et quod cæremoniæ veteribus non tantopere curæ fuerint, sed necessaria tantum et fidem promoventia constanter servare jusserint.

Enimvero quod ab apostolorum usque temporibus multæ dissensiones præter observationes quasdam fuerint, illos ipsos producam testes. Scribit namque divus Lucas in Actorum libro : Cum apostoli dissidium intercessisse eis qui ex gentibus fidem complexi fuerant, et fidelibus Judæis, cognovissent, congregati simul omnes, constitutionem factam in epistolæ formam redegerunt, per quam fidelis a gravi legis servitute liberarunt, et supervacanea ea de re nugamenta inhibuerunt. Certam autem rectoris et ad veram erga Deum pietatem ducentis vitæ formam proposuerunt, quæ necessario observanda sint, disertis verbis prædicantes. Non intempestivum vero esse duxi, ut eam ipsam illorum epistolam, evidentioris cognitionis gratia, in historia hac referrem. Apostoli et seniores et fratres, his qui Antiochiæ et in Syria et Cilicia ex gentibus sunt fratribus, salutem. Quoniam audivimus, quod quidam ex nobis exeuntes, vos turbarint, verbis labefactantes animas vestras, dicendo circumcidi vos et legem servari debere, quibus id non mandavimus : placuit nobis collectis in unum, eligere viros, et ad vos mittere, cum charissimis nostris Barnaba et Paulo : hominibus, qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi. Misimus ergo Judam et Silam, qui et ipsi vobis eadem verbis referrent. Visum est enim Spiritui sancto, et nobis, nihil amplius vobis imponere oneris, præterquam hæc necessaria, ut vos abstinere ab his quæ simulacris immolata sunt, et a sanguine, et suffocato, et fornicatione : a quibus vobis caventes, recte rem ageris. Valete. Hæc Deo placita sunt. Hoc enim inquit epistola : Placuit Spiritui sancto, nihil aliud oneris imponere, præterquam quæ necessario servata oportet. 301 At quidam hæc nihil curantes, omnem quidem fornicationem pro nihilo habent : de diebus autem, et feriis, et institutis, perinde atque de anima ipsa decertant : Dei mandata invertentes, et sibi ipsis leges ferentes : haud secus atque si studiosè hoc agerent, ut contrarias maxime adversus decreta Dei res agitantes, latere possint. Et potuissemus nos orationem hanc de festo Paschæ magis dilatare, et clare satis ostendere, quod ne Hebræi quidem certo id et accurate servent : neque typum seu figuram ejus, sicuti eis tradita est,

¹ Acti. xv, 6, 7-29.

veste uti oporteat. » Atque ubi ille cogitabundus, quia quod responderet non habebat, staret, subintulit illico Sisinius : « Tu quidem ostendere id non potes, at Salomon me ut id faciam adhortatur, dicens : *Sint vestimenta tua semper alba* ¹. Verum et Servator, in Evangeliiis candida vestis usus esse videtur ; qui discipulis, qui secum montem Thabor conscenderant, Moysen et Eliam candidatos exhibuerit. » Hæc atque his similia cum ita diceret, admirationi hominibus fuit. **304** Quin et illud lepide, ut ego puto, ab eo dictum, recensendum esse videtur. Advenerat Constantinopolim Leontius, Ancyrae minoris Galatiæ episcopus, qui tum ibi Novatianis ecclesiam ademerat. Convenit hunc Sisinius, et supplicans rogavit, ut corpori suo ecclesiam redderet. Quod ubi ille se facturum negavit, Novatianos etiam conviciis acerbè proscidit, minime eos ecclesiam habere debere dictitans, quod pœnitentiam tollerent, et misericordiam Dei rejicerent. Talia vero, atque alia hisce similia continuans, cum Novatianos suggillaret : « Atqui, Sisinius inquit, et ego, ut haud sciam an magis quisquam, pœnitentiam ago. » Cum autem Leontius eum, quoniam modo pœnitentiam ageret, interrogaret ; respondens ille : « Quod te nunc inquit, ita animatum video (1). » Vitam is ita produxit, ut ecclesiam Novatianorum adhuc administraret, cum Joannes Chrysostomus patriarchatum gereret. Et ausus etiam est contra eum disserere, cum scripto ille pœnitentiam introduceret, atque ita diceret : « Vel decies milles per pœnitentiam respiscens ecclesiam ingredi (2). Paratus enim ego sum pœnitentem admittere, ut modo deinceps similibus per peccatum non circumveniar malis. » Et accidit aliquando, ut divus Joannes inter deambulandum Sisinio occurreret, eique objiceret : « Non debere unam urbem duos habere episcopos. » Prodibat enim et ille cum splendore et comitatu multo. Cui Sisinius respondens : « Minime eam duos habere dixit : » seipsum germanum legitimumque episcopum esse existimans. Eo vero dicto gravius accepto, Joannes ad illum : « Videsne, ait, te solum esse velle Constantinopolitanum episcopum ? Atque ibi rursum Sisinius : Non hoc ego, inquit, dico : sed cum aliis omnibus episcopis sim, apud te unum is esse non existimor. Et Joanne exardescente atque inferente : « At ego efficiam, ut qui fœdissima labores hæresi, amplus ad populum pro concione verba non facias. » Sisinius perquam facete verbis ejus occurrens : « Ego vero, inquit, plurimas etiam tibi agam gratias, si me labore et onere tanto liberaris. » Quo verbo tandem Joannes flexus : « Quandoquidem, ait, tibi

¹ Eccle. ix, 8.

(1) Quod te conspicio, inquit Sozom.

(2) Μυριάκις μετανοήσας εισελθε· ετοιμος γάρ ἐγὼ προσέσθαι τὸν μετανοοῦντα, εἰ μόνον τοῦ λοιποῦ μὴ τοῖς ἴσοις περιπέσοι δεινοῖς. Hanc Chrysostomi sententiam cum multa admiratione et laude

τε τοῖς σὺν αὐτῷ τῷ Θαδῶριον ἀντιοῦσι τῶν ἀποστόλων, Μωσῆν τε καὶ Ἡλίαν λευχειμοντας· ἢ ταῦτα καὶ ἄλλα τοῖτοις ἀπειπῶν, θαυμαστός τις ἔδοκει. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τοῦτο χάριεν δοῖμαι τῶν ἐκείνου διηγητῆτον. Ἐπεδήμει μὲν τῇ Κωνσταντίνου Λεόντιος. Ἀγκύρας τῆς ἐν τῇ μικρῇ Γαλιατῆ ἐπίσκοπος, τηλικαῦτα τὴν ἐκέισε τῶν Ναυατιανῶν ἀφαιρούμενος ἐκκλησίαν. Πρὸς δὲ ἔλθων ὁ Σισίνιος, ἰκέτης ἦν, ἀποδοῦναι τὴν ἐκκλησίαν τῷ ἐκείνου αὐστηματι. Ὁ δὲ μὴ ἀποδιδούς, ἐλοιδόρει καὶ Ναυατιανούς ὡς μὴ χρεῖων ἐκκλησίαν ἔχειν, ἅτε δὴ τὴν μετανοίαν ἀναίρουντας καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλοθρηπίαν ἐλαύνοντας. Τοιαῦτα δὲ καὶ ἕτερα ἐπιουείρων, κακῶς ἐκείνων κατέτρεχε. Σισίνιος δ', « Ἀλλὰ μὴν κἀγὼ, ἔφη, μετανοῶ, ὡς οὐδένα ἕτερον δοῦμαι. » **B** Τοῦ δὲ Λεοντίου, « Τίνα τρόπον, ἐπερομένου, μετανοεῖς ; » ἀπεκρίνατο, « Ὅτι σε, ἔφη, νῦν οὕτως ἔχοντα θεωρῶ. » Ἐπεδῖω δὲ, ὡς καὶ τοῦ Χρυσοστόμου πατριαρχούντος, αὐτὸν ἔτι τῆς τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἠγεῖσθαι· καὶ τολμᾶν ἀντιλέγειν ἐκείνῳ ἐγγράφως εἰσάγοντι τὴν μετανοίαν, καὶ οὕτως λέγοντι, « Μυριάκις μετανοήσας εἰσελθε· ετοιμος γάρ ἐγὼ προσέσθαι τὸν μετανοοῦντα, εἰ μόνον τοῦ λοιποῦ μὴ τοῖς ἴσοις περιπέσοι δεινοῖς. » Καὶ δὴ ποτε τοῦ Θεοῦ Ἰωάννου συμβᾶν οὕτως ἐν ἀμφόδῳ τὴν Σισίνιον ὑπαντήσαντος, καὶ διεγκαλέσαντος, « Μὴ χρῆναι μίαν πόλιν δύο ἐπισκόπους ἔχειν· ἢ προημὴ γὰρ κἀκεῖνος σὺν δορυφορῆ πολλῇ καὶ ἀβρότητι ὑπελαβόντα Σισίνιον, « Οὐδὲ γὰρ ἔχει δύο, ἢ φάναι, ἐκὺτον μόνον εἶναι λογιζόμενος γνήσιον ἱερέα. Χαλεπῶς δὲ διατεθέντος ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ Ἰωάννου, καὶ « Ὁρᾶς, ἐπειπόντος, ὅτι σὺ μόνος θέλεις εἶναι τῇ Κωνσταντίνου ἐπίσκοπος ; » Ὁ Σισίνιος αὖθις, « Οὐ τοῦτο, ἔφη, ἐγὼ λέγω· ἀλλ' ὅτι τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐπίσκοπος ὢν, παρὰ σοὶ μόνῳ οὐχ οὕτως ἔχειν λογιζομαι.— Ἄλλ' ἐγὼ, φησὶν ἀγανακτήσας ὁ Ἰωάννης, παύσω σε προσομιλεῖν, αἰσχίστην νοσοῦντα τὴν αἵρεσιν. » Ὁ δὲ χαριέντως μάλα ὑπήντησεν· « Ἄλλ' ἐγὼ καὶ χάριτάς σοι πλειστάς ὁμολογήσω, τοσούτου καμάτου με ἀπαλλάξαντι. » Μαλαχθεὶς δ' ἐντεῖθεν ὁ Ἰωάννης, « Ἐπεὶ σε, φησὶν, ἀνιᾶ τὸ λέγειν, οὐκ ἂν ἔλοιμι παύσαι, Θεοῦ τοῦτο πράξαντος. » Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα χαριέντως εἰρημῆνα τάνδρῳ ἀπομνημονεύονται. Καὶ λόγους δὲ φασὶν οὐκ ἀκόμψους αὐτὸν συγγράφαι πολλούς. Μᾶλλον δ' ἐπὶ τῷ λέγων ἢ γράφων. Ἄριστα γὰρ ἀπεμιμῆτο καὶ ὑποκρινόμενος διετέλει. Ἐπεκάθητο γὰρ τι προσηγῆς ἦθος τοῖς χηλεσι, καὶ χάρις ἐν τῇ φωνῇ καὶ τῷ προσώπῳ, τῷ τε βλέμματι καὶ τῷ σχήματι, καὶ ὅλη τῇ κινήσει τοῦ σώματος ἐπεχόρευεν, ἱκανῆ τὸν ἀκροῦμενον ἐφελκυσσασθαι. Καταθύμιος μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα πᾶσιν ἦν τοῖς περιφανέσι τῆς συγκλήτου βουλῆς, καὶ παρὰ πασῶν τῶν θρησκείων ἑθαυμάζετο· μάλ-

apud me recitavit in familiari de rebus sacris colloquio, 2 Junii die, anno Domini 1559, Budisinae Lusatorum Philippus Melanchthon, quam non temere alibi scriptam, quam hic apud Nicephorum et Socratem, invenias.

στα δὲ ὁ ἐπίσκοπος Ἀττικὸς διὰ πολλῆς ἤγε τοῦτον
 τιμῆς. Ἄλλ' οἷος μὲν τὸ ἦθος ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἀπο-
 χρώντως οἶμαι εἰρήκαμεν, ἐκ τῶν τοῦ ἐκκλησιαστι-
 κοῦ Σωκράτους παρειληφότες. Καὶ ταῦτα διήλομεν,
 δεῖξαι θελήσαντες, ὡς διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν σφίσι
 προϊσταμένων, Ἀγγελίου, Μαρκτιανῶ τε καὶ Σισινίου,
 καὶ ὡς τῷ ὁμοουσίῳ προσκειμένων, ἀπελευθερωτῶν
 λοιπῶν αἰρέσεων οἱ Ναυατιανοὶ διαμεμενῆσαι· καὶ
 ἐπὶ τῆς ἑαυτῶν ἐκκλησίας οἱ πλείους ἠρέμα εἶχον,
 πλὴν τῶν ὄσοι διὰ τὴν τοῦ Πάσχα ζήτησιν διεφέροντο·
 τῶν Σαββάτιος, ὡς ἔφην, ἐνεωτέρισε. Πολλὰ δὲ καὶ
 ἄλλα διαίρεσεις, ὡς εἰρηται, ἐν τε Ἀρειανῶ καὶ
 Μακεδονιανοῖς καὶ ἄλλων αἰρέσεων, ἐπιπλεῖστον
 τηρικαῦτα ἐγένοντο. Τούτων δ' οὕτω διασπαρμένων,
 ἔτι μᾶλλον ἢ καθόλου Ἐκκλησία ἐπεδίδου, ὅσμημέραι
 τῆ πρὸς ἀλλήλοις ἔριδι προστιθεμένων αὐτῆ. Μᾶλλον
 δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ὡς πλείστον εἰσέρρει. Ὡς γὰρ
 εἶδεν ὁ βασιλεὺς τὴν συνήθειαν τοῦ προεληφότες
 χρόνου πρὸς τὸ παρῶν σέβας, καὶ τοὺς θρησκευο-
 μένους παρ' αὐτῶν τόπους ἔλκουσαν τὸ ὑπήκουον,
 ἤδη βασιλεύειν ἀρξάμενος, πρῶτον μὲν ἐπιβαίνειν
 τοῖς βωμοῖς πάμπαν ἐκόλυεν· ἔπειτα δὲ καὶ νόμῳ
 πολλοὺς εἰς ἔδαφος κατέσπα, ὡσπερ εἰρήκαμεν. Οἱ
 δὲ σπάνει τῶν εὐκτηρίων κατ' ὀλίγον ταῖς ἐκκλη-
 σίαις τῶν Χριστιανῶν φοιτῶν προσεβλήθησαν. Λά-
 θρα γὰρ Ἑλληνικῶς θύειν ἐν κινδύνῳ μεγίστῳ ἦν,
 εἴ τις περῶρατο· ἀφαίρεσις γὰρ κεφαλῆς καὶ οὐσίας
 νόμος ἔκτιστο τῷ τομῆτι.

Μακεδονίαν ἐταλίας fuere. Illis autem ita
 crevit, quotidie se aliquibus propter mutuas illorum
 contentiones ad eam aggregantibus. Præcipue
 vero qui Græcam idololatriam secuti fuerant, ad eam
 confluxere. Nam imperator ubi consuetudi-
 nem præteriti temporis, et loca quæ apud eos religiose
 observabantur, cives et subditos suos ad pa-
 gium cultum pertrahere vidit, statim a suscepto imperio,
 primum quidem aras prorsus adire pro-
 hibuit: deinde vero lege (2) etiam lata, quemadmodum
 diximus, solo casu æquavit. Atque ita illi
 sacrarum ædium iuopia, Christianorum ecclesias
 frequentare cœperunt. Clam namque Græca per-
 agere sacra, maximi erat periculi, si quis in eis
 deprehensus esset. Et qui eis operari ausus fuisset,
 capitalis ei pœna et bonorum amissio constitutione

concionandi munus molestiam et dolorem parit,
 minime tibi, quando id Deus fecit, concionibus
 interdicam (1). Multa vero alia quoque viri ejus
 urbane et scite dicta commemorantur. **305** Quin
 et libellos multos non invenustos composuisse di-
 citur. Magis vero in dicendo quam scribendo lau-
 datus est. In actione felix fuit, et pronuntiationem
 sedulo coluit. Labiis enim ejus blanditiæ quædam
 insidebant: et in voce, vultu, oculis, et habitu
 motuque corporis omni, gratia singularis inerat,
 ad auditorum animos alliciendos composita. Ju-
 cundus itaque et charus eam ob causam celebra-
 rimums quibusque ex senatu viris, et omnis generis
 religionibus in admiratione fuit. Potissimum vero
 episcopus Atticus magno eum est honore prosecu-
 tus. Sed qualis hic vir fuerit, satis, ut puto, loco

hoc ex Socratis ecclesiastici scriptoris libris sum-
 pto; dixi. Atque hæc quidem propterea com-
 memoravi, ut ostenderem, cum propter eorum vir-
 tutem qui eis præfuere, Agelii, Marciani et
 Sisinii, tum quod ὁμοουσίῳ, consubstantialis, pro-
 fessione adhererent, Novatianos aliarum sectarum
 labe infectos non fuisse, majoremque eorum par-
 tem in ecclesia sua quietam mansisse: eis excep-
 ptis, qui propter quæstionem de feriis Paschalibus,
 quam Sabatius, sicuti dixi, per res novas induxit,
 dissidebant. Multæ vero et aliæ dissectiones, quod
 et ipsum dictum est, eo tempore apud Arianos et
 distractis, magis atque magis Ecclesia universalis

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

Περὶ τοῦ συμβάντος τῷ Αἰγυπτίῳ ποταμῷ Νειλῷ·
 καὶ περὶ τοῦ ξηροῦσιδίου ἀστέρου, καὶ τῶν δύο
 ἀνθρωπομόρφων τεράτων· καὶ περὶ τῆς ἐπιδύ-
 σεως τῆς Χριστιανῶν θρησκείας.

Τότε δὲ φασὶ καὶ Νεῖλον τὸν ἐπ' Αἰγυπτὸν ῥέοντα
 ὑστερησάσαι περὶ τὴν πρώτην τῶν ὑδάτων ἀνάβασιν.
 Ἐφερον δὲ οὐ μετρίως τὸ πραχθὲν οἱ Αἰγύπτιοι·
 χαλεπαίνοντες, ὅτι μὴ ἐπ' ἀδείας ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸ
 πάτριον ἔθος θύειν τῷ ποταμῷ· τὴ γὰρ τοῦ βασι-
 λέως θεός οὐδαμῶς ξυνεχώρει. Ὁ δὲ τὴν ἐπιτροπὴν
 τῆς Αἰγύπτου διέπων, εἰς στάσιν χωροῦντας Αἰγυ-
 πτίους ὄρων, τῷ βασιλεῖ δῖλα ἐποίησε. Ὁ δὲ μαθὼν
 ἀμεινον ἀνταπέστειλλε, λέγων, πρὸς Θεὸν ὧν τὸ
 σέβας διατηρεῖν, ἢ τὰ Νειλῶα ῥεῖθρα καὶ τὴν ἐχει-
 θεν εὐετηρίαν προτιθέσαι τῆς πίστεως. Μηδὲ γὰρ
 ἀν ποτ' ἐκ γῆς ὑετίσειεν, εἴ γε, φησὶ, τοιοῦτος εἴη,
 ὥστε μαγγανείαις τισὶ καὶ γοητείαις εὐπειθῆς εἶναι·

(1) Apud Socrate est: At ego tibi colloquiis sive
 concionibus non interdicam, quando tibi verba facere
 molestum est.

C

306 CAPUT XXXVII.

De diminutione quæ studio Ægypti Nilo accidit: et
 de stella gladii speciem referente, et de duobus
 humana specie monstris, et de incremento Chri-
 stianæ religionis.

Eo tempore Nilum Ægyptium annem, circiter
 primum aquarum auctum et incrementum, tar-
 dasse longius dicunt (3). Quam rem Ægyptii gra-
 viter tulere, indignati, quod minus eis esset libe-
 rum, patrio more Numini sacrificare: id enim im-
 peratoris metus haudquaquam permittebat. Et
 Ægypti præfectus provinciales ad seditionem spe-
 ctare cernens, principi eam rem indicavit. Qua ille
 cognita, conducibilius esse ei rescripsit, veram
 erga Deum religionem integram conservare, quam
 Numinis ejus undas, et quæ ex eis proveniat, an-
 niversariam fertilitatem fidei præferre. Nun-
 quam enim annem eum e terra promanaturum

(2) Ne quis. C. De sacrif. pagan.

(3) Plin. lib. v. cap. 9.

fuisse dixit, si talis esset, ut incantationibus et imposturis moveretur, nidoreque gauderet, et sanguinis undis profluentes e divino paradiso contaminaret aquas. » Non longo post tempore, decemante ita ille ad ductus est, ut altiora etiam loca inundaret. Ubi autem ad justum modum, et raro completum excrevisset, et tum nihilominus unda insuper ejus accumularetur, diversus Ægyptios cepit timor. Verebatur namque, ne Alexandriam urbem et Libyæ potiore partem exundatione sua obrueret: tam ubertim undæ ejus profluentes excurrere. Quo tempore fama est, Græcæ superstitionis homines Alexandriæ casu tam inopinato adductos, ita amni illuisse, ut in theatris etiam et spectaculis exclamarint, fluvium cum ut decrepitem et delirum, postremum jam eminxisse. Eam sane ob causam quamplurimi Ægyptii patris ceremoniis nuntio remisso, et superstitione sua damnata, ad Christum se contulerunt. Hæc hæcenus. Tum vero et prodigia insolita visa sunt, quæ futura orbi mala portenderunt. Primum namque inopinata et insolens stella in caelo mediæ noctis tempore prope Luciferum refulgens apparuit, circa eum ipsum qui Zodiacus dicitur, circulum. Ea quod propter coruscantes radios ingens et lucida esset, non admodum Lucifero cessit. **307** Paulatim vero ad eam ingens etiam aliarum stellarum vis aggregabatur. Spectaculum id si vidisses, apum examini, quæ circa ducentum suum in orbem obvolvunt, contulisses. Et quæ veluti ex mutua et violenta concussione ab omnibus eis emicuit lux, in unam quamdam commista flammam evadere: et gladii prorsus ancipitis, magni et horrendi, cum terrore quodam relucens, faciem reddebat. Quod enim reliquæ stellæ in idem reciderent visum, et una, eaque sola, quæ primum conspecta fuerat, habitu toto, veluti radix aut capulum aliquod appareret, et quodammodo fulgorem exhibere illius stellæ omnem proferret, perinde atque ex lucerna funiculus ardens, sic flamma in sublime tollebat. Hoc quidem visum sic primum quoddam præbuit spectaculum. Motus autem ejus prorsus a stellarum omnium cursu differebat. Primum etenim ex eo unde diximus loco moveri incipiens, una cum Lucifero et oriebatur et occidebat. Deinde paulatim ab illo abstinens, segniter et pedetentim quasi ad ursas conversum, cursum tenebat, et veluti ad spectantes oblique ad sinistram sua gradiebatur via. Ambitum quidem eundem cum stellis aliis ad quas accesserat, communem perficiebat: proprio autem motu, qui ad quadragesimum productus est diem, vix tandem ad ursam majorem pervenit. Atque in media astri ejus parte, ubi postremum refulsisset, evanuit. Quo tempore ensifera, seu potius ensis formam referens hæc stella apparuit. Eodem etiam duo hominum corpora visa sunt: alterum quidem in Syria, supra humanam naturam magnitudine excedens: alterum vero in Ægypto, infra incredibili-

Α κνήσας τε χάρειν καὶ αἱμάτων ῥοαί, τὰς ἐκ τοῦ θεοῦ παραδείσου μιαινεῖν ἐπιβρόα. Ἐβραεὶ δὲ καιρῷ πολλὸς ἀθρόον ἐπιχειροῦσι, καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις τῶν τόπων τὸ βεῖθρον ἤφιει. Ὡς δὲ καὶ τὸν τέλειον καὶ σπανίως πληρούμενον ἐφθανεν, οὐδὲν δὲ ἦτον καὶ ἐπὶ τὸ πρόσω τὸ ὕδωρ ἐκορυφούτο, εἰς τοῦναντίον δὲ φόβος περιέστατο Αἰγυπτίοις. Ἐδεδίεσαν γὰρ μὴ καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου πόλιν καὶ Λιβύης τὸ κράτιστον ἐκλύσει, ἀφθονον οὕτω τὸ βεῖθρον ἐπιδοῦς ὁπότε δὴ λόγος πρὸς τὸ παρὰ γνώμην οὕτω συμβαῖνον τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἑλληνας λοιδοροῦμένους τῷ ποταμῷ οὕτως ἐπιτωθάζειν, ὡς καὶ ἐν τοῖς θεάτροις ἀναβοῶν, ὡς οἶα γέρων καὶ λήρος, ἐξούρησεν ὁ ποταμός· δι' οὗ πλείστοι τῶν Αἰγυπτίων τὸ πάτριον ἀποθέμενοι εἴδα, καὶ τὴν παρ' ἐκείνοις δαισιδαίμονίαν κατεγνώκότες, μετέθεντο πρὸς Χριστόν. Καὶ περὶ μὲν τούτου τάδε· τὴνικαῦτα δὲ καὶ ἑταρ' ἄτι ξένα ὤφθη, ἃ ἐσομένους μεγάλων κακῶν τῇ οἰκουμένη ἄγγελος ἦσαν. Καὶ πρῶτον ἀστήρ παρὰ τὸν οὐρανὸν ὤπτο, κατὰ μέσας νότιας ἐκλάμπων τοῦ ἑωσφοῦρου ἑγγύς, κατ' αὐτὸν ἐκείνον δὲ καλεῖται κύκλος Ζωδιακός. Ταῖς δ' ἐκείθεν ἀποπαλλομέναις μαρμαρυγαῖς μέγας τις καὶ ἐκεργής ὢν, οὐ κατὰ πολὺ τοῦ ἑωσφοῦρου ἐλείπετο. Κατ' ὀπίγον δ' ἐπ' αὐτὸν καὶ πολὺ τι ἄλλο πλῆθος ἀστέρων ἠθροίζετο. Εἰκάσαις ἂν ἰδῶν σμῆνος εἶναι μακρῶν, παρὰ τὸν ἠγούμενον σφαιροῦμένων τὸ θέαμα. Κάντεθεν οἰονεὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους συνθλίψεως βιασαμένης, τῶν ἀπάντων φῶς εἰς μίαν τινὰ συγκερῶν ἀνέλμαψε φλόγα· καὶ μαχαίρας ἀντικρὺς ἀμφήκους μεγάλης καὶ φοβερᾶς ἀπετέλεσεν εἶδος πληκτικῶς ἐξαιουζομένης· τῶν μὲν ἄλλων ἀστέρων εἰς τοῦτο μεταπεσόντων τῆς θεᾶς, ἐνδὸς δὲ καὶ μόνου τοῦ πρώτου θεωρηθέντος ἐν τάξει βίβης τινὸς τῆ λαβῆς τῷ παντὶ σχήματι ὑποφαινομένου, καὶ οἶον τὸ πᾶν τοῦ δειχθέντος ἀστέρως ἀποτίκτοντος σέλις, ὡς ἂν ἐκ λύχου τινὸς θρυαλλίδος τῆς φλογὸς πρὸς ὕψος ἐξαιουζομένης. Τοιοῦτον μὲν τὸ φανέν. καινὴν τινὰ θεᾶν παρέχον. Ἡ δὲ γε κίνησις παραλλαιτουσα πάντη πρὸς ἅπαντα δρόμον ἀστέρως· τὴν γὰρ ἀρχὴν, οὐδὲν εἰρηται, κινεῖσθαι ἀρξάμενος, συννίσχεται τῷ ἑωσφοῦρω ἅμα καὶ κατεδύετο· εἶτα κατὰ βραχὺ ἐκείνου δισταμένοιο σχολῆ καὶ βάδην κινούμενος, ὡς πρὸς τὰς ἀρκτους τὴν πορείαν ἐποίησε, καὶ ὡς πρὸς τοὺς θεωμένους ἐγκάρσιον ἐπ' ἀριστερῆς τὴν ἰδίαν ἐποιεῖτο ὁδόν. Τῆν γε μὴν κοινὴν περιόδον τὴν αὐτὴν εἶχε τοῖς ἄλλοις, καθ' οὓς ἂν γίνετο πορευόμενος. Τῆς δ' ἰδίας πορείας ἐπὶ τεσσαράκοντα γινομένης ἡμέρας, μόλις ἐπὶ τὴν μεγάλην ἀρκτον ἐνέβαλε· κἂν τῷ μεσαιτάτῳ αὐτῆς τὰ ὕστατα λάμψας, ἀπέσθη. Καθ' ὅν δὲ χρόνον ὁ μαχαίροφόρος, μᾶλλον δὲ ξιφοειδὴς οὗτος ἀνεφάνη ἀστήρ, καὶ τινὰ δύο σώματα ὤφθη ἀνθρώπων· ἐν μὲν ἐν Συρίᾳ τὴν ἀνθρωπίνην κατὰ μέγεθος· ἐκβαλόνον φύσιν, θάτερον δ' ἐν Αἰγύπτῳ, εἰς ἀπιστον βραχύτητα καταλήγων. Ἀλλ' ὁ μὲν Σύρος τὸ μέγεθος εἰς πάντες ἐπέδιδον πῆχεις, προστιθεμένης καὶ σπιθαμῆς, καίπερ τῶν ποδῶν αὐτοῦ πρὸς τὸ λοιπὸν τοῦ σώματος μέγεθος μετρημῶ τὸ ἀνάλογον ἐσχηκῶν· εἴσω γὰρ καὶ

πρὸς τὸ βλαιὸν ὑπεκρίμπτοντο· Ἀντώνιος ἦν τῷ Ἀ
 ἀνθρώπῳ τὸ ὄνομα. Τοιοῦτον δὲ τινα καὶ αὐτὸς εἶ-
 δον τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὄναφανέντα, τέρας οἶον
 ὁρῶμενον, ὃν γυνὴ βραχεῖα μάλα προήγεν εἰς φῶς.
 Οὕτω δὲ κατεβραχύνετο ὁ Αἰγύπτιοις, ὡς παραπλή-
 σιον εἶναι πέρδικι, καὶ μὴ δ' ἀχάριστον ἐν κλωθῶ
 τὴν ἐκείνου εἶναι προσομιλίαν, πρὸς ἕριν κινούμε-
 νος καὶ συναθῶρων ἐκείνῳ. Τὸ δὲ ξέρον εἰς ἀκοήν,
 ὅτι καὶ φρόνησις ἐντῆν, ἀνθρώπῳ καλῶ ἐφαρμότ-
 τουσα, οὐδὲν ὑπὸ τῆς βραχύτητος καταδραπτομένη.
 Ἦν δὲ καὶ τὸ φθέγμα οὐκ ἄμουςα· οἷ τε λόγῳ
 τοῦ νοῦ παρεῖχον ὀρθοῦσαι τὴν γενναϊότητα. Καὶ
 ἄμφω δὲ τῷ χρόνῳ ἀκμάσαντες, οὐ θάττον μετῆλ-
 θον τὸν βίον· ὁ μὲν γὰρ μέγιστος τὰ εἰκοσιπέντε
 διεξῶν ἔτη, ἀπεθίω· ὁ δ' ἐλάχιστος, οὐ παραπολύ
 τούτων λειπόμενος. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα τῆνικαῦτα Β
 συνέδραμε τέρατα· ἃ κατὰ μέρος διεξιέναι οὐ τοῦ
 παρόντος εἶναι νομίζω καιροῦ.

Maximus enim viginti quinque explevit annos, minimus autem non multum ab eis abfuit. Multa
 præterea alia tum concurrere prodigia, quæ sigillatim referre non hujus loci esse puto.

ΚΕΦΑΛ. ΑΜ'.

Περὶ τῆς δι' ἀρχόντης ἀναίρεσως Οὐαλεντινια-
 νοῦ τοῦ νέου ὑπὸ Ἀρουαγάστου τοῦ στρατη-
 γοῦ.

Θεοδόσιος μὲν οὖν οὕτω τὴν πρὸς Ἐω ἀρχομένην
 ἰθύνων, λαμπρῶς τε ἅμα καὶ ἐπιμελῶς διετέλει θε-
 ραπεύων τὸ θεῖον, ταῖς καθημέραν προσθήκαις εἰς
 ἐπίδοσιν βίων τὸν Χριστιανισμόν· ἀνὰ δὲ τὴν
 Ἑσπεραν τὰ δημόσια πάλιν πονήρως εἶχεν· ἠγγέ-
 λετο γὰρ τὸν ἐν Ἑσπέρᾳ βασιλεῖα, τὴν νέον Οὐαλε-
 ντινιανόν, ἀγχόνῃ διαφθαρῆναι. Ἐλέγετο δὲ τῷ τῆν
 αὐτῷ τὴν ἐπιβουλήν κατεῦσαι διὰ τὸν θαλασσοπόλων
 εὐνοούχων ἄλλους τε τιμὰς, καὶ Ἀρουαγάστην ἐκει-
 νόν, ὃς τῆς ὑπ' αὐτῷ πάσης στρατιᾶς τὴν ἐπιμέ-
 λειαν εἶχεν. Ἐπεὶ γὰρ εἶδον τὴν νέον ὡς τὰ πολλὰ
 κατ' οὐδὲν λειπόμενον τοῦ πατρὸς τῆ ἀρχῆς, χλευ-
 σῶς τε διακείμενον οἷ· ἐκείνοις ἐδόκει, ἐκ μέσου
 θεῖναι διεννοοῦντο. Ἀκρατῆς δ' ἦν μάλα θυμοῦ· ὃ
 καὶ τοῦ ζῆν αὐτὸν περιφανῶς ἐξεδίσκευσεν. Τῷ γὰρ
 Ἀρουαγάστῃ εἰς λόγους ἐλθὼν κατὰ τὰ ἀνάκτορα,
 ἐπεὶ ὁ διάλογος εἰς ὀργὴν ἐξέμηνε, ξίφος ὤρμησε κα-
 τὰ τοῦ στρατηγοῦ σπᾶσασθαι· κωλυθεὶς δὲ (οὐ γὰρ
 εἰσᾶσεν ὁ δορυφόρος οὐ τὸ ξίφος ἐπαθάλετο ἔλκειν),
 τότε μὲν λόγοις προσήγε τῷ Ἀρουαγάστῃ τὴν θε-
 ραπειαν· ὁ δὲ τοῖς λόγοις μᾶλλον τὴν σφετέραν
 ἠκρίβου ὑπόνοιαν, εἰς γνώσιν μεθισταμένην· ἐπε-
 ρομένῳ γὰρ τῆς τοσαύτης ὀρμῆς τὴν αἰτίαν, ἑαυτὸν
 διακρήσασθαι ὁ παῖς ἀπεκρίνατο, ὅτι περ βασιλεύων
 οὐ συγχωροῖτο πράττειν ἃ βούλεται, καὶ διὰ τοῦτο.
 Καὶ ὁ μὲν τότε μηδὲν τι πλέον πολυπραγμονήσας,
 μὴ καταξίουτα οὕτως ἔχοντα ζῆν, ὕστερον ἐν Βιέν-
 νῃ τῆς Γαλλίας τοῦτον ἠριστικῶτα, καὶ πρὸς τᾶφα-
 νῇ τῶν βασιλείων περὶ τὸ τοῦ ποταμοῦ χεῖλος με-
 σοῦσης ἡμέρας παιγνίοις τισὶ σχιμάζοντα θεασάμε-
 νος, πέμπει τῶν τινὰς ὑπ' αὐτῷ, ἀγχόνῃ τὸ μετρά-
 κιον διαφθεῖραι, οὐδενὸς τῶν ὑπηρετουμένων συμπα-
 ρόντος αὐτῷ· ὁ γὰρ καιρὸς ἀριστέων αὐτοὺς μετεστέ-
 λετο. Καὶ ὁ μὲν οὕτω χειρῶν ἀκριβότητι ἀπεπνίγετο· οἱ

lem staturæ brevitatem consistens. Syrus in lon-
 gitudinem cubitorum quinque et unius palmi
 excreverat, quamvis pedes ejus reliquæ corporis
 magnitudini proportionem non responderent: in-
 trorsum enim intoriti et vari erant: homini nomen
 erat Antonio. Talem ætate quoque nostra ipse
 vidi, pro monstro habitum, quem brevis admo-
 dum staturæ mulier in lucem protulit. Ægyptius
 autem tam brevis fuit, ut perdicæ persimilis esset.
 Neque ingratum spectaculum erat, si cum illo in
 globo (hominum scilicet) conversaretur, et ad
 contentionem excitatus colluderet. 308 Porro
 quod mirabile dictum est, prudentia ei inerat,
 qualis homini formoso competit: quippe cui
 corporis exilitas ea de re nihil ademisset. Vox
 a Musis non abhorrebat. Sermo mentis gene-
 rositatem spectandam exhibebat. Uterque eodem
 illo tempore vigeas, non statim vitam finit.

CAPUT XXXVIII.

Quomodo Valentinianus junior ab Arbogasto duce per
 suffocationem sit interemptus.

Et Theodosius quidem hoc modo Orientale gu-
 bernabat imperium, magna cura magnifice Deum
 colens, et quotidie novis accessionibus Christiani-
 simum adaugens. In Occidente vero respublica
 male habuit. Siquidem juniorem Valentinianum
 imperatorem gula fracta interiisse, renuntiatum
 est. Cædem eam per insidias ei molitos esse ferunt
 cubicularius eunuchos, atque alios quosdam:
 Arbogastemque maxime illum, qui militarium ejus
 copiarum omnium habuit curam et administratio-
 nem. Cum enim juvenem imperio gubernando nulla
 prope re patri inferiorem esse, et graviter pleraque
 quæ illis placuissent, ferre viderent, consilium
 ejus opprimendi cepere. Erat autem iræ admodum
 impatiens. Quæ res etiam aperte cædis ei causa
 fuit. Cum Arbogaste enim in regia collocatus, ubi
 verba in iram insanam evasere, ense magistrum
 militum confodere aggressus est. Sed a satellite,
 cui ferrum extrahere nisis fuerat, inhibitus, tum
 quidem verbis Arbogastem acrius objurgatum pla-
 cavit. Ille autem ex verbis ejus opinionem illius in
 apertum productam accuratius considerando, se-
 cum ipse perpendit. Inquirenti enim tanti impetus
 causam: Allaturum sibi ipsi manus esse, adole-
 scens respondit, quod cum imperator esset, facere
 quod vellet, non permetteretur: quapropter sibi
 vita talis ingrata etiam esset. Atque ille tum qui-
 dem nihil amplius curiose percontatus. 309
 Postea autem Viennæ in Gallia, cum eum pransum
 in abditiore regie loco ad fluminis ripam meri-
 dianio tempore ludicro cuidam vacantem vidisset,
 percussores quosdam ex suis ei immisit, qui adole-
 scentulum suffocatione necarent, cum ex ministris
 ei nemo adesset: tempus enim illos a τῷ prandendum

evocaverat. Itaque ille sic crudelibus strangulatus A est manibus. At cædis ejus patratores, ne si ex tempore statim percussores inquirerentur, facile deprehendi possent, sudario ejus tanquam laqueo circum collum ligato, sublimem eum suspendere, ut sua sponte sibi ipse gulam fregisse videretur. Adolescentulum istum, mirifice imperio dignum visum esse aiunt, propter bonam corporis habitudinem, et virtutum multarum concursum, quibus imperator bonus exornatur. Magnitudine vero animi, et justitia summa, patrem etiam suum exsuperaturum fuisse, siquidem ei in virum evadere licuisset. Tali ille morte, cum talis esset, vicesimum ætatis agens annum, vitam finiit.

CAPUT XXXIX.

De tyrannide Eugenii in Occidente: et ut hunc quoque Deo dilectus imperator vicerit, cum eam victoriam divini viri prædixissent.

Eugenius autem, Græcæ superstitionis cultor, summam rerum involat, et imperialia sibi sumit insignia, adjuvante Arbogaste: qui quod barbarus genere esset, imperio manum injicere aggressus non est. Eugenius autem Latinas primum litteras docuit: deinde ludo litterario relicto, in imperiali aula militavit. Atque ibi in ordinem antigraphiarum et imperialis pecuniæ custodum receptus, celebris maxime et apud imperatorem in magnum honorem fuit, magistrorum etiam dignitatem consecutus. Cum autem præsentem fortunam ferre non posset, ad tyrannidem spectavit: inductus ad id a quibusdam, qui se ex victimis, extorum inspectione et astrorum scientia, futura certo scire confirmabant. Cum multi enim alii eo tempore rebus hisce vacarunt, tum maxime Flavianus urbis Romæ præfectus, vir in disciplinis præclarus, atque si alius quisquam, et ipse civilium rerum valde peritus, rerumque futurarum (ut ipsi videbatur) vates præcipuus, multum in eis operæ locavit: **310** qua arte Eugenium quoque, ut bellum susciperet, permovit, certo illum quidquid aggressus esset, perfecturum pollicitus. Nam sorte fatali Romanorum imperium ad eum pertinere, eumque belli victorem fore, et religionem Christianam mutaturum esse dixit. Qua spe adductus Eugenius, multitudine ingenti coacta, angustias in Italia quas D Romani Alpes Julias vocant, occupavit, eisque præsidium imposuit. Unicum enim, eumque arctissimum transitum, præfractis ingentium montium rupibus, utraque ex parte firmiter munitæ habent. Et Eugenius ad tyrannidem evectus, ea in Occidentalibus partibus agebat, quæ eum facere æquum erat, qui sic imperium arripuisset. Theodosius porro imperator, ea re audita, non minoribus rursus quam antea, cum contra Maximum bellum moveret, curis est obrutus. Ubi vero et ipse magnum conscripsit exercitum, secum ipse rem dispiciens, utrum adversus tyrannum ire, an illius adventum exspectare deberet, addubitabat. In ea sollicitudine, consilio Jannis enitentis in Thebaide

δὲ γε τὸ ἔργον διαπραξίμενοι, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ σχεδὸν ζητήσεως γενομένης κατάφωροι γένωνται, τὸ ἐκείνου ἡμιτύμβιον ὡσανεὶ βρόχον τῷ τραχήλῳ περιβαλόντες, εἰς ὕψος ἀρτώσιν, ὡς ἂν γε δόξη τῆ σφετέρᾳ γνώμῃ ἑαυτὸν τῆ ἀγχόνη ἐπιβαλεῖν. Φασὶ γὰρ μὴν τὸ μειράκιον τοῦτο ὑπερφυῶς δόξαι τῆς βασιλείας ἄξιον, τῷ τε τοῦ σώματος εὖ ἔχειν, καὶ πολλῶν ἀρετῶν συνόρομῃ, οἷς ὁ βασιλικὸς τύπος χαρακτηρίζεται. Τῷ δὲ μεγαλοψύχῳ καὶ τῷ τῆς δικαιοσύνης ἄκρῳ καὶ τὸν ἐκείνου ὑπερβαλέσθαι πατέρα, εἰ γὰρ συνεχωρεῖτο πρὸς ἄνδρας τελέσαι. Ὁ μὲν οὖν τειοῦτος ὢν, οὕτω τέθνηκεν, εἰκοστὸν ἀπὸ τῆς γενέσεως ἔτος ἄγων.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἑσπερίᾳ Εὐγενίου τυραννίδος· ὡς καὶ τούτον ὁ Θεοφιλὴς ἐτροπώσωτο βασιλεὺς, θάλαω ἀνδρῶν προκαταργημάτων τὴν νίκην.

Ἄνθρω δὲ τις Εὐγένιος, Ἕλληνας τὸ σέβας, ἐπιπηδῆ τῆ ἀρχῆς, καὶ τὰ τῆς βασιλείας ἀμφιένονται σύμβολα, συνεργεῖντο: Ἀρουαγάστου, δὲ βάρβαρος ὢν τὸ γένος, οὐδ' ἐπιβαλεῖν τῇ ἀρχῇ ἐπεχείρησεν. Εὐγένιος δὲ Ῥωμαϊκοῦς λόγους παιδεύσων τὰ πρῶτα, ἔπειτα διαβόλους καὶ παιδευτήρια, κατὰ τὰ βασιλεία ἐστρατεύετο, καὶ ἐν τοῖς ἀντιγραφείοις τοῦ βασιλέως ἐτέτακτο· ἐλλόγιμος δὲ τὰ μάλιστα ὢν, διὰ τιμῆς πλείστης τῷ βασιλεῖ ἦν, καὶ ἐς τὴν τῶν μαγιστρῶν ὄξϊαν διεβίανε. Τὴν δὲ παρούσων τύχην μὴ δυνάμενος ἐνεγχεῖν, ἐπὶ τὸ τυρνανεῖν ἐβλεπεν· ἦγετο γὰρ σφαγίους τισὶ καὶ ἡπατοσκοπίας καὶ ἀστέρων τιῶν κατατήψεσι σφῶς εἰδέναι τὸ μέλλον διασχυρίζομενοι τισί. Πολλοὶ τε γὰρ καὶ ἄλλοι τῆνικαῦτα τοῦτοις ἦσαν σχολάζοντες· καὶ δὴ καὶ Φλαβιανὸς ἐκεῖνος ὁ τῆς Ῥώμης ὑπαρχος, περιδότης λόγους ἀνὴρ, καὶ εἴπερ τις περὶ τὰ πολιτικὰ συνέτος, καὶ τὸ μέλλον ὡς φετο μαντείας ἐξεπιστάμενος· ἦ δὴ μᾶλλον καὶ τὸν Εὐγένιον ὑπηγάγετο, καὶ πρὸς μὴ χην ἐκίνει· ἀσφαλῶς γὰρ κρατήσῃν τοῦ ἐγγενημένου διατείνετο, καὶ γὰρ αὐτῷ μοιρίδιον εἶναι τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων εἰσηγεῖτο· νικήσειν τε τὴν μάχην, καὶ τῇ Χριστιανῶν ὀρθοκείᾳ μεταβολὴν τινα εἶσεσθαι δι' αὐτοῦ ὑπετίθει. Αἶς δὲ τ' ἐλπίζον Εὐγένιος βουκολοῦμενος, μεγάλην ἀθροῦσας δύναμιν, τὰς ἐν Ἰταλίᾳ πύλας, ἃς Ῥωμαῖοι Ἰουλίαν Ἄλπεις καλοῦσι, προκαταλαβὼν ἐπροῦρει. Μίαν γὰρ στενωπὴν τὴν Ἰαν ἔχουσι διόδον, ἀπορρῶζι μεγάλοις ὄρεων ἐκατέρωθεν ἀσφαλῶς πεφραγμένα. Καὶ ὁ μὲν Εὐγένιος ἀρβεις τύραννος κατὰ τὰ ἑσπέρια, τοῦ αὐτοῦ στρατιῶν ὄσα ἦν εἰκὸς τὸν οὕτως τὴν ἀρχὴν δρασάμενον διαπράττεσθαι· Θεοδόσιος δὲ ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, ἐν φροντίσιν αὐτοῦ καθεστῆκει πολλὰς· οὐ μείους γὰρ ἦσαν, ἢ ὅτε κατὰ Μαξιμίμου κεκίνητο. Πολλὴν δὲ καὶ οὗτος ἀξιώμαχον στρατιὰν ἀγείρας, διττῶς ἐμερίζετο· πότερον ἐπὶ τὸν τύραννον ὁμῶς χωρεῖν, ἢ περιμένειν ἐπίδοτα ἐκείνον. Οὕτω δ' ἔχων φροντίδος, ἔγνω δεῖν συμβουλίᾳ περὶ τούτου χρῆσασθαι Ἰωάννη τῷ ἐν Θηβαίῳ διαλάμποντι μοναχῷ· ὃν ἐν τῷ πρὸ βραχέος καταλόγῳ τῶν ὁσίως βιούντων ἐπιφανέστατον γεγονέναι καὶ ἐν ἄλλοις μὲν περιδοῦσθαι· ἔργου,

μάλιστα δὲ τῇ γνώσει τῶν ἐσομένων εἰρήκαμεν. Ἄ Τῆς γὰρ θείας μεταλαχῶν χάριτος ὁ ἀνὴρ, πολλὰ τὰς πυνθανομένους προὐλεγεν· οὐ δὴ πείραν καὶ ἐπὶ τῶν πρώων ἔσχε τυράννῳ, ἀναιμωτὶ τὴν νίκην ἐκείνην προαγορεύσας ἔσεσθαι. Καὶ δὴ Εὐτρόπιον τὸν εὐνοῦχον, ὃς ἦν ἐκείνῳ πιστότατος, ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον ἔπεμπεν· εἰ μὲν εὐχερὲς γένοιτο, αὐτὸν ἐκείνου τὸν ὄσιον μεθ' ἑαυτοῦ ἄξοντα· εἰ δ' ἰσχυρῶς ἀπαγορεύοι τὴν ἀφιξίν, τὸ ποιητέον ἐπὶ τῇ μάχῃ μαθεῖν βιάσασθαι. Καὶ ὁ μὲν Εὐτρόπιος εἰς Αἴγυπτον ἦκων, οὐδαμῶς ἔπειθεν Ἰωάννην εἰς βασιλεία ἐλθεῖν· παρηγγυὰ δὲ λέγειν ἐκείνος· ὡς μετὰ πολλὸν φρόνον νικήσει μὲν τὸν τύραννον· μετὰ δὲ τὴν νίκην, οὐ πολλῶ ὕστερον κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ αὐτὸς μεταλλάξει τὸ ζῆν. Ἄμφότερα δὲ εἰ τέλος ἔσχον, ἡ ἱστορία δηλώσει. Ἐπεὶ γὰρ ἀρχοῦντως αὐτῶ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον παρεσκευάστο, ἀναγορεύει βασιλεία καὶ τὸν υἱὸν ἐκείνου Ὀνώριον· Ἀρκάδιον γὰρ ἔφθη πρότερον εἰς τὴν βασιλείαν ἀναγαγών. Τούτους δ' ἄμφω τῇ Κωνσταντίνου λιπών, αὐτὸς πᾶσαν τὴν πρὸς Ἐὐ περιβαλλόμενος δύναμιν, πρὸς τὴν Ἐσπερίαν ἤπειγέτο. Πολλὸ δὲ τι πλῆθος καὶ τῶν παριστρίων βαρβάρων ἐφείπετο, ἐκόντες συμμαχεῖν αὐτῷ ἡρημένοι. Τῶν δὲ στρατηγῶν ὀλίγους εἶναι τοὺς συμμαχοῦς φησάντων, καὶ ἀργεῖν τὴν κίνησιν βουλευομένων, ὡς ἂν ἦρος ἀρχομένου καὶ ἄλλην ἐπιλέξωνται στρατιὰν, ἢν εἴη τῷ πλήθει ἀνακράτος περιγενέσθαι τῶν δυσμενῶν, ἦκιστα ταῖς τῶν στρατηγῶν εἰσηγήσει προσέσχεν ὁ θεοτάτος βασιλεὺς· μηδὲ γὰρ χρῆναι τοσαύτην μὲν ἀσθένειαν τῷ παντοδυναμῷ ὄπλῳ τοῦ σταυροῦ μαρτυρεῖν· ἀντιβρόπον δ' ἐκ τοῦ ἐναντίου δύναμιν τῇ τοῦ Ἡρακλέως εἰκόνι. «Τοῦ γὰρ ἐμοῦ ὁ σταυρὸς, ἐκείνου δὲ ἡγεῖται ὁ Ἡρακλῆς.» Οὕτως εἰπὼν, ἀπεχώρει. Ἐπεὶ δ' ἐξῶν τῆς Κωνσταντίνου πρὸς τῷ Ἐβδόμῳ ἐγένετο, τῇ ἐνθάδε ἐκκλησίᾳ, ἦν αὐτῶς, διαφερόντως Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν τιμῶν, ἀνεδέχματο, εἰσῆει προσεύξασθαι μὲν Θεῷ· εἰς ἀγαθῶν δὲ μετακαλέσασθαι καὶ τὸν Βαπτιστὴν, ὡστ' αἰσίαν αὐτῶν τε καὶ τῇ στρατιᾷ Ῥωμαίων τὴν ἐκδασιν τῆς μάχης γενέσθαι· καὶ δὴ τὸ εἰκὸς ἀφοσιωτάμενος, εἰς Ἰταλίαν ἐγένετο. Ἐξἠπίνης δὲ ταῖς Ἄλπεσι προσβαλὼν, τὰς πρώτας ἐσὺλα φυλακὰς τοῦ τυράννου. Τὸ δὲ ἄκρον τῆς παρόδου παραμείψας, ἐπεὶ ἐς τὸ κάταντες ἦγετο, ὄρᾳ τὸ πεδίον σύμπαν ἀμυθῆται πλήθει πεζῶν καὶ ἰππέων πεποικνωμένων· οὐ πάνυ δ' αὐτοῦ πόρρω κατὰ νώτου καὶ ἄλλους τῶν πολεμίων κατὰ τὴν κορυφὴν ἐστηκότας τοῦ ὄρους, καὶ τὸ γε νῦν ἡρέμα τείως ἔχοντας· ὡς δ' ἡ πρώτη φάλαγξ κατιούσα τοῖς ἐν τῷ πεδίῳ προσέβαλε, μάχην κρατερὰ καὶ ἀμφήριστος ἀνεβρόγγυτο. Ἐπεὶ δ' ὄσον τὰ ἐς ἀνθρωπίνην δύναμιν μὴ εὐχερῆ τὴν σωτηρίαν εἶναι τῶν στρατῶν κατελάμβανε, μέσον τῶν δύο στρατευμάτων ἐπειλημμένῳ· ἦδη γὰρ καὶ οἱ κατὰ τὴν ἀκρῶρειαν ἤρμευοντες κατὰ νώτου προσέβαλλον· καὶ καθ' ὃ μὲν μέρος Ῥωμαῖοι· Ῥωμαίοις ἐμάχοντο, Ἰσοπαλῆ

A monachi, utendum sibi esse statuit, quem supra in eorum qui sanctam vitam egerunt, catalogo clarissimum, et cum aliis admirandis operibus, tum maxime futurorum scientia celebrem fuisse diximus. Cum enim is gratiam divinam sortitus esset, multa eum consulentibus prædixit. Cujus rei periculum et specimen in proximo tyranno præbuerat, incruentam illam victoriam Theodosium reportaturum esse vaticinatus. Itaque fidissimum sibi eunuchum Eutropium in Ægyptum misit, ut aut virum sanctum, si facile id fieri posset, ad se adduceret : aut ab illo, si constanter adventum detrectaret, quid de bello faciendum esset, cognoscere conaretur. Eutropius eo profectus, nequaquam Joanni ut ad imperatorem veniret, persuasit. Quapropter illum, ut eventum belli prædiceret, rogavit. Atque ille, Theodosium quidem post eandem militiam, victoriam de tyranno consecuturum : non multo autem post ipsum quoque in Italia moriturum esse respondit. Utrumque hoc aut eventum talem habuerit, historia declarabit. Postquam enim ea quibus in bello opus est, abunde comparavit, Honorium etiam filium imperatorem exexerat. **311** Ambobus filiis Constantinopoli relictis, ipse cum copiis Orientalibus omnibus in Occidentem est profectus. Ingens autem Barbarorum, qui ad Istrum colunt, multitudo, voluntate sua auxilium ferens, cum secuta est. Porro cum ordinum duces paucitatem sociorum causarentur, et expeditionem differendam suaderent, ut scilicet primo vere exercitus alius contraheretur, et militum numero hostes vincerentur, nequaquam in ductorum consilio religiosissimus acquievit imperator. Minime namque tantam tribuendam esse imbecillitatem dixit omnipotenti crucis armaturæ, quæ ex adverso Herculis imagini opposita esset. « Exercitui enim meo, inquit, crux præit ; illius autem copias Hercules ducit. » Hæc verba prolocutus, iter ingressus est. Constantinopoli autem profectus, ubi in Septimo (1) ad ecclesiam venit, quam ipse Joanni Baptistæ (eum enim præcipue honorabat) construxerat, eam est ingressus, ut simul et precationem ad Deum faceret, et Baptistam ad ferendum sibi auxilium invocaret (2), quo optatum sibi et Romano exercitui exitum pugna haberet. Re ibi divina, ita ut par erat, peracta, postea in Italiam pervenit : et confestim ad Alpes contendens, prima tyranni præsidia cepit. Atque ubi transitu præcipiti præterit, acclivi itinere in collem quemdam conscendit, planitiem omnem innumerabili peditum et equitum multitudine teneri, nec ita longe a tergo alias hostium turmas in vertice montis, qui tunc quidem quieti erant, sibi imminere vidit. Postquam autem prima acies se de colle demittens, eos qui planitiem

(1) Ἐβδόμον, hoc est, Septimum ex suburbiis Constantinopolitanæ civitatis unum est. (Procop.) Sicuti et alia ejus urbis regio est apud eundem δεύ-

τερον, hoc est, Secundum.

(2) Σύμμαχον αὐτῷ ἐπικαλέσασθαι τὸν Βαπτιστὴν. Sozom. lib. vii, cap. 24.

occupaverant, aggressa est, ingens et dubium A praelium (1) commissum est. Et ibi, quantum in humanis viribus situm est, non facile servari posse copias suas, a duobus hostium exercitibus circumventas, intellexit. Jam enim et illi, qui in summo monte quieti constiterant, a tergo suos aggrediebantur : et qua in parte Romani cum Romanis pugnabant, æquis viribus decertabatur. Ubi autem auxiliares Barbari præliabantur, multo illis Eugenii milites superiores erant. Imperator ubi auxilia sua sic concidi, ut dixi, vidit, humi prostratus, lacrymis solum rigavit, Deo supplicans, ne sic Romanorum imperium in summo internecionis periculo despiceret. Eum vero Deus quamprimum exaudivit : **312** id quod belli eventus comprobavit. Intervēnit nox, et exercitus animum despondebat. Imperator autem animi anxius et consilii inops, in summo montis, in quo castra et exercitum habebat, vertice, precatoriam domum invenit. In ea noctem totam, rursum rerum universarum Dominum suppliciter orans, consumpsit. Circiter vero galli cantum, contra animi sententiam somno oppressus, et in nudo solo provolutus, viros duos videre visus est, candida veste indutos, et candidis etiam equis vectos. Qui ad eum accedentes, forti esse animo, et metum abjicere, atque cum dilaculo aciem rite instruere, et adversus hostes confidenter ducere jusserunt : subsidio se a Deo ei missos, et in prima acie pugnatuos esse, addentes (2). Et alter Joannem evangelistam, alter autem Philippum apostolum se esse dixit. Idem vero ex militibus etiam quidam vidit, qui ordinis sui dictori visionem eam indicavit. Ille eam ad tribunum, atque is ad exercitus ducem retulit. Hic porro rem talem, ut novum quidem, apud imperatorem exposuit. Quis ille audita : « Non mea causa, inquit, miles eos vidit. Ego enim prior vidi, et victoriam mihi pollicitis credidi. Verum ne quis me sic temere et cupide ad pugnam progredi aut somnium fingere putet, universalis hujus Dominus hoc ita procuravit, ut miles meus idem videret, et testis locuples sermonis mei esset. Proinde timore quam longissime abjecto, antesignanos istos, qui in prima acie simicabant, sequamur. Ne quis vero nostrum ex hostium multitudine victoriam æstimet, sed potius alacri fiducia in Deum fixa, præeuntes duces consequatur. » Ejuscemodi verbis ubi militibus animum addidit, ex collis vertice aciem structam duxit. Eugenius ubi Theodosii exercitum pugnandi amore teneri vidit,

τὰ τοῦ πολέμου ἦσαν ζυγά · καθ' ὃ δὲ οἱ σύμμαχοι B βάρβαροι, ὑπερτέρου κλείστον οἱ Εὐγενίου. Ὁ βασιλεὺς τὸ συμμαχικὸν οὕτως ὄρων διολλόμενον, πρηνῆς πεσών, δάκρυσι τὸ δάπεδον ἔβρεχε, θεὸν λιπαρῶν μὴ οὕτω τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀπολλυμένην περιιδεῖν. Θεὸς δ' αὐτίκα ἐπήκουεν, ὡς καὶ τὸ ἀποθάν εἰδείξει. Νυκτὸς γὰρ ἐπιγενομένης, ἠθύμει μὲν ὁ στρατὸς · ἐν ἀπόρι δ' ὦν ὁ κρατῶν, κατὰ τὴν ἀκρωρυχίαν τοῦ ὄρους ἐν ᾧ καὶ τὸ στρατόπεδον περιήθροιστο, εὐκτῆριον οἶκον εὐρών, πάννουχος διετέλει τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην αὐθις ἀντιδολῶν. Περὶ δὲ ἀλεκτροῦδων ὥδᾳς, παρὰ γνώμην ὑπὸ κλαυθῆς ἐπὶ ψιλοῦ κείμενος τοῦ ἰδάφους, ἐδόκει δύο ἄνδρας ὄρᾳν, λευκὰ μὲν ἀναθεβλημένους, λευκοῖς δὲ καὶ τοῖς ἱπποῖς χρωμένους · οἱ προσιόντες, θαρβῆειν τε ἐκέλευον, καὶ τὸ θέος ἐλαύνειν · ἄμα δ' ἔω ἐν κλίμακῃ καθοπίσαι τὴν στρατίαν, καὶ τοῖς πολεμίοις ἀντιεφεῖναι θαρβῶντως. Προσετίθεντό γε μὴν, ὡς καὶ οὗτοι ἐπίκουροι πεμφθεῖεν αὐτῷ πρὸς Θεοῦ, καὶ πρόμαχοι συνεσόμενοι. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννην εἶναι τὸν εὐαγγελιστὴν ἔλεγεν · ἄτερος δ' εἶναι Φιλίππος ὁ ἀπόστολος. Τὰ ἴσα δὲ καὶ τις ἐθεάτο στρατιώτης · δς τῷ λοχαγῷ τὴν ὄψιν δηλώσας, τῷ χιλιάρχῳ ἐμήνυσεν, ὁ δ' αὐθις τῷ στρατηγῷ. Ἐκείνος δὲ καινόν τι ἀπαγγέλλειν ἔχειν ὑπεμίμνησθε βασιλεῖ · καὶ δς μαθὼν, « Οὐκ ἐμοῦ ἔχριν, ἔφη, ταύτην εἶδε τὴν ὄψιν · ἐγὼ γὰρ καὶ προεώρακα, καὶ παπίστευκα τοῖς ὑπεσχημένοις τὴν νίκην. Ἀλλ' ἵνα μὴ τις με οἴθηθαι ἀπλῶς οὕτω τῆς μάχης ἐφίεσθαι, καὶ C πλάττειν τὸν θνεῖρον, τὸ ἴσον ἰδεῖν καὶ τὸν ἐμὸν στρατιώτην ψυκονόμησεν ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης, ὡς ἂν γε καὶ μάρτυς ἀξιοχρεως τῆς ἐμῆς διηγήσεως γένοιτο. Καὶ δὴ τὸ θέος ἰαβρίψαντας πορρωτέρω, τοῖς προμάχοις ἐπώμειθ. Μὴ τις δὲ τῷ πλῆθει τῶν πολεμίων τὴν νίκην σταθμάσθω · Θεῷ δὲ μᾶλλον θαρβῆίτω ὅλη προθυμίᾳ τοῖς ἡγουμένοις ἐπόμενος. » Οὕτω δὲ τὸ στρατεύμα προθυμίας ἐμπλήσας, ἐκ τῆς τοῦ ὄρους κορυφῆς συντάξει τοῦτο κατήγεν. Εὐγένιος δ' ἐκεῖθεν οὕτως ἰδὼν πολεμησησιοντα τὸν στρατὸν, καὶ αὐτὸς τὴν οἰκείαν δύναμιν καθοπίσας, εἰς παράταξιν ἔστησεν. Ἐκείνος δ' ἐπὶ τινος ἀνῆει γηλόφου, θανατῶν τὸν βασιλεῖα φάσκων, καὶ ἐκόντα τῆς παρουσίας ἀπαλλάττεσθαι ζωῆς ἡρημένον. Τοῖς γε μὴν στρατηγῶν αὐτοῦ ἐπέταττε, μηδὲ κτείνειν, D ἀλλὰ ζῶντα πρὸς αὐτὸν ἀγειν. « Ἡ δ' αἰ φάλαγγες κατὰ μέτωπον ἔστησαν, τὸ μὲν πλῆθος ὑπερφυῶς πολλαπλάσιον τῶν πολεμίων ἦν · εὐαρπύμτηρον δὲ καὶ κομιδῇ βραχὺ τὸ ἀντιπαραταττόμενον. Ἡ δὲ συμβολὴ περὶ τῶν ποταμῶν, δς καλεῖται Φρινδοῦ, ἐγένετο. Καὶ δὴ πρῶτα μὲν ὁ στρατηγὸς Βακού-

(1) Hoc praelium Claudianus poeta in Panegyrico ad Honorium. recens imperatorem renuntiatum, pulcherrimis carminibus est complexus :

— Victoria velox

Auspiciis effecta tuis : pugnavit uterque,
Tu satis, genitorque manu : te propter et Alpes
Invadit faciles, cauto nec profuit hosti
Munitis hæsisse locis : spes irrita valli
Concidit, et scopulis patuerunt claustra rerulsis.
Te propter gelidis Aquilo de monte procellis

Ohrnit adversus acies, revolutaque tela
Vertit in auctores, et turbine reppulit hastas.
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hiemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti.
Alpinæ rubuere nives, et Frigidus amnis
Mutatis sumavit aquis : turbaque cadentum
Staret, ni rapidus juvisset flumina sanguis.

(2) Theod. lib. v, cap. 24.

ριος ἀναβῆσθεϊς τὴν ψυχὴν, ἐπὶ τόσων ἐκλύουε τὰς ἀ
 φάλαγγας, ὡς εἰσδραμεῖν εὐθέως καὶ διαβῆξαι τὰ
 πλήθη, καὶ ἐς φυγὴν τρέψαι τοὺς πρώτους διώκοντας.
 Οἱ δὲ τῆς τυραννικῆς παρατάξεως ἡγεμόνες, οὓς κατὰ
 κώτου κείσθαι καὶ περικαθῆσθαι τὴν ἀκρὰν εἰρήκα-
 μεν, πρέσβιν ἐς Θεοδοσίον πέμψαντες, συμμαχεῖν
 ἐκείνῳ κατήγγελλον, εἰ γὰρ μείζονος τιμῆς παρ' αὐ-
 τῷ ἔσονται. Βασιλεὺς δὲ τὴν πρεσβείαν προσέτετο·
 καὶ ἐπεὶ χάριτὴν οὐχ εὖρε, δέλτον λαθὼν, ἦν τις τῶν
 παρεστώτων τυχαίως ἐφέρετο, ἐν ταύτῃ κατέγρα-
 φεν, ἦν ἐπίσημον καὶ προσήκουσαν ἕκαστοι τάξιν
 ἔξουσι παρ' αὐτῷ, εἰ γὰρ πέρασ τῆ ὑποσχέσει αἰσιον
 Θήσοισι. Καὶ οἱ μὲν οὕτως ἐκ πολεμίων σύμμαχοι
 ἀθρόον βασιλεῖ ἦσαν· ἔτι δὲ τῆς μάχης τῷ πεδίῳ καθ-
 ισταμένης, καὶ μὴ πω κληνάσης ἐπὶ θάτερα τῆς
 ὀρμῆς, ἐξαισίδος ποθεν ἐπαίγισας ἀνεμος καὶ ἀντι-
 πρόσωπος πνεῦσας τοῖς πολεμίοις, οἷον εἶναι μὴδ'
 ἄλλοι-ε ποτε ἱστορεῖσθαι πνεῦσαι, τὰς μὲν τάξεις
 διέλυε. Τὰ γὰρ βέλη τε καὶ ἀκόντια ὅσα κατὰ Ῥω-
 μαίων ἐπέμποντο ἐξ ἀντιτύπου δυνάμειος ἀναστρέ-
 φων, κατὰ τῶν πεμπόντων μᾶλλον ἤφει· καὶ τὰς
 ἐκείνων ἀσπίδας σὺν πολλῶν συρφετῶ καὶ ἀμυθῆτω
 κόνει τῶν ἐκείνων χειρῶν ἀφαρπάξων, καὶ τοὺς
 ἱμάντας διαβῆξοντες, ἐπ' αὐτῶν ἐκύλιε κατὰ στόμα
 βᾶλλον, καὶ ὅπου δὴ ποτε· τὰ δ' ἐκ τῶν Θεοδοσίου
 πεμπόμενα, σφοδροτέρῳ ῥύμῃ καὶ ταῦτα κατ' ἐκεῖ-
 νων ἐκίνοι· οἷς δὴ καὶ θαρσύναντες, ἅτε δὴ ἀπή-
 μαντοι διαμένοντες, θράσει πολλῶν ῥέοντες τοὺς πο-
 λεμίους κατέκτειναν. Οἱ δὲ πολέμιοι τὴν προφανῆ
 γνόντες ἐπικουρίαν ὡς θεοθεν ἐπήει, τὰ ὅπλα ῥί-
 πτοντες, φειδοῦς τῆς ἐκ βασιλέως ἠντιδόλου τυχεῖν.
 Ὁ δὲ εὐθύς εἶκε καὶ συγγνώμην ἐδίδου. Καὶ δὴ αὐ-
 τοῖς τε καὶ τοῖς αὐτομόλως ἐλθοῦσιν ἐπεμπε τὸν
 τύραννον ἀγαγεῖν. Οἱ δὲ βοῆ θέοντες, τὸν λόφον ἀνῆ-
 εσαν, ἐφ' οὗ καθήμενος τὰ πραχθέντα ἠγνοεῖ. Εὐγέ-
 νιος δὲ τῷ τοῦ δρόμου τάχει καὶ τῷ συχνῷ ἀσθματι
 καινὸν τι ἀγγέλλειν ἔχειν νομίσας ἐκείνους, καὶ νί-
 κης ἀγγέλους μᾶλλον παρ' αὐτὸν ἤκειν, εὐθύς ἀνη-
 ρώτα, εἰ πεπεδημένους καὶ ζῶν, ὡς προσετάχθη,
 καὶ Θεοδοσίῳ ἀγεται. Ἔ τῶν δ' εἰπόντων, «Μὴ ἐκεῖ-
 νον πρὸς σέ, σὲ δὲ μᾶλλον πρὸς ἐκεῖνον ἐπέμψθη-
 μεν ἀγαγεῖν· ἡ γὰρ νίκη τὸν τύραννον μισαχθεῖσα
 τὴν ἔνομον βασιλείαν ἠσπάσατο· τοῦτο γὰρ ὁ τῶν
 ὄλων ἐκέλευσε πρῦτανις· εὐθύς τοῦ διφρου αὐτὸν
 κατασπᾶσαντες καὶ δεσμὰ περιθέντες, αἰχμάλωτον
 ἦγον πρὸς βασιλεῖα τὸν πρὸ βραχέος μεγάλωτον.
 Ὁ δὲ τὰ ἐς Οὐαλεντινιανὸν πλημμεληθέντα ἐκείνῳ
 παρήγεν εἰς μέσον, καὶ τὴν παράνομον βασιλείαν,
 τὰς τ' ἐμφυλίου μάχας, πρὸς δὲ καὶ τὸν σύμμα-
 χον ἐκείνῳ διετώθεσεν Ἡρακλέα. Ὁ δ' ἀκούων ὁ
 τύραννος, τοῖς ποσὶ τοῦ κρατοῦντος ἑαυτὸν ἐλεει-
 νῶς ἐβρίπτε, καὶ ἔδειτο σώζεσθαι. Ἐν ᾧ δὲ ἰκέτης
 ἦν, τῶν τις στρατιωτῶν τῆ ξίφος σπασάμενος, τῆς κε-
 φαλῆς αὐτὸν ἀφαιρεῖται. Ἀρουαγάτης δὲ ὁ τοσοῦ-
 των καὶ τηλικούτων κακῶν αἴτιος, φυγῇ χρώμενος
 ἐπὶ ὄσιν ἡμέραις, ἐπεὶ μὴ ἔγνω τοῦ λοιποῦ αὐτῷ
 βιωσιμα εἶναι, αὐτόχειρ τῷ οἰκείῳ ξίφει ἐγένετο.

ipse quoque copias suas instructas in aciem pro-
 duxit. Et in tumultum quemdam conscendit, et
 imperatorem mori cupere (1) ac sua sponte ad mor-
 tem oppetendam properare dixit: ducibusque suis
 præcepit, ut ne illum occiderent, sed vivum potius
 ad se adducerent. Postquam acies ita adversis
 frontibus constitere, mirifica variarum gentium
 multitudo in hostium partibus esse visa est. At
 qui contra eos in armis ordine suo stabant, per-
 quam pauci, ita ut eorum numerus facile iniri
 posset, erant. Coitio prima ad fluvium qui Frigi-
 dus dicitur, est facta. **313** Magister militum Ba-
 curius, magno animi robore concepto, tantopere
 impressione sua hostium phalanges turbavit, ut
 statim sui incurrerent, et ordinibus ruptis in fu-
 gam eos verterent, qui persecuti eos pridie fue-
 rant. Porro duces tyrannicæ ejus aciei, quam a
 tergo summum montem insedissee diximus, misso
 ad Theodosium oratore, ad partes ejus se transi-
 turos esse receperunt, si majoris dignitatis eis
 apud eum locus esset: imperator legationem cam
 suscepit. Et cum chartæ copia non esset, tabula,
 quam ex assistentibus militibus quidam casu quo-
 dam ferebat, arrepta, in ea quem quisque illorum
 præclarum et convenientem locum apud se ha-
 biturus esset, si promissis starent, eaque ad finem
 debitum perducerent, descripsit. Ad hunc illi
 modum simul omnes ex hostibus socii imperatoris
 sunt facti. Adhuc campestris pugna acriter com-
 mittebatur, necdum victoriæ impetus in alterutram
 partem inclinabat, cum ingenti vi alicunde ventus
 vehementissimus adversus hostes obortus, qualem
 nunquam antea flavisse memoriæ proditum est, in
 ora illorum irruit et ordines solvit. Et tela atque
 sagittas, quæ contra Romanos emittebantur, vi
 quadam reluctante in eos convertentes qui illas
 emiserant, rejecit: et clypeos, cum multa purga-
 mentorum congerie, et pulvere incredibili illatus,
 ex eorum manibus rapiens, et lora conscindens,
 eos in illorum ora et membra quæcunque concu-
 tiens provolvit. Quæ vero a Theodosianis jacie-
 bantur tela, acriore etiam in illos impetu fereban-
 tur. Quam ob causam animis magnis conceptis, et
 quod integri etiam permanebant, ingenti fiducia
 illi in adversarios ruentes, eos cædunt. Itaque
 hostes manifeste opem eam divinitus accidere cer-
 nentes, armis abjectis, ad imperatoris misericor-
 diam, veniam ab eo petentes, confugerunt. Atque
 ille eos, precibus cedens, statim in gratiam recepit:
 eosque et transfugas alios, ut tyrannum
 captum ad se adducerent, misit. Illi vero vocife-
 rantes, magna celeritate in tumultum evadunt, in
 quo ille casus ejus etiamnum ignarus considerat.
 Eugenius ex incitato cursu et assiduo illorum
 anheliu, novi quidquam eos afferre, atque adeo
 victoriæ nuntios sibi advenire ratus, statim, an
 vincius et vivus, sicuti præceptum fuerat, Theo-

(1) Morituriem et e præsentī vita mox decessurum imperatorem acie secum structa congrēdi dixit. Theod.

dosius adduceretur, interrogavit. **314** Cui illi A responderunt : « Non illum ad te, sed potius te ad illum ut adducamus, missi sumus. Victori : namque tyrannum detestata, legitimum imperium est secuta. Sic scilicet hoc rerum omnium gubernator procuravit. » Cum his dictis, et curra detractum et vinctum eum, qui paulo ante magnas spiraverat glorias, captivum ad imperatorem adducunt. Theodosius ea illi, quæ in Valentinianum commisisset, et illegitimum atque iniustum imperium, necnon civilia bella in medium proferebat, objecit. Insuper vero etiam auxiliarem tutelamque risit Herculem. Quæ tyrannus audiens, ad pedes se imperatoris miserabiliter abiecit, et ut vitam sibi donaret oravit. Cui vero ita illi supplicis esset, ex militibus quidam ense stricto caput illi amputavit. Arbogastes autem talium tantorumque malorum auctor, ubi biduum in fuga consumpsit, et vitæ tædium eum cepit, manus ipse sibi suo usus gladio attulit.

Talis ille fidelissimus imperator fuit, ut semper in bellis atque præliis, pro eo atque fieri debet, ex divino penderet præsidio, quo etiam nunquam est frustratus. Fertur sane et illud, quo tempore prælium hoc in Occidente est commissum, in templo Septimi (quæ suburbana Constantinopolitanæ urbis regio est, in quo præcatum esse imperatorem diximus, cum ex ea urbe in bellum iret), hominem quemdam, qui dæmonis intemperis agitabatur, in sublime raptum, veluti cum Baptista contendente conviciis illum proscidisse, quod ei caput resectum esset, deinde etiam ferum quiddam hisce verbis exclamasse : « Tu me vincis, et meis insidiariis copiis. » Qui vero tum in eum hominem incidere, propterea quod bellum id tum multis magnæ curæ esset, novi quiddam dæmoniacum dicere opinati, diem in charta excipientes notarunt : et deinde eo ipso tempore prælium factum esse, multorum sermonibus, qui ei pugnae interfuerant, cognoverunt. Res Eugenii tyranni hoc accidere modo.

315 CAPUT XL.

De seditione et tumultu Thessalonicae orto, propter quem Theodosius septem millia virorum occidit.

Verumenimvero non proclive alicui est, omnes omnino communis adversarii nostri plagas effugere. Si quis enim forte impuræ libidinis affectum transiliat, in avaritiam incidat. Hanc vero si etiam superet, invidiæ lubrico circumveniat : hanc autem si quoque conculcet, fortasse iram non vincat. Plures namque perniciosus hostis humano generi struit pedicas, qualicumque vitiosiore affectione per artem quamdam capere quemque satagens, et in primis qua aliquem ex naturæ inclinatione facile capi posse existimet. Quam ille machinationem ita molitur, ut corporis perpeccionibus ad animarum momenta abutatur. Mens autem hominis si sedulo excubet, divino adjuvante numine, victrix abit, et machinas fraudesque illius evadit. De humana natura cum partem quoque suam admirandus iste imperator accepisset, affectiones quoque ejus communes habuit. Iræ enim justæ non moderatus, officio atque decoro excedit, et facinus crudele et inhumanum commisit. Quod sane et ipsum pro eo atque potero, referam, non tantum quod lectori id scire conducibile sit, verum etiam in eodem facto simul et crimen et laudem habeat principis tanti, id quid sit, dicam. Urbs Thessalonicensis, Achaïæ cunctæ, et Thessaliæ, Illyrico toti quoque, et aliis Macedo-

A Τροικῶν, ἐκείνος ἦν ὁ πιστότατος, βασιλεὺς, ἀλλ' καὶ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ τὰ πάντα τῆς θείας ἐπικουρίας ὡς χρεῶν ἐξαρτῶμενος, καὶ οὐδέποτε ταύτης ἀποτυχάνων. Λέγεται μέντοι καὶ τοῦτο, ὡς καθ' ὃν καιρὸν ἐπὶ τῆς Ἑσπερίαν οὗτος συνεβρόχηγντο πόλεμοι, τῷ τοῦ Ἐδδόμου νεῷ, ἐφ' οὗ τὸν βασιλεῖα προσεύχασθαι διελάδομεν, ἐξίοντα τῆς Κωνσταντινου, ἀθροπὸς τις δαίμονι μαστιγοῦμενος, μετάρσιος ἀρπαγείς, ὡσανεὶ πρὸς τὸν Βαπτιστὴν ἐτείνετο αὐτῷ διαλοιδορούμενος, ὡς ἀποκοπέντι τὴν κεφαλὴν· εἶτα καὶ ἀγριον οὕτως ἀνεβόα· « Σὺ με νικάς, καὶ τῷ ἐμῷ ἐπιβουλεύῃ στρατῷ. » Οἱ γὰρ μὴν περιτυχόντες διὰ πολλῆς σπουδῆς οὐσης τηλικαῦτα τῷ πολέμῳ τούτῳ, οἷα δὴ νεώτερόν τι λέγειν τὸν δαιμονίοντα οἰόμενοι, τὴν ἡμέραν χάριτι ἀνέγραψαν· καὶ δὴ ἔγνωσαν τὰ περὶ τὸν πόλεμον τῷ τότε πεπραῆθαι, πολλῶν τῶν τῇ μάχῃ κεκοινωνηκότων διαγγελμάτων. Καὶ τὰ μὲν περὶ τῆς Εὐγενίου τυραννίδος· τούτον ξυνηνέχθη τὴν τρόπον.

B in bellis atque præliis, pro eo atque fieri debet, ex frustratus. Fertur sane et illud, quo tempore prælium hoc in Occidente est commissum, in templo Septimi (quæ suburbana Constantinopolitanæ urbis regio est, in quo præcatum esse imperatorem diximus, cum ex ea urbe in bellum iret), hominem quemdam, qui dæmonis intemperis agitabatur, in sublime raptum, veluti cum Baptista contendente conviciis illum proscidisse, quod ei caput resectum esset, deinde etiam ferum quiddam hisce verbis exclamasse : « Tu me vincis, et meis insidiariis copiis. » Qui vero tum in eum hominem incidere, propterea quod bellum id tum multis magnæ curæ esset, novi quiddam dæmoniacum dicere opinati, diem in charta excipientes notarunt : et deinde eo ipso tempore prælium factum esse, multorum sermonibus, qui ei pugnae interfuerant, cognoverunt. Res Eugenii tyranni hoc accidere modo.

C

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Περὶ τῆς ἐν Θεσσαλονικῇ γενομένης στάσεως, δι' ἣν Θεοδόσιος ἑξακισχιλίους ἀνέδρα· ἀνείλεν.

Ἄλλ' ἂν οὐ βρόδιόν τινα πάσας ἀρδῶν τοῦ κοινῷ πολεμίου τὰς ἀρκυς διαφυγεῖν. ἴσως γὰρ τις τὸ τῆς ἀσελείας πάθος, ὑπερπερήσας, τῇ πλεονεξίᾳ ἐάλω. Εἰ δὲ καὶ ταύτης ὑπερπερήσασε, τῷ τοῦ φόβου ἂν ὀλιθῆν περιπαρήσῃ. Εἰ δὲ καὶ τοῦτον πατήσοι, οὐκ ἂν τάχα καὶ θυμοῦ κρείττων γένοιτο. Πολλὰς καὶ γὰρ ὁ παλαμναῖος πολέμιος τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει τίθησι μάλα τὰς ποδοστράδας, ὅτι δὴ ποιετῶν παθῶν ἕκαστον ἀγρεύσει τεχνώμενος· καὶ μᾶλλον ἢ ἐκ φύσεως ἀλώσιμον εἶναι ὑποσπάσειεν, ἀποχρηῆσαι τοῖς τοῦ σώματος, πάθεισι τὰς κατὰ ψυχὴν δροπὰς μηχανώμενος. Ὁ δὲ γε νοῦς, εἰπερ ἐγρηγόρως ἔχει, τῆς θείας ἀρηγούσης βροπῆς περιγίνεται, τῶν ἐκείνου μηχανημάτων ὑπεριπτάμενος. Φύσει οὖν ἀνθρωπίνῃ· καὶ ὁ θαυμασῖος οὗτος βασιλεὺς μετασχόν, καὶ τῶν ταύτης ἐκοινωνήσε παθημάτων. Ἴν' οὐμῶν καὶ γὰρ δικαίῳ τῇ ἀμετρίᾳ χρησάμενος, ἐξέστη μὲν τοῦ εἰκότος, ὡμὸν δὲ τι καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων διεπράξατο ἔργον· ὃ δὲ καὶ τοῦθ' ὡς ἐνὸν διηγήσομαι, οὐ μόνον ὅτι λυσιτέλῃσι τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀλλ' ὅτι περ ἐν ταυτῷ κατηγοροῖεν τε ὄμου καὶ εὐφημίαν ἔχει τοῦ θαυμαστοῦ βασιλέως· τίς δὲ ἐστὶ, λέξων ἔρχομαι. Προκάθηται μὲν ἡ Θεσσαλῶν πόλις Ἀχαΐας πάσης καὶ Θεσσαλίας, καὶ τῆς Ἰλλυρίδος πάσης αὐτῆς, καὶ ἀλλῶν ἰθὺν ὅσα δὴ Μακεδονίας

ἐντός· μεγάλη δὲ λίαν ἡ πόλις καὶ πολυάνθρωπος. Ἐν δὲ ταύτῃ στάσις μεγάλη ἐγένετο, αἰτίαν σχοῦσα τοιάνδε. Ἡνίοχος Βουθερίχου δὲ τηνικαῦτα τῶν παρ' Ἰλλυριοῦς ἦγετο στρατιωτῶν, τὴν οἰνοχόον αἰσχρῶς ἰδὼν, ἐπέλασε. Συσχεθεὶς δὲ διὰ τοῦτο, ὑπὸ φρουρᾶν ἐγένετο. Ἐπεὶ δ' ἐπίσημος ἱπποδρομία τελεῖσθαι κατὰ τὴν πόλιν ἐμελλεν, ὁ δῆμος ἐλιπάρει συγγνώμης τὸν ἡνίοχον ἀξιοῦσθαι δεξιῶς ἔχοντα πρὸς τὸ ἔργον, καὶ ἀφίεσθαι τῷ ἀγῶνι. Ὡς δὲ πολλὰ δεηθέντες οὐδὲν ἤνουν, εἰς μεγίστην ἐκινούντο στάσιν· καὶ χαλεπήναντες, πολλοὺς τε τῶν βασιλικῶν ἀνείλον ἀρχόντων, καὶ Βουθερίχον αὐτόν. Ἄλλους δὲ λίθοις κατέχρωσαν. Ἐπειτα καὶ δημοσίᾳ κατέστυρον. Ἐπεὶ γοῦν ἔγνω ταῦτα ὁ βασιλεὺς, εἰς ἄμετρον ἀνήφθη ὀργὴν· καὶ τοῦ θυμοῦ τὴν βύμην μὴ ἐνεγκῶν, παρήκε τὰς ἡνίας τοῦ λογισμοῦ, καὶ τῇ ἀλογίᾳ τὴν ψῆφον ἐπήνεγκεν· ἥ δὲ τῆς τοσαύτης ἀδείας ἐπειλημμένη, οἶάπερ αὐτόνομος τύραννος, δίκαια ἔφη κατὰ πάντων ἐγύμνασε· καὶ ἀπηνῶς οὕτως οὐ τοὺς ὑπευθύνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀθίους ἀποκτείνειν ἐκέλευε. Καὶ εἰς ἐπτά, ὡς φασι, χιλιάδα ἀνθρώπων ὁ φόνος προῦχώρει, ἀμῆτου δίκην τῶν προστυχόντων θεριζομένων, μὴ κρίσεως μήτε μὴν ἐξετάσεως ἡγουμένης. Εἰσι δὲ οἱ φασι βῆτον προστάξαι πλῆθος τὸν βασιλέα ἀνααιρεθῆναι. Ἐντεῦθεν δὲ, οἷα φιλεῖ, καὶ μηδὲν προσηκόντων φόνων ἡ πόλις ἐπίμπλατο· οὐ γὰρ μόνον οἱ ἐγχώριοι, ἀλλὰ καὶ ξένοι τινὲς καταπλεύσαντες, παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἐάλωσαν. Καὶ θρήνων ἄσια ἐπεγένετο πάθη, ὅσων δὴ καὶ τότε· Ἐμπόρῳ τινὶ παῖδες συνελήφθησαν δύο· ὑπὲρ ὧν παραδιδούς ἑαυτὸν, ἐκείνους ἐδεῖτο σώζεσθαι· μισθὸν δὲ, καὶ ὅσον ἦν ἐκείνῳ χρυσίον προσέτατο τοῖς στρατιωταῖς. Οἱ δ' ἀπάνθρωποι ἐκείνοι τῆς συμφορᾶς ἐλεήσαντες, θάτερον ἂν ἂν ἔληται τῶν υἱῶν λύειν ἐκέλευον, τὴν ἰκεσίαν δεχόμενοι. Ἄμφω γὰρ ἀφίεναι, οὐκ ἀκίλδονον σφίσι ἐτίθεντο, ὡς ἐνδεοὺς καθισταμένον τοῦ ἀριθμοῦ. Τῆς δὲ πατρικῆς φύσεως καὶ εἰς ἀμφοτέρους ὀρώσης, κλαίων καὶ ὀδυρόμενος, οὐδ' ἑτέρου διέκρινεν αἵρεσιν. Οὕτω δ' ἐν ἀπόρῳ καθεστηκότος, ἐπίσης γὰρ ἀμφοῖν ἐνικᾶτο τῷ φίλτρῳ, καὶ ἄμφω τοὺς παῖδας ἀπώλεσε, ζήφει τῶν στρατιωτῶν διαχρησαμένων αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ οὐκ ἐπὶ τῆς δεσπότη ἀγαθῷ τιμωρῶν ἀγομένη πρὸς τὴν σφαγὴν, ἑαυτὴν εἰς ἀναίρεσιν προθύμως ἐδίδο.

pietas in utrumque respectaret, flens ille et lamentans, quemnam ex utroque optaret, decernere non potuit. Atque ita ænimi ambiguus (utriusque enim ex æquo amore vincebatur) utrumque perdidit, militari ferro cæsum. Sed et servus quidam hero suo, quo benigno usus fuerat, cum is ad cædem duceretur, opem ferens, seipsum ad necem alacri animo obtulit.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Ἐπεὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου Ἀμβροσίου παρῆρησις ὡς οὐκ ἀνήκε Θεοδοσίῳ τῆρ εἰς τὰ θεῖα ἀνάκτορα εἰσοδοῦν· καὶ περὶ τοῦ νόμου ὃν ἔθετο, καὶ περὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ παλαιρέσεων τε καὶ ἔργων.

Τὴν γοῦν συμφορὰν ταύτην Ἀμβρόσιος ὁ θεός· μαθῶν, ἐπεὶ μετὰ τὴν Εὐγενίου νίκην ἦκεν εἰ; Με-

(1) In Nicephori Græco exemplari Eugenii nomen positum est: sed ego pro eo Maximum reposui, propter consequentia, ubi dicitur Theodosium

A nice populus præest, ingens et populosa: in hac seditio maxima est orta hac de causa. In Butherichi, qui tum militaribus in Illyrico copiis præfectus fuerat, pincernam auriga oculos adjecerat, ejusque pudicitiam tentarat. Et ea de causa comprehensus, in custodia detinebatur. **316** Cum autem insigne curule certamen in ea urbe peragendum esset, supplicavit plebs, ut aurigæ, qui singulari in certamine eo erat industria, delicti gratia fieret, et is ludicro ei interesse posset. Ubi vero tam sedula deprecatione id non impetrarunt, ad maximum incitati sunt tumultum. Per iracundiam namque plerosque imperatoris principes viros et ipsum Butherichum necarunt. Alios autem lapidibus obruerunt, et postea etiam per publicas vias raptantes traxerunt. Quam rei indignitatem postquam imperator intellexit, immani ira accensus est: et furoris impetum non ferens, rationis habenas abjecit, et appetitum calculo et sententia sua comprobavit. Qui licentia tanta recepta, veluti tyrannus arbitrio suo legibus solutus vivens, gladios iniquos adversus omnes strinxit, et crudeliter non sotes tantum ipsos, verum insontes quoque et innoxios necari jussit. Ad septem millia hominum cædes ea progressa esse dicitur, non secus atque in messe quadam, ferro quos sors obtulisset obvios carpente, nec judicio, nec quæstione habita. Sunt qui dicunt imperatorem certum hominum qui interficerentur numerum statuuisse. Proinde sicuti fieri assolet, factum ut etiam eorum qui a causa essent alieni, cæde civitas sit completa. Non cives enim et incolæ tantum, sed hospites etiam, qui navibus eo appulerant, præter expectationem omnem comprehensi sunt. Et profecto ploratu digna ibi commissa sunt facinora, quale est et illud: Mercatoris cujusdam filii duo sunt capti. Pro quibus, ut incolentes illi servarentur precatus, seipsum ad necem obtulit: pretiumque præterea quantum auri haberet, militibus se daturum pollicitus est. Feri vero et inhumani illi, casum viri miserati, alterum quem vellet ex filiis, precibus hoc ejus dantes, redimere jusserunt. Si enim utrumque dimitterent, periculum sibi ipsis creaturos esse, numero cæsurum aliquid decedente, dixerunt. Cum autem paterna natura et

D **317** CAPUT XLI.

De episcopi Ambrosii dicendi et arguendi libertate, ut Theodosium ubi ingressu templi Dei prohibuerit: et de lege, quam posuit, et de aliis ejusdem Ambrosii egregiis dictis et factis.

Hanc tantam ærumnam divus Ambrosius audierat. Et cum post Maximum (1) devictum Theodo-

Constantinopolim reversum esse. Ambrosius episcopus Theodosium ob tam tyrannicum facinus templo Mediolani excludit.

sius Mediolanum venisset, et in ecclesiam sicuti A mos est, precatum iret, et jam ad fores ejus adesset, occurrens ei Ambrosius, et purpura ejus apprehensa, in multitudine media, ne sacrarum ædium vestibulum tangeret, prohibet. «Resiste (1), inquit: virum enim impurum, et manus sanguine innocenti fere adhuc perinique stillantes circumferentem, fas non est, ante legitimam debitamque pœnitentiam, sacram ingredi ædem, aut divinorum mysteriorum participem fieri. Videris enim mihi, o imperator, non considerare animo tantum tot cœdium scelus. Neque postquam iræ furor deferbuit, ratio ipsa tantum agnoscit facinus. Fortasse imperialis potestas impedimento tibi est, quominus peccatum perspicias: et veluti nubes quædam potentia tanta rationi objecta est. Sed peropus est, naturam te tuam satis obnoxiam, ut scilicet caduca simul et fluxa sit, et avitum atque a primo parente acceptum pulverem, ex quo constitimus, et in quem brevi diffuentes revertemur, considerare: nec purpuræ flore, qui luminibus mentis officit, in oblivionem ejus quam illa obtegit corporis imbecillitatis adduci. Agnosce igitur, te ejusdem naturæ et conditionis hominibus, atque adeo conservis tuis imperare. Communis enim omnium dominus et imperator est rerum Conditor universarum. Quibus vero divinum intueberis oculis templum? Qualibus pedibus sanctum illud calcabis solum? Quomodo manus extolles, quæ cæde iniqua diffluunt? Quomodo etiam divinum Domini corpus eis excipies? Quomodo sanguinem pretiosum ad os afferes, per quod ira transversim actus, tantum effudisti sanguinis? Quam longissime igitur absiste, neque tibi ipsi peccatum adaugendo iniquitatem conduplica (2). Vinculum autem quod Deus cœlitus calculo suo comprobavit, suscipe, quod tibi incolumitatem veram conciliabit.» Imperator autem antistitis dicendi libertatem admiratus, verbis ejus cessit; nam in divinis legibus educatus fuerat, certe que sciebat, quænam imperatorum, **318** et quæ etiam episcoporum essent munia. Et cogitabundus aliquandiu, cum lacrymis, pœnitentiæ aculeis ictus, in regiam est reversus. Et octo continuis mensibus elapsis, illustris Natalium Christi advenit dies, atque imperator in imperialibus ædibus sedebat lamentans, et lacrymarum humore faciem rigans. Quem in tanto luctu vivere ubi Rufinus magister (hunc autem supra alios omnes ille propter familiarem consuetudinem honorabat) vidit, placide ad eum accessit, et lacrymarum causam inquisivit. Et ille, altius vehementi et acri ducto suspirio, prolixius flevit. Deinde ad illum conversus: «Tu quidem, inquit, Rufine, ludis: nequaquam enim malorum meorum sensus ad te pervenit. Mihi autem cur gemam et lugeam, causæ exstant, qui tantam quæ mihi accidit, ærumnam sentiam. Quomodo vero ego non affligar, cum servis et mendi-

(1) Hæc verba Theodoritus non habet, lib. v, cap. 19.

διόλανον, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὡς ἔθος εἰσῆγετο εὐχασθαι, καὶ πρὸς ταῖς θύρας ἐγένετο, ὑπαντήσας Ἀμβρόσιος, καὶ τῆς ἀλουργίδος λαθόμενος ἐπὶ μέσῳ τῷ πλήθει, τῶν ἱερῶν ἐπιβαίνειν προθύρων ἐκώλυνεν· ἔπισχας, φάσκων· ἀνάγην γὰρ χεῖρας ἀνδρῶν, καὶ αἵματος σταζούσας, σχεδὸν ἀδίκῃ περιφέροντι, μὴ θεμιτὸν εἶναι πρὸς τῆς ἀνηκούσης μετανοίας τῶν ἱερῶν ἐπιβαίνειν οὐδῶν, ἢ μυστηρίων θεῶν κτήσιν ὁρᾶσθαι. Ἐοικας γὰρ μοι, ὦ βασιλεῦ, μὴ ἐν νῷ βαλεῖν τὸ τοσοῦτον τῆς μισσηφονίας ἔργον, μὴ ἐν τῷ θυμῷ λήγοντι, τὴν λογισμὸν ἐπιγυῶναι τὸ τίμημα. Ἰσως γὰρ ἡ βασιλικὴ δυναστεία ἐμποδῶν σοι καθίσταται τὸ ἀμάρτημα συνιδεῖν· οἷα γὰρ τις νεφέλη ἢ ἐξουσία τῷ σφί ἐπίκειται λογισμῷ. Ἄλλι χρεῶν ἐν νῷ λαβεῖν τὸ τῆς σῆς ἐπίκτηρον φύσεως, καὶ ὡς θνητῆ τε ἄμα καὶ βένουσα, καὶ τὸν προπάτορα χροῦν, ἐξ οὗ συνεστήκαμεν, καὶ εἰς θν οὐ μετὰ πολὺ διαβρέυσουμεν· καὶ μὴ τῷ τῆς ἀλουργίδος ἔνθει ὡς περ ἐπιπροσθοῦντες εἰς λήθην ἤκειν, οὐ καλύπτει σώματος τὴν ἀσθένειαν. Γνωθὶ τοίνυν ὡς ἀθρώπων ἀρχεῖς· ὁμοφυῶν τε καὶ ὁμοδούλων· κοινῆ γὰρ ἀπάντων δεσπότης καὶ βασιλεὺς ὁ τῶν ἑσῶν Δημιουργός. Τοίνυν ποιοῖς ὀφθαλμοῖς τὸν θεῖον βλέψῶν; Ποσὶ δὲ ποιοῖς τὸ δάπεδον ἐκεῖνο πατήσῃς τὸ ἅγιον; Πῶς δὲ καὶ χεῖρας ἀρείς, τὸν ἕδικον φόνον ἀπορβέουσας; Πῶς δὲ καὶ τὸ θεῖον τοῦ δεσπότητος σῶμα ταύταις ἐνθήσῃς; Πῶς δὲ καὶ τὸ τίμνον αἶμα προσοίσεις τῷ στόματι, δι' οὗ θυμῷ βουκολούμενος, τοσοῦτον αἶμα ἐξέχεας; Στῆθι τοίνυν ὡς πορρωτέρω, καὶ μὴ διπλῆν ποιεῖ σαυτῷ καὶ μακροτέραν τὴν παρανομίαν. Δέχου δὲ τὸν δεσμὸν, ᾧ θεὸς ἀνωθεν τὴν ψῆφον ἐπήνεγκεν· ἀληθοῦς δ' ὕψιαις οὐτοσὶ πρόξενος.» Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν ἱερεῖα θαυμάσας τῆς παρρησίας, καὶ τοῖς λόγοις εἰξας· θεοῖς γὰρ νόμοις ἐτέθραπτο, καὶ σαφῶς ἤδει τίνα μὲν βασιλέων, τίνα δὲ ἱερῶν τὰ ἴδια· σύννους ἐπιπολὺ καὶ δεδακρυμένους τοῖς τῆς μετανοίας κέντροις νυττόμενος, εἰς τὴν βασιλείαν καθυπέστρεφεν. Ὅκτω δ' ἐφεξῆς παρωχότων μηνῶν, ἢ περιφανῆς τῶν Γενεθλιῶν Χριστοῦ κατέλαβεν ἑορτή. Ὁ δὲ κρατῶν, ἐν τοῖς βασιλείας καθῆστο, ὀλοφυρόμενός τε καὶ δακρυῶν λιθάσαι κταρδεύων τὸ πρόσωπον. Οὕτω δ' ἔχοντα θεασάμενος Ῥουφίνος ὁ μάλιστα, ὑπὲρ ἅπαντας τιμώμενος ἐκ συνηθείας τῷ βασιλεῖ, ἡρέμα προσῶν τὸ τῶν δακρυῶν ἀνεπυθάνετο αἷτιον. Ὁ δ' ἐκ βᾶθους βλαβῆντι καὶ σφοδρότερον ἀνοιμώξας, συχνότερον κατέβρισε τὸ δάκρυον· καὶ πρὸς ἐκεῖνον στραφείς, ἔειπεν, ἔφη, Ῥουφίνε, καί τις· ἀλοθησίας γὰρ σοι τῶν ἐμῶν δεινῶν οὐδαμῶς· ἐμοὶ δὲ στένειν καὶ ὀλοφύρεσθαι πάρεστιν, ἐπισθανομένῳ σφόδρα τὴν ἐπεισφύσασαν συμφορὰν. Καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἐν δεινοῖς ἐγώ; ἔτι περ τοῖς μὲν οἰκέταις καὶ προσοίταις κατ' ἐξουσίαν ἐφέται πᾶσαν εἰς τὸν θεῖον ἀδελφῶς εἰσίναινεῶν· ἐμοὶ δ' οὐ μόνον οὗτος οὐ βάσιμος, ἀλλὰ καὶ οὐρανὸς αὐτὸς ἀποκέκλεισται; Οὐδὲ γὰρ ἀμύνη τῆς θείας ἐκεῖνης φωνῆς, ἢ διαρρήδην ψήφίζεται ἐπὶ ἐπὶ γῆς δεδεμένα τοῖς ἱερεῦσι Θεοῦ κατὰ τοῖς νόμοις.

(2) Ambrosius, lib. *Epist.* v, ep. 28.

νοῖς ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καθεστάναι. » Ὁ δ' εὐθύς, A
 « Ἄλλ' εἰ τῷ σῶ, φησὶ, κράτει δοκεῖ, δραμοῦμαι
 δὴ πρὸς τὸν ἱερέα, καὶ πάντα κἀλιον κινήσω δεόμε-
 νος ὥστε σοὶ λύσιν ἐπιβαλεῖν τοῖς δεσμοῖς. » — « Ἄλλ'
 οὐ πείσεται σοι, εὐ οἶδα, φησὶν ὁ κρατῶν. Ἐπ' ἀκρι-
 εῖς γὰρ ἐπίσταμαι τῆς Ἀμβροσίου ψήφου τὸ δι-
 καιον. Οὐδὲ γὰρ ποτε τὸν τῆς βασιλείας ἄγκυον τῆς
 θείας προτιμήσει τιμῆς. » Ὡς δὲ πολλὰ λέγων ὑπ-
 ισχνεῖτο πείθειν ὁ Ῥουφῖνος, Ἀμβρόσιον, πράττειν
 τὸ παριστάμενον ἤφρει ὁ βασιλεὺς. Καὶ ὁ μὲν ἀπῆεν
 ταῖς δὲ σφοδραῖς τῶν ὑποσχέσεων βουκοληθεὶς Θεο-
 δόσιος, μετὰ βραχὺ κατόπιν καὶ αὐτὸς ἠκολούθει.
 Ὡς δ' εἰς λόγους Ἀμβροσίῳ Ῥουφῖνος ἐγένετο,
 ὑπολαβὼν ὁ θεὸς ἀνῆρ, « Ἄλλ' εἰκάς μοι, Ῥου-
 φῖνε, ἔλεγε, τὸ τῶν κυνῶν ἀναιδὸς ὡς πλείστον ἐζη-
 λωκέναι· σφαγῆς γὰρ τοσαύτης παρὰ δίκην (ὦ θεῖα B
 δίκη!) γεγενημένης, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὑμᾶς κατὰ
 τῆς θείας εἰκόνας λυττήσαντας, οὔτε θεὸς εἰστρέ-
 χει, οὔτ' αἰδὼς ἐπανθεῖ τοῖς προσώποις· ἀλλὰ τὸ
 τῆς αἰσχύνης ἀποξέσαντες κάλυμμα, τοιαῦτ' αἰτούν-
 τες πρόσιτε. » Ὡς δ' ἔτι Ῥουφῖνος ἐπέκετο λιπα-
 ρῶν, καὶ ὅσον οὐκ ἤκειν ἔλεγε καὶ τὸν βασιλέα,
 ζήλῳ θεῖῳ πυρποληθεὶς Ἀμβρόσιος, « Ἐγὼ, μέγα
 ἀνέκραξε, Ῥουφῖνε, προλέγω, ὡς ἀπείρω καὶ αὐθις
 προσιόντα τῶν ἱερῶν περιδύλων. Εἰ δ' ἐκείνῳ σκο-
 πῶς τυραννεῖν μεταθεμένην τὴν βασιλείαν, ἐγὼ δὲ
 ἀλλὰ μεθ' ἠδονῆς τὸν διὰ τοῦτο προσοίσομαι θάνα-
 τον. » Ταῦτ' ἀκούσας Ῥουφῖνος, τῷ βασιλεῖ διεπέμ-
 πετο παραινῶν τῶν ἀνακτόρων μὴ προλείπειν. Ὁ δὲ
 καθ' ὅδου τὰ ἠγγελέμενα μαθὼν, « Ἄπειμι, ἔφη,
 ἐκδίκως τὰς παροινίας εἰσδεσθῆναι. » Ἐπεὶ δ' C
 ἔγγιστα τοῦ νεῦ ἐγγόνει, εἰσω μὲν ἔλθειν οὐκ ἐτόλμα
 πρὸς δ' Ἀμβρόσιον ἀφικόμενος, τῷ γὰρ ἀσπα-
 στικῷ οἴκῳ καθῆστο, τῶν ἀλύτων ἦτει λυθῆναι
 δεσμῶν. Ὁ δὲ ἀλλὰ τοὺς θεοὺς θεσμοὺς πατεῖν
 ἐκεῖνον διήλεγε, τυραννικὴν τε ἐκάλει τὴν παρου-
 σίαν καὶ Θεῷ διὰ μάχης ἴναί. Ὁ δὲ, « Ἄλλ' οὐ
 ταῦτ' ἐμοί, ὡς φῆς, περισπούδαστα, μετὰ θράσους
 τῶν ἱερῶν ἐπιβῆναι προθύρων. Σὲ δὲ μόνον αἰτῶ
 λῦσαι μου τὰς πέδας, καὶ τὴν κοινὴν τοῦ δεσπότητος
 φιλοφθροσίαν μιμήσασθαι· καὶ μὴ ἐμοὶ μόνῳ τὴν
 φιλάνθρωπον ἐπιζυγῶσαι κατὰ τοῦ προσώπου θύ-
 ραν, ἣν κοινῇ πᾶσι μετανοεῖν ἤρημένους καὶ πολλῶν
 χρωμένους τῷ μεταμέλῳ ὁ τοῦ ἐλεύου δεσπότητος
 ἀνέψεν. » Ἀμβρόσιος δὲ, « Ἀλλὰ ποῖος, φησὶν, ὁ
 μετάμελος μετὰ τοσαύτην παρανομίαν καὶ θυμῷ
 ἀκράτους ἀσέλγειαν; Ἄρα δὲ ποιοῖς φαρμάκοις τὰ
 δυσίατα ἐκαίνα ἐθεράπευσας πάθη; » Ὁ δὲ βασιλεὺς
 ἠρέμα, « Ἀλλὰ ὄν ἔργον, ὦ θεῖε ἄνερ, ταῦτα δεῖξαι
 καὶ κερᾶσαι μοι τῆς θείας ἰατρείας τὰ φάρμακα·
 ἐμὸν δὲ τὸ δέξασθαι ταῦτα, κἂν καὶ πολὺ τὸ στύφον
 δριμύσον ἐπάγνεται. » Τότε θεοῦ Πνεύματος
 πλησθεὶς; Ὁ Ἀμβρόσιος, « Ἐπεὶ, φησὶ, τῷ θυμῷ τὴν
 δίκην ἐκεῖνην ἐπέτρεψας, καὶ τὴν ψῆφον οὐχ ὁ λογι-
 σμῆς ἐν τῷ καθεστῶτι μένον ἐξήνεγκεν, ἀλλ' ὁ
 θυμὸς ἀλογίστῳ θράσει φερόμενος· ἐγγράφαι σε
 κελεύω νόμον, καταψηφίζόμενον τοῦ θυμοῦ τὰ ψή-
 φους, καὶ τοὺς τοῖς σοῖς διακονουμένους προστάγμα-
 σιν ἐπιτάττοντα ἐς τριχοστὴν ἡμέραν ἀναβάλλεσθαι

cis etiam, absque metu omni, divinum templum
 ingrediendi libera sit potestas: mihi porro non
 modo id tangere non licet, verum etiam cœlum
 ipsum clausum est? Neque enim divini illius ora-
 culi non memini, quod disertis verbis statuit:
 Quæcumque a sacerdotibus Dei ligata fuerint in
 terris, ea etiam in cœlis certo esse ligata. Tum
 confestim ille: « At si, ait, imperio tuo videtur,
 convenienti quamprimum antistitem, et nihil non
 tentabo, ut vincula tua solvat. » — « Verum non
 obsequetur, imperator inquit, ille tibi, sat scio.
 Perspectam enim maxime habeo Ambrosii sententia
 æquitatem. Nunquam ille imperii amplitudinem
 divino præferet honori. » Postquam autem multa
 prolocutus Rufinus, pollicitus est se Ambrosium
 in sententiam suam adducturum, imperator eum,
 quod constituisset, facere permisit. Abiit ille, et
 Theodosius ingentibus illius promissis adductus,
 paulo post eum est subsecutus. Cæterum ubi Rufi-
 nus cum Ambrosio est collocutus, verba ejus inter-
 pellans vir divinus: « Tu vero, inquit, Rufine,
 canum impudentiam plurimum æmulari videris.
 Cum namque præter jus, o divina vindicta! tantam
 cædem perpetraveritis, et tanta rabie in imaginem
 Dei sævieritis, neque metus vobis incessit, neque
 ruber in ore vestro efflorescit: sed verecundiæ pu-
 dore deterso, cum petitione tali advenitis. 319 Ut
 vero Rufinus illi magis ac magis supplicando insti-
 tit, et imperatorem quoque jamjam advenire dixit,
 divino ardore incensus Ambrosius, cum cla-
 more magno: « Ego tibi prædico, Rufine,
 inquit, me iterum advenientem illum sacris ædibus
 prohibitorium esse. At si ille imperio æquo post-
 habito, tyrannidem exercere statuit, perlibenter
 ego hac de causa mortem adibo. » His verbis au-
 ditis, Rufinus per internuntium, ne ædibus impe-
 ratoris progredieretur, imperatori significavit. At-
 que ille, ubi inter eundem nuntium eum accepit:
 « Eo, inquit, merito meo objurgationem et contu-
 meliam excepturus. » Et ubi proxime ad templum
 accessit, ingredi id quidem ausus non fuit. Ubi
 autem ad Ambrosium, qui in æde saluatoria con-
 sederat, venit, ut insolubilia vincula sua solveret,
 eum rogavit. Ambrosius vero illum sanctiones di-
 vinas proculcare arguit, et adventum ejus, qui ita
 Deo repugnaret, tyrannidum appellavit. Ibi Theo-
 dosius: « At ego, inquit, non id studio habeo, ut
 cum temeraria confidentia sacrum ingrediar vesti-
 bulum. Te autem oro, ut vincula mea solvas, et
 communem Domini benignitatem imitatus, non
 soli mihi in faciem misericordiæ fores claudas,
 quas communiter omnibus respiscendibus, et pœ-
 nitentiâ multa utentibus, misericordias Dominus
 aperuit. » Ambrosius vero, « Verum dic age, in-
 quit, quæ tua fuerit, post tantam iniquitatem et
 effrenis iræ petulantiam, pœnitentiâ. Qualia tandem
 incurabilibus affectionibus adhibuisti remedia? »
 Sub hæc placide imperator dixit: « Tuæ vero, o
 vir divine, id est operæ, indicare mihi, et tempore-

rare sacrae medicinae remedia. Meum autem fuerit, ea suscipere, etiamsi multum habeant acrimoniae et asperitatis. » Ibi tum Ambrosius divino Spiritu plenus : « Quandoquidem, ait, ira concitatus vindictam aliam praecipisti, et sententiam illam non ratio in tranquillo statu suo consistens, sed furor insana et vecordi audacia productus tulit, ut legem et constitutionem (1) promulges impero, quae ira calculus condemnnet, et jussionum tuarum administris injungat, ut publica judicia et capitalium causarum poenas ad tricesimam usque diem differant (2). Et ut sententiae capitales in scriptum relatae, rectum et pacatum rationis iudicium expectent. **320** Porro diebus his elapsis, quibus iudiciorum cura commissa est, scriptum proferant, ut scilicet cum jam ira deferuerit, et ratio sibi ipsi restituta fuerit, sententiam latam per disquisitionem perpendant, justane sit, an iniqua. Ac siquidem contra jus ea concepta fuerit, statim eam conscindet: sin contra, multo etiam magis confirmabit. Et dierum istorum numerus ad id quod conducat maxime cognoscendum proderit. Persequum enim est, tempus id intercedere, quod cum imperatoris iram placet, tum furore languesciente humanitati et misericordiae locum det. » Imperator igitur divini antistitis praescriptum suscepit, et optimum id esse dixit. Confestim etiam (3) constitutionem conscripsit, et ut in sempiternum robur suum obtineret, manus suae subscriptione eam confirmavit. Quo facto, vinculum quoque illius solutum est, cum quidem publice prius imperator peccatum suum in ecclesia confessus fuisset, et libenter admodum constitutum poenitentiae tempus suscepisset. Quo tempore in luctu degens, imperialibus ornamentis usus non est. Deinde in sacri templi aedes admissus, non stans ille, neque genibus flexis, rerum universarum Dominum precibus placavit: sed pronus in solum abjectus, miserabilem illam Davidis emisit vocem : *Adhaesit pavimento, anima mea, vivifica me secundum verbum tuum*¹. » Et comam insuper vellens, frontemque diverberans, et solum lacrymis madefaciens, delicti veniam ad eum modum petiit. Postquam vero tempus advenit, cum eum more recepto, munus ad sacram mensam afferre oporteret, lacrymans surrexit, et divinum sacrarium ingressus est: et dono ex consuetudine oblato, intra sacros cancellos permansit, in sanctiore sacerdotum loco, ubi antiquitus imperatores consistere mos erat, propter dignitatis sublimitatem a plebe segregatos. Quam rem quod Ambrosius adulationis magis quam ordinis recti esse putabat,

¹ Psal. cxviii, 25.

(1) Constitutio Theodosii de iudiciis capitalibus non praecipitandis.

(2) Theodosius antea lege sanxerat, ut aut convictum velox poena subduceret, aut liberandum custodia diuturna non maceraret. L. De test. C. De custod. reor.

(3) Constitutio Theodosii talis fuit: *Impp. Valentinianus et Theodosius Augg. Flaviano P. P. Illy-*

τις δημοτικὰς καὶ τῶν ἐπὶ θανάτῳ καταδικαζομένων τὸς τιμωρίας· καὶ γεγραμμένα μενέτωσαν τὴν ὄρθην καὶ ἀτάραχον τῶν λογισμῶν ἐκδεχόμενοι κρίσιν. Τῶν δ' ἡμερῶν τούτων διελευσῶν, οἷς τούτῳ μέλον, τὰ γεγραμμένα δεικνύτωσαν· ὡς ἂν τοῦ θυμοῦ λήξαντες, καθ' ἑαυτὸν ὁ λογισμὸς γενόμενος, ἐξετάσει δοῖη τὰ ἐγνωσμένα. εἴτε' ἐν δίκῃ εἴη, εἴτε καὶ ἀδίκῃ· κἄν μὲν παρὰ δίκην, εὐθύς διαβῆξει· εἰ δ' αὖ τούναντιον, βεβαιώσει μάλλον. Καὶ ὁ τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς λυσιτελήσει πρὸς τῷ τὸ συμφέρον μάλιστα διαγνώσθαι. Εἰκόσ γὰρ εἶναι τὸν ἐν μέσῳ τούτων χρόνον, τὴν τε βασιλείως μαλάσσειν ὄρθην, καὶ τοῦ θυμοῦ παρακμάζοντος, ἔλεψ̄ καὶ φιλιανθρωπία γενέσθαι χώραν. » Ὁ βασιλεὺς τοίνυν τὴν τῷ θεοῦ ἱερείως εἰσηγγησιν ἡδέως δεξιόμενος, καὶ ἀρίστην εἶναι φήσας, εὐθύς καὶ τὸν νόμον ἔγραψε· καὶ ἐς τὸ διηνεχὲς τὸ βέβαιοον ἔχειν, καὶ τοῖς οἰκείως δικατοῖσι κατασφαλλίζετο. Οὐ δὴ γεννημένου, καὶ ὁ δεσμοδὸς διελύετο· δημοσίᾳ πρῶτον τὴν ἀμαρτίαν ἐπ' ἐκκλησίας ὁμολογήσαντος· τοῦ κρατοῦντος, ἡπίως δ' εὐ μάλα καὶ τὸν ἰρισθέντα τούτῳ εἰς μετάνοιαν χρόνον εἰσδεξαμένου· ἐν ᾧ οἷός γε πενθῶν, τῷ βασιλικῷ οὐκ ἐχρήσατο κόσμῳ. Ἐπειτα τῶν θεῶν περιδόλιον ἀξιώθεις, οὐχ ἔστως, οὔτε μὴ γόατα κλίνων, τὸν τῶν ὄλων γέλυον Δεσποτὴν· προηγὸς δ' ἐπ' ἐδάφους ἐρρυθμμένος, τὴν Δαυϊτικὴν ἐκείνην λαινωδὴ ἀφῆκε φωνὴν· *Ἐκολλήθη τῷ ἐδάφει ἡ ψυχὴ μου· ζήσόν με κατὰ τὸν λόγον σου*. Τίλλων δὲ τὸς τρίχας καὶ τὸ μέτωπον τύπτων, δάκρυσι τε βρέχων τὸ ἔδαφος, καὶ τὴν ἐκείθεν ἤτε συγγνώμην τῷ πτασματτι. Ὡς δὲ καὶ καιρὸς ἐνέστη καθ' ἡν ἐργῆν, ὡς περ ἦν ἔθος τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ τὰ δῶρα προσενεγκεῖν, σύνδακρυς ἐκείθεν ἀνεγερθεῖς, τῶν θεῶν ἀνακτέρων ἐπέβη· καὶ τὰ εἰωθότα δῶρα προσενεγκῶν, ἔνδον τῶν ἱερῶν κιγκλίδων ἐγένετο, τῷ ἱερατεῖῳ ὅπου δὴ ἐκ παλαιοῦ ἔθος ἦν τοὺς βασιλεῖς ἵστασθαι, κατ' ἐξοχὴν τοῦ λαοῦ κειχωρισμένων. Ὁ κολακείας μάλλον ἢ εὐταξίας εἶναι ὑπειληθῶς ὁ Ἀμθρόσιος, καὶ τὸν βασιλικὸν ὡς χρεῶν τῆν καὶ τὸν τόπον ἐρρυθμίσει, τὸν πρὸ τῶν δρυφακτων ἤτοι τῶν τοῦ ἱερατεῖου κιγκλίδων· ὥστε τοῦ μὲν λαοῦ τὴν προεδρίαν τὸν κρατοῦντα ἔχειν, αὐτοῦ δὲ προκλήθῃσθαι τοὺς ἱερέας. Ἦν δὴ καὶ τότε μὲν ὡς ἀρίστην **D** ἐπήνεσε Θεοδοσίος· ἐκράτυνεν δὲ οἱ καθεξῆς· ἡ καὶ ἐς δεῦρο ἐξ ἐκείνου φυλάσσεται. Ἐγὼ δὲ καὶ ἄπαξ τοῦ ἔτους εἶδον τοὺς καθ' ἡμᾶς θεοφιλῶς κρατοῦντας κατὰ τὸν τοῦ μεγάλου Σαββάτου καιρὸν τῷ μεγίστῳ δόμῳ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας· ἔνδον τῶν αὐτῶν εἰσιόντας, καὶ σταυροειδῶς τὴν θείαν τράπεζαν ἀρώμασι θυμῶντας καινοῖς, καὶ δῶρα ταύτῃ προσάγοντας. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ὡμεν. Ἐπι

rici. Si vindicari in aliquos severius, contra nostram consuetudinem, pro causae intuitu iusserimus, volumus statim eos aut subire poenam, aut excipere sententiam, sed per dies triginta super statu eorum sors et fortuna suspensa sit. Reos sane accipiat vinciatque custodia, et excubiis solertibus vigilanter observet.

γάρ εἰρηεὶ ὁ Θεοδόσιος, ἡρέμα, εἰ τινος δέοιτο, ὁ Ἀμβρόσιος ἤρετο. Τοῦ δ' εἰπόντος τὴν τῶν θεῶν μυστηρίων ἀναμένειν μετ'ἀληψιν, ἐδήλου, τῷ τῶν δικόνων πρώτῳ ὑπουργῷ χρητάμενος, μηνύων ὡς: «Τὰ ἔνδοξ, ὦ βασιλεῦ, μόνοις εἰσι τοῖς ἱερεῦσι βατὰ, τοῖς δὲ ἄλλοις πᾶσιν ἀπρόσψαυστα. Ἐξίθι τοίνυν, καὶ τοῖς ἄλλοις κοινῶναι τῆς στάσεως. Ἀλουργίς γὰρ βασιλέας οὐχ ἱερέας ποιεῖ. » Καὶ ταῦτα δὲ ὁ θεοειδῆς δεξάμενος βασιλεὺς, ἀντεδῆλου, ὡς: «Οὐ θούσι φερόμενος, ἀλλὰ τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶθι ἐπόμμενος, τῶν κιχκλίδων εἰσω γεγέννημαι. Ἐγὼ δὲ καὶ τῆσδε χάριν τῆς λατρείας χάριτάς σοι ἔχω μεγάλας. » Οὕτω καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ὑπερφωεὶ διέλαμπον ἀρετῇ, ὡς ἐμὲ μὴ ῥιθίως ἔχειν ποτέρῳ τούτων τὸ πρωτεῖον παρέχειν. Ἄγαμαι δὲ μάλιστα τοῦ μὲν τὴν παρῶρησιαν, τοῦ δὲ τὴν περὶ τὰ θεῖα εὐλάβειαν· καὶ τοῦ μὲν τὸν ζῆλον, ἐκείνου δὲ τὸ πρὸς θεὸν ἀκραφνέως. Τούτους δὲ τοὺς νόμους οὗς ἐξ Ἀμβροσίου πεπαίδευτο, καὶ ἐς τὴν Κωνσταντινου ἀνιῶν, ἀκριθῶς διεφύλαττεν. Ἐπεὶ γὰρ κάκεισε ἑορτῆς ἀγομένης εἰς τὸν θεῖον ἀνήκτο νεῶν, τὰ δῶρα τῇ μυστικῇ τραπέζῃ προσνεγκῶν, ὀπίσω χωρῶν, εὐθὺς ἐξεῖληθεν. Τοῦ δ' ἀρχιερέως (Νεκτᾶριος δὲ τῆνκαῦτα ἦν) δυσχεράναντος, καὶ ἔτου χάριν ὀπίσω ἀνέδραμα, διαμηνύσαντος, ἀχθεσθεῖς, «Μόλις, ἔφη, βασιλέως καὶ ἱερέως ἔγων τὸ μέσον· μόλις εὐρον τῆς ἀληθείας διδάσκαλον. Μόνον γὰρ ἀξίως Ἀμβρόσιον εἶδον τοῦ ἐπισκοπικοῦ τετυχηκότα ὀνόματος. » Πόσον ἀγαθὸν ἐστιν ἐλεγχος ἀπαθῆς, ἐγκαίρως παρ' ἀνδρὸς ἀρετῇ καὶ δικαιοσύνῃ διαλάμπωντος εἰσφερόμενος; Τῷ δ' Ἀμβροσίῳ τούτῳ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα κατώρθωται ἱεραρχικῆς ἐνεργείας ἐπάξια, ἀ τοῖς ἐκεῖσε τῶν ἐπιχωρίων εἰκὸς ἐγνωσθαι. Ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο τῶν ἐκείνου πυθόμενος ἄξιον μνήμης ὄν, τῇ συγγραφῇ καταλέξω. Τῶν ἐν τέλει τις Ἑλλήνων θρησκεία πεπεδημένος, καθύβριζε τὸν βασιλέα Γρατιανὸν, πολλῶ εἶναι τὸν ἐκείνου πατέρα κρεῖττονα φάσκων. Γραψαμένον δ' ἐκείνου τινῶν, θάνατον ἔσχε τὸ ἐπιτεῖμιον. «Ὁ; δ' ἀγεσθαι τὴν ἐπὶ θάνατον ἐμελλε, σπουδῇ Ἀμβρόσιος, κατελάμβανε τὰ βασιλεία ἱκεσίαν κινήσων ὑπὲρ αὐτοῦ. Περὶ δὲ θεῖαν κυνηγεσίαν Γρατιανοῦ ἐνασχολουμένου, ἦν ἀνέσεως ἴδια; χάριν οἱ βασιλεῖς πράττειν εἰώθασιν, οὐδεὶς τῶν ἐπὶ τῶν πυλῶνων τεταγμένων τὴν παρουσίαν τοῦ ἐπιτεκόπου ἐμήνυσε, μὴ εὐθέτου δῆθεν ἔντος κειροῦ. Ὁ δ' ὑπεχώρει μὲν ἐκεῖθεν· πρὸς δὲ τῇ πύλῃ γενόμενος ἦ τοὺς θῆρας: εἰσήγον, καὶ τοῖς κυνηγέταις ἑαυτὸν παραμιξίας, λαθῶν εἰσήει. Καὶ οὐ πρότερον ἐκεῖθεν ἐξῆλθε, πολλὰ Γρατιανοῦ καὶ τῶν περὶ ἐκεῖνον ἀντιβολούντων, ἕως τὴν τῆς καταδίκης ψῆφον ἀνθρώπων διέβρῆξε, καὶ ἄλλην ἐξήνεγκε, συγχωροῦσαν τὸ ἐγκλημα τῷ ἀγομένῳ πρὸς θάνατον. Εἶπερ τις δὲ περὶ τὴν φυλακὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων σπουδαῖος; ἀγαν ἐγένετο ὁ Ἀμβρόσιος, καταστήσαι τε τοὺς ἐν κόκλῳ καὶ παιδείᾳ θεῶν νόμων ὑπαγαγεῖν δεξιώτατος. Πλὴν ἐκ πάνυ πολλῶν ὄσα κατορθώσας ὑφῆθη, τοσάδε μοι ἐνθάδε εἰρήσθη. Ἰκανὰ γὰρ δεῖξαι, ὄσης ἡμῶρις διὰ τὴν

imperialis quoque stationis locum, ita ut par erat, in ordinem suum redegit, pro tabulatis seu cancellis sacrarii sede illi designata, ut imperator honoratiorem quidem præ populo stationem haberet, præ illo autem sacerdotes locum sublimiorem obtinerent. **321** Eum ordinem ut optimum Theodosius tum laudavit, posteri quoque confirmarunt: qui in te ad hæc usque tempora servatur. Ego veto semel annuo tempore nostræ ætatis Dei amantissimos principes, magni Sabbati die, sacra adyta maximi Dei Sapientiæ templi ingredi vidi, cum sub crucis forma, in sacra mensa nova a'olerent aromata, et dona ei inferrent. Sed ad institutum revertamur. Postquam in sacrarium ingressus est Theodosius, blande cum, si quid vellet, Ambrosius interrogavit. Ille vero se ibi divinorum mysteriorum perceptionem expectaturum esse respondit. Antistes primario diacono internuntio usus, ei significavit sacrarium interius a solis adiri sacerdotibus, reliquos autem omnes se aditu ejus abstinere. « Exeundum igitur sibi esse, et in communi cum aliis loco standum esse: purpuram imperatores, non sacerdotes facere, dicens. Imperator divinus illi rursus renuntiari jussit, non temeritate se adductum, sed consuetudinem quæ Constantinopoli servaretur, secutum, intra sacrarii cancellos venisse. Magnas vero eo etiam nomine de tali institutione se illi gratias agere. » Ad hunc scilicet et modum imperator et episcopus mirifica enituerunt virtute, ut mihi decernere facile non sit, utrum alteri præferam. Plurimum sane illius in dicendo libertatem, hujus autem in rebus divinis religionem: et item illius ardorem, hujus sinceram in Deum fidem admiror. Leges eas quas ab Ambrosio didicerat, etiam Constantinopolim reversus diligenter servavit. Cum enim et ibi die festo divinam ingressus ædem, donum suum mysticæ mensæ inferret, statim retrocedens inde exiit. Episcopo autem (Nectarius is tumerat) factum id ægre ferente, et quamdam causa ex sacrario abiret inquirente, cum quadam molestia: « Vix aliquando tandem, inquit, quod discrimen sit inter imperatorem et sacrorum antistitem cognovi. Vix veritatis doctorem inveni. Unum namque, qui pro dignitate sua episcopali nomine recte utatur, Ambrosium reperi. » Quantum commoditatis objurgatio, affectione vitiosa carens, si in tempore a viro spectata: virtutis et justitiæ adhibeatur, indicans. Ambrosii hujus multa quoque alia sunt recte facta, episcopali virtuti convenientia, quæ loci ejus incolis nota esse par est **322**. Ego autem unum quoque illud, quod de eo audivi, memoria dignum, historiæ huic inseram. Ex magistratibus quidam, Græcorum superstitioni addictus, imperatorem Gratianum convicio prosciderat, enimque a patre suo degenerasse dixerat. Quo nomine cum accusatus a quibusdam fuisset, capitis damnatus est. Et jam ille ad supplicium duci debebat, cum Ambrosius pro eo depre-

caturus, in regiam se celeritate magna confert. Α ενούσαν ἀρετὴν παρβήσις ἐν τε θεῷ καὶ τοῖς τρι-
 Accidit tum, ut venerationis spectaculo Gratianus κζῦτα Ῥωμαίων ἀρχουσιν.
 operam daret, qua se laxandi animi gratia principes oblectare solent : neque quisquam ex eis qui
 ad vestibuli custodiam dispositi erant, episcopi presentiam, quod ejus rei tum opportuum tempus
 non esset, imperatori indicaret. At Ambrosius inde discedens, ad fores eas pervenit, per quas feras
 inducebant : et venatoribus mistus, ita ut ignoraretur, ingressus est. Neque inde prius estegressus,
 multa Gratianum et eos qui cum eo erant, precatus, quam ille condemnationis sententia de homine
 eo inducta aliam ferret, quæ illum crimine absolveret, qui jam ad mortem raperetur. Neminis vero
 Ambrosius ecclesiasticis constitutionibus magno studio et cura servandis cessit ; clero autem in
 officio continendo, et divinarum legum disciplina imbuendo, felicissimus fuit. Ex plurimis vero,
 quæ ille recte gessit, rebus, pauca hæc commemorasse satis est. Abunde enim declarare hæc pos-
 sunt, quanta propter insitam sibi virtutem, cum dexteritate quadam, in divinis negotiis, tum apud
 principes Romanos usus sit libertate.

323 CAPUT XLII.

De pietate et virtute Placillæ, imperatoris Theodosii conjugis.

Theodosius imperator plurimum quidem Am-
 brosii doctrina et constitutionibus est delectatus.
 Non parum vero occasionis et utilitatis ei, ad pie-
 tatem scilicet etiam, attulit ejus conjux. Quotidie
 namque illi divinas leges, quibus ipsa antea eru-
 dita fuerat, in memoriam revocavit. Non enim illa
 se imperiali efferebat potentia, sed potius amo-
 rem erga Deum sibiipsum veluti thesaurum conser-
 vabat. Quanto namque illa majora ab eo beneficia
 acceperat, tanto etiam quotidie charitatem in be-
 nefactorem suum adaugebat magis. Itaque eorum
 qui variis detinerentur morbis, et membris parti-
 busque corporis mutilati essent, omnis generis
 curam gessit, ipsa per seipsam in rebus omnibus
 eis inserviens. In illorum enim domicilia ventita-
 bat, et qua quisque indigeret re, eam illi suppe-
 ditabat. Et ecclesiarum hospitales domos circum-
 iens, eos qui gravibus morbis lecto affixi erant,
 curavit. Non enim tantum illorum attingebat ollas,
 et juscula delibabat : sed et patellas admovebat,
 panem apponebat, ciborum frustra afferebat, po-
 cula eluebat, aliaque omnia prompte et feliciter
 obibat, quæ servarum et ancillarum sunt officia.
 Ad eos vero qui ministerium ejus, quod per ma-
 nus ipsa suas peragebat, inhibere conabantur,
 dicere solita erat : « Imperio quidem convenit, ut
 aurum id largiatur ; ego vero manus meas
 opus pro imperio ipso, ei qui id semel contulit,
 offero. » Viro autem suo talia verba frequenter
 subiciebat : « Considerare te semper, conjux
 suavissime, oportet, et quisnam antea fueris, et in
 quæ locum te evexerit universitatis hujus Deus.
 Si enim perpetuam ejus rei obtinueris memoriam,
 non prorsus te ob accepta beneficia erga eum in-
 gratum præstabis : sed ex præscripto legum Dei,
 quod ab eo accepisti, gubernabis imperium : et ita
 eum qui id tibi ut fidei ministro commisit, rite
 erant divina excitavit semina, continuo admonitionum fluxu ea rigans.

B

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

Περὶ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς Πλακίλλης τῆς βασιλίδος, γαμετῆς Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδοσίος πλεῖστα ἐνήθετο ταῖς
 Ἀμβροσίου παιδείαις τε καὶ νομοθεσίαις. Οὐχ ἥ-
 στα δὲ καὶ ἡ τῶν αὐτῶν αὐτῷ κοινωνοῦσα γάμῳ
 ὠφελεία οὐ σικικρῆς ὑπόθεσις ἐκείνῳ ἐγένετο·
 ὁσμέραι γὰρ τῶν θείων νόμων αὐτὸν ἀνεμίμησε,
 καλῶς αὐτῆ πρότερον τούτοις ἐκπαιδευθεῖσα· οὐ
 γὰρ τῆ βασιλικῆ δυναστείᾳ ἐπῆρτο· ἀλλὰ τὸν θεῖον
 πόθον μᾶλλον ἑαυτῇ ἐθησαύριζεν. Ὅσα γὰρ εὐ-
 γέτητο μείζονα, τοσοῦτον καὶ τὸ φίλτρον περὶ τῶν
 εὐεργέτην ἠδύσανε καθεκάστην. Καὶ τοίνυν τῶν ἡ-
 σίαις παντοδαίαις πεπεδημένων καὶ λελωθημένων τῶν
 μέλη πολλῆν καὶ παντοδαπὴν ἐποιεῖτο φροντίδα,
 αὐτῆ τὰ πάντα καθυπουργοῦσα δι' ἑαυτῆς. Ἀρι-
 κνεῖτο γὰρ, καὶ ταῖς ἐκείνων καταγωγαῖς ὡς ἑκα-
 στος εἶχε χρεῖαν πορίζουσα, καὶ τοὺς τῶν ἐκκλη-
 σίων ξενώνας περιουσα, τοῖς δεινοῖς ἐπὶ κλιῶν
 συνησχημένους νοσήμασιν ἐθεράπευεν. Οὐ γὰρ μί-
 νον τῆς ἐκείνων ἡπτετο χύτρας καὶ ζωμοῦ παρε-
 γεῦετο, ἀλλὰ καὶ τρυβλίον προσήγε, καὶ ἀρετῆς
 ἐτίθει, καὶ ψωμὸν προσήγε, καὶ ἀπένιζε κύλικα·
 καὶ τὰλλα πάντα δεξιῶς ἐπραττεν ὅσα ἔργα δούλων
 καὶ θεραποινίδων εἰσι. Καὶ τοῖς τὴν αὐτοῦργίαν
 ἐπέχειν πειρωμένοις ἐπέφερεν, ὡς « Χρεῶν μὲν τῆ
 βασιλείᾳ χρυσὸν διανέμειν· ἐγὼ δὲ τὴν δι' ἑαυτῆς
 ὑπουργίαν ὑπὲρ αὐτῆς γε τῆς βασιλείας τῷ καθάκῃ
 δεδωκότι προσφέρω. » Τῷ γε μὴν ἀνδρὶ τοιαύτῃ
 γειν εἰῶθει πυκνῶς· « Ἄεὶ σε χρὴ, γλυκύτατε
 ἄνερ, λογίζεσθαι, τί μὲν πρότερον ἦσθα, ποῦ δὲ νῦν
 σε κατέστησεν ὁ τῶν ὅλων Θεός. Εἰ γὰρ τούτων συ-
 συνηχῆς ἐγγίνοιτο μνηστῆρα, οὐ πάντως ἀχαριστήσαις
 τῷ εὐεργέτῃ· ἀλλὰ κατὰ νόμους Θεοῦ, ἦν ἐπιθεῖν
 εἰλήφεις, διακυβερνήσεις ἀρχὴν· καὶ δι' αὐτῆς θε-
 ραπεύσεις τῷ ταύτην σοι ὡς πιστῷ ἐγχειροῦντι. »
 Τοιούτοις δὲ λόγοις ἐπέδουσα, τὰ ἐνόητα ἐκείνῳ
 τῶν θείων σπερμάτων ἠδύσανε, τῷ συνεχεῖ τῶν ἡ-
 γων ἀρθουσα βέβηματι.

Εἰςουμοδὶ verba accinens, quæ ei insi-
 erant divina excitavit semina, continuo admonitionum fluxu ea rigans.

Περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένης στάσεως ἐπὶ τῇ ἀτίμῳ καθαιρέσει τῶν ἀνδράντων· καὶ ὡς διέλυσε τὴν τοῦ βασιλέως ὀργὴν, πρὸς εὐσεύς Φλαβιανὸς ὁ ἐπίσκοπος.

Ἄλλὰ ξυνέβη γε προτέραν ἐκείνην τοῦ συζύγου Ἰανεῖν· δὲ ἦν καὶ τε ἐπιγενομένου τὸ περὶ αὐτῆν τοῦ βασιλέως φίλτρον μάλιστα ἔδειξε· καὶ ὅπως· ἐκείνην οὐ τοῦ λέγους χάριν, ἀλλὰ τῷ περιόντι τῆς ἀρετῆς μάλλον ἐτίμα. Τί δὲ τοῦτο, λέξω ἐρηχραῖ. Ταῖς συχναῖς μάχαις εἰς ἔνδειαν χρυσοῦ γενομένης· ὁ κρατῶν, εἰσπραξὶν τινα ξένην παρὰ τὸ εἰωθὸς ταῖς πόλεσιν ἐπιτέθεικεν. Καὶ οἱ μὲν ἀπανταχοῦ ὑπετελεῖς τὴν φόρον, καὶ βίαιος ἦν, εἰσπραττόντο· ὁ δὲ τῆς Ἀντιόχου δῆμος τὴν καινὴν οὐκ ἤνεγκεν εἰσφορὰν. Τοὺς δ' εἰσπραττόντας ὄρων ἄλλα τε πράττοντας, καὶ οὐ μὲν ἀναρτωμένους, ἄλλους δ' ἀπηνῶς συρομένους, φρουραῖς τε καθειρογόμενους, εἰς στάσιν ἐχώρει· καὶ πολλὰ μὲν ἔδρασε τε καὶ εἶπεν ἃ ὄχλος ποιεῖν εἴθε, πρόφασιν εἰς ἀταξίαν λαθῶν. Τέλος δὲ καὶ τὴν τῆς βασιλίδος χαλκῆν εἰκόνα Πλακίλλης (τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῆς ὄνομα) καθελόντες ἀφρόνως, καὶ σχοίνῳ προσάψαντες, ἐκ ποδῶ· εἰλον, ἐπὶ πολλὰ μέρη τῆς πόλεως σύροντες· καὶ οἷα εἰκὸς δῆμον μεμνηνῶτα καὶ χαλεπαίνοντα, ὑβρίζον τε εἰς μέγα ἃ μὴδὲ λέγειν χρεῖων. Ταῦτα δὲ μαθὼν βασιλεὺς, χαλεπῶς ἐνεκῶσει τῷ πλήθει· καὶ ὡς περ εἰκῆς, τὰ ἐκ παλαιῶν προσόντα ταύτῃ προνόμια ἀφελόμενος, τῇ γείτονι πόλει ἀπεχαρίζετο. Οὕτω γὰρ ζῆτο σφόδρ' ἀνάσειν Ἀντιοχεῖς· καὶ γὰρ ἐξ ἀρχαίου ζηλοτύπως ἡ Λαοδικεῖα τῇ Ἀντιόχου καθίστατο. Ἠπίλει δὲ πρὸς τοῦτ' τὴν τε πόλιν ἐμπρήξαι, καὶ καταλύσαι, τὸν ἐνόητα ἐξ ἀρχαίου κόσμον, καὶ εἰς κώμην μεταβαλεῖν, καὶ ἄροτρον κατ' αὐτῆς ἐμπήξαι· καὶ εἰς νοῦν ἔκειτο πολλοὺς τῶν Ἀντιοχέων διαφθεῖραι, καὶ σιωφρονίσει μὴ τοῦ λοιποῦ τοιαῦτα διανοεῖσθαι ὄραν. Οἱ δ' ἐκείσε τῆς ἐξουσίας ἐπιλημμένοι, καὶ τινὰς συλλαβόντες ἀνεῖλον, διαπραττομένους τὸ τόλμημα, πρὶν ἢ τὸν βασιλέα γινῶναι τὸ δρᾶμα. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκέλευε μὲν καὶ ἡπίλει γίνεσθαι τὰ δεινὰ· οὐ μὴν καὶ εἰς ἔργον ἐξέβαινε· ὁ γὰρ Ἀμβροσίου νόμος ἐπέτεχε. Τὸ δὲ πλήθος τῆς πόλεως καὶ μόνῃ τῇ τῶν δεινῶν φήμῃ καταπλαγὲν, τὴν μανίαν ἀφέντες, μετὰ μελοὶ ἦσαν, καὶ ὡς ἐνεστῶτα ὄρωντες τὰ προσδοκώμενα, βαθὺ στένοντες, δακρῶν λιθάδας κατέπεμπον· καὶ κατηντιβόλουν θεόν, τὸ ἀγριαῖνον τοῦ θυμοῦ καταστεῖλαι τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν ὀργὴν εἰς μέγα ἀναπτομένην πρᾶναι. Πανδήμους δὲ ποιῶντες λιτάς, μέλη τινὰ ὀλοφυρμῶν πλήρη καὶ συμπαθείας συνθέμενοι, ταῖς μελῳδαῖς ἐπήδον, καὶ τὸν σφῶν ἱερέα τὸν θεῖον Φλαβιανὸν πρὸς αὐτῶν τῷ κρατοῦντι ἀνέπεμπον. Ὅς δὲ καὶ τὴν πρὸς αὐτῶν ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀνύων, σφόδρα κατ' αὐτῶν ἀνιωμένου τοῦ βασιλέως, τέχνη δὲ τινὲς τοὺς νέους μετελθῶν, οἷς ἔθος παρὰ τῶν βασιλικῶν τράπεζαν ἄδειν, ἃ μέλη ἔλειεν ἐν ταῖς λιταῖς ἦδον Ἀντιοχεῖς, ἡρέμα ψάλλειν ἐποίησε. Ἰσφ' ὦν ὁ λόγος τὸν κρατοῦντα διαχυθέντα εἰς οἴκτου μεταβαλεῖν τὴν ὀργὴν· κρατηθέντα δὲ τῷ ἔλεει, τῇ

De tumultu et seditione Antiochena, ob ignominiosam statuarum dejectionem : et ut iram et indignationem ea de causa imperatoris Flavianus episcopus legatus lenierit.

Accidit autem ut prior hæc conjux ejus satis concederet. Propter quam cum casu quodam aliquid postea accidisset, quantus imperatoris in illam amor fuerit, id maxime declaravit : quod scilicet non conjugii tantum gratia, verum etiam propter excellentem virtutem eam plurimum honoravit. Quid id fuerit, exponam. Bellis frequentibus imperatoris fisco exhausto, tributum is, præter solitum, novum civitatibus imposuit. Et alii quidem ubique locorum tributarii populi pensionem eam quamvis extraordinariam conferebant. Populus autem Antiochenus vectigal novum non tulit. Et cum exactores cerneret cum pleraque alia facere, tum ex civibus quosdam suspendere, nonnullos crudeliter trahere, alios in vincula conjicere, seditionem movit ; multaque et fecit et dixit per tumultum, quæ vulgus solet, ubi occasionem ad ordinem tollendum et rerum omnium confusionem inducendam arripuit. Postremo vero imperatricis quoque Placillæ (hoc enim illius nomen erat) statuam æream suo loco imprudenter dejectam, et funi pedibus adaptatam, per multas urbis partes traxit, et pro eo atque plebs furens atque indignans assuevit, contumeliis magnis, quas dicere opus non est, affecit. Quod flagitium postquam imperator patratum audivit, graviter in eum populum excanduit : et sicuti par erat, quæ antiquitus obtinebant privilegia illis ademitt, atque ea vicinæ urbi concessit. Eo enim modo ægre se admodum Antiochenis facturum putabat : jamdudum namque Laodicea invida amulatione adversus Antiochiam tenebatur. Comminatus præterea illis est, se urbem eam incensurum, ornamenta omnia vetustatis ei adempturum, in vicum eam mutaturum, et aratro proscissurum. In animo etiam habuit, multos ex Antiochenis neci dedere et castigare, ne postea tale quidquam admittere in animum inducerent. Qui vero ibi cum potestate magistratus rem administrabant, nonnullos qui facinus tantum ausi fuerant, comprehensus prius necarunt, quam imperator factum id resciret. Et imperator mandaverat quidem, et tam graves pœnas minatus fuerat, sed eas ad rem non contulit. Obstabat enim ei Ambrosii lex. **325** Porro urbis multitudo sola gravium rerum fama consternata, furore relicto in pœnitentiam incidit, et perinde atque ob oculos versari videret, quæ in expectatione erant mala, altius suspirans, et lacrymarum vim profundens, Deo supplicavit, ut ferocientem imperatoris animum compesceret, et tantopere excitatam iram mitigaret. Et publicas prægens supplicationes, carmina quædam luctuosa, et ad commiserationem movendam composita, numeroso concentu cantavit. Episcopum autem

sum divum Flavianum, qui pro eis deprecatur, ad imperatorem, oratorem misit. Qui legationem eam pro grege suo obiens, cum princeps vehementer Antiochenis infensus esset, arte quadam adolescentulos, qui ad imperatoris mensam canere soliti erant, aggressus, ut miserabilia illa carmina, quibus in supplicationibus Antiocheni utebantur, canerent, effecit. Eis imperatorem delibutum, iram miseratione commutasse: et misericordia victum, poculo lacrymis temperato (evenit enim ut tum phialam in manibus teneret), urbi ei reconciliatum esse fuerunt. Tum vero rebus omnibus vigens Antiochiæ divus quoque Chrysostomus, episcopo in legatione peregre profecto populum sedulo concionibus est consolatus. Magna enim erat doctrina ejus. Atque is, quod multitudinem propter causam tantam in metu esse videret, ad animi eam tranquillitatem et virtutem excitabat. Sensim etiam quodammodo imperatorem laudibus eis exornans, quas ad iram quidem extinguendam, ad placibilitatem autem et misericordiam inducendam, commodas esse sciebat. Multæ sunt ejus, quas hoc argumento composuit, orationes quas ἀνδριάντας, hoc est, *statuas*, inscripsit. Fama fert, ea nocte, quæ diem quo tumultus popularis commotus est, præcessit, simulacrum feminæ habitu visum esse sublime in aere errare, magnitudine ingenti, et aspectu adeo truci, ut horrorem multum spectantibus afferret. Id in aere per urbis plateas currens, flagello graviter sonanti aerem diverberabat: unde sonitus prodiit, qualem edere consueverunt, cum ad iram et furorem leras concitant, qui earum spectacula edunt. Proinde opinio fuit, pestiferum aliquem dæmonem seditionem eam insidiosè commovisse. Multa vero ibi quoque cædes esset peracta, nisi imperator Ambrosii cohortationibus cedens, quamprimum iram frenasset. **326** Plurimum ille etiam propter insignem pietatem episcopalem supplicationem Flaviani est reveritus.

CAPUT XLIV.

De Macedoniano clarissimo monacho: quæ imperatori Theodosio per ejus duces de statuarum erectione nuntiaverit.

Cum Antiochiam illi pervenissent, qui ab imperatore eo ad injuriam vindicandam missi fuerant, Elebechus magister militum, et Cæsarius Gregorii frater, qui tum magistri potestatem in imperiali aula obtinebat; in metu suæ civis omnes minis exterriti, et inducias per internuntios et oratores suos ab eis petiere. Monachi namque qui in summis montibus debebant (multi autem tum virtutem et pietatem exercentes mirifice florebant), tuguriolis suis relictis, in urbem venerunt, plurimisque cohortationibus simul et deprecationibus cum viris eis egerunt. Quorum unus erat Macedonius nomine, vitæ civilis prorsus imperitus, et neque sacris Litteris, neque primis litterarum elementis initiatus, sed puras die nocteque preces rerum universarum Deo offerre doctus, atque in montium cacuminibus vivere solitus. Tum vero cum reliquis descenderat, ac neque imperatoris minas, neque eorum qui ab illo missi fuerant, terrorem reputans, in media urbe alterius comprehensa

Α πόλει σπεισασθαι δάκρυσι τὸ πόμα ἰγχεραζόμενον. Ἔτυχε γὰρ φιλήτην τηρικαῦτα κατέχων. Τότε δ' ἐξ ἄπασιν ἀκμάζων κατὰ τὴν Ἀντιόχου καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος, τοῦ ἱερέως ἀποδήμου τῆ προσειζ τυγχάνοντος, λόγοις παραμυθίας τὸν δῆμον κατέχευ. Πολὺς γὰρ ἦν ταῖς διδασκαλίαις βέων. Καὶ ἐν αὐτῷ τὸ πληθὸς ὄρων, ἅτε δὴ προφάσεως ἐληγμένως, πρὸς εὐθυμίαν καὶ ἀρετὴν ἀνηρέθιζεν ἡρώμα πως καὶ τὸν ἀνακτα ἰγχωμοίς καταστέφων, ὅσα σεβνύσειν μὲν ἰδεν ὄργην, οἴκτον δὲ καὶ φιλανθρωπίαν μάλιστα ἐπεισάγειν. Πολλοὶ δ' εἰσὶν οὗς περὶ τούτου λόγους συνέταξεν, Ἀνδριάντας ἐπιθεῖς αὐτοῖς ὄνομα. Λόγος γε μὴν ἔχει κατὰ τὴν νύκτα μεθ' ἡμελλεν ἡμέρας γενομένης κινήθηται τὴν στάσιν, εἰδῶλον ἐν γυναικεῖω ὀφθῆναι σχήματι μετάρσιον

Β εἰς ἀέρα θεόν, μεγέθει μὲν μέγιστον, δεινὸν δὲ τῆ ὄψιν, ὡς καὶ φόβον ἐμποιεῖν ἱκανόν· ὁ διαέριον ἀνιτάς ἀγυιάς τῆς πόλεως τρέχον, μάλιστα τινι δούχῳ τὸν ἀέρα ἐκλόνει. Ἦν δ' ὁ ἦχος, ὅς ἂν τις εἰς θυμὸν προσκαλέσαιτο θήρας, περὶ τὰ τοιαῦτα θέαν διαπονόμενος· δι' ὧν ἔδοξεν, ὡς δαίμων τις ἀάστωρ ἐξ ἐπιβουλῆς τὴν στάσιν ἠρέθισε. Πολλὸς δ' αὖ καὶ φόβος; ἐρήρη, εἰ μὴ τάχος ὅσον ὁ βασιλεὺς Ἀμβροσίου εἰκὼν ταῖς παραινέσεσι, διέλυσε τὴν ὄργην· ὡς πλείστον αἰδεσθεῖς ὑπὸ τῆς ἀγαν εὐσεβείας, καὶ τὴν ἱερατικὴν ἰκεσίαν Φλαβιανῷ.

per urbis plateas currens, flagello graviter sonanti aerem diverberabat: unde sonitus prodiit, qualem edere consueverunt, cum ad iram et furorem leras concitant, qui earum spectacula edunt. Proinde opinio fuit, pestiferum aliquem dæmonem seditionem eam insidiosè commovisse. Multa vero ibi quoque cædes esset peracta, nisi imperator Ambrosii cohortationibus cedens, quamprimum iram frenasset. **326** Plurimum ille etiam propter insignem pietatem episcopalem supplicationem Flaviani est reveritus.

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ'.

Περὶ Μακεδονίου τοῦ περιβοήτου ἐν μοναχοῖς· οὐα βασιλεῖ Θεοδοσίῳ διὰ τῶν οὐκ ἐπιθυμῶν ἐμῆς στρατηγῶν διὰ τὴν τῶν ἀνδριάντων καθάρσιν.

Τῶν δ' ἐκ βασιλέως σταλέντων κατὰ τὴν Ἀντιόχου γεγεννημένων, ὥστε δίκην λαβεῖν τῆς ὕβρεως ἦν δ' Ἐλέβηχος ὁ στρατηγός, καὶ Καισάρης, ὁ Γρηγορίου μὲν ἀδελφός, ἤγειτο δὲ τηρικαῦτα τῶν βασιλείων τὴν μάλιστα χειρίζων ἀρχὴν· εἰς θεὸς μὲν πάντες καθίσταντο τὰς ἀπειλάς παφρικότας, καὶ ἀναχωρῆν τῆ προσειζ ἦσαν. Οἱ γε μὴν τὰ ἀπρὸ τῶν ὄρων κατελιφότες, πολλοὶ δὲ τηρικαῦτα ἠθουον ἀρετῇ ὑπερφωῶς ἀσχοῦντες, τὰς καλῶς ἀφέντες, ἐπὶ τὴν πῶλον ἦκον. Παραινέσεις δὲ πλείστας, οὐκ ἐλάττους δὲ καὶ ἰκεσίας προσῆγον τοῖς ἀνδράσιν ἐκεῖνοις· ὧν εἷς, Μακεδόνιος ὄνομα, μὴ ἔεν τι τῶν κατὰ τὸν βίον ἐπιστάμενος, καὶ τῶν θεῶν δὲ λογίων, ἀλλὰ καὶ γραμμάτων ἀμύητος· εἰχί γε μὴν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν καθαρὰς τῶ τῶν ὄλων εἰδῶς προσφέρειν Θεῷ, ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν ὄρων διάταται ἔχων. Τότε δ' οὖν σὺν τοῖς λοιποῖς κατιῶν, καὶ μήτε τὴν βασιλικὴν ἀπειλήν ἐν ᾧ θιμενος, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀπεσταλμένων τὸ δέος, κατὰ μέσην τὴν πῶλον θατέρου τῆς χλανίδος λαβόμενος,

καὶ ἄμφω ἀποβαίνειν ἐκέλευεν. Οἱ δὲ βραχύ τι γε-
 ρόντιον βλέποντες, δυστυχή βάρκια περιβεβλημένοι,
 πρῶτον μὲν ἤχθοντο· ἐπει δὲ τινες τὴν ἀρετὴν ἐσή-
 μησαν τοῦ ἀνδρός, εὐθὺς τῶν ἰππων καταπηδήσαν-
 τες, καὶ τοῖς ποσὶ τοῦ γέροντος ἑαυτοῦ; ἐπιβρίψαν-
 τες, ἀγνοεῖν δοτις εἶη, διετείοντο· καὶ συγγνώμης
 τυχεῖν ἰκέται ἦσαν. Ὁ δὲ θεὸς χάριτος πλήρης γενό-
 μενος, τοιαῦτα πρὸς αὐτοὺς ἀνεφθέγγετο· « Δέομαι
 τὰδε βασιλεῖ ἀνειπεῖν, φίλα τέκνα· Χρεῶν, βασι-
 λεῦ, ἐκλογίζεσθαι, ὡς οὐ βασιλεὺς μόνος, ἀλλὰ καὶ
 ἄνθρωπος εἶ· μὴ τοῖνον πρὸς τὸν τῆς ἀρχῆς ὄγκον
 ὄρξ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν φύσιν αὐτήν. Ἄνθρωπος
 γὰρ ὢν, ἀνθρώπων ἀρχεῖν ἐτάχθη· οἱ σοὶ ὁμοφυεῖς
 καὶ ὁμόδουλοι ὄντες, κατ' εἰκόνα θεῶν ἐν τῆς δη-
 μιουργίας τετίμηται. Τοῖνον μὴ οὕτως ἀλογίστω
 θράσει κατὰ τῆς θεῶν εἰκόνας χωρήσης. Τὸν γὰρ
 τῆς εἰκόνας παροξύνεις δεσπότην, τοὺς κατ' εἰκόνα
 ἡρημένους κολάζειν. Συνιδεῖν γὰρ ἄμεινον, ὡς σὺ
 χαλκῆς εἰκόνας χαλεπαίνων τῷ πλήθει, δεῖν δὲ ὄρξ-
 σαι διανοεῖς. Ὅσον δ' εἰκὼν ἐμψυχὸς ἀψύχου διαφέ-
 ρει εἰκόνας, τί χρὴ καὶ λέγειν; δῆλον γὰρ τοῖς καὶ
 μέτριον εἰληθῶσι τὸν νοῦν. Ἐπι δὲ τοῦτω κάκεινο
 ἐκλογίζεσθω, ὡς ἐκ τοῦ βράστου ἡμῖν πολλὰς ἐκ
 χαλκοῦ δημιουργῆσαι εἰκόνας, ἀντὶ μιᾶς ἐκείνης
 ἦν ἀλογίστω θράσει μαινόμενος δῆμος διέσπασεν.
 Ἐκείνῳ δὲ πάμπαν ἀμήχανον, κἂν εἰ τι ὄρξ ἐθελεῖν
 σοι, μίαν γοῦν τρίχα τῶν ἀνηρημένων δημιουργεῖν. »
 Ἄ δὴ πρὸς τοῦ σοφοῦ ἐκείνου διακούσαντες γέρον-
 τος, ὡς ἀφελῶς οὕτως εἰρήκει, τῷ βασιλεῖ διαγγέ-
 λουσι· καὶ οὐκ ἐλάχιστα τῇ Φλαβιανοῦ πρεσβεῖα
 συνήραντο, ὥστε τοῦ θυμοῦ τῷ βασιλεῖ κατασθέ-
 σαι τὴν φιλόγα. Καὶ γὰρ ἐς ὕστερον ἀφείδεν τὴν ὄργην
 καὶ τὰς ἀπειλὰς, κοινὴν ἀπολογίαν τῷ πλήθει ἔγρα-
 φε, τὸ ἔγκλημα συγχωρῶν· ἐν ἧ καὶ τῆς ὄργης τὴν
 αἰτίαν ἐδήλωσε. Διεξῆκει γὰρ σὺν ἄλλοις καὶ τοῦτο,
 ὡς· « Οὐκ ἔχρη, ἐμοῦ ἰσως ἕξαμαρτόντος, γυναῖκα
 πάσης ἀρετῆς καὶ εὐφημίας ἀξίαν, καὶ ταῦτα μετὰ
 τὴν ἐνθὲνδε ἀπαλλαγὴν, τοσαύτην ὑποστῆναι τὴν
 παροιμίαν. Εἰ γὰρ ἔχρη, κατ' ἐμοῦ τέως ἔδει, φησί,
 τῷ θυμῷ χρῆσασθαι. » Προσετίθει δὲ τῷ τέλει, ὡς
 καὶ σφόδρα χαλεπῶς διετέθη, τῶν τινος ἐπιστήμων
 τῇ πόλει παρὰ τὴν ἐκείνου γνώμην ἀνηρῆσθαι ἀνη-
 κοῶς. Τοῦτο τέλος ἔσχε καὶ ἡ κατὰ τὴν Ἀντιόχου
 στάσις ἐπιγενομένη τῷ ἀνδριάντι. Καὶ γε ταύτην
 διεξῆλθον, ὅσον ὤνησεν ὁ Ἀμβροσίου νόμος, δεῖκνύς,
 τὴν τε παρῶσιν τοῦ ἀσφοῦ γέροντος μὴ συγκα-
 λύψαι τὸν χρόνον πειρώμενος· προσέτι δὲ δεῖκνύς
 καὶ τὴν τοῦ βασιλέως περὶ τὰ θεῖα εὐλάβειαν, καὶ
 τοῦ θεοῦ Φλαβιανοῦ τὴν ποιμαντικὴν· ὅπως τῆς
 ποιμνῆς ὑπεριστάμενος δεξιῶς τὴν πρεσβεῖαν με-
 τῆλθε, τὴν ἐκ βασιλέως λύσας ὄργην.

veste, ut utriusque ex equo descendere jussit. Et illi
 exile silicernium pannis vilibus amictum cernen-
 tes, primum moleste id tulere: deinde a quibus-
 dam de virtute hominis certiores facti, confestim
 ex equis desiluerunt, et ad pedes senis provoluti,
 non novisse se eum affirmarunt, veniamque pre-
 cibus ab eo postularunt. Ille vero divina gratia
 repletus, hisce ad eos verbis est usus: « Ut man-
 data hæc ad imperatorem referatis, dilecti filii,
 oro. Meminisse te, o imperator, oportet, non so-
 lum principem, **327** sed hominem etiam te esse.
 Proinde non ad imperii tantum amplitudinem
 respice, sed naturam quoque ipsam considera.
 Cum enim homo sis, hominum tibi imperium
 commissum est: qui cum ejusdem tecum sunt
 sortis, et conservi adeo tui, tum ab ipsa creatione
 imagine Dei cohonestati sunt. Itaque ne tam ve-
 sana audacia adversus divinam imaginem grasseris,
 vide. Imaginis enim Dominum ad iram concitabis,
 si in eos qui imaginem illius gerunt, sævias. Tum
 autem illud etiam te dispicere decet, te propter
 æream imaginem multitudini infensum, crudeliter
 in eam animadvertere velle. Quanto autem imago
 animata inanimatæ præstet, quid dicere opus est?
 Nam id eis etiam, qui vel mediocrem obtinent
 mentem, constat. Illud præterea sæc cogites, nobis
 quidem perfacile esse, plures ex ære facere ima-
 gines pro una illa, quam recordi temeritate insana
 plebs comminuit: te autem nequaquam efficere
 posse, quantumvis contendas, ut vel capillum
 unum eorum qui cæsi sint, creare valeas. » Hæc
 illi a sene sapiente audita, sicuti simpliciter dicta
 erant, ita imperatori reuuntiarunt. Non parum
 etiam, sicuti dixi, Flaviani legatio illis profuit, ut
 iræ flamma in imperatore exstingueretur. Postea
 namque ira et minis omissis, communem populo
 scripsit defensionem, crimen illi condonans, in
 qua iræ etiam causam exposuit. Inter alia enim et
 illud commemoravit: « Etiam si ego forte quid-
 quam deliquissem, minime tamen contumeliam
 tantam, mulierem omnis virtutis laude dignam,
 idque cum jam illa ex hac vita migrarit, sustinere
 decuit: ac si quid factum oportuit, adversus me
 furore uti conveniebat. » Ad finem quoque appo-
 suit: Gravissime se tulisse, quod præclaros ali-
 quot in ea urbe viros, præter sententiam suam,
 interemptos esse audivisset. Hunc finem habuit
 seditio contra statuzam Antiochiæ concitata. Atque
 hæc retuli, ut quantum Ambrosii lex emolumenti
 attulerit, ostenderem: et dicendi libertatem insi-
 pientis illius senis, ab oblivione et temporum vi
 præluit, laborans, legationem recte obierit, et

328 CAPUT XLV.

De Donato episcopo Eurææ, item Theotimo Scythiarum episcopo : et quæ ii ediderint miracula.

Ea ætate multi, in omnibus orbis partibus, episcopalem præclare gerentes dignitatem enituerunt. In quibus Donatus ille fuit, Eurææ in Epiro antistes : quem multa edidisse miracula, ejus loci incolæ testantur ; in primis autem illud, quod dracone interfecto exhibuit. Manebat draco iste ad viam publicam : locum eum incolæ Χαμαιγεφύρας, hoc est, Pontem terreum, nominant. Hic non oves tantum atque boves, sed equos etiam et homines prætercuntes devorabat. Adversus feram hanc cum Donatus iret, non ense aut hastam, aut aliud quoddam armorum genus, quibus tutari nos solemus (1), secum attulit : sed signo crucis digitis in aere conformato, serpentis os percussit : qui viri sancti præsentiam sentiens, magnum quiddam sibilans, et caput in sublime tollens, tractumque corporis provolvens, devorare illum contendit. At Donatus ad crucem illud addidit, ut in os draconis expueret. Et ille saliva ore excepta, identidem se circumvolvendo complicans, statim interiit. Magnitudine fera ea eis non cedebat, quæ apud Indos esse dicuntur. Magna enim vi, ab octo boum paribus, in vicinum campum protractam, incolæ igni combusserunt, ne ita jacens atque putrescens aërem inficeret, et contagione pestiferum hominibus afferret morbum. Donati hujus celebre quoque ibi monumentum esse audivi, quod etiam orationis domus sit. Oppidum præterea de nomine ejus appellatum, ad quod fons est copiosam provolvens undam, qui antea quidem non fuerit, precatione autem ejus divinitus extiterit. Arida namque regio ea ab initio fuerat, neque ibi humor neque latex apparuit. Et cum aliquando ex itinere fessus eo Donatus venisset, et comites suos aquæ penuria languescens vidisset, primum ille Deum est precatus ; deinde terram manu fodit, atque illico aquæ fluentia inde prosilierunt, quæ ad hoc usque tempus profluere non desinunt. Testantur hæc vicini, qui Isoriam incolunt, in qua miraculum hoc accidit. **329** Floruit tum quoque in Tomitana urbe et reliqua Scythia Theotimus ille, genere quidem homo Scythia et Barbarus, sed in præstantissima omnium philosophia educatus, et totius Scythicæ ecclesiæ administrationem sortitus : quem Hunni, qui ad Istrum jamdudum habitant, virtutem ejus admirati, Romanorum deum nominabant : multa namque divina facta in eo experti fuerant. Porro memoriæ proditum est, iter ei ibi in barbara regione facienti, prædones quosdam occurrisse, qui hostiliter ad civitatem Tomitanam excurrerant. Cum autem comites ejus discrimine eo circumventi, statim se interituros putarent, ex equo ipse descendit, et oravit. Ita factum, ut prædones eandem insistentes viam,

A

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ.

Περὶ Δονάτου τοῦ ἐπισκόπου Εὐρώας, καὶ Θεοτίμου τοῦ Σκυθῶν ἱερέως· καὶ περὶ τῶν θαυμάτων αὐτῶν ἐτέλεσαν.

Τηνικαῦτα δὲ πολλοὶ ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἱερατικῆν ἀξίαν ἠμφιεσμένοι διεπρεπον· οἷς Δονάτος ἐκεῖνος Εὐρώας ἦεν· ἐν Ἠπειρῷ τὴν ἐπισκοπὴν κληρωσάμενος· ὃν δὴ πολλὰ τελέσαι θαύματα μαρτυροῦσιν οἱ ἐπιχώριοι, καὶ δὴ καὶ ὅπερ περὶ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ δράκοντος διεπράξατο. Ὅκει δὲ ὁ δράκων οὗτος παρὰ τὴν λεωφόρον· Χαμαιγεφύραι ὁ τόπος ἐγχωρίως ὠνόμαστο. Οὗτος δὲ οὐ πρόβατα καὶ βόες μόνον ἀρπάξων θοίνην ἐαυτῷ ἐποιεῖτο, ἀλλὰ καὶ ἵππους καὶ ἀνθρώπους παριόντας ἐβόσκειτο. Ἐπὶ δὴ τῷ θηρίῳ τούτῳ Δονάτος ἦκων, οὐ ξίφος ἢ ἄρμα ἢ ἄλλο τι τῶν ἀμυντηρίων ἐπεφέρετο ὅπλων· τὸ σταυρικὸν δὲ σημεῖον εἰς ἀέρα τοῖς δακτύλοις διατυπώσας, ἀντιπρόσωπον ἐβαλε· τὴν παρουσίαν γὰρ τοῦ ὁσίου αἰσθόμενον, συρίττον μέγα, τὴν κεφαλὴν ἐξανέστησε, καὶ τὸν ὄλκην παρεξέλιττον τοῦ σώματος, ἐπεχείρει καταπιεῖν. Ὁ δὲ πρὸς τῷ σταυρῷ καὶ εἰς τὸ στόμα ἀπέπτυνεν. Ὁ δὲ δράκων τὸν σίεον κατὰ τοῦ στόματος εἰσεδεξάμενος, αὐτίκα διέσπαστο εἰς πολλὰς ἑλικὰς συστραφεῖς. Ἦν δὲ τὸ θηρίον τὴν παρ' Ἰνδοῖς ἱστορουμένων οὐκ ἐλαττον κατὰ μέγεθος· βίβη γὰρ ὑπὸ ζεύγεσιν ὀκτῶ παρὰ τῶν ἐπιχωρίων ἐξεκλυσθὲν, εἰς τὸ γειτονοῦν πεδίον πυρὶ παρεδόθη, ὡς ἂν μὴ οὕτως ἐρβόμενος διασαταί, τὸν ἀέρα λυμανεῖται τῇ μετουσίᾳ, καὶ λοιμώδη νόσον ἐπιτεξοῖ τοῖς ἐγχωρίοις. Τοῦτου δὲ τοῦ Δονάτου καὶ τάφον ἐπιθόμην εἶναι ἐκεῖσε ἐπίσημον, εὐχῆς οἶκον ὄντα, καὶ ἄστυ, εἰς ἐπώνυμον ἐκεῖνου καλούμενα· ἐν ᾧ γειτονοῦσα πηγὴ διαφαίνεται, ἄφθονα προϊεμένη τὰ νάματα, ἢ πρότερον μὲν οὐκ ἦν, εὐχαίς δ' ἐκεῖνου τὸ θεῖον ἀνήκεν. Ἄνυδρος μὲν γὰρ ἦν ὁ χώρος· οὗτος δὲ ἐξ ἀρχῆς· καὶ οὐτε νοτίς ἢ λιθάς ἐκεῖ διαφαίνεται, καὶ ποτ' ἐξ ὁδοπορίας τῶν, τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ταλαιπωρουμένους ἰδὼν τῇ ἀπορίᾳ τοῦ ὕδατος, ἐξασθαί μὲν τὰ πρῶτα, ἔπειτα λαχθῆναι τὴν γῆν τῇ χειρὶ· καὶ εὐθὺς βρατὴ ὕδατων ἀνέθρωσκον, καὶ ἐς δεῦρο οὐ κατέλιπον βέουσαι· καὶ μαρτυροῦσι ταῦτα, οἳ τὴν Ἰσωρίαν οἰκεῖν ἐλαχον, καθ' ἣν καὶ τὸ περιδοξον τοῦτο συνέθη. Ἦκμαζε δ' ἐν Τόμει καὶ τῇ λοιπῇ Σκυθίᾳ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον καὶ Θεοτίμος ἐκεῖνος, Σκυθῆς μὲν καὶ βάρβαρος ἀνθρώπος, φιλοσοφία δὲ τῇ ἀρίστῃ τραφεῖς, τῆς δ' ἐν Σκυθίᾳ πίστεως ἐκκλησίας τὴν ἐπιτροπὴν ἔχων· ὃν Οὐννοὶ οἱ παρὰ τὴν Ἰστρον πάλαι ποτ' οἰκοῦντες, τῆς ἀρετῆς ἀγάμενοι, θεῖν Ῥωμαῖον εἶναι ὠνόμαζον· πολλῶν καὶ γὰρ θεῶν πραγμάτων ἐπ' αὐτῷ πείραν ἔσχον. Ἰστόρηται γοῦν, ὡς ὀδεύοντι τὴν ἐνθάδε βάρβαρον γῆν, ληστὰς τινὰς ὑπαντήσαι τούτῳ, ἐναντίας ἐπὶ Τόμει ἐλαύνοντας. Τῶν δ' ἀμφ' αὐτὸν ἐν περιπέσει γενομένων ὡς ἀπολουμένων αὐτίκα, ἀποδὲς τοῦ ἵππου τῆξαστο. Οἱ δὲ λησταὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ διελθόντες, οὐς· ἐκεῖνον, οὕτε τοὺς περὶ αὐτὸν, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἵππους ἐφ' ὧν ἐποχοὶ ἦσαν, θεασάμενοι, παρέδραμον. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνοι πλείστοι ὄντες ἐπί-

(1) Sozom. vii, cap. 25.

μενοι τοῖς Σκύθαις κακῶς ἔπραττον· φύσει γάρ ἄνθρωποι θηριώδεις καὶ βάρβαροι· τέχνη δὲ τινι ἐκ τοῦ ἄγαν ἀγρίου εἰς ἡμερότητα καθίστα, ἐστιῶν τε καὶ δώροισι φιλοφρονούμενος, καὶ λόγοις ἐπεικῆσαι τὸ θηριώδες ἐκείνων ἐκμειλισσόμενος. Καὶ δὴ τις ἐκείνων οἷς ἔπραττεν, εὐπορον εἶναι ὑπολαβὼν, ἐπιβουλὸς ἐκείνῳ καθίστατο, καὶ εἶεν τὸν δεῖον ἐπειράτο. Βρόχον δὲ παρασκευάσας, ἐπεὶ, ὡς εἴωθει, ἐρειδόμενος ἀσπίδι τοῖς ἐναντιοῖς Θεότιμος διελέγετο, ἀνασχὼν ἐκείνος τὴν χεῖρα, ἀκοντίζεν τὸ σχοινίον ἐμείλιν· ὡς πρὸς ἑαυτῷ καὶ τὸ σύμπνοον ἐκείνῳ ἐλκυστῶν φύλον. Ἄμα δὲ τῇ ἐπιχειρήσει καὶ ἡ χεῖρ οὕτω εἰς ἀέρα ἐκτεταμένη διέμεινε· καὶ οὐ πρότερον τῶν ἀοράτων ἀφείθη δεσμῶν, ἕως οὗ Θεότιμον λιπαρῆσαι τὸ θεῖον, πλείστα τῶν ἄλλων ἐκτευσάντων βαρβάρων. Λόγος γε μὴν ἔχει κομήτην ἐξ ἀρχῆς οὕτως, ἀφ' οὗ τῷ φιλοσοφεῖν ἐπέβαλεν, οὕτω διαμείναι καὶ ἐς τέλος· εἶναι δὲ καὶ τὴν ἄλλην δίαίταν αὐτῷ λιτὴν πάντοτε. Τροφῆς δὲ οὐχ ἕνα ἤδει καιρὸν· διάφορος δ' ἦν· ὠριζέτο γὰρ τοῦτον, ὁπόταν πνοιῆ ἡ διψοῖ. Καὶ γὰρ ταῖς ἀληθείαις καὶ τοῦτο φιλόσοφος ἦν, τοῦτοισι μὴ πρὸς βλαστῶν, ἀλλὰ πρὸς χρεῖαν εἴκειν.

talem eum usque ad vitæ finem permansisse. Reliqua vero quotidianæ vitæ consuetudo ei simplex valde fuit. Alimentum capiendi non unum, sed diversum habebat tempus: tum enim id sumebat, cum esuriret, aut sitiret. Nam et hoc plane philosophi est, rebus his ad necessitatem, non ad voluptatem frui.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἐπιφάνιου τοῦ ἐπισκόπου Κύπρου, οὗτος ἦν· καὶ περὶ τῶν παραδόξων ἔργων αὐτοῦ.

Ἐν τούτῳ δὲ ἦνθαι καὶ Ἐπιφάνιος ὁ τὴν Κύπρον ἱερατεύειν λαχὼν· οὐ μόνον ζῶντα ἐπίσημον εἰς ἄκρον ἐποίει ἡ βιοτή, ἀλλὰ καὶ Θεὸς τιμῶν τὸν ἄνδρα, παραδόξων ἔργων αὐτουργῶν ἐδείκνυ, καὶ ἐτι περιόντα καὶ τελευτήσαντα. Καὶ γὰρ λόγος, ὃ μὴ περιόντι ὑπῆρξεν, ἀποθανόντι γενέσθαι. Πολλοὺς γὰρ δαιμονῶντας, παρὰ τὸν τάφον ἰόντας, ἀπαλλάττεσθαι τῆς μάστιγος· καὶ ἰάσεις ἄλλας καὶ ἐς δεῦρο δὴ πράττεσθαι. Πολλὰ δὲ καὶ ζῶντι τούτῳ πρᾶξαι ἀνατιθέασιν οἱ ἐγχώριοι. Ἐγὼ δὲ τὸ εἰς ἐμὲ ἦκον ἐκδιηγῆσομαι. Ἦν μὲν γὰρ μεταδοτικὸς λίαν, ἦν τις ἐδεῖτο πίνης, ἢ ναυαγίῳ, ἢ ἀλλοτρόπως δυστυχῆσας· ὡς δὲ τὴν οἰκίαν οὐσίαν πάσαι ἀνάλωσεν ἐν τοιοῦτοις (πόση γὰρ ἂν καὶ ἦν;) τοῖς τῆς ἐκκλησίας χρήμασιν ἀπεχρήτετο, καὶ εἰς δέον, τὸ τοῦ λόγου, ἐσπάθα. Πολλὰ δὲ ἦσαν ταῦτα τὰ χρήματα· οἷς γὰρ μέλον θεοφιλῶς ἀναλίσκειν, καὶ ζῶντες καὶ τῶν ὡδὲ ἀπολιροντες, τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ πλείστα παρεῖχον. Καὶ γὰρ ἐν ἐλπίσει ἦσαν χρησταῖς, ὡς λίαν οικονομικὸς καὶ θεοφιλῆς ὢν ὁ ἄνθρωπος, κατὰ γνώμην αὐτοῖς διαθήσει τὰ δεδομένα. Καὶ ποτε μετρίων καταστάσεων τῶν χρημάτων τῇ συχνῇ μεταδόσει, χαλεπήναι τὸν αὐτὰ διανεμόμενα, καὶ ἐπιμέμψασθαι ὡς ἄγαν εἴη διαπνηρὸς· ἐκείνων δὲ μὴδ' οὕτω τι καθυφεῖναι, φιλοτιμῶς ἐπιχορηγοῦντα τοῖς ἐνδεέσι. Ἐπεὶ δ' ἄπαν ἤδη τὸ χρυσίον ἀνάλωτο, προσίτων τις τῷ δω-

(1) Sozom. Eod. cap. 26.

neque ipsum, neque comites, atque adeo equos quibus vehabantur, conspicati, præterirent. Et cum illi, utpote qui plurimi essent, in Scythas impetum facientes damna inferrent (natura enim feri et barbari erant), arte quadam, ex agrestis admodum more ad mansuetiorem vitam eos traduxit, convivio excipiens, et donis sibi concilians, verbisque humanioribus ferinam illorum crudelitatem demulcens. Sed enim ex eis Hunnis quidam, quibus benigniter faciebat, locupletem eum esse arbitratus, insidias homini sancto struxit, et capere eum contendit. Et laqueo parato, cum more quodam suo, clypeo innixus Theotimus ad hostes verba faceret, manu ille sublata conjicere in eum funem voluit, ut simul ad se cum eo quæ aspiciat ejus sequeretur gentem pertraheret. Sed ecce una cum conatu manus ejus in aere extenta hæsit: neque prius illa vinculis talibus quæ in conspectum non caderent, liberata est, quam Theotimus Deum pro eo exoraret: quod quidem ut faceret, plurimum eum reliqui Barbari rogarunt. Fama quoque fert, quandoquidem comatus, cum se ad id genus philosophiæ contulisset, fuerat,

330 CAPUT XLVI.

De sancto Epiphania episcopo Cypri, qualis fuerit: et de admirandis ejus operibus.

Tum vero quoque floruit Epiphanius, Cypri episcopus: qui vir non solum vivens, propter vitæ sanctitatem clarissimus fuit; sed cum Deus etiam cohonestans, miraculorum operum patratorum esse ostendit, superstitem simul et defunctum (1). Et fama obtinet, quod vivo non evenit, id mortuo accidisse: ut scilicet dæmonibus agitati multi ad sepulcrum ejus accedentes, plaga ea liberarentur, et multæ præterea aliæ sanationes hodie quoque ad id flant. Multa vero etiam viventem cum admiratione omnium fecisse, incolæ ejus insulæ ferunt. Ego autem, quantum in mea potestate situm fuerit, exponam. Fuit namque perliberalis in egenos, sive naufragiæ, sive alio adversæ fortunæ modo jactati essent. Ubi autem virtute ea rem familiarem suam (quanta autem ea fuit?) consumpsit, ecclesiæ pecuniis est abusus, quas quodammodo in honestum et necessarium usum dilapidavit: multæ autem hæ fuerant. Nam quibus curæ erat, ut substantiam suam in pio usus erogarent, et viventes et morientes plurima ecclesiæ ejus donarunt. In bona enim spe erant, virum Dei amantem, et prudenter pecunias distribuentem, ex sententia sua, quidquid ita dedissent, expensurum esse. Et cum aliquando propter frequentem largitionem, pecuniæ admodum deere-

vissent, quosdam id moleste ferentes, et ecclesie æconomum præcipue, reprehendisse eum, quod tam sumptuosus et prodigus esset, ferunt. Cæterum ne tam quidem de more suo, quin liberaliter indigentibus largiretur, quidquam remisit. Cum autem jam aurum omne consumptum esset, accedens quidam ad eam domum, in qua dispensator iste agebat, ingentem quamdam et mirificam crumenam cum magno auri pondere ei in manus dedit: et statim abiit, neque quis ipse esset, neque qui id misisset, indicans. Perquam vero mirum visum est latere eum, qui tantam vim pecunie dedisset, voluisse: factumque id considerantes homines, divinam eam esse liberalitatem, conjecturam fecere. Atque hoc quidem sic actum. Aliud vero de eo audio, quod Gregorii illius miraculo simile fuit, qui olim Neocæsareæ in Ponto ecclesiam gubernaverat. **331** Neque propterea fidem non habere prodigii ejus testimonio æquum est, quod idem Epiphanius peregerit: quandoquidem neque Petrus solus apostolorum coryphæus et princeps, mortuum exsuscitavit, sed et Joannes Ephesi, et alii alibi, imo etiam Hierapoli Philippi filie. Sæpe namque evenit, sicuti par et credibile est, ut eadem et olim veteres, et nostræ ætatis Dei amantes homines, miracula edant. Quod autem historia commemorare jubet, sic habet: Aliquando sacrum hunc Epiphanium duo quidam in via mendici observarunt: et cum non poenitendum aliquid se ab eo accepturos existimarent, alter in solo, spiritum continens perinde atque mortuus esset, jacebat: alter autem veluti familiaris ejus lamentans et flens, inopiam eam assidue nutabat, ut funeris impensas non haberet, et penuriam tantam cum reprehensione ejus deplorabat. Porro Epiphanius præteriens, nihil quidem aliud quam quod jacenti illi requiem precatus est, dixit. Exiguam autem quiddam ad illum funerandum ploranti dedit, illa verba adjiciens: « Curam hujus funeris habe, et tandem flere desine. Nam hic nunc non resurget. Mortem autem, quæ communis omnium et inevitabilis, necessitate quadam obeunda est, animo te forti ferre oportet. » Hæc Epiphanius dixit, et abiit, cœptam perfecturus ambulationem. Cum autem ea in via nemo alius appareret, ille qui sic steterat et ploraverat, jacentem, indicio pedis concussionem dato, ut conurgeret, admonuit: simulque eum laudavit, qui tam egregie mortui hominis habitum retulisset; et: « Age tandem exsurge, inquit, ut in præsentia versutæ tuæ hilarius vivendo fructum percipiamus. » Ubi autem ille amplius neque dicentem audiit, neque modis omnibus significationem aliquam, se vivere, exhibuit; alter cursu celeri episcopum est consecutus, eique fraudem quam inopia coacti commenti essent, indicavit: et jam

ματίω οὐ διήγεν ὁ οἰκονόμος, μέγα τι καὶ ὑπερφύε βαλάντων πολλῶ χρυσοῦ δίκῃ βαρυνόμενον ἀνὰ χεῖρας βαλὼν, ἀπιὼν ὤχετο, μήτε τις ὁ δούς ἦ καὶ ὁ πεπομφῶ; δῆλον πεποικηκῶς. Καὶ γε παράδειξον λίαν ἐδῶκει, ἐπιδόσει τοσοῦτων χρημάτων ἀγνωστον ἑαυτὸν ὄστις ἦν ὁ δούς, καταστήσει. Εἰς νῦν δὲ θέμενοι, θειωτέραν εἶναι τὴν πρᾶξιν συνέβαλον ἡπαντας. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον· ἕτερον δὲ αὐτοῦ πυνθάνομαι, ἐπίσης μὲν Γρηγορίῳ ἔχον, ὃς πάσαι τὴν ἐκκλησίαν ἐπετρόπευε τῆς κατὰ Πόντον Νεοκαισαρείας. Οὐ μὴν γε παρὰ τοῦτο ἀπιστεῖν δίκαιον, καὶ Ἐπιφανίῳ τὰ ἴσα διαπεπράχθαι· ἐπεὶ τοὶ γε οὐδὲ Πέτρος, μόνον ὁ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος, νεκρὸν ἀνίστα· ἀλλὰ καὶ Ἰωάννης κατὰ τὴν Ἐφεσον, καὶ ἀλλαχοῦ ἕτεροι· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ αἱ θυγατέρες Φιλίππου κατὰ τὴν Ἱεράπολιν. Τὰ δ' αὐτὰ πολλῶς οἷα εἰκὸς ἐξεργάσθαι συνέδη παρὰ τε τῶν πάλαι καὶ νῦν θεοφιλῶν ἀνδρῶν. Ὁ δὲ λέγειν ἡ ἱστορία ὠρμηται, τοιοῦδε ἐστί· Ποτὲ παριόντα τὸν ἱερὸν τοῦτον Ἐπιφάνιον δύο τινὲς ἐπιτηρήσαντες ἐνόησαν πένητες, καὶ λογισάμενοι μεζῶν τε ἐξ ἐκείνου λαβεῖν, ὁ μὲν ἐπ' ἐδάφους ἀπλωθεὶς ἔκειτο, συστειλάς τὸ ἄσθμα οἷα δῆθεν νεκρὸς· ὁ δ' οἷα συνήθης διουφυρόμενος ἔκλαιε· καὶ ἐσχηματίζετο τὸ μηδ' εὐπύρως ἔχειν θάπτειν αὐτὸν, τῆς ἐνδοείας καταμεμφόμενος. Ὁ δ' Ἐπιφάνιος παριὼν οὐδὲν μὲν ἔλεγε, μόνον δ' ἀνάπαυσιν τῷ κειμένῳ ἐπηύχετο. Βραχὺ δὲ τι πρὸς κηδεῖαν δούς, ἡ Ἐπιμελοῦ τοῦ κειμένου, ἡ τῷ δακρύνοντι ἔφη· « καὶ παῦσαι κλαίων ποτέ· οὐ γὰρ νῦν ἀναστήσεται. Τὸ δὲ κοινὸν τε καὶ ἀπαραίτητον καὶ ἀποκείμενον ἐξ ἀνάγκης τέλος, χρεὼν καὶ σὲ φέρειν γενναίως. » Ταῦτ' εἰπὼν Ἐπιφάνιος, παρῆλθε τὴν σφειτέραν διανύων ὁδόν. Ὡς δὲ οὐδὲς ἕτερος κατὰ τὴν ὁδὸν διεφαινετο, ὁ ἐστὼς τε καὶ ὀδυρόμενος ἀσθησὶν δῆθεν τῷ κειμένῳ εἰδίδου ἐγείρεσθαι. Ἐπήγει δὲ ἅμα τῇ κινήσει, ὡς σοφῶς μάλα ἐσχηματίσαστο τὸν νεκρὸν· καὶ, ἡ Ἄγε δὴ, ἔλεγε, ἐξεγείρου· καὶ τότε νῦν τῆ σῆ ἐντροφυώμενη σφιστεῖα. » Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος οὐδὲν μᾶλλον οὕτε λέγοντος ἤκουεν, οὕτε πᾶσι τρόποις παρέχοντος ἀσθησὶν τὸ ζῶν εἶναι ὑπέφαινε, σπουδῆ τὸν ἱερεῖα εἰδίωκε· καὶ φθάσας, τὴν ἐξ ἐνδοείας σφῶν μηχανὴν κατεμήνυε· καὶ ταῖς ἀληθείαις κλαίων καὶ ὀδυρόμενος, ἀνίστασθαι τὸν ἑταῖρον κατελίπαρει. Ἐκεῖνος δὲ μὴ δυσχεραίνειν ἐπὶ τῷ δράματι· ἐπειπὼν, ὀπίσω ἀνεπιμπεύ· ἀναλθεῖν γὰρ τὸ γεγονός θεὸς οὐκ ἤθούλει πιστώσασθαι ἅπαντας ἡρημένους, ὡς γε οἴομαι, ὡς αὐτὸν γ' ἐκεῖνον θεὸν πάνθ' ὄρωμενα καὶ ἀκούοντα ἀπατώσιν, ὅσοι δὴ τοιαῦτα δρᾶν ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ θεράπνουσι τόλμη προάγονται, καὶ σφᾶς αὐτοὺς μᾶλλον ἐξαπατώντες λελθασιν. Ἐν κλοίῳ δὲ θανεῖν ἔγνω τὸν Ἐπιφάνιον· ὅν οἱ περὶ αὐτὸν μέλιτι ἐμβάλοντες, ἴνα μὴ τι ἀγῆδες ἴσους πάθῃ, κατὰ τὴν Κύπρον διέσωσαν. Καὶ τὰ μὲν περὶ Ἐπιφανίου τοσαῦτα ἐκ πάντων πολλῶν ὄλγῳ διηγησάμεθα.

citra fucum vere flens et lamentans, ut socium suum resuscitaret, supplicavit. Epiphanius autem, postquam illi, ne factum id graviter ferret, dixit, hominem dimissum absolvit: quod Deus rem eam retractatam nollet: fidem facere omnibus volens, ut equidem puto: qui tentare et facere talia in ministris ejus audeant, illum ipsum Deum, qui

videat et audiat omnia, eos falsum ire, seque adeo ipsos potius inscios fallere. **332** Epiphanium vero in navi mortuum esse intellexi : quem comites ejus melle oblitum, ne quid forte ingratum corpori accideret, in Cyprum detulerunt. Hæc pauca ex multis de Epiphanio recensui.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.Ι

Περὶ Ἀκακίου τοῦ Βεῤῥόλου, καὶ Ζήνωνος καὶ Ἀϊατος, ἀγίων ἐπισκόπων.

Ἀνὰ δὲ τὴν τῆς Συρίας Βεῤῥόλου καὶ ὁ πολὺς Ἀκάκιος τῆ Ἱερουσόλῃ διεπρεπευ, ἐξ ἔτι νέου πά·υ ἀκριθῶς κατὰ μοναχούς ἀσκηθεὶς· ὧ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα κατώρθωτο· μέγιστον δ' ἀρετῆς τεκμήριον ἔδωκεν, ὅτι περ τὸν ἀεὶ χρόνον καὶ ὑπὸ καὶ λοιποῖς τῷ τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῷ καταγώγιον ἀνεωγμένον ἐτύγχανεν ὄν· ὡσεὶ ἀδεῶς αὐτὸν ὄρβῃ πάντας· ζήτους τε καὶ ἐπιχωρίους· ὁ καὶ ὑπερφυῶς ἐγὼ μάλιστα διὰ θαύματος τίθεμαι· ἡ γὰρ ἐδείκνυ οὕτω βιῶναι ὡς ἀεὶ πεποιθὼς εἶναι, ἡ τοῦτο ἐπινοῆσαι λογίζομαι, τὸ εἰς κακίαν τῆς φύσεως ἐτοιμον παραιτούμενος· ἀεὶ γὰρ φωραθῆσθεσθαι προσδόκιμος ὢν ὑπὸ τῶν ἐξαπίνης εἰσιόντων τῆ πικρῇ φυλακῇ, μηδ' εἰ βούλοιο, ἀμαρτάνειν ἔχειν, ἀλλ' ἐν σπουδῇ ἀεὶ καθεστάναι. Ἐν δὲ τῷ τότε καὶ δύο τινὲς ἀδελφοὶ ἐπιστήμῃ ἤσαν· οὐκ ἐν μοναγίους ἐπιβαλόντες τῷ φιλοσοφείν, ἀλλ' ἐν τῷ παραλίῳ τῆς Γάζης, ὧ Μαιουμά· ὄνομα. Ζήνων δὲ καὶ Ἀϊας οἱ καθ' ἑαυτοὺς ὠνομάζοντο. Πιστοὶ δὲ περὶ τὸ καλῶς θρησκείην ἐγένοντο· καὶ πολλὰκις ὑπὸ τῶν Ἑλληνιστῶν οἷα Θεὸν τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντες, ἀπηνῶς καταξάνθησαν. Αἴας μὲν οὖν ὡραία γυναικὶ συζυγεὶς, ἐς τρίτον αὐτῆ συνεγένετο, παρ' ὅσον ταύτῃ συνήκει χρόνον· καὶ τρεῖς παῖδας ἐτετεύθεν γεννῆσαι, λέγεται· τοῦ λοιποῦ δὲ τῆ γαμετῆ ἀποτάξασθαι τοιαύτης ἕνεκα συνουσίας· μοναχικὴν δ' ἐπιλέξασθαι βιοτήν· ἐπελκῶσαι δὲ καὶ τοὺς δύο παῖδας καὶ παῖσαι μὴ γῆμαι, ἀλλ' ἐπὶ τὰ θεῖα τὴν σπουδὴν μεταθεῖναι· τὸν δὲ τρίτον συνοικεῖν γυναικὶ ἐλέσθαι. Αἴαν δὲ σωφρόνως καὶ εὐδοκίμῳ; τῆς τοῦ Βιτωλίου ἐκκλησίας ὁ Αἴας προέστη. Ὁ δὲ Ζήνων ἐκ νέου βίον καὶ συνάφειν γυναικὸς παρωσάμενος, πολὺς περὶ τὸ ὑπερτεῖν ἐγένετο τῷ Θεῷ· ἐπετρέπευσε δὲ καὶ τὴν τοῦ Μαιουμά ἐκκλησίαν. Γηραλός δὲ ἤδη γενόμενος, ὧ; καὶ εἰ; ἐκατὸν ἔτη παρελάσαι, μηδεπώπο· ἀπολειφθῆναι ἡ κατόπιν ἐλθεῖν τῆς ἀρχῆς τῶν νενομισμένων ὑμνων Θεῷ, ἐωθινῶν φημι καὶ ἐσπερινῶν, καὶ τῆς ἄλλης λειτουργίας αὐτοῦ, εἰ μὴ γε νόσος μεγάλη προσδαλοῦσα ἐπέδησε. Μοναστικῆ δὲ φιλοσοφῶν βιοτῆ, ἀεὶ ἐν ἰσῷ μονήρει λινούν ὑφαινευ ἐσθημα· ἐξ ὧν τὰ πρὸς ζῶν ἔρανεζόμενος· ἐπιτέθειται, καὶ τοῖς ἐνδεέσι τὸ ἀρκοῦν ἐχορήγει, καὶ ἄχρη; οὐ ἐτέλετα, οὐκ ἀνήκε τὴν οἰκείαν ἐργασίαν διέπων, καί περ ἀρχιότητι τῶν ἀνὰ τὸ ἔθνος Ἱερῶν πρωτεύων, καὶ μεγίστης ἐκκλησίας προεστῶς ἐπὶ τε πλοῦτι καὶ πλήθει ἀνδρῶν. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι οὐχ ἔρατικῶς μόνον ζῶντες, ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἐν ταῖς ἡρεσι διακίτῶμενοι τμηκαῦτα θεοφιλεῖς ἐγνωρίζοντο ἄνδρες· ὧν κατὰ μέρος τὰ κατορθώματα διηγεῖσθαι εἰς πολλὸν ἂν τιμῆκος τὴν ἱστορίαν ἐκτεινωμεν· ἐν τῇς ἅπασιν οἷά τις περιφανῆς ἀσπὴρ διέλαμπεν ὁ πρὸ βραχέος· ῥηθεὶς ἡμῖν Ἀρσένιος. Ὀλίγων δ' ἐμνήσθη ἐν εἰς ἀπόδειξιν τῶν τότε Ἱερᾶσθαι λαζόντων· Ἐργον γὰρ πάντας ἐκδιηγείσθαι, ἐπὶ οἱ πατέρους καλοῖ

CAPUT XLVII.

De Acacio episcopo Berrhææ : item de Zenone, et Ajace, sanctis episcopis.

Berrhææ autem in Syria, magnus Acacius, episcopali munere obeundo celebris fuit ; qui ab adolescententia prima in monastica vita accurate exercitatus fuerat. Hujus multa quidem sunt alia recte acta : illud vero maximum virtutis indicium, quod perpetuo etiam vel cibi vel somni capiendi, aliarumque rerum tempore, episcopalis mansionis suæ domicilium patens et apertum esse voluit ; adeo ut ad eum videndum et cives et advenæ libere ingrederentur : id quod ego vehementer admiror. Aut enim ea re se cum fiducia semper vivere ostendit : aut eum id ita instituisse puto, ut naturæ ad vitia propensionem supprimeret. Cum namque in expectatione esset, ut frequentibus eorum excubiis, qui derepente ingrediebantur, in actionibus suis deprehenderetur, etiamsi voluisset, peccare tamen non potuit, sed studiis suis laudatis semper incubuit. Eo tempore duo etiam fratres præclari erant, qui non in solitudine, sed in maritimo Gazæ loco, qui etiam Majuma dicebatur, philosophati sunt. Zeno et Ajax, germanorum istorum fratrum nomina fuere. Egregiam autem in recta religione obtinere fidem : et sæpe numero a Græcæ superstitionis sectatoribus, ut qui Christum Deum esse profiterentur, sunt diverberati. Ajax quidem, quandiu cum conjuge sua fuit, quam sibi egregia forma matrimonio junxerat, ter tantum cum ea concubuit : unde etiam tres suscepit liberos. Postea autem nuntio ei ejusmodi consuetudinibus gratia remisso, monasticam delegit vitam. Duos quoque ad idem vivendi institutum pertraxit filios : quibus, ut ne conjugia sequerentur, sed studium omne ad res divinas conferrent, persuasit. Tertius autem cum uxore in matrimonio vixit. Sapienter vero et præclare ecclesiæ Bitolii Ajax præfuit. Zeno autem a puero conjunctionem feminæ aversatus, totus in ministerio Dei erat : administravit quoque Majumæ ecclesiam. **333** Atque ubi ad eam pervenit senectutem, ut etiam centesimum attingeret annum, haud unquam neglexit aut prætermisit receptos statusque vel matutinos vel vespertinos hymnos Dei, et reliquum sacrum ministerium sumi ; principio psalmodiarum adesse, eisque præire solitus, nisi gravis interveniens morbus eum impedivisset. Et quod in cœlibatu philosopharetur, semper in solitaria lanificii officina lineam texuit telam. Ex cujus laboris fructu cum ipse necessariis rebus comparandis vitam toleravit, tum indigentibus etiam sumptus subministravit. Et quoad vixit, opus ita facere non destitit : quamvis ætate grandiore, primas apud eam gentem inter episcopos ferret, maximamque ecclesiæ præseset, in qua et

copiosi et frequentes essent homines. Sed enim A tum multi alii non episcopi modo, verum etiam in montibus colentes, amantes Dei viri, illustres fuere. Quorum res bene actas si sigillatim exponeremus, in ingentem nobis prolixitate historia exresceret. In quibus omnibus, veluti quædam præclara stella, etiam is refulsit, cuius supra meminimus, Arsenius. Paucos autem, ut specimen aliquod tantorum virorum, qui tum episcopalem functionem obiere, recensui. Laboriosum enim esset omnes referre, quandoquidem plures boni atque honesti fuere, quorum etiam vitæ institutum testimonio ipse suo confirmavit Deus. Orantes enim eos exaudivit, et prodigia nova per eos edidit. Et ab eis quoque ita Ecclesia catholica administrata, simul et clerus et populus, ad eundem cum illis virtutis ardorem et æmulationem est excitatus.

CAPUT XLVIII.

De inventione reliquiarum Abacuc et Michææ, veterum prophetarum.

Religio vero non per hos tantum majora capiebat incrementa, verum eam etiam cohonestarunt, atque ut æquum est quam maxime exornarunt, quæ tum apparuerunt veterum atque illustrium prophetarum reliquiæ. Abacuc enim primum, deinde Michæas, et tandem post hos celebre Baptistæ caput e terra exiit. Abacuc quidem et Michææ reliquias divina visio, sicuti audivi, in somnis Zebeno ostendit, Eleutheropolis eo tempore ecclesiam gubernanti. Ea autem urbs Cella, atque etiam ante id nomen, Cella appellata fuerat, 334 ubi Abacuc inventus est. Ab ea quasi stadiis decem locus quidam Berathpasia (1) cognominatus distat, ubi Michææ sepulcrum esse dicebatur. Quod fideles ignorantibus, una cum incolis patria voce Nephsameemana vocarunt. Sed prophetæ C Zebeno in somnis apparentes, quemadmodum dixi, seipsos qui essent, indicarunt.

CAPUT XLIX.

De inventione sacri capitis divi Joannis Præcursoris et Baptistæ.

Admirandum autem et celebre Baptistæ caput ejusdem imperii tempore inventum, in clarissimam urbem Constantinopolim est deportatum. Id namque Herodias, quod adhuc Baptistæ reprehensionem timeret, in Herodis regia abstruso quodam loco sepelierat. Sed rem tam sanctam divina visione admoniti monachi quidam Macedonianæ hæresis invenerunt: qui primum quidem Hierosolymis vixerunt, postea autem in Ciliciam commigrarunt. Atque ubi caput id ibi esse comperit Mardonius (2), qui primus inter imperiales eunuuchos fuit, inventionem eam Valenti indicavit: et ille id Constantinopolim deferri jussit. Quidam igitur missi, cum splendide comitatu in imperiali curru id vexerunt. Ubi autem ad Pantichium, oppidum parvum, non longe a Chalcedone situm, perventum est, ulterius progredi quæ ad currum junctæ erant mulæ, quamvis auriga eis vehementius et flagello et calcaribus ad cursum instigans

τε καὶ ἀγαθοὶ ἐγένοντο. Ἐπιμαρτύρει δὲ καὶ το θεῖον ταῖς πολιτείαις αὐτῶν· δορυμένων γὰρ ἦκουε, καὶ ξένα τεράστια δι' αὐτῶν ἐπραττεν· ὅφ' ὧν δὴ καὶ ἡ καθόλου Ἐκκλησία ἀγομένη, καὶ λαὸς τε καὶ κλήρος πρὸς τὸν Ἰσον ἐκρίνοις τῆς ἀρετῆς ζῆλον ἀνηριθίζοντο.

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Περὶ τῆς εὐρέσεως τῶν λειψάνων Ἀββακούμῃ καὶ Μιχαίου τῶν παλαιῶν προφητῶν.

Ὁὐκ ἐν τοῖτοις δὲ μόνοις ἡ θρησκεία ἐπέδιδου εἰς μείζον, ἀλλ' ἐγέραιρον ταύτην, καὶ ὡς εἰκὸς εὐ μάλα ἐσέμνονον, καὶ λείψανα τῶν πάλαι περιφανῶν προφητῶν κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἀναφανίσμενα. Ἀμβακούμ γὰρ πρότερον, ἔπειτα δὲ καὶ Μιχαίας τῆς γῆς ἀνεδίδουτο, καὶ ἡ περιδότης μετὰ τούτου· τῷ Βαπτιστοῦ κεφαλῇ. Ἀμβακούμ μὲν οὖν καὶ Μιχαία τὰ λείψανα, ὅπως θεῖα, ὡς γ' ἐπιθόμην, ὄνειρτα, Ζεθέμῃ ὑπέφαινε, τήνκαυτα τὴν Ἐλευθεροπολιτῶν ἐκκλησίαν ἐπιτροπαύοντι. Κετὰ δὲ, καὶ πρὸ τούτου δὴ τοῦ ὀνόματος, Κετὰ ὀνόμαστο ἡ Ἐλευθερόπολις, καθ' ἣν ὁ Ἀμβακούμ εὐρέθη. Ἐκείθεν δὲ ὡσεὶ στάσις δέκα τῆς πόλεως διεστῶς, χωρὸς τίς ἐστι Βηραθπασία καλούμενος, ἐν ᾧ ὁ Μιχαίου τάφος εἶναι εἰλέγετο. Οἱ δὲ πιστοὶ τοῦτ' ἀγνοοῦντες, τοῖς ἐπιχωρίοις ἐπίσης ὀνόμαζον, Νεφσαμμεμανά πατριῶ φωνῇ τὸ μνήμα καλοῦντες. Ἄλλ' ἐαυτοὺς οἱ προφήται ὄντα Ζεθέμῃ ἐπιφανέντες, ὡς εἰρηται, οἷτινες εἶεν, ἐμφύσσαν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

Περὶ τῆς εὐρέσεως τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ.

Ἄλλὰ καὶ θαυμαστὴ καὶ περιδότης τοῦ Βαπτιστοῦ κεφαλῆ ἐπὶ τῆς παρουσίας εὐρεθεῖσα ἡγεμονίας εἰς τὴν Κωνσταντινου περιφανεστάτην πόλιν ἀνεκομίσθη. Ἡ γὰρ Ἡρωδίας καὶ ἐτι τὸν ἐλεγχον δευδωσα τοῦ Βαπτιστοῦ, κατὰ τὸ Ἡρώδου ἀνάκτορον, ἀφανεῖ τι τὸπῳ ταύτην κατέκρυπτεν· ἦν τινες ὅψι θεοστέρμοναχοὶ τῆς Μακεδονίου αἰρέσεως εὐρηκότες, πρῶτα μὲν ἐν Ἱεροσολύμοις διέτριβον· εἶτ' ἐκείθεν εἰς Κιλικίας μετεχώρουν. Ἐκείσε δ' οὖν αὐτὴν φωνάσας Μαυρόνιος, ὃς πρῶτος τῶν βασιλικῶν εὐνοῦχων ἦν, Οὐδάλει· ἐδήλου τήνευρεσιν. Ὁ δ' εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἀγειν ἐκέλευε· καὶ τινες πεμφθέντες, λαμπρὴ προπομπῇ ἐν βασιλικῶς ὁχθήμασιν ἦγον. Ὡς δὲ πρὸ τῷ Παντελίχῳ ἤδη ἐγένοντο, μικρὸν δὲ τοῦτο ἄστυ, οὐ πᾶν πορρωτέρω τῆς Χαλκηδόνος κείμενον, περαιτέρω βαίνειν αἱ πρὸς τοῦτο τεταμέναι ἡμίονοι ὡκῆθούλοντο, καὶ ταῦτα τῶν ὑπερταυμένων πλείστα διαπελοῦμένων, καὶ τοῦ ἡνιόχου χαλεπαίνοντος, καὶ σφοδρότερά χρωμένον τῇ μάστιγι, καὶ πυκνῇ τῷ

(1) Sozom. ha' ei Berathsasia.

(2) Τῆς βασιλικῆς οἰκίας, μείζον, hoc est, imperialis domus major. Sozom. lib. vii, cap. 21.

κάντρῳ διερεθίζοντος. Ὡς δὲ μηδὲν ἀνύοντες ἦσαν, ἄπειθεν τοὺν ἱερὸν τουτοῦ ἱεροσολῶν ἐν τινὶ κώμῃ γειτονοῦσῃ τοῦ Κοσιλάου ταύτην ἐγχώριος ἐγκάλει φωνῇ τοῦ δὲ Μαρδονίου τὸ κτήμα ἦν. Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ἢ τοῦ Θεοῦ, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ π. οφῆτου κινήσαντος, τῇ κώμῃ ταύτῃ ὁ βασιλεὺς ἐπίσταται Θεοδοσίος. Εἰς νοῦν δὲ θέμενος τὴν χάραν ἐκεῖθεν λαβεῖν, ἀνέσχε μόνῃ Ματρώνα· ἢ παρθένος· οὕτως καὶ ἀφιερωμένη Θεῷ, τῇ θείᾳ εἶπετο τοῦ Βαπτιστοῦ κεφαλῆ, διακονοῦσα τὰ ἐπιτήδεια τῇ δόξῃ, καὶ φύλαξ καθισταμένη· ἦν δὲ γενναίως ἀνδισταμένην, οὐκ ὤφειτο δεῖν οὕτως βιάσασθαι. Ἰκεῖσαν δὲ προεργῶν, συγχωρεῖν ἔδειτο· μόλις δὲ ἐνεδίδου ἐκείνη ἀνήνυτα καὶ τοῦτον ολομένη ἐπιχειρεῖν, καθὰ καὶ Ὀρέντιος συνέθετο συμβάλλουσα. Ὁ δὲ τὴν θήκην ἐν ἡ ἱερὰ κατέχειτο κεφαλῇ, τῇ ἀλουργίδι περιελίσσας, αὐτὸς ἀπὸ χειρᾶς διετέλει βασιλέων, ἄχρι δὲ πρὸ τῆς Κωνσταντινίου τῷ λεγομένῳ Ἐδεδόμῳ ταύτην κατέθετο· ὅπου δὲ διαφερόντως σεμνύνοντῶν Βαπτιστῆν, καὶ νεῶν μέγιστον καὶ κάλλει κάλλιστον ἀνεγείρει. Πολλὰ δὲ καὶ πολλάκις Ματρώνας μετελθῶν, καὶ ὁπαισθημένους κεχαρισμένα, μεταθεῖναι τὴν δόξαν ἤκιστα ἐπειθεν· ἦν γὰρ νοσοῦντα τὰ τῆς Μακεδονίου αἰρέσεως· καίπερ Βικεντίου, ὃς πρεσβύτερος ἦν τῷ Ἰσα φρονῶν, καὶ τὰ περὶ τὴν θήκην ἐπίσης αὐτῇ τῷ Βαπτιστῇ πρᾶττων, καὶ διὰ ταύτην ἱερωμένος, εὐθύς μεταβαλόντος, καὶ τῇ καθόλου προσχωρήσαντος Ἐκκλησίᾳ, καὶ ταῦτ' ἀπόμυτον θεμένου, ὡς φασὶν Μακεδονίαν, μήποτε τὴν οικίαν δόξαν ἀπόσασθαι, μετέθετο δὲ ἰρίσας οὕτως· εἴπερ ἔλοιτο ὁ Βαπτιστὴς ἀκοιουθῆσαι τῷ βασιλεῖ, καὶ αὐτὸν τὴν θρησκείαν ἀποθέσθαι, καὶ αὐτῷ κοινῶν τῷ λοιποῦ μηδὲν τι διαφερόμενον. Βικέντιος δ' οὗτος Πέρσης μὲν ἦν τὸ γένος· Κωνσταντίου δὲ βασιλεύοντος ἐν Περσίδι διωγμοῦ γενομένου, φυγὰς καὶ αὐτὸς σὺν ἅμα Ἀδδᾷ τῷ ἀνεψιῷ, τῇ Ῥωμαίων γῆ προσφοιτᾷ. Ἄλλ' ὁ μὲν τῷ κλήρῳ καταλείπει, καὶ εἰς πρεσβυτέρου προήλαθον ἔβη. Ἀδδᾶς δὲ γυναικὶ συναφθεῖς, τῇ Ἐκκλησίᾳ πολὺ τι ὄφελος γεγονέαι· παῖδα γὰρ ἐγέννησεν Αὐξέντιον ὄνομα, πιστὸν μὲν εἰς τὰ θεῖα, σπουδαῖον δὲ περὶ φίλους· βίου δὲ σώφρονος ἡμέμενον καὶ ἐμμελοῦς· φιλολόγον δὲ μάλιστα, ἴδριν τε τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ τῶν παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συγγραφεῦσιν ἐρμηνευθέντων· μέτριον δὲ ἄλλως· καὶ ταῦτα βασιλεῖ τε ἐπιτήδειον καὶ τοῖς ὄσοι περὶ αὐτόν· καὶ λιμπρῶς στρατηγῆσαντα. Οὗ καὶ λόγος πολὺς παρὰ τε τοῖς ἀρίστοις τῶν μοναχῶν, καὶ τῶν ὄσοι σπουδαῖοι ἄνδρες οἱ πεῖραν ἔσχον τῶνδ' ἄνδρος Ματρώνα δὲ διὰ βίου τῇ Κοσιλάου κώμῃ παρῆδρευσεν, σεμνῶς τε καὶ ἱεροπρεπῶς διαζῶσα μετὰ λιμπρᾶς· καὶ μάλα σώφρονος βιοτῆς, καὶ πολλῶν παρθένων ἡγήσατο· ὧν ἡ διαδοχὴ καὶ ἐπιτολὴ τοῦ χρόνου διήρκεσε, τῆς Ματρώνης παιδείας ἡθὸς τε ἄξιον καὶ περὶ φανῆ τὴν φήμην κληρωσαμένων. Ταῦτα καὶ περὶ τούτων· ἃ ὄητα καὶ ἱκανὰ γε ὄμα· πρὸς δόξαν τῆς ἡμετέρας

(1) Sozom. lib. vii, cap. 21, 24. Is Deo templum id constructum scribit. Templum enim Dei vocat,

A immineret, nolueret. Porro cum gravi eo impetu nihil efficerent, novi quiddam Deum significare, non ductores modo et spectatores, sed ipse etiam imperator existimavit. Itaque placitum est, ut sacer iste thesaurus, tum in vicino vico, quem incolæ Cosilanum vocabant (erat autem in Mardonii dominio) deponerent. Cæterum hoc tempore accidit, sive Deo seu Propheta ipso instigante, ut ad vicum hunc Theodosius veniret. Et cum caput id inde transferre constituisset, sola ei obstitit Matrona, Deo dicata virgo, quæ divinum hoc caput Baptistæ sequebatur, ut in itinere pro eo atque opus esset, ei inserviret, custosque ejus esset.

335 Eam vero imperator magno animo obstitentem, minime vi cogendam ducens, precibus est aggressus, ut translationem eam permitteret. Illa id difficulter tandem annuit, rem cum, quam perficere nequiret, sicuti etiam Valenti contigerat, per conjecturam aggredi rata. At Theodosius arcam, in qua sacrum caput repositum fuerat, purpura circumvolutam, ipse manibus suis gestavit, usque ad Septimam quæ dicitur regionem urbis Constantinopolitanæ: ubi id reposuit, templo, divo Baptistæ, quem præcipue celebrabat, maximo et pulcherrimo constructo (1). Et cum sæpe multumque Matronam maximis gratissimisque pollicitationibus, ut fidei sententiam mutaret (Macedonii enim hæresis tenebatur morbo), aggressus esset, persuadere id ei non potuit: cum quidem Vincentius, ejusdem religionis presbyter, qui idem cum illa apud arcam Baptistæ præstabat ministerium, et eam ob causam sacerdotalem susceperat dignitatem, statim sententiam mutavisset, et ad catholicam Ecclesiam accessisset: idque antea, sicuti Macedoniani dicunt, jurejurando interpositum, nunquam se opinionem suam rejecturum esse. Sed enim eam mutavit, hac sibi præscripta conditione, ut tum demum religionem suam deponeret, et postea sine discrimine ullo cum imperatore communicaret, si illum Baptista sequeretur. Vincentius iste genere fuit Persa. Cum autem in Perside sub Constantio persecutio esset mota, profugiens inde cum consobrino Adda, in Romanorum pervenit ditionem. Atque hic in clerum allectus, ad presbyteri dignitatem pervenit. Addas autem uxore ducta, magnum Ecclesiæ emolumentum genuit, Auxentium filium, in rebus divinis fidelem, in amicos officiosum, vita moderatam, et sibi ipsi constantem, studiorum doctrinæ amantem maxime, litterarum profanarum atque etiam ecclesiasticarum peritum, modestum præterea, et imperatoriae aulæ commodum, præclarum etiam in bello ducem: cujus celebris etiam fama est apud optimos quosque monachos, et alios doctos bonosque viros, qui illum cognovere. Porro Matrona vitam in vico Cosilao exegit, et pluribus virginibus præfuit, quarum successio in longum tempus duravit, morem quamvis antea quoque in honorem S. Baptiste conditam dixerit ecclesiam eam.

Matronæ disciplina dignum et præclaram famam A
obtinens. 336 De his quæ commoda, ut puto, ad
religionis nostræ gloriam, in Theodosii imperium
inciderunt, hactenus.

CAPUT L.

*De clarissimi imperatorum Theodosii magni
obitu.*

Theodosius autem, post Eugenium devictum, in
Italia Mediolani agens, et Occidentis res pro eo
atque decuit constituens, ægrotare cœpit, hydro-
pis morbo oppressus : et Joannis monachi prædi-
ctione in memoriam revocata, finem vitæ prope-
diem adventurum expectavit. Majoris autem
solicitudinis causa ei fuit reipublicæ status, in
animo secum reputanti, quantum detrimenti civi-
bus et subditis, imperatore e medio sublato, acci-
dere soleat, quam mors ipsa. Itaque quamprimum
filium Honorium Constantinopoli accirvit, impera-
torem eum Occidentalibus partibus præficere vo-
lens. Quem ubi advenientem vidit, meliuscule
habuit, et ad spectaculum ludorum Circensium ob
victoriam celebrandorum prodiit. Et cum ante
prandium validior fuisset, postea deropente eum
imbecillitas invasit. Cumque ludicrum id perficere
non posset, filio id more solito peragendum com-
misit, proximaque nocte fatis concessit, decima
septima Januarii mensis die, sempiterna laudis et
gloriæ memoria post se relicta : cum ad finem
vitæ satis longum pervenisset, atque cum splen-
didi victoriis solus Romanorum imperium mo-
narcha gubernasset, et duorum imperatorum pater
esset, eisque imperium pacatum relinqueret. Placi-
de autem in lecto suo beata morte vitam finiit,
præmium id fidei erga Deum suæ, et flagrantis
adversus idola et simulacra ardoris consecutus.
Vixit annos sexaginta, et menses octo : quorum
sedecim cum dimidio, in imperio Romano peregit.
Complectitur duodecimus iste historiarum liber
annos decem et octo : cum a mundo condito quinquies millesimus nonagesimus nonus (1), a nati-
vitate autem Domini quadringentesimus quartus ageretur annus (2).

ΚΕΦΑΛΑ. Ν΄.

*Περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ ἐν βυσιλευσιν δοιδίμου
θεοδοσίου τοῦ μεγάλου.*

Θεόδωσιος δὲ μετὰ τὴν Εὐγενίου καθάρειν ἐπὶ
τῆς Ἰταλίας διάγων ἐς Μεδιόλανον, καὶ τὰ τῆς Ἐπι-
ρας ὡς χρεῶν καθιστῶν, ἀρρώτως διετέθη τῷ τῷ
ὕδερου νοσήματι κρατηθεὶς· εἰς νοῦν τε ἔχων τὴν
τοῦ μοναχοῦ Ἰωάννου πρόβησιν, ὅσον οὐκ ἔκειν
τὴν τελευτὴν προσεδόκα. Ἐν μεγίστῃ δὲ φρονίῳ
μᾶλλον τῆς τελευτῆς καθίστατο περὶ τῶν κοινῶν,
ἀναπολῶν ὅσα κατὰ ἐπιεικείῃ τοῖς ὑπηκόοις βασι-
λέως ἐκποδῶν γενομένου. Ὅσον τοίνυν τάχος τὴν
οὐδὴ ὄνῳριον ἐκ τῆς Κωνσταντινου μετακαλειτοῦ
ἐσπερλοῖς μέρεσι καταστήσαι βασιλέα βουλόμενος·
ὄν ἰδὼν παραγενόμενος, ῥᾶπον ἔσχε, καὶ ἐπὶ θέναν ἐπι-
ποδρομίας ἐπινοκίου προῆλθεν. Ἐρρωμένος δὲ ὄν
πρὸ ἀρίστου, ἔπειτα διετέθη κενήρως· ἐξάπινα· καὶ
μὴ ἰσχύων τὴν θέναν τελείν, ἐκέλευε τῷ παιδί παρα-
νεῖν τὸ ἔθος· καὶ τῇ ἐχομένῃ νυκτὶ τὸν βίον μετὰ
λαξεν ἐπτακαίδεκάτῃ Ἰανουαρίου μηνός, ἀειμνηστὴν
κλέος καταλιπὼν, καὶ εἰς ὕψηλούς τοῦ βίου καταλή-
ξας τέρμονας. Ἐπὶ τε γὰρ νίκαις λαμπραῖς καὶ μέ-
γαρχος Ῥωμαίων γενόμενος, ἑαυτὸν τε ἐπιδῶν δυοῖν
βασιλέων πατέρα, καὶ ἀστασιαστον αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν
καταλειποῦς, εὐδαιμόνως τε ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ κληρῆς
τὸν βίον ἀφελς, τῆς πρὸς Θεὸν οἰμαί πίστεως καὶ τοῦ
θερμοῦ κατὰ τῶν εἰδῶλων ζήλου τοῦτο γέρας ἐξε-
νεγκῶν. Διεβίω δὲ τὰ πάντα τῆς ζωῆς ἐτη ἐξήκοντα
ὄν μνηστὴν ὀκτώ· ὄν τὰ ἐξακάδεκα ἡμισυ τῆ τῶν
Ῥωμαίων ἀρχῆς διετέλεσε. Περιέχει δὲ καὶ ἡ περ-
οῦσα δωδεκάτῃ μοι τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἐτῶν ὀκτω-
καίδεκα· ὀπηνίκα κόσμου μὲν ἔτος 336· ἀπὸ δὲ τῆς
θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως τέταρτον καὶ τετρακο-
σιστὸν ἐπεράνετο.

(1) Secundum recentiores 4375.

(2) Alii ponunt annum 398.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΧΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΓ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS XIII.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Α

341 CAPUT I.

Περὶ τῆς βασιλείας Ὀνωρίου καὶ Ἀρκαδίου· ὡς Ἀρκαδίῳ μὲν Ῥουφίνος παρεδυνάστευσεν· Ὀνωρίῳ δὲ Στελίχῳ ἐν Ἑσπερίᾳ τὴν αὐτὴν ἐπλήρου τίσιν· καὶ ὅπως τηρικαῦτα κοινὰ καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐφέρετο πράγματι.

De imperio Honorii et Arcadii: et ut apud Arcadium quidem Rufinus in administratione rerum primium locum, apud Honorium autem in Occidente Stilico eandem obtinuerit dignitatem: et ut tum cum publicæ tum ecclesiasticæ res habuerint.

Λαμπρῶς δ' οὕτω τὴν Ἐκκλησίαν αὐξήσας ὁ μέγιστος Θεοδόσιος, ἐτελεύτα ἐπὶ διαδόχους δυοὶ τοὺς παῖσιν· ὧν τὸν μὲν πρεσβύτερον τῶν πρὸς Ἐὼ ἀρχεῖν ἔθνω ἔτατε· τὴν δὲ τῶν Ἑσπερίων ἀρχομένην καὶ τὴν Κωνσταντίνου τῷ νωτέρῳ ἐνεχειρίζεν Ὀνωρίῳ. Καὶ ἄμφω δὲ περὶ τὴν θρησκείαν ὁμοφρονούντες τῷ πατρὶ διεγένοντο. Τελευτῶν γὰρ ἕκαστος, οὐδὲν ἄλλο τοῦτοίς παρήγει ἢ τὴν εὐσεβεῖαν ἐντελῆ φυλάττειν· δι' ἧς εἰρήνην τε ἐπιγίνεσθαι καὶ πόλεμον καταλύεσθαι εἰσηγήτο· τρόποιὰ τε ἀνίστασθαι, καὶ νίκην ἐκ Θεοῦ πρυτανεύεσθαι. Τοιαῦτ' ἕκαστος μὲν τοῖς παῖσι παραινῶν ἐτελεύτα· οἱ δὲ οὐ τῆς βασιλείας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐσεβείας διάδοχοι καὶ κληρονόμοι καθίσταντο· εὐθὺς μὲν γὰρ ὁ τῆς Εὐρώπης βασιλεὺς τὰς ἐν Ῥώμῃ μονομαχίας διέλυεν, αἰτίας τοιαύτης γεγεννημένης. Ἄνθρωποι τὸν ἡρεμον μετῶν βίον, τῆς Ἐὼ ἀπάρας εἰς Ῥώμην ἀφίκετο· ὁρῶν δ' οὕτω κατ' ἀλλήλων Ῥωμαίους κεχημένους τοῖς ὅπλοις, πολλῶν τῇ μυσσῶν ἐκείνῃ συβρέδων ὄφει, παύειν ἐπειράτο τὸ στάδιον κατελιπῶς. Χαλεπῶς δὲ διατεθέντες οἱ τῇ μαιφάνῃ θῆα χαίροντες, ἄλλως τε καὶ τοῦ τοῖς αἵμασιν ἐκείνοις ἐπιτερομένου δαίμονος εἰσοδεξάμενοι τὴν βακχεῖαν, λίθοις τὸν τῆς εἰρήνης βάλλοντες· χορηγὸν ἀνεῖλον· ὃ δὲ μαθὼν Ὀνώριος, τὸν μὲν Τηλέμαχον (οὕτω γὰρ ὠνόμαστο ὁ ἀνὴρ) τοῖς μάρτυρι συντρέθει· τὴν δὲ πονηρὰν ἐκείνην ἐργασίαν διέλυεν, ὥστε μὴ τοῦ λοιποῦ γενέσθαι διαταξάμενος. Ἄλλ' Ἀρκαδίῳ μὲν ἐπ' ἀντιόχῃς Ῥουφίνος παρεδύ-

Theodosius Maximus ubi Ecclesiam splendide auxit, duobus filiis successoribus relictis, vita defunctus est. Quorum natu majorem Orientali, minore autem, Honorium videlicet, Occidentali præfecit imperio. Uterque vero in religionis cultu patris sententiam est secutus. Moriens namque ille nihil eis aliud mandavit, quam ut veram pietatem integram servarent, per quam eos asseveravit pacem habituros, et bella sopituros, tropæaque excituros, et victoriam a Deo consecuturos esse. Talia ille quidem mandata filiis relinquens obiit. Illi autem non imperii modo, sed et veræ pietatis ejus successores et hæredes existitere. Statim namque Europæ imperator Romæ monomachias, hoc est, singularia certamina, et gladiatorum ludos sustulit, ob causam ejusmodi: Vir quidam quietam monasticamque vitam colens, ex Oriente Romam venit, atque ubi Romanos armis ita inter se decertare, multis ad exsecrandum id spectaculum confluentibus, vidit, in arenam progressus, intercipere pugnam inter eos tentavit. 342 Quod ægre ferentes qui sanguinario spectaculo gaudebant, et dæmonis, qui cruore effuso delectatur, imperiis agitabantur, lapidibus conjectis pacificatorem interemerunt. Quæ res postquam est ad Honorium delata, Telemachum quidem (ita enim monachus ille vocabatur) in martyrum numerum retulit: importunum autem certamen illud abo-

vit, constitutione (1), ne id postea perageretur, lata. Cum Arcadio in Oriente Rufinus imperium administravit, vir strenuus et procerus, singularique prudentia præditus, quam et oculorum motus et orationis extemporanea promptitudo indicabant: in Occidente apud Honorium eundem locum Stilico quidam obtinuit. Et uterque apud utrumque Theodosii filium, imperii nomen et habitum esse permittens, summam ipse rerum manu simul et lingua usurpavit, sub præfecti appellatione imperatori ipsi imperans. Verum neuter istorum, qui ei obvenerat, contentus fuit loco. Siquidem Rufinus (2) sibi ipsi imperialem in Oriente dignitatem arrogare conatus est; alter autem in filium Eucherium Occidentale imperium arte quadam transferre studuit. Sed utrumque ambitio et conatus fefellit. Rufinum enim exercitus Romanus, qui cum Theodosio adversus tyrannum Eugenium pugnaverant, ad Arcadii, qui more recepto obviam progressus ei extra portas fuerat, pedes, in loco qui tribunal (3) dicitur, ferro necavit: propterea quod id ut faceret, Stilico militibus suaserat: et quod se illi suspenso naso ab eo derisos compererant; tum autem quod affectatæ tyrannidis suspectus erat. Ferebatur quoque fama, Hunnos cum, gentem barbaram et feram, in Romanam ditionem immisisse. Tum enim illi Armeniam et quasdam Orientis partes metu nullo plurimam prædam agentes, percurrerant. Forte autem fortuna peropportune cædes ejus in eam diem incidit, qua ei qui delectus habendi curam gerebant, tantum non purpuram circumdaturi fuerant. Eam enim ille conceperat spem, exercitum solo ipso aspectu statim Arcadium, quod nec forma nec reliqua corporis constitutione admodum imperio aptus esse videretur, rejecturum, ipsum autem ad imperium evecturum esse. 343 Capite vero Rufini resecto, et lapide in os ejus immisso, hastæ id infixerunt, et in sublime sustulerunt. Dextram quoque ejus abscissam (4), per urbem circa opificum officinas circumtulērunt, verbis his utentes: « Date stipem inexplēbilis avaritiæ viro. » Et ridicula ea mendicitas, multum satis auri collegit: perlibenter enim in jucundo et grato spectaculo homines aurum contulerunt. Ac Rufinum quidem imperii affectatio ad ejusmodi vitæ finem produxit. Ad eundem vero modum et Stilico, qui, si quis alius, et ipse apud Romanos simul et Barbaros potentia multum valuit, rerum summam ad se pertrahere volens, in Italia occisus est, sicuti suo loco dicemus, Post Rufinum vero Eutropius eunu-

νάστευεν, ἀνὴρ ἀνδρώδης τε καὶ τὴν ἡλικίᾳ εὐμήκης ὁ γενναῖος δὲ καὶ τὴν σύνεσιν, ἦν μάλᾳ αἱ τῶν ὀφθαλμῶν κινήσεις ἐδήλουν, καὶ τῶν λόγων ἡτοιμότης. Ἀνά δὲ τὴν Ἑσπερίαν Ὀνωρίῳ τὴν αὐτὴν ἐπέειπε τάξιν Στελίχων τις δοῦμα. Τούτων δ' ἐκάτερος ἐκείνῳ τῶν Θεοδοσίου παίδων τὸ τε τῆς βασιλείας σῆμα καὶ τὸ δοῦμα χαρίζομενος, οὗτος τὸ τῆς ἀρχῆς κράτος διὰ χειρὸς εἶχον καὶ γλώσσης, ἐν ὑπάρχου προσηγορίᾳ βασιλεύων τοῦ βασιλεύοντος. Ἄλλ' οὐδὲ τις τούτων ἐν οἷς μένειν ἔλαχε, στέργειν ἤγάπα. Ρουφίνος μὲν γὰρ εἰς ἑαυτὸν ἐπεχειρεῖ τὸ τῆς βασιλείας μεταθεῖναι ἀξίωμα ὁ δὲ τῷ υἱῷ Εὐχερίῳ περιπέμπει τὴν τῆς Ἑσπερίας ἀρχὴν δεξιῶς ἐσπούδαζεν. Ἄλλὰ καὶ ἄμφω τοῦ βουλομένου διήμαρτον. Τὸν μὲν γὰρ Ρουφίνον ὁ ἐκ Ῥώμης στρατὸς, οἱ σύναμα Θεοδοσίῳ κατὰ τοῦ τυράννου Εὐγενίου ἐστράτευσαν, πρὸς τοὺς ποσὶν Ἀρχαδίου ἐν τῷ λεγομένῳ τριβουναίῳ, εἰς ἀπάντησιν ἤκοντα τῷ στρατῷ, εἰωθὸς ὄν τοιαῦτα ποιεῖν, μαχαίραις ἀνέβλον· τοῦτο μὲν, ὅτι τοῦτο καὶ Στελίχων τῷ στρατῷ παρηγγύα· τοῦτο δ' ὅτι καὶ μυκτηρίζων ἐκείνους παφώραται· καὶ τὸ τρίτον, ὅτι καὶ τυράννος ὑποκτετέυτο· ἄλλως τε καὶ φήμη διέτρεχεν, ὡς αὐτὸς εἰς Ὀθωνούς, ἔθνος τι βάρβαρόν τε καὶ ἄγριον, ἐπὶ τὰ Ῥωμαίων κινήσας ὄρια. Καὶ γὰρ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐπὶ τε Ἀρμενίαν καὶ τινα τῆς Ἑω μέρη ἀδεῶς κατατρέχοντες ἦσαν καὶ λείαν πλείστην ποιοῦμενοι. Συνέδραμε δὲ δαιμονίως τούτων ἀποβραχῆναι τοῦ ζῆν, καθ' ἣν οἱ στρατολόγοι μονουοχί τὴν ἀλουργίαν περιβαλεῖν αὐτῷ ἐμίλον. Ἦν καὶ γὰρ ἐν ἐλπίσιν, ὡς ἐξ αὐτῆς καὶ μόνης τῆς ὕψεως ὁ στρατὸς τὸν μὲν Ἀρχιδίον ἀποκτενεύσεται, ἀφουὸς πρὸς τε εἶδος καὶ τὴν ἀρχὴν ἔχοντα· αὐτὸν δὲ βασιλεύειν αἰρήσεται. Τερμάντες δὲ Ρουφίνον τὴν κεφαλὴν, ἄρθρον ἐνήξαν τῷ στόματι ἐπὶ ἕλυ μετέωρον ἀναρτήσαντες. Περιελόντες δὲ καὶ τὴν δεξιάν, περιήγον ἀνά τὰ τῆς πόλεως ἐργαστήρια, « Δότε, λέγοντες, τῷ ἀπλήστῳ. » Πολὺ δὲ ἀριχρυσίον ἢ γελιοῦδης ἐκείνην αἰτησις ἤρανίσαστο. Ἐπὶ γὰρ ἤδει καὶ καταθυμίῳ θεάματι εὐχερῶς οἱ ὄρωντες τὸ χρυσίον προέβητο. Ἀλλὰ τῷ μὲν Ρουφίνῳ εἰς τοῦτο τέλος ὁ τῆς ἀρχῆς ἔρωσ προέβη. Ἐπίσης δὲ τούτῳ καὶ Στελίχων εἶπερ τις ἐν δυνάμει μεγάλῃ Ῥωμαίων καὶ βαρβάρων γενόμενος, συγκρούειν πρὸς ἑαυτὸν βουλόμενος τὰ βασιλεία, κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐσφάγη, ὡς ἐν καιρῷ μοι λελέξεται. Μετὰ δὲ Ρουφίνον Εὐτροπίος τις εὐνοῦχος τὴν τοῦ πραιποσίτου τιμὴν ἀναβῶς, οὐδ' αὐτὸς τῆ παρ' ἀξίαν ἠρείκο τιμῆ. Ἐπεὶ γὰρ ἡ ἐκτομὴ τῆς ἀλουργίδος αὐτὸν ἀπεστέρει, ἐπειθε βασιλεῖα πείραν προσάγων, παρὶκύν τε καὶ ὑπατον ἀναγράφειν. Καὶ τοῦ λοιποῦ πατήρ ἦν τοῦ κρατοῦντος εὐνοῦχος, ὁ μὴ δὲ τὸν τυχόντα παῖδα

(1) Hæc constit. non exstat, sed reperitur Constantini l. unic. C. De glad. lib. II.

(2) Rufinus, dum Gothica sollicitat arma, ut imperium metu ab Arcadio extorqueret, perfidiæ pœnas dedit. Erat hic a Theodosio tutor Arcadio datus. Egnat.

(3) Claudianus de Rufino :

— graviterque apprensâ veste morantem

*Incepit Augustum, scandat sublime tribunal,
Participem sceptri socium declaret honoris.*

(4) Claudianus :

*Dextera quin etiam ludo concessa vagatur,
Æra petens, pœnasque animi persolvit avari,
Terribili lucro etc.*

*Desinat elutis quisquam confidere rebus,
Instabilesque decos ac lubrica numina discat.*

φύναι δυνάμενος. Ἀλλὰ περὶ μὲν Εὐτροπίου καὶ ὕστερον ἐροῦμεν· ταῦτα δὲ τῇ ἱστορίᾳ διελάδομεν, ὅτι περ οὐκ ἐλαχίστη καὶ ταῦτα πρόφασις γέγονεν ἐπιμέγα τὴν θρησκείαν ἐπιδιδόναι· οἱ γὰρ βασιλεῖς ἀσφαλῶς ζῶντο τῷ σφῶν πατρὶ τὰς κατὰ τῶν τυράννων ἐπιγενέσθαι νίκας, ὑπὸ εὐσεβείας μᾶλλον· καὶ Ῥουφίνου δ' ὡς ἐπιβουλον τῆς ἀρχῆς ἀνεῦ ἐμφυλίου μάχης ἐκποδῶν καταστῆσαι. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τὰ προδογεμένα τοῖς πρὶν εὐσεβέσι τῶν βασιλέων ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τούτοις ἐπιμᾶλλον ἐκράτουν, ἀσφαλῶς τε ἐτήρουν· καὶ ἕτερα θεοφιλεῖ προσετίθεντο ἔργα· μάλιστα δ' ἀφθόνους ἐπιχορηγοῦντες τὰς δωρεάς. Τὸ δ' ὑπὸ χεῖρα σύμπαν πρὸς τοὺς κρατούντας ὁρῶν, ὅσον μὲν ἐν Ἑλλήσιν ἦν, πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν μετετίθετο· οἱ δ' αἰρετικοὶ πρὸς τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν προσεχώρουν. Οἱ γὰρ μὴν Ἀρείου καὶ Εὐνομίου ἐπόμνητοι διὰ τὰ πρόσθεν εἰρημένα ἐν διχονοίαις ἦσαν· καὶ διὰ ταῦτα ἐλάττους ἐγίνοντο. Οἱ γὰρ πλείστοι μὴ ὀρθῶς αὐτοὺς δοξάζειν περὶ τὸ θεῖον οἰόμενοι, τῷ διὰ μάχης ἀλλήλους λέναι καὶ ἐριστικῶς μάλα ἔχειν, πρὸς τοὺς ἐπίσης τοῖς κρατούσι φρονούντας εὐθύς μετετίθετο. Οἱ δὲ τὰ Μακεδονίου φρονούντες ἐν Κωνσταντινουπόλει κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀσθενῶς εἶχον, βλαπτόμενοι, ὅτι μὴ ὑπὸ ἐπισκόπῳ ἐτάττοντο. Ἀφ' οὗ γὰρ ἐπὶ Κωνσταντινουπόλεως παρὰ Εὐδοξίου καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν τὰς ἐκκλησίας ἀφῆρητο, ὑπὸ μόνους προσβυτέρους ἄχρι τῆς ἐχομένης διεγίνοντο βασιλείας. Εὐδοξίου δὲ μετὰ θάνατον, ὃς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Εὐνομιανῆς συναγωγῆς περιεστήκει, Λουκιανὸς τις ἀντικαθίστατο. Παρ' οὗτος ἀδελφῆς Εὐνομίου ἐγένετο· ὃν φασιν εἰς φιλαργυρίαν καὶ τὰ συγγενῆ πάθη καταλισθῆσαντα, ὑπαρρομένον τε διὰ ταῦτα δίχην δίδοναι, ἑαυτὸν τῆς ἄλλης Εὐνομιανῶν διαστήσαι μοῖρα. Συμμορίας δὲ ἰδίαις προστῆναι καὶ ἀρχηγὸν γενέσθαι οὐκ ἀγεννοῦς συντάγματος, πάντων ἄρδην τοῖς ἐπιβήτοις καὶ ποικίλοις πάθεσι καθωπλισμένων πρὸς αὐτὸν διεβρύχκτων. Λόγος δ' ἔχει, Εὐτροπίου τοῦ πραιποσίτου σπουδαίως, ἅπαν μὲν Εὐνομίου σύγγραμμα, περὶ παραδίδοσθαι δημοσίᾳ· τὸν δ' ἐκεῖνον νεκρὸν μὴδὲ ταφῆς ἔσσαι ἤξωμένον, ἀλλ' ἐκ Δακρύων εἰς Τύανα μεταβρίβει. Οἱ δ' ἀπὸ Ναυάτου, ὡς γὰρ εἴρηται, τέως μὲν ἠρέμον καθ' ἑαυτοῦ· κἄν ἡ τοῦ Πάσχα ζήτησις, ἣν Σαβδάτιος ἐνεωτέρισε, μετρίως· τούτους ἐτάραττεν. Οὐ μὴν τοῖς ἄλλοις ἐπιτιμίαις καὶ οὗτοι ἐνοχοὶ ἦσαν, τῷ τε Τριάδα ὁμοούσιον ἐπίσης τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ κηρύττειν, καὶ τῇ τῶν ἡγουμένων μάλιστα ἀγωγῇ· μετὰ γὰρ Ἀγέλιον Μαρκιανὸς· καὶ τοῦτον δὲ Σισίνιος διεδέξατο, ὀπτινικὰ Ῥουφίνος ἀνήρητο. Περὶ ὧν καὶ ἀνωτέρω μείναν ἐποιησάμεν. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Tametsi enim quæstio de festo Paschæ, quam Sabbatius, res novas molitus, excitarat, aliquantum eos turbasset : non tamen illi aliis pœnis, quæ in hæreticos legibus decretæ fuerant, obnoxii fuere :

(1) Patricius, imperatoris pater. Inst. *Quibus modis jus patr. pot. sol. § Filiusfamilias.*

(2) Claudianus de Eutropio isto :

— Præsidium legum genitorque vocatur
Principis, et famulum dignatur regia vatum.

A chus præpositi sacri cubiculi dignitatem consecutus, neque ipse in honore eo, quem præter meritum gerebat, acquievit. Cum namque virilium exactio purpuræ ei spem ademisset, imperatorem aggressus, ut patricium (1) se et consulem crearet, ei persuasit. Quopropter eunuchus deinde imperatoris pater (2) fuit, qui etiam vilioris sortis filium procreare non potuit. Sed de Eutropio postea memorabimus. Hæc autem historiæ huic intenuimus, quod non exigua occasio fuerint, ut religio nostra multum caperet incrementi. Imperatores namque certo persuasum habebant, patri eorum a vera pietate victorias contra tyrannos obvenisse : cui etiam acceptum ferebant Ruffini, qui imperio insidiatus fuerat, absque civili bello cædem. Proinde quæcunque decessores eorum pii imperatores pro ecclesiis statuerant, et ipsi confirmarunt (3), eaque firmiter servarunt, aliæque insuper Deo grata adjecere opera, perquam liberaliter in primis dona eis conferentes. Subditi vero omnes ad principes suos spectantes, qui Græcæ superstitioni addicti erant, ad Christianismum transierunt : qui vero hæreses sectabantur, ad Ecclesiam catholicam accesserunt. Siquidem qui Arii et Eunomii hæresim complectebantur, propter eas quas diximus causas inter se dissidebant, eaque gratia minuebantur. Plurimi namque non recte eos de Deo sentire, ex eo opinati, quod inter se vehementer contenderent atque pugnarent, eis se statim aggregarunt, qui eandem cum imperatoribus sententiam obtinebant. 344 Macedoniani autem eo tempore Constantinopoli parum valere ; quibus illud nocebat, quod episcopum suum non haberent. Ex eo namque tempore, quo eis sub Constantio ab Eudoxio popularibusque ejus ecclesiæ adeptæ fuerant, sub solis presbyteris ad præsens (4) usque imperium conventus suos habere. Post Eudoxii autem mortem, qui Constantinopoli Eunomianæ sectæ præfuerat, in locum ejus Lucianus quidam fuerat subrogatus, Eunomii sororis filius. Hunc quod in avaritiam et cognata illi crimina alia delapsus esset, eamque ob causam pœnas se daturum suspicaretur, ab Eunomianorum factione reliqua descivisse, sodalitatique suæ præiisse, et non contemnendæ cohortis ducem factum esse dicunt, omnibus prorsus qui variis infamibusque delictis obruti essent, ad ipsum confluentibus. Fama obtinet, Eutropii præpositi opera, scripta Eunomii omnia publice cremata : cadaver autem ejus sepulcro extractum, Dacoris Tyanam projectum missumque esse. Novatianum, quemadmodum dictum est, quieti tum fuere.

(3) I. Si venerabilis. C. De episc. et cler.

(4) ἄχρι τῆς ἐχομένης βασιλείας. Intelligendum autem de imperio Theodosii junioris. (Sozom. lib. viii, cap. 1.)

tum quod Itidem ut Ecclesia catholica, Trinitatem ὁμοούσιον (consubstantialem) prædicarent, tum quod egregia episcoporum eorum vita esset. Nam Agelio Marcianus, Marciano Sisinius successerat, cum Rufinus cæsus est : de quibus supra etiam diximus. Hæc hactenus.

345 CAPUT II.

De puerili institutione et vitæ sancti Joannis Chrysostomi, et ut doctrina simul et virtute fulgens ad sedem Constantinopolitanam sit evectus.

Ea ætate in Ecclesia Romana episcopus erat Siricius, Damasi successor, Alexandriae ecclesias rexit Theophilus, Antiochiæ Flavianus : Hierosolymis adhuc episcopatum gessit Joannes, qui Cyrillo successit. Constantinopoli vero enituit Nectarius, de quo fusius supra diximus. Cæterum eo paulo post mortuo (1), ingens omnium cura et studium fuit, quemnam antistitem imperantis urbis legere conveniret. Atque, ut sit, aliis alios designantibus, diuque et multum consilia agitantibus, cum non eadem omnium esset sententia, et tempus extraheretur, universis tandem placitum est, ut Antiochia presbyter accerseretur Joannes, qui propter eloquentiam Chrysostomus est dictus; præclara enim de eo fama orbem pervolabat, maxime eum ad docendum appositum, apprimeque clarum, necnon generis nobilitate et vitæ integritate præstantissimum esse. Patrem namque habuit ducem belli Secundum : matrem autem natalibus, aliisque ornamentis omnibus spectatam, Anthusam. In dicendo et suadendo vi multa fuit, adeo ut ætatis suæ oratores multis modis superaret. In vita quotidiana singulari moderatione et accuratissimo instituto usus est. In tantum vero æqualibus suis antecelluit, ut etiam Libanii Syri sophistæ in hac laudis parte, testimonium reportarit. Moriturum enim eum, cum sectatores ejus, quemnam in sophistica sede sectatorem esse vellet, interrogarent, Joannem illum, respondiisse fama est, nisi virum tantum Christiani rapuissent. Plures autem ex discipulis ejus ad ecclesiam adduxit ut idem secum sentirent, eis persuadens. Cum enim ex præscripto Dei vivere studeret, non mediocrem virtute sua æmulationem illius sectatoribus invididit : et facile eo modo plurimos cepit, eisque ut secum eandem complecterentur sententiam auctor fuit, non arte quapiam aut eloquentiæ vi, verum quod sacras Scripturas juxta id quod res ipsa erat sincere exponeret, eos ad se pertrahens.

346 Oratio enim revera factis ipsis consona, per facile fidem meretur, et assensione digna videtur. Quibus rebus contra qui caret, simulator potius, et sui ipsius accusator esse apparet, etiamsi multum studii et operæ in docendo ponat. Si cui autem contigit, ut utraque hac laude clarus sit, nihil non quod velit, efficere potest : id quod in illo etiam evenit. Vitæ namque institutum accuratum admodum et moderatum fuit. Et cum natura ingenioque præstanti fuit, tum perspicua

A

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Περὶ τῆς ἐκ νέου ἀγωγῆς, καὶ διαίτης τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου, καὶ ὅπως λόγῳ καὶ ἀρετῇ διαλάμπῳ, ἐπὶ τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον ἀνήχθη.

Ἦγετο δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῆς μὲν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας Σιρίκιος διαδεξάμενος Δάμασον · Θεόφιλος δὲ τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἐκράτει ἐκκλησιῶν. Φλαβιανὸς δὲ τὴν Ἀντιόχου διείπε. Τῶν δὲ περὶ τὸ Ἱεροσόλυμα ἐστὶ Ἰωάννης τὴν ἐπιτροπὴν ἐκκληροῦτο διαδεξάμενος Κύριλλον. Ἐπὶ δὲ τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ Νεκτάριος ἐκεῖνος διέπρεπεν, ὃν ἀνωτέρω πρὸς λεπτόν ἢ ἱστορίᾳ διέλαβεν · οὐ μετὰ βραχὺ τελευτήσαντος καὶ πολλῆς τινοῦ ἀκμαζούσης σπουδῆς περὶ τοῦ τίνα δεῖ εἰς ἐπιλογὴν τοῦ θρόνου προκριθῆναι τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, καὶ οἷα φιλεῖ ἄλλων ἄλλους ἐπισηφίζομένων, ὁ μὲν χρόνος ἐτίθειτο πολλάκις γινομένης βουλή·, καὶ μὴ τῶν αὐτῶν πᾶσι δοκούντων · τέλος πᾶσι δεῖν ἔδοκει τὴν ἐξ Ἀντιοχείας πρεσβύτερον μεταστῆλθαι Ἰωάννην τὸν τὴν γλώτταν χρυσοῦν. Πολλὴ γάρ τις φήμη περὶ αὐτοῦ τὴν ὑπ' οὐρανὸν διέτρεχεν, ὡς διδασκαλικῆς μάλιστ' αἴης, καὶ διαφερόντως ἰλλόγιμος, ἐκπατριδῆς τε ἅμα καὶ τὸν βίον μάλιστ' ἀγαθῆς · στρατηλάτου μὲν Σεκούνδου γεγεννημένος πατρὸς · μήτηρ δ' ἐκεῖνη κατὰ γένος καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἐπίσημος Ἄνθουσα ὄνομα · λέγειν τε καὶ κείβειν μάλα δεινός, ὡς τοὺς κατ' αὐτὸν πολλῶ τῷ μέτρῳ παρενεγκεῖν βήτορας · ἀγωγῇ τε βίου σώφρονι καὶ ἀκριβεστάτῃ χρῆσθαι τῇ πολιτείᾳ. Ἐπὶ τούτων δὲ τοὺς κατ' αὐτὸν ὑπερέβαλεν, ὡς καὶ Λιθάνιον τὸν Σύρον σοφιστὴν ἐπιμαρτυρήσει αὐτῷ. Ἐπεὶ γὰρ ἔμελλε τελευτᾶν, τῶν ἐκείνῳ φοιτῶντων ἐρομένων τίς κελεύοι τὸν σοφιστικὸν ἀντ' αὐτοῦ λιπεῖν θρόνον, τὸν Ἰωάννην λόγος ἐκεῖνον εἰπεῖν, εἰ μὴ Χριστιανὸν τὸν τοσοῦτον ἄνδρα ἐσύλησαν. Πολλοὺς δὲ τῶν ἀκρωμένων ἐπ' Ἐκκλησίας ἠγάγετο, καὶ ἐπίσης αὐτῷ φρονεῖν ἔπεισε. Κατὰ θεὸν γὰρ τὴν πολιτείαν ἐπιτηδεύων, οὐ μέτριον ἐκ τῆς οἰκίας ἀρετῆς ἐνετίθει ζῆλον τοῖς αὐτῷ προσφοιτῶσι · καὶ ἐχειροῦτο βραδίως ἐντεῦθεν τοὺς πλείστους, καὶ γε ἐπειθε παραπλήσια δοξάζειν ἐκεῖνον, οὐ τέχνη δὲ τι καὶ ῥώμῃ λόγων πρὸς ἑαυτὸν ἔλκειν ἐκδιαζόμενος, ἀλλ' ὡς ἀληθὲς ἦν, ὅτι περ ἐλικρινῶς τὰς ἐπὰς ἐξηγεῖτο Γραφάς. Ταῖς γὰρ ἀληθείαις λόγος τοῖς ἔργοις συνέδων, πρόχειρος εἰς πίστιν καὶ ἄξιος παραλογίης φαίνεται. Τούτων δ' ἑσπερημένος, ἐλεων μᾶλλον καὶ κατήγορος ἑαυτῷ δοκεῖ, κἂν πολὺ τι σπουδῆς περὶ τὴν διδασκαλίαν εἰσάγῃ · ὅ δὲ κατ' ἀμφοτέρω εὐδοκιμεῖν ὑπάρχη, οὐδὲν ἐλλείπει μὴ ὁ βούλοιο δρᾶν · ἅπερ δὴ κάκεινον μάλα συνέβαιεν. Ἀγωγὴ γὰρ αὐτῷ καὶ ἀκρίβεια βίου μάλιστ' αἰσφρων ἦν. Φύσεως δ' εὐ μάλα ἔχων, σαφεστάτῃ λίαν ἐχρητο τῇ φράσει, μετ' ἀφράστου λαμπρότητος, θείας τινὸς χάριτος

(1) Cesarii et Attici consulatu. Socr. lib. vi, cap. 2.

διαθεούσης αὐτήν, ὡς καὶ τὸν ἀκροῦμενον τυραννεῖν τῇ ἐνούσῃ κατακλυόμενον χάριτι. Ὅγκω δ' ἀφανεῖ καὶ ἀοράτῳ δεινότητι, ξέγον τι μίγμα φράσεως ὑπὸ μετρίῃ τῇ λέξει κεράννουσι· πυκνὰ βρύων τὸ νόημα· ὡ ἐξίστασθαι πάντας τῇ ἀρμονίᾳ, καὶ τὴν τρόπον κατάληψιν ἀκατάληπτον τοῖς ἐκείνου λόγοις περινοεῖν. Ῥητορικῆς δ' αὐτῷ διδασκαλός Λιθάνιος ἐχηρημάτισε· τῶν δὲ φιλοσόφων μαθημάτων Ἀνδραγάθιος καθηγῆσατο. Περὶ δὲ τὸ δικασ ἀγορεύειν δόξας εἶναι τις δεξιός, τὸν τοιοῦτον βίον μετεχειρίζετο. Ἄδικον δ' ἐκείνον τὸν βίον καὶ μοχθηρὸν ἠγησάμενος, ἔγνω δεῖν τὰς ἱεράς πρότερον βιβλούς ἀκριθῶς ἀσκησαι, τὸν ἡσύχιόν τε βίον, καὶ φιλοσόφως ζῆν κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας· θεσμῶν, ζηλώσας Εὐάγριον. Καὶ διδασκάλους κἀν τούτοις ἔσχεν, οἱ τῶν τῆνικᾶδε ἀσκητηρίων ἐπισήμων προσωτάτας ἦσαν· Καρτερίδον τε καὶ Διόδωρον, ἐκείνον, ὃν καθηγῆσασθαι τῆς Ταρσῶν ἐκκλησίας φθάσαντας ἐδηλώσαμεν. Καὶ πολλὰς συγγραφὰς ἰδίων βιβλίων λόγους ἔχει καταλιπεῖν, περὶ τὸ ῥητὸν μόνον γινόμενον, ἐκκλίνοντα τὸ τῆς γραφῆς ἀναγωγικόν τε καὶ θεωρητικόν· ὃ καὶ τὸν φοιτητὴν διαφερόντως μιμήσασθαι. Ἐφοῖτα δὲ πρὸς τοῦτοις Ἰωάννης οὐ μόνος, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ ἄλλους ἐταίρους αὐτῷ καθεστῶτας ἐκ τῆς παρὰ Λιβανίῳ διατριβῆς ἔχων, Θεόδωρον τε καὶ Μάξιμον· ὧν ὁ μὲν ὕστερον τὴν Ἰσαυρίων ποιμαίνει Σελεύκειαν, ὁ δὲ Θεόδωρος τῆς κατὰ Κίλικας Μοφουσεσίας ἠγήσατο. Ἴπν δὲ ὁ ἀνὴρ τῶν τε θείων βιβλίων καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσι μαθημάτων, ῥητορεῖας τε καὶ φιλοσοφίας, ἰκανῶς ἐμπειροσ· πρὸς ὃν ἐκπεσόντα ὁ θεῶς Χρυσόστομος, οὐ μὲν, ἀλλὰ καὶ δευτέραν πέμπει ἐπιβολήν. Καὶ γὰρ ἦν ἵκα τοῖς καθ' ἡμᾶς νόμοις ἐνεπιχε, καὶ τοῖς θεοῖς ἀνδράσιν ὠμίλησε, πάντα εἴμενος ἐν δευτέρῳ, καὶ τὸν ἀστικὸν παρωσάμενος θόρυβον, τὴν πολιτείαν ἐκείνην ἐπήγει, καὶ τὸν βίον πρὸς τὴν ἐκείνου ἀγωγὴν μετεβῆθιμιζεν. Οὐ μὴν γε διαρκέσας, οὕτως ὠρῆ προθυμίας ἔχων· μετὰ μελὸς δ' οἶον γενόμενος, πρὸς τὸν πρότερον κατεσύρτετο βίον. Ἐναντίως δὲ διατεθείς πρὸς τὸ σπουδαζόμενον, τὸ φιλοσοφεῖν οὕτω καταλιπὼν, πρὸς τὴν πόλιν ἐπανῆλθεν αὐθις, ἀμεινον λογιζόμενος τυχεῖν τῆς ἐφ' ἑσσεως. Ὁ μαθὼν Ἰωάννης, ἐν πράγμασιν αὐτὸν ὀλισθησάτω, καὶ περὶ γάμων σπεύδειν, ἐπιστολήν διδοῖς, φράσει καὶ νοήμασι κρείττοσιν ἢ κατὰ νοῦν ἀνθρώπου διασκευασμένην, πρὸς αὐτὸν ἐκπέμπει. Ἐπειτα καὶ ἄλλην συνέγραψεν. Αἴς ἐντυχὼν ἐκείνος, τῆς προτέρας ἐγένετο ἀγωγῆς· τὴν τε γὰρ οὐσίαν ἀφείλε, καὶ τὰς περὶ γάμων ἀσχολίας ἀποσταξάμενος, πρὸς τὸν φιλόσοφον ἐπανέτρεχε βίον, ταῖς καλαῖς εἰσηγήσεσιν Ἰωάννου διασωζόμενος. Συνάγειν οὖν δεόν, ὅση τις ἐπήνθει δεινότης, ὅση τε χάρις τοῖς Ἰωάννου ἐπεκράτητο χεῖλεσι· ταῦτη γὰρ μᾶλλον ἐκράτει, καὶ τῶν ἐπίσης αὐτῷ πεθεῖν τε ἅμα καὶ λέγειν πρὸς ἰσχύος ἐχόντων. Κἀντεῦθεν καὶ τὰ πλήρη μᾶλλον πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπᾶτο· καὶ τὸ δὴ πᾶρον, ὅτι καὶ τοὺς ἀμαρτάνοντας διελέγχων ἦν ἐπ' ἐκκλησίαις· τοῖς τε ἀδικούσιν ἐπέκειτο, ἀγανακτῶν ὡς εἰ περ αὐτὸς ἠδικημένος· ἐτύχαιεν· ὃ δὴ καὶ τῷ μὲν πληθεῖ χάριεν ἦν, τοῖς γε μὴν ἄρχουσι καὶ

A valde et dilucida elocutione usus est : in qua cum incredibili splendore divina quædam enituit gratia, ita ut ea quasi insita quadam tyrannide et dominatione auditor demulceretur. Mediocri autem dicendi generi, arcanam amplitudinem, et quæ sub oculo non caderet, vim insefuit, novamque elocutionis misturam contemperavit, frequentibus scatenis sententiis : adeo ut omnes ad harmoniam convenientemque ejusmodi concentum consternerentur, et incomprehensibilem deprehensionem cum sensuum privatione orationi ejus tribuerent. In rhetorica et dicendi arte præceptorem habuit Libanium : in philosophicis vero disciplinis Andragathium. Et quod ad dicendas in foro causas, appositus esse videretur, vitæ id genus sectatus est. At enim cum id iniustum atque improbum esse putaret, faciendum sibi esse statuit, ut primum diligenter in sacris versaretur libris : et in vita tranquilla, juxta Ecclesiæ constitutiones, philosophice viveret, Evagrium imitatus. In quo studio præceptores eos habuit, qui tum præclaris monasteriis præfuerunt, Carterium, et Diodorum illum, quem ecclesiam Tarsensem gubernasse antea diximus. Reliquisse etiam is multos scriptorum suorum libros dicitur, in quibus tantum in litteræ ipsius expositione occupatus est, abstrusiorum sublimioremque Scripturæ sensum et contemplationum speculationes declinans. Qua in re eum etiam præcipue est discipulus imitatus. Non solus autem magistros hos Joannes sectatus est, sed plures etiam alios studiorum socios ex Libanii schola ad eos adduxit ; in primis autem Theodorum, et Maximum ; quorum iste postea pastor Seleuciæ Isaurorum, ille vero Mopsuestiæ Cilicium episcopus factus est. 347 Theodorus autem iste, vir fuit divinarum litterarum Græcarumque disciplinarum, necnon artis oratoricæ atque philosophiæ egregie peritus. Ad quem, cum a studiis religiosæ vitæ descivisset, divus Chrysostomus unam atque alteram dedit epistolam. Cum namque is leges litterasque nostras legisset, et se in divinorum vitorum familiaritatem insinuasset, omnibus rebus posthabitis, et urbanæ vitæ tumultu rejecto, institutum id laudavit, et vitam suam ad illorum morem composuit. Cæterum alacritatem eam constanter non retinuit : sed veluti pœnitentia ductus, ad priorem rediit vitam. Et cum diversam de sacro studio concepisset sententiam, id genus philosophiæ reliquit, et in urbem est reversus : melius se ita id quod expeteret, consecuturum ratus. Quod ubi Joannes cognovit, ad res scilicet civiles illum esse relapsam, et animum ad nuptias adjecisse, epistolam ad eum dedit, verbis et sententiis selectioribus supra humanæ mentis captum compositam. Scripsit deinde ad eundem quoque alteram. Quas ille cum legisset, ad vitæ quod antea ceperat, institutum se rursus contulit. Substantia enim sua relicta, et nuptiarum ambitioni nuntio remisso, ad philosophicam recurrit vitam,

pulcherrimis Joannis cohortationibus servatus. Unde colligere licet, quæ dicendi vis in eo floruerit, quæve persuasionis gratia in illius conserdit labris. Ea enim eos superavit, qui tum secum a dicendo et persuadendo valere. Proinde etiam multitudinem ad se pertraxit. Et quod majus est, peccantes in ecclesia acrius objurgavit, atque injuriam aliis inferentibus insultavit, non minus ob afflictorum vicem indignans, quam si ipsi sibi injuria facta esset. Quod quidem multitudini pergratum fuit, principibus autem viris et magistratibus acerbum visum est: quod scilicet eis delinquere multa licuit. Eas ob causas præclarus vir habitus est, cum eis qui enim vidissent, virtutemque ejus experti essent, tum eis quoque qui illum nunquam visum fama tantum cognovissent; quæ celebris de eo vulgata, aures omnium impleverat. Idoneus sane Romanæ ditionis hominibus visus est, cui Constantinopolitanæ ecclesiæ episcopatus demandaretur. **348** Suffragabatur vero populi et cleri, multorumque sententiæ, imperator etiam Arcadius. Itaque statim qui cum adducerent, misit. Multorum quoque aliorum episcoporum conventum instituit, splendidiorem ambitosioremque consecrationem ejus esse volens. Porro ubi Asterius Orientis præfectus imperatoris litteras accepit, in suburbanum quemdam Antiochiæ agrum Joannem ad se evocavit, habere se arcani quidquam, quod cum eo secreto communicaret, renuntians. Eum vero advenientem illico currui impositum, Pagas, in diversorium, seu mansionem quamdam ita cognominatam, duxit. Et postquam eum ibi eis qui ab imperatore missi fuerant, plurimum reluctantem tradidit, domum suam revertit. Id autem ita fecit, quod promptos ad seditiones Antiochenos esse sciebat. Handquaquam enim illi libentes prius se Joannis lingua orbari tulissent, quam grave quidquam et fecissent, et passi fuissent. Ubi Constantinopolim pervenere, atque ibi quicumque evocati fuerant episcopi, præsto fuere, omnes quidem alii suffragio ferendo consensere: unus tantum Theophilus Alexandrius Joannis ordinationi obstitit, gloriæ illius detrahens, Isidoro autem episcopatum tradere studens, qui Alexandriæ presbyter, curam ibi advenarum et pauperum gerebat, ab adolescentia in Sceti morasticis laboribus exercitatus. Studiosus autem Theophilus Isidori plurimum fuit, quod is ei dudum rei satis periculose conscius esset. Cum enim imperator Theodosius bello adversus Maximum tyrannum decertaret, Theophilus imperatori munera mittens, binas Isidoro huic dedit epistolas, eumque Romam misit, cum mandato ejusmodi, ut ibi manens, belli eventum expectaret, et cui victoria arrisisset, ei et litteras et donum redderet. Legationem eam suscepit Isidorus, et Romæ momento victoriæ intentus conserdit. Et cum rem hanc premere conaretur, lector qui cum eo erat, epistolis clam sublatis, eam indicavit. Quapropter

ἐν δουραστειᾷ λυπηρὸν ἐδόκει· ὅτι γε καὶ τὰ πολλὰ τοῦτοις ἀμαρτάνειν ἐξῆν. διὰ ταῦτα πάντα περιφανῆς ἦν ὁ ἀνὴρ τοῖς μὲν τῷ τε ἰδεῖν, καὶ περιθῆναι ἐκείνου, τοῖς δὲ μήπω θεασασμένοις, τῇ φήμῃ, ἢ πολλῇ τις διεβῆει τὰς ἀπάντων ἀκοὰς πληροῦσα. Καὶ δὴ τοῖς ἀνὰ τὸ ὑπήκουον πᾶσι Ῥωμαίων ἐπιθῆδαιος εἶναι τῇ τῆς Κωνσταντινίου ἐπισκοπῇ ἐκρίνετο. Συνηνεὶ δὴ τῇ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου καὶ τῶν πολλῶν ψήφῳ καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀρχάδιος· καὶ εὐθὺς τοὺς ἀξιώτας αὐτὸν ἐπαμπε. Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ἱερέων σύνοδον μετεπέταλλετο, σεμνοτέρων τὴν χειροτονίαν πράττειν φιλοτιμούμενος. Ὡς δ' Ἀστῆριος, ὁ τῆς ἔω ὑπαρχος τὰ βασιλείως εἰς χεῖρας ἐδέξτε γράμματα, ἐπὶ τινι τῶν πρὸ τῆς Ἀντιόχου ἀγρῶν τῶν Ἰωάννου μετεκαλεῖτο, μυστικὸν τι ἀγγέλλειν·

B ἔχειν διαμνηθῶν· ὅν ἐλθόντα, ὀχλήματι ἐπιβιάσας· εὐθὺς, εἰς Πάγρας σταθμὸν τινα οὕτως καλούμενον ἐφθάνεν. Ἐνθα δὴ παραδοὺς τοῖς ἐκ βασιλείως περιφθεῖσι πλείεστα διατεινόμενον, πρὸς τὰ οἰκία ἐπανάστρεφεν ἤθη. Τοῦτο δ' ἐπραττε, θερμούς περὶ στάσεις εἶναι Ἀντιοχείας εἰδώς· οὐ γὰρ ἔν ποτε ἐκόντες εἶναι τῆς Ἰωάννου ἀπηλλάγησαν γλώσσης, πρὶν τῶν δαιμόνων δρᾶσαι τε καὶ παθεῖν. Ὡς δὲ τὴν Κωνσταντινίου κατέλαβον, παρήσαν δὲ καὶ ὅσοι τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν μετεκλήθησαν, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὠμονόουν τῇ ψήφῳ· ὁ μόνος δ' ὁ τῆς Ἀλεξάνδρου Θεόφιλος· ἐμποδῶν τῇ χειροτονίᾳ Ἰωάννου καθίστατο, διασύρων μὲν τὴν ἐκείνου ἰδέαν, Ἰσιδώρῳ δὲ σπουδάζων τὴν ἐπισκοπὴν ἐγχειρῆσαι· ὃς περιβύτερος μὲν Ἀλεξάνδρειας ἦν, τῶν δ' ἐν ἐκείνῃ ζήτων

C τε καὶ πτωχῶν τὴν ἐπιτροπὴν εἶχεν· ἐκ νέου δὲ ἀνὰ τὴν Σκῆτιν τοῖς ἀσκητικοῖς πόνοις ἐγγυμασίμενος ἦν· πάνυ δὲ διὰ σπουδῆς τὸν Ἰσιδώρον ἐποιεῖτο, συνίστορα πράγματος ἐπικινδύνου αὐτῷ κίλι γενόμενον. Ἦνίκα γὰρ ὁ βασιλεὺς Θεοδοσίος πρὸς τὸν κατὰ τοῦ τυράννου Μαξίμου πόλεμον ἤγωνίζετο, δῶρα πέμπων Θεόφιλος, διττὰς ἐπιστολάς Ἰσιδώρῳ τουτωῶν ἐγχειρίζων, πρὸς Ῥώμην κατῆπειρεν, ἐτελεύματος ἐκείσε γενόμενον, περιμένειν τῆς μάχης τὴν ἐκβασίαν· καὶ ὧ ἂν ἡ νίκη ἐπιγαλάσσοι, τὰ ἐγράμματα καὶ τὰ δῶρα παρέχειν· τὸν δὲ ὑποστήναι τὸ ἔργον· καὶ παρὰ τὴν Ῥώμην γενόμενον, ὑφεδρεῦειν τῇ νίκῃ, καὶ μὴ λαθεῖν τὰ τοιαῦτα περιώμενον, τοῦ συνόντος αὐτῷ ἀναγνώστου καταμνησάντος, καὶ τὰς ἐπιστολάς κρύφα ὑφελομένου· καὶ διὰ ταῦτα κακὸν τι παθεῖν τὸν Ἰσιδώρον ὑφωρῶμενον, εὐθὺς φυγάδα γενόμενον, ἰτὴν Ἀλεξάνδρῳ καταλαβεῖν· πιστότατον δ' ἐκείνον ἐντεῦθεν γενόμενον, νῦν ἀποτίσαι τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνων διανοῖτο τὴν ἀμοιβὴν, καὶ τὴν τοσαύτην σπουδὴν ὑπὲρ αὐτοῦ κατετίθετο. Εἶτ' οὖν διὰ ταῦτα, ὡς λόγῳ εἶτε καὶ ὡς θεοφιλῆ ἀνδρὰ ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν κέρως Θεόφιλος, τέλος καὶ αὐτὸς τῇ χειροτονίᾳ Ἰωάννου συνήνεσε, καὶ τοῖς κατὰ τὰ βασιλεία δεδωμένοις σύμφηρος ἦν, ἀτεχνῶς μάλιστα τῇ χειροτονίᾳ Ἰωάννου σπουδάζοντα δέσας Εὐτρόπιον τὸν πρῶτόπιτον, ὃς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τε καὶ κοινῶς τηλικαῦτα προδίστατο· ἀντιχρῆς γὰρ αὐτῷ διεκείρισαν, ἢ τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι σύμφηρον καὶ αὐτῷ

αὐτίκα γενέσθαι, ἢ ἔτοιμον πρὸς ἀπολογία τὸς ἄλλοις ἐγκαλοῦσι γίνεσθαι· ἔτυχον γὰρ πολλοὶ παρόντες ἐκεῖθεν βιβλία κατ' αὐτοῦ τοῖς συνελοῦσι τῶν ἐπισκόπων παρέχοντες, ἄλλος ἄλλα ἐπαιτιώμενοι, καὶ παρανόμων ἐκείνων γραφόμενοι. Ταῦτα δέσας Θεόφιλος, οὐ μόνον σύμφηρος, ἀλλὰ καὶ χειροτονητῆς Ἰωάννου καθίστατο. Ἀναγνώστην δὲ τούτον ἔποιε, ὡς φησι Σωκράτης ὁ ἐκκλησιαστικὸς. Ζήνων ὁ ἐπίσκοπος Γάζης, εἶτος Μαιουμά, ἐξ Ἱεροσολύμων ὑποστρίψων. Συνδιήγε δὲ τῆνικῶτα, ὡς ἱστορεῖ οὐ-σοί, Βασιλεῖψ, τῷ πάλαι μὲν διακόνῳ ὑπὸ Μελετίου γεγενημένῳ, ἐς ὕστερον δὲ τῆς Καππαδοκῶν Καισαρίας ἡγησαμένῳ. Ὁ παντάπασιν ἀποτρέπεται Συμεὼν ὁ τὴν βίον συγγραφάμενος τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου· ὃς δὴ καὶ ὑπὸ Φλαβιανοῦ γενέσθαι πρεσβύτερον ἱστορεῖ καὶ διάκονον· ὅτε καὶ περιστέρην θείαν ἐπικαταπτῶσαν τῇ ἐκείνου ἱερᾷ κορυφῇ ἐφίχθησιν. Σωκράτης δὲ, ὑπὸ Εὐαγρίου τούτου λέγει τοῦ πρεσβυτερίου ἀξιώθησιν· μετὰ γὰρ τελευταῖη Μελετίου ἀναχωρησῆσιν μὲν τῶν ἐκείνου τὴν Ἰωάννην φησὶν· ἐν ἡσυχίᾳ δ' ἐπὶ τρεῖς διαγέιν ἐνιαυτοὺς, μήτε τοῖς Μελετίῳ, μήτε τοῖς Παυλίῳ προσκειμένοις συγκαίνωνοντα· ἐς ὕστερον δὲ ὑπὸ Εὐαγρίου, ὃς τοῦ Παυλίου διάδοχος ἐχρημάτισε, τὴν ἱερωσύνην λαβεῖν. Ἐν τῷ τοῦ ἀναγνώστου τοίνυν βαθμῷ καθεστῶς, τοὺς κατὰ Ἰουδαίων λόγους συντάττει. Διακόνου δὲ χειροτονίαν δεξάμενος, τοὺς περὶ ἱερωσύνης καὶ πρὸς Στραγγέριον, εἰ δὲ καὶ τοὺς *Περὶ ἀκαταλήπτου* συγγράφει, καὶ τοὺς *Περὶ τῶν συνεισάκτων* Ἱερωσύνης δ' ἀξιώθησιν, τὰς τῶν θείων Εὐαγγελίων ἐξηγήσεις, τοὺς τε *Ἀνθριάκτας*, καὶ τὴν *Παραμιθίαν*, καὶ τὰ εἰς τὸν *Ψαλτήρα*, καὶ τοὺς *Περὶ παρθενίας καὶ ἀλημοσύνης*, καὶ ἄλλους ἀπείρους ἐκτίθησιν. Τὸν δὲ θείον Ἀπόστολον, καὶ αὐτοῦ ἐκείνου μυστικῶς ὁμιλοῦντος συντάττει. Ἀλλὰ δὴ καὶ τὰς ἱερὰς Πράξεις, καὶ ἄλλα σὺν τούτοις πλείστα, ἑορτάς τε καὶ πανηγύρεις διαφόρους σεμνύων, ἐν τῇ ἀρχιερωσύνη τελῶν κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐμοὶ δ' ἐντυχεῖν λόγους καὶ ὑπὲρ χιλίους ἐγένετο τοῦ ἀνδρὸς, ἀμύθητον οἶον τὴν ἡδονὴν ἀποστάζοντα· τούτου γὰρ ἐκ νέου μάλα καὶ προσετατήκειν τῷ ἔρωτι· καὶ ὡς Θεοῦ φωναῖς ταῖς ἐκείνου ἐνεκαρτέρουν. Καὶ εἰ τι δέ μοι περισσὶν, ἐκεῖθεν ἔχω λαβῶν. Πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἐμοὶ φοιτῶντων ἔπεισα, πάντ' ἀφεμένους αὐτῷ προχωρεῖν. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανεῦθον.

350 Presbyteri vero honore coonestatus, expositiones divinarum Evangeliorum, *Ἀνθριάκτας*, id est, *Statuas, Consolationem, Commentarios in Psalterium, De virginitate, De misericordia*, et plurimos alios libros edidit. Homilias vero mysticas in divinum Apostolum, et in sacra Acta, aliaque præterea plurima, festos dies et conventus ecclesiasticos varios celebrans, Constantinopoli in episcopatu condidit. Ego vero supra mille ejus viri lucubrationes legi, ineffabili quadam suavitate diffuentes. Jam enim inde ab adolescentia amore ejus flagravi, atque in illius perinde atque Dei ipsius vocibus acquievi. Atque si quid mihi est eruditionis, id ei acceptum fero. Multis etiam ex sectoribus meis persuasi, ut omnibus relictis, illum sibi familiarem facerent. Verum ad argumentum institutum revertamur.

(1) Socr. lib. vi, cap. 3.

(2) Subintroducæ hæc in canonibus, extraneæ in legibus dicuntur.

Isidorus sibi ne quid mali pateretur timens, statim Alexandriam profugit. Proinde quod illum fidissimum sibi cognovisset, pensare tum quod pro se adierat periculum, gratia aliqua cogitabat studioque tanto pro eo laborabat. **349** Sive autem eam ob causam, ut dicitur, hoc fecerit, seu quod Dei amantem virum ad episcopatum erectum Theophilus voluerit, postremo et ipse ordinationi Joannis calculum adjecit, sententiamque imperialis aula approbavit, quæ ordinationem Joannis obtinere manifeste studuit. Metuebat vero Eutropium præpositum, qui imperatoris ædibus et cubiculo tum præfuit. Aperte enim is illi minabundus denuntiabat, ut vel aliis ipse quoque suffragio suo consentiret, vel se ad dicendam causam contra accusatores suos pararet. Multi enim tum ibi aderant, qui ex Alexandria venerant, libellos adversus eum, qui coacti fuerant, episcopis offerentes: alii alia crimina ei objicientes, et divinas ecclesiasticasque leges eum violasse accusantes. Hæc vero Theophilus timens, non solum Joanni suffragatus est, sed eundem etiam per manus impositionem consecravit. Lectorem eum, quemadmodum Socrates ecclesiasticus scriptor dicit, creavit Zeno Gazæ sive Majumæ episcopus, Hierosolymis revertens. Vixit (1) autem tum diutius, sicuti idem testatur, cum Basilio; qui dudum quidem a Meletio in diaconorum ordinem lectus fuerat, postea vero ecclesie Casariensi apud Cappadoces præfuit.

C Quod omnino rejicit Symeon, qui sacri Chrysostomi vitam conscripsit; nam is a Flaviano eum et diaconum et presbyterum creatum esse, memorie prodidit: quo tempore etiam divinam columbam advolantem, sacro ejus capiti insedissememoravit. Socrates autem ab Evagrio eum presbyteri dignitate auctum esse dicit. Post Meletii enim obitum secessisse a Meletianis Joannem, et triennium sibi ipsi quiete ita vixisse, ut neque cum Meletii, neque cum Paulini sectatoribus communionem coleret: postea vero ab Evagrio Paulini successore presbyterum creatum esse, refert. Cum in lectorum ordine consisteret, orationes contra Judæos composuit. Diaconus autem factus, dialogos de episcopali munere, et libros ad Stagirium, item alios de incomprehensibili, et alios rursus **D** περὶ τῶν συνεισάκτων (2), hoc est, de puellis non matrimonii neque libidinis causa adoptatis, scripsit.

CAPUT III.

A

ΚΕΦΑΛ. Γ.

De cura pastorali et doctrina Joannis : et ut multorum arguens et corrigens delicta, in suspitionem pervenerit improbitatis : et unde furor et persecutio adversus eum extiterit.

Joannes episcopatum adeptus, primum cleri sui mores corrigere est aggressus : progressus ejus in publicum, et quotidianæ vitæ institutum perscrutatus. Acrioreque usus castigatione, nonnullos quidem ad mores legitimos reformavit. Si quos autem sacerdotes non juxta Ecclesiæ constitutiones vivere velle cernebat, eos sacris ædibus exclusit. Neque enim sacerdotum honore eos frui debere dixit, qui verorum sacerdotum vitam æmulari nollent. Nam cum natura ad arguendum et reprehendendum propensus esset, magis etiam postquam magistratum tantum cepit, mos is in eo est adauctus. Natura enim potestatem nacta, promptius etiam adversus peccantes est concitata. Neque vero clerum ille suum tantum, sed ubique locorum ecclesias, perinde atque pater quidam, ad rectum conformare statum studuit : sic scilicet Thraciam omnem, quæ in sex divisa est præfecturas, Asiamque cunctam, quæ ab undecim præsidibus regebatur, **351** atque etiam provinciam Ponticam, totidem præfectis gubernatam, eisdem legibus ad officium reducere conatus est. Ubi vero Phœnices adhuc simulacrorum sacrificiis insanire cognovit, missis eo qui divino zelo flagrarent viris, legibus quæ dudum lata fuerant, confirmatis, quidquid erat de superstitione eorum reliquum, idolorumque delubra, ex ipsis fundamentis evertit. Quam ad rem e domo sua impensas præbuit. Feminis enim nobilibus et locupletibus, ut pecuniam talem liberaliter conferrent, persuaserat. Ubi vero Scytharum quoque multitudinem Ariana liberaret contagione, qui ejusdem cum illis linguæ essent, eis præfecit : sæpius quoque ipse eos visens, doctrinisque suis per interpretem illustrans, ad veritatem adduxit. Eos vero Scythas etiam qui ad Istrum sunt, ubi veritatis et salutis siti teneri intellexit, eo quoque misit : et homines eos captos, in veritatis potestatem redegit. Ab Osroenis autem Marcionis morbum, qui alte apud eos radices egerat, repulit : aliaque plurima et Deo grata peregit opera, apostolicam plane de ecclesiis omnibus in animo circumferens curam. Nec iis ille quoque contentus fuit, sed dissensionem quæ inter Orientales et Occidentales ecclesias propter Paulinum et Flavianum exstitit, Theophilo conciliatio sustulit : et ut una Antiochiæ esset ecclesia effecit, Paulino et Evagrio vita defunctis. Quapropter facilem episcopis fuisse, cum nemo impedimento esset, conciliationem puto. Populus namque dissidiis, quibus jam fatigatus erat, remissis, qui Eustathii primum auctoritatem secuti erant, sicuti fieri assolet, paulatim ad eos qui sub Flaviano erant accedentes, per unionem eis sunt conjuncti. Talem se cum vir magnus et natura et zelo statim a

Περὶ τῆς Ἰωάννου ποιματικῆς καὶ διδασκαλίας· καὶ ὅπως τὰ τῶν πολλῶν διελέγων πταίσματα καὶ ἐπαγορευόμενος, ὁ καλῶς ἐδόκει· καὶ ὅθεν ἦ κατ' αὐτοῦ μαρία συνέσθη.

Τῆς δ' ἐπισκοπῆς Ἰωάννης γενόμενος ἐκκρητικῶς, πρῶτον μὲν διορθοῦν ἐπειρῆστο τῶν ὑπ' αὐτῷ κληρικῶν τὴν διαγωγὴν. Προόδους γὰρ αὐτῶν διερεύσα καὶ διαίτας· καὶ σοφοδῶρ χρώμενος τῷ ἐλέγχῳ, εὖ μὲν ἐπέστρέφεν, οὐδὲ δὲ τῶν ἱερῶν μὴ κατὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας νόμους πολυτεύεσθαι ἡρημένους ἑώρα, τῶν ἱερῶν ἀνακτόρων ἀπειργε, μὴ δεῖν εἶναι λέγων τῆς μὲν τῶν ἱερῶν ἀπολαύειν τιμῆς, τῶν δ' ἀληθῶν ἱερῶν μὴ ζηλοῦν αἰρεῖσθαι τὸν βίον. Φύσει γὰρ καὶ πρότερον ἐλεγκτικὸς ὢν, ἔτι μᾶλλον τὴν ἀρχὴν εὐλόγησεν, εἰς ἐπίδοσιν μείζω προήχθη. Ἐξουσίας γὰρ ἡ φύσις ἐπιλασθόμενη, ἑτοιμότερον μᾶλλον κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων κεκίνητο. Οὐ μόνον δὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν κληρικούς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίας οἶα τις πατὴρ ἐπαγορευοῦν ἐσπεύδεν· ἀμέλει καὶ Θράκην ἀπασαν, εἰς ἕξ δὲ αὐτῆς ἡγεμονίας διήρηται, καὶ Ἀσίαν ὅλην· ὑπὸ δὲ ἑνδεκα αὐτῆ ἀρχόντων ἰθύνετο, καὶ μὴν καὶ τὴν Ἰωντικὴν διοίκησιν, Ἰσαρίθμοις δ' ἡγεμόσι τῇ Ἀσίᾳ καὶ οὗτοι ἰθύνοντο, τοῖς αὐτοῖς ἐσπούδαζε νόμους εὐθύνειν. Καὶ Φοίνικας δ' ἔτι ταῖς εἰδώλων θυσίαις μεμνηνάς μαθῶν, ζήλῳ θεῖῳ πυρπολοῦμένους ἀνδρας πέμπων, τοὺς πάλαι προτεθέντας νόμους κρατούντων, τὸ περιλειπόμενον τῆς ἐκείνων θρησκείας καὶ τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη, ἐκ βάθρων ἀνέσπα, οἷκοθεν τὰς θανάτας πορίζων· ἐπειθε γὰρ τὰς πλοῦτῳ κομώσας τῶν εὐγενῶν φιλοτίμως ταῦτα παρέχειν. Τὸν δὲ Σκυθῶν ὄμιλον τῆς Ἀριανικῆς ἀπαλλάττων λύθης, ὁμογλώσσους ἐπιστήσας αὐτοῖς. Τὰ πολλὰ δὲ καὶ αὐτοῖς φοιτῶν παρ' αὐτοῖς, καὶ ταῖς διδασκαλαῖς δι' ἑρμηνείας καταφωτίζων, πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐποδήγει. Καὶ τοὺς παριστρίους δὲ Σκυθὰς διψῆν μαθῶν τάληθες, πέμψας εὐθὺς ἐζώγρει πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὅσσοινοῖς δὲ τὴν Μαρκίωνος νόσον εἰς βάθος ἐντεθεῖναι ἐξήλαυσε. Καὶ ἄλλα πλεῖστα καὶ βίθοι ἐπιφιλή διεπράττετο ἔργα, τὴν ἀποστολικὴν τῶν ἀπανταχοῦ Ἐκκλησιῶν μέριμναν τῇ ψυχῇ περιφέρων. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν Ἐω καὶ πρὸς Ἐσπεραν ἐκκλησιῶν διάστασιν, διὰ Παυλίνον καὶ Φλαβιανὸν γεγεννημένην, θεραπεύσας θεόφιλον, διέλυσε· καὶ μίαν Ἐκκλησίαν εἶναι τὴν Ἀντιόχου πεποίηκε, Παυλίνον καὶ Εὐαγγρίου τέλει χρησαμένων τοῦ βίου. Δι' οὗ γε ὁμαι εὐχερεῖς γενέσθαι τοῖς ἐπισκόποις τὰς καταλλαγαί, μηδεὶν ἐμποδῶν καθεστῶτες. Ἀπειπῶν γὰρ ὁ λαὸς, οὐ καταρχὰς Εὐσταθίου ἐπικολούθησαν, ὅσα φίλει, κατ' ὀλίγους προσιόντες, τοῖς ὑπὸ Φλαβιανῶν τεταγμένοις ἠνώθησαν. Οὕτω δ' ἔχων ὁ μέγας καὶ ζήλου καὶ φύσεως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, τραχύς τις μάλα καὶ φορτικὸς ἐδόκει τοῖς ἁμαρτανόουσι· καὶ μᾶλλον ὄσο· τοῦ κλήρου τοῖς ἀτίμοις τῶν ἔργων ἔχαρον· μισθὸς τε ὑπετίθετο, πολλοὶ τε ἀπεχθανόμενοι ἐκείνῳ ἐξέκλινον. Χαρῆς δὲ τῷ πληθῆι μάλιστα ἦν, τῇ συνεχεῖ διδασκαλίᾳ κατακλινομένοις. Οὐδὲν τοῦτον

καινόν, εἰ καὶ τισὶν οὐ καλῶς ἰδόμενοι, ἐπεὶ τοῖ γε καὶ ἄ
 τὸ μέλι πικρὸν τοῖς ἑκτεριῶσι δοκεῖ. Μάλιστα δ',
 ὧ· φασιν, ἐνήγειν οὕτω τοῖς πολλοῖς προσκρούειν
 Σαρακηνῶν ὁ μαθητῆς. "Ὅν ποτε παρήρησά τῶν συγ-
 κήρων πάντων λόγος εἰπεῖν, ὡς ἔ· Οὐκ ἂν γε δυνη-
 θείης πάντα λόγους ἔλκειν, εἰ μὴ καὶ μάστιγι πάν-
 τως ἐλαύνειν προθυμηθείης. » "Ὁ δὴ βῆθεν, πολλοὺς
 εἰς μέτρος κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἐνήκειν οὐ μέτριον.
 Καὶ δὴ πολλῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀπειωσμένων ἐπὶ
 διαφόροις τοῖς αἰτιάμασιν, ἐκείνοι, οἵτις ἐπεὶ φιλεῖ, κατ'
 ἐκαστοῦς συνιόντες, πρὸς τὸ διέξαν τοῖς κρατουσὶν
 ὤρων· καὶ φαρμίαν οὐκ ἀγεννῆ συστησάμενοι, οὐ
 μετρία· εἰς ἑρῶντο κατ' αὐτοῦ διαβολαῖς. Καὶ γε
 πλείων πορεῖχε τὰ εἰρημένα, ὅτι μὴ συνεσθίων τιλὶ
 ὁ Ἰωάννης πεφώραται, μηδ' ἐφ' ἐστὶαν ἰών. Ἐξ ἰών
 καὶ μείζους ἐκείνῃ διαβολαὶ ἀνηγείροντο. Τίνοι μὲν
 οὖν λόγῳ τοῦτ' ἐπικριτεν, οὐδεὶς σαφῶς ἤγγαλλον·
 οἱ δ' ἐκείνου ἀπολογούμενοι τὴν μακρὰν προεβάλλον-
 το ἀκρησιν, καὶ τὸ δυσφῶρος ἔχειν τὴν στόμαχον,
 ἀσθενῶ, περὶ τὸ πέττειν ἔχοντα τὰ στήθα. Τέως δ'
 ὅπως εἶχεν, οὐ μικρὰν τάχα παρεῖχε λαβὴν τοῖς
 ἐναντίως διακειμένοις. Τὸ δὲ γε πλῆθος διὰ τὸ τῆς
 διδασκαλίας ἀφθονον, καὶ τὴν ἐκείθεν πηγάζουσαν
 δυνησιν, σφόδρα ἐξείχετο τοῦ ἀνδρός, ὑπερφυῶς
 ἐρώωντες τῆς γλώττης, ὡς καὶ Χρυσόστομον αὐτὸν
 προσεπειν, τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐνοουσης χάριτος αἰ-
 νιτιτόμενον· καὶ οὐδαμῶ· τῶν ἐρσοχελείν ἡρημένων
 τοῦτον ἐφρόντιζον. Τί δὲ χρὴ λέγειν αὐτοῖς ὅποιοι
 τινες ἐκείνῃ ἦσαν οἱ λόγοι, ὅσοι μὲν γραφόμενοι
 ἐξεδίδοντο, ὅσοι δὲ λέγοντος ὑπὸ τῶν ταχυγράφων
 ἀνελαμβάνοντο· καὶ μᾶλλον οἱ πλείστοι, ὅπως τε
 λαμπροὶ λίαν, καὶ τὸ ἐπαγωγόν τε ἅμα καὶ τὸ
 θέλιγον μάλα προεβλημένους· ἐξὸν ἐντυγχάνειν τῷ
 βουλομένῳ ἀναλέγεσθαι τε τοῦτους, καὶ τὴν ἐξ
 ἐκείνων καρποῦσθαι ὠφέλειαν· πρὸς δὲ καὶ τὴν
 θεῖαν ἡδονὴν ἀπαρῦεσθαι· ὡς καὶ δοκεῖν ἐξείναι
 θεῖως βακχεύειν καὶ σῶφρονα μαίνεσθαι. Ἄλλ' ἔως
 μὲν τῷ κλήρῳ μόνῃ προσέβαλεν, ἀρρώστῳ· εἶχεν ἡ
 κατ' αὐτοῦ μανία, καὶ ἥμιστά δρᾶν τι δεδύνητο κατ'
 αὐτοῦ· ὡς δὲ καὶ τοὺς ἐν τέλει εἰς τούμραντες ἐπει-
 ρᾶτο διελέγγειν, τῆνικαῦτα καὶ ὁ κατ' ἐκείνου φύ-
 νος εἰς μέγα ἀνήπτετο, καὶ πολλὰ κατ' αὐτοῦ
 ἐκινεῖτο. Ἐνήγει δ' ἕκαστον πρὸς τὸ δοκοῦν ἑαυτῷ
 καὶ ταῖς διαβολαῖς πιστεύειν ἐκ τοῦ παρήκοντος,
 ὅπως ἂν ἐλέγχου ἢ μίσους πρὸς αὐτὸν εἶχεν. Προσ-
 θήκειν δ' ὅτι πλείστην ἐνεποίησε τῇ κατ' ἐκείνου
 διαβολῇ ἡ κατ' Εὐτροπίου αὐτῷ ὀμίλια ἀναγνω-
 σθηῖσα.

Cæterum quandiu cum clero tantum conflictatus est, infirmior adversus eum fuit furor, neque quidquam efficere potuit. Ubi autem magistratus etiam propalam arguere cœpit, tum demum major adversus eum concitata est invidia, multaque in eum sunt tentata. Et quisque pro eo atque ei visum esset, aut forte reprehensione vel odio in illum flagraret, calumniis ei intentatis fidem habebat. Plurimum autem momenti ad obtreccionem illius attulit oratio popularis ejus, contra Eutropium ab ipso lecta.

A principio exhiberet, durus quidam et gravis admodum esse visus est peccantibus : potissimum vero eis, qui in clero absurdis gaudebant factis. Itaque magnum adversus eum odium est succensum, et multi hostiliter illum declinabant. Multitudini vero, quam assidua doctrina demulcebat, maxime gratus fuit. Neque adeo mirum est, si quibusdam minus bonus visus est : nam mel quoque regio morbo laborantibus amarum videtur. Potissimum vero, sicuti ferunt, ut multos ita ostenderet, Serapion eum discipulus induxit. **350** Quem aliquando aperte in cleri præsentia dixisse fama est, et illum non omnes oratione allecturum esse, nisi etiam flagello omnino eos compelleret ; quod dictum in odium et invidiam non mediocrem episcopum apud multos adduxit. Enimvero multis ita ob varia crimina Ecclesia ejectis, illi sententiis se primorum et optimatum accommodabant : et sicuti fieri assuevit, in ejusmodi eorum qui rebus præsunt impotentibus conatibus inter se conveniebant, sodalitatesque et conspirationes non contemnendas instituebant, atque eum non mediocribus expetebant calumniis. Et quæ illi in eum dicebant, fidem obtinebant : quod cum aliis cibum capere, aut convivia adire Joannes deprehensus non esset. Qua ex re crimina majora excitabantur. Quo vero consilio id ille fecerit, nemo clare dixit. Qui vero eum defendunt, diuturnam prætendunt vitæ austerræ disciplinam : et quod ægrum haberet stomachum, qui non facile cibum concoqueret. Utcumque autem se res habuit, non parvam adversariis ad obtreccionem ea præbuit occasionem. Plebs autem propter doctrinæ ubertatem, et quæ inde profuebat utilitatem, ex eo viro valde pendebat, mirifice illius linguam deamans : adeo ut Χρυσόστομον, hoc est, aurei oris hominem cognominaret ; tam præstantem illius gratiam eo verbo significans. Neque ille quidquam eos qui contra eum blaterabant, curabat. Quid enim rursus hic dicere attinet, quales ejus fuerint orationes, quales vel ipse scriptas edidit, vel eo dicente notarii celeres plurimas exceperet? Quam splendidæ namque sint, atque ad persuadendum simul et demulcendum compositæ, experiri ei licet, qui versare eas et legere, utilitatemque earum percipere et voluptatem divinam haurire ex eis velit : adeo ut seipsum divino quodam modo intemperis agitari, et moderate prudenterque insanire crediturus sit.

551 CAPUT IV.

A

ΚΕΦΑΛ. Δ.

De Eutropio cubiculi Imperialis proposito, et de ea quam is tulit lege: ut idem sit interfectus: et ut odium adversus Joannem quidam conceperint, et foverint.

Eutropius enim iste eunuchorum in imperiali cubiculo princeps, qui ad consularem dignitatem pervenerat; et pater imperatoris vocatus fuerat, neque praesentis fortunae magnitudinem tulit, neque quidquam de rerum humanarum mutabilitate cogitavit, sed ubi ulcisci quosdam in animum induxisset, magnopere contendit, ut imperatores constitutionem ferrent, ne quis ad ecclesiam confugeret: sed etiam si quis ad eam confugisset, et supplex Deo factus esset, atque in templis metus causa versaretur, ut inde extraheretur. Potissimum vero id fecit propter Pentadium, clarissimi ducis Timasii conjugem, quem magna gloria virum affectatae tyrannidis criminis reum a se actum, Oasim ad perpetuum exsilium deportari curaverat. At ille sibi, quemadmodum audivi, oppressus, aut ne pejus quidquam pateretur, veritus, arenosis ibi locis errans, statim vitam finivit. Et lex quam Eutropius ferendam curaverat, ad finem suum perducta est. Brevi vero post, cum imperatorem offendisset, ut qui in conjugem ejus contumeliosus fuisset, primus ipse quam perferri studuerat legem, statim violavit. Nam ex imperialibus aedibus profugiens, supplex in ecclesia consedit; tum Joannes absurdum Eutropii conatum arguens, luculentam habuit orationem in ambone (1), seu suggestu, qui mos ejus erat, cum populum doceret, ut omnes vocem ejus exciperent, sedens. In ea oratione cum eorum qui potestatem et magistratus gerunt, supercilium et arrogantiam, quantum potuit, taxavit: tum populo rerum humanarum inconstantiam, quae eodem loco manere non soleant, proposuit. Sed enim qui hostili erga eum erant animo, et in hoc ipsum calumniose reprehenderunt, illud earpen- tes, cum miserari potius casum ejus qui de vita periclitatus sit, debuerit, quod insuper arumnam arguerit, afflictionem illius adaugens, et calamitati insultans. Eutropius tam impii facinoris poenas non multo post propter multa quoque alia delicta luit, capitali affectus supplicio. **352** Lex autem opera ejus lata, ex publicis monumentis sublata, et nomen ejus in catalago et nomenclatura consulum expunctum est. Ecclesia autem Dei legibus benedictum constitutis enituit, eo ipso scilicet Deo apertam injuriam extemplo vindicante. Ego vero non committam, quin in historia hac potissimam causam cordis Eutropii exponam, ut ne ea res fraudi sit, apud eos qui eam plene ignorant, magno illi viro: si rationem illi nesciant, per quam is virum cum, qui in Ecclesiam contumeliosus fuisset, contumelia assererit, extrahi eum ex sacris aedibus passus. Arcadius post patris obitum ux-

Περὶ Εὐτρόπιου τοῦ κραιπνοῦ, καὶ περὶ τοῦ νόμου ὃν ἔθετο· καὶ ὡς ἀνηρέθη· καὶ ὡς τὸ κατὰ Ἰωάννου μίσος ὠδίετο.

Εὐτρόπιος γὰρ οὗτος πρῶτος ὢν τῶν θαλαμηπέλων εὐνούχων, καὶ εἰς τὴν ὑπατον ἀναθὰς ἀξίαν, καὶ πατὴρ βασιλέως κληθεὶς, οὐκ ἤνεγκε τῆς παρούσης εὐδαιμονίας; τὸ μέγεθος, οὐδὲ τι περὶ τῶν ἀνθρωπίνων μεταβολῶν ἐνενόει· ἀλλ' ἀμύνασθαι τινὰς ἤρημένους, σπουδῆν ἐποιεῖτο νόμον θεῖναι τοὺς αὐτοκρατορας, ὥστε μηδένα τῇ ἐκκλησίᾳ προσφύγειν· ἀλλὰ καὶ φεύγοντα καὶ ἰκέτην Θεοῦ γινόμενον, καὶ ἐν τοῖς ναοῖς διατριβὴν κακτημένον τῷ θεῷ, ἐκίβη ἀφέλγειν. Τοῦτο δὲ μάλιστα ἔπραττε διὰ Πεντάδιου, τοῦ περιβοήτου ἐν στρατηγείοις γαμετήν· ὃν ἐδόκιμον πάνυ διαγενόμενον, ἔγκλημα τυραννίδος παραγῶν, εἰς Ὅασιν ἀδίω ἐξημίου φυγῆ. Ἄλλ' ἰκτίνας ἢ διψεῖ, ὡς γ' ἐπυθόμην, ἢ μή τι καὶ ἄλλο χεῖριστον πάθη, δείσας, ταῖς ἐκείνου φάσμασι ἀλώμενος, αἶψα ἀνηρέπαγ του ζῆν. Καὶ ὁ μὲν νόμος ὃν ἐσπούδαζε, πέρας εἶχεν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ προσκρούσα; οὗτος τῷ βασιλεῖ, ὡς εἰς τὴν ἐκείνου γαμετὴν ἐνυθρίσας, πρῶτος οὗτος τὸν ὃν ἐσπούδαζε νόμον εὐθύς παρέβαινε. Τῶν γὰρ βασιλείων εὐθύς ἀποδράς, ἰκτίνας τῇ ἐκκλησίᾳ προσέδρασε. Τότε δὲ ὁ Ἰωάννης τὸ ἀτοπον διελέγχων τῆς ἐπιχειρήσεως Εὐτρόπιου, λαμπρόν τινα κατ' αὐτοῦ λόγον διεξέειπεν ἐπ' ἀρθωνος καθέσθαι, ὡς περ ἦν εἰωθὸς ἐκείνῳ ταῖς διδασκαλίαις ποιεῖν, ἐν ἅπαντα; ἢ φωνῇ ἐπιφθίνοι. Ἐτὶ ᾧ λόγῳ, κατέσπα μὲν ὡς ὀδόν τε τῶν ἐν δυνάμει τῆς ἐφρύου; μετέωρον· προσεπεδείκνυ γε μὴν καὶ τῷ πλήθει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὸ ἀττατον, μὴ εἰωθὸς ἔχον ἐπὶ τοῦ ταυτοῦ μένειν. Ἄλλ' οἱ γε πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς ἔχοντες καὶ τοῦτο διέδωλον· καὶ μῶμος τῷ Ἰωάννῃ ἐπέριβετο, δέον μᾶλλον λέγοντες ἐλαεῖν τὸν ὑπὲρ ψυχῆς τρέχοντα κίνδυνον. Ὅδε πρὸς τῇ συμφορᾷ καὶ διήλεγχεν, αὐζων ἐκείνῳ τὴν λύπην, καὶ ἐπεμβαίνων τοῖς ἐκείνου δεινοῖς. Ἄλλ' Εὐτρόπιος μὲν τῆς ἀσεβοῦς ἐπιχειρήσεως οὐ πολλῷ ὕστερον διὰ τὸν πταίσματα τὴν δίκην ἀνέκησεν, τὴν κεφαλὴν ἐκτεμηθεὶς· ὁ δὲ θεθεῖ; αὐτῷ ὄμοι; ἐκ τῶν δημοσίων ὑπομνημάτων ἠφάνισται· καὶ τὸ ὄνομα ἐκείνου τοῦ καταλόγου τῶν ὑπάτων περιηρέθη. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία εὐ μάλᾳ τοῖς κειμένοις ὀμοι; διεπρέπεν, ὅσα δὲ αὐτοῦ ἐκείνου Θεοῦ ἐκ τοῦ σχεδὸν τιμωροῦ γεινομένου τῷ προσφανεῖ ἀδικήματι. Ἐγὼ δ' οὐκ ἀνήσω μὴ καὶ τὸ μάλιστα αἰτων τῆς ἀνακρίσεως Εὐτρόπιου τῇ ἱστορίᾳ προσθεῖναι, ἵνα μὴ τοῖς καθάπαξ ἀγνοοῦσι πρόσκομμα τοῦτο τῷ μεγάλῳ νομίζοιτο, μὴ διεδώσι τὸν τρέπον δι' οὐ τὸν τῆς Ἐκκλησίας ὀβριστενὴν περιούβρισην, εἰσας ταῖς ἀφαιρέθηται. Ἄγεται μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος μετὰ τελευταῖν τοῦ πατρὸς γυναίκα, ἢ Εὐδοξία ἢ ὄνομα, Οὐγάτηρ, ὡς μὲν τινες ἱστοροῦσι, Γρατιανῶς δὲ τῆς ἐσπέρας τὴν ἀρχὴν ἐκληροῦτο, ὡς δ' ἕτεροι Βαζύλωνος, ὃς βάρβαρος μὲν ἦν τὸ γένος, στρατηγίαι;

(1) Factum id cum metu consternatus Eutropius et humi provolutus pro sacra mensa jaceret. (Soet. libro vi, cap. 5.)

δ' ἐν ἑσπέρᾳ πλείσταις διέπρῃσεν. Οὐ μόντοι δὲ τὸ ἄ
 γύναιον κατὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς νωθρεῖαν διέκειτο·
 ἀλλὰ τι καὶ τοῦ βαρβαρικοῦ θράτους οὐκ ἐλάχιστον
 ἐπέφερετο. Δύο δὲ θυγατέρας τῷ Ἀρχαδίῳ ἐγέννα,
 Πουλχερίαν μὲν πρότερον, ἔπειτα καὶ Ἀρχαδίαν,
 πρὸς δὲ καὶ τρίτην Μαρίναν· πολλῶν δὲ ὕστερον καὶ
 υἱὸν ἐκείνῳ ἐγέννησε Θεοδοσίον, εἰς ὄνομα τῷ πάπ-
 πῳ κληθέντα. Ἐτι γοῦν δύο παιδῶν οὐσα μήτηρ,
 πρὸς Εὐτρόπιου περιυβρίζετο· πρὸς γὰρ δὴ τοῖς
 ἄλλοις ἐπῆγε καὶ τοῦτο προσπαπειλῶν, ὅστιον τῶν
 βασιλείων ταύτην κατενεγκεῖν καὶ οἰκαδὲ ἀποπέμ-
 ψασθαι, ὃ Εὐτρόπιος. Ἡ δὲ θυμῷ ὑπερξέσασα, ὡς
 εἶχε τὰ παιδία διὰ χειρὸς ἑκατέρας ἀγκαλισαμένη,
 πρόσεισι τῷ ἀνδρὶ ὀλοφυρομένη τε καὶ κωκύουσα·
 εἰς οἶκτον δὲ καὶ τὰ βροφῆ προτεινομένη, δακρῶν
 ἠφίει λιθάδα· καὶ τᾶλλα ἐποίει ὅσα εἰκὸς γυναῖκα
 φλεγμαινούσαν, πρὸς τὸ συμπαθεῖς ἐφελκύσαι τὸν
 ἄνδρα. Ὁ δ' Ἀρχάδιος οἶκτιν δὴ τῆς γυναικὸς καὶ
 τῶν παιδῶν πρὸς ὄργην ἀνήφθη· τῷ τε ζῶντι τοῦ
 θυμοῦ, καὶ τῷ τῶν λόγων μάλιστα ἐμβροθεῖ, ταῖς
 ἀληθείαις· βασιλεὺς ἦν· καὶ δῆτ' ἐκείνον τιμῆς τε
 περιδύει ἀπάσης, πάντα τε τὴν πλοῦτον προσφαι-
 ρεῖται, καὶ τῇ Κύπρῳ νήσῳ φύλαξ ποιεῖ· γραφὴν
 δ' ὑποστὰ· ἐν βραχέι, ὡς ἦνικα εἰς τὴν ὑπατον
 ἀξίαν πρόσθη, κόσμοις παρ' ἀξίαν ἐχρήσατο, οὐ-
 μόνῳ ἔξεστι βασιλεῖ ἀμφιένυσθαι, ἐκείθεν ἀχθεῖ,
 κατὰ τὸ Παντεῖχον καθεσθέντος συνεδρίου, Δύρη-
 λιανοῦ τοῦ ἐπίρχου σὺν ἑτέροις· ἐπιφανέσι συνδια-
 σκοποῦντος τὰ κατ' αὐτοῦ, ἐπ' αἰτίαις φαύλαις·
 ἀλοῦς δ' Εὐτρόπιος, τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται. Ἄλλ'
 ἐν τούτοις μὲν τὰ κατὰ Εὐτρόπιον. Οὐκ ἐντεῦθεν
 οὐν μῶμος προσετρίβη τῷ Ἰωάννῃ, ἀλλ' ὅτι καὶ τὴν
 στρατηλάτην Γαϊνᾶν περιύβρισεν ἐμφανῶς τῇ συνή-
 θει ἠχώμενος παρῆρησιζ· ἐπὶνίκα μὲν τὸν ἔθρον
 τῆς πόλεως ἐκκλησιῶν τοῖς ὁμόφροσιν ἐκείνου προ-
 νεμηθῆναι Ἀρειανοῖς παρὰ τοῦ βασιλέως αἰτήσαι·
 ἐτόλμησεν ἥς μὴ τοχῶν, τυραννεῖν ἐπέβαλεν· καὶ
 πλείστα ἔδρασε τὰ δεινὰ τὴν ὑπὸ Ῥωμαίους ἀνά-
 στατον θέμενος. Πολλοῦ, δὲ καὶ ἄλλους ἠτιῶντο παρ'
 αὐτοῦ μὴ δέον ὄν διελεγχόμενου· δι' ἃ καὶ διάφοροι
 τοῖς πολλοῖς καθίστατο. Οὐ μέτρια δὲ κατὰ τούτου
 καὶ ὁ τῆς Ἀλεξάνδρου Θεοφίλου ἐσκαμῖνει εὐθὺς μετὰ
 τὴν χειροτονίαν· πολλὰ τε οἷς τε ἐντύχοι δι' ἐκτουτοῦ
 ἔλαβε, καὶ τῶν ἀποῦσι πλείονα ἔγραψεν, ἐπιτωθά-
 ζων τὸν ἄνδρα, σκαίνον τε καὶ ἀνήμερον ἐγκα-
 λῶν. Καὶ γὰρ οὐ μετρίως τοῦτον ἐλύπει ὃ τε ζῆ-
 λος ἐκείνου καὶ ἡ ἐνθεὸς παρῆρησιζ· ἀλλ' ὅτι δι'
 ἐκείνου καὶ ὁ αὐτῷ σφόδρα ἐρώμενος Ἰσιδώρος
 τῆς ἐπισκοπῆς διεκρούσθη. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν
 Θεότατον Ἰωάννην οὕτως ἐφέρετο· καὶ τὸ κα-
 κὸν εὐθὺς κατ' αὐτὸν ὤδανε. Ἦεν γὰρ καὶ χωρεῖν ὃ
 κόσμος εἶχεν ἄνδρα τοσοῦτον, Θεῶ μόνῳ ζῶντα, καὶ
 μετ' ἄλλο ἢ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν μόνην
 καὶ λόγοις καὶ ἔργοις πραγματευόμενον· Ἄλλὰ τὰ
 μὲν περὶ ἐκείνου προΐδοντες· δεξιῶσομεν.

rem duxit, cui nomen fuit Eudoxiæ: Gratiani, cui
 Occidentale imperium sorte, ut quidam memoria
 commendarunt, obvenerat: sicuti autem alii tra-
 dunt, Baudonis (1) filiam. Fuit autem is barbarus
 genere, in re vero militari et in imperatoris artibus
 plurimis in Occidente præclarus. Porro femina eâ
 non itidem ut maritus, segnis fuit, sed non minimum
 de barbarica insolentia obtinuit. Duas autem filias
 Arcadio genuit, Pulcheriam primum, deinde Arca-
 diam, ac tertiam rursus Marinam: longe vero post,
 filium quoque Theodosium, de avi nomine ita
 appellatum. Cum ea adhuc duarum filiarum ma-
 ter esset, contumeliosius ab Eutropio accepta
 est. Super alia enim convicia et illud minabundus
 adjecit, brevi fore ut eam ex imperiali aula
 abductam, ipse domum remittat. Illa autem vehem-
 enti fervens ira, filiolam utramque in utrisque
 ulnis ferens, ad virum accessit, quiritans atque
 lamentans: liberos etiam commiserationis gratia
 præterdens, prolixè collactymavit: aliaque insu-
 per fecit, quæ mulierem indignatione flagrantem et
 virum ad condolentiam pertrahere volentem, fa-
 cere par est. Atque Arcadius, conjugem et liberos
 miseratus, ad iram ipse quoque accensus est,
 ardentique iracundia, et verborum potissimum
 gravitate, imperatorem verum se præstitit. Proinde
 Eutropium dignitate omni et opibus cunctis spolia-
 tum (2), in Cyprum insulam exsulatum misit. Brevi
 vero post, quod eotempore, cum consulum inuit,
 ornamentis præter dignitatem usus esset, quæ soil
 imperatori gestare liceret, accusatus, atque inde
 abductus, et apud Panticium, ubi iudicium con-
 siliium consederat, 353 Aureliano præfecto, aliis-
 que illustribus viris causam ejus cognoscentibus,
 gravium criminum reus peractus, capitis supplicium
 subiit. Res Eutropii sic habuere. Atque non ea de
 causa solum Joannes est reprehensus, verum etiam
 quod magistrum militum Gainam contumeliose
 propalam solita sua dicendi libertate usus, tracta-
 verit, cum ille ab imperatore petere ausus esset
 ut intra urbem ecclesia una popularibus suis Arianis
 attribueretur: quam ubi non impetravit, ad ty-
 rannidem aspirans plurimas Romanis intulit cala-
 mitates, ditionem eorum devastans. Plures vero et
 alios præterquam deceret, ab eo reprehensus esse,
 sunt criminati. Quas ob res permultis adversus
 fuit. Non pauca in hunc etiam statim post conse-
 crationem molitus est Alexandrinus Theophilus,
 multaque et præsentibus, quos conveniebat, per
 seipsum dixit, et plura iis absentibus scripsit,
 viro ei illudens, ferum atque crudelem appellans.
 Non tarum namque illum offendebat ardor et li-
 bertas divina Joannis, atque insuper quod per
 illum tantopere sibi dilectus Isidorus ab episcopatu
 repulsus esset. Res sacratissimi Joannis in hoc

(1) Baudo iste, sive Bauto, proximo a Gratiani
 cæde anno cum Arcadio eos. fuit.

(2) Direptas quid plangis opes, quas natus habebit?
 Non aliter poteris principis esse pater.
 (C. aud.)

erant et ad hunc modum statim adversus illum plerique malum parturiebant. Quomodo enim virum tantum capere mundus posset, qui soli Deo viveret: neque aliud quidquam, quam solam hominum salutem verbis et factis lucrifacere contendere? Sed res ejus postea persequemur.

354 CAPUT V.

Res Gotthi Gainæ Barbari: et de libertate dicendi, qua pro ecclesiis et apud imperatorem et apud ipsum Gainam usus est Joannes.

Oratio autem Gainæ res referre cupide gessit: quis fuerit, unde in Romanum imperium pervenerit, quomodo Joanni negotium facesserit, ut motus contra imperium concitans, quo magnus ille vir legatione apud eum fungeretur, effecerit: et tandem e medio sublatus, interierit. Sub quo res etiam nova prorsus accidit, per quam Deus ostendit providentia et ope sua urbem imperantem et imperium Romanum maximis esse periculis liberatum. Gainas iste barbarus genere fuit, ex Scythis, qui ad Istrum colunt, ortus. Hi vero amne eo, cum glacie constrictus fuisset, transito, confertim in Romanam ditionem irruerunt, et Thraciam omnem pervagati, Europam diripuerunt. At ille ubi ad Romanos transfugit, paulatim progressus, ex tenui milite brevi magister militum Romanorum factus, equestribus pedestribusque præfuit copiis. Sed enim ad tantum honorem præter dignitatem suam evectus, loco et ordine eo contentus non fuit: sed nisi imperium Romanorum potestati suæ subiceret, gravem eam rem sibi esse putavit. Hæc cum animo agitare, populares suos Gothos ex præfecturis eorum accivit, atque ex eis qui eum genere contingerent, ordinum ductores, centuriones et tribunos fecit, exercitumque universum sociis suis credidit. Ut autem Trigibildus necessarius et commodus ei maxime, perquam frequenti ordini præses, procuravit: eidemque Phrygiæ administrationem cum comitis dignitate concessit. De quo non ita multo post cum nuntiatum esset, res eum novas moliri, urbes circa Phrygiam et Nacoliā (1) vastare, et eadem multam facere, assimilavit quidem scilicet se ea de causa indignari Gainas: iudiciis autem quibusdam satis ostendit, ad res novas eum quoque spectare. Illicet ille, perinde atque Romanis bene vellet, fraudem arte comminiscitur, ut ipse bellum contra illum gerendum suscipiat, et urbibus circa Phrygiam, ita ut opus esset, auxilium ferat. Et imperator commento credens, ei id permisit. **355** Ille porro ingentem plurium millium multitudinem ducens, statim quod celaverat consilium, ostendit, et tyrannidis regulam in medium produxit. Tantum enim ausuit, ut urbes ad quas missus erat, defenderet, ut eas etiam quæ reliquæ adhuc erant, diriperet, atque vi magna everteret: aliæ autem idem se ab eo passuras esse in expectatione essent. Atque inde movens, quæ in medio erant loca omnia, Mysorum quod dicitur, prædam fecit: et ad eam quæ ex adverso Byzantio est Chalcedonem, castra metatus

(1) Hanc non habent Socrates et Sozomenus, sed hodie quoque Turcæ eam Asiæ partem Nacoliā

A

ΚΕΦΑΛ. Ε.

Τὰ κατὰ τὸν βάρβαρον Γότθον Γαῖνᾶν· καὶ περὶ τῆς Ἰωάννου πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πρὸς αὐτὸν παρρησίας διὰ τῆς ἐκκλησίας.

Ὅργᾶ δὲ ἡμῖν ὁ λόγος τὰ κατὰ τὸν Γαῖνᾶν διελεῖν, τίς τε ὢν καὶ πόθεν, εἰς τὰ Ῥωμαίων εἰσῆλασε, καὶ ὡς πράγματα παρεῖχεν Ἰωάννῃ· καὶ ὡς ἐπαναστὰς τῇ ἀρχῇ, προσθεύειν ὡς ἐκείνον τὸν μέγαν παρεσκευάσατο· καὶ τέλος ὡς διεφθάρη ἀναίτια παραδοθεὶς· ἐφ' οὗ καὶ πρᾶξις πάμπαν ξενίζουσα διεγένετο, Θεοῦ παραδείξαντος, ὡς ταῖς ἐκείνου προνοαῖς τε βία καὶ βοηθείαις τὴν τε βασιλεύουσαν πόλιν καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα μεγίστων κινδύνων ἐξήρπασε. Γαῖνᾶς οὗτος βάρβαρος μὲν τὸ γένος ἦν, ἐκ τῶν παρὰ τὸν Ἴστρον Σκυθῶν ἐρωμιένος· οἱ παγέοντα τὸν ποταμὸν διαπεραιωσάμενοι, ἀθρόως εἰς τὴν Ῥώμην εἰσῆλασαν· κατὰ πᾶσαν τε ἀναχθέντες τὴν Θράκην, τὴν Εὐρώπην καταλήσαντο. Αὐτόμολος δ' οὖν προσχωρήσας Ῥωμαίοις, κατὰ βραχὺ προΐων, ἐξ ἀτελοῦς στρατιώτου στρατηλάτης Ῥωμαίων οὐκ εἰς μακρὰν ἀναδείκνυται, καὶ τῆς τιλικτικῆς καὶ περσικῆς καθηγείται δυνάμει. Τῆς τοιαύτης δὲ τιμῆς παρ' ἀξίαν τυχὼν, οὐκ ἠγάπα μένειν ἐπὶ τῆς τάξεως, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων ὑφ' ἑαυτὸν καταστήσεται, ἐν δεινῷ ἐπιπέτο. Ταῦτ' ἐν νῷ θέμενος, τοὺς ἑμοφύλους Γότθους ἐκ τῶν οἰκείων νομῶν μετεπέλετο, καὶ τοὺς ὅσοι κατὰ γένος ἦσαν αὐτῷ, συνταγματάρχας εἶχεν, ἑαυτοντάρχους τε καὶ χιλιάρχους ἐποίησε, καὶ τὴν στρατιάν πᾶσαν τοῖς ἐταίροις ἐνεπίστεύετο. Τριγίβιλδον δὲ τῶν μάλιστα ἐν ἐπιτηδείοις αὐτῷ ὄντα πολυαθρόπου τάγματος ἠγεῖσθαι παρεσκευάσατο· καὶ τὴν τῆς Φρυγίας ἐνεχειρίζε τοῦτ' ἀρχὴν, κήμητος δέξιν αὐτῷ περιθέμενος· οὗ δὲ καὶ ἐν οὐ πολλῷ νεωτερίζειν ἠγγελλόμενος, καὶ τὰς περὶ τὴν Φρυγίαν καὶ Νακώλειαν πόλεις ἀναστατοῦντος, καὶ φόνον ποίων ἐνεργούντος, προσεποιεῖτο μὲν δῆθεν ἀγανακτεῖν Γαῖνᾶς· δῆλο; δ' ἐκ τινων σημείων καθίστατο, συννεωτερίζειν αὐτῷ. Ἀμέλει τοι καὶ τέχνη μετέρχεται τὴν κατ' ἐκείνου μάχην ἀναλαβεῖσθαι, οἷα δῆθεν εὐνοὺς μάλα Ῥωμαίοις ὢν, καὶ ταῖς περὶ Φρυγίαν πόλεσιν ὡς χρεῶν ἐπαμύνειν. Ἐνεδίδου δὲ ὁ κρατὴν, πιστεῶν τῷ πλάσματι. Καὶ ὁ μὲν πολὺ τι ἐπαρμένος πλήθος ἐς μυριάδας ἠριθμημένον, τὸν κακρῶν μένον σκοπὸν εὐθὺς ἀνεκάλυπτε, καὶ τὸν τῆς τυραννίδος βασιλικῶν προῆγεν εἰς μέσον· καὶ οὐ τότεν ἀμύνων αἱ ἐπέμφθη πόλεσιν ἦν, ὅσῳ καὶ τὰς λιπομένας εὐθὺς καὶ ἀνακράτος ἠφάνιζε· τὰς δὲ προσδόκιμος ἦν ἐπιθήσεσθαι. Ἐκείθεν δ' ἀπάρει, καὶ τὰ ἐν μέσῳ πάντα λείαν Μυσῶν ποιήσας, δῆλ' λέγεται, ἐν τῇ καταντικρῷ Βυζαντίδος Χαλιχῶν ἐστρατοπεδεύετο, καὶ δεινὰ δρᾶν ἠπειλεῖ· τὰ δὲ ἐπραττεν. Ἐν μεγίστῳ δὲ κινδύνῳ τῶν Ἐφῶν πόλιν, καὶ μᾶλλον τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας τε καὶ τῶν Εὐρώπων

vocant, ἀνατολὴν διέειρε δεχέντες, hoc est, Orientem. Videatur itaque lege dum Nacoliā.

πόντων οὐσῶν, σὺν τοῖς ἀμψ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς ἐλογίζετο, μὴ δεῖν εἶναι μέλειν· μηδὲ γὰρ ἀσφαλὲς εἶναι οὕτως ἀπαράσκευα τὰ Ῥωμαίων εἶναι, πρὸς ἀνδρας θανατῶντας ἤδη, καὶ καθάπαξ ἀπειρηκότας τὸ ζῆν. Χρησάμενος δὲ τῷ καιρῷ, γνώμῃ μετέβη τὸν βίβαρον· καὶ δὴ πέμψας πρὸς Γαϊνᾶν ἐπηγγέλλετο, πράττειν ἐν ἐτοιμῇ εἶχειν, ὅ τι ἂν ἐκεῖνος αἰτοίῃ, καὶ τοῦ λοιποῦ διὰ βίου εἶναι κεχαρισμένος αὐτῷ. Ὁ δὲ κατένευε, καὶ ἄλλο ἦται οὐδὲν ἢ Σατορνίνον καὶ Αὐρηλιανὸν ἐξ ὑπάτων ἀνδρας, ὁπνοήσας ἐναντίους αὐτῷ καθεστάναι. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ ἄκων ἐδίδου. Οἱ δ' ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ θνήσκουσιν αἰρούμενοι· θάπτον ἦσαν πειθήνιοι, καὶ ἐδίδοντο. Ὁ δὲ λαθῶν ἐφείδετο. Ἀκκιζόμενος δ' ἐκεῖνος· ἐπὶ τὴν Χαλκηδόνα παρῆν· οὐδὲ καὶ ὁ βασιλεὺς γεγονῶς, καὶ ἀνὰ τὸν οἶκον Εὐφημίας τῆς μάρτυρος εἰσιόντες, ὅπου δὴ καὶ ὁ ταύτης νεκρὸς ἔκειτο, ὄρκους τε δοῦς καὶ λαθῶν εὐνοῦς εἶναι, τὰ ὅπλα τε κατεπέθετο· ἔπειτα καὶ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν διεπραγούτο, τὴν τῆς Ἰππου καὶ πεζῆς θυνάμεως ἡγεμονίαν ἐκ βασιλείως αὐτοῖς λαθεῖν. Δόξας δὲ παρ' ἄξιαν εὐπραγεῖν, σωφρόνως φέρειν οὐχ οἶός τε ἦν τὴν τιμὴν. Ἐπεὶ γὰρ καλῶς οἱ ἀποδῆναι· τὸ πρῶτον παράλογον ζήτημα ἔδοξε, καὶ δεύτερον ἐπέβαλε· καὶ θύρον οὐκ ἐλάχιστον τῆ Ἐκκλησίᾳ ἐπεχειραίνειν. Χριστιανὸς γὰρ ὄν, ἡκιστα τὸ σέβας ἀκέραιον διετήρει· τῆς γὰρ Ἀρείου λυθῆς ἀνάπλευς ἦν. Εἰρηται δ' ἡμῖν ὅπως τὸ γένος τοῦτο κατὰ τοὺς χρόνους Οὐάλεντος ἐπὶ Οὐλφίλα τὴν Ἀρειανικὴν παρὰ Εὐδοξίου εἰσεδέξαντο λύμην· ἢ γοῦν τῆ βροπῆ τοῦ νεωστὲ μεγέθους φιλοτιμούμενος, ἢ ἰσως καὶ παρὰ τῶν τῆς αἰρέσεως ἡγουμένων ἀναπισθεῖς, μίαν ἦται τὸν κρατοῦντα ἐκκλησίαν ἔχον τῆς πόλεως· εἶχειν τοὺς τὰ ἴσα ἐκείνῳ θρησκουμένους ἱερεῖς· ἐπιμεμφόμενος δ' ὥσπερ, μηδὲ γὰρ προσήκον εἶναι εἶπε, Ῥωμαίων στρατηγὸν ὄντα, ἔξω τειχῶν ἐκκλησιάζοντα εὐχεσθαι. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ τῆς ἐκείνου γνώμης ἀστατον δεδοικώς, καὶ τὴν προσδοκωμένην ὑπορώμενος τυραννίδα, θεραπείην ὑπισχνεῖτο· καὶ πέμψας τῷ θεῷ πατρὶ διεμήνυε τοῦ βαρβάρου τὴν ἀφ᾽ ἑσιν· ἀνεμύνησκέ τε τὴν δυναστείαν, καὶ τὴν μελετωμένην ὀπηνίτετο τυραννίδα. Καὶ δῆλος ἦν, ἐκείτης γενόμενος δοῦναι, ὡς ἂν τῆ δώσει χαλινώσῃ τὸν τοῦ βαρβάρου θυμὸν. Ὁ δὲ θεὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ τῷ λεγομένῳ ἡκιστα πέρας ἐδίδου, ἀλλ' οὐδ' ἐφησυχάζε τῷ καιρῷ· ἀλλὰ τοὺς ἐπισκόπους λαθῶν ὄσοι τηρεῖσθε τῆ Κωνσταντινίου παρῆσαν, πρὸς τὰ βασιλεία φηγετο. Καὶ πρῶτα μὲν δι' αὐτοῦ βασιλεῖ γενναίως τὸν ἀπόλογον ἐποιεῖτο, εἰ μὴ δὴ οὕτω, λέγων, βασιλεῦ, ὑπισχνού, μηδ' αἰρῶ βίπτειν οὕτω τὰ ἅγια τοῖς κυσίν. Οὐδὲ γὰρ ἀνέξομαι τοὺς μὲν ὀρθῶς τὸ θεῖον θεολογούστας ἐσύνειν, τοῖς δὲ κατ' ἐκείνου βλάσφημον κινούσιν γλώτταν τὸ θεῖον τέμενος· ἐκδιδόναι. Μηδὲ τὸν βάρβαρον ἐκείνον δεῖσθαι· ἀλλ' ἀμφοῦ καλέσας, σὺ μὲν ἡσυχῇ τῶν λόγων ἐπάκουε· ἐγὼ δὲ χαλινὸν ἐπιθήσω τῆ γλώττῃ, καὶ πείσω ἡκιστα αἰτεῖν, ἀ μὴ συμφέροι διδόναι. Ἡσθεῖς δὲ τοῖς εἰρημένους· ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀμφοῦ τῆ ὑστεραία μεταστέλλετο. Ἀλλ' ὁ μὲν Γαῖνᾶς πέρας ἦται τοῖς ἐπηγγεμένους· ὁ δὲ τὴν γλώτταν χου-

est. Et cum gravissima quæque se factorum est minatus, tum verba quoque ad rem ipsam contulit. Cum vero ita urbes Orientales, maxime autem quæ in Asia et ad Pontum Euxinum sunt, in summo versarentur discrimine: imperator una cum eis qui secum erant amicis, non diutius cunctandum esse censuit. Quod non tutum esset rempublicam Romanam ita a rebus omnibus imparatam esse contra viros qui in mortem ruerent et de vita semel desperassent. Tempori autem inserviens, arte et consilio barbarum est aggressus. Et missis ad Gainam legatis, paratum se esse, quæ ille peteret, facere renuntiavit: tum autem, per vitam omnem, postea gratum eum sibi fore recepit. Accepit in conditionem, neque aliud petiit quidquam quam ut ei Saturninus et Aurelianus, exconsules, quos adversari sibi suspicabatur, dederentur. Imperator vel invitus ei hoc tribuit. Atque illi pro republica mortem obire parati, se imperatoris potestati permisere. Itaque Gainæ dediti sunt: quibus ille receptis pepercit; et sedulo quod maxime cupiebat dissimulans, Chalcedonem advenit, ubi etiam imperator fuit. Atque ibi divæ Euphemie martyris templum, in quo cadaver illius conditum est, ingressi, accepta ipse et data per iuramentum religionem fide, benevolum se et officiosum fore, arma deposuit: et deinde Constantinopolim transmisit, ubi rursus equitum et peditum curam et administrationem ab imperatore suscepit. Ast ubi præter dignitatem suam secundas sibi esse res vidit, honorem rursus cum moderate ferre non potuit. Et postquam primus ei præter rationem susceptus conatus ex sententia successit, alium quoque tentandum sibi esse statuit, et tumultum non minimum Ecclesie concitare aggressus est. Christianus ille quidem fuit, sed religionem sinceram non servavit: Arii enim peste infectus erat. Diximus **356** autem antea, quo modo gens ea Valentis temporibus sub Ulphila ab Eudoxio Arianam receperit contagionem. Itaque sive recentis facinoris magnitudine elatus, seu forte ab antesignanis hæresis persuasus, sacram unam ædem intra urbem consentientibus sibi in religione sacerdotibus ab imperatore postulavit. Ilque veluti exprobrans fecit, minime convenire dicens, ut ipse Romanæ militiæ dux, in ecclesia extra urbis mœnia oreret. Imperator inconstantiam animi ejus metuens, tyrannidemque quæ ab eo expectabatur, suspectam habens, deliberaturum se, etique consulturum esse recepit. Et patre divino accito, petitionem barbari indicavit, potentiamque ejusdem in memoriam illi revocavit, et meditatam expetitamque tyrannidem insinuavit: manifeste denique visus est, se illi quasi supplicem, quod peteret daturum esse, significare, ut ejusmodi concessione barbari furem frenaret. Divinus autem ille vir non passus est verba ea ad exitum pervenire, neque tempori cessit: sed episcopis qui tum Constantinopoli aderant, secum ductis, regiam imperatoris ingressus est. Et per seipsum primum magna

animo apud imperatorem causam egit : « Ne sic, A
inquiens, o imperator, te facturum esse pollicearis,
neque ita sanctum canibus projicere constitueris.
Ego enim non sustinebo, ut qui recte de Dei nu-
mine loquuntur et sentiunt, ejiciantur : atque eis
sacrum delubrum, qui blasphemam adversus cum
linguam cient, concedatur. Neque barbarum illum
timueris : verum utroque evocato, tu quidem taci-
tus animum ad ea quæ dicentur adverte : ego
autem linguam illius frenabo, et persuadebo ut mi-
nime ille petat, quæ dare non convenit. » Imperator
verbis his delectatus, utrumque ad se accersit.
Et Gainas, ad finem perducere quæ ei promissa erant,
petiit. Auream autem obtinens linguam Joannes, illi
resistens : « Non licet, inquit, principi quidquam
contra Deum audere, siquidem vera pietas illi curæ
est : sed potius bene constitutas leges servare, et
eam potissimum quæ contra hæreses alias promul-
gata est. Suasitque adeo imperatori, conduci-
bilis esse dictitans, ut imperio potius cederet,
quam per impietatem, ædem Dei proderet. » Atque
sermonem ad Gainam rursus convertens, oportere
se ecclesiam unam habere dicentem : « Omnes
tibi, inquit, sacræ ædes patent. » *359 Cui
Gainas respondit : « At ego alterius religionis
sum, et quod peto, recte me petere puto, qui
plurima pro Romanis pertuli certamina. » —
« Verum tu, contra Joannes dixit, majora labori-
bus habes præmia. Permagnum enim tibi est, quod
Romanorum magister militum et es, et nominaris, et quod consularia geris ornamenta. Illud vero te
quoque considerare oportet, quisnam antea fueris, et qui nunc factus sis, et quanta in egestate prius
vixeris, nunc autem quantæ tibi suppedient opes : quem prius habueris vestitum, quam Istrum trans-
fisti, qui vero nunc tibi sit habitus : et minores quidem fuisse labores, majorem autem illorum
mercedem esse, memineris. Age ergo, et moderationem optine : et ne ingratus erga eos sis, qui te
cohonestant, cave. Patriam tuam considera, et ut ex ea pulsus, et ab imperatoris patre servatus,
jurejurando te, amicum Romanis, ipsi illi, ejusque liberis fore, et leges servaturum esse, adegeris :
quas tu nunc ut irritas arguere, in animo habes : et illam maxime, quam is qui te profugum rece-
pit imperator confirmavit, eos qui alienæ in religione sint sententiæ conventus, intra Constantinopoli-
tanae urbis mœnia cogere prohibentem. »

CAPUT VI.

*De defectione Gainæ, et de visione quam vidit ange-
lorum urbis Constantinopolitanæ custodum : et de
legatione qua Joannes apud Gainam est functus :
et ut Gainas in Thraciâ captus et necatus sit.*

Hæc verba magnus Joannes magna cum liber-
tate constanter prolocutus, os Gainæ obturavit, et
silere eum coegit : neque de ecclesiis quarum ipse
curam gerebat, quidquam novari permisit. Ille
vero non multo post ad perfidiam animum adjecit,
et conceptam dudum meditatamque tyrannidem
prodidit. Nam urbem vastare in animo habebat,
eamdemque diripere meditabatur. Quas insidias
stellæ illa ensis speciem referens portendit, quæ
supra modum splendida fuit (qualem nunquam
antea apparuisse, in litterarum memoriam relatum
est), supra urbem ipsam relucens, et a summo
prope cælo ad terram ipsam pertingens. Ac pri-
mum quidem in argentariorum tabernas in foro

σούς Ἰωάννης ἀντέκειτο, « Μὴ ἐξίναί τι φάσκων βα-
σιλεὶ τῶν θεῶν κατατολμῆν, εἴπερ εὐσεβεῖν αὐτῷ
μέλει. ἐντελεῖς δὲ τοὺς κεῖμένους νόμους φυλάττειν,
καὶ μᾶλλον δὲ κατὰ τῶν ἄλλων ἐπέθη αἱρέσεων συν-
εβούλευε τε ἀμεινον τῆς βασιλείας παραχωρεῖν, ἢ
θεοῦ οἴκων προδότην γενόμενον ἀσεβεῖν. » Πρὸς δὲ
τὸν Γαῖνῶν αὖθις τρέψας τὸν λόγον, χρῆναι φάσκοντα
καὶ αὐτὸν ἕνα οἶκον ἔχειν, « Ἄπας σοι θεός· οἶκος
ἀνεῖται, » φησὶν. « Ἄλλ' ἐγὼ, ἀντέλεγε Γαῖνῶν,
ὀρησκέλας ἐτέρας, καὶ ὁ γ' αἰτῷ, δικαίως, ὀμαι,
αἰτῷ, πλείστους ὑπὲρ Ῥωμαίων ἀγῶνας διενεγκῶν. »
« Ἄλλ' ἔχεις, ἀντέφη, καὶ τῶν πόων μεῖζους τῆς
ἀντιδόσεις· μέγα γάρ σοι τὸ στρατηγὸν Ῥωμαίων
καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, καὶ τὸ τῆς ὑπατικῆς
ἡξιώσθαι στολῆς. Χρῶν δὲ σε κάκεινο σκοπεῖν, τίς
μὲν ἦσθα πάλαι, τίς δὲ ἄρα γεγένησαι νῦν· καὶ οὐκ
μὲν πενίας τὸ πρῖν, νῦν δ' ὄσης περιστάσεως ἐμπλήω, »
καὶ τίς μὲν ἐσθῆς σοι προσῆν πρινή διαβῆναι τὸν
Ἰστρον, οἷα δὲ σοι ἀρτίως ἀναβολὴ· καὶ οὐκ ὡς
μικροὶ μὲν οἱ πόνοι, μεῖζον δὲ τούτων τὰ ἐπαθία.
Σώφρων τοίνυν ἔσο. καὶ μὴ γίνου περὶ τοὺς τετι-
μηκῆστας ἀχάριστος. Ἐννόει δὲ τὴν πατρίδα· καὶ ὡς
μετανάστης φυγὰς, καὶ ὡς τῷ βασιλέως πατρὶ σω-
θεῖς, ὄρκους ἔθου εὐνοεῖν Ῥωμαίοις, ἐκέλευε τε καὶ
παῖσι ταῖς ἐκείνου καὶ νόμοις, οὐδ' ἀκύριος νῦν
ἐλέγχειν διανοῆ· καὶ μάλιστ' ἐκείνον ὃν ὁ σὲ δεξι-
μενος ἡσφαλίσατο βασιλεὺς, ὃς τοὺς ἑτεροδόξους
πάμπαν ἐργεῖν ἐθδον τῆς Κωνσταντινου ἑκκατη-
σιάζειν τευχῶν. »

C

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

*Περὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ Γαῖνῶν, καὶ περὶ τῆς
ὀπισθοστάσεως ἧν ἐθεάσατο τῶν φρουρῶν ἀγγέλων
τῆς πόλεως· καὶ περὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀφ-
σβείας τοῦ Χρυσοστόμου· καὶ ὡς διεψύχθη
θαυρῶν ἐν Θράκη ἀλώμενος.*

Οὕτως ὁ μέγας Ἰωάννης ἀνδρείως παρήρησά-
μενος, τὸν μὲν Γαῖνῶν ἐπεστόμισε, καὶ στήθην αὐτοῦ
ἐπέσειε· μὴ δὲν δὲ νεωτερισθῆναι περὶ τὰς ὑπ' αὐτῷ
ἐκνεχώρησεν ἐκκλησίας. Ἐκεῖνος δὲ οὐκ εἰς μακρὴν
ἐπιτορχεῖν ἐπέβαλετο, καὶ τὴν πάλαι μελετωμένην
τυραννίδα ἐγύμνου, καὶ πορθεῖν τὴν πόλιν διενοεῖτο·
καὶ ἐν μελέτῃ ἦν αὐτὴν παραστήσασθαι· ἦν δὲ
ἐπιβουλήν ὁ ξηφοειδὴς ἐκεῖνος ἀπὸ τῆρ προσμύνησιν
λαμπρὸς τις ὑπεράγαγε, καὶ οἷος οὐ πρότερον γιν-
νῆσθαι ἰστόρηται, ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀνω φανείν
οὐρανὸθεν σχεδὸν εἰς αὐτὴν διεκχων τὴν γῆν. Καὶ
πρῶτα μὲν ἐπιθέσθαι τοῖς ἐν ἀγορᾷ προκειμένοις
διενόησε ἀργυροπωλείαις, συλλέγειν σωρούς χρυ-
σῶν ἐν προέσταις ὡν ταῖς ἐλάττειν· ὡς δὲ ψήφισι

γινόμενης οἱ τὸν πλοῦτον προτιθέντες δημοσίᾳ πρό- χειρον ἐφυλάξαντο, βαρβάρων στίφος πολὺ νυκτὸς ἐπιπέμψας, τὰ βασίλεια ἐκέλευεν ἐμπιπρῶν. Οἱ δὲ τοσοῦτον οὐδὲν ἤνυσαν, ὥστε καὶ ἐν δεεῖ μεγάλῳ γενόμενοι καθύπεστρεφον. Παρεδείκνυ γὰρ τήνικα ταῦτα Θεὸς, ὅπως προνομίας εἶχε περὶ τὴν πόλιν· οὐρανία γὰρ τις δύναμις προφανείσα τοῖς ἐπιβούλοις ἐν μεγάλοις τοῖς σώμασι κατέπληξε. Καὶ ἀνεχώρουν ἐκείθεν, καὶ θάπτον κατεπηχότες, ἤγγελον Γαῖνῶ νύκτωρ νήλυν ἐπιέναι τῇ πόλει στρατόν. Ὁ δ' ἤκιστα τοῖς εἰρημένοις ἠέλου πιστεύειν, μὴ τινος τῶν εἰωθῶτων ἐνδημῆσαι τῇ πόλει στρατιώτας εἰδῶς. Ἔτι δὲ τῇ ἐχομένῃ νυκτι καὶ ἄλλους ἀπέσταλλεν. Ὡς δὲ καὶ οὗτοι τὰ ἴσα τοῖς προτέροις διήγγελλον, αὐτὸς ἤκων αὐτόπτης ἐγένετο τοῦ παραδόξου θαύματος. Καὶ δὴ νομίσας ἐκείνου χάριν τοὺς τοιοῦτους ἔλθειν στρατιώτας, καὶ κρύπτεσθαι μὲν ἡμέρας νύκτωρ δὲ τὴν πόλιν φρουρεῖν καὶ αὐτὰ τὰ βασίλεια, ἐν σκῆψει τοῦ δαιμονίου ἐγένετο· καὶ ὅλα δὴτα εὐξόμενος, τὸν νεὼν κατελάμβανεν, ὃν ὁ τοῦ βασιλέως πατήρ, Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν τιμῶν, ἀνίστα κατὰ τὸ Ἔδωμον. Συνεξῆει δὲ αὐτῷ καὶ πολὺ τι τῶν βαρβάρων πλῆθος· λάβρα δὲ καὶ ὅπια ἐξήγον, καὶ κέραμους· βελῶν ἐν γυναικείοις ὄχημασι, καὶ ἄλλαι· χρῖοι μὲν μηχαναῖς. Τὸ δὲ βούλευμα τοῦτο ἐπὶ βλάβῃ ὤθηεν Ῥωμαίων ἐποίει. Τὸ δ' ἐλυσιτέλει μᾶλλον, ὡς ἡ ἐκβασίς ἐδειξεν. Ἐπεὶ γὰρ πρὸς τῶν φρουρούντων τὰς πόλεις πεφώρτανται ὅπλα ἐξάγοντες, καὶ ἐπιέχοντο τὴν τούτων ἐκκομιδὴν, ἐκείνοι τὰ ξίφη σπασάμενοι, τοὺς φρουροὺς διεχρήσαντο. Δεινοῦ δ' ὡς εἰκὸς Ὀρῶδου τὴν πόλιν καταλαβόντος, ὡς ἀλωσομένης αὐτίκα τῆς πόλεως, ὅμως γνώμη ἀγαθὴ ἐκράτει τοῖς παρούσι δεινοῖς. Ἡ μὲν γὰρ πόλις ἀθρόον ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐγεγονέει, τῶν πυλῶν κατὰ χώραν γεγεννημένων· χρηστῆ δὲ γνώμῃ χρησάμενος βασιλεὺς, προφανῆ τε πολέμιον εἶναι τὸν Γαῖνῶν διαγνοὺς, ἐκέλευε τοὺς ὑπολειφθέντας τῶν βαρβάρων ἔνδον τειχῶν ἀναιρεῖν. Καὶ δὴ τ' ἀνδρείως ἡ στρατιὰ ἐπιθέμενοι, τοὺς πλείστους ἀνήρτων περὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Γόθων· ἐκεῖ γὰρ ἠθροίσθησαν ὡς εἰς κρησφύγετον, τῶν πυλῶν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ γενομένων μὴ δυνηθέντες διαφυγεῖν. Καὶ δὴ τὴν μὲν ἐκκλησίαν σφῶν πῦρ ἐνιέντες κατέπρησαν· πάντας δ' ἐκείνους ἀφειδῶς ἐκτεῖναν. Ὁ δὲ μαθὼν Γαῖνῶς, τὸν ἐκούσιον ἀποθέμενος δαίμονα, καὶ μὴ τοῦ λοιποῦ προχωρεῖν τὰς ἀπάτας αὐτῷ, ἄρας ἐκείθεν, καὶ διὰ Θράκης ἐλάσας, ἤκεν εἰς τὴν Χερσόνησον, ἐκείθεν εἰς ἑω περαιωθῆναι διανοούμενος. ἤπειτο γὰρ ὡς εἰ τῆς ἐν Ἀσίᾳ πόλεις χειρώσασαιτο, βράδιως αὐτῷ καὶ τὰ περικύκλιρ ἔθνη ὑποχείριτα γένοιτο. Καὶ ὁ μὲν ἐν τούτοις ἦν· ὁ δὲ βασιλεὺς πρέσβεις πέμπειν ἤρειτο· οὐδεὶς δ' ἐτόλμα τὴν πρεσβείαν· τὸ γὰρ τῆς ἐκείνου γνώμης ὡμὸν ὑπέιδοντο ἕκαστος. Λιπόντες δὲ τοὺς ἄλλους, ἐπὶ τὸν μέγιστον ἐδίεπον ἀριστέα. Ὁ δὲ μὴ τὴν γεγεννημένην δεισας διαφορὰν πρὸ μικροῦ, πρέσβεις αὐτίκα ἐπὶ Θράκης τῷ βαρβάρῳ ἐχώρει. Γαῖνῶς δὲ τὸν πρέσβιν ὅστις εἶη διεγνώκως, καὶ τὴν ὑπερ τῆς εὐσεβείας παρβήσιαν γεγεννημένην αὐτῷ ἐν τῷ θέμενος· αἰδεύσθαι δὲ εἶπερ τι· μᾶλλον τῆς αὐ-

sitas impetum facere constituit, maxima illa spe concepta, ingentes se pecuniarum acervos ibi corrasurum esse. **360** Sed enim ubi ejus rei fama vulgari cœpit, et argentarii, quod antea fecerant, pecunias suas et opes publice in mensis non proposuere, ingentem Barbarorum vim noctu ad imperiales ædes, ut eas incenderent, misit. Illi vero tantum abest ut aliquid egerint, ut cum ingenti etiam metu inde retro cesserint. Deus namque tum ostendit, quanta illi providentia et cura urbis fuerit. Cœlestis enim quedam vis ingentibus corporibus, insidiatoribus illis apparens, ita eos exterruit, ut terga verterent, et celeriter trepidi Gainæ significarent, novum ea nocte in urbem exercitum venisse. Ille autem fidem eorum dictis non habuit, quod non alios quam qui soliti fuerant in urbe milites esse sciret. Quapropter proxima etiam nocte alios eo misit. Ut vero et illi eadem quæ priores annuntiarunt, ipse eo venit, et spectator oculis suis miraculi ejus fuit. Verum sua gratia milites eos ibi adesse arbitratus, qui interdum quidem se occultarent, noctu autem vigiliis urbem et aulam imperatoriam custodirent, a dæmone se agitari assimilavit, et velut orationi vacaturus templum adiit, quod imperatoris pater in Joannis Baptistæ honorem in Septimo construxit. Exiit autem cum eo magna Barbarorum multitudo, quæ clam secum arma et vasa fictilia telis completa, in muliebribus pilentis, et præterea aliis etiam quas machinati fuerant artibus, efferebat. Et consilium hoc ille in Romanorum scilicet detrimentum cepit. Cæterum id potius imperio eorum bono fuit, ut rei exitus declaravit. Cum namque a portarum custodibus arma efferre deprehensi essent, atque ea in re inhiherentur, gladiis illi strictis excubiiores interemerunt. Atque ubi, quemadmodum fieri solet, gravis tumultus urbem, perinde atque ea illico capi deberet, occupavit, consilium tamen bonum præsentia mala explicuit atque superavit. Nam civitas portis clausis atque obfirmatis, in tutum redacta est statum. Et imperator optimum secutus consilium, publicitus Gainam hostem judicavit, et qui reliqui in urbe erant Barbaros intra muros occidi jussit. Quapropter milites magnis animis illos aggressi, plurimos apud eam quæ dicitur Gotthorum ecclesiam necarunt. Eo namque tanquam ad asylum et per fugium confluxerant, cum portis clausis profugere nequirent. **361** Ita ecclesiam eorum igne injecto cremarunt, et Barbaros omnes discrimine nullo conecerunt. Quod ubi Gainas rescivit, dæmone quem voluntate sua sibi sumpserat, dimisso, quod sibi fraudulentas insidias suas deinde minus procedere cernebat, inde profectus, per Thraciam in Chersonesum pervenit, trajicere ex eo loco in Orientem cogitans. Existimabat namque, si in Asia urbes cepisset, facile quoque se finitimas in circuitu gentes sibi subjecturum esse. Atque ille quidem hæc sic moliebatur. Imperator autem oratores rursus sibi ad-

eum mittendos duxit: sed nemo legationem eam suscipere audebat. Omnes enim pro se quisque feritatem animi ejus suspectam habebant, adeo ut neque bello cum eo congredi quisquam vellet, neque legatione apud eum tuto se fungi posse putaret. Omnibus vero aliis relictis, in maximum illum heroem respiciebant. Ille porro nihil veritus, quod sibi non ita pridem cum eo intercesserat dissidium, orator statim in Thraciam ad Barbarum est profectus. Verum enimvero Gainas postquam legatum ad se venientem, quisnam esset, intellexit, et libertatem dicendi, qua usus apud se pro veriore pietate fuerat, in mentem revocavit, nihilominus si quid aliud, et virtutem viri ejus reveritus, quamvis et barbarus et hostis esset, longius ei honoris causa progressus est obviam, et dextram ejus oculis admovit, et osculatus est, liberosque suos adductos sacris illius genibus adhibuit. Et tum quidem ille arma deposuit, et legationi ei morem gessit. Usque adeo virtus etiam acri hosti pudorem et terrorem incutere consuevit. Brevi autem post, cum aliud quiddam accidisset, ad ingenium suum Gainas rediit. Et ubi Hellepontum trajicere, Lampsacumque occupare contendit, spes eum fefellit, cum Romani divini Numinis auxilium per imperatoris consilia rursus sibi adfuisse senserunt. Postquam enim Barbari navium copia destituti, ratibus compactis Hellepontum trajicere, et in ulteriorem continentem evadere voluerunt, imperator terra marique contra eos duxit, multis militaribus trirenibus subsequentijs. In hoc rerum statu vehementior derepente zephyrus afflans, rates vi magna dissolvit, atque in eas Romanorum naves impulit. Barbari ratibus disjectis, plures cum ipsis equis in alto demersi sunt: nonnulli fluctibus rapti atque circumacti, hinc et inde in littore ejecti, multi etiam ab invadentibus eos militibus jugulati sunt. **362** Plurimi sane ex hostibus in transitu periere. Gainas autem cum paucis incolumis Thraciam pererrans, et fugam sæpe mutans, in alias Romanorum incidit copias, atque ibi cum fugæ comitibus barbaris cæsus est. Cujus caput exsiccatum, Constantinopolim est delatum. In bello hoc, Flavita, Gothicæ gentis vir, Romanis autem maxime fidus, et scientia militari præstantissimus, quod optime se et splendidissime gessisset, consul est renuntiatus. Quo tempore etiam imperatori filius prognatus est, modis omnibus bonus, Deoque charus Theodosius, avo, sicuti diximus, cognominis: sequenti autem consulatu etiam Augustus est renuntiatus. Idem quod Gainas, Trigibildus, quem supra nominavimus, Gothus passus est. Postquam enim is victoriam Gainæ, per collusionem scilicet, prodidit, atque ex pugna profugit, Pisidiam et Pamphyliam percurrens affixit. Postea plurimis pugnis, et locorum in Isauria incommoditatibus, viribus ejus

ἀνδρὸς ἀρετὴν, κἀν καὶ βάρβαρος τις ἦν καὶ πολέμιος, πόρρωθέν τε ὑπῆντετο· καὶ τὴν ἐκείνου δεξιὰν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρετίθει καὶ κατησπάζετο· καὶ τοὺς παῖδας προσάγων, τοῖς ἱερῶς ἐκείνου γόνασι προσεκόμιζε· καὶ τότε μὲν τὰ ὄπλα κατετίθειτο, καὶ πειθῆναις ἦν. Οὗτω πέφυκεν ἀρετὴ καὶ τὸν σφίδρα γὰρ δυσμενῆ αἰδοῦς τε καὶ καταπλήξεως ἐμπιπλᾶν. Ἐν οὐ πολλῷ δ' ἐτέρων ἐπιγενομένων, ἐν τοῖς Ἰσοῖς ἦν Γαῖνᾶς· καὶ ἐπεὶ ἐπέβαλε τὸν Ἑλλησποντον διαπραιοῦσθαι, καὶ ἐπὶ Λάμψακον διαβαίνειν, τῆς ἐλπιδος ἐψεύσθη, θείας αὖθις ῥοπῆς ταῖς τοῦ βασιλέως ἐπινοαῖς τῶν Ῥωμαίων χρησαμένων. Ὁ γὰρ οἱ βάρβαροι νεῶν ἐν ἀπορία καθεστηκότας, σχεδίας συμπηγνύντες, τὸν Ἑλλησποντον διεκπλεῖν ἐπιρῶντο εἰς τὴν καταντικρὺ ἡπειρον, ὁ βασιλεὺς δὲ γῆς τε καὶ θαλάττης τοῦτους ἐπῆει πολλῶν στρατηγικῶν τριήρων καταθεουσῶν. Ἐν τοῦτοις δὲ τῶν πραγμάτων ἦντων, ἐξάπινα ζέφυρος τις ἐπιπνεύσας σφοδρὸς, τὰς σχεδίας διέλυε βίβη, καὶ κατ' ἐκείνων τὰς Ῥωμαίων ἤλαυσε ναῦς. Καὶ οἱ μὲν βάρβαροι, διαλυθεισῶν τῶν σχεδιῶν, σὺν αὐτοῖς ἱπποῖς αἰπλοῦς, οἱ μὲν ὑποδρύχοι τῷ βυθῷ, οἱ δὲ τῷ κλύδωνι περιγυρόμενοι, ἀναβρίπτουμένοι ἀνὰ τὰς ἐκτὸς ἐξελικμῶντο. Πολλοὶ δὲ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τῶν αὐτοῖς ἀνηροῦντο. Τὸ μὲν οὖν πλείστον τῶν βαρβάρων τῷ διέκπλῳ διέφθαρτο· Γαῖνᾶς δὲ σὺν ὀλίγοις ἀνὰ τὴν Θράκην περιωθεῖς, ἀλώμενος τ' ἐκέισε καὶ φυγαῖς χρώμενος, ἑτέρα Ῥωμαικῆ ἐκπιπτε στρατιᾷ, καὶ σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν βάρβαροις ἀπώλετο. Οὗ ἡ κεφαλὴ ταριχευθεῖσα εἰς τὴν Κωνσταντινίου ἀνεκομίζεται. Ἐν δὲ τῷ πολέμῳ τούτῳ Φλαβίτας ἀνὴρ Γότθος μὲν τὸ γένος, εὐνοῦς δὲ μάλα Ῥωμαίοις, καὶ τὰ πολέμια κράτιστος, λαμπρὸς τις φανείας καὶ ἀριστος, ὑπὸ τῶν ἀνηγύρεται· ὀπηνίτα τῷ βασιλεῖ παῖς ἐτίκτετο, ὁ καλὸς τὰ πάντα καὶ θεοφιλὴς Θεοδοσιος, τῷ πάππῳ ὁμώνυμος. Τῆ δ' ἐξῆς ὑπατείας καὶ σεβαστῆς ἀνηγύρευται. Ἐπίσης δὲ Γαῖνᾶ καὶ ὁ ῥηθεῖς· Τριγιδίλος Γότθος πέποθεν. Ὡς γὰρ ἐκείνων τὴν νίκην προέδωκε Γαῖνᾶς, δῆθεν ἐκείνον φεύγων, τὴν Πισιδίαν καὶ Παμφυλίαν καταλαβὼν ἐλυμαίνετο. Ἐπειτα καὶ αὐτὸς κλείεται μάχαις καὶ δυσχωραῖς Ἰσαυρικαῖς περιθραυθεῖς τὴν ἰσχὺν, μόλις ἐπὶ τὸν Ἑλλησποντον διασώζεται. Πραιιωθεῖς δ' ἐπὶ Θράκην, ἐν οὐ πολλῷ καὶ αὐτὸς διαφθείρεται. Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τῶν Γαῖνᾶ τοιμημάτων, καὶ οἷψ τέλει ἐχρήσατο, ἐν ἐπιδρομῇ ἀποχρώντως, οἶμαι, εἰρήκαμεν· εἰ δὲ τῷ φίλῳ ἀκριβῶς καὶ κατὰ λεπτόν διειδέναι τὰ τῷ πολέμῳ τούτῳ γεγεννημένα, τῆ Γαῖνᾶς δέλτω ἐντυγχάνειν τούτον κελεύομεν, ἦν ὁ σχολαστικὸς συνέταξεν Εὐθείσιος, ὁ παρὰ Τρωίῳ φοιτήσας τῷ σοφιστῆ· ὁ τοῖς πράγμασι παρῶν, καὶ αὐτόπτης τοῦ πολέμου γενόμενος, τέτρασι βιβλίοις ἐν ἡρώψ μέτρῳ λαμπρῶς ἐπεξῆλθε. Νεαρῶν δὲ τῶν πραγμάτων ὄντων, σφόδρα ἐπὶ τῆ συγγραφῇ ἰθαυμάσθη. Καὶ Ἀμμώνιος ὁ ἕτερος ποιητῆς, τὰ αὐτὰ βαφωδῆσα, εὐδόκιμος διεκρίθη ἐπὶ τῆς παρουσίας ἡγεμονίας. Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτων.

Atque ubi inde in Thraciam trajecit, non multo

post interit. Sed enim de audacibus Gainæ conatibus, interituque ejus, hæc cursim dicta, ut opinor, sufficiunt. Si quis autem accuratius pleniusque res eo bello gestas cognoscere velit, eum Gaineum librum legere jubemus, quem Eusebius scholasticus composuit, Troili sophistæ sectator. Qui cum rebus gerendis spectator ipse belli interfuisset, in quatuor libellis heroico versu id luculenter exposuit: quod scriptum, propter rei novitatem, in magna admiratione fuit. Sed et Ammonius poeta alter, qui idem bellum carminibus composuit, præclarus proximo imperio, sedecimo junioris Theodosii consulatu, quem cum Fausto gessit (tum enim poema id publicavit), habitus est. De his hæctenus.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ'.

Ἦς Ἰωάννης τὸν λαὸν ταῖς διδασκαλίαις ἐκράτει· καὶ περὶ τοῦ γεροντότος θεύματος τῷ ἱερῷ καὶ τιμῷ δώρῳ ἔν μιᾷ γυναικί, καὶ τὰ Μακεδονίου φρονούση.

Ἰωάννης δὲ ὁ θεὸς, ὡς χρῆτων, τὴν ἐπιτροπὴν τῆς Ἐκκλησίας ἰθύνων, πολλοὺς μὲν ἐξ Ἑλλήνων, πολλοὺς δ' ἐξ αἰρέσεων ταῖς διδασκαλίαις ὑπήγεν. Οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τῶν παθῶν ὡς πορρωτέρω ἐποίησε τῆ συνχεῖ τῶν λόγων ἀρδεῖ. Ἄπειρα δὲ στίφη καθεκάστην συνέρρει, οἱ μὲν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν λόγων διακουσόμενοι, οἱ δὲ καὶ πείραν ληψόμενοι. Ἄπαντες τε ἀθρόον ἤρει, καὶ ἐπίσης δοξάζειν αὐτῷ περὶ τοῦ θεοῦ ἐπειθευ. Ἐπὶ τόσῳ δὲ τὰ πλήθη πρὸς αὐτὸν κεχρησάμενα ἦσαν, ἀφορέστων τῶν λόγων ἔχοντες, ὥστε καὶ κινδυνεύειν προστῆν ἐκείνοις, ὡς τιζομένοις· καὶ περιύλοιστοί τε ἀλλήλων, τῷ πλησίον ἕκαστον ἐθέλειν καὶ ἐγγὺς ἵνα βιάζεσθαι, ὡς ἂν ἀκριβέστερον ἐκείνου λέγοντος ἀκροῦτο. Διὰ τοι τοῦτο κάκεινος κοινὸν πᾶσιν ἑαυτὸν παρέχων, ἐπὶ τοῦ τῶν ἀναγνώστων βήματος μέσος καθήμενος, ἀφθονοῦν, οἷα δὲ κοινὴν χάριν, τὴν διδασκαλίαν παρεῖχεν. Ἢ δὲ πληθὺς τῷ ἡδέι τῶν λόγων κατακλιούμενοι, προὔλαμβανον ἕκαστος, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ὡς εἰπεῖν, τῷ νεῷ παρεδρεύοντες. Οὐκ ἀκαιροὺν δὲ μοι δοκεῖ καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ παραδόξον ἐγεγόνει, νῦν διηγῆσθαι. Ἄνθρωπος τὰ Μακεδονίου νοσῶν γυναικὶ ἐπίσης φρονούση συνώκει. Καὶ δὴ ποτε ὡς γε χρὴ δοξάζειν περὶ Θεοῦ τῷ μεγάλῳ περιτυχῶν διαλεγόμενος, εὐθύς τὴν δόξαν ἀφελὲς μετεβάλλετο, καὶ ἐπίγειαι τὰ εἰρημένα. Ἐπίσης δὲ μεταθεῖναι καὶ τὴν γυναικὰ τὴν δόξαν ἠνάγκαζεν. Ἐπεὶ δ' ἐξεχόμενη τῆς συνθεῖας καὶ ταῖς τῶν γνωρίμων γυναικῶν ὁμιλίαις, ἥκιστα τὸν λόγον προσέτε· ὡς πολλαῖς πύραν προσάγων οὐδαμῶς· ἔπειθε, τέλος ἔλεγεν, ὡς *Εἰ μὴ τῶν θεῶν καὶ τῆς δόξης ἐμοὶ κοινωρήσεις, οὐκ ἄρ σοι καὶ τοῦ συνοικεῖν ἐμοὶ γένοιτο.* Ἢ δὲ γυνὴ σχηματισμένη κατάνευσειν, τῶν θεραπευτικῶν μιᾷ ἐκονούτο ὁ δρᾶν ἐμελλε, παραπειθεῖν εἰς ἐξάπατην τὸν ἄνδρα. Καὶ παρὰ τὸν τῆς μυσταγωγίας καιρὸν προσιοῦσα, ἐδέχετο μὲν τὸ δῶρον ὡσπερ ἦν ἔθος· καὶ δὴτ' ἀσφαλῶς ἔχουσα, οἷα δὴθεν εὐχόμενη, κατέκρυπτεν· ἥ γε μὴν θεράπεινα παρεστῶσα, λαορατῶς ἐν ὀκλοῦν ἄρτον κοινὸν ἐπεζέρετο, ἀντιδίδου· δὴ δὲ καὶ προσφέρουσα, εἰς λίθου μεταπήγνυσθαι φύσιν ἐκείνου ἐμάθανε, τοῖς ὀδοῦσι δὴθεν περὶ μὲν ἑλαίνειν. Καὶ τῷ δέει ἡ γυνὴ συσταλεῖσα, δευσιπλάστ' ἵνα μὴ τι πάθη θεοῦ ἐπὶ τῷ παραδόξῳ, συμδάνει, οἷ τάχους εἶχε, τῷ μεγάλῳ προτεφοῖτα Πατρὶ· τὸ τε πρᾶχθῆν ἡγγελλε, τὸν τε λίθον ἐπεδείκνυ, ἐπ' ἀκριβῆς τὴν εἰκόνα τοῦ εἰγματος φέ-

A

363 CAPUT VII.

Ut Joannes doctrina sua populum quo vellet, duxerit: et ut miraculo, non sine Dei numine, intercedente. Joannes mulierem quamdam sectæ Macedonianæ ad frugem reduxerit.

Divus Joannes, pro eo atque par est, Ecclesiam gubernans, multos ex Græcæ superstitionis sectatoribus, multos etiam ex hæresibus, doctrina sua pellexit. Multos insuper quam longissime a vitiosis affectibus et perpressionibus assidua verborum rigatione abduxit. Infinita quoque quotidie multitudo ad eum confluit, partim eum auditura, et utilitatem aliquam ex sermone ejus perceptura: partim hominem visura, periculumque de cofactura. Omnes autem ille simul cepit, et idem secum de Deo sentire persuasit. In tantum vero plebs doctrinæ ejus, qua satiari non poterat, inhabebat, ut periculum etiam sibi homines crearent, dum inter se conserta turba premerentur, cubitis alii alios submoventes atque repellentes, quod pro se quisque ad eum quam proxime accedere conaretur, quo certius clariusque illum dicentem audire posset. Quam ob causam ille quoque communem se omnibus præbuit: et in lectorum suggestu, in media turba condens, uberem doctrinam, quasi communem quamdam gratiam omnibus impertit. Et ex multitudine quicque suavitate orationis ejus delibutus, anticipare locum properabat, die nocteque, ut ita dicam, in templo eum præstolans. Non intempestivum vero videtur, insigne quod sub eo accidit, miraculum hoc loco commemorare. Vir quidam Macedonii morbo laborans, uxorem eadem contagione infectam habebat. Hic cum aliquando in magnum illum virum incidisset, quomodo de Deo sentiendum sit, disserentem, statim priore opinione relicta mutatus, dicta illius laudavit: conjugemque ut itidem et ipsa sententiam suam mutaret, cogere institit. Ubi vero illa ex consuetudine et colloquiis quotidianis familiarium muliercularum pendens, admonitionem ejus non suscepit, et maritus re sæpius tentata, nihil effecit, postremo ei denunciavit, nisi communem, atque eandem secum de Deo obtineret opinionem, minime, se eam secum habitare passurum esso. Mulier postquam id per simulationem annuit, ex ancillis quam fidam sibi esse credebat, uni, quid factura esset, credidit, ut per fraudem virum falleret. Et sacrorum mysteriorum tempore, **364** accedens illa, donum, sicuti mos erat (qui sacris instituti sunt, quid dicam, intelligunt), accepit: atque id retinens, perinde atque orationi vacat.

tura, se inclinata submisit, mysteriumque sacrosanctum occuluit : et quæ ei assistebat ancilla, pro eo panem communem domo allatum obtulit, quem illa ori admovens, in lapidis naturam induratum esse, dum dentibus atterere conatur, sensit (1). Itaque timore percita, ne quid gravius per Dei vindictam pateretur, propter miraculum, quod præter opinionem acciderat, nulla interposita

Αροντα, ἀγνώτα μὲν τὴν ὕλην, ξενίζον δὲ καὶ τὸ χρῶμα ὡς περ προσεβλημένον. Αἰτήσατο δὲ συγγνώμην, τοῦ λοιποῦ διαγέγωνε τὰ ἴσα τῷ ἀνδρὶ φρονούσα. Ὁ δὲ λίθος εἰς πίστιν τοῦ θαύματος τοῖς ἱεροῖς κειμηλίοις τῆς Ἐκκλησίας ἐς πολὺ τι χρόνου διατηρούμενος ἦν, θαύμα τοῖς ὁρώσι γενόμενος.

mora, ad magnum illum accedit Patrem, rem actam ei exponit, et lapidem ostendit, certo et aperte morsus indicium exhibentem, qui jam materiam ignotam, novumque et alienum colorem obtineret. Et venia delicti petita, deinceps in eadem cum marito opinione perduravit. Lapis iste ad fidem miraculi ejus faciendam longo tempore inter ecclesiæ donaria assevat, spectatoribus miraculo fuit.

CAPUT VIII.

De frequentibus in divinis templis populi conventibus, et de psalmodiis hymnisque alternis decantatis; qua ex causa et quomodo morem cum psallemidi primum Ecclesia Dei acceperit.

Porro populus Constantinopolitanus nocturnis matutinisque hymnis maxima alacritate incubuit, ex ejusmodi primum causa. Ariani sub Theodosio sacris ædibus expulsi, extra urbis mœnia ecclesias conventusque suos agebant. Prius autem nocturno tempore in publicis porticibus congregati, atque in choros suos segregati, carmina quædam alternis antiphonarum modo sibi invicem respondentia, ad hæresis suæ placita accommodata, concinne canebant, et noctem multam in ejusmodi psalmodia consumebant. Sub auroram autem publice

C eadem concinentes, extra urbem in ea ubi ecclesias habebant loca procedebant. Faciebant id maxime solemnioribus festorum dierum temporibus, et prima eademque ultima hebdomadis die, quam Dominicam vocamus: quibus temporibus etiam synaxes in ecclesiis fieri solent. Postea vero cantus tales ad contentionem quoque instituebant (2): « Ubinam sunt (dicentes) qui Trinitatem ejusdem substantiæ et ejusdem honoris colunt? » Hæc et alia præterea ejusmodi verba carminibus aspergebant. **365** Sed enim Joannes, ne aliqui ex ecclesia sua ejus generis cantibus demulsi, ab illis seducerentur, ad eundem modum contra illos psalmodiam suam instituit. Et brevi ea celebrior, quam adversariorum esset, facta est: ut quæ et multitudine et honorifico progressu illos superaret. Nam eam cruces argenteæ cereos incensos habentes præbiant, Eudoxia imperatoris conjuge impensas ad eam rem præbente, quæ hoc Brisoni cubiculi sui præfecto injunxit, ut hymnorum cantus procuraret, et ad eum usum quam plurimum lucernarum pararet. Qua re Ariani ad æmulationis ardorem perciti, ad vindictam se contulere, et manus cum nostris consecrere sunt aggressi. Adhuc enim ex ea quam ante habuerant potentia et dominatione, animis flagrabant, et ad pugnam committendam parati erant, nostrosque adeo despiciebant. Itaque nocte quadam inter se congressi, non pauci utrinque ceci-

B

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τῆς εἰς τοὺς θελοὺς γεῶς συνεχοῦς σχολῆς τῶν λαῶν· καὶ περὶ τῶν ἀντιφῶνων ὕμνων καὶ ψαλμοῦδιων, ὅθεν καὶ ὅπως ταῦτα τὸ ἐξ ἀρχῆς ἢ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία παρέλαβεν.

Διὰ τοι τοῦτο προθυμότερον ὁ τῆς Κωνσταντινου λέως τοῖς τε ἐσθιωτοῖς καὶ νυκτερινοῖς ὕμνοις· μάλιστα ἔχρωντο ἐξ αἰτίας τοιαύτας γεγεννημένης τὸ ἐξ ἀρχῆς. Οἱ Ἀρειανοὶ ἐπὶ Θεοδοσίου τῶν εὐκτηρίων ἔσαν ἀπελαθέντες, πρὸ τῶν τειχῶν ἐκκλησιάζοντες ἦσαν. Πρῶτερον δὲ νύκτων ταῖς δημοταῖς στοαῖς ἀθροίζεμενοι, καὶ εἰς συστήματα διακρινόμενοι, ψάδα τινὰς τρόπον ἀντιφῶνων πσιούντες, πρὸς τὸ ἐκείνοις δοκῶν τῆς αἰρέσεως ἐμμελῶς ἦδον· καὶ τὸ πλείστον δὴ τῆς νυκτὸς ἐπὶ τούτοις ἀνήλισκον. Ὑπὸ δ' ἐσθιμῶσι καὶ ταῦτα ψάλλοντες, ἐξω πυλῶν εἰς τοὺς τόπους ἔνθα καὶ ἐκκλησιάζον, ἐπορεύοντο. Ταῦτα δὲ μάλιστα ἐποίουν ἐν ταῖς ἐπισήμοις τῶν ἑορτῶν, καὶ τῇ πρώτῃ καὶ τελευταίᾳ τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας, ἣν Κυριακὴν ὀνομάζομεν· ἐν αἷς καὶ αἰ συνάζει; κατὰ τὰς ἐκκλησίας εἰώθασι γίνεσθαι. Ἐς ὕστερον δὲ καὶ ἐριστικῶς· τὰ μέλη ἐτίθουν· « Πού εἰσι, λέγοντες, οἱ Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον σέβοντες; » καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα ταῖς ψάδαῖς παρεμύθουον. Δείσας τοίνυν ὁ Ἰωάννης μὴ τινες τοῖς τοιούτοις κατακηλούμενοι μέλεσιν, οἳ ὑπ' αὐτῶν ἐκκλησιάζον, ὑπαχθῶσιν ἐκείνοις, τὸν ἴσον ἐπινοεῖ τρόπον ἀντιπράττειν αὐτοῖς. Ἐν βραχεὶ δ' ἐπισημότεροι τῶν δι' ἐναντίας γενόμενοι, κατὰ τε πλῆθος, καὶ προδῶν τιμῆς ἐκείνους ὑπερβάλλοντες ἦσαν·

D σταυροὶ γὰρ ἀργύρεοι κηρῶν ἐπ' αὐτοῖς ἀνημμένων, αὐτῶν προηγούτων, τῆς βασιλείδος Εὐδοξίας τὴν δαπάνην χορηγοῦσας αὐτοῖς. Καὶ Βρίσωνα τὸν ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος αὐτῆς ἔταπτε τοὺς ὕμνους παρασκευάζειν, καὶ ἀρθρον εὐτρεπίζειν τὸ φῶς. Ζηλοτυφῆσαντες δ' ἐντεῦθεν οἱ ἐξ Ἀρείου, καὶ εἰς ἄμυναν χωρῶντες, συμπληγάδας ἐπεχείρουν ποιεῖν. Καὶ γὰρ εἰς ἐκ τῆς προλαβοῦσης δυναστείας ἔνθερμοι οὖντες, πρὸς χειροκρασίαν ἔτοιμοι ἦσαν, καὶ ὑπερῶρων αὐτοῦ. Καὶ δὴ ποτε μὲν τῶν ἰσχυρῶν συγκρούσαντες ἀλλήλοις, πίπτουσιν ἐκατέρωθεν οὐκ ἐλάχιστοί. Αἰθρὸν δὲ καὶ κατὰ τὸ μέτωπον βάλλεται Βρίσων ὁ εἰρημῆνος τῆς γαμετῆς τοῦ βασιλέως; τῆνικαῦτα τῶν θαλαμηπέδων εὐνοῦχων προεστηκίω. Περιογῆς δὲ διὰ ταῦτα γενόμενος ὁ κρατῶν, τοῦ λοιποῦ τὰς τοιαύτας

(1) Sozom. cap. 5, lib. viii.

(2) Sozom. cod. cap. 8.

τῶν Ἀρειανῶν περιεῖλε προδῶς, εἶτον συνόδους· ὁ γὰρ μὴν τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἐκείθεν τὴν ἀρχὴν εἰληφόρες οὕτως ὑμνεῖν ἀχρι καὶ ἐς δεῦρο διέμειναν τὸν Ἰσον ἐκτελοῦντες, τρόπον. Τὴν δὲ τῶν ἀντιφώνων συνθήκαι ἀνωθεν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἢ Ἐκκλησία παρέλαθε. Καὶ γὰρ φασὶ τὸν θεοφόρον Ἰγνατίον, ὃς τρίτος ἱεράρχης τῆς Ἀντιόχου μετὰ Πέτρον τὸν ἀπόστολον ἐγένετο, καὶ σὺν αὐτῷ ἀποστόλοις πρὸς τὸν πλείστον χρόνον διήγαγεν, ἐν ἐκστάσει γενόμενον, ὀπτασίαν ξένην θεάσασθαι· ἑώρα γὰρ τοὺς θεοὺς ἀγγέλους· ἀντιφώνους ψάδας τὴν ἁγίαν Τριάδα ὑμολογοῦντας. Καὶ τὸν τύπον πρῶτος τῆ Ἀντιοχείων Ἐκκλησία εἶδου· ὅθεν ὡς ἀπὸ πηγῆς καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας πάσας ἐκκλησίας Θεοῦ ἡ τοιαύτη διεδόθη παράδοσις. Τοιαῦτα καὶ περὶ τῶν ἀντιφώνων ὕμνων πυθόμενος καθιστόρησα. B

alternis et sibi invicem respondentibus carminibus sanctam Trinitatem hymnis et laudibus vehentes. Et ipse primus hanc concinendi formam Antiochenorum ecclesiæ dedit (1). Unde quasi a fonte in alias ecclesias Dei omnes ejusmodi consuetudo est propagata. Hæc quæ de antiphonis, et respondentibus sibi invicem hymnis accepi, memoriæ posteritatis commendanda duxi.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Ὡς εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ ἱερός διεθὲν Χρυσόστομος, καὶ τοὺς ἐκεῖσε ἀνάξιας ἱερωμένους καθεῖλε· καὶ περὶ Γερωντίου τοῦ Νικομηδείας· καὶ περὶ Σεραπίωνος καὶ Σευρητιανοῦ καὶ Ἀντιόχου, καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ τῶν ἀπεληλαμένων τῶν ἐκκλησιῶν ὕβρωσος· καὶ ὡς τὴν μετ' αὐτοῦ καὶ Σευρητιανοῦ τῶν Γαβάλων διένεξεν ἡ βασιλεὺς Ἐυδοξία διέλυσε.

Ἐπεὶ δ' ὁ μέγας ἐπόθετο παρὰ τινῶν μὴ ἀξίων τὰς ἐν Ἀσίᾳ ἐκκλησίας οὐ καλῶς διοικεῖσθαι, καὶ τοὺς μὲν χρήμασι, οὓς δὲ χάριτι, τὴν ἱερωσύνην ἀπεμπολοῦντας· περὶ καὶ βάδην τὴν Ἐφεσον καταλαμβάνει· καὶ τρεῖς πρὸς τοὺς δέκα ἐπισκόπους θαβελῶν, οὓς μὲν ἐν Λυκίᾳ καὶ Φρυγίᾳ, τοὺς δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀσίᾳ, ἑτέροις τοῖς θρόνοις ἀντικατέστησεν. Καὶ τινὰ Ἡρακλεῖδην ἀρχιδιάκονον τῶν ὑπ' αὐτὸν μοναχῶν τῶν ἐκ τῆς Σκήτης, Εὐαγρίου τοῦ μοναχοῦ φοιτητὴν, ἀνδρα γένει Κύπριον, τῆ Ἐφείων μητροπόλει καθίστησιν· ἔτυχε γὰρ τῆνικαῦτα θανάων Ἀντωνίου ὁ τὴν ἐκεῖσε ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύων. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Νικομηδείας Γερώντιον τῆς ἐκκλησίας ἐξήλαυσε· διηκονεῖτο μὲν γὰρ οὗτος Ἀμβροσίῳ τῷ πάνυ, ὃν Μεδιολάνων ἐπίσκοπον ὁ λόγος ἐφῆθ' ἀπὸ τῆς ὀφθ' ἀπὸ τῆς ὀφθ' ὁ τι δὲ παθῶν, καὶ ἐν τερατευσόμενος, εἶτε καὶ φάσματι δαιμονίῳ ληφθεὶς, πρὸς τινὰς ἔφη, ὡς νύκτωρ ὄνυσκαλιδα λαθῶν, ξυρήσαι μὲν τὴν κεφαλὴν, καὶ μολῶνι ταύτην ἐμβάλεῖν. Οἷα δὲ ἀνάξια βήματα ἐπειπόντα διώκων Θεοῦ, Ἀμβρόσιος ἐκέλευσε, κολλάζων τὴν γλῶτταν, τοῦ λοιποῦ καθ' ἑαυτὸν εἶναι, καὶ μεταμείψ τὸ ἀμάρτημα ἐκκαθαίρειν. Γερώντιος δὲ ἱατρικὴν ἐξεπιστάμενος ἄριστα, καὶ λέγειν καὶ πείθειν, φίλους τε περιποιεῖν ἑαυτῷ βλάβος ἔχων, οἷα δὲ Ἀμβρόσιος καταμωκώμενος, εἰς τὴν Κωνσταντινου ἀφίκετο. Οὐ πολλῶν δὲ χρόνῳ τοὺς κατὰ τὴν βασιλείαν δυναμένους εὐφρῶς μετελθῶν, ῥῆστα φίλους· εἶχε, καὶ τὴν Νικομηδείων ἐκκλησίαν διοικεῖν

366 CAPUT IX.

Ut sanctus Chrysostomus in Asiam profectus, eos qui sacerdotio non recte fungerentur, dignitate ea privaverit : et de Gerontio Nicomediæ episcopo, et de Serapione : de Severiano et Antiocho : et de injuriis quibus Joannem illi affecerunt, quibus episcopatum utrogaverat. Et ut dissidium inter Joannem et Severianum Gabalorum episcopum ortum imperatrix Eudoxia composuerit.

Postquam magnus iste vir ecclesias in Asia a quibusdam indignis perperam administrari audivit ; quod nonnulli quidem pecunia, quidam autem gratia episcopatus redemptos obtinerent : Ephesum est profectus, et tredecim episcopis dignitatem ademittit, partim in Lycia et Phrygia, partim in Asia ipsa, atque in illorum thronos alios substituit. Heraclidem etiam archidiaconum, ex eis qui sub diœcesis suæ administratione erant, monachis, qui in Sceti Evagrii monachi discipulus fuerat, virum Cyprium, metropoli Ephesiorum præfecit. Mortuus enim tum ibi forte fuit Antonius, qui Ecclesiæ ei præfuerat. Illi vero Gerontium quosdam Nicomediensi exegit Ecclesia : diaconus is magni illius Ambrosii, quem Mediolani antistitem fuisse supra memoravimus, fuerat : qui nescio quomodo affectus, sive monstra portentose loqueretur, seu spectro quopiam territus, dæmoniove afflatus esset, ad quosdam dixit, noctu se sibi ὄνυσκαλιδα, hoc est, dæmonem asininis cruribus adjuncturum, ejusque caput tonsurum, atque in pistrinum conjecturum esse. Ambrosius igitur illum verba minime diacono et ministro Dei digna protocutum coercens, linguam de cætero continere, et peccatum id pœnitentia repurgare jussit. Gerontius autem, qui artem medicam optime nosset, et ad dicendum atque persuadendum non ineptus, facili amicos sibi comparare posset, Ambrosium veluti ridens, Constantinopoli a migravit : atque ibi

(1) Socr. lib. 1, c. 18.

brevi eis se, qui in imperatoris aula aliquid possent, cum dexteritate quadam insinuans, amicis facillime usus est : quorum opera ecclesiæ Nicomediensis procuracionem est consecutus. Manus autem sacras ei imposuit Helladius, Cæsaræ Cappadocum post Basilium magnum episcopatum sortitus. Eamque is illi retulit gratiam, quod auctoritate ejus filius suus splendidum in imperiali aula consecutus esset locum. Porro ubi id divus Ambrosius rescivit, ad Nectarium Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcopum scripsit, ne illum ita insolere per contumeliam pateretur, sed episcopatum ei potius adimeret : siquidem illi, quem in ecclesiis conservatum oporteret, ordinis curæ esset.

367 Et Nectarius, ut Ambrosio satisfaceret, multa tentavit. Caterum rem aggressus est, quam, ut ita dicam, perficere non posset. Nam Nicomediensis magis animis partes ejus tuebantur. Joannes autem vix tandem id perficere potuit. Et Gerontio episcopatu abrogato, in locum ejus Pansophium subrogavit, qui olim imperatoris conjugis pædagogus fuerat, vir perquam mansuetus, et valde religiosus, Nicomediensibus autem ingratus atque invisus Nectarii sane tempore publice et privatim seditiosi Gerontii dotes commemorabant, affluentemque ejus doctrinam atque singularem erga omnes locupletes simul et pauperes dexteritatem atque liberalitatem, nec non reliquas quæ ei inerant virtutes referebant. Atque etiam in supplicationibus, perinde quasi in terræ motibus, aliisque vel in patria ipsa sua, vel aliis in locis, iræ divinæ indicis, psallebant, precantesque Deum orabant, ut sub illo pastore eis esse liceret. Postremo vero sane quam inviti, cum immenso luctu et dolore illum quidem amiserunt : et Pansophium, contra animi sui sententiam, cum metu et odio episcopum susceperet. Itaque non solum illi quibus ita ademptæ erant ecclesiæ, verum etiam quibus aliqua cum illis intercedebat necessitudo, Joannem criminabantur, perinde atque novas in Ecclesiam res ipse princeps induceret, et antiqua ordinationum episcopalium jura abolere justitueret : et dolore immoderato transversim acti, etiam ea quæ ratione optima consulto egisset, opinionem multorum sequentes calumniabantur. At Joannes amorem erga se vulgi magis atque magis accendit : odiumque potentiorum, et eorum qui clero non bene vellent, in se concitavit, quoniam homines injuriam aliis facere solitos arguendo admonerat, delicatosque et divites, et alios qui parum sancte vivebant, ad virtutem quoad fieri posset, adducere conabatur. Maxime vero hominum in clerum odium et contumelias Serapion auxit, archidiaconus ejus, genere Ægyptius, vir iracundus, et ad contumelias oppido quam proclivis. Huc accessere agitata consilia et consessus Joannis cum sacra Olympiade, de qua postea dicemus. Quin ille etiam monachorum multorum inimicitias sibi conciliavit. Quicumque enim intra monasteria philosopharentur, et res

ἐπιτρέπεται. Τὰς ἱερουργοὺς δ' ἐπιτίθει χεῖρας αὐτῷ Ἑλλάδιος ὁ Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν μετὰ τὸν μέγαν Βασίλειον τὴν ἐπισκοπὴν κληρωσάμενος, χάριν νέμων ἐκείνῳ, ὅτι περ τῷ ἐκείνου παιδὶ αἴτιος ἐγεγόνει λαμπρῶς εὐτυχῆσαι τοῖς βασιλείοις. Ὁ δὲ μαθὼν ὁ θεὸς Ἀμβρόσιος, Νεκταρίῳ τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας προϊσταμένῳ ἔγραψε, μὴ οὕτως ἐκείνον περιουδριζόμενον θρῆν, ἀλλὰ Γερόντιον τῆς ἱερωσύνης ἐκβάλλειν, εἴπερ μέλει αὐτῷ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας. Καὶ πολὺ μὲν Νεκτάριος ἔσπευσε ὀρακευεῖν Ἀμβρόσιον· ἐπεχειρεῖ δ' ὡς εἰπεῖν ἀνηνύτοις, γενναίως τῶν Νικαμηδέων τούτου ἐξεχομένων. Ἄλλ' Ἰωάννης μόλις ἴσχυσε τοῦτο διαπραξάμενος. Καθελὼν γὰρ αὐτὸν, ἐχειροτόνει Πανσόφιον, ὃς τῆς τοῦ βασιλέως συζύγου πάλα παιδαγωγὸς ἐχρημάτισεν. Ἦν δὲ οὗτος πρῶος μὲν λαὸν ἀνὴρ, καὶ εὐλαβὴς ἐσάγαν, Νικομηθεῦσι δὲ λαὸν ἄχαρις καὶ ἀνέραστος. Καὶ ὁμηκοιῆ καὶ πρὸς ἕκαστον στασιάζοντες, τὰ προσόντα Γεροντίῳ χρηστὰ ἀπρηθίμου, τό τε τῆς ἐπιστήμης ἀφθονον, καὶ τὸ περὶ πάντας πένητάς τε καὶ πλουσίους δεξιόν τε καὶ μεταδοτικόν, καὶ τὰς προσούσας ἐκείνῳ λοιπὰς τῶν ἀρετῶν διηγούντο. Καὶ λιτὰς δὲ ποιούντες ἐπὶ τε σεσημοῖς καὶ ἄλλαις θεοσημαίαις ἀνὰ τὴν πατρίδα καὶ ἀλλαχοῦ, ἐπαλλον σὺν ἱεραῖς τῶν θεῶν δυσωπούντες, ὅπ' ἐκείνῳ δῆτα ποιμὴνί τάττεσθαί. Τέλος βιασθέντες, σὺν ἀπέιρῳ πένθει καὶ ὀδυρμοῖς, ἐκείνου μὲν ἀπηλλάττοντο· Πανσόφιον δὲ ἄκουον, μετὰ δόους καὶ μίσους ἐδέχοντο. Κάντεῦθεν οὐ μόνον οἱ τὰς ἐκκλησίας ἀφαιρεθέντες, καὶ ὅσοι τοῦτοι ἐπιτηδείως εἶχον, τὸν Ἰωάννην ἐν αἰτίαι· ἐποιοῦντο, ὡς νεωτέρων πραγμάτων ταῖς ἐκκλησίαις ἀρχηγὸν εἶναι τὸν καθιστάντα, ἀλλὰ καὶ ὡς τὰ τῶν χειροτονιῶν ἐκ πολλοῦ δίκαια καινοτομοῦντα δῆθεν καὶ ἡρημένον ἀρπάζειν. Αὐτῷ δὲ ἀμέτρῳ ἀγόμενοι, καὶ ὅσα λόγου ἐκείνῳ ἀξία πεπραγμένα ἦσαν, διαβάλλειν ἐπεχειροῦν τῇ τῶν πολλῶν δόξῃ ἐπόμοιοι. Ἰωάννης δὲ πρὸς μὲν τὸν δῆμον ὑπανήπτει τὸ φιλετρον· μίσος δ' ἐκ τῶν δυναμένων καὶ τὸν οὐχ ὑγιῶς τῷ κλήρῳ διακειμένων ἐκτῆτο· ὅτι περ τοὺς μὲν ἀδικούντας διηλεγε, τοὺς δ' ἐν τρυφῇ καὶ πλοῦτι καὶ ἄλλως ἀσέμνωσ διαβιούντας πρὸς ἀρετὴν ὡς ἐνδὸν ἐδιείζετο ἐπανάγειν. Μάλιστα δὲ τὴν πρὸς τὸν κλήρον ἀπέχθειαν καὶ τὰς ὑβρεῖς Σεραπίων αὐξῆσαι ἐποίησεν, ἀρχιδιάκονος αὐτοῦ χρηματίζων, ἀνὴρ τὸ μὲν γένος Αἰγύπτιος, δύσοργος δὲ καὶ πρὸς ὑβρεῖς μάλιστα ἐτομότατος· ἔτι δὲ καὶ αἱ πρὸς Ὀλυμπιάδα τὴν θεῖαν συνεδριάσεις καὶ συμβουλαὶ· περὶ ἧς ὑστερον ἐροῦμεν. Οὐκ αὐτὰ δὲ μόνα, ἀλλὰ καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν μοναχῶν διάφορος καθειστῆκει· ἐνδὸν γὰρ τῶν μοναστηρίων ἡρημένους φιλοσοφεῖν, καὶ τὰ οἰκεῖα πράττειν, ἡγάπη τε καὶ διὰ τιμῆς εἶχε. Καὶ ὅπως μὴ παρὰ τινος ἀδικοῖντο, καὶ ἐν ἀφρόνοις τῶν χρειωδῶν ἀπολαύειν, σφόδρα ἐπιμελείας ἤξει. Θύραζε δὲ προϊόντας, καὶ ἀνὰ τὰς τῆς πόλεως ἀγιάδας περιόντας, καὶ τὸ φιλοσοφεῖν ἐνυδρίζοντας, λόγους εὖ μάλα ἐπιληημένους, ὠνείδιζέ τε καὶ ἀπεσιείτο. Ἔστι δ' ὅτε καὶ ἐπιπλήκτων ἐλοιδορεῖ τοῖς προσήκουσι καθαπτόμενος. Ἐκείνοι τοῖς οὕτω διελεγόμενοι ἤλθοντο, καὶ ἀνοῦδρο-

ζον ὡμὸν τε καὶ ἀπηνῆ, ὀργίλον τε καὶ ὑπερήφανον, καὶ θυμῶδη ἀποκαλοῦντες. Καὶ τὰ περὶ τοῦ βίου ἥρμα πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐπεχείρουν διαβάλλειν· καὶ πειθῆν εἶχον τοῖς προειρημένοις, κατατιώμενοι ὅτι μὴ τι συνεσθίωιν ἑωρᾶτο, μηδ' ἐφ' ἐστὶαν ἰὼν, μηδ' ἐπὶ συνουσίαν ἀρίστου· καὶ ὅτι πάσιλον μετὰ τῆν τῶν θεῶν μετάληψιν ἀπεγέυετο· ἐν οἷς ἐκείνοι δῆθεν ἐπερειδόμενοι, τὰς ἀβήτους ἐξυφαίνον ἐκείνω διαβολάς. Οὐκ ἐλαχίστη δὲ πρόφασις αὐτῶν ἐγεγόνει καὶ πρὸς τὴν βασιλείωσ γαμρὴν διὰ Σευηριανὸν τὸν Γαβάλων τῆς Συρίας ἐπίσκοπον. Καὶ γὰρ οὗτος σύναμα τῶ Ἀντιόχῳ, Πτολεμαῖδο· δὲ τῆς ἐν Φοινίκῃ οὗτος ἐπίσκοπος, ἐλλήγμοι τε ἐγένοντο, καὶ εἰς ἄκρον τὸ ἐπ' ἐκκλησίας διδίσκειν ἐξησκηότες. Ἄλλ' ὁ μὲν τοσοῦτον πρῆχειρος ἦν λέγειν, καὶ εὖ μάλα στοργύλιω· τε ἅμα καὶ εὐήχως ἀπεστομάτιεν, ὅτι γε πρὸς τινῶν καὶ Χρυσόστομος ὠνομάζετο· Σεθηριανὸς δὲ τῶ τῶν νοσημάτων πυκνῶ, καὶ τῆ μαρτυρίᾳ τῶν θεοπνεύστων λόγιον, ἀμείνων εἶναι ἐδόκει· τὴν δὲ Σύρων βασύτητα ἐπὶ τῆς γλώττης ἔφερε μᾶλλον. Καὶ ὁ μὲν Ἀντιόχος πρότερον τὴν πόλιν καταλαβὼν, καὶ χρήματα πολλὰ συλλεξάμενος, εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανήθη πόλιν. Τοῦτο δὲ ζηλώσας καὶ Σευηριανὸς, καὶ αὐτὸς ἐκεῖσε ἀφίκετο. Ἐβνὸν δὲ Ἰωάννου τυχῶν, πολλάκις ἐξεχωρήθη καὶ ἐπ' ἐκκλησίας εἰπεῖν· καὶ λέγων μάλιστα ἐθαυμάζετο, καθὰ δὴ καὶ Ἀντιόχος· καὶ ταῖς ἐκείνου τιμαῖς πολὺς τε ἐν δυνάμει ἐγένετο, καὶ γνώριμος καθίστατο βασιλεῖ, καὶ τῆ βασιλίδι ἐπὶ μᾶλλον κεχαρισμένος. Ἦνικα δὲ Ἰωάννη ἐδόκει καὶ πρὸς τὴν Ἀσίαν ἀποδημεῖν, αὐτῶ τὰ κατὰ τὴν σφετέραν Ἐκκλησίαν ἀνετίθει, ὡς ἐπιμελεσθαι ταύτης, καὶ ἀντ' ἐκείνου τὴν διδασκαλίαν αὐτοῖς χορηγεῖν. Καὶ γὰρ ἐνόμιζε φίλον ἔχειν αὐτὸν σπουδαιότατον, ταῖς κολακαίαις πυκνῶς περιέποντα. Ὁ δὲ χαρίζεσθαι τῶ πλήθει μᾶλλον διὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο, καὶ τοῖς λόγοις ἐπάγειν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν πᾶσι τρόποις μεθάλκειν καὶ ἰδιοῦσθαι. Ἄ δὲ πυθόμενον Ἰωάννην, Σεραπίωνος ἐρεθίζοντος, οὐκ ἀνασχίσθαι· ἀλλὰ θάττον ἐκ τῆς Ἀσίας τὴν Κωνσταντινου καταλαβεῖν. Ὡς δ' ἐπανήθη, συνέθη πρὸς Σευηριανὸν παριέναι· ἰδόντα δὲ Σεραπίωνα μηδαμῶς ἀνιστήναι, ὡσπερ ἐξεπίτηδες τοῖς παρούσι παραδεικνύμενον, ὡς ἐν οὐδεμιᾷ φροντῖδι τὸν ἄνδρα ποιεῖται. Ὁ δὲ σφόδρα χαλεπήσας ἐπὶ μέγα ἐβόησεν· *Εἰ Σεραπίων Χριστιανὸς ἀποθάνοι, οὐκ ἐνηνθρώπησεν ὁ Χριστός.* Ἐπὶ δὲ τούτῳ παρὰ Σεραπίωνος δίκην ὑπαστάς, ἐξηλάθη τῆς πόλεως ὑπὸ Ἰωάννου, ὡς δῆθεν εἰς Θεὸν ἐξυβρίσας. Μαρτύρων γὰρ παραχθέντων, οἱ μὲν ὡς εἴρηκε Σευηριανὸς ἐμαρτύρησαν· ὅσοι δὲ προσέκειντο Σεραπίωνι, πάντ' ἀποκρυφάμενοι, μόνον ἐκείνον διεμαρτύρατο εἰπεῖν Σευηριανὸν, «Ὡς ἄρα οὐκ ἐνηνθρώπησεν ὁ Χριστός.» Ὁ δὲ Ἰωάννης, οὐχ εἰ καὶ τοῦτο μόνον ἦν ἐν αἰτίας ἐτίθει, ἀλλὰ καὶ τᾶλλα ὅσα ἐκείνος προσθεῖναι διετίετο. Οὐδὲ γὰρ, «Εἰ Σεραπίων, ἔλεγεν, μὴ ἀποθάνοι Χριστιανὸς, Χριστὸς παρὰ τοῦτο οὐκ ἐνηνθρώπησεν.» Ἡ μέντοι βασίλισσα Εὐδοξία ἅμα τε τὴν μεταξύ τῶν ἐπισκό-

A suas agerent, eos magnopere charos habuit, et honoravit : **368** et ne illi a quopiam injuria afficerentur, atque etiam ut rebus necessariis abundarent, plurimum curæ habuit. Circumforaneos autem, et qui per urbis plateas cursitarent, notam philosophiæ suæ inurentes, verbis ita ut decebat, reprehendens, acriusque carpens, repudiabat. Nonnunquam etiam conviciis eos corrigens incessebat, et convenienti objurgatione perstringebat. Atque illi ad eum modum reprehensi, graviter id ferre, et verba contumeliosa in eum jacere, ferum, crudelem, iracundum, superbum et furibundum appellare, necnon quietam ejus vitam apud multos taxare, cavillari et carpere, aggredi. Et persuadere id eis quas diximus rebus potuere, B reprehendentes insuper in eo quod cibum cum nemine sumere videretur, quodque neque in convivio neque in prandio alicujus esset : denique quod post divinorum mysteriorum perceptionem pastillum degustaret. Quibus illi scilicet rebus nixi, innumeras adversus eum texere calumnias. Non minima vero et illa ei ab imperatoris uxore, per Severianum Gabalorum in Syria episcopum, accidit odii occasio. Nam et hic, una cum Antiocho, Ptolemaidis Phœniciciæ episcopo, præclarus fuit ; uterque sane ad summum, verbis ad populum in ecclesia faciendis, exercitatus. Antiochus quidem tanta in dicendo facilitate fuit, et tam rotunde simul et suaviter pronuntiavit, ut a quibusdam ipse quoque veluti aureum os habens, Chrysostomus diceretur. Severianus autem sententiarum frequentia et divinitus inspiratorum oraculorum testimonio melior habitus est, quod scilicet Syrorum magis densitatem in lingua ferret. Antiochus prior in urbem venerat : atque ibi pecunia multa collecta, in civitatem suam est reversus. Quem æmulatus Severianus, et ipse eo venit. Et quod benevolo Joanne uteretur, sæpe etiam is ei, ut cum populo in ecclesia ageret, permisit. Qua in re eum omnes maxime sunt, sicuti et Antiochum, admirati. Et Joannis honoribus cum multum apud populum potuit, tum in imperatoris notitiâ pervenit, et ejusdem conjugii perquam gratus fuit. Atque cum Joanni in Asiam proficisci visum esset, D huic ipsi Ecclesiam suam commendavit, ut curam ejus gereret, et vicem suam populum doctrina pasceret. Putaverat enim ille optimo se eo usum amico, qui per assentationem eum tam sedulo assectatus fuisset. **369** At ille studio magis habuit ut multitudini gratificaretur, eamque oratione duceret, et ad se modis omnibus pertraheret, suamque prorsus redderet. Quod ubi Joannes absens audivit, Sérapione instigante (1), non tulit, sed quamprimum ex Asia Constantinopolim rediit. Eo reverse accidit, ut Severianus alicubi præteriret, et ei Serapion, qui illum viderat, non assurgeret : veluti ex composito eis qui aderant, osten-

(1) Zelotypia quadam ductus. (Soer.)

diens, nihil se virum cum curare. Atque ille plurimum indignatus voce majore exclamavit : « Si Serapion Christianus diem suum obierit, Christus homo factus non est. » Et hoc nomine a Serapione accusatus, a Joanne urbe est ejectus, ut qui contumeliosus in Deum fuerit. Et cum testes in causa producerentur, quidam sicuti Severianus dixerat, testificati sunt. Qui autem Serapioni favebant, omnia alia celantes, hoc unum Severianum dixisse asseverarunt, « Quod Christus homo factus non esset. » Joannes vero non id tantum, an hoc solum dixisset, sed alia etiam quæ ille se adjecisse contendebat, in crimine esse dixit : « Non enim, inquit, etiamsi Serapion Christianus mortuus non fuerit, propterea Christus homo factus non est. » Imperatrix Eudoxia simul atque dissidium, quod episcopis intercessit, et Severiani proscriptionem ex fautoribus ejus cognovit, stat in eum, quibusdam missis, Chalcedone revocavit. Joannes autem, quamvis multi pro illo deprecarentur, colloquium tamen et consuetudinem ejus detrectavit : quoad imperatoris conjux, in ea ecclesia quæ de apostolorum nomine appellata est, Theodosium etiamnum infantem, quem Joannes per baptismum sibi filium arrogaverat, ad genua ejus admovens, multaque deprecans et adjurans, vix tandem persuasit, ut se ad placabilitatem daret, et Severianum rursus in amicitiam reciperet. Atque hæc sic acta sunt.

370 CAPUT X.

De questione quæ tum in Ægypto est mota, An Deus humana sit forma : et de dissensione, quæ interim Theophilo Alexandriæ episcopo cum monachis Ægyptiis accidit : et de quatuor fratribus monachis, quibus cognomen erat Longorum.

Eodem tempore in Ægypto, quæ paulo ante exstiterat, rursus mota est questio : opusne sit Deum hominis forma et corporali specie esse, opinari, an ab humano habitu prorsus esse alienum credere. Et nonnulli quidem simplicitate imperita, ea quæ in Scriptura, ex consuetudine ejus, dicuntur, excipientes, ita ut dici audiebant, faciem et manus et alia corporis membra Deo attribuebant : alii autem abstrusiores quæ in literæ recessu latet, sententiam ejus considerantes, contrarium maxime sentiebant ; atque aliter opinantes, impiose esse, et blasphemare in Deum dicebant ; inter quos præcipue Theophilus Alexandrinus fuit. Atque in persæpe in ecclesia etiam eos perstrinxit, qui de Deo tam crasso opinarentur, ut humana forma eum esse existimarent. Quam sententiam in epistolam quoque eam retulit, quam ex consuetudine de Paschalibus feriis scribere solitus erat : « Oportere scilicet Deum incorporeum et ab humana forma alienum mente concipere, docens. » Hæc ubi cognoverunt qui in Ægyptiis asceteriis vivebant monachi, illis relictis, quam celerrime Alexandriam venerunt, tantam eam ob causam seditionem concitantes, ut Theophilum veluti impium et blasphemum hominem e medio tollere voluerint. Ille autem consilio eo deprehensus, arte quamdam rem eam expeditiv. Atque in seditiosorum conspectum veniens, assentatione eos fecellit : « Sic, inquit, vos vidi ut faciem Dei. » Hoc verbum illis, ut iram remitterent, persuasit. Proinde statim intulerunt : « Siquidem quod ore profers, corde etiam sentis, Origenis libros te

πικρον διαφοραν εγωω διχ των Σευηριανου σπουδαστωω και την υπερροβιαν, και ευθους πεμφατα, της Χαλκηδονος αυτην μετεστελλετο. Ιωαννης δ' ηχιστα παρειχεν εξυτην εις ομιλιαν εκεινην, και περ ικετευοντων πολλων· εως ου η βασιλις εν τη επωνυμω των Αποστολων εκκλησια, Θεοδοσιου επι νηπιον ουτα, ου εκεινος τω βαπτισματι υιθετει, τοις γινασιν επιβριπτουσα, δεομενη τε και ορκους καταδεσμουσα, μολις επειθεν ειρηνηκα φρονηται τω Σευηριανω, και εις φιλιαν αυθις ελλοειν. Και ταυτα μεν ωδε εγγινοντο.

Non enim, inquit, etiamsi Serapion Christianus mortuus non fuerit, propterea Christus homo factus non est. Imperatrix Eudoxia simul atque dissidium, quod episcopis intercessit, et Severiani proscriptionem ex fautoribus ejus cognovit, stat in eum, quibusdam missis, Chalcedone revocavit. Joannes autem, quamvis multi pro illo deprecarentur, colloquium tamen et consuetudinem ejus detrectavit : quoad imperatoris conjux, in ea ecclesia quæ de apostolorum nomine appellata est, Theodosium etiamnum infantem, quem Joannes per baptismum sibi filium arrogaverat, ad genua ejus admovens, multaque deprecans et adjurans, vix tandem persuasit, ut se ad placabilitatem daret, et Severianum rursus in amicitiam reciperet. Atque hæc sic acta sunt.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Περὶ τῆς τριηκοντα γεννημένης ἐν Αἰγύπτῳ ζητήσεως, εἰ ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον ἐστὶ, καὶ περὶ τῆς μεταεὺ ἡγεομένης διαφορᾶς Θεοφιλοῦ τῷ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ μοναχοῖς· καὶ περὶ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν μοναχῶν, τῶν ἐπίκλην Μακρῶν.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιρῷ κατ' Αἴγυπτον καὶ ἡ μικρῷ πρόσθεν ἀρξασμένη ζήτησις· αὐθις ἀνεκινεῖτο· εἰ χρεῶν τὸ θεῖον ἀνθρωπόμορφον εἶναι δοξάζειν· καὶ εἰ σωματικοῖς ὑπόκειται τοῖς σχηματισμοῖς, ἢ τῶν ἀνθρωπίνων σχημάτων παντάσῃν ἡλλοτριῶται. Οἱ μὲν οὖν ἀβαστανίστη ἀπλότητι τὰ ἐν τῇ Γραφῇ φερόμενα ἐκδεχόμενοι, καὶ πρόσωπον καὶ χεῖρας καὶ ὄσα τοῦ σώματος· ἐξ ἑθους ἐκεῖνη ἀκούοντες, Θεῷ περιήπιον· οἱ δὲ τὸ ἐγκεχυρῶμενον τῷ γράμματι βίθως διανοούμενοι, ἐναντιῶς μάλιστα εἶχον· καὶ τοὺς ἄλλω· δοξάζοντας ἀσεβεῖς εἶναι, καὶ βλάσφημῆν εἰς τὸ θεῖον εἶλεγον, ἧς δὴ καὶ Θεόφιλος ὁ Ἀλεξανδρείας δόξης μάλιστα ἦν· καὶ ἐπὶ τόσον, ὥστε πολὺακι· καὶ ἐπ' ἐκκλησίας καταδραμεῖν τῶν παχυμερῶς οὕτω περὶ Θεοῦ δοξαζόντων, καὶ ἀνθρωπόμορφον αὐτὸν οἰομένων· ἐγγράψαι δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἐξ ἑθους γινομένη τῆς Πασχάλιας ἑορτῆ· ἵ Χρηναὶ γὰρ ἀσώματον νοεῖν τὸν Θεόν, καὶ σχήμασιν ἀνθρωπίνους ἀπηλλαγμένον. Ἔως δὲ ταῦτ' ἔγνωσαν οἱ τοῖς τῶν Αἰγυπτίων ἀσκητηρίοις ἐνδιαιτώμενοι μοναχοί, ἐκεῖνα διαφέντες, ὅσον τάχος ἤχον εἰς Ἀλεξανδρείαν. Στασιάζοντες δ' ἐν ταυτῷ, ὡς ἀσεβῆ τε καὶ βλάσφημον τὸν Θεόφιλον ἀναίρειν ἐβούλοντο. Ἐκεῖνος δὲ φωνάσας τὸν δῖλον, τέχνη δὴ τὸ πρᾶγμα μετήρχετο· καὶ τοῖς στασιώταις ἀναφανείς, κολακεία ὑπάγει τοὺς ἄνδρας, οὕτως εἰπῶν· Ὀύτως εἶδον ὑμᾶς ὡς πρόσωπον Θεοῦ. Ἐὐτὸ δὲ βῆθὲν καθυφεῖναι τῆς ὀρμῆς ἐπειθε. Καὶ αὐτίκα ἐπέλεγον· Ἐἰ ἄπερ στόματι λέγει· καὶ καρδίᾳ δοξάζεις, δεῖ σε καὶ τὰς Ὀριγενεὺς βίβλους ἀποκηρύξαι· ἐκεῖναι γὰρ τῶν ἀσκουμένων τινὲς ἐντυγχάνοντες, οὕτω φρονεῖν ἀναπαύθονται, καὶ ἡμῖν ἐναντιῶς φέρονται. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ὁρᾶν ἐθέλεις-

σοις, δίκας ἄρτι δώσεις ἡμῖν, ἀσεβοῦς καὶ θεομάρτυρος ἄδελφου κληρούμενος. Θεόφιλος δὲ, « Ἄλλ' ἐμοὶ τούτο ἐκ παντὸς πολλοῦ δέδοικται, καὶ ὁ φίλον ὑμῖν δρᾶν ἔτοιμος· οὐχ ἤττον γὰρ ὑμῶν καὶ γὰρ τοῖς Ὀριγένους συγγράμμασιν ἄχθομαι, καὶ τοῖς αὐτὰ παραδεχομένους. » Ὁ μὲν οὖν οὕτω τὸ τε στέφος τῶν μοναχῶν ἀποδοικολήσας τε καὶ παρακρουσάμενος. τὴν στάσιν διέλυεν. Ἰσως δ' ἂν καὶ ἡ περὶ τούτου ζήτησις τῆνικαῦτα τέλος εἶχε καὶ παντάπασιν ἀπεπαύετο, εἰ μὴ Θεόφιλος ἰδίας χάριν ἐχθρας τεθνηκυῖαν ὡσπερ ἀναζῆν αὐθις· τὴν τοιαύτην ἐποίησε ζήτησιν, ἀντικρὺς διὰ μάχης ἰῶν Ἀμμωνίῳ καὶ Διοσκόρῳ, Εὐσεβίῳ τε καὶ Εὐθυμίῳ, οἱ ἀδελφοὶ μὲν ἦσαν, τὸ ἐπίκλητον δὲ Μικροὶ ἐπεφάρσεντο διὰ τὴν ηλικίαν τοῦ σώματος· οἱ εὐδόκιμοι τῶν ἐν Σχῆτι πάλαι γενόμενοι, ὡσπερ ἐφημεν, τῆνικαῦτα τῶν κατ' Αἰγυπτίον ἤγγυοντο ἀσκητηρίων, βίβη καὶ λόγῳ διαπερπεῖς. Πολὺς δ' αὐτῶν λόγος ἐν τε Ἀλεξανδρείᾳ καὶ παρὰ Θεοφίλῳ μάλιστα ἦν· καὶ διὰ τούτου τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μοναχῶν μάλιστα κεχαρισμένοι ὄντες ἐτύχχανον. Καὶ τὰ πολλὰ συνομιλοῦν· τε εἶχε, καὶ ἐφ' ἑστίαν ἐκάλει, καὶ διαφερόντως ἔτιμα τοὺς ἀνδρας· ὧν καὶ ἕνα τὸν Διοσκόρον καὶ Ἐρμουπόλεως καθίστα ἐπίσκοπον, πολλὴν βίαν ἐπαγαγόν. Τοὺς δύο δὲ παρεκάλεσε συνεῖναι αὐτῷ. Καὶ μόλις μὲν ἐπεισεν· οἶα δὲ ἐπίσκοπος καὶ ἠνάγκασε· καὶ τῷ ὑπ' αὐτὸν κλήρῳ συγκαταλέξας, τὴν τῆς Ἐκκλησίας οἰκονομίαν διέπειν ἐχέριζεν. Οἱ δὲ τῇ βίᾳ νικώμενοι, ὡς χρεῶν μὲν ἦν, τῇ οἰκονομίᾳ διέπερον· ἀνάγ· δ' ἦσαν μεστοί, ὅτι, ὡς μὴ καθάπερ προέθεντο, τῇ φιλοσοφίᾳ προσέκειντο. Ἐπεὶ δὲ προϊόντι τῷ χρόνῳ κατὰ ψυχὴν βλάπτεσθαι ᾔφροντο, τὸν Θεόφιλον βλέποντες τὸν γρηματιστικὸν βίον μεταχειριζόμενον, πάντα τ' ἐξαργυρίζεσθαι πεποιημένον σπουδῆν, καὶ πάντα λίθον, τὸ τοῦ λόγου, κινουῦντα ὡστε τῆς ὁσμῆς τοῦ χρυσοῦ ἀσφραῖνεσθαι, τὸ συνεῖναι ἐκείνῳ παραιτησάμενοι, τὴν ἐρημίαν αὐθις ἱσπάζοντο, τῆς ἐν ἄστει προτιμῶντες διαγωγῆς. Ὁ δὲ, ἕως μὲν ἐκείνοι ἐλάνθανον ἄλλα προφασίζόμενοι, μένειν τε παρεκάλει, καὶ τὴν μετ' ἐκείνου ἡξίου διατηρῆν· ὡς δὲ ἔγωγε κατεγνωσμένος ἐκείνοις ὦν, θυμοῦ ἐπληροῦτο, καὶ οὐκ ἔληγεν δρογίζόμενος· καὶ ἱππεῖαι πᾶν εἰ τι δεινὸν δρᾶν ἐκείνοις. Οἱ δὲ τῶν ἠπειλημένων μικρὰ φροντίσαντες, ἐχώρουν αὐθις κατὰ τὴν Ἐρημον. Θερμὸς δὲ μάλιστα Θεόφιλος ὦν, βαγδαίως ἐφέρετο κατ' αὐτῶν σκευωρήσασθαι τοὺς ἀνδρας διανοούμενος· καὶ ὅθι καὶ εἰς μίσην ἐχώρει τὰ δελφῶ Διοσκόρῳ, ἐν Ἐρμουπόλεως ἐπίσκοπον καταστήσειεν. Ἦνία δὲ τούτου μάλιστα τὸ τοὺς ἐν ἀσκήσει διαφέροντας προσκεῖσθαι, καὶ πολὺ τι σέβας νέμειν αὐτοῖς· καὶ εἰς νεῦν ἀνῆγεν, ὡς ἐν οὐδενὶ τινι τρώῳ ἐξέεται παραβιάζει αὐτοῖς, εἰ μὴ καὶ τὸ τῶν μοναχῶν στέφος τοῦτοις ἐκπολεμώσεται. Ταῦτ' οὖν βουλευόμενος, τοῖς ὑπὲρ γρητῆται τῇ μηχανῇ· ἐξ ὧν γὰρ πολλάκις αὐτῷ συγγινόμενοι περὶ Θεοῦ διελέγοντο, ἀκριβῶς ἤθει φρονούντας ὡς ὁ μὲν Θεὸς ἀσώματος ἐστίν, καὶ ἀνθρωπίνῃ μορφῇ καὶ σχήματι πάμπαν ἀλλότριος· εἰ ἀνάγκης γὰρ εἶναι τῷ ἀνθρωπομόρφῳ τὸ ἀνθρωποπαθές. Ὁ δὲ καὶ παρὰ τῶν παλαιῶν ἐξηκρι-

damnare oportet. Nam quia ex monachis nonnulli in eorum lectionem inciderunt, ut ita sentiant, persuasi sunt, nobisque adversantur : sin id facere noles, pœnas nunc dabis, qui impiam et Deo repugnantem opinionem sequaris. » Tum Theophilus : « Sed et mea dudum, inquit, hæc fuit sententia, et quod vobis placitum est, id facere paratus sum. Non minus namque, quam vobis, et mihi Origenis scripta, quique ea recipiunt, gravem molestiam afferunt. » Atque ille quidem tum monachorum turbam deceptam a se removit, et seditionem composuit. **371** Fortasse autem quæstio quoque ista finem tum suum habuisset, nisi eam Theophilus inimicitiarum suarum gratia, veluti intermortuam, ad vitam, ut ita dicam, revocasset, aperte Ammonio, Dioscoro, Eusebio, et Euthymio adversatus, qui fratres germani erant, et cognomentum Longorum propter corporis proceritatem habebant. Illi præclari dudum, quemadmodum diximus, in Sæti fuerant : tum autem in Ægypto monasteriis præsidebant, et vita et doctrina percelebros. Multa autem eorum fama Alexandria et potissimum apud Theophilum erat, qui gratia et nomine supra alios Ægyptios monachos polleentes. Frequens cum eis Theophilo consuetudo fuit. Convivio enim eos excipiebat, et summiopere honorabat. Dioscorum quoque, magna vi adactum, Hermopolis episcopum constituit. Duos autem, ut secum essent, hortatus est : et vix eis tandem persuasit, seu potius ut episcopus id eos facere coegit. Itaque eis in cleri ordinem cooptatis, Ecclesiæ œconomiam seu dispensationem gerendam demandavit. Porro illi vi coacti, ita ut decuit, dispensationis ejus munere obeundo enituerunt : mœrore autem pleni erant, quod pro eo atque non semel constituissent, philosophiæ suæ non incumbere. Postquam autem tempore procedente, in animis ipsi suis se laxi putarent, quod Theophilum, per avaritiam, quæstuosam vitam sequi, atque omnia magno studio in argentum redigere, omnemque adeo lapidem, quod proverbio dicitur, movere, ut auri odore perfrueretur, viderent : convictum ejus declinantes, in solitudinem rursus, quam urbanae vitæ præferebant, se contulerunt. Theophilus, quoad illi rem ipsam celantes, prætextum alium obtenderunt, eos ut nãnerent, et consuetudine sua uterentur, hortatus est. Ubi vero se judicio eorum condemnatum esse comperit, ira percitus, excandescere non desit, et illis se mala omnia facturum esse minatus est. At illi minas ejus nihil morati, in solos, ut dictum est, rursus locos se receperunt. Theophilus autem homo vehementissimus, quod impetu quodam ferretur, insidiosis consiliis adoriri eos constituit : et odisse etiam fratrem eorum Dioscorum cepit, quem Hermopoli episcopum præfecerat. Dolebat homini plurimum, monachorum præstantissimos quosque illis favere, magnumquo præstare honorem : tum autem et illud in animo

considerabat, nihil se illis detrimenti allaturum esse, **372** nisi monachorum manum ad inimicitias contra eos suscipiendas commoveret. Re ita deliberata, ejusmodi comminiscitur dolum. Quod namque sæpe cum eo in familiari consuetudine de Deo collocuti essent, certo sciebat eos opinari, Deum incorporeum, et a forma atque specie humana prorsus alienum esse : qui enim humana forma sit eum etiam affectionibus et perpassionibus humanis necessario obnoxium esse scientes ; id quod a veteribus accuratissime est disputatum atque decretum, et Origenes potissimum pulcherrime hoc tractavit. In qua sententia cum Theophilus maxime esset, et ulcisci tamen viros eos statuisset, veluti tempori inserviens, ut quæ recte opinaretur, everteret, grave sibi esse non putavit. Itaque monachorum turbam adversus eos concitat. Et multos ex eis ad se rapit, viros moribus simplices et idiotas, plures etiam illiteratos. Et litteras ad monasteria in solitudine mittens, non parendum esse Dioscoro et fratribus ejus, quod aperte Deum incorporeum esse opinarentur, docuit. Deus namque, inquit, sicuti divina Scriptura testatur, et oculos habet, et aures, manus, pedes, et alia, sicuti et homines, membra. Dioscorus autem, et ejus sectatores, novum quoddam et blasphemum dogma afferunt, Origenem secuti : neque manus, neque pedes, neque aliud quidquam Deum habere asseverantes. Hac sic cavillans, monachos multos ad contentionem excitavit, et seditio ingens orta est : parumque decore a disputationibus inter se agitatibus, postremo ad contumelias pervenere. Atque equidem qui mentem exercitatum et sensuum robur densius obtinebant, Theophili cavillatione non movebantur : et Dioscoro recte sentienti, et in primis Origeni adhærebant. Qui vero simpliciores erant, et flagrantem quidem, sed non secundum scientiam, zelum spirabant, conflictantes inter se nugabantur, et fratres illos tanquam impie sentientes proscindebant. Ita factum, ut ingens Ascetis inter se intercederet dissidium. Qui Theophili partium erant, Origenistas alios vocabant. Qui autem Deum incorporeum, et a forma alienum esse statuebant, eos qui a Theophilo concitati aliter opinabantur, Anthropomorphianos nominabant. Ita inter monachos non parvo conflictu exortio, implacabile bellum concitatum est. **373** Theophilus ubi consilium suum sibi succedere vidit, magna multitudine, militibus etiam consequentibus, montem Nitriæ, ubi plurima erant monasteria, occupat, et monachorum catervas adversus Dioscorum et fratres ejus armis instruit : igneque injecto monasterium eorum incendit, et prorsus vastat. Atque illi in summum discrimen coniecti, vix tandem nudi ex puteis, quo se abdiderant, evadentes, capitis periculum effugerunt.

CAPUT XI.

Ut fratres Longi propter inimicitias Theophili se Joanni conjunxerint. Item de Isidoro, ut Theophilo sit adversatus : et ut Augusta eos benigne susceperit.

Hæc in Ægypto agebantur, et Joannem tum latebant, qui doctrinæ incumbens maxime enitebat, propter consentientem omnium de eo famam

δωται, καὶ μάλιστα Ὀριγένης περὶ τοῦτου ἄριστα φιλοσοφῶν διαγέγονεν. Ἄ δὲ καὶ διαφερόντως δοξάζων μάλα θεόφιλος, ἀμύνασθαι δ' ἤρημένο; τοὺς ἄνδρας, ὡς χρησάμενος τῷ καιρῷ, ἀνατρέπειν τὰ καλῶς αὐτῷ δεδογμένα οὐκ ὤκνησε. Καὶ δὲ συγκρούει τὸ τῶν μοναχῶν σύστημα πρὸς αὐτοῦ; συναρπάζει τε πολλοὺς ἐκείνων, ἄνδρας ἀκεραίους μὲν τὸν βίον, ἰδιώτας δὲ ἄλλως, καὶ τοὺς πλείονας ἀγραμμάτους· καὶ γράμματα πέμπων τοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀσκητήροις, μὴ δεῖν πείθεσθαι Διοσκῶν καὶ τοῖς ἀδελφοῖς εἰσηγέτο, ἀσωματον διερρήθην τὸν Θεὸν δογματίζουσιν. Ὁ γὰρ Θεὸς, ὡς ἡ θεία λέγει Γραφή, καὶ ὀφθαλμοὺς ἔχει, καὶ ὠτα, καὶ χεῖρας, καὶ πόδας, καὶ τὰ λοιπά, καθὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι. Οἱ γε μὴν περὶ Διοσκόρον ζήνα τινὰ εἰσηγύνται, καὶ βλάσφημον δόγμα νεωτερίζουσιν, Ὀριγένει ἐπόμενοι· μήτε χεῖρας, μήτε πόδας, μήτ' ἄλλο τι τὸ θεῖον ἔχειν ἰσχυρίζομενοι. Ταῦτα δὲ σφριζόμενος, τοὺς πολλοὺς εἰς ἔριν ἀνήψε τῶν μοναχῶν, καὶ στάσι; ἐκράτει πολλή· καὶ οὐκ ἐν κόσμῳ πρὸς ἀλλήλους τὰς διαλέξεις ποιοῦμενοι, τέλος εἰς ὕβρεις καθίσταντο. Οἱ μὲν οὖν γεγυμνασμένοι τὸν νόον καὶ πεπυκνωμένοι τὰ αἰσθητήρια, οὐτε τῷ Θεοῦ; λου σοφιστεῖα ἠρπάζοντο, καὶ τοῖς περὶ Διοσκόρον ὡς καλῶς λέγουσιν εἰποντο, καὶ πρὸ ἐκείνων μάλιστα Ὀριγένει· οἱ δὲ γε ἀπλότῃ διαζῶντες, καὶ θερμὸν μὲν, οὐ μὴν κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλον αἰχρῶντες, πρὸς ἀλλήλους παρατριβόμενοι, ἐρεσχολοῦντες ἦσαν, καὶ ὡς ἀσεβοῦντας τοὺς ἀδελφοὺς δίσυρον. Ὅσοι μὲν οὖν Θεοφίλῳ προσέκειντο Ὀριγενεαστὰς τοὺς ἄλλους ἐκάλουν· ὅσοι δὲ ἀσωματον τὸ θεῖον ὠρίζοντο εἶναι καὶ ἀσχημάτιστον, Ἀνθρωπομορφιανοὺς τοὺς ἐρεθιζομένους ὑπὸ Θεοφίλου καὶ τάναντία φρονούντας ὠνόμαζον. Καὶ μεταξὺ τῶν μοναχῶν πόλεμος ἐσπονηδὸς ἀνεβράθη, παρατριβῆς οὐ μικρᾶς γινομένης. Ὡς δ' ἔγωγε θεόφιλος εἰς ἔργον αὐτῷ τὸν σκοπὸν προχωρήσαντα, σὺν πολλῷ πλήθει καὶ στρατιᾶς ἐπομένης, τὸ τῆς Νιτρίας κατελάμβανεν ὄρος, ἐνθα μάλιστα πλείστα ἦσαν τὰ μοναστήρια· καὶ ἐπλήζει τὰ σέλη τῶν μοναχῶν κατὰ τε Διοσκῶρου καὶ τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν· καὶ πῦρ ἐνιέντες τῷ μοναστηρίῳ ἐκείνων, πόντ' ἀθρόον δαπάνην αὐτοῦ ἐποιοῦντο. Οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἐν χρεῷ κινδύνου γενόμενοι, μόλις γυμνοὶ τῶν φρεάτιων ἀναθορόντες, τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς κίνδυνον ἐέδρασον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ὡς οἱ Μακροὶ τῷ Ἰωάννῃ προσῆλθον, Θεοφίλῳ ἀπεχθανόμενοι· καὶ περὶ Ἰσιδώρου, ὡς διὰ φοροῦ Θεοφίλῳ κατέστη· καὶ ὡς ἡ βασιλισσα αὐτοὺς ἤξίου ἀναδοχῆς.

Καὶ κατὰ μὲν Αἴγυπτον ταῦτα γινόμενα ἐν Ἰωάννῃ τῷ; ἐλάμβανον· ἐκεῖνος δὲ ἀνθῶν τὰς διδασκαλίαις μάλιστα διετέλει, περιθόρτος ἀπαντα-

χοῦ τῆ ἐξ ἀπάντων φήμη γινόμενος. Οἱ δὲ περὶ Ἀ Διοσκορον τὰ μὲν πρῶτα εἰς Ἱεροσόλυμα ἦγον· ἐκείθεν τε εἰς Σκυθόπολιν μετεχώρουν, ἐπιτηδελίαν αὐτοῖς πρὸς κατοικίαν οὖσαν διὰ τὸ τῶν φοινίκων πλῆθος· τοῖς γὰρ φύλλοις ἐκείνων ἐχρῶντο πρὸς τὰ μοναχοῦς ἀνδράσι ἀνήκοντα ἔργα. Καὶ ἄνδρες δὲ τούτους τῆς ἐρήμου ἐκείνης ἐφποντο ἀμφὶ διδοῦσθαι. Θεόφιλος δὲ δεισας, εἰς τὴν Κωνσταντίνου εὐθύς ἔπεμπεν, ὥστε αὐτοὺς σκευωρῆσαι διαβολαῖς, ἐμποδῶν τε καταστήσαι, εἰ γε περὶ τινος βασιλέως δέοιτο· ὃ δὲ οἱ περὶ Ἀμμώνιον καὶ Διοσκορον διαγνόντες, εὐθύς καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἀπέπλεον. Συνῆν δὲ αὐτοῖς καὶ Ἰσιδωρος, δι' οὗ τῆς ἔχθρας καὶ τοῖς περὶ Διοσκορον εἰς μίσος κατέστη Ἰσιδωρος, ὁ πάλα μὲν ἐπὶ τόσων Θεοφίλῳ κεχαρισμένος, ὅτι γε καὶ μετὰ Νεκτάριον ἐπίσκοπον τῆς Κωνσταντίνου χειροτονεῖν ἐσπούδαζε· τότε δὲ ἀπηχθῆμένος τὰ μάλιστα δι' αἰτίαν τοιάνδε· Πέτρος τις ἦν πρῶτος τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέρων, ὃν ἀμύνασθαι Θεόφιλος βουλευθεὶς διὰ τινὰ συμβῆσαν ἀπέχθειαν, τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀξίας ἐξῶσαι διανοεῖτο· μέμψιν δ' ἐπήγεν αὐτῷ, ὡς γυναῖκά τινα τῆς Μανιχαϊκῆς αἵρέσεως οὖσαν, πρηνὴ ταύτην ἀπαγορεύσαι τὴν αἵρεσιν, θείων μυστηρίων καταξῶσαι. Καὶ ἄλλως δὲ αὐτῷ ἀπηχθάνετο. Ὁ δ' ἀρχιεπρεσβύτερος, καὶ κατὰ νόμον τῆς Ἐκκλησίας ἐκεῖνη προῆναι τὸν νόμον ἔλεγε. Καὶ αὐτοῦ δὲ προτροπῇ Θεοφίλου, εἰς τὰ μυστήρια παραδεδέχθαι τὴ γυναῖκα διεισένετο. Ὁ δ' ἐπίσκοπος ἠγανάκτει, καὶ οὐα συκοφαντούμενος διεκρίετο. Πέτρος δὲ εἰς πίστιν τοῦ πράγματος, καὶ τὸν Ἰσιδωρον μάρτυρα ἐκάλει, ὡς εἶη τὴν γυναῖκα κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου τοῖς μυστηρίοις εἰσδεδεγμένος. Ἀπόδημος δὲ τῆνικῶτα εἰς Ῥώμην ἐτύγχανεν ὃν ὁ Ἰσιδωρος. Διερεθίζοντος γὰρ Ἰωάννου, πρὸς Θεόφιλον ἐπέμπετο εἰς τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον Δάμασον, ὥστε τὰ ἐν μέσῳ διαλύσαι διὰ τοῦ Φλαβιανοῦ ὄρκον γεγεννημένα, καὶ καταλλάξαι αὐτούς· διάφοροι γὰρ ἔτι οἱ Εὐσταθίῳ καὶ Μελετίῳ προσκείμενοι ἦσαν Φλαβιανῷ, ὡς καὶ ἄνωτέρω εἰρήκαμεν. Ἐπεὶ δ' ἐπανῆλθεν Ἰσιδωρος, ἀληθῆ λέγειν τὸν Πέτρον διεμαρτύρατο, ὡς κατὰ γνώμην τὰ ἐπὶ γυναῖκα γεγόμενα τοῦ ἐπισκόπου προῖδη. Ὡς διαβληθεὶς δὲ χαλεπήνας σφόδρα Θεόφιλος, καὶ ἄμφω τῆς Ἐκκλησίας ἐξήλασε. Καὶ μία μὲν αὕτη αἰτία τοῦ καὶ Ἰσιδωρον διάφορον Θεοφίλῳ καταστήσαι· καὶ ἄλλην δὲ ἔγωγον, ἣν δὴ καὶ ταύτην ἐκθέσθαι εὐλογον ἤγημαι. Ἐπίτροπος ἦν τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πτωχῶν ὁ Ἰσιδωρος· πολλῶν δὲ χρημάτων ἐκείνων χάριν χορηγουμένων, ἀπῆξίου Θεοφίλῳ δέδῃναι, ἐπιχειροῦντι διαρπάξαι, καὶ εἰς ἐκκλησιῶν δαπάνας ἀναλίσκειν αὐτά. Εἰσπείτετο γὰρ ἔδεικναι μᾶλλον εἶναι τὰ τῶν καμνόντων σώματα, ἢ δὴ καὶ ναὶ Θεοῦ κυριώτεροι, δι' οὗ καὶ ἡ τῶν χρημάτων εἰσφορά, ταῖς ἀνηκούσαις θεραπεύεται ἀνανεοῦν, ἢ τοῖς ἀψύχους ἐγείρειν, καὶ εἰς κάλλος οἰκοδομεῖν. Ἐπεὶ οὖν αὕτη, ἐπὶ ἐκεῖνη αἰτία τῆς πρὸς Ἰσιδωρον δυσμενείας ἐγένετο, τῶς ἀπελαθεὶς πρὸς τοὺς ἐταίρους τῶν μοναχῶν ἀνὰ τὴν Σκῆτιν ἐγένετο· καὶ ἐγχοτῶν Θεοφίλῳ καὶ αὐτὸς διετέλει. Ἀμμώνιος δὲ

ubique celebris et clarus. Dioscorus autem cum suis Hierosolyma primum concessit, deinde Scythopolim se contulit : quem locum idoneum sibi atque suis esse ad incolendum putavit propter palmarum frequentiam, quod earum foliis ad opera sua monachi recte uterentur. Sequebantur autem eos solitudinis illius viri circiter octoginta. At Theophilus sibi metuens, statim Constantinopolim suos misit, qui cum illis per calumnias insidias struerent, tum etiam si quid illi ab imperatore peterent, impedimento eis essent. De quo ubi Ammonius et Dioscorus certiores sunt facti, confestim et ipsi Constantinopolim navigarunt. Fuit enim cum eis Isidorus, propter cujus inimicitias Dioscorum quoque germanosque ejus Theophilus magis odisse cœpit. Hic vir quidem adeo Theophilo charus antea fuerat, ut illum etiam post Nectarii mortem magna contentione episcoporum Constantinopolitanam factum voluerit. Tum autem hostili maxime in eum erat animo, cum alias ob causas, tum propter hanc potissimum. Erat Alexandria primarius quidam presbyter Petrus, quem Theophilus propter similitudinem quamdam, quæ eis intercessit, ulcisci volens, abrogare homini dignitatem ecclesiasticam cogitabat. Illo ei objecto crimine, quod mulierem quamdam Manichææ hæresis prius ad divina mysteria percipiendam admisisset, quam illa hæresi nuntium legitime remisisset. **374** Oderat vero cum aliis etiam de causis. Archipresbyter constitutionem Ecclesiæ in ea muliere servatam, eamque ipsius Theophili cohortatione ad mysteria admissam esse confirmavit. Episcopus indignari, et periinde atque calumniis oneratus esset, furere. Petrus ad fidem rei faciendam, Isidorum testem laudare, quod de episcopi sententia mulier ad mysteria recepta esset. Isidorus autem Romæ tum erat, instinctu Joannis a Theophilo ad episcopum Romanum Damasum missus, ut dissidium quod propter Flaviani juramentum emergerat, tolleret, et episcopos inter se in gratiam reduceret. Dissentiebant enim adhuc a Flaviano, qui Eustathii et Meletii partes secuti fuerant, sicuti supra a nobis est dictum. Postquam autem Isidorus rediit, verum Petrum dicere, ex voluntate videlicet episcopi de muliere acta esse omnia, testificatus est. Theophilus autem, vefuti ei calumnia intentata esset, vehementius indignatus, utrumque ex Ecclesia deturbavit. Hæc una causa est, quam ob rem Isidoro et Theophilo dissidium intercesserit. Cognovi vero et aliam, quam et ipsam ut exponerem, convenire est visum. Pauperum in ecclesia curam gerebat Isidorus : quorum gratia cum hominum liberalitate multa esset collata pecunia, eam Theophilo rapere, et in ecclesiarum structuram impendere volenti, Isidorus dare renuit. Rectius enim esse asseruit, pecunia tali ægrorum corpora, quæ veriora essent Dei templa, quandoquidem præcipue in eum usum comportata esset, cura convenienti restituere,

quam parietes inanimatos magnifice excitare atque construere. » Sive vero hæc, seu alia inimicitiarum Theophili erga Isidorum causa fuerit, tum quidem ille Alexandria pulsus, ad monachos tanquam amicos in Scetim se recepit, et male in Theophilum et ipse animatus fuit. Ejuscemodi offensam Ammonius abolere volens, æscitis sibi aliis quibusdam monachis, ad Theophilum venit, et ut Isidoro communio redderetur, ab eo petit. Id ille se facturum recepit. Et vero satis multum temporis præterit, et illi nihil egerunt, Theophilusque aperte præ se tulit, tempore extrahendo, verbis eos ludere velle : vehementiore ardore eum aggressi, ut promissum ad finem suum perduceret, supplicando postularunt. **375** Et ille quemdam ex monachis comprehensum custodiæ includit, ut aliis exterritis, molestia ea qua illum frequenter impetebant, liberaretur. Tantum autem abest ut consilio eo quidquam efficeret, ut Ammonius una cum reliquis quos coegerat monachis, sua sponte carcerem sit ingressus. Cum enim eam de se custodibus præbuisent opinionem, veluti illam ob causam eo venissent, ut vinculis res necessarias præberent, liberum habuere in carcerem ingressum, atque inde egredi noluerunt. Quod ubi Theophilus intellexit, ad se eos venire jussit. Illi autem primum ei significarunt, ut ipse ibi præsto esset, et exeundi eis potestatem concederet. Oportere enim propalam eis exitum permitti, qui tam aperte contumelia ab eo affecti essent. Vix autem deinde ei cedentes, ad cum sunt progressi. Ille deprecatione interveniente, pollicitus se eis postea molestum non fore, sed re ipsa promissum expleturum esse, eos absolvit. Intra seipsum autem se excrucians indignabatur, et mali quidpiam viris eis facere moliebatur, quos antea non secus atque suam ipsius animam dilexisset. Cum autem animi dubius esset, quomodo tandem ægre illis faceret, qui præterquam corpora nihil possiderent, et res omnes monasticæ philosophiæ suæ postponderent, quietem eorum inturbare aggressus est, et quæstionem eam de Origenis opinione quæ dicta est, eis criminis loco objecit. Has fuisse causas cognovi, cur Isidorus, quem diximus, cum Diosoro et fratribus ejus Constantinopolim venerit : nimirum ut publice sub imperatore ipso et Joanne iudicibus, injuriæ atque insidiæ, quibus expetiti fuerant, cognoscerentur. Existimabant enim, Joannem pro consueta sibi libertate, qua legitime utebatur, a jure et æquitate non aberraturum esse. Ille viros benigne acceptos in honore habuit, et ad communes in ecclesia preces adhibuit, ad divinorum autem mysteriorum communionem non admisit. Neque enim fas erat, ante causam cognitam ea cum illis communicare. Ad Theophilum vero pro eis litteras dedit, ut vel illis communionem redderet, qui recte de Deo sentirent : vel idoneum aliquem Constantinopolim mitteret, qui cum illis ambigeret, siquidem ei visum esset, cum eis iudicio contendere. Et cum diutius in urbe monachi morarentur, et imperatrix Eudoxia in publicum progressa esset, **376** Ammonius cum

διαλύειν θέλων τὸ σκάνδαλον, καὶ ἄλλους τινὰς τῶν μοναχῶν προσεταιρισάμενος, πρὸς Θεόφιλον ἤκει· καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτῶν Ἰσιδώρῳ δοῦναι ἰδέτω· ὁ δ' ὑπισχυεῖτο. Ὡς δὲ χρόνου μένους οὐδὲν μᾶλλον ἤνουν, δῆλος δ' ἐγένετο καὶ Θεόφιλος ἐκείνους ταῖς ἀπάταις τῶν λόγων παρακρούμενος, θερμότερον εἰσπεσόντες, περαινέει τὸ ἔργον κατηντιδύλου. Ὁ δ' ἓνα τῶν μοναχῶν συλλαβῶν, ἐδίδου φρουρᾶ, ὡς ἂν τοὺς ἄλλους φοβήσας, ἀπαλλαγῆι τῆς συγχῆ· ἐπιθέσει. Ὁ δὲ τοσοῦτον τοῦ σκοποῦ διημάρτανεν, ὥστ' Ἀμμώνιος καὶ τοὺς λοιποὺς ἀφροίαι· τῶν μοναχῶν, ὑπὸ τὴν φρουρὰν ἐκὼν ἐγεγονέ· δόκησιν γὰρ τοῖς φρουροῖς παρασχόντες, ὡς εἰς μετάδοσιν τῶν ἐπιτηδείων τοῖς καθειργμένοις ἦκον, ἄνετον εὖρον τὴν εἰσοδον. Ἐκεῖσε δὲ γεγονότες, οὐκέτ' ἐξίεναι ἠθούλουντο. Ἰνούς δὲ ταῦτα Θεόφιλος, πρὸς ἑαυτὸν αὐτοὺς μετεστέλλετο. Οἱ δὲ πρῶτα μὲν διεμήνουν, αὐτὸν ἐκείνον παραγεγόμενον ἀνέναι τὴν ἐξοδον· χρῆναι γὰρ παρῆρησι ὄβρισμένους, ἐν φανερωῖ καὶ τὴν ἐξοδον γεγενῆσθαι· μόλις δ' ἐπιδόντες, παρ' αὐτὸν ἦκον. Παραίτησιν δὲ δοῦς ὡς οὐκέτι λυπήσει, ἀλλ' ἐκτελέσει τὸ ἔργον, ἀπέπει· καθ' ἑαυτὸν δ' ἐπλήττετο καὶ ἠγανάκτει, καὶ κακὸν τι δρᾶν ἐμελέετο τοὺς ἄνδρας, οὓς ἴσα καὶ ψυχῆ φιλῶν διατέλει. Ἐν ἀπόρῳ δὲ καθεστῶς ὅ τι δρᾶσειεν, ἄνδρας πλὴν τοῦ σώματος, μηδὲν κεκτημένους, καὶ πάντ' ἐν δευτέρῳ πρὸς τὸ φιλοσοφεῖν ποιούμενους, τὴν ἡσυχίαν αὐτῶν ἐπειράτο ὀχλαγεῖν· καὶ τὸ περὶ τῆς Ὀριγένους δόξης ζήτημα, ὡς γε ἐρηται, τοῦτοις ἐπητιᾶτο. Ταύτην μὲν οὖν ἔγνω πρόφασιν τοῦ καὶ τὸν εἰρημένον Ἰσιδώρον σὺν τοῖς περὶ Δόσχορον τὴν Κωνσταντινίου καταλαβεῖν· ὥστε κοινῇ δὴ προσιόντες παρὰ τε βασιλεῖ καὶ Ἰωάννῃ κριταῖς, τὰ κατ' αὐτῶν ἐσκευωρημένα διελεγχθῆναι· καὶ γὰρ φωντο Ἰωάννην ἐνδίκου παρῆρησις ἐπιμελούμενον, τῶν δικαίων μὴ ἀστοχῆσαι. Ὁ δὲ φιλοφρόνως τοὺς ἄνδρας δεξάμενος, ἐν τιμῇ εἶχε· καὶ τῶν μὲν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας εὐχὴν μετεδίδου, θεῶν δὲ κοινωνεῖν αὐτοῖς μυστηρίων ἀπηξίω· μηδὲ γὰρ θεμιτὸν εἶναι πρὸς διαγνώσει, τούτων αὐτοῖς μεταδοῦναι. Γράμμα δὲ καὶ Θεοφίλῳ ὑπὲρ αὐτῶν ἐστειλεν, ἢ τὴν κοινωνίαν αὐτοῖς· ἀποδοῦναι, ὀρθῶς τὸ θεῖον δοξάζουσιν· εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ τινα πέμπειν αὐτοῖς δικασόμενον, ὃς αὐτῷ ἐπιτηδεῖ· εἶγε τῶς δίκη δεῖν ἔλοιτο τὰ κατ' αὐτοῖς διακρίνασθαι. Ἐπὶ πολλοῦ δὲ καιροῦ τῆς ἐν πόλει διατριβῆς τοῖς μοναχοῖς γενομένης, ἐφ' ἰδοῦ προῖουση τῇ βασιλίδι· Εὐδοξίᾳ, οἱ ἀμφὶ Ἀμμώνιον ἰκτεῖναι προσῆλθον, ἐπατιμώμενοι Θεόφιλον οἷς κατ' αὐτῶν ἐβουλεύσατο. Ἡ δ' αἰσθημένη τὴν κατ' αὐτοῖς ἀδικίαν, τιμῶσα τοὺς ἄνδρας, τοῦ πρόσω ἵναί ἐστι· καὶ τοῦ βασιλικοῦ ὀχλήματος προκούψασα, τῆ χειρὶ ἐπένευε, καὶ, εὐλογεῖτε, ἔφη, εὐχάς τε ὑπὲρ τοῦ βασιλέως· καὶ ἐμοῦ καὶ τῶν παίδων ποιεῖτε. Ἐγὼ δ' ὅσον τάχος σπεύσω Θεόφιλον ἀφικέσθαι. Καὶ ἡ μὲν τὰδε εἰπούσα διεβῆ.

fratribus suis ad eam in via accessit, Theophilum propter injurias eis insidiose illatas accusavit. Illa autem ubi iuque cum eis actum esse sensit, honorem viris exhibens, constitit, atque ex imperiali curru prospiciens, capite eis annuit et, «Benedictionem, inquit, nobis impertite, et Deum pro imperatore (1), et me, liberisque nostris, orate. Ego vero quam celerrime curabo, ut Theophilus hic pæsto sit.» Hæc postquam illa dixit, ulterius processit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

Α

Ὁς Θεόφιλος κατὰ Ἰωάννου γεόμενος, καὶ Ἐπιφάνιον τὸν Κύπρου προσεταιρισάμενος, τὰ πρῶτα ἐκέλευε διάφορος ὢν, ὡς Ὀριγενιστὴν τὸν Ἰωάννην διέβαλε, καὶ συνόδους ἔποιε ἀθετούσας τὰ Ὀριγένους συγγράμματα, Ἰωάννην καὶ τοὺς Μακροὺς διήθεν ἐπαιτιώμενος.

Φήμη δὲ ψευδὴς ἀνὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐφθάνεν, ὡς εἶη Ἰωάννης καὶ μυστηρίων αὐτοῖς μεταδοῦς, ἐπικουρηταί τε διανοούμενος. Θεόφιλος δὲ παντοῖος ἦν, οὐ μόνον ἀμύνασθαι τοὺς περὶ Διόσκορον, ἀλλ' εἴ γε δύναίτο, καὶ αὐτὸν Ἰωάννην τῆς ἐπισκοπῆς καθελθῆναι. Ἐνδομυχῶν δὲ ταῦτα καὶ συσκευάζων, τοῖς κατὰ πόλεις ἐπισκόποις ἐπέστειλε, κρύπτων μὲν τὴν ὥδιν, τοῖς Ὀριγένους δὲ βιβλίους ἐπιμεμφομένους· οἷς δὴ πρὸς αὐτοῦ ὁ πολυθαλὸς Ἀθανάσιος τῆς οἰκίας πίστει εἰς σύστασιν ἀπεχρήσατο πλειστάκις ἐν τῇ κατὰ Ἀρσιανῶν αὐτῷ πονηθεῖσι συγγράμμασι. Λογισάμενος δὲ πολὺ τι συνοίσειν τῷ προκειμένῳ σκοπῷ, εἰ καὶ Ἐπιφάνιον τὸν Σαλαμίνης τῆς Κύπρου ἐπίσκοπον πρὸς κοινωνίαν τῆς σπουδῆς ἐταιρῆσαι, περιβόητον ἄνδρα τῶν κατ' αὐτὸν, ἐπίσημόν τε βίῳ καὶ αἰδοῖ ἀρετῆς λαμπρυνόμενον, εὐθύς πέμψας, φίλον τε ποιεῖτο, καί περ τὰ πρῶτα τοῦτω διαφερόμενος, ὡς ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον δοξάζοντι· τότε δ' ὡς ἐκ μετανοίας τὴν ὀρθὴν ἐσχηκὼς δόξαν, ὁμόφρων διήθεν αὐτῷ κατεισθῆκει. Οὕτω τοῖσιν ἔχων Θεόφιλος, καὶ διατωθάζων τοὺς ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον δοξάζοντας, διὰ τὴν πρὸς ἑτέρους ἀπέχθειαν τῷ φαινομένῳ παρηγεῖτο ἅ ἐδόξαζε. Τότε δ' οὖν, ὡς εἴρηται, φίλον ποιήσας τὸν Ἐπιφάνιον, ὁμοφρονεῖν προσποιεῖτο ταῖς πρὸς θεοῦ δόξαις αὐτῷ· παρεκίνει τε τοῦτον, εἰς τὴν τῶν Ὀριγένους βιβλίων διαβολὴν, ὡς αἰτίων διήθεν δογμάτων διεφορότων. Ἐπιφάνιος δ' ἐκπαλαὶ ἀπεχθῶς τοῖς Ὀριγένους ἔχων συγγράμμασιν, ἀπλοῦς τε ὢν, καὶ ἄκρα εὐλαβεὶα συζῶν, ῥῆσται τῇ Θεοφίλου σπουδῇ πειθήνιος ἦν· καὶ τοὺς ἐν Κύπρῳ ἐπισκόπους εὐθύς ἀθροίσας, ἀπηγόρευε τὴν τῶν Ὀριγένους λόγων ἀνάγνωσιν· καὶ τὰ τῇ συνόδῳ ἐγνωσμένα, ἄλλοις τε ἐπέμπε, καὶ τῷ τῆς Κωνσταντινου ἀρχιερεῖ. Ἐν οἷς κἀκεῖνον προτρέπετο, σύνοδόν τε ποιεῖν, καὶ τὰ ἴσα κατὰ τῶν Ὀριγένους λόγων ψηφίζεσθαι, καὶ τοῦ λοιποῦ δ' ἀπαγορεύειν τὰ Ὀριγένους ἀγαγιώσκειν βιβλία. Θεόφιλος δὲ τὸν περιβόητον Ἐπιφάνιον συναρπάσας, πολλοὺς ἐπαινετάς ἔχοντα, καὶ διὰ τὸ περιὸν τοῦ βίου, ὄπερ ἂν φρονοῖη, δοξάζοντα, παραπλήσια καὶ αὐτοῦ τοῦ ὕπ' αὐτὸν ἐπισκόπου· συναγαγὼν, ἐψηφίζετο· καὶ μακρὰν ἐποιεῖτο διαβολὴν, Ὀριγένους ἕδη πρὸ διακρίσεων ἐτῶν τελευτή-

CAPUT XII.

Ut Theophilus Joanni adversans, se in amicitiam Epiphanii Cyprii episcopi, cui antea fuerat inimicus, insinuerit, et Joannem tanquam Origenistam per calumniam arguerit, synodosque coegerit, quæ Origenis scripta abolerent, in hoc ut Joannem et Longos criminando traduceret.

Fama vero falsa Alexandriam pervenit, Joannem cum illis mysteria communicasse, opemque illis ferre constituisse. Porro Theophilus varia in animo agitabat consilia, ut non solum Dioscorum et germanos ejus ulcisceretur, verum etiam Joannem, si fieri posset, episcopatu dejiceret. Atque hæc secum ipse tacitus volvens, et insidiose moliens, ad urbium plerarumque episcopos scripsit, consilium quidem quod parturiebat occultans: Origenis autem libris insultans, quibus Athanasius ille multorum certamina victor ante eum ad fidem suam comprobendam, in incubationibus suis adversus Arianos editis sæpenumero est usus. Postquam autem ei in mentem venit, multum cæpto suo profuturum esse, si Epiphanium Salaminis (2) in Cypro episcopum ad conatus ejus societatem sibi ascisceret, ætatis suæ perquam celebrem, vitæque præclarum et virtutis reverentia spectatum virum, statim ad eum misit, sibi que amicum fecit, cum quidem dudum ab illo dissensisset, utpote qui Deum humana forma esse opinaretur, tum autem, veluti per pœnitentiam ipse Theophilus rectam complexus esset sententiam, suffragator ei est factus. Ea scilicet mente Theophilus fuit, ut qui humanam formam Deo tribuentes rideret, propter quorundam inimicitias aversari se ea quæ recte opinaretur, significationem per fucum de se præberet (3). Tum igitur quemadmodum dictum est, ubi Epiphanium amicum sibi reddidit, consentire ei se in opinione de Deo assimilavit, eundemque ad librorum Origenis calumniosam suggillationem, perinde atque pravorum dogmatum causæ essent, incitavit. 377 Epiphanius autem, qui dudum Origenis scripta exosa habebat, quod simplex esset, et in summa religione viveret, facillime pedibus in Theophili sententiam ivit. Et illico episcopis in Cypro congregatis, Origenis librorum lectionem edicto inhibuit. Et synodi ejus decretum cum ad alios multos, tum ad Constantinopolitanum antistitem misit: quem etiam hortatus est, ut synodo coacta, item de Origenis scriptis statueret, ac deinceps sibi ipsi eorum lectione interdiceret. Theophilus, ubi Epiphanium, multos

(1) Et pro imperio Romano. Sozom.

(2) Constantia. Soer. Sic enim quoque ea urbs est dicta.

(3) Soer. lib. vi, cap. 40. Sozom. lib. viii, cap. 14.

habentem laudatores, qui propter vitæ ejus præstantiam, quod ipse sentiret, opinione sua (1) comprobabant, ad partes suas pertraxit; convocatis et ipse qui sub eo erant episcopis, decretum in eandem sententiam fecit, et prolixam Origeni intendit calumniam, qui etiam ante ducentos annos e vita excesserat: non ille quidem hoc præcipue propositum sibi consilium habens, sed illud maxime agens, ut Dioscorum ulcisceretur. At admirandus Joannes res ejusmodi indigniores esse putavit, quam ut eorum cura et studio occuparetur, Epiphaniique et Theophili litteras nihil prorsus est moratus, verum consuetis sibi doctrinæ laboribus incumbens, in ea maxime florebat, insidiarum quæ ei sinistre tendebantur, nullam habens rationem. Ubi autem manifesto constitit, Theophilum id studio omni conari, ut Joannem throno dejiceret, tum vero qui hostili in eum erant animo, ex clero quidem multi, non pauci vero etiam ex magistratibus et eis qui potentia et auctoritate valerent, commodum se tempus invenisse rati, quo vindictæ suæ in Joannem cupiditatem ostenderent, obrectationes undecunque calumniis et sycophantiis emendicatis texuerunt, atque ut ingens synodus in urbe Constantinopolitana celebraretur, instituerunt episcopis quibusdam ea de causa scribentes, plures autem sine scripto evocantes. Et Theophilus ea re cognita, studium etiam suum magis intendit, et Ægyptiis episcopis, ut Constantinopolim trajicerent, auctor fuit: Epiphanio autem, et aliis in Oriente episcopis scripsit, se celeriter Constantinopolim conferrent. Ipse porro pedestri itinere eo profectus est.

378 CAPUT XIII.

De Joannis et Epiphani in urbe Constantinopolitana dissidio. et ut pœnitentia ductus Epiphanius in Cyprum navigans, vitam morte commutavit, ita ut Joannes prædixerat.

Parva intercessit mora, et Epiphanius primus navi advectus, ad Septimum urbi vicinum venit, decretum contra Origenem scriptum secum ferens: in quo non Origenem ipsum excommunicavit, sed libros tantum ejus damnavit. Et postquam in ejus Joci ecclesia precatorem peregit, et diaconum ordinavit, Constantinopolim est ingressus: quem Joannes advenientem, clero omni honorifice ei obviam misso, excepit. Ille autem aperte præ se Theophili suasionibus se duci tulit. Nam admonitus ut in ædibus ecclesiasticis maneret, conditionem eam repudiavit, et in eundem cum Joanne locum convenire, Theophilo nimirum gratificatus, renuit. Episcopis etiam advenis seorsum ad se convocatis, abolitionem Origenis scriptorum exhibuit: non ille quidem, quod contra ea diceret, habens, sed de Theophili sententia rejicere ea tentans. Et reperti quidam sunt, qui sua erga Epiphanium observantia decretum id chirographis suis confirmarunt, plurimi vero id facere detrectarunt. Porro Theotimus Scytharum episcopus, Epiphanium etiam

σαντος, οὐ τούτο προηγούμενον πίντω, ἔχων, ἀλλ' ἀμύνασθαι τοὺς περὶ Διόσκορον ἤρρημένους. Ὁ δὲ θεοπέσιος Ἰωάννης τὸ μὲν περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδάσειν οὐδὲ λόγου ἤξιωσε· τὰ δὲ γ' Ἐπιφανίου καὶ Θεοφίλου γράμματα ἐν οὐδεμῶ ἔποιετο φρονεῖν· τῶν δὲ συνήθων τῆς διδασκαλίας ἔχετο ἔργων, καὶ κατ' αὐτὴν μάλιστα ἦνθει, τῶν κατ' αὐτοῦ σκευωρουμένων μηδένα λόγον ποιούμενος. Ὡς δὲ Θεόφιλος καταφανῆς ἦν, σπουδῆν πᾶσαν ποιούμενος τοῦ θρόνου κατασπάσαι τὸν Ἰωάννην, τότε δὴ οἱ ἑσμενῶς Ἰωάννην ἔχοντες, πολλοὶ μὲν τοῦ κλήρου, οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ τῶν ἐν τέλει καὶ τὰ μέγιστα δυναμένων, καιρὸν εὐρηκέναι νομίσαντες, καθ' ὃν τὸν προσὸν τῆς ἀμύνης ἐπὶ Ἰωάννην ἐνδείξαντο, διαβολὰς συνέβραπτον ὅθεν δὴ ποτ' ἐραυιζόμενοι τὰς σκοφανίας, καὶ σύνοδον μεγάλην ἀνά τὴν Κωνσταντινου γενέσθαι παρεσκευάζοντο, οἷς μὲν ἐπιστέλλοντες, τοὺς πλείους δὲ καὶ ἀγράφως μεταστελλόμενοι. Ὁ δὴ καὶ Θεόφιλος γνοὺς, ἐτι μᾶλλον ἐν σπουδῇ ἦν. Καὶ τοὺς μὲν Αἰγυπτίους ἐπισκόπους καταπλιάν ἐποιεῖ· ἔγραψεν δ' Ἐπιφάνιῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνά τὴν ἑω ἐπισκόποις σπουδῇ ἐπὶ τὴν Κωνσταντινου διαπερᾶν. Αὐτὸς δὲ περὶ ἡλαύνων ἀνήει.

C

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῆς Ἰωάννου καὶ Ἐπιφανίου διαφορᾶς ἐν τῇ Κωνσταντινου· καὶ ὡς τὰ ἐν μέσῳ διαλύσας Ἐπιφάνιος, εἰς Κύπρον πλέων τὸν βίον μετέλλαξεν, ὡς Ἰωάννης προήγγειλεν.

Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καταπλεύσας πρῶτος ὁ Ἐπιφάνιος, εἰς τὸ πρὸ τῆς πόλεως Ἐδδομον ἦκε· καὶ τὰ κατὰ Ὀριγένους ψηφισθέντα ἐπιφερόμενος, ἐν οἷς οὐ μόνον Ὀριγένους, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ μόντα βιβλία κατατιθέται. Τῇ δ' ἐκεῖσε ἐκκλησίᾳ εὐξάμενος, καὶ διακόνου χειροτονίαν τελείας, τῇ Κωνσταντινου εἰσήγατο. Εἰσιόντι δὲ ὁ Ἰωάννης τῇ ἀπαντῇ τοῦ κλήρου παντὸς πέμψας ἐπίμα. Ἐκεῖνος δὲ δήλος ἦν ταῖς εἰσηγήσεσι Θεοφίλου πειθόμενος. Οἰκίσματα γὰρ ἐκκλησιαστικοῖς προτραπεῖς καταμένειν, ἥμισυ προσεδέχετο. Ἐξέκλινε δὲ καὶ εἰς ταυτὴν Ἰωάννην ἄλθειν, χαρίζομενος Θεοφίλῳ. Τοὺς δ' ἐνδημούντας τῶν ἐπισκόπων κατ' ἰδίαν μεταστελλόμενος, τὰ καθαιρετικά τῶν Ὀριγένους ἐπεδείκνυε λόγων, ὅτι κατ' αὐτῶν λέγειν ἔχων, κατὰ δόξαν δὲ Θεοφίλου ἔλαύνει ταῦτα πετρώμενος. Καὶ τινες μὲν αἰδοὶ τῇ πρὸς Ἐπιφάνιον τῇ ψηφισθέντα καὶ ἰδίαι· ἐπεκύρου γραφαῖς· οἱ δὲ πλείους μάλιστα παρητήσαντο. Θεότιμος δὲ ὁ Σκυθίας καὶ σχεδὸν Ἐπιφανίου τοῖς λόγοις καθίκετο, εἰπόν· «Ἐγὼ, ὦ Ἐπιφάνιε, οὐχ ὅστιον ἡγῆμαι τὸν πάλαι τεθνηκότα ὑβρίζειν, οὐδ'

(1) Mirum profecto est, quod Nicephorus, Sozomenum secutus, Anthropomorphitam Epiphanium esse scripserit, cum eum diversæ sententiæ assertorem fuisse constet, in Panario opere contra

Audianos hæreticos disputantem: Qui opinati falso sunt, quod Deus ad imaginem et similitudinem suam hominem creaverit, propterea Deum hominis formam obtinere.

ὡς ἔτυχεν ἀπορρίπτειν τὰς τῶν ἀρχαιοτέρων συγγραφὰς αἰρούμαι· βλασφημίας γὰρ οὐκ ἔκτος τῆν ἐκείνων κρίσιν ἐκβάλλειν, καὶ τὰ καλῶς ἐκείνοις τε καὶ τῷ χρίσῳ δοκιμασθέντ' ἀθετεῖν οὐ μοι δοκεῖ σωφρόνων εἶναι. » Ταῦτα λέγων, καὶ τι τῶν Ὀριγίνους συγγραμμάτων εἰς μέσον προήγε· καὶ ὡς ἀναγκαῖα καὶ χρειώδη ἐκείνα ταῖς ἐκκλησίαις ἀποδείξας, « Ἄτοπον, ἔλεγε, πράττουσιν οἱ ταῦτα διαβάλλειν ἐπιτηδεύουσιν· οὐ ταῦτα γὰρ, ἀλλὰ περὶ ὧν οἱ λόγοι κινδυνεύουσι καθυστερεῖν. » Ὁ δὲ Ἰωάννης μὴ μεψάμενος Ἐπιφάνιον, οἷς παρ' ἐνορίαν χειροτονίαν ἐποίησε, δι' αἰδοῦς ἤγε τὸν ἄνδρα, παρεκάλεσε τε συνεκκλησιασθῆναι αὐτῷ, καὶ εἰ βούλοιο συνοικεῖν. Ὁ δὲ καὶ ἀμφοτέρω παρηγεῖτο, εἰ μὴ πρότερον καὶ αὐτὸς ἐπίσης τῶν Ὀριγένους βιβλίων καταψηφίσθαι, καὶ τοὺς περὶ Διδασκορον τῆς πόλεως ἀπελάτῃ. Τοῦ δὲ κοινῆς συνελεύσεως ἄνευ λέγοντος μὴ δεῖν εἶναι προπετέες τι ἐρᾶν, καὶ ἀναβαλλομένου τὴν αἰτήσιν, οἱ δυσμεναίνοντες Ἰωάννη ἐπὶ ἐτέρω βουλήν μετήγον τὸν Ἐπιφάνιον. Εἰσπηγούνο καὶ γὰρ, μελλούσης μεγίστης συνάξεως γενέσθαι ἐπὶ τῇ τῶν Ἀποστόλων ἐκωνύμῳ ἐκκλησίᾳ, ἐκεῖσε προελθεῖν ἐκείνον, καὶ δημοσίᾳ μὲν ἐκκηρύξει τὰς Ὀριγένους βιβλίους, ἐπὶ δὲ καὶ τοὺς περὶ Διδασκορον, ὡς τὰ ἴσα ἐκείνῳ πρεσβεύοντας· πρὸς δὲ καὶ τῷ Ἰωάννου διασύρει δόξαν καὶ διαβαλεῖν, οἷα δὴ αὐτοῖς προστιθεμένου. Καὶ οἱ μὲν ἐν τούτοις ἦσαν· ὄροντο δ' αὐτὸν οὕτω πρὸς τὸ πλήθος συγχροῦσαι. Καὶ δὴ ἐπὶ τούτῳ προελθὼν Ἐπιφάνιος, ἔγγυς ἤδη τῆς ἐκκλησίας ἦν. Ἰπῆντα δὲ αὐτῷ Σεραπίων πρὸς Ἰωάννου ἀπεσταλμένος· ἐπίθετο γὰρ τὰ βεβουλεμένα τοῖς πονηροῖς· καὶ ἐμαρτύρητο μήτ' ἔνομα πράττειν αἰρεῖσθαι, μήτε οἱ αὐτῷ συνοῖσόντα. « Πρῶτον μὲν γὰρ, φησὶν, ἐν ταῖς ὑπ' ἐμὲ ἐκκλησίαις χειροτονεῖν εἰσι, ἰδίᾳ αὐθεντία μὴ προσταγῆς λειτουργήσας· προτραπίεις τε αὐτῆς κοινοῦναι, παρητήσω. Καὶ νῦν, ὡς γε πυνθάνομαι, ἄτοπα πράττειν διανοῆ· φυλάττειν οὖν θέον, μὴ, στάσεως ἐντεῦθεν τῷ πλήθει· γεγενημένης, αὐτὸς τὸν ὑπὲρ τούτου κίνδυνον ὑποστήσῃ, αἰτίω; τοσαύτης συγχύσεως γαγονός. » Καὶ ὁ μὲν εὐλαθεῖσθαι, τῆς ἐπὶ τούτῳ ἀνεκότητος ὁρμῆς· ἐν τούτῳ δὲ συνέβη, νόσῳ τὸν τοῦ βασιλέως παῖδα βληθῆναι. Ἡ δὲ βασιλις περὶ τῷ παιδί δεδοικυῖα μὴ τι πάθοι, πέμψασα ἤπει Ἐπιφάνιον ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχεσθαι. Ὁ δὲ παρηγγύα ζήσεσθαι τὸν παῖδα, εἰ γε τῆς πόλεως ἀπελαθεῖεν οἱ περὶ Διδασκορον. Ἡ δὲ Εὐδοξία, « Ὁ μὲν ἐμὸς, ἔφη, παῖς, εἰ γε Θεῷ δοκοῦν ἔστι, ζήσεται· εἰ δ' οὖν, ὁ δοῦς, εἰ καὶ πάλιν ἔλοτο ἀφελῆσθαι, ταύτη ἔστω. Σὺ δ' εἴπερ οἷός ἦσθα νεκροῦς ἀνίσταν, οὐκ ἂν θανάτῳ ὁ πὸς ἀρχιδιάκονος ἐτελεύτα. » Καὶ γὰρ πρὸ βραχείας ἐτελεύτα Κρισπίων, ὁ; ἀδελφὸς ἦν Φούσκωνος καὶ Σαλάμου τῶν ἐπ' ἀρετῇ διαδοθέντων μοναχῶν, ὧν ἐν τῇ κατὰ Οὐάλεταν συγγραφῇ ἐμνήσθη. Ὅν καὶ σύνοικον ἔχων, καὶ ἀρχιδιάκονου τάξει ἐτίμα. Οἱ δὲ περὶ Ἀμμώνιον καὶ Διδασκορον, οὕτω γὰρ τῇ Εὐδοξίᾳ ἐδόκει, ἤκον πρὸς Ἐπιφάνιον. Ἐκείνου δ' ἐρωτήσαντος, τίνες εἶεν, ὁ Ἀμμώνιος ἐπιφέρει, « Οἱ Μακροί, ὡ δέσποτα. Ἄλλ' εἴ ποτε συντάγμα-

A verbis prope perstringens : « Ego, inquit, o Epiphani, nefas esse puto, contumelia eos qui dudum sunt mortui, afflicere : neque ita temere vetustiorum scripta abjicienda censeo. Extra blasphemiam enim non est iudicium illorum proculcare, et quæ rite atque ordine ab eis statuta, et tempore ipso comprobata sunt, abrogare, minime mihi videtur prudentium virorum esse. » Cum hisce verbis librum quemdam Origenis in medium produxit, atque ubi quam necessaria et utilia Ecclesiæ in eo essent indicavit : « Absurde, dixit, faciunt, qui hæc calumniari student : non enim hæc tantum, sed ea etiam de quibus in libris tractatur, periculose contumelia afflicere videntur. » Joannes Epiphanium, quod extra ditionis suæ fines ordinandi provinciam sibi usurpasset, non reprehendit, sed potius virum reveritus, ut secum in ecclesia conventus ageret, atque etiam si placitum ei esset, hospitio domus suæ uteretur, hortatus est. 379 Ille autem utrumque renuit, nisi prius et ipsæ Origenis libros damnasset, et Dioscorum cum fratribus suis urbe eiecisset. Postquam vero Joannes nihil temere et cupide extra publicum conventum agendum esse dixit, et causam talem differendam censuit, obrectatores illius aliud Epiphанию suggestere consilium. Suadebant enim, cum synaxis maxima celebranda esset, in divorum apostolorum templo, ut in id progrediretur, et publicitus Origenis libros damnaret : Dioscorum etiam et sectatores ejus, ut qui cum illo eadem docerent, proscriberet : Joannis denique, qui illis conjunctus esset, existimationem ac famam taxaret atque criminaretur. Hoc ita illi agebant, quod eum sic existimarent cum populo conflictaturum esse. Atque Epiphanius ejus rei gratia progressus, non longe ab ecclesia abfuit, cum Serapion ei ab Joanne missus occurrit. Audierat is namque, quæ illi malevoli suasissent. Proinde illum consilia capere attestatus est, quæ, ut illegitima, ei nequaquam profutura essent. « Primum namque, inquit, in ecclesiis meis ordinandi potestatem tuapte auctoritate, ministerio tibi eo non commisso, sumpsisti : deinde ad communionem invitatus, eam detrectasti. Nunc porro etiam, sicuti audio, rem indignam incipere cogitas. Cavendum vero tibi est, ne seditione ea de causa excitata, ipse causa dicenda periculum subeas, veluti turbæ et confusionis tantæ auctor. » Epiphanius hisce verbis cautior factus, a cœpto destitit. Accidit interea, ut imperatoris filius gravi corripere morbo. Et Augusta de puero ne quid humanitus ei accideret, cum timore sollicita, Epiphanium accitum, ut pro salute ejus oraret, petiit. Et ille, pueram convalescentium esse pollicitus est, si Dioscorum cum suis urbe exigeretur. Eudoxia autem, « Filius quidem, inquit, meus, si Deus volet, vivet. Sin eum, qui dedit, auferre constituit, ejus voluntas fiat. Tu vero si mortuos exsuscitare posses, archidiaconus tuus defunctus non esset. » Nuper enim admodum

Crispion vitam finierat, qui frater fuerat Physconis A et Salami, præclarorum virtute monachorum : horum autem in historia Valentis meminimus. **380** Crispionem sane cum familiarem habuisset, in locum etiam archidiaconi Epiphanius evexerat. Ammonius et Dioscorus, hoc sic Eudoxia jubente, ad Epiphanium venere. Et cum illos Epiphanius, quoniam essent interrogaret, Ammonius inferens : Longi, inquit, domine. Cæteram an unquam in scripta aut sectatores nostros incideris, scire percipio. Atque illo negante, rursum Ammonius interrogans : Quid ita igitur, ait, hæreticos eos censes, quorum sententiam non exploraris aut redargueris? Quod id ita audivisset, Epiphanius respondit. At nos, ille intulit, contra fecimus. Nam et cum discipulis tuis fuimus, et scripta tua legimus, et ex eis illud maxime, quod ἀγκυρωτοῦ, hoc est ancorati, inscriptionem habet. Cum autem multi conviciatrices acuerent linguas, ut il proscinderent, et tanquam hæreticum calumniari aggredierentur, nos optima ratione Patrem defendimus, atque illius scripta veluti rectissime composita propugnativimus. Proinde minime conveniebat, ut nos ita, indicta causa, veri quadam similitudine adductus rejiceres, quos ipse non condemnasti : aut talem referres gratiam eis, qui tecum sunt in rebus bonis et honestis conjuncti. » Epiphanius hisce verbis ad poenitentiam conjectus, modestius homines et accepit et dimisit. Cum autem non diu, quasi sententia sua seipsum damnans, morandum sibi Constantinopoli duceret, aut Deus etiam, ut ego puto, mortem ei suam oraculo indicaret, in Cyprium navigavit, atque inter navigandum mortuus est. Et cum episcopi eum ad mare deducerent, et ipse navim conscendere deberet, dixisse ad eos fertur : « Urbem hanc et imperatoriam aulam, vitæque hujus actionem et fabulam vobis relinquo : ego vero abeo, in civitatem aliam transire properane. » Illud quoque sempiterna memoria dignum verbum protulisse eum dicunt, quod hodie quoque in auribus multorum personat. Quemadmodum enim Joannes Epiphanio mortem in mari prædixerat, sic ipse illi episcopatus abrogationem prænuuntiavit. Nam cum inter se dissiderent, Epiphanius Joanni dixit : « Ego te episcopum mortuum esse non puto. » Ad quem Joannes contra : « Ego vero, inquit, scio te in Cyprium perventurum non esse. » Et habuit utrumque hoc dictum eventum suum. Neque enim Epiphanius in sedem suam rediit, **381** et Joannes paulo post throno suo ejectus est, sicuti hoc historia procedens docet.

CAPUT XIV.

De dissidio inter Joannem et Eudoxiam imperatricem, et de Theophili adversus Joannem insidiis, et de Cyrino episcopo Chalcedonensi.

Postquam Epiphanius discessit, Joannes a quibusdam certior fit, Epiphanium ab imperatoris conjugæ adversus eum excitatum esse, cum varias alias ob injurias quas subditis illa intulerat, tum maxime propter vineam illam viduæ Callitropæ. Quam rem Joannes eam reprehensione carpere prius non desinit quam illa mulierculæ possessionem suam redderet. Et ut ille in ejusmodi debetis corrigendis ardentior atque in concionibus actor

σιν ἡμετέροις ἢ μαθηταῖς ἐντυχεῖν σοι γένητο, μαθεῖν ἐπιείμαι. » Ἀπειπόντος δ' ἐκείνου, πάλιν ἠρώτα πόθεν δὴ αἰρετικούς ἐκείνους νομίζοι, μὴ τῆς γνώμης ἐληλεγκμένης; Εἰπεῖν δ' Ἐπιφάνιον, παραλαβεῖν ἀκοῆ· « Ἄλλ' ἡμεῖς δὲ, ἔφη, πᾶν τούναντιον ἐσμέν πάσχοντες. Καὶ γὰρ συγγράμμασί τε καὶ φοιτηταῖς σοῖς ἐνετύχομεν, κάκεινον μάλιστα τῶν συγγραμμάτων δὲ τὴν τοῦ Ἀγκυρωτοῦς ἔχει ἐπιγραφὴν. Πολλῶν δ' ἀκονώντων λοῖδορον ἐκείνοις γλώτταν, καὶ ὡς αἰρετικὸν διαβάλλειν ἐπιχειροῦντων, ἡμεῖς, εἶπον, ὑπὲρ Πατρὸς εὐλόγως ἀπολογούμεθα, ὡς ἀρίστως εἴη γεγραμμένα τάκεινου ὑπερασπίζοντες. Οὐκ οὖν ἐχρήν ἡμῶν ἐρήμην οὕτως ἀπολύγεσθαι δίκην, ὣν αὐτοῖς ἤκιστα κτετένως, ἔκ τινων εἰκότων ἀναπεισθεῖς, οὗτ' ἀμείψασθαι οὕτω τοῖς σοι μᾶλλον προσκειμένοις ἐπὶ καλῶ· » Ἐπιφάνιος δὲ μετὰ μελὸς ἐξ ὧν ἤκουε γεγονώς, μετριώτερόν τε προσήκατο καὶ ἀπέπεμπεν. Οὐκ εἰς μακρὴν δὲ τῆς ἐπὶ τὴν Κωνσταντινίου ἀφίξεως ἑαυτὸν καταγούς, ἦ οἶμαι καὶ Θεοῦ τὸν οἰκεῖον θάνατον χρίσαντος, ἐπὶ Κύπρον ἀπέπλευσε. Καὶ ἔτι τῷ πλῶ χρώμενος, ἐτελεύτα. Λέγεται δὲ τοῖς ἐπὶ θάλασσαν προπέμψασιν ἐπισκόποις εἰπεῖν, ἐπιβαίνειν μέλλων τοῦ σκάφους· « Τὴν μὲν πόλιν καὶ τὰ βασίλεια καὶ τὴν ὑπόκρισιν ὑμῖν καταλείπω· ἐγὼ δὲ ἀπειμι, λίαν σπεύδων ἐπὶ ἄλλων πόλιν μεταχωρεῖν· » κάκεινο δὲ τὸ ἀεὶ μνηστον ἐπειπεῖν, ὃ πολλῶν εἰς δεῦρο ἀκόσις περιφέρεται· ὡς Ἰωάννης μὲν Ἐπιφάνιῳ τὴν ἐπὶ θάλασσαν τελευτὴν προεμήνυεν, αὐτοῦ δ' ἐκείνου τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἀφαίρεσιν. Ἐν τῷ γὰρ πρὸς ἀλλήλων διεφέροντο, ὃ μὲν ἐδήλωσεν Ἰωάννης, ὡς· « Ἐλπίζω σε μὴ ἀποθανεῖν ἐπίσκοπον· » ὃ δ' αὖθις ἐμήνυεν, « Ἐγὼ δὲ οἶδα ὡς οὐδὲ σὺ ἐπιθήσῃ τῆς Κύπρου. » Ἄ δὲ καὶ ἀμφοτέρω εἰς ἔρον ἐξῆδη. Οὕτε γὰρ ἐκεῖνος τῆς πατρὸς ἐπέβη, καὶ Ἰωάννης μικρὸν ὕστερον ἀπηλάθη τοῦ θρόνου, ὡς προῖουσα ἱστορία δηλώσει.

D

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ τῆς Ἰωάννου πρὸς τὴν βασίλισσαν Εὐδοξίαν διενέξεως· καὶ περὶ τῆς κατ' αὐτοῦ ἐπιχειρήσεως Θεοφίλου· καὶ περὶ Κυρίνου τοῦ ἐπισκόπου Καλικηδόνης.

Ἐπὶ δ' ἀπέπλευσεν Ἐπιφάνιος, πυνθάνεται πρὸς τινων Ἰωάννης, ὡς Ἐπιφάνιον ἢ βασίλισσα κατ' αὐτοῦ ἐξώπλισε, καὶ δ' ἄλλα μὲν αὐτῆς ἀδικήματα διαφόριος ἐπιγενόμενα· μάλιστα δὲ, καὶ διὰ τὸν τῆς χήρας Καλλιτροπῆς ἀμπελόνα ἐκείνον· ἢ ἐλέγχῳ χρώμενος οὐκ ἀνίη, ἕως οὗ τῇ γυναικὶ τὸ οἶκόν ἀποτίσσει κτήμα. Οἷα δὲ περὶ τὰ ταῦτα θεορρήματα, καὶ πρὸς λόγους ὀξυῖ, ἐπ' ἐκκλησίας κοινῶν ἄνθρωποι κατὰ ποιητῶν γυναικῶν ἐπιγγέλλει.

Ἔδοξε δὲ τῷ πληθει, ὡς αἰνίγματι· κατὰ τῆς βασι-
λίδος ἐκείνῃ μάλιστα συντεθῆναι τὸν λόγον. Καὶ ὁ
λόγος τοῖς δυσμενεῖσιν ἐκλήφθη, ἐπὶ τὴν βασι-
λισσαν ἄγεται. Ἡ δὲ θάττον τάνορι προσιούσα τὴν
οικεῖαν ἀπωδύρατο ὑβριν. Καὶ προσετίθει αὐτοῦ γε
τοῦ κρατοῦντος ὑβριν εἶναι τὴν ἑαυτῆς. Καὶ θάττον
παρασκευάζει ἔλθειν τὸν Θεόφιλον, καὶ τὴν κατ' αὐ-
τοῦ κατήπειγε σύνοδον. Συνέπραττε δὲ ταῦτα καὶ
Σευηριανὸς ὁ Γαβάλων, ὕποσμύχων ἐτι τὴν λύπην,
καὶ μὴ τῆς κακίας ἀπαλλαγείσ. Ἄλλ' εἶπε ὡς ἔτυ-
χεν Ἰωάννης τὸν τοιοῦτον ἐκκλησιάζων προφηγεῖν
λόγον, εἶπ' αἰνίγματωδῶς τῆς βασιλίδος κατατρέχων
ἔποιε τῇ πρὸς Ἐπιφάνιον ἔριδι, εἰς ἀκρίθειαν λέ-
γειν οὐκ ἔχω. Ἄλλ' οὐ πάνυ πόρρω Θεοφίλος τε
παρῆν· καὶ πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων, οἱ μὲν προστάγ-
ματι βασιλέως ἦκον, οἱ δὲ Θεοφίλου κινουῦντος·
μῆλλον δ' ἐκείνοι σπουδαίως ἔτρεχον, ὅσοι πρὸς
Ἰωάννου κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐνδοίκως τὰς ἐπισκοπὰς
ἔφηρέθησαν· καὶ ἄλλοι ἑτέρῳ τρόπῳ πρὸς αὐτὸν
ἀπηχθάνοντο. Ἦδη δὲ καὶ νῆες ἐξ Αἰγύπτου κατέ-
πλεον, ἃς Θεοφίλος περιέμενεν. Ἐπεὶ δ' ἤθροισθη-
σαν ἅπαντες κατὰ τὴν εἰς Βιθυνίαν Χαλκηδόνα, καὶ
συνιόντες, ὅπως ἢ κατὰ τοῦ Ἰωάννου ἐπιχειρήσις
προδαίη, βουλήν ἐποιούοντο. Τότε δὲ Κυρίνος ὁ τῆς
Χαλκηδόνας ἐπίσκοπος, Θεοφίλῳ τε κατὰ γένος προ-
σῆκων, καὶ τὰ πολλὰ αὐτῷ χαρίζεσθαι ἠροημένος,
(ἦν γὰρ Αἰγύπτιος), διάφορος τὰ μάλιστα Ἰωάννη
καθεστηκῶς, πλείστα παριῶν εἰδοῦσθε τὸν Ἰωάν-
νην, ἀσεβῆ καὶ ἀλαζόνα καὶ ἀγόνατον ἐκείνον ἀπο-
καλῶν. Καὶ οἱ μὲν ἐπίσκοποι τούτων λεγομένων
ἐνήθοντο· ταχεῖα δ' ἐκείνῳ τῶν ὑβρεων θεόθεν μέ-
τσεισι δίκη. Ὁ γὰρ τῆς Μεσοποταμίας ἐπίσκοπος
Μαρουθᾶς ἄκων θάτερον τοῖν ποδοῖν τοῦ Κυρίνου
ἐπάτησεν. Χαλεπῶς δ' ἐκείθεν διατεθείς, συνδιαβῆ-
ναι τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις πρὸς τὴν Κωνσταντινου
οὐδαμῶς ἐδυνήθη· καίπερ ἀναγκαῖος εἶναι δοκῶν
πρὸς τὰς κατὰ Ἰωάννου ἐπιβουλὰς. Ἐπειτα πρὸς
τὸ χεῖρον γενόμενος, διαφόρως ὑπὸ τῶν ἱατρῶν
ἀπεπρίσθη τὸ σκέλος. Σηπεδῶν γὰρ ἐκείθεν ἐπιγε-
νομένη τὸ πᾶν σῶμα μετῆι, ὡς καὶ τὸν ἕτερον
πίδα τὰ ἴσα παθεῖν τῇ μεταδόσει τοῦ πάθους. Ἄλλ'
ὁ μὲν οὐ πολλῷ ὕστερον τῇ τοῦ σκέλους πηγή
ἔτελεύτα τὸν βίον, Ἀρσακίου τὸν θρόνον διέποντος,
ἄξιαν ἀμοιβὴν τῶν κατὰ τοῦ ὁσίου ὑβρεων εἰλη-
φώς.

Exorta ita reliquum corpus invasit, ut contagione
alterum quoque itidem pedem occupavit. Quin non
multo etiam post ea ipsa plaga vitam finiit, gratiam
eam contumeliis, quibus virum sanctum affe-
cerat, acceptam ferens. Cujus thronum Arsacius recepit (1).

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ τῆς ἀθροισθείσης κατὰ Ἰωάννου συνόδου
ἐν τοῖς Ρουφίνου· καὶ ὡς ἐρήμην αὐτοῦ κα-
τέδικασε.

Ἐπεὶ δὲ καὶ Θεοφίλος τῇ Κωνσταντινου διεπεριζώ-
θη, οὐδεὶς τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς περ ἦν
ἔθος, ὑπήνεστο κληρικῶν. Ἀπλόγος γὰρ ἦν ἐς ἄκρον τῷ
ἐπισκόπῳ δυσμενῆς καθεστῶς. Τὸ δὲ τῆς Ἀλεξαν-
δρείων ναυτικῶν, καὶ μάλιστα ὅσον διὰ τὴν σιτηγίαν

A erat, orationem in ecclesia pro concione habuit,
qua communiter in mulieres malas invectus est.
Multitudini autem visum est, orationem eam quasi
sub involucro contra Augustam maxime ab eo
compositam esse: quæ etiam ab adversariis ejus
excepta, ad eam est delata. Et illa maritum statim
adit, et apud eum contumeliam suam deploravit,
injuriam eam mariti communem esse dictitans.
Confestim etiam ut Theophilus adveniret, curavit,
atque ut quamprimum synodus adversus Joannem
cogeretur, egit. Adjuvabat autem eam Severianus
quoque, Gabalorum episcopus, dolorem adhuc
suum tectum in animo fovens, quippe qui nondum
malevolentiam in Joannem suam deposuisset. Cæ-
terum sive Joannes casu quopiam hujusmodi in
B ecclesia habuit orationem, seu subobscurè in im-
peratricem est invectus, propter eam quæ sibi
cum Epiphanio intercessit contentionem, quod
affirmare certo non possum; Theophilus quidem
profecto non multo post affuit, et multi præterea
episcopi, partim imperatoris jussu, partim Theophi-
li instinctu, Constantinopolim advenere. Potis-
simum vero magno illi studio concurrerunt, qui-
bus in Asia a Joanne legitime episcopatus ademti
fuerant, et quique ei alias etiam ob causas hostiliter
adversabantur. Jam naves quoque quas Theophilus
expectarat, ex Ægypto appulerant. Atque ubi
Chalcedone Bithynorum congregati omnes conve-
nere, quomodo rem adversus Joannem aggredi
deberent, consularunt. Erat tum Chalcedone epi-
scopus Cyrinus, 382 Theophili popularis, Ægypti-
us videlicet. Illic multum illi gratificari studeit,
Joanni quam maxime inimicus. Itaque progressus,
Joannem conviciis plurimum proscidit, impium
illum, insolentem et inflexibilem nominans: qui-
bus dictis episcopi sunt delectati. Verum illum,
parva intercedente mora, ob injurias ejusmodi
divina vindicta persecuta est. Maruthas enim,
Mesopotamiæ episcopus, imprudens alterum pedum
ejus calcavit: unde ille male habere cœpit, et
propterea cum reliquis episcopis Constantinopolim
proficisci nequaquam potuit, quamvis ad struendas
Joanni insidias necessarius esse videretur. Deinde
autem cum deteriores multo res ejus fierent, crus
D ei a medicis etiam est resectum. Putredo enim inde

CAPUT XV.

De synodo ad basilicam, cui nomen erat Rufini, con-
tra Joannem congregata: et uti Joannes absens
indicta causa sit damnatus.

Ubi vero Theophilus Constantinopolim pervenit,
nemo illi, pro recepta consuetudine, ex Constanti-
nopolitano clero obviam processit, quod omnibus
constaret, inimicum eum episcopuisse. Nante vero
Alexandrini, et maxime qui frumentum eo advexe-

(1) Hæc verba de Arsacio apud Socratem et Sozomenum non reperiuntur.

rant, congregati, cum faustis acclamationibus cupide eum susceperunt. Et quod ecclesiasticum hospitium aversatus fuerat, in imperiales quasdam aedes, quæ instructæ ei fuerant, divertit. Placidianæ hæ nominantur. Tum vero nulla librorum Origenis mentio erat, sed ad alia absurda crimina animos converterunt. Atque ubi multi accusatores convenire, Theophilus ex voluntate sua rebus dispositis, Constantinopoli in suburbanum navale Chalcedonis transit : cui nomen est Ἀρῶς, hoc est Quercus : quod etiam ad hunc usque diem Rufini consularis appellationem obtinet, splendidam regiam ecclesiamque maximam et celeberrimam habens, **383** quam ille in Petri et Pauli apostolorum honorem construxit, locumque Ἀποστολείον, hoc est apostolorum, sive apostolorum ædem, nominavit : in propinquo quoque plurima monachorum qui in ecclesia cleri munia obirent, domicilia ædificavit. Ibi episcoporum conventu coacto, Theophilus librorum quidem Origenis non meminit, monachos autem, qui ex Sceti venerant, primum ad pœnitentiam invitavit, præteritarum injuriarum se obliturum, neque eos postea offensurum esse pollicitus. Et cum Theophili partium studiosi, et ipsa synodus, pro ipsis per simulationem et fucum supplicum more deprecarentur : monachi ea re seducti, et quod in multorum episcoporum præsentia, etiamsi ipsi injuria affecti essent, faciendum hoc sibi esse putarent, solitum illum verbum : « Ignosce, » dixerunt. Theophilus porro non grave eis indulisit, eosdemque ad communionem admisit : atque ita inquisitio de eis finem suum habuit. Quod quidem iudicio meo factum non fuisset, si Dioscorus et Ammonius adhuc vixissent. Dioscorus namque Constantinopoli prius mortuus, in templo Mucii martyris sepultus est. Ammonius autem brevi post, cum synodus adornaretur, valetudine affecta in Quercum quidem venit, sed illic morbo propter trajectionem invalescente, paulo post et ipse diem suum obiit, atque ibi a monachis suis honorifice est tumulatus. De morte ejus certior factus Theophilus illacrymasse, atque illud propaliam exclamasse fertur : « Nullum jam esse, qualis Ammonius fuerit, monachum reliquum, etiamsi ille ipsi turbarum causa fuerit. » Cæterum mors quoque ea ex sententia ejus cecidit. Theophilus et synodus ipsa Constantinopolitanæ urbis clerum omnem evocavit, dignitatis abrogationem, si quis adventum differret, comminata. Illi vero Joannem quoque, ut causam diceret, ibi adesse, et cum eo Serapionem quoque et Tigrium eunuchum presbyterum (1), et Paulum quemdam lectorem venire jusserunt. Hi namque una cum illo rei agebantur. Sedenim Joannes cum alios quosdam familiares ex clero suo, tum Demetrium Pessinuntium eo misit, et concilio verba hæc renuntiari præcepit : « Non ego iudicium fugio, para-

ἤκεν, ἀθροισθέν σὺν εὐφημίᾳ καὶ προθυμίᾳ ἔλχοντο. Παραιτησάμενος δὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν οἰκίαν ἐπὶ μίαν τῶν βασιλικῶν οἰκιῶν ἦλθεν, ἣ αὐτῷ προσηυτέριστο, ἧ Πλακιδιανάαι ἦν ὄνομα. Τὸ δ' ἐντεῦθεν, οὐκέτι μνεία τις ἦν τῶν Ὀριγένους βιβλίων, ἀλλ' ἐπὶ ἑτέρας ἀτόπου· κατηγορίας ἐτρέποντο. Ὁ δὲ πολλοὶ κατηγοροὶ συνελέγοντο, Θεόφιλος ἧ ἐκείνῳ ἐδόκει προδιαθέμενος, ἀπάρας τῆς Κωνσταντίνου, εἰς τὸ πρὸ τῆς Καλκηδόνος ἐπίκειον, ἧ Ἀρῶς ὄνομα, ἔβαινε· ὃ Ῥουφίνου τοῦ ὑπατοῦ τοῦ ἐξ ὄνομα ἐξ εὐρο καλεῖται· ἐν ἧ λαμπρὰ τε βασιλεία ἦν, μεγίστη τε καὶ περιφανὴς ἐκκλησία, ἦν Ῥουφίως ἐκεῖνος, Παῦλον καὶ Πέτρον τοὺς ἀποστόλους τιμῶν, ἀνήγειρε, καὶ Ἀποστολείον τὸν τόπον ὠνόμασεν· ἐγγειτόνων δὲ, καὶ συνοικίαν ἀρκούσαν ἡθροῖς μοναχῶν, οἱ τῆς ἐκκλησίας τὸν κλήρον ἐπλήρουν. Ἐκείσε δὲ συνελθῶν σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐπισκόποις, Θεόφιλος· τὰ μὲν περὶ τῶν βιβλίων Ὀριγένους οὐδὲ μνείας ἤξιο· ἐκάλε δὲ πρῶτον τοὺς ἀπὸ Σήτεως μοναχοὺς εἰς μέτανοιαν, ὑπεσχημένος τὸ λοιποῦ μήτε μνησικακεῖν, μήτε μὴν αὐτοὺς λυπεῖν. Ἐν προσποιήσει δὲ τῶν τε σπουδαστῶν καὶ τῆς συνόδου ἰκετευθῶντων ὑπὲρ αὐτῶν, παραχθέντες οἱ μοναχοί, καὶ τοῦτο δεῖν εἶναι λογισάμενοι ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν ἐπισκόπων εἰπεῖν καὶ ἀδικῶνται, τὸ σὺνθεσ τοῦ λόγου, Συγχώρησον, ἔφασαν· ἐτοίμως δὲ παρτίχε δῆθεν Θεόφιλος, καὶ κοινωνίας μεταδούς τὴν περὶ αὐτῶν ἐξέτασιν διελύετο. Οἱ μὲν δὲ μὴ τοῦτο γενέσθαι, εἰπερ αὐτοῖς ζῶντες ἦσαν Δίσκορος καὶ Ἀμμώνιος. Ὁ μὲν γὰρ πρότερον ἐπὶ τῆς Κωνσταντίνου τελευτῆς χρησάμενος, ἐν τῷ τοῦ μάρτυρος Μωκίου κατετέθη νεῖρ. Ὁ δ' Ἀμμώνιος οὐ πάνυ πόρρω τῆς συνόδου εὐτρεπιζομένης ἀβρώστως διατεθείς, ἦκεν εἰς Ἀρῶν. Σφοδρότερον δὲ τῆς νόσου ἐπεισεσπούσης τῆς περαιώσει, μετὰ μικρὸν καὶ αὐτὸς ἐτελεύτη· καὶ πρὸς τῶν οἰκείων μοναχῶν ἐκεῖ κατετέθη λαμπρᾶ· ἤξιωμένος ταφῆς. Λέγεται δὲ μαθόντα Θεόφιλον τὸν ἐκεῖνου μύρον δακρύσαι, καὶ παρῆρσι ἀναδοῆσαι, ὡς· οὐδεὶς ἐστὶν ἕτερος μοναχὸς οἷο· Ἀμμώνιος, εἰ καὶ ταραχῆς αἴτιος ἐμοὶ ἐγγόνει. » Ὅμως δὲ καὶ τοῦτο συμβάν, κατὰ γνώμην ἐκεῖνῳ ἀπέβη. Θεόφιλος δὲ καὶ ἡ σύνοδος, καὶ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄπαντας μετεστίλλετο κληρικούς, καθάραισιν ἀπειλήσασα τοῖς ἀναβλλομένοις. Παρεῖναι δὲ πρὸς ἀπολογίαν καὶ τὸν Ἰωάννην ἐκέλευε· σὺν αὐτῷ δὲ ἦκειν καὶ Σερπίωνα προσέτατε, καὶ Τίγριον εὐνοῦχον προσδύτηρον· πρὸς δὲ καὶ Παῦλον ἀναγνώστην τινά. Ὁδὲ γὰρ ἐκεῖνῳ συμμετείχον τῶν ἐγκλημάτων. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἄλλους τέ τινας τῶν οἰκείων αὐτῷ τοῦ κλήρου, καὶ δὴ καὶ Δημήτριον τὸν Πισσαινόντος διαπεμφάμενος πρὸς τὴν σύνοδον ἔλεγε, « μὴ φυγοδικεῖν· ἔτοιμον δὲ πρὸς ἀπολογίαν εἶναι, εἴη τίς· τίνες οἱ κατηγοροῦντες· εἴην, ἐκμάθει· καὶ δεσγράψου, πρότερον διασκέψοιτο. » Καὶ ἐπὶ μείζονι καὶ ἐντελεστέραν συνόδῳ ἀπολογεῖσθαι ἤρειτο· μήτι γὰρ οὕτως ἀνόητον ὑπομένειν αἰρεῖσθαι πρῶγμα,

(1) Sozom. eunuchum non habet, Socrates habet.

ὡσθ' ὑπὸ περιφανῶν ἰχθρῶν ἀνάγεσθαι κρίνεσθαι. Χαλεπῶς δ' ἐκείνων διατεθέντων, οἷάπερ ἀπειθεῖν ἐγνωκότος συνῖδω τοιαύτῃ, οἱ μὲν πεμφθέντες, οὐκ εἶτι ὀπίσω ἀνέστρεφον· Δημήτριος δὲ καὶ ὅσοι τὴν Ἰωάννου συνουσίαν εἶς; κενῆς προετίμων δόξης, πρὸς τὸν ἄγιον ἐπανῆκον. Κατ' ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν ταχυγράφος καὶ ταχυδρόμος ἐκ βασιλείως πεμφθέντες, τὸν μὲν κατήπειρον πρὸς τὴν σύνοδον ἀπαντῆν· τοὺς δὲ μὴ ἀχθεσθαι διαμέλλοντας περὶ τὴν ἀπόφασιν. Ὁ; ἐκ καὶ τετρακίς κληθεὶς οὐκ ἀπήντα, ὡς ἰχθρῶς ἐκείνους παραγραφόμενος, καὶ οἰκουμένην σύνοδον ἐπεκαλεῖτο, ἐκείνοι ἐρήμην τοῦ ἀνδρὸς καταψηφισάμενοι, καθέλιον αὐτὸν, οὐδὲν ἄλλο αἰτιαζάμενοι, πλην ὅτι τετρακίς κληθεὶς οὐκ ἀπήντησεν.

da negotium non facessero, significarunt. Ut autem ille quater citatus non comparuit, iudicium illos ut sibi inimicos exceptione submovens, et ad universalem synodum provocans, illi ei quod ad iudicium non adfuisset, condemnatio episcopatum abrogarunt, nihil aliud ei objicientes, quam quod quater evocatus, iudicio se non stitisset.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῆς Ἰωάννου προτέρας ἔξορίας, καὶ τῆς τοῦ δήμου καταβολῆς· καὶ ὡς ἄκων, πάλιν ἐπανῆκε τῷ θρόνῳ, εἰρήνην ἐπειπὼν τῷ λαῷ.

Ἐπει δὲ τὸ πλῆθος τῆς Κωνσταντινου περὶ δειλὴν ὄψιν ἐγνω τὸ γεγονός, ἀθρόον πρὸς στάσιν μεγίστην ἀνήτητο· καὶ τὴν ἐκκλησίαν καταλαβόντες, πλείστα τε ἄλλα ἀνέκραγον, καὶ τὸν κρατοῦντα διελιοδροῦντο· καὶ ὡς δύο μελίζονι συνῖδω ἐπιτρέπουν τὰ κατ' αὐτὸν καὶ τοῖς ἐκ βασιλείως πεμφθεῖσι καθέλιεν τοῦ θρόνου γενναίως ἀντίσταστο· καὶ διαυκτεροῦντες, εἰς ἔξορίαν ἀπάγεσθαι οὐδαμῶς ἐνεχρῶσαν. Ὁ δὲ Ἰωάννης δέσας μὴ τι ἕτερον ἐγκλημα προσπλακῆ τούτῳ, ἢ ὡς θεσπισματι βασιλικῷ ἀντιπράττοντι, ἢ ὡς τὸν δῆμον εἰς στάσιν διερεθίζοντι, ἡμερῶν τριῶν μετὰ τὴν καταψηφισιν διαγενομένων, περὶ μεσημβρίαν διασπαρὲν τὸ πλῆθος ὅπου δὴ ποτ' ἐπὶ τὰ σφέτερα ἦθη, λαθῶν ἐκείνους, τοῖς ἀπάγουσιν ἐκδιδῶσιν ἑαυτὸν, ἐκ τῶν ἐψῶν ἀπάρας πυλῶν. Καὶ πρῶτα το πρὸς τῷ στόματι τοῦ Πόντου κείμενον κατέλαβεν ἱερὸν· οὕτω γὰρ τὸ ἐπίνειον ἐκεῖνο καλεῖται· ἔπειτα διὰ τῆς Βιθυνῶν ἦγετο. Χαλεπῶς δὲ τὸ πλῆθος ἐφερε, καὶ δεινῶς ἐστασίαζε· βασιλέα τε ἔσχωπτον, πρὸς δὲ καὶ Σευηριανὸν καὶ Θεόφιλον· ἄκων δὲ ἀρχηγὸς τῆς κατ' ἐκείνου ἦσαν ἐπιβουλῆς· καὶ μᾶλλον ὅτι καὶ Σευηριανὸς τῆνικαῦτα ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκων, ἐπήγει ὡς δικαίαν τὴν Ἰωάννου καθάρσει, εἰπὼν· « Εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο Ἰωάννη προσην ἐγκλημα τὴν καθάρσειν σχεδιάζον, αὐτὸ γε μὴν τὸ ἀλαζόνα εἶναι ἄρκειν· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῶν ἀμαρτημάτων τὸ θεῖον τοῖς ἀνθρώποις ἀφήσιν· αὐτὸς δὲ Θεὸς τοῖς ὑπερηφάνοις προφανῶς ἀντιτάσσεται, ὡς ἡ θεὰ λέγει Γραφή. » Τούτων εἰρημένων, ἐνεμῆσα μᾶλλον τὰ πλῆθη, καὶ τὴν ὄργην ἀνεκαίνιζεν. Ἄσχετα δ' ἐστασίαζε· καὶ οὐτ' ἀγοραῖς, οὐτ' ἐν ἐκκλησίαις ἠνεῖχετο ἡρμεῖν. Ὅδουμοις δὲ καὶ ὀλολυχαῖς σὺν δεήσεσιν ἄχρι καὶ τῶν βασιλείων ἦκοντες, τὴν ἀνάκλησιν τοῦ ποιμένου ἐξήτουν· καὶ ἰδεῖν

A tusque adeo ad dicendam causam sum, si modo qui accusatores mei sint, cognovero, et quæ illi mihi crimina objiciant, prius dispexero. **384** In majore autem frequentioreque synodo respondere constitui; neque enim tam sum stupidus, ut rem talem subire, et tam manifestorum inimicorum iudicium ferre velim. Graviter hoc episcopi, perinde utque ille synodo tantæ minus parere constituisset, acceperere. Et qui ab eo legati fuerant, reversi ad eum non sunt. Demetrius autem, et qui inanem gloriam post Joannis consuetudinem habuere, ad virum sanctum rediere. Eo ipso die notarius et cursor expeditus ab imperatore missi, Joanni quidem ut in synodum veniret, acriore mandato jussurunt: episcopis autem, ut sibi sententia differen-

B

CAPUT XVI.

De priore Joannis exsilio, populique ob id concitati tumultuoso clamore: et ut invitatus sedem suam receperit, pacem atque benedictionem populo precatus.

Plebs Constantinopolitana ubi circiter crepusculum factum hoc rescivit, ad tumultum maximum excitata, atque ecclesiam ingressa, cum quamplurima alia verba vociferata est, tum imperatorem conviciis proscidit, et causam eam majori synodo committendam esse censuit. Eis denique qui ab imperatore ut illum throno suo detraherent, missi fuerant, fortiter restitit: atque ibi pernocians, in exsiliium Joannem abduci non permisit. Parro Joannes, ne quid alterius criminis ei impingeretur, quod vel contra imperialem jussionem veniret, vel populum ad seditionem commoveret, timens, tribus a condemnatione diebus elapsis, postquam multitudo circa meridiem dispersa, alius alio in domicilium suum se contulit, illos fallens se eorum potestati, qui eum abducerent permisit: et porta Orientali egressus, primum ad id quod ad os Ponti situm est, ἱερὸν, hoc est, sacrum (ita enim statio navium illa vocatur), venit, deinde per Bithyniam ductus est. Multitudo hoc molestæ ferre, graviter tumultuari, imperatorem perstringere, nec minus Severianum et Theophilum conviciis proscindere. Ambo enim insidiarum illi structores auctores erant: **385** præcipue quod Severianus in ecclesia tum docens, condemnationem Joannis tanquam justam laudabat: « Etiamsi nihil aliud criminis esset, quamobrem ita celeriter Joannes exauctoratus esset, sufficere tamen unum hoc, dicens, quod superbus et insolens esset: quod alia quidem delicta Deus hominibus remitteret, arrogantibus autem manifeste resisteret, quemadmodum sacra testaretur Scriptura. » His ab eo verbis dictis, populus magis etiam factum propter ejus indignitatem reprehendit, iramque renovavit. Et tumultu ingenti commoto, homines neque iu

foro neque in templis taciti esse potuerunt, sed questibus atque lamentis cum precibus mistis ad imperialem domum progressi, pastoris revocationem flagitarunt, eumque videre magnopere desiderarunt, ex cujus ore quotidie aureum (ut ita dicam) lac hausissent. Et quod sæpe fieri solet, non pauci qui hostili erga eum erant animo, sententia mutata, sycophantiis virum eum expeti affirmarunt, cujus paulo ante abrogationem quam maxime concupierant. Proinde plures contra imperatorem et synodum atque ipsos episcopos, in primis vero adversus Theophilum vociferati sunt. Latere enim is cum sinistris machinationibus suis, propter multa manifesta indicia, non potuit. Itaque Augusta ipsa, populi precibus exorata, et terræmotu qui noctu factus fuerat adducta, viro suo persuadet, ut sancti viri restitutioni annuat : et Brisone fidissimo cubiculario suo misso, ex Præneta B thyniæ emporio, ex adverso Nicomediæ sito, Joannem reduxit, immunem se et alienam ab insidiis contra illum structis esse testificata : atque insuper eum de cætero se ut sacerdotem Dei, liberorumque suorum in rebus divinis doctorem, qui per divinum lavacrum sacri partus cum ea societatem atque communionem inierit, reverentiam esse pollicita. Joannes reversus, sub urbe, ad transitum, in regione quæ Marianæ dicitur, moratus est : neque ante frequentioris synodi disceptationem atque iudicium urbem ingredi voluit, ut manifesto apparere per injuriam inique ei episcopatum adeptum esse. Cum autem ad eum modum ingressum in urbem proferret, magis etiam plebs est indignata, conviciis principes perstringens. Quapropter tanta sibi imposita necessitate, oppido quam invitus urbem est ingressus. Tum navigantibus Bosphorus repletus, et piscatoriis navibus mare coniectum est, **386** et plebs universa ei statim obviam prodiit, cerceos accensos ferens, et psalmodias ad rem præsentem apte et eleganter compositas concinens ; eumque ad ecclesiam produxit, reluctantem admodum et affirmantem, eos qui sententia sua se inique condemnassent, episcopos, legitime rursus, pro eo atque par esset absolvere debere. Vi autem eum plurima cogentes, in sede episcopali collocarunt, ut pacem populo ex superiore loco annuntiaret et precaretur. His rebus ita ex necessitate quadam actis, orationem tum quoque ex tempore ad populum habuit, argumentis cum magna gratia appositis usus. Dixit enim, Theophilum per contumeliam conatum esse olim Ægypti in patriarchæ Abrahamæ conjuge insanierit, quemadmodum hoc Hebræorum libri commemorant. Et plebis propensam alacritatem laudibus prosecutus, benevolentiam quoque principum erga se celebravit, et multitudinem ut imperatorem et imperatricem faustis auspiciisque vocibus ornarent, adeo excitavit, ut orationem ad finem perducere non posset, sed in dimidia ejus parte desisteret.

A ἐκείνον σφ' ὄρα ἐφίεντο, οὗ τῆς γλώττης καθέκαστην. ὡς εἰπεῖν, τὸ χροσσοῦν ἐκείνο γάλα ἦσαν ἀμέλγοντες. Οὐα δὲ φιλεῖ πολλάκις γίνεσθαι, καὶ πολλοὶ τῶν πρὸς ἐκείνου ἀπεχθονομένου μεταβαλλόμενοι, συκοφαντεῖσθαι τὸν ἄνδρα διασχυρίζοντο, οὗ μ. κρὸν πρόσθεν τῆς καθαιρέσεως· μάλιστα ἐφίεντο. Διὰ τοὶ ταῦτα καὶ πλείους ἦσαν οἱ καταδοῶμενοι τοῦ τε κρατοῦντος καὶ τῆς συνόδου καὶ τῶν ἐπισκόπων, καὶ μάλιστα Θεοφίλου· λανθάνει γὰρ οὐκ ἐπὶ οὐδὸς τε ἦν, ὡς ἐκ πολλῶν τεκμηρίων ἰδεῖσθαι. Ἡ γοῦν βασιλεὺς θυσακωπηθεῖσα τῇ τοῦ δήμου δεήσει καὶ τῷ νύκτωρ ἐπιγενομένῳ σεισμῷ, πείθει ἐπινεῦσαι τὸν ἄνδρα τὸν ὄσιον ἀγαγεῖν. Καὶ δὴ Βρισσωνα τὸν αὐτῇ πιστὸν ὄντα θαλαμηπόλον πέμψισα, ἐκ Πραϊνέτου τὸν ἄγιον ἐπανάγει, ἀθῶον εἶναι τῶν κατ' αὐτοῦ σκαιωρηθέντων διαμνησασμένη, ἐπαγγελλομένη τε τοῦ λοιποῦ ὡς ἱερέα Θεοῦ καὶ δι' αἰδοῦς ἔχειν αὐτὸν, καὶ ὡς μυσταγωγὸν τῶν ἐκείνης παιδῶν γεγεννημένων, καὶ ὡς τῆς θείας κολυμβήθρας τοῦ ἱεροῦ τόκου αὐτῇ κοινωήσαντα. Ὁ δ' ἐπανελθὼν ἐν τινὶ τῶν ἐν τῷ ἀνάπλω προαστείων, ᾧ Μαρσαναὶ ἦν ὄνομα, διατριβῶν ἦν· καὶ πρὸς μείζονος συνόδου δ. ἄσχεψιν παρητήτεο τὴν εἰσοδὸν, ἐν ἐκδήλον γένοιτο, λέγων, ὡς ἀδικῶς ἀφαιρηθεὶ τὴν προεδρίαν. Παρέλκοντος δ' οὕτω τὴν εἰσοδὸν, ἐτι μᾶλλον ἠγανάκτησε τὸ πλῆθος, καὶ τοῦς κρατοῦντας δίκαιοδορεῖτο. Διὰ πολλὰ βιασθεῖς, ἀνάγκης ἐπικαιμένης ἐσφεί τὴν πόλιν. Καὶ πλήρης μὲν τῶν πλεόντων ὁ Βόσπορος ἦν, ἀλλὰσι καλυπτόντων τὴν θάλασσαν· τὸ δὲ πλῆθος σύμπαν εὐθὺς προσουπήντα, κηρῶς ἀνημμένους ἐπιφερόμενας, σὺν ψαλμῳδαίαις πρὸς τὸ παρὸν συνθεθεῖμενάς εὐκόσμως ὑπέδοντες, καὶ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν προπέμψαντες· ἄγουσι, πλείστα δὲ παραιτούμενον καὶ ἰσχυρίζόμενον, χοῦναι λέγοντα τοῦς καταψηφισαμένους αὐθὺς ἱερέας, ἢ θέμις, ἀποψηφίσασθαι. Πλείστα δ' ἀναγκάσαντες, ἐπὶ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον αὐτὸν ἀνεβίβασαν, ὥστ' εἰρήην ἀνειπεῖν τῷ λαῷ. Ταῦτ' ἐξ ἀνάγκης πεποιηκῶς, καὶ τινα σχέδιον τῆνικαῦτα διεξῆλθε λόγον, χαριστάτας ἀφορμὰς ποριστάμενος· ἐδήλου γὰρ Θεόφιλον μὲν ἐπιχειρῆσαι ὕβριν καταχέαι τῆς Ἐκκλησίας, ὡς τὸν Αἰγυπτίω βασιλεῖ· ἐπιμανῆναι δὲ καὶ τῇ τοῦ πατριάρχου Ἀδραάμ γαμετῇ, ὡς ἰστοροῦσιν Ἐβραίων βίβλοι. Ἐπαίνους δὲ καὶ τὸν λαὸν τῆς προθυμίας ἀποδεξάμενος· καὶ τοῦς κρατοῦντας τῆς περὶ αὐτὸν εὐνοίας, πλείστ' ἀνευφημῆσαι τὸ πλῆθος βασιλεῖ τε καὶ τὴν βασιλίδι ἠρέθισεν, ὡς μὴ δυνηθῆναι καὶ τὸν λόγον εἰς πέρας ἔλασιν, ἀλλ' ἡμιτελῆ καταλείψαι.

Εκκλησίᾳ suæ injuriam facere : perinde atque rex olim Ægypti in patriarchæ Abrahamæ conjuge insanierit, quemadmodum hoc Hebræorum libri commemorant. Et plebis propensam alacritatem laudibus prosecutus, benevolentiam quoque principum erga se celebravit, et multitudinem ut imperatorem et imperatricem faustis auspiciisque vocibus ornarent, adeo excitavit, ut orationem ad finem perducere non posset, sed in dimidia ejus parte desisteret.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

A

CAPUT XVII.

Περὶ ὧν πάλιν ἐκακούρηι Θεόφιλος, καὶ εἰς φυγάς ἔχετο, εἰς σιάνην τοῦ πλήθους χωρήσαντος· καὶ περὶ τοῦ ὁσίου Νιλάμμωνος τοῦ ἀσκητοῦ, καὶ τῶν βιβλίων Ὀριγένους, καὶ τῆς ὑπὲρ Ἰωάννου συνόδου.

Ἀπορῶν δ' ὅτι χρῆσαιτο τοῖς παροῦσι Θεόφιλος, καίπερ εἰς τὸ προφανές· Ἰωάννην διαβάλλειν πρόθυμος ὦν, οὐκ ἐθάρρει, ὡς δῆθεν μετὰ καθαίρειν ἱερῶμενον. Ἀκριδῶς γὰρ ἦδει τοῖς κρατούσι προσκρούσων. Ἐκείνοι γὰρ αὐτὸν τῷ δήμῳ κινούμενοι, ἐξεβίασαν παραιτούμενον. Ἡρακλείδου δὲ τοῖς κατηγοροῖς, καίπερ ἀπόντος, δικαστήριον ἤνοιγεν. Οἰόμενος γὰρ ἦν ἐντεῦθεν προχείρως ἐπὶ τὴν Ἰωάννου καθαίρειν μᾶλλον ἐλθεῖν. Ἡρακλείδης μὲν γὰρ οὐ παρῆν. Κατήγορητο δ' οὖν καὶ ἀπὼν, ὡς εἴη ἀδίκῃ χειρὶ τυπτήσας τινάς, καὶ δεσμίους· ἀλύσει ὑπαγαγῶν, διὰ μέσης τῆς Ἐφεσίων θηριάμβευσε πόλεως. Ἰῶν δὲ προσκειμένων Ἰωάννην λεγόντων μὴ χρῆναι τὸν μὴ παρόντα ὑπὸ δίκην γίνεσθαι, οἱ περὶ Θεόφιλον δεῖν μᾶλλον ἔλεγον, τάς τε Ἡρακλείδου δέχεσθαι κατηγορίας, καὶ ἀπόντα κρίνειν τὸν ἀναξίως ἱερουόμενον. Ἔρις ἐντεῦθεν ἀνήφθη μεταξὺ Ἀλεξανδρέων καὶ τοῦ τῆς Κωνσταντινίου λαοῦ. Καὶ συμπλοκῆς γενομένης, πολλοὶ μὲν τραυματῆται ἐγένοντο· οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ ἀπώλοντο. Δείσας δὲ Θεόφιλος τὴν τοῦ πλήθους ὀρμὴν, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐπίσκοποι, πλὴν τῶν Ἰωάννου ἐπιτιθείων, φυγῆ τὴν Κωνσταντινίου λιπόντες, ἐπὶ τὰ ὄκιοι ἕκαστος μετεχώρουν. Θεόφιλος δὲ σὺναμα Ἰσαακίῳ τῷ μοναχῷ, ἀρχομένου χειμῶνος, τὴν Ἀλεξάνδρου κατέλαβε. Συμβάν, δ' οὕτως, ἐκ πελάγους εἰς Γέρας κατήρ· πόλις δὲ αὕτη μικρὰ, ἀμφὶ στάδια πεντήκοντα τοῦ Πηλουσίου κατωκισμένη. Τοῦ δ' ἐκεῖσε τῆνικαῦτα τελευτήσαντος ἐπισκόπου, οἱ ἐγγύριοι Νιλάμμωνά τινα ἐπ' ἀρετῇ διαδόητον ἐψηφισαντο, ἄνδρα ἀγαθόν, καὶ ἐπὶ μοναστικῇ φιλοσοφίᾳ ἱεριστὴν. Τὴν δ' οἰκητιν μικρὰν πρὸ τοῦ ἄστεος οἰκίσκῳ καθειργμένος οὗτος ἐπέκτιστο, οὗ τὴν εἰσοδὸν λίθοις ἀνέφραξεν. Ἐκκλινοτα δὲ ἱεραῖσθαι, Θεόφιλος συνεθούλευε τὴν χειροτονίαν παρ' αὐτοῦ καταδέχεσθαι. Ὡς δὲ πολλάκις ἀπειπόντα οὐκ ἐδυσώπει, ἔ Αὖριον, ἔφη, εἰ σοι βούλησις, ὦ πάτερ, πρᾶξον ὅπερ αἰρῆ· ἐμὲ δὲ σήμερον ἔα καλῶς τὰ καθ' ἑαυτὸν διαθέσθαι. » Ὡς δὲ τῇ ὑστεραίᾳ ἦκων Θεόφιλος, κατὰ τὰ συγκείμενα ἀνοίγειν τὴν θύραν ἐκέλευσεν, ὁ Νιλάμμων, ἔ Ἄγε δὴ, πρῶτον, ἔφη, Θεῷ τὴν εὐχὴν ἀποδοῦμεν. » Ὁ δὲ κατετίθετο, καὶ εὐχὴν ἐπραττεν Ὁ δὲ Νιλάμμων σὺναμα τῇ εὐχῇ καὶ τὸν τῆς βίον ἀπέλιπεν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τῶς ἠγνοεῖ Θεόφιλος· ἔξω ἑστῶς, καὶ ὄσκι· περὶ αὐτὸν ἦσαν· ἐπει δὲ τὸ πλεῖον τῆς ἡμέρας παρῴχετο, καὶ σφῆδρα φωνούντων, οὐδὲν μᾶλλον ἤκουσεν ὁ Νιλάμμων, τοῖς πρὸς τῇ θύρᾳ καθελόντες λίθους, νεκρὸν ἐκείνον εὐρίσκουσι· καὶ ὡς χρεῶν περιστεύαντες, περιφανεστέρα· ἡξίωσαν τῆς ταφῆς· εὐκὸν τε εὐκτερίον ὑπὲρ τοῦ τάφου ἀνήγειραν οἱ ἐγγύριοι, καὶ τὴν τῆς κοιμητέως ἡμέραν ἐς δεῦρο ἐπιτελοῦσι· γρηθόμενοι. Καὶ Νιλάμμων μὲν οὕτως

De iis quæ denuo Theophilus male perperamque egit : ei ut fuga sibi consuluerit, populo per seditionem in partes discedente : et de sancto Nilammone monacho, librique Origenis : præterea de synodo pro Joanne coacta.

Theophilus in hoc rerum statu consilii dubius, quamvis propalam Joannem calumniari percuperet, ut qui post abrogationem nihilominus episcopali bus fungeretur muneribus, facere id tamen non audebat. Certo namque sciebat, se ea re principes offensurum esse. Illi enim propter vulgi motum, Joannem ut id faceret, per deprecationem reluctantes, coegerant. Itaque Heraclidæ accusatoribus quamvis absentis, iudicium injuriarum dedit. Inde enim facile se ad Joannis abrogationem perventurum esse putavit. Heraclides quidem, ut dixi, non affuit : absens tamen accusabatur, quod per vim quosdam pulsatos, et catenis vinctos, per mediam Ephesiorum urbem veluti in triumpho duxisset. Porro cum Joannis fautores (1) absentem reum agi non debere dicerent, et qui a Theophili partibus stabant, accusationes Heraclidis admittendas, iudiciumque etiam contra absentem dandum esse contenderent, qui episcopali functione indignus esset : **387** rixa inde inter Alexandrinos et plebem Constantinopolitanam exorta est : et quod res ad conflictum pervenit, multi vulnerati, non pauci etiam cæsi sunt. Proinde Theophilus impetum multitudinis metuens, atque itidem qui cum eo erant episcopi, præterquam qui Joanni conjuncti erant, Constantinopoli profugientes, ad sua se quisque recepit. Theophilus una cum Isaacio monacho hieme ineunte Alexandriam venit. Accidit autem ut Geras appelleret, oppidum circiter quinquaginta stadia a Pelusio situm. Quod autem ibi tum episcopus mortuus esset, incolæ et cives in locum ejus Nilammonem legerunt, virum bonum, et propter virtutem percelebrem, monasticaque philosophia præclarum. Degebat autem ante oppidum parvæ casæ inclusus, cujus aditum saxis obstruxerat : et cum episcopalem dignitatem suscipere detrectaret, Theophilus ei, ut a se consecrationem susciperet, suasit. Postquam vero eum sæpius pernegantem non expugnavit : « Cras ille tandem, inquit, si ita placet, o Pater, quod constitueris, facito : me autem hodie res meas agere atque disponere sine. » Ubi postridie Theophilus ad eum venit, pro eo atque inter eos convenerat, et fores aperire jussit, Nilammon, « Age vero, inquit, Deo primum precationem offeramus. » Approbavit hoc Theophilus, et orationem peregit. Nilammon autem inter precandum vitam finit : idque tum Theophilus, et qui cum eo foris stabant, ignorabant. Atque ubi plurima diei pars præterit, et clamorem eorum Nilammon non exaudivit, revolutis ab ostio saxis, mortuum illum repererunt (2) : cumque, sicuti convenit, coopertum at-

(1) Sozom. habet, ipsius Heraclidæ fautores.

(2) Sozom. lib. viii, cap. 9.

que compositum magnifice sepelierunt. Super sepulchro ejus civis precatoriam domum condidere, obitusque ejus diem ad hoc usque tempus festum læti peragunt. Ita Nilammon mortem appetiit : siquidem mors dicenda est, quam sibi ipsi potius precibus votisque exoptavit, quam ut episcopus fieret, indignum (1) se ea dignitate, propter modestiam et submissionem animi, esse ratus. Verum enimvero rebus his ita gestis, Theophilus ab omnibus damnatus est : 388 qui hominum erga se odium eo etiam magis auxit, quod rursus citra dissimulationem, reformidans, libros Origenis eos in manibus habebat, quos paulo ante condemnaverat. Et interrogatum aliquando a quopiam, cur quæ antea abolenda judicasset, scripta rursus versaret : respondisse dicunt : Origenis lucubrationes prati instar esse, quod varios et bene olentes flores proferat. Quapropter se si quid in eis fructuosum reperiret, colligentes decerpere : si quid autem spinosum se ei offerret, id aversari et tanquam perniciosum præterire dixit. Hoc (2) sic Theophilus dicebat, non satis Solomons secum reputans dictum, quod verba sapientum tanquam vomu stimuli sunt ¹, adversus quos calcitrare non oporteat eos quibus contemplationum et veritatis stimulos sentire contigit. Quas ob causas in immensa omnium condemnatione Theophilus fuit. Divus autem Joannes, Constantinopolium reversus, in eum amorem et gratiam populi pervenit, ut cupiditate eum e throno suo deorentem videndi magis atque magis accensi flagrarent. Convenerunt autem eo prope sexaginta episcopi, qui irrita esse quæ in Quercu acta fuerant, sanxerunt, et Joannem episcopatum nihil metuentem retinere jusserunt. Ita deinceps episcopalia munia obiens, clisrum consecrabat, aliaque peragebat quæ episcopum exsequi fas est, ecclesiam quam optime administrans : quo tempore etiam Serapionem, propter quem multorum in eum odium maxime accensum fuerat, Heracleæ in Thracia episcopum fecit.

CAPUT XVIII.

De altera synodo adversus Joannem convocata, et de abrogatione exilioque ejusdem.

Non longe post bellum aliud adversus Ecclesiam rursus motum est, ab hujusmodi initio : Statua argentea in porphyretici marmoris columna sub nomine Eudoxiæ Augustæ in meridionali parte ecclesiæ, pro magni consilii curia, in sublimiore loco chlamyde amicta stabat (non adeo prope, neque adeo longe a templo cui Sapientiæ nomen est). 389 Latior enim intercedebat via. Ad hanc plausus et spectacula publica saltationum et mimorum ludorum, ingentesque clamores edebantur. Joannes autem cum Ecclesiæ contumelia hæc fieri arbitratus, solita libertate dicendi sua excitata, auream linguam adversus eos movit, qui ludicris ejusmodi navabant : atque in concione quadam vehementer est in eos invectus. Imperatrix autem priores adhuc dolores in recenti memoria retinens,

¹ Eccle. xii, 11.

(1) Profecto enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus. I. Si *quenquam*. C. De

ἀπεβίω, εἰ χρεῶν θάνατον καλεῖν, ὅν ἤρξαστο ὑποστῆναι πρὶν ἰεραῦς γενέσθαι, ἀνάξιος διὰ τὸ μέτριον τοῦ ἥθους λογιζόμενος εἶναι· τῶν δὲ πραγμάτων οὕτω γεγενημένων, κατέγνωστο μὲν παρὰ πάντων Θεόφιλος· πολὺ δ' ἔτι μᾶλλον τὸ κατ' αὐτοῦ μίσος ἤρξανε, τὸ πάλιν αὐτὸν μηδὲν ὑποσταλλόμενον, τὰς Ὁριγένους ἀσκεισθαι βίβλους, ὧν μικρῶ πρόθεν κατεψήφιστο. Καὶ δὴ ποτ' ἐρωτηθεὶς παρὰ τινος πῶς ἄπερ ἀπακέρυξε περιέπει πάλιν, φασὶν ἀποκρίνασθαι, ὡς τὰ Ὁριγένους συγγράμματα λειμῶσι πολυανθεῖ ἴσκιε καὶ εὐώδει. Ὅσον οὖν ἐκείθεν χριστιανὸν εὖρω, ἐρανεζόμενος δρέπομαι· ὅσον δ' ἀκαθάρτους προσβάλλει, ἐκτρέπομαι, καὶ ὡς κλήτρον πατραρχῶ. Ταῦτα Θεόφιλος· ἔλεγε, μὴ τὸ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος ἐν νῶ θέμενος, ὅτι λόγοι σοφῶν, ὡς τὰ βούκωντρα· καὶ λακτίζειν οὐ χρεὶ πρὸς αὐτοὺς, οἷς ὑπὸ τῶν θεωρημάτων κεντεῖσθαι καὶ τῆς ἀληθείας συμβαίνει. Διὰ ταῦτα μὲν ἐν ἀπαίρω καταγνώσει παρὰ πάντων ἦν ὁ Θεόφιλος. Ὁ δὲ θεοσέπιο· Ἰωάννης τῆ Κωνσταντινίου ἐπαλεῖθον, ἐπὶ μᾶλλον ἦν ἐράσιμος τῷ λαῷ, ὡς ἐκκαίεσθαι· τοῦτον ἐπὶ τοῦ θρόνου ὄρῃν ἐκδιδάσκοντα. Συνῆλθον δὲ ἀμφὶ ἐξήκοντα τῆς Κωνσταντινίου ἐπίσκοποι· καὶ ἄκορα εἶναι τὰ ἐν τῇ Δρυὶ πεπραγμένα συνεψήφισον· καὶ αὐτὸν τὴν ἐπισκοπὴν κατέχειν μηδὲν ὑπειδόμενον. Καὶ τοῦ λοιποῦ ἱερώμενος· διετέλει, χειροτονῶν τε ἅμα καὶ τὰ ἄλλα ἧ θέμις· τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἀρίστως οἰκονομῶν· ὀπρῆνικα καὶ Σεραπίων, δι' ὃν τὸ κατ' αὐτοῦ μίσος πλέον ἀνήφθη, τῆς ἐν Θράκη Ἡρακλείας τὴν ἐπισκοπὴν ἀνεχειρίζεν.

C ΙΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Περὶ τῆς δευτέρας κατὰ Ἰωάννου συνόδου, καὶ καθαιρέσεως καὶ ὑπερορίας.

Οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον πάλιν ἕτερος κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀνεβρίπιζετο πόλεμος, ἐντεῦθεν ποθεν εὐηφῶς τὴν ἀρχὴν· Ἐπὶ πορφυροῦ κλονος ἀνδρείας ἀργύρεος Ἰστατο, εἰς ὄνομα τῆς βασιλίδος Εὐδοκίας ἐγγεγραμμένος· ὃς πρὸς τῷ μεσημβρινῷ μέρει τῆς ἐκκλησίας ἦν πρὸ τοῦ οἴκου τῆς μεγάλης βουλῆς. Ἐφ' ὑψηλοῦ δ' ἐστῶς βήματος, χλαμύδα ἠμφεῖστο. οὐτ' ἐγγὺς οὐτε πᾶνυ πόρρω τῆς ἐκκλησίας ἦ σοφία ἐπώνυμον. Διεῖργε δ' ἄμφω πλατεῖα κατὰ μίσον ὄδός· ἐφ' οὐ κρότοι καὶ θάετρα δημοτικὰ καὶ ὄρηστων καὶ μίμων ἦσαν βοαί. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἐφ' ὕβρει τῆς Ἐκκλησίας γεγενησθαι ταῦτα νομίζων, τὸ συνέθεσ τῆς παρρησίας ἀναλαβὼν, τὴν χρυσὴν ἠέονα γλῶτταν κατὰ τῶν οὕτω διαπράττεσθαι ἡρημένων· καὶ ἐν τινι τῶν ὁμιλιῶν τὰ γεγενημένα σοφοῦς περιέειρεν. Ἡ δὲ βασίλισσα ἐτι προσφάτων ὄτων

episc. et cler.

(2) Socr. lib. vi, cap. 12.

λυπηρῶν, εἰς ἐκτυήν αὐθις τὰ εἰρημένα ἐλάμβανε. Ἐπι-
 θυμοῦ τε ἐπέμπατο, καὶ σύνοδον αὐθις ἐτέραν ἀθροί-
 ζεσθαι ἐσπευδεν. Ὁ δ' αἰσθόμενος, τόσον οὐκ ἀνε-
 δῦετο, ἀλλ' ἔτι σαφέστερον καὶ ἕτερα ἐπ' ἐκκλησίαις
 λέγων, εἰς ὄργην ἐκείνην ἀνέκαιεν. ὀπηλίκαι δὴ καὶ
 τὴν περιβόητον καὶ ἀδοξίμον ἐκείνην ἐπ' ἐκκλησίας
 ὁμιλίαν ἐξῆπεν, ὡδὲ πη τοῦ λόγου ἀρξάμενος·
 « Πάλιν Ἡρωδιὰ; μαίνεται, πάλιν ταρασσεται,
 πάλιν ὀργεῖται, πάλιν τὴν Ἰωάννου κεφαλὴν ἐπὶ πί-
 νακος σπουδάζει λαβεῖν. » Καὶ τὸ ἐν τινι τῶν ὁμι-
 λιῶν ἐκεῖνο ἀείμνηστον, εἰ οὐκ ἀεὶ τὴν εὐδοξίαν ἐμί-
 σῃσα, τὴν δὲ ἀδοξίαν ἠγάπησα; » καὶ τὴν κατὰ Ἰε-
 ρζαβὴλ καὶ τοὺς ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης ἱστορίαν ἐπισυ-
 νεῖρων. Ὁ δὴτα εἰς ὧτα ἐκείνην ἔλθον, εἰς μέγα τὸν
 θυμὸν ἀνήπτε. Καὶ μετ' ὀλίγον ἄλλοι τε παρῆσαν
 ἐπίσκοποι, καὶ Λεόντιος ὁ Ἀγκυρανῶν τῆς μικρᾶς
 Γαλατίας, Ἀμμώνιος ὁ Λαοδικεῖαις τῆς ἐν Πισιδίᾳ,
 Βρισσῶν Φιλιππῶν τῶν ἐν Θράκη, Ἀκάκιος ὁ τῆς
 ἐν Συρίᾳ Βερρόιαις, καὶ τινες ἕτεροι, ἐπ' ὧν οἱ πρώην
 λόγοι αὐθις ἀνεκινούντο. Ἰωάννης δ' ἐπὶ τοῦτοις
 θαρρῶν, ἤξιστο τὰ κατηγορήματα ἐπὶ μέτωπῳ ζητεῖ-
 σθαι. Ἡ δὲ δ' ἐνστάτης τῆς γενελλίου τοῦ Χριστοῦ
 εὐροτῆς, ὁ κρατῶν ὡσπερ εἰῶθαι οὐκ ἀπήντα τῇ ἐκ-
 κλησίᾳ. Διεμήνυε δὲ Ἰωάννη, μὴ πρότερον αὐτῷ εἰς
 ὄψιν ἔλθειν, πρὶν ἠποδύσθαι τὰ ἐγκλήματα. Ἐπεὶ
 δὲ πρόθυμος εἰς ἀπολογίαν παντὶ τῷ βυλομένῳ ἀν-
 εβήλωσεν, οἱ κατήγοροι δέει ληφθέντες, ἐπιθέσθαι
 τοῖς ἐγκλήμασιν οὐκ ἐθάβρουν. Τοῖς δ' ἐπισκόποις
 ἐδόκει, μὴ αὐθις εἰς κρίσιν ἄγειν τὸν ὅπως δὴ ποτε
 τὸν θρόνον ἀφαιρεθῆναι. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα εἰς ἐξέτα-
 σιν παρητούτο· πρὸς δὲ τοῦτο μόνον ἀπολογίαν
 ἤτουν τὸν Ἰωάννην, πῶς μετὰ καθαίρεσιν μὴ τῆς
 συνόδου αὐθις ψηφισαμένης, αὐτὸς αὐτῷ τὴν ἱερω-
 σύνην ἐδίδου, καὶ εἰσπηδήσας ἀνέθη τὸν θρόνον. Τοῦ
 δὲ προβαλλομένου τῶν κοινωνησάντων ἐκείνῳ ἐξή-
 κοντα ἐπισκόπων τὴν ψήφον, οἱ περὶ Λεόντιον,
 « Ἀλλὰ πλείους, φασίν, ἦσαν, ὡς Ἰωάννη, σοῦ κα-
 ταψήφισάμενοι, καὶ ταῦτα καὶ ἱερατικοῦ κανόνος
 ἀπαγορεύοντος. » Ἐκεῖνος, « Ἀλλ' οὐ τῆς Ἐκκλη-
 σίας οὗτος κανὼν, τῶν δ' Ἀρειανῶν, οἳ ἐν Ἀντιο-
 χεῖᾳ στρατεύσαντες κατὰ τῆς ὁμοουσίου πίστεως,
 συκοφαντήσαντες Ἀθανάσιον, τὴν Ἀλεξανδρέων
 Ἐκκλησίαν ἀφελόντο, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων δε-
 διότες μεταβολὴν, τὸν κανόνα τοῦτον ἐξέθεντο, σπου-
 δὴν τιθέμενοι, τὰ ἐπ' ἐκείνῳ τοῦτοις θηρευθέντα,
 ἵνα μὴ φωραθῆεν ὄντες κακοί, ἀνεξέταστα διαμέ-
 νειν. » Πρὸς ταῦτα ἐκεῖνοι μηδὲν ἀπολογησάμενοι,
 τὴν τῆς καθαιρέσεως ψήφον ἐξήνεγκαν. Ἐκεῖνος δὲ
 τὰ δόξαντα ἐκεῖνοις μεμαθηκώς, οὐκέτι ἐκκλησίαζεν,
 ἀλλ' ἐν τῷ ἐπισκοπέῳ ἠρέμει διατελῶν. Ἀηγουσῆς
 δὲ τῆς Τεσσαρικοστῆς, κατ' αὐτὴν τὴν τοῦ μεγάλου
 Σιθβάτου ἡμέραν πέμψας ἐμήνυε βασιλεὺς Ἰωάννη,
 κατεῖναι τοῦ θρόνου ὑπὸ συνόδων ἡδὴ καθήρημένῳ
 δεῖν. Ὁ δὲ μέγας, « Ἐγὼ παρὰ τοῦ Σωτῆρος
 ἱερατεύειν κληθεὶς, οὐ μεθήσω, λέγει, τὸν θρόνον.
 Εἰ δέ σοι τοῦτο κατὰ γνώμην, ὡς βασιλεὺς, πρὸς βίαν
 με ἐξῶσον. » Ἐκεῖνοι δὲ δεδαικότες μὴ τι αὐθις δεῖ-
 νον ἐπιγένοιτο, τέως τῷ καταγωγῷ καὶ ἔτι διατρι-
 βῆν εἶασαν. Ἐκεῖνοι δὲ τῇ ἐπισκοπῇ ἡρεμοῦντος,

A dicta ea rursum in se contulit : et ira percita,
 synodum aliam cogi quamprimum curavit. Joannes
 porro ubi id sentit, tantum abest ut verba sua
 retractarit, ut apertius etiam in ecclesia alia pro-
 locutus, ad iram illam accenderit, cum decanta-
 tam illam et celebrem orationem in templo ad
 populum habuit, ejusmodi eam verbis exorsus :
 « Rursum Herodias furit, rursum turbas ciet, rur-
 sum saltat, rursum Joannis caput in disco exci-
 pere festinat. » Atque illud insuper in Homilia
 quadam sempiterna memoria dignum usurpavit
 verbum : « An non semper εὐδοξίαν, hoc est
 veram gloriam, odi : ἀδοξίαν autem, hoc est infamiam,
 dilexi? » de Jesabele et sacerdotibus, tur-
 pitudinis historiam insuper adducens. Quod ubi
 ad aures Eudoxiæ pervenit, magnopere animum
 ejus ira accendit. Breve intercessit tempus, et cum
 alii plerique episcopi, tum Leontius Ancyrae mi-
 noris Galatiæ, Ammonius Laodiceæ in Pisidia,
 Brisson Philipporum Thraciæ, Acacius Berrhææ in
 Syria, et nonnulli alii antistites adfuere : apud quos
 causa prior renovata est. Joannes autem, magnum
 obtinens animum, petit, ut de criminibus in
 medium productis quaeretur. Et jam natalis
 Christi festus dies instabat, atque imperator de
 more suo pristino in ecclesiam non venit : et
 Joanni denunciavit, non prius se in ejus conspec-
 tum venturum esse, quam ille se de objectis cri-
 minibus purgasset. Porro ubi Joannes se alacriter
 ad dicendam causam, quicumque eum accusaret,
 exhibuit, adversarii ejus timore capti, criminari
 eum ausi non sunt. Et episcopis visum non est,
 denuo eum in judicium trahere, cui qualicumque
 de causa thronus antea esset adeptus. Et cum de
 rebus aliis inquirere supersederent, tum ut de eo
 solo causam Joannes diceret, postularunt : **390**
 cur post abrogationem ejus, synodi decreto et
 auctoritate non intercedente, ipse sibi episcopatum
 contulisset, thronumque involans conscendisset.
 Atque ubi Joannes suffragia sexaginta, qui cum
 eo communicaverant, episcoporum præteridit,
 Leontius et qui cum eo erant : « Sed plures,
 dixere, erant, o Joannes, qui te condemnarunt :
 et accedit, qui hoc fieri prohibet, sacerdotalis
 canon. » Tum ille : « Atqui is non Ecclesiæ, sed
 Arianorum est canon, qui cum Antiochiæ adversus
 εἰμοσύου, consubstantialis, fidei professionem decer-
 tarent, et Athanasio per sycophantiam circum-
 vento Ecclesiam Alexandrinam adimerent, rerum
 mutationem veriti, canonem istum ediderunt : hoc
 præcipue magno studio agentes, ut ea quæ ipsi
 contra illum insidiosè machinati fuerant, ne scilicet
 malitia eorum et improbitas deprehenderetur,
 in disquisitionem non vocarentur. » Contra hæc
 verba illi cum nihil dixissent, condemnationis sen-
 tentiam in eum tulere. Ille decreto eorum cognito,
 conventus in ecclesia amplius non egit, sed in
 episcopali domo tacitus permansit. Quadragesimæ
 vero diebus exactis, ipso magni Sabbati die, mis-

sis ad Joannem quibusdam, imperator ei, ut de throno tandem a duabus synodis exauctoratus descenderet, significavit. Ibi magnus ille vir (1) : « Ego, inquit, a Servatore ad episcopale munus vocatus, thronum non relinquam (2). At si tibi, o imperator, hoc ita visum est, vi me inde deturba. » Illi vero, ne grave quidquam rursus accideret, metuentes, tum quidem cum in domicilio manere passi sunt. Cum autem ipse in episcopatu quiete ageret, qui partium ejus erant, ab ecclesia, unde ejecti fuerant, secedentes, ferias Paschales in publico lavacro, cui Constantianum nomen est, celebrarunt (3). Cum quibus episcopi multi, et presbyteri, aliique ecclesiastici ordinis, ab eo tempore variis in locis conventus agentes, Joannitæ sunt cognominati. Sacra vero ea nocte, quam luculentus Paschæ feriarum dies consequitur, imperator episcopis convocatis, quid facto opus esset, et an ea quæ sic gererentur, Deo placita essent, interrogavit. Qui uno ore simul omnes exclamarunt : « In capita nostra abrogatio seu condemnatio Joannis redundet. »

391 Sectatores porro Joannis in eo quod diximus lavacro illustrem resurrectionis Christi ad lucernas peragentes conventum, perquam graviter a Joannis inimicis, dissolutisque et improbis quibusdam, qui eos agressi fuerant, sunt accepti. Qua de re quid opus est dicere, cum eam ejus ipsius aurea lingua accuratissime commemorare liceat? Qui enim generose ea mala pertulit, vere quoque ea referet. Igitur ad Innocentium urbis Romæ episcopum, de rebus suis scribens, hæc quoque addidit :

CAPUT XIX.

Epistola divi Chrysostomi, ea quæ ei acciderunt, commemorans, et de iis qui ei exsilii tempore præstito suere.

« Quomodo vero tandem quæ sic acta sunt, et tragediam omnem longe superant, explicem? Quæ oratio ea recenseat? Quæ aures sine horrore excipiant? Cum enim nos ea quæ antea diximus, prætenderemus, militaris manus confertim, ipso magni Sabbati die jam ad vesperam vergente, in ecclesiis irrumpens, clerum una nobiscum per vim ejecit, et armis sanctuarium circumvallatum est; et mulieres eo tempore in ædibus sacris, propter baptismum vestibus depositis, nudæ, præ timore gravis ejusmodi impressionis profugere; neque eis honestum suum habitum, qui feminas maxime decet, sumere, seque amicire permissum est. Multæ vero vulneribus etiam acceptis expulsæ sunt. Lavacra ipsa sanguine repleta, et sacri latices purpureo sanguinis colore infecti. Verum ne in hoc quidem ærumna hæc constitit. Sed ubi sancta sunt reposita, eo milites ingressi; quorum nonnulli, sicuti accepimus, Christianis sacris initiati non erant; et penitus omnia perlustrarunt, et sanctissimus Christi sanguis, in tanto scilicet et tumultu, in eorum qui dicti sunt, militum vesti-

οι αὐτῷ προσκείμενοι τῆς ἐκκλησίας ἀνταγωνισάμενοι, τὸ μὲν Πάσχα τῷ δημοσίῳ λουτρῷ, ἢ Κωνσταντιναίῳ ὄνομα, ἐπέτελλον· σὺν αὐτοῖς δὲ πολλοὶ ἐπισκοποὶ καὶ πρεσβύτεροι, καὶ ἄλλοι ἐκκλησιαστικῶν τάγματος ἐξ ἐκείνου τὰς συναγωγὰς ἐν διαφόροις τόποις ποιοῦμενοι, Ἰωαννίται προσηγορεύθησαν. Κατὰ δὲ τὴν ἱερὰν νύκτα, ἣν ἡ τοῦ Πάσχα εὐχὴ διαδέχεται φωτεινὴ ἑορτὴ, ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐπισκόπους ἀθροίσας, τί δέοι πράττειν, ἠρώτα, καὶ εἰ τὰ γινόμενα κατὰ γνώμην εἶη Θεοῦ. Οἱ δ' ἅμα πάντες μετ' ᾠγῆς ἀνεφθέγγοντο, « Ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν ἡ Ἰωάννου εἰη καθαίρεισι. » Οἱ τῆς μερίδος τοιγαροῦν Ἰωάννου, ἐν τῷ εἰρημένῳ λουτρῷ τὴν ἐπιλύχιον τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως ἐπιτελοῦντες πανηγυριν, τὰ πάνδεινα πάσχουσι πρὸς τῶν δυσμενῶν Ἰωάννου καὶ τινῶν ἀτάκτων ἐπιθεμένων αὐτοῖς. Ἀλλὰ τί δεῖ λέγειν αὐτὰ, ἐνὸν διὰ τῆς ἐκείνου χρυσῆς γλώττης ἀκριβέστατα διελεῖν; Γενναίως γὰρ ὑποστὰς τὰ δεινὰ, καὶ φιλαληθῶς αὐτὰ διεγγίσει. Τῷ Ῥώμης γὰρ ἐπισκόπῳ Ἰννοκεντίῳ, τὰ πεπραγμένα οἱ δηλῶν, καὶ ταῦτα προσέθησιν·

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Ἐπιστολὴ τοῦ ὁσίου Χρυσοστόμου, διεξιούσα περὶ ὧν αὐτῷ συνέβη, καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἐν τῷ τῆς ἑξορίας καιρῷ.

« Πῶς ἂν τὰ ἐνταῦθα διηγησαίμην λοιπὸν πῶς ἐπερβαίνοντα τραγῳδίαν; Τίς αὐτὰ παραστήσει λόγος; Ποῖα χωρὶς φρίκης δεξέται ἀκοή; Πρῶτον γὰρ ταῦτα, καθάπερ ἐμπροσθεν εἶπον, προτεινόντων, ἀθρόον στρατιωτῶν πλήθος αὐτῷ τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ πρὸς ἑσπέραν λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐπιειγμένης, ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιεισελθόντες, τὸν κλῆρον ἅπαντα τὸν σὺν ἡμῖν πρὸς βίαν ἐξέβαλον, καὶ ὄπλους τὸ βῆμα περιετοίχιστο· καθ' ἑνὴν αἰχμῆν ἐκπηρῶν ὄκλων πρὸς τὸ βάπτισμα ἀποδοσάμεναι κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν, γυναικὶ ἐφυγον ἀπὸ τοῦ φόβου τῆς χαλεπῆς ταύτης ἐφόδου, οὐδὲ τὴν πρέπουσαν γυναικὶν εὐσημοσύνην συγχωροῦμαι περιέσθαι. Πολλὰ δὲ καὶ τραύματα λαβοῦσαι, ἐξεβάλλοντο· καὶ αἱματος αἱ κολυμῆθραι ἐπληροῦντο, καὶ τὰ ἱερὰ ἀπὸ τῶν αἱμάτων ἐφονείσαστο νόματα. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα εἰσῆκει τὸ δεινόν· ἀλλ' ἐνθα τὰ ἅγια ἀπικεῖντο εἰσελθόντες οἱ στρατιῶται, ὧν ἕνιοι, κροῦς ἐπέγνωνμεν, καὶ ἀμύητοι ἦσαν, πάντα τε ἐφόρων τὰ ἔσθον, καὶ τὰ ἀγώτατον τοῦ Χριστοῦ αἷμα, ὡς ἐν τοσούτῳ θορῶν, εἰς τὰ τῶν προσηρμένων στρατιωτῶν ἱμάτια ἐξερχετο· καὶ ὡς ἐν αἱμαλώτῃ βαφ-

(1) Ἐγὼ παρὰ τοῦ Σωτήρος ἱερατεῖον κληθεὶς, οὐ μεθίσσω τὸν ὄρον. Εἰ δὲ σοὶ τοῦτο κατὰ γνώμην, ὦ βασιλεῦ, πρὸς βίαν με ἐξέσων.

(2) Idem verbum usurpavit Ambrosius apud Valentinianum juniorem lib. xii, cap. 19.

(3) Tempore paschali præcipue cum caterhameni

baptizabantur, per hebdomadam totam, sicuti et per septimanam Pentecostes, Beatus Rhenanus hoc observavit, in Tertull. adnotationes scribens; et testantur hoc nunc quoque cantilenæ solemnæ, hymni et precatioes Ecclesiæ.

Θορικῆ πάντα ἐτολμᾶτο. Καὶ ὁ δῆμος πρὸς τὴν ἐρ- A
μίαν ἠλεύετο· καὶ ἅπας ὁ λαὸς τῆς πόλεως ἔξω
διέτριβε· καὶ κεναὶ ἐν ἑορτῇ τοιαύτῃ τῶν λαῶν ἀεὶ ἐκ-
κλησίαι ἐγίνοντο· καὶ πλείους ἢ τεσσαράκοντα ἐπί-
σκοποι οἱ κοινωνοῦντες ἡμῖν μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ
κλήρου εἰκῆ καὶ μάτῃν ἠλεύοντο. Καὶ ὄλολυγαὶ
καὶ οἰμωγαὶ κατὰ τὰς οἰκίας, καὶ κατὰ τὰς ἐρημίας·
καὶ πᾶν τῆς πόλεως μέρος τῶν συμφορῶν ἐπληροῦ-
το τούτων. Διὰ γὰρ τὴν ὑπερβολὴν τῆς παρανομίας,
οὐχ οἱ πάσχοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ μηδὲν τοιοῦτο
ὑπομένοντες, συνήλθον ἡμῖν· οὐχ οἱ δαίδοξοι μόνον,
ἀλλὰ καὶ οἱ αἱρετικοὶ, καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Ἕλλη-
νες, ὡς τῆς πόλεως κατακράτος ἀλόουσης. Οὕτως
ἐν ὁρῦθοις καὶ παραχαῖς καὶ ὄλολυγαῖς ἅπαντα ἦν.
Καὶ ταῦτα ἐτολμᾶτο παρὰ γνώμην τοῦ εὐσεβεστά-
του βασιλέως, συκτὸς καταλαβούσης, ἐπισκόπων αὐ- B
τὰ κατασκευαζόντων, καὶ πολλοῦ στρατηγούντων·
οἱ οὐκ ἠσχύνοντο καμπίδουκτωρας ἀντὶ διακόνων
προηγούμενους ἔχοντας. Ἡμέρας δὲ γενομένης,
πᾶσα ἡ πόλις ἔξω τοιχῶν μετακίζετο, ὑπὸ δένδρα
καὶ νάπας καθάπερ πρόβατα διεσπαρμένα τὴν ἑορ-
τὴν ἐπιτελοῦντες. Ἀλλ' οὕτω μὴν ἡ χυρσὴ γλώττα,
τοιαῦτα κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα οἱ καλοὶ ποιμί-
νες καὶ τῶν ψυχῶν τὴν προστασίαν πεπιστευμένοι,
τῷ ἀναστάντι ἐκαρποφόρου. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις;
Διατάγματα πανταχοῦ ἔφοίτα, τὸ τε Ἰωάννου ὄνομα
καὶ τὴν κοινωσίαν ἀπείργοντα· ἀ δὲ τὸναντίον μὲ-
λλον ἦσαν διαπραττόμενα. Ἐπιπλεῖτον γὰρ τοὺς
πολεμουμένους ἐρβῶννοον, ὥσπερ δὲ Θεοῦ νόμος,
κλιροῖς τοιοῦτοις οἰκονομούμενος. Ἀμέλει τοι καὶ C
ἀ ἐκκλησίαι, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκείνῃ προστιθε-
μένων, ὅσαι ὦραι ἤξανε, καὶ ἐπιμήκιστον ἐπεδί-
δου.

menta effusus : omnia denique perinde atque in
barbara captivitate per audaciam acta sunt. Pluribus
ad solitudinem ejecta, et populus universus extra
urbem egit. Ecclesie in tanto die festo vacue
hominibus fuere : ac plures quam quadraginta
episcopi nobiscum communicantes, **392** una
cum populo et clero præter causam omnem pulsi
sunt. Ululatus et luctus passim in domibus et
solitudinibus auditi, et quævis urbis pars calamita-
tibus hisce repleta est. Nam propter immensam
injuriam tantæ immanitatem, non solam qui eam
ferebant, verum etiam qui nihil tale sustinebant,
nobiscum doluere : nec qui nostræ opinionis sunt
modo, sed etiam hæretici et Judei, et Græcæ
superstitionis cultores, non aliter quam urbe vi et
D armis capta. Adeo in tumultu et turba et planctu
erant omnia. Atque hæc quidem audacissime,
præter voluntatem et sententiam piissimæ impera-
toris, noctu sunt acta, episcopis procurantibus,
atque in multis locis ordines ducentibus : quos
non puduit campiductores pro diaconis antea-
ambulones habere. Die porro exorta, civitas tota
extra muros secessit, sub arboribus et in silvis,
veluti oves dispersæ, ferias paschales celebrantes.
Hæc aurea illa lingua. Cæterum ejusmodi fru-
ctum ipso Paschæ festo die boni illi pastores,
quibus animarum cura et præfectura credita est,
ei qui a mortuis resurrexit, obtulerunt. Quid vero
præterea factum? Mandata passim divulgata, quibus
populo Joannis nomine et comunione inter-
dicebatur : quæ sane longe diversum habere
exitum. Plurimum namque eos qui affligebantur,
confirmabat, quæ videlicet Dei lex et constitutio
est, et ejusmodi temporibus dispositione quadam præcipue
exercetur. Quapropter et ecclesiæ ipsæ,
et eorum qui Joanni cupiebant, numerus, in horas
augebatur, et incrementum maximum sumebat.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Ἔτι περὶ τῆς ἀδικου ὑπερορίας Ἰωάννου, καὶ
ὅσα τοῖς περὶ αὐτὸν ἀπίων διεξῆκει· καὶ περὶ
τῆς πρὸς αὐτὸν τοῦ λαοῦ διαθέσεως.

Ὡς δὲ τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρῃ κατέλαβεν, προ-
λασιν οἱ ἐπίσκοποι βασιλεὶ αὐθις· καὶ, Ἐσὶ μὲν,
φασί, τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἡ διοίκησις πρὸς
Θεοῦ, εἰ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν ἡμῖν ἐπετρέπη. Ἄγε
δὴ, μήθ' ἱερέων ἱερώτερος, μήτε τῶν κληρικών ἴσο
εὐθύτερος· ἀλλ' ἡμῖν ἐπισκόποις οὐσι Θεοῦ τῶν τοιού-
των ἐξίστασο. Ἐφθήμεν γὰρ σοι καὶ πρότερον ἐι- D
πόντες, καὶ νῦν λέγομεν, Ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, ἡ
Ἰωάννου καθάρσεις. Σκοπεῖν οὖν θέον, μήπως ἐνδὲς
περιποιούμενος, πικθὸς οὐκ ἐλάχιστον ἀπολέσης. Ἐ
Ταῦτ' εἰπόντων, πέμψας εὐθύς ἐκείνος, ἐδήλου τῷ
ἱερεῖ· Ἐοὶ σοὶ κατηγοροῖ τὸ σὸν κρίμα ὅπως ἂν
ἔχοι, καὶ τὴν τῆς καθιρέσεως ψήφον, ταῖς ἑαυτῶν
ἐπιθέσει κεφαλαῖς. Τῷ Θεῷ τοίνυν ἐπιτρέψας τὸ
σὸν, τῆς Ἐκκλησίας ἀπόστηθι. Ἐ Τί τοῦτο, ἀνδρῶν
εὐμεταβολιότητε, καὶ κατ' αὐτὸ γέ το κρατεῖν, βασι-
λέων ἀπάντων ἀγεννέστατε καὶ ἀγνωμονέστατε;
Ποῦ τὸ θερμὸν τῆς πρώην σπουδῆς, ἢν ἔσχες ἐξ
Ἀντιοχείας μετακαλούμενος τὸν τσοῦστον, καὶ τὴν

CAPUT XX.

Plura de injusto exilio Joannis, et quæ ad sectatores
suos abiens dixerit : et de populi erga eum affec-
tione.

Ubi autem Pentecostes dies advenit, episcopi
rursum imperatorem adierunt, eumque verbis
hisce sunt aggressi : Tili quidem humanorum
negotiorum administratio a Deo, nobis autem
ecclesiasticarum rerum procuratio commissa est.
Itaque ne tu vel sacerdotibus sacer magis, vel
D canonibus rector et æquabilior esse velis : sed
nobis episcopis Dei talium rerum cura cede.
Diximus enim antea tibi, et nunc iterum repe-
tentes dicimus, **393** in capita nostra condemna-
tionem Joannis redundare debere. Quapropter te
considerare æquum est, ne unum hominem de-
fendens, non exiguum multitudinem perdas. Ἐ
Hæc ubi dixere, confestim ille ad antistitem misit,
qui ei indicarent : Accusatores tui propter judi-
cium tuum, quomodoenique se id habeat, et con-
demnationis tuæ sententiam, capita ipsi sua
devoverunt. Proinde causa tua Deo commissa, ab
ecclesia discede. Ἐ Quid hoc rei est, virorum

omnium levissime, et ad imperium administrandum ineptissime atque inconsideratissime? Ubi est pristinum illud studium tuum, et ardor, quem tum obtinuisti, cum ex ipsa Antiochia virum tantum evocasti, eique Ecclesiam Christi regendam attribuisti? cujus non solum doctrinam, verum etiam virtutem plurimam expertus satis es? Tantum igitur, et tam animo tuo charum virum, temere adeo ecclesia ejectum, exsilio mactas, Ecclesiam Christi rectore tanto orbans? cum quo, juxta divinum Paulum ¹, ut comparetur, universus mundus dignus non est? Sedenim te quoque mulier seduxit, miserandumque in modum faciles aures tuas titillando decepit. Quem admodum enim Eva per serpentem, primo generis nostri auctori: sic et tibi per sodalitatem bonorum istorum episcoporum, illa clam venenum immisit. Hæc ubi magnus ille audivit, non degenerem se exhibuit, sed virum præcipue esse ostendit. Cum episcopis enim qui cum eo erant, in divinum sacrarium ingressus, ubi angelo Ecclesiæ, quæ opus erat, commendavit, et ad illos quæ conveniebat, prolocutus, et ut constanter fidem retinerent eos cohortatus est, secum ipse, quomodo absque tumultu urbe egrederetur, dispexit. Jam enim multitudo confluebat, ut eo viro orbaretur, haudquaquam commissura. Jumentum igitur quod conscensurus erat, occidentali porta abduci jussit, ipse autem orientali exiit. Episcopus porro et sacerdotes, qui ad eum conveniebant, plorantes atque lugentes admonuit, ne spiritum ejus affligerent, sed res præsentis boni consulere, nec ab ecclesiis discederent, per multas tribulationes parandum esse regnum cælorum docens. Atque ibi ex illis sermonem ejus excipiens quidam: « At, inquit, si in magistratibus ecclesiarum permanserimus, necessitas nobis, ut cum Ecclesia tibi adversante communicemus, et abdicationi tuæ subscribamus, incumbet. » Tum magnus **394** ille, majus quiddam quam pro hominis captu cogitans, et occasionem schismatum et dissidiorum in Ecclesia præciciens, voce submissiore subintulit: « Ut quidem cum adversariis meis communicetis, concedendum vobis esse duco: ut autem abdicationi meæ calculum vestrum adjiciatis, non permitto. Nullius enim rei, cur abdicatione dignus sim, mihi conscius sum. » Hæc prolocutus, in sacrum baptisterem ingressus est. Atque ubi ad beatam Olympiadem ejusque sectatrices pervenit, vehementer propter orbitatem et abitionem ejus plangentes, consolatus illas est, easque se amplius non visuras esse prædixit. Abisque plurimis verbis inter festinandum congestis, postremo et illa addidit: « Hoc a vobis, inquit, postremo loco peto, ne quid de solita vestra circa Dei templum, cui assidetis, assiduitate et fide remittatis. Et quicumque thronum hunc conscen-

¹ Hebr. xi, 58.

A Χριστοῦ Ἐκκλησίαν χειρίζων; οὐ μὴ τῶν λόγων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρετῆς πλείστην ἔσχες τὴν περιαν. Τὸν τοίνυν τοσοῦτον καὶ σοὶ καταθύμιον ἀπλῶς οὕτως ἐξώσας τῆς Ἐκκλησίας ὑπεροργία καταδικάζεις, ἄνδρα τοσοῦτον τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν στερήσας, οὐ κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον οὐδὲ ὁ πᾶς κόσμος ἀντάξιός; Ἄλλ' ὄντως καὶ σὲ παρεῖλε γυνή. καὶ ἔλεινῶς τὰς εὐκόλους σου ἀκοὰς παρεκρούσατο: ὡς γὰρ εἶπα διὰ τοῦ ὄψεως τῷ γεννάρχη, οὕτω καὶ σοὶ διὰ τῆς συμμορίας τῶν καλῶν ἱερέων, τὸν ἰδὼν ὑπεξήμισε. Ταῦτ' ἀκούσας ὁ μέγας, μηδὲν ἀγενεῖς ὑποδείξας, ἀλλὰ τὸν ἄνδρα κυρίως δείξας, εἰσεῖται σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἐπισκόποις τὸν θεῖον σηκόν· τῷ ἀγγέλῳ τε τῆς Ἐκκλησίας ὅσα εἰκὸς συνταξιμένοις, κάκεινοις ὁσ' ἔχηρην προσειπὼν, ἔχασθαι τε τῆς πίστεως ἀμετ θέτως ἐγγυσημένους, καθ' ἑαυτὸν διεσκοπεῖτο, ὡς ἀνθορύβων ἀνευ ἡ ἐξοδοῦ γένηται. Ἡδὴ γὰρ τὸ πλῆθος εἰσέρρει, οὐχ οἶδόν τε τὴν στέρησιν ὑπενεγκλιῖν τοῦ ἀνδρός. Τὸ οὖν ὑποζύγιον ἢ ἐπιθαίνειν ἐμεῖλε, διὰ τὸν θυτικῶν ἀγεῖν ἐκέλευεν. Αὐτὸς δὲ διὰ τῶν ἔφων ἐξῆει πυλῶν· τοῖς δ' ἐπισκόποις καὶ τοῖς συνειθεύσι τῶν ἱερέων ἐκέλευεν ὀλοφυρομένοις τε καὶ κωχούσι, μὴ συνθλίβειν ἐκεῖνῳ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ στείγειν τὰ ἐπερχόμενα, καὶ τῶν ἐκκλησιῶν μὴ ἀφίστασθαι· διὰ γὰρ πολλῶν θλίψεων τὴν τῶν οὐρανῶν δεῖν πραγματεῦσθαι βασιλείαν. « Ἄλλ' ἀνάγκη, τίς ἐκεῖνων ὑπολαθὼν ἔφη, ταῖς ἀρχαῖς τῶν ἐκκλησιῶν ἐπιμένοντας, τῇ κατὰ σοῦ κοινωνεῖν Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῇ σῆ καθαίρειαι καθυπογράψειν. » Ὁ δὲ μέγας ἐκεῖνος, μεῖζόν τι φρονῶν ἢ κατὰ ἄνθρωπον, φειδὸς τῶν τῆς Ἐκκλησίας σχισμάτων ἴερέα ἐπέφερε· « Κοινωνήσαι μὲν ὑμᾶς τοῖς ἐμὲ ἑναντίως ἐπιτρεπτέον ἔγωγε τίθεμαι· τῇ δ' ἐμῇ καθαίρειαι καθυπογράψειν οὐκ ἐπιτρέπω· οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ καθαίρεισεως ἄξιον σύνοιδα. » Ταῦτ' εἰπὼν, ἐπὶ τὸν ἱερὸν βαπτιστήρα εἰσῆει· καὶ ταῖς περὶ τὴν μακαρίαν Ὀλυμπιάδα ἐνετυγχηκῶς, πολλὰ τε σφόδρα κοκτομέναις τὴν στέρησιν φιλοσοφῆσας, καὶ ὡς οὐκέτι αὐτὴν βύονται προειπὼν, καὶ ἄλλα πλείστα ἐπισυνείρας τῷ καταπειγέσθαι, τέλος καὶ ταῦτα προσέθηκε· « Ταῦτην δὲ ὑμῶν δέομαι δέησιν τὴν ἐσχάτην, μηδὲν τῆς συνήθους περὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ναδὸν προσεδφείας καὶ πίστεως καθυφαίνειαι, καὶ ὅς ἂν ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦτον ἀνέλθοι (τὸ γὰρ εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν ἔρημον ἐπισκόπου πάντως οὐκ ἔσται), τούτω, καθάπερ δὴ καὶ ἐμοὶ, τὰς κεφαλὰς ὑμεῖς ὑποκλίνατε, καὶ μετ' ἐτῆς ἀγάπης ἐν προσευχαῖς μέμνησθε. » Ταῦτ' εἰπὼν, διὰ τῶν ἀνατολικῶν ἐξῆει πυλῶν, τοσοῦτον μεμφόμενος, ὅτι γε παρανόμως καὶ βίβη λαούμετο, μὴ ἀξιοθεῖς χριστιανῶν, ἧς ἐκ νόμων καὶ μοιχαλῶν καὶ ἀνδροφόνου; καὶ γόησι μέτεστι. Καὶ καταχθεις ἔπλεε, μικρῶν κελητῶν εἰς Βιθυνίαν περαιωθεὶς τὸ τῆς σοφίας ἀνεξάντητον πέλαγος· κάκειθὲν τε τῆς ὁδοῦ εἴλετο, εἰς τι τῶν τῆς Ἀρμενίας πολίχνιον, τοῖς τέρμασι τῆς Ῥωμαίων γῆς κείμενον, πρὸς τῷ τοῦ Πόντου στόματι, δεινῶς ἔρημον, (ὡ δίκη καὶ νόμοι Θεοῦ!)

ἀνοσιως ἀπέλανόμενος, βασιλείωσ γράμμασι τὴν ἄ
 ἐκείσε οἰκῆσιν κατὰδικασθεῖς. Κούκουσο; δ' ἦν τῇ
 πολίχνῃ τὸ ἐπιχώριον ὄνομα. Τῶν δ' ἐπιβούλων ἐκεί-
 νῃ τὸ στέφος, συνδασκασιφάμενοι ὡς εἰ πείραν τοῦ
 γενομένου ὁ τοῦ Θεοῦ λαδὸς λήψαιτο, ἐπιδιώξοι αὐ-
 θις, καὶ πάλιν βίαν προσθήσει καὶ ἵπανελευθῆν πείσει
 τὸν μέγαν, ἄλλος ἄλλον προφθάνοντες, τὰς τοῦ ναοῦ
 πύλας κατέκλειον. Ὡς δ' ἔγνωσαν οἱ ἀνά τὰς ἀγυιάς
 διδόντες καὶ περικύκλω τὸν ναὸν ἐξωθεν ἐστηκότες,
 ἄλλοι μὲν ἦ τάχους εἶχον. πρὸς θάλασσαν, οἰόμενοι
 καταληψέσθαι τὸν καλὸν ποιμένα, ἠπειγόνο· οἱ δὲ
 καὶ δευοικότες, φυγάδες ἦσαν, τὴν τε στάσιν καὶ
 τὸν πυκνὸν θόρυβον, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐκ βασιλείωσ
 ὄργῃν ὑπειδόμενοι. Οἱ δὲ περὶ τὸν ναὸν ἔτι μᾶλλον
 ἐφραττον τὰς εἰσόδους, ἐπὶ ταῦτα; τοῦ πλήθουσ; συβ-
 ῤέοντοσ; καὶ περιωθοῦντοσ; ἀλλήλουσ;. Μόλισ δὲ εἶ
 πολλῇ ἀνθοκῇ τῶν κατὰ νότου ὄχλων ἐπιχειμένων,
 ὧν δὲ καὶ λίθοισ; κατεαγῶτων, τὰς θύρασ; σὺν βίβ
 διαπετάσαντες, χυδὴν ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἔβρουν.
 Ἐπει δ' ἐκείνον οὐκ ἐφρανον, ἀλλ' ἐπὶ πελάγουσ;
 ἑώρων τάχει πολλῶ τῷ ῥόθιον διαθέοντα, καὶ τινασ;
 δ' ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ξιφῆρεισ; παρῆσαν, τὴν ὕμνην
 ἀνυστελλόντεσ; πᾶσι τῶν ῥόθιοσ; καὶ μηχανήμασιν,
 ἐκείνοι ὡσπερ ἀπειπόντεσ;, τὰς ψυχὰσ; προεῖναι
 μᾶλλον ἠβούλοντο. Σφόδρα δὲ τὴν τοῦ καλοῦ ποι-
 μένουσ; ὀλοφυράμενοι στέρησιν, καὶ τοῖσ; δάκρυσι
 τῶ ῥόθιοσ; διαμιλλώμενοι, κατηγῆσ; καὶ διδασκρυμέ-
 νοι, ὅσων ἐξικέσθαι τὴν ὕψιν, τὴν ἀλίσθα θεώμε-
 νοι, μόλισ ὑπέστρεφον, κοπετὸν οἶον οὐδεῖσ; ἀνθρώ-
 πων ἐξ αἰῶνοσ; ἦ εἶδεν ἢ παρέλαβεν ἀκοῇ, ποιησάμε-
 νοι.

protrudentibus confluebat, obstruxere. Et vix tandem ingenti et adversa repressione turbatum,
 a tergo postibus imminentium, quarumdam etiam saxis fores confringentium, magna violentia æles
 sacrae aperte sunt, et populus confertim ad mare percurrit. Postquam vero illum ibi consecuti non
 xxi, sed in mari fluctus multa celeritate secantem viderunt, et armati quidam ex imperatoria
 cohorte ibi præsto fuere, qui modis molitionibusque omnibus hominum impetum inhibebant, illi
 veluti re desperata, vitam potius quam illum amittere optaverunt. Atque ubi orbitatem suam et
 boni pastoris abitionem vehementer deplorarunt, et lacrymarum vi cum fluctibus decertarunt,
 mæsti atque flentes, quantum oculis consequi potuerunt, naviculum intuiti, tandem ægre in
 urbem sunt reversi, cum eo planctu, quem nemo

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

*Περὶ τῆσ; κατὰ τοῦ Ἰωάννου διὰ ξίφουσ; ἐπιβου-
 λῆσ; καὶ περὶ τοῦ σὺρανόθεν πεμφθέντοσ; θεη-
 λάτου πυρόσ; τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖσ; βασιλαιοσ;
 αὐτοῖσ;.*

Οἶον δὲ με τῶ πάθει συγγεόμενον μικροῦ παρ-
 δραμεν, ἔλεγχον μὲν ἀκριθῆ τῆσ; τῶν μοχθηρῶν κα-
 κία; ἔχον ἐμφανῶσ; παριστῆν, ὅση δ' αὐ κηδεμονία
 τῶ μεγάλῃ προσῆν ἐκ Θεοῦ. Τὸ γὰρ πονηρὸν ἐκείνο
 συνέδριον, ἐπεὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ φονῆν αὐτοῦσ;
 ἔδει, οἰκέτην τῶν τινοσ; πρεσβυτέρων (Ἐλπίδιοσ; ἦν
 οὐτῶ ὄνομα) πεντήκοντα χρυσίνων τὴν δεξιάν μι-
 σθωσάμενοι, εἰσ; φόνον τῶ ἁγίῳ ἀνέπεμπον. Τῶν τις
 δὲ παρατυχόντων τὸ τοῦ δρόμου τάχοσ; πυθόμενοι,
 ὡσ; εἶγεν, ἐπέσχεν. Ὁ δὲ μηδὲν εἰπῶν, ξίφει παρα-
 χρῆμα παλεῖ· εἶτα καὶ δευτέρον, τῇ τοῦ πρώτου
 πηγῇ ἐκδοῆσαντα· ἐπὶ δὲ τούτω καὶ τρίτον ἄλλον
 ἐκέντει. Θεοῦδοσ; δὲ, ὡσ; εἶκοσ;, καὶ βῆχοσ; ἐπιγενομέ-
 νοσ;, ἐφρευγεν ἀνακράτοσ;. Πολλῶν δ' ἐπιδιωκόντων καὶ

PATROL. GR. CXLVI

derit (haudquaquam enim Ecclesia episcopo pro-
 sus carebit) ut ei ipsi non minus atque mihi capita
 vestra inclinetis, et dilectionis meæ in orationibus
 vestris memineritis. Talibus verbis dictis, orient-
 tali exivit porta, nihil aliud questus, quam quod
 inique contra leges per vim expelleretur, iudicio
 videlicet sibi denegato, quod legibus, adulteris
 quoque et homicidis et malef. is daretur. Cæterum
 ad mare deductus solvit, et celoce parvo in Bithy-
 niam inexhaustum sapientiæ pelagus trajecit :
 atque inde iter cœptum prosecutus est, ad oppi-
 dulum Armeniæ quoddam, in finibus imperii
 Romani, ad os Ponti, in solitudine ingenti situm
 (o vindicta et lex Dei) impie abductus, imperatoris
 litteris ad eum locum inhabitandum condemnatus.
 Vernaculum oppidi ejus nomen Cucusus fuit.

Insidiatorum vero ejus manus secum ipsa re-
 putans, populum Dei qui in ecclesia erat, si fa-
 ctum id rescisceret, rursum illum persecuturum,
 vimque adhibituram, et viro magno ut rediret,
 persuasurum esse, alius alium præveniendo,
 templi postes clausurunt. Ut autem qui in plateis
 ambulabant quique extra templum circumcirca
 stabant, rem eam cognoverunt, partim quidem
 quam potuerunt celerrime ad mare, comprehen-
 suros se esse bonum pastorem existimantes, pro-
 perarunt : 395 partim vero timore perciti, fuge-
 runt, seditionem et tumultum gravem, imperato-
 ris etiam iram metuentes. Qui vero ad templi
 custodiam constiterant, magis etiam magisque
 exitus ipsos, ad quos multitudo aliis alios inter se
 protrudentibus confluebat, obstruxere. Et vix tandem ingenti et adversa repressione turbatum,
 a tergo postibus imminentium, quarumdam etiam saxis fores confringentium, magna violentia æles
 sacrae aperte sunt, et populus confertim ad mare percurrit. Postquam vero illum ibi consecuti non
 xxi, sed in mari fluctus multa celeritate secantem viderunt, et armati quidam ex imperatoria
 cohorte ibi præsto fuere, qui modis molitionibusque omnibus hominum impetum inhibebant, illi
 veluti re desperata, vitam potius quam illum amittere optaverunt. Atque ubi orbitatem suam et
 boni pastoris abitionem vehementer deplorarunt, et lacrymarum vi cum fluctibus decertarunt,
 mæsti atque flentes, quantum oculis consequi potuerunt, naviculum intuiti, tandem ægre in
 urbem sunt reversi, cum eo planctu, quem nemo

C

CAPUT XXI.

*De subornatis Joanni percussoribus, et de igne a
 vindicta divina de cælo in ecclesiam et impera-
 toris aedes misso.*

Illud porro luctu conturbatus parum al fuit quin
 præterirem, quod paulo ante discessum Joannis
 seu potius in ipso discessu ejus factum certo argu-
 mento manifestoque indicio est, cum improborum
 illorum malitiæ et iniquitatis, tum divinæ de ma-
 gno illo viro curæ atque providentiæ. Malignum
 namque conciliabulum illud, quandoquidem cædem
 etiam eos super alia facinora patrare oportebat,
 servum presbyteri cujusdam Elpidii nomine, quin-
 quaginta aureis dextra ejus conducta, ad cædem
 sancti viri submiserunt. Cujus cum accelerati ad
 episcopalem domum cursus causam quidam ei
 forte obvius requireret, eumque, ut potuit, retine-
 ret : ille nullo responso dato, statim hunc euse

32

transverberat; deinde alterum quoque jugulat, qui A ad primi illius ictum exclamaverat; tertium insuper confodit. Et cum, sicuti fieri solet, tumultus et vociferatio exorta esset, ille tamen violenter effugit: multisque eum persequentibus, atque clamoribus signisque denuntiantibus, ut percussor in fuga exceptus comprehenderetur, **396** ex balneo quidam post lotionem casu quodam progressus, hominem comprehendit. Verum et hic quoque confestim pugione ictus concidit, et mortuus est. Ubi autem in partes omnes profugiens, a multitudine, quæ eum circumdedit, captus est, in imperialem domum eum illa abduxit: et cum ab eo qui unus ex illis qui Joannem odissent, esset, tum ab eis qui illum ad facinus tantum produxissent, pœnas sumendas esse flagitavit. Præfectus vero hominem suscepit, veluti ad supplicium eum conservaturus, clamoremque plebis compescuit. Alius quoque dæmonio agitari se assimilans, pugionem manu tenens ad cædem sancti viri se paravit: sed scelere nondum patrato comprehensus, tanquam ad flagitium id mercede conductus, ad præfectum itidem abductus est. Priusquam autem tormenta illi adhiberentur, Joannes missis qui cum eo erant episcopis, supplicio eum exemit, quod neminem sua causa pati quidquam vellet. Accidit quoque aliud quiddam, quod sane providentiæ Dei factum extitit, ministri autem ejus esse visum est: id hic ad terrorem et commotionem hominum præcipitanter audacium et temerariorum, quantum poterò, exponam. Eo namque die quo magnum Ecclesiæ sidus, veluti occidens, in exilium abiit, ignis ex medio throno, in quo doctrinæ illa lux considens coruscaverat, a nemine conjectus, epicans derepente per sacras catenas in sublimem prorepsit, et ecclesiam ex omni parte carpsit, eamque prorsus percurrens depastus est: deinde tecto quoque consumpto, ad tergum sacrarum ædium conversus, et vehementi violentoque inde vento exceptus, proximam meridiem versus senatus curiam, quamvis longiuscule dissitam, invasit. Cernere erat rem divinam fere, et valde admirandam. Flamina namque veluti animata esset, ædificia quæ in medio erant, præteriens transiit, ne videlicet proxima quæque carpando, humanum id quispiam factum esse putaret. Tribusque horis opus tantum, quod longo durasset tempore, materia quidem longe pretiosissima, forma autem multo pulcherrima constructum, ad excidium vergens conflagravit (1). Porro incendium hoc proserpens (2), ædificiis omnibus in circuitu consumptis, ab ædicula ea sola abstinuit, ubi sacra vasa sunt asservata. **397** Ac ne id quidem absque divino numine factum esse puto, ut ne calumniatoribus occasio esset, sacrarum rerum jactura insignem sycophantiam suendi, virumque sanctum per reprehensionem carpendi. Flamina quæ circiter crepusculum grassari cœperat, ad auroram usque et ulterius progressa, materiam quæ reliqua adhuc erat, occupavit et combussit.

(1) Socrat. libro vi. cap. 18.

(2) Adversarii Joannis incendium hoc in sectatores ejus rejecerunt. At illi contra factum in adver-

βοαῖς καὶ σχήμασι παρακελευομένων ὑπὸ χεῖρα ποιεῖν τὴν φεύγοντα οἷα φόνου ἐξεργασμένον, ἐκ βαλανείου τις λελουμένος, ἐκ τοῦ παρήκοντος διῶν, συναλάμβανεν. Εὐθύς δὲ καὶ οὗτος τῷ παραξίφιδιῳ πληγῆς, νεκρὸς ἔκειτο. Ἐπεὶ δὲ πανταχοῦ διαφεύγων ὑπὸ τοῦ πλήθους θηρευθεὶς ἐκυκλώθη, ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ ἄγεται. Τῶν δ' ἀπεχθανομένων Ἰωάννη αὐτόν τε εἶναι ἕνα, καὶ τοὺς εἰ; τοῦτο προαγαγόντας δίκην ἤθουν λαβεῖν. Ὁ δὲ ὑπαρχος τοῦτον παραλαβὼν, ὡς ἐπὶ τιμωρίαν φυλάξων, τὴν βοήν τοῦ δήμου μόλις κατέστειλεν. Καὶ ἄλλος δαιμονῶν ὑποκρινόμενος, ἐγχειρίδιον τῇ χειρὶ κατέχων, ὡς ἐπὶ σφαγῆν τοῦ ἁγίου παρεσκευάζετο. Μήπω δὲ τῇ πράξει ἐπιβλῶν φωραθεὶς, οἷάπερ ὠνητὸς τῷ ὑπάρχει προσάγεται. Πρινὴ δ' αἰκίας λαβεῖν, Ἰωάννης ἐπισκόπους πέμψας τῶν ἀμφ' αὐτόν, τῆς τιμωρίας ἐξέλετο, μὴ τίνα πάσχειν δι' αὐτόν ἤρημένος. Καὶ ἄλλο δὲ τι συμβῶν, ἔργον μὲν προνοίας Θεοῦ, δόξαν δὲ τοῦ οικείου θεράποντος, εἰς φόβον δὲ καὶ συναίσθησιν τῶν σφόδρα τολμηρῶν καὶ θρασέων, ὡς ἐνὸν, διηγήσονται. Καθ' ἣν γὰρ ἡμέραν ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας ἀστὴρ ὡσανεὶ δύνων πρὸς τὴν ὑπερρίαν ἐχώρει, πῦρ ἐκ μέσου τοῦ θρόνου ἀναθορόν, ἐφ' οὗ τὸ τῆς διδασκαλίας προσεδρεύον φῶς κατεπέβρυσεν, οὐδενὴ ἐμβάλοντος, ἐξαπίνης διὰ τῶν ἱερῶν ἀνείρπεν εἰς ὕψος ἀλύσεων, καὶ τὴν ἐκκλησίαν πάντοθεν ἐπέβρυσκετο, πᾶσάν τε ἀθρόον διαδραμὸν ἐνεμήθη. Ἐπειτα καὶ τὴν στέγην διαφαγὸν, κατὰ νότου τῶν σεπτῶν δωμάτων ἐχώρει. Σφοδρὸν δ' ἐκεῖθεν πνεῦμα καὶ βλαῖον ἐκλαθόμενον, ἐπὶ τὸν παρακείμενον πρὸς μεσημβρίαν τῆς συγκλήτου βουλῆς οἶκον, καίπερ διὰ μακροῦ κείμενον, ἐξετίνασσε. Καὶ ἦν ἰδεῖν πρᾶγμα θεῖον ὡς ἀληθῶς, καὶ λίαν ἐξαισιον· ἡ γὰρ φῶς, οἷς τις ἐμφυχὸς παραδραμοῦσα τὰ μεταξὺ ὑπερῆλατο, ὡς ἂν μὴ τῇ ἐγγύτητι ἀνθρώπινόν τις οἰηθεῖ τὸ ἔργον. Καὶ εἰς τρεῖς ὥρας εἰσάπαν τὸ τοσοῦτον ἔργον καὶ χρόνον ὑπερτερῆσαν πολλοῦ, ὕλη μὲν ἐς πολυτέλειαν πρῶτην ἀνήκον, περικαλλὲς δὲ ἄλλως καὶ ὠραιότατον, παρανάλωμα γέγονε χωρῆταν πρὸς τὴ μὴ ἄν. Πάντα δὲ τὰ κύκλιον παρέρπον τὸ πῦρ καὶ διανεμόμενον, τοῦ οἰκίσκου μόνου ἐφείδετο, ὃ τῶν θείων σκευῶν εἶχε τὴν φυλακὴν. Καὶ τοῦτο οἶμαι γενέσθαι οὐκ ἀθεεῖ· ὡς ἂν μὴ τινι τῶν ἡρημένων συκοφαντεῖν γένοιτο ἀφορμὴ τῇ τῶν ἱερῶν ἀπωλείᾳ διαβολὴν γενναίαν βάπτειν, καὶ μῶμον τῷ ἁγίῳ προστρέψασθαι. Τό γε μὴν πῦρ δείλης ὀψίας ἀρξάμενον, μέχρις ἕω καὶ περαιτέρω ἐχώρει πρὸς τὰς εἰς συνεστῶσας ὕλας ἔρπον, καὶ θοίνην πάντα ποιοῦμενον.

sarios regesserunt: quasi eos una cum ecclesia comburere vivos voluerint. (Sozom. lib. viii, cap. 22).

*Peri tou gnomou diwgomou tois proskheimenous
epi Chrysostomou· kai ws h' Ekklhssia dia tin
ekleisou adikian uperorion dihrhetai.*

Οι δε πονηροὶ θεόν μάλλον ἐντεῦθεν συνίεναι τὸ θεόν, μάλιστα ἀφορμῆς καὶ ἄλλης δραξάμενοι, ἐπατιώμενοι τοῖς προσκειμένοις Ἰωάννη, ὡς ἐκείνῳ χαριζόμενοι ἐνήκαν τὸ πῦρ, δεϊνῶς ἐκόλαζον· καὶ πολλοὺς μὲν τῶν ἐπισκόπων, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τῶν ἱερέων καὶ κληρικῶν, καὶ τῶν ἄλλων ὅ τῆς ἐκείνου μερίδος ἦσαν καὶ ἐκείνῳ συνεξελλυθότες, εὐθύς συλλαβόμενοι, ἐν Χαλκηδόνι καθεῖρξαν. Ἄτεροι δὲ καὶ ἀνὰ τὴν πόλιν περιιόντες ἀπανταχοῦ, εἴ τινα τὰ ἐκείνου φρονεῖν κατεμνηνύοντο, εὐθύς συλλαμβάνοντες, ὑπὸ φρουρὰν ἐποιούντο, καὶ ὑπὸ ἀνάθεμα τὸν ἄγιον ὑποβάλλειν ἠνάγκαζον. Τούς δ' ἄλλους, ὅ τῆν B τῶν πονηρευομένων ἐκκλησίαν ἐμίσουν, ἐξορίαί, δημούσεις, θάνατοι, πρὸς δὲ ποικίλαι κολάσεις διεμερῆζοντο. Ἦσαν δ' οὗτοι ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς, καὶ ἄλλως τὴν ἀσκητικὴν φιλοσοφίαν ἠγαπηκότες. Ἐχρῆν καὶ γὰρ τοῦ καλοῦ ποιμένος ἀνόμοις ἐκδοθέντος χειρῶν, τὰ τε πρῶτα διασκορπισθῆναι καὶ τῷ διδασκάλῳ ἐπίσης τῶν ἀναιρῶν συμμετέχειν. Οἱ μὲν οὖν ἐπλήρουν τὰς ἔγγιστα φυλακὰς, οἱ δ' ἐς τὴν πορρωτέρῳ ἐπέλλοντο ἠπειρον, καὶ μακρὰν ἐπλεον θάλασσαν, νῆσους οἰκήσαντες, πρότερον πολλαὶ αἰκίαις κατεργασθέντες. Οἷα δὲ αὐτοῖς τὰ κατὰ τὰς ὁδοὺς συνέπιπτε, ποῖος λόγος ἐκτραγηθήσειεν; Ἄμολι γὰρ καὶ πονηροτάτοις ἐκδοθέντες ἀνδράσιν, ὡμῶς καὶ ἀπανθρώπως ἐπασχον, οὐδεμιᾶς φειδοῦς ἀξιούμενοι. C Καὶ οἱ μὲν ἀσπλάγχως οὕτω καθ' ὄδον κατατείνοντο· οἱ δ' ἐφ' ἐστρίδων δίχα φόρτων δίκην γυμναστῶν ἐπερρίπτοντο ἡμίνοις, ἱερεῖς καθάπερ ἡ σφάγια, κατὰ κεφαλὴν αἰωρούμενοι. Τὴν δ' ὑπεροψίαν, τὰ δ' ὄνειδος, ἀλλὰ τὴν χλεύην, τὸν βάρυν μωκτικῆρα, τοὺς καταγέλωτας, ἃ πολλῶν δριμύτερον καθίστανται τῆς ψυχῆς, ἢ πληγαὶ καὶ ἐπάλληλοι μαστιγες, ἃ μάλλον εὐκτὸν ἐποίουν τὸν θάνατον, τίς ἱκανὸς διγῆσασθαι λόγος; Ἐντροφῶντες δὲ τῇ ἐκείνων αἰσχύνῃ, ἐν χαμαιτυπείαις ἐποιούντο τὰς καταλύσεις, καὶ ἄλλοις αἰσχιστοῖς καταγωγίσι οἱ βδελυρίας μεστοί, οὐκ ἐν ἱεροῖς οἴκοις, ἢ ἄλλοις ἐπιτηδεῖω ἔχουσι τόποις ἐγκλείοντες· ἃ μικρὰ πάντως καὶ ὡς οὐδὲν ἐνόμιζον, ἢ τῆς Ἰωάννου μερίδος διαζυγῆναι. Εἰ δὲ καὶ τινες αὐτῶν διαφυγεῖν ἴσχυσαν, οὐδὲν ἤττον αὐτοὶ σφῶν D ἐγίνοντο τιμωροὶ, ἀοίκους καὶ ἀδάτους ἐσαχτικῶς ἑαυτοῖς καταψηφισάμενοι· τὴν μετὰ θηρῶν οἰκῆσιν μάλλον ἢ μετ' ἀνθρώπων οὕτως ἀγρίως καὶ ἀπηγῶς ἔχόντων, ἔχειν ἐλόμενοι. Διαφερόντως μόντοι τὴν τοιαύτην ἀδικίαν οἱ τῆς Εὐρώπης ἐβδελύξαντο ἱερεῖς. Τῆς γὰρ τῶν δεδρακότων κοινωνίας ἀποκριθέντες ἦσαν καθ' ἑαυτοῦς. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Ἰλλυριοὶ καὶ οἱ πλείστοι τῶν πρὸς ἑω ἐπίσκοποι τῆς Ἰωάννου μερίδος ἐγένοντο. Τὸ δὲ τῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἐμερίσαντο σῶμα· ὥστε καὶ τοῦ μεγάλου Πατρὸς τελευτήσαντος, οἱ ἐσπέριοι ἱερεῖς, οὐ πρότερον τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἑω, τῶν τ' ἐν Βοσπόρῳ καὶ Θράκῃ τὴν κοινωνίαν ἠσπάσαντο, ἄχρις οὗ τὴν κλήσιν τοῦ Θεοπεσίτου ἐκείνου ἀνδρὸς, τοῖς τεθνεῶσι συντάξαν

De persecutione quam ii pertulerunt qui Chrysostomo fauerunt: et ut Ecclesia propter injustum ejus exsilium sit divisa.

Sedenim homines perversi, cum id quod æquum erat conjicere atque intelligere inde deberent, occasione potius alia arrepta, Joannis fautores criminati sunt: atque in eos, veluti illi gratificati incendium id excitassent, graviter animadvertentur: multosque episcopos, nec paucos sacerdotes et clericos, aliosque item qui in Joannis partibus erant, et cum eo urbe exierant, statim comprehensos Chalcedone in vincula conjecerunt. Alii porro in urbe passim obambulantes, si quis eis ut Joannis studiosus indicatus esset, eum quoque citra moram rapuerunt, atque custodiæ mandarunt, et ut anathemate virum sanctum feriret, coegerunt. Alios autem quibus ecclesia malignantium exosa erat, exsilia, bonorum confiscationes, neces et tormenta varia disjunxerunt. Erant autem isti, episcopi et sacerdotes, et monasticæ philosophiæ sectatores. Oportebat etenim pastore bono impiorum manibus tradito, oves quoque dispergi, et earumdem cum magistro ærumnarum participes fieri. Itaque alii custodias proximas compleverunt; alii in ulteriorem missi continentem, vastum trajecere mare, insulas inhabitaturi, cum quidem multis prius injuriis essent affecti. Quæ vero illis in protectione adversa acciderint, quænam oratio tragicis verbis exposuerit? Feris enim et improbissimis commissi hominibus, crudeliter et inhumaniter ab eis sunt tractati; neque eis quæpiam in re est parsum. Et nonnulli quidem præter commiserationem omnem in via ita tractati sunt. Nonnulli vero sine amico clitellarum inætar nudis injecti sunt mune, haud aliter quam hostiæ aut victimæ in caput deorsum versum sublatis.

398 Despicentiam vero, convicia, ludibria, graves sannas, illusiones, quæ acrius animum penetrant, aut plagas et alternata flagra, quæ mortem optabiliorem reddidere, quæ verba satis expresse- rint? Et quod in horum pudore et infamia sibi delicias facerent, in lupanaria atque alia fœdissima domicilia, et non in honestas ædes divertentur, aliisve idoneis locis hos incluserunt, execratione pleni homines. Quæ tamen parva prorsus et pro nihilo potius isti habuerunt, quam ut a Joannis partibus sejungi se paterentur. Quod si nonnulli eorum profugere poterunt, nihilominus ipsi a seipsis pœnas sumpserunt, ad loca sola invique et extremas ad oras seipsos condemnantes. Cum feris quippe illi, quam cum hominibus tam agrestibus et truculentis, habitare maluerunt. Ejusmodi injuriam seu iniquitatem summopere Europæ delestati sunt episcopi. Nam ab eorum qui talia admiserant, communionem discreti, in partibus constitere. Illyrici quoque, et plurimi in Oriente episcopi, factionis Joannis fuerunt, Ecclesiæ autem corpus non diviserunt. Et magno hoc Patre de-

functo, episcopi Occidentales non prius Ægypti, Orientis, Bospori, et Thraciæ episcopos ad communionem suam admiserunt, quam nomen divini illius viri in mortuorum episcoporum catalogum retulere. Sed neque Arsacium successorem ejus vel compellatione sola dignati sunt. Quin et Atticum, qui Arsacio substitutus est, et legationes multas ad eos misit, sæpeque per pacificationem conciliari eis studuit, longo post tempore susceperunt, ubi magni viri nomen sacris tabulis inscripsit, sicuti paulo post dicemus.

399 CAPUT XXIII

De Tigrio presbytero, et Eutropio lectore, et ea quæ propter ipsum facta est in somnis Sisinio visione.

Eo tempore maximo excitato metu, quoniam plebem quietam deinceps per seditionem nihil moturam esse constabat, urbis præfectus Optatus publice pro tribunali, de incendio hoc, et quæ conflagraverat senatus curia, quæstionem exercuit, multosque eo sub prætextu graviter torsit. Quod enim superstitionem Græcæ profitebatur, in nostris malis veluti delicias consecrans, et ecclesiasticis cladibus illudens, casu eo delectabatur; et presbyterum quemdam, cui nomen erat Tigrius, arripuit: eique vestibus detractis, nudo flagris in tergo plagas intulit: et eoque hominem excarnificavit, donec articuli ejus solverentur. Manibus enim pedibusque arte vincitus, quam maxime fieri potuit, distentus est. Tigrius vero iste genere barbarus quidem et eunuchus, non ab ipsa nativitate, fuit. Et quoniam in herili domo, pro eo atque debuit, servitute serviit, præclariorem quam pro servi capti laudem sibi comparavit. Quapropter libertate donatus, propter morum humanitatem et modestiam, multo intercedente tempore ad presbyteri evectus est dignitatem. Erat namque moderatus admodum, et æquabilitate vitæ insignis. Erga indigentes, si quis alius, et ipse valde commodus, et in hospites qui ad eum divertissent, benignus. Deinde Eutropius etiam lector productus est, cum quasi incendiarius per indices delatus fuisset. Et primum quidem bovis discentis sæpius tortus est, postea autem ei sustibus et clavis ossa comminuta, unguis deinde membra, latera, et maxillæ concisæ, postremo flammam accensam inferioris corporis partibus in excepit. Atque ubi nihil est confessus, post eos qui dicti sunt cruciatus custodiæ inclusus est, cum juvenis et tenero maxime corpore esset. Ubi etiam correptis putredine membris, brevi vitam finiit. Verum enimvero grave mihi non fuerit, somnium quoque quod de eo accidit, historiæ huic attexere. Sisinio namque episcopo dormienti assistere visus est vir quidam forma et proceritate illustri, habitu etiam honesto et gravi, ad sanctam sacrificii aram, templi quod Stephano protonartyri dicatum est. **400** Conternata vero admiratione mente eum esse apparuit, quod viros bonos non invenerit, cujus rei gratia tuam perambulaverit urbem: et quod in tanta

ἁ επισκόποις. Ἄλλ' οὐδ' Ἀρσάκιον τὸν ἐκείνου διάδοχον ψιλῆς γούν προσρήσεως κατηξίωσαν· ἀλλ' οὐδ' Ἀττικόν, ὃς μετ' Ἀρσάκιον ἐγεγόνει· καὶ γὰρ καὶ τοῦτον πολλὰ πρεσβευσάμενον, πολλάκις δὲ τῆς εἰρήνης τυχεῖν ἀξιώσαντα, χρόνῳ πολλῷ προσήκωντο ὑστερον, τὴν τοῦ μεγάλου προσηγορίαν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις ἐγγράψαντα, ὡς μικρὸν προϊόντες δηλώσομεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου Τιγρίου, καὶ Εὐτρόπιου τοῦ ἀναγνώστου, καὶ τοῦ διὰ τοῦτον ὄνειρατος.

Τῆνικαῦτα δὲ μεγίστου φόβου ἀνηρτημένου, ἐπειδὴ καὶ ὁ δῆμος λωφῆσας δῆλος ἦν μὴ τοῦ λαικοῦ στασιάζειν, ὁ τῆς πόλεως ὑπαρχος, Ὀπιᾶτος ὄνομα, δημοσίᾳ προκλιθείας, δῆθεν τὰ περὶ τῆς πυρκαϊᾶς καὶ τοῦ τῆς γερούσιας, εἶτον τοῦ βουλευτηρίου ὄκου, ἐξήταξε. Πολλοὺς δὲ τῆ προφάσει τούτου δεινῶς ἐτιμωρήσατο· τὰ γὰρ Ἑλλήων πρεσβεῦον, ὡσπερ τοῖς ἡμέτεροις κακοῖς ἐντροφῶν, καὶ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἐπεγγελῶν συμφοραῖς, δι' ἡδονῆς εἶχε τὸ συμπεσον. Καὶ δὴ τινα πρεσβύτερον, Τιγρίον ὄνομα, συλλαβὼν, ὑφαιρείτό τε τὴν ἐσθῆτα, γυμνῷ τε κατὰ νόσου ἐπήγε τὰς μάστιγας· καὶ ἐπὶ τὸσον ἤκισατο, ἕως οὐ ἐκείνῳ διελύθη τὰ δρῦρα· εἴτε γὰρ πόδες καὶ αἱ χεῖρες ἀσφαλῶς δεσμευθεῖσαι, ἐφ' ὅσον ἐξῆν, διεταίνοντο. Ὁ δὲ Τιγρίος οὗτος τὸ μὲν γένος βάρβαρος ἦν, εὐνοῦχος δὲ οὐκ ἀπὸ γαστρὸς· δυνατῆ δὲ οἰκίᾳ δεδουλευκός, ὡς χρεῶν, ἐπληνῆθ, δόξαν οὐ κατὰ δοῦλον κτησάμενος· ὅθεν ἐλευθερίᾳ τιμηθείς, τῷ τοῦ τρόπου ἐπιεικέι πολλῷ τῷ μέσῳ χρόνῳ καὶ εἰς πρεσβυτέρου προήθηεν ἀξίαν. Ἦν δὲ τὸ ἦθος μέτριος καὶ ἐπιεικίστατος· λίαν δὲ δεξιῶς εἶχε περὶ τοὺς δεομένους εἴπερ τις καὶ εἴ τις ἐπιξενωθείη αὐτῷ. Πρὸς δὴ τούτῳ καὶ Εὐτρόπιος ἀναγνώστης προήγετο, καταμνηθεὶς ἐπαφείναι τὸ πῦρ. Καὶ δὴ πρῶτα μὲν βοελαῖς καταταξίνομεναις συχνάκις ἤκισατο· Ἐπειτὰ ξυλοῖς καὶ βοπάλοις τὰ ὄσπᾳ συνεθλάτο· θυξιν ἐπὶ τούτοις τὰ μέλη ἐξείνεντο, πλευρὰς τε καὶ παρειὰς· τέλος πυρσὸν ἀναφθέντα κάτωθεν ὑπεδέχετο. Ὡς δὲ μηδὲν εἶναι διωμολόγει, μετὰ τὰς εἰρημένας βασάνους τῆ φρουρῆ κατεκλείετο, καὶ ταῦτα νέος καὶ ἀπαλόχρως· μάλιστα ὤν. Ὅπου δὴ συσσεπέντων αὐτῷ τῶν μελῶν, ἀπέβλεψεν μετὰ βραχῦ. Ἐγὼ δ' οὐκ ὄκησῶ καὶ τὸ συμβᾶν ἐπὶ τούτῳ ἅπαρ τῆ συγγραφῆ παραδοῦναι. Σισινίῳ γὰρ τῷ ἐπισκόπῳ καθευδόντι ἀνὴρ τις ἐδόκει παρίστασθαι, κάλλιε καὶ μεγέθει διαφανῆς· σεμνῆ δὲ τῆ ἀναβολῆ κερχημένος ἦν, παρὰ τὸ θυσιαστήριον τοῦ νεῶ, ὃς Στεφάνῳ ἀνεῖτο τῷ πρωτομάρτυρι. Ἐφικε δὲ ἀδημονεῖν, ὅτι μὴ ἀνδράσιν ἀγαθοῖς ἐντύχοι, καὶ ταῦτα τούτου χάριν πᾶσαν τὴν πόλιν περιεληλυθὸς· ἐπὶ σπάνει δὲ τοσαύτῃ ἀνδρῶν ἀγαθῶν μόνον διαφανῆ εἶναι· Εὐτρόπιον. Ἐν ἐκπίττει δὲ γενόμενον τῷ καινοτέρῳ τῆς ὕψεως τὸν Σισινίον, διαναστῆναι τε εὐθέως, καὶ τινι τῶν ὑπ' αὐτῷ πρεσβυτέρων τὸ ἅπαρ ἐκδιηγῆσθαι, κελεύειν τε

τὴν πόλιν περιόντα, ἀναζητεῖν εἰ ποῦ τις εἴη Εὐτρόπιος. Ὁ δ' εὐθὺς συνέβλεπεν, ἐκείνον εἶναι εἰπόν, ὅς ἐναγῆος τοῖς ὑπὸ τὴν ἐπαρχὸν ἐξεταζομένοις πλειστον διεγένετο τὰς βασάνους ἐγκατερῶν. Καὶ δὴ ἀνὰ τὸ δεσποτικὸν γεγονώς, ἐπιμελῶς ἤρθενα, εἰ τις ἐστὶν αὐτοῖς Εὐτρόπιος ὄνομα· εὐρών δὲ, καὶ λόγοις προσομιλήσας, τὸ Σισινίου κατέλεγεν ὄναρ. Διερῶν δὲ, ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχὴν πράττειν κατηντιόλει. Καὶ τὰ μὲν περὶ Τίγριον καὶ Εὐτρόπιον οὕτως ἔτεχε.

si quis ibi Eutropius nomine esset, inquisivit: quem ubi invenit, collocutus cum eo, et Sisini somnio commemorato, flets, ut pro se precaretur, ab eo petiit. Hæc de Tigrio et Eutropio.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τῆς ἀγίας καὶ μακαρίας Ὀλυμπιάδος διακόνου γενομένης τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως μερικὴ τις τῶν κατ' αὐτὴν διήγησις.

Ταῖς δ' ἐκκλησιαστικαῖς ταυτησί συμφοραῖς μάλα ἀνδρείον διαγέγονεν ἐνδειξαμένη τὸ φρόνημα καὶ ἡ μακαρία Ὀλυμπιάς ἡ διάκονος. Δῆλη δὲ πάντως αὕτη καὶ μόνη τῇ κλήσει. Ἀδικίην δ' ἂν καὶ τὴν συγγραφὴν αὐτὴν, εἰ μὴ καὶ τὰ περὶ αὐτῆς διαλήψεις αἰ, καὶ ἅπαξ καὶ δις ἦδη μνήμας ἀξιώθεισας. Ἄλλ' ἀφήσω ἦδη τὸν λόγον, ὥστε καὶ τοῖς αὐτῆς ἀρετρυφῆσαι καλοῖς. Γένει μὲν γὰρ τῶν λαν ἐπιστῶμων ἦν αὕτη· πλιότιν δὲ καὶ τοῖς κατὰ βίον ἅπασι διαφερόντως περιφανῶς ἔχουσα, ἀνδρὶ πρὸς γάμου κινωρίαν ἐκδίδοται μὲν, οὐ μὴν δὲ καὶ τὸ παρθένος εἶναι προσφαιρεῖται· εἰκοσι γὰρ ἐκείνῃ μῆνα; συμβιωτεύσασα, ἐπεὶ θανάτῳ αὐτὸν ἀπέθαλε, καίπερ τὴν ἡλικίαν μὴ ἀσχύειν δευτέρους γάμους ἔχουσαν, σωφρονεῖν τε ἡγάπα, καὶ στέργειν διὰ βίου ταύτην ἤρεϊτο. Καὶ ταῦτα τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς ἐκείνῃ συγγενεῖς γάμους; ἔλκοντος, καὶ γερῶν τῶν ἀνηκόντων καταξιοτόντος, ἐκείνη μᾶλλον εἰσάγαν ἐπέβαλε τὸ φιλοσοφεῖν κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμόν. Καὶ δὴ ἀπερωθεῖτο μὲν τὴν τροφήν, οἷα δὴ ταύτην μᾶλλον οἰομένη ξένην ταῖς εὐγενεσί· νηστεία δὲ προσκειμένη, οὐχ ἤττον τροφῆς, ἀλλὰ καὶ ὕπνου καὶ τῶν ἐξ ὕλης παθῶν ἐπιμελῶς ἤσκει τὸ σῶμα τοσοῦτον, ὡς συνεργὸν μᾶλλον, ἀλλὰ μὴ ἐπιβούλον κτήσασθαι. Τὸ δὲ σῶφρον αὐτῇ οὐκ ἔχει τοῦ θίγειν ἐν ὀπίσῃ δὴ ποτε τῶν αἰσθησέων ἴστα, ἀλλ' ἐν αὐτῇ διανοίῃ. Κυρία δὲ τῆς πολλῆς οὐσίας ἐκείνης γεγεννημένη, πρῶτα μὲν, ὡς ἔτεχε, τοῖς αἰτοῦσι ταύτην προλετο· ἦν οὕτω πράττουσαν ὁρῶν Ἰωάννης ὁ τῆς Ἐκκλησίας λαμπτήρ (διάκονον γὰρ ταύτην χειροτονήσας Ἐφθὸς Νεκτάριος), εἰ τὴν μὲν σὴν, εἶπε, προσάρεσεν, ὡ γύναι, περὶ τὰ τοῦ κόσμου μάταια ὑπεράγαμαι· ἀλλ' οἰκονομικὸν εἶναι χρεῶν τὸν εἰς ἀκρον ἀνίεναί τῆς τελείας ἀρετῆς σπεύδοντα. Σὺ δὲ τοῖς ἔχουσι τὴν σὴν ἐπιβίλλουσα πλιότον, εἰκα; θαλάττῃ δαυεῖζειν ὕδωρ. Ἐκεῖνο δὲ σε μάλιστα συνορᾶν προσῆκεν, ἐπεὶ ἔκουσα Θεῷ τῆς οὐσίας ἐξέστης, καὶ τῆς ἐπὶ χρήμασι δεσποτείας ὀπανεχώρησας, διοικῆσαι ταῦτα μᾶλλον καλῶς δίκαιον, οἷα τοῦ λοιποῦ θεῖκα χρέματα· καὶ λόγον ἐνέχη δοῦναι, εἰ τι μὴ κατὰ λόγον ἐπὶ τούτοις ἐκβαίη. Τοῖνον πρὸς τὴν τῶν αἰτούντων χρεῖαν, ἦν ἐμοὶ κείθῃ, μετρήσεις τὴν δόξαν· πλείους γὰρ εἰ

A proborum hominum penuria solus præclarus esset Eutropius. Hac visione propter novitatem rei Sisini ad stuporem redactus, celeriter consurrexit, et euidam presbytero, qui sub eo erat, somnium exposuit: eundemque per urbem circumcunctem, si alicubi Eutropius quispiam adesset, inquirere jussit. Atque ille conjectura ductus, eum confestim esse dixit, qui nuper diutissime illata in quæstione sibi a præfecto tormen'a fortiter pertulisse ferebatur. Et in ipso carcere diligenter, quem ubi invenit, collocutus cum eo, et Sisini somnio commemorato, flets, ut pro se precaretur, ab eo petiit. Hæc de Tigrio et Eutropio.

CAPUT XXIV.

De beata et sancta Olympiade, diaconissa Magni templi Constantinopolitani: et singularis quædam rerum ejus gestarum commemoratio.

In hisce ecclesiasticis calamitatibus virilis admodum animi specimen exhibuit beata Olympias, diaconissa, quæ vel solo nomine satis est clara et manifesta. Facerem vero historiae huic injuriam, nisi ejus quoque res referrem, cujus semel jam atque iterum mentio est facta. Sed laxanda venit oratio, ut nos virtutibus quoque ejus oblectemus. Genere ipso parentibus præclaris orta fuit, divitiis, formæ venustate, et omnibus vitæ ornamentis perquam illustris. Et collocata quidem illa viro in matrimonium est, non tamen idcirco virginitate orbata est. Viginti namque mensibus in conjugio cum illo exactis, postquam illum ei mors ademit, quanquam ea esset ætate, ut secundas non dehonestaret nuptias, pudicitiam tamen complecti, atque in ea per vitam omnem acquiescere maluit. Et cum imperator eam ad cognatorum suorum connubium alliceret, præmiisque et honoris convenientes deferret, nihilominus tamen illa persequendum sibi esse quam maxime juxta Ecclesiæ constitutiones philosophandi genus dixit. Proinde delicias omnes repudiavit, alieniores eas esse a præstantibus nobilitate feminis rata. Et cum abstinentiæ se non cibi tantum, 401 sed et somni et crassiorum materiæ affectionum seu perpressionum dedisset, tam accurate corpus exercuit, ut administro illo, non insidiatore usa sit: pudicitiam vero non modo in contactu quorumcumque sensuum, sed in mente ipsa constitutam habuit. Tuam autem cum domina facultatum militarum esset, primum quidem prout sors tulit, potentibus eas distribuit. Cum vero eam hoc sic facere insigne Ecclesiæ lumen Joannes videret (Nectarius enim eam diaconissam legerat): «Consilium sane, inquit, et institutum tuum, o mulier, de vanis hisce mundi rebus admiror. At dispensandi largiendique modum tenere eum oportet, qui ad perfectæ virtutis fastigium contendit. Ac tu quidem, quæ habentibus substantiam tuam distribuis, mari ipsi æquam inferre et mutuam dare videris. Illud autem te maxime spectare decet, quandoquidem tua sponte Deo ipsi bonis tuis cessisti, et dominio possessio-

nique pecuniarum renuntiasti, ut eas de cætero
 veluti divini juris factas, rectius majore cum æqui-
 tate dispenses, obnoxiamque te rationi reddendæ,
 si quid de eis præter rationem factum fuerit, esse
 scias. Itaque liberalitatem, si mihi obsequeris,
 potentium indigentia metieris. Plures enim hoc
 modo abundabunt, et misericordiam simul et dis-
 pensationis curam, quam in divina pecunia con-
 sectari convenit, conservabis, compensationemque
 et gratiam congruentem consequeris. » Ex eo igitur
 tempore in solam sanctorum curam opes suas
 impendere constituit, et liberali manu virtutis ama-
 tores prosecuta est, largitione convenienti cum
 hilaritate usa. Ac multos illa quidem alios propter
 excellentem hospitalitatem liberaliter et benigne
 excepit, in primis autem in Theophilo, amicum
 illum et charum Deo esse rata, magnanimitatem
 suam ostendit: quamvis et ipsa improbitatem et
 contumelias linguæ ejus non effugit, ob causam
 illam, quod et Dei amantes viros illos Ammonium
 et Isidorum hospitio excepit, eisque benigne fecit.
 Et cum qui pie secundum Deum viverent, omnes
 honoravit, flagrantique animo illos competenti
 cura dignata, eis inservivit: tum præcipue Chry-
 sostomo Patri addicta et familiaris quam maxime
 fuit, tota ex illius nutu et ore pendens, et vestibus
 atque cibum crassæ hujus materiæ expertem, cul-
 tumque illum pro eo atque decuit rite parans,
402 nec non in aliis rebus omnibus ei inserviens,
 et quodammodo perinde atque Thecla altera Pau-
 lum consequens. Sedenim incendii hujus prætextu
 et ipsa tum ad præfecti tribunal constitit. Atque
 illo interrogante, « quid ita tandem Christiano-
 rum ecclesiam incendisset? » composito placido-
 que animi statu illa, « Non hoc, ait, o præses,
 vitæ meæ institutum est. Substantiam enim, quod
 ipse quoque nosti, meam non exiguam fere omnem
 in sacrorum sanorum instaurationem insumpsi. »
 Ubi vero ille subobscurè se illius vitam scire signi-
 ficaret, Olympias, « Proinde judicis munus,
 inquit, relinque, accusatorisque personam sume,
 et alius nobis detur judex. » Porro quoniam cri-
 men objectum testimoniis confirmare non potuit,
 eamque legitime arguere non licuit, ad alia sensim
 præfectus transiit. Et quasi consiliarii locum sus-
 cepisset, eam reprehendit, quod Joannis necessi-
 tudinem retineret, et propterea Ecclesiæ commu-
 nionem non reciperet, cum ei resipiscenti facile
 esset, negotio molestiaque omni liberari. Verum
 beata illa nefas esse dixit, eam quæ publice per
 sycophantiam delata, et in judicio de criminæ ob-
 jecto non convicta esset, ad alterius rei, quæ in
 crimine atque judicium non venisset, causam di-
 cendam transire. « Quod si tibi, inquit, videtur,
 jube me patronos producere criminum eorum quæ
 proxime mihi sunt intentata. Nam si cogere voles,
 ut me contra leges synaxis et conventus cum iis
 quos minime decet participem faciam: facturam
 me non esse scito, quæ eis facere permissum non

A ούτως εὐ πράξοντες· οἴκτου τε ἅμα καὶ τῆς ἐπὶ
 τοῖς θεϊκοῖς χρήμασι κατεστυδασμένης καὶ οἰκονο-
 μικῆς φροντίδος· ἐπιτεύξῃ, ἀνηκούσης εὐτυχήσασα
 ἀμοιβῆς. » Ἐξ ἐκείνου τοίνυν εἰς τὰς τῶν ἁγίων
 θεραπείας· μόνας ἐκκενοῦν ἔγνω· φιλοτίμῳ τε χειρὶ
 τοὺς τῆς ἀρετῆς ἔραστα; ἐξένειξε, καὶ θεραπεία;
 ἡξίου τῆς ἀνηκούσης μεθ' Ἰλαρότιτος. Πολλοὺς μὲν
 οὖν καὶ ἄλλους διὰ τὸ περιὸν τῆς φιλοξενίας· φιλοτί-
 μως ἐδεξιοῦτο· ἀλλὰ δὴ καὶ ἐπὶ Θεοφίλῳ, ὅτε ἐπὶ
 φίλον οἰομένη Θεοῦ, τὸ μεγαλόψυχον ἐπεδείξατο·
 κἀν εἰσάπαν καὶ αὐτὴ τὸ ἱαμὸν τῆς ἐκείνου γλώτ-
 τῆς καὶ ἐφύβριστον οὐκ ἀπέδρασεν, αἰτίαν σχοῦσα,
 ὅτι καὶ τοὺς θεοφιλεῖς ἐκείνους ἄνδρας τοὺς περὶ
 Ἀμμώνιον καὶ Ἰσιδώρον ἐπιξενούσα εὐ ἐπραττεν.
 B Πάντας μὲν οὖν τοὺς κατὰ Θεὸν ζῶντας ἐτίμα, καὶ
 θερμῶς ἐκῆδετο, καὶ τῆς ἀνηκούσης προνοίας ἡξίου·
 τῷ δὲ Χρυσοστόμῳ Πατρὶ διαφερόντως μάλα προσ-
 ἔκειτο, καὶ συνήθης εἶπερ τις ἦν, ὅλη τῆς ἐκείνου
 καὶ ῥοπῆς καὶ γλώσσης ἐαυτὴν ἐξαρτήσασα, ἐμάτιά
 τε καὶ ἄβλον ἐκείνῳ τροφήν τε καὶ θεραπείαν ὡς
 εἰκὸς εὐτρεπέζουσα, καὶ ἄλλα πάντα γινομένη, καὶ
 τρόπον ἕτερον θέκλα τις οἶον ἄλλη τῷ Παύλῳ ἐξε-
 πομένη. Τῇ δὲ προφάσει τοῦ φλέγοντος καὶ αὐτῆ
 τηνικαῦτι, τῷ τοῦ ὑπάρχου παρίστατο βήματι.
 Ἐρομένου δ' ἐκείνου τί δὴ ποτε τὴν Χριστιανῶν
 ἐκκλησίαν ἐμπρήσειεν, ἐκείνη ἡρεμαίῳ ψυχῆς
 καταστήματι, « Οὐχ αὐτῆ, ὦ ἐπαρχε, ἐστ, τῆς ἐμῆς
 βιοτῆς· ἡ προαίρεσις. Τὴν γὰρ ἐμὴν οὐσίαν πολλὴν
 γε οὖσαν, ἐπίστασαι δὲ καὶ αὐτὸς, σχεδὸν τὸ πλεῖ-
 C στον, εἰς ἀνανέωσιν ἱερῶν σηκῶν ἐκδαπανῆσαι ἐγένε-
 νετο. » Τοῦ δ' αἰσχρῶς αἰνιξαμένου τὸν ἐκείνης βίον
 εἰδέναι, « Οὐκοῦν ἀφεις δικάζειν, εἶπεν, εἰς σχῆμα
 κατηγορίας μετὰδθῆθι, καὶ ἄλλος ἡμῶν ἐστίται κρι-
 τῆς. » Ἐπεὶ δ' ἀμάρτυρον εἶχε τὸ ἐγκλημα, καὶ ἐν
 δικῇ μέμφεσθαι οὐκ ἐνῆν, ἐφ' ἕτερα ἡρέμα μετ-
 ἔβαινε· καὶ συμβούλου τόπον ὥσπερ ἀναλαβὼν,
 κατεμέμφετο ὅτιπερ Ἰωάννου ἐξέχοιτο, καὶ διὰ
 τοῦτο τὴν τῆς Ἐκκλησίας κοινωνίαν οὐ καταδέχοιτο,
 ἐξὸν μεταμέλῳ χρησαμένην, ἀπηλλάχθαι πραγμά-
 των. Ἡ δὲ μακαρία, « μὴ θέμις εἶναι ἔλεγε τὴν
 δημοσίᾳ συκοφαντίαν ὑποστᾶσαν, μὴ μέντοι δικασ-
 τηρίῳ διελεγχθεῖσαν τοῖς κατηγορημένοις, εἰς
 ἄλλην ἀπολογίαν μεταχωρεῖν μέμφεων ἀνευθύων.
 Ἄλλ' εἰ σοι δοκεῖ, οἷς με πρώην ἐγράψαντο, κέλευε
 D συνηγόρους προστήσασθαι. Εἰ γάρ με βιάσαιο παρ-
 νόμως συνάξεις συμμετέχειν οἷς οὐ χρεῖων, ἰσθὶ μὴ
 πράξουσιν ἂ μὴ ἐφέται οἷς εὐσεβεῖν αἴρεσις. » Ὁ
 ὑπαρχος δ' οὖν ὡς ἔγνω μὴ πείσεσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ
 κοινωνεῖν, τότε μὲν δῆθεν ἡφείε συνηγόρους εὐρεῖν·
 ἄλλοτε δὲ τῷ δικαστηρίῳ παραγαγὼν, χρυσίου πολ-
 λοῦ κατεδίκαξεν· οἰόμενος γὰρ ἦν διὰ ταῦτα μετα-
 θέσθαι τῆς δόξης. Ἐκείνη δὲ ταῦτα παρ' οὐδὲν
 λογισαμένη, οὐ κατὰ τι τοῦ σκοποῦ καθυφῆκε. Διὰ
 τοῦτο καὶ τὴν Κωνσταντινίου λιποῦσα, τὴν ἐν
 Κυζίκῳ διατριβὴν κατησπάξετο. Ἐῖτ' ἐκαίθεν ὑπερ-
 ορίαν φυγὴν ἐν τῇ Βιθυνῶν Νικομηδείᾳ κατεδικάζετο·
 ἀφθόνως δὲ τὰ χρεῖώδη Ἰωάννην ἐν ὑπερορίᾳ
 διάγοντι ἐπεμπεν, ὡς ἐκείνον ἐντεῦθεν πολλοῖς τε
 ἐπαρκεῖν, καὶ οὐκ ὀλίγους ὠνούμενον τῆς τῶν Ἰσαύ-

ρων αἰγματοῦσιν, τοῖς ἰδίοις ἀποδιδόναι. Ἐκεῖσε δὲ πλεῖστα διαβιώσασα ἔτη, τὰς τῶν πειρασμῶν νικᾶσας ποικίλας τῶν θλίψεων τῷ πρὸς Θεὸν ἔρωτι γενναίως ὑπενεγκούσα, τὸν τῆς ὑπομοχθῆς ἀνεδήσαστο στέφανον ὁ μοναστήριον ἐν τῇ Κωνσταντινίου συν-εστήσατο, Μαρῖνη καταλιπούσα τῇ συγγενίδι, ἀπαράτρωτον ἐπισκήψασα τὸν τοῦ μοναστηρίου κανόνα διατηρεῖν. Ἐγγύστα δ' ἦν τὸ μοναστήριον τοῦ τῆς ἁγίας Εἰρήνης καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας προ-τέρου σηκοῦ ὁ λόγος διαρκέσαι ἕχρι τῆς στάσεως ἤτις Νίκα ἐλέγετο. Τότε δὲ τοῦ τῆς Σοφίας ἱεροῦ ἐμπρησθέντος, κάκεινο συνδιεφθάρη. Ἀλλὰ τοῦ με-γίστου πολλῶ ὕστερον αὐθις ἀνεγερθέντος, νεῶ, κά-κεινο τὴν προτέραν εὐκοσμίαν ἔσχε, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατέστη ἀξίωμα, Σεργίας ἡγουμένης αὐτοῦ ἡ δὴ καὶ τὸν τῆς μακαρίας βίον συγγράμ-ματι καταλείπειν, ἐν ᾧ δὴ καὶ τοῦτο ἰστορούσης ἔστιν ἀκούειν, ὡς ἐπεὶ ἐν Νικομηδείᾳ ἡ ὁσία ἔτα-λεύτα Ὀλυμπιάς, πρὶν ἢ τάφος αὐτὴν ὑποδέχαιτο, τῷ τότε ἱερατικῶς ἐξηγουμένῳ τῆς Νικομηδίους δναρ ἐφίσταται, τὸ τίμιον λείψανον γλωσσόκομῳ ἐνθήμε-νον, τῷ βουθῷ ἐπαρτεῖναι ὅπου δ' ἂν ἐκεῖνο σχάσῃ τὸν πλοῦν, ἐκεῖ καὶ τὸ σῶμα τῆς ὁσίας καταξιούν. Καὶ τὸ μὲν ἐγένετο ἔφθανε δὲ τὴν παραλίαν, ἥ ὁ τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ νεὼς ἰδρυται Ἐβρόχοι ἐγγω-ρίως ὁ τόπος ὠνόμασται. Ἐνθα θεῖα ὄψει ἐξιόντες οἱ τὴν τύπον οἰκοῦντες, τὸ ἱερὸν ἐκείνης πρὸς τῷ ἱερῷ θυσιαστηρίῳ κατέθεντο λείψανον, μυρίων νόσων θεραπείας ἀξιομένων, δαιμόνων ἀπελαυνομένων, καὶ ἄλλων τεραστίων παρὰ ὄξξαν γεγενημένων. Ἰσθρήται γὰρ μὴ μετὰ τοῦτο ἔθνους ἐπιδρομῇ συμ-μετασχέιν τῆς πυρκαϊᾶς καὶ τὸν τοῦ ἀποστόλου νεῶν. Ἐγγύς δὲ πρὸς θάλασσαν τοῦ λειψάνου κει-μένου, τὸ μὲν γλωσσόκομον διαπάνη τῷ πυρὶ γενέ-σθαι, τὰ δὲ γὰρ λείψανα τοῖς θαλαττοῖς παρεβρίθθαι ῥοθίοις ὅπου δ' ἐκεῖνα γένοιτο, ὑφαίμον καὶ τὸ ὕδωρ καθίστασθαι, ὡσανεὶ ἐνδοικνουμένου Θεοῦ τὸ τῆς ὁμολογίας ἐκείνη μαρτύριον. Σεργίου δὴ τηνι-καῦτα πατριαρχούντος, Ἰωάννην πύμψαι πρεσβύτε-ρον καὶ τὰ ἱερὰ ἐκείνης ἀναλεξάμενον λείψανη, τῷ αὐτῆς μοναστηρίῳ ἐνθεῖναι, ὅπερ, ὡς εἴρηται, μέσον ταῖν δυοῖν ἐκκλησίαιν τῆς Σοφίας τε καὶ Εἰρήνης ἀνωκοδόμησε. Διτελεῖτο δὲ ὁ εἰρημένος πρεσβύτε-ρος, ὡς εἶδε πολὺ τι αἶμα ὑπερβλύσαν αὐτῶν, ὀπη-νίκα αὐτὰ ἀνελέγετο, ὡσθ' ὑπερδραμεῖν αὐτοῦ καὶ τὰ ἐπιπλα, καὶ κάτωθεν βεῦσαι. Τὰ ἴσα δὲ καὶ ἔτε-ρος εἶδε. Πολλῶν δὲ συβρέουσάντων, λάματα παρά-δοξα ὠφθη δαιμόνιον πλεῖστον ἀπελαθέντων ἔν δὲ τούτων ἀστραγάλῳ γυναικὸς ἐμφωλεῶν ἐξέψασεν. Ἀλλὰ τοσαῦτα μὲν περὶ τῆς μακαρίας Ὀλυμπιάδος.

arcam quidem igni consumptam, ipsas autem in fluctus maris projectas esse. Quo vero loco illæ ant, undam ipsam cruentam constitisse, Deo veluti exhibente martyris illius confessionem. Sergium porro qui tum patriarcham gessit, Joannem presbyterum eo misisse; eumque sacra ejus ossa collecta, mo- nasterio illius iutulisse, quod ipsa (sicuti dictum est) loco medio inter duo Sapientię et Pacis templa ex- citavit. Presbyter autem, quem diximus, confirmavit, cum reliquias eas colligeret, magnam vim sanguinis se super eis scaturientem vidisse, adeo ut vestem quoque ejus contigerit, atque inde defluerit. Eadem alius quoque vidit. Et cum multi confluerent homines, sanationes miraculę exhibitę sunt dęmonibus plurimis ejectis: quorum unus talo mulieris incubans, abactus est. Hęc de beata Olym- piade.

A est, qui pie sibi vivendum esse statuerunt. Prę- fectus postquam intellexit, persuaderi eam, ut cum Ecclesia communicaret, non posse, tum qui- dem ille eam advocatos sibi quęrere permisit. Alio vero tempore in jus citatam, magno auri pon- dere per condemnationem multavit, sententiam eam suam, ob causam talem, mutaturam esse arbi- tratus. Verum illa hęc pro nihilo duxit, neque quidquam de proposito consilio suo remisit. Quo- circa Constantinopolim etiam reliquit, et Cyzicum, ubi ibi degeret, se contulit. Deinde vero ex eo loco ad exsilium in Nicomediam Bithynorum esse dęm- nata. Abunde vero res necessarias Joanni exsulanti suppeditavit, adeo ut ille ex ea liberalitate multo- rum quoque inopiam sublevaret, et non paucos ex Isaurorum captivitate redemptos suis restitueret. Ibi cum illa annos plurimos transegisset, tentationumque procellas et afflictiones varias egregio in Deum amore fortiter sustinisset, patientię tandem coronam suscepit. Monasterium quod Constantinopoli constituit, Marinę cognatę suę relinquens, eam monasterii regulam inviola- tam conservare jussit. Fuit id prope sanctę Pacis et Verbi Dei Sapientię pristinum templum, et usque ad seditionem eam, quę Nika, hoc est, Vince, dice- batur, duravit. Tum vero Sapientię templo exusto, et ipsum conflagravit. Cęterum maximo eo longe post templo restituto, monasterium hoc pristinam quoque recepit venustatem, atque ad veterem resti- tutum est dignitatem, Sergia ei pręsidente, quę etiam beatę hujus feminę vitam conscriptam reli- quit: in qua illud quoque eam commemorantem audire licet, quod postquam Nicomedię sancta Olymphia diem suum obiit, priusquam sepulturę mandaretur, temporis ejus Nicomediensi episcopo in somnis pręceperit, ut venerandas reliquias ar- culę impositas alto mari committeret, et quocun- que locorum illa cursum teneret, ibi corpus ejus sepeliretur. Id ab episcopo factum, et arca ad maritimum locum delata est, ubi apostoli Thomę delubrum positum est: ab incolis locus is Brochti dictus. Ibi divina visione admoniti qui regionem eam incolunt, exierunt, et sacras illius reliquias ad sanctam sacrificii aram reposuerunt, quas inu- merabilium morborum cura, dęmonumque expul- sione, aliisque prodigiis, quę supra hominum opinionem ibi sunt exhibitę, Deus dignatus est. Memorię quoque proditum est, postea incursione hostili templum hoc Apostoli incensum esse; et quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

CAPUT XXV.

De conversatione et vita sanctæ Nicaretæ Nicomediensis.

Erant autem aliæ quoque plures eodem cursu cum illa concertantes, ealemque erga magnum Patrem charitate flagrantes : quarum una bona admodum fuit, Nicareta Bithyna (1), nobilibus maxime parentibus apud Nicomedienses orta. Cuius ei præclarum erat : perpetua vero virginitate et reliqua vitæ virtute valde celebris fuit. Fastu prorsus caruit, humilitate inter eas quæ idem studium sequebantur, præcipue insignis. Ordinem in moribus, sermone et vita quotidiana servavit. Res humanas ad mortem usque diviniis posthabuit. Ad fortitudinem quoque composita fuit, et rerum difficultates facillime pertulit. Et quod divitiæ multæ ei ablatæ essent, non ægre ei fuit : atque eo quod ei ex illis reliquum fuit exiguum admodum, optime dispensando ad necessitatem est usa ; cum quidem ad multam pervenerit senectutem, aliisque etiam liberaliter impertierit. Et cum munditiæ studiosa esset, remedia etiam egregia promptitudine condidit, ad variorum morborum usum commoda, quæ plurimis ægrotis dedit, qui nihil opis et adjumenti a consuetis medicis retulere. Divitiore enim quodam nutu quascunque aggredere res, finem bonum ille capiebant. Atque, ut in summa dicam, in feminis quascunque apud nos laudatæ suere, non aliam reperire scit moribus, sanctitate et virtutibus reliquis præstantiorem. Et talis cum esset, per paucis tamen nota fuit. Propter morum namque modestiam et mediocritatis studium, ut lateret, potissimum operam dedit, adeo ut neque diacônissæ honorem suscipere, neque sacrarum virginum cœtui præesse voluerit, quamvis ad id Joannes patriarcha eam sæpe cohortatus sit et excitavit. Talis quoque suo ipsius respondens historiam redcat.

405 CAPUT XXVI.

De profectione Joannis in locum cui nomen Cucusus : et de episcopo Adelphio, et de admirabili visione quam is de Chrysostomo vidit.

Fortis ille veritatis propugnator in oppidum Armeniæ Cucusum abductus est, ad quod tum multi excurrerant Isauri. Consulto vero id quoque factum puto, ut in sæviorum hominum malibus esset, quam illi qui eum eo abduxissent, fuissent. Quamvis id divina providentia ita etiam disposuerit, ut etiam illi qui veritatis lucem non vidissent, per ipsum manu ducerentur. Id quod accidit. Siquidem doctrina et factis mirificis multas ibi cepit gentes, episcopos et presbyteros ibi creando, et sacras Scripturas eos docendo. Sed enim apud oppidum Cucusum Adelphius quidam Arabissis episcopus, visione divina admonitus, eum

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ΄.

Περὶ τῆς πολιτείας καὶ ἀγωγῆς τῆς κόρας Νικαρέτης τῆς ἐκ Νικομηδείας.

Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλαι ἦσαν τὸν Ἰσον ἐκείνη δρόμον ἀνθραμιλλώμεναι, ἐπίσης τε καὶ τὸ φλιτρον τῶ μεγάλῳ Πατρὶ τρέφουσαι· ὧν μία καὶ ἀγαθὴ λίαν ἐν ταύταις ἦν καὶ Νικαρέτη ἡ Βιθυνή· εὐκατρίδης μὲν εἴπερ τις παρὰ Νικομηδεῦσι· γένος δὲ αὐτῇ περιθύτον· ἐπὶ δὲ αἰδίῳ παρθενίῳ, καὶ τῇ λοιπῇ τοῦ βίου ἀρετῇ, λίαν εὐδίκειμος. Ἄτυφοτάτη δὲ λίαν ἦν τῶν ὄσαι σπουδῇ τῆ αὐτῆ ἐβίω. Τέτακτο δὲ αὐτῇ καὶ ἦθος καὶ λόγος καὶ διαίτα. Τὰ δὲ θεοῦ καὶ μέχρι θανάτου προετίμα τῶν ἀνθρωπίνων. Ἦν δὲ καὶ ἄλλως ἱκανὴ πρὸς τε ἀνδρίαν καὶ δυσχέρειαν πραγμάτων βίβστα ὑπενεγκεῖν· καὶ μήτε τὴν πολλὴν περιουσίαν ἀφρησμένην ἀχθεσθαι· τὰ τε περιλειπόμενα ὀλίγα πάνυ ἀριστῶς οἰκονομοῦσαν, τῶν ἐπιτιδέλων ἐπαπολαύειν, καὶ ταῦτ' εἰς γῆρας προελθούσαν βαθῦ, καὶ ἄλλοις ἀφθῶν· μεταδίδοναι. Φιλόκαλος δὲ λίαν γεγεννημένη, προθυμῆ φιλοκάλῳ καὶ φάρμακα παρασκευάζειν, ἐπιτιθεῖσα πρὸς χρείαν ποικίλων νοσητηρίων ταλαιπωρούμενος ἀνδράσιν, οἷς ἐπήρκει τῶν συνήθων πλείστοις, μηδὲν ἀπονάμενος τῶν ἰατρῶν. Ῥοπή γάρ τινι θειοτέρῳ οἷς ἐπιχειρήσειεν, εἰς χρηστὸν ἀπήντα τέλος. Ἐν συντόμῳ δ' εἰπαῖν ὄσαι σπουδαῖαι τῶν γυναικῶν, εὐδελίαν ἂν τις ἄλλην εὕρην, ἤθει τε καὶ σεμνότητι καὶ τῇ λοιπῇ ἀρετῇ ἐπιδεδωκυῖαν. Τοιαύτη δὲ οὖσα, ὀλίγοις ἦν γνώριμος· ἤθει γὰρ μετριότητος καὶ τῷ φιλοσόφῳ τοῦ τρόπου, περὶ πολλοῦ ἐκετιδέου τὸ λανθάνειν· ὧς μήτε εἰς διακονίας ἀξίωμα προελθεῖν ἐλέσθαι, ἀλλὰ μηδὲ χοροῦ παρθένων ἱερῶν καθηγῆσθαι, καὶ ταῦτα Ἰωάννου τοῦ πτεριάρχου πολλὰς εἰς ἐπὶ τούτῳ προτρεπομένου καὶ παραθήγοντος. Τοιαύτην μὲν καὶ ἡ περιούσιος Νικαρέτη ἐτύχαιεν· ἡμῖν δὲ ὁ λόγος· ἐπὶ τὰ συνεχῆ τῆς ἱστορίας φερέσθω.

nomini Nicareta fuit. Sed oratio nobis ad reliquam

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ΄.

Περὶ τῆς εἰς Κουκουσὸν ἀφίξεως Ἰωάννου, καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἀδελφίου, καὶ τῆς παραδόξου δατυσίας, ἣν διὰ τὸν Χρυσόστομον ἐθεάσατο.

Ὁ μὲν οὖν τῆς ἀληθείας γενναῖος ἀγωνιστῆς εἰς τὸ τῆς Ἀρμενίας πολίχινον τὴν Κουκουσὸν ἦγετο, πολλῶν τηρικᾶδε τοῦτο κατατρύχοντων Ἰσαύρων. Ἐπίτηδες οἶμαι καὶ τοῦτο, ἵν' ὄπῃ χερσὶν ἀγριοτέροις τῶν ἀγόντων γένηται· κἂν ἄλλως τῇ θεῇ προνοίᾳ διαφυγῆται· ἵνα μάλλον καὶ οἱ μὴ τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας μετεσχηκότες δι' αὐτοῦ χειρωγῶνθεῖεν. Ὁ καὶ συνέβαινε. Τοῖς τε γὰρ λόγος καὶ τοῖς παραδόξοις τῶν ἔργων πολλὰ τῶν ἐκεῖσε ἔθνῶν ἐχειρώσατο, χειροτονίας ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ποιῶν, καὶ τὰς ἱερὰς ἐκδιδάσκων τούτους Γραφάς. Ἄλλ' εἰς μὲν Κουκουσὸν Ἀδελφίος τις ἐπίσκοπος· Ἀραβισσοῦ ὄψει τινὲ θειοτέρῳ αὐτὸν ὄπο-

(1) Hanc sibi cognitam Sozomenus Constantinopoli quoque, cum plurimis aliis in voluntarium exilium discessisse scribit, lib. viii, cap. 23.

δέχεται · ὃν λόγος ἔχει μετὰ κοίμησιν Ἰωάννου ἅδημονεῖν, καὶ Θεοῦ δεῖσθαι δεικνύουσιν οἱ χοροὺ καὶ στάσεως ἐκείνον ἡξίου. Ἐν ἐκστάσει δὲ γενόμενον, πάντας μὲν ἀγίους ἰδεῖν, κατὰ κύκλον ἐφεξῆς ἑστηκότας · ἐκείνον δὲ μὴ τούτοις ὄρα ἔναριθμιον. Δεινῶς δ' ἄχθομένῳ, ἄγγελον αὐτῷ ἐπιστῆναι · ὃν καὶ τὸ τῆς λύπης ἄχθος ἀνέχοντα ἐπειπεῖν, ὡς Ἰωάννη ἄλλη τις ἐγγύτης Θεῷ, καὶ σὺν αὐτοῖς ἀγγέλοις εἰληφέναι αὐτὸν γέρας ὁμνεῖν τὸν Θεόν, ἔνθα δ' ἐκείνῳ ἡ στάσις, οὐκ ἐφεῖται τοῖς πολλοῖς παρακλύπτειν. « Ἀπιθι τοίνυν, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἄλγος θεράπευσε · τὸ γὰρ μὴ ὄρα ἔναριθμον οὐ τὸ μὴ παρεῖναι, τὸ δὲ τῶν πολλῶν ὑπερβαίνει, καὶ τὸ περιὸν τῆς τιμῆς ἐμποεῖ. » Ἐκείνος μὲν οὖν αὐτὸν ὑποδέχεται · τὰ δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ἄλλη τις τραγῳδία ἢ κακῶν Ἰλιάς ἀντικρύς ἐστίν · ὅσα γὰρ ὑπέστη παντοδαποῖς προσπαλαίων κακοῖς, τίς ἂν ἄλλου λέγοντος ἦδιον ἢ ἀληθέστερον ἀκούσειεν ἢ αὐτοῦ ἐκείνου διηγουμένου; καὶ ταῦτα γὰρ ἢ χρυσῆ γλῶττα ἀριστά καὶ ὡς ἐχρῆν διεξῆλθε. Κωνσταντῖν γὰρ προσυτέρῳ εὐθύς ἐκ Νικαίας γράφων, ταῦτα δηλοῖ, ὅτω κατὰ βῆμα διεξιών·

optime exposuit. Ad Constantium siquidem presbyterum ex ipsa statim Nicæa scribens, hæc verbis talibus significat :

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Ἐπιστολὴ τοῦ θελοῦ Χρυσόστομου ὑπὲρ τῶν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν· καὶ μερικὴ τῆς κατ' αὐτὸν ἐξορίας διήγησις.

« Τῇ τετάρτῃ τοῦ Πανέμου μηνὸς μέλλων ἀπὸ τῆς Νικαίας ἐξορμῆν, ταῦτα διαπέμπομαι τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν παρακαλῶν, ὅπερ αἰ παρακαλῶν οὐκ ἐπαυσάμην· κἂν χαλεπώτερος τοῦ νῦν κατέχοντος γένηται ὁ χειμῶν, κἂν μείζονα τὰ κύματα, μὴ διαλείπειν τὰ σαυτοῦ πληροῦντα, εἰς τὴν οικονομίαν ἧς ἐξαρχῆς ἦψω· λέγω δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν καθαίρεισιν, τῶν ἐκκλησιῶν τὰς οἰκονομίας, τῶν ψυχῶν τὴν ἐπιμέλειαν. Μὴ δὲ σε ὑπτιον ποιεῖτω τῶν πραγμάτων ἢ δυσκολία· οὐδὲ γὰρ κυβερνήτης τὸ πέλαιος ὄρων μαινόμενον καὶ διανιστάμενον, ἀποστήσεται τῶν οἰκῶν· ἀλλ' οὐδὲ πατὴρ τὸν κάμνοντα βλέπων τῇ νόσῳ κρτούμενον, ἀναχωρήσει τῆς θεραπείας· ἀλλὰ τότε μάλιστα ἕκαστος τούτων τῇ τέχνῃ χρῆσεται καὶ τῇ προθυμίᾳ. Μὴ δὲ ὑπτιον ποιεῖτω σε τὰ συμβαίνοντα· οὐ γὰρ ὑπὲρ ὧν ποιῶσιν ἡμᾶς ἔσπεροι κακῶν, λόγον δώσομεν· ἀλλὰ καὶ μισθὸν ληψόμεθα. Εἰ δὲ αὐτοὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν μὴ εἰσενέγκοιμεν, ἀλλὰ βραθυμήσοιμεν, οὐδὲν εἰς τοῦτο ἡμῶν προστήσεται ὁ τῶν πραγμάτων θόρυβος. Ἐπεὶ καὶ Παῦλος δεσμοκτήρια οἰκῶν, καὶ τῷ ξύλῳ προσδεδεμένος, τὰ αὐτοῦ ἔποιε· καὶ Ἰωνᾶς ἐν γαστρὶ τοῦ θαλαττίου θηρίου φερόμενος· καὶ οἱ τρεῖς παῖδες οἱ ἐν τῇ καμίνῳ διατρίβοντες· καὶ οὐδένα τούτων τὰ ποικίλα δεσμοκτήρια ταῦτα βραθυμώτερον πεποίηκε. Ταῦτ' οὖν ἔννοων, δέσποτά μου, καὶ Φοινίκης καὶ Ἀραβίας καὶ τῶν κατὰ τὴν ἀνατολὴν μὴ παύσῃ φρονιζῶν ἐκκλησιῶν· εἰδὼς ὅτι πλείονα λήψῃ τὸν μισθόν, ὅσω καὶ τοσοῦτων ὄντων τῶν κωλυμῶτων, τὰ παρὰ σαυτοῦ εἰσφέ-

exceptit. Hunc fama est, post Joannis obitum, cum in mœrore ingenti esset, Deum orasse, ut sibi indicaret, quamnam sede et stallone illum dignatus esset; atque cum in exstasi consternatus esset, sanctos quidem omnes circumcirca ordine consistentes vidisse, illum autem in eorum numero non conspexisse. Quod ubi graviter tulit, angelum ei astantem doloris molestiam ademisse atque dixisse, aliam Joanni sedem, Deo propinquiorem, honoremque præstantiorem, ut una cum angelis Deum laudibus vehat, datum esse, ad stationem eam perspicere non multis permissum esse. « Abi itaque, inquit, et animi dolorem omite. Quod enim hunc non vides, non propterea is non adest, sed potius supra multos est: atque id excellentis est honoris indicium. » Ille sane, sicuti diximus, Joannem exceptit. Quæ vero ei in itinere accidere, tragœdia alia, seu malorum Ilias prorsus sunt. Quam variis enim cum ærumnis collectatus sit, a nemine ea quam ab ipso commemorante jucundius aut verius quisquam cognoverit. Nam ea quoque mala aurea illa lingua, ita ut decuit,

406 CAPUT XXVII.

Epistola divi Chrysostomi, pro ecclesiis Dei: singularis de exsilio ejus narratio.

« Nicæa quarto mensis Julii die soluturus, hasce ad pietatem tuam dedi litteras, ad id te cohortans, ad quod nunquam cohortari desii: quamvis gravior præsentē tempestate procella, majoresque fluctus ingruant, ut ne intermittas ea quæ officii tui sunt, in ea quam ab initio cepisti administratione, adimplere: Græcæ superstitionis exterminationem dico, ecclesiarum ædificationes, animarum curam. Neque te supinum aut socordem rerum difficultas faciat. Neque enim gubernator, ubi mare ipsum concitari et furere videt, a navis clavo et gubernaculis discedit: neque medicus, ubi ægrum morbo corripit cernit, curatione spersedet: sed tum maxime uterque istorum artem suam et promptitudinem adhibet. Non te ad socordiam redigant præsentia mala; non enim de eis quæ nobis inferuntur calamitatibus, rationem reddemus, quin potius mercedem accipimus. Si vero ea quæ in nobis sunt, in Ecclesiam non contulerimus, sed desides fuerimus, nihil nos ea in re adjuvabit aut defendet malorum tumultus: quandoquidem et Paulus carcerem incolens, in vinculis officium suum fecit. Et Jonas in ventre belluæ marinæ inclusus fuit, et tres pueri in camino versati sunt: neque tamen horum quemquam vincula varia ad desidium redegere. Hæc ipsa tecum reputans, domine mi, ne omiseris Phœnicia, Arabia, et Orientis ecclesiarum curam gerere: illud persuasum habens, locupletem te mercedem recepturum esse, si tui et tantis intercedentibus

impedimentis, ea quæ in te sunt, eis contuleris. Neque tibi grave sit, creberrimas ad nos dare litteras. Nam sicuti nunc cognovimus, non Sebastianam, sed Cucusum exsulatum ire jussi sumus, quo tibi litteras mittere facilius erit. Scribes igitur nobis, quot anno quolibet ædificatæ sint ecclesiæ, et qui viri sancti in Phœniciam commigrarint, et si quæ majora accesserint incrementa. Etenim cum Nicænum quemdam monachum casæ suæ inclusum reperissem, ei ut ad pietatem tuam iret et in Phœniciam proficisceretur, persuasi. An is ad te venerit, fac sciam. **407** De Salamine, quod oppidum est non longe a Cyro situm, et ab hæresi Marcionistarum oppressum est, acturus cum quibus oportuit, et rem omnem recte conformaturus fueram, nisi ejectus essem. Quod si dominum meum Cyriacum episcopum Constantinopoli esse cognoveris, scribe ad eum hac de causa, et perficere si omnia poterit. Cohortare omnes, et potissimum qui fiduciam apud Deum habent, ut multum et assidue orent, ut præsens orbis naufragium conquiescat. Intolerabilia enim Asiam, aliasque urbes et ecclesias invasere mala: quæ sigillatim, ne molestus esse videar, enumerare supersedeo: atque unum illud dico, multa nunc et assidua peropus esse precatone. In alia rursus epistola ita inquit: « Quod si in carcere degitis, catenisque vincti, et cum squalidis et sordidis hominibus in custodias inclusi estis, propterea quod istorum iniquitati non consentitis, exultate eo nomine et gloriamini, quoniam ingentis lucri hæc vobis occasio sunt. Quandoquidem et nos attriti, consumpti et sexcentis mortis generibus confecti sumus: id quod rennitiare certo possunt, qui brevi etiam momento nobiscum fuere: cum quibus colloqui non potui, propter continuas febres, quibus sum occupatus, quibusque diu noctuque afflictus, iter tamen facere necesse habui, æstu oppressus, insomnia labefactatus, rerum necessariorum penuria, curatorumque seu defensorum inopia confectus. Nam et iis qui vel in metallis opus faciunt, vel carcerem incolunt, longe duriora et passi sumus, et etiamnum patimur. Et vix tandem Cæsaream ex tempestate in portum venimus. Sed ne portus quidem iste recreare nos ex fluctuum et undarum ærumnis potuit: adeo nos præteritum tempus prorsus confecit. Verumtamen Cæsaream cum venissem, non parum sum refocillatus, quod et puram biberim aquam, et panem non sordidum atque durum sumpserim, neque in doliorum fragmentis lavarim, sed balneum qualecunque reperiri, et quod in lecto tum cubare permissum mihi fuerit. Possem quidem plura istis commemorare: verum ne nimio vos dolore **408** afficiam, in his consistam, uno illo adjecto, non debere vos exprobrare eis, casum scilicet nostrum, desinere, qui nos diligunt. Nam cum tot habeamus nostri studiosos, tanta potestate et auctoritate præditos, neque eas res impetramus, quas damnati etiam

οις. Καὶ γράφειν δὲ ἡμῖν συνεχῶς μὴ κατόκει. ἀλλὰ καὶ πυκνότατά. Ὡς γὰρ ἔγνωμεν νῦν, οὐκ εἶπε εἰς Σεβάστειαν, ἀλλ' εἰς τὴν Κουκουσὸν ἐκελεύσθημεν ἀπελθεῖν, ὅπου σοὶ καὶ εὐκολώτερον ἐπιστέλλει ἡμῖν. Γράψε τοίνυν ἡμῖν, πόσαι τε ἐκκλησίαι ἐπέτος ὑποδομήθησαν, καὶ τίνες ἄνδρες ἄγιοι μαρτυροῦσιν εἰς τὴν Φοινίκην, καὶ εἰ τις πλείων γέγονε προκοπή. Καὶ γὰρ ἀπὸ Νικαίας εὐρών τινα μονάζοντα ἐγκεκλεισμένον, ἔπεισα αὐτὸν ἐλθεῖν πρὸς τὴν σὴ εὐλάβειαν, καὶ ἀπελθεῖν εἰς τὴν Φοινίκην. Εἰ παραγέγονεν οὖν, δηλώσαι μοι σπουδάσων. Τοῦ Σαλαμῖνος, ἔνεκεν χωρίου τοῦ κατὰ τὴν Κύρον κειμένου, τοῦ ὑπὸ τῆς αἰρέσεως τῶν Μαρκωνιστῶν πολιορκουμένου, ἡμῖν διειλεγμένος οἷς ἐχρῆν, καὶ καταρωθῶς τὸ πᾶν· ἀλλ' ἔρθη ἐκδηθείς. Εἰ τοίνυν μάθης τὸν κύριόν μου Κυριακὸν τὸν ἐπίσκοπον ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπολιτῶν διατρέθειν, ἐπίσταίλον αὐτῷ ταύτης ἔνεκεν τῆς ὑποθέσεως, καὶ τὸ πᾶν ἀνυῖν δυνήσεται. Πάντας καὶ μάλιστα τοῖς πειρήσιαν ἔχοντας πρὸς τὸν Θεὸν παρακάλει πολλῇ κεχρησθαι τῇ εὐχῇ, πολλῇ τῇ ἐκτενεῖς, ὥστε τὸ τῆς οἰκουμένης τοῦτο νευαίγιον παύσασθαι· ἀφόρητα γὰρ καὶ τὴν Ἀσίαν κατέλαθε κακὰ, καὶ ἐτέρας δὲ πόλεις καὶ ἐκκλησίας. Ἄπειρ, ἵνα μὴ δοκῶ διανοχλεῖν, ἀφελὲς τὸ καθ' ἕκαστον λέγειν, ἐκεῖνο μόνον ἔρω, ὅτι εὐχῶν πολλῶν χρεῖα καὶ δεήσεων ἐκτενῶν. » Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῃ τῶν ἐπιστολῶν οὕτω φησίν· « Εἰ γὰρ καὶ δεσμοτήριον οἰκεῖτε, καὶ ἄλλοισιν περικείσθε, καὶ μετὰ τῶν αὐχμῶντων καὶ βυπῶντων ἐστὲ κατακεκλεισμένοι, ἔνεκεν τοῦ μὴ συνθέσθαι τῇ τούτων παρανομίᾳ, ἀλλ' οὖν σκιρτᾶτε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι πολλῆς ἡμῖν ἐμπορίας ὑπόθεσις ταῦτα· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἀνηλώθημεν, ἑδαπάνηθημεν, μυρίοις ἀπεθάνομεν θανάτοις. Καὶ ταῦτα ἴσασιν ἀκριθέστερον ἀναγγεῖλαι οἱ καὶ βραχέϊαν ῥοπήν ἡμῖν συγγενόμενοι· πρὸς ὧς οὐδὲ διαλεχθῆναι τι ἐδυνήθη, ὑπὸ τῶν συνεχῶν πυρετῶν καταβεβλημένος· οὐδ' ἔχων καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ὀδοπορεῖν ἠναγκαζόμεν, καὶ θάλαπτι πολιορκουμένος, καὶ ὑπὸ τῆς τῶν ἐπιτηδίων ἐρημίας ἀπολλύμενος, καὶ τῆς τῶν προστησομένων ἀπορίας. Καὶ γὰρ τῶν τὰ μέταλλα ἐργαζομένων, καὶ τὰ δεσμοτήρια οἰκούντων, χαλεπώτερα καὶ πεπόνθημεν καὶ πάσχομεν. Ὅψὲ δὲ ποτε καὶ μόλις ἐπέτυχον τῆς Καισαρείας, ἀπὸ χειμῶνος εἰς λιμένα ἐλθῶν. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ λιμὴν οὗτος ἴσχυσεν ἀνακτήσασθαι τὰ ἀπὸ τοῦ κλυδωνίου κακὰ· οὕτω καθάπαξ ἡμᾶς ὁ ἐμπροσθεν χρόνος κατεργάσατο. Ἄλλ' ὁμως ἐλθὼν εἰς τὴν Καισάρειαν, οὐ μικρὸν ἀνέψυξα· ὅτι καὶ ὕδατος ἔπιον καθαροῦ, ὅτι καὶ ἀρτου οὐκ ὀδωδότης οὐδὲ κατεσκληχότος μετέλαθον· ὅτι οὐκ εἶπε ἐν τοῖς κλισμασι τῶν πύλων ἐλουμένη· ἀλλ' εἶδον βαλακτοῖον οἷον δὴ ποτε· ὅτι συγκαχώρημαι τέως τῇ κλίῃ προσηλωσθαι. Ἐνῆν καὶ πλείονα τούτων εἶπεν· ἀλλ' ἵνα μὴ σφοδρὰ λυπηθῶ, μέχρι τούτων ἴσθημι, ἐκεῖνο προστεθεῖς, ὅτι μὴ παύσητε δνειδίζοντες τοὺς ἀγαπῶντας ἡμᾶς· τοσοῦτους γὰρ ἔχοντες ἔραστοὺς καὶ τοσαύτην δύναμιν περιβεβλημένους, οὐδὲ αὐτῶν τυγχάνομεν ὧν τυγχάνουσιν οἱ καταδίκαιοι, ὥστε εἰς ἡμερώτερον καὶ ἔγγυτέρον· ποῦ καταδικασθῆναι τὸ

πον. Ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος ἡμεῖν ἀπαγορεύσαντες, καὶ τοῦ φόβου τῶν Ἰσαυρῶν πάντα πολιορκούντος, τῆς μικρᾶς ταύτης καὶ εὐτελοῦς οὐκ ἐπετύχμεν χάριτος. Δόξα τῷ Θεῷ καὶ διὰ τοῦτο· οὐ παυόμεθα γὰρ αὐτὸν ἐπὶ πᾶσι δοξάζοντες. Ἐβη τὸ δόγμα αὐτοῦ εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἴστε γὰρ ὡς πάντα θορύβων καὶ παραγῆς πεπληρῶνται· καὶ οὐχ ὑπὲρ Κωνσταντινουπόλεως χρῆ μόνον παρακαλεῖν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης· ἐπειδὴ περ ἐντεῦθεν ἀρξάμενον τὸ κακὸν, καθάπερ εἰρηται, πανταχοῦ τῆς γῆς τὰς ἐκκλησίας λυμαινεται. Ἐβδομήκοντα τοίνυν ἡμέρας ἀναλώσαντες κατὰ τὴν ἔδδν, ὀφέ ποτε ἀπνητήκαμεν εἰς τὴν Κουκουσὸν, τὸ πάσης τῆς οἰκουμένης ἐρημώτατον χωρίον. Ὅθεν λογιζέσθαι τῇ θαυμασιότητι ὑμῶν ἔξεστιν, ὅσα καὶ ἡλίκα πεπόνθαμεν κακῶ, πυρετοῖς ἀπορητοῖς παλαιόντες, καὶ φόβῳ Ἰσαυρικῷ πολιορκούμενοι. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐκ ἀξιῶν ἐνοχλῆσαι τινα ὥστε ἡμᾶς μεταστῆσαι ἐντεῦθεν. Τὸ γὰρ χαλεπώτατον διηγύσαμεν τῆς ἔδοῦ τὴν ταλαιπωρίαν. Ἀλλ' ὑμᾶς χάριν αὐτῶ, τὸ συνεχῶς ἡμῖν γράφειν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν ζρηντίζειν. » Καὶ αὐθις πάλιν φησιν· « Ἐπεὶ καὶ ἡμᾶς τρίτον ἔτος ἐν ἔξορᾳ διατρίβοντας, λιμῶ, λοιμῶ, πολέμοις, πολιορκίαις συνεχέσιν, ἐρημῆ ἀφάτω, θανάτῳ καθημερινῷ, μαχαίραις Ἰσαυρκαῖς, οὐχ ὡς ἔτυχε παρακαλεῖ καὶ παραμυθεῖται τὸ διερχέσθαι καὶ μόνιμον ὑμῶν τῆς διαθέσεως, τῆς παρήρησίας τὸ ἀκλίνας. Ὅθεν εἰ καὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἐκβεβλήμεθα, τῆς δὲ κυρίως πόλεως οὐ μετακλισθημεν. Εἰ γὰρ ὑμεῖς ἡ πόλις, μεθ' ὑμῶν δὲ ἡμεῖς αἶε καὶ ἐν ὑμῖν, εὐδην ὅτι καὶ ἐνταῦθα διάγοντες, τὴν πόλιν οἰκοῦμεν ἐκείνην. Καὶ γὰρ ἐνδαιτώμεθα ὑμῶν ταῖς ψυχαῖς· καὶ ὅπου περ ἂν ὦμεν, πάντας ὑμᾶς τοὺς σφοδροὺς ἡμῶν ἔρασταὶς ἐπὶ διανοίᾳ περιφέροντες ἄπιμεν. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Περὶ Ἀρσακίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὅλος ἦν· καὶ ὡς τοὺς περὶ Ἰωάννην ἐδίωκε· καὶ ὡς ἐτελεύτησεν ἐν βραχεῖ.

Ταῦτα μὲν αἱ ἐπιστολαί· οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον χειροτονεῖται τῆς Κωνσταντινίου Ἀρσακίος, Νεκταρίου τοῦ πρὸ Ἰωάννου τὴν τοιαύτην ἐπίσκοπὴν διειθύναντος ἀδελφός· ἀνὴρ πρῶτος εἶναι δοκῶν, καὶ περὶ τὸ Θεῖον μάλιστα εὐλαθής. Ἀχρεῖαν δὲ τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν ἐπόλου κληρικοί τινες, ἃ μὲν ἐδούλοντο δρῶντες, ἐκείνῳ δὲ τὴν αἰτίαν ἐπιγραφόμενοι. Πολλῶ δὲ χεῖρωνα μᾶλλον τοῦτον ἐπολεῖ τὰ τηνικάδε συμβάντα περὶ τοὺς Ἰωάννη προσκαίμενους. Ἐπεὶ γὰρ αὐτῷ τε καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ κοινωνεῖν ἢ συνεχεῖσθαι ἀπηξίουν, ἃ τε δὲ τῶν τ' ἐπιβούλων καὶ συκοφαντῶν Ἰωάννου ἀναμμιγμένων αὐτοῖς, καθ' ἑαυτοὺς δὲ ἐκκλησιάζον ἀθροίζόμενοι· ἀνά τε τὰς ἐσχατίας καὶ στοὰς τῆς πόλεως λόγους περὶ τούτου προσῆγεν Ἀρκαδίῳ τῷ βασιλεῖ. Καὶ δὴ συνηγμένοι, πεμφθεῖς τις ἐκείθεν καὶ οὐκ ἀγεννη νεολαίαν προσεπαγόμενος, τὸ μὲν πλῆθος παύοντες ξύλοις καὶ λίθοις, ἐκείθεν ἤλαυνον· ὅσοι

homines impetrant, ut in amœniorem viciniorem que locum condemnemur. Verum cum et corpus ærumnas hasce tolerare deneget, et metus Isaurorum omnia circumvallet, parvam hanc et tenuem gratiam obtinere non possumus. Sit eo quoque nomine Deo gloria. Non enim glorificare eum in omnibus desinimus. Sit nomen ejus benedictum in sæcula. Scitis namque, loca omnia tumultibus et turbis esse plena : nec pro Constantinopoli sola, sed pro universo orbe oratione et cohortatione opus est. Inde enim initio sumpto, sicuti dictum est, malum loca omnia pervadens, ecclesias omnes turbat. Septuaginta diebus in itinere consumptis, aliquando tandem Cucusus pervenimus : locum totius orbis, propter solitudinem, gravissimum. Proinde reverentia vestra colligere potest, quæ et quanta pertulerimus mala, insustentabilibus febribus conflictati, et metu Isaurico circumvallati. Atque hæc quidem dico, non quod velim quemquam cuiquam molestum esse, et petere ut alio inde transferar. Nam quod durissimum fuit, viæ scilicet ærumnam, pertulimus. Sed illam a vobis gratiam peto, ut crebro ad nos scribatis, et ecclesiarum curam geratis. » Et rursus inquit : « Quandoquidem et nos tertium jam annum in exilio agentes, in fame, peste, bellis, continuis obsidionibus, solitudine incredibili, morte quotidiana, ensibus Isauricis, non mediocriter animat et consolatur affectionis vestræ abundantia, et constantia, et fiducia stabilitas. Quapropter etiam si solo et mœnibus ejecti sumus, vera tamen civitate exacti non sumus. Si enim vos civitatem facitis, et nos vobiscum semper et in vobis sumus, satis constat, etiam dum hic agimus, urbem nos illam incolere. In animis enim vestris versamur : et ubicunque sumus, omnes vos vehementer nostri amatores in mente nostra circumferimus. »

409 CAPUT XXVIII

De Arsacio patriarcha Constantinopolitano, qualis is fuerit : et ut Joannis sectatores persecutus sit, et paulo post mortuus.

Epistolæ sic habent. Non multo vero post episcopus Constantinopolitanus ordinatur Arsacius, Nectarii, qui ante Joannem episcopatum eum gessit, frater : vir placidus quidem judicatus, et erga Deum maxime religiosus. Gloriæ autem ejus clerici quidam obfuerunt, qui quidquid voluerunt, fecerunt, et culpam omnem in eum contulerunt. Deteriorem vero eum multo fecere ea quæ Joannis sectatoribus accidere. Postquam enim cum eo et cum ecclesia ejus, in qua insidiatores et sycophantæ Joannis multi aliis permisti essent, communicare et orare noluerunt, et suos sibi conventus in extremis locis et porticibus civitatis egerunt, rem eam ad Arcadium imperatorem detulit. Itaque ad eos congregatos quidam cum non contemnenda militum manu missus. Illi multitudinem fustibus et saxis pulsantes, inde depulerunt. Quicumque autem inter illos ardentiore erga Joannem animo, et quasi multitu-

dinis columnæ, aliisque præclarioribus erant, eos en-
sidia excepit. Et quod in ejusmodi turbis accidere
solet, cum res novæ militibus permittuntur, mulie-
ribus quæ ibi simul congregatæ erant, multis capi-
tis velamenta, aureæ zonæ, monilia, torques, et or-
natus earum reliquus directus est. Erant etiam, qui-
bus una cum infusa auricula in aures ablata sunt. Et
cum ingens clamor et luctus in urbe esset exortus,
tantum abest ut illi suum erga Joannem amorem
mutarent, ut etiam ea ex re numerus eorum auc-
tus sit, et ad partes eorum plures accesserint.
Verum, enimvero publice illi deinceps non conve-
niebant: multi vero etiam neque in forum neque
in balnea prohibant. Quibusdam etiam domi ma-
nere periculosum erat, qui sibi ipsis exsilio impo-
sito urbem reliquerunt, et quo cuique visum est,
concesserunt. Multi sane et alii honesti bonique
viri, sed non minus mulieres, pari in Joannem
ardore inter se decertarunt: inter quas Olympias
et Bithyna Nicareta fuit, de quibus paulo ante di-
ximus. Arsacius porro ubi non longius quam decem
et quatuor menses in sede episcopali vixisset, **410**
diem suum obiit: cum quidem, ut aliquis dicat,
nullum viventis hominis opus peregisset, longo
tempore per frigidiorum naturæ ignaviam et stu-
porem quasi confectus nec minus ante naturalem
finem præmortuus. Proh pudor, quis cui, inquit
Eymeon, quasi quidam, ut ita dicam, vetus trun-
cus, multa principum facilitate, substitutus est?
Vir octogesimum supergressus annum, tumulo magis
quam throno appositus, delirus quidam et desipiens,
ad dicendum quidem ineptissimus, ad cogitandum
autem de rebus decentibus stupidissimus, ad faci-
endum vero ignavissimus, parum admodum ab
inanimatis dissidens, lecto et angulo dignus: qui
cum per seipsum esset inutilis, et populus Joannis
amore teneretur, quod is ei ex parte altera obstaret,
ingratus prorsus omnibus et illaudatus fuit.
Talis Arsacius erat; et cum brevi tempore Eccle-
siæ præfuisset, ita e vivis excessit.

CAPUT XXIX.

*De Attico patriarcha, et persecutione ejus tempore
facta. Et quæ ecclesiis in Asia tum acciderint.*

Per multis autem Ecclesiam ambientibus, quarto
post Arsacii obitum mense, ex presbyteris Attico
ea committitur: qui in cleri ordinem allectus,
unus ex Joannis obtræptatoribus fuit, Sebastie Armeniorum ortus, ab adolescentia autem philoso-
phiæ operam navavit, sub magistris quibusdam
monachis Macedonii hæresim sectantibus, qui tum
Sebastie philosophiæ suæ officinam habebant. Erat
autem ipse rursus Eustathii disciplinæ, quem Se-
bastie episcopum et monachorum optimum ducem
fuisse in superioribus exposuimus libris. Cujus
scriptum pulcherrimum quidam esse ferunt, quæ
Basillii Magni Ascetica, seu monastica dicuntur. Non
hic autem est Eustathius, qui postea Antiochiam

A δ' ἐκείνων προθυμότερον τὸ φίλτρον περὶ Ἰωάννην
ἀνέκαιον, καὶ οἰοεὶ στήριγμα ἦσαν τῷ πληθει καὶ
ἐπισήμῳ; εἶχον, τούτους δὲ ἀπὸ φρουρᾶ διεδέχετο.
Οἷα δὲ τοῖς τοιοῦτοις ἐπισυμβαίνειν φιλεῖ, στρατιω-
τῶν ἐπιτραπέντων νεωτερίζειν, πολλὰ τῶν συνε-
λεγμένων γυναικῶν, αἱ μὲν ὄρου: καὶ ζώνας χρυ-
σᾶς, περιδέραιά τε καὶ στρεπτοὺς ἐληγίζοντο· καὶ
ἄλλος ὅσος κόσμος ἐνῆν αὐταῖς. Ἦσαν δ' αἱ σὺν αὐ-
τοῖς λόγοις ἐσकुλεύοντο τὰ ἐνώτια. Βοῆς δὲ μεγάλης
καὶ οἰμωγῆς ἀνὰ τὴν πόλιν γεγεννημένης, τοσοῦτον
οὐ μετέθετον τοῦ πρὸς Ἰωάννην φίλτρον, ὅσω καὶ
μᾶλλον ἐντεθεῖεν ἠβήσαν, καὶ ἄλλους πολλοὺς
προσελάθοντο. Οὐ μὴν δημοσίᾳ συνήεσαν· πολλοὶ
δ' ἐκείνων οὐτ' εἰς ἀγορὴν, ἀλλ' οὐδὲ εἰς βάλανειά
ἐφοίτων. Τισὶ δὲ καὶ τὸ ἐν οἰκίᾳ εἶναι κινδυνώδες ἦν.
B Μόλις δὲ ὑπερορίαν φυγῆν τῆς πόλεως ἐπιτάξαντες,
τὴν πόλιν λιπόντες, ὅπου δὴ ποτε ἐκάστω εἶδκει,
ἐχώρουν. Πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι ἀγαθοὶ καὶ σπουδαῖοι
ἄνδρες, ἀλλὰ μὴν καὶ γυναικες οὐχ ἤττον πρὸς τὸν
Ἰσον ὑπὲρ Ἰωάννου ζῆλον ἀναμιλλώμεναι ὦν αἱ
περὶ Ὀλυμπιάδα καὶ τὴν Βιθυνὴν Νικαρέτην τὰς
μικρῶ πρόσθεν εἰρημνίας ἦσαν. Ἀρσάκιος δ' οὐ
πλέον ἢ δέκα καὶ τέσσαρας μῆνας τῷ θρόνῳ ἐπι-
εῖστος, ἐτελεύτα, μηδ' ὄτι οὖν, ὡς ἂν τις εἴποι, ἔργον
ζῶντος διαπραξάμενος, τῷ πολλῶ χρόνῳ ὑπ' αὐτοῦ
τοῦ νωχειοῦς καὶ ἐπικώρου τῆς φύσεως οἷα κατε-
ψυγμένου οὐχ ἤττον τοῦ φυσικοῦ τέλους προτε-
θηκώς. Φεῦ μετὰ τίνα τίς; φησὶ Συμεών· οἶον,
φίνοι, γεράνδρουον κατὰ πολλὴν εὐχέρειαν τῶν κρη-
τούτων ἀμειδίεται; Ἄνθρωπος ὑπὲρ τὰ ὑγιήκοντα
ἐτη βεδιωκός, σερῶ μᾶλλον ἐπιτήδειος ἢ θρόνῳ,
ὕψληρός τις καὶ τὸ φρονεῖν διασσεισμένος· εἰπεῖν
μὲν ἀμουςότατος, ἐνοήσαι δὲ τι τῶν θεόντων ἠλι-
θιώτατος, πρᾶξαι δὲ βράθυμώτατος, βραχὺ τι τῶν
ἀψύχων ἀπεικίως, κλίτης καὶ γωνίας ἄξιος· ὃς
ἔχων καὶ τὸ παρ' ἑαυτοῦ ἀχρηστον, εἶτα προσλαβὼν
καὶ τὸ πρὸς Ἰωάννην τοῦ λαοῦ φίλτρον, ἐτέρωθεν
αὐτῷ προστάμενος, ἀπόσταργος πᾶσιν ἦν ἀτεχνῶς
καὶ ἀπόβητος. Ὁ μὲν οὖν Ἀρσάκιος τοιοῦτος ὦν,
καὶ ἐπ' ὄλιγον τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσας, οὕτω
τὸ βιοῦν ἐξεμέτρει.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

*Περὶ Ἀττικοῦ τοῦ πατριάρχου, καὶ τοῦ κατ' αὐ-
τὸν διωγμοῦ· καὶ περὶ τῶν ἐν Ἀσία γεγενημέ-
νων ταῖς ἐκκλησίαις.*

D Πολλῶν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν μνωμένων, μετὰ τέ-
ταρτον μῆνα τῆς τελευτῆς Ἀρσακίου ἐκ πρεσβυτε-
ρων ἀνήρ Ἀττικὸς τὴν Ἐκκλησίαν πιστεύεται· τῷ
κλήρῳ μὲν ταύτης κατελεγεμένως, εἰς δὲ καὶ οὗτος
τῶν Ἰωάννου ἐπιδοῦλων καθεστηκώς. Τὸ μὲν οὖν
γένος οὗτος; ἐκ Σεβασταίας τῆς Ἀρμενίας εἶλεν· ἐκ
νέου δὲ τὸ φιλοσοφεῖν ἐπέτηθευ. Διδασκαλοὶ δ' αὐτῷ
καθίσταντο μοναχοὶ τινες, τὰ Μακεδονίου μὲν φρο-
νοῦντες, ἀνὰ δὲ τὴν Σεβάστειαν τηνικαῦτα τὸ τῆ;
φιλοσοφίας ἐργαστήριον ἔχοντες· οἱ πάλιν ἐκ τῆ;
Εὐσταθίου ἦσαν διατριβῆς· ὃν Εὐσταθίου δηλαδὴ
Σεβασταίας ἐπισκοπὸν τε καὶ καθηγεμόνα γενέσθαι
μοναχῶν ἀρίστων ἐν τοῖς ἀνόπιν ἔγνωμεν λόγος·
οὗ σύγγραμμα κάλλιστον, καὶ τὰ τοῦ μεγάλου Βα-

αιλείου άσκητικά τινες είναι φασιν. Ούχ ούτος δ' A
 εστιν Ευστάθιος, ό εις 'Αντιόχειαν ύστερον μετα-
 θής, δι' όν και τή κατά Παυλίνον και Φλαβιανόν και
 Εύάγγριον τῆ 'Εκκλησίᾳ επισυνόθη σκάνδαλα. Ό δ'
 'Αιτικός εις άνδρας ἤδη τελείας, πρὸς τὴν καθόλου
 'Εκκλησίαν μετέθετο, τὰ Μακεδονίου άποβαλόν. Είχε
 δὲ τὸ φροσίν, οὐ μαθήσει κτησάμενος, ἀλλὰ φύσει.
 Διδόταν τοῖς πρακτέοις ἐπιβολώτατος ἦν· λίαν δ'
 ἐπιβουλεύσαι και διαδραῖσαι αὐθις ἐπιβουλήν δεξιώ-
 τατος· τόσον δὲ τὸ φόβος, ἐπαγωγὸν εἶχεν, ὡς σχεδόν
 πάντες κεχαρισμένους είναι. Τὰ δὲ πρὸς τοὺς ἐκκλη-
 σιαστικούς λόγους ἀφελής ἦν, και τοιοῦτους αὐτοὺς
 ἐξετίθετο, ὥστε μήτε παρὰ τῶν άκροατῶν μετεγ-
 γράφεται, μήτε μὴ παντάπασιν άμοιρεῖν παιδείας
 άνηκούσης λόγους. 'Επιμελής δ' εις άκρον ὦν, εἴπη
 καιρὸν εἶθρα, τοὺς παρ' 'Ελληνιν ἐπὶ βήτορας εὐ-
 δοκιμήσαντας βήτορας ἤσκητο. Καὶ ιδιώτης μὲν
 είναι ἐδόκει· ἐξ ἐκείνων δὲ μαρτυρίας παράγων,
 και τοὺς ἐπιστημόνως μετιόντας ἐλάθανεν. 'Επι-
 μελέστατος δὲ πρὸς τὸ ὁμόδοξον ὦν και ἡπιος,
 τοῖς άλλως ἢ ὡς ἐκείνῳ ἐδόκει φρονουσι φοβερός
 μόλιστα ἦν, ἐκ τοῦ βράστου τε ἔχων δέος ἐκείνοις
 ἐμβάλλειν μόνον βουλόμενος· πάλιν δ' αὖ άθρόον
 μεταβαλλόμενος, πρὸς τὸ πρᾶον μεταχωρεῖν. Ό μὲν
 οὖν τοιοῦτος ἦν, ὡς οἱ αὐτοῦ πείραν εἰληφότες ἰσχύ-
 ρησαν. Τούτου δ' ἐπὶ τῶν οἰάκων ἕντος τῆς 'Εκκλη-
 σίας, πολὺς τις ἐγένετο τῶν Ἰωάννη προσκειμένων
 ἔδιωγμός, τοῦ πλείστου μέρους τῆς ἔω και ἐσπε-
 ρίου λήξεω; ἔκτρεπομένου τὴν κοινωνίαν τῆς κατ'
 αὐτὸν 'Εκκλησίας. Καθ' όν δὴ χρόνον οἱ ἐν 'Εφέσω C
 άδελφαι δραξάμενοι, ἢ σφίσιν ἐδόκει, πάντ' ἐκίνοον
 και μεταστρέφειν ἐβούλοντο. Καὶ τοὺς μὲν ὑπὸ τοῦ
 κελου ποιμένους και ὡς Θεῶ φίλον τοῖς ὀρόνοις ἐνι-
 δρυμένους ἐξήλανον· βεβήλους δὲ τινας και παμ-
 μίλους ἀντικαθίστων τοῖς θύκοις, μή τινος βασάνου
 τῆς χειροτονίας προηγουμένης· άλλ' οὕτως εἰκατόν
 ἐδόκει τὸ πρᾶγμα και πρόχειρον ὡς μόνον βούλε-
 σθαι, ἢ τι διδόναι, και εὐχερέστατα τὴν ἱερορχίαν
 λαμβάνειν. Καὶ δὴθ' οἱ ἐκβληθέντες, δεξιῶ; μετελ-
 θόντες τοὺς τῶν τοιοῦτων καταφρονητάς, εἰσαγω-
 γῆς ἐτύγχανον, χρημάτων, φεῖ! τὴν ἱερωσύνην
 ὠνούμενοι. Οἱ δὴ και 'Ηρακλειδην ἐκείνον, ὃν ὁ
 μέγας 'Εφέσου πρόεδρος καταστήσειε, συνεπιψηφι-
 ζομένων τῆ πράξει και άλλων ἐδοκίμηκοντα ἐπι-
 σκόπων, ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ὡμοτάτως καθείρξαντες,
 ἔπειτα καθελόντες τὸν κατάπτυστον και προφανῆ
 κίναidon άνδρα, τὸν βδελυρίας πάσης ἀνάμεστον,
 τὴν τοῦ τριβούνου Βικτωρος εὐνούχον, τῷ τοῦ παρ-
 θένου ὀρόνῳ (ὡ δίκη και άνοχή Θεοῦ! άναξίως
 ἐγκαισιτώσιν.

(1) Nemo gradum sacerdotii venalitate pretii
 mercetur. Quantum quisque meretur, non quantum
 dare sufficit, aestimetur. Non pretio, sed precibus

A est translatus, et propter quem in Ecclesia offendicula
 illa inter Paulinum et Meletium, et Flavianum et
 Evagrium exstiterunt. Aticus ubi inter viros census
 est, Macedonii opinione rejecta, ad Ecclesiam uni-
 versalem se contulit, non tam doctrina quam natura
 prudens : quapropter in rebus agendis facile quod
 voluit assecutus est, instruendis simul et effugien-
 dis insidiis dexteritate mira. 411 In moribus
 ejus hæ fuerunt illecebraz, ut fere omnibus gratuz
 et charus esset. In orationibus ecclesiasticis sim-
 plex fuit, easque tales edidit, ut neque ab audito-
 ribus transcriberentur, neque omnino doctrina
 liberaliore et elegantia carerent. Et cum vir summa
 diligentia esset, opportunum tempus nactus, sub-
 inde oratores Græcos celebriores legendo se exer-
 cuit. Tum demum, cum idiota seu rudis esse vi-
 deretur, testimonia ab illis mutuatus, eos etiam
 qui erudite cum eo agerent, sefellit. Cumque stu-
 diosissimus et placidus maxime erga ejusdem
 sententiæ sectatores, tum eis qui aliter quam ipse
 sentirent, formidabilis plurimum fuit. Eis facillime,
 dummodo vellet, timorem incutere potuit : et
 rursus totus mutatus, ad comitatem se retulit.
 Talis ille fuit : sicuti qui eum cognovere, memoriæ
 mandarunt. Eo autem Ecclesiam gubernante, in-
 gentem Joannis studiosi tulere persecutionem,
 cum quidem maxima et Orientis et Occidentis pars
 Ecclesiæ ejus communionem aversaretur. Quo
 tempore Ephesii impunitate arrepta, quæ eis visa
 sunt, omnia movere et mutare voluerunt. Itaque
 viros a bono pastore rite, et sicuti Deo gratum
 est, in thronis collatos ejecerunt, eisque profanos
 quosdam et impuros prorsus homines substituerunt,
 nulla exploratione manuum impositioni præeunte :
 quippe ita vana et facilis ea res visa est, ut ad
 episcopatum promptissime suscipiendum satis es-
 set, si quis id modo vellet, aut aliquid donaret.
 Proinde qui dudum a Joanne exauctorati fuerant,
 commode rerum talium contemptores aggressi, in
 Ecclesia sunt introducti, episcopatu (proh pudor!)
 pecunia redempto. Qui etiam Heraclidem illum,
 quem magnus Joannes Ephesi episcopum creaverat,
 suffragantibus ei aliis quoque septuaginta
 episcopis, ad annos, quatuor crudelissimæ carceri
 incluserunt : et postea dignitate ei abrogata (1),
 execerandum et manifestum cinædum, detestationis
 omnis plenum, tribuni Victoris eunuchum, in vir-
 ginis viri throno (o vindicta et patigntia Dei!) indi-
 gnissime collocarunt.

orlinetur antistes. L. Si quemquam. C. de episc.
 et cler.

412 CAPUT XXX.

A

ΚΕΦΑΛ. Α'.

De impurissimo Porphyrio, qui Antiochiæ Flaviano in episcopatu successit: et temporis ejus persecutione, et de constitutione quam Arcadius promulgavit.

Tum quoque magno Flaviano, Antiocheno episcopo, qui se cum Joannis adversariis non conjunxerat, et ad quietem æternam translatus fuerat, Porphyrius successit: vir quidam grandævus, non minus improbitate veterator, quippe quæ cum illo diligenti cura nutrita coaluerat, quam ætate vetulus. Nam vita in libidine peracta, ne tempore quidem ipso quidquam de eo impetu remisit, atque in rebus turpibus ipsam quoque naturam vincere atque superare summopere contendit. Ubi vero cum etiam Antiochenæ ecclesiæ sedis per tyrannidem occupandæ cupido capit, cum urbs tota, more recepto, tempore suo ad spectacula in luco Daphnes effusa esset, Severiano et Acacio, necnon Antiocho in amicitiam suam allectis, et administris tyrannicæ cupiditatis assumptis (simile enim simili amicum prorsus est), prædonum more thronum conscendit, veluti lupus quidam, non pastor: eademque ipsa hora ordinationem ab eis accepit. Adeo autem illis ea res deproperata est, ut receptos ritus plurimos in sacra initiatione prætermiserint. Porro operum tenebrarum patratores, sine suo maleficio tanto imposito, postea discesserunt, laxatis habenis sibi fuga consulentes, et per montes invios ad sua revertentes. At civitas ubi factum id sensit, ignem et materiam aliam incendio aptam manibus rapientes et congerentes, zelo scilicet divino et ipsi flagrantibus, una omnes adversus eum iere, ipsum simul cum episcopi: domo comburere volentes. Vitam namque ejus, quam improba et detestanda esset, non ignorabant. Quod sic agi postquam ille cognovit, præsidii pecunia corrupto suadet, ut et ipse furorem alium contra pietatis cœtum obarmet. Illicet armorum manus contracta, et cohors malorum contra illos coacta est. Proinde illi in conspectum istorum contra euntium venire ausi non sunt. Interea ingens etiam persecutio excitata est adversus ecclesias Dei. Attici instinctu (neque enim cum hoc quoque communicare quisquam, propter eum quo Joannem maxime prosequerentur, amorem, volebat) fussiones imperiales passim circumferebantur, in hæc verba conceptæ: **413** « Si quis episcoporum cum Theophilo, Attico, Porphyrio communicare noluerit, extorris ecclesia esto, et facultatibus privator. Ex laicis autem seu popularibus qui magistratus gerunt, dignitate excidunt, milites cingulos deponunt. Vulgus autem et opifices auro damnantur. » Itaque qui sincere honestatem sequebantur, et res præsentis non magni faciebant, ne quid æsonum et veræ pietatis instituto indignum committerent, ad solitudines inhabitandas profugerunt. Quædam inviti etiam communicare cum illis coacti sunt, quibus scilicet gloria et opibus excidere magnum visum est. Monachi vero in Syria plurimi

Περὶ τοῦ αἰσχίστου Πορφυρίου τοῦ Ἀντιοχείας, ὃς μετὰ Φλαβιανὸν γέγονε, καὶ τοῦ κατ' αἰτίαν διωγμοῦ, καὶ τοῦ νόμου ὃν Ἀρκάδιος ἔθετο.

Τηνικαῦτα δὲ καὶ τὸν μέγαν Φλαβιανὸν μὴ τοῖς κατὰ Ἰωάννου συνθέμενον, ὃς τῆς Ἀντιόχου ἦγειτο πρὸς τὴν ἀγήριον λῆξιν μεταχωρήσαντα, Πορφυρίου ἀνὴρ τις παμπάλαιος, οὐχ ἦττον δὲ γηραιὸς καὶ τὴν μοχθηρίαν, ἅτε δὴ καὶ σύντροφον καὶ ἠλικιωτὴν ἀκριβῶς αὐτὴν ἐσχηκῶς διεδέχετο· ὃς ἀκολασίᾳ συνεζηκῶς, οὐ τῷ χρόνῳ καθυφῆκε τι τῆς ὀρμῆς· ἔν γε μὴν τοῖς αἰσχροῖς καὶ αὐτὴν ἐφιλονεῖσκει τὴν φύσιν ὑπερβαλέσθαι, καὶ ἦττω γε εἶναι. Εἰς ἔφεσιν δὲ γενόμενος καὶ τῆς Ἀντιόχου ἐκκλησίας τυραννῆσαι τὸν θρόνον, ἐπέπερ ἢ πόλις ἄπισσα, εἰωθὸς ὄν, χρόνῳ εἰς τὰ κατὰ Δάφνην προὔχουτο θέατρα, τοὺς περὶ Σεβηριανὸν καὶ Ἀκάκιον, ἔτι δὲ καὶ Ἀντίοχον προσεταιρισάμενος, καὶ ὑπουργοὺς τῇ τυραννικῇ ἐφέσει κτησάμενος (φιλον γὰρ παντὶ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον), ληστρικῶς ἀναβαίνει τὸν θρόνον, οἷά τις λύκος, καὶ οὐ ποιμὴν· καὶ ὑπ' ἐκείνων δὴ αὐθωρῶν τὴν χειροτονίαν λαμβάνει. Ἐπὶ τόσον δ' ἐκείνοις ἡ πράξις ἐσπούδαστο, ὡς καὶ τὰ πλείεστα τῶν νενομισμένων τῇ ἱερᾷ μῆσει παραλείπειν. Ἀλλ' οἱ τῶν σκοτεινῶν ἔργων ῥέκται, τέλος δὴθεν ἐπιθέντες τῇ κακουργίᾳ, ἔπειτα διεδίδρασκον ἀνέδην φυγῆς χρησάμενοι δι' ἀθάτων ἄρτων οἴκαδε ἀπαγόμενοι. Ἡ δὲ πόλις ὡς εἰς ἀλθῶσιν ἐγεγέννητο τοῦ πεπριζμένου, πῦρ μετὰ χεῖρας καὶ ὄση ἄλλη βῆ εὐρηστος· ἐπιφερόμενοι, οὐχ ἦττον κάκεινοις ζήλω θεῶν περικαϊόμενοι, κατ' ἐκείνου πανδημῆ ἐχώρουν, αὐτοὶ σύναμα τῷ τῆς ἐπισκοπῆς οἴκῳ ἐμπρῆσαι σπουδάζοντες. Ἥδειςαν γὰρ τὸν ἐκείνου μάλιστα βίον, ὡς ἀνάγωγός τις ἄμα καὶ βελυθρὸς ἦν. Ὁ δὲ τὸ μελετώμενον διαγνοὺς, χρήμασι διαφθείρας τὸν ἄρχοντα, ἐπέθε θυμὸν ἕτερον ἀνθοπλίζειν τῷ τῆς εὐσεβείας συστήματι. Καὶ δὴ στρατὸς ἐφίστατο, καὶ θάλασσα πονηρῶν κατ' αὐτῶν συνηθρολίζετο, μηδ' εἰς ὄψιν ἦκειν τοῖς ἀντιφερομένοις ἐών. Ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ διαγωγὴς ἀνεβηπλίζετο μέγιστος· διατάγματα τε βασιλικὰ κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, ὑποβαλόντος Ἀττικοῦ, ἀπανταχοῦ διεφοίτων (καὶ γὰρ οὐδ' ἐκείνων τις κοινωνεῖν ἡξίου διὰ τὸ πρὸς Ἰωάννην μάλιστα φιλοτρον) τάδε κατὰ ῥῆμα διαγορεύοντα· « Εἰ τις τῶν ἐπισκόπων Θεοφιλοῦ μὴ πειθοῖτο κοινωνεῖν, Ἀττικῶς τε καὶ Πορφυρίῳ, ἀπόβλητος ἔστω τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ὄντων ἀποστειρέσθω. Τῶν δὲ λαϊκῶν ὄσοι μὲν ἐν τέλει, τῆς τιμῆς ἐκπιπέτωσαν, στρατιώται δὲ τὰς ζώνας ἀποτιθέσθωσαν· ὄσον δὲ κοινὸν καὶ περὶ τέχνας ἐσχαλῶς, χρυσίῳ ἱκανῶ προστιμυθέντες, καὶ τῇ ὑπερορίῳ φυγῇ κατακρινέσθωσαν ὡς εἰκός. » Ὅσοι μὲν οὖν ἦσαν ἀκραίφειες τοῦ καλῶς, καὶ οὐδὲν μέγα ἐτίθεντο τὸ παρὸν, φεύγειν εἰλοντα, καὶ τὰς ἐρήμους οἰκεῖν, μηδὲν ἀπᾶδον οἰόμενοι ὄρᾶν, καὶ εὐσεβοῦς πολιτείας ἀνάξιον· οἱ δὲ καὶ ἄκοντες κοινωνεῖν ἠναγκάζοντο, οἷς μέγα τὸ χρημάτων καὶ δόξης ἐκπεσεῖν ἐκρίνετο. Τῶν δ' ἐν Συρίᾳ πλείεστα μοναχῶν τῆς Ἐκκλησίας χωρισθέντες, καθ' ἑαυτοῦς

τάς συνάξεις ἐποιοῦν· οὐ χάριν καὶ πολλῶν δεινῶν ἀπειράθησαν.

ΚΕΦΑΛ. ΑΑ'.

Περὶ τῆς ἐς Ῥώμην πρεσβείας τῶν εὐσεβῶν ὑπὲρ τῆς Ἰωάννου δίκης.

Ἄλλ' οὕτω κακῶς ἐχούσης τῆς Ἐκκλησίας τῶν τινε; ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, ζήλῳ θείῳ διαφλεγέντες, ὑπὲρ Ἰωάννου καὶ τῆς πονηρῶς καὶ ἀθλῶς ἐχούσης Ἐκκλησίας, τῆς ἐκ ἀπάραντας, τὴν πρεσβυτέραν καταλύσαντες Ῥώμην, καὶ τὴν χαλεπὴν ἐκείνην τραγῳδίαν κατέλεγον, Ἰωὺν ὡρίῳ παραστάντες τῷ βασιλεῖ, ἐτι δὲ καὶ Ἰννοκεντίῳ τῷ Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ. Μετὰ γὰρ τὸν πολὺν ἐκεῖνον Δάμασον Σιρίκιος τὴν ἐπισκοπὴν διεδέχεται. Τούτου δὲ ἐτη πεντεκαίδεκα διανύσαντος, Ἀναστάσιος εἰς τὸν θρόνον ἀνήγατο. Μετὰ δὲ τοῦτον τρία ἐτη διαβίωσαντα Ἰννοκέντιος ταύτην ἐπλήρου τὴν διαδοχὴν. Καὶ ὡς ἐφέροντο δόντες ἐπιστολάς· τρεῖς· ὃ ἦσαν, ὧν μία μὲν τῆς χρυσῆς καὶ γλώττης ἐκείνης ἦν, τὰ συμπεσόντα πάντα πρὸς λεπτὸν διούσα· ἄλλη δὲ κοινὴ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως κλήρου τ' αὐτός· τρίτη δὲ τῶν τεσσαράκοντα ἐπισκόπων, οἱ τῆς Ἰωάννου μερίδος ἦσαν καὶ κοινῶν. Ταύτας δὲ ἐχειρίσαντες, τοσοῦτον ζῆλον ἐκείνοις ἀνήψαν περιπαθήσαι τοῖς δεινοῖς, ὡς καὶ ἄμφω Ἀρχαδίῳ τῷ βασιλεῖ διαπέμψασθαι γράμματα, τὸν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις μακρὸν ὕπνον ἐκεῖνου διεγχαλοῦντας. Ἡτιῶντο δὲ καὶ τὴν δευτέραν ὑπερορίαν ὡς μὴ θεσμοῖς γεγεννημένην ἐκκλησιαστικοῖς· καὶ χρῆναι, εἴπερ τι ἐκεῖνῳ μέλλον τοῦ τε κυρίως καλοῦ καὶ τῆς κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν εἰρήνης, τὸν μὲν ἱερέα πάλιν εἰς τὸν οἰκεῖον ἐπανάγειν θρόνον· ἀθροῖσαι δὲ καὶ κατὰ Θεσσαλονίκην σύνοδον, ἅτε δὴ μέσον κειμένην τὸν ἐξ ἑω καὶ Ῥώμης ἠκόντων· μεταστῆλθαι δὲ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Θεόφιλον, ὡς τάδε πάντα συνέχε· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον κανονικῆ καὶ ἀπαθεί διατιῆ τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννην ἅπαντα εὐθετησαι. Τούτου γὰρ χάριν πέμψαι καὶ τινε; τῶν Ἰταλῶν ἐπισκόπου, συνειδησὶν ἀγαθὴν καὶ ἀψευδῆ δίκην ταῖς καρδίαις κεκτημένους, ἔλεγον. Τοιαῦτα μὲν Ἀρχαδίῳ ὃ τε Ὀνώριος καὶ Ἰννοκέντιος ἐπεμπον· ἃ δὲ Ἰωάννη καὶ τοῖς ἐν κλήρῳ ἀντέγραφον, τούτοις τοῖς ῥήμασι περιείχοντο· ἅπερ ἐγὼ ἐκ τῆς Ῥωμαίων διαλέκτου ἐκάτερα εὐρύω, εἰς Ἑλληνα γλῶσσαν μεταβληθέντα, ἔγραφα τοιάδε·

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ'.

Ἰννοκεντίου πᾶσα Ῥώμης ἐπιστολαὶ δύο πεμφθεῖσαι τῷ τε ἱερῷ Χρυσοστόμῳ ἐν ὑπερορίᾳ διάγοντι, καὶ τῷ κλήρῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

εἰ καὶ πάντα δεῖ τὸν ἀναίτιον προσδοχῆν τὰ χρυσῶν, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν εἶσον αἰτεῖν, ὅμως καὶ παρ' ἡμῶν τὴν ἀνεξικακίαν συμβουλευόντων, τὰ καθήκοντα γράμματα διὰ Κυριακοῦ τοῦ διακόνου ἐξαπέσταλται· ὥστε μὴ πλέον δυνηθῆναι τὴν ὕβριν ἐν τῷ συντρέθειν τὸ ἀγαθὸν συνειδῶς ἐν τῷ ἐπιζῆν. Οὐδὲ γὰρ ὀφείλεις διδαχθῆναι ὁ τοσοῦτων λαῶν διδάσκαλος καὶ ποιμὴν, τοὺς ἀρίστους αἰεὶ καὶ πολλὰ

ab Ecclesia sejuncti, synaxes et conventus suos egere: quam ob causam multas etiam experti sunt ærumnas.

CAPUT XXXI.

De legatione quam pii Romam de Joannis judicio miserunt.

Cum Ecclesia ita affligeretur, episcopi quidam et clerici, divino zelo pro Joanne et Ecclesia, cujus tam malus et miserandus status esset, flagrantem, ex Oriente Romam veterem sunt profecti, gravemque tragediam istam Honorio imperatori et Innocentio Romæ episcopo commemorarunt. Nam post magnum illum Damasum, Siricius quindecim annis episcopatum Romanum tenuit. Ei autem defuncto, Anastasius subrogatus est. Qui ubi post triennium decessit, Innocentius locum ejus per successionem cepit. Tres illi secum attulere epistolas; quarum una aureæ illius linguæ erat, calamitates omnes exactissime recensens: secunda, totius Constantinopolitanæ urbis cleri communis; tertia, quadraginta illorum episcoporum, qui communionis et partium Joannis erant. Eis redditis, tantum in illis zelum accenderunt, propter calamitates eas dolentibus, ut ambo ad imperatorem Arcadium litteras dederint, diuturnum in rebus hujusmodi somnum ejus reprehendentes. Carpebant vero alterum quoque exsilium, quo Joannes præter ecclesiasticas sanctiones affectus fuerat: oportere affirmantes, si quæ illi veræ honestatis et Ecclesiæ tranquillitatis cura esset, 414 episcopum in sedem suam reduci, et synodum Thessalonicæ, quæ in medio e Roma et ex Oriente venientibus sit, cogi. Theophilum etiam Alexandrinum, qui omnia ea miscuisset, acciri: atque ita demum canonice, nullisque affectionibus corrupto judicio, Joannis causam omnem rite et ordine decidi. Cujus rei gratia se Italos aliquot episcopos misisse addiderunt, conscientiam bonam et judicium rectum in cordibus suis obtinentes. Hæc sic ad Arcadium Honorius et Innocentius scripsere. Quæ vero Joanni etiam et clero rescripsere, ejusmodi verbis continentur: quæ ego ex Romano sermone utraque in Græcam linguam translata inveni, et historiæ huic adjeci. Epistola ad Joannem sic habet:

τῆ συγγραφῇ παρεθέμην. Ἡ μὲν οὖν πρὸς Ἰωάννην

CAPUT XXXII.

Innocentii papa Romani epistolæ duæ, sancto Chrysostomo exsuli et clero Constantinopolitano missæ.

εἰ Tametsi innocentem bona omnia expectare, et a Deo misericordiam petere conveniat, tamen nos quoque, qui tolerantiam malorum suasores sumus, litteras hasce, per eo atque decuit, cum Cyriaco diacono ad te dedimus, ne adversariorum injuria plus possit, dum affigit, quam bona conscientia, dum in spe cum illa luctatur. Non enim opus est doceri te, tot populorum doctorem et pastorem,

optimos quosque sæpe atque adeo semper probari, an in vigore patientiæ persistent, neque alicui dolorum labori cedant. Et est profecto res stabilis et firma, conscientia bona in malis quæ injuste accidunt, omnibus: quæ nisi quis patientia vincat, indicium de se malæ suspicionis præbet. Omnia namque sustinere debet, qui Deo primum, deinde suæ quoque confidit conscientiæ. Quandoquidem bonus atque honestus vir exerceri ad patientiam maxime potest, vinci autem non potest. Nam mentem ejus divinæ custodiunt Scripturæ. Abundantem autem exemplis lectionis sacræ, quas populo tradimus: et omnes prope sanctos variis modis et continenter malis afflictos esse, cum fide attestantur; quippe qui tanquam in aliquo judicio explorati, tandem sic ad coronam patientiæ pervenire. Consoletur igitur charitatem tuam, frater reverendissime, conscientia tua, quæ in tribulationibus solatium virtutis obtinet. **415** Inspiciente namque ipso Domino Christo, in portu pacis, pura constabit conscientia. » Hæc Innocentius ad divum Chrysostomum scripsit. Epistola autem ad clericos hæc est: « Innocentius episcopus presbyteri et diaconis, toti que clero et populo Ecclesiæ Constantinopolitanæ, quæ sub Joanne episcopo est, fratribus dilectis, salutem. Ex litteris dilectionis vestræ, quas per Germanum presbyterum et Casianum diaconum ad nos dedistis, scenam malorum, quam ob oculos posuistis, anxia sollicitudine eognovi: et quibus ærumnis malisque fides laboret, repetita sæpius lectione perspexi. Cui rei sola patientiæ consolatio medetur. Dabit enim brevi Deus noster afflictionibus tantis finem, quas sustinuisse proderit. Sedenim hanc ipsam necessariam consolationem, in initio epistolæ dilectionis vestræ positam, consilium propositumque vestrum laudantes intellēximus, multa patientiæ testimonia complectentem. Consolationem namque nostram, quam ad vos scribere debuimus, litteris ipsi vestris præoccupastis. Eam siquidem laborantibus Dominus noster præbere patientiam solet, ut in ipsis tribulationibus se ipsos Christi servi solentur, secum ipsi reputantes, eadem antea sanctis, quæ ipsi patiuntur, accidisse. Sed et nos ex ipsis litteris vestris afferre vobis solatium possumus. Non enim ab eo, ut vobis condoleamus, alieni sumus: siquidem et nos in vobis affligimur. Quis namque ferre possit, quæ ab illis designantur, quos maxime conveniebat pacificæ tranquillitatis et concordiæ studiosos esse? Nunc insolito more sedibus ecclesiarum suarum innocentes ejiciuntur episcopi. Quod sane primus frater et collega noster, episcopus vester Joannes, per injuriam est passus, causa indicta, et crimine neque objecto, neque audito. Quæ vero hæc prohibita ratio est, ut judicii specimen non servetur, aut de causa non quaeratur? In locum viventium episcoporum alii subrogantur: quasi, qui ab ejusmodi delictis prorumpunt, a quopiam judicari possint recte quidquam vel dicere vel facere

ακεις δοκιμάζεσθαι, εἰ ἐν τῇ ἄκμῃ τῆς ὑπομονῆς παραμένουσι, καὶ οὐδενὶ πόνῳ κακοπαθείας ὑποπίπτουσι. Καὶ ἔστιν ὡς ἀληθῶς βέβαιον πρᾶγμα τὸ συνειδὸς εἰς πάντα τὰ ἀδίκως συμπίπτουσα· ἅπερ εἰ μὴ νικήσειε τις ὑπομένων, τεκμήριον φαύλης ὑπολήψεως ἐκφέρει. Πάντα γὰρ ὑπομένειν ὀφείλει, τῷ Θεῷ πρῶτον, εἶτα καὶ τῷ ἰδίῳ πεποιθῶς συνειδόντι· ὁπότε μάλιστα γυμνάζεσθαι εἰς ὑπομονὴν ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς δύναται, νικᾶσθαι δὲ οὐ· ἐπειδὴ περ αὐτῷ τὴν διάνοιαν αἰθεῖται Γραφαὶ φυλάττουσι· περιτεύουσι γὰρ ὑποδείγμασι αἰθεῖται ἀναγκάσεις ἄς τοῖς λαοῖς παραδιδόμεναι· αἵτινες πάντα· σχεδὸν τοὺς ἀγίου· καταπεπονηθῆσαι διαφόρως καὶ συνεχῶς ἐπιστάσαντο, καὶ δοκιμάζεσθαι καθάπερ ἐν τινὶ διαγνώσει· οὕτω τε εἰς τὸν στέφανον τῆς ὑπομονῆς ἐληλυθέναι. Παραμυθεῖτω τὴν ἀγάπην σου αὐτὸ τὸ συνειδὸς, ἀδελφὲ τιμιώτατε, ὅπερ ἐν ταῖς θλίψεσιν ἔχει τὴν παραμυθίαν τῆς ἀρετῆς. Ἐποπτεύοντος γὰρ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ἐν τῷ λιμένι τῆς εἰρήνης καθυρισθεῖσα ἡ συνειδήσις στήθεται. » Ταῦτα μὲν πρὸς τὸν θεῖον Χρυσόστομον Ἰννοκέντιος ἔγραψεν· ἃ δὲ καὶ πρὸς τοὺς κληρικούς, ἐν τοῦτοις ἔσται· ἡ Ἰννοκέντιος ἐπίσκοπος, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καὶ παντὶ τῷ κλήρῳ καὶ τῷ λαῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας τοῖς ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἰωάννην ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς χαίρειν. Ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἅτινα διὰ Γερμανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ Κασσιανοῦ τοῦ διακόνου ἀπεστάλακατε, τὴν σκηνὴν τῶν κακῶν ἢ τῶν ὀφθαλμῶν ἐθήκατε ἐν μερίμῳ φρονεῖν, κατέμαθον· ὅσαις τε ἡ πίστις κάμνει τάλαιπωρίας καὶ πόνου, ἐπαναληφθεῖσας πολλάκις τῇ ἀναγνώσει κατείδον. Ὅτι πρᾶγμα μόνῃ ἡ παράκλησις τῆς ὑπομονῆς ἴσται. Δώσει γὰρ ἐν τάχει ὁ ἡμέτερος Θεὸς ταῖς τοσαύταις θλίψεσιν τέλος, καὶ ταῦτα συνώσει συνεινηθῆναι. Ἀλλὰ γὰρ αὐτὴν τὴν ἀναγκαίαν παράκλησιν, ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς τῆς ὑμετέρας ἀγάπης· κειμένην, ἐγκωμιάζοντες ὑμῶν τὴν πρόβησιν ἐπεγνώκαμεν, πολλὰς πρὸς τὸ ὑπομένειν μαρτυρίας περιέχουσαν. Τὴν γὰρ ἡμέτεραν παράκλησιν, ἣν ὀφείλομεν ὑμῖν ἐπιστεῖλαι, τοῖς ὑμετέροις γράμμασι προεφθάσατε. Ταύτην γὰρ τοῖς κάμνουσιν ὁ ἡμέτερος Δεσπότης ὑπομονὴν παρέχειν εἰωθεν· ἵνα καὶ ἐν ταῖς θλίψεσιν τυγχάνοντες, ἐκπαιδευόμενοι εἰς αὐτὰ· καὶ πρότερον γεγενῆσθαι τοὺς ἁγίους ἅπερ αὐτοὶ πάσχουσιν. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν ὑμετέρων γραμμάτων δυνάμεθα ὑμῖν προσενεῖν καὶ παράκλησιν· οὐ γὰρ τοῦ συναλεῖν ὑμῖν ἔσμεν ἀλλότριος, ἐπειδὴ περ καὶ ἡμεῖς κολαζόμεθα ἐν ὑμῖν. Τίς γὰρ ἐνέγκαι δυνήσεται τὰ ἐξαμαρτανόμενα ὑπ' ἐκείνων· οὐστίνως ἐχρῆν μάλιστα τοῦ γαλιανοῦ τῆς εἰρήνης καὶ αὐτῆς σπουδαστὸς εἶναι τῆς ὁμοιοῦς. Νῦν ἐξηλλαγμένῳ τρόπῳ ἀπὸ τῆς προεδρίας τῶν ἰδίων ἐκκλησιῶν ἐξωθούσινται ἀθῶοι ἱερεῖς. Ὅ δὲ καὶ πρῶτος, ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸς Ἰωάννης ὁ ἡμέτερος ἐπίσκοπος ἀδίκως πίπεται, μηδὲ μὴ τυχὼν ἀκροάσεως· οὐδὲν ἐγκλήμα ἐπιφέρειται, οὐδὲν εἰσακούεται. Καὶ τίς ἢ ἀπηγορευμένῳ ἐπίνοια, ἵνα

μη πρόφασις κρίσεως γένηται ἢ ζητηθῆ; Εἰς τό-
 πους ζώντων ἱερῶν ἄλλοι ἀποκαθίστανται· ὡς δυ-
 ναμένων τῶν ἐκ τοιοῦτου πλῆμμελήματος ὀρμωμέ-
 νων, ὀρθῶς τι ἔχειν, ἢ πεπρωθῆναι, ἢ ὑπὸ τινος
 κριθῆναι; Οὐδὲ γὰρ πώποτε παρὰ τῶν πατέρων τῶν
 ἡμετέρων τοιαῦτα τετολησθαι ἐγνώκαμεν· ἀλλὰ
 μᾶλλον κεκωλύσθαι τὸ μηδενὶ εἰς τόπον ζώντος
 χειροτονεῖν ἄλλον δεδῶσθαι ἐξουσίαν. Οὐ γὰρ χειρο-
 τονία ἀδέκιμος τὴν τιμὴν δύναται ἀφελῆσθαι τοῦ
 ἱερέως· ἐπειδήπερ οὐδὲ ἐπίσκοπος δύναται εἶναι
 ἐκείνος, ὃς ἀδίκως ὑποκαθίσταται· ὅτι καὶ περὶ τῆς
 τῶν κανόνων παραφυλακῆς τούτοις δεῖν ἐπιεσθαι
 γράφομεν, οἵτινες ἐν Νικαίᾳ εἰσὶν ὠρισμένοι· οἷς
 μόνοις ὀφείλει ἐξακολουθεῖν ἢ καθολικὴ Ἐκκλησία,
 καὶ τούτους γνωρίζειν. Εἰ δὲ ἕτεροι ὑπὸ τινων
 προσφέρονται, οἵτινες ἀπὸ τῶν κανόνων τῶν ἐν Νι-
 καίᾳ διαφωνοῦσι, καὶ ὑπὸ αἱρετικῶν ἐλέγχονται συν-
 τετάχθαι, οὗτοι παρὰ τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων
 ἀποβάλλονται. Τὰ γὰρ ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν εὐρε-
 θέντα, ταῦτα οὐκ ἔστι τοῖς καθολικοῖς κανόνι προσα-
 ἄπτειν. Ἄει γὰρ διὰ τῶν ἐναντίων καὶ ἀθέσμων τὴν
 τῶν ἐν Νικαίᾳ μειοῦν βουλήν ἐθέλουσιν. Οὐ μόνον
 οὖν λέγομεν τούτοις μὴ δεῖν ἐξακολουθεῖν, ἀλλὰ
 μᾶλλον αὐτοὺς μετὰ αἱρετικῶν καὶ σχισματικῶν
 δογμάτων εἶναι ἀκατακρίτους· καθάπερ καὶ πρότε-
 ρον γέγονεν ἐν τῇ Σαρδικῇ συνόδῳ ὑπὸ τῶν προ-
 ἡμῶν ἐπισκόπων. Τὰ γὰρ πραχθέντα κατακρίνεσθαι
 μᾶλλον προσῆκεν, ἢ ἀντικρυς τῶν κανόνων γενό-
 μενα, ἔχειν τινὰ βεβαιότητα, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι.
 Ἄλλὰ τί κατὰ τῶν τοιούτων νῦν ἐν τῷ παρόντι
 ποιήσομεν; Ἀναγκαῖα ἐστὶ διάγνωσις συνοδική, ἣν
 καὶ πάλαι ἐφημεν συναθροιστέαν. Μόνῃ γὰρ ἐστὶν
 ἥτις δύναται τὰς κινήσεις τῶν τοιούτων καταστῆ-
 λαι καταγίδων· ἥς ἵνα τύχωμεν, χρήσιμον τέως
 ὑπερίθῃσθαι τὴν ἱατρειάν τῆς βουλῆς τοῦ μεγάλου
 Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.
 Πάντα ὅσα νῦν τῷ φθόνῳ τοῦ διαβόλου πρὸς τὴν τῶν
 πιστῶν δοκιμασίαν τετάραχται, πρᾶνθίσειται.
 Οὐδὲν ὀφειλομεν τῇ στεβρότητι τῆς πίστεως παρὰ
 τοῦ Κυρίου ἀπελπῆσαι. Καὶ γὰρ ἡμεῖς πολλὰ σκε-
 πτόμεθα, ὃν τρόπον ἢ σύνοδος οἰκουμενικῶς συν-
 αχθεῖη, ὅπως τῇ βουλήσει τοῦ Θεοῦ καὶ ταραχῶδεις
 κινήσεις παύσωνται. Ὑπομείνωμεν οὖν τέως· καὶ
 τῷ τελεῖ τῆς ὑπομονῆς ὀχυρούμενοι, ἐπίσωμεν
 πάντα τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀποκατασταθῆναι.
 Πάντα δὲ ὅσα ὑμᾶς ὑπίστασθαι εἰρήκατε, καὶ πρό-
 τερον συνδραμόντων εἰς τὴν Ῥώμην τῶν ὑμετέρων
 ἐπισκόπων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα διαφόροι; χρόνοις,
 τουτέστι Δημητρίου, Εὐλυσίου καὶ Παλλαδίου, οἵτινες μεθ' ἡμῶν ἦσαν, τελεῖτ ἐρωτήσει μεμαθήκα-
 μεν. Ἔταῦτα καὶ τὰ πρὸς τοὺς κληρικοὺς διελάμβανον γράμματα· ἐξ ὧν συνάγειν ἔστιν, ὅποια τις ἦν
 ἔκειν ὑπὲρ Ἰωάννου γνώμη τε καὶ σπουδῆ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Περὶ τῶν ἐκ Ῥώμης πρέσβων, ὅσα πεπόνθουσιν ὑποβολαῖς Εὐδοξίας καὶ Ἀττικῆ.

Τὰ γοῦν τοιαῦτα γράμματα, ἔτι δὲ καὶ τὴν τῆς
 συνόδου ψήφον, ἢ διὰ τὴν Ἰωάννου αἰτίαν ἐν Ἰταλίᾳ

(1) Sozom. scribit, episcopus quinque, et presby-
 teros duos Ecclesie Rom. ad Honorium et Arca-

PATROI. GR CXLVI

A posse? Nunquam sane patres nostros talia ausos
 416 fuisse, sed potius vetuisse cognovimus, ne
 cui in locum viventis per ordinationem alium sub-
 stituendi sit potestas. Minime enim ordinatio reproba
 honorem adimere episcopo potest: quandoquidem
 neque episcopus ille esse potest, qui inique substi-
 tuitur. Nam quantum ad canonum observantiam
 attinet, canonibus obsequendum esse scribimus,
 qui Nicææ sunt decreti: quos solos consecrari de-
 cet Ecclesiam catholicam, et eos in medium afferre.
 Sin alii a quibusdam proferuntur, a Nicæanis ea o-
 nibus dissonantes, et hæreticos auctores referen-
 tes, ii a catholicis episcopis rejiciuntur. Hæretico-
 rum namque inventa catholicis canonibus non sunt
 adnectenda. Semper etenim illi per contraria et
 nefaria decreta, Patrum Nicænorum consilium mi-
 nuere intendunt. Quapropter non solum hoc dici-
 mus, istos sequendum non esse, verum etiam cum
 hæreticis et schismaticis seu dissidiis dogmatibus
 condemnandum: quemadmodum antea in Sardie nisi
 concilio ab episcopis, qui nos præcesserunt, factum
 est. Nam quæ sic perperam subintroducuntur,
 magis damnare convenit, quam ut quæ directe
 contra canones statuuntur, aliquam labecant, fra-
 tres reverendissimi, firmitatem. Cæterum quid
 contra istos in præsentia agendum? Synodali cog-
 nitione peropus est, quam dudum etiam cogendam
 esse censuimus. Sola enim illa talium procellarum
 motus sopire potest: quam ut obtineamus, utile
 nunc fuerit, medicinam et opem hanc ad volunta-
 tem magni Dei et Christi ejus, Domini nostri, re-
 ferre. Omnia quæ diaboli invidia, ad fidelium ex-
 plorationem sunt perturbata, pacabuntur. Stabili-
 tate fidei nihil non sperare a Domino debemus.
 Nos quidem multum deliberamus et dispicimus,
 quomodo universalis synodus congregetur, ut de
 voluntate Dei turbulenti isti motus compescantur.
 Itaque interea sustineamus; et patientiæ muro
 circumvallati, omnia auxilio Dei nostri restitutum
 iri speremus. Quæcunque vero vos sustinuisse
 scripsistis, ea quoque omnia antea, quamvis diver-
 sis maxime temporibus, a collegis vestris episcopis,
 Demetrio, Eulysio et Palladio, qui Romam vene-
 runt, et nobiscum fuerunt, percunctatione accu-
 rata cognovimus. 417 Hæc sunt, quæ ad cleri-
 cos ab Innocentio datæ litteræ continebant: ex
 quibus colligere licet, quæ illi sententia et studium
 de Joanne fuerit.

CAPUT XXXIII.

De legatis Roma missis, qualia ii Eudoxia et Attici suggestionem sint passi.

Litteræ ipsæ tales fuerunt. Insuper vero synodi
 decreto (1), quæ Joannis causa in Italia coacta fuit,

dium esse missos, qui locum et tempus synodi
 cogendæ peterent, lib. viii, cap. ult.

in manus recepto, Dei amans Æmylius Beneventi episcopus, Cathegius et Gaudentius, cum Valentio et Bonifacio presbyteris, Roma Byzantium profecti sunt. Sequebantur eos Cyriacus et Demetrius, una cum Palladio et Eulyisio, qui Joannis partium studiosi eo venerant, et tragœdiam malorum omnem illis exposuerant. Cum autem in Græciam pervenissent, in manus tribuni cujusdam, qui insidias eis tetenderat, inciderunt. Non enim latere potuerunt seminarum pessimam Eudoxiam legationis ejus mandata. Et quod eorum sententiæ seu consilio, qui legationem eam miserant, arte quam adversaretur, actiones eorum contrariis actionibus prævenit. Quapropter Thessalonice illis videre, atque papæ litteras, quas ad ejus urbis episcopum Anysium ferebant, reddere permissum non est. Sed duobus navigiis impositi, postquam in unum ex suburbis Constantinopolitanæ civitatis, quod Athyras vocatur, pervenerunt, per vim in custodiam sunt conjecti : quibus per calumniam objectum est, quod ditionem alienam ultra terminos suos turbarent, et cum Orientalis imperii contumelia ibi adessent. Romani igitur, et Cyriacus episcopus, quique cum eo erant, seorsim quisque in custodias inclusi, torti sunt et ærumnis plurimis affecti, ut litteras flagitatas proferrent. Postquam autem illi se eas non prius duros esse affirmarunt, quam imperatorem vidissent, utpote ad eum legati, postremo Valerius quidam, ex feritate et temeraria audacia nomen et celebritatem aucupans, episcopi unius, apud quem litteræ erant, pollice fracto, scripta ipsa et vascula quædam, adhæc quidquid illis ad res necessarias parandas erat argenti, ei eripuit : id quod ille non sine maligno consilio fecit, ut sumptibus omnibus spoliati, facere aliquid illi, quod prohibitum est, necessitate aligerentur. **418** Postridie ejus diei alii plurimi affuere, sive ab ipsa Augusta, seu ab Attico missi : qui ab illis petierunt, ut tribus millibus nummorum aureorum receptis, cum Attico communicarent, Joannis autem causam despicerent. Hoc illi se facturos prorsus negarunt. Accidit enim divinitus quiddam, quod eam rem prohibuit. Nam uni ex Æmylii diaconis, Paulo nomine, viro casto et moderato, divum Apostolum Paulum apparentem dixisse ferunt : « Videte quomodo accurate (seu circumspicte) ambulatis, dies enim mali sunt; » promissam forte fraudem sic inhibentem. Sedenim cum illi promissionem seu conditionem oblatam non reciperent, sed reditum in Romanam urbem precibus peterent : Valerius, qui egregium illud viri optimi facinus in pollice patravit, ad male agendum strenuus, putri cuiusdam et vetustate squalido navigio eos commissos, exitium eis struens videlicet, Romam reverti jussit. Illi cum summo periculo navigantes, ægre Lampasacum appulerunt. Inde navi mutata, quatuor mensibus elapsis Romam pervenere, et apud Innocentium papam sigillatim quæ eis accidere;

Α συνέστη, ἀνά χειρὸς λαβόντες οἱ περὶ τὸν θεοφιῆ Αἰμύλιον, Βενεθενδοῦ δὲ οὗτο; ἐπίσκοπος, Καθηγῶν τε καὶ Γαυδέντιον, σὺν Οὐαλεντίῳ καὶ Βονιφάτιῳ τοῖς πρεσβυτέροις, ἐκ Ῥώμης πρὸς τὸ Βυζάντιον ἦσαν. Ἐπίτετο δ' αὐτοὺς Κυριακοῦ καὶ Δημητρίου, σὺναμα Παλλαδίου καὶ Εὐλύσιου· οἱ τῆς Ἰωάννου μερίδος ὄντες, ἐκεῖσε δὴ παρεγένοντο, καὶ πάντα ἐκείνοις ἐξετραγώδησαν. Ἀνά δὲ τὴν Ἑλλάδα γενόμενοι, ὑπὸ τινι ἐνεδρεῦοντι τῶν χιλιάρχων εἰς χεῖρας ἐμπέπτουσιν. Οὐδὲ γὰρ ἦν λαθεῖν τὴν πονηροτάτην γυναικῶν Εὐδοξίαν τὰ τῆς στελλομένης πρεσβείας. Ἀντιτεχνωμένη δὲ τῇ γνώμῃ τῶν ἀποσεισάντων προέφθανεν ἀντιπράττουσα. Θεσσαλονικὴν μὲν σὺν οὐ συνεχώρων ἐκείνους ἰδεῖν· οὐδὲ γὰρ ἂ πρὸς τὸν ἐκεῖνης ἐπίσκοπον Ἀνύσιον τοῦ πάππου ἐπεφέροντο γράμματα, δοῦναι εἶων. Δυσὶ τοίνυν πλοίοις τοῦτους ἐπιβαλόντες, ἐπεὶ ἐς προάστειον τῆς πόλεως, ὃ Ἀθύρας καλεῖται, ἐφθάνον, βιαίως εἶργον φρουρῆ, ἅτε δῆθεν ὑπερόριον ἐνοχλοῦντας; ἀρχὴν, καὶ ἐπιβρεῖ τῆς ἐνθάδε βασιλείας γεγενημένους, διαβολὴν κατεσκεύαζον. Οἱ τε οὖν Ῥωμαῖοι, καὶ οἱ περὶ τὸν ἐπίσκοπον Κυριακὸν ἐγκλεισθέντες χωρὶς, ἠτάζοντο, καὶ δεινοὶς πλείστοις περιεβάλλοντο, τὰ γράμματα ἀπαιτούμενοι. Ὡς δ' ἐκείνοι τὸ μὴ δοῦναι δυσχυρίζοντο πρότερον, εἰ μὴ βασιλέα θεάσαιντο, πρέσβεις ὄντες, τέλος Οὐαλέριος τις ἐκ θηριωδίας καὶ ἰαμότητος ὄνομα ἑαυτῷ περιεβίβηαι βουλόμενος, ἐνὸς τῶν ἐπισκόπων τὸν ἀντίχειρα διακλάσας παρ' ᾧ τὰ γράμματα ἦν, αὐτὰ τε ἀφείλετο τὰ πυκτὰ, καὶ τινα σκεῆθ, καὶ ὅσα δὴ πρὸς ὧνησιν τῶν ἐπιτηδίων ἀργύρια ἦσαν, οὐκ ἄπο καὶ τοῦτο πονηρᾶς γνώμης διαπραξάμενος; ἵνα τῶν πρὸς χρεῖαν ἐνδεδεῖς καταστάνας, πρᾶξαι τι τῶν ἀπηγορευμένων ἀναγκασθεῖεν. Τῇ δ' ὕστερα ἄλλοι τε πλείστοι παρήσαν, εἴτ' ἐκ τῆς βασιλίδος, εἶτε καὶ παρ' αὐτοῦ δὴ πεμφθέντες τοῦ Ἀττικοῦ· οἱ καὶ ἤξιον, τρισχιλίους λαβόντες; χρυσοῦ, κοινωνήσαι μὲν Ἀττικῷ, τῆς δὲ Ἰωάννου εἰκῆς καταφρονεῖν· τοὺς δὲ πᾶμπαν ἀπαγορεύσαι. Συνέβη γάρ τι καὶ θεοτότερον εἶργον, μᾶλα τὴν πράξιν. Ἐπὶ γὰρ τῶν Αἰμυλίου διακόνων, Παύλῳ τὴν κλήσιν, σὺφρονι καὶ μετρίῳ ἀνδρὶ, τὸν θεῖον ἀπόστολον Παῦλον ἐπιφανέντα εἰπεῖν λέγεται· « Βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε· αἱ ἡμέραι γὰρ πονηραὶ· ἰσως τὴν ὑπεσχημένην ἀπάτην ἐπέχοντα. Μὴ τὴν εἰσηγησιν τοίνυν εἰσεδακόμενων, ἀλλὰ τὴν ἐς Ῥώμην ἀποβολούτων ἐπάνοδον, Οὐαλέριος ὁ τὸ τοῦ ἀντιχειροῦ ἀριστοῦργημα διαπεπραγμένος, δεινὸς ὢν καὶ εὐκουρῆσαι, σαπρῷ τινι καὶ γεγηρακῶτι πλοῦφ τοῦτους πιστεύσας; ὧ; ἂν πρόνοιαν ἀπωλείας πραγματευόμενος, πρὸς τὴν Ῥώμην ἀνάγεσθαι παρηγγύα. Καὶ δὴ τῷ πλῶ ἐν χρῶ κινδύου μολίς τῇ Ἀμαζάκῳ προσσχέιν ἐξεγένετο. Ἐκείθεν δὲ τὸ ἀκάτιον ἀμειψόμενοι, τεττάρων παρωχηκότων μηνῶν, τὴν Ῥώμην κατέλαθον· καὶ Ἰννοκεντίῳ τῷ πάππῳ ἐμφανοσθέντες, κατὰ μέρος τὰ συμπεσόντα ἀνήγγελλον, μὴδὲν εἰδότες, εἰ τι δὴ τοῖς περὶ Κυριακὸν ἐπεγένετο· ἀλλὰ μὴδὲ περὶ Ἰωάννου, ὃ τι δὴ αὐτῷ συνέβη μοθεῖν ἐξίχυσαντες. Ἄ δὴ τὸν νωθρὸν Ἀρχάδιον διελάμβανεν· ὧ; ὧ; ὕστερον ὑπῆρξε; μαθεῖν. Ἐπὶ ἐπὶ

τούτοις πλείστα ἀγανακτήσας ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος Ἰννοκέντιος, τοιάνδε συνθέμενος τὴν ἐπιστολὴν, τοὺς περὶ Ἀρκάδιον, Ἀττικὸν τε καὶ Θεόφιλον ἐξέπεστείλεν, ἀφορισμῶ καὶ καθαιρέσει αὐτοὺς ὑποβάλλουσαν· καὶ ταῦτα μαθὼν, οὐ πολλῶ ὕστερον καὶ τὴν τελευταίην τῷ Πατρὶ ἐπιστήναι, ἐπὶ πόρρω τῆς ἑξορίας ἀπαγομένῳ, ὡς μικρὸν προϊόντες δηλώσομεν. Ἡ μέντοι ἐπιστολὴ τούτοις τοὺς ῥήμασι περιελήπτο·

in longius exsilium abductum, quemadmodum huiusmodi conscripta fuit :

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Ἐπιστολὴ Ἰννοκεντίου πάππα Ῥώμης πρὸς Ἀρκάδιον καὶ Εὐδοξίαν, ἀφορισμῶ αὐτοὺς ὑποβάλλουσα.

ε Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἰωάννου βοᾷ πρὸς Θεὸν κατὰ σοῦ, βασιλεῦ, ὡς ποτε Ἄβελ τοῦ δικαίου κατὰ τοῦ ἀδελφοκτόνου Κάιν· καὶ παντὶ τρόπῳ ἐκδικηθήσεται. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο πέπραχας, ἀλλὰ καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης διωγμῶν μέγαν κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ συνεστήσω. Ἐξέσωσας τὸν μέγαν τῆς οἰκουμένης διδάσκαλον ἐκ τοῦ θρόνου αὐτοῦ ἀκρίτως, συνεκδιώξας αὐτῷ καὶ τὸν Χριστόν· οὕτε γὰρ οὕτως δόδρομαι περὶ ἐκείνου (οὗτος γὰρ τὸν κληρὸν ἔλαχε μετὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βασιλείᾳ), κἀν ἡ ἀφόρητος ἡ συμφορὰ· ἀλλὰ θλίβομαι, φροντίζων πρῶτον μὲν τῆς σωτηρίας τῶν ὑμετέρων ψυχῶν, καὶ περὶ τῶν στερηθέντων καὶ λιμωξάντων τῆς ἐκείνου πανσόφου καὶ πνευματικῆς θείας διδαχῆς καὶ νοουθεσίας. Οὐ γὰρ μόνον ἡ Κωνσταντινουπολιτῶν ἐκκλησία ἐζημιώθη τῆς ἐκείνου μελιβρύτου γλώττης, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ ὑφήλιος ἐχέφρασεν, ἀπολέσασα τοιοῦτον ἔνθεον ἄνδρα, πειθηνίας μίξις γυναικὸς παραχωρησάσης τοῦτο γενέσθαι τὸ δραματουργήμα. Πλὴν ἐκδέχεται τὴν ἐνταῦθεν τιμωρίαν καὶ τὴν μέλλουσαν ἀτελεύτητον κόλασιν, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας ἐπερχομένην αὐτῇ. Εἰ γὰρ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης τὸν βίον κατέλιπε, τὴν πίστιν τηρήσας, καὶ στηρίξας τοὺς σαλευομένους· ἀλλ' εἰς ἄληκτον αἰῶνα τὴν ἀδαπάνητον τρυφήν καὶ ἀθάνατον ζωὴν ἐκληρονόμησεν. Ἡ δὲ νέα Δαλιδᾶς Εὐδοξία, κατὰ μικρὸν τῷ ξυρῷ τῆς πλάνης ξυρήσασά σε, ἐπέγαγεν ἐαυτῇ κατάραν ἐκ πολλῶν στομάτων, δεσμεύσασα φορτικῶν ἀμαρτημάτων βαρῶ καὶ δυσβάστακτον, προσθεῖσα τεῦτο τοῖς πρῶν αὐτῆς ἀμαρτήμασι. Διὸ ἐγὼ εἰ ἐλάχιστος καὶ ἀμαρτωλὸς, ὡς πιστευθεὶς τὸν θρόνον τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Πέτρου, ἀφορίζω σέ τε κακίειν τῆς μεταλήψεως τῶν ἀχράντων μυστηρίων Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παντοῖον ἐπίσκοπον ἢ κληρικὸν ὄντα τοῦ τάγματος τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, τολμώντας ἐπιχειρῆσαι καὶ μεταδοῦναι ὑμῖν, ἀφ' ἧς ὥρας ἀναγνώτέ μου τὸν παρόντα δεσμὸν, ὑπὸ καθαιρέσιν εἶναι. Εἰ δὲ βιάσησθὲ τίνα, ὡς ἐξουσιασται, καὶ παρεξέλιθητε τοὺς δοθέντας ὑμῖν κανόνας· παρὰ τοῦ Σωτῆρος διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἔσεσθε ἐπιστάμενοι, ὡς πρῶτον

renuntiarunt, nihil scientes, quid vel Cyriaco ejusque comitibus, vel Joanni ipsi acciderit. Hæc tum segnem Arcadium latuere : id quod postea animadvertere licuit. Hisce vero de causis Innocentius Romanus episcopus plurimum indignatus, epistolam compositam ad Arcadium, Atticum et Theophilum dedit, qua illos excommunicationi et exauctorationi subjecit, cum quidem cognovisset, non multo post Patrem illum mortem oppetiisse, paululum progressi exponemus. Epistola verbis

419 CAPUT XXXIV.

Epistola Innocentii papæ Romani ad Arcadium et Eudoziam, excommunicationi eos subjiciens.

«Vox sanguinis fratris mei Joannis clamat ad Deum contra te, o imperator, sicuti quondam Abel justus contra parricidam Cain; et is modis omnibus vindicabitur. Nec id modo admisisti, sed etiam pacis tempore persecutionem magnam adversus Deum et Ecclesiam ejus concitasti. Ejecisti e throno suo, re non judicata, magnum totius orbis doctorem, et una cum eo Christum persecutus es. Neque de illo ita queror (sortem enim, seu hæreditatem cum sanctis apostolis in Dei et Servatoris nostri Jesu Christi regno consecutus est), quamvis intolerabilis jactura ea sit : sed affligor propterea, quod primum de animarum vestrarum salute, deinde de eis qui sapientissima, spirituali et divina doctrina et institutione ejus orbat, fame verbi Dei conscientur, sum sollicitus. Non enim ecclesia tantum Constantinopolitana mellitæ illius linguæ jacturam fecit, sed et orbis sub sole totus ad orbitatem redactus est, viro tam divino amisso, persuasione unius mulieris, fabulam hanc et spectaculum exhiberi sinente. Verum excipiet illa et præsentem hic pœnam et futurum sempiternum supplicium non post multos hosce dies ei adveniens. Tametsi enim beatus Joannes vitam reliquit, fide servata, et fluctuantibus confirmatis; in æterna tamen sæcula sempiternarum deliciarum et immortalis vitæ hæreditatem est consecutus. Nova autem Dalila Eudoxia, quæ paulatim te erroris seu seductionis novacula tolondit, execrationem ex multorum ore sibi ipsi introduxit, grave et quod gestari nequeat peccatorum pondus colligans, atque id prioribus peccatis suis superaddens. Itaque ego minimus, et peccator, cui thronus magni apostoli Petri creditus est, æsegro et rejicio te et illam a perceptione immaculatore mysteriorum Christi Dei nostri : episcopum etiam omnem, aut clericum ordinis sanctæ Dei Ecclesiæ, qui administrare aut exhibere ea vobis ausus fuerit, ab ea hora qua præsentis vinculi mei legeritis litteras, dignitate sua excidisse, decerno. 420 Quodsi, ut homines potentes, quemquam ad id vi adegeritis, et canones vobis a Scrivatore per sanctos apostolos traditos transgressi fueritis,

scitote non parvum id vobis peccatum fore, in horrenda illa iudicii die : cum neminem huius vitæ honor et dignitas adjuvare poterit, arcana autem et abdita cordium sub oculos omnium effundentur atque exhibebuntur. Arsacium, quem pro magno Joanne in thronum episcopalem produxistis, etiam post obitum exauctoramus, una cum omnibus qui consulto cum eo communicarunt episcopis, cuius etiam nomen sacro episcoporum albo non inscribatur. Indignus enim eo honore est, ut qui episcopatum quasi adulterio polluerit. Omnis siquidem plantatio, quæ a Patre nostro in caelis plantata non est, eradicabitur¹. Ad Theophili abrogationem addimus excommunicationem, anathematismum et absolutam a Christianismo alienationem. » Hæc Innocentius pro Joanne pugnans scripsit. Neque vero etiam Atticum, qui post Arsacium thronum magni illius involavit, non accusavit. Verum ut ea res composita postea sit, historia loco suo ostendet.

CAPUT XXXV.

De incursione gentium barbararum in fines Romanos, eo tempore facta : et de exortis tyrannibus, Stilicone, Alaricho, Attalo, Saro, et aliis : et ut ab Alaricho Roma sit capta : et de formosæ cujusdam Romanæ mulieris castitate.

Eadem tempestate, sicuti in omnibus episcoporum dissensionibus reperire est, res etiam publicæ tumultibus sunt repletæ. Hunni namque Istrum transgressi, Thraciam vastantes percurrerunt, Huldam (1) duces habentes. Et Isauri quidam prædones perquam feri, ingenti coacta multitudine Phœniciam atque Cariam, et quæ in medio sitæ sunt urbes, excursionibus extremisque cladibus vexarunt. Stilico quoque, Honorii socer, opumque et copiarum illius omnium dux, vir summus, simul et Romanorum et barbarorum ad novas res spectantium studia sibi conciliata habens, cum præfectis eorum egit, et committere inter se imperatores tentavit. Atque ubi, ut Alaricho Gotthorum duci ducendarum Romanarum copiarum dignitas tribueretur, suffragio suo effecit, in Illyricos movit : et eo Jovium quemdam præmisit, re ita composita, ut et ipse cum Romanis Arcadii ducibus congregaretur, **421** et regionis etiam ejus populos Honorii imperio subjeceret. Alarichus autem exercitu ex Dalmatia et Pannonia, terra barbara, suscepto in mediterraneas venit (2), Græciaque et Athenis captis, vicinam quoque Dalmatiam vastavit. Deinde Illyricum ingressus, atque aliquandiu ibi moratus, per Alpes in Italiam rediit, Stilicone angustias earum illum transire permittente, utpote qui insidias imperatori strueret. Postea Alarichus cum inde proficisci vellet, Honorii litte-

¹ Matth. xiii, 15.

(1) Al. *Huddin* vocant.

Α μὲν οὐ μικρὸν ὑμῖν τὸ ἀμάρτημα γενήσεται ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, οὕτε οὐ δυνήσεται ἀξίωμα βιωτικὸν τινα ὠφελεῖσαι· ἐκείνων δὲ τὰ ἐντὸς ἐκχυθήσονται πρὸς ὑπόδειγμα πάντων. Ἀρσάκιον δὲ δι εἰσηγάγετε εἰς τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς ἀντὶ τοῦ μεγάλου Ἰωάννου, καὶ μετὰ θάνατον καθαιροῦμεν σὺν πᾶσι τοῖς συγκοινωνήσασιν αὐτῷ προθέσει ἐπισκόποις· οὗτινος μὴδὲ τὸ ὄνομα ἐγγραφήτω τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις· ἀνάξιος γάρ ἐστιν ὡς μοιχεύσας τὴν ἐπισκοπὴν· πᾶσα γὰρ φυτεία μὴ φυτευθεῖσα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἐκρίζωθήσεται. Προστιθέμεθα τῇ καθαιρέσει Θεοφίλου ἀφορισμὸν καὶ ἀναθεματισμὸν, καὶ τελείαν ἀλλοτριῶσιν Χριστιανισμοῦ. » Τοιαῦτα μὲν ὁ Ἰννοκέντιος ἔγραψεν ὑπὲρ Ἰωάννου διαμαχόμενος· οὐκ ἔξω μένοι αἰτίας **B** ἐποίησε καὶ Ἀττικὸν μετ' Ἀρσάκιον τῷ θρόνῳ τοῦ μεγάλου ἐπισπιθήσαντα. Ἄλλ' ὅπως ταῦτα χρῆμα ὕστερον διαλέλυται, ἡ καθέξης ἱστορία δηλώσει.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΕ.

Περὶ ἐπιδρομῆς ἐθνῶν ἐπινοήματα γεγενημένης· καὶ περὶ τῶν ἐπαναστάντων τυράννων, Στελιχωνος, Ἀλλαρίχου, Ἀττάλου, Σάρου, καὶ ἑτέρων· καὶ ὡς ἐάλω Ἀλλαρίχῳ ἡ Ῥώμη· καὶ περὶ τῆς σώφρονος ἐν Ῥώμῃ ὥραιας γυναικός.

Περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ὡς ἐπίπαν ἐστὶν εἰρηεῖν ταῖς τῶν ἱερῶν διχονοίαις, καὶ τὰ κοινὰ θορύβων πλήρη γεγενημένα. Οὐνοὶ μὲν γὰρ τὸν Ἰστρον διαπεραιωθέντες, τὴν θρᾶκην δηρῶντες κατέβησαν, ἡγούμενον Οὐλδην ἔχοντες. Ἰσαυροὶ δὲ λησταί τις; θηρωδῆς; ἐς πολὺ τι πληθεὺς ἀθροισθέντες, θοίνικιν τε καὶ Καρίαν καὶ τὰς ἐν μέσῳ τούτων πόλεις κατέδραμον, κακοῦργοῦντες τὰ ἔσχατα. Καὶ Στελιχῶν Ὀνωρίου μὲν κηδεστής, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκείνου πάσης δυνάμεως ἐξηγούμενος, ἀνὴρ διαφερόντως μέγας γενόμενος, τὸ παρὰ Ῥωμαίοις καὶ βαρβάροις νεωτερίζον ἔχων πεπιθόμενος, τοῖς ἀρχαῖσιν ἐκείνων εἰς λόγους ἐλθὼν, συγκρούειν πρὸς ἑαυτὸν τὰ βασίλεια πείραν προσήγεν· Ἀλλαρίχῳ τε τῷ ἡγουμένῳ τῶν Γότθων πρόξενος καταστάς, Ῥωμαίων στρατηγίας ἀξίωμα περιθεῖναι, Ἰλλυριοὺς ἐπανέστησεν, Ἰδίοις τινα ὑπαρχόν ἐκείνοις προκινεῖν στρατηγῶν, ὥστε καὶ τοὺς ἀνὰ τὸδε τὸ κλίμα ὑπηκόους Ὀνωρίῳ ὑποτάξει δῆθεν τῷ βασιλεῖ. Ἀλλαρίχῳ δὲ παραλαβὼν τὸν στρατὸν, ἀπὸ τε Δαλματίας καὶ Παννονίας βαρβάρου γῆς εἰς τὰς ἡπειροὺς ἐγένετο. Ἑλλάδα δὲ καὶ Ἀθήνας ἐλὼν, καὶ τοὺς προσεχεῖς Δαλμάτας ληΐζεται. Ἐπελθὼν δὲ τὴν Ἰλλυρίδα, καὶ ἱκανὸν χρόνον τοῖς ἐκεῖ διατρέψας, διὰ τῶν Ἀλπεων εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπάνεισιν, Στελιχωνος αὐτῷ τὰς πύλας ἀνέντος τῶν Ἀλπεων, ἄτ' ἐκβουλάς παλαμωμένῳ τῷ βασιλεῖ. Εἶτ' ἐκείθεν ἐκδημῆν μέλλων, γράμμασιν Ὀνωρίου τῆς ἐπὶ τὸ πρόσω α-

(2) Hoc Sozom. non habet lib. ix, cap. 4.

ρείας ἐσχέθη. Ὑστερον δὲ αὐτὸς καὶ Ὀνώριον διεκώλυεν εἰς τὴν Κωνσταντινίου μέλλοντα ἐκδημεῖν φειδοὶ τοῦ ἀδελφιδού, ὥστε πιστοὺς ἄρχοντας αὐτῷ καταστήσει· ἀρτι ὄφραπισθέντι. Δεδιώξεν καὶ γὰρ ἦν, μὴ τι διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἀτελεῖ πάθοι ὁ παῖς Θεοδοσίος. Ἐκώλυε μὲν οὖν ἐκείνον, ἀναγκαῖον λέγων εἶναι μένειν ἐν Ἰταλίᾳ διὰ τὴν Ἐναγχοῦ τυραννίδα γεγεννημένην ἐν Ἀριηλάτῳ παρὰ τοῦ Κωνσταντινίου· αὐτὸς δὲ πείσας καὶ θάτερον τῶν σκήπτρων λαθῶν, ὃ λάβαρον Ῥωμαῖοι καλοῦσι, τέσσαράς τε στρατιωτῶν ἀριθμοὺς εἰληγῶς, πρὸς δὲ καὶ γράμματα βασιλέως τὴν ἐπ' ἀνατολῆς ἀφίξιν ἐπιτρέποντα, ἤδη πρὸς τῇ ἐξόδῳ ἦν. Φήμης δὲ περιηχηθείσης ὡς τῷ υἱῷ Εὐχερίῳ, συνεργούντων τῶν ἐν δυνάμει, τυραννίδα καθίστησιν, ἐν στάσει τὸ στρατιωτικὸν γενόμενον, πρῶτα μὲν κτείνουσι τὸν τῆς Ἰταλίας καὶ Γαλατῶν ὑπαρχον, καὶ ἄλλους βασιλικὰς ἀρχὰς ἐπιτετραμμένους. Οὐ πολλῷ δ' ὕστερον παρὰ τῶν ἐν Ῥαβέννῃ στρατιωτῶν καὶ αὐτὸς ἀναίρεται Στελιχῶν· ἔπειτα δὲ καὶ ὁ τοῦτου υἱὸς Εὐχέριος κτείννεται. Οἱ μὲν οὖν οὕτω φωραθέντες κακόνους εἶναι τῷ βασιλεῖ ὥδε ἀπίστωντο· μετὰ δὲ τὴν τοῦτον ἀναίρεσιν τὸ σὺν ἐκείνοις βάρβαρον, τῷ προειρημένῳ Ἀλλαρίῳ τῷ Γότθῳ συμμίξαν, τὴν Ῥώμην ἐπιεράτο πορθεῖν· ἔπειτα περὶ εἰρήνης Ἀλλαρίχου πρὸς Ὀνώριον πρέσβεις πέμψαντος, ἐπεὶ ἀπετύχχανε, πολλοὺς καὶ ἄλλους βαρβάρους ἐπαγαγῶν, τὴν Ῥώμην αὐθις ἐπολιόρκει παρακαθήμενος· καὶ τὸν ποταμὸν Θύμβριν συσχῶν, ὃς διὰ μέσου ῥέει τῆς πόλεως, διεκώλυε ταύτη τῶν ἐπιτηδείων τὴν εἰσοδὸν ἐκ Πόρτου ἀνάγεσθαι. Μέγιστον δ' ὁ Πόρτος τῆς Ῥώμης νεώριον τρισὶ λιμέσι περιγραφόμενον, καὶ εἰς μικρὰς πόλεις παρατεινόμενον μέγεθος (οὕτω γὰρ τὸ ἐκεῖσε ἐπίνειον Ῥωμαῖοι καλοῦσι). Λιμοῦ δ' ἐπιγενομένου τῇ σπάνει τῶν ἀναγκαίων, πρὸς δὲ καὶ λοιμοῦ, καὶ τῷ δούλων ἤδη πρὸς Ἀλλάριχον αὐτομολούντων, ἐδόκει θύειν πᾶσι ναοῖς. Θουσκοὶ δὲ τινες μετακληθέντες, ὑπισχνούντο σκηπτῶς τισι καὶ βρονταῖς τοὺς βαρβάρους· ἐκαίθην ἐλαύνειν. Εἰργαστο γὰρ τοῦτο αὐτοῖς καὶ περὶ πόλιν ἄλλην, Λαρνίαν ὄνομα, ἦν οὐχ εἴλην Ἀλλάριχος παριῶν. Οὐ μὴν ὤνησεν ἡ τοιαύτη ἐπίνοια. Ὅσοι γὰρ εὖ εἶχον φρονήματος, κατὰ μῆνιν θεῖαν ταῦτα πεπονθέναι Ῥωμαίους ἐνόμιζον τῇ πολλῇ ῥαστώνῃ καὶ ἀκολασίᾳ ἣν ἐπεδείκνυντο, ὡς καὶ αὐτὸν ποτ' Ἀλλάριχον τοῦτι παραδείξει. Ἄγαθῷ γὰρ τινι ἀνδρὶ παραινούντι Ῥώμης φεῖσθαι, καὶ μὴ αἴτιον τοσοῦτων κακῶν γίνεσθαι, ἐκείνον φάναι λέγεται, ὡς ἔδρων ἐπιβάλλει τῷ ἔργῳ· οὐ συνεχῶς γὰρ τινα ἐπικαίμενον, ἐνοχλεῖ, τὴν Ῥώμην πορθεῖν. Ὁ καὶ ἐποίησε. Τότε μὲν οὖν χρήματα λαθῶν, τὴν πολιορκίαν διέλυε, συσθεμένων Ῥωμαίων, βασιλεὺς πείθειν εἰς εἰρήνην αὐτὸν δέχεσθαι. Καὶ πρεσβείας γενομένης, οἱ τάναντια φρο-

aris (1), ne coëptum iter persequeretur, prohibitus est. Deinde vero et Stilico Honorium impedivit, quominus Constantinopolim propter fratris filii curam concederet, ut fideles præfectos ei constitueret, qui non ita pridem pupillus factus fuerat : veritus scilicet ille, ne propter teneram ætatem Theodosius puer adversi quidquam pateretur. Impediit hunc igitur Stilico, necessario eum in Italia manere debere dicens, propter proximam tyrannidem apud Arelatem a Constantino excitatam. Hoc cum illi persuasisset, alterum ex sceptris, seu vexillis potius, arripuit, quod Romani labarum vocant : simulque quatuor militum ordines, et imperatoris litteras, quibus ei profectio Orientalis permittebatur, accepit, atque in expeditionem se dedit. Ubi vero fama increbuit, tyrannidem illum filio Eucherio, eis adjuvantibus qui cum potestate apud ipsum erant, parare; milites, seditione mota, primum Italiæ et Galliæ præfectum, aliosque quibus imperatorii magistratus commissi fuerant, necarunt : deinde paulo post Ravennæ a militibus et ipse Stilico, mox etiam filius ejus Euchorius jugulatus est. Atque isti quidem, quod adversus imperatorem conspirasse deprehensi essent, ad hunc modum interiire. Post eorum autem interitum, qui cum illis fuerant barbari, ei quem diximus Alaricho Gottho conjuncti, Romam expugnare aggressi sunt. Ibi Alarichus de pace oratores ad Honorium misit : quam ubi non obtinuit, aliis quoque multis barbaris adductis, Romanam urbem obsedit : et Tiberim amnem (2) qui per urbem mediam fluit, cohibens (3), ne res necessariæ ex portu in urbem importarentur, effecit. Portus autem maximum navale Romanorum est (sic enim illi navium stationem appellant), tres habens receptus, amplitudine parvam referens urbem. **422** Cum igitur annonæ penuria, fames (4) simul et pestis exorta esset, et jam servi ad Alarichum transfugerent, Romanis senatoribus Græcæ superstitionis, ut in Capitolio et templis omnibus sacrificia fierent, placuit. Acciti autem Thusci quidam, tonitru et fulminibus se barbaros inde propulsuros esse polliciti sunt. Nam id illi ad urbem aliam, cui nomen Larniæ (5), fecerant : quam urbem Alarichus obsessam non cepit : sed consilium coëptumque id frustra fuit. Siquidem qui rectam obtinebant mentem, vindicta divina Romanos hæc pati existimarunt, propter ingentes delicias, et quas exhibebant libidines. Et quod aliquando ipse quoque Alarichus ostendit. Nam bono cuidam viro (6) eum cohortanti ut Romæ parceret, neque tot malorum auctor fieret, dixisse fertur, « invitum se eam rem aggredi. »

τύβριδι.

(1) Similiter hæc ita dicuntur apud Paul. Diac. de ipso Alaricho : Qui cum discedere voluisset, Honorii litteris retentus est, sicut ipse confessus est.

(2) Sozomenus Alarichum præsidium militum frequens ad amnem Tiberim collocasse dicit.

(3) Συσχῶν, amne occupato. Sozom. ἐπιστήσας

(4) Adeo fames Romæ invaluit, ut homines pro frumento castaneis uterentur. Creditum quoque est, quosdam humanis carnibus non abstinuisse. Sozom.

(5) Videtur legendum, *Narnie*.

(6) *Monacho*. Sozom.

Continue enim quemdam sibi imminentem, molestum esse, Romanique vastare jubere. Quod etiam tandem fecit. Ac tam quidem pecunia accepta, obsidionem solvit: cum Romani pacti cum eo essent, imperatori se suasuros, ut pacem cum eo iniret. Et legatione missa, qui Alaricho adversabantur, impedimento, ne pax ea constaret, fuere. Atque Innocentio legationem obeunte, imperatoris litteris persuasus Alarichus, ad Ariminum urbem concessit, quæ ducentis et decem stadiis Ravenna distat. Ibi cum eo e muro collocutus Jovius Italiæ præfectus, petitionem ejus imperatori ostendit, debere eum per litteras duce præfici exercitus utriusque censens. Atque ille alia quidem ei concessit: dignitatem autem eam ut conferret, nondum statuit. Jovius inconsulte imperatoris decretum Alaricho legi jussit. Itaque ille propter dignitatem sibi denegatam, perinde atque injuria affectus esset, indignatus, tuba classico cani jussu, Romam contendit. Jovius autem metu percussus, ne in suspicionem, perinde atque barbaro faveret, apud imperatorem incideret, imprudenter etiam quam antea jurisjurandi sacramento suos adegit, ne pacem unquam cum barbaro facerent. Porro Alarichus (1), dignitate contempta, nihil amplius quod Romani haberent, petiit. Et ubi bis episcoporum legatione missa, quod postulavit, non impetravit, Romam rursus obsidione cinxit: portuque capto, Romanos vi, ut Attalum, urbem tum præfectum, imperatorem crearent, coegit. Id illi fecere. 423 Attalus autem cum Romanis multis magistratus concessit, tum Alarichum utrarumque copiarum duce fecit, Adalphumque conjugis ejus fratrem præfectum (2) equitum constituit. Et multitudine convocata, splendidam ad eam orationem habuit, patriis jura inviolata senatui se conservaturum, Orientemque universum et Ægyptum Italis subjecturum pollicitus. Atque ille sic elatus, non integrum imperavit annum, quod Alaricho, ut Honorii militiæ duces exauctoraret, non paruerit. Et Honorius oratores ad Attalum misit, eumque ad imperii societatem, si arma poneret, invitavit. Ille id respuit: et Honorium insulam incolere, privatamque vitam, si vivere vellet, deligere, summorumque corporis membrorum amputatione salutem suam redimere jussit. Alarichus ubi Attalum non facile vel sibi vel necessariis alius parere animadvertit, ab Honorio sibi metuens, clam cum eo, conditionibus acceptis, de reconciliatione pactus est. Atque omnibus (3) ad urbem Ravennam congregatis, Alarichus Attalo persuasit, ut imperii insignia, ducesque ejus cingulum quisque deponerent (4). Honorius veniam omnibus dedit,

(1) In legatione posteriore Alarichus petiit, ut in societatem belli a Romanis susciperetur: et ut sibi cum mediocri frumenti pensione loca aliqua, quæ Romani non magnificerent, incolenda darentur. (Sozom.)

(2) Quos domesticos vocant. (Sozom.)

νοῦντες Ἀλλαρίχῳ ἐμποδῶν τῇ εἰρήνῃ καθίστατο. Ἰννοκεντίου δὲ πρεσβευσάμενου, πεισθεὶς Ἀλλάριχος βασιλέως γράμμασιν, εἰς Ἀρίμινον ἦκε πόλιν, δέκα καὶ διακοσίοις σταδίοις διέχουσαν τῆς Ραβέννης· ἐνθα εἰς λόγους ἐκ τειχῶν Ἰόδιος ὁ τῆς Ἰταλίας ὑπαρχος ὁμιλήσας, τὸ βούλημα ἐδήλου τῷ βασιλεῖ, ὡς δεοὶ αὐτὸν δέλοισι τιμῶν στρατηγῶν δυνάμει· ἐκατέρας. Ὁ δὲ τᾶλλα μὲν εἰδίδου, ἀξίας δὲ οὐποτε μεταδώσειν κατένευεν. Ἰόδιος δὲ ἀδούλιος τὸ ὄψιν τῷ βασιλεῖ ἀναγινώσκων Ἀλλαρίχῳ ἐκέλευεν. Ἐπὶ δὲ τῇ ἀρνήσει τοῦ ἀξιώματος ὀργισθεὶς Ἀλλάριχος, ὡς ὄβριζμένος, ἀθρόον τῇ σάλπιγγι σημήνα· τὸ ἐνούσιον, ἐπὶ Ῥώμῃν ἤλαυνε. Δείσας δὲ Ἰόδιος, παρασκευάζεν ὁμνύειν τοὺς περὶ αὐτὸν, μὴ ποτε εἰρηνικᾶ καὶ τῷ βαρδάρῳ φρονήσαι. Ἀλλάριχος δὲ τὸ ἀξίωμα παραιτησάμενος, ἕτερον ἦτι μῆδὲν Ῥωμαίοις τυγχάνον. Ὡς δὲ δις πρεσβυσάμενος ἀπετυγχάνεν, ἐλθὼν ἐπολιόρχει τὴν Ῥώμην. Ἐλὼν δὲ τὸ ἐπίνειον Πύρρον, Ἀτταλὸν τινα, ὑπαρχον τῆνικαῦτα τῆς πόλεως ὄντα, Ῥωμαίου· ἐτίεζε βασιλεῦ ψηφίζεσθαι· ὃ καὶ ἐποίησαν. Ἐκεῖνος δὲ πολλοὺς Ῥωμαίων ἐπὶ τὰς ἀρχὰς προβαλλόμενος, καὶ Ἀλλάριχον ἐχειροτῶνει στρατηγὸν ἐκατέρας δυνάμει· Ἀδαούλφον τὸν τῆς οἰκείας γαμετῆς ἀδελφὸν ἡγεμόνα τῶν ἱππέων καθίστα. Ἀτταλὸς δὲ συγκαλέσας τὸ πλῆθος, λόγον διεξήθε μάλα λαμπρὸν, ὀπισθοῦμενος τὰ πάτρια τῇ συγκλήτῳ ἀθιγῇ τηρῆσαι, τὴν τε ἔω πᾶσαν καὶ Ἀφυπτον ὀπήκοον Ἰταλοῖς ποιῆσαι. Καὶ ὁ μὲν ὄβ' ἐπαϊρόμενος, οὐδ' εἰς ἐνιαυτὸν ἤρξε, μὴ πεισθεὶς Ἀλλαρίχῳ τοὺς Ὀνωρίου καθελείν στρατηγούς· Ὀνώριος μὲν γὰρ πέμψας, Ἀτταλὸν κοινωνὸν ἐκέλευε τοῦ κράτους τὰ ὄπλα ῥίψαντα. Ὁ δ' οὐκ ἠνόηστο, ἀλλ' ἐκείνῳ νῆσον οἰκεῖν ἐκέλευε, καὶ ἰδιωτεύειν αἰρεῖσθαι, εἰ γὰρ βούλειτο ζῆν, καὶ τῇ περιτομῇ τῶν ἀκρωτηρίων τοῦ σώματος τὴν τοῦ θλου σωτηρίαν ὠνεῖσθαι. Ἀλλάριχος δὲ συνιδὼν Ἀτταλὸν, ὡς ῥαδίως ἐκείνῳ τοῖς γὰ ἀναγκαίοις πειθόμενον, δείσας Ὀνώριον, λάθρα ἐκείνῳ συντίθεται συνθήκας λαθῶν. Καὶ δὴ πάντων συνηγμένων περὶ τῆς Ἀφρον πόλεως, πείθει Ἀλλάριχος τὰ σύμβολα τῆς ἀρχῆς ἀποθέσθαι, καὶ τοὺς ἀρχοντας ἐκείνου τὰς ζώνας. Συγγνώμην δ' ἄσασιν Ὀνώριος εἰδίδου, ὡς ἐκαστον τιμὴν καὶ ἀξίαν ἔχειν ἦν προτοῦ μετέλασιν.

(3) Ἀτταλὸς δὲ ὑπὸ πῶδας βήματος προτεθέντος γενῶνως Ὀνωρίου, τοὺς δύο τῶν δακτύλων μόνως ἀφαιρεῖται, καὶ εἰς Ἀίπαρα τὴν νῆσον φυγαδεύεται. Ἀδαούλφος δὲ πρὸς τινος τῶν οἰκείων μαχαίρᾳ σφάττεται. Ἀλλάριχος δὲ οὐ πᾶνυ πόρρω τὰς Ἀίπεις καταλαθῶν (χωρίον δὲ τοῦτο ἀμφὶ ἐξήκοντα στάδια τῆς Ραβέννης διέχον), εἰς λόγους εἰρηναίους ἤλαθε τῷ βασιλεῖ. Καὶ δὴ τις Σάρως ὄνομα, ὃς μετὰ Στελίχωνα τὴν στρατηγικὴν ἀρχὴν Ὀνωρίου δεικνύσας εἶχεν, εἰς ἀκρον τὰ πολέμια ἤσκηκώς, ὑποπτος

(4) Ad reliquias imperii Rom. clades accessit, quod Gildo comes Africae, Theodosio defuncto, Libyam et bonam Africae partem per tyrannidem occupavit.

(5) Sozom. lib. ix, cap. 8.

ὦν Ἀλλαρίχῳ διὰ προτέραν ἔχθραν, ἀμφὶ τριακοσίου ἔχων ἐβνους αὐτῷ καὶ μάλα ἀρίστους, λογισάμενος μὴ ἐκὺτῷ γε συνοίσειν τὸς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Γότθων σπονδᾶς, ἐξ-ἠπίνης προσβαλὼν, οὐκ οὐλοῦτος τῶν Ἀλλαρίχῳ κτείνει· κρατήσας τε τῆ μάχῃ, τῆς Ῥαθένης ἀποδιώκει. Περιτορῆς δὲ γενόμενος ὁ Ἀλλαρίχος, περικαθεσθεὶς τὴν Ῥώμην ἴσχυσε προδοσίᾳ εἶλεῖν· καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἐκέλευε τὸν Ῥωμαίων πλοῦτον ἀρπάζειν, ὡς δύναμις, καὶ ληΐζεσθαι τοὺς οἴκους αὐτοῖς, μόνον ἄσυλον εἶναι προστεταχῶς τὸν περὶ τὴν θείαν σοφὴν τοῦ ἀποστόλου Πέτρου νέον, μέγαν τε θύνα, καὶ πολὺν χῶρον περιλαμβάνοντα. Ὁ δὲ καὶ ἄξιον κατέστη τοῦ μὴ ἄρδην πᾶσαν ἀπολέσθαι τὴν Ῥώμην. Οἱ γὰρ ἐνθάδε συβρούεντες τῷ θέει (πολλοὶ δὲ ἦσαν), αἰδοῖ τοῦ ἀποστόλου περισωθέντες, πάλιν τὴν πόλιν ἔκισαν. Ἐκεῖνος δὲ, τὰ κατὰ Καμπανίαν ληΐζόμενος, νόσῳ φθειρεται. Τῶν δὲ βαρβάρων σπεισαμένων, Ὀνώριος Ῥώμην συνοικίζει τῶν πολλῶν κακῶν ἀνασχούσαν· οὐ δὴ γενόμενος βασιλεὺς, τὸν ταύτης συνοικισμὸν καὶ χειρὶ καὶ γλώττῃ ἱκανῶς συνεκρότει. Ἐν ᾧ δὲ πολέμῳ γυνή τις εὐ μάλα διαγέγονε τεκμήριον μέγιστον σωφροσύνης ἐπιδειγμένη. Καλὴν γὰρ οὖσαν αὐτὴν καὶ ὠραίαν σφόδρα τῷ εἶδει, τῶν τῆς Ἀλλαρίχῳ στρατιωτῶν νέος ἰδὼν, ἤττων τῆς ὠρας ἐγένετο, καὶ εἰς συνούσιαν ἠρέμα εἴλεκεν. Ἐκεῖνην δὲ τὸ ἄγος ἐκτρεπομένην, τὸ ξίφος γυμνώσας, ἀναίρειν ἠπειλεῖ. Οὐα ὃ ἔρωτι ἀμιλλώμενος, φειδῶ τι ἐξ ἐπιτολῆς τὴν τράχηλον ἐπληττε. Τῷ δὲ λύθρῳ περιβρούμενην, τὸν αὐχένα ὑπῆγε τῷ ξίφει, ἀμεινον ἐν σώφρονι θανεῖν οἰομένη δεῖν λογισμῷ, ἢ ἄλλου πειραθῆναι ἀνδρός. Ὡς δὲ φοβερώτερον ὁ βάρβαρος ἐπιὼν οὐδὲν μάλλον ἦνυε πλεῖστα διαπαλαίων, τὸ σώφρον καταπλαγεὶς τῆς ἀνθρώπου, παρὰ τὸ ἀποστολεῖον τοῦ θεοῦ Πέτρου αὐτὴν ἀνάγων, καὶ τοῖς νεωκέρους αὐτὴν παραδοῦς, καὶ ἐξ χρυσίνους αὐτοῖς ἐπιδοῦς, τῷ ἀνδρὶ φυλάττειν τὴν κόρην ἐκέλευεν. Τοιαῦτα δεῖνὰ ἀνά τε ζω καὶ ἐσπέραν τῆν-καῦτα ἐπισυνέθη, Θεοῦ γε, οἶματι, μηνιοντος.

(1) Attalus Gotthorum instinctu denuo in Galliis tyrannidem arripuit. Qui dein e a Gotthis ipsis captus, Constantio deditus, et ab Honorio Romæ in triumpho ante currum ductus, in Liparamque deportatus est.

(2) Dum hæc aguntur in Jibus, terribilis de Occi lente rumor affertur, obsideri Romam, et auro salutem civium redimi, spoliatosque rursus cruciari, ut post substantiam vitam quoque amitterent. Heret vox, et singultus intercipiunt verba dictantis. Capitur urbs, quæ totum cepit orbem. Imo fame perit ante quam gladio. Et vix pauci qui caperentur, inventi sunt. Ad nefandos cibos erupit esurientium rabies: et sua invicem membra laniarunt,

A ita ut quisque quem antea habuisset honorem obtineret et dignitatem. Attalus (1) ad infima tribunalis subsellia positus, ubi se Honorii potestati permisit, postea duobus tantum digitis ei amputatis, in Liparam insulam deportatus, Adaulphus a familiari quodam suo ense postremo necatus est. Alarichus autem non multo post Alpius (locus is circiter sexaginta stadia a Ravenna est situs) occupatis, de pace cum imperatore egit. Et Sarus quidam, qui post Stiliconem præfecti militaris dignitatem ab Honorio acceperat, in arte bellica summe exercitatus, et Alaricho ipsi propter priores inimicitias suspectus, quod minime sibi bono futura esse pacta inter Romanos et Gotthos fœdera arbitraretur, circiter trecentos sui studiosos viros fortissimos secum habens, subito Alarichum aggressus, non paucos ex militibus ejus occidit, et victoria in prælio potitus, Ravenna eos eiecit. Eam ob rem Alarichus ira percitus, Roma (2) obsessa, proditione eam cepit, suosque Romanorum opes quantum possent diripere et domos expilare, atque uni solum, in quo apostoli Petri tumulus est, parcere jussit. Quæ res in causa fuit, ne Roma omnis funditus interiret (3). 424 Cum enim eo propter timorem quamplurimi confluisissent, ob apostoli reverentiam servati, urbem denno ædificiis instaurarunt. Ille porro cum Campaniam vastaret, morbo interii. Et cum b barbaris pace facta Honorius (4), ut Romam multa perpessam mala communiter cum aliis incoleret; eis permisit: eamque rem manu simul et ore magnopere applaudens comprobavit. In eo bello mulier quædam maximum exhibuit pudicitiae specimen. Quod namque et ætatis flore et formæ venustate præstaret, ex Alarichi militibus juvenis quidam pulchritudine ejus, cum eam vidisset, captus, ad concubitum eam sollicitavit. Cum autem piaculum id aversaretur, miles ense stricto mortem ei minatus, veluti cum amore constricto mater non parci lactenti infantiae, et recipit utero, quem paulo ante efferat.

*Quis cladem illius noctis, quis funera fando.
Explicit, aut possit lacrymis æquare dolorem?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos.*

(Hieron. Ad Principiam.)

(3) Prima directio urbis Romæ a Gotthis facta an. Christi 412.

(4) Honorius barbaris Romam incolere permisit. Alarichus Gallam Placidiam, Honorii sororem Romæ captam, Athaulpho uxorem dedit: quæ blanditiis suis apud maritum effecta, ut ultro ipse a Romanis pacem peteret. (Diac.)

425 CAPUT XXXVI.

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ΄.

De multis, quæ urbi acciderunt, malis: et admirandis prodigiis in cælo, terra et mari editis: et ut omnes qui Chrysostomo adversati fuerant, male perierint.

Tanta enim eo tempore hominum cædes facta est, quantam ætas nulla a sæculo condito novit: Nam porro cladem stella illa, gladii formam referens, obscure portendit. Non etenim milites tantum interiere, neque in aliqua orbis parte mala hæc constitere, sed omne genus hominum concisum est, et tota prope perit Europa. Asiæ quoque pars non exigua atrita est, plurima item Libyæ, potissimum vero quæ Romanis tributaria et subiecta fuit. Interitus namque multitudinem hostilis barbarorum demessuit ensis; reliquam autem famas et pestilentia, necnon agrestium ferarum greges absumpserunt. Præterea motus terræ ingentes, funditus urbes et domos evertentes, permultos in inevitabile exitium conjecere. Multis etiam in locis terra hiatibus rupta, sepulcrum incolis extemporaneum spontaneumque facta. Insuper aquarum pluvialium illuviones, et apud alios flameæ siccitates, apud quosdam fulmina coniecta, variam et intolerandam edidere calamitatem. Quin etiam pluribus in locis grando saxi manuarii major, et circiter octonarum librarum pondus trahens, deferri visa est. Denique nivium vis et frigoris immanitas, quos plægæ aliæ non præripuerant, occupatos extinxere. Quæ omnia evidenter satis divinam deprædicarunt indignationem. De quibus sigillatim commemorare, supra vires hominis fuerit. Tum vero tantum etiam solis deliquium fuit, ut stellæ etiam medio die refulserint: quod deinde tanta siccitas est subsecuta, ut more insolito multi mortales, et alia etiam animalia interierint. Cum autem sol defect, fulgor quidam simul in cælo apparuit, conis sive metæ speciem gerens: quem ineruditi quidam cometam crinitique stellam esse duxerunt. Nihil enim, quæ in eo visa sunt, cometæ simile fuit. Nec fulgor is in comam abiit, neque stellæ prorsus speciem retulit: sed veluti lucernæ cujusdam magnæ flamma per seipsam subsistere visa est, nec radii ejus aliqui stellæ cujusquam formam subiere. Ipso quoque motu variavit. **426** Nam ea parte qua sol circa æquinoctium oritur, fulgor is moveri cæpit: et inde juxta eam quæ in Ursæ cauda sita est, stellam ultimam sensim evadens, ad Occidentem cursum tenuit. Postquam autem cælum est dimensus, motu suo quatuor mensibus longius perfecto, disparuit. Vertex ejus aliquando quidem in magnam et acutam longitudinem abiit, ut conis rationem excederet: nonnunquam autem ad mensuram illius contractus est. Alia quoque monstrosa præbuit spectacula, quibus a natura solitarum apparitionum discessit. Videri autem cæpit ab æstate media fere usque ad autumnii finem. Id ipsum quoque miraculum, ingentium bellorum et incredibilis

Περὶ τῶν συμβάντων κοσμικῶν κακῶν· καὶ τῶν παραδόξων τεράτων, ἐν οὐρανῷ καὶ τῇ καὶ θαλάσῃ γεγενημένων· καὶ ὡς οἱ κατὰ τοῦ Ἰωάννου πάντες κακῶς διεφθάρησαν.

Τοσαύτη γὰρ φθορὰ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀνθρώπων ἐγένετο, ὅση οὐδεὶς χρόνος ἐξ αἰῶνος ἔγνω· ὃ δὲ καὶ τὸν ξιφίαν ἐκείνον ἀστέρα αἰνίττεσθαι. Οὐ γὰρ τὸ μάχιμον μόνον ἀνάλωται, οὐδ' ἐν τινι μέρει γῆς τὰ πάθη συνέστη· ἀλλὰ πάντα μὲν διεφθέρτο γένη, πᾶσα δ' ὠλετο ἢ Εὐρώπῃ. Καὶ τῆς Ἀσίας οὐκ ὀλίγη διεφθόρεν· ἀλλὰ καὶ τῆς Λιβύης ἡ πλείστη, καὶ μάλιστα ὁση Ῥωμαίοις ὑποταλῆς οὖσα ἐτύχων. Τὸ μὲν γὰρ τῆς φθορᾶς πλῆθος βαρβαρική ἐξεθέρει μάχαιρα· ἄλλο δ' ἐπὶ τούτοις, λιμοὶ καὶ λοιμοί. Καὶ τινες δ' ἀγρίων θηρίων ἀγέλαι συνεπετίθεντο. Σεισμοὶ τε ἐξάλιστο πόλεις καὶ οἰκίας ἀνασπῶντες ἐκ βάθρων, εἰς τὸ ἀφυκτότατον τὸν θλαθρὸν ἐντρίψαν. Καὶ χάσματα δὲ γῆς πολλαχῶς τοῖς οἰκήτορσιν ἀποβήγγυμένης τάφους ἦν αὐτοσχέδιος· ἐπιχλωσμοὶ τε τῶν ἐξ ἀέρος ὑδάτων, καὶ κατ' ἄλλους αὐχμοὶ φλογώδεις· πρηστῆρες τε ἐστὶν οἷς ἐμβαλλόμενοι ποικίλον τὸ δεινὸν ἔπραττον καὶ ἀφόρητον. Ναὶ δὴ καὶ γὰρ μείζων ἢ κατὰ χερμάδα πολλαχθῷ γῆς κατεφέρετο, ἄχρι καὶ ὅκτω τῶν λεγομένων λιτρῶν ἑκαυσα βάρους, ὥφθη κατασκήψασα. Χιόνος δὲ πλῆθος καὶ κρυμῶν ὑπερβολαί, οὓς ἄλλη πληγὴ οὐ προανήρτασε, τούτους καταλαμβάνουσιν, τοῦ βίου ἐξήλαυσε· καὶ σαφῶς τὴν θεῖαν ἀνεκλήρυττον ἀγανάκτησιν· περὶ ὧν καθ' ἕκαστον ἐπεξελάθει ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἂν εἴη δύναμιν. Τηνικαῦτα δὲ καὶ ἥλιος οὕτω βαθεῶς ἐκλείπει, ὡς καὶ ἀστέρας μεσοῦσης ἀναλάμψαι ἡμέρας. Τούτῃ δὲ καὶ τοσοῦτος αὐχμὸς εἶπετο, ὡς πολλῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζῶων ἀσυνήθη γενέσθαι φθοράν. Ὁπηνίκα δ' ὁ ἥλιος ἐξήλιπεν, φέγγος τε κατ' οὐρανὸν συνανεφάνη κῶνος σχῆμα παραδύσμενον· ὃ τινες ἀμαθῶς ἔχοντες, κομήτην εἶναι· ἀστέρα φωνοῦν. Καὶ γὰρ ὧν ἐκεῖνοι παρεδείκνυν, οὐδὲν ἦν κομήτης παράσημον. Ὅτε γὰρ τὸ φέγγος εἰς κίμην ἀπέβαινε, οὐτ' ἀστὴρ ὄλω· ἐφύκει· ἀλλ' οἷον λύχνου τινὸς μεγάλου φλέξ ὑπῆρχε κατ' ἑαυτὴν ἑρωμένη, μηδενὸς ἀστέρου θρυαλλίδος αὐτῷ τινος μορφήν ὑποτρέχοντος. Ἀλλὰ γὰρ καὶ τῇ κινήσει παρήλλαττεν· καὶ γὰρ κινήσεις ὄθεν ὁ ἥλιος κατὰ ἡμερίαν ἀνίσχει, ἐκείθεν τὸν κατὰ τῆς οὐρᾶς ἀρκτου τεταγμένον ἑσχατον ἀστὴρα, ὑπερενεγκῶν ἡρέμα προῦθαινε πορευόμενος ἐπὶ δυσμάς. Ἐπεὶ δὲ διεμέτρει τὸν οὐρανὸν, ἀφανῆς ἦν· πλείους τεσσάρων μηνῶν ἐξανυσθείσης αὐτῷ τῆς πορείας. Ἢ δὲ κορυφῇ τοῦ φέγγους νῦν μὲν εἰς μῆκος μέγα ὠφέλυετο, ὡς ἐκβαίνειν τοὺς τοῦ κῶνου λόγους, νῦν δὲ πρὸς τὸ ἐκείνου συνεστελλετο μέτρον. Ἄλλα δὲ παρεῖχε τερατώδη θεάματα, δι' ὧν τῆς τῶν συνήθων φασμάτων ἐξηλλάττετο φύσις. Ἠρξαστο δὲ ἀπὸ μέσου θέρους σχεδὸν τι μέχρι τῆς τοῦ μετοπώρου τελευτῆς. Καὶ τοῦτο δὲ ἄρα τὸ σημεῖον μεγάλων πολέμων καὶ φθορᾶς ἀνθρώπων οὐ βῆτι σύμβολον. Ἐφεξῆς δὲ σεισμοὶ ἔρριξαντο, οὐ βῆτις ὄντες τοῖς προλαβοῦσι παροαζαλεῖ. Τοῖς δὲ τεσοῦτοις

καὶ πῦρ οὐρανῶθεν συγκαταβῆγγνύμενον πᾶσαν ἅλ-
 πίδα περιέκοπτε σωτηρίας. Πλὴν γε φθορὰν ἀνθρώ-
 πων οὐκ ἐνειργάσατο· ἀλλ' ἡ θεία εὐμένεια πνεῦμα
 σφοδρὸν καθιεῖσα καὶ τὸ πῦρ πανταχόθεν περιελά-
 σασα, κατὰ τῆς θαλάσσης ἀπέβριψε. Καὶ ἦν ἰδεῖν
 ξένον θέαμα, τῶν κυμάτων ἐπὶ πλεῖστον ὡσπερ
 τινῶν θαλασσίων χωρίων τῷ πυρὶ καταφλεγόμενων,
 ἄχρι τελείως τὸ φλέγον τῷ πελάγει ἐναπεσθέσθη.
 Τῶν δὲ δὴ τοιούτων σεισμῶν κατὰ πολλὰ τῆς γῆς
 γενομένων, ὠφθησαν ὄροφαί οικιῶν ἀπ' ἀλλήλων
 μετὰ μεγάλων πιτάγων καὶ ἀρβραγμῶν διαστᾶσαι,
 ὡς καὶ τοὺς ἔνδον παρατυχόντας τῇ ἤψει καθαρῶς
 τὸν οὐρανὸν ὑποβάλλειν· καὶ μετὰ τὴν τοσαύτην
 διάστασιν, οὕτω πάλιν ἀρμοσθεῖσαι καὶ συναφθεῖσαι,
 ὡς μηδεμίαν αἰσθησὶν τοῦ νεωτερισθέντος μηδενὶ
 παρασχεῖν. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πάθος καὶ περὶ πλοῖα
 καὶ περὶ τὰ τῶν οικιῶν ἐδάφη πολλαχοῦ συνηχέθη·
 καὶ γὰρ τινες τῶν σιτοθόλων τοὺς κάτωθεν οἰκοῦν-
 τα· ἀπέπνιξαν, τὸν σῖτον ἀποτοῖς ἀθρόον διὰ τῶν
 πᾶτων ἐπιχεάμενοι· καὶ πάλιν οὕτως παρέσχον τὸ
 ἔδαφος ἠρμωμένον, ὡς ἐξαπορεῖν ἅπαντας· πόθεν ὁ
 φονεὺς ἀπερβύη σῖτος ἐκεῖνος. Καὶ ἄλλα δὲ τοιοῦτό-
 τροπα πάθη τηνικαῦτα ἐνεσχμῶθη, δεικνύντα, μὴ
 φυσικῇ τινι ταῦτα προσελθεῖν ἀκολουθίᾳ, ὡς Ἑλλή-
 νων παῖδες ληροῦσιν, ἀλλὰ θείας ἀγανακτήσεως
 μάλιστα· ἐπαφεθῆναι. Καὶ ταῦτα δὲ τῷ τότε συμ-
 βῆναι τοῖς πολλοῖς ἐδόκει χαλεπαίνοντος τοῦ Θεοῦ
 διὰ τὴν εἰς τὸν μέγιστον φουστῆρα Ἰωάννην προφα-
 νῆ ἀδικίαν. Καὶ γὰρ δὴ καὶ τὴν τοῦ βασιλείως γα-
 μετὴν Εὐδοξίαν τηνικαῦτα συνέδη ἀποδιῶναι,
 σκωλήκων γενομένην ἀνάλωμα. Καὶ τὴν λάρνακα
 κλονεῖσθαι ὄραν ἦν ἡ ὑπετίθετο, τὸν δὲ αὐτῆς γενό-
 μενον τῇ Ἐκκλησίᾳ κλόνον αἰνιττομένου Θεοῦ.
 Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ Θεόφιλος νόσφ περιπεσῶν
 πλευριτιδί διεφθάρη. Καὶ Ἀρσάκιος, ὡς μοι προ-
 εῖρηται, οὐ πάνυ πόρρω ἀπηλλάγη τοῦ ζῆν. Καὶ
 Κυρίνος ὁ Χαλκηδόνος ἐξ ἧς περὶ τὸν πόδα συμφορᾶς
 περιέπεσεν, ἐκάτερον σκέλος πρισθίς, ἐλεεινῶς
 ἀπεδίω· καὶ ἄλλοι ἄλλως· Ἀντίοχος καὶ Σευηρια-
 νός, καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς κακῶς τὸ ζῆν ἐξεμέτρησαν,
 ποιήντην εἰσπραττομένου Θεοῦ τῆς ἀδίκου, φεῦ! τῶν
 ἐρῶν ἐξορχήσεως. Ἐξ ἀνθρώπων δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς
 Ἀρκάδιος· ἐγεγόνει μετὰ βραχύ. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν
 τελευταίαν Ἰωάννου πρότερον, ἔπειτα καὶ ὡς ἐτελεύ-
 τα Ἀρκάδιος, διῶν, σὺν τῇ τελευταίᾳ ἐκατέρου καὶ τῇ
 τρισκαίδεκάτῃ μοι τῶν ἱστορίων, ἡγουμένου Θεοῦ,
 ἐπιθήσω τέλος.

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

Περὶ τῆς κοίφωτέρω ἐξορίας τοῦ Χρυσοστόμου,
 καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ· καὶ ὡς πρὸς
 Θεὸν μετεχώρησε, τὸν βίον λιπῶν.

Ἐν τοίνυν τῇ Κοκουσιῷ γενόμενος Ἰωάννης· πρὸς
 τὸ ἐπισκόπου Ἀδελφίου καλῶς ὑποδέχεται· ἐνθα

(1) Socr. lib. vi, cap. 19, hæc exempla occulto
 Dei iudicio iudicanda permittit.

A hominum interitus indicium fuit. Deinceps vero
 terræmotus esse cœperunt, qui non facile cum eis
 qui antea exstiterant, conferri possent. Cum ter-
 ræmotibus ignis quoque, cœlo quasi rupto delap-
 sus, salutis spem omnem præcidit, cladem tamen
 hominibus non intulit. Divina namque benignitas
 vento vehementi demisso, et igne undequaque
 provoluto, in mare eum abjecit. Videre tum erat
 spectaculum novum, fluctus ipsos perinde atque
 regiones quasdam marinas plurimum igni ardere,
 quoadusque flamma prorsus in undis exstincta
 est. Cum in multis terræ locis tanti essent terræ-
 motus, laquearia et tecta ædium a se ipsis ita
 magno cum sonitu et fragore dirimi visa sunt, ut
 qui intus in domibus erant, clare oculis cœlum
 conspicerent. Et post ejusmodi rupturam ita rur-
 sum sunt inter se apte conjuncta, ut nemini tam
 novæ rei significationem aliquam præberent. Idem
 etiam in navibus et domorum pavementis, multis
 in locis accidit. Quædam namque granaria in
 partibus inferioribus habitantes, frumento con-
 fertim et subito in eos per rimas patentes effuso,
 suffocarunt, solumque ipsum tam commode com-
 pactum reddiderunt, ut homines addubitent,
 unde frumentum illud quod cædem talem patrarit,
 profluxerit. Ad hæc, alia quoque generis mala tum
 novo prorsus modo exstiterē; quæ satis ostende-
 runt, non naturali aliqua ratione hæc, sicuti Græcæ
 superstitionis sectatores delirantes dicunt, prove-
 nire, sed divinæ indignationis flagella ea homini-
 bus immitti. **427** Multis certe quidem eo tem-
 pore visum est, irato ea Deo accidisse, propter
 tam apertam, quæ maximo illi Ecclesiæ luminari
 Joanni illata est, injuriam (1). Siquidem et imper-
 atoris conjugem Eudoxiam tum vita excedere
 contigit, vermibus escam factam: et urnam, cui
 imposita est, moveri cernere erat, Deo videlicet
 eum qui per illam in Ecclesia concitatus fuerat,
 motum ostendente. Et Theophilus paulo post late-
 rum morbo correptus interiit. Arsacius etiam,
 quemadmodum a me dictum est, parvo interce-
 dente tempore fatis concessit. Et Cyrinus Chalce-
 donis episcopus, ex eo casu quo in pede circum-
 ventus est (2), utroque crure dissecto, miserabiliter
 vita est defunctus. Et alii aliter vitam finire.
 Antiochus et Severianus, sectatoresque eorum
 male quoque diem suum obiere, Deo ab ipsis pœ-
 nam sumentē, propter sacra (proh dolor!) inique
 etiam Arcadii obitu exposito, una cum utriusque
 Deo adjuvante, imponam finem.

CAPUT XXXVII.

De ulteriore exsilio Chrysostomi, librisque ejus: et
 ut vita hac relicta, ad Deum migraverit.

Cucusi Joannes cum esset, ab Adelphio episcopo
 benigne exceptus atque tractatus est. Atque ibi

(2) Sozom. lib. viii, cap. 27.

multos quidem pane, plurimos vero divino verbo, quod vere corda confirmat, et mentes illustrat, pavil. Per multos vero etiam utiles atque necessarios libros composuit. Nullæ enim quæ ei accidere ærumnæ linguam ejus, fluminis instar fluentem, cohibere potuerunt. De patientia quoque et de eo quod non solum nos ad sociordiam non dare, verum etiam ob res adversas, quæ accidunt, non offendi debeamus, non pauca conscripsit. Plurimas etiam tum ad sanctam Olympiadem epistolas dedit. Universæ hæc quindecim sunt, mirificam patientiæ gratiam complectentes. In quibus solum peccatum esse (1), ad quod exhorrescere nos conveniat, dicit. Ærumnas etiam quas in itinere per tulit, in eis commemorat: 428 et ut eam a desperatione revocatam, ad spem bonam futuri congressus erexerit: atque ut fervente maxime æstate iter faciens, cum vehementissima febris sit colluctatus, scribit. Refert insuper stomachi ipsius vitia: et improbum, qui virum justum in exilium abduxit, Galatam: necnon diversiorum mansionumque incommoditatem, ministrorum inopiam, rerum necessariorum penuriam, item quod medicum non habuerit, et de Isaurorum terrore. Quæmadmodum etiam monachi (2), adversus eum furentes, domicilium ejus incendere voluerint: et quomodo rebus ejus in itinere comploratis, non solum ipsi ejus miserti non sint, sed etiam misericordiam aliorum, extrema omnia comminati, impediunt. De via denique queritur, utpote ardua, lapidosa, difficilis et molesta: quam ob causam beatam illam feminam rogat, ut illa curet ne longior ejus fiat profectio, sexcentis exsiliis laborum itineris faciendi graviolem sibi esse dicens. Hæc omnia atque alia hisce similia epistolæ istæ et aliæ præterea ad episcopum Cyriacum datæ complectuntur. Porro cum ei adversarii, quod Cucusi maneret, inviderent, Arabissum abductus est. Ductoribus enim ejus hoc studio fuit, ut transitione frequenti labefactatus ille vitam misere finiret. Sedenim quo pluribus objectus est ærumnis, eo casibus omnibus propter sanctiorem philosophiam superior fuit, splendidisque refulsit: quemadmodum in igne flamma, si materiam copiosiore sibi injectam habeat. Inde vero Pityuntem (3) (ita enim mandatum fuerat) ductus est. Oppidum id est gravis solitudinis, ad finem Pontici maris situm, sævissimis barbaris conterminum. Eo cum duceretur, et jam ad Deum migraturus esset, noctu ei oranti, qui vitæ ejus duces fuerant, et Petrus et Joannes, assistentes, perquam amice cum eo sunt collocuti: eique cum adversus demones victoriam, tum postremo migrationem

(1) Tu tibi persuade, præter culpam ac peccatum, homini accidere nihil posse, quod sit horribile aut pertimescendum. (Cicero.) — Scimus ea mente, quam ratio et veritas præscribit, ut nihil in vita nobis præstandum, præter culpam, putemus: eaque cum careamus, omnia humana placate et moderate feramus. (Idem.)

πολλοὺς μὲν ἄρτι, πλείστους δὲ καὶ τῷ θεῷ λόγῳ διέτρεφε, τῷ ὡς ἀληθῶς καρδίαν στηρίζειν καὶ φωτίζειν εἰδότες διάνοιαν· πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἀνακαίων λόγους συνέταξεν. Οὐδὲ γάρ τι τῶν ἐπισομβαινόντων δεινῶν ἐπισχεῖν τὴν γλῶτταν ἐκείνου ἠδύνατο Ἰσα καὶ ποταμοῖς βέουσιν. Καὶ περὶ ὑπομονῆς οὐκ ὀλίγους συνέθετο· καὶ τοῦ μὴ μόνον χρῆναι βραθυμεῖν, ἀλλὰ μηδὲ σκανδαλίζεσθαι ἐπὶ τοῖς προσπίπτουσι τῶν ἀνιάρων. Αἱ πλείστα δὲ αὐτῷ καὶ τῶν πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα ἐπιστολῶν τηνικαῦτα συντάττονται τὴν δόξαν. Πεντεκαίδεκα δὲ εἰσιν αἱ πᾶσαι, ὑπερφυῖ χάριν ἐπιμονῆς, ἔχουσαι· ὅπου δὴ φοδερὰν μόνον εἶναι τὴν ἁμαρτίαν φησὶν. Ἐν αἷς διέξεισι καὶ περὶ τῶν συμπεπόντων αὐτῷ ἐνοδίων ἀνιάρων· καὶ ὡς ἀθυμοῦσαν ἀνακτώμενη, οὐκ ἀνέλπιστον τὴν εἰσέπειτα ἰντυχίαν ποιεῖται· καὶ ὡς ἀκμῆ θέρους τὴν ὁδὸν ἀνύων, πυρσῷ προσεπάλασε λάβρωψ. Ἀλλὰ δὴ καὶ ἐκ τοῦ στομάχου κακὰ, καὶ ὁ πονηρὸς Γαλάτης ἄγων τὸν δικαίον, καὶ τὰ ἐν ταῖς καταγωγαῖς λυπηρὰ, τῶν θεραπόντων ἡ ἐρημία, τῶν ἐπιτηδείων ἡ ἀπορία, τὸ μὴ εὐπορεῖν λατροῦ, ὁ Ἰσαυρικὸς φόβος· ἐπὶ δὲ αἱ ἐπιμανέντες αὐτῷ μοναχοὶ ἐμπρήσειν αὐτῷ τὴν οἰκίαν βουλομένοι· ὅπως τε ἀπαγορεύσαντα ἐν ὁδῷ, οὐ μόνον αὐτὸν ἐλέους ἤξουσιν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους βουλομένους εἶργον, τὰ ἔσχατα πάντων διαπειλούμενοι. Τὰ δὲ τῆς ὁδοῦ, ὡς ἀνάτης, ὡς λιθώδης, ὡς δυσχερῆς τε καὶ χαλεπῆ· περὶ ἧς ἀξίως μελετήσαι τὴν μακαρίαν, μὴ μακροτέρην ἑαυτῷ τὴν ὁδοπορίαν γενέσθαι· Ἐμοί, λέγων, μυρίων ἑξομῶν τὸ θεῖον ἐστὶ χαλεπώτερον. Ταῦτα δὴ πάντα καὶ ἄλλα παραπλήσια αἱ ἐπιστολαὶ αὐταὶ διαλαμβάνουσιν· ἐπὶ δὲ καὶ αἱ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Κυριακόν. Ἐν τοίνυν τῇ Κουκουσῷ φθονηθεὶς, εἰς Ἀραβισσὸν ἤγετο· σπουδῆ γὰρ ἦν τοῖς ἀπάγουσι ταῖς πυκναῖς μεταβάσει ταλαιπωρούμενον κακῶς ἀποθέσθαι τὸ ζῆν. Ὅσῳ δὲ πολλαῖς ταλαιπωρίαῖς ἐξέδοτο, τοσοῦτον κρείττων ὑπὸ φιλοσοφίας ἦν παντὸς τοῦ προσπίπτοντος, καὶ φαιδρότερον ἀποστῆδων, ὥσπερ τὸ ἐν πυρὶ φῶς· ὅλης αὐτῷ πλείοντα ὑποβαλλομένης. Ἐκεῖθεν δὲ πάλιν εἰς Πιτυοῦντα ὄψθα κελουσθὲν ἄγεται· πολὺνον δὲ τοῦτ' ἰδενῶς ἔρημον, ἐν τέρματι τῆς Ποντικῆς θαλάσσης διακειμένον, βαρβάρους ὄμορον ὠμοτάτους· ὅπου δὴ ἀπαγόμενος, καὶ πρὸς Θεὸν ἤδη ἐκδημῆν μέλλων, νυκτὸς εὐχομένη, ἐφίστανται οἱ τοῦ βίου αὐτῷ ὁδηγοὶ Πέτρος καὶ Ἰωάννης· προσεπόντες τε ὅσα φῖλα καὶ τὴν κατὰ δαιμόνων νίκην, τέλος καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἐκδημίαν εὐαγγελίζονται, καὶ τὴν τῶν ἐκδεχομένων ἀπόλαυσιν ἀγαθῶν. Ἐἶτα τροφῆ ὀδρανίκα καὶ ἀπορῆρτην τοῦτον σιτίζουσι καὶ ἐξ ἐκείνου διέμεινε μηδὲν τι προσενηχάμενος. Ἐἴρηται ταῦτα, ὅς ἐκεῖνος συνῶν κατεπίστευσεν. Ἐκεῖνος δ' ἐνεσῆθεν πρὸς μείζονα σκάμματα μάλ-

(2) Fortasse pro monachis legendum monomachi, hoc est gladiatores: ut milites intelligantur, qui eum in exilium abduxerunt.

(3) Plin. lib. vi, cap. 5. de regione Colchica: In intimo eo tractu, Pityus oppidum opulentissimum ab Heniochis direptum est.

λον ἐχώρει. Οἱ δὲ πιστευθέντες, ἀγειν τὸν μέγαν Α μακραῖ· ταῖς ὁδοποιρίαις κατέτεινον, ὁσῶν ἔστιν δετε ἐπικλυζόντων, καὶ ἠλίω τὸ ἀκμαϊότατον φλέγοντος· μισθὸς γάρ τῆς ἐπ' ἐκείνῳ ὠμότητος ἐπηγγέλλετο μειζόνων τιμῶν εὐμοίρια. Ἄλλὰ Πιτυοῦντα μὲν οὐκ ἔσχεν ἰδεῖν, ὡς ἡ Ἐπιφανίου εἰρήκε πρόβρησις. Ἐν Κομάνοις δὲ γενόμενος, πρὸς τῷ εὐκτηρίῳ Βασιλείσκου τοῦ μάρτυρος ἀγεται· ὃν ἐπίσκοπον μὲν λόγος γενέσθαι, ὑπὸ δὲ Μαξιμίνου κατὰ τὴν Νικομήδους τὸ μαρτυρικὸν στάδιον ὑπελθεῖν. Ἐκεῖσε τοῖνον ὄναρ ἐπιστάς ὁ μάρτυς, « Θάρσει, ἔφη, ἀδελφεῖ Ἰωάννη, ἀμφοτέρους ἡμᾶς ἡ ἐπιούσα συνάψει· ἐπισκῆψαι δὲ καὶ τῷ νεωκώρῳ, τόπον ἐτοιμάσαι τῷ Ἰωάννῃ. Ἐκεῖθεν δὲ σταδίους τριάκοντα ζιανύσαντες, πλάνην παρὰ δόξαν ὑποστάντες, ἐπανέρχεται πάλιν κατὰ τὸν τοῦ μάρτυρος σηκὸν ἐγένετο. Καλῶς οὖν τὰ κατ' αὐτὸν διαθέμενος, καὶ τῆς γλώσσαν πρὸς διδασκαλίαν κινήσας, καὶ πρὸς τὸ φαιδρότερον ἄκρι καὶ ὑποδημάτων μετακοσμήσας ἑαυτὸν, τῶν θείων κοινωνήσας ἀγισμάτων, καὶ « Δέξα σοι, Κύριε, πάντων ἔνεκεν, » ἐπειπὼν, καὶ τῷ τοῦ σταυροῦ τύπῳ ᾧ συνέζη ἐπισφραγισάμενος ἑαυτὸν, τὴν μακαρίαν ἐπορεύθη πορείαν, Χριστῷ συνῶν καὶ συμβασιλεύων, ὑπὲρ οὗ τοὺς μακροὺς πόνους ὑπήνεγκεν· ἑαυτῷ μὲν τῆς ἐκδημίας μακάριος, σφόδρα δὲ τοῖς ἐγνωκόσιν ὀδυνηρὸς, οὗς καὶ μετρίως τοῦ οἰκείου μέλιτος ἔγευσεν. Ἡμέρα μὲντοι τῆς τελευτῆς, κατ' ἣν δὴ καὶ τὴν τοῦ ζωηφόρου σταυροῦ ὕψωσιν ἑορτάζομεν, τεσσαρεσκαίδεκάτη Σεπτεμβρίου μηνός. Ἐχρῆν καὶ γὰρ τὸν δλον ἐσταυρωμένων ζήσαντα βίον, καὶ τὸ καύχημα μὴ ἐν ἄλλῳ ἢ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ θέμενον, κατ' αὐτὴν γε τὴν ἡμέραν τῆς αὐτοῦ ἑορτῆς, ὃν ἐκ τῆσδε τῆς ὕλης ἐπεφέρετο χοῦν, ἀποθάσθαι, καὶ πρὸς Θεὸν ὑψωθῆναι. Τότε δὴ πλῆθος ἀπειρον συβρέυσαν ἀνδρῶν τε ἄρα καὶ γυναικῶν εὐσεβῶς ζώντων ἐκ τε Συρίας καὶ Κιλικίας, Πόντου τε καὶ Ἀρμενίας, καὶ ὁσίων καταθέμενοι τοῦτον χερσὶν ἐγγιστά που Βασιλείσκου τοῦ μάρτυρος, ἀπῆλλάττοντο.

ΚΕΦΑΛ. ΑΗΨ.

Περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ βασιλέως Ἀρκαδίου.

Τρίτῳ δ' ἔτει μετὰ τὴν τελευτὴν Ἰωάννου καὶ Ἀρκαδίου ἐτελεύτα, διάδοχον τῆς ἡγεμονίας καταλιπὼν Θεοδοσίον τὸν υἱέα, ὡσπερ δὴ καὶ ἡ μήτηρ πρότερον, ἀρτι γάλακτι πεπαυμένον τρέφεσθαι· θυγατέρας δὲ Πουλχερίαν καὶ Ἀρκαδίαν καὶ Μαρίναν ἔτι κομιδῇ νέας, αἷ καὶ ἐν παρθενίᾳ διέμειναν. Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον καὶ Ὀνώριος ὑδέρῳ θνήσκει ἐν Ῥώμῃ, τὸν τῆς ἀδελφῆς Γάλλας Πλακιδίας καὶ Κωνσταντίνου υἱὸν, τὸν τρίτον Οὐαλεντινιανὸν καὶ Ὀνωρίαν τῆ Ῥώμῃ καταλιπὼν. Πρὸς δὲ τῷ τῆς

(1) Comana oppidum est Cappadociæ. (Plin. lib. vi, cap. 3.) Secundum Strabonem lib. xii, in

ad Deum, et quæ cum exceptura essent bonorum perceptionem cum lætitia annuntiarunt. Dein cœlesti et ineffabili eum esca paverunt: ex quo tempore nihil postea cibi sumpsit. Dicta hæc ab eis sunt, quibus ille ea secum versantibus concredidit. Hinc etiam ille ad majora progressus est certamina. Illi porro quibus magnus vir ducendus commissus fuerat, magnis itineribus proficiscebantur, aliquando immensis pluviis exundantibus, aliquando solis radiis maxime urentibus: 429 merces enim eorum crudelitati in illo exercendæ majorum dignitatum honores proposita fuerat. Cæterum Pityuntem videre non potuit, sicuti Epiphanius vaticinium prædixerat. Ad Comanenōs (1) autem Armeniæ cum venisset, ad templum Basilisci martyris ductus est, qui episcopus fuisse, et sub Maximino Nicomediæ martyrii certamen obiisse dicitur. Ibi in somnis ei apprensus martyr, « Bono, inquit, animo esto, Joannes frater, nos ambos crastina dies conjunget. » Ille etiam custodi templi ut locum Joanni pararet, præcepit. Ex eo loco cum triginta stadiorum iter confecissent, præter opinionem recta via exidentes, errabundi ad martyris ædem reversi sunt. Itaque cum res suas disposuisset, linguam ad docendum movisset, lætius se, ita ut calceos quoque indueret, vestibus suis ornasset, et per communionem divinam sanctificationem percepisset: « Gloria tibi, inquit, Domine, de rebus omnibus. » Et seipso signo crucis, sub qua vixerat, obsegnato, beatam illam ingressus est profectionem, cum Christo vivens et regnans, pro quo labores longos pertulit, suo quidem nomine per migrationem talem felix et beatus, eis autem qui eum cognoverunt, et vel mediocriter mellitam ejus doctrinam degustarunt, deplorandus. Obitus ejus in eam diem incidit, qua vivificæ crucis exaltationem celebramus. Septembris mensis decimam quartam. Sic enim conveniebat, eum qui vitam omnem sub cruce transegerat, et gloriam non in alia re quam in cruce Christi collocaverat, festo ipsius die, quem ex materia ista acceptum circumferebat cinerem deponere, atque ad Deum in sublime ferri et exaltari. Eo vero tum innumerabilis pie viventium virorum et feminarum multitudo ex Syria, Cilicia, Ponto et Armenia confluit: qui postquam eum piis manibus prope Basiliscum martyrem sepeliant, rursus inde abierant.

D

430 CAPUT XXXVIII.

De obitu imperatoris Arcadii.

Post Joannis mortem, Arcadius quoque anno tertio defunctus est, sicuti et antea conjux ejus Eudoxia. Imperii successorem is filium Theodosium reliquit, jam pridem a lacte remotum. Reliquit etiam filias, Pulcheriam, Arcadium et Marinam, admodum teneras, quæ in virginitate cælibes permansere. Dehinc multo post Honorius quoque Romæ hydrope periit, sororis suæ Gallæ Placidie et Constantii filium Valentinianum tertium, et filiam ejusdem Honoriam, post se in ea urbe convallibus Antitauri. Comanensium mentio est I. Cum antea. C. De agric. et censit. lib. ii

linquens. Arcadius ante finem vitæ, Deo chari hominis opinionem, talem ob causam obtinuit. Ædes quædam Constantinopoli est maxima et pulcherrima, Καρύαν, hoc est Nucem, eam incolæ nominant, quod in ea media, nux arbor, spectaculum non contemnendum, statit: ex qua arbore Acacium martyrem suspensum martyrism suum peregrisse ferunt. Propter hanc ædem alia precatoria domus contigue exstructa est, ad quam spectandam Arcadius venit: precibusque in ea peractis, inde abscessit. Concurrat ad locum eum, ad imperatorem videndum, multitudo innumerabilis, et plena erant foris et intus hominibus loca omnia. Simulatque vero imperator paululum est progressus, confestim maxima illa ædes funditus diruta concidit, ita ut neminem detrimentum aliquo afficeret. Itaque clamor statim exortus est, imperatoris precibus cunctos præsentis exitio esse liberatos. Atque hoc sic actum. Mortuus est autem Arcadius, cum octennis filius ejus Theodosius esset. Una cum patre is tredecim, solus autem quatuordecim alios imperavit annos. Quos annos etiam tredecimus hic liber continet: cum a mundo condito quinquies millesimus noningentesimus vicesimus tertius (1): a nativitate vero Domini quadringentesimus decimus octavus ageretur annus.

ζωῆς τέλει θεοφιλοῦς δόξαν ἐκτάτο Ἀρκάδιος ἐξ αἰτίας τοιαύτης· Οἶκός τις ἐν τῇ Κωνσταντινῷ ἐστὶ μέγιστος καὶ περικαλλέστατος· Καρύαν αὐτὸν καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι· ἐπὶ γὰρ αὐτῇ μέσῃ δένδρον εἰστέθεικε καρύα, θέαμα λόγῳ πολλοῦ ἄξιον· ἐφ' ἧς κρεμασθέντα τὸν μάρτυρα Ἀκάκιον, τῷ μαρτυρικῷ λόγῳ τελευθῶνται· δι' ἣν καὶ εὐκτήριος οἰκίσκος παρῳκοδομήθη τῷ οἴκῳ· Ἐπὶ δὲ τούτων ἦκει Ἀρκάδιος θεασόμενος· καὶ δὴ εὐξάμενος, ἀπεχώρει αὐθις· πολλοῦ δὲ καὶ ἀπείρου στίφους συνδραμηκότος ὥστε τὸν βασιλέα θεάσασθαι, πλήρης ὁ οἶκος ἦν ἔσωθεν τε καὶ ἔξωθεν· ὁμοῦ δὲ τῷ τὸν βασιλέα βραχὺ ἐξιδίναται, εὐθὺς καὶ ὁ μέγιστος ἔκαιος οἶκος ἐκ βάρων ἀντασπασθεὶς ἐπιπτε, μηδὲν βλάβης πρόξενος καταστάς· βοή δ' εὐθὺς ἐξηχείτο, ὡς ἡ τοῦ βασιλέως εὐχὴ πάντας τῆς ἀπωλείας ἐρύσσατο. Τοῦτο μὲν οὕτως ἐγένετο. Ἐτελεύτησε δὲ Ἀρκάδιος, ὀκταετῆ καταλιπὼν τὸν υἱὸν Θεοδοσίον· τρισκαίδεκα μὲν ἔτη τῷ πατρὶ συμβασιλεύσας, ἔτη δ' ἑπτατέσσαρα πρὸς τοῖς δέκα μόνος τὴν ἡγεμονίαν ἴδινας. Ὅσα δὲ καὶ ἡ παρούσα μοι τρισκαίδεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν περιέχει· ὀπηνίκα κόσμου μὲν ἔτος 337, ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως τετρακτιστὸν ὀκτωκαιδέκατον ἐπεραίετο.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΔ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS XIV.

437 CAPUT I.

De imperio Theodosii Junioris, ut id a tutore Isidgerde Persarum rege sit administratum, rebus plerisque omnibus ab Anthemio, cui Troilus socius familiaris fuit, gestis.

Joannes igitur, aurea lingua vir, labore certaminum pro Christo obitorum, veluti aurum obry-

(1) Secundum neotericos, 4388.

C

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Νέου Θεοδοσίου· ὡς ἀπὸ ἐπιτρόπων Ἰσδιγέρδῃ τῷ Περσῶν βασιλεὶ διηκεῖτο· τὰ δὲ πράγματα διὰ χειρὸς ἦσαν Ἀνθίμου τὰ πολλὰ Τρωίλῳ τῷ σοφιστῇ συγγινόμενος.

Ἰωάννης μὲν οὖν τὴν γλῶτταν χρυσοῦς τῷ πολλῷ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνων καμάτῳ ὡς περ χρυσοῦν

δδρυζον εις ακρον δοκιμασθεις, ουτω τον βιον μετα-
 ηλλαξεν· επι δε τουτω και ο βασιλευς Ἀρκάδιος
 ετελευτα, κομιδῃ νεον Θεοδοσιον τον παιδα λιπων,
 δρι τον δγδοον ενιαυτον παρελκουνοντα. Τριετη δ'
 δυνα και η μητηρ αυτον καταλειψασα, προς τας
 εκειθεν δικας μετεδβαιεν. Ἐπι δε διαθηκαις τελευ-
 τησας Ἀρκάδιος, δειξει περι τῶ παιδι μη τι παθοι,
 Ἰσδιγέρδην τον Περσων βασιλεα, κουρατωρα οϊον
 και κηδεμονα της αρχης, εως ου ανδρωθει ο πατ-
 ρας γραφαις ενετιθει. Ὁ δῆτ' εκεινος μαθων, αλο-
 γησας μηδην, καινην τινα και θαυμασιαν επιδειξατο
 αρετην. Ἀφθονω γαρ ειρηνη προς Ῥωμαϊους χρη-
 σαμενος, ως εκατοντουταις προξαι σπονδας, απει-
 ρατον Θεοδοσιω την βασιλειαν διεσωσε. Και εη τινα
 Ἀντιοχον θαυμασιον ανδρα και λογιωτατον εκλεξι-
 μενος, επιτροπον οϊον και παιδαγωγον εκεινω απε-
 στελλα, ταδε προς λεξιν τη Ῥωμαϊων συγκλητω
 δεδηλωκως· « Ἀρκάδιος του ὑμετερου βασιλεως
 κουρατωρα με του παιδους καταστησαντος, τον ανα-
 κληρουντα τον εμὸν απεστειλα τονον. Μη τις ουν
 εις επιβουλην του παιδους επιχειρησει, Ινα μη πολε-
 μον ασπονδον κατα Ῥωμαϊων κινήσω. » Και ο μὲν
 Ἀντιοχος εν Κωνσταντινουπολει γενόμενος, βασιλι-
 κως ανηγε τον παιδα, περι τε το κόσμιον εν προ-
 δοις προμηθούμενος, και ως αν δριστο; τα πολέμια
 ειη· τέσσαρα δ' ετη αυτω συνδιαγαων, απηλλάγη.
 Ἡ δε των ολων διοικησις επ' Ἀνθεμιω τῶ υπάρχῳ
 ετάττετο, δε παις παιδός ην Φιλίππου· δε Παῦλον
 τον της Κωνσταντινου επισκοπον εκβαλων, τη Ἐκ-
 κλησια τον φρενοβλαθη Μακεδόνιον ανεισηγαγεν,
 ως εν τη δεκάτη των Ιστοριων διαλαδομεν. Ουτος
 δῆ ο Ἀνθήμεος και της Κωνσταντινου τα τειχη πε-
 ριελων, και μειζον ευρυνας, τα νυν ορώμενα μεγάλα
 χερσατα τειχη ταυτην περιεβάλλετο, δύο μηνας τῶ
 εργῳ τῶ πολλῶ και σχεδὸν απιστω τάχει εκδαπανή-
 σας. Φρονησει δε των πολλων διαφέρων, βουλης
 ανευ ουδεν πράττειν ηρεϊτο. Και πολλοις μὲν και
 αλλοι; ανεκοινουτο περι των πρακτιων· μαλιστα δε
 τα πολλα Τρωλιῳ τῶ σοφιστη συνην· ὃ μετὰ των
 προσόντων καλων και πολιτικῆ τις φρόνησις εφά-
 μιλλος Ἀνθεμιω ουχ ηττον ην. Ειδεναι μεντοι χρεων,
 ως προστάγματι βασιλεως συναμα Κύρω τῶ υπάρχῳ
 τα κατα την πόλιν διέποντι, πολλῶ ὑστερον τα της
 πόλεως ανηγειρε τειχη. Ἀλλὰ περι μὲν Ἀντιοχου
 και Ἀνθεμιου των βασιλεως παιδαγωγων αποχρών-
 τως ειρήσθω.

urbi, longo post tempore urbis mœnia construxisse. De Antiocho et Anthemio imperatoris
 paedagogis hæc dicta sufficiant.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περι βίου και ἀγωγῆς και τῆς των κοινων πραγ-
 ματων διοικήσεως· εστι δε θεοφιλιος και ἀρε-
 τῆς Πουλχερίας της βασιλίδος, ἀδελφῆς Θεο-
 δοσιου του αυτοκράτορος.

Ἡ δε του Θεου πρόνοια προιδουσα ευσεβέστατον
 εσεσθαι τον βασιλεα Θεοδοσιον, και αλλον επιτροπον
 γνησιώτερον τουτω επιστησε της ηγεμονιας, Πουλ-
 χεριαν την αδελφην, εν νεα πανυ τη ηλικια σοφι-
 σασαν, ως μηδεν ελλειπειν εκεινη επι τε αρετη και
 πολιτικῆ φρονησει και των περι ταυτα πλειστον

A zum ad summum per explorationem probatus, ad
 hunc modum vita est defunctus. Post hunc et
 imperator Arcadius mortuus est, adolescentulo
 admodum Theodosio filio, octavum videlicet in-
 gr: s: o annum, relicto : qui cum trimulus esset,
 mater quoque eum relinquens, ad futuras transitit
 pœnas. Arcadius porro, puero ne quid contingeret
 metuens, ante mortem, Isdigerdem Persarum re-
 gem curatorem ejus et simul imperii, donec ille
 in virum evaderet, testamento instituit. Quod ubi
 Isdigerdes cognovit, re ea minime neglecta, no-
 vum quoddam admirandæ virtutis exhibuit speci-
 men. Pace namque proluxa, centum annorum in-
 ducis cum Romanis initis, imperium Theodosio,
 quominus periclitaretur, conservavit, et Antio-
 chum quemdam, virum admirandum et eruditissi-
 mum, delectum veluti tutorem et paedagogum, ad
 eum, cum litteris in hæc verba ad senatum Roma-
 num conceptis, misit : 438 « Cum Arcadius Im-
 perator vester me filii sui curatorem inst tuerit,
 qui officio meo fungatur, virum isthuc misit. Ne
 quis igitur puero insidias struere audeat, ne bel-
 lum ipse implacabile adversus Romanos moveam. »
 Et Antiochus ubi Constantinopolim venit, puerum
 ita ut imperatorem decet, educavit, illud provi-
 dens et curans, ut simul puer et magnificentiam
 in publicum progressus retineret, et rebus bellicis
 optimus esset. Cum autem quadriennium cum eo
 fuisset, discessit. Rerum autem omnium admini-
 stratio Anthemio præfecto commissa est : qui ex
 filio nepos ejus Philippi fuit, qui Paulo Constan-
 tinopolitano episcopo ejecto, vesanum Macedonium
 pro eo in Ecclesiam induxit, sicuti libro decimo
 Historiarum diximus. Anthemius iste mœnia Con-
 stantinopolis demolitus, pomœria urbis prolaturus,
 lateritio ingenti qui nunc cernitur muro eam
 circumdedit, opere eo per menses duos magna et
 fere incredibili celeritate confectio. Et cum pru-
 dentia multos antecelluit, tum inconsulto nihil sibi
 agendum duxit. Ac cum multis quidem ille aliis
 de rebus gerendis consilia communicavit ; Troilo
 tamen sophista familiariter maxime usus est : in
 quo, præter cæteras virtutes, prudentia etiam
 quædam reipublicæ administrandæ Anthemii
 æmula fuit. Illud sane animadvertendum, Anth-
 emium, imperatoris jussu, una cum Cyro præfecto

De Antiocho et Anthemio imperatoris
 paedagogis hæc dicta sufficiant.

CAI UT II.

De vita, institutione, administrationeque rerum pu-
 blicarum. Item de divina pietate et virtute Pul-
 cheriæ, sororis Theodosii imperatoris.

Providentia autem divina, illud præcipue curans
 ut pius maxime Theodosius imperator fieret, alium
 quoque tutorem germanum magis imperio ejus
 præfecit, Pulcheriam nimirum sororem, quæ a
 prima statim ætate ita sapuit, ut virtute et civili
 prudentia eis non cederet, qui in his rebus maxime

excellunt. Unde colligere satis possumus, principibus ad salutem solam satis veriolem esse pietatem : sicuti contra absque illa nihil prosunt exercitum : equi, satellites, ensium vis, virorumque innumerabiles copia, aurum item **439** et argentum, plurima terræ jugera, et quicumque alius præterea est apparatus. Etenim ipsa nondum quindecim nata annos, sapientiolem divinioremque quam ætas ferret, obtinuit mentem. Et primum quidem virginitatem se per vitam omnem conservaturam esse Deo vovit : deinde, ut idem facerent sorores, eis quoque persuasit, ne æmulationem atque contentionem in imperialem aulam induceret (1). Quare omnem insidiarum occasionem præcidit. Sedenim cum consilium decretumque suum pignore aliquo stabilendum esse putaret, Deo ipsi, sacro sacerdotum ordini, et subditis civibus, certum sententiæ suæ testimonium exhibuit. Nam admirandum quoddam incredibili pulchritudine ornamentum, ex auro et pretiosis lapillis confectum, in sacræ mensæ formam redactum, pro virginitate sua fratrisque imperio catholicæ Constantinopolitanæ ecclesiæ dedicavit, in corona quadranguli ejus (2), consilio causaque consecrationis ejusmodi, novis quibusdam litteris insculpta. Itaque ubi pro virili sua natura imperii curam suscepit, quam optime, ita ut convenit, cum ingenti decore rem Romanam administravit : quam celerrime de rebus agendis consultavit, simulque eas in scriptum retulit. Nam et in scribendo, et in dicendo, summopere erat exercitata, sermone utroque, Latino scilicet et Græco. Et quæ ipsa agebat, perinde atque a fratre constituta essent, in illum retulit. Illud plurimum curavit, ut in imperatoris artibus educaretur, atque disciplinis ætati cuique convenientibus institueretur. Ita ille rem militarem et equestrem, ab eis qui rerum talium accurate periti erant, didicit. Ut autem in publicis progressibus, quovis tempore, ita ut imperatore decet, magnificus esset et splendidus, ab ipsa edoctus est : quemadmodum scilicet vestem sibi ipsi circumdare, quomodo considerare, incedere et risum moderari deberet ; ut in rebus quibusque se, prout tempus ferret, vel placidum vel terribilem exhiberet, et commodam audiendis supplicantium precibus præberet. Potissimum vero eum docuit justitiam et veram pietatem, sicuti convenit, colere, precari continenter, templa adire frequenter, ædes sacras Deo constructas vasis, donariis et ornamentis locupletare : sacerdotum ordinem, simulque viros bonos, qui Christianorum legibus optime viverent, plurimi facere. **440** Hæc ejus erant institutiones. Quin etiam nonnullis religionem adulterinis dogmatibus, novisque rebus depravare conantibus, eamque in magnum periculum adducentibus, ut firmiter illa in statu suo permaneret, ipsa quoque effecit. Et quominus eo

(1) Per suas scilicet aut sororum suarum nuptiis. (Sozom.)

A διενεγκόντων. Ὡς ἂν εἰδέναι ἔχοιμεν, ἀρκεῖν πρὸς σωτηρίαν τοῖς βασιλεῦσι καὶ μόνην αὐτὴν τὴν εὐσέβειαν ὡς αἰθις ἔκείτης ἀνευ μιᾶν εἶναι σπράτευμά τε καὶ ἵππον, καὶ δορυφόρους, ἰσχύον τε ἐφῶν, ἀνδρῶν τε ἀπειρα σίφη, χρυσόν τε καὶ ἀργυρον, καὶ πλέθρα γῆς, καὶ ὄση ἄλλη ἐπὶ τούτοις παρασκευῆ. Καὶ γὰρ αὕτη μῆκω πεντεκαίδεκατος ἄγουσα ἔτος, σαφέτερον καὶ θεῖον ἢ καθ' ἡλικίαν ἐκτήσατο νοῦν. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα παρθένος εἶναι διὰ βίου ὠμολόγησε τῷ Θεῷ ἑπίσης δὲ φρονῆσαι καὶ τὰς ἀδελφάς ἔπεισαν, ἵνα μὴ ζῆλον καὶ ἰριδίαν εἰσάγῃ τοῖς βασιλεῦσι ἄνευθεν πάσαν πρόφασιν ἐπιβούλου φρονήματος ἀπέωσατο. Τό γε μὴν ὄζειν ἐκείνην καὶ βέβαιον οἰομένη δεῖν θείναι, Θεῷ τε καὶ ἱερῶσι, καὶ τοῖς ἀρχομένοις αὐτοῖς, μαρτύριον ἀκαρῶν ἐν τῶν ἐκείνην βεβουλευμένων τότε ἔποισι. Θεομάστιον τι χρῆμα καὶ εἰς κάλλος ἀφραστον, ἐκ τοῦ χρυσοῦ καὶ τιμαλῶν λίθων τῆς σφετέρας χάριν παρθενίας καὶ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ βασιλείας εἰς ἱερὴν κατασκευάσασα τράπεζαν, τῇ καθάλου τῆς Κωνσταντινίου Ἐκκλησίᾳ ἀνάθετο, ἐπὶ τῷ στεφάνῳ τῷ τετραγώνου ταύτης, τὸν σκοπὸν τῆς ἀναθέσεως καινοῖς τιτι γράμμασιν ἐγγαράξασα. Καὶ δὴ τῷ τῆς φύσεως ἀνδρικῷ τὴν φρονεῖδα τῆς ἡγεμονίας ἀναδεξαμένη, ἀριστα καὶ ὡς χρῶν γε ἦν, σὺν πολλῇ τῷ κόσμῳ τὴν Ῥωμαικὴν διῶκει ἀρχήν, ἔσον τῆς τὰ πρακτικῆ καὶ βουλευομένη καὶ γράφουσα καὶ γὰρ καὶ γράφειν καὶ λέγειν εἰς ἄκρον ἡσπτε καὶ κατ' ἄμφω τὰς διαλέκτους, ἣ τὴν Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων φημί. Τὰ γε μὴν ἐκείνην πεπραγμένα, ὡς τὰ δὲλεφῶ δοκοῦντα, εἰς ἐκείνον ἀνήγε ἑκείνη γὰρ δι' ἐπιμελείας εἶχεν, ὡς ἂν βασιλικῶς ἐχθεῖ, τοῖς ἐκάστη τῶν ἡλικίων μαθήμασιν ἐκπαιδεύουσα. Καὶ τοῖσιν ὅσα μὲν περὶ ὄπλα καὶ ἵπτικῆν, παρὰ τῶν εἰδησιν ἀκριβῆ ἔχόντων περὶ ταῦτα ἐμάθηθεν ἡστικῶς δ' εἶναι καὶ περὶ τὰς ἐκάστοτε πρόβους κόσμιός τε καὶ ἐκφανῆς παρ' αὐτῆς ἐβήθηται ἑσθητά τε ἢ περιστέλλειν ἑαυτὸν χρῆναι καὶ τίς χρῆ πρόσω καθήσεται, καὶ αὐθις βαδίζειν, γλιτωτὴ τε κρατεῖν ἢ πρῶτος τε καὶ φοβερός ἦν ἵνα κειρὸς ἐπ' ἐκάστον δοκεῖν. Ἔτι δὲ ὡς ἀρμοδίως κινῶντα τῶν περὶ τοῦ δεομένου ἡ μάλιστα δὲ τὸ εὐσεβεῖν αὐτὸν ὡς χρεῶν ἐδίδασκε, καὶ εὐχεσθαι μὲν σπουδαιότερον, φοιτῆν δὲ ταῖς ἐκκλησίαις πυκνῶς, σκεῖν δὲ τε καὶ κειμηλοῖς καὶ ἀναθήμασι τοὺς τῷ Θεῷ ἀνειμένους οἴκους σεμνύνειν ἡ περιπλοῖστον δὲ ποιεῖσθαι ἱερὰς τε ἅμα καὶ ἀγαθοῦς ἀνέρας, καὶ τοῖς ἀρίστως φιλοσοφούντας νόμοις Χριστιανῶν, ἐκείνη ἦσαν μελέται. Ναὶ μὴν καὶ τὴν θρησκείαν νόδῳ δόγμασί τινων πειρωμένων νεωτερίζειν, καὶ εἰ τοῦτο ἐν μεγάλῳ καθεστῶσαν κινδύνῳ, ἐν τῷ βεβελῆ μένειν ἔποισι. Ὅθεν καὶ τὸ μὴ καινὴν ἀφρεῖν ἐπιφροῆσαι τῆνικαῦτα αἰτία αὕτη μάλιστα ἐγένετο, ἡ ἡ καθεξῆς ἱστορία δηλώσει. Διακτύρω δὲ τὸ θεῖον ὁρησκεύουσα, σχολῆ γ' ἂν τις ἀριθμῆσαι ἰσχύσει καὶ ὅσους θεοῦς νεῶς μεγαλοσπεπῶς ἤγειραν, ἐν τῷ καταγῶγια θεοφίλων ἀνδρῶν, καὶ συνοικίας με-

(2) Ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς τραπέζης, ἡστικῶς. Sozom. lib. ix, cap. 1.

ναστικὰς συνεστήσατο, αγναον τὴν περὶ ταῦτα δα-
 πάνην, καὶ τῶν περὶ ἐκεῖνα ἐσχολακώτων τὴν ἀπα-
 σαν ἐπιτάξασα χρεῖαν. Δείξει δ' ἐκ πάνυ πολλῶν
 ὀλίγα τοῦ χρόνου κατορχησάμενα· ἔργον γὰρ αὐτῆς,
 ὃ τε τῶν Βλαχερνῶν θεῖος τῆς Θεοτόκου νεώς, αὐτῇ
 γ' ἐκείνη τῇ τοῦ Λόγου μητρὶ ἄξιος εἰς κατοικίαν
 κριθεῖς· ὡσπερ τῷ ταύτης Παιδί ὁ τῆς Σοφίας ἐπι-
 κληθεῖς· ἤς τὴν θείαν σοφὴν καὶ τὰ ἐντάφια σπάρ-
 γανα ἐφυροῦσα, ἐκεῖσε ἀνέθετο, διαφερόντως μάλα
 τιμῶσα· ἔτι δὲ καὶ ὁ τῶν Ὁδηγῶν ἀρχήσας
 ἐπωνυμίαν, ἐφ' ᾧ πάλιν τὴν τε θείαν ἐκείνης μορ-
 φὴν, ἣν Λουκᾶς ὁ ἀπόστολος σανιδί γραφῆς κατέλι-
 πεν εὐτυχήσασα· τό τε θεῖον ἐκείνης γάλα, καὶ τὸ
 ἱερὸν ἄτρακτον, καὶ τὰ τοῦ Σωτήρος σπάργανα,
 ἔθησαύρισεν, Εὐδοκίας πεμφάσης τῆς βασιλίδος,
 ἡνίκα δὴ ἀφίκτο εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ τὸ τῶν Καλ-
 κοπρατειῶν αὐθις ἱερὸν τέμενος, ᾧ ἅγια σορὸς
 ὄνομα· περιφανεῖς δὲ καὶ ἄμφω, καὶ εἰς κάλλος καὶ
 μέγεθος φιλοτίμωι ἐξεργασμένοι. Θεὸς δὲ ἄρα που
 διὰ τὴν πολιτείαν τὴν γυναικα μακαρισμένην ἔχων,
 ὑπῆκουε δεομένης, κἀν τοῖς πρακτέοις αὐτῇ πολ-
 λαχοῦ διεφαίνετο. Καὶ μοι δοκεῖν ἔστι, μὴδ' ἂν ποτε
 θεοφιλίαν ἀνθρώποις ἐγγενέσθαι, ἣν μὴ γ' ἐκεῖνοι
 σφᾶ; αὐτοὺς ἀξίως τοῖς ἔργοις παρέχουσι. Ταύτη δ'
 ἐπίσης ἡγμένας καὶ αἱ ἀδελφαί, τὰ ἴσα περὶ τε τοὺς
 ἱερέας καὶ τοὺς νεώς, καὶ τοὺς ἐν ἐνδείᾳ, πτωχοὺς
 τε καὶ ξένους διέκειντο τὸ φιλοτίμον ἐπιδεικνύμε-
 ναι. Δάιτα δὲ ἀγωγῇ τε καὶ πρόδος καινῆ πάσαις
 ἦν, νόκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ὕμνειν τε καὶ γεραί-
 ρειν Θεόν, καὶ ἀσχολίαν περὶ ἐργασίας ὕφασμάτων
 Οὐλῶν, καὶ τῶν τοιούτων ἔχειν. Καὶ γὰρ βρασιώνη
 καὶ ἀργίαν, δι' ἣν μετῆσαν παρθενίαν, ἀναξίαν ἡ-
 γήσαντο. Ὅθεν καὶ ξενηλασίαν τοῦ βίου τῶν τοιού-
 των παθῶν καὶ τῆς ἀλλῆς βασιλικῆς διαίτης ἐποίη-
 σαν. Ἐνθεν τοι καὶ Θεοῦ ἰλεω καθεστῶτος, ὁ μὲν
 οἶκος αὐτῶν εὐθηνεῖτο· ἐπεδίδου γε μὴν καὶ τῷ
 κρατοῦντι τὰ τῆς ἡλικίας καλῶς· καὶ δὴ πᾶσα μὲν
 ἐπιθουλή καὶ πόλεμος συνιστάμενος· αὐτομάτως
 ἐλύετο, Θεοῦ συναρῆγοντο· ὁσμέραι δ' ἐκείνος αὐ-
 ξάνων τοῖς ἀγαθοῖς ταῖς χρησταῖς τῆς ἀδελφῆς εἰσ-
 ηγγήσειεν, ἀγαλμα οἶον καὶ ἀνδριάς βασιλείας· εἰς
 κάλλος ἀπεξεσμένο· ἀληθῶς διεγένετο.

A tempore nova quæpiam hæresis Ecclesiam invase-
 rit, in causa ipsa maxime fuit, quemadmodum
 suo loco historia ostendet. Et quia ardenti animo
 divinum numen coluit, non facile quispiam eum ve-
 rare possit, quæ illa sacra templa magnifice ex-
 citarit, quæve Dei amantium virorum domicilia
 atque monachorum cœnobìa construxerit, perpe-
 tuas in ea impensas, et res omnes eorum qui in
 eis pietati vacarent, necessarias constituens. Ex
 multis vero pauca quædam, quæ vim temporum
 superarunt, id indicabunt. Opus enim ejus est sa-
 crum Dei Genitricis templum, quod Blachernæ di-
 citur, dignum ipsa illa Verbi matre, quod inhabi-
 taret, judicatum domicilium, sicuti Filio ejus,
 quod Sapientiæ vocatur. Cujus divinum loculum,
 et sepulcrales fascias inventas cum veneratione
 maxima ibi reposuit. Templum item, quod τῶν
 Ὁδηγῶν, hoc est Viæ ducum, cognomine clarum
 est, in quo divinam illius imaginem, quam Lucas
 apostolus in tabula depictam reliquit, divinumque
 ipsius lac et sacram colum, et Servatoris ipsius
 fascias, perinde atque thesaurum, quem ad eum Eu-
 docia Augusta, cum Hierosolyma profecta est, misit,
 servandas curavit; præterea et sacrum Chalcopra-
 torum delubrum, cui sancti loculi nomen est.
 Utraque vero hæc lana pulchritudine simul et am-
 plitudine ambitiosa, magnifice sunt constructa. Deus
 sane feminam eam, propter vitæ institutum clarum
 habens, preces ejus exaudivit, et in rebus agendis
 sæpe ei apparuit. Et ut mihi quidem videtur, amo-
 rem Dei homines non consequuntur, nisi seipos
 idoneos factis ipsis præbeant. Ad eundem etiam
 modum sorores institutæ, eadem studia erga sacer-
 dotes, erga templa, præterea erga egenos, mendicos
 et advenas liberaliter præstitere. Vita quotidiana,
 instituta, atque progressus, novi omnibus fuere:
 diu noctuque hymnis laudibusque Deum celebra-
 runt; otium, sacram telam texentes, et id genus
 opus facientes, vitarunt. Institutum namque, pro-
 pter quod virginitatem erant complexæ, non de-
 cere ignaviam existimarunt. ¶ Proinde vitia
 ejusmodi, et reliquam imperialem consuetudinem,
 a vita sua repulerunt. Itaque factum, ut quod Deus
 eis propitius esset, domus earum recte ad-
 ministraretur, ætasque imperatoris optata caperet incrementa,
 et adversariorum insidiæ, bella, que
 orta, omnia sua sponte, Deo adjuvante, solverentur, et
 Imperator ipse in dies rebus bonis accumu-
 latus, laudatis sororis consiliis, veluti vera effigies et statua in
 optimi imperii formam exposita
 esset.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

Περὶ τῆς ἐκ νέου ἀρετῆς καὶ ἀλλῆς διαίτης, ἐτι
 ἐξ ἐκλοκαγαθίας καὶ ἀοργησίας Θεοδοσίου,
 καὶ τῆς εἰς τὰ θεῖα ἐπιλαθείας αὐτοῦ.

Ἀλλὰ καὶ αἰγῆ τὰ τούτου διδόναι ζημίᾳ πάντως,
 μὴ τοῖς πολλοῖς γινωσκόμενα· πρῶτον μὲν γὰρ
 βασιλικῶς ἀναθελὶς καὶ τραφεῖς, οὐδὲν τι βρασιώνη;
 καὶ βλακειὰς ἐπεδείκνυτο· ἀλλ' οὕτως ἦν τὰ τε
 συμέτερα καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς συνετὸς, ὡς τοῖς ὀμι-
 λοῦσι λογίζεσθαι, καὶ ὑπὲρ φύσιν ἀνθρώπου εἶναι
 τοῖς πράγμασι. Οὕτω δ' ἦν μάλα γενναῖός τε καὶ

D

CAPUT III.

De virtute, quam a puero plumbit, Theodostii; et de
 moribus, beneficentia, placubilitate, et de insigni
 religione et pietate ejus.

Verum res quoque ejus, sine dispendio et ja-
 ctura, silentio committere non possumus, non
 omnibus prorsus notas. Primum namque ita ut
 imperatorem oportet, institutus atque educatus,
 nullum de se ignaviæ et molliæ indicium præ-
 buit, sed ita cum nostrarum tum earum quæ supra
 nos sunt rerum peritus fuit, ut qui cum eo collo-

querentur, humanæ mentis captum eum exsuperare judicarent. Adco etiam fortis et laborum patiens, ut facile vicissitudinem et mutationem temporum sustineret, cumque æstu juxta et frigore concertaret. Jejunio frequenti se assuefecit, et maxime quarto hebdomadis, et eo qui Parasceves nomen sortitus est, die, Christianismum ad summum excolere volens; atque ut aula ejus imperialis re nulla a monasterio differret, sedulo curavit. Mane consurgens, hymnos Deo cum sororibus alternis cecinit, et Spiritus verba semper in ore habuit. Cum episcopis et sacerdotibus congressus, obscuros locos et nodos Scripturarum, haud aliter quam si sacris ipse initiatus esset, explicuit. Sacrorum librorum eorumdeinque interpretum congerendorum adeo fuit studiosus, ut ea laude Ptolemæo inferior non esset. Noctu eis legendis operam navavit: lucerna se sponte sua, machina quadam movente, sibi que ipsi oleum infundente, comparata; ut ne quis ministrorum ejus in laboribus ejusmodi molestiam quampiam subiret, neque vim naturæ cum somno collectans inferret. Manu ipse sua pulcherrime scripsit; ac multa scriptorum ejus ad hoc usque tempus sunt conservata, temporum vi superiora: **442** Evangelia videlicet, et alia quædam aureis omnino litteris distincta, quorum paginæ crucis formam referunt. Quo labore eum vitæ sumptus tolerasse, fama est. Malorum tolerantia omnibus, præcipue autem qui eo nomine apud Græcos clari fuere, post se relictis, multis modis eos prætergressus est. Illi siquidem cum verbis se philosophiam exhibituros esse polliciti essent, re ipsa cani præstare nequiverunt; ipse autem Aristotelis perplexibilibus involucribus vale dicto, factis philosophiam exercuit, iræ, dolori et voluptati moderando. Iram adeo in potestate habuit, ut neminem unquam a quibus læsus fuisset, ultus sit, neque eum quisquam succensentem viderit. Atque aliquando ex familiaribus cuidam dicenti, neminem ab eo illorum morte multatum esse, qui injurii ei fuissent, respondens: « Utinam, inquit, eos etiam in vitam revocare possem, qui jamdudum mortui sunt. » Ad alium queindam eadem prope referentem, dixit: « Nihil esse novi, si quis homo cum sit, e vita excedat. Unius autem Dei esse, eum qui semel mortuus sit, per poenitentiam ad vitam revocare. » Usque adeo autem virtutem hanc coluit, ut si quando quispiam capitale crimen admisisset, neque eum condemnationis sententia usque ad urbis portas produxisset, statim enim misericordia prosequeretur. Et cum aliquando Constantinopoli in amphitheatro venationis spectaculum præberet, et populus exclamaret, adversus gravem feram generosum quemdam periclitatorem, qui cum ea congrederetur, mittendum esse: « An nescitis, inquit, nos humanioribus spectaculis delectari solere? » Et deinceps humanioribus itidem populum spectaculis uti docuit. Religione tanta eum sinceriore pietate usus est,

Α καρτερικῶς, ὡς ἀντέχειν βραβίων ταῖς μεταβολαῖς τῶν καιρῶν, καὶ πρὸς κατῶμα καὶ ψυχὸς διαγωνίζεσθαι, τὰ πολλὰ τε νηστεύειν αἰρεῖσθαι, καὶ μάλιστα τῇ Τετράδι, καὶ ἡ Παρασκευὴ ὕψωμα ἐκληρώσαστο ἄκριος· Χριστιανίζειν ἐθέλων. Τὰ δὲ γε βραβεία κατ' οὐδὲν διαφέρειν ἀσκητηρίου περισευάσαστο. Καὶ δὴ σὺν ταῖς ἀδελφαῖς ὀρθρίζων, ὕμνους ἀντιφώνους ἐξῆθε Θεῷ· καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος ῥήματα ἐπὶ στόμα φέρων εἶχεν ἀεὶ. Τοῖς δ' ἐπισκόποις ἐντυγχάνων καὶ ἱερεῦσι, τὰ γρίψα τῶν Γραφῶν διηρημηνευσεν, ἅτε δὴ ἱερεὺς καθεστῶς. Ἐπὶ τόσον δὲ καὶ τὰ; ἱεράς συνῆγε βιβλίου καὶ τοὺς αὐτῶν ἐρμηνεῖ, ὡς οὐχ ἤττον ἢ Πτολεμαῖος ἐκεῖνος. Ἐπὶ δὲ περὶ ταύτας ὑπόκτωρ, λύχνων ἐκ μηχανῆς κατεσκευασμένος αὐτόματον, τῇ θρυαλλίδι τοῦ λαίου ἐπιχέοντα· ὡς ἂν μὴ τις τῶν ὑπηρετουμένων τοῖς ἐκείνου πόνους ταλαίπωρῶν ἀναγκάζοιτο, καὶ τὴν φύσιν βιάζεται πρὸς τὸν ὕπνον διαμαχόμενος. Ἐγραφε ἡ καὶ εἰς κάλλος ἐξάσειον, ὡς καὶ ἐς δεῦρο πολλὰ τῆς ἐκείνου χειρὸς διασώζεσθαι, τὴν τοῦ χρόνου φύσιν ὑπερνηκίσαντα· Εὐαγγέλια καὶ ἄλλ' ἅτα χρυσοῖς κατατετυγμένα δίδου τοῖς γράμμασιν, ἐν σταυροῖς σχήματι τὰς σελίδας τῶν γραφομένων διατυπῶν. Ἐξ ὧν λόγος πόνους ἰδίους καὶ τὸ ζῆν ἐκπορίζεσθαι. Ἀντικακίᾳ δὲ πάντα ἐθέμενος ἐν δευτέρῳ, μάλιστα τοὺς παρ' Ἐλλήσιν εὐδοκίμους πολλῶ τῷ μίτρῳ παρήνευγεν. Οἱ μὲν γὰρ λόγοις ἐπαγγελλόμενος φιλοσοφεῖν, δὲ ἔργου τοῦτο δεῖξαι οὐκ ἴσχυσαν· ὁ δὲ ταῖς Ἀριστοτέλους πλεκτάναις χαίρειν εἰπὼν, τῇ δὲ ἔργων φιλοσοφίαν ἔσκαίτο, ἐν τῷ ὀργῆς τε καὶ λύπης καὶ ἡδονῆς κρατεῖν. Ἐπὶ τόσον γὰρ ὀργῆς ἐγκρατῆς μάλιστα ἦν, ὡς μηδένα ποτὲ τῶν λαμπηχότων ἐλεῖσθαι ἀμύνασθαι, καὶ μηδὲ τινα ἰδὲ ποτε αὐτὸν ὀργίζομενον. Καὶ δὴ τίνος τῶν συνηθῶν ἐρομένου, ὅτι μὴ τινα τῶν ἀδικούντων ἐξήμιου θανάτῳ, ὑπολαβόντα εἰπεῖν, « Εἶθε μοι πρὸς ἰσχύος ἦν εἰς ζωὴν ἐπανάγειν μᾶλλον καὶ τοὺς πάλαι ποτὲ τελευτήσαντας; » καὶ πρὸς ἕτερον τὰ ἴσα ἐρόμενον, « Οὐδὲν, εἶπε, καινὸν ἀνθρώπου ὄντα ἀποθῶναι. Θεοῦ δ' ἂν εἴη μόνου τὸν ἅπαξ θανόντα τῇ μετανοῇ ἀνακαλέσασθαι. » Ἐπὶ τόσον δὲ τοῦτο αὐτῷ κατώφθωται, ὡς εἰ καὶ ποτε συνέθη τινὰ κεφαλικῆς τιμωρίας ἄξια πλημμελῆσαι, οὐδ' ἐν ταῖς πύλαις τῆς πόλεως; ἐφθανεν ἡ ἀπόφασις· καὶ τὸ φιλόνηρωπον εὐθύς εἶπετο. Κυνήγια δὲ που ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς Κωνσταντινίου πόλεως; ἐπιτελοῦντος αὐτοῦ, ὁ δῆμος κατεβόη, δεινῶ θηρίῳ ἕνα τῶν εὐφῶν παραβόλων μάχεσθαι. Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς, « Οὐκ οἰδατε, ἔφη, ὅτι ἡμεῖς φιλονηρώπως εἰθίσιμεθα θεωρεῖν; » Φιλόνηρωπα δὲ καὶ τὸν δῆμον θεωρεῖν ἐξεπαίδευσεν. Ἐλάβετο δὲ τοσαῦτα μετ' εὐσεβείας ἐκέρχτο, ὡς πάντα; μὲν Θεοῦ ἱεράς τιμῶν, μάλιστα δὲ, ὡς ἐμάνθανε σεμνότῃ βίου διαπρεπεῖς. Καὶ γε λόγος ἕνα τῶν ἐπισκόπων ἀποθῶσαντα, δὲ ἐλέγετο μάλα εἶναι κεχαρισμένος Θεῷ, τὸ ἐκείνου σάγιον αἰτήσαι, πολλῶ ῥύπῳ συγκεχωσμένον, καὶ ὑποκάτω τῆς βασιλικῆς; χλαμύδος φορεῖν, εὐέλπεις ὦν, ὡς ἐθεράσσει τῆς ἐνοούσης; τάνδρῳ ἀγνότητος. Καὶ χρισμερῶς; δὲ ποτε σφόδρα τῆς ὕψρας; γεγεννημέ τῆς, αὐτῶς; τὰ συ-

νηθη τῷ Ἰππικῷ ἐπετέλει, τὰ εὐκρίτα πράτων τῷ Α δ' μῦ. Ὡς δ' ἐπιπέλειον ὁ χειμῶν κατερβάρη, τὴν οἰκείαν γνώμην ὅπως περὶ τὸ θεῖον ἔχει σχέσεως, ὁ πεγύμου, διὰ τῶν κηρύκων τῷ λαῷ ἐπειπὼν· Ἄμεινον εἶναι τὴν θέαν παρωσαμένους, ὡς πρᾶ-
τειν θεῶν, ὡστ' ἀπαλλάττειν ἡμᾶς τοῦ νῦν ἐπικει-
μένου δαινοῦ. Καὶ τοῦτο μὲν εὐθύς εἰς ἔργον ἐξέ-
βαινε· καὶ προήσανε λιτανεύοντες, ὕμνους θεῶ
ἀναπέμποντες, καὶ μία ἐκκλησία σύμφωνος ἀθρόον
ἢ πόλις ἐγένετο. Αὐτὸς δ' ἐκείνος μέσος ἐξῆρχε τῶν
ὑμνων, ἐν ἰδιώτῳ σχήματι πορευόμενος· ἤκιστα
δὲ τῆς προσδοκίας ἡμάρτανεν. Εὐθύς μὲν γὰρ ὁ
ἀὴρ πρὸς τὸ εὐδεινότερον μετεβάλλετο· καὶ πολλή
τις εὐετηρία ἐκράτει τοῖς σύμπασι ἐκ σιτοδείας;
μάλα πολλῆς. Πᾶσι μὲν οὖν, ὡς εἶπειν, ἐκεκρίσθη
τοῖς καλοῖς· οὐχ ἤκιστα δὲ φιλανθρωπία τοῦτον
ἐκόσμηε καὶ πραότης καὶ γαλήνη ψυχῆς ζάλην οὐ
δεχομένη· ἔτι δὲ πίστις ἀκραϊφνῆς τε καὶ δίκιμος
μετ' εὐλαθείας ἀνυποκρίτου, ὡς ἐντεῦθεν τεκμη-
ριώσασθαι ἔξεστιν. Ἀνὴρ γὰρ τις τὸν τραχὺν καὶ
ἐπίπονον τῆς ἀρετῆς μετῶν βίον, αὐθάδει γνώμη
πρόσεισι τούτῳ περὶ τοῦ δεησόμενος. Ὡς δὲ πολ-
λάκις πείραν προσαγαγῶν ἀπετύγχανε τοῦ αὐτήμα-
τος, δεσμοῖς ὑπῆγε τὸν κρατοῦντα ἐκκλησιαστικῶς,
τῆς κοινωνίας ἐπέχων. Ἐπεὶ δ' εἰς τὰ βασιλεῖα
ᾤχετο βασιλεὺς, εὐωχία τε προδικετο, καὶ ὅσοι συ-
σσιτεῖν ἐμελλον ἤδη παρήσαν, οὐ δεῖν ἐκρίνε πρὶν τῶν
ἐπικειμένων λυθῆναι δεσμῶν, τροφῆς μετασχεῖν·
καὶ τῷ τῆς Κωνσταντίνου ἀρχιερεῖ τῶν τινα θερα-
πόντων ἐπέμπε, παρακαλῶν ἐπιτρέψαι λύσιν ἐπιδα-
λεῖν τοῖς δεσμοῖς ἐκείνων αὐθις, ὅς δῆσας ἔλαχεν.

Ἐκείνου δ' ἀπειπαμένου, καὶ μὴ χρῆναι μνηύσαν-
το· παρ' ὅτου οὖν τὸν δεσμὸν εἶναι τι λογίζεσθαι,
καὶ ὡς ἤδη λείπεται εἰρηκότος, οὐκέτι τῆ ψήφῳ
ἐκείνου ἀρκεῖν ᾤετο. Πολλῶ δὲ πόνῳ ζητηθεὶς ὁ
δεσμήσας, τὴν λύσιν ἐδίδου· καὶ οὕτως ἐδέχετο ὁ
κρατῶν. Οὕτως εὐλαθεῖς τις ἦν καὶ τοῖς θεοῖς νό-
μοις ἡκριβῶτο. Οὐ δὴ χάριν, καὶ ὅσα τῶν εἰδωλείων
περιελείβη, ἐξ αὐτῶν ἀνέσπα τῶν βάθρων, ὡς ἂν
γε εἴη τοῖς μετ' ἐκείνων μὴ δι' ἴχνος τῆς προτέρας
ἐξαπάτης θεασθαι. Τῆνδε γὰρ τὴν διάνοιαν τῷ περὶ
τούτων νόμῳ ἐνέταξεν.

que ligatum esset, significaret, solutumque adeo jam esse diceret, nondum calculo ejus acquiescendum esse duxit. Multo vero labore is qui ipsum ligaverat inquisitus, eum absolvit. Ac sic tandem imperator cibum sumpsit. Adeo religiosus Theodosius fuit, vitamque suam accuratissime ad divinas leges composuit. Quam ob causam quicquid fuit ex idolis reliquum, ita est funditus disjectum, ut posteris ejus ne vestigium quidem prioris fraudis et seductionis cernere sit datum. Sententiam vero de eis suam in constitutionem (1) retulit.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ὡς θεὸς τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως ὑπερασπίζων,
τὰ τῶν πολέμων τοῖς παραδόξοις τῶν ἔργων
θαύτατον διέλυεν.

Εἰ δὲ ποτε καὶ πόλεμος ἐκινεῖτο, ἐπίσης καὶ οὗτος
θεῶ προσεχώρει, τὸν θεὸν ζηλῶν μουσουργὸν Δαυὶδ,
εἰδῶς αὐτὸν εἶναι τῆς μάχης ταμίαν. Ἐχων δ' ἐκει-
νον ἀκριβῶς προμηθεύμενον, ἀξίους τῶν ἀγαθῶν
ἐλπίδων ἐδρέπετο τοὺς καρπούς. Ἐγὼ δὲ τάληθῶ;

(1) L. Omnia loca. C. De sacrifi. pag. et templ.

ut sacerdotes omnes apprime honoraret, maxime vero quos sanctitate vitæ enitere cognovisset. Et cum ex episcopis quidam, qui Deo charus fuisse perhibebatur, diem suum obiisset, sagum illius squalore multo imbutum, eum petiisse, et sub imperiali chlamyde gestasse dicunt : quod bona spesset, se aliquid de viri ejus imitatione consecuturum. Longior aliquando pluvialis tempestas exstitit, et ipse solitos Circenses ludos populo more recepto gratificans exhibuit. Cum vero superiores etiam deciderent imbres, ibi tum egregiam suam erga Deum pietatem declaravit, 443 per praerones populo denunciari jubens, conducibilis videlicet esse, ut spectaculo repudiato, Deum qui praesenti calamitate eos liberaret, precibus placarent. Id quod confestim est factum. Litaniam instituta est : supplicantes processere, laudes Deo reddentes, atque una concors ecclesia civitas tota facta, et ipse medius hymnis canendis praestit habitu privato incedens. Minime vero eum opinio fecellit. Statim enim caelum aere turbidum serenitate commutavit, et frumenti non mediocrem inopiam ingens quaedam frugum copia et ubertas est consecuta. Atque omnibus ille quidem, prope modum, exornatus fuit bonis : non minus vero eum cohonestavit misericordia, placabilitas, et animi serenitas, tempestatis procellam non admittens; atque insuper fides sincera et probata, una cum religione non ficta, sicuti inde conjicere licet. Vir quidam asperiores durioresque virtutis vitam consecrans, praefracto eum adiit animo, ut ab eo quicquam peteret. Atque ubi id saepius expertus non impetravit, vinculis ecclesiasticis imperatorem a communione arcens subdidit. Postquam autem imperator in regiam suam venit, et epulae appositae sunt, convivaeque omnes affuerunt, non ille prius cibum sumendum esse, quam vinculis sibi injectis solutus esset, censuit. Quapropter ad antistitem Constantinopolitanum famulum quemdam misit, petens, ut eum ipsum solvere se, qui ligasset, juberet. Cum id episcopus recusaret, et pro vinculo habendum non esse, quod a quocun-

D

444 CAPUT IV.

Ut Deus pium principem defendens, bella omnia insperatis admirandisque rebus statim confecerit.

Si quando bellum motum est, ad Deum confugebat, divinum melodumque Davidem æmulatus, quod in illius veluti promi condi potestate bella esse sciret : et quod illum certum haberet curatorem, condignos spe bona percepit fructus. Εγὼ

vero veritatem promulgans, ex plurimis pauca referam, quamvis extra institutum argumentum ferri videar. Roilas ingenti Scytharum Nomadum exercitu coacto, et Isiro transito. Thraciam vastavit, et ad reginam quoque urbium venit, subito primo clamore atque impetu, sicuti ipse putabat, eam direpturus atque excisurus. Verum Deus cœlitus imperatorem propugnans, violento tonitru et fulmine demisso, non modo ipsum ustulatum in cineres redegit, sed innumeras quoque copias ejus concidit. Idem etiam adversus Persas fecit. Cum enim prædatoria illorum manus, pace repudiata, derepente anitimos aggrederetur populos, neque auxilia aliqua, quæ oppressis opem ferrent, adessent, ducibus copisque militaribus aliis bellis occupatis, imbre vehementissimo et grandine maxima Deus illos persequens, progredi ultra passus non est: equosque eorum ita pedicis cohibuit, ut diebus viginti totidem stadia cursu perficere non possent, quoad usque exercitus congregatus fortiter hostibus restitit. Antea quoque cum Persæ quidam Goranne duce, cognominem imperatori urbem oppugnarent, omnisque generis machinis adorirentur, et turres extra muros contra eam excitarent, neque quidquam efficerent, ridendos se dedere, Eunomio urbis episcopo machinas hostium omnes perfringente. Cum namque nostris propter oppugnationum multitudinem animos desperatione desponderent, precibus ipse contra illos pugnans, urbem salvam conservavit. Ex satrapis tum ibi qui sub Goranne erant, quidam ad blasphemias conversus, itidem ut Rabsaces et Sennacherim, animo furibundo minatus est, sacrum se ejus civitatis templum igne consumpturum. Contumeliam eam non ferens divus Eunomius, tormentum bellicum saxa jaciens ad propugnaculum cui apostoli Thomæ cognomen fuit, disponi, ingentemque lapidem eo in os blasphemii illius emitti jussit.

445 Illicet saxum balista ea tortum, maledici illius satrapæ os detestandum percussit, faciemque ejus onanem comminuit, capite rectissime attrito, cerebroque omni disperso. Quem ubi Gorannes conspexit, expugnatione urbis desperata, fugiens inde discessit, re ipsa victum se esse clamans. Metuque correptus, de cætero per pacta conventa cum Romanis inita pacem est complexus. Tantam Deus ipse fidelis ministri sui imperatoris curam gessit: qui eo nomine illi gratias egit, eundemque religione debita coluit Porro bella in Occidente contra ipsum et patrum adhuc vivum mota, quomodo Deus solverit, quid dicere attinet?

CAPUT V.

De tyrannide in Occidente contra imperatorem Honorium coortis, et de sororio ejus Constantio.

Cum (1) etenim in regionibus Occidentalibus plurimi tyranni exorti essent, partim alii alii collectati, atque ipsi inter se concisi, partim di-

(1) Vandalorum, Alanorum Suevorumque duces, legatos ad Honorium cum hujusmodi mandatis misere: Tu cum omnibus pacem habe, ab omni-

A πρυτανεύουσιν, ὀλίγα ἐκ πάντων πολλῶν διηγήσομαι, καὶ πέρα δόξω τοῦ προκειμένου σκοποῦ φέρεσθαι. Ῥωμῆας γὰρ στρατιᾶν πλείστην ἐκ Σκυθῶν νομάδων περιβαλλόμενος, τὴν Ἴστρον διαπεριωθὲς, Θράκην τε δὴσας, ἤκει δὴ καὶ τὴν βασιλεῖα πόλιν περιήσων, καὶ αἰρήσων αὐτοβοῦ καὶ ἀνάστατον δράσειν διανοούμενος. Ἄλλ' ὁ ἄνωθεν τοῦ βουλήως ὑπερασπίζων, σκηπτοῖς καὶ προσητήρσι βάλων, ὡ μόνον ἐκείνον εἰς τέφραν κατέφλεξεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκείνου ἀπειρον στρατιᾶν παρανώλεσεν. Ἐπίσης δὲ καὶ Πέρσαις ἐποίησε. Ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνοι τὴν εἰρήνην διασάμενοι ἄθρόον τοῖς πλησιοχώροις ἐπέθεντο, οὐδεμίαν δὲ τὴν ἐπικουρίαν ἐκεῖνοις ἦν, τῶν στρατευμάτων καὶ στρατηγῶν εἰς ἄλλους μεταχωρησάντων πολέμουσιν· ὁ δὲ τῶν λαβροτάτων καὶ χαλᾶζης καμμεγέθει βάλων θεός, ἐπὶ τὰ πρόσω χωρεῖν ἀνεγαίτιζε· καὶ πῆδη τοὺς ἵππους κατεῖχεν, ὡς ἐν ἡμέραις εἰκοσι μὴ δυναθῆναι ἰσάριθμα στάδια διελαθεῖν, ἔως ὁ στρατός τε ἤθροισθη, καὶ γενναϊότερον ἀντετάξαστο. Καὶ πρότερον δὲ τὴν ἐπώνυμον βασιλεῖα πόλιν Πέρσαις πολιτορχοῦντας, ἡγουμένου Γοράννου, καὶ πάσαις δὴ προσθάλλοντος μηχαναῖς, καὶ πύργους ἐξωθεν ἀντιγείραντος, μηδὲν ἀνύσαντας γελασθῆναι, Εὐνομίου τοῦ ταύτης ἱεραρχοῦντος ἀπάσας τὰς μηχανὰς διαλύοντος. Ἀπειρηκότων γὰρ τῶν ἡμετέρων τῶν κίβητες τῶν πετροβόλων, ἐκείνος εὐχαῖς ἀντιπράττων, ἀθιγῆ τὴν πόλιν ἐφύλαττε. Ἰὼν δὲ σατραπῶν ἐνός, οἱ ὑπὸ Γοράννην ἦσαν, βλασφημεῖν ἐπιβάλλοντες, ἐπίσης τε Ῥαθάκη καὶ Σενναχηρείμ μανικῶς ἀπυλοῦντος τὸν ἐκεῖσε θεῖον νεῶν πυρπολεῖν, τὴν ὕδριν μὴ ἀνασχόμενος ὁ θεός Εὐνομίος, τὴν λιθοβόλον βεγανον παρὰ τὴν ἐπαλξιν τεθῆναι προσέταττεν, ὁ τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ ἐπώνυμον ἦν, λίθον τε μέγαν παρηγγύα ἐπὶ τῶν τοῦ βλασφημησάντος στόματι ἐπέμπειν. Καὶ ὅς εὐθύ· κατιῶν, καὶ τῶν βλασφημῶν τοῦ σατράπου ἐκείνου μισῶ στόματι προσβαλὼν, τὴν μὲν πρόσωπον ἅπαν ἠφανίζε· συνέτριβε δ' εὖ μάλα τὴν κεφαλὴν, καὶ τὴν ἐγκέφαλον πάντα τῆ γῆ διέσπειρεν. Ὅν θεασάμενος ὁ Γοράννης, ἀπ' ἐκείθους γενόμενος τὴν πόλιν ἔλειπεν, ὤχετο φεύγων πράγματι τὴν ἤταν ἀναβοῶν. Εἰς δὲος τε καταστάς, εἰρήνην ἠγάπα, καὶ τουλοικοῦ Ῥωμαίοις ἐσπένητο. Οὕτω θεός τοῦ πιστοῦ θεράποντος ἐκήδετο βασιλείας, δολογούντος τὴν χάριν, καὶ τὴν ἀρμόττουσαν θερπίειαν προσφέροντος. Τὰς δὲ πρὸς Ἑσπίραν μάχαι· αὐτῶν καὶ τῶν θεῶν ἐτι ζῶντι γεγενημέναις ὡς διέλουσε, τί χρῆ καὶ λέγειν;

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Περὶ τῶν ἐπαραστάτων τυράννων ἐν ἐσχέρῃ τῶν βασιλεῖσι Ὀνωρίῳ· καὶ περὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Κωνσταντίου.

Τῆ γὰρ πρὸς Δύσιν ἀρχομένη πλείστον δὴ τυράννων γεγενημένων, οἱ μὲν ἀλλήλους συγκρουόμενοι καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλισκόμενοι, ἢ καὶ θεῶν δυνάμει bus obsides accipe: nos nobis confidimus, nobis perimus, tibi vincimus: tuæ erit quæstus reipub. si omnes pereamus. (Diac.)

εις χείρας τοῖς κρατοῦσι γινόμενοι, πολὺ τὸ θεοφι-
 λές· ἐκείνοις ἐπεμαρτύρουν. Φθάσαντες γὰρ διελάθο-
 μεν τὰ κατὰ Στελίχωνα καὶ τὴν Γότθον Ἀλλάριχον,
 τοῦτο μόνον παραλιπύοντες, ὡς τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ
 Ῥώμῃ ἐκ τινος συμβάντος, Ὀνωρίῳ στασιάζοντων
 τῷ βασιλεῖ, ἐκείνος εἰς Ῥάβενναν ἀπώχεται. Ἀλλάρι-
 χον δὲ τοῦτον εὐνοῦν ἐκείνῳ εἶτι δοκοῦντα, καὶ
 στρατηγὸν Γαλλίας καθεστηκότα, σὺν στρατοῦ μυ-
 ριάσι δίκην ληψόμενον τῆς ἐς βασιλέα ὕθρευς,
 ἐπεμψεν. Ὁ δ' ἐκεῖσε γενόμενος καὶ τέχνη μετελ-
 θῶν Ῥωμαίους, τὴν Ῥώμην εἰσήει· καὶ πολλὰ μὲν
 ἐκ τῶν δημῶν περιβαλλόμενος χρήματα, τέλος
 καὶ τὴν ἀδελφὴν Ὀνωρίου Γάλλαν τὴν καὶ Πλακι-
 δίαν, νέαν οὖσαν, καὶ μήπω γάμῳ προσομιλήσασαν,
 ἀφαρπάσας, ὤχετο ἀποστάς· Κωνσταντῖον δὲ κόμητι
 τὸ ἀξίωμα παραδίδου ταύτην φυλάττειν, οἷά γε πι-
 στῶ αὐτοῦ μάλα καθεστηκότι. Ὁ δὲ ταύτην λαβὼν
 καὶ τὰ χρήματα, τῷ βασιλεῖ προσφοιτᾷ Ὀνωρίῳ·
 μεθ' οὗ ὑποστρέψας, καὶ τοῖς· περὶ Ἀλλάριχον συμ-
 βολῶν, ἐκράτει τῇ μάχῃ· καὶ δὴ τῆς εὐνοίας καὶ
 τῆς περὶ ἐκείνον σπουδῆς ἀμειβόμενος, εἰς γυναῖκα
 Κωνσταντῖου τὴν Πλακιδίαν ἐδίδου· ὃν ὁ βασιλεὺς,
 γεγενημένην τὴν ἀδελφὴν, στεφάνῳ καὶ ἀλουργίδι καὶ
 τῇ κοινῶν τοῦ κράτους, ἐτίμα. Καὶ τὴν μὲν Ῥώ-
 μην αὐτῷ κατέλιμπανεν· αὐτὸς δὲ εἰς τὴν Κωνσταντι-
 νίαν ἐπὶ συστάσει τοῦ ἀδελφιδοῦ ἐχώρει Θεοδοσίου,
 ἀρτι Ἀρχαδίου τοῦ πατρὸς τελευτήσαντος. Ἐν Ῥα-
 θένῃ τοίνυν οἱ στρατιῶται στασιάζαντες, Μάρκον
 ἀνηγόρευον τύραννον. Οὐ πάντοι δὲ πόρρω τοῦτον ἀνε-
 λόντες, Γρατιανὸν προήγον εἰς τὴν ἀρχήν· ὡς δὲ
 καὶ οὗτος τέσσαρας διαρκέσας μῆνας παρ' αὐτῶν
 ἀνῆρέθη, Κωνσταντῖνον τῇ ἀρχῇ ἐπιστῶσιν, οἰόμενοι
 τῇ προσηγορίᾳ ἐπ' ἀσφαλές τῆς βασιλείας κρατήσιν.
 Ἔβουκε γὰρ ὡς τοιαύταις δὴ τισιν αἰτίας καὶ τοὺς
 λοιποὺς ἐπέλεξαντο. Ἀπὸ δὲ Βρετανίας, Κωνσταν-
 τῖνος ἐπὶ πόλιν Βονονίαν τῆς Γαλατίας παραθῶεις
 (ἐπὶ θάλασσαν ἢ πόλις), τὸ περὶ Γαλατίας καὶ Ἀκοῖ-
 τανούς στρατιωτικὸν ἅπαν καὶ ὀπήκειον προσηγάγε-
 το· καὶ τὸ μέχρι μεταξὺ Γαλατίας καὶ Ἰταλίας, ὃ
 δὴ Ῥωμαῖοι Κοιλίας Ἀλπεῖς καλοῦσι· καὶ τὸν πρώ-
 τιστον τῶν υἱῶν Κωνσταντα, ὃν ἐς ὕστερον καὶ
 βασιλέα ἀνείπε, τότε Καίσαρα χειροτονήσας, εἰς
 Ἰσπανίαν ἐπεμψεν. Ὁ δ' ἐκεῖσε γενόμενος, οὗς μὲν
 εὐρε τὰ ἐκεῖσε διέποντας, πρὸς γένος δ' Ὀνωρίῳ
 ἦσαν, Δίδυμον καὶ Βερονιανὸν εἰς μάχην ἐκείνῳ γε-
 νομένους περὶ Λουστανίαν, ζωγράφος σύνμα τὰς
 γαμεταῖς ἀνείλεν· Ἰδίους δ' ἐκεῖσε κατέστησεν ἐρ-
 χοντας. Θεοδοσιῶλος δὲ καὶ Λαγώδιος, οἱ τῶν ἀνη-
 ρημένων ἀδελφοὶ ἦσαν, φυγάδας γενόμενοι διεσώζον-
 ται· ὁ μὲν εἰς Ἰταλίαν πρὸς Ὀνωρίον, Λαγώδιος δὲ
 εἰς Ἔω Θεοδοσίῳ. Τοῦτο πράξας Κωνσταντῖος, πρὸς
 τὸν πατέρα Κωνσταντῖνον ἤλυθε, μὴ φρουρὰν ἀπέ-

vina vi in imperatorum mēnus delapsi, satis illis
 Dei in eos amorem sunt testificati. Jam enim antea
 de Stilicone et Alaricho Gottho diximus : illo tantum
 omisso, quod cum in Italia et in ipsa urbe Roma,
 casu quodam seditiosi homines imperatori Honorio
 rebellarent, ipse Ravennam se contulerit : Alari-
 chum autem istum, quem fidum adhuc sibi esse
 putabat, Galliarum scilicet ab eo ducem creatum, cum
 frequentissimo exercitu, ut injurias imperatori
 factas ulcisceretur, miserit. Ille vero cum eo venis-
 set, arte civibus deceptis, Romam ingressus est :
 atque ibi publica pecunia ablata, tandem et Hono-
 rii sororem Gallam, quæ etiam Placidia dicta est,
 adolescentulam adhuc et innuptam, rapuit, atque
 inde discessit, eamque Constantio, comitis digni-
 tatem gerenti, fido admodum sibi amico, servan-
 dam dedit. Constantius porro illa una cum pecu-
 nia accepta, ad imperatorem Honorium venit. Quo-
 cum ad hostes reversus, cum Alaricho pugnam
 commisit, victoriamque obtinuit (1). Quam illius
 erga se benevolentiam et fidem ut Honorius remu-
 neraretur, in matrimonium ei Placidiam colloca-
 vit : eumdemque, sorori talē honorem habens,
 corona et purpura ornatum, ad societatem imperii
 extulit. Atque illum quidem Romæ reliquit :
 446 ipse vero Constantinopolim ad res Theodosii
 fratris filii ordinandas, Arcadio illius patre non
 ita pridem mortuo, profectus est. Sed enim in
 Britannia milites seditione mota, Marcum tyran-
 num renuntiaverunt. Non multo vero post eo occiso,
 Gratianum (2) ad imperium evexerunt. Sed cum et
 hic quatuor exactis mensibus, jugulatus ab eis
 esset, Constantinum summæ rerum præfecerunt,
 nomine ipso imperium illi certum tutumque fore
 opinati. Quam ob causam reliquos etiam ita legisse
 videntur. Constantinus ex Britannia Bononiam,
 maritimam Galliarum civitatem trajecit, militesque
 Galliarum et Aquitaniarum omnes, civesque et subditos
 usque ad eas quas Romani Cottias Alpes nominant,
 inter Galliam et Italiam sitas, ad se pertraxit : et
 maximum natu filium Constantem (quem postea
 imperatorem renuntiavit) data tum ei Caesaris
 dignitate, in Hispaniam misit. Is ibi quos in rerum
 publicarum administratione invenit, Honorio ge-
 nere conjunctos, Didymum et Veronianum (3),
 prælioque (4) secum in Lusitania congressos, et
 vivos captos, una cum conjugibus interemit, et
 suos ei provinciarum rectores præfecit. Theodosiolus
 vero, et Lagodius, qui eorum quos modo necatos
 esse diximus, fratres erant, fuga sibi consulentes,
 salvi permansere. Et Theodosiolus in Italiam ad
 Honorium, Lagodius autem in Orientem ad Theo-

(1) Hoc tempore apud Bethlehem sanctus Hieronymus, uno et nonaginta annis expletis, ad Christum migravit. (Diac.)

(2) Eadem ætate Pelagius Brito, Celestino et Juliano adiutoribus, hæreticum dogma contra gratianum Christi instituit : quod in Carthaginiensi concilio decem et septem episcoporum concilio

est damnatum.

(3) Pro Veroniano alii legunt *Viridianum*.

(4) Ili cum antea inter se dissensissent in periculo supremo ad concordiam rediere. (Sozom.) Barbaris enim Pyrenæi montis claustra credidit. (Diac.)

dosium pervenit. Hac re sic acta, Constans ad patrem Constantinum transiit. Cæterum cum incommodum præsidium in Hispaniarum aditu collocasset, maxime cladis et excidii regionibus eis id causa fuit. Postquam enim Constantini copiæ conciderunt, Vandali, Suevi, Alani, gentes feræ, transitu eo occupato, multas urbes et multa castella Galliarum et Hispaniarum, et aliquot tyranni duces ceperunt. Constantinus, cum ei adhuc ex sententia et opinione sua res procederent, filium Constantem Augustum declaravit, et transire in Italiam voluit. Et Cottis Alpihus superatis, Liberonem Liguriæ civitatem venit. Eridanumque trajecturus, ubi de Alavichi morte certior factus est, retrocessit. Alavichus (1) iste, dux quidem Honorii, proditionis autem suspectus, quasi Constantino Italici imperium pararet, fuit. **447** Quam rem ubi Honorius cognovit, ex progressu seu deambulatione quadam reversus, simul atque ab equo descendit, statim gratiarum actiones et laudes Deo obtulit, veluti a manifesto proditore liberatus. Constantius autem tyrannus, et filius ejus Constans, profugientes, in urbe Arelatensi conclusi sunt. Exercitu namque illorum disperso, gentes quas diximus barbaræ, loca circa Pyrenæum montem opibus atque divitiis referta occuparunt: atque inde, præsiidiis negligenter ad transitum ipsum dispositis, in Hispaniam transierunt.

CAPUT VI.

De Maximo tyranno, et Gerontio, et Constantino, aliisque a Constantio interfectis: et ut Constantius rem administravit. Valentiniano tertio post Honorium imperatore Romæ relicto.

Et tempore Gerontius, Constantini ducum præstantissimus, susceptis contra eum inimicitiis. Maximum quemdam sibi familiarissimum, quod eum imperio commodum esse existimaret, ad imperialem sustulit dignitatem, purpurea ei veste data. Atque illum quidem Taracone versari permisit: ipse autem copiis acceptis, adversus Constantinum progressus est: atque ex itinere Viennam digressus, filio ejus Constanti necem struxit. Ea res de Gerontio ubi ad Constantinum est delata, Edovichum ducem suum ad auxilia ex Francis et Alamanis contrahenda trans Rhenum misit. Et Viennam filio Constanti, nondum Gerontii insidiis sublato, servandam commisit. Gerontius ad Arelatem duxit: eamque urbem, ubi Constantinus profugus erat, obsedit. Honorius autem exercitum ingentem adversus Constantinum tyrannum misit, duce Constantio, quem sororis ejus Gallæ Placidie virum fuisse, antea diximus: atque is postea Valentinianum tertium, et Honoriam filiam ex ea genuit. **448** Ea re territus Gerontius, cum paucis celeriter fugit. Reliqui autem milites ejus ad Constantium transierunt. Hispani Gerontium propter subitam fugam contemnendum esse censebant,

Α κουσαν καταστῆσας τῆς ἐπὶ τὰς Ἰσπανίας παρόδου. Ὁ καὶ μεγίστη· ἀπωλείας αἰτιον τοῖς ἐκεῖτε χωρίοις κατέστη. Καταπεσοῦσης γὰρ τῆς δυνάμεως τῷ Κωνσταντίνῳ, Οὐάνδαλοι, καὶ Σουῖται, καὶ Ἄλανοι, ἄγρια ἔθνη, τὴν δίοδον χειρωσάμενοι, πολλὰς τε πόλεις καὶ φρούρια τῶν Γαλιτῶν εἶλον, καὶ τινὰς ἔρχοντας τοῦ τυράννου. Ὁ δὲ Κωνσταντίνος ἐπὶ τοῖς κατὰ γνώμην ὤν, βασιλέα τὸν υἱὸν ἀναγορεύει Κωνσταντίνον, καὶ εἰς Ἰταλίαν ἀφικέσθαι ἐβούλετο. Καὶ δὴ τὰς Κοττίας παραμείψας Ἄλπεις, εἰς Λιθερώνα, πόλιν τῆς Λιγυρίας, ἦκε. Περθεῖν δὲ μέλλων Ἡρόδων, τὸν Ἀλαβίχου μεμαθηκῶς θάνατον, ὁπίσω ἀνέτρηχεν. Ἐδδοχὸς δ' οὗτος στρατηγὸς μὲν ἦν Ὀωρίου· ὑποπτος δ' ἦν ὡς Κωνσταντίνῳ τὴν τῆς Ἰταλίας κατασκευάζων ἀρχήν. Ὁ μαθὼν Ὀνώριος, ἐξ ἐφόδου ἐπανίω, αὐτῷ ἀποδῶς τοῦ Ἰππου, εὐχαριστήριον ἀφωσίω Θεῷ, οἷα προφανοῦς ἐπιβόλου ἀπαλλαγεί. Ὁ δὲ τύραννος Κωνσταντίνος καὶ ὁ παῖς· τοῦτῳ Κωνσταντίνος φεύγοντες, εἰς Ἀριήλατον συνεκλείοντο. Τοῦ γὰρ στρατοῦ ἐκείνων διαχυθέντος, τὰ προειρημένα βάρβαρα ἔθνη τὰ περὶ τὸ Πυρρήνον ἕως χωρία κατέλαβον, εὐδαιμονίας καὶ κλοῦτου ἀνάμεστα· τῶν φρουρῶν ἀμελῶς τῇ ἐκεῖσε πρὸς διατεθέντων, ἐκεῖθεν εἰς Ἰσπανίαν παρήλθον.

C

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ Μάξιμου τοῦ τυράννου, καὶ Γεροντίου καὶ Κωνσταντίνου, καὶ ἄλλων ὑπὸ Κωνσταντίου ἀναιρεθέντων· καὶ ὡς ἤρξε Κωνσταντίνος, Οὐαλεντινιανὸν τὸν τρίτον μετὰ Ὀνώριου βασιλέα ἐν Ῥώμῃ καταλιπών.

Τότε τοῖνον Γερόντιος· ὁ τῶν στρατηγῶν Κωνσταντίνου κράτιστος, εἰς θυσιμένειαν ἐκείνῳ γενόμενος, Μάξιμόν τινα οικειότατον αὐτῷ ὄντα, πρὸς ἀρχὴν δεξιὸν εἶναι νομισας, ἐπὶ τὸν βασιλικὸν ἀνήγε θρόνον, καὶ τὴν ἀλουργὸν ἐσθῆτα εἰδίδου. Κάκεινον μὲν ἐν Ἰτρακόνῃ διάγειν εἰσεν· αὐτὸς δὲ τὰς δυνάμεις ἀναλαβὼν, κατὰ Κωνσταντίνου ἐχώρει. Καὶ δὴ ἐκ παρόδου τῇ Βιέννῃ γενόμενος, τῷ ἐκείνου πατρὶ Κωνσταντίνῳ παρεσκεύαζε θάνατον. Ὡς δὲ Κωνσταντίνος τὰ κατὰ Γερόντιον ἐπυνθάνετο, τὸν μὲν στρατηγὸν ἐκείνου Ἐδδοχὸν ἐς τὸ πέραν τοῦ Ῥήνου ἀρτίε συμμαχίαν συλλέγειν, ἐκ τῆς Φράγγων καὶ Ἀλαμανῶν· τὰ δὲ περὶ Βιένναν, τῷ πατρὶ Κωνσταντίνῳ, μήπω ἐκ τῆς συσκευῆς Γεροντίου θανόντι, φυλάττειν ἀφῆκεν. Ὁ μὲν οὖν Γερόντιος ἐλάσας ἐπὶ τὴν Ἀριήλατον, ἐπολιόρχει τὴν πόλιν, ἧς ξυδὸν ὁ Κωνσταντίνος φυχὰς ἦν. Ὁ δ' Ὀνώριος στρατιᾶν ἀξιόμαχον πέμψας κατὰ τοῦ τυράννου Κωνσταντίνου, ἧς ἠγεῖτο Κωνσταντίνος· ὃν φθάσαντες· εἰπομεν γαμβρὸν ἐπὶ Γάλλῳ Πλακιδίῳ Ὀνωρίῳ γενέσθαι, ἔς καὶ Οὐαλεντινιανὸν τὸν τρίτον ἐγένεα καὶ θυγατέρα Ὀνωρίων· διαθροηθεὶς ὁ Γερόντιος, ἀνακρίτους μετ' ὀλίγων ἐφευγε, τῶν ἄλλων στρατιωτῶν αὐτοῦ προσμέντων τῷ Κωνσταντίνῳ. Οἱ δὲ Ἰσπανοὶ εὐκαταφρό-

(1) Fortasse hic rectius legatur Alarichus, urbis Romæ expugnator.

νητον τῆ ἀθρόῃ φυγῆ δόξαντα τὸν Γερόντιον, ἀνά-
 ρειν ἐβουλεύσαντο. Νύκτωρ δὲ τῆ καταγωγῆ ἐπι-
 στάντες, τοῖς ὄπλοις ἰκανῶς πεφραγμένοι, ἀνελεῖν
 ἐπιχειροῦν. Γερόντιος δὲ μεθ' ἑδὸς Ἀλανοῦ καὶ τισι
 τῶν ἐπιτηδείων ὑπὲρ στέγης γενόμενοι, οὐχ ἤττον
 ἢ τριακοσίους τῶν ἐπικειμένων ἀνεῖλον στρατιωτῶν.
 Ἐπει δὲ τὰ βέλη ἐπιλειποῦτα ἐκείνους ἦσαν, οἱ μὲν
 οἰκείται δραστηρῶς ἐχρήσαντο, λάθρα καθέντες διὰ τοῦ
 οἴκου αὐτοῦς· ἀλλὰ καὶ Γερόντιος ἐπίσης διασωθῆναι
 πρὸς ἰσχύος ἔχων, ἀπέπατο ἔρωτι συνεσχημένος
 Νουνυχίας τῆς γαμετῆς. Ἄμα δ' ἔω, πῦρ κάτωθεν
 ὑφαπάντων τῶν ἐπιβούλων, ἐπεὶ σωτηρίας ἐκείνῳ
 ἐλπίς οὐδαμῶς ὑπελείπετο, πρῶτον μὲν τοῦ συνόν-
 τος· αὐτῷ Ἀλανοῦ τὴν κεφαλὴν ἀφαιρῆσαι οὐκ ἔκον-
 τος· ἔπειτα καὶ τῆς γαμετῆς, αὐτῆς ἐκείνης ὀλοφυ-
 ρομένης καὶ δάκρυσι προσωθοῦσης ἑαυτὴν τῷ ξίφει,
 δεομένης τε πρὶν ὑπὸ χερσὶν ἄλλων γενέσθαι, τοῦτο
 ὕστατον δῶρον λήψεσθαι, ὑπὸ τῷ ξίφει θανεῖν τοῦ
 ἀνδρός. Ἡ μὲν οὖν ἀξία τῆς θρητικίας πράττουσα
 (Χριστιανὴ γὰρ ἦν), ἀνδρείῳ ψυχῆς παραστήματι
 οὕτως ἀνῆρηται, κρείττονα λήθης τὴν περὶ αὐτῆς
 μνήμην τῷ βίῳ καταλιπούσα· ὕστατον δὲ καὶ Γε-
 ρόντιος, τρίτον ἑαυτῷ τὸ ξίφος κατενεγκὼν, ἐπεὶ μὴ
 καιρῶς καθήπτετο, τὸ παρὰ τὸν μηρὸν ἐξηρητημένον
 ξιφίδιον σπαράμενος, κατὰ τῆς καρδίας ἐλαύνει.
 Ἄλλ' οὕτω μὲν καὶ Γερόντιος ἀπέβιω. Τῆς δ' Ὀνω-
 ρίου στρατίας, ἧς Κωνσταντιὸν ἠγεῖσθαι δηλώσαντες
 ἔχουμεν, παρακαθημένης τὸν Κωνσταντῖνον, ἐκείνος
 μὲν ἐπέμενε τῇ πολιορκίᾳ, Ἐδὸβιχον δὲ ἐπεπόμφει
 πέραν Ῥήνου πρὸς τε Φράγγων καὶ Ἀλαμανῶν
 συμμαχίαν ἐκεχρόμενος. Ὁ δὲ δεισάντας οἱ περὶ Κων-
 σταντῖνον, ἐβουλεύοντο εἰς Ἰταλίαν ἀναχωρεῖν, κάκει-
 να Ἐδὸβιχῷ συμβάλλειν· τοῦτο δόξαν, ἐπεὶ καὶ
 πλησίον στρατοπεδεύεσθαι τὸν Ἐδὸβιχον ἐκινθάνον-
 τος, διεπεραιούοντο τὸν Ῥοδανόν. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταν-
 τος ὅσον περὶν ἀναλαβὼν τοῦ στρατεύματος, τοὺς
 πολεμικοὺς ἐνῆδρευεν· Οὐλφίλας δὲ ὁ στρατηγὸς τὴν
 ἔπνον προσεπαγόμενος, οὐ πάνυ πόρρω λόγον ἐκεί-
 νοις καθίστα κρυπτόμενος. Ἐπεὶ δ' οἱ πολέμιοι λα-
 θόντα Οὐλφίλαν παρήμειψαν, καὶ ἤδη εἰς μάχην
 εἶναι τοῖς ἀμφὶ τὸν Κωνσταντῖνον ἐμελλον, σημείου
 δοθέντος, Οὐλφίλας ἀθρόον ἀναφανείς, κατὰ νότου
 τῶν πολεμίων ἤλαυσε. Τροπῆς δὲ γενομένης, οἱ μὲν
 ἐφρευγον, οἱ δ' ἀνηροῦντο· οἱ δὲ τὰ ὄπλα βίψαντες,
 συγγνώμην ἤτουν, καὶ φειδοῦς ὡς τάχιστα ἤξιοῦντο.
 Ἐδὸβιχος δ' ἀναβὰς τὸν ἔπνον, ἐπ' ἄγρῳ τινα ἤλαυ-
 νεν Ἐκδ. κίου τινός, φίλον μὲν αὐτῷ οἱ πάλαι καθε-
 στηκότος, πολλὰ δ' εὐεργετηθέντος. Ὁ δὲ οἶα φίλον
 δεξάμενος, νύκτωρ τὴν ἐκείνου κεφαλὴν ἐκτεμῶν,
 τοῖς περὶ Κωνσταντῖνον προσῆγε, μεγάλη λήψεσθαι
 προσδοκῶν. Κωνσταντῖνος δὲ χάριν εἰπὼν εἰδέναι
 ἐκείνῳ τῆς πράξεως, τὴν κεφαλὴν ἐλάμβανε. Συνεῖ-
 ναι δ' ἐκείνοις ἐπιχειρῶν, ἀναχωρεῖν ἐκελεύετο· μὴ
 γὰρ ἀγαθὴν εἶναι αὐτῷ τε καὶ στρατιᾷ ἡγησαμένῳ
 κακοῦ ξινοδόχου τὴν συνοσίαν. Ὁ μὲν οὖν ἐπ' ἀνδρὶ
 ξίφει καὶ φίλῳ δυσπραγοῦντι ἀνόσια δράσας, λύκος
 ὠφθη, τὸ τοῦ λόγου, χανὼν εἰς κενόν. Μετὰ δὲ τὴν
 νικῆν ἐπὶ τὴν πόλιν αὐτῆς τοῦ στρατοῦ διαπεραιω-
 θέντος, τὰ συμφάντα Ἐδὸβιχῷ μαθὼν Κωνστα-
 τῖνος,

consilium ejus occidendi ceperunt : et noctu hos-
 pitio ejus imminentes, cum armis satis muniti
 essent, interficere eum sunt aggressi. At Gerontius
 et Alanus unus, cum quibusdam illius necessariis,
 tectum ejus domus conscendentes, non pauciores
 quam trecentos qui eos oppugnabant, interfecere
 milites. Atque ubi tela eis defuere, famuli quidem
 clam se ex ædibus demittentes, in pedes conjece-
 runt. Gerontius autem cum et ipse itidem salvus
 evadere posset, facere id recusavit, Nunychiae
 conjugis amore obstrictus. Cum ipso autem dilu-
 clo, hostes domum in inferiori parte inderunt.
 Et cum Gerontio nulla salutis spes reliqua esset,
 primum ille Alani caput non illibentis resecurit :
 deinde et uxoris ; cum illa lamentaretur, et lacry-
 mans se ferro admoveret, precareturque, ut prius
 extremum hoc munus a marito ferret, ejusque
 gladio interiret, quam in aliorum perveniret po-
 testatem. Atque illa dignam se religione sua exhibens
 (Christiana enim erat), virili prorsus animi
 instituto, ita vitam finiit : praclariorem, quam ut
 oblivione premi possit, memoriam ad posterus
 transmittens. Postremo vero Gerontius, cum ter-
 tio sibi ipsi ferrum adegisset, nec lethale vulnus
 infixisset, quem ex femore suspensum habebat,
 pugione stricto, cor convulneravit. Et sic Geron-
 tius quoque interiit. Enimvero Honorii exercitu,
 cui Constantium praefuisse indicavimus, Constan-
 tinum circumvallante, ille obsidionem sustinuit,
 Edovichum, quem ultra Rhenum ad Francos et
 Alamanos auxiliares adducendos miserat, exspec-
 tans. Quod veritus Constantius, retrocedere Ita-
 liam versus, ibique configere cum Edovicho
 voluit. Idque ita constituit, quod in propinquo
 Edovichum castra habere audiverat. Itaque cum
 copiis Rhodanum transiit. Et ipse quidem cum
 peditatu omni hostibus exitium molitus est : nec
 minus Ulphilas equitum praefectus, non longe ab
 eis loco alio clam in insidiis constitit. Postquam
 autem hostes Ulphilam inscii praetergressi sunt,
 449 et jam pugnam inire cum Constantio debe-
 rent, signo dato ille subito se ostendit, et hostes
 a tergo aggressus est. Ordinibus ergo turbatis, aki
 se in pedes dederunt, nonnulli trucidati sunt :
 quidam abjectis armis veniam petiere, qui etiam
 quamprimum in gratiam sunt recepti. Edovichus
 autem equo conscenso, in agrum Eodicii cuiusdam
 veteris amici, qui multa ab eo acceperat beneficia,
 pervenit. Et ille quidem ut amicum eum excepit.
 Noctu autem capite ei amputato, ad Constantium
 id, magna se pro eo munera accepturum sperans,
 pertulit. Constantius gratias homini de facinore
 eo egit, et caput recepit. Cum vero manere cum
 eis ille conaretur, discedere inde jussus est. Mi-
 nime namque sibi et exercitui bono putavit fore
 invidi hospitis consuetudinem. Quapropter Eodici-
 us in amico et hospite adversis rebus presso,
 cum flagitium tam impium designavit, lupus (quod
 in proverbio dicitur) frustra hians esse visus est.

Post victoriam istam, ubi exercitus ad urbis ob-
aidionem anne transmissio rediit, et Constantinus
ea quæ Edovichio acciderant, cognovit, sua sponte
imperialia deposuit insignia : ecclesiamque in-
gressus, presbyteri suscepit dignitatem. Et cives
oppidi iurejurando prius accepto, portas Constau-
tio aperuere : qui etiam omnes servati sunt :
atque ex eo tempore, subditi ejus regionis omnes
in pristinum statum restituti, Honorio fideles
fuere : tyrannus autem cum filio Juliano in Italiam
ducti, priusquam ad destinatum locum pervenire,
trucidati sunt. Brevi quoque post Jovianus (1);
Maximus, quem diximus, Sarus, alique præleræ
qui Honorii imperio insidiati sunt, cæsi interficere.
Qui sane Honorius, sicuti dictum est, per sororem
Gallam Placidiam, in affinitatem Constantium, qui
Constantini tyrannidem exterminavit, ascivit :
eundemque propter plurimas præclare bello res
gestas in imperii societatem recepit. Ipsius etiam
filio Valentiniano, quem illi Placidia progenerat,
nobilissimi dignitatem concessit. Constantii ima-
gines, id quod eis facere mos erat qui pridem ad
fastigium imperiale evecti essent, in Orientem
missi sunt : easque cum junior Theodosius non
admitteret, et ob talem contumeliam bellum Con-
stantius moliretur, 450 simul et vita et curis
longius quam mensibus sex imperasset.

CAPUT VII.

De tyrannide Joannis Gotthi : et de Aspare et Ar-
daburio, belli ducibus.

Interea vero Joannes, unus ex iis qui impera-
tori commentarios scribunt (2), præsentis secunda-
rum rerum statu non contentus, imperio arrepto
tyrannus alius exstitit. Placidiam is et Valentinia-
num expulit, qui etiam Byzantium ad Theodosium
navigarunt. Ea re Honorius (3) cognita, dolore
immense correptus, postea hydrophis morbo periit.
At Joannes tyrannidi incubans, legationem ad
Theodosium misit, quæ ut ipse imperator recipe-
retur, peteret. Legati vero nihil egere, sed pri-
mum in custodiam conjecti, deinde in Propontidem
exsulatum missi sunt. Porro Placidiam et Valentin-
ianum Thessalonicam duci Theodosius curavit,
atque ibi Cæsaris dignitatem sororis filio tribuit :
bellum autem adversus tyrannum gerendum Ar-
daburio duci et filio ejus Aspari commisit. Qui
sane Placidiam et Valentinianum secum ducentes,
postquam ad Pæones et Illyricos pervenere, Salo-
nas Dalmatiæ oppidum vi ceperunt. Ex eo loco
Ardaburius classe contra tyrannum profectus est.
Et primum ille quidem secunda fortuna usus est,

(1) Nonnulli hunc Jovinum, alii *Jovium* nominant :
cujus frater Sebastianus itidem est cæsus.

(2) Vocantur ii hypomnematographi. L. Si quos
spontaneos. C. de decurion. lib. x.

(3) Honorius cum patre, fratre, et fratris filio,
triginta imperavit annis et tricennalia celebravit.
Ab eodem Placidia Augusta, Constantio marito

ἔκων τὰ τῆς βασιλείας ἀπέθετο σύμβολα· καὶ τῇ ἐκ-
κλησίᾳ προσίτων, τὴν τοῦ πρεσβυτέρου ἀξίαν ἐλάμ-
βανεν. Οἱ δ' ἐντοῖς τευχῶν ὄρκους, πρότερον λαβόντες,
τὰς πύλας Κωνσταντιῶ ἀνοίγουσι, καὶ φειδῶς ἀπαν-
τες ἤξιοῦντο. Ἐξ ἐκείνου τοῦ ἅπαν τὸ τῆδε ὑπῆκον
εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ ἤλθε κατάστασιν Ὀνωρίῳ
φιλα φρονῆσαν. Ὁ δὲ τύραννος ἅμα Ἰουλιανῶ παιδὶ
εἰς Ἴταλλαν ἀγόμενος, πρὶν τὴν ὠρίσμενον φάσαι
τόπον, ἀναιρεῖται. Μετ' ὀλίγον δὲ ἀδικοῦτως Ἰουλιανὸς
τε καὶ Μάξιμος ὁ προσωρημένος, Σάρως, καὶ ἄλλοι
τῆ Ὀνωρίου ἀρχῆ ἐπιβουλεύσαντες, ἀναιροῦνται.
Ὅς δὴτα Ὀνώριος, ὡς γε εἰρηται, κατὰ κῆδος ἐπὶ
τῇ ἀδελφῇ Πλακιδίᾳ Γάλλα γαμβρὸν ἀγεται Κων-
στάντιον, τὸν τὴν Κωνσταντινίου τυραννίδα καθροῦ-
κότα· καὶ τοῦτον διὰ πλεῖστα τὰ στρατηγῆματα εἰς
τὸ τῆς βασιλείας προσλαμβάνεται σκήπτρον, ἦδη καὶ
παῖδα Οὐαλεντινιανὸν τῆς Πλακιδίας γενναμένης
αὐτῷ· ᾧ καὶ τὴν τοῦ ἐπιφανεστάτου ἀξίαν περιῆψεν
Ὀνώριος. Αἱ δὲ τοῦ Κωνσταντινίου εἰκόνας, ὡς γε ἦν
ἔθος τοῖς ἀρτι παρελθοῦσιν εἰς τὰ βασίλεια πράττειν,
ἀνεπέμποντο πρὸς τὴν Ἐω. Θεοδόσιος δὲ ὁ νέος οὐ
προσίετο ταύτας· παρασκευαζομένῳ δὲ Κωνσταντῶ
εἰς μάχην διὰ τὴν ὕβριν, καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῶν
φροντιδῶν ἐπιστάς· ὁ θάνατος τὴν ἀπαλλαγὴν παρ-
έσχεν, μήνας οὐ πλείους τῶν ἑξ βασιλεύσαντι.

ejusmodi cum mors adveniens solvit, cum non

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ.

Περὶ τῆς τυραννίδος Ἰωάννου τοῦ Γόθου· καὶ
*περὶ Ἀσπαρος καὶ Ἀρδαβουρίου τῶν στρατη-
γῶν.*

Ἐν τούτῳ δὲ Ἰωάννης εἰς τῶν τὰ ὑπομνήματα
βασιλεῖ γραφόντων μὴ τὴν παρούσαν ἀντυχίαν ὑπε-
νεγκῶν, τὴν βασιλείαν ἀρπάσας, ἕτερος τύραννος
ἤρθη· καὶ ἐλαύνει μὲν Πλακιδίαν καὶ Οὐαλεντινια-
νὸν, οἳ καὶ ἐς Βυζάντιον πρὸς Θεοδόσιον ἐπέευσαν·
ὁ μαθὼν Ὀνώριος, ἀμέτρῳ λύπῃ σχεθεὶς, νόσφ ὑβί-
ρῳ ὑστερον ἐτελεύτα. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἐπιθέμενος τῇ
τυραννίδι, διαπρεσβεύεται πρὸς Θεοδόσιον, δεχθῆναι
ὡς βασιλεῖα δέμενος. Τῆς δὲ πρεσβεΐας ἀπράκτου
γεγεννημένης, οἱ μὲν πρέσβεις φρουρᾶ, ἐπειτα ὑπερό-
ριοι κατὰ τὴν Προποντίδα ἐγένοντο. Πλακιδίαν δὲ
καὶ Οὐαλεντινιανὸν εἰς Θεσσαλονίκην ἐπέμπε, καίει
τὴν τοῦ Καίσαρος ἀξίαν τῷ ἀνεψιῷ παρεῖθαι. Τὴν
δὲ κατὰ τοῦ τυράννου στρατηγίαν Ἀρδαβουρίῳ τῷ
στρατηγῷ καὶ τῷ τούτου υἱῷ Ἀσπαρὶ ἐγγεμύσει·
οἱ δὲ Πλακιδίαν τε καὶ Οὐαλεντινιανὸν συνεπαγόμε-
νοισι, ἐπειδὴ Παίονας καὶ Ἰλλυριοὺς διήλασαν, τοῖς
Σάλωνας, πόλιν δὲ Δαλματίας αὕτη, κατὰ κράτος
αἰρούσιν. Ἐκεῖθεν ὁ μὲν Ἀσπαρ νηῖται στόλῳ κατὰ
τοῦ τυράννου ἔχωρει. Καὶ πρῶτα μὲν ἀγαθῇ τύχῃ
ἐχρήτη· ὁμοῦς δὲ ὑστερον οὐ καλῶς οἱ ὁ πλοῦς ἐκείνῳ

ejus mortuo, cum Valentiniano et Honoria liberis
pulsa, a Theodosio in Oriente suscepta est. (Diac.
Pomp. Cassiod.) Huic soboles nulla fuit. Nam duæ
Stiliconis filia, Maria et Thermantia, altera post
alteram ei nuptæ, Dei judicio inopinata morte
præventæ, ex hac luce migrarunt. (Diac.)

ἀπέθη· βλαίος γὰρ ἀνεμος καὶ οὐκαίσις· ἐκπνεύσας ἄθροον, εἰς τὰς γείρας αὐτὸν ἐνέβαλε τοῦ τυράννου. Ὁ δὲ πρὸς σπονδὰς ἀφορῶν, φιλανθρωπῶς Ἀρδαβουρίῳ ἐκέχρητο· ἐν ἀδείᾳ τε πολλῇ τοὺς ἀποστρατήγους· τοῦ τυράννου λευλυπημένους εὐρών, τὴν κατ' ἐκείνου μᾶλλον κρατύνει ἐπιβουλήν· καὶ κρύφα τῷ παιδί Ἀσπαρι διεμήνυεν, ὡς ἐφ' ἐτοίμῳ τῷ κατορθώματι τάχιστα παραγίνεσθαι. Ὁ δὲ τύραννος ἐλπίζει μετέωρος ἦν, συλλαβὸν Ἀρδαβούριον, εἰς ἀνάγκην ἐλάσαι τὸν αὐτοκράτορα, ψήφῳ κοινῇ περαινεν τὸ αἶτημα, καὶ αὐτὸν βασιλέα ἐσδέχεσθαι, εἰ γε βούλοιο τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ σώζεσθαι· καὶ γὰρ ταῖς ἀληθείαις ἐν μεγίστῳ ἀγῶνι καθίστατο βασιλεὺς, μήτι πάθοι πρὸς τοῦ τυράννου ὁ Ἀρδαβούριος. Ὁ δὲ Ἀσπαρ τὴν ἱππικὴν ἀναλαβὸν δύναμιν, καὶ τῷ τάχει τὰς αἰσθήεις κλέψας, τῆς Ἀκυληίας μεγάλης πύλης ἐγκρατῆς γίνεται, ἀταλαιπώρις ταύτην παραστησάμενος, συνόντων αὐτῷ Πλακιδίας καὶ Οὐαλεντιανοῦ. Δεὸς δὲ εἰσῆσι ἐπὶ τὸ πρόσω ἵναί, πολλὰς μυριάδας στρατοῦ ἀθροῖσαι πεπυσμένους τὸν βάρβαρον. Ἄλλ' ἢ τοῦ βασιλέως· εὐχὴ καὶ τότε μάλιστα δευφαίνετο. Θεοῦ γὰρ ἄγγελος, σχήμα ποιμένος ὑποδυάμενος, ὠδήγει τοὺς ἀμφὶ τὴν Ἀσπαρ· καὶ διὰ τῆς παρακειμένης τῆς Ῥαβέννης λίμνης διήγεν (ἐκεῖ γὰρ διατριβὸν ὁ τύραννος κατεῖχε τὸν Ἀρδαβούριον), ὅθεν οὐδεὶς οὐδέπω διαβῆναι ἰσθόρηται. Θεὸς δὲ ἄρα ἐπίσης τῆς Ἐρυθρᾶς τέμνων τὸ ὕδωρ, τὴν ἄβατον πᾶσιν ἀνεδείκνυ βατήν. Ἐπεὶ γὰρ τοῦ τῆς λίμνης ὕδατος ὡς ἐπὶ ξηρᾶς διαβάνας σύναμα παντὶ τῷ ἱππότη στρατῷ, καὶ τὰς τῆς πόλεως πύλας ἐξ ἐφθόρου συσχόντας, τῆς πόλεως ἐγκρατεῖς γίνονται. Μάχης δὲ συρρῆγείσης ὀλίγης, προδοστὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ὁ τύραννος συλλαμβάνεται, καὶ πρὸς Ἀκυληϊαν Πλακιδίαν καὶ Οὐαλεντινιανῶν πέμπεται. Κάκει τὴν χεῖρα πρῶτον διατριβῆς, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται, ἕνα πρὸς τῷ ἡμίσει τυραννήσας ἐνιαυτόν. Ὁ δὲ βασιλεὺς συνήθως, καὶ πάλιν ἦν εἶχε περὶ τὸ Θεῖον εὐλάθειαν ἐπεδείκνυτο. Ἐπεὶ γὰρ ἐν Ἱπποδρόμῳ ἡ τοῦ τυράννου νίκη ἠγγέλλετο, προσεφώνει τῷ δήμῳ, Ἐδεῦρο, λέγων, εἰ δοκεῖ, τὴν τέρψιν παρέντες, ἐπὶ τὸν εὐκτήριον τόνδε οἶκον γενόμενοι, χαριστηρίου ἰσθῶς τῆς νίκης αἰτίῳ Θεῷ ἀναπέμψωμεν. Ἐταῦτ' εἰπόντος, ἡ μὲν θεὰ ἡμέλιτο· διὰ μέσου δὲ τοῦ Ἱπποδρόμου ἰόντες, ἅπαντες ἐν ὕμνοις συμφώνως καὶ ψαλμοῖς εὐχαρίστοις ἐπὶ τὸν παρακείμενον οἶκον Θεῷ ἐπορεύοντο· καὶ μὴ ἐκκλησία ἡ πᾶσα πόλις ἀθρόον ἐγένετο, τοῦ λαοῦ παντὸς τῷ εὐκτηρίῳ χώρῳ διημερεύσαντος. Ἐν φροντίσι δ' ἔπειτα ἦν ὁ κρατῶν, τίνος δέοι βασιλέα τοὺς ἐσπεριοῖς μέρει καθιστῆν ὡς ἐπίπαν διασκαπτόμενος.

(4) Consideret lector æquus, quod in Albi flumine ad oppidum Mulbergam an. Domini 1547 acciderit.

*Hostes ut Albis codere territos
Conspexit, alto fluminis alveo
Progressus agrestem coloni
Induitur faciem Menalceæ,
Et vada monstrat pervia Cæsari.
Ilumque Cæsar consequitur ducem,
Casto sibi credens ab alto*

postea autem navalis expeditio ei non bene cessit. Nau subito violentus et incommodus ventus exortus, in tyranni manus eum conjecit. Et ille ad pacificationem spectans, humaniter Ardaburium traxit. Ardaburius in securitate multa, cum eos qui a tyranno ducum ordine moti et exauctorati fuerant, niestos esse videret, insidias etiam contra illum magis struxit : et filio Aspari clam denuntiavit, ut quam celerissime ad occasionem rei bene gerendæ adveniret. Tyrannus Ardaburio capto spe elatus, in eam necessitatem imperatorem occidisse censuit, ut communi calculo petitionem suam approbaret, et se imperatorem reciperet, si quidem ducem suum salvum esse vellet. Et profecto in maximo imperator erat discrimine, ne quid a tyranno adversi Ardaburio accideret. Aspar equitatu accepto, celeritate adventus sui seusum prævenit, et Aquileiam urbem magnam recepit : 451 eamque facile, Placidiam et Valentinianum secum habens, confirmavit. Metus autem ei ultiorum progrediendi, quod barbarum plurimorum milium exercitum contraxisse audisset, inaccessit. Verum tum quoque maxime imperatoris precum efficaciam enituit (1) : nam angelus Dei, pastoris habitu sumpto, copiis Asparis præiit, et per lacum eas, qui Ravennæ (ibi enim tyrannus in potestate sua Ardaburium habens agebat) subjectus est, duxit, unde neminem unquam advenisse memoriæ proditum est. Deus sane ipse qui in mari Rubro undas discidit, quod invium erat, omnibus pervium exhibuit. Sed enim perinde atque solum siccum copiarum Asparis una cum equitatu omni, lacus undas transeuntes, primo adventu urbis portis captis, polita ea sunt. Ibi cum prælium exiguum commissum esset, tyrannus proditione suorum captus est, et Aquileiam ad Placidiam et Valentinianum missus. Ubi ei primum manus ressecta, deinde etiam caput amputatum est, cum annum sesquialterum tyrannidem exercuisset. Imperator more suo rursus qua esset erga Deum religione ostendit. Postquam enim ei victoria de tyranno reportata, ludis Circensibus reuuntiata est, ad populum vociferans : Agite, inquit, si ita videtur, ludicro hoc dimisso, in ædem hanc precatoriam eamus, et carmina gratiarum agendarum auctori victoriæ Deo concinamus. Hæc ubi dixit, spectaculum neglectum est : et per circum medium euntes omnes, concentu uno cum hymnis et carminibus pulcherrimis gratissimisque, in proximam Dei domum sunt ingressi, formamque prorsus eccl-

*Omne dexteriore missum.
Eques demceps trajicit impiger,
Nymphis nutantum frenu regentibus
Quas Martis insuetas furentis,
Dulcis amor stimulabat Orci.
Nec ante fervens desinit impetus
Tenere cursum saltibus avitis.
Victoribus quam det supinus
Ipse manus inimicus hostis.*

I. L. De bello Saxonico, 1547.

sive unius cuncta retulit civitas, populo omni in templo diem eum consuente. Postea cura illa animo subiit imperatoris, ut quemnam Occidentis imperatorem omnino præficeret, delibaret. Quapropter Valentinianum sororis filium, idoneum ei imperio iudicavit, quod matrem haberet, quæ curam ibi rerum administrationis ferre posset. Properabat vero et ipse in Italiam proficisci, ut nepoti imperium constitueret, provincialesque ibi, ne facile tyrannis se committerent, doceret. Et ea de causa Thessalonicam progressus est. Sed quominus ulterius procederet, morbo impeditus est. Proinde per Helionem patricium imperii insignibus illi missis, ipse Byzantium esse reversus. **452** Aetius vero, qui secundum ducendis militibus copiis locum apud tyrannum habuerat, post tertium a cæde illius diem sexaginta Barbarorum millia ducens advenit (1). Cum quo ubi Aspar confiditum habuit, et cædes utrinque ingens facta est, postea pacificatione inter ipsum et Placidiam atque Valentinianum interveniente, Comitatus dignitatem tulit. Qui vero cum eo mercede conducti erant Barbari, armis corrupti, et ipsi simul et arma abjecere, obsidibusque datis, et fide rursus accepta, in patriam rediere suam.

CAPUT VIII.

Ut Deus, imperatorum delectatus virtute, multa corpora illustrium olim sanctorum sub terra latentia, in lucem produxerit: et de prophetæ Zachariæ inventione.

Verum de tyrannis qui tum exstiterunt, et providentia Dei diffluxerunt, satis dictum esse puto. Neque nos illorum obiter, et quasi per digressionem meminimus, sed ut certo declararem, sufficere principi, maxime ad præsidium et custodiam imperii, rerum divinarum curam diligentem, et cultum rectum: quæ in Theodosio et sorore ejus Pulcheria fuere. Deus etenim omnino administratione eorum delectari visus est: non eo solum quod bella ita composuit, ut subditi eorum ab hostibus liberarentur, atque iidem præter opinionem omnium, cum ingenti magnificentia recte gubernarentur: **453** verum etiam, quod multa sacra corpora eorum qui olim veriore pietate excelluerunt latentia, imperii illorum tempora honore prosequens, visionibus quibusdam e sinu terræ produxit, et publice in apertum protulit. Id quod eo tempore accidit in Zacharia veteriore propheta, in Stephano primo diacono et martyre, atque in Sebasteensibus quadraginta sub Licinio gelu concretis martyribus. Quorum omnium cum nova sit inventio, ut eam Deus exhibuerit, necessario dicendum esse videtur. Ac primum de propheta, ut qui primum apparuerit, memorabo. Circa Eleutheropolim Palæstinæ, vicus quidam est Chophar dictus, unde Zacharias ortus fuit. Præfuit huic Calemerus quidam agricola (2), erga agri possessorem quidem benevolus maxime, in finiti-

A Τὸν ἀδελφιδοῦν δὲ Οὐαλεντινιανὸν ἀρμόδιον ἐκρινεν, ἰκανῶς τῆς μητρὸς ἐκείνης ἐχοῦστος τὴν τῶν ἐκείσε πραγμάτων φροντίζειν διοίκησιν. Σπεύδων δὲ καὶ αὐτὸς τὴν Ἰταλίαν καταλαβεῖν, ὥστε τὴν βασιλείαν τῷ ἀνεψιῷ καταστήσαι, πειθεύσας τε καὶ τοὺς ἐκεί μὴ βραδύως ὑπὸ τυράννοις γίνεσθαι: ἄχρι τῆς Θεσσαλονίκης γενόμενος, νόσῳ τὴν ἐπὶ τὰ πρότω πορείαν ἐπέλεγετο. Διὰ δὲ τοῦ πατρικίου Ἠλίωνος τὰ τῆς βασιλείας πέμψας ἐκείνῳ παράτημα, αὐτὸς αὖθις πρὸς τὸ Βυζάντιον ἐξυπέστρεφεν. Ἀέτιος δὲ τοῦ τυράννου καλεστώτος ὑποστράτηγος, μετὰ τρίτην ἡμέραν τῆς τελευταίας, ἐξήκοντα χιλιάδας βαρβάρων ἄγων, ἤκει. Συμπλοκῆς δὲ τοῖς περὶ τὸν Ἀσπαρον γενομένης, φόνος ἐκατέρωθεν ἐβρόύη πολὺς. Ἐπειτα πρὸς Πλακιδίαν καὶ Οὐαλεντινιανὸν σπεισάμενος, τὴν τοῦ Βόμητος ἀξίαν ἐλάμβανεν. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν μεσσητοὶ βάρβαροι, χρυσίῳ καὶ αὐτοὶ τὴν ὄργην καὶ τὰ ὄπλα ῥίψαντες, ὀμήρους τε δόντες καὶ τὰ πιστά λαβόντες, πρὸς τὰ οικεῖα ἀπεχώρησαν ἤθη.

atque Valentinianum interveniente, Comitatus dignitatem tulit. Qui vero cum eo mercede conducti erant Barbari, armis corrupti, et ipsi simul et arma abjecere, obsidibusque datis, et fide rursus accepta, in patriam rediere suam.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Ὡς ὁ Θεὸς τῇ τῶν κρατούντων ἡδόμενος ἀρετῇ, καὶ πολλὰ σώματα τῶν πάλαι περιφανῶν ἀγίων ὑπὸ γῆν κρυπτόμενα ἐποίησεν ἐπιφανῆ κατὰ δηλα καὶ περὶ τῆς τοῦ προφήτου Ζαχαρίου εὐρέσεως.

C Ἄλλὰ περὶ μὲν τῶν ἐπαναστάντων τῆνικαῦτα τυράννων, καὶ Θεοῦ προνοίας διαβρύντων, ἀποχρώντως, οἶμαι, εἰρήκαμεν· οὐ παρέργως μένοι τούτων ἐμνήσθημεν, ἀλλ' ἐν ἀκριβῶς δεῖξαιμεν, ἀρκείν βασιλεῖ πρὸς τὴν τοῦ κράτους μάξιστα φυλακὴν τὸ περὶ τὰ θεῖα ἐπιμελῶς ἔχειν καὶ θρησκαύειν μάλα ὀρθῶς· ὁποῖος δὴτα καὶ Θεοδόσιος καὶ ἡ ἰδία Πουλχερία ἦν. Ὡς ἐπίπαν γὰρ ἐδόκει Θεὸς τῇ ἐκείνων ἀρχῇ ἡδεσθαι, οὐ μόνον τὰ περὶ τοὺς πολέμους ὧδε διατεθεῖς, ὡς ἀπαλλάττειν πολεμίῳ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀρχομένην, καὶ σὺν κόσμῳ πολλῶν παρὰ τῆς πάντων δόξαν ἰθύνεσθαι· ἀλλ' ὅτι καὶ πολλὰ ἁγία σώματα τῶν πάλαι ἐπ' εὐσεβείᾳ διενηγμένων κρυπτόμενα, τὴν ἐκείνων γεραίρων ἀρχὴν, προῖχον ὀπτασίαις τισὶν ἀπὸ γῆς, καὶ παρῶσις ἰδημοσίευσεν. Ὅποιοι δὲ τῆνικαῦτα συνέβη ἐπὶ τῆς Ζαχαρίας τῷ παλαιτέρῳ προφήτῃ. Στεφάνῳ τε τῷ πρώτῳ καὶ ἐν διακόνις καὶ μάρτυσι, καὶ τοῖς ἐν Σεβαστείᾳ ἐπὶ Λικινίου τῷ κρῦει παγεῖσι τεσσαράκοντα μάρτυσιν ὧν ἀπάντων ξένης τῆς εὐρέσεως οὐσης, ὅπως ταῦτα παραδείκνυ Θεὸς, ἀναγκαῖον εἶπεν. Καὶ δὴ τὸ τοῦ προφήτου πρῶτον διέξειμι, ὡς καὶ πρῶτος μάλα φανέν. Περὶ τὴν τῆς Παλαιστίνης Ἐλευθερόπολιν κώμη τις ἐστὶ Χωφάρ ὄνομα, ἐξ ἧς Ζαχαρίας ὁ προφήτης ἐγένετο· ἦν δὲ Κατῆμερὸς· τις ἐπιτριπύων ἀγρότης, εὐνοῦς μὲν τῷ τὸν ἀγρὸν κεραιμένην μάλιστα, χαλεπὸς δὲ λίαν καὶ δύσκολος περὶ τοῖς ἀγροίκους ἦν ὁμόρους· ᾧ δὲ καίπερ τοιοῦτον γε ἔντι

(Diac.)

(2) Ὁμῆδουλος τῷ ἀγρῷ, servus glebæ. Soz. I. ix, c. ult.

(1) Hunnos fuisse scribit Diac. Castinus magister militum apud Joannem cujus consilio potissimum is tyrannidem invaserat, exsilio multatus.

ἐπιτοῖα· ὁ προφήτης, ἑαυτὸν κατέμηνυσε· καὶ παρὰ Α
 τι κηπίον αὐτὸν ἀγαγὼν, « Ἐνθάδε, φησὶν, ὄρυξον,
 δύο πήχεις ἀναμετρήσας ἀπὸ τῆς αἰμασιᾶς· ἐπὶ τὸν
 κῆπον πρὸς τὴν ὁδὸν ἣ δὴ ἐπὶ Βιθρερέβιν ἀγει τὴν
 πόλιν. Καὶ γε ὄρυξις, λάρνακα διπλῆν εὐρήσεις,
 ἥς τὸ μὲν ἔσω ἐκ ξύλου ἐσκεύασται, μολιβδῖνη δὲ
 ἄτερα ἐστί. Καὶ τι δὲ σκεῦος πλήρες ὕδατος προσ-
 ευρήσεις· τῇ λάρνακι, οὗ παρ' ἐκάτερα μέτροι δύο
 ἀδλαθεῖς καὶ πρᾶοι ὄφεις περιελίσσονται, καὶ οἷόν
 χειροθήεις εἰπεῖν. » Ταῦτα μὲν ὁ φανεὶς ἔλεγεν·
 ἐπὶ δὲ τῷ φάσματι παραγενόμενος, ὁ Καλλήμερος,
 ἐπεχείρει τῷ ἔργῳ. Τῆς δ' ἱερᾶς ἐκείνης θήκης ἀνα-
 φανείσης· ἐπὶ τοῖς προμηνυθεῖσι συμβόλοις, ὁ θεὸς
 ὤφθη προφήτης, ἱερατικὴν ἡμφιεσμένος στολήν·
 οἶα, οἶμαι, καὶ ἱερεὺς ὢν. Τῆς δὲ θήκης ἐκτὸς περὶ
 Β
 που τοὺς πόδας· καὶ τι παιδίον κομιδῇ νέον ἔκειτο·
 ἐδόκει δὲ ἄρα τοῦτο εὐγενὲς τε εἶναι, καὶ ἐς βασ-
 λειαν τὸ γένος ὀρίζειν. Στέφανος γὰρ χρυσοῦς ἐδέ-
 σμει τούτῳ τὴν κεφαλὴν λίθοις καὶ μαργάραις
 καταστάτικτος. Ἐπίχρυσα δὲ αὐτῷ καὶ τὰ ὑποδήματα
 ἦσαν· οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσθῆς αὐτῷ τιμία τις
 μάλα καὶ κατάχρυσος ἦν. Ἐν ἀπόρῳ δὲ τῶν τότε
 σοφῶν καὶ ἱερῶν καθεστηκότων, περὶ τοῦ τίς ἀν-
 εἴη οὗτος ὁ παῖς οὗτος σχήματος ἔχων, λέγεται Ζα-
 χαρίαν ἐκεῖνον εἰπεῖν, ὃς τῆς ἐκείνου τῆς ἐν Γερά-
 ροις μοναδικῆς ξυναυλίας ἠγήτο, Ἐβραίων παλαιᾶ
 τινι γραφῇ ἐντυχεῖν οὐ τῶν παραδεδομένων καὶ ἐκ-
 κλησιαζομένων· ἣ τις δὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα
 διηγγείλεν, ὡς Ὅτε Ἰωᾶς ὁ τῆς Ἰουδαίας κατάρχων
 τὴν προφήτην Ζαχαρίαν ἀπέκτεινε, μεθ' ἐβδόμην
 C
 ἡμέραν περὶ τὸν οἶκον χαλεπῇ χρήσασθαι συμφορᾷ·
 ἀποβαλεῖν γὰρ θανάτῳ τὸν μάλιστα κεχαρισμένον
 τῶν παίδων αὐτῷ. Καὶ συνεῖς Θεοῦ κατὰ μῆνιν τῷ
 τοιῷδε πάθει περιπεσεῖν, ὑπὸ τοῦς πόδας ἔθαπτε τῷ
 προφήτῃ τὸν παῖδα, ὡς περ ἀπολογούμενος ὑπὲρ ὧν
 εἰς ἐκεῖνον ἠμάρτανε. Καὶ τοῦτο μὲν οὕτως ἐκρίθη.
 Ὁ γε μὴν προφήτης ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις γενεαῖς κείμε-
 νος ὑπὸ γῆν, οὐδὲν τι τοῦ σώματος ἐλλείπων ὤφθη,
 ἐν χρῆθι κεκαρμένος, ἐπ' εὐθείας ἔχων τὴν ῥίνα,
 γενεαῖδα τε καθαιμένην μετρίως· βραχεῖ δ' ἦν
 αὐτῷ καὶ ἡ κεφαλὴ· οἱ δ' ὀφθαλμοὶ ἐν ὀλίγῳ βάλει
 ταῖς ὀφρῦσι κατεκαλύπτοντο. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν
 τρόπον ὁ θεὸς ἐφανεροῦτο προφήτης.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ τῶν Λειψάνων Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυ-
 ρος· καὶ ὡς περιφανῶς αὐτὰ Πουλχερία ἐτίμα
 ἢ βασίλις, καὶ ἐκείνῳ ἐτίμας τῶν ἀνακτό-
 ρων ἀρῆσται.

Πόλις δὲ Καπαργαμάλα ἐστίν, ἐν ἣ μετὰ τὸ μαρ-
 τυρίον Γαμαλιὴλ ὁ Παῦλον τὸν ἀπόστολον παιδαγωγ-
 γήσας, οὖν Ἀθίβῳ υἱῷ τὸ σῶμα Στεφάνου τοῦ
 πρωτομάρτυρος ὑπὸ γῆν θέμενοι, χρόνῳ ὕστερον καὶ
 αὐτοὶ τεθνηκότες, ἐγγιστα τοῦ Λειψάνου ἐτέθησαν.
 Ἄλλ' ὅπως μὲν ἐκεῖνο εὐρεθὲν εἰς τὴν Κωνσταντι-
 νου διεκομίζετο, ἐκδηλον· ὡς ἀνὴρ τις συγκλήτου
 βουλῆς πολὺν ἔρωτα τρέφων αὐτῷ, εὐκτήριον οἶκον

Amos autem rusticos durus admodum et gravis. Et
 quamvis ille talis esset, propheta tamen ei insi-
 stens, seipsum aperte ostendit, et ad hortulum
 quemdam eo ducto, « Hic, inquit, in duorum
 cubitorum altitudinem fodito, a septo in hortum
 ipsum, eam viam versus quæ in Bithrerebin
 oppidum ducit : et arcas duas invenies, exteriorem
 ligneam, interiorem plumbeam. Reperies præterea
 apud loculos eos vas quoddam aqua repletum :
 ad ejus partem utramque mediocres duo innoxii
 et placidi serpentes (cicures eos dicas) circumvol-
 vuntur. » Hæc quidem, qui per visionem apparuit,
 dixit. Calemerus vero viso ei obsecutus, imperatum
 opus perfecit, atque ubi sacra illa arca juxta præ-
 dicta signa manifestata est, divus propheta appa-
 ruuit, sacerdotalem indutus stolam : quippe qui
 etiam, ut puto, sacerdos fuerit. Extra urnam eam,
 ad pedes, puer etiam quidam tener admodum
 jacuit, qui quidem ex nobilitate fuisse, et ad reges
 genus referre visus est. Caput enim ejus corona
 aurea lapillis et margaritis distincta redimitum erat.
 Calceos quoque deauratos habuit : vestis item
 magni pretii, et auro exornata fuit. Porro cum
 sapientes ejus temporis et sacerdotes de eo puero,
 quisnam in tali habitu esset, addubitarent : Za-
 chariam illum, qui tum in Geraris monastico
 contubernio præfuit, dixisse ferunt, se in vetustam
 Hebræorum scripturam quamdam, non ex eis quæ
 a majoribus sunt traditæ, et in Ecclesiam receptæ,
 sed aliam incidisse; quæ scriptura præter alia
 454 illud quoque complexa sit : Cum Joas Ju-
 dææ rex Zachariam vatem occidisset, gravem eum
 septimo post die domi suæ accepisse cadentem, et
 ex filiis quem gratissimum habuerat, morte ami-
 sisse. In quam ærumnam cum se ira divina con-
 jectum esse intellexisset, puerum eum ad prophetæ
 pedes sepelisse, veluti causam de injuria illi
 illata dicentem. Hoc quidem sic judicatum est.
 Ipse vero propheta cum multis hominum ætatibus
 seu generationibus in terra jacuisset, nihil tam n
 in corpore ejus deficere visum est. Ad cutim
 usque tonsus, rectum habuit nasum, mentum me-
 diocriter demissum, caput parvum, et oculos
 paulo altius supereillis contactos. Sic quidem divi-
 D
 nus propheta est manifestatus.

CAPUT IX.

De reliquiis Stephani primi martyris : quam magni-
 ifice eas Pulcheria venerata sit, templo ei in regia
 exstructo.

Civitas autem Capargamala est, in qua post
 martyrium absolutum, Gamaliel, qui Paulum
 apostolum veluti pædagogus instituit, una cum
 Abibo filio, Stephani primi martyris corpus sepe-
 liit. Ubi vero et ipsi postea mortem oppetiære,
 proxime circa reliquias eas positi sunt. Cæterum
 quemadmodum ille repertæ Constantinopolium
 deportatæ sint, satis constat. Senatorium videlicet

virum (1), propter singularem ejus adversus primum martyrem amorem, precatoriam domum in Palaestina ei construxisse, eundemque mandasse, ut et ipse post obitum suum juxta sanctum Stephanum tumularetur : itaque in simili urna positus est. Postea vero cum conjux virum Byzantium transferre deberet, inter properandum illa imprudens pro viri urna Stephani oculos recepit, et quam potuit celerrime Constantinopolim contendit (2). Sed enim quod ipsa secum in itinere ferebat, latere minime potuit, quod id novus quidam odor, et innumera miracula proderent. Ubi Constantinopolim pertigit, urbs effusa thesaurum talem obviis excepit ulnis. Comitatu et satellitio plurimo in aulam imperatoriam ducebatur. Martyr autem eo loco manere dedignabatur. Cum enim mulæ, quæ eum vehebant, ad Constantinianas thermas venissent, ulterius progredi haudquaquam sustinuerunt. **455** Ubi vero plurimum flagris atque stimulis sunt concitatae, humana usse lingua, eo loco martyrem reponi jusserunt. Ita ille ibi conditus est, locusque fano pulcherrimo cohonestatus. Hoc sic factum esse sub Constantio, proditum est. Pars vero quaedam reliquiarum istarum nescio qua de causa a quibusdam fidelibus oculata fuerat : quæ et ipsa cum primum Pulcheria princeps lucem hanc solis aspexit, in Palaestina in apertam producta est, Joanne episcopatus munere Hierosolymis fungente ; producta autem, cum eam martyr ipse ineffabili quadam visioque noctu presbytero cuidam Dei amanti viro, cui Luciano nomen erat, apparet ostendisset. Pulcheria ergo incredibili erga primum diaconum amore flagrans, et quod simul atque ipsa nata esset, pars ea e terræ recessu in lucem prodisset, desiderio illius maresecat, summo studio in hoc incubuit, ut partem reliquam sacrorum illius ossium nancisceretur. In incerto enim locus erat, ubi in Constantinianis deposita fuerant. Itaque Theodosio fratri suasit, ut Prayllo episcopo Hierosolymitano pecuniam, quam ille ibi egenis largiretur, mitteret. Theodosius (3), persuasus non solum pecuniam, sed et crucem auream magni ponderis, lapillis et margaritis exornatam, ut ea in Calvariae loco reponeretur, misit. Prayllius episcopus rebus eis acceptis, ut gratiam aliquam imperatori ejusdemque sorori referret, reliquias dextræ manus primi ab apostolis constituti diaconi, ejusdemque primi martyris, sancto Passarione diacono administro usus, remisit. Passario itinere peracto, postquam in navale Chalcedonis e regione Byzantio sitæ pervenit, martyrum princeps eum præveniens, noctu Pulcheriæ seipsum ostendit, talibus eam alloquens verbis : « Oratio tua ad aures Domini Sabaoth virtutum pervenit, petitioneque tua optatum consecuta est exitum : et ipse in

τῷ πρώτῳ τῶν μαρτύρων ἀνίστα ἐν Παλαιστίνῃ, ἐντειλάμενος καὶ αὐτὸν ἐκείνον μετὰ τελευτῆν τῷ θεῷ παραθεῖναι Στεφάνῳ. Ἐπ' ἴσῃ τοίνυν καὶ ἐμοίῃ τῇ λάρνακι κατετίθετο. Χρόνῳ δὲ ὕστερον δεῖσαν τῇ γυναικὶ τὸν ἄνδρα μετακομίζειν εἰς τὸ Βυζάντιον, λεληθότως ἡ γυνὴ τῷ σπεύθειν τὴ γλωσσόκομον Στεφάνου ἀντὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐλάμβανε· καὶ οἱ πόδων εἶχεν, ἀνὰ τὸ Βυζάντιον ἔτρεχεν. Ἄλλ' ἐνόδιον λαθάνειν ἤκιστα εἶχεν, ὁμοῦς τινος ξένης, καὶ τοῖς ἀπείροις τῶν θαυμάτων διελεγχόμενον. Ἐπει δ' ἔφθανε τὴν Κωνσταντίνου, ἐξεχέϊτο μὲν ἡ πόλις, καὶ τὸν θησαυρὸν ἠγχαλίζετο· ὡς δὲ δορυφορίῃ πλείστη πρὸς τὸ ἀνάκτορον ἤγετο, ὁ μάρτυς ἀπηξίωτο παρ' αὐτῷ μένειν. Ἐν γὰρ Κωνσταντιναιῶσι γενόμεναι αἱ ἀγούσαι ἡμίονοι, περαιτέρω βαίνειν οὐδαμῶς ἠνείχοντο. Πλείστον δὲ ταῖς μάστιξι καὶ τοῖς ὤβρισμοῖς ἐλαυνόμεναι, ἀνθρωπίνῃ γλώττῃ χρησάμεναι· ἐκέλευε δὴ βούλεσθαι τεθῆναι τὸν μάρτυρα παρηγγύων. Καὶ οἱ μὲν ἐκεῖσε κατέθεντο, καὶ νεφ' περικαλλεῖ τὸν χώρον ἐσέμνυναν. Τοῦτο μὲν οὕτω γενόμενον ἐπὶ Κωνσταντίνου ἰστορήσα. Τῶν δ' ἐκείνου λειψάνων οὐκ οἶδ' ὅπουθεν παρὰ τισὶ τῶν πιστῶν κρυπτομένον, ἤνικα Πουλχερία ἡ βασιλεὶς τῶν πρώτων προσεῖπε τὸν ἦλιον, ἐν Παλαιστίνῃ καὶ ταῦτα ἐξάνη, Ἰωάννου τὸν θρόνον τῶν Ἱερουσόλυμων ἐπιτροπεύοντος. Ἐφάνη δὲ, τοῦ μάρτυρος ἐπιστάτης ἐν ἀπορρήτῳ ὁμοίῃ νυκτὸς, προσδυτέρ, τινὲ θεοφιλεῖ ἄνδρι, ᾧ Λουκιανὸς ἦν ὄνομα· ἡ δὲ Πουλχερία ἀρρήτῶν τινὰ πόδων τῷ πρώτῳ τῶν διακόνων ἔτρεφε· καὶ οἱ δὲ μάθοι, ὅμα τῇ γεννήσει ταύτης κἀκείνων τῶν λαγόνων ἀναδοθῆναι τῆς γῆς. Καὶ τῷ ἐκείνου ἔρωτι ἐκτετηκυῖα, διὰ πολλῆς ἐποιεῖτο σπουδῆς μέρι· τινὲ τῶν θεῶν ἐκείνου ὄστέων ὀστέων περιτυχεῖν. Ἐν ἀδήλῳ καὶ γὰρ ἦν ὁ τόπος, ἐνθα δὴ ταῖς Κωνσταντιναιῶσι κατετίθη. Εἰσηγεῖτο τοίνυν τῷ ἀδελφῷ Θεοδοσίῳ, χρήματα Πραυλλίῳ πέμπειν τῷ ἐπισκόπῳ ἀνὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς ἀν τοῖς ἐκεῖσε τῶν ἐνδεῶν ἐπιτρέψει. Καὶ δὴ πειθόμενος ἔπεμπε· πρὸς δὲ καὶ σταυρὸν, λίθους καὶ μαργάρους καὶ πολλοῦ χρυσοῦ ἕλκῃ βαρυνόμενον, ὥστ' ἐκείνον τῷ τοῦ Κρανίου τόπῳ καταπαγῆναι. Δεξιόμενος δὲ τὰ εἰρημένα Πραυλλίος ὁ ἐπίσκοπος, ἀντίχαριν καὶ αὐτὸς βασιλεῖ τε καὶ βασιλίδι ἀνέπεμπε λειψάνα τῆς δεξιᾶς ὄντα χειρὸς τοῦ πρώτου διακόνου τῶν ἀποστόλων καὶ πρωτομάρτυρος, τῷ ὅσιῳ Πασσαρίῳ διακόνῳ χρησάμενος. Ὡς δὲ Πασσαρίων τὴν ὁδὸν ἄπασαν διανύσας, ἐπεὶ ἐς τὸ καταντικρὺ Βυζαντίου Χαλκηδόνας ἐπίνειον ἐγεγόνει, ὁ τῶν μαρτύρων πρώτιστος προφθάσας, νύκτωρ τῇ βασιλίδι ἑαυτὸν κατεμήνυε, ταῦτα δὴ ἐπισπών· « Ἡ μὲν σὴ εὐχὴ εἰς ὧτα ἤκε Κυρίου Σαβαώθ τῶν δυνάμεων, καὶ τὸ αἴτημα κέρως αἴσιον ἔσχε· καὶ σοὶ ἐγγίστα πάρεμι κατὰ τὴν Χαλκηδόνα σκηνώσας. » Τῆς δὲ τῶν ἀδελφῶν κοινωνομένης τῇ, ἔψιν, αὐτίκα ἡ πόλις πᾶσα ἀνέβαινεν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ὡς ἡπίρω τῷ πελάγει ἐχρῆτο·

(1) Alexandri ei nomen erat, conjugii autem ejus Julianæ.

(2) Factum id ab ea an. 7 elapsis.

(3) Sub Theodosii junioris imperio reliquias

S. Stephani, Laurentii, et Agnes, in martyrio S. Laurentii depositæ sunt. Et celebratur illis ipsorum memoria usque in hunc diem. (Theodor. Lector.)

καὶ αὐτὴ δὲ σὺναμα τῶδελεφῶν εἶπετο· τὰ λειψανά τε εἰσδεξαμένη, ἐπὶ τὸ ἀνάκτορον σὺν αἰδοῖ κλειστή καὶ κοσμοῦται προήγειν ὑπερφωῶς ἡδομένη. Καὶ ταῦτα καταθεμένη, καὶ ναὸν πολλῶν τῶν κάλλει χρυσῶν καὶ λίθων αὐγῆ ἀπαστρέπτοντα ἀνεγείρει, διαφερόντως τιμῶσα τὸν πρωτομάρτυρα. Ἀλλὰ καὶ περὶ μὲν τούτων ὧδε ἐγγύω.

et magnificentia produxit, ibique reposuit : tempore fulgore relucenti, propter præcipuum quo protomartyrem prosecuta est honorem, exstructo. Quæ de his comperi, hæc sunt.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ.

Περὶ τῆς εὐρέσεως τῶν λειψάνων τῶν ἀγίων τεσσαράκοντα μάρτύρων τῶν ἐν Σεβαστείᾳ τῇ λίμνῃ μαρτυρησάντων.

Ὁ δὲ προφανὴς θεοφιλίας ἐλεγχος τῆς βασιλευσῆς ἐστὶ, καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας οὐκ ἀμοιρεῖ, δῶσω ἤδη τῶν λόγων, εἰ καὶ χρόνῳ ὕστερον συνέβη, περὶ τῶν μαρτυρικῶν λειψάνων τῶν τεσσαράκοντα τῆς εὐρέσιν, ξενίζουσαν ἔχον διήγησιν. Εὐσεβία τις γυνὴ τὰ Μακεδονίου φρονούσα, καὶ τὴν διακόνου τάξιν τῆς ἐκείνων ἐκκλησίας ἀποπληροῦσα, πρὸ τοῦ τελέως τῆς Κωνσταντινίου οἰκῆμά τι καὶ κηπίον ἐκείνητο. Ἐνθα δὲ λειψάνα φυλάττουσα εἶχε τῶν ἐν Σεβαστείᾳ τῇ λίμνῃ διαγωνισαμένων ὑπὲρ Χριστοῦ στρατιωτῶν τεσσαράκοντα. Ὡς δὲ τελευτᾶν ἔμελλεν, ὁμορήσοις τισὶ μοναχοῖς τὸν χώρον ἐῴσα, ὄρκοις αὐτοὺς κατεδέσμευε, ἐκίσε μὲν αὐτὴν θάπτειν, ἰδίαν δὲ σορὸν ξέσαστας, καὶ τὰ τῶν μαρτύρων ἐνθεμένους λειψάνα, ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῆς καταθεῖναι· μηδὲν δὲ τὸ πρᾶχθὲν ἀπαγγεῖλαι. Οἱ μὲν οὖν ὧδε ἐποίησαν· ἐκείνοι δὲ τοῖς μάρτυσι χαρίζομενοι καὶ τὴν προσήκουσαν θεραπείαν ἀπονείμει· βουλόμενοι, πρὸς δὲ καὶ τὰ ὑπεσχημένα φυλάττειν ἀκαινοτόμητα, ὥστε μηδένα εἰδέναι τῶν ἐξωθεν, ὑπόγειον τινα οἶκον εὐκέρηρον περὶ τὴν θίβην ἐγείρουσιν Εὐσεβίας, ἀνωθεν πλίνθοις ὀπταῖς ἰσοπέδως ἀμφιασάμενοι, καὶ τινα λεληθυῖαν κατάβασιν ἐπὶ τοὺς μάρτυρας ἐποιοῦντο. Χρόνῳ δὲ ὕστερον, Καισάριος τις ἀνήρ ἐπὶ μέγα δυνάμει προσιθῶν, ὡς καὶ ὑπάτου καὶ ὑπάρχου τετιμηθῆαι ἀξίως, τὴν οἰκίαν γαμετὴν θανοῦσαν παρὰ τὴν σορὸν Εὐσεβίας ἔθαπτε· τοῦτο γὰρ συνεδόκει ταῦται· ἔτι περιούσιαι, σφόδρα δὲτ' ἀλλήλαις κεχαρισμέναις, καὶ περὶ τὸ δόγμα τῆς θρησκείας ὁμοφρονούσαις. Ὁ δὲ καὶ Καισαρίῳ πρόφασιν ἐγεγόνει τὸν χώρον ἐκεῖνον κληρώσασθαι, ἐν νῷ ἔχων καὶ αὐτὸς σὺναμα τῆς γυναικὸς ταφῆς κοινωνεῖν. Οἱ γὰρ μὴν μοναχοὶ μηδὲν εἰ περὶ τῶν μαρτύρων καταμηνύσαντες, κατὰ τὰ συγχεόμενα, τῆς Κωνσταντινίου ἀπάραντες, μετέβαινον ἀλλαχοῦ. Τοῦ δὲ ὑπὲρ τὴν σορὸν προφανοῦς οἰκῆματος τῶν χρόνων κεκμηκότος καὶ καταπεσόντος, πολλοῦ τε φορτοῦ ἐπισωρευθέντος, πᾶς ὁ τῆδε χώρος ὁμαλὸς ἦν· ἐπεὶ τοῖς γὰρ ὁ εἰρημένος, Καισάριος Θύρσῳ τῶν μαρτύρι χαρίζομενος, νῶν μεγαλοπρεπῆ ἐκείσε ἀνίστα. Ἐδόκει δὲ ἄρα Θεῶν, ἐξεπίτηδες ἀφανισθῆναι τὸν χώρον, καὶ τοσοῦτον χρόνον διαγενέσθαι· περιφα-

A propinquo præsto tibi sum, Chalcedonis hospitio utens. Visionem eam simul atque cum fratre communicavit, confestim civitas tota se in mare dedit, undisque perinde atque continenti usa est : ipsaque etiam Pulcheria cum fratre subscuta est, reliquiisque exceptis, in regiam eas lætitiæ summæ plena, cum maxîma observantia 456 insuper ingenti et pulchro, auri et lapillorum

CAPUT X.

De inventione reliquiarum sanctorum quadraginta martyrum, qui ad Sebastiam in lacu martyrio sunt perfuncti.

B Verum enimvero, quod manifestum est pietatis feminæ ejus indicium, et propterea ecclesiasticæ historiæ insertum, quamvis aliquo post tempore accidit, novum quiddam et admirandum habens, de inventione reliquiarum quadraginta martyrum, stylo persequar. Eusebia quædam femina Macedonii sectæ, et diaconissæ in Macedonianorum ecclesiæ munere fungens, extra muros Constantinopolitanæ urbis domicilium et hortulum habuit : ubi reliquias quadraginta militum, qui in lacu ad Sebastiam temporibus Licinii certamen pro Christo obiere, asservavit. Ea moritura, quibusdam ejusdem religionis monachis locum eum relinquens, jurejurando eos adegit, ut eam ibi sepelirent, et supra caput ejus tumulo exciso, martyrum ossa in eo reponerent, neque cuiquam rem eam revelarent. Id illi ita fecere : martyribusque gratificari, et cultum debitum præstare, tum autem promissa integra servare volentes, ne externorum quispiam id sciret, subterraneum delubrum circa tumulum Eusebiæ excitarunt, superioremque ejus partem solo quodam plano ex latere cucto contegentes, scalas latentes quæ ad martyres ducebant, struxerunt. Postea autem Cæsarius quidam vir, qui ad magnas opes pervenisset, ita ut et consulatus et præfecturæ honore functus sit, conjugem suam mortuam juxta Eusebiæ tumulum humavit. Hoc enim sic utrique adhuc superstiti, pro mutua inter se gratia, et concordii ejusdem religionis observantia placuerat : quæ res in causa fuit, ut Cæsarius locum eum emeret (1), in animo et ipse habens, communem ibi cum uxore sepulturam sortiri. 457 Monachi, cum nihil de martyribus indicassent, sicuti convenerat, Constantinopoli discedentes, alio migrarunt. Postquam vero ædificium super tumulo eo antea aperte constructum, temporis vi dirutum concidisset, et ruderibus locus congestus esset, tota ea regio exæquata est : cum videlicet quem diximus Cæsarius Thyrso martyri gratificans, magnificentum ibi Deo ædificavit templum. Deo autem ipsi visum est, ex composito locum eum ita obscurum fieri : et tam longum tempus intercedere, ut eo illustriorem inventionem et inventricis erga se

(1) Sozom. lib. ix, cap. 2.

amorem redderet. Erat ea Pulcheria princeps, cui tertium noctu imminens martyr Thyrsus, cooper-
tus terra martyres indicavit, eosque ex sinu terræ extractos eodem secum loco et honore ornari jussit. Non ille vero solum, sed et ipsi quadraginta, insolitas novasque induti chlamydes, seipsos ei ostenderunt. Res ipsa dubia atque admiranda erat, fidemque excedere videbatur. Neque enim quisquam, qui ætate multa in clero provec-
ti erant, de martyribus quidquam dicere: neque etiam externorum aliquis ubi illi essent, ostendere potuit: donec desperantibus omnibus ex familiaribus Cæsarii Polychronio cuidam viro decrepito, qui olim presbyter factus fuerat, in memoriam Deus revocavit monachos illos, qui aliquando locum eum incoluerant. Hic Macedonianos clericos, qui nimirum ejusdem cum monachis opinionis essent, convenit, et an quisquam illorum in vita adhuc esset, percunctatus est. Ubi reliquos quidem defunctos, unum autem duntaxat superstitem esse cognovit (Deus porro hunc inter vivos ad rem eam de qua ambigebatur ostendam conservasse visus est), Polychronius eum, num reliquiæ martyrum in loco designato conditæ essent, ut diceret rogavit. Ille silentii arcanum Eusebiæ conservans, rem eam se scire subnegavit. Polychronius contra ei apparitionem divinam, negotiumque quod martyres Pulcheriæ hanc ob causam exhiberent, nec non dubios desperantesque omnium animos exposuit. Hoc postquam ille intellexit, veram esse principis visionem professus est. Adolescentulus enim, inquit, cum essem, et a senioribus monachis monasticæ 458 vitæ institutum addiscerem, probe novi, martyres hic ad Eusebiæ tumulum conditos esse. Loco autem ipso in aliam quam nunc videre est formam redacto atque mutato, et maxime multo interea tempore exacto, certo scire nequeo, sub Cæsariine sano an alibi defossi sint. Ego vero, Polychronius subintulit, non item quod tu patior. Quia enim cum Cæsarii uxor sepulturæ mandaretur, affui, ex publica quæ hic proxime est via conjecturam faciens, illam sub ambone, qui lectorum suggestus est, sitam esse puto. Tum monachus, Querendus igitur, ait, Eusebiæ quoque tumulus est, qui non longe a conjugæ Cæsarii abest. Quandoquidem superstites ipsæ multam inter se habuere consuetudinem: et pactum eis intercessit, ut defunctæ contigua haberent monumenta. Itaque ubi ex signis et conjecturis ejusmodi, sacras hasce reliquias, Pulcheria jubente, inquirentes fodere cœperunt, primum quidem circa ambonem conjugis Cæsarii arca apparuit, quemadmodum conjecturis quibusdam collegerat Polychronius. Deinde vero pavementum quoddam latere coctili distinctum exstitit, sub quo marmorea tabula ejusdem magnitudinis jacuit. Et sub ea Eusebiæ tumulus, atque subterranea illa sacra ædes reperta est, affabre a modum constructa, candidoque simul et porphyretico marmore incrustata. Operculum

νεστέρων εὐτρεπέζων τῶν μαρτύρων τὴν εὐρεσίαν, καὶ τῆς εὐρηκίας τὸ περὶ αὐτὸν φιλτρον. Ἦν δὲ Πουλχερία ἡ βασίλει· ἢ τρίτον νύκτωρ ἐπιστάς· ὁ μάρτυς Θύρσος, τοὺς κρυπτομένους ὑπὸ γῆν καταμήνυσε μάρτυρας· ἐκέλευε τὰ τῶν μυχῶν τῆς γῆς ἀνέλκειν αὐτοὺς, καὶ τῆς ἰσῆς θέσεως καὶ τιμῆς ἐκείνους μεταλαγχάνειν. Οὐ μόνον δ' ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τεσσαράκοντα, παραξένους ἡμφιεσμένοι χλαμύδας, σῆα· ἐδήλουν. Τὸ δὲ πρᾶγμα ἀπορὸν τε καὶ ἐξαιρετικὸν ἦν, καὶ πιστεῦσθαι κρεῖττον εἶδκει. Οὕτε γάρ τις χρόνῳ πολλῷ προήκων τῶν ἐν κλήρῳ λέγειν τι περὶ τῶν μαρτύρων εἶχεν, ἀλλ' οὐδέ τις τῶν ἐξουθῆν, ὅπου δὴ οἱ μάρτυρες εἴεν, ἐμήνυεν· ἕως οὗ πάντων ἐν ἀμηχανῳ καθεστηκότων, Πολυχρονίῳ τινὶ παλαιάτῳ ἀνδρὶ, καὶ πρεσβυτέρῳ γενομένῳ τῶν τινος Κεῖσαρίῳ μάλα οἰκείων, εἰς νοῦν ἤγε θεὸς τοὺς μοναχοὺς ἐκεῖνους· οἱ κάλαι τὸν τόπον ἔρησαν· ὅς δὴ τοῖς Μικεθονιανῶν προσίων κληρικαῖς, αἵτε δὴ ὁμόφροσι τοῖς μοναχοῖς περὶ ἐκείνων εἰ πού τις περιέλειπετο ἀνηρῶνα. Ὡ· δ' ἐμάθανε τελευτῆσαι πάντας, ἕνα δ' ἔτι περιεῖναι τῷ βίῳ (εἴκει εἰ δὲ ἄρα κρύπτειν ἐν τοῖς ζῶσι τοῦτον θεὸς ἐπὶ καταμηνύσει τῶν ζητουμένων), προσίων ἐδείτο φράζειν, εἴγε μαρτύρων λείψανα τῷ δηλωθέντι· χίρω εἴη κρυπόμενα. Ὡ· δὲ τὸ ἀπόρρητον Εὐσεβίᾳ φυλάττων ὑποπαρητεῖτο τὴν εἶδησιν, ὁ Πολυχρόνιος· τὴν τε θεῖαν ἐμφάνειαν· εἶπε, καὶ ὡς πράγματα διὰ τοῦτο τῆ βασιλίδι πρὸς τῶν μαρτύρων γίνεται, ἔτι δὲ τὸ πάντων ἀμηχανόν τε καὶ ἀπορον. Ὁ συνιδῶν ἐκεῖνος, συνωμολογεῖ ἀληθῆ γε εἶναι τὴν ὕψιν τῆ βασιλίδι· βρούπαις γάρ, φησὶν, ὦν, καὶ ὑπὸ γέρονσι μοναχοῖς τὴν μοναστικὴν ἐκδιδασκόμενος ἀγωγὴν, ἀκρῶς ἔγνω ἐνθάδε κείσθαι τοὺς μάρτυρας παρὰ τὴν τῆ· Εὐσεβίας σορόν. Ἐπ' ἀσφαλῆς δὲ μὴ διειδέναί τοῦ χώρου ἀλλοιωθέντος, καὶ εἰς τὸ νῦν φαινόμενον ἀμειψθέντος· καὶ τῷ μάλιστα πολὺν τὸν ἐν μέσῳ χρόνον διαβρῦσθαι, εἶθ' ὑπὸ τὸ τέμενος Κεῖσαρίου, εἶτ' ἀλλαχθῆ κατορωρῶνται. Ἄλλ' ἐγὼ, ὑπολαβὼν ἔφησε Πολυχρόνιος, οὐ τὰ ἴσα σοι πείσω. Καὶ γὰρ ἤλικα ἡ Κεῖσαρίου γαμετὴ ταφῆ παρεδίδοτο παρατυχῶν, εἰκόζω τῆ παρακειμένη τεκμαίρομενος· λεωφῶρῳ κείσθαι ταύτην ὑπὸ τὸν ἀμβωνα, ὃ βῆμα τῶν ἀναγνωστῶν ἐστιν. Οὐκοῦν, φησὶν ὁ μοναχός· ζητητέον ἄρα καὶ τὴν τῆς Εὐσεβίας σορόν· παρα γὰρ τὴν γαμετὴν Κεῖσαρίου ἐστίν· ἐπεὶ τοῖ γε καὶ περιῦσαι, τὰ πολλὰ συνῆσαν ἀλλήλαις, καὶ τέλει χρησάμεναι, συνέθεντο παρ' ἀλλήλας τὰ· θήκας ἔχειν. Ἐπεὶ οὖν τῶν συμβόλων δοθέντων τῆ ὁρυγῆ ἐπέβαλον, τὰ ἱερὰ ἀνιχνεύοντες λείψανα, ἐπιτροπούσης τῆς βασιλίδος, πρῶτον μὲν περὶ τὸν ἀμβωνα ἢ θίσθ τῆς Κεῖσαρίου γαμετῆς διεφαίνετο, καθὼς συνέβαλεν ἔκ τινων τεκμηρίων εἰδὼς Πολυχρόνιος· ἐφεξῆς δὲ κατὰ τρωμά τι ἐφαίνετο πλίνθοις διηρημένον ὅπταις, ἐρ' αἶς καὶ πλῆξ μαρμαρίνη ἰσόμετρος τῆ ἐκείνων περιβόλῃ· ἐκείτο, εἰς ἣν ἡ σορὶς Εὐσεβίας ἐδείχθη, καὶ τὸ ὑπόγειον ἐκεῖνο εὐκτήριον, ἐπεικῶς μάλα ἐσκευασμένον, λευκοπορφύροι· μαρμαροί· ἡμφιεσμένον. Τὸ γέ μὴν τῆς θήκας ἐπιβλη-

μα ὡς περ εἰς ἱερὰν τράπεζαν διεσκευάστο. Ἐπ' ἄκρῳ δὲ τῆς κεφαλῆς, ἐφ' ᾧ οἱ μάρτυρες ἔκειντο, ὀπή τις βραχεῖα ἠνοίγετο τῇ πλακί, ἐν ἣ τινος τῶν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ παρεστῶς, ἦν ἐπεφέρετο λεπτήν βάβδον καθήσιν· εἴτ' ἀνιμήσας, τῇ ῥινὶ προσήγε, καὶ ἀβρήτου τῆς εὐωδίας ὠσφραίνετο. Δι' οὗ τοῖς τ' ἐφεστῶσι τῷ ἔργῳ, καὶ τοῖς διαπνονομένοις, ἀγαθαὶ προὔπνητων ἐλπίδες. Τάχος δ' ὅσον ἀνακαλύψαντες τὴν σορὴν, εὗρισκον τὴν Εὐσεβίαν, εὐπρεπῶς μόλα κειμένην· καὶ τὸ πρὸς κεφαλὴν κείμενον, εἰς κίβωτου σχῆμα ἐξέχον, ἀριστα περιεξεσμένον, ἐτέρῳ πώματι ἐνδοθεν ἐκαλύπτετο. Ἐκατέρῳ δὲ χεῖλει τοῦ ἐπιθέματος σίδηρος ἐπέκειτο μολιδῶν διαχυθέντι συμπερηγῶς. Τὸ δ' Ἰσον τῆς προτέρας ὀπῆς καὶ τοῦτο ἐδείκνυ· ὃ δὴ καὶ κῆρυξ ἀντικρυς ἦν, ἐκείσε τοὺς μάρτυρας κατακρύπτεσθαι. Ὡς δὲ ταῦτα ἠγγέλλετο, σπουδῆ πάσῃ ἣ τε βασιλεὺς καὶ ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος Πρόκλος· εἰς τὸ μαρτυρεῖον συνέδραμον. Καὶ δὴ τῶν σιδηρέων ἐκείνων ἐπιστημόνως διαλυθέντων δεσμῶν τὸ μὲν ἐπιθεμα εὐχερῶς· ἐξελκύσθη· ὑπὸ δ' ἐκείνῳ μύρα ἦσαν πολλὰ, καὶ ἐν τοῖς μύροις δύο ἀλαστροθήκαι ἀργύρου πεποιημέναι εὐρηγνται, ἐν αἷς τὰ ἱερὰ σεβασμίως ἔκειτο λείψανα. Ἡ μὲν οὖν βασιλεῖς, ὡς δὴ τοσαύτης ἐμφανείας ἤξωμένη, χαριστήρια εἴουε τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ τῶν ἱερῶν λειψάνων εὐρέσει· Ἐπειτα πολυτελεῖ στήκη ἐνθεῖσα, χαριζομένη τοῖς μάρτυσι, παρὰ τὴν μάρτυρα Θύρσον καὶ τοῦτους κατέθετο· οἷά γε εἰκὸς ἑορτῆς μεγίστης σὺν τῇ προσηκούσῃ γεγενημένης· τιμῆ, πομπῆς τε περιφανοῦς σὺν εὐφημαῖς καὶ μύροις ἐπιτελεσθείσης, ἀπάσης σχεδὸν ἡλικίας καὶ τῆς πόλεως· αὐτῆς προχυθείσης τοῦ ἄστεος ἐπὶ τῇ τῶν μαρτύρων τιμῆ. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὧδε ἔργων γενόμενον. Λόγος γε μὴν εἶχε καὶ ἐπὶ πολλοῖς ἄλλοις τὸ μέλλον προφήναι τῇ βασιλίδι τὸ θεῖον, πλείστην θεοφιλίαν αὐτῇ ἐπιμαρτυροῦν καὶ ταῖς ἀδελφαῖς· ἐπεὶ καὶ αὐταὶ τὸν Ἰσον τρόπον πολιτευόμεναι διεγένοντο. Ναὶ μὴν καὶ τὰ λείψανα Λαυρεντίου τοῦ μάρτυρος καὶ Ἀγνῆς εὐρούσα, ἐν τῇ Κωνσταντίνου κατέθετο· ἐφ' ᾧ καὶ μέγιστον οἶκον μέγθει μέγιστον καὶ κάλλει περικαλλέστατον ἀνεγείρει. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐχομένης βασιλείας, Γενναδίου τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντίνου ἐπιτροπεύοντος, καὶ τὰ λείψανα τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς φαρμακολυτρίας ἀπὸ Σιρμιού ἠνέχθη, καὶ ἐν τῷ μαρτυρίῳ αὐτῆς κατέθετο, ὃ ἔγγιστα τοῖς καλουμένοις Δομνίνου ἐμβόλιος ἐστίν. Ἐπὶ μέντοι Ἀττικοῦ καὶ τὸ τοῦ προφήτου Σαμουὴλ λείψανον ἐκομίσθη· καὶ ἐτέθη καὶ τοῦτο ἐν τῷ προφητείῳ αὐτοῦ τῷ πλησίον τοῦ Ἐδδόμου ἀνεγερθέντι. Ἀλλὰ περὶ μὴν τούτων ἀποχωρῶντως, οἶμαι, εἰρήκαμεν· ἐπὶ δὲ τὰ συνελθῆ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας αὐθις ἰτέον.

conditum est, collocata. Cæterum de his abunde satis a nobis dictum esse puto. Proinde ad reliquias ecclesiasticæ historiæ res nobis redeundum.

A vero loculi in formam sacræ mensæ elaboratum erat. Porro in summo capitis loco, ubi martyres siti erant, parvum quoddam foramen patebat, in quod ex comitatu imperiali quidam ibi assistens, virgam quam tenuem secum ferebat, dimisit : deinde eam reductam ubi naribus admovit, incredibilem suavitatis odorem percepit. Unde iis qui operi præerant, quique ei incumbebant, bona concepta spes est : nullaque interposita mora, monumento aperto Eusebiam invenerunt, pulchre a:modum collocatam. Et monumentum ad caput ejus situm et ad arcæ formam ita ut emineret pulcherrime exsculptum, operculo etiam a:io intus obfirmatam erat. Utrumque vero operculorum labrum, ferrum impositum habebat, plumbu diffuso compactum, atque id quod interius erat in medio simile priori foramen ostendit. Quod sane manifesto indicio fuit, martyres ibi conditos esse. **459** Hæc ubi renuntiata sunt, cum festinatione omni et Pulcheria et urbis ipsius episcopus Proclus ad martyrium accurrit. Et postquam ferrea illa vincula arte quadam soluta, et operculum facile dimotum est, unguenti multum sub eo fuit : et in unguento ipso vascula duo, sive pyxides argento elaboratæ, inventæ, in quibus religiose sacræ reliquæ positæ erant. Proinde Pulcheria, quam Deus revelatione ejusmodi dignatus esset, sacrificia gratiarum actionis, de sanctorum reliquiarum inventione, ei obtulit. Deinde pretiosæ arcæ impositas, martyribus gratificans, juxta martyrem Thyrsium collocavit. Festusque maxime dies is, pro eo atque par fuit, cum decenti honore actus : et pompa (1) atque apparatus splendidus, faustis acclamationibus unguentorumque odoribus additis celebratus est, omni prope ætate et civitate propter martyrum honorem extra urbem effusa. Hæc quoque sic gesta cognovi. Fama sane obtinuit, in aliis quoque multis rebus Deum principi hule puellæ futura prædixisse, maximeque religionis et pietatis ei atque sororibus ejus, quæ et ipsæ idem vitæ institutum coluere, testimonium perhibuisse. Nam et Laurentii martyris et Agnes reliquias inventas Constantinopolim intulit, cujus rei gratia et amplitudine maximum et structura ipsa pulcherrimum delubrum construxit. Ejusdem imperii tempore Gennadio ecclesiam Constantinopolitanam curante reliquæ etiam sanctæ Anastasiæ incantatrici (2) ex Sirmio allatæ, in martyrio ejus sunt repositæ, quod proxime ad porticum quæ Dominini dicitur, situm est. Attico vero episcopatum gerente, prophetæ quoque Samuelis ossa allata, et in prophætico ejus fano, quod prope Septimum

(1) Pompæ huic se adfuisse testatur Sozom.

(2) De ea vide Suidam.

460 CAPUT XI.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

De successione magnarum episcopatum sedium : et ut Synax Theodosius ejus loci episcopus admodum per persecutionem Macedonianos affligerit, et potissimum Agapetum eorum episcopum. Postquam autem Theodosius Byzantium percurrat, ut Agapetus orthodoxa religione suscepta. Theodosii sedem receperit : illa, ab Attico, qui scere, et primum vivere jussu.

Ea tempestate Romæ ecclesias Innocentius rexit. Anastasio subrogatus, qui Siricio, Siricius autem Damaso successerat. Alexandriæ adhuc Theophilus ecclesiis præsit. Apud Antiochenos exsecrandus Porphyrius episcopatum, post divum Flavianum gessit. Hierosolymis post Cyrillum, Joannes etiamnum sacrum munus administravit. Constantinopolitanam ecclesiam post admirandum illum Joannem, et Arsacium, Atticus curavit. Qualis vero is genere, vita, eruditione et doctrina fuerit, proximo exposuimus libro. Quæ vero res ecclesiasticæ memoria dignæ sub eo acciderint, nunc commemorabo. Synaxa Paratiana Phrygiæ urbs est, ubi tum Theodosius quidam pastorale sortitus fuerat munus. Hic Macedonianæ religionis sectatores (perquam frequentes autem ii erant) crudeliter ibi non urbe tantum ipsa, sed proximis etiam agris expulit. Fecit autem id, neque de orthodoxæ recteque sentientis Ecclesiæ more, quæ semel persecutioni omni nuntium remisit : neque zelo aut æmulatione probatæ fidei : sed avaritiæ morbo captus, ad pecuniam undequaque, atque etiam ex eis qui aliter atque ipse sentirent, corradendam, plurimum posuit studii. Proinde omnem contra Macedonianos, quod dicitur, lapidem movit, bellum cum ipso clero gerens, sexcentasque instituens vias, in jus eos vocavit, atque in vincula et custodiam conjecit. Præcipue vero Agapeto ecclesiæ eorum præsidii gravis fuit. Atque ubi et provinciæ rectores ad illos persequendos minus sufficere visi sunt, ad imperatorem confugit, jussiones præfecti petens. Et cum ille ea de causa Constantinopoli moraretur, tempusque ita extraheretur, Agapetus una cum clero suo optimum tenuit consilium. Populo namque qui sub eo erat, congregato, inventum solers proposuit ; persuasitque adeo, ut patria hæresi relicta, ὁμοουσίου (consubstantialis) fidem complecterentur. Qua re satis confirmata, una cum ea ipsa multitudine in ecclesiam se contulit, **461** atque ibi precatione peracta, cum pacem populo, sicuti mos est, precatus esset, thronum conscendit, in quo Theodosius sedere solitus erat. Et plebe inter se conjuncta, deinceps ὁμοουσίου (consubstantialis) fidem docens, ecclesias Synaxæ in potestatem suam redegit. Hac re sic acta, paulo post Theodosius Constantinopoli eo venit, et auxiliium a præfecto secum ferens, neque eorum quidquam quæ ibi acciderant sciens, cum instituto propositoque suo ecclesiam est ingressus : atque inde ab omnibus expulsus, rursus se Byzantium

Περὶ τῆς διαδοχῆς τῶν ὑψηλῶν θρόνων· καὶ ὡς ἐν τῇ πόλει Συνάξων Θεοδοσίος ὁ ταύτης ἐπισκοπὸς ἐλύπει μάλᾳ διώκων Μακεδονίαν, καὶ μάλιστα Ἀγαπητὸν τὸν ἐκείνων ἡρώμενον. Ἐπεὶ δὲ Θεοδοσίος ἀνέβη εἰς Βυζάντιον, ὁ Ἀγαπητὸς τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει προσέμενος, τὸν Θεοδοσίου θρόνον ἐλάβεν· ἐκείνος δὲ ἡσυχίαν ἔγειν πρὸς Ἀττικὸν ἐπέτατετο.

Τηνικαῦτα δὲ τῶν μὲν ἐπὶ Ῥώμῃ ἐκκλησιῶν Ἰννοκέντιος τὴν διαδοχὴν εἶχε μετ' Ἀναστάσιου Σιρίκιον διαδεξάμενον, δὲ Δάμασον τῶν δ' ἐν Λιβηξανδρείᾳ Θεόφιλος ἐτι ἤγειτο. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἀντιόχου Πορφύριος ὁ μισαρὸς ἱεράτευε μετὰ τὸν θεῖον Φιλιανόν. Μετὰ δὲ Κύριλλον ἐν Ἱερουσόλοις· ἐπὶ Ἰωάννης τὰς ἱερὰς ἡγίας διακατεῖχεν. Ἀττικὸς δὲ μετὰ τὸν θεοπέσιον Ἰωάννην τε καὶ Ἀρσάκιον τῆς Κωνσταντινου εἶχεν ἐπιτροπήν. Ἄλλ' ὅπως Ἀττικὸς οὗτος τό τε γένος καὶ βίον καὶ ἦθος, καὶ τὰ περὶ λόγον τε καὶ διδασκαλίαν, ἐν τῇ πρὸ ταύτης διελάβομεν ἱστορίᾳ. Ὅσα μὲντοι μνήμης ἐκκλησιαστικῆς· ἄξια καὶ ἐπ' αὐτοῦ γέγονε, νῦν διαλήξομαι. Σύναξα πόλις τῆς Πακτιανῆς Φρυγίας ἐστίν· ἢ τηνικαῦτα Θεοδοσίος τις ἀνὴρ τὴν ποιμαντικὴν ἐκκληροῦτο· δὲ τοὺς ἐκεῖσε τῆς Μακεδονιῶν θρησκείας (πολλοὶ δὲ ἦσαν ἐπιχωριάζοντες) ἀπὸ τῆς ἡλαυνεν, οὐ τῆς πόλεως μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν περὶ ἀγρῶν. Ἐκρατετε δὲ, οὔτε εἰωθότα ποιῶν τῆ τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησίᾳ, καθάπαξ ἀπειπαμένη διακίειν, οὔτε μὴν ζήλω τῆς ὀρθῆς πίστεως· τῷ δὲ τῆς φιλαργυρίας πάθει ἀλόως, πλείστην εἰσήγε σπουδὴν χρήματα θῆεν δὴποτε ἐρανίζεσθαι, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐτέρως ἢ ὡς ἐδόκει φρονούντων. Ὅθεν ἂν πάντα λίθον ἐκίνει, τὸ τοῦ λόγου, κατὰ τῶν Μακεδονιῶν, στρατευῶν σὺν αὐτῷ κλήρῳ· καὶ μυρίας περιβάλλων ὁδοῦς, δικαστήρια κατ' αὐτῶν ἴστα, καὶ δεσμοί· ὑπήγε, καὶ φρουρὰ περιέκλειε. Διαφρόντως δ' ἦν λυπηρὸς Ἀγαπητῷ τῷ τῆς σφῶν ἐκκλησίας καθηγεμόνι. Ὡς δ' οἱ τῆς ἐπαρχίας ἀρῶντες οὐχ ἱκανοὶ πρὸς ἐκδικησὶν ἐκείνων ἐδόκουν, εἰς βασιλέα ἀνέτρηχεν, ἐπαρχικῶν προσταγμάτων ἀφαιρέσας. Ἐκφύου δὲ τῇ Κωνσταντινου περὶ τὰ τοιαῦτα ἔχοντος τὴν διατριβὴν, ἐπεὶ παρετίκειν ὁ χρόνος Ἀγάπητος σὺν τῷ κλήρῳ βουλήν ἀρίστην ὑπάγειν τῷ ἑαυτοῦ. Τὸν γὰρ ὑπ' αὐτῷ σύμπαντα λαὸν ἀφαιρέσας, ἐπίνοιαν ἀγαθὴν εἰσηγήετο. Ἐπειθε γὰρ τῇ πατριῶν αἵρεσιν ἀφαιρέμενος, τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν προσέειπε. Καὶ τοῦτο βεβαιωσάμενος, σύναμα τῷ περὶ αὐτὸν πλήθει ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἔβηεν. Εὐχὴν δὲ τελέσας, καὶ τὴν εἰρήνην, ὡς ἔθος εἶπεν, τὴν θρόνον κατέλαβεν, ἐφ' ᾧ εἰώθει καθέζεσθαι Θεοδοσίος. Εἰς ἐν δὲ τοὺς λαοὺς ἐνώσας, καὶ τοιαῦτα τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν διδάσκων, τῶν ἐπὶ Σύναξιν ἐκκλησιῶν ἐγκρατὴς ἦν. Ἐπεὶ δ' οὕτω ταῦτα προσέβη, οὐ μετὰ πολὺ ἐκ τῆς Κωνσταντινου καὶ Θεοδοσίου ἡμέρας, τὴν ἐπαρχικὴν βοήθειαν εἰλῆφώς· μνηθὲν μὲντοι τῶν ἐνθάδε πεπραγμένων εἰσὶν ὡς εἶχε φρονήματος, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἔχρησεν· ἐκείθιν δ' ἐξελθεὶς ἀπασι, αὐτὸς τὴν Βυζάντιον

κατελάμβανεν. Καὶ παρὰ τὸν ἐπίσκοπον γενόμενος Ἀττικὸν, τὰ καθ' αὐτὸν ἀπαδύρευτο, ὡς παρὰ τοὺς εἰωθότας καὶ κειμένους τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ νόμους τοῦ θρόνου ἀπελαθεῖς. Ἀττικὸς δ' ἐν νῦν ἰόμενος πρᾶξα πρὸς λυσιτέλειαν τῇ Ἐκκλησίᾳ γενόμενος, εἰ καὶ τὴν τῶς παράλογον ἐπεμίγνυτο, κείνον μὲν τοῖς παραμυθητικοῖς ἐμάλαττε λόγοις, καὶ τουλοῖπου παρῆναι τὴν ἐν ἡσυχίᾳ μᾶλλον ἀσιάζεσθαι βιοτήν, εἰσηγούμενος τὰ κοινὰ τῶν ἰδίων μάλιστα προτιμᾶν. Τῷ δ' Ἀγαπητῷ γράφει μάλιστα κυρῶν αὐτῷ τὴν ἐπισκοπήν, ἐν δευτέρῳ τιθέμενος, ὅσα λυπηρὰ ὑφορᾶσθαι συνέβαιεν ἐκ τῆς ἀπεχθείας Θεοδοσίου. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο λίαν ὠφέλιμον ἐπὶ τῶν Ἀττικῶν χρόνων τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπισυνέβη.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ τοῦ βαπτισθέντος Ἑβραίου παραλυτικοῦ καὶ ἀθρόον ἰαθέντος ἐπὶ τῆς ἱερατείας Ἀττικῶν τοῦ ἐπισκόπου τῆς Κωνσταντινου.

Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ θαυμάτων ἐξαισιῶν ἡ ἰάσεων παραδόξων ἄμοιρος ἡ τῶν τότε πραγμάτων κατάστασις ἦν. Καὶ γὰρ τὸς Ἰουδαίους ἐκ πολλῶν ἐτῶν παράλυτος· γεγωνῶς, ἐπὶ κλίνης φέρτος οἶον κατέκειτο. Ἐπεὶ γοῦν καὶ εὐχὴ Ἰουδαϊκῆ πᾶσα καὶ ἱατρῶν τέχνη παρητείτο ἐκείνῳ τὸ ζῆν, τέλος ἅπασιν ἀπειπῶν, νοῦν ἀνελάμβανε θεῖον τῷ Χριστιανικῷ βαπτίσματι προσελθεῖν, ἐλπίσας δὴ τοῦτω μόνῳ τουλοῖπου πρὸς βοήθειαν προσήκοντι χρῆσασθαι τῷ φαρμάκῳ. Ὡς δ' ἀνηγγέλη τοῦτο τῷ Ἀττικῷ, κατηχῆσας ὡς ἔθος, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν ἐλπίδα καλῶς εὐαγγελισάμενος, οὕτω κλίνης ἐχοντα, κελεύει περὶ τὴν ἱερὰν ἀπάγεσθαι κολυμβήθρην. Ὁ δὲ εἰλικρινεῖ πιστεῖ τὴν τοῦ βαπτίσματος χάριν προσειληφώς, τῷ βαπτιστηρίῳ ἐπαφῆκε τὴν νόσον εὐθύς, ὑγιῆς ὅλος ἐκείθεν ἀναδραμῶν, ὡς μηδὲν τι τοῦ τοῖπου περιφέρειν τῷ σώματι τῆς προτέρας ἐκείνης καὶ πολλῷ χρόνῳ ἐνοικουρούσης λύμης τῆς παραλύσεως. Τοιαύτην δύναμιν ὁ παντοδύναμος Κύριος τῇ τοῦ βαπτίσματος χάριτι καὶ τότε παρὰ δόξαν ἐνήκε· δι' ἣν πολλοὶ μὲν Ἕλληνων ἡμῖν προσεβρόησαν βαπτισθέντες. Τοῖς γε μὴν Ἰουδαίοις καθάπαξ σημεῖα ἐπιζητοῦσιν οὐδὲ τὸ προδήλως γενόμενον ἐπειθε. Τοιαῦτα τεράστια καὶ τότε Χριστὸς τοῖς ἀνθρώποις ἐτι παρεῖχεν ὄρα. Οἱ δὲ πολλοὶ, καὶ τούτων γινομένων, ὅμως ταῖς οἰκείαις μοχθηρίαις καὶ αὐθις οἰάπερ χοῖροι ἐκαλινδούντο. Οὐ γὰρ τοὶ μόνον ἐκείνοι τοῖς παραδόξως γενομένοις πιστεύουσιν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐρεσχελεῖν ἐσηκότες ἔθος, κἀκεῖνοις ἔπεισθαι, ἐφάμιλλα φρονούντες ἠλέγχοντο.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῆς Νουατιανῶν καὶ Ἀρειανῶν διαδοχῆς· καὶ οἱ αὐτοὶ παραχαὶ καὶ τούτοις ἐγένοντο διὰ Σαββάτιον τὸν παραλόγως ἐπισκοπήσαντα.

Καὶ γὰρ Σαββάτιος ἐκεῖνος οὐ καὶ ἀνοθεν μυστα ἐποιεσάμην, μὴ ἐπὶ τῆς οἰκείας τάξεως μένειν

A contulit, et apud episcopum Atticum casum suum deploravit, videlicet quod contra receptos mores et Ecclesiae catholicae constitutiones e throno suo deturbatus esset. Atticus secum ipse rem eam in Ecclesia utilitate cessisse considerans, quamvis ei praeter rationem nonnihil admistum esset, illum quidem oratione benigna consolatus, et ut de caetero privatam quietamque ageret vitam cohortatus est, publica privatis maxime praeferenda esse docens. Ad Agapetum autem, episcopatum ejus auctoritate sua confirmans, scripsit, postponendum despiciendumque esse, quidquid illi ex inimicitia Theodosii accidisset adversi. Hoc sic Ecclesiae perquam utile Attici temporibus evenit.

B

CAPUT XII.

De Judaeo paralytico baptizato : qui in ipso baptismo sanitatem recepit. sacris presidente Attico episcopo Constantinopolitano.

Caeterum nec insignium miraculorum, sanationumque miracularum expers temporum eorum status fuit. Judaeus enim quidam multis jam inde ab annis paralyticus, in lecto veluti pondus quoddam jacebat. Et cum Judaica precatio omnis et medicorum ars de vita ejus animos despondissent, postremo ille rebus omnibus desperatis, divinum cepit consilium, baptismi Christiani subeundi : illo solo se deinde ad opem et salutem commodo remedio usurum esse sperans. Hoc ubi Attico renuntiatum est, de rebus sacris more nostro eum instituit, et spem bonam in Christum habere per Evangelium rite docuit, lectoque ita affixum, ad sacrum ferri lavacrum jussit. Ibi ille fide sincera baptismi gratia suscepta, 462 in baptisterio statim morbum reliquit, salvusque inde prorsus rediit, ita ut deinceps nihil in corpore suo de priore illa, quae longo tempore sedes in eo fixerat, pesto paralysis circumferret. Tantam vim omnipotens Dominus. praeter opinionem omnium, tum baptismi gratiae immisit, per quam multi quidem ex superstitione Graeca ad baptismum compiectendum confluxerunt. Judaeis vero, qui semel sibi signa requirenda statuerunt, ne hoc quidem tam evidens miraculum, ut idem facerent, persuasit. Tanta prodigia tum quoque Christus hominibus spectanda exhibuit. Verum tamen permulti signis quoque editis, ad improbitatem suam et malitiam rursus veluti sues revoluti sunt. Non solum enim illi signis admirandis non crediderunt, sed si quibus etiam nugari mos esset, eos sequentes, opinionem eandem et sententiam compecti animadversi sunt.

CAPUT XIII.

De Novatianorum et Arianorum successione : et quae turbae Novatianos quoque exagitaverint, propter Sabbatum, qui illegitime episcopatum invasis.

Nam Sabbatinus ille, cujus antea quoque meminimus, ordine atque honore suo non contentus, sed

episcopatum affectans, cum non haberet apud quos
episcopatum gereret, a Novatianorum ecclesia dis-
cessit, sub festi Paschæ observationis prætextu.
Itaque illegitimos conventus agere incipiens, apud
Arcadii forum, cui Xerolophi (1), hoc est, sicci
tumuli cognomen est, multum fuit : ibique facinus
aggredi ausus est, gravissimo supplicio dignum.
Cum enim in quodam frequenti conventu partem
illam evangelicæ lectionis pronuntiare deberet,
quæ dicit : *Erat autem dies Judæorum festus, qui
dicitur Pascha*, divinis verbis alia de suo attulit,
quæ neque scriptura, neque auris quæpiam unquam
percepit. Quænam vero sunt ista? « Exsecrandus
(inquit) est, qui sine azymis Pascha celebrat. »
Quod dictum ex eo auditum, et ad multos divulga-
tum, ad illum ipsum etiam eos qui sinceri apud
Novatianos erant, quodammodo rapuit atque per-
traxit. Verum non diu homini talis profuit cavil-
latio; nam in deterius ei commentum hoc cessit.
Non multo post per anticipationem de concepta
sententia sua is festum agebat diem, et ad eum
ingens confluerat multitudo. Cum vero in pervi-
gilio solito, pro eo atque conveniebat, sacras cere-
monias obirent, **463** rumor ad eos perlatus est
dæmoniacus, Sisinium episcopum cum multitudine
magna contra eos venire. Proinde ingenti excitato
tumultu, cum et nox esset, et angustię loci eos
premerent, illi inter se conflictati, et supra sep-
tuaginta eorum enecti sunt. Quæ sane res fecit, ut
multi a Sabbatio discredent. Non pauci tamen
cum eo manentes, agrestem illius opinionem sunt
secuti. Porro Sisinio mortuo, Chrysanthus ad præ-
fecturam Novatianorum ecclesiæ vocatus est, Mar-
ciani, cui Sisinius in episcopatu successerat,
filius, qui cum ab adolescentia in aula imperiali
militasset, et sub Theodosio primum consularis
Italiæ, dein etiam Britannię insulæ vicarius factus
esset, in rerum publicarum administratione ad-
mirationem et laudem meritus erat. Ætate vero
jam provecus Constantinopolim venit, et præfec-
turam ejuſpiam urbis ambiens, ad episcopatum
est protractus. Sisinius enim e vita excedens,
mentionem ejus viri fecerat, idoneum eum esse ad
episcopatum gerendum dicens. Quam illius vocem
perinde atque certam legem populus ejus exce-
pit, atque Chrysanthum invitum per vim ad præ-
fecturam ecclesiasticam traxit. Cum autem ille
profugisset, Sabbatius opportunum sibi id tempus
esse ratus, ut quod studebat perficeret, episcopis
quibusdam obscuris ad amicitiam suam adductis,
ut sibi manus imponerent persuasit, jurejurando
quod antea juraverat posthabito. In consecratoribus
eis Hermogenes etiam ille fuit, qui propter blas-
phemia quædam scripta composita, ab eo damnatus
atque excommunicatus erat. Verum ne sic quidem
Sabbatio ambitiosa episcopatus petitio successit.
Populo namque exosus fuit : et quod improbo con-

ἐθέλων, ἀλλ' ἐπίσκοπῆς ὀρεγόμενος. μὴ ἔχων ὁ-
πως καὶ τινὰς ἐπισκοποίη, τῆς τῶν Ναυατιανῶν
ἐκκλησίας ὑπανεχώρει, ἐπὶ προφάσει ὄθιν τῆς
τοῦ Πάσχα παρατηρήσεως. Καὶ δὴ παρατυλάγειν
ἀρξάμενος, παρὰ τὸν Ἀρκαδίου φόρον, ᾧ Ἐπιρόλι-
φος ἡ ἐπωνυμία, τὰ πολλὰ διετέριθε· καὶ δὴ ἐπι-
χείρησε πράγματι μεγίστη; ἀξίῳ κολάσεως. Ἐπι-
γὰρ κατὰ τινα σύναξιν ποιούανθρωπον ἐκείνῳ τὸ
μέρος τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς διελεῖν ἔδει,
ὁ φησιν, *Ἦρ δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων ἡ λεγο-
μένη Πάσχα*· προσύφαινε τῇ θεῖᾳ ῥήσει καὶ οἴκο-
θεν ἕτερα· ἃ μῆτε γραφῆ, ἀλλ' οὐδὲ ἀκτὴ περι-
λαβε πώποτε. Τίνα δὲ ἦσαν; « Ἐπικατάρτος, ἑ-
στίν, ὁ ἐξω ἀζύμων τὸ Πάσχα ποιήσας. » Ὁ δὲ
ἀκουσθὲν, καὶ πρὸς πολλοὺς ἐκδοθὲν, συνήρπασεν
B ὄθιν καὶ μεθεῖλκε καὶ ὅσοι δὴ ἀκέραιοι παρὰ Ναυα-
τιανοὺς ἦσαν, πρὸς αὐτὸν ἐκείνον. Οὐ μὴν ἐπὶ
πλεον συνέθη ἀπόνασθαι τῷ σοφίσματι· καὶ γὰρ
εἰς κακὸν αὐτῷ ἴδι τὰ τοῦ πλάσματος ἀπαχώρει.
Μετ' ὀλίγον γὰρ τὸν ἐκ προλήψεως αὐτῷ γενόμενῳ
ἑορτὴν ἐπιτέλει. Συνέρβει δὲ πρὸς αὐτὸν κλήθος
πολύ. Τῇ δὲ εἰωθυίᾳ παννυχίδι τὸ προσήκον γέρας
ἀφοσιουμένων, θροῦς εισέρβει δαιμόνιος, ὡς ἀρα
εἶη Σισίνιος· ὁ ἐπίσκοπος σύναμα πλήθει πολλῶ
κατ' αὐτῶν ἦκων. Καὶ θορόβου μεγάλου ἀνιέρβ-
γέντος, οἷάπερ ἐν νυκτὶ καὶ στενῷ κομιδῇ τόπω
ἀποληφθέντες, ὑπ' ἀλλήλων συβραγέντες, ὑπὲρ
ἑβδομήκοντα ἔθνησκον· ὁ δὲ γενόμενος, πολλοὺς
ἀναχωρήσει τοῦ Σαββατίου ἐποίησεν. Οὐκ ὀλίγοι
C δ' ἐπιμεινάντες τῇ ἀγροικικῇ ἐκείνῃ προλήψει κατε-
είχοντο. Σισίνιος δὲ τελευτήσας, Χρυσανθος εἰς
τὴν τῶν Ναυατιανῶν προστασίαν ἐκλήθη ὡς ἡ
μὲν ἦν Μαρκιανοῦ τοῦ πρὸ Σισίνιου ἐπισκοπήσαν-
τος, ὡς ἐκ νέου κατὰ τὰ βασιλεῖα ἐστρατεύετο·
ἐπὶ δὲ Θεοδοσίου τοῦ πρώτου ὑπατικῆς τῆς Ἰταλίας
γενόμενος, ἐπειτα δὲ καὶ τῶν Βρεταννικῶν νήσων
βικάριος, Θαυμάσιος ἔδοξε ταῖς κοινὰς διοικῆσαι.
Προίτων δὲ ἦδη, τὴν Κωνσταντινου κατέλαθε. Καὶ
δὲ τινος πόλεως ἐπαρχικὴν ἀξίαν προνομόμενος,
εἰς τὴν ἐπισκοπὴν καθελικύσθη. Σισίνιος γὰρ τε-
λευτῶν, μνείαν ἐποιεῖτο τάνδρος, ὡς ἐπιτιδίας
εἶη πρὸς τὸ ἐπισκοπεῖν. Ὁ δ' ὑπ' αὐτὸν λαδὸς οἷα
νόμον ἄλυτον τὴν ἐκείνου φωνὴν ἐκλαδόμενος, καὶ
D ἑκείνου δὲ διαδράντος, εὐκαιρον εἶναι νομίαι·
Σαββάτιος τοῦ σπουδαζομένου τυχεῖν, τινὰς ἀτι-
μοὺς τῶν ἐπισκόπων προσεταιρισάμενος, πειθε-
χεῖρα; ἐπιθεῖναι αὐτῷ, ἐν δευτέρῳ θέμενος; οἷς πρό-
τερον ὠμωμόκει ὄρκους. Εἰς δ' ἦν τῶν χειροτονητῶν
καὶ Ἐρμογόνης ἐκείνος· ὡς ἐκκλήρυκτος αὐτῷ ἰε-
γόνει, βλάσφημα συγγράμματα ἐκτιθέμενος. Οὐ
μὴν Σαββατίῳ ἀπέθη εἰς τέλος ἡ τῆς ἐπισκοπῆς
ἐπιχειρήσις· διὰ μίσους γὰρ γενόμενος; τῷ λαῷ,
ὅτιπερ δυστρόπιον γνώμη πάντα κάλων ἐκίει· τῆ
ἐπισκοπῆ παρεισθῆναι, ἐξώσθη. Χρῶσπινθον δ' ἀνι-
ζητεῖ αὐθις· ὃν περὶ Βιθυνίαν εὐρόντες κρυπτόμε-
νον καὶ ἄκοντα πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἀνήγον. Φρ

(1) Xerolophus, Ἐπιρόλιφος. Hic locus declarat locum § Item lex Cornelia. Inst. de pub. iud.

νιμος δ' ἐσάβαν καὶ σώφρων ὢν ὁ ἀνὴρ, ἐπιμᾶλλον Α
 τὰς τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας αὐξήσαι καὶ εἰς
 μέγα ἐπιδοῦναι παρσκευσάσαστο· οἰκοθεν μὲν τοῖς
 πέννησι χρυσίον καταβαλλόμενος, οὐδὲν μέντοι τῆς
 ἐκκλησίας ἐλάμβανε, πλὴν οἷ μὴ τῶν δύο ἄρτων
 τῶν εὐλογιῶν ἄς κατὰ Κυριακὴν εἶχεν. Ἐπὶ τόσον
 δὲ σπουδαῖος περὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐγένετο, ὡς καὶ
 Ἀθιάδιον τὸν γενναϊότατον βήτορα τοῦ σοφιστοῦ
 Τριῦλλου ἀκροατάμενον, συλλαβεῖν, καὶ πρὸς τὴν
 τοῦ πρεσβυτέρου τάξιν προχειρίσασθαι· οὗ καὶ
 προσομιλῆαι γλαφυραὶ καὶ σύντονοι μέχρι πολλοῦ
 διεφέροντο· ὃς ἐς ὕστερον καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ τῶν
 Ναυατιανῶν ἐκκλησίας προέστη, μὴδὲ τὸ σοφι-
 στεῦειν ἀφείλ. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ αἱ τῶν Ναυα-
 τιανῶν ἐκκλησίαι ἐκλείοντο· καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς·
 κειμήλια δημόσια ἐγεγόνει. Γυμνὸς δὲ καὶ Θεόπομ-
 πος ὁ ἐκείνων ἐπίσκοπος ἦν. Ἐπίσης δὲ καὶ ἐν
 Ῥώμῃ εἶχον· ἀφηρημένοι γὰρ τὰς ἐκκλησίας,
 ἐν παραθύστῃ που συνῆγον. Μέχρι γὰρ τοῦ πα-
 ρόντος ἀνήσαντες ἐπὶ πολλαῖς ἐκκλησίαις καὶ
 ἀφθόνοις τοῖς πλήθεσι, παρὰ τῶν ἐπιτρόπων τῆς
 καθόλου Ἐκκλησίας πάντ' ἀφηρέθησαν, μὴ ἐπ'
 ἀδείας συνάγειν συγχωρηθέντες· καὶ πάντα τὰ αὐ-
 τῶν ἀφελόμενοι, ἐπαίνῳ δῆθεν προσήγοντο. Οὐ μὴν
 δὲ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦτο πεπόνθασιν·
 ἀλλὰ μετὰ τοῦ στέργειν καὶ ἔνδον συνάγειν αὐτοὺς
 εἶσαν, κατὰ μόνον τὸ κηρύττειν τὸ ὁμοούσιον, ὡς
 καὶ πρότερον ἀρχοῦντως διέλαθον. Καὶ περὶ μὲν
 τῶν Ναυατιανῶν τσαυτὰ. Ἐτελευταία δὲ τὸν βίον τη-
 νικαῦτα καὶ Θεόδωρος ὁ τῆς Ἀρειανικῆς θρησκείας C
 κατὰ τὴν Κωνσταντινοῦ προσατηκῶς, εἰκοσι πρὸς
 τοῖς ἑκατὸν εἴη βεβιωκῶς· ἔν ὡς ἑραστήριον περὶ
 τὴν θρησκείαν, ἐκ τῆς Ἀντιόχου Ἀρειανῶν ἐπὶ τὴν
 Βύζαντος ἤγαγον. Οὗ διάδοχος· καθίσταται Βάρβας
 ὄνομα· ἐφ' οὗ ἡ τῶν Ἀρειανῶν θρησκεία δύο ἄλλο-
 γιμῶν ἀνδρῶν ἠμολόγησε· καὶ ἄμφω δὲ πρεσβύτε-
 ροι ἦσαν· ὢν τῷ μὲν ἐνὶ Τιμόθεος, θατέρῳ δὲ
 Γεώργιος ὀνόματα ἦσαν. Ἀλλὰ Γεώργιος μὲν τὴν
 Ἑλληνικὴν μᾶλλον παιδείαν ἤσκητο· Τιμόθεος δὲ
 τοῖς θεοῖς λόγοις πλεονεῖκετο. Κάκεινος μὲν
 Ἀριστοτέλει καὶ Πλάτῳ συνῆν ἀεὶ· ὁ δὲ τὸν Ὀρι-
 γένην ἐπὶ γλώττης ἔπνει· καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα
 ἐκδιδάσκων παρήρησά, καὶ τὴν Ἑβραίων γλώτταν
 ἤσκητο. Ὁ μὲν οὖν Τιμόθεος τῆς Ψαθυριανῶν αἰρέ-
 σεως μετελήθει· Γεώργιος δὲ ὑπὸ Βάρβα χειρο-
 τόνητο. Ἐτοιμος δ' ἦν ὁ Τιμόθεος ἀποκρίνασθαι D
 καὶ λύσειν ἐξ ἐτοίμου παρασχεῖν ὅσα δῆτ' ἀσφαῖ
 τοῖς θεοῖς λόγοις εὐρασκοῖτο· καὶ μάρτυρι ἐπὶ πᾶσι
 μάλιστα τῷ Ὀριγένει ἐχρήτο. Ὁ καὶ θαυμάζειν καὶ
 ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἔπεισέ μοι, πῶς τοῖς Ἀρείου δόγ-
 μασι εἶποντο, ὁ μὲν Πλάτων, Τιμόθεος δὲ τὸν
 Ὀριγένην ἀνικρυς πνέοντες. Οὐδὲ γὰρ Πλάτων τὸ
 δεῦτερον καὶ τὸ τρίτον, ὡς αὐτὸς καλεῖν εἰσθεν,
 ἀρχὴν ὑπέρβει, εἰληφέναι φησίν. Ἀλλὰ καὶ Ὀρι-
 γένης ἀπανταχοῦ τῶν λόγων διαβρήδην συναθροῖν
 φησι τὸν Υἱὸν Πατρὸς. Πλὴν εἰ καὶ τῆ ἐκείνων

silio, omnem funem movens, episcopatum conse-
 qui contenderet, ab eo rejectus est. Chrysanthus
 autem rursus inquisitus. Qui in Bithynia, ubi la-
 tebat, inventus, etiam reluctans ad episcopatum
 est evehctus. Is quod prudens admodum et castus
 vir esset, ecclesiam Novatianorum magnis incre-
 mentis auxit. Pecuniam enim ipse suam in paupe-
 res erogans, nihil ex ecclesia percipiebat præter
 quam duos benedictionis panes, quos diebus Do-
 minicis habebat. Adeo autem ecclesiasticæ rei
 promovendæ studiosus fuit, ut Ablabium nobilis-
 simum oratorem, Trolli sophistæ auditorem, sibi
 adjunxerit, et in presbyterorum ordinem coopta-
 rit : 464 cujus etiam conciones populares, suaves
 et vehementes, diu exstiterunt. Hic postea Nova-
 tianorum Ecclesiæ in Nicæna urbe præfuit, so-
 phisticam etiam tum professus. Sed enim Alexan-
 driæ Novatianorum ecclesiæ clausæ, et donaria
 ornamentaque eorum publicatæ fuerant. Nudus
 etiam Theopompus episcopus eorum erat. Neque
 illi Romæ melius habebant; ecclesiis enim eis
 adeptis, in locis obscuris conventus agebant.
 Hactenus namque cum et multis et frequentibus
 ecclesiis florissent, per episcopos catholicos illis
 eis tum adeptis, neque conventuum cogendorum
 libertas permissa fuerat. Et cum ablata eis omni-
 tum in judicia ipsi quoque sunt protracti. Con-
 stantinopoli vero non eadem passi sunt. Præter-
 quam enim quod expulsi non sunt, intra urbem
 etiam ecclesias cogere eis licuit, propter unam
 hanc causam, quod ὁμοούσιον, consubstantialia, de-
 prædicarent, sicuti fusius antea a nobis est dic-
 tum. Ille ex Novatianis. Eo tempore defunctus
 etiam est Dorotheus Arianae religioni Constantino-
 poli præfectus, cum ad centesimum et vicesimum
 vitæ annum pervenisset : quem quod strenue sectam
 suam tueretur, Ariani ex Antiochia Constantino-
 polim transtulerant. Cujus successor fuit Barbas,
 sub quo Ariana religio duos eximios habuit viros,
 presbyteros ambos : alteri Georgio, alteri Timotheo
 nomen erat. Georgius Græcorum magis disciplinis
 pollebat, Timotheus divinis litteris plus delectaba-
 tur. Et ille in Aristotele et Platone semper versa-
 batur : hic Origenem spirans in ore habebat, et
 sacras Litteras publice docens, in Hebræorum quo-
 que lingua desudabat. Timotheus quidem Psathy-
 rianorum hæresis particeps fuerat : at Georgius a
 Barba fuerat ordinatus. Timotheus promptus pa-
 ratusque fuit de sacris Litteris respondere : et
 facile quæ in divinis oraculis obscura invenirentur,
 solvere et explicare potuit, atque in locis om-
 nibus Origene maxime teste usus est. Quapropter
 utrumque admirari mihi in mentem venit, quomodo
 scilicet ut Arianæ dogma sequerentur, animum indu-
 xerint, alter Platonem, alter Origenem prorsus
 spirans : quod et Plato (1) secundam et tertiam

(1) Plato τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον αἰτίον initium
 substantiæ ὑπέρβει; accepisse negavit. Unde Ju-

causam, ut ipse nominare solet, initium essentiae cepisse non dicat : **465** et Origenes ubique in scriptis suis, verbis disertis coeternum Patri Filium esse (1) profiteatur. Nihilominus tamen in ecclesia illorum permanserunt, nisi quod Arianorum religionem sensim et clam corrigendo in melius traduxerunt. Multas namque Arii blasphemias in libris suis repudiarunt. De his satis.

CAPUT XIV.

Ut post Theophilum Cyrillus, nepos sororis ejus filius, ejus sedem Alexandrinam sit consecutus, et de Judaeorum Alexandriae concitata seditione.

Quinto Theodosii imperii anno, lethargico morbo correptus Alexandriae Theophilus, quindecima Octobris mensis die diem suum obiit. Et cum de episcopatus petitione contentio exorta esset, quibusdam placebat, ut Timotheus quidam, qui archidiaconus ejus ecclesiae erat, episcopus legeretur; alii Cyrillo magis favebant, qui Theophili fratris filius erat, profanarumque simul et sacrarum litterarum peritia multis modis omnes superabat: virtutis etiam genere omni, in qualibet laudem et gloriam consecutus, excellebat: cujus ad haec usque tempora scripta plurima circumferuntur, quorum longe optimum est, quod *Thesaurus* inscripsit, ex omnibus sacrarum Litterarum scriptis, syllogismorum ratiocinationibus et demonstrationibus mysterium sanctae Trinitatis ostendens. Aliud praeterea, cujus titulus est τὰ Γλαφυρά, hoc est, scita seu elegantia, in quo ea quae in veteribus Scripturis figurate dicta sunt, ad Christum et Ecclesiam nostram refert. Liber item alius, qui *De spirituali cultu* titulum habet. Alius etiam *Ad Palladium*, in dialogo pro Spiritu sancto compositus. Alius insuper, quem contra Julianum pro sacro Evangelio conscripsit. Alii denique plures, atque etiam epistolae. Qualis autem is vir fuerit, cum res Nestorii et tertiae synodi persequemur, satis liquebit. Enimvero seditione in populo de episcopi electione mota, Timothei partibus non parum momenti attulit Abundantius, qui tum militarium ordinum dux erat. Tertio vero die, post Theophili scilicet mortem, factio altera quae Cyrillum designaverat, vicit: et ad episcopatum majore fastu, profanorum magistratum more, Cyrillus, quam decessores ejus episcopum, progressus est. **466** Unde adeo initium sumptum est in Ecclesia Alexandriae, ut episcopi magis etiam profana negotia curarent. Porro Cyrillus jam inde a principio haeresim nullam Alexandriae publice coli passus est. Judaeorum quoque gentem inde ob ejusmodi causam exegit. Cum vulgus omne, ut in summa dicam, seditiosum est, facillimeque ad tumultus bellicos permovetur: cum Alexandrinus populus eis maxime gaudet, et proclivis ad turbas est: ac si exiguam saltem occasionem arripuerit, illico accenditur: nec prius abssistit, quam intolerabilia deciderit mala: et citra sanguinem fusum non facile dirimi atque componi

ἔκκλησίᾳ παρέμειναν, ἀλλ' οὖν τὴν Ἀρειανῶν ἑρησκεῖαν λεληθότως ἐπὶ τῇ κρείττονι ὄντιν μετέδωλον. Πολλὰς γὰρ Ἀρειοῦ βλασφημίας τοῖς οἰκείοις λόγοις ἀπόσωσαν. Τσαῦτα καὶ περὶ τούτων.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΔ'.

Ὡς μετὰ Θεοφίλου Κύριλλος ὁ ἀδελφίδου ἀποστόλου τὸν τῆς Ἀλεξάνδρου θρόνον ἐλάβασκε καὶ περὶ τῆς γενομένης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν Ἰουδαίων στάσεως.

Ἔτι δὲ πέμπτῃ τῆς Θεοδοσίου ἀρχῆς Θεόφιλος ὁ Ἀλεξανδρείας τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο πέμπτῃ καὶ δεκάτῃ Ὀκτωβρίου μηνός. Τῆς δ' ἐπισκοπῆς ἐπιμαχοῦ γεγενημένης, τοῖς μὲν ἰδοῦσι Τιμοθέον εἶναι χειροτονεῖν, ὃς ἀρχιδιάκονος τῆς ἐκείσε ἐκκλησίας ἐτύχχανεν ὧν ὁ δὲ Κυρίλλῳ μᾶλλον προτάσσεται, ὃς ἀδελφίδου μὲν ἦν Θεοφίλου, τῇ δὲ Ἑλληνικῇ παιδείᾳ καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς λόγοις πολλῶν τῶν μέτρων διαφέροντος πάντας ἔνιχα ἀρετῇ δ' ἀπάσῃ προέφερεν ἐφ' ἐκείτῃ κληρωσάμενος τὸ εὐδοκίμον ὅσῳ καὶ συγγράμματα πλεῖστα ἐς δεῦρο ἐμφέρεται, ὧν ἄριστον, ὃ Ἐπισταυροῦς ὠνόμασεν, ἐξ ἀπάσης Γραφῆς θειοτέρως ἀποδεικνύει συλλογιστικαῖς ἀποδείξεισι τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος μυστήριον. Ἄλλο ἐπὶ τούτῳ, τὰ *Γλαφυρά*, τὰ τῆς παλαιᾶς Γραφῆς τυπικῶς ἐξηγήματα, εἰς Χριστὸν καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίαν ἀνάγον. Ἔτερον βιβλίον, ὃ *Περὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρίας* τὴν ἐπιγραφὴν ἔχει. *Τὰ πρὸς Παλλάδιον*, ἕτερον, διαλογικῶς συντεθὲν ὑπὲρ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ὁ κατὰ Ἰουλιανὸν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου συντάξεν. Καὶ ἄλλα ἐπὶ τούτοις πολλὰ καὶ ἐπιστολαί. Δείξει δὲ οἷος ἀνὴρ, ἠνίκα διέζηεν τὰ κατὰ Νεστόριον καὶ τὴν τρίτην σύνοδον. Τῷ τότε δὲ στάσεως γενομένης τῷ δήμῳ περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου, τῷ μέρει Τιμοθέου οὐ μικρὰν ἐίδου βοήθη Ἀδουνδάντιος ὁ τηνικαῦτα τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων ἡγούμενος. Μετὰ δὲ τρίτην ἡμέραν θάτερον ἔνιχα μέρος, ὃ τὸν Κύριλλον ἐπελέγετο. Καὶ προήθην ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἀρχικώτερον Κύριλλος ἢ ὁ πρὸ αὐτοῦ ἱερεὺς ὡς ἐκείθεν καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τῶν πραγμάτων μᾶλλον ἀντιποιεῖσθαι. Εὐθύς δὲ Κύριλλος οὐδεμίαν τῶν ἀρτίσεων ἐπὶ τῆς Ἀλεξάνδρου παρῆρσιάζεσθαι εἶασεν ἄλλὰ καὶ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἐκείθεν ἤλασε τοιαύτην γεγενημένης αἰτίας. Καὶ πᾶς μὲν δῆμος, ὡς ἐπίπαν εἰπεῖν, στασιώδης καὶ πρὸς μάχην ῥῆστα κεινημένος, πολλῶν δὲ μᾶλλον ὁ τῆς Ἀλεξάνδρου τοῖς τοιοῦτοις μάλιστα χαιρεῖ, καὶ ἐτοιμῶς ἔχει πρὸς ταῦτα. Εἰ δὲ καὶ σμικρὰς τινος ἀφορμῆς ἐπιλάβοιτο, εὐθύς ἀνάπτεται καὶ οὐκ ἂν πρότερον ἀποσταίῃ, πρὶν εἰς ἀφόρητα περιελθῆναι κίκα καὶ ἀνευ αἵματος οὐκ ἂν ῥᾶδίως διακριθεῖν. Ἐστασιασῆ μὲν οὖν αὐτὸ τὸ πλῆθος πρὸς ἑαυτὸ οὐ διὰ τι ἐπάναγκες, ἀλλὰ διὰ τὸ τηνικαῦτα σχεδὸν πάσῃ πόλει ἐπιπολάσαν κακόν. Τὸ δὲ ἦν, πάντ' ἀφεμένους, πᾶσαν περὶ τοὺς ὀρηχτάς ποιεῖσθαι σπουδὴν. Ἐπὶ μέντοι Σαββάτῳ κλείον τὸ

(1) Secundum Origenem Filius Patri συναΐδης.

θεάτρον τοῖς ὀρχησταῖς συνηγείρετο, ἅτε δὴ τῶν Ἰουδαίων οὐ πρὸς τὴν τοῦ νόμου ἀκρόασιν τὴν ἀργίαν καταχρωμένων, ἀλλὰ τὸ τοῖς θεάτροις μᾶλλον ἐνασχολεῖσθαι. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐπίμαχος ἡ ἡμέρα αὕτη τοῖς τοῦ δήμου καθίστατο μέρεσι· καὶ τούτου χάριν ὑπὸ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπάρχου ἐν τάξει καταστάνας, οἱ Ἰουδαῖοι οὐδὲν ἤτιον ἐπέκειντο, θατέρῳ τῶν μερῶν ὡσπερ ἀντιπαθούντος. Ἄει μὲν οὖν πολέμιον τοῦτο τὸ φύλον Χριστιανῶν, καὶ εὐσεβεῖν ἀναπεισμένον, ἦν ὅτι πλείστον αἴτιον γένοιτο κακόν τι πάσχειν ἡμᾶς· τότε δὲ καὶ μᾶλλον διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν τῶν ὀρχηστῶν καὶ πλείστον καθ' ἑαυτῶν ἦσαν ἐκπεπολεμημένοι. Καὶ δὴ τινα πολιτείαν πρωτανεύοντος Ὀρέστου τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπάρχου τῷ δήμῳ (οὗτω γὰρ εἰσθὺς ὀνομάζειν τὰς δημοτικὰς διατυπώσεις), παρήσα^ν καὶ ὅσοι περὶ τὸν ἐπίσκοπον Κύριλλον φίλα ἐκείνῳ φρονούντες, τὰς τοιαύτας διατυπώσεις δὴσόμενοι· ἐν οἷς ἦν καὶ τις Ἰέραξ ὄνομα. Ὁς γραμμῶν μὲν τῶν περὶ τὸν διδάσκαλος ἦν, τοσούτον δὲ ταῖς τοῦ Κυρίλλου διδασκαλαῖς ἐξήρητο, ὡς μηδὲν ἄλλο αἰρεῖσθαι ἢ τὴν ἐκείθεν ἀκρόασιν, καὶ κρότους ἐγείρειν τοῖς ἐκείνου νοήμασιν ἐπισπεύειν. Ὅν ἰδόντες τὰ πλῆθη τῶν Ἰουδαίων, εὐθὺς ἐχρῶντο βοῇ, διὰ μηδὲν ἄλλο τῷ θεάτρῳ ἐκείνῳ παραβαλεῖν, ἢ ἵνα στάσιν ὑπανάψῃ τῷ δήμῳ. Ὁ δ' Ἐπαρχος Ὀρέστης, καὶ πρῶτον μὲν τὴν παράλογον τῶν ἐπισκόπων δυναστείαν διὰ μίσους εἶχεν· ὅτιπερ πολὺ τι παρῳφέλκειν ἤρουντο τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἐκείνῳ δημοσίων πραγμάτων· μάλιστα δ' ὅτι τότε καὶ Κυρίλλος εἰς λεπτόν διαθρέιν τὰς τοῦ ἐπάρχου διατυπώσεις ἤρειτο, καὶ ὡς ἂν τις φαῖη περιεργάζεσθαι. Εὐθὺς οὖν ἀνάρπαστον τὸν Ἰέρακα ποιησάμενος, πληγαῖς ὑπέβαλε, καὶ σφόδρα ἠκίσαστο. Ὁ γνοὺς ὁ θεοτότατος Κύριλλος, τῶν παρὰ Ἰουδαίους τοὺς πρώτους μεταστειλάμενος, παρήγει ὅσα εἰκόσ· καὶ τέλος διηπειλεῖ δεινὰ δράσειν, εἰ μὴ παύσαιντο τὸν δῆμον ἀνακινούντες, καὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ὡς πλείστον διεσθίζοντες. Οἱ δὲ τὰς ἀπειλὰς διακούσαντες, μᾶλλον ἀνθρηθίζοντο, καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῶν Χριστιανῶν πλείστα ἐπενούον τὰς μηχανὰς· ὧν τὴν κορυφαιότατην καὶ τῶν ἄλλων, ὡς εἶπεῖν, ἐπὶ κακῷ διαφέρουσαν, ἢ δὴ καὶ αἰτία κατέστη Ἰουδαίου τῆς Ἀλεξάνδρου ἐξελαθῆναι, ὡς ἐνὸν διηγῆσομαι. Κοινῇ γὰρ συνελθόντες, σύνθημα πρὸς ἀλλήλους ἐποίησαν, ὡσθ' ἕκαστον δακτύλιον φέρειν ἐκ φλοιοῦ φοινίκων θαλαῦ, καὶ νύκτωρ ἐπιθέσθαι Χριστιανῶν. Καὶ δὴ μὴ τῶν νυκτῶν, ἀνὰ τὰ κλίματα τῆς πόλεως προῆσαν βρῶντάς τινας, ὡς εἴη πυρὶ καιομένη ἡ Χριστιανῶν ἐκκλησία, ἢ ἐπώνυμον Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου κληῖσις ἐστίν. Ὁ εἰς ὧτα ἐκείνοις ἀθρόον ἔλθον, ἄλλος ἀλλαχοῦ διατρέχοντες ἦσαν, τὴν σφῶν ἀλεξήσαντες ἐκκλησίαν. Ἰουδαῖοι δ' εὐθὺς ἐπιθέμενοι, ἔκτεινον· ἀλλήλων μὲν ἀπεχόμενοι τῇ τῶν δακτυλίων περιβολῇ, οἷς δ' ἐντύχοιεν Χριστιανῶν ἀναιρούντες. Ἐπεὶ δ' ἡμέρα ἐγένετο, ἐκθῆλον τοῖς εἰργασμένοις· τὸ πρᾶγμα ἦν. Ζή-

motum patitur. Itaque multitudo tumultuari inter se cœpit, non necessitate quæpiam abducta, sed propter communem, quæ tum omnes prope urbes invaserat, calamitatem. Relictis scilicet rebus omnibus, studium omne in saltatorum spectaculis ponebant. Sabbati die in theatro ad saltatores spectandos frequentiores convenerant homines, Judæis nimirum otio non ad legem audiendam abutentibus, sed in spectacula potius incumbentibus. Quam ob causam eo die major inter populi factiones exstitit pugna. Et quævis ejus rei gratia Alexandrinæ urbis præfectus, cum instructa cohorte sua ibi adesset, nihilominus tamen Judæi imminebant, veluti alteri factioni resistentes. Quorum natio cum infesta semper Christianis est, pietatemque se præstare Deo persuasum habet, si quamplurimorum nobis malorum causa sit: tum eo potissimum tempore, propter eos quos diximus saltatores, plurimum etiam adversus seipsos sunt concitati. Et cum Orestes Alexandriæ præfectus populo politeian, hoc est, institutum quoddam civile (ita enim edicta seu ordinationes publicas nominare mos est) eleret, affuerunt etiam quicumque episcopo Cyrillo favebant, instituta ejusmodi visuri. In his nomine Hierax erat humilioris litteraturæ magister, tantopere ex Cyrilli doctrina pendens, ut nihil aliud faceret libentius, quam illum ut audiret, et plausus eicre ad illius sententias studeret. Hunc ubi Judæorum multitudo conspexit, statim vociferari cœpit, non aliam ob causam illum in theatrum venisse, 467 quam ut seditionem in populo excitaret. Præfectus Orestes antea quoque præter rationem usurpatis episcoporum potentiam oderat (1), quod illi multa ex publicis negotiis, quæ ad jurisdictionem ejus pertinebant, ad se pertrahere volebant: potissimum autem, quod tum quoque Cyrillus instituta sibi exacte perspicienda, curiositatemque (ut aliquis dicat) in aliena re exercendam statuerat, commotus, rapi confestim Hieracem jussit, verberibusque subditum valde afflixit. Quod ubi divinissimus Cyrillus cognovit, primores Judæorum ad se accitos, ita ut par erat, admonuit: postremo etiam male se eos accepturum esse minatus est, nisi populum commovere, et adversus Christianos plurimum concitare, desisterent. Minarum denuntiatione ejusmodi audita, illi magis etiam exacerbati, plurimas ad perniciem Christianorum excogitarunt fraudes et machinationes. Quarum præcipuam, aliasque, ut ita dicam, in malignitate excellentem (quæ etiam in causa fuit, ut Judæi Alexandria ejicerentur) sicuti potero exponam. Nam communi concilio coacto, de signo et tessera inter se convenerunt, ut unusquisque videlicet anulum et cortice surculi palmæ gestaret, et noctu Christianos aggrediretur. Proinde nocte quadam, nonnulli per urbis vicos procedentes

(1) Apud Suidam theologi veteris sententia reperitur: Πολιτικὴν ἀρετὴν ἱερωσύνη συνάπτειν, συγκλῶθειν ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωστα: hoc est: Civilem

virtutem episcopali functioni applicare velle, ea conjungere est, quæ inter se maxime natura dissociant, et connecti nequeunt.

exclamarunt, Christianorum ecclesiam quæ nomen Alexandro episcopo habet, ardere. Quod ubi ad illum aures statim pervenit, alius alio discurrit, ecclesiæ suæ opem laturus. Quos Judæi subito aggressi occiderunt, a seipsis quidem propter annulorum tesseram manus abstinentes: Christianos autem, in quos incidebant, jugulantes. Postquam autem dies illuxit, ex strage ea flagitium in aperto fuit: et Cyrillus zelo percitus, cum multitudine magna ad synagogas eorum venit, easque illis ademit, et substantiam eorum omnem multitudini diripiendam dedit, ipsosque simul omnes urbe expulit. Ita Judæi, qui ab ipsis usque Alexandri temporibus urbem eam incoluerant, rerum omnium egeni, inde discessere, quo quemque sors tulit dispersi. Unus autem ex eis Adamantius nomine, artis medicinæ peritus, Constantinopolim venit, ibique episcopum Atticum adiit, 468 et Christianorum sacra complexus, multo post tempore Alexandriam reversus, eam urbem incoluit.

CAPUT XV.

De dissensione Cyrilli contra præfectum Oresten: et ut lapide Orestes in fronte ictus sit, et de zelo Nitriensium monachorum.

Orestes autem Alexandriae præfectus graviter id ferens, et pro ingenti detrimento habens, civitatem tam præclaram tot hominibus orbari, rem ad imperatorem retulit. Ipse quoque Cyrillus non cessavit; nam Judæorum is quoque absurdam audaciam ad principem scripsit: nec minus de redintegrandâ cum Oreste amicitia egit: quod ut faceret, plebs Alexandrina eum coegit. Postquam vero Orestes orationem de gratia reconcilianda non admisit, Cyrillus sacrorum Evangeliorum codicem protulit, ob reverentiam ejus se Oreste placabiliore usurum putans. Cæterum cum tum quoque ille iram non remitteret, atque inter eos implacabile bellum commotum esset, illud evenit. Monachi quidam montes finitimos incolentes, et Nitrienses maxime, zelo et æmulatione accensi, eodem modo pro Cyrillo pugnarunt, quomodo et patrum ejus defenderant, cum eos Theophilus præter rationem omnem contra Dioscorum et Ammonium armavit. Illi cum plures quam quingenti essent, monasteriis relictis Alexandriam venerunt, et Orestem curru vectum in publicum prodire iuvenientes, conviciis eum affecerunt, idolorum sacrificum et Græcum appellantes, aliisque ejus generis contumeliis proscindentes. Ille quod hæc instinctu Cyrilli fieri existimaret, Christianum se esse professus est, et Constantinopoli ab Attico baptismi mysteriis initiatum (1). Monachi autem cum ne responso quidem dignati sunt. Atque unus ex eis, cui nomen Ammonii erat, saxum quoque in præfecti faciem conjecit: unde ille totus sanguine conspersus est. Porro apparitores militesque ejus, paucis exceptis, alius alio, lapidum ictus metuentes, diffugerunt. Quod ubi populus audivit, ad opem præfecto ferendam omnes confluxere.

(1) Socrat. lib. vii, cap. 14.

λου δὲ πληθεὺς Κύριλλος, σὺναμα πλῆθει πολλῆ ἐπὶ τὴν συναγωγὰς αὐτῶν ἦκει· καὶ ἀραιρεῖται μὲν ταύτας, τὰς δὲ οὐσίας ἀναρπάσσοντας τῷ πλήθει ἔποιε· ἐκείνους δ' ἅμα πάντα τῆς πόλεως ἤλαυνεν. Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι, ἐκ τῶν Ἀλεξάνδρου χρόνων τὴν πόλιν οἰκῆσαντες, γυμνοὶ τότε τῶν δυνάμεων ἔησαν· καὶ ἕκαστος ὅπῃ ἔτυχε διεσπείροντο. Εἰς δ' ἐκείνων Ἀδαμάντιος ὄνομα, ἐπὶ σοφιστεῖα λατρικῶν λόγων ἔμπειρος, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινίου ἀφίκετο· Ἀττικῶν τε τῶν ἐπισκόπων προσιῶν, καὶ τὰ Χριστιανῶν ἐπανηροημένος, πολλῶν χρόνων ὕστερον ἀναστρέψας, τὴν Ἀλεξάνδρειαν ᾤκησεν.

B ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ τῆς πρὸς τὸν ἐπαρχὸν Ὀρέστην Κυρίλλου διαφορᾶς· καὶ ὡς λίθῳ ἐβλήθη Ὀρέστης κατὰ τὸ μέτωπον, καὶ περὶ τοῦ ζήλου τῶν τῆς Νιτρίας μοναχῶν.

Ὀρέστης δὲ ὁ τῆς Ἀλεξάνδρου ὑπαρχὸς σφόδρα χαλεπήνας ἐπὶ τῷ παρόντι, συμφορὰν ἐποίητο τὸ γεγενῆσθαι, πόλιν οὕτω περιφραγεῖν τοσοῦτων ἄρῃσι περιθῆναι ἀνθρώπων, καὶ τὸ συμβάν βασιλεῖ εἰδήσαι. Οὐκ ἠμέλει δὲ ἔρα καὶ Κύριλλο· καὶ αὐτὸς γὰρ τὰ τῶν Ἰουδαίων ἀποπα δῆλα βασιλεῖ καθιστῶν, ὡς ἦν καὶ τῆς πρὸς Ὀρέστην φιλίας ἀνεποίητο, τοῦ πλήθους τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦτο προσαναγκάζοντος. Ἐπεὶ δ' Ὀρέστης τοὺς περὶ φιλίας οὐ προσέειτο λόγους, Κύριλλος τὴν τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων βίβλον προσέλατο, νομίζων ἐντεῦθεν τῇ αἰδοίᾳ προσηύχων Ὀρέστου πειρασθαι. Ὡς δ' ἐκεῖνος αὖθις οὐκ εἶπε τὴν ὀργὴν, ἀλλ' ἀσπονδος μάχῃ ἐν τῷ μέσῳ τούτων ἀνεβρίπιζέτο, καὶ τοῦτο συνέβη γενέσθαι. Τινὲς τῶν περὶ τὰ ἐκείναι περὶ τῆς Νιτρίας μοναχῶν, ζήλῳ διαθερμανθέντες, τὸν ἴσον τρόπον καὶ ὑπὲρ Κυρίλλου ἐμάχοντο, καθὰ δῆτα καὶ ὑπὲρ τοῦ θεοῦ· ὀπηνίκα Θεόφιλος ἐκείνους σὺν οὐδενὶ λόγῳ, κατὰ τῶν περὶ Διόσκορον καὶ Ἀμμώνιον ὤπιουσεν. Ἀφέντες τοίνυν τὰ μοναστήρια ἄνδρες ὑπὲρ πεντακοσίουσιν ὄντες, τὴν Ἀλεξάνδρου κατέλαβον. Ἐπὶ δὲ τοῦ ὄχηματος ἐκείνους προϊόντα εὐρόντες, ὑβρεῖν ἔβαλον, θύτην ἀποκαλοῦντες καὶ Ἑλληνα, καὶ ὅσα τοιαῦτα αἰσχροῦσ περιύβριζον. Λογισάμενος δ' ἐκεῖνος ταῦτα Κύριλλον σκευωρήσασθαι, Χριστιανὸν εἶναι τὸν ὠμολόγει, καὶ πρὸς Ἀττικῶν ἐν τῇ Κωνσταντινίου τελεσθῆναι τὰ μυστικά. Οἱ μέντοι μοναχοὶ οὐδὲ λόγον ἔβησαν. Εἰς δ' ἐκείνων, Ἀμμώνιος ὄνομα, καὶ χερμάδι κατὰ τοῦ προσώπου τὸν ἐπαρχὸν ἔβαλε· καὶ ὄλος τὴν αἵματος ἐμπλεως. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ταξίωται ἄλλοσ ἀλλαχοῦ διεδίδρασκον, τὰς τῶν λίθων διδόντες βολὰς. Ἀκουσθέν δὲ τῷ δήμῳ, συνέβησαν ἅπαντες ἀμύνειν αἰρούμενοι τῷ ἐπάρχῳ. Οἱ μὲν οὖν μοναχοὶ φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύοντο. Ἀμμώνιον δ' ἐπὶ τὸ δικαστικὸν βῆμα συμβαλόντες ἦγον·

ἐν νόμοις ὑπαγαγῶν, ἐπὶ τοσοῦτον ἤκιστατο, ἄχρις αὐτῶν τὸν βίον μετέλλαξε. Γνώριμα μὲν οὖν βασιλεὺς ταῦτα καὶ Ὀρέστης ἐποίησε· ἀλλὰ καὶ Κύριλλος. Τὸ σῶμα δὲ Ἀμμωνίου ἀναλαβὼν, ἐν μιᾷ τῶν ἐκκλησιῶν ἐτίθει, ὄνομα ἕτερον περιθέμενος· ἀπὲρ γὰρ Ἀμμωνίου θαυμάσιον μετωνόμασε, καὶ μαρτυρικῆς ἡξίω τιμῆς· καὶ ἐπ' ἐκκλησίας τὴν παρῆρσιαν αὐτοῦ καὶ τὸν ζῆλον ἐθαύμαζεν, ὡς ἀγῶνα δῆθεν ὑπερ εὐσεβείας διενεγκόντα. Κἂν τοῖς πολλοῖς τῶν ὁμοφύλων οὐκ ἔνδικος ἐδόκει ἢ ἕξ τῶν τιμῆ. Προπετείαι γὰρ χάριν ἔλεγον δωδωκέναι τὴν δίκην ἐκείνου, καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ Χριστῷ ἀρνήσασθαι βιασθῆναι θανεῖν ἐλέσθαι. Ἐνθεν τοι καὶ Κύριλλος ἠρέμα ἔων, ἐν λῆθῃ τὰ κατὰ τὸν Ἀμμωνιον ἐποιεῖτο. Οὐ μὴν τῆς ἐπ' Ὀρέστη καὶ Κυρίλλῳ διενέξεως μέχρι τούτου τὸ δεινὸν προῆλθεν· ἀλλ' ἐπελθὼν ἕτερον οὐχ ἦττον ἢ ἑκεῖνο γρόνυ προῖον, ταῦτην ἡμαῦρωσε. Τί δὲ ἦν ἐκεῖνο, λεκτέον.

absistens, oblivioni Ammonii res mandavit. Verum enimvero dissidium inter Orestem et Cyrillum non eo tantum indignitatis processit: sed accedens aliud⁴ isto non minus quod postea accidit, absurditatem eam obliteravit. Quid autem id sit, dicendum.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ΄.

Περὶ τῆς φιλοσόφου Ὑπατίας, ὡς ἀνηρέθη ὑπὸ τῶν κληρικῶν Κυρίλλου· καὶ περὶ τῆς δίκης ἣν Ἰουδαῖοι ἐδοσαν τὰ Χριστιανῶν διαπαίζοντες.

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γυνὴ τις Ὑπατία ἦν, πατέρα μὲν αὐχίσασα θέωνα τὸν φιλόσοφον, μαθητευθεῖσα δὲ καλῶς τῷ πατρὶ· ἐπὶ τῶν παρῆνεγκε τοῖς μαθημασιν, ὡς ὑπερβῆναι μήτοι γε τοὺς κατ' αὐτὴν φιλοσόφους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ πολλοῦ γεγεννημένους· χρηματίζουσι δὲ καὶ διάδοχον τῆς Πλατωνικῆς ἀπὸ Πλωτίνου καταγομένης διατριβῆς. Πρόχειρος δ' ἦν πᾶσι τοῖς βουλομένοις τὴν τῶν μαθημάτων γνῶσιν ἐκτίθεσθαι· ὅθεν καὶ ὅσοι φιλοσοφεῖν ἔρωτικῶς εἶχον, παρ' αὐτὴν ἔτρεχον, οὐ μόνον διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῇ σεμνὴν παρῆρσιαν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς ἄρχουσι σωφροῶς προσήρχετο. Καὶ οὐκ ἄσχημον ἐδόκει αὐτὴν ἐν μέσῳ παρσίνα ἀνδρῶν· πᾶσι γὰρ δι' αἰδοῦς ἦν τῇ τῆς σωφροσύνης ὑπερβολῇ, καὶ ἀνὰ στόμα πᾶσι καὶ διὰ θαύματος ἤγετο. Τότε δ' οὖν ὁ φθόνος καὶ κατὰ ταύτης ὠπλίετο· συχνότερον γὰρ παρὰ τῷ Ὀρέστη φοιτῶσα, διαβολὴν κατ' αὐτῆς ἐκίνει τοῖς περὶ Κύριλλον κληρικοῖς, ὡς ἄρ' ἐκείνη εἴη μὴ συμφένη· πρὸς καταλλαγὰς ἕως Κυρίλλῳ τὸν ἐπαρσομενος. Καὶ δὴ τινεὶ ἐκείνων ἐνθερμον Κυρίλλῳ τρέφοντες ἔρωτα, ὧν ἠγεῖτο Πέτρος τις ἀναγνώστου τᾶξιν πληρῶν, ἐπανιουσάν ποθεν συντηρήσαντες, τοῦ δίφρου καθελόντες, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἣ Καίσαρος ἐστὶν ἐπώνυμος, εἰλκον· ἐκεῖσέ τε περιδύσαντες αὐτῇ τὴν ἐσθῆτα, ὀστράκοις ἀνεῖλον· ἔπειτα εἰς μέλη διασπᾶσαντες, ἐπὶ τὸν θς Καναρῶν ἐκαλεῖτο, χῶρον ἀγαγόντες, δαπάνην ἐπιφῆξαν πυρὶ. Τοῦτο πρὶν γέν, οὐκ ἐλάχιστον μῶμον περιῆψε Κυρίλλῳ

(1) Hypatiam istam ad stuprum promissis et persuasionibus multis sollicitavit juvenis venustus. Illa vero cum dissuasionibus aliis a cœpto suo repellere nequiret hominem, pannum mensium suorum protulit, et fœditate inconcessi et libidinosi

Alfaque monachi salutis suæ fuga consuluerunt. **469** Ammonius autem comprehensus, ad iudicis tribunal ductus est: in quem ille lege agi iubens, eo usque exercuciandum curavit, donec vitam morte commutaret. Rem hanc imperatori et Orestes et Cyrillus significavit. Cyrillus Ammonii corpus in ecclesia quadam sepeliit, mutato illius nomine. Pro Ammonio enim Thaumasiū, hoc est, Admirandum vocavit, eundemque martyris honore dignatus est: atque in ecclesia libertatem et zelum illius, qui certamen videlicet pro veriore pietate pertulerit, cum admiratione deprædicavit. Sed enim permultis popularibus Christianis illegitimus honor tantus esse visus est, præcipitis audaciæ pœnas eum dedisse, et non vi aliqua adductum, quæ ei nulla, ut Christum pernegaret, allata esset, moriendum sibi in tormentis esse statuisse, dicentibus. Quapropter et Cyrillus paulatim consilio suo

enimvero dissidium inter Orestem et Cyrillum non eo tantum indignitatis processit: sed accedens aliud⁴ isto non minus quod postea accidit, absurditatem eam obliteravit. Quid autem id sit, dicendum.

CAPUT XVI.

De philosopha Hypatia, ut a clero Cyrilli sit necata: et de vindicta quam Judæi pertulerunt, propter irrita Christianorum sacra.

Alexandriæ femina quædam Hypatia erat (1), patrem habens Theonem philosophum, a quo recte instituta, tantum disciplinis excelluit, ut non solum temporis sui, verum etiam qui longe antea existissent, philosophos superarit, et in Platonica schola a Plotino deducta, successerit. Prompta illa erat, quibuscumque studiosis, disciplinarum cognitionem proponere. Proinde quicumque philosophiæ amore tenerentur, ad illam veniebant, non tantum propter eam quæ illi inerat honestam gravemque in dicendo libertatem, sed etiam quod caste et prudenter principes adiret viros. Nec indecorum esse videbatur, eam inter viros median adesse. Reverebantur et observabant eam omnes propter excellentem pudicitiam, et omnibus illa cum admiratione in ore erat. Adversus hanc tum se invidia armavit. Quod namque frequentius cum Oreste esset, calumniam id ei apud Cyrilli clerum peperit perinde atque ipsa, quominus gratia inter Cyrillum et præfectum coalesceret, impedimento esset. **470** Quapropter ex illis quidam flagranti Cyrillum prosequentes amore, quibus Petrus quidam ex lectorum ordine præiit, redeuntem eam alicunde insidiose observantes, ex curru detraxerunt, atque in ecclesiam quæ a Cæsare (2) nomen habet, rapuerunt: atque ibi vestibus nudatam, testarum fragmentis enecarunt: deinde membratim dissectam (3), in locum qui Cinaron dictus est,

concupitus commonstrata illum absolvit. (Suidas.)

(2) Cæsariam dictam esse, ait Socr.

(3) Suidas potius Alexandrinorum audacia et tumultu necatam esse putat: qui de ea plura scribit.

duxerunt, atque ustularunt. Facinus hoc maxime in Cyrillo et ecclesia ejus reprehensum est. Nam a Christi sectatoribus alienæ prorsus sunt invidiæ, dissidia, contentionis studia, pugnae, caedes, et quæcunque sunt generis ejusdem. Facta hæc sunt quarto episcopatus Cyrilli Alexandrini, Theodosii autem sexto imperii anno, mense Martio, cum jejuniorum sacra celebrarentur. Non ita multo post Judæi rursus, cum detestandum in Christianos commisissent flagitium, dignas persolverunt pœnas, in loco quodam cui Inmestar nomen est, inter Chalcedem et Antiochiam, quæ ad Orontem amnem est, sito. Consuetudo namque ludicro operam navantes Judæi, lasciva protervitate atque ebrietas extra decorum progressi sunt, et non solum Christianos, sed ipsum quoque Servatorem Christum illudentes traduxerunt: et salutiferum crucis lignum, eosque qui spes suas in eo sitas habent, ridentes, horrendum ejusmodi quiddam instituerunt. Puerum enim Christianum comprehensum in cruce suspenderunt, eumque ludibrio et sannis primum prosecuti, deinde alienatis prorsus mentibus, flagris ad mortem usque conciderunt. Quid vero postea factum? Multi quidem ab illorum, multi etiam a nostra parte inter se concurrentes depugnarunt, et conflictus utrimque gravis factus, adeo ut plurimi trucidarentur. Atque id factum ubi imperator rescivit, ad provinciæ magistratus scripsit, ut in auctores maxime mali tanti, ita ut par esset, animadverterent. Et Judæi comprehensi, justas flagitii per ludum commissi solverunt pœnas, mulcta, ferro, et aliis pœnis mactati.

471 CAPUT XVII.

De Judæo qui dolo saepe baptizatus, postquam ad Paulum etiam Novatianorum episcopum venit, lavacro baptismi rite parato, ut subito aqua evanuerit. Deo importunitatem eam miraculo coarquante.

Chrysanthus Novatianorum episcopus, ubi septem annos munus suum administravit, vita defunctus, successorem in episcopatu habuit Paulum. Qui cum primum Latinarum litterarum doctor esset, remisso illis nuntio, ad vitam asceticam se contulit: et philosophorum virorum monastico instituto, præstantiorem quam qui in solitudine degunt, vitam egit. Talis enim erat, quales Evagrius eos esse debere dicit, qui in solis locis versantur, monachos, ad quorum mores vitam quoque suam Paulus composuit, jejunans continenter, pauca admodum loquens, ab animatorum cibo abstinens, plurimum neque vino neque oleo utens, indigentes quam maxime amore prosequens: custodiæ inclusos, si quis alius et ipse frequenter visitans: pro eis qui injuria affecti essent, apud principes viros deprecans: qui etiam non gravate, quod ille petebat, faciebant, propter insignem quæ in illo erat religionem, Res sub eo accidit digna prorsus quæ oblivioni et silentio non committatur: quam apud Socratem inventam (1), ipse quo-

(1) Lib. vii, cap. 17.

καὶ τῆ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ· τοῖς γὰρ αἰρουμένοις Χριστῶ ἔπεσθαι ἀλλότριον πάντῃ φθόνοι, καὶ φιλονεικίαι, καὶ ἐριδές, μάχαι τε πρὸς τοῦτους καὶ φόνοι, καὶ ὅσα δὴ παραπλήσια. Τετάρτῳ μὲν οὖν ἔτει Κυρίλλου τὴν Ἀλεξάνδρου ἐπιτροπεύοντος, ταῦτα ἐπράχθη, Θεοδοσίου δὲ ἕκτον ἔτος διανύοντος τῆ ἀρχῆς, ἐν μηνὶ Μαρτίῳ τελουμένων τῶν νηστειῶν. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ πάλιν Ἰουδαῖοι κατὰ Χριστιανῶν ἐναγῆ διαπεπραγμένοι, ἀξίαν ἔδοσαν δίκην, ἐν Ἰνμεστάρ οὕτως καλουμένῳ χώρῳ, ὅς μεταξὺ Χαλκίδος καὶ Ἀντιοχείας τῆς πρὸς τῷ Ὄροντι ἐστὶ. Τὰς ἐξ ἔθους γὰρ παιδιαῖς ἐνασμενίζοντες Ἰουδαῖοι, καὶ τῷ πολλῷ τῆς παροινίας ἔξω τῶν εἰκότων τρυκαῖα γεγενημένοι, οὐ Χριστιανούς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα Χριστὸν τοὺς πατρινοὺς δίδουρον. Ἐπεργελῶντες δὲ τὸ ζωοποιῶν τοῦ σταυροῦ ξύλον, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῷ τὰς ἐλπίδας ἔχοντας, τοιοῦτόν τι πηκτικώτερον διεσκαύαζον. Παιδίον ἐκ Χριστιανῶν συλλαβόμενοι, σταυρῷ προσανήρτων. Καὶ πρῶτα μὲν γέλωτι καὶ χλευῇ συνῆσαν· εἶτα τῶν φρενῶν ἔξω γεγόμενοι, ἐπὶ τόσον ἐμάστιξαν, ὥστε καὶ ἀνελεῖν. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; Πολλοὶ μὲν ἐκείθεν, πολλοὶ δὲ ἐντεῦθεν συβραγέντες πρὸς ἀλλήλους ἠμύοντο· καὶ χαλεπὴ συμπληγὰς ἐπ' ἀμφοτέρα τὰ μέρη ἐγώρει, ὡς καὶ πλείστους ἀναίρεθῆναι. Ἐπεὶ δ' ὁ κρατῶν τὸ συμβῆν ἐμάνθανε, τοὺς κατ' ἐπαρχίαν ἄρχουσιν ἔστειλε, τοὺς μάλιστα αἰτίους ὑπὲρ δίκην, ὡς εἰκὸς, ἄγειν. Καὶ συλλεφθέντες Ἰουδαῖοι δίκην ἀξίαν ὧν παίζοντες ἐκακούργησαν, ἔδοσαν, ζημίαν, καὶ ξίφει, καὶ ἄλλαις κακώσεσιν ὑπαχθέντες.

C

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ τοῦ Ἑβραίου, ὃς δόλιω πολλὰς βαπτισθεὶς, ἐπεὶ καὶ παρὰ Παῦλον ἦκεν τὸν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπον, τῆς κολυμβήθρας εὐτρεπισθείσης, αἰφνης τὸ ὕδωρ ἀφανές ἦν, τὸ ἀποπον τοῦ Θεοῦ διελέγχοντος.

Ἐν δὲ τούτῳ ἑπτὰ ἔτη διανύσας τῆ ἐπισκοπῆ Χρῦσανθος ὁ τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος ἐτελεύτα· τὴν δ' ἐπισκοπὴν διεδέχετο Παῦλος· ὡς πρῶτον μὲν Ῥωμαϊκῶν λόγων διδάσκαλος ἦν· χαίρειν δ' ἐκείνοις εἰπὼν, ἐπὶ τὴν ἀσκητικὴν ἀγωγὴν τὸν βίον μετέθετο. Μοναστήριον δὲ συστησάμενος φιλοσόφων ἀνδρῶν, καὶ κρείττον ἦεροι ἐν ἐρήμῳ βίῳν διατέλει. Τοιοῦτος γὰρ ἦν, οἷους Εὐάγριος δεῖν εἶναι φησι τοὺς ἐν ἐρημίᾳ διατριβῆν ἔχοντας μοναχοῦ· οἷς κείνος παραπλήσια ἐπραττε, συνεχρῆ νηστειὰν ἔχων, ὀλίγα πάμπαν φθειγγόμενος, μὴ βρώσεως ἐμψύχων μετέχων· τὰ πολλὰ δὲ ἦκιστα ὀνυφ καὶ ἐλαίῳ ἐχρήσθη φιλόπτωχο; δὲ τὰ μάλιστα ὦν, τοῦ ἐν φυλακαῖ; εἰ καὶ τις ἄλλος ἐν ἐπισκοπῇ ἵποιεῖτο. Καὶ πρὸς ἄρχοντας δὲ ὑπὲρ ἀδικουμένων ἰκεσίαν προσῆγεν. Οἱ καὶ θάπτον ἐτέλουν τὴν αἰτηθὲν διὰ τὴν ἐνοῦσαν εὐλάβειαν τῷ ἀνδρὶ. Πρᾶγμα δ' ἐπ' αὐτοῦ ἐπράχθη, ὅσον εἶναι μὴ ἀξιὸν λήθη καὶ σιγῇ δοθῆναι· ὃ δὴ παρὰ Σοκράτει εὐρύον, καὶ αὐτὸς καθιστόρησα. Ἰουδαῖός τις τὰ Χριστιανῶν ὑπεβλῶν, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις

μετῆι τὸ βάπτισμα, τέχνη μετερχόμενος ὡς ἂν χρή- A
ματα ἑαυτῷ προσπορίζοιτο. Ὡς δὲ σχεδὸν ἐπὶ πά-
σας τὰς θρησκείας προήλθεν, Ἀρειανῶν τε καὶ Μα-
κεδονιανῶν βαπτισμοὺς ἔλαβεν, ἐπεὶ μὴ εἶχεν οὖς
τουλοιοῦ ἀπατήσεαι, τέλος ἐπὶ τούτου Παῦλον τὸν
τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπον ἤκε· πλάσάμενός τε
ἐπιθυμεῖν τοῦ διὰ τῶν χειρῶν ἐκείνου βαπτίσματος,
ἀδείτο τυχεῖν τῆς ἐφέσεως. Ὁ δὲ τὸ μὲν θερμὸν τῆς
σπουδῆς ἀπεδέχετο, οὐ ξυνεχώρει δὲ τοῦ βαπτίσμα-
τος, πρὶν ἢ ὡς ἔθος καταρχηθῆναι τὸν λόγον τῆς πί-
στεως, μετὰ τὴν προηγησάμεναι ἐξ ἑθους νηστείαν.
Ἐκεῖνος δὲ τῆ παρὰ γνῶμην νηστεία πιεζόμενος,
συχνότερον ἐπέκειτο τοῦ σπουδαζομένου τυχεῖν.
Ἐπεὶ δ' ὁ Παῦλος οὕτως ἐνοθερμον ὄρων λυπεῖν
οὐκέτι ἐβούλετο τῆ παρολκῆ, τὰ πρὸς τὸ βάπτισμα B
εὐτρεπίζει. Καὶ δῆτα ἐσθῆτα παρασκευάσας περι-
φανῆ, καὶ τὸ βαπτιστήριον πλησθῆναι ὡς ἔθος κε-
λεύσας ὕδατος, ἐπ' αὐτὴν προῆγε τὸν Ἰουδαῖον, ὡς
βαπτίστων γυμνόν. Ἀρρήτω δὲ τινι θελας προνοίᾳ
δυνάμειος τὸ ὕδωρ αἴφνης ἀφανὲς ἦν. Ὡς δὲ τοῖς
παρούσι καὶ τῷ ἐπισκόπῳ μὴδὲν διειδῶσαι τοῦ γενο-
μένου ἔκρεῖν ἐδόκει τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ ὑποκειμένου
πόρου, ὕδεν εἰώθασι ἐκεῖνο προπέμπειν μετὰ τὴν
τελετὴν, ἕτερον ὕδωρ προσῆγον, προνοίᾳ πολλῆ τὰς
ἐκροῦς τῆς κολυμβήθρας ἀσφαλίσάμενοι· ὡς δὲ
αὐθις ὁ Ἑβραῖος προσῆγετο, πάλιν ἐπίσης ἀφανὲς
τὸ ὕδωρ ἦν. Συναίξας δ' ὁ Παῦλος, « Ἡ κακουργεῖς,
φησὶν, ἄνθρωπε, ἡ ἀγνοεῖς, ὡς ἔοικε, τυχῶν τοῦ
βαπτίσματος. » Πολλῶν δὲ συνδραμόντων τῆ φήμῃ,
εἶ. τις ἐπέγνω τὸν Ἰουδαῖον, ὡς εἴη πρὸ καιροῦ C
παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀττικοῦ τὸ βάπτισμα δεξάμε-
νος. Τοῦτο δὲ οὐ παρέργως ἰστόρησα, ἀλλ' ἵνα εἰδέ-
ναι ἔχομεν, ὡς πολλάκις ἡ χάρις καὶ παρὰ τῶν
ἀλαξίων τὰ ἑαυτῆς ἐπιδείκνυται, μὴδὲν λυμαιομένη
ἐνεῖθεν. Μάλιστα δὲ καὶ θαυμάζεσθαι ἀξιόχρεως
ποικίλως τοῖς καινότεροις ἐπιβάλλουσα πράγμασι
καὶ διὰ τῶν ἀξίων, καὶ διὰ τῶν ἀναξίων ἔστιν ὅτε,
χρεῖας καλούσῃ.

quæ sic varie rebus novis se ostendat per dignos simul: et aliquando etiam, si hoc usus postulet, per indignos.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ΄.

Ὅπως καὶ ἐν Πέρσαις ὁ Χριστιανισμὸς ἐπλα-
τύνθη διὰ τοῦ ἐπισκόπου Μεσοποταμίας Μα-
ρουθῶ, καὶ Ἀβέδᾶ τοῦ ἐπισκόπου Περσίδος.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ συνέβαινε καὶ ἐν τῇ Περ-
σῶν χώρα εἰς μέγα ἐπιδοῦναι τὸν Χριστιανισμόν.
Ἐπεὶ γὰρ ἐπίτροπος Ἰσδιγέρδης Θεοδοσίῳ ἐκ πα-
τρὸς γέγονε, φίλος τε τὰ μάλιστα Ῥωμαίοις κατέστη·
καὶ συνεχεῖς αἰτίαι γεγόνασιν, δι' ἃ καὶ μεταξὺ
Ῥωμαίων καὶ Περσῶν πυκνὰς συνέβαινε γίνεσθαι
τὰς πρὸςβίαις. Χρεῖας τοίνυν ἀναγκαίως καλούσης,
καὶ Μαρουθῆς ὁ Μεσοποταμίας ἐπίσκοπος πρὸςβί-
αις ἐπέμπετο· ὃν ἤδη ἔφημεν πρὸ μικροῦ, Κυρίνου
τοῦ ἐπισκόπου Χαλκηδόνος; πατήσαι τὸν πόδα. Ἐπεὶ
δὲ ἤκε, περιφανῶς ὁ Πέρσης διὰ πολλῆς ἤγε τιμῆς
Μαρουθῶν, οἷάπερ ἄνδρα θεοφίλη καὶ πόλῃς εὐλα-
σκείας ἀντιποιούμενον. Οἱ δὲ Μάγοι τῶσαύτην ὄρων-
τας τιμὴν περὶ τὸν Ῥωμαίων ἐπίσκοπον (πλείστα

que historice huic apposui. Judæus quidam Chri-
stianismum complexus non semel, sed sæpius
baptismum subiit arte quadam et nundinatione usus,
ut aliquid pecuniæ conquireret. Atque ubi fere ad
religiones omnes, Arianorum videlicet et Macedo-
nianorum, baptismum apud eos suscepto, transisset,
neque alii quos deinceps deciperet, reliqui essent,
postremo ad Paulum hunc Novatianorum episco-
pum venit. Et postquam confictis verbis cupere se,
ut manibus illius baptizaretur, dixit, ut desiderio
suo satis fieret rogavit. Porro ille ardorem hominis
complexus, non prius ad baptismum eum admisit,
quam more recepto in verbo fidei institutus esset,
solitumque etiam jejunium complevisset. Ille cum
jejunio eo quod præter opinionem suam ei impo-
situm erat, premeretur, frequentius ut voto suo
potiretur institit. Paulus ardorem ejus videns,
mora longiore perturbare illum noluit, et ea quæ ad
baptismum pertinent, rite paravit. Veste namque
insigni subornata, et baptisterio aqua sicuti mos
erat, repleto, Judæum nudum baptizaturus ad id
adduxit. 472 Ecce autem ineffabili quadam divi-
niæ Providentiæ vi, unda derepente evanuit. Ubi
vero aqua alia (episcopo ipso et eis qui ibi astan-
bant, rem eam nescientibus, sed aquam per sub-
jectum meatum quo emitti illa post initiationem
solebat, effluxisse putantibus) infusa: diiugenterque
ne ex lavacro illa profueret provisum, et Judæus
denuo adhibitus est, rursum eodem quo prius modo
aqua disparuit. Paulus re cognita: « Aut flagitium,
inquit, o homo, facis, aut ignorare videris te bap-
tismum aduisse. » Ad ejus rei famam multi accurre-
runt mortales, quorum unus Judæum agnovit, quod
scilicet antea ab episcopo Attico baptismum susce-
pisset. Non obiter hoc quidem recensui, verum ut
scire possemus gratiam divinam persæpe etiam se
apud indignos exhibere, nullo inde contracto detri-
mento. Maxime vero illa admiratione digna est,
simul: et aliquando etiam, si hoc usus postulet,

CAPUT XVIII.

Ut etiam apud Persas Christianismus sit propagatus,
per Marutham Mesopotamiæ, et Abdam Persidis,
episcopos.

Eodem tempore in Persarum quoque regione ma-
gna Christianismus cepit incrementa. Cum namque
Isdigerdus Theodosii a patre institutus tutor, et Ro-
manis amicus maxime esset, frequentes exstiteret
causæ, quamobrem inter Romanos et Persas cre-
bræ ultro citroque mitterentur legationes. Itaque
necessitate flagitante, Maruthas quoque Mesopota-
miæ episcopus, quem paulo ante Cyrini Chalcedo-
nensis episcopi pedem protrivisse diximus, orator
eo est missus. Et postquam is ad Persas venit,
propalam rex eum in magno habuit honore, ut
virum Deo charum et multa pietate præditum.
Magi ubi tantum honorem Romanæ dit'ionis episcopo
haberi viderunt, qui plurimum apud regem aucto-

ritate valent, apud seipsos macerabantur, variisque cogitationibus æstuabant, ne una cum ea qua illum prosequeretur affectione, religionem quoque ejus complecteretur, metuentes. Nam capitis quoque dolorem gravem et diuturnum, quo Isdigerdes afflictus fuerat, Maruthas precatione, Deo exorato, statim curaverat: **473** quod Magi cum omnia tentassent, atque egissent, efficere se posse desperaverant. Quapropter dolo regem aggredi statuerunt. Quandoquidem Persæ ignem tanquam Deum colunt, et magos eos appellant qui elementa in numerum deorum referunt, et rex ex consuetudine perpetuum ignem adoravit, virum quemdam in fossam sub terra eo tempore quo rex advenire solitus erat demiserunt, eumque verba hæc Magi proclamare jusserunt: « Exire oportere regem quem Deus impium judicaret, quod tantopere episcopum Christianorum Deo charum existimans, amaret. » Quod ubi Persa audivit, Marutham honeste quidem et reverenter, omnino tamen a se rejiciendi consilium cepit. Maruthas pro suo erga Deum amore precationibus vehementius incumbens, perfacile Persarum dolum edoctus est: et Isdigerdem adiens: « Ne ita illud tibi, ait, patere, o rex. Sed sacrarium ingressus, cum ad te perferri vocem senseris, effodi terram jubeto, et dolus ipse statim patebit. Ignis enim vocem edere, ut qui inanimatus sit, haudquaquam potest: sed fraude humana fabula hæc instituta est. » Rex verbis eis obsequitur. Atque ubi rursum in ædiculam eam in qua perpetuus ignis asservabatur, ingressus, et eadem vox ad eum delata est, illico effodi eum iocum jubet, et qui sub terra deum se assinulaverat, mortalis esse deprehenditur. Itaque ira percitus Persa, magorum genus decimavit. Qua re ita acta, Maruthæ præceptum est, ut quocunque vellet loco, in Persarum terra ecclesiam exstrueret. Unde Christianismus in dies, propemodum, etiam in Persarum finibus libere propagatus est. Maruthas legatione eo tempore recte confecta, Constantinopolim est reversus. Et cum iterum oratorem in Persidem mitti oporteret, denuo legationem eam obiit. Magi autem idem quod antea moliebantur, hoc agentes, ut ne rex eo sicuti prius uteretur, neve, apud eum in tanto esset honore. Et arte atque machinatione quadam eo loco intolerandum excitarunt factorem, quo rex more suo deambulabat: atque insuper calumniam confinxerunt, factorem eum a Christiani episcopi comilibus esse subornatum. **474** Princeps vero Magos, ex eo quod antea fecerant judicans, et eorum quoque id inventum esse suspectos habens, studio omni auctores ejus rei inquisivit. Ubi illi rursum pessimi illius odoris patratores esse comperti sunt, permultos denuo suppliciis subdidit: Marutham autem majore etiam persecutus est honore. Proindeque Romanos dilexit, et mirifice amicitiam eorum coluit. Quin etiam amore desiderioque ingenti ductus Christianus fieri voluit,

δ' οὗτοι παρὰ τῷ σφῶν (ἐχθροῖσι βασιλεῖ). καθ' ἑαυτοὺς ὑπεκνίζοντο, καὶ ἀνωμάλιος εἶχον τῶν λογισμῶν, δεδοκότες μὴ τῇ πρὸς ἐκεῖνον στοργῇ καὶ τὸ ἐκεῖνου εὐχὰς ἀσπάσθηται. Καὶ γὰρ καὶ κεφαλῆς ἄλγος χρόνιον καὶ δεινῶς πείζον Ἰσδιγέρην, Μαρουθᾶς εὐχαῖς τὸ θεῖον ἐκδουσωπῶν, εὐθὺς ἐθεράπευεν· ὁ Μάγοι πάντα πράξαντες ἀπηγόρευον. Ἀπάτη γοῦν μετελθεῖν ἐπειρώοντο τὸν βασιλέα. Ἐπεὶ γοῦν οἱ Πέρσαι τὸ πῦρ ὡς ἐπίπαν λατρεύουσι, καὶ μάγους ἐκεῖνους καλοῦσιν οἱ τὰ στοιχεῖα μᾶλλον θεοποιοῦσιν· εἰωθὸς δ' ἦν βασιλεῖ τὸ διηγεῖσθαι καί· μενον πῦρ προσκυνεῖν, ἀνδρα τινὰ ὑπὸ γῆν κατορθύσαντες, ᾧ εἰώθει ἐκεῖνος καιρῷ ἔρχεσθαι, φθέγγεσθαι παρηγγύων οἱ μάγοι· « Ἐξω θυρῶν τὸν βασιλέα χρῆναι γενέσθαι, ἀσεβῆ γὰρ τῷ θεῷ κρινέσθαι, ὅτι περ οἷα θεοφιλεῖ τὸν ἱερεῖα Χριστιανῶν νομίζων διαφερόντως φιλοῖη. » Ὁ δὲ τῆς ἀκούσας· ὁ Πέρσης, ἐβουλεύετο τὸν Μαρουθᾶν, αἰδοῖ μὲν, ὅμως δ' οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ βάλλειν. Ὁ δὲ Μαρουθῆς τῷ πρὸς θεὸν φίλτρῳ ταῖς εὐχαῖς μάλα προσκείμενος, βῆθις ἐμυεῖτο ὅθεν ὁ δόλος τοῖς Πέρσαις ἐγένετο· καὶ προστιὼν Ἰσδιγέρην, « Μὴ οὕτω παίζου, φησὶ, βασιλεῦ· ἀλλ' εἰσῶν, ὅτε σοι προσυπαντήσῃ τὴν φωνὴν αἰθεροῦ, ὑπορῆξι κάτωθεν κέλευς· καὶ ὁ δόλος πρόχειρος ἔσται φαινόμενος. Τὸ γὰρ πῦρ φθέγγεσθαι οὐδαμῶς ἔστι· πῶς γὰρ, ἀψυχοῦν; ἀλλ' ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ τοῦτο δραματοῦργεῖ. » Πείθεται τὰς βήμασιν Ἰσδιγέρης. Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὸν οἰκίσκον εἰσῆι, ἐνθα τὸ ἀσβεστον πῦρ ἐφρουρεῖτο, καὶ τῆς Ἰσθῆς μετεἰλήχει φωνῆς, αὐτίκα τὸν τόπον ὁρῦνται ἐκέλευς· καὶ ὁ κάτωθεν θεὸς εἶναι ὑποκρινόμενος ἀνθρώπος εἶναι ἠλέγχετο. Περιοχῆς οὐκ ἔγενετο διὰ τοῦτο ὁ Πέρσης, τὸ τῶν μάγων γένος ἀπεδεχάτωσεν. Οὗ γενομένου, Μαρουθᾶς ἐνετέλλετο, ὅσοι δὴ βουλομένῳ εἴη τῆς Περσῶν γῆς, ἐκκλησίαν ἐξανίστασθαι. Κάντεῦθεν ὁ Χριστιανισμὸς καθήμερον ὡς εἰπεῖν καὶ παρὰ τοῖς Περσῶν ὄροις· ἀδεῶς ἐκλάτυνετο. Καὶ ὁ μὲν Μαρουθᾶς, τότε μὲν τῆς προσβείας οἱ τελεσθεῖσθαι· ἐφ' ᾧ παρεγένετο, ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου ὑπέστρεψε· δεῖσαν δὲ πάλιν εἰθεῖν, ἀντεπέμπετο προσβείαν πράττων. Οἱ δὲ μάγοι αἰδῶς τὰ ἱσα σκευωροῦντες ἦσαν, οἰκονομοῦντες ὡς ἀν μὴ ἐπίσης αὐτῷ χροῖτο ὁ βασιλεὺς, ὅσα γε τὰ ἐς τιμῆν. Καὶ δὴ μηχανῇ τινι ἀφόρητόν τινα δυσομίαν ἐνέφρουρον, ὅθεν εἰωθὸς ἦν ἐκεῖνον διέρχεσθαι. Καὶ συμβίπτοντες ἐν διαβολαῖς ἦσαν, ὡς ἔρα ταύτην οἱ τῷ ἱερεῖ Χριστιανῶν συνόντες ἐπόλου. Ἐν ὑπόψει δὲ ὧν ὁ κρατῶν τοῖς φθάσαι· καὶ ταύτην τοὺς μάγους βῆθις φθέγγεσθαι, σπουδῇ τῇ πάσῃ τούς αὐθέντας τῆς πράξεως· ἀνιχεύων ἠρσύνει. Ὡς δ' ἐξ ἐκεῖνων καὶ αὐθις οἱ δραματοῦργοι τῆς κακίστης ὁμῆς ἐγνωρίζοντο, πολλοὺς τῶν μάγων καὶ αὐθις τιμωρίας ὑπέχε· τὸν δὲ Μαρουθᾶν καὶ ἐν μεῖζονι ἀνῆγε τιμῆν. Κάντεῦθεν τε Ῥωμαίους ἠγάπα, καὶ ὑπερφῶς τὴν πρὸς ἐκεῖνους φιλίαν ἠσπάζετο. Τῷ δὲ πολλῷ φίλτρῳ καὶ Χριστιανισαί· ἐν νῷ ἔθετο, ἕλλη πείρη τῷ Μαρουθᾶ, ἣν ἐποίησε σὺναμ' Ἀβδᾶ τῷ ἐπισκόπῳ Περσίδος, εὐχαῖς συντόνους ἐγκαρτερήσας, καὶ τὸν

ἐνοχλοῦντα δαίμονα τῷ ἐκείνου παιδί προφανῶς ἀπελάσας.

ΚΕΦΑΛ. 16^ο.

Ὡς Ἀβδᾶς τὸ πρὸς Πέρσας πυρεῖον κατέλυσε· κἀντεῦθεν αὐτὸς τε καὶ ἄλλοι τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀγῶνα διήγειραν· καὶ περὶ τῶν πικροτάτων βασάνων ἃς Πέρσαι κατὰ τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων ἐξεΐησαν.

Ἄλλ' ὁ μὲν Ἰσδιγέρδης πρὶν τὴν τελείωσιν Χριστιανῶν, φθάνει ἀποθιούς· ἡ δὲ ἀρχὴ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βαράνην μετέβαινε. Ὁ δ' οὐκ ἐπίσης τῷ πατρὶ ἐχρήστο Χριστιανός· τοῖς γὰρ μάγοις ἀπεχθῶς ἔχουσιν ἀναπεισθεῖς, τὰς τε πρὸς Ῥωμαίους σπονδὰς ἔλυε, καὶ τοὺς ἐκείσε τὰ Χριστιανῶν θρησκευούτας ἀπηνῶς ἤλαυνε, ζένας Περσικῆς κολάσεως τοῖτους ἐπινοῶν. Ὅθεν δὲ τὴν αἰτίαν ὁ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐκείσε πόλεμος· ἔσχε τὸ κατ' ἀρχὰς, ἀνωθεν ἀναλαβὼν ἐγὼ διηγῆσομαι. Ὁ τῆς Περσίδος ἐπίσκοπος, ὃν Ἀβδᾶν καλεῖσθαι πρὶ βραχίους εἰρήκαμεν, πολλοῖς τισὶ διαλάμπων ἀρετῆς πρὸς τὴν εἰρήνην, μάλιστα τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ ζῆλῳ διέπρεπε. Καὶ δὴ ποτε οὐκ εἰς δέον τοῦτο χρηστῆς, τὸ πρὸς Πέρσας πυρεῖον κατέλυσε. Εἴη δ' ἂν πυρεῖον παρ' ἐκείνους ὁ νόμος τοῦ πυρός· θεὸς δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ τὸ πῦρ. Τοῦτο μαθὼν ὁ τῶν μάγων καὶ Περσῶν βασιλεὺς Βαράνης, μετεπέμπετο τὸν Ἀβδᾶν. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα μετρίως αὐτοῦ κατεφέρετο, τὴν πρᾶξθὲν αἰτιώμενος· ἔπειτα τὸ πυρεῖον αὐτοῖς οἰκοδομεῖν ἐκέλευεν ἐπὶ σχήματος. Ἐκείνου δ' ἐνισταμένου καὶ ἤκιστα δράσειν τοῦτο διασχυζομένου, ἐκείνος τὰς τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίας πάσας καταλύειν ἤπειλε· καὶ τῇ ἀπειλῇ τέλος· ἐτίθει. Καὶ αἱ μὲν ἐκκλησίαι ἀρδρὴν ἐλύοντο. Ὁ δὲ θεὸς ἐκείνος ἀνὴρ πρότερον ἀνῆρετο τοῦ μαρτυρικοῦ στεφάνου ἡξιωμένος· ἐμοὶ δὲ οὐκ εἰς δέον γενέσθαι τὴν τοῦ πυρεῖου κατάλυσιν κρινεται· ἐπεὶ τοῖ γε καὶ τῷ θεοσεβῶ Παύλῳ τὴν κατεβύβων Ἀθηνῶν πόλιν κατελιπόρι· οὐδεὶς τῶν ἐκείσε τιμωμένων βωμῶν καταλύετο· ἀλλὰ λόγοις τὴν τοῦ ψεύδους ἀνεῖαν διελέγχων, τὴν ἀλήθειαν παρεῖσηγε, καὶ διὰ τοῦ βωμοῦ μᾶλλον ἐχειραγῶγει πρὸς τὴν εὐσέθειαν. Τὸ γε μὴν τὸν καταλυθέντα τοῦ πυρεῖου νεῶν μὴ θελήσει αὐτοῖς ἐγείρειν ἐκ τοῦ ἴψτου ἔχων καὶ ταῦτα, ἀλλὰ τὴν σφαγὴν προκρίναι, τοῦτο μᾶλλον ὑπερφυῶ· θαυμάζω, καὶ πολλῶν ἂν ἐτιμῶσάμην ἔγωγε τῶν στεφάνων· Ἰσὸν γὰρ ἐστὶ τό τε πῦρ προσκυνεῖν καὶ τὸ τέμενος, ἐκείνου οἰκοδομεῖν. Ἐκείθεν τοίνυν ὁ κλύδων ἤρμενος, ἀγρία καὶ πῆνυ χιλιεπὶ κατὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας τροφίμων ἐξήγειρε κύματα· καὶ εἰς τριάνοντα ἐνιαυτοὺς ἡ ζυμὴ ἐτάραττεν, οἷά τινων καταιγίδων τῶν μάγων βεπίζόντων αὐτήν. Μάγους δ' ἐκείνους πάντως εἰρήκαμεν Πέρσας κλεῖν, ὅσοι δὴ τὰ στοιχεῖα θεοποιούσι. Τὸ δὲ τῶν τιμωρῶν μέγθος τὰς τ' ἐπινοίας καὶ ἰδέας τῶν πικρῶν κολαστηρίων οὐ πρόχειρον γλώσση διατρανοῦν, ἃς τοῖς εὐσεβέσιν ἐπίγα-

A alio Maruthæ facto allectus, quod ille una cum Abda Persidis episcopo fecit. Nam orationibus continuis incumbens, a filio ejus dæmonem, qui illi molestus erat, propalam expulit.

CAPUT XIX.

Ut Abdas templum sacrati ignis demolitus sit, unde et ipse et alii martyrii certamen pertulerunt: et de acerbissimis tormentis, quæ Persæ contra Christi fideles excogitarunt.

Sed Isdigerdēs prius vita excessit, quam omnino Christianus fieret, regnum autem ejus ad filium Varanem devolutum est, qui non eodem quo pater in Christianos animo fuit. A magis enim, qui illis hostiliter infensi erant, persuasus, cum fœdera cum Romanis icta solvit, tum Christianos qui ibi erant, novis Persicis suppliciis excogitatis crudeliter persecutus est. Quæ autem belli ibi adversus Ecclesiam ab initio causa exstiterit, paulo altius repetens exponam. Episcopus Persidis, quem paulo ante Abdam nominatum esse diximus, multis præcipuis virtutis ornamentis refulgens, zelo et æmulatione pro Christo maxime enituit. Quo aliquando in re minus necessaria usus, πυρεῖον (1), hoc est, sacrum focum, Persarum demolitus est: πυρεῖον namque apud illos ignis templum, et ignis apud eosdem deus est. Hoc ubi magorum et Persarum rex Varanes intellexit, Abda accito, mediocriter primum eum, factum id reprehendens, perstrinxit: postea autem sacram etiam ignis ædem in speciem restaurare jussit. Cum autem ille resisteret, minimeque se id facturum esse confirmaret, Varanes ecclesias Christianorum omnes se eversurum minatus est, minasque eas ad rem ipsam contulit. Ita ecclesiæ dirutæ prorsus sunt, cum quidem divinus ille vir prius necatus, coronam martyrii reportasset.

475 Mihi vero parum recte sacri soci eversio facta esse videtur: quandoquidem a divo Paulo, cum idolis addictas Athenas venisset, nulla quæ isthic colebatur ara destructa est. Et ille verbis mendacii amentiam arguens, veritatem pro eo induxit, et per aram adeo ipsam homines potius ad veram pietatem manuduxit. Quod autem eversum ignis delubrum, cum id facillime facere posset, restaurare noluerit, sed potius quam id committeret, cædi se obtulerit: hoc ipsum admiror maxime, et multis dignum duco coronis. Idem namque est, ignem ipsum adorare, et fanum ejus constituere. Sed enim ea ex re tempestas coorta, graves et ævnis admodum adversus Ecclesiæ alumnos fluctus excitavit. Et ad triginta annos procella ea duravit, magis tanquam turbulentis quibusdam ventis eam augmentibus. Magos autem apud Persas eos vocari diximus qui elementa pro diis colunt. Suppliciorum autem magnitudinem inventionesque et formas acerbiorum tormentorum, non facile lingua clare expresserit, quibus pios

(1) Ignem Persæ sacrum et æternum vocant. (Q. Curtius.)

homines sunt persecuti. Quibusdam enim manus utraque securi resecta, nonnullis terga excoriata sunt, aliorum capitibus pellis detracta a fronte ad mentum usque: quorundam corpora tota calamis discissis illi operientes, cuspidibusque eorum acuminatis carni infixis, et vinculis solidioribus insuper a capite ipso ad pedes usque circumligatis, magna vi calamum quemquam extrahebant, vinculis ipsis altius carnem subeuntibus: ut tractione tibi eam corporis partem, quæ cuti propinqua est, divelentes, acerbiores dolores redderent. Sed et fossas magna cura sepientes, murium examina multa in eas demisere, et deinde alimentum eis veræ pietatis alumnos præbuerunt, manibus pedibusque eorum arctiore vinculo constrictis, ne a se illos abigere conari possent. Mures autem fame acriore confecti, sanctorum carnes, intensum admodum et gravem illis dolorem inferentes, vorarunt. **476** Multas vero et alias hisce sæviore ærumnas, pernicioso et veritatis inimico dæmone magistro in rebus ejusmodi utentes, excogitarunt. Verum tamen generosam virorum illorum fortitudinem non retulerunt. Sua namque sponte illi se certantini, ad immortale et sempiternæ vitæ conciliatorem aspirantes, obtulerunt.

CAPUT XX.

De Achæmenide, et Saane, et Benjamin diacono: ut ii apud Persas savissime excruciatii, martyrii sint adepti coronam.

Achæmenides quidam apud Persas erat, qui et Hormisdes dictus est, præfecto patre genitus, vir admodum illustris et locuples: quem ubi Christianum esse rex audivit, in medium produxit, et Servatorem abnegare jussit. At ille regis imperata non solum iniqua, verum etiam illi ipsi incommoda esse respondit. « Cui enim ea necessitas imponatur, ut facillime universitatis hujus Deum abjuret, huic longe facilius fore dixit, regem despiscere, atque ad alium transire. Regem namque etiam, homo cum sit, naturam fati obnoxiam sortitum esse. Quod si, inquit, animadvertendum tibi esse in eum videtur, qui dominationem tuam abneget, sceptrumque nihili faciat, rectius multo, ut puto, supplicium pendet, qui rerum universarum Dominium abjiciat. » Rex cum obstupescere potius ad tantam viri libertatem debuisset, opes ei adimi, dignitateque insuper privatum, nudum, et subligari tantum præcinctum, aulici comitatus camelos ducere jussit. Perpauci intercessere dies, cum rex ex superiore porticu prospectans, præclarum illum virum æstu solis adustum et pulvere obsitum vidit: et patris ejus gloriam in mentem revocans, eum reduxit, et linea tunica vestivit. Et cum labore et ærumna illum confectum humanitateque et misericordia ei exhibita adductum, faciliorem jam eum et propensiores ad gratiam a se ineundam fore putaret: « Vel nunc tandem, inquit, errore priore

γον. Οἱ μὲν γὰρ ἄμφω χεῖρας παλέκει ἀφῆρηται, τῶν δὲ τὰ ὠτὰ ἀπέδειραν· ὧν δὲ καὶ τὰς κεφαλὰς γυμνάς τῆς δορᾶς ἀπειργάσαντο, ἐκ μετώπων ἀρξίμενοι ἄχρι δὴ ἐς πώγωνας ἔληξαν· ἄλλοι δὲ καλάμους εἰς δύο διαιροῦντες, καὶ τὸ σῶμα σὺμπαν τοῦτοις καλύπτοντες, καὶ τεμνοῦσας τοῦτοις ἀκίδας τῷ σώματι προσαρμόσαντες, ἔπειτα δεσμοῖς τισὶ στερόβοτέροις ἐκ κεφαλῆς ἄχρι ποδῶν περικύκλω θέμενοι, σὺν πολλῇ βίᾳ τῶν καλάμων ἕκαστον ἐλκον, τῷ δεσμῷ κατὰ βάθος τῆς σαρκὸς εἰσδύμενοι· ὡς ἐν τῇ ἐλκύσει τὸ πρὸς τὸ δέρμα ρειτινιάζον τοῦ σώματος παρασύροντες πικροτέρας τὰς δόνας ἐργάζονται. Ἀλλὰ καὶ λάκκους ἀκριβῶς ἀποφράζοντες, ἀγέλας μυῶν μεγάλας ἐν τοῦτοις ἐνήκαν· εἶτα τροφήν αὐταῖς παρεῖχον τοὺς τροφίμους τῆς εὐσεβείας, τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας δεσμῷ σφοδρότερω κίζοντες, ἵνα μὴ τὰ θηρία ἀπὸ σφῶν ἐλαύνειν πειρῶντο. Οἱ δὲ μύες λιμῷ σφοδρῶ πιεζόμενοι, τὴν τῶν ἁγίων σάρκα διαπάνην αὐτοῖς ἐποιούοντο, ἐπιτεταμένην μάλα καὶ χαλεπὴν τὴν δόνην προσφέροντες· πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας καὶ χειρόνας ἢ αὐταὶ ἐπένοντο ταλαιπωρίας, τὸν τῆς ἀληθείας ἀλάστορα διδάσκαλον τοῖς δεινοῖς ἐπαυχοῦντες. Ὅμως δ' οὖν τὴν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων οὐκ ἠμβλυοναν γενναϊότητα· αὐτόματοι γὰρ ἔτρεχον τῷ ἀγῶνι τὸν ἀθάνατον καὶ ζωῆς αἰδίου τὸν πρῦτανιν ἐπιέμενοι.

ΚΕΦΑΛΑ. Κ'.

Περὶ Ἀχαιμενίδου, καὶ Σαάνου, καὶ Βενιαμὴν διακόνου· ὡς κατὰ Πέρσας πικρῶς κολασθέντες, τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀνεδήσαντο.

Ἦν δὲ τις παρὰ Πέρσας Ἀχαιμενίδης τὴν κλησὶν ἀνήρ καὶ Ὀρμισδης καλούμενος, πατὴρ ὑπάρχου γεγενημένος, περιφανῆς ἐτάξαν καὶ πλοῦτον βρισθὼν πολλῶν· ὃν δὴ Χριστιανὸν εἶναι πυθόμενος βασιλεὺς, προῆγεν εἰς μέσον, καὶ τὸν σεσωκῶτα ἀρνεῖσθαι ἐκέλευε. Καὶ ὅς πρὸς τῷ μὴ δίκαια, ἀλλ' οὐδὲ συμφέροντα εἶναι ἃ προσέταττε βασιλεὺς, ἔλεγεν· « Ἐὰν γὰρ ἀνάγκη ἐπίκειται ἐκ τοῦ βῆστου ἀρνεῖσθαι τὸν τῶν ὄλων Θεόν, τοῦτω μάλιστα βῆδιον γένοιο καὶ βασιλεῖα καταφρονεῖν, καὶ μεταπίπτειν εἰς ἕτερον. Καὶ γὰρ καὶ βασιλεὺς ἀνθρώπος ὢν, ἐπικέρῳ φύσει κεκλήρωται· εἰ δὲ σοὶ κολαστέος ὁ τὴν σὴν δεσποτεῖαν ἀρνούμενος, καὶ τὰ σκήπτρα παρ' οὐδὲν λογίζόμενος, πολλῶν γε οἶμαι κολάσεως δίκην ὑπόσχοι, τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην ἀποσειόμενος. » Ὁ δὲ βασιλεὺς, δέον ἐν μάλλον ἐκπλαγῆναι τὸν ἀνδρὰ τῆς παρῆρησίας, ὁ δὲ γυμνοὶ μὲν τοῦτον τοῦ πλοῦτου, καὶ τῆς περικειμένης ἀξίας ἀποστρεφεί· γυμνὸν δ' ἔλκειν τὰς καμήλους τῆς στρατείας ἐκέλευε, διαζώματι μόνῳ χρώμενον. Ἡμερῶν δ' ὀλίγων διελευσῶν, τῆς στοᾶς ἀνωθεν διακύψας τὸν περιφανῆ ἐκείνον ἄνδρα εἶρα, ὑπὸ τῷ φλογμῷ τῆς ἀκτίος διακαίόμενον, καὶ κόνει περιαντλούμενον· καὶ τὴν πατρικὴν εὐκλειαν εἰς· νοῦν ἐνεγκῶν, ἤγαγεν αὐτίς, καὶ χιτῶνι λίνου πεποιημένῳ ἐνέδυε. Νομίσας δ' ὑπὸ τοῦ πόνου καὶ τῆς ταλαιπωρίας, καὶ τῷ δῆθεν φιλανθρώπῳ νῦν γούν βῆλονος πειρασθαι καὶ εὐκόλου πρὸς συγκατάθεσιν, « Ἀλλὰ νῦν, φησί, τίως

τὴν πρωτέραν ἐξαπάτην ἀποθέμενος, τὸν τοῦ τέκτο-
 νος υἱὸν ἀπὸ βρύσου τῆς ψυχῆς. » Ὁ δὲ διαθερμαν-
 θείς, τὸν μὲν χιτωνίσκον διχῆ διελὼν ἀπέβριψε,
 μέγα ἀνακραγὼν. « Εἰ τοῦτου χάριν οἶμι με τῆς
 ἀρίστης μεταθέσθαι θρησκείας, δέχου δὴ τὸ δῶρον
 μετὰ τῆς ἀσεβείας. » Οὕτω δ' ἀνδρείως ἔχοντα βα-
 σιλεὺς θεασάμενος, γυμνὸν τῶν βασιλείων ἐξήλαυ-
 νεν. Ἐτερον δὲ Σατήνην ὄνομα ἀντειπόντα αὐτῷ,
 καὶ μηδαμῶς εἰς ἀρνησιν ἔλθειν τοῦ τῶν ὄλων Δα-
 σπότου ἐλόμενον, ἀπολεξάμενος τὸν χειρίστον τῶν
 οἰκετῶν, τὴν μὲν ἐξουσίαν τῶν συντρόφων, χίλιοι δὲ
 ἦσαν, ἐκείνῳ δίδωσι, καὶ αὐτὴν ἐκείνῳ δουλεύειν
 προσέτατε, καὶ τὴν κοινῶν τοῦ λέχους καὶ δέ-
 σποιναν ἐκείνῳ συνῆπτεν. Οὕτω γὰρ ἐδόκει πεῖσειν
 ἀποθέσθαι τὴν γνώμην τῆς ἀληθείας τὴν ἐραστήν.
 Ἄλλ' ἥκιστα πέρας εἶχεν αὐτῷ ἡ ἐπίνοια. οὐ γὰρ
 ἐπὶ τῆς ψάμμου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς πέτρας ὁ οἶκος ἐκείνῳ
 ἐρήρειστο τῆς ψυχῆς. Καὶ τινα δὲ Βενιαμὴν διάκον-
 ον συλλαβὼν, εἰρηκτῆ παρεδίδου. Ὡς δὲ δύο ἔτη
 ἐξήνησε τῆ φρουρᾷ, πρέσβις Ῥωμαίων κατὰ τινα
 χρεῖαν τῷ Πέρσῃ γενόμενος, μεσίτης ἐγένετο τὴν
 λύσιν τοῦ διακόνου αἰτῶν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπηγγέ-
 λετο δοῦναι τῷ πρεσβευτῇ, εἰ μόνον Βενιαμὴν ὑπο-
 χρέσει πεδῆσειεν ἑαυτὸν, ὡς οὐδένα τῶν μάγων
 παῖσει τὴν Χριστιανῶν ἐλέσθαι θρησκείαν. Ὁ μὲν
 οὖν πρέσβις τῷ Βενιαμὴν ἐκοινοῦτο τὸν λόγον, καὶ
 ὁ Ζητοῖη ὁ Πέρσης. Ὁ δὲ μὴ δυνατὸν ἔλεγεν εἶναι,
 μὴ θανεῖσθαι τὸ φῶς οὐ ἀφθόνως μετέσχε. Τῷ γὰρ
 τὸ τάλαντον κατακρύψαντι ὁπόση τις ἐπεγένετο τι-
 μωρία, λαμπρῶς ἄγαν ἡ τῶν θείων Ἐπαγγελίων
 ἴστωρεῖ βίβλος. Ὡν οὐδὲν γνοῦς ὁ βασιλεὺς, τῶν
 δεσμῶν ἐκέλευεν ἀνιέναι. Ὁ δὲ τὰ συνῆθη ἔδρα καὶ
 πάλιν, τοὺς τῷ ζῶσφι τῆς πλάνης καταχομένους ζω-
 γρῶν, καὶ τῷ θεῷ καὶ νοερῷ προσάγων φωτὶ. Ὡς
 δ' ἐνι αὐτοῖς ἐξίκετο, τὰ πραττόμενα τῷ Βενιαμὴν
 ἐμνηύετο βασιλεῖ. καὶ διῆτ' ἀγαγὼν αὐτὸν, προσ-
 ἔταξεν ἀρνηθῆναι ὃν γνησίως ἐκήρυττε Κύριον. Ὁ
 δὲ τῷ βασιλεῖ εἶπε, « Τίνος ἂν ἀξίος εἴη, ὃς τὴν
 σφετέραν ἀπαρνούμενος βασιλείαν, ἑτέραν ἔλοιτο; »
 Ὁ δὲ, « Θανάτου καὶ τιμωρίας ἐσχάτης. » Πρὸς
 ταῦτα δὴ ἐπάγει Βενιαμὴν, « Ἄρ' οὖν πόσης ἂν
 ἐπαξίας μεταλάχοι τῆς δικῆς ἄνθρωπος, τὸν τῶν
 ὄλων μὲν ἀρνούμενος Δασπότην, καὶ σωτήρα καὶ
 κηδεμόνα, ἐνὶ δὲ τῶν ὁδοῦλων τὸ σέβας προσάγων,
 καὶ τὴν προσήκουσαν ὀφειλὴν μὴ ἐκείνῳ ἀποτινύς; »
 Ὁ δὲ βασιλεὺς τοῖς ῥήμασι χαλεπήνας, Ἰσραήλους
 καλὰ μῶς τοῖς δακτύλοις τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν
 ἀποξύνας, ἐμπείρειν τοῖς ὄνυσιν ἐκέλευετο. Ὡς δὲ
 παιδιὰν τὴν τοσαύτην τιμωρίαν τὸν στεφανίτην
 ἑώρα δειχόμενον, κάλαμον ἕτερον παροξύνας, τῷ
 παιδογόνῳ ἐνήκε μορίῳ. ὃν πυκνότερον ἀνέλκων
 καὶ πρῶτον αὐτῷ, ἀρρήτον καὶ ἀφόρητον ἐποίησε
 τὴν ἀληθῆρα. Ἐπει δὲ καὶ τὴν πιχροτάτην βάσα-
 νον γενναίως διεκαρτέρει, ἑτέραν προσῆγε, δευτέ-
 ρας τὰς προτέρας ἀποδεικνύουσας. Ῥάβδον γὰρ
 παχείαν ἄγειν ἐκέλευεν, ὃζους πανταχόθι προβαλλο-
 μένην πυκνοῦς. ταύτην δὲ διὰ τῆς ἔλαρας ἐμβάλλειν
 τῷ ἀθλητῇ, ἔπειτα ἐξάγειν τε καὶ ἐνέρειν κατ'
 αὐτῆς μάλα σφοδρότερον. Ἐφ' ἧ μὴ πλέον στέγει·

A repulso, fabri filium ex animo tuo ejice. » Atque
 ille exardescens, tunicam illam conscissam abjecit,
 et voce magna: « Si hujus, inquit, gratia me reli-
 gionem longe optimam mutaturum putas, en munus
 tui tibi, una cum impietate habe. » **477** Rex
 autem tam forti illum animo esse cernens, nudum
 regia exegit. Alius erat Saenes nomine, qui regi
 restitit, neque rerum cunctarum Dominum perne-
 gare voluit. Rex ex famulis illius multo deterrimum
 elegit, potestatemque in mille ministros illi adem-
 ptam, ei attribuit, atque etiam huic illum servire
 jussit, consorte quoque thori et domina isti con-
 juncta. Nam ita demum se persuasurum veritatis
 amatori, ut animum et sententiam suam mutaret,
 existimabat. Verum minime ei consilium succes-
 sit. Non enim in arena, sed in petra mentis illius
 domus fundata fuerat. Benjamin etiam diaconum
 quemdam comprehensum custodiae mancipavit, in
 qua cum duos exegisset annos, et orator Romanus
 ex causa quadam apud Persam esset, medium se
 is interposuit, ut diaconus vinculis solveretur pe-
 tens. Rex hoc se legato daturum promisit, si modo
 Benjamin se obligaret, se nulli ex Magis, ut Chri-
 stianam susciperet religionem, suasurum esse. Le-
 gatus porro rem eam et quid Persa quaereret, ad
 Benjamein retulit. Atque ille fieri non posse dixit,
 ut luce ea quam copiosam recepisset, non fœnera-
 ret. Quæ enim pœna ei constituta sit, qui talen-
 tum sibi datum defoderet, aperte admodum divi-
 norum Evangeliorum codicem ostendere. Quam
 rem ignorans rex, liberum eum esse jussit. Et ille
 rursus solitum officium suum fecit, eos qui erro-
 ris caligine detinerentur capiens et ad divinam
 atque intellectualem lucem adducens. Præterit
 annus, et quæ Benjamin agebat, regi indicata sunt:
 qui eum ad se productum, pernegare quem sincere
 prædicaret Dominum jussit. Atque ibi ille ad re-
 gem: « Quidnam, inquit, commereatur, qui impe-
 rium tuum abnegans, ad alium se conferat regem?
 Mortem, rex ait, et supremum supplicium. » Tum
 Benjamin: « Quodnam igitur, intulit, satis dignum
 homo ferat supplicium, qui universitatis hujus
 Domino Servatore et rectore abjurato, non illi
 cultum honoremque debitum, sed ex conservia
 suis uni præstet? » Verbis hisce rex graviter com-
 motus, æqualem cum digitis manuum atque pedum
 calamorum numerum exacui, et unguibus illius
 infigi præcepit. **478** Ut vero atletam corona de-
 corandum, tormentum id perinde atque ludum
 jocumque excipere vidit, calamum alium in cuspi-
 dem acuminatum membro ejus virili immisit:
 quem frequentius subinde infgens atque retrahens
 incredibilem intolerabilemque illi creavit dolorem.
 Postquam autem hoc quoque acerbissimum sup-
 plicium generose pertulit, aliud intulit, quod pri-
 ora illa secundas partes ferre ostendit. Virgam
 enim crassiorem afferre, ex parte omni densos ra-
 morum uncus prætendentem, et in sedem decerta-
 toris injici, ac deinde identidem per eam atrahi

et retrahi jussit. Quem cruciatum cum amplius tollerare non posset, spiritum, fortis ille veritatis propugnator et athleta, reddidit. Infinita vero alia ab audacibus et impiis illis quoque tentata sunt. Quale videlicet et illud est in Jacobo Persa patratum. Is enim cum Christianus antea fuisset, propter intercedentem sibi cum Isidigerde Persarum rege amicitiam, paternam religionem rejecerat. Postquam autem per matrem et conjugem rursus ad fidem Christi admonitus revertit, et eam rem princeps agre tulit, acerbam quamdam, et propter novitatem admirandam, post supplicia multa, subiit mortem. Nam ubi articulis et juncturis quibusque, in commoda et apta totius corporis membrorum conformatione, ex manibus, brachiis, pedibus et suris ei resectis, reliquum nihil quam una cum ventre caput solum habuit, quoniam ne tam quidem fidem in Christum abjecit, et idipsum postremo ferro amputatum est. Minime vero mirandum, si rerum universarum Dominus feritatem illorum sustinuit. Nam et qui Constantini imperium præcesserunt principes, rabiem suam adversus veræ pietatis amatores evomuerunt. In primis vero Diocletianus, omnium gravissimus, ipso augustæ et venerandæ Passionis die ecclesias sub imperio Romano ubique omnes evertit. Et novem elapsis annis, illic quidem ad priorem florescentes rediere statum, ac potius et pulchritudinem et amplitudinem multo præstantiorem recepere. Diocletianus autem postremo disperiit, et cum impietate extinctus est. De bellis autem et persecutionibus hisce, ipse vaticinatus est Dominus. Nec id modo, verum etiam Ecclesiæ ipsius invictum et insuperabilem statum prædixit. **479** Res ipsa hoc testatur. Quodammodo namque pace ipsa nobis bellum utilitatem affert majorem, propterea quod tentationes istæ, ut Ecclesia magis etiam refulgeat, efficiunt. Pax enim molles nos, desides et timidos reddit. Bellum autem, cum animos nostros acuit, tum rebus presentibus nos affigi non patitur: sed ut eas despiciamus, et fluxa hæc atque caduca pro nihilo habeamus, suadet.

CAPUT XXI.

Et propter Christianorum persecutionem pace cum Persis fracta, ingens certamen inter Persas et Romanos sit commissum; cum autem Romani virtute vicissent, simul et bellum et persecutio Christianorum finem habuerit, pace annuo inter Romanos et Persas firmata.

Christiani apud Persas intolerandis, quæ alia super alias inducebantur, ærumnis pressi, ad Romanos confugerunt, opem eorum petentes, et ne ipsi ita afflicti despicerentur, rogantes. Episcopus Atticus benigne supplices eos suscepit, et ut quantum posset eos adjuvaret propensus fuit: et imperatorem Theodosium pro eis compellans, ad eos vindicandos excitavit. Eo tempore alia quoque acciderunt, ut Romani non mediocriter a Persis affligerentur, propterea quod Romanæ ditionis hominibus qui mercede in aurifodinis opus ibi faciebant, redire inde non permittebatur, et Ro-

δυναμένους, τὸ πνεῦμα παρεδίδου ὁ γενναῖος τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῆς· πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα μυρία παρ' ἐκείνων ἐτολμήθη τῶν εὐσεβῶν· ὅποιον ὄρεται καὶ Ἰακώβῳ τῷ Πέρῃ γεγονέναι. Χριστιανὸς γὰρ οὗτος τὸ πρότερον ὢν, διὰ τὴν πρὸς Ἰσδιγέρδην τὴν Περσῶν βασιλέα φιλίαν, τὴν πατρῴαν θρησκείαν ἀποβαλὼν, ἐπέει διὰ τῆς μητρὸς καὶ τῆς γαμετῆς εἰς τὴν πρὸς Χριστὸν πίστιν αὐτοῖς ἀνέδραμε, χάρις πῆφαντος δι' αὐτὸν ἐκ τοῦτο τοῦ κρατούντος αὐτοῦ, πικρὰν τινα καὶ ξενίζουσαν μετὰ πολλὰς κολάσεις ὑφίσταται τελευτήν. Κατὰ γὰρ μίαν ἐκάστην τῆς ὀλομελείας τοῦ σώματος ἀρμονίαν τμηθεὶς, ἀπὸ τῶν χειρῶν καὶ βραχιόνων καὶ ποδῶν καὶ κνημῶν, ὡς μόνην αὐτῷ περιλειφθῆναι μετὰ τῆς κοιλίας τὴν κεφαλὴν· ἐπέει μὴδ' οὕτως τῆς πρὸς Χριστὸν με-

B ἔθετο πίστεως, ξίφει καὶ ταύτην τὸ τελευταῖον ἀσφ-
ρηται. Θαυμάζειν δ' ἤκιστα χρῆ, εἰ τῆς ἐκείνων θηριωδίας ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης ἠνείχετο. Οἱ γὰρ πρὸ τῆς ὀρχῆς Κωνσταντινίου γεγεννημένοι κατὰ τὴν τῆς εὐσεβείας προμάχων ἐλύττησαν. Ὁ δὲ πάντων δεινότερος Διοκλητιανὸς καὶ ἐν τῇ τοῦ σεβαστείου Πάθους ἡμέρᾳ τὰς ἀπανταχοῦ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἐκκλησίας κατέλυσεν. Ἐννεὰ δὲ διωδραμῶτων ἐτῶν, ἐκείναι μὲν εἰς τὴν προτέραν πάλιν ἦγον κατὰστασιν ἐξανθήσασαι· μᾶλλον δὲ καὶ ἐς ὑπερβολὴν τὸ κάλλος ἐδέξαντο, καὶ τὸ μέγεθος· ἐκείνος δ' εἰς τέλος ἐβύβη, καὶ μετὰ τῆς εὐσεβείας ἐκοίθη. Περὶ δὲ τῶν νυνὶ πολέμων φθάσει προσιπῶν ὁ Δεσπότης· ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῖς ἀήτητον καὶ ἀνάλυτον. Καὶ αὐτὰ δὲ μαρτυρήσει τὰ πράγματα· καὶ γὰρ πως πλείονά τινα ὁ πόλεμος τῆς εἰρήνης ἡμῶν περιποιεῖ τὴν ὠφέλειαν, τῶν πειρασμῶν τούτων ἐπὶ μείζον λάμπει τὴν Ἐκκλησίαν παρασκευάζοντων. Εἰρήνη μὲν γὰρ ἀβροῦς καὶ δειλοὺς ἡμᾶς ἀπεργάζεται· ὁ δὲ πόλεμος τὸ τε φρόνημα θῆγει, καὶ μὴ προστετεκνίαι τοῖς προϋσιν, ἀλλὰ καταφρονεῖν πείθει, καὶ ἐν μηδενὶ ποιεῖσθαι τὰ βέροντά τε καὶ παρατρέχοντα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Ὡς διὰ τὴν πρὸς Χριστιανούς μάχην τῶν πρὸς Πέρσας σπονδῶν λυθειῶν, μεγάλη μάχη μετὰ τὴν Περσῶν καὶ Ῥωμαίων ἐγένετο. Τῶν δὲ Ῥωμαίων κατὰ κράτος νικησάντων, ἦ τε μάχη καὶ ὁ διωγμὸς τῶν Χριστιανῶν τέλος εἶχε· καὶ πρὸς ἀλλήλους αὐτοῖς Ῥωμαῖοι καὶ Πέρσαι ἐσπένδοντο.

Οἱ δ' ἐν Πέρσῃ Χριστιανοί, τῇ τῶν ἀνυποίστων δεινῶν ἐπαγωγῇ πιεζόμενοι, Ῥωμαίοις προσέφυγον, ἐπικουρεῖν δεόμενοι, καὶ μὴ οὕτω φθειρομένους ὑπερορᾶν. Ὁ δ' ἐπίσκοπος Ἀττικὸς ἀσμένως τοῖς ἐκείτας προσέειπε, καὶ ὅσα τὰ ἐς δύναμιν ἐπαύσαντο πρὸς ἑαυτοὺς ἦν· καὶ αὐτίκα βασιλεῖ Θεοδοσίῳ τοῖς ὑπὲρ ἐκείνων λόγους προσῆγε, καὶ εἰς ἀμύνην ἀντιβέβηκε. Κατ' ἐκείνο δὲ καιρὸν συνέβαινε καὶ ἄλλοις ἁπλοῦς οὐ μέτρια λυπεῖσθαι Ῥωμαίους πρὸς Πέρσας· ὅτι περ τοὺς ἐπὶ μισθῶ παραγενομένους χρυσορρυχτάς Ῥωμαίους ἐκείσε ὅπισθω λέναι Πέρσαι οὐκ εἶον· ἐπὶ δὲ καὶ ὡς τὰ τῶν ἐμπόρων Ῥωμαίων φορεῖα διήρ-

πιοσαν. Συνεχρῆται τούτων τῇ λύπῃ ταύτῃ καὶ ἡ πρὸς Α τῇ Κωνσταντινίου τῶν ἐκεῖσε Χριστιανῶν καταφυγῇ· καὶ εἰς μάχην τὸ ἔργον ἐχώρει. Ὁ μὲν γὰρ Πέρσης, πρέσβεις πέμπων. τοὺς πρόσφυγας Ῥωμαίων ἦρει· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι οὐδαμῶς δίδουσι ἐβούλοντο, οὐ μόνον ὅτι οἷαπερ ἰκέτας σώζειν ἤροῦντο, ἀλλ' ὅτι καὶ ὑπὲρ τῆς σφῶν θρησκείας πάντα δρῶν ἔτοιμοι ἦσαν, ἢ τοὺς τῆς ἰσῆς πίστει κοινωνοῦντας ὑπεροβῆν. Καὶ δὴ τῶν σπονδῶν λυθισῶν, μάχῃ δεινῇ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν ἤρετο· περὶ ἧς βραχέα διαλαθεῖν ἀμεινον ἤγηται. Ἀρδαβούριος μὲν γὰρ ἐκεῖνος ἐκ βασιλείων σταλεὶς στρατηγός, σὺν οὐ πολλῇ δυνάμει, διὰ τῆς Ἀρμενίων εἰς τὴν Περσῶν εἰσβαλῶν, μίαν τῶν ἐκεῖνης ἐπαρχιῶν (Ἀζαζηνή καλεῖται) ἐπύρβει· ὧ ἀντιπράττειν ἐκ τοῦ Περσῶν ἡγουμένου Ναρσαῖος ἕτερος στρατηγός ἀντεπέμπετο, βαρεῖαν ἐπαγόμενος δύναμιν. Συρβαλῶν δ' ἐκεῖνῳ καὶ οὐκ ἤτη λαμπρᾷ φυγῇ χρῆσάμενος, ἀντιστρέψας διὰ Μεσοποταμίας, ἀφύλακτῳ ἔργῳ ἀόρῳν ἐπιβρύχῃαι τῇ Ῥωμαίων γῆ, καὶ οὕτω τὴν ἤτην ἀνακαλέσασθαι· οὐ μὴν Ἀρδαβουρίῳ λαθεῖν εἶχεν ἂ Ναρσῆς ἐβουλεύετο. Ὅσον οὖν εἶχε τάχους, τὴν Ἀζαζηνὴν ἐσχάτως πορθήσας, καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν ἤλασεν. Ἐκεῖνος δὲ πολυπλασίῳ τῆν δυνάμειν ἐπισωρεύσας, ὅμως τοῖς ἔρλοις Ῥωμαίων οὐκ ἰσχυρῶς ἐμβαλεῖν. Φθάσας δ' ὅμως τὴν Νισιδίαν, ἣ δὴ πόλις μεθόριον ἐστὶ Περσῶν καὶ Ῥωμαίων, Πέρσαις δ' ὅμως ὑποκειμένη, πέμψας ἐκεῖθεν Ἀρδαβουρίῳ ἐσήμαιεν ἐπὶ συνθήκαις τὸν πόλεμον γίνεσθαι, τόπον καὶ ἡμέραν ὀρίσας, ὀπνηίκα συρβαγῆναι τὴν μάχην κρῶν. Ὁ δὲ τοῖς πρέσβεσιν Ναρσαίῳ εἰπεῖν ἐκέλευεν· Οὐχ ὅτε σὺ βούλει πολεμητέα εἶναι Ῥωμαίους, ἀλλ' ὀπόταν ἐκεῖνοις εὐ ἔχειν δοκοίη. Μεγάλῃ δ' οὖν δυνάμει προσθαλεῖν Πέρσῃν οἰόμενος, Θεῷ τὴν τοῦ πολέμου ἐλπίδα πᾶσαν ἀκριβῶς ἀνέτιθει μεγίστην καὶ αὐτὸς δυνάμειν παρεσκευασμένος. Ἄλλ' ὅπως τῆς θείας ἡμολόρησεν ἀρωγῆς ἐκεῖνῳ πιστεύσας, ἐντεῦθεν κατάδηλον ἦν. Ἐν μεγίστῃ ἀγωνίᾳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καθισταμένων, ἀμφιβαλλόντων ποτέρῳ τῶν μερῶν ἡ νίκη ἐπιγελάσει, ἄγγελοι θεοὶ τισὶ περὶ Βιθυνίαν ὀφθέντες, κατὰ τινὰ χρεῖαν τῇ Κωνσταντινίου ἐπιδημοῦσι, λέγειν ἐκέλευον, εὐχῇ μάλα προσκεῖσθαι καὶ θάρσος ἔχειν στερέδον, καὶ πιστεύειν Θεῷ ὡς ἡ νίκη Ῥωμαίων ἐστὶ. Προσετίθεσάν γε μὴν, ὡς καὶ αὐτοὶ βραβευταὶ πεμφθεῖεν ἐκεῖθεν τῆς νίκης, καὶ Ῥωμαίους τὰ μάλιστα συναρῆγοντες. Ὁ δὲ καὶ εἰς ὧτα ἔλθον, οὐ μόνον τοὺς ἐν τῇ πλειεῖ ἐθαύρουνεν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν στρατιωτῶν φρονήματα μᾶλλον ἐπέβρῶσεν. Ἐπεὶ γοῦν, ὡς εἴρηται, ἐκ τῆς Ἀρμενίων εἰς Μεσοποταμίαν μετεχώρει ὁ πόλεμος, Ῥωμαῖοι κατακλείστους ποιησάμενοι τοὺς περὶ Νισιδίαν πόλιν, ἐπολιόρχουν, πύργους φυλίνους ἐσκευασμένοι, οἱ τροχοὶ τισιν ἐκ μηχανῆς βαδίζοντες, τοὺς τελέσσειν ἤγοντο· καὶ τῇ μακρᾷ τειχομαχίᾳ πολλοὺς τῶν ἀνωθεν ἀμυνομένων ἠψάνισον. Ὁ δὲ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Βαράνης πεπορθῆσθαι μὲν

manorum mercatorum merces diripiebantur. Ad quas injurias Christianorum in urbem Constantinopolitanam accessit per fugium. Et res in bellum evasit. Persa namque, legatione missa, per fugas sibi dedi a Romanis petiit. Romani autem id facere noluerunt, non modo quod illos tanquam supplices et precatore servare voluerint, sed etiam quod pro religione sua facere quidvis et pati potius parati fuerint, quam ut eos quibuscum communem fidem haberent, despicerent. Proinde pace soluta, bellum grave inter Romanos et Persas est ortum: quod paucis perstringere commodius esse visum est. Ardaburius ille ex imperiali aula cum non ita multis copiis missus dux, per Armeniam in Persidem excurrit, et provinciam ejus quamdam Azazenem vocatam vastavit. Adversus quem a rege Persarum dux alius Narses venit, ingentem secum ducens exercitum. Illic commissa cum Ardaburio pugna, cum ingenti suorum clade victus in fugam se dedit. Ex qua conversus, per Mesopotamiam Romanorum ditio-nem, presidio omni vacuum invadere, et sic acceptæ cladis ignominiam abolere statuit. 480 Verum consilium quod Narses ceperat, Ardaburium latere non potuit: qui quam maxima potuit celeritate, regione Azazena summe vastata, et ipse Mesopotamiam petiit. Narses quamvis varii generis copias coacervasset, ingredi tamen Romanorum fines ausus non fuit. E Nisibi autem civitate, quæ in finibus Persarum et Romanorum sita est, Persis tamen subjecta, hominibus certis ad Ardaburium missis, de conditionibus pugnae committendæ, loco et die constituto, certiore eum fecit. Cui ille renuntiari jussit: Romanos, non quando ille vellet, sed quo tempore ipsis commodum visum esset, prælium facturos. Et cum Persam magnis viribus copias suas invasurum putaret, spe belli omni summopere in Deum collocata, maximas et ipse vires contraxit. Sed enim divino auxilio, quo maxime fidebat, adjutum eum esse, inde satis constat. In urbe Constantinopolitana, in anxia sollicitudine cum cives essent, et addubitarent euntiam parti victoria arrisura esset, angeli Dei quibusdam in Bithynia, propter negotium certum Constantinopolim petentibus apparuere, eosque ibi annuntiare jussere, ut illi precationi admodum incumbere, et animum fortem obtinerent, ac Deo crederent, victoriam Romanorum fore (1), illud insuper addentes, indices ipsos inde et nuntios victoriae, qui Romanis præsentem maxime opem ferant, a Deo missos esse. Quæ res ubi ad aures hominum pervenit, non modo civibus ipsis animum addidit, sed etiam militum fortitudinem confirmavit. Itaque ubi bellum, sicuti dictum est, ex Armenia in Mesopotamiam translatum est, Romani eos qui in urbe Nisibi clausi atque circumvallati erant, obsidione prementes, tur-

(1) Soerat. lib. vii, cap. 18.

res ligneas fecerunt, quæ rotis quibusdam et machinis provolutæ, mœnibus admovebantur : et ex eis longiore, pro muro, pugna commissa, multi e superiore loco urbem propugnantes cædebantur. Varanes autem Persarum rex ubi Azazenam regionem excisam, et suos Nisibi inclusos muralium tormentorum vi affligi cognovit, copiis quas tum paratas habebat omnibus, fortunam belli experiri aggressus est. Cum vero Romanorum virtutem metueret, Saracenorum auxiliis usus est, quos Alamundarus vir fortis et bellicosus duxit : **481** qui cum multa eorum millia (1) secum adduxisset, bono animo regem Persarum esse jussit, quamprimum se primo conflictu Romanos superaturum, atque ipsi una cum magna Syrorum urbe Antiochia subjecturum esse, dicens. Hæc ille quidem jactabat, sed verba ejus minime ad exitum pervenire. Quibus namque rex fidebat, Saraceni præter rationem terrore correpti, et per imaginationem se a maximis Romanorum copiis circumdatos propelli opinati, atque in magnum tumultum conjecti, ita ut neque quid faciendum esset, scient, una cum armis in Euphratem amnem se præcipitarunt. Opinio sane obinet, centum ibi virorum millia periisse. Atque hoc sic quidem accidit. Romani vero, qui excitatis expugnationis urbium machinis Nisibim obsidebant, cum audissent, Persam magnam elephantorum multitudinem adducere, et ea de causa metu consternati essent, machinis eis omnibus igne consumptis, ad loca sua sunt reversi. Cæterum quot postea prælia sint commissa, et quomodo alius Romanorum dux Areobindus singulari certamine eum qui apud Persas omnium fortissimus habitus est, interemerit : et quomodo Ardaburius septem Persarum ductores insidiis exceptos trucidarit ; adhæc ut Vitianus, alius Theodosii dux, reliquias Saracenorum optime extinxerit, prætermittendum esse censeo, ne longius extra propositum digrediar. Imperator Theodosius res in eo bello gestas, Palladio quodam cursore celeri usus, quamprimum cognovit. Vir is cum corpore robustus, tum animo adamantinus fuit : qui tanta celeritate equo insidens vectus est, ut diebus tribus in fines, qui mediis inter Persas et Romanos sunt, pervenerit, totidemque postea diebus Constantinopolim reversus sit. Ob eam vero celeritatem, non ad Persarum fines tantum, sed ad reliquias etiam orbis partes, quo eum imperator misit, expeditissime pervolavit. Quapropter aliquando ex præclaris viris quidam, celeritatem ejus admiratus dixit : Virum eum tam amplam Romani imperii ditionem, angustam expedita celeritate sua reddidisse. Ad hanc etiam Persarum rex obstupuit, quod legatione fungens, multorum dierum iter tam celeriter perficeret. **482** Hæc de Palladio. Theodosius imperator Constantinopoli degens, ubi Romanorum divinitus

Α την Ἀζαζηνῶν χώραν μαθὼν, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς Νίσιβιν εἰρχθέντας συνέχεσθαι ἕδη τῆ βίᾳ τῶν ἐλαπόλειων, τῇ προσοῦσῃ πύσῃ δυνάμει ἀποπειρῆσθαι παρεσκευάζετο· τὴν δὲ Ῥωμαίων δυνάμιν ὑποδειλιάσας, συμμάχοις Σαρακηνοῖς ἐχρήσθη, ὡς Ἀλαμούνδαρος ἤγετο, ἀνὴρ γενναῖος καὶ ἀρείῃς τὰ πολέμια· ὃς πολλὰς μυριάδας Σαρακηνῶν ἐπιγύμνος, θαρρόειν παρηγγύα τῷ Περσῶν βασιλεῖ· μὴ γὰρ πολὺ διελθεῖν, καὶ Ῥωμαίους μὲν πρῶτη προσβολῇ παραστήσασθαι, καὶ ὑπ' αὐτῶν ποιεῖν καὶ τὴν παρὰ Σύροις μεγάλην πόλιν τὴν Ἀντιόχου. Ταῦθ' ὁ μὲν ἔλεγεν· ἥκιστα δὲ καὶ εἰς τέλος ἐκείνῳ ὁ λόγος ἤρχετο. Οἱ γὰρ ἐφ' οἷς θαρρῶν ἦε, Σαρακηνοὶ ἄλλοι δέος εἰσδεχόμενοι, καὶ φαντασίᾳ λησθέντες μεγίστη πρὸς Ῥωμαίων δυνάμει περιεισνεσθαι, καὶ ἐν ταραχῇ καταστάντες μεγάλη, μήτε δρᾶν, μήδ' ὅπως φυγῇ χρῆσασθαι ἔχοντες, αὐτοῖς ὅπλοις παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην ἐπέβαλον ἐν τοῦς. Καὶ γε λόγος περὶ δέκα μυριάδας ἀνδρῶν ἐκεῖσε διαφθαρῆναι. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον συνέβαιεν. Οἱ δὲ περὶ Νίσιβιν τὰς ἐλεπόλεις ἰσχύοντες Ῥωμαῖοι, πυθόμενοι ὡς ὁ Πέρσης ἐλεφάντων πάλυτι πλῆθος ἐπάγοιτο, καὶ τῷ δέει παγέντες ἄπιστας τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς πυρὶ διεδώκότες, πρὸς τοὺς οἰκείους τόπους ἀνέστρεφον. Ἄλλ' ὑπόσει μὲν ἔπειτα συμβολαὶ τῷ μετὰ ταῦτα συνέβησαν, ὅπως τε ὁ Ῥωμαίων ἕτερος στρατηγὸς Ἀρεόβινδος, νομισμαχίᾳ τὸν παρὰ Πέρσαις ἀνεῖλε νομιζόμενον γενναῖστατον, ἔτι δὲ καὶ ὡς Ἀρδαβούριος τοὺς ἐπὶ τῶν Περσῶν στρατηγούς δι' ἐνέδρας ἐκλόν ἀνεῖλε, C πρὸς δὲ δὴ τοῦτοις, καὶ ὡς Βιτιανὸς ἄλλος Θεοδοσίου στρατηγὸς ἀρίστῳ τρόπῳ τοὺς ἐπιλοίπους διέφθειρε τῶν Σαρακηνῶν, παρήσειν δοκῶ μοι, ἵνα μὴ τοῖς προκειμένῳ ἐκτὸς γένωμαι· ὅσα μόντοι τῷ πολέμῳ ἐγένετο, ὅστων ἐγνωρίζε βασιλεὺς, Παλλαδίῳ πῶς ταχυδρόμῳ χρώμενος, ἀνδρὶ γενναίῳ μὲν τὸ σῶμα, ἀδαμαντίνῳ δὲ καὶ ψυχῇ· ὃς εἰς τόσον μεθ' ἑκαστοῦ ἐλαύνων ἐφέρετο, ὡς ἐν τρισὶν ἡμέραις ταχὺ καταλαμβάνειν τοὺς ὄρους, οἱ μεταξὺ Περσῶν καὶ Ῥωμαίων ἦσαν· ἔπειτα δὲ ἰσαριθμούς ἀναλίσκοντα πάλιν ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου ὑποστρέφειν. Τῇ δὲ ταχυτέρῳ χρώμενος οὐ μόνον εἰς Περσῶν ὄρια, ἀλλὰ καὶ τὰ ἰσθμὰ τῆς οἰκουμένης τμήματα, ταχέως διέπτατο, ὅπου δ' ἀνὸ κρατῶν ἐξαπέστελλεν· ὡς καὶ ποτὲ τινὰ τῶν ἐλλογιμῶν σφόδρα ἐπὶ τάχος θαυμάζοντα περὶ αὐτοῦ φάναι, ὡς Ὁ ἀνὴρ οὗτος μεγάλην οὖσαν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν σμικρὰν τῇ ταχυτέρῳ ἀπέδειξεν· ὃν δὲ καὶ ὁ Περσῶν βασιλεὺς ἐξεπλήττετο, πολλῶν ἡμερῶν ὅστων τῷ προσθεύειν ἀνύοντα. Καὶ περὶ μὲν Παλλαδίου τσαυῦτα. Βασιλεὺς δὲ Θεοδόσιος τῇ Κωνσταντίνου διατρέδων, καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ Ῥωμαίοις ἐπιγενομένην νίκην εἰδὼς, οὕτω καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς ἦν, ὡς καίπερ εὐτυχῶς προξάντων Ῥωμαίων, ὁμως καὶ οὕτως εἰρηνικὰ φρονεῖν καὶ σπένδασθαι βούλεσθαι. Καὶ δὴ τὸν στρατηγὰ τὴν Ἠλιωνα πέρψας, ὃν διὰ περιφανοῦς ἦγε τιμῆς, εἰρήνην πρᾶττειν πρὸς Πέρσας ἐνεκαλεῖσθε. Καὶ ὡς τὴν Μεσοπο-

(1) Μυριάδας Socr.

ταμίαν καταλαβὼν, ὅπου δὴ Ῥωμαῖοι βαθεῖαν A
 τάφρον ὀρύττοντες οικεῖαν φυλακὴν ἐποιούντο, concessam victoriam rescivit, tam bonus honestus-
 Μαξιμίνον ἀνδρα ἐλλόγιμον ἐπεμπε τὴν εἰρήνην que fuit, ut etiam secundis rebus suis, pacis ta-
 πραγματευσόμενον. Ἐπίσης δὲ Ἀρδαβουρίῳ τῆς men consilia caperet, et cum hostibus fœdus inire
 καθέδρα; μετέιχε· καὶ πρὸς τὸν Περσῶν βασιλεῖα vellet. Helionem igitur ducem illustri præditum
 γενόμενος, παρὰ τῶν στρατηγῶν σταλῆναι, οὐ μὴν dignitate, ad pacem cum Persis faciendam misit.
 παρὰ τοῦ βασιλέως ἔλεγε· μηδὲ γὰρ ἐγνωσθαι τυ- Atque is postquam in Mesopotamiam pervenit, ubi
 τῶν τὴν πόλεμον βασιλεῖ, ἀλλὰ καὶ γνωσθέντα ἐν Romani fossam altam, quæ præsidio eis esset,
 οὐδενὶ νομίζεσθαι. Τοῦ δὲ Βαράνου τὴν πρεσβεῖαν duxerant, Maximinum, virum præclarum, et ejus-
 εἰσδεχομένου· λιμῶ γὰρ πλείεσσι ἢ στρατιὰ dem cum Ardaburio dignitatis, qui de pace ageret,
 ἐπέζετο, οἱ παρ' ἐκείνῳ κεκλημένοι Ἀθάνατοι ad Persam legavit. Maximinus apud regem se a
 (ἀριθμὸς δὲ οὗτος μυρίων ἐκλεκτῶν μάλα καὶ γεν- ducibus, non ab imperatore ipso missum esse
 ναίων ἀνδρῶν) προσόντες, μὴ πρότερον καταδέχε- dixit: illum enim bellum hoc nescire; atque etiam
 σθαι τὴν εἰρήνην βασιλεῖ ἔλεγον, πρὶν ἂν Ῥωμαῖοις ut id maxime sciret, parvi tamen facere. Porro Va-
 ἀφυλάκτως ἔχουσιν ἐπεισπέσωσιν. Οἱ; δὴ καὶ παρα- rane legationem eam recipiente, quod fame maxi-
 πεισθεὶς βασιλεὺς, Περσῶν τὸν μὲν πρέσβυν ἐν ma exercitus ejus premeretur, qui apud eum
 ἀπορρήτῳ κατακλείσας ἐφύλαττε· τοὺς δ' Ἀθανά- B
 τούς ἐκείνους, λόγον ἐποίησε Ῥωμαῖοις· οἱ καὶ εἰς Immortales (1) vocantur (decem millium numerum
 δύο γενόμενοι τάγματα, μέσον περικλείειν ἐπει- ii, delectorum admodum et fortium virorum,
 ρῶντων μᾶλλον οὐκ ἐλαχίστην Ῥωμαίων τινά. Ῥω- complent) eum adiere: et ne prius pacem susci-
 μαῖοι δὲ πρὸς μὲν θάτερον, ὃ δὴ καὶ ἐύρων, πρὸς peret, quam impetum in Romanos parum cautos
 ἐκεῖνο καὶ οὗτοι παρεσκευάζοντο· οὐπω γὰρ θάτε- ipsi fecissent, admonuere. Quibus rex obsecutus,
 ρον εἶδον· ἐξαπίνης γὰρ ἔδραμεν· ἤδη δὲ συρῆ- oratorem quidem in abdito loco clausum asserva-
 γνησθαι μελλόντων τῶν στρατευμάτων, πρὸς ἄλληλα vit: Immortales autem illos insidias Romanis
 Θεοῦ προνοία τινὶ στρατῶς Ῥωμαίων ἔτερος ἐκ struere jussit. Qui bifariam divisi, in medio par-
 τινος γυλόφου προῦφαίνετο, Προκοπίῳ τῷ στρατη- tem quamdam Romani exercitus non minimam,
 λάτῃ ἀγόμενος· ὃς ἐν κινδύνῳ ἀπειλημμένους τοὺς circumventam concludere voluerunt. Romani ad
 δημοφύλους ἰδῶν, τοῖς Πέρσαις ἐπιθέμενος, κατὰ turmam hostium eam, quam conspexerant, con-
 νότου ἐχώρει. Καὶ οἱ πρὸ βραχέος μεσολαβεῖν versi ferebantur. Nondum enim alteram, quæ de-
 μέλλοντες μεσολαδοῦνται Ῥωμαῖοις. Καὶ κτείναντες repente procurrerat, videbant. Et jam inter se
 ἅπαντας, ἐκείθεν πρὸς τοὺς ἐκ τῆς ἐνέδρας ἐπίοντας C
 ἐπάτησαν. Ἐπίσης δὲ κάκεινους τοῖς ἀκοντίοις Romanorum copiæ ex colle quopiam prospicientes
 διεφθείραν. Οὕτω μὲν οὖν οἱ παρὰ Πέρσαις Ἀθάνα- apparuerunt, Procopii ducis signa sequentes, qui
 τοι θνητοὶ πάντες ἐξαπίνης ἐδείχθησαν, αὐτοῦ cives suos in discrimen coniectos videns, contra
 Χριστοῦ τὴν δίκην Πέρσαις εἰσπραξαμένου· οἷς Persas duxit, eosque a tergo aggressus est. Ita
 οὐκ ἐλαχίστους τῶν ἐκείνου θεραπευτῶν εὐσεβεῖα factum, ut qui paulo ante intercipere Romanos
 διενεγκόντας πικρῶς τοῦ ζῆν ὑπεξήγαγον. Ὁ δὲ voluerint, ipsi ab illis sint circumventi. Nostri
 βασιλεὺς Περσῶν οὕτω δυστυχῆσας προσεποιεῖτο omnibus illis occisis, ad eos inde qui ex insidiis
 μὲν μηδὲν εἶδέναι τῶν γενομένων, καὶ τὸν πρέσβυν prodibant, conversi, itidem illos quoque jaculis
 λύσας, τὴν πρεσβεῖαν προσέτιο ἐπειπῶν· Οὐ Ῥω- confecerunt. Ad hunc igitur modum qui apud
 μαῖοις χαριζόμενος τὴν εἰρήνην ἀσπάζεσθαι, ἀλλὰ Persas sunt Immortales, subito mortales omnes
 σοὶ γε πάντων περιόντι φρονήσει τὴν χάριν ταύτην esse comperti sunt, ipso a Persis pœnas sumente
 εἰδώς. Ὁ μὲν οὖν Περσικὸς πόλεμος διὰ τοὺς κινη- Christo, propterea quod plurimos ejus cultores
 θέντας ἐκάλεσε Χριστιανικοὺς διωγμοὺς τὴν ἀρχὴν insigni pietate præstantes, acerba morte multa-
 εἰληφώς, τότε δὴ καὶ τέλος ἐλάβανεν· ἐπὶ δὲ τῷ runt. 483 Rex autem Persarum clade ea accepta,
 πολέμῳ καὶ ὁ διωγμὸς καταπαύετο. nihil se earum rerum scire assimilavit, et oratore
D
 dentia omnes excellenti honorem eum haberet, e custodia emisso, legationem recepit: pacem se
 initium propter persecutiones adversus Christianos non ut Romanis gratificaretur, sed oratori ipsi pru-
 bello persecutio quoque conquievit. completecti testatus. Porro bellum Persicum, quod
motas sumpsit, finem tum habuit. Cum ipso autem

(1) Ἀθάνατοι, hoc est, immortales. lectissimi decies mille Persarum viri, quos Xerxes Darii habuit. Hos sub Theodosio Ardaburius concidit atque exstinxit. (Suid.) — Proximi ibant. quos Persæ Immortales vocant, ad decem millia, Cultus

opulentiā barbaræ non alios magis honestabat. Illi aureos torques, illi vestem auro distinctam habebant, manicatasque tunicas gemmis etiam adornatas. (Q. Curtius.)

De Acacio Amidensi episcopo, ut is ex sacris Ecclesiae vasis nummis factis, Persarum captivos redimens, domum eos remisit: quæ res magnæ Persis fuit admirationi.

Erat autem in civitate Amidensi episcopus Acacius nomine, quem tum facinus pulchrum illustriorem omnibus atque clariorem reddidit. Cum enim exercitus Romanus Azazena regione vastata, supra septem millia Persarum cepissent, eosque nullo modo Persæ redimere vellent, atque illi fame paulatim afflicti interirent, eaque res non parum molestiæ regi afferret; Acacius ea cognita, non ita prætermittendam censuit, sed qui sub eo erat, clero coacto: « Deus, inquit, noster, filioli, neque discis indiget, neque pocula curat. Egestati enim minime obnoxius, non edit, neque bibit. Cum igitur multa sint ecclesie ejus donaria, aurea quidem plurima, multa etiam argentea, quæ benignitate et liberalitate eorum qui se ad eam contulerunt, paravit, utendum eis censeo ad Persas captivos redimendos, et famelicos alendos (1). » Hæc atque alia hisce similia locutus, statim divina illa donaria conflavit, atque ex eis æstimationem militibus quæ eis visa fuerat, persolvit, et captivos recepit: deinde alimentis eos abunde refectos, viatico etiam prosecutus, ad regem suum misit. Id episcopi factum, plurimum Persarum regem ad consternationem adegit: **484** quod Romanis utrumque hoc studio esset, ut simul et bello et benefactis egregie vincerent. Dicitur vero, Persam etiam desiderium cepisse viri ejus videndi, ut ejus et conspectu frueretur, et colloquio dignaretur. Idque sic imperatoris Theodosii jussu factum esse, fama obtinet. Victoriæ hanc tantam postquam Deus concessit, quicumque eo tempore eruditione pollebant, libros in laudem imperatoris publice conscripserunt, cique obtulerunt: alii quidem, ut eloquentiæ vim quam longo collegissent tempore, ostenderent: alii autem, ut se in notitiam illius insinuarent, atque alii item causam aliam prætendentes. Eadem porro illi virtutis ornamenta testimoniis suis imperatori tribuerunt, quæ et nos de eo supra commemoravimus, ex plurimis pauca saltem breviter perstringentes. Non solum autem hoc, qui in arte dicendi studium posuerant fecere, sed et ipsa Augusta imperatoris conjux, heroico versus poemata marito et principi suo composuit. Erat enim præclara admodum, et docta. Quandoquidem vero ejus meminî, opportune hoc loco me expositurum puto, quæ ea, et unde fuerit: et quomodo præ aliis quæ in communionem connubii imperatoris Theodosii veniret, delecta sit. Res sic habet.

(1) Si necessitas fuerit in redemptione captivorum, tunc et venditionem sacratissimorum atque canonicorum vasorum vel vestium, ceterorumque honorariorum quæ ad divinam religionem necesse saria

Περὶ Ἀκακίου τοῦ ἐπισκόπου Ἀμιδῆς, ὡς τὰ ἑρὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς κέρμα κόψας, τοὺς Περσῶν αἰχμαλώτους πριάμενος, ἀπέλυσεν ὀκλαδὲ ὅπερ ἔργον εἰς θαῦμα μέγα τοὺς Πέρσας ἤγαγε.

Ἦν δὲ τις ἐν Ἀμιδῇ τῇ πόλει ἐπίσκοπος Ἀκάκιος ὄνομα· ὃν τρικαιῶτα πρᾶξις ἀγαθὴ περιφανέστερον τοῖς πᾶσι μᾶλλον ἔποιε καὶ περιβόητον. Ἐπεὶ γὰρ τῶν Ῥωμαίων στρατὸς τὴν Ἀζαζηνὴν πορθήσαντες, καὶ ὑπὲρ ἑπτακοσίου Περσῶν αἰχμαλώτους συσχόντες, κατ' οὐδένα τρίπον ἀπιδέσθαι τῷ Πέρσῃ ἤρουντο, λιμῶ δ' ἐξεστρίβοντο κατ' ὀλίγον διαφθειρόμενοι (τοῦτο δὲ οὐ μέτρον ἐνείη: τῷ βασιλεὶ Περσῶν ἄχθος)· ὁ Ἀκάκιος ταῦτα ἀναμαθῶν, οὐ παρέδραμε τὰ γενόμενα, ἀλλὰ τὸν ὕπ' αὐτῷ ταυτίμενον ἀθροίσας, « Ὁ Θεὸς, ὦ τέκνα, φησὶν, ὁ ἡμέτερος οὐτε δίτκων ἐν χρεῖᾳ ἐστίν, ἀλλ' οὐδὲ ποτηρίων αὐτῷ φροντίς· ἀπροσδεχὸς γὰρ ὢν, οὐτ' ἐσθίει, καὶ τῆς ὑγρᾶς ἐλεύθερός ἐστι πόσεως. Πολλῶν τοίνυν προσόντων κειμηλίων τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, χρυσοῦ μὲν πλείστα, πολλὰ δὲ καὶ ἀργύρου πεποιημένα, ἃ δὴ καὶ ἐκτίσαστο εὐνοίᾳ καὶ προσγωγῇ τῶν προσηκόντων αὐτῷ, χρῆναι νομίζω τοῖς τοῖς αἰχμαλώτους Περσῶν ρύεσθαι καὶ διατρέφειν πενιῶντας. » Ταῦτα δὴ ἐπειπὼν, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλοις τε παραπλήσια, χωνεῖα μὲν εὐθύς ἐδίδου τὰ θεῖα ἐκεῖνα κειμήλια· ἐξ ἐκείνων δὲ τιμήματα ἰοικόντα τοῖς στρατιώταις προσῆγε, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἐλάμβανεν. Ἐπειτα διατρέφων ἀρκούντως, ἐφοβοῖς ἐδεξίνοντο· καὶ ἐς τὸν οἰκεῖον βασιλεῖα Γοράνην ἀπέπεμπεν. Ἦ δὴ πρᾶξις τοῦ ἐπισκόπου ἐπιπλείστον ἐκπλαγῆναι τὸν Περσῶν βασιλεῖα ἔποιε ὅτι περ ἀμφοτέρω Ῥωμαίοις ἐσοῦδασται, τῷ τε πολέμῳ, καὶ τῷ εὖ ποιεῖν κατακράτος νικᾶν. Φατὶ δὲ καὶ ὡς εἰς ἐπιθυμίαν ἦκεν ὁ Πέρσης καὶ κατ' ὕψιν ἐντυχεῖν τῷ ἀνδρὶ, ὥστε καὶ εἰσοῦς ἐπαπολαύσαι, καὶ ὀμιλίας ἀξιοθῆναι. Καὶ γε τοῦτο λόγῳ· ἔχει γενέσθαι βασιλεὺς προστάξαντος. Τοιαύτης δὲ τῆς ἐκ Θεοῦ νίκης πρυτανευθείσης, ὅσοι τῆς καὶ αὐτῆς λέγει ἀνοοῦντες, δημοσίᾳ τοὺς αἰνετηρίους τῶν λόγων βασιλεὶ ἔγραψον παρίοντες· ὁ μὲν ἦν ἐκ πολλοῦ συναθροίσαι λόγων δύναμιν ἐπιδεδειγμένος, ὁ δὲ γνώριμος ἐκεῖνῳ καταστῆναι βουλόμενος, καὶ ἄλλοι δ' ἄλλην προβαλλόμενος τὴν αἰτίαν. Ἐκεῖνα δὲ τῶν κλιῶν προτεμαρτύρουν τῷ βασιλεῖ, ἃ καὶ ἡμεῖς ἀθρόα περιειλήφαμεν ἄνωθεν, ὀλίγα ἐκ πάντων πολλῶν συνόμως διεξελθόντες. Οὐ μόνον δὲ οἱ περὶ λόγους ἐσχολακότες, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ βασιλεὺς καὶ γαμετὴ τοῦ κρατούντος ἐν ἡρωικῷ μέτρῳ ποιήματα τῷ ἀνδρὶ καὶ βασιλεῖ ἔγραψεν. Ἦν γὰρ μάλα ἐλλόγιμος. Ἐπεὶ δὲ ταύτης ἐμνήσθη, εἰς καιρὸν ἂν δοκῶ μοι διεξελθεῖν, τίς τε ἦν αὐτῆ, καὶ ὅθεν, καὶ ὅπως τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ εἰς κοινωνίαν γάμου τῶν ἄλλων ἐκρίθη. Ἐχει δὲ οὕτω.

sunt, et hypothecam et pignorationes fieri concedimus. Quoniam non absurdum est, animas hominum quibuscumque vasis vel vestimentis præferri. L. Sulpiciorum. C. De sacro anct. Eccles.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Α

CAPUT XXIII.

Περὶ τῆς βασιλίδος Εὐδοκίας. τῆς καὶ Ἀθηναί-
δος, ὅσα καὶ ὄθεν ἦν· καὶ ὅσα εἰς γάμον κοι-
νωρίαν τῷ βασιλεὶ Θεοδοσίῳ συνήχθη· καὶ
ὡς ὑπέσχετο εἰς Ἱεροσόλυμα διαβῆναι· καὶ
περὶ τοῦ μήλου· καὶ ἄλλων γεγενημένων αὐτῆς.

*De Eudocia Augusta, quæ Athenais est dicta, qualis
ea et unde fuerit, et quomodo matrimonio Theodo-
sio imperatori sit conjuncta : et ut noverit, se
religionis ergo Hierosolyma profecturam : et de
malo magnitudinis admirandæ, aliisque quæ ei
accidere rebus.*

Πουλχερία ἡ βασίλισ φιλόκαλός τις οὖσα, ἤδη τῷ
βασίλει πρὸς ἡλικίαν γενομένη, διεσκοπεῖτο, πῶς
ἂν καὶ γυναίκι προσηκούση τοῦτον συνάψει· καὶ
τὰς ἐκάστου γένους ἐφυλοκρίνει θυγατέρας, καὶ
ὄσαι δὴ ἐξ ἔθνων κάλλει καὶ πλοῦτι καὶ τοῖς λοιποῖς
τὸ διαδόητον εἶχον. Οὕτω δ' ἔχουση ταύτη συμβῆν
οὕτω· καὶ γυνὴ τις Ἀθηναῖς ἄνομα, παρθένος ἔτι
οὖσα, ἐξ Ἀθηνῶν ἦκει τῇ βασιλίδι· ἥτις δὴ Λεοντίου
μὲν ἦν τοῦ φιλοσόφου θυγάτηρ, εὐφυῆς δ' εἰς ἄκρον
οὖσα, διὰ λόγων ἐληλύθει παντοίων ὑπὸ τῷ πατρὶ
παιδευθεῖσα, οὐ μόνον Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ Ῥω-
μαϊκῶν, καὶ τοσαύτης φιλοσοφίας πεπειραται,
πρακτικῆς τε ἄμα καὶ θεωρητικῆς, καὶ ὅση τις ἔστι
περὶ τὰς λογικὰς ἀποδείξεις καὶ ἀντιθέσεις, ὅτην
οὐδαίς ἕτερος ἐκλήρωσατο. Ἀστρονομίας δὲ καὶ
γεωμετρίας καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας τοσοῦτον ἔσχεν,
ὅσον οὐδαίς τῶν κατ' αὐτὴν ἕτερος. Οὕτω δὲ ὑπὸ τοῦ
πατρὸς ἀχθεῖσα, ἐπεὶ τελευτᾷ ἐκεῖνος ἐμελλε,
τοὺς ἐκείνου παῖδας Οὐαλέριον καὶ Ἀέτιον κληρονό-
μους τῆς οὐσίας αὐτοῦ κατελίμπανε. Ταύτην δ'
ἀπόκληρον ἐποίησε, λέγων ἀρκεῖν αὐτῇ τὴν τύχην καὶ
τὴν ἐνούσαν χάριν ἐκ τῆς παιδείσεως. Ἐν στενῷ δὲ
κοιμῶντι γενομένη Πουλχερία προσῆει τῇ βασιλίδι,
καταδωμένη τῆς ἀδικίας τῶν ἀδελφῶν. Ἡ δὲ
βασίλισσα τὴν τε σύνεσιν καὶ τὸ κάλλος, ἔτι δὲ καὶ
τὸ πρὸς ἄπαν ὡς εἰπεῖν δεξιὸν τῆς κόρης καταμαν-
θάνουσα, ἐδουλεύσατο τάδε λαφῶ συνοικεῖν. Καὶ δὴ τὰ
Χριστιανῶν πείσασα ἀνέλθει, Ἀττικὸν τὸν ἐπί-
σκοπον μετετέλλετο· καὶ ἐν τῷ προειρημένῳ σηκῷ
Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος τοῦ θεοῦ βαπτίσμα-
τος ἀξιώσασα, καὶ θυγατέρα οικεῖαν αὐτῇ ἐκ τε
τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, καὶ ἄλλοις τρόποις πολλοῖς
ἀναδείξασα, εἰς γυναῖκα ἐδίδοι τῷ ἀδελφῷ, Εὐδοκίαν
ἐξ Ἀθηναῶν μετονομάσασα. Αὐτῆ δὲ καὶ παῖδα
Εὐδοξίαν ἄνομα Θεοδοσίῳ ἐγέννα· ἥτις δὴ Οὐαλεντι-
νιανῷ τῷ Πλακιδίᾳ παιδί, Ῥώμης τινικαῦτα
κρατοῦντι, συνήπτετο, εἰς Θεσσαλονικὴν διὰ τὸ κῆδος
γεγενημένη. Ἐκεῖνῳ δὲ θυγατέρας αὐτῆς δύο αὐτῆ
ἐγέννη, Πλακιδίαν καὶ Εὐδοκίαν ἄνομα. Ἡ μὲντοι
βασίλισσα Εὐδοκία, δι' ἐφέσεως ἔχουσα τὴν τῆς θυ-
γατρὸς Εὐδοκίας συνάθειαν κατεῖναι, εὐχῆ αὐτὴν
κατεδέσμευε, ὅπως τῇ παιδί προχθεῖν ὁ γάμος,
αὐτὴν ἐκείνην εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀφικέσθαι, εἰς τε
τῶν ἁγίων τόπων προσκύνειν· καὶ τὴν ἀνήκουσαν
εὐχαριστίαν τῷ Σωτῆρι ἀφοσιώσασαι τῶν ἀπέριτων
χάριν αὐτῇ δωρῶν· προσπειγενομένης καὶ τῆς τοῦ
περιφανοῦς ἐκεῖνου μήλου προφάσεως, ὅπερ οἷα
λίαν μέγα τε καὶ ἐξαισιον, κατὰ τὴν Φῶτων ἑορτὴν,
Φρυγίσκου τινὸς ἀγαγόντος, βασιλεὺς τῇ βασιλίδι
ἀπεχαρίζετο Εὐδοκίαν, ἑκατὸν τῷ ἀγαγόντι νομισμα-
τα παρασχών. Ἡ δ' αὐτὴ ἀπλῆ διαθέσει (φιλοτίμως
ἔχουσα) τῷ μαγίστρῳ Παυλίῳ ἐπὶ μᾶλλον
ἔρωμένη τῷ βασιλεὶ ἐπεμπεῖν ἐν ἀγρῷ ποδαγρῶντι.

Pulcheria Augusta quod honestatis studiosa es-
set, cum imperator jam ad ætatem maturam per-
venisset, ut ei conjugem matrimonio jungeret,
deliberavit. Et generis cujusque et familiæ puellas,
eas etiam quæ ex gentibus forma, divitiis, et aliis
dotibus præclaræ essent, dispexit. Atque hoc cum
illa sic ageret, percommode accidit, ut mulier
quædam, cui nomen Athenais erat, adhuc virgo,
ex Athenarum urbe ad Augustam veniret. Ea
Leontii philosophi filia, et quidem ingeniosissima,
omni genere non solum Græcarum, **485** sed
etiam Latinarum disciplinarum a patre erudita,
tantum in philosophia effectrice simul et contem-
platrice, atque ea quoque quæ circa dicendi artem,
probationesque et confutationes versatur, quantum
alius nemo, profecit. In astronomia etiam, geome-
tria, et numerorum proportionibus, plus quam
alius ætate sua quisquam, est assecuta. Hanc ubi
pater ita educavit atque instituit, moriturus ille,
filios suos Valerium et Aetium bonorum suorum
hæredes reliquit, filiam autem exhæredavit, for-
tunam ei, et quam ex doctrina consecuta esset gra-
tiam sufficere dicens. Cum vero ei res esset per-
angusta, ad Pulcheriam Augustam de fratrum
injuria conquerens accessit. Illa prudentiam, ve-
nustatam, et miram in rebus (ut ita dicam) omni-
bus dexteritatem puellæ cum cognovisset, fratri
eam connubio jungendi consilium cepit. Atque
ubi ei ut Christianorum sacra coleret persuasit,
accito Attico episcopo, ad divinum baptismum
eam in eo quod diximus Stephani protomartyris
templo adhibuit : et per eum ipsum baptismum,
aliosque item plures modos, in filiæ locum sibi
arrogatam, uxorem fratri dedit, pro Athenaide
Eudocia cognominatam. Hæc Theodosii Eudoxiam
filiam genuit, quæ Valentiniano Placidia filio,
Romæ rerum summam obtinenti, et propter affini-
tatem nuptiarum Thessaloniciæ, quo ex Occidente
D venerat, agenti, in matrimonium est collocata.
Atque ea Valentiniano filias duas, Placidiam et
Eudociam, progeniit. Verum Eudocia Theodosii
conjug, cum desiderio conjugii Eudoxiæ filia vi-
dendi teneretur, voto seipsam obligavit, ubi
nuptiæ filia confectæ essent, se Hierosolyma adi-
turam. Et simul et loca sancta veneraretur, et de-
bitas Servatori, ob innumerabilia ab eo accepta
dona, ageret gratias. Ad quas causas præclari
etiam illa mali occasio accessit, quod utpote in-
gens et admirandum, festo Luminum die a Phrygisco
quodam oblatum, cum illi eam ob rem imperator
centum numismata præbuisset, imperatrici Eudo-
ciæ dono dedit : idque illa deinde simplici animo
(perliberatis enim erat) magistro Paulino, qui priu-

cipi apprime charus, domi ex podagra decumbentibus, misit. 486 Paulinus autem, quod de malo factum fuerat, ignorans, eò perinde atque miraculo quopiam imperatorem muneratus est. Qui postquam illud agnovit, conjugem explorando, de eo, an illud ipsum esset, salutem suam verbis præterdicens, percontatus est. Eudocia vero, quod imperatoris consilium explorandique voluntatem non intelligeret, cum esse negasset, illud se libenter comedisse dixit. Qua re cum in gravem suspicionem apud imperatorem incidisset, Paulinus quidem statim in Cappadociam relegatus, capitali supplicio est affectus. Ilsa autem ea de causa immenso correpta dolore, votum Deo nuncupatum solvit, et illico Hierosolyma concessit. Dispositione divina id profecto factum, ut ibi quidquid esset bonum atque utile, perficeret. Quid namque opus est admiratione digna dicere opera, quæ eo loco in sacris templis, monachorumque domiciliis, atque apud sacerdotes et pauperes, de quibus paulo post referam, peregit? Unum illud in præsentia memoria dignum de ea et Pulcheria recensebo. Quod namque natura apertus et simplex Theodosius esset, et omnibus benigne facere cuperet, sæpe etiam litteris, quibus minime oportuit, sententia earum non perspecta, subscripsit. Quæ vero ei divinius quasi fidelis custos data erat, in rebus omnibus magnifica, moderata, et sapiens Pulcheria Augusta, id ipsum quoque, morem absurdum coarguens, correxit. Syngrapham enim inter eum et seipsam venditæ conjugis ejus raptim compositam ei proposuit, eamque ille scripturæ vim nesciens, confestim manus suæ adnotatione confirmavit. Postridie ejus diei imperator conjugem ad se vocavit, quam Pulcheria se ei reddituram, plurimum negavit, emptionis libellum, ut testem qui illa prudentia atque festivitate fuit. Atque illa negligentiam ejus arte quadam arguens, moderatione mira improvidam litterarum subscriptionem sic in eo emendavit. De his hæc tenentur.

487 CAPUT XXIV.

De Attici patriarchæ episcopali administratione. Et quod is urbanus admodum et facetus, nec non in imponendis rerum nominibus acutus fuerit

Atticus autem episcopus Constantinopolitanus, ut Ecclesia incrementa sua caperet, mirifice operam dedit. Summa enim prudentia eam administrans, continua doctrina populum ad studium virtutis excitavit. Et ad misericordiam atque largitionem tam proclivis fuit, ut non modo eis qui in parœciis ejus erant, egenis providendum duceret, sed etiam vicinis Constantinopoli ecclesiis pecuniam multam ad pauperum consolationem mitteret. Porro ex una ejus epistola, quam ad Calliopium presbyterum Nicæam dedit, missis simul trecentis aureis, qualis ea re vir fuerit, satis patebit. Ea sic habet: « Callipio presbytero Atticus in Domino salutem. Decies mille in urbe vestra egenos piorum commiseratione indigere cognovi. Decies mille dum dico, multitudinem ipsam, non

Ἄ Ὁ δὲ τὰ περὶ αὐτοῦ ἀγνοῶν, ὡς τι τέρας αὐτῆς τῆ βασιλεῖ δῶρον προσῆγεν. Ὁ δ' ἀναγνοὺς, ὁπλῶν ὄντα τὸ μῆλον, πείραν προσῆγε περὶ τούτου τῆ γυναικί, τὴν σφετέραν σωτηρίαν προβεβλημένης. Ἐκείνης δὲ τῶ ἀγνοεῖν τὴν πείραν διαβεβημένης, καὶ ὡς ὅτι ἡδέως μάλᾳ φάγοι αὐτὴ ἀνειπούσης, εἰς ὑπάνοιαν ἀποπον ἤγειρε τὸν κρατοῦντα. Καὶ αὐτίκα Παυλίνος μὲν ἐξόριστος ἐν Καππαδοκίᾳ γενόμενος, κεφαλαικῆ τιμωρίᾳ ὑπήγετο. Ἐκείνη δὲ ἀμέτρον διὰ ταῦτα ληφθεῖσα τῆ λύπῃ, τὰ ὑπεσχημένα ἐπέηρου Θεῷ· καὶ αὐτίκα διεβίωνεν εἰς Ἱερουσόλυμα. Θεοῦ δὲ ἦν ἄρα οἰκονομία, ἐν ἧκει γενομένη, πῶς εἰ τι χρηστὸν διαπράξεται. Τί γὰρ χρῆ καὶ λέγειν ὅσα ἐκεῖ θαύματος ἄξια διετέλεσαν ἔργα ἐν τε θείῳ ναοῖς καὶ μοναχῶν καταγωγίοις, καὶ ἱερῶσι, καὶ πένθῃσι; περὶ ὧν μικρὸν ὑστερον διεξέλθω, τοῦτο μόνον τό γε νῦν ἔχον περὶ αὐτῆς μνήμης ὅν ἄξιον τῆ ἱστορίᾳ διηγησάμενος. Ἀπλοῦς γὰρ φύσει ὡς Θεοδόσιος, καὶ πάντας εὐεργετεῖν προθυμοῦμενος, πολλάκις καὶ οἷς οὐκ ἔχρη, μὴ τὰ γραφόμενα διασκεπτόμενος, καθυπέγραφεν. Ὁ δὲ ἡ πάντα κοσμία καὶ σώφρων καὶ σοφῆ οἰκουρὸς πρὸς Θεοῦ δεδομένη Πουλχερίᾳ ἡ βασιλῆς, καὶ τοῦτ' ἐπηνώθη, τὸ τῆς πράξεως ἀποπον διελέγχουσα. Καὶ δὲ πρῶσιν ὡς ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀδελφὴν τῆς ἰδίας γυναικὸς σχεδιάσασα Εὐδοκίας, προσῆγε τῶ βασιλεῖ· ὁ δὲ τὴν τῶν γεγραμμένων δύναμιν μὴ εἰδὼς, εὐθὺς καθυπέγραψε. Τῆ δ' ἐξῆς ἡμέρᾳ τὴν γαμητὴν ἐκάλεε ὁ βασιλεὺς· Πουλχερίᾳ δὲ μὴ δοῦσαι μᾶλλον σφοδρῶς διετίετο, τὸν τῆς πράσεως χάρτην προβαλλομένη ἀπαράγραπτον μάρτυρα. Οὕτω σοφῆ τις ἦν καὶ ἀστεία μάλᾳ· κἀντεῦθεν τὸ ἀνειμένον ἐκείνῳ τεχνικῶς διελέχσασα, μετρίως τὸ ἐν ταῖς τοιαύταις γραφαῖς ἀπερίσκεπτον διορθώσατο. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

accusari aut rejici non posset, præterdicens. Tanta illa prudentia atque festivitate fuit. Atque illa negligentiam ejus arte quadam arguens, moderatione mira improvidam litterarum subscriptionem sic in eo emendavit. De his hæc tenentur.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΔ'.

Περὶ τῆς τοῦ πατριάρχου Ἀττικῶν διοικήσεως· καὶ ὡς ἀστεῖος μάλᾳ ἦν, καὶ περὶ τὰς τῶν ὀνομάτων θέσεις φιλόκαλος.

Ἄ Ὁ δὲ τῆς Κωνσταντινίου ἐπίσκοπος Ἀττικῶν θαυμασίως τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ποιεῖν ἐπέδιδου, ἀρίστη μὲν φρονήσει ἐπὶ τὴν ταύτης διοίκησιν χρώμενος· τῷ δὲ συνεγεί τῆς διδασκαλίας τὸν λαὸν εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς μετάληψιν προετρέπετο. Οὕτω δὲ εἶχε προχεύσας εἰς ἔλεον, καὶ εἰς μετὰδοσιν ἐτοίμος ἦν, ὡς μήτοι γε τῶν ἐν ταῖς προικίαις αὐτοῦ προνοεῖσθαι πτωχῶν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀρχιθουρούσαις τῆ Κωνσταντινίου πόλεσιν ἱκανὰ χρήματα πέμπειν, εἰς παραμυθίαν τῶν ἐκεῖ δεομένων. Ἐκ δὲ μὲν τούτου ἐπιστολῆς, ἦν Καλλιοπῶν πρεσβυτέρῳ εἰς Νίκαιαν ἐπέστελλε, τριακοσίους χρυσίνους συναποστελλας, καταφανῆς ὅποιοι ἦν καὶ περὶ ταῦτα γνησεται. Ἔστι δὲ αὕτη· « Καλλιοπῶν πρεσβυτέρῳ Ἀττικῶς ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἐμαθον μυρίους ἐν τῇ πόλει πεινῶντας δεῖσθαι· τοῦ πασῶ τῶν εὐσεβῶν

των ἐλέου· μυρίους δὲ λέγω τὸ πλῆθος, οὐ τὸν ἀκριβῆ δηλῶν ἀριθμὸν. Ἐπεὶ τοίνυν αὐτοὺς μὲν ἔχω λαβῶν ἀριθμὸν παρὰ τοῦ βασιλεῖ τῆ χειρὶ διδόντας τοῖς οἰκονομοῦσι καλῶς, συμβαίνει δὲ τινας ἀπορεῖσθαι δοκιμασίας, χάριν τὸν ἔχοντων μὲν, μὴ παρεχόντων δὲ τοῦτοις, λαβῶν, ὧ φίλη μοι κεφαλῆ, τοὺς τριακοσίους τούτους χρυσίνους, ἀνάλωσιν ὅπως ἂν θελήσῃς. Βουλῆσθαι δὲ πᾶσι τοῖς αἰσχυνομένοις τὴν αἰτησιν, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς ἐμπόριον διὰ βίου τὴν γαστέρα προτεθεικῆσαι. Διδούς τοίνυν, μηδὲ θρησκείαν λογισθῆναι κατὰ τοῦτο τὸ μέρος· ἐνδὸς καὶ μόνου γενόμενος, τοῦ τρέφειν τοὺς πεινῶντας, ἀλλὰ μὴ λογιστεῖν τοὺς τὸν ἡμέτερον τρόπον φρονούσας. Ἡ τῶν μὲν οὖν δεομένων καὶ πόρρωθεν ὄντων οὕτω φροντίδος εἶχεν ὁ Ἀττικὸς· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὰς τινων δεισιδαιμονίας περὶ πολλοῦ ἀναστῆλθαι πρόνοιαν ἐποιεῖτο. Καὶ δὴ πυθόμενος Σαββάτιον ἀετιανόν, ὃς διὰ τὸ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα τῆς τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἀποβράζει, ἰδίαν συνεστήσατο πόλιν, τὴν βίον ἐν Ῥόδῳ ἀπολιπόντα· ἐκεῖσε γὰρ ὑπερόριος γενόμενος ἐτελεύτα· καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου συστήματος ἐκείθεν τοῦ σώματος μετακομισθέντος, περὶ τὸν ἐκεῖνου τάφον εὐχὰς ποιεῖν, καὶ ὡς ἀγίῳ δῆθεν τὸ σῆμα νέμειν, νύκτωρ τινὰς ἀποστελλας, τὸ Σαββατίου σῶμα εἰς ἕτερον τόπον ἔθαπτεν. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ἐλθόντες, καὶ τὸν τάφον ὀρωρυγμένον εὐρόντες, τοῦ λοιποῦ σέβειν καὶ δεισιδαιμονεῖν περὶ τὸν τάφον ἐπαύοντο. Λίαν δὲ καὶ φιλόκαλος ἐγεγόνει περὶ τὰς τῶν ὀνομάτων θέσεις, εὐστόχως αὐτὰς συντιθείς. Περὶ γὰρ τὸ κατὰ τὸν Εὐξείνιον πόντον στενὸν οὐ πόρρω πᾶσι τοῦ ἀνάπλου ἐπίνοιον ἦν, ὃ ἀρχαίως ἀνόδους Φαρμακῆα ἐκάλεον. Ἐκεῖνος δ' ἐκείσε τὰς συνάξεις ποιούμενος, ἵνα μὴ δυσφήμῳ ὀνόματι καλοῖτο ὁ χώρος, εἰς Θεραπείαν μετετίθει τὴν κλήσιν. Καὶ πρόσκειται δ' ἕτερον ἀντιπέραν τῆς Κωνσταντινου καίμενον Ἀργυρόπολιν μετωνόμαζε, τοιαύτης αἰτίας ἡγήσαμένης. Χρυσόπολις ἐπίνοιον ἀρχαίον ἐστίν. Ὁ καίεται μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ Βοσπόρου, ἀντιπέραν δὲ τῆς Βυζαντιδος ἐστίν. Τοῦτου δὲ πολλοὶ τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν μέμνηται, ὡς περὶ Στράβων ὁ γεωγράφος, Νικόλαός τε ὁ Δαμασκόθεν, καὶ ὁ τὰ Κύρου συγγεγραφῶς ἄριστος, ὁ πολὺς ἐν λόγων δυνάμει, καὶ συγγραφικῶν χαρακτήρι θαυμαστός Ξενοφῶν, ἐν τῇ ἕκτη τῶν ἀναβάσεων Κύρου· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, ἐν ᾧ καὶ τάδε περὶ αὐτοῦ ἱστορεῖ, ὡς Ἀλκιβιάδης ἐκεῖνος τὰ τεῖχη περιελὼν Χρυσοπόλεως, δεκαδευτήριον ἐν αὐτῇ καθίστα. Ὅσοι γὰρ ἐμποροὶ ἐκ Πόντου κατέπλεον, ἐν αὐτῇ τὰς δεκάτας παρεῖχον τῶν φόρων. Ὁ τοίνυν Ἀττικὸς, τὸν κατανεκρῶν Χρυσοπόλεως τόπον ἰδὼν ἐν εὐθέτῳ καίμενον καὶ τέρψιν οὐ μετρίαν παρέχοντα, χρῆναι ἔφη τὸν τόπον τοῦτον Ἀργυρόπολιν ὀνομάζεσθαι· ὃ αὐτίκα βῆθ' ἐν τὴν ἐπωνυμίαν ἐίδου τῷ χώρῳ. Λεγόντων δὲ τινων ἀσύμφορον εἶναι Ναυατιανούς· ἐνδὸς τῆς Κωνσταντινου ἐκκλησιάζειν, Ἀγνοεῖτε, ὡς εἰπεν. Ἐφη, ὅσα ἡμῖν συνέβη παθεῖν ἐπὶ Κωνσταντιου καὶ Οὐάλεντος. Ἄλλως τε δὲ καὶ μάρτυρες οὗτοι τῆς

A certum pauperum numerum ostendo. Quandoquidem vero certum pecuniæ numerum ei acceptum fero, qui perliberali manu rite eam dispensantibus donat, et nonnulli indigent, explorandorum eorum gratia, qui habent quidem, sed illis non dant, acceptis a me, o charum mihi caput, trecentis aureis istis, ut voles eos expendere. Voles autem eis maxime, qui mendicare erubescunt: non illis, qui in vita ventrem ad mundinationem proponunt. Cum igitur pecuniam largieris, religionis hac in parte rationem non habebis: hoc unum spectans, ut indigentes alas, neque eos præferas qui moribus nostris vivunt. Pauperum sane etiam qui longius abessent, ita curam Atticus gessit. Verum ille quoque ut quorundam superstitionem minueret, maxime curavit. Et cum audisset Sabbatium illum, qui propter Paschæ diem Judaico more celebrandum a Novatianorum ecclesia secesserat, et gregem sibi suum coegerat, Rhodi, ubi exulare jussus fuerat, vitam finisse, popularesque factionis ejus, corpore illius inde translato, circa sepulcrum ejus preces peragere, et veluti viro sancto reverentiam cultumque præstare: noctu hominibus certis missis, cadaver Sabbatii sepeliri in loco alio curavit. Porro sectatores illius ubi tumultum effossum reppererunt, caeremonias superstitionemque suam ad sepulcrum ejus deinceps omiserunt. Et quoniam in novinum inventione, apte illis rebus ipsis imponendis, elegans et felix fuit, navale quod ad angustias Euxini ponti non longe a transitu situm, veteres φαρμακῆα, id est veneficum appellarunt, quod ipse ibi conveniret cogeret, ne locus is infamem obtineret appellationem, nomine mutato θεραπείαν, hoc est, curam seu medicinam vocavit. Ex suburbiis etiam Constantinopolis aliud, Argyropolim, per mutationem nominis ob causam ejusmodi appellavit. Chryso-polis antiqua navium statio est, contra Byzantium, in Bospori initio posita. Multi ejus antiquorum historicorum meminere, sicuti Strabo geographus, Nicolaus Damascenus, et qui Cyri historiam optime conscripsit, vi eloquentiæ magis, et historico stylo admirandus Xenophon, in sexto Cyri expeditionis: sed et in primo Hellenicorum, seu Græcæ Historiæ libro, ubi de ea hæc quoque memorat, quod Alcibiades ille muro Chryso-poli munita, decimarum accipiendarum sedem ibi constituerit. Quicumque enim mercatores ex Ponto præternavigarent, decimas eo loco mercium præbuerunt. Atticus igitur locum e regione Chryso-poli, commode cum non mediocri amœnitate situm cerneus, Argyropolim eum nominari oportere dixit, quod verbum regioni statim cognomen indidit. Quibusdam dicentibus, incommodum esse, quod Novatiani intra urbem Constantinopolim conventus agerent: Ignorare videmini, inquit, quæ sub Sabatiano et Valente perpassi sumus. Præterea vero testes ibi nobis sunt fidei veraces. Cum enim jam dudum ab Ecclesia universali seces-

serint, nihil illi aliud de fide quam pœnitentiam novarunt. Et cum Nicææ aliquando esset, ordinandi ibi episcopi gratia, Asclepiadem Novatianorum ecclesiæ antistitem, senem admodum conspicatus, quotnam annis episcopatum gessisset, interrogavit. Atque ubi ille quinquaginta dixisset, sermonem excipiens Atticus: Beatus, inquit, es, o Pater, qui tam longo tempore bonum opus curaris. Apud eundem Asclepiadem illud quoque intulit, **489** « Ego, inquit, Novatum quidem valde laudo: qui vero ab eo provenere, eos minime recipiendos esse duco. » Vocem hanc ut novam et insolitam, postquam ille audivit: « Quomodo, aŋ, hoc dicis, episcope? Propterea, Atticus inquit, illum probo, quod ad communionem eos qui diis sacrificaverant, non admisit: id namque et ipse, si affuissem, fecissem. Novatianos autem aversor, quod exiguarum rerum gratia homines a communionem excludunt. Ad quæ verba Asclepiades respondit: At non sacrificia deorum tantum, sed multa etiam alia sunt peccata ad mortem. Quorum causa vos quidem clerum, nos vero etiam laicos rejicimus, soli Deo, qui novit omnia, omnia committentes. » Dicunt etiam obitum eum sunni prævidisse, et ad Calliopium Nicææ presbyterum ab eo discordentem, verbis hisce usum esse: « Quod si me rursus vivum videre voles, ante autumnum exactum celeriter Constantinopolim te venire oportebit. Sin tardius eo concesseris, superstitem me non invenies. » Id quod ita accidit. Nam vicesimo primo ministerii sui anno, decimo Octobris mensis die mortuus est, undecimo Theodosii consulatu. τῆς λειτουργίας ἐτι δεκάτην ἄγοντος Ὀκτωβρίου τοῦ.

CAPUT XXV.

De Alexandro Antiochiæ episcopo: ut primus ipse memoriam et nomen divi Chrysostomi in sacros codicillos retulerit, atque Atticum, itemque alios idem facere curaverit, et Joannis studiosos tranquillitati et paci restituerit: id quod Cyrillus facere detraxerat.

Novum autem et admirandum quiddam, quod prius perfecit, quam defunctus est, ita ut reprehensionem eam qua expetitus est, quod Joannis sectatoribus male acceperit, a se amolitus, aliis obvelaverit bonis, exponam. Antiochiæ Porphyrius, cujus supra meminimus, decessit: et sedem Ecclesiæ Alexander sortitus est, congruentem episcopatu agens vitam. Monasticis enim antea studiis exercitatus, fortis admodum decertator exstitit, consona vitæ facta exhibens, pietatis sanctiorisque philosophiæ meditatione, divitiarum contemptu, eloquentia, et multis aliis donis atque ornamentis mirifice abundans. Alexander iste, eos qui propter Eustathium suos sibi celebrabant conventus, **490** cohortatione et persuasione tandem reliquo Ecclesiæ corpori (quod Paulinus, et post illum Evagrius, impediēbant) conjunxit. conventumque ecclesiarum per unionem tantum coegit,

πιστεως ἡμῖν ἀληθεῖς καθεστήκασιν. Ἐκ πολλοῦ γὰρ τῆς καθόλου διακριθέντες Ἐκκλησίας, οὐδέν τι ἄλλο περὶ τὴν πίστιν ἐνεωτέρισαν. Καὶ ποτε δ' ἐν Νικαίᾳ παραγεγόμενος, χρεῖας καλούσης χειροτονεῖν ἐκείσε ἐπίσκοπον, Ἀσκληπιάδην τὸν τῶν Ναυατιανῶν ἐκείσε δὴ προϊστάμενον θεασάμενος γηραῖν μάλα ὄντα, ἤρετο πόσοις ἐνιαυτοῖς τῆς ἐπισκοπῆς καθηγόητο. Πεντήκοντα δ' ἐκείνου εἰπόντος, ὑπολαβὼν ὁ Ἀττικὸς ἔφη· Εὐδαίμων ἀρὶ τυγχάνεις, ὦ ἀνθρώπε, ἐπὶ τόσῳ χρόνῳ καλοῦ ἔργου ἐπιμελούμενος. Πρὸς δὲ τὸν αὐτὸν Ἀσκληπιάδην καὶ τοῦτο ἐπένεγκεν, ἢ Ἐγὼ, λέγων, τὸν μὲν Ναυατὸν σφοδρῶς ἐπαίνῳ, τοὺς δ' ἐξ ἐκείνου ἤκιστ' ἀποδοχῆς ἀξίῳ. » Οἷα δὲ ξένον τὸν λόγον διακούσας ἐκείνος, « Πῶς τοῦτο, ἔφη, λέγεις, ἐπίσκοπε; » Ὅτιπερ, ἔφη ὁ Ἀττικὸς, ἐκείνον μὲν ἐπαίνῳ, οἷς τοῖς ἐπιθύσασι κοινωνεῖν παρητήτο· τοῦτο γὰρ καὶ εἰ ἐγὼ παρήμην, ἔπραξα ἄν. Τοὺς δὲ Ναυατιανοὺς ἀποστρέφεται, ὅτιπερ εὐτελῶν χάριν πραγμάτων τῆς κοινωνίας τοὺς λαοὺς ἀποκλείουσι. » Πρὸς ἄπερ Ἀσκληπιάδης ἐπήγαγεν· « Οὐ τὴ ἐπιθύσαι δὴ μόνον, ἀλλὰ πολλὰ καὶ ἄλλαι ἀμαρτίαι εἰσι πρὸς θάνατον, δι' ἅς τοὺς ἐν κλήρῳ μὲν ὑμεῖς, ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς λαϊκοὺς ἀποκλείομεν, μόνῳ τῷ πάντα εἰδοτῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέποντες. » Φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ τὴν τελευταίην ἑαυτοῦ προγνόντα. Καλλιόπιῳ τῷ πρεσβυτέρῳ Νικαίας εἰπεῖν ἐκεῖθεν ἀναχωροῦντα· « Ἐπερ βούλει με αὖθις ζῶντα ἰδεῖν, πρὶν ἢ φθίνειν ὀπωρᾶν, τάχος ὅσον τῇ Κωνσταντίνου σε χρέων προσφοιτᾶν. Εἰ γὰρ κατόπι γένοιτο τοῦ καιροῦ, οὐκέτι περιόντα με καταλήψῃ. » Ὅ δὴ καὶ εἰς ἔργον αὐτίκα ἐξέβαινε. Τῷ γὰρ εἰκοστῷ πρώτῳ μῆνός τετελεύτα, Θεοδοσίου τῷ ἐνδέκατον ὑπετέλειον.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τοῦ Ἀντιοχείας Ἀλέξανδρου, ὡς πρῶτος τὸ μνημόσυνον τοῦ θεοῦ Χρυσοστόμου τοῖς ἱεροῖς διατύχοις ἐνέταξε, καὶ Ἀττικὸν καὶ τοὺς ἄλλους οὕτω ποιεῖν παροικύασε, καὶ τοὺς περὶ Ἰωάννην εἰρήνευσε· Κύριλλος δὲ τοῦτο ποιεῖν ἀπετρέπετο.

Ὁ δ' οὖν ξένον πρὶν ἢ τελευταίην διεπράξτε, καὶ τοῦ ἐντριβέντος αὐτῷ μῶμου ἀπήλλαξε, δι' ἃ πρὸς τοὺς προσκειμένους τῷ Ἰωάννῃ κακῶς ἔπραξεν, ἀπελαύνων, καὶ ἄλλοις περιελάσων κακοῖς, διτγῆσομαι. Φθάνει μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ τελευταίας Πορφύριος, περὶ οὗ ἀνωτέρω μνημὸν ἐπισησάμενην δὲ τῆς Ἐκκλησίας καθέδραν ἐκληροῦτο Ἀλέξανδρος, συμβαίνουσαν ἔχων τῇ ἀρχιερωσύνῃ τὴν πολιτείαν. Ἀσκητικοὺς γὰρ πρότερον ἀγῶσιν ἐγγυμνασάμενος, ἀγωνιστῆς ὄφθη γενναῖος μάλα, ἔργοις τὸν βίον ζεικνῶν συνάδοντα, ἀσκήσει καὶ φιλοσοφία καὶ τῷ ἀκτῆμονι βίῳ, καὶ τῷ τῆς γλώττης βέβηματι, καὶ πολλοῖς ἄλλοις ὑπερφυῶς πλεονεκτῶν τοῖς χαρίσμασιν. Οὗτος τοιγαροῦν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τοὺς Εὐσταθίου χάριν κατ' ἴδιαν συνάγοντας, οὐδ' ἀνέπαυται Παυλίνος οὐκ εἴασε, καὶ μετ' ἐκείνον Εὐάγριος, μόλις πειθῆ καὶ παρακλήσει χρώμενος. τῷ λοιπῷ τῆς Ἐκκλησίας συνήρμοσε σώματι· καὶ

τοιαύτην πανήγυριν ἤ ἐνώσει τῶν ἐκκλησιῶν ἐσχε-
 διαξεν, ὡς οὐ τις πρόποτε θεάσατο. Τοὺς γὰρ
 ὁμόφρονας ἐκείνῳ λαβῶν, καὶ τοὺς ἐν κλήρῳ καὶ
 τῷ πολλῷ πλήθει ἡριθμημένους, πρὸς τὴν ἐκείνων
 ἦκεν ὁμήγουρον· ἐκεῖθεν τε ἐκείνους παραλαβὼν
 ὑπὸ ψαλμοῖς καὶ ὕμνων ᾠδαῖς ἐν ταυτῷ ἐναρμο-
 νίως μίαν ᾠδὴν ᾄδοντας, ἀπὸ τῆς πρὸς ἐσπέρας
 τετραμμένης πυλίδος μέχρι τοῦ μεγίστου νεῶ πλῆ-
 σαν τὴν ἐν μέσῳ τούτοις ἀγορὰν ἀνθρώπων πλήρη
 ἐδείκνυ, ποταμὸν οἷον λογικὸν τινα σχεδιάζων, κατ'
 οὐδὲν εἰς ὁμοιότητα διαφέροντα τοῦ παραρρέοντος
 ποταμοῦ. Ἄ δὴ ὀρώντες οἱ τε Ἰουδαῖοι καὶ ὄσοι
 τῶν Ἑλλήνων βραχεῖς ὑπελείποντο, πρὸς δὲ καὶ
 ὄσοι τὴν Ἀρείου εἰσεδέξαντο λώθη, εἰς δὲ καὶ
 τοὺς ὄθεν δὴποτε βέοντας ποταμούς, εἰς τὴν τῆς
 καθόλου Ἐκκλησίας εἰσεδάλλοντας θάλασσαν, σφόδρα
 ἔστενον καὶ ὠδύροντο. Οὗτος τοίνυν ὁ τὰ πάντα
 ἄριστος καὶ βίον καὶ λόγον Ἀλέξανδρος, πολὺν τινα
 ζῆλον τρέφων ὑπὲρ τῆς Ἰωάννου δίκης, πρῶτος
 τὴν ἐκείνου προσηγορίαν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δι-
 θύροις ἐπέταττε· καὶ βασιλεῖ, καὶ τοῖς ἄπανταχοῦ
 ἔγραψεν ἐπισκόποις, τὰ ἴσα καὶ αὐτοὺς πράττειν,
 καὶ τὴν εἰρήνην τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐντεῦθεν ἀσφαλῶς
 πρυτανεύειν. Ὁ δὲ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀττικὸς συν-
 ιδῶν διὰ τοὺς Ἰωαννίτας, τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ
 διεβρόχημένην τὴν ἐκείνου μυσίαν γνώμη τῶν κρα-
 τούσων καὶ αὐτὸς ταῖς εὐχαῖς ποιησῆσαι ἐκέλευε·
 καθάπερ εἰωθὸς ἦν γίνεσθαι καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν
 ἐπισκόπων ἀπολελοιπίτων τὸν βίον. Καὶ γ' ἐξ ἐκεί-
 νου τὰ τῆς εἰρήνης ἀνήπτετο· ἔως χρόνῳ ὕστερον
 καὶ τὰ ἐκείνου λείψανα εἰς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν
 μετεκομίζετο. Ὁ μὲν οὖν Ἀττικὸς τοῦτον τὸν τρό-
 πον τὸ προσωριῖδεν αὐτῷ μίσος διὰ τὸν θεσπέσιον
 Ἰωάννην λαμπρῶς ἐπανάρθου. Οὐκ αὐτὸς δὲ μόνος
 τοῦτ' ἐπραττεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἐπειθεν, ἀν-
 τιτεινοντάς τὴν Ἰωάννου μνήμην ταῖς εὐχαῖς ἀνα-
 φέρειν, καὶ μάλιστα Κυρίλλῳ τῷ τῆς Ἀλεξάνδρου
 τὸν θρόνον διέποντι, ἀπεχθῶς μάλα ἔχοντι· πρὸς
 Ἰωάννην, ὅτι διάφορος Θεοφιλιῷ τῷ πρὸς πατρὸς θεῖῳ
 καθίστατο. Οὐκ ἄκαιρον δὲ καὶ αὐτὰς ἐκείνων·
 τὰς ἐπιστολάς τῷ συγγράμματι παραθεῖναι· διὰ τὸ
 ἀξιόπιστον. Ἐχουσι δ' ἐπὶ λέξεως οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Ἐπιστολὴ Ἀττικοῦ τοῦ πατριάρχου τῆς Βασι-
 λίδος πρὸς τὸν ἅγιον Κύριλλον Ἀλεξανδρείας,
 ὑποτιθεῖσα καὶ αὐτὸν τὴν προσηγορίαν τοῦ
 μακαρίου Ἰωάννου τοῖς ἱεροῖς διακτύχοις ἐγ-
 γραφείν.

Ἐ Ἀττικὸς Κυρίλλῳ εὖ πράττειν. Περιπεπτόκαμεν
 οἷς μὴ προσηρήμεθα· καὶ στέργειν ἀναγκαζόμεθα τὰ
 μὴ κατὰ γνώμην ἡμῶν ἀπητηγησάτα, τοῦ δικαίου τὸ
 λυσίτελές προτιμήσαντες, καὶ πρὸς τὴν τῶν λαῶν
 ὁμόνοιαν ἐπικλιθέντες τοῖς λογισμοῖς· κινῶνι μὲν
 τοῖς τῶν Πατέρων μὴ λυμηνάμενοι, τῆς δὲ ἀκρι-
 θεοῦς λεπτολογίας τὴν τῆς οἰκουμένης εἰρήνην προ-
 τεθεικότας. Οἶδῃ μὲν οὖν καὶ τὸν μακάριον Παῦλον
 ἐν τῷ θεσμοθετεῖν ταῖς ἐκκλησίαις σαφῶς τὰς ὑπο-
 θέσεις οἰκονομήσαντα· οἶδῃ δὲ καὶ τὸν ἐν ἁγίοις
 πατέρα τῶν ὄντων, τὸν ἱεραπόστολον Θεόφιλον, ἐπὶ
 τῆς Ἑλληνικῆς συγγύσεως τὴν εἰρήνην τῆς παρὰ

A quantum nunquam aliquis vidit. Eis enim qui idem
 sentiebant, et ex clero et ex populo ipso assum-
 ptis, ad illorum venit conventum : atque illis etiam
 inde, ita uti psalmis atque hymnis Deum lauda-
 bant, receptis, cantilenam eandem uno ore con-
 cinne canente, ab ea quæ ad Occidentem versa est
 porta, usque ad templum maximum, totum quod
 in medio est forum, hominum multitudine com-
 plevit : veluti spiritualem quemdam amnem in-
 stituens, re nulla ad similitudinem, ab eo qui
 urbem præterfluit flumine differentem. Quod ubi
 Judæi, et qui adhuc pauci reliqui erant Græcæ
 superstitionis sectatores, et Ariani ipsi, fieri,
 fluviosque undecunq̄ue promanantes in catholicis
 Ecclesiæ pelagus inferri viderunt, vehementer
 ingemuerunt atque lamentati sunt. Alexander
 itaque et vita et doctrina optimus, zelo iugenti.
 Joannis causam fovens, primus illius nomen in
 ecclesiasticum retulit album : atque ad imperato-
 rem omnesque ubique episcopos, ut idem et ipsi
 facerent, et ea re pacem certam et constantem
 Ecclesiæ conciliarent, scripsit. Cæterum cum Atti-
 cus quoque episcopus propter Joannitas Eccle-
 siam esse scissam videret, de principum sententia
 ipse quoque mentionem illius fieri in precationibus
 jussit : quemadmodum id et in aliis episcopis qui
 vita excessissent, fieri solitum erat. Atque ex eo
 tempore pax existit, donec postea quoque reli-
 quia ejus urbi imperanti illatae sunt. Atticus in-
 vidiam in quam propter divinum Joannem deci-
 derat, hoc modo magnifice abolevit. Nec ille modo
 id fecit, sed aliis quoque Joannis memoriam pre-
 cibus inserere recusantibus, et Cyrillo maxime
 Alexandriae præsuli, qui hostiliter Joannem oderat,
 quod ille a Theophilo patruo suo dissensisset, per-
 suasit. Sed non intempestivum fuerit, historicæ
 huic epistolae eorum, certioris fidei gratia, adne-
 ctere : quæ de verbo ad verbum sunt tales :

491 CAPUT XXVI.

Epistola Attici patriarchæ imperantis urbis, ad
 sanctum Cyrillum Alexandrinum, in qua eum
 ille cohortatur, ut nomen beati Joannis sacro albo
 inserat.

Ἐ Atticus Cyrillo felicitatem. Incidimus eo, quo-
 non putaveramus : et acquiescimus necessitate in
 eo quod minus ex sententia nostra processit, utili-
 tatem justitiæ præponentes. Et cogitationibus nos-
 tris ad populi concordiam inclinati, canonibus
 quidem Patrum detrimentum nullum afferimus,
 exactæ autem verborum observationi, universi
 orbis pacem præferimus. Non ignoro equidem et
 beatum Paulum, cum ecclesiasticas ederet consti-
 tutiones, sapienter occasionibus provida dispen-
 satione usum esse. Scio etiam, qui in sanctorum
 numero censentur, patrem tuum apostolicum.

Theophilum, in confusione et turba a Græcæ superstitionis studiosis excitata, exactam ad breve tempus observationem paci posthabuisse. Maximæ enim quæque urbes pelago fluctibus exagitato permixtas, ex sententia civium, non tam summa legum et constitutionum observatione, quam expeditissimis consiliis atque judiciis, ad pacem et concordiam facientibus, regi atque administrari solent. Qua vero de causa litteras hasce scribam, accipe. Novit sanctitas tua, ac potius illis ipsis oculis intuetur, quibus qui in sanctis est, Pater noster Theophilus, conspexit, qualis et quam ingens turba, magnam hanc invaserit urbem : atque ut in ea sanctior fides et pietas, ne funditus erueretur, periclitata sit : adeo etiam ut populus majore ex parte per factionem scissus, extra muros conventus egerit : et plerique sacerdotes et collegæ nostri episcopi, a mutua communione desciscentes, bonam plantationem Domini Jesu Christi, parum abest quin evulserint, pacis commoditate scilicet aliquantulum distracta. Sedenim multo sane labore, multo sudore, et periculis multis desperationis plenis, plurima et maxima quæque communium Patrum nostrorum atque etiam pietatis tuæ precibus et conspiratione sopita sunt mala. Et turba quidem illa conquievit, concordia vero et serena tranquillitas in orbis universi ecclesiis obtinet. Cum vero nonnulli nomen tantum beati Joannis mysticis tabulis inscribi vellent, beatus episcopus Alexander, Antiochenum istum dico, 492 Constantinopolim venit, et multa ore confidenti verba fecit : vehementerque excitare populum voluit, ut vel nobis invitis, necessario ejus quem diximus, nomen ita inscriberetur. Quam rem accurate prorsus pietati tuæ, ministri Dei religiosissimi diaconi, Petrus et Ædesius exposuerunt. Præterit tempus longum, et nos necessitate ea quæ a populari rerum administratione provenit, premi incipiebamus, neque tamen quidquam schismatis et dissidii reliquias curabamus : cum ad nos ex Oriente Dei amantissimi episcopus Aca-cius litteras dedit, religiosissimum antistitem Antiochiæ Theodotum a populo, ut nomen Joannis in sacras tabulas referret, coactum esse, ut veniam rei ei quam necessitate ille adductus fecisset, daremus, petens. Et tum bonus ille qui litteras ad nos pertulit presbyter, causam adventus sui indicans, rem hanc in vulgus magnæ urbis propalavit, et sententiam datæ ad nos epistolæ populo vulgavit : adeo ut parum abfuerit, quin tumultu plebis universæ urbs repleta sit. Ibi vero ego, ibi demum perturbatus, et de rebus maximis discrimen summum veritus, piissimum imperatorem adii, et cum eo de pace et tranquillo rerum statu egi. Atque ille nihil esse periculi aut incommodi respondit, si defuncti viri nomen, tranquillitatis, pacis et populi concordia gratia inscriberetur. Itaque ego ea re persuasus, (quomodo enim necessitate præ-venire id non facerem?) ne religionis nostræ res

Α βραχὺ ἀκριθείας προτετιμηκότα. Αἱ γὰρ δὴ μέγισται τῶν πόλεων κυμαινομένης θαλάσσης κύμασιν εἰσκυταί, κατὰ τὰς γνώμας τῶν οἰκητόρων, ὡς τοσοῦτον νόμοις καὶ διατάξεσιν ἀκριθεῖς πεφυκασι πεῖθεσθαι, ὅσον διακρίσειν εὐμεταχειρίστοις βιπούσαις πρὸς εἰρήνην καὶ σύμφοριαν. Ὅτου ἐκ γὰρ ἰν ἐκτίθηται ταῦτα τὰ γράμματα, μάνθανε. Ἐργου που πάντως ἡ σὴ εἰσιότης, μᾶλλον δὲ τεθέεται τῆς ὀφθαλμοῖς ἐκείνοις, οἷσπερ οἶδεν ὁ ἐν ἀγίοις Πατὴρ ἡμῶν ὁ Θεόφιλος, οἷα καὶ ὅση ταρχὴ κατέλαβε τὴν Μεγαλόπολιν· καὶ ὅπως ἐκ τῶν βίβρων αὐτῶν ἐκινδύνευσεν ἡ εὐσεβὴς πίστις, κατασεισθῆναι ὡστε καὶ αὐτὸν τὸν λαὸν τμηθῆντα τῷ πλείονι μέρει, τῶν τειχῶν ἐκτὸς συναθροίσεσθαι, καὶ τοὺς ἱερέας τε καὶ συνεπισκόπους ἀποβραγῆναι τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας, τὴν ἀγαθὴν φυτεῖαν τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, τὸ τῆς εἰρήνης λέγω καλῶν, μικροῦ διασπασαντας. Διόπερ πολλῶ μὲν πόνῳ, πολλῶ δὲ ἰδρωτί καὶ κινδύνῳις γέμουσιν ἀπογνώσεως τὰ πλείω καὶ προτιμότερα, προσευχαῖς τε καὶ συμπλοιας τῶν κοινῶν Πατέρων ἡμῶν, ἔτι γε μὴν καὶ τῆς θεοσεβείας, ἐκείνη μὲν κατηνύσθη· ὁμόνοια δὲ καὶ γαλήνη κατέχει τὰς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δὲ τινες τὴν προσηγορίαν μόνον τοῦ μακαρίου Ἰωάννου ταῖς μυστικαῖς δέλοισι γραφῆσαι ἠθέλησαν· ὡστε καὶ τὸν μακάριον ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον, τὸν τῆς Ἀντιοχείας φημι, ἐπιστάνα τῇ Μεγαλοπόλει, πολλὰ θρασυτομήσαι, πολλὰ δὲ καὶ τοὺς λαοὺς ἐπεγεῖραι βελήσαι· ὡστε καὶ μὴ βουλομένων ἡμῶν ἀναγκάσαι γραφῆσαι τὸ τοῦ μνημονοθέντος ὄνομα. Ἄπερ μετὰ ἀκριθείας ἀπάστς ἐγγήσαντὸ που πάντως τῇ σὴ θεοσεβείᾳ οἱ τοῦ Θεοῦ δοῦλοι εὐλαβέστατοι διάκονοι Πέτρος καὶ Αἰδέσιος. Χρόνου δὲ πολλοῦ παρεληλυθότος, καὶ ἡμῶν βιασμένων τὴν ἐκ τῆς δημοκρατίας ἀνάγκην, καὶ κατὰ μὴδὲν ἐπιστραφομένων πρὸς τὸ τοῦ σχίσματος λείψον, γέγραφεν ἡμῖν ἐκ τῆς Ἐφῶς ὁ θεοφιλότατος ἐπίσκοπος Ἀκάκιος, τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιοχείας Θεόδοτον συναναγκασθῆναι περὶ τῶν δῆμων τὴν προσηγορίαν Ἰωάννου γράψαι· καὶ ἤτειτο συγγνώμη ἡμᾶς παρασχεῖν τῷ ὑπὸ ἀνάγκης τοῦτο πεποιηκέναι· ὅτε γενναῖος ἐκείνος τῶν γραμμάτων διακομιστῆς πρεσβύτερος ἐφθῆ κατασπεῖραι τὸν λόγον τῷ πλήθει τῆς Μεγαλοπόλεως, τῆς ὑποθέσεως χάριν ἧς ἀφίκετο· τὸν τε νοῦν τῶν πρὸς ἡμᾶς γραμμάτων διεπέθρμευσε τοῖς λαοῖς, ὡστε συγγύσεως μικροῦ δεῖν τὸν δῆλον πάντα ἀναπίσθῆναι. Τότε δὴ, τότε θορυβηθεὶς ἐγὼ, καὶ τὸν ὄμιλόν τῶν μεγίστων κίνδυνον ὑποπεύσας, καὶ περὶ τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα γενόμενος, περὶ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐσταθείας ἐποιοῦμαι τὸν λόγον. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο μὴδὲν εἶναι βλάβος γράφειν ἀπὸ τῆς ὁμοίας ἀνδρὸς ὄνομα ὑπὲρ τῆς εὐσταθείας καὶ τῆς τῶν λαῶν ὁμονοίας τε καὶ εἰρήνης. Καὶ τοῖσιν ἐγὼ τοῦτοις πεισθεὶς, καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἐμελλον προφθάσαις τὴν ἀνάγκην· ὡστε μὴ γενέσθαι τὰ κατ' ἡμᾶς ἀκολουθίαν τοῦ πλήθους, μήτε μὴ ἐθισθῆναι εἰς δημοκρατίαν τὴν πόλιν· γραφῆναι παρασπεύσαι τὴν προσηγορίαν οὐδὲν, ὡς οἶμαι, εὔτε εἰς αὐτοῦς

τοὺς κανόνας ἡμαρτηκῶς, οὕτε μὴν τῇ κρίσει τῶν Πατέρων διαλυμηνάμενος. Μνημονεύεται γὰρ μετὰ τῶν ἀπεληλυθόντων οὐ μόνον ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων, καὶ λαϊκῶν, καὶ γυναικῶν· πρὸς οὓς ἅπαντας οὐκ ἔστιν ἡμῖν κοινωνία ἱερωσύνης, οὐδὲ μετὰδοσις τῶν ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης μυστικῶς τελουμένων. Πολλὴ γὰρ τὸ μέσον τῶν ὑπελθόντων τὸ πέρασ, καὶ τῶν ἐπι ὑπὲρ γῆς τυγχάνοντων, ὥστε καὶ συνδιαριεῖσθαι τὰς βίβλους πρὸς τὴν τῶν μνημονευομένων κατάστασιν. Οὕτε γὰρ τι τὸν Δαυὶδ ἔβλαψεν ἡ ἔντιμος τοῦ Σαοὺλ κηδεῖα, οὕτε τοὺς ἀποστόλους ὁ τῆς τοῦ Ἀρείου ἀσεβείας ὁπαδὸς Εὐδόξιος, ὑπὲρ τὸ αὐτὸ θυσιαστήριον κείμενος· οὕτε Παυλῖνός τε καὶ Εὐάγριος, οἱ γενόμενοι ἀρχηγέται τοῦ σχίσματος τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας· ὅτι μετὰ θάνατον, πολλὸν ἐξότου χρόνος, τοῖς μυστικοῖς διπτύχοις διὰ τὴν τῶν λαῶν εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοιαν ἐνεγράφησαν. Διόπερ καὶ αὐτοὶ κέλευσον ἐγγραφῆναι τὴν προσηγορίαν τοῦ ἀπεληλυθότος ταῖς κατ' Αἴγυπτον ἐκκλησιαστικαῖς τῆς οἰκουμένης χάριν εἰρήνης, μήτε Πατέρων λῶν κανόνας, καὶ τὴν ὁμόνοιαν πασῶν ὁμοῦ τῶν ἐκκλησιῶν περὶ πλείστου ποιούμενος. Ὅτι δὲ καὶ ἡμῖν γράψαι τὰ πρόποντα, πεπληροφόρημαί, πρὸς τε τὴν ὁμοφυλίαν καὶ τὸ κοινὸν τῆς ἀδελφότητος ἀποβλέπων. Πᾶσαν τὴν σὺν σοὶ ἀδελφότητα ἐγὼ τε καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ προσαγορεύομεν. » Καὶ πρὸς μὲν Κύριλλον ταῦτα ἔγραψεν· ἐπι δὲ διερεθίζων αὐτήν, καὶ ἄλλην πρὸς Πέτρον καὶ Αἰδέσιον τοὺς ἐκεῖνου διακόνους ἀπέστειλε, τὰς διεξιούσαν· « Ἐπίσταλται μὲν τὰ εἰκότα πρὸς τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν Κύριλλον τῶν γεναιμένων ἕνεκεν τῆς προσηγορίας Ἰωάννου, τῆς ἐν τοῖς διπτύχοις γραφείσης τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς. Οὐδὲν δὲ ἤτιον καὶ τῇ ὑμετέρᾳ γράφῃ εὐλαβεῖα πλέον τῶν ἄλλων ἐπισημνῆναι τὰ ἐνταῦθα, εἰρηνικῶς τε τὴν ὑπόθεσιν ἀποδοῦναι, τῷ μάλιστα τοῦτο δόξαι, προηγουμένως μὲν τοῖς εὐσεβεστάτοις βασιλεῦσιν, ἔπειτα δὲ καὶ πᾶσι τοῖς ἀνατολικῶς ἐπισκόποις. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς ἐσπέρας αὐτῆς· οὐχ ὡς ἐπισκόπου γραφομένου, ἀλλ' ὡς πάσαι μὲν τοῦτου γενομένου, μνήμης δὲ ἀξιοῦσθαι διὰ τὴν οἰκουμένην εἰρήνην ὀφείλοντος. Γράφω δὲ, ὥστε μὴ τῆς, ὁμονοίας τὸ πᾶν ὡς εἰπεῖν νεμηθείσης, μόνους ὑμᾶς μὴ συνθεμένους, καὶ τοῖς εὐσεβεστάτοις βασιλεῦσι δοκεῖν ἀντιλέγειν, καὶ τοῖς ἀναγκαιοτάτοις πράγμασι ἡμῶν, ἀντιπνοίας τινὸς γενομένης, βιάπτεσθαι τὰς ἐκκλησίας Χριστοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· σφύδρα δὲ ἡμᾶς ἤγαγεν εἰς συναίσθησιν ἡ ἀποδημία ὑμῶν, τῶν νῦν συνόντων ἡμῖν ἀνθ' ὑμῶν· οὐχ οὕτως ἡμῖν συμβιούντων, ὥστεπρ ἢ καὶ ὑμεῖς, ὡς τῷ ξενισμῷ τῶν τρώπων τοούτων τε καὶ ὑμῶν μικροῦ δεῖν ὑμᾶς ἀνιδῆσθαι. Διόπερ πάντα ὑπερβέμενοι, σπουδάσατε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς δραμεῖν πρὸς ἡμᾶς, ἐκ τῆς συγκρίσεως, σφοδροτέρων εὐρίσκοντες ἢ πρότερον παρ' ἡμῖν τὴν ἀγάπην. » Τὰ τοίνυν τοιαῦτα γράμματα δεξάμενος Κύριλλος τοσοῦτον παρητέτο τὴν πράξιν, ὡς ἐκ τῶν γραμμάτων δῆ-

ex multitudinis arbitrio, exemplo uno permisso, penderent, neve urbem ipsam populari administrationi assuefaceremus, nomen id in album referri jussi. Quare, ut equidem puto, neque in sacros canones commisi, neque iudicio Patrum fraudem feci. Mentio namque ejus fit cum defunctis non solum episcopis, sed et presbyteris, diaconis et laicis ipsis, mulieribusque, cum quibus omnibus nobis sacerdotii communio, aut earum rerum quæ in sacra mensa mystice percipiuntur, participatio non est. Magna enim est inter defunctos et superstitem differentia, ita ut etiam libri, propter differentem eorum quorum memoria conservatur statum, discreti sint. **493** Nihil enim Davidi obfuit honorifica Sauli sepultura, neque apostolis Arii impietatis sectator Eudoxius, sub eadem sanctiore sacrificii ara positus : neque Paulinus et Evagrius Ecclesie, qui schismatis et dissidii duces in Ecclesia Antiochena fuere, quod post obitum, non paucis hinc ab annis, propter populi pacem et concordiam mysticis tabulis sunt inscripti. Quam ob causam ipse quoque Ægypti ecclesiis, ecclesiarum orbis totius pacificandarum gratia, ut mortui illius nomen inscribant, præcipie. Ita enim cum Patrum canones non transgredi, tum ecclesiarum simul omnium concordiam plurimi facies. Te vero ea nobis, quæ convenit, rescripturum esse, ad communem consensum et fraternitatem respicientem, persuasum habeo. Fraternitatem, quæ tecum est, omnem, ego quique necum sunt, salvere jubemus. » Ad Cyrillum Atticus hæc scripsit. Rem autem istam magis etiam urgens, aliam quoque epistolam ad Petrum et Ædesium diaconos ejus, hisce verbis dedit : « Ad Dei amatissimum episcopum, fratrem nostrum Cyrillum, ita ut decuit, per epistolam scripsimus ea quæ nomine Joannis in ecclesiasticas tabulas relato acta sunt. Nihilo vero minus et ad pietatem vestram scribimus, quæ melius quam alii res nostras novit, ad pacem videlicet et tranquillitatem eas evasisse, de sententia præcipue piissimorum principum, et omnium deinde Orientalium episcoporum, ipsorumque adeo Occidentalium quoque, de Joanne sacris tabulis, non ut episcopo, sed qui aliquando episcopus fuerit, inserto, ut memoria ejus, propter communem orbis universi pacem coleretur. Scribimus autem, ne, concordia ubique propemodum obtinente, solis nobis ei non astipulantibus, simul et piissimis principibus adversari videamur, et summe necessariis rebus nostris, ventis aliquibus adversis obortis, et Ecclesie Christi noceamus. De his hactenus. In magnum vero desiderium nos profectio vestra adduxit, quod non eandem ex eorum qui nunc nobiscum sunt, quam ex vestro convictu percipiamus jucunditatem, adeo ut novitate familiaritatis eorum quæ a consuetudine vestra multum differt, fere perturbemur. **494** Quapropter rebus omnibus postpositis, ope-

ram date, ut deinceps ad nos recurratis, propter **A** λον γενέσθαι. "Α δ' οὖν ἀντέγραψε, τοῦτοις διεξ-
 morum, quod experti sumus, discrimen, apud nos ληπτο·
 vehementiorem quam antea reperturi charitatem. Litteris ejusmodi Cyrillus receptis, maxime per
 rem eam aversatus est, sicuti ex litteris ejus satis liquet. Nam quæ Attico rescripsit, sic habent :

CAPUT XXVII.

*Epistola contraria sancti Cyrilli ad Atticum, nomen
 Joannis admittente detractantis.*

« Lectis quæ a pietate tua ad me missæ sunt, litteris, Joannis nomen sacris inscriptum esse tabulis intellexi. Ubi vero eos qui inde ad nos venire, interrogavi, non in laicorum, sed episcoporum catalogo ascriptum esse audivi. Porro dispicienti mihi, atque in animo reputanti, an qui hoc fecere, Nicænorum Patrum decreta sequantur, et aliquid mentis luminibus in magnam illam synodum intendenti, universum sanctorum illorum Patrum collegium, quibusdam veluti oculis renuere, et viribus omnibus, quominus ad rem eam comprobendam accurram, obsistere videntur. Quomodo namque inter sacerdotes Dei censebitur, illorumve feret sortem, cui sacerdotalis dignitas abrogata est? Quomodo vero in catalogo sacrorum ministrorum erit, qui ecclesiasticis mœnibus ejectus est? Aut enim professione nostra indignum est, ut sacerdotii nomen nihil esse, et rem ipsam communem omnibus esse, quæ tamen eis solis qui ad eam vocati sunt, asservata est, dicamus: aut si magnum quiddam est, quod sacerdotalem functionem a populi multitudine dirimit, non miscenda quæ misceri non possunt, sed eorum quæ diximus quodvis in ordine suo conservandum, et honore debito cohonestandum nobis erit. Quomodo igitur aut inter episcopos laicus, aut inter germanos et legitimos, qui talis non sit, consistet? Honora, te hortor, eos qui magnarum et splendidarum recteque actarum rerum tulere testimonium, ne contumelia sanctum Patrum chorum afficias. Considera eos qui superstites adhuc in vita manent, quomodo rem hanc acceperint. An non illi dolore se omni repletos esse recte dicant, **495** si in eundem cum eis ordinem, is cui dignitas adempta est referatur? Verum id pietati quoque tuæ persuasum esse puto. Quamobrem et illis et nobis mœroris abole causam. Tolle omnium tristitiæ occasionem. Nam facile et expedite ea quæ præter opinionem accidunt, disponere et administrare, boni et sapientis esse dixerim: sed tum deum, cum nihil detrimenti afferat. Non enim, quamvis gregem Christi propagare, frequentioreque ellidere studeamus, examina hæresum, si errorem suum non repudient, recipimus. Et proinde non omnino prompta quadam dispensatione facilem cum eis connecti pacem debemus, adversus quos pugnare præstet. Dispensationis sane laudatæ opus fuerit, si quandoque ita a debita ratione deflectere videamur, ut in rebus utilibus et commodis de-

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Ἀντεπιστολὴ τοῦ ἀγίου Κυρίλλου πρὸς τὸν Ἀττικόν, ἀπαγορεύουσα τὸν Ἰωάννην εἰσελάσθαι.

« Τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοφιλείας ἐπεσταλμένοις ἐντυχῶν, ἐγγεγράφαι μὲν τὴν Ἰωάννου προσηγορίαν ἐν ταῖς ἱεραῖς ἐμάνθανον δέλτοις· ἐρωτήσας δὲ τοὺς ἐκεῖθεν ἤκοντας, ἐπυθόμην οὐκ ἐν τοῖς τῶν λαϊκῶν καταλόγοις, ἐν δὲ τοῖς τῶν ἐπισκόπων ἐντετάχθαι αὐτῇ. Διασκοπούμενος δὲ καὶ κατ' ἐραυτὸν ἐννοῶν, εἰ ταῖς τῶν Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ ἀκολουθοῦσι δόξαις οἱ τοῦτο πεπραχότες, καὶ βραχὺ τὸν τῆς διανοίας ὄφθαλμὸν πρὸς τὴν μεγάλην ἐκείνην ἀνατείνας σύνοδον, ὅλην ὄρω τῶν ἁγίων Πατέρων ἐκείνων τὴν ὁμήγυριν ὡς περ τισὶν ὄφθαλμοῖς ἀνεύουσαν, καὶ παντὶ σθένει διακωλύουσαν ἡμᾶς τρέχειν εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ συναίνεσιν. Πῶς γὰρ τοῖς ἱερεῦσι Θεοῦ συντετάσσεται, καὶ τὸν ἐκείνων φωνᾶσι κλήρο·, ὁ τῆς ἱερατείας ἐκδεδλημένος; Πῶς δὲ ἐν καταλόγοις ἔσται λειτουργῶν ὁ τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιδῶλον ἐξωθεῖς; ἀνάξιον γὰρ ἡμᾶς ἢ μηδὲν εἶναι λέγειν τὸ τῆς ἱερατείας ὄνομα, καὶ πρᾶγμα κοινὸν εἶναι· πᾶσι τὸ μόνους τετηρημένον τοῖς εἰς τοῦτο καλούμενοις· ἢ εἰ πολὺ τι τὸ διατεχίζον ἐστὶν ἱερωσύνην καὶ λαόν, μὴ μιγνύειν τὰ ἄμικτα, τηρεῖν δὲ ἐν τῇ οἰκειᾷ τάξει τῶν εἰρημένων ἕκαστον, καὶ τῆς αὐτῷ προπύσεως τιμῆς ὀξέτου. Πῶς οὖν ἐν ἐπισκόποις ὁ λαϊκὸς, ἢ πῶς ἐν τοῖς γνησίοις ὁ μὴ τοιοῦτος ἀναφανείς; Τίμησον, παρακαλῶ, τοὺς ἐπὶ λαμπροῖς καὶ μεγάλοις τοῖς κατορθώμασι μαρτυρηθέντας. Μὴ ὑβρίσης τὸν ἅγιον τῶν Πατέρων χορόν. Ἐννοεῖ παρόντας ἐπὶ καὶ συνδιαιωμένους, πῶς ἂν ἐπὶ τῷ γεγονότι διετέθησαν. Ἄρ' οὐχὶ πάσης ἀναπεπλήσθαι λύπης εἶπον ἂν εἰκότως, εἰς τὴν ἴσῃν αὐτοῖς τάξιν ἐσπερομένου τοῦ καθηρημένου; Ἄλλ' οἶμαι καὶ αὐτὴν τοῦτο πεπεισθαι τὴν σὴν θεοσέβειαν. Διὸ δὴ σέβασον αὐτοῖς τε καὶ ἡμῖν τῆς ἀηδίας τὴν πρόφασιν. Λύσον τῆς ἀπάντων κατηφείας τὴν ὑπόθεσιν. Τὸ μὲν γὰρ εὐμεταχειρίστως τὰ παρεμπύπτοντα διοικεῖν καλὸν ἂν εἴποιμι καὶ σοφόν· τότε δ' ἔσται σοφόν, ἂν μὴ εἰ βλάβος εἰσφέρῃ· οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ περ μέλζονα τὴν Χριστοῦ πόλιν ἀποτελοῦμεν, τοὺς ἐν ταῖς αἰρέσεσι προσλαβόντες ἑσμούς, καὶ εἰ τῆς οἰκειᾶς μὴ μεταθεῖεν πλάνης, διὰ τοῦτο χρῆ πάντως οἰκονομικὴν τινα καὶ ἀπεριέργαστον εἰρήνην ἀσπάζεσθαι, πρὸς εὐς ἔστι κρείττων ἢ μάχη. Ἔργον δὲ ὄντως οἰκονομίας ἔστι τὸ δοκεῖν ἐξο' ὅτι βραχὺ τι τοῦ πρέποντος ἐξίστασθα· λόγου μετὰ τοῦ τὴν ἐν τοῖς χρησίμοις παραιτεῖσθαι ζημίαν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τοῖς πᾶσιν ἐγένετο πάντα· οὐχ ἵνα κερδάνῃ μὲν τε βραχὺ, ζημιωθῆ δὲ μέρος, ἀλλ' ἵνα πάντας κερδήσῃ. Ἴδωμεν τίνων διὰ ταύτης τῆς ἐρεύνης τῆς ἐν τοῖς πράγμασι βαδίζοντες, εἰ μὴ πλεῖον ἔχει τὸ βλάβος ἢ ὑπόθεσις τῶν

δοξάντων εἶναι χρηστών. Τοσούτος ἤδη διππεύει χρόνος τῆς σῆς θεοσεβείας διεπούσης τὸν θρόνον· καὶ οὐδεὶς ἐστὶν ὁ συνάγεσθαι παρατιούμενος. Ἄλλ' εἰ καὶ ποῦ τινες περὶ τὴν ἀρχὴν φιλονεικότερον πράττοντες ἑαυτοὺς ἀπεμέριζον, καὶ οὗτοι κέκληνται διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἰσχὺν τε καὶ χάριν. Τῶν δὲ ἐν τέλει τίς ὁ μὴ τῆς σῆς εὐλαβείας ἀκροώμενος; τίς δὲ ὁ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἔξω μεμενηκώς; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς. Μὴ γὰρ δοῖη ὁ Θεός. Τίνα τοιγαροῦν ἀνασώζων, ἢ εἰς τὸ συνάγεσθαι καλῶν, ἔλην ἔξω θεί; τῶν τῆς Ἐκκλησίας περιδῶλων, τὴν τε Αἴγυπτον, καὶ Αὐγουσταλίαν, καὶ Ἀρκαδίαν, καὶ Θηβαίαν, καὶ Λιβύην, καὶ Πεντάπολιν, καὶ τοσαύτας Ἐκκλησίας λυπεῖς; ἵνα μηδὲνα κερδάνης· πάντα γὰρ προεκέρδανε τοῦ Σωτῆρος ἰῆ χάρις. Καὶ ἀνατίθημι τὸν ἐπὶ τούτῳ πόνον τοῖς τῆς σῆς θεοσεβείας διδάγμασι. Μὴ τοῖνον κατηγορεῖ σαυτοῦ τοὺς ἀπὸ φιλονεικίου γνώμης μεμερισμένους, καὶ μὴ καταδεχομένους ποτὲ τὸ ἐπ' ἐκείνῳ δίκαιον κρῖμα. Ἡ γὰρ εἰς τοσοῦτον νυστάζειν ἡμᾶς ὑπελήφην ἢ σὴ θεοσεβεία, ὥστε μὴ πειρᾶσθαι μανθάνειν ἐσπουδασμένως τὰς τε σὰς εὐδοκίμησεις, καὶ ὅπως τὰ τοῦ Σωτῆρος; χειραγωγεῖται ποίμνια· μία γὰρ ἡ τῶν ἱερῶν φροντίς, καὶ εἰ τοπικῶς διηρήμεθα. Ἄλλ' ἵνα μὴ δοκοῖην ἐπὶ τούτῳ διατείνεσθαι λίαν, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς σῆς εὐλαβείας φρονεῖν ἐναντίον, ἔστωσάν τινες ὄλιγοι κομιδῇ διαστασιάζοντες; εἰ καὶ τῆς ἐκείνου κακίας προκινδυνεύοντες. Τοσαῦται δὲ παρ' ἡμῖν ἐκκλησίαι, ὅτι χρὴ τὰ ἐπ' ἐκείνῳ δεδογμένα κρατεῖν διυσχυριζόμεναι. Τίσιον οὖν τὴν ψῆφον ἀπονέμεσθαι δίκαιον; Τίνας δὲ εὐφραίνεσθαι μᾶλλον ἀρέσκει Θεῷ; τοὺς ἐκείνῳ συνηγοροῦντας τοιαῦτα πεπραχότε, ἢ τοὺς ἐπὶ τιμῆς ἐγνωκότας, ᾧ τὸ λυπεῖν λελόγιστα; παρ' οὐδέν; Εἰ τοῖνον τὸ σώζεσθαι τὴν ὁμόνοιαν τῶν ἐκκλησιῶν οὐκ εὐκαταφρόνητον φαίνεται, λῦσον τὸ τέμνον ταύτην, παρακαλῶ· βάλε τὴν μάχαιραν εἰς τὴν θήκην αὐτῆς. Κέλευσον τοῦ καταλόγου τῶν ἐπισκόπων ἐξαιρεθῆναι τὴν Ἰωάννου προσηγορίαν. Εἰ γὰρ οὐδὲν εἶναι τοῦτο λογιούμεθα, μὴ λυπεῖται τὸν τῶν ἀποστόλων χορὸν ὁ προδότης αὐτοῖς συγκαταταττόμενος. Εἰσφερομένης δὲ τῆς Ἰούδα προσηγορίας, ποῦ λοιπὸν ἡμῖν ὁ Ματθίας γε κείσεται; Εἰ τοῖνον οὐδεὶς τὸν Ματθίαν ἐκδαλῶν ἐγγράφοι τὸν Ἰούδαν τῷ τῶν ἀποστόλων χορῷ, μενέτω καὶ σωζέσθω, παρακαλῶ, μετὰ τὸν τῆς ἀοιδίμου μνήμης Νεκτάριον δεύτερος ὁ τοῦ πανευφήμου Ἀρσακίου βαθμός· ἵνα μὴ τι βία παρεισαχθὲν, ἐξώσῃ τοῦ μακαρίου τὴν μνήμην. Ἄλλ' ὄλιγοι τυχὸν ἐπὶ τούτῳ δυσχεραίνουσι· δίδου μοι μετὰ παρῆρσις εἰπεῖν. Πάντας μὲν εὐχόμεθα σώζεσθαι· εἰ δὲ τις ἐξ οικείας ἀμαθίας χωρίζεται, καὶ τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἀντιτείνει θεσμοῖς, τίς ἡ τούτου ζημία; Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ διδάσκειν ἡμᾶς; τὸ τοιοῦτον καὶ τύπον ἐν πᾶσι τιθεῖς, ἐλάλει μὲν τοῖς προσιοῦσι τὰ συμφέροντα· ἀπειθοῦντας δὲ καὶ ἀνανεύοντας ἠφίει χωρίζεσθαι; καὶ τοσοῦτον ἀφειστήκει τοῦ ποιεῖσθαι τίνα τῶν τοιοῦτων λόγον, ὡς καὶ πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν τοὺς μαθητάς, Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; τοῖς μὲν εὐπειθέσι· πολλὴν τίνα δίκαιον ἀπονέ-

trimentum evitemus. Sic et beatus Paulus omnibus factus est omnia, non ut exiguum quiddam lucrificeret, partem autem quampiam damno afficeret, sed ut omnes lucraretur. Videamus ergo, ejusmodi rerum investigationi insistentes, an non plus huic causæ insit mali, quam illa videatur habere boni. Tot jam præteriere anni, ex quo pietas tua thronum suum tenuit: neque quisquam est, qui conventus in Ecclesia tuos vitet, quin etiamsi ab initio nonnulli dissidendi amore seipsos ab illis segregarunt, tamen et illi per vim et gratiam Christi revocati sunt. Ex magistratibus vero quis non pietatis tuæ dictis audiens est? quis ob hanc ipsam causam est, qui extra ecclesiam maneat? Nemo profecto est. Non enim hoc det Deus. Itaque quemnam ad salutem revocans, aut ad legitimos in ecclesia conventus reducens, quin omnem potius ecclesiæ mœnibus ejiciens Ægyptum, regionem etiam Augustalem, et Arcadiani, et Thebaiden, et Libyam, et Pentapolim et tot ecclesias dolore afficis? non ut quemquam lucrificias: omnes namque lucrificavit gratia Servatoris. Remitto te hac in re ad ipsam pietatis tuæ doctrinam. Ne igitur contra te ipsum celebres atque illustres eos qui adversandi studio in partes discessere, neque unquam justum de seipsis iudicium accipiunt. An ita connivere et cessare nos pietas tua suspicatur, ut non diligenter de præclara fama tua, et quomodo Servatoris greges regantur atque manducantur, inquiramus? **496** Una namque hæc, etiamsi locorum intercapedine disjuncti sint, episcoporum est cura. Sedenim ne in hoc prolixior esse, et pietati tuæ contraria sentire videar: esto ut pauci admodum sint adhuc seditiosi, qui se pro illius malignitate periculo exponunt: apud nos autem tot sunt ecclesiæ, quæ de Joanne decreta obtinere debere contendunt. Quibus igitur suffragari æquum est? Quinam ut lætentur, Deo placitum est? Illine qui Joanni patrocinantur, cum tanta designaverit: an qui pœnam homini irrogarunt ei qui cum aliis dolore afficeret, pro nihilo duxit? Quod si concordiam ecclesiarum conservare, minime contemnendum videtur, solve id rogo, quod eam scindit. Mitte gladium in vaginam suam. Jube ex episcoporum nomenclatura Joannis nomen eximi. Nam si parvi id facimus et dicimus, non afferat dolorem apostolorum choro Judas proditor, in eodem cum illis ordine census: Judæ autem nomine in eorum numerum relato, quo deinde loco Matthias nobis ponetur? Cum igitur nemo Matthia ejecto apostolorum choro Judam ascripserit, maneat et servetur, hortor, post celebris memoriæ Nectarium, secundus laudatissimi Arsacii gradus, ne quid per vim perperam et illegitime inductum, memoriam beati viri explodat. Sed pauci fortasse hoc ægre ferunt. Permite autem mihi ut libere quæ volo dicam. Omnes equidem salvos fieri optem. Si quis vero imperitia sua ab Ecclesia secedit, et

idius constitutionibus refragatur, quæ ejusmodi hominis est jactura? An non ipse quoque Servator nos, idipsam docens, et formam in omnibus proponens, conducibilia quidem ad eos qui eum accesserunt locutus est, inobedientes autem et renuentes discedere permisit? Atque tantum abest ut aliquam talium hominum rationem habuerit, ut etiam ad ipsos dixerit discipulos: *An et vos abire vultis*? Obsequentibus sane multam nos impendere curam æquum est. Adversarius autem et inobediens malevolentiam ipse suam accuset, medicinam odio habens. Audiet ille vero justum judicem, dicentem: *Quandoquidem locutus sum, et non obedivistis: et extendi sermones, et animam non advertistis*¹, et quæ sequuntur. **497** Nos quidem, qui docemus, quibusnam rebus aliquis laudem sibi apud Deum paret, studiose admodum id facere atque instituire decet, atque cum Paulo resistentibus dicere: *Obsecramus per Christum, reconciliamini Deo*², inobedientes vero potestati Dei commendare, illud usurpantes: *Curavimus Babylonem, sed sanata non est: relinquamus eam, quoniam pervenit in cælum judicium ejus*³. Consequens igitur non est, propter adversos quorundam sermones, siquidem prorsus aliqui sunt, funditus sanctiones ecclesiasticas convelli, ut laicus sacerdotali dignitate enitentibus accenseatur, et honorem eundem consequatur. Neque enim hoc communem orbis universi pacem, sed concisionem potius quidam vocent. Ego quidem tum demum obtinere debere et nomen et rem ipsam pacis censeo, cum sanctorum sententis non adversemur, neque illorum decretis repugnemus. Quod si enim beatus Alexander, confidentis prorsus oris vir, juxta pietatis tuæ verba, aliquos ex religiosissimis fratribus et collegis nostris Orientalibus episcopis inani dictorum fuco decepit, et ad hujus rei comprobationem raptos pertraxit, non propterea morbus hic prorsus obtinere, et animas omnium depascere, sed potius veluti quædam lippitudo, Ecclesiæ oculum infestans, a vobis repurgari debet. Ut illa rursum directe ad Patrum decreta respiciens, merito a Christo audiatur: *Oculi tui columbæ*. Accepi et ego a Dei amantissimo, qui ad extremam feliciter pervenit senectutem, Acario litteras, in quibus religiosissimum Antiochiæ antistitem vi coactum a quibusdam esse, ut Joannis memoriam celebraret, asseverat: atque illud præterea aperte commemorat, valde eum virum ea in re dolore affectum fuisse, viamque qua a tam præfracta audacia liberaretur quæsiisse: et litteras hac de causa a nobis et pietate tua, ne simul cum quibusdam in eundem errorem duceretur, neve ejusmodi consilia agitantibus cederet, impetrare voluisse. At nos, qui ad curam et medicinam faciendam vocati sumus (da enim hoc mihi, ut pro animi mei

μεσθαι παρ' ἡμῶν τὴν φροντίδα· ὁ δὲ θυραίνης καὶ ἀνήκοος τὴν αὐτοῦ κακόνοιαν αἰτιάσαιτο, μισήσας τὸ θεραπεύεσθαι. Ἀκούσατε δὲ παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ, Ἐπειδὴ ἐλάλουν, καὶ οὐχ ὑπηρετοῦσα· καὶ ἐξέτινα λόγους, καὶ οὐ προσείχετε, καὶ τὰ τούτοις ἐξῆς. Ἡμῖν μὲν γὰρ τοῖς διδάσκουσι τὰ ἐφ' οἷς ἂν τις εὐδοκίμοιη παρὰ Θεῶν, καὶ λίαν ἐσπουδασμένως ἐισηγεῖσθαι πρέπει· καὶ τοῖς ἀντιτείνουσι λέγειν μετὰ τοῦ Παύλου· *Δεδόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ*, τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας λοιπὸν ἀνατιθέναι τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει λέγοντες· *Ἰατροῦσμεν τὴν Βαβυλῶνα, καὶ οὐκ ἴδθη*. Ἐγκατελιπομεν αὐτὴν ὅτι ἤγηκεν εἰς οὐρανὸν τὸ κρίμα αὐτῆς. Οὐκ ἀκόλουθον τοιγαροῦν διὰ τὰς τινῶν ἀντιλογίας εἶπερ τινὲς ὄλως εἰσὶν, ἐκ βῆθρων ὡσπερ κατασεσέθαι τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεσμούς, λαϊκοῦ συνταττομένου τοῖς ἐν ἱερατείῃ διαπρέψασι, καὶ ἐν ἴσῳ μέτρῳ τιμῆς εἰσβαίνοντος. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο καλεῖτωσαν οἰκουμένην τινες εἰρήνην, ἀλλὰ μᾶλλον κατατομήν. Ἐγὼ γὰρ τότε φημι κρατεῖν εἶναι τὸ τῆς εἰρήνης ὄνομα καὶ πρᾶγμα, ὅταν μὴ ταῖς τῶν ἁγίων γνώμαις ἀντιταττώμεθα, μήτε τῶν ἐκείνων ἀντιπράττωμεν ὄροις. Εἰ γὰρ εἴ τις τῶν κατὰ τὴν ἐφ' ἂν εὐλαβεστάτων ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων ὁ μακάριος Ἀλέξανδρος, θρασύστομος ὢν ὄντως, κατὰ τῆς σῆς θεοσεβείας φωνὴν, πεφηνάκιε, καὶ συναρπάσας εἶλεν εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ συναίνεσιν, οὐ διὰ τοῦτο πάντως καὶ κρατεῖν ὄφειλε: τὸ νόημα, καὶ ταῖς ἀπάντων καταδόσεσθαι ψυχῶν, ἀλλὰ μᾶλλον οἷά τις λήμη τὸν τῆς Ἐκκλησίας ὀφθαλμὸν παραλύουσα, παρ' ὁμῶν ἔκκαθαίρεσθαι· ἵνα δὴ πάλιν ὀρθῶς πρὸς τοὺς τῶν Πατέρων ὄρους ἀποβλέπουσα δικαίως ἀκοῆν περὶ Χριστοῦ· *Οἱ ὀφθαλμοὶ σου περιστραφαί*. Δέδεγμαί οὖν γράμμα κίχῳ παρὰ τοῦ εὐηγοτάτου καὶ θεοφιλεστάτου Ἀκακίου· ἔνθα τὸν εὐλαδέστατον τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον ἠναγκάσθαι παρὰ τινῶν δισχυρίζεσθαι τὴν Ἰωάννου μνήμην ἐπιτελέσαι· καὶ δάκνυσθαι μὲν ἐπὶ τούτῳ σφόδρα, λύσιν δὲ τινὰ τῶν ἐκ προπέτειας εὑρασθαι ζητούντων· καὶ γράμματα περὶ τούτου κομίσασθαι βουλόμενον παρὰ τε ἡμῶν καὶ τῆς σῆς θεοσεβείας, σαφῶς διαγορεύοντα, μὴ συναπάγεσθαι τισι, μηδὲ εἶκαι τοῖς τοιαῦτα συμβουλεύουσιν. Ἄλλ' εἰ πρὸς θεραπεῖαν κεκλημένοι (ἴδου γὰρ μοι λέγειν μετὰ παρήρησις πονέσαντι τὴν ψυχὴν), τραυμάτων προσθήκῃ μὴ γενώμεθα, ἵνα καὶ τὸ εἶναι παρακολούθημα τῆς ἐτέρων προπέτειας ἀποφύγωμεν. Θαυμάζω δὲ κάκεινο, εἰ, τοσοῦτος ὢν εἰς πολυλογίαν ὁ μνημονευθεὶς Ἀλέξανδρος, καὶ χρόνον οὐ μικρὸν διατρέψας ἐκείσε, οὐχ ὅπως ἰσχύσας ἀναπαῖσαι τινὰς πρὸς τοῦτο φαίνεται· εἰς δὲ γραμμάτων διακομιστῆς τοσοῦτον ἰσχυρῶς ὡς τεθρύλληται, ὥστε δῆμον ἀνάσαι τοσοῦτον, καὶ κατηνασμένην ὑπόθεσιν χρόνῳ μακρῷ διεγείρει πάλιν, ὅπερ ἐστὶ παντελῶς ἀπίθανον. Ἄλλ' ἔστω καὶ τοῦτο καὶ πιστευέσθω γενόμενον. Ἄλλ' οἷδα τὴν σὴν θεοσεβείαν ἀριστεύουσαν ἐν λόγοις. Διόξεις

¹ Joan. vi, 68. ² Jerem. xxxv, 14. ³ II Cor. v, 20. ⁴ Jerem. li, 9.

πάντως τὰ δέοντα τοὺς τεθορυβημένους. Ἔχεις ἀρ-
 κοῦσαν τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων τὴν χάριν. Πείσεις,
 οἶδα, καὶ τοὺς εὐσεβεστάτους βασιλεῖς, ἀγαπᾶν
 συνήθως τὸ τοῖς κανόσι δοκοῦν. Εὐσεβεῖς γὰρ ὄντες
 καὶ φιλόχριστοι, θεσμοῖς ἰδίους ἐπιτρέψουσι διοικεῖ-
 σθαι τὰς ἐκκλησίας, καὶ τῆς πατρῴας ἀρετῆς ὑπάρ-
 χοντες ζηλωταί, τὰ ἐκείνων μιμήσονται. Μὴ τατ-
 τέσθω τοιγαροῦν ὁ ἐκβεβλημένος Ἰερονίας μετὰ
 Δαυὶδ τε καὶ Σαμουὴλ τῶν προφητῶν· μὴδὲ εἰ τισὶν
 ἀδίκως ἔδοξε τὸ Εὐδοξίου λείψανον ἐν αὐτοῖς ἀποτε-
 θεῖσθαι τέποις, διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τὸν ἀνίερὸν ὡς
 ἱερὸν εἰσφέρωμεν. Ἐχρῆν γὰρ δῆπου μᾶλλον κά-
 κεινο διόρθωσιν ἐπιζητεῖσθαι παρ' ἡμῶν, οὐκ αὐτὸν
 μορφῶσθαι τὰ δεύτερα. Καὶ ταῦτά φαμεν οὐχ ὡς
 ἐπεμβαίνοντες τῷ κειμένῳ· μὴ γὰρ δολίη Θεός· οὐδὲ
 ἐπὶ χαίροντες ὡς γέγραπται τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς·
 οὐ γὰρ οὗτος Χριστιανῶν σκοπός· ἀλλὰ τῆς πρὸς
 ἀνθρώπων συμπαθείας, τὸ τῇ Ἐκκλησίᾳ συμφέρον
 πράττοντες, καὶ τῶν ταύτης κανόνων οὐδὲν ἡγού-
 μενοι προτιμότερον. Εἰ μὲν ἐξῆν οὐδὲν μὲν τούτοις
 λυμήνασθαι, κατατάττειν δὲ ἐν ἐπισκόποις τὸν καθη-
 ρημένον· ἦν ἂν εἰκότως εἰπεῖν, ἀγρίους τινὰς καὶ
 ἀνημέρους τοὺς τοῦτο γενέσθαι διακωλύοντας· ἐπειδὴ
 δὲ ἀνάγκη κρατοῦντος ἐνδὲς τὴν τοῦ ἑτέρου παρα-
 λύεσθαι δύναμιν, νικᾶτωσαν οἱ τῆς Ἐκκλησίας
 θεσμοί, καὶ ἀποχωρεῖτω τῶν ἱερατικῶν καταλόγων
 ὁ μὴ λειτουργός. Τοῦτο γὰρ συνάπτει πρὸς εἰρήνην
 τὰς ἐκκλησίας· τοῦτο πᾶσαν ἡμῖν ὁμοφυλίαν ἀνεργά-
 ζαιτο. Δίδου τοιγαροῦν ἡμῖν τὸ συνάγεσθαι καθα-
 ρῶς μετὰ τῆς σῆς θεοσεβείας, ἐνδὲς καὶ τούτου
 τελευτήσαντος, ἀμείνω ποιούμενος τὴν πρὸς τοὺς
 ἐπὶ ζῶντας ἀγάπησιν, μᾶλλον δὲ τοὺς τῆς Ἐκκλη-
 σίας θεσμούς. »

consilium et institutum; sed id quod homini condolemus, ad utilitatem Ecclesiæ conferimus, canonibus illius nihil præstabilius esse ducentes. Si namque illos sartos tectos conservare, atque exauctoratum inter episcopos censere liceret, recte profecto, qui id quominus fieret impedirent, feri atque immites dicerentur. Quandoquidem vero altero obtinente, alterum consistere non posse necesse sit, sanctiones Ecclesiæ vincant: et ex sacro catalogo, qui sacrorum minister non est, moveatur. Hoc enim ecclesiæ ad pacem servandam conjungit: hoc animorum consensum omnem perficit. Itaque illud nobis dato, ut pure nos conventus agere, et communicare cum pietate tua possimus: 499 atque tu unius, ejusque defuncti, amorem, post eorum qui adhuc vivunt dilectionem, ac potius post Ecclesiæ sanctiones, habeas. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

CAPUT XXVIII.

Ὁ δὲ θεὸς Κύριλλος ἁγασία θειοτέρα τὴν
 Ἰωάννου προσηγορίαν ἐδέξατο· καὶ ὡς διέ-
 λυσε διὰ τῆς Θεοτόκου τὸ μεταξὺ γενόμενον
 μῖσος.

Ὁ μὲν οὖν Κύριλλος τοιαῦτα κατὰ τοῦ ἱεροῦ
 Χρυσοστόμου ἔγραφε καὶ ἐφρόνει, πολήψει δου-
 λεύων, ἦν ἐκ πολλοῦ ἔσχε τῷ θεῷ αὐτοῦ Θεοφίλῳ
 ἐπόμενος· ἐπεὶ δὲ ζῆλος ἦν τὸ πραττόμενον, εἰ καὶ
 μὴ κατ' ἐπίγνωσιν τέως, οὐ φθόνο· οὐδ' ἑνστάσις
 διαβολικὴ τὸ μαχόμενον, οὐδεὶν ἐκρίθη Θεοῦ, το-
 σοῦτον λόγῳ καὶ ἀρετῇ διαφέροντα ἐν τούτῳ δὴ μό-
 νον σκάζειν, καὶ μὴ τὰ ἄκρον φθάνειν τῆς τελειό-
 τητος· ἀνθρώποι γὰρ ἦσαν, καὶ ἀνθρωπίνως ὑπέ-
 κειντο πάθει. Διὰ τοι τοῦτο καὶ χρόνῳ ὑστερον,
 πολλῶν καὶ ἄλλων συνελαυνόντων, τῷ μεγάλῳ ἐκείνῳ

Ut divus Cyrillus per visionem divinam nomen Joan-
 nis susceperit: concepimque antea odium, Dei
 Genitricis intercessione, ei remisit.

Hæc quidem Cyrillus de sacro Chrysostomo et scripsit et sensit, præsumptæ opinionis inserviens, quam dudum patrum suum Theophilum secutus conceperat. Quoniam vero dissidium hoc quidem ex æmulatione, quamvis non secundum scientiam, non autem ex invidia, neque diabolica contentione manavit, non oportere virum et doctrina et virtute præstantem, hac una in re claudicare, quominus ad summam perfectionem perveniret, Deo visum est. Homines enim illi erant, et humanis affectionibus obnoxii. Quapropter aliquanto post,

Cyrillus cum magno illo viro, etiam post ejus mortem, in gratiam rediit, erroremque suum cum multis aliis concitantibus, tum maxime Isidoro Pelusiota nunc reprehensione nunc admonitione eum cohortante, divina etiam et arcaniore quadam revelatione accedente, correxuit. Videre namque visus est, seipsam sacris sedibus expulsum esse a Joanne, comitatu et divino, qui circa eum erat, satellitio maxime freto : et matrem Domini pro ipso deprecantem Joannem, atque cum multa etiam alia tum illud præcipue quod pro ipsius gloria plurimum ille decertarit, sicuti dicitur, referentem, ut in sacra templa reciperetur, orare. Hanc visionem cum divus Cyrillus cogitabundus in animo secum volveret, se ipsum quod in sanctum virum invectus esset, damnavit : et deinde ipse quoque re cognita, Ecclesiæ Chrysostomi addictus, virum eum admiratus est, valdeque eum, quod contra illum imprudens prorsus irritatus fuerit, pœnituit. Proinde diversum omnino a priore consilio faciens, synodum provincialem coegit, et Joannis nomen simul et ipse et reliqui magnarum sedium antistites, in sacro albo proposuerunt. Illi vero minus vere dicere videntur, qui Cyrillum libros alios magni Patris abolevisse perhibent. Nam si qua scripta ejus abolenda erant, hæc quæ adhuc exstant, quod consilium institutumque ejus in eis maxime expressum est, abolita oportuisset : nisi Deus utilitatis hominum curam gerens, ea **500** conservasset. Hoc cum in arcana Nicetæ philosophi, qui et David dictus est, historia, et apud alios item invenerim, operi huic meo inse- rendum esse quoque duxi : ne cui ambigere in mentem veniat, quomodo tanta luminaria, inimicitias mutuas exercentia, ambo ad summam sanctitatem pervenerint, et Ecclesiæ columnæ exsisterint, inimicitias hujusmodi nullum illorum gloriæ detrimentum afferentibus. De his hactenus.

CAPUT XXIX.

Post Atticum ad sedem episcopalem Sisinius est evectus, Philippus Sidites ei postpositus. Qualis is Philippus fuerit. Ut Proclus Cyzicenorum episcopus ordinatus, et tandem non receptus, privatus otiosusque Constantinopoli egerit.

Attico autem, quemadmodum diximus, defuncto, ingens de legendo atque ordinando episcopo contentio exstitit : quod unusquisque prout alicui faveret, ei thronum committi cupiebat. Proinde quibusdam Philippus presbyter ad sacram sedem evehendus esse videbatur : nonnulli Proclum ei, Chrysostomi discipulum, præferebant. Erat autem et is presbyter. Communiter vero omnes Sisinium idoneum maxime censuerunt. Qui ipse quoque presbyteri dignitate enitebat, non equidem Constantinopoli, sed in suburbano ejus vico, cui nomen est Olea (1), qui ex adverso urbi situs est : quo in loco urbs ipsa cum civibus omnibus festum diem Servatori Christo, quo in cælum assumptus

καὶ μετὰ θάνατον σπένδεται· καὶ μάλιστα Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου, πῆ μὲν ἐλέγχῃ, πῆ δὲ καὶ παραινέσει χρωμένον, διορθώσεως ἀξιούται· θεῖα τιὰ καὶ μυστικωτέρῃ ἀποκαλύψει. Ἐδόκει γὰρ ὄρῃν ἑαυτὸν μὲν τῶν ἱερῶν ἐξωθούμενον ὑπὸ Ἰωάννου, παβήρησις μεγίστης ἤξιωμένον τῆ περὶ αὐτὸν πομπῇ καὶ θεῖα δορυφορίᾳ, τὴν δὲ τοῦ Κυρίου μητέρα ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν Ἰωάννην ἀντιβοῦσαν, καὶ ἀξιούσαν τοῖς ἱεροῖς ἀνακτόροις παραδεχθῆναι αὐτὸν, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα προβαλλομένην, πρὸς δὲ καὶ ὡς πλεῖστα ὑπὲρ τῆς αὐτῆς δόξης ἀγωνισάμενον, ὡς λελέξεται. Ὃν ἐν Ἰμεθέξει γενόμενος ὁ ἐσπέσιος Κύριλλος, καὶ ἀναπολήσας ταῦτα τοῖς λογισμοῖς, κατέγων μὲν ἑαυτοῦ τῆς ἐπὶ τῷ ἁγίῳ καταδρομῆς· καὶ τουλοιοῦ συνέλξ καὶ αὐτὸς, τῆ κατὰ τὸν Χρυσόστομον Ἐκκλησίᾳ προσέκειτο, καὶ διὰ θαύματος ἐποιεῖτο τὸν ἄνδρα, πολλῶν χρώμενος μεταμῆλω, οἷς κατ' ἔκλεινον τοπαράπαν ἡβήσιον ἀγνοῶν. Ὅθεν ἀντιρῶπα δρών, σύνοδον ἤβρωξε τοπικὴν· καὶ τοῖς ἱεροῖς δέλοτοις τὴν Ἰωάννου κλησίαν καὶ οὗτος καὶ οἱ λοιποὶ τῶν μεγάλων θρόνων ἐνέγραπον. Οὐ μοι δὲ δοκοῦσιν ἀληθῆ λέγειν οἱ φασὶ καὶ βέλους ἄλλας Κύριλλον ἀφανίσαι τοῦ μεγάλου Πατρός. Εἰ γὰρ ἀφανίζεῖν ἔδει τὰς συνὶ σωζόμενας πρὸς τὸ σκοπιμώτατον ἐκείνῳ ἔχρῃ· εἰ μὴ που θεὸς τῆς τῶν ἀνθρώπων ὠφελείας κηδόμενος, αὐτὰς διεσώσατο. Τοῦτο μὲν οὖν ἐν ἀποκρύφῳ ἱστορίᾳ εὐρῶν Νικήτα φιλοσόφου τοῦ καὶ Δαυὶδ, καὶ ἄλλων, καὶ αὐτὸς δειν ἔγνω τῆ παρουσίᾳ ἱστορίᾳ ἐντάξει· ὡς ἂν μὴ τι ἀμφιβάλλειν γένοιτο, πῶς οἱ τοσοῦτοι φωστῆρες δι' ἔχθρας ἀλλήλοισ ἴντες, ἀγισσίνης καὶ ἀμφω εἰς ἄκρον ἦγον, καὶ τῆς Ἐκκλησίας θεμέλιοι ἔχρημάτισαν, μηδαμῶς τὸ τῆς ἔχθρας μέγα τὴν κρατοῦσαν δόξαν λυμήνασθαι δυνήθεισας. Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ.

Ὃς μετὰ Ἀττικῶν Σισίνιος εἰς τὸν θρόνον ἀνήχθη· παρῶρθη δὲ Φίλιππος ὁ Σιδίτης, καὶ οἶος ἦν. Ἐτι δὲ καὶ ὡς Πρόκλος Κυζικῶν χειροτονηθεὶς καὶ μὴ δεχθεὶς, σχολαίως τῆ Κωνσταντινίου διήγειν.

Ἀττικῶ δ' ὡς εἴρηται τὸ βιοῦν ἐκμετρήσαντος, πολλή τις ἐρσεγγεῖα περὶ χειρωτονίας ἐπισκόπου ἐγένετο· ἕκαστος γὰρ ᾧ προσπαθῶν ἦν, τὸν θρόνον ἀπεχαρίζετο. Τοῖς μὲν γὰρ Φίλιππον τὸν πρεσβύτερον ἐδόκει ἐπὶ τὴν ἱερὰν καθέδραν ἀνάγειν, τισὶ δὲ Πρόκλος ὁ τῷ Χρυσόστομῳ μαθητευθεὶς ἐκρίνετο προτιμότερος. Πρεσβύτερος δὲ καὶ οὗτος ἐτύγγανεν ὢν. Κοινῇ δὲ πᾶσιν ἐδόκει Σισίνιος εἶναι ἀρμοδιώτερος. Πρεσβυτέρου δὲ καὶ οὗτος ἀξία διεπρεπεν, οὐκ ἐν τῇ Κωνσταντινίου, ἀλλ' ἐν τινι τῶν αὐτῆς προσταίων, ᾧ Ἐλαία ἦν ὄνομα, κεκληρωμένος· ἔπερ ἀντικρὺ μὲν κεῖται τῆς πόλεως· πάνδημον δὲ τῷ χώρῳ ἑορτὴν ἐκείσε ἡ πόλις τῷ Σωτῆρι ἀντίγε Χριστῷ· ὅπνιχα ἀναληφθεὶς, παλινδρομος τῷ Πα-

(1) Ἐλαία, Olea, suburbana Constantinopolis regio.

το: ἤγε. Τῷ δὲ πολλῶν πλήθει καὶ διαφερόντως· μάλα κεχαρισμένος ἦν ὁ Σισίνιος· ὅτι περ ἅμα τε περιβόητος ἐν ἀρετῇ ἦν, καὶ πολλὴν ὄτι τῶν πτωχῶν πρόνοιαν καὶ ὑπὲρ δύναμιν ἐποιεῖτο. Ἐνθεν τοι καὶ τοῦ λαοῦ βιασμένου καὶ ἐκνικήσαντος, Σισίνιος ἐπὶ τὴν θρόνον ἀνέβαινε· ἐφ' ᾧ χαλεπήνας ὁ πρῶτος Φίλιππος· ὅτι αὐτοῦ προεκρίθη, πολλὰ τῆς χειροτονίας ἐκείνου καθήπετο ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ συγγραφῇ Ἰστορικῆς. Οὐ μόνον γὰρ ἐκείνον διέβαλεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς χειροτονήσαντας καὶ τὸν δῆμον· καὶ οὕτω κατέδραμεν, ὡς μηδ' ἐλέσθαι τινὰ τὰ εἰρημένα συγγραφῆς ἀξιῶσαι· ἐπεὶ τοί γε οὐδ' ἐκείνῳ τις συγγνώμῃ τῆς προπετίας, τοιαῦτα γράφει ἀνασχομένῳ. Ἐπεὶ δὲ τούτου ἐμνήσθη, μικρὰ καὶ περὶ αὐτοῦ διαλαβεῖν δίκαιον. Φίλιππος οὗτος· ἐκ Σιδῆς μὲν τῆς Παμφυλίας ὤρματο, ὅθεν καὶ ὁ σοφιστὴς Τρωίλος ἦν, οὗ καὶ συγγενῆ αὐτῶν εἶναι ἔλεγε· διάκονος δὲ ὢν, ταπολλὰ τῷ μεγάλῳ Ἰωάννῃ συνῆν τὴν Κωνσταντινου ἐπιτροπεύοντι. Περὶ δὲ λόγους ποιών, πολλὰ καὶ παντοία βιβλία περὶ αὐτὸν ἔβροχε. Τὸν δ' Ἀσιανὸν χαρακτηρὰ ζηλώσας, πολλὰ συνέγραψε. Τὸ δὲ Ἰουλιανοῦ κατὰ τῶν ἱερῶν βιβλίων ἀνασκευάζων σύγγραμμα, λυμπρὸν ἐξεδίδου. Καὶ ἄλλο δὲ πυκτιὸν συντεταχώς, *Χριστιανικὴν Ἰστορίαν* ὠνόμασεν· ἦν εἰς ἕξ καὶ τριάκοντα διεῖλε βιβλία, ὧν ἕκαστον τόμους περιεῖχε πολλοῦς· ὡς εἶναι πάντας χιλιούς σχεδόν. Τῷ δὲ τόμῳ ἰσάζει ἕκαστου τόμου ὑπόθεσις. Πολλὰς δὲ τῶν ὑλῶν τῷ συγγράμματι ἐπισφῆρει, δι' ὧν δεικνύειν βούλεται ἔμπειρον ἔσθαι τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων· πυκνὸς γὰρ γεωμετρικῶν, μουσικῶν τε καὶ ἀστρονομικῶν θεωρημάτων ἐν μνηστέῳ γίνεται· νῆσον τε θέσεις ἐκπράζει, καὶ ὄρεων καὶ δένδρων, καὶ ἄλλων, μὴ προσηκόντων τῷ προκειμένῳ· οὗ χάριν ἐκλυτος αὐτῷ καὶ χαύνῃ πρόεισιν ἢ πραγματεία. Διδὸ καὶ ἰδιώταις καὶ παιδείας μετασχηκόσιν ἐκρεῖον καθίστα τὸ σύγγραμμα. Οἱ μὲν γὰρ ἰδιώταις τὸ κομψὸν οὐ συνορῶσι τῆς φράσεως· εἰ δὲ παιδείας μετασχηκότες τὸ ταυτολογεῖν καὶ ἄκαιρα συγγράφειν ἐν μέμφει τίθενται. Ἀλλὰ περὶ μὲν ἐκείνων ὡς ἕκαστῳ βούλησις ἔσται, κρινεῖ· συγγῆει δὲ τοὺς χρόνους τῆς Ἰστορίας· τῆς γὰρ Θεοδοσίου βασιλείας εἰς μνήμην γενόμενος, αὐθις τὰ κατὰ τὴν πολλὴν Ἀθανάσιον ὀπίσω γενόμενος διηγῆται· καὶ τὸ ἦθος τοῦτο, οὐκ ἐπ' ἐκείνου μόνου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολλῶν ἐτέρων ποιεῖ. Καὶ περὶ μὲν Φιλίππου τοσαῦτα. Σισίνιος δὲ, τοῦ Κυζικηνῶν πρῶτος θανόντος, τὸν θεῖον Πρόκλον τῇ Κυζικῇ χειροτόνει. Καὶ δὴ Πρόκλῳ ἐν παρασκευῇ ὄντι περὶ αὐτὴν χωρεῖν, φθάνουσιν ἐκείνοι καὶ χειροτονοῦσιν ἄνδρα σεμνόν τινα, Δαλμάτιον ὄνομα, ἀσκητικὸς πόνοις ἐγγεγυμνασμένον. Καὶ τοῦτο ἔδρων, ἐν δευτέρῳ τὸν νόμον θέμενος· ὃς ἐκέλευε παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου τῆς Κωνσταντινου χειροτονίαν μὴ γίνεσθαι. Ὁ μὲν οὖν Πρόκλος, τούτου γενομένου, καθ' αὐτὸν συνετέλλετο, ἐκκλησίας μὲν μηδεμιᾶς προϊστάμενος, ταῖς δὲ τῆς Κωνσταντινου

ad Patrem revertit, celebrat. Populo universo charus præcipue Sisinius fuit, cum propter virtutis claritatem, tum ob eximiam in pauperes, supra vires etiam ejus, curam. Quapropter plebs vi effecit atque evicit, ut is in thronum sit sublatus. Qua re offensus Philippus presbyter, quod ille scilicet sibi prelatus esset, electionem et ordinationem ejus plurimum reprehendit, in ea quæ ab ipso conscripta est Christiana historia. Non Sisinium vero tantum, sed et consecratores ipsos et populum calumniose perstrinxit: atque in eos ita invectus est, ut quæ ille dixerit, nemo historia digna judicet: neque quispiam ei tam temerariæ audaciæ, qui scribere talia sustinuerit, veniam concedat. **501** Et quia ejus mentionem fecimus, æquum est ut pauca de eo dicamus. Philippus iste Sidæ in Pamphylia ortus est, unde etiam sophista Troilus genus duxit, ejusque adeo cognatum se Philippus esse dixit. Diaconus cum esset, cum magno Joanne episcopatum Constantino poli gerente, multum fuit. Quod vero in scribendo elaboraret, multos et varios collegit libros. Multa etiam, Asianum affectans dicendi genus, conscripsit. Opus vero magnificentum, in quo Juliani contra sacra Biblia scriptum evertit, reliquit. Aliud quoque volumen composuit, quod *Christianam Historiam* nominavit. In eo triginta et sex libri sunt, quorum quisque tomos plures habet: adeo ut omnes ad millenarium fere numerum pertingant, et habet suum tomos quisque argumentum. Multam vero in opus id materiam congestit, declarare volens, non imperitum se Græcarum disciplinarum esse. Frequenter namque geometricarum, arithmeticarum, musicarum et astronomicarum commentationum mentionem facit. Prosequitur quoque insularum situs, et montium. Arbores describit, et alia quædam, ad argumentum institutum nihil pertinentia. Proinde lucubratio ea, utpote ad ostentationem composita, laxa et soluta est: et propterea indoctis simul et doctis inutilis esse videtur. Indocti enim styli elegantiam non perspicunt: eruditi autem, eandem rem aliis verbis repeti, et multa intempestive scribi, reprehendunt. Verum de scriptis ejus, ut quisque volet, judicabit. Historiæ vero tempora confundit. Nam imperii Theodosii memoriam faciens, actiones magni Athanasii tanto post tempore repetit: et consuetudinem hanc non in illo tantum, verum etiam in multis aliis servat. Hæc de Philippo. Porro Cyziceno episcopo mortuo, Sisinius divinum Proclum ecclesiæ Cyzici episcopum ordinat (2). Sedenim cum Proclus, ut eo transiret, in prociectu esset, homines ibi episcopum prævenientes ordinarunt Dalmatium quemdam, virum venerandum et in monasticis laboribus exercitatum. Id illi fecerunt, sanctione illa contempta, quæ præter sententiam episcopi Constantino, Joli-

(2) Socrates dicit, legem hanc de unius Attici persona constitutam fuisse. Lib. vii, cap. 23.

tanti ordinationem fieri vetat. Hoc ubi ita est factum, Proclus non oppugnavit : et ecclesiae quidem nulli praefuit, **502** in Constantinopolitana autem Ecclesia docendo floruit. De quo postea loco suo dicam.

CAPUT XXX.

De maximarum episcopaliū sedium praefectis, aliisque virtute atque doctrina praestantibus divinis viris.

Sisinius postquam in episcopatu non duns integros exegit annos, decessit, castitate vitae et pauperum cura, quemadmodum diximus, celebris. Moribus affabilis et simplex fuit, a negotiis et rerum actionibus abhorrens, quam ob causam in eos qui curiose se negotiis immiscent, acerbior erat, apud quos contra et ipse non admodum decentem gloriam est consecutus. Innocentio, optimo urbis Romae episcopo, Bonifacius successit : atque huic Zosimus, Zosimo rursus admirandus Celestinus. Alexandriae Cyrillus adhuc enituit. Antiochia vero, divino Alexandro Theodotus in episcopatu subrogatus est, castitatis decus et ornamentum, morum vir mansuetudine (si quis alius) et ipse et praeterea exacta vivendi ratione maxime ornatus. Hic sodalitatem Apollinaris scissam relicto orthodoxorum et recte sentientium gregi, precibus apud Deum interpositis, immiscuit, una Ecclesia facta. Verum sic quoque multi in instituto suo permanserunt, labem pristinam veluti praeclearum quidam retinentes. Hierosolymis Cyrillo divinus Joannes successerat. Deinde autem post Nepotem, Ecclesiae ibi habenas sibi commissas gubernaverat Prayllius, re ipsa suo nomini respondens : quo mortuo, locum ejus per successionem Juvenalis obtinuit. Eis ipsis annis ecclesiam Cyri quoque gubernavit sapientia et doctrinis magnus Theodoretus, vir in Graecis juxta et Christianis disciplinis praeclearus, qui libros multos Ecclesiae utiles reliquit. Viguit tum etiam Theodorus ille Mopsuestiensis Ecclesiae antistes, qui cum ecclesiarum omnium doctor fuit, tum adversus haereticorum phalanges fortiter, ut primarium virum decet, remegit : quique cum Diodoro magno familiariter vivens, doctore eo usus est : et sodalis atque condiscipulus divi Joannis, **503** pariter cum eo Diodorum audivit. Sex is et triginta annos contra Arianam factionem aperto Marte pugnavit, et adversus Apollinaris praedonum more structas insidias constanter decertavit : haereditarium autem Christi populum doctrinis optimis et praecipuis fovit. Erat huic etiam frater Polychronius, qui optime vixit, et itidem optime docuit, vitae scilicet ex aequo doctrina respondente. Apamenorum hic ecclesiae pastorale munus sortitus est. Ecclesiae vero Edessena divinus ille praefuit Nonus, qui primariam in urbe Antiochena luxu perditam Menadem, verborum persuasione adductam, et praeter opinionem omnem Deo consecratam, nympham et sponsam purissimam illi representavit, pro Mar-

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τῶν ἐν τοῖς μεγίστοις τῶν ἁγίων ἀρεθρονότων, καὶ ὁρίων ἀρετῇ λόγοις διαφέροντων θεῶν ἀνδρῶν.

Σισίνιος δὲ, οὗ δὲ ὅλους δύο διαρκέσας ἐν αὐτοῦ, ἐτελεύτα, ὀρθότῳ βίου σώφρονος καὶ φιλοπρωχί, ὡς εἰρηται, περιώνυμος· τὸ δὲ ἕθος εὐπρόαιτος καὶ ἀπλοῦς, καὶ ἀπραγμοσύνη συζῶν· ὅθεν καὶ τοῖς φιλοπράγμοσι λυπηρὸς ἦν, δι' ὃ καὶ παρ' αὐτοῖς δόξαν εἶχεν οὐκ εὐπρεπῆ. Ἰννοκέντιον δὲ ἐκεῖν τὸν ἀριστον τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον Βονιφάτιος διεδέχτο· τὸν δὲ Ζώσιμος· τὸν δὲ Ζώσιμον αὖθις ὁ θεσπέσιος Κελεστίνος. Κατὰ δὲ τὴν Ἀλεξάνδρου Κύριλλος ἐτι διέπρεπεν. Ἐν δ' Ἀντιοχείᾳ μετὰ τὴν θεῶν Ἀλέξανδρον Θεόδοτος ἱεράτευσε, τῆς σωφροσύνης ὁ μαργαρίτης, πρῶος εἶπερ τις ὦν καὶ ἀκριβεῖα βίου μάλα κοσμούμενος· ὃς δὴ καὶ τὸ διεβρωγὸς τῆς Ἀπολλιναρίου πατριᾶς, τῇ λοιπῇ τῶν ὀρθόδοξων ποίμνῃ λιπαρηθεῖς, ἀνέμιξε, μίαν Ἐκκλησίαν ποιήσας. Πολλοὶ δὲ καὶ οὗτω διέμειναν τὴν προτέρην λώσῃν οἷά τι ἐπίσημον ἔχοντες. Ἐν δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις τὸν θεσπέσιον Ἰωάννην, ὃς μετὰ Κυρίλλον ἦν, Πραῦλλιος μετὰ Νέπωτα τοῦ τῆς Ἐκκλησίας οὐρακας πιστευθεῖς διεδέχτο, ἀνὴρ τῷ ὄντι φερώνυμος· οὗ τελευτήσαντος, Ἰουθενάλιος τὸν τόπον τῆς ἐκεῖνου διαδοχῆς ἀπεπλήρου. Τοῖς δ' αὐτοῖς ἔτεσι καὶ ὁ πολὺς ἐν σοφίᾳ καὶ λόγοις Θεόδωρος τὴν Κυρεσῶν ἐπετρόπευεν Ἐκκλησίαν, ἀνὴρ καὶ κατ' ἄμφω τὰς παιδείας τῇ θ' Ἑλλήνων καὶ Χριστιανῶν ἐπίσημος, καὶ πολλὰς τῇ Ἐκκλησίᾳ βίβλους πολὺ τὸ ὠφέλιμον ἰχθύσας καταλίπων. Ἠκμαζε δὲ καὶ Θεόδωρος ἐκεῖνος Μοφουεστίας τῆς Ἐκκλησίας διέπων, διδάσκαλος μὲν πάσης Ἐκκλησίας ὦν, κατὰ δὲ πάσης αἰρετικῶν φάλαγγος ἀρσιτεῖον· ὃς Διοδώρῳ μὲν τῷ πάνυ συγγενόμενος, τῆς διδασκαλίας ἀπήλαυσε, συγκαίνωνδ' δὲ καὶ συμφοιτητῆς τοῦ θεσπέσιου Ἰωάννου ἐγένετο· ἐπίσης γάρ καὶ ἄμφω τῆς Διοδώρου γλώσσης ἀπήλαυον. Ἐπιέξ δὲ καὶ τριάκοντα ἔτη οὗτος διετέλει κατὰ τῆς Ἀρειανικῆς συμμορίας παραταττόμενος· καὶ κατὰ τῶν λόγων Ἀπολλιναρίου ἡστροικῶς ἐπιβουλεύοντων στερβῶς ἠγωνίζετο· τὸν Χριστοῦ δὲ κληρον ταῖς ἀρίσταις διδασκαλαῖς διέτρεφεν. Ἦν δὲ τοῦτ' καὶ ἀδελφὸς Πολυχρόνιος Ἰνομα, ἀριστῶν μὲν χρώμενος βίῳ, καὶ τὸν λόγον σύμφωνον τῷ βίῳ πλουτῶν, τῆς δὲ Ἀπαμίων Ἐκκλησίας τὴν ποιμαντικὴν κληρωσάμενος. Τῆς δ' ἐν Ἐδέσσει Ἐκκλησίας Νόνος ἐκεῖνος προεστῆται ὁ θεσφόρος· ὃς τὴν πρώτην τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ μαρινάδων λόγους ὑπαγαγὼν, καὶ ἀφιέρωσας παρὰ δόξαν Θεῷ, νύμφην ἀγνωστῆν προσήγεν αὐτῷ, ἀντὶ Μαργαρίτῃς Πελαγίαν κατονομάσας· δι' ἧς ἐκ τῶν ὁσίων κριμάτων Θεοῦ πύλακος ἀν τις Οὐμασίαν. Ἠκμαζε δὲ μάλιστα διαφερόντως ἀσκητικῇ παλαιστρᾷ καὶ βίῳ διαφανεῖ· Εὐθύμοις ἐκεῖνος

ὁ μέγας ὁ τὴν Ἐρημον εἰς πόλιν μετασκευάσας· Συ-
μεῖον τε ὁ τὴν ἐπὶ στύλου πρῶτος κατοίκησιν ὑπο-
εἷξας· Νεῖλός τε ὁ θεσπέσιος ἀσκητής· ὃ τε τοῦ
Ἡλίουσιου Ἰσιδώρου, καὶ ὁ πολυθρύλλητος ἀσκητής
Μάρκος, Ἰωάννη τῷ πάνυ μαθητευθέντες· καὶ Πρό-
κλος ὁ θαυμαστός, σχολαῖος διάγωγ· καὶ ἄλλοι πλεί-
στοι, περὶ ὧν ἐς ὕστερον διαλήψομαι.

tes venerandus· Isidorus Pelusiota, et decantatus
monachus Marcus, Joannis magni discipuli. Pro-
clus præterea ille admirandus, quietam degens vitam, et alii quamplurimi, de quibus postea et di-
cimus.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Ὡς μετὰ Σισίνιον Νεστορίου ὁ αἰρετικὸς χειρο-
τονεῖται ἐπίσκοπος· καὶ ὡς συγγχεῖν ἐξ ἀλα-
κουρίας τὴν Ἐκκλησίαν ἐπέβαλεν.

Τοῦ δὲ πατριάρχου Σισίνιου, ὡς εἴρηται, τὸ βιοῦν
μεταλλάξαντος, δεῖν ἐδόκει τοῖς ἐν ὑπεροχαῖς μη-
δένα τῶν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προά-
γειν, διὰ τοὺς ὡς ἔτυχε χαριζομένους ἐπικενής.
Ἦσαν γὰρ καὶ αὐθις οἱ μὲν Φιλίππῳ, οἱ δὲ Πρόκλῳ
σπουδάζοντες· ἐξ ἀλλοδαπῆς δὲ τινα προχειρίζε-
σθαι ἤθελον. Ἦν δὲ τις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ἐν
Ἀντιοχείᾳ ποιούμενος τὰς διατριβὰς, τὸ γένος Γερ-
μανικεύς, εὐφωνός τε καὶ εὐλαός, τὴν κλήσιν Νε-
στορίου· ὃν ὡς περὶ τὸ διδάσκειν δεξιῶς ἔχοντα, ἐκ
τῆς Ἀντιόχου μεταστέλλεσθαι ἔγνωσαν. Περιδότης
δὲ καὶ ἐν σωφροσύνῃ μάλιστα ἦν. Τριῶν δὲ παραρ-
θύτων μηνῶν, ἄγεται καὶ αὐτίκα εἰς τὴν τῆς
Κωνσταντινου ἐπισκοπὴν προχειρίζεται. Ὅποιος
δὲ τὸ ἦθος ἦν, ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ διδασκαλίας
κατεμνηύετο. Μετὰ γὰρ τὴν χειροτονίαν τὴν περι-
εῖδητον ἐκεῖνην ἀφῆκε φωνὴν ἐπὶ παρῶν τοῦ
πλήθους, πρὸς τὸν βασιλέα τὸν λόγον ποιούμενος·
« Δός μοι, λέγειν, ὦ βασιλεῦ, καθαρὰν τὴν γῆν τῶν
αἰρετικῶν· καγὼ σοὶ τὸν οὐρανὸν ἀντιδώσω. Σύ
μοι τοὺς αἰρετικούς κάθει· καγὼ συγκαθελῶ σοὶ
τοὺς Πέρσας. » Ὡν εἰρημένων, οἱ μὲν πολλοὶ καὶ
ἀποδοχῆς ἠξίου· τοὺς δ' ἀκριβῶς εἰδότας γνώμην
ἐκ λόγου κρίνειν οὐ διεδίδρασκον οὔτε τὸ κούφον τῆς
διανοίας, οὔτε δ' αὐτὸ θυμικὸν ἐν ταυτῷ καὶ κενό-
δοξον· ὅτι μηδὲ καλῶς τῶν ἐνταῦθα γευσάμενος,
εἰς τοὺς ὑπὲρ τῶν τοιούτων προήχθη λόγους. Ζῆλον
δ' ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας δεῖν αὐτῶν, τὸν τῶν Ἀρει-
ανῶν εὐκτήριον οἶκον κατέσπα. Οἱ δ' οὕτω κατα-
σπώμενον ὀρώντες αὐτὸν, πῦρ ἐμβαλόντες, οὐ μόνον
ἐκείνον, ἀλλὰ καὶ πολὺ τι μέρος τῶν παρακειμένων
τῷ τόπῳ ἀνήλσκον. Πρὸς δὲ καὶ Ναυατιανοὺς τα-
ράττειν ἐπέβαλεν. Οὐ μόνον δὲ τούτους, ἀλλὰ καὶ
ὅσοι περὶ Ἀσίαν καὶ Λυδίαν καὶ Καρίαν Τεσσαρεσ-
καιδεκάκτιται ἦσαν, ἐτι δὲ καὶ περὶ Μίλητον καὶ
Σάρδεας, ὧν πολλοὶ, καὶ ἀτάσεως δι' αὐτὸν γενομέ-
νης, τὴν βίον ἀπέλιπον. Προφάσεως δ' εἰλημμένος,
ὅτι περὶ οἱ Μακεδονίου Ἀντωνίου τὴν Ἰέρμης ἐπίσκο-
πον, σφόδρα ἐκείνους κελύσειε Νεστορίου ἐλαύνοντα,
διεχρήσαντο, υποβαλόντες τινὰς, ἐν δευτέρῳ τάγα-
θὲν τοῦ ἡδέος ποιούμενους, καὶ τὰς ἐκείνων ἐκκλη-
σίας ὑφέλιετο· τὰς τε ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ
ἐν Κυζίκῳ, καὶ τοῖς Ἑλλησποντίοις ἀγροῖς· ὧν
τινες βιαζόμενοι καὶ τῇ τοῦ ὁμοουσίου πίστει συνέ-

garita Pelagiam eam cognominans, in qua certe
merito aliquis divini iudicii pelagus admiretur.
Viguit verò tum maxime quoque in ascetica palæ-
stra præcipuus, et vita monastica illustris, mag-
nus ille Euthymius, qui solitudinem in urbis for-
mam redegit. Et Symeon qui primus domicilium
in columna habere instituit : insuper Nilus, Asce-
tes venerandus, Isidorus Pelusiota, et decantatus
monachus Marcus, Joannis magni discipuli. Pro-
clus præterea ille admirandus, quietam degens vitam, et alii quamplurimi, de quibus postea et di-
cimus.

CAPUT XXXI.

Ut post Sisinium Nestorium hæreticum episcopum or-
dinatum, per arrogantiam turbis et tumultibus
compleri Ecclesiam instituerit.

Sisinio patriarcha defuncto, sicuti dictum est,
eis qui honores et magistratus gerebant, placuit,
neminem ex ejus Ecclesiæ clero episcopum creare,
propter vanam eorum, qui honorem talem temere,
quibus ipsi faverent, mandatum volebant, gratiam.
Rursus enim alii Philippo, alii vero Proclo cupie-
bant, sed aliunde quempiam designare visum est.
Erat tum Antiochiæ, Germaniciensis patria, vocalis
et facundus Nestorius : hunc quod in dicendo
promptus et facilis esset, Antiochia accersendum
statuerunt, qui laudem etiam castitatis meruerat
maximam. Præterierant menses tres, et ille addu-
citur, et episcopus Constantinopolitanus creatur.
Qualis vero is vir fuerit, prima statim ejus concio
indicavit. Illico namque post consecrationem,
decantatam **504** illam propalam apud populum,
ad imperatorem verba dirigens, emisit vocem : « Da
mihi, inquit, o imperator, terram ab hæreticis
liberam et puram, et ego tibi cælum vicissim red-
dam. Tu mihi hæreticos exstirpa, et ego tibi Persis
delendis adero. » Hæc ejus dicta multi quidem
comprobarunt. Qui vero certo sciunt animum ex
verbis dijudicandum esse, illi mentis ejus levita-
tem, animum arrogantem, et vanam gloriam affec-
tantem, deprehenderunt : propterea quod, cum
nondum quidquam ibi satis degustasset, ad ejus-
cemodi productus sit verba. Zelum vero et æmula-
tionem deinde pro Ecclesia spirans, ædem preca-
toriam Arianorum demolitus est. Atque illi tem-
plum suum dirutum cernentes, igne insuper con-
jecto, non id modo, sed et magnam vicinorum
ædificiorum partem concremarunt. Deinde Nova-
tianos quoque turbare aggressus est. Non eos vero
solum, verum etiam qui per Asiam, Libyam et
Cariam, et qui præterea Miletum et Sardis erant,
Quatuordecimanos, quorum multi seditione et
tumultu propter ipsum concitato interiere. Et cum
Macedoniani Antonium episcopum Germensem,
qui eos Nestorii jussu admodum affligebat, percus-
soribus quibusdam submissis, qui voluptatem ho-
nesto præferunt, jugulassent, occasionem eam et
causam arripuit, et ecclesias eis Constantinopoli,
Cyzici, et in Hellesponto ademit. Ex quibus non-
nulli vi ea adacti, se ad ὁμοουσίου, consubstantialis,

fidem contulere. Accidit porro ut qui alios ita ecclesiis expelleret, ipse quoque ejiceretur, cum de repente bellum acre adversus Ecclesias concitasset. Id bellum inde sumpsit exordium.

505 CAPUT XXXII.

Ut Nestorius in ipso flagranti crimine per discipulum suum Anastasium sit deprehensus, Christum Dominum nudum hominem dicere, et sanctam Christi Veiparam matrem Christi genitricem appellare. Et quæ de eo memoriæ prodiderit Socrates, ecclesiasticus historicus. Et de prodigio quod in ecclesia accidit.

Anastasius quidam presbyter in maximo apud Nestorium honore fuit, comes professionis ejus, cum ille se ad episcopatum ineundum conferret. Quo tempore etiam ad Theodorum Mopsuestensem divertit, dogmatibusque ejus auditis, a vera pietate Nestorius ipse transversim actus est: quem admodum Theodulus in epistola scribit. Anastasius igitur iste, acer Judaicorum dogmatum et actionum Nestorii suator, verba aliquando in ecclesia Constantinopolitana ad Christi fidelem populum faciens, hoc propalam et aperte dicere ausus est: Mariam θεοτόκον, hoc est Deigenitricem, nemo vocato. Maria enim homo fuit. Ut autem ab homine Deus gignatur, fieri non potest. Dolum hunc cum primum Eusebius rhetor deprehendisset, eundemque deinde et clerus, et pietate in populo præstantissimus quisque graviter ferret, et elocutionem ejusmodi blasphemiam esse putaret, non parvus tumultus excitatus est. Dudum enim de theologia et Christi divinitate edocti fuerant, quod videlicet ille œconomix seu administrationis gratia veluti homo purus, haudquaquam a divinitate secesserit, ea in re apostoli Pauli verbo fides habentes, qui dicit: *Etiam si Christum secundum carnem cognovimus, nunc tamen non cognoscimus*¹, et rursus: *Quapropter relinquentes eum qui de Christo instituit sermonem, ad perfectionem contendamus*². Turba tali, sicuti fieri assolet, gliscente, Nestorius impietatis dux non solum Anastasium non reprehendit atque inhibuit, verum etiam studiose laudavit, et dictis ejus assensum prorsus suum præbuit: eum quem in pretio habebat, ut blasphemum arguere nolens. Et quod contendendi studio teneretur, frequentius in ecclesia docuit, et ubique vocabulum Dei Genitricis exterminavit, a seipso pleraque illegitime et subrepticie statuens atque confingens, aperteque animi sui venenum eruclans, ad blasphemiam se dedit. Proinde questione hujus rei apud omnes divulgata, atque aliis aliter eam accipientibus, dissidium in Ecclesia ortum est: atque homines sicuti in nocturna pugna inter se sunt conflictati, nunc hæc nunc illa affirmantes et negantes. **506** Nestorius vero a multis existimatus est, Dominum merum hominem esse opinari, atque olim Pauli Samosatani et Photini intermortuum dogma renovare, et in Ecclesiam

θενο. Οὕτω δ' ἐκείνῳ ἄλλους τῶν ἐκκλησιῶν ἐξελκύνοντι, καὶ αὐτὴν ἐξελαθῆναι συνέβαινεν, ἀκήρυκτον πόλεμον κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐγείραντα. Ἦρξαστο δὲ ὁ πόλεμος ἐνθένδε σχῶν τὴν ἀρχήν.

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ'.

Ὅπως ἐφωράθη Νεστόριος δι' Ἀναστασίου τοῦ μαθητοῦ ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύριον λέγων, καὶ Χριστοτόκον καλῶν τὴν ἁγίαν Χριστοῦ Θεομήτορα. Καὶ ὅλα περὶ αὐτοῦ Σωκράτης ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορεῖ συγγραφεὺς· καὶ περὶ τοῦ γεγονότος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καινοῦ τεραστίου.

Ἀναστάσιός τις πρεσβύτερος, Νεστορίῳ διὰ τιμῆς μάλιστα ὢν, ὃς καὶ συνέκδημος αὐτῷ πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἀπαρροντι ἐγεγόνει· ὅτε καὶ Θεοδώρῳ τῷ Μοψουεστίας παραγενόμενος, τοῦ εὐσεβεῖν περιτράπη, τῶν ἐκείνου δογμάτων ἀκροασάμενος ὁ Νεστόριος, ὡς ἐν ἐπιστολῇ Θεόδουλου ἱστορεῖ· ὁ τοῖνυν Ἀναστάσιος· οὗτος διάπυρος τῶν Νεστορίου Ἰουδαϊκῶν δογμάτων, καὶ σύμβουλος τοῖς πρακτικῆς καθεστηκῶς διαλέξιν ποτε ἐπ' ἐκκλησίας τῷ φιλοχρίστῳ λαῷ ἀνὰ τὴν Κωνσταντινίου ποιούμενος, ἀναφανδὸν πάθε εἰπεῖν ἐτόλμησε· Θεοτόκον τὴν Μαρίαν καλεῖται μηδεὶς· Μαρὶα γὰρ ἄνθρωπος ἦν. Ὑπὲρ δὲ ἀνθρώπου Θεὸν τεχθῆναι ἀδύνατον. Τοῦ δὲ ῥήτορος· Εὐσεβίου τὸν δόλον πρῶτως φωράσαντος, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν περὶ τὸν κλήρον καὶ ὅσων ἐν εὐσεβείᾳ ἔγκριτον, χυλεπῶς ἐνεγκόντων, καὶ βλασφημίαν ἠγγισμένον τὴν διαλέξιν, τάρραχος οὐκ ὀλιγὸς ἤγειρετο. Ἦσαν καὶ γὰρ πάλαι τὴν κατὰ Χριστὸν θεολογίαν ἐκδιδαχθέντες, ὡς μηδαμῶς αὐτὴ τῆς οἰκονομίας χάριν οἰάπερ ἄνθρωπον ψιλὸν ἀποδιστᾶν τῆς θεότητος, πειθόμενοι τῇ τοῦ Ἀποστόλου φωνῇ, *Εἰ καὶ ἐγένωκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, λέγοντος, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν· καὶ αἰθὶ· Διὸ ἀφέντες τὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν εὐλαϊότητα φερόμεθα*. Τῆς δὲ ταραχῆς ὡς εἰκὸς ἀκμαζούσης, Νεστόριος ὁ τῆς ἀσεβείας καθηγητῆς οὐ μόνον τὸν Ἀναστάσιον οὐκ ἐξήλεγε π καὶ διεκώλυεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον κυροῦν ἔσπευε· καὶ τοῖς ἐκείνῳ εἰρημένους ἀτεχνῶς τὴν ῥοπήν ἰδοῦ, μὴ ὡς βλάσφημον τὸν αὐτῷ τιμώμενον διανοούμενος· ἐξελέγεσθαι· φιλονεικίτερον δὲ διακείμενος, συνεχέστερον ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἐδίδασκε· καὶ πανταχοῦ τὴν Θεοτόκος φωνὴν ἐξώριζεν ἐξ ἑαυτοῦ παρεγγράφων καὶ συντιθείς· καὶ βλασφημότερον διετίθετο, τὸν τῆς ψυχῆς ἴν διαβρῆθην ἐξερευνόμενος. Διὸ τῆς περὶ τούτου ζητήσεως ἐπὶ πάντας διανοθείσης, καὶ ἄλλων προστιθεμένων, διαίρεσις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐγένετο· καὶ ὡς ἐν νυκτομαχίᾳ καθεστηκότες, ἀλλήλους ἐβάλλον, νῦν μὲν ταῦτα, νῦν δ' ἐκεῖνα ἐπιφθεγγόμενοι καὶ ἀρνούμενοι. Νεστόριος δὲ ὄξαν εἶχε παρὰ πολλοῖς, ψιλὸν ἄνθρωπον δογματίζων τὸν Κύριον, καὶ τὸ πάλαι τεθηηκὸς δόγμα Παύλου τοῦ ἐκ Σαμοσάτων καὶ Φωτεινοῦ αὐθὶς ἀνανεῶν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἠρέμα εἰσάγων. Καὶ ἐπὶ τόσον ἡ περὶ τούτου ζήτησις ἐκινήθη, ὡς καὶ οἰκουμένης δεηθῆναι συνόδου. Σωκράτης δ' ὁ

¹ II Cor. v, 16. ² Hebr. vi, 1.

τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν συντεταχῶς, τὰδε ἅπαντα περὶ τῆς δόξης Νεστορίου διέξεισιν· « Ἐγὼ, φησὶ, τοὶ παρὰ Νεστορίου ἐκδοθεῖσι λόγοις ἐντυχῶν, ἀγνοοῦντα τὸν ἄνδρα ἐφεύριττον, καὶ μετὰ ἀληθείας ἔρω. Οὐδὲ γὰρ οὔτε ἀπεχθανόμενος πρὸς αὐτὸν, ὧν εἶχεν ἐλαττωμάτων ἐμνήσθην, οὔτε χαριζόμενος τισιν, ἀ ἐλαττοῦντα ἐφεύρον ἐκθήσομαι. Οὐ μοι δοκεῖ ὁ Νεστόριος, οὔτε τὸν Σαμοσατέα Παῦλον, οὔτε μὴν Φωτεινὸν μιμούμενος, ψιλὸν ἄνθρωπον λέγειν τὸν Κύριον· ἀλλὰ τὴν λέξιν μόνην ὡς τὰ μορμολύκεια πεφύθηται. Καὶ τοῦτο πέπονθεν ὑπὸ ἀμαθίας πολλῆς· φυσικῶς γὰρ εὐλαος ὢν, πεπαιδευθῆναι μὲν ἐνομίζετο, τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἀνάγκως ἦν, καὶ τὰς τῶν παλαιῶν ἐρμηνεύων βιβλούς, ἀπηξίου μανθάνειν. Τυφόμενος γὰρ ὑπὸ τῆς εὐγλωτίας, οὐκ ἀκριβῶς προσεῖχε τοῖς παλαιοῖς, ἀλλὰ πάντων κρείττονα ἐνόμιζεν ἑαυτὸν. Αὐτίκα γοῦν ἠγνόησεν ὅτι ἐν τῇ καθολικῇ Ἰωάννου γέγραπται ἐν τοῖς παλαιοῖς ἀντιγράφοις, ὅτι Πᾶρ πνεῦμα δὲ λυεῖ τὸν Ἰησοῦν, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι. Ταύτην γὰρ τὴν διάνοιαν ἐκ τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων περιεῖλον οἱ χωρίζοντες ἀπὸ τοῦ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου βουλόμενοι τὴν θεότητα, διὸ καὶ οἱ παλαιοὶ ἐρμηνεύοντες αὐτὸ τοῦτο ἐπεσημῆναντο, ὡς τινες εἰς βραδίουργήσαντες τὴν ἐπιστολὴν, λυεῖν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον θέλοντες. Συνανελιθῆται δὲ ἡ ἀνθρωπότης τῇ θεότητι, καὶ οὐκέτι εἰσι δύο, ἀλλὰ ἐν· τοῦτο θαρροῦντες οἱ παλαιοὶ, Θεοτόκον λέγειν τὴν Μαρίαν οὐκ ὠκνησαν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Παμφίλιος Εὐσέβιος ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ τῷ εἰς τὸν Βίον Κωνσταντίνου κατὰ λέξιν ταῦτα φησὶ· Καὶ γὰρ καὶ γέννησιν ὑπομένειν ὁ μεθ' ἡμᾶς Θεὸς δι' ἡμᾶς ἠθέλησε· καὶ τόπος αὐτοῦ τῆς ἰσάκρου γεννήσεως ὀνομασθεῖ παρ' Ἑβραίοις ἢ Βηθλεὲμ ἐκρήρυστο. Διὸ δὲ καὶ ἡ βασίλισσα Ἑλένη ἡ θεοφιλεστάτη τῆς Θεοτόκου τὴν κύησιν μνήμασι θαυμαστοῖς ἐκόσμηε, παντοίας τὸ τῆδε ἱερῆν ἄντρον φαιδρύνουσα. Καὶ Ὀριγῆνης δὲ ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῶν εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους τοῦ Ἀποστόλου Ἐπιστολῆν, ἐρμηνεύων τὸν Θεοτόκον λέγεται πλατέως ἐξήτασε. Φαίνεται γοῦν ὁ Νεστόριος ἀγνοήσας τὰς πραγματείας τῶν παλαιῶν· διὸ, καθὼς ἔφη, τὴν λέξιν μόνην περιίσταται. Οὐ μόνον δὲ τὴν λέξιν, ἀλλὰ καὶ παντελῶς Θεὸν εἶναι τὸν γεννηθέντα ἠρνήσατο. Ὁ γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ἐστὶν ἐσταυρωμένος, ὅστις Κύριός ἐστι τῆς δόξης, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· *Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν*. Νεστόριος δὲ λέγει· « Μὴ καυχῶ, Ἰουδαῖε· Θεὸν οὐκ ἐσταύρωσας, » ὡς τοῦ Κυρίου τῆς δόξης οὐκ ἐσταυρωμένου. Ἐπεὶ ὅτι ψιλὸν οὐ λέγει ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν, ὡς Φωτεινὸς ἢ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς, καὶ αἱ ἐκδοθεῖσαι αὐτοῦ προσομιλίαι διδάσκουσιν· ὡς οὐδαμοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγον ὑπόστασιν ἀναίρει, ἀλλὰ πανταχοῦ ἐνυπόστατον αὐτὸν ὁμολογεῖ, καὶ ἐνοῦσιον. Οὐ μὴν, ὡς Φωτεινὸς καὶ ὁ Σαμοσατεὺς, ἀναίρει αὐτοῦ τὴν ὑπαρξίν· τοῦτο γὰρ καὶ Μανιχαῖοι καὶ οἱ ἀπὸ Μοντανῶν δογματίζουσιν ἐτόλμησαν.

sensim inducere. In tantum sane quaestio hæc agitata est, ut universali etiam opus esset synodo. Porro Socrates, qui *Ecclesiasticam historiam* conscripsit, de Nestorii opinione hæc commemorat. « Ego, inquit, cum edita a Nestorio scripta legerem imperitum hominem esse reperi: atque id ita vere dicere possum. Neque enim odio ductus, tenuitatis ejus qua aliis inferipr fuit, meminero; neque cuiquam gratificatus, quibus alios superavit dotes exponam. Non mihi videtur Nestorius vel Paulum Samosatenum, vel Photinum imitatus, merum hominem Dominum dicere, sed vocabulum ipsum tantum sicuti larvam reformidat, idque propter multam imperitiam facit. Cum namque naturali quadam facundia præditus esset, probe quidem eruditus esse putabatur: re autem ipsa indoctus, et veterum interpretum libros versare noluit: siquidem expetita linguæ volubilitate elatus, animum ad illorum scripta non accurate intendit, sed seipsum omnibus præstantiorem esse duxit. Itaque illud statim ex catholica Joannis Epistola, quod in vetustis exemplaribus scriptum est ignoravit: *Quod spiritus omnis, qui Jesum solvit, ex Deo non est* ¹. Nam sententiam hanc, qui ab administratione hominis in Christo divinitatem segregare voluerunt, ex antiquis exemplaribus sustulerunt. Quapropter et prisce interpretes hoc ipsum indicarunt, fuisse nimirum quosdam, qui Epistolam eam depravarint, hominem a Deo solvere volentes. Assumpta autem est a divinitate humanitas, et jam non duo sunt, sed unum: quo veteres freti, Mariam Θεοτόκον, hoc est, Dei Genitricem dicere non dubitarunt. Sic enim et Eusebius Pamphili in tertio de Vita Constantini libro, hac de re ad verbum inquit: Nam et nativitatem qui est nobiscum Deus, nostra causa subire sustinuit, et locus nativitatis ejus in carne nominatim apud Hebræos Bethleem prædictus est. Quamobrem etiam Dei amatissima Helena Augusta, gestationem uteri Dei Genitricis admirandis monumentis corroboravit, et sacrum illud antrum multifariam exornavit. **507** Origenes vero et ipse in tertio Commentariorum, in Epistola ad Romanos, tomo, quomodo Dei Genitrix dicatur exponens, copiose id explicat. Apparet igitur, Nestorium lucubrationes veterum ignorasse. Proinde, sicuti dixi, locutionem solam oppugnat. (Quia ille non vocabulum ipsum modo, sed prorsus etiam Deum esse, qui genitus est, negavit. Qui enim ex Virgine sancta natus est, idem crucifixus quoque est, qui quidem Dominus est gloriæ, quemammodum Apostolus ait: *Si enim cognovissent, Dominum utique gloriæ non crucifixissent* ². Nestorius autem inquit: « Ne glorieris, Judæe, Deum non crucifixisti: » perinde atque Dominus gloria crucifixus non esset. Quandoquidem quod Christum, non purum hominem dicat, sicut Photinus, aut

¹ Joan. iv, 3. ² I Cor. ii, 8.

Paulus Samosatenus, homil'æ seu populares ejus conciones editæ docent. Nunquam enim Dei Verbi subsistentiam tollit, sed ubique id in carne subsistere, et carni inesse profitetur. Nec ille, sicuti Photinus et Samosatenus, subsistentiam ejus abolet: nam id Manichæi et Montanistæ quoque opinari sunt ausi. Sic ego Nestorium sentire invenio, atque id simul et ex libris ejus quos legi, et ex sectatorum ejus dictis animadverti. Non parvam vero turbam orbi universo ineptiæ Nestorii peperere. » Hæc Socrates. Et cum ille sic blaterans nugaretur, ut detestandum quiddam in Ecclesia fieret, accidit. Nam primarii cujusdam magistratus servi, crudeliter ab hero accepti, ad ecclesiam confugere: et ferrum in manibus habentes, ad sanctiorem sacrificii aram irruere: cumque inde juberentur et cogentur exire, haudquaquam parvare, divinas cæremonias impediētes: et diebus pluribus strictos et coruscantes enses præ se ferentes, ut obvios omnes ferirent, parati fuere. Atque ubi clericum quemdam trucidarunt, aliumque insuper vulnerarunt, postremo tandem seipsos interemerunt. Porro ex eis qui adfuerunt, quidam malè omnis esse, templi profanationem et inquisitionem, prædixit: poetæ cujusdam iambos allegans ejuscemodi:

*Assuevit omen ferre triste, sanctius
Si forte templum polluat piaculum.*

508 Nec ille prorsus non vera dixit. Cum enim divisionem populi et dissidium, tum ejus qui seditionis ejusmodi discessionis auctor esset, abrogationem prædicere visus est. Enimvero Nestorius non aliis tantum, sed Proclo quoque per dissensionem adversatus est. Cum enim ille in ecclesia docens, Nestorio præsidente, orationem in hæc verba conceptam haberet: « Virginalis hodie, o fratres, celebratur conventus: exsulet natura, chorus ducat hominum conditio: coegit et convocavit nos sancta Dei Genitrix, impollutum decus atque ornamentum virginitatis; » ob eam causam ad contentionis studium delapsus Nestorius, dissidere quam maxime a Proclo cepit.

CAPUT XXXIII.

De epistolis sancti Cyrilli ad Nestorium: item de duodecim capitibus, in quibus illius carpit reversam opinionem. Præterea quæ de Nestorio scripserit Cælestinus.

Sed enim divinus quoque Cyrillus, ubi Nestorii blasphemias audivit, unam atque alteram ad eum dedit epistolam, in quibus disertis verbis eos qui non aperte Christum Deum profiterentur, sed blasphemis verbis hominem deiferum atque organum seu instrumentum divinitatis esse dicerent, anathema esse proclamavit. Cui Nestorius littoris rursus obviavit, conviciis simul et blasphemis rem agens. Eis vero Nestorii litteris, **509** ingentes hæresis fluctus eructantibus, acceptis, cum quatuor quibusdam aliis, provincialem Alexandriæ synodum congregavit, atque ei utriusque ultro citroque datas epistolas exhibuit, quarum exempla et synodi ipsius decreta ad veteris Romæ episco-

Οὕτω μὲν τὸν Νεστόριον ἐγὼ φρονούonta ἐδρίσχω ἐκ τε ὧν ἀνέγνων αὐτοῦ λόγων, καὶ ἀφ' οὗ οἱ ἐρασάτω αὐτοῦ λέγουσιν. Οὐ μικρὰν μὲν τοι παραχρῆν τῆ οἰκουμένην ἡ ψυχρολογία Νεστορίου ἐκίνησεν. » Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὁ Σωκράτης· ἐπὶ δὲ τῇ ἐκείνου ἐρεσχείᾳ καὶ τι τεκμηρίον μισαρὸν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν συνέθη γενέσθαι. Δούλοιο γὰρ τινοσ τὰ μεγάλα ἰσχύοντος, ἀπηνοῦς τοῦ δεσπότητος πειρώμενοι, τῇ ἐκκλησίᾳ προσήσαν, ξίφεσι δὲ τὰς δεξιὰς καθοπλισαντες, εἰστρέχουσι τὸ θυσιαστήριον. Ἐκεῖθεν δ' ἐξιέναι ἀναγκάζόμενοι, οὐδενὶ τρόπῳ ἦσαν κειθῆναι, ἀλλ' ἐμποδίων ταῖς θείαις λατρείαις ἐγίνοντο· καὶ ἐν πολλαῖς ἡμέραις στυλοῦμενα τὰ ξίφη προεδιλημένοι, ἔτοιμοι βάλαιεν ἦσαν πάντα τὸν προσόντα. Καὶ δὴ τινα τῶν κληρικῶν κτείναντες, καὶ ἄλλον τραυματίαν ποιήσαντες, τέλος ἀποσφάττουσιν αὐτούς. Τῶν τις δὲ παρόντων μὴ καλὸν εἶναι τεκμηρίον τὸν μολυσμὸν τοῦ νεῶ διηγόρευεν, ἐπιφέρων καὶ τινας ἰάμβους ἀνδρὸς ποιητοῦ, τάδε διεξόντα:

*Σημεῖον καὶ γὰρ ταῦτα γίνεσθαι φίλει,
Ὅταν τι ναοὶς ἐγκατασκήψῃ μῦθος.*

Καὶ πάντως οὐκ ἠτέχει τῶν λόγων· ἰδοὺκαὶ γὰρ τὴν τοῦ πλῆθους προσημαίνειν διαίρεσιν, καὶ τὴν τοῦ αἰετοῦ τῆς διαίρεσως ταύτης καθάρσει. Νεστόριος δὲ οὐ τοῖς ἄλλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ Πρόκλῳ εἰς διάστασιν ἦκε· διδάσκοντι γὰρ ἐπ' ἐκκλησίας ἐκείνῳ Νεστορίου προκαθημένου, τοιάδε συνθεῖς ὁμιλίαν ἀνέγνω· « Παρθενικὴ πανηγυρις σήμερον, ἀδελφοί· σκιρτάτω ἡ φύσις· χορευέτω ἡ ἀνθρωπότης. Συνεκάλεσε γὰρ ἡμᾶς ἡ ἅγια Θεοτόκος, τὸ ἀμύλωντον κειμήλιον τῆς παρθενίας. » Διὰ τοῦτο φιλονεικῶς ἐκείνῳ διατεθεῖς, εἰς μεγίστην κατέστη διαφορὰν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Περὶ τῶν πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῶν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου· εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν δυσκαίθετα κεραιαίων, δι' ὧν τῆς ἐκείνου κακοδοξίας καθάπτεται· καὶ περὶ ὧν Κελεστίνος ἐγγράφη περὶ Νεστορίου.

Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ὁ θεοπέσιος Κύριλλος τῶν Νεστορίου διακούσας βλασφημιῶν, πρώτην καὶ δευτέραν ἐπιστολὴν ἐπεμπεν· ἐν αἷς διαβρήδην κατεβοῦτο, τῶν μὴ σαφῶς ὁμολογούντων Θεὸν τὸν Χριστὸν εἶναι, βλασφημίας δὲ ῥήμασι λεγόντων ἀνθρωπον θεοφόρον εἶναι καὶ ὄργανον θεότητος, ἀνάθεμα εἶναι. Νεστόριος δὲ, γράμμασιν αὐθις ἐκείνῳ ἀντέπιπτεν, ὑβρίζων τε ἄμα καὶ βλάσφημα προέμενος. Ἄ δὴ γράμματα Νεστορίου δεξόμενος Κύριλλος πολὺν τὸν σάλον ἐξερευγόμενα τῆς αἰρέσεως, μετὰ καὶ τινῶν ἐτέρων τετραδίων τοπικῆν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδον ἠθροικῶς, τὰ παρ' ἀμφοτέρων ἀλλήλοισ γραφέντα ἐμφανῆ ἐποίησε παρρησίᾳ τῇ συνῶν γυμνάζων. Ὡν τὰ ἴσα καὶ τὰ τῇ συνῶν ὁζάντα τῶ τῆς

προσβυτέρας Ῥώμης ἐπισκόπων Κελεστίνω ἀνεπέμπε. Τρίτην δ' ἄλλην ἐπιστολὴν Νεστορίω ἐπέστειλεν· ἐν ἧ καὶ τὰ πολυθρύλλητα ἐξ' κεφάλαια μετ' ἀναθεματισμῶν συμπερέζευξεν. "Α δὴ καὶ τῷ παρόντι ἐκθεῖναι δίκαιον ἤγημαι, οὗτω διεξιόντα· « Εἰ τις οὐχ ὁμολογεῖ Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ διὰ τοῦτο Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον (γεγέννηκε γὰρ σαρκικῶς σάρκα γεγονότα τὸν ἐκ Θεοῦ Θεὸν Λόγον), ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις οὐχ ὁμολογεῖ σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἠνωσθαι τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἕνα τε εἶναι Χριστὸν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς, τὸν αὐτὸν δηλονότι Θεὸν ὁμοῦ τε καὶ ἀνθρώπον, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ διαίρει τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν, μόνῃ συνάπτων αὐτάς συναφείᾳ τῇ κατὰ τὴν ἁγίαν, ἧσιν αὐθεντίαν ἢ δυναστείαν, καὶ οὐχὶ μᾶλλον συνειδῶτι καθ' ἕνωσιν φυσικῆν, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις προσώποις δυὸν, ἧσιν ὑποστάσεις, τὰς τε ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς καὶ ἀποστολικοῖς συγγράμμασι διανέμει φωνὰς ἐπὶ Χριστῷ παρὰ τῶν ἁγίων λεγομένας, ἢ παρ' αὐτοῖς περὶ αὐτοῦ· καὶ τὰς μὲν ὡς ἀνθρώπων παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ἰδικῶς νοουμένας προσάπτει, τὰς δὲ ὡς Θεοπροκτεῖς μόνῃ τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγῳ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τολμᾷ λέγειν θεοφόρον ἀνθρώπον τὸν Χριστὸν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν, ὡς Ἰὼδν ἕνα καὶ φύσει καθ' ὃ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, καὶ κεκοινωνήκα παραπλησίως ἡμῖν αἵματος· καὶ σαρκὸς, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις λέγει αἷμα τὸν Ἐμμανουήλ εἶναι τοῦ Χριστοῦ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὸν αὐτὸν, Θεὸν ὁμολογεῖ καὶ ἀνθρώπον, ὡς γεγονότος σαρκὸς τοῦ Λόγου κατὰ τὰς Γραφάς, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις φησὶν ὡς ἀνθρώπων ἐνηργῆσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς εὐδοξίαν περιηφθαι ὡς ἑτέρῳ παρ' αὐτῷ ὑπάρχοντι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τολμᾷ λέγειν τὸν ἀναληφθέντα ἀνθρώπον συμπροσκυνεῖσθαι δεῖν τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ συνδοξάζεσθαι, καὶ συγχρηματίζειν Θεόν, ὡς ἕτερον ἑτέρῳ (τὸ γὰρ σὺν αἰεὶ προστιθέμενον τοῦτο νοεῖν ἀναγκάσει), καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον μιᾷ προσκυνήσει τιμᾶν τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ μίαν αὐτῷ τὴν δοξολογίαν ἀνάπτειν καθὼ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις φησὶ τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν δεδοξάσθαι παρὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς ἄλλοτριζ δυνάμει τῇ δι' αὐτοῦ χρώμενον, καὶ παρ' αὐτοῦ λαθόντα τὸ ἐνεργεῖν δύνασθαι κατὰ πνευματῶν ἀκαθάρτων, καὶ τὸ πληροῦν εἰς ἀνθρώπους τὰς θεοσημίας, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἴδιον αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα φησὶ, δι' οὗ καὶ ἐνήργηκε τὰς θεοσημίας, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γεγενῆσθαι Χριστὸν, ὡς ἡ θεία λέγει Γραφή (προσκεκόμενε γὰρ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς ὄσμην εὐωδίας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ)· εἰ τις τοίνυν ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον ἡμῶν γενέσθαι οὐκ αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ὅτε γέγονε σὰρξ καὶ καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπος, ἀλλ' ὡς ἕτερον ἰδικῶς ἀνθρώπον παρ' αὐτὸν ἐκ γυναίκος· εἰ τις λέγει καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσενεγκεῖν αὐτὸν τὴν προσφορὰν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ὑπὲρ μόνων ἡμῶν (οὐ γὰρ

pum Cœlestinum misit. Ad Nestorium insuper tertiam dedit epistolam, cui multum celebrata illa duodecim capita, una cum anathematismis adiunxit: quæ ut hic insererem, æquum esse duxi. Ea sic habent : « Si quis non profitetur verum Deum esse Emmanuelem, proindeque virginem Mariam Dei Genitricem (genuit enim illa carnaliter eum qui caro factus est, Deum scilicet ex Deo Verbum) anathema sit. Si quis non profitetur carni secundum subsistentiam unitum esse id quod est ex Deo patre Verbum, unumque esse Christum cum propria carne, eundem scilicet Deum simul et hominem, anathema sit. Si quis in uno Christo subsistentias dividit post unionem, sola eas connectens conjunctione, quæ secundum dignitatem sive auctoritatem aut potestatem est, et non potius unione naturali, anathema sit. Si quis duabus personis sine subsistentiis in Christo, voces in evangelicis et apostolicis scriptis, vel a viris sanctis, vel ab ipso de seipso tributas dividit, et alias quidem ut homini, extra id quod ex Deo Patre est Verbum, proprie convenientes, alias vero veluti Deo congruentes ei soli quod ex Deo Patre est Verbo accommodat, anathema sit. Si quis dicere audeat hominem Deiferum Christum, et non potius verum Deum esse, utpote unum et quidem natura Filium, quatenus Verbum caro factum est, et nobiscum æqualiter de sanguine et carne (extra peccatum) participavit, anathema sit. Si quis dicit Deum aut Dominum Christi esse, quod ex Deo Patre est Verbum, ac non potius eundem Deum profitetur et hominem, cum Verbum caro factum sit, secundum Scripturas, anathema sit. Si quis dicit veluti hominem Jesum a Deo Verbo agitatum, eique præclaram Unigeniti gloriam circumdatam esse, ut qui alius ab ipso existeret, anathema sit. Si quis dicere audeat, hominem assumptum una cum Deo Verbo adorari et glorificari et laudari, dicique Deum debere, sicuti alterum cum altero **510** (particula enim Con adjecta, semper id cogitare atque intelligere cogit), ac non potius Emmanuelem adoratione una honorandum, et unam ei glorificationem tribuendum esse, quatenus Verbum caro factum est, anathema sit. Si quis dicit unum Dominum Jesum Christum glorificatum esse a Spiritu, perinde atque aliena virtute usus sit, et ab illo acceperit, ut efficax contra impuros spiritus esset, et divina miracula inter homines edere posset, ac non potius proprium ipsius Spiritum proficitur, per quem divina fecit miracula, anathema sit. Si quis pontificem et apostolum confessionis nostræ factum esse Christum, sicuti divina refert Scriptura (obtulit enim seipsum pro nobis in odorem suavitatis Deo Patri), si quis, inquam, pontificem et apostolum nostrum factum esse, non ipsum Dei Verbum, cum caro et sicut nos sumus homo factum est, sed tanquam alium propria et peculiari quadam ratione ab eo qui ex muliere est, hominem : præterea si quis eum etiam pro seipso, et

non potius tantum pro nobis oblationem obtulisse dicit (neque enim oblatione opus habuit, qui peccatum non novit), anathema sit. Si quis non profitetur carnem Christi vivificam et propriam ipsius, quod ex Deo Patre est, Verbi, sed alterius cujusdam ab ipsa esse, veluti ei juxta dignitatem conjuncti, sive quasi solam divinam habitationem in ea habuerit, et non potius (quemadmodum diximus) vivificam, quæ Verbi propria facta sit, omnia vivificare valentis, anathema sit. Si quis non profitetur Dei Verbum carne passum esse, et carne crucifixum, et carne mortem gustasse, atque primogenitum ex mortuis factum esse, quatenus vita et vivificans est, utpote Deus, anathema sit. Cœlestinus autem Romanus episcopus, divini Cyrilli litteris acceptis, et sinistra præterea de Nestorio fama audita, ad eum scripsit: decem exactis diebus, si adhuc in eadem impietate perseveraret, non amplius eum ad communionem admittendum, sed potius omnino sacerdotum Christi catalogo eximendum: illosque a deo ad communionem recipiendos esse, qui propterea ab eo, quod pro fide recta stetissent, excommunicati fuerant. Porro non Nestorio modo Cyrillus et Cœlestinus, sed etiam Joanni Antiocheno, Theodoti successori, et Juvenali Hierosolymitano, hæresim Nestorii exponentes, scripserunt. **511** Ipse quoque Joannes ad Nestorium epistolam dedit, admonens hominem, ne a patria fidei professione desiceret, sed recte Filium Dei ex sancta Dei Genitrice Maria genitum esse profiteretur, neque in duo eum partiretur, neque etiam juxta progressum seu profectum deficiatum esse diceret, apostolicam illi etiam vocem subjiciens, quæ est: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere*¹. Et simul illi suavit, ne sententiam ipse suam ut rectam et certam retineret, sed potius quod in commune commodum atque utile esset, sequeretur. Misit insuper ad eum, quas Cœlestinus et Cyrillus scripserant litteras. Nestorius sibi ipsi obsecutus est. Et quoniam sciebat ecclesiarum præsules Ecclesia ita turbata laudquaquam tacituros, Theodosium permovit, ut sacram ad Cyrillum mitteret, in qua multa illi objiciebat, et multa minabatur, nisi in Nestorii decretis aquiesceret. Et cum talibus litteris se illum pessumdatum existimaret, magis etiam commotum excitavit. Accepto namque Spiritu divino Cyrillus, ad ipsum imperatorem et Augustas libellos docte compositos misit, quibus simul certam rectæ fidei professionem, et perversam Nestorii recordiæ opinionem ostendit: tum autem, ut synodus universalis cogereretur petiit, ut Nestorii res certo in apertum proferrentur.

CAPUT XXXIV

De tertio sancto universalis Epheso concilio, in quo Nestorio episcopatus est abrogatus.

Theodosius imperialibus litteris suis in metropoli Epheso locorum omnium episcopos convenire jussit, sacram Pentecostes diem, qua convenirent,

¹ Galat. iv, 4.

ἂν ἰδεθῆθαι προσφορᾶς ὁ μὴ εἰδὼς ἁμαρτίαν), ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα ζωοποιὸν εἶναι, καὶ ἰδὲν αὐτοῦ τοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγου, ἀλλ' ὡς ἑτέρου τινὸς παρ' αὐτόν· συνημμένου μὲν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἤγουν ὡς μόνην θείαν ἐνοίκησιν ἐσχηκότος, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ζωοποιόν, ὡς ἔφημεν, ὅτι γέγονει τοῦ Λόγου τοῦ τὰ πάντα ζωογονεῖν ἰσχύοντος, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγον παθόντα σαρξί, καὶ ἐσταυρωμένον σαρξί, καὶ θανάτου γευσάμενον σαρξί, γεγονότα τε πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν, καθὼς ζωὴ τέ ἐστι καὶ ζωοποιὸς ὡς Θεός, ἀνάθεμα ἔστω. Ἔ Κελεστίνος δ' ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος τὰ τοῦ Θεοῦ Κυρίλλου δεξιόμενος γράμματα, ἔτι δὲ καὶ τὰς δυσφημίας Νεστορίου, γράφει Νεστορίῳ μετὰ δέκα παραδρομῆν ἡμερῶν, εἰ ἔτι τῇ ἰσῆ δυσσεβείᾳ ἐπιμένει, μηκέτι εἶναι κοινωνικόν, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν ἱερέων Χριστοῦ· ἐκείνους δὲ μᾶλλον εἶναι παραδεικτέους εἰς κοινωνίαν, οἳ τῷ τῆς ὀρθῆς πίστεως ὑπερίστασθαι, ἀκωνώητοι ὑπ' ἐκείνου κατέστησαν. Οὐ μόνον δὲ Νεστορίῳ Κύριλλος τε καὶ Κελεστίνος ἔγραψαν, ἀλλὰ καὶ Ἰωάννη τῷ Ἀντιοχείᾳ, ὃς Θεόδοτον διεδέξατο, καὶ Ἰουβενάλῳ τῷ Ἱεροσολύμων, τὰ τῆς αἰρέσεως Νεστορίου παραδιδόντες. Ἄλλὰ μὴν καὶ Ἰωάννης καὶ αὐτὸς Νεστορίῳ ἐπιστολήν ἔπεμπε, παραινῶν, μὴ τῶν πατρῶν ἐξίτασθαι, ὀρθῶς δ' ὁμολογεῖν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς ἁγίας γεννηθῆναι Θεοτόκου Μαρίας, καὶ οὐκ εἰς δύο αὐτὸν μερισθῆναι, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ προκοπὴν θεωθῆναι ὑποβάλλων καὶ τὴν ἀποστολικὴν βῆσιν ἣ γρησιν, *Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός*. Εἰσηγεῖτό τε ἅμα, μὴ τὸ δόξαν ἐκείνην ὡς ἀσφαλὲς κατέχειν, ἀλλὰ τὸ κοινῇ συμφέρον μᾶλλον ἀπρεῖσθαι. Συναποστέλλει μέντοι ἐκείνῳ καὶ ἄπερ Κελεστίνος τε καὶ Κύριλλος διεπέμψαντο γράμματα. Εἰς ἑαυτὸν δὲ γενόμενος ὁ Νεστόριος, καὶ γνοὺς ὡς οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες οὐκ ἀνέχονται σιωπᾶν οὕτω τῆς Ἐκκλησίας ταραττομένης, περσευεῖαζε Θεοδόσιον, σάκραν πέμπειν Κυρίλλῳ, ἐν ἣ κλείστα ἐμέμφετο καὶ διηπείλει, εἰ μὴ τοῖς ὄροις Νεστορίου ἐμμένει. Καὶ κατακτυπεῖν ἐντεῦθεν δοκῶν, ἐκείνον μᾶλλον ἐρεθίζων διηγεῖρε· Πνεῦμα γὰρ θεῖον ἀναλαβὼν Κύριλλος, αὐτῷ τε βασιλεῖ καὶ ταῖς βασιλίσσαις γενναίους μάλα λόγους συντεταχῶς, ἐπέμπεν, ἐν οἷς τὸ τε τῆς ὀρθῆς πίστεως ἀκριβὲς ὑποδείκνυσι, καὶ τὸ τῆς Νεστορίου φρενοβλαθείας κακόδοξον· ἅμα δὲ καὶ σύνδοτον οἰκουμένην ἦται συγκαροτηθῆναι, ὡς ἂν τὰ κατὰ Νεστόριον ἀσφαλῶς γυμνασθεῖη.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἁγίας τρίτης καὶ οἰκουμένης συνόδου· καὶ ὡς καθῆρθη Νεστόριος.

Καὶ δὴ βασιλικοῖς γράμμασιν ἀνὰ τὴν Ἐφεσίαν μητρόπολιν ἀλισθῆναι τοὺς ἀπανταχοῦ ἱερεῖς, ἔγραψε Θεοδόσιος, ἀποφῆνας καὶ τῆς συνελεύσεως τὴν ἡμέ-

ραν εἶναι τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν, ἐν ἣ τὸ ζωοποιὸν ἄ
 τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις ἐπεφοίτησε Πνεῦμα· καὶ
 ταῦτα τοῖς γράμμασι προστιθείς· « Ὡς οὐδεμίαν
 ἔξει πρὸς Θεὸν, οὐδὲ πρὸς ἡμᾶς ἀπολογίαν, ὃ μὴ
 παραχρῆμα κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας Πεντη-
 κοστῆς εὐρισκόμενος· ὃ καλούμενος γὰρ, φησὶν, εἰς
 ἱερατικὴν σύνοδον καὶ μὴ προθύμως συντρέχων,
 οὐκ ὀρθῆς δεικνύεται συνειδήσεως. » Ὁ μὲν οὖν Νε-
 στόριος ἄτε δὴ οὐ πρόβρω τῆς Ἐφεσίων ἀφεστηκώς,
 σὺν δ' ἄλλω πολλῷ εὐθὺς μετὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα
 ἀνὰ τὴν Ἐφεσον ἐφθάνει, πολλοὺς ἐκεῖσε συνιόντας
 τῶν ἐπισκόπων εὐρώων. Ἀπῆλτα δὲ καὶ Κύριλλος· σὺν
 τοῖς μετ' αὐτοῦ πρὸ τῆς ἀγγελθείσης ἡμέρας. Ἰου-
 δηνάλιος δὲ μετὰ πέμπτην ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς
 ἐφθάνει σὺν ἅμα τοῖς Παλαιστινίοις ἐπισκόποις· οἷς
 ἀθροισμένοις ὃ περιβόητος καὶ μέγας Εὐθύμιος
 Πέτρον τῷ τῶν Συρακηῶν ἐπισκόπῳ ἀπίοντι ἐνεκε-
 λεύετο, Κυρίλλῳ τῷ τῆς Ἀλεξάνδρου προέδρῳ καὶ
 Ἀκακίῳ τῷ Μελιτινῆς ἐπισκόπῳ καθάπαξ ἐπεσθαι,
 ἐπειπὼν, ὅτι στύλοι καὶ δροφοὶ τῆς ὀρθῆς οὗτοι
 ὑπάρχουσι πλίστως. Κελεστίνος δ' ὃ τῆς Ῥώμης
 ἐπίσκοπος διὰ τὰ κατὰ θάλατταν προσδοκώμενα
 παρητεῖτο δι' ἑαυτοῦ τῆ συνόδῳ παραβαλεῖν. Ἐγρα-
 φε δὲ Κυρίλλῳ, προτρέπων καὶ τὸν ἐκείνου τόπον
 ἐπέχειν· ἐξ οὗ λόγος καὶ τὸ τῆς μετρᾶς ἐπίθεμα εἰ-
 ληφέναι, καὶ τὴν τοῦ πάππα προσηγορίαν λαβεῖν,
 καὶ τῆς οἰκουμένης κριτὴν ὀνομάζεσθαι· κάκειθεν
 ἐπὶ διαδοχὴν προελθεῖν ταῦτα, καὶ τοῖς κατὰ κληρὸν
 ἐλληχόσι τὸν τῆς Ἀλεξάνδρου θρόνον ἱεροῖς ἐπισκό-
 ποις. Μόνος δ' Ἰωάννης ὃ τῆς Ἀντιόχου πρόεδρος
 πολλῷ τῆς προθεσμίας ὑστέρητος, καὶ οἱ ἄμφ' αὐτὸν
 ἔφοι ἐπίσκοποι· οὗτοι ἐκὼν, ὡς πολλοῖς ἀπολογού-
 μενος ἔλεγεν· ἀλλ' ὅτι μὴ τάχος ἀθροῖσαι τοὺς περὶ
 αὐτὸν ἐπισκόπους αὐτῷ ἐξεγένετο· πολλῷ γὰρ δι-
 στανταὶ διαστήματι αἱ ὑπ' αὐτὸν πόλεις τῆς πάλα
 μὲν Ἀντιοχείας, νυνὶ δὲ Θεουπόλεως· ὡς εἶναι τὸ
 διάστημα ἡμερῶν ἀνδρὶ εὐζώνῳ δυοκαίδεκα καὶ
 μικρόν τι πρὸς· διείχων δὲ καὶ τὴν Ἀντιόχου τῆς
 Ἐφεσίων μητροπόλεως ὁδὸν ἡμερῶν τριάκοντα μά-
 λιστα· καὶ γε δισχυρίζετο, μὴ ποτε φθάσαι τὴν
 ὠρισμένην, εἰ τὴν νέαν καλουμένην Κυριακὴν οἱ
 περὶ αὐτὸν ἀνὰ τοὺς οἰκεῖους διετέλεσαν θρόνους.
 Ὡς δὲ μετὰ τὴν προθεσμίαν καὶ ἡμέραι διήκπευσαν
 πεντεκαίδεκα, καὶ οἱ περὶ τὸν Ἀντιοχείας οὐκ ἐφθῆ-
 σαν, πολλῶν ἐπισκόπων νόσοις καὶ ἄλλοις δὴ τισὶ
 πιεζομένῳ δαινοῖς, ἀλίζονται κοινῇ ψήφῳ κατὰ τὴν
 εἰκοστὴν τοῦ Ἰουνίου μηνὸς τριάκοντα καὶ ἑκατὸν
 ἐπίσκοποι, ἔπει μὲν ἀπὸ κρίσεως κόσμου πεντακισ-
 χιλιοστῶ ἐννακοσιοστῶ πεντεκαίδεκάτι, ἀπὸ δὲ τῆς
 δευτέρας συνόδου ἐνὸς ἔτους καὶ τεσσαρακοστοῦ
 διελθόντος· Ἰουδηνάλιου παρόντος καὶ τοῦ θεοῦ
 Κυρίλλου, καὶ τὸν τόκον ἐπέχοντος· Κελεστίνου τοῦ
 τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης τὸν θρόνον, ὡς εἴρηται,
 πρυτανεύοντος. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην παρῆν
 καὶ Νεστόριος. Καὶ ἐπει' ἀνεκινεῖτο τὸ κατ' αὐτὸν
 ζήτημα, Κύριλλος ὃ τῆς Ἀλεξάνδρου γενναίως βάλ-

constituens. In ea quippe die Spiritus vivificator
 ad sanctos Apostolos pervenit. Litteris ipsis illud
 quoque adjecit, neminem se vel apud Deum vel
 apud homines excusaturum esse, qui non statim
 ad designatam sancte Pentecostes diem præsto ibi
 esset. 512 « Qui namque, inquit, ad episcopalem
 sacrum conventum vocatus non alacriter accurrit,
 non bonæ is conscientiæ esse apparet. » Nestorius,
 qui non longe ab Epheso abesset, cum turba multa
 statim post festum Paschæ diem Ephesum venit,
 multos ibi jam congregatos episcopos reperiens.
 Cyrillus quoque vero cum suis ante destinatum
 diem affuit. Quinta post Pentecosten die, Juvena-
 lis cum Palæstinis episcopis venit. Quibus ita
 convenientibus, celebris et magnus ille Euthy-
 mius Petro Saracenorum episcopo abeunti præcep-
 tit, ut Cyrilli Alexandrini et Acacii Melitiniensis
 omnino sententiam sequeretur, columnas et fasti-
 gia rectæ fidei eos esse testatus. Cælestinus autem
 Romæ episcopus, propter navigationis pericula,
 ipse synodo adesse detrectavit : ad Cyrillum tamen,
 ut locum ibi suum obtineret, scripsit. Ex quo
 tempore, fama est, mitram illum et papæ appella-
 tionem, atque ut orbis universi iudex appellaretur,
 accepisse; quæ deinde omnia per successio-
 nem ad eos etiam pervenerint, quibus sorte
 Alexandrinæ ecclesiæ thronus legitime obvenis-
 set, sacros episcopos. Solus Joannes Antiochenus
 antistes cum Orientalibus suis episcopis, longe
 etiam post diem constitutum, tardius affuit : non
 dedita ille opera moratus, sicuti se pluribus ver-
 bis excusavit : sed quod tam celeriter episcopos
 qui sub eo essent, cogere non potuit. Magis enim
 locorum intervallis ditionis ejus urbes distant,
 ab ea quæ olim quidem Antiochia (1), nunc autem
 Theopolis dicta est. Duodecim namque dierum iti-
 nere, et aliquo præterea exiguo, homini expedito
 et succincto absunt. Tum autem Antiochia ipsa
 Epheso triginta dierum via maxime distat. Confir-
 mavit ille etiam, ad designatum se non venturum
 fuisse diem, si novo qui dicitur Dominico die
 collegæ sui in sedibus suis esse perseverassent.
 Ubi vero post diem constitutum dies quindecim
 præteriere, et Antiochenus præsul non advenit.
 D multique episcopi morbis et ærumnis aliis pressi
 sunt, de communi sententia vigesimo mensis Junii
 die episcopi congregati sunt circiter centum et
 triginta, a condito mundo quinquies millesimo
 noningentesimo decimo quinto (2), 513 a secunda
 autem synodo quadragesimo et uno anno, præsentē
 Juvenali et divino Cyrillo, qui Cælestini locum
 tenuit, seniores Romæ (ut diximus) episcopi. Die
 primo Nestorius etiam præsto fuit. Atque ubi de
 questione ejus agi cœptum est, Cyrillus Alexandri-
 nus in prima velitatione jacula fortiter jaciens,
 Nestorium admodum perstrinxit. Hostili enim

(1) Justinianus Antiochiam post terræmotum auspiciatiorē nomine Theopolim vocavit.

(2) Secundum necotericos 4412, qui in compri-

tatione annorum secundæ et tertix synodo inter-
 cedentium cum hac quoque ratione non conve-
 niunt.

iamdudum erga eum erat animo. Et cum Christo sententiis suis divinitatem multi tribuerent, unumque et eundem esse Filium, ex Patre quidem ante sæcula genitum, extremis autem temporibus ex perpetua Virgine hominem factum, neque alium atque alium, sed unum atque eundem, et virginem Mariam proprie et vere Θεοτόκον Dei Genitricem dicendam esse assererent, assurgens Nestorius : « Ego, inquit, bimestrem aliquem et trimestrem Deum non dixerim. Proinde purus sum a sanguine vestro, et amplius ad vos non veniam. » His verbis dictis, cum sex episcopis egressus est, et deinceps cum illis convenire solitus fuit : aliis quoque assumptis, qui pravam ejus fidem sequebantur. Ita synodus deinceps in partes duas divisa est. Cyrillus, et qui cum eo erant, postridie concilio coacto, ut mos est, tribus episcopis missis, Nestorium ut in conventum veniret citarunt. Ille id contempsit et haudquaquam comparuit, synodum in Antiocheni episcopi adventum differens. Ut autem ille iterum atque tertio vocatus, responsum nullum, quo se defenderet, dedit, et conviciis atque contumeliis eos qui ad se missi erant remisit : synodus sancta trecentorum illorum et decem octo divinorum Patrum symbolum in medium, et Cyrilli atque Nestorii, quas ultro citroque dogmate dederant litteras, sacram item illam Cælestini ad ipsum Nestorium scriptam epistolam protulit. Atque ubi Theodotus Ancyranus et Melitenensis Acacius blasphemam ejus verba, quibus aperte Ephesi multis presentibus usus fuerat, indicavere, et multæ eximiorum et sanctorum virorum voces auditiæ, insuperque alia Nestorii impie dicta congesta sunt, impium illum exauctoravit, sententia hisce verbis concepta : 514 « Cum præter alia reverendissimus Nestorius, neque vocationi nostræ audiens esse voluerit, neque a nobis missos sanctissimos et piissimos episcopos admiserit, necessario eo descendimus, ut de impietate ejus inquireremus. Et quoniam cum ex epistolis et scriptis ejus, quæ lecta etiam sunt : atque item ex verbis, quibus in metropolitana hac urbe usus est : tum ex testium dictis, impie eum et sentire et docere deprehendimus : necessitate nobis a canonibus, et sanctissimi Patris collegæque nostri Romani Ecclesiæ episcopi epistola, imposita, diu multumque lacrymantes, ad tristem hanc pervenimus sententiam. Qui igitur ab eo blasphemias expetitus est, Dominus noster Jesus Christus, per præsentem sanctam synodum decrevit, Nestorium a dignitate episcopali, et sacerdotali conventu omni esse alienum. »

δου ἀλλότριον εἶναι τὸν αὐτὸν Νεστόριον τοῦ τε ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος καὶ παντὸς συλλόγου ἱερατικοῦ. »

λων τοῖς ἀκροβολισμοῖς, ἐκείνου μάλα καθήπετο· καὶ γὰρ ἀπεχθῶς πρὸς αὐτὸν ἐκ πολλοῦ εἶχε. Πολλῶν δὲ τὸν Χριστὸν θεολογούντων, καὶ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι Υἱὸν, τὸν ἐκ Πατρὸς μὲν πρὸ αἰώνων πρότερον γεννηθέντα, καὶ ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν χρόνων, ἐκ τῆς Ἄειπαρθένου γενόμενον ἄνθρωπον, καὶ οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον, καὶ Θεοτόκον κυρίως καὶ ἀληθῶς τὴν παρθένον Μαρίαν ἀποφνημαμένων, παρῶν ὁ Νεστόριος, « Ἐγὼ, φησὶ, τὸν γενόμενον διμηνιαῖον καὶ τριμηνιαῖον οὐκ ἂν Θεὸν ὀνομάσαιμι· καὶ διὰ τοῦτο καθαρὸς εἶμι ἀπὸ τοῦ αἵματος ὑμῶν· καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐλεύσομαι. » Ταῦτ' εἰπὼν, μετὰ ἕξ ἐπισκόπων ἐξῆλθε, καὶ τοῦ λοιποῦ μετ' αὐτῶν συνθηροῦντο, καὶ ἄλλους προσειληφῶς τῇ ἐκείνου κακοπιστίᾳ ἐπεπομένους. Καὶ διχῆ τὸ λοιπὸν ἡ σύνοδος διηροῦτο. Οἱ δὲ περὶ Κύριλλον τῇ ἐξῆς συνέδριον ποιησάμενοι, ὡς ἴθως, τρεῖς τῶν ἐπισκόπων διαπεμφάμενοι, μεταστέλλοντο Νεστόριον εἰς τὴν σύνοδον ἀπαγεῖν. Ὁ δὲ κατωλιγῶρει καὶ οὐδαμῶς παρεγίνετο, μετρωρίζων τὴν σύνοδον εἰς τὴν τοῦ Ἀντιοχείας δῆθεν ἐπέλευσιν. Ὡς δὲ καὶ δις καὶ τρίς κληθεὶς, οὐδὲν μὲν πρὸς ἀπολογία ἐδίδου, σκώμμασι δὲ καὶ ἀτιμιαῖς καὶ τοὺς ἀποσταλέντας ὁπίσω ἀνέπεμπεν· ἡ ἀγία σύνοδος τὸ τῶν τριακοσίων δεκαοκτὼ θεοφόρων Πατέρων σύμβολον προῆγεν εἰς μέσον, καὶ τὰς ἐπιστολάς Κυρίλλου καὶ Νεστορίου ἕς ἄλληλους περὶ τοῦ δόγματος διεπέμποντο· ἔτι δὲ καὶ τὴν ἱερὰν ἐκείνην τοῦ Καλεσθίνου ἐπιστολήν πρὸς αὐτὸν Νεστόριον. Ἐπειπόντων δὲ τοῦ τε Θεοδοῦ Ἀγκύρας καὶ τοῦ τῆς Μελιτινῆς Ἀκακίου καὶ ἄτερ παρῶνσι πολλῶν ἐπὶ τῆς Ἐφεσίων ἐβλασφημῆσε μητροπόλεως, καὶ ἐτέρων δὲ πολλῶν ῥήσεων ἐκκριτῶν ἁγίων ὑφανθεισῶν, καὶ μὴν καὶ ἄλλων ἐκ τῶν Νεστορίου βλασφημιῶν ἐπισωρευθέντων ῥημάτων, ἡ θεία σύνοδος καθέλε τὸν δυσσεθεῖ, τὰδε λέξουσιν αὐταῖς κατ' αὐτοῦ ἀποφήσασα· « Πρὸς τοῖς ἄλλοις μήτε ὑπακοῦσαι βουληθέντος τοῦ τιμιωτάτου Νεστορίου τῇ ἡμῶν κλήσει, μήτε μὴν τοὺς παρ' ἡμῶν ἀποσταλέντας ἀγιωτάτους καὶ θεοσεβεστάτους ἐπισκόπους προσδεξαμένους, ἀναγκαιῶς ἐχωρήσαμεν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν δυσσεθεθέντων αὐτῷ· καὶ φωράσαντες αὐτὸν ἐκ τε τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν καὶ ἀναγνωσθέντων, ἐκ τῶν ἀρίτως παρ' αὐτοῦ ρηθέντων κατὰ τήνδε τὴν μητροπόλιν, καὶ πρὸς μαρτυρηθέντων δυσσεβῶς φρονούντων καὶ κηρύττοντων, ἀναγκαιῶς κατεπειχθέντες ἀπὸ τε τῶν κανόνων, καὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἀγιωτάτου Πατρὸς ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας, δακρύσαντες πολλάκις, ἐπὶ ταύτην τὴν σκυθρωπὴν ἐχωρήσαμεν ἀπόφασιν. Ὁ βλασφημηθεὶς τοίνυν παρ' αὐτοῦ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὤρισε διὰ τῆς περούσης ἀγίας συνόδου ἀλλότριον εἶναι τὸν αὐτὸν Νεστόριον τοῦ τε ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος καὶ παντὸς συλλόγου ἱερατικοῦ. »

Ὅς μετὰ τρίτην ἡμέραν Ἰωάννης ὁ Ἀντιοχείας καὶ Θεοδώρητος ἐλθόντες καθέλιον Κύριλλον καὶ Μέμνονα τὸν Ἐφέσου· ἡ δὲ σύνοδος τοῦς καθελόντας αὐθις κηθεῖλε· καὶ ὡς ἀντίπαις Θεοδώρητος τοῖς δώδεκα κεφαλαιοῖς Κυρίλλου, καὶ αὐθις τούτοις ἀντίπαις Κύριλλος· καὶ εἰς Ὅασιν ὑπερέριος Νεστορίου γίνεται· καὶ Ἰωάννης καὶ Κύριλλος ἐμονοεῖν ἐγνωσαν· κυρώσαντες ἀμφω βασιλεῦς κελεύσει τὴν Νεστορίου καθαιρεῖν· καὶ ἐπιστολὴ Κυρίλλου ἦν διὰ Παύλου Ἐμέσης τῇ ἐκκλησίᾳ Ἀντιοχείων ἐγγράψεν.

Μετὰ γοῦν τὴν ἔνομον ταύτην ἀπόφασιν καὶ Ἰωάννης ὁ τῆς Ἀντιόχου ἐπίσταται, ὑστερήσας τρίτην ἡμέραν τῆς καθαιρέσεως σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἱερεῦσι, δύο πρὸς τοῖς εἰκοσιν οὖσι· καὶ γνοὺς τὰ γεγενημένα, Κυρίλλῳ ἴλιαν ἀπήχθετο, θερμῶς οὕτω τὴν Νεστορίου καθαιρέσιν σχεδιάσαντι. Καὶ δὴ τῆς συνόδου ἑαυτὸν ἀποδιαιρήσας, καὶ σύναμα Νεστορίῳ καθίσας συνέδριον, καθαιρεῖ Κύριλλον, ὡς εἶδει, καὶ Μέμνονα τὸν Ἐφέσου. Ἀβέλλων δὲ παρὰ Κυρίλλου καὶ Μέμνονος δεδομένων τῇ ἄμα στίσιν ἀθροισθεῖσιν συνόδῳ, εἰ καὶ Σωκράτης ἄλλως ἀγνοήσας ἱστῆρησε, μεταστέλλεται Ἰωάννης, καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν λόγους δώσοντες ἐπὶ τῇ παραλόγῳ καθαιρέσει, ἦν διεπράξαντο. Ἐκεῖνου δὲ μηδαμῶς ἀπαντήσαντος βιετὰ τρίτην κλήσιν, ὡς εἶθε, Κύριλλος μὲν καὶ Μέμνων τῆς παραλόγου καθαιρέσεως ἀπολύονται παρὰ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου· οἱ δὲ καθελόντες μάλιστα δεσμῶται γίνονται· τῆς τε γὰρ θείας ἀποκρίνονται κοινωνίας, καὶ πάσης ἱερατικῆς· αὐθεντίας βάλλονται πορρωτέρω· ὅτε Ἰωάννης δηλαδὴ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἱερεῖς, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Κύρου σφῶς Θεοδώρητος· ἕως οὗ κατεγνωκότες αὐτῶν, τὸ οἰκεῖον σφάλμα ἐμολογήσωσιν. Ὅ γε μὴν Θεοδώρητος ὑπὲρ Ἰωάννου δῆθεν ἀχθόμενος, Κυρίλλου κατέτρεχεν· ἀνατρέπων καὶ ἂ ἐν τῇ τρίτῃ πρὸς Νεστορίον ἐπιστολῇ κεφάλαια γέγραφε δυοκαίδεκα Κύριλλος, ταῦτα παρεξηγούμενος· ἐν οἷς οὐ καλῶς ἐρῶν, εὐθύνεται Νεστορίῳ τὰ μάλιστα συναίρομενος. Πρὸς ἅπερ αὐθις γενναίως διαναστάς Κύριλλος, ὑπὲρ τῶν εἰρημένων κεφαλαίων διαγωνίζεται, ὡς χρεῖων ἐρμηγεύων αὐτὰ, καὶ τὸν ἐγκείμενον τούτοις ἀνακαλύπτων σκοπόν. Τούτων δὲ πάντων βασιλεῖ ἐξ ἀμφοτέρων ἀνενεχθέντων μερῶν, παρήσαν ἐπίσκοποι τὰ παρ' ἑκάστοις γενόμενα διαγγέλλοντες. Ὅ δὲ βασιλεὺς τὰ μὲν πρῶτα τὴν Νεστορίου καθαιρέσιν οὐ προσέειπε· οἱ γὰρ τῆς Ἐφῶς ἄρχιερεῖς Νεστορίον μεθ' ἑαυτῶν συλλαβόμενοι, ἐπὶ τρίτον χρόνον βίβ' ἐπισκοποῦντα εἶχον· τῷ δὲ τετέρτῳ τῆς ἐκεῖνου καθαιρέσεως ἔτει ὁ τῆς Ἀντιόχου Ἰωάννης τὸ τοῦ Θεοῦ δέισμα· κατὰκριμα, ὁρῶν δὲ καὶ πολλοὺς τῇ ἐκεῖνου κακοδοξίᾳ διεφθορότας, εἰδήλον Θεοδοσίῳ τῷ αὐτοκράτορι, ὅσον τάρος τῆς· Ἔω αὐτὸν ἀπελαύνειν. Καὶ ὁ τὴν ἐκεῖνου βλασφημίαν ἀκριθῶς ἐγνωκώς, εὐθύς αὐτὸν μὲν εἰς Ὅασιν φυγάδα ἐποίησεν· γράμμασι δ' εὐσεβέσιν ἐχρητο πρὸς τὸν Κύριλλον καὶ Ἰωάννην, ὥστε πρὸς ἀλλήλους συμβῆναι, ἐπικυροῦν τε ἀμφω τὴν Νεστορίου καθαιρέσιν, καὶ διχονοῦν πάσης· ἀπαλλάττειν τὰς ἐκκλησίας· Θεοῦ Νεστορίου

Ut triduo post Joannes Antiochenus et Theodoritus advenientes, Cyrillum et Memnonem Ephesium episcopali dignitate privarint: synodus autem ipsos id uosus, rursus episcopatu abire jusserit. Ut Theodoritus contra duodecim Cyrilli capita dixerit, huicque rursus Cyrillus responderit. Ut Nestorius Oasim exsulatum irit. Ut Joannes et Cyrillus in gratiam reducti idem senserint, et jussu imperatoris Nestorii abrogationem ratam habuerint. Ept. tola Cyrilli, quam per Paulum Emese-num ecclesie Antiochenae scripsit.

Post latam hanc legitimam sententiam, Joannes Antiochenus cum sacerdotibus et episcopis suis duobus et viginti, triduo a Nestorii exauctoratione advenit. Et re sicuti acta fuerat cognita, Cyrillo valde succensus, qui sic ad Nestorium exauctorandum deproperasset. Et facta a synodo discessione, consilioque cum Nestorio coacto, Cyrillo et Memnoni Ephesi episcopo, sicuti illi videbatur, dignitatem abrogavit. Cyrillus et Memnon, postquam libellos suos synodo, quæ cum eis congregata fuerat, obtulerunt (quamvis Socrates per ignorantiam aliter scripserit), Joannes una cum suis evocatus est, ut rationem de exauctorationis sententia, quam illegitime tulisset, redderet. Ubi vero ille non comparuit, post tertiam citationem, sicuti nos est, Cyrillus quidem et Memnon a sancta universali synodo, ab exauctorationis sententia præter rationem lata absoluti sunt: et qui eos exauctoraverant maxime vinculis obstringuntur. Nam et a divina communionem sunt exclusi, et sacerdotalis eis auctoritas omnis adempta, 515 Joanni videlicet, et qui in partibus ejus erant episcopis, in quibus etiam fuit sapiens ille Theodoritus Cyri episcopus: donec seipsos condemnantes, erratum suum profiteantur. Theodoritus sane Joannis vicem ægre ferens, in Cyrillum invectus est: confutans etiam, quæ tertie ad Nestorium epistolæ duodecim capita Cyrillus adjunxerat perperam ea exponendo. Quod cum non rite fecerit, Nestorio quam maxime patrocinari judicatus est. Adversus quod scriptum Theodoriti, ea quæ diximus capita Cyrillus docte tutatus est, ea pro eo atque decuit interpretando, et latentem in eis sententiam declarando. Hæc omnia cum ab utraque parte ad imperatorem sunt relata, tum episcopi eidem præsto fuere, qui acta factionis utriusque renuntiarunt. Imperator primum Nestorii exauctorationem ratam non habuit. Orientales enim episcopi Nestorium secum abductum in annum tertium per vim in episcopatu retinere. Quarto autem ab illius exauctoratione anno, Joannes Antiochenus judicium Dei metuens, et multos præterea prava Nestorii opinione corruptos videns, Theodosio imperatori, ut quamprimum eum ex Orientali ditione eiceret, significavit. Et imperator postquam blasphemiam illius certo cognovit, confestim Nestorium quidem Oasim deportari jussit. Ad Cyrillum autem et Joannem pie scriptas litteras dedit, ut cum inter se consen-

tirent, tum uterque latam adversus Nestorium A
 exauctorationis sententiam confirmaret, et dissidio
 omni ecclesiis Dei liberaret. Porro Nestorius ubi
 communionem, quæ sibi cum Joanne Antiocheno
 intercesserat, in contentionem et dissidium eva-
 sisse cognovit, pœnitentia ductus, Mariam Θεοτόκον,
 Dei Genitricem vocavit: Dicatur, inquit, etiam
 Dei Genitrix Maria, et contentiones tristes faces-
 sant. Verum nemo prorsus id eum per pœnitentiam
 dixisse arbitratus est. Joannes Antiochenus
 episcopus imperiali jussioni cedens, Paulum Eme-
 senum episcopum Alexandriam ad Cyrillum cum
 libello misit, in quo germana et sincera fidei pro-
 fessio, necnon amicitia conciliatio, et scandalorum
 seu offendiculorum amolitiio expressa est. Vene-
 randus autem ille Cyrillus libello accepto, atque
 professione fidei ei inserta comprobata, et veteres
 sanctos Patres, et seipsum ita sensisse confirmavit;
 atque epistola ea vehementer laudata, 516 hisce
 verbis Joanni rescripsit: « Latentur cœli, et exsul-
 tet terra. Dirutum enim est interstitium maceris:
 et quod mœrorem fecit, conquievit: modusque
 discordiæ omnis sublatus est, eo quod Servator
 omnium nostrum Christus, ecclesiis suis pacem
 conciliavit, et ad eam nos piissimi et Dei amanti-
 simi principes vocarunt. Qui majorum pietatis
 æmulatores optimi, cum ipsi in statu suo certam
 atque immotam conservant fidam rectam, tum
 præcipuam de sanctis ecclesiis gerunt curam, ut
 simul et præclaram in ævum gloriam habeant, et
 quam celeberrimam imperii sui administrationem
 reddant. Quibus etiam ipse virtutum Dominus
 manu liberali bona tribuit: simulque dat, ut et
 adversariis imperent, et victoriam ab eis repor-
 tent. Non enim fallit is qui dicit: *Vivo ego, dicit
 Dominus* ¹, *quoniam glorificantes me glorificabo.*
 Cum igitur Alexandriam venisset dominus meus,
 piissimus frater et collega Paulus, animi voluptate
 et gaudio repleti sumus: ac merito videm, quod
 tantus scilicet vir partes suas ut mediator inter-
 poneret, et supra vires tantum laborem adiret, ut
 diaboli invidiam superaret, ea quæ divisa erant
 conjungeret, et sublatis e medio scandalis atque
 offendiculis, concordia et pacis corona vestras
 simul et nostras cohonestaret ecclesias. » Et post
 alia. « Quod vero superflua prorsus et importuna
 Ecclesiæ, præterque causam suscepta discordia
 fuerit, nunc maxime certiores facti sumus, ex
 quo piissimus dominus meus Paulus episcopus
 libellum extra calumniae aleam positum attulit,
 fidei professionem complectentem: quem a sancti-
 tate tua et piissimis isthic episcopis compositum
 esse confirmavit. » Libellus is quibus conscriptus
 erat verbis, epistolæ adjunctus fuit. Porro de Dei
 Genitrice, et quæ sequuntur: « Sanctis hisce voci-
 bus vestris lectis, ita nos quoque ipsos sentire
 invenimus. Unus enim est Dominus, una fides,

A δὲ γνοῦς τὴν κοινωνίαν εἰς φιλονεικίαν προβάσων,
 μεταμέλει χρώμενος Θεοτόκον τὴν Μαρίαν ἐκάλει.
 Λεγέσθαι, λέγων, καὶ Θεοτόκος ἡ Μαρία, καὶ παυσαί-
 σθω τὰ λυπηρά. Ἄλλ' οὐδὲς αὐτὸν τοιαῦτ' ἐκ με-
 τανοίας λέγοντα δὴθεν τὸ παράπαν προσέτετο. Ἰωάν-
 νης δὲ ὁ τῆς Ἀντιόχου τῷ βασιλικῷ κελεύσματι
 εἰκων, Παῦλον τὸν Ἐμεσῆς ἐπίσκοπον εἰς Ἀλεξάν-
 δρειαν πρὸς Κύριλλον ἐπεμπε χάρτην φέροντα· ἐν
 ᾧ ἦ τε τῆς πίστεως ὁμολογία ἀνόθευτος ἐγκεχάρ-
 ακτο, καὶ λόγοι φιλίας καὶ σκανδάλων ἀπόθεσις. Ὁ
 δὲ θεσπέσιος Κύριλλος τὸν χάρτην εἰς χεῖρας λαβὼν,
 καὶ τῇ ἐγκειμένη τῆς πίστεως ὁμολογία στοιχίσας,
 διεθεσβαίουτο ἐπίσης ταύτῃ, καὶ τοὺς ἐκ πάλαι
 ἀγίους Πατέρας πεφρονηκέναι καὶ ἑαυτὸν. Σφόδρα
 δ' ἐπαινέσας τὴν ἐπιστολὴν, ἐπὶ ῥήματος καὶ αὐτὸς
 τῷ Ἰωάννῃ ἔγραφε τοιάδε· Εὐφραίνεσθωσιν οἱ
 οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ· λέλυται γὰρ τὸ με-
 σότηγον τοῦ φραγμοῦ, καὶ πέπαυται τὸ λυποῦν,
 καὶ διχονοίας τρόπος ἀνήρηται πάσης, τοῦ πάντων
 ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ ταῖς ἑαυτοῦ ἐκκλησίαις τὴν
 εἰρήνην βραβεύσαντος· κακλήκτων δὲ πρὸς τοῦτο
 ἡμᾶς καὶ τῶν εὐσεβεστάτων καὶ θεοφιλεστάτων βα-
 σιλέων, οἱ προγονικῆς εὐσεβείας ἀριστοὶ ζηλωταὶ
 γεγονότες, ἀσφαλῆ μὲν καὶ ἀκατάσειστον ἐν ἰδίαις
 τύχαις τὴν ὀρθὴν φυλάττουσι πίστιν, ἐξαιρέτων δὲ
 ποιοῦνται φροντίδα τὴν ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν,
 ἵνα καὶ διαδόχον ἔχωσιν εἰς αἰῶνα τὴν δόξαν, καὶ
 ἐκκλεεστᾶτην ἀποφαίνουσι τὴν ἑαυτῶν βασιλείαν. Οἷς
 καὶ αὐτὸς ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος πλουσίᾳ χειρὶ
 C διανέμει τὰ ἀγαθὰ· δίδωσι μὲν κρατεῖν τῶν ἀνθε-
 στηκῶτων, χαρίζεται δὲ τὸ νικᾶν. Οὐ γὰρ ἂν δια-
 ψεύσαιτο ὁ λέγων· Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, οἱ τοὺς
 δοξάζοντάς με δοξάσω. Ἀφικομένου τοίνυν εἰς τὴν
 Ἀλεξάνδρειαν τοῦ κυρίου μου τοῦ θεοσεβεστάτου
 ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ Παύλου, θυμηδίας ἐμπε-
 πλησμεθα· καὶ σφόδρα εἰκότως, ὡς ἀνδρὸς τοιοῦτου
 μεσιτεύοντος, καὶ τοῖς ὑπὲρ δύναμιν πόνοις ἐλομένου
 προσομιλεῖν· ἵνα τὴν τοῦ διαδόχου νικῆσιν φθόνον,
 καὶ συνάψῃ τὰ διερημένα, καὶ τὰ μεταξὺ σκάνδαλα
 περιελῶν, ὁμονοία καὶ εἰρήνη στεφανώσῃ τὰς τε παρ'
 ἡμῶν καὶ παρ' ὑμῶν ἐκκλησίας. » Καὶ μεθ' ἕτερα·
 « Ὅτι δὲ περιττὴ παντελῶς, καὶ οὐκ εὐάφορος
 τῆς Ἐκκλησίας ἡ διχοστασία γέγονε, νυνὶ μάλιστα
 πεπληροφορημεθα, τοῦ κυρίου μου τοῦ θεοσεβεστά-
 του Παύλου τοῦ ἐπισκόπου χάρτην προκομίσαντος
 ἀδιάβλητον, ἔχοντα τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν· καὶ
 ταύτην συντετάχθαι διαθεσβαίωσαμένου παρά τε τῆς
 σῆς ὁσιότητος, καὶ τῶν αὐτόθι θεοσεβεστάτων ἐπι-
 σκόπων. Ἐχει δὲ οὕτως ἡ συγγραφή, καὶ αὐταῖς
 λέξεσιν ἐντέθειται τῆδε τῇ ἐπιστολῇ. Περὶ δὲ τῆς
 Θεοτόκου καὶ τῆς ἑξῆς· « Ταύταις ἡμῶν ἐντυχόντες
 ταῖς ἱεραῖς φωναῖς, οὕτω τε καὶ ἑαυτοὺς φρονούντας
 εὐρίσκοντες· εἰς γὰρ Κύριος, μία πίστις, ἐν βᾶ-
 πτισμα· ἐδοξάσαμεν τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Θεόν.
 ἀλλήλοις συγχαιρόντες, οἱ ταῖς θεοπνευστοῖς Γρα-
 φαῖς καὶ παραδόσει τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν
 συμβαίνουσαν ἔχουσι πίστιν αἶτε παρ' ἡμῶν καὶ αἱ

¹ 1 Reg. II, 50.

παρ' ὑμῖν ἐκκλησίαι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν φιλοπόνως ἄ
 εὔρειν ἔστι τῷ βουλομένῳ, τοῖς τηνικαῦτα πεπρα-
 γμένους ἐπιστῆσαι θελήσαντι.
 inspiratis Scripturis et traditione sanctorum Patrum nostrorum nostræ simul et vestræ ecclesiæ
 habeant fidem. 517 Verum hæc qui inquirere volet studiosius, in synodī ejus actis reperiet.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ΄.

Ὅσα πεπονθέναι Νεστόριος αὐτὸς περὶ θαντοῦ
 γράφει· καὶ ὡς εἰς Ὅσιν μυρία κακὰ παθὼν,
 τέλος σκώληξι τὴν γλῶτταν βρωθεὶς, διε-
 φθάρη.

Ὁς δὲ Νεστόριος ἐξεληλάται, τί τε εἰσέπειτα αὐ-
 τῷ ἐγεγονέη, ὅπως τε τὸν τῆδε βίον κατέστρεψε,
 καὶ τὰ ἐπάξια τῶν βλασφημιῶν ἀκεκλήρωται γέρει,
 τοῖς ἱστορήσασιν ἐν ἀδήλω· καὶ γε ἂν ὁ χρόνος λή-
 θης βυθοῖς συνεκάλυψε ταῦτα, εἰ μὴ βίβλω ἐκείνου
 περιτυχεῖν συνέθη· ἐξ ἧς τὴν περὶ τούτων ἱστορίαν
 ἀνελεξάμην. Καὶ τοίνυν αὐτὸς ὁ τῆς βλασφημίας
 πατήρ, ὁ μὴ ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ψάμμου
 τὸν τῆς ἐκείνου πίστεως θεμέλιον κτίσας, πρὸς τινὰς
 διεγκαλοῦντας μὴ κατὰ τὸ δέον τι καινουργῆσαι,
 μηδ' ἐπὶ συμφέροντι τὴν ἐν Ἐφέσῳ αἰτῆσαι σύνο-
 δον, γράφει ὑπὲρ τῆς ἰδίας βλασφημίας ἀπολογού-
 μενος, ὡς δι' ἀνάγκης εἰς τοῦθ' ἦκε, τῆς ἁγίας Ἐκ-
 κλησίας εἰς δύο διαιρεθείσης· καὶ τῶν μὲν ἀνθρω-
 ποτόκον δεῖν λέγεσθαι τὴν Μαρίαν, τῶν δὲ Θεοτό-
 κων· αὐτὸν μὲσσην ἐπινοῆσαι λέξιν τὴν Χριστοτόκον.
 Διαλαμβάνει δὲ τῇ ἀπολογίᾳ, ὡς τὰ μὲν πρῶτα
 Θεοδοσίος προσπαθῶν αὐτῷ, τὴν ἐκείνου ἀποδο-
 λὴν οὐκ ἐκύρωσεν, ἐπισκόπων δὲ τινῶν ἐκείθεν
 ἐλθόντων, εἰς τὸ οἰκεῖον ἐπανελθεῖν μοναστή-
 ριον ἐπετρέπη ὁ πρὸ πῆς Θεουπόλεως ἐκεῖτο·
 ὅπερ ὀνομαστὶ οὐδαμῶς ἐμνημόνευσε· τὰ Εὐπρεπίου
 δὲ, ὡς ἔγνω, ὠνόμασται· δυσὶ σταδίοις διέχον τῆς
 πόλεως· ὅπου δὴ καὶ τετραετῆ αὐτοῦς φησὶ διανῦσαι
 τὸν χρόνον πάσης ἀπολαύων τιμῆς. Ἐπειτα δηγεῖ-
 ται, ὡς Θεοδοσίου θεοπίσματι φυγὰς εἰς Ὅσιν
 γίνεται. Τὸ δὲ καίριον ἀπεκρύψατο· ὅτι περ οὐδ' οὐ-
 τως ἔχων τῆς βλασφημίας ἠρέμει. Καὶ τινὰ δ' ἕτερον
 λόγον διαλογικώτερον πρὸς τινὰ Αἰγύπτιον γράφει,
 ἐν ᾧ τὰ περὶ τῆς εἰς Ὅσιν φυγαθείας πλατύτερον
 διεξέρχεται. Ναὶ μὴν καὶ ἐξ ἄλλων γραμμάτων ἔλεῖν
 ἔστιν ὃν διὰ τὰς βλασφημίας ἀπήλαυσε, τὸν πάν-
 των ἔφορον ὀφθαλμὸν μὴ λαθῶν· ἀ πρὸς τὸν την-
 καῦτα τῶν Θηβαίων ἠγούμενον ἐδήλου· ὡς ἀπειδὴ
 μὴ τῆς ἀνηκούσης ἀπεξελεύσεως παρ' ἀνθρώπων
 εὐτυχῆ, εἰκη Θεοῦ τοῦτον ἀξίως μετέπει, ἰ συμφορᾷ
 καὶ αἰχμαλωσίᾳ ἐλευνοτάτῃ περιβαλοῦσα· ὡς δὲ
 καὶ μειζρόνων ἐχρῆν ἐκείνον ἀπολαῦσαι ποινῶν,
 τῆς μὲν ἐκ τῶν Βλεμμύων πείρας ἀφίετο· ἐκείνοις
 γὰρ εὐτυχῆ γενόμενος δορυάλωτος· Θεοδοσίου δ' ἔγνω-
 κότος αὐτοῦ τὴν ἐπάνοδον, θεοπίσμασιν ἐκείνου
 ταῖς Θηβαίων ἐσχατιαῖς γῆν ἐκ γῆς ἀμείβων ἦει·
 ἐν οἷς τῇ γῆ προσηγνύμενος, καὶ καταπατούμενος,
 ἀξίως τῆς βλασφημίας τὸν τῆδε βίον κατέστρεψεν·
 ἄλλοις τις Ἄρειος τῆ τοῦ βίου καταστρωφῆ χρη-
 ματίσας, ὅσα τὰ πλείερα τῆς εἰς Θεὸν βλασφημίας
 ἐκδηλοῦμενος. Καὶ γὰρ καὶ ἀμφω ἐπίσης Χριστὸν

unum baptisma. Quapropter rerum universarum
 Servatorem Deum glorificavimus, mutuo nobis
 congratulantes, quod congruentem cum divinitus
 congruentem cum divinitus
 congratulantes, quod congruentem cum divinitus

CAPUT XXXVI.

Qualia se passum esse Nestorius ipse de se scribat ;
 et ut ad Oasim innumerabilibus toleratis ærumnis,
 postremo corrosa et consumpta a vermibus lin-
 gua, interierit.

Postquam Nestorius ejectus est, quid postea ei
 contigerit, ut vitam præsentem finierit, et digna
 blasphemiarum præmia tulerit, historici non pro-
 diderunt. Et profecto vis temporis oblivionis pro-
 fundo hæc immersisset, nisi in librum ejus inci-
 disse, ex quo historiam ejus decerpserim. Itaque
 ipse blasphemix pater, qui non super petra, sed
 in arena fundamenta fidei suæ jecisset, ad quos-
 dam qui ei objecerant, non recte illum res novas
 molitum esse, neque ex reipublicæ utilitate, ut
 Ephesi synodus ageretur, petiisse, defensionem
 blasphemix suæ scripsit, ad eam scilicet necessi-
 tatem se pervenisse, Ecclesia sancta in partes
 duas scissa, dictitans. Et cum alii quidem Ma-
 riam Ἀνθρωποτόκον, id est, *Homini Genitricem*;
 alii autem Θεοτόκον, hoc est, *Dei Genitricem*, di-
 cendam assererent, se mediam excogitasse vocem
 Χριστοτόκον, id est, *Christi Genitricem*. In ea de-
 fensione refert, Theodosium, propter commiserati-
 onem, primum rejectionem ejus auctoritate sua
 non confirmasse; ubi vero episcopi quidam Con-
 stantinopoli venissent, ut in monasterium suum
 reverteretur, permissum ei esse, quod extra Theo-
 polim situm est. Nomen quidem illius non expres-
 sit: ab Euprepio tamen appellationem accepisse
 legi. Stadiis id duobus ab urbe ea distat, ubi an-
 nos quatuor se in honore omni exegisse ait. Deinde
 commemorat, ut Theodosii sanctione apud Oasim
 exsulare jussus sit, sed causam exsilii primariam
 celat: quod videlicet tali etiam rerum suarum
 statu a blasphemia non desisterit. Alium quoque
 librum ad Ægyptium quemdam disertius scripsit,
 in quo de exilio ad Oasim susius agit. Ex aliis
 quoque litteris colligere est, quæ mala propter
 blasphemias tulerit, cum inspectorem rerum om-
 nium oculum fallere non potuerit, quas litteras
 ad Thebarum tum præfectum dedit, indicans
 quandoquidem hominibus condignas pœnas non
 dederit, divinitus se justa vindicta expetiturum esse,
 atque in ærumnam et captivitatem miserandam
 maxime incidisse. 518 Cum vero eum majores
 calamitates experiri oporteret, ex potestate quidem
 Blemmyarum ille dimissus est (eorum enim capti-
 vus fuerat), Theodosii autem, qui rediisse eum
 intellexerat, jussionibus, in extremis Thebanorum
 oris, locum ex loco mutans, versatus est. Ubi terra
 rupta conpertus atque oppressus, vitam hanc pro

eo atque blasphemiae ejus conveniebat. amisit : Arius alter ultimo vitae suae actu habitus, qui quidem satis quae praemia in Deum jactas blasphemias maneat, declaravit. Uterque sane ex aequo in Christum blasphemus fuit : quem Arius quidem creaturam, iste autem merum hominem esse dixit. Ad quem acta Ephesiae synodi, quasi Cyrilli verus et nefanda rerum novatione instituta sint, reprehendentem, perlibenter dixit : Cur tandem a Theodosio, qui vicem tuam valde miseratus est, postea nullo relicto veniae loco, expulsus es, et tot ostracismis atque exsiliis multatus, turpiter vitam finivisti, si non de sententia et judicio divino Cyrillus, et qui cum eo fuere episcopi, decretum suum fecere? Et ambo vos quidem jam ex vita hac excessistis : quo tempore, sicuti quidam ex profanis sapientibus dixit, nihil obstat quo minus libera quisque hominum benevolentia, nullo intercedente adversario, colatur (1). Ac tu quidem ut blasphemus, et hostis Dei extremus, ab omnibus damnatus es : ille autem veluti quaedam Ecclesiae tuba, sine terrae personans, et propugnator Ecclesiae fortissimus, ab omnibus celebratur, et omnibus in ore est. Sedenim ne crimen falsi apud quospiam sustineamus, age illum ipsum in medium producentes, verbis ejus res ejus exponamus ; et tu epistolam fac audias, quibus illam litteris, ad eum quem diximus Thebanorum praesidem composuisti, ex Ephesiis de religione sanctissima recentibus actis prolata. « Oasim, quae et Ibis dicitur, imperiali sanctione incolimus. » Et post quaedam verba infert : « Quandoquidem locus, quem diximus, Barbarorum incursione, captivorum abductione, atque igne et caedibus ex ipsis fundamentis dirutus atque vastatus est, et nos a barbaris de repente nescio quo modo misericordiam consecuti, ita liberi dimissi sumus, ut illi attestatione conjunctis minis nos terrerent, et quamprimum regione ca excedere, utpote quam 519 Mazici (2) post eos, nulla interposita mora, occupaturi essent, jubent, in ditionem Thebanorum. cum captivorum reliquis, quos ad nos Barbari misericordia moti (quid sibi voluerint, dicere nequeo) adduxerunt, venimus. Atque illi quidem ad optata et placita quisque loca se receperunt. Nos autem ad Panis (3) urbem divertimus, manifesto id indicantes. Veremur namque, ne quis captivitatem nostram consultam molitionem et fraudem esse dicens, calumniose profugisse nos accuset, et alterius criminis machinationem confingat. Ferax enim generis omnium calumniarum est malitia. Quapropter amplitudinem tuam rogamus, ut tibi captivitas nostra, pro eo atque legibus constitutum est, curae sit : et ne malevolentiae et fraudi hominum captivum ad injurias et contumelias dedas, ne videlicet omnibus

εὐλασθησάτην. Ἄρειος μὲν γὰρ κτίσις, οὗτος δὲ ψιλὸν ἀνθρώπων ἀπεκάλει. Πρὸς δὲ τὰ ἐν Ἐφέσῳ μείζονος ὡς οὐ καλῶς γεγεννημένα, πανουργίῃ δὲ Κυρίλλου ἀθεσμάταις καινοτομίαις τεχνάζοντος, ἔροισι ἀν' ἡδέως· τί δὴ ποτε καίπερ σφίδρα συμπαθῶς σοι διακειμένου Θεοδοσίου ἐξήλασαι. μηδεμιὰς ἤξιωμένους φαιδοῦς, καὶ τότοις ἐξοστρακισμοῖς παρεδλήθης αἰσχρῶς καταλύσας τὸν βίον, εἰ μὴ θεῖς κρίσει Κύριλλος καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν ἱερεῖς ἔπραξαν; καὶ γὰρ καὶ ἄμφω τῆς ἀπελευθέρου συνηριθμήθητε, ὅτε ὡς τινι τῶν ἐξω σοφῶν εἰρηται, τὸ μὴ ἐμποδῶν ἀνταγωνίστη εὐνοία τετέλιγται. Σὺ μὲν, ὡς βλάσφημος καὶ θεομάχος, ἐσχάτως ἄπασι κατακρίσται· ἐκείνος δὲ οἷά τις τῆς Ἐκκλησίας σάλπιγγος κερηχούσα τὰ πέρατα, καὶ τῆς Ἐκκλησίας πρόμαχος ἀβραγαδέστατος τοῖς ἀπάντων χεῖλεσι φέρεται ἅμα καὶ περιφέρεται. Ἴνα τοίνυν καὶ μὴ τισι ψεύδους γραφῆν ἐνεγκώμεθα, φέρε αὐτῶν ἐκείνων εἰς μέτρον ἀγαγόντες, τὰ περὶ αὐτοῦ διεξέλωμεν. Καὶ μοι τῆς σῆς ἐπιστολῆς ἄκουε αὐτῆς γράμμασιν οἷά σοι συντέθειται πρὸς τὸν εἰρημένον τῶν Θηβαίων ἡγούμενον, ἐκ τῶν πρώην περὶ τῆς ἁγιωτάτης θρησκείας ἐν Ἐφέσῳ γεγεννημένων. « Ὅασιν τὴν καὶ Ἴβιν ἐκ θεοπίσματος βασιλικῆς κατοικοῦμεν. » Καὶ τινῶν ἐν μέσῳ λεγομένων ἐπάγει· « Ἐπειδὴ δὲ ἐκ βάρβρων μὲν ἢ προεἰρημένη καὶ βαρβαρικῆς αἰχμαλωσίας καὶ πυρὶ καὶ σφαγαῖς ἐκλεικίμηται· ἡμεῖς δὲ παρὰ τῶν βαρβάρων οἶκτον οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξείρηνης ἐφ' ἡμῖν ἀναλαβόντων ἀπολελύμεθα, μετὰ τοῦ καὶ διαμαρτυρίας ἡμῶν ἀπειρητικαῖς καταπλήξαι διὰ τάχους τῆν χώραν ἐκδραμεῖν, ὡς Μοζίκων αὐτὴν μετ' αὐτοῖς ἀμελλητὴ παραληφόμενων, ἤκομεν εἰς τὴν Θηβαίων μετὰ τῶν αἰχμαλώτων λειψάνων, οὗς ἡμεῖς οἱ βάρβαροι κατ' οἶκτον προσήγαγον, τί βουλόμενοι λέγειν οὐκ ἔχω. Οἱ μὲν οὖν πρὸς τὰς καταθυμίας ἐπιστη διαγωγὰς ἀπολέλυνται· ἡμεῖς δὲ φανεροῦς ἐκαστοῦ ἐγκαθίστωμεν τῇ Πανδὸς ἐπιστάντες. Δεδοίκαμεν γὰρ μὴ τις ἡμῶν πραγματείαν τὴν αἰχμαλωσίαν ποιοῦμεν, ἢ φυγάδα καὶ ἡμῶν ἀναπλάσσει διαβολὴν, ἢ τινος ἄλλης μηχανήμα μέρψεως. Εὐπορος γὰρ διαβολῶν παντοδαπῶν ἢ κακία. Διδὸν δὲ ἀξιοῦμεν τὸ ὑμέτερον μέγεθος τῆς ἡμετέρας αἰχμαλωσίας φρονεῖσαι κατὰ τὸ τοῖς νόμοις δοκοῦν, καὶ μὴ ἐπιδοῦναι κακοτεχνίας ἀνδρῶν αἰχμαλωσίαν εἰς κακίαν ἐκδοτον· ἵνα μὴ πάσαις ἐκ τοῦτου γενεαῖς τραγῶδηται, κρίτεον εἶναι βαρβάρων αἰχμαλωτον ἢ πρόσφυγα βασιλείας Ῥωμαϊκῆς. » Καὶ ἔρκου; ἐπαγαγὼν, ἤτησεν· « οὕτως ἀνενεγκεῖν τὴν ἡμετέραν ἐξ Ὀάσεως ἐνταῦθα διαγωγὴν ἐκ βαρβαρικῆς γενομένην ἀφέεσαι, ὥστε τὴν τῷ Θεῷ δοκοῦσαν καὶ νῦν ἐξενεχθῆναι περὶ ἡμῶν διατύπωσιν. » Καὶ ἐν ἑτέρῃ δὲ ἐπιστολῇ καὶ ταῦτα πρὸς τὸν αὐτὸν δηλοῖ λέγων· « Εἶτα ὡς φιλικῶν παρ' ἡμῶν πρὸς τὴν σὴν μεγαλοπρέπειαν γράμμα, εἶτε ὡς

(1) Evagrius, lib. 1. cap. 7.

(2) Apud Stephan. Mezyes nomades Libyae sunt. Sinitas autem sub Anastasio urbes Libyae excursionibus eorum qui Lazici dicuntur, vexatas scri-

bit : ut fortasse hic etiam Lazici sit legendum.

(3) Panopolis urbs et nomus Panopolites apud Plin. est, lib. v. cap. 9.

ὀπόμνησιν παρὰ πατρὸς πρὸς υἱὸν τὴν παρὸν τοῦτο λογισάμενος, ἀνάσχει, παρακαλῶ, τῆς ἐν αὐτῷ διηγῆσεως περὶ πολλῶν, καθ' ὅσον ἐνῆν γεγραμμένης παρ' ἡμῶν βραχυλογίας οὕσης: 'Οάσεως τῆς καὶ Ἰθεῶς ἐκ πολλῶν πρώην ἀφανισθείσης τοῦ τῶν Νομάδων πλήθους ἐπ' αὐτὴν ἀναδραμόντος. » Καὶ μεθ' ἕτερα: « Τούτων δὲ οὕτως συμβαινόντων, οὐκ οἶδ' ἐκ ποίας ἀφορμῆς ἢ ποίαν ἀφορμὴν λαβούσης τῆς σῆς μεγαλοπρεπειας, πρὸς ἐλεφαντινῆν τινὰ τῆς Θηβαίων ἐπαρχίας πέρας οὖσαν βαρβαρικῶν διὰ στρατιωτῶν ἐκ τῆς Πανδῆς ἐπεμπόμεθα, συρόμενοι πρὸς αὐτὴν διὰ τῆς προβήθειαις στρατιωτικῆς βοηθείας: καὶ τῷ πλείονι τῆς ὁδοῦ συντριβέντες, πάλιν ἔγραφον ἐπὶ: σῆς ἀνδρίας καταλαμδάνομεν κέλευσμα εἰς τὴν Πανδῆς ὑποστρέψειν. Συγκοπέντες: δὲ τοῖς τῆς σῆς ὁδοπορίας συμπτώμασιν ἐν τοσοῦντι καὶ γηράσαντι σώματι, καὶ τὴν χεῖρα, καὶ τὴν πλευρὰν συντριβέντες, ἀφικόμεθα πάλιν εἰς τὴν Πανδῆς τρέπον τινὰ ψυχορῥαγοῦντες τοῖς συμπτώμασιν, ἔτι τοῖς τῶν ἀλγηδόνων μαστιγούμενοι κακοῖς. Μετῆγε δὲ πάλιν ἡμᾶς ἐκ τῆς Πανδῆς πρὸς τὴν ὑπ' αὐτὴν ἐνορίαν ἕτερον τῆς σῆς ἀνδρίας ἔγραφον ἱπτάμενον πρόσαγμα. Ταῦτα στήσεσθαι καθ' ἡμῶν λογισμένων, καὶ τὸ τοῖς καλλινίκους βασιλεῦσι περὶ ἡμῶν δοκοῦν ἀναμενόντων, ἐξαίφνης πρὸς ἄλλην ἐξορίαν καθ' ἡμῶν τετάρτην πάλιν ἀφειδῶς ἄλλο συνετίθετο. » Καὶ μετ' ὀλίγα: « Ἄλλ' ἀρκέσθητι τοῖς πεπραγμένοις, παρακαλῶ, καὶ τοσαύτας καθ' ἐνὸς σώματος ἐξορίας ὀρίσειν, καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς ἀναχθεῖσι παρὰ τῆς σῆς μεγαλοπρεπειας: καὶ παρ' ἡμῶν δὲ δι' ὧν ἐχρῆν γνωρίσθῆναι τοῖς καλλινίκους ἡμῶν βασιλεῦσι δοκιμασίας ἐπεικῶς, παρακαλῶ, παραχώρησον. Ταῦτα παρ' ἡμῶν παρὰ πατρὸς ὡς πρὸς υἱὸν συμβουλευόμενα. Εἰ δὲ ἀγανακτήσειας, καὶ νῦν ὡς πρότερον, πρᾶττε τὸ δοκοῦν: εἴ γε τοῦ δοκοῦντος λόγος οὐδεὶς δυνατώτερος. » Νεστόριος μὲν οὖν οὕτω κἂν τοῖς γράμμασι πῦξ λάξ παλεῖ, βραίνει: καὶ αὐτὴν βασιλείον ἐξουσίαν, ὡς ὄρας, βλασφημῶν, μηδέπω σωφρονήσας, καὶ ταῦτα τηλικαῦτα παθῶν. Συγγράμματα δὲ τίνος ἐντυχόντες, καὶ τὴν τελευταῖαν ἐκείνου διηγουμένου, καὶ ταύτην τῇ συγγραφῇ παραδώσομεν: ἔλεγε γὰρ ὡς τὴν γλῶτταν διαθρωθεὶς σκώληξιν, ἐπὶ τὰ μείζω καὶ ἀθάνατα κολαστήρια, τὰς ἀνηκούσας ἀποτίσων εὐθύνας, στένων καὶ δυρόμενος μετεχώρησεν. » Ἐπειτα δὲ καὶ θεοδόσιος θεόθεν κινούμενος ἀπάσαις ψήφοις τὸν ἀπεθῆ κατεδίκασε περιβαλὼν ἀναθήματι, οὕτω πρὸς λέξιν ἀποφηνάμενος ἐν διατάξει, ἢ τῇ βίβλῳ Ἰουστινιανοῦ ἔγκειται: κῶδιξ δὲ τὸ βιβλίον ὠνόμασται, τρίτη τὸν ἀριθμὸν τοῦ πρώτου τίτλου συγγίνουσα: « Ἔστι, φησὶ, θεοπίζομεν τοὺς ζηλοῦντας τὴν ἀσεβῆ Νεστόριου πίστιν, ἢ τῇ ἀθεμίτῳ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ ἀκολοθοῦντας, εἰ μὲν ἐπίσκοποι εἴεν ἢ κληρικοί, τῶν ἐκκλησιῶν ἐκβάλλεσθαι: εἰ δὲ λαϊκοί, ἀναθεματίζεσθαι. » Πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας νομοθεσίας τῆς ἡμετέρας χάριν θρησκείας ἐντίθησι τὸν περὶ Χριστοῦ διάπυρον

A deinceps generationibus et ætatibus tragica vociferatio seu quiritatio invalescat, melius esse ut in Barbarorum aliquis potestate captivus sit, quam ad Romanorum imperium supplex confugiat. » Et juramento interposito, petitionem talem subjunxit: « Patere nos hic ex Oasi reversos manere, sicuti id nobis Barbari permisere: ut nunc etiam, quod Deo visum est, de nobis constitatur. » In alia rursus epistola ad eundem hæc scribit: « Sive scriptum hoc, ut amici, ad magnificentiam tuam, epistolam, seu ut patris ad filium commonitionem accipias, non rejice, te quæso, quæ in eo est, quam fieri potuit brevissimam de rebus multis narrationem: cum Oasis, quæ etiam Ibis dicta est, dudum a Nomadum multitudine, qui in eam excurrerunt, vastata sit. » Et postea: « Hæc cum sic acciderint, nescio qua de causa, aut qua arrepta occasione, magnificentia tua nos per Barbaros milites ex Panis oppido ad quamdam Elephantina (1), quæ Thebanæ provinciæ finis est, deportari curaverit. Et cum ad illam per ea quæ diximus militaria auxilia rapere mur, et majore itineris parte confecta affligeremur, rursus a fortitudine tua jussionem sine scripto accepimus, ut in civitatem Panis revertere mur. Et itineris, quod jussu tuo susceperamus, casibus confecti, corpore morbo simul et senio labefactato, necnon manu et latere convulso, in Panis oppidum reversi sumus, 520 animo quodammodo viæ laboribus deficiente. Adhuc cruciatibus dolorum affligebamur, et ad aliud rursus fortitudinis tuæ advolans scriptum mandatum, ex Panis urbe in alium ditionis ejus locum translatis sumus. Et cum talia adversus nos conquietura putaremus, et quid de nobis victores principes statuerent, exspectaremus, aliud subito sine gratia omni, de longinquiore alio, et quarto jam exsilio, mandatum compositum est. » Et paulo post: « Sed acquiesce tandem in eis quæ facta sunt, rogo, et tot adversus corpus unum exsilia decernere desine, et tot calamitatibus quæ a magnificentia tuâ pertulimus, contentus esto. Et nobis per homines, quos convenit, sententiam victorum principum nostrorum explorare humaniter, quæso, permitte. Hæc nostra, veluti patris, ad te tanquam filium consilia sunt. Sin ea indigne feres, tum tu nunc quoque, sicuti antea, quod placitum tibi est, facito: siquidem sententiam tuam oratio nulla fectere aut vincere potest. » Nestorius igitur in litteris quoque ipsis, pugnis et calcibus impetit atque insultat, imperatoriam etiam potestatem, sicuti vides, blasphemans: atque tot quoque malapassus, non tamen respiscit. Pervenit in manus meas scriptum quoddam, obitum ejus exponens, quem et ipsum litterarum monumentis mandare in hac historia visum est. Commemorat enim, lingua ejus a vermibus corrosa, ingemiscentem et lamentantem, ad majora et sempiterna supplicia

(1) Elephantina 820 stadiis a Thebis Ægyptiis distat.

eum pœnas debitas soluturum migrasse. Deinde et Theodosius divino nutu commotus, sententiis et calculis omnibus, impium illum anathemate jugulatum condemnavit, hisce verbis in constitutione usus (1), quæ Justiniani volumini, quod Codex nominatur, inserta est, tertia numero, in primo primi libri titulo. « Præterea, inquit, sancimus, qui impiam Nestorii fidem æmulantur, aut nefariam ejus doctrinam sequuntur, ut siquidem episcopi sint, aut clerici, ecclesiis ejiciantur: sin vero laici et populares, anathemate feriuntur. » Sed plures quoque alias constitutiones religionis nostræ gratia edidit, quæ flagrantem illius erga Christum ardorem ac zelum declarant. Hunc impius Nestorius finem vitæ habuit, atque hæc sic in tertia quam diximus universali Ephesia synodo, sunt acta. **521** Porro pernicioso Nestorio exauctorato, gravis rursus contentio in Constantinopolitanæ urbis ecclesiis mota est. Populus enim de Nestorii placitis agens, in duas partes abiit. Clerici sane omnes communi suffragio eum anathemati subditum rejecerunt: sic namque Christianis mos est sententiam contra blasphemum ferre, cum eam tanquam columnæ incisam, omnibus publicitus proponere volunt.

CAPUT XXXVII.

Ut post Nestorium Maximinus, ac deinceps Proclum patriarcha Constantinopolitanæ Ecclesiæ præfectus fuerit.

Illo vero sublato, non mediocris de episcopi electione quæstio exstitit. Multi enim ad eum qui dictus est, Sidensem Philippum respiciebant: omnes autem fere Proclum cathedra ea maxime dignum esse judicabant. Et exitum suum consilium horum habuisset, nisi qui multum tum apud imperatorem valebant, impedimento fuissent, ecclesiasticum canonem perperam prætexentes, qui designatum civitatis alicujus episcopum in civitatem aliam rursus transferri vetare debeat. Is est hujusmodi: « Si quis episcopus ordinatus in paræciam, cui destinatus est, non ierit, non culpa ille quidem sua, sed propter populi rejectionem, aut aliam non ab ipso ordinato provenientem causam, is cum dignitate ministerio fungi (ut modo rebus ecclesiæ, ubi conventus agit, nihil afferat turbæ) et acquiescere in eo debet, quod provincie synodus de controversia in medium producta judicans decreverit. » Hic canon publicatus plebem, quæ Proclum episcopum designabat, vel invitam quiescere coegit. Quatuor menses a Nestorio exauctorato effluerant, et ecclesiæ procuratio Maximiano commissa est, qui in ordine presbyterorum erat, et in monastica vita vixerat. **522** Religionis hic maxime laudem consecutus fuerat, ex eo quod propriis sumptibus monumentis constructis, in eis pie defunctorum reliquias reponeret. Et propterea quod doctrina exigua fuit, alienam a rebus agendis delegerat vitam. Quam ob causam ecclesia sub eo externis rerum fluctibus libera, pace multa letata est. Atque ubi annos duos et menses quinque pacifice ecclesiam administravit, septima jejunii dierum septimana, ea quæ dicitur Magna

(1) Hæc constitutio hodie non exstat. Damnat autem Nestorianos hic imperator, l. *Damnatō*. C. De hæret. et Manich.

ἐκεῖνου ζῆλον διαφαινούσας. Τοιοῦτον μὲν τῷ δυσσεβεῖ Νεστορίῳ τὸ τέλος, καὶ τὰ τῆς εἰρημῆνης τρίτης ἐν Ἐφέσῳ οἰκουμένης συνόδου οὕτω συνηνέχθη γενέσθαι· μετὰ δὲ τὴν τοῦ ἀλάστορος Νεστορίου καθαιρέσιν δεινὴ τις ἐρεσχελία τῆ Κωνσταντινίου κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐχώρει. Ὁ γὰρ λεῶς διχῆ διηρεῖτο, τὸ δόξαν Νεστορίῳ γυμνάζοντες. Οἱ μέντοι κληρικοὶ πάντες κοινῇ ψήφῳ αὐτὸν ἀπεώσαντο παραδόντες τῷ ἀναθέματι· οὕτω γὰρ τὴν κατὰ τοῦ βλασφημοῦ ψῆφον εἰωθὸς Χριστιανούς πράττειν, ὡσπερ ἐν τινὶ στήλῃ γυμνὴν ἀπασιν ἐθέλουσι καθιστᾶν.

Christum ardorem ac zelum declarant. Hunc impius Nestorius finem vitæ habuit, atque hæc sic in tertia quam diximus universali Ephesia synodo, sunt acta. **521** Porro pernicioso Nestorio exauctorato, gravis rursus contentio in Constantinopolitanæ urbis ecclesiis mota est. Populus enim de Nestorii placitis agens, in duas partes abiit. Clerici sane omnes communi suffragio eum anathemati subditum rejecerunt: sic namque Christianis mos est sententiam contra blasphemum ferre, cum eam tanquam columnæ incisam, omnibus publicitus proponere volunt.

B

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ΄.

Ὅς μετὰ Νεστορίον Μαξιμιανός, εἶτα Πρόκλος πατριάρχης τῆς Κωνσταντινίου προβάλλεται.

Ἐκεῖνου δ' ἐκποδῶν γενομένου, πάλιν περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου οὐ μετρία ζήτησις ἦν. Καὶ πολλοὶ μὲν εἰς τὸν προεῖρημένον Σιδίτην ἀπέβλεπον· Φιλιππον· οἱ δὲ πάντες σχεδὸν Πρόκλον μάλιστα τῆς καθέδρας ἄξιον ἔκρινον εἶναι. Καί γε ἂν εἰς πέρας προέβαινον, εἰ μὴ τινες τῶν τηνικαῦτα μέγα παρὰ βασιλεῖ δυναμένων ἀπεκώλυσαν, προκαλλόμενοι κανόνα ἐκκλησιαστικόν, ὃς κελεύει τὸν ὀνομασθέντα πόλεως τινος ἐπίσκοπον εἰς ἑτέραν αὐτῆς μὴ μεταφέρεισθαι. Ἔστι δὲ οὗτος· « Εἰ τις ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς εἰς παροικίαν μὴ ἀπέλθῃ εἰς ἣν χειροτονήθη, μὴ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν, ἀλλ' ἦτοί παρὰ τὴν τοῦ λαοῦ παραίτησιν, ἢ δι' ἑτέραν αἰτίαν οὐ παρ' ἑαυτοῦ γενομένην, τοῦτον μετέχειν τῆς τιμῆς καὶ τῆς λειτουργίας, μόνον μὴ δὲν παρενοχλοῦνται τοῖς πράγμασι τῆς ἐκκλησίας, ἐνθα ἂν συνάγοιτο· ἐκδέχεσθαι δὲ αὐτὸν, ὅπερ ἂν ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος κρίνασα, τὸ περιστάμενον ἴρῃσῃ. » Ὅς δῆτα κανὼν παρῆρσιασθεὶς, ἡσυχάζειν καὶ ἀκοντα τὰ πλήθη ἠνάγκαζε Πρόκλον ἐκλέγεσθαι. Τετάρτου δὲ παραρβυέντος μηνὸς μετὰ τὴν Νεστορίου καθαιρέσιν, ἐπιτρέπεται τὴν τῆς ἐκκλησίας ἐπιτροπὴν Μαξιμιανός· τῷ χορῶ μὲν τῶν πρεσβυτέρων κατελεγεμένους, ἀσκητικῶ δὲ βίῳ χρησάμενος, εὐλαθείας δὲ μεγίστης ὄνομα περιέειπετο· οἷς οἰκοίς ἀναλώμασι μνημεῖα κατεσκευασκῶς, ἐν αὐτοῖς κατετίθει τὰ τῶν εὐλαδῶς τελευτώντων λείψανα. Ἰδιώτης δὲ ἂν τὸν λόγον, ἀπραγμονέστερον βίον ἤρειτο· διὸ καὶ ἡ ἐκκλησία ἐπὶ τούτου βαθείας εἰρήνης ἀπήλαυσε, τῶν ἔξωθεν ἡρμησασα σάλων. Ἐπὶ δυσὶ δ' ἐνεκυτοῖς καὶ μισὶ πέντε εἰρηνικῶς τὴν ἐκκλησίαν ἰθὺνας, ἐτελευτα τὸν βίον κατὰ τὴν ἐδόμην ἐδομάδα τῶν νηστειῶν, τῆς Μεγάλης ἀγομένης πέμπτῃς.

C

D

Τότε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Θεοδοσίος, καὶ μάλιστα **A** Πουλχερία ἡ βασίλισ, τοῦ πράγματος πρόνοιαν ἐποίησαντο. Ἵνα γὰρ μὴ πάλιν πράγματα ἔχῃσι περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου οἷς συγγεῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἔμελλε, μελλήσας μηδὲν, ἔτι προκειμένου τοῦ σώματος Μαξιμιανού, τοὺς παρευρεθέντας τῶν ἐπιτόκων ἀθροίσας, ἐνθρονίζειν τὸν Πρόκλον προὔτρεπετο. Τῆς γὰρ περὶ ἐκείνου σκέψως πρότερον οὖσης, καὶ Κελεστίνος ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος σύμψηφος δι' ἐπιστολῶν ἦν, πρὸς τε Κύριλλον τὸν Θεσσαλονικῆ, καὶ Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχείας, καὶ τὸν Θεσσαλονικῆ Ῥοῦφον γράφων, καὶ πᾶσι τρόποις ἀναδιδάσκων μηδὲν ἐμποδῶν καθίστασθαι, τὸν ἑτέρας πόλεως ὄντα ἢ καὶ ὀνομασθέντα μόνον ἐπίσκοπον εἰς ἑτέραν μετατίθεσθαι πόλιν. Ἐνθρονισθεὶς οὖν ὁ Πρόκλος, ἔπειτα τὴν ἐκκομιδὴν καὶ κηδεῖαν **B** τοῦ σώματος Μαξιμιανού ἐποίητο, τὰ τῆς πατριαρχίας ἅπαντα περιθέμενος σύμβολα. Ἄξιον δ' οἶμαι καὶ περὶ τούτου βραχέα τῆ ἱστορίᾳ ἐνθεῖναι.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

Περὶ Πρόκλου, οἷος τὸν λόγον καὶ τὸ ἦθος· καὶ ὅτι μάλιστα τῷ βασιλεὶ κεχαρισμένος ἦν· καὶ ὅτι ἐπὶ τοῖς τότε παραδόξως γεγενημένοις Θεῷ, Πρόκλος ὀμιλίαν ἀρμόζουσαν διελέθων, ἐδιδάμασθη.

Πρόκλος, ἐκ πρώτης τριχῶς εἰς διδασκάλους φοιτῶν, ῥητορικῆς ἐπὶ πλείστον ἐπεμελήθη. Εἰς ἀναγνώστου δὲ τελέσας βαθμὸν ἐν νέᾳ πάνυ τῆ ἡλικίᾳ, **C** καὶ ἤδη παραμείψας τὸν μείρακα, πρῶτα μὲν τῷ θεῷ Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ ἱεραρχοῦντι τῆς Κωνσταντινίου παρεῖπετο, ὑπουργὸς αὐτῷ καὶ συνεργὸς τῶν λόγων γινόμενος, καὶ ὅση χρεῖα τοῦ σώματος ἐκείνῳ γινόμενος. Οὗτος δὲ καὶ Παῦλον πρὸς οὓς τῷ μεγάλῳ Ἰωάννῃ διαλεγόμενῳ, καὶ τὸν νοῦν τῶν ἐκείνου ἐπιστολῶν ἐκκαλύπτοντι μυστικώτερον, ἐνέτυχε τῆ τῆς θυρίδος παρακύπτων ὀπῆ. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος ὑπερόριος ἦν, μὴ τῆς ἐκείνου σχέσεως ἀποστᾶς, τῷ μετ' ἐκείνον ἐπισκόπῳ Ἀττικῷ συνην, ὑπογραφεὺς τῶν ἐκείνου λόγων καθεστῆκώς· ὃν δὲ τῆ κατὰ Θεὸν προβαίνοντα ἀγωγῆ, καὶ τοῦ τῆς διακονίας ἡξίου βαθμοῦ. Ἐπειτα δὲ καὶ ἐν καθέδρᾳ πρεσβυτέρων αἰνέσας τὸν Κύριον, ὑπὸ **D** Σισινίου τῆς κατὰ Κύζικον ἐκκλησίας προεβλήθη ἐπίσκοπος. Πολλῶ δὲ ὕστερον ὡς γε ἡμῖν εἴρηται, καὶ τῆς Κωνσταντινίου ἐκκλησίας τὴν ἐπίσκοπὴν ἐπετράπη. Χρηστὸς δὲ ὢν ἀνὴρ μάλιστα κατὰ τε ἦθος καὶ τρόπον, ὅσα δὲ Ἰωάννῃ καὶ Ἀττικῷ προσῆσαν χρηστὰ, ἀνεμάξατο. Ἀνεξίκακος δὲ καὶ πλέον ἤπερ ἐκεῖνοι ἐγένετο. Ἀττικὸς μὲν γὰρ πολλάκις καὶ τοῖς διαφόροις τῆς πίστεως φοβερὸς μάλα ἔδοκει. Οὗτος δὲ κάκεινοις καὶ πᾶσιν ἤπιος· καὶ προσηγῆς μάλα ἦν, τούτοις· μάλλον ἢ βίβη ἔλκειν ἐκείνους διανοοῦμενος. Μηδὲν γὰρ παραχῆς αἴτιος καταστᾶς, τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀξίωμα, τὸ ἐπισκῆς, φημί, καὶ πρῶτον, ἀθιγὲς διετήρησεν, ἐν τούτῳ δὲ τῷ μέρει τὸν βασιλέα μιμούμενος Θεοδοσίον· καὶ γὰρ κάκεινος οὐδαμῶς τῆ βασιλικῆ αὐστηρίᾳ κατὰ

quinta die, mortuus est. Tum vero imperator Theodosius, et Pulcheria Augusta maxime curam ejus rei suscepit. Ne enim rursus negotium eis exhiberetur de electione episcopi, unde misceri ecclesie res et confundi potuissent, nulla interposita mora, cum adhuc Maximiani corpus insepulturn esset, episcopus quoscunque invenire potuerunt, coactos, inthronisare atque in vacuum ecclesie possessionem inducere Proclus jussit. Cum namque deliberatum antea de eo esset, Celestinus quoque Romae episcopus suffragatus ei per epistolas fuerat, ad magnum illum Cyrillum et Joannem Antiochenum et Rufum Thessalonicensem scribens, et modis omnibus docens, nihil obstare, quominus qui alterius urbis aut sit, aut saltem designatus sit episcopus, in aliam transferatur urbem. Proclus igitur in sede sua collocatus, postea fuus et exsequias Maximiani, omnibus patriarchae insignibus usus, curavit. Sed de hoc quoque pauca quaedam historiae adnectenda duxi.

CAPUT XXXVIII.

De Proclo, qua doctrina, quaeque vita fuerit; et ut illum imperator charum gratumque habuerit; et quod idem competenti et debito sermone, res quae eo tempore praeter opinionem hominum mirificae acciderunt, in Deum auctorem referens, apud omnes in admiratione fuerit.

A primo is capillo praceptoribus usus, in arte dicendi potissimum elaboravit. Et post adolescentiam exactam, in juvenili admodum aetate, in lectorum ordinem cooptatus, primum divi Joannis Chrysostomi Constantinopolitanam ecclesiam administrantis sectator, minister, librisque scribendis adjutor, et corporis ejus curator fuit. Hic Paulum Joanni magno in aurem dictitantem, atque arcaniorem epistolarum suarum sensum revefantem, per januae rimas prospectans vidit. **523** Atque ubi ille in exsilio vixit, ab illius affectione non desciscens, cum successore ejus Attico episcopo fuit, orationum illius scriba. Quem ille in divino vitae instituto progredientem, in diaconatus gradum sustulit. Deinde vero cum in presbyterorum cathedra Dominum laudaret, a Sisinio ecclesiae Cyzicena designatus est antistes. Longo vero tempore post, quemadmodum diximus, Constantinopolitanae ecclesiae episcopus est commissus est. Et quod moribus atque institutis placidus maxime vir esset, quaecunque in Joanne et Attico eximia erant, expressit. Malorum tolerantia illis etiam superior fuit. Atticus namque sapius etiam eis qui in fide a se non dissentirent, terribilis esse visus est. Hic vero et erga illos, et in alios omnes placidus et lenis admodum fuit, benevolentia potius quam vi pertrahere illos ad se in animo habens. Et quoniam nemini barbarum causam praebuit, Ecclesiae dignitatem in humanitate et mansuetudine consistentem, integram conservavit. Ilac in parte Theodosium imperatorem imitatus: nam et is haudquaquam imperiali severitate, adversus eos qui

supplicia commeriti essent, usus est. Iste autem minus curavit, si quis de Deo non itidem ut ipse sentiret. Sed doctrinæ jugiter incumbens, placide, non violenter, plebem sibi devinxit. Qua ex causa et Theodosius magnopere eum est complexus. Nam et imperator ipse sacerdotali, ut ita dicam, animo fuit : eosque qui persequendos homines esse suaderent, minime audivit. Dixerit vero aliquis, quod et aliis rebus, in primis autem mansuetudine, aperte episcopos ejus temporis omnes longe superarit. Et quod de Mose Numerorum liber dixit, eum supra homines omnes in terra longe mitissimum fuisse : id si de Theodosio etiam dicas, haudquaquam, ut puto, fallaris. Unde quispiam colligat, Deum illo valde delectatum, etiam extra bellorum certamina hostes ei imminentes abolevisse. Declaravit hoc in Joanne tyranno, et qui cum eo excurrerant, Barbaris. Quæ namque antiquitas in viris justis accidisse audimus, ea quoque præter opinionem omnem in eo Deus per egit. Cum enim multi, atque adeo innumerabiles Barbari excurrere, et imperatori atque Romanis negotiorum facessere aggressi essent, 524 Imperator, sicuti facere solitus erat, res illorum Deo commisit, et frequentius orationibus vacans, confestim quod petiit, confecit. Dux siquidem eorum Roilas nomine (quod antea quoque retulimus) fulminis telo ictus, ex hominibus sublatus est. Et postquam sæva pestis exercitum ejus invasit, crudeliter eum est depasta. Quidquid vero ex eo superfuit, id cælesti igne crematum est. Itaque in timorem magnum Barbari deciderunt, non tam quod contra generosam et fortem gentem Romanorum ad manus conserendas ire ausi fuissent, quam quod Deo adjuvante, illos tropæa statuere, victoriamque reportare deprehendissent. Tum sane et admirandus Proclus, in tanta a Deo concessa victoria, ad populum in ecclesia verba faciens, et Ezechielis prophetiam ingeniose et apte verbis suis accommodans, in magna fuit admiratione. Prophetia talibus verbis concepta est : *Et tu, fili hominis, vaticinare contra Gog, et principem Ros (1), Mosoch et Thobel. Judicabo enim eum morte, et sanguine, et imbre demergenti, et lapidibus grandinis. Atque ignem et sulphur pluviam super eum, et omnem exercitum ejus, superque populos multos qui cum eo sunt. Et magnificabor atque glorificabor, et notus ero in conspectu multarum gentium, et cognoscent quod ego sum Dominus.* Talis quidem Proclus erat, peropportunos et commodus quam maxime excellens.

(1) Ros. Hoc sacra Biblia nostra non habent. Reperitur tamen apud Socrat. quoque lib. vii, cap. 43. Nomine autem isto universa Russorum sive Ruthenorum gens, quæ magna ex parte nunc Christiana est, et Slavonica utitur lingua, intelli-

τῶν κολάσεως ἀξίων ἐκέχρητο. Οὗτος δὲ Ἐλατιον ἐφρόντιζεν, ἦν μὴ τις περὶ Θεοῦ ἢ αὐτῷ ἐδόκει ἐφρόνει. Διδασκαλίᾳ δὲ συνεχεῖ χροῦμενος, ἡρέμα καὶ οὐ βίᾳ τὰ πλήθη προσήγετο, ὧν δὴ χάριν καὶ βασιλεὺς ἀποδοχῆς μεγάλης ἤξιον τὸν ἄνδρα· ἱερατικῇ γὰρ ψυχῇ καὶ ὁ βασιλεὺς ὡς εἰπεῖν ἐκέχρητο, καὶ τοὺς διώκειν φρημένους ἤκιστα ἀπεδέχετο. Εἴποι δ' ἂν τις, ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις, μάλιστα δὲ τῇ πραότητι, περιφανῶς καὶ πάντας τοὺς τότε ἱερεῖς ἐνίκα· καὶ ὁ δὲ φησι περὶ Μωσέως ἡ βίβλος τῶν Ἀριθμῶν, ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος Μωϋσῆς πρῶτος σφόδρα παρὰ πάντας ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦτο καὶ ἐπὶ Θεοδοσίῳ τις εἶπων, οὐκ ἂν οἶμαι, ἀμάρτοι. Δι' ἧς καὶ τις τεκμηριώσεται Θεὸν ἐπ' ἐκείνῳ μάλα ἠδόμενον, καὶ πολεμικῶν ἀγώνων ἐκτὸς τοὺς ἐπανισταμένους ἀφανίζειν ἐχθροῦς. Ἔδειξε τοῦτο ἐπὶ τε τῷ τυραννήσαντι Ἰωάννῃ, καὶ τοῖς μετ' ἐκείνου καταδραμοῦσι βαρβάροις. Οἷα γὰρ τοῖς πάλαι δικαίοις γενέσθαι ἀκούομεν, τοιαῦτα καὶ ἐπ' ἐκείνῳ παραδόξως ἐνήργει Θεός· πολλῶν γὰρ καὶ ἀπειρίτων βαρβάρων κατατρέχειν, καὶ πράγματα βασιλεῖ καὶ Ῥωμαίοις ὄρημένων παρέχειν βασιλεὺς, ὡς περ εἶθαι, τὰ κατ' ἐκείνους ἠΐτις Θεῷ· αὐτὸς δὲ πυκνότερον ταῖς εὐχαῖς σχολάζων, εὐθύς ἐξήνευ τὸ αἰτούμενον. Ὁ μὲν γὰρ ἐκείνων ἠγούμενος, Ῥούγας ἔνομα, ἐξ ἀνθρώπων ἦν, βέλει βληθεὶς κεραυνοῦ· εἰσπηδήσας δὲ καὶ λοιμὸς ἄγριος, ἀφειδῶς τὸ ὑπ' ἐκείνον στρατεύμα διεδόσκειτο. Ὅσον δὲ κρείττον ἐκείνου ἐγένετο, οὐρανῷ πυρὶ κατηθάλωτο. Καὶ εἰς δέος μέγα τὸ βάρβαρον περιέστατο· οὐ τοσοῦτον ὅτι πρὸς γενναῖον ἔθνος τὸ Ῥωμαίων ἐτόλμησαν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν, ἀλλ' ὅτι περ ὑπὸ Θεῷ συναρῆγοντι κατελάμβανον ἐκείνους ἰστέν τρόπαιον. Τότε δὴ καὶ Πρόκλος· ὁ θαυμαστός ἐπὶ τῇ τῶσάυτῃ ἐκ Θεοῦ γενομένη νίκη ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκων, τὴν τοῦ Ἰεζεκιηλ προφητείαν εὐφυνῶς προσαρμόσας τοῖς εἰρημνῶσι, ἐξεπίτηδες περιφανῶς ἐθαυμάσθη. Ἡ δὲ προφητεία τοῦτοις τοῖς Ῥωμαῖσι περιείχετο· Καὶ σὺ, υἱὸς ἀνθρώπου, προσήτευσον ἐπὶ Γῶγ, ἀρχοῦσας Ῥῶς, Μοσὸχ, καὶ Θόβελ. Κρινῶ γὰρ αὐτὸν θανάτῳ καὶ αἵματι καὶ ἕτεῳ κατακλύζοντι, καὶ λίθαις χαλάζης· καὶ πῦρ καὶ θεῖον βρέξω ἐπ' αὐτὸν καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ εἰς ἔθνη πολλὰ μετ' αὐτοῦ. Καὶ μεγαλυθήσομαι, καὶ συνδοξασθήσομαι, καὶ γνωσθήσομαι ἐναντίον πολλῶν ἐθνῶν· καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Τοῦτο μὲν ὁ Πρόκλος ἦν, καίριος ἐπὶ πᾶσι καὶ εὐτοχος, πραότητι δὲ καὶ ἐπιεικείᾳ μάλιστα διαφέρων.

in omnibus, mansuetudine autem et humanitate gitur. Vulgo Ruiss dicantur. Nec in Genesi, nec in alio Scripturæ loco, ac ne in Josepho quidem, qui omnia Hebraicarum gentium in primo *Antiquitatum* libro exponit nomina, hæc gens inveniri potuit. (Hieron. sup. Ezech. xxxv.ii.)

Περὶ μεταθέσεων ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον, ὅτι ἔθος τοῦτο ἀνωθεν ἐκκλησιαστικόν, καὶ οὐδὲν τῇ ἐκκλησιαστικῇ εὐταξίᾳ λυμναίνεται τοῦτο, μόνον καλῶς καὶ ὡς χρὴ γινόμενον.

De translationibus episcoporum ex sede in sedem aliam, et quod consuetudo ea antiquitus in ecclesiis obtinuerit. Quodque talis translatio bene instituto ecclesiastico ordini nihil afferat detrimenti, ut modo ea rite et ordine fiat.

Ἐπειδὴ δὲ τινες φθόνῳ φερόμενοι ἐν αἰτίαις παιοῦνται τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, μῶμον ὡσαυτῶ θεῖον τοῦτον ἀνδρὶ προστιθέμενοι· ὅτι περὶ Κυζικίου ἐπίσκοπος χειροτονηθείς, εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετετέθη θρόνον, δίκαιον ἤγημαί βραχέ' αἴτια καὶ περὶ μεταθέσεων ἐν ταῦθα διαλαβεῖν, ἵ' ἔξω μὲν αἰτίας καὶ Πρόκλος γένοιτο, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ εἴη τοῦτο Θεοῦ ἱκανὸν παράδειγμα εἰς ἀσφάλειαν, ὡς ἂν μὴ βλάβον εἴη βουλομένῳ παντὶ τοῖς ἄλλότῳ αὐτῇ πεπραγμένοις μέμψιν ὡς ἔτυχε περιάπτειν. Καὶ γὰρ ἐμοὶ δοκοῦσιν οἱ τότε λέγειν ἐπιχειρήσαντες, ἢ φθόνῳ φέρεσθαι, ἢ ἀγνοεῖν τὸν τε νοῦν τῶν κανόνων, καὶ τὰ διαφόρως ἐπὶ τε οἰκονομίᾳ καὶ χρειωδῶς ταῖς ἐκκλησίαις γινόμενα. Οἱ τε γὰρ θεοὶ κανόνες, καὶ οἱ πάλαι τῆς Ἐκκλησίας προστάται, ἀδιάφορον εἶχον, ὁσαύτως ἂν εὐλόγως χρεῖα καλοῖη, τὸ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μεταγαῖν ἐπίσκοπον· καὶ ταῦτα εἰ περὶ εὐσεβείας ἦν ἢ μεταθέσεις, ἢ περὶ εἰρήνης ἰσως καὶ ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως. Τὴν γὰρ μετάβασιν ὁ κανὼν ἐργεῖ, οὐ τὴν μετάθεσιν. Ἡ μὲν γὰρ τὸ ἀβούλητον πάντως ἐμφαίνει καὶ ἀπροαίρετον· ἐπὶ γὰρ τῶν ὡσανεὶ ἀψύχων ἢ λείξι προάγεται· ἢ δὲ γε μετάβασις ἐπὶ τῶν ἐμψύχων καὶ ὡσανεὶ ἐπιπηδώντων τοῖς θρόνοις δι' ἔπαρσιν ἰσως καὶ σύγχυσιν· ἦν μάλα καὶ ὁ κανὼν εὐλόγως ἐπέχει, ὡς μικρὸν ὑστερον πλατύτερον διαλήφομαι· τὴν δ' εὐλογον μετάθεσιν οὐδαμῶς· καὶ γὰρ πρῶτος ὁ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος Πέτρος τῆς Ῥωμαίων καθιγγάσατο πόλεως· εἶτα καὶ ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου πόλιν πρῶτος κλήρω μετέβαινεν· ἐν αἷς Λίνον καὶ Μάρκον χειροτονήσας, ἐφ' ἑτέρας πόλεις ἀνέτρεχεν. Εὐσεβίος δ' ὁ Παμφίλου ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφῶν Ἀλέξανδρον τινὰ ἱστορεῖ ἐπίσκοπον μῆς τῶν περὶ Καππαδοκίαν ἐκκλησιῶν ὄντα ἀφίχθαι μὲν εἰς Ἱεροσόλυμα κατὰ θέαν καὶ εὐχὴν τόπων τῶν ἱερῶν, ὑπὸ δὲ τῶν ἐκεῖσε Ἱεροσολυμιτῶν κατασχεθέντα, τῷ θρόνῳ τοῦ ἱεροῦ Ναρκίσσου ἐπιπερίοντος ἐνθρονισθῆναι, καὶ διὰ βίου τῆς Ἱεροσολύμων ἐκκλησίας προστεῆναι· περὶ οὗ καὶ ἡμεῖς μνησθὲν ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν ἱστοριῶν πεποιήμεθα κεφαλῆναι δεκάτῳ. Ὅτι δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ χρεῖας ἀναγκαίας καλούσης εἰς ἑτέρας μετεχώρησαν ἐκκλησίας, εὐδὸλον. Ἐγὼ δὲ, εἰ καὶ μὴ πάντας, ἀλλ' οὖν τινὰς τῇ συγγραφῇ παραθήσομαι. Ὁ μέγας Εὐστάθιος ἀπὸ Βερβόλιας, εἴη δ' ἂν αὕτη τὸ Χάλεπ, εἰς Ἀντιόχειαν μετετέθη, τοῦ πρώτου ἐν βασιλεῦσι Χριστιανῶν Κωνσταντίνου τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἰθύνοντος. Ἐπὶ δ' αὐτοῦ καὶ Μάξιμος ἀπὸ Διοσπόλεως εἰς Ἱεροσόλυμα μετετέθη, τὸν πολλὸν καὶ μέγαν διαδεγεμένον Μακάριον. Ἀλλὰ καὶ Εὐδόξιος ὁ κακδόξος ἐκ Γερμανικίας· πρῶτον εἰς Ἀντιόχειαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Κωνσταντινουπόλιν μετατίθεται. Ὁ δὲ θεὸς Μελέτιος πρότερον Σεβαστίας τῆς κατὰ

Quandoquidem autem nonnulli invidia ducti, divinum virum reprehendunt, ecclesiasticum canonem prætendentes, quod Cyzici episcopus ordinatus, in Constantinopolitanæ urbis thronum translatus sit: æquum esse duxi, pauca quædam de translationibus ejusmodi hic perstringere, ut simul et Proclus crimine absolvatur, et Ecclesia classicum hoc ad certitudinem divinitus proditum habeat exemplum, ne cuivis facere id volenti proclive sit, res Ecclesiæ rite atque ordine actas, temere per reprehensionem carpere. Nam qui tum rem hanc taxare conati sunt, vel invidia ferri, vel ignorare mihi visi sunt, canonum sensum et mentem, atque ea quæ varie in ecclesiis per dispensationem et utilitatem servata sunt et gesta. Divini siquidem canones, et veteres Ecclesiæ antistites liberum esse voluerunt, quotiescunque legitima suaderet utilitas, ex urbe una in aliam episcopum transferre: videlicet si sincerior pietas, vel ecclesiasticæ forte tranquillitatis constitutio translationem flagitaret. Transitionem namque prohibet, non translationem. Hæc enim, id quod præter voluntatem et præter institutum sit, omnino significat, et vox ea veluti in inanimatis usurpatur: illa vero, de animatis, et quodammodo de eis dicitur qui per arrogantiam forte miscendarum rerum gratia, in thronos insiliunt. Eam vero recte canon, sicut paulo post fusius exponam, inhihet: legitimam autem translationem nequaquam. Nam primus apostolorum ille princeps Petrus, Romanæ urbis gubernavit Ecclesiam: deinde primus etiam Alexandriam sorte transit. In quibus ecclesiis ubi Linum et Marcum episcopos creavit, alias rursus urbes adiit. Eusebius autem Pamphili in sexto Ecclesiasticarum Historiarum libro, Alexandrum quemdam ecclesiæ in Cappadocia cujusdam episcopum, Hierosolyima sacrorum locorum spectandorum et præcationis ibi faciendæ gratia profectum, atque a Hierosolymitanis retentum, in throno sacri Narcisi adhuc superstitis collocatum esse, et per vitam omnem Hierosolymitanæ Ecclesiæ præfuisse, memorie mandavit: **526** cujus et nos in quinto operis hujus libro, capite decimo mentionem fecimus. Quod vero et multi alii, necessaria utilitate vocante, in alias transierint ecclesias, satis patet. Ego vero, etsi non omnes, aliquos tamen in historia hac recensebo. Magnus ille Eustathius a Berbœa (quæ est ipsa Chaleb) in Antiochiam translatus est, Constantino primo Christiano imperatore imperium Romanum administrante: sub quo et Maximus ex Diospoli Hierosolyima transit, magno Macario succedens. Sed et Eudoxius ille, præter prorsus contra nomen suum opinionis, ex Germa-

nicia primum Antiochiam, et inde postea Constanti-
nopolim est translatus. Divus Meletius primum
Sebastiæ episcopus est renunciatus, deinde autem
cum magna gloria Antiochiam ad Orontem est
vocatus. Item divus Gregorius Sasimorum primum
Cappadocum urbis, deinde Nazianzi, patriæ suæ,
episcopatum sortitus : postea a secunda synodo
et Meletio Antiocheno, pro eo atque decuit, in
præclaram Constantinopolis sedem translatus est.
Patris in Achaia Perigenes episcopus designatus
est : quem ubi civitatis ejus incolæ non recepe-
runt, Romanus episcopus in thronum metropoli-
tanæ urbis Corinthi, ubi sacrorum antistes nuper
admodum vita defunctus fuerat, induci jussit :
atque ille ita translatus, pacifice ibi per vitam
omnem ecclesiam rexit. Dositheum Seleuciæ epi-
scopum, Alexander Antiochenus Tarsum Ciliciæ
transtulit. Alius autem nomine Reverentius Arcis
Phœnicia episcopus lectus, Tyrum inde transiens,
episcopali ibi munere est functus. Ex Gordo, quæ
in Lycia est (1), in Proconnesum Joannes trans-
missus, magnifice episcopatum ibi gessit. Et Pal-
ladius ab Helenopoli Bithyniæ Aspunam transiit.
Et alius ex ejusdem urbis ecclesia episcopus Ale-
xander, Adrianos traductus est. Ex Apamea Asiæ
Philippus Eudoxiopolim missus est, cui vetus no-
men Salambria fuit. Polycarpus ex Antapristena
Mysiæ urbe, Nicopolim Thraciæ : 527 Hierophilus
ex Trapezunte urbe Phrygiæ, Plotinopolim Thra-
ciæ venit. Optimus ex Agdamea Phrygum, An-
tiochiam Pisidiæ. Troadem ex Philippopoli Thraciæ
Sylvanus transiit, de quo admirandum quiddam
sophistam Troilum didicisset, studium postea
omne ad Christianismum transtulit, asceticamque
consectans vitam, pallium gestare recusavit. Hunc
abreptum Atticus episcopus, Philippopolis episco-
pum declaravit : in qua urbe postquam triennium
exegit, loci ejus hibernum rigorem non ferens
(exiguum enim et imbecille ei prorsus corpus erat),
Atticum ut alium in locum suum episcopum sub-
stitueret, rogavit, non aliam quam frigoris causam
petitioni suæ prætendens. Porro episcopo alio ei
subrogato, Sylvanus Constantinopoli degens, cura
summæ monasticam coluit vitam, humilitatis et
paupertatis tam studiosus, ut in urbe frequentis-
sima obambulans, sparteis sit sandaliis usus. Eo
tempore non multo exacto, Troadis episcopus
mortuus est. Quapropter Troes Constantinopoli
affuerunt, episcopum petentes. Cum autem Atticus,
quemnam illis antistitem designaret, deliberaret,
Sylvanus visendi ejus gratia ad eum venit. Quem
ubi conspexit, statim ei Trojæ episcopatum man-
davit. Atque ad eum conversus : Deinceps, inquit,
omnis tibi ecclesiasticæ functionis defugiendæ præ-
cisæ est occasio. Multus enim Troade calor est,
opportunosque et commodus tibi a Deo paratus

Κιλικίαν ἀνεκρηρόχθη ἐπίσκοπος· μετὰ δὲ τοῦτο
εἰς Ἀντιόχειαν τὴν παρ' Ὀρόντη εὐκλεῶς μετετέθη.
Ὁ δὲ θεῖος Γρηγόριος· Σασίμων πρότερον τὴν ἐπι-
σκοπὴν ἐκλήρουτο· Καππαδοκίας δὲ αὐτῆ ἡ πόλις·
καὶ Ναζιανζοῦ δὲ τῆς οἰκειᾶς πατρίδος τὴν ἐπισκο-
πὴν εἰληχῶς, ἔπειτα παρὰ τῆς δευτέρας συνόδου καὶ
Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας εἰς τὸν περιθεζόν τῆς
Κωνσταντινίου θρόνον ὡς χρεῶν μετατίθεται. Ἐν δὲ
Πάτραις τῆς Ἀχαΐας ἐπίσκοπος Περιγένης χειρι-
ροτόνητο. Ὡς δὲ οἱ τῆς πόλεως αὐτὸν οὐ προσέειπο,
ὁ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος ἐν τῇ μητροπόλει Κορινθίων
ἐνθρονίζεσθαι τοῦτον ἐκέλευεν, ἄρτι τέλει χρησα-
μένου τοῦ βίου τοῦ ἐκεῖσε τὸ ἱερᾶσθαι λαχόντος· καὶ
εἰρηγικῶς τῆς ἐκκλησίας δὲ ἄβλυ προσητη μετατέθει.
Τὸν δὲ Σελουκείας ἐπίσκοπον Δοσίθεον Ἀλέξανδρος
δὲ τὴν Ἀντιόχου ἐπιτροπεύων εἰς Ταρσὸν τῆς Κιλι-
κίας μετήνεγκεν. Ἔτερος δὲ Ῥεβερνίτος· ὄνομα
Ἀρκῶν τῆς Φοινίκης ἐπισκοπεῖν ἐξέλεγε· ἐκείθεν
δὲ τῆς Τυρίων ἱερατικῶς καθηγῆσατο. Ἀπὸ δὲ Γόρ-
δου τῆς ἐν Λυκίᾳ κειμένης εἰς Προκίνησον μετή-
νέχθη Ἰωάννης· καὶ λαμπρῶς τῆς ἐπισκοπῆς διὰ
βίου τοὺς οἴκας ἐκλήρωσατο. Ἄλλος δὲ τις Παϊλά-
διος ἀπὸ Ἐλευσιπόλεως τῆς κατὰ Βιθυνίαν εἰς
Ἀσκοῦναν μετετέθη. Καὶ ἕτερος τῆς αὐτῆς ἐκκλη-
σίας Ἀλέξανδρος εἰς Ἀδριανοὺς προήχθη. Ἀπὸ δὲ
τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἀπαμείας Φίλιππος εἰς Εὐδοξίουπο-
λιν ἤγετο, ἣ τὸ ἀρχαῖον Σαλαμβρία ὄνομα ἦν. Πο-
λύκαρπος ἀπὸ Σεξανταπρίστων τῆς Μυσίας εἰς τὴν
τῆς Θράκης Νικόπολιν μετεχώρει. Καὶ Ἱερφίλος
ἀπὸ Τραπεζοῦντος πόλεως Φρυγίας εἰς τὴν τῆς Θρά-
κης Πλαυτινούπολιν ἦλθεν. Ὅπιμος ἀπὸ Ἀγαμείας
τῆς Φρυγίας εἰς τὴν τῆς Πισιδίας Ἀντιόχειαν με-
τηνέχθη εἰς δὲ Τρωάδα ἀπὸ τῆς ἐν Θράκῃ Φιλι-
πουπόλεως Σιλθανὸς μετεχώρησε. Περὶ οὗ τι καὶ
θαυμάσιον γενόμενον διηγήσομαι. Ῥητορεῖν γὰρ
ἀσκήσας οὗτος· πρότερον παρὰ τῷ σοφιστῇ Τρωάδι,
τὴν σπουδὴν ἅπασαν πρὸς τὸ Χριστιανίζειν ἐτίθει·
ἀσκητικὸν δὲ μετερχόμενος βίον, τριθῶνα φορεῖν
παρηγεῖτο· ἐν δὲ ἐπίσκοπος Ἀττικὸς συναρπάσει,
Φιλιπουπόλεως ἐδείκνυ ἐπίσκοπον· ἐν ἣ τρίτῳ
ἔτος διαγαγὼν, τὸ τοῦ τόπου μὴ ὑποφέρειν δυσχει-
μερον (ἐξίτηλον γὰρ ἦν ἐκεῖνω τὸ σῶμα καὶ παντί-
πασιν ἄπορον), ἵκεσιν Ἀττικῷ προσήγεν, ἕτερον
εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον ἐπίσκοπον καθιστᾶν, ἄλλο μὲν
προβαλλόμενος ἣ τὸ κρῶς αἴτιον τῆς παρατήσεως
γίνεσθαι. Καὶ δὴ ἑτέρου ἐπισκόπου εἰς τὸν ἐκεῖνω
τόπον καταστάντος, Σιλθανὸς ἐν τῇ Κωνσταντινου-
πὸς διατριβᾷ ἐποιεῖτο, ἄκρω τὸν ἀσκητικὸν μετῴ-
βιον. Ἐπὶ τόσον δὲ αὐτῷ τὸ ἄτυφον καὶ ἀπέριτον
ἦν, ὡς καίπερ ἐν πολυανθρώπῳ πόλει σφερόμι-
νος, χόρτινα ὑποδεδέσθαι σανδάλια. Ὀλίγου δ'
ἐνταυτοῦ παριόντος, ὁ τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἐν Τρωάδι
ἐκκλησίας κεκληρωμένος ἐτελεύτα. Οἱ δὲ Τροεῖς
παρήσαν ζητοῦντες· ἐπίσκοπον. Τοῦ δὲ Ἀττικῷ ἐν
συννοίᾳ καθεστηκότος· τίνα χειροτονήσοι, παρὶν
Σιλθανὸς τῆνικατὰ κατὰ θέαν αὐτοῦ. Ὁ δὲ κατι-
δὼν, εὐθὺς ἐκείνω τῆς Τροίας τὴν προστασίαν ἐτί-

(1) *Socrat. in Lydia.*

θαι. Καὶ πρὸς ἐκείνον ἐπιστραφεὶς, τοῦ λοιποῦ σοι, ἔφη, πᾶσα περιήρηται πρόφασις προστασίαν ἐκκλησίας ἀποδιδράσκειν· πολὺ γὰρ τὸ φλέγον ἐν τῇ Τρωάδι· καὶ σοι εὐκαιροῦ τόπος ἡυτέρπισται πρὸς Θεοῦ· καὶ τολῶν μὴ μέλλε, ἀλλ' ἐπὶ Τροίαν ὄσον τάχος πορεύου. Μετέστη τολῶν ἐκεῖσε ὁ Σιλβανός· καὶ θαῦμα ἐξαίσιον τὰς ἐκεῖνου διεπράχθη χερσίν· ὃ καὶ ἄξιον ἡγημαὶ διηγῆσασθαι. Τῷ τῆς Τρωάδος αἰγιαλῷ ἄρτι ναῦς παμμεγέθης μεγάλων ἀγωγῆς κινῶν ἐσκεύεσσο· πλάτην αὐτὴν οἱ περὶ θάλατταν ὀνομάζουσιν. Ἐπεὶ δὲ ταύτην εἶδε καθέλκεισθαι εἰς τὴν θάλασσαν, πολλοὶ συνέβρουν καλωδίους τισὶν ἔλκοντες ἐπὶ τὴν ὑγρὰν. Ὡς δ' ἐπὶ πολλὰς ἡμέραις ἀκίνητος ἦν, ἐνέργειαν δαιμονίαν φήθησαν εἶναι τῆς νηὸς τὴν ἀκίνησίαν. Καὶ δὴ ἀπικόμενοι παρὰ τὴν ἐπίσκοπον Σιλβανὸν εὐχὴν ἤστουν αὐτὸν ἐπ' ἐκείνη γενέσθαι· ἐκείνην γὰρ ἐπίστευον μόνην ἀποχρῶσαν εἶναι πρὸς κίνησιν. Ὁ δὲ μετρίῳ τῷ ἦθει μὴ αὐτοῦ τὸ ἔργον ἐλεγεν εἶναι, ἀμαρτωλοῦ γε ἦτος, ἀλλὰ τινος ἄλλου, ᾧ καὶ τὸ θεῖον ἐπαναπαύεται. Ὡς δ' ἐκεῖνο· πολλὰ λιπαροῦντες ἐπέκειντο, μόλις εἴκει· καὶ παρὰ τὴν αἰγιαλὸν γενοῦς, ἐνὸς τῶν καλωδίων καὶ αὐτὸς ἤπιετο· καὶ τοῖς ἄλλοις ἔχεσθαι τοῦ ἔργου παρηγγυᾶτο. Βραχὺ δ' ἐκείνων ἐπωθῆσάντων, ἡ ναῦς ὡς περ ἐμφυχος τάχει πολλῶ τῶν ὑπερκειμένων διολισθαίνουσα, ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἐπορεύετο. Τοῦτο γενόμενον ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἐπαρχίαν διέβαινε, καὶ πολλὴν εὐλάβειαν ἐπεμαρτύρει τῷ Σιλβανῷ. Ἀγαθὸς δὲ ἀνὴρ τὰ μάλιστα ὢν, ἐπεὶ καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν κληρικούς ἐώρα ὡς περ ἐμπορίαν ποιουμένους τὰς ζῆθεν δὴ ποτε προσπιπτούσας ἔρεσχελλας τῶν δικαζομένων, ἐκύρου μηδὲνα τῶν κλήρων διακρίνειν δικρῶν ποτέ· ἀλλὰ τοὺς τῶν αἰτούντων χάρτας λαμβάνων, ἐνὶ τῶν πιστῶν, ὅν ἦδει διαφερόντως πολλὴν πρόνοιαν τοῦ δικαίου ποιούμενον, μετεστέλλετο· καὶ τὰς δίκας ἐγχειρίζων ἐκεῖνη, τὰς τῶν δικαζομένων ἔρεσχελλας ἀπῆλπυεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ Σιλβανοῦ, εἰ καὶ παρεκβατικώτερον, ἀλλ' οὐν γε, ὡς οἰομαι, τῇ παρουσίᾳ ἱστορίᾳ προσήκοντα· ἐξῆς δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀπὸ θρόνων εἰς θρόνους μετέχθησαν· οἷς ὁ σφώτατος οὗτος Πρόκλος, ἀπὸ Κυζίκου μετατεθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν· καὶ τοῦ πάππα Ῥώμης· Κελεστίνου τῇ πράξει συνευδοκοῦντος, καὶ δι' ἐπιστολῶν τριῶν πρὸς τε τὸν Ἀλεξανδρείας Κύριλλον, καὶ τὸν Ἀντιοχείας Ἰωάννην, καὶ Ῥούφον τὸν Θεσσαλονίκης· γράφων συνίστησι, τὸ κατὰ μηδὲν τι προσίστασθαι τοῖς κανόσι τὴν τῶν ἐπισκόπων μεταθεσιν ἀπὸ τῆσδε πόλεως εἰς ἑτέραν. Ἐγὼ δ', εἰ καὶ παρεκβατικώτερον, καὶ τοὺς ἐξῆς· ὅσοι δὴ μετετέθησαν προσθεῖναι τῇ ἱστορίᾳ μάλα βιάσομαι, προσήκοντά γε, οἶμαι, δρῶν τοῖς περὶ ταῦτα φιλομαθέσι. Πρὸς γὰρ δὴ τούτοις ἐπὶ Ζήνωνος καὶ ὁ Μογγὸς Πέτρος εἰσηγήσασιν Ἀκακίου τοῦ τῆς Κωνσταντίνου προέδρου ἀπὸ Εὐχαίων εἰς Ἀλεξανδρείαν μετατίθεται· ὡς ἐξῆς περὶ τούτου τε καὶ τῶν ἄλλων, ἦν Θεῷ βουλομένῳ εἴη, βηθήσεται. Ὁ

(1) Socrat. lib. vii. cap. 37.

(2) Absurdum clericis est, imo etiam opprobriosum, si peritos se velint ostendere disciplina-

PATR. GR. CXLVI

A est locus. Proinde nihil morare, sed protinus Trojam proficiscere. Itaque Sylvanus eo transiit: atque ibi miraculum insigne manibus ejus editum est, quod profecto dignum est ut commemoretur. In littore Trojano ingens oneraria navis, quæ magnas columnas ferret, constructa fuerat: platem, a latitudine, eam nautæ nominant. Hanc cum opus esset in mare provolvere, multi qui funibus eam in undas traherent, confluxere. Illa (1) vero diebus pluribus moveri loco non potuit: et homines immobilem ejus stationem dæmonis efficaciam ascripserunt: 528 quapropter episcopum Sylvanum adierunt, et ab eo ut precationem super ea faceret, petierunt, eam ipsam solam ad commovendam navim suffecturam esse credentes. Ille pro modestia sua non ipsius, ut hominis peccatoris, id opus, sed alterius cujuspiam in quo divinum numen conquiesceret, esse dixit. Ubi vero illi magis etiam ei multa precati institerunt, petitioni eorum vix tandem cedens, ad litus adventit: et oratione peracta, funem unum attigit, et alios operi ei insistere jussit. Paululum navis ab illis impulsæ est: et illa perinde atque animata esset, celeritate multa provoluta, ad mare pervenit. Hæc res in provinciam omnem vulgata, religionem magnam Sylvano est attestata. Et cum vir optimus esset, quoniam qui sub eo erant clerici, in causis et nugis, undecunque inter eos qui judicio contenderent, provenientibus veluti nundinationem instituerent (2), ne quis ex clero postea causam quampiam judicaret, constituit. Sed supplicantium libellos acceptos, uni ex fidelibus laicis, quem præcipue justus et æqui studiosum esse sciret, cito dedit, eique judicio causarum commisso, jure contententium nugamenta rejecit. Hæc de Sylvano (3), quamvis per digressionem, non tamen, sicuti puto, ab historia nostra aliena, dicta sint. Deinceps vero multi quoque alii ex throno in thronum sunt missi. Sicuti sapientissimus iste Proclus Cyzico Constantinopolim est translatus, Celestino Romano papa rem eam comprobante, epistolis tribus ad Cyrillum Alexandrinum, et Joannem Antiochenum, et Rufum Thessalicensem scriptis: in quibus asserit, canonibus non obesse episcoporum ex urbe in urbem legitimam ejusmodi translationem. Ego vero ab instituto digredi, eoque qui deinde translati ita sint, operi huic adnectere cogor, rerum talium studiosis, ut equidem puto, gratificaturus. Præter eos, quos diximus, Zenone imperante, Petrus Mongius, Acacii Constantinopolitani episcopi suggestionem, ab Euchaitis Alexandriam transmissus est: sicuti postea de hoc et aliis, si Deo visum fuerit, dicemus. Anthimus Trapezuntius, sub Justino imperatore, in sedem Constantinopolitanam traductus est. 529 Rem hanc confirmat admirandus etiam ille con-

tionum esse forensium. I. *Repetita*. C. De episcopo, et cler.

(3) II Tim. ii. et 21, quæst 3, *Placuit*, etc.

38

fessor Germanus, qui Anastasio imperante, Cyzico quoque Constantinopolim transiit. Item Thomas Thessalonica Alexandriam, de septimæ synodi sententia, Constantino et Irene imperantibus. Divinissimus quoque patriarcha Ignatius, sub Basilii Macedonis imperio, Basilium Cretensem episcopum Thessalonicam transmisit. Sub eodem imperio Joannes Majumæ episcopus Alexandriam, et Amphilocheus Cyzicenus Nicæam, atque inde beatus Theodorus Laodiceam translati sunt. Porro Leone Sapiente imperium regente, et Photio sacrum munus administrante, Gregorius Syracusanus in metropolim Nicænam transiit, et ejusdem urbis episcopus Nicon Hierapolim. Præterea Daniel Nicopolis, quæ in Græcia est, antistes, Ancyram Galatiæ : et Symeones novis Patris Laodiceam : et Joannes Larissæus Synadam translatus est. Ad hæc ex Amasena urbe Stephanus eviratus Constantinopolim patriarcha transiit, sub Romani senis imperio. Et Antiochenus pœmenarches, hoc est primarius pastor, ad ecclesiæ Magnæ primum officium se transtulit. Ex episcopatu autem Flaviadis, qui sub Anazarbes metropoli est, Nicephorus Phocas episcopum ejus Eustratiura transferens, Antiochiæ patriarcham fecit : cum quidem episcopatum eum ab Anazarbe divulgum, patriarchatui Antiocheno univisset. Agapius Seleuciæ in Pieria antistes, Antiochiam et ipse translatus est, Basilio Porphyrogenneta Romanis imperante. Sub ejusdem imperio, Theophylactus Sebastia Rosiam, et Alexander Antiochia Hierosolyma ; tum autem Joannes, cui Codonati novum et celebre cognomen fuit, ex magna Antiochia in metropolim Tyri transiit. Et rursus Tyri episcopus castratus, ut Ecclesia ejus a Persis capta est, Hierosolyma profugit. Et cum thronum ibi vacuum esse, episcopo suo orbatum, contingeret, Hierosolymitani, Persarum principi ut illi ecclesiam **530** Hierosolymis committere possent, supplicarunt. Qui etiam Constantinopolim, sexies millesimo sexingentesimo et decimo quinto a condito mundo anno, Alexio Commeno imperante, adveniens, a sacra susceptus est synodo, cum Nicolaus Theoprobletus patriarcham ageret. Eodem Nicolao Ecclesiam Constantinopolitanam gubernante, Pentacles ille Rosianus archiepiscopus Lemni factus est, eidemque etiam Maronis Ecclesia addita. Nicephorus vero metropolitanus Gangræ veluti feriatu, metropolim etiam habuit Amastrim. Ad eundem modum et Leontopolis antistes, Arcadiopolim tenuit. Episcopo item Alexiopolis otianti Abydus tradita, postea etiam Apros. Multæ etiam Ecclesiæ unitæ sunt, sicuti Parus et Naxus, Sugda et Phula, Alama et Soteriopolis. Angelo Isacio imperante. Dositheus Hierosolymitanus Constantinopolim est translatus : cum Hierosolyma inde Marcus, qui Florus dictus est, transiisset. Deinde Dositheus rursus, Constantinopoli relicta, in Æliæ thronum reversus est, eo qui Florus nominatus est, inde

A Τραπεζούντος Ἀνθίμος ἐπὶ Ἰουστίνου εἰς τὸν τῆς Κωνσταντίνου θρόνον μεταδίδάζεται. Συνίστησι τὸν λόγον καὶ ὁ θαυμάσιος ὁμολογητὴς Γερμανὸς, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου ἐκ Κυζίκου καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Κωνσταντίνου μετατεθεῖς. Καὶ Θωμᾶς ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου μεταγεται, τῆς ἐβδόμης συμπρατεύουσης τὴν ψῆφον συνόδου, Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης τὰ τῆς μεγάλης διπλώων ἀρχῆς· Βασιλείου δὲ τοῦ ἐκ Μακεδόνων κατάρχοντος, καὶ ὁ θεότατος πατριάρχης Ἰγνάσιος τὸν τῆς Κρήτης Βασίλειον εἰς τὴν Θεσσαλίαν μετατίθειν. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὁ τοῦ Μαυρομαδῆ ἐπίσκοπος Ἰωάννης εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου μεταγεται· ὁ Κυζίκου τε Ἀμφιλοχίως μεταβαίνει εἰς Νίκαιαν· καὶ Θεόδωρος ὁ μακάριος ἐκεῖθεν εἰς Λαοδικεῖαν. Λέοντος δὲ τοῦ Σοφοῦ τῇ βασιλείᾳ ἐμπρέποντος, καὶ Φωτίου τῆς ἱερᾶς ἡλίας διακατέχοντος, ὁ Συρακούσης Γρηγόριος εἰς τὴν Νικαίων μητρόπολιν μετατίθεται. Καὶ μὴν καὶ Νίκων τῆς αὐτῆς ἐπίσκοπος πόλεως εἰς Ἱερὰπολιν ἀνεισιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς ἐν Ἑλλάδι Νικοπόλεως ἐπίσκοπος Δανιὴλ ἐς τὴν τῆς Γαλατίας Ἀγυραν προδιδάσκειται. Ἀλλὰ καὶ ὁ Συμειώνης ὁ νέων Πατρῶν τὴν μετέθεσιν ἔσχεν εἰς Λαοδικεῖαν. Ὁ Λαρίσης τε Ἰωάννης εἰς Σύναδα μετηγήθη· ἐπὶ δὲ τούτοις ἐκ τῆς Ἀμασείων πόλεως Στέφανος ἐκπομίας εἰς πατριάρχην τῆς Κωνσταντίνου χειροτονίται, Ῥωμανοῦ τοῦ γέροντος τὰ σκήπτρα διακατέχοντος. Καὶ ὁ τῆς Ἀντιόχου δὲ ποιμενάρχης εἰς τὸ τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας πρῶτον ὄφρικιον μετατίθεται. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐπισκοπῆς Φλαβιάδος ἧτις ἐστὶν ὑπὲρ τὴν Ἀναζάρβης μητρόπολιν, Νικηφόρος ὁ Φωκῆς τὸν ἐπίσκοπον ταύτης Εὐστράτιον μεταγαγὼν ἐκεῖθεν, Ἀντιοχείας πατριάρχην καθίστησιν· ἀποσπάσας καὶ τὴν εἰρημένην ἐπισκοπὴν Ἀναζάρβης, καὶ τῇ τῆς Ἀντιοχείας πατριαρχείῳ ἐνώσας. Ὅτε Σελευκείας τῆς Πιερίας Ἀγάπιος εἰς τὴν Ἀντιόχου καὶ αὐτῆς μετατίθεται, τοῦ Πορφυρογενήτου Βασιλείου τοῖς Ῥωμαίοις σκήπτροις ἐνδιαπρέποντος. Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἡγεμονίας Θεοφύλακτος ἐκ τῆς Σεβαστηνῶν εἰς Ῥωσίαν ἀνάγεται. Ἀλεξάνδρος τε ὁ τῆς Ἀντιόχου ἐπίσκοπος εἰς Ἱερουσόλυμα προδιδάσκειται. Ὅτε Ἰωάννης, ὁ Κωνσταντίνου ὄνομα, τὸ καινὸν δὲ καὶ ἐξάκουστον, ἀπὸ τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας εἰς τὴν μητρόπολιν Τύρου κατάγεται. Καὶ αὐθις ὁ Τύρου ἐπίσκοπος, εὐνοῦχος ὢν, παρὰ Περσῶν τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας ἀλούσῃ· φυγὰς εἰς Ἱερουσόλυμα γίνεται. Συμβαδὲν δὲ χρεῖται τὸν θρόνον, εἰ Ἱερουσολυμίται τὸν κρατούντα Πέρσῃ καθικελεύσαντες, τὴν τῶν Ἱερουσόλυμων Ἐκκλησίαν τούτῳ πιστεύουσιν· ὅς καὶ ἐν τῇ Κωνσταντίνου γενόμενος κατὰ τὸ ἐξακισχιλιοστὸν ἐξακοσιοστὸν πεντεκαίδεκατον ἔτος, Ἀλεξίου τοῦ ἐκ Κομηνῶν βασιλεύοντος, παρὰ τῆς ἱερᾶς εἰσεδέχθη συνόδου, Νικολάου τοῦ Θεοπροβλήτου πατριαρχούντος. Τοῦ δ' αὐτοῦ Νικολάου τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντίνου διέπωντος, Πεντακλῆς ἐκεῖνος· ἀπὸ Ῥωσιάνων εἰς ἀρχιεπίσκοπον Ἀθήμων καθίσταται. Προσεδόθη δὲ οὐτῷ καὶ ἡ Μάρωνος, Νικηφόρος· δὲ ὁ μητροπολίτης Γάγγρας, εἰς σχολάζων, τὴν μητρόπολιν ἔσχεν Ἀραστριν. Ἐπὶ

σης δὲ καὶ ὁ Λεοκτουπόλειος ἔσχεν Ἀρχαδιούπολιν. Ἐπιπρᾶξεν δὲ καὶ ὁ Ἀπρωῶς. Πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἦναι, ὡς περὶ τὴν Πάρος καὶ τὴν Ναξία, τὰ τε Σούδα καὶ τὰ Φούλα, ἣ τε Ἀλανία καὶ ἡ Σωτηριούπολις. Τοῦ δ' ἐξ Ἀγγέλων Ἰσακίου τὴν τῆς βασιλείας πρυτανεύοντος θρόνον, ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος εἰς τὴν τῆς Κωνσταντινου θρόνον μετέβηται. ἔκεισε δὲ Μάρκος ὁ κατὰ Φλώρον προάγεται. Εἶτα πάλιν Δοσίθεος τὴν Κωνσταντινου λιπών, εἰς τὴν τῆς Αἰλίας θρόνον ἐπάνεισι, τοῦ κατὰ Φλώρον ἐκείθεν παρὰ πᾶσαν δίχην ἀπελαθέντος. Ἐς ὑστερον δὲ καὶ ἄμφω τοὺς θρόνους τῆς τ' Αἰλίας καὶ Κωνσταντινου παρηγεῖτο Δοσίθεος· καὶ καθ' αὐτὴν γενόμενος ἐτελεύτα. Ταῦτα μὲν ἐν τοῖς ἀνω χρόνοις ἐγένετο· ἐν δὲ τῷ κατ' ἐμὲ χρόνῳ καὶ τοὺς τέσσαρας τῶν ὑψηλῶν προεδρεύοντας θρόνων ἐκ μεταθέσεων οἶδα γεγενημένους. Μετὰ γὰρ τὸν πολὺν ἐκείνον Ἀρσένιον ὁ τῆς Ἐφεσίων Νικηφόρος, καὶ ὁ τῆς Ἀδριανοῦ Γερμανός, εἰς τὴν τῆς Κωνσταντινου μετατίθενται θρόνον. Πολλῶν δὲ ὑστερον καὶ Νίφωνα ἐκ τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ Κυζίκου εἰς τὸν αὐτὸν ἀναγόμενον θρόνον ἐθεασάμην. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον, ὃς τὸν Νικόλαον διεδέξατο, ὁ τῆς Αἰγύπτου ἐπίσκοπος Γρηγόριος διαδέχεται. Ἀνά δὲ τὴν Ἀντιόχου κατὰ διαδοχὴν καὶ τέσσαρας ἔγνω ἐκ μεταθέσεων· μετὰ γὰρ Εὐθύμιον καὶ Ἀρσένιον ἐκ Τριπόλεως τὸν ἐκείσε θρόνον κληροῦται. Τοῦτον δὲ ὁ τῆς Τύρου Κύριλλος διαδέχεται· καὶ τοῦτον δὲ ὁ τῆς Πομπηίουπόλεως Διονύσιος· τὸν δ' αὖθις Κύριλλος ἕτερος, οὗ διάδοχος ὁ Μοφουστίας λαμπρὸς Διονύσιος· καὶ τοῦτον πάλιν ὁ Τύρου Σωφρόνιος. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκ μεταθέσεων δύο τεθέαμαι. Σωφρονίου γὰρ τελευτήσαντος, ὁ τῆς Φιλίππου Καισαρείας Ἀθανάσιος διάδοχος γίνεται. Οὗ Γαβριὴλ τις Καισαρείας τῆς Φιλίππου καὶ οὗτος πρῶν ἐπίσκοπος ἀνακηρυχθεὶς, δόλω τὸν θρόνον Ἱεροσολύμων ἄρπάξει· καὶ μετὰ βραχὺ τέλει τοῦ βίου χρησάμενος, τῷ πρῶν Ἀθανασίῳ καὶ ἄλλων καταλείπει τὸν θρόνον. Ταῦτα μὲν περὶ μεταθέσεων· ἀ ἐγὼ καὶ πρῶν καὶ ὑστερον γνοῦς, τῇ συγγραφῇ παρεθέμην. Πολλοὺς δ' ἄν καὶ ἄλλους εὑροί τις ἴσως ταῖς ἱστορίαις φιλοπονῶν. Ὅ γὰρ κανὼν, ἥπερ μοι εἴρηται, μετᾶσαι τὸ τοιοῦτον ὀνομάζει, καὶ οὐ μετᾶστασιν ἢ μετᾶδασιν. Ταῦτα γὰρ ὡς ἂν τις εἴποι ἐπὶ ἐμφύχων λαμβάνονται, καὶ ἐξ οικείας προαιρέσεως κινουμένων· τὸ δὲ γε μετᾶτιθεσθαι καὶ ἢ μετᾶσαι ἐπὶ ἀψύχων, καὶ ὕψ' ἑτέρων ὡσανεὶ κινουμένων. Εἴη δ' ἂν μετᾶστασις ἐπὶ τῶν οὐκ ὄντων ἐπιτηδόντων τοῖς ὑψηλοτέρους τῶν θρόνων· μετᾶσαι δὲ ἐπὶ τῶν ὕψ' ἑτέρων ἀκουσίῳ τῇ γνώμῃ τρῶπον τινὰ προδιβαζομένων. Ὅ δὲ καὶ Κελεστίνος ὁ τῆς Ρώμης ἐπίσκοπος ἐν τοῖς παρ' αὐτῷ καλουμένοις σεκρέτοις ἐν κεφαλαίῳ δευτέρῳ παραδεικνύς τάδε κατὰ βῆμα διέξει· σιν· Ἐ-

A præter jus et æquum omne expulso. Postea vero utraque et Æliensi et Constantinopolitana sede posthabita, Dositheus privatus vixit et decessit. Hæc superioribus temporibus sunt acta. Ætate vero mca quatuor sublimium sedium antistites, ex translatione, Ecclesiæ rebus præesse memini. Post magnum enim Arsenium illum Nicephorus Ephesus et Germanus Adrianopolitanus in Constantinopolitanam Ecclesiam sunt transmissi (4). Multo deinde post, Niphonem etiam ex Hellespontii Cyzico in eandem Ecclesiam deductum esse vidimus. Athanasio quoque Alexandrino, qui Nicolao successerat, Gregorius Ægypti episcopus subrogatus est. Antiochiæ vero quatuor per ejusmodi translationem episcopos successisse novi. Post Euthymium namque ex Tripoli Arsenius transmisit sedem eam sortitus est. Cui Cyrillus Tyrius successit. Atque huic Pompeiopolitanus Dionysius: Dionysio rursus Cyrillus alius, qui deinceps successorem habuit clarum illum Dionysium Mopsuestiensem, atque hic rursus Sophronium Tyrium. Hierosolymis itidem duos per translationem successisse vidimus. **531** Nam Sophronio defuncto, in locum ejus Athanasius Cæsareæ Philippi episcopus suffectus est. Cujus sedem Gabriel quidam Cæsareæ Philippi, et ipse nuper episcopus renuntiatus, dolo rapuit: et paulo post fati concedens, vel invitum eam rursus Athanasio priori reliquit. Hæc de episcoporum translationibus, quæ vel antea vel post facta esse cognovi, volumini huic annexi. Fortasse autem plures alios quisquam invenerit, qui historias studiose evolvat. Canon namque, sicuti a me est dictum, translationem eam rem appellat, et non permutationem, aut transitionem: quod hæc verba de animatis et eis quæ proprio arbitrio et voluntate moventur, transferri autem et translati de inanimatis atque eis quæ veluti ab aliis moventur, dicatur: ita ut transmutatio et transitio eorum sit, quæ ex sede sua in sublimiores involant thronos: translatio autem eorum qui ipsi inviti ab aliis alio producentur. Id quod et Cælestinus Romæ episcopus, in suis, sicuti ipse appellat, secretis, capite secundo, hisce utens verbis ostendit: « Si episcopus utilitatis gratia transferatur, ne id per seipsum faciat, sed fratribus cogentibus. Et rem eam sacræ hujus sedis auctoritate expediat, non inanis gloriæ, verum utilitatis communis aut necessitatis ergo. » Eadem et Anterius collega ejus refert, ita ad verbum dicens: « Translationem episcoporum communis utilitatis aut necessitatis gratia scitote fieri licere, non autem cujusbet cupiditate, aut dominationis affectione. Siquidem Petrus doctor et dux noster ecclesiasticæ utilitatis causa ex Antiochia Romam translatus est, et inde postea Alexandriam

(4) De hac re ipse Nicephorus in catalogo episcoporum Constantinopolitanorum: Ἀρσένιος ἄριστος ἐν ἀρχιθῦταις, τῆς Ἐφέσου πρόεδρος ὁ Νικηφόρος, τῆς Ἀδριανοῦ Γερμανός ἀρχιθῦτης. Hoc est:

In archimystis optimus Arsenius, Ephesusque præsul inclutus Nicephorus, Germanus urbis Adriani episcopus..

transiit, ut qui isthic prodesse magis Ecclesiæ A
posset. Eusebius autem ex oppido quodam parvo,
apostolica auctoritate Alexandriam est traductus.
Atque eodem modo et Felix ex civitate quæ ei
civium electione obtigerat, propter eam, qua præ-
ditus erat, egregiam doctrinam et vitam, de com-
muni episcoporum reliquorumque sacerdotum
atque apostolicorum virorum consilio, Ephesum
transiit. Non enim civitatem civitate mutat, qui
id non cupiditate sua aut vanæ gloriæ studio facit :

532 verum propter utilitatem aliquam, aut nec-
cessitatem, aliorum auctoritate majore pollutum
cohortatione et consilio, ex minore in majorem
urbem transit : non inani gloria aut voluntate ipse
sua ductus, sed auctoritati potentiorum obsecutus,
aut sede sua expulsus, aut etiam utilitate loci vel
populi permotus : et quidem non arroganter, sed
humiliter ab aliis productus. » Cæterum de trans-
lationibus istis hæc, iudicio meo, satis prolixè
dicta sunt. Quapropter ad reliquum historiæ con-
textum revertamur.

De Judæis qui in Creta vagati, post ea Christiani-
smum sumpserunt. Item ut tum ultra flumen
Rhenum gens Burgundionum Christi religionem C
susceperit.

Et divinus quidem Proclus ad sacra Ecclesiæ
gubernacula consedit, et res ecclesiasticas compos-
uit. Eo autem tempore multi in Creta Judæi Chri-
stianorum sacra sunt complexi, per causam ejus-
modi. Vir quidam ex eorum genere erat, qui cum
per fraudem et dolum vitam peregrisset, postremo
se etiam Moesen illum esse assimilavit, et cœlitus
in Cretam a Deo propterea missum esse confluxit,
ut ejus loci Judæos ipse per mare, perinde atque
olim Israelitas per rubrum sinum, duceret. Et
passim insulam ipsam anno toto peragrans, ut se
illum esse crederent, nasuit : atque ut opes quas
haberet, pecuniasque et possessiones omnes
aspernarentur, cohortatus est, se illos per mare
non aliter quam in arida, in promissionis terram
ducturum esse pollicitus. Atque illi vanis illius
promissis decepti, res operasque suas ubique ne-
glexerunt, et facultates suas temere quibuscunque
diripiendas permisere. Ubi dies constituta advenit,
qua proficisci debebant, ipse quidem confidentia
et fastu plenus eis prævit : illi vero hominem una
cum conjugibus et ætate imbecilliore consecuti
sunt. Itaque eos in summum quemdam scopulum
in pelagus excurrentem duxit, atque inde conicere
seipos in mare, veluti natantes et urinantes, jussit.

533 Idque ex illis quidam, statim ut imperatum
eis erat, fecerunt, neque deinceps apparuerunt :

περ ἐπίσκοπος ὠφελείας χάριν μετατεθεῖν, μὴ δι'
ἑαυτοῦ τοῦτο ποιεῖτω· ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν ἀναγκα-
ζόντων, καὶ τῇ αὐθεντίᾳ τῆς ἱερᾶς τῆσδε καθέδρας
τὴν πρᾶξιν τελείτω, μὴ κενοδοξίας χάριν, ἀλλ'
ὠφελείας ἕνεκεν ἢ ἀνάγκης. » Τὴ Ἰσα δὲ καὶ· Ἀντί-
ριος ὁ συνἐπίσκοπος τούτῳ διαγορεύει, οὕτω κατὰ
βῆμα διεξιῶν· « Τὴν μεταθέσιν τῶν ἐπισκόπων γι-
νώσχετε, κοινῆς ὠφελείας ἕνεκεν ἢ ἐξ ἀνάγκης ἐξί-
ναι γίνεσθαι, οὐ μὴν ἐπιθυμίᾳ τοῦ τυχόντος ἢ καὶ
δυναστείας. Πέτρος γὰρ ὁ ἱερῶν ἡμῶν διδάσκαλος
καὶ ἔξαρχος τῶν ἀποστόλων ἐξ Ἀντιοχείας ὠφελείας
χάριν μετατέθη εἰς Ῥώμην, εἰς ἕκειθεν μετέθη εἰς
Ἀλεξάνδρειαν, ὡς ἐκεῖσιν ὠφέλιμα δυναστε-
νος. Εὐσέβιος δὲ ἐκ τινος μικρᾶς πόλεως τῆ ἰσο-
στολικῆ αὐθεντίᾳ μετατέθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ὁ-
μοίως καὶ Φῆλιξ ἐκ τῆς πόλεως καθ' ἣν ἐτάχθη τῇ
ἐκλογῇ τῶν πολιτῶν, διὰ τε τὴν διδασκαλίαν καὶ
τὸν ἀγαθὸν βίον ὃν εἶχε, τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων,
καὶ τῶν λοιπῶν ἱερῶν, καὶ τῇ τῶν ἀποστόλων συμ-
βουλῇ μετατέθη εἰς Ἐφεσον. Οὐδὲ γὰρ μεταβαίνει
ἐκ πόλεως εἰς πόλιν ὃ μὴ τῇ οἰκείᾳ ἐπιθυμίᾳ ἢ κε-
νοδοξίᾳ τοῦτο ποῖων· ἀλλ' ὠφελείᾳ τινὶ ἢ ἀνάγκῃ διὰ
τῆς τῶν ἐτέρων προτροπῆς καὶ τῆς βουλῆς τῶν
ἰσχυροτέρων μετατίθεται ἐξ ἐλάττονος πόλεως πρὸς μελζονα ὃ τοῦτο μὴ κενοδοξίᾳ, μήτε μὴν οἰκίῳ βε-
λήματι ποῖων, ἀλλ' ἢ δυναστεία ἢ τῆς οἰκείας καθέδρας ἐξωσθεῖς, ἢ ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ τόπου ἢ τοῦ
λαοῦ· οὐχ ὑπερφάνως, ἀλλὰ ταπεινωτέρως παρ' ἐτέρων. » Ἀλλὰ περὶ μὲν μεταθέσεων ἀρκεῖ γέ,
οἶμαι, τὰ εἰρημένα· ἡμεῖς δὲ αὐθις ἐπὶ τὸ συνεχὲς τῆς ἱστορίας ἐπαναδράμωμεν.

CAPUT XL.

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ πλανηθέντων Ἰουδαίων, καὶ
ὡς ὕστερον ἠσπασάντο τὰ Χριστιανῶν· ἐν
δὲ καὶ δίκως τηρικαῖται τὸ πέρας Ῥήνου τοῦ
ποταμοῦ ἔθνος οἱ Βουργουντζῶνες τὸν Χρι-
στιανισμὸν παρεδέξαντο.

Ὁ μὲν οὖν θεῖος Πρόκλος ἐπὶ τῶν ἱερῶν οἰκῶν
καθῆστο, καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἡσυχάζει
πράγματα· ἐν τούτῳ δὲ πολλοὶ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἰου-
δαίων τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατησπάζοντο, αἰτῶν
τοιαῦτα γεγονυμένης. Ἀνὴρ γάρ τις τῆς ἐκείνων
φυλῆς, ἀπάτη καὶ δόλῳ τὸν βίον διηνοκῶς, τῆς
καὶ Μωυσῆν ἐκείνον εἶναι ἑαυτὸν ἀνέπλαστο· καὶ
οὐρανόθεν τῇ Κρήτῃ πρὸς Θεοῦ πεμφθῆναι, ὡς ἐν
γῆ τοὺς ἐκεῖ Ἰουδαίους διὰ τῆς θαλάσσης ἀγάγει,
ὡσπερ πάλαι τοὺς Ἰσραηλίτας διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς.
Καὶ δὴ περιτῆι τὴν νῆσον ἀπανταχοῦ, κείθων ὡς
αὐτὸς ἐκείνους εἰη πιστεύεσθαι. Παρήκει δὲ πάντι
μὲν ὅσα ἐκείνους προσῆσαν χροῖματά τε καὶ κτή-
ματα, μηδεμίᾳ φροντίδος ἄξιον, ὀπισθογυνομένως
διὰ τῆς θαλάσσης ὡς ἐπὶ Σηρᾶς εἰς τὴν τῆς ἐπαγ-
γελίας γῆν ἀγαγεῖν. Οἱ δὲ ταῖς κεναῖς ἐκείνου πα-
ρασκευασθέντες ἐγγύασι, παντάπασιν τῶν ἰσίων
ἔργων ἡμέλουν· καὶ τοῖς παρατυχοῦσι τὰ ἐαυτῶν
εἶων ὡς ἀρα βουλομένοις εἰη λαμβάνειν. Ὡς ὁ ἦεν
ἢ τῆς προδεσμίας ἡμέρα καθ' ἣν ἔδει ἐκείνους ἀπί-
ρειν, ὃ μὲν φρονήματος πλήρης καθηγείτο· ὃ δ' ἔ-
σμε πάντες εἶποντο σύναμα γυναιξὶ καὶ τῇ ἀδρανείᾳ
ἠλικίᾳ. Καὶ δὴ ἐπὶ τι ἀκρωτήριον ἐκτρέχον εἰς
πέλαγος ἤγαγε· κίκεσθαι ἐπιβρίπτειν ἑαυτούς ἐκί-
λευε τῇ θαλάττῃ ὡσπερ ἔγκυβιστῶντας. Οἱ μὲν οὖν
προφθάσαντες, εὐθύς ἔπραττον τὸ ρηθὲν, καὶ οἰ-
δαμῶς τοῦ λοιποῦ ἐμφανεῖς ἦσαν· ἄλλο, δὲ καὶ τῶν

κρημνοῖς διεφθείροντο· καὶ ἐρθασιν ἂν ἅπαντες τοῖς ὕδασι καὶ κρημνοῖς ἀπολλύμενοι, εἰ μὴ Θεοῦ προνοίας μίλι; ἀλιεῖς ἄνδρες καὶ ἐμπορία συζῶντες ἀναφανέντες Χριστιανοί, πᾶσι τρόποις ἀνέλκοντες ἔσωζον, τότε ἴσω; τῆς ἀνοίας λαμβάνοντας ἀσθησιν· τοὺς δὲ ἄλλους ἀνείργον σφᾶς; αὐτοὺς ἐπιβρίπτειν τῷ κύματι, ἐπιλέγοντες; τὴν τῶν προβριψάντων ἀπόλειαν· καὶ μόνις ἐν νῶϊ γενόμενοι, καὶ τῆς ἀκρίτου πίστεως τὴν ἀπάτην φωράσαντες, ἀνέσχον ἀθλίως ἐκπλεῖν· καὶ τὸν Ψευδομουσῆν ἐκείνον ἐπειρῶντο συσχεῖν. Ἄλλ' οὐκ ἔσχον εἰς ἔργον ἀνύσει τὸ σπουδαζόμενον· εὐθύ; γὰρ ἐκεῖνος ἀφανῆς ἦν, καὶ πολλὴν παρέσχεν ὑπόνοιαν, ὡς ἀλάστωρ τις δαιμῶν ἀνθρωπεῖαν μορφήν περιθήμενος, ἐπὶ λύμῃ τὸ ἔθνος προῆγεν. Ἐνθεν τοι καὶ πολλοὶ τὰ Ἰουδαίων χαίρειν φράσαντες, τῶν ἐν Κρήτῃ, τὰ τῶν Χριστιανῶν βεβαίως; ἡσπάσαντο, εἰς ἀπειρόν τι πλῆθος ἡριθμημένοι. Παραπλήσιον δὲ τι καὶ ἄλλο κατὰ τόνδε τὸν χρόνον ἐγένετο· ὃ καὶ αὐτὸ διηγήσονται. Βάρβαρόν τι ἔθνος παρὰ τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ Ῥήνου τὰς διατριβὰς ἔχει. Βουργουντζῶνες τῷ ἔθνει τὸ ὄνομα· λίαν δὲ τὸ ἔθνος τοῦτο ἀπραγμῶνέστατον· τέκτονες γὰρ πάντες σχεδόν εἰσιν· ἐξ οὗ καὶ τὸ ζῆν μισθοῦ πράττουσι. Τὸ οὖν ἔθνος τῶν Ὀύνων παρακείμενον ἐπιδρομὰς αὐτοῖς ἐποιεῖτο πυκνὰς, καὶ τὴν ἐκείνων ἐκεῖρε χώραν λεηλατοῦν· καὶ πολλοὶ ἀνήρηντο συρόγηνομένοι μάχῃ. Ἐν ἀμνηχάνῳ δὲ τοῖς δεινοῖς; καθεστῶτες, θεῶ; τινι ἐπιτρέψαι τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐβουλεύοντο. Ἐν νῶ; δὲ θέμενοι οὗς ὁ τῶν Ῥωμαίων καὶ Χριστιανῶν Θεὸς πλείστα ἐκείνω προσκειμένοις ἀρήγει, ὀξύτατος γινόμενος βοηθὸς, κοινῇ ψήφῳ πάντες ἐκείνη τῇ πίστει προσήσαν. Καὶ δὴ κατὰ μίαν τῶν Γαλλίων πόλιν γενόμενοι, ἰκίεται τοῦ ἐπισκόπου ἦσαν, καὶ αὐτοὺς τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν ἀναδιδάξαι, καὶ τοῦ Θεοῦ καταξῆσαι βαπτίσματος. Ὁ δ' ἐπταήμερον νηστεῖαν ἐπιτρέψας αὐτοῖς, καὶ ἧ; χρεῶν κατηχῆσας, κατὰ τὴν ὁδόην βαπτίσας, οἰκαδὲ ἀπιέναι ἐκέλευεν, ἐπίσκοπον αὐτοῖς; παραδούς. Ἀναθαῤῥήσαντες; οὖν ἐντεῦθεν ὁμοσε κατὰ τῶν τυραννούντων ἐχώρου ἐχθρῶν· καὶ τῆς προσοχίας; οὐδαμῶς ἡστόχου· ὑπὸ γὰρ πολλῶν σιτίων τροφῆς Οὐπτάρου διαβράγέντος, οὗτος γὰρ τῶν Ὀύνων κατήρχε, σφίσι ἀνωῖσι; ἐπιθέμενοι, σφόδρα πολλοὺς; κατηκόντισαν· τρισχίλιοι; γὰρ ὄντες, μυρίους ἀπέκτειναν. Καὶ ἐξ ἐκείνου τὸ ἔθνος τοῦτο διάπυρον ἔσχε πρὸς τὸ ἀκριδῶς Χριστιανίζειν τὴν ἔρωτα. Οὕτω Θεὸς δι' ἄλλων ἔτερα πανσόφως; οἰκονομεῖ, βυθοῖς; προνοίας ὡς; εἰκὸς τὸ πᾶν διοικῶν. Ταῦτα μὲν περὶ τούτων· ἐγὼ δὲ καὶ ἑτέραν τῷ λόγῳ διώσω; διηγήσιν, ἔν' ἐξῆ; πᾶσι γυῶσκειν, ὡς; καὶ δι' ἀναξίτων; πολλάκις; Θεὸς; τὰ; συνήθη; πράττων; τεράστια; δείκνυσι.

amore flagravit. Ita Deus alia per alia quam sapientissime dispensat, providentiæ arcano longe optime omnia administrans. Hæc hactenus. Ego vero aliam quoque rem commemorabo, ut cognoscere omnes possint, Deum persæpe etiam per indignos solita consuevisse prodigia exhibera.

A quidam etiam in præcipitio saxi allisi interierunt. Et universi illi vel in undis, vel in præcipitibus saxi périissent, nisi Dei providentia, vix piscatores et alii mercatura victum quæritantes, Christiani homines, subito extrahentes servassent, tum primum fortasse qua dementia capti essent, sentientes. Hi alios, quominus se in fluctus projicerent, prohibuerunt, eorum qui antea id fecissent, interitum illis indicantes. Qui sane ægre in animo rem secum reputantes, et fraudem sine iudicio susceptæ fidei et credulitatis deprehendentes, ut miserabilem in modum enatarent, sustinuerunt: et tandem Pseudomosen illum comprehendere sunt aggressi. Verum perficere id minime potuerunt: confestim enim ille disparuit, et magnam suspicionem præbuit, perniciosum quempiam dæmonem sub humana specie gentem eam in exitium produxisse. Proinde multi Judæorum superstitioni nuntio remisso, in Creta Christianam religionem constanter susceperunt. Horum innumera prope fuit multitudo. Simile quiddam aliud quoque eodem tempore accidit, quod et ipsum commemorabo. Gens quædam barbarâ ulteriorem Rheni amnis ripam accolit. Burgundiones dicuntur, tranquillitatis et otii valde studiosi. Fabri namque tignarli omnes fere sunt, et ea arte vitæ sumptus tolerant. Porro Hunnorum natio eis imminens, frequentes excursions in eos faciebat, et regionem eorum diripiende vastabat. Multi etiam ex illis, cum hostibus pugna congressi, interficiebantur. Cum ergo propter cladem ejusmodi de rebus suis desperarent, ut deo alicui res suas committerent, consilium cepere: cumque in mentem eis veniret, Christianorum Deum cultoribus suis ut acerrimum auxiliatorem plurimum opes ferre, de communi omnium consensu, ad religionem ejus et fidem accesserunt. Quam ob causam et in quadam Galliæ civitate episcopum, ut eos Christianorum religionem edoceret, et divino baptismo dignaretur, obtestati sunt. Ille vero ubi eis septem dierum jejuniū iudixit, eosque quæ opus erat de sacris rebus instituit, octavo die baptizatos, una cum episcopo quem eis attribuit, domum redire jussit. **534** Et ex ea re fiducia concepta, contra hostes tyrannidem tantam exercentes processerunt: neque eos spes et expectatio sua sefellit. Nam Uptaro Hunnorum duce ex crapula nimia rupto, de improvise hostes duce orbatos adorti multos admodum telis confecerunt; atque ipsi cum trium tantum millium numerum explerent, decem Hunnorum millia interemerunt. Ex eo tempore Burgundionum gens ardenti ad Christianismum summe conservandum

CAPUT XII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

De Paulo Novatianorum episcopo, et quæ ille admiratione et memoria digna ediderit.

Eo enim tempore Novatianorum episcopus Paulus, Chrysanthi successor, miraculum quoddam edidit, et præclaram sibi per id pietatis et amoris divini apud suos famam paravit. Grave in urbe grassatum est incendium, quale haud unquam alias illa sensit. Plurimam namque ejus partem flamma pervasit, adeo ut maxima quæque horrea et frumenti granaria conflagrarent, atque in eis publicum quoddam, cui Achillei (1) cognomen fuit. Porro ignis, ædificia circumquaque depastus, etiam contra Novatianorum ecclesiam, quæ prope eum locum fuit, qui Pelargus dicebatur, versus est. Cum autem ea sic in periculo esset, Paulus in sanetius sacrarium ingressus, Deum, ut ecclesiam conservaret, supplèx oravit, pro urbe ipsa simul et templo precari ibi non intermittens. Et Deus, nescio quo modo precibus ejus exauditis, delubrum id inviolatum servavit. Ignis namque per junctas et fenestras jam omnes involans, ei non nocuit: sed cum circumcirca ædificia simul multa consumpsisset, templum præterit, intactum id atque inviolatum a tanto flagello relinqueus. Et quod maximum est, cum incendiū biduum totum grassatum ubique esset, ne vestigium quidem fumi in muris et tignis ecclesiæ ejus apparuit. **535** Novatiani ex eo tempore quotannis 17 Augusti mensis die observatum templum sacra celebrantes, celebrem eum locum reddidere; et multos etiam ex gentilis superstitionis cultoribus in fano eo, propter factum id augustum, rem divinam facientes ad se pertraxere. Aliud item memoria dignum facinus Paulus iste jam moriturus fecit, quod et ipsum non intempestive historiæ huic inseretur. Illud namque nobis propositum est consilium, ut ex omnibus quod commodum est et utile, colligamus, et nonnunquam etiam ex serpentibus Andromachon conficiamus. Paulus, sicuti dixi, moriturus, sacerdotum qui sub eo erant, ordine omni accito, « Curæ, inquit, vobis sit, dum ego adhuc spiro, ut episcopum designetis, ne in ecclesia vestra, me defuncto, turba aliqua oriatur. » Atque ubi illi non sanum rectumque ea in re se judicium habere, propterea quod alius alii pro affectione faverent, dixerunt, electionemque ei permiserunt, inferens ille, Sententiam, inquit, consensumque vestrum in scriptum relatum mihi date, in eo scilicet vos quem ego delegero acquieturos esse, et ego id facere sum paratus. Illi imperata statim faciunt, et Paulus in lecto sedens, charta accepta, Marciani cujusdam nomen in ea

Περὶ Παύλου τοῦ Ναυατιανῶν ἐπισκόπου, ὃν ἀπεπράξατο λόγου καὶ μνήμης δέξια.

Τηνικαῦτα γὰρ ὁ τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος Παῦλος, ὃς μετὰ Χρύσανθον γέγονε, παράδοξόν τι ἐνήργει, καὶ ὄνομα ἐντεῦθεν θεοφιλίας παρὰ τῶν οὐκείων ἐκτάτο πολὺ· χαλεπὸς μὲν γὰρ ἐμπρησμός τῇ πόλει συνέβαινεν, ὅλον μὴ ἄλλον ἐπισκῆψαί ποτε τὸ πλείον γὰρ τῆς πόλεως ἐπέδραμεν, ὡς καὶ τὰ μέγιστα τῶν ὠρέων καταναλῶνται, καὶ τὸ δημόσιον ᾧ Ἀχιλλεῖς ἐπώνυμον ἦν. Ἔρχον δὲ τὸ πῦρ καὶ τὰ κύκλω θιανευόμενον, καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Νευατιανῶν ἐκκλησίαν ἰχώρει, ἣ τὰ Πελαργοῦ ὄνομα εἶχεν. Οὕτω δ' ἐν κινδύνῳ τὴν ἐκκλησίαν Παῦλος ἰδὼν, εἰστρέχει τὸ ἱερὸν, Θεῷ τὴν ἐκείνης σωτηρίαν ἐκλιπαρῶν· κἀκείσε ὧν οὐ διέλιπε δεόμενος τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τε τῆς πόλεως καὶ τοῦ νεώ. Καὶ Θεὸς οὐκ οἰδ' ὅπως εἴδης ἐκείνῳ, τὸ ἱερὸν ἀλύμαντον διεσώσατο· διὰ γὰρ πασῶν τῶν θυρίδων λάθρως εἰσφρήσαν τὸ πῦρ, τὴν δύναμιν οὐκ ἐνήργησεν ἄλλα τὰ μὲν πολλὰ τῶν πύριξ ἐκείνου ἀόρον κατεδαπάνησε· τὸν δὲ νεὼν κατέδραμεν ἀθιγῆ, ἀλώδητον τῆς τοσαύτης ὑπερβαλλούσης μάστιγος διατηρήσας· καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ὅτι περ καὶ ἐπὶ δυσὶν ἡμέραις τοῦ πυρὸς διατρέχοντος· πάντη, οὐδ' ἴχνος καπνοῦ τοῖς ἐκείνου τοίχοις ἦ ἕξιλος ἐνὴν κατεδαίν. Καὶ ἐξ ἐκείνου Ναυατιανοὶ σώστρα θύοντες, περιφανῆ τὸν τόπον ἐποίησαν, πολλοὺς καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐφέλκοντες, ὡς σεβάσιμον τῷ γενομένῳ τὸν χώρον ἐπιθείζοντες. Καὶ ἄλλο δὲ μνήμης δέξιον Παῦλος ὁ εἰρημένο; εἰργάσατο, ἀπολείπειν μέλλων τὸν βίον, ὃ καὶ αὐτὸ οὐκ ἂν ἄκκιρον εἴη παραθεῖναι τῇ ἱστορίᾳ. Διὰ πάντων γὰρ σκοπὸς ταύτη τὸ χρήσιμον ἐκπορίζεσθαι. Ἔστι γὰρ ὅτε καὶ ἐξ ὕψων τὴν Ἀνδρομάχην διασκευάζομεν. Ἐπεὶ γὰρ, ὡς εἴρηται, τελευτᾶν ἐμελλε Παῦλος, πᾶσαν τὴν ὑπ' αὐτῷ ἱερωσύνην μεταστειλάμενος, « Φρονεῖς ὑμῖν γενέσθω, φησὶν, ἕως ἔτι κἀγὼ ἐμπνέων εἰμι, ἐπίσκοπον ἀναδείξει· ἵνα μὴ ἐμοῦ ἀπογενομένου, τὰ τῆς ὑμῶν ἐκκλησίας ἐν συγχύσει γίνηται. » Ἐκείνων δ' εἰρηκότων μὴ ὑγιᾶς ἔχειν τὸ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ πράξει κριτήριον, ἄλλων ἄλλῃ προσκειμένων ἐκ προσπαθείας, κἀκείνῳ μᾶλλον ἐπιτροπόντων τὴν ἐκλογὴν, ὁπλαδὼν ἐκείνος. Ἐγγραφὸν μοι λοιπόν, εἰλεγε, τὴν ὁμολογίαν ἐπίδοτε, ὡς, ὃν ἂν ἐλομένη ἐγὼ, στέφεται κἀγὼ τοῦτο ἔργον ἔτομος. Τῶν δ' εὐθύς δεδρακότων, τῆς κλίνης ἀπερχαθίως ὁ Παῦλος, καὶ χάρτην λαβὼν, λεληθότως ὄνομα τινος τούτου ἐγγράφει Μαρτιανοῦ· ὃς πρεσβύτερος μὲν ἦν, ὑπ' αὐτῷ δὲ τὸν ἀσκητικὸν βίον μετήλαθεν, ἀπίδημος δὲ τηνικαῦτα ἦν τῇ σφετέρᾳ οὖν σφραγίδι τὸν χάρτην ἐπιστηγνόμενος, εἶτα καὶ τοὺς ἄλλους τῶν πρεσβυ-

(1) Tripart. historia et Paul. Diac. habent, *Thermas Achilles*. Et est Thermarum mentio quæ Achilles dicuntur, in I. *Omnis Servius*. C. De aquæ duct. Sed nescio an ea lex ad urbem Constantinopolitanam pertineat, quod in ea aqueductus Hadriani mentio fiat: ut fortasse ibi de aqueductibus Antiochiæ agatur, quam urbem præcipue

Hadrianus ornavit. Ἀχιλλεῖαι κριτά, καθαρά: καὶ εὐγενεῖς, h. e. *farre pura et generosa*: Suid. Aristoph. Ἀχιλλεῖων ἀπομάττη. h. e. *primario vesceris pane*, ἀντὶ τοῦ, σιτήσεως τῆς ἐν Πρυτανεῖῳ μετέχεις, h. e. *pro eo quod est, in Prytaneo epularis*.

τέριον σφραγίσαι παρασκευάσας, τὸ βιβλίον Μάρκω Ἀ τῷ Σκυθίας ἐπισκόπῳ παρείθει, τῇ πόλει τημι- καῦτα ἐπιδημοῦντι, καὶ ταῦτα δὴ ἐπειπὼν ἰ Εἰ μὲν θεὸς κελύξει ἐτι με περιεῖναι τῷ βίῳ, τότε τὸν χάρτην ὡς παρακαταθήκην φυλάξας, αὐθις ἀπίδος· εἰ δὲ ἐκείνῳ δοκεῖ ἐμὲ μεταστῆλθαι, ἀνε- λίσξας τὸ βιβλίον, εὐρήσεις ὃν ἐγὼ, κοινῇ ψήφῳ ὑμῶν, ἡγεῖσθαι τῆς ἐπισκοπῆς Ἐκριναι. ἰ Ἐπεὶ δ' ἐτελεύ- τα, καὶ μετὰ τρίτην ἡμέραν τὸ βιβλίον ἠνολίγετο, πολλοῦ πλήθους παρόντος, ἀξία ἢ Παύλου ἐπιλογῇ καὶ παρ' ἐκείνων ἐκρίνετο. Καὶ μηδὲν ὑπερθέμενοι, τοὺς ἐκείνων συλληψόμενοι ἐξέπεμπον. Οἱ δ' ἀγα- θῶ δόλῳ ἐν Τιβεριουπόλει τῆς Φρυγίας τοῦτον εὐ- ρόντες, καὶ ἄκοντα ἄγουσι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐ- τῶν ἐνῆρυνίζουσι. Καὶ περὶ μὲν Παύλου τσαυτὰ εἰρήσθω.

Tiberiopolis in Phrygia inventum, dolo bene usi, vel iavitum adduxere, et in Ecclesiæ throno collo- cavere. Hæc de Paulo dicta sint.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

Ὁς ὁ ἐπίσκοπος Πρόκλος Θαλάσσιον τὸν ὑπαρ- χον συσχῶν, εἰς Ἰλλυριδα μέλλοντα διαβαλ- νειν, μετὰ Φίρμον Καισαρείας ἐχειροτόνηι ἀμόρφον ἐπίσκοπον.

Κατὰ δὲ τοῦτον τὴν χρόνον (ἐπτακαιδεκάτῃ δὲ ἦν ὑπαιτία Θεοδοσίου) καὶ Πρόκλος ὁ πατριάρχης και- νότερον ἢ κατὰ συνήθειαν ἐκκλησιαστικὴν διεπρά- ξετο ἔργον. Ἐπεὶ γὰρ Φίρμος ὁ τῆς ἐν Καππαδο- κίᾳ Καισαρείας ἐπίσκοπος ἐτελεύτησεν, οἱ Καισα- ρεῖ; περῆσαν, ἐπίσκοπον σφίσι χειροτονηθῆναι δεό- μενοι. Ἐν τῷ δὲ ἀνακολῶν Πρόκλος, τίνι τὴν ἐπι- σκοπὴν ἐγχειρίσει τῆς Καισαρείας, Σαββάτου δ' ἦν ἡμέρα, κατὰ ταυτὸν ἕμα πάντα τοὺς τῆς γε- ρουσίας συνέθη θέας χάριν παρὰ τὸν ἐπίσκοπον ἀφικέσθαι ἐν οἷς καὶ Θαλάσσιος ἦν, τὴν ὑπαρχον ἀξίαν ἐπιλημμένος τῶν πόλεων, αἱ περὶ τὴν Ἰλλυ- ρίδα εἰσίν. Ἦδη δ' ἐκεῖθεν καὶ πρὸς Ἐὼ μετα- βαίνειν μέλλοντι, ὥστε τὰς ἐκεῖσε φροντίδας πρὸς βασιλέω; διέπειν, τὰς χεῖρας ὁ Πρόκλος αὐτίκα τούτῳ ἐπιβαλὼν, ἀντὶ τῆς ὑπάρχου ἀξίας εἰς τὴν Καισαρείαν ἐχειροτόνηι τοῦτον ἐπίσκοπον. Ὁ μὲν οὖν καὶ ἄκων τὸν τῆς Ἐκκλησίας ὑπαισθεῖ βαθμὸν, καὶ καλῶς τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν διώκησε· χιλε- πῆναντος μὲν τοῦ βασιλέως τῷ ἀθρήῳ τοῦ πράγμα- τος, ἀτρέξαντος δ' ὁμοῦ τὴν τοῦ Πρόκλου πρᾶξιν θεοσπίσματι. Τοῦτο μὲν τοιοῦτον Πρόκλου τὸ ἔργον, σπάνιον μάλα καὶ ξενίζον εἰς ἀκοήν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ΄.

Περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ παρσόφου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἐτερον δὲ περιφανὲς μάλα καὶ τῇ ἐκείνου δόξῃ προσήκον ἐνήργει. Συνιδὼν γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν πά- λαι διαίρουμένην διὰ τὴν τοῦ Χρυσοστόμου καθαι- ρεσιν, ἐμνηχανάτο δι' ὧν καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ πρᾶγμα- τεύσοι τὸ ἀστασιαστον, κάκεινους τὴν λύπην παρ- αμυθήσαιτο. Καὶ γε θαυμαστῶς μέτεισι τὸ πρᾶγμα, θεόθεν ἠγμένως. Πέμπτη γὰρ τῆς ἐκείνου πατριαρ- χίας ἔτει τὸ καλῶς στασιάζον ὑπὲρ Ἰωάννου εἰς ἐν ἀθροισθῆν, ἐπειθὸν Πρόκλου ἐς βασιλεία προσθεύει,

clam conscribit: qui presbyter quidem erat, et sub eo monasticam vitam coluerat, tum autem peregre profectus fuerat. Paulus postquam ipse sigillo suo chartam obsignavit, idemque et presbyteri alii jussu ejus fecere, libellum Marco Scytharum episcopo, qui tum in urbe erat, credidit, hisce eum allocutus verbis: ἰ Si Deus me diutius in vita manere voluerit, libellum hunc perinde atque depositum asservatum mihi reddes: sin illi, ut me ad se evocet, visum est, charta resignata, quem ego communi omnium calculo episcoporum delegerim, invenies. ἰ Ubi ille mortuus est, et triduo post libellum magna multitudinē præsente apertus est, legitima ab omnibus etiam Pauli electio judicata est. Atque illi, nulla interposita mora, homines qui Marcianum adducerent, miserō: qui eum vel iavitum adduxere, et in Ecclesiæ throno collo-

536 CAPUT XLII.

Ut episcopus Proclus Thalassium præfectum com- prehensens, jamjam in Illyricum profecturum, post Firmum Cæsareæ ordinavit episcopum.

Eadem tempestate, decimo septimo consulatu Theodosii, patriarcha Proclus novum quiddam præter ecclesiasticam consuetudinem fecit. Cum namque Firmus Cæsareæ Cappadocum episcopus mortuus esset, et Cæsarienses Constantinopolim, ut episcopus eis ordinaretur, petentes venissent, eum episcopatum eum committeret Proclus delibavit. Sabbati dies erat, et commodum tum accidit, ut una senatores omnes ad episcopatum vi- sendi ejus gratia venirent: in quibus, etiam Tha- lassium fuit, urbium earum quæ in Illyrico sunt, præfecturam gerens. Et jam is inde in Orientem profecturus fuerat, munus sibi ab imperatore com- missum administraturus, cum Proclus, subito manibus injectis, eum pro præfecto episcopum Cæsariensem ordinavit. Atque ille etiam contra animi sui sententiam in Ecclesiæ gradum conscendit, eamque rite administravit: cum quidem tam subitum factum imperator ægre ferret, mox tamen id sanctione sua comprobaret. Facinus hoc Procli in- solitum et auditu admodum mirum est.

CAPUT XLIII.

De reductione sacrarum reliquiarum sapientissimi Joannis Chrysostomi.

Fecit præterea præclarum aliud quiddam, gloria- que ejus prorsus dignum. Cum enim sciret Ecclesiam dudum scissam esse, propter abrogatam Chrysostomo dignitatem, consilium quærsivit, quo- modo Ecclesiam a dissidio et seditioe conservaret, et hominum mœrorem consolaretur. Rem eam Dei ductu mirabiliter est aggressus. Quinto patriar- chatus ejus anno piebs, quæ pie propter Joannem tumultuata fuerat, congregata, 537 Proclo præ-

suasit, ut legatione apud imperatoremungeretur, A ut sanctus ille vir ab injusto exstiq. revocaretur, populusque et Ecclesia orbitate liberaretur, petiturus. Id Proclus statim non gravate fecit. Et qui corpus ejus adducerent, missi sunt. Loculus autem immobilis prorsus fuit, et cum multæ multorum manus ad eum movendum adhibitæ essent, nihilo magis loco moveri potuit. Quod ubi imperator cognovit, statim causam ejus rei intellexit. Itaque litteris rubrica scriptis, virum sanctum ut adduci se pateretur, obtestatus est. Litteræ ipsæ supra lectus ejus positæ, et pervigilium actum, precesque ad Deum fusæ sunt. Ita loculus se abducentibus facilem præbuit, et sanctus ipse, pondus ejus levius redditum, una cum bajulis simul ferre visus est. Litteras Theodosii ad eum scriptas hic referre visum est. « Orbis totius doctori, et spirituali Patri, Janni sancto, et aurei oris patriarchæ, Theodosius imperator. Corpus tuum itidem ad aliorum mortuum esse putantes, Pater honorande, transferre id et adducere ad nos, sicuti filii parentum amantes, desideravimus. Cum autem debitum prorsus honorem, et quantam opus fuit submissionem et modestiam, eam in tempore non contulerimus, imperialis fortasse factus leges in rebus, quibus nos magis quam imperio ipso honestos esse decuit, secuti, non immerito voto nostro excidimus. At tu, Pater Patrum vere reverendissime (nunc enim veluti viventem alloquimur), ad desiderium potius nostrum quam ad ceptum tuum spectans, veniam da pœnitentibus, qui longe magis quam alium quisquam pœnitentiam docuisti, et nos viciisti : idoncumque castigationis, desiderio flagranti erroremque suum agnoscenti animæ, eo quod huc usque redditum ad nos tuum detrectaris, exemplum exhibuisti ; redde teipsum nobis, quæso, redde. Ut enim longiore mora et dilatione nos amplius etiam affligas, neque commiserationis visceribus tuis, neque amoris et expectationi nostræ dignum est : qui non solum corpus et cineres, sed solam etiam umbram tuam cernere cupimus. » Litteræ tales fuerunt. Postquam autem itinere confecto, in litus ex adverso Constantinopoli ad Chalcedonem cum reliquiis sancti viri pervenere, transiit eo imperator, et senatus imperatorius : transiit etiam patriarcha, et sacerdotes, clerusque omnis, 538 deinde generis et ætatis homines omnis, per fretum in mari perinde atque in continente vadentes, et ad Propontidem os Bospori ardentibus funalibus tēgentes, sacrum loculum imperatoria triremis excepit. Tum sane miraculum quoddam edidit Deus, prodigiis quæ unquam visa sunt longe majus. Cum enim certa et constans esset in mari tranquillitas, repente subita exorta est procella, et naves innumerabiles illius classis aliæ alio diversæ salutis suæ consulentes dispersæ sunt. Ea autem quæ sacrum illud pondus et præclarum thesaurum vehebat imperatoris triremis, funibus repente ruptis, veluti divina gubernata manu ad viduæ agrum appulit :

καὶ τῷ μὲν ἁγίῳ λύειν τὴν ἄδικον ἐξορίαν, τὴν ὀρφανίαν δ' ἐκείνοις, καὶ τὴν χηρείαν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὁ δ' εὐθύς ἔτοιμος ἦν. Καὶ οἱ μὲν ἄξοντες τὸ σῶμα ἐπέμποντο· ἡ δὲ σορὸς καὶ μάλα ἀκίνητος ἦν. Πολλῆς δὲ συγκροτηθείσης τῆ κινήσει χειρὸς, ἐν τοῖς ὁμοίοις καὶ ἀγῶσι ἦν. Ὡς δ' ἐμάνθανε ταῦτα ὁ βασιλεὺς, αὐτίκα τὴν αἰτίαν συνείη· καὶ γράμμασιν ἐρυθροῖς ἐδυσώπει ἀφίχθαι τὸν ὄσιον. Τὰ μὲν οὖν γράμματα τῷ τοῦ ἁγίου στήθει ἐτίθεντο· πάνυχος δ' ἰκεσία ἐπράττετο. Καὶ ἡ μὲν σορὸς ἔτοιμος τοῖς ἀπάγουσιν ἦν, τοῦ ὄσιου ὡσπερ ἐπικουφίζοντος καὶ τῆς σοροῦ τὸ βᾶρος συνδιαφέροντος· ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὰ ἐκείνου Θεοδοσίου τὰ γράμματα ἐνθήσω τῇ συγγραφῇ, τοῖσι περικεχόμενα· « Τῷ οἰκουμένην διδασκάλῳ καὶ πνευματικῷ Πατρὶ Ἰωάννῃ τῷ ἁγίῳ καὶ Χρυσοστόμῳ πατριάρχῃ Θεοδοσίῳ βασιλεὺς. Νεκρὸν ὁμοίως τοῖς ἄλλοις τὸ σῶμα τὸ σὸν νομίσαντες εἶναι, Πάτερ τίμιε, μετακομίσαι μὲν αὐτὸ καὶ ὡς ἡμᾶς ἀγαγεῖν οἷα παῖδες φιλοπάτορες ἐποθοῦμεν· οὐ τὴν προσήκουσαν δὲ πάντως τιμὴν, οὐδὲ ὅσον ἔδει τὸ ὑποβεβηκὸς ἐν τούτῳ καὶ μέτρον εἰσηνέγκαμεν, τύφου τάχα βασιλικῷ νόμῳ ἀκολουθοῦντες ἐν τοῖς πολλῶν μείζον ἢ βασιλεῖα τιμᾶσθαι δικαίως. Καὶ διὰ τοῦτο γοῦν καὶ τοῦ ποθομένου δικαίως ἡμάρτομεν. Ἀλλὰ σὺ γε, Πάτερ Πατέρων ἀληθῶς τιμιώτατε, νῦν γὰρ ὡς ζῶντά σε προσφεγγόμεθα, πρὸς τὸν ἡμῶν πόθον, μὴ πρὸς τὴν σὴν ἐγγείρησιν ἀποβλέψας, σύγγνωθι μεταμολομένους, ὁ καὶ τὴν μετάνοιαν εἰ καὶ τις ἄλλος καὶ διδάξας, ἡμᾶς τε κρατύνας, καὶ τὰ παιδείαν ἰκανὴν τοῦτο κρίνας, ποθοῦση ψυχῇ καὶ τοῦ σφάλλοματι; ἐπαισθημένη, τὴν μέχρι τοῦ νῦν τῆς ἐπανόδοις τῆς σῆς ἀνάνευσιν. Ἐπίδοις σεαυτὸν, ἐπίδοις. Καὶ γὰρ τὸ πλεῖον βραδυτέτη καὶ ἀναβολαῖς ἡμᾶς ἐπιμαστιγῆσαι οὕτε τῶν σπλάγγων τῶν γῶν, οὕτε τῶν φίλων τῶν ἡμετέρων ἄξιον· οἱ γὰρ καὶ σκιά σὴν μόνην, μὴ τὸ γε σῶμα καὶ κόνιν, ἐπιποθοῦμεν ὄψεσθαι. » Τὰ μὲν οὖν γράμματα ταῦτα ἐπέειλε τὴν μεταξὺ πᾶσαν ὁδὸν διανύσαντες, καὶ ἐς τὴν καταντικρῶ τῆς Βυζαντίδος· πρὸ τῆς Χαλκιδόνης κατήχθησαν ἡπειροῦται μὲν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ περι αὐτὸν σύγκλητος· περαιούται δὲ καὶ ὁ πατριάρχης καὶ ὁσὺν περι τὸ βῆμα· ἐπειτα γένος ἅπαν καὶ ἡλικία πᾶσα, ὡς ἡπειρῶν τῷ πελάγει διὰ τῶν πορθμείων χρησάμενοι, καὶ τὸ πρὸς τῇ Προποντίδι τοῦ Βοσπόρου στόμα ταῖς λαμπραῖς κατακρυψάμενοι. Καὶ δὴ τὴν μὲν θείαν σορὸν ἡ βασιλικὴ τριήρης εἰσδέχεται. Τότε δὴ θαυματουργεῖ τι Θεός, τῶν πώποτε γενομένων παραδοξότερον. Ἐν γὰρ σταθηρᾷ γαλήνῃ τῆς θαλάσσης καθεστηκυίας, ἐμπίπτει μὲν ἄθροον καταγίς τῷ πελάγει, καὶ τὰ μὲν πλοῖα, καὶ ὁ μυριόναυς στόλος· ἐκείνος ἄλλο ἄλλαχού διεσχιδνато, τὴν σωτηρίαν πραγματευόμενα· ἡ δὲ τὸν ἱερὸν ἐκείνου φόρτον καὶ τὸν ἐνῆικον θησαυρὸν ἐπιφερομένην τριήρησιν βασιλικῇ, τῶν κάλων αἰφνης διαβραγέντων, οἷά τινα θεία κυβερνωμένη χειρὶ, τῷ τῆς χήρας προσοκέλλει ἀγρῷ· χήρας ἐκείνης, δι' ἣν ἡ νόμφη Χριστοῦ Ἐκκλησία τοῦ τοσοῦτου ποιμένος ἐχέρυσσε. Καὶ δικάζει πάλιν

δικαίως καὶ μετὰ θάλαττον, τῇ χάριτι τὴν ἀγροῦν ἄντικρυστα, τοῦ Θεοῦ τὴν μέγαν δοξάζοντος, καὶ τῆ ἐπιπορευθείσης ἐξείκοσι διαβόητων κερύτωντος. Καὶ ὅσον τὴν ἐγγισσοῦσιν τῇ νηϊ, σιγῆς τὴν πέτραν ὅ καὶ εἰς δεῦρο θεωμένον, τὸν τοῦ μεγάλου ζῆλον ἀνακηρύττει καὶ κήρυκος διαπύσειον. Ἐπει δὲ τοῦτο ἐπέπρακτο, ἡ ἀλήθεια πάλιν ἐπέτρεχε· καὶ τὰ πλοῖα ἄλλο ἄλλα ὁμοίως ἠγγέροντο· καὶ σὺν πομπῇ καὶ δορυφορίᾳ μεγίστῃ, ὅδοις τε ἀνηκούσαις, τῇ βασιλείδι τὴν ἁγίον παραπέμποντες ἤγαγον. Καὶ πρῶτα μὲν ὁ περὶ ποῦ τοῦ Ἀμαντίου τοῦ μεγάλου θωμᾶ νοδῶ, αὐτὸν ὑποδέχεται· ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὸν τῆς ἀγίας Εἰρήνης νεῦον φέρεται· ἔπειτα ὀγκύματι βασιλικῷ ἡ σορῆς ἀναχθεῖσα, εἰς τὸν τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων στήθην ἄγειται. Ἐνθα ὁ βασιλεὺς τῇ χλαμύδι τὴν θείαν καλύψας σορῆν, καὶ τῇ λάρνακι τὸ μέτωπον καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπιθεῖς, κοινῆν ἰκετείαν ὑπὲρ τῶν γεγεννηκότων προσήγει. Πάλαι μὲν γὰρ ἐκεῖνοι τεθηγκότες ἦσαν, κομιδῇ νέον ἐν ὄρφανίᾳ τοῦτον καταλιπόντες. Ἰία δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς μητρὸς ἐλιπάρει στήσαι ταύτη τὸν κλόνον τῆς λάρνακος, τριανκοστὴν ἡδὴ καὶ πέμπτον ἔτος κινούμενον, ὅσον δὴ κάκεν ἡρόνος τὴν Ἐκκλησίαν συνέσειε. Καὶ ἤχιςτα ἡμάσανε τῆς δεήσεως· ἀσπίκα γὰρ ἴστατο. Τοῦ γε μὴν ἱεροῦ Πρόκλου τὸν ἁγίον τῶ συνθρήνῳ ἐγκαθιδρύσαντος, τὸ περιβρέυσαν πλῆθος, μᾶ γλώσσῃ. Ἀπόλαυέ σου τὴν θρόνον, Πάτερ, φησί. Λέγεται δὲ κίκενον τὰ μεμυκῶτα γελῆν διάραντα, τῶ λαῷ ἐπειπεῖν, Εἰρήνη ὄμιλιν ὡς οἱ περισσώτεροι ἀκούσαι καὶ Πρόκλος ὁ πατριάρχης διεμαρτύρατο. Τῆς δὲ ἱερᾶς τελεσεσίσης μεταγωγίας, ἐπὶ τὴν τοῦ λειψάνου κατὰθεσιν ἐσπευδόν· καὶ χερσὶν ἱερῶν ὁ μέγας ἀρχιερεὺς πρὸς τῇ βάσει τῆς ἱερᾶς καὶ θείας τραπέζης ὡς ἱερὸς καὶ ἄστυλος θησαυρὸς κατατίθεται, τοῖς ἱερῶσιν ὁ ἱερὸς, τοῖς μάρτυσιν ὁ μάρτυς, εἰ καὶ χωρὶς αἵματος, τοῖς τοῦ Χριστοῦ προφήταις καὶ ἀποστόλοις ἡ μεγάλη καὶ χρυσία τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας σάλπιγξ, καὶ ταῖς ἀπάντων ἀκοαῖς ἔνηχος, καὶ τὰ εὐσεβῆ δόγματα καὶ διδάγματα διαπρυσίως πᾶσι καὶ μουσικῶς ἄδουσα, περὶ τὴν ἐδόση μὴν καὶ εἰκάδα τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός. Τοῦτω δὲ τῶ μεγάλῳ ἔργῳ καὶ οἱ δι' αὐτὸν χωρίζομενοι περὶ σθέετες, τῇ Ἐκκλησίᾳ πάντες ἠνώθησαν. Θαυμάσαι δὲ μοι, φησὶ Σωκράτης ὁ ἐκκλησιαστικὸς, ἐπεισιν, οἶμαι, ὡς Ναυασιανὸς ἠρέμα σκώπτων, πῶς ὁ φθόνος Ὀριγένοῦς μὲν τελευτήσαντος ἤψατο, Ἰωάννου δὲ ἐφέσματο. Ὁ μὲν γὰρ μετὰ διακόσια ἔτη ποῦ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς ὑπὸ Θεοφιλου ἀκοινώνητος γέγονεν· Ἰωάννης δὲ τριακοστῶ πέμπτῳ ἔτει μετὰ τὴν τελευτὴν εἰς κοινωνίαν ὑπὸ Πρόκλου ἐδέχθη. Τησοῦτον Πρόκλος Θεοφίλου τῶ τρόπῳ διήνεγκεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅπως γίνονται τε καὶ ἀεὶ γίνονται, τοὺς σωφρονούντας οὐ διαφεύγει. Περὶ μὲν σὺν τῆς τοῦ θελοῦ Χρυσοστόμου ἀνακομιδῆς τοσαῦτα εἰρήσθω.

Acto diversis a Theophilo moribus Proclus fuit.
semper agantur, viros prudentes non fugit. De

viduæ, inquam, illius, propter quam sponsa Christi
Ecclesia post mortem quoque justo iudicio legitimam ille
tulit sententiam, agrum viduæ auctoritate sua at-
tribuens atque confirmans : Deo nimirum magnum
illum glorificante, et iniquum ejus exilium ejus aperte
depredicante. Et quoad ejus fieri potuit, petram
navis discidit, quod miraculum hodie quoque cer-
nitur, et egregii illius viri ardorem eximium quovis
præcone clarius attestatur. Hæc ubi factum est,
serenitas rursus advenit, et naves aliæ aliunde
collectæ, cum apparatu et comitatu maximo, car-
minibusque debitis, virum sanctum prosequentes,
in urbem imperantem deportarunt. Eumque pri-
mum circa Amantium magni Thomæ templum
exceptit : inde vero in sanctæ Pacis delubrum de-
latus, postea porro imperiali curru tumultus veci-
cius, in sanctorum apostolorum sanum illatus est.
Ibi imperator sacro Ioculo chlamyde lecto, et
fronte atque oculis urnæ impositis, communem
supplex precationem pro parentibus fecit. Dudum
enim illi mortui fuerant, In pupillari ætate eum
tenerum adhuc relinquentes. Seorsim vero pro ma-
tre quoque precatus est, ut tumuli ejus motus
atque strepitus consisteret. Triginta enim et quin-
que annos jam is quatiēbatur, quo tempore scilicet
et ipsa Ecclesiam concutiebatur. Nec ille id non exo-
ravat. Confestim namque urna ejus constitit. Atque
ubi sacer Proclus virum sanctum in eundem secun-
dum thronum collocavit, plebs circumfusæ ore uno excla-
mavit : Recipe, inquam, inquit, thronum tuum, o Pater.
Fertur ipse quoque tum, quæ dudum clausa fuerant,
labris rursus apertis, ad populum dixisse, Pax vobis :
sicuti id circumstantes homines, et Proclus
patriarcha, se audivisse testati sunt. Porro sacris
mysteriis peractis, ad reliquiarum ejus repositionem
itum est. Et episcopum manibus magnus antistes
ad hasim sacræ et divinæ mensæ, veluti sacer et
inviolabilis thesaurus, conditus est, episcopis epi-
scopus, martyribus quamvis sine sanguine martyr,
propheticis Christi et apostolis magna atque aurea
Ecclesiæ Christi tubæ, omnes omnium aures per-
sonans, et pia dogmata et præcepta clare musicis
plane modulibus accinens. Factum id vice-imo
septimo mensis Januarii die. Ingenti autem faci-
nora isto, illi etiam qui propter ipsum secesserant,
persuasi, Ecclesiæ omnes conjuncti atque
uniti sunt. Admirari vero, Socrates ecclesiasticus
inquit, mihi libet (ut Novatianus clam virum san-
ctum, ut opinor, perstringens) quomodo invidia
Origenem defunctum impetierit, Joanni autem
pepercerit. Ille namque post ducentos fere annos,
ab obitu suo, a Theophilo excommunicatus est :
Joannes vero tricesimo quinto anno post mortem
suam a Proclo in communionem est receptus.

Sed hæc quomodo et antea acta sint, et adhuc
reductione divi Chrysostomi hactenus. J

CAPUT LXIV.

Ut etiam sit relatus divinus Ignatius Roma Antiochiam.

Eisdem temporibus divinus quoque Ignatius Roma Constantinopolim delatus est. Cum namque ille, sicuti optaverat, in amphitheatro Romæ in ferarum alvis sepultus esset, quæcunque superfluere firmiora solidioraque ossa, condita ibi sunt. Theodosius autem Dei optimi maximi præstantissima suggestionem, magnopere ingenti atque illustri cum honore ea ad gregem suum referre studuit. Quapropter reliquias eas inde receptas, cum magnifico apparatu post tempus longum Antiochiam reduxit, et in eo loco quod cæmeterium vocatur, veneratione magna reposuit, et delubrum ingens dæmonibus olim dicatum, quod ab incolis Τυχίων, **540** quasi Fortunæ templum dicas, vocabatur, in sacrosanctum sanum mutatum, divina martyri consecravit : in quo etiam reliquiarum loculus repositus est, curru imperiali cum sacro apparatu et satellitio per urbem cum illatus, ubi quoque anno quolibet publice et magnifice festus dies est actus, Deo diligentium se memoriam sancte a funere etiam ipso glorificante, sicuti antea quoque in Babylonia accidit. Deo namque invisus Julianus, propterea quod Daphneus Apollo oraculum ejus consulenti nihil respondisset (martyre quippe qui in propinquo loco conditus erat, divina potentia os illius obturante, sicuti id dæmon invitæ confessus est) nova quadam translatione martyrem **C** honestavit, ut commodius faciliusque dæmones res suas agerent, quemadmodum Juliano obscure polliciti fuerant. Sed id, sicuti videtur, providentiæ divini fuit, ut simul et martyrum potentia manifesta fieret, et sacræ eorum reliquiarum longe ab idolorum nidore abessent, et sacro loco repositæ, debito, pro eo atque convenit honorarentur delubro; sicuti et accidit. Templum enim ei ante urbem et magnitudine amplum, et forma pulchrum exstructum est, in quod etiam ejus urna illata est.

CAPUT XLV.

De sanctis septem pueris, qui Ephesi resurrexerunt, ad fidem communis resurrectionis stabilendam.

Sub idem tempus, disputatio ingens in urbe imperante de mortuorum resurrectione exstitit, et populo maxima incessit concertatio. Quidam enim, una cum Sadducæis, resurrectionem prorsus non esse opinati sunt: quidam autem ægre quidem, sed crediderunt tamen, defunctos excitatum iri, apertis et irrefragabilibus sacrarum Scripturarum testimoniis adducti, alio prorsus et mutato corpore. Ut primum enim corpus illud, quod variis modis solum abolitumque sit, resuscitetur, fieri non posse: sed præter id aliud, nullæ præcedente materia, divina, quæ omnia perfcit, voluntate denuo restitutum, una cum anima resurrecturum esse existimarunt. Huic tantæ ætatis

A

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ'.

Ὡς καὶ ὁ Θεοφόρος Ἰγνάτιος ἐκ Ῥώμης εἰς τὴν Ἀντιόχειαν μετεκομίσθη.

Ἐν δὲ τῷ τότε καὶ ὁ Θεοφόρος Ἰγνάτιος ἐκ Ῥώμης εἰς τὴν Κωνσταντινου ἀνεκομίζετο. Ἐπειδὴ γάρ, ὡς ἐκείνῃ βούλησις ἦν, τάψαι ταῖς τῶν θηρίων ἐχρήτο γαστράσιν, ἐν τῷ τῆς Ῥώμης ἀμφιθεάτρῳ, ὅσα δὴ στερότετρα καὶ ἀδρότερα περιέλειπτο τῶν ὀστέων, ἐκεῖσέ πη ἐκρύπτοντο. Θεοῦ τοῦ παναγάθου ἀρίσταις ὑποθήκαις Θεοδόσιος πολλὴν ἐποίητο σπουδὴν εἰς τὴν ἰδίαν ἐπανάγειν ποίμνην μεῖζοσι καὶ λαοφανέσι τιμαῖς. Καὶ δὲ ἐκεῖθεν ἀρτίμενος, σὺν περιπαρᾷ τῇ πομπῇ, ἐπὶ τὴν Ἀντιόχου ἀνήγαγε, χρόνου παραρρύντος πολλοῦ· καὶ ἐν τῷ καλουμένῳ κοιμητηρίῳ σεμνῶς κατατίθητιν. Ἰερὸν τε μέγα δαίμοσιν ἀνεῖμένον, ὃ τοῖς ἐπιχωρίοις Τυχίον ὠνόμαστο, τῷ Θεοφόρῳ καὶ μάρτυρι ἐχαρίζετο, εἰς σηκὸν μεταβληθὲν εὐαγῆ. Ἐνθα δὴ καὶ ἡ τῶν λειψάνων ἐναπετέθη σοφός, ὀχῆματι βασιλικῷ σὺν ἱερᾷ πομπῇ καὶ δορυφορίᾳ περιενεχθεῖσα τῇ πόλει, ἔπου δὴ καὶ ἡ δι' ἔτους δημοτελής μεγαλοπρεπῶς ἐγένετο ἑορτὴ, τοῦ Θεοῦ πάντως τὰς τῶν ἡγαπητότων ἐκείνων μνήμας ὄσῳ δοξάζοντος, ὥσπερ δὴ καὶ πάλι Βαβύλα συνέβαινε πρότερον. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Θεοστύτης Ἰουλιανός, μὴ ὁ Δαφναῖος Ἀπὸλλων χρηστηριάζομένῳ φωνὴν ἤφιει, ἄτε δὴ τοῦ μάρτυρος ἐκ γειτόνων ὄντος, καὶ θεῖς δυναστεῖς ἐπιστομίζοντες, ὡς ὁ δαίμων καὶ ἄων ἀνωμολόγει, καινῇ τινι μεταθέσει ἐτίμα τὸν μάρτυρα, ὡς ἂν ἐν εὐθέτῳ εἴη τοῖς δαίμοσι τὰ οἰκεία ὄρβην, ὥσπερ Ἰουλιανῷ σιωδῶς ἐπηγγέλλοντο. Θεοῦ δὲ ἦν ἄρα, ὡς εἶπαι, πρόνοια, ὁμοῦ μὲν, ἕκα καὶ τῶν μαρτύρων ἡ δύναμις ἐκδήλος κατασταῖ, καὶ τὰ θεῖα ἐκείνων λείψανα πόρρω τῆς εἰδωλικῆς γένοιτο κλίσεως, χωρὶν τε θεῖῳ μετατεθείη, καὶ τεμένους ἀξιώθειη προσήκοντος· ὥσπερ δὴ καὶ συνέβαινε. Νεῶς γὰρ αὐτῷ πρὸ τοῦ ἄστως μέγας τε καὶ περιφανῆς εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ἀνηγειρετο· ἔνθα δὲ μεταρρύνται συνέβαινε τὴν θείην τοῦ μάρτυρος.

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'.

Περὶ τῶν ἀγίων ἑκτὰ καιδῶν τῶν ἐν Ἐφέσῳ ἀναστάντων εἰς αἰστωσιν τῆς κοιτῆς ἀναστάσεως.

D

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ πολλὴ τις ἀντιλογία ἀπὸ τὴν βασιλίδι ἐκράτει τῶν πόλεων περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ μεγίστη ἀμφιβολία εἰσέβριε τῷ πλήθει, τῶν μὲν Ἰσα τοῖς Σιδδουκαίοις δογματιζόντων, μὴδ' ἄλλως εἶναι ἀνάστασιν, τῶν δὲ μάλισ μὲν, πειθομένων δ' ὁμοῦ τοὺς κεκοιμημένους ἐγείρεσθαι τῷ σαφῆι τε καὶ ἀναντιρρήτῳ τῆς τῶν ἱερῶν Γραφῶν μαρτυρίας, ἐν ἄλλῳ μέντοι καὶ ἡλιωμένῳ πάμπαν τῷ σώματι. Τὸ γὰρ πρῶτον ἐκεῖνο πολυτρόπως διαλυθὲν καὶ ἀφανισθὲν, μὴ εἶναι εἶναι ἐγείρεσθαι, ἀλλ' ἕτερον παρὰ τοῦτο, ἐξ οὐδεμιᾶς προῦποκειμένης ὕλης τῷ πανουργῷ καὶ θεῖῳ θελήματι καινουργούμενον, ταῖς ψυχαῖς συνανίστασθαι. Τὴν δὲ τοιαύτην τῶν θνηκαῦτα ἀνθρώπων ἀγνοῖαν

καὶ ἀμφισβήτησιν τοῦ προκειμένου ὁ πρὶν γενέσθαι αὐτοῦ τὰ πάντα εἰδὼς Κύριος, οἷάπερ ἄριστος ἰατρός, τὰ πρὸς φόρα προητοίμασε φάρμακα· ἴν' ἐν καιρῷ τῆς θεραπείας χρῆσάμενος, τὴν τῶν ψυχῶν ἀρρώστιαν ἴασθαι. Πρὸ δύο γοῦν καὶ ἑβδομήκοντα καὶ εἰκοσίων ἐνιαυτῶν πρᾶγμα ἐνήργει, οἷον εἶναι μηδὲν ἑλλείπειν παραμιλλώμενον τοῖς ἐκ παλαιῦ θαυμασίου, καὶ ὑπὲρ φύσιν διαπεπραγμένοις· οὕτω δ' ὅλητα ὡς ἔσχε, τῆ συγγραφῆ παραδοῦναι πειράσομαι. Ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἰονίας ἐπὶ παῖδες ἦσαν, ἀδελφοὶ οὐχ ἕτερον τὰ σώματα ἢ τὰς ψυχὰς, ἐκ πατέρων τὴν ἡμετέραν ἐπανηρημένοι θρησκείαν. Ἐπὶ τόσον δ' ἐκείνοις ὁ πρὸς Χριστὸν ἐνετέχην ἔρωσ, ὡς θεῖναι μὲν ἐν δευτέρῳ τὸν βαρύτερον διωγμὸν, ὃν Δέκιος ὁ τμηκαῦτα τὴν βασιλείον ἐξουσίαν ἡμμεσμένους ἀπηνῶς ἔπρατες· παρῶσι δ' ὁμολογήσαντας, ἔπειτ' ἀναγκησάσαι τῆς πόλεως· οὐ πᾶν πόρρω, καὶ τινι τῶν ἐκ γειτόνων σπηλαίῳ διὰ τὸν ἐπηρημένον κίνδυνον σφᾶς αὐτοῦς κατακρύψαι· ἐπελθόντας δὲ τοὺς διώκοντας, τὴν τοῦ σπηλαίου θύραν ἐξῶθεν ἀσφαλῶς καταφράξαι. Οἱ δ' ἀδημοῦντες, εἰς ὑπνον βαθὺν τινα τραπήνην ἰδόκουν, καὶ γε οὕτως ἐπὶ τριακόσια καὶ ἑβδομήκοντα καὶ δύο διεμειναν ἔτη ὑπνοῦντες, οἷάπερ ἄγγελοι θεῖα κρονοῖα καὶ Πνεύματι ἁγίῳ ἐπισκιαζόμενοι. Ὡσπερ γὰρ ἀναισθητοῦντες, ἦδει καὶ μαλακῷ ὑπνῷ ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις χρόνοις συνετόντο, μήτε τῶν σωματίων, μήτε μὴν τῶν ἱματίων τούτους διαβρύντων. Χρόνῳ δὲ τῆς θύρας ἀναφραγίσης ἐπὶ τῆς περὶ τῆς ἡγεμονίας, τοῦ ὑπνοῦ ἀνίεντο. Ἐνα δὲ τούτων ἐπὶ τὴν πόλιν ἐπ' ἀγορᾶ τῶν ἐπιτηδείων ἔστειλλον. Ἐπεὶ δὲ τοῖς ἐπ' αὐτῆς τὸ Δεκίου προῦθάλλετο νόμισμα, ἐκείνοι θησαυρῷ ἐντυχεῖν ἐκείνων νομίσαντες, τῷ ξένῳ καὶ ἀγνοῖᾳ τοῦ κόμματος παρὰ τὸν ἀρχοντα ἤγον τὸν νόμον· καὶ πείραν οὐκ ἀγεννή προσηγόν, ὡσθ' ὅσπερ εὐροῖ παραδεικνύειν χρυσόν. Ἐπεὶ δὲ τοῖς ἱμαῖσι κατέτεινον ἱκανῶς, εἰς αὐτὸν μόλις γενόμενος, ἀνεβόησε· Τίς δὲ ἄρα τῶν σκήπτρων ἡγεῖται ἀρετίως, διδάξατε. Τῶν δὲ ἡδὺ τι καὶ μάλα ἀστέιον διαχουθέντων, εὐδὲ ἀγνοῖας ὡς νῦν Θεοδόσιος τὸ βασιλείον εὐτυχῶς εἰσικαί; Τὸν δὲ ὡσπερ ἐκπληγέντα, Εὐφῆσαι, φάσαι. Οὐχὶ Δέκιος Ῥωμαίων, ἀλλὰ Θεοδόσιος ἀρχεῖ· δὲ ἐμὲ τε καὶ τοὺς οὖν ἐμοὶ ἐξ, δέει κατασείσας πολλῶ, διὰ τοῦ ὑπάρχου τῆς πόλεως εἰς τόδε τὸ σπήλαιον κρυβῆναι παρεσκευάσατο; Ἐμὲ δὲ ἐκείνοι προήκοντο πείνη σχεθέντες ὥστε ἄρτους ὠψασθαι. Ταῦτ' ἐκείνοι ἀνωσιέμενοι, καταπεπληγμένοι, δρόμῳ πολλῶ πανδορεῖ ἐπὶ τὸ σπήλαιον ἔθειον, καὶ τὴν εἰσοδὸν ἐπιμαῖλλον ἀναστομώσαντες, καὶ τοὺς λίθους ἐνθεν κἀκείθεν διαβρίπτουτες, πλακὶ ἐντυχάνουσιν, ἐν ἧπερ τό τε Δεκίου ὄνομα, καὶ ἡ αὐτῶν παρῶσις, καὶ ἡ φυγὴ τὸ ὄμοῦ καὶ κρυβῆ, καὶ ὁ τῆς ταφῆς προσφῶρος ἐδηλοῦτο καιρός. Καὶ ὅλητα τιμῆ τῆ προσήκουσιν ἐκείθεν ἀράμενοι, ὅλητα διὰ τάχους τὰ περὶ τούτων ποιοῦν τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ πιστότατος βασιλεὺς τὰ περὶ αὐτῶν ἔγνωκῶς, ἀεὶ τὰ θεοφιλῆ πράττων, ἀνάξιον τῆς ἐκείνου εὐσεβείας ἐνόμιζεν ἢ πρὸς αὐτὸν αὐτοῦς μεταστῆλλεσθαι, ἢ ἀλ-

eius hominum ignorantia, et de proposita quaestione ambiguitati, qui priusquam existant, omnia novit Deus, perinde atque medicus optimus, idonea preparavit remedia, 541 ut tempore suo curam adhibens, animarum sanaret imbecillitatem. Itaque ante annos trecentos septuaginta duos rem fecit, quæ nulla ex parte miraculis antiquitus ab eo supra naturæ captum editis cedat: quam hoc loco commemorare aggrediar. Ephesi in Ionia septem pueri, corporibus juxta et animis fratres fuere, a parentibus per manus eis tradita religionis nostræ cultores. Tanto vero illi erga Christum flagrarunt amore, ut persecutionem eam quam Decius Romanus eo tempore imperator gravissimam perquam crudeliter exercuit, parvifacerent. Et cum propalam Christum confessi essent, postea non longe ab urbe ea secesserunt, et in vicino quodam antro propter imminens periculum seipsos occultarunt. Ejus antri aditum et fores persecutores a parte exteriori probe circumvallatas munivere. Illi porro præ anxio animi mœrore in somnum sibi profundum delabi visi sunt, atque ita ad annos trecentos septuaginta duos dormierunt. Perinde enim atque angeli providentia divina et Spiritu sancto obumbrati, et veluti sensu orbati, suavi et molli somno, eo quo diximus tempore, ita sunt detenti, ut neque corpora neque vestimenta eorum dimixerint. Ubi autem tempore suo sub præsentī, de quo nunc agimus, Theodosii imperio speluncæ fores reclusæ sunt, e somno illo evigilarunt, unumque ex eis in urbem rerum necessariorum comparandarum gratia miserunt. Cum autem is civibus Decii numisma proferret, nova atque insolita monetæ forma adducti, in thesaurum eum illi incidisse opinati sunt, juvenemque ad urbis rectorem duxerunt, neque levia ei, ut aurum inventum indicaret, adhibuerunt tormenta. Ea postquam flagris abunde concisus, vix apud se ipsum esset, exclamans: Quis tandem, inquit, imperium nunc obtinet? mihi dicite. Atque illi suaviter et facete subridentes, Num tu, respondeant, Theodosium nunc feliciter imperium administrare ignoras? Tum juvenis, Bona verba queso, ait: an non Decius, sed Theodosius Romanum obtinet imperium, qui me et sex alios mecum multo timore territos per præfectum urbi speluncam hanc ubi occultaremur, subire coegit, unde me illi fame perciti ad panes emendos promiserunt? 542 His illi verbis auditis consternatus, celeriter omnes ad antrum illud accurrerunt, adituque magis dilato, lapidibusque hinc et inde disiectis, in tabulam incidere, in qua Decii nomen, ipsorum in Christi religione profutunda libertas, fuga simul et occultatio, nec non sepulcræ tempus percommode expressum erat. Proinde cum reverentia debita eos inde duxerunt, et de ore omni celeriter imperatorem certiore fecerunt. Cæterum imperator fidelissimus, ubi eam rem cognovit, quod semper quæ grata Deo et accepta

essent faceret, pietate sua indignum duxit, vel illos ad se transferri curare, vel alios ad eos videndos mittere, ipsum autem domi manere: alterum enim arrogantiae, alterum autem socordiae omnino esse iudicavit. Et rebus omnibus, praeter eo ut ad illos veniret, contemptis, quam potuit celerrime Ephesum contendit, atque ibi illorum conspectu se oblectavit, et cum eis collocutus, et ad satietatem consuetudine eorum usus est: tum autem in communi etiam mensa cum eis, ita ut par erat, cibum cepit, septemque totos dies cum eis fuit, omne eis curae et officii genus praestans. Ubi vero etiam longiore rursus somno et obitu sancto in Christo obdormierant, debito eos prosecutus est honore: et praeclearo ea de causa triumpho acto, magnificeque rursus eis in antro repositis, Constantinopolim est reversus. Ea re quaestio de dogmate sopita est. Satis enim constabat, qui ut pueri illi tot annos, veluti noctem unam nullo corporum detrimento quiescentes superessent, effecerit, eosque una cum animabus excitarit, eum quoque potestatis suae abundantia, omnes homines cum suis, non alienis corporibus, in momento uno, veluti ex somno, tempore suo excitaturum esse (1). Haec hactenus.

543 CAPUT XLVI.

D: maximis terramotibus: et ut propterea in campo supplicationes factae: quibus cum imperator et Proclus adesset, subito puer in aera surreptus, ter sanctum hymnum audiverit: id quod ita rursus demissus populo retulit, et statim concidens exspiravit. Et ut Theodosius urbem renovavit, pluraque aedificia Antiochiae construxerit.

Adhuc Theodosius imperabat, et terrae motus (1) magnus et admirandus exstitit, qui priores omnes magnitudine, celeritate et temporis diuturnitate facile superavit. Nam ad menses sex maxime duravit, et non ex intervallo, sed motu continuo omnia concussit, idque per orbem fere universum: adeo ut non solum in urbe imperante turres in praecipua ierint, et murus variis in locis ruptus sit, verum etiam circa Chersonesum aedificium, id quod μακρὸν τεῖχος, hoc est longum murum, vocant, simul omne conciderit: et innumerabilia ubique locorum, magnorum operum templorumque aedificia pessum ierint. Terrae motus iste Alexandriam quoque attigit. Antiochiae autem impetu vehementiore imminens, praecipua quaeque spectacula maxime comminuit. Et innumerabiles accidere casus, non terra tantum, verum etiam mari. Alicubi enim terra delihcens vicos frequentes absorbuit: alicubi fontes non exigui subito exaruerunt; quibusdam in locis ubertim aqua profluxit, quae ibi antea esse solita non fuerat. Arbores multae una cum truncis suis radicitus evulsae. Aggeres plurimi derepente existentes,

(1) Simile quiddam Paulus Diaconus de septem quoque dormientibus in Germania refert, *De gestis*

λοισ τὴν περὶ αὐτῶν ἐπιτρέπαι θέαν, αὐτὸν δ' ἐπ' οἴκου μένειν· τὸ μὲν γὰρ ὑπερφίας, θάτερον δὲ βῆθυμίας ἀντικρυς εἶναι ἔκρινε. Πάντα δὲ δευτέρα τῆς πρὸς ἐκείνους ἀφίξεως λογισάμενος, ὡς εἶχε τάχους, τῆς πρὸς τὴν Ἐφῆσον ἤπειτο. Καὶ τοῦτον τῆς ἐκείνων ἐμφορηθείς ὄψεως, λόγων τε κοινωνήσας, καὶ τῆς ἡδίστης ὀμιλίας ἐκείνων εἰς κέρρον μεταλαβὼν, κοινῆς τε τραπέζης προσηκόντως ἐκείνοις συμμετασχῶν, ἐβδόμην ἡμέραν αὐτοῖς συνδιήγαγε, Θεραπειᾶς πάσης καταξιών. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν μακρὸν ὕπνον αὐθις ὅστω τέλει ἐν Κυρίῳ κεκοιμηγῆται, τιμῇ τῇ προσηκούσῃ ἔτιμα, περιφανῆ καταύγων ἐπ' ἐκείνοις τὸν θρίαμβον· μεγαλοκρεπῶς τε αὐθις τῷ σπηλαίῳ κτ' ἐδέυσας, ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πάλιν ὑπέστρεψε. Κάντεῦθεν ἡ περὶ τοῦ δόγματος ἀμφισβήτησις ἔληγε· ὅλον γὰρ ἦν ὁ γὰρ τοσαῦτα ἔτη ὡς μίαν νύκτα παρασκευάσας τοὺς παῖδας διαβιδάσαι, μὴ τι λύμης μειοχηρίας ταῖς σώμασιν, ἀλλὰ σύναμα ταῖς ψυχαῖς τοῦτους ἐξαναστήσας, δῆλος ἂν εἴη, ὡς καὶ πάντας ἀνθρώπους περιουσίᾳ δυνάμει· μετὰ τῶν οἰκίων καὶ οὐκ ἄλλοτρῶν σωμαμάτων πάντως ἐξαναστήσει ἀκαριαῶς, ὡς περὶ ἐξ ὕπνου, καιρῷ τῷ προσήκοντι. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΓ'.

Περὶ τῶν γεγονότων ἐξαισίων σεισμῶν· καὶ ὡς λιτῆς ἐν τῷ κάμπῳ γινομένης διὰ τοῦτους, τοῦ τε βασιλέως καὶ Πρόκλου πυρόντος, ἐξαίφην παιδίον εἰς ἀέρα ἤρπαγῆ· καὶ ἀκούσαν τὸν τρισάξιον ὕμνον, καταλθόν, τῷ λαῷ εἶρη· καὶ παρατίκτα πῶσον ἐτελεῦτα. Καὶ περὶ τῆς πόλεως ὡς ἀνεγένεσε ταύτην, καὶ πολλὰς οἰκοδομίας ἐπὶ τῆς Ἀρτιόχου ἀνήγειρε Θεοδοσίος.

Ἐτι δὲ Θεοδοσίου κρατοῦντος, σεισμὸν ἐπισυνέβη γενέσθαι μέγαν τε καὶ ἐξαισίον· ὅσον εἶναι καὶ τοῖς προλαβόντας ἅπαντας ἀποκρύπτειν τῷ μεγέθει καὶ τάχει, καὶ τῇ τοῦ χρόνου παραδρομῇ. Εἰς γὰρ μῆνας μάλιστα ἐξ διαγύρονεν ὁ σεισμός, οὐκ ἐκ διαλείμματος, ἀλλὰ συνεχῶς τὰ πάντα κυκλῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην σχεδόν· ὡς μὴ μόνον τοῖς ἀνὰ τὴν βασιλίδα πύργους ἐνεχθῆναι πρηγεῖς, καὶ τὸ ἄλλο ταῦτης τεῖχος· κατὰ διαφόρους τόπους διαφραγῆναι, ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ Χερρόνθου οἰκοδομηματὸς μακρὸν καλοῦσι τεῖχος, συμπεσεῖν ἀθρόον, καὶ μυρία δὲ ἅπανταχοῦ γενέσθαι συμπτώματα, μεγάλων ἐργῶν, νεῶν τε καὶ οἰκοδομιῶν. Ἦψατο δὲ ὁ σεισμός καὶ τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν. Ἐν δ' Ἀντιοχείᾳ βαρβαρίτερον ἐπιθήμενος, τὰ ἐν αὐτῇ τῶν θεομάτων ἐξαισία κατέρραξε μάλιστα. Πολλὰ τε καὶ ἀναριθμητὰ συνέβη πάθη γενέσθαι, οὐ κατὰ γῆν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν· καὶ πῆ μὲν εἰσπυθῆναι τὴν γῆν, καὶ κώμας· συγχάς ἐν αὐτῇ καταδύναι, καὶ τῶν πηγῶν δὲ οὐκ ὀλίγας ἐξάπινα φανῆναι ξηράς· ὄλλαχού δὲ ἀφθονον ἀναβρύματα τῷ ὕδαρ, μὴ πρότερον εἰωθὸς ἔν. Πολλὰ δὲ καὶ τῶν δεινῶν ἐκ τῶν βάρων σὺν τοῖς πρέμνοις ἀναβρῶν

Longobar. lib. 1, c. 13.

(1) *Evagr. lib. 1, cap. 17.*

σθῆναι· καὶ χύματα πλείστα αἰφνῆ· ἀναδοθῆναι, A
 εἰς ὄρη τε μεγάλα σχεδιασθῆναι· ὑπερβῆναι δὲ καὶ
 τὴν θάλασσαν τοῦς οἰκείους ὄρους· καὶ νεκροὺς
 ἰχθύας καὶ τῶν μάλᾳ μεγέθει ἐπιστήμων ὡς ἀπὸ
 σφενδόνης ἐκπέμπειν· πολλάς τε νήσους τῶν ἐν αὐ-
 τῇ καταδῦναι, ἐς δεῦρον ἀφανεῖς γενομένας· καὶ
 πλοῖα τῶν ὑδάτων ἀήρῶν ὑπονοστησάντων ἐπὶ ξηρᾶς
 ὄφθῆναι, μέσῳ τῷ πελάγει ἐπ' ἀκινήτοις ἐστῶτα.
 Μετέσχε δὲ τῶν ἐκ σεισμοῦ δεινῶν τὰ πολλὰ Βιθυ-
 νία τε καὶ Ἑλλάσποντος, ἐκατέρα τε Φρυγία, καὶ
 τῆς ἔω τὰ πλείστα, ὡς εἴρηται. Καὶ τὸ πλεόν δὲ τῆς
 ἐσπέρας ἐπέδραμε. Πολλῶν δὲ χρόνῳ τὸ πάθος ἐπι-
 κρατήσαν, οὐχ ὡσπερ τὸ καταρχᾶς· ἐπέβαλεν, οὕτω
 καὶ διέμεινε σφοδρότερον ἐπιόν· ἀλλ' ἔληγε κά-
 κεινο ἡρέμα τῷ χρόνῳ, ἔως οὐ παντάπιν ἀπέ-
 λιπε. Τὸ μὲν οὖν πάθος τοιοῦτον· οἱ δὲ τὴν Βύ-
 ζαντος οἰκοῦντες, εἰς δέος μέγιστον καταστάντες,
 καὶ τὰ συμπτώματα δεδοικότες, τὰ τεῖχη λιπόν-
 τες, ἐκτὸς τῆς πόλεως ἦσαν, ἐν τῷ λεγομένῳ
 Κίμπρι ποιοῦμενοι τὰς διατριβὰς, συνεχεῖς δεήσεις
 σύνματ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ καὶ Πρόκλῳ τῷ παρ-
 ἄρχῃ ποιοῦμενοι, ἐκδυσωποῦντες ἰλεων γενέσθαι Θεόν,
 καὶ τῶν ἐπικειμένων ἀπαλλάττειν δεινῶν. Καί
 ποτε βραγδυϊερον τοῦ σεισμοῦ ἐπιβρίσσαντος, σφό-
 δρα τε παλλομένης καὶ ὡσανεὶ κυματιζομένης τῆς
 γῆς, καὶ ἐκ βάθρων ἀνασπασθῆναι προσδοκωμένης,
 λιτῆς ἀγομένης, πάντες σύνδακρυς ἦσαν, ἐκ βάθους
 τὸν ἄνωθεν ἔλεον ἐκκαλοῦμενοι. Τηνικαῦτα δὲ θαῦμα
 παράδοξον ἠκολούθει, πάντα νοῦν ἐκβαίνειν ὡσανεὶ
 καὶ διάνοιαν. Αἴφνης· γὰρ ἐκ μέσου πάντων ὄρων-
 τω, θεῖα τινὶ δυνάμει, παιδίον εἰς ἀέρα μετέωρον
 ἦρτο· καὶ τῷ οὐρανίῳ κύματι προσπελάσαν ὡς
 ἀφανὲς τοῦ λοιποῦ εἶναι, θεῖας ἐν μεθέξει φω-
 ῆς γίνεταί, ὅπως ἀγγέλοις ἔδος Θεὸν ἀνυμνεῖν. Ὡς δὲ
 ταῦτ' ἤκουσαν, ὅπως πάλιν ἐπιτραπῆναι τὴν αὐ-
 τὴν ἀερίαν ὁδὸν κατελεθεῖν· ἀναγγεῖλαι τε καὶ τῷ
 ἐπισκόπῳ Πρόκλῳ, βασιλεῖ τε αὐτῶν, καὶ τῷ πληθῆι
 παντὶ, λιτανεύοντάς τε καὶ ἄλλως ἀνυμνεῖν ἡρημέ-
 νους Θεόν, καὶ ταυτὶ κατὰ λέξιν λέγειν τὰ ῥήματα,
 ἄπερ ἀκούσῃε καὶ φέδόντων ἀγγέλων· Ἄγιος ὁ
 Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλήσῃ ἡμᾶς.
 Ἄ δῆτα Πρόκλος ἀκούσας, αὐτίκα οὕτω ψάλλειν τῷ
 πληθῆι ἐκέλευεν. Ὁ δὲ σεισμὸς· εὐθύς ἔστη, λήξας
 παντάπασιν. Βασιλεὺς δὲ Θεοδοσίος καὶ ἡ θαυμαστὴ
 γυναικῶν Πουλχερία, τῷ παραδόξῳ ἀγαθόντες τοῦ
 θαύματος, βασιλικῷ θεσπίσματι εὐθύς ἐπεκύρουν
 κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὴν θεῖον τουτονὶ ὕμνον
 ἐξφθεσθαί. Ἐξ ἐκεῖνου τε ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία
 τοῦτον παραλαβοῦσα, οὐ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, κατὰ πᾶσαν ἐναρξίν ὕμνου
 Θεοῦ τοῦτον πρὸ πάντων πλατεῖ τῷ στόματι καθη-
 γείται. Τὸ μὲντοι παιδίον μετὰ τὴν τῶν λόγων δια-
 κωνίαν εὐθύς ἐτελεύτα τὸν βίον· καὶ κατὰ τὴν Με-
 γάλῃν ἐκκλησίαν, ἣ τῆς Εἰρήνης ἐστὶν ἐπάνωμοσ,
 κατετέθη. Ὁ δὲ τόπος ᾧ διαέριον ἦρθη, Ἰψώμα
 θεῖον τοῦ λοιποῦ ἐπεκλήθη, πρὸς νότον ἀνεμον τῆς
 Κωνσταντινίου ὄρων. Ἐπεὶ δὲ τοῦ τῶν σεισμῶν δέους
 ἀπῆλλακτο βασιλεὺς, αὐτίκα τὰ τῆς Κωνσταντινίου
 τεῖχῃ ἐπέβαλεν ἀνιστάξ. Καὶ τὰ μὲν τῆς ξηρᾶς

in montes ingentes conformati. Mare, terminos suos
 transgressum, pisces ingentis magnitudinis mor-
 tuos veluti funda ejecit. Insulae plures, una cum
 incolis suis submersæ, hodie quoque non appa-
 rent. Naves undis confertim decedentibus in arida
 medio mari immobiles consistere visæ. Cladem
 ex eo terræmotu plurimum sensere Bithynia, Hel-
 lespontus, utraque Phrygia, et Orientis pars maxi-
 ma : sicuti dictum est. Invasit quoque Occidentis
 regiones plures. Et cum longo duraret tempore,
 non ea qua cæperat vehementia grassari perse-
 veravit, verum sensim de impetu aliquid remisit,
 donec prorsus conquievit. Clades ea talis fuit.
 Byzantii autem in maximum conjecti metum, a
 ruinis ædificiorum sibi timentes, muros relique-
 runt, et extra urbem in Campo, qui dicitur, mo-
 rati sunt, una cum imperatore Theodosio, 544
 et patriarcha Proclo continuis precibus incum-
 bentes, Deumque ut propitius eis esset et ab im-
 minenti calamitate orbem liberaret, obtestantes.
 Et cum aliquando, motu eo grassante, terra veluti
 fluctuans concuteretur, et homines per metum
 eam ex fundamentis ipsis exstirpatum iri vererentur,
 et ex profundo intimoque animo
 misericordiam divinam implorarent : tum mira-
 culum præter opinionem omnium, quod sensum
 et mentem omnem excedat, subsecutum est. Subito
 namque e medio inspectantibus omnibus, divina qua-
 dam vi puer in aerem sublimis ad caelestem usque
 tractum, ita ut jam non appareret, sublatus, divi-
 nam vocem qua angelis Deum laudibus ferre mos
 est, audivit : eaque voce percepta, rursus priore
 per aerem via reversus descendit ; et episcopo
 Proclo, ipsique imperatori et multitudini omni
 supplicationibus operanti, Deumque hymnis cele-
 branti, ab angelis canentibus se verba hæc audisse
 renuntiavit : Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus
 immortalis, miserere nostri. Quæ ubi Proclus in-
 tellexit, statim ad eum modum populum psallere
 jussit : et terræmotus statim etiam constitit, om-
 ninoque conquievit. Imperator porro Theodosius,
 et inter feminas admiratione omnium digna Pul-
 cheria, tanto miraculo percusi, constitutione im-
 periali confestim, ut per orbem omnem divinus
 hymnus iste concineretur, decreverunt. Et ex eo
 tempore Ecclesia Christi eum acceptum non quo-
 libet tantum die usurpat, sed etiam (ut simpliciter
 dicam) cujuslibet carminis et laudis Dei initio
 ante omnia pleno ore præmittit. Puer verborum
 eorum ministerium exsecutus, statim vita defun-
 ctus est, et in Magna ecclesia quæ Pacis nomen
 obtinet, conditus. Locus autem in quo ille in sub-
 lime actus est, postea Divina Exaltatio vocatus
 est, notum ventum pro urbe Constantinopolitana
 spectans. Imperator ubi terræmotus timore libera-
 tus est, illico Constantinopolitanæ urbis muros
 reficere aggressus est : et majorum mœnium par-
 tem, quæ in sicco loco sunt, per dies sexaginta,

in eam quæ nunc cernitur formam Anthemius A restauravit, ingenti urbi amplitudine pomeriis prolatis adjecta. Cyrus autem præfectus urbi 545 reliquum qui conciderat, et vi temporis labefactatus fuerat, murum renovavit, atque in sublimem altitudinem, urbe veluti in novam redacta formam, construxit. Et cum aliquando imperator in Hippodromo equestre exhibens certamen staret, Byzantii structura Cyri delectati magnificam illam emisere vocem : Constantinus condidit, Cyrus restauravit. Qua ex causa ira percitus princeps, præfecti dignitatem, illo sub prætextu quod gentilis superstitionis cultor esset, homini ademit, et substantiam ejus omnem publicavit. Ille animum despondens, ad Ecclesiam confugit, et in sacrum sacerdotum ordinem allectus, Smyrnæorum præfuit urbi. Smyrnæi ubi illum audire gentiliam sacra coluisse, communionem ejus snnt aversati. Cyrus (1) autem ad eos in ecclesia talia verba fecit : « Viri amici, nativitatem Dei et Servatoris nostri Jesu Christi silentio colamus, quoniam auditu etiam solo in virgine sancta conceptum est Dei Verbum. Ei gloria sit in sæcula. Amen. » Ac deinde gratus civibus fuit, et Ecclesiam pie gubernavit. Hujus quoque opus est templum Dei Genitrici dicatum, quod Cyri dicitur : in quo fama est et Romanum illum cantorem eximium, propter carmina decantata, honorem et præmium virtutis a Dei Genitrice recepisse. Templum autem id hujusmodi occasione isthic est erectum. Cupressus in eo loco ingens et procera fuit, in qua superioribus temporibus nescio quomodo imaginem Dei Genitricis quidam occultavit. Cum autem multum præterlisset temporis, et imago lateret, ipsa seipsam indicavit. Cupressus enim immenso coruscans lumine, periude atque sax una ardere visa est, et ingens etiam miraculorum vis ab obscura et latenti efficacia manavit. Ubi autem quidam curiositate laudata arborem conscendit, imago ea, unde miraculorum vis profluxit, apparuit. Quapropter Cyrus loco ei honorem habens, pulcherrimum et maximum Dei Genitrici construxit delubrum. De his hæc tenent. Verum enim vero imperator magnam exhibens liberalitatem, non imperantem tantum, sed et alias restauravit urbes, quæ valde diruta fuerant. Et alias quidem aliter restituit : Antiochiam vero Memnonium et Zoilum et Callitium, religione nostra admodum præstantes viros, rectores misit. 546 Ibi Memnonius perquam decenter et magnifice, quod Pæphium dictum est, ab ipsis fundamentis restituit : in cujus loco medio hypæthram et subdialem aulam reliquit. Zoilus autem imperialem erexit porticum, ad austrum

μεγάλα τείχη Ἀναθήμιος δὲ ἐξήκουσα ἡμερῶν ἐπὶ τὸ νῦν ὄρῳμενον διεσκευάζει, περιβάλλων καὶ πολὺ τι μεγέθους τῇ πόλει· ὁ δ' ἔπαρχος Κύριος τὸ συμπεπωκὸς τοῦ λοιποῦ τείχους, καὶ τῶ χρόνῳ γεγενηκὸς ἀνεπέωσεν, καὶ εἰς ὑψὸς ἐπέδωκε, καὶ τὴν τιμὴν ὡς περ καταστήσας αὐτήν. Καὶ ποτε τοῦ βασιλέως ἐν τῷ Ἰππικῷ καθέστωτος, οἱ Βυζάντιοι τῇ ἐργασίᾳ Κυρίου ἠδόμενοι, φωνὴν ἀφ' ἑκείνων λαμπράν· Κωνσταντίνος ἔκτισε, Κύριος ἀνεπέωσεν. Ἐφ' ᾧ περιοργῆς γενόμενος ὁ κρατῶν, τὴν μὲν ὑπάρχον ἐκείνῳ ἀπέειλε τιμὴν, πρόσφασιν εἰληφώς, ὡς εἶη τὰ Ἑλλήνων φρονῶν· δημεύει δὲ καὶ τὴν οὐσίαν εὐθύς. Ὁ δὲ ἀμυχανήσας, τῇ Ἐκκλησίᾳ προστρέχει· καὶ ἱερωσύνης μεταλαχῶν, τῆς τῶν Συμυριαίων καθηγήσατο πόλεως. Συμυριαῖοι δὲ καθ' Ἑλληνας τοῦτον ἠνωτισμένοι φρονεῖν κοινωνεῖν ἐξετρέποντο. Ὁ δ' ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἰὼν, οὕτω πως ἔφη· « Ἀνόθως φῆλοι, ἡ γέννησις τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σιωπῇ τιμάσθω, ὅτι ἀκοῆ καὶ μόνῃ συνελήφθη ἐν τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Αὐτῇ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. » Καὶ τοῦ λοιποῦ κεχαρισμένος αὐτοῖς ἦν, καὶ εὐσεβῶς τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν διώκησε. Τοῦτου δὲ ἔργον καὶ ὁ ἐν τοῖς Κυρίου λεγομένοις ἀνετιμένους τῇ Θεοτόκῳ νεώ· ἐν ᾧ λόγος καὶ Ῥωμαῖον ἐκείνον τὸν θαυμάσιον μελωδῶν, γέρας εἰληφέναι τῆς ἀρετῆς πρὸς τῆς Θεομήτορος τῆς μελωδίας τὴν χάριν· κατὰ πρόσφασιν δὲ τοιαύτην καὶ τὸν νεῶν ἐκεῖσε γενέσθαι. Ἀμφιλαφῆς κυπάρισσος περὶ τὸν χώρον ἦν, ἐν ᾗ τοῖς ἀνω χρόνοις οὐκ οἶδ' ὅπως εἰκόνα τῆς Θεομήτορος ἐκρυπτεν. Ὡς δὲ πολλὸς ἔβρει χρόνος, καὶ ἀφανῆς ἦν ἡ εἰκὼν, αὐτὴ αὐτὴν κατεμήνυε· λαμπὰς γὰρ μία ἡ κυπάρισσος διεφαίνετο, ἀπέφρω καταλαμπομένη φωτὶ. Πολλὴ δὲ καὶ θαυμάτων χύσις ἐπέβρει ἐξ ἀφανοῦς ἐνεργείας. Ἀγαθὴ δὲ περιεργία τινὸς ἀνιόντος τὸ δένδρον, ἡ εἰκὼν διεφαίνετο· ἐξ ἧς καὶ ὁ τῶν θαυμάτων ἔβρει κρονός. Τιμῶν δὲ Κύριος τὸν χώρον, περικαλλῆ τε καὶ μέγιστον τῇ Θεοτόκῳ ἱδρύετο τέμενος. Τοιαῦτα καὶ περὶ τούτων. Βασιλεὺς δὲ πολὺ τὸ φιλότιμον ἐνδεικνύμενος, οὐ τὴν βασιλίδι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας ἐπηνώρθου πόλεις σφόδρα διαβραγείσας. Καὶ ἄλλας μὲν ἄλλως ἠνώρθου. Μεμνόνιον δὲ καὶ Ζοῖλον καὶ Κάλλιστον ἐπὶ τῇ καθ' ἡμᾶς θρησκείᾳ μάλα διαπρεπεῖς ἀρξοντάς τὴν Ἀντιόχου ἀνέπεμπεν. Ὁ μὲν οὖν Μεμνόνιος εὐπρεπῶς μάλα καὶ περιέργως τὸ παρ' ἐκείνην Ψηφίον ὀνομαζόμενον ἐξ αὐτῶν ἀνίστα κρηπίδων· ᾧ καὶ ὑπαίθρον αὐτὴν κατὰ μέσον εἰσαε· Ζοῖλος δὲ τὴν βασιλείον ἐγείρει στοὰν πρὸς τὸ νότιον ἀπονεύουσαν κατὰ τὴν Ῥουφίνου πλευρὰν, τὴν ἐκεῖνου προσηγορίαν καταλείψας τῷ χώρῳ. Οὐ σμικρὰν δὲ καὶ ὁ ἐμοὶ συνώνυμος Κάλλιστος καταλείπει τὴν οἰκοδομίαν τῇ πόλει, ἀλλὰ καὶ λίαν περιφανῆ τε

(1) De Cyro isto hæc apud Suid. reperiuntur : *Cyrus Panopolites poeta sub Theodosio juniore vixit. Apud quem præfectus prætorio. et præfectus urbi, consul et patricius fuit, in admiratione ab Eudocia Augusta, quæ poematum studiosa erat, habitus. Eudocia autem, cum aula relicta, in Oriente Hierosolymis esset, Cy-*

rus ab adversariis insidiis circumventus, in Phrygia Cotyæi episcopus factus est, et usque ad Leonis imp. tempora duravit. Mentio ejus sit l. Si quis C. ut nem. ad suum patroc. lib. 11. Et ad hunc scripta est L. Qui sub prætextu. C. de sacros. Eccles.

ἄμα καὶ μεγαλοπρεπῆ, ἣ Καλλιῶτου στοὰ ὠνομά-
ζετο, πρὸ τῶν ἐδῶν ἂ ταῖς δίκαις ἰδρῦετο, κατ' εὐθὺ
τοῦ φόρου· οὐ ἡ περικαλιῆς οἰκία ἐγγήγετο, εἰς
καταγῶγια κεκληρωμένη τῆς στρατηγῶς. Ἐπὶ δὲ
τούτοις ὁ στρατηγὸς Ἀνατόλιος, τῶν ἐφῶν ταγμα-
των ἡγούμενος, ἐκεῖσε πεμφθεὶς, καὶ οὗτος τὴν
ἐκείνου ἐπώνυμον στοὰν περιφανῶς ἀνεγειρεῖ, ὕλαις
παντοδαίαις καὶ φιλοτιμίᾳ ταύτην κατακαλλύνας χειρὶ.
Ταῦτα μὲν εἰ καὶ πάρεργα τῇ ἱστορίᾳ εἶναι δοκεῖ,
ὁλλὰ τοῖς γε φιλομαθέσιν οὐκ ἀκομψα, πολὺ δὲ καὶ
μάλιστα περισπούδαστα.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Ὡς μετὰ Πρόκλον Φλαβιανὸς, μετὰ δὲ Κύριλλον
Διδόσκορος τὴν Ἐκκλησίαν ἐλάμβανε. Καὶ
περὶ τῆς διαφορᾶς Πουλχερίας καὶ Εὐδοκίας
διὰ Χρυσάφιου· καὶ περὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ τῷ
δεύτερον Ἀηστρικῆς συνόδου.

Μετὰ δὲ τοῦτο Πρόκλος μὲν ὁ θεοτάτος δέκα πρὸς
τῶ ἐν διαπρέφας ἐτῆ τῶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
θρόνῳ, καὶ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας θεσπέσιος Κύριλλος
δύο πρὸς τοὺς τριάκοντα, κατὰ ταυτὸν καὶ ἄμφω
πρὸς τὴν ἀγήρω μετέδοσαν βιοτήν. Ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς
Ἀντιόχου Ἰωάννης, δόμνῳ τὸν θρόνον λιπῶν, ἀπὴλ-
λακτο τῆς ζωῆς. Ναὶ μὴν καὶ Λέων ὁ μέγας, Κελε-
στίνου τοῦ θεοῦ μετηλλαχτός τὸν βίον, ἐπὶ τὸν τῆς
πρεσβυτέρως Ῥώμης θρόνον ἀνήγετο. Ἰουδενάλιος
δ' ἔτι περιῶν, τῶν κατὰ Παλαιστίνην ἤγειτο ἐκκλη-
σιῶν. Τὸν μὲν οὖν Πρόκλον ὁ τῶν ἱερῶν φύλαξ τῆς
Μεγάλης διεδέχετο ἐκκλησίας Φλαβιανῶς, πρεσβυ-
τέρου μὲν ἄξιον ἡμφισπόμενος, οὐρανίᾳ δὲ κεχηρ-
μένο· τῇ βιοτῇ. Μετὰ δὲ Κύριλλον τῷ τῆς Ἀλεξάν-
δρου θρόνῳ Διδόσκορος τῷ τῆς ἀσεβείας καθιδρῦεται
ἐργαστήριον· ὅς καὶ τᾶλλα μὲν χειριστός ὢν, μάλ-
ιστα Κυρίλλῳ τῷ θεῷ καὶ Φλαβιανῶ δι' Ἐχθρα-
ίων, τὴν τρίτην οὐ προσέτατο σύνοδον. Τῷ δὲ τῆς
Κωνσταντίνου ἀρχιμανδρίτῃ τῷ δυστυχῇ Εὐτυχεῖ
φιλῶ ἐς τὰ μάλιστα χρώμενος, ἔτι δὲ καὶ Χρυσά-
φιῳ τῷ πρώτῳ τῶν ἐν βασιλείῳ θαλαμῶν, τὴν
ἐν Ἐφέσῳ δευτέραν συγκροτηθῆναι σύνοδον παρ-
εσκεύασεν, ἣ καὶ Ἀηστρικὴ ἐπεκλήθη, ἐντεῦθεν τὴν
ἀρχὴν εἰληφῆτα. Ὁ Χρυσάφιος οὗτος τὰ μεγάλα
δυνάμενος παρὰ βασιλεῖ, τῇ Φλαβιανοῦ χειροτονίᾳ
ἐκ τινος προλήψεως ἀπαρυσκόμενος, ὑπετίθει τῷ
βασιλεῖ, σημαίνειν τῷ πατριάρχῃ τὰς ὑπὲρ τῆς χει-
ροτονίας διαπέμπεσθαι εὐλογίας. Ὁ δὲ θεὸς Φλα-
βιανὸς ἄρτους καθαρῶς ἐπεμπε. Χρυσάφιος δὲ
χρυσᾶς πέμπειν εὐλογίας ἐδῆλου. Πατριάρχης δ'
ἀντέλεγε, μὴ τῶν τοσούτων εὐπόρως ἔχειν, εἰ μὴ
που εἰς τοῦτο τοῖς ἱεροῖς χρήσαιτο κειμηλίαι· τὰ
δὲ τῆς ἐκκλησίας κάκεινον πάντως ἀκριθέστατα
διδιδῆναι, ὡς θεῷ καὶ τοῖς πένησιν ἀρωσιῶται. Καὶ
δὴ ἐντεῦθεν ἡ παραλύπησις χώραν ἐλάμβανε, μηδὲν
τε Πουλχερίας τῆς βασιλίδος ἐπαισθημένης. Ἐντεῦ-
θεν ὁ Χρυσάφιος φθόνῳ βληθείς, πάντα κάλιον
ἐκίνας τὸν πατριάρχῃ ἀπελάσαι τοῦ θρόνου. Τῆς δὲ
Πουλχερίας κρατούσης, ἐπεὶ ἀδύνατον ἐφκει εἶναι,

A spectantem, in Rufini porticus latere, cognomine
suo loco ei relicto. Qui vero mihi cognominis fuit
Callistus, præclarum et magnificentum urbi ei reli-
quit ædificium, quod Callisti porticus nominatur,
pro judicum curia, ex adverso ei foro ubi pul-
cherrimæ constructe sunt aedes, in quibus duces
belli habitant. Insuper Anatolius quoque dux,
militarium in Oriente ordinum præfectus, eo mis-
sus, cognominem sibi porticum, omnis generis
materia et arte præcipua exornatum, splendide exci-
tauit. Hæc etiam si per digressionem historiæ inserta,
non tamen studiosis invenusta aut ingrata erunt.

B

CAPUT XLVII.

Ut post Proclum Flavianus, post Cyrillum Diosco-
rus Ecclesiæ susceperit administrationem. De
dissidio inter Pulcheriam et Eudocium, propter
Chrysaphium. Item de synodo iterum Ephesi cele-
brata, et prædatoria cognominata.

Postea cum divinus Proclus undecim annis in
Constantinopolitana sede, et admirandus Cyrillus
in Alexandrina triginta duobus enituisent, eodem
tempore ambo ad immortalæ transiere vitam. Sed
et Juannes Antiochenus moriens Domino thronum
reliquit: et Leo Magnus, Cœlestino ad cœlestem
recepto vitam, in veteris Romæ Ecclesiam est in-
ductus. Porro Juvenalis adhuc superstes, Ecclesiis
Palaestinae præfuit. Proclo Flavianus successit, sa-
cerorum donariorum ecclesiæ Magnæ custos, digni-
tate presbyter, vita autem cœlesti præclarus. Post
Cyrillum in Alexandria throno Dioscorus impietatis
officinam instituit: qui cum rebus aliis pessimus
fuit, 547 tum divino Cyrillo et Flaviano inimi-
cissimus, tertie synodi decreta non recepit. Et
quod Constantinopolitano archimandrita infelicis
Eutyche, et præterea Chrysaphio primario inter
imperiales cubicularios eunucho amicissime uteretur,
ut secunda Ephesi synodus cogereetur effecit,
quæ Ἀηστρικὴ, hoc est prædatoria, dicta est. Eius
celebrandæ tale fuit initium. Chrysaphius iste (1)
multum apud imperatorem auctoritate valuit, et
quod ordinationem Flaviani, propter anticipatam
opinionem, minus gratam probatamque haberet,
imperatori subiecit, ut patriarchæ significaret,
quo ille, ordinationis gratia, benedictionis munus
sibi mitteret. Divus Flavianus panes puros misit.
Chrysaphius contra auream benedictionis donum
mittendum esse dixit. Cui patriarcha respondit,
non esse sibi tantum rerum copiam, nisi forte ad
hoc sacris uteretur templi donariis. Ipsum vero
Chrysaphium optime nosse, Ecclesiæ sacra vasa
Deo et pauperibus esse consecrata. Atque inde
offensio locum habuit, cum ejus rei Pulcheria Au-
gusta nihil animadvertisset. Chrysaphius eam ob
rem invidia percitus, omnem movit funem, ut pa-
triarcham sede sua deturbaret. Cum autem id om-
nino, Pulcheria summam rerum administrante,
feri non posse videret, Eudociam Augustam, quæ

(1) Apud Suidam est, plurimum auctoritate eunuchos aulicos apud Theodosium valuisse, et res
plerasque ex arbitrio eorum perperam actas esse.

nondum in Palæstinam erat, sollicitavit, eamque paulatim adversus matrem Pulcheriam concitans, ut præpositum illi ademptum sibi ascisceret, suadere ei cœpit. Præpositus enim Pulcheriæ parebat, ut quæ rerum summam administraret. Eudocia non parum imperatoris tentavit animum, ut præpositum a Pulcheria abduceret. At ille ab ea persuasus non est, petitionem Eudociæ refellens: quod Pulcheria soror ejus in imperio genita atque educata esset, et quam optime rempublicam administraret. Postquam Chrysaphio cœptum id non successit, aliud est expertus, et rursum Eudociæ molestus fuit, imperatorem ut instigaret, quo ille patriarchæ secreto insinuaret, ut Pulcheriam diaconissam ordinarer. Hoc Eudocia cum ageret, frequenti suggestionem tandem mitissimum imperatoris animum flexit. Nam et lapidem aquæ gutta frequentius defluens excavare solet. Theodosius patriarchæ ad se vocato arcanum indicavit. 548

Et ille in mœrorem conjectus imperatori quidem quod ei gratum esset, facturus visus est: Pulcheriam autem litteris secretioribus certior fecit, ut nequaquam in conspectum ejus veniret, ne scilicet quod et sibi ipsi et illi parum gratum esset, facere cogeretur. Pulcheria statim quid ageretur intelligens, præpositum transire ad Eudociam jussit: et ipsa urbe egressa, ad Septimum tranquillam privata vitam egit. Imperator autem et Eudocia Flaviano deinceps, quod arcanum illud consilium propalasset, maxime succensuerunt. Pulcheria ad hunc modum ejecta, per Eudociæ manus respublica administrabatur: quo tempore etiam suspicionis illius occasio locum habuit, de celebri illo malo, propter Paulinum magistrum, quemadmodum supra dictum est. Hæc cum sic gererentur, Eusebius, de quo in synodo tertia antea diximus (nam primus ipse Nestorii vesaniam deprehendit atque redarguit, si quis alius, et ipse artis rhetoriæ peritus: tum autem Dorilæus episcopus erat), quod Eutychetis familiaris esset, de fide aliquando cum eo est collocutus. Atque ubi cum non recte sentire animadvertit, libellum ea de re patriarchæ Flaviano obtulit. Flavianus synodo provinciali Constantinopoli coacta, ad quam quadraginta episcopi venerant, Eutychetem citavit. Ille porro primum sistere se recusavit. Ubi autem coactus advenit, cædissimo morbo laborare deprehensus est. In medio enim consessu, « Ego, inquit, ex duabus naturis genitum esse profiteor Dominum nostrum Jesum Christum, ante unionem. Post unionem autem, unam ejus esse naturam, et divinum ejus corpus neque consubstantiale nobis, neque eisdem nobiscum perpressionibus obnoxium esse prædico. « Quæ verba postquam synodus audivit (1), illico quod ille pœnitentia non duceretur, legitime et juxta certum canonum judicium, hominem, dignitate ei adempta, rejectit. Ille

(1) Synodos provinciales patriarchæ et archiepiscopi olim, cum hoc sic usus ferret, cogere potue-

την βασίλισσαν Εὐδοκίαν ὑπέρχεται, μήπω ἀφιέρνῃ εἰς Παλαιστίνην, καὶ ἡρέμα κατὰ τῆς μητρὸς Πουλχερίας διερεθίζειν. Καὶ ἐπειθεὶν ἀφελέσθαι μὲν αὐτῆς τὸν Πραιπόσιτον, ἑαυτῇ δὲ προσκοιῆσαι· ὅπ' ἐκείνη γὰρ οὕτως ἐτάττετο, ὡς ἐθελοκαμένη τοὺς πράγμασι. Καὶ πείραν οὐ μικρὰν προσῆγεν ἡ Εὐδοκία τῷ βασιλεῖ, τὸν Πραιπόσιτον ἀποστῆσαι τῆς Πουλχερίας. Ἄλλ' οὐδαμῶς πεπιθῆναι οὐκ ἐκράτει, ἀποτρέπων οἷς τε τῇ βασιλεῖ γεννηθεῖν τε καὶ τραφείη, καὶ ὡς χρεῶν τὰ τῆς πολιτείας ἢ ἀδελφῆ διαχειρίζεται πράγματα· ἐπεὶ δ' ὁ Χρυσάφιος τῆς πρώτης ἀπετύγγαναι παίρας, δευτέρην ἄλλην προσῆγε. Καὶ αὐτὸς τῇ Εὐδοκίᾳ ἠνώγει βασίλειά διερεθίζειν ἐν ἀπορρήτῳ πατρ' ἀρχῆ δουλοῦν, διάκονον τὴν Πουλχερίαν χειροτονεῖν. (Ὁ ἄνθρωπος οὐν ἔχουσα, κάμπτεται μὲν τῷ πυκνῶς ὑποβάλλειν τὴν τοῦ βασιλέως πραυτάτην ψυχὴν. Καὶ γὰρ τὴν πέτραν κοιλαίνει ἡ τοῦ ὕδατος συχνῶς κατιοῦσα βάνις· καὶ τὸν πατριάρχην μεταστειλάμενος, τὸ ἀπόρρητον ὑπεσῆμαινεν. Ὁ δ' ἐν λύπῃ γενόμενος, βασίλει μὲν κεχαρισμένα πράξαι ἐδόκει· γράμμασι δὲ μυστικῶς τῇ Πουλχερίᾳ ἐδήλου, μηδὲ μὴ εἰσεῖσθαι αὐτῇ εἰς πρόσωπον ἀφικέσθαι, ἵνα μήτι, φησί, τῶν οὐ καταθυμῶν ἔμοι τε καὶ σοὶ ἀναγκασθῶ διαπραξέσθαι. Ἡ δ' εὐθύς συνεῖσα τὸ μελετώμενον, τὸν μὲν Πραιπόσιτον περὰ τὴν Εὐδοκίαν ἵέναι ἐκέλευεν· αὐτῇ δὲ τῆς πόλεως ἐξελθοῦσα, περὶ τὸ Ἐδομογενομένην, καθ' ἑαυτὴν ἡσυχῇ διήγεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ ἡ Εὐδοκία κατὰ Φλαβιανῶν τὰ μέγιστα ὄδινον τοῦ λοιποῦ ὡς τὸ ἀπόρρητον ἐκκαλύψαντος. Τῆς δὲ Πουλχερίας ἐκποδῶν γενομένης, διὰ χειρὸς τῇ Εὐδοκίᾳ τὰ τῆς πολιτείας ἤγετο πράγματα· ὅπηνίκα καὶ ἡ κατ' αὐτῆς πρόφασις χώραν ἔσχε τῷ περὶ τοῦ ἐκείνου μῆλιρ διὰ Παυλίνον τὸν μάγιστρον, ὥστε προεῖρηται. Τοῦτων οὕτω γεγενημένων, ὁ κατὰ τὴν τρίτην σύνοδον προεῖρημένος Εὐσεβίος (ὁ καὶ πρῶτος τῆς Νεστορίου φρενοβλαβείας καθήψατο, καὶ ταύτην διηλεγξέ, ῥητορικῆν εἰπερ τις ἀσκήσας· τότε δὲ τὴν Δουραλοῦ διέπων ἐπισκοπῆν), συνήθησεν εὐτυχῆ περὶ πίστωσης ποτε λόγους ἐκείνου. Ἐπεὶ δὲ μὴ ὑγιῶς φρονούντα ἐφεύρισκε, λιθέλλον γράψας, Φλαβιανῶν τῷ πατριάρχῃ ἰδίῳ. Ὁ δὲ μερικτῶν συνόδων κατὰ τὴν Κωνσταντινου ἀθροίσα, ἦν τεσσαράκοντα ἐπλήρου ἐπίσκοποι, μετεπέμπετο Εὐτυχῆ. Ὁ δὲ τὰ μὲν πρῶτα ἔρχεσθαι παρητήτο· ἐπεὶ δὲ βιαζόμενος παρεγένετο, φωνᾶται ἀισχίστην νότον προσηλημένον. Ἐφη γὰρ ἐν μέσῳ τῷ συνεδρίῳ· « Ἐγὼ ἐκ δύο φύσεων ὁμολογῶ γεγεννηθῆναι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πρὸ τῆς ἐνώσεως, μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν μίαν φύσιν αὐτὸν εἶναι κληρούμενον· καὶ τὸ θεῖον ἐκείνου σώμα μὴ ὁμοούσιον ἡμῖν καὶ ὁμοιοπαθὲς καθεστάναι. » Ἄ ὄητα ἡ σύνοδος διακούσασα, εὐθύς ἐκείνον μεταμέλω μὴ χρώμενον, ἐνθέσμως καὶ κατὰ κανόνων ἀκριβῆ διαίταν ἀπέωσαντο καθελόντες. Ἐξείνος δὲ βασίλει προσῶν, ἰδεῖτο ἀνακρίνεσθαι αὐτὸς, οἷάπερ τῶν κατ' αὐτοῦ ὑπομνημάτων πλαστουργηθέντων Φλαβιανῶν. Καὶ ἐήρουν: concilia œcumenica et universalia, sine voluntate imperatoris, minime.

κελεύσει τοῦ κρατούντος πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἑτέρα συναλλίεσθαι σύνοδος· ἐν ἧ καὶ ἄλλοι τῶν ἐρέων παρῆσαν καὶ τῶν τῆς συγκλήτου τινές· Ὁ ἀληθὴς δὲ εἶεν τὰ ὑπομνήματα κυρωσάντων, Χρυσάφιος ὁ εὐνοῦχος ὁμοφρον ἐκείνων τὰ μάλιστα καθ' ἑστῶς, τὴν ὕβριν φέρειν οὐχ οἷός τε ὢν, ἐπιπλείον τὴν κατὰ Φλαβιανοῦ ἠΰθανε μῆνιν· καὶ τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας Διοσκόρου ἐδήλου τῷ δυσσεβῆϊ, εἰς ἅπαντ' αὐτῷ εἶναι κεχαρισμένος· τὰ καταθύμια, εἴ γε Εὐτυχέος μὲν ὑπεραγωνίσσεται κινδυνεύοντος, κατὰ δὲ Φλαβιανοῦ καὶ Εὐσεβίου τοῦ Δορυλαίου γλωτταν κινήσει. Ἐπίσης δὲ καὶ τὴν Αὐγούστην Εὐδοκίαν διερεθίζει, πολλὰ μὲν ἐπιλέγων καὶ ἄλλα, μάλιστα δὲ τὰ διὰ Πουλχερίαν αὐτῇ λυπηρὰ προσγεγόμενα· ὅτι μὴ τὸ ἀπόβρῆτον· Φλαβιανὸς ἔταμνευε. Καὶ δὴ ἄμφω γενόμενοι, κινουσι τὸν Θεοδοσίον, καὶ δευτέραν αὐτῶν σύνοδον κατ' Ἐφεσον συγκροτεῖν, ἣ δὴ τὰ κατὰ Εὐτυχή καὶ Φλαβιανὸν διασκέψεται, καὶ τῶν ψήφων τὴν δίκαιαν Διοσκόρου τῷ δυσσεβῆϊ ἐπιτρέπειν, καὶ τῆς συνόδου καταρχειν· πέμπειν δὲ καὶ στρατὸν ἀξιόμαχον τοῖς ψηφίζομένοις προσθηθήσονται. Ὡς δὲ τοῦτο βασιλεὺς ἐκέλευε, καὶ ἡ ληστρική κληθεῖσα σύνοδος κατ' Ἐφεσον ἤθροιστο, προκαθίσας Διόσκορος, τοὺς ἄλλους παρωσάμενος νοταρίους, τοὺς ἰδίους μόνους προῆγεν, ὥστε τὰ πραττόμενα, ἧ ἐκείνῳ ἐδόκει, χάριται διατυποῦν. Παρῆσαν δὲ τῇ συνόδῳ καὶ ἀνοθεν εἰρημνοὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες μετὰ τῶν ἀμφ' αὐτοὺς ἐρέων πλὴν Λέοντος τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ποιμένου. Τοῦτου γὰρ τὸν τόπον ἐπίσκοπος Ἰούλιος πεμφθεὶς ἀνεπλήρου, σὺν ἄλλοις καὶ ταῦτα πρὸς λέξιν Θεοδοσίου θεσπίσαντος· « Τῶν πρὶν δικασάντων Εὐτυχεῖ τῷ εὐλαθεστάτῳ ἀρχιμανδρίτῃ, παρόντων μὲν καὶ ἡσυχάζόντων, τάξιν δὲ δικαστῶν μὴ ἐπεχόντων, ἀλλὰ τὴν κοινὴν πάντων τῶν ἀγιωτάτων Πατέρων περιμενόντων ψῆφον· » ἐπειδὴ τὰ παρ' αὐτῶν κεκριμένα νῦν δοκιμάζεται. Ζητήσεως δὲ γενομένης, ἀπηγγέλλο Εὐτυχὴς ἃ περὶ Θεοῦ φρονοίη, ὄηλα καθιστᾶν τῇ συνόδῳ. Ὡς δ' ἐκείνους ἃ καὶ πρότερον εἰρηκεν ἐπὶ μέσῳ διωμολόγει, ἐκ δύο μὲν φύσεων γεγενῆσθαι πρὸ τῆς ἐνώσεως, μετὰ δὲ ταύτην μίαν εἶναι τῇ φύσει αὐτῷ, ὑπλαθῶν Διόσκορος εἶπε· Καὶ ἡμεῖς πάντες τῆς αὐτῆς δόξης ἐσμέν. Οἱ δὲ τοῦ πάππα Λέοντος τοποτηρηταὶ τὰς ἐκείνου ἐπιστολάς, τὴν τε πρὸς Φλαβιανὸν καὶ τὴν σύνοδον ἀναγνώσθησαν· ἐβόησαν. Ὡς δὲ κάκεινας Διόσκορος ἀπεσεῖστο, συνιδόντες ἐκεῖνοι τὸ παράφορον τῆς ὁρμῆς Διοσκόρου, φυγόντες τὴν σύνοδον, εἰς τὴν Ῥώμην ἀνέτρεχον. Διόσκορος δὲ καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν Εὐτυχεῖ τὴν ἰερωσύνην ἀπέδοσαν· Φλαβιανὸν δὲ καὶ Εὐσεβίον τὸν Δορυλαίου ταύτης ἀπέλλοντο· χρυσάμενοι τῷ κανόνι πρὸς ἀρωγὴν, ὃν ἐκεῖνοι τάχα παρέδωκαν, ὃς κελεύει μὴ δεῖν ἑτέραν πίστιν πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ ἐκτίθεσθαι. Φλαβιανὸς δὲ ὁ ἀγιώτατος, μετὰ τὴν παράνομον ἐκείνην καθαίρεισιν, ὠθισμοῖς καὶ λακτίσμασι παρὰ τῶν περὶ Διόσκορον καὶ Χρυσάφιον τῆς συνόδου ἀπελαυνόμενος, μετὰ τρίτην

A imperatorem adiit, et ut causa denuo judicaretur, perinde atque acta et decreta contra eum facta a Flaviano conflictata essent, rogavit. Itaque principis jussu alia in suburbano Constantinopolis coacta est synodus, in qua multi etiam alii episcopi et ex senatu quidam adfuere. Porro ubi illi acta et decreta legitima esse auctoritate sua comprobarunt, Chrysaphius eunuchus, qui idem cum illo sentiebat, cum contumeliam ferre nequiret, 549 iram adversus Flavianum suam maxime auxit: et Dioscoro Alexandrino impio illi indicavit, se illi in rebus quæ ei placite essent, gratificaturum omnibus, si Eutychetem periclitantem defenderet, Flavianum autem et Eusebium Dorylaeum oppugnaret. Eodem etiam modo Eudociam Augustam excitavit, cum multa alia, tum ea potissimum dicendo quæ ei a Pulcheria acerba accidissent, propterea quod Flavianus rem secreto sibi creditam, tectam tacitamque non servasset. Hi ambo Theodosium permovent, ut alteram Ephesi synodum, quæ Eutychetis et Flaviani causam disceptaret, celebrari jubeat, sententiarumque ferendarum judicium Dioscoro impio committat, et eundem synodo præficiat: copias etiam militares, quæ satis sint, mittat, quæ rem judicatam exsequerentur. Ubi id imperator mandavit, et synodus quæ prædatoria vocatur, Ephesi congregata est: præsidens ei Dioscorus, notariis aliis rejectis, suos tantum adhibuit, ut acta ex sententia ejus in scriptam referrentur. Adfuerunt concilio ei quos supra nominavimus ecclesiarum antistites cum sacerdotibus suis (1): Leone veteris Romæ pastore excepto, cujus locum Julius episcopus eo missus obtinuit. Theodosius inter alia hoc sic verbis ejusmodi sanxerat: « Qui antea iudices religiosissimi archimandritæ Eutychetis fuere, adsunt quidem et tacent, iudicium autem ordinem non habent: cæterum communem sanctissimorum omnium Patrum sententiam expectant, quandoquidem de rebus ab eis iudicatis nunc iudicium agitur. » Ubi autem de quæstione actum, ab Eutychete petitum est, ut ea quæ de Deo sentiret, apud synodum exponeret: tum ille, quæ antea quoque dixerat, in medium profertens professus est. Et duabus quidem naturis genitum esse D Salvatorem ante unionem, post hanc autem unam ei esse naturam. Dioscorus porro subinferens, Et nos omnes, ait, ejusdem opinionis sumus. Ibi Leonis papæ locum tenentes illius ad Flavianum et synodum ipsam datas litteras legi petierunt. Ut vero Dioscorus eas rejecit, mandatarii transversum Dioscori impetum animadvertentes, e synodo discessere et Romam recurrere. Dioscorus, cum factionis suæ popularibus, Eutychetem reddita ei sacerdotali dignitate, in integrum restituit: 550 eam vero Flaviano et Eusebio Dorylaeo abrogavit, canonem illum, quem ipse forte transgressus est, obtinens, nullam aliam fidei formulam, præter

(1) Juvenalis scilicet, Domnus, etc.

quam quæ Nicææ est facta, promulgandam esse statuentem. Porro Flavianus, vir sanctissimus, post ejusmodi illegitimam exauctorationem, turbulentis impulsibus et calcibus a Dioscori et Chrysaphii factione ex synodo ejectus, tertio post die vitam feliciter finiit, cum ille ipse Dioscorus calcibus in ventrem etiam veritatis ipsius propugnatoris defuncti insiluerit. Et postridie episcopi, militum qui eos armis sublatis circumsteterant, vi actis adversus sanctum illum editis subscribere sunt coacti. Cum quibus et Dominus, Joannis in Ecclesia Antiochena successor, adnotatione sua ea tum confirmavit. At idem potestati suæ redditus, quod illis cessisset, retractavit, Dioscoro et principibus ex aula imperiali viris resistens, et contra decreta, utpote quæ adversus ecclesiasticas constitutiones facta essent, vociferans, synodumque impiam appellans, et subscriptionem denique suam reddi sibi flagitans. Verum synodus ea de causa huic quoque sacerdotalem ademit dignitatem: in qua et Ibas ille Edessenorum episcopus, et sapiens eruditusque Theodoritus Ecclesiæ Cyri pastor, præterea Daniel Carrarum, item Irenæus Tyri, et Aquilinus Bybli episcopi exauctorati sunt. Decrevit hæc synodus quoque de Sophronio quædam, qui tum Constantinopolim, visendæ ejus gratia, venerat, et alia insuper quæ in actis continentur. Prædatorium Ephesi concilium ad hunc solutum est modum.

551 CAPUT XLVIII.

Confutatio eorum qui Christianorum sacra maligne exagitant: et Græcarum gentilitiumque nugarum traductio.

Ne vero eis quisquam qui aliter opinantur et idolis addicti sunt, nos rideat, perinde quasi per res novas semper aliquid ad fidem afferamus, et apud nos posteriores prioribus derogent. Nos etenim ineffabilem atque incomprehensibilem Dei erga nos benignitatem et misericordiam inquirentes, eamque summopere colere atque magnificare contententes, eo quod rem eam assequi non possumus, huc atque illuc nos convertimus. Nullus sane eorum qui in hæreses delapsi sunt, illud in concilio præcipue habuit, ut divinum Numen blasphemus maledicto aut contumelia afficeret: sed præstantius quidquam se prolaturum esse, quam majores fecerint, si hoc vel illud promulgaret, existimavit. Universi equidem communi omnium concordia, quæ (1) præcipua religionis nostræ sunt, et quæ cultus divini causam continent, capita, profitemur. Trinitas enim in unitate naturæ divinæ a nobis deprædicatur: et ante luciferum supersubstantiali Patri genitus Deus Verbum, quod nativitate altera incorrupte propter immensam erga creaturam suam misericordiam carnem assumpsit. Quod si præterea propter obscuram Numinis cognitionem homines novi quidquam afferunt, non novum, id est, quod Deus, ut equidem puto, propterea libero arbitrio locum dederit, ut Ecclesia ejus catholica

ἡμέραν τὸν βίον μακαρίως μετέλλαξε, καὶ αὐτοῦ ἐκείνου Διοσκόρου, λαξ ἐναλλομένου κατὰ τῶν κενῶνων τῷ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῆ. Ἡ δ' ἐξῆς βίε τῶν περικύκλω στρατιωτῶν ἐπανειλημμένων ἐξίψη, τοῖς κατὰ τοῦ ὄσιου ὑπομνήμασιν οἱ ἐπίσκοποι ὑπογράφειν κατηναγκάζοντο. Μεθ' ὧν καὶ ἄμνος ὁ τῆς Ἀντιόχου μετὰ Ἰωάννην γινόμενος καθυπέγραψεν. Εἰς ἑαυτὸν δὲ γενόμενος, ἀναπυλαίνει ἐπειρᾶτο τὴν ἤταν· Διοσκόρω τε καὶ τοῖς ἐκ βασιλείων ἀνθίστατο ἄρχουσι· κατεβόα τε τῶν πραχθέντων ὡς παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν ὄρον γεγενημένων· καὶ ἀσεβῆ τὴν σύνοδον κατωνόμασεν, καὶ τὴν οἰκείαν ὀπίσω ἀνεζήτει ὑπογραψῆν. Ἄλλ' ἡ σύνοδος καὶ τοῦτον διὰ ταῦτα καθελούσα, τῆς ἱερῶσύνης ἀφίστα. Ἐπὶ δὲ ταύτῃ τῇ συνόδῳ καὶ Ἰβας ἔκεινο; τῆς Ἐδεσσηνῶν προεδρεύσας, ἀποκρίττεται. Ἐτι δὲ καθαιρεῖται καὶ ὁ πολὺς ἐν λόγῳ σοφῆς Θεοδώρητος, τὴν Κυρσετῶν ποιμαίνειν λαχών· πρὸς τοῦτ' ἂν καὶ Δανιὴλ Καρίας ἐπίσκοπος· ὁ τε Τύρου Εἰρηναῖος· καὶ πρὸς; γὰρ Ἀκυλῖνος ὁ Βύβλιου. Διητήθη δὲ ταύτῃ καὶ τινὰ Σωφρονίου χάριν, ὅς τὴν Κωνσταντιναίων ἐπισκόπει τῷ τότε, καὶ ἄλλα τινὰ ἅ τοῖς γεγραμμένοις ἀνεληήπηται. Καὶ τὸ μὲν ἐν Ἐφέσῳ ληστρικὸν συνέδριον τοῦτον διελύθη τὸν τρόπον.

B

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Ἀντιλογία πρὸς τοὺς διατωθάζοντας τὰ ἡμέτερα· καὶ κατάλογος τῶν Ἑλληνικῶν ὕβλων.

Ἄλλὰ μὴ τις ἡμᾶς τῶν ἄλλως δοξαζόντων, καὶ εἰδύλοις προστετηκότων ἐπιγελάσει, ὡς αἰεὶ καινότερα τῇ πίστει ποριζομένους, καὶ τῶν προτέρων τοὺς δευτέρους καθαιροῦντας. Ἡμεῖς μὲν γὰρ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀδίγητόν τε καὶ ἀκατάληπτον Θεοῦ φιανθρωπίαν ἀναδιφῶντες, καὶ ὑπερφυῶς γεραίρειν καὶ μεγαλύνειν βουλόμενοι, τῷ δυσκαταλήπτῳ τοῦ πρᾶγματος ἔνθεν κάκειθεν περιτρεπέμεθα· οὐδαί· μὲνται τῶν εἰς αἰρέσεις ὀλισθησάντων αὐτὸ τοῦτο βλασφημεῖν τὸ Θεῖον ἠθέλησεν ἡ ἀτιμάσαι προηγουμένη; ἀλλὰ λογισάμενο; κρεῖττον ἐφουρεῖν ἢ περὶ οἱ τῷ χρόνῳ προσηληφότες, εἶγε τότε πρεσβεύσειε. Τὰ γε μὴν κοινὰ καὶ καιρία καὶ συνεκτικώτερα τῆς θρησκείας ἅπασιν ὡμολόγηται· Τριὰς γὰρ τὸ κληρυττόμενον, ἐν μονάδι φύσεως γνωριζόμενον· καὶ ὁ πρὸ φωσφόρου γεννηθεὶς Θεὸς; Λόγος τῷ ὑπερουσίῳ Πατρὶ, σάρκα προσηλημμένος, δευτέρα γεννηθεὶς ἀβρεῦστος φειδοὶ τοῦ πλάσματος. Εἰ δ' ἐπὶ τούτοις καινὰ τινὰ τῷ περὶ τὸ Θεῖον ἀδὴλῳ τοῖς ἀνθρώποις νεωτερίζεται, τὸ καινὸν οὐδὲν· Θεοῦ γε, οἶμαι, τῷ αὐτεῖ οὐσίῳ χώραν διδόντος, Ἰν' ἐντεῦθεν ἡ αὐτοῦ καθολικὴ Ἐκκλησία, κάκειθεν τὸ εἰς διάφορα μεταβρέπειν, πρὸς τὸ δέον καὶ εὐσεβέστερον μᾶλλον τὰ λεγόμενα αἰχμαλωτίσει, καὶ πρὸς μίαν ὁδὸν εὐθείαν καὶ ἀπεξεσμένην τὴν τοῦ ἀληθοῦς δηλαδὴ εὔρεσιν αὐτὰ ποδηγήσει, ἐφ' ᾧ καὶ μάλα σύμφωνον ἔκεινο τὸ τῷ

(1) Συνεκτικὰ καὶ κύρια. Evagr. lib. 1, cap. 2.

Ἀποστόλω ῥηθὲν εὐρηται· Δεὶ δὲ καὶ αἰρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα καὶ οἱ δοκιμοὶ φανεροὶ γίνωνται. Ἐμοὶ δὲ κἀν τούτῳ θαυμάζειν τὴν ἄρρητον ἔπεισι τεὺ Θεοῦ σοφίαν, διὰ τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου πάλαι προειποῦσαν· Ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. Τῇ γὰρ ἀσθενείᾳ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως διεβρώγῳτα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, τὸ εὐθὲς καὶ ἀπεξεσμένον τῶν δογμάτων ψυχοδομήθη, καὶ πρὸς μείζονα τὴν αὐξὴν ἐπέδωκε, πρὸς οὐράνιον τε ἀνέδραμεν ὑψώμα ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Οἱ δὲ τῆς Ἑλληνικῆς τερθραίας ἐντραφέντες τῇ πλάνῃ, οὔτε Θεὸν ὃ τί ποτὲ ἐστι βουλόμενοι ἐξευρεῖν, ἢ τὴν ἀφραστον αὐτοῦ καὶ ἀκρίταλῆπτον κηδεμονίαν, ἀλλήλους τε καὶ ἑαυτοὺς ἔστιν ὅτε καταλύουσιν· ἀλλὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους ἐπινοοῦντες θεοὺς, προσφόρους τοῖς σφῶν ἐπιφημίζουσι· πάθει· συγγνώμην, ὡς ἂν τις εἴποι, ταῖς ἰδίαις ἀκολασίαις προσποριζόμενοι, ἄλλους ἐπ' ἄλλους χεῖροτονοῦσι. Καὶ δῆτα ὁ παρ' αὐτοῖς ὑστατος πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, τὸν νεανίσκον Φρύγα εἰς ἕρπενον τῆν φύσιν μεταβαλὼν, ἀνάρπαστον ἐξ ἀσέλγείας ἐποίησε· καὶ τὴν ἀντιμιθίαν τῆς αἰσχουργίας κύλικα ἐχαρίζετο, ἐπιτρέψας προπίνειν τὴν φιλοτησίαν· Ἰν' ὁμοῦ τῶν νέκταρι καὶ τὰ δναίδη τῆς ὑβρείως κοινῇ πίνοιεν. Ὅς δῆτα καὶ πολλοῖς ἄλλοις των ἀθέσμων ἔργων καὶ πράξεων, ἃ καὶ τοῖς λίαν οὐδενὸς ἀξίους ἀπηγόρευται, εἰς παντοίας ἰδέα; ἀλόγων μετασχηματισθεῖς, αἰσχροῦς ἤρειτο βίον· καὶ θεὸς ἀνδρόγυνος γίνεται, εἰ καὶ μὴ τῇ γαστρὶ, τῷ γε νῦν μηρῷ, κuoφορῶν τὸ ἀτελὲς ἐμβρυον· ἵνα πως κἀν τούτοις ἐξω φύσεως τὸ πρατόμενον εἴη· ἐξ οὗ προήλθε καὶ τὸ διθύραμβον κύημα· ὡς ἂν καὶ πρὸς ἑκατέραν ἐνυθρίτοι φύσιν θεὸς ὀρχοῦμενος ἐν ἀνδρογύνους λιγύσμασιν, ἔφαρχος μέθης, κραιπάλης τε καὶ οἰνοφλυγίας, καὶ γε ἐωλοκρασίας, καὶ τῶν ἐκ τῶν τοιοῦτων ἀποβρέοντων δεινῶν. Τούτῳ δὴ τῷ Θεῷ τῷ ἐριδρεμέτῃ, τῷ αἰγιόχῳ, καὶ ἄλλο ὑπέρεσμενον χαρίζονται ὄνομα, πατραλοῖαν ἀποκαλοῦντες τὴν ἐσχάτην καὶ πρώτην παρ' ἀνθρώποις ποινήν· ἄτε δὴ Κρόνον τὸν οἰκτεῖον πατέρα προσήκοντα δρῶν ὡς τοιοῦτον τῷ βίῳ παραγαγόντα καὶ αἰσχροῦς τῆς ἀρχῆς ἐξωθήσαντα. Τί δ' ἂν τις εἴποι περὶ τῆς θεωρηγηθείσης παρ' αὐτοῖς κερνείας; ἢ ἔφορον Ἀφροδίτην τὴν κοχλογενῆ τὴν Κυπρίαν ἐφιστῶσιν· ἢ τὴν μὲν σωφροσύνην ὡς ἐναγέες ἀπεσεύαστο, ἀτόποις δὲ πᾶσι σχεδὸν αἰσχουργήμασιν ἠδομένη, διὰ τούτων καὶ ἐξέλασσεσθαι βούλεται· μεθ' ἧς Ἄρης ἀσχημονῶν, τέχναις Ἐφίστου, καὶ μηχανήμασι τοῖς λοιποῖς τῶν θεῶν θεατρίζεται, παιζόμενός τε ὁμοῦ καὶ γελώμενος. Οἱ δὲ φαλλοὶ παρ' αὐτοῖς καὶ ἰθύφαλλοι καὶ τὰ φαλλαγῳα πόσου ἂν εἴη τοῦ γέλωτος; ὁ δὲ Πάν, ὁ δὲ Πρήπος, τῷ παρὰ φύσιν ἀσχημονι μορῷ χριέντως τιμώμενος. Τί δὲ σοὶ βούλεται καὶ τὰ ἐν Ἐλευσίει μυστήρια; ἃ διαφερόντως μισῶν, καθ' ἐν μόνον ἐπαινεῖσαι βουλομένη, ὅτι μὴ ὄρῃν ταῦτα τὸν ἥλιον ἐδοκίμασαν· μάλα δὲ τῷ ἔργῳ οἰκεία πράττοντες, τῇ ἀφανείᾳ τοῦ σκότους κατέκριναν. Ἀλλὰ ταῦτα τοῖς αἰσχροῦς τιμῶσι

A et apostolica hinc et inde ad diversas opiniones appellens, dicta omnia, pro eo atque decet, capivet, et ad veriorem pietatem referat, eaque ad unam rectam planamque viam, veritatis scilicet inventionem, deducat. Cui sententiæ illud dictum valde consonum ab Apostolo est prolatum: « Oportet autem hæreses etiam in vobis esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant ». Qua in re ineffabilem quoque Dei sapientiam mirari libet, quæ olim per Apostolum suum prædixit: Virtus enim mea, inquit, in infirmitate perficitur. Ex eo namque quod propter imbecillitatem veræ cognitionis partes quædam ab Ecclesiæ structura resectæ sunt, dogmata recta et plana per ædificationem constituta sunt, et incrementis majoribus ad cælestem sublimitatem universalis et apostolica Ecclesia excurrit. Qui vero in seductione et errore Græcæ superstitionis educati sunt, 552 propterea quod neque Denm, quidnam sit, neque ineffabilem ejus et incomprehensibilem curam atque providentiam invenire velint, alii aliorum inter se, atque ipsi quandoque suas etiam ipsorum sententias refellunt. Et multos variosque comminiscentes deos, nominibus eos quæ affectionibus suis convenient prosequuntur. Et cum alios super alios sibi ipsi designant et eligunt, veniam, ut aliquis dicat, impuris libidinibus suis aucupantur. Sic qui apud illos est summus

...Hominum pater atque deorum,

C natura sua in avem versa, fœdi stupri gratia adolescentulum Phrygem rapuit, et pro mercede impuri flagitii poculum ei dedit. potestate illa permissa, ut sibi ille benevolentiam et amorem propinaret, et uterque simul cum nectare constipationis probrum et dedecus potaret. Qui insuper multis aliis nefariis sceleribus, quæ etiam nullius pretii hominibus concessa non sunt, in varias irrationalium animantium species transformatus, turpiter sibi vitam degendam statuit: et androgynus, ancipitique inter marem et feminam sexu deus factus, non equidem in ventre, sed femore uterum gestans, imperfectum tulit fetum, ut ea quoque res præter naturam fieret. Unde dithyrambus seu bis genitus infans prodiit, qui utriusque naturæ ignominia inureret notam, muliebri motu saltans semivir deus: ebrietatis, crapulæ, vinolentiæ, temulentæ gravedinis aliorumque inde proluentium malorum auctor. Huic deo altitonanti et ægidem ferenti admirandum etiam aliud nomen indiderunt; nam parricidam vocarunt, cui apud homines extremum et primum constitutum est supplicium: ut qui Saturnum patrem suum, pro eo atque decuit faciens, quod talem ipsum ille in vitam protulisset, turpiter regno exuerit. Quid vero de meretricia fœditate apud eos in numerum deorum relata dicam? cui tutelarem deam Venerem ipsam Cypriam

1 I Cor. xi, 19. 2 Cor. xii, 9.

conelia genitam praesciunt. Ea vero, pudicitia A
veluti piaculo quodam repudiata, absurdis et turpi-
bus flagitiis omnibus fere delectatur, atque eis
ipsis etiam coli atque placari vult: cum qua Mars turpiter se dans, arte et fallacia Vulcani, diis re-
liquis ludendus atque ridendus tanquam spectaculum exhibetur. Phalli vero, et ithyphalli, et obsce-
nitatis omnis domicilia apud illos, quem non merentur risum? 553 Quid Pan ipse et Priapus,
qui praeter naturam informi membro cum magna gratia collitur? Quid mysteria et arcana sacra
Eleusinae deae volunt? quae cum quem maxime oderim, uno tamen nomine tantum laudaverim,
quod talia ipsi ea esse, quae soli non aspiceret, judicarunt: et cum reipsa se digna patrarent fa-
cinora, quod ea tenebrarum caligine et obscuritate condemnarunt. Verum nos turpibus haec cultoribus
relinquentes, orationem ad metam constitutam reducamus, quae reliquae sunt Theodosii imperii res,
memoriae prodituri.

CAPUT XLIX.

Ut post praedatoriam synodum Theodosius, cognitis B
quae ibi gestae sunt rebus, Chrysaphium quidem
occiderit, graviter autem in conjugem Eudociam
commotus fuerit. Idem sororem Pulcheriam re-
vocat: quae Flavianum secum adducens sepelit, et
in foro avario magnifice Dei Genitricis templum
condit.

Post praedatoriam illam synodum Leonis papae
legati vix Romam venerant, cum illi quomodo
ipsius litterae rejectae, et iniquae sententiae latae
essent, praeterea Dioscori et Chrysaphii arrogan-
tem confidentiam, et ut illi divinum virum Flavia-
num necaverint, exposuere. Eisque rebus
perturbatus Leo, lacrymabundus Valentinianum
Placidiae filium, Romae adhuc imperantem, et
simul Theodosii atque Eudociae, quae etiam Athe-
nais dicta fuerat, filiam Eudoxiam adiit, et ab
ipsis petiit, ut ad Theodosium litteras darent,
quibus ille ad universalem synodum aliam cogen-
dam moveretur: in qua synodo, quae Ephesi
praeter ecclesiasticas constitutiones perperam acta
fuerant, rite corrigentur. Illi a Leone persuasi,
statim ad Theodosium scripsere, petitione papae
litteris inserta. Et Theodosius filiae Eudoxiae
rescribens, haec quoque verba addidit: « Illud vero
suavitatem tuam scire volo, Flavianum divino
iudicio ex rebus humanis sublatum esse, ut con-
troversia et contentio sanctarum ecclesiarum
omnis conquiescat. » Deinde vero Theodosius, ubi
re secum perpensa, se Chrysaphii astutia deceptum
esse comperit, perquam graviter et impietatem in
Flaviano perpetrata, et aliis episcopis nefarie
illatam contumeliam et condemnationem tulit. Et
cum dolori suo mederi non posset, in Chrysaphium
legitimum iustumque effudit furorem. Itaque illum
primum dignitate, mox etiam substantia omni
spoliatum, in insulam quamdam relegavit. 554
Cujus iudicium quod caelestis quoque calculus
comprobaret, in mari navigantem assecutus est.
Postea conjugem quoque Eudociam per acrem
objurgationem male admodum accepit, quippe quae
malorum invalescentium causa fuisset. Ad haec,
injuriam quoque germanae suae Pulcheriae, quae
ejus opera imperiali aula ejecta esset, factam ad-
jecit: atque insuper illam de Paulino suspicionem,
et contentionis malum, vehementer eam perstrin-

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

Ὅς μετὰ τὴν ληστρικὴν σύνοδον τοὺς Θεοδο-
σιος τὰ γερόμενα. Χρυσάφιον μὲν κτείνει·
Βαρβάς δὲ πρὸς τὴν γαμετὴν Εὐδοκίαν φέρε-
ται· ἀνακαλεῖται δὲ τὴν ἀδελφὴν Πουλχερίαν,
ἢ Φλαβιανὸν ἀγαθοῦσα θάπτει· ἀνιστᾷ δὲ καὶ
τὸν ἐν τοῖς χαλκοκρυταῖς πολυτελῶς τῆς
Θεοτόκου γυνῶν.

Μετὰ τὴν ληστρικὴν σύνοδον οἱ τοῦ Λέοντος πάππα
τοποτηρηταί, μόλις τὴν Ῥώμην καταλαμβάνοντες, τῷ
Λέοντι πάντα ἀνήγγειλαν, ὅπως τε τὰ ἐκείνου παρ-
ώφθη γράμματα, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἀδικον ψήφον,
καὶ τὸ θράσος Διοσκόρου καὶ Χρυσάφιου, καὶ ὡς ὁ
θεὸς ἐφρονεῖται Φλαβιανός. Οἷς ὁ Λέων περιπαθῶς
γεγονώς, Οὐαλεντινιανῷ τῷ Πλακιδίας υἱῷ ἔτι τῆς
Ῥώμης κατάρχοντι σύναμα τῆ τοῦ νέου Θεοδοσίου
θυγατρὶ Εὐδοξίᾳ, καὶ Εὐδοκίας τῆς καὶ Ἀθηναίδος,
πρόσσεισι δάκρυσι πλήρης· ἦτι τε βασιλέα καὶ βα-
σιλίδας αὐτάς, ὥστε πρὸς Θεοδόσιον γράφειν, ἑτέραν
σύνοδον οἰκουμένην ἀδροῖζειν, καὶ τὰ παρὰ θε-
σοῦν ἐκκλησιαστικὸν ἐν Ἐφέσῳ γεγενημένα διορθοῦν
ἀσφαλῶς. Οἱ δὲ πεισθέντες, Θεοδόσιον εὐθύς ἐπετε-
λον, τὴν τοῦ πάππα πρεσβείαν δὴλην ἐγκαθιστάν-
τες. Ὁ δ' ἀντιγράφων τῇ θυγατρὶ Εὐδοξίᾳ, καὶ ταῦτα
κατὰ λέξιν ἐπέφερεν· « Τοῦτο δὲ τῆ σὴ γλυκύτητι
γνωρῆσαι βούλομαι, ὅτι Φλαβιανός θεῖα κρίσει τῶν
ἀνθρωπίνων ἀφηρέθη πραγμάτων· ὅπως πᾶσα ἀμ-
φιβολία καὶ φιλονεικία τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν ἀπο-
παυθῆ. » Ἐντεῦθεν ἐπιλογισάμενος Θεοδόσιος ὡς τῇ
Χρυσάφιου πανουργίᾳ ἀπατηθείη, λίαν ἐχαλέπαινε
τῆς τε εἰς Φλαβιανὸν ἀσθεσίας, καὶ τῆς εἰς τοὺς ἄλ-
λους τῶν ἐπισκόπων ἀδόξου παροινίας καὶ κατα-
κρίσεως. Καὶ δὴ μὴ οἶδς τε ὦν τὸ λυποῦν ἐξίστασ-
θαι, κατὰ Χρυσάφιου τὸν ἐνδοκίον ἐκέλευε θυμῶν.
Γυμνώσας οὖν αὐτὸν πρῶτιστά τῆς ἀρχῆς, καὶ τῶν
δυντῶν ἀποστερήσας, εἰς τινὰ τῶν νήσων ἐξέπεμπεν.
Ἐπικρίνουσα δὲ καὶ ἡ ἀνωθεν ψήφος τὴν δίκην, ἐν
ταῖς θαλατταῖς καταλάμβανε τρίβοις. Ἐπειτα καὶ
τῇ γαμετῇ Εὐδοκίᾳ σφοδρῶς μάλα προσφέρεται,
οἷάπερ αἰτία γεγενημένη τῶν ἐπισηρρησάντων δει-
νῶν· οἷς καὶ τὰ κατὰ τὴν κασιγνήτην Πουλχερίαν
προσῆγε, δι' αὐτῆς πῶν βασιλείων ἀπελαθίσαν.
Προσεπέγη δὲ καὶ τὰ κατὰ Παυλῖνον, καὶ τὸ μῆλον
ἐκεῖνο τῆς ἐριδος, ὀνειδίτων σφόδρα καὶ καθαρτόμε-
νος. Ἡ δ' ἀπογοῦσα καὶ ἐν πολλῷ δέει γεγενη-
μένη, τὴν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἦτι στέλλεσθαι· ἤδη
τοῦτο καὶ πρότερον ἐπηγγελμένη Θεῷ, εἰ γε μνη-

σευθείσαν γνοίη τὴν θυγατέρα. Βασιλεὺς δ' εὐθύς ἄ
πέμπων ἐξ Ἑβδόμου τὴν ἀδελφὴν Πουλχερίαν ἀνε-
καλεῖτο, ἔβδομον ἔτος ἐκεῖ ἐκπεράνασαν. Ἡ δὲ σὺν
πομπῇ πολλῇ καὶ δορυφορίᾳ μεγάλῃ πρὸς τὰ βασι-
λεια ἦγετο. Ἐξ αὐτῆς δὲ εἰς Ἐφεσον πέμψασα, τὸ
Φλαβιανοῦ θεῖον σῶμα ἐκείθεν εἰς τὴν βασιλίδά μετ-
ήνεγκε· καὶ διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐκκομίσασα
σὺν αἰδοῖ καὶ δορυφορίᾳ περιφανεί, ἔνθον τῶν ἀδύ-
των τοῦ ἱεροῦ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ σεμνῶς καὶ
εὐλαβῶς κατατίθεισιν. Ἐπειτα εἰς σχῆμα ναοῦ τὴν
ἐν τοῖς χαλκοκρατείσι τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆν
μετασηματίσασα, καὶ εἰς κάλλος ἅμα καὶ μέγεθος
ἐκλαμπύρουσα, περιφανῆ θεῖον οἶκον τῆ Θεομήτορι
ἀνεγείρει. Ἐνθα δὴ καὶ ἕτερα βραχύτερα προσοικο-
δομήσασα, τὴν τιμίαν τῆς Θεομήτορος καὶ ἱερὰν
ζώνην κατέθετο ἐν αὐτῇ τῇ τῆς ἁγίας· τραπέζης
σοφῆ· καὶ ἐξ ἐκεῖνου ἁγία σοφῆ· ὁ τῆς Θεοτόκου
οἶκος οὗτος ἐπώνυμον ἐκλήρωσατο. Καὶ τὰ μὲν ὧδε
ἔγένοντο.

sanctioris mensæ loculo zonam reposuit : et ex eo tempore ea Dei Genitricis ædes sacri loculi
nomen est consecuta. Atque hæc quidem sic acta.

ΚΕΦΑΛ. Ν΄.

Ἐξ ἡ βασιλίδε Εὐδοκίᾳ εἰς Ἱεροσόλυμα διέβη·
καὶ περὶ τῶν ἐκεῖσε οἰκοδομημάτων αὐτῆς.
Καὶ περὶ ἀγωγῆς καὶ διαίτης τῶν ἐν Παλαι-
στίνῃ μοναχῶν· καὶ ὡς ἐτελεύτη ἡ βασιλισσα
Εὐδοκίᾳ.

Ἡ δὲ βασίλει Εὐδοκίᾳ ἐπὶ τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ
πόλιν ἐπειγομένη, μόλις ἐνταῦθα γίνεται. Καὶ δὴ
τοῦ ἐκεῖσε λῶδ κατὰ θέαν ἐκεῖνης συνεβρύχητος,
τέλος πρὸς ἔπος καὶ τοῦτ' ἀπεφθέγγετο·

Ἐμετέρης γενεῆς τε καὶ αἵματος εὐχομαι εἶναι,

τὰς ἐξ Ἑλλάδος ἀποικίας· ἐκ παλαιῶν ἐκεῖσε γεγε-
νημένας· αἰνισσομένη. Ἄς εἰ τῷ βούληται· κατεῖδεν.
Στραβῶνι ἐντυγχανέτω τῷ γεωγράφῳ· ἔτι δὲ Φιλέ-
γοντι καὶ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ· πρὸς δὲ Ἀρριανῶν
τε καὶ Παισάνδρῳ τῷ ποιητῇ· καὶ πρὸς γε Οὐλί-
πιανῶν, Λιβανίῳ τε καὶ Ἰουλιανῶν, τοῖς ἐκκρίτοις
τῶν σοφιστῶν· ὅτε καὶ τὴν Ἀντιόχου διοῦσαν,
Ἀντιοχείς εἰκόνη ἐκ χαλκοῦ ἀρίστως παποιημένη
ἔτιμων, ἣ καὶ μέχρι τῶν κατωτέρω χρόνων διήρκε-
σεν· ἐξ ἧς ἐρεθισθεὶς Θεοδόσιος, μέγιστην μοῖραν
τῷ τελεῖται προσήπει. Διανοίξας γὰρ πρὸς εὐρος,
μέχρι τῆς πύλης τῆς ἐπὶ Δάφην ἀγοῦσης ἐφείλου-
σα· καὶ πάρεστι τὸ πρῶτασιον τοῖς βουλομένοις
ὄρῳ· ἐς δεῦρο γὰρ τὸ παλαιὸν ἰχνηλατεῖται τείχος,
τῶν λειψάνων ξεναγούτων τὰς ἕψεις· ἄλλοις δὲ
δοκεῖ τὸν μέγιστον Θεοδόσιον τὸ τείχος εὐρῆσαι. Καὶ
τοῖς λουτροῖς Οὐάλεντος ἐπὶ τὴν μερῶν λυμῆναν-
τος τοῦ πυρὸς, χρυσὸν παρασχεῖν ὀλίγῃ διακοσίων
λιτρῶν βαρυνόμενον. Καὶ δις δὲ λόγος· ἔχει ταύτην
ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀφικέσθαι· ἔνθα γεγεννημένην,
τελευτᾶ πρὸς τιμὴν Χριστοῦ διαπράξασθαι· πολλὰ
τε τῶν εὐαγῶν μοναστηρίων ἀνήγειρε, καὶ τὰς κα-
λοῦσμενάς λαύρας καὶ φροντιστήρια θεῖα ἐδείματο·
ὧν διάφορος μὲν ἡ ἀγωγή καὶ ἡ διαίτα, ἡ δὲ γε-
πολιτεία πρὸς ἓνα θεοφιλῆ σκοπὸν τελευτᾶ. Οἱ μὲν

gens, in medium protulit. Illa consilii dubia, cum
in magnum esset conjecta metum, ut sibi Hieroso-
lyma petere liceret, petiit : ad quam professionem
se voto nuncupato Deo obligaverat, si in matrimo-
nium eohocatum filiam vilisset. Imperator confe-
stim in Septimum misit, et sororem Pulcheriam
septimum jam ibi annum agentem revocavit : que
quamprimum cum apparatu comitatuque multo in
imperiale aulam rediit. Ephesum certis homi-
nibus missis, sacrum Flaviani corpus inde in
urbem imperantem transtulit, atque id per mediam
civitatem cum observantia et pompa celebri illa-
tum, intra adyta sanctorum discipulorum Christi
templi splendor et religioso reposuit. Postea
Judæorum synagoga, Chalcoptatis, in templi for-
mam redacta, pulchritudineque simul et amplitu-
dine exornata, insignem Dei Genitricis ædem se-
eram construxit. Ubi minoribus aliis adjectis ædi-
ficiis, venerandam et sacram Dei Matris in ipso
CAPUT L.

Ut imperatrix Eudocia Hierosolyma petierit, et que
ibi construxerit ædificia. De vita et conversatione
Palaestinarum monachorum; et ut imperatrix Eu-
docia e vita migrarit.

Eudocia vero Augusta professionem in sanctam
Christi civitatem adurgens, tandem huc pervenit.
Et cum populus illic ad spectandam eam conflue-
ret, postremo ad verbum illud perquam scite car-
men dictis aliis adjecit :

Et stirpis vestræ me dico et sanguinis esse,

subobscuræ eo antiquitas colonias ex Græcia ductas
esse significans. Eas qui cognoscere vult, Strabo-
nem geographum, et Phlegontem, et Diodorum
Siculum, tum etiam Arrianum et Pisandrum
poetam, 555 præterea Ulpianum, Libanium et
Julianum sophistas egregios legat. Quo tempore
etiam Antiochiam eam profectam, cives ibi statua
ærea faberrimè facta cohonestarunt, quæ ad poste-
riora etiam tempora perduravit. Qua re Theodosius
permotus, maximam mœnibus partem adjecit,
usque ad portam quæ in Daphnem ferè in latitu-
dinem eis promotis. Eamque suburbanam regio-
nem cernere quisque potest. Nam ad hoc usque
tempus vestigia veteris muri, reliquiis ejus sese
cum admiratione oculis inferentibus, deprehē-
duntur. Aliis autem videtur, a maximo Theodosio
mœnia esse dilatata. Atque ab eodem in lavacri
Vœntis, aliquibus ex partibus incendio diruti.
fectionem, aurum ducentorum pondō librarum
datum esse dicitur. Fama vero est, bis Eudociam
Hierosolyma perrexisse, ubi plurima ad honorem
Christi peregit. Nam et multa sacra monasteria
excitavit : et lauras quæ vocantur, angustas scilicet
monachorum cellas, scholasque divinas condi-
dit : quarum varium quidem est institutum, et

varia vivendi ratio : sed hæc ad unum prorsus A pietatis finem spectant. Quidam namque simul eisdem in ædibus vivunt, re nulla quæ homines in terram deprimit distracti. Apud hos neque aurum est, neque aliud quoddam metallum; sed neque vestis alicujus propria, neque rerum aliarum quidquam, quod ventrem demulceat. Quod namque hodie pallium aut humerale hic fert, eo cras alium indutum conspicias : adeo ut unius vestem unam omnium, et rursum omnium unius esse putes. Omnibus autem communis proponitur mensa, non conditis variisque et exquisitis cibariis, eas quæ sub ventre sunt corporis partes ad lasciviam irritans, sed paucis quibusdam oleribus atque leguminibus, quantum ad vitam saltem tolerandam satis sit, convivas excipiens. Communes itidem eis sunt ad Deum supplicationes et preces, quas interdium, et sæpe etiam nocte tota, cum timore, habitu statuque corporis submisso, peragunt. Labore seipsos ita conficiunt, ut viventes adhuc super terram mortuos prorsus esse dicas. Ii sæpius in biduum et triduum jejunium proferunt. Sunt qui diebus quinque, et longius, cibum non attingunt : **556** eumque tandem necessitate urgente, et quidem cum parcimonia multa, sumunt. Aliqui vero diverso ab eis qui ita simul vivunt modo, seipsos a multis segregantes, solitarii degunt, exiguis maxime adiculis se includentes, quæ ea sunt latitudine et altitudine, ut neque directe stare, neque facile cubare possint, speluncis quibusdam et terræ cavernis, sicuti Apostolus inquit ¹, incubantes. Nonnulli sub dio cum feris habitantes, aliqui vero occultis sub terra hospitibus utentes, ibi cum solo colloquantur Deo. Verum enimvero aliud quoque genus conversationis divinæ ab illis excogitatum est, quod omne virilis constantiæ et fortitudinis specimen longe superat. In solitudinem enim quamdam sole adustam se abdentes, et eam solam corporis partem quam naturæ necessitas tectam esse vult, velantes, non viri modo, sed et femine, eodem inter se vitæ instituto concertantes, nullam reliqui corporis gerunt curam, frigori ingenti atque æstui, variisque aeris mutationibus seipsos committentes, algorem juxta et calorem tolerant, et quovis loco, ita ut sors talit, stant et cubant : omnique humano alimento omnino repudiato, herbis quibusdam et radicibus, quas terra sua sponte fert, vivunt : qui etiam ab ejuscemodi victus genere βοσκoi, hoc est, pabulatores dicti sunt. Illi etiam tempore ipso specie eorum mutata, feris assimilantur, et mentem quoque a reliquis hominibus alienam obtinent. Quos si quando forte conspicati fuerint, fugiunt. Quod si etiam insequentem quempiam sentiant, celerius se in pedes conjiciunt, propter levitatem prorsus in aere sublimes volantes. Nonnunquam quoque inaccessa sub terra loca subeuntes, subito disparent : plurimi-

γάρ ὁμοῦ διαζῶσι, μηδενὶ τῶν ἐς γῆν νεύοντων κατασυρόμενοι· ἐν οἷς οὐ χρυσός, οὐδέ τι τῶν ἄλλων μεταλλικῶν, ἀλλ' οὐδ' ἐσθῆς ἰδιάζουσα, οὐδέ τι ἄλλο τῶν ὅσα σαίνειν οἶδα γαστέρα. Ὁ γὰρ οὗτος σήμερον τριδῶνιον ἢ εξωμίδα φέρει, αὐριον ἔχει ἂν ἕτερον ἀμπεσχομένον· ὡς λογίζεσθαι ἐνὸς καὶ μίαν εἶναι τὴν πάντων ἐσθῆτα, καὶ τὴν αὐθις ἐνὸς ἀπάντων. Ἀπασὶ δὲ κοινὴ τράπεζα πρόκειται, οὐ καρυκαίαι τισὶ καὶ ποικίλοις ἐδέσμασι τὰ ὑπογάστρια γαργαλίζουσα, ἀλλὰ βραχέσι λαχάνοις, καὶ τισὶν ὄσπροις, καὶ τούτοις, ὅσον ἀποζῆν μόνον δεξιουμένη. Κοινὰ δὲ αὐτοῖς εἶσι καὶ αἱ πρὸς Θεὸν λιταὶ, δι' ἡμέρας καὶ διὰς νυκτὸς πολλάκις δέει καὶ κατεσταλμένῳ τῷ ἤθει γινόμεναι. Οὕτω δὲ καὶ τοῖς πόνοις σφᾶς αὐτοὺς ἐκπιέζουσιν, ὡς ἀντικρυ· ζῶντας εἶναι νεκροὺς ὑπὲρ γῆν. Οὗτοι δὲ πολλάκις καὶ δις καὶ τρις ὑπερβέμενοι τῶν ἡμερῶν· εἰσὶ δὲ οἱ καὶ πεμπταῖοι καὶ πρὸς διατελοῦσιν ἀγευστοὶ· μόλις δὲ τῶν ἀναγκαίων καὶ τούτων φειδοὶ πολλῆ ἀπτονται. Ἄλλοι δ' ἀπ' ἐναντίας τοῖς ὀμιλαδὸν συνακουσὶν ἰόντες, σφᾶς αὐτοὺς τῶν πολλῶν ἀκχερόντες, καθ' ἑαυτοὺς διαζῶσιν, οἰκίσκοις τισὶ βραχυτάτοις ἑαυτοῦς ἐργοντες, ἐπὶ τόσῳ εὐρυνοῦ ἐνοῖς καὶ εἰς ὑψὸς ἐκφερομένοις, ὡς μηδ' ἀνορθοῦσθαι εἶναι τε καὶ τὰ· κλίσεις εὐχερῶς πράττειν· σπηλαιῶσι δὲ τισὶ καὶ τῆς γῆς ταῖς ὄπασι, ἢ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐμφωλεύοντες· οἱ δ' ὑπαίθριοι θηρίοις συνοικίαν ποιῶντες· οἱ δὲ καὶ ἀτεκμάρτοις ὑπὸ γῆν οἰκίαις κεχρημένοι, ἐκεῖ δὴ μόνοι μόνῳ προσλαλοῦσι Θεῷ. Ἀτὰρ δὴ καὶ ἕτερον εἶδος· τῆ περὶ Θεὸν στροφῆ τούτοις ἐπισυνῶνται, δεῖγμα πάσης ἀνδρίας καὶ καρτερίας ἐν δευτέρῳ τιθέν. Ἐπὶ γὰρ τινὶ ἐρήμῳ τῷ φλογμῷ τοῦ ἡλίου ἐκκεκαυμένοι σφᾶς διαφέντες, καὶ τὰ τῆς φύσεως ἐξ ἀναγκαίου περιστέλλεσθαι εἰωθῆτα μόνῳ περικαλύπτοντες, οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκα πρὸς τὴν ἴσην πολιτείαν ἀναμειλώμεναι, τὸ λοιπὸν ἐῷσι τὸ σῶμα προμηθείας πάσης ἐκτός, κρυμοῖς ἐξαιτίοις καὶ καύσῳ καὶ ταῖς ποικίλαις τοῦ ἀέρος μεταβολαῖς ἑαυτοὺς ἐκδιδόντες, ἐν ἔρω καὶ κρῦο· καὶ θάλασπος καὶ στάσις καὶ κλίσις ἐπὶ τῷ τυχόντος ποιούμενοι· πᾶσαν δ' ἀνθρωπίνην ἀποσειόμενοι τέλειον, πᾶσι τισὶ καὶ ρίζαις δ· ἢ γῆ αὐτομάτως ἐκδίδωσι τρέφονται· οἱ καὶ βοσκῶν ὄνομα ἔχον τῷ τοιῦδε τῆς ζωῆς πορισμῷ. Καὶ γε θηρίοις τῷ χρόνῳ ἀφομοιοῦνται, παρατρεπομένης μὲν τῆς ἰδέας, τῆς δὲ γνώμης μηδαμῶς συμβαινούσης τοῖς θεοῖς τῶν ἀνθρώπων· οὐς καὶ εἰ ποτε συμβαλεῖθαι θέασθαι, διαδιδράσκουσιν· εἰ δὲ καὶ γνοῖεν ὅτι διώκονται, ἐπιμᾶλλον τῷ τάχει κέρηται τῶν ποδῶν ἀντικρυς αἰθέριοι τῇ λεπτότητι διηπτάμενοι. Ἔστι δ' ὅτε καὶ δυσμεθόλοις χωρίοις τῶν ὑπὸ γῆν ἀφανεῖς γίνονται, τὸ λαθεῖν οὕτω βιούντες περὶ πλεῖστον ποιούμενοι· καὶ ἕτερον δὲ εἶδος ἀσκήσεως διηγήσομαι, ὃ μικροῦ με διέδρασε, καίτοι γε τὰ πρᾶγματα κατὰ πάντων φέρεσθαι δίκαιον ἔχον· ἐν ἐλαχίστοις δὲ μάλιστα τὸ τοιοῦτον ἐγγίνεται. Εἰσὶ γὰρ δὴ τινες οἱ, ἐπὶν διὰ πολλῶν μόχθων τῆς ἀρετῆς τὸ ἀπαθεῖ-

¹ Hebr. xi, 37.

εἶναι κληρώσαντο, πρὸς τὴν κόσμον ἐπανήκουσιν αὐθις. Παραφόρους δ' αὐτοὺς εἶναι σχήμασι τισιν ἀτάκτοις ἐπαγγελλόμενοι, οὕτω τὴν κενὴν δόξαν περιφρονοῦσιν. Ὅν τελευταῖον χιτῶνα, Πλάτων φησὶν ὁ φιλόσοφος, ἡ ψυχὴ πέφυκεν ἀποτίθεσθαι. Καί γε φιλοσεφοῦσιν ἀπαθειαν, ἀπαθῶς δὴθεν ἐσθίοντες, κὰν ἐν καπηλείῳ ἢ μαστροπέῳ εἰ τοῦτο δεῆσοι δρῶν, οὔτε πρόσωπον οὔτοι δι' αἰδοῦς τιθέμενοι. Προσβάλλουσι δὲ ἀθρόον καὶ βαλανείους γυναίξι συλλογόμενοι, πολλάκις εὐρίσκομέναις καὶ ὡς ἔχουσι φύσεως, καὶ σὺν ἐκείναις αὐλλίζονται. Οὕτω δὲ τῶν παθῶν περιγίνομται, ὡς καὶ τῆς φυσικῆς ὑπερκαίεσθαι δυνάμεως, καὶ τυραννεῖν αὐτὴν· οὐτ' ἔψει, οὔτε ἀφῆ, πολλῶν γε μὴν αὐτοῖς φιλήμασι τεχνικοῖς καὶ περιπλοκαῖς ταῖς τοῦ θήλεος πρὸς τὰ τῆς φύσεως ἀποκρίνεσθαι ἰδιώματα· ἀλλ' ὡσανεὶ μετ' ἀνδρῶν διατρίβοντας, ἀνδρας εἶναι, γυναίξι δ' αὐθις προσομιλοῦντας, γυναίκας· φύσεώς τε ἑκατέρας μετέχοντας, δοκεῖν εἶναι ἐπὶ μιᾷ· καὶ τέλος εἰπεῖν, ἐν τῷ τοιοῦτῳ ὑπερφευῖ βίῳ τὴν ἀρετὴν ἀντιπράττουσαν φύσει καταπῆξαι νόμους, ὥστ' ἐν μηδενὶ τῶν ἀναγκαίων ἐφείναι αὐτὴν κόρον σχεῖν. Πεινῆν δὲ πάντα καὶ διψῆν, καὶ δι' ἔγκρατείαν ἤκειν ἀπάσης ὁ σφῶν νόμος νομοθετεῖ. Ἐπὶ τόσον δὲ καὶ τὸ σῶμα περιστέλλειν ὀρίζει, ὅσον βίξ τὴν ἀνάγκην συνέχειν. Καὶ ἐπὶ τόσον αὐτοῖς ἠκριθωμένοις σταθμοῖς ἀντιταλαντεύεται, ὡς ἐκ διαμέτρου χωροῦσιν, ἀνεπαίσθητον αὐτοῖς τὴν βροπὴν καθεστάναι. Καὶ τόσον δὲ τὰναντία κρατεῖ παρ' αὐτοῖς καὶ ὑπερφυῶς κέκραται, τῆς θείας χάριτος εἰς ἐν συναγοῦσης τὰ ἀμικτα, καὶ αὐτὸν πάλιν καιρῶν προσήκοντι διαρούσης, ὥστε τὸ ξέρον εἰς ἀκοὴν ζωῆν ἐν ταυτῷ καὶ νέκρωσιν αὐτοῖς κατοικεῖν, φύσει ἐναντιώματα καὶ λόγῳ καὶ πράγματι. Ὅπου μὲν γὰρ τι τῶν παθῶν ὑφέρπει, ἔδοις ἀντὶ τῶμα νεκρὸν μηδὲν δρῶν ὅσα καὶ τάφῳ κείμενον· ἐνθα δ' ἀρετῆς ἐργασίᾳ καὶ πρὸς θεὸν ἰκετεῖα ῥώμην καινὴν καὶ σῶμα ξένως σφριγῶν τὴν ἀκμήν· κὼν καὶ γεγηρηκὸς εἴη σφόδρα καὶ ἔξωρον. Καί γ' ἑκάτερος βίος οὕτως ἐκείνοις συμπλέκεται, ὥστ' ἀμέλει καὶ τὴν σάρκα πάμπαν νεκρῶσαντὲς τε καὶ ἀποθέμενοι, ζῶσιν ἀεὶ· καὶ μετὰ τῶν ζῶντων ὡσανεὶ συνδιάγουσι, τὰ ἐκσίνων παντοίως θεραπεύοντες σώματα, καὶ τὰς τῶν δεομένων λιτὰς θεῶν ἀναφέρουσιν, ἐπίσης τῇ προτέρᾳ βιοτῇ διαζῶντες, πλὴν ὅσω μὴ τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς εἶναι καὶ τόπῳ περιρρίζεσθαι, πᾶσι δ' ἀκαρεῖ συνεῖναι, καὶ τὰς ἀπάντων ἀκούειν φωνὰς, καὶ πᾶσι συγγίνεσθαι· ὧν συχαὶ γονάτων κλίσεις τὸ ἔργον, σύμπονοι τε ἐπαναστάσεις, τῆς ἐφέσεως· μόνης τὴν ἡλικίαν ὑπανεχρῆστος, καὶ τὴν ἐκούσιον ἀσθένειαν ἀναζωπυρούσης· ἀσαρκοὶ τινες ἀόληται καὶ ἀναίμονες παλαίσται. Οἷς ἀρίστη πανδοσία καὶ τρυφὴ νηστείας τὸ κράτιστον, καὶ σφριγῶσα τράπεζα τὸ μηδὲν ἐλέσθαι ὡς οἶόν τε ἀπογεύεσθαι. Εἰ δὲ που ξένος ἐπιδημοῖ καὶν ἐξ ἐθινοῦ, οὕτω φιλοφρόνως διδάσκονται φιλοτησίαις καιναῖς δεξιούμενοι, ὡς εἰκάσαι μηδὲν ἄλλο σφᾶς διὰ βίου σπουδάσαι, ἢ αὐτὸ δὴ τοῦτο τρυφᾶν· παρηλλαγμένον εἶδος νηστείας ἐπινοοῦντες· ἀδεῶς ὄψιν ἐσθίειν μὴ βουλομένους· ὡς ἐκπληξίην τὸ

A que id, si ita vitam ducentes lateant, faciunt. Aliud præterea monastici exercitii genus, quod parum absuit quin præterirem, commemorabo. Id præ aliis merito primas ferre censetur, et apud paucissimos reperitur. Sunt namque nonnulli, qui cum per multos virtutis labores eo evaserint, ut ἀπαθεῖς, hoc est, indolentes, et affectionibus perpassionibusque omnibus liberi sint, in mundum recurrunt. Et gestibus quibusdam incompositis dementes se esse assimilantes, ita vanam contemnant gloriam, quam extremam tunicam (juxta Platonem philosophum) anima deponere solet. In ἀπαθεῖς, hoc est, indolentia philosophantur, 557 sine affectione atque animi commotione, in caupona aut, si opus sit, in lupanari cibum capientes, et neque conspectum cujusquam, neque locum aliquem reverentes. Balnea quoque ingrediuntur, et cum mulierculis sæpe etiam, ut natura fert, nudis lavant, et cum eisdem habitant. Adeo vero affectionibus perpassionibusque superiores sunt, ut naturæ vim superent, et tyrannidem in eam exerceant: denique ut neque aspectu, neque contactu, neque adeo ab arte petitis oculis, atque muliebribus complexibus, ad eam quæ propria naturæ est concupiscentiam commoveantur. Cum viris illi versantes viri sunt, cum mulieribus mulieres. Et cum utriusque sexus vim obtinere videantur, unum obtinent. Atque ut semel dicam, in hoc vitæ genere, quod captum naturæ superat, virtus naturæ adversas leges fixit, ut in nulla earum rerum quæ necessariæ sunt, satietas ipsa locum habeat. Ita illi semper esuriunt et sitiunt, temperantiamque et continentiam in rebus omnibus retinere leges eorum jubent. Adeo etiam illæ corpus constringere præcipiunt, ut vi etiam necessitas comprimatur. Tam æqua etiam per exactissimam rationem statera vita eis libratur, ut dum lanx utraque per diametrum et lineam mediam inter se distat, nullum sentiatur momentum. Et tantopere res inter se contrariæ in eis et exstant et miscentur, divina gratia ea quæ misceri nequeunt conjungente, et tempore rursus suo disjungente, ut quod auditu mirum est, in eodem corpore et vita simul et mortificatio habet, quæ natura, ratione et re ipsa inter se maxime sunt pugnantia. Cum enim affectio quæpiam seu perpassio subrepsit, tum corpus videas mortuum et nihil agens, perinde atque in sepulcro repositum esset. Cum autem egregium virtutis opus peragendum, et preces ad Deum fundendæ sunt, tum robur novum et corpus mirifice vividum cernas, etiamsi id senio jam confectum et exoletum admodum sit. Vitam utraque illi, præsentem videlicet et futuram, ita complicant et conjungunt, ut carne prorsus in obitu mortificata atque deposita, semper vivaant, et quodammodo cum viventibus simul conversentur, corpora illorum varie curantes, et supplicantium preces ad Deum referentes: itidem ut in priore vita degentes, præterquam quod rebus necessariis non indi-

geant, et loco nullo circumscribantur. Omnibus in momento adsunt, omnium voces audiunt, et cum omnibus versantur. **558** Horum opus est frequentes genuum inclinationes et graves rursus stationes, desiderio solo corpora eorum sustinente, et voluntariam imbecillitatem recreante. Illi athletæ quidam sunt carne carentes, et luctatores sanguinis expertes. Illis convivia splendida et deliciæ summæ sunt, assiduum jejunium : et mensa opipara, ut quoad ejus fieri potest, nihil cibi degustent. Quod si alicunde hospes adveniat, matutino etiam tempore, tam benigne et amanter novo hospitalitatis genere eum excipiunt, ut nihil aliud eos per vitam, quam ad eum modum deliciari studuisse putes : aliud mox rursus jejunii genus excogitantes, cibumque arbitrato suo capere volentes, adeo ut res ea omnibus in stuporem evadat, cum ad victum sufficientem tantum eis desit, quomodo tam exiguo alimento vivere possint. Inimici ii sibi ipsis suat, voluntatisque propriæ et naturæ destinatione animi jamdudum concepta, proliiores, ut in rebus omnibus delicias carnis longe a se rejiciant, et anima eis in statu suo pulcherrime consistat : quæcumque Deo placita sunt, prudenter diligens atque conservans. Felices illi prorsus ejusemodi conversatione et vitæ instituto : longe autem feliciores sua ex hac vita migratione, ad quam illi semper aspirant, ad optatum illum desideratumque vivendum anhelantes. Itaque Eudocia Augusta cum multis id generis monachis collocuta est, et multa (sicuti dictum est) monachorum domicilia et habitationes construxit. Hierosolymorum etiam muros protulit et renovavit. Episcopalem præterea domum ibi ex fundamentis ipsis erectam pulcherrime exornavit, eidemque mille numismatum reditum attribuit. In Phordisiis pauperum domicilium ædificavit, ubi quadringenti sacro morbo laborantes habitarent. Alia item pauperum hospitium et viduarum diversoria condidit, etisque substantiam suam donavit. Ecclesiis, nosocomiis seu ægrorum domibus, sacrosanctis ædibus, et monasticis virorum et mulierum domiciliis, vicesies mille quadringentas et octoginta aureæ monete libras dedicavit : præter alios quos alio convertit sacros proventus, et varii generis donaria, quæ sanctis quibusdam locis consecravit. Et aliquando die festo Paschæ templum ad sanctam Christi Resurrectionem celebrandam ingressa, in hæcornarum rationem decies mille sextarius olei retulit, **559** Et choris memoriam sacre Christi Resurrectionis colentibus, annuum proventum quadringentorum numismatum constituit. Postremo templum ingens amplitudine et forma præclarum, ex ipsis fundamentis, aduifando illi et primo diacono simul et martyri Stephano studio uno ab Hierosolymis erexit : quo loco a percussoribus Damiani saxi ille obrutus, inmarcescibilem coronam reportasse dicitur. In quo templo aliquo post tempore et ipsa, cum ad

πραττόμενοι εἶναι, πόσον ἐς τροφήν αὐτάρκη θεόμενοι, κομιδῇ βραχυτάτῃ διαζῶσι τροφῇ· ἐχθροὶ ἑαυτοῖς καθεστῶτες, καὶ τῶν ἰδίων βουλήσεων καὶ τῆς φύσεως ἐκδοτοὶ τοῖς πάλαι θελήμασιν· ὡς ἂν διὰ πίντων αὐτοῖς τὸ ἔδον τῆς ταρχὸς ἀποσφαιρῶσθαι, καὶ ψυχῇ διεξάγῃ τὰ κάλλιστα, ὅσα δὴ θεῶ πρὸς ἀρέσκειαν νονεχῶς ἐπιλεγομένη καὶ διασώζουσα. Μακάριοι οὕτως τῆς τ' ἐνταυθοῖ διαίτης καὶ πολιτείας· πολλῶ δὲ μᾶλλον μακαριώτεροι τῆς ἐντεῦθεν μεταναστάσεως, ἐς ἣν διὰ παντὸς χαίρουσι τὸ ποθοῦμενον ἰδεῖν ἐπιγόμενοι. Καὶ τοίνυν ἡ βασιλὶς Εὐδοκίᾳ πολλοῖς τοιούτοις περιετυχούσα, πολλὰ τε, ὡς εἴρηται, μοναστῶν ἐνδιαίτηματά τε καὶ καταγωγὰ λειμαμένη, καὶ τὰ τῶν Ἱεροσολύμων τεῖχη εὐρύνασα καὶ ἀνανεώσασα, καὶ πρὸς τὸ εὐπρεπέστερον διασκευασαμένη, καὶ τὸ ἐπισκοπεῖν ἐκ βάθρων αὐτῶν ἀνίστα, ἀποχαρισσαμένη τούτῳ καὶ πρόσδοον νομισμάτων χιλίων. Ἐν δὲ Φορδισίῳς πτωχεῖον ἀνίστη, ἐν ᾧ τετρακῶσιοι τῇ ἱερᾷ νόσῳ προσελημμένοι ἐνδιαίτημα εἶχον. Καὶ ἄλλα δὲ πτωχεῖα καὶ ξενώνας καὶ γηροκομεῖα ἀνήγειρε· καὶ τὸ περιὸν αὐτῇ τῆς οὐσίας τοῖς τοιούτοις ἀπεκλήρωσεν· ἐκκλησίαις, νοσοκομείοις καὶ σεμνεῖσι εὐαγείαι, καὶ διαίτημασι μοναχῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, δύο μυριάδας καὶ τετρακῶσια καὶ ὀδοῦκοντα χρυσοῦ λίτρας νομισμάτων τούτοις ἀφιέρωσασα, ἀνευ τῶν ἄλλοτε προσωπερωθέντων θείων προσόδων, καὶ τῶν διαφόρων αὐτῇ κειμηλίων ἱερῶν γεγενημένων, τόποις εὐαγείαι σῴσι. Καὶ ποτε τῇ τοῦ Πάσχα ἡμέρᾳ εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν εἰσελθοῦσα, εἰς λόγον φώτων ἔδωρεῖτο ἐλαίου ξέστεις μυρίους· καὶ τοῖς χοροῖς τῶν σπουδαστῶν τῆς ἁγίας Χριστοῦ ἡμῶν ἀναστήσεως πρόσδοον ἐνιαύσιον νομισματα τετρακῶσια. Τελευταῖον δὲ πάντων τέμενος μέγα ἀνίστη, ἐξοχὴ τε καὶ κάλλει προύχον. τῇ πρώτῃ ἐν διακόνις καὶ μάρτυσι Στεφάνῳ τῷ θαυμαστῷ ἐξ ἐσχάτων χρηπίδων αὐτῶν, οὐκ ἄνυ τι διεστῶς Ἱεροσολύμων, πλην ὅσον σταδίου ἐνός· ἐνθα λόγος ὑπὲρ τῶν Κυριοκτόνων βλήθοντα λήθεις, τὸν ἀμαράντινον κομισσασθαί· στέφανον· ἐν ᾧ καὶ αὐτῇ πολλὰ κατατίθεται ὑστέρων, πρὸς τὴν ἀγῆρω μεταχωρήσασα βιοτήν, τετάρτῃ ἐτει τῆς τοῦ μεγάλου Λέοντος βασιλείας, εὐσεβῶς καὶ θαρσύνως βιώσασα. Ἐτελευταία δὲ τὸν βίον ἐτῶν ἐξήκοντα καὶ ἑπτὰ γενομένη· εἰκοστὸν γὰρ ἔτος ἄγουσα, τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ συνήφθη· καὶ διεβίω τοῖς ἀνακτόροις, ὑπὲρ μητρὶ καὶ Δυγούστῃ τῇ Πουλχερίᾳ ἔτη εἰκοστένεια· καὶ μόνη Πουλχερίας ἀνευ τὴν βασιλείαν διέθουεν ἐπὶ ἔτη ἑπτὰ· καὶ ἑνδεκά ἔτη ἐν Ἱεροσολύμοις διήγαγεν. Ἐκ τούτων δὲ τέσσαρα διεβίβασαν ἔτη τὴν ἐν Καλιπῶνι μηδαιμῶ· παραδεχομένη σύνοδον οἰκουμένην, ὡς προειρηθέντες ἐβλήσωμεν. Μετὰ δὲ τὸ τὴν σύνοδον παραβέβησθαι, καὶ ἄλλα τέσσαρα ἐπιβίω ἔτη· ἔπειτα ἐτελευταία· περὶ ἧς φασὶ καὶ τὴν προφήτην εἰρηξέναι Δαυὶδ· Ἀγάθυνον, Κύριε, ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου τὴν Σιών· καὶ οἰκοδομηθήτω τὰ τεῖχη Ἱερουσαλὴμ. Ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ τὴν βασιλείαν Εὐδοκίας· τούτων γενέσθαι· ξυνηγήθη τὸν τόπον.

immortalem emigrasset vitam, condita est, quarto magni Leonis imperii anno, cum hic piam Deoque placitam exegisset vitam. Defuncta autem est ætatis sexagesimo septimo anno: nam viginti annos nata, imperatori Theodosio conjuncta est. Et in aula imperiali sub matre, eademque Augusta Pulcheria, viginti novem transegit. Ipsa vero sola, absque Pulcheria, imperium annis septera administravit. Porro Hierosolymis undecim transegit. Ex eo tempore quatuor vixit annos, universalis Chalcedonis synodi acta non approbans, sicuti postea dicemus. Postquam autem synodi ejus decreta rata grataque habuit, alios etiam transegit quatuor; et tandem mortua est. De qua prophetam Davidem illud etiam dixisse ferunt: *Bene fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, et ædificentur muri Jerusalem* ¹. Res Eudociæ imperatricis ad hunc se habuere modum.

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ΄.

Α

CAPUT LI.

Περὶ τοῦ ἁγίου Συμεῶν, ὃς πρῶτος τὴν ἐπὶ τοῦ κίονος ἐπενόησε στήσιν.

De sancto Symeone, qui primus vitam et stationem in columna invenit.

Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Συμεῶνης ὁ πάνυ, ὁ τῆς δόξας καὶ αὐδῆμου μνήμης, πρῶτος τὴν ἐπὶ κίονος στήσιν ἐπινοήσας, ἤκμαζέ τε καὶ ἔγνωρίζετο. ἔχων τὸ ἄνωθεν τοῦ κίονος ἐνδιαίτημα, διπλῆν τὸ ὄλον περιμέτρον ὀπνήκα Δόμνος τὰς ἱεράς ἑνάδας τῆς Ἀντιόχου διεχειρίζετο. Ὅς καὶ ἐπειδὴ ἀκούσας τὸ ἔργον παρ' αὐτὸν ἐγεγόνει, ἐκπλήκτος ὄλος ἦν, καὶ μυστικωτέρως ἐφίετο συνελθεῖν. Ἐπειδὴ οὐδ' ἄμφω συνήλθον, τὴν ἄχραντον καὶ ἀναιμάκτον θυσίαν τελέσαντες, τῆς ζωσποιοῦ κοινωνίας ἀλλήλοις μετέδωκαν. Καὶ τοίνυν ὁ μέγας οὗτος μετὰ τοῦ κάτω βριθοντος σώματος, τὴν τῶν ἀγγέλων πολιτείαν ἐκμιμησάμενος, πᾶσιν ἀποτάσσεται πράγμασι· βίβη δὲ φύσεως τὰ μετέωρα καταλαβεῖν ἐπιγόμενος, μέσον οὐρανοῦ καὶ γῆς τὸ ἐνδιαίτημα πῆγνυσιν, ὥστε θεὸν ἀταράχως δοξολογεῖν, καὶ μετ' ἀγγέλων ἁσίγητον ἐκείνῳ πλέκειν τὴν ὑμνωδίαν· ἐκ μὲν γῆς τὰς τῶν ἀνθρώπων δεήσεις οἷα τις μέσος καθεστῆκώς, προσάγων θεῷ, ἐκείθεν δὲ τὴν ἀχρονον χάριν καὶ τὸ ἀπειρον τῆς εὐμενείας κατὰ γων-αὐτοῖς. Οὐ τὰ παραδόξα τῶν ἔργων πολλοὶ μὲν ἰσχύονται αὐτόπταις τῶν παραδόξων γεγεννημένοι· ἐπαξίως δὲ μάλα καὶ λογίως καὶ Θεοδώρητος καθιστόρησεν ὁ τὴν Κυρυστηνῶν ἐκκλησίαν ἐπισκοπήσας· ἐν τῇ παρ' αὐτῷ *Φιλοθέῳ ἱστορίᾳ* ἐπιγραφείσῃ. Ὅτε τοίνυν ὁ ἐπίσκοπος οὗτος ἄγγελος Συμεῶνης, καὶ ἐν σαρκὶ τῇ ἀνωτάτῃ πολιτευσάμενος Ἰερουσαλήμ, τὴν ἀτριβὴν καὶ ξένην ταυτηνὴν τρίβον ἀνύσειν ἐπέβαλε, φιλανθρώπως οἱ τὰς τῶν ὁρέων κρυφὰς κατελιφότες Πατέρες διατεθέντες, τῶν τινὰς ἑαυτῶν ἀποκρίναντες, στέλλουσι παρ' αὐτὸν, ταῦτ' εἰπεῖν ἐντελέμενοι· Τί σοι βούλεται ἡ ξενοπρεπὴς αὐτῆ οἰκίσις; Τὴ τὴν τετριμμένην καὶ σκεδὸν τοῖς πᾶσιν ἁγίοις πεπατημένην ὅδον διαφείς, παρηλλαγμένην τινὰ καὶ ἀγνώτα καθάπαξ εἴλου ὀδεύειν; Πρὸς δὲ τοῦτοις ἐπιτετράφασιν, καταβαίνειν ἐκείθεν κελεύσαι, καὶ τὴν τῶν ἐκλεκτῶν Πατέρων ὀδεύειν ἀρεῖσθαι· κἂν μὲν πρόθυμος γένοιτο πρὸς τὴν ἐκείθεν καταβάσιν ἑαυτὸν ἐκιδόναι, συγχωρεῖν ἐκέλευον, καὶ τρέχειν ἢν ἡρεσίαστο· δῆλον γὰρ τῇ ὑπακοῇ ὡς Θεὸς ὀδηγός· ἐστὶν ὧδε διαθλεῖν ἡρημένῳ· εἰ δὲ γε δοῦλος ἰδίας ὀρέξεως γένοιτο, καὶ ἀντιβαίνειν περὶ τῆς, καὶ μὴ πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν ὀξείως εὐθυδρομήσειε πρὸς βίαν ἐκ ποδός· ἔλκειν, καὶ εἰς

Hoc ipsa tempore etiam magnus Symeones, sanctæ et celebris recordationis, qui primus stationem in columna invenit, vixit: et celebre consecutus est nomen, domicilium super columna bicubitale undequaque habens, quo tempore Dominus sacras Antiochenæ urbis habenas tenuit: qui etiam ea re audita, cum ad eum venisset, totus consternatus est, et cum eo mystico arranone congressu convenire exoptavit. Conveneruntque adeo ambo, et sacrificio immaculato atque incruento peracto, alter alteri vivificam communionem porrexit. **560** Magnus igitur vir iste, etiam in corpore deorsum versum vergente, angelorum vivendi institutum imitatus, rebus negotiisque omnibus nuntium remisit: et vi naturæ illata, ad sublimia aspiravit, atque medium inter cælum et terram domicilium sibi fixit, ut extra turbam et tumultum omnem positus, Deum glorificaret, et perpetuis cum angelis hymnorum laudibus celebraret. Hinc quidem veluti mediator quidam supplicantium hominum preces ad Deum referens, inde autem affluentem atque immensam benignitatis gratiam illis impertiens. Cujus admiranda opera a multis quidem, qui ea oculis ipsi suis viderunt, memoriæ prodita sunt. Commode autem et pulchre ea Theodoritus Cyri episcopus, in Dei amantum historia est prosecutus. Sed enim ubi terrenus iste angelus, atque etiamnum in carne supremæ illius Jerusalem civis et incola Symeones, a nemine antea tritam novamque plane viam ingressus est, summos montium vertices incolentes Patres perbenigne erga eum animati, delectos ex eorum numero quosdam ad eum misere, eique hæc renuntiare jussere: Quid sibi vult insolens hæc et peregrina habitatio? Cur tritam hanc et a sanctis fere omnibus calcatam viam relinquens, aliam quendam et prorsus ignotam semitam iniisti? Illud præterea mandatam eis dedere, ut descendere illum, et electorum Patrum vestigia sequi juberent. Ac siquidem promptum se, ut ex columna descenderet, præberet: permittere ei, ut quam vellet vivendi rationem persequeretur, præceperunt. Obedientiæ namque ejus, si Deus instituti ejusmodi dux esset, declaraturam esse censuerunt.

¹ Psal l, 20.

Sin cupiditati ipse suæ inserviret, et contra sibi nitendum esse duceret, neque celeriter statim mandatum hujusmodi exsequeretur, pedibus vi arreptum illico detrahere jusserunt. Ut illi ad eum venerunt, et Patrum mandatum exposuerunt, confestim ille altero pede prolato, ad descendendum, et absque ulla deliberatione et dissensione, ad præceptum eorum implendum promptus paratusque fuit: et gratias illis egit, qui tantam de eo gererent curam, veluti quidquam præter voluntatem et sententiam Dei facere occæpisset. Porro illi eum in instituto, quod sibi proposuerat, permanere sunt passi: potestati ejus permittentes, ut quem cepisset cursum teneret: illud insuper adjicientes, **561** Fortis esto, et viriliter age. Videris namque divinitus ad hanc vivendi viam perductus esse, antea ignotam. Itaque deinceps magna ille concepta fiducia, cœptum id magis est prosecutus. Tam prolixè autem divina in eo viro enituit gratia, ut cum Theodosius sanctione quadam Judæis synagogas in urbe Antiochena a Christianis eis ademptas restituere jussisset, et Symeones magna dicendi et objugandi libertate usus, litteras ad eum dedisset, princeps is, jussionibus suis abolitis, ea quæ sancto viro et Christianis placuissent, fecerit, atque præfecto ei, cujus suasu res ea instituta fuerat, tum dignitatem ademerit: precatoresque maximos ad aereum martyrem miserit, qui illum ut pro se Deum exoraret et preces suas secum communicaret, rogarent. Quæ autem ille admiranda ediderit facinora, et quam commode cum quibusque collocutus sit, quis sigillatim exponat? Quæ si quis nosse velit, eum ad historiam ejus legendam remittimus, qua post magnum Theodoritum optime cognominis ei Symeon Metaphrastes conscripsit, novum quoddam et admirandum in ea ex omni generis cibariis convivium omnibus proponens. In hoc vitæ instituto decertans, quinquaginta et sex peregit annos. Novem enim in priore, ubi principiis sacræ religionis imbutus est, schola consumpsit: quadraginta autem et septem, in ea quæ dicitur Mandra: sive ut alii tradunt, decem hic in angustiis quibusdam peregit; septem vero in minoribus columnis, et tandem in columna quadraginta cubitorum longitudinis undetriginta transegit annos. **D** Cujus sacrum cadaver post tot certamina, et mortem ipsam obitam, postea sub Leonis Magni imperio Antiochiam est perlatum, Martyrio, qui tum ibi episcopatum gerebat, atque Ardaburio Orientalium copiarum ductore, cum militibus suis, et aliis plurimis magistratibus præsentibus. Qui simul omnes, maximo eos comitante exercitu, ad divinum illud tuguriolum advenere, et venerandum illius cadaver cum reverentia et comitatu multo (multum namque etiam ex monasticis philosophis undequaque ex vicinis locis ad sacram corporis illius productionem et pompam eo se contulerant) **562** asservarunt, ne finitimæ urbes confluentes id raverent: quod ille inter se, quænam illud sortire-

ἄγην εὐθύς κατασπᾶν. Ὡς δὲ πρὸς αὐτὸν ἐγένοντο, καὶ τὴν τῶν Πατέρων ἐντολὴν ἤγγελλον, εὐθύς θάτερον τῶν ποδῶν προτείνας, κατιέναι τοῦ στύλου ἔτοιμος ἦν, καὶ τὴν τῶν Πατέρων ἐπιτροπὴν ἀδισταχῶς ἀνύειν· καὶ χάριν εἶδέναι τούτοις διωμολόγει, ἐβῆτο κηδομένοις ἐκείνου, μὴ κατὰ τὸ δόξαν Θεῶν ὡσαύτῃ πράττοντος. Οἱ δ' οὕτως ἔχοντα μᾶλλον, ὡς γὰρ ἦν ὠρισμένον, εἰών, ἐπιτρέποντες τὴν ἦν προῦθατο πορείαν ἀνύειν· ἐπειπόντες, Ἰσχυε καὶ ἀνδρίζου· Κοικᾶς γὰρ θεόθεν πρὸς τὴν τρίβον ταύτην ποδηγηθῆναι, ἀγνώστα πρότερον οὖσαν. Ὁ μὲν οὖν τουλοῖπου θαρρήσας, ἐπιμᾶλλον τῷ ἔργῳ ἐπέβηκε. Τόσον δ' ἡ θεία χάρις ἐνέσκηψε τῷ ἀνδρὶ, ὡς καὶ Θεοδόσιον, γράμματι θεσπίσαντα τὰς ἀφαιρεθείσας πάλαι Ἰουδαίων συναγωγὰς κατὰ τὴν Ἀντιόχου παρὰ Χριστιανῶν αὐθις ἀποδοθῆναι, οὕτω σὺν κηρῆσι πολλῇ γράψαι καὶ ἐπιτιμῆσαι σφοδρότερον, ὡς καὶ αὐτὸν ἐκείνον τὸν κρατοῦντα τὰς σφετέραις ἀνακαλεσάμενον προσταγὰς, τὰ πρὸς χάριν τῷ ὄσιῳ τῶν Χριστιανῶν ἐτελέσαι· παραλῦσαι δὲ καὶ τὸν τρηκαῦτα ὑπαρχον τῆς ἄξιᾶς, τὴν πρᾶξιν εἰσηγησάμενον· καὶ μεγίστην ἐπιπέμψαι τῷ ἀερίῳ μάρτυρι δέησιν, ὥστ' ὑπὲρ αὐτοῦ Θεὸν δυσωπεῖν, καὶ τῶν οἰκειῶν μεταδιδόναι εὐχῶν. Ὅσα δὲ κατὰ μέρος ἔπραξε τῶν ἔργων παράδοξα, καὶ ὠμίλει ἐκάστῳ τὰ πρόσφορα, τίς ἂν κατὰ μέρος ἐκδιηγῆται; Τῷ γὰρ μὴ βουλομένῳ τῇ κατ' αὐτὸν ἱστορίᾳ ἐντυχεῖν προτροπέμεθα, ἦν ἀριστα μετὰ τὸν πολὺν Θεοδώρητον ὁ ὁμώνυμος αὐτῷ Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς ἐπεξῆλαθε, πᾶσι καινὴν τινα καὶ ξένην πανθαύμαστον τὰ ἐκείνου προθέμενος. Ἐπὶ δὲ ταύτῃ τῇ διατριβῇ ἀεθλεύων, εἰς καὶ πενήκοντα διετέλεσεν ἔτη· ἐννέα μὲν τῷ προτέρῳ φροντιστηρίῳ ἔβη καθήχεται, ἐπτά δ' ἐν τῇ καλυμένῃ Μάνδρᾳ καὶ τεσσαράκοντα· δέκα μὲν ἔτεσι στενωπῷ τινὶ τὸν ἀγῶνα διηνοχῶς, κλοσι δὲ βραχυτέροις· ἐπτά· ἐπὶ δὲ τὸν τεσσαρακοντάτηχον ἔτη τριάκοντα. Οὗ τὸ ἱερὸν καὶ πολυάθλιον σῶμα μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν χρόνῳ ὑστερον Λέοντος τοῦ μεγάλου τὰ σκήπτρα Ῥωμαίων διέποντος κατὰ τὸν Ἀντιόχου εἰσῆχθη, Μαρτυρίου τε ἐπὶ τῶν ἱερῶν οὐράκων προκαθημένου, Ἀρδαβουρίου δὲ τῶν Ἐφῶν ἡγουμένου ταγμάτων μετὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν στρατιωτῶν, καὶ ἄλλων πλείστων τῶν ἐν τέλει παρόντων. **D** Οὐ δὲ πάντες ἅμα καὶ ἀπείρου σίφου; ἐφεπομένου, κατὰ τὴν θεῖαν μάνδρην γενόμενοι, τὸν πάνσεπτον ἐκείνου νεκρὸν σὺν αἰδοῖ καὶ δορυφορίᾳ πολλῇ διεσώσαντο (πολλοὺ δὲ πλῆθους φιλοσόφων ἀνδρῶν ἐκ τῶν περικύκλιω καταφοιτησάντων τῇ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου σκήνους ἱερᾷ προπομπῇ), ὡς ἂν μὴ αἱ περίε πόλεις ἐπιβρῦεσαι τὸν ζωηφόρον νεκρὸν διαρκάσωσι, φιλονεικοῦσαι, ποτὰ ποτὲ γένοιτο τοῦτον κληρώσασθαι. Μόλις δὲ διαφυγὸν τοὺς ἀρπάζοντας σὺν θαύμασι κατὰ τὴν ὁδοπορίαν γεγενημένοις, κατὰ τὴν Ἀντιόχου ἐτέθη. Ὁ καὶ Λέων ὑστερον ὁ αὐτοκράτωρ Ἀντιοχέαν εἰδεῖτο λήψεσθαι. Οἱ δὲ δέησιν ἐπιπέμψαντες, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα τῇ δέησει γεγράφασι· « Διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν τεῖχος τῇ πόλει (πέπτωκε γὰρ ἐν ὀργῇ σεισμοῦ μεγάλου γεγεννημέ-

νου) ἡγάγομεν τὸ πανάγιον σῶμα τοῦ Συμεῶν, ὅπως ἂν ἡμῖν γένηται τείχος καὶ ὄχυρωμα ὡς μὲν δὲ δυσωπηθεῖς, ἐνδοῦς τε τῇ δεήσει ἐκείνων, τὸ σεπτὴν ἐκείνοις εἶασε σῶμα τοῦ Συμεῶν, ὃ καὶ μέχρι τῶν κατωτέρω χρόνων ἐκείσε δὴ φυλάττεσθαι καὶ ἐς δεῦρο ἔγνων. Ἐφ' ᾧ δὴ καὶ τι παράδοξον ἱστορεῖται τοῖς θεωρήσασιν. Τὰς γὰρ κατὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος προσούσας τρίχας μὴ διαπεσεῖν, μήτε μὴν τῷ χρόνῳ διαφθαρῆναι, φασί· νικήσασαι δὲ τὸν χρόνον, ἐτι διαφαίνονται σώζουσαι τῷ ἁλίῳ τὸν χαρακτῆρα, ὡς περ ζῶντι καὶ ἀνθρώποις διομιλοῦντι· περὶ σῶζεσθαι δὲ αὐτῷ καὶ ἅπαν τὸ δέρμα, τῷ μακρῷ κόμφῳ καὶ χρόνῳ ἐβρύτιδωμένον τε καὶ ἀπεσκλήρως· πρὸς δὲ καὶ οἱ κατὰ τοῦ στόματος ὀδόντες, πλὴν ἐκείνων ὅσοι πιστῶν χερσὶν ἀνεπαύσθησαν φιλτρῶ τῷ πρὸς αὐτόν. Ἄ δὴ πάντα κηρύττουσι διὰ τοῦ σχήματος, οἷός τε καὶ πόσος, πηλίκος· τε ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἦν Συμεῶν. Παράκειται δὲ τῷ σώματι καὶ ὁ ἐκ σιδήρου πεποιημένος κλοιός· ὃς καὶ αὐτός, σύνμα τῷ καρτερικῷ ἐκείνου καὶ πολυάθλω σώματι συναεθειῶν, καὶ τῶν ἐκ Θεοῦ μετέσχηκε δωρεῶν. Οὐδὲ γὰρ καί περ ἀποθανόντα τὸν Συμεῶν ὁ ἐραστής αὐτῷ, εἶπω δ' ὅτι καὶ ἐρώμενος σίδηρος· ἀκλέλοιπεν, ὡς περ ἀποσκιρτήσας τῆς καλῆς· ξυναυλίας· ἀλλ' ἐκείνῳ παράκειται, ἕσα δὴ καὶ τὸ ἐκείνου σῶμα διαπραττόμενος. Οὕτως ἔμοιγε τοὺς καθέκαστον τῶν ἐκείνου ἔρω· ἐπεξελθεῖν, ὡφέλειαν προξενήσουσι διηγουμένῳ καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσιν, εἰ μὴ προειρημένους θεοῖς ἀνδράσιν ἀξίω· καὶ μάλα λαμπρῶς καὶ εἰς πλάτος πάντα πεπόνθηται· ἄλλως τε καὶ πρὸς ἄλλα τῆς ἐπαγγελίας ἐμοὶ προκειμένης, τίως ὅπερ ἐκείνοις παραλέλειπται διηγησῶμαι. Μάνδραν μὲν, ὡς εἴρηται, τὸν χώρον καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι τῆς ἀσκήσεως, τοῦ ὁσίου τὴν κλῆσιν αὐτῷ ἐπιδεδωκότος. Διέστηκε δὲ Θεουπόλεως σταδίοις μάλιστα τριακοσίοις πρὸς αὐτὸ τὸ ἀναντες τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους διακειμένη· τὸ δ' ἐπέκεινα πρόσαντες διήκει σταδίοις εἴκοσιν· ἐφ' ᾧ καὶ νῦν ἀνέστη τῷ ἁγίῳ ἐς σταυρὸν σχῆμα διατυπούμενος, ἐκ τεσσάρων πλευρῶν θόλιος κοσμούμενος. Κλίνας δὲ ξεστοῦ λίθου πεποιημένοι παρατετάχεται ταῖς στοαῖς πρὸς τὸ εὐπροπέστεραν, εἰ μάλα τὴν ὄροφν εἰς ὕψος· ἐπαίροντες· τὸ δὲ μέσον αὐλῆς τίς ἐστὶν ὑπαίθριος, τέχνη δὴ τινὲ πλειεστη ἀκρως ἐξεργασμένη· ὅπου κατὰ μέσον ὁ τεσσαρακοντάπηγος· ἐκεῖνος ἰδρυτο κίων· ᾧ χρησάμενος ὁ ὀσιος κλιμακί, ὁ ἔναρχος· ἄγγελος πρὸς τὸν οὐράνιον ἀνέδραμε χώρον. Τῶν δ' εἰρημένων μοι στοῶν πρὸς τῇ κορυφῇ κλειθριδιὰ τινα καθεστᾶσιν, ἅπερ ἔνιοι θυρίδας καλεῖν εἰώθασι. Πρὸς αὐταῖς δὴ ταῖς στοαῖς καὶ τὸ βῆθὲν προαύλιον ὑπαίθριον ἀποκρίνεται, καὶ χώραν διδοῦσαι τοῖς ἡρημένοις ἐκτός· ὄρᾳν ἔσωθεν, καὶ ἔσω πάλιν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν. Ἐνθα τὸν παρακύπτοντα ὄρᾳν ἐστὶν ἀστέρων τινὰ ὑπερμεγέθη καθ' ἅπαν τὸ θυρίδιον διαθέοντα καὶ περιφανῶς σελαγίζοντα, καὶ ὡσανεὶ παυ-

lar, decertarent : atque id vix tandem salvum, multis in itinere miraculis exhibitis, Antiochiæ repositum est. Id etiam postea imperator is ab Antiochenis sibi dari petiit. At illi precatoribus ad eum missis, inter alia et hæc precibus suis addidere : « Propterea quod urbs nostra murum non haberet, qui magno terræmotus impetu corruit, sacrosanctum Symeonis corpus huc adduximus, ut nobis pro muro et vallo esset. » Quibus verbis ægre Leo exoratus, precibus eorum cessit, et sanctum Symeonis corpus eis reliquit. Quod ibi posterioribus temporibus ad hoc usque tempus servatum esse scimus (1). De hoc mirandum quiddam, quod id viderunt, memorant. Nam capitis ejus et barbæ capillos non excidisse, neque tempore longissimo intercidisse aiunt : qui vi temporis superata, formam adhuc viri sancti veluti viventis et inter homines versantis conservarint. Integra etiam ejus dicta est fuisse cutis omnis, atque in fronte præcipue labore et tempore multo rugosior atque durior facta. Oris item dentes, illis exceptis quos fidelium manus propter egregium in eum amorem abstulere. Quæ sane omnia staturam ejus et habitum, qualis et quantus Dei homo Symeones fuerit, declarat. Juxta corpus ejus etiam torques ferreus positus est : qui et ipse, quod constanti illi et forti in certaminibus variis corpori adfuerit, honorem eum a Deo consecutus est. Nam quantumvis defunctum Symeonem amans illius, dicam etiam amatum ab illo ferrum, non reliquit, tanquam ab illius pulchra consuetudine resilientis : sed juxta illum situm est, veluti corpus illius perficiens. Ingens vero mihi cupido incesserat, res ejus sigillatim recensendi, utilitatem et mihi commemoranti, et historiam hanc legenti allaturas : nisi ab eis, quos dixi, sanctis viris pro eo atque decet, luculenter et copiose essent descriptæ : præcipue cum ad alia quæ instituti promissique nostri sunt referenda nobis properandum sit. Quare unum saltem quod ab illis prætermissum est, nunc commemorabo. Mandram, sicuti dictum est, monastici exercitii ejus locum incolæ nominant, appellatione tali ei a sancto ipso viro imposita. 563 Distat a Theopoli stadiis plurimum trecentis, ad acclivem montis verticem sita. Ascensus arduus stadiorum viginti est, ubi et templum viro sancto, in crucis speciem conformatum, et ex quatuor partibus porticibus exornatum, excitatum est. Juxta porticus eas ex saxo polito columnæ decentissime constructæ sunt, quæ summam testudinem perpulchre in sublime attollunt. In medio hypæthra, sive subdialis aula est, arte exquisita ad summum elaborata. In media ea, columna illa quadraginta cubitorum stat, qua sanctus ille vir et carnalis angelus tanquam scalis usus, ad cœlestem conscendit regio-

(1) Corpus Simeonis usque ad Evagrii Scholastici tempora integrum duravit. Hujus caput se cum multis sacerdotibus vidisse scribit Evagrius episcopi Antiochiæ agente celeberrimo Gregorio.

cum Philippicus orientalium copiarum dux præsidii causa sibi sacras sanctorum reliquias multas postularet,

nem. In eis quas dixi porticibus, ad fastigium summum caucelli (quidam fenestras appellare consuevere) sunt, porticibus ipsis et subdiali quæ dicta est aulæ respondentem, locumque volentibus dantes, ut ex ipso templo extra, et rursus ab exteriori templi parte in templum prospicere possint. Ubi ad lævum columnæ latus in cancellorum uno emicantem cernere est immensam quamdam stellam (1), per fenestram discurrentem et splendide coruscantem, et modo veluti cessantem, mox vero rursus derepente affulgentem. Id quod eis tantum diebus fit, quibus memoria sancti viri colitur. Sunt etiam qui memoriæ prodiderunt, ipsius quoque Symeonis faciem illam huc atque illuc volitantem, ad columnam videri, barba, sicuti eam gestaverat, submissiore, et capite tiara tecto; nam sic quoque ille incedere solitus fuerat. Miraculum hoc spectant omnes, mulieres quoque, sed extra templum ac postes stantes. Janua enim una ex adverso stellæ fulgenti locata est. Ne enim mulier quæpiam sacram ædem forte ingrediatur, etiam atque etiam nescio quam ob causam per custodiam loco ei impositam cavetur. Viri autem, etiam ex rusticis, una cum jumentis suis ingrediuntur, sæpius columnam ipsam circumeuntes. Hæc de Symeone.

564 CAPUT LII.

De sancto et magna Euthymio, aliisque qui sancte pique vitam exegerunt.

Sub eodem imperio magnus etiam ille et inclytus Euthymius in Palæstina excelluit. Qui sub Valente quidem ex promissione natus, a magno autem Otreio Acacio Melitinis Ecclesiæ episcopis rite doctus atque æductus: deinde in presbyterorum ordinem allectus, sacrarum tantum rerum curam gessit. Postea in Palæstina una cum admirando Theoctisto in antro quodam virtutis statuit officinam: multisque et variis cellis, sanctioris philosophiæ mellis stipandi gratia constructis, ingens condidit monasterium. In tantum autem virtute enituit, ut cum canon esset, et formula instituti monastici, tum miraculis etiam edendis præclarum obtineret nomen. Nam Porsarum cujusdam tribuni filium morbo liberatum ad incolumitatem reduxit, et cæli januas aperuit, atque sterili terre fertilitatem orationibus conciliavit. Effecit etiam, ut ex paucissimis plurimi panes fierent, quibus quadringenti viri refecti sunt: mulieres steriles secundas reddidit. Cum sacris mysticis operaretur, lux cœlitus perinde atque columna affulgens, eum circumdedit: veluti voce emissa, quanta vitæ puritate vir is esset indicans. Et quo quisque eorum animo esset, qui ad sacram communionem percipiendam accedebant, per arcanam revelationem perspiciebat, quod clarissimum prorsus sanctimonie ejus summæ indicium fuit. Migravit autem vir beatus ad Domnum, cum nonaginta et septem annos exegisset, Leone magno imperante. Vita moderata et moribus perquam simplex fuit: colore candidus, et ad femora usque promissam, eamque densam habens barbam. De quo illud historiæ memorant: cum monachus quidam moreretur,

ὄμνον, καὶ σὺθις ἐξαπίνης ἀναφαινόμνον τοῦτο δ' ἐν τῇ μνήμῃ μόνον τοῦ ἁγίου ἐγγίνεσθαι. Εἰσι δὲ οἱ καθ' ἑστέραν, καὶ αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ τοῦ ὁσίου πρόσωπον ὡς κάκειος περιπτάμενον, ἀνὰ τὸν στυλοῦν θεᾶσθαι, τὴν ὑψηλὴν καθειμένον ὡς σχήματος εἶχε, καὶ τὰρ τὴν κεφαλὴν καλυπτόμενον, ὡς γε ἦν εἰωθός. Ὅρωσι δὲ πάντες τὸ θαῦμα, καὶ γυναῖκες ἔσω περὶ τὰς φιλίας ἐστῶσαι· ἡ γὰρ μία τῶν θυρίδων ἀντικρὺ τοῦ σελαγίζοντος ἀστέρος ἐστὶ. Πολλὴ γὰρ τις ἔνεστι φυλακὴ τῶν χώρων, ὡς ἀν μὴ λάθῃ γυνὴ τῶν ἱερῶν περιβόλων ἔσω φοιτήσασα. Οἱ δ' ἄνδρες καὶ τῶν ἀγροίκων εἰσάσιν ἔνδον μετὰ τῶν νοτοφόρων σφίσι, πολλάκις περιπολοῦντες τὸν κλίονα. Τοσαῦτα περὶ τοῦ Συμεῶν.

gestaverat, submissiore, et capite tiara tecto; nam sic quoque ille incedere solitus fuerat. Miraculum hoc spectant omnes, mulieres quoque, sed extra templum ac postes stantes. Janua enim una ex adverso stellæ fulgenti locata est. Ne enim mulier quæpiam sacram ædem forte ingrediatur, etiam atque etiam nescio quam ob causam per custodiam loco ei impositam cavetur. Viri autem, etiam ex rusticis, una cum jumentis suis ingrediuntur, sæpius columnam ipsam circumeuntes. Hæc de Symeone.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Εὐθυμίου, καὶ ἄλλων θεοφιλῶς τὸν βίον διηγουμένων.

Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἡγεμονίας; καὶ Εὐθύμιος ἐκεῖνος ὁ μέγας καὶ περιβόητος ἀνὰ τὴν Παλαιστίνην διέλαμπεν· ἐξ ἐπαγγελίας μὲν γεγεννημένος κατὰ τοὺς χρόνους Οὐάλεντος. Ὑπερῆς δὲ τῶ πάντων καὶ Ἀκακίῳ τοῖς τῆς Μελιτινῶν ἐκκλησίας θεοῖς καθηγεμῶσι τραφεῖς ἀξίως καὶ παιδείας μετεληγώς· εἶτα τὴν τοῦ πρεσβυτέρου δέχεται χειροτονίαν, καὶ τῶν ἱερῶν μονῶν τὴν ἐπιμέλειαν ἐκλήρουτο. Ἐπειτα κατὰ Παλαιστίνην γενόμενος, ἐν τινὶ σπηλαίῳ σύναμα τῶ θαυμαστῶ θεοκτίσει τὸ τῆς ἀρετῆς πηγνυται ἐργαστήριον, καὶ τὸ τῆς φιλοσοφίας ἐκπνεῖται σὺν ἐκείνῳ μέλι ὑπὸ πολλοῖς καὶ διαφόροις καταγωγῆσι· καὶ λαύραν ὑπερμεγέθη συνίστησι· καὶ ἐπὶ τόσων προελθεῖν ἀρετῆς, ὡς κανόνα καὶ τύπον γενέσθαι τὸν βίον μοναδικῆς καταστάσεως· περιφανὴ δὲ γενέσθαι τοῖς θαύμασι. Τοῦ γὰρ ἱερῶν φυλάκτου τὸν παῖδα ἀρτιμελῆ καὶ σώον ἐδείκνυ, καὶ τὰς τοῦ οὐρανοῦ θύρας ἀνέψξε, καὶ γόνυμον τὴν γῆν ἀκαρπῖαν νοσοῦσαν παρεσκευάσατο ταῖς εὐχαῖς. Πλήθος δὲ ἄρτων ἐκ πάντων βραχυτάτων πηγᾶσαι ἐποίησεν, ἐξ ὧν καὶ τετρακόσιοι ἄνδρες ἐτρέφθησαν· γυναῖξί δ' ἐστεριωμέναις τὰς μήτρας εὐτεχνούσας καθίστα. Τὴν δ' ἱερὰν ἐπιτελοῦντος μυσταγωγίαν, φῶς οὐρανὸν οἷάπερ στυλοῦς περιλάμπον ἐπ' αὐτὸν καθέϊτο συμπαραστώ· καὶ οἰονεῖ φωνὴν ἀφ' οὐρανοῦ, ὅτι τῆ τοῦ βίου λαμπρότητι ὁ ἄνθρωπος καὶ τῶν προσόντων τῆ θεῖα κοινωνίᾳ οἷος ἔκαστος τῶν διαθέσιν νοερῶς ἐμυεῖτο, ὃ τεκμήριον ἐμφανέστατον ἀτεχνῶς τῆς εἰς ἄχρον ἐκείνου καθ' ἄρσεως. Ἐξεδῆμει δὲ πρὸς Κύριον ὁ μακάριος· ἐκατὸν ἐτῶν γεγονὼς δεόντων μόνων τριῶν, λέοντος τοῦ μεγάλου τὴν ἀρχὴν διεθύνοντος· μέτριος ὢν τὸ ἦθος, καὶ τὸν τρόπον μάλα ἀπλούστατος· τὸ δὲ χρῶμα λευκός, ἄβρι τῶν μηρῶν βασίαν καθειμένην τὴν ὑψηλὴν ἔχων. Ἰστέρησαι μέντοι

(1) Hanc stellam se vidisse scribit Evagrius, lib. 1, cap. 14.

περὶ αὐτοῦ, ὡς τινὸς τελευταῖον μοναχοῦ μέλλοντος, ὅς δόξαν ἀρετῆς μάλιστα καὶ τὸ πλεόν σιφροσύνης δῆθεν εἶχε, μὴ τοιοῦτός γε ὢν, ἀλλὰ τοῦναντίον μάλιν ἀκόλαστος, ὄρξιν τὸν μακάριον ἀγγελὸν τινα φοβερὸν ἐν τριαίνῃ δεινῇ τὴν ἐκείνου ψυχὴν ἀπηνῶς ἀνασπῶντα· καὶ ἅμα φωνῆς ἀνωθεν ἐπαισθάνεσθαι, τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης ἔργα διαβρήδην ἐκκαλυπτούσης. Ἄλλον δὲ τινα πίνητα γυμνὸν ἐπ' ἰθάφους ἐβρίμμενον καὶ διεββώγῳτα πύμπαν καὶ δύστηνα βράκια ἡμφισσμένον σὺν αἰδοῖ τὴν ψυχὴν ἐκαλεῖσθαι πολλῶν παρόντων ἀγγέλων· παρῆναι δὲ καὶ Δαυὶδ τῇ παναρμονίῳ κιθάρᾳ χρώμενον, καὶ οἰνοὶ κατακλιούνη ταύτην καὶ σὺν ψόαις παραπέμποντα. Ἐπὶ δὲ τὸν ἐκείνου χρόνον καὶ ἄλλοι πλείστοι συνήκμασαν· οἷος ἐκείνος Θεόκτιστος καὶ Γεράσιμος, κοινοβίῳ μεγάλῳ ἡγεμονεύοντες, καὶ νόμι τε ξένη κεχορημένοι· ἃ πρὸς λεπτὸν καταγράφειν οὐ μοι καιρός. Ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ ἡ βασιλεὺς Εὐδοκία, τῆς ὀρθῆς πρότερον παρατραπέισα δόξης, τάληθές ὕστερον διαγνοῦσα, τῆς τῶν Εὐτυχιανιστῶν συμμορίας διέστη. Τούτῳ δὲ καὶ ὁ τὴν ἀρετὴν πολλὸς Σάββας νέος· ἔτι ὢν πρόσσειν· ὃν ἰδὼν, ὁποῖος ἔσται σαφῶς προεφώθασε. Καὶ Ἴτιος· δ' ὁ Βόστρων ἐπ' ἐκείνοις ἡμαρτε τοῖς καιροῖς· Βάσσα τε καὶ Τατιανὴ καὶ Μελάνη ἡ θουματτῆ· πρὸς δὲ καὶ Ξένη ἡ περιβόητος, ἧς τὴν τῆς ἀρετῆς τελειοσιν ἰδεῖσθαι στέφανος· ἄστρασιν ἐπισήμιος περιπλακεῖς· πρὸς δὲ καὶ Ξενοφῶν ἐκείνος ὁ πολυύμνητος· τῆς συγκλήτου τὰ πρῶτα τελῶν, οὐχ ἦττον τῷ ἐξῴθεν πλοῦτι ἢ τῷ ἐνδοθεν μάλλον ὑπαρξίζόμενος. Ἐπὶ δὲ μίαν τῶν κατὰ Φοινίκην πόλεων Βήρυτον ἐπὶ παιδείᾳ καὶ μελέτῃ νόμων τοῦς οικεῖους παῖδας Ἀρχάδιον καὶ Ἰωάννην ἐκπέμφας, ἐπεὶ τῷ κατὰ θάλατταν περιέπεσον ναυαγῶν, πρὸς τὴν ἐκείνων ζήτησιν σύναμα γυναικί ἐξῴων, ἐπεὶ τὰ μοναχῶν μυθθέντας ἐν Ἱεροσολύμοις ἐνέτυχε, τὸ τῆς ἡσυχίας ἔνδυμα καὶ αὐτὸς καὶ ἡ σύζυγος ὑποδύονται. Ἐπὶ τόσον δ' ἐπισθῦναι συνέθη πάντας πρὸς ἀρετὴν, ὡς καὶ θαύματα δρῶν γέρας εἰληφέναι παρὰ Θεοῦ. Διὰ βίου δ' εὐάριστοι Θεῷ γεγονότες, πρὸς αὐτὸν μετεχώρησαν. Προσεχώρησε δὲ τῆνικαῦτα τῇ ἀρετῇ ἐπαυξάνων καὶ Αὐξέντιος ἐκείνος ὁ πολυύμνητος· ἀσκητῆς, κατὰ τὸ ἀντικρὺ Βυζαντίου διακειμενον ὁρος ἀπὸ τὴν Βιθυνῶν, πάντας τοῦς περικύκλω βουνοῦς ὑπερκεῖμενον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τοῦ ἀγίου Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου· καὶ οἷα Κυρ. λ. ι. γ. καὶ ἄλλοις ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου γράφει.

Οὐκ ἀρετῆς δὲ μόνον ἀνδρες τῆνικαῦτα διέλαμπον, ἀλλὰ καὶ λόγος ἐν ταυτῷ συνάδων τοῖς ἔργοις ἐκείνοις διέπρεπε. Διττὴ γὰρ φιλοσοφία συνδραμοῦσα ὕδατον ἀνάγει τὸν νοῦν, καὶ τῷ παθουμένῳ ἐνοῖ. Οἷα γὰρ τισὶ δυσὶ πέτρῳσιν, ᾧ καὶ ἄμφω συγγένοιτο, χρῆσθαι συμβάλει· καὶ πρὸς οὐρανὸν ἀνέπτασθαι ὀλικαῖς ἀναβάσειν ὡς τάχος ἐπαίρει. Οἷος ἄβρας καὶ ὁ τῆνικαῦτα χρόνος προήνεγκεν, ἀρετῇ καὶ λόγῳ τὸ εὐδύκιμον ἐσχηκότας· οἷος ἐκείνος Ἰσιδωρος ὁ τοῦ Πηλουσιῦ ὄρους καθηγητάμενος,

A impudicus autem prorsus esset, sanctum hunc virum angelum horrenda specie tridente gravi animam illius, crædalem in modum, e corpore extrahentem vidisse : et vocem simul cælitus, occulta turpitudinis facinora aperte revelantem, audisse. **565** Aliam quoque pauperem quemdam nudum in solo jacentem ab eo conspectum esse, lacerum prorsus et pannis vilibus obsitum : cujus animam, qui multi ei præsto aderant angeli, reverenter evocarint ; cui David quoque cum summi concentus cithara sua adfuerit, carminibus illam veluti demulcens atque producens. Sub idem tempus alii itidem plurimi floruerunt : qualis ille fuit Theotistus et Gerasimus, magnorum cœnobiorum præsidēs, qui ad novum quemdam canonem B vitæ suæ rationem instituerunt. De his singula scribendi nunc locus non est. Tum quoque Eudocia Augusta, quæ a recta via aberraverat, veritate rursum cognita ab Eutyechianorum factione secessit. Ad Euthymium etiam virtute præclarus Sabbas, adolescens adhuc, venit : quem ubi ille vidisset, qualis futurus esset clare prædixit. Eisdem temporibus et Titus Bostrensis vixit : item Bassa, Tatiana et admiranda Melana. Præterea celebris illa Xena, in qua virtutis perfectionem satis corona illa insignibus stellis contexta declarat. Decantatus quoque Xenophon ille, qui in senatorum ordine prius fuerat, non minus internis animi dotibus, quam externis divitiarum opibus emittens. Miserat is Berytum, quæ Phœnicia urbs est disciplina et legum discendarum gratia, Arcadium et Joannem filios suos. Cum autem naufragium eos in mari passos esse intellexisset, ad inquirendos eos una cum conjugē sua profectus est. Porro ubi eos Hierosolymis monasticam exercentes reperit, ipse quoque, et una cum illo uxor, tranquillioris vitæ vestitum sumpsit. Ad eam vero omnes virtutem pervenere, ut a Deo miraculorum edendorum honorem et præmium acceperint ; et cum per vitam placiti Deo fuerunt, tum ea exacta ad illum emigrarunt. Eodem etiam tempore virtutis incrementis longe processit celeberrimus ille monachus Auxentius, in monte Bithyniæ eo qui ex adverso Constantinopoli situs, omnes circumcirca colles D altitudine superat.

566 CAPUT LIII.

De sancto Isidoro Pelusiota. Et quæ Cyrillus, et item alii de sacro Chrysostomo scripserunt.

Non virtute tantum egregii tum florere viri, sed et doctrina factis ipsis consona enituit. Utraque enim philosophia si concurrat, celerius mentem in sublime tollit, et bono ei quod desiderio votoque omni expetimus, unit atque conjungit. Nam veluti duabus alis, cui utraque illa contigit, utitur : atque in cœlum evolans, quam celerrime progressu pleno pervenit. Quales viros ea tempestas protulit, virtute et doctrina magnam gloriam consecutos : talis Isidorus ille fuit, qui in Pelusio

monte monachis præfuit : Nilus et Marcus præclari A ascetæ, et sapiens item Cyri (1) ecclesiæ antistes Theodorus, quorum magna gloria est, ut poetæ verbis utar. Præceptore ii in utraque philosophia magno usi sunt Chrysostomo. Igitur divinus Isidorus jam inde ab adolescentia ita in monasticis laboribus desudavit, et ita carnem, animam arcanis sublimioribusque doctrinis fovens, maceravit, ut evangelicam prorsus degeret vitam; et viva animalaque monastici instituti divinæque contemplationis columna, et veluti primarium quoddam exemplum flagrantis æmulationis doctrinæque spiritualis esset. Multa ab eo scripta sunt, variae utilitatis plena: potissimum autem, epistolarum omnium generis divina simul et humana gratia refertarum, prope millia decem, in quibus Scripturam omnem clarius exponit, et omnes omnium hominum mores instituit, quippe qui dicendi genere ad docendum accommodato in eis utatur. Satis quoque ille declarat, quo ardore erga honestatem, erga Ecclesiam, et eos qui temere injuria afficerentur, flagrat. Multum præterea in lucubrationibus suis invehitur in eos qui non rite episcopali sacerdotalique munere fungerentur. Et quod aperte Chrysostomum defenderet, vehementer Arcadium et Cyrillum, atque hujus patrum Theophilum perstringit, eorumque sinistras adversus virum cum susceptas molitiones taxat: quæ illum eodem cum eis tempore viguisse testantur. Cyrillum sane quidem ut hominem turbulentum refellens, hæc quoque scribit: « Favoris quidem affectio acutum non videt, hostilis vero animi odium nihil prorsus cernit. 567 Quod si utroque hoc vitio te purgare ipsum et liberare vis, ne violentas sententias extorquet, sed justo judicio causas committito. Quandoquidem et Deo, qui omnia priusquam fiant novit, perhumaniter et benigne placitum fuit ut descenderet, et clamorem Sodomorum videret, certæ et exactæ inquisitionis nobis proponens exemplum. Multi namque qui Ephesi tecum congregati fuere, publice te traducunt, quod inimicitias tuas persecutus sis: et non rite atque ordine, juxta rectæ fidei sententiam, ea quæ Jesu Christi sunt, quæsieris. Theophili, inquirunt, cum fratris filius sit, mentem ac sententiam quoque illius imitatur. Quemadmodum enim ille apertam insaniam in sanctum et Deo dilectum Joannem effudit, ita et iste gloriam eodem affectat modo, quamvis causæ ipsæ et res de quibus controversia est magnopere inter se dissident. » In alia rursus epistola hæc scribit: « Terrent me quæ in divinis Scripturis prodita sunt exempla, et quæ opus est necessario scribere cogor. Sive enim pater, sicuti

(1) Cyri oppidi, ubi Theodorus ecclesiasticus historicus episcopatum gessit, sæpe in his libris facta est mentio. Situm est in Syria, a Judæis, cum ex Palæstina a Medorum exercitu in captivitatem abducti, et a Cyro rege Persarum in patriam restituti essent, ut aliquam illi pro tanto beneficio

Νεϊλός τε καὶ Μάρκος οἱ περιβόητοι ἀσκηταί· ἔτι δὲ καὶ ὁ τὴν σοφίαν πολὺς Θεοδώρητος τῆς Κυρεστώ, ἐκκλησίας ἱερατεύσας· ὧν εὐρὺ κλέος κατὰ τὴν ποίησιν· διδασκάλῳ τῷ μεγάλῳ Χρυσοστόμῳ καὶ κατ' ἄμφω φιλοσοφίας χρῆσάμενοι. Ὁ μὲν οὖν θεῖος Ἰσίδωρος ἐξ ἑτι νέου τοῖς ἀσκητικοῖς οὕτω πόνοις ἐνίδρωσε, καὶ τὴν σάρκα κατέτηξε, τὴν ψυχὴν τοῖς ἀναγωγικοῖς πιάνας τῶν λόγων, ὡς ἀγγελικὸν ἀντικρυς μετελθεῖν βίον, καὶ στήλην ζῶσαν τε καὶ ἔμψυχον τῆς τε μοναστικῆς διαίτης καὶ τῆς εἰς Θεὸν θεωρίας, καὶ οἶδ' ἂν τι ἀργέτυπον ζήλου καὶ διδασκαλίας πνευματικῆς ἔγγενέσθαι. Καὶ δὴ πολλὰ μὲν αὐτῷ ἐγρήφῃ ὠφέλειās ἀπάσης ἔμπλεω· μάλιστα δ' ἐπιστολαί, χάριτος παντοίας μεσται, θείας τε ἅμα καὶ ἀνθρωπίνης, ὡσεὶ χιλιάδες δέκα· δι' ὧν πᾶσαν τε Γραφὴν σαφηνίζει, καὶ σύμπαν ἦθος παιδεύει, διδασκαλικώτερον ποιούμενος τὴν ὑφήγησιν. Ἐμφαίνει δὲ καὶ ὅν εἶχεν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ζῆλον ὑπὲρ τε τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἄλλως ἀδικουμένων. Πολλὴν δὲ καὶ καταδρομὴν ἔστι τοῖς ἐκείνῳ πονηθεῖσιν εὐρεῖν οἷς ἱεραῶσθαι παρ' ἀξίαν συνέβη. Ἄντικρυς δ' ὑπὲρ τοῦ Χρυσοστόμου πνέων, πολλὰ τε Ἀρχαδίῳ καὶ Κυρίλλῳ καὶ τοῦ θεοῦ ἐκείνῳ Θεοφίλῳ καθάπτεται, διελέγγων τὴν κατὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῶν σκαιωρίαν· δι' ὧν δεικνύται καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκείνοις συνακμάσαι χρόνον. Κύριλλον γοῦν ὡς ταραχώδῃ δῆθεν ἀναστέλλον, καὶ τὰς ἐπιστέλλει· « Προσπάθεια μὲν οὐκ ὀξυδορκεῖ· ἀντιπάθεια δὲ ὅλως οὐχ ὀρθῆ. Εἰ τοίνυν ἑκατέρως λύμης βούλει σαυτὸν καθαρεῦσαι, μὴ βίαίς· ἀποφάσεις ἐκβίαζε, ἀλλὰ κρίσει δικαίᾳ τὰς αἰτίας ἐπιτρέψον. Ἐπειδὴ καὶ Θεὸς ὁ πάντα εἰδὼς πρὸ γενέσεως καταβῆναι καὶ τὴν κραυγὴν ἰδεῖν Σοδόμων φιλανθρωπῶς τῆ δόκησεν, ἡμᾶς ἀκριβοῦς ἐρευνῆς διδάσκων ὑπόθεσιν. Πολλοὶ γάρ σε κωμφοῦσι τῶν συνελεγμένων εἰς Ἐφῆσον, ὡς οἰκείαν ἀμυνόμενον ἔχθραν, ἀλλ' οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀρθοδόξως ζητοῦντα. Ἀδελφιδουῦ ἔστι, φασί, Θεοφίλου μιμούμενος ἐκείνου τὴν γνώμην. Ὅσπερ γάρ ἐκεῖνος μανίαν σαφῆ κατεσχέδασε κατὰ τοῦ θεοφόρου καὶ θεοφιλοῦς Ἰωάννου, οὕτως ἐπιθυμῶ καυχῆσθαι καὶ οὗτος, εἰ καὶ πολλῶν τῶν κρινόμενων ἔστι τὸ διάφορον. » Καὶ αὖθι, ἐν ἑτέρῳ, « Φοβῶ με, φασί, τὰ τῆς θείας Γραφῆς ὑποδείγματα, καὶ γράφειν τὰ χρεῶν ἀναγκάζομαι. D Ἔστε γάρ πατήρ εἰμι, ὡς ἔφησ' αὐτὸς, δέδία τοῦ Ἥλαϊ τὴν κατάκρισιν, δις τοὺς υἱοὺς ἀμαρτάντας οὐκ ἐσωφρόνισεν· ἔστε υἱὸς σου τυγχάνω, ὡς μέλλον ἐπίσταμαι τὸν μέγαν σχηματίζοντος Μάρκου, ἀγωνῶ τοῦ Ἰωάνθαν τὸ ἐπιτίμιον· ὅτι τὸν πατέρα ζήτησαντα ἐγγαστρίμυθον οὐκ ἐκώλυσε· καὶ πρότερο; τοῦ ἀμαρτήσαντος ὁ κωλύσαι δυνάμενος τέθηκεν εἰς τὸν πόλεμον. Ἴνα τοίνυν κἀγὼ μὴ κατακρωθῶ, καὶ αὐτὸς παρὰ Θεοῦ μὴ κριθῆς, παῦσον τὰς ἐρι-

memoris animi referrent gratiam, conditam. Id admodum aliquandiu neglectam, Justinianus postea instauravit, munivit et exornavit, propter duos Cosmam et Damianum, qui ad id oppidum sepulti erant. (Procop.)

δας· μή οικείας ὕβρεως ἀμυναν, ἢ παρὰ θνητῶν ἀ
 κεχρεώσθηται, τὴν ζῶσαν Ἐκκλησίαν μεθόδευε, καὶ
 αἰώνιον αὐτῇ διχόνοιαν ἐν προσήματι εὐσεβείας
 μετασκεύαζε. » Καὶ πάλιν περὶ τοῦ Χρυσοστόμου·
 « Ἐρωτᾷς τὴν περὶ τὸν θεσπέσιον Ἰωάννην τραγῳ-
 δίαν· ἀναφράσαι ταύτην ἀπορῶ. Νικᾷ γὰρ αὐτὴν ἡ
 μέθη τοῦ πράγματος. Μικρὰ δὲ μάνθανε, ἃ ἡ γείτων
 Αἴγυπτος συνήθως ἐνόμησε, τὸν Μωσέα παρατιου-
 μένη, τῷ Φαραῶ οικειουμένη, τοὺς ταπεινοὺς μα-
 στίζουσα, τοὺς κοπτομένους θλίβουσα, πόλεις οἰ-
 κοδομοῦσα, καὶ τοὺς μισθοὺς ἀποστεροῦσα, καὶ μέχρι
 τοῦ νῦν τούτοις ἐμμελετώσα. Τὸν λιθομανῆ γὰρ καὶ
 χρυσολάτρην προβαλλομένη Θεοφίλον, καὶ τέσσαραι
 συνεργοί· ἢ μᾶλλον συναποστᾶταις εἰπεῖν ὀχυρω-
 θέντα, τὸν θεοφιλῆ καὶ θεολόγον κατεπολέμησεν
 ἀνθρωπον, τὴν περὶ τὸν ἐμὸν ὁμῶνυμον ἀπέχθειαν
 ὀρμητήριον τῆς οικείας ἀθερήτους εὐρηκότας. Ἄλλ'
 ὁ εἰκος Δαυὶδ κραταιοῦτα· ἀσθενεὶ δὲ ὁ τοῦ Σαοὺλ,
 καθὼς ὄρας, εἰ καὶ τῆς ζάλης ὑπέστηθεν ὁ ἀνθρω-
 πος τοῦ βίου, καὶ πρὸς τὴν ἀνω γαλήνην μετετέθη. »
 Ὅπως δὲ τὸν μέγαν τοῦτον ἐπάλιν καταξίω τῆς
 ὑπερφυοῦς φράσεως, καὶ ταῦτα πρὸς Ὁφελίον
 τὸν γραμματικὸν διεξέρχεται· « Τοῦ καταπεπληχθαι
 οὐ φημι τοὺς ἄλλους (μικρὸν γὰρ ἴσως πολλοὺς τοῦ-
 το), ἀλλὰ καὶ αὐτὸν Λιβάνιον τὸν ἐπ' εὐγλωττίᾳ
 παρὰ πᾶσι βεβοημένον, τὴν τοῦ αἰοιδίμου Ἰωάννου
 γλῶτταν, καὶ τὰ κάλλη τῶν ὀνομάτων, καὶ τὴν
 πυκνότητα τῶν ἐνθυμήσεων, τεκμήριον ἔτι νέφ-
 θνει καὶ βασιλικὸν εἰπόντι λόγον γραφεῖσα ἐπιστολῆ.
 Οὐ μόνον γὰρ αὐτὸν μακαρίζει οὕτω δυνάμενον
 εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐγκωμιασθέντας, καὶ ταῦτα
 βασιλεῖς τυγχάνοντας, ὅτι διη τοιοῦτου ἐπαινέτου
 τετυχήκασιν. Ἔστι δὲ αὕτη· « Λιβάνιος Ἰωάννη. Δε-
 ξάμενός σου τὸν λόγον τὸν πολὺν καὶ καλόν, ἀνέγνω
 ἀνδράσι λόγων καὶ αὐτοῖς δημιουργοῖς· ὧν οὐδεὶς
 ἦν δεσὺς οὐκ ἐπὶ δα τε καὶ ἐδοᾶ, καὶ πάντα ἔδρα τὰ
 τῶν ἐκτεπληγμένων. Ἦσθη δ' ὅτι τὸ δεικνύουσι τὴν
 τέχνην ἐν δικαστηρίοις προτιθεὶς τὰς ἀποδείξεις.
 Καὶ μακαρίζω σε μὲν οὕτω διαμένειν δυνάμενον
 ἐπαινεῖν, ἐπαινέτου δὲ τοιοῦτου τετυχηκότας ἐκεί-
 νους, τὸν τε δόντα πατέρα καὶ τοὺς λαβόντας υἱεῖς
 τὴν βασιλείαν. » Καὶ ταῦτα μὲν Λιβάνιος γέγραφε·
 Πλουτάρχῳ δὲ τὸ σαφὲς καὶ λεῖον δοκεῖ εἶναι γνήσιον
 Ἄττικόν· « Οὕτω γὰρ, φησὶν, ἐλάλησαν οἱ ῥήτορες.
 Γοργίας δ' ὁ Λεοντίνος πρῶτος τὴν νόσον ταύτην
 εἰς τοὺς πολιτικοὺς λόγους εἰσήγαγε τὸ ὑψηλὸν καὶ
 τὸ τροπικὸν ἀσπασάμενος, καὶ τῇ σαφηνείᾳ λυμη-
 νάμενος. Ἦψατο δὲ, φησὶν, ἡ νόσος αὕτη καὶ τοῦ
 θαυμαστοῦ Πλάτωνος. » Εἰ τοίνυν χρὴ δὲ ἐν τούτῳ
 Πλουτάρχῳ πεθεσθαι, πλεονεκτεῖ τοὺς ἄλλους
 ἅπαντες ὁ αἰοιδίμος Ἰωάννης, καὶ κατὰ τὴν φωνὴν
 Ἄττικίστας, καὶ σαφηνεῖα ὡς οὐκ οἶδ' εἰ τις ἄλλος
 χρησάμενος. » Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ θεῖος Ἰσίδωρος.

ipse dicis, iudicium et condemnationem Heli me-
 lito, quod filios peccantes non coegerit : seu filius
 tuus, qui magni Sauli personam refert, sum, id
 quod magis agnosco, Jonathæ ponam trepidus
 exhorresco, quod patrem Pythonissam (1) quæ-
 rentem non impedierit : et propterea prius ipse
 qui prohibere id potuerit, quam qui peccaverat,
 pater, in bello occidit. Itaque ne ego quoque con-
 demner, et ne adeo ipse etiam a Deo condemneris,
 contentiones sopito : nec injuriæ propriæ vindicta,
 quæ ab hominibus provenit, viventem Ecclesiam
 per astutas actiones fallito, neque ei perpetuam
 sub pietatis prætextu dissensionem conciliato. »
 Et de Chrysostomo rursus : « De divini Joannis
 tragœdia quæris. Eam vero exponere nequeo, pro-
 pter rei ipsius insolentiam atque indignitatem.
 Pauca tamen sic habeto, quæ vicina Ægyptus
 more suo designavit. Mosen aversata est, Pha-
 raoni mancipata : humiles flagris concidit, labo-
 rantes affixit : civitates exstruxit, et mercedem
 operis non persolvit. Et cum ad hoc usque tempus
 in studiis istis se exercuisset, insano lapillorum
 amore flagrantem, aurumque veluti Deum colen-
 tem, produxit : Theophilum quatuor sociis, seu
 potius defectionis sodalibus suis circumvallatum,
 qui Dei amantem Deumque deprecantem virum
 hostiliter opprimeret, cum quidem illi eas quas
 adversus cognominem meum gesserunt inimicitias,
 occasionem et causam impietatis suæ arripuissent. 568 Sed demus David
 confortatur : Sauli autem, sicuti vides, infirmatur :
 quamvis ex viræ hujus tempestate ille evaserit, et
 ad cœlestem tranquillitatem transierit. » Idem vero
 mirificam Chrysostomi dictionem laudibus vehens,
 hæc quoque ad Ophelium grammaticum scribit :
 « Celebris Joannis linguam, dictionisque venustatem,
 et sententiarum densitatem, non aliis dico
 (parum enim hoc fortasse apud multos esset), sed
 ipsi Libanio, qui apud omnes in eloquentia præ-
 clarus habetur, magnæ admirationi fuisse, indicio
 est Libanii ipsius epistola, ad illum etiamnum
 juvenem, cum orationem in imperatorem laudem
 habuisset, scripta : in qua non ipsum modo felicem
 esse prædicat, qui sic dicere potuerit, verum
 etiam principes ipsos quos laudavit beatos putat,
 et quidem qui imperatores essent, quod laudatio-
 rem talem nacti essent. Ea sic habet : « Libanius
 Joanni. Orationem tuam prolixam et pulchram
 accipi, et viris qui et ipsi orationes conscribunt
 legi. Nullus in eis fuit, qui non exsiluerit, et voci-
 feratus sit, eaque omnia fecerit, quæ per stuporem
 consternati solent. Me illud delectat, quod dicenti
 artem, quam agendis in foro causis exhibere po-
 conferre malueris : teque beatum judico, qui tau-
 minus fortunatos illos esse puto, et patrem scilicet

(1) Ἐγγαστριμυθοὶ γυναῖκες τὰς τῶν τεθνηκό-
 των ψυχὰς ἐξεκαλοῦντο· μετὰ δὲ αὐτῶν ἐχρήσατο
 Σαοὺλ, ἥτις ἐξεκαλέσατο τὴν ψυχὴν Σαμουὴλ τοῦ
 προφῆτου· hoc est, Ventriloquæ mulieres moriuo-

rum animas evocabant, quarum una usus est Saul ;
 ea animam propheta Samuelis evocavit. Suid.
 Ἐγγαστριμύθεις, πύθων. Idem.

qui dederit, et filios qui acceperint imperium, quod laudatorem talem sint consecuti. » Hæc Libanius. Plutarchus vero orationem dilucidam et facilem vere et germane Atticam esse censet. « Sic enim, inquit ille, oratores dixerunt. Gorgias autem Leontinus primus vitium hoc in orationes civiles, sublime et figuratum dicendi genus affectans, inexit, et perspicuitatis luminibus obstruxit. Vitium hoc etiam admirandum Platonem contigit. » Quod si hac in re Plutarcho credendum est, ut profecto est credendum, multis modis alios omnes præclarus superat Joannes, qui in orationibus suis Atticismum refert, et perspicuitatem ita, ut haud sciam an allus quisquam magis, retinet. » Hæc divinus Isidorus.

569 CAPUT LIV.

De sancto Nilo : de Marco monacho et de Theodoro Cyri episcopo.

Admirando autem Nilo patria Constantinopolis fuit, cujus etiam propter egregiam generis nobilitatem præfectus fuit. Potentia autem et opibus affluens, asceticam illis prætulit vitam; quippe qui ad exemplum divini Davidis, ad domum Dei abjici, quam in tabernaculis peccatorum habitare maluerit. Et cum eloquentiæ vi polleret, diviniæque gratiæ nervis validus esset, scripta varia, quæ vitæ monasticæ exercitium instruunt, reliquit, verbis et sententiis ita composita, ut lectoris animum gratiâ incredibili recreent. Scripsit quoque divinatorum Patrum in monte Sina obitum martyrium, facundia et affectu tanto, ut satis inde colligere liceat, quam eximia doctrina juxta et virtute vir is fuerit: ubi etiam suas et filiorum res paucis commemorat, miserabiliter veluti in tragœdia captivitate eorum exponens, cum Barbari Blemmyæ excursionem suam in eam ingentem fecere: quod opusculum tanquam spirituale quoddam oblectamentum studiosis reliquit. Alios item libros optimos edidit, spiritualis gratiæ non expertes: inter quos primas eum ferre puto, quem adversus gentiles scripsit, et rursus qui ab eo ad Eulogium compositi sunt. Capita autem collegit aliqua quidem fusiis, multa autem compendiosius tractata, in quibus spirituale fructum, perinde atque nectar aut ambrosiam aliquam, oculis subjectum, ita ut facile percipi possent, proposuit. Quem vita defunctum, Justinus posterior inde translatus, in fundamento sacratoris mensæ, in eo quod ab ipso, Petro et Paulo apostolorum principibus, ad orphanotrophium constructum est, templo reposuit. Ipse quoque Marcus in monastica prius versatus, multa post se reliquit scripta. Eorum qui ad nos pervenerunt, libri octo sunt, universalium affectionum numerum æquantes: et alii triginta et duo, in quibus vias totius asceticæ vitæ omnes prosequitur, ad quæ loca secedendum, et quomodo ad voluntatem Dei gressus dirigendi sint: **570** quomodo etiam homo dæmonum tentationes superet, mentemque reprimet, atque ad veterem dignitatem progrediatur, et cum Deo cœlesti institutum sectatus vivat. Theodoretus vero natione quidem Syrus fuit, sectator autem magni Joannis Chrysostomi, illumque sibi quasi primarium exemplar stylo conformando propositum habuit. Etenim fluidus admodum et copiosus, in elocutione facilius, et Atticam gratiam redolens. Lucubrations ab eo

A

ΚΕΦΑΛ. ΝΔ'.

Περὶ τοῦ ἀγίου Νελλίου, καὶ Μάρκου τοῦ ἀσκητοῦ καὶ Θεοδοῦρητος τοῦ ἐπισκόπου Κύρου.

Τῷ δὲ Θεοπεσίῳ Νελλίῳ πατὴρς μὲν ἦ τῆς Κωνσταντινου ἐτύχωνε πόλις, ἥς τῷ περιόντι τῆς εὐγενείας καὶ ἔπαρχος ἐξημάτισε· πλοῦτῳ δὲ βαθεῖ καὶ δυναστείᾳ περιβρέμενος, ἀσκητικὴν ἀντηλάττετο ἀγωγὴν, κατὰ τὸν θεῖον Δαυὶδ, οἶκῳ μᾶλλον Θεοῦ παρεβρίφθαι αἰρούμενος ἢ ἐκηνώμασιν ἀμνησιῶν κατοικεῖν. Λόγου δὲ δυνάμει κρατῶν, καὶ τῇ θεῖᾳ νευρούμενος χάριτι, συγγράμματα διάφορα καταλείπει πρὸς ἀσκήσιν ὑπαλειφοντα, οὕτω φράσεως καὶ νοημάτων μετέχοντα, ὡς τὸν ἀναγινώσκοντα χάριτος ἀφράστου ἐμπλεῶ καθεστάναι. Μεθ' ὧν καὶ τὸ ἐν τῷ Συναίῳ ὄρει τῶν θείων Πατέρων μαρτύριον ἀναγράφεται, οὕτω λαμπρῶς τε ἀμνησιῶν καὶ περιπαθῶς, ὡς ἱκανὸν εἶναι ἐντεῦθεν θηράσει, οἷος κατ' ἀμφω γέγονεν ὁ ἀνὴρ, ἐν τε λόγων καὶ ἀρετῆς περιουσίᾳ. Ἐκεῖ δὴ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν καὶ τοὺς κατὰ τὰς μετρίως δέξεισιν, ἐκτραχηθῶν λίαν περιπαθῶς τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν, βαρβάρων καταδραμόντων οἱ Βλέμμυες ἐκαλοῦντο, καὶ φόνον οὐκ ἐλάχιστον δεδριχότων· ὃ καὶ ἡδυσμά τι πνευματικὸν τοῖς φιλομάθεσι καταέλοιπεν. Ἄριστο: δὲ αὐτῷ καὶ ἕτεροι λόγοι πεπότηνται, πνευματικῆς οὐκ ἀμοιροὶ χάριτος· ὧν οἶμαι πάντων τὰ πρῶτα φέρεσθαι, ὃν πρὸς Ἑλληνας ἐπιγράφει, καὶ τὰ πρὸς Εὐλόγιον Κεφάλαια δὲ συντάττει, ἄλλα μὲν εἰς πλάτος ἠπλασμένα, πολλὰ δὲ συντεμνῶν, εὐσύνοπτον ὄσον καὶ πρόχειρον τὸν πνευματικὸν καρπὸν, οἷά τι νεκτερ ἢ ἀμνησιῶν, προβάλλεται. Ὅν τέλει βίου χρησάμενον, Ἰουστίνος ὁ ὕστερος· ἐκεῖθεν ἀνακομισσας, ἐπὶ τῷ βάρῳ τῆς ἱερᾶς τραπέζης τοῦ παρ' αὐτῷ δομηθέντος οἴκου Πέτρῳ καὶ Παύλῳ τοῖς κορυφαίοις τῶν ἀποστόλων τῷ ὀρφανοτροφείῳ κατέθετο. Μάρκος δὲ καὶ αὐτὸς πολλὰ μὲν συγγράμματα καταέλοιπεν, ἀσκητικῇ πρότερον πολιτείᾳ ἐγγυμνασάμενος· ἃ δ' οὖν ἡμῖν συνέπεσεν ἐντυχεῖν, λόγοι δὲ τῶν ἰσάριθμοι τοῖς καθολικοῖς πάσασιν εἰς χεῖρας ἦκον· καὶ ἕτεροι δύο πρὸς τοὺς τριάκοντα, οἳ ὧν πᾶσαν ἀσκητικῆς πολιτείας ὁδὸν διεξέρχεται, διδάσκων ἢ χρεῶν τε τὰς ἀναχωρήσεις ποιεῖν, πῶς τε βυθμίζειν τὰ κατὰ Θεὸν διαδήματα· καὶ ὡς περιγίνεται τῆς τῶν δαιμόνων πείρας ὁ ἀνθρώπος· ὅπως τε ὁ νοῦς καθαίρεται, καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα πρόβησι, καὶ Θεῷ συγγίνεται, ἐπὶ γῆς τὴν οὐράνιον μετῶν πολιτείαν. Θεοδώρητος δὲ Σύρος μὲν ἦν γένος· τῷ μεγάλῳ δὲ φοιτήσας Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ, ἀρχέτυπον οἶον ὄσον τὰ ἐς λόγους ἐγένετο. Εὐρὺς γάρ ἐστι μάλα καὶ γόνιμος, τὴν τε φράσιν λέγει, μετὰ τῆς Ἀττικῆς χάριτος προηγμέ-

νος. Ἄ δὲ συνεγράφατο, ταῦτά ἐστιν· Ἐξηγήσεις εἰς τὴν παλαιὰν Γραφήν· ἧς καὶ τὰ ἄπορα λῶν, εἰς ἴδιον βιβλίον ἐγκαθίστη. Εἰς τοὺς δεκαῆξ Πρόφητας ἕτερον τεῦχος ποιεῖ, ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν Ψαλτήρα ἕτερον σύγγραμμα καταλείπει. Καὶ περὶ προνοίας ἕτερον συντάττει βιβλίον· καὶ εἰς τὸν Ἀπόστολον· καὶ κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων ἕτερον, ὃ *Ψεύθους καὶ ἀληθείας ἐπιγράφει διδάσκεισιν*. Ἀντιλέγει Κυρίλλῳ ἐτέρῳ συντάγματι κατὰ τῶν ἰβ' κεφαλαίων ἐκφωνηθέντι. Ἐπωνήθη αὐτῷ καὶ ἕτερα· δύο, ὧν τὸ μὲν *Ἐκκλησιαστικὴν, Φιλώθεον δὲ ἱστορίαν* λέγει τὸ ἕτερον, ἐν ᾧ βίους τῶν τηλικαῦτα δόξως βεβιωκότων διέξεισιν. Ὡσαύτως καὶ λόγοις τρισὶ περὶ θεῶν δογμάτων, οἵπερ αὐτῷ διαλογικῶς συνετάχθησαν. Καὶ ἐπιστολαὶ δὲ τοῦτου ὑπὲρ πεντακοσίας ἐνέτυχον, ἀρίστως καὶ κατὰ λόγον Ἑλληνα συγχειμέναις. Ἐν τούτοις μὲν καὶ ὁ Θεοδώρητος· οἷα δὲ τούτῳ ξυνέπεσον, ἡ ἱστορία προῖοῦσα δηλώσει.

ΚΕΦΑΛ. ΝΕ'.

Περὶ Συνέσιου τοῦ Κυρήνης ἐπισκόπου, καὶ ὅπως διέξῃς ἔχων, εἰς τὴν ἱερωσύνην προήχθη.

Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ Συνέσιος, οὗ κλέος ἄπασιν τὴν ὑφήλιον διατρέχει, συνήκμαζεν· ὃς ἦν, εἴπερ τις τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ λόγιος. Οὕτω δὲ τῇ Πλατωνικῇ προσχώρησε φιλοσοφίᾳ, καὶ εἰς τὸν ἀκρότατον ὅρον ἦκεν αὐτῆς, ὡς μὴ μόνον παρ' Ἑλλησι θαυμασθῆναι, ἀλλὰ δὴ καὶ παρὰ Χριστιανοῖς, ὅσοις μὴ προσπαθεῖα κρίνειν συμβαίνει τὰ πράγματα. Τοιοῦτον δὲ ὄντα καὶ ἄλλως ἤμερον τὸν τρόπον καὶ μέτριον, πείθει τοῦτον Θεόφιλος ὁ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς σωτηριώδους παλιγγενεσίας ἀξιωθῆναι. Ὡς δὲ τοῦτ' ἔδρασεν, ἔπειτα ἐπεῖρατο καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἐκεῖνον δέξασθαι χρίσμα. Ὁ δ' ἐν τοῖς ἄλλοις, ἃ δοξάζειν θέμις Χριστιανοῦς, πρόχειρος ἦν. Ἐκ γὰρ μὲν τῶν Πλατωνικῶν δογμάτων παρατρεπόμενος, ἤκιστα τὸ τῆς ἀναστάσεως λόγον προσέτετο, ἀπέρρητον τὸ τοιοῦτον δόγμα καὶ ἀποτρόπαιον μάλα ἠγούμενος. Ἡ δ' Ἐκκλησία, καὶ οὕτω γνώμης ἔχοντα, ξυνεχώρει τὸ ἱεραῖο· εὐθυδῶως στοχασμένη, ὡς ταῖς λοιπαῖς τάνδρος ἀρεταῖς μόλις καὶ πρὸς τοῦτο δὴ μαλαχθεὶς κατανεύσει. Μῆδὲ γὰρ ἂν τῇ, θεῖαν χάριν οὕτως ἑλλίπη γὰρ εἶναι ἀνέξεσθαι, πολλοῖς καὶ μεγάλοις κομῶντα τοῖς προτερήμασι. Καὶ τῆς ἐλπίδος οὐμένου οὐκ ἠστόχησαν· μικρῶν γὰρ ὑστερον καὶ ἔστερξεν καὶ ἀνωμολόγησε βεβαίαν εἶναι μάλα καὶ προσήκουσαν τὴν δόξαν ταύτην τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὅσος γὰρ καὶ ὁποῖος γέγονε, τεκμηριῶσιν αἱ μετὰ τὴν ἱερωσύνην κομψῶς γεγενημέναι τούτῳ ἐπιστολαὶ, καὶ τᾶλλα τῶν συγγραμμάτων, τῷ ἀπαραμίλλῳ τῆς συνθήκης καὶ ἀρμονίας καὶ φράσεως, καὶ τῇ τῶν νοημάτων πυκνότητι, ἐν δευτέρῳ πάντα τιθεῖσαι. Ἄ δ' οὖν καταλείλοιπε, ταῦτά εἰσιν· Ἐπιστολῶν βιβλίον, ἅπερ εἰσὶ πρὸς ταῖς ἑκατὸν καὶ ἑξήκοντα· ὁ περὶ βασιλείας πρὸς Θεοδοσίον ἐκπεφωνημένος τὸν νέον, ἀντικρως διδασκαλία καὶ τύπος βασιλικῆς ὧν καταστάσεως· ὁ *Περὶ ἐνουπρίων* ἔχων ἐπιγραφὴν· ὁ πρὸς Παύλον *Περὶ τοῦ δώ-*

A compositæ hæc sunt : Enarrationes in Vetus Testamentum, cujus etiam obscurorum locorum expositiones in peculiarem contulit librum. Opus aliud in sedecim prophetas, aliud itidem in Psalterium. De Providentiâ liber alius. Alius in Apostolum. Adversus hæreses omnes volumen, quod *Mendacii et veritatis discrimen* inscripsit. Liber quem contra duodecim capita Cyrilli conscripsit. Item, *Ecclesiastica historia*. Et rursum Φιλώθεος, hoc est, *Dei amantium Historia* : in qua institutum eorum qui ætate sua vitam sancte transegerunt, persequitur. Libri tres de divinis dogmatibus in dialogo conscripti. Legi præterea supra quingentas ejus epistolas, Græco sermone optime compositas. Hæc de Theodorito. Quæ autem ei acciderint, postea indicabimus.

CAPUT LV.

De Synesio Cyrenensi episcopo : et quam is opinionem obinens, ad sacerdotalem proventus sit dignitatem.

Cum his et Synesius, cujus magna toto terrarum orbe gloria est, floruit : qui, si quisquam alius, et ipse ætate ea doctus fuit. Tantum vero operæ navavit philosophiæ Platonicæ, et adeo ad summum ejus pervenit fastigium, ut eum non solum gentiles, verum etiam Christiani sint admirati, qui de rebus nulla affectione infecti sincere judicant. Huic tanto viro, qui præterea placidus et modestus esset, Theophilus Alexandrinus, ut salutarem susciperet regenerationem, persuasit : postea vero etiam, ut idem sacerdos ungeretur, cum eo egit. Atque ille ad alia quæ Christiani profitentur, promptum se et facilem præbuit : 571 Platonicis autem sentiis seductus, resurrectionis doctrinam primum minime recepit, nefandam eam et detestandam esse judicans ; et quamvis ea esset opinione, Ecclesia tamen, ut sacerdotii obiret munus, homini permisit. Quæ hoc tum fecit, illa certa conjectura adducta, quod propter reliquas ejus virtutes, eum etiam aliquando tandem flexum resurrectionis professionem comprobaturum, divinamque gratiam rem illi tantam deesse, qui multis magnisque primariis donis enteret, passuram non esse putaret. Neque illa opinione et spe sua falsa est. Paulo namque post resurrectionem et credidit, et professus est, certam hanc esse, maximeque convenire Ecclesiæ ipsi sententiam. Qualis autem et quantus vir fuerit, testantur quæ ab eo post sacerdotalem susceptam dignitatem perquam eleganter scriptæ sunt epistolæ ; et alii insuper libri, qui incomparabili ipsa compositione, dictione et sententiarum frequentia scripta alia omnia longe post se relinquunt. Lucubrations ab eo editæ hæc sunt : Epistolarum volumen centum et sexaginta. Theodosio juniore de imperio administrando dicatus liber, doctrinam et

formam reipublicæ ab imperatore regendæ complectens. Opusculum *De insomniis*. Ad Paxonium *De dono* liber. De Providentia libri duo, quos *Ægyptios* nominat. Item *Lams calvitii*. Et hymni quidam ad Deum perquam scite ab eo compositi. Cæterum ego, qui veritatem proferre studeo, epistolam ipsius hic apponam, quam ad fratrem Evopium dedit: unde intelligere licet, de quibusnam rebus illi ambigenti, per commodam dispensationem sacerdotii dignitatem suscipere permissum est. Ea est talis: « Inconsideratus sane essem, nisi nullam haberem Ptolemaidis civibus gratiam, qui me honore eo, quo meipsum indignum puto, honestum esse volunt. Verum non an illi magna tribuant, sed potius an ea a me recipienda sint, spectare convenit. Quod si enim homo divino prope fruatur honore, siquidem justus sit, dulcissimum percipit fructum: sin dignitate ea longe sit indignior, acerham futuri sustinet expectationem. Porro non novus hic, sed vetustus admodum est metus, ne quid in Deum committens, honorem ab hominibus commissum feram. Ego sane qui meipsum novi, ineptiorem omnino comperio, quam ut sacerdotali dignitati gerendæ idoneus sim. 572 Proinde apud te de animi mei motibus et cogitationibus agam. Non enim alium habeo, apud quem id rectius faciam, quam te, percharum mihi mecumque educatum caput. Te namque aequum est participem esse curarum mearum, ac noctu vigilantem deliberare, et interdium cogitantem considerare, ut et boni mihi aliquid contingat, et mali quidam effugiam. Accipe igitur quo loco res meæ sint, quæ tibi etiam majore ex parte, opinor, cognitæ sunt. Fasce exiguo sublato, pulchre mihi videtur hucusque philosophiam ipsam pertulisse. Cum vero ab hominibus non prorsus perperam in ea versatus esse censear, laudatum a quibusdam, ampliore nunc honore me ornatum esse volunt, qui de idoneis animi mei viribus judicare non possunt. Vereor autem ne si per ineptam ambitionem dignitatem oblatam recipiam, neutrum consequar: videlicet neque laudem ex honore contempto, neque gloriam ex dignitate minus recte gesta. Rem ipsam sic mecum considera. Rebus duabus semper tempus omne tribuo, studiis et ludo. Litteris vacans, et præcipue divinis, solus sum. Ludo operam dans, quam plurimos admitto. Nosti enim, cum a libris exsurgo, totum me in ludis esse, a civilibus autem curis et natura et animi destinatione abhorere. Sacerdotem autem oportet esse virum divinum, et ad ludum omnem perinde atque Deum difficilem et durum, qui ut propositum institutumque suum teneat, innumeros in se plurimorum conversos habet oculos. Ad quos nulla ut certe parva pervenit utilitas, nisi aliquis probe instructus et cordatus sit, et a suavitate animi omni alienus. In iis autem quæ ad Deum pertinent, non privatim solus esse potest, sed in communi conventu inter plurimos versatur, cum legis

Α ρου· οἱ δύο περὶ προνοίας, οὗ; Αἰγυπτίους καλεῖ· καὶ ἔν ἐπιγράφει Φαλάκρας ἐγκώμιον· καὶ τινες πρὸς Θεὸν ὕμνοι εὐτόνωες τοῦτω πεποιημένοι. Ἐγὼ δὲ τάληθὲς ἀεὶ πρυτανεύων, καὶ αὐτὴν ἱκαίην αὐτοῦ τὴν ἐπιστολὴν παραθήσομαι, ἣν πρὸς Εὐόπιον γράφει τὸν ἀδελφόν, τινὰ ζητῶν ἐξεχωρήθη κατ' οἰκονομίαν τὴν ἱερωσύνην λαβεῖν. Ἔστι δὲ αὕτη· ἘἌνογτο; ἂν εἴην, εἰ μὴ πολλὴν χάριν εἶδεῖν Πτολεμαίους, ὅτι με τοσούτων ἀξιοῦσιν ὅσον οὐδ' ἂν αὐτὸς ἐμαυτόν. Ἄλλ' οὐκ εἰ μεγάλα χαρίζονται, τοῦτο προτρεῖαι σκοπεῖν· ἀλλ' εἰ λαβεῖν ἐμοὶ δυνατόν· τὸ γὰρ ἀνθρωπῶν ὄντα μικροῦ θείας καρποῦσθαι τιμὰς, δικαίω μὲν ὄντι τυγχάνειν, ἥδιστον εἰς ἀπλάυσιν ἔρχεται, λειπομένῳ δὲ παραπολὺ τῆς ἀξίας, ἐλπίδα πικρὰν ὑποτείνει τοῦ μέλλοντος· οὐ γὰρ νεώτερόν ἐστι τὸ δέος, ἀλλὰ λίαν ἀρχαῖον· τὸ μὴ τι περὶ Θεὸν ἀμπλακῶν, τιμὰς πρὸς ἀνθρώπων ἐφεύρω. Ἐγὼ δὲ καταμανθάνων ἐμαυτὸν, εὐρίσκω παντῆσιν ἐνδέεστερον, ἢ ὡς ἀρμόσαι τῇ τῆς ἱερωσύνης σεμνότητι. Καὶ δῆτα διαλέξομαι πρὸς σε περὶ τῶν τῆς ἐμαυτοῦ ψυχῆς κινήματων· οὐ γὰρ ἔχω πρὸς ὄντινα ἄλλον ἀντὶ τῆς σῆς φίλης καὶ συντρόφου μοι κεφαλῆς. Σε γὰρ εἰχὼς καὶ μετέχειν μοι τὸν ἴσων φροντιδῶν· καὶ νύκτωρ ἀγρυπνεῖν, καὶ μεθήμεραν σκοπεῖν, ὅπως ἂν ἀγαθόν τί μοι γένοιτο, καὶ ὅπως ἂν κακόν τι διαφύγοιμι. Ἄκουε τοίνυν ὡς ἔχει τὰ μὰ· τὰ πλεῖω δ' ἂν αὐτῶν καὶ εἰδείης. Μικρὸν ἀράμενος φορτίον, καλῶς ἐνεργεῖν μοι δοκῶ τὸ μέχρι τοῦδε φιλοσοφίαν. Διὰ δὲ τὸ δόξει μὴ παντάπασιν αὐτοῖς ἀμαρτάνειν, ἐπαινεθεῖς ὑπ' ἐνίων, ἀξιοῦμαι μειζῶνων παρὰ τῶν οὐκ εἰδῶτων κρῖναι ψυχῆς ἐπιτηδεύοντα. Φοδοῦμαι δὲ, μὴ χαῖνος γενόμενος καὶ προσέμενος τὴν τιμὴν, ἀμφὶν διαμάρτω· τοῦ μὲν ὑπεριδῶν, τοῦ δὲ τῆς ἀξίας οὐκ ἐπιχόμενος· σκόπει γὰρ οὕτω. Δύο τοῦτοις ἐκάστοτε μερίζω τὸν χρόνον, παιδιᾷ καὶ σπουδῇ. Καὶ σπουδάζων, θεὸς εἰμι, μάλιστα γὰρ τὰ θεία· καὶ παιζῶν, κοινώτατος. Οἴσθα γὰρ ὡς ὅταν ἀνακύψω τῶν βιβλίων, ἐπιρρηπῆς εἰμι πρὸς ἅπασαν παιδιᾶν, πολιτικῆς δὲ φροντιδῆς ἀμοιρῶ καὶ φύσει καὶ μελέτῃ. Τὸν δὲ ἱερέα ἀνδρα δεῖ θεσπέσιον εἶναι, πρὸς μὲν παιδῶν ἅπασαν, ἴσα καὶ θεῶ ἀμελιχτον εἶναι χρεῖ, ὅς ἴνα τῆρῇ τὴν ὑπόθεσιν ὑπὸ μυρίων ὀμμάτων φρουρεῖται· ὣν οὐδὲν ἢ μικρὸν ὄφελος, εἰ μὴ τις εἴη κατεσκευασμένος, σύννοος τε καὶ πρὸς ἅπασαν γλυκυθυμίαν ἀνένδοτος. Τὰ δὲ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν οὐκ ἂν εἶσις, ἀλλὰ κοινώτατος εἴη νομοδιδάσκαλος ὢν, καὶ νενομισμένα φθῆγγόμενος. Χρῆ δὲ οὕτην καὶ πράγματα πράττειν ὅσα πάντες ἄμα. Τὰ γὰρ ἀπάντων μόνον δεῖ πράττειν, ἢ πάσαις αἰτίαις ἐνέχεσθαι. Πῶς οὖν οὐκ εὐμεγέθους ψυχῆς καὶ κρατίστης ἐνέγκαι τοσοῦτον ὄγκον φροντιδῶν, καὶ μὴ κατακλύσαι τὸν νοῦν, καὶ μὴ κατασβεθεῖσιν ἐν τῇ ψυχῇ περιδεῖν τὴν θεῖαν, οὗτω πατοδαπῶν ἐπιτηδευμάτων ἀπαγόντων αὐτόν; Εὐ οὐδ' ὅτι δυνατόν ἐνίοις τοῦτο, καὶ μακαρίζω τὰς φύσεις αὐτῶν· κτήσινους ἀληθῶς εἶναι ἠγοῦμαι τοὺς θεῖους ἀνδρας, οὗ; τὸ ἐμίλειν πάνυ πράγμασιν ἀνθρωπίνους μὴ ἀποκόπτοι τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ καὶ ἐμαυτὸν οἶδα εἰς ἄσπυ τε κατιόντα, καὶ ἐπ' ἄσπεος

ἀνόντα, καὶ ἐνεκλούμενον τοῖς πρὸς τὰ γειῶδη με
 ἔλκουσιν. καὶ ἐμπιπλάμενον κηλίδος οὐκ ἂν εἴποι
 τις ἵσης· τῷ γὰρ οἰκείους εἶναι μοι καὶ μάλα μο-
 λυσμούς, καὶ τὸ τυχόν μέρος ἐπιγεγόμενον, εἰς
 προσθήκην συμβάλλεται. Ῥώμη δ' οὐκ ἔστι μοι,
 τὰ τε ἔθνη οὐχ ὑγιῆ, καὶ τὰ πρὸς ἑκτὸς ἀρκεῖν οὐχ
 οἶός τέ εἰμι· καὶ πολλοὺ δέω τὴν ἐκ τοῦ συνειδότητος
 φέρειν ἀνίαν. Καὶ δασύς ἂν μὲ τις ἐρηται, διαβ-
 ρήθηδην λέγειν οὐκ ἀναδύομαι, ὡς τὸν ἱερέα διὰ πάν-
 των ἀκηλίωτων εἶναι προσήκει πολλῶ τῷ περιόντι,
 ὡς καὶ ἑτέροις τῶν μισματίων ἐκπλύνοντα κάκεῖνο
 δεῖ προσεῖναι τοῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν γράμμασι. Πάν-
 τως δὲ ἀναγνώσονται συχνοὶ τὴν ἐπιστολήν. Καὶ
 γὰρ οὐχ ἥκιστα τούτου χάριν αὐτὴν ὑπηγόρευσα
 τοῦ πᾶσι καταφανὲς εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἵν' ὁ τι ἂν
 ἀποθῆ καὶ πρὸς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνάτιος ὦ,
 καὶ ἥκιστα πρὸς τοῦ πατρὸς Θεοφίλου. Τιθεὶς γὰρ
 ἐν μέσῳ τὰμὰ, καὶ διδοὺς ἐξ ἀπάντων αὐτῷ βου-
 λείσασθαι περὶ ἡμῶν, πῶς ἂν ὑπάτιος εἴην; Ἐμοὶ
 τοιγαροῦν ὁ τε Θεὸς, καὶ ὁ νόμος, ἡ τε ἱερὰ Θεο-
 φίλου χεῖρ γυναικὰ ἐπέδωκε. Προσγορεύω τοίνυν
 ἅπασι καὶ μαρτύρομαι, ὡς ἔγωγε ταύτης οὔτε ἀλ-
 λοτριώσομαι καθάπαξ, οὐδ' ὡς μοιχὸς αὐτῇ λάθρα
 συνέσομαι· τὸ μὲν γὰρ ἥκιστα εὐσεβὲς, τὸ δὲ ἥκι-
 στα νόμιμον. Ἀλλὰ βουλῆσομαι τε καὶ εὐξομαι,
 συχὰ μοι πάντα καὶ χρηστὰ γενέσθαι παιδία. Ἐν
 δὴ τοῦτο δεῖ τὸν κύριον τῆς χεροτονίας μὴ ἀνοη-
 σαι. Μιθίετω δὲ αὐτὸ παρὰ τῶν ἀμφοῖν τὸν ἑταῖρον
 Παύλον καὶ Διονύσιον· οὓς πρεσβυτέρως ἤρῃσθαι
 παρὰ τοῦ δήμου πυνθάνομαι. Ἐκείνο δὲ οὐδὲν δεῖ
 μαθεῖν αὐτὸν, ἀλλ' ὑπομνησθῆναι. Διαλέξομαι δὲ
 πλείω περὶ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἂν ἅπαντα τέλλα μικρὰ
 πρὸς ἔν τις τοῦτο θεῖτο, χλεπὸν ἔστιν, εἰ μὴ καὶ
 κίαν ἀδύνατον, εἰς ψυχὴν τὰ δι' ἐπιστήμης εἰς ἀπό-
 θεῖσιν ἔλθόντα δόγματα σαλευθῆναι. Οἶσθα δ' ὅτι
 πολλὰ φιλοσοφία τοῖς θουλλομένοις τούτοις ἀντι-
 τάττεται δόγμασιν. Ἀμέλει καὶ τὴν ψυχὴν οὐκ ἀξίωσω
 ποτὲ σῶματος ὑστερευγενῆ νομίζειν. Τὸν κόσμον οὐ
 φίσω καὶ τὰλλα μέρη διαφείρεσθαι. Τὴν καθωμι-
 λημένην ἀνάστασιν ἱερὸν τι καὶ ἀπόρρητον ἤγημαι·
 καὶ πολλοὺ δέω ταῖς τοῦ πικέθους ἐπιλήψειςιν ὁμο-
 λογεῖσθαι. Νοῦς μὲν οὖν φιλόσοφος, ἐπόπτης ὢν τὰ
 ληθοῦς, συγχωρεῖ τῇ χρεῖα τοῦ ψεύδεσθαι· ἀνάλογον
 γὰρ ἔστι φῶς πρὸς ἀλήθειαν, καὶ ἕμμα πρὸς δῆ-
 μον. Ἢ οὖν ὑφθαλμὸς εἰς καθὼν ἂν ἀπολαύσειεν
 ἀπλήστου φωτός, ἢ ἢ τοῖς ὑφθαλμῶσι τὸ σκότος
 ὑφθαλμώτερον, ταύτη καὶ τὸ ψεῦδος ὑφέλος τίθεμαι
 δῆμον· καὶ βλαβερὸν τὴν ἀλήθειαν τοῖς οὐκ ἰσχύου-
 σιν ἐνατενῆσαι πρὸς τὴν τῶν ὄντων ἐνάργειαν. Εἰ
 ταῦτα καὶ οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης συγχωροῦ-
 σιν ἔμοι, δυναμίην ἂν ἱερᾶσθαι, τὰ μὲν οἰκιο φιλο-
 σοφῶν, τὰ δ' ἔξω φιλομουθῶν· εἰ μὴ διδάσκων, ἀλλ'
 οὐδὲ μέντοι μεταδιδάσκων· μένειν δ' ἐῶν ἐπὶ τῆς
 προλήψεως. Εἰ δὲ φάνιν οὕτω εἶναι καὶ κινεῖσθαι
 καὶ ὄημον εἶναι τοὺς ἱερέα τοῖς ὁσῶσι, οὐκ ἂν φθά-
 νοιμι φανερὸν ἅπασι καθιστάς· δῆμον γὰρ δὴ καὶ
 φιλοσοφία τί πρὸς ἄλληλα; Τὴν μὲν ἀλήθειαν ἀπόρ-
 ρητον τῶν θεῶν εἶναι δεῖ· τὸ δὲ πλήθος, ἑτέρας
 ἔξω; δεῖται. Ἀβύσι δὲ καὶ πολλὰκις ἐρῶ· μηδεμίαν

A doctor sit, et nihil aliud quam quod legitimum
 sit, sonet. Negotia cum gerere oportet, quæ
 simul omnes tangunt. Quæ enim communia
 omnium sunt, unum ipsum curare opus est, nisi
 criminibus omnibus obnoxius esse velit. Quomodo
 igitur non maximi fortissimique animi sit, tan-
 tam curarum molem ita ferre, ut mens non obru-
 atur, et exstincta in anima particula divina non
 negligatur, si quis tot studiis et actionibus variis
 distineatur? Neque ignoro esse quosdam, qui hoc
 præstare possint: et felicem eorum naturam atque
 beatam, ipsosque vere divinos viros esse censeo, qui
 cum in multis humanis versentur negotiis, non tam-
 en divini Numinis cura excidant. Ego vero me ip-
 sum qui in urbem descendere et ab urbe ascendere
 B solem, 573 rebus involatam quæ ad terrenas curas
 trahunt, atque inquinacionibus repletum esse,
 quantum non facile quisquam magnitudinem dixerit,
 scio. Nam quæ ad nativa et propria aliunde ad-
 veniunt piacula, in accessionis rationem conferun-
 tur. Corporis robur mihi non est, interiora mea
 non recte se habent. Ab externis etiam aliqua ex
 parte destituitur: tum autem conscientiæ mœrorem
 ferre nequeo. Et quotiescunque me quispiam
 rogat, disertis verbis statim dico, sacerdotem in
 rebus omnibus maxime a probris debere esse
 alienum, multum ut ei supersit, quippe qui alio-
 rum quoque sordes expiet. Verum enimvero illud
 Pernulti enim epistolam hanc legent, et ea gratia
 C illam potissimum dictavi, ut cum res ipsa nota
 omnibus fiat, tum utrunque ea procedat, et apud
 Deum et apud homines, nec minus apud ipsum
 patrem Theophilum culpa caream. Siquidem cum
 res mea in medium protulerim, et potestati ejus
 quidquid velit de me statuendi permiserim, quo-
 modo crimini alicui obnoxius sim? Mihi et Deus
 ipse, et leges, ipsaque sacra Theophili manus ux-
 orem dedit. Quapropter omnibus prædico, testa-
 tumque esse volo, me illam prorsus deserturum
 non esse, neque cum illa veluti mœchum claudes-
 tinam consuetudinem habiturum. Alterum enim
 minime pium, alterum minime legitimum est. Quin
 potius et volo et opto, plures mihi et probos nasci
 D liberos. Hoc ipsum ordinationis auctorem et
 principem ignorare non oportet. Sciant id amici
 etiam nostri Paulus et Dionysius, quos legatos
 hanc ob causam a periculo lectos esse audio. Illam
 vero rem Theophilo non significari, sed in memo-
 riam tantum revocari opus est. De ea autem plu-
 ribus dicam, cum qua quidem una quisquam alia
 omnia collata parva esse judicet. Difficile est,
 atque adeo fieri omnino non potest, ut animus
 dogmata, quæ per eruditionem et scientiam in
 certam necessariamque persuasionem evaserint,
 fluctuare et in dubium vocari sinat. Nosti porro,
 philosophiam admodum divulgatis istis Christia-
 norum adversari opinionibus. Itaque haud unquam
 adducar, ut posterius animam quam corpus gigni

credam, neque mundum ipsum et partes ejus alias interituras esse dicam. Resurrectionem deprædicatam sacrum quiddam et minime vulgandum esse duco, neque conceptis vulgi opinionibus assentiri possum. 574 Mens philosophia exculta verum perspicit. Ea necessitate adducta, mendacium permittit. Et habet rationem seu proportionem suam lumen ad veritatem et oculus ad populum. Quatenus ergo oculus lumine copiosiore in deterius abutatur, aut lippis tenebræ commodiores sint, hactenus mendacium quoque populo utile esse, et veritatem noxiam eis puto, qui aciem mentis in evidentem rerum claritatem intendere nequeunt. Quod si sacerdotes nostri hæc mihi permittunt, potero sane ego quoque sacerdotis munere fungi, qui domi quidem philosophiæ incumbo, in publicum autem progressus sermonibus et colloquiis hominum delector, ac neque docens neque dodocens, sed in anticipata opinione quemque persistere permittens. Sin illi sacerdotem ita animatum et opinionibus manifestum esse oportere dicant, omnibus me palam ostendere inter miserim. Quid enim rei est populo cum philosophia? Rerum quippe divinarum veritatem minime vulgari oportet. Populus autem more et assuetudine alia indiget. Rursum igitur et sæpius repetens dicam, nulla cogente necessitate, neque arguere neque argui sapientis esse. In sacerdotum autem ordinem cooptatus, non committam ut dogmata præter animi sententiam assimulem. De his Deum, de his homines testes invoco. Veritas Dei propria est, apud quem in rebus omnibus inculpatus esse volo. Hoc unum tantum non dissimulo. Quandoquidem joci et ludorum studiosus sum: ita ut jam inde a puero crimen illud sustinuerim, plus quam deceret, armis me et equis delectatum esse, tristis quidem ero. Quid enim cum charissimos canes feras nullas persequi, et sagittas a teredinibus exesas esse videro, faciam aliud? Sed tamen constantiam, si Deus voluerit, obtinebo: atque, quamvis a curis alienus, macerabor, causarumque et negotiorum quantumvis grave ministerium hoc, Deo serviens, sustinebo. Dogmata autem per dissimulationem non tegam, neque mihi mens a lingua dissentiet. Hoc sic cum et sentiam et dicam, Deo placere puto: neque sermonis illius de me occasionem relinquere volo me quod qui fuerim ignoratus sim, ordinationis suffragia rapuisse. Cæterum Dei amantissimus pater Theophilus, cum me norit, postquam mihi se id quid statuat, capiat. Tum enim aut in instituto meo vivere me et philosophari patietur, aut postea ut mox in judicium vocet, vel sacerdotum ordine

ανάγκης παρουσίας, οὗτ' ἐλέγχειν σοφῶν οὗτ' ἐνέχεσθαι. Καλούμενος δ' εἰς ἱερωσύνην, οὐκ ὀξείω προσποιεῖσθαι δόγματα. Ταῦτα θεῶν, ταῦτα ἀνθρώπων μαρτύρομαι. Οἰκτεῖον ἀλήθεια θεῶν, ἢ διὰ πάντων ἀνάιτιος εἶναι βούλομαι. Ἐν τούτῳ μόνον οὐχ ὑποκρίνομαι· ἐπεὶ καὶ φιλοπαίγμων ὢν, ὡς γε παιδοῦθεν αἰτῶν ἔσχον ὀπλομανεῖν τε καὶ ἱππομανεῖν πέρα τοῦ δέοντος, ἀνιάσομαι μὲν· τί γὰρ καὶ πάθω τὰς φιλάτας κύνας ἀθήρους ἑρῶν, καὶ τὰ τόσα θριπιδέστατα; Καρτερήσω δέ, ἂν ἐπιτάτῃ θεός· καὶ μισόφροντις ὢν, οὐδὴνήσομαι μὲν, ἀνέξομαι δὲ δικιθῶν καὶ πραγμάτων λειτουργίαν τινὰ ταύτην εἰ καὶ βαρεῖαν ἐμπιπλᾷς τῷ θεῷ. Δόγματα δὲ οὐκ ἐπηλυγάζομαι· οὐδὲ στασιάσει μοι πρὸς τὴν γλῶσσαν ἡ γνώμη. Οὕτω φρονῶν, οὕτω λέγων, ἀρέσκειν οἶμαι θεῷ. Οὐ βούλομαι δὲ καταλειφθῆαι περὶ ἐμεῦ λόγον, ὡς ἄγνωθός τις ἤρπασα τὴν χειροτονίαν. Ἄλλ' εἰδὼς ὁ θεοφιλέστατος πατὴρ θεοφίλος, καὶ ὡς ἐπίσταται σαφῆς μοι ποιήσας, οὕτω βουλευσάμενος περὶ ἐμοῦ. Ἥ γὰρ κατὰ χώραν ἔδωκεν με ἐπ' ἐμαυτοῦ φιλοσοφῶντα, ἡ τοῦ μετὰ ταῦτα κρίνειν καὶ διαγράφειν τοῦ χοροῦ τῶν ἱερῶν ἡμᾶς, ἐκ τῶν χώρων οὐχ ὑπολείψει. Πρὸς ταῦτα λήρῃς ἐστὶν ἅπασα γνώμη· τὸ γὰρ ἀληθὲς εὐ οἶδ' ὅτι τῷ θεῷ προσφιλέστατον. Καὶ νῆ τὴν ἱεράν σου κεφαλὴν, καὶ ἐτι πρὸ ταύτης νῆ τὸν εφορον τῆς ἀληθείας θεῶν, ἀχθομαι μὲν, πῶς γὰρ οὐ μέλλω, δεῆσαν ὡσπερ εἰς βίον ἀπὸ βίου μετασκευάζεσθαι; Εἰ δὲ τούτων φανερῶν γενομένων, ἅπερ οὐκ ἀζῶ λαμβάνειν ἐγκρίνειεν ἡμᾶς ἱερεῦσιν ἢ τούτο δέδιονεν ὁ θεός, ὑποδύσομαι τὴν ἀνάγκην, καὶ ὡς θεῶν σύνθημα καταδέξομαι. Λογίζομαι γὰρ ὅτι καὶ βασιλείως ἂν ἐπιτάξεντος, καὶ κακοδαίμονός τις; Αὐγουσταίου δίκην ἂν ἔδωκα μὴ πειθόμενος. Τῷ θεῷ δ' ἐθελοντὴν δεῖ πειθεσθαι. Εἰ δὴ προσεταί με λειτουργεῖν ὁ θεός, ἐκ προοιμίων δεῖ τὸ θεοῦτατον ἀγαπᾶν τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ μὴ διὰ τῶν ἐναντιωτάτων ὀποίων ἐστὶ τὸ ψεύδος, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ παραδύεσθαι. Γενοῦ δὴ τοῦ τούτους σχολαστικούς εἰδέναι τε ταῦτα, καὶ πρὸς ἑκείνον ἐξαγγεῖλαι. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα λέγων καὶ ἐμφανῶς παραιτούμενος οὐδ' οὕτω διέδρα τὸ ἱεραῖσθαι· ταῦτα δ' ἐγὼ παρεθέμην, ἵν' εἰδέναι ἔχοιμεν ὅσα λόγοις οικονομίας διαφόροις ἡ Ἐκκλησία ἐτέλεσεν, οὐ νόμοις ταῦτα τιθεῖσα, ἀλλὰ τοῖς καιροῖς τὰ προσήκοντα πράττουσα. Τοιαῦτα καὶ ἐκ κατὰ τὸν πολὺν ἐν φιλοσοφίᾳ συνέσιον. Πολλοὶ δὲ καὶ ἕτεροι τηνικαῦτα ἐφιλοσόφουν λόγῳ καὶ ἀρετῇ διαπρέποντες· ὢν πρὸς λεπτόν μιν εἰαν ἐπιτηράμενην, εἰ μὴ πόρρω τοῦ προκειμένου βαλεῖν· ἐλογίζεσθαι. scire significaverit: sic tandem de me consilium, vivere me et philosophari patietur, aut postea moveat, 575 sibi ipsi potestatem non relinquet. Aliæ insuper opiniones et sententiæ omnes nugæ fuerint. Veritatem enim satis scio Deo esse gratissimam. Sed enim sacrum caput tuum, atque in primis veritatis tutorem et inspectorem Deum testor, ægre mihi esse. Quomodo enim non sit, cum quodammodo ex vita solita in vitam aliam transeundum mihi sit? Quod si rebus his in publicum prolatis (latere enim eas et premi nolo) is cui potestatem hanc concessit Deus, in ordinem sacerdotum me legit, subibo eam necessitatem, et veluti tesseram divinitus oblatam suscipiam. Sic enim existimo, si vel imperatore, vel infelici Deoque invisio Augustali quopiam jubente, imperata non facerem, inobediēti et pœnas me datu-

rium esse : Deo autem ipsi volentes nos parere convenit. Sin me ad sacrum obeundum ministerium non admittit Deus, ab ipso statim initio in me rem divinissimam veritatem ipsam complecti neque per id quod illi maxime repugnat, mendacium scilicet, functionem ipsius suscipere decet. Fac igitur ut scholastici hæc sciant, et ad illum referant. Synesius quidem hæc scribens, aperte sacerdotalem dignitatem aversatus est, sed tamen sacrum munus non effugit. Hæc ego eo consilio hic adjeci, ut scire possimus quæ varie per dispensationis rationem Ecclesia egerit, non illa leges certas statuens, sed prout tempus ferret, quæ decerent et commoda essent faciens. Hæc de eximio philosopho Synesio. Multi vero præterea alii tum philosophati sunt, doctrina simul et virtute celebres : quorum omnium mentionem facerem, nisi me longe ab instituto digressurum esse scirem.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ΄.

A

CAPUT LVI.

Περὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ ἐν Ῥώμῃ βασιλευόντος· καὶ περὶ τοῦ ἔθνους τῶν Γότθων, εἰς πόσα διηρηται, καὶ πόλους ἔσχον τόπους· ἔτι δὲ καὶ περὶ Βονιφατίου καὶ Ἀετίου καὶ Ἀσπαροῦ τῶν στρατηγῶν· καὶ ὡς ἡ πρὸς Ἐσπέραν Λιβύη ὑπὸ Οὐανδήλους ἐγένετο.

De Valentiniano, qui Romæ imperavit. De gente Gotthorum : in quas nationes divisa, et quæ tenuerint loca. Præterea de Bonifacio, Aetio et Aspare ducibus : et ut Libya occidentalis Vandalis subdita fuerit.

Οὐαλεντινιανὸς δὲ ὁ Πλακιδίας μὲν υἱὸς, Θεοδοσίου δὲ γαμβρὸς ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Εὐδοσίᾳ, ἣν αὐτῷ Εὐδοκία ἐγέννα, καὶ τῆς ἐσπερίου λήξεως αὐτοκράτωρ, οὐδαμῆ μὲν τῶν Ἐκκλησίας ὑγιῶν δογμάτων ἐξέκλινε, λαν δὲ καὶ τῆς εὐσεβοῦς θρησκείας ἀντιποιεῖτο. Ἐπὶ μέντοι τὴν διαίταν πολλῇ τῇ ἀδιαφορίᾳ ἐχρηστο· συχνῶς γὰρ γόησιν ὀμιλῶν, φαρμακείαις ἔχαιρε. Καὶ δὴθ' ὑπὸ τοιούτων καὶ ἐτέρων παθῶν ὀχλούμενος, οὐ μόνον Βρεττανίαν, Ἰσπανίαν τε ἅμα καὶ Γαλλίας τῆς ἀρχῆς πρὸ βραχείας ἀφαιρέσεις ἀνασώσασθαι ἴσχυσεν· ἀλλὰ πρὸς ταύταις καὶ τὴν ἐσπερίαν πᾶσαν Λιβύην, ἣ δὴ τῶν Ἀφρων καλεῖται, προσαπέωλεσεν, ἔτι πεντεκαίδεκάτῃ τῆς ἐκείνου ἀρχῆς, αἰτίας ἡγγασμένης τοιαύτης. Στρατηγῶ δύο ἦσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει· Βονιφάτιος καὶ Ἀέτιος τοῦτοις ἡ κλήσις· οὗ Θεόδωσιος βασιλεὺς Οὐαλεντινιανῷ αἰτησάμεν εἰς Ῥώμην ἀπέστειλεν. Ἐπεὶ δὲ Βονιφατίῳ εἰς ἀρχὴν ἡ πρὸς Ἐσπεραν ἐκληροῦτο Λιβύη, μετρίως ἐνεργεῖν τοῦτ' Ἀέτιος οὐχ οὐδὲς τὴν ἦν. Κέντροις τοίνυν φθόνου βληθεὶς, διαβολὴν ἐκείνῳ συνέβραπτεν, ὡς εἴη ἀνταρσίαν μὲν μελετῶν, οὐκ ἀγαθὰ δὲ καὶ τοὺς κρατοῦσι διανοοῦμενος. Καὶ ταῦτα μὲν τῇ τοῦ βασιλέως μητρὶ Πλακιδίᾳ κρύφα εἰσηγε, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκείνου μετισταῖν συνεβούλευεν· ἐκείνῳ δ' αὐθις ἕτερα γράφων εἰσηγεῖτο, μηδαμῶς ἐλέσθαι ὀπίσω ἐλθεῖν, εἴγε δόξει τοῖς κρατοῦσιν αὐτὸν μεταστέλλεσθαι· διαβληθῆναι γάρ, καὶ πανουργίᾳ τῶν κρατούντων ἀνάγκην εἶναι διαφθαρῆναι. Ἄ δὴ γράμματα εἰς χεῖρας λαθῶν Βονιφάτιος, καὶ οἶα παρ' ἀνδρὸς φίλου τε καὶ γνησίως μάλα ἔχοντος πιστεύσας αὐτοῖς, οὐδαμῶς ὑπήκουε τῆς ἀρχῆς ἀποστῆναι, καίπερ πολλὰς ὑπὸ τοῦ βασιλέως μεταστειλλόμενος. Ἐντεῦθεν οἱ βασιλεῖς οἶα πιστῶ καὶ εὐνῳ τὰ μάλιστα Ἀετίῳ προσειχον, ἐκ πολλοῦ τὴν ἐκείνου δυσμένειαν προμηνύσαντι, καὶ δὴ σὺν ἐκείνῳ τὴν κατὰ Βονιφατίου ὅπως ἀποβαίη συσκευὴν ὑφαίνον. Τηνικαῦτα δὲ πολλὰ τε καὶ μέγιστα Γοτθικὰ ἔθνη κατὰ τὸ πέραν τοῦ Ἰστρου ἀπὸ τῶν ὑπερῶρα μέρη πανταχοῦ διασκέδαστο· ὧν τὰ μάλιστα παρ' ἐκείνοις λόγου πολλοῦ ἦεν τέσσαρα εἶσι, ταύταις ὀνομασμένα ταῖς

Porro Valentinianus Placidia filius et Theodosii gener (nam Eudoxiam filiam ejus, quam ei Eudocia genuerat, in matrimonio habuit), Occidentalis imperii habenas obtinens, haudquaquam a sanis Ecclesiae dogmatibus descivit, verioris pietatis atque religionis acer sectator. Quod autem in consuetudine et vita quotidiana nullum certum servaret modum, multisque uteretur impostoribus, atque incantationibus gauderet, et aliis ejuscemodi vitiiis transversim ageretur, 576 non solum Britanniam, Hispaniam et Gallias, quæ imperio ejus adeptæ fuerant, recuperare non potuit, sed Libyam etiam omnem et Africam perdidit, quindecimo imperii sui anno, ob causam hujusmodi. Duo belli duces Constantinopoli fuerunt, Bonifacius et Aetius, quos Theodosius imperator ad Valentinianum, qui hoc petierat, misit. Cum autem Bonifacio Occidentalis Libya provincia obtigisset, Aetius id æquo animo ferre non potuit : sed invidiæ stimulis actus, calumniam adversus eum concinnavit, ad rebellionem eum spectare, imperatoribusque parum fidum esse, criminatus. Hoc sic clam apud imperatoris matrem Placidiam, ut provincia ei adimeretur suadens, egit. Atque interim etiam longe alia ad illum scripsit : videlicet ne provincia, si principes eum revocarent, decederet. Delatum enim cum apud illos esse, necessitatemque illi eam incumbere, ut fraude eorum pereundum sibi esset, affirmavit. Litteris talibus Bonifacius acceptis, Aetio, quem sibi verum et fidum amicum esse putabat, credidit : et quamvis sæpius ab imperatore revocatus, haudquaquam tamen ut provinciam relinqueret, jussio-nibus ejus paruit. Quapropter principes Aetio, tanquam homini fido et benevelo, qui dudum hostilem illius animum indicasset, faverunt, et cum eo contra Bonifacium dolum texerunt. Ea tempestate plurimæ maximæque Gotthicæ gentes in septentrionali parte ad Istrum passim dispersæ erant. Inter quas præcipuæ quatuor judicio ipsarum celebres fuerunt. Gotthi scilicet, Vissegotthi,

Gepides et Vandali, non alia re quam nominibus solis inter se dissidentes. Omnes enim lingua una et eodem vivendi instituto utebantur, detestandam Arii doctrinam sequentes, sicuti in historia Valentis commemoravimus. Hi Honorio et Arcadio imperantibus Danubium transgressi, in finibus Romani Orientalis imperii condecorerunt. Gepides quidem, qui in duos populos divisi sunt, Longobardos et Abares, oram eam quæ ad Singidonem et Sirmium est, incolere: **577** Vissegotthi autem Alaricho, de quo supra diximus, duce, Romani et Italiam populati, atque in Galliam inde profecti, cum omnia isthic in potestatem suam redegerunt, tum Constantinum Britannicæ tyrannum occiderunt. Porro Gotthi, qui antea Pannoniam eique circumquaque vicina loca occupaverant, Theodosii junioris decimum nonum annum imperantis permissu, in finitima Thraciæ regione habitaverunt. Atque ubi isthic annos quinquaginta octo transegero, Zenone Romanum imperium administrante, atque jubente, Theoderichi principis eorum ductu inde transeantes, Occidentale occuparunt imperium. Vandali vero Alanis sibi et Germanis, qui nunc Franci dicuntur, conjunctis, Gongidisclum (1) ducentem habentes, annum libeum transierunt, atque in Hispania sedes fixerunt: quæ prima ab Hesperio Oceano Europæ regio est. Bonifacius igitur jam memoratus, Occidentalem Libyam obtinens, ubi quæ contra eum intruerentur intellexit, profectus inde fretum trajecit, atque in Hispania cum Vandalis fuit: et quod Gongidisclus vita defunctus fuerat, filios ejus Gontarem et Genserichum (2), qui paternum regnum administrabant, ut communiter secum bellum gererent, hortatus est: occidentalem Libyam eis se daturum pollicitus, in tres ita divisam partes, ut cuique eorum pars una sorte cederet. Sivo autem ob hanc, seu aliam ob causam bellum motum est, frater certe uterque se ei conjunxit: et ejusmodi societatis conditionibus acceptis, Vandali freto transmissis, ex Hispania in Africam venire: eamque ab Oceano ipso ad Tripolim usque in ditionem suam redegere. Cæterum illis digressis, Vissegotthi ex Gallia in Hispaniam profecti, eam cepere: postea vero Galliam etiam rursus occupare. In senatu Imperiali Bonifacii amici quidam dolum Aetii, quem adversus illum struxerat, **578** Placidia et Valentiniano indicarunt, epistolamque illam ad Bonifacium ab eo scriptam exhibuere. Illi ad tantam fraudem et improbitatem Aetii consternati, apud illum quidem se quidquam ejus rei scire dissimularunt: ad Bonifacium vero jusjurandum in scriptum relatum, quo injuriarum præteritarum omnium oblivionem induxerunt, miscere: Interea Gontare mortuo, Vandalorum regnum ad unum Genserichum pervenit. Bonifacius imperatoris juramento recepto, bellum

κλήσει· Γότθοι, Ουρσαγοίθοι, Γήπειδες καὶ Οὐάνδηλοι· ὀνόμασι μόνους καὶ ἄλλῃ οὐδενὶ παραλλάσσοντα. Ἄπαντες γὰρ μιᾷ διαλέκτῃ καὶ διατῇ κεχρημένοι. τοῖς μυσσαροῖς Ἀρείου συνεπήχθησαν δόγμασιν, ὡς ἐν τῇ κατὰ τὸν Οὐάλεντα διελέθῃ ἱστορίᾳ. Οἱ δὲ πάντες Ὀνωρίου καὶ Ἀρκαδίου τῶν Ῥωμαϊκῶν σκλήπτρων ἐπειλημμένων, τὸν Δάνουθεν εἶτον Ἴστρον διεπαραιώσάμενοι, τοῖς καθ' ἡμᾶς τῶν Ῥωμαίων διεσώθησαν ὄροις. Ἀμέλει τοι καὶ Γήπειδες μὲν, ἐξ ὧν δύο διηρέθησαν γένη, Λαγγόβαρδοί τε καὶ Ἀραβες, τὰ περὶ Σιγγιδόνα τε καὶ Σέρμιον χωρῖα κατέκρησαν. Οἱ δὲ Οὐρσαγοίθοι, σὺν Ἀλλαρίχῳ τῷ προειρημένῳ στρατηγούμενοι, Ῥώμην καὶ Ἰταλίαν πορθήσαντες, εἰς Γαλλίαν ἐκείθεν ἐχώρησαν, καὶ τῶν ἐκεῖ πάντων ἐκράτησαν, τὸν ἐκεῖσε Κωνσταντῖνον τύραννον τῆς Βρεττανίας διαχρησάμενοι. Γότθοι δ' ἐπὶ ταύταις πρότερον μὲν Παννονίαν καὶ τὰ περὶ πάντα κατεσχηκότας, Θεοδοσίου τοῦ νέου ἐπιτροπῆς ἑνεακτιδέκατον ἔτος τῇ ἀρχῇ ἔχοντος, τὰς περὶ Θράκην ὤκνησαν χώρας· ὅκτῳ δὲ καὶ πενήκοντα ἔτη τῇ Θράκῃ διαγαγόντες, Θεοδερῖχου τὴν αὐτῶν ἡγεμονίαν κεκληρωμένου, Ζήνωνος τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν διέποντος καὶ κελεύοντος, ἐκείθεν μετασκηνώσαντες, τὴν ἑσπέριον κατέσχον ἀρχὴν. Οἱ δὲ Οὐάνδηλοι Ἀλανοῦς τε καὶ Γερμανοῦς, οἱ νῦν Θράγγοι καλοῦνται, προσεταιρισάμενοι, τὸν ποταμὸν Ῥήνον διαπεράσαντες, ἤγειτο ἐὰν αὐτῶν τριηκᾶτα Γογγιδισκλος, ἐν Ἰσπανίᾳ τὰς οἰκήσεις ἐπέαλουν. Πρώτῃ δὲ αὕτη χώρα τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοῦ ἑσπερίου Ὠκεανοῦ. Ὁ τοίνυν βῆθεις Βονιφάτιος καὶ τῆς ἐν ἑσπέρᾳ Λιβύης τὴν ἀρχὴν ἔχων, τὰ καθ' αὐτοῦ μαθὼν τυρευόμενα, ἀπίρως ἐκείθεν, τὸν πορθμὸν διέβη, καὶ πρὸς Οὐανδήλιους ἐγένετο κατὰ Ἰσπανίαν. Ἐπεὶ δὲ Γογγιδισκλος τὸ βιοῦν ἐκμετρήσαντος οἱ ἐκείνου παῖδες τὴν κατρικὴν ἀρχὴν διέπον, Γόνθαριος δὲ καὶ Γιζέριχος ἦσαν αὐτοῖς τὰ ὀνόματα, πρῶτόπρετο συμμαχεῖν· καὶ τὴν ἑσπέριον Λιβύην αὐτοῖς ἐπιδοῦναι καθυπισχεῖτο, εἰς μέρη ταύτην διελόμενος τρία, ὡς ἂν ἐκάστω μίᾳ εἴῃ μέρος ἐκείνων τῷ κλήρῳ. Εἰ δὲ που διὰ τοῦτο ἢ καὶ ἄλλοιτι πόλεμος συμβαίη γενέσθαι, πρὸς τοῦτον καὶ ἀμφω πάντας κοινῶς ἀπαντᾶν. Ἐπὶ δὲ ταῖς τοιαύταις ὁμολογίαις τὸν πορθμὸν διαβάντες Οὐάνδηλοι, ἀπὸ Ἰσπανίας ἐπὶ Λιβύην ἐχώρησαν, καὶ ἀπὸ Ὠκεανοῦ μέχρι Τριπόλεως κατεκράτησαν. Οἱ δὲ Οὐρσαγοίθοι ἐκείνων μεταχωρησάντων ἀπὸ Γαλλίας τὴν Ἰσπανίαν ἐχειρώσαντο, ὕστερον δὲ καὶ τῶν Γαλλίων πάλιν ἐκράτησαν. Τινὲς δὲ τῶν Βονιφατίου φίλων τῆς συγκλήτου τυγχάνοντες, τὴν Ἀετίου βραδουργίαν κατὰ Βονιφατίου τῇ βασιλίδι Πλακιδίᾳ καὶ Οὐαλεντινιανῷ δήλην ἐποίησαν, καὶ τὴν ἦν Βονιφατίῳ ἐστειλεν ἐπιστολὴν ἐπιδεικνύμενοι οἱ δὲ τὸ ὄραμα τῆς Ἀετίου πονηρίας καταπληττόμενοι, ἐκείνῳ μὲν ὡς οὐδὲ εἰδότες εἶψαν τὸ πραχθὲν ἐχρηματίζοντο· Βονιφατίῳ δὲ ὄρον ἐστειλον, ἀμνηστίαν κακῶν μνηστειόμενοι. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τοῦ Γόθουρι τελευτήσαντος, ἐπὶ μόνον Γιζέριχον τῶν

(1) Alii Madogisclum vocant.

(2) Alis Genserichus.

Οὐανδήλων ἦλθε τὸ κράτος. Βονιφάτιος δὲ τῶν ἐκ Α βασιλέως ὄρκων πεμφθέντων, κατὰ Οὐανδήλων ἐστράτευσε, στρατοῦ μεγάλου ἕκ τε Ῥώμης καὶ Βυζαντίου ἐπιγενομένου Βονιφατίῳ πρὸς ἀρωγὴν, ἡγουμένου τούτων τοῦ Ἀσπαρος. Πολέμου δὲ συρραγίντος μεγάλου ἡ νίκη πρὸς Οὐανδήλους ἐχώρει· Ῥωμαῖοι δὲ κατακράτος ἤρτωντο φυγῇ τὴν σωτηρίαν πραγματευόμενοι. Βονιφάτιος δὲ σύνμα τῷ Ἀσπάρῃ καὶ τοῖς ἀποδράσαι τοῦ στρατοῦ, εἰς Ῥώμην διασωθεὶς, τὴν ὑποψίαν διέλυσε. Αἰδύη δὲ ἡ καὶ Ἀφρικὴ πᾶσα ὑπὸ Οὐανδήλους ἐγένετο, Γιζέριχου μόνου, ὡς εἴρηται, τὴν ἐκεῖνων διεζωσμένου ἀρχὴν. Καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον τῇ Ἀφρικῇ ὑπὸ Οὐανδήλους ξυνηχέθη γενέσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΝΖ'.

Περὶ Ἀττίλα, Ἀλαρίχου τε καὶ Γιζέριχου τῶν Γότθων· καὶ ὡς τῆς αὐτῶν ἐπιπέσεως ἡ τε πρῆσβυτέρη καὶ νεωτέρα Ῥώμη ἀπὴλλασται. Καὶ περὶ ἄλλων πολέμων, οὓς ποιηταὶ διάφοροι συνεγράψαντο.

Γιζέριχος δ' οὕτω τῷ Οὐανδαλικῷ πλῆθει κραταιωθείς, καὶ πολλὴν γῆν καὶ θάλασσαν ἐντεῦθεν περιδιλλόμενος, βῆγα πρῶτος· ἑαυτὸν ἀναίπε· καὶ οὐ Ῥώμην μόνον τὴν πρῆσβυτέραν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἐλύπει τὴν νεωτέραν, καὶ τὸν ταύτης κατάρχοντα Θεοδόσιον. Καὶ ἕξ τὴν παροιλίαν μὴ ἐνεγκῶν, στόλον ἡτρεπίεζεν ἀξιόμαχον, ἐβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν καὶ χιλιάς ναυσὶ συμπληρούμενον. Ἐξηγεσθαι δὲ τούτου ἐπέταττεν Ἀρεθίνδον τε καὶ Γερμανὸν τοὺς ἀρίστους τῶν στρατηγῶν. Ὄν δὲ καὶ ἐν Σικιλίᾳ γενομένων, δέσας Γιζέριχος, περὶ σπονδῶν Θεοδοσίῳ λόγους ἔπεμψε. Τοῦ δὲ στόλου ἐκεῖ παρακλέοντος, ἕως οὐ ὁ βασιλεὺς ἐδ ποιητέον κελεύσειεν, ἄλλης ἐπιβῆσειστος ἀνάγκης, τὰς μὲν σπονδὰς προσέτετο Θεοδόσιος, ὅπως δ' ἀναστρέφειν τὸν στόλον ἐκέλευεν. Ἀττίλας γὰρ ὁ Γότθος ἐκ τοῦ τῶν Γηπέδων καταγόμενος ἔθνους, Νουμιδίου δὲ παῖς ἦν, καὶ τὸ κράτος μόνος ἔχων τῶν Οὐννων, μυριάσι πλείσταις στρατοῦ ὁρμηθεὶς, ὁμόςσε κατὰ τῶν δύο ἐχώρει ἀρχῶν ὑφ' ἑαυτῷ καὶ ἄμφω τὴν τε πρῆσβυτέραν καὶ νεωτέραν Ῥώμην θεῖναι διανοούμενος ἀμυθήτη φρυάγματι. Θρασὺς δὲ καὶ ἀνδρείος μάλα γενόμενος, τὴν Θρακῶν ἐπιών, ἔχειρε· καὶ τὰς πόλεις πᾶσας ὅσαι τε ἡπειρώτιδες· καὶ περὶ θάλατταν, ὑφ' αὐτὸν ἐποιεῖτο, ἄχρι· Ἀθύρος ἅπαντα ληϊσάμενος. Ἀνθίστα δὲ αὐτῷ Θεοδόσιος στρατῷ ἀξιωμαχῶ Ἀσπαρὰ τε καὶ Ἀρεθίνδον. Ἐπεὶ δ' ἐκείνος ὁσημέραι κραταιότερος ἦν, Θεοδόσιος εἶγα τῶν οἰκείων ὄρων ἀποχωρήσειεν, ἐξακισχιλίας λίτρας χρυσοῦ δοῦναι κατεπηγγέλλετο. Προσωμολόγει δὲ καὶ ἐτήσιον ἄλλο δοῦναι χιλίων μῶν, εἰ τοῦ λοιποῦ ἐφ' ἑαυτοῦ μένειν καὶ ἡρεμεῖν ἔλοιτο. Ἀττίλας μὲν οὖν τὰ εἰρημένα λαθὼν, ἀνεχώρει τῆς Θράκης· ἐπεὶ δὲ τοῖς ὄροις τῆς πρῆσβυτέρας Ῥώμης πολὺς

(1) Genserichus in Africa Carthaginem et urbes alias expugnavit: Hipponem quoque regium obsedit. Obsidionis ejus mense tertio, divus Augustinus, ejus civitatis episcopus, Deum precatus, ut vel urbem Hipponensem arumna expugnationis libera-

Vandalis intulit. Nam exercitus ingens Roma simul et Byzantio, Aspare duce, qui Bonifacio auxilium ferret, missus fuerat. Et pugna forti commissa, victoria Vandalis favit, et Romani devicti, fuga salutis suæ consulere. Bonifacius autem cum Aspare et aliis qui se fugæ commiserant, Romam salvus pervenit, atque ibi conceptam de se suspicionem diluit. At Libya, quæ et Africa dicitur, omnis in potestate Vandalorum fuit, Gensericus solo, quemadmodum dictum est, regnum apud eos obtinente. Ita a Vandalis Africa occupata est.

B

CAPUT LVII.

De Attila, Alaricho et Giserico Gotthis: et ut at eorum expeditione bellica vetus simul et novo Roma sit liberata. Et de aliis bellis, quæ varii scriptores memoriæ commendarunt.

Genserichus (†), ubi Vandali ad tantas vires pervenere, et tantum terræ atque maris sibi subjicere, regem se primus renuntiavit: et non veterem solum, sed et novam ipsam Romam, et qui ei imperavit Theodosium affixit. Theodosius insolentem Barbarorum audaciam non ferens, classem maximam mille centum et septuaginta navium instruxit, eique Arcobindum et Germanum præstantissimos belli duces præfecit: qui cum in Sicilia essent, Genserichus sibi metuens, ad Theodosium legatos, qui de pace cum eo agerent, misit: et classis Africam præternavigavit, quid imperator faciendum statureret, exspectans. Verum cum necessitas alia supervenisset, Theodosius pacem cum Gensericus fecit, et classem retrocedere jussit. Attilas enim Gotthus ex Gepidum gente originem ducens, Numidli filius apud quem Hunnorum imperium erat, 579 cum multorum millium exercitu simul contra utrumque imperium bellum movit, expeditione et impetu incredibili, et veterem et novam Romam potestati suæ subjicere aggressus. Et quod vir fortis et confidens admodum esset, Thraciam ingressus vastavit, urbibusque omnibus, quæ vel maritimæ, vel in continentis sitæ essent, subactis, ad Athyrem amnem usque omnia depopulatus est. Adversus quem cum copiis non penitentibus Theodosius Asparem et Arcobindum misit. Postquam autem Attilas quotidie viribus validior factus est, Theodosius ei sexies mille auri libras, ut ditionis suæ finibus excederet, se daturum, atque insuper mille minarum stipendium annum pensurum esse pollicitus est, si de cætero sorte sua contentus quietusque esset. Ille auro eo accepto, Thraciam reliquit. Ubi autem vi magna in fines veteris Romæ

ret, vel si hoc non fieret, e vivorum se numero eximeret, atatis septuagesimo sexto anno, clericatus quadragesimo, in Christo obdormivit. (Paul. Diaconus.)

irrupit, Aetius, quem antea diximus, primum Romæ dignitatis locum tenens, et barbari insolentiam non ferens, ad Alaricum Galliam administrantem, quamvis Romanis, pro eo atque supra diximus, inimicum, se contulit: magnisque et variis promissis barbaro persuasit, ut ingentes vires suas cum copiis suis conjungeret. Itaque ex improvise Attilam ultra Danubium castra habentem aggressus, ingentem cædem (1) fecit, multaque hominum millia interemit. Ubi etiam (2) Attila (3) hasta confossus interiit, sicuti et ipse Alaricus sagitta ictus occubuit. Ita ope divina eo tempore et vetus et nova Roma Gothorum impressione liberata est. Et Genserichus solus nationibus eis imperavit. Verum enimvero plurimi quoque alii motus sub Theodosio in Oriente et Occidente exstitere, quos terrestribus et navalibus copiis oppressit. A Persis quoque magnam illam quam retulimus reportavit victoriam: quibus etiam cum legationem ad se misissent, pacem concessit. Quo bello Arda-zanes Persa et Areobindus Gotthus singulari certamine congressi, prælium diremere: et Gotthus Persam in a quo campo equo insidentem et cataphractum vicit et occidit. Ea pax ad longum duravit tempus, usque ad duodecimum videlicet imperii Anastasii annum. De quibus rebus cum multi alii scripserunt, tum eleganter eas in compendium redexit Eustathius Epiphaniensis (4) Syrus, 580 qui etiam Amidæ expugnationem descripsit. Quo tempore Claudianus et Cyrus poetæ floruerunt. C. Cyrum vero fama est summum etiam præfecturæ honorem gessisse, qui præfectus aulæ antea dictus erat, et Occidentalium copiarum dux fuerat, Carthagine a Vandalis capta, cum Genserichus Barbaros eos regeret. Plurima porro et magnifica ædificia in urbe imperante et alibi imperator iste construxit (5), et Alexandriæ maximum templum crexit.

CAPUT LVIII.

De obitu Theodosii junioris, ut in monumento patris sui sit sepultus, in celeberrimo sanctorum Apostolorum templo.

Et cum obitus ejus appropinquaret, Ephesum venit, divum Joannem virginem et evangelistam honoraturus: templumque illius ingressus, orationi sese dedit: in qua etiam, quis ei in imperio Romano successurus esset, edoceri se a Deo petiit. Quod ubi per visionem ei Deus ostendit, Constantinopolim rediit. Nec ita multo post exercitu ex bello adversus Attilam gesto reverso,

(1) In campis Catalaunicis sive Gottalanticis. (Egnat.)

(2) Certamen et prælium hoc, cujus post hominum memoriam simile nullum reperitur, circiter nonam diei horam cœptum est. Et utrinque centum octoginta millia hominum cecidere, Gotthorum rege cæso, et Attila fugato. Romani Actio duce vicerunt. (Diac.)

(3) Attila deinde viribus recuperatis, Aquileiam expugnavit, Honeriam Valentiniiani germanam uxo-

κατεβράγη, ὁ προεξηρμένος Ἀέτιος τῆς Ῥώμης τὰ πρῶτα φερόμενος, καὶ τὴν ὕβριν τοῦ βαρβάρου μὴ ἐνεγκῶν, πρὸς τὸν τῶν Γαλλῶν κατάρχοντα Ἀλλάρικον ἀφικνεῖται, καίπερ Ῥωμαίοις εἰς ἔχθραν ὄντα οἷς πρότερον διελάβομεν. Ὅμως πολ- λαῖ· καὶ διαφόροι· ἐπαγγελίαι· πείσας τὸν βάρβαρον, στρατῶ γενναίῳ τούτῳ συστρατευσάμενος, αἰφνης τῷ Ἀτίλᾳ πέραν Ἰστρου ἐσκηνωμένῳ συνεπιτίθεται καὶ πολλὴν ἐκείνῳ φόνον ἐποιεῖ, ὡς πολλὰς χιλιάδας διαφθαρήναι. Ἐνθα δὴ καὶ Ἀτί- λας αὐτῶν δόρατι κεντηθεὶς διεφθάρη· ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτὸς Ἀλλάρικος τόξῳ βλήθει. Καὶ οὕτω Θεοῦ νεύμασι τῷ τότε ἦ τε παλαιὰ καὶ νέα Ῥώμη τῆς τῶν Γότθων ἰρμῆς ἀπηλλάττοντο, Γιζερῖχου τῶν ἐθνῶν τούτων μοναρχήσαντος. Πλείστα δὲ καὶ ἄλλαι ἐπαναστάσεις· ἐπὶ Θεοδοσίου ἐγένοντο ἐν τε ἑξῆς καὶ ἐσπερίᾳ τῇ λήξει, ἃς καθεῖλε περικῶ καὶ νητή στρατῶ. Καὶ πρὸς Πέρσας δὲ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἦρατο νίκη· οἷς καὶ συμπροσεβουσαμέ- νοις, τὴν εἰρήνην ἀπαχάριζετο, Ἀρδαζάνου Πέρσου καὶ Γότθου Ἀρειοβίνδου μονομαχίᾳ τὴν μάχην δια- λυσάντων, τοῦ Γότθου κατακράτος τὸν Πέρσῃν νική- σαντός τε καὶ ἀνελόντος ἐν πεδίῳ, ἐπιπτον ὄντα καὶ ἑνοπλον. Ἡ καὶ μέχρι πολλοῦ προῆλθεν ἀκρι- δυοκαίδεκάτου ἔτους Ἀναστασίου. Ἄ δὲ πολλοὶς μὲν ἰσότηρται, ἐπιτέτμηται δὲ μάλα κομφῶ· καὶ εὐσταθίῳ τῷ ἐξ Ἐπιφανείας τῷ Σύρῳ, ὃς καὶ τὴν Ἀμιδῆς ἄλωσιν συνεγράφατο· ἐν ᾧ συνήκμασαν Κλαυδιανὸς τε καὶ Κύρος οἱ ποιηταί. Κύρον δὲ λό- γος ἔχει καὶ τὸν ὑπέρατων τῶν ὑπαρχῶν ἀναθήναι θρόνον· ὃς καὶ τῆς αὐτῆς ἐλέγχετο ὑπαρχος· κρῖν- ρον, καὶ τῶν ἐσπερίων δυνάμεων καθηγῆσατο, Καρ- χηδόνος ὑπὸ Βανδίων κρατηθείσης, Γιζερῖχου τῶν βαρβάρων ἡγουμένου. Πλείστας δὲ καὶ περιφανεῖς οἰκοδομίας, ἀνά τε τὴν βασιλίδα καὶ ἀλλαχοῦ, ὁ βα- σιλεὺς οὗτος ἤγειρε· καὶ τῇ Ἀλεξάνδρου δὲ μέγισ- τον ἀνίστη νεών.

ΚΕΦΑΛ. ΝΗ'.

Περὶ τῆς τελευταίας Θεοδοσίου τοῦ νέου, ὡς ἐν τῇ θήκῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐτάφη, τῷ περιω- ρύμῳ ἡρώ τῶν ἀγίων Ἀποστόλων.

Ἦδη δὲ τῆς τελευταίας ἐγγιζούσης αὐτῷ, εἰς Ἐφεσον ἦκεν Ἰωάννη τῷ παρβένῳ καὶ εὐαγγελιστῇ συνταξόμενος. Καὶ τὸν ἐκείνου νεῶν εἰσίων, προσευχῇ ἑαυτοῦ ἐδίδου· ἐν ᾗ καὶ ὅστις μετ' αὐτῶν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἴθυσεν, ἐβέλετο μαθεῖν τοῦ Θεοῦ. Καὶ δὴ τοῦτο Θεοῦ ἐν ὄραματι χρῆσαντος, ἐπανῆκε τῇ Κωνσταντινου. Καὶ μετὰ μικρὸν τοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἀτίλαν μάχης ἐπαναστρέ-

rem sibi dari postulavit. Atque insuper aliam Ildiconem nomine duxit: novisque nuptiis crapulae et vino indulgens, in Pannoniis moriuus est. (Cass., Diac.)

(4) Eustathius Epiphaniensis compendium sive Epitomen Chronicam novem tomis condidit, ab Aenea usque ad Anastasium imperatorem. (Suid.)

(5) Sub Theodosio Venetiæ mediis in aquis habitari cœptæ. (Egnat.)

ψαντος, Θεοδόσιος τῆς πόλεως ἐξήλθεν ἰππάσασθαι, καὶ κυνηγίοις ἑαυτὸν ἀνείνει. Ἐν οἷς δ' ἰππάζεται τοῦ ἵππου ἐκσφαιρισθεὶς, τὰ περὶ τὸν σπόνδυλον πλήττεται· καὶ κατακλιθεὶς λεκτικῶν, εἰσθεὶ τὴν πύλιν. Ἐπει δὲ ἤσθετο ἀπίων, ἐν ἀπορρήτῳ τὴν ἀδελφὴν Πουλχερίαν μεταστειλάμενος, περὶ Μαρκιανοῦ τοῦ ἀπὸ τριβούνων αὐτῇ διαλέγετο, ὡς ἄρα φίλον εἶη Θεῷ μετ' αὐτὸν ἐκείνον τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν διοικεῖν. Καὶ ὁ μὲν ταῦτ' εἰπὼν, ἐτελεύτα. Ἔτι δ' ἀγνοουμένης τῆς ἀποβιώσεως τῷ κρατοῦντι, τὸν Μαρκιανὸν Πουλχερία ποιησαμένη μετὰ πεμπτον, ἀνδρᾶ σωφροσύνη καὶ σεμνότητι βίου διαπρεπῆ, καὶ γῆρα ἤδη κοσμούμενον, περὶ τῆς ἀρχῆς ἐκινουῦτο. Καὶ σέ, φησὶν, ἐγὼ τῶν ἄλλων τῆς συγκλήτου ἀρχεῖν προκρίνω. Ὅρκῳ τοίνυν ἀσφαλισάμενος ὡς οὐκ ἂν ἐπίβουλον ἐμοὶ τῆς ζωῆς τε καὶ τῆς ἀρχῆς καὶ μάλιστα τῆς παρθενίας φρονήσῃς, ἦν ἐκ νόου ἀνεθέμην Θεῷ, λάμβανε τὴν ἀρχὴν. Τοῦ δὲ γ' ὡς ἐδόκει τῇ βασιλίδι πράξαντος, τὸν πατριάρχην Ἀνατόλιον (οὗτος γὰρ μετὰ Φλαβιανὸν ἐγεγόνει), μεταστειλαμένη καὶ τὴν σύγκλητον ἄπασαν, κατὰ τὸ Ἐβδομον, βασιλέα Ῥωμαίων εὐθύς ἀνηγόρευε. Θεοδόσιος δ' ἐξ αὐτῆς ἐν τῇ πατρῴᾳ θήκῃ ἐτίθαπτο, κατὰ τὸ δεξιὸν ὑπερῶν τοῦ τῶν Ἀποστόλων σηκοῦ ἐν λίθῳ Ῥωμαίῳ, ᾧ δηλαδὴ ὑπερῶν τῷ Ἰσῶ λίθῳ καὶ ὁ πατήρ Ἀρκάδιος, καὶ ἡ μήτηρ Εὐδοξία, καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ Θεοδόσιος κατετέθησαν. Ἐν δὲ τῷ καταντικρῷ καὶ ἀριστερῷ ὑπερῶν τοῦ θείου τεμένους Ἰουλιανὸς τε καὶ Ἰοβιανὸς κεῖνται. Τελευτᾷ δὲ ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος, ἐτῶν γενόμενος ἑνὸς καὶ πεντήκοντα· ἀφ' ὧν τὰ δύο καὶ τεσσαράκοντα εὐσεβέστατα ἤρξεν, ὄρον βασιλείας τὸν βίον καὶ τὴν ἀρχὴν ἀντικρυς καταλειπώς. Περιέχει δὲ καὶ ἡ παρούσα τεσσαρεσκαίδεκάτη μοι τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἐτῶν τεσσαράκοντα πρὸς δυσὶν ὀπηνίκα κόσμου μὲν ἔτος, εἰξέ, ἀπὸ δὲ τῆς Θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως τετραχυσιστὸν καὶ ἐξήκοστὸν ἐπεραίνετο.

A urbe egressus est, ut equitatione et venatione se recrearet. Atque inter equitandum equo delapsus, spinæ vertebra luxavit. Quapropter lectica in urbem relatus est. Atque ubi se morituum esse sensit, cum Pulcheria sorore secreto ad se evocata, de Martino ex tribunis locutus est: Deo gratum placitumque esse dicens, ut ille post se Romanam administraret ditionem. Et ille quidem cum hæc dixisset mortuus est. Nondum autem imperatoris morte comperta, Pulcheria Martianum accersit, virum temperantia et gravitate morum præclarum, et senio jam venerandum, et consilio de imperii successione cum eo communicato, **581** Te, inquit, ego ex senatu omni præ cæteris imperio dignum judico. Proinde jurisjurandi religione interposita, te vitæ et potestati, maxime autem virginitati meæ, quam a prima adolescentia Deo consecravi, non insidiaturum esse, imperium ipsum cape. Postquam ille quod Augusta volebat peregit, patriarcha Anatolio, qui Flaviano successerat, et universo senatu convocatis ad Septimum, statim eum imperatorem creavit. Theodosius autem postea mox in paterno monumento Romani lapidis repositus est, in dextra sublimi sanctorum Apostolorum templi porticu: in qua porticu, eodemque lapide, pater quoque Arcadius, et mater Eudoxia, necnon avus Theodosius siti sunt. In sinistra autem, quæ ex adverso est porticu sacri ejus templi, Julianus et Jovinianus jacet. Mortuus est imperator Theodosius annos quinquaginta et unum natus: ex quibus quadraginta et duos maxima cum pietate imperavit, ita ut vitam ipse et posteritati administrationem suam tanquam imperii formam reliquerit. Complectitur decimus quartus iste liber annos quadraginta duos, cum a mundo condito quinquies millesimus noningentesimus sexagesimus quintus (1), a divina autem Domini natiuitate quadringentesimus et sexagesimus ageretur annus.

(1) Secundum neotericos 4431.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

NICEPHORUS CALLISTUS CPOLITANUS PATRIARCHA.

ECCLESIASTICA HISTORIA (Continuatio).

LIBER OCTAVUS.

- CAP. I. — Repetito eorum quæ dicta sunt, et dicendorum propositio. 9
- CAP. II. — Brevis commemoratio rerum apostolicæ æqualis Constantini, a nativitate ejus usque ad imperii initium. 11
- CAP. III. — Ut Constantinus tyrannos vicerit, et Christianam amplexus sit religionem. 15
- CAP. IV. — De conditu urbis Constantinopolitanæ, ædificisque ejus : et ut res Christianorum auctæ sint, et de pietate, virtute ac constitutionibus sancti Constantini. 18
- CAP. V. — De Arii cum Alexandro contentione : de Melitio : unde et quomodo, et per quas causas et occasiones ea contentio exstiterit. 22
- CAP. VI. — Qui ea tempestate magnarum urbium fuerint episcopi : et de episcopis qui ab initio Byzantii Ecclesiam rexerunt. 27
- CAP. VII. — Epistola Alexandri Alexandrini episcopi ad Alexandrum Constantinopolitanum episcopum, de Arianis. 50
- CAP. VIII. — Alia ejusdem epistola publice universis scripta, in qua Arius excommunicatur : in qua etiam Eusebius Nicomedie episcopus perstringitur. 58
- CAP. IX. — Quibus de rebus Arius ad Eusebium Nicomedie episcopum scripserit. 45
- CAP. X. — Quæ Eusebius idem Paulino Tyrio episcopo scripserit. 46
- CAP. XI. — De synodis pro Ario coactis, et de turba et confusione quæ orbem propter Arium invasit. 50
- CAP. XII. — Ut Constantinus aucta Ecclesie contentione, Hosium Hispanum in Orientem miserit, ad concordiam inter dissidentes conciliandam. 51
- CAP. XIII. — Epistola Deum diligentis imperatoris, ad Alexandrum et Arium missa. 54
- CAP. XIV. — De prima universali sancta Nicæna synodo, quæ de ea Eusebius scribat. 58
- CAP. XV. — Quæ ante synodum sint acta : et de duobus philosophis qui præter omnium opinionem in Christum crederunt. 62
- CAP. XVI. — Ut Imperator synodum ipsam ingressus sit : et oratio ejus, quam ad sacrum episcoporum ordinem habuit. 66
- CAP. XVII. — De quibus rebus synodus decreta fecerit, et de sancto fidei nostræ symbolo. 70
- CAP. XVIII. — De episcopis qui per dissidium contra decretum synodi pugnarunt : et quæ contra eos ipsunque Arium synodus et ipse Imperator constituerunt. 71
- CAP. XIX. — Quæ de Paschate et hæresiarcha Melitio synodus decreverit, et de sacris divinisque canonibus. Item quid Paphnutius confessor suaserit. 75
- CAP. XX. — Quod etiam Accesius Novatianorum episcopum imperator in synodum acciverit. 78
- CAP. XXI. — Quia Eustathius Antiochenus, et Athanasius Alexandrinus, episcopi, veræ pietatis propugnatores, de synodi actis historice monumenta prodiderint. 78
- CAP. XXII. — Epistola Eusebii Pamphili ad Ecclesiam suam, acta synodi exponens. 85
- CAP. XXIII. — Ut duo etiam mortui episcopi et Patres decretis synodi subscripserint, Chrysanthus et Musonius. 90
- CAP. XXIV. — Quæ ipsa sancta synodus Alexandrinæ scripserit Ecclesie de rebus in synodo gestis. 90
- CAP. XXV. — Epistola magni imperatoris Constantini ad omnes ubique ecclesias de sanctæ synodi actis, et adversus Arianos. 94
- CAP. XXVI. — Quod Constantinus benedictionis causa, Constantinopolim synodo translata, publicum ei præbuit

- epulum et muneribus omnes honoris gratia persecutus, domum quemque dimiserit. 99
- CAP. XXVII. — Epistolæ magni Constantini de ecclesiarum restauratione, et sacrorum librorum comparatione. 103
- CAP. XXVIII. — Quæ magnus Constantinus Macario Hierosolymorum episcopo de vivifico Christi sepulchro scripserit. 106
- CAP. XXIX. — Ut imperatoris mater Helena Hierosolymis fuerit, et ibi crucem sanctam inveniret, et quæ circa eam inventionem sint acta. 110
- CAP. XXX. — De ecclesiis quas Helena et Constantinus Hierosolymis et circa ea loca construxerint. 111
- CAP. XXXI. — De Deo gratis operibus beatæ Helenæ, ejusdemque obitu. Item de cognominæ ei urbe : præterea historia fidem prope excedens de sancto martyre Luciano. 118
- CAP. XXXII. — De tribus magnificis crucibus quas in magis columnis Constantinopoli Constantinus collocavit : et mirifica de una earum narratio. 119
- CAP. XXXIII. — Ut Constantinus Christianismum ubique terrarum propagari curaverit. 125
- CAP. XXXIV. — De Iberis, ut ii ad piam Christianæ fidei professionem sint adducti. 126
- CAP. XXXV. — Ut etiam interioris Indiæ populi Christianismum sint amplexi, et natio itidem Armeniorum. 151
- CAP. XXXVI. — Quid Sapor regi Persarum acriter : de episcopo Symeone, deque iis qui cum eo martyrio sunt affecti. 155
- CAP. XXXVII. — De Tarbula Symeonis sorore : de Acepsuma et Mile episcopis, aliisque in Perside sedecim milibus martyrum. 143
- CAP. XXXVIII. — Quæ Constantinus Sapor Persarum regi pro Christianis scripserit. 146
- CAP. XXXIX. — De vita monastica, unde ea initium sumpsit, quid ea profiteatur, et quos habuerit sacros. 147
- CAP. XL. — De vita et instituto clarissimi inter monachos Antonii Magni, et sectatoribus ejus, et de Paulo Simplicio. 151
- CAP. XLI. — De sancto Amone ; et Eutychiano qui in Olympo Bithyniæ monte versatus est. 158
- CAP. XLII. — De sanctis magnorum miraculorum editoribus, Spyridone, Nicolao et Parthenio. 162
- CAP. XLIII. — Quemadmodum Eusebius et Theognis Ariani, libello penitentiam exhibito, suas receperint ecclesias : eosque qui in eorum locum subrogati erant, ejecerint. 167
- CAP. XLIV. — Ut post Alexandrum Athanasius Alexandria episcopatum susceperit, et de ejus a pueritia institutione ; et ut seipso magistro sacerdos sit factus, et magno Antonio charus fuerit ; et de Arianorum contra ipsum calumniis et insidiis. 171
- CAP. XLV. — De synodo Antiochiæ congregatæ, quæ episcopatum Eustathio magno abrogavit : et de episcopis qui ei successerunt. 175
- CAP. XLVI. — De Romano et Hierosolymitano patriarchis. Item de Arianorum et Melitianorum conjunctione atque unione. 182
- CAP. XLVII. — Ut Arius sit revocatus ab exsilio, recantem deinde doctrinam et religionem se sectaturum pollicitus. 183
- CAP. XLVIII. — Ut Athanasius, quod Arium non suscepit accusationem sustinuerit ab Arianis et Melitianis et de decantata Arsenii manu. 190
- CAP. XLIX. — De synodo Tyri contra Athanasium coacta, et ut accusationes contra ipsum institutas falsas esse Athanasius arguerit. 194
- CAP. L. — De consecratione seu dedicatione templi Hierosolymitani epistola imperatoris ad synodum Tyri Phœnicie congregatam : et ut Athanasius exsul sit factus. 197
- CAP. LI. — Ut Arius ex Alexandria Constantinopolim adveniens negotium facerit Alexandro Constantinopolitano episcopo : et ut Alexandri precibus Arius sit

ruptis, et quomodo Athanasius obitum ejus in scripta retulerit. 206
 CAP. LIII. De iis quæ postea Alexandriæ acciderunt, et de constitutione quam imperator contra omnes tulit hæreses. 211
 CAP. LIII. — De Marcello qui Ancyrae minoris Galatiæ episcopus fuit et de Asterio sophista. 214
 CAP. LIV. De obitu et testamento magni Constantini. 218
 CAP. IV. — De sepultura episcopi: item quibus moribus, qua statura et forma corporis fuerit. 219

LIBER NONUS.

CAP. I. — Proœmium totius libri argumentum exponens. 225
 CAP. II. — Ut Eusebius Nicomediæ episcopus, et ejusque sectatores Arianæ dogmata confirmare volentes per quemdam Arianum presbyterum turbas in ecclesia concitarint. 226
 CAP. III. — Ut Athanasius ex Gallis rediit cum litteris Constantini Cæsaris; de obitu eiusdem Constantini. Item de Acacio qui successor Eusebii Pamphili fuit. 226
 CAP. IV. — Ut Alexandro Constantinopolitano episcopo defuncto, Paulus et Macedonius priorum et Arianorum electione locum ejus obtinuerint; et ut Paulo in exsilium acto, Eusebius Nicomediensis in ejus locum sit successus. 230
 CAP. V. Ut Eusebius coacta Antiochiæ synodo, aliam fidei promulgavit expositionem. Et ut episcopatum abrogavit magno Athanasio. Item de Eusebio Emeseno. 231
 CAP. VI. — Ut Athanasio ejecto, Gregorius militari manu stipatus ecclesiam occupavit. De Julio Romano episcopo, quomodo is Athanasio causam agere tulit. 238
 CAP. VII. — Ut post Eusebium Paulus rursam sedem receperit, Arianam autem Macedonium contra eum fovit, et de eade Hermogenis ducis; et ut denuo Paulus sit ejectus. 239
 CAP. VIII. — Ut Athanasius et Paulus litteris Junii fredi sedes suas receperint. 242
 CAP. IX. — Ut imperator Paulum per Philippum præfectum in exsilium agi curaverit, Macedonium autem in throno collocarit: et ut Athanasius fuga sibi consuluerit. 253
 CAP. X. — Quomodo Julius Romanus pontifex episcopos Orientalibus scripserit ut mitterentur, qui pro Athanasio et Paulo rationem redderent; et que scripta Constantino tratri Occidentis imperator Constanti et quomodo qui ex Oriente in Italiam venerant, aliam fidei vulgaverint expositionem. 247
 CAP. XI. — Ut Occidentalibus et Orientalibus partibus de doctrina fidei trienniū dissidentibus episcopi Orientales expositionem fidei composuerint, quarum longiorem monitorarunt, et Occidentalibus miserunt. 250
 CAP. XII. — De Sardicensi synodo. 258
 CAP. XIII. — Quæ Socrates scriptor ecclesiasticus de opinione Eusebii Pamphili memoria produerit, et quæ Occidentis Orientisque de fide Nicæna fuerit sententia. 262
 CAP. XIV. — De Ægyptiis monachis, Scetlotis scilicet et Tabennesiotis. Atque inibi de duobus sanctis Macariis. Item de Pambo et Pachomio, item de Apollonio et de Anubio. 267
 CAP. XV. — De Palæstinae et Syriæ monachis. 275
 CAP. XVI. — De monachis Ponti, Europæ et Italiæ, et inibi de Eustachio Sebastiano episcopo qui auctor et auctoritatis eorum fuit; item de sancto Ephraim. 278
 CAP. XVII. — De Didymo; item de Aetio et Apollinari hereticis. 287
 CAP. XVIII. — De Theophilo Iudo. 294
 CAP. XIX. — De Philostorgio et quæ scripta reliquerit: de Felici Arabia, de quatuor magnis luminibus et de paradiso. 298
 CAP. XX. — De egregio in Christianam religionem filiorum Constantini Magni studio, et optionibus eorum; et ut aliquantum Constantinus transversim actus fuerit, et de dissidio seu contentione super consubstantiali et simili substantiali; et de figmento Arianorum. 307
 CAP. XXI. — Ut post Sardicensem synodum minus Constantis Cæsaris adductus, Constantius ab exsilio revocaverit Paulum et Athanasium et quæ Constantius Athanasio scripserit. 311
 CAP. XXII. — Epistola Julii Romani pro sancto Athanasio Alexandrinis missa. 315
 CAP. XXIII. — De Antiochenis episcopis, et de malevolentia Stephani cui Leontius successit. 318
 CAP. XXIV. — Ut Athanasius sit receptus atque sedes suas receperit. 319

CAP. XXV. Epistola Constantii ad Alexandrinos pro Athanasio. 322
 CAP. XXVI. — Ut civitates Athanasium exceperint, et de synodo Hierosolymis propter eum coacta et quæ a synodo Alexandrinis pro Athanasio scripserit. 326
 CAP. XXVII. — Ut Ursicius et Valens Ariani libellum pœnitentiæ Julio Romano pontifici obtulerint; et ut Nicænamidem amplexi cum Athanasio in gratiam redierint. 327
 CAP. XXVIII. — Ut eo tempore res quoque publica male habuerit: et de Saporis Persarum regis contra Nisibia expeditione: et de occidentalibus tyrannicis Magnentio, Britannico aliisque qui post mortem Constantii Cæsaris exstiterunt. 331
 CAP. XXIX. — Ut rursam Arianorum opera Athanasius sit expulsus, ipseque se fugæ commiserit: et ut denuo Georgius Alexandriam sit perditurus, Alexandrinisque injuncta mala conciliarit: quemadmodum ea de re in oratione de fuga sua Athanasius scriptum reliquit. 334
 CAP. XXX. — Ut eadem et Macedonius Constantinopoli, circumque ea loca fecerit: et ut martyrio perfuncti sint Marcianus, Maryrius et Paulus Constantinopolitanus episcopus. 338
 CAP. XXXI. — De hæresiarcha Photino, et de tribus fidei formulis in Sirmio editis, et maxime de Marci Arethusi episcopi fidei expositione. 342
 CAP. XXXII. — Ut Tyranni Occidentales sint devicti. Britannici scilicet et Magnentius. De Judæis Diocæsariensis, et ut Gallus Cæsaris sit interfecit. 351
 CAP. XXXIII. — Ut denuo Ariani synodos Antiochiæ et Mediolani celebrantes, Athanasium oppugnarint: et quæ consilia de perversione fidei Constantius cepit. 355
 CAP. XXXIV. — Quas calamitates sub imperio Constantii magnus pertulerit Athanasius, et ut Deus sæpe eum ex maximis liberarit periculis, et ut is multa divinitus præviderit. 359
 CAP. XXXV. — Ut Liberius Julii Romæ successor, quod se Constantio opposuerit, in exsilium sit actus, et Felix locum eius occupavit. 363
 CAP. XXXVI. — De blasphemia Aetii Syri, et item Eudoxii Antiocheni. Item de synodo Ancyrae coacta. Et quæ Georgius Laodicensis episcopus et Constantius imperator contra Aetium et Eudoxium ad eam synodum scripserint. 366
 CAP. XXXVII. — De rebus in Sirmio actis: et ut Liberius Romam reversus, cum Felice successore suo episcopatum administravit, donec paulo post e vivis Felix excessit. 371
 CAP. XXXVIII. — Ut instituta Nicomediæ propter Eudoxium et Aetium synodum motus terre coortus solverit: et ut tum synodum in Orientem et Occidentem scindi atque dividi placuerit. 374
 CAP. XXXIX. — De Ariminensi synodo, in qua Occidentales ab Orientalibus disenserunt. 378
 CAP. XL. — Epistola Ariminensis concilii Constantio imperatori missa. 382
 CAP. XLI. — De episcoporum Arimini congregatorum cum imperatore dissensione: et de synodo dolo malo Nicænae, quæ Thraciæ civitas est, coacta. 386
 CAP. XLII. — Quæ mala Ariani intulerint consubstantiali colentibus: de Macedonii crudelitate. Quæ etiam mala Novatianis propter consubstantiali acciderint. Ut Macedonium translatis in alium locum Constantini reliquiis, tumultum populi concitarit: quam ob causam Constantius est indignatus. 390
 CAP. XLIII. — De synodo Seleuciæ congregata, et alia fidei formula quam Acacius dictavit. 394
 CAP. XLIV. — De rebus Constantinopoli post Seleuciæ synodum actis. Ut Aetii episcopatus abrogatus sit: et ut qui Seleuciæ congregati fuerant, et simul Occidentales Ariminensibus subscripserint fidei: ac deinceps Constantinopoli quinquaginta in synodo congregati episcopi, Ariminensem fidem comprobavit, quibusdam illi verbis ab Acacio additis. Catalogus variorum fidei expositionum. 403
 CAP. XLV. — Ut Acacius et Eudoxius episcopatus privarent Macedonium, Eleusium, Basilium, et Sophronium, non doctrinæ causa, sed propter privata quadam crimina. 407
 CAP. XLVI. — Ut etiam Cyrillus Hierosolymitanus episcopus episcopatu dejectus sit, et qui in locum abrogatorum episcopi successit. De improbo et importuno sophismate Eudoxii Constantinopolitani, et de persecutione tum ab Acacio profecta. 414
 CAP. XLVII. — De hæresi Macedonii, et Marathonii Nicomediæ, et Eustathii Sebastie episcoporum, qui primi contra Spiritum sanctum blasphemia proferre verba ceperunt, et propterea Pneumatomachi appellati sunt. 418
 CAP. XLVIII. — Ut Eudoxio Constantinopolim tractato,

Meletius ex Sebastia Antiochiam sit translatus: et ut eo cjecto, Euzoius sedem ibi obtinuerit. 419
 CAP. XLIX. — Ut Acacius Antiochiæ etiam verbum simile ex Arimuenisium fide eximere contenderit: et ut idem, cum præstare id non posset, conquieverit: et de Georgio Alexandriano, ut is Alexandrinis gravis molestusque fuerit. 425
 CAP. L. — De imperatoris Constantii obitu, et quæ Gregorius Theologus de eo scripta reliquerit. 426

LIBER DECIMUS.

CAP. I. — De vita et institutione prævaricatoris Juliani, et ut permissione Dei, Romanorum imperator sit renuntiatus. 434
 CAP. II. — Ut prævaricator et apostata per Thraciam proficiscens, Constantio defuncto, Constantinopolim pervenerit. 442
 CAP. III. — Ut Christiano abjurato, Julianus in idolorum fanis versaretur: et ut inter sacrificandum in horrenda spectra incidere. 445
 CAP. IV. — Ut idolorum templis apertis, vetusta privilegia et proventus Christianis ademptos illis dicitur: et quæ Gazæ et Cæsareæ propter idolorum templa fecerit. 446
 CAP. V. — Quomodo, ut favorem plebis aucuparetur, omnes passim episcopos a Constantio in exilium pulsos revocavit, cum propter Constantii odium, tum quod Ecclesiæ turbare vellet. 450
 CAP. VI. — Ut etiam magnus Athanasius tum apud virginem pudicam occultatus, publico se commiserit, et Ecclesiam reciperit, Georgio Ariano a populo interempto. 451
 CAP. VII. — Juliani epistolæ ad populum Alexandrinum missa, propter Georgii cædem. 455
 CAP. VIII. — De Eusebio, Nestabo et Zenone fratribus, qui Gazæ martyrium sustulerunt: et de sancto Hilarione, miraculorum editore. 459
 CAP. IX. De calamitatibus in Phœnicæ et Heliopoli et Emesa toleratis; et de Amyliano, et Dorotheo, et Domitiano, et Marco Arethusiorum episcopo. 463
 CAP. X. — De Theodulo et Tatiano Phrygiis: præterea de his qui Ancyra in Galatia martyrio sunt affecti, Busiride et Basilio: item de Eupsychio Cappadoce. 467
 CAP. XI. — De sancto Artemio: item de sanctis Mauuel, Sabel, et Ismael: et de beata Publia virgine. 471
 CAP. XII. — Ut apostata res venales in foro polluendas contaminandasque inandari. De sancto Theodoro Thronæ: et de sanctis martyribus, Juventino et Maximino. 474
 CAP. XIII. — De reliquiis sanctorum prophetarum, Elisæi, et Joannis Præcursoris et Baptistæ. 475
 CAP. XIV. — De Lucifero et Eusebio: ut Antiochiæ in locum Meletii Paulinus sit subrogatus. Item de Alexandrinæ synodo, quæ consubstantialia Patri et Filio sanctum Spiritum divinitus asseruit, Athanasio præsidente. 478
 CAP. XV. — Quæ eadem synodus Alexandriæ de istis verbis, substantia, et subsistentia, evidenter et clare decreverit. 479
 CAP. XVI. — Quæ Athanasius in oratione quam de fuga sua inscripsit, commemorat. 482
 CAP. XVII. — Ut eo tempore Antiochiæ tres episcopi fuerint, Meletius, Paulinus, et Euzoius: et ut Lucifer propter Eusebium offensus, hæresicos suæ auctor existiterit: et ut Eusebius Vercellensis et Hilarius Pictaviensis episcopi in Occidente, Illyricis, Gallis et Italis Romana simul et Græca lingua sanam Nicænæ fidei doctrinam annuntiarint. 487
 CAP. XVIII. — De Macedonianis, ut tum magna libertate impietatem suam docuerint. Quid illi senserint, et quibus defensionibus adversus accusatores suos sint usi. 490
 CAP. XIX. — De sancto Athanasio, ut ab apostata inquisitus, arte mirifica profugus evaserit. 491
 CAP. XX. — Ut Julianus denuo idololatriam Græcorum vehementius et acrius comprobavit, et de Eleusio Cyziceno, Tito Bostrensi, et Mari Chalcedonensi, episcopis. 494
 CAP. XXI. — Quomodo Julianus arte et dolo idololatriam confirmaturus, religionis nostræ proprios ritus idolorum fanis accommodare instituit. 498
 CAP. XXII. — Epistola Juliani ad Pontificem Galatiæ Arsacium, ut Christianorum mores imitando consecetur. 499
 CAP. XXIII. — Quæ contra pietatem nostram impius egerit, et ut dolo exercitum ad deorum sacrificia, donativo ea de causa dato, pellicere tentavit. 502
 CAP. XXIV. — De constitutionibus ejus contra nos publicatis, et ut pecunias colligere cœperit. 506
 CAP. XXV. — Ut insuper apostata, lege lata, Christianis Græcarum artium et institutionum litteris interdixit: et ut Gregorius magnus, et duo Apollinæ Syri, sacras Scripturas omni genere carminum expolientes, consilio et instituto ejus obstiterint. 510

CAP. XXVI. — De Græcis et ethnicis artibus et litteris, etiam Christianis pietatem consecantibus eas utiles esse, easque Christianos addicere oportere. 511
 CAP. XXVII. — Ut Julianus expeditione in Persas suscepta, Antiochiam venerit: atque ibi propter barbaram prolixam ludibrio habitus, contra Antiochenos librum, Misopogona, hoc est. Barbæ-osorem, composuerit. 518
 CAP. XXVIII. — Quæ prævaricatori huic in Antiochenorum luco Daphne acciderit: et de tumulo sancti Babylæ martyris, et de sancto Theodoro confessoro. 519
 CAP. XXIX. — De fraude Græcorum oraculorum. Commemoratio eorum quæ per vindictam divinam passi sunt, qui sacra Christianorum et res divinas contumelia affecerunt. 527
 CAP. XXX. — De statua Christi, quam in Paneade Phœnicæ mulier illa quæ fluxu sanguinis laborabat, erexit. 531
 CAP. XXXI. — De fonte qui Nicopoli sive in Emmaus est: et de Persæ arbore Herinopoli, morbos incurabiles incolat Christi sanante. 535
 CAP. XXXII. — Ut impius religionem nostram extinguere conatus, etiam Judæis permisit Hierosolymis templum restaurare: et quæ tum ibi fidem prope omnem excedentia viderent. 535
 CAP. XXXIII. — De igne, qui tum ibidem repente est exortus. et de his quæ vestimentis hominum figura crucis adhæserunt, signis; et de divino Evangelio in fundamentis invento. 539
 CAP. XXXIV. — Ut Julianus impetu in Persidem facto, per errorem naves ad Euphratem exusserit: et prælio commisso, occulta plaga istuc interierit. 546
 CAP. XXXV. — Quod visiones divinæ quibusdam apparentes, Juliani apud Persas necem portenderint. 551
 CAP. XXXVI. — Quæ Libanius in funebri oratione Juliani contra nos scripserit. Et responsum, dicta ejus refellens. 555
 CAP. XXXVII. — Ex secunda Gregorii Theologi in Julianum invectiva, de ingenio, moribus, gestu corporis, morte et sepultura Juliani. 566
 CAP. XXXVIII. — De imperio pii imperatoris Jovianini, in Perside. 570
 CAP. XXXIX. — Ut Jovinianus episcopis exsulantibus exilium remiserit, et ut stata Christianorum sacra in ecclesiis honorifice restituerit, et idolorum cultum abolerit. 571
 CAP. XL. — Ut Joviano etiam Macedoniani Antiochiæ libellum supplicem obtulerint; et ut synodus ibidem Nicænâ fidem approbavit, confessionemque suam scriptam ad imperatorem miserit. 571
 CAP. XLI. — De sancto Athanasio, ut ab exilio revocatus, in magno honore apud Jovinianum fuerit, et res ecclesiarum Ægyptiarum denuo cum potestate administravit. 575
 CAP. XLII. — De synodo Alexandrina, cujus decretum magnus Athanasius ad imperatorem misit: et ut profectio fidei Nicænæ multo jam tempore exagitata, in pristinum statum sit restituta. 578
 CAP. XLIII. — Ut imperator Jovinianus in Dadastanis, cum magus piorum omnium jactura, vitam finierit. 582

LIBER UNDECIMUS.

585

CAP. I. — De vita et moribus imperatoris Valentiniani, et de fratre ejus Valente. 586
 CAP. II. — Qui eo tempore in magnis urbibus ecclesiarum curam per successionem sortiti sint. 590
 CAP. III. — De concilio Lampsaceno, et ut in exilium pulsati sint consubstantialis cultores. 590
 CAP. IV. — De tyrannide Procopii; et de muro Chalcedonis, ibique invento oraculo: et de aqueductu Constantinopolitano. 594
 CAP. V. — De Eleustio Cyziceno et Eunomio; item de Agelio Novatiano episcopo. 598
 CAP. VI. — De Macedonianis, et τῶν ἁμοσίων, consubstantialis cultoribus, et de legatione piorum Romanæ missa. 599
 CAP. VII. — Confessio legatorum Liberio episcopo Romano exhibitæ. 601
 CAP. VIII. — Epistola Liberii, episcopis orientalibus missa. 601
 CAP. IX. — De synodis Tyanæ et in Caria coactis. 603
 CAP. X. — De ea quæ tum grassata est persecutio: et de sancto Athanasio, ut is solus sede sua non sit ejectus. 605
 CAP. XI. — Ut Ariani et Eanomiani per dissidium sint sejuncti: et de Eunomio et Aetio, et quæ ii contra orthodoxam fidem novarum rerum studio sint conati. 607

CAP. XII. — De hæresi Apollinarium patris et filii, et quomodo in suam declinarint hæresim. 609
CAP. XIII. — Ut Basilius et Gregorius uterque libros refutatorios contra Eunomium et Apollinarium scripserint : et quæ istorum hæreticorum fuerint opiniones. 611
CAP. XIV. — De hæresi Anthropomorphitarum et Massilianorum : præterea de Novatianis, quod et jam in multas sectas sint divisi propter feriarum Paschæ mutationem. 613
CAP. XV. — Ut Eudoxio Constantinopolitano episcopo mortuo, Ariani Demophilum, Catholici autem Evagrium, Eustathio Antiocheno episcopo hunc ordinantem elegerint : et quæ his acciderint. 617
CAP. XVI. — De crudelitate Arianorum, et ut Valens circa Astacenum Nicomedie portum octoginta ecclesiasticos viros una cum navigio in medio mari igni combusserit. 617
CAP. XVII. — De vita institutione, studiis, et intima amicitia magni Basilii et Gregorii Theologi : et ut ad sacerdotalem sedem sint proceci. 619
CAP. XVIII. — Ut post Eusebium Basilio Ecclesia Cappadocum sit commissa : et de insigni ejus adversus Valentem dicendi libertate. 622
CAP. XIX. — De fraterna conjunctione et amicitia Basilii et Gregorii, et de sancto Gregorio Nysseno : et quod tres in Ecclesia fuerint Gregorii, sanctitatis omnes participes : et præterea quartus quidem hæreticus. 627
CAP. XX. — De sancto Amphiloquio episcopo Iconii, ut is per angelum sit ordinatus : et ut tum divinus Chrysostomus etiam tum adolescens, gratiæ ejus quæ ei inerat, egregium de se præbuerit specimen. 630
CAP. XXI. — Ut Valens Antiochie maximam persecutionem contra pios moverit, in fluvio eos submergens : et divinum Meletium et Pelagium et Samosatenum Eusebium, de cujus rebus gestis brevis inserta est narratio, in exilium egerit. 631
CAP. XXII. — De Barse, et tyrannide ea quam in civitate Edessa Valens in martyrio seu templo sancti Thomæ perpetravit. 635
CAP. XXIII. — De Eulogio et Prothogene, ut magnifice pro fide decertaverint : et ut post relictum ab exilio, alter Edessæ, alter autem Carris Ecclesiæ episcopi præfuerint. 639
CAP. XXIV. — De sancto Flaviano et Diodoro, ut ipsi gregem Meletii relexerint, cum nonnullam episcopalem dignitatem suscepissent. 643
CAP. XXV. — De sancto Apraate et Juliano : ut monasticam in solitudine vitam relinquentes, gregem Christi sint tutati. 646
CAP. XXVI. — De obitu Athanasii, cujus successor fuit Petrus. Præterea de crudelitate Lucii Ariani : quem Ariani Alexandrinæ Ecclesiæ, Petro pulso, prætecerunt. 650
CAP. XXVII. — De persecutione quam Lucius monasteriis Ægypti intulit, et de discipulis Antonii magni : et de duobus sanctis Macariis, ut propter fidem exsulantes, multa miracula ediderint. 654
CAP. XXVIII. — Epistola Petri Alexandrini episcopi, exponens quæ mala et clades Valens et Ariani in Ægypto intulerint. 658
CAP. XXIX. — Ut propter excellentem virtutem ejus temporis episcoporum hæresium non invaluerit tempestas : et mentio Britannionis Scytharum episcopi. 670
CAP. XXX. — De Valentiniani in religionem divinam reverenti observantia : et de Romana synodo, quæ Trinitatem consubstantiali esse promulgavit : et de Damasco et Ursicio Romanis episcopis, qui Liberio successerunt. 671
CAP. XXXI. — De hæresi Auxentii Mediolanensis episcopi, ut a Damasco exactoratus sit : et quæ synodus de eo episcopo Illyricis scripserit. 682
CAP. XXXII. — Ut exorta Mediolani seditione, Ambrosius, qui tum præfecturam gessit, eam seditionem sedare volens, a multitudinis episcopis electus sit, et de eis in dicendo libertate. 686
CAP. XXXIII. — Ut magnus Valentinianus e vita excesserit. De Valentiniano juniore, et de Justina et Severa imperatricibus, et de liberis utriusque narratio. 687
CAP. XXXIV. — Qui eo tempore in Ægypto floruerint philosophici et divini viri, discipuli et discipulorum discipuli Antonii magni : Joannes, Or, Amon, Theonas, Benus, Coprus, Helles, Elias, Apelles, Isidorus, Serapion, Dioscorus, Eulogius et Apollis. 691
CAP. XXXV. — De Dorotheo, Piammone, Joanne, Benjamin, Marco, Macario et Apollonio. 693
CAP. XXXVI. — De Mose Æthiopo, Paulo, Pachone, Stephano, et altero Mose. 699

CAP. XXXVII. — De Pior, Didymo, Arsasio, Ammonio, et fratribus qui Macri seu Longi appellati sunt. 703
CAP. XXXVIII. — De monte Nitria, et loco a Cellis dicto. Item de alio loco, cui nomen est Rinocurra, et de sanctis Dionysio, Mela et Solone. 707
CAP. XXXIX. — De Palæstinæ monachis, Hesycha, Epiphonio Cyprio, Salamine, Ammonio, Sylvano et Zacharia. 710
CAP. XL. — De Syriæ et Edessæ monachis, Ephraim, Apraate, Juliano, Barse et Eulogio, qui episcopatum in monasteriis gesserunt. 711
CAP. XLI. — De Cælesvriæ et Antiochiæ monachis. Item de monachis qui in Galatia, Cappadocia, Bithynia, et ad Pontum Euxinum philosophati sunt, et causa cur veteres monachi longævii fuerint. 714
CAP. XLII. — De Evagrio philosopho, et vita institutisque ejus. 718
CAP. XLIII. — Quæ Evagrius in quibusdam libris de ejus temporis monachis de verbis verbum scripserit. 722
CAP. XLIV. — Brevis commemoratio tanquam in summa clarorum ejus ætatis virorum, ut eos divina providentia id tempus tanquam scopulos contra immensos fluctus et tempestates tulerit. 726
CAP. XLV. — De interitu Græcorum idololatrarum, propter oracula quædam litteris distincta designata, initio facto a littera θ usque ad δ. De astronomia, et Themistio philosopho : et quibus in verbis Valentem lenierit, ut de persecutione nonnihil remitteret. 727
CAP. XLVI. — De Mavia Arabiæ regina, ut ea belum contra Romanos cepit, ac mox cum iisdem pacem sanxerit : et de Mose primo Arabum episcopo. 731
CAP. XLVII. — De Ismaelitarum et Agarenorum sive Saracenorum gente, unde initium sumpserunt, et quomodo Christianismus suscepert. 734
CAP. XLVIII. — De Gotthorum et Hunnorum gente, quomodo et qua ex causa Istrum transgressi, in Romanorum ditonem impetum fecerunt : et de Athanarico et Fridigerne. Præterea de Ulphila, eorum episcopo : et ut postea moto contra Romanos bello, Valentem ex Antiochia Constantinopolim pertraxerint. 735
CAP. XLIX. — Quomodo Valentinianus Valentem arguerit : item quomodo eidem Terentius libere restitit : id quod Trajanus quoque, et alii duces ordinumque ductores fecerunt : et ut Gotthis Thraciam vastantibus, cives Valentem convicti incescerint. 742
CAP. L. — De sancto Isaacio, qui liberrime Valentem est allocutus, et ut Valens alicubi circa Adrianopolim cum Gotthis acie congressus, ex fuga in tugurium rusticum, in quo multum stramenti fuit, pervenerit, ibique igni consumptus perierit. 743

LIBER DUODECIMUS.

CAP. I. — De imperio Gratiani et Valentiniani junioris, et ut socium imperii Theodosium Magnum admiserint. 747
CAP. II. — Qui eo tempore magnarum urbium sacras habenas rexerint : et de Macedonianis, ut rursus in Ecclesiam catholicam turbarent. 751
CAP. III. — Ut Gratiani constitutione Ariani relegati, et *ὁμοουσιον*, consubstantialis, fidei professores ecclesis sint præferti, et quæ propter Paulinum et Meletium Antiochiæ acciderint. 754
CAP. IV. — De Apollinaris errore, et de sancto Flaviano, et Meletio : quæque sedi Antiochenæ evenerint : et de Sapore duce, et Eulalio Amasenorum episcopo. 755
CAP. V. — De Meletio, et Diodoro Tarsensi episcopo. Item de Acacio Berrhææ episcopo, et aliis : et de sancto Eusebio Samosateno episcopo, ut certamen martyrii impleverit. 759
CAP. VI. — Ut imperatores Theodosius et Gratianus, hic quidem Alemanorum, ille vero Barbarorum ad Istrum colentium, res composuerint : et ut Theodosius, cum Thessalonice esset, postea æger ab Ascholio sit baptizatus : et ut idem Theodosius professionem fidei suæ publicavit, omnibusque mandavit, Trinitatem *ὁμοουσιον* (consubstantiali) colere, et divum apostolum Petrum in fide sectari. 76
CAP. VII. — De sancto Gregorio Theologo, ut Constantinopoli in parva domo Synaxas et collectas celebrans *ὁμοουσιον*, consubstantialis, fidei præferti : et de templo sanctæ Anastasiæ. 766
CAP. VIII. — De Arrianis et Eunomianis, ut ex ecclesiis ejecti in proprias redierint patrias : et ut Gregorius Ecclesiæ catholicæ præfuerit : et de Eunonii vi et gravitate. 767
CAP. IX. — De Amphiloquio Iconii episcopi ad Theodosium dicendi libertate. 771
CAP. X. — De sancta secunda universali synodo, quæ

Theodosii imperatoris et Meletii episcopi Antiocheni studio et opera Constantinopolitanum episcopatum Theologo demandarit. 774

CAP. XI. — Ut Gregorius, quosdam ex Ægyptiis offendit cernens, propter episcopatus sui mutationem seu translationem, sedem Constantinopolitanam repudiarit: et concordia ecclesiarum nihil habens antiquius, in propriam redierit patriam: et de Maximo Cynico philosopho. 773

CAP. XII. — De vita et moribus Nectarii, Gregorii successoris: et ut nuper baptizatus, cathedram episcopalem condescendit. 778

CAP. XIII. — De quibus rebus sancta secunda universalis synodus decreta tulerit, dioceses et provincias ecclesiasticas ordinans: et ut Nicenam a se comprobans, et de Spiritu sancto sententiam exponens, canones condiderit. 782

CAP. XIV. — De Cyriaco Adanorum, et Martyrio Cilicum episcopo: et ut reliquæ sancti Pauli episcopi Constantinopolitani Constantinopolim sint relatæ: et de Meletio Antiocheno, et de Meletio Flavianis successerit: et de offendiculis quæ propter sedem episcopalem rursus Antiochiæ sunt concitata. 783

CAP. XV. — Ut Theodosius imperator secundum rursus coegerit concilium, ad concordiam redigere volens ecclesiam. Et quæ Sisinius Novatianorum episcopus de concordia suaserit: et ut ad exsilium hæreticos, ubi voti compos fieri non potuit, Theodosius damnavit. 786

CAP. XVI. — Epistola Constantinopolitanæ synodi, ad Occidentales episcopos scripta. 791

CAP. XVII. — Synodalis epistola Damasi episcopi Romani, contra Apollinarem et Timotheum scripta. 798

CAP. XVIII. — Aliud synodale ejusdem edictum, contra varias hæreses compositum. 799

CAP. XIX. — De rebellionem Maximi, et ut Justina mater Valentianæ, negotium profecerit Amiroisio episcopo Mediolanensi, et populus propter eum seditionem moverit: et de Clebulo subnotario. 803

CAP. XX. — De Gratiano, ut dolo ab Andragathio sit interfectus: et ut Valentianus junior tyrannum Maximum timens, in Illyricum pervenerit. 806

CAP. XXI. — Ut Theodosius sine pugna et sanguine tyrannum vicerit, et de fami ab Arianis contra Theodosium sparsa: et de Symmacho philosopho, et ut Theodosius venia sit dignatus. 807

CAP. XXII. — De fœdis consuetudinibus et moribus, quos ex urbe Roma eiecit imperator Theodosius. 811

CAP. XXIII. — De angelica Arsenii Magni vita, qui antea imperatorum præceptor fuerat. 814

CAP. XXIV. — De episcoporum successione, et de tumultu qui denuo Antiochiæ obortus est, propter Flavianum, Paulino defuncto: et ut post multum tempus, imperatoris et Theophili Alexandriæ episcopi opera, Ecclesiæ ejus dissidium sit sopitum, magna cum difficultate populo in concordiam redacto. 815

CAP. XXV. — De seditione Alexandriæ propter demolitionem templorum idolorum orta: et de singulari ea in re Theophili episcopi Alexandrini studio et opera. 822

CAP. XXVI. — Ut temple Serapidis, solo aequato, hieroglyphicæ litteræ crucis forma inventæ sint, ventorum vitam indicantes: et ut Theophilus errorem idolorum manifesto indicaverit, et statum Serapidis securi sit demolitus. 826

CAP. XXVII. — De variis apud varias gentes propter abolitionem altarium, idolorum, seditionibus et tumultibus, et de Marcello Anaseno episcopo, quanto studio demolendis idolorum tempis usus, postremo martyrio sit defunctus. 830

CAP. XXVIII. — Ut Nectarius primus presbyterum in ecclesiis antiquitus propter penitentes ordinatum functione sua moverit: et de loco et modo penitentium in Romana Ecclesia. 834

CAP. XXIX. — Ut hæreses et sectæ in varias dissecæ et divise sint hæreses: et quod Theodosius solum Eumenium proscripterit: quibus moribus et institutis Eumenius fuerit, et ut in Cappadocia patria sua mortuus sit. 838

CAP. XXX. — Eunomianorum, Macedonianorum, et Arianorum hæreses, in multas alias hæreses esse divisas: et quibus ex causis quaque earum ab aliis sit sejuncta. 839

CAP. XXXI. — Ut etiam Novatiani, per seditionem propter questionem celebrandi Paschatis inter se disidentes, hæresim Sabbatariorum constituerint. 846

CAP. XXXII. — Sententia et iudicium auctoris de festo Paschæ. De Quartodecimianis et Montanistis, ut Pascha celebrent. 847

CAP. XXXIII. — Quod veteres consuetudine magis au-

liques, quam lege ulla, juxta Patrum traditionem, Pascha celebrarint. 854

CAP. XXXIV. — De variis variarum gentium et ecclesiarum consuetudinibus, per quas nullum catholicæ religioni vel offendiculum vel dissidium et discordia est creata. 855

CAP. XXXV. — Quod antiquitas et ab ipsis apostolorum temporibus dissensiones quedam et variæ observationes in cæremoniis fuerint: et quod cæremoniæ veteribus non tantopere curæ fuerint, sed necessaria tantum et sibi promoventia constanter servare jusserint. 866

CAP. XXXVI. — De Novatianorum doctrina, de Agellio, Marciano et Sisinio: et quod Sisinius in consuetudine quotidiana urbanus, jucundus et elegans fuerit. 870

CAP. XXXVII. — De diminutione quæ Nuvio Ægypti Nilo accidit: et de stella gladii speciem referente, et de duobus humana specie monstris, et de incremento Christianæ religionis. 874

CAP. XXXVIII. — Quomodo Valentianus junior ab Arbogasto duce per suffocationem sit interemptus. 878

CAP. XXXIX. — De tyrannide Eugenii in Occidente: et ut hunc quoque Deo dilectus imperator vicerit, cum eam victoriam divini viri prædixissent. 879

CAP. XL. — De seditione et tumultu Thessaloniarum orto, propter quem Theodosius septem millia virorum occidit. 887

CAP. XLI. — De episcopi Ambrosii dicendi et arguendi libertate, ut Theodosium ab ingressu templi Dei prohibuerit: et de lege, quam posuit, et de aliis ejusdem Ambrosii egregiis dictis et factis. 890

CAP. XLII. — De pietate et virtute Placillæ, imperatoris Theodosii conjugis. 899

CAP. XLIII. — De tumultu et seditione Antiochenis, ubi ignominiosam statuarum dejectionem: et ut iram et indignationem ea de causa imperatoris Flavianus episcopus egatus lenierit. 902

CAP. XLIV. — De Macedoniano clarissimo monacho: quæ imperatori Theodosio per ejus duces de statuarum eversione nuntiaverit. 905

CAP. XLV. — De Donato episcopo Euxinæ, item Theotimo Scythiarum episcopo: et quæ ii ediderint miracula. 907

CAP. XLVI. — De sancto Epiphano episcopo Cyri, quælibet fuerit: et de admirandis ejus operibus. 910

CAP. XLVII. — De Acacio episcopo Berrhææ: item de Zenone, et Ajace, sanctis episcopis. 914

CAP. XLVIII. — De inventione reliquiarum Abacuc et Michæ, veterum prophetarum. 915

CAP. XLIX. — De inventione sacrati capitis divi Joannis Precursoris et Baptistæ. 915

CAP. L. — De clarissimi imperatorum Theodosii Magni obitu. 919

LIBER DECIMUS TERTIUS

CAP. I. — De imperio Honorii et Arcadii: et ut apud Arcadium quidem Rufinus in administratione rerum primum locum, apud Honorium autem in Occidente Stilico eandem obtinuerit dignitatem: et ut tum cum publicæ tum ecclesiasticæ res haberent. 922

CAP. II. — De puerili institutione et vita sancti Joannis Chrysostomi, et ut doctrina simul et virtute fulgeat ad sedem Constantinopolitanam sit evehctus. 927

CAP. III. — De cura pastoralis et doctrina Joannis: et ut multorum arguens et corrigens delicta, in suspicionem pervenerit impeditalis: et unde furor et persecutio adversus eum existerit. 935

CAP. IV. — De Eutropio cubenli Imperialis præposito, et de ea quam is tunc lege: et ut idem sit interfectus: et ut octava adversus Joannem quidem conceperint, et foverint. 939

CAP. V. — Res Gotthi Gainæ Barbari: et de libertate dicendi, quæ pro ecclesiis et apud imperatorem et apud ipsum Gainam usus est Joannes. 943

CAP. VI. — De defectione Gainæ, et de visione quam vidit angelorum urbis Constantinopolitanæ custodem: et de legatione qua Joannes apud Gainam est functus, et ut Gainas in Thracia captus et necatus sit. 947

CAP. VII. — Ut Joannes doctrina sua populum quo vellet, duxerit: et ut miraculo, non sine Dei nomine, intercedente, Joannes moxiterem quandam sectæ Macedoniana: ad frugem reduxerit. 954

CAP. VIII. — De frequentibus in divinis templis populi conventibus, et de psalmodiis hymnisque æternis divinitatis: quæ ex causa et quomodo morem eum psallendi primum Ecclesiæ Dei accepit. 955

CAP. IX. — Ut sanctus Chrysostomus in Asiam profectus, eos qui sacerdotio non recte fungerentur, dignitate ea privaverit: et de Gerontio Nicomediæ episcopo, et

de Serapione : de Severiano et Antiocho : et de injuriis quibus Joannem illi affererunt, quibus episcopatum abrogaverat. Et ut disidium inter Joannem et Severianum Gabalorum episcopum ortum imperatrix Eudoxia composuerit. 958

CAP. X. — De questione quæ tum in Ægypto est mota, An Deus humana sit forma : et de dissensione, quæ interium Theophilum Alexandriæ episcopo cum monachis Ægyptiis accidit : et de quatuor fratribus monachis, quibus cognomen erat Longorum. 963

CAP. XI. — Ut fratres Longi propter inimicitias Theophili se Joanni conjunxerint item de Isidoro, ut Theophilo sit adversatus : et ut Augusta eos benigne susceperit. 967

CAP. XII. — Ut Theophilus Joanni adversans, se in amicitiam Epiphaniæ Cypræ episcopi, cui antea fuerat inimicus, insinuaverit, et Joannem tanquam Origenistam per calumniam arguerit, synodosque coegerit, quæ Origenis scripta aboleverunt in hoc ut Joannem et Longos criminando traduceret. 974

CAP. XIII. — De Joannis et Epiphaniæ in urbe Constantinopolitana dissidio : et ut pœnitentia ductus Epiphanius in Cyprum navigans, vitam morte commutavit, ita ut Joannes prædixerat. 975

CAP. XIV. — De dissidio inter Joannem et Eudoxiam imperatricem, et de Theophili adversus Joannem insidiis, et de Cyrino episcopo Chalcidonensi. 979

CAP. XV. — De synodo ad basilicam cui nomen erat Rufini, contra Joannem congregata : et uti Joannes absens indicta causa sit damnatus. 982

CAP. XVI. — De priore Joannis exsilio, populique ob id concitati tumultuoso clamore : et ut invitus sedem suam receperit, pacem atque benedictionem populo precatos. 986

CAP. XVII. — De his quæ denuo Theophilus male perpetrare egit : et ut fuga sibi consuluerit populo per seditionem in partes discedente : et de sancto Nilamone monacho librisque Origenis : præterea de synodo pro Joanne coacta. 990

CAP. XVIII. — De altera synodo adversus Joannem convocata, et de abrogatione exsilioque ejusdem. 991

CAP. XIX. — Epistola divi Chrysostomi ea quæ acciderunt commemorans, et de his qui ei exsilio tempore præsto fuerunt. 995

CAP. XX. — Plura de injusto exsilio Joannis, et quæ ad sectatores suos abiens dixerit : et de populi erga eum affectione. 998

CAP. XXI. — De subornatis Joanni percussoribus, et de igne a vindicta divina de caelo in ecclesiam et imperatorem eius ades misso. 1002

CAP. XXII. — De persecutione quam ille pertulerunt qui Chrysostomo fauerunt : et ut Ecclesia propter injustitiam ejus exsiliū sit divisā. 1006

CAP. XXIII. — De Tigrio presbytero, et Eutropio Lectore, et ea quæ propter ipsum facta est in somnis Sisinnio visione. 1007

CAP. XXIV. — De beata et sancta Olympiade diacônissa Magni templi Constantinopolitani, et singularis quædam rerum ejus gestarum commemoratio. 1010

CAP. XXV. — De conversatione et vita sanctæ Nicarene Nicomedensis, 1015

CAP. XXVI. — De profecione Joannis in locum cui nomen Cœcusus : et de episcopo Adelphio, et de admirabili visione quam is de Chrysostomo vidit. 1015

CAP. XXVII. — Epistola divi Chrysostomi pro ecclesiis Dei : singularis de exsilio ejus narratio. 1018

CAP. XXVIII. — De Arsacio patriarcha Constantinopolitano qualis is fuerit, et ut Joannis sectatores persecutus sit, paulo post mortuus. 1022

CAP. XXIX. — De Attico patriarcha et persecutione ejus tempore facta. Et quæ ecclesiis in Asia tum acciderint. 1023

CAP. XXX. — De impurissimo Porphyrio qui Antiochiæ Flaviano in episcopatu successit, et temporis ejus persecutione et constitutione quam Arcadius promulgavit. 1027

CAP. XXXI. — De legatione quam pii Romani de Joannis judicio miserunt. 1050

CAP. XXXII. — Innocentiæ papæ Romani epistola duæ sancto Chrysostomo exsuli et clero Constantinopolitano missæ. 1050

CAP. XXXIII. — De legatis Roma missis, qualia ii Eudoxiæ et Attici suggestionem sint passi. 1054

CAP. XXXIV. — Epistola Innocentiæ papæ Romani ad Arcadium et Eudoxiam excommunicationi eos subjiciens. 1058

CAP. XXXV. — De incursione gentium barbararum in fines Romanos eo tempore facta : et de exortis tyrannis,

Stillicone, Alaricho, Attalo, Saro, et aliis : et ut ab Alaricho Roma sit capta : et de formosæ cujusdam Romanæ mulieris castitate. 1059

CAP. XXXVI. — De multis quæ urbi acciderunt, malis et admirandis prodigiis in cælo terra et mari editis : et ut omnes qui Chrysostomo adversati fuerant male perierint. 1017

CAP. XXXVII. — De ulteriore exsilio Chrysostomi, librisque ejus : et ut vita hac relicta ad Deum migraverit. 1050

CAP. XXXVIII. — De obitu imperatoris Arcadii. 1054

LIBER DECIMUM QUARTUS.

CAP. I. — De imperio Theodosii Junioris, ut id a tutore Isidgerde Persarum rege sit administratum, rebus periculisque omnibus ab Authenio, cui Troilus sophista familiaris fuit, gestis. 1055

CAP. II. — De vita, institutione, administrationeque rerum publicarum. Item de divina pietate et virtute Pulcheriæ sororis Theodosii imperatoris. 1058

CAP. III. — De virtute, quam a puero imbibit, Theodosii : et de moribus, beneficentia, placabilitate et de insigni religione et pietate ejus. 1062

CAP. IV. — Ut Deus piissimum principem defendens bella omnia insperatis admirandisque rebus statim confecerit. 1066

CAP. V. — De tyrannicis in Occidente contra Imperatorem Honorium coortis, et de sororio ejus Constantino. 1067

CAP. VI. — De Maximo tyranno et Gerontio et Constantino abscisea Constantio interfectis : et ut Constantius rem administravit, Valentiniano tertio post Honorium imperatore Romæ relicto. 1071

CAP. VII. — De tyrannide Joannis Gotthi : et de Aspare et Ardaburio, both ducibus. 1075

CAP. VIII. — Ut Deus imperatorum delectatus virtute multa corpora illustrium olim sanctorum sub terra latentia in lucem produxerit, et de prophetæ Zachariæ inventione. 1079

CAP. IX. — De reliquiis Stephani primi martyris : quam magnifice eas Pulcheria venerata sit templo ei in regia extruxit. 1082

CAP. X. — De inventione reliquiarum sanctorum quadraginta martyrum qui ad Sebastianum in lacu martyrio sunt perfuncti. 1086

CAP. XI. — De successione magnarum episcopatum sedium, et ut Synaxæ Theodosius ejus loci episcopos admodum per persecutionem Macedonianos affligerit, et potissimum Agapetum eorum episcopum. Postquam autem Theodosius Byzantium percurrit, ut Agapetum, orthodoxæ religionis susceptum, Theodosii sedem receperit : illo, ab Attico quiescere et privatim vivere jussit. 1091

CAP. XII. — De Judæo paralytico baptizato, qui in ipso baptismo sanitatem recepit, sacris præsideente Attico episcopo Constantinopolitano. 1094

CAP. XIII. — De Novatianorum et Arianorum successione, et quæ turbæ Novatianos quoque exagitaverint, propter Sabbatum qui illegitime episcopatum invaserit. 1094

CAP. XIV. — Ut post Theophilum Cyrillus, nepos sororis ejus filius, ejus sedem Alexandrinam sit consecutus, et de Judæorum Alexandria concitata seditione. 1099

CAP. XV. — De dissensione Cyrilli contra præfectum Orestem, et lapide Orestes in fonte ictus sit, et de zelo Nitrensiū monachorum. 1105

CAP. XVI. — De philosopha Hypatia, ut a clero Cyrilli sit necata, et de vindicta quam Judæi pertulerint propter irrisa Christianorum sacra. 1105

CAP. XVII. — De Judæo qui dolo sæpe baptizatus, postquam ad Paulum etiam Novatianorum episcopum, venit, lavaerit baptismi rite parato, ut subito aqua evanuerit, Deo importunitatem eam miraculo coarcente. 1107

CAP. XVIII. — Ut etiam apud Persas christianismus sit propagatus per Martham Mesopotamiæ et Abdara Persidis episcopos. 1110

CAP. XIX. — Ut Abdas templum sacri ignis demolitum sit, unde et ipse et alii martyri certamen pertulerunt, et de acerbissimis tormentis quæ Persæ contra Christi fideles excogitarunt. 1114

CAP. XX. — De Achæmenide, et Saane, et Benjamin diacono : ut ille apud Persas savissime excruciat, martyrii sint adepti coronam. 1115

CAP. XXI. — Ut propter Christianorum persecutionem pace cum Persis fracta, ingens certamen inter Persas et Romanos sit commissum : cum autem Romani virtute vicissent, simul et bellum et persecutionem Christianorum finem habuerint, pace denuo inter Romanos et Persas firmata. 1119

CAP. XXII. — De Acacio Amidensi episcopo, ut is ex

saceris Ecclesie vasis nummis factis, Persarum captivos redimere, donum eos remisit: quæ res magnæ Persis fuit admiratio. 1127

CAP. XXIII. — De Eudocia Augusta, quæ Athenais est dicta, qualis ea et unde fuerit, et quomodo matrimonio Theodosio imperatori sit conjuncta: et ut noverit, se religionis ergo Hierosolyma profecturam: et de malo magnitudinis admirandæ, aliisque quæ ei accidere rebus, 1130

CAP. XXIV. — De Attici patriarchæ episcopali administratione. Et quod is urbanus admodum et facetus, nec non in imponendis rerum nominibus acutus fuerit. 1131

CAP. XXV. — De Alexandro Antiochiæ episcopo: ut primus ipse memoriam et nomen divi Chrysostomi in sacros codicillos retulerit, atque Atticum, itemque alios idem facere curaverit, et Joannis studiosis tranquillitati et paci restituerit: id quod Cyrillus facere detrectavit. 1135

CAP. XXVI. — Epistola Attici patriarchæ imperantis urbis, ad sanctum Cyrillum Alexandrinum in qua eum ille cohortatur, ut nomen beati Joannis sacro albo inserat. 1138

CAP. XXVII. — Epistola contraria sancti Cyrilli ad Atticum, nomen Joannis admittere detrectantis. 1143

CAP. XXVIII. — Ut divus Cyrillus per visionem divinam nomen Joannis susceperit: conceptumque antea odium, Dei Genitricis intercessionem, ei remisit. 1150

CAP. XXIX. — Post Atticum ad sedem episcopalem Sisinius est evectus. Philippus Sidites ei postpositus. Qualis is Philippus fuerit. Ut Procius Cyzicenorum episcopus ordinatus, et tandem non receptus, privatus otiosusque Constantinopoli egerit. 1151

CAP. XXX. — De maximarum episcopaliū sedium præfectis, aliisque virtute atque doctrina præstantibus divinis viris. 1155

CAP. XXXI. — Ut post Sisinium Nestorius hæreticus episcopus ordinatus, per arrogantiam turbis et tumultibus complere Ecclesiam instituerit. 1158

CAP. XXXII. — Et Nestorius in ipso flagrante crimine per discipulum suum Anastasium sit deprehensus, Christum Dominum nudum hominem dicere, et sanctam Christi Deiparam matrem Christi genitricem appellare. Et quæ de eo memoria prodiderit Socrates, ecclesiasticus historicus. Et de prodigio quod in ecclesia accidit. 1159

CAP. XXXIII. — De epistolis sancti Cyrilli ad Nestorium: item de duodecim capitulis, in quibus illius carpit perversam opinionem. Præterea quæ de Nestorio scripserit Cræstianus. 1163

CAP. XXXIV. — De tertio sancto universali Ephesio concilio, in quo Nestorio episcopatus est abrogatus. 1167

CAP. XXXV. — Ut triduo post Joannes Antiochenus et Theodoritus advenientes, Cyrillum et Memnonem Ephesium episcopali dignitate privarint: synodus autem ipsos id ausos, rursus episcopatu abire jusserit. Ut Theodoritus contra duodecim Cyrilli capita dixerit, huicque rursus Cyrillus responderit. Ut Nestorius Oasim exsulatum lerit. Ut Joannes et Cyrillus in gratiam reducti idem senserint, et jussu imperatoris Nestorii abrogationem ratam habuerint. Epistola Cyrilli, quam per Paulum Emesenum ecclesie Antiochenæ scripsit. 1174

CAP. XXXVI. — Quæta se passum esse Nestorius ipse de se scribat; et ut ad Oasim innumerabilibus toleratis ærumulis, postremo corrosa et consumpta a vermibus lingua, interierit. 1178

CAP. XXXVII. — Ut post Nestorium Maximinus, ac deinceps Proclus patriarcha Constantinopolitana Ecclesie præfectus fuerit. 1185

CAP. XXXVIII. — De Proclo, qua doctrina, quæve vita fuerit; et ut illum Imperator charum gratumque habuerit; et quod idem competenti et debito sermone, res quæ eo tempore præter opinionem hominum mirificæ acciderunt,

in Deum auctorem referens, apud omnes in admiratione fuerit. 1186

CAP. XXXIX. — De translationibus episcoporum ex sede in sedem aliam, et quod consuetudo ea antiquitus in ecclesiis obtinuerit. Quodque talis translatio bene instituta ecclesiastico ordini nihil afferat detrimenti, ut modo ea rite et ordine fiat. 1190

CAP. XL. — De Judæis qui in Creta vagati, postea Christianismus sunt complexi. Item ut tum ultra flumen Rhenum gens Burgundionum Christi religionem susceperit. 1199

CAP. XLI. — De Paulo Novatianorum episcopo, et quæ ille admiratione et memoria digna ediderit. 1203

CAP. XLII. — Ut episcopus Proclus Thalasium præfectum comprehensum, janjam in Illyricum profecturum, post Firmum Cæsareæ ordinavit episcopum. 1206

CAP. XLIII. — De reductione sacrarum reliquiarum sapientissimi Joannis Chrysostomi. 1206

CAP. XLIV. — Ut etiam sit relatius divinus Ignatius Roma Antiochiam. 1211

CAP. XLV. — De sanctis septem pueris, qui Ephesi resurrexerunt, ad fidem communis resurrectionis stabilendam. 1211

CAP. XLVI. — De maximis terræmotibus: et ut propterea in campo supplicationes factæ: quibus cum imperator et Proclus adessent, subito puer in ærem surreptus, ter sanctum hymnum audiverit: in quo ita rursus demissus populo retulit, et statim concidens exspiravit. Et ut Theodosius urbem renovavit, pluraque ædificia Antiochiæ construxerit. 1215

CAP. XLVII. — Ut post Proclum Flavianus, post Cyrillum Dioscorus Ecclesie susceperit administrationem. De dissidio inter Pulcheriam et Eudociam, propter Chrysostomum. Item de synodo iterum Ephesi celebrata, et prædatoria cognominata. 1222

CAP. XLVIII. — Confutatio eorum qui Christianorum sacra maligne exagitant: et Græcarum gentiliūque nugarum traductio. 1227

CAP. XLIX. — Ut post prædatoriam synodum Theodosius, cognitis quæ ibi gestæ sunt rebus, Chrysostomum quidem occidit, graviter autem in conjugem Eudociam commotus fuerit. Item sororem Pulcheriam revocat: quæ Flavianum secum adducens sepelit, et in foro ædario magnifice Dei Genitricis templum condit. 1231

CAP. L. — Ut imperatrix Eudocia Hierosolyma petierit, et quæ ibi construxerit ædificia. De vita et conversatione Palæstinarum monachorum; et ut imperatrix Eudocia e vita migrarit. 1234

CAP. LI. — De sancto Symeone, qui primus vitam et stationem in columna invenit. 1242

CAP. LII. — De sancto et magno Euthymio, aliisque qui sancte vitæ vitam exegerunt. 1247

CAP. LIII. — De sancto Isidoro Pelusiota. Et quæ Cyrillus, et item alii de sacro Chrysostomo scripserunt. 1250

CAP. LIV. — De sancto Nilo: De Marco monacho et de Theodoro Cyri episcopo. 1253

CAP. LV. — De Synesio Cyrenensi episcopo: et quam is opinionem obtinens, ad sacerdotalem proventus sit dignitatem. 1258

CAP. LVI. — De Valentiniano, qui Romæ imperavit. De gente Gotthorum: in quas nationes divisa, et quæ tenuerint loca. Præterea de Bonifacio, Aetio et Aspare ducibus: et ut Libya occidentalis Vandalis subdita fuerit. 1266

CAP. LVII. — De Attila, Alarico et Giserico Gotthis: et ut ab eorum expeditione bellica vetus simul et nova Roma sit liberata. Et de aliis bellis quæ varii scriptores memoriæ commendarunt. 1270

CAP. LVIII. — De obitu Theodosii junioris, ut in monumento patris sui sit sepultus, in celeberrimo sanctorum Apostolorum templo. 1271

sacris Ecclesie vastis nummis factis, Per
redimeas, domum eos remisit: quæ re
fuit admirationi.

CAP. XXIII. — De Eudocia Augusta, quæ
dicta, qualis ea et unde fuerit, et quomodo
Theodosio imperatori sit coniuncta: et
religionis ergo Hierosolyma prefecturam
gnitudinis admirandæ, aliisque quæ et

CAP. XXIV. — De Attici patriarchæ ex
stratione. Et quod is urbanus admodum
non in imponendis rerum nominibus ac

CAP. XXV. — De Alexandro Antiochæ
primus ipse memoriam et nomen divi
sacros codicillos retulerit, atque Attici
idem facere curaverit, et Joannis studium
et paci restituerit: id quod Cyrillus

CAP. XXVI. — Epistola Attici patri
urbis, ad sanctum Cyrillum Alexandri
ille cohortatur, ut nomen beati Joannis

CAP. XXVII. — Epistola contraria san
cum, nomen Joannis admittere detre

CAP. XXVIII. — Ut divus Cyrillus po
nomen Joannis susceperit: conceptum
Dei Genitricis intercessione, ei remis

CAP. XXIX. — Post Atticum ad
Sisinius est evectus. Philippus Sidonius
Qualis is Philippus fuerit. Ut Procius
scopus ordinatus, et tandem non rece
susque Constantinopoli egerit.

CAP. XXX. — De maximarum episco
fectis, aliisque virtute atque doctrina
viris.

CAP. XXXI. — Ut post Sisinium
episcopus ordinatus, per arrogantia
bus complere Ecclesiam instituerit.

CAP. XXXII. — Et Nestorius in
per discipulum suum Anastasium
stum Dominum nudum hominem die
sti Deiparam matrem Christi genu
quæ de eo memoriæ prodiderit Sa
historicus. Et de prodigio quod in

CAP. XXXIII. — De epistolis sancti
item de duodecim capitibus, in quibus
versam opinionem. Præterea quæ
Celestinus.

CAP. XXXIV. — De tertio sancto
concilio, in quo Nestorio episcopo

CAP. XXXV. — Ut triduo post J
Theodoritus advenientes, Cyrillum
suum episcopali dignitate privavit
id ausos, rursum episcopatu abin
tus contra duodecim Cyrilli capita
Cyrillus responderit. Ut Nestorius
Ut Joannes et Cyrillus in gratiam
et jussu imperatoris Nestorii ab
rint. Epistola Cyrilli, quam per P
siae Antiochensæ scripsit.

CAP. XXXVI. — Quam se pas
de se scribat; et ut ad Oasim
ærumnis, postremo corrosa et
lingua, interierit.

CAP. XXXVII. — Ut post N
deinceps Procius patriarcha Co
siae præfectus fuerit.

CAP. XXXVIII. — De Proclo
fuerit; et ut illum imperator ch
et quod idem competentem et de
tempore præter opinionem hor

3 2044 073 502 601

✓ THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

3 2044 073 502 601

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были отданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>